viilo ibac

MARSILII FICINI FLORENTINI,

insignis Philosophi Platonici, Medici, atque Theologi clarissimi, Opera, & quæ hactenus extitêre, & quæ in lucem nunc primùm prodiêre omnia: omnium artium & scientiarum, maiorumq; facultatum multifaria cognitione refertissima, in duos Tomos digesta, & ab innumeris mendis hac postrema editione castigata: quorum seriem uersa pagella reperies.

VNA' CVM

GNOMOLOGIA, HOC EST,

SENTENTIARVM EX IISDEM

operibus collectarum farragine copiosissima, in calce totius uoluminis adiecta.



Cum Gratia & Priuilegio Cæsareæ Maiestatis.

BASILEÆ,

EX OFFICINA HENRICPETRINA.

MARSILII FICINI FLORENTINI, INSIGNIS

Philosophi, Medici, atq; Theologi clarißimi Opera, quæ extant omnia: omnium artium & scientiarum, maiorum quoq; facultatum cognitione refertißima, in duos Tomos digesta: in quorum Tomis continentur.

FINIS.

SERIES EORVM, QVAE CONTINENTVR *in secundo Tomo.*

FINIS.

REVERENDISSIMO & Illuſtriſsimo Principi, Domino Martino, Duci, & Epiſcopo Vratislauienſium, atque ſupremo Capitaneo utriuſque Sileſiæ longè digniſsimo, Domino & Patrono ſuo in primis colendo.

ADAMVS HENRICPETRI I.V.D. S. P. D.

OMNES quotquot in hoc mundo (Reuerendiſsime atque Illuſtriſs. Princeps) uiuimus, ita natura cõparati ſumus, ut nullus ſui nominis memoriam abolitam eſſe libenter patiatur. Hinc à mundi principio accidit, quòd præclara Monarcharum, Regum, Principum Eccleſiaſticorum & ſecularium ingenia ſibi aliquid celebre poſteritati relinquere ſemper propoſuerint. Vnus ſepulchrum uiuens cadaueri ſuo ſplendidum, ante obitum ſeu uiuentis ſui corporis domicilium architectura ſingulari ædificare non dubitauit. Exemplum habemus ſatis notum in celeberrimo Iuriſconſulto Mantua Patauino, quem uidimus, & publicè de noſtro iure diſceptantem audiuimus, qui in templo Hæremitarum, ædibus ſuis æquè ſumptuoſè conſtructis uicino, ante multos annos, ſeu aliquot luſtra, tumulum ſibi magnificè extructum parauit, uiuensq; hoc delectationis habet, ut uiuentium & poſterorũ iudicium audiat. Imitatus hac in parte Artemiſiam Reginam, quæ in Halicarnaſſo oppido, marito ſuo ſepulchrũ pulcherrimè factum, tantis ſumptibus abſoluit, ut inter ſeptem mundi miracula habitum ſit, ob ingentis operis admirationem. Alios uerò legimus, & ſcimus, qui Pyramides, labyrinthos, hortos, templa, urbes, arces munitiſsimas, inexpugnabilesq;, theatra quoq; & amphytheatra ædificauerunt, fabricauêre, & incoluerunt: nulla alia de cauſa, quàm ut ſempiternam ſibi memoriam apud poſteros compararent. Horum tamen omnium conatus longè excedũt, Philoſophorum & eruditorum hominum monumenta, quibus non tantùm ſibi nomen & famam, nunquam abolendam comparauêre, ſed ſimul etiam poſteritatem plurimùm adiuuerunt, quales apud Ethnicos quoq; non pauci fuêre, inter quos primas meritò tribuimus Principi illi Philoſophorum Ariſtoteli, qui præter alias eius nunquam ſatis laudandas lucubrationes, primus etiam Aegypti Reges docuit libros in ordinem digerere, Alexandrinæq; Bibliothecæ author extitit, in qua aliquot millia librorum collecta fuerunt: qui ſanè tantus theſaurus regia opulentia digniſsimum monumentum fuit. Cui equidem rei maiorum noſtro-

rum quoq; æuo Principes præsertim Ecclesiastici incubuere, ac etiam nunc hodie multò maximè incumbunt, id quod instructissimæ quædam eorum Bibliothecæ testantur, inter quas, præsertim in Germania, certè non postremo loco numeranda, Fuldensis illa Bibliotheca, quà uix ullam aliam uetustiorem & locupletiorem, maximè membraneis & manuscriptis codicibus inuenire posis: quos digestos fuisse audio in quadraginta & octo classes, quæ omnis generis authores continent, quibus conscribendis & describendis annos plus minus DCC. insumpsisse Cœnobitas legimus. Non autē hæc tantum solertissimis quibusuis Typographis uariorū exemplarium copiam facit: sed Italicarum etiam Bibliothecarum diuinæ sunt longè maximæ, id quod tot præclari authores nostro tempore primùm in lucem æditi, ostendunt, quos sola nobis Italia communicauit: inter quos hic quoque noster MARSILIVS FICINVS, natione Italus, patria Florentinus, Ficini clariss. Medici filius, Philosophus Platonicus, Medicus, & Theologus, à tinnearū & blattarum uisceribus uindicatus. Cuius lucubrationes uarias (quarū nūc quædam primùm in hominum conspectum ueniunt) fœlicissimè in duos Tomos distinctas, ac parentis mei sumptibus excusas, tuæ nunc cum omni promptitudine Excellentiæ offero. Prior autem Tomus ea omnia continet, quæ uir ille non illustrando aliorum scripta, sed seorsim propria Thalia uarij argumenti opuscula conscripsit. Quæ quidem hoc ordine nō sine certo consilio digessimus, ut uidelicet primum sibi locum uendicaret, insigne illud uolumen, de Christiana religione inscriptum, quo certè uix aliud pulchrius, & utilius, magisq; homini Christiano dignū reperiri potest. Secundo loco posuimus Theologiam Platonicam de Immortalitate animorum: in qua quicquid iam antea ab antiquis Philosophis tractatum disputatumq; est, plenius complectitur, ueluti de essentia diuina, ideis, diuina prouidentia, anima mundi, intelligentijs, sphæris cœlestibus, paradyso, quatuor elementis, purgatorio, limbo, inferno, materia, forma, generibus causarum, casu & fortuna, fato, motu, infinito, loco, uacuo, tempore, mundi æternitate, anima intellectiua, animabus brutorum & uegetabilium, genijs, dæmonibus, resurrectione, miraculis, insomnijs, prophetis, religione, & alijs huius generis rebus: quarum sanè tractationem octodecim libris compendiaria & succincta breuitate conclusit: ubi præter Platonica, maxima etiam mysteria, & quæq; reconditissima explicantur: multa quoq; arcana è Sacris literis, & Christianorum tam ueterum, quàm recentiorum scriptis eruta elucidātur, eruditisq; omnia familiaria redduntur. Tertium uerò locum emeruit Commentarium illud in Epistolam D. Pauli Apostoli ad Romanos, nunquam hactenus uisum, in quo præcipua Christianæ totius religionis capita eruditissimè tractantur, ueluti nominatim quidem de ascensu in tertium cœlum, de natiuitate Christi æterna & temporali, rationibus Trinitatis, qualiter diuinū uerbum assumpserit humanam naturam: præterea de mundo, de adoratione, cultu Dei spirituali, de uarijs sacrificiorum ritibus, uirtute Euangelij, fide gemina, charitate, de differentia opinionis, scientia & fide. Item de cultu Gentilium, lege Mosaica, Gentilium impietate, & quomodo Deum diuinitùs edocti cognouerint,

quomodo

quomodo inuisibilia Dei per uisibilia cognoscãtur. Amplius de trina penes Deum causa, de triplici cognitione diuina, quasi cœlo trino, quomodo impij de culpa in pœnam, & ex pœna in culpam prolabãtur, de infidelium pertinatia, de diuino iudicio, de retributione operum, de pœna æterna, de gradibus ad patrem, de superba contentione contra Deum, & uindicta diuina, ac innumeris alijs, quę in singulis capitibus prænotantur. Quartò sequitur Sermonum liber elegantißimus, simul & Christianißimus, quibus præter pia dogmata, etiam uaria Euangelistarũ loca explicant: in ijs etiam nihil à se promulgatum uult (quod & de omnibus alijs eius libris intelligendũ) nisi quantum Christiana religio & Ecclesia catholica ferre posit, & consentiat. Quintò continentur in hoc primo Tomo, libri de Triplici uita tres: quorũ primus de studiosorum sanitate pertractat, ex quo cognoscere est, quantũ studiosos literarum amauerit, & commoda eorũ quæsiuerit, ob quod sanè beneficium meritò magnas gratias agere ei studiosi, simul iuuenes atq; senes omnes debent: hinc enim edocti euadũt, quomodo posint uitã in literis uersantes rectè instituere. Secundus, de uita producẽda: hoc est, quo remedio uitam extendere debeamus, ut longæua posimus frui prospera ualetudine. Tertius, de uita cœlitùs cõparanda: & hic liber planè expetendus, & legẽdus ab omnibus est, unde instructi uitã cœlestem in patria superna apud Sacrosanctam & indiuiduam Trinitatẽ, Patrem, Filium, & Spiritum S. aliquãdo acquiramus & illic, hac mole corporis deposita, uero gaudio fruamur. Hos sexto loco excipit Apologia, in qua agitur de re medica, Astrologia, uita mundi, de magia & Magis, qui statim Christum Opt. Max. salutarũt: in cuius fine etiã Epistola pulcherrima posita est, q́ necessaria sit ad uitam, securitas atq; tranquillitas animi. Subijcitur deinde huic Antidotus Epidemiarum, quam grauißimus author ille, sua uernacula lingua, hoc est Tuscana, adductus precibus & rogationibus amicorum quorundam conscripserat: tandem à Hieronymo Ricio Ticinensi, Latinitate donata: quam si T. R. quum animus à maioribus negotijs quietus fuerit, legere dignetur: erit unà cum linguæ fœcunditate, elegantia, & ornatu adiuncta uoluptas, & commoditas quædam non uulgaris. Docet enim non solùm mali ἐπιδημίας grassantis, præsentis'que curationem, sed etiam quibus medelis, seu medicamentis hæc lues à corporibus arceri posit. In septimum deinde locum reijcimus opus illud Epistolarum, duodecim libris distinctum, quibus & alij de uarijs rebus differentes libelli & dialogi (ut suo semper loco uidere est) inferuntur. Octauum uerò occupant locum libri illi duo, prior de Sole, alter de Lumine. Et priore de Sole quidem, quàm plurima scitu profectò dignißima & iucunda ostenduntur: Veluti, quæ eius natura, uis atque potentia, quomodo se ad alias omnes stellas, & planetas habeat: quæ ei etiam cum Deo conditore omnium similitudo, & alia huius generis plurima: de Lumine uerò ferè non pauciora, quemadmodum in capitum singulorum inscriptionibus legere licet. Postremò fœlicißimè clauditur prior ille Tomus libro de Voluptate, quem tamen primum omnium (uti fama est) in iuuentute sua, quum esset uigintiquatuor annorum conscripsit: & hoc certè non uulgare ingeniosißimi doctißimiq; adolescentis specimen fuit, ex quo nobis planè intelligere est, cum iam

multum in Philosophia uersatum fuisse, plurimosq; libros multorum Philosophorum omnium sectarum euoluisse, & legisse: in eo enim Platonicorum, Pythagoreorum, Peripateticorum, Stoicorum, Scepticorum, Epicureorum, & aliarum ferè omnium sectarum sententiæ & opiniones iam dudum ab ijsdem disputatæ, referuntur. Verùm hoc nostro sæculo paucissimos, qui se Platonicæ Philosophiæ dedant, & animum ad eam adijciant iuuenes, reperies, quod dolendum, quum nulla fermè sit Philosophia, quæ propius accedat ad diuinos Mosis libros, quàm hæc, quorum nec ipse Plato ignarus fuit, quem in Ægyptum profectum ibidem eos euoluisse ferunt. Numenius enim Pythagoricus, quem Origines non solùm Pythagoricis, uerùm etiam penè omnibus anteponit Philosophis, quum & Mosaicos & Platonicos legisset libros, aiebat se in Platone & Mosen agnouisse, nihilq; aliud esse Platonem, quàm Mosen Attica lingua loquentem. In eius enim libris propè eadem ac Mosis materia, ueluti unum rerũ omnium principium esse Deum, mundum à Deo suæ bonitatis gratia procreatum: Deumq; in principio cœlum & terram cum omni ornatu suo creauisse, & hæc omnia ad finem suæ uoluntatis permansura. Deum fecisse hominem sibi similem, terrenorum Dominum, sui uerò cultorem. Ex terra homines esse creatos, atq; sub spirituum diuinorum custodia positos, legem à solo Dei quodam nũcio accepisse, ac demùm post mundi cursum (Deo iubente) resurrecturos. In sola Dei fruitione nostram beatitudinem positam. Verbo Dei mundum esse dispositum, Deumq; omnium rerum esse mensuram, deniq; omnibus prædici, siue descenderint in infernum, siue ascenderint in cœlum, diuinum iudicem ubique reperiri. Deum rerum omnium ducem, causamq;, Patrem & Filium esse, atque in eius amore summum bonũ constitui, ipsius gratia omnia, eumq; causam esse bonorum omnium, deinde beatos hoc ordine distingui spiritus, ut alij potentiam Dei, uelut efficientem causam, alij sapientiam, seu exemplar, alij bonitatem tanquam finem omnium referant, & alia huius generis, quæ certè omninò consona sunt Mosaicæ doctrinæ. Hæc ergo sunt, Reuerendissime ac Illustrissime Princeps, prioris huius Tomi uolumina, in quibus profectò (quantum scire possum) nihil est penitus quod lectoribus displicere possit: omnia enim & cum sacra Scriptura consentiunt, nec quicquam ab ea dissoni habẽt. Hos autem tanti Philosophi libros tuæ dignitati amplissimæ cùm ob multas & eximias illas tuas uirtutes (Reuerendissime Antistes) inscribimus, tum etiam propter eruditionem tuam excellentem, linguarum Iuris utriusque, Sacrarumq; scripturarum scientiam singularem, quæ ualde in te commendanda est, nec non ob summam illam tuam humanitatem, beneuolentiamq; erga omnes, maximè autem eos, qui eruditione, doctrina, morum probitate cæteris præstant, quos ad te ultrò inuitas, uenientes humaniter excipis, liberaliter tractas, honorificè à te dimittis, ad te frequentius redire cupis, & si quos animaduertas ad uirtutem, & recta studia currentes, semper in oculis habes, eorundemq; studia pro uirili foues, ornas, & tueris. Hæc ergo tam laudabilia in te, non solùm ex relatione unius, uerùm plurimorum nobilissimorum uirorum, Silesiorum, Polonorum, & aliorum habeo, qui orationes in Comi-

tijs Principum paſsim habitas ſummoperè laudarunt, & me in tui amorem pertraxerunt. At uerò ne longiore oratione aures obtundam tuas, reliquum eſt, ut obnixè à T. R. petam, ut benignè humaniterq́ hoc munus ſuſcipias, nec quod datur tanti æſtimas, quanti exhibentis animum, id quoque ipſum quæſo nunc, haud alio uultu ſuſcipere digneris, quàm quali amicum exciperes, hocq́ ſic fruaris, quo ſit tibi mens ſana, in corpore ſano: dignus enim es, qui literatis quàm diutiſsimè uiuas. Vale Principum doctrina & uirtute primarie. BASILEAE Rauracorum Idib. Martij. Anno à Christo nato Milleſimo, quingenteſimo, ſeptuageſimo ſexto.

In Marsilii Ficini Florentini Opera omnia, INDEX rerum ac uerborum insignium copiosissimus.

A

lex

D

E

Essendi

H

I

iustitiæ

L

M

N

O

P

thesaurum

Trinitatis

X

Z

FINIS.

MARSILII FICINI
Florentini de Christiana religione liber, ad Laurentium Medicem Patriæ seruatorem, Prooemium.

Quod inter sapientiam religionem maxima cognatio est.

AETERNA Dei sapientia statuit diuina mysteria, saltem in ipsis religionis exordijs, ab illis duntaxat tractari: qui ueri essent ueræ sapientiæ amatores. Quo factum est, ut ijdem apud priscos rerum causas indagarent, & sacrificia summæ ipsius rerum causæ diligenter administrarent, atq; ijdem apud omnes gentes philosophi, & sacerdotes existerent. Neq; id quidem iniuria. Nā cum animus (ut Platoni nostro placet) duabus tantum alis, id est, intellectu, & uoluntate possit ad cœlestem patrem, & patriam reuolare, ac philosophus intellectu maximè, sacerdos uolūtate nitatur, & intellectus uoluntatem illuminet, uoluntas intellectū accendat, consentaneum est qui primi diuina per intelligentiam, uel ex se inuenerunt, uel diuinitus attigerunt, primos diuina per uoluntatem rectissimè coluisse, rectumq; eorum cultum rationemq; colendi ad cæteros propagasse. Prophetæ igitur Hebręorum atq; Essęi sapientię simul, & sacerdotio incumbebant. Philosophi à Persis, quia sacris præerant, magi, hoc est, sacerdotes, sunt appellati. Indi Brachmanas de rerum natura simul, atq; animorum expiationibus consulebant. Apud Aegyptios Mathematici, & Metaphysici sacerdotio fungebantur, & regno. Apud Aethiopas gymnosophistæ philosophię simul magistri erant ac religionis antistites. Eadem in Græcia consuetudo fuit sub Lino, Orphęo, Musæo, Eumolpo, Melampo, Trophimo, Aglaophemo, atq; Pythagora. Eadē in Gallia sub Druidum gubernaculis. Quantum apud Romanos Numæ Pompilio, Valerio Sorano, Marco Varroni multisq; alijs sapientiæ simul, sacrorumq; studiū fuerit, quis ignoret? Quanta deniq; & quam uera doctrina in priscis Christianorum episcopis, presbyterisq; quis nesciat? O felicia secula, quæ diuinam hanc sapientiæ, religionisq; copulam, præsertim apud Hebræos, Christianosq; integram seruauistis. O secula tandem nimium infelicia, quando Palladis, Themidisq; (id est, sapientiæ & honestatis) separatio diuortium miserabile contigit. Proh nephas, sic datum est sanctum canibus lacerandum. Doctrina enim magna ex parte ad prophanos translata est, unde ut plurimum iniquitatis euasit & lasciuiæ instrumentum, ac malitia dicenda est potius, quàm scientia. Margaritæ autem religionis preciosissimæ sæpe tractantur ab ignorantibus, atque ab his tanquam suibus conculcantur. Sæpè enim iners ignorātum ignauorumq; cura superstitio potius, quàm religio appellanda uidetur. Ita neq; illi sincerè ueritatem intelligunt, quæ tanquam diuina solis piorum oculis illucescit, neq; isti, quantum in eis est, rectè uel Deum colunt, ut sacra gubernant, diuinarum humanarumq; rerum prorsus ignari. Quandiu duram & miserabilem hanc ferrei seculi sortem sustinebimus? O uiri cœlestis patriæ ciues, incolæq; terræ, liberemus obsecro quandoque philosophiam, sacrum Dei munus, ab impietate, si possumus, possumus autem, si uolumus, religionem sanctam pro uiribus ab execrabili inscitia redimamus. Hortor igitur omnes, atq; precor, philosophos quidem, ut religionem uel capessant penitus, uel attingant: sacerdotes autem, ut legitimæ sapientiæ studijs diligenter incumbant. Ego quantum hac in re uel profecerim, uel profecturus sim, nescio, tentaui tamen, & tentare non desinam, nō meo quidem ingeniolo, sed Dei clementiæ uiribusq; confisus. Auus tuus, magnanime Laurenti, magnus Cosmus, Petrus deinde pius genitor, me à teneris annis, quo philosophari possem, suis opibus aluerunt. Tu nuper uolens philosophandi studium in me, quoad posses, sicut in alijs nonnullis cōsueuisti, cùm pietatis officio copulare. Marsilium Ficinum tuum sacerdotio, &

A quidem

quidem honorificé, decorasti. Vtinam nunquam mihi ipse defuerim aut desim quando quidem Dei ipsius, Medicumq; fauor, & auxilium nunquam defuit. Vt autem diuinam mihi gratiam magis conciliarem, tibiq; gratificarer, & mihi ipse non deessem, cùm primum sacerdotij sacris initiatus sum, opus de Christiana religione composui, quod quidem tibi huius meæ professionis authori, præcipuoq; tum sapientiæ alumno, tum pietatis cultori censui dedicandum.

Religio maximè homini propria est & ueridica. Caput I.

Singulas generis humani dotes uidemus in bestijs quibusdam saltem secundùm quandam similitudinem excepta religione, aliquando apparere. Nullum bruta præ se ferunt religionis indicium, ut propria nobis sit mentis in Deũ cœli regem erectio, sicut corporis in cœlum erectio propria, cultusq; diuinus, ita fermè hominibus naturalis, quemadmodum equis hinnitus, canibus'ue latratus. At siquis curiosius affirmet, bestias insuper nonnullas interdum cœlestia uenerari, quod ego minimè credo respondebunt Platonici: huiusmodi bestias, uel aliud quoduis tunc facere, cum cœlestia honorare uidentur, uel si fortè honorant, tamen nescire quid agant, uel si sciũt, illas quoq; intelligentiæ, immortalitatisq; participes esse. Sed re uera, ut ad propositum reuertamur, homo perfectissimum animal, ea proprietate maximè tum perfectione pollet, tum ab inferioribus discrepat, qua perfectissimis, id est, diuinis cõiungitur. Rursus, si homo animalium mortalium perfectissimus est, in quantum homo, ob eam præcipuè dotem est omnium perfectissimus, quàm inter hæc habet ipse propriam, cæteris animalibus non communem, ea religio est, per religionem igitur est perfectissimus. Si religio esset inanis, per eam rursus homo omnium esset imperfectissimus, quoniam per eã dementissimus esset, atq; miserrimus. Siquidem homines multi omnia, omnes certè multa uitæ commoda temporalis abijciũt, & incommoda subeunt, Dei uel amore, uel metu. Nullũ uero animalium reliquorum præsentibus abstinet bonis, propter Dei cultũ, expectationemq; futuri. Adde quod scienti ęstimulus nos solos pũgit assiduè, diuinę uindictæ, inferorumq; timor acerrimè uexat. Si ergo religio, (ut diximus) uana est, nullũ est animal demẽtius & infelicius homine, esset igitur ob religionẽ homo imperfectissimus omnium, per eam tamen paulò ante omnibus perfectior apparebat. Nõ potest autem per eandem sui partem ita contraria pati, ut secundùm eam tũ summè perfectus sit, tum summopere imperfectus. Est igitur religio uera, præsertim quia sicut non potest quicquam ignis propinquatione fieri frigidissimum, ita non potest homo, quia solus hæret Deo sapientissimo beatissimoq;, stultissimus ex hoc, miserrimusq; euadere. Neq; etiam potest Deus, qui summa ueritas & bonitas est, humanum genus prolem suam decipere. Naturalis autem communisq; opinio de Deo inserta nobis est à Deo communi origine, ac principe naturarum. Præterea meminisse debemus uaticinium illud, quod à tota aliqua animalium specie fit, quia uniuersalis, particularisq; naturæ fit instinctu, uerum existere. Reptilia multa, oriente sole, è terræ sinu surrepunt, aëris caligo portendit, cornicum plurima turba uespere à certa aëris plaga peruolat, uenti prænunciantur, & alia eiusdem generis innumerabilia. Communi quoq; hominum uaticinio religio uera est, omnes namq; semper ubiq; colunt Deum, uitæ futuræ gratia. Verùm est igitur prouidere nobis Deum, & uitam aliam fore, si modo perfectissima species animalium uerissimum habet iudicium illud, quod sibi est maximè omnium naturale. Talẽ autem esse religionis assertionem apparet, non solùm ex eo, quod solius omnisq; hominis est, uerùm etiam ex eo quod omnes hominum opiniones, affectus, mores, leges, excepta communi quadam religione, mutantur. Siquis ergo reperiatur omnis religionis penitus expers, quia præter humanæ speciei naturam est, uel monstrum quoddam est ab initio, uel contagione monstri alterius inquinatus.

De diuinitatate animi à religione, Cap. II.

Plato noster in Protagora, maximum esse uult nostræ diuinitatis indicium, quod soli nos in terris tanquam sortis diuinæ participes ob cognationem quandam Deum recognoscimus, & cupimus, tanquam authorem inuocamus, & amamus ut patrem, ut regem ueneramur, timemus ut Dominus. Sicut enim Sol sine Sole non cernitur, & sicut aër sine aëre non auditur, ac plenus lumine oculus uidet lumen

lumen, plena aëre auris audit aërem resonantẽ, ita neq; Deus sine Deo cognoscitur. Sed animus Deo plenus, tantum in Deum erigitur, quantum & diuino lumine illustratus agnoscit Deum, & diuino calore accensus sitit eundem. Non enim ad id quod supra est & infinitum, nisi uirtute superioris, infinitiq; attollitur, hinc animus Dei templum efficitur, ut Xistus Pythagoricus arbitratur, Dei ueri æterni templum nunquam existimat ruiturum. Deum agitat mens humana quotidie, Deo ardet cor, Deum suspirat pectus, eũdem cantat lingua, eundem caput, manusq; adorant, & genua, eundem referunt hominum artificia. Si non audit hæc Deus, est ignorans, si non exaudit, ingratus, crudelis omnino, si uociferari nos compellit quotidie, quos non exaudit. Deus autem, qui infinita sapientia, bonitas, claritas est, ignorans, uel ingratus, uel crudelis esse non potest. Omnino autem cùm superior mens comprehendat inferiorem potius, quàm econuerso, si mens humana mentem diuinam attingit, necessariũ est à diuina mente humanam comprehendi & gubernari.

Caueant adolescentes, ne facile de religione sententiam ferant.
Cap. III.

ET si homo natura in qualibet ętate, exceptis paucissimis, & illis quidem deprauatis, religiosus est, duæ tamen ætates, ut Plato scribit, religiosiores sunt, pueritia uidelicet, & senectus. Nam pueri religiosi nascuntur, atq; educantur, & in religione firmissimi permanent, quousq; in adolenscentia ratio excitetur, quæ sua natura singularum rerum causas rationesq; requirit, si in hac ætate, aut ea studia capessant, aut in eos sermones incidant, quibus diligenter rerũ causæ perquirantur, incipiunt quasi nihil uelle asseuerare, nisi cuius ipsi rationem perspexerint. Tunc primum religionem magna ex parte post tergum abijciunt, nisi forte legibus, seniorumq; consilio se committant. Quia diuinorum occultissimæ rationes longo uix tandem tempore exquisitissima diligentia purgata mente perspiciuntur. Adolescẽtes illi rationes huiusmodi nondum attingunt, & quia nihil fermè asserunt, cuius non uideant rationem, si proprio confidant iudicio, religionem quodammodo negligunt. Nonnulli in hac opinione constituti propter superbiam incontinentiamq;, Aristippicis uoluptatibus sese dedunt, tandem nihil amplius de religione, nisi tanquam de anilibus fabulis cogitantes. Alij uerò propter mansuetudinem & modestiam, Pythagoreo ritu mentem purgant à sensibus, per morales, physicas, mathematicas, metaphysicas disciplinas, ne tanquam superiores illi, lippos adhuc oculos in diuinum Solem subito dirigentes, caligari cogantur, sed gradatim progredientes. Primo lumen diuinum in moralibus tanquam solis lumen in terra prospiciant. Secundo in physicis tanquã in aqua. Tertio in mathematicis tãquam in Luna. Quarto metaphysicis tanquam in ipso Sole tam supercœlesti, quàm cœlesti perspicuè salubriterq; perspiciant. Hos appellat Orpheus musarum legitimos sacerdotes, qui tandem in ætate maturiore de religione sentiũt multò melius, quemadmodum legimus apud Platonem in Epistola ad regem Dionysium in Phędro, In primo de republica, In decimo legum. Monet autem iuuenes diuinus Plato, ne temerè diuinis sententiam ferant, sed credant legibus, donec ætas ipsa doceat, uel per eos disciplinarum gradus, quos narrauimus, uel per experientiam, uel per quandam animi à corpore separationem, quàm moderata senectus adducit, ut anima in ea ætate res à corporibus separatas, quasi è proximo uidens clarius discernat, quàm cõsueuerit. Meminisse uerò semper oportet, neq; posse in iuuenibus secũdùm naturam sapientiam esse, neq; quicquam uel in iudicando, uel in agendo periculosius esse, quam audacem ignorantiã, & audaciam ignorantem. Sapientia sine audacia prodest quidem, quamuis non satis magnificè, sed obest nunquam: audacia uerò sine sapientia est fera quædam indomita, ac penitus effrenata. Quoniam uerò de communi religionis ueritate, prouidentia Dei, animorum diuinitate, in theologia nostra latissimè disputauimus, hæc de his ad præsens breuiter dicta sufficiant, nam à Christianæ religionis mysterium properamus.

Omnis religio boni habet nonnihil, modo ad Deum ipsum creatorem omnium dirigatur, Christiana syncera est. Cap. IIII.

NIhil Deo magis displicet quam contemni, nihil placet magis quam adorari, homines diuinarum legum aliqua ex parte trãsgressores leuius punit, Rebellantes aũt per ingratitudinem, malignitatemq; & superbiam, ab eius imperio fulminat. Idcirco diuina prouidentia non permittit esse aliquo in tempore, ullam mundi regionem omnis prorsus religionis expertem, quamuis permittat uarijs locis atq; temporibus, ritus adorationis uarios obseruari. Forsitan uerò uarietas huiusmodi, ordinante Deo, decorem quendam parit in uniuerso mirabilem. Regi maximo magis curæ est re uera honorari, quàm aut his aut illis gestibus honorari. Rex Alexander quot Gentib. imperabat, tot modis, cùm uel ipse ad eas proficisceretur, uel legatos mitteret, honorabatur. Totumq; id quod in eius agebatur gloriam, quodammodo commendabat, aliud tamen alio habebat acceptius. Idem quasi de mundi Rege est arbitrandum. Coli mauult quoquo modo, uel ineptè, modo humanè, quâm per superbiam nullo modo coli. Incontinẽtes quidẽ homines, sed quodammodo subditos, uel corrigit tãquam pater, uel saltem minus affligit. Impios aũt, ingratosq; omnino, & sponte rebelles, tanq; hostis exterminat atq; excruciat. Cùm uerò nullum humanum cultũ, eius gratia susceptum Deus sicut uoluntariam impietatem penitus reprobet, quem tamen maximè omnium, imò solum approbat. Deus in se ipso summum est bonum, ueritas rerũ, lumen fauorq; mentium. Illi igitur Deum præ cæteris, imò soli syncerè colunt, qui eum actione, bonitate, ueritate linguæ, mentis claritate, qua possunt, & charitate qua debẽt, sedulò uenerantur. Tales uerò sunt, ut ostendemus, quicunq; ita Deum adorant, quem admodum Christus uitæ magister, eiusq; discipuli prçceperunt.

Discipuli Christi neminem deceperunt. Cap. V.

SI discipuli Christi decipiendi humani generis gratia, figmentum introducere cogitauissent, rationẽ certè faciliories persuasionis aliquã habuissent. Cõtra uerò fecerũt, aggressi enim sunt rem tum ad credendũ, tum ad obseruandum omnium rerũ difficillimam. Adde quot modis etiã difficillimis, si tempora, loca, personasq; consideres, in tẽporibus scilicet eruditis, in urbibus amplissimis, plenisq; omnium doctrinarum, aduersum potentes, principesq;, & doctos & multos, cùm ipsi debilissimi essent, omnium rerum egeni, rudes ab initio, & paucissimi. Vndecim enim Christus reliquit Apostolos duo uero illi & septuaginta Christi discipuli ab Apostolis regebantur. Audire licet Paulum Corinthijs ita dicentem: Videte uocationem uestram fratres, quia non multi sapientes secundùm carnẽ, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, & ignobilia mundi, & contẽptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea, quç sunt, destrueret. Non igitur finxisse credendi sunt, præsertim quia summa inter se bonorum morum, opinionumq; concordia, fortiter usque ad finem in re maximè omnium ardua perseuerauerunt, alioquin nihil obtinuissent, neq; præmium tanti laboris ullum in hac uita, uel ipsi prçcipiebant, expectabant'ue, uel populis pollicebãtur. Atq; hoc est, quod inquit Paulus. Si in hac uita tantum speramus in Christo, miserabiliores sumus cunctis hominibus. Sæpè prçdicebant se morituros pro fide, & postea uniuersos, qui eorum disciplinam secuti essent, acerba, & nefanda passuros. Vt obmittam, quòd abijciebant quæcunq; habentur à mortalibus bona, abijciq; iubebant, neq; in angulis susurrabant, sed palàm uulgo suam doctrinam audacter disseminabant. Siquidem Paulus etiam cathena collum uinctus publicè pdicabat, unde scribit ad Philippens. Quæ circa me sunt, magis ad profectum uenerunt Euangelij, ut uincula mea manifesta fierent in Christo Iesu, in omni prætorio, & in cæteris omnibus, & alibi ait: Euangeliũ iã prædicatũ fuisse omni creaturæ, quæ sub cœlo est. Rursus, in Act. Apost. Nihil horũ in angulis gestũ est. Sic enim Christus præcepit discipulis suis in Euang. Matth. & Lucæ. Quòd dico uobis in tenebris &c. Credebant igitur illi, se uera hominibus prædicare, imò certè quid prædicabant, intelligebant. Hinc illud Petri, Parati semper estote ad satisfactionem omni poscenti à uobis rationem, de ea, quç in uobis est, spe & fide. Hinc illud Pauli ad Corinthios. Ego sic curro, nõ quasi in incertũ, sic pugno, nõ quasi aërem uerberãs, sed castigo corpus

corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus afficiar. Hinc Paulus & Apollo ubiq; cum doctis de Christi mysterijs disserentes, Prophetarum uolumina in medium adducebant. Iubet sæpe Paulus discipulos suos, præcipuè sacerdotes, profundæ prophetarum intelligentiæ diligenter incumbere. Credebãt igitur, intelligebantq;, ut dixi, quod prędicabant. Alioquin pro disciplinę illius assertione nequaquã tam intrepidè, tam libenter se continuis laboribus, periculis, uerberibus, & certæ morti supposuissent. Paulus pro Christi gloria annos septem atq; triginta, supra quàm credi possit, usq; ad extremum spiritum omni afflictionum genere continuò laborauit. Laborauit tempus idem & Petrus, laborauit Ioannes Euangelista annos octo & sexaginta, cæteriq; per omnem uitam similiter.

Quo animo Christi discipuli laborabant. Cap. VI.

QVo aũt animo Christi discipuli laborarint, declarat Paulus in epistola ad Romanos. Quis, inquit, nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptũ est: Quia propter te mortificamur tota die, extimati sumus sicut oues occisionis. Certus sum enim quòd neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; principatus, neq; potestates, neq; uirtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neq; alia creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Idem postquam Corinthijs enumerauit multa laborum, tormentorumq; genera, quæ & tulerat, & ferebat, subiunxit, in his se lætari, gloriari, corroborari. Idem scribit dum Romæ uinctus esset ad Philippenses: In ullo confundar, sed cum omni fiducia, sicut semper, & nũc exaltabitur Christus in corpore meo, siue per uitam, siue per mortem, mihi enim uiuere Christus est, & mori lucrum. Quòd si uiuere in carne hic mihi fructus operis est, quid eligam ignoro, coarctor autem è duobus. Desidero enim dissolui, & esse cum Christo, atque hoc quidem mihi multò melius, permanere autem in carne propter uos, necessarium est. Subiungit diuinãs in hũc modum. Et hoc confidens scio, quia manebo, & permanebo omnibus uobis ad profectum uestrum, & gaudium fidei, ut gratulatio uestra abundet in Christo Iesu in me, per meum aduentum iterum ad uos. Et paulò pòst: Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & uidistis in me, & nunc audistis de me. Liberatus aũt est, ut prædixit à uinculis, redijtq; ad illos. Idẽ ad Colossenses. Permanete in fide fundati, & stabiles, & immobiles à spe Euangelij, quod audistis, quod prędicatum est in uniuersa creatura, quæ sub cœlo est, cuius factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudio in passionibus pro uobis & adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia. Idem ad Thessalonicenses: Nemo moueatur in tribulationibus istis, ipsi scitis, quòd in hoc positi sumus. Nam cum essemus apud uos, prædicebamus uobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est, & scitis. Idem ad Timotheũ: Non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed uirtutis, & dilectionis, & sobrietatis. Noli itaq; erubescere testimoniũ Domini nostri, neq; me uinctum eius, sed collabora in Euangelio secundũ uirtutem Dei. Et paulò pòst: Ob Euangelium hęc patior, sed non cõfundor. Scio enim cui credidi, & certus sum, quia potens est depositũ meũ seruare in illum diem. Item post pauca: In Euãgelij prædicatione laboro usq; ad uincula, quasi mal èoperans, sed uerbum Dei non est alligatum, ideò omnia sustineo propter electos, ut ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu, cum cœlesti gloria. Fidelis sermo. Nam si cõmortui sumus, & conuiuemus, si substinebimus, & corregnabimus, si negauerimus, & ille negabit nobis. Si uerò non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Itẽ, Scis quales persecutiones & passiones sustinui Antiochiæ, Iconiæ, Lystris, & ex omnib. eripuit me Dominus. Et omnes qui piè uolũt uiuere in Christo Iesu persecutionẽ patiuntur. Similiter Corinthijs: Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferimus, ut & uita Iesu in corporibus nostris manifestetur. Semper enim nos qui uiuimus, in mortem tradimur propter Iesum, ut & uita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Vnde Galathis: Ego stygmata domini Ie-

ſu in corpore meo porto. Rurſus Corinthijs: Puto nos Apoſtolos nouiſſimos Deus o-
ſtendit tanquam morti deſtinatos, quia ſpectaculum facti ſumus huic mundo, & ange-
lis, & hominib. Et poſt pauca. Vſq; in hanc horam eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus,
& colaphis cædimur, & inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris ſci-
licet comparandi uictus gratia, nūquam enim uoluit alieno labore uiuere. Et ſequitur.
Maledicimur, & benedicimus, perſecutionem patimur, & ſuſtinemus, blaſphemamur,
& obſecramus tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſima, id
eſt, rudera, atq; ſordes. Idem Romanis: Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quòd tri-
bulatio patientiam gignit, patiētia probationem, probatio uerò ſpem, ſpes autem non
cōfunditur, quia Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui
datus eſt nobis. Similiter Galatis. Abſit ut glorier in alio, niſi in cruce Domini noſtri Ie-
ſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Item, Cùm Chriſto af-
fixus ſum cruci, uiuo autem iam non ego, uiuit uerò in me Chriſtus. Sed audi rurſus
quid Romanis dicat. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis
ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Ipſe enim ſpiritus teſtimoni-
um reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes quidem Dei,
cohæredes autem Chriſti, ſi tamen compatimur, ut & conglorificemur. Exiſtimo enim
quod non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ in nobis
reuelabitur. Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorū Dei expectat. Idem, Corin-
thijs. Si mortui non reſurgunt, cur nos periclitamur omni hora? Quotidie morior, pro-
pter ueſtram gloriam, fratres quā habeo in Chriſto Ieſu Dño noſtro. Quòd ſecundū ho
minem ad beſtias pugnaui Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt? Rurſus:
Tribulamur fratres pro ueſtra exhortatione, & ſalute, quæ operatur in nobis toleranti-
am earundem paſſionum, quas & nos patimur, ut ſpes noſtra firma ſit pro uobis, ſciētes
quòd ſicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis. Non enim uolumus ignora-
re uos fratres de tribulatione noſtra, quæ facta eſt nobis in Aſia, quoniā ſupra modum
grauati ſumus. Item: ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra. Nam & cum ue
niſſemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra, ſed omnem tribulatio-
nem paſſi ſumus. Vnde Epheſijs ait: Ego Paulus uinctus Chriſti Ieſu pro uobis Genti-
bus, obſecro ne deficiatis in tribulationibus meis pro uobis, quæ eſt gloria ueſtra, de-
niq; ait ſe pro Chriſto legatione fungi cathena. Philippenſibus ait, ſe omnia, quamuis
maxima, nihili pendere, & ut ſtercora exiſtimare, ut Chriſtum lucretur, ſociusq; ſit paſſi
onis eius, configuratus morti eius, ad eius reſurrectionem promerendam. Item, conuer
ſatio noſtra in cœlis eſt. Vnde etiam ſaluatorem expectamus Dominum noſtrū Ieſum
Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis
ſuæ, ſecundùm operationem ſuam, qua poſſit etiam ſubijcere ſibi omnia. Itaque fratres
mei chariſſimi, & deſideratiſſimi, gaudium meum, & corona mea, ſic ſtate in Domino
chariſſimi. Theſſalonicēſibus autem: Vos quoq; imitatores noſtri facti eſtis & domini,
excipientes uerbum in tribulatione multa cum gaudio ſpiritus ſancti. Scitis fratres in-
troitum noſtrum ad uos inanem non fuiſſe, ſed ante paſſos, contumelijsq; affectos, ſi-
cut noſtis in Philippis, magna cum fiducia & ſolicitudine in domino uobis Euangeli-
um prædicaſſe. Facti eſtis imitatores Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Iudæa, in Chriſto Ie-
ſu, eadem enim paſſi eſtis & uos à contribulibus ueſtris, quæ & ipſi à Iudæis, Conſolati
ſumus in uobis fratres in omni tribulatione, & neceſſitate noſtra, per ueſtrā fidem, quo-
niam nunc uiuimus, ſi uos ſtatis in Domino. Hebræos præterea ita cohortatur. Reme-
moramini priſtinos dies, in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionū,
& in altero quidem opprobrijs, & tribulationibus ſpectaculum facti, in altero autem
ſocij taliter conuerſantium effecti. Nam & uincti compaſſi eſtis, & rapinam bonorum
ueſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes uos meliorem habere, & manentem
ſubſtantiam in cœlis. Nolite itaq; amittere fiduciam ueſtram, quæ magnam habet remu
nerationem. Item, habentes igitur Pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Ieſum fi-
lium Dei, teneamus, ſpei noſtrę confeſſionem. Item, & nos tantam habentes impoſitam
nubem teſtium, deponentes omne pondus & circundans nos peccatum per patiētiam
curramus propoſitū nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & cōſummatorem
Ieſum,

Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione cõtempta, atq; in dextra sedis Dei sedet. Sed nescio quo spiritu ad illa, quæ ad Corinthios scribit redire cõpellor. Ego in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter, à Iudæis quinques quadragenas una minus accepi, ter uirgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui, in itinerib. sæpè periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, in labore & in ærumna, in uigilijs multis, in fame & siti, in ieiunijs multis, in frigore & nuditate, præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur & ego non infirmor? quis scandalizatur & ego non uror? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor, Deus & pater Domini nostri scit, qui est benedictus in secula, quòd non mentior, Damasci Præpositus Gentis Arethę regis custodiebat ciuitatem Damascenorum, ut me comprehẽderet, & per fenestram in sporta demissus sum per murum, & sic effugi manus eius. Laudat quin etiam Corinthios quòd sustineant, siquis in seruitutem redigit, siquis deuorat, siquis extollitur, siquis in faciem cædit. Quòd autẽ ipse non pro sua, sed pro sola Christi gloria contenderet, sic aperit. Inter uos alius dicit, ego quidem sum Pauli, alius ego ipsius Apollo, nónne homines estis qd enim est Apollo? quid uerò Paulus? ministri eius, cui credidistis, & unicuiq; sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementũ dedit, itaq; neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat & qui rigat unum sunt. Nemo igitur in hominib. glorietur. Omnia enim uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue uita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia uestra sunt, uos autem Christi, Christus autem Dei. Sed audi & illud. Charitas non quærit quæ sua sunt, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquam excidit. Huic simile illud Canonicę Ioannis: Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras timorem mittit. Concludamus iam uerba Pauli cum Epistola ad Timotheum. In hoc laboramus & maledicimur, quia speramus in Deum uiuum. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus uenit in hunc mundũ, ut peccatores saluos faceret, quorum primus ego sum. Sed ideò misericordiã consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam ad instructionem eorum, qui credituri sunt illi in uitam æternam. Regi seculorum, immortali, inuisibili, soli Deo, honor & gloria in sęcula seculorum. Hæc Paulus Apostolus. Ioannes quoq; Apostolus in Apocalypsi se testem & participem passionum Christi appellat, & quosdã populos ad patientiam cohortatur. Multos de patientia ualde commendat in Epistolis similiter & alij Apostoli atq; Euangelistæ. Scribit deniq; Lucas Euangelista, quod Apostoli à Iudæis cæsi, exultantes incedebant, quia digni habiti essent, qui pro Christi nomine iniurias paterentur. Insuper quòd constituerunt nihil inter se suosq; proprium possideri, & administrationem bonorum ab Apostolis alienam esse uoluerunt. Addit, cum Cornelius quidam adorare Petrum uoluisset, à Petro increpitum, prohibitumq; fuisse. Præterea cùm Lycaonienses propter miracula Paulo & Barnabæ, tanq; dijs immolare uellent, ab ipsis non fuisse permissos. Ioannes quoq; in Apocalypsi se adorari prohibuit. Ex quo patet Apostolos non suum commodum, uel honorem, sed solam Christi gloriam quæsiuisse. Siquis igitur finxisse Apostolos suspicatur, is aut hæc, & similia nunquam legit, aut delirat.

Discipuli Christi à nemine fuerunt decepti. Cap. VII.

Discipuli Christi, eorumq; sectatores longè manifestiora maioraq; miracula uiderunt quàm nos, qui quamuis in hac religione nati, educatiq; simus, tamen non tantum pro re nobis consueta laborauimus, quantũ illi pro noua & quasi, ut ita loquar, monstruosa laborauerunt, quę quanto monstruosior apparet, tantò clariorib. signis, portentisq; ab initio, ut crederetur, indiguit. Nam quis faciliè credat, adolescentem quendam, illiteratum, fabri, (ut putabatur) filiũ, mendicum, infimũ, supplicio publicè interemptum, esse diuinam ipsam mentem, quæ semp in Deo est, per quam cuncta fiunt semper atq; reguntur, quòd de nullo unquàm alio creditum est, unde ut

de ut Lucas Euangelista scribit, cùm Paulus Apost. hac de re corã Agrippa rege, ac Portio Festo Iudeæ præside disputaret, Festum exclamasse, insanis ô Paule, multæ literæ te insanire compellunt. Huc tendit etiã illud Tertulliani ad Romanos iudices. Hęc & nos risimus aliquando, de uestris sumus, fiunt, non nascuntur Christiani. Putandum est igitur illos, qui hæc asserebant, & qui fidem asseuerantibus adhibebãt, miracula palã Deo digna uidisse. Hinc Paulus ad Corinthios: Iudæi signa petunt, Græci sapientiam quærunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum. Gentibus autem stultitiam, ipsis aũt conuersis Iudæis, atq; Gręcis Christum, Dei uirtutem, & Dei sapientiam. Quia quod stultũ est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Solis miraculis, & illis quidem manifestissimis adduci potuit Paulus, uir nobilis, potens, sapientissimus, atq; fortissimus, ut ex acerrimo Christianorum hoste, repente acerrimus defensor euaderet, totq; incommodis se sponte subijceret ob solum Christi amorem, quot nemo queat enumerare. Verè enim apud Lucã Deus prædixit, Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & filijs Israel. Ego enim ostendam illi quãta oporteat pati pro nomine meo. Nullo igitur pacto credendum est, Christi præcones alicuius prestigijs fuisse deceptos. Scripta enim & gesta tam discipulorum Christi, quàm eorum qui eo tẽpore subito, & maximo cum periculo, disciplinã huiusmodi receperunt, testantur apud uiros sanctæ mentis, primitias Christianorum fuisse tales, ut neq; uoluerint decipere, neq; decipi ullo modo potuerint. Quid causę fuit, ut multi tàm Iudæi, quàm Gentiles, in quamlibet disciplinam eruditissimi, multiq; diuites, dimissis rebus oblectamentisq; suis mallent cum rusticis illis mendicisq; Christi discipulis crudeliter mori, quàm cũ mundi delitijs uiuere? Audiamus diuinum illum uirum Tertullianum Carthaginensem in Apologia ad Roman. iudices ita clamantem: Sed hoc agite boni pręsides, cruciate, torquete, damnate, atterite nos, probatio est enim innocẽtiæ nostræ iniquitas uestra. Ideò nos hęc pati Deus patitur. Nam & proximè ad leonem damnando Christianam, potius quàm ad leonẽ, confessi estis, labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna, & omni morte reputari. Nec quicquam tamen proficit exquisita crudelitas uestra, illecebra est magis sectæ, plures efficimur quotiens metimur à uobis, semen est sanguis Christianorum, omnia impleuimus. Ac si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quàm occidere, potuimus inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius diuortij inuidia aduersus uos dimicasse. Si enim tanta uis hominum in aliquem orbis remotissimum locum abrupisset à uobis, suffudisset utiq; dominationem uestram tot amissio ciuium, imò etiam & ipsa destitutione punisset, proculdubio expauissetis ad solitudinem uestram, ad silentiũ rerum, & ob stuporem quendam quasi mortuæ urbis quæsissetis, quibus imperaretis, nam penè omnes ciues Christianos habetis. Origines quoq; in quarto Periarchõ libro inquit, Innumerabiles in singulis mundi regionibus homines relictis patrijs legibus, Christianam legem subitò suscepisse, omniaq; tormentorum genera, & mortem in eius gloriam libentissimè & quotidie ferre. Iam uerò si numerare uellem millia uirorum in qualibet doctrina, Philosophia præsertim excellentium, qui Christi discipulorum discipuli, successoresq; fuerunt, & longo ordine usq; ad Iuliani Imperatoris tẽpora, inter gladios ignemq; Christum, sanctimonia, uoce, literis, diuturno, labore, periculo, morte defenderunt. Opus cogerer haud breue componere, ut de mille millibus Oratorum Philosophorumq; taceam qui apud Græcos, Barbaros, & Latinos post Iulianum totam uitam sanctissimè in Christiano opere consumpserunt.

Christiana religio in sola Dei uirtute fundata est. Cap. VIII.

SI Christiana religio haudquaquam fundata fuit in potentia, uel sapientia humana, uel uoluptate, imò uero inuitis & contra nitentib. passim multis potentibus, doctisq; uiris, & humanis oblectamentis, tam subitò exorta est, tam repente per uniuersum orbem propagata. Vnde ad Romanos scribit Paulus: fidem corũ in uniuerso mundo annunciari, & ad Coloss. Euangelium in uniuerso mundo esse. Ioannes quoq;: Quod natũ est ex Deo uincit mundũ, hæc est uictoria, quæ uincit mundum, fides nostra. Necessarium est hanc ipsam religionem in potestate, sapiẽtia, speq; diuina fuisse fundatam. Quid quòd multis ante seculis longo ordine à plurimis Prophetis atq;

Sibyllis,

Sibyllis,ſingula hæc prædicta fuerunt? quòd in ſequentibus oſtendemus. Quid quòd Chriſtus uitæ magiſter,mortē ſuam, perſecutionem aduerſum diſcipulos ſuos ubiq; futuram,propagationē,immutabilitatemq; religionis ſuæ, miſerabilem Iudæorū ruinam breui uenturam,Gentilium conuerſionem,Iudæorum quorūdam pertinaciam,uſq; ad mundi ſſinem duraturā,tum ipſe prędixit,tum diſcipulos ſuos inſpirauit ut dicent? Atq; id,quod mirabile eſt, Chriſtus obſidionē in Sabbato futuram, & exitium fame, ferroq; à Gentilibus inferendum,atq; ſtragem inauditam, captiuitatem præterea Iudęorum in omnes Gentes,non aliter ante præſcripſit, quàm Ioſephus ſcripſerit poſt ruinam. Præterea operę precium eſt audire,qua concione uſus eſt & Ieſus, & quiſq; diſcipulorū ſuorum ad auditores perſuadendos.Date ueſtra omnia pauperibus, chariſſimos ueſtros reſpuite,porrigite genas percutienti,benefacite inimicis, uitam hanc omniaq; eius oblectamenta pro nihilo habetote,abnegate uoſmet ipſos,crucem hanc noſtram, crucē terribilem ſuſtinete,ſequamini nos quā primum precamur. Si enim nos ſequemini,procul dubio quæcunq; à mortalibus mala exiſtimantur,per omnem uitam ſubibitis. Hęc illi: O ſuaſionem diſſuaſionis omnis undiq; plenam. An putamus Demoſthenem,Ciceronemq; hac ratione quicquam perſuadere cuiquam potuiſſe? Perſuaſit tamen cōcio illa; imò cōcionator ſubito multis,magniſq; uiris. At unde? A Deo factū eſt illud omni miraculo mirabilius,ſiquidē,ut teſtantur qui audierunt, loquebat Ieſus nō ſicut Scribæ & Phariſæi,ſed tanquam poteſtatem habens. Perſuaſum autem illis uſq; adeò fuit,ut Chriſti ſectatores,ipſum pluſquam humanæ naturæ ſecundū ſe poſſibile eſt,ſemper amauerint,quòd quidem nullo modo negabit,qui uacua mente illorum opera,& ſcripta conſiderauit,totū uerò illud eſt diuinum. Si quis eſt qui dubitat, legat, & relegat diligenter Prophetarum,Euāgeliſtarum,Apoſtolorumq; libros, legat & eorū, qui illos eo tēpore ſicuti ſunt,cōmentaria. Veritas huius rei protinus elucebit, in illis enim noua uis eſt,ſingularis quoq; ſimplicitas ſobrietaſq; & ardor,grauitas,profunditas,& maieſtas. Quòd quidē indicat neq; diuinā ab illis uim,flāmāq; abeſſe,neq; ueritatē ipſam uerborū fuco; neq; uim diuinam humanis machinis indigere. Adde,quòd in tot ueteris,nouiq; teſtamenti uoluminibus,nihil uſq; niſi conſonū reperitur,quod cæteris nō eſt cōceſſum,maximumq; eſt diuinæ ueritatis indiciū. Habēt ſcriptores illi neſcio quid piū & auguſtū, atq; id,quod mirabile eſt,inter ſe quidē cōmune,à cæteris omnib. penitus alienū,quod ſignificat omnibus illis Deum præ cæteris aſpiraſſe. Quid dicemus ad hoc? quod cū cęteri omnes ſcriptores ambigant, & uacillent, illi tamen nihil uſq; dubitāt, ſed tāta,proh Deus omnipotens,certitudine loquūtur,quāta fortitudine duriſſima quæq; peregerūt: Audi piſcatorem illū Ioannē Euāgeliſtā. Quod fuit ab initio,quod audiuimus,quod uidimus oculis noſtris,quod inſpeximus,& manus noſtrę cōtrectauerunt de uerbo uitę; & uita ipſa innotuit,& uidimus,& teſtamur,& annunciamus uobis uitā æternā,quę erat apud patrem,& apparuit nobis. Quòd uidimus, & audiuimus, annūciamus uobis; ut & uos ſocietatem habeatis nobiſcum,& ſocietas noſtra ſit cum patre & filio eius Ieſu Chriſto. Et hæc ſcribimus uobis,ut gaudeatis,& gaudiū ueſtrum ſit plenum, & hæc eſt annunciatio quam audiuimus ab eo,& annunciamus uobis, quòd Deus lux eſt,& tenebræ in eo non ſunt ullæ. Rurſus in ijs conſidera,quanta affirmatione loquatur: Deus teſtificatus eſt de filio ſuo,& hoc eſt teſtimoniū,quòd uitā æternā dedit nobis Deus, & hæc uita in filio eius eſt,qui habet filium,habet uitam,qui nō habet filiū Dei,non habet uitam. Hæc ſcribo uobis,ut ſciatis quòd uitam habetis æternam,qui creditis in nomine filij Dei,& hęc eſt fiducia quā habemus ad Deum, quoniam quodcunq; petierimus ſecundùm uoluntatem eius, audit nos, & ſcimus quòd audit nos, quicquid petierimus, ſcimus quòd habemus petitiones,quas poſtulamus ab eo, ſcimus quòd qui natus eſt ex Deo,non peccat,ſed generatio Dei conſeruat eum,& malignus non tangit eū. Scimus quod ex Deo ſumus,& mundus totus in maligno poſitus eſt,& ſcimus quòd filius Dei uenit,& dedit nobis ſenſum ut cognoſcamus uerū Deū,& ſimus in uero filio eius. Hic eſt uerus Deus & uita æterna. Item, tres ſunt qui teſtimoniū dant in cœlo, pater,uerbū, & ſpiritus,& ij tres unū ſunt, & tres ſunt qui teſtimoniū dant in terra, ſpiritus, aqua & ſanguis. Si teſtimoniū hominū accipimus,teſtimoniū Dei maius eſt. Nolite mirari fra-

res, si odit uos mundus, nos scimus quòd translati sumus de morte ad uitam. Rursus, in hoc cognoscimus, quòd in Deo manemus, & ipse in nobis, quoniã de spiritu suo dedit nobis, & nos uidemus & testificamur, ꝙ pater misit filium suum, saluatorem mundi, & nos cognouimus, & credidimus ueritati, quã habet Deus in nobis. Item alibi, qui uidit, testimoniũ perhibuit, & uerũ est testimoniũ eius, & ille scit, quia uera dicit. Item, Hic est discipulus, qui testimoniũ perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus testimonium eius uerum esse. Sed uide insuper quãta asseueratione proclamet: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quòd factũ est, in ipso uita erat, & uita erat lux hominum, lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Rursus alibi: Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo, si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eũ. Nescio quis possit simplicius quicquam pronuntiare simul & efficatius affirmare. Concludemus uerba Ioannis cum hac eius indubitata sententia: Ego uos in ueritate diligo, & non ego solus, sed omnes qui cognouerunt ueritatem propter ueritatẽ, quæ permanet in nobis, & nobiscum erit in æternũ. Iacobus duodecim tribubus dispersis ita loquitur: Omne gaudiũ existimate fratres mei, cum in tentationes uarias incideritis, scientes ꝙ probatio fidei uestræ patientiam gignit, patientia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti & integri in nullo deficientes. Si quis autem uestrum indiget sapiẽtia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei, postulet autem in fide nihil hæsitans. Et paulò pòst. Omne datũ optimũ, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à patre luminum, apud quem nõ est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio. Voluntariè enim genuit nos uerbo ueritatis, ut simus initiũ aliquod creaturæ eius. Audiamus & Petri fiduciam: Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta populus acquisitionis, ut uirtutis annuncietis eius, qui de tenebris uos uocauit in admirabile lumen suum. Nolite trepidare, sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut in reuelatione eius gloriæ gaudeatis exultãtes. Si exprobramini in nomine Iesu Christi, beati estis, quoniam quod est honoris, gloriæ, & uirtutis Dei, & qui est eius spiritus super nos requiescit. Seniores ergo qui in uobis sunt, obsecro consenior, & testis Christi passionum, qui & eius quæ est in futuro reuelãda, gloriæ cõmunicator, pascite qui in uobis est gregem Dei, prouidentes non coactè, sed spontaneè, secundùm Deum. Deus aũt omnis gratiæ, qui uocauit nos in æternam suam gloriã, in Christo Iesu, modicum passos, ipse perficiet, cõfirmabit, consolidabitq́ꝫ, ipsi gloria & imperium in secula seculorum amen. Idem alibi: Nõ enim indoctas fabulas secuti, notam facimus uobis Dei nostri Iesu Christi uirtutẽ, & præscientiam, sed magnitudinis illius speculatores effecti. Considerari præterea decet spem, charitatẽ, firmitatemq́ꝫ Pauli, habentes talem spẽ multa fiducia utimur. Dominus quidẽ spiritus est, ubi aũt spiritus Domini, ibi libertas. Nos uerè omnes reuelata facie gloriã Domini speculantes, in eandẽ imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanq̃ à Domini spiritu. Ideoq́ꝫ habentes hanc administrationem, iuxta ꝙ misericordiam consecuti sumus, non deficimus, sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neq́ꝫ adulterantes uerbum Dei, sed in manifestatione ueritatis cõmendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quòd si etiam opertum est Euangelium nostrum, in ijs qui pereũt est opertum, in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio Euãgelij gloriæ Christi, qui est imago Dei. Non enim nosmetipsos prædicauimus, sed Iesum Christum Dominum nostrum, nos autem seruos per Iesum. Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in faciem Christi Iesu. Habemus autem thesaurum istum in uasis fictilibus, ut sublimitas sit uirtutis Dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur, attenuamur, sed non destituimur, persecutionem patimur, sed non derelinquimur, deijcimur, sed nõ perimus. Et pulò pòst. Scimus enim, ꝙ qui suscitauit Iesum, & nos suscitabit cũ Iesu, propter quod non deficimus. Sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renouatur de die

in diem

in diem. Id enim quod in præsenti est momētaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum glorię pondus operatur in nobis. Non contemplantibus nobis quæ uidentur, sed quæ non uidentur, quæ enim uidentur, temporalia sunt, quæ autem non uidentur, ęterna sunt. Scimus enim quòd si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habemus, domum nō manufactā, sed æternam in cœlis. Hæc ad Corinthios. Timotheum uerò sic admonuit: Vigila in omnibus, & labora, opus fac Euangelistæ, ministeriū tuum imple, sobrius esto, ego enim iam immolor, & tempus meę resolutionis instat. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidē seruaui, in posterum reposita est mihi corona iustitiæ, quàm reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed omnib. qui diligunt eius aduentus. In his uerbis uaticinatus est præsens sibi imminere martyriū, quòd breui secutum est. Non possum me continere quin his adijciā, quàm certa asseueratione, quantaq; maiestate in epistola ad Hebræos æternam filij Dei generationem, uimq; cecinerit. Multifariam multisq; modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis loquutus est nobis in filio, quem constituit hæredem uniuersorum, per quem fecit & secula. Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansq; omnia uerbo uirtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tantò melior angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hęreditauit, & quæ sequuntur. De eodem filio Dei in sequentibus dicit: Viuum est enim uerbum Dei, & efficax, & penetrabilius omni gladio ancipiti, pertingens usq; ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoq;, & medullarum, discretor cogitationum, & intentionum cordis. Non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius, omnia nuda & aperta sunt oculis eius, ad quod uobis est sermo. Ad Colossenses: Filius est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt, uniuersa in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare, & per eum reconciliari omnia per ipsum pacificans, per sanguinem cruci eius, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt. Sed ne cogar longius progredi per ea quæ de filio Dei miranda in Epistola ad Ephesios, ad Colossenses, ad Philippenses, ac de spiritu sancto ad Corinthios, deq; cæteris Theologiæ mysterijs alibi tanquam oracula firmissima fundit, uno uerbo comprehendam. Siquis diligenter sacras literas legerit, Christianam legem diuina uirtute constare fateri cogetur. Siquidem nostri heroes stabiles hærent immobili fundamento, clari mente, uoluntate feruentes, uerbis simplices, atq; certi, actione indefessi, inuicti proposito. Cæteri anxiè nimium ratiunculas per ambages aucupantur, atq; (ut inquit Dauid) tanquam impij, circuitu quodam oberrant, neque sui, neq; aliorum duces sufficientes. Deniq; si religionis maximè propria est puritas, hæc certè diuinissima est, quæ neque uiles posteriorum Iudæorum superstitiones, & spurcissima Talmut deliramenta, neq; obscœnas, & iniquas Gentilium fabulas, neque abominabilem Mahumethensium licentiam, & Alcorani ineptias admittit. quæ neque terrena præmia, ut leges aliæ, sed cœlestia pollicetur, neq; aduersarios fidei legisq; suæ interfici iubet, quemadmodum iussit Talmut, & Alcoranum, sed uel ratione doceri, uel oratione conuerti, uel patientia tolerari. Quæ ut in primitijs Christianorum re ipsa manifestissimè apparuit, non modo amputat uitia, sed extirpat uirtutes'que persuadet operando priusquam suadendo. Talis enim illorum conditio forsq; fuit, ut non aliter persuadere potuerint, quàm & uirtutes, & miracula exercendo. Virtutes præterea non ambitionis, aut uoluptatis, aut tranquillitatis humanæ, sed Dei solius gratia ardenter exercet, totumq; hunc mundum pessundat, & pro nihilo habet, ut mundum alterum consequatur.

Authoritas Christi non ab astris, sed à Deo. Cap. IX.

Communem religionem neque à stellis, neque ab hominib. quibusdam, neque à morbo esse, sed à Deo, atque humana speciei communi natura, in Theologia nostra probauimus. In præsentia uerò Christianã legem non esse, seruarique à fato quodam syderum, breuiter sic ostendimus. Aduentus Christi tanquam diuinus ab initio mundi prædictus à Prophetis, Sybillisque fuit, non in Astrologia peritis, sed diuinitus inspiratis. Adde quòd solent sphæræ cœlestes, tanquã causæ uniuersales atque remotæ, particulares in terris effectus, non absque commodis quibusdam medijs ad finem perducere. Humana uerò omnia, non modò non subministrarunt cõmodè Christianis, sed annos trecentos prorsus aduersata fuisse traduntur. Vnde cum Paulus apud Lucã Romæ disputans cum Iudæis dixisset, propter spẽ Israël cathena hac circumdatus sum, subiunxerunt Iudęi, compertum habemus huic sectæ ubique cõtradici. Ob hoc ipsum sic exclamauit Tertullianus. Cùm odio sui cœpit ueritas, simul ut apparuit inimica est, tot hostes eius, quot extranei, & quidem propiè ex æmulatione Iudęi, ex concussione milites, ex natura ipsi etiam domestici nostri, quotidie obsidemur, quotidie prodimur, in ipsis plurimum cœtibus & congregationibus nostris deprimimur. Item, Veritas nihil de sua causa deprecatur, quia nec de conditione miratur, scit se peregrinam in terris agere, ita inter extraneos facilè inimicos inuenire. Cęterùm, genus sedem, spem, gratiam, dignitatem in cœlis habere, unũ gestit interdum, ne ignorata damnetur. Quid enim iniquius, quàm ut oderint homines quod ignorant, etiam si res meretur odium? Item utrunque ex alterutro redarguimus, & ignorare illos dum oderunt, & iniustè odisse, dum ignorant. Hæc ille. Præterea corporales causæ, leges uel uoluptuosas, uel ambitiosas, uel certè nõ plusquam ciuiles inducunt, Christiana lex omnia hæc damnat, uel superat. Item sphæræ cœlestes non altius infundere desyderium possunt, quàm cœlorum Christiana pietas cœlestes spernit sphæras, atque transcendit, Deumque adorat solum super cœlum, utpote, quæ non nascatur à cœlo, cœlestibus'ue spiritibus, sed à solo supercœlesti Deo. Innumerabiles homines apud omnes Gentes pro Christi nomine libenter se uulneribus, certeque morti solius diuinę beatitudinis gratia obtulerunt. Quando aliàs talia cœlestis motus effecit certamina? Quis sapiens unquam potuit doctrinam suam sola pietate ad uniuersum orbem spargere? Ac Deus ob solẽ uirtutẽ, uel aduersante prisca consuetudine, atque potentia, ubique credi. Si hæc à syderib. proficiscerent, profectò alius quoque eandem aut similem stellarum necessitatẽ nascẽs habuisset. Quòd nã fatum uniuersi creatorem ipsum esse cõfirmauit, q nullã esse fatorũ uim docuit, atque docet. Quomodo igit ipsum fatum sibimet repugnat, & non esse seipsum prædicat? Hæc ita Eusebius confirmauit, qui prędicationis Euangelicę gratia, uel certarunt iã multis annis, uel etiã nunc certant, quomodo ad unã uoluntatẽ, & fidẽ, & eandẽ uirtutẽ animi, uiuendique rationẽ diuersis tẽporibus, & tam multi nostra memoria cõpulsi sunt. Quis mẽtis cõpos credere unquã poterit iuuenes simul ac senes, uiros & fœminas, seruos & liberos, doctos atque indoctos, nõ in uno climate orbis, neque in eadẽ hora natos, sed ubique terrarũ, & diuersis temporib. syderibus coactos, unã & eandem, nouam atque inauditam doctrinam, & quidem cum periculo mortis, patrijs ritibus anteposuisse, & ueræ philosophiæ dogmata, duritiemque uiuendi, quàm delitias maluisse. Hæc Eusebius. Non igitur audiendi sunt impij quidã, & fati fatui assertatores, qui in ipso Christianæ religionis initio pronunciauerũt, ipsam cũ primum annos trecentos sexaginta quinque impleuisset ruiturã, idque etiã quodam oraculo firmauerunt. Neque audeat Astrologus aliquis aliquãdo eam defecturam pronunciare, quæ non à temporali cœlorum motu, sed ab æterna Dei stabilitate dependet, quæ ab initiò mundi usque ad Octauiani Imperatoris tempora in Prophetarum prę-conijs populorumque expectatione, rerum similitudine constitit. Deinde usque ad nos annos iam mille & quadringentos septuagintaque & quatuor, inuitis cœlis, terrisque perdurat. Cuius persecutores primos scilicet Iudæos, Deus ob hoc ipsum, ut aliàs ostendemus, exterminauit, quàm à diuturna, immanique Gentiliũ, hæreticorumque persecutione defendit. Nunquã igitur poterit religio hęc aboleri, quę Deum uindicem habet, atque custodem, etiã si malè administretur à suis, & crudeliter impugnetur ab hostibus, stat. n. regente Deo, quę nõ minus à suis malè tractatur, q̃ alienis. Denique si prosperè Christianis

res humanæ succedent, ceremoniæ nō cessabūt, si aduersa multa contingent, crescet tandem hæc religio, atq; perficietur. Nam cum extrema quadam, & diuturna aduersitate quondam orta, adultaq; fuerit, eadem necessariò nutrietur, ac prorsus implebitur.

Christi authoritas absq; miraculis minimè fuit. Cap. X.

SEd arguendi acriter illi mihi uidentur, magnanime Laurenti, qui quotidie tā pertinaciter, quam imprudenter noua ad fidem Christi confirmandam miracula exigunt. Si enim rara sunt, prodigia sunt, si frequentissimè fierent, uel artificiosa, uel naturalia uidentur. Sufficiat nobis scire, mundum olim non absq; manifestis miraculis tam miraculosè, tam miraculosa instituta, & opera cœpisse, & pertulisse. Quid quod Christum fecisse miracula, Gentiles, Iudæi, Mahumethenses nobis concesserunt. Miracula de stella ab Oriente, eclypsi Solis, ac terræ motu, templiq; scissione, & alia multa, multis hominum milibus manifesta discipuli Christi tam in Iudæa, quàm alibi palàm quotidie prædicabant, atq; scribebant. Atq; eo quidem tempore, quo innumerabiles adhuc supererant eorum, qui cum moriente Christo uiui, & iā adulti fuissent, redarguere discipulos illos omnium rerum egenos, nisi uera dixissent, facillimè poterant. Quonam pacto Herodes facinus tam abominabile, & periculosissimum perpetrasset, quando uidelicet tot infantes, filiumq; suum interemit, nisi nouo quodam, & stupendo prodigio fuisset perterritus. Quòd quidem cum primum perpetrauit, ad Octauianum scriptum fuit. Audi Macrobium. Quum audisset Augustus inter pueros quos in Syria Herodes Rex Iudæorum intra bimatum iussit interfici, filium quoq; eius occisum, ait, præstat Herodis porcum esse quàm filium. Operę precium est audire primum de terræmotu, inquit enim. Maximus terræ memoria mortaliū extitit motus Tyberij Cæsaris principatu, duodecim urbibus Asiæ prostratis. Forsitan ille terręmotus fuit, qui in Iesu Christi contigit passione, tum quia dicit eum fuisse talem, ut nunquam similis fuerit. Tum uerò quia in Asia, & Tyberio imperante, ubi, scilicet, & quando passus est Christus, scribit Eusebius, se legisse in commentarijs Ethnicorum, quòd anno Tyberij decimo octauo, Solis facta est defectio, Bithynia terræmotu concussa, & in urbe Nicea ædes plurimæ corruerunt, quæ omnia congruunt, quæ in passione Saluatoris acciderunt. Scribit uerò super his & Phlegro, qui Olimpiadum egregius supputator est, in decimotertio libro, ita dicens: Quarto autem anno ducentesimæ secundæ Olimpiadis, magna excellens inter omnes, quæ ante eam acciderunt, defectio Solis facta, dies hora sexta ita in tenebrosam noctem uersus, ut stellæ in cœlo uisæ sint, terræq; motus in Bithynia, Nicenæ urbis multas ædes subuertit, hæc Phlegro. Argumentum huius rei, quòd Saluator hoc anno passus sit, Euangelium præbet Ioannis in quo scribitur: post quintum decimū annum Tyberij Cæsaris tribus annis dominum prædicasse. Iosephus etiam uernaculus Iudæorum scriptor, circa hæc tempora, die Pentecostes, sacerdotes primùm, locorū quosdam sonitus sensisse testatur, deinde ex adito templi, repętinam subito erupisse uocem dicentium: Transmigremus ex his sedibus, huc usq; Eusebius. Quod autem Christus passus fuerit anno Tyberij decimo octauo, declarat etiam Lucas Euangelista, qui anno Tyberij quintodecimo Christum baptizatum dicit, anno trigesimo iam propinquantem. Computat autem Eusebius, Christum anno quadragesimo secundo Imperij Augusti natum fuisse, cœpisse uerò Euangelium prædicare anno Tyberij quintodecimo. Dionysius Areopagita philosophorum Atheniensium præstantissimus, & Apollophanes insignis sophista naturaliumq; rerum scientia pollēs, eo die quo Iesus occidebatur, unà apud Heliopolim erant. Hi tunc uiderunt Lunæ globum extra coniunctionis tempus ab Oriente Sole mirabiliter incidentem, atq; ipsum ab hora nona usq; ad uesperam supra Solis diametrum mirabiliter obsistentem, incidentiamq; eiusmodi usq; ad solaris corporis finem peruenisse, ac tum demum ex aduerso diametri resilisse, considerauerūt. Cum uerò hæc præter omnem naturæ ordinē contigisse manifestè cognoscerent. Dionysius prorsus obstupuit, & Apollophanes conuersus ad Dionysium exclamauit, præclare Dionysi, hæ quidem sunt rerum uicissitudines diuinarum. Hæc Dionysius Areopagita scribit ad sapientem Polycarpum, rogatq; eum, ut Apollophanem ipsum ad huc uiuentem, & nondum Christianum conueniat, qui neq; sit negaturus, illa præter naturæ ordinem euenisse, neq; Christianam ueritatem aspernaturus ulterius, sed eam humiliter

liter susceptutus. Lactantius affirmat Christum cruci affixum fuisse Martij die xx. Esculus aũt quidam Astrologus, quamuis parum religiosus, asserit tamen Astrologica computatione certum esse, ea die qua Cristus cruci affixus est, Solẽ in primo Arietis gradu, Lunam in principio Libræ fuisse, atq; eclypsim secundùm naturam non potuisse fieri, tum quia plenilunium erat, oportet autem Solis eclypsim in nouilunio fieri, tũ quia ab Oriente incœpit eclypsis illa, cum ab Occidente incipere soleat naturalis eclypsis. Alij Solem in Piscibus fuisse uolunt, in Virgine Lunam, idem tamen ab his de eclypsi cõcluditur atq; ab Esculo. Idem ostendunt Iudæi, qui lege sic iubente, pascha semper quartadecima Luna celebrauêre, & in pascha Iesum immolauerunt. Eclypsis autem fuit, non enim licebat tunc in re tam manifesta mentiri, nam in eodem seculo, & apud eosdem p̃dicata, scriptaq; sunt, in quo, & apud quos miracula eiusmodi euenisse narrantur. Solius autem Christi gratia miraculum illud factum est in cœlo. Quid enim aut tunc, aut alias miraculosius, quàm Christus factum est, uel sub cœlo, uel supra cœlũ? De quo præco eius Paulus: Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua cõfiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Atq; id, quod admirationem exauget, hoc confessa tunc est hominũ lingua, postq; in forma serui exinaniuerat semetipsum humilis, & obediens factus usq; ad mortẽ, mortem aũt crucis. Si absq; miraculis hominẽ in eiusmodi habitu, ac sorte constitutũ mũdus summum esse Deum confessus est, hoc unum miraculorum omnium uincit admirationem. Ego adduci non possum, nisi miracula multa uidisset, Ioannem Eangelistam scriptorẽ maximè omniũ simplicẽ, atq; sobriũ, tam miraculosa uoce ausum fuisse clamare: Sunt & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundũ capere posse eos, qui scribẽdi sunt libros. Mitto quòd Euãgelistę sæpe aiunt, Iesum millia infirmorum simul mirificè curauisse. Docet nos magnus Paulus, qualis illa fuerit Apostolorum prædicatio, qua populi multi conuertebant, nã Corinthijs inquit: Ego fratres cum uenissem ad uos, ueni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuncians uobis testimonium Christi. Non enim iudicaui me scire aliquid inter uos, nisi Iesum Christum, & hũc crucifixum, & ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud uos, & sermo meus, & prędicatio mea non in persuasorijs humanæ sapientiæ uerbis, sed in ostensione spiritus, & potestatis, ut fides uestra non sit in sapientia hominuũ, sed in potestate Dei. Sapiẽtiam aũt loqmur inter perfectos, In alia Epist. eisdẽ dicit: Signa Apostolatus mei facta sunt super uos in omni patiẽtia, in signis, & prodigijs, & potestatibus. Sed audiamus eũ ad Thessalonicenses scribentem: Scis quod Euangelium nostrũ non fuit ad uos tãtum in sermone, sed in potestate, & spiritu sancto, & plenitudine multa. Adeóne sui oblitus erat prudentissimus Paulus, aut usq; adeò obliuiosos opinabatur populos, ad quos scribebat, ut commemoraret, se apud eos fecisse prodigia, nisi fecisset, in promptu erat redargutio, & infamia, si fortè mentitus esset. De prodigijs à se factis scribit etiam ad Romanos, ex quibus & similibus miracula temporibus illis non defuisse concludimus, quorum uirtute ad exemplar, lumenq; imò ad habitaculum nostrum ædificata tunc est domus Dei, quæ ut ait Paulus, est Ecclesia Dei uiui, columna, firmamentumq; ueritatis, & manifestè magnum est pietatis sacramẽtum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Hæc ad Timotheum. Quid igitur garrimus increduli? quid ulterius procaces efflagitamus? num quotidie (Deo magno nobiscum) sub iudice lis est? num quolibet temporis momento, tum singulis nobis, tum posteris, qui similiter quærent, Deus authoritatem suam redimere miraculis cogitur? & tanquam præstigiator aliquis mercenarius in theatrum prodire ad nutum cuiusque compellitur? Atqui neq; etiam hominem animal natura liberum, uiolentis quibusdam signis compellere naturale ac decens est, sed inspirationibus, doctrinisq; allicere, uolenti enim uirtus, & beatitudo promittitur, non coacto, credendo præcipientis authoritas confirmatur, non perquirendo. Quid? quod pauci sunt, qui miracula uidere, paucissimi, qui accipere digni sint. Mirabilia inter homines cõgruè, ut plurimum à Deo fiunt p̃ animas hominum à corporibus ualde seiunctas, Deoq; coniunctas, tanquã per instrumenta,

menta. Immergite igitur uos in corporis lutum animæ miseræ, sic cœlestia cernetis miracula? O quam stulte optatis, inclinato in terram capite uidere sublimia, rapi portentis in altum uultis, non uirtutum gradibus scandere. Quid miraculosius, quid diuinius in terris, quàm animus omnino sui corporis dominus? Imperium hoc experiamur, si possumus, possumus autem, si uolumus, tunc non modò cernemus miracula, sed ipsi perficiemus. Ego certè arbitror, nobis etiam non merentibus, sæpe uarijs in locis mirabilia quædam signa diuinitus fieri, sed non patent omnibus omnia. Multa etiã non scribuntur, uel scripta quidem non creduntur, cuius quidem ambiguitatis occasionem dare uidentur nonnulli homines admodum detestabiles, qui imitatione uerorum, falsa prodigia introducunt. Imitatio & uerisimilitudo necessariò rem ueram sequuntur, quã quis imitetur, & repræsentet, non esset introductus nummus adulterinus, nisi quandoque legitimus fuisset nummus, nõ essent falsa conficta miracula, nisi ex ueris miraculis homines ad ipsorum imitationem fidem'ue inuitati fuissent. Miracula, quæ Aurelius, Augustinus se uidisse, & Gregorius narrat, talia sunt, ut fide carere non debeant. Audiui equidem nõnulla nostris seculis, atque etiam in urbe nostra Florentina, mirabilia simul & credibilia contigisse, sed quædam occultiora. Illud certè multis hominum millibus, qui & uiderũt, & adhuc uiuunt manifestissimũm, quod Anconæ anno Domini, M.CCCC LXX. factũ à multis fide dignis accepimus. Puella quædam propter pessimam quandam neruorum contractionem à primis incunabulis gradiendo natibus pro cruribus utebatur. Præterea Bindellus, Florentinus propter faucium pectorisque contusionem, multos annos loqui nihil potuit, ambo cum diuæ Mariæ eodem in loco se suppliciter cõmendassent, sani protinus euaserunt, omni populo multis annis noti fuerant infirmi, & postea iam quatuor annos continuè omni populo sani. Noli Laurenti mirari, quod Marsilius Ficinus philosophiæ studiosus miracula introducat: uera enim sunt quæ scribimus, ac Philosophi officium est rationib. proprijs singula confirmare. Sunt aũt propriæ rerum naturalium rationes, quæ secundùm naturam sunt, diuinarum uerò quę super naturam huiusmodi sunt, tum metaphysicæ probationes, tum uel maximè miracula. Deus enim non tantum uerbis quantũ miraculosis operibus mysteria sua probat, & pręcepta confirmat. unde illud: Si uerbis non uultis credere, operibus credite.

Authoritas apud Gentiles. Cap. XI.

CHristiana miracula nemo negauit unquam, licet illa nonnulli ad dæmonum uim retulerint, nescientes dæmones uel sui cultum, uel uitia tandem pestiferasque dissensiones perfundere solere, hæc autem à Christianis illis heroibus alienissima. Atqui quonam pacto potest ea religio ortum à dæmonibus habuisse, quæ dæmonum cultum damnauit, euertitque, ipsosque dæmones & fugauit, & fugat? Vniuersus penè orbis Christum subitò coluit, atque colit, exceptis paucis circumuagis fœneratoribus, qui auaritiæ penitus mancipati, de diuinis rectè sentire non possunt. Profectò Gentiles omnes consenserunt, Iesum aut Deum ipsum fuisse, aut certè diuinum. Milesius Apollo consultus, ita commendauit Christum. Mortalis erat corpore, sapiens prodigiorum effector, sed sub ducibus Chaldæis, armis comprehensus, clauis, fustibusque amaram mortem passus est. Porphyrius in libro de responsis inquit, Christum dij maximè pium pronunciauerunt, immortalemque euasisse asseruerunt, benignum admodum de illo testificantes. Adiungit Hecatem deam interrogantibus de Christi anima respondisse: Viri pietate præstantissimi est illa anima, hanc colunt à rigiditate alienam, & post multa subiunxit Hecate: Christus ipse pius in cœlum sicut, pij conscendit. Huic ergo ne derogaueris, concedit ipse Porphyrius, Christum & sapientem, & pium fuisse, quamuis Christianos partim indoctos, partim magos nominet, tum ueritati, tum sibi ipsi manifestè repugnans. Tertullianus in Apologetico scribit, quod cum Pilatus ad Tyberium imperatorem de Christianorum dogmate referret, Tyberius retulit ad senatum ut Christianorum sacra inter cætera sacra reciperentur. Verùm cum ex cõsulto patrum, Christianos eliminari urbe placuisset, ex eo quòd non senatui, prius huius rei iudicium delatum fuisset. Vetus enim erat decretum, ne quis Deus absque senatus authoritate consecraretur. Tyberius per edictum accusatoribus Christianorum minatus est mortem, multi senatorum, & equitum Romanorum interfecti. Confirmat eadem Euseb. Vespasianus,

sianus, ac Titus, auditis Christi operibus eius potentiam timuerunt. Adrianus, sicut Iulius Capitolinus narrat, statuit Christo templa facere, eumq; inter deos recipere, ideoq; templa absque simulachris in omnibus ciuitatibus fieri iussit, quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Adriani, quæ ille ad hoc parasse dicebatur, sed prohibitus est ab ijs, qui consulentes sacra, repererant, omnes Christianos futuros, si id optatè euenisset, & templa reliqua deserenda. Alexander Seuerus templa fieri Christo statuit, sed non successit, orabat in matutinis in sacrario suo coram statua Christi. Hæc Capitolinus. Sed audi quid de Adriano referat Euseb. Quadratus discipulus Apostolorum, & Aristides Atheniensis philosophi libros pro Christiana religione Adriano dedêre compositos. Et Serenus Granius legatus, uir apprimè nobilis, literas ad imperatorem misit, iniquum esse dicens, clamoribus uulgi innocentium hominum sanguinem condemnari, & sine ullo crimine, nominis tãtum & sectæ reos fieri. Quibus commotus Adrianus Minutio Fundano proconsuli scribit, sine obiectu criminis Christianos non condemnandos, cuius epistolæ usq; ad nostram ætatem durat exemplum. Hæc Eusebius. Antoninus Pius cum audisset Christianos hoc frequenter uti prouerbio: Quòd tibi fieri non uis, alteri ne feceris, perscrutatus est Christi uitam, eiq; statuam tanquam Deo sacrauit. Reor equidem ad hoc maximè inductum fuisse à Iustino Philosopho, qui ei librum pro nostra religione conscriptum dicauit. Philippus ex imperatoribus primus Christianus fuisse ab Euseb. traditur, superiores enim Iesum non solum, sed cum cęteris dijs colebãt, sed si omnes populum suum magis quàm Deum ueriti fuisse uidentur. Constantinus deniq; cum Christi miracula in rebus suis manifestius fuisset expertus, Deum magis q; populum timuit, solumq; Christum & palam adorauit, idolorum tẽpla subuertit, Christo templa passim preciosa ædificauit. Hæc de illo scribit Eusebius, qui illius tempore floruit. Principes autem illos, qui atrocius in Christianos sæuiebant, crudeli quadam natura, & temeraria perturbatione potius, quàm ratione iustitiæ inductos fuisse cõstat, siquis insanos illos Nerones, Domitianosq;, quibus illis temporibus abũdauit Roma, consideret. Quibus damnatoribus Tertullianus inquit, sectam nostram gloriari debere, quia nonnisi grande aliquod bonum ab illis damnari potuerit. Tales uerò semper insecutores nostros fuisse iniustos, impios, turpes, ab omni populo damnatos. Modestiores uerò principes erga Christianos honestius se gessisse. Sed quicunq; principes præ cæteris immanissimè sæuierunt, ut Nero Domitianusq;, miserabiles pœnas dederunt. Vt obmittam, quod Christi proditor Iudas repente laqueo se suspendit, quod illis temporib. Christi discipuli publicè dixerunt atq; scripserunt. Præterea quod Pontius Pilatus Christi condemnator, tandem in multas incidens calamitates se manu propria interfecit, quod apud Græcorum Romanorumq; historicos legisse Eusebius asserit. Similis Herodis primi exitus fuit, qui se ipse peremit, similis & secundi, qui statim post Iacobi necem, carcerem Petri, percussus ab angelo, ut Lucas testatur, perijt. atq; ut Iosephus inquit: uidit angelum suo capiti insistentem, exitijq; sui ministrum, deinde grauiter cruciatus uitam uiolenter abrupit. Adde quòd Aurelianus Imperator cum primum aduersum Christianos persecutionem mouisset, fulmine primo territus est, mox occisus. Iulianus quoque apostata in Persas proficiscens, Christianum post uictoriam dijs sanguinem uouerat, sed in ipso itinere fame, sitiq; exercitum perdidit, ipse etiam ignominiosè est interfectus. Diocletianus seipsum peremit. Maximianus turpiter est occisus. Neque silentio prætereundum arbitror, quòd Celsus Epicureus, Porphyrius quoque & Iulianus Proculusq; platonici, & nonnulli alij doctrina insignes, qui partim insana quadam arrogantia, partim ut suis populis, ac potentibus obsequerentur, contra Christianam pietatem, linguam suam, calamum'que impiè armauerunt, dum contra illam potentium, mundi'que arma sæuirent, proculdubio reipsa declarauerunt, neque illos religionis nostræ patres ullo pacto contemnendos fuisse. Quibus cum certamine congredi illustres philosophi dignabantur, & à uibus conuicti sunt, neque religionem ipsam ui humana fuisse exortam, quæ tam mirabiliter humanam sapientiam & potentiam superauit. Quòd apud Esaiam Deus predixit: Perdam sapientiam sapientũ, & prudentum prudentiam reprobabo. Et Paulus Apostolus confirmauit dicens: Sapiẽtia huius mundi, stultitia est apud Deum. Quòd stultum est Dei, sapiẽtius est hominibus,

& quod

& quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Atq; alibi strenuus hic Christi miles in hunc modum clamat: Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo, ad destruendũ munitiones & cõsilia, & omnem altitudinem extollentẽ se aduersus Dei scientiã, insuper ad redigendum in captiuitatem quemlibet intellectum in obsequium Christi, atq; ad omnem inobedientiã promptius ulciscendam. Merito igitur hæc arma timuit Gamaliél magnus Hebræorum doctor, quando consuluit, ne Iesu disciplinam persequerentur. Si enim ex Deo esset, impediri non posse, si non esset ex Deo sicut cętera figmenta, quæ illis temporibus contigerant, breui tempore duraturã. Timuit quoque illa diuinus ille Plotinus platonicorum princeps interpretum, Numenius, Iamblichus & Amelius, qui Christianam Theologiam nõ reprobare, sed æmulari potius studuerunt. Timuit ijsdem fermè temporibus, & multò magis illa Arnobius Aphricanus rhetor clarissimus, qui cùm adhuc idolatra ad credulitatem Christianam somnijs compelleretur, neq; ab episcopo fidem impetraret, quam semper impugnauerat, elucubrauit aduersus pristinam religionem, ut Hieronymus ait, luculentissimos libros, ac tandem ueluti quibusdam pietatis obsidibus impetrauit.

Christi authoritas apud Mahumethenses. Cap. XII.

MAhumethenses Christiani quo dãmodo esse uidentur, quamuis hęretici, Arrianorum, Manichęorumq; sectatores, confitetur certè rex eorum Mahumethes, Iesum Christum Dei uirtutem, sapientiam, animam, flatum, spiritũ, uerbumq; afflatu quodam diuino ex Maria uirgine perpetua natum, suscitasse mortuos, aliaq; miracula plurima præ cæteris diuinitus effecisse, fuisse cũctis Hebræorum prophetis sublimiorem, nullumq; Hebræos post Iesum habituros prophetam, cũctis quidem uiris eum anteponit, Mariam omnibus mulieribus. Addit corpus Iesu incorruptum in cœlum ascendisse, Christianos longo interuallo Iudæis anteponit, Iudæos admodum detestatur. Hæc in libro eius Alcorano omnia. Vnde sectatores illius Iudęos suis sacris nõ prius initiant, quàm sacramenta Christianorum antiqua, uera, & bona esse cõfiteantur. Et qui Mahumethis sepulchrum uisunt, nisi etiam Christi sepulchrũ uiserint, nondum satis purificati existimantur. Qui Christi uel Mariæ nomen contumeliosè commemorat, ab eis seuerè punitur. Religiosorũ genus habent aliud Helię, aliud Ioanni Baptistæ, aliud & id quidem præcipuum Iesu Christo dicatum. Celebrant Prophetas, & Euangelia, didicerunt enim à Mahumethe in Alcorano, Alcoranum esse Hebraicorum Prophetarum, Euangeliję affirmationem atq; declarationem. Legitur ibidem, neminem fore perfectũ, nisi testamento ueteri, nouoq; paruerit, & Alcorano insuper, quòd sit congregatio & declaratio utriusq;. Quotiens Euangelium nominat, quod facit sępe, totiens proprio cognomento librum appellat lucidum, aliquando etiã Euangelium addit esse lumen testamenti, castigationem rectamq; uiam timentibus Deum. Inducit præterea in Alcorano Deum ita loquentem: Cùm Prophetas alios alijs pręferimus, eosq; allocuti fuerimus, Christo Mariæ filio animam nostram propriè conferentes, uim atq; uirtutem præ cæteris præbuimus. Duo autem præcipui Mahumethis errores esse uidentur: Alter quòd quamuis in Christo diuinitatem quandã ponat, longè maiorem quàm in cunctis hominibus, uel præsentibus, uel præteritis, uel futuris, uidetur tamen alicubi uelle diuinitatem illam esse à Dei summi substantia distinctam atq; minorem, quòd quidẽ ab Arrianis accepit, sed in hoc secum ipse pugnat, epithera enim, quæ Christo attribuit, diuinitatem eius eandem esse, atq; summi Dei significãt. Alter Mahumethis error, & quidem manifestior est, quòd quando satellites illi sacerdotũ qui conijcere manus in Iesum conabantur, ceciderunt, Deus, ut Mahumethes putat repentè, & clam Iesum in cœlum rapuit. Illi cum surrexissent, alium quendam Iesu similem comprehendentes uerberauerunt, & cruci affixerunt, hoc à Manichæis accepisse uidetur. Nihil opus est, ut errores huiusmodi confutem, quicunq; enim Arrianam, & Manichæam hęresim confutauerunt. Mahumethem quoq; confutasse uidentur. Cõcludere possumus, Christianam legem apud omnes sectas Gentilium, Iudæorum, Mahumethensium, re uera omnium excellentissimam esse concedi. Quisq; enim istorum, quamuis affectione quadam naturæ, consuetudinisq;: uel fictionis propriã hæresim cæteris præferat, Chri-

stianam tamen, excepta sua, reliquis anteponit. Itaque cum sincerè iudicaretur, cunctis absque controuersia præferretur.

De generatione filij Dei in æternitate. Cap. XIII.

OMnis uita prolem suam penes se ipsa prius generat quàm seorsum, & quo præstantior uita est, eo interiorem sibimet generat prolem. Sic uita uegetatiua tam in arboribus, quàm in animalibus semen quasi arborem, & quasi animal in corpore proprio prius generat, quàm aut iaciat extra, aut arborem inde, animal'ue externum producat. Sic sensitiua uita, quæ est uegetatiua præstantior, per phantasiam in se simulachrum, intentionemque rerum parit priusquam membra moueat, & in externa materia fabricet. Sed fœtus ille phātasiæ primus, quia in ipsamet anima est, ideò propinquior est animæ, quàm fœtus uegetatiuę uitæ, qui non fit in anima, sed in corpore. Sic uita rationalis, quæ est excellentior, quàm sensitiua, parturit in se ipsa rationē tum rerum, tum sui ipsius, quasi fœtum, priusquam uel loquendo, uel agendo promat in lucem. Primus ille rationis fœtus propinquior est animæ, quā phantasiæ fœtus. Vis enim rationalis in fœtum suum, perque illum in se ipsam reflectitur, actum suū seque ipsam quærendo, cognoscendo, amando, quod non efficit phantasia. Sic angelica uita excellentior quàm rationalis, notiones sui ipsius, & rerum, diuino quodam instinctu promit in se, antequam depromat in mundi materiam, proles hæc interior est angelo, quàm rationi sua, quia neque ab externis obiectis sigillatim incitata est, neque mutatur. Quamobrem diuina uita, quia eminnntissima est, & fœcundissima omnium, multò magis prolem sui simillimam quàm reliqua generat, ac eam in se generat, priusquàm pariat, extra generat, inquam, intelligendo, prout perfectè Deus intelligēdo seipsum & in seipso omnia, perfectam totius sui, & omnium notionem concipit in se ipse, quæ quidē æqualis, plenaque Dei imago est, & exemplar mundi superplenum. Hanc Palladem appellauit Orpheus, solo Iouis capite natam, hunc Dei patris filium Plato in Epistola ad Hermiam nominauit, in Epinomide nuncupauit logon, id est, rationem ac uerbum dicens: Logos omnium diuinissimus mundum hunc uisibilem exornauit. Mercurius Trismegistus de uerbo, & filio Dei, ac etiam de spiritu sæpe mentionem facit. Zoroaster quoque intellectualem Deo prolem attribuit. Dixerunt isti quidem, quod potuerunt, & id quidem adiuuante Deo. Deus autem hoc solus intelligit, & cui Deus uoluerit reuelare. Dei fœcunditas, quod est bonum actu infinitum per immensi boni æternique naturam ab æuo se actu propagat infinitè, quicquid autem est extra Deum, finitum est, se igitur Deus progat in se ipso: ubi certè infiniti patris infinitus est filius. Oportet autem huiusmodi prolem multò magis intimam, ut ita dixerim, esse Deo, quàm angeli notionem illam angelicæ mentis. In angelo quippe cum sit esse aliud quàm intelligere, notio, quæ generatur intelligendo, aliud est quàm angeli ipsius essentia. In Deo autem, quia esse & intelligere idem sunt, notio, quàm Deus semper intelligendo seipsum gignit, semper tanquam exactissimam sui ipsius imaginem, idem essentia est, atque ipse qui generat, quamuis mira quadam relatione tanquam genita distinguatur à generāte. Deus denique per æternam huiusmodi notionem cognoscens ab æuo seipsum infinitum bonum, per eandē ab æuo infinitum in se ad seipsum spirat amorem. Pater ergo & filius, & spiritus amatorius, tres à theologis personæ uocantur: natura quidem diuina inter se conuenientes omnino, ita ut unicus, & simplex Deus sit, sed relatione quadam incogitabili differentes. Sic in ordine rerum duo habemus extrema, & media duo, in angelo quidem quolibet una, ut quidam uolunt, persona angelica est in una specie suæ naturæ. Atque econuerso: In fœmina uerò prægnante plures personæ in naturis pluribus, atque contra, in quolibet animali naturæ in una persona sunt plures, in Deo autē plures in una natura personæ. Sed de his satis ad præsens, imò uero nunquam satis, contēplationis autem huius sufficientia non à philosophis, sed ab heroicis illis Christianorum ducibus, & à Deo petēda. Rectè enim Esaias ait: Quòd oculus non uidit, quod auris non audiuit, quod in cor hominis non ascendit, Deus ijs, qui eum diligunt reuelauit.

Ordo cœlorum, angelorum, animarum, circa trinitatem quasi sphærarum circa centrum. Cap. XIIII.

SVper quatuor elementa, quæ secundùm substātiam & qualitatē mutabilia sunt, cœli septem sunt Planetarum, qui non substantia, sed quodammodo qualitate quadam, uel dispositione quasi mutantur. Quoniam uerò horum motus quasi erraticus est, cœlum illis octauum superponitur, cuius magis ordinatus est motus, sed cœlum illud duos habet motus, ab Oriente scilicet ad Occidentem, atq; econuerso. Duas quoq; saltem qualitates, candorem scilicet & splendorem, idcircò ab illo ad crystallinum ascenditur, cuius motus est simplex ab Oriente, qualitas quoq; simplex, id est candor, sed quoniā motu superior status est, & candore superius lumen, ideò ab hoc ascenditur ad empireum omnino stabile, totumq; lucens. Empireum stabilitati luciq; trinitatis rectè accommodatur, nouem reliqui, nouem ordinibus angelorum. Sūt enim quemadmodum Dionysio Areopagitæ placet, hierarchiæ tres spirituum diuinorum, quarum quælibet tres continet ordines. Quilibet ordo, ut theologi quidam computāt, multas continet legiones: legionem ex sex millibus sexcentis sexaginta sex unitatibus constare putant, totq; legiones in singulis ordinibus esse, quot unitates legio ipsa complectitur. At ego Dionysio magis assentior dicenti: tantam esse illorum spirituum multitudinem, ut facultatem humanæ cōputationis excedat. Vna Dei essentia in ternarium deducitur numerum personarum, ternarium hunc numerum ternarius hierarchiarum, & nonarius angelicorum ordinum, quasi spiritalium sphærarum, numerus circuit. Prima hierarchia patri, secūda filio, tertia spiritui attribuitur, in prima Seraphini patrem in seipso considerant. Cherubini patrem pro ut filium generat, Throni patrem cum filio spiritum producentem. In secunda, dominationes filium in seipso, uirtutes filium à patre manantem, potestates filium cum patre spiritum producētem. In tertia principatus spiritum in se ipso, archangeli spiritum uenientem à patre atq; filio, angeli spiritum à filio patreq; procedētem Quamuis autem singuli (sicut diximus) alia & alia ratione præcipuè Deum intueantur, singuli tamen trinitatem totam, & in ea omnia uident. Habēt (ut uult Dionysius) aliam insuper differentiam, quòd prima hierarchia liquorem suum à sola haurit trinitate, secunda per primam, tertia per secundam atq; primam. Item Seraphini diuinæ prouidentiæ ordinem in Dei bonitate speculantur tanquam fine. Cherubini in Dei essentia tanquam forma. Throni deniq; in seipso, reliqui ad opera iam descendunt. Sed dominationes uelut architecti præcipiunt, quod reliqui exequantur. Virtutes iam exequuntur, mouentq; cœlos, & tanquàm instrumenta Dei ad miracula facienda concurrunt. Potestates arcent ea, quæ ordinem diuinæ gubernationis perturbare posse uidentur, cæteri iam magis ad humana descendunt. Principatus publica curant, Gentes, Principes, Magistratus. Archangeli circa singulos diuinum dirigunt cultum, sacrisq; intersunt. Angeli minora disponunt, singuli singulis custodes adsistunt. Quemadmodum uerò nouem sunt angelorum ordines, sic in nouem ordines distribuuntur animæ beatorum, quælibet enim ad eum ordinem, eumq; spiritum tanquam suum (ut Plato inquit in Timæo) sydus ascendit, cui se in uita similem reddidit. Quamuis enim animæ nostræ dum sunt in corpore quartam sub Luna hierarchiam efficiant, possunt tamen propter liberum rationalis naturæ motum per omnes spiritus benignos ascendere, & descendere per malignos, præsertim cum medium rerum omniū teneant, ideoque omnium in se quasdam contineant qualitates, quo fit ut latissima sit progressio animarum. Elysiorum finis est Luna, uitæ, mortisq; (ut Pythagorici uolunt) confinium, sub ea quicquid est morti & inferis deputatur, ubi quasi tot gradus pœnarum sunt, secundùm malignorum spirituum turbas, quot præmiorum sunt in cœlis secundùm ordines benignorum. Nouies enim miseros styx interfusa coërcet, sicut beatos campi elysei nouies amplectuntur.

Generatio filij in æternitate, & declaratio in tempore.
Cap. XV.

ANte mundi temporalis initium est mundus æternus, mundi quidẽ huius exemplar. Mundani uerò architecti ratio & intelligibile uerbum, gloriæ quoq; ipsius splendor, & figura substãtiæ. Verbum huiusmodi semper penes Deum est, atq; est ipse Deus, per hoc diuina potestas ab æterno dicebat ipsa secũ, tum seipsam, tũ reliqua cuncta, ac dicendo imprimebat intrinsecus. Per hoc aliquando expressa sunt extrinsecus tam secula, quàm quæ in seculis omnia. Diuina hæc oracula post mysteria Prophetarum cœlestes illi spiritus, Ioannes Euangelista, & Paulus Apostolus, hominibus fudere de cœlo. Defecit autem à Deo quandoq; genus humanum, neq; sine Deo poterat unquam in Deum resurgere, quod ad ima ceciderat. Resurgere autem quandoque mentes humanæ debebant, ne frustra à Deo creatæ fuissent, quæ ab eo creatæ consequendi ipsius gratia fuerant. Per Dei uerbum formati quondam homines fuerãt, per uerbum idem reformari debebant, & meritò, per intellectualis enim uerbi lucem depellenda erat caligo intellectus humani, per rationem Dei rationale animal emendãdum. Ergo statutis à diuina uoluntate temporibus, creauit Deus per uerbum rationalẽ quandam hominis animam, quam eodem momento tenero fœtui uirginalis uteri, per diuinum spiritum concipientis coniunxit. Momento quoq; eodem uerbũ ipsum naturam assumpsit humanam, atq; fermè sicut ex anima immortali & mortali corpore homo factus est unus, ita ex homine illo ac Dei uerbo factus est Christus Deus & homo. Sic infinita bonitas, quæ se communicare uult omnibus, tunc modo quodam aptissimo se ipsam cunctis communicauit, quando sibi coniunxit hominem, in quo tanquam in media rerum specie cuncta comprehenduntur, neq; mutauit tũc sedem suam diuina maiestas, cùm sit semper ubiq;, neq; se ad humana quasi per defectum deiecit diuina sublimitas, sed humana ad se potius eleuauit. Neq; infinita diuini Solis lux, ex adiunctione hominis ullo modo infici unquam potuit, sed homo inde super illustrari, ac perfici, atq; ut in homine augeri & minui, sic ad corpus pertinent, ut in animam nunquam penetrent. Ita in Christo humana pati propriè ad hominem pertinebat, in diuinitatem non penetrabat. Christus igitur ut homo patiebatur humana, ut Deus diuina operabatur.

Conueniens fuit Deum se homini iungere.
Cap. XVI.

CVr olim Deus homo factus est, ut homo quãdoq; quodammodo Deus efficeretur. Deus enim quodammodo fieri potest, qui naturali instinctu cupit, studetq; esse diuinus. Non potest autem in Deum surgere, nisi Deus aliquando ita trahat, ut surgat, quemadmodum ante traxerat, ut appeteret. Sed rem hanc ab alio principio repetamus. Summus opifex summum manifestumq; debet opus efficere, tale uerò illud est, quo maius effici nequit. Tale igitur manifestè Deus summus facere debet opus hoc, uel increatum solummodo est, uel creatum, uel ex utrisq; compositum. Primum quidem illud non manifestum opus est, sed opifex ipse, solus enim Deus est, qui ab alio non dependet. Secundum uerò cùm omnino finitum sit, ab infinito Deo, spatia distat immenso & infinito. In hoc certè spatio, tam ratione interualli ipsius, quàm etiã ratione infiniti Dei, opus adhuc aliud, rursusq; aliud præstantius semper effici potest. Nulla igitur creatura simplex potest opus illud summum esse, quod nos quærimus, sed ita demum opus huiusmodi summopere reperire confidimus, si quid unum reperiatur ex summo creatore simul & creatura compositum. Ratione quidem creaturæ illud dicitur esse opus, ratione autem creatoris immensum opus huiusmodi Deus facere potest, & scit, & uult, est enim Deus potentia, sapientia, bonitasq; immensa, coniungi igitur quãdoq; creatori debuit creatura. Quæ super rationalem animam sunt, solum æterna sunt, quæ infrà illam temporalia solum, ipsa uerò partim quidem æterna, partim etiam temporalia. Deum imitatur unitate, angelos intellectu, speciem propriam ratione, bruta sensu, nutritione plantas, essentia carentia, uita. Est igitur animal hominis quodammodo omnia, quòd in Theologia nostra latius disputauimus, præsertim cum sit in corpore ex omnium uiribus composito, cœliq; instar temperatissimo. Decet autẽ Deo communi omnium duci uniuersam creaturam quodammodo iungi, non quidem sparsim, quia

sim, quia Deus summa unitas est, imò uero summatim, naturæ igiť humanæ Deus unia tur oportet, in qua sunt omnia. Si enim illis quę suprà eam sunt, tanquam creatarum re= rum extremis iungeretur, neq; ad media rerum, neq; ad alia extrema cōiunctio eiusmo- di pertineret. Similiter si illis quæ infrà nos sunt iungeret semetipsum, profectò infinita unitas opera sua uniuit summopere, & inuicē, & ad ipsam, cùm ab initio in homine cun cta concluserit, deinde sibi deuinxerit hominē. Fortè ob ea quæ suprà diximus, Prophe ta Abacuc inquit: Opus tuum Domine in medio annorum uiuifica illud, in medio an- norum notum facies, cum iratus fueris, misericordię recordaberis. Quia uidelicet in me dia rerum specie, quæ ex utrisq; seculis, æuo scilicet, temporeq; componitur, opus illud impletur. Addunt aliqui, in medio quoq; mundi cursu, uolunt enim decem annorum millibus non mundum, sed mundi cursum prorsus expleri, siquidem motus quietis gra tia sit institutus, atq; in medio hoc mundi cursu, Deum se hominibus ostendisse, ut ad- uentus eius æquè ab utrisq; seculorū distaret extremis, ne uel expectatio futuri aduen- tus, nimium protraheretur, uel præteriti memori prorsus aboleretur. Sed tempora De- us uiderit, temporum temperator. Si bonitatis proprium est diffundere, & communica re seipsam, Deus cū sit infinitum bonum, omnes debet cōmunicationis modos imple- re, ij uerò quatuor esse uidentur. Secundùm præsentiam, uirtutem, unitatē essentiæ, uni tatem personę. Primus impletur in omnibus, ubiq; enim Deus adest. Secundus per om nes formas etiam minimas propagatur, nam omnis forma efficacem à Deo aliquam ha bet uirtutem, materia uerò ipsa non habet. Tertius intra Deum fit solum, non potest e- nim essentia Dei, essentia alterius fieri, alioquin uel quod infinitū est, finitum fieret, uel quod est finitum, fieret infinitum. Quartus communicationis modus fieri nequit in re= bus ratione carentibus, quibus enim natura deest omnino, cognitio, amorq; Dei, unio diuina, secundùm personam non conuenit. Ex angelo quoq; ac Deo unam fieri perso- nam non est necessarium, angelis quippe miseris nullum superest remedium, cū pœni- tentia desit, cæteris angelis satis est ad beatitudinem suā antiqua illa luminis diuini pos- sessio. Quod quidē lumen in Seraphinis, Seraphinū quodāmodo fit, in Cherubinis, etiā Cherubinū, similiterq; in alijs, perinde atq; Solis lumē, dū per uitra diuersorū colorum transit, in colores uarios se transformat. Deus autem in homine, hominem reddit diui- num merito. Sicut enim in rebus naturalibus ex materia ultima formaq; suprema fit cō positum naturalium pręstantissimum, ut animal rationale, sic fermè in rebus diuinis, ex supremo spiritu, atq; ultimò scilicet Deo & hominis animo, efficitur diuinū assumptum omnium præstantissimum. Non satis erat homini ad hoc ut suscitaretur radius menti e- ius diuinitus infusus, nam propter sensus à mente digreditur. Oportuit igitur in homi- ne quodam, scilicet Iesu, ita diuino ipsi soli animum iungi, ut in corpus ipsius, & ad sen- sus hominum, copia radiorum exuberaret.

Qualis coniunctio sit Dei & hominis.
Cap. XVII.

QVoniam unio Dei ad hominem secundū personam diuinam potius, quàm se cundū diuinam naturam facta est, ideò cum unitur homini uerbum, non opor tet patrem similiter, spiritumq; uniri, qui licet natura conueniant, differunt ta- men inter se proprietate personæ. Sicut ergo in trinitate tres personæ in eadē natura existunt, sic in Christo persona una in tribus existit naturis, Deo, a- nimoq;, & corpore, atq; ibi homo comparatur ad Deum, quemadmodū manus ad ani- mam, imò lingua ad intellectum. Non enim fit Deus propriè naturalis hominis forma, sed homo fit proprium coniunctumq; instrumentum Dei, ad opera Dei propria excel lentissimè peragenda. Non sunt autem duę in Christo personæ, sed una, scilicet persona uerbi coniuncta, non personæ hominis, sed naturæ. Sicut enim rationalis anima in suo esse existit, per quæ eius esse existit & corpus, ita Dei filius, & multò magis in esse perso næ suæ existit, atq; ad illud naturam extollit humanam. Proinde quemadmodum uer- bum nostrum mente conceptum insensibile est, extra uerò uoce prolatū fit sensibile, ita mentis diuinæ uerbum ab æuo in Deo inuisibile permanet, sed per assumptionē homi- nis factū est uisibile. Est igitur Christus uerbum, quòd ab æuo diuina mens se omniaq; secum intelligendo intra se loquitur, iam spiritu diuino prolatum, & corpus humanum

quasi uocem assumens, diuinamque audientibus significans uoluntatem. Tantū uerò diuinam cuique uoluntatem significauit, quatum quisque capere poterat. Cunctis autem quantum si in breui hac uita exerceatur, beatitudinem largitur æternam. Multa quidē præcepta & præclarisima tradidit, sed paucis omnia comprehendit, quando iussit Te toto Deum ama, homines ama sicut teipsum, quod tibi fieri non uis, alijs facere noli.

Quam decens Dei hominisque coniunctio. Cap. XVIII.

NOn minus fermè est de formia reformare, quàm formare simpliciter ab initio, siquidem non minus est bene esse, quàm simpliciter esse. Decuit igitur Deum omnium effectorem perficere, quæ defecerant, & quemadmodum per insensibile uerbum cuncta creauerat. Quid enim aliud creaturæ sunt, quàm cogitationum Dei quasi quædam uoces extra prolatæ? Ita per uerbum quodāmodo iam sensibile factum sensibilia reformare. Quoniam uerò Deus cuncta facit potenter, sapienter, beneuolè, decuit ita restituere illa, ut potētiam, sapientiam, beneuolentiamque ostenderet. Quid potentius, quàm extrema in unam personam, & infinita ad summa redigeret? Quid sapientius, quàm uniuersi decorem miram primæ & ultimæ rationis copulam fieri? Quid beneuolentius, quàm Deum uniuersi dominum ob serui delinquentis salutem, serui formam assumere? Sic ergo & declarauit & fecit ut nihil esset in mundo deforme, nihil penitus contemnendum cum regi cœlorum terrena coniunxit, atque ea quodāmodo cœlestibus adæquauit. Præterea quoniam à Deo ceciderat potentissimo, sapientissimo, benignissimo, idcirco in imbecillitatem, ignorantiam, malignitatemque corruerat, proptereaque ex pio profanus euadens, ineptus iam penitus erat ad diuinā uirtutem imitandam, ad lucem cognoscendam, ad bonitatem denique diligendam. Vt ergo homo ex hac ruina rursus ascenderet ad sublimia, cōgruentissimum fuit, sublimem Deum ex alto huic manum porrigere, hac uidelicet ratione, ut seipsum huic uisibilem, amabilem, imitabilemque efficeret. Nullus ad hoc aptior modus, quàm quòd Deus fieret homo, ut homo, qui corporalis iam factus, corporalibus inhiabat, Deum iam quodammodo, & corporalem, & humanum clarius cognosceret, & amaret ardentius, facilius quoque & diligentius imitaretur, fieretque beatus. Postremò homo curari perfectè non poterat, nisi recuperaret mentis innocentiam, Dei amicitiam, suam excellentiā, quę soli subiecta Deo fuerat ab initio secundùm naturam. Neque excellentiam adipisci poterat, nisi curator esset Deus, cui soli homo secundū naturam subest, neque Dei amicitiam, nisi per cōgruum quendam conciliatorem, qui manum ad utrunque posset extendere, & utriusque extremis esset cognatus quodammodo & amicus. nullus est talis omnino, nisi sit Deus simul & homo, neque innocentiam, nisi culpa dimissa, quàm dimitti sine satisfactione iustitia non permittit. Satisfacere pro uniuerso hominum genere solus poterat Deus, pati tamē neque decebat, nisi hominem, qui peccauerat, neque Deus ipse poterat. Cōsentaneum itaque fuit humanum genus per Deum factum iam hominem emendari, proinde neque excellentia comparari poterat, nisi per curatorem excellentissimum, neque amicitia reconciliari, nisi per amicissimum conciliatorem, neque recuperari innocētia, nisi per satisfactorem sufficientissimum. Excellentissimus autem curator solus Deus est, amicissimus conciliator est homo, sufficientissimus satisfactor ille propriè uidetur esse, quia pariter est Deus & homo. Valde igitur humanæ curationi congruum fuit, quòd Ioannes ait: diuinū uerbum humanam induere carnem, ut genus humanum quemadmodū per æternum uerbum creatum fuerat, deserendo autem inspiratum uerbum, in culpam ceciderat, sic per uisibile uerbum à culpa redimeretur.

Aduentus Christi dat beatitudinem, fide, spe, charitate.
Cap. XIX.

NEmo beatitudinem, quę in diuina consistit contemplatione, consequi potest, nisi Deum ardenter amet, ardenter amare Deum nequimus, nisi speremus eum quandoque assequi posse, sperare non ualemus, nisi prius credamus tum Deum esse, tum nos Deo posse quādoque frui. Deus igitur pater hominum & curator, aliquando miris modis indutus humanitatē, se nostris sensibus obtulit, ut per ipsos sensibus, quib. plurimū utimur & cōfidimus, corpus eius miraculaque cernētes esse

Deum

Deum certiores essemus. Hinc fides exorta est scientiæ fundamentum. Qui uerò crediderit, eum curandi humani generis gratia in molem corporis descēdisse, omnia iam uel maxima se à Deo sperabit impetraturum. Quisquis tāta beneficia partim uidet, partim sperat, nisi penitus uecors, ingratusq; sit, non amare non potest. Rursus cum Deum intelligas animo cōiunctum fuisse quadem unione personæ, sperare debes animum posse aliquando Deo coniungi, quadam operationis unione, in qua summa beatitudo cōsistit. Desiderare quoq; debes Deo præ cæteris inhærere, qui soli hominis animo, corporiq; se prorsus infudit. Proinde quia Deus homini absq; medio se coniunxit, meminisse oportet, nostram felicitatem in eo uersari, ut Deo absq; medio hæreamus, & quia inter æquales amicitia est, dum consideras Deum quodammodo se homini adęquasse, neq; amicitiam Dei erga te negare, neq; tuam erga Deum deserere debes. Desinant igitur, iam desinant homines suæ diuinitati diffidere, ob quam diffidentiam mortalibus seipsos immergunt. Reuereantur seipsos tanquam diuinos, sperentq; se posse ad Deum ascendere, quandoquidem ad eos dignata est quodammodo maiestas diuina descenre. Ament toto pectore Deum, in quem transformentur, qui ob ingentem amorem se mirabiliter in hominem transformauit.

Aduentus Christi ad peccati grauitatem leuandam utilis fuit. Cap. XX.

Vita corporis anima est, animę uita Deus. Naturę ordo exigit, ut corpus animę, anima Deo pareat, iustitiæ ordo requirit, ut si à Deo dissentit animus, talionis pœna dissentiat corpus ab anima, atq; sensus à ratione. Rebellauit à Deo primi parētis animus, rebellauit corpus ac sensus ab eo, rebellio prima peccatum fuit, secunda, pœna quædam peccati fuit, atq; peccatum, quoniam rationi derogauit & Deo. Complexio affectioq; rebellis à primo quasi sapor quidam profluxit in omnes, qui inde quasi riuuli à fonte manarunt. Hoc igitur originale uitium est cæterorum malorum animæ corporisq; origo, hoc uolumina illa Hebræorum testificantur, quorum diuinitatem testificatur summa illorum præ cæteris antiquitas, consensio penè omniū, propagatio per uniuersorum, duratio indefessa, cōcordia, maiestas, sobrietas, & miracula. Hinc illa Magorum à Zoroastre descendentium opinio, omnia scilicet corporis mala, à malis animęq; proficisci, anima curata cętera mala uitari, hoc Plato in Timęo quidē innuit, in Carmenide uerò declarat. Verùm, ut ad propositum reuertamur, rebellio eiusmodi, quoniam infiniti Dei derogauit maiestati, mortales ad infinitam beatitudinē ineptissimos reddidit, neq; dirigi, nisi per infinitum Deum poterant. Dirigendi tamen aliquando erant, ne frustra à Deo fuissent ab initio ad beatitudinem ordinati. Per uoluptatem commissum est peccatum, per contrarium uoluptatis dolorem purgandum. Peccauit semel omnis quodammodo humana natura in homine illo, qui uicem gerebat omnium, pati similiter semel quodammodo debet omnis in aliquo, qui uicem quoq; omnium gerat, qui longe magis cum Deo consentiat, quàm ille dissenserit. Omnium uerò uicem post Adam solus ille gerere potuit, qui Deo penitus iunctus esset omnium conditori. Fuit igitur Deus simul & homo, Deus, ut omnes complecteretur, infinitamq; culpam posset diluere, homo, ut pati pro culpa posset, atq; ut pateretur homo, quemadmodum peccauerat homo. Sic & illius hominis pœna meritumq; uim aliquam habuit infinitam, in quantum re uera Deo iunctus fuerat infinito. Infinito autem quodammodo supplicio meritoq; opus fuerat, ad infinitam culpam penitus diluendam.

Christus perfectum instructionis genus impleuit. Cap. XXI.

Diuina prouidentia nullū erga filios suos institutionis genus prætermittere uoluit. Est autem institutio duplex, per doctrinam uidelicet, & exemplum. Doctrina perfecta est, de qua iure dubitari non debet, qualis in solo Deo esse conceditur. Misit igitur pater Deus ad homines præceptorem aliquem, qui Deus esset, ne de doctrina eius dubitare deceret, adde & qui esset homo, ut ipse omnia humana officia uerè exequi posset, omnesq; pro honesto Deoq; perferre labores, quo exemplo homines perfectè instrueret ad uirtutem. Opera enim multò magis quàm uerba mouent, in disciplina præsertim morali, cuius finis proprius uersatur in actione. Esse

illum Deum declarauerunt miracula, ut fidem apud dociles doctrina eius haberet, esse ue ô hominē passiones humanę declarauerunt. Nullus igitur nobis, nisi pertinaces nimium esse uelimus, exculationi locus uidetur esse relictus, si doctrinā eius quasi minus ueram insolenter respuere nitimur, diuinitas miraculaq; reclamant, si tanquam nobis supra modum durā, humanitas, laboresq; magistri, & ducis illius ostendūt hominib. possibilia esse quæ pertulit homo. Deniq; quia delictorum summa in eo consistit, quòd corporalibus nimium inhęremus, à spiritalibus'ue discedimus, Christus uitæ magister per doctrinā uitamq; suam quasi gladium & ignem immisit in mundum, hoc est, uirtutem purgatoriam, animiq; purgati, ut omnes corporalium uitiorum fomites resecaret ad uiuum, atq; consumeret. Ipse quoq; singula ultro libenterq; tulit, quæ cæteri fugiunt tanquam mala, peregrinationem, inediam, sitim, nuditatem, infamiam, contumelias, uerbera, breuitatem uitæ, ignominiosam mortem & acerrimam. Fugit autem singula quę tanquā bona cęteri prosequuntur, ut hac ratione nobis ostenderet, neq; mala uera esse, quę mala uocamus, neq; bona, quę uocamus bona, nihilq; in rebus corporalibus esse, quod ullius precij censendum sit, sed quicquid præter Deum est, tenuis umbræ somnium extimandum. Cùm autem omnibus, quæ à mortalibus optantur, tanquam bona careret solis certè miraculis, solus ipse in orbe terrarum in hanc usq; diem meruit, & meruit subito, ut Deus summus existimaretur. Prophetas Hebræi sanctos homines uocant, Gentiles uiros excellentes, cum deos nominant, diuinos iam factos & Dei ministros intelligunt. Mahumethenses regem suum Mahumethē filium Abdale, filij Abdal mutabilis Arabię regis, purum quidem hominem, sed Dei nuncium esse credūt, talē quoq; ipse se uocat in Alcorano. Addit se in ui armorum, Christum in uirtute miraculorum missum à Deo fuisse, Deumq; hominibus Iesum, & Mariam miraculū effecisse. Meritò solus Christus stupendis operibus meruit, quod neq; multi Principes hoc tum minis, tum beneficijs contendentes. Neq; Zoroaster, Pythagoras, Empedocles, Apollonius Theanæus, alijq; multi Philosophi, sapientia mirabili, & longo uita consequi potuerunt. Quamuis Pythagoram, Iamblichus Chalcideus lōga disputatione, Apolloniū uerò Philostratus eloquentia, Porphyrius argutijs, multi Principes fauore pro uiribus celebrauerint.

Christus errores expulit, ueritatem aperuit. Cap. XXII.

ANte Christi aduentum per uniuersum penè orbē plures colebantur dij, imò dæmones, sacerdotesq; & illi quidem mali, quòd Enomaus Philosphus confitet. Quis nō uideat illos fuisse malos, qui nihil de animorum purgatione curabāt, de terrenis consulebant solum, ac terrena semper à cultoribus exigebant? Sacrificia iubebant obscœnissima, & crudelissima fieri, responsisq; suis discordias quàm plurimas seminabant. Colebantur passim deorum, id est, beatorum loco, tyranni uiuentes, colebantur animę partim incontinentium, partim hominum iniquorum, his immanissimis monstris olim genus hominū premebatur. Non Hercules armatus ea, sed Christus inermis tunc extinxit, cum malignorum dæmonū uim retudit. Scribit Plutarchus, Barbarorum opinionem esse, aëreos dæmones, perturbationes, mortemq; pati posse. Testimonia quoq; multorum adducit, quod certis signis compertum fuerit, Tyberio imperante, Pana magnum dæmonem, multosq; alios dæmones manifestè eiulasse, deinde etiam obijsse. Proculus etiam Platonicus esse id posse probat. Nos autem scimus Christum eo ipso in tempore adijsse limbum, atq; resurrexisse. Plutarchus præterea scribit, oracula temporibus suis uno uel duobus exceptis, toto iam orbe extincta. Audi qua uoce de hoc Porphyrius conqueratur. Postea, inquit, quā Iesus colitur, nihil utilitatis à dijs consequi possumus. Si dij sunt, ô Porphyri, quare uiribus suis Iesu uirtutem non deprimunt? Sed audiamus magnum illum Tertullianum apud Romanos iudices sic orantem: Agatur huc iudices aliquis sub tribunalibus uestris, quem dæmone agi cōstet. Iussus à quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonē confitebitur de uero, quàm alibi Deum de falso. Aequè producatur aliquis ex ijs, qui de Deo pati existimantur, nisi omnes eiusmodi spiritus se dæmones confessi fuerint, Christiano mentiri non audentes, ibidē illius Christiani procacissimi sanguinē fundite. Quid isto opere manifestius? quid

quid hac probatione fidelius? simplicitas ueritatis in medio est, uirtus illi sua adsistit, nihil suspicari licebit, magia, aut aliqua eiusmodi fallacia fieri. Atqui ut omnis hæc nostra in illo dominatio & potestas denominatione Christi ualet, ita & de contactu, deq; efflatu nostro, etiam de corporib. nostro imperio excedunt inuiti, & dolentes, & nobis præsentibus erubescentes, credite illis cum uerum de se loquuntur, qui mētientibus creditis. Nemo ad suum dedecus mentitur, quin potius ad honorem Christianis ad probandam ueritatem cogentibus, se Deos palàm esse negant, neq; alium Deum respondent pręter unum, cui nos mancipamur. huc usq; Tertullianus. Lactantius scribit suis temporibus hoc publicè quotidie compertum fuisse, cum Gentiles suis dæmonibus immolarent, si assistebat aliquis cruce signatam frontem gerens, neq; responsa poterat cōsultus reddere uates, neq; poterant dæmones in uisceribus bestiarum futura depingere, atq; hanc fuisse causam, inquit, præcipuam, malis regibus Christianos persequendi. Non enim animaduertebant signo crucis tanquam potentiore, dæmones tanquam debiliores inde fugari. Meritò Socrates, Plato, & Varro, quamuis latenter propter turbam, superstitiones Gentilium deriserunt Iesus deniq; illas perdidit, ne homines perderentur. Græci atq; Romani paulò ante Christi lumen cœperant Aristippi, Epicuriq; contagiosa impietate magis indies magisq; corrumpi. Innumerabiles Christi exemplo Martyres ubiq; Gentium partim illiterati, partim literatissimi, cum præsentē uitam Dei unius, futuræq; uitę gratia, prorsus contemnerent, contra Aristippicum Epicureumq; uenenum medicinam hominibus saluberrimam porrexerunt. Præterea iniquissimæ apud multas gentes leges extabant. Persæ matres suas nephandis nuptijs cognoscebant. Humanis Scythæ dæmonibus sacrificabant. Massagetæ ac Derbices propinquos & affines suos cum consenuissent immolabant, carnesq; eorum epulabantur. Bactri canibus ad hoc ipsum nutritis senes obijciebant. Scythæ eos qui à defunctis amati fuerant, uiuos infodiebant. Tybareni uiuos seniores suos præcipitare. Hircani Caspijq; rapaci auium generi, canibusq; projcere soliti, illi uiuos, isti mortuos. Hæc & multa generis eiusdem prius religiosissimè faciebant. Sola deinde Christi discipulorumq; illius prædicatione, undiq; truculentissima hæc pestis expulsa, factum est etiam ut pauciores, uel corripiantur à dæmonibus, uel à se ipsis interimantur. Iudæi ante Christi aduentum (ut plurimùm) legis Mosaicæ, Prophetarumq; suorum superficiem attingebant, Christus autem eiusq; discipuli perfectissimè docuerunt profundos diuinæ mentis sensus linceis, imò diuinis oculis penetrare, quòd etiam Iudæus Philo testatur, ubi de contemplatione disputans commendat acumen, & sanctimoniam Christianorum. Prisca Gentilium Theologia, in qua Zoroaster, Mercurius, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras consenserunt, tota in Platonis nostri uoluminibus continetur. Mysteria huiusmodi Plato in Epistolis uaticinatur, tandem post multa secula hominibus manifesta fieri posse. Quod quidem ita contigit, nam Philonis, Numenijq; temporibus primùm cœpit mens priscorum Theologorum in Platonicis chartis intelligi, uidelicet statim pòst Apostolorum, Apostolicorumq; discipulorum conciones & scripta. Diuino enim Christianorum lumine usi sunt Platonici ad diuinum Platonem interpretandum. Hinc est quòd magnus Basilius, & Augustinus probant, Platonicos Ioannis Euangelistæ mysteria sibi usurpauisse. Ego certè reperi præcipua Numenij, Philonis, Plotini, Iamblici, Proculi mysteria, ab Ioanne, Paulo, Yerotheo, Dionysio Areopagita accepta fuisse. Quicquid enim de mente diuina angelisq;, & cæteris ad Theologiam spectantibus magnificum dixere, manifestè ab illis usurpauerunt.

Christus est idea, & exemplar uirtutum.
Cap. XXIII.

QVid aliud Christus fuit, nisi liber quidam moralis, imò diuinæ Philosophiæ uiuens de cœlo missus, & diuina ipsa idea uirtutum humanis oculis manifesta? Huc igitur omnes, huc inquam flectamus oculos, atq; mentem, hic ueram sapientiam nos docebit, qui rudes olim homunculos subitò reddidit sapientes. Hic rectam iustitiam, qui nihil possedit propriū, atq; quòd suum est, Deo

& hominibus tribuit. Deo quidem paternam & plusquam paternam uenerationē, hominibus uerò fraternam beneuolentiam atq; curam. Hic magnanimitatem, fortitudinemq; præstantissimam, qui nihil in terris concupiuit tanquam magnum, nihil timuit tanquam durum. Hic temperantiam singularem, in quo uix primi animi motus (& illi quidem remissi, & decentes) apparuerunt. Hic mansuetudinem incredibilem, qua superbiam societatis humanæ pestem penitus expellamus. Quis enim māsuetior illo, qui cū summus omnium esset, se infimis adæquauit? Hic ardentissimā in omnes homines charitatem, qui non sibi tātum, uerum etiam toti hominum generi uixit, qui & mortuus est libenter, ut cæteros à morte redimeret. Hic & contemplandi & agendi regulam perfectissima, qui sæpe curandis hominum erroribus, atq; morbis sæpissimè reb. diuinis contemplandis incubuit. Huius uitæ testes nobis sunt scriptores quidem ab initio plures, omniumq; grauissimi. Imitatores uerò quam plurimi, & mundus deniq; uniuersus. Ostendit se Christus publicè hominibus breue tempus. Non enim quoad illum decebat, ultra & illud nobis sufficiebat, tot uerò patrauit miracula, ut Ioannes dicat, si scriberent singulatim, ne mundum quidem ipsum libros capere posse. Vitam eius utpote celeberrimam, cunctisq; mirabilem plures quam quatuordecim scripsisse tradūtur. Soli tamen illi in usu sunt, aut aliquando fuerunt, qui non humana, sed diuina scripsere manu. Quales sunt Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. Matthæus Hebraicè scripsit, cuius textum Hebraicum Hieronymus (inquit) temporib. suis in Bibliotheca Pamphili extare, sic etiam factam fuisse transcribēdi illius facultatem à Nazareis, qui in Bersabe, & per Syriam hoc uolumine utebantur. Panthenus etiam Stoicus Christi martyr cum usq; ad Indiam interiorem Christi uerba prædicando penetrauisset, inuenit ibi tum Bartholomæi Apostoli semina, tum etiam Matthæi Hebraicum Euangelium, secumq; attulit. Hæc Eusebius. Reliqui tres, qui dicūtur Euangelistæ, Græcè scripserunt. Legebatur quoq; apud antiquos Christianos quinti Euangelistæ Euangelium, quod secundū Hebræos appellabatur, probatum satis ab Ignatio, ac Origine, & ab Hieronymo ex Hebraica lingua in Græcam Latinamq; conuersum. Hæc ab Hieronymo. Atq; in hoc uel maximè Christiana elucet ueritas, quòd Christianorū cœtus ab ipso exordio haud temerè quoslibet scriptores admittit, sed sanctos, simplices, sobrios, & quā electissimos. Qui uerò ex primis illis in precio sunt, partim Christum ipsum, partim eius discipulos audierunt, qui & si diuersis linguis, temporib. locisq; scripserunt, & alter alterius scripta nō uiderunt, nisi fortè Ioannes, eadem tamen ubiq; duce ueritate confirmauerunt. Apparet interdum in illis quasi dissona quædam in rebus minimis dissimilitudo, nunquam reuera cōtrarietas. Vnde simpliciter uidetur alter seorsum ab altero historiam conscripsisse, nullus tamen horum seorsum à ueritate. Miracula uerò tam multa, quàm magna, tàm publica, tot annos in Iudæa, & Ierusalem ubi facta dicuntur, prædicauerunt, ut constet illos uerissima prędicauisse. Quonam pacto falsa asseuerando obtinere in re tam ardua, inter homines eruditissimos potuissent? Vnde nam admirationi essent, si pugnantia inter se dixissent? Nisi duces illi re uera inuicem conuenissent, Christianum regnum fuisset subitò dissipatum. Euangelistæ, & Apostoli de Christi uita, doctrinaq; communiter multa dixerunt, & quisq; proprium aliquid in medium attulit. Siue enim quilibet uniuersa dixisset, superfluus uideretur numerus cæterorum, siue singuli quædam solum atq; noua cōtinuatio, & authoritas historiæ tolleretur. Certè id, quòd mirum est, talia sunt, Matthæi, Marci, Lucę, Ioannis, Petri, Pauli, Iacobi, Iudę scripta, ut in rebus principalibus plures testes adsint. Ac si testes omnes audiamus, nihil superfluè, & importunè repetitum uideamur audisse.

Authoritas Sibyllarum. Cap. XXIIII.

VArro Philosophus in libris Diuinarum rerum, decem Sibyllarum nomina, tēpora, patrias diligenter commemorat, atq; ad id scriptores multos testes adducit. Affirmat præterea, libros Sibyllinos fuisse apud Romanos in sacrario conditos, ubi à quindecim uiris, & quibusdam sacerdotibus ad hoc destinatis custodiebantur. Addit Liuius Romanos sex libros illos Cumeæ, regnante Tarquinio à quadam anicula concrematos, restituisse ex aliarum Sibyllarum uersibus, quos missis per orbem

per orbem legatis diligentissimè collegerunt. Tres igitur libri apud eos erans Cumeæ, reliqui aliarum. Hi uerò libri nullo titulo, seu nomine, cuius harum essent, discernebantur, præterquam Erethreæ, quæ carmini nomen suũ inseruit. Carmina hæc Romani de rebus maximis consulebant, neq; cuilibet licebat aspicere. Maroni tamen Augusti, Lactantio Constantini familiaritate legere permissum existimo, alijsq; nonnullis magnis, doctisq; uiris, imperatore interdum, & custodibus concedentib. Lactantius ergo Constantini familiaris, testimonia Sibyllarum quæ de Christo adducit, ex earum libris, qui tunc extabant. Roma nondum à quoquam expoliata, accipere potuit. Scripsit autem illa ad Constantinum, non igitur illi mentiri licebat, uel docto imperatori, uel cæteris eruditis, quibus tunc tam Italia, quàm Græcia abũdabat, ac nõnulli adhuc Christianos scriptores, uel in minimis grauiter calumniabantur. Nonne Vergilius in eisdem Sibyllarũ libris legit, quæ Prophetæ & Euangelistæ de Christo loquuntur, & quod maximum est, cognouit Cumeæ Sibyllæ promissa ex textu, ut opinor, Sibyllæ ipsius illis conuenire temporibus, in quibus natus est Iesus, quamuis ille ut Pollioni adularetur, ad eius filium nuper natum nomine Saloninum, oracula Sibyllæ torqueret, quorum nihil Salonino, qui puer obijt, neq; egit quicquam, congruere potuit, congruit autem quicquid ibi legit Iesu, qui temporibus illis est ortus. Sed quid illic Vergilius reperit (tali uidelicet quodam tempore) quale illud fuit, fore, ut in ipsa ultima expectationis ætate magnus quidã ordo nasceretur ab integro seculorum æuo dependẽs, id est, ęternus filius ab ęterno patre dependens, aliquando etiam nasceretur in tẽpore. Quando scilicet Virgo floreret, aurea rediret ætas, id est, ex uirgine filius pulularet, & ætas uerę beatæq; doctrinæ uigeret, ac noua progenies cœlo dimitteretur ab alto. Hæc uerba exponunt antecedentia, cognoscimus enim Sibyllam ex Virgine puerum illum nasciturũ pręnunciasse, quoniam adiunxit, eam esse progeniem nouam, id est, nouo modo nascentem, neq; ex terra sed ex cœlo, id est, Deo, in quo erat ab ęuo proficiscentem. Carmina ipsa Vergilij huiusmodi sunt: Vltima Cumæi uenit iam carminis ætas. Magnus ab integro seclorum nascitur ordo. Iam redit & uirgo, redeunt Saturnia regna. Iam noua progenies cœlo demittitur alto. Arbitror equidem Vergilium huiusmodi carmina ex talibus Sibyllæ uerbis, qualia paulò ante narraui, contexuisse. Subiungit Verg. quæ apud Sibyllam legisse opinor, scilicet eo nascẽte, ferream ætatem in auream redituram, atq; eo tempore decus æui futurum. Totum hoc ad purgationem animorum, doctrinamq; Christi pertinere uidetur, & uestigia priscæ fraudis irrita fore, legerat puto apud Sibyllam, tunc originalem culpam, quam ab initio diabolica fraude concepimus, deleri debere, ipse tamen cũ mysteria huiusmodi nequaquam intelligeret, uerba Sibyllæ ita carmine componebat, ut alium quendam sensum præferre uiderentur. Subiungit Maro. Quod huiusmodi progenies Deum uitam accipiet, diuisq; uidebit permixtos heroas, & ipse uidebitur illis. Pacatumq; reget patrijs uirtutibus orbem. Videtur ibi legisse, prolem illam fore Deum Deo natum, Dei patris uirtute uniuersum mundum gubernaturum, & iudicaturum, nihilq; diuinorũ sibi fore secretum, ipsumq; angelos omnes ministros habiturum. Addit poëta, eodem tempore casurum serpentẽ, & fallacem ueneni herbam, & post multa adijcit. Pauca tamen suberunt priscæ uestigia fraudis. Quo sensu hęc Virg. scripserit, nescio, satis est nobis, quòd habuit à Sibylla, quã nequaq; intelligebat, opera prolis illius. Serpentẽ, id est, malum dæmonem ruiturum, domandamq; fore herbam uenenosam, atq; fallacem, id est, dæmonum uim, quę ante Christũ homines falsa religione, quasi uera fallebat, & ab initio illos serpentis habitu, & plantæ cuiusdam occasione deceperat. Tẽtat dæmon adhuc animas post Christum, licet non ita consequatur ut ante, & ob hoc dictum fuit. Super fore pauca fraudis uestigia. Porphyrius etiam cõfitetur mortales à malignis dæmonib. in scelera, falsasq; religiones induci consueuisse, idq; diligenter in lib. de abstinentia disputat. Præterea progeniem illam Virgil. sic alloquitur. Aggredere ô magnos, aderit iam tempus honores. Chara Deum Soboles, magnum Iouis incrementum. Credo poëtam habuisse à Cumęa hominem illum expectantissimum, sobolẽ Dei fore, non uiri, & in quo nihil maius exprimi potest, Magnum Dei incrementum fore, id est, propaginem Dei ęternã, propagationemq; ipsius usq; ad tẽporalia, atq; sensum, per quam Dei regnũ, id est, beatorũ numerus cresceret. Tantã fuisse scio in Mare ne pruden-

tiam,

tiam,& modestiam,ut existimare nequeam,eum tam uasta hyperbole erga infantem filium priuati ciuis Pollionis usurum fuisse, nisi talia quædã supra modum ingentissima ex Sibyllinis carminibus hausisset. Sibylla etiam de simplici homine, qui non esset Deus,tam miranda nequaquam pronunciasset. Sed audi quàm superbam Virg. adiungat hyperbolem. Aspice connexo nutantem pondere mundum. Terrasq́ tractusq́ maris, cœlumq́ profundum. Aspice uenturo lętentur ut omnia seclo. Forte Sibylla scripserat Sobolem illam Dei ab elemementis,cœlisq́ honorandã. Honorauit autem Iesum,cœlum eclypsi, aër ignisq́ crinito fulgore, aqua cum dictis eius paruit, pedesq́ sustinuit, terra motu,cum Tyberio imperante cruci affixus fuit. Postremò exclamat Poëta,quam uis quid petat ignoret. O mihi tam longè maneat pars ultima uitæ. Forte Sibylla,quod & Prophetæ optauerunt, diem Christi uidere optabat, ac tum primum uita decedere, quòd cum Symeon optasset diu,fuissetq́ in senio consecutus,exclamauit. Nunc dimittis seruum tuum Domine,secundùm uerbum tuum in pace. Quia uiderunt oculi mei salutare tuum & quæ sequuntur.

Testimonia Sibyllarum de Christo. Cap. XXV.

Libros Sibyllinos,sicut in superioribus diximus,senatus Romanus habebat. In illis Lactantius Imperatoris Constantini familiaris, quædam legit manifestè ad Christum Dei filium pertinentia. Primùm quidem illud Erithreæ,ubi Deũ prædicat nutritorem omnium, creatoremq́, qui dulcem spiritum omnibus tribuit, ac principem omnium Deorum fecit. Rursusq́ ait:Ipsum dedit Deus fidelibus hominibus honorandum:Et alia Sibylla præcepit,hunc oportere cognosci,dicens. Ipsum tuum cognosce Deum,qui Dei filius est. Hoc est,quod legitur apud Dauidem: Dixit Dominus Domino meo,sede à dextris meis. Item, Ex utero ante luciferum genui te. Item: Dixit Dominus ad me,filius meus es tu,ego hodie genui. Et apud Salomonem. Deus condidit me in uiarum suarum initio,in opera sua ante secula, fundauit me in principio antequam terram faceret. Et paulò pòst: Cùm pararet cœlos aderam illi, & reliqua. Collegit præterea Lactãtius de Christi operibus & morte,ex Sibyllinis libris talia: Mortuorum resurrectio erit,claudorum cursus uelox, surdus audiet, cæci uidebunt,loquentur non loquentes. Quòd etiam ita cecinit Esaias: Cõfortamini manus resolutæ,genua debilia consolamini,qui estis pusilli animi,nolite timere,nolite metuere, Dominus noster iudicium retribuet,ipse ueniet, & saluos faciet nos, tunc aperientur oculi cœcorum,& aures sudorum audient,tunc saliet claudus sicut ceruus, & plana erit lingua mutorum, quia rupta est in deserto aqua,& riuus in terra sitienti, quod Baptismi tẽpus significat. Verùm sequamur,quòd collegit Lactantius ex Sibyllis. Panibus simul quinq́, & piscibus duobus hominum quinque millia heremo satiabit, & reliquias tollens,duodecim cophinos implebit in spem multorum,uentos compescet uerbo, sternet insanum mare pedibus pacis,fideq́ calcans fluctus perambulabit, morbos hominum resoluet,uiuificabit mortuos arcebit dolores à multis, omnia uerbo agens, omnem infirmitatem curans,miserabilis,ignominiosus,informis, ut spem miserabilibus præbeat, in manus infidelium iniquas ueniet,& dabunt Deo alapas manibus incestis,& in puro ore expuẽt uenenata sputa. Dabit uerò ad uerbera simpliciter sanctum dorsum, & colaphos accipiens tacebit,ne quis agnoscat,quòd uerbum uel unde uenit ut mortuis loquatur,& corona spinea coronabitur. Ad cibum autem fel, & ad sitim acetum dederunt,in hospitalitatis hanc monstrabunt mensam. Ipsa enim insipiens Gens, tuum Deum non intellexisti,ludentem mortalium mentibus sed spinis coronasti,& horridum fel miscuisti. Templi uerò uelum scindetur,& medio die nox tenebrosa nimis trib. horis,& mortis fatum finiet. Tribus diebus somno suscepto, & tunc è mortuis egressus, ad lucem ueniet,primus resurrectionis principio uocatis ostenso. Quando hæc perfecta erunt, quæ dixi in ipsum omnis lex soluetur. Item alibi dicitur à Sibylla, Iudæorum beatum futurũ genus cœlestium,uidelicet propter excellẽtiam Christi, cuius gratia multi Iudæi ipsi adhærentes,diuini ante alios euaserunt. Adiunxit Erithręa: Dicent Sibyllam insanam, & mendacem,cum aũt facta fuerint uniuersa,tum mei meminerint, neq́ me iam quisquam mendacem dicet, sed Dei magni Prophetam. Adducit Aurelius August. multa Erithręæ

Sibyllæ

Sibyllæ carmina, in Latinam linguam translata, quæ uidit Græca apud Flaccianum pro consulem uirum doctrina clarissimum, in quorum capitibus talis erat ordo literarum, ut hæc in illis uerbis legerentur: Iesus Christus Dei filius Saluator. In illis carminibus resurrectio corporum describitur, mutatio seculorum, Dei aduentus ad iudicandum, præmia, & supplicia hominum sempiterna. Talia quædam legunt etiam apud Mercurium Trismegistum. Plato quoq; interrogatus quatenus in præceptis eius quiescẽdum esset: Traditur respondisse, quatenus in terris appareat sacratior aliquis, qui fontem omnib. ueritatis aperiet, quem deniq; sequantur omnes.

De Authoritate prophetarum, nobilitate ueteris testamenti, excellentia noui. Cap. XXVI.

Dionysius Areopagita ad sapientẽ Polycarpum scribit, Persas, Babylonios, Aegyptios in Annalibus suis annotauisse tanquam miracula, & quasi diuina in sacris suis coluisse, ac colere prodigia illa, quæ Hebræi de statu regressioneq; cœlestium à Deo facta per suos narrarunt. Plato Solis retrogressionem & illuuionem aquæ ignis'ue uastationem nõ tacuit. Ab Iosepho, Aristobolo, Tertulliano, Eusebio testes ad hæc Gentilium multi citantur. Berosus scilicet Chaldæus, Manetus Aegyptius, Hieronymus Phœnicis Tyrij Rex, Mendesius, Ptolemæus, Menander, Ephesius, Demetrius Phalerius, Rex Iuba, Thallus Appion Nicolaus Molus, Damascenus, Hesiodus, Ecateus Elanicus, Acusilaus, Ephorus, Theophilus, Manasses, Aristophanes, Hermogenes, Euemerus, Comon, Zophyrus, Abidenus, Estieus, Sibylla, Eupolemon, Alexander, Artapanus, Melon, Theodorus, Philon Gentilis Aristæus, Ezechielus, Timochares, Polyhistor, Numenius, Chorilus, Sachoniato Africanus, Alpheus, Megastenes. Hi singuli fermè singula, cuncti certè cuncta, quę pertinent ad antiquitatem cæteris priorem, mirabilia gesta, doctrinam summã Hebræorum, & miracula Bibliorum confirmarunt. Ex quibus apparet, quòd Clemens Alexãdrinus & Atticus Platonicus, & Eusebius, & Aristobolus probant. Gentiles uidelicet, si qua habuerunt egregia dogmata & mysteria, à Iudæis usurpauisse. Sed quæ apud illos historia simplici continẽtur, ab ijs in Poëticas fabulas fuisse translata, quòd Phaëtontis ruina, Deucalionq; declarat, cæteraq; quàm plurima. Plato usq; adeò Iudæos imitatus est, ut Numenius Pythagoricus dixerit, Platonem nihil aliud fuisse quam Mosen Attica lingua loquentem. Addit in libro de bono, Pythagoram quoq; Iudaica dogmata sectatum fuisse. Plato in Epinomide, scientiarum causam, inquit, fuisse barbarum quendam, qui primus hæc inuenit, pòst addit, ab Aegyptijs, Syrijsq; cuncta manasse. Iudæa uerè ex quadam sui parte, quàm Galilæam. Plinius uocat, semper in Syria à scriptoribus habita est, & ex parte quadam Phœnicia etiam apud priscos appellatur, ut Eusebius probat. Proculus quoq; Platonicus, Theologiam Syrianã Phœniciamq; ante alias ueneratur. Plinius ait, Phœnices literarum, & Astrologiæ inuentores fuisse, qui etiam Chaldæos laudant, Iudæos, qui & Chaldæi nominati sunt (ut probat Lactantius) uidentur extollere. Ob hanc, ut arbitror rationem Orpheus inquit: Deum soli Chaldæo cuidam notum fuisse, Enoch uel Abraham, uel Mosen significans. Volunt Platonici, Zoroastrem ab Orpheo significari, hic autem, ut uult Dydimus in Genesis commẽtarijs, filius fuit Cham Noë filij, & ab Hebræis appellatus Chanaan, qui, ut Eusebius probat, tempore Abrahæ adhuc uiuebat. Meminisse debemus Iudæorum dotes laudesq; transire ad Aegyptios facilè potuisse, uicini enim semperq; permixti erant. Alex. Eupolemonq; scribũt: Abraham sanctitate sapientiaq; fuisse omnium præstantissimum, hunc docuisse Astrologiam, Chaldæos primum, deinde Phœnices, demum Aegyptios sacerdotes, solitumq; dicere, eam se habuisse à successorib. Enoch, qui eius inuentor extiterit, & Atlas fuerit nominatus. Iulius Firmicus Astronomicus Abraham ob mirabilem sapientiam diuinum appellat. Artabanus quæcunq; de Mercurio Trismegisto dicuntur, ostendit fuisse in Mose, & à Mose gesta, eumq; Mercurium ipsum fuisse appellatum, insuper esse Musæum. Quòd aũt à Mose Gentilium doctrina habuerit incrementũ, non diffidet, qui Porphyrium audiet dicentem. Mosen antiqui Saconiatonis testimonio, ante primos Græcorum philosophos annis mille quingentisq; fuisse. Porphyriusq; idem in lib. de Responsis adducit

Apollinis

Apollinis oraculum, in quo continetur quod inclyta ualdeq; sancta gens Hebræa præ cæteris nouit, recepit, & tradidit ueram sapientiam, optimum Dei cultum, uitamq; beatam. Preterea in libro de abstinentia religiosos quosdã, Philosophosq; Iudęorum, quos Essæos uocant, tantis prosequitur laudib. ut eos ante alios omnes & Prophetas, & sanctos, & diuinos ostendat. Ad idem utitur etiã testimonio Theophrasti Peripatetici dicentis: Eos ieiunio, orationiq; assiduè operam dare, antiquosq; Iudæos natura Philosophos esse. Nec immerito. Libri enim Sibyllini Iudæorum genus cœleste beatumq; appellauerunt. Clearchus Peripatheticus scribit Aristotel. fuisse Iudæum. Calanos quoq; Philosophos apud Indos Iudæos fuisse. Megastenes insuper Brachmanas Indiæ Philosophos à Iudæis asserit descendisse. Ambrosius, si rectè memini, Pythagoram patre Iudæo natum ostendit. Mitto quòd Iudæorum antiquitatem, sapientiamq; Strabo, Iustinus, Plin. Cornelius Tacitus tacere non potuerunt. Non igitur parui facienda est antiquitas Iudæorum, quorum scripta non esse à Gentilibus contempta, imò usurpata fuisse ex eo conijcimus, quod Aristobolus probat uolumina Mosis ante Alexandrũ & ante Persarum imperium in Græcam linguam fuisse traducta, tota uerò Biblia, Ptolemæo Philadelpho regnante Ad quam quidem traductionem (ut testatur Aristæus, qui interfuit) Regem induxit Demetrius Phalereus Peripatheticus, qui in Epistola ad Regem ipsum inquit, se legisse quædam Iudæorum uolumina iam diu traducta tantæ certè admirationis, ut integra & diuina sola legum sanctio Iudaica uideatur. Idem de ea lege Ecateus Abderita confirmat. Cur innumerabilibus penè muneribus eam traductionem Ptolemæus emit? cur tanto honore translatores, & Pontificem, postquam traduxerũt, affecit? qui hoc ambigit, Aristæum legat & Iosephum. Nihil suprà. Dic amabo, qualem putas fuisse Ierosolymam, in qua duos & septuaginta uiros ex aliorum numero elegit Pontifex præstantissimos, Hæbraicæ, Græcæq; linguę apprimè peritos. Meritò Plin. Ierosolymam urbem præclarissimam Vrbium omniũ Oriẽtis appellat, amplissimã quoq; munitissimamq; fuisse Aristæus, Ecateus Philosophus copiosissimè narrauerunt. Adeò uerò capacem fuisse monstrat Iosephus atq; Euseb. ut in obsidione à Romanis facta, supra undecies centena millia Iudæorum in ea urbe perierint: præterea ultra nonaginta millia uenundata fuerint. Verùm non erat propositum nostrum de terrenis urbis illius, sed de cœlestibus dotibus disputare. Quòd quidem siquis cognoscere uult, non modò quæ suprà narrauimus, cogitet, uerum etiã & multò magis eorum scripta legat, atq; relegat. Reperiet tandem quam grauis sit authoritas Prophetarum, quorum legibus, oraculisq; tot seculis credunt, & parẽt Iudæi, Christiani, Mahumethenses, & ut summatim dicam, omnes quas terra substinet, nationes. Tantum uerò superat Christiana doctrina Mosaicam, quantum ciuilem uirtutem superat purgatoria. Discurrit in Euãgelijs Christus per omnes uitiorum spinas, & quas in ætate illa magis inculta Moses amputauerat (talem enim seruare ordinem docuit) eas ipse prorsus extirpat. Vbi enim qui adulteriũ, homicidiumq; cogitat, adulterum iam homicidamq; denunciat, neq; dẽtem unum pro uno dente extrahi gratia uindictæ permittit ulterius, sed percutienti genam alterã mansuetè iubet efferri, bonaq; pro malis retribui. Si te turbat, inquit, oculus tuus, aut dextera, erue, atq; abscinde, id est, primum ipsum ad lasciuiam uel uindictam, incitamentum prorsus extingue. Sunt & alia multa generis eiusdem, ex quibus apparet testamentum nouum esse absolutum finem ueterim testamenti, tantoq; præstantius illo, quãtum ea, quæ sunt ad finem, finis excedit.

Testimonia Prophetarum de Christo. Cap. XXVII.

SCrutamini scripturas in quibus uitam æternam putatis habere, illę sunt, quæ testimonium perhibent de me. Hac uoce apud Ioannem aduersum Iudæos maxima fiducia Iesus noster exclamat, utpote qui sciat testimonia diuinitatis suæ, quã plurima quærentibus non defutura. Sed admonet, ut non tam cortices diuinorum oraculorum attingant, quàm medullas perscrutari conent. Nam apud Prophetam Deus prędixerat. Aperiam in parabalis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. Iudæi duplex habẽt ab antiquis sacrarum literarum uolumen: alterum quidem

Hebraicis

Hebraicis literis, & oratione Hebraica, alterum Chaldęa oratione, sed Hebraicis literis scriptum, & ut testatur Rabi Salomon, & Rabi Moses Aegyptius, Chaldæo textui, nullus unquam ausus est cōtradicere, utriusq; igitur apud illos par auctoritas, sentētia quoque eadem: sed quod in altero breuius, uel obscurius est, in altero sæpe latius, atq; clarius. Eadem ratio est sacrarum literarum apud nos, quas à septuaginta duobus Iudæis in Græcam linguam, & ab Hieronymo rursus ex Hebræa & Græca in Latinam translatas habemus. Sed audiamus iam testimonia Prophetarum.

Ieremias. Ecce dies ueniunt dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudiciū, & iustitiā in terra, & pauló plus. Et hoc est nomen, quod uocabunt eum Dominus iustus noster, ubi Hebraicè dicitur (Dauid) Chaldaicè habet (Messiam) cum dicit ecce dies ueniunt, ostēdit absq; diuturna mora, post Ieremiam uenturū fore Messiā, quòd quidē falsum esset, si adhuc uēturus esset. Aperit pręterea Messiā fore Deū, nā ubi trāslatio dicit Dñs, Hebręi habent nomen illud tetragrammaton, id est, quatuor literarū, q̄ prę cęteris diuinis nominib. adeò apud Deos est uenerandum, ut nulli creaturæ conueniat, de quo latè disputat Moses Aegyptius in lib. de directione. Vnde Abba Iudæus lib. tren. ubi quæritur, quòd sit Messię nomen, respondet, Adonay est nomen eius, ponens ibi nomen illud mirabile tetragrāmaton, & adducens illud Ieremiæ, hoc est nomen, quo uocabunt eum Dñs iustus noster. Non autem dicendū uocabit: sed uocabunt, sic em̄ Chaldęa trāslatio, & septuaginta interpretes docuerūt.

Esaias. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus eius super humerum eius, & uocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Hæc Hebraicè Chaldæus. Illorum textus habet: Infans datus est nobis: & recipiet super se legem ad scrutandum eam, & uocabitur nomen eius de ante, admirabilis consiliarius, Deus fortis, permanens in sęcula seculorum Massias, in cuius diebus pax multiplicabitur. Ostendit Messiam Deum fore, regnum eius spiritale, mundiq; alterius. Venturum illum Octauiano imperante, sub quo uniuersalis, & diuturna pax fuit. Monarchia mundi latissima, felicissimaq;, & orbis uniuersi descriptio. Quòd autem hæc regi Ezechiæ accommodari non possunt, patet, quia subdit: multiplicabitur eius imperium & pacis eius non erit finis. Item, super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret usq; in seculum. Hęc solum ad diuinam animarum pacem, & imperium spiritale pertinere possunt. Vnde Moses Aegyptius in Epistol. ad Affricanos exponit de Messia puero nato sex illa nomina, scilicet admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Sed cur translatio septuaginta loco sex uerborum ponit solum, magni consilij angelus? Quia cum diuina eloquia Ptolemæo Gentili interpretarentur, sæpe quæ ad Christi diuinitatem pertinēt, uel prætermiserunt, uel mutauerunt, ne forte ille putaret Iudæos existimare Messiam esse Deum in quantum homo, & Deum à summo Deo diuersum, duosq; Deos esse. Sed Christi diuinitatem Hebraicus textus, Chaldæusq; & translatio ex Hebræo declarant. Deridendi uerò sunt Iudæi quidam, qui in superioribus Esaiæ uerbis dici uolunt uocabitq; potius, quàm uocabitur Nam interpretes LXX. uocabitur transtulerunt, & Chaldæa translatio monstrat, uocabitur esse dicendum.

Micheas. Et tu Bethleem Eufrata nequaquam minima es in millibus Iuda, ex te enim egredietur, qui sit dominator Israël, & egressus eius sicut ab initio ex diebus ęternitatis. Chaldæus textus post egredietur adiungit, Messias, ostendit Messiam tanquam Deum ab æterno fuisse, & tanquam hominem ex Bethleem egressurum. Quisquis ergo de rege Ezechia puro homine, & temporali hoc exponit, manifestè delirat. Rabi autem Salomon Messiæ regi accommodat.

Zachar. Exulta satis filia Syon, iubila filia Ierusalem, ecce rex tuus uenit tibi sanctus. (Aliter, Iustus) & saluator, ipse pauper ascendens super asinam & pullum eius. & dispergam quadrigam, & Effrain, & equum de Ierusalem dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem Gentibus, & potestates eius à mari usq; ad mare, & à fluminibus usq; ad fines terræ Rabi Salomon Iudæus hunc locū exponens dicit, uerba hæc non posse nisi, de Messia rege intelligi, cui cæteri Iudæi consentiunt. Ex quo patet Messiam uenturū fuisse Ierusalem, tanquam inopem, & super asinam, regnumq; eius non fore terrenū, & salutem

ab eo

ab eo animarum potius, quã corporum: & per solam sanctitatem, imò & mortem: Adiungit enim Zacharias: Tu autem in sanguine testamenti tui misisti uinctos tuos de lacu, id est, antiquos ex limbo. Talia uerò de solio Iesu leguntur, quem quidem hominem fore ac Deum Zacharias innuit quãdo dixit, eum pauperem super asinam imbellemque fore, nullis armis, sed sola pacis doctrina usurum, & tamen saluatorem regemque appellat, ubique regnantem. Dei autem hoc officium est.

Iacob in Genesi: Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec ueniat, qui mittẽdus est, & ipse erit expectatio Gentiũ. Vbi Hebraicus textus habet (dux) Chaldæus habet (scriba) de filijs filiorũ eius. Vbi Hebraicè dicitur, qui, Chaldaicè habet Messias. Vbi dicit, & ipse erit, & cætera. Hebraica ueritas habet. Ei gentes aggregabuntur. Constat aũt Iacob de Messiæ aduentu loqui, sic enim Chaldęum declarat uolumen, quòd sequentes Moses Gerundensis, & Chalchadias, & Chanihis Iudæi de Messia illic uerba fieri confitentur. Iesum uerò fuisse Messiam constat, quia Gentiles uocauit, saluauitque sicut Iudæos, & ab illis magis est cultus, ac etiam quia circa illius tempora Iudæorum sceptrum est ablatum. Cumque anni iam illinc usque ad nos mille quadringẽti septuaginta quatuor præterierint, nondum potestas Iudaica restituitur. Neque fingere licet anticulis Iudæorum in Babylonia, uel ultra montes Caspios adhuc eis superesse regnum. Nam contra omnis reclamat historia, quin etiam Moses Aegyptius, cæterique doctores Hebræorum affirmant, nũquam licuisse uel licere posse cuiquam Iudæo extra promissionis terram, quicquam in causis criminalibus iudicare, qui ergo Iudæis extra Iudæam exulantibus regnum tribuit, manifestè delirat. Audiamus.

Oseę uaticinium. Dies multo sedebunt filij Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari. Talem esse pręsentem Iudæorum conditionem uidemus, deque ijs temporib. Prophetã fuisse locutum interpretes Prophetarum omnes tam Iudæi, quàm Christiani confirmant. Carere Iudæos hodie legitimo sacrificio, patet, quia lex eorum sola illa Iudęorum sacrificia probat, quæ in regione promissionis efficiantur. Obijciunt Iudæi nonnulli sceptrum de Iuda centum annis ante Iesum fuisse ablatum, quando scilicet in Machabæos sacerdotes potestas rerum translata est, qui non ex tribu Iudę, sed Leui erant, quod & Iosephus narrat: Iesus autem natus est Herodis tempore, qui Machabæis dicitur successisse. Ad hoc est responsio triplex. Prima quidem, quòd cum Machabæi ex tribu Iudæ saltem secundùm maternam lineam fuerint, regnantib. illis, non fuit omnino sublata Iudæ potestas. Secunda, quod Propheta Iacob non de tribu hac, uel illa, sed de uniuerso populo Iudaico intellexit. Tertia, quod quemadmodũ omnes Iudęorum doctores consentiũt, semper fuit apud illos concilium quoddã septuaginta prudentum, ad quorum iudicium rerum grauiorum sententiæ pertinebant. Cõcilium hoc camedrim appellabant, eratque tanquam senatus, & adhærens uiuenti principi, & defuncto principe, principis uicem gerens quod quidem ab ipso Mose fuerat cõstitutum, & in Babylonica captiuitate assidebat Iudæis ducibus Iudæorum in Babylonia, & post reditum assidebat ducibus illis in patria. Durauit aũt concilij huius authoritas usque ad Regem Herodem, qui ex patre Idumæo & matre Arabe, ut inquit Iosephus, natus erat, & regnum Iudæorum à Romanis accepit, sub quo natus est Iesus. Herodes enim omnes illius collegij uiros interfecit, illudque concilium substulit, quod & Iudæi confirmant in libro Camedrim Ierosolimitano, & in libro Abodazara. Tunc igitur ablatum fuit non solum sceptrum de Iuda, sed etiã scriba de filijs eius, quod Chaldæus prædixerat textus. Quamobrem quando Herodes, qui alienigena erat, regnum assumpsit, & omnes insuper quotcunque reperire potuit ex regia Dauidis stirpe peremit, tunc propriè Iudæorum Regnum funditus est sublatum, denique quando concilium disperdidit, tunc scriba de filijs Iudæ sublatus existimatur. Scribit Eusebius, Vespasianum, Domitianumque Imperatores iussisse omnes, qui ex genere Dauidis essent interfici, ut nullus Iudæorum regni reliquus foret. Nã & ipsi de aduentu Christi formidabant, sicut ab initio Herodes. Hæc Eusebius accepit ab Egesippo.

Aggeus. Hęc dicit Dominus exercituum, adhuc modicum unũ, & ego mouebo cœlum, & terram, mare, & aridam, & ueniet desideratus cunctis gentibus. Magna erit gloria domus istius nouissimę magis quam primę. Modicum unum significat nobis hodie

iam pri-

iam pridem uenisse Messiam, mouebo cœlum, scilicet per eclypsim passionis, ac etiam per stellam illam à Magis uisam, terram scilicet per terræmotum in passione. Et ante per terræmotum illum quem Iosephus scribit regnante Herode in Iudæa, tam terribilem contigisse, ut finitimæ Gentes corruisse omnia Iudeæ oppida existimauerint. Nonne tunc ubiq; terrarum motus facti sunt, quando Iesu nascente, uniuersus orbis descriptus est, edicto Cæsaris Augusti, cogebantur enim omnes undiq; in patriam redire, ut singu li ritè describerentur. Tunc enim ob factionem Iudæ Galilæi contra Romanos, multis cædibus turbatam Iudæam Iosephus asserit. Mare, scilicet, quando Christus mari imperauit & uentis, quando subiungit, templum secundũ primo felicius fore, intelligit, quia Messiam accipiet, nam in cæteris omnibus uilius miserabiliusq; fuit, singula hæc soli Iesu Nazareno conueniunt, præsertim quia uenit Gentilibus desideratus, seruauit enim Gentiles magis, quàm Iudæos, quoniam ab illis magis est honoratus. Non expectent Iudæi tertij templi sub nouo Messia constructionem. Nam Aggeus templum secũdùm nouissimum appellauit.

Malachias: Ecce mitto angelum meum, qui præparabit uiã ante faciem meam, & statim ueniet ad templum sanctum suum dominator, quem uos quæritis, & angelus testamenti, quem uos uultis, ecce uenit, dicit Dominus exercituum, & quis sustinebit diem introitus eius. Ecce mitto, & rursus. Ecce uenit. Declarat non tantam, quantã Iudei opinantur dilationem, sed citum Messiæ aduentum, non igitur adhuc est uenturus. Angelum qui præparauit uiam, Ioãnem Baptistam præconem Christi significat. Ante faciem meam. Ostendit Ioannem Baptistam ante Christum prædicaturum, & Christum ipsum esse Deum. Deus enim ipse qui loquitur, faciem Christi faciem suam appellat (Angelus testamenti) nuncium noui testamenti Messiam demonstrat, Et quis sustinebit. Ambiguitatem designat in cognitione Messiæ multorumq; pertinaciam. Adde Iudæorum ruinam, idololatriæ casum.

Esaias: Vox clamantis in deserto, parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in uias planas, & uidebit omnis caro salutare Dei nostri. Hec fermè superioribus similia sunt & manifesta.

Daniel: Septuaginta hebdomadæ abbreuiate (aliter decisæ) sunt super populum tuũ, & super urbem tuam sanctum, ut consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatũ iustitia sempiterna, & impleatur uisio & prophetia, & ungatur sanctus sanctorum, Moses Tyronensis, & Hyoces, & Dauid, Chalchadiasq;, & Abraham Iudæi, sic Danielem exposuerunt, ut anni quadringenti ac nonaginta fluerent à destructione primi templi, ad templi secundi destructionem, & circa huius temporis finem Messias nasceretur. Nicolaus quoq; Lyrensis hebdomadas ita computat, ut in illis passus fuerit Christus. Talem quoq; probat fuisse Danielis intentionem. Barachias Iudæus in libro de ordine mundi exponit illud Esaiæ: Proxima est salus mea ad ueniendum & iustitia mea ad reuelandum. Vbi particulam illam, iustitia mea, dicit significare Messiam illum, de quo Daniel dixit, ut adducatur iustitia sempiterna. Similiter Moses Gerundensis uerba superiora Danieli ab angelo dicta exponens, ita dicit: Iustitia sempiterna, & sanctuarium sanctuariorum, uel sanctus sanctorum, non nisi ipse Messias est sanctificatus ex filijs Dauid, hec ille, & merito. Cecinit enim Dauid: Orietur in diebus eius iustitia. Et Hieremias: Hoc est nomen quod uocabunt eum Dominus iustus noster. Nempe deleuit Iesus originalis præuaricationis perniciem, & gratiam, iustitiamq; tribuit Euangelicam. Sed ne liceat cuiquam fingere, Danielis hebdomadas, uel mensium, uel centenariorum, millenariorum, uel seculorum, septenarios numeros esse, meminisse oportet in libro quodam Iudæorum de ordine mundi apertè omnes eorum scriptores in hoc conuenire, ut illæ annorum solum hebdomadæ sint. Idem testatur Salomon, & Moses Gerundensis in commentarijs Danielis, confitentes sacrificium Iudai cum in ultima illarum hebdomadarum, in excidio Ierusalem à Romanis fuisse sublatũ, atq; ipse Salomon hebdomadas Danielis finiri asserit in templi secundi destructione. Prædicitur certè à Daniele uel in fine hebdomadarum illarum, uel saltem post sexaginta duas hebdomadas illud fore. Sic enim à Daniele prædicitur, & post hebdomadas se-

ptem. & sexaginta duas interibit Christus (alter chrisma, id est, unctio sacerdotum) & iudicium non erit in eo, templum, & sanctuarium corrumpet populus duce ueniente, & finis huius uastitas. Certè ut testatur Iosephus, post Herodem sacerdotes nequaquam ex successione sacerdotalis generis, uel perpetuitate uitæ secundùm legem Mosis constituebantur. Sed quilibet etiã ignobilissimi singulis annis sacerdotium à principe, uel Romanis emebant. Quidam cum ueras Christianorum rationes hoc in loco aliter deuitare non possint, Danielem hic errasse aiunt, cætera ubiq; benè dixisse. Sed huiusmodi homunculi relinquendi sunt, tanquam qui sibi ipsi repugnẽt, atq; hic & alibi semper errent. Sunt enim inter illos, qui Iesu tempora cunctis notissima audeãt permutare, quos arguit Iosephus, ubi de Iesu temporibus scribit, & ubi inquit: Duodecimo Tyberij Cæsaris anno, Pontium Pilatum Idææ procurationem suscepisse, ibiq; decem annos continuos permansisse. Cornelius uerò Tacitus Gentilis, ait Christũ occisum fuisse per Pontium Pilatum procuratorem Iudææ, imperante Tyberio. Cęterum ut rem omnem in ordinem redigamus, multæ fuerunt inter Talmuticos, id est, canonicos Iudæorum interpretes de aduentu Messię opiniones. Prima Hyocis, qui in libro Cederlophan, id est, de ordine mundi, terminum LXX. hebdomadarum exposuit, quemadmodum supra diximus. Secunda Habaquibe, qui Danielis secutus computationem in destructione templi secundi uenturum Messiam existimabat, ideoq; sectatus est fatuum quendam, & bellicosum hominem nomine Ventozaram, tunc dicẽtem se esse Messiam, quem maxima Iudæorum turba post annos ab excidio Ierusalem, ut ipsi aiunt, octo & quadraginta, secuta est. Igitur penè omnes congregati in oppido Bitera, Romanis rebellauerunt, utpote qui ducis illius fortunæ, armisq; plurimum confidebant. Sed Adrianus Imperator urbe obsessa, Ventozaram una cum omnibus sectatorib. interfecit. Hęc omnia Iudæi in libro Demay habent. Tertiam Iudæi opinionem accipiunt à libro Iudicum ordinariorũ, qui non paruæ apud illos authoritatis est, ibi tractatur sex annorũ millia esse mundi ętatem, quo quidem millia uanitati uel uacuo, tantundẽ legi, tantundem Messiæ attribui. Aiunt autem hæc dicta fuisse à discipulo quodam Heliæ filio Sareptæ, quem Helias suscitauerat. At uerò secundum Hebraicam computationem ab Adam ad Abraham duo millia annorum fluxerunt, qui anni uanitatis fuerunt. Ab hoc ad Iesum Nazarenũ millia quoq; duo qui fuerunt legis anni. Anni igitũ qui Iesum sequuntur, à Messia incepisse Iudaica computatione uidentur, præsertim quia in eo libro asseritur ab initio mundi ad Messiam quatuor annorum millia intercedere. Secundùm uerò Hebræorum omnium computationem hodie mundus agit annorũ quinq; millia & ducentos insuper atq; triginta quatuor, iam diu igitur Messias uenit. Quarta opinio fuit magni cuiusdam uiri, quem Rabi nominauerunt, qui in libro Camedrim ait: Omnes terminos de aduentu Messię assignatos iam perijsse, redemptionemq; in pœnitentia sola cõsistere. Hic quamuis fortasse de Christiana pœnitentia non loqueretur, ueritatem tamen quodammodo reticere nõ potuit. Eodem tẽpore quidam huius authoritate fretus, quia terminos omnes præterijsse crederet, exclamauit: Væ animabus Messiæ terminos computantium. Quinta fuit Chahadie, qui in libro de credendis, diligenti dinumeratione conclusit quendam Messiæ terminum, qui supra trecentos quadraginta annos iam perijt. Sexta Mosis Aegyptij, summæ apud Iudæos authoritatis uiri, qui quãuis in Deuteronomio Messiæ tempora inquiri prohibeat, tamen in quadam ad Africanos, Iudæos Epistola scribit, se ex certissima antiquorum traditione habere, Messiam nasciturum esse anno à mundi exordio quater millesimo & insuper quater centesimo septuagesimo quarto. Hoc autem tempus ex eorum computatione septingentis sexaginta annis nos antecessit. Septima Mosis Gerundensis, qui in commentarijs Pentatheuci, Messiam oriturum affirmat, anno à mundi creatione quinquies millesimo centesimo'que & decimo octauo, cui consensit Leui Benguerson in commentarijs Danielis, sed hic terminus pluribus, quàm centum annis nos præcessit. Frustra igitur expectant ulterius Iudæi Messiam, imò & quicunque post Iesum expectauerunt decepti sunt. Non enim considerauerunt quod alibi dixit Daniel: In diebus regum istorum suscitabit Deus cœli regnum, quòd in æternum non corrumpetur, cœleste scilicet Christi regnum. Dicite quæso Iudæi, cur Magi illi diuini Messiam uisuri, statim nato Iesu Ierosolimam profecti sunt,

cti sunt, & Herodes sciscitatus à legis peritis Messiæ tempus, & patriam, infantes illos filiumq; suum occidit, quòd testatur Macrobius & Philosphus & Gentilis, nisi quia sapientibus ad Messiam pertinere loca illa, & tempora uidebantur. Vnde multi periti Iesum uiuentem tanq; numen uenerati sunt. Nathanaël & Nicodemus, alijsq; quos Ioãnes Euangelista principes nominat, qui propter Iudæorum metum clam illum uenerabantur. Cur multi circa Iesu tempora Messiam se esse iactabant, licet, ut inquit Gamaliël, tanquam falsi, subitò euanuerint. Iosephus narrat sub Felice procuratore Iudeę multos extitisse, qui populum sua persuasione deciperent, inter alios Aegyptium quendam Pseudoprophetam, qui plurimis sibi adiunctis in ipso magnarum rerum conatu per exercitũ Felicis oppressus fuerit. Hæc actib. Apostolorum consentanea sunt, in quib. Paulo dicitur à Tribuno. Nónne tu es Aegyptius, qui per hos dies exc tasti, & eduxisti in desertum quatuor millia uirorum? Tribunus cum nõ cognosceret Paulum, suspicabatur, ne forte esset Aegyptius ille. Surrexit etiam, ut Lucas Euangelista inquit, Iosephusq; confirmat, sub Cyrino Syrię præside, Iudas quidam Galilæus, tempore conscriptionis census, populumq; decepit, sed ipse paulò pòst, & omnes qui sequebant eum dispersi sunt. Talis etiam Theodas fuit quidam, de quo similia omnino scribunt Lucas & Iosephus, talis Simon magus, præterea Barchosibas, de quo Moses Aegyptius Iudæorum doctissimus in libro Iudicum inquit: Achilayl prę cæteris Iudęis sapiens, omnesq; eius temporibus legisperiti, asserebant, Barchosibam ducẽ bellicosissimum, esse Messiam, quousq; ob eius scelera ab Adriano est interfectus. Hæc Moses. De hoc etiam Eusebius mentionem facit Ariscopellei sequens historiam dicentis: quòd ex illo tempore omnis Iudaica natio Adriani decretis etiam ab aspectu Iudeæ penitus arcebatur, quod'ue Ierosolymorũ regio, mutato nomine, Aelia ab Aelio Adriano, cognominata est. Legitur autem in Talmut, id est, peculiari Iudæorũ doctrina, libro Camedrin ipsum Barchosibam annos triginta & dimidium regnauisse, solitumq; dicere, se esse Messiam, atq; sapientem Achilaylem Barchosibe cõsensisse. Hæc ibi. Necesse est aũt Barchosibam Iesu temporibus q; proximũ extitisse. Quid igitur ulterius expectatis homines pertinacissimi, cũ olim omnes uestri generis sapientes Iesu seculum, ad Christũ spectare cẽsuerint? Cur paulò pòst Iesum à Romanis totiens miseri rebellastis, nisi quia tunc finem Prophetarũ promissa iã habitura uobis omnib. uidebantur? Testatur hoc Suetonius Gentilis. Percrebruerat inquit, Oriente toto uetus & cõstans opinio, esse in fatis, ut eo tẽpore Iudæa profecti, rerum summa potirentur, atq; ob hoc Iudæos rebellasse, & perijsse. ait: Nempe tunc expectabatis repentè Christum queadã armatum, perpetuã mundi Monarchiã in Iudæa stabiliturũ. Quanto sapientior uobis Virgilius, qui uaticinia Sibyllæ de mundi rege tẽporibus Iesu congruere posse, & consummari existimauit, sed de hoc alias disputauimus. Scribit Iosephus ante obsidionẽ Ierusalem, oraculum quoddã in sacris literis repertum, quòd per idem tempus uirũ designaret ex eorũ regione processurũ, qui totius orbis potiretur imperio. Cuius oraculi præsagium quidam Vespasianum declarare suspicatur. Sed Vespasianus non alijs quã illis solis Gentibus, quæ Romano imperio uidebantur subditæ, dominatus est, unde ad Christum hæc oracula referãtur, ad quẽ dixerat Pater: Pete à me, & dabo tibi Gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et cuius per idem tempus per Apostolos suos in omnem terram sonus exiuerat.

Esaias: Dominus exercituũ est, ipsum sanctificate, ipse est pauor uester, ipse est terror uester, & ipse erit uobis in sanctificationem, & in lapidem offensionis, & petrã scandali duabus domib. Israël, & in laqueum ruinã habitantibus Ierusalem, & offendẽtur ex eis plurimi. Idem: Ponam in Syon lapidẽ offensionis, & petrã scandali, & omnis qui crediderit in eum, non confundetur. Ex his patet, quòd Christus expectatus est Deus, atq; idem sanctas effecit credentium animas, & illius causa duæ domus Israël casurę erant, scilicet domus regia, & domus sacerdotalis, & quod nõ omnes, sed plurimi pertinaces erant futuri & qui credituri erant, confundi non poterant. Neq; licet exponere, ut quidã peruertunt, duas domus, id est, duos reges. Cõsuetudo enim Hebraicorum scriptorum est, totam seriem sacerdotum domum unam sacerdotalem cognominare, totam quoq; seriem regum domum unam regiam, id est, Dauidis domum.

Ieremias: Cumq; multiplicati fuerint, & creuerint in terra, in dieb. illis ait Dominus:

Non dicent ultra Arca testamenti Domini, neq; ascendet super cor, neq; illius recordabuntur, nec uisitabitur, neq; fit ultra, scilicet quia post Messiam (quod & Mahumethes æquum putat) tam dignitates, quàm cerimoniæ testamenti ueteris cessauerunt, neq; id quidem iniuria. Imagines enim erant illæ futurorum sacramentorũ, præsente uerò substantia, quid est opus imagine?

Esaias: Antequam parturiret, peperit, antequam ueniret partus eius, peperit masculũ. Commentaria Hebræorum antiquissima exponunt, id est, antequam natus fuisset ille, qui Iudæos in seruitutem ultimam redegit, id est, Titus, iam natus redemptor eorũ fuerat. Vnde Chaldæus textus habet: Adhuc non erit ei ueniens angustia, & adhuc non ueniet ei tremor cum doloribus propter partum, reuelabitur Messias. In hoc ipso Chaldęo textu Hebræus Ionathas inquit: Antequam ueniret ei angustia, salua facta est, & anteq̃ uenirent ei dolores partus, Messias reuelatus est. Similiter affirmat ibidem sapiens Samuel. Ex ijs omnibus apparet Messiam ante destructionem Ierusalem ortũ fuisse. Concedunt autem plurimi Hebræorum illum eo die natum, quo ciuitas diruebatur. Deinde ad ineptias suo more refugiunt, dicentes illum latere quousq; Deus præcipiat, ut se palàm cunctis ostendat. Alij in monte Synai cum angelis eum collocant, alij ultra Caspios montes segregant, alij mendicantem passim, & circumuagum agunt, sua insania & discordia se inuicem confundentes.

Esaias: Dabit uobis Deus ipse signum. Ecce Virgo cõcipiet in utero, & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel. In Hebræo est Halalma, q̃ puellã absconditã, conseruatamq; significat. Emanuel uerò significat nobiscũ Deus, scilicet quia ille, qui nasciturus erat ex illa puella, futurus erat non homo tantũ, sed etiã Deus. Ex puella inquam semper Virgine, promittitur enim partus huiusmodi tanquam signũ quoddã prodigiosum, de quo Dauid: Veritas de terra orta est. Et Esaias alibi ait: Exultent cœli desuper, & nubes induẽt iustitiam, aperiatur terra, & pullulet saluator. Ego enim Dominus Deus creaui eum. Videmus in humana specie duo extrema, ac media duo, quisq; nostrum ex uiro & muliere nascitur, Adam ex neutro, Eua ex solo uiro diuina uirtute, Iesus ex muliere sola diuino spiritu. Mysterium hoc etiã rex Arabum Mahumethes in Dialogo suo admiratur multum, & ueneratur, in Alcorano quoq; ueritate coactus ait: Iesus Mariæ filius, Deiq; nuntius, suusq; spiritus, ac uerbum Mariæ Virgini cœlitus missum fuit.

Daniel: Videbam in uisu noctis, & ecce in nubibus cœli, ut filius hominis ueniens, & usq; ad uetustum dierum peruenit, & qui assistebant obtulerũt eum, & datũ est ei regnũ, & honor, & imperiũ, & omnis populus, tribus, & linguæ seruient ei, & potestas eius æterna, quæ nunq̃ transibit, & regnũ eius quod non corrumpet. Omnes enim Iudæi interpretes hanc parabolam de rege Messia exponunt quamuis hic de ultima Christi aduentu tractetur. Et ijs uerbis significat Daniel, Deũ uenturũ sub hominis habitu, Christiq; regnũ non temporale, sed æternũ, & spirituale futurum. In quo Esaias uenit, apud quem Christo ita Deus loquitur: Dabo tibi thesauros absconditos, & inuisibiles.

Osee: Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meam, dilectam meam, & nõ misericordiam consecutam, misericordiam consecutam, & erit in loco ubi dictum est, nos plebs mea uos, ibi uocabuntur filij Dei uiui. In eis prædicitur conuersio Gentilium, ac pertinacia Iudæorum, qualis fuit circa Iesum.

Esaias: Inuentus sum à non quærentibus me, palàm apparui ijs, qui me non interrogabant. Tota autem die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. In ijs idem, quòd & paulò superius est uaticinium.

Dauid: Lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, à Domino factum est istud, id est, mirabile in oculis nostris, hæc est dies quã fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea. O Domine saluum me fac, ô Domine bene prosperare, benedictus qui uenturus est in nomine Domini. Iesus tanquam inutilis reprobatus à prauis, factus est diuina uirtute in caput anguli, cui duo annectuntur parietes, id est, Gentiles, & qui ex Iudæis sunt conuersi.

Malachias: Non est mihi uoluntas circa uos, dicit Dominus, & sacrificium acceptum non habeo ex manibus uestris, quoniam à Solis ortu usq; ad occasum clarificabitur nomen meum apud Gentes. Ex ijs ostenditur reprobatio infidelium Iudæorum, Iudaicarumq;

rumq; ceremoniarum,& approbatio fidelium Gentilium aduenientẽ Christo.

Esaias: Posui te in lucem Gentibus, ut sis in salutem usq; ad extremum terræ.

Esaias: Venio colligere omnes Gentes & linguas, & uenient, & uidebunt claritatem meam, & dimittam super eos signum, & mittam ex ijs conseruatos in Gentes, quæ longè sunt, quæ non audierunt gloriam meam, & nunciabunt claritatem meam in Gentes, & assumam ex eis Sacerdotes & Leuitas, dicit Dominus. Et alibi apud eundem Deus Messiam sic alloquitur: Parum est, ut sis mihi seruus ad sustinendas tribus Iacob, & feces Israël cõuertendas, dedi te in lucem Gentium. Item, Primus ad Syon dicet: Ecce adsum, & Ierusalem Euangelistam dabo, uidi & non erat uir, nec ex istis quisquã, ut iniret consilium, & interrogans uideret uerbum, ecce omnes iniusti, & uana opera eorum. Et in sequenti capitulo subdit: Ecce seruus meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit mihi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, & iudicium Gentib. proferet, non clamabit, nec accipiet personam, calamum quassatum non conteret, donec ponat in terra iudicium, & legem eius Insulæ spectabunt. Rursus alibi: Educam de Iacob semen & de Iuda possidentem montes meos, & hæreditabunt eam electi mei, & serui mei habitabunt ibi. Ecce serui mei comedent, & uos esurietis, serui mei lætabuntur, & uos erubescetis, & dimittetis nomen uestrum in iu[ra]mentum electis meis, & interficiet te Dominus, & seruos suos uocabit nomine alio. Idem alibi Deum sic loquentem facit: Israël me non cognouit, & populus meus me non intellexit. Rursus, Auditu audietis, & non intelligetis, & uidentes uidebitis, & non uidebitis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt, ne quando oculis uideant, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Mittam ex ijs conseruatos in Gentes, id est, discipulos Messię, qui manus Iudęorum euaserint, ad Gentes conuertendas, mittam & assumam, id est, ex numero Gentilium, qui conuertentur, constituam legitimos Sacerdotes. Ex quo patet, quòd etiam Gentiles ad dignitatẽ Israëliticam assumi poterant. Vnde Rauanais Iudæus in commentarijs Exodi ait: Tẽpore Messiæ Gentiles conuersi sacerdotes erunt, Domino ministrantes. Parum est ut sis. Per hæc patet, quòd Messias ad salutem non Hebræorũ solum, sed etiam Gentilium mittendus erat, sicut Iesus primus ad Syon dicit. Salomon Iudæus interpres hunc locũ exponens, omnia hæc ait de rege Messia, atq; ultima redemptione esse intelligẽda. Idẽ aperit Chaldæa translatio Ionathæ. In ijs autem Esaiæ uerbis apparet, quòd Christus primo, & propriè apud Iudæos prædicaturus erat, & ibi Euangelia, & Euangelistas fundaturus, sed quia praui, & pertinaces futuri erant, adiungit. Non erat uir, atq; ideò iudicium Gentibus proferet, scilicet apud Gentiles per discipulos suos, doctrinam Euangelicam diuulgabit. Atq; ut ostenderet, quòd iudicia Euangelica in humilitate summa, non magnificentia, in tumultu, sonituq; tubarum, sicuti lex Mosi, promulganda erant, adiunxit, non clamabit. In reliquis uerbis aperit Esaias, Messiam ex Iacob descensurum, sectatoresq; suos, ut plurimum alienigenas fore, qui electi apud Deum futuri erãt, nec Israëlitici isti quidem amplius, sed alio nomine, scilicet Christiani nominandi. Aperit etiam Iudæos Messiæ aduersaturos, pœnasq; daturos, sicut olim Iesu temporibus contigit, pertinaciam etiam Iudæorum sempiternam, qualem hodie experimur.

Ieremias: Cognouit tempus suum turtur & hirundo, & passeres custodierunt tempora introitus sui, populus autem meus non cognouit iudicium Domini. Quomodo dicitis sapientes sumus, & lex Domini nobiscum est in cassum, facta est metatura falsa? Scribæ confusi sunt sapientes trepidauerunt, & capti sunt, quoniã uerbum Domini reprobauerunt. Cur Prophetæ quæ futura sunt, sæpe tanq; præterita narrant? quia in diuina mente, cui sunt præsentia omnia illa, tanquam præsentia uident, & postquam uiderunt tanquam præterita, id est, manifesta, & iam consummata loquũtur. Sed redeamus ad Ieremiam. Hic in uerbis superiorib. declarat, Scribas non perfectè cognituros tempus aduentus Christi, tempusq; metendi, neq; id quidem mirũ, difficillima enim est iniustis diuini sensus interpretatio. Huic congruit illud quod in Deuteronomio legitur. Percutiat te Dominus amantia, & cęcitate, ac stupore mẽtis, & palpes in meridie sicut palpare solet cœcus. Meridies, est lux operum Christi, in qua Iudęi plurimi caligati sunt. Item Ieremias alibi: Domine Deus meus ad te Gentes uenient ab extremis terrę, ac dicent, q; fal

sa nostri parentes idola possederint, & non erat in ipsis utilitas, si faciet homo sibi ipsi deos, non erunt isti dij. In his prædicitur casura idola per Messiã, quod factũ est per Iesum. Cui quadrat illud Esaiæ, ubi loquens de Christo inquit: Docebit uos uias suas, & post multa: In die illa projciet homo idola argenti sui, & simulachra auri sui, quæ fecerat sibi, ne ea adoret. Idẽ significat Daniel quando loquens de Christo inquit, quòd lapis abscissus sine manibus conteret statuã ex ferro textam, auro argẽtoque compositã. Lapis abscissus est Iesus, ui Sacerdotum afflictus, hic sine manibus, id est, sine humana uiolentia contriuit statuam, id est, idololatriã, quæ statuas colebat, statuam, in quã, quadripartitam, nam in quatuor præcipua mundi regna sparsa erat, scilicet Chaldæorum, Medorum, Græcorum & Romanorum. Idem Ieremias alibi: Horribilis Dominus super eos, & extermina bit omnes deos terræ, & adorabit eum uir de loco, omnes insulæ Gentium.

Esaias: Quoniam miscuit uobis Dñs spiritũ soporis, & claudet oculos uestros, & principes uestros, qui uident uisiones operiet, & erit uobis uisio omnium sicuti uerba libri signati, quem cum dederint scienti literas dicent, lege istum, & respondebit, nõ possum signatus est enim, & dabitur liber nescienti literas, diceturque ei lege, & respondebit, nescio literas. Et dixit Dñs: Pro eo quòd appropinquat populus iste ore suo, & me glorificat labijs suis, cor aũt eius longe est à me, & timuerunt me mãdato hominum, & doctrinis, ideò ecce addam, ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi & stupendo, peribit enim sapientia à sapientibus, & intellectus prudẽtium eius abscondetur. Rursus alibi: Dedit eis Deus spiritum compunctionis; oculos ut non uideant, & aures ut non audiant usque in hodiernum diem. Hæc omnia prædicunt, Iudæos quàm plurimos, tam doctos quàm indoctos, propter eorũ scelera & impietatem, Christi expectati uaticinia, Christumue præsentem nõn cogniturus, cuius erroris causa in miseria sunt hodie usque ad seculi finem, quod, ut diximus, aliàs cecinit Osee: Dies multos sedebũt filij Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim. Quoniã uerò circa seculi finẽ credituri sunt Christo nostro, subiungit: Et post hęc reuertentur filij Israël & quærent Dominũ Deum suum, & Dauidẽ regem suum. Translatio Chaldæa continet: Et obedient Messiæ filio Dauidis regi suo, & pauebunt ad Dominum. In Hebræo habetur: Et fluent ad Dominum, & ad bonũ eius in nouissimis diebus. Nemo intelligat hæc de Babylonica captiuitate, in qua reges, ducesque pro tempore honoratos habuerũt, quòd quidem quartus Regum liber nos docet, ubi traditur, à rege Babyloniæ regem Iudæ Ioachim in sede regia unà cum alijs regibus collocatum fuisse, cæterosque generis eius similiter honoratos, quib. honorib. hodie priuati sunt. Carent etiã sacrificio, & altari cum careant templo Mosaica lege disposito. Carent Ephod, id est, Sacerdotia ueste, & Teraphim, quòd est instrumẽtum quoddã idololatriæ ritu ad futura præsagienda constructum. Quibus uerbis significatur Iudæos, neque Deum uerum legitime, neque idola hodie colere, in cęteris uerò temporibus, uel Deũ rite coluere, uel idola. Post multos aũt dies, & in nouissimis diebus, id est, post multa secula, qualia hæc sunt post Iesum, & circa mundi finem, reuertentur, & quærent Deum suum, scilicet patrum suorum, & Dauidem regem suum, id est, Messiam Dauidis stirpe natum, quòd Chaldæa translatio docet. Liberatio uerò ex Babylone, non fuit post multa secula, & in nouissimis temporibus, nemo intelligat quòd tũc primum uenturus sit Messias, ad hũc enim errorẽ auferendũ, Propheta non dixit: Veniet rex eorũ, sed reuertentur, & quærẽt illum, quasi iam pridẽ uenerit, sed illi discesserint, & neglexerint, & tanquam quæsituri sint illum. Quòd Chaldæa uerba declarant, cum dicunt: Obedient Messiæ, utpote qui antea fuerant pertinaces. De ijs Esaias ait: Hęc dicit Dominus ad domũ Iacob, non modo confundetur Iacob, nec modo uultus eius erubescet, quia cum uiderit filios suos sanctificantes nomen meum, & sanctificabunt sanctum Iacob, & Deum Israël pręedicabũt, & scient errantes spiritu intellectum, & musitatores discent legẽ. In his tollit confusio Iacob, quia ex eius stirpe, & quasi filij fuerũt Apostoli, qui Iesum exaltauerũt, quorũ doctrina tandẽ Iudæi omnes credituri sunt Christo. Quòd Paulus in Epistola ad Romanos acutissimẽ probat. Quamobrem loquẽs Esaias de primo Christi aduentu ait: In die illa erit germen Dñi in magnificentia, & erit omnis qui relictus fuerit in Syon, & residuus in Hierusalem, sanctus uocabitur in die, id est, in lucis tempore, germen Dñi, id est, Christus

Christus Dei filius, in magnificentia scilicet operum ac prodigiorum. (Omnis qui relictus) significat Christi discipulos paucos penè ab omnibus destitutos, sanctas Christi reliquias. Istæ reliquiæ in secundo Christi aduentu cum Christo exaltabuntur. De Iudæis autem interim quid est dicendum, rarò & pauci electi erūt, de his enim illud Esaiæ intelligitur. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oliuæ duarum aut trium oliuarum in summitate rami. Postquàm enim propter illorum perfidiam à naturali arbore, ut Paulus Apostolus inquit, excussi sunt, & ab oliuæ radice separati, adhuc nonnulli uel ibi relicti, uel potius interdum denuo uidentur insiti, qualis fuit Euariscus Hebræus uir illustris, qui septimus à beato Petro Pontifex Christianorum fuit, annos plures quàm decem in ea dignitate dignissimè uixit, martyrqꝫ obijt. Preterea Gothorū tempore Iulianus Iudæus primum Hispaniæ sanctissimè rexit Episcopatum. Petrus quoqꝫ Alfonsus eiusdem generis Dialogum conscripsit contra perfidiam Iudæorum. Alfonsus Burgensis summus metaphysicus in sexagesimo ætatis suæ anno fidem Christi suscepit, pluraqꝫ aduersus Iudæos egregia scripsit. Quid dicā de Nicolao Lyrensi uiro doctrinæ magnæ, uiroqꝫ sanctissimo. Quid de Hieronymo Physico, qui tempore Pontificis Benedicti contra Iudæos subtiliter disputauit. Fuerunt & alij numero quidē multi, quamuis egregij tam longo seculo pauci, de quibus illud Ieremiæ dictum censeo. Assumam uos, unum de ciuitate, & duos de cognatione (aliter, congregatione) & adducam uos in Syon, scilicet cœlestem. De his diligenter Paulus Burgensis Episcopus Theologus insignis tractauit.

Dauid: Descendet sicut pluuia in uellus, id est, multis ignotus, & addit, orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis.

Esaias: Orietur in diebus eius iustitia, & multitudo pacis. Iesus Octauiano imperante natus est, & aduersus originalem iustitiam Adæ radice contractam, Euangelicam gratiam, & iustitiam introduxit. Octauiani quoqꝫ imperium iustissimum fuit. Tanta etiam pax eo tempore per uniuersum orbem, ut nunquam uel amplior, uel diuturnior. Hinc Vergil. Claudentur belli portæ &c. Perseuerauit ea pax post Iesum, annos septem atqꝫ triginta.

Esaias: Fatigata est Aegyptus, & negotiatio Aethiopum & Saba, uiri alti ad te transgredient, & tui erunt serui, & post te ambulabunt uincti compedibus, & adorabunt, & te precabuntur, quoniam in te Deus est, & non est alius Deus præter te. Tu enim Deus es, & nesciebamus, Deus Israel Saluator, confundentur & reuerebuntur omnes, qui aduersantur tibi, & cadent in confusionem. Hæc monstrant quemadmodum Gentilium Imperia, quandoqꝫ futura erant Christo subiecta. Item Christum esse Deum Saluatorem aliquod tempus incognitum, adoratum postea, atqꝫ eius aduersarios, id est, Hierusalem pertinacem, & idolatram, equè cadere oportere, sicuti contigit. Quòd etiam Christus futurus sit homo, sic aperit Esaias: Mittet eis Deus hominem, & saluabit eos, iudicans sanabit eos. Meritò Messiam saluatorem nominat, & saluaturum, Iesus enim appellatus est, id est, Saluator, ostendit autem, quòd non uiolentia, & armis corpora, sed iudicio animos sanabit. Quod rursus Christus sit Deus, Dauid de Deo loquens sic aperit: Misit uerbum suum, & sanabit eos de corruptis, propterea Abraham Deum sub forma hominis agnouit, & ut regem omnium adorauit. Similiter Iesu successori Mosi Deus apparuit, Iacob quoqꝫ similiter.

Ieremias. Hic Deus noster, & non reputabitur alius absqꝫ illo, qui inuenit omnem uiam prudentiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto sibi, post hæc in terris uisus est, & cum hominibus uersatus est. Per hæc Messias Deus & homo mōstratur. Idem alibi: Et homo est, & quis cognouit eum, quasi dicat, propter eius humilitatem, hominumqꝫ superbiam, multi eum ignorauerunt. Nihil mirum est, Iudæos multos parū pios profundum Messiæ mysterium, & Iesu diuinitatem non cognouisse. Multi tamen Iudæi partim pij, partim etiam docti ab initio cognouerunt, multa enim Iudæorū millia ad legem suam Christus conuertit, multò plura discipuli. Eos autem Iudæos, qui Iesu crediderunt, etiam Mahumethes affirmat in Alcorano, à Deo cæteris Iudæis longè prælatos fuisse. Hi simul cum Gentibus Messiam (quod alibi Ieremias uaticinatus est) uocauerūt Dominus iustus noster, & uerè uocauerunt, non enim permisisset se falsò Deū uocari.

Moses: In numeris orietur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israël. Per hæc & superiora Messias ostenditur Deus & homo, propheta Ezechiel Deum depingens, collocat eum in hominis habitu super Zaphireum thronum, quia scilicet Deus futurus erat homo. Vnde Rabi Ioanna in commentarijs Psalterij dicit, quòd cum Iudęi alias ab alijs ducibus ex captiuitate fuerint liberati, redemptio ultima à Deo sub propria persona est expścda, per hoc Messiam Deum esse cōcedit, ac de ipso exponit illud, Benedictus qui uenit in nomine Domini, Deus Dominus & illuxit nobis.

Dauid: Loquens de Christo, qui inter cæteros unctos à Deo (qui ob ipsam unctionem Christi uocari possunt) excellentior est, dicit: Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Vbi declarat eum hominem, & paulò ante monstrauerat Deum, dicens: Sedes tua Deus in seculum seculi, uirga directionis, uirga regni tui. Quod autem de Messia loquatur, declaratur ex eo, quòd ubi Hebraicè dicitur, speciosus forma præ filijs hominum. Chaldæa translatio Ionathæ, quæ apud Iudæos Hebraico textui est authoritate æqualis, habet: Pulchritudo tua rex Messia maior, quàm filiorum hominis. Meritò translationis huius authoritati omnes cedunt, ordinata enim fuit ab Ionatha uiro magno, ex consensu & ore Heliazar & Iosue, uirorum excellentissimorum, longo tempore ante templi destructionem. Et antiqui omnes Talmutici Hebręi affirmant illam ab Aggeo, Zacharia, Malachia Prophetis descendisse. Ex superioribus Dauidis uerbis, atq; similibus Rabi Abba commotus in commentarijs Genesis interrogat, quid sibi uelit Daniel, quando de Deo dicit: Ipse reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est, ac respondet: Hæc certè lux, est lux regis Messiæ, de quo in Psalmo, In lumine tuo uidebimus lumen. Hæc ille. Hîc fatetur diuinum illud lumen quod semper cum Deo est, & ipse Deus est, lucem esse Messiæ, ipsum'que Messiam. Antiquus etiam ille, & illustris Theologus Rabi Neuma in libro, qui Lucidus inscribitur, dictum illum Salomonis exponēs in Prouerbijs, Iustus est fundamentum sempiternum, interrogat, quid hoc sibi uelit, & respondet de Messia in hunc modum. Quem nisi iustum habet, seu habebit Deus in seculo suo, qui est sibi dilectus, quia sustinet mundum uniuersum, atque illius est fundamentum, gubernat mundum, atque ut gubernetur ipse efficit, ipse est animarum omnium fundamentum, atque hoc est, quod dicitur, iustus est fundamentum sempiternum. Hæc ille. Ex quibus aperit Messiam non solum hominem esse, sed etiam Deum. Ipse quoque Dauid alibi idem aperit: Mater Syon dicit homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus, id est Deus, qui fundauit Syon ibidem tanquam homo natus est, & Syon appellat matrem.

Esaias: Erit in die illa radix Iesse, & qui exurget principari in Gentes, in eum Gentes sperabunt, & erit requies eorum in honore. Et alibi. Exibit Virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Dei, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus pietatis, & implebit illum spiritus timoris Dei. Iesse pater fuit Dauidis. Per hæc ergo prædixit Propheta Messiam ex Dauidis stirpe pullulaturum, Gentilibus magis quàm Iudæis profuturum, spiritalibus potius, quàm corporalibus armis dominaturum, qualis Iesus fuit. Idem Esaias alibi ex persona Christi sic inquit: Spiritus Domini supe me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem, & cæcis uisum. Hic declaratur Messiam ex sancto Spiritu nasciturum, Christum ex diuina solum unctione nominandum. Item pauperibus Euangelium prædicaturum, remissurum peccata, ignorantiam expulsurum.

Dauid: Reges Tharsis, & Insulæ munera offerent, reges Arabum, & Saba dona adducent.

Esaias: Omnes de Saba uenient, aurum, thus deferentes, & laudem Domino annunciantes. Hęc partim Iesu statim nato facto fuerunt, partim post eius ascensionem, pręsertim imperante Constantino ad hæc usq; tempora. Et alibi: Ex Aegypto uocaui filium meum. Rursus alibi: Nazarenus uocabitur. Iesus autem noster ex Aegypto reuersurus, Nazareth habitauit, ac Nazarenus fuit cognominatus.

Zacharias:

Zacharias: Ostendit mihi Dominus Deus Iesum sacerdotem magnum, stantem ante faciem angeli Domini, & diabolus stabat ad dexteram ipsius, ut aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum, imperet Dominus in te, qui elegit Hierusalem, & ecce titio eiectus ab igne, & Iesus erat indutus uestimentis sordidis, & stabat ante faciẽ angeli, & respondit & dixit ad circumstantes ante faciem eius: Ferte uestimenta sordida ab eo, & induite eum tunica thalari, & imponite cidarim mũdam super caput ipsius, & cooperuerunt uestimento, imposuerunt cidarim mundam super caput ipsius. Angelus Domini stabat, & testificabatur ad eum dicẽs: Hæc dicit Domnius Omnipotens. Si in uijs meis ambulaueris, & pręcepta mea seruaueris, tu iudicabis domum meam, & dabo tibi, qui conuertentur in medio eorum circumstantium. Audi itaq; Iesu sacerdos magne. Prophetæ uerba, quia futurum portendunt, & hominem designant titionis extincti instar, contemptum primo, ac sordidum, deinde ornatum à Deo, diuinæq; domus Iudicem. Deo Iesu Nazareno congruunt, non Iesu Naue, uel Iesu Iosedech, qui & ante Zachariam fuerunt, & talia neq; passi sunt, neq; fecerunt.

Salomon in libro Sapientiæ: Circumueniamus iustum, quoniam insuauis est nobis, & exprobrat nobis peccata legis, promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat, factus est nobis in traditionem cogitationum nostrarum, grauis est nobis etiam ad uidendum, quoniam dissimilis est alijs uita illius, & immutatæ sunt uiæ illius, tanq; nugaces existimati sumus ab eo, & cõtinet se à uijs nostris, & ab immunditijs, & pręfert nouissima iustorum, & gloriatur se habere patrem Deum. Videamus ergo si sermones illius ueri sunt, & tentemus quæ uentura sunt illi, contumelijs & tormentis interrogemus eum, ut sciamus reuerẽtiam illius, & probemus patientiam illius, morte turpissima condemnemus eum. Hæc cogitauerunt, & errauerunt, excæcauit enim illos stultitia ipsorum, & nescierunt sacramenta Dei. Hec Salomon, quibus nihil clarius. Meritò permisit Deus illos qui aduersus Prophetas Messiæ præcones cœci, crudelesq; fuerant, tales quoq; aduersus Messiam fore.

Esaias: Ecce intelliget puer meus, exaltabitur & glorificabitur, & sublimis erit ualde, quemadmodum super te stupescent multi, ita gloria priuabitur ab hominibus, species tua, & gloria tua ab hominibus, ita mirabuntur Gentes multæ super eum, & continebunt reges os suum, quoniam quibus non est annunciatum de illo, uidebunt, & qui non audierunt, intelligent. Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? annunciauimus coram illo, ut infirmus, ut radix in terra sitienti. Non est species illi, neq; gloria, & uidimus eum, & non habebat speciem, neq; decorem, sed species eius honore, deficiens præ omnibus hominibus, homo in plaga positus, & sciens ferre infirmitatem. Quoniam auersa est facies eius, inhonoratus est, neque magni ęstimatus est. Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos existimauimus illum esse quasi leprosum, percussum à Deo, & humiliatum (aliter in dolore, in plaga, & in afflictione) ipse autẽ uulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Eruditio pacis nostræ, in eo liuore eius sanati sumus, omnes ut oues errauimus, homo à uia sua errauit, & Dominus tradidit illum pro peccatis nostris & ipse propter quod afflictus est, non aperuit os, ut ouis ad immolandum ductus est, & ut agnus antè eum, qui se tonderet sine uoce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est, generationem eius quis enarrabit? quoniam tolletur de terra uita eius. Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem, & dabo malignos pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, quoniam iniquitatẽ non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, & Dominus uult purgare eum de plaga. Si dederitis pro peccato animam uestram, uidebitis semen longæuum, & Dominus uult auferre à dolore animam eius, ostendere illi lucem, & formare intellectum, iustificare iustum, benè pluribus seruientem, & eorum peccata ipse portauit, propterea ipse hæreditabit plures, & fortium diuidet spolia. Propter quòd tradita est ad mortem anima eius, & inter iniquos existimatus est, & ipse multorum peccata portauit, & propter peccata eorum traditus est.

Quod autem Esaiam in uerbis superioribus de redemptione ultima, quæ per Messiam accipienda erat, locutus sit, patet per proœmium quoddam ab eo ijs uerbis ita propositum. Quàm pulchri super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem, annun-

ciantis bonum, prædicantis salutem dicentis: Syon regnabit Deus tuus. Et infrà: Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium, & uidebunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Et infrà: Præcedet enim uos Dominus, congregabit uos Deus Israël. Hæc & alia multa illic similia ad Messiam pertinere omnes tam Iudæi quàm Christiani consentiunt. Deinde subdit, Ecce intelliget puer (aliter seruus meus) quod iste seruus sit Messias. Declarat etiã Chaldæa translatio hunc in modum. Ecce intelliget seruus meus Messias. Rursus q̃d Messias iste sit Deus, Iudæi interpretes Talmutici Esaiam hic exponentes sic ostendunt. Exaltabitur plusquam Abraham, eleuabitur plusquam Moses, sublimis erit ualde plusquam angeli. Quam uerò pretiosa sit redemptio huiusmodi per Messiam, patet per illud Esaiæ: Israël saluatus est in Domino salute æterna, non confundemini, & non erubescetis usq; in seculum sęculi. Non igitur corporalis, uel temporalis futura erat per Messiam salus, qualis Aegyptiaca, & Babylonica, & similes, sed spiritalis, & sempiterna. Quamuis autẽ prophetia illa Esaiæ. Ecce intelliget, ad Iesum nostrum manifestè pertineat, tamen Rabi Salomon peruersę uoluntatis homo, ausus est uerba illa peruertere, extorquens ea ad Iudaicum populum in hodierna miseria uiuentem. Cui quidem contradicit translatio Chaldæa, sicut diximus. Cõtra dicunt etiam omnes antiqui Iudæi interpretes Prophetarum, qui seruum illũ esse Messiam uolunt, angelis ualde sublimiorem, quæ excellentia plebeculæ huic Iudaicæ uili, & uitiosæ conuenire non potest. Vnde Rabi Moses Gerundensis, hoc Salomone contempto, secutus est priscos. Itaq; in Genesis commentarijs dicit, regem Messiam cor suum traditurum ad supplicandum pro Israël, ieiunia etiam pro illis, & humilima quæq; passurum, adducens illud Esaiæ. Ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Hæc ille. Et quamuis Iudaica fex hodie multum afflicta sit, & quasi uulnerata & attrita eodem penẽ modo, quo Esaias Dei seruum depingit afflictum, nullo tamen modo Esaiæ uerba huic plebi congruere possunt, quòd quidem sex potissimum signa nobis ostendunt. Primùm, & si populus hic grauiter oppressus, non tamen hoc propter Gẽtium iniquitates, & scelera patitur, ita ut propter Iudæorum passiones & merita, Gentes quæ illos affligunt, à Deo ueniam, & salutem consequantur, imò, Iudæi omnes uindictam à Deo aduersus Gentes expectant. Cùm ergo Esaias de seruo Dei asserit, quod liuore eius alij sunt sanati, & quod Deus in eo iniquitatem cæterorum omnium posuit, certè non loquitur de populo Iudæorum, ob cuius pœnas alij non seruantur, sed ut ipsi asserunt, puniuntur. Secundùm signum, Esaias ait, quòd seruus ille Dei iniquitatem non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Iudęi autem auaritiæ, & fœnori, mendacijs, sceleribusq; mancipati sunt. Ac etiam ipsimet concedũt, propter scelera sua in hac miseria uiuere, & authoritate Deuteronomij, compulsi fatentur, quòd si deposita prauitate conuertentur ad Deum, statim liberarentur. Vnde doctores eorum consitentes, ex peccatis suis hanc miseriam prouenire, inquirunt, quæ nam sint illa peccata. Rabi Salomon cultũ uituli in deserto fabricati criminatur, q; crimen iã diu Deus puniuerat, & ignouerat ante Iesum. Alij uaria singulorũ delicta, alij occultum uolunt esse peccatũ, cuius culpa supplicia pẽdunt. Tertium signũ. Esaias in fine capituli dicit, quòd seruus ille Dei pro transgressorib. exorauit. Iudæi cõtra ter saltem quolibet die in execrabilib. sacris suis, Romano Imperio, Ecclesiæ Christi, cũctis Gentibus, præterq; Iudæis, terribilissima imprecantur, atq; in Talmuticis cõstitutionib. suis iubentur, Christianos utcunq; possint, uel ui, uel fraude, doloue lædere. Quartũ, quonam pacto eruditio, & disciplina pacis, quàm in seruo Dei esse Esaias ait, in hac indocta, & peruersa Iudęorũ plebecula ponenda est. Quintum, quonã pacto sublimior est populus iste quam angeli Dei, qualem esse illum seruum Dei omnes antiqui Iudæi proculdubio consenserunt. Sextum, cũ dicat Esaias: Iniquitatibus populi mei ductus ad mortẽ, quis non uideat aliũ esse seruum Dei illum, qui ad mortem ducitur, aliũ Dei populũ, ob cuius iniquitates acciditur, nisi forte quis uelit Esaiam scriptorem omniũ elegantissimũ, sic absurde locutũ fuisse, ut intelligi uoluerit, ab iniquitatib. populi mei ductus est populus meus ad mortem. Proinde si populus Iudaicus peccatum nõ habet, falsò hic de populo Iudaico loquitur Esaias, si habent, falsò loquitur statim, quando subdit, iniquitatem non fecit, si modo tũc de populo loquit̃, seruus igitur ille Dei nullo modo populus esse potest. Sed operæpre-

operæpretium eſt uerba ipſa Eſaiæ in duodecim Concluſiones redigere, quemadmodũ Paulus Burgenſis Epiſcopus, Theologus inſignis redegit. Prima, Seruus Dei apud Eſaiam deſcriptus cunctis creaturis eſt excellentior, dicit enim, exaltabitur, & eleuabitur, &c. Secunda, Ipſe ab initio fuit paruulus, humilemq; habuit ortum, dicit enim, aſcendit ſicut uirgultum, & ſicut radix è terra ſitienti. Tertia, in ſuo progreſſu contemptus eſt, & pro nihilo habitus, ait enim deſpectum, & nouiſſimum uirorum uidimus, nec reputauimus eum. Quarta, Vulneratus fuit propter iniquitates noſtras ſcilicet purgandas. Vnde illud: & liuore eius ſanati ſumus: Et infrà, Iuſtificabit ipſe iuſtos ſeruos meos multos & iniquitates eorum ipſe portabit. Quinta, Omnes iuſti præter ipſum ex communi lege à uia ſalutis aberrauerunt, ipſe autem omnium portauit iniquitatem, id eſt, pro omnibus pœnas dedit. Hinc illud: Omnes nos quaſi oues errauimus, & Deus poſuit in eum iniquitatem omnium noſtrum. Sexta, Hæc ſupplicia, & pòſt illa etiam mortem libenter ſuſtinuit, de quo dicitur, oblatus eſt, quia ipſe uoluit, & ſicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente. Iudæi autem non libenti, ſed inuito, & ęgro animo paſſiones ferunt. Septima, Id contigit propter ſcelus, & iniquitates populi, erat autem ille innocẽs. De hoc ait: propter ſcelus populi percuſſi eum, & de eodem legitur infra, qui peccatum non fecit, nec eſt inuentus dolus in ore eius. Octaua, Quia ſeruus ille Dei, parta uictoria, fortium ſpoilia diuiſurus erat, eò quòd uitam ſuam morti tradidiſſet. Huc illud tẽdit: Ideò diſponam ei plurimos, & fortium diuidet ſpolia, quia morti tradidit animam ſuam. Nona, Exiſtimãdus erat iniquus, ob hoc ait: Et cum ſceleratis reputatus eſt. Decima, Seruus huiuſmodi licet per illa, quæ tolerauit ſufficienter peccata omnium ſuſtinere, ac delere potuerit, non tamen effectu omnium mala diluit, ſed multorum, quapropter adiunxit, & ipſe peccata multorum tulit. Vndecima, Tanta in eo fuit charitas, ut etiam pro hoſtibus, homicidisq; ſuis Deum orauerit, ad hoc ſubdit, pro trãſgreſſoribus orauit. Duodecima, Quæ in hac prophetia traduntur, naturalis ingenij uires excedũt, quo circa exclamauit: quis credidit auditui noſtro? hęc omnia ſoli Ieſu Nazareno conueniunt.

Hieremias: Spiritus oris noſtri Dominus Chriſtus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus, in umbra eius uiuemus in Gentibus. Itẽ, In illo die non cõfunderis ex omnib. adinuentionibus tuis, quas ipſe egiſti in me, quia tunc auferã abs te pluralitates iniuriæ tuæ, & iã nõ adijcies ut magnificeris ſuper mõtem ſanctum meum, & ſubrelinquam in te populum manſuetum & humilem & uerebuntur in nomine Dñi, qui reliqui fuerint in Iſraël. Item, Domine ſignifica mihi ut cognoſcam, tũc uidi meditationes eorum, ego ſicut agnus ſine macula perductus ſum ad uictimã, in me cogitauerunt cogitationes dicentes: Venite mittamus lignũ in panẽ eius, & eradamus è terra uitã eius, & non erit memoria eius amplius. Item, exterrita eſt quæ parit, & tæduit animã, & ſubiuit Sol ei, cum adhuc medius dies eſſet, confuſa eſt & maledicta, reliquos eorũ in gladium dabo in conſpectu inimicorum eorum. Item, De reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meã in manu inimicorũ eius, facta eſt mihi hæreditas mea, ſicut leo in ſylua, dedit ſuper me uocem ſuã, ideò odio habui eam. In ijs docet Hieremias, quòd Meſſias capiendus ob purganda noſtra delicta erat, & affligendus, quodq; uel relicturus erat populum illũ Chriſtianorum primũ humilem, perſecutionibusq; ſubiectum. Reliquias enim Iſraël Apoſtolos, Martyresq; eſſe uult. Poſt hæc etiam ligni crucis mentionẽ facit, & eclypſis in meridie, patiente Chriſto. Martyria etiã Chriſtianorũ ſubiungit, uindictamq; aduerſus pertinacem populum Iudęorum, deniq; addit, quòd populus Dei tanquam leo ſurrexit in Chriſtum tanquam agnum, atq; ideò Deus populum illum exterminabit.

Salomon: Si auertimini à me dicit Dominus, & non cuſtodieritis ueritatẽ meam, reijciam Iſraël à terra, quam dedi illis, & domus hęc erit deſerta, & omnis qui tranſibit per illam, admirabitur, & dicet, propter quam rem fecit Dominus terræ huic, & domui huic hæc mala? & dicet, quia reliquerunt Dominum Deum ſuum, & perſecuti ſunt regem ſuum dilectiſſimum Deum, & cruciauerunt illum in humilitate magna. propter hoc importauit illis Deus hæc mala. Hæc ille. Quis ergo negabit Ieſum Nazarenum fuiſſe Meſſiam, hominemq; fuiſſe pariter atq; Deum?

Eſdras: Hoc Paſcha Saluator noſter eſt, & refugium noſtrum, cogitate quoniam habemus

mus humiliare eum in ligno, & pòst hæc sperabimus in eum, ne deseratur hic locus in æternum tempus, dicit Dominus Deus uirtutem. Si nõ credideritis in eum, neq; audie ritis annunciationem eius, eritis derisio in Gentibus. Hæc ille, Quibus nihil est clarius. Non minus aũt eius illud Mosi congruit. Ego sum Deus ad æmulationem uos adducam mihi non Gentem in Gentem, insipientem in iram uos mittam. Præ cæteris uerbis Iudæe, maximè illa consideranda sunt, quòd Saluatorem, id est, Iesum, qui Saluatorem significat in ligno in Paschę tempore, Iudęi humiliaturi erãt. Meminisse rursus oportet, quòd quartadecima Luna, lex Iudęis celebrare pascha, & agnũ præcipit immolare. Vnde Anatolius Philosophus Alexandrinus, subtiliter probat, primò quidem rationibus, deinde lege, ac etiam authoritate Philonis, Iosephi, Agatobuli, Aristobuli, Iudæorũ ritũ celebrandæ Paschæ Mosaicum, rectum, & consuetum esse mense Martio postquam & Sol & Luna æquinoctium uernale transierit, ac Luna Soli opposita sit. Hinc Policrates Apostolicorum discipulorum discipulus asserit, Apostolos etiam, eorumq; successores solitos celebrare Pascha iuxta Iudęorum consuetudinem quartadecima Luna, quando populus Iudæorum Azyma faciebat. Quorsum hæc? ut confirmemus quod alias diximus, scilicet eclypsim Solis, quæ Christo patiente contigit naturalem non fuisse. Quòd aũt contigerit, Lucianus Antiochenus ante tribunal iudicis sui sic testatus est. Requirite in Annalibus uestris, inuenietis temporibus Pilati, Christo patiente, fugato Sole, interruptum tenebris diem. Tertullianus quoq; clamauit ad Iudices: Hunc mundi casum in Annalibus uestris relatum habetis.

Esaias: Ego Dominus Deus uocaui te ad iustitiam, & tenebo manum tuam, & confirmabo te, & dedi te in Testamentum generis mei in lucem Gentium, aperire oculos cæcorum, producere ex uinculis alligatos, & de domo carceris sedentes in tenebris. Hęc ille, in quibus Deus Christum alloquitur. Mittit eum ad Testamentum nouum introducendum, Gentiles conuertendos, non minus quàm Iudæos, ad eos qui in limpo alligati sunt, soluendos, & purgãda peccata. Alibi apud Esaiã Christus ita loquitur. Non sum contumax, neq; contradico, dorsum meum posui ad flagella, & maxillas meas ad palmas, faciem autem meam nõ auerti à fœditate sputorum. Item, in die illa erit radix Iessę, quæ erit in signum populorum, ipsum Gentes deprecabuntur & erit sepulchrum eius gloriosum, hæc omnia Iesu Nazareno contigerunt.

Amos: Et erit in die illo dicit Dñs, occidet Sol meridie, & tenebrabitũ dies lucis, & cõuertam dies festos uestros in luctũ, & cantica uestra in lamentationẽ. In die scilicet, quo patietũ Messias, occidet Sol, eclypsim Soli in meridie, patiente Iesu, significat, dies lucis, id est, Christus, qui lux lucis est. Pòst hæc in perpetuã uindictam statuit Deus, ut Iudæi quotidie uexentur, lamentationesq; Hieremiæ, & similes quærimonias repetant.

Ezechiel: Exaltaui lignum humile.

Iob: Quis det nobis de carnibus eius, ut saturemur?

Zacharias: His plagatus sum. Item alibi de Deo saluante Ierusalẽ sic ait: Effundam super domum Dauidis & super habitatores Ierusalem spiritũ gratię & potestatis, & aspicient in me, quẽ confinxerunt, & plangent super eum quasi planctũ unigeniti. Hęc ille. Ipse qui tanquam Deus spiritũ gratiæ, & potestatis infundit, tanquã homo configitur, atq; idcirco, ut intelligeremus, Christum ex diuersis naturis cõstitutum, alia ratione mirabilia operari, & ratione alia terribilia pati. Zacharias in prima persona dixit, scilicet effundã, in secunda, super eũ effundam, scilicet ego tanq; Deus, aspicient in me, quẽ confixerunt, scilicet tanquam hominem, & plangent super eum, scilicet hominem à me Deo assumptum. Nemini aũt licet fingere textum, qui dicat, aspiciẽt in eum, omnis enim Biblia tam Hebraica quàm Chaldęa dicit, aspicient in me, plangent, id est, pœnas dabũt in hoc seculo, & futuro. At quo pacto spiritũ gratię infundit, si plangent super eum? certè Spiritus sancti gratiã, & priscorum peccatorum, liberauit enim uolentes ab inferis, infudit etiam spiritum potestatis ad incredulos puniendos, hi enim sunt qui plangunt.

Abacuc: In medio duorum animalium cognosceris, existi in salutem populi tui, ut saluos faceres Christos tuos, misisti in capita inimicorum mortem, duorũ animalium, id est, duorum Testamentorum, rursus duorum Prophetarum in monte Thabor, Mosi & Heliæ. Iterum duorum latronum in cruce. Fortè etiam duorum brutorum, quando

natus

natus est in stabulis in salutem populi tui, ut saluas ab inferis faceres credẽtium adimas. Inimicos uocat pertinaces Hebræos.

David loquitur sæpe sub nomine suo de Messia, quem sciebat è sua stirpe pullulaturum, sic autem inquit: Congregata sunt super me flagella, & ignoraui, dissolui sunt, neque compuncti sunt, tentauerunt me, deriserunt me derisu, & strinduerunt dentibus suis super me. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto, circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Effoderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi autem cõtemplati sunt, & uiderunt me, diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Captabunt animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt, & factus est mihi Dominus in refugium. Erues me de contradictionibus populi, constitues me in caput Gentium, populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Scribãtur hęc in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit Dominum. Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum Gentium reuelauit iustitiam suam. Dabo tibi Gentes hereditatem tuam, astiterunt reges terræ, & principes cõuenerunt in unum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueũ, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam, furor iræ tuæ comprehẽdat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in habitaculis eorum nõ sit qui habitet. Quoniã quem tu misisti persecuti sunt, & super dolorem uulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro uiuẽtium, & cùm iustis non scribantur. Ego sum pauper, & dolens, salus tua Deus suscepit me. Non erat pauper Dauid rex, sed Messias ex eo pauper nasciturus. De Iuda proditore sic prædixit Dauid. Qui manducat mecum panem, leuabit contra me calcaneum suum. De Iudæis iterum: Sic odio habuerunt me gratis, de quibus Apostolus sic uaticinatus est. Implebunt peccata sua semper, peruenit enim ira Dei super illos usque in finem. Sic ergo prædixit sempiternam Iudæorum, & pertinaciã, & miseriam. At cur prætermissurus, quòd Hieremias de Christi uenditione à Iuda facta, & pretio, & agri emptione, quemadmodum in Euangelio traditur, apertè prædixit? inquit enim: Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quòd appretiauerunt à filijs Israël, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. Adiungit Matthæus agrum illum Christi pretio emptum etiam temporibus suis, sanguinis agrum cognominari. De resurrectione Christi Dauid sic inquit: Caro mea requiescit in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem, quia scilicet Christus nõ putruit. Rursus: Domine eduxisti ab inferno animam meam, ego dormiui, & soporatus sum, & resurrexi, quia Dominus suscepit me. Resurrexi & adhuc tecum sum. Dauidi consentit.

Osee: Sanabit nos pòst biduum, die tertia resurgemus, uel sic: Venite reuertamur ad Deum, quia ipse cepit, & saluabit nos, percutiet & curabit nos, uisitabit nos post duos dies. Die tertia suscitabit nos, & ueniemus in conspectum eius. Rursus, Absorpta est mors in uictoriã, ubi est mors uictoria tua? ubi est mors stimulus tuus? scilicet qua per resurrectionem Christi designatur etiam nostri corporis resurrectio. Sicut enim in uno Adam omnes deliquimus, & mortui sumus, sic in uno Christo omnes purgamur, atq; resurgimus, sed de hoc Paulus Apostolus subtiliter atq; diuinè.

Ionas autem Propheta cur exceptus est uasti piscis uentre, & die tertio redditus luci uiuens, nisi ut resurrectionem Christi significaret? Gesta siquidem ueteris testamenti, non minus quàm uerba figuræ sunt noui. Nouum quippe non aliter ueteris finis est, quàm adumbrationis cuiusdam coloratio absoluta, & perfecta pictura, ideoq; nouum testamentum multò præstantius est quàm uetus.

Dauid ascensionem Domini ita cecinit: Ascendet Deus in iubilatione, & Dominus in uoce tubæ. Psallite Domino, qui ascendit super cœlum cœli ad Orientem. Ascendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem, dedisti dona hominibus. Sancti quoque spiritus missionem ita canit. Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.

Ioël: Et erit pòst hæc, Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabūt filij uestri, & filiæ uestræ. Seniores uestri somniabunt somnia, iuuenes uestri uisa uidebunt, & quidem in seruos meos, & ancillas meas, in dieb. illis effundam de spiritu meo. Post accessionem Christi, non solùm Apostoli, sed & alij quàm plurimi, tam fœminæ, quàm mares, tam Gētiles, quàm Iudæi, docti, indocti, senes, iuuenes, Spiritus sancti dona gratiamq; mirabilem acceperunt.

Esaias: In alijs linguis, & in alijs labijs loquar populo huic, sed neque sic exaudiet me dicit Dominus. Atque ita quamuis Apostoli ante rudes, accepto Spiritus sancti munere, diuina mysteria subitò uarij linguis effunderent, non tamen Iudæi omnes crediderunt.

Ezechiel: Spiritum meum dabo in uisceribus uestris. Et alibi de Baptismo sic, Effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris, & ab uniuersis idolis uestris mundabo uos. Iudæorum Doctores ubi librum eorum de Iona interpretantur, & ubi exponunt Talmut, nouas scilicet eorum constitutiones pòst Iesum factas, adducunt prophetiam huiusmodi, ut probent quod tempore Messię, non modo Iudæi, sed etiam Gentes quælibet asperatione quadam aquæ sordes diluent peccatorum.

Esaias in cantico sic: Haurietis aquam in gaudio de fontibus saluatoris, & dicetis in illa die: Confitemini Domino, & inuocate nomen eius (Saluatoris) id est, Iesu Messiæ Iesus enim significat saluatorem. Confitemini Domino, quia scilicet unius Dei cultus adducitur per Christum, cessantibus idolis. Subiungit paulò pòst Apostolorum prædicationem apud Gentes hoc pacto: Cantate Domino, quoniam magnificè fecit, annunciate hoc in uniuersa terra. Quoniam uerò Christus nascitur in Iudæa, subiunxit, exulta, & lauda habitatio Syon, qua magnus in medio tui sanctus Israël.

Dauid Propheta multa & manifesta de Christo tractat in Psalmo secundo, tertio, decimoquinto uigesimo primo, multisq; alijs. Sed missio Apostolorum in longinquas nationes per illud ostenditur, in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę uerba eorum.

Esaias de Messia, ac de missione Apostolorū sic: Quàm speciosi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona. Afflictones quoq; Apostolorum ita præsensit, & prægustauit. Propter te mortificamur tota die, existimati sumus sicut oues occisionis. Origenes in tertio commentariorum Genesis sic inquit: Thomas sicut nobis traditum est, sortitus est Parthos, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Ioannes Asiam, Petrus Pontum, Galatiam, Bythiniam, Cappadociam, cæterasq; confines prouincias, Iudæis duntaxat prædicans, circuisse deprenditur, & ad ultimum Romæ commoratus est, ubi & crucifixus est deorsum capite demerso, quòd ipse ita fieri precatus est, ne exæquari Domino uideretur. De Paulo autem quid dicam, qui ab Ierusalem usq; ad Illyricum repleuit Euangelio Christi, & ad ultimam sub Nerone martyrium duxit. Hæc origenes. Thaddeus quoq; unus ex septuagesimis Christi discipulis, ultra Euphratem profectus, & in Edissena urbe prædicans Euāgelium, totum regnum regis Abagari conuertit ad Christum, ipsumq; Abagarum à morbo quodam incurabili mirabiliter liberauit. Sic enim fore Christus per Epistolā Abagaro ante promiserat, cùm ab ipso per Epistolam rogatus fuisset, ut ad eum curandum proficisceret. Eusebius hæc in publicis historijs Edissenæ ciuitatis, in qua regnauerat Abagarus, Syrorum lingua scripta legit, in Græcamq; traduxit.

Solutiones dubitationum circa Prophetas. Cap. XXVIII.

EXponenda sunt ad præsens quædam Prophetarum uerba, quæ non satis intellecta occasionem pertinacibus, hebetibusq; Iudæis præbent, ut Iesum fuisse Messiam, id est, Christum uerum, nequaquam confiteantur.

Esaias: Erit in nouissimis diebus, id est, ultimis Prophetarum temporibus, & in fine regni, sacerdotijq; Iudaici. Non enim in nouissimis dieb. mundi, ut quidā somniāt, Christum primo uult esse uenturum, alioquin fermè inutilis, uel saltem ad breue utilis foret

foret eius instructio, sed in nouissimis diebus Prophetarum, sacerdotij, regni'que Iudaici. Tria hæc sub Iesu Nazareno cessauerunt, & sequitur: Mons domus Domini in uertice montium. Ob hoc quidam Iudæi delirant, dicentes quòd in aduentu Messię Deus transferet montem Thabor, montem Synai, montem Carmeli usq; Ierusalem. Ac super horum uerticem montem Syon imponet. Hebetes homunculi incorporalis Dei in corporalia opera semper ad corpora trahunt. At uerò multò rectius Esaiam hic exponit Rabi Salomon Iudæus dicens, montem Syon non altitudine loci, sed miraculorum magnitudine cæteros montes superaturum. Iesus autem noster in eo monte illuminauit cœcum natum, curauit paralyticum, multaq; alia illic miracula fecit, denique ibi spiritum sanctum è cœlo discipulis suis infudit. Post hæc sequuntur: & fluent ad eum omnes Gentes, id est, ex omnibus Gentibus multi. Dicũt similiter, omne animal in Noë arca fuisse, id est, ex omni animalium genere aliqua Non leuabit Gens contra Gentẽ gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium Dictio hęc (Vltrà) significat nõ sempiternam mũdi pacem, sed uniuersalem, & diuturnam. Fuit autem tanta Iesu tempore pax, quemadmodum aliàs diximus, ut Maro tunc clausas esse portas belli cecinerit. Habent Hebræi in quarto regum libro. Non uenerunt ultra latrones Syriæ in terram Israël. Verum tamen post illud tempus, traditur Syrios frequenter terram Israël inuasisse. Vltra ergo significat usque ad certum tempus. Eusebius autem tradit post Iesum usque ad sua, id est, Constantini tempora, non contigisse tot regnorum euersiones, clades'que populorum, quod ante contigerant. Item Esaias idem alibi de tempore Messiæ ait: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit. Quamuis Eleazarus Pontifex Aristobolusq; ante Christum, ac Philo pòst Christum Iudæorum interpretum sapientissimi sacras literas propter mysticum sensum per allegoriam exponendas esse censuerint, idq; etiam ipsi tentauerint, tamen puerilia multorum Iudæorum ingenia, talem omnino, regnante Messia, auream ætatem expectant, qualem poëtarum uerba coloresq; depingunt. Satis autem uiuente Iesu fulsit in animis hominum non pertinacium, aurea ueritas, tranquillitas mentis, & fructus æternus, atque pòst illum ob eius opera, & doctrinam, quicunque uult aurea ætate potitur, æterna pax hominibus cum Deo per Iesum conciliata est. Quanquam etiam multos annos, lupus, id est, potentior princeps, uel populus, agnum id est, debiliorem principem, aut populum non deuorauit. Erant ante Iesum Gẽtiles, & Iudæi in omnibus omnino inter se discordes. pòst illum multi ex Iudęis, plurimi ex Gentilibus. sub illius doctrina concordes moribus opinionibusq; uiuebãt, atq; uiuunt. Quotidie multis in locis animalium uenenosorum morsus, Apostolorum miraculis innoxij reddebantur, singula hæc ad sæculum aureum pertinere uidẽtur. Omnino autem aureum seculum in animi potius, quâm in corporis fructibus est ponendum. Nugæ uerò Poëtarum pueris relinquendæ. quod & Rabi Moses iudicauit, hic enim in libro de iudicibus ait: Caue ne putes Messiæ tempore mundi ordinem naturaliumq; rerum progressionem aliter quâm soleat se habere. Quòd autem Esaias inquit, Habitabit lupus cum agno, & cætera, ænigmaticum est, significat enim Israël cum impijs seculi huius hominibus, qui figurantur lupi, atque pardi secutum conuersaturum. Hæc ille.

Moses in Deuteronomio: Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde retrahet te Dominus Deus tuus, & assumet, atque introducet te in terram, quam possederunt patres tui. Iudæi ob hoc expectantes Christi auxilio congregari, cum propter Iesum dispersi fuerint, fuisse eum uerum Christum non confitentur. Quibus respondendum est: Oraculum hoc tunc impletum fuisse, quando ex Babylonica seruitute liberati fuerunt. Tunc enim, ut testatur Esdras, Cyrus rex non solùm permisit Iudæos omnes in patriam reuerti, uerùm etiam munera proposuit reuertentibus. Quòd siquis ad Messiam huiusmodi congregationem pertinere coniecerit, dicam satis per Iesum dissipatas propter peccatum animas, quæcunque uoluerit in cœlestem patriam congregari, uocatur enim illa à Dauide terra uiuentium. Credo, inquit, uidere poma Domini in terra uiuentium. Vnde Rabi Moses Aegyptius in Deuteronomio, diuinum ipsum bonum, quod intelligibile est, multis dicit nominibus in sacris literis nuncupari, dicitur enim mons Dei, & locus sanctus

cus sanctus eius, locus sanctuarij, uia sancta, atria Domini, templum Domini, domus Domini, porta Domini. Hæc ille. Rabi quoque Salomon, & Rabi Abba ædificationē tēpli ab Ezechiele descriptam ad cœlestem pertinere Hierusalem arbitrantur. Vani sunt igitur qui uisibile templum à Messia construi sperant, uani rursus qui populum Israël secundùm locum ab eo congregatum iri expectant, uani tertio, qui Iudæos omnes tempore Messiæ saluos fieri arbitrantur. Audiamus Hieremiam ita dicentem: Conuertimini filij reuertentes, ait Dominus, quia ego Vir uester, & assumam uos unum de ciuitate, & duos de cōgregatione, & introducam uos in Syon, & dabo uobis pastores iuxta cor meum, & pascent uos scientia, & doctrina, hæc ille. Quæ quidē uerba de ultima redemptione, quę per Messiam erat explenda, intelligenda sunt, non aūt de redemptione à Babylonica seruitute, sicut aliqui opinantur. Nam in eodem contextu legitur. In illo tempore uocabunt Hierusalem solium Domini, & cōgregabuntur ad eam omnes Gentes in nomine Domini. Quocirca Rabi Salomon in libro Camedrin superiora Hieremiæ uerba, scilicet assumam uos unum de ciuitate, & duos de congregatione, exponit de ultima illa, quæ ab eis expectatur redemptione, sic enim ibi ait: Eligam iustos, & introducam eos in Syon. Ex quo patet in ultima per Messiam redemptione non omnes Israëliticos saluari, sed iustos. Hi autem pauciores admodum sunt iniustis, qui non saluantur, ideò dixit Propheta: unū de ciuitate, & duos de cognatione (aliter congregatione) quasi dicat, ualde pauci eligentur ex multis. Hęc ille. Rursus ibidem aliquis ex antiquis Talmuticis inquit. Sicut ex sexcētis millibus hominum, qui Aegypto egressi sunt, soli duo scilicet Caleph & Iosuę terram promissionis intrasse traduntur, ita in Messię tempore fore. Sic enim apud Oseam scriptum esse, & canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis eius ex terra Aegypti. Hæc ille.

Zacharias loquens de Christo inquit: Aedificauit templū Domino. Expectant Iudęi Christum uastissimam in terris ex lapidibus mortuis machinam constructurum. Iesus autem sublime, & cœleste ex uiuentibus animorū lapidibus templum diuina nimirum arte construxit. Sed isti per superiora etiam confutantur.

Hieremias: In diebus eius scilicet Messiæ, saluabit Iuda, & Israël habitabit confidēter, dies illos quos nominat, ad Christum pertinere uolunt, cuius manib. in priscū illud, terrenumque regnum reduci sperāt, terrenisque opib. ad uotum ditari. Nos aūt dicimus, per Christi gratiam & doctrinā, animas uolentium tam reliquorum, quàm Iudęorum à pristina illa culpa mundari, per quam mūdationem habitare corpus cū hac fiducia posset, ut post corporis solutionem ad cœlestia reuolent. Iuda, id est, Genus humanū, quod à Iuda, id est, ab Iudæa totam originem habet, saluabitur, scilicet si uolet, sed ex quo nam saluabitur? scilicet ex culpa per Adam concepta, & habitabit cœlum. Meminisse debemus Israël in sacris literis interdum significare homines cuiuscūque generis, modò uerum cultum Dei Israël sequantur, etiam si ab Israël, seu Iacob secundùm sanguinem non descenderint. Quapropter Esaias, ubi agit de propagatione populi Israël, per uocationē Gentium, sub doctrina Messiæ inquit, Effundam spiritum meum super semen tuum, & cætera, & germinabunt inter herbas quasi salices iuxta fluentes aquas. Et in eodem contextu declarat hanc propagationem seminis Israël, seu Iacob non esse solum secundū progeniem corporalem intelligendam. Idcirco subdit: Iste dicit, Domini ego sum, & ille uocabitur in nomine Iacob, & hic scribet in manu sua Domino, & in nomine Israël assimilabitur, hæc ille. Qui dicit, Domini ego sum Israël, ita est secundū carnem, de quo etiam illud additur, & ille uocabitur in nomine Iacob. Quòd præter hæc in textu sequitur, ad eos pertinet, qui opinione, moribusque sunt similes Israël, unde Rabi Salomon ubi interpretatur uerba huiusmodi, & in nomine Israël assimilabitur, sic dicit: Isti sunt, qui ex cultu Gentilium ad uerum Dei cultum conuertuntur, digni enim sunt, qui Israëlis nomine nuncupētur, hæc Salomon. Quando igitur Prophetæ aiūt, Israël sub Messia saluum fore, non genus hominum hoc, aut intelligunt, sed omnes qui cultu, & uita Israël & Iacob se similes reddunt, quod si uelis hoc nomine Iuda, & Israël, in textu illo Ieremiæ peculiarem duntaxat Dei populum significari, esto. At illi qui Dei filium negauerunt, degenerati sunt, & à Romanis puniti sunt, qui uerò illum ex Iudæis sectati fuerunt, & multi quidem & magni uiri, uerè erant Israëlis nomine nuncupandi, atque præcipui inter illos, signo

los, ſigno quodã à Deo dato, anto Hieroſolymę urbis obſidionem in regnum Agrippę
regis, qui Romanis amicus erat, aufugerunt ſeruatiq; ſunt. Vnde Dauid: Dediſti metu-
entibus te ſignificationem, ut fugiant à faciė arcus. Conſideratione dignum eſt illud
non parua, quòd ſuere Paulus Apoſtolus uaticinatus eſt: Iudæos uidelicet aliquos perti
naces fore, donec Gentiles omnes omnino undiq; conuertãtur ad Chriſtum, poſtremò
etiam illos in ſeculorum fine penitus cõuertendos. Adduxit quoq; Propheticum illud:
Veniet ex Syon, qui eripiat, & auertat captiuitatem ab Iacob, & hoc illis à me Teſtamẽ-
tum, cum peccata eorum abſtulero. Sic demum ſtatutis temporibus Iuda ſaluabitur, e-
ritq; tunc, quod diuinitus prædictum fuit, paſtor unus, & unum ouile, tunc implebitur
illud Zacharię: In die illa erit Dominus unus, & nomen eius unum. Illud quoq; Sopho
niæ: Tunc reddam populis labium electum, ut uocent omnes in nomine Domini & ſer
uiant humero uno. Adde rurſus illud Ezechielis: Tunc conuertam captiuitatem Iacob,
& miſerebor domui Iſraël. Cui illud eſt ſimile: Reducam captiuitatem ueſtram de cun-
ctis locis. Sed quando hæc erunt? quotidie ex captiuitate tum peccati, tum hominum li
berantur per Meſſiam Iudæi, quicunq; uolunt. Apparebit autem hoc præcipuè quan-
do maximė uolent, hoc eſt, in ſecundo Chriſti aduentu, propè mundani curſus finem:
Tunc Meſſias armis quibuſdam aduerſus impios prælia illa mouebit, quę Zacharias in
bello Hieroſolymitano futuro prædicit, & pòſt ſubiũgit: In die illa erit Dominus unus,
tunc Meſſias potenter effundet iram ſuper Gentes, & regna, quemadmodum Sophoni
as Propheta minatur, in quibus ſubiungit illud: Tunc reddam populis, tunc prælium il
lud Gog & Magog implebitur ab Ezechiele deſcriptum, quo finito, redemptionem Iſ-
raël fore, prædicit Ezechiel, tunc conuertam captiuitatẽ. Chriſtus ergo in primo aduen
tu doctrina, exemplo, & opere, ſuauiter uolentium peccata remiſit. In ſecundo rem for-
tius aggredietur, purgabit acrius, & pertinaces cum duce eorum Antichriſto uiolentiá
expurgabit, ſic enim Dei naturam diſciplinæ ordo requirit.

Daniel: Aſpiciebam in uiſu noctis, & ecce in nubibus cœli quaſi filius hominis ueniė
bat. Propter hæc, & ſimilia expectant Iudæi Chriſtum non humilem habitu, & fortuna
ſicuti Ieſum accepimus, ſed magnificum, & potentem, neſcientes duplicem eius aduen
tũ eſſe. Venit humilis olim iudicãdus, ueniet poſtremò magnificus iudicaturus. Quòd
autem de ultimo mundi iudicio ibi loquatur Daniel, apparet, cum ſubiungit. Throni
poſiti ſunt, & libri aperti ſunt. Aduentum uerò primum eſſe humilem multis Propheta
rum oraculis, in ſuperioribus demonſtrauimus, de quo illud Dauidis. Ego autem ſum
uermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis, omnes uidentes me
deriſerunt me, locuti ſunt labijs, & mouerunt caput. Sperauit in Domino eripiat eum,
ſaluum faciat eum, quoniam uult eum, quoniam tu es qui extraxiſti me de uentre. Spes
mea ab uberibus matris meæ, in te proiectus ſum ex utero, de uentre matris meæ, Deus
meus es tu, ne diſceſſeris à me. Subdit multa ibidẽ ad idẽ manifeſtiſſimė pertinẽtia. Nõ-
nulli Iudæorum cum diuerſa de diuerſo aduẽtu oracula legerent, duos Meſſias introdu
xerunt, alterum filium Ioſephi, id eſt, ex Ioſeph patre Effraim longo ordine deſcenden-
tem, Paſſioni cædiq; ſubiectum. Alterum deſcendentem ex Dauide, quem Dauidis
filium appellare conſueuerunt, qui Meſſiam alterum occiſum ſuſcitet, regnumq; Iſraël
potenter inſtauret. Sed hi manifeſtė delirant. Sacræ enim literæ ab uno, & per unum, &
ad unum pendere uolunt generis humani ſalutem, & quando de Meſſia loquuntur, fe-
rè ſemper Dauidis, uel inde prolem uocant, Ioſeph uerò patris Effraim nunquam. Hinc
Rabi Moſes libro Iudicum adducens præcipuas omnes de Meſſia ſententias, concludit
Meſſiam ex Dauid genere fore, nullamq; alterius Meſſię mentionem facit. Inſaniunt
igitur, qui fruſtra geminos inducunt, cum ſufficiat unus. Quantò rectius nos per unum
Ieſum ſufficientes implemus uaticinia omnia, quamuis diuerſa, & ſufficienter imple-
mus. Ille ſiquidem Ioſeph cuiuſdam quaſi adoptione, ſiue fama, & cuſtodia filius, filius
quoq; Dauidis regis ex matre, quæ deſcendit ex Dauide, iudicatus eſt à mundanis ſe-
mel humilis, ſemel quoq; mundum potentiſſimė iudicabit.

Eſaias: Erit lux Lunę ſicuti lux Solis. Nõ de tẽpore primi aduẽtus hic loquit̃, in quo
nõ erat cõſuetus ordo mũdi mutãdus, ut aliàs diximus, ſed de ſeculo pòſt aduentũ Chri
ſti ſecundũ. Non enim ceſſabunt pòſt ultimum Iudiciũ cœleſtia corpora, uel elementa,
ſed motus, qui genera quietis eſt inſtitutus, atq; erit: deinde exuberãte lumine pulchri-

us uniuerſum, Adiũgit: Tũc ſanabit̃ uulnus populi & preſſura plagę eius, q̃a deſtruetur
mortalitas ꝓpter peccatũ primorũ parentũ nobis inducta. Oẽs.n.homines ad ĩmortalẽ
uitã reſurgẽt, q̃ Prophetę plures apertè p̃nunciãt. Rationis aũt reſurrectiõis in Theolo-
gia illa noſtra, q̃ ĩ agro Regniano apd' Achatẽ noſtrũ Ioãnẽ Chaualcantẽ cõpoſuimus
adduximus, ubi etiã adiunximus Zoroaſtrẽ, & Mercuriũ, & Platonẽ, reſurrectionẽ cor
porũ prædixiſſe, Hebrȩorũ uerò Prophetas plures hanc prȩnunciaſſe nemini dubiũ eſt.

Eſaias: Videbit ſemen longæuum.

Dauid: Ponã in ſeculũ ſȩculi ſemen eius. In duob. his uaticinijs Chriſtus promittitur
ſpiritale ſemen, non corporale, ſimiliter ſacerdotiũ, & regnum ſpiritale, quãdo dicitur a-
pud Dauidẽ. Tu es ſacerdos in æternum ſecundũ ordinẽ Melchiſedech, & ponam thro
num eius ſicut dies cœli. Rurſus, ſedes tua Deus in ſeculũ ſeculi, uirga directionis uirga
regni tui. Et paulò pòſt ſubiungit etiã quod pertinet ad Meſſiæ nomen dicens: Vnxit te
Deus, Deus tuus oleo lætitię præ conſortib. tuis Ipſe enim excellẽtius omnib. regib. un
ctus, ſacratusq́; eſt, ſcilicet quia à Deo, & in æternũ. Meritò aũt ſuprà dixerat, eum eſſe ſa
cerdotẽ ſecundũ ordinẽ Melchiſedech. Hic .n. Melchiſedech in ſacris uoluminib. ſacer-
dos fuiſſe Dei ſummi refert̃, ſed q nõ oleo cõmuni perũctus ſit, neq; qui ex ſucceſſione
generis ſuſceperit ſacerdotiũ, ſicuti apd' Hebrȩos fieri mos erat. Ideo ſecundũ ordinẽ il-
lius Chriſti ſacerdos futurus p̃dicit̃, q nõ olei liq̃re, ſed uirtute cœleſtis ſpiritus cõſecret̃.

Nathã quoq; iuſſus eſt à Deo p̃dicere Dauidi regi de ipſo Meſſia ex eius ſtirpe naſci-
turo, talia quidẽ uerba cũ impleti fuerint dies tui, dormies cũ Patrib. tuis, & ſuſcitabo ſe-
mẽ tuũ pòſt te, q erit de uentre tuo. Hîc ergo, qui pòſt Dauidis mortẽ naſcitur, Salomõ
eſſe non poteſt, imò eſt Meſſias rex ȩternus, non tẽporalis ut Salomon, & qui nõ tẽpora
le Salomõ, ſed æternũ Deo templũ ædificat. Loquitur eñ ſic Deus ad Nathã: Et repara-
bo regnũ eius, hic ædificabit mihi domũ nomini meo, & dirigã thronũ eius uſq; in æter-
nũ, ego ero illi in patrẽ, & ipſe erit mihi in filiũ, ſcilicet quia Meſſias Dei filius magis eſt
q̃ Dauidis, & paulò pòſt addit: Et regnũ eius erit uſq; in æternũ coram me, ſcilicet quia
in ſpiritalib. bonis nõ corporalib. Ideò ſubiũgit. Et thronus eius erit erectus uſq; in ȩter-
num. Hoc regnũ Mahumethes intelligẽs melius, q̃ pertinaces Iudȩi, inq̃t in Aicorano:
Verbum Dei Ieſus Chriſtus Mariæ filius à creatore mũdi miſſus eſt, ut eſſet Gentiũ om-
niũ facies in hoc ſeculo, atq; futuro. Tale fuit Ieſu Nazareni regnũ, q̃le à Prophetis Chri
ſto promittitur, ideò ipſe ait: regnũ meũ nõ eſt huius mũdi. Pontificibusq́; eius ſucceſſo
ribus in ſpiritalib. rebus propriè reliquit imperiũ, nec uſq; ad mundi finẽ ſubſtãtialis, &
præcipua Pontificũ in quantũ Põtifices ſunt, & Chriſti uicarij, iuriſdictio ulterius ſe ex-
tendit. Rerũ uerò terrenarũ dominatio & adminiſtratio pontificib. acceſſoria eſt, tanq̃
accidẽs, nõ in quantũ uicarij Dei, ſed in quantũ Conſtantini Cȩſaris ſunt Hȩredes. Hȩc
aũt dicta ſunt, non ut authoritatẽ rerum tẽporalium Pontifici adimamus, habet enim re
uera, quãuis tanq̃ accidens quoddã, ſine quo trecentos annos olim Põtifex uerus fuit,
atq; eſſe poteſt, ſed ut tela Iudȩorum hac ueritate facilius deuitemus. Nã ubi Daniel ſub
quatuor beſtiarũ figuris, quatuor regna ſignificat, per quartã beſtiã Iudæi omnes impe
rium Romanum intelligi uolunt. Quoniã uerò Daniel ait quartã beſtiã deſtruendã fore
per regnũ à Deo cœli ſuſcitandũ, exponunt Iudæi Romanũ Imper. in aduẽtu Meſſię de
ſtrui debere. Addunt regnũ Eccleſiæ idẽ omnino eſſe, atq; Romanũ illud antiquũ, licet
anguſtius. Vnde concludunt, Imperiũ regnũ eſſe, poſtq̃ per Meſſiã ab eis expectatũ eſt
diſſoluẽdum. Quod quidẽ inde cõfirmant, q̃a Daniel ait. Ex quarta beſtia cornu paruu
lũ pullulare, q ſermones cõtra excelſum loquat̃, qualẽ uolũt fuiſſe Ieſum eiusq́; uicariũ.
Huiuſmodi uerò machinatio falſa eſt, tũ q̃a regni Romani ratio in reb. corporalib. cõſi-
ſtit. Chriſtiani regni ratio in reb. omnino incorporalib. Diuerſa igit̃ regna ſunt. Vnde e-
tiã hodie Imperatorẽ noſtrũ à Põtifice diuerſum eſſe uidemus, tũ quia Daniel dicit, q il
lud cornu faciebat bellũ cõtra Sanctos & p̃ualebat eis. Quòd de Ieſu, eiusq́; uicario ei
ſimili, dici nullo modo poteſt. Adde q ibidẽ Daniel prædicit, quartã beſtiã perituram,
quãdo ueniet ille quaſi filius hominis in nubib. cœli. Totũ hoc in ſecundo Chriſti aduẽ
tu eſt implendũ, qñ cùm maieſtate, & potentia ſumma accedet ad iudicandũ. Nullo aũt
modo in aduẽtu primo, in quo nõ potẽs, magnificusq́;, ſed tanq̃ lapis abſciſſus & abie
ctus uẽturus à Daniele prænũciat̃. Cornu uerò illud Antichriſtus erit, paruũ ſcilicet, q̃a
ex uiliori Iudȩorũ fece Antichriſtus trahit originẽ. Annectit̃ quartæ beſtiæ, i. Tyrãnicæ

poteſtatis

potestati. Bestia enim hęc tyrannidē uniuersam mūdi significat, ab initio Romæ usq; ad mundi finem, quæ casura est unà cum summo tyranno Antichristo in tyranno secundo Christi aduentu ad iudicium, circa finem mundi. Dicit enim Daniel: Iudicium sedit, dicit rursus, statim finis. Sunt qui uelint cornu illo non modo Antichristum, uerum etiam tyrannicam hæresim, hæreticamq; tyrannidem Mahumethis regis Arabum significari, esse enim imaginem Antichristi, quemadmodum Ioannes Baptista fuit imago Christi. Quod autem quarta bestia tyrannide uniuersam in qualibet mundi parte à Romanis primis exortam usq; ad Antichristum, & mundi finem significet, ex eo patet, quod omnes etiam Iudæi consentiunt per bestiam primam significari uniuersam mundi tyrannidem ab initio mundi usq; ad Nabuchodonosarem. Exitus enim rerum exordijs proportione quadam congruere debent.

Contra Iudæos quod miseri sunt in Christi uindictam. Cap. XXIX.

SI quis Hebræorum historias consideret, reperiet eos nunq̃ graui calamitate oppressos fuisse, nisi quotiens scelus aliquod turpissimū patrauerunt. Ante Babylonicam seruitutē in idololatriā inciderunt, uiasq; Hierosolymę urbis Prophetarū sanguine repleuere (quemadmodū in Regum libro legitur) cæteraq; similia facinora commiserunt, propterea passi fuerunt seruitutē annorū septuaginta in Babylonica regione. Deinde usq; ad tēpora Iesu Christi nostri satis iustè uixere, quē nō aliter tractauerunt, q̃ Prophetas ante illū eius gratia missos. Cùm uerò postq̃ Iesum interfecerunt, diutius acerbiusq; quā unq̃ antea puniantur, necessarium est tunc illos scelus idololatria, & Prophetarū cęde immanius patrauisse. Vnde Hieremias: Nō audierūt me, nec inclinauerunt aurem suā, sed indurauerunt ceruicem, ac peius egerunt, quā patres eorum. Quod quidem ostendit Iesum uerum Messiam, & plusquam Prophetam, & plusquam diuinum hominem, imò Deū re uera fuisse. Dicite quęso Iudęi, cur in uestro illo legum nouarum uolumine Talmut, quòd ferè quadringentis post Iesum annis cōposuistis crudeliores aduersum Christianos leges, q̃ Nero & Domitianus excogitare potuerūt, statuistis. Cum tamen non à Christianis, sed à Romanis idolatris dispersi fueritis. Cur tā uenenosis execrationib. nobis pręcipuè ter saltē quolibet die in sacris uestris mala grauissima imprecamini, cum nos pro uobis oremus Deū, & mitiores etiā q̃ Mahumethenses erga uos simus. Nū putatis Christianā legem Mahumethensi ignobiliorē esse, imò præstantiorē. Verum instigat animos uestros clā, ut arbitror, ipsa natura ad odiū Christianorū, quia uidelicet propter Iesum Christū diuina uos iustitia dissipauit. Videre licet quo pacto Christianę uindictę quāuis inscij aditū patefecistis. Profectò, quia inter uos multi propter impiā negligentiam, & ignorantiam scripturarum in crimen Iesum fuisse uerum Messiam non crediderunt. Idcirco mox uel expectantes, ut Suetonius inquit, uel iā (ut multi inter uos opinabantur) habētes aliū, qui armis potens esset à Romanis audacter rebellauistis, ob q̃ rebellionē funditus euersa urbs, homines occisi, dispersiq; sunt. Hæc habemus à Suetonio. Perditi ergo estis, quia Iesu Christo nō credidistis, quod quidē Iosephi uestri uerbis possumus cōfirmare, qui multa Diuinæ in Iudæos indignationis adducit signa, & miracula euidentissima, & horrēda, atq; affirmat in summa celebritate uestrā urbem Hierosolymā, in quā tunc azymorū gratio tota fermè Iudæa cōfluxerat, obsessam à Romanis fuisse. Certū est aūt ijsdem diebus uos Iesum superiorib. annis interfecisse. Addit Titum, qui obsederat urbem, solitū dicere, propter multa portenta Deū ita esse Iudæis iratum, ut timeret, ne ei quoq; irasceretur, si Iudæis ignosceret. Itaq; licet Titus nō esset, similiterq; Vespasianus, tamen impellente Deo, crudelius, imò iustius actū est, quā Romani unq̃ aliàs cōsueuerint. Siquidē in ea urbe perierunt fame, ferroq; supra undecies centena Iudęorū millia, uenundata uerò sunt plura q̃ nonaginta millia captiuorū. Hæc Iosephus, qui & interfuit. Atq; repetit Euseb. Addit Iosephus hæc: cū Titus circūiens peruidisset repletos mortuorum cadaueribus uallos, & humani corporis tabo patriā terrā rigari, cū ingēti gemitu eleuatus ad cœlū manibus, Deū inuocat testem, hoc suū opus non esse. Deinde ita subiungit: Arbitror equidē, ꝙ etiam si aduersum impios Romanorū paulisper arma cessarent, aut hiatu terræ, aut aquæ diluuijs, aut Sodomitanis ignib. & fulminib. cœlitus missis, mortis suppliciū ciuitas pependisset, quę multo infaustiorē illis, quia talia perpessi fuerant, & nequiorē uirorū præsentem hanc pro-

 tulisset

iussisset Deitatem, pro quib. & omnis gens pariter mereretur extingui. Idem confirmat Philostratus in uita Apollonij Theanei his uerbis: Titus capitis Hierosolymis omnia circũ loca cadauerib. cõpleuerat. Finitimę aũt Gentes ob uictoriã coronare eum uoluerã; ille uerò tali honore indignũ se esse respondit. Non enim se fuisse taliũ operũ authorẽ, sed Deo iracundiam contra Iudæos demõstranti suas manus præbuisse. Hæc Philostratus. Adfuit ea in obsidione Vespasianus, qui cũ urbe deleta, de Iudęis triumphasset, quemadmodũ Suetonius narrat, statim corã populo duo fecit miracula. Nam cœcũ & claudũ tactu solo curauit. Is tamen neq; antea unq;, neq; postea tale aliquid fecisse narratur, quasi diuino auxilio miracula illa fecerit, statim cum diuino impulsu Christianũ sanguinẽ uindicasset. Quamuis enim satis iustus esset, nõ tamen ea uel sanctimonia, uel doctrina, & arte, ut miracula posse facere uideretur. Clemens & Egesippus Apostolorum discipuli scribunt: Iacobũ fratrem Domini usq; adeò iustitia præstantem opinione omnium extitisse, ut & Iudæorũ prudentissimi quiq; crederẽt, hanc causam fuisse oppugnationis Hierosolymorum, sub Vespasiano statim post necem Iacobi consecutæ, quòd in illum sceleratas manus iniecissent, & Iosephus ita sibi uideri per hæc euidenter indicat. Quæ omnia, inquit, acciderũt Iudæis pro uindicta Iacobi iusti, qui erat frater Iesu, qui dicitur Christus. Quem iustissimum, & pijssimum omnium confessione uirum Iudæi interfecerunt, hæc ille. Quod aũt Christiani sanguinis uindicãdi causa, Deus eos perdiderit, ex eo patet, quòd nullum aliud illis temporib. facinus patrauerunt, cuius causa Deus illis uideretur tam acriter indignari debere, indignatus tamen erat omnino, quod Iosephus ipse, qui aderat, in septimo belli Iudaici libro sic aperit. Infelici, inquit, plebi deterrimi quidã homines, & deceptores falsa uaticinãtes suadebãt, ut euidentibus signis, & indicijs iracundiæ, & indignationis diuinæ non crederẽt, quibus apertè futurum & urbis, & Gentis portendebatur excidium, sed uelut amentes, qui neq; oculos, neq; animam haberent, spernebant omnia, quæ cœlitus nunciabantur. Etenim stella præfulgẽs gladio per omnia similis imminere desuper ciuitati, & cometes præterea exitialib. flammis ardere per totum uisus est annum. Sed & ante excidij tempus, ac belli, cum populi ad diem festum Azymorum conuenirent, octaua die mensis Xandicis, qui est Aprilis, noctis tempore, hora nona, tantus luminis fulgor aram templum'que circumdedit, ut putarent omnes diem clarissimum factum, & permansit spatio horæ dimidiæ, imperitis quidem, & ignaris prosperum uidebatur. Sed legisperitos, & doctos, & probos quosq; doctores non latuit exitiale portentum. In eadem quoq; festiuitate uitula sacrificijs admota, & aris assistẽs inter ipsas ministrorum manus enixa est agnam. Sed & ianua interioris ædis, quæ respiciebat ad Oriẽtem, cum esset ære solido induta, ac perinde immensi ponderis, quæ uiginti uiris summo conatu impellentibus clauderetur, ferreis quoq; uectibus, & seris munita, ac passulis in altum demissis teneretur obstricta, repentè hora noctis sexta apparuit sponte patefacta. Sed & trãsacto die festo, post aliquot dies, prima & uigesima die mensis Artemesi, id est, Maij, prodigiosus apparuit uisus, & fidem penè excedens, quòd certè falsum putaretur, nisi oculorum fidem cõfirmasset malorum cõsecuta pernicies, & enim propè Solis occasum usi sunt currus, & quadrigæ in omnem regionem per area ferri, & armatorum cohortes misceri nubibus, & urbes circũdare agminibus improuisis. In alio autem die festo, qui Pentecostẽ appellatur, noctu Sacerdotes ingressi templũ ad mysteria ex more cõplenda. Primo quidem motus quosdam, strepitusq; senserunt, tum deinde uoces subitas audiunt, dicẽtes. Migremus hinc: Additur ijs aliud terribilius, etenim quidam Ananiæ filius Ioannes nomine, uir plebeius, & rusticus antè quartum belli annum, cum ciuitas in pace, & abundantia perduraret, in die festo tabernaculorum repentè clamare cepit; Væ ab Oriente, uæ ab Occidente, uæ à quatuor uentis, uæ super Hierosolymam, & super templum, uæ super sponsos, & sponsas, uæ super populum, & indesinenter die noctu'que per omnes plateas circumiens hoc clamabat, usque quo quidam primores ex populo uiri, uelut infausti præsagij indignatione commoti, correptum hominem uerberibus multis afficiunt. At ille nunquam pro se aliquid loquens, sed ne eos quidem, qui circumsteterãt, deprecans, easdem uoces pari obstinatione & clamore repetebat. Tum principes intelligentes, (ut res erat) numinis esse motus in uiro, perducunt eum ad Iudicem Rom. apud quem

flagris

flagris ad ossa usque laniatus, neque preces, neque lachrymas fudit, sed eandem uocem miserabiliter, & cum quodam ululatu emittens per singula penè uerbera proferebat. Addēs etiam hoc, uæ uæ Hierosolymis hucusque Iosephus. Sed antè illum Iesus malè hæc ita prędixerat. Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. Orate autem, ut non fiat fuga uestra hyeme, neque Sabbato. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis neque fuit ab initio seculi hucusque, neque erit. Videns igitur Iesus ciuitatem fleuit super eam dicens: Si agnouisses & tu in hac die, quæ ad pacem tibi sunt, nunc autem absconditum est ab oculis tuis, quia uenient dies super te, & circundabunt te inimici tui uallo, & circuibūt te & perurgebunt te undique, & ad solium deducent te & filios tuos, & necessitas magna super terram erit populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes Gentes. Et Hierusalem erit conculcata à Gentibus quousque compleantur tempora Gentium. Cùm autem uideritis circundari ab exercitu Hierusalē, tunc scitote quia appropinquabitur desolatio eius. Prædixit & his alia similia, quæ si quis cum Iosephi historia conterat de Christi diuinitate dubitare non poterit. Quid præterea dicetis ad hæc ô miseri, quod non semel tantum afflicti estis, aut breue tempus, quemadmodum solēt, qui pro delictis humanis pœnas dant, sed tanquam sempiterno Deo pœnas pro læsæ maiestatis crimine dantes, & ubique, & semper miserabiles oberratis, neque id quidē iniuria. Semper enim peccatis, tum quia pertinaces estis, tum quia mysterio Christi detrahitis. Quāuis autem multæ nationes Christianis obstiterint, rigidius tamen uos quam alij iure puniti estis, & puniemini, quia olim super cæteros honorati à Deo nimium ingrati fuistis, Prophetas occidistis, & Christum. Primi omnium Christianis, tum in Iudæa rapinis & nece, tum ubique Gentium insidijs aduersati estis. Excitabatis ubique contra eos Gentium uires, unde & exemplo, & instigatione multorum Iudæorum Christiani passim lacerabantur. Verùm cœlestis dux exercitum suum undique obtruncatum miris modis instaurabat, & mirificè augebat. Fuisse autem uos in Christi uindictam dissipatos, Mahumethes etiam confitetur, qui ait in Alcorano: Deum eripuisse Iesu animam ex manibus Iudæorum, reduxisse ad se atque exaltauisse, sectatoresque Christi persecutoribus præposuisse etiam usque ad mundi iudicium atque finem. Decreuisse insuper, incredulos Iudæos omni uindice tutoreque priuatos in hac uita & altera cruciatibus summis affligere. Sed audite Mosen uestrum Aegyptium in libro Iudicum ordinariorum ita dicentem: Iesus Nazarenus uisus est esse Messias, ac sententia Iudicum interfectus, causa fuit, ut destrueretur Israël gladio, hæc ille. Verùm diuina iustitia quamuis statim pòst Iesum fermè singulis annis usque Titum diuersis, & grauibus calamitatibus, cædibusque uos oppresserit, quòd Florus, Iosephus, Philo, Eusebius, ostendunt tamen summum illud uestræ urbis excidium anno post Iesum quadragesimo ideò distulit, ut & uos pœnitentiæ tempus haberetis, & Christianæ legis exordium ex tanta urbe uestra, & semota rerum temporumque confusione, cunctis seculis clarius innotesceret. Factum est etiam ut stante urbe uiolentius à uobis torqueri Christiani potuerint, exactiusque probari. Puniuit autem uos Christus idolatrarum manibus, non Christianorum, ut ostenderet Christianos suos absque ulla uiolentia, & uiuere debere, & posse regnare. Atque tam miraculosè puniuit ut nihil miserabilius, uel unquam fuisse, uel fore tam Christus prædixerit, quàm Iosephus confirmauerit. Legite quintum de his rebus Iosephi librum, uidebitis etiam matres fame filios deuorasse. Sed ut breuibus omnia comprehendam, nulla excogitari potest tragœdia luctuosior, atque hanc quidem miseram in Christi uindictam fore plebs olim uestra prædixit. Nam cum Pilatus ait, innocens ego sum sanguine iusti huius, uos uideritis, illi responderunt: sanguis eius super nos, & super filios nostros.

Resumptio probationis de Christiana uindicta in tria capita.

QVoniam uerò uarias quotidie huius uestræ calamitatis causas diligenter excogitatis, quo cædis Christianæ culpam subterfugiatis, rem omnem ab initio repetentes in tria capita colligamus. Tria potissimum in eo scelere, cuius culpa dispersi estis, concurrere oportere necessarium arbitramur. Primum quidē illud, quod ab initio tetigimus, quòd uidelicet multo grauius sit, quàm ea culpa, ob quam olim in Babyloniam dispersi fuistis, & tanto saltem grauius, quantò conditio uestra pòst Iesum deterior est, quàm in ea dispersione. Calamitas hæc à cæde uestrorum inenarrabili, & uilissima uenditione traditur incepisse, sæpè quidem alias, & grauiter ante Titum, & pòst Iesum, maximè uerò Hierusalem sub Tito, & in Mesopotamia sub Traiano, & Biter, sub Adriano, passimq; sub Gallo, quod quidem in ea, quæ ante Christum fuit non contigit. Addite quòd Claudio ultra cæteras calamitates etiam fame extrema, ut inquit Lucas, uos Deus oppressit, quàm quidem Claudij tempore magnam fuisse in Iudæa etiam Iosephus asserit. Rursus in alijs dispersionibus duces uestri generis honoratos passim habebatis, legitimumq; sacrorum uestrorum cultũ integrum seruabatis, in hac uerò nequaquam. Præterea uos Deus tunc Prophetarũ missione consolabatur, qui uel citam liberationem pollicebātur, qualis Hieremias, atq; Ezechiel, uel iam instantem monstrabant, qualis Daniel, Esdras, Aggeus, & Zacharias. Ex quo apparet, Deum uos tunc tanquam filios habuisse, non ut hodie tanquam hostes. Nullum enim pòst Iesum Prophetam habetis, quòd uobis minatus est Psalmus: Iam non est Propheta, & uos non cognoscet amplius. Cur Deus uos uita, maxima ex parte, atq; Sacerdotio, regno, Prophetis iamdiu omnino priuauit? Vt ostēderet uos omnis diuinæ spei, hæreditatisq; expertes, tanquam rebelles iam pridem reprobauisse. Quomodo ergo Messiam ab eo expectare potestis? à quo Messię præcones, & similitudines minimè impetratis. Postremo aliàs ad breue quoddam tempus, & ad regiones quasdam, pòst Iesum ad longissimum, imò ad uniuersum, perq; omnem orbem estis exterminati, utpote qui in Deum ipsum, qui semper & ubique est, cum peremistis Iesum, propriè deliquistis, cum occidistis Prophetas, in Dei nuncios peccauistis, cum coluistis idola, regnum Deo quantum in uobis fuit, abstulistis, quid reliqui uobis supererat, nisi ut in personam Dei propriam sæuiretis? Si igitur occidentes Iesum scelus commisistis, Prophetarum cæde & idololatria maius, tunc certè sæuistis in Deum, atque econuerso, si quando manus in Deum impias iniecistis, tunc solum id geri potuit, cum iniecistis in Iesum, qui solus in orbe terrarum solis uirtutibus, prodigijsq; esse se uerum summi Dei filium, Deumq; monstrauit. De primo hactenus dictum sit. Secundo uerò loco ad culpam hanc uestram, ob quam miseri exulatis pertinet, ut uobis omnibus, ubique, & semper communis sit. singuli enim continuè ubique Gentium miseram uitam ducitis. Nullum aliud uerò scelus excogitari potest, quo singuli, assidueq; infecti sitis, nisi quòd uitam Iesu suorumq; discipulorum improbatis, cædem uerò probatis, quā ob causam Christianæ cædis participes estis, quod quidem ita tetigit Hieremias: Quid uultis mecum iudicio contendere? omnes enim uos deliquistis in me. Cum uerò uitulum in orbe fabricatum, uel Prophetarum cædes, uel alia quæuis maiorum uestrorum immania scelera uituperetis? careatisq; omni inclinatione, seu ad Prophetas occidendos, seu ad idola fabricanda, sequitur ut nullo modo scelerum illorum propriè participes sitis. Delirant igitur qui uos propter idola culta, uel Prophetas occisos hac calamitate pressos existimāt. Tertium uerò, quod ad culpam tantæ miserię causam attinet, esse uidetur, ut occulta sit, uobisq; ignota, siquidem in libro illo Talmutico, qui inscribitur Magnila, quæritur cur in Babylonia peregrinantibus, afflictionis terminus prædictus fuit, quod ita Hieremias testificatur. Postquam completi fuerint in Babylone septuaginta anni, uisitabo uos. Peregrinantibus autem pòst Titum, nullus unquam miseriarum prædictus est finis. Ad hoc ibi sic breuiter respondetur. Tunc illis finis malorum ostensus est, quemadmodum & culpa, ob quam mala patiebantur aperta, his autem quibus ignota culpa est, ignotus & finis, hęc ibi. Nullum uerò aliud commune scelus uestrum omnino est omnibus uobis ignotum, præter id, quòd in Iesum uestri commiserunt, ac uos approbatis.

Non

Non solum enim malum, id esse nescitis, sed cum pessimum sit, optimum esse putatis.

Confirmatio rerum nostrarum ex Iudaicis contra Iudæos de sacris libris. Cap. XXX.

CIrcumfertis Iudæi passim, ac semper (Deo uolente) Hebraicos Prophetarum libros, ex quibus intelligere licet cuiq;, Christianos Prophetarum uaticinia non finxisse, quod tetigit Dauid: Deus meus demonstrauit mihi de inimicis meis, ne occideris eos, ne quando obliuiscantur legem tuam, dispergere eos in uirtute tua. Sic igitur inuiti testes estis nostræ ueritatis ubiq;. Habemus & nos sacras Prophetarum literas à pluribus post Christum translatas in Græcum eloqum, & Latinum. Habemus insuper translationem illam apud Ptolemeæum regem factam, annis pluribus quàm trecentis ante Christum, à duobus septuaginta Iudæis, ex omni populo ab Eleazaro Pontifice electis, tanquam omnium præstantissimis. Quòd Græcus Aristæus, regis illius familiaris, qui & interfuit, ac Iosephus scribit. Addunt regem translationis huius gratia, centum millia Iudæorum, qui in Aegypto seruiebāt, à seruitute suis pecunijs redemisse, munera incredibilia templo, Pontificiq; donasse, traductores mirum in modum honorauisse. Qua ego translatione libentius utor, ut perfidam hanc plebaculam Iudaicam cum egregijs illustrium Iudæorum illorum armis conuincam. Neque putandum est uolumina illa à Christianis, quæ iam pridem per orbem sparsa erant, uitiata fuisse, à primis præsertim, qui ea tanquam ream rem cœlitus missam uenerantes, eorū mysteria sanguine defendebant.

De miraculis.

VEnio ad miracula, quæ non negatis quidem, imò in pluribus historijs uestris tam Apostolos, quàm Iesum fecisse miracula confirmatis. Sed quidā inter uos aiunt, Iesum mēdicum apud Aegyptios in pueritia paucis annis ad summum magiam didicisse, rem suprà modum arduam, quam tot, tantiq; Philosophi illuc undiq; confluentes, ut in ætate etiam perfecta, multis annis, uel minima ex parte discere non potuerunt. Quis nam magus aliquis, cum publicè summa cum ignominia comprehensus, occisusq; fuerit, assequi statim potuit, ut summus Deus passim haberetur? Qua nam magia usi sunt, rudes piscatores illi, Iesu mortuo, quos miracula fecisse necessarium est, alioquin Iesus interemptus authoritatē breui omnem penitus amisisset. Si magi erant, cur non ut solent ambitiosi homines, seipsos potius quam Iesum prædicabant mendicum, publicè infami morte peremptum. Qua uerò arte, aut rustici piscatores illi, Paulum & Apollo Iudæos, hominum omnium doctissimos, multosq; alios ualde eruditos, & claros ad sustinendam mortem irretiuerunt? aut Paulus Hierotheum, & Dionysium Areopagitam Philosophos Platonicorum omnium excellentissimos, cæterosq; similes, similiter illaqueauit? quæ iucunditas, quæ utilitas illis magię proposita erat, quotidie non sui, sed Christi amore periclitantibus? Vnde Iustinus Philosophus excellens in libro, quem ad Antonium Imperatorem pro nostra religione scripsit, inquit: Ego ipse sectis Platonicis institutus, audiens uituperari Christianos, ac uidens eos impauidos ad suscipiendam mortem, atq; omne supplicium tolerandum, considerabam quòd impossibile esset eos in malitia, & in libidine conuersari. Hæc ille. Sed audi libere Tertullianum temporibus Iustini propinquuum ad Romanos iudices ita clamantem: Omne malum, aut timore, aut pudore natura perfuderit. deniq; malefici gestiunt latere, deuitant apparēre, trepidant deprehensi, negāt accusati, nec torti quidem facilè, aut semper confitentur, certè damnati mœrent, dementant in semetipsos, mentis malæ impetus, uel fato, uel astris imputant. Nolunt enim suum esse, quia malum agnoscunt, Christianis uerò quid simile, neminem pudet, neminem pœnitet, nisi planè retro non fuisse. Si denotatur gloriatur, si accusatur, non defendit, interrogatus, uel ultro confitetur, damnatus gratias agit. Quid hoc mali est, quòd martyrialis mali non habet timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitentiam, deplorationem. Quòd hoc malum est,

cuius reus gaudet, cuius accusatio uotū est, & pœna felicitas. Redarguit præterea Gentilium iudicum temeritatem, quòd Christianos nullo unquam crimine comperto, ob solium sectæ nomen crudeliter condemnarent. Quid autem huiusmodi secta sentiret, neque ipsi inquirerent, neq; uellent à Christianis audire. Deniq;, ut aliàs dixi, finis huius disciplinæ sanctissimus manifestè declarat, non magia, sed diuinitate Christum, eiusq; discipulos miracula effecisse. Extat apud uos liber de Iesu Nazareni uita, in quo legitur Iesum inter alia miracula, quæ illic multa narrantur, etiam mortuum suscitasse, quia uidelicet solus rectè pronunciare sciebat nomen illud Dei proprium, quod est apud uos præ cæteris uenerandum, & quia quatuor solum literis constat, & illis quidē uocabulis difficilimè omnium pronuntiatur, sonat autem fermè in hunc modum: Hiehouahi, id est, fuit, est, erit, atq; hęc maior Hebręorum pars opinatur. Si ita est, cum nihil apud uos hoc nomine sanctius habeatur, ideoq; nequeat prophanum aliquid cōfirmare, absq; dubio diuina est Christi nostri doctrina, quæ sicuti uos dicitis, diuinissimi illius nominis uirtute, sicuti autem nos asserimus, Dei uirtute, coaluit.

Testimonium Ioannis Baptistæ & Iosephi.

Desinite iam delirare Iudæi tàm insani, quàm miseri, creditis ne diuino illo uiro quem totus sine controuersia mundus honorat, Ioanni Baptistæ, qui, ut ait Iosephus, erat re uera, atq; publicè habebatur, omnium exemplar uirtutum. Ad quem tanquam ad oraculum plurima Iudæorum, cæterorumq; turba undiq; confluebat. Hæc Iosephus uester. Ioannes autem iste Iesum Nazarenum esse Messiam palam proculdubio affirmauit, iussitq; omnes eum sequi, alioquin non omnes, qui tunc de Iesu locuti sunt, exordium à Ioannis testimonio, & cōfirmatione fecissent, eumq; miris laudibus celebrassent. Patet autem cuiq;, uitam Iesu simul, atq; Ioannis ab Euangelistis narrari. Horum amicitiam cum etiam Mahumethes non ignoraret, utriusq; scilicet Ioannis Baptistæ, ac Iesu ortum, uitam, laudes in eodem Alcorani capitulo decantauit. Appellauit Iesum spiritum, uerbumq; Dei, Ioannem ibidem ait, magnum esse Prophetam, diuini uerbi confirmatorem, & certè ita confirmauit, ut primos discipulos suos Iesus à Ioanne habuerit. Deniq; audite quid Iosephus uester in libris de Antiquitate Iudaica, quos Græcè scripsit, de Christo loquatur. Sicut etiam antè Constantinum in antiquis tā Græcis exemplaribus, quàm Latinis legebatur, & legitur, quod Hieronymus, Eusebiusq; testantur, neq; uitiari tantū poterant libri, qui tam latè sparsi erant, & in summa authoritate ab omnibus habebantur, eo præsertim tempore, quo Christiani calumniatoribus ubiq; maximè omnium subijciebantur, neq; tamen à quoquam inimicorum notatos illos reperio, quòd uel Iosephi, uel Prophetarum libros corruperint. Sed ueniamus ad Iosephum. Fuit, inquit ijsdem temporibus Iesus sapiens uir, si tamē uirum eum nominare fas est, erat enim mirabilium operum effector, & doctor hominum eorum, qui libenter quæ uera sunt audiunt, & multos quidem Iudæorum, multos etiā ex Gentibus sibi adiunxit. Christus hic erat, (aliter credebatur) Hunc accusatione primorum nostræ Gentis uirorum, cum Pilatus in crucem agendum esse decreuisset, non deseruerunt, ut qui ab initio eum dilexerunt. Apparuit enim eis die tertio iterum uiuus, quemadmodum diuinitus inspirati Prophetæ, uel hæc, uel alia de eo innumera miracula futura esse prędixerant. Sed in hodiernum diem Christianorum qui ab ipso nuncupati sunt, & nomen perseuerat, & genus. Alibi quoq; sic ait: Ananias iunior, proteruus, & insolens moribus, fratrem Iesu, qui dicitur Christus, nomine Iacobum, & alios quàm plurimos quasi contra legem agentes accusans, tradidit lapidandos. Qui autem uidebantur esse moderatissimi ciuitatis, & circa legis integritatem habere solicitudinem, grauiter hoc tulere, miseruntq; latenter ad regem, rogantes eum, ut scriberet Ananiæ, ne talia perpetraret, cum neq; prius rectè fecisset. Hæc Iosephus in uigesimo Antiquitatum libro.

De resurrectione Christi.

CAEtera quidem miracula Iesu, quia sępe, & multa, & corā populo facta sunt, & decantantur à multis, negare non audetis. Resurrectionem aūt, quāuis multi de illa scripserint, tamen quia nō omnibus nota fuit, omnino negatis. Hanc tamen à Iosepho cōfirmatam uidetis. An nescitis corpus illud Iesu, quod pôst resurrectionem immortale diuinumq; omnino fuerat effectum, non decuisse quorumlibet mortalium oculis, sed ab illis duntaxat uideri, qui statuti testes alijs à Deo fuissent. Viderunt autem Iesum ex mortuis suscitatum XL. diebus sæpe & pluries, neq; solū Apostoli, uel discipuli, uerum etiam plures quam quingenti fratres simul congregati, quod testatur Paulus Apostolus dicens: multos illorum adhuc, cum illa scriberet, uiuere. Resurrexisse uerè Iesum non illi solum testantur. Verum etiam mille hominū millia tàm Iudæorum, quàm Gentilium, qui sicuti & illi pro sola Iesu publicè, ignominioseq; interfecti gloria, certam acerbissimamq; mortem libentissimè subierunt. Deridenda est igitur ficta illa à uobis Historia, discipulos corpus eius, sepulchro surreptū in hortis inter herbas occultauisse, sed paulò pôst ab exploratoribus ad hoc ipsum à Pontifice missis, fuisse repertum. O imprudentes nimium, & inepti, cur cadauer illud in foro non suspendistis? si delere Iesu gloriam penitus studebatis, sic enim omnes subito Nazarenam sectam deseruissent.

Confirmatio Trinitatis Dei diuinitatis Christi ex Iudaicis.

Cap. XXXI.

QVid diuinam trinitatem uituperatis, uestrorum mysteriorum prorsus ignari? Legite uestrorum interpretum commētaria super Psalmum, Deus Deus Dominus locutus est, & uocauit terram. In illis enim quæritur, quam ob causam Psalmus ter uocat Deum, atq; respondetur, ut uidelicet ostenderet, Deum tribus his nominibus seculum creauisse, secundū tres proprietates, quibus creatus est mundus. Hæ uerò sunt, sapientia, scientia, & prudentia, sicut legitur in Prouerbijs Salomonis: Dominus in sapientia fundauit terram, ordinauit cœlos in prudentia, & in scientia sua abyssi erumpunt. Ter quoq; nominatur Deus in Exodo. Ego sum Dominus Deus tuus, Deus Zelator. Ecce tria diuina nomina secundū tres Dei proprietates, quibus constituta sunt omnia. Legitur similiter in libro Iosuę: Deus Deus Dominus ipse scit, hæc ibi. Similem expositionem in commentarijs uestris in Genesim rapietis, in ea parte præcipuè. In principio creauit Deus cœlū & terram, ubi Rabi Eliazar inquit. Non est creatus mundus, nisi per uerbum, uel cum uerbo Dei, sicut habetur in Psalmo, Verbo Dñi cœli firmati sunt. Et sequit̃ ibidem, Rabi Symeon inquit, Inspirauit, uel insufflauit Deus spumum sanctū, & creatus est mundus, sicut in Psalmo legitur: Spiritu oris eius omnis uirtus (aliter exercitus) eorum, hæc ibi. Negatis Deum filium naturalē, id est, eiusdem naturæ, habere, Deus tamen in Psalmis ait: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Neq; hoc de angelis, animisq; dici potest, qui non geniti, sed creati sunt. Non enim de substantia Dei, sed de nihilo processerunt, ideò & si quādoq; dicuntur in sacris literis filij Dei, nunquam tamen à Deo dicuntur geniti. Dixit aūt hodie, id est, in ęterno, hodie scilicet in præsenti illo æternitatis statu, qui neq; principiū habet, neq; finē. Quicquid enim ex substantia Dei est, & intra Deum, æternum est. Ideò in Psalmo, Deus iudicium tuum regi da. Vbi manifestè de filio Dei tractatur, de ipso filio dicitur: Erit nomen eius in secula, & ante solem permanet nomen eius. Quòd autem de filio Dei æterno sit sermo, illud declarat, quod ubi trāslatio nostra dicit, permanet. Hebraicus textus habet ynnon, quæ quidem dictio à nyn deriuatur, nyn filius est. ynnon ergo quid aliud significat quam filium, progenitum, natum, atq; absolutum. Quòd Deus filium habeat. Salomon in Prouerbijs testimonio est. Quis ascendit in cœlū, atq; descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligauit aquas, quasi in uestimento? quis suscitauit omnes terminos terræ? quod nomen est eius? & nomen filij eius? si nosti. Audite insuper Esaiam ad Deum ita clamantem: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Ter Sanctus trinitatem diuinarum significat personarū. Dominus, in singulari unicam Dei substantiam. Plena est omnis terra gloria eius, hoc assumptionem hominis è uerbo Dei factam significat, nam ibidem Esaias Deum in throno sub figura hominis collocabat.

bat. Vt autem ostenderet, uos mysteria huiusmodi non satis intellecturos, adiungit de cæcitate, surditate, pertinacia uestra multa, quę narrauimus aliàs. Inducit & alibi Deum ita loquentem: Accedite ad me, audite hæc à principio, nō in abscondito locutus sum, ex tempore quo facta sunt, ibi eram, & nunc Dominus Deus misit me, & spiritus eius. Ille ergo qui à principio, scilicet legis, non est locutus in abscondito, scilicet quia palam in monte Synai omnibus audientibus, qui & illo tempore ibi erat, uidelicet ipse Deus legis author, nūc à Deo mittitur, id est, filius Deus genitus à patre Deo naturam assumpsit humanam. Spiritus etiam Dei hunc mittit, quoniam per Spiritum sanctū facta est Dei hominisq; coniunctio. Quilibet istorum qui mittunt, necessariò Deus est, quando qui mittitur est Deus, & quamuis Deus unus sit, aliqua tamen licet incogitabilis distinctio est inter eos qui mittunt, atq; illum q mittitur. Quod autem qui hic inducitur, tanquam loquens sit ipse Deus, patet per antecedentia, dicit enim: Ego primus, & ego nouissimus, manus mea fundauit terram. Patet enim per sequentia, nam pòst omnia quæ adduximus, subditur. Hæc dicit Dominus redemptor tuus sanctus Israël. Sed audire licet Dauidem ita clamantem: Quo ibo à spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam? si ascendero in cœlum ibi es, in quibus uerbis Spiritum Dei ubiq; uult esse, Iudæi autem & Christiani solum Deum ubiq; esse uolunt. Constat igitur Spiritum illum non spirationem quandam extra Deum, sed Spiritum sanctum, Deumq; existere, de quo inquit Iob: Spiritus Dei fecit me, & spiraculum omnipotentis uiuificat me. Facere autem hominem, id est, animum, atq; uiuificare, solius Dei officium est. Præterea in uestris illis super Genesim commentarijs quæritur, quid sit spiritus ille Dei, qui ferebatur super aquas, ac respondetur ibidem, Messię hic spiritus est, de quo apud Esaiam legitur, & requiescet super eū spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus. Hæc ibi. Ex quo patet, & spiritum illum Deum esse, & Messiam esse Deum. Item in eisdem commentarijs Rabi Symeon dicit: Quid est illud quod in Psalmo legitur, spiritu oris eius omnis uirtus eorum, & respondet, hoc est, inspirauit Deus spiritum oris sui, & creatus est mundus. Accedit ad hæc quòd Rabi Moses Gerundensis exponens. In principio creauit Deus cœlum & terram, inquit in principio, id est, in sapientia, quę est principium principiorum. Atq; ideò in trāslatione Hierosolymitano loco eius quod est in principio habetur, in sapientia. Quod aūt in Deo sit sapientia quædam à Deo concepta ab æuo tanquam proles, Salomon Propheta sic aperit, sapientiam inducens ita loquentem: Audita quia de rebus magis locutura sum, Deus possidet me in initio uiarum suarum, antequam quicquam faceret à principio ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram, nec dum fontes aquarum eruperant, nec dum montes graui mole constiterant, ante omnes colles ego parturiebar. Adhuc terram nō fecerat, & flumina, & cardines orbis terrę. Quando præparabat cœlos, aderam, quando certa lege & gyro uallabat abyssos, usque ad eam partem cum illo eram cuncta componens. Lætabar aūt coram ipso in omni tempore. In ijs patet, quod sapientia huiusmodi ab ęuo non modo concepta erat, sed & parturiebatur, imò tanquam absoluta iam aderat, & lætabatur, & tanquam suo quodam pacto à generante distincta, cum illo erat, & cuncta componens tanquam ipsa sit Deus. Quæ quidem licet à patre gignatur, semper tamen cum patre simul extitit, quæ enim sine motu fiunt, momento efficiuntur, talia uerò dum fiunt iam sunt, quemadmodum aër dum illuminatur, iam illuminatus est, & ueritas, ratioq; rerum dum intelligitur, iam est intellecta. Verbum ergo ratioque ipsa Dei, quia & sine motu & intelligibili modo gignitur, dum concipitur, iam paritur, dum paritur, simul adest, simulq; cuncta componit. Antiquissima apud patres uestros hæc sententia fuit, siquidem Moses ait: In principio creauit Heloym, & cætera, Heloym plurale est, singulare enim eius est Heluel, creauit singulare. Nempe quia in una & simplici Dei essentia est quidam numerus personarum, ideò Moses, & alij multi Hebræorum in solo Deo hôc modo loquendi usi sunt nomine quidem plurali, & singulari uerbo, atque econuersò utentes. Significatur similis in Deo numerus etiam ultimo Iosuæ libro: Nō poteris seruire Domino, quia Deus sanctus ipse, Hebraica ueritas habet, quia Heloym sanct ipse. Rursus Hieremias. Peruertistis uerba Dei uiuentis, Domini

exercituum

exercituum Dei nostri, Hebraica ueritas habet, Heloym haym, id est, Deorum uiuentium. Quod autem sequitur, habet singulare, sicut nos habemus, iungitur nomen Dei plurale uerbo plurali in Regum libro secundo. Quæ est Gens ut populus Israël: propter quam iuit Deus, ut redimeret sibi in populum. Veritas Hebraica dicit, iuerunt Heloym, id est Dij. Item in Ecclesiaste legitur: Quis est homo, ut possit sequi regem factorem suum. Hebraicus textus dicit: Quis est homo, ut intret post regẽ, qui iam fecerunt eum. Dauid cum Deo ipsi dicit: Vnxit te Deus Deus tuus oleo lętitiæ, nónne differentiam quandam ponit in Deo inter num qui ungitur, & eum qui ungit, imò eos qui ungunt. Tetigit enim filium, qui ungitur, & Patrem ac Spiritum, quando de ungentibus dixit: Deus Deus. Quod autem Deo ipsi loquatur, patet ex præcedentibus, prædixit enim: sedes tua Deus. Sed & quando dicit de Domino Deo suo. Dixit Dominus Domino meo sede à dextris meis, nónne inter eum qui sedet ad dexterã, & eum prope quem sedet differentiam significat personalem. Quod autem duo isti in natura conueniant, translatio Chaldæa demonstrat, dicit enim: Dixit Dominus uerbo suo. Apparet etiam per illa, quæ in eodem Psalmo sequuntur: Ex utero ante luciferum genui te, id est, ante creatus, ex intima mea substantia, & intrinsecus, quod soli Deo Dei filio conuenit, duę tamen personæ monstrantur etiam, cum dicitur, genui te. genitor namqꝫ, & genitus persona differũt. Quid ultra uagamur? Moses rem ipsam declarat, inquit enim: Dixit Deus faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & subdit, fecit Deus hominem. In hac oratione bis Deo singularem proprietatem attribuit, bis quoqꝫ pluralem, ut efficatius declaret in unitate essentiæ esse numerum personarum. Hinc Deus loquens ad Mosem ait: Ego sum Deus Patrũ tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Prima unam Dei substantiam esse designat, deinde trina repetitione ternarum personarum numerum manifestat. Meminisse uerò oportet, quòd quamuis in humano artifice potentia, sapientia, uoluntas, siue bonitas quodammodo differant, nemo tamẽ ob huiusmodi differentiam dicit, artifex ille fecerunt, uel artifices illi fecit, qui tria illa personas non constituunt differentes. In solo autem Deo, & quasi semper sacræ literæ cum singulari plurale coniungunt, quia uidelicet in illo solo unica natura est, ac tres personæ, atqꝫ in eo non modo sunt tres uires, quemadmodum in artifice, sed tres etiam personæ mirabili quodam pacto distinctæ inuicem & unitæ.

Confirmatio paßionis Meßiæ contra Iudæos, ex Iudaicis.
Cap. XXXII.

Deridetis nos ridiculi, quòd Messiam ob originalem culpam fuisse passurũ existimemus, quòd autem passurus fuerit multa & grauia, primo quidem rationibus, deinde ex mente tam Prophetarum, quàm interpretum uestrorum in superioribus sæpe monstrauimus. Sed scio quid uolebatis, Deũ uidelicet sua quadam liberalitate, uel clementia absqꝫ passione Messiæ delicta hominibus condonare. An obliti estis antiquæ illius sententiæ, quę apud doctores uestros semper quamplurimum ualuit, quod omnia Deus præcipuè humana, duplici mensura gubernat, misericordia scilicet & iustitia. Vniuersę uię Domini, inquit Dauid, misericordia, & ueritas. id est iustitia. Rursum: Sanctum, & terribile nomen eius. Mensuram quidem misericordię in sacris literis significari uestri interpretes uolunt, ubi dicitur: Adonay Dominus, mensuram uerò iustitiæ, ubi Eloyn, id est, Deus. Rabi ergo Iosuæ considerans nominis utriusqꝫ simul iuncti uirtutem apud Mosem dicentẽ: Emisit Adam Dominus Deus de horto uoluptatis ad excolendam terram, inquit. Cum mensura quadam iustitiæ atqꝫ misericordiæ creauit Deus Adam, cum eadem dedit ei præceptum, cum eadem eiecit eũ hæc Iosue. Quia uidelicet non in expulsione solum, uerum etiam in creatione, & præcepto Mosis similiter germinat Dominus Deus. Vsus est autem Deus in creando Adam iustitia, quia non aliter formauit eum, quàm ut congrueret tam eius Ideæ, quæ semper in Deo est per quam format, quam diuinę bonitati cuius gratia format. Vsus est rursus misericordia, quia nullis Adę meritis præcedentibus ei largitus est uitam, & reliqua bona. Misericors in præcipiendo fuit, qui fructuum penè innumerabilium usum abunde cõcessit. Iustus insuper, qui minis quibusdam esum ligni scientiæ boni maliqꝫ prohibuit.

Par enim

Par enim erat ut homo lege aliqua, eſſe ſe Deo ſubiectum agnoſceret, atque declararet. Deniq; iuſtus fuit, quando poſt præuaricationem expulſione puniuit, ſed etiam ualde miſericors, quandoquidem finita quadam pœna eum affecit, qui delinquens in Deum infinitum, quodāmodo infinite peccauerat. Nunquid ergo ſub Meſſia Adam, genusq; humanum eius prole, creatori Deo, abſq; illo miſericordiæ iuſtitiæq; uinculo, ſola uidelicet miſericordia uultis conciliari? abſit. Mementote eius, quod in Deuteronomio quotidie replicatis: Dei perfecta ſunt opera, & omnes uiæ eius iudicia. Deus fidelis abſque ulla iniquitate, rectus & iuſtus eſt. Congruum igitur Dei miſericordiæ fuit, ut quandoque ſibi genus humanum conciliaret, congruum eius iuſtitiæ, ut ſatisfactio aliqua intercederet, ac ſaltem Meſſias pro cæteris ſatisfaceret, de quo Eſaias: Omnes nos ſicut oues errauimus, & homo à uia ſua errauit, id eſt, omnes homines errauerunt, quia pater omnium Adam à uia ſua errauit. Subiungit de Meſſia, & Deus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum. Scio autem uos obijcere hic ita ſolere. Abſurdum eſt ſcelere ſummo (quod in occidendo Meſſia à multis committitur) dilui ſcelera hominum arbitrari, neq; unius paſſio peccatis omnium ſatisfacit, neq; iuſtum eſt Meſſiam innocentem pro alijs nocentibus ſatisfacere. Nos uerò in hunc modum breuiter reſpondemus: Non homicidarum ſcelere, ſed Meſſiæ uirtute in malis perferendis deleta ſunt mala, proinde in Chriſto patiente maior charitas, uirtusq; fuit, quàm odium uitiumq; in omnibus delinquentibus, digniorq; Chriſti unius uita, quàm uita cunctorum. Quando ergo uitam ſuam pro omnibus tradidit, lōgè plus quàm ſatis fuerat ſatisfecit. Satisfacere autem alter pro altero poteſt, quod fieri quotidie in rebus ciuilibus cernimus, in actibus enim exterioribus ſatisfactio conſiſtit, ad hos autem & inſtrumenta, & amici accipi poſſunt. Quoniam uerò pœnitentia in actu mentis uoluntatisq; interiore uerſatur, ad ipſum met pœnitentia pertinet qui peccauit, pœnitentia ergo delictorum afficiantur oportet quilibet peccatores. Ita Deum Meſſiam pro quolibet ſatisfeciſſe uidetur. Tunc Eſaiæ illud impletur. Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, attritus eſt propter ſcelera noſtra, liuore eius ſanati ſumus. Neq; tamē impunes hinc abimus, qui ab initio mundi ad finem ob peccatum illud originale, incommoda multa ſubimus. In Chriſto autem breuis paſſio fuit, uirtus & perfectio mira, felicitas ſempiterna. Statuerat Deus ab æterno Meſſiam fore humani generis redemptorē, redemptorem dico, qui à mortiferæ culpæ ſeruitute redimeret. de quo Eſaias: Veniet de Syon redemptor. Atq; hęc in Meſſia excellens dignitas eſt, qua quidem caruiſſet, niſi propriæ carnis ſacrificio maculas populi deleuiſſet. Compertum habemus in ſacris hiſtorijs ſanctos uiros ſemper oblatione ſacrificiorum, præſertim ſanguinis aſperſione Deum placare, impetrare ab eo dona, ab imminentibus periculis populum liberare, leges diuinas ſancire, ſemel quotannis peccata populi purgare conſueuiſſe, quod quamuis non legitimè, tamen Gentiles etiam ſunt imitati. Sed ad Hebræos in præſentia ueniamus. Primum illud in Geneſi legimus, ubi Noë poſt illud commune diluuium, ædificauit altare Domino, in quo holocauſta obtulit, quàm ob cauſam placatus Deus ſtatuit, ne ulterius diluuium huiuſmodi mundo contingeret. Sequitur enim ibidem, odoratus eſt Dominus odorem ſuauitatis, & ait Dominus ad eum: nequaquam ultra maledicam terræ propter hominem. Secundùm etiam in Geneſi, ubi Abraham primum præcepto Dei ad ſacrificandum filium ſuum promptus, deinde à Deo per angelum prohibitus, arietem denique obtulit, Deoq; mactauit. Cuius uoluntatis, & uictimæ cauſa, iureiurando interpoſito, promiſit Abrahæ Deus ſingulare donum, id eſt, omnes Gentes in ſuo ſemine (quæcunque uoluerint) ſaluas fore. Tertium in Exodo reperitur, ibi enim aſperſione ſanguinis Paſchalis agni per poſtes, liminaq; domorum Dei, populus à calamitate Aegyptia liberatur. Videbo, inquit, ſanguinem & tranſibo, nec erit in uobis plaga diſperdens. Quartum quoque in Exodo, illic Moſes acceptam à Deo legem ſancire uolens, ſuper populum ſpargit ſanguinem uictimarum, ut fœdus hac ratione inter Deum & homines confirmetur. Sic enim ibi legitur. Moſes ſumptum ſanguinem reſperſit in populum, atque ait: Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit Dominus uobiſcum ſuper omnibus his ſermonibus. Quintum in Leuitico expiationis die tractatur, de quo ibi ſic legitur: In hac

die expiatio

die expiatio erit, atq; mundatio ab omnibus peccatis uestris, coram Domino mundabimini. Summus quippe Sacerdos intrans sancta sanctorum semel quotannis, coram Propitiatorio, & super Propitiatorium sacrificiorum sanguinem diffundebat. Atq; hoc sanguine ex institutione diuina populi sordes abstergebantur. Ratio constitutionis huius illic huiusmodi assignatur, quia anima carnis in sanguine est, & ego sanguinem illum dedi uobis, ut super altari meo expietis pro animabus uestris, quia sanguis pro animæ piaculo sit. Quinq; hæc à nobis narrata, ac etiam ijs maiora complecti debuit purgatio liberatioq; populi sub Messia. Meritò igitur obtulit se pro omnib. Deo, proprij sanguinis sacrificium, cuius quidem sanguinis aspersio, tanquam perfectissimum sacrificium in omnibus superioribus sacrificijs, quasi signis portendebatur. Pręsertim in oblatione Isaac à patre facta, & in Pascha. Adde, & in puerorum omnium circumcisione. Noluit aũt diuina misericordia, ut omnes homines pro peccatis suis uitam cum sanguine funderent, sed ut pro cunctis unus sanguinem spargeret, quem ob hoc præ cæteris exaltauit, quæ quidem aspersio, quamuis ratione homicidarum impia cædes fuerit, ratione tamen promptæ uoluntatis Christi se ipsum libentissimè offerentis, diuinum sacrificium fuisse censetur. Quod quidem quotannis immolatione Paschalis agni in signum uestrę expiationis, salutisq; significabatis, ac denique in Paschalis agni immolatione, scilicet mansueti Iesu Saluatoris nostri, est impletum, quod etiam quotidie in Eucharistia quodammodo repetitur. Sic ergo Christus Iesus est Sacerdos in æternum, semel seipsum Deo Patri sacrificans, qui solus mundare alios perfectè potuit, quum neq; immundus fuerit, neq; sui ipsius mundandi gratia holocaustis indiguerit, quemadmodũ cæteri ante illum Sacerdotes, qui non bestiarum sanguine, non impuro, nõ alieno, sed humano, puro, proprio humanas sordes, familiamq; suam perfectè purgauit. De ijs diuinè Paulus Apostolus in Epistola ad Hebræos. Quamobrem solutio peccatorum decẽtior fuit passione Christi, quàm si Deus absoluta potentia ignouisset, pręter enim id, quod ita fieri ad Dei iustitiam & misericordiam, rursus ad ostendendam excellentissimam Christi uirtutem, pertinebat, ad humanam quoq; doctrinam mysterium huiusmodi præ cæteris summopere contulit, exemplo uidelicet obedientiæ, mansuetudinis, charitatis, magnanimitatis, fortitudinis, mortalium contemptus, desiderij æternorum. Sic Esaię illud impletur, disciplina pacis nostræ super eum, ille siquidem fecit, ut pacem cum Deo, atq; docuit, ut inuicem haberemus. Liuore eius sanati sumus, non solum uidelicet quia pro nobis satisfecit, sed etiam quia doctrina nos, & exemplis instruxit.

Confirmatio peccati originalis, & ob hoc paßionis Meßiæ, ex Iudaicis contra Iudæos. Cap. XXXIII.

CVlpatis sępe nostram illam originalem culpam, utpote qui Prophetas uestros interpretari nescitis, ab illis enim nos hęc didicimus. Esaias ad populum ita clamat: Pater tuus primus peccauit, & interpretes tui præuaricati sunt in me, & cõtaminaui (aliter Prophanaui) Principes sanctos, & dedi ad interitum Iacob, Israël in blasphemiam. Pater primus scilicet Adam peccauit, quando præceptum diuinum neglexit. Quapropter principes sancti, id est, Patriarchæ, cæteriq; iusti ab eo descendentes, contaminati, id est, tanquam prophani à diuina uisione separati sunt, quemadmodum contaminati à templo separabantur. Transiuit autem primi illius peccati pœna in omnes descendentes ab Adam, siquidem post delictum sic Adæ comminatus est Deus: Maledicta terra in opere tuo, in labore comedes &c. Ita etiam mulieri: In dolore paries filios &c. Cùm igitur in omnes pœna illa trãsierit, in omnes quoq; culpa transiuit. Non enim uerisimile est, in cunctis hominibus tam diuturnam pœnam esse procul à culpa. Audite rursus quid apud Esaiam populo Deus dicat. Seruire me fecisti in peccatis tuis, quia Dominus Deus pro sceleribus serui populi expiandis, serui formam accepit, non poterat seruire Deus in quantum Deus, seruiuit igitur in quantum homo. Fuit ergo Messias Deus & homo, quod patet etiam per sequentia: Præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis, id est, pœnas propter iniquitatem tuã. Noli timere serue mi Iacob,

ego sum, qui delebo peccata tua, id est, quamuis delictum tuum usque adeò graue sit, ut ab humana specie sola expiari nequeat, ego tamen Deus & homo penitus expiabo. De Baptismo quoque & Spiritu sancto ita subdit: Effundam aquam super sitientem: effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam. Forte etiam in ijs significatur aqua, quam percussum Christi latus effudit, & uitæ spiritus, quem in cruce pro nobis emisit. Legite Antiquorum uestrorum in Genesi commētaria in ea parte præsertim, ubi dicit Moses: Hæ sunt generationes cœli & terræ, cum crearentur, reperietis ibi res omnes ab initio perfectas omnino à Deo creatas fuisse, sed post parentis primi peccatum statim omnes, humanas præsertim, à sua perfectione degenerasse, neque prius ad statum pristinum reuersuras, quàm filius Phares uenerit, id est, Messias, qui à Phares descendit. Ex quibus conijcere potestis uitia primorum in posteros fuisse translata, ac per Messiam curanda. Sed aliter in primo aduentu curauit, curabit aliter in secundo. Multi quoque ex doctoribus uestris, Prophetas sanctosque ueteris testamenti Patres, ante Messiæ aduentum ad inferos descendere arbitrantur, quod quidem ex hoc probant, quòd Abrahæ à Deo in Genesi dicitur: Tu ibis ad Patres tuos, ex quo Rabi Rhahamon argumentatur, quia patres Abrahæ idola coluerunt, ut apud Iosuam legitur. Abraham quando iuit ad illos, ad inferos descendisse. Idem de Isaac in Genesi traditur: Defunctus est Isaac, & mortuus, & additus est ad populos suos. Idem ibidem de Iacob, idem de Dauide in libro Regum tertio: Dormiuit Dauid cum Patribus suis. De his omnibus Rabi Rhahamon similiter argumentatur, cum ad eorum loca mittantur, qui fuerunt iniusti, & idola coluerunt, sed Christus morte sua sanctos Patres liberauit à morte, scilicet à tenebris animorum. Quod ita tetigit Zacharias: Tu autem in sanguine Testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, id est sanctos ex limbo loco arido, scilicet luminis & gaudij uacuo. Non igitur Christianorum inuentum hoc est, quòd magnus Messias laboribus suis, passionibusque animas Patrum, & succedentium ab inferis fuerit redempturus. Sed multi quoque ex antiquis Iudæis id censuerunt, præcipuè Rhahamon, quem dixi, ac præterea Osuas Hanna, Habba Iuda, qui in Talmuticis disputationibus pòst multa ad id pertinentia etiam ad hoc propositum Oseę illud adducunt. De manu mortis liberabo eos, de morte reducam eos. Item illud Esaiæ: Redempti à Domino conuertentur, ac uenient in Syon cum laude, & lætitia sempiterna super capita eorum. Syon exponunt patriam cœlestem, & meritò, non est enim in terris laus, & lætitia sempiterna. Cùm his conuenit Rabi Moses Gerundensis, imò uerò omnes Iudæi confitentur, quòd Patriarchę, & Sancti ante Messiæ aduentum in Paradisum non intrant, sed in eius suburbijs manent, donec ueniat filius Phares, id est, Christus Dauidis filius, & hoc quidem propter peccatum Adæ. Et cum hæc ita sint, nonnulli tamen inter uos, non satis docti, originalem culpam negant in succedentes fuisse translatam, atque expiandam fuisse per Christum, quasi non esse deceat tam diuturnam pœnam in omnibus sine culpa. Proinde cur Moses in Genesi scribit post transgressionem Adæ Deum collocasse Cherubin atque gladium flammeum, & uersatilem, ad uiam ligni uitæ intercludendam, nisi ut significet, propter similitudinem quandam, & culpam à parentibus primis contractam, cunctis Paradisi aditum intercludi. Meminisse debemus ingressum cœlestis regni tam arduum esse, tam preciosum, ut non solum proprijs, quotidianis singulorum peccatis, sed etiam communi totius naturæ humanæ uitio ab origine primorum nascendo contracto possit, ac debeat impediri. Et quamuis Sancti ante Christum uirtutis humanæ uiribus seipsos à proprijs peccatis liberarent, atque mundarent, unde cruciari apud inferos non debebant, nullius tamen uirtus usque adeò sufficiens erat, ut obstaculum illud, quod in communi culpa totius humanæ naturæ consistebat, auferre ualeret, ac Paradisi aditum patefacere, sed culpa obligatioque huiusmodi passione Christi communiter dissoluta est. Deus enim, ut Esaias inquit, in eo posuit peccatum omnium nostrum, per illum igitur cœlestis patriæ portas aperuit. Hoc mysterium Ieremias ita significauit: Tibi peccauimus, expectatio Israël, Saluator in tempore tribulationis. Quare futurus es sicut colonus in terra, & quasi uiator declinans ad manendum. Quare futurus es quasi uir uagus, & quasi qui non possit saluare. Tu autem in nobis es Domine, & nomen sanctum tuum

inuocatum

inuocatum est super nos, ne derelinquas nos Domine Deus noster. Nonnulli inter uos interrogant, cur Christus delendo culpam, non deleuit pœnam illam: in sudore uultus tui &c. & in dolore paries filios, & similia. Vt uidelicet his stimulis quotidie agnoscamus quam pessimum fuit, atque est, Dei mandata contemnere, atq; exercitatione moralium uirtutum ad beatitudinem consequendam magis proficiamus. Accedit quod redemptio, uictoria, libertas, affluentia, pax quæ promissa fuerunt nobis Messię tempore, forte ad spiritalia pertinebant, quæ ad beatitudinem conferunt, non ad corporalia, quæ uel non conferunt, uel impediunt. Sic passione ueraq; Christi fide originale illud peccatum ablatum fuit, quantum uidelicet ad culpam spectat, quæ beatitudinem ultimam impedit, laboriosa uerò illa relicta sunt, quæ non modo non impediunt, sed conducunt. Sed obijcitis Ezechielis illud: Filius non portabit patris iniquitatem. Nos autem sic exponimus, filium uidelicet propter peccatum patris non puniri, si penitus culpæ expers fuerit, omnes autem primæ illius culpæ participes nascebantur. Sicut enim quotidiana uitia à patre in filium imitatione, sic primũ transit origine. Neq; mirandum est, quòd primi parentis uitium in posteros transiuerit, quotidie namq; in pueris tam auorum, quàm genitorum gestus, affectus, mores agnoscimus. Sic natura comparatum est, ut corpus & anima proportione quadam harmonica cõgruant, atq; in uno esse conueniant, motusq; corporis in animam quodammodo, animæ in corpus, facilè & uehemẽtissimè penetrent. Non educitur anima filij uel à corpore patris, uel anima, sed corpus tale, & cum tali quadam procliuitate, à tali quodam corpore genitoris. Sic uuas acerbas comederunt patres, ac dentes filiorum obstupuerunt, procliuitatis illius anima ob cognationem quandam affectumq; erga corpus proprium particeps quodammodo redditur, præsertim secundùm uim eius inferiorem, quæ corpori propinquat, multumq; consentit. Deinde uis superior animæ naturali quodam amore interiori sępe obsequitur, fermè sicut illa corpori, obsequitur, inquam, quasi similiter, sed non æque. Motus autem qui in anima actio est, fit in corpore passio, qui in corpore passio, fit in animo sensus, atq; compassio, affectio quæ in corpore pœna culpæ est, in anima culpa. Obijcitis præterea hunc in modum. Peccatum adeò est uoluntarium, quòd si non esset uoluntarium, non esset peccatum. Sed peccatum originale, dicitur macula per originem à genitore contracta. Cùm autem in prole non sit uoluntaria, non est peccatum. Imò peccatũ est, quum sit obliquitas quædã à recto declinans, & ad finem consequendum inepta. quemadmodum defectus in claudo. Peccatum est, inquam, non tam propriæ naturæ, quàm communis. Voluntarium autem quodammodo fit in prole, in quantum libenter procliuitatẽ huiusmodi sequitur, uoluntarium est insuper non tã uoluntate prolis propria, quàm uoluntate ipsius Adæ, qui generationis motione omnes, qui ex eius stirpe pullulant, quodammodo mouet, non aliter quàm animæ unius uoluntas membra corporis ad actum plurima mouet. Idcircò quemadmodum pedis motus nõ uoluntate pedis propria, sed communi animæ uoluntate, quæ primo membra mouet, dicitur uoluntarius similiterq; capitis, manusq; motus: & reliquorum, sic obliquitas illa homini naturalis, propter uoluntatem Adæ quodammodo omnes mouentis potius, quàm propter propriam uoluntaria iudicatur. Sunt inter uos, qui contra nos hac ratione argumententur Si peccatum à primis parentibus ideò in nos trãsfusum est, quoniam in eis fuimus, ab eisq; naturam humanam accepimus, eodem pacto singula peccata singulorum progenitorum ab initio mundi, usq; ad nos necessariò nascentibus nobis insererentur. Respondent ad hæc nostri Theologi, nullum uitium uel parentis primi, uel cæterorum in nascentes necessariò traduci, præter primum. Homo namq; idem secum non numero indiuiduoq;, sed specie generat. Atq; idcirco quæ ad propriam cuiusq; personam propriè pertinent, filijs ab origine non traduntur, sed quæ ad speciem attinent. Non enim Musicus, Philosophusq; musicũ generat uel Philosophum. Homo tamen uidens, audiens, bipes. nisi quid impediuerit, hominem bipedem generat, uidendi, audiendiq; compotem. Vitium uerò primum speciei humanę naturalis captus cum sit, cætera aduentitia sunt, fiuntq; propria singulorum. Scio uos hic obijcere solere, Adæ peccatum, quia ex actu proprio liberi arbitrij processerit, ad personam propriam potius, quàm ad speciem pertinuisse. Ad hoc etiam ex Theologorum nostrorũ mente ita respondeo: Ad per-

sonam

sonam cuiusque duobus modis aliquid pertinet, uel secundũ ipsam, uel quodam gratiæ munere. Similiter ad naturam dupliciter potest aliquid attinere, uel secundũ ipsam, uidelicet, quòd ex naturæ principijs, elemẽtisque profluit, uel super naturalis gratiæ dono. Originalem iustitiam humana natura non ex interioribus principijs eius habuit ab initio, sed gratiæ diuinæ dono quod ab origine toti naturæ humanę in primo parente traditur fuisse collatũ. Donum huiusmodi ille ob primi delicti culpam amisit. Itaque sicut originalis illa iustitia, nisi ille deliquisset, una cum propagatione naturæ fuisset in posteris conseruata, ita opposita quædã peruersitas, & obliquitas in successione cum natura traducitur. Idcirco uitium huiusmodi, naturæ potius euasit quàm personæ. Cætera uitia, uel Adæ, uel aliorum naturarum quidem, non quantum ad id quod naturæ est, sed quantum ad id quod est personæ deprauant, ideò in filios & nepotes nõ necessariò diffunduntur. Quid ergo nobis Christi passio contulit? obstaculum culpæ originalis auferendo, Paradisi aditum patefecit, quem ante illum ingredi homines sancti non poterãt. Nunquid si Adam non deliquisset, tam ipse quam cæteri iusti beati fuissent? Paradisum profecto possedissent, sed terrenum. Cœlestis autem Paradisi, aduentus Dei sub Christi persona nos compotes reddidit, unde plus lucri in uirtute Christi fuit, quã in Adæ uitio damni. Vitium Adæ secundũ se, cruciatum nobis quidem non attulit inferorum, sed abstulit Paradisum duntaxat terrenum, Christi uirtus ab inferis tuetur, Paradisum cœlestẽ largitur. Hinc Paulus Apostolus: Vbi abundauit peccatum, superabundauit & gratia. Omitto minora illa, quòd per Christum diabolus princeps olim mundi huius, id est, hominum mundanorum, eiectus est foras, non ulterius per idololatriam nos deludit, non tot Gentium tam acriter, ut solebat, animos & corpora uexat, nisi interdũ certi finis gratia permittatur à Deo, per fidem Messiæ qui iam uenit, diabolo resistimus, per fidẽ Messiæ uenturi, sancti ante Christum diabolo restiterunt. Nullus tamen tunc illius manus sic euadere poterat, ut cuiusdam inferni, id est, lymbi deuitaret ingressum. Quod ita cecinit Dauid: Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortem, & liberabit animam suam de manu inferni. Cõtra id uenenum atque similia, uirtus, passio, mysteria, doctrina, exemplar, fides Christi abunde nobis remedia præbent. Prę cæteris Baptismus in uirtute Spiritus sancti, fideique Christi, culpam illam, obligationemque in animo eius, qui Baptismo lauatur, dissoluit, procliuitatem uerò naturæ corporis insitam non extirpat. Spiritus enim, & spirituale mysterium non corpus, sed spiritum, uolũtatemque propriè respicit, hinc fit, ut qui ex baptizati corpore generãtur, quia nascũtur immundi, Baptismo ipsi quoque egentes cogantur, singuli quotidie à Christi mysterio donum purificationis agnoscere, perinde ac tritici granum, quod & si arte mundatum est, grana tamen immunda generat, ita ut arte rursus indigeant. Ars enim indiuidui proprietatẽ potius, quàm speciei naturam, uimque generandi mundauerat.

Probatio quòd testamenti ueteris cerimoniæ merito consumptæ, consummatæque sunt adueniente nouo, ex Iudaicis contra Iudæos.

Cap. XXXIIII.

SI Veteris Testamenti regnum, Prophetia, sacerdotium, sacrificium tempore Messiæ regis sacerdotisque æterni, finisque Prophetarum, nouo quodam Testamento introducto, auferri ex institutione diuina, sicut aliàs ostendimus, debuerunt, multò magis minutæ illæ ceremoniæ, in quibus parum momenti erat, iure euanuerunt, quod ex nonnullis Prophetarum uaticinijs aliàs declaraui. Illæ siquidem non aliter, res Christianas ceremoniasque, quàm prophetiæ prænunciabant. Consummatis tandem oraculis Prophetarum, meritò consumptæ sunt ceremoniæ. Vos tamen adhuc ea mordicus tenetis Iudæi, præ cæteris pertinaces, illud Mosi in Deuteronomio contra nos adducentes: Et nunc Israël audi præcepta, & iudicia, quæ doceo te, ut faciens ea uiuas, & ingrediens possideas terram, quàm Dominus Deus patrum nostrorum daturus est nobis, non addetis ad uerbum, quod uobis loquor, neque auferetis ex eo. Considerandа hæc uerba sunt diligenter. Moses ad subiectum sibi gregem loquitur, dicit enim, Israël audi, non dixit, non addatur, uel minuatur ab ullo, sed non addetis uos

detis uos,neq; auferetis. Abstulit igitur subiecto gregi mutandi potestatē. Deo uerò qui supra Mosem est,uel egregio nuncio,qui à Deo mutādi habuerit potestatē,nō abstulit.

Hieremias ita reclamat: Ecce dies ueniunt dicit Dñs, & feriā (aliter consummabo) domui Israël & domui Iuda fœdus (aliter Testamētum) nouū,nō secūdū Testam.eū (aliter pactum) quod disposui (aliter pepigi) patrib. eorum in die, quia apprehendi manum eorum,ut educerem eos de terra Aegypti,pactum quod irritū fecerūt (aliter,quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo) & ego neglexi eos (aliter,abominatus sum) dicit Dominus. Sed hoc erit Testamentū (aliter,pactum) quod cōstituā cum domo Israël. Post dies illos dicit Dominus,dabo legem meam in mētem (aliter in uisceribus eorum) & in corde eorū scribā eam, & uidebo eos, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in plebem. Et docebit unusquisq; proximum suum, & unusquisq; fratrem suum dicens: cognosce Dominum,quoniam omnes scient,me scilicet unicum esse Deum, & sequitur, à maiore usq; ad minorem,quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum illorū iam non recordabor. In ijs promittit Deus aliquādo, se nouum pactum Testamentūq; dispositurum, nouam traditurum legem differentem ab illa, quàm dederat Mosi,postquam Iudæos ab Aegyptijs liberauerat,inscripturum eam nō tabulis lapideis & chartis amplius,sed mentibus hominū,quasi prima illa deleri potuerit,non secūda. Ac ceremoniæ ueteres,nouo Testamento introducto, secundum spiritalem intelligentiam seruari debuerint. Certè ut Paulus Apostolus ait,quando Propheta dicit: pactum Testamentumq; nouum,significat alterum consenescere,atq; deficere posse. Sed quando hæc fuerunt? quando impletum est illud,uidebo eos, & ero illis in Deum. Videt semper Deus homines intellectu,sed oculis insuper uidit,cum assumpsit hominem,hominē inquam, qui hominibus re uera Deus habitus est. De quo Dauid,uidebitur Deus deorum in Syon, & Zacharias,tu es Deus, & in te est Deus,nec est absq; te Deus. Ex quibus ostenditur Messiæ noui Testamenti,pactiq; conditoris diuinitas,significatur etiam diuinarum distinctio personarum. Sed ne quis turbetur, quod in uarijs translationibus uaria uocabula sint,alibi pactum,alibi Testamentum. Sciendum est uocabulum hoc ab Hieremia introduci,scilicet Berith,quod legem,pactum,fœdus,Testamentumq; significat. Nouam legem Messię legem intelligi uestri interpretes confitentur,unde doctores Talmutici legem Messiæ aiunt excellentiorem fore Mosaica. Legite horum commentariola in Salomonis Ecclesiastem. Hæc ibi reperietis, omnis lex præsentis seculi uanitas quædā est ad futuri seculi legem,id est,ad legem Messiæ, nam in sequentibus sic res declaratur. Omnis lex,quam quis in hoc secula discit,uanum quiddam est, si ad Messiæ legem conferatur. Hæc ibi. Videtis ergo legem Messiæ esse à lege Mosi differentem,cęremoniasq; Mosaicas in Messiæ conspectu penitus euanescere. Vana uerò Mosis lex appellatur, non absolutè,sed ad Christi legem,cæteris enim præstantior est. Sed cur uana? quia per ciuiles uirtutes tantum humanum genus,non ad cœlestis beatitudinis finem, sed uiam duntaxat dirigere potest. Christiana per purgatorias purgatiq; animi uirtutes ad exemplares uirtutes,cœlestemq; felicitatem perfectè perducit. Non enim datur perfecta felicitas,nisi animis perfectè purgatis,hoc non Mosaica,sed Christiana lex efficit. Præparatio igitur quędam est Mosaica lex ad Christi legem,quasi formam,habitumq; perfectū, cum uerò quis possidet habitum,præparatione non indiget. Quò autem sub Mosi lege Sancti Paradisum non ingrediantur,sed Messiæ legem, gratiamq; expectent,uos,ut in superioribus diximus,confitemini. Ob hoc,ut arbitror,Moses legem suam seruantibus præmia solum temporalia pollicetur, nō enim potest ea doctrina ad maius aliquid aspirare. Moses in Deuteronomio rem omnem sic aperit: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia,quæ præcepero illi. Siquis autem uerba eius, quæ loquetur in nomine meo audire noluerit. Ego ultor existam. Nónne uidetis Deum Prophetam quendam præter Mosem in populo uestro creaturum fuisse? daturum ei condendarum ab initio legum authoritatem. Huic mutare omnia pro arbitrio licet,mutare,inquam, imaginem in substantiam,ut imperfecta perficiat. Vos ei credere omnia non minus quam Mosi diuino iussu debetis, & quia neq; omnes,neq; omnia credidistis,ut minatus est Deus,extermi-

nati estis. Non fingant Arabes Mahumethem regem, imò tyrannum fuisse talem, cuius
lex nõ coartauit Mosaicam ex se ualde liberam, sed nimium relaxauit, cui neq; tempus,
neq; locus, neq; ulla Prophetarum dicta conueniunt. Sed quonam pacto potuit Mahu-
methes esse Propheta illa supremus ex Iudæorum populo suscitandus, cum ipse in Al-
corano confiteatur Iesum Nazarenum ultimum Hebræorum, summumq; fuisse Pro-
phetam. Iudæi quondam præsertim Africani his Mosi uerbis admoniti, Messiam expe-
ctabant nouarum legem conditorem. Sed Rabi Moses scripsit ad illos, non promitti à
Deo Prophetam legum conditorem, sed solum, presagum futurorum. Volebat, inquit,
Deus à Iudæis auguria, quibus utebantur Cananæi, fugare, hinc eis dicebat: Gentes i-
stę, quarum possidebis terram. Augures & Diuinos audiunt, tu autem à Domino Deo
tuo aliter institutus es, scilicet, ut non per auguria, sed per Prophetas à Deo missos futu-
ra prænoscas, ideò subdit: Prophetam de Gente tua, & fratribus tuis, sicut me, suscitabit
tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies. Hinc Rabi Moses ad Africanos. Nos etiam af-
firmamus hæc Mosi uerba non aliter exponenda esse, quàm Africanus Rabi Moses ex-
posuerit. Sed consideremus magnum Mosem in eodem Deuteronomij capitulo in se-
quentibus ita loquentem: Vt petisti à Domino Deo tuo in Oreb, quando concio con-
gregata est, atq; dixisti: ultra non audiam uocem Domini Dei mei, & ignem hunc maxi-
mum amplius non uidebo, ne moriar. Et ait Dominus: Mihi benè omnia sunt locuti,
Prophetam suscitabo eis, de medio fratrum suorum similem tui, & ponam uerba mea
in ore eius, loqueturq; ad eos omnia, quæ præcepero illi. Si quis autem uerba quæ lo-
quetur audire noluerit, ego ultor existam. Videtis ad populum, quãdo in monte Oreb
tradita lex fuit, igni, cæteris'que horribilibus signis fuisse perterritum, rogatum deinde
Deum, ne ulterius eo pacto ad populum loqueretur. Vnde promisit Deus aliâs se abs-
que ullo terrore per Prophetam quendam, qui uerus homo foret, qualis Moses, legem
populo traditurum. In superioribus ergo capituli uerbis, Moses de Propheta futuro-
rum pręcone, quales multi fuerunt. In sequentibus autem de Propheta legum condi-
torem, (qualem Iesum Nazarenum fuisse uolumus) loquitur. Sed turbat uos nimium
scio, quòd iussit Moses semper eius mandata seruari. Mementote à Grammaticis ue-
stris tractari, dictiones ad sempiternum pertinentes duplices esse: alias ad sempiternum
absolutè, alias ad sempiternum cum quadam conditione referri. In primo genere est
Cela, & ubi apud nos Psalmus dicit, in secula seculorum laudabunt te, apud Hebræos
est Cela. Est etiam in eo genere Necali, atque ubi Psalmus Græcè & Latinè dicit: Vi-
uet in æternum, Hebraicè sonat, Necali. In secundo genere Hebraicè est holam, Latinè
seculum. Hoc pacto in Deuteronomio de seruo emptitio dicit: Erit tibi seruus ho-
lam, id est, in seculum, in seculum inquam uitæ tuæ, uel serui non ultra, unde seculum
ibi non totam rerum, sed huius, uel illius hominis durationem significat. Moses autem
ubi ceremonias seruari iubet circa Sabbatum, Pascha, Pentecosten, festumq; Taberna-
culorum, expiationis diem, atque similia, nunquam illis dictionibus, quæ absolutam
æternitatem significant, utitur, sed holam duntaxat, quod certum significat seculum,
id est, totum seculum ueteris Testamenti, donec Testamentum nouum per Messiam
constituatur, & ceremoniæ ueteres dum uidebuntur arescere, reuirescant, & in nouis
consumentur potius quàm consumantur. Sic Iesus noster impleuit legem, quando
quæ fuerant imperfecta perfecit. Atque hæc ipsa legis Christianæ perfectio declarat
ipsam Mosaicarum constitutionum finem terminumq; durationis extremum existere,
quod per Hieremiam prædixerat, ut diximus, Deus legem nouam promittens à Mo-
saica differentem. Si quis autem qua in re perfectior noua sit quàm uetus, inquirat,
consideret quinque præcipuas, quantum ad propositum spectat, nouæ, id est, Christia-
næ legis excellentias esse. Prima est, Lex Mosaica in tabulis lapideis corruptibilibusq;
tradita fuit: Lex noua erat, ut Hieremias ait, cordibus, & mentibus inurenda. Quod
quidem significat, nouam hanc disciplinam magis spiritalem esse, adde & æternam,
quoniam naturalis legis instar æternis mentibus imprimitur in æternum. Vetus au-
tem temporali subiecta data fuit ad tempus. Secunda, Vetus illa constitutio præter

illa, quæ ad legem pertinent naturalem, solum Gentem Israëliticam, (cui data est) obligant. Hinc Psalmista de Deo dicit: Annuncians uerbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël, non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Lex autem noua non aliter, quàm naturalis omnes astringit. Quapropter Esaias de Messia, eiusque doctrina sic inquit: Donec ponat in terra iudicium, & legē eius insulæ exspectabunt. Tertia, Prisca decreta, (his exceptis, quæ ad naturale ius pertinent) etiam subiectum populum, non ubique, sed in sola promissionis regione alligasse dicuntur. Quod ita Deuteronomij uerba declarant: Scitis, quod docuerim uos præcepta, atque iustitias, sicut mandauit mihi Dominus Deus meus, ut faciatis ea in terra, quàm possessuri estis. Rursus, mihique mandauit eodem tempore, ut docerē uos ceremonias, & iudicia, quæ facere deberetis in terra, quàm possessuri estis. Iterum: Tu uerò hic sta mecum, & loquar tibi omnia mandata, & ceremonias, atque iudicia, quæ docebis eos, ut faciant ea in terra, quam dabo eis in possessionem. Messiæ autem iura non minus, quàm naturalia ubique sunt obseruanda, igitur apud Malachiam, Deus quandoque uetera reprobat sacrificia: Non est mihi uoluntas in uobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu uestra. Deinde subdit: Ab ortu enim Solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Sacra igitur, quæ in ueteri lege in Solis terræ promissionis templis, & tabernaculis celebrari licebat, quandoque scilicet sub Messia, ubique Deo grata futura erant. Quarta, Lex uetus sola corporalia, temporaliaque bona pollicetur, & mala minatur, ut in Leuitico, & alibi sępe patet. Noua, spiritalia & æterna. Quinta, Vetus, ciuiles uirtutes communesque dūtaxat inducit, quibus perturbationes amputat. Noua, purgatorias animique purgati, quibus affectus extirpat, & obliuioni tanquam igni tradit fomites uitiorum. Sed cur istud? quia Deus rudem adhuc populum, sicuti par erat, leuioribus disciplinis erudiret, manifestioribusque tam bonis quàm malis mouere statuerat, quod etiam Rabi Moses Aegyptius in commentarijs libri Camedrim confitetur. At uerò tempore Christi, populi iam eruditiores euaserunt. Tunc, (ut Esaias inquit) repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris cooperientis. Tunc igitur Deus uerioribus præmijs exactoribusque institutis genus humanum prouocauit, atque formauit. Meritò igitur, accedente lege noua tanquam forma, uetus ueluti præparatio uel abit, uel transit in nouam, impleturque in noua. Quod quid omnino tacere non potuit Rabi Moses in Deuteronomio, Vbi mundi ætatem in secula duo distribuit, seculum uidelicet præsens, seculumue Messiæ. Ac Talmutici interpretes, sicut aliàs diximus, seculum præsens, & futurum legis, & Messiæ secula esse uolunt, uanamque seculi huius legem, ad Messiæ legem esse fatentur, quasi in seculo legem Christi, seculum lexque uetus finiatur, atque expleatur.

Distinctio præceptorum Mosis.

MOsis præcepta præcipua illa sunt, quę in Decalogo continentur, data enim à Deo sunt absque medio in tabulis lapideis populo uniuerso, deinde tanquam perpetua in arca Testamenti in sancto sanctorum inclusa. Cætera uerò minutiora sunt, ac data per Mosem, & ab eo chartis inscripta, atque extra sanctorum sancta posita. Inter hæc autem alia simpliciter moralia sunt, & quia naturæ legem imitantur, sempiterna sunt fermè, sicut præcipua. Alia ad iudicia pertinent, quæ neque in æquitatis arbitrio posita, prout rerum usus exigit, uariantur. Alia rursus ad ceremonias, quæ quidem parui momenti sunt, nam tanquam figurę quædam Pythagoricorum simbulorum instar, ad aliud portendendum, significandumque referuntur. Qui enim à porco abstinere iubetur, porci uitam uitare iubet, & qui sistere corpus in Sabbato, sistere mentem in contemplando. Hæc & similia ad significatum, effectumque suum per Christum redacta fuerunt. Sacrificare igitur Deo, & quòd fur ablatum restituat, & similia ad ius naturale pertinent, atque morale ideò semper seruanda mandantur. Sacrificare autem

hoc pacto, & die hoc aut illo, talia siue talia, rursus restituere quadruplum, aut duplum, & diuina, uel ceremonialia, uel iudicialia sunt, mutarique potuerunt ac debuerunt, prout locis, temporibus personisque congruit. In rebus huiusmodi non solum sub Christo mutatio contigit, & iure contigit, uerum etiam apud priscos. In prima enim ætate ex institutione diuina, non licuit hominibus uesci, nisi plantis, sicuti nos Genesis docet. In secunda tamen ætate post illam mundi illuuionem, concedente Deo, uesci animalibus licuit, quod etiam in Genesi declaratur, unde apud uos in libro Beresith Rabba, uidelicet in commentarijs in Genesim, dum exponitur illud Psalmi: Dominus soluit compeditos, ita dicitur: Omnis bestia, quæ in hoc seculo, uidelicet seculo legis, habetur immunda, à Deo in futuro seculo, scilicet Messiæ fiet munda, quemadmodum mundæ fuerunt filijs Noë bestiæ, quæ prioribus mundæ non fuerant. Et sicut Deus concessit antiquioribus solummodo plantas, tanquam mundas, & filijs Noë, deinde omne animal tanquam mundum. Sic in seculo futuro Deus concedet quicquid ante prohibuit, hæc ibi. Ex ijs patet in Messiæ seculo minutiora illa seculi ueteris instituta tanquam inania iam & superuacua soluenda fuisse. Nunquid ad hoc, ô Iudæi, plures adhuc testes exigitis? quamuis nõ necessarij sint quosdam tamen multis, qui supersunt adducam.

Malachias: Testamentum meum erit cum eo uitæ & pacis, & dedi ei ut timore me timeret, & à facie nominis mei reuereretur, Lex ueritatis erit in ore eius, in pace dirigens, ambulabit mecum, & multos ab iniquitate conuertet, quoniam labia sacerdotis custodient scientiam, & legem inquirent de ore eius, quoniam angelus Domini omnipotentis est. In ijs Deus Messię promittit denuò Testamentum suum, Testamentum inquam pacis inter Deum hominesque conciliandæ, ex quo uita hominum prouenit. Vitam rursus illi promittit mitem, & quasi timidam. Sacerdotium quoque, & quòd non ui & armis, sed pace, & scientia conuertet homines, non omnes, sed multos. Iterum, quod legem ab eo homines nouam accipient. Cui autem hæc omnia, nisi Iesu Nazareno conueniunt?

Naum: Exterminabo sculptilia & conflatilia, ponam sepulturam tuam, quia ecce ueloces super montes pedes Euangelizantis & annunciantis pacem. Celebra Iuda dies tuos festos, redde uota tua, quia iam non adijcient ultra, ut transeant in uetustatem, consummatum est, consumptum est, ablatum est. Ascendit qui insuflat in faciem tuam, eripiens te ex tribulatione. Hîc apertè in aduertu Messiæ protendit idolorum casum, consummationem prophetiarum, ac ueteris Testamenti, consumptionem priscarum ceremoniarum, ablationem regni Iudaici, prædicationem Euangelicæ pacis, ascensionem Christi, Spiritus sancti afflationem, liberationem denique à tribulatione, scilicet inferorũ.

Micheas: Exibit lex de Syon, & sermo Domini de Hierusalem, & iudicabit inter populos plurimos, & reuincet, & diriget ualidas nationes usque in longinquum. Per hæc significatum fuit Messiam nouam doctrinam, legemque ultra Mosaicã adducturum, quæ non ex Synai, ut illa uetus, sed ex Syon procederet, neque solos Iudæos institueret, sicut illa, uerum sermone prædicantium Apostolorum passim propagaretur, ac ualidarum nationum instituta deleret.

Esaias: Hæc dicit Dominus uiris Iuda qui habitant in Hierusalem. Reuocate inter uos nouitatem, & ne seminaueritis in spinis. Circumcidite uos Domino Deo uestro, & circumcidite præputium cordis uestri, ne exeat ira mea, sicut ignis, & non sit qui extinguat.

Moses: In nouissimis diebus circũcidet Dominus cor uestrum ad Dominum Deum tuum amandum.

Iesus Naue qui Iesu Christi figuram præferebat, ait: Dixit Dominus ad Iesum, fac tibi cultellos petrinos nimis acutos, & sede, & circumcide secundo filios Israël, scilicet cordis circumcisione. His tribus oraculis ostensum fuit corporalem circumcisionem in spiritalem sub Christo fore mutandã, illi extremam pelliculam attingebant hic uniuersum purgat & lauat. Ergo quid oportet pueros post Iesum octaua die sanguinem fundere? parcite filiolis uestris Iudæi tã crudeles, quàm superstitiosi, parcite filiolis statim natis.

Iesus

Iesu olim circumcisus totus, pro omnibus sanguinem semel fudit. Quod si circumcisio ceremoniarum prima stabilis futura non erat, non enim ab initio, sed sub Abraham est instituta, & sine illa quandoque iustus esse quilibet potuit, multòminus reliqua. Ergo quid sabbata obseruatis ulterius? Dies profectò uobis dominicus sub sabbato quondam figurabatur. Quid fictimas adhuc temporales sacrificatis? Illæ omnes in æterna uictima Iesu finem habuisse uidentur. Quid sacerdotes pristinos frustra quotidie restituitis? qui tanquam minimi Iesum sacerdotem præferebant æternum, ille ille est sacerdos in ęternum uerus secundùm ordinem Melchisedech. Quid denicꝫ regem ulterius expectatis, regnum illud uestrum olim temporale in æternum regem Christũ est translatum. Et cum dixitis, uel legistis ô miseri, Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, tunc morientem hominem, uiuentem Deum, regem unicum, ultimum, perpetuum accepistis, quod quidem Moses uester nobis significauerat, quando ritum constituendi Pontificis tradens, per unguenti cuiusdam mystici sacramentum, eum Christum nominauit. Rursum quãdo regem sibi successorem constituens, Iesum cognominauit eum, qui prius Auses fuerat nominatus. Ita igitur per gemina hæc appellationis indicia, in altero Pontificij, in altero regni exprimuntur insignia, & Iesus Christus tanquam qui rex & Pontifex esset, pariter, nominatus.

De authoritate doctrinæ Christianæ. Cap. XXXV.

DOctrinam Christi multa confirmant. Primum quidem Sibyllarum, Prophetarumcꝫ prædictiones. Deinde sanctitas, & miracula Christi, & Christianorum. Accedit illa supra modum mira profunditas, & maiestas, quæ in sobrio eorũ stylo perspicitur, qui antea rudes piscatorescꝫ fuerunt, Petri præsertim, Iacobi, & Ioannis, atcꝫ ut de Paulo taceam, qui & si ante conuersionem homo doctissimus erat, surgit tamen pòst in suis Epistolis admodum super hominem. Quid Petri epistolis augustius, quid uenerabilius Epistola Iacobi? atcꝫ Iudæ? quid de Ioannis Apocalypsi dicemus? qui liber cœlestem præfert faciem, totcꝫ habet sacramenta, quot uerba. Quid de huius Epistolis? quibus inest abscꝫ uerborum fuco nectarea dulcedo, sensuscꝫ diuinus. Euangelium eius uidetur Dei manibus scriptum esse, non hominis, quod cum legeret Amelius Platonicus, per Iouem iurauit, uirum illum Barbarum, id est, Iudæũ, breuiter comprehendisse, quæ de ratione diuina, principio, dispositionecꝫ rerum Plato & Heraclius disputauerunt. Simplicianus ait, Platonicum quendam audisse dicentem. Euangelij huius procœmium ubicꝫ in templorum apicibus literis aureis scribendum esse, denicꝫ omnes tales oratione, quales uita fuerunt. Sicut enim in conuersatione fuerunt mitissimi, in periculis autem & laboribus fortissimi, & constantissimi, ita in loquendo humilimi pariter & excelsi. Coniunctiones huiusmodi Philosophi suprà naturã esse cẽsent. Sic ergo rusticos illos, & Piscatores Magister eorum Christus, quod promiserat, piscatores hominum reddidit. Quodúe mirabile est, eos post ascensionem suam in cœlum adhuc rudes è cœlo subito quodam afflatu mirificè docuit, uscꝫ adeò, ut statim corã omni populo, omnibus linguis, doctriniscꝫ pollerent. Cuius rei signum est, quod ipsi doctos plurimos docuerunt, multicꝫ sapientia excellẽtes, colla sua eorum iugo libentissimè subiecerunt. Hierotheus & Dionysius Areopagita, & Iustinus Platonici, quorũ scripta omni sapientia plena sunt, crucem Christi unà cum Apost. subiere. Pantenus pręterea Stoicus, Quadratus, Agrippa, Aristides, Lucas, Marcuscꝫ Philosoph. Tenas, & Apollo legis Iudaicæ peritissimi. Quid de sapiente Ignatio Christo discipulo Antiochiæ Episcopo dicam, qui dum Romam uinctus deuorandus bestijs duceretur, in ipso itinere de martyrio, doctrinacꝫ Christiana multas scripsit Epist. ad Ephesios, ad Magnesios, ad Thraces, Smirneos, Philadelph. ad Policarpum, atcꝫ Romanos. Et in Epist. ad Romanos inquit. Ex Syria Romam uscꝫ pugno bestijs deuorandus, interea nocte diecꝫ ligatus pugno cum decem leopardis, id est, militibus, qui me custodiunt, quibus & cum bene fecerim peiores fiunt. Iniquitas autem eorum mea doctrina, sed non idcirco iustificatus sum. Vtinam fruar bestijs, quę mihi sunt præparatæ, quas & oro, promptas mihi

 esse

esse ad interitum, & allici ad comedãdum, ne sicut aliorum martyrum, non audeant corpus attingere. Quod si uenire noluerint, ego uim faciã, ut deuorer. Ignoscite mihi filioli, quid mihi prosit ego scio. Nunc incipio esse discipulus, nônne ijs quę uidenter deficiam, ut Iesum Christum inueniam, ignis, crux, bestiæ, confractio ossium, membrorum diuisio, totius corporis cõtritio, omnia tormenta, diaboli arte quæsita, in me ueniant, modo Iesu Christo frater, hæc ille. Cumq; iam damnatus esset ad bestias, rugientesq; audiret leones, ardore patiendi ait, dentibus leonum molar, ut panis mundus euadam. Polycarpus etiam Smyrneorum Episcopus, Ioannis Euãgelistæ comes, magnus Asiæ doctor, sæpe rogatus à Iudice, ut Iesum negaret, respondit non posse negare illũ cui octuaginta iam & sex annos feliciter seruierit. Itaq; cum Christi amore totus arderet, ignis flãmas, mortemq; facillimé pertulit. Hęc de illo Smyrnei ad Ponti Ecclesias scripserunt. Iustinus aũt ille Platonicus, audito Apostolorum libro, quem pro religionis nostrę defensione iudicib. obtulit, cum multos præclaros martyres numerasset, se quoque martyrio consumptum iri insidijs cuiusdam Crescentis Cynici (imò grassantis) uaticinatus est, dicés: Et ego quidẽ spero me ab aliquo horũ, quib. pro ueritate obsisto, insidias esse passurũ, spero baculo, aut claua feriendum. Certè uel è Crescente hoc, nõ Pilosopho, sed Philopompo. Quòd & ita factũ est, & Iustinus tã fortiter tulit q̃ manifestè præuiderat. Præuiderat aũt Ioannes Euangelista, & in fine Euãgelij sui pręedixerat, se quamuis extrema pateretur, enecari non posse prædixerat. Et in Apocalypsi, inter alias Christianorum calamitates, manifestissimè illã, quæ sub Valerio principe contigit. De qua Dionysius Alexandriæ Episcopus temporis illius Martyr inquit: Ioanni reuelatum est, ut diceret, & datũ est ei os loquens magna, & blasphemias, & data est ei potestas per mẽses quadraginta & duos. Vtraq; aũt cõplentur in Valeriano, Hæc Dionysius. At decebat ante martyres alios consobrinum illum Christi Simeonem, qui post diuturna tormenta etiam crucem sustinuit libens, cum annos ageret centum uiginti. Sed ecce se mihi iam offert uirorum in quæuis doctrina excellentium turba quam plurima, Thimoteus, Titus, Clemens Roman. Barnabas, Ioannes senior, Aristion, Sophistenes, Siluanus, Sosipater, Demophilus, Dorotheus, Philemon, Andronicus, Vrbanus, Lucius, Iason, Tertius, Crescens, Linus, Cletus, Paulus, Sergius proconsul Cypri, Syllas, Egesippus Iudæus, Crispus, Epaphras, Demas, Marcus, Aristarchus, Epaphroditus, Tichicus, Onesim9, Euodius, Papias, Hermas, Iustus, Gaius, atq; Mellitus Philosophus Asianus, qui librũ ꝓ Christo M. Antonino. Verò cõposuit, alijq; per multi uiri admodum sapiẽtes, Apostolorum discipuli, quorum alter alterius crucem aspiciebat intrepidus, suam mox expectabat indomitus, & ferebat inuictus. Imitati sunt istos & sapientes alij, Theophilus, Dionysius, Penitus Cretẽsis, Tacianus, Philippus, Musianus, Modestus Philosophus, Gardasenes Syrus, Dialecticus & Mathematicus, Apollinaris Philosophus. Hi duo, M. Antonino Vero, libros pro nostro religione dederũt, Victor, Hireneus, Rhodõ, Clemẽs Alexãdrinus, Milciades eruditissimus, q, M. Antonino quoq; librũ ꝓ religione tradidit Christianorum. Apollonius Philosophus Romanæ urbis senator, & Christi Martyr, qui Cõmodo Seuero, ut rationẽ suæ fidei redderet, insigne uolumen cõposuit, Apollonius, Abel, Serapion, Bachilus, Policrates, Heraclitus, Maximus, Candidus, Appion, Sextus, Arauianus, Narcissus, Iudas, Tertullianus doctrinę fons, qui sub Seuero Imperatore floruit, atq; ita contra Iudices exclamauit: Dicimus, & palam dicimus, & uobis torquentib. lacerati, & cruenti uociferamur, Deũ colimus per Christum, illum hominem putate per eũ, & in eo se cognosci & coli uult Deus, sententijs uestris gratias agimus, cum damnamur à uobis, à Deo absoluimur. Ammonius Alexãdrinus Platonicus nobilis, Leonides sapiens Origenis pater, Origenes uir doctrina, uitaq; apprime mirabilis, quem Porphyrius doctrina omnibus sui seculi anteponit, qui disputationes Celsi Epicurei cõtra Christianos octo uoluminibus cõfutauit, totq; de doctrina Christiana conscripsit, quot uix ætate longissima qui legere ualeat. Hic ut Eusebius inquit, frequentia tormenta, & seculis omnib. inaudita pro Christi gloria pertulit. Huius illustres discipuli, Plutarchus, Heraclides, Hero, Sereni duo pro Christo martyrio sunt coronati. Sequitur Triphon

& Ambro

Sequitur Triphon & Ambrosius, Origenis discipuli, Minutius, Gaius, Berillus, Hippolitus, Alexander, Iulius Affricanus, Geminus, Theodorus, Cornelius, Cyprianus, Afer martyr, sapientia, & eloquentia præstantissimus, Pontius, Cypriani discipulus, Dionysius, Nouatianus, Marhion, Archelaus, Anatolius, Alexandrinus Philosophus clarus, Victorinus, Pamphilus martyr locupletissimus, eiusq; discipulus, Eusebius Cæsariẽsis magistro similis, Phierius, Lucianus, Phileas, Annobius, Lactantius, Rethnicus, Metodius Philosophus insignis, qui disputationes Porphyrij contra nos egregio uolumine confutauit. Iuuencus, Eustathius, Marcellus, Athanasius magnus, Antonius, Basilius, Theodorus, Eusebius, Emisenus, Triphylus, Lucifer, Eusebius Sardus, Acatius, Serapion, Hylarius magnus, Victorinus, Titus, Damasus, Apollinaris, Gregorius Beticus, Pacianus, Phebadius, Dydimus Alexandrinus uir diuinus, & Ambrosius Alexandrinus eius auditor, optatus Afer, Achilius, Cirillus. Cuzonis, Epiphanius, Effren, Syrus, magnus Basilius, Gregoriusq; frater, Gregorius Nazãzenus cognomine Theologus. Hic inuectiuis Iuliani Imperatoris in Christianos subtiliter, copioseq; respondit. Diodorus Ambrosius, Euacrius, maximus Philosophus, Ioannes Chrysostomus, Gelasius, Theothinus dexter, Amphilochius, Sophronius, & alij penè innumerabiles uiri doctrina præstantes, qui partim ante Iulianum Imperatorem, partim eo regnante inter gladios, igneq;, calamo, lingua, uita, morte, Christi gloria defenderunt, unde martyres quasi testes Christianę glorię sunt appellati. Adnumerat Hieronymus inter primos illos Christianos, Iosephũ, & Senecã & Philonem, duæ quoq; & septuaginta acutorũ uirorũ hęreses, statim pòst religionis huius exordium, partim superbia hominum, partim astutia dęmonum scaturientes, Christum ipsum, quamuis non rectè, ut alij honorauerunt. Iam uerò, si uellem Hieronymos, Ambrosios, Augustinos, Gregorios, aliosq; innumerabiles numerare uiros, scientia præstantissimos, Græcos, Barbaros, & Latinos, qui post Iulianum apostatam, acutè, ornateq; scribendo, & sanctè agendo, diutissimè pro Christi gloria laborauerunt, arithmetica me computatio frustraretur. Tantò saltem Christiana lex cæteris excellentior est, quãtò & plures docti, & doctis alijs semper doctiores, eloquentioresq;, & sanctiores fuerunt, qui hanc secuti sunt, quàm qui alijs susceperunt. Si primũ religionis huius fundamentum Dialectici, uel Oratores, uel Poëtæ iecissent, suspicaremur plebem astutia hominum fuisse deceptam, si docti omnes semper respuissent, iudicaremus eam forsitan contemnendam. Si principes, uel ab initio, uel paulò pòst huic legi omnino fauissent, opinaremur, quòd de quibusdam religionib. arbitramur, debiliores à potentiorib. fuisse coactos, successores deinde, ut fit, legẽ illam cũ lacte suxisse. Diuina igitur prouidentia uoluit simplicem religionis suæ ueritatẽ ab hominib. primo rudibus, & simplicib. primam originem ducere, atq; à simplicibus, & rudib. astutos, ac doctos feliciter irretiri. Permisit insuper religionem suã, annos plures q̃ trecentos à potentib. ubiq; Gentium crudeliter impugnari, quo maior esset doctorũ testium, & fidelium numerus, reiq; ipsius uerior, certior, firmior authoritas, nam in prosperitate fidem præstare facile est, in aduersitate difficile. Exquisitissimis tormentis cruciatos fuisse Christianos, ut nostras historias prætermittam, testatur Cornelius Tacitus, uituperauit aũt Christianos, credo ut seculis suis adularetur, quem etiam in historia mentitum fuisse Tertullianus ostendit qui dixerit, Iudæos caput asini colere. Atq; in eadem historia scripserit, Pompeium arcana Iudæorum speculatum, nullum in eis simulachrum reperisse. Igitur ab hoc uno mendacio disce reliqua. Accedit quod Hiereneus testatur, nõ ob aliud tunc de nostris suspitio exorta est, tanquam impijs & impuris, quàm ob Hæreticorum quorundam gnosticorum, præsertim uitam incestam prorsus, & execrabilem, sed non in lõgum durauit infamia, ubi se ipsa cœpit ueritas aperire. Lucianus Gentilis, Peregrinum quendam sophistam, atq; ut ipse describit, & Christianum non legitimum, tanquam ostentatorem iactatoremq; deridens, inquit: Hic præterea mirabilem Christianorum sapientiam didicit à sacerdotibus eorum, atq; doctoribus, qui magnũ illum uirum in Palestina crucifixum adorantes, cæteras religiones spernunt. Ex magistri autem sui lege sibi inuicem fraterna charitate deuinciuntur, sperant se æternos fore, qua spe ducti missilli uitam hanc, eiusq; bona contemnunt, & quotidie cædib. se spontè subijciunt. Hæc Lucianus. Quem de Peregrino odij causa mentitum esse, testis est Aulus Gellius Pere-

grini familiaris, nam monstrat hunc Peregrinum uirum grauem, cōstantemq́; fuisse uerum Philosophū. Conquestus est Plinius secundus in Epistola ad Traianum, quòd urbes Christianorum trucidentur, qui nil præter Romanorum legem agant, nisi quòd antelucanos hymnos canant Christo cuidam Deo. Ad conferendam uerò disciplinam uetent homicidia, furta, adulteria, latrocinia, & his similia. Rescripsit autē Traianus, Christianos inquirendos quidem non esse, oblatos uerò puniri oportere. Cuius in sententiam ita Tertullianus confutat: O sententiam necessitate confusam, negat inquirēdos innocentes, & mādat puniri ut nocētes, parcit, & sæuit, dissimulat, & animaduertit. Quid temetipsam censura circumuenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non & absoluis. Rumorem quoq; uanum aduersum Christianorum mores exortum, subtilissimè confutat, monstratq́;, non de crimine ullo, sed de nomine sectæ aduersum Christianos actum fuisse. Atq; ut aliâs diximus, similiter conquestus est Serenus Granius in Epistola ad Adrianū. Vnde Adrianus scripsit ad Minutium Fundanum proconsulē Asiæ, ne permitteret Christianos innoxios homines perturbari, calumniatoribusq́; illorum occasionem latrocinandi concedi. Epistolam Adriani integram, Eusebius noster adducit. Mellitus Sardensis Episcopus ad Imperatorē Antoninum Verum, librum pro nostra religione scripsit, in quo refert edictū Antonini ad Asiaticos reprehendentis eos, quod cultum immortalis Dei, quem Christiani colant, perturbent, usq; ad mortem Christianos persequētes. Addit in eodem edicta, plurimos ex Prouincijs Iudices super ijs ad patrem suum scripsisse olim, atque nuper ad se quam plurimos deniq; statuere se quod & pater statuerat, hoc est, ne quis Christianos ob hoc duntaxat, quod Christiani sint, insequatur, nisi fortè arguantur aliquid aduersum Romani regni statum moliri. Miror Antoninum ob hoc etiam timuisse Christum, quod frater eius M. Aurelius scripsit, cum exercitus eius apud Germanos siti periclitaretur, orationibus quorundā militum Christianorum à Deo impetrasse, subito contra omnium spes largissimos imbres, quib. & suorum sedata sitis, & hostes ob fulminum impetum effugati, atq; ob insignis facti miraculum eam legionē mutato nomine fulmineam appellauit. Hæc scribit Apollinaris atq; Tertullianus. Addit Tertullianus Marci Imperatoris extare Epistolas, quibus apertius de ijs indicetur, Eusebius adiungit, miraculū hoc ab historicis quoq; Gentilium fuisse relatum, sed quod Christianorum orationib. factum fuerit prætermissum. Calamitas igitur Christianorum uel ex imperito uulgo, uel ex impijs principibus maximè contingebat, quorum princeps fuit Nero. Suetonius afflictos fuisse à Nerone Christianos narrat, ob hoc duntaxat quod nouā religionem introducerent, & ut ipse ait, maleficam, id est magicam, miracula enim multi uidentes, dæmonibus, quod Dei erat attribuebant. Sed infinita ueritas atq; bonitas, ueritatem suam ex mendacijs hostium declarauit, & mala hominum conuertit in bonum, permittit quoq; usq; ad mundi finem sanctorum suorum cœtum, uel ab Hæreticis, uel ab hostibus agitari. Non cogit ad salutem Deus homines, quos ab initio liberos procreauit, sed assiduis inspirationibus singulos allicit, quod si qui ad eum accesserint, hos durat laboribus, exercet aduersitatibus, & uelut igne aurum, sic animum probat difficultate, qui si usq; ad finem perseuerauerint, tanquam igne aurum, sic tandem diuino lumine feliciter corruscabit.

Quod sacræ Cristianorum literæ uitiatæ non sint. Cap. XXXVI.

Mahumethes primos illos Christianos ualde probat, confiteturq́; doctrinam Christianam, id est, Euangelistarum, Apostolorumq́; libros ab ipso Deo authoritatem mirabilem accepisse, ac Testamento ueteri anteponit. Sed hos libros ait pòst Apostolos à Christianis fuisse corruptos, totumq́; id machinatus est homo tàm callidus, quàm bellicosus, quoniam asserit se Christo apertissimis uerbis fuisse promissum, qui in Euangelio dixit. Prædico uobis post me uenturū esse quendam Dei nuntium nomine Mahumethem, illum uidelicet spiritus ueritatis qui docebit uos omnia. Principio machinatio huiusmodi, etsi apud brutos, imbellesq; homines (tales enim Mahumethenses sunt) tam ui, quàm dolo locum habuit, tamen apud magnos, prudentesq́; uiros, nimium ridicula est. Nam ante Mahumethis aduentum nulla causa

erat, ob

erat, ob quam Mahumethis nomen potius, quàm Pilati, uel Iudæ, uel Antichristi, uel etiam Diaboli Euangelio subtrahere debuissent. Post autem Mahumethis aduentum, ipse Mahumethes potius cultus fuisset ab ijs qui Euangelium colebant, quàm nomen eius ablatum. Sed ipse falsò nomen suum subiungi uoluit, ubi apud Ioannem Christus Spiritum sanctum promittit, cuius infusio Apostolis ipsius non multò pòst Iesum ad resurrectionem promittebatur, non pòst autem annos sexcētos Arabibus. Promissus est autem non homo, sed incorporalis spiritus atq; ueritas. Et cunctis Christianorum ducibus consentientibus, præsertim illis, qui de promissione uerbis literisq; testes erāt, quinquagesimo post resurrectionem die aspirauit feliciter, & illuxit. Deinde quonam pacto uerisimile est Christianos omnes uolumina illa, quæ tāquam cœlitus data summopere eo tempore uenerabantur, ausos fuisse mutare. Si qui autem impij ausi sunt, tanquā pauci imprudentesq; à pluribus prudentib. conuicti statim sunt, neq; obtinuerunt. Rursus si sacra uolumina passim apud omnes Gentes deprauata fuerunt, multi subito animaduerterunt, si alicubi solum cætera exemplaria reclamauerunt. Sed omnino impossibile est libros diuersis linguis, locis, temporibus, editos, tam latè subito sparsos, tam frequentatos, prorsus adulterare. Cur Hæreticorum sectæ diuersę diuersas expositiones potius quàm textus uarios adducebant. Audiuimus à plurib. Aethiopibus, & illis quidem literatis, similia omnino apud illos sacra uolumina nostra in Barbaris literis, atq; apud Græcos, Latinosq; existere. Scribit Richoldus Ebron Theologus, se in Asia omnino eosdē textus apud Iacobianos, Nestorianosq; Christianos hæreticos, atque apud nos legisse. Proinde ipsum testamentum uetus rectum à Christianis seruari patet. Quia cum translationes multas habeamus & ante Christum, & post Christum editas, partim liberiores, utputa quæ à Iudæis ipsis factæ fuerint, partim ad uerbum obseruatas, maximè à Hieronymo, ubiq; tamen præcipua, imò omnia Iesu Christi mysteria fermè similiter reperiuntur. Et translatio Hieronymi ad uerbum facta ab omnibus. Iudæis tāquam uera admissa est, & ipsa quidem ad Iesum confirmandum sufficientissima. Verissima etiam illa, quæ à duobus & septuaginta Iudæis ante Christum edita est, & apud Græcos, Latinosq;, & Barbaros Christianos similis extat, cuius prima illa exemplaria, & Hebraica, & Græca Tertullianus etiam temporib. suis apud Serapium in Ptolemæi bibliothecis asserit extitisse. Neq; ab Apostolis eorumq; successoribus translatio huiusmodi olim uitiata fuit, tum quia difficile erat longè diuulgatos, & ita seruatos codices uitiare, tum quia omnino stultum est credere, tot tātosq; uiros testimonia Iudæorum adulterasse ad Iesum occisum uiuificandum, seipsos uero perdendos. Deniq; frequentes obiectiones, & calumniæ, insidiæq; undiq; Christianis illatæ, altercationesq; sæpius repetitæ admonuerunt Christianos, rectum scripturarum seruare tenorem. Quod si quis unquam à Mahumethensibus audiuerit aliquid, ad Mahumethem pertinens testamēto ueteri fuisse subtractum, respondeat nullo unquam pacto Iudæos cum Christianis ad hoc agendum conuenire potuisse. Testamentum autem uetus, neq; apud Iudæos, neq; apud Christianos Mahumethensibus quicquam fauet. Sed ut ad nouum redeam Testamentum, hoc ipsum esse syncerum, constat ex Apostolorum discipulis, discipulorumq; successoribus, qui & operibus, & scriptis de textus syncerirate testimonia perhibent. Constat etiam ex antiquissimis cōcilijs sæpè constitutis, ubi ad decem doctissimorum uirorum millibus, qui circumferebantur codices ex amussim examinabantur, unde nihil unquam admissum est ab Ecclesia absq; examine seuerissimo. Garrit præterea Mahumethes successores Apostolorum partem illam Euangelijs addidisse, puta, quod homo ille Iesus summus esset Deus, & uerè mortuus. Primo quidem hoc in scriptis Apostolorum, Euangelistarumq; tam sæpe, & eo ordine, eaq; similitudine connexum est, ut nullo modo esse queat adiunctum. Deinde nihil aut difficilius persuadetur, quàm quod homo sit summus Deus, aut dissonantius proferri uidetur, quàm quod uerus Deus sit, & uerè mortuus. Nunquid igitur hoc adiunxerunt, ut facilius quod prædicabatur, persuaderent? nihil fermè, hoc scilicet excepto, ab his dicebatur, quod aut perfidos Iudæos turbaret, qui Dei, hominisq; cōiunctionē illam non capiebant, aut Romanos offenderet rerum

dominos, qui prohibuerant quenquam absq; senatus authoritate Deum cognominari, multosq; uolebant Deos, neq; illos quidem summos, Iesum uerò & summum & solum, Christiani absq; senatus approbatione uocabant, atq; sciebant ob hoc duntaxat se arduam omnino prouinciã ingressos, apud Iudæos Gentilesq; ualde periclitari. Quam obrem quod additum Mahumethes inquit. Minimè omnium uidetur adiunctum, sed uirtute nimium simpliciterq; ab initio positum. At ipse uidetur omnino profunda Christianorum mysteria, quamuis ea legerit, nequaquam intellexisse. Vbi enim Iesum legit esse Dei filium atq; Deum, putat Christianos, Deos illic duos inducere, patrem uidelicet atq; filium. Atq; hunc in Alcorano binarium deorum numerorum detestatur, quod etiam à Christianis est alienum, Deum unum Patrem, Filium, Spiritumq; putantibus. Ipse autem licet nesciat quo modo, tamen miraculis Christi commotus, ipsum Dei filiũ Deumq; fatetur, ubi eum nominat Dei flatum, spiritumq;, propriam Dei animam, uirtutem Dei, uerbum Dei, afflante Deo, ex uirgine perpetua natum. Præterea, quotiẽs incidit in Trinitatis nomen, homo tantæ rei prorsus ignarus, Christianos falsò nimium, & ineptè calumniatur, quod tres Deos adorent, nesciens proprietates diuinarũ distinguere personarum, ac simul seruare diuinæ substantiæ unitatem, ipse tamen ueritate coactus, Deum ubiq; in plurali numero de se loquentem inducit, quod & Moses obserua uerat, qui in Genesi Deo, modo singulare nomẽ uerbumq;, modo plurale attribuit, certè unitatem substantiæ in Deo seruans simul ac numerum personarum. Dixit Deus: faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, atq; alia multa etiam clariora. Sed audi quomodo loquentem Mahumethes Deum faciat Mariæ omnium mulierum optimæ, & à nullo unquam tactæ nostram animam insufflauimus, & illam filiũq; suum manifestum miraculum posuimus. Item cũ multos nuntios miserimus, misimus tandem Christum Mariæ filium, cuius sectatores fideles mansueto, & constanti corde fuerunt. Ei nos Euangelium dedimus, ut per ipsum homines Dei amorẽ gratiamq; assequerentur. Rursus, Christo multam contulimus bonitatem, eumq; doctorum filijs Israel præposuimus. Item, Christum ad diuinæ legis complementum misimus, Christum Mariamq; miraculum fecimus, optimumq; ijs in Paradyso locũ dedimus habitandum, ac sæpe similiter. Quamobrem & si arrogans fuisse negari non potest, non minus ignorantiæ quam arrogantiæ uidetur esse culpandus. Multum enim suam arrogantiam temperauit, cum dixit in Alcorano, se miracula neq; fecisse, neq; facturum, plurima ignorare, esse purum hominem, quamuis nuncium à Deo inspiratum, neq; se dare posse ueniam peccatorum. Vetuit se inuocari, & adorari, confessus est insuper, esse in libris suis nõnulla, de quorum ueritate dubitari possit. Ex quo apparet ipsum ueritatis spiritum non fuisse, multum quoq; Alcorani authoritati detraxit, cum inquit: Quicunq; Deũ unum adorãs honestè uixerit, siue Iudæus, siue Christianus, siue Saracenus sit, misericordiam, salutemq; à Deo consecuturum. Authoritatem uerò Euangelij manifestissimè confitetur, cum lumen, directionem, perfectionemq; cognominat. Vnde & Mahumethis sectatores, eo concedente, fatentur nouo testamento accedente, ueteris testamenti ritus magna ex parte meritò cessauisse. Testamẽtum uetus nouumq; eo pacto intelligunt, quo exposuit, mandauitq; Mahumethes, qui se utriusq; uerissimum interpretem esse asseuerauit, creationem mundi, Adæ progeniem, historiam omnem Hebraicam probant, & Christi doctrinam. Expectant Antichristum fore pessimum hominem, quem à Christo occisum iri putant. Item corporum resurrectionem, ultimum iudicium, supplicia & præmia sempiterna, Christum proximum Deo sedentem collocant. Mahumethenses Christi oratione, qua & nos, quotidiana utuntur ad Deum. Pater noster, & reliqua. Sed ubi nos dicimus, & ne nos inducas, ipsi dicunt,

Deus fuit & Deus erit, Mahumethes missus à Deo.

Causa

Causa erroris Iudæorum, Mahumethensium, Gentilium.
Cap. XXXVII.

Quæritur igitur, quæ nam causa sit, quæ Iudæos adhuc multos in perfidia detinet? Propheticorum, Christianorumque mysteriorũ diuina profunditas, & quia diuina, ideò humana intelligentia non penetrabilis, atque è conuerso. Rursus ingenium mercenariorum, miserabiliumque Iudęorum incultum prorsus, & pertinax. Auaritia tum eius quod suum est seruandi, tum faciendi fœnoris inexplebilis. naturalis suorum amor, innatum odium Christianorum. Quid autem post beatum Gregorium Barbaros plurimos traxit in hęresim? Difficillima diuinarum literarum interpretatio, Barbarorum genus nimium imperitum, uiolenta Mahumethis regis Arabum manus, septemque regum ipsi ex eius familia per ordinem succedentium leges. Accessit & licentia largior. Verùm quid Gẽtiles olim à uera Hebræorum religione detorsit? Mandata ambitiosorum principum, ætas parum erudita, profusa licentia, fallacia dæmonum malignorum. Auxerunt errorẽ deinde blandimenta, adulationesque Poetarum. Detinet autem omnes facile in quouis errore mos patrius, & diuturna consuetudo. Non potest consuetudo in errore Christianos legitimos detinere, qui à principio religionem susceperunt ab errore semotam.

Nihil autem opus est, ut longa disputatione confirmem, quę Christus eiusque discipuli credenda, speranda, agenda proposuerunt. Satis enim ueritatis, authoritatisque habẽt, cum à diuina ueritate procedere iam probauerimus. Maximam igitur Christianorum institutionum promissionumque rationem assignauerimus, cum Pythagoricorum ritu dixerimus, ille dixit. Meminerimus autem turbari non oportere, si horum minus capaces possimus esse, maximum enim diuinitatis eorum signum hoc esse censeo. Nempe si ea mens nostra penitus comprehendit, minora sunt mẽte si talia sunt, diuina esse non possunt, si enim diuina sunt, capacitatem omnem humanæ mentis excedunt. Fides, ut uult Aristoteles, est scientiæ fundamentum, fide sola, ut Platonici probãt, ad Deum accedimus. Credidi inquit Dauid, & propterea sum locutus. Credentes igitur, propinquantesque ueritatis, bonitatisque fonti, sapientem beatamque uitam hauriemus.

FINIS.

MARSILII

MARSILII FICINI Florentini Prooemium in Platonicam Theologiam de animorum immortalitate, ad Laurentium Medicem.

PLato Philosophorum pater, magnanime Laurenti, cum intelligeret quemadmodum se habet uisus ad Solis lumen, ita se habere mentes omnes ad Deum, ideoq; eas nihil unquam sine Dei lumine posse cognoscere: meritò iustum piumq; cēsuit, ut mens humana sicutà Deo habet omnia, sic ad Deum omnia referat. Igitur siue circa mores philosophemur, animum esse purgandum, ut tandem factus serenior, diuinum percipiat lumen Deumq; colat. Siue rerum causas perscrutemur, causas esse quærendas, ut ipsam deniq; causarum causam inueniamus, inuentamq; ueneremur. Neq; solùm ad id pietatis officium Plato noster cæteros adhortatur, uerùm etiam ipse maximè præstat. Quo factum est, ut & ipse sine controuersia diuinus: & doctrina eius apud omnes Gentes Theologia nuncuparetur, cum nihil usquam siue morale, siue Dialecticum, aut Mathematicum, aut Physicum tractet, quin mox ad contemplationem cultumq; Dei summa cum pietate reducat. Quoniam uerò animum esse tanquam speculum arbitratur, in quo facilè diuini uultus imago reluceat: idcirco dum per uestigia singula Deum ipsum diligenter indagat, in animi speciem ubiq; diuertit, intelligens oraculũ illud (nosce te ipsum) id potissimum admonere, ut quicunq; Deum optat agnoscere, seipsum antè cognoscat. Quamobrem quisquis Platonica (quæ iam diu omnia Latina feci) diligentissimè legerit, consequetur quidem cuncta, sed duo hæc ex omnib. potissima, & pium cogniti Dei cultum, & animorum diuinitatem, in quibus uniuersa consistit rerum perceptio, & omnis institutio uitæ, totaq; felicitas, præsertim cum Plato de his ita sentiat, ut Aurelius Augustinus eum tanquam Christianæ ueritati omnium proximum, ex omni Philosophorum numero elegerit imitandum, asseritq; Platonicos mutatis paucis Christianos fore. Ego uerò cum iam pridem Aureliana authoritate fretus, summaq; in genus humanum charitate adductus, Platonis ipsius simulachrum quoddam Christianæ ueritati simillimũ, exprimere statuissem, ad illa quæ dixi, duo præ cæteris diligenter incubui, ideoq; uniuersum opus Platonicam Theologiam de immortalitate animorum inscribendum esse censui. In quo quidem componendo id præcipuè consilium fuit, ut in ipsa creatæ mentis diuinitate, ceu speculo rerum omnium medio, creatoris ipsius tum opera speculemur, tum mentem contemplemur atq; colamus. Reor autem (nec uana fides) hoc prouidentia diuina decretum, ut & peruersa multorum ingenia, quę soli diuinæ legis authoritati haud facilè cedunt, Platonicis saltem rationibus religioni admodum suffragantibus acquiescant: & quicunq; Philosophiæ studiũ impiè nimiũ à sancta religione seiungũt, agnoscãt aliquando se non aliter ab errare, quã si quis uel amore sapientię à sapientię ipsius honore, uel in intelligentiam ueram à recta uoluntate disiunxerit. Deniq;, ut qui ea solum cogitant, quæ circa corpora sentiuntur, rerumq; ipsarum umbras rebus ueris infeliciter præferunt, Platonica tandem ratione commoniti, & præter sensum sublimia contemplentur, & res ipsas umbris feliciter anteponãt. Hoc in primis omnipotens Deus iubet. Hoc omnino humana res postulat. Hoc cœlestis Plato quondam suis facilè, Deo aspirante, peregit. Hoc tandem & ipsi nostris Platonem quidem imitati, sed diuina duntaxat ope confisi, operoso hoc opere moliti sumus. Sed utinam tanta ueritate id perfecerimus, quanta ueritatis diuinæ ueneratione tractauimus, adeò ut non aliter quoduis apud nos probatum esse uelimus, quàm diuina lex comprobet. Opus aũt ipsum tibi Magnanime Laurenti iudicaui præ cæteris dedicandum, non ut Philosophica tibi aperiam, de quibus iamdiu ita disputas, ut non tam tibi, qui hæc iam uideris miro quædam ingenio consequutus, quàm cæteris priscorum arcana uidear editurus, sed quod nos beneficio tuo id odiũ quo facilius philosophari possemus, consecuti simus, & Plato noster hæc nostro erga te officio gratulaturus admodum uideatur, quoniam quod ille in magnis quondam uiris potissimum exoptat, ipse Philosophiam unà cum summa in rebus publicis authoritate coniunxeris.

THEOLOGIAE PLATONICAE, DE IMMORTALITATE ANIMORVM, Marsilio Ficino Florentino authore,

LIBER PRIMVS.

Si animus non esset immortalis, nullum animal esset infelicius homine. Cap. I.

CVM genus humanum propter inquietudinem animi, imbecillitatemq; corporis, & rerum omnium indigentiam, duriorem quàm bestiæ uitam agat in terris, si terminum uiuendi natura illi eundem penitus atq; cæteris animantib. tribuisset, nullū animal esset infelicius homine. Quoniam uerò fieri nequit, ut homo, qui Dei cultu propius cūctis mortalibus accedit ad Deum beatitudinis authorem, omnino sit omnium infelicissimus. Solum aūt pōst mortem corporis beatior effici potest, necessariū esse uidetur, animis nostris ab hoc carcere discedētibus lucem aliquam superesse. At si lucem suam humanę mentes nequaquam respiciunt, clausæ tenebris & carcere cœco, unde sæpenumero coguntur propriæ diuinitati diffidere. Soluamus obsecro cœlestes animi cœlestis patriæ cupidi, soluamus quamprimum uincula compedum terrenarum, ut alis sublati Platonicis, ac Deo duce, in sedē æthæream liberius peruolemus, ubi statim nostri generis excellentiam feliciter contemplabimur.

Cęterùm ut euidenter appareat qua ratione potissimum mentes hominum mortalia claustra resoluere, immortalitatem suam cernere, beatitudinem attingere ualeant, conabimur sequenti disputatione pro uiribus demonstrare, præter pigram hanc molem corporū, qua Democritiorum, Cyrenaicorum, Epicureorum consideratio finiebatur, esse efficacem qualitatem aliquam atq; uirtutem, ad quam Stoicorum Cynicorumq; inuestigatio sese contulit.

Supra qualitatem uerò quæ cum materiæ dimensione diuiditur & mutatur omnino, formam quandam prestantiorē existere, quæ licet mutetur quodammodo, diuisionem tamen in corpore non admittit. In ea forma rationalis animæ sedem ueteres Theologi posuere. Hucusq; Heraclitus, Marcus Varro, Marcusq; Manilius ascenderunt.

Super animam rationalem extare mentem angelicam, non indiuiduam modo, sed etiam immutabilem, in qua uidentur Anaxagoras & Hermotimus quieuisse. Huius denique mentis oculo, qui cupit ueritatis lumen & capit, Solem ipsum præesse diuinum, in quem Plato noster purgatam mentis aciem dirigere iussit, docuit, & contendit. Proinde cum huc ascenderimus, hoc quinq; rerum omnium gradus, corporis uidelicet molem, qualitatem, animam, angelum, Deum, inuicem comparabimus. Quoniam aūt ipsum rationalis animæ genus inter gradus huiusmodi medium obtinens, uinculum naturæ totius apparet, regit qualitates & corpora, angelo se iungit & Deo, ostendemus id esse prorsus indissolubile, dum gradus naturæ connectit, pręstantissimum, dum mundi machinæ præsidet, beatissimum, dum se diuinis insinuat. Ita uerò nostrum animum se habere, atq; esse talem, rationibus primò communibus, secundò argumentationib. proprijs, tertiò signis, quartò solutionibus quæstionum asseuerabimus.

Corpus natura sua nihil agit. Cap. II.

QVoniam corpus apud Platonem ex materia quadam constat & quantitate, atq; ad materiam extendi & affici pertinet solum, & ipsa extensio affectioq; passiones quædam sint. Quantitas autem aut nihil est aliud quàm extensio ipsa materiæ, aut si quid aliud est, est tamen res quædam talis, ut & diuisioni subiecta sit semper, & materi-

amq;

an sequentibus omnibus subijciat passionibus, & nihil effundat in materiam alienam, consequens est, ut corpus ipsum quatenus corpus, agat quidem nihil, sed soli passioni subijciatur. Idem quoq; ex eo patet, quod ad actionis cuiusque naturalis perfectionem tria potissimum exiguntur. Primùm, ut agens in seipso potentissimum sit. Secundum, ut ad motum promptissimum. Tertium, ut facilè penetret patiens, atq; ipsum patiens agenti proximè uniatur. His omnibus moles corporis impedimento esse uidetur, primum, quia cùm in partes plurimas porrigatur, uirtus agens in ea dispersa est, & à seipsa distans & distracta quamplurimum. Virtus uerò sicut unione augetur, ita dispersione minuitur. Idcircò siccitas uim tum caloris, tum frigoris auget, quia unit, humiditas uerò debilitat, quia dispergit. Deinde quo maius corpus est, eo secundum seipsum pigrius est, ineptiusq; ad motum. Igitur quantò magis augetur corpus, tantò magis retardat motum, ac differt diutius actionem. Nempe uis leuitatis sursum tollit scintillam uelocius, quàm flammam. Vis grauitatis celerius deorsum trahit lignum si acutũ fuerit, quàm si latum. Postremò, cum corpus quodlibet suum impleat locum, ac locus unus duobus corporibus nequaquam sufficiat, commigrare in unum corpora nequeunt, ac etiam soliditate densitateq; sua penetrationem mutuam prohibent. Itaq; distantia partium uirtutem agendi debilitat, molis amplitudo retardat motum, crassitudo penetrationẽ corporum impedit. Et quod deterius est, si distractas corporis alicuius partes natura coarctet ad augendam ex unione uirtutem, interim crassius corpus ipsum euadit, & ineptius ad ingressum. Ac si rarè faciat ipsum ad acquirendam motus penetrationisq; facilitatem, statim uirtus agendi dispergitur. Quapropter cum tres esse debeant perfectæ actionis conditiones, corpus aut habet tres alias illis aduersas, aut unam illarum accipiendo, non accipit aliam. Oporteret quippe breuitatem simul habere leuitatem, & raritatem. Quæ quidem tria ad incorporalem quendam habitum corpus ipsum reducunt, ut omnis agendi uirtus sit ad naturam incorpoream referenda. Nónne ex ipsa quantitate multitudo partium est, tum in agente, tum in patiente, tum in medio horum spatio? At propter primum illud remissior actio est, quæ aliter esset admodum uehementior. Propter secũdum paulatim transigitur, quod subitò impleretur. Propter tertium serò peragitur, quod citò cõsummaretur. Quapropter ad uim quandam incorporalem pertinere uidetur uehemens, cita, & subita operatio. Idem nobis ostendit ignis, qui sua tenuitate præ cæteris elementis naturæ spiritali appropinquat, est autem efficacissimus omnium, momento enim penè facit, quod alia corpora longo tempore, admixtionem in se aliorum non patitur, qualem cętera corpora patiuntur. Scintilla ignis, si datur materia, totum fermè occupabit orbem. Reliqua elementa non tantum, non tam cito, non tam uehementer seipsa diffundunt. Hic autem quia tenuis est, fit potens. Quia potens fit, latus euadit potius quàm conuerso. Fit etiam luminis quod incorporale dicitur, capax cuius actio fit momento, & modicus aẽr in uasis summo, uas in aquæ summo sustinet, etiam si multorum lapidum pondere oneretur. In fulgore quoque & bombarda planè perspicitur, quantum ignis aẽrq; ualeant. Deniq; cœlum quantò minus crassum est, quàm cætera, tantò luce, motu, effectu est mirabilius. Si igitur corpus quantò propinquius fit incorporeis, tantò ad agendum fit efficacius, quis non uideat agendi uim in natura incorporali consistere? Quod hinc etiã intueri licet, quod sicut primum in natura, qui Deus est, agit in omnia, nihil patitur, ita ultimum, quod est materia corporalis, pati oportet ab omnibus, agere uerò per se in aliud minimè, cum nihil sit infra ipsam quod ab ipsa patiatͬ. Ac si in summa infinitaq; unitate infinita est agendi uirtus, in multitudine infinita nulla est uirtus agendi, sed infinita patiendi natura. Infinitam multitudinẽ corpus esse Pythagorici arbitrantur, quoniam absq; fine diuiditur. Siquid igitur agere corpora uideãtur, non ex ipsa sui mole, ut Democritei, Cyrenaici, Epicurei putauerunt, sed ex aliqua ui & qualitate illis insita operantur. Nec iniuria. Vbi enim cõtrariorum oritur oppositio, ibi naturalium corporum editur actio. Oppositio illa nascitur in genere qualitatum. Adde quod materia sub omnibus his corporibus una est, una quoque interminata dimensio. Si igitur actio à materia perueniret, aut dimensione, una esset omnium operatio. Nunc uerò cum diuersæ appareant diuersorum corporum actiones, non per materiam dimẽsionem'ue unam, sed per uarias ipsorum qualitatesq; operantur. Meritò quoniam qua

ratione sunt, eadem agunt. Sunt autem non per molem in specie hac aut illa, sed per hanc formam aut illam, per formam igitur operantur. Præsertim cum agens patienti propinquet per formæ qualitates prius, quàm per terminos quantitatis. Ac per formæ uim uāscat in materiam alienam, potius quàm per quantitatis dimensionem, & singula materiæ puncta non dimensione attingat, sed qualitate. Sic per frigiditatem aqua frigefacit. Ignis per caliditatem calefacit potius quàm per molem. Ignis enim non quia amplissimus, sed quia feruentissimus urit. Ac si totius eius calor, quasi ad pūctum sui redigatur, propter maximam unionem potentissimus erit ad comburendam. Sic beneficio qualitatis, præsertim in angustum coactè prouenit actio. Hinc fit ut causę naturales effectus producant suos qualitate similes causarum potius, quàm æquales quantitate. Ac si contingat interdum æquales prouenire, necesse est prius apparuisse per similes, quasi per qualitates actio peragatur, postquam necessariò in eis atq; per eas effectus causas referunt. Ideò filij statim nati penè omnes complexione & figura parentum similes sunt æquales autem magnitudine rarius, & posterius. Sed quis hæc non uideret? Neq; enim si corpori magno propinquas, magnus efficeris, at si calido, certè calescis, neq; ullo sensu percipis quantitatem, nisi prius sensum qualitas mouerit. Quis enim quam magnus sit paries iudicabit, nisi hanc ipsam magnitudinem color lumenq; ad oculum usq; perduxerit? Ac iudicium quantitatis magis priusq; propter distantiam perditur, quàm luminis & coloris, quasi sit efficacia motionis in qualitate. Quòd hinc perspicuè cōfirmatur, quod res quælibet appetitum ratione boni (quæ qualitas est) semper mouet, non ratione magni aut multi. Alioquin semper quę maiora pluraúe sunt eligeremus. Nunc uerò in ijs quæ mala putamus, minora paucioraúe eligimus. Qualitas autem ideò corpus esse non potest, quia duo corpora eodem in loco sine mutua offensione omnino consistere non possunt, qualitates uerò plures in eodem pariter confundūtur. Siquidem in melli, materia color flauus, dulcedo, & odor, tres qualitates ubiq; simul reperiuntur. Quęque enim guttula mellis, flaua, dulcis, naribusq; suauis est. Accedit ad hæc, quod omnè corpus natura sua in longum latum, & profundum extenditur. Qualitas autem nō sua natura uidet extendi. Nulla enim esset qualitas alicubi non extensa. Insunt tamen puncto, unitati, numero, harmoniæ, uirtutibus, qualitates aliquæ non extensæ. Qualitas igitur non est corpus, præsertim quia si naturalis ipsi esset extensio, quanto latior fieret, tanto fieret & robustior. Fit autem dispersione debilior. Igitur qualitas per se quodāmodo indiuidua, in corporis dimensione diuiditur. Siquidem de ratione quātitatis solum fit diuisio, cum diuisio ex uno semper deducatur in plura. Seruat tamen qualitas etiam in corpore quandam indiuisibilis naturæ proprietatem. Nam ut Platonici arbitrantur, albedo quæ est in parte quauis corporis albi, non propriè dicenda est pars albedinis illius, quæ est in corpore toto, imò partis albedo dici debet potius, quàm pars albedinis. Nempe si album corpus plures in partes diuiseris, in singulis partibus eadem restabit albedinis ratio. Vis quoq; & actio similis, non tamen amplitudo eadem uel ęqualis. Ideò non ad qualitatem propriè, sed ad corpus ratione quantitatis diuisio pertinet. Ad qualitatem præcipuè in exiguum redactam pertinet actio. Hęc utiq; corpus non est, ac maximè cùm ad punctum colligitur, fit incorporea. Quo fit, ut incorporalis naturæ uirtute, non ex materia corporum proueniat operatio.

Supra formam diuisam in corpore extat forma indiuidua, id est, anima. Cap. III.

IAm igitur à corpore ad qualitatem ascendimus. Qualitatem uerò more Platonico omnem formā diuisam in corpore appellamus. Sed nunquid in ea Stoicorū Cyrenicorumq; more sistēdus est gradus? Minimè. Qualitas forma quædam est. Formæ natura simplex, efficax, agilis ad agendū. Vnde forma à Physicis actus sæpe uocat. Natura huiusmodi in materiæ inficitur gremio, ex simplici diuisibilis impuraq;, ex actiua passioni obnoxia, ex agili fit inepta. ideò neq; mera forma hęc est, neq; uera, neq; perfecta. Non potest hæc prima forma esse, si mera non est. Vnumquodque enim prius sit saltem secundum genus oportet quam inquinetur. Item non potest esse forma prima, si non est uera. Vnde enim mens hanc formam arguit non omnino ueram esse, nisi inde

ubi ipsa cernit aliquã ueriorem, ad quam comparata hæc deficit, & falsa quodammodo esse conuincitur. Vbinam mens uerã ipsam uidet formam? profectò aut extra se, aut in ipsis eam conspicit. Si extra se prospicit: certè alicubi in natura est forma quędam uera, superior qualitate. Si in seipsa mens intuetur eam, non deest menti uera forma: non ergo deest mundo. Præterea ualidior quidem ueritas est quàm falsum, cũ ueritas esse sine falso possit, falsum absq; ueritate consistere nequeat. Non enim falsum quicquam dicitur, nisi saltem uerũ sit illud esse falsum. Neq; ualet quicquam, nisi uerum sit ipsum ualere, neq; uerè intelligitur esse falsum, nisi per ueritatem. Neq; falsum dicitur, nisi quod fallit, neq; fallit nisi per imaginem ueritatis. Si igitur ueritas est falso ualidior & forma minus, uera uidelicet qualitas, in ordine rerum est aliquid, multò magis uera forma in rerum ordine reperitur. Præterea cum quanto intellectus pręstantior uerior'q; est, quàm sensus, tanto intelligibilis forma præstantior uerior'q;, quã forma sensibilis esse debeat. Per hęc patuit qualitatem non posse esse primam formam, tum quia mera nõ est, tum quia non uera. Constat idem quoq; quoniam non perfecta. Primum enim in quolibet genere, totius generis est principium. Quod est aliorum principiũ, sequẽtia continet. Nihil igitur sui generis deest illi quod est in suo genere primum. Quemadmodũ Sol si inter lucida primũ est, nullo caret luminis gradu. Cætera sub eo lucida, ut sydera atq; elementa, non totam capiunt luminis plenitudinem. Quoniã igitur prima forma omnes formarũ perfectiones complectitur, atq; idcirco imperfecta esse nequit, rectè concluditur, formam illam quæ dicitur imperfecta, primam esse non posse. Adde, quod qualitas quia ita inhęret materiæ, ut cum ea dilatetur & diuidatur, materialis (ut ita dixerim) prorsus euadit. Ac si à materia separetur, corrumpitur. Quocirca seipsam non sustinet, sed à materia tanquam subiecto sustinetur. Quod uerò seipsum sustinere non potest, multò minus ex seipso subsistere. Itaq; cum in alio iaceat, ab alio certè dependet. Oritur enim qualitas aliquando, cum mutetur & pereat. Nihil aũt aliquando oritur à seipso. Quod enim genito præstat initium, generatum præcedat oportet. Nihil autem seipsum præcedit. Qualitas igitur cum ab alio oriatur, & nihil oriri nisi à superiori aliquo ualeat, non potest esse naturæ principium. Verùm unde trahit originem? Nunquid à materia? Nequaquam: Quoniam cum materia commune & informe subiectum sit, atq; idcirco (quantum in se est) semper & ubiq; ad omnes formas æquè se habeat. Vndenam id prouenit, ut aliàs & alibi alijs formis ornetur, nisi ab aliquo superiore, quod eã & alibi & aliàs aliter afficit? Præterea si materia sibijpsi datura sit formam, quærimus utrum ipsa uirtute sua prius habeat eam formam quam sibi sit præbitura, aut non habeat? Si non habeat, neq; concipere quidem potest, sin habet, non est utiq; materia prima, sed aliquid ex materia & formę uirtute compositum. Atq; de hac ipsa uirtute similiter inquiremus, nunquid eam habeat à seipsa, an ab alio? Quòd si habet ab alio, ab alio quoq; habet formam. Sin à se, nunquid hanc similiter habet per aliam uirtutem sibi itidem propriam (atq; ita in infinitum progrediemur) an potius uirtutem illam non per aliam possidet uirtutem, sed per essentiam? Si ita est, essentia materiæ idem erit ac uirtus siue substãtia effectiua formarum, & fons erit formarũ potius quàm subiectum, imò erit forma potius, quàm materia, & forma omnium pręstantissima, forma omnis diuisionis impatiens, neq; fluctuabit (ut nũc) labentium uarietate formarum, sed per essentiam sempiternam formis erit prædita sempiternis. Ex his colligitur materiam non habere suapte natura uim ullam formarũ procreatricem, quia formare seipsum non potest informe subiectum, cum nihil omnino agere queat, siquidem actio à forma prouenit, â qua prouenit esse. Ac si materia quæ subest arti, quamuis forma non careat, non tamẽ à se ipsa, sed ab artis forma ad formam ducitur artificij: certè materia quæ naturæ subijcitur, cum sit informis, non à seipsa, sed à natura formæ ad formam ducitur naturalem.

Vnde igitur erit qualitas? forsitan ab alia qualitate, pũta quod ignis alius alium generet? Neq; id quidem. Nam qualitas quia esse nequit absq; fomento materiæ, ideò materiæ suæ nõ dominatur, multò minus dominabitur alienæ. Nõ igitur potest corporis alicuius qualitas corpus aliud sola sua potestate formare. Corpus quidem naturale, per ipsam molem, quæ soli passioni subijcitur, agit nihil, per qualitatẽ uerò nõ agit sufficiẽter. Hæc enim quandoquidem non habet sufficientiam existendi, non præstat corpori sufficientiam

sufficientiam existendi, non præstat corpori sufficientiam operādi. Profectò quia ignis prius genitus fuit ab aliquo, quàm ipse aliud generaret, prius sibi cōuenit ut sit effectus quā ut efficiens. Effectui conditio hæc innata est, ut pendeat aliunde. Quapropter quoties ignis aliquid operatur, agit tanquam superioris causæ instrumētum. Si enim ignis hic aut ille esset causa generandi, ignis prima, id est summa, cum à causa alicuius generis prima, genus profluat uniuersum, totum ubiq; ac semper ignem efficeret. Itaq; faceret cum se ipsum, tum ignem quemlibet qui ante ipsum fuit, & qui pòst erit. Cum igitur ignis hic aut ille non sit prima generationis huiusmodi causa, quærimus cuius sit causæ instrumentum. Nunquid ignis alterius? Nequaquam. Primo, quia æqua est illa causa, non superior. Deinde, quia uel extinctus est iam ignis ille unde hic ante manauerat, uel remotissimus. An fortè instrumentum est aliorum elementorum? Neq; id quidem. Nō est enim in dissimilibus & contrarijs elementis illa ignis generandi ratio cui ignis hic alium generaturus tanquam instrumentum subijciatur. Num igitur instrumentum sit cœli? Minimè. Non enim ignis hic remotissimi illius corporis, instrumētum fieri potest aliter, quàm per medium. Media uerò hæc corpora sunt inepta. Ac potius inter cœlum, siue ignis sphæram, atq; dissimilia elementa, ad ignem hunc in terra gignendum, interponendus est ignis aliquis hunc ignem generaturus, quàm conuerso. Similiter in singulis rerum naturalium speciebus argumentabimur. Quamobrem præter omnes huiusmodi formas inesse oportet omnibus & præesse substantiam quandam incorporalem per corpora penetrantem, cuius instrumenta sint corporeæ qualitates. Quo enim pacto qualitates singulæ, quæ suapte natura instabiles inordinatæq; sunt, aut stabilem ordinem in generationis successione seruarent, nisi per ordinem altioris causæ stabilem regerentur, aut ad eosdem effectus statutis temporum curriculis semper reuerterentur, nisi una eademq; causa esset quę illas quouis tempore ducens, statutis temporibus similiter duceret. Mens humana quotidie à particularibus formis ad uniuersales absolutasq; se confert. Item supernaturales formas certis adstrictas materijs per mathematicas (quibus in certa materia sufficit) ad metaphysicas (quæ neq; certa, neq; re incerta materia indigent) ascendere solet. Præterea à dimensionibus, quę tam situ, quàm partibus egent, ad punctum sine partibus, sed quodammodo circa situm: rursus à punctis ad numeros, qui partibus quidem indigent, situ uerò nequaquam, demum à numeris ad unitatem, cui neq; situ, neq; partibus ullis opus est, sese attollit. Atq; ultra unitatem indiuiduam, sed accidentalem, ad substantialem se unitatem, id est, formam transfert, indiuiduamq; essentiam, accidentium fundamentum simul atq; originem, tāquam ad fixum quendam & in seipso manentem accidentium per se mutabilium, alteriq; semper hærentium, cardinem. Si tātam ad ascensum rationalem mens humana potentiam habet, quæ & pars quædam est uniuersi, & corporeis, uinculis impedita, multo certè maiorem ad idem in seipso possidet uniuersum, præsertim cum infimæ mentis ordo uniuersi ordine trahat originem. Vbi uerò ad agendum potentia maior uiget, ibidem naturaliter & magis, & citius proditur in actum. Accedit ad hæc, quod si quælibet rerum genera ad unum quiddam in suo genere quodammodo indiuisibile reducuntur, cuius simplicitate consistunt, ut puta motus tempusq; ad momentum, forma naturalis ad gradum minimum naturalem Geometricæ dimensiones ad signū, numeri ad unitatem, cur non etiam substantiæ genus ad indiuisibilem substantiam redigatur? Vt quemadmodum figuræ omnes quæ inęqualitatis participes sunt, ad circularem omniū ęqualissimam referuntur, circularis ad indiuisibile, centrum totius æqualitatis initium, ita formæ accidentales diuisibilesq;, ad substantialem diuisibilemq; formam, forma huiusmodi ad substātialem & indiuisibilem reducatur. Atq; ut ultra qualitatem, quæ non decremento solū, sed etiam remissioni subiecta est, substātialis corporalisq; forma est, quę à remissione est libera, quamuis decrescat, ita super hanc esse debet substantialis forma, quæ neq; remittatur, neq; decrescat, at ascensus qui in melius proficit, perficiatur in optimo. Talis erit substantia incorporea, quæ in primis hoc habet, ut natura sua minui nequeat, quam oportet alicubi secundum propriam formam in natura subsistere. Indiuidua siquidem & simplicia diuiduis necessariò priora sunt atq; compositis. Vnumquodq; enim ante sit oportet, quàm protendatur & tumeat. Indigent quoq; hæc illis, non conuerso. Ab illis

enim hæc ſumunt exordium, & terminãtur ad illa. Quapropter ſi hæc ſecundum propriam formam, in rerum natura ſubſiſtũt, multò magis oportet illorũ quoq; genus alicubi ſecundum formã propriam reperiri. Nempe ex eo quod natura efficacius meliusq; materiam ſuam mouet quàm ars ſuam, coniicimus principalem formam in natura materię ſuæ magis dominari, quàm principalem in formam arte materiæ ſuæ. Si dominatur magis, duo concluduntur, tum quod proprius quàm ars adeſt materiæ ſecundùm ſitũ, tum quod magis, quàm ars ſecundum ſubſtantiam excellit materiam ſuam, magisq; poteſt per ſe ſine illa exiſtere. Mouet autem ad idem me talis ratio plurimùm, quod qualitates omnes, quia formæ in alio ſunt quoties generat, formas in alio generãt. Non enim poſſunt liberiorem prolem quã ipſæ ſint gignere. Generat ergo formas in materiæ gremio, materiam uerò ipſam, quæ in alio minimé iacet, ſola illa facit ſeruatq; forma, quæ non iacet in alia. Materia enim neq; ex ſe, cum imperfecta ſit, & nõ agat ex ſe, neq; ex qualitatibus, quas antecedit ipſa, ſed ex forma quadam quæ materiam antecedit. Talis eſt penitus incorporea. In talis formæ uirtute operationeq; fundantur qualitatum uirtutes operationesq;, poſtquam in illius opere opera ſuperfundantur illarum. Sed de hoc aliàs. Nunc autem meminiſſe oportet, materiam ipſam, ut Mercurius Triſmegiſtus, Timæusq; putant, eſſe informem, non nihil, nihilo proximam, quòd primò infiniteq; ſit patiens. Vnde ſequi Plotinus exiſtimat, ut propinqua ipſius materiæ diſpoſitio, id eſt, dimenſio, qualitasq;, & uaniſſimum quiddam ſit, & quantulumcunq; eſt, totum ſit paſſio quædam. Dimenſiones enim nihil eſſe aliud quàm materiæ ipſius extenſiones, qualitates uerò nihil aliud præter eiuſdem, affectiones uidelicet umbratiles labentes, tanquam umbras quaſdam eminentium arborum in torrente. Demum concludit, neque materiam, cum ſit primum patiens, neq; dimenſiones qualitates'ue, cum ſint primi patientis paſſiones primę, eſſe prima actionum principia poſſe. Ita Plotinus. Alij uerò quidam aliter, quamuis ad eundem finem, ita diſtinguunt. Profectò aiunt materiam ipſam agere nihil poſſe, quantitatem quoq;, ſi eſt extenſio ipſa paſſiua materiæ proficiſcens à cauſa quadam materiam extendente, agere nihil, cum ſit primi patientis perpetua paſſio. Sin autem eſt quaſi forma quædam per quam cauſa materiæ motrix extendit materiam, agere forte nonnihil in materiam propriam, quia ſit medium quo cauſa illa materiam uidetur extendere, ſed in materiam alienam nihil penitus operari, quoniã ſemper diſtare cogit agens à patiente, quod impedit actionem. Qualitatem uerò in materiam tam alienam, quàm propriam ſecundum Peripateticos aliquid operari. Quod ſi à materia quæ in neutram agit materiam, ad qualitatem, quæ quodammodo mouet utranq;, per mediam quantitatem, quæ ſolum in alteram ſcilicet propriam quodammodo operatur nos ratio ducit, nunquid à quantitate, quę nullo modo mouet materiam alienam, abſq; medio ullo ad rem illam tranſibimus, quæ omino moueat alienam? nequaquam. Qualitas autem eſt proxima quantitati. Itaq; non eſt omnino ſufficiens qualitas ad extrinſecam actionem. Si ergo claudicat ad agendum, à ſubſtãtia ſuperiore dirigitur, quę omnino ſit potens. Meritò autem qualitas claudicat, quoniam eo ipſo momento quo naſcitur, ſpargitur per materiæ latitudinem profunditatemq;, & quaſi Letheo flumine mergitur. Quo fit ut antequam ipſa agat quicquam à materia quaſi inficiente quodam modo ſuperetur Nunquam ergo uis eius uincit per ſe materiam. Idcircò nunquam per ſe mouebit, niſi à ſuperiore cauſa roboretur. Roboratur profectò & ducitur à uita quadam, quæ etiã ex luto non uiuente, quando ranæ generantur muſcæ, uitã gignit ac ſenſum, ex una deformiq; materia fimi uarios ſpecioſiſſimosq; procreat flores, per uaria & ſpecioſiſſima ſemina, quæ cum ſæpe non inueniant in fimo, neceſſariò in uita ipſa ſunt. Sparſas quoq; materias cogit in ordinem. Ordo ratione procedit. Ratio conſiſtit in uita, Vita in uirtute quadã indiuiſibili. Siquidẽ mors diuiſione & reſolutione contingit. Rurſus ex frigidorũ corporũ colliſione generat ignẽ. Et quando reflexio radiorũ in ſpeculo, aut calens ferrũ per qualitatẽ ignis accidentalẽ calefacit lanam, uita illa per uitalia ignis ſemina ſubſtantialem ignis ſpeciẽ ꝑducit in lana. Quia deniq; in nobis putamus eſſe quod nutrimentum haud uiolenter cõſumit, ſed ſuauiter & ordinatè concoquit & digerit? Quod tã mirabiliter ad uiuã redigit formã alimenta non uiua? Quod grauia ſurſum, leuia deorſum, abſq; manifeſta uiolentia pręter imò ſuper illorũ naturã, prout uſus

uitę postulat, continuè transfert? Quod pugnantia inter se conciliat, uincitq; in unum? Certè non simplex calor igneus, non alia qualitas ulla pugnantium, nō natura diuidua, non nuda naturæ proprietas, imò uerò superior quædam & indiuidua & uiuifica uirtus. Sicut autem in nobis, ita & in uniuerso considera. Atq; ex his collige, formas corporales non habere ex se inuicem generationem sufficientem, sed causam postulare insuper aliquam altiorem. Quæ quidem superior causa si rursus forma esset similiter iuncta materiæ, ab alia iterum substantia superiore descenderet. Tandem ne fiat in infinitum progressio, ad formam aliquā perueniendum est, quæ nullis sit mixta corporibus. Tanta uerò est in genere formarum uirtus ad id, ut à materia separatæ esse possint, ut etiam si quis illas esse quidem coniunctas ex se dixerit, uerùm ex ipsa mentium cōtemplatione seiungi, hinc saltem fateri cogatur, mentes ipsas esse seiunctas, quandoquidem ipsæ alia separant. Quod hinc rursus apparet, quia substantia per naturam & dignitatem prior est quantitate, ac reliquis accidentibus. Et quia quod prius est, potest esse à posteriore seorsum, potest esse substantia quædam sine quantitatis diuisione, & si potest, utique est aliquando, ne desit naturæ ista perfectio, ne frustra sit ista potentia. Nam in his quæ ad pręcipuum uniuersi ordinem pertinent, ita se res habet, ut quicquid potest esse, aut iam sit, ut Physici opinantur, ne cōtingat in æternis mutatio, aut saltem futurum sit aliquando, ne aliquid sit semper inane. Ac si uita, quæ sola origine naturali antecedit sensum, iam nunc per se existit alicubi sine sensu, multò magis substantia, quæ quātitati tam dignitate, quàm origine præstat, consistit nunc in rerum ordine seorsum à quātitate, præsertim cum perfectius sit uniuersum, si substantiæ quædam sint solutæ à uinculis quantitatis, quàm quod sint uitę quędam sensus expertes. Auerrois ex Aristotelis sententia probat corpoream substantialemq; cœli formam carere materia, quia uidelicet ibi nulla sit ad diuersas formas potentia, quæ propria est natura materiæ. Ibi tamen dimensio est, & eiusmodi formam inter naturales formas atq; diuinas esse mediam arbitratur, quia naturales formæ cum materia simul quantitateq; sint, diuinæ ab utrisq; penitus absolutę, cœli uerò forma utrarumq; media sit, ne ab extremo ad extremum sine medio transeatur. Quapropter eam cum quantitate quidem esse, sed sine materia, consentaneum esse censet. Hinc nos hunc in modum argumentamur. Cùm substantialis forma soleat in materia potius quàm in quantitate iacere, atq; habeat secundum generis naturæq; ordinem, maiorem cum materia, quàm cum quantitate proportionem, si alicubi absq; materia potest esse, multò magis alicubi seorsum à quantitate consistere potest. Præterea, ut Proculo placet, tria sunt genera corporum. Sūt enim quædam (ut eius uerbis utar) materialia simul atq; composita, qualia sunt quæ ex elementis quatuor componuntur. Sunt ulterius elementorum sphærę, materiales quidem, sed quodammodo simplices. Sunt denique cœlestia corpora, & simplicia, & immaterialia simul. Tria quoq; formarum genera ponit, haud aliter quàm Auerrois. Vult enim generalem formarum definitionem eiusmodi esse: Forma est id quo aliquid distinctè & actu est & agit. In hac autem definitione dimensiones omnino nullas includi, subiectum tamen quodammodo fortè significari, dum uidelicet dicitur, quo aliquid, & cætera quæ sequuntur. Vnde concludit, si quę formæ sine subiecta materia sint, sicut cœlestes, multò magis & multò plures absq; dimensione esse posse simul atq; debere. Item sic Proculus & Sirianus ad idem argumentantur. Quod ab alio semper extenditur, necessariò dimensionibus est astrictum. Quod uerò extendit, minime. Materia igitur cum semper ab alio extendatur, necessariò dimensionibus obnoxia est. Quia tamen unumquodq; prius in se est, quodāmodo quàm extendatur, materia potest indiuidua cogitari. Quapropter principium illud à quo extenditur, multò magis potest sine dimensionibus non modo cogitari, sed etiam esse. Præterea omne diuiduum est quiddam totum unum ex plurib. partibus constitutum, quæ partes nisi haberent in se unum aliquid atq; idem cunctis commune, nunquam totum illud conficerent. Non enim fit unum nisi ab uno. Rursus, nisi essent participes unitatis, nulla partium esset unum, sed plura in infinitum, & quælibet pars innumerè infinita. Vnum autem in illud partibus insitum, non est diuisum singulatim in singulis, egeret enim ipsum quoq; alio copulante. Ergo est idem totumq; in singulis. Tale quiddam incorporale esse necesse est. Item cum omne corporale sit unum quiddam totum ex partibus,

tibus, quidnam illius unionis causa est? An totum ipsum unit partes, uel partes totum uniunt? Vel superius aliquid, quod neq; pars sit ullius, neq; totum ex partibus partes unit inuicem, & ad totum? Totum partes sequitur potius, quàm uniat. Ac si admittatur quod unit partes, incorporeum erit? Si enim sit ipsum quoq; diuiduum, eget alio similiter uniente. Si partes uniunt totum, absurdum id quidem, quòd à multitudine unitati opposita fiat unio, quæ fieri debet ab unitate. Reliquum est, ut præter partes singulas, atq; totum adsit aliquid unum conspirationis illius causa, quod quidem sit incorporeum, ne cogatur ipsum quoq; copula indigere, atq; ita abeamus in infinitum. Quapropter non est putandũ formam aliquam diuisam in corpore, apicem esse naturæ, rerumque principium, præsertim cum oporteat principium rerum ui sua sempiternum fuisse, & fore. Fuisse quidem semper, nam neq; potuit ex se aliquando prodijsse (fuisset enim ipsum ante seipsum) neq; ex alio, nihil enim ante primum. Reliqua uerò non essent unquam, nisi prius fuisset primum. Fore quoq; semper, quoniam extincto principio, corruunt uniuersa, neq; ipsum amplius, neq; aliud quicquam renasci potest. Habeat ergo necesse est uim infinitam, per quam ex se infinitè uiuat, hanc non habebit, si fuerit corporale. Nam si dimensiones habuerit infinitas, nihil erit in rebus aliud præter ipsum. Si finitas, uim quoq; finitam habebit. Mitto (quod aliàs ostendemus) neq; corpus, neque corpoream formam, & indigam, & mutabilem, sufficiens motionis principium esse posse, sed omne corporeum ab alio agitari, atq; opificem, qui opificio miscetur inficiturq;, non posse operi dominari, opificemq; esse perfectum, primum'ue mundani operis architectum. Ergo formam corpoream transcendamus, & consideremus nunc primam quæ deinceps occurrit, ut sicut à corpore tanquam infimo, ascendimus ad formam corpoream quasi mediam, quia habet corporis aliquid, dum dilatatur in corpore. Aliquid uerò non habet, siquidem ipsa non est aliquid ex materia & forma compositum. Ita nũc ab hoc medio ad formam subliniorem incorpoream scilicet, prouehamur, quæ nihil habeat corporis, sed corporibus distribuat qualitates. Quæ quoniam per se subsistit, uera forma & essentia nominatur, tertia inquam essentia, quàm etiam suo loco rationalem animam appellabimus. Quam ita irrationalis anima comitatur, ut corpus umbra. Essentia illa, & uera, & immortalis à Platonicis ideò iudicatur, quia neq; partibus indiget, in quas aliquando dissolui possit, & per quas dispersa uirtus debilitetur, neq; subiecto adstringitur, à quo deserta aliquando euanescat, neq; contrariæ formæ miscetur, qua infici possit, neq; uel loco clauditur, uel tempori, uel motui ob indiuiduam & in se manentẽ simplicitatem substantiæ subest.

Anima rationalis per substantiam immobilis est, per operationem est mobilis, per uirtutem partim immobilis, partim mobilis. Cap. IIII.

TErtiæ huius essentiæ naturam qualem esse dicemus? Immobilem ne prorsus, an potius mobilem? Certè non omnino immobilẽ, quia ipsa fons est qulitatũ fluentium in materiã, quæ omni quiete carent. Omnis aũt causa secundum naturam propriam agit, ideoq; oportet in operuim aliquam & imaginem causæ reseruari. Si essentia illa quæ est causa qualitatum, esset prorsus immobilis, quia per naturam suam immobilem ageret, qualitas inde descendens immobilem in se naturam aliquam retineret. Contrà uerò contingit. Nam tria in qualitate sunt, essentia, uirtus, & actio, hæc omnia uersantur in motu. Essentia eius generatur atque corrumpitur, generatio & corruptio per motum efficiuntur. Virtus quoque naturæ suæ intenditur atque remittitur, puta calor magis minus'ue feruet. Quod autem magis minus'ue diuersis tẽporibus calet, proculdubio permutatur. Actio quoque idem patitur. Ignis siquidem actio, calefactio est. Aquam non momẽto calefacit, sed tempore. Actio tẽporalis motus ab omnibus nominatur, ideò qualitas omni ex parte subijcitur motui. Quod hinc rursus apparet perspicuè, quòd affectio corporis, quę per qualitates efficitur, nõ potest per aliquam temporis moram eadem penitus & similis permanere, ac semper tum in aliam atq; aliam graduum proportionem, tum in melius, uel deterius permutatur. Nempe

siquis dixerit corporis affectionem permansisse per horam, Platonici ita interrogabunt illum, hora finita, nunquid par sit tunc in illa affectione uirtus, ac in horæ principio? Si non sit par uirtus, certè non stetit horam, cum in ea hora sit secundum potentiam permutata. Si par uirtus dicatur inesse, affectio illa horam rursus aliam perdurabit. Aequales enim uires æqualia faciunt. Igitur si per tantam uim permansit horam, per æqualem rursus aliam permanebit. Hora secunda expleta, similiter de uirtute illa interrogabunt, par ne sit, an impar. Si impar, non stetit. Sin par, stabit quoque tantundem. Deinceps in infinitum similiter procedent, monstrabuntque naturam illam corporis, si modo horam, in horæ dimidium steterit, perpetuò permansuram. Perpetuò uerò nõ uiget corporis secundum se ullius complexio, cum breui omnes extinguantur & pereant, itaque uix momentum temporis eædem perseuerant. Et quia in eodem momento incipiũt atque desinunt, in incipiendo autẽ & desinendo integerrimus existendi habitus minimè possidetur, integro uerò existendi actu opus est ad agendum, ideò confirmari uidetur quod in superiori disputatione probauimus, non esse in qualitatibus sufficiens agendi principium. Sed ut ad quæstionem hic propositam reuertamur, si est in qualitatibus, quantũ ad eas attinet, motio status omnis quodammodo expers, quonam pacto ab ea causa gigni proximè possunt, quæ tanto ab ipsis interuallo distet, ut statum habeat omnis motionis expertem? Si ab extremo ad extremum omnia per media transeunt, ut ab hyeme per uer in æstatem, ab æstate in hyemem per autumnum, certè inter qualitatem penitus mobilem, atque essentiam prorsus immobilem, necessariò ponendum est aliquid quod partim immobile sit, partim etiam mobile. Itaque substantia illa qualitatum proximè genitrix, omnino immobilis esse non potest. Quid ergo dicemus? An istam quoque substantiam omnino mobilem asseremus? Minimè. Nam uel esset in genere corporaliũ qualitatum, in quo tamen genere sistere gradum non possumus. Vel causa, quę in genere superiore locatur, effectum suum sufficienti perfectione non excederet, si substantia quæ qualitatis est causa non minus, quàm qualitas uacillaret. Quocirca substantia illa partim stat, partim uerò mouetur. Tria quidem in se habet & ipsa, essentiam, uirtutem, operationem. Quid horum stabit? quid mouebitur? operatio quidem stare non potest, si duo præcedentia permutentur. Neque moueri essentia, quin sequentia moueantur. Stabit ergo primum, scilicet ipsa essentia, mutabitur ultimum, uidelicet operatio. Sed medium utrorumque uirtus quid? Stabit & ipsa partim, partim quoque mutabitur.

Super animam mobilem est immobilis angelus. Cap. V.

HActenus formam quandam supra corporis complexionẽ inuenimus, quam rationalem animam appellabimus, cuius essentia semper eadẽ permanet, quod significat stabilitas uoluntatis atque memoriæ. Operatio autem ex eo mutatur, quòd non simul cogitat omnia, sed gradatim, neque momento alit, auget, & generat corpus, sed tempore. Naturalis uirtus manet, quia naturalis eius uigor uiget perennis, neque remittitur. Virtus acquisita mutatur, quia ex potẽtia in actum, ex actu transit in habitum, atque conuerso. Hucusque ascendit Heraclitus, Varro atque Manilius. Cæterùm altius ascendendum, siquidem forma hæc non potest esse totius naturæ principiũ. Perfectior enim est operatio stabilis, quæ uno momento perfectissimè suum opus absoluit, quàm quæ indiget tempore. Integrior est uita, quæ tota simul est unita secum, à seipsa non distans, quàm quæ per diuersa temporum momenta porrecta, secundùm actus affectusque intrinsecos quodammodo à semetipsa distrahitur. Igitur super hanc formam, cuius operatio extrinseca uagatur per tempora, cuius uita, id est, intrinseca operatio quasi quodam fluxu dispergitur, ponenda est alia quædam forma sublimior, cuius operatio stabilis sit, cuius uita tota simul unita. Siquidem perfecta semper sunt imperfectis anteponenda, propterea quod sicut perfecta in aliquo genere sunt illa quæ per suam naturam sunt talia, sic imperfecta sunt, quæ per se talia non sunt, alioquin essent integerrimè talia. Si itaque imperfecta non sunt per seipsa, per superiora coguntur esse. Item quod mouetur, ex potentia & ocio prorumpit in actum, & terminum aliquem sui motus ac finem expetit, quasi sibi ipsi minus sufficiet, sed illo egeat ad quod motione sua

se confert. At uerò super id quod ex ocio migrat in actum, existit aliquid semper quod actus plenus est atq; perennis. Super id quod propter indigentiam transmutatur, existit aliquid necessariò, quod quia uel nullius unquam indignũ est, uel iam plenissimum, non mouetur, præsertim cum id quod mouetur, per appetitum proficiendi mutetur, neque possit aliter quàm melioris præstantiorisq; naturæ adeptione proficere, neq; habeat rem illam, quam quærit, per motionem, sed post motum adipiscatur, non quidem à seipso (quid enim mutari oportuisset?) sed ab alio quodam uberiore. Quod enim sui natura caret termino, ab alio perfectiore terminandum est, res mobilis ex se caret termino, quia non quiescit in semetipsa. Ac si res quædam talis sit rerum principium, quia per operationem suam mutabilem efficit omnia, nullus erit status in rebus. Nunc uerò usq; adeo necessarius est aliquis in rebus status, ut etiam motus ipse statu non careat. Nisi enim res quæ per motum aliter atq; aliter affici dicitur, maneat in substantia per aliquod tempus, eadem nec mutabit affectiones, nec uariabit paulatim, sed momento tota cessabit. Et ipsa ordinatissima cœlorum circa idem cẽtrum eosdemq; polos reuolutio. Motionum æqualitas, syderum restitutio, alicuius status est particeps. Atqui quemadmodum quod stat, stat propter unitatem, & unitur in statu (quod aliàs declarabimus) ita quod mouetur, mouetur propter statum, & stat in motu. Mouetur inquam propter statum, id est, propter quandam motricis uirtutis stabilitatem, quæ nisi in suo uigore maneret, non seruaretur ordo ullus in motu, imò neque motus uel parumper continuaretur. Rursus stat in motu, id est, perseuerat in norma eadem, uel æquali, uel simili motionis. Multa etiam sunt quæ & si secundum aliquam speciem motus mouentur, tamen secundum species alias non mouentur, partim ergo mouentur, partim uerò quiescunt. Adde quod cum prima rerum materia sit sempiterna, quod per substantialem mutatur formam, interea tamen permanere cogitur per materiam. Itaque multò magis quod secundum quantitatem, qualitatem, locum mutatur, manere potest, imò & debet interim per substantiam. Quid plura? quod nullo pacto manet dum admittit statum, totum simul & motum amittere cogitur. Si itaque est aliqua in rebus stabilitas, non potest rerum principium mobile esse. Quare quod mobile esse, non est naturæ principium. Igitur est aliquid super animam, ut anima quæ natura sua ad intelligendum & non intelligendum est indifferens, cum uicissim ab altero permutetur in alterum, per eius influxũ ad intelligendum determinetur, quod in tali genere semper est actum. Tale est, quod est semper intelligens, siue semper intelligibile actu quod est idem. Præterea quicquid secundum partem tale est, per illud duntaxat tale est, quod tale secundum se totum existit, sicut lignum ex parte calidum, per ignem calescit, qui ex toto calet, quia quod tale est per naturam suam, quia calidum; sicut totum à natura propria comprehenditur, ita totum ab huiusmodi qualitate. Atque contra, quod per partem est tale, non est tale per semetipsum. Tertia uerò essentia illa, scilicet anima, non est secundum se totam intelligentia. Habet enim alias quasdam naturas præter intelligentiam, expertes intelligentiæ. Ergo mens in anima, pars quidem est animæ. Pars quoque est mentis quodammodo, mentis inquam altioris, quæ tota solaq; mens est. Quippe si anima mentem haberet à semetipsa in animæ substantia ratio propagandæ mentis inesset, unde & tota anima esset mens, & mens quidem tota atq; perfecta, & omnis anima mentem haberet, quia in qualibet anima ratio animæ reperitur. Et sicut mouere corpus, quia per naturam suam animæ conuenit, animabus singulis inest, ita intelligendi facultas animabus inesset omnibus, etiam bestiarum, si per naturam suam competeret animæ. Ac si super naturam minimè efficacem, esse efficatiorem aliquam necesse est, & mens quæ est in anima, neq; solo sui actu ullum extra se opus efficit, neq; efficaci suæ animæ potentiæ imperat, oportet super eam esse mentem suo actu alicuius operis effectricem, & efficacis potentiæ dominam. Meritò ergo sicut animæ caput est mens hæc, pars eius excellẽtissima, sic mentis huius, quæ non sui ipsius est, sed animæ, nõ absoluta, sed ad animæ huius tracta capacitatem, non clara, sed obscura, & quodammodo dubia, huius inquam mentis caput est mens quædam, quæ in seipsa est, liberaq; & lucida. In quo sanè illud Magorum enodatur ænigma. Est res undiq; lucida, est res undiq; obscura, est media, lucida partim, partimq; obscura. In ordine corporum res undiq; lucida est stella quælibet

super

super lunam, obscuros undiq; est aër, media Luna. In ordine uerò spirituum mens est lumine plena, anima irrationalis uacua, rationalis tenet medium, partẽ habet intellectualis luminis, parte caret. Ac partem quam habet à Deo, ceu Luna à Sole, aliàs aliter accipit, mutatq; figuram. Ideò meritò super eam est angelus, qui tanquam stella quælibet super lunam, & totus semper & eodem pacto sui Solis luce refulget. Profectò ubi natura superior tangit inferiorem, ibi ex infimo sui gradu supremum inferioris attingit. Puta infimum ignis aëris attingit supremum. Natura uerò intellectualis corporali est natura superior, tangitq; illam adeò, ut quod inter corpora præstantissimum est, intellectualis sit animæ particeps, inferiora uerò quæ plurima sunt, nequaquam. Præstantissima uerò corpora sunt apud Platonicos cœlicolarum, dœmonumq;, & hominum. Sed nunquid mentes quæ corporibus huiusmodi tributæ sunt, mentium altissimæ sunt? Nequaquã, alioquin natura inferior, superioris absq; medio summum consequeretur. Ergo quemadmodum sub corporibus mente præditis, quàm plurima corpora sunt expertia mẽtis, ita super mentes corporibus insitas, quàm plurimæ mentes sunt nullis attributæ corporibus, atq; etiam multò plures sunt, quàm corporum species, quoniam (ut aliàs ostendemus) rationales animæ inter æternitatem tempusq; sunt constitutæ. Aeternitatis uerò excellentia uidetur exigere, ut plures in ea quodammodo species perfectionesq; quàm in tempore sint. Mitto (quod aliàs demonstrabimus) interuallum inter animas primũque principium, infinitum esse, sed spatium inter ipsas atq; materiam, esse finitum, ut nemini mirum uideri debeat, super animas plures admodum angelorum gradus, quàm gradus formarum infra animas esse posse. Præterea quando ex duobus fit unum, & alterum illorum quod minus perfectum est, reperitur alicubi per se manere seorsum ab altero, multò magis alterum illud perfectius, & minus egenum, esse alicubi sine altero poterit. Fit autem animal unum ex intellectuali substantia, id est, anima rationali, & corpore. Corpora multa uidemus sine huiusmodi intellectu esse ac uiuere. Quid igitur prohibet esse mentes plurimas corporibus nõ unitas? Tales quidem erunt super animas quę sunt unitæ corporibus. Proinde mẽtes coniunctæ corporibus, quatenus tales sunt, speciem animalis solę non complent, sed compositę speciei sunt partes, atq; (ut plurimum) ut intelligant, in ea quæ sensibilia sunt, aspiciunt, quare & imperfectæ quodammodo sunt, & imperfectè agunt. Si igitur ab imperfectis in quolibet genere, ad perfecta quæ priora natura sunt, est ascendendum, consequens est ut super coniunctas mentes ad separatas ratio nos perducat, quæ & species ipsæ sufficienter suas compleant, & intelligendo ad illa quæ per se intelligibilia sunt, aspiciant. Mens ipsa, quia per intelligentiam & uoluntatem, non necessariò dependet à corpore, & naturaliter formas separat, atque circa separatas uersatur, & quietè potius quàm motu proficit, per naturam est à corpore motuq; libera. Idcircò magis naturæ suæ conuenit ut uiuat seorsum à corpore motuq;, quàm ut uiuat in corpore atq; motu. Multæ tamen mentes in corporibus mobilem uitam ducunt, quare multò magis, & multò plures immobilem uitam agunt absq; corporibus. Quis neget incorporeæ substantiæ secundùm generis sui naturam cõuenire magis ut extra corpus sit, quàm ut in corpore, ideoq; plures illius species à corpore seiunctas, quàm coniunctas esse debere? Quod enim generi cuilibet naturalius est, id in eo existit ut plurimum. Tales quidem sunt angeli, qui si corpora mundi mouent, ipsi, motis corporibus nullo modo mouentur. Animæ tamen dum corpora transferunt, ipsæ quoq; feruntur. Motor qui una cum moto corpore peruagatur, perpetuum stabilemq; tenorem & ordinem mouendi non seruat, nisi præsit illi motor immobilis. Ideò mundanæ reuolutionis perpetuus ordo testatur esse aliquos super animas motores immobiles. Elementa quoniã ex fluitate materia constant, seq; mutuò semper inficiunt, nullum ex se ordinem obseruarent, nisi à lege cœlestis motus ordinatissima regerentur. Cum uerò & cœlum per se sit perpetuò immobile, ideoq; indigum, ordo in suo motu stabilis nõ ex ipso prouenit, sed à superno motore prorsus immobili, atq; indiuiduo. Non enim in rebus tam diuersis mobilibusq; stabilis unio perseuerat, nisi à stabilissimo & unitissimo cardine, qui tandem ad unitatem ipsam statumq; refertur. Sanè sicut mobile se habet ad mobile, ita motor etiam ad motorem. Ergo sicut elementum quod mouetur mobiliter, ad cœ-

ad cœlum quod mouetur stabiliter, sic motor cœli mobilis uariusq; ad motorem stabilem unitumq;, stabile deniq; & unitum ad statum ipsum unitatemq; reducitur. Profecto motorem sequitur actio illa quæ mouere dicitur, actionem hanc sequitur illa passio quæ moueri, neq; fit contra. Non enim priora à posterioribus ducuntur, sed conuerso. Potest igitur multò magis esse alicubi actio illa quæ dicitur mouere, sine passione illa quæ est moueri, quàm passio huiusmodi seorsum ab actione. Tamen passio talis in corporibus est seorsum ab actione. Igitur alicubi erit actio procul à passione, ut sicut corpora mouentur quidem, non mouent, sic angeli moueant, non moueantur, de quibus inquit Zoroaster,

ὁ πῶς κόσμος ἔχει νοεροὺς ἀνοχῆας ἀκαμπεῖς,

Id est, Mundus habet intellectuales rectores immobiles. Igitur sicut qualitates omnino mobiles antecedunt animæ, partim mobiles, partim immobiles, sic animas antecedunt omnino immobiles angeli. Angelos esse, atq; esse multos Aristoteles in lib. 11. Diuinorum ita probat. Motum cœli continuum, ordinatum, & quantum in se est, indeficiẽtem oportet à motore fieri, qui neq; in se, neq; per accidẽs mouetur. Cum uerò motus huiusmodi in cœlo sint multi, inter se discreti, specieq; & uirtute diuersi, oportet eos à plurib. eiusmodi motoribus fieri, qui uidelicet neq; corpora sint, ne cogantur dum mouentur, ab alio interim ipsi moueri, atq; ita in infinitum necessariò procedatur. Neq; rursus formæ in corpore, ne eas unà cum moto corpore moueri contingat. Oportet enim ad motorem perfectissimum, id est, immobilem peruenire, ne in motibus ulla unquam transgressio fiat. Motores eiusmodi, mentes sunt, siquidem in formis à materia omnino solutis intelligibile atq; intellectus est idem. Hæc Aristoteles. Hebræi, posterioresq; Philosophi mentes illas angelos, nuntiosq; nominant, quorum præcipuos non esse pauciores quam decem, alicubi disputat Auicẽna, alibi uerò multo plures significare uidetur. Aristoteles autem haudquaquam pauciores esse, quàm cœlestes motus, eumq; numerum probabili se ratione computauisse fatetur, quòd aũt necessarium sit sapientioribus se dimittere. Quasi qui suspicabatur, ne forte mentes illę secundum actionem suam propriam præcipuamq;, id est, intelligentiam, potius quàm secundum actionem communem atq; posteriorem, id est, motum essent dinumerandæ. Pręterea cum illæ sint motionum fines, fortè uaticinabatur non esse ad motionum numerũ numerandas. Atq; posse mentes esse quamplurimas, quæ non sint mouendis corporibus distributæ. Quamobrem nõ iniuria angelos esse penè innumeros & suprà significauimus, & in præsentia sic ostendimus. Si species rerum naturalium in materia, quãuis in subiecto, angustęq; sint, tamen inter se non per subiectum, sed per se distinguuntur, atq; in numerum quamplurimum dilatãtur, multò magis distantiæ ipsæ, quæ super materiam in seipsis uiuunt, per seipsas distinctæ sunt, atq; mira quadam absoluti generis sui fœcunditate in species quasi innumeras prorsus amplificatę. Pręterea intelligibile genus suapte natura magis multiplicabile, quàm corporeum esse uidetur. Siquidem numeri, dimensiones, figuræ, proportiones, raritas corporum, uelocitas motionum, in ipsis corporibus semper terminata sunt, in mente autem absq; termino pro arbitrio protenduntur. Rursus quæ in materia particularia sunt, in mente uniuersalia fiunt. Deniq; intellectus ultra corpora cuncta alia pro arbitrio innumera tam incorporea, quàm corporea cogitat. Cùm ergo intelligibile genus magis admodum, quàm sensibile amplificari possit, potentiaq; tam bona in uniuerso semper inanis esse non debeat, proculdubio iam actu sunt, substantiarum species separatarum, multò plures, quàm species corporalium, præsertim cũ potentia præstantior, & magis & prius, in uniuerso actum sibi suum adsciscat, quàm debilior. Deniq; uniuersi ordo cum sub infinito bono, quàm optimè dispositus sit, exigere omnino uidetur ut quæ in ipso sunt meliora, quatenus fieri potest, super deteriorum quantitatẽ multiplicentur, pręcipuè cum inferiora superiorum gratia sint constituta. Quod quidem in ipsis mundi sphæris manifestè uidemus. Quo enim mobilior sphæra est, eo & amplior, adeò ut terra & aqua si ad superiora conferantur, quasi punctum ad circumferentiam se se habere putentur. Quod aũt in corporibus est dimensio, id in reb. incorporeis numerus esse uidetur. Quapropter consentaneum est, ut intellectuales substãtiæ, utpote quæ optimę

optimæ sunt, ac per se existunt, finesq́ sunt corporalium omniū quę illarum gratia sunt procreata, longè plures numero sint, quàm & sphærarū motus, & corpora omnia, quod Dionysius Areopagita testatur, dicens plura esse intellectualiū species separatas, quàm corporaliū. Meritò potentissimus uniuersi creator opus sibi suum, q́; simillimum reddere & potuit, & sciuit, & uoluit. Simillimum uerò in huius imperio potissimū procreauit, quod absolutas mentes (quæ ipsi omnium simillimæ sunt) ultra coniunctas materię formas, immenso (ut ita dixerim) spatio dilatauit. Hinc illud Danielis Prophetæ: Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. In distinguendis autem ordinibus angelorum Dionysius ternario nouenarioq́ numero in primis, necnō interdum septenario utitur. Quinetiā duodenarium in Christianorum mysterijs reperimus. Idem & Iamblichus Proclusq́ Platonici post Dionysium obseruarunt. Supremos enim & medios angelos, ternario, & nouenaria diuidunt, sequentes autem septenario, postremos undiq́ duodenario ordinum numero partiuntur. Quoniam uerò apud Platonicos gradus corporum sunt rationalium animarum umbrę, animarum uerò gradus sunt imagines angelorum, idcircò nonnulli angelorum ordines secundum ordines corporum simul animarumq́ distinguunt. Sed de his aliàs.

Super angelum est Deus, quoniam anima est mobilis multitudo, angelus multitudo immobilis, Deus immobilis unitas. Cap. VI.

ANgelum prorsus immobilem esse Platonici arbitrantur essentia, uirtute, actione, quoniam semper sit idem, æquè possit, intelligat semper, omnia simul, & uelit eadem, & quantum in se est, agat subitò quicquid agit. Hæc Platonici. Quid uerò dicant alij, aliàs dicam. Nondū tum quiescere hic cum Anaxagora & Hermotimo ratio nos permittit, sed altius iubet ascendere. Porrò anima, quia mobilis est, ab alio pertrāsit in aliud. Igitur aliud in se habet, & aliud. Quod hęc habet, habet & multitudinem. Quapropter anima in seipsa multitudo quædam est, multitudo inquam mobilis. Angelus qui proximè hanc antecedit, esse nequit immobilis unitas, quia duæ quædam huiusmodi res, quarum una sit mobilis multitudo, & altera immobilis unitas, longissimè inter se distare uidentur. Vnitas siquidem multitudini opponitur, immobile mobili. Quoniam ergo res illæ ab omni parte inuicem opponuntur, proximè sibi non succedunt, sed medio quodā indigent copulante. Animā uerò ipsam, quæ est mobilis multitudo angelus absq́ medio antecedit. Ideò non potest angelus esse immobilis unitas, ne duo extrema sine medio coniungantur. Immobilis certè est, ut supra probauimus, ergo non unitas. Restat ut sit angelus immobilis multitudo, ubi cum anima conuenit in eo, quod ipse multitudo est, sicut & illa. Discrepat autem, quia illa est mobilis, hic immobilis. Multitudinem certò aliquam ponere in angelo cogimur. At qualem? Qualis conuenit intellectui, hoc est, ut essentiam habeant, atq́ esse, uim intelligendi, intellectionis actum, rerumq́ intellectarum species plurimas. Cum uerò angelus non sit simplex omnino, sed habeat numerum, super numerum autem unitas esse debeat, quia unitas est numeri totius origo, & unione non indiget, multitudo autem natura sua indiget unione, necessarium est super angelum esse aliud quiddam, quod non modò immobile sit, sed unum penitus atque simplex. Ille quidem est Deus, tanto rerum potentissimus omnium, quantò est omnium simplicissimus. Siquidem in simplicitate consistit unio, in unitate potestas. Deus nemo dicere audeat ex pluribus esse compositum, quia si modo rectè compositus fuerit, ex aliquo constabit quod erit tanquam subiectum, & aliquo quod erit tanquam forma. Itaque non erit Deus undique perfectissimus, cum in eo sit pars altera imperfectior ipso toto. Non erit agens summum, quia non per se totum aget quicquid aget, sed per partem alteram, id est, formam. Non erit beatissimus, quia non fruetur ubiq́ seipso. Non enim se totum in membro quodlibet complectetur. Videbit autem in se aliquid aliud præter Deum, quoniam nō idem pars est & totum. Beatior certè futurus est, si quicquid ipse uidebit in se, sit ipse, nusquam sibi desit, sed sibimet totus occurrat ubique. Deniq́ pars illa quæ ponebatur in Deo quasi subiectum, quia secundum se cogitatur in formis, seipsam formare non potest. Pars insuper altera

quæ uicem formæ gerebat, quia non cõsistit in se, multò minus ex se potest existere, formabitur ergo Deus iste compositus à forma quadam superiore, atq; illa potius erit Deus. Hæc autem est prima discursio per quam probamus super angelum esse Deum. Præterea quemadmodum se habet tuus oculus ad corpus tuum, sic tua mens ad animam tuam. Est enim mens tua animæ tuæ oculus. Rursus, quemadmodum se habet lumen Solis ad oculum corporis, sic ueritatis lumen ad animæ oculum. Itaq; sicut oculus corporis non est lumen, sed uirtus luminis capax, ita mens quæ est oculus animæ, non est ueritas, licet capiat ueritatem. Mens enim tua ueritatem quærit. Non tamẽ quęrit seipsam ueritas, neq; admittit ueritas falsum, per quod sæpe tuus animus fallitur. Finge animo, oculum tuum usq; adeò excrescere, ut totum occupet tuũ corpus, & sublata uaria membrorum specie, uniuersum corpus unus sit oculus. Si amplius hic oculus uidebit quicquam, non aliud certè uidebit, quàm lumen idem Solis, quod angustus dum erat, prospiciebat. Verum accipiet lumen idem uberius, & colores corporum in ipso lumine conspiciet undiq;, uno ꝓspectu simul omnes, neq; uertetur huc aut illuc, ut uideat, sed quiescendo omnes pariter contuebitur.

Aliud tamen adhuc lumen erit, aliud oculus. Si enim uisus ad lumen comprehendẽdum est institutus, aliud uisus est, aliud lumen. Et lumini nihil est opus uisu, cum ipsi lumini nihil sit luminis capiendum. Finge iterum mentem tuam usq; adeò super animam inualescere, ut deletis reliquis animæ partibus ad phantasiam, sensum, generationemq; pertinentibus, tota anima mens una sit atq; sola, hæc mens sola puraq; relicta, angelus erit. Hæc inq; mens ampla eandem ueritatem intuebitur, quam angusta mens uiderat, sed accipiet illam uberius, atq; in ea res omnes ueras unico intuitu conspiciet, ut Platonicè loquar, neq; modò unam aucupabitur, modò aliam. Aliud tamen adhuc mens erit, aliud ueritas. Quod sic aperit Zoroaster.

Μάνθανε τὸ νοητὸν, ἐπεὶ νόου ἔξω ὑπάρχει,

Id est, Scito intelligibile ipsum esse extra mẽtem. Quippe si ad ueritatem percipiendam instituta mens est, aliud est mẽs indiga ueritatis, aliud ueritas. Neq; ipsi ueritati opus est mente, per quam capiat ueritatem. Atqui si ipsa mens idem esset atq; ipsa ueritas, mens quælibet ueridica esset, & omne uerum particeps foret mentis. Nunc autem & mentes humanæ falluntur, & multæ res ueræ sunt quodammodo, quæ mente carent. Veritas non modo aliud est quàm mens, sed & superius aliquid. Eget quippe mens ueritate, ueritas mente non indiget. Ac latius se fundit ueritatis, quàm mentis imperium. Ars enim intellectualis in formis singulis inuenitur, in materia uerò informi nequaquam. Verę tamen materia dicitur, & omnium naturalium reuera subiectum. At uerò si ueritas est supra mentem, & quod superius est, non caret bonis inferioribus, non deest mentis perspicatia ueritati. Neq; tamen duo quædam sunt in ipsa, perspicacia uidelicet, atq; ueritas, sed simplicissima ueritas seipsam minimè latens, perinde ac si lumen quamuis non habeat oculum à se distinctum, tamen non lateat semetipsum. Est enim Deus perspicacissima ueritas, & uerissima perspicacia siue perspectio, lux seipsa uidens, uisus seipso lucens, intellectualis perspicaciæ luminisq; fons, cuius lumine, & cuius lumen duntaxat mentis perspicacia perspicit. Et sicut lignum per participationem quandam calidum dicitur, ignis uerò secundum formam calens, Sol denique excellentiori modo secundum eminentem uirtutem, causam'que caloris, sic anima mentis partem, angelus mentis formam habet. Deus est efficacissima mẽtis origo, atq;, ut more Plotini loquar, Deus ipsa intellectio est, non in aliquo intellectu tanquam potentia, nõ ueritatis uelut obiecti, sed in seipsa, suiq; ipsius existens, quemadmodũ si uisio neq; esset in uisu aliquo, neq; luminis alieni uisio esset, sed in seipsa maneret, suiq; ipsius uisio foret. Vbicunque enim intellectus, quasi intelligendi potentia ponitur, etiam si intelligat semetipsum, tamen qua ratione intelligibilis est, prior quodammodo seipso dicitur, qua ratione intellectualis consideratur. Intelligibile enim tanquam prius atq; pręstãtius, intellectualem uirtutem quasi posteriorem inferioremq; mouet, & format & perficit. Idcirco quidam Deum potius siue intelligibilis, siue intellectionis, quàm intellectus nomine nuncupant, quanquam hęc etiã nomina Deo haud propria omnino ratione conueniunt. Sed de his aliàs. Accedit ad hæc, quod animæ opus est uitalem motum præbere (siquidem

ipsa, uita

ipsa uita quædam est)mensis autem opus ordinare per formas. Ipsa enim species quædam est, & secundum species operatur, quod in nostra mente conspicimus. Vitalis ille motus per omnia uiuentia funditur, rebus carentibus uita non competit. Ordinatio uerò per formas, conuenit rebus etiam nō uiuentibus. Hæ siquidem ordine speciecꝫ non carent. Tantò autem interuallo mens animam superat; quantò latius funditur formarū ordo quam uita. Quoniam uerò ultra formarum ordinem est prima illa informis rerum materia, in qua latent quædam (ut ita loquar) formarum pullulantium semina, mentis munus quod terminatur formis, hæc informia non complectitur. Ipsa tamen materia bona est quodammodo, quia boni, id est, formæ appetens, quia ad bonū suscipiendum exposita, quia bono necessaria mundo. Semina quocꝫ sunt bona, quia sunt formarum bonarum inchoationes. Tantò saltem interuallo bonitas mentem superat, quantò longius boni, quàm speciei tendit larditio. Quò enim res quæcꝫ potentior est, eò longius operatur. Accedunt ad hæc huiusmodi rationes. Omnia bonum appetunt, mentem uerò non omnia, nō enim assequi mētem & sapientiam omnia possunt, ideocꝫ multa sunt quæ eam, non appetunt, ne frustrà appetant. Si omnia appetenda conuertuntur ad bonum non ad mentem omnia, & quo conuersio rerum est, illinc est, & profectio, omnia à bono procedunt, non à mente, quare bonum potius, quàm mens est causa prima rerū. Rursus, quæ mentem habent, nondum tamen cessant, sed adhuc bonum quærunt. Mentis enim proprium est nixus quidam ad intelligendum. Aut post hunc nixum deterius se mens habet, aut melius, aut æquè. Nō deterius, quia operatio ipsa perfectio quædam est, & ad deterius nihil nisi aut ui, aut inscitia labitur, quorum neutrum in ipsam cadit mentem puram & liberam. Non æquè, frustra enim nititur, quod nihil proficit, & nihil ad id quod habet, adnititur. Ergo ut melius se habeat, conatur, non igitꝰ ipsum bonum est, nihil enim bono melius. Sic mens intelligendo haurit bonitatem, aliunde autem haurit. Si enim in se haberet, non esset nixu opus, ut operādo proficeret. Illud unde haurit bonitatem, ipsum bonum est, quod & super eam extat, cum in ea profectionis suæ liquorem infundat. Quinetiam sapientiam mentemcꝫ solo petimus rationis impulsu, bonum uerò etiam ante omne rationis incitamentum, omniscꝫ noster appetitus semper est ad bonum, non omnes semper ad mentem, & intelligentiam ratione boni appetimus, non conuerso. Pluris ergo natura facit bonum, quàm mentem, cum & prius, & sæpius & potius trahat ad bonum. Vnde nonnulli satis in Philosophia habere se putant, si sapientiam uideantur habere, etiā si non habeant, non tamen satis in uita, nisi reuera id possideant quod sibi præcipuè iudicant esse bonum.

Si bonum naturali instinctu preciosius mente censetur, censetur & eminentius. Hinc fit, ut id quod intelligere est, non sufficiat nobis, nisi & bene & bonum intelligamus. Sæpe enim ad tempum cognitionem respuimus, si eam suspicamur nobis malam fore atcꝫ molestam. Bonum uerò ipsum respuere nunquam possumus. Sæpe etiam rerum speculationi anteponimus uoluptatem, ipsi autem bono, qua ratione bonum est, nihil unquam possumus anteponere. Nihil magis necessarium est, quàm incitamentum boni, cum bonum ipsum nullus possit nolle. Nihil magis uoluntarium est, quàm boni incitamentum. Nam propter bonum omnia, imò bonum in omnibus ubicꝫ uolumus. tam libenter, tamcꝫ iucundè, ut uelimus insuper non posse nolle. Cùm ergo in bono summa necessitas cum summa libertate concurrat, bonicꝫ imperium summopere necessarium sit subiectis, & summopere uoluntarium, constat hinc omnia tanquam à parte originem ducere, atcꝫ huc omnia tanquam ad patriam adspirare.

THEOLO

THEOLOGIAE PLAtonicæ, de immortalitate animornm, eodem Ficino authore,

LIBER II.

Vnitas, ueritas, bonitas idem sunt, & super ea nihil est. Cap. I.

TRibus iam argumẽtis ostendimus esse aliquid super angelum. Primò quidem esse monstrauimus super ipsum, simplicissimam unitatem, secundò ueritatem, tertiò bonitatem. Tria hęc unum sunt. Nihil enim aliud est summa unitas, quàm summa simplicitas. Propter hãc unitatis simplicitatem, res quælibet pura ueraq; est. Verùm quippe uinum est, quod purum est uinum. Sic ueritss rerum in simplici illa unitate consistit. Atq; propter eandem simplicem puramq; unitatem res quælibet sunt bonæ. Quodlibet enim tunc se habet bene, quando sibi ipsi atq; principio suo unitum est, purumq; manet, neq; rebus deterioribus commiscetur. Ac si in reb. circa idem consistit unitas rerum, ueritasq;, & bonitas, meritò super ipsas idem est primum ipsum unum, uerumq; & bonum. Quòd in ijs sit rerum principium, illud argumento est, quod horum uestigia in cunctis reperiuntur, quasi ab his cuncta manauerint, & omnia hæc cupiunt, utpote quæ suum principium repetunt. Singula enim unitatis, ueritatis, bonitatis, & participia sunt, & auida. Super unitatem nihil est aliud, quia nihil est unitate potentius, quandoquidem unio perfectionem cunctis præstat, atq; potentiam. Verùm super eam si uis ut sit aliquid, duo statim sequentur absurda. Si enim unitas sub aliquo est superiore principio, certè superioris illius particeps. Inferiora enim à superioribus causis semper aliquid capiunt. Sic non erit hæc unitas ipsa, sed aliquid ex unitate quadam & ui supernè accepta compositum, eritq; multitudo quædam, non unitas. Ac etiam quod unitati præponitur, nullius erit particeps unitatis. Nam superius principium ab inferiori quo ad naturam suam suscipit nihil. Igitur erit aut nihil, aut multitudo omnium penitus unione priusta, cuius nulla pars unum aliquid erit. Neque tota multitudo erit una, neque ulla inerit communio partibus, uel ad se inuicem, uel ad totum. Rursus super ueritatem est nihil. Nam simili ratione hæc non esset ueritas ipsa, sed uerum aliquid ex ueritate quadam & superioris illius portione compositum. Et illud quod super eam locatur, cum neque sit ueritas, nec particeps ueritatis, falsum est penitus, atque nihil. Neque esse potest ueritate præstantius, nisi per ueritatis uim uerum proculdubio sit, illud esse præstantius. Similiter super bonitatem non est aliquid. Nam & hæc non pura esset bonitas, sed bonum aliquid, ac bonitas quædam commixtione alterius inquinata. Et illud quod bonitati præponitur, penitus erit malum. Non enim bonum erit, cum sit ultrà terminos bonitatis. Neque melius bonitate, cum nihil nisi per maiorem bonitatis portionem sit melius. Quomodo autem malum excedat bonitatem, non uideo, cum excessus atq; imperium ad bonitatem pertineãt, sunt enim appetibilia tanquam bona. Ergo malum per naturam bonitatis superabit bonitatem, & bonitas malo uim præstabit imperij. Præterea si est aliud rerum principium super ipsam bonitatem, ipsum certè aliquod ex se munus rebus impertiet, sicut omnis causa superior solet. Porrò bonitas ipsa munus suum impertit omnibus, id est, unicuique aliquam bonitatem. Quærimus autem de illo munere quod à superiore descendit principio, utrum sit bonitate donata melius, nec ne. Melius quidem esse nequit. Quicquid enim melius dicitur, maiori bonitatis portione melius appellatur. Tamen absurdum est, superioris principij munus non esse melius inferioris causæ munere. Accedit quod cum omnia bonum appetant, si sit aliud principium super ipsum bonũ, interrogamus utrũ ipsum appetant, an non. Si appetere dicatur, sequitur quod aliquid expetunt ultra &

ultra & plusquam bonum. Si negentur illud expetere, stultum id quidem dictũ, quod effectus causam primam, qua seruantur, non appetant. Quinetiam ipsa bonitas superius principium cupere compelletur, quod absurdum est. Nam omnis ratio appetendi ipsa clauditur bonitate. Nihil igitur super bonitatem extat, quod amari queat. Nullum ergo est principium super ipsam. Quamobrem ipsa unitas, ueritas, bonitas, quàm inuenimus super angelum, ex mente Platonis, omnium est principium, Deus unus, uerusq; & bonus.

Non sunt dij plures inter se æquales. Cap. II.

PRofectò dĳ plures non sunt, quia nequeunt plura esse principia. Verùm sint (si placet) dĳ gemini, duo scilicet totius mundi principia, hoc & illud. Quærimus nunquid hoc sub illo sit, an sub hoc illud, an ęqualia utraq;? Si alterutrũ sub altero sit, quod pręerit, planè erit principium, alterum minime. Si æqualia sunt, interrogamus, utrum omnino inter se differant, an omnino conueniant, an partim differant, partim uerò conueniant. Primùm non concedetur. Nam saltem in eo cõueniunt, quod utraq; sunt, aguntq;, & rerum principia æquè dicuntur. Ac si nullo pacto congruerent, nulla esset in machina mundi concordia. Si secundum illud admittimus, quod omnino conueniant, non duo sunt iam, sed (ut cupimus) unum. Sin detur tertium, quòd partim congruant in natura, partim discrepent, tunc sanè quia nequeunt per idem cõsentire & dissentire, una quædam inest natura communis utrisq;, per quam conueniunt, duæ pręterea in duobus illis naturæ propriæ ultra cõmunem naturam, per quas discrepant. Ergo neutrum illorum erit simplex, sed utrunq; ex cõmuni natura & proprietate compositum. Neutrum erit primum, quia pendet ex illo qui partes inter se diuersas conciliauit in unum. Neutrum per se sufficiens, cum & totum egeat partibus, & alia pars egeat alia. Neutrum potentissimum, cum nõ sit prorsus unicum. Atqui illa natura communis per quam utriusq; æqualem utraq; habent hoc, ut sint æquè principia, principium erit potius, quàm illa duo. Imò illud erit principium, quod illis inter se diuersis naturam dedit communem. Nam una hæc natura quæ in alĳs iacet, & aliorum angustĳs circumscribitur, ab ipsa profluit unitate, quæ in seipsa consistens nullo limite coarctatur. Sic ergo natura illa communis ut una utrisq; prouenit aliunde, & ab altiori principio. Quin etiam naturæ illæ duæ propriæ per quas differunt, extrinsecus illis adueniunt. Nam præter illas nihil reliquum est in utrisq;, nisi natura communis & una, à qua si absolutè nascuntur naturæ illæ proprię, quæ duæ adĳciuntur, non amplius erunt diuersæ, ut Metaphysici arbitrantur, sed una eademq; erit utriusq; proprietas, eadem uena scaturiens. Scaturiet enim per absolutum meræ naturæ modum, & refluet intro. Si itaq; duæ illis insunt absolutæ proprietates, necessariò accedunt extrinsecus. Quapropter utrunq; essentiæ suæ proprietatem accipit aliunde. Et quia propriam sui naturam aliunde sortitur utrunque, neutrum per se existit, sed fit à principio altiore. In quolibet rerum genere autem illud quod est generis illius summum, unum est dũtaxat. Si enim sunt duę summæ luces, utraq; in eo quod summa lux est, conuenit, atq; est unum. Quòd si etiam duo quædam sunt, per aliam naturam potius, quàm per lucem differunt. Ergo alia insuper adest natura à luce diuersa, cuius contagione lux fiat opaca, neq; sit summa. Sic & summus calor est, qui frigori aut alĳs non miscetur, quia si miscetur, utiq; impeditur, & uehementior fieri potest, si modo purgetur. Itaq; summum in quouis genere, & unum est solummodo, & unius duntaxat illius naturæ. Puta summa lux, & una est, non duæ luces, & sola lux est, non lux simul & aliud quiddam. Deus summum est rerum omnium. Vnus ergo est Deus, & simplex, nempe una summa unitas, una summa ueritas, atq; bonitas, Deus unus. Vnus inquam apud Platonicos triplici ratione. Primò, quia summa est unitas. Nam quodlibet summum est unicum, quid magis unicum est, quàm summa unitas? propria quælibet rerum innumerabilium multitudo ad propriam redigitur unitatem, multitudo innumerabilium hominum ad unã humanam speciem. Equorum ad unam equinam, similiter aliorum. Accipe deinde omnes proprias unitates, quæ certò sunt numero terminatæ, id est, rerum species, easq; ad unam communem collige unitatem, scilicet

licet Deum principem specierum, ut sicut multitudines singularium infinitæ ad infinitas unitates specierum, sic unitates specierum finitæ ad unicam super species unitatem referantur. Par est ut sicut proprius quisq; rerum ordo ad proprium sui principiũ unum dirigitur, sic uniuersus ordo rerum ad unum referatur uniuersale principium, & sicut singulæ materiæ ad materiam unam, omnia membra mundi ad unum corpus, sic omnes mundi naturæ ad naturam unam, omnes mundi uitæ ad unam uitam, omnes motus ad unum motum, omnes motores ad unum mundi motorem. Porrò quando plura quædam, & inter se secundùm naturam diuersa, ordine quodã uno mutuoq; conspirant, necessarium est ut ordo huiusmodi in illis sit propter ordinem, quem ad unum aliquid habeant, qualis est ordo partium exercitus inuicem, qui est propter ordinem totius exercitus ad ducem unum. Nam quòd alia quæ diuersa inter se sunt, nanciscantur hoc, ut communione mutua uniantur, nõ prouenit ex proprijs eorum naturis, per quas sunt diuersa, nam ex ijs potius disiunguntur. Neque etiam prouenit ex diuersis quibusdam ordinatoribus. Hi sanè per naturas eorum discrepantes, prout discrepãt, ad unum ordinem non incumbunt. Atq; ita ordo ille plurium mutuus, uel casu contigit, uel ab uno ac primo ordinatore est institutus ad unum finem omnia dirigente. Omnes uerò partes mundi, quamuis diuersę, ordine mutuo conciliantur, quia unum constituunt corpus, mutuant inuicem naturas, & mutuantur. Inferiora corpora per superiora mouentur, superiora per naturam incorporalem. Neq; casu contingit hic ordo, quia idem semper & similis est, quia similem semper retexit telam, atque similiter. Deus igitur mundi unius ordinator est unus. Vnus inquam prima Platonicorum ratione, quia est unitas. Est etiam unus secunda eorundem ratione, quia est ueritas. Summa enim ueritas una est. Nam si duæ summæ ueritates esse dicantur, aut una earũ habet quicquid habet altera, aut non. Si primum datur, una est, non duæ. Si secundum, neutra est summa. Deest enim isti illud ueritatis quod in illa est, & illi quod est in ista. Iterum est unus Deus tertia ratione Platonicorum, quia summa est bonitas. Summa quippe bonitas, quicquid boni reperiri usquam potest, complectitur. Ergo si duas induxeris bonitates summas, quicquid boni in una est, est & in altera, alioquin neutra esset summa, & secundum boni ipsius naturam unum sunt, non duo, neq; est aliquid aliud illis admixtum præter bonitatis naturã, quia alioqui summæ non essent, sed inquinatæ. Vnum igitur sunt omnino. Deniq; si dij duo sunt, & uterque potest æquè mundum hunc totum efficere, aut neuter faciet mundum, ac frustra erit in utroq; potentia, neq; usquam mundus erit, aut alter creabit mundum, ac frustra erit in altero potentia generandi. Aut generabit uterq; totum, atque ita duo erunt mundi æquales omnino inuicem & simillimi, quorum alter sufficiet, superfluus erit alter. Sin alter totum ualet conficere, alter uerò solummodo partem, qui non ualet totum conficere, non est Deus, & frustra generabit mundi partem, quàm alter simul cum toto fabricat mundo. Si autem uterq; ad dimidiam mundi partem creandam uim habet, neuter cunctorum erit principium. Et quia illæ partes in uno toto ad unum finem concurrunt communione naturæ, oportebit binos illos Deos ad Deum unum referri superiorem, ut motus ad unum, qui fit per duos, ducatur ex communione duorum ab uno quodam superiore deducta. Quod si quis afferat, à dijs geminis duos construi mundos omnino inter se diuersos atque dissimiles, cogetur fateri tum Deos illos tum mundos nullo modo inter se conuenire. Quo igitur pacto aut uterque illorum est, atque est Deus unus? uiuit, intelligit, operatur? aut uterque istorum est mundus unus, opus, & corporale? Itaque conuenient mundi gemini inuicem. At una natura in qua conueniunt, ab uno tandẽ principio trahitur, non duobus. Rursus si dij ambo eundem semper finem appetant, aut alter erit ab altero, aut uterq; ab uno superiore, aut saltem in una substantia ambo. Nisi enim ita congruerent, ad eundem finem minimè conspirarent. Vtcunq; sit, unus solus est Deus. Sin opus idem semper alter uult, alter non uult, sequitur opus illud & fieri simul, & non fieri, esse, atq; non esse, si modò æquè ualet huius Dei uelle, atque illius nolle. Ille enim solus esset Deus, cuius semper præualeret affectus. At si modo consentiant inuicem, modò dissentiant, & nunc huius, nũc illius conatus exuperet, est uterq; mutabilis. Neq; assentiendum est Manichæis Gnosticisq; Philosophis duos esse deos asseuerantibus, quorum alter sit bonorum omniũ author, alter

uerò

uerò malorum. Nam sicut Deus qui bonorum est author, suum bonum est, mali totius expers, ita contrarius, summum malum, omni boni priuatum. Hic igitur neq; aget quicquam, neq; cognoscet, neq; uiuet, neq; erit omnino. Siquidem esse, uiuere, cognoscere, bona expetendaq; sunt.

Non sunt dij plures, alius super alium sine fine. Cap. III.

CAeterum concedet forsitan nobis aliquis esse quidem Deum super angelum, & unum esse Deum, ita ut non sint dij plures æquales inuicem, esse tamen Deum alium super alium sine fine. Hoc licet arbitremur ex superioribus confutatũ, alijs tamen rationibus clarius refellemus. Si dij sic innumerabiles sint, erunt rerum causę infinitæ, sed gradatim innumerè superantes siquidem ipsi dij rerum causæ sunt, & innumerè alij alijs præponuntur. Si ita, erunt quoq; effectus in mundo innumerabiles. Quælibet enim causa suum aliquem in rerum ordine producit effectum, atq; sicut causæ se inter se superant, ita se superãt & effectus. Igitur infiniti erunt effectus in descendendo, & innumerè deficient sub se deinceps, si causæ sint infinitæ innumerè se superantes. Et cum superior causa semper longius uirtutem suam in producendis effectibus iaciat quàm inferior, in infinitum erit iactus effectuum, si causarum fuerit infinitus ascensus. Hoc quã absurdum sit, quis non uiderit? Primò quidem, si non sit in rebus primum aliquid, non erunt sequentia ulla. Cuncta enim trahuntur à primo, quod quidem si nusquam extet, nõ erit unde effluxus rerum aliunde fluentium unquam exordiatur. Deinde uidemus in rebus alias esse alijs perfectiores, perfectionisq; uirtutum ascendẽdo crescere, decrescere descendendo, quo fit, ut uis naturalis rerum descẽdendo sensim debilitetur. Vnde cogitur alicubi omnino deficere, postquam minuitur paulatim. ideoque non potest res alia esse sine fine sub alia. Itaq; non erunt effectus innumeri. Non erunt igitur innumeræ causæ. Siquidem eo ipso quòd ascendendo crescit perfectio, perspicuè constat, illam quandoq; ad summum uenturam fore. Cur iudicamus animam corpore meliorem, nisi quia sit summæ bonitati propinquior? Si nusquam esset bonitas summa, sed in infinitum de bono ascẽderetur in bonum, per infinitum interuallum omnino distaret à summa bonitate corpus, per infinitum similiter anima. Infinitum alterum non est, aut amplius, aut angustius altero infinito. Neq; erit usque ratio mensuraq; idealis, per quam alia alijs præferantur. Quare nihilo uel propinquior, uel conuenientior esset anima ipsi bonitati quàm corpus, igitur neq; melior, neq; angelus melior anima. Proinde quicquid fluit ab alio, natura sua fluitat, quoniam & secundùm se nihil est, & per fluxum quendam prodit in esse. Si non sit in rebus primum aliquid, res quælibet emanabit ab alia, omnes igitur fluitabunt, quapropter nusquam erit unitas, æqualitas, similitudo, status, ordo, & restitutio. Nunc uerò quia hæc rebus insunt, oportet rerum ab alio manantium fluxum duci & cohiberi statu cardinis alicuius ab alio non manantis, perinde ut interminatum fluxum corporum liquidorum terminari, necesse est, non alio corpore liquido similiter diffluente, sed corpore solido. Denique superior quilibet gradus in inferiorem aliquid operatur, & à superiore accipit aliquid. Si nullus sit gradus in rebus primus, nullusq; sit ultimus, quilibet gradus medius à gradibus infinitis superioribus dependebit, ac rursus gradus infinitos producet inferiores. Quapropter accipiet à superioribus perfectiones innumeras, cum accipiat à qualibet sui causa boni nonnihil. Et infinita munera inferioribus exhibebit, cuiq; enim aliquid largietur, quapropter erit immensæ uirtutis, & perfectionum plenus infinitarum. Sic res omnes equè erunt infinitæ, non erit res alia præstantior alia, non erit causa suo opere melior. Vel fortè res quælibet innumerè finita erit, quia innumerè ab antecedentib. excedetur. Rursus erit quælibet infinita, quia sequentia innumerabilia superabit. Nec erit usquam ulla uera scientia, cum nequeant infinitæ rerum causæ comprehendi. Neq; erit uniuerso quod appetitum moueat, aut sistat, si nõ sit principium primum, ultimusq; finis. Huius enim uirtute mouetur appetitus omnis, atq; firmatur. Vnum igitur omnino sit rerum principium, uocetur Vnitas, qua per excellentissimam simplicitatem supereminet omnia. Veritas, quia producendo esse dat omnibus Bonitas, quia producta ad se reuocando præstat &

stat &

stat & bene esse. Atque ut tradit Ioannis Apostoli Theologia, Theologorum omnium diuinissimi, (quem Platonicus Amelius libenter amplectitur) Vnitatem uocat principiũ, Veritatem principij rationem, Bonitatem denique, principij rationalis amorem. Atque hęc ipsa substantia, scilicet unitas, uera bona, seu ueritas una bona, siue bonitas una uera, sit unus bonus uerusque Deus. Sed quia unitas est, ideò sit ueritas, quia unitas uera, ideò bonitas. In unitate implicat cũcta, explicat in ueritate, effundit per bonitatem. Cuncta uerò postquam inde fluerunt, refluunt per bonitatem, reformantur per ueritatem, restituuntur in unum per unitatem.

Dei uirtus est infinita. Cap. IIII.

Sicut in summa dispersione est imbecillitas infinita, sic in unitate summa infinita potestas. Actus natura sua terminum non includit. Nam subijci termino, passio est, quæ actui est opposita. Actus ergo non patitur terminum, nisi quantum subiecto cuidam, ubi aliquid passiuæ potentiæ est, innititur. Actus uerò diuinus in seipso subsistit. Virtus ipsa efficax, quatenus uirtus est, certum graduum numerum non includit. Quid enim prohibet in alio numero sicut in alio, uirtutem ipsam ut, uirtus est, & cogitari & esse? Quapropter non aliunde graduum accipit terminũ, quàm uel à passiua potentia cui miscetur, uel à causa terminãte. Diuina uerò uirtus pura est atque summa. Esse ipsum prout absolutò consideratur, est immensum, quia & infinitis rebus & innumerabilibus modis communicari potest & cogitari. Igitur si alicuius esse sit finitum, oportet illud esse finiri, uel per ipsius causam, uel per subiectum. Neutrũ contingit Deo. In ipso autem infinito esse ita est infinita uirtus, sicut in esse finito, finita. In ipso puro nihilo nullus essendi est habitus, siue uerus, siue imaginarius. Quis enim sub essendi ratione definiat nihilum? Ergo in ipso esse puro nihil est, uel priuationis essendi, uel potentię ad non essendum, aut uera aut imaginaria ratione. Igitur neque potest, uel cogi, uel cogitari non esse, quod ad eius spectat æternitatem, neque potest deesse illi uirtutis gradus ullus, qui mente queat effingi. Alioquin mens, quæ Dei effectus est, ultra Deum sese posset extendere, quę quolibet finito graduum numero ualet semper ampliorem aliquem cogitare. Imò etiam frustrà ad infinitam progressionem esset mens ordinata, nisi inueniretur terminus aliquis infinitus. Et quia nihil ueri bonique ueritati ipsi deest, & bonitati omnes in ea gradus insunt quodcunque & intelligi tanquam ueri possunt, & appeti tanquam boni. Tales sunt gradus innumerabiles. Omne autem agens tantò est ualidius, quantò remotiorem ab actu potentiam patiendi producit in actum, maiora siquidem uirtute opus est ad aquam calefaciendam quàm ad aërem. Sed illud quod omnino non est, infinitè distat ab actu, nec ullam adesse ipsius actum suspiciendum habet potẽtiam, de quo planius in sequentibus disseremus. Siue igitur Deus aliquid creat nuper ex nihilo, siue continuè materiam primam corporum, atque essentiam mentium animorumque ex nullo antiquiore subiecto edit & seruat, semper ab actu primo, id est, diuino pendentem, proculdubio immẽsam possidet agendi uirtutem. Quid plura? Motus ordoque tam æqualis per tot secula huius tam ingentis tamque multiplicis machinæ docet infatigabilem esse, ideoque infinitam in gubernatore potentiam. Finita namque potentia, tempore infinito, imò etiam longo quamuis finito, fatigatur & claudicat. Ab infinita igitur potentia Dei, intellectus omnes accipiunt ut semper firmiterque intelligant, animæ ut sine fine discurrere ualeant, materia ut interminatam habeat potentiam capiendi. Motus tempusque ut absque termino fluere possint, generatio quoque rerum (sicut placet Physicis) ut alterna & innumerabili successione queant continuari. Actionem enim motionemque infinitam ab infinita putant uirtute originẽ ducere, & quæcunque uel potentia, uel quomodocunque aliter quodammodo infinita dicuntur esse, per summam actuque existentem infinitam talia esse atque iudicari. Hinc diuina natura ab Orpheo ἀτελὴς τε τελευτὴ, id est, infinitus finis cognominatur.

Deus est semper. *Cap.* V.

SI res quælibet tanto est diuturnior, quantò uirtus, per quā permanet seruaturq́, potentior est, Deus per infinitam uirtutem suam in infinitū & ipse permanet, & cętera seruat. Item diuina ueritas omne rerum antecedit initium, omnium rerum fini succedit, nam & ante cuiusq; initium, uerum erat initium illud fore, & post omnem cuiusq; finem, uerum erit finem illum fuisse, quicquid autem aliquādo uerum est, ueritate uerum est. Si autem ueritas ipsa incepisse dicatur aliquādo, longe antea per eandem ueritatem uerū fuerat, ueritatē illam aliquando incepturam. Ac si desinere fingatur, adhuc postea per eandem ueritatem uerum erit, ueritatem illam desiuisse. Veritas igitur neq; incipere unquam, neq; desinere cogitari potest. Rursum, si Deus super motum tempusq́ existit omnino, temporalem mutationem à priore in posterius secūdum esse, atq; non esse, nō suscipit. Accedit, quod si Deus est summa essendi necessitas, quod in sequentibus ostendemus, nunquam potuit poterit'ue non esse. Deniq; si quicquid aliquando nascitur, ab aliquo fit priore, & quicquid resoluitur, in aliquid quod antiquius est resoluitur, non potest incepisse aut desinere, quod est primum. Cogitamus sæpenumero mente durationem quandam simplicē absq; principio atq; fine, appellamusq́ eam (ut ita loquar) sempiternitatem, quæ quidem ipse Deus est, etiam si minime discernamus. Omnis enim simplex infinitas Deus ipse est. Discernere autem tunc prohibet phantasia, quæ mox sempiternam ipsam simplicem atque consistentem fluxu quodam multiplici induit & confundit, itaq; fallit nos, nimirum dum ad accidentalem temporis fluxum trahit, quod est substantialis status æternitatis. Atq; ita impellit, ut quod Deus est, tempus esse putemus. Deus ergo æternus tunc se nobis offert, sed tempore inuolutus. Nemo uerò dubitare debet Deum semper esse, quādo Deus est ipsum semper, immò sempiternitas ipsa, est ipse Deus. Et quæ sempiterna dicuntur, illa sunt propriè quæ Deus propagat per seipsum, & in seipsum.

Deus est ubiq;. *Cap.* VI.

EX superioribus probare possumus ubiq; esse Deum. Quemadmodum corpus tangit illud in quo est per quantitatis dimensiones ita incorporea substantia per uirtutem. Quamobrem sicut si esset in natura dimensio corporis infinita, esset ubiq;, ita postquam est aliqua immensa incorporalis substantiæ uirtus, necessariò hæc est ubiq;. Et quemadmodum particularis causa particulari effectui adest, ceu ignis ignito ligno, ita uniuersalis uniuersali. Vbicūq; igitur reperitur uel cogitatur esse, quod est uniuersalis effectus, ibidem est & Deus, qui uniuersalis est causa. Vbicunque est opus aliquod, quod per certam causam solam, & sine medio fieri necessarium est, ibidem eius causa debet esse, est autem ubique aliquid, quod per solum Deum modo quodam creationis potest subsistere. Id uerò est materia prima in corporibus, essentia in spiritibus. Appetibile est tanquam bonum ubiq; simul adesse, fermè non minus, quàm semper esse, primo autem bono nihil deest boni. Non prohibetur Deus ab aliquo penetrare per omnia, infinitæ enim puritati uirtutiq; resistit nihil. Non patitur natura Dei circa se loci terminum, sicut non patitur in se terminum dignitatis, quia si summa ipsa infinitas nihil finiti patitur, fit ut Deus ita non habeat finitam pręsentiam spatij, sicuti non habet uim, actionem, durationemq́ finitam. Nec putandum est ipsum bonum, minus toti adesse mundo, quàm toti corpori animam. Minus enim est mundus ad Deū, quàm corpus ad animam, magisq; eget Deo mundus, quàm corpus anima. Bonū latius est quàm uita, quia pluribus conuenit, magis quoq; necessariū est mundo quàm uita. Vita enim sublata, cessaret quidem mundus moueri, sublato bono, esse desineret. Si ergo in uno mundi corpore uiuente, una quædam uita ubiq; est, quod aliàs ostendemus, multò magis unum ipsum bonum est ubiq;, etiam extra mundum. Si primū patiens quod est materia, & essentia, per omnia propagatur, multò amplius per omnia, & ultra omnia sese propagat primum agens, quod est Deus. Non decet mētis machinationem ulterius q̄ boni præsentiā progredi. illa uerò progreditur per immensum. Ac decere Platonici putant, infi-

tant, infinitum bonum per immensum exuberādo ita sese integrum fundere, ut nullam uel imaginari in immensi particulam, siue in mundo sit, siue cogitetur extra mundum, relinquat sua præsentia destitutam. Quippe si natura boni est seipsum amplificare, infinitum bonum amplificat infinitè seipsum. Difficile reperitur ubi sit Deus, quia nusquā est, quod nullius, uel subiecti, uel loci limite cohibetur. Difficilius reperitur ubi non sit, quia in omnibus est illud in quo sunt, per quod fiunt, per quod seruantur quælibet ubique. Deus ideò est in omnibus, quia omnia in eo sunt, quæ nisi essent in eo, essent nusquam, & omnia non essent. Per Deum hoc ipsum ubi est, diciturq; ubique. Per Deum tanquam ducem, & tanquam lucem agit & quærit quodcunq; agit quisq;, & quærit alicubi. Non desideratur usquam nisi bonum, non reperitur usquam nisi uerum. Deus est omne bonum, Deus est omne uerum. Adde quod Deus amplitudo & plenitudo ipsa est. Non uideo igitur cur non amplificet per cuncta seipsum, & singula impleat. Si uisibile lumen, quod alicuius est, & in aliquo, atq; finitum, per totum dilatare se mundum potest, certè lumen inuisibile, quod suipsius est, & in seipso infinitum, per mundum se amplificat, & extra mundum. Lux enim finita sicut ab infinita nanciscitur, ut luceat, & ut plurimum luceat, ita etiam ut latissimè luceat. Si ergo absente ad breuissimum tempus, siue per eclypsin, siue per noctem Solis lumine, tam malè se res habent, quàm pessimè se res, si Deus ab eis semper absit, habituras esse putamus. Cur non potius si absit per momentum, id quod ipsum esse est, repentè in nihilum ruituras? Sapienter Orpheus in Saturni hymno inquit:

ὃς ναίεις κατὰ πάντα μέρη κόσμοιο γενάρχα,

Id est Qui omnes mundi partes habitas generationis princeps. Cogitamus sæpe purissimam quandam capacitatem, quam nulli usquam limites capiant, quæ capiat quæcunq; possunt esse uel fingi. Quoniam uerò pura ipsa infinitas nihil aliud est, quàm Deus, quando illam cogitamus capacitatem, tunc Deum ipsum excogitamus, & si minus animaduertimus.

Fallit enim mox suis nos præstigijs phantasia, subitò pro diuinis radijs adducens tractum aliquem linearum in longum, latum, atq; profundum, atq; ita compellens dimensionem nobis aliquam uel inane uideri, quod diuinum est lumen. Fallit nos iterū quando consideramus Deum omnia prorsus implere, tunc enim illa persuadet eum in rebus quodammodo collocari.

Sed reuera ille sic ubique est, ut in eo sit illud quod ubiq; appellatur, imò ut ipse sit ipsum ubique, quod capit seipsum, & reliqua, & quæ præter illud dicuntur ubiq; esse, ea sunt ꝓpterea quæ illud per seipsum amplificat in seipso. Ratio dictat id quod ubiq; nominatur, nihil esse aliud quàm uniuersam naturam rerū, eamq; esse Deum, ideoq; quando dicimus Deum ubiq; esse, intelligi debere eum in seipso esse, atq; econuerso. Nusquam præterea abesse Deum, si nusquam abest ipsum quod ubiq; uocatur. Phantasia uerò cū putat naturam rerum esse solum hanc machinam corporalē, clamat id quod nominatur ubiq; nihil aliud esse quàm totam corporalium rerum extensionem, quàm cum opinetur esse amplissimam, diffidit Deum hanc omnem posse replere. Ratio contra reclamat, corporalem machinam umbram quandam exilem & exiguam esse, quæ innumerabiliter in paruas partes, partiumq; particulas diuidatur, habeatq; paruitatem interminabilem, magnitudinem terminatam. Magnum autem reuera asserit esse illud, in quo nihil est paruum, in quo quicquid est, totū est, magnumq; æquè. Et sicut totū replicatur per omne quod est intus, sic explicatur totum per omne quod extra. Consistens itaq; Deus in se. existit ubiq;. Nec per mundum Deus, sed mūdus per Deum, quatenus potest, extenditur. Et sicut uim diuinam quæ infinita est, mundus assequitur modo finito, ita præsentiam eius quæ per immensum undiq; fulget, finito quodā situ consequitur. Non progreditur per rectam lineam mundus ut attingat Deum, qui nusquam abest, sed conuoluitur pro uiribus circa illum, imò reuoluitur in illo ibi duntaxat, ubi diuina lege situs el motusq; præscribitur. Anebon & Abamon Aegyptij sacerdotes, Plotinus quoq; Amblicius q; & Iulianus Platonici, non Deum tantum, sed omnem quoq; mentem, siue angelicam, siue animalem, per immensum se integram fundere uoluerunt, ita ut huiusmodi spiritus absq; mutua confusione sibi inuicem insint ubiq;, quemadmodū diuersi habitus

bitus uirtutum in anima, & diuersa simulachra colorum in aëre, quorũ sententia his fundamentis innititur. Formæ spiritu rationali inferiores, quia ex certis terminatisq; materijs oriuntur, ijsdem necessariò cohibentur. Spiritus aũt rationales quoniã nullo pacto pullulant ex materia, ideò neq; in se certam habent dimensionẽ, neq; dimensioni alicui alligantur. Quapropter cum æquè quamlibet spatij cuiuslibet partẽ respiciant, aut nusquam sunt, aut sunt in uniuerso, non est dicendum omnino nusquam adesse, quæ reuera existunt, nusquã igitur absunt. Mens omnis aliquo modo ęterna est. Quod æternum est, quamuis indiuisibile sit, secundũ tempus, tamen per omnem cursum temporis seipsum porrigit. Sic rursus, quamuis indiuisibile sit secundum spatium, tamè per omne spatium dilatatur. Et sicut se habet tempus ad æternitatẽ, ita temporale ad æternum. At momenta temporis momentum æternitatis reperiunt semper, puncta igitur corporis, temporalis punctum ubiq; spiritus æterni reperiunt. Aeterna res quemadmodum extra tẽpus est semper, ita extra locum esse uidetur ubiq;. Quocunq; momẽta tẽporis fluunt, in punctum æternitatis incurrunt. Quacunq; trahitur linea, punctũ attingit. Quacunq; tenditur spatium, reperit rem æternam. Quid est potissimum quod potest ubiq; esse? id certè cui non repugnat quantitatis dimensio. Quid rursus quod post esse semper? id maximè quòd qualitatis actio non expugnat. Quoniam uerò qualitas quantitate admodum efficacior est, quicquid non prohibente qualitate semper esse potest, multò magis potest non prohibente dimensione ubiq; esse. Localis motus, qui extrinsecus motus est, tantò in re qualibet perfectior apparet, quantò intrinseca rei natura est efficacior. Ideò propagare se per omnia quod motum localem imitatur, exigit, ut in re ipsa prius sit uirtus ipsius perperpetua conseruatrix, quæ quidem intrinseca perfectio dicitur, & cui hæc intrinseca perfectio competit, consequenter conuenit extrinseca per uniuersale spatium dilatatio. Præstantius autem est semper esse, quod est tanquam intrinsecũ, quàm ubiq; esse, quod tanquam extrinsecum est. Idcirco quod potest esse semper, multò magis ubiq; esse potest. Facilius est enim pigras dimensiones excedere, quàm motionem qualitatis & temporis efficacem. Mens tam sibi, quàm alijs præ cæteris significat naturam, consilium, affectum Dei, prodit ergo ex Deo tanquam uerbum, imò tãquam uerbi significatio à loquente Deo. Quoniam uerò ubicunq; est qui loquitur, illic & uerbum, sequitur ut ubiq; sit mens, sicut ubiq; est Deus. Mẽs cogitatione affectuq; immensa est, prout immensa machinat̃ & uult, perq; immensum sua operatione discurrit. Non potest autem ibi lucere operarìq; ubi non est, neq; potest operatio talis latior esse quàm essentia. Est igitur in immenso. Finis ignis est ultimi cœli concauum. Ideò flamula quælibet, si nihil prohiberet, illuc usq; euolaret, & quando concauum illud attingeret, si dimensionem haberet sufficientem, se per totũ illud amplificaret, ut toto eo quod sibi naturale est, frueretur. Quòd si esset indiuisibilis, conaretur esse in quolibet illius puncto tota, ut tota frueretur ubiq;. Scopus finisq; mentis est ipsum uerum bonumq;, id est, Deus. Huc essentiali quodam instinctu ignis instar currit prius quàm uitali, & uitali prius quàm intellectuali. Nihil est autem quod obsistat quin essentia mẽtis usq; ad Deum penetret, corpus enim spiritui non resistit, multoq; minus spiritus. Ac Deus omnia penetrat. Attingit ergo mens per instinctum essentialem semper Deum, adde & ubiq;, nam & ad hoc ipsum nititur, & non habet uel assignatam dimensionem, uel situs alicuius indigentiam naturalem, per quas ubiq; esse prohibeatur. Et quia ubicũq; est, aliquid agit, sequitur ut uiuat intelligatq; ubiq; semper in Deo. Quamuis autem sint mentes quælibet per immensum, uidentur tamen aliæ ad aliam immensi regionem manifestius actiones quasdam dirigere, mentes quidẽ angelicæ gubernando, animales uiuificando, perinde ac si multæ candelæ in eadem aula accendantur, quarum singula lumina totam impleant aulam, iuncta quidem inuicem, sed non permixta, potest enim lumen à lumine separari. Lumina hæc & si per totam aulam diffunduntur, singula tamen ad candelas singulas diriguntur. Fieri uerò potest, ut mens aliqua putet in eo se tantum corpore esse quod regit, licet sit ultra corpus ubique, sicut mens nostra quamuis in toto hoc corpore sit, tamen apud multos Philosophos in corde tantum esse se putat. Hæc illi de mente. Nos autem reuertamur ad Deum.

Deus omnia agit & ſeruat, & in omnibus omnia operatur.

Cap. VI.

ESſe Deum, & eſſe unum, primumq; & infinitũ uirtute, duratione, ſpatio, per ſuperiora mõſtrauimus, ex quibus confirmatum eſt illud, quod in libro de ueritate & opinione dixit de Deo Parmenides Pythagoreus, ὂν ἓν ἀκίνητον ἄπειρον, id eſt, ens unum immobile infinitum. Hinc uerò Deum agere omnia & ſeruare, & in omnib. omnia operari, deinceps ita probabimus. Si Deus eſt unitas ſimpliciſſima, atque hęc una ſola in natura eſt, quia eſt ſumma, quicquid eſt pręter Deum, multiplex eſt & compoſitum. Multitudo autem omnis ab unitate, & omnis compoſitio à ſimpliciũ puritate deſcendit. Si Deus eſt ſumma ueritas, & ſine ueritate eſſe poteſt nihil, quomodo enim erit quicquam, niſi & reuera ſit id quod eſſe dicitur, & uerum ſit ipſum eſſe, à Deo cuncta proficiſcuntur. Si Deus eſt ſumma bonitas, atq; hæc per ſui naturam ſummopere ſeſe communicat, cunctis ſeſe Deus impartit. Ideo q; bonum appetunt omnia, quoniam cum à bono ſint nata, ſuam originem repetunt, ut unde effecta ſunt, inde perficiantur. Res quælibet ſemper aliquid agunt, atq; eo tempore magis, quò meliores in ſua ſpecie ſunt, & illæ maximè, quæ in meliori ſunt ſpecie, & quælibet pro uiribus ſibi ſimilia operantur, ſimilia etiam ſi poſſunt in ſpecie. Et boni gratia operãtur. Quapropter à bono per bonum ad bonũ fit omnis in reb. quibuslibet actio. Igitur ſumma bonitas, quia bonitas eſt, agit, quia ſumma, agit ſemper, quia non eſt in ſpecie aliqua terminata, ſed æquè communis eſt omnibus ſpeciebus, agit in omnes. Præterea quoniam Deus nõ miſcetur alicui, nullius proprius dux, ſed communis exiſtit. Si eſt communis, commune ſibi competit munus. Eſſe ipſum rebus omnibus eſt commune. Eſſe igitur ubicunq; ſit, pendet ex Deo. Quod myſticè tetigit Zoroaſter.

εἰσὶ πάντα πυρὸς ἑνὸς ἐκγεγαῶτα,

Id eſt, omnia ſunt ex uno igne genita. Inſuper inferiora mundi corpora de non eſſe migrant in eſſe. & de eſſe tranſeunt in non eſſe. Superiora de alio eſſe mutãtur in aliud, ſeu de alio eſſendi modo mutantur in aliũ. Propterea hæc omnia ęquè ſe habent per naturã ſuã ad eſſe atq; nõ eſſe. Si nihil aliud ſit ſuper huiuſmodi corpora, uel nõ accepiſſent eſſe unquã, uel ſi quando accepiſſent, iamdudũ eſſe omnia deſiuiſſent. Nõ accepiſſent, quoniã ſi æquè ſe habent per naturã ſuã adeſſe, atq; non eſſe, ſeipſa adeſſe, nequaquam determinant. Iam pridem deſiuiſſent, quia cum fluant natura ſua, ſi non ab alio ſtabiliore detinerentur, iam dudum in nihilum defluxiſſent. Præeſt ergo mobilibus mundi corporibus ſubſtantia incorporalis & ſtabilis. Hæc ſi æquè ſe habet ad eſſe atq; non eſſe, ut corpora, rurſus indiget alio terminante. Tandem ergo una quædam ſubſtantia ſit oportet, quæ ſit neceſſariò per ſeipſam, & hæc ſimplex erit omnino. Quippe ſi componerentur ex partibus, non per ſe eſſet quidem, ſed per partium conſpirationem atq; per illum qui diuerſas inter ſe partes conciliauiſſet. Imò æquè diſſolutioni partium ſubiecta foret, ac fuit ſubiecta connexioni, ideoq; non eſſet ex neceſſitate, cum per diſſolutionem poſſet etiam quandoq; non eſſe. Talis eſt utiq; Deus, ſubſtantia ſimplex, neceſſariò per ſe ſubſiſtens. Quam ob cauſam Orpheus Deum appellauit neceſſitatem.

δεινὴ γὰρ ἀνάγκη πάντα κρατεῖ,

Id eſt, Fortis neceſſitas omnibus dominatur. Si ſumma eſſendi neceſſitas Deus eſt, & quod ſummum eſt in quolibet genere, unum eſt duntaxat, nulla res præter Deum erit talis eſſendi neceſſitas, Nempe ſi talem quoque eſſe uis angelum, ita ut duæ ſint ſummæ neceſſitates, Deus, & angelus, declarare cogeris qua in re angelus differt à Deo. Non enim in ipſa eſſendi neceſſitate, nam in hac unum abs re ponuntur eſſe. Igitur erit aliquid aliud præter ipſam neceſſitatem in angelo, per quod à Deo differre queat. Quapropter non erit angelus ſumma neceſſitas, quando eſt non neceſſitas pura & ſola, ſed mixta. Quicquid autem eſt in aliquo genere ſummum, purum debet habere generis illius naturam, rebus aliis non immixtum, ne minuatur per mixtionem. Cogeris etiam reſpondere, unde habeat angelus illam neceſſitati additam proprietatem, utrum à ſui ipſius neceſſitate, an aliunde? Si primum detur, eandem proprietatem habebit Deus à ſimili ſui ipſius neceſſitate prouenientem. Ergo per illã à

Deo

Deo angelus non distinguitur. Si concedatur alterũ, sequitur ut aliunde propria angeli ipsius natura nascatur, quàm ab angelo, quia proprietatē per quam distinguitur, extrinsecus adipiscitur. Quod autem aliunde pendet, non est necessariò per seipsum. Non est igitur angelus, aut aliud quoduis essendi necessitas, sed solus Deus. Si nihil aliud pręter Deum existit necessariò per seipsum, à Deo cuncta accipiunt esse. Hinc Physicorũ quorundam prophana sententia condemnatur, qui materiam, mundũ, mentem, non solum semper fuisse opinatur, uerùm etiam nullo modo ex Deo secũdum essentiam dependere, quamuis secundum actum inde pendeant, moueri enim operariq; ad bonum omnia fatentur tanq; ad finem. Considerare debent, quicquid sibi in operando non potest sufficere, sed ab extrinseco fine sufficientiam exigit multò minus in essentia sibi posse sufficere, utpote quod ab extrinseco principio habet essentiam. Quippe si eiusdem est perficere cuius efficere atq; conuerso, sicut omnia bono perficiuntur tanq; fine, sic ab eodē tanquam principio efficiuntur. Et cum essentia in fonte suo perfectissima sit, si quodlibet illorum trium essentiæ suæ fons esset, cuiuslibet illorum substātia æquè perfecta esset tum ad se inuicem, tum ad Deum, neq; ad Deum, sed ad seipsa tāquam ad finem perfectionemq; suam conuerterētur. Sicuti se habet ars ad naturam, sic & natura ad Deum. Artium opera eatenus permanent incorrupta, quatenus ui naturæ seruantur. Vt statua constat diu per naturalē lapidis, aut æris soliditatē, similiter naturalia quęq; eatenus manent, quatenus Dei seruantur influxu. Et sicut natura operib. suis infert motum, sic Deus naturæ præstat esse. Tam diu opera naturæ mouentur, quādiu natura mouet. Tamdiu igitur existit natura, quamdiu Deus seruat eā in existendo. Pręterea uniuersum hoc opus Dei, uel fuit semper, uel aliquando incepit esse. Si fuit semper, primũ momentum assignari non potest in quo præ cæteris esse à Deo acceperit. Ergo aut in nullo accepit, quod est falsum, aut quolibet momento accipit inde, hoc autem nihil aliud est, quàm ab eo continuè conseruari. Si uerò esse incepit aliquando, multò magis Deo eget tanq; conseruatore, quo quidem egeret etiam si poneretur æternum. Omnino autem quod alicui secundum naturam suam conuenit, prius cõuenit, quàm quod aduenit aliunde. Sed operi secundum se quidem conuenit non esse, postquam non accedente causa non fuisset, per causam uerò conuenit esse, prius igitur illi ut non sit conuenit, q; ut sit. Quapropter prius illi competit ut à causa seruetur, quàm ut à seipso. Et quia quod naturale est, nunquam amittitur, semper tale est, ut submota causę uirtute non perseueret in esse, postquam tale fuit ab initio naturaliter, ut non prodiret in esse seorsum à causę actione. Causam uerò propriè Deum uocamus, qui solus rem quamlibet efficit totam, neq; cogitur aut alterius auxilio indigere, aut aliunde materiam mutuari, sed cogitur res quælibet inde tota pendere semper, ut à corpore umbra. Quippe quando causa effectum efficit ipsa totum, atq; affectus si ad substātiam causæ comparetur, imaginarium quiddam est, & uanum potius, quàm substantiale, tunc sanè effectus tanquam per se uanus continuo causæ subsidio indiget, & causa quæ fecit totum, conseruat totum. Mundus aũt si comparetur ad Deum, finitus uidelicet ad infinitum, uanior est magisq; umbratilis, q; si finiti corporis umbra finita comparetur ad corpus. Deniq; summa causa rerum sic rebus penitus dominat̄, si res non semel modo ab illa manauerint, sed & assiduè pendeāt, sicut imagines à corporibus fiunt, ac seruautur in specula. Quoniam ergo Deus agit seruatq; omnia, ideò in omnibus operatur, id est causæ rerum sequentes Deũ nihil agunt, absq; uirtute actioneq; diuina. Si Deus angelo esse actumq; largitur, & seruat, largitur etiam agendi uirtutem, largitur & actionem, atq; conseruat. Ita quicquid angelus naturaliter operatur, Dei operatur uirtute, sicut instrumentũ uirtute agit opificis. Ergo Deus agit non angelum solum, uerũ etiam ipsum angeli opus, & multò magis quàm angelus opus efficit angeli cũ ipse sit prima actionis origo. Si opus hoc quod est factũ ab angelo, agitet ipsum aliquid, per eandem agit Dei uirtutem per quam & ipsum factũ fuit ab angelo. Quamobrē Dei uirtute fit, quicquid ubiq; fit, à quocũq; fiat, præsertim cùm omnia quæ aliquid agunt, esse quodammodo suo operi præbeāt. Esse inquam hoc, aut illud, tale, uel tale. Ita cuncta quæ sub Deo sunt agentia ad unum communem scilicet essendi concurrunt effectum. Agentia uerò plurima & diuersa, in unum opus quod est esse, non conspirant, nisi quia ipsa sunt unũ, neq; unũ sunt, nisi quia sub uno sunt, atq; ad

unum. Vnius itaq; Dei agentis primi uirtute agentia reliqua operantur. Nónne secundum ordinem effectuum, ordinem causarum disponimus? Primum omnium effectuum est esse, reliqui siquidem effectus nihil aliud sunt, quàm quædam ipsius esse determinationes & proprietates. Prius enim est unumquodq; secundum naturam, deinde est hoc, aut illud, tale, uel tale. Adde quòd & ultimum quod amittitur, est esse, prius enim amittitur esse tale, quàm simpliciter esse. Quare esse ipsum proprius est illius agẽtis effectus, quod est principium finisq; omnium. Atq; ad id cætera agentia siquid conducũt, primi agentis uirtute conducunt. Et ipsa tãquam inferiora angustiorisq; imperij, nihil agunt aliud, nisi quod uniuersalem illam Dei uim actionemq; ubiq; ad esse uniuersale tendentem, distinguunt passim adiuuante Deo, & affectiones quasdam esse ipsius inducũt potius quàm essendi naturam. Imò diuina uirtus per uaria media seipsam ad uarios distinguit effectus, sicuti Solis lumen, quod per se ad quemlibet colorem æquè se habet, si per duas fenestras uitreas penetrauerit, quarum altera rubra sit, altera uiridis, duos in pauimento splendores efficiet, rubrum scilicet atq; uiridem. Quod quidem uterq; sit splendior, simpliciter habebit à lumine. Quod uerò alter rubeus sit, uiridis alter, à lumine rursus habebit, sed quantum per tale uitrum penetrãs aut tale, aliter aliterq; se format. Concludamus primò, quòd causa prima uehementius agit in quouis effectu, quàm reliquæ causæ, quia uestigium quod ab ea imprimitur, scilicet esse, & prius imprimitur, & posterius deletur, quàm reliquarum uestigia causarum, quasi fortius imprimatur. Deinde quòd cæteræ causæ super uestigium primæ causæ sua firmant uestigia, quę sicut omnia sua opera necessariò in opera causæ primæ fundant, sic uirtutes actionesq; suas in illius uirtute actioneq; stabiliunt.

Deus agit per suum esse quicquid agit. Cap. VIII.

SEd ne quis Epicureus Deũ dicat, si multa egerit, solicitari consilio, & opere onerari, meminisse oportet, Deum quia per suum esse solum opus suum potest efficere, consilio & electione non indigere. Nam si ipsum esse diuinum non tanti esset, ut ualeret per se operari, sed consilio quodam quod ab ipso esse sit differens indigeret, nullius certè rei esse per se quicquam operaretur. Nunc autem corporum qualitates agunt in se inuicem absq; cõsilio. Nunquid Sol illuminat mundũ, & ignis calefacit, & anima alit corpus per electionem potius quàm per esse? Proinde illa etiam, quæ per electionem agunt, aliquid etiam per esse suum faciunt naturale, id est, per uirtutem ipsi esse insitam naturaliter. Quippe hominis anima licet multa per electionem agat, corpori tamen sine electione ipso esse dat uitam. Nónne etiam electio ipsa quodammodo opus est animi? Atq; huiusmodi opus ab ipso esse animæ est absq; præcedente electione, ne similiter illa præcedens electio, electione alia indigeat pręcedente, & alia rursus alia. Sic opus quodlibet animæ requireret ante se electiones innumeras priusq; inciperet fieri neq; inciperet unquam fieri, quoniam infinita transire non licet. Colligamus ita: Si actio q̃ per esse ipsum naturale peragitur, inest omnibus, non aũt actio illa quæ fit eligendo, quia corpora nihil eligunt, atq; etiam actionem ipsam electionis cõsilijq; antecedit semper actio, quæ fit per esse ipsum atq; naturam, constat planè actionem hanc quæ ipso esse fit, causæ uniuersali & primæ, qui Deus est, conuenire, ut prima cõmunisq; actio primi sit, & cõmunis agentis. Actio quæ fit per esse, fit absq; cura atq; labore. Sic Sol uno actu facillimè illuminat quodammodo infinita, & gignit illuminãdo. Ignis plurima facillimè calefacit, anima nutrit corpus, digeritq; in ipso multa simul absq; solicitudine atq; labore. Sic Deus per esse suum, quod est simplicissimum quoddam rerũ centrum, à quo reliqua tanquam lineæ deducuntur, facilimo nutu uibrat quicquid inde dependet. Hoc autem interest inter agens primum, & agentia reliqua, quòd primum agẽs ita per esse dicitur operari, ut per esse purum agat, reliqua uerò per esse, id est, per uirtutem aliquam naturalem, siue ut ita loquar, essentialem. Itaq; operationem quæ à cõsilio proficiscitur, antecedit operatio quæ à uirtute essentiali peragitur, hanc rursus illa quæ à puro fit esse. Et quantò quæ uirtute fit, facilior est, quàm quæ fit consilio, tantò quæ puro esse expletur, facilior est quàm quæ uirtute.

Deus

Deus intelligit seipsum primò, ac etiam singula.

Cap. IX.

INtellectus nunquam fieret rei intelligẽdæ capax, nisi esset aliqua sibi cum re ipsa cognatio. Quapropter cum sit inter intellectum & rem intelligendã cognatio, qua uia aliqd proficit ad hoc ut intelligibile fiat, eadẽ proficit ut sit intellectus. Sed discessus à materia unica uia est, per quam res quæq; eum adipiscitur terminũ, ut intelligenda intelligibilisq; sit, id est, talis, ut propriè possit intelligi, quia tunc propriè res intelliguntur, quando seorsum à materia ac materiæ conditionibus cogitantur. Itaq; per eundem discessum ad id peruenire quis potest, ut sit intellectus. Sanè si separari à materia causa est ut forma quælibet unum quiddam fiat cum intellectu; multò prius magisq; semotũ esse à materia, causa est ut res aliqua intellectus sit & intelligens. Quia uerò nullus à materia remotior est quàm Deus, exactius nullus intelligit. Rursus intelligentia appetibilis est tanq; bonum, per eã enim res quæq; seipsa frui potest, ac cæteris omnibus, primo autem bono, id est, Deo nihil deest boni. Adde quòd causa omnis per formam agit, & quantò amplior causa est, tantò per ampliorẽ agit formam. Amplissima causa Deus est, amplissima igitur forma est in Deo. Nusquam uerò est forma amplior, quàm in mente. Deus igitur habet mentem. Quod inde etiam probatur, quia non decet mentes instrumenta esse eius motoris qui mente careat. Omnes autem mentes, Dei sunt instrumenta. Ad idem illud quoq; confert, quod cum in Deo idem sit essentia & operatio, consequens est ut eius operatio ex earum genere sit, quæ in externam materiam non transeunt, sed in agente manent tanquam ipsius perfectiones potius q̃ materiæ. Talis est cognitio & appetitio. In Deo igitur saltẽ cognitio est intelligentia scilicet, uel eminentior quàm ipsa intelligentia. Et quoniã intelligentia Dei, prima intelligentia est, & quicquid est in aliquo genere primum, purum est & solum, & in seipso, ideò idem est ibi penitus esse, & intelligere, ne si aliud esse sit, aliud intelligere, cogamur intelligentiam illã in alio, id est, in essentia collocare. Item si prima ibi intelligentia est, est utiq; perfectissima. Talis est planè, quæ illi obiecto quod est per ipsam comprehendendum, quàm proxima est. Sic enim certa est prorsus, nullius indiga, atq; plenissima. Illa uerò intelligẽtia rei cognoscendæ est proxima, per quam res intelligens intelligit semetipsam. Propria igitur intelligentia Dei est, ut seipsum intelligat, præsertim quia si ab externo quodã obiecto intelligentia Dei perficeretur, ab eodem perficeretur essentia Dei, quæ eadem est cum illa, fieretq; Deus ab alio. Quis dixerit diuinam mentem externa sequi ut intelligat, cum externa diuinam mentem sequi cogantur ut sint? Quis proprium diuinæ mentis obiectũ posuerit extra Deum, cum nulla uirtus obiectum suum excedere ualeat, Deus autẽ excedat omnia in immensum? Cum Deo intellectus & intelligentiæ nomen tribuimus, sic accipiendum est, ut huiusmodi appellationes secundum causam potius, quã per formam intelligantur. Propriè namq; angelum mentem esse putamus, Deum uerò supra mentium genus, ita ut mens sit mentium, lumenq; luminum. Intelligit uerò Deus quicquid intelligit modo quodam super intelligentiam, atq;, ut ad rem nostrã ueniamus, intelligit singula. Nam quicquid intellectus agit, sua agit natura, atq; ita agit intelligẽdo. Ergo quæcunq; facit, intelligit, quod patet in artibus & consilijs. Cùm ergo Deus per esse suum agat, idq; esse non careat intellectu, imò uerò esse & intelligere propter summam Dei simplicitatem idem sit, oportet ut operetur intelligendo. Eatenus uerò cognitio eius extenditur, quatenus operatio, cum in Deo simplicissimo sit uoluntaria cognitio & operatio idẽ. Operatio per omnia usq; ad res extenditur minimas. Ergo minimas res omnes Deus intelligit, eô maximè, quod quisquis rerum minimarum causas omnes cognoscit, res intelligit minimas. Deus autẽ nullas ignorat, cognoscit quippe seipsum. Ipse est omnium causa, ergo primam & summam causarum, & rerum omnium causam noscens, noscit omnes. Noscit inquam distinctè atq; clarissimè. Nam dũ se uidet, qui angeli causa est, uidet clarissimè angelum. Dum angelum intuetur, per eum, si opus sit, illius opera ut per causam propriam intuetur, per illa rursus opera illorum planissimè. Ita rerum infimarum causam summã, causas medias, atq; proximas, ideóq; illas clarè dinoscit. Quanquam non opus est ut extra se Deus in causis sequentibus ultimos intueatur effectus, cum ipse sit prima ipsius esse origo, & causa essendi sequentibus omnibus. Idcirco

ei eo dum se inspicit, totum esse rerum quarumlibet inspicit. Totum inquam esse, planè atque distinctè. Nam si seipsum perfectè cognoscit, totam suam potentiam comprehēdit. Potentia aūt sua per singula dilatatur. Cognoscit itaque singula. Item dum uidet essentiā suam, & bonitatem rebus communicandam, uidet quot modis sua illa bonitas possit rebus communicari. Res autem tam uariæ in natura fiunt, quàm uarijs modis diuina essentia bonitasque communicatur. Igitur per distinctam bonitatis suæ cognitionem distinctas rerum singularum uidet proprietates. Nullum enim deesse debet summæ intelligentiæ genus intelligendi. Quapropter non solum intelligentiam Deus habet generum specierumque, ut aliqui uoluerunt, sed rerum etiā singularum. Cuiusque enim rei cognitio appetibilis est tanquam bonum aliquod, bonum uerò nullum deest Deo. Adde quod uirtus superior debet nosse quicquid inferior nouit, & aliquid ultrà quod in animis nostris apparet. Quæ enim singuli quinque sensus accipiunt singulatim, phantasia summatim discernit, & aliquid excellentius quod phantasia uidet in pluribus imaginibus, intellectus in una uidet, & clarius uidet singula quàm phantasia, uidet insuper rerū rationes uniuersales, quas illa nescit. Ita Deus unica uirtute cognoscit, quicquid nos tribus uirtutibus, id est, sensibus, phātasia, & intellectu cognoscimus. Ergo & uniuersalia intuetur, & singula. Intuetur inquam omnes essendi modos, qui originem uidet essendi, & totam comprehendit ipsius esse naturam. Quod si ita est, inspicit utique singula, quę per uarios essendi modos inuicem distinguuntur. Hinc Orpheus.

καὶ διὸς ὄμμα τέλειον, ἐπεί γ' ὅσα γίγνεται ἡμῖν
μοῖρά τε, καὶ διὸς εἶδε νόος διαπαντὸς ἅπαντα,

Id est, Iouis perfectus oculus, quoniam quæcunque apud nos fiunt, fatum Iouisque mens per uniuersum inspicit omnia. Nemo igitur Epicuro & Auerroi fidem adhibeat dicentibus rerum uilissimarum notitiam maiestate diuina indignam esse. Deus enim res non in seipsis, sed in seipso, non per earum imagines, sed per suam essentiam intuetur. Non distrahitur circa plurima, sed cuncta conspicit tanquam unum. Non laborat unquam quia non quærit, sed possidet. Non diuertitur à grauioribus, ut consideret leuiora, quoniam eodem intuitu hæc uidet & illa, instar oculi, qui uno intuitu stellas in cœlo plurimas contuetur. An ignoras Auerrois impie, bonum ipsum ordinis uniuersi esse cuiuslibet partis qualitate præstantius? Quippe cum & Aristoteles tuus in libro diuinor. 11. affirmet partes singulas referri ad bonum ordinis qui in toto est, tanquam ad finem. Si igitur Deus aliam ullam cognoscit rem mobilem, quod tu nō negas, maximè ordinem uniuersi cognoscet. Ordo huiusmodi nō aliter intelligi potest, quàm si pretiosiora quęlibet & uiliora inter se discernantur, in quorum interuallis proportionibusque totus ordo consistit. Memento autem hæc ipsa quæ uulgò uilissima nuncupantur, singula exactissima quadam arte constructa fuisse, quemadmodum & illa quæ habentur pretiosissima, rursus quædum sola considerantur, minus formosa uideri solent, in ordine tamen hoc toto, & in ipso totius ordinatore, tam sibi quàm cæteris aptissimè cōsonare. Totum hoc ita in Apollinis hymno cecinit Orpheus.

ἔχεις δὲ τε πείρατα κόσμου
παντὸς, σοὶ δ' ἀρχή τε τελευτή τε ἐστὶ μέλουσα,
παντοθαλὴς, σὺ δὲ πάντα πόλον κιθάρῃ πολυκρέκτῳ ἁρμόζεις.

Id est, Tu habes mundi terminos uniuersi. Tibi curæ est principium, atque finis, per te uirescunt omnia. Tu sphæram totam cithara resonante contemperas.

Deus intelligit infinita. Cap. X.

VEra nos ratio docet, Deum non solum singula & infima quæque, uerum etiā infinita cognoscere. Si Deus potētiam suam perfectè cognoscit, nouit distinctè omnia quæ potentiā habet. Nam potentiæ quantitas secundū eorum quæ potest quantitatē consideratur. Virtus aūt Dei cū sit infinita, ad innumerabilia se extēdit. Innumerabilia igitur Deus cognoscit. Dei cognitio per omnia illa se penitus porrigit, quæ esse dicuntur, quomodocunque sint aut esse dicantur. Itaque oportet ut planè intelligat non modo illa, quæ actu existūt, uerùm etiam quæcunque potentia esse dicuntur. In

rebus

rebus autem naturalibus sunt nonnulla, & si non actu, saltē potentia infinita. Capacitas uidelicet materię, progressio motus ac temporis, generationis successio, diuisio cōtinui multiplicatio numeri. Deus igitur planè intelligit infinita, quemadmodum unitas quæ est principium numerorum, infinitos uideret numeros actu, si eos numeros qui in ea secundum potentiam sunt, uideret. Est enim unitas secundū potentiam numerus omnis. Deus per essentiam suam quasi quoddam exemplar, omnia conspicit. Cum uerò in hac essentia sit perfectio infinita, innumerabiles ad eius similitudinem res exprimi possunt, ita ut per innumerabiles perfectionis gradus in melius paulatim progrediantur, quia neq; una res quædam inde formata, neq; quantalibet finita rerum huiusmodi multitudo, infiniti exemplaris integram usurpare potest perfectionem. Atq; ita semper absq; fine ullo nouus superest modus quo aliquid aliud ultra exēplar ipsum ualeat imitari Deus igitur per innumerabiles infiniti exemplaris gradus, innumerabiles intuetur imagines. Esse in Deo atq; intelligere idem est omnino, ideoq; sicut esse eius infinitum est, ita intelligere infinitum. Cum intellectus humanus uim habeat ad ea cognoscenda, quæ sunt potentia infinita, potest in infinitū species numerorum multiplicare, & in alijs multis absq; fine pro arbitrio progredi. Quòd si intellectus diuinus res actu infinitas nō intelligit, sed certū duntaxat numerū intuetur, quæro nunquid ulterius intelligere queat, an nequeat? Si potest, Deus non intelligit illa actu omnia ad quæ intelligenda uim possidet. Si nō potest, intellectus humanus plura cognoscere ualet q̃ diuinus. Vtrunq; absurdum est. Res igit̃ actu infinitas intelligit. Quapropter diuina mens cum sit infinita, meritò nominatur ab Orphicis ἄπειρον ὄμμα, id est, oculus infinitus. Ex his eorum Philosophorum impius error arguitur, qui finita duntaxat uidere Deum existimarunt, quia quæcunq; uident̃ ab eo comprehendant̃, & quæ comprehenduntur, necessariò finiantur His in præsentia respondemus, idem esse Deum, & quæ in ipso Deo uidentur ab ipso. Quisquis ergo dicit hæc à Deo comprehendi, nihil aliud quàm hæc comprehendi à semetipsis Absurdum quidem esset rem infinitam ab alio comprehendi. Comprehēdi autem à seipsa non est absurdum. Hoc uerò nihil est aliud, quàm ipsa per se porrigi, & sibimet penitus adæquari. Non ergo finit se infinitus Deus, cum se modo infinito inspicit infinitū, imò suam confirmat infinitatem. Neq; absurdum est Deum innumerabilia cernere. Non enim cernit ea gradatim enumerando, sed intuendo summatim. Et sicut plura uidet tanq̃ unum, dum illa per unam speciem actu unico speculatur, sic infinitam multitudinem uidet tanq̃ finitam. id est, tanquam rem quandam essentia omnino simplicem, sed quodammodo ratione multiplicem, quia formam suam re uera unam, uigore & respectu quodam considerat omniformem, perinde ac si Solis lux, colorum fons omnium, quæ (ut ita loquar) unicolor est, se tanquam omnicolorem percipiat.

Deus uoluntatem habet, perq; illam extra se efficit omnia.
Cap. X.

OMnis causa per aliquam agit formam, & agit effectum suum in forma quodā modo similem, ideoq; oportet effectus formam à causa comprehēdi. Cum uerò Deus sit omnium causa, necessarium est in eo omniū formas esse. Est ergo Deus essentia omniformis. Vnde Orphicū illud ζεὺς εἶδος πάντων, id est, Iupiter species omnium. Quemadmodum uerò in potētia pura, id est, materia, sunt omnes naturales formæ secundum confusam quandam potentiam, sic oportet in actu puro, id est, Deo, omnes secundū actum distinctum formas esse. Sed nunquid hę formę in Deo distinctæ sunt secundum quendam naturę modum, quemadmodum in igne lux, calor, siccitas, leuitas perq; eas agit ductus quadam naturæ suæ necessitate? nequaquam.

Prima ratio. Deus cum omnia faciat, si per formas huiusmodi operatur, multò magis multiplex compositusq; erit, quàm quæuis alia causa, siue illæ formæ in eo essentiales sint, siue accidentales, oportet autem illum esse omnium simplicissimum, proinde neq; essentiales esse possunt. Nulla enim essentia usq; minus una in se esset, quā diuina, neq; rursum accidentales. Nā quo pacto potest Deus capere qualitates? Non aliunde, cū pati aliquid ab aliquo nequeat. Non à seipso, quippe si à se illas accipit, quantū eas dat, ui-

cem gerit efficientis, quantum capit, gerit subiecti uicē. Conditionem uerò subiecti subire non potest agens primū purusq; actus, cui subiecta sunt omnia. Item substātia non dependet ab accidente, quamuis accidens dependeat à substantia. Quod non pēdet ex alio, seorsum ab alio quandoq; existere ualet. Igitur potest substantia quædam seorsum ab accidentium conditionibus limitibusq; existere. Quicquid libertatis boniq; esse potest usquam, id totum per summi principis boniq; potentiam esse potest. Quamobrem Deus tam actu illa ipsa substantia est, quæ potest esse, imò quæ est ab accidentibus libera. Conducit ad idem quod effectus modo quodam præstātiore in superioribus causis quàm in seipsis esse reperiuntur, atq; idcirco in causa summo modo aliquo præstantissimo. Cum uerò effectus Dei in seipsis substantiæ sint, nullo modo in Deo tanq; accidentia esse debent. Non tamen illic multæ substantiæ sunt, itaq; sunt illic una quædā, id est, ipsamet Dei substantia, quandoquidem oportet in Deo cuncta modo, q; perfectissimo inueniri, atq; uniri illi, sibiq; inuicem perfectissimè. Nequeunt aūt modo sublimiore in Deo esse, atq; sublimius uniri tum Deo, tū sibi ipsis, quàm si in Deo sint ipse Deus. Non sunt igitur in Deo rerum formæ secundum modum naturæ distinctæ, per quas naturali quadam necessitate non aliter ducatur ad operandum, quàm ignis ad comburendum.

Secūda ratio. Natura cuiusq; est una quædam forma, uirtusq; ad unum quoddam opus certo modo determinata, toto suo impetu faciens quicquid facit, & faciēs necessariò. Natura siquidem ignis calida unum quoddam, caloris uidelicet, opus facit præcipuè, atq; eodem semper calefacit tenore, & quantū in se est, omnis caloris gradus exercet ubiq;. Igitur quod uno gradu ab ea calefiat materia hæc, & duobus gradib. illa, non ex agētis ordinatione procedit sed ex ordine graduum qui in præparationibus materiarum reperiuntur. Itaq; ignis toti operi non dominatur. Non enim author est ordinis graduum qui sunt in opere. Ac si calores duos generaret extra subiecta, quia se toto ageret utrosq;, essent æquales utriq;, imò & nūc in subiectis omnino similibus similes omnino æqualesq; generat. Potest utiq; natura uel per diuersa media, uel ex diuersis materijs diuersa facere, sublata uerò mediorū materiarumq; diuersitate, uel unicum, uel simillimū operatur, neq; potest quando adest materia, non operari. Deus aūt solus materiā primā corporū, & essentias mentiū animorumq; quam plurimas absq; medio subiectoq; procreat, quæ quidē inter se longè diuersæ sunt, multisq; perfectionis gradib. inter se discretæ. Meritò Deus autem quia primū agens est, usq; adeò uniuerso ipsius operi dominat̃ ut ipsemet & formas, & formarum ordinem, graduumq; distinctionem efficere ualeat. Nullum uerò agens effectus & pauciores, & minus uarios faceret quàm Deus, imò unitum prorsus ageret Deus, si per solum meræ naturę modum operaretur, cum diuina natura sit omnium simplicissima. Non ergo naturali instinctu impellitur ad agendum.

Tertia ratio. Si intelligentia in nobis est efficax, & in angelis efficacior, oportet intelligentiam in Deo efficacissimā esse. Idem in Deo est natura eius atq; intelligentia. Idem quoq; operationis naturalis modus, atq; operationis intellectualis ubiq; esse solet. Siquidem tam natura quàm intelligentia per formam agit, & simile aliquid operatur in forma. Non ergo dicendus est Deus, aut per nudā naturā, aut per aduentitiam intelligentiam operari, imò per naturam intellectualē, & intelligentiā naturalem. Deo, quia causa prima communisq; & felicissima est, operatio cōuenit naturalis, quæ cæteris prior est, communior, & facilior. Rursus, quia causa preciosissima est, conuenit operatio intellectualis, quæ prior est dignitate in nobis, quamuis non tempore, ideoq; est in rerum ordine prima, & tanquam præciosa præstantioribus duntaxat congruit speciebus. Propria igitur operatio Dei, est operatio utraq;. Est autem apud Platonicos unica diuinæ essentia prout Deus est proprietas. Est igitur utraq; in Deo eadem operatio.

Quarta ratio. Natura nuda bonū hoc respicit aut illud, natura intellectualis uniuersale bonū. Causa igitur quæ per nudam agit naturam, ita comparatur ad causam, quæ per naturam agit intellectualē, sicut particularis causa ad uniuersalem, & minister ad architectū. Mūdi itaq; architectus per naturā intellectualē, quantū intellectualis est, operat̃.

Quinta ratio. Illa prę cęteris operatio Deo cōgruit, per q; Deus neq; ex suo statu, neq; ex sua simplicitate labatur. Talis in primis est operatio mētis. Operatio enim naturalis ab agente quidē incipit, sed desinit in id q; petitur, sicut calefactio ab igne in lignū. Intel

lectualis aūt utrunq; terminum retinet in agente. Per hanc etiam Deus dum se speculādo uersatur secum, undiq; uersat externa, atq; ut Parmenides Pythagoreus inquit, rerū orbem mobilem rotat dum se seruat immobilem. Oportet præterea Deū esse penitus uniformem, quia super omnium formas existit. Imò & uniformem, quia formator est omnium. Quòd uniformis simul & omniformis esse queat, sola intellectualis natura facit, per hanc enim formam Dei seipsam intuendo, se concipit tanquā propriam formarum omnium rationem. Videt enim in se quicquid est cuiq; proprium, dum cernit quo gradu diuinam formam quodlibet imitari queat, quo'ue deficere, ut ecce dum intelligit formam suam per modum uitæ, non autem cognitionis, ut ita loquar, imitabilem concipit formam ideamq; plantarum. Dum uerò imitabilem per modum cognitionis quidem, sed non intelligentiæ propriam animalis ideam, atq; cæteras eodem pacto. Et profectò in omnibus quæ non casu, sed uel natura, uel proposito fiunt, necesse est affectionis finem esse effecti operis formā. Causa uerò agens actionē ad formā non per aliud quicq; dirigit, quàm per formam in ipsa manentem. Neq; ad certas dirigit formas aliter, quàm uel per certas formas, uel per certas formarum rationes in seipsa conceptas. Cùm igitur mirabilis ordo mundi casu ordinis expertè constare non possit, necesse est in opificis ipsius intelligentia formam esse, ad cuius similitudinem sit effectus. Et quoniam Dei proposito uniuersi ordo potissimus est principalis penes illū idea, est idea ordinis uniuersi. Ratio uerò ordinis atq; totius haberi non potest, nisi rationes propriæ partiū omnium ex quib. totum construit̄, habeantur. Quemadmodum architectus ædificij speciem nō potest cōcipere, nisi proprias partiū eius cōceperit rationes. Propriè igitur in Deo sunt omnium rationes, neq; aliunde rerū species habent ut distinctæ sint, q̄ unde habent ut sint. Neq; diuina simplicitas ob idearum multitudinē minus est simplex, cū per formā unam unoq; intuitu omnes contueat̄. Neq; dicitur idea diuina essentia, prout simpliciter est essentia, sed quantum huius speciei uel illius est exemplar. Quocirca quatenus rationes ex una essentia plures intelligunt̄, eatenus plures dicunt̄ ideæ. Respectusq; huiusmodi quib. multiplicantur ideæ, non à rebus ipsis efficiuntur, imò ab intellectu diuino suā ad res essentiam cōparante, neq; sunt (ut ita dicam) reales respectus huiusmodi, quales illi quibus personæ distingui dicunt̄, sed potius intellecti. Sub una aūt idea multa & cognoscuntur, & fiunt. Nonnulla etiam per ideam aliorum perspiciuntur, utpote per idem boni atq; habitus, malum atq; priuatio, & ut quidam putant, per ideam formę materia. Proprietates quoq; substantiæ per ideam substantiæ cognoscuntur, qualitates uerò communes proprijs designant̄ ideis, quemadmodum Architectus per domus ipsius formam omnia efficit accidentia, quà domum à principio comitantur, sed quæ domui iam factæ contingunt, puta picturæ atq; similia, per alias disponuntur ideas. Sed iam diffusius quàm proposuimus, de ideis hic quasi casu quodam occasionem nacti tractauimus. Hæc autem est, & si canes quidā aliter latrant, certissima Platonis nostri Platonicorumq; sententia. Quod & supra tetigimus, & aliàs latius declarabimus.

PRobauimus hactenus primā causam uarios effectus suos per multiplicem sapientiæ ordinem operari, potius q̄ per nudæ simplicisq; naturæ necessitatem. Probabimus deinceps, uolente Deo, non operari eū externos effectus per meram intelligentiā, nisi accedat uoluntatis assensus, quod quidem disputationis huius erat propositum.

Prima ratio. Causa prima omnia per se (ut in sequentibus ostendemus) ad finem optimum per uias rectissimas modo congruentissimo dirigit. Hoc facere nequit, nisi per intellectum anticipet finem, discernat uias, metiatur proportionem, quæ inter uias est, ac finem, per uoluntatem rursus finem approbet, ac uiam talem præ cæteris eligat. Hinc Plato in Timæo, Phædone, Philebo, Politico, illos Philosophos detestatur, qui naturalium rerum causas, uel ad fortunam, uel ad ipsam siue materię, siue naturæ necessitatem referunt. Ipse uerò naturalia quidem existimat instrumenta quædā intelligētiæ potius, q̄ agentia, singulosq; effectus præcipuè ad finalem, efficientē, formalē causam ubiq; reducit. Quāobrem si quis quærat q̄ ob causam terra sit rotunda, respōdet, quia uidelicet rotunditatis idea participat, ad cuius similitudinē sapientia mundi artifex idcirco terrā disponit, quoniam iudicauit uoluitq; boni ipsius gratia fore melius ita sese habere.

Secunda ratio. Quod comitatur quicquid est, id enti, quantū ens est, conuenit. Quod

tale est, in eo quod primum ens est, reperiatur oportet. At quicquid est, hoc habet, ut & uolens bonum appetat, & in præsenti bono libẽtissimè cõquiescat. Profectò natura sensus expers per inclinationẽ quandã facit, sensus per appetitũ, intellectus per uoluntatẽ. Ergo cum Deus sit (ut Peripatetico more loquar) ens primum, quis diuinũ intellectum negabit præsens bonum suum, quod est omne bonum, per uoluntatem libenter amplectiˀ Sicut enim in sua ueritate uidet omnia uera, quæ ipsa illuminante fiunt uera, ita in sua bonitate uult bona omnia, quæ & ipsius propagatione nascuntur, & ipsa perficiente fiunt bona. Mens aũt quælibet uolendo facit opera potius, quàm uidẽdo. Videndo enim replicat formas intus, uolendo eas explicat extra, uidendo respicit uerum, cui propria puritas est, uolendo attingit bonum cui propria est diffusio.

Tertia ratio. Sensus, intellectusq; ipsius cognitio, quia tanquam imaginarium quiddam in creaturis est, nullum substantialem effectum efficit, nisi per affectum, quod essentiale quiddam esse uidetur, unde quantò esse uehementius afficitur, tantò potentius operatur. Quod quidem indicat quodammodo Struthij oculus auidissimè intentus in ouum. Si intelligentia Dei in creando efficacior est, quàm Struthij intuitus in fouendo, imò si immensæ est efficaciæ (quod patet ex eo, quòd neq; subiecto, neq; instrumento, neq; tempore indiget in creando) coniectari possumus, uoluntatis affectum esse in diuina intelligentia potentissimum. Adde & iucundissimum, si modò intelligentia quę perfectissima est, quæq; integerrimo & perfectissimo obiecto semper, & undiq; suauissima esse debet.

Quarta ratio. Vbi non est uoluntas, quæ est inclinatio mẽtis ad bonũ, ibi non est mẽtis uoluptas, quæ est dilatatio uoluntatis in bonum, & quies uolũtatis in bono. Si non est ibi uoluptas ubi est ipsum bonum, nusquam uoluptas erit, quæ ubicunq; est, fit ratione boni. In ipso igitur bono uoluptas est, & uoluntas. Affectus huiusmodi si in creaturis est generationis initium, certè in creatore ipso est creationis origo.

Quinta ratio. Si agentia omnia tam secundũ naturam, quàm secundum artem, opera sua semper ad finem, id est ad bonum ordinant, & bonitate sua id faciunt, accipiunt aũt operandi ordinem ab agente primo, atq; illud est ipsum bonum, cõstat ipsum opera sua ad finem optimũ ordinare. Si enim bona particularia quia bona sunt, & quia ordinantᷓ à summo bono, ad bonum aliquod ordinant singula, quantò magis uniuersale bonum ordinabit ad bonum cuncta, uidelicet ad uniuersale bonumˀ Deus igitur ad seipsum tãquam finem ducit omnia. Nullus enim actionis diuinæ finis est extra Deũ, quoniam finis in eodem ordine locatur unà cũ eò quod agit ad finẽ, estq; bonũ quiddam, & causam mouet agentẽ. Nihil autem in eodem ordine cum Deo locatur, nisi ipse Deus. Deus alieno nõ seruit bono. Nunquam enim particulari bono seruit omne bonum, Deus insuper non mouetᷓ ab aliquo. Si Dei finis est ipsa sua bonitas, Deus suo modo suã appetit & diligit bonitatem. Cum uerò & Deus sit intellectualis & bonitas eius intelligibilis, intellectuali dilectione diligit eam. Dilectio huiusmodi in uoluntate uersatur. Deus igitur uult seipsum. Vult inquam se tanq; finem sui ipsius, & omnium. Ex uoluntate autem finis prouenit operatio circa illa quæ diriguntur ad finem. Quapropter diuina uoluntas (ut Plato in Timæo inquit) creaturarũ omniũ, est initium. Idem apud Mercurium Trismegistum sæpissimè legitur. Putant enim principium uniuersi perfectissimũ actionis modum habere debere, id est, ut uolũtate sua omnino sit effectionis Dominus qui omnino est Dominus effectorum, Dominus inquam libera uoluntate disponens. Nam si necessitate uel naturæ, uel intelligentiæ ageret, ageret simul omnia atq; infinita simul, singula quoq; cogeret, & momento raptaret.

Voluntas Dei necessaria simul & libera est, & agit liberè. Cap. XII.

SAtis probatum arbitror, Deum non necessitate naturæ, aut intelligentiæ, sed uoluntatis imperio singula procreare. Quemadmodum uerò uoluntas eius necessaria simul & libera sit, in præsentia demonstrandum esse censeo.

Ratio prima. Caueat quisq; diligentissimè, ne in tam temerariã impietatem fortuitò

tuitò incidat, ut aliquando suspicetur Deum ita esse operariq; ut fortè contigerit. Si nulli unquam rei forte cõtingit esse operariq;, id quod naturaliter est operaturq;, puta igni non contingit forte, sed oportet quod calidus sit, & calefaciat, summo autem enti naturale est ut sit, & summo actui naturale est ut agat, sequitur, Deum qui summum ens, & plus quàm ens, & summus actus existit nullo modo secundum contingentiam esse uel agere. Si ubi plus est rationis, ibi sortis est minus, in Deo, qui summa ratio est, uel fons rationis, nihil potest cogitari fortuitum. Si fortuna non efficit rationẽ, cum ei cõtraria sit, imò sit priuatio rationis siue defectus, quonã pacto producit aut Deum, aut diuinã aliquam actionem qualibet ratione superiorem? Si Deus est illa ipsa regula, ita rerum omnium ordinatrix, ut ab eis quæ proximè sequuntur, eã omnem contingentiam auferat, quomodo eum forte quadam contigit sic esse uel operari? Quamobrẽ Deus nõ ut contingit ita existit & agit, alioquin nullus usquã ordo reperiretur unquam, sed ut decuit, imò ut decet. Decet autem, quia decorum. Ipse uerò decor est ipse Deus, à quo & per quem omnia decentia fiunt. Imò uerò est agit ut necesse est. Necesse inquam per ipsam necessitatem. Necessitas autem ipse est Deus, per quem & cætera necessaria sunt quæcunq; sunt necessaria. Igitur ita est Deus, ut est. Ita agit, ut agit Et quoniã necessitati nulla præest necessitas, ideo ibi est summa libertas. Libertas est appetibilis tanquam bonũ. In summa uero bonitate est quicquid usquam desiderari potest tãquam bonum. Liber est quicunq; uiuit ut uult. Viuit ut uult præ cęteris ipsa bonitas, cuius uitam uult uoluntas omnis, præter quam nihil aliqua uult uolũtas. Est Deus id quod est, ita ut aliud non potuerit esse, (quia est ut ita dicam omne ens, omnisq; potestas) imò neq; uoluerit, quia est omne bonum. Posse autem aut uelle aliter se habere, imbecillitas esset insipientiaq;, in deterius imò in nihilum ruitura.

Ratio secunda. Si incitamentum boni in singulis maximè omnium necessarium est, & maximè omnium uoluntarium spontaneumq;, certè in ipso bono summa naturę necessitas una cũ summa uoluntatis libertate concurrit, ut aliàs probauimus. Atq; ibi naturæ necessitas uoluntatis confirmat libertatem, & libertas necessitati consentit, usque adeò ut necessariò liber uoluntariusq; Deus sit, & uoluntariè necessarius.

Ratio tertia. Quãdiu res aliqua boni ipsius quasi est expers, tam diu sibi displicet, & aliud quoddam præter se expetit. Quãdo uerò fit boni particeps, iam sibi ipsi placet, seq; uult, & talis est iam, qualis uult esse. & quo magis hoc assequitur, eò magis sibi placet, magisq; talis est qualem se esse uult ipsa. Quapropter ipsum bonum in primis hoc habet, ut se uelit summopere, sibiq; placeat, & tale sit omnino, quale uult ipsum.

Ratio quarta. Si quantò magis aliqua Deo propinquãt, tantò minus seruilia sunt, magisq; sui iuris euadunt, Deus sui iuris est maximè, ut non modo qualis ipse suapte natura est, talia uelit, uerùm etiã qualiter uult, talis sit omnino, rursus qualia uult, talia quoq; faciat, & cuius uult gratia, nullumq; agens usquam, uel suæ actionis liberũ principium erit, uel finem suæ actioni præscribet, nisi principium finisq; uniuersi, & suæ actionis sit Dominus, & finem suæ statuerit actioni. Sed ad propositum redeamus.

Ratio quinta. In quibus tria hæc, scilicet esse, intelligere, uelle, reipsa inter se discrepãt, in ijs non est absoluta libertas, quoniam in rebus huiusmodi modus uolendi sequitur intelligendi normam hęc essendi conditionem. esse deniq; sequitur eum, qui dedit esse. At in Deo idem est re ipsa, esse, intelligere uelle. Quamobrem ita est per uoluntatem suam intelligentiæ essentiæq; suæ compos, ut non modo sicut est, & sicut intelligi suapte natura, ita quoq; uelit, uerum etiam sicuti uult, ita intelligat, atq; existat. Ob hanc forsitan rationem Zoroastris sectatores tradunt Deum quodammodo agere semetipsum. Quod in hunc fermè modum quem dicam, Plotinus exposuit. Deus est actus, non alterius, non circa alterũ, sed suimet, & circa seipsum: Est enim actus intra se manens. Quoniam uerò actus est propter naturam infiniti boni infinitè fœcundus, ideò non caret acto, id est, genito, acto scilicet infinito At quoniam & per actum intimum, & solus Deus est infinitus, quod inde actum, id est, genitum est intra Deum, est ipsemet Deus Deus est actus peruigil, atq; perpetuus, ex se, in se, circa se penitus. Ergo ut agit & uigilat, ita prorsus existit. Totus nixus diuini actus circa se uertitur. At dum sibi innititur, quodammodo seipsum agit, id est, gignit, quia si respexerit alio, se perdet. Quapropter esse

diuinum,

diuinum, actus est ad seipsum, quando non esse diuinũ, foret actus ad aliud. Deus uult seipsum. Velle autem & agere, imò etiam esse, idē est omnino. Igitur se uolendo, se agit, id est, producit, imò se iam ponit uel signat in esse. Ex his confici uult Plotinus, Deum non ita esse ut forte cōtigit, uel ut coēgit necessitas, sed ut uigilat, agit atq; uult ipse. Sed hæc Deus ipse uiderit. A nobis uerò id tantum ubiq; affirmari optamus, quod Deo sit dignum, quale est quod antè proposuimus, in Deo uidelicet cũ summa necessitate summam congredi libertatem.

Ratio sexta. Sola diuina bonitas est absolutũ diuinæ mētis obiectum. Nam quælibet uis æquari obiecto potest, excedere minimè. Nihil autem extra Deum est, quod Deus excedere nequeat. Vult autem seipsum Deus absoluta quadam uoluntatis necessitate. Vltimum namq; finem suum necessariò uolũt omnia. Diuina bonitas Dei finis est ultimus, cuius gratia uult quicquid uult. Aut ergo fatendum est Deum nihil uelle, atq; esse gustus omnis expertem, quod est absurdum, aut affirmandũ, siquid uult, necessario uelle seipsum, præsertim cum in Deo esse ac uelle sit idem. Volendo se, uult reliqua omnia, quæ prout in Deo sunt, sunt ipse Deus, prout ex Deo manant, sunt diuini uultus imagines, atq; ad diuinam bonitatem referendam comprobandamq; tanquam ad finem præcipuum ordinantur. At uerò ille diuinę uoluntatis actus, qui prout diuinam respicit bonitatem, absolutè necessarius est, ille inquam prout respicit creaturas, à quibusdam non absolutè necessarius appellatur. Nam quamuis uoluntas finem ipsum necessariò uelit omnino, ea tamen quæ diriguntur ad finem, conditionali quadam necessitate uult, imò etiam nonnunq; nulla necessitate uult, siquid ex illis est, sine quo finis possideri queat. Diuina autem bonitas non indiget creaturis.

Ratio septima. Conducit ad hæc, quod Deus uolendo propriam bonitatē, non ob aliud uult alia bona, nisi tanquam ipsius imagines. Cûm aũt diuina bonitas immēsa sit, innumerabiles ad eius exemplar effingi imagines possunt, innumerabiles inquam, pręter eas insuper quę in his seculis effinguntur. Itaq; se ex eo quod propriam uult bonitatem, necessariò esse uellet singula quæ imitari eā possunt, certè uellet infinitas creaturas existere, infinitis modis diuinam bonitatem repræsentantes. Si aũt uellet, utiq; essent. Sed in hac re meminisse oportet, ut placet diuo Thomæ Aquinati nostro, splendori Theologiæ. Quanq; diuinæ uoluntatis actus secundum conditionem positionem'ue quando dici potest rem hanc aut illam necessariò uelle, uidelicet postq; semel eam uoluit, cum sit diuina uoluntas non aliter immutabilis, quam essentia, ipsum tamen suapte natura non habere eum necessitatis absolute respectum ad effectos suos, quem ad seipsum habet.

Ratio octaua. Si Deus est perfecta entis causa, atq; ens proprius est effectus Dei, eousq; saltem Dei actus amplificare se potest, quousq; entis potētia potest amplificari prę sertim cum passiuam potentiam ab actu superiore duci oporteat. At in huiusmodi potentia entis continetur quicquid rationi entis non aduersatur, quemadmodum in potētia corporalis naturæ sunt quęcunq; naturam non auferunt corporalem. Nihil enim effingi potest quod entis rationi repugnet, nisi eius oppositum, hoc est, quod dicitur non ens. Contractio sola rationem non entis includit. Quæcunq; igitur contradictionem nullam includunt, ut Peripatetici putant, in entis potentia includuntur, atq; ea omnia potest Deus efficere. Quod inde confirmatur, quòd mens exclusa cōtradictione potest per omnem imò per immensam entis latitudinem se porrigere. Non debet autem effectrix Dei potestas minus ampla esse, quàm mentis potentia machinatrix. Adde quod si diuinus intellectus bona innumerabilia intuetur, uoluntas autem eius ad omnia illa se potest conuertere, quę intellectus offert tanquam bona, cōsequens est ut uoluntas Dei finitis obiectis nō adstringatur, igitur & potestas eius ad infinita se porrigit. Quorsum hæc? Vt intelligas, quicquid contradictionem non includit, diuinæ potētię subijci, atq; cum multa non sint in natura rerũ, quæ tamē si essent, contradictionē nullam inferrent, (quod patet præcipuè circa numerum, magnitudinem, interuallaq; stellarum) scias plurima sub diuina potentia contineri, quę tamen in rerum ordine nunquam reperiuntur, & cum Deus eorum quæ potest quædā faciat, quædam non faciat, eum nulla, uel naturæ, uel intelligētiæ, uel uolũtatis necessitate, sed libera uolũtatis electione talia operari.

Ratio nona. Non iniuria Deus electione (ut ita dixerim) quadā operari dicendus est.

Siquidem

Siquidē agentia omnia quæcunq; per aliud agunt, ducunturq; ad operandum, reducēda sunt ad agens primū, quod ita per se agat, ut seipsum ad agendum ducat, ergo ut in actionem suam penitus se conuertat, ergo ut intelligat, uelitq; operari, aut non operari, rursusq; ita uel aliter operari. Quę aūt hoc modo proficiscuntur à Deo, nullus ignorat electione libera ꝓficisci. Nullus tamen sapiens nescit electionē in Deo ab essentia non differre. Verùm ne putet forte aliquis diuinam uoluntatem si ad creata respexerit, singulis uim inferre, meminisse oportet uoluntatem Dei malè uniuersi bonum, quàm apparens alicuius particulæ commodum. Nam in illo bono expressior fulget diuinę bonitatis imago, bonumq; illud in ordine quodā uidetur consistere. Exactus aūt ordo requirit ut omnes rerum gradus in uniuerso contineantur, ita ut quædā sint causæ stabiles, quędam mobiles, & illæ quæ mobiles sunt, effectus producāt insuper magis uagos, & quodam uariabili modo. Nam effectus proximarum causarum modū potius, quàm remotarum imitari uidetur. Deus aūt non modo res ipsas uult esse, uerùm etiā essendi modos qui ad eas per consequentiam requiruntur. Cum uerò rebus quibusdam secundum naturæ suæ modū conueniant, ut sint quodāmodo contingentes, Deus eligit aliquid (ut Theologi quidā inquiunt) quodammodo secundū contingentiā euenire. Nihil tamen ita præuaricatur, uel ordinem uniuersi perturbet, uel ordinatoris effugiat præuidentiā.

Deus amat, & prouidet. Cap. XIII.

SI Deus sibi ipse placet, si amat seipsum, profectò imagines suas & sua diligit opera. Diligit faber opera sua, quæ ex materia fecit externa. Amat multò magis filiū genitor, quem ex materia intrinseca generauit, quāuis eam prius acceperit (dum comederet) aliūde. Amat Deus ardētius sua quęlibet opera, cū non acceperit aliunde materiā sed ipse idem materiam creauerit, qui & formauit, quo fit ut & solus, & totius operis causa fuerit. Si Deus usq; adeò amat opera sua, bona illis uult, ꝙ uerò uult cōsequitur. Igitur bene illa disponit, & summa sua bonitate disponit, quā optime. Sicut enim fœcunditas procliuitasq; ad agendum agentibus omnib. ab agentis primi fœcūditate ingenita est, sic diligētia in custodiendis operib. inserta est singulis à diligētia prima agentis primi, omnium tanquam filiorum procuratoris. In quo quāto maior fœcunditas est quā in cęteris, tanto & diligentior prouidētia. Rursus Deus sui gratia facit cuncta, quia si ad alium finem præter seipsum ageret, ab illo fine pēderet actio Dei, ergo & ab eodem agendi uoluntas, ab eodē quoq; Deus, cum idem sit Deus, Deiq; uolūtas. Si ad sui finem facit omnia, atq; ipse summum est bonum, ad bonum (ut Plato uult in Timæo) cuncta disponit, ita ut singula pro natura sua diuinam capiant bonitatē. Præterea cum omnia bonum appetant, boniq; appetitio bona sit, & ideo ab ipso sit primo bono, unde sunt bona omnia, sequitur ut à diuina bonitate illecta, diuinam appetāt bonitatē. Quis igitur negauerit Deum res gubernare, cū eas ad bonum dirigant finem? Elementa membraq; mundi, contraria sua inter se natura formæ uirtutisúe pugnantia, quo pacto coirent in unum, ac manerent tam diu inuicem copulata, mutuarentq; sibi uicissim naturas motusq;, & mutuarentur, nisi ab aliqua excellentiori uirtute connecterentur? Porrò si mundi gubernatio his mēbris eius inter se cōtrarijs relinquatur, hęc ponderib. librata suis locisq; disiuncta, inuicem non miscebuntur. Ac si misceantur, nihil aliud agent quàm calida, frigida, sicca, humida, arida, uel densa, & reliqua generis eiusdē. Ordinem uerò formarum, figurarum, reuolutionum nullū constituent. Siquidem & in artibus huiusmodi ordinem non materia facit, non instrumenta, sed sola artificis cogitatio. Et si cœlum quodāmodo elementa regit, non tamē ita regit quin ipsum aliūde regatur. Tanta enim in ipso diuersitas formarū, uirturum, motionum, non ab ipsis cœli corporibus suapte natura diuersis mobilibusq;, sed à uirtute quadam superiore per se una prorsus & stabili, in ordinem unum stabilemq; dirigitur. Deniq; naturale agens, siue elemētale, siue cœleste, tum quia mobile est, ideoq; egenum imperfectumq;, semper aliunde dependet, tum qui necessitate naturę, seq; toto agit quicquid agit, ideò mensuram modumq; agendi per certos gradus certò fini conuenientem à rectore quodā superno sortitur. Calidum enim siue secundum formam, siue secundum uirtutem, simpliciter ubiq;

& omnino

& omnino dissoluit, frigidum uerò condensat. Quod igitur tam illud utiliter conueniênterq; dissoluat, quàm hoc simili ratione condenset, idq; continuè & ordinatissimè faciant, nõ à natura simplici, nõ à casu, sed à causa superna suscipiũt. Et quia sphæræ cõtinuo motu cõtinuè à præsenti habitu digredientes, in seipsis non quiescũt: ideò & sunt, & mouentur ab alio, penes quem sit finis, cuius gratia mouentur & agunt, siquidem finis, motiones ad finem, intẽtione quadam necessariò antecedit. Hinc Aristoteles in libris diuinorum ait: Sicut ordo partium exercitus ad inuicem & ad totum, procedit ex ordine totius ad ducem unum, ita ordo mundanarum partium ad inuicem, & ad totum, pendet ex ordine totius ad Deum. Vnde concludit, sicut exercitus ordo est in duce, ita mundi totius ordinem esse in Deo, uno tantùm principe mundi. Proinde partes mundi & corpuscula quælibet ad certum finem per uiam ordinatissimam, & cõmodissimos modos aut plurimùm ita proficiscuntur, ut peragant sæpissimè opera sua quantò melius effici possunt, perinde ac si artem intus haberent, & artem quidem absolutissimam. Imò tam mirabili ratione progrediuntur, ut humanam artem rationemq; expuerent. Et cum ipsa corpora sui motus ignara sint, ac propterea finem ad quem non casu, sed necessariò tendunt, sibi ipsa præscribere nesciant, habeant tamẽ præscriptum (alioqui non ad hunc magis finem quàm ad alium peragerent) constat eis ab alio quodam finem præscribi quem appetant, cuius sapientia ita ducantur ad finem, sicuti sagittæ ad signum à prudẽtia sagittarij diriguntur. Vbinam hæc sapientia est? Si in summo Deo, prouidet rebus Deus, cum conciliet inuicem repugnantia, ne se uicissim interimant, atq; ad fines optimos cuncta perducat. Sin in alia quauis infra Deum angelica mẽte uel anima, scito Deum omnia quæ infra se sunt, mouere. Quare si angelica mens aut anima quædam regit mundum, ducitq; ad bonum, certè & ducta à Deo & Dei uirtute id agit. Quapropter Deus primus ac summus est rector, qui prouidere potest omnibus, si potest per intellectum omnia facere, cum præstantius sit per intelligentiam facere, quam considerare & conseruare iam facta. Scit etiam regere cuncta, si facere non nesciuit. Vult deniq; gubernare & custodire quæ sua sunt, quæ fecit ipse, quib. non inuidet bene essendi dona, postquam non inuidit munus essendi. Gubernat autem quælibet facilitate mirabili. Neq; enim alienas tractat materias, quas acceperit aliunde, sed suas, quas facit ipse. Neq; attingit extrinsecus, sed intrinsecus agitat. Inest namq; rerum omnium penetralibus. Neq; laborat circa plurima, sed per ipsum esse suum, qui uniuersalis omnium cardo est, sequentes uersat cardines, id est, essentiam, uitam, mentem, animam, naturam, materiam. Atq; (ut Platonicus aliquis diceret) per cardinem quoq; cuiusq; ordinis propriũ, ipsum proprium uersat ordinem, id est, per unam essentiam, essentias omnes, per uitam unam, omnes uitas, per unam mẽtem, omnes mẽtes, per unam similiter animam, singulas animas, per naturam naturas, per materiam uerò materias. Neq; eius decreto aliquid reluctatur quia immenso interuallo superat omnia. Diuinè de diuina natura ita cecinit Orpheus,

ἀκγνάσι στροφάλιγγι θοὸν ῥύμα δινεύουσα,

Id est, perpetuo cardine uelocem impetum uolutãs. Compertum est esse in animali neruum quendam circa nucam quem qui trahunt, cuncta simul animalis membra ita mouent, ut singula proprijs motib. moueantur. Simili quodam tactu scribit Aristoteles in libro de mundo, à Deo mundi membra moueri. Vbi prouidentiam asserit apertissime. Quàm in decimo quoq; moralium significat, & in physicis, ubi probat naturã certum ubiq; optimumq; finem respicere, operaq; ipsius opera esse intelligentiæ, non errantis. Vidimus Florentiæ Germani opificis tabernaculum, in quo diuersorum animalium statuæ ad pilam unam cõnexæ atq; libratæ, pilæ ipsius motu simul diuersis motibus agebantur, aliæ ad dextram currebant, aliæ ad sinistram, sursum atq; deorsum, aliæ sedentes assurgebant, aliæ stantes inclinabantur, hæ illas coronabant, illæ alias uulnerabant. Tubarum quoque & cornuum sonitus, & auium cantus audiebantur, aliaq; illic simul fiebant, & similia succedebant quàm plurima uno tãtum unius pilæ momento. Sic Deus per ipsum esse suũ (quod idem re ipsa est ac intelligere atq; uelle, quodq; est simplicissimum quoddam omnium centrum, à quo, ut aliàs diximus, reliqua tanquam lineæ deducuntur) facillimo nutu uibrat quicquid inde dependet. Taceat igitur Lucretius Epicureus, qui casu fieri ac ferri uult mundum, & constantem formosissimi ordinis habi-

tum ex

habitum ex instabili deformiq; priuatione ordinis proficisci existimat, perinde ac si quis ex insipientia sapientiam, & ex tenebris nasci lucem arbitraretur. An tu Lucreti quoties casu absq; consilio & proposito fine moueris, toties uno quodam recto tramite ad certum eundemq; terminum proficisceris? nequaquam, sed hac & illac oberras. An quando absq; arte & præscripto fine tractas lapides, tunc ordinatissimis & cōtextis inuicem parietibus ædificium construis & aspectu pulcherrimum, & usui commodissimum? nequaquam, sed deformem inutilemq; congeriem. Considera plantas & animalia, quorū singula membra ita disposita sunt, ut alterum alterius gratia sit locatum, alterum seruiat alteri. Certò uno sublato, tota fermè compago dissoluitur. Cuncta deniq; membra, totius compositi gratia sunt digesta, & compositum ipsum, scilicet planta & animal, conuenientibus instrumentis instructum ad opera naturæ propriæ necessaria omnib. alimenta, loca, temporaq; prouisa, terra & aqua his elementa parant, cœlum temperat aquam ac terram. Tandem partes mundi cunctæ ad unum quendam totius mundi decorem ita concurrunt, ut nihil subtrahi possit, nihil addi. An si tu omni consilio fuisses arboribus & animalibus prouisurus, aliter prouidisses? Non aliter, sed neq; tam bene. Consilium igitur consilio tuo melius hæc disponit. Alioquin uideres quotidie quam plurimis tam membra quædam sua, quàm instrumenta ubiq; deesse, item ex equi semine nasci canes, ficus ex malis, & membra hominis annexa leonibus, hominibus asinorum, cadere stellas, ascendere lapides. Nunc uerò quia singulæ mundi partes certis seminibus ortæ, distinctis figuris præditæ, recta uia, congruis temporibus & ordinibus pulcherrimè, & commodissimè certos petunt terminos atq; repetunt, consequens est ut eodem modo moueantur, quo & illa quæ arte, & consilio mouentur humano. Si modo eodē, ergo eadem penè arte, eodemq; consilio, & tantò præstantiore, quantò pulchrius & stabilius ordinantur. Consilio inq; non ambiguo & mobili, sed certò penitus atq; subitò, & intuitu potius quàm discursu. Si enim in opere non est mora, uel transgressio usquā, uel retractatio, non est ambiguitas in opifice. Intuitum huiusmodi translationem quādam consilium appellamus, non quod ibi alia inuestigentur ex alijs, sed quod alia aliorum gratia fiant. Solent inertes homines de artificijs consultare. At uerò qui artem perfectè callet, nihil consultat amplius, sed ita habitu facit, sicut natura formis. Quod si est ars alicubi perfectissima, ibi certè est, unde mirabile hoc opus mundi disponitur. Artem huiusmodi in natura fortasse locabis sensus omnis experte. Ego uerò sensu carere te dicam, si tam fueris alienus à sensu, ut non sentias, si bestiolę quæq; terrenæ sentiunt, oportere multò magis totum mundum & artificem omniū naturam sensum habere, sensum inquam rationalem, si rationabilius sua opera ordinat, quàm hominis ratio. Admirationem autem minuit diuturna consuetudo. At si parentes tui te clausa undiq; domo sic ab infantia educauissent, ut mirabile hunc mundi decorem ante annum ætatis trigesimū non uidisses, & tunc repentè tibi aperta domo monstratus fuisset, proculdubio nouum harum rerum spectaculum esses usq; adeò admiratus, ut quamuis antè ambiguus, postea tamen nunquam ambigere potuisses, quin cuncta unius sapientissimi artificis prouidentia fiant atq; regantur. Fateamur igitur necessarium est. Lucreti, quod cū partes effectusq; mundi constanti ordine procedant, non potest totus ipse mundus pręter constantiam ordinemq;, uel nunc procedere, uel ab initio prodijsse. Fateamur deniq;, quod neq; sua sponte mouetur mundus sine uita, neq; tam diu tam æqualiter uoluitur, sine potentissima uita, neq; tantò ordine sine sapientissima mente, neq; tam optimè & commodissimè absq; summo bono, sed uita quædam una, regina unius mundani corporis, potentia, sapientia, bonitate præcellens, mundum prouidentissimè & ab initio, & continuè perducit ad optimum. Hæc uel summus est Deus, uel Dei summi pedisequa. Si summus est Deus, Deus prouidet certè. Si Dei pedisequa, Deus etiam prouidet, quoniam primum principium sui ipsius gratia agit mouetq; cuncta. Diuinè de Ioue dixit Orpheus.

παντὸ γένεθλ' ἀρχὴ πάντων, πάντων τε τελευτή.

Id est, omniū geniter principiumq; & finis. Ideò si uita mundi prouidet, profectò ducta à Deo, ad Dei prouidet finē, igitur ad Dei bonitatem omnia deniq; diriguntur. Atqui hæc bonitas cum totius operis sui habeat curam, certè partes negligit nullas. Ex singu-

his enim constat optimus totius compositi status & habitus. Totum hoc Orpheus sic expressit,

πάντ' ἐσορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις πάντα βραβεύεις,

Id est, omnia intus inspicis, omnia intus audis, omniaq; distribuis. Quoniam uerò tota mundi compago gratia diuinæ bonitatis referendæ instituta est, & partes mundi gratia ipsius compagis appositæ sunt, non est in toto hoc opere summa prorsus perfectior exquirenda, sed quanta sufficit ad sublimiorem authoris perfectionem pro uiribus indicandam. Neq; exigenda est in quauis mundi parte quælibet partis illius perfectio, sed quæ cæteris partibus concinat, totiq; conducat. Sic licet nonnunquam aliqua particulæ alicuius mundanæ conditio uideatur per se esse culpanda, si tamen ad totius statum comparetur, inueniemus non aliter mundum posse bene disponi, quàm ita. Sanè uniuersi conditor non totum ipsum ad partes ullas, sed partes potius ad totum refert. Meritò igitur quæ alicubi circa partes, uel mala uidentur, uel deformia, deniq; in totius ornamentum bonumq; euadunt. Quapropter apud Orpheum Deus uocatur.

αἰώνιος ζωή, ἠδ' ἀθανάτη τε πρόνοια,

Id est, sempiterna uita, immortalisq; prouidētia. Hanc prouidentiā Mercurius esse dicit generis humani tutricē, & Plato in quarto legum libro inquit Deū continere principia, media, finesq; omnium, ambire cuncta, ac rectè disponere singula. Mitibus religiosisq; uiris esse propitium, superbos impiosq; punire. Neq; tolli putat per diuinam prouidentiam nostri arbitrij libertatem, imò seruari, quod aperit in decimo libro de Rep. in libro etiam de regno, & in Critia, quia Deus non tam sciendo facit, quàm uolendo. Alioqui simul cuncta fecisset & faceret, faceret quoq; mala. Item sicut in præscientia Dei, futuri tempore sunt rerum euentus, ita & euentuum causæ, modiq; agendi. Et sicut opera nostra nota sunt Deo, ita & nostra uoluntas, quæ nostrorū est operū causa, & modus liber agēdi. Sicut enim præuidet te id facturum, ita præuidet te ita, id est, uolūtariè libereq; facturum. Quare diuina præuisio si conditionis alicuius positione, reddit necessaria nostra opera, reddit necessarium, id est, confirmat similiter agendi modum, hoc est, nostri iudicij libertatem, quoniam Deus naturarum omnium temperator cuiq; rei conseruat non subtrahit naturam quàm dederat. Sic dum regit cuncta, singula pro singulorū regit natura, ascendentibus elementis ad ascensum conducit, descendentibus ad descensum. Si regit animalium motum, quia ille natura sua progressurus est, confert ad gradiendum. Si cœlos ducit, quia ob rotunditatem natura uolubiles sunt, confert ad circuitus ambitum. Si animos pulsat, quia illi sursum deorsumq; liberè uolubiles sunt, pulsat, & liberè, ita ut alliciat, non trahat, non cogat, sed persuadeat. Quod Zoroaster ita testatur.

πατὴρ οὐ φόβον ἐνθρώσκει, πειθὼ δ' ἐπιχεύει.

Id est. Pater non incurrit metum, sed persuasionem inducit. Quoniam uerò motor primus præualere debet & dominari, ideò sic animos (ut Plato uult) quasi cogit ad bonū, ut bonum ipsum nolle non possint. Bonum enim necessariò uolunt omnia, cuius ratione uolunt quicquid uolunt, sicut necessariò malum ipsum nolunt, cuius ratione nolunt quicquid nolunt. Nam si adæquatum appetitus obiectum est ipsum bonum, certè bonitas est ratio ipsa appetitui appetendi quicquid appetat, ita ut in omni re, quàm appetit non aliter bonum appetat, quàm uisus in omni colore uidet lumen. Ac si appetat ulterius nihil appetere, hanc quoq; appetendi uacationem eligit tanquam bonam. Animus igitur necessariò fertur ad bonum. At quia Deus debet naturam animo propriam reseruare, ideò iudicium ipsi relinquit liberum per quod de agendis suo more consultet, atque è multis sibi propositis aliud alio melius iudicet, & quod aptius ad bonum consequendum censuerit, eligat.

THEO-

THEOLOGIAE PLAtonicæ, de immortalitate animorum, eodem Ficino authore,

LIBER III.

Descensus per quinque gradus fit per quos est factus ascensus, qui gradus inuicem congruè comparantur. Cap. I.

AScendimus hactenus à corpore in qualitatē, ab hac in animam, ab anima in angelum, ab eo in Deū, unum, uerū & bonum, authorē omniū atq; rectorē. Corpus appellant Pythagorici multa qualitatem multa & unum. Animā unum & multa. Angelum unū multa. Deum deniq; unum, quia corpus ad quālibet speciem indeterminatū est, & suapte natura sine fine diuiduum, cuius materiam in infinitum fluxurā inquiunt, nisi eam forma sistat & uniat. Qualitas ad materiam specie terminandam confert, & est per se quodammodo indiuidua, sed per admixtionem corporis fit diuisibilis. Anima materiam specie terminat, neq; per se, neq; per inquinationem corporis est diuisibilis, sed mobilis multitudo. Angelus receptaculum specierū est, & multitudo immobilis. Deus super species immobilis unitas. Deum aiunt per se omnino indissolubilem esse, quia ipsa unitas statusq; sit, corpora uerò ex elementis cōposita prorsus dissolubilia, quoniam in eis & multitudo unitatem, & motus superat statum. Sed angelos, animas, sphæras, & stellas, dissolubiles quidem uideri quodammodo, quatenus partes habent, esse tamen indissolubiles, propterea quod in ipsis unitas statusq; multitudinem motumq; exuperant. Hic autem est nodus ille diuinus, quo Deus (ut Timæus putat) hæc per se solubilia, semper indissoluta conseruat.

Tam potens est unitatis ipsius statusq; munus, ut in infimo solum uniuersi gradu excedi ab oppositis uideatur. Sed tamen interim ibi quoq; quodammodo uincat, siquidem materiam ipsam infinitæ multitudini mutationiq; subiectā, semper custodit in unitate substantiæ, atq; ordinis permanentem. Est utiq; Deus unitas, ut probauimus. Est & immobilis, quia neq; ab alio mouetur, cum nihil sit illo ualidius, neque à seipso, quia ad melius se transferre nequit, cum sit ipsum bonum. Ad deterius autem nihil sua sponte se mouet. Ac si Deus fluere de alio dicatur in aliud, quæremus nunquid nouum aliquid assequatur, an nihil. Si nihil assequitur nouum, neq; mutatus est quidem. Si noui aliquid, antè non omnia possidebat. Quod nō possidet omnia, nō est Deus ex eo quòd est ubiq;, non mutat locum, ex eo quod est omnium finis, circa aliud non mouetur, ex eo quod est simplicissimus, etiam in se est immobilis. Nam si moueatur in se, aut partem ipsius alteram ad alteram admouebit, aut saltem noua quędam in seipso cum ueteribus congregabit. Erit enim per substantiam, quod erat ante, ac nouam insuper induet formam, neq; esse poterit simplicissimus. Deniq; Deus ipsa unitas est. Vnitas autem status ipsius est fundamentum, quia sicut in multitudinem motus progreditur, sic unitati status innititur. Illud enim in quauis natura stare dicitur, quod unum in ea continuè habitum ita possidetur, ut ab eius naturæ unitate non discedat. Fundamentum uerò status omnis quis dixerit esse mutabile. Possumus autē rationes huiusmodi per argumentationem illam numeri Pythagorici confirmare. Quicquid, inquit, secundum præteritum futurumq; mutatur, priuationem quandam habet admixtam, futurum enim nondum est, præteritum non amplius est. In Deo autem, cum ipse sit primum ens, actusq; summus, nulla est priuatio, est igitur immutabilis. Angelus quoq; immobilis est, quoniam à Deo totius bonitas fonte bonum per seipsum haurit absq; medio, & uno æternitatis puncto impletur inde, ac permanet semper bonitate plenissimus. Quoniam uerò omnis effectus extra causam suam productus, aliquid causæ seruat & inferior etiā euadit quā causa, ideò angelus proximè Deo creatus, aliquid Dei seruat, amittit & aliquid.

Deus quidem unitatẽ habet & statum, retinere utrunq; non potest angelus. Esset enim Deus ipse, non angelus. Neq; etiã amittit utrunq;, ne proximũ ac primũ Dei opus euadat opifici dissimillimũ. Quid ergo? unitatẽ ne solã retinebit? an statum? Solã unitatem nequit sine statu. Vnitas enim ipsa est prorsus immobilis. Itaq; retinebit statũ, sed à simplici decidet unitate, ut angelus sit immobilis multitudo. Neq; iniuria multitudinẽ angelo assignamus, quia si sit perfecta & absolutissima unitas, erit summa & interminata potestas. Siquidem uirtus in unitate consistit. Interminata potestas unus ipse est Deus. Porrò si corporis propriũ est suscipere atq; pati, naturæ aũt incorporalis propriũ dare & agere, in natura corporali dicit̃ esse potẽtia, potentia scilicet (ut aiunt Theologi) susceptiua atq; passiua, in natura incorporali actus, id est, efficacia ad agẽdum. Ideò qualitas quia per se quodãmodo incorporalis est, aliq; agendi uim habet, unde & actus cognominatur. Quia uerò in materia suscipit̃ & diuiditur, fitq; inde quodammodo corporalis, hinc non merus est actus, sed passione corporis inquinatus. Constat igitur qualitas ex actu atq; potentia. Anima aũt licet sit à materia separabilis, atq; ob id actus dicatur, & à passione corporis aliena, tamen nondum merus est actus, est enim mobilis. Si mouetur aliquid, per motum nanciscitur quo antè caruerat, ut carebat, potentiam illam habet, quàm susceptiuam & quodammodo passiuam potentiã nuncupamus. Vt agit mouendo nonnihil, est actus, & dum acquirit aliquid, etiam actus efficitur.

Est ergo anima ex potentia & actu composita. Sed nũquid angelus actus est merus? Minimè. Deus planè, quia distat penitus à materia, in qua passiua potentia est sine ulla agendi uirtute, ideò merus esse intelligit̃ uigor agendi seorsum à suscipiendi patiendiq; natura. Si Deus est purus actus, nequit angelus esse talis, quia quod unum in se est, nunquam fit plura, nisi per alienæ naturę additamentum. Vnica est ipsius puri actus natura & definitio, quæ in Deo quidem est, ut patet. Quod si etiam in angelo dicatur esse, interrogabimus, nunquid in angelo sit aliquid aliud præter actũ, necne. Si nihil, unus solũmodo restat actus purus. Siquidẽ nihil differt actus qui tribuitur angelo, ab actu Dei, cum nihil insit utrisq; præter actum, & actus ipse sua ratione sit unus. Sin additũ est aliquid angelo præter actum, nõ amplius est angelus purus actus, sed infectus permixtione & actus non absolutus, sed talis potius, aut talis. Sicut non est pura lux quæ uiridis est, uel rubens, sed est & lux simul, & qualitas elementorum aliqua, per quàm rubens fit uel uiridis. Quapropter angelus quoq; ex actu componitur & potentia. Atq; hoc est, quod in Philebo uult Plato, ubi ait Deum esse rerum omnium terminum infiniti expertem, res autem alias præter ipsum omnes ex termino & infinito componi. Terminũ uocat actum, infinitum uerò potentiam quæ secundũ se indeterminata terminatur, & formatur ab actu. Sed ut ad rem ueniamus, potentia quidem angeli in essentia sua est, quæ prius quodammodo fit à Deo, quàm ab ipso formetur. In primo namq; creationis suæ momento angelus est solummodo, in alio ab authore illustratur, ut sit intelligens atque formatur. Idcircò essentia illa principio informis est quodammodo & tanquam passiuum subiectum quoddam exponitur ad actum intelligendi, & formarũ idearumq; ornatum suscipiendum, de quo Zoroaster ait,

πάντα γὰρ ἐξετέλεσσε πατὴρ, καὶ νῷ παρέδωκε δευτέρῳ,

Id est, omnia perfecit pater, & menti præbuit secundæ. Est igitur angelus multitudo cũ constet ex pluribus. Multitudo inquam immobilis. In illo certè Deo inferior est, quod non est uera unitas, sicut Deus. In hoc propinquat quod est firmũ (ut ita loquar) sicut Deus immobilis. Rectè post Deum immobilem unitatem ponitur angelus immobilis multitudo. Post angelum anima, quæ longius etiam distat à Deo, quia est mobilis multitudo. Multitudo quidem est, cum nihil post Deum esse queat unitas simplicissima. Est quodãmodo mobilis, quia longius recedẽs à Deo propinqua fit corporũ qualitatibus, quæ penitus agitãtur. Si omnino immobilis esset utiq; angelus, si omnino mobilis esset qualitas. Medium tamen aliquod inter angelum esse oportet & corporũ qualitates, ne omnino immobilis angelus omnino mobili qualitati sit proximus, sit itaq; partim eiũ mobilis. Stabit eius substãtia, neq; in maius minus'ue, aut hoc, aut illud mutabitur. Fluet autem operatio, & modo hæc, modo illa, atq; aliter & aliter operabitur. Qualitas aũt anima inferior est, quandoquidẽ per essentiã operationemq; mutat̃. Qualitate inferius

nemq; mutat̃. Qualitate inferius corpus. Qualitas enim mouet̃ & mouet, mouet enim corpora. Corpus mouet̃ quidem, mouet nihil. Angelus ꝗdem quod ſit unum ꝗddam, & ꝙ ſit actus, nõ à ſeipſo habet, ſed à Deo ueré uno, actuq; puriſſimo. Sed quòd ſit multiplex per potentiã ſuſcipiendi & patiendi, habet ex ſeipſo, quantũ extra Deum productus, à productoris perfectione degenerat. Multitudo igit̃ naturalis eſt angelo. Anima quoq; quòd una quædã ſubſtantia ſit, & quod ſit actus ſtabilis per eſſentiam, non à ſeipſa, ſed à Deo ſortit̃ actu uno & ſtabiliſſimo. Quòd uerò multiplex ſit & paſſiua, ex ſeipſa poſſidet, ꝗa ſub Deo locat̃. Quod deniq; mobilis, ex ſeipſa rurſus ꝗa ſub angelo. Sicut igitur unitas naturalis eſt Deo, & angelo multitudo, ita motus naturalis eſt animæ. Lux Dei producit angelum, ſub Dei ſcilicet umbra, lux Dei animam ſub umbra producit angeli, Angelus à Dei uno actu unitatem ſtabilem adipiſcitur, ſub Dei umbra cadit in multitudinem, anima Dei luce ſtatum nanciſcitur, ſub umbra Dei multitudinem, ſub angeli umbra mutationem. Fons unitatis Deus, fons multitudinis angelus, fons motionis eſt anima. Deus per ſeipſum unitas, angelus per Deum eſt unus, per ſe multiplex Anima per Deum una, per Dei umbram, id eſt, quia ſub Deo eſt ſimul cum angelo, multiplex per ſeipſam mobilis. Qualitas per ſuperiora habet ut moueat aliquid, per ſe habet ut materiæ miſceatur. Corpus per qualitatem habet ut agat, per ſe ſolum ut patiat̃. Qualitas uno gradu excedit corpus, quod mouet ipſum, uno ſaltem cedit animæ, quod mouetur ab illa. Anima ſaltem uno excedit qualitatem, quod ex ſeipſa mouetur, uno cedit angelo, quòd mutatur. Angelus animam uno quod manet, Deo cedit uno, quod multiplex eſt. Deus tamen per hoc unum abit ſuper omnia in infinitum. Quod ita cecinit Zoroaſter,

ἑαυτὸν ὁ πατὴρ ἥρπασεν

οὐδ' ἐν δυνάμει νοερᾷ κλείσας ἴδιον πῦρ,

Id eſt, Pater per ſeipſum rapuit, neq; in mente quidem quæ illum ſequitur, proprium incluſit ignem. Quaſi dicat, nullam habet cum cæteris cõparationem. Corpus ab alio mouetur ſolum, nihil enim natura ſua facit. Qualitas mouet aliud, & mouetur ab alio. Anima mouet quidem aliud, ſed à ſeipſa mouetur. Angelus mouet alia, id eſt, agit in alia, ipſe quidem ſtabilis, ſed non ſtabilis per ſeipſum. Nam per diuinam ſtat unitatem. Quid enim aliud ſtare eſt (ut diximus) quam in naturę ſuæ unitate perſeuerare? Mouet quoq; per Deum. Virtute enim primi actus agunt agentia omnia quicquid agunt, Deus per ſe mouet agitq; omnia, ipſe quidẽ ſtabilis per ſeipſum. Sanè quia omnia quæ per aliud talia ſunt, reducuntur ad primũ aliquid quod eſt tale per ſemetipſum, idcircò quæcunq; ſtabilia ſunt, & mouentia per aliud, retulimus ad Deum per ſe ſtabilem, & per ſe mouentem. Et quæcunq; mobilia ſunt ab alio, puta corpora & qualitates, retulimus ad animã mobilem per ſeipſam, per ſe inquã mobilem, quia ſi à Deo deſcendas per angelum, tam Deus, quàm angelus ſtare tibi uidebitur, & primum quod mobile tibi occurret, eſt anima. Quicquid autem primò tale eſt in aliquo genere, per ſe eſt tale puta quod primò eſt lucidum aut calidum, per ſe lucet & calet. Sic anima quoniam eſt primum mobile inter omnia quæ ſunt mobilia, eſt utiq; per ſe mobilis. Cuius rei ſignum eſt, quia corpora quę carent anima, impulſu ſolum agitantur externo, quæ animam habẽt, ſua ſpõte mouentur, & in quamlibet loci partem. Et quoniam anima id pręſtat corporibus, ut per ſe quodammodo in partem quamlibet moueantur, ſequitur ut ipſa ſit uerè & primo mobilis per ſeipſam, primumq; mobile, poſtquam per eius præſentiam apparet in corpore, imago aliqua per ſe mobilis facultatis, fitq; ibi motus in omne partem, quod ſignificat animam eſſe fontem motus, unde libera & uniuerſalis effluit agitatio. Per hæc ſolutum arbitror Pythagoricum illud ænigma à Xenocrate uſurpatum, ſcilicet animam eſſe numerum ſe mouentem, numerum, id eſt, naturam multiplicem, ſe mouentem, id eſt ſua proprietate mutabilem. Talem uerò naturam eſſe alicubi oportere, multa nobis (ut ſignificauimus iam) declarant. Primum, quòd omne quod per aliud tale eſt, reducitur ad aliquid quod per ſe ſit tale. Secundũ, quia cum ſint multa quæ mouentur ab alio, ſi omnia talia ſunt, uel in infinitum uagabimur, uel circulo reuoluemur eodem, ut idẽ ſit primus motor & ultimus, cauſa idem atq; effectus, neq; in reb. ordo ſit ullus. Quocirca ad motorem aliquem peruenire compellimur, qui iam non moueatur ab alio. Sed motor ille

qui proximè præcedit corpora quæ mouentur ab alio, non est prorsus immobilis, longius enim distant duo hæc, quod ab alio mobile, quod omnino est stabile, medium eorum est, quod ex seipso est mutabile. Tertium, quia si tantò melius res quælibet mouetur, quantò est motori propinquior, & ad optimum motum perueniendum est, oportet alicubi esse aliquid in quo eadem sit mobilis & motoris essentia. Quartum, quia si mouendum est aliquid, oportet uel motorem ad mobile ipsum conuerti, uel contrà, uel utrunque uicissim. Ponantur igitur in natura angeli Deusque solum & corpora. Illi ad hæc non accedent, quia sunt immutabiles, neque hæc ad illos, quia suapte natura torpent. Ergo nec ullus erit motus in rebus. Sit ergo necesse est natura quædam sua sponte mutabilis, quæ per se accedens ad corpora, torpentia ea suscitet, & ipsa peruigil uires suas in se ipsa prius experiatur, quàm edat in corpore, ut sicut à spiritali substantia, fit substantia corporalis, sic à spiritali motu corporalis motus efficiatur. Quod quidem intellexisse Platonem in Legibus arbitror, ubi inquit: Si nunc stent omnia, & paulò pòst moueri aliquid debeat, quid primò mouebitur? Ipsum uidelicet quod per seipsum agile est ad motum, tanquam mouendi uirtuti propinquius, cuius motum cætera quoque motui subiecta sequentur. Id uocat in Phædro fontem & principium motionis. Fontem, quia ex se eam habet, principium, quia effundit in alia. Sed hic oritur dubitatio. Si Deus & angelus mouēt aliquid, atque anima illis subijcitur, ab illis utique agitatur, quomodo igitur à se mouetur? Respondeamus in hunc modum. Cum inspiceret pratum Apelles, conatus est ipsum colorib. in tabula pingere. Pratum quidē totum subitò se monstrauit, & subitò appetitum Apellis accendit. Demonstratio huiusmodi & accensio, actus quidem dici potest, quoniam agit aliqui, motus uerò nequaquam, quia non peragitur paulatim. Motus enim est actus per temporis momenta discurrens. Actus uerò considerandi atque pingendi qui in Apelle fit, motus ideò dicitur, quoniā transigitur paulatim, modò enim alium florem inspicit, modo alium, pingitque similiter. Pratū profectò facit ut anima Apellis uideat ipsum & appetat pingere, sed ut subitò. Quod autem per diuersa temporis momenta nunc herba una, nunc alia uideatur, & similiter exprimatur, non ipsum efficit pratum, sed Apellis anima, cuius ea natura est, ut non simul inspiciat uaria, referatque sed paulatim. Ergo motionis huius quæ in uidendo est atque pingendo, initium & finis est pratum. Inde enim pictoris cœpit consideratio, eodem tendit & appetitio. Sed fons per quem talis actus paulatim fit & tempore, motusque dicitur, est pictoris ipsius anima. Similiter apud Platonicos anima rationalis perpetuo quodam lumine Deū quodammodo & angelum cogitat siue auguratur, seque ipsam appetit ad eorum similitudinē pingere, tum speculationem, tum moribus atque actione, sese paulatim formando, se mouet. Motio hæc ex animæ ipsius natura effluit propriè, tanquam fonte proprio motionis, id est, operationis, scilicet temporalis, incitatur autem à supernis tanquam ab extrinseco initio atque fine. Infusio quę à supernis manat in animam, una stabilis subita fit & æterna, & quantum in se est, similia quoque in anima operatur, id est, subita, & stabilia, & æterna. Quod autem operationes animæ & opera paulatim tempore fiant atque mutentur, ex propria animæ natura supernis imbecilliore procedit. Sed rem totam hoc accipe exemplo. Sol ex seipso lumen habet, infundit ipsum momento in Mercuriū. Mercurius quoque momento totū suum accipit lumen, manetque semper deinde plenissimus. Sol idem lumen momento infundit in Lunam, Luna non suscipit ipsum momento, sed tempore. Nam prout aliàs aliter in Solem uertitur, ita aliàs aliter accipit lumen, & per naturam suam uicissitudine luminis uariatur. Sol Deum, Mercurius angelum, Luna significat animam. Quod autem de Mercurio dico, de omnib. similiter super Lunam stellis dictum intellige. Sicut enim illæ ad Solem, sic ad Deum angeli referuntur. Anima uerò sola sicut Luna ad Solem, ita se habet ad Deum. Quapropter nihil obstat quin anima à diuinis descendat, capiatque diuina, & tamen per naturam propriam moueatur, semperque moueri possit & uiuere.

Anima est medius rerum gradus, atque omnes gradus tam superiores, quàm inferiores connectit in unum, dum ipsa & ad superos ascendit, & descendit ad inferos. Cap. II.

CAeterum ut ad id quandoq; ueniamus, quod cupimus, in quinq; gradus iterũ omnia colligamus. Deum scilicet & angelum in arce naturæ ponentes, corpus & qualitatem in infimo, animam uerò inter illa summa & hęc infima mediam, quam meritò essentiam tertiam ac mediam more Platonico nominamus, quoniam & ad omnia media est, & undiq; tertia. Si à Deo descenderis, tertio descensus gradu hanc reperis. Tertiò quoq; ascensus gradu, si supra corpus ascenderis, huiusmodi essentiam in natura summopere necessariam arbitramur. Quoniam angelus quidem, ut Platonici dicunt, uerè est, id est, stat semper, qualitas fit, id est, mouetur aliquando, ideò qualitas omnino differt ab angelo, tum quia hæc mouetur, ille manet, tũ quia hæc fit aliquando, ille est semper, ergo opus est medio, quod partim cum angelo, partim cũ qualitate conueniat. Quid illud? nunquid quod est, id est, intrinsecus manet aliquãdo? Non. Tale enim aliquid non reperitur, nã quod per tempus aliquod intrinsecus, id est, uel ex se, uel ex statu proximè manet, manet & semper. Itaq; mediũ erit illud quod semper fit, id est, mouetur. Quod quia semper est, cum angelo congruit, quia mouetur, cum qualitate. Vnde sequitur esse oportere essentiam tertiam horum mediam, quæ semper moueatur & uiuat, suoq; motu uitam diffundat in corpora. Rectè dicitur à Platonicis, super id quod est in parte temporis, esse quod est per omne tẽpus, super illud rursus esse quod est per æuum, deniq; super illud æuum existere. Sed inter illa quæ sunt æterna solum, atque illa quæ solum sunt temporalia, esse animam quasi quoddam uinculum utrorunq;. Cui quidem hac in re similes quodammodo sunt partes corporis mundani præcipuæ. Sunt & qui cœlum Empyreum tanquam prorsus immobile in æternitate ponant, cæteras uerò sphæras in æternitate simul & tempore, composita deniq; in tempore tantum. Similiter quoq; puros intellectus in gradu primo, sed intellectus animales in secundo, tandem animas corporales in tertio. Verùm ut ad propositum reuertamur, omne opus quod constat ex pluribus, tunc est perfectissimum, quando ita ex suis membris conglutinatur, ut unum fiat undiq;, sibi constet & consonet, neq; facilè dissipetur. Quod liquido in quatuor elementorum temperamento corporalis natura demonstrat, ubi terra & ignis longè distantes, per aërem copulantur & aquã. Multò magis in uniuerso Dei opere connexio partium est ponenda, ut unius Dei unum quoq; sit opus. Deus & corpus extrema sunt in natura, & inuicem diuersissima. Angelus hæc non ligat. Nempe in Deum totus erigitur, corpora negligit. Iure perfectissima & proxima creatura Dei, fit tota diuina, transitq; in Deum. Qualitas etiam non connectit extrema, nam declinat ad corpus, superiora relinqt, relictis incorporeis, fit corporalis. Hucusq; extrema sunt omnia, seq; inuicem superna & inferna fugiunt, competentia carentia uinculo. Verùm essentia illa tertia interiecta, talis existit, ut superiora teneat, inferiora non deserat, atq; ita in ea supera cum inferis collipantur. Est enim immobilis, est & mobilis. Illinc cum superioribus, hinc cum inferioribus conuenit. Si cum utrisq; conuenit, appetit utraq;. Quapropter naturali quodam instinctu ascendit ad supera, descendit ad infera. Et dum ascẽdit, inferiora non deserit, & dum descendit, sublimia non relinquit. Nam si alterutrum deserat, ad extremum alterũ declinabit, neq; uera erit ulterius mundi copula. Profectò idem facit, quod aër inter ignem & aquam medius, qui cum igne in calore, cum aqua conuenit in humore. Illic cum igne calet semper, hic cũ aqua humet. Illic tenuatur, & clarescit ut ignis hic uicissim hebescit ut aqua. Imò uerò idem facit quod Solis lumen. Id enim à Sole descendit in ignem, & ignem implet, neq; deserit Solem. Semper Soli hæret, semper implet & ignem. Perficit quidem aërem, & infecto aëre nõ inficitur. Similiter oportet essentiam tertiam & diuinis simul hærere, & implere mortalia. Dum diuinis hæret, quia spiritaliter illis unitur, & spiritalis unio gignit cognitionem, illa cognoscit. Dum implet corpora, intrinsecus illa mouens, illa uiuificat, est igitur diuinorum speculum, uita mortalium, utrorumq; connexio. Sed quomodo corporibus iungitur? Num forte cum corpus aliquod ingreditur, unum quoddam illius corporis tangit punctum, atq; ita dicitur unita corporibus? nequaquam. Vniretur enim puncto, non corpori, neq; to-

tum corpus illud uiuificaret, sed pūctum uiueret unum, toto corpore uita carente. Imò uerò si in unum semper collecta pūctum, ita sibijpsi unita perseueraret, idem esset quod angelus, qui longè distat à corpore. Vel saltem diuinis eo modo hæreret quidem, corpora uerò relinqueret. Igitur non uni duntaxat corporis puncto cōiungitur, sed pluribus, atq; ita partes corporis implet. Sed nunquid ita implet, ut albas carnes albedo? & omnino quæuis qualitas materiā propriam? Minimè. Sic enim esset idem quod qualitas, atq; relictis diuinis ad corpus penitus declinaret. Albedo ita in tota est carne, ut cū ea ęqualiter in partes plurimas extendatur & diuidatur, & pars albedinis secundum Physicos in parte sit carnis, & in maiori carnis parte, pars maior albedinis, in minore sit minor. Sic albedo facta est corporalis. Idem pateretur essentia illa, quam tertiam esse putamus, si non aliter, quàm qualitas ista funderetur in corpus, atq; ita ad alterū naturæ extremum tracta esse desineret, copula mundi. Quamobrem cum corpus ingreditur, singulis corporis particulis tota fit præsens, neq; diuidit distrahiturúe in partes ullas ad hoc ut partibus corporis à se inuicem distantibus adstet. Nam per uim indiuiduam tangit corpus, non per latitudinem quantitatis. Igitur integra remanēs atq; simplex, singulis partibus tota & indiuisa fit præsens. Quemadmodum tota uox significatioq; quodammodo simul in singulis domus est partibus, cum tota penè simul audiatur & intelligatur in singulis. Neq; impossibile est hanc essentiam, cum sit indiuiduum quiddam in seipso existens, amplæ corporis moli sic totam esse pręsentem, imò uerò ex eo quòd & indiuidua est, & non clauditur loco, potest tota totum quicquid in loco est penetrare & comprehendere. Extensio enim quantitatis ubicunq; reperitur, talem uim & præsentiam prohibet, ita ut res extensa per quantitatem, nequeat tota esse simul in pluribus. Quinetiam res illa quæ licet indiuidua sit, est tamen alicubi affixa corporis quantitati (sicut punctū quod tanquam lineæ terminus signatur in linea) nequit tota esse simul per partes quaslibet corporis. Sic punctum quod est alicubi in linea aliqua circuli designatum, neq; in omnibus lineis alijs inest, neq; per totam diffunditur lineam aut circulum. Punctum uerò quod circuli centrum est, nullius lineæ proprium, in omnibus quodammodo lineis reperitur, quæ inde ad circumferentiam deducuntur. Et cum nullum punctum quod in circumferentia designatur, totum circulum æquè respiciat, centrum tamen quod in nulla circumferentia propriè figitur, uniuersum circulum æquè circumspicit. Non potest igitur esse tota simul in pluribus res illa quæ diuidua est, neq; etiam res illa quæ licet sit indiuidua, certū tamen in re alia diuidua habet situm. Tertia uerò illa essentia neq; extensa est, quia esset qualitas, neq; in extensione sita alicubi, quia non per se ac liberè moueretur, si non subsisteret per seipsam. Quapropter est instar puncti alicuius in se ipso uiuentis, & ab omni quantitate & situ penitus absoluti. Ideò ambit æquo omnem corporis situm, & quando corpus ingreditur, quia ipsa non est proprium quantitatis alicuius punctum, non adstringitur ad punctum aliquod corporæ quātitatis. Quippe cum sit extra quantitatis genus, non determinatur ad tangendum punctum aliquod quantitatis, sed est ut centrum in lineis omnibus, & circulo toto. Hinc etiam illud sequitur, ut hæc essentia & diuidua sit simul, & indiuidua. Diuidua, quia per diuisionem corporis uitalem sui umbram diffundit, dum diuersis partibus corporis se communicat. Indiuidua, quia integra simul adstat & simplex. Diuidua inquam, quia umbra eius in toto corpore est diuiduo. Indiuidua, quia ipsa per modum indiuiduum est in qualibet corporis parte tota. Indiuidua rursus, quoniam stabilem habet unitatemq; substantiā. Diuidua quoniā per operationem in plura diuiditur, dum per motum operatur & tempus. Indiuidua tertiò, quia suscipit superiora quæ admodum sunt unita. Diuidua, quia ad inferiora declinat, quæ plurimum diuiduntur. Talis quædam natura in ordine mundi uidetur summopere necessaria, ut post Deum angelumq;, qui neq; secundum tempus, neq; secundum dimensionem diuidui sunt, ac supra corpus & qualitates, quæ tempore dimensioneq; dissipātur, fit medium competens, quod tēporali quidem discursione quodammodo diuidatur, non tamen fit dimensione diuisum. Neq; rursus in sua quidā natura collectū maneat semper ut illi, neq; in partes discerpatur ut ista, sed indiuiduū sit pariter & diuiduū. Hæc illa ipsa essentia est quàm Timæus, Locrus & Plato in lib. de mundo constare dixerunt ex indiuidua diuiduaq; natura. Hæc illa est, quę seipsam inserit mortalibus, neque

fit ipsa

sit ipsa mortalis. Sicut enim seipsam inserit integram, non discerptã, ita & integrã retrahit, nõ dispersam. Et quia dũ corpora regit, hæret quoq; diuinis, corporũ domina est, nõ comes. Hoc maximũ est in natura miraculorum. Reliqua enim sub Deo unũ quiddam in se singula sunt, hæc omnia simul. Imagines in se possidet diuinorum, à quibus ipsa dependet. Inferiorum rationes & exemplaria, quæ quodãmodo & ipsa producit. Et cum media omnium sit, uires possidet omnium. Quod si ita est, transit in omnia. Et quia ipsa uera est uniuersorum connexio, dum in alia migrat, non deserit alia, sed migrat in singula, ac semper cuncta conuersat, ut meritò dici possit centrum naturæ, uniuersorum medium, mundi series, uultus omnium, nodusq; & copula mundi.

Qualis sit tertiæ huius essentiæ natura, satis (ut arbitror) diximus. Quod aũt hæc ipsa sit propria rationalis animæ sedes, facilimè inde conspicitur, quod huiusmodi est rationalis animæ definitio. Vita & intelligens discurrendo, & corpus uiuificans tempore. Hæc eadem est essentiæ illius cõditio. Nam, uiuit, intelligit, corpori præstat uitã. Quòd uiuat, apparet, quoniam ea in terris uiuere dicimus, quæ sua quadam interiori uirtute per omnem partem mouentur, sursum, deorsum, antè, retrò, ad dextram & sinistram. Ita plantę mouentur & animalia. Vbi igitur est motus intimus & communis, ibi uita. Vita, inquam, ibi est uis ipsa interna mouendi. Vis huiusmodi ibi est præcipuè, ubi totius agitationis fons est & origo primusq; motus. Maximè enim est motus intimus atq; cõmunis, ubi est primus. Primus autem motus in tertia illa essentia ponitur. Ibi igitur uita est, uita inquam talis ut eius participatione corpora uiuant & moueantur. Nam est uita corporibus per naturam quàm proxima. Illa igitur essentia tertia est uita uiuificans corpora. Est etiam intelligens. Quippe si motus alicubi perfectus est, perfectissimus certè est, ubi primus. Nulla enim perfectio in posteriores motus, nisi à primo descendit. Igitur motus est in tertia essentia motionum omnium perfectissimus. Is est autem qui à fonte suo discedit quàm minimum, qui suo fundamento maximè iungitur, qui unus & æqualis est summopere, qui seipso sufficiens est, qui figuram perfectissimam imitatur. Talis autem est circuitus, ut cuiq; cõstat, qui etiam solus omniũ motionum est sempiternus. Alij quippe motus aliquem attingunt terminum, ultra quem non liceat progredi, cum nullum sit usquam spatium infinitum. Circuitus autem ut semel eadem repetit, ita bis ac ter & quater, simili petit ratione, idemq; in eo finis est atq; principium, ideò cum finiri uidetur, tunc incipit. Circuitus igitur sempiternus est essentiæ, tertiæ proprius, ita ut per motum in seipsam circulo reflectatur. Meritò autem si mouetur ex se, mouetur & in seipsam, ut finis aliquis motionis fiat, ubi aliquod est principium. Siquidem ipsa motionis causa quodammodo sui ipsius gratia edit motum. Igitur essentia illa à seipsa incipiens, perpetuò in seipsam reuoluitur, uires suas à summis per medias ad infimas explicando, ac rursus infimas per medias ad summas similiter replicando. Si ita est, seipsam, & quæ possidet intus, animaduertit. Si animaduerterit, certè cognoscit. Cognoscit autem intelligendo, dum essentiam suam spiritalem & à materiæ limitibus absoluta agnoscit. Talium namq; cognitio dicitur intellectio In nobis profectò uidemus cognitionem nihil esse aliud, quàm spiritalem unionem ad formam aliquam spiritalem. Visus per suum spiritum spiritali colorum imagini iunctus uidet. Iunctus uerò materiæ, nihil cernit, quod patet, si quis super aciem oculorum solidũ aliquod corpus posuerit. Mens quoq; nostra spiritali uirtute in corporalibus rerum speciebus rationibusq; unita res ipsas intelligit. Similiter cum essentia tertia (quæ quidem spiritalis est) sibiipsi coniungitur, spiritali modo seipsam animaduertendo cognoscit atq; intelligit. Intelligit etiam diuina, quibus spiritali modo hæret quàm proximè. Intelligit & corporalia, ad quæ declinat etiam per naturam. Cognoscit inquam temporaliter discurrendo, cum per operationem sit mobilis. Ex omnibus his colligitur talis quædam essentiæ tertiæ definitio, scilicet uita quę corpora per naturam uiuificat. Cognoscit quoq; seipsam & diuina, & naturalia per discursum. Quicunq; uerò non uiderit eandem esse animæ quoq; rationalis diffinitionem, is anima caret rationali. Quapropter anima rationalis in essentia tertia habet sedem, obtinet naturæ mediam regionem, & omnia connectit in unum.

THEOLOGIAE PLAtonicæ, de immortalitate animornm, eodem Ficino authore,

LIBER IIII.

Tres ſunt animarum rationalium gradus, in primo eſt anima mundi, in ſecundo animæ ſphærarum, in tertio animæ animalium, quæ ſphæris ſingulis continentur. Cap. I.

PRincipio quinq; gradus accepimus aſcendēdo, deinde eos deſcendendo inuicem comparauimus, tertiò in eorū medio rationalem animam collocauimus. Deinceps animæ huius gradus ſicuti ſolent Mercuriales Theologi perſcrutabimur. Generatio principium eſt nutrionis & augmenti. Nuſquam enim aut nutrit, aut augeri abſq; partiū quarundam generatione quicquam poteſt. Exploratum autem habemus, ubi generationem nutritio & augmentum ſequitur, ibi uitam animamq; ineſſe. Terram uerò uidemus ſeminibus proprijs generare innumerabiles arbores animantesq; & nutricem augere. Augere etiam lapides, quaſi dentes ſuos, & herbas quaſi pilos, quamdiu radicibus hærent, quæ ſi euellantur & extirpentur è terra, non creſcunt. Quis fœminæ huius uentrem uita carere dixerit, qui tam multos ſponte ſua parit fœtus & alit? qui ſuſtinet ſeipſum? cuius dorſum, dentes promit & pilos? Eadem eſt de aquæ corpore ratio. Habent igitur animam aqua & terra. Niſi fortè quis dixerit, uiuentia illa, quæ nos cum ſeminibus proprijs carere uideantur ab anima terræ fieri dicimus aut aquæ, non ex tali anima naſci, ſed ex influxibus cœleſtium animorum.

At uerò Platonici negabunt influxus illos, cum ſit accidētia quædam à ſuis uitalibus ſubſtantijs longè ſeiuncta, poſſe uitalem hic ſubſtātia generare, quia nequeat accidens generare ſubſtantiam, niſi tanquam inſtrumentum ſubſtantię ſubijciatur, ſubſtantiæ in quam proximæ. Nam inſtrumentum ſeorſum ab artifice nō mouetur ad artis formam, Sic influxus ille uitæ cœleſtis ab ipſa uita remotus, uitalem formam non generabit. Meritò cœleſtis inſtinctus, quia communis eſt cuilibet elemēto, in quolibet determinatur ad uitam aliquam in ipſo elemento gignandam à communi totius elementi uita, eiq́ue ſubditur ut inſtrumentum. Sed neq; etiam ullo pacto generabit ipſe. Cùm enim nihil ultrà proprium agat gradum, nullo modo poteſt accidens generare ſubſtantiam, ſed materiam duntaxat accidentali quadam præparatione diſponere. Oportet autem elementis hanc uitam ineſſe, intus fabricatricem, ea ratio perſuadet, quòd & ad ſubſtantiam generandam ſubſtantia eſt opus agente, & ad perfectam actionem opus eſt, perfecta agentis ipſius præſentia. Quando uerò ſubſtantia corporalis corporali ſubſtantiæ admouetur ad aliquam actionem, quod in agente ipſo ſubſtantiale eſt, remanet extra, quod penetrat intrò, eſt prorſus accidentale. Opus eſt autem ſubſtantia penetrante, ut ſubſtantia fiat inde, fiatq; perfectè. Subſtantia talis incorporea eſt, & uiuens. Præterea cauſæ naturales, quia per naturam ſuam agunt, ideò ad certum effectum non aliter, quàm certa naturæ ſuæ ratione feruntur. Alioquin non magis ad hunc effectum uergerent, quàm ad illum. Quo fit, ut quatenus operi faciundo quadrant, eatenus operentur, atque contra. Quapropter herbæ animantesq; quæ ſola putrefactione naſci uidentur in terra, non minus à proprijs cauſis oriri debent, quàm quæ propagatione naſcuntur. Sed ubinam ſunt hæ propriæ cauſæ? Procnldubio in terrena uita ſunt terrenarum uitarum cauſæ propriæ. Nam & ſi eas cœleſtibus animis attribueris, oportebit tamen cœleſtes cōmunesq; inſtinctus ad terrenas particularesq; animas per uniuerſalem terræ animam contrahi, ut à cœleſti communiq; ad oppoſitum, id eſt, terrenum particulareq;, per medium competens, id eſt, terrenum communeq; progrediaris. Rurſus ſi cauſas illas quæ propriæ dictæ ſunt, in multorum agentium concurſu poſueris, cogeris denique unam quendam proprij ordinis determinatā cauſam aſſignare, quæ cauſas uarias,

& hinc

& hinc atque illinc confluentes, ad effectum proprium ordinet atque determinet. Erunt i-
gitur illæ causæ in anima terræ, quæ per naturalem ideam rationemque uitis, uitæ per mu
scarum rationem, muscas efficiet. Faciet inquam talia in materia, sic prius aut sic ab ani-
ma ipsa disposita, dum ad eam disponēdam sic aut sic contrahit mundanos instinctus.
Proinde si ars humana nihil est aliud, quàm naturæ imitatio quædam, atque hæc ars per
certas operum rationes fabricat opera, similiter efficit ipsa natura, & tantò uiuaciore sa-
pientioreque arte, quantò efficit efficacius & efficit pulchriora. Ac si ars uiuas rationes
habet, quę opera facit non uiuentia, neque principales formas inducit, neque integras, quā
tò magis putandum est uiuas naturæ rationes inesse, quæ uiuentia generat, formasque
principales producit & integras. Quid est ars humana? Natura quædam materiam tra-
ctans extrinsecus. Quid natura? Ars intrinsecus materiam temperans, ac si faber ligna-
rius esset in ligno. Quòd si ars humana quam uis sit extra materiam, tamen usque adeò
congruit & propinquat operi faciundo, ut certa opera certis consummet ideis, quantò
magis ars id naturalis implebit, quæ non ita materiæ superficiem per manus alia'ue in-
strumenta exteriora tangit, ut Geometræ anima puluerem, quando figuras describit in
terra, sed perinde ut Geometrica mens materiam intrinsecus phantasticam fabricat. Si-
cut enim Geometræ mens dum figurarum rationes secum ipsa uolutat, format imagini-
bus figurarum intrinsecus phantasiam, perque hanc spiritum quoque phantasticum absque
labore aliquo uel consilio, ita in naturali arte diuina quædam sapientia per rationes in-
tellectuales uim ipsam uiuificam & motricem ipsi coniunctam, naturalibus seminibus
imbuit, perque hanc materiam quoque facilimè format intrinsecus. Quid artificium? mens
artificis in materia separata. Quid naturæ opus? naturæ mens in coniuncta materia.
Tantò igitur huius operis ordo similior est ordini, qui in arte est naturali, quàm ordo ar
tificij, hominis arti, quantò & materia propinquior est naturæ, quàm homini, & natura
magis quàm homo materiæ dominatur. Ergo dubitabis certorum operum certas in na
tura ponere rationes? Imò uerò sicut ars humana quia superficiem tangit materiæ, &
per contingentes fabricat rationes, formas similiter solum efficit contingentes, sic natu
ralem artem, quia formas gignit siue eruit substantialis ex materiæ fundo, constat fundi
tus operari per rationes essentiales atque perpetuas. Plurimæ animātes tum in terra, tum
in aqua sola putrefactione nascuntur absque ullo semine corporali. Quamplurimæ ex se-
minibus procul iactis ab animali, diu postea, partim fomento quodam extraneo acce-
dente, partim sine manifesto fomento pullulant. Herbæ omnes arboresque, quanquam
uel serendo, uel plantando plerunque propagantur, tamen quotidie multis in locis absque
semine, uel germine corporali sponte nascuntur, ut omittā quod multi Philosophi post
aquarum miranda diluuia etiam animalia perfectiora ex terra existimant procreari. O-
portet tamen certa quædam ex certis quibusdam seminibus exoriri, & quæ ex potentia
in actum transeunt, per causam quandam in actum perduci talem, quæ ipsa iam in se ta-
lem uel æqualem, uel præstantiorem habet actum. Neque sufficere putandum est si uni-
uersalis remotaque causa tantum sit præstantior, alioquin imperfectissimæ quæque apud
nos causæ possent in uirtute cœlestiū perfectissima quæque producere. Hæc omnia signi
ficant adesse ubique per terram & aquam in natura quadam artificiosa uitalique spiritalia,
& uiuifica semina omnium, quæ ipsa per se gignat ubicunque semina corporalia desunt,
semina rursus derelicta ab animalib. foueant, atque exputrido uinaceo semine (cuius &
una, & uilis natura est) uariam, ordinatam, preciosamque generent uitem, uiribus uideli-
cet suis uarijs rationibus preciosis. Eadem natura uitalis substantialis elementorum for
mas è fundo materiæ ipsius educit, quò non penetrant substantiæ corporales. Elemen-
tales insuper qualitates, quæ per se urerent solum, frigefacerentque, & similia, ad colorum
figurarumque speciosissimam ducit uarietatem, uitæque uigorem. Præterea quando ex fri
gidorum corporum collisione fit ignis, ubi non præerat ignis nisi potentia quadam, &
illa quidem remota ab actu, ipsa per rationem ignis efficacissimam generat ignem. Et
ubicunque solæ apparent qualitates accidentales ad generationē conferre nonnihil, quæ
tamen per se absque substantia quadam effectui congrua nequaquam sufficiunt, ipsa ui-
cem genitricis substantiæ gerit. Quinetiam corpora mixta, quæ propter terrenam, uel

aquaticam

aquaticam craſſitudinem ſecundum ſe pigra ſunt & uilia, admirabiles aliquas actiones extollit, imò etiam ad animos hominum & faſcinandos & roborandos, quod abſq; uirtute animi, & quidē potentioris, effici nequit. Virtute enim naturæ uiuacis, & ſapientis, quæ his ipſis eſt infuſa corporibus, herba hierobotanon, ut magi inquiunt, confert diuinationib. Medicorum. Achates fouet uiſum, obtūdit uenenum, præſtat uires atq; facundiam, præſens Adamas Magneti quod rapit, aufert. Corneola ſanguinis ſiſtit fluxum & mitigat iras, Onyx accendit iras, terret in ſomnijs. Corallus deniq; (ut teſtantur Metrodorus & Zoroaſter) inſanos terrores amouet, fulgura repellit & grandinē. Animis certè noſtris tempeſtatibusq; natura illa præſtat, cuius uirtute talia fiunt, quàm eſſe oportet infuſam corpuſculis infimis, ut infima ſecum præter ipſorū naturas ad ſupernorū eleuet actiones. Eſſe uitam huiuſmodi mundo infuſam, Strato & Chryſippus confitebuntur, ſed ipſam eſſe ſummū Deum aſſeuerabunt. Platonici id negabunt, quia ſuper eā uitam quæ alicuius eſt, & in aliquo, eſſe decet eam uitam, quæ ſuipſius eſt & in ſeipſa cōſiſtit. Vita uerò mundanæ alicuius ſphæræ non minus familiaris eſt ſphæræ ſuæ, quàm humano corpori animus ſit humanus. Quapropter uitæ ſphæræ, ſiue alicuius, ſiue totius, neque prima eſt uita, neq; Deus. Deus enim ſummus ſumma eſt unitas. A ſumma unitate ſecundum Platonicos multitudo forſitan aliqua ſtatim proficiſci poteſt, non tamen tanta diuerſitas diſcordiaq; ſeſe inuicem corrumpentium qualitatum. Rurſus ſummæ bonitati pulchritudiniq; nihil mali & deformis eſt proximum, mala uerò multa deformiaq; contingunt circa materiam. Præterea ſi Deus eſt ipſum eſſe, non poteſt eſſe forma materiæ, talis enim forma non eſſe ipſum, ſed eſſendi principium. Et quia Deus eſt eſſe, ut ita dixerim, adeò abſolutum, ut non ſit in eſſentia aliqua, multò minus eſt in materia. Item cum Deus ſit prima efficiens cauſa, agit ſua omnia primò, forma uerò materiæ non agit primo omnia. Compoſitum enim primò agit potius, quàm pars compoſiti. Rurſus cōpoſiti partes in potentia quadam ſunt ad ipſum totius actum. In Deo autem nulla eſt ad ulteriorem actum potentia. Non ergo ex ipſo & materia fit animal unū, ut ſtultè putant Almariani. Animal quippe rationale ex ſeipſo mouetur, unde moueri poteſt & nō moueri, atq; tum uelocius moueri, tum tardius. Quod autem tale eſt, non perſeuerat in motione perpetua & æquali, niſi lege alicuius ſuperioris, quod nullo modo mutetur. Deus igitur non eſt globi alicuius anima, ne ex ipſo & globo animal unum conficiatur, cogaturq; habere ſupra ſe ducem. Sed nunquid ſphæræ uitam eſſe angelum concedemus, naturalesq; formas ab ideis mentis angelicæ proficiſci? nequaquam. Corpus enim ſicut per talem, aut talem eſſentiam ad uitam talem aut talem, ita per talē uitam ad ad mentem talem neceſſariò præparatur. Ideò Plato in Timæo Deum inquit mentē animæ, animam corpori coniunxiſſe. Quaſi non poſſit clara mens opaco corpori aliter, q; per animam perſpicuam copulari, ſicut & lucidum corpus denſo per diaphanum, id eſt perſpicuum iungitur, ut quod & lucem per ſe habet, & alijs exhibet, ei quod luce caret, & impedit lucem, per naturam mediam coniungatur, quæ licet per ſe careat luce, non tamen impediat lucis ingreſſum. Ac ſi mentis noſtræ operatio per quandam à materia ſeparationem perficitur, operatio mentis angelicæ, quæ in genere intellectuali perfecta eſt, longè ſemota eſt à materia. Cum uerò angelus ipſe nihil aliud ſit, quàm mens, & qua ratione mens eſt operando, materiam fugiat, quo nam pacto angeli ſubſtantia materiæ proximè inhærebit? Decet, ut quemadmodum particulares hominum mentes particularia ipſarū corpora per animas proprias, id eſt, per animales uires attingunt & mouent, ita communes ſphærarum mentes communia corpora per animas complectātur & ducant. Sic enim & Sphæræ illæ uitam inſitam poſſidebunt, & mentes diuinæ è ſublimi ſtatu nequaquam deijcientur, & ſuper uitas ſphærarum, quæ intellectuales ſunt ſimul & animales, erunt angelicæ uitæ, quæ ſolum intellectuales exiſtunt. Super has autem erit Deus uita uitarum. Adde, quod ſi mēs angelica indiuiſibilis immutabiliſq; eſt, & ſuper locum tempuſq; omnino, nulla ratione quadrabit corpori diuiſibili, mutabili, loco temporiq; ſubiecto, aut formas in eo tales efficiet, niſi anima interceſſerit, quæ quia indiuiſibilis eſt, ſuperq; locum, formatur ab angelo ſiue ducitur, quia uerò mutabilis eſt, & aliquid habet temporis, congruit cum materia, & formas acceptas deſuper deducit in ſeipſa ad mutabilem temporalem'que naturam, per quam facilimè tranſeunt in corpus

quoque mutabile, atque in ipso diuisibiles iam euadunt. Placet ergo Platonicis, Deum per seipsum formare angelos, per angelos animas, per has postremo materiam, formasque à summa uita & actu gradatim degenerare usque adeò, ut in materia iam neque reuera uiuę, neque efficaces appareant. Nempe à Deo in angelum, ex una essentia transeunt in multiplices qualitates, ab hoc in animam, ex statu in motum aliquē efficacem. Ab hac in corpus ex uitali actu, motuque motu in mutationem mortalis naturæ passiuam. Quamobrem si aquæ terræque uita insita est neque tamen, hæc est Deus, ne immensus actus uilissimè potentiæ sit adiunctus, neque angelus, ne clarissima mens obscurissimæ naturæ sit proxima. Consequens est ergo ut aqua & terra animas habeant, quarū artificio hæ sphæræ rebus preciosissimis exornentur, quemadmodum & animulæ quæque animaliū aquaticorum & terrenorum, uidelicet duce sphæræ suæ anima, corpuscula sua per insita semina gratissimè pingunt atque figurant. Globo terreno una anima sufficit, quoniam ipse unus est omnino partibus in molem unam continuatis. Vna quoque anima orbi sufficit aquę. Necesse est tamen geminas esse horum duorum animas, specie inuicem differentes, quod ostendunt ipsorum corporum naturæ diuersæ specie, qualitatibus & affectibus. Si globi tales propter crassitudinem à spiritus puritate remoti, atque angusti, proprijs animabus uiuūt, uiuunt & multò magis globi omnes superiores, qui & puriores sunt, & ampliores admodum, quorum fomento terra & aqua pariturunt. Animam suam habeat aër, suam ignis, eadem ratione qua terra suam & aqua. Similiter octo cœlorum globi animas octo, tot enim apud ueteres erant cœli. In terra multa sunt animalia quæ propriam habent animam à cōmuni anima terræ distinctam, quia mouentur loco, quod terra non facit, quia separata cum sint à terra, uiuunt, quod lapides & plantæ non faciunt, quę per animam uiuunt terræ, non suam, quia se à terra uel uolatu, uel ædificijs & machinis tollunt in altum. In aqua rursus plurima sunt animalia uiuētia proprijs animabus. Si ergo à Deo fœcunda & ornata facta est aqua & terra, cur non aër & ignis præter communes animas suas etiam animas multas contineant, & animalia propria? Idem de cœlorum sphæris argumentare, ubi stellę cum sint inter se quantitate, luce, uirtute, motuque diuersæ, & singulæ proprios circuitus peragant, specie quoque diuersas animas habent. Quæ quidem stellæ ita cœlos ornant, ut aquam aquatica, & terrena animalia terram. Animalia illa cœlestia ob maximam lucis copiam clarè perspicimus, terrena quoque & aquatica, quia & propinqua sunt nobis, & sua crassitudine oculis sese monstrant. Aërea uerò & ignea non uidemus, quia neque etiam ignis & aëris cernimus elementa, cum neque lucis ingentissimę beneficio, neque molis crassitudine appareant oculis terrenorum. Animam ipsam terræ rationalem esse, necessariū est, quandoquidē animalia quædam terræ ratione non carent, presertim cum opera terræ pulchriora sint quàm hominum opera. Si anima huius infimi globi ratione capta non est, neque etiam superior globorum animæ sunt rationis expertes. In terra & aqua talis est distinctio partium, quod terrenorum corporum quædam sunt minus pura, quædam purissima. Illa animas irrationales habent, ista rationales. Idem in aqua, ubi sunt pisces irrationales in luteis partibus aquę. Sunt etiam dæmones aquei quos Nereides uocat Orpheus, in quibusdam sublimioribus exhalationibus aquæ, quales sunt in hoc aëre nubiloso, quorum corpora uidentur quandoque acutioribus oculis, præsertim in Perside & Affrica, ut existimat Zoroaster. Adiungit Porphyrius illos dæmones uideri solum, in quorum corporibus præter aquę exhalationem ignis abundat idque in oriente contingere, atque meridie. Illos insuper tangi, in quibus præterea multum est terræ quales fuisse tēporibus suis apud Tuscos inquit. Sed in globis omnibus super aquam non suam animantes nisi compotes rationis, quoniam non diuiduntur globi illi in partes crassas & tenues, & quicquid ibi est, aqueis exhalationibus longè est purius. Sed liceat hic una cum Pythagoricis parumper confabulari. Quoniam uerò omnis multitudo maximè ad paucum est numerum colligenda, paucus numerus ad paucas unitates, unitates paucæ ad unitatem unam, ideò innumerabilis animarum turba in qualibet sphæra mundi uiuentium, ad paucas animas in ea ipsa sphæra præstantiores, has principes duodecim est reducenda. Sed cur ad duodecim principes maximè, quia sicut unum mundi corpus duodecim apud priscos cōtinet artus, hi uerò articulos plurimos, sic una mūdi anima, animas duodecim, hæ plurimas, sed hæ ita continent

tinent plurimas, ut duodecim primò contineant principales: Cur? Quia cum anima cuiusque sphæræ ex primo duodenario animarum numero selecta sit, & accõmodata sphęræ, meritò recurrit rursus in duodenarium, cuius numeri signum in sphæra prima habemus & ultima. In prima quidē per Zodiacum cernimus animalia sidera duodecim. In quolibet aũt illorum stella quædam est principalis tanquam cor animalis illius in cœlo picti. In quo quidem corde uitam agit anima totius sideris principalis. Illic igitur animę diuinæ duodecim à Pythagoricis collocãtur. In Arietis corde Pallas. In corde Tauri Venus Geminorum Phœbus particularis. Cancri Mercurius. Leonis Iupiter particularis. Virginis Ceres. Libræ Vulcanus. Scorpionis Mars. Diana Sagittarij Capricorni Vesta. Aquarij Iuno. Piscium uerò Neptunus. In ultima quoque sphæra scilicet terra duodecim uitæ sunt hominum. Quippe uitam agunt homines per rationem cerebro assignatam, per iram cordi, per concupiscentiam iecori attributam. Si quis nulla harum uirium utatur, ne spirabit quidem. Si quis ratione sola, non amplius erit homo, imò impossibile est animam corpori coniunctam sola incedere ratione. Sola quoque irascendi ui uti nequit, quia hæc semper uel rationi seruit, uel cupiditati. Sola etiam cupiditate nõ potest, hæc enim roboratur semper uel à ratione deprauata, uel ab iracũdia. Ergo necessarium est aut per omnes illas uires incedere, aut per duas. Prima igitur humana uita erit, quæ ratione utitur magis, ira minus, cõcupiscentia minimè. Secunda, qua ratione magis, minus concupiscentia, ira quam minimũm. Tertia, quæ magis ira, ratione minus, libidine minimũm. Quarta, quæ ira magis, cupiditate minus, ratione minimè. Quinta, quæ libidine multum, ratione parum, ira paululum. Sexta, quæ multum libidine, ira parum, paulum ratione. Ita ex communi trium uirium usu sex uitæ conficiuntur. Nascuntur sex aliæ ex usu duarum. In prima ratio superat iram, in secunda econuerso, in tertia ratio superat concupiscentiam, in quarta contra, in quinta ira dominatur concupiscentiæ, in sexta econuerso. Si in sphæris mũdi duabus extremis duodenarius numerus obseruatur, obseruatur in medijs. Quamobrem sicut incepimus paulò antè, plurimas animas in qualibet sphæra uiuentes, ad duodecim principales in eadem uiuentes sphæra per ordinem reducamus. Accipiamus iterum duodecim principes in una quauis sphærarum duodecim. Tot enim priscos sunt sphærę mundi. referamus illas ad duodecim animas illarum sphærarum cõmunes. Duodecim rursus sphærarum animas ad unam ipsius uniuis materiæ animam. Quoniam uerò anima est mentis particeps & super naturam participem oportet esse naturam per se plenam, ideò animarum genus ad mentes extollitur liberas mentesque tandem ad unam mentem. Et una mens, quia & mens est. & unum, ad unum simpliciter est erigenda, quod non sit unum hoc, unum illud, ceu uel una mens, uel una anima, sed unum ipsum, quod uocat Pythagoras uniuersalem Apollinem. Vult enim Apollina dici, quasi ἅπλον, quod significat simplicem, & quasi ἀπὸ πολλῶν quod significat remotum à multitudine. Idem uocat τ' ἀγαθὸν, id est, ipsum bonum quoniam bonitas & perfectio cuiusque in eius unitate consistit, ut sũ in rebus idem est bonitas atque unio, supra res quoque idem sit ipsum primum unum, primumque bonum. Quapropter primũ unum bonumque, proximè uni præest menti, una mens multis mentibus primum forte duodecim ducib. mentibus, duodecimque sub illis duodenarijs, plurimisque deinceps pręest, denique & animæ mundi uni. Vna anima mundi duodecim animabus sphærarum duodecim. Animæ duodecim præsunt duodecim duodenarijs animarũ. Cuiusque scilicet sphæræ anima præest animabus duodecim in sphæra sua præstãtioribus. Duodecim denique, Duodenarij præsunt innumerabilibus animabus. Nam in qualibet sphæra duodecim illę principes animæ, alias illius sphærę ducunt animas. Hęc aũt Musarum chorea cantat saltatque perpetuò. ut ait Orpheus, musicis modulis ad Apollinis ipsius imperium,

σὺ δὲ πάντα πόλον κιθάρῃ πολυκρέκτῳ ἁρμόζεις,

Id est. Tu totum cœlum canora cithara temperas. Sed satis hactenus cum Pythagoricis confabulati sumus. Ad institutum iam Platonicum ordinem redeamus. Sphæras mundi uiuere, una ratione probauimus, pergamus ad aliam. Cùm uideamus sphæras mundi moueri, & motores aliquos illarum excogitemus, sciamus præterea esse non posse sphæram aliam super aliam aut motores alios super alios absque fine, fateri cogimur

esse

aliquam ſphæram quæ moueatur primo. Si primo mouetur, principio certè mouetur intrinſeco. Nempe (ut ſupra tetigimus) quod primo calet, & friget, calore & frigore intrinſeco calet & friget. Semper enim quod per aliud eſt tale, ad aliquid diximus reducendum quod ſit tale per ſemetipſum. Ac ſi minima quæq; corpuſcula mundi habent quodammodo in ſeipſis ſuorum motuum operumq; uirtutes, quod in partibus elementorum & herbis apparet atq; animantibus, quãtò magis ſphæræ mundi ampliſſimæ in ſeipſis poſſident conuerſionum ſuarum principia principia inquam familiariſſima, quib. ſphæræ coniunctiores ſint, quàm noſtris animabus corpora noſtra. Siquidem motus tantò naturalior efficaciorq; eſt, quantò mobile eſt motori coniunctius. Motus autem cœli cæteris à uiolentia alienior eſt, naturalior, efficacior. Sed quæ nã illa principia ſunt? num qualitates aliquæ? puta ſicut grauitate & leuitate partes elementorum moueri uidẽtur, atq; calore operari & frigore, ita mundi ſphæræ p qualitates huiuſmodi reuoluuntur? nequaquam. Qualitas enim quia ſitu & partibus terminata eſt atq; uni cuidam eſt addicta materiæ, agit etiam terminatè, fatigaturq; ut nequeat aut ſemper, aut eodẽ modo mouere, & quælibet qualitas unicum opus agit, & ad unicum mouetur terminum. Quid calor agit niſi calorem frigus frigiditatem? Leuitas ſurſum trahit ſolum, grauis uero deorſum. Nunquam igitur qualitas contrarium aliquem effectum principalis ſui operis faciet natura ſua nunquam ad locum unde diſceſſit, ſponte redibit, nunquam inde diſcedet ſpontè, quò ſe naturaliter contulit. Cœlum autem mouetur ſemper æqualiter, uariosq; & inter ſe contrarios producit effectus, atq; ad hanc diuerſitatem contrarijs modis materiam diſponit inferiorem. Figurationes uarias inducit, nec ullum habet certum in ſuo circuitu terminum, ſed quodcunq; ſignaueris punctum ſuper cœli dorſum, ad illud innumerè quælibet cœli pars accedet, rurſusq; recedet faciliimè, nõ per aliquam uiolentiam. Quod enim eſt uiolentum, neq; diuturnum eſt, neq; ſuper idem & ordinatum. Adde quod cum cœlum contrarijs ſimul motibus reuoluatur, ſi qualitate duceretur, certè contrarijs qualitatibus moueretur. Non tamen illic eſſe poſſunt contrariæ qualitates atq; naturæ, ubi nulla eſt pugna, nullus interitus. Item cum natura determinata ſit, ideoq; non queat indeterminatũ diuerſumq; finem (qualis eſt motus) appetere, quietis gratia tantum mouet, motus autem circularis ſecũdum ſe non dirigitur ad quietem, ergo neq; à natura agitur, neq; ſi quando quieſcat, ſiſtitur à natura. Præterea qualitas extenſa in corpore, in ſeipſam reflecti nõ ualet cum ſit corpori alligata. Quonam igitur pacto dabit qualitas cœlo reuolutionem in ſemetipſum, quæ in ſe non habet ſui ipſius reflectendæ uirtutem? item cum corpus nihil per naturam agat ſuam, ſed per qualitatẽ, & qualitas non ſuo ductu uim præſtet corpori ſed quatenus ipſa aliunde mouet, ſi qualitas aliqua mouet cœlũ, ipſa interim aliunde mouetur. Quid illud eſt quod ipſam mouet? Deus ne? Minimè, natura prima cauſa cum infinitè excedat omnia, nulli corpori familiaris eſt, ſed æquè omnibus eſt communis, & ab omnibus abſoluta. Si enim Deus eſſet proprius alicuius corporis agitator, non eſſet amplius omnium. Ideò ut ſit omnium, non eſt rector proprius alicuius. Sphæræ tamen familiariſſimos (ut diximus) motores requirunt. Ac etiam quia diſcretæ ſunt inuicem, & diuerſis motibus agitantur, alios atq; alios motores proprios exigunt, quandoquidem eſſe debet inter motorem totumq; proportio. Neq; probanda eſt eorum ſententia, qui motores ſphæris ita diſtribuunt ut Deus primæ accommodetur, reliquis reliqui intellectus. Nam cum ſecundum proportionem diſtributio fiat, ſicut ſphæræ in natura ordineq; conueniunt inuicem, ita inuicem congruent Deus & intellectus, nec ſuperabit Deus reliquos intellectus, niſi quantum prima ſphæra ſuperat reliquas, nec erit immenſus. Erit quoq; compoſitus ex natura cõmuni, quia cum alijs congruet, atq; ex propria, nequam, diſtinguetur. Præterea ſi Deus ipſa bonitas eſt, hæc autem rem quamlibet mouet tanquam appetibile appetitum, Deus cœlum mouet tanquam finis. Corpus autem ad finem extrinſecum nõ mouetur, niſi per interiorem aliquam formam, finis quidem ipſius cupidam, effectricemq; motionis. Ergo ineſt cœlo forma bonitatis primæ cupida, effectrixq; motus. Quæ quidem auiditas neq; cœca eſt, ut lapidum, neq; irrationalis, ut beſtiarum. Quomodo enim auiditas primæ ueritati ſapiẽtiæq; propinqua, cœca irrationalisq; erit? Præſertim cum maiori

ordine

ordine moueat suum corpus, quàm nostra ratio nostrum. Non igitur Deus mouet cœlum proxime, sed forma quædam cœli propria, uitæ rationisque compos, & diuinæ cupida bonitatis. Ac si quis dixerit temperatione quadam moueri cœlos, sicut Aeneæ quondam Archimedis uoluebantur sphæræ, compelletur eam ipsam temperationem non minus substantialem, uitalem, rationalem esse fateri, quàm sit temperatio qua terrenorum animalium membra mouentur, postquam illa primæ substantiæ, uitæ, rationi propinquior est, & apparet tum natura sua, tum motibus æquabilior. Sed nunquid illa est angelus? nequaquam, uita enim ipsa cœlestis familiarissima est cœlo, & unà cum suo corpore quodammodo circumcurrit. Angelus neque familiaris motor est, neque mouetur. Nempe super motorem mobilem esse decet motorem alium, qui sit immobilis. Rursus angelus est penitus stabilis. Ab eo uerò quod stabile est omnino, tam repentinus tamque uarius motus non prouenit. Si ergo angelus stabilis est omnino, cœlũ uerò ab alio mobile, aliquo certè medio indigent quod sit mobile per seipsum. Nam rei omnino stabili succedit proximè res per seipsam mobilis, & huic succedit res per aliud mobilis. Siquidem res mobilis per seipsam ex eo quod mutatur, conuenit cum re illa quę permutatur ab alio. Ex eo autem quod seipsam regit, quia sic in sua natura se sistit, neque à sua sede delabitur, conuenit cum re illa quæ penitus permanet. Quid tandem est istud per se mobile, quod proximè cœlum uoluit? Nihil est aliud præter animã. Hæc enim est quæ & per seipsam est mobilis, & talis motionis uestigium præstat corporibus. Nam & si dicatur semotus motor aliquis mouere cœlum, non prius tamen cœlo dabit motionis actum, quàm uim motricem cœlo coniunctam infuderit. Vis autem huiusmodi unà cum cœlo extensa esse non debet, alioquin à seipsa discederet, ideoque cœlo facultatem ad seipsum redeundi perpetuò præstare non posset. Igitur erit indiuisibilis, non tamẽ adstricta dimensionibus, sicut punctum, quia non posset seipsam & dimensiones ab eodem in idem liberè uoluere. Est autem in toto cœlo ubique tota, ut moueat efficacissimè totũ. Est ita quasi illa coniuncta indiuisibilis, libera ubique, æqualis est rationalis anima. Illius præsentia uiuit cœlum, cuius motus uiuificus est, cum uiuificat omnia. Denique cum in animalibus instrumenta illa uiuant, per quæ animæ uiuentia generant, quis dubitabit uiuere cœlum? Siquidem uitæ alicuius instrumentum est ad uiuentia generanda. Nónne motus (ut ita loquar) spontaneus, ubicunque est, uitæ interioris est signum? Talis autem maximè est, ubi naturalis est circuitus. Quid enim magis sponte mouetur, quàm quod in seipsum naturaliter recurrit, & circa naturalem cardinem, atque intra naturalem superficiem se uolutat? Nulli ergo corpori uita magis intrinseca est, quàm mundi sphæris. Neque diffidẽdum est animal unum fieri ex sphæris animisque diuinis, quia cum proprium sit materiæ quidem adsciscere formam, formæ uerò complecti materiã, atque ducere, idque totum ibi fiat magis, ubi tàm materia, quàm forma præstantior est, quis neget ex animis illis qui nostris præstantiores sunt, atque ex sphæris, quæ nostris corporibus simpliciores diuturnioresque sunt, continent quoque nostra trahuntque & generant, animal unũ & indissolubile confici? Nónne corpora illa propter mirabilem simplicitatẽ tenuitatemque quasi spiritalia sunt. Ergo præsentibus spiritibus facilius animãtur, quàm præsente igne sulphur accenditur. Sic enim excellentissimè, id est, intellectuali, coniungitur usque adeò, ut nunquam dissoluantur. Si ergo corpora mixta, quantò magis discedunt ab intemperantia elementalium qualitatum, accedúntque ad cœlestium corporum temperántiam, tantò magis uitæ cognitionisque capacia fiũt, proculdubio cœlestia corpora uitæ cognitionisque capacissima sunt. Genus autem mentium sublimius est quàm cœlum, & cœlo cognatius est quàm terræ. Ergo cum multæ sint mentes terrenis cõiunctæ corporibus tanquam formæ, necessarium est mentes & plures, & prius, & magis cœlestibus corporibus, quàm terrenis tanquam formas esse coniunctas.

Non solum autem cœlos, uerùm etiam elementa uiuere Platonici arbitrantur, ut diximus. Nam cum uideant omnes sphæras mundi, & multa insuper quæ his annectũtur composita, motu intrinseco moueri absque extrinseco impellente, animas iudicant illis inesse. Ac si quis quærat de ascensu & descensu elementorum atque compositorum, respondebunt Platonici, illum quoque, per animam inquam sphæræ suæ, quæ sicut magnes ferrum, ita particulas sphæræ suæ reuocat ad seipsam. Vnde fit etiam ut motus

lapidis

lapidis descendētis ab alto, quò magis terræ propinquat, eò fiat uelocior, & flāmæ motus similiter ascendentis, quo fit cœlo propinquior, eò euadit rapidior. Quippe cum anima sphæræ è propinquo rapiat uehementius, trahit quoq; ad idem anima mundi. Et quemadmodum si homines ferri quidem ipsius motum uidentes, magnetem non uiderent, ferrum ex seipso moueri putarent dum trahitur à magnete, ita nūc qui sphærarum animas non intelligunt, corpuscula quælibet credunt ex se moueri. At enim cum nulla mens artificis tam rectè aut membra sua, aut instrumenta moueat, quàm corpuscula illa mouentur in mundo, necessarium est illa corpuscula non ab inerti qualitate solummodo, uerùm etiam ab artificiosa natura moueri & duci. Porrò naturalis motus elementorum est, qui cancellos naturæ naturalisq; loci non transgreditur, id est, perpetuus circuitus in suo loco atq; sphæra naturali, figuræ suæ persimilis. Circuit ignis & aër, ut Luna, quod crinitarum indicat reuolutio. Circuit aqua iugiter refluendo. Terra si (ut uoluit Aegesias) moueretur, in circulum moueretur, quæ ut uolunt plurimi manet per superficiem. Circuunt partes eius mundi centrum quodammodo, prout se inuicem circa ipsum undiq; sempiterno coartant annixu. Ascensus autem aut descensus non propriè naturalis est motus, sed ad locum motumq; naturalem subita per rectā lineam restitutio, quæ quoniam ab alio terminatur, perq; unicum semper dirigitur tramitem, liquidò nobis ostendit elementorum partes ex seipsis minimè agitari. Nam alioqui & spontè quiescerent, neq; agerent uiam semper eādem, & aqua posset interdum aërem proximum non frigefacere, aut in præcipitium non defluere. Nam & si animæ sphærarum eundem semper tenorem seruant, non tamen putandum est animulas, id est, uires proprias elementalium partium, si tanquam motrices illis insint, talem ordinem seruaturas, quādoquidem animæ nostræ non seruant. Augimentum uerò plantarum atq; saxorum est ab anima terræ, ideò solum quamdiu hærent terræ, crescunt. Corpora brutorum & hominum seiunctè à sphæris uiuunt, quia proprias habent animas, quod indicat illorum figura uarijs instrumentis munita, figuræ sphærarū penitus dissimilibus, indicat & complexio à sphærarum complexione alienissima. Sicut se habet mobile ad mobile, ita motor ad motorem. Ergo ut corpus ad corpus, sic anima se habet ad animam. Itaq; corpora seiuncta inter se per situm, naturam, figuram, quantitatem, motumq; & speciem seiunctam habent & animam, coniuncta uerò, coniunctam. Vna tamen est super singulas mundi anima. Vnius enim uiuentis opificis unum debet esse opus uiuens. Non est unum uiuēs, nisi per uitam unam. Non habet unam uitam, nisi unam habeat animam. Meritò cum lateat (ut pleriq; disputat) in omnibus sphæris una prima & informis per se materia, una illius est anima. Quidnam in causa est quod licet contraria inter se sint mūdi membra, in unum tamen conspirant, & alias alijs uires suas communicant, nisi quia una anima huius ingentis animalis humores quamuis diuersos contemperat, ac membra per situm seiuncta & qualitatem, uitæ & motus conspiratione continuat? Vnde'nā fit ut inferiora nutus sequantur superiorum, & omnia mundi mēbra (ut ita loquar) compatiantur inuicem, nisi ab una communi natura, una uerò natura ab una fit anima? Neque minus unitum esse oportet diuinum hoc animal, quàm sit quoduis aliud animal, si quidem est omnium potentissimum. Ergo si inter cætera animalia quodlibet corpus per unam quandam suam animam gubernatur, multò magis mundani huius animalis membra per unam animam uinciuntur. Quæ si ita se habet ad corpus suum, sicuti nostra ad nostrum, non aliter ipsa in qualibet mundi parte est tota, quàm anima nostra tota in qualibet nostri corporis parte, alioqui non posset uniuersum perfectè connectere, uiuificare, mouere. Sicuti se habet natura ad corpus, sic anima ad naturam. Ergo quemadmodum in uniuerso corpore natura uniuersalis est ubiq; ita in uniuersa natura ubique uniuersalis est anima. Quod autem sphærarum animæ sint rationales, ostendit dispositio motuum mundariorum, semper ad id quod est melius & pulchrius proficiscēs. Sicut enim motus tam uelox, liber, & diuturnus, ab intima uita fit, sic tam mirabilis ordo mouendi, tamq; artificiosa progressio, à sapientissima quadam arte ipsius uitæ procedit. Nam quod sphæras ad idem semper per eadem dirigit, non necessitas quædam est uita carens, ut uulgò uidetur, sed ars integra, & sapientia felix, quæ quoniam non errat in consultando, quemadmodum mortales solent, motu & opere non uagatur. De-

nique cœlum ab intelligentia quadam moueri, id quoque nobis argumento est, quod cœli corpus motibus suis ita ordinat elementa, disponitq; composita, ut animæ intellectuales compositis corporibus infundantur, hæ uerò corpore cœlestibus ualde præstātiores sunt. Corporea igitur natura cœli cum per se supra speciem suam neq; agat quicquam, neq; disponat, certè in hac ipsa actione dispositioneq; ubi ad speciem mentis perfectæ conducit à mente diuina tanquam instrumentum ab artifice ducitur, quæ quidem mens animæ suæ inest, quandoquidem præstantissimi corporis anima, præstantissima est animarum.

Tres sunt præcipui (ut Magi putant) principes super mundum, Oromasis, Mitris, Arimanis, id est, Deus, Mens, Anima. Dei proprium est unitas, mentis ordo, animæ motus. A Deo solo prima ipsa fit in mundo unitas partium & totius. A mente uirtute Dei fit ordo partium unitarum. Ab anima superiorū uirtute fit motus operis ordinati. Mouet anima mundum mutabiliter per seipsam, mouet ordinatè per mentem, perseuerat semper in uno hoc officio per unitatem Dei ipsius æternam. Sic illorum trium principum tria hæc (ut dixi) in mūdo uidentur uestigia, quod Plato uidetur in Epistola ad regem Dionysium tetigisse, quem locum in libro de amore latius declarauimus. Mitto quod quælibet species naturalis à Deo habet ut sit, unaq; sit, à Deo per mentem ordinem, ab utroq; perpetuitatem, sed ab anima cœloq; habet, ut multiplex per singula sit, atq; mutabilis. Mens enim & anima quoniam à causa omnino immobili per ipsius substantiam proximè procreantur, substantia immutabiles prorsus euadunt. Naturales autem species quoniam à stabilibus causis, id est, Deo & mente per causas actione mobiles, id est, animas cœlosq; manent, etiam substantia quodāmodo sunt mutabiles, quamuis causarum stabilium munere per continuam singulorum successionem perpetuæ uideantur. Vnde enim mobiles causæ motionis perpetuitatem habent, inde & harum effectus continuam generationis successionem. Cœlestes sphæras habere animas, non modò Platonici, sed omnes etiam Peripatetici confitētur, quod Aristoteles docet libro de cœlo secundo, rursus 7. & 8. naturalium, 2. de anima. 11. diuinorum. Theophrastus etiam discipulus Aristotelis libro de cœlo. Quod Auicenna & Algazales summopere cōfirmarūt. Augustinus Aurelius in Enchiridio, & Thomas Aquinas in libro cōtra Gentiles secundo, tradunt, nihil quantum ad Christianam doctrinam spectat, interesse cœlestia corpora animas habere, uel non habere. Sphæras autem elementorum uiuere, & si planè constat apud Platonicos, de his tamen Peripatetici ueteres nihil differuerunt, recentiores autem nonnulli ambigunt, quia elementa uideantur compositorum gratia instituta fuisse, atq; esse tantò compositis uiliora, quātò sunt propinquiora materię. Sed ad hæc Platonici respondebunt, integras quidem elementorum sphæras totius mundi gratia institutas fuisse, non gratia huius compositi, uel illius, particulas autem elementorum, quæ & segregantur ab elementi totius integritate, & miscentur in hoc aut illo composito corpore, corpusculi talis causa commisceri. Et quamuis harum particularum qualitates sint primæ materiæ proximę, integra tamē elementa quia in ordine principalium mundi membrorum connumerantur, ualde propinqua sunt tum mundi totius formæ, tum summi opificis exemplari uniuerso atq; proposito, tum diuini cœlestium mentium sphærarumq; influxibus, qui in particulas & corpuscula mixta non aliter quàm per integra defluunt elementa. Atq; hoc pacto elementorum globi digna receptacula fiunt rationalium animarum. Sunt præterea in igne & aëre, propter situm perspicuitatemq; ipsorum cœlis conuenientem partes aliquæ quasi è regione syderibus respondentes, quæ directis quibusdam nobilitate influxibus, sufficienter pręparantur ad mentes suscipiendas. Partes autem siue aquæ terræq; crassiores, siue ignis aërisq; in terris diffusi, à globis proprijs segregare animos non merentur, quia & globorum amittūt dignitatem, & propter impetum corporum externorum simplicitatem suam puritatemq; non seruant. Quòd si diligentius miscentur inuicem, quousq; diuturna qualitatum temperatione æqualitatem quandam recuperent similem sphærarum æqualitati, primum quidem mirabiles operationes quasdam consequuntur in mixtis, deinde uitam in plantis, tum sensum, deniq; rationem. Si quis autem diuinorum animorum nomina nosse desideret, sciat Orphei Theologiam sphætarum animas ita partiri, ut quælibet uim

bet uim geminam habeat, unam in cognoscendo positam, alteram in sphęrę corpore ui uificando atq; regendo. Ergo in elemento terræ illam uim Plutonem Orpheus nominat, hanc Proserpinam. In aqua Oceanum illam, hanc Thetin. In aëre fulminatorem Iouem, atq; Iunonem. In igne Phanetam & Auroram. In anima sphæræ lunaris illam Bacchum Licnitum, hanc aliam musam. In anima rursus Mercurij sphærę illam uim Bacchū Silenum, hāc Euterpen. Veneris Lysium & Erato. Solis Trietericum, & Melpomenen. Martis Bassareum, atq; Clio. Iouis Sabasium, & Terpsichoren. Saturni Amphietum, Polyhymniamq;. Octauæ sphæræ Pericionium, & Vraniam. In anima uerò mundi uim primam uocat Bacchum Eribromum. Secundam musam Calliopen. Quapropter apud Orpheum singulis Musis præest Bacchus aliquis, quo uires illarum diuinę cognitionis nectare ebriæ designantur. Ideò Musæ nouem cum Bacchis nouem circa unum Apollinem, id est, circa splendorem Solis inuisibilis debacchantur. Sed hæc de nominibus diuinorum animorum dicta sufficiant. Verùm hanc omnem disputationem hac ratione breuiter concludamus, ut antiquorum more dicamus eos esse penitus deridendos, qui partes, elementorum impuras, ex quibus animalia constant, uitam & rationem habere fatentur, tota uerò puraq; elementa negant, quasi pars toto sit melior, & mundum uita carere uolant & sensu, qui tamen uitam dat plantis, quæ nō fiunt ex semine, sensum dat animalibus, quę per coitum non gignuntur. Quamobrem tres rationalium animarum gradus colligimus. In primo fit anima mundi una. In secundo duodecim sphærarum animæ duodecim. In tertio animæ multæ, quæ in sphæris singulis continentur. Hæc omnia quæ ad sphærarum animas pertinent, ex Platonicorum opinione narrata, tunc demum affirmentur, cum Christianorum Theologorū concilio diligenter examinata placuerint. Nam & Plato in Epinomide, ubi sub propria persona ipse loquitur, de his subdiuisione sic inquit. Impossibile est, terram, cœlum, stellasq; omnes, & quæ ex his constant moles, nisi anima singulis aut insint, tā exquisita ratione annis, mēsibus, diebusq; circumuolui, nobisq; omnibus bona omnia facere.

Animæ sphærarum mouent sphæras per legem fatalem, & mouent in circulum, quia ipsæ sunt circuli. Cap. II.

QVonam pacto cœlestes animæ sphæras suas mouent? Profectò (quemadmodum placet Platonicis) sicut corpus tuum anima tua per appetitum, qui appetitus illic quoq; à cogitatione excitatur, cogitatio ibidem à fatali illius animæ lege. Ideò Plato in libro de regno inquit, Cœlum mouet fatum, & innata cupiditate. Quod accepisse uidetur à Zoroaste, à quo omnis manauit Theologorum ueterum sapientia. Ille enim ubi de cœlo loquiter, inquit:
ἀιδίῳ βουλῇ φέρεται, ἀεὶ τρέχει ἔργῳ ἀνάγκης,
Id est, sempiterna uoluntate fertur, semper necessitatis opera currit. Quod perspicuè intelligemus, si ita rerum ordinem considerabimus. Est aliquid quod dicitur super omne, est aliquid quod sub omni. Quod dicitur super omne, Deus est, qui non potest esse propriè omne, quoniam est simplicissima unitas super numerum. Sub omni hæc corpora singula. Oportet igitur inter id quod est super omne, & id quod sub omni, esse aliquid medium. Id autem est omne ipsum totumq;, & rerum omnium cumulus. Erit autem triplex omne, siue totum triplex. Primum quidem omne proximè ab ipsa Dei unitate dependet. Idcirco eatenus unitum esse necessarium est, quatenus fieri potest, cum fiat ipsi unitati simillimum. Esse uerò potest aliquid tribus modis unitum, essentia puncto, atq; momento. Essentia scilicet, ut una substantia sit, non ex substantijs pluribus composita. Puncto, ut non dispergatur in partes plures, per quas cogatur in plurima distrahi puncta locorum. Momento, ut quicquid habere potest, unquam, nutu oculi nanciscatur, neq; per uaria temporum momenta sit uarium. Ergo illud omne quod statim ex Deo est, ipsi similius omnibus his modis est unitum. Is est angelus, qui quamuis prout pendet ex alio, mutabilis quodammodo dici possit, tamen quia infinito Dei statu præcipuè proximus procreatur, in ipsumq; conuertitur sine medio, stabilis prorsus euadit.

Sequitur secundum omne, quod quia secunda quadam intentione pendet ab uno, unum iam modum unitatis amittit, retinet duos, unum quidem restat essentia atque puncto, sed momentis fit uarium. Talis est anima. Tertium omne est materia mundi, quæ una substantia est, sed non solum momentis uariatur, ut anima, sed etiã diffunditur per puncta locorum. Sed cur in hoc descensu tẽpus reperitur priusquam locus? Tum quia tẽpus spiritalis actionis alicuius comes est, locus comes est corporis, ideoque tempus ad spiritum efficaciamque propius quàm locus accedit. Tum quia ab unitate in multitudinem gradatim est descendendum. Quotiens uerò rei essentia localem multitudinem subit, totiens & operatio eius temporalem patitur numerum, non econuerso. Essentia enim operationem unione & perfectione superare potest, contra nequaquam. Membra denique mundi quælibet non omne, sed sub omni dicuntur esse. Quapropter angelus continet in se omnes rerum omnium rationes, omnes inquam habitu simul & actu. Anima rursus omnes, sed habitu quidem non actu. Materia omnes quidem potentia, non tamen habitu, neque actu, sed per successionem suscipit omnes. Oportet profecto animam ipsam esse quodammodo omnia, de qua Zoroaster ait:

καὶ ἴσχει κόσμου πολλὰ πληρώματα κόλπων,

Id est, mundanorum sinuum multas plenitudines comprehendit. Nam si inter sublimia & infima est media, necessariò in se continet sublimium illorum munera & imagines, infimorum autem uires & exemplaria. Sed ea parte qua cum angelica mente communicat, euadit angelo similis, alia parte dissimilis. Igitur sphærarum animæ in mentibus suis ideas cunctas simul habent habitu atque actu. In suis potentijs infimis motricib. corporum, cuncta iterum habent generandorum semina, possessione & habitu simul, non actu. Media pars illarum, scilicet ratio, sequitur mentem, quia corpora illarum perfectissima, ac fermè nullius egena, sola animæ infima parte reguntur satis. Ideò media pars cœlestium animarum, quæ sua natura mobilis est, quia ocium agit ab opere corporali, absorpta à mente fit stabilis.

In nobis uerò, propter nostri corporis indigentiam, media quoque pars mouetur ut infima, difficili & operosa nimium administratione corporis ita cogente. Apparet etiam quodammodo motus (ut uult Plotinus) aliquis in ipsa rationali cœlestium animarum parte. Cùm enim à Deo omnium unitate, tùm per unitatem suam (quæ suæ mentis est caput) tum per mentem suam (quæ caput rationis est) effluat, refluitque quoque per mentem unitatemque suam in Deum omnium unitatem. Siquidem hæc Deum ipsum primò naturaliter appetit, secundò intelligit, tertiò intellectualiter amat, quartò amatoria quadam unione consequitur. Actionem uerò quæ ad terminum quendam per media transit, motum Platonici nominant ac si tempore transit, temporalem motum, sin uerò momento, motum appellant æternum qualis est in animarum cœlestium ratione. Licet autem media hæc pars illarum in mentem conuersa, omnes simul uideat rationes, tamen pars illarum infima, utpote mutabilibus corporibus cognatissima, non tantæ uirtutis est, ut ualeat uno actu ferri in semina uniuersa, cupit tamen ferri actu in omnia, ne frustra sint in eius potentia omnia. Fertur ergo in illa nixu multiplici, & modo hæc actu consequitur, modo illa, sed priora amittit actu, cum incurrit in alia. Non ergo complectitur simul cuncta, semper autem ad omnia nititur. Currit itaque semper, & huiusmodi cursus est motus primus. Huius autem cursus interuallum tempus primum est. Ad cursum illum currit mundus. Ad tempus illud fluunt tempora mundi. Hunc ego esse arbitror ipsum (ut est apud Orpheum) mutantem Protheo formas. Cum uerò semina illa certo sint numero terminata, & anima currat semper, certo temporis spatio transit omnia, quibus peractis, uel quiescere cogitur, ut nobis uidetur, uel recurrere paulatim per omnia denuò, atque eandem in mundo telam generationis retexere, ut placuit Zoroastri, qui ijsdem aliquando causis omnino redeuntibus, eosdem similiter effectus reuerti putat. Qua quidem ratione tam ipse, quàm alij multi successores eius humanorum corporum resurrectionem confirmauerunt. Circuitus autem uniuersi interuallum annis solaribus sex & triginta millibus expleri uoluere Platonici, quem magnum ac mundanum appellant annum. Huius finem Mercurius mundi senium uocat, Plato in libro de regno mundi, restitutionem. Sed ut mouendi cœli planius modum

dum intelligas, exemplum accipe. Cogitat Euclides nocte Megaris abire Athenas. Socratem auditurus, accipitque laternam. Totum illud iter in primis communi cogitatione præscribit. Ex hoc uniuersali proposito non fit proprius passus aliquis, nisi particularis cogitatio intercedat primum passum designans. Ergo laterna primum ostendit passum, hunc ipsum statim cogitat imaginatio, hunc eligit appetitus, hunc peragunt pedes. Quo peracto laterna passum secundum monstrat, mox illum cogitat Euclides, appetit, peragit. Similiter tertium atque alios. Eadem ratione in anima sphæræ fieri arbitrantur, ubi mens ratioque ipsius cōmuniter statuit totidem in cœlo figuras, & in materia formas per cœli motum effingere, quod uidet ideas & conceptus in angelo per Dei ipsius effingi uirtutem, ut tale ipsa pro uiribus mundanum opus efficiat, quale Deus facit angelicum, atque ita primum imitetur artificem, non tamen incipit mouere cœlum, aut aliquid operari, nisi motrix potentia (quę est eius infima pars) quasi laterna unum aliquid suorum seminum genus promat præ alijs, & quasi oculis offerat. Cum primum uis generis alicuius seminum cæteris seminibus præualet, imaginatio ipsa, quæ infimæ huic potentiæ annexa est, illud cogitat, idem & appetit, idem explicat in cœlo, format in elementis, serie in cœlo, parit in elementis. Eodem modò fit per seriem successionis in seminibus alijs. In hac serie successionis fatalis consistit lex, in illa cogitatione cupiditas. Sic cœlum mouetur à fato & innata cupiditate, eodem quasi modo quo in nobis spiritus & humores à uehementi cogitatione affectuque uibrantur atque formantur. Neque putes tam nouos in mundo effectus, tam uarias in cœlo figuras mouētis singulis explicari nisi per nouas uariasque animarum illarum affectiones. A causa enim quæ stabilis est omnino, stabile fit & opus. Neque arbitrandum est cœli animam fatigari mouendo, si nostra non fatigatur. Motores enim qui cum mobili extensi non sunt, fatigari non solent, uidelicet si infinito statui motionum omnium fini sint proximi. Pręterea quàm ineptum est infimum terrenumque corpus ad motum, tàm est agile sublime corpus. Quòd si & leuis aura puluerem agitat, & uentus inclusus terræ uisceribus quassat montes, miraberis sublimes animas tenuissima corpora nutu leuissimo uoluere? Præsertim cum ea circa naturalem cardinem & in ambitu proprio moueant, atque ipsa ad motum huiusmodi naturali instinctu magis conducant, quàm terrenum corpus ad descensum, quando anima nostra corpus suum per decliuia ducit. Profecto cœli corpus ita æquè se habet, & facilè ad quemlibet situm circa centrum, sicut elementalis materia ad quālibet formam, imò uerò multò magis. Proinde sicut animæ conuenit efficacia ad mouere, ita corpori procliuitas ad moueri. Corpus enim quoniam ab actu fit, in actu est, ad actum dirigitur, idcircò naturam habet, ut per formas suas semper exerceatur. Quoniam uerò & substātiam & qualitatem diuisibilem habet, cogitur quicquid aut agit, aut patitur, secundum modum diuisibilem, id est, secundum motum agere atque pati. Cōfert autem cœlestium motus eiusque uarietas ad generationem, generandarumque rerum diuersitatem. Varijs enim figuris cœlum exornat, cœlestesque uires uehementius in elementa transmittit. Mouet elementa, cogitque ut multis inuicem modis commisceantur, eorumque globum undique uicissitudine quadam æquè illustrat & fouet. Præterea ipsa mundi materia, neque omnes simul in cœlo figuras, neque formas sub cœlo omnes simul potest habere (siquidem inter se multæ contrariæ sunt) ubique tamen appetit omnes, tanquam naturæ suæ perfectiones. Hinc ad sempiternum motum procliuis efficitur, ut quod non potest statu consequi, successione saltem quodammodò consequatur. Verùm cur in circulū maximè sphęræ rotantur? Quamuis id modò significauerim, altius tamen exordiamur. Deus circulus unus est, quoniam à se est, circuli instar, & in seipsum, prout non habet extra se principium sui uel finem, sed in se incipiens, desinit in seipsum. Angelus duplex est circulus, tum quia illuc redit unde manauit, dum suum intelligit & diligit authorem, tum quia considerat semetipsum. Anima est triplex circuitus, quia respicit Deum, quia seipsam considerat, quia à causis rerum ad effectus descendit, rursusque ab effectibus ascendit ad causas. Si circuunt tres hi cœli motores, quid obstat quo minus cœlum quoque in circuitum rapiatur? Et postquam cœlum imitetur causas supernas in figura & substantia sua, cur non etiam in motu operationeque imitatur? Mobili animæ subijcitur cœlum, inde ipsum moueri incipit. Vt semel cœpit moueri cœli pars una, propter continuationem

trahit aliam secum, pellitq; aliam, seq; inuicem necessariò reflectunt in gyrum. Stare nequit cœlum, quandoquidem eius anima nescit quiescere, neq; tamen locum sui naturalem relinquere uult. Ita fit ut circa idem reuoluatur, & in eodem cœlum semper mobile est, siquidem terra (quę maximè ab eo distat) est semper immobilis. Quod mouetur semper, necessariò ad idem reuertitur. Nullum enim rerum corporalium spatium infinitum est. Præterea Plato in libro de regno inquit: Solis rebus omnium diuinissimis conuenit status omnino mutationis expers. Mundus autem quia corpus est, iamq; à diuinorum dignitate degenerat, ideò immutabilis prorsus esse non potest. Quoniam uerò diuinis proximum est, consentaneum fuit circulari ipsum motione moueri, quæ cum in eodem circa idem, secundum eadem, simili iugiq; continuatione uoluatur, quàm minimè fieri potest à locali stabilitate discedit. Hæc ille. Adde quod sicut inter omnes species motionum solus localis motus, quia quasi extrinsecus est, subiecti sui substantiã qualitatemq; naturalem mutare non cogitur, sic circuitus inter locales motus, quia solus non mutat locum, dici posse uidetur quasi non motus. Si stare quis cœlum uelit, figat ipsum Saturni cœlum in cardine quandocunq; lubet. Tunc semicirculus ipsius sphæræ alter super caput Antipodum. Cum uerò partes omnes huius sphęrę sine ulla naturæ discrepantia inter se simillimæ sint, nulla est ratio per quam alia pars hîc sit magis, illic alia. Ergo inferior semicirculus, quia cum loco nostro æquè conuenit, ac cum regione Antipodum, ita nitetur hic esse, sicut ibi, & superior semicirculus propter eandem conuenientiam ad locum illum contendet esse illic, sicut & hic erat. Ex hoc nixu pars altera pellet alteram, dum quælibet pars propter æqualem conuenientiam uolet ubiq; pariter esse. Est utiq; octauæ sphæræ concaua superficies, locus naturalis sphæræ Saturni. Ibi deuexum Saturni sphæræ concauum tangit octauæ. Quælibet particula huius sphæræ quia æquè conuenit cum qualibet octauæ particula, omnes affectat particulas illius attingere. Si quiescat, singulæ tangent singulas, non quælibet cunctas. Currendo autem fermè assequitur, quod assequi quiescendo non poterat, tanta est huius sphæræ ad illam auiditas. Præterea sphæræ Saturni anima tota simul est in quibuslibet sphæræ punctis. Sphæra hæc animæ fruendæ cupida, ideò currit, ut per omnes sui partes ubiq; tota anima perfruatur. Aduolat rapidissimè, ut quod geri potest, ubiq; sit tota simul, ubicunq; tota simul est anima. Et quia nusquam reperit stantem animam, quiescit & ipsa nusquam. Et sicut anima assiduè circa Deum quasi centrum conuoluitur, ita corpus tractum ab illa semper circum animam reuoluitur quasi centrum. Stat autem in eodem cardine cœlũ, quia & anima propter mentis participationem quietis alicuius est particeps. Id agunt omnes rationales animę in corporibus suis. Id omnia corpora agunt ad animas, siue de sphærarum ac syderum animis loquamur, seu dæmonum atq; hominum. Quod si minus in nostro hoc crasso corpore apparet, fit tamen in æthereo animæ indumento, (de quo disputabimus aliàs) quod uoluit Zoroaster in nobis assiduè uolui. Deniq; hanc de motu cœli disputationem hac sententia concludamus. Neq; corpus cœli mobile, neq; motorem, qui ad motum cœli mouetur, esse præcipuum motionis huius principem atque finem, ne in huiusmodi motu labor transgressioq; contingat.

Motus enim ad stabile & circa stabile efficitur
semper & regitur.

THEOLOGIAE PLAtonicæ, de immortalitate animorum, eodem Ficino authore,

LIBER V.

Omnis rationalis anima est immortalis. Prima ratio, quia per se mouetur, & in circulum. Cap. I.

EAs omnes animas in ordine essentiæ tertię collocamus, atq; hac ratione communi esse uolumus immortales, quod primò mouentur, & qa mouentur primo, mouentur in circulum. Quia igitur primò mouentur, mouentur & semper. Ibi enim perpetuus motus est, ubi primus. Nam si fons motus aruerit, nihil ultrà mouebitur in natura. Itē quod primô moueť, sibi ipsi præbet motum internum atq; externum. Internus motus uita est, itaq; sibimet uitam suppeditat. Et quia nunquam deserit seipsum, cum in qualibet natura insit amor sui ipsius perpetuus, nunquam desinit uiuere. Si enim quod mouetur ab alio, quādiu adhæret motori, tādiu mouetur, multò magis quod à seipso mouetur, quia idem est atq; motor, nunquam à motore desertū, moueri desinit nunquam. Præterea si fingatur interire quandoq;, aut prius esse desinet quàm moueri, aut contrà, aut simul. Non datur primum, quia motus non potest seorsum ab essentia remanere non secūdum, quia spontaneus motus. Non assiduus comes est eius quod motum sibimet exorditur. Non tertium quoniam perniciosa mutatio nō potest ipsi ab intrinseco unquam erumpere, ex quo motus uitalis uiuificusq; exoritur. Sed neq; continget extrinsecus. Non enim fons motionis aliunde mouetur. Hæc est utique essentiæ tertiæ proprietas, in qua cum sint animæ omnes rationales ex communi quadam definitione, illis quoq; omnibus eadem conuenit proprietas. Sunt etiam ex eo immortales, quia per naturam essentiæ tertiæ primiq; motus circulo agitantur. Nam si mouentur in circulum, nunquam desinunt. Circuitus enim non effundit uires, sed sua quæq; recolligit in seipsum, & cum deficere putatur, se renouat, ut rationem illā Pythagoræ ad præsens præteream, quæ ostendit nullum esse in sphæra principium aut finem Ideoq; illum qui mouetur in sphæram, neq; cœpisse moueri unquam, neq; desinere. Esse autem rationales animas sphæras quasdam spiritales, & circuitum in seipsis facere spiritalem, postquam corpora ipsa quæ illarum umbræ sunt, figuram talem habent & motum. Ita ut sphæræ circuitusq; uisibiles sphærarum & circuituum inuisibilium umbræ sint, ac si umbræ sint perpetuæ, multò magis substantias illas fore perpetuuas, quæ per uirtutem termino carentem motionis actū peragunt sine termino. Nec est illis contrarium aliquid, à quo perimantur, sicut & motui illarum qui circuitus est, nullus est motus contrarius.

Secunda ratio, quia stat per substantiam. Cap. II.

ATque ita immortalem esse animam, per motum eius ratio superior demonstrauit. Idem quoque per statum animæ demonstratur. Quando animam nominamus, rationalium animarum genus intelligi uolumus. Nam irrationales uitas non animas propriè appellamus, sed idola & simulachra animarum. Si essentia illa tertia (de qua tam multa diximus) licet per operationem moueatur, manet nihilominus per substantiam, sequitur ut anima quæ eadem est quod essentia illa, per substantiam non mutetur. Quod autem tale est, esse desinit nunquam.

Tertia ratio, quia hæret diuinis. Cap. III.

AC si duo quædam in infimo naturæ gradu locata, materia, scilicet, & quantitas, sunt passiua, & duo alia in supremo sunt actiua, Deus & angelus, anima & qualitas, quæ mediam inter passiua & actiua obtinent regionem, quomodo se habebūt? Sic profectò utraq; particeps passionis euadit. Sed qualitas quia patientib. inhæret, omnino per operationē & essentiam suscipit passionem. Anima uero, quæ distat longius, & si in operandi facultate corporalem aliquam percipit passionē in essentia tamen passionis est expers. Et sicut corpus ex materia & quantitate passiuum inhærentem sibi qualitatem reddit subiectā corruptioni, ita Deus & angelus actiui, animam sibi proximam & à corpore segregatam, diuinitate sua efficiunt immortalem.

Quarta ratio, quia materiæ dominatur. Cap. IIII.

SEd & in hoc maximè immortalitas eius apparet, quod oportet primā ipsam rerum materiam quæ mouetur & formatur ab anima perpetuam esse. Naturā ars imitatur. Ars opera sua hoc facit ordine, uidelicet in subiecta quadā materia, formas alias & alias imprimit, quarum nullam sibi propriā habet materiā. Nullam enim propriam uasis alicuius formam habet lutum, sed uarias uicissim capit à figulo, & fractis uasis superest lutum, ex quo alia reparentur. Ergo & ipsa natura rerum artifex subiectam quandam sibi materiā habet omnium expertem formarum, ad omnes suscipiendas pariter præparatā, quia sicut in gradu rerū summo est actus purus, nullius indigus, formarū omnium effector, ita in infimo esse aliquid debet, quod sit pura potentia, omnium egena, & ipsa per se informis sit formarum omnium susceptiua. Sic uniuersali artifici atq; naturæ subest uniuersalis materia formarum quarumlibet indifferens susceptaculum. Hæc prima uocatur materia, quæ elemētorum aliorumq; corporum formis æquè subijcitur. Et modo hanc à ui naturali accipit, modo illam, neq; ullā natura sua habet propriā. Non enim essent infima, si quàm haberet perfectionem, & agendi facultatem sibi ex forma propria naturalem, nec esset ad aliā formā formæ suæ repugnantem idonea. Nam si frigiditas materię propria naturalisq; sit, quonā pacto calorem suscipiet? & si humiditas, quomodo siccitatem? Animaduerte mutuam elementorum commutationem, si cupis latentem hanc materiam inuenire. Nam quādo cernimus ubi prius terræ species fuit, ibi aquæ postea speciem apparere, dicere nō possumus aquæ formā quę nuper aduenit, in terrę forma recipi, hę namq; oppositę quodāmodo sibi inuicem sunt, quippe cum terra siccitatem, humiditatem aqua contineat. Non igitur forma terræ formā suscipit aquæ, sed accedente aquea specie, abit in cahos. Forma aūt aquæ sine subiecto esse non potest, neq; nouum subiectum in aquæ generatione accessit. Eadem ergo materia quæ terrenæ formę subiecta fuerat, aquæ iam subit formam. Atq; hæc est argumentatio, qua Timæus Pythagoricus utitur. Itē quando Sol radijs suis mare percutiendo, aquam in fumos extenuat, & ex aqua generat aërem, aliquam certè aquei corporis portiunculam ex aquæ elemento detraxit. Quærimus ergo utrum portiunculam istam aquæ in nihilum primo redegerit, postea genuerit aërem, an seruauerit aquæ nonnihil? Si aquā in nihil omnino deduceret, ad malum esset naturæ intentio (quæ tamen esse semper ad bonū, cum à summa Dei bonitate regatur). Atq; esse ipsum, quod æterni Dei peculiare donum est, quandoq; ex rebus à sequentibus post Deum causis subtraheretur, quod fieri non potest, cum Deus semper, quod semel dedit, suo conseruet influxu, cui nullius agentis opponitur uiolentia. Nā res Deo inferiores quia non habēt esse absolutum omnino, sed esse aliquod, & tale esse uel tale, ideò nō habēt uim ad esse omnino auferēdum, sed esse hoc modo potius aut illo. Sequeretur etiā ut Sol nouum illū aërem generaret ex nihilo, si totā aquæ prioris portionem in nihilū consumpsisset. Ex nihilo aūt aliquid facere agentia naturalia nequeunt. Facilius enim est ex qualibet re existente aliquid facere, q̄ ex nihilo. Non possunt aūt ex quolibet semine rē quālibet generare, nunquā ex tritico pyra, ex milio ficus, ex hominis semine aquilā. Multò minus poterūt ex nihilo ali-

hilo aliquid generare. Hac ratione monstratur Solem nō potuisse portionem illā aquæ mari detractā in nihilū uertere. Ergo in ea naturæ prioris aliquid restat. Quid illud? Aqua certè illa frigida erat & humida. Abscessit frigiditas, humiditas restat, ut placet Platonicis, quæ aëri & aquæ est communis. Si restat humiditas, restat & materia aliqua humiditati subiecta. Humiditas enim non est forma à corporibus separata. Itaq; materia quæ prius sub aquæ frigore latuerat, iam sub aëris calore eadem delitescit. Cum uero ex aëre fit ignis, humiditatem quoq; amittit, & accipit siccitatem. Materia huiusmodi quæ tantum extenuata rarefactione in formam ignis ascendit, uicissim densitate descendit, turgescit in aërem, postea densatur in aquam, deniq; grauescit in terrā. Vides materiam unam omnes uicissim indui formas, dum & ascendit rarefactione, & densitate descendit. Quæ ideò una est, tum quia una uni sufficit mundo, tum quia cum sit informis, non habet quicq; per quod in se discerni possit in plura. Quod si uniuersum in unum formabile definit, consentaneū est ab uno quoq; incipere formatore, totumq; illi subesse. Sed de hoc aliàs & diximus, & dicemus. Materia uerò hæc ideo nūquam corrumpitur, quia totius naturę corporalis est fundamentum, quo diruto omnis mundi machina corruet. Neq; in partes dissoluitur unquam, quia non est per naturam suam ex partibus constituta. Partes enim per quantitatē fiunt, materia uerò quantitatē præcedit. Est enim quātitatis qualitatisq; subiectum. Subiectum uerò semper rem illam quæ in ipso iacet, antecedat oportet. Neq; per accessum alicuius contrariæ qualitatis interimetur. Nulla quippe ipsi est contraria qualitas, quia æquè omnes suscipit per naturā, atq; nulla forma quę indiget materiæ sustentaculo ipsi repugnat. Sibi namq; met repugnaret, si suum destrueret fundamentum. Neq; indiget materia alia quadam sede, qua forte subtracta decidat in profundum. Ipsa enim est primum omnium sustentaculum, ac si qua uiolentia illam destruat, aut eam deducet in nihilum, aut in aliquid aliud transmutabit. Primū fieri nequit. Nam quicquid agit aliquid, ex naturali appetitu perfectionis propriæ propagandę inducitur ad agendum, ut aliud quiddam sibi pro uiribus simile generet, quod in elementis, plantis, animalibus est perspicuum, ubi apparet appetitum naturalem ad bonū, uidelicet ad uitam, ad esse, atq; similia, non ad cōtraria dirigi, quia à summo bono (ut diximus) omnibus sequentibus est insertus. Vnde enim sunt, inde mouētur, & illuc feruntur omnia. Igitur omnis omnium appetitio operatioq; à bono exoriens, tendit reflectiturq; in bonum. Quinetiam qui materiam funditus tolli è medio, nequit nouum opus suum alicubi stabilire, cessante formarum omnium generabiliū fundamento. Ita & perderetur illa, & noui nihil generaretur, id enim quod denuò faciendum est, si eget materia, iam fieri non poterit, illa sublata, si non eget materia, ab ea liberum est, quod est à materia liberum, eamq; supereminet ab authore suo seorsum à materia procreatur. Itaq; ipsius author dum ipsum agit, quoniam fabricat ipsam ab illa longè semotum nullam ex hoc illi uiolentiam infert, neque in ipsius generatione illam ullo modo mouet, qua non indiget opus conficiendum. Igitur quod nouam rem gignit, qualiscunq; ea sit, siue materiæ indiga, siue aliena ab illa, materiam non perducit in nihilum. An forte in aliquid aliud commutabit, ita ut pars una supersit materię, pars uerò perierit? Minimè. Simplex enim illa est, quia neq; ex materia & forma componitur, cum sit prima informisq; potentia, neq; certam quandam partium congeriem ad suam existentiam exigit, cum naturali origine præcedat quantitatis dimensiones. Præterea si illa ita mutetur, ut expleta mutatione supersit aliquid, quid istud erit? Materia ne? Si materia, nondum in aliud permutata uidetur, cum supersit. Si quantitas, aut qualitas, absurdum id quidem, quia non possunt hæc absq; illa manere. Si forma quædam supersit materiam supereminēs, quid opus erat materiam perdere forma hæc alienissima fieret, quæ nullo modo ex ea fit, & longè procul ab illa producitur? Imò uerò quia omnino aliud est materia, aliud forma ab ea semota, nihil per hoc materiæ reliquum est quod illa commutata forma semota restat. Sic igitur colligamus. Materia nequit ex eo quod est, aliter permutari, quàm si uertatur in nihilum. In nihilum uerti aliquid natura non patitur. Materia ergo non interit. Multò minus interibit uis ipsa naturalis, quæ est materiæ domina. Domina illius est uis ea efficiens, quæ format ipsam. Hanc format uis ea quę primum mouet. Fons motionis est anima rationalis, cui qualitates ad mouendam materiā seruiunt ut instrumēta. Atq;

omnis anima rationalis per naturam eſſentiæ tertiæ uniuerſæ materiæ præſidet. Sed de hoc aliàs. Materiam quidem producit unitq; Deus, firmat (ut Platonicis placet) & ordinat angelus, mouet formatq; anima immortalis. Vnitas Deus eſt, qui immortali materiæ dat unitates. Immortalis ordo eſt angelus qui immortali materiæ ordinem exhibet. Immortalis uita eſt anima, quæ mouendo immortali materiæ præbet uitam.

Quinta ratio, quia eſt à materia libera. Cap. V.

QVatuor naturalium rerum cauſæ à Phyſicis numerantur, efficiens, finis, materia, forma. Efficiens hominis cauſa eſt natura uniuerſalis & homo: Finis humana felicitas: Materia, corpus: Forma eſt anima. Quotiens aliquid per ſe eſſe dicitur, eſſe intelligitur ſine cauſa. Quotiēs eſſe per aliud, eſſe per cauſam. Solus Deus ita per ſe exiſtit, ut per nullam ſit cauſam, quocirca omnino per ſe eſt, quia quatuor excludit à ſe genera cauſarum. Corpus naturale omnino per aliud eſt, quia quatuor ſimul includit. Infrà Deū nihil eſſe poteſt quod efficiente careat atq; fine. Quippe Deus unus effector eſt omnium, atq; finis, quare nihil præter Deū inuenietur, quod ita per ſe eſſe ſit dicandum ut efficientem cauſam finemq; non habeat. Non tamen omnia ſub Deo ita eſſe decet per aliud, ut ſint omnino per aliud. Nempe duo hæc, omnino per ſe, & omnino per aliud, interuallo à ſe inuicem diſtant longiſſimo, quare inter hęc aliquo utriſq; ſimiliore opus eſt medio. Cum enim omne agēs ex ſua agat natura, neceſſe eſt opus proximè ab ipſo factum, quia ſtatim ex agentis natura depromitur, illi quàm ſimillimum apparere. Ergo quod proximè, & principali (ut ita loquar) propoſito fit à Deo, Deo diſſimilimum non debet euadere. Sunt ergo inter Deum & corpus aliqua, quæ non omnino per aliud eſſe dicantur. Talis apparet qualitas, quæ non per quatuor, ut corpus cauſas ſit, ſed ex tribus ſolummodo pēdet cauſis. Corpus materiam habet & formam, ut ſui cauſas, efficientem etiam atq; finem, qualitas formā non habet, ut formalem cauſam. Ipſa enim forma quædam eſt. Forma uerò nulla, quantū eſt forma, formatur, efficitur tamē ab aliquo qualitas. & ad finem quendā ab agente dirigitur atq; etiā à materia pendet. Vt cauſa ſiquidem ex prægnante materiæ a uo talis fœtus in lucem educitur, & cum ipſa extenditur atq; diuiditur, quapropter qualitas gradu uno ſuperat corpus, quod aliquo modo per ſe dicitur, cum non formetur ab alio. At cur non etiā eſſentia tertia, quæ qualitate ſublimior eſt uno ſaltem gradu ſuperet qualitatem, ſicut qualitas uno ſuperat certè. Sed quomodo? Non eo quod eſſentia efficiente careat aut fine, cū hoc Deo ſoli conueniat. Non hoc etiam, quod eſſentia hæc formam ſui cauſam non habet, idem namq; poſſidet qualitas. Solum ex eo reſtat ut ſuperet, quòd a materia non dependet, quod minimè conuenit qualitati. Ita oportet à quatuor oppoſitis in quatuor oppoſita per tria & duo gradatim procedere, ut ſicut ſuper quatuor corporis cauſas in tres cauſas qualitatis aſcendimus, ita ſuper tres cauſas qualitatis in duas eſſentiæ tertiæ cauſas aſcendamus. Quapropter eſſentia hæc ſolum efficientem & finalem habebit cauſam, formam uerò & materiam non habebit. Deniq; angelus uno hanc eſſentiam ſuperat, quoniā angelus neq; à materia dependet, neq; ad materiam inclinatur, cum à Deo proximè occupetur. Eſſentia tertia licet à materia non dependet tamen à Deo facta longinquior, & propinqua materię, ad eam quodammodo inclinatur, ob quam inclinationem anima nuncupatur. Et licet inclinetur, non tamen ab ipſa dependet quod multis rationib. demonſtrauimus. Prima eſt, quàm aſſignauimus. Secunda eſt, quia ſi hęc eſſentia eſſet immerſa materiæ, nunquam emergeret in diuina, quæ ſunt à materia remotiſſima, atque ita non eſſet competens mundi nodus, quia non connecteret infima cum ſupremis. Tertia eſt quia cum moueatur primo, neceſſariè mouetur per ſe liberè in circuitum. Si per ſe mouetur, per ſe utiq; operatur. Si hoc eſt etiam per ſeipſam, nullis addicta corporibus. Si mouetur liberè, non eſt alligata materiæ. Si uoluitur in circuitum, in ſeipſam ſe recipit, relicta materia. Quarta eſt, quia ſi materiæ dominatur mouendo illam primùm, atque formando materiæ non miſcetur. Per hæc apparet eſſentiam illam, quæ eſt animæ ſedes, quàm etiam animarum pateram Plato nominat in Timæo, nullam habere originem à corporibus, atque etiam neque ex partibus quantitatis conſtitui. Par-

tui partes siquidem huiusmodi solis corporibus & qualitatibus insunt, non autem formis à corpore separatis. Non igitur ob id anima dissipabitur, quòd in partes aliquas dissoluatur. Sanè nullam habet distantiam partium, quoniam in corpore non diuiditur, neque ex eo deficiet unquam, quòd à suo aliquo sustētaculo deseratur, nullo quippe eget corporis fundamento essentia illa quę per naturam suam est domina corporum, neque etiam per hoc interibit, quod contrariæ atq; inter se pugnantes elementorum uires aliquando eam turbent, hę siquidem in materia pugnant. Anima uerò est à Deo super materiam, ut eam non attingat elemētorum procella, & iniquitas certantium qualitatum. Nunquam rursus ex eo inquinabitur, quod alienam aliquam & naturæ suæ aduersam quandoq; suscipiat qualitatem, quæ noxiam ipsi inferat passionem. Primum namq; subiectum passioni expositum, materia est, per quam & quantitas ipsi immersa, & qualitas quantitati cohærens, exponitur passioni. Quocirca essentia illa quæ est à materia separata, id est, potentia separabilis nullam habet in seipsa potentiam, per quam alienum quicquam & hostile suscipiat, unde passioni subijciatur.

Sexta ratio, quia est indiuidua. Cap. VI.

PRæterea cum indiuisibilis sit, diuisibiles & corporeas non suscipit qualitates. Non enim quod diuisibile est, tangit indiuisibile. Nam si indiuisibile tāgi ab eo quòd diuisibile est, dicatur, quæremus utrum res hæc diuisibilis puncto quodā sui ipsius tangat rem illam indiuisibilem, an parte quadam sui diuidua. Si primum admiseris, tunc punctum est duntaxat quod rem illam tangit, atq; ita non res hæc diuidua, sed indiuiduum aliquid tangit rem illā indiuisibilem. Sin autem dixeris quod parte quadam sui diuidua tangit, tunc ita ratiocinamur. Si res hæc diuidua tangit illam quam tu indiuiduam uocas, per partem sui aliquam diuisibilem, necesse est & illam per partem sui similiter diuisibilem tangi. Quomodo enim hæc illam tangit, nisi & illa tangatur? & quomodo per plures sui partes tangit hæc illam, nisi illa quoq; per partes sui ipsius tangatur? Siquidem quatenus hæc tangit, eatenus illa tangitur. Quapropter res illa quam tu indiuisibilem affirmabas, tunc primum esse cogitur diuisibilis, quando à re aliqua diuisibili tangi conceditur. Itaq; essentia illa animæ indiuidua nunquam tangitur ab aliqua diuidua qualitate. Non tāgitur inquam per rectam lineam, neq; etiam per reflexam. Non per rectam, quia ipsa anima qualitatem ex aduerso occurrentem non excipit. Non per reflexam quia cum à corpore sit exempta, feruentibus in corpore qualitatibus illarum impetu & furore non rapitur, ideoq; à nulla corrumpitur. An forte ab aliqua indiuisibili, quam facilè susceperit, corrumpetur? Minimè. Susceptio namq; indiuisibilium qualitatum perficit illud quod suscipit, non corrumpit. Quod patet per eas indiuisibiles rerum imagines, quæ ab aqua, speculis, anima, tum per sensum, tum per rationem suscipiuntur. Propriè uerò non alia ratione hæc res agit in illam, nisi ut hæc illi suam formam exhibeat. Siquidem omnia propter suæ naturæ propagationem ducuntur ad operandum. Nulla uerò res corporea potest aut nititur formam sui corporalem in animæ essentia generare, quæ ita est à materia segregata, ut in ea nullum habeant formæ corporales ingressum. Sed nunquid Deus uel Angelus formam nouam inducunt in animam, per quam anima perturbetur? Nequaquam, quia si illi aliquam formam creant per se subsistentem, illam seorsum creant ab anima, non ergo per illius creationem anima perturbatur. Sin autem uim aliquam infundunt in animam, uis huiusmodi benefica est, cum ab optimis causis uenerit animæ ipsius conseruatricibus, ergo per ipsam non interit anima, sed seruatur.

Septima ratio, quia esse suum habet in sua essentia.
Cap. VII.

ALiud essentiam uocamus, aliud esse. Essentiam quidem dicimus rationem rei, quæ definitione comprehenditur. Esse uerò actum ipsius essentiæ, & quandam eius in rerũ natura præsentiam. Exemplum accipe de Crinita, essentia Crinitæ est ratio hæc ipsius & definitio, utputa uapor siccus in aëre summo accensus ab igni perq; aërem ordine circuiens. Quæ quidem definitio hodie uera est, etiam si nusq; hodie Crinita effulgeat. Esse uerò crinitæ huiusmodi quiddam dicitur ut uidelicet talis illa natura Crinitæ, quæ per definitionem quotidie designatur, iam nunc alicubi luceat. Esse hoc absq; certo loco & tempore non fit. Non aliter enim fit illa essentia præsens, q̃ hîc uel ibi, hac hora uel illa. Igitur esse naturalium rerum certò loco eget & tempore, essentia ijs non indiget. Vera enim est crinitæ ratio illa, etiã si ad præsens crinita nusquam caleat. Imò si definitio illa certum includeret tempus & locum, putat hodie hîc, aut cras ibi, in eadem utiq; hora, eademq; aëris plaga, in qua una crinita existit, cunctę simul essent crinitæ. In singulis enim crinitis inest cõmunis crinitæ essentia & ratio eadẽ. Quòd si ratio hæc certo sit loco, temporiq; adstricta, ad eosdem terminos loci & temporis crinitæ omnes adstringerentur, quemadmodũ rationalis potentia cum in definitione hominis includatur, singulis hominibus conuenit. Essentia itaq; & esse naturalium rerum hoc inter se differunt, quod esse certo loco temporiq; adstringitur, essentia uerò quantum in se est, ad omne tempus fermè, omnemq; locum æquè se habet. Siquidem humanitas ipsa non minus seculis alijs quàm nostris, aut in Oriente minus, quàm Occidente potest consistere. Plato uerò & Socrates hoc aut illo, ut sint & uiuant, loco egent & tempore. In ipsa humanitate essentia designatur, in singulis istis hominibus esse cõspicitur. Igitur essentia à singulis temporis & loci limitibus est exclusa. Quapropter ad sui conseruationem per sui naturam, nullo indiget loco, neq; terminos habet temporis, quib. aliquando excedatur, quandoquidem ab huiusmodi terminis exempta. Vbiq; ergo uiget, & semper. Essentia igitur omnis secũdum seipsam dicitur immortalis. Talis autem est per naturam suam formæ cuiusq; essentia. Verùm cum omnium author formarum gignit essentias, atq; illas in esse producit, aliàs ad tale esse determinat ut existant in corpore, unde esse talis essentiæ siue formæ talis, ad corporales conditiones ab agente contrahitur. Quando esse ad corpus contrahitur, ijsdem quoq; essentia limitibus coarctat̃. Conditiones naturalium corporum sunt, ut locum impleant, & tempore moueant̃. idcirco forma illa quæ per se super certum tempus locumq; fuisset, tempus iam proprium subit & locum. Quia tempus subit, ideò incipit paulatim, mutatur. & desinit. Quia locum, ideò dum corpus ipsum in quo illa iacet, contrarias quotidie suscipit qualitates, illa quoq; qualitatũ huiusmodi tempestate turbatur, fitq; mortalis. Tales sunt formæ qualitatesq; corporum. Alias autem formarum essentias author ille ita inesse producit, ut ipsum suum esse non in alia quadam re aut materia sortiantur, sed in seipsis contineant. Tales sunt formæ omnes à materiæ commercio alienæ. Esse namq; suum in seipsis habent, non in materia. Quicquid autem ab aliquo capitur, pro captu eius quod capit, accipi solet, atq; ad eius trahi proprietatem. Essentia uerò quælibet per se immortalis est. Ergo esse quòd ab ipsa essentia capitur, quoniam à re immortali per modum capitur immortalem, efficitur immortale. Quapropter forma quę est à materiæ societate seiuncta, undiq; id est, tam secundum esse suum, quàm secũdum suam essentiam est immortalis. Talis est essentia tertia rationalium fons animarum.

Octaua ratio, quia esse proprium habet, & nunquam à sua forma discedit. *Cap.* VIII.

GEneratio & corruptio ita sibi inuicem opponuntur, ut ad cõtradictoria tendãt, & generatio uia quædam sit ad esse, corruptio uia sit ad nõ esse. Vnumquodq; aũt ex eo tendit ad esse, quod certã quandã accipit formã. Ad non esse uerò ex eo, quod formã suã amittere cogitur. In artibus nullũ opus tale est propter materiam, sed propter formam. Aeneus equus aut homo non propter æris materiam talis dicitur

dicitur, quippe cũ æs ad omnium animaliũ figuras suscipiendas æquè sit præparatũ, sed propter equi aut hominis formã quandã similitudinemq; ab artifice profectã. Hęc pars æris ęquus dicitur, illa homo. In natura similiter materia quidẽ nõ illud est per quod Plato est homo, aut ficus est arbor. Eadem quippe mũdi prima materia hominibus, brutis, arboribus est cõmunis, ac multa ante Platonem secula, multa etiã post Platonẽ, materia illa eadẽ extat, Plato uerò nequaquã. Igitur nõ propter materiam Plato humanã habet speciẽ, sed propter complexionem corporis talem, atq; animã, quæ formæ dicuntur. Similiter de alijs iudicandũ, ac summatim cõcludendũ, quodlibet à forma habere propriũ suum esse, naturam, & speciem ab alijs differentem. Quapropter quicquid esse desinit, ipsum esse suum amittit, ex eo quòd à forma propria separatur, sicut esse antea cœperat quando formam propriam fuerat consecutum. Ideò res ex materia formaq; composita, puta ignis ex mole sua & naturali caliditate cõpositus, interit quãdo à sua forma seiungitur. Potest autem frigus aquæ uel terræ se materiæ ignis insinuari, atq; inde naturalẽ caliditatem ignis formã expellere, qua expulsa, desinit esse ignis. Sic ignis iste ex materia & tali quadã caliditate compositus, esse amittit, quãdo suam amittit caliditatẽ, suam inquam substantialem formam cum eius proprietatibus, quam nunc (quoniam manifestum nomen habet) caliditatem disputandi causa nominamus, caliditas aũt ipsa quãdo esse suũ amittit cum sit forma, & à forma sit esse. Quando uidelicet ex materia illa depellitur. In rebus enim compositis naturaliter esse tribuitur toti, non partibus. Nempe esse ignis ipsius, cõpositi est propriè, nõ materię solius, neq; caloris. Nam cum calor in ignis generatione ab agente naturali ex materiæ semine eductus fuit, ea conditione fuit per omnem materiã ignis extensus, ut inde omnino pẽderet, neq; esse propriũ sibi calor haberet, sed per ipsum com nunc esse totius ignis, calor quoq; esse diceretur. Esse autem illud commune tunc cessat, quando duæ illæ partes à se inuicem disiunguntur. Quando esse commune cessat, perit & forma quæ per esse commune uigebat. Materia uerò non perit, quoniam subitò aliam suscipit formam, per quam existat, ita ut dum certum amittit calorem esse igneum amittat. Dum certam quandam frigiditatem accipit, uel humiditatem, esse capiat terreum aut equeum. Conclude, rem compositam, ut ignẽ & aquã, tunc interire, quando à sua forma seiungitur, formã uerò illam perdi quando à formantis lege discedit. Sol qui genuit ignem, ignis formator extitit. Is ea lege calorem ex fomite materiæ illius eduxit, ut in ea materia iacens sub esse compositi totius contineretur. Hanc legem transgreditur, quando ex illa abit materia. Abit, quando fugatur à frigore. Quod ergo neq; à sua forma, neq; à formãtis lege discedit, quonam pacto interit, cum esse cuiusq; à forma procedat, & formantis lege seruetur? Anima uerò propter tertiæ illius essentiæ proprietatem mera quædam forma est, non composita ex materia & forma, neq; recubans in materia. Ideò in seipsa permanens, quicquid in se est, nihil est aliud præter formam. Ipsa igitur sua essentia non formatur per aliud quicquam, sed suijpsius est forma, id est, ipsamet forma est. Nihil est autem quod per se à sua essentia separetur, quia nihil à seipso discedit. Omnia siquidem naturali instinctu nixuq; perpetuo seipsa seruant pro uiribus, sibiq; inhærent. Igitur anima si nunquam à se disiungitur & ipsa sui forma est, nunquam à sua forma disiungitur. Itaq; nunquam desinit esse, cum esse à forma semper hauriatur. Sua quidem sponte à se non separatur, ut diximus. Sed neq; etiam ab extrinseca uiolentia cogitur, ut à seipsa secedat, quoniam quicquid extrinsecus accipit, suo quodam accipit modo. Ipsa planè spiritalis est, atq; à loco & tempore absoluta, ergo spiritali modo & absolutè accipit omnia. Spiritalia uerò & absoluta quando ab aliquo capiuntur, nequaquam interimunt. Spiritalis namq; susceptio cum fit in corporibus, corpora ipsa licet sibi dissimilia non corrumpit, ut simulachrorũ susceptio in aqua & speculo. Multo ergo minus corrumpet rem spiritalem sibi persimilem. Præterea cum absolutum illud quod ab animæ essentia suscipi fingebatur, æternum sit, cur susceptaculum suum interimat? An ut ex illius materia seipsum alat? Non, cùm alimento non egeat illud quod est æternum. An ut seipsum propaget, generetq; ex illius materia sibi simile aliquid? nequaquam. Non enim eget propagatione, quod semper idem manet, neq; etiam potest ex re corruptibili perpetuam generare. Non ergo corrumpit quicquam, ut perpetuum aliquid sibi simile generet. Nullo itaq; modo potest quicquã animæ essentia capere

tia capere à quo perdatur. Meritò non potest capere omnino noxium quicquam, cum materia careat, quæ primum & proprium passionum talium dicitur receptaculum. Imò uerò si ista essentia sui ipsius est forma, inter eam & formam suam nihil unquam intercidet. Nam si quid medium aliquando inter ipsam & formam suam caderet, fieret profectò illud ipsius formæ propinquius, quàm ipsa eius essentia. Essentia uerò ipsa est ipsamet eius forma. Ita fieret ipsi aliquid propinquius, quam ipsa sibi, quod est omnium absurdissimum. Quapropter nihil se inter eam eiusúe formam inserit medium. Si ita est, illa à sui forma nullo interueniente disiungitur. Sed neq; etiam sponte seiungitur sua, quare nullo modo à seipsa suiq; forma discedit. Neq; etiam à formātis discedit lege. Ea siquidem lege creata est, ut in seipsa cōsisteret. Semper autem ita permanet. Ex eo enim statu à nullo deijcitur. Non à seipsa, nam res quæq; speciem & dignitatem suam pro uiribus sibi conseruat. Non à superioribus causis, quia illæ qua lege eam produxerunt, in eadem & continent. Non ab inferiorib. Superius enim ab inferiori non uincitur. Quãobrem anima, quia mera forma est, ideoq; neq; à sui forma, neq; à formantis lege discedit, permanet proculdubio immortalis.

Nona ratio, quia sibi per se conuenit esse. Cap. IX.

QVod alicui per se conuenit, nunquam separatur ab ipso. Rotūditas suapte natura circulo inest, atq; ideò nullus unq; sine rotunditate est circulus. Ligno autem quandoq; rotunditas inest, nō quia lignum est (omne enim lignum alioq; rotundum esset) sed quia ab artifice figuram accipit circularem, quam rotunditas comitatur, ideò tunc rotunditatem capere cogitur. Desinit aliquādo lignum esse rotundum, cum primum esse desinit circulare, deinde restat lignum, sed nō rotundum. Figura uerò circularis ita necessariò rotunda est, ut si desierit esse rotunda, esse etiam desinat circularis. Similiter calor igni per se cōuenit, humor aquæ, Soli lumē. Non aliter & formæ esse per se conuenit. Nam quicquid aliquid est in aliqua specie, id certè quod est à propria quadam forma sortitur ad talem speciem conducente. Quoniã igitur esse proprium cuiq; per formam propriam competit, sequitur ut esse cōmuniter & simpliciter per genus ipsum formæ conueniat. Vnde oportet ipsam formam fontem dici essendi, & per se esse. Quod si per aliud esse dicatur ab aliquo, interrogabimus utrū illud per quod forma dicitur esse, naturam formæ habeat, an materiæ non materiȩ, quia uidemus in compositis singulis esse cuiusq; proprium, non sequi materiam. Ergo neq; in hac ipsa forma per quam res compositæ sunt, illud per quod ipsa est, uim habet materiæ, ergo formæ. Ita quæstio redit in idem. Vtrum forma illa alia per quam forma est, per seipsam sit, an per aliud quippiam? Si per se, tunc constat formam fontem essendi dici debere. Sin per aliud, tunc quæremus ut antè, atq; in infinitum erit progressio. Quapropter formæ per se conuenit esse. At enim formarum conditor ad certum operis mundani finem integritatemq;, formas ea distinctione producit inesse, ut singulas naturaliter ad certum esse determinet, & alias quidem ad esse in corpore, alias ad esse in seipsis absque materia. Forma impressa materiæ, non propriè est, neque proprium habet esse, sed dicitur id, quo compositum ipsum est, & ipsa per commune esse totius existit. Si esse formæ per se congruit, hæc certè forma quæ est in corpore, quia & ipsa forma est, id habet, ut & ipsi esse per se conueniat. At quomodo, cum à materia pēdeat, & sub esse totius compositi contineatur? Attende, esse per se conuenit illi, id est, per se sequitur illã sequitur inquam per se, id est, secundum naturam suam. Quid enim aliud per se significat quàm per sui naturam? Natura sua talis est, qualē sibi suus opifex assignauit. Opifex autem statuit ut materiæ inhæreret. Hæc itaque natura, suæ est inhærere materiȩ. Per hanc naturam esse eam sequitur. Ergo esse eam sequitur per se eam inquam. materiæ inhærentem. ita prius quodammodo illi competit materiæ infigi quàm existere. Quare tamdiu existit, quamdiu hæret materiæ. Non hæret autem semper. quia materia omnibus parata formis, locum sæpe dat formis contrarijs priores formas inde pellentibus. Non ergo existit semper. Forma uerò illa quæ ita à conditore est ad esse determinata, ut in seipsa consistat seorsum à corpore, etiam quia forma est, habet illud, ut esse

sibi per se conueniat, per se, inquam per naturam suam. Natura ipsi assignata est sibimet ipsi hærere. Igitur esse suum eam sequitur quantum sibi hæret, id est, existere suum ea sequitur ex subiecto minimè pullulantem. Et quotiens dicis esse per se sequitur eam totiens dicis, esse eam sequitur sibijpsi hærentem. Nihil aũt à seipso discedit. Quid enim intercidit inter se & ipsum met, quod separet ipsum à semetipso? Si quatenus hæret sibi, eatenus est, quia hæret semper, est & semper. Talis quidem forma est anima. Est igitur immortalis. Sed potest aliquis huic rationi sic obijcere, quòd quemadmodum ignis per se calet, calet semper dum est, non tamen est semper ex quo etiam non calet absolutè semper, ita etiam animæ essentia quia propriè & uerè forma est in seipsa subsistens, ideò per se est, & quia per se est, ideò est & semper, scilicet dum est. Non tamen semper est. Ergo non est semper. Hæc obiectio duabus de causis ridicula iudicatur. Primò sibimetipsi repugnat, quando ita cõtexitur. Forma illa per se est, ergo semper est, dum scilicet est, non autem est semper. Quatuor enim hic orationes sunt, quarum secunda illa quæ dicit. Ergo semper est posteriori huic contradicit quæ infert. Non autem est semper. Deinde obiectio huiuimodi abundat superfluis, quando addit: dum scilicet est Istud siquidem, dum est, non potest dici aliud est, quàm primum illud ubi dicitur, semper est. Sic enim esset eadem in re geminum est, & geminum esse, neq; existeret res una quædã, sed duæ. Hinc sequitur ut illud est quod ponitur quando additur. Dum scilicet est, sit illud idem quod iam erat positum quando prius dicebatur. Est semper. Quæ sunt eadem, eadem sunt ratione tractanda. Idcirco si primum est, absolutè profertur, ita secundum est, absolutè proferri debet absq; illa dictione. Dum scilicet est. Ergo dici oportet. Est, semper est, est non autem addendum, dum scilicet est. Vel si addis illi primo est, illud postea, Dum scilicet est, adde & huic secundo est, quòd sequitur post, dum scilicet est. Rursus illud dum scilicet est, & huic tertio est, rursus, dum scilicet est, atq; ita in infinitum, neque usquam reperies primã essendi radicem per quàm competat illi rei quod sit, sitq; semper. Quòd autem radicem essendi nõ habet, nihil est omnino. Age iam siste pedem. Forma illa separata, qualis est anima, per se est, ergo est semper. Quin etiam si idem prorsus existeret esse atq; calere, quando ita componis. Ignis quia per se calet, calet semper, adderes protinus: Calere & esse idem est, ergo est, & semper. Nunc autem non potes eo modo concludere, quia non idem est esse, atq; calere alioqui quodcunq; sunt, calerent, & quicquid calere desinit, desineret esse quod nõ accidit. Itaq; ignis semper dum est, calet, quia prius quodammodo est, & postea calet. Et quia esse est ante calere, & aliud quàm calere, ideò per aliquod medium uidetur calor essentiæ ignis inesse, ita ut primò ponatur ignis essentia, secundò eius esse, tertiò loco calere. Imò uerò essentia ignis sortitur esse per id quòd hæret materiæ. Prius enim quodammodo latet in materiæ sinu, quàm edatur in lucem. Et sicut latuit antequam existeret, sic etiam hæret postea, ut non cesset existere. Sortitur quoq; calere per id quod possidet esse. Quapropter calere desinit, quando desinit esse, desinit esse, quando desinit inhærere. Sed animæ essentia quoniam est forma soluta, esse sortitur per semetipsam, & in ea ipsum esse, est primus & proprius actus essentiæ nec ullum uinculum est per quod esse cum essentia connectatur, quo soluto accidat dissolutio. Ac licet tam calere quam esse per aliquam conditionem conueniat ignis essentiæ, animæ tamen essentiæ non conuenit esse per conditionem ullam, sed absolutè. Idcirco licet ignis cum certa quadam conditione sit & caleat semper, anima tamen semper est absolutè.

Decima ratio, quia per se, refertur ad Deum. *Cap.* X.

Siqua tamen uideatur esse conditio cuius uirtute anima sit semper, ea non est per respectũ aliquem ad corpora quorum adiumento non eget, sed respectu ad causam primã, unde descendit. Sed & respectus huiusmodi quoniã per ipsammet animæ naturã completur, nihil prohibet quin anima per se & absolutè, & absq; conditione semper. Quod quidẽ hac ratione inuestigabimus, quoniã à prima rerũ causa cuncta dependent, eatenus singula in suo esse permanent, quatenus ad primam causam referuntur. Respiciunt autem illam ut aliquam ipsius similitudinem gerunt. Causa illa actus

illa actus purissimus est, ab omni materiæ proprietate alienissimus. Huic actui res inferiores non ex sua materia, sed ex forma potius (quæ actus quidam existit) similes iudicantur. Quo fit, ut per formam suam omnia primã respiciant causam. Quare quæcunque ex materia & forma composita sunt, ut elementa, & mixta non per se, neque per totam sui naturam, sed per partem illam sui duntaxat quæ forma dicitur, causam primam respiciunt. Argumentare hunc in modum. Vt ad primum principium referuntur, ita sunt, referuntur autem per aliud, ergo per aliud sunt. Quæ sunt per aliud, stabilia non sunt, in seipsis enim relicta, in nihilum euanescunt. In se ergo sunt nihil, quæ sunt per aliud quicquid existunt. Talia profectò sunt naturalia corpora. Corporales uerò formæ quales? Certè similes. Forma enim corporibus insita, excellentiam quidem amisit suam, & corporalis prorsus euasit, siquidem omnes conditiones corporis iam subiuit. Conditiones corporis duæ sunt, secundum locum extensio, & secundum tempus mutatio. Forma uerò immersa corporibus, cum latitudine corporis dilatatur, & mutatur corpore permutato. Quoniam igitur facta est penitus corporalis pristina excellentia destituta, per se quidem minimè est, ut diximus aliàs & esse nullum habet proprium, sed ita cum materia copulatur, ut unum sit esse totius. Si ergo per se non est, per se certè non agit. Ideò si referatur ad primam causam, per aliud aliquid referetur, per illud uidelicet, per quod est. Est autem per formam aliam sublimiorem, à materia liberam, à qua etiam pendet in materiam continuè, quemadmodum à uultu hominis imago in speculum, per quã ad primam causam assiduè quoque refertur. Si ergo omnino per aliud est forma corporea, cum etiam ad primum principium per aliud referatur, quidnam est illud per quod tam corpus naturale quàm eius forma refertur ad primum? Sanè est essentia illa tertia, quàm supra corporum qualitates iam pridem locauimus. Essentia uerò huiusmodi eodẽ modo ad Deũ refert corporum qualitates, quo eas efficit in materia. Efficit autem operatione sua, operatio sua est mobilis. Per agitationem igitur generat, per agitationem & refert. Itaque refert mirabiliter. Hinc sequit, ut naturalia corpora, eorumque formæ, quia per aliud perque motum referuntur in Deum, neque per se sint, neque stabilia, sed uacillent prorsus, & pereant. Essentia uerò tertia quia supra ipsius est forma, imò ipsamet forma est, & forma à materia libera, idcirco per se refertur in Deum. Vt refertur, ita est. Ergo est etiam per seipsam. Refertur autem per essentiam suam, illa stabilis est. Quapropter ad stabilem Deum, per stabilem sui ipsius essentiã relata, stabilis permanet. Nempe essentia hæc relationis suæ causa est, ratio perfectionis. Seipsam uerò nunquam deserit, nunquam ergo desinit seipsam referre, nunquam seipsam perficere referendo. Deus quidem semper exuberat, illa semper haurit. Igitur tum ex parte hausti, tum haurientis, semper quidem esse ipsum bibit, ac permanet immortalis.

Vndecima ratio, quia non componitur ex aliqua potentia in quam possit resolui. Cap. XI.

Sicut generatio fit per coniunctionem formæ cum materia, ita per separationem formæ à materia fit corruptio. Vbi non est harũ rerum coniunctio, non accidit separatio. Talis aũt compositio non est in anima. Sed rationem hanc latius prosequamur. In corruptione cuiusque rei perditur ipse rei actus, sed post illum superest aliquid quod suberat illi actui, ueluti potentia aliqua susceptiua, ne fiat corruptio in nihilum, sicut non fit ex nihilo generatio. Res quidem ex forma materiaque cõposita, resoluitur in materiam. Forma quoque illa quæ ex materiæ fomite educta fuerat, reducitur in materiæ fomitẽ. In anima uerò actus ipsius est ipsum suum esse. Essentia uerò & substantia eius est illa ipsa potẽtia, quæ essendi actui subest. Non enim est in formis absolutis fermè alia compositio, quàm ex essentia atque esse, aut similis. Essentia locum materiæ & potentiæ tenet, esse uerò locum formæ & actus. Si corrumpitur anima, perditur eius esse omnino. Sed nunquid etiam essentia? nequaquam. Nulla enim res in nihil resoluitur, quia res quæ usque adeò est simplex, ut non aliter resolui possit, quàm in nihilũ, etiam talis est, ut sit à Deo facta per creationem ex nihilo. Quæ autem talis est, soli authori suo subest Deo. Dei uerò influxus uitalis atque beneficus nihil interimit. Itaque si anima destruitur,

struitur, licet amittat esse eius, tamen essentia remanet. Quod etiam inde constat, quòd quantò nobilior res est, tantò nobiliorem habet materiam, nobiliorem & formam. Animæ sunt admodum præstantiores corporibus. Igitur sub illarum esse tanquam sub forma & actu latet materia quædam & potentia, si qua latet, præstantior quàm sub forma, & sub esse corporis cuiuscunque. Quod autem tenet in animabus primæ materiæ potentiæque locum, ipsa earum essentia est. Itaque essentia illarum eminentior est, quàm materia corporum. Materia corporum incorruptibilis est, ergo quid mirum si esse potest incorruptibilis illa? Quo fit ut si quando anima esse suum fingatur amittere, supersit necessariò adhuc essentia atque substantia. Hæc si superest, est certe. Si est adhuc, esse nondum est amissum. Ita anima si corrumpi dicatur, etiam post corruptionem necessariò superest. Imò etiam uiuit. Esse namque animæ nihil aliud est quàm uiuere. Sed ne quis dicat ipsum animæ esse resolui in essentiam, atque essentiam ulterius non existere, quia sit absque actu, quamuis potentia forte supersit alicubi, meminisse oportet essentiam illam nõ posse in materiam potentiamúe materię redigi, quia neque ex materia constat tanquam parte sui, neque ex materiæ potentia pullulat. Rursus non posse resolui in potentiã causæ alicuius agentis, nisi forte in Dei uirtutem, qui solus animam procreauit. Non autem ob id moritur animus, quod in primã uitam resoluitur. Moreretur autem, si reductus in Deum desineret esse animus. Atqui sicut figura ceræ à sigillo impressa, quando sigillo penitus adæquatur, non destruitur, sed in speciem suam redintegratur, sic essentia animi si quando ideæ per quam Deus eam in certa essendi specie disposuerat, admouetur, in esse pristino confirmatur. Maximè enim sequens actus roboratur à primo. Nã quomodo Deus esse potest terminus in quem corruptio tendat, cum sit efficiens terminus, unde & à quo omnis creatio generatioque deducitur? aut quo pacto Deus qui actus est purus, nascente anima ad animæ ipsius compositionem concurrit? Ita, ut quemadmodum ex materiæ potentia & actu potentiæ addito, forma fit corporalis, & in eam potẽtiam denique actus formæ resoluitur, sic ex Dei potentia quadam & adiecto quodam actu, fiat animus, qui tãdem in Dei potentiam quasi materiam resoluatur. Non enim gerit unquam materiæ uicem, qui primus est actus. Asseret aliquis essentiam animę, neque in materiam, neque in Deum resolui, sed ipsam se statim in se recipere, esse priore sublato. Verùm sicut materia corporalis absque actu corporali esse nequit, ita neque spiritalis seorsum à spiritali. Quapropter essentia quæ est materia spiritalium, & ad esse spiritale quasi actũ aliquem comparatur, nunquam segregatur ab esse, ab esse inquam spiritali. Nisi forte quis dicat essentiam animæ, dum esse aliud exuit, aliud indui, ac tales in esse spiritali uices hanc essentiam uariare, quales in formis suis materia uariat. Absurdum id quidem dictu, tum quia essentia spiritalium stabilior est, quàm materia corporalium, tum quia essentia animæ cum propria ipsius animæ ratio sit, non esse aliud omnino & aliud respicit pariter, sed esse solummodo animale, secundum certam uidelicet animæ speciem. Materia quidem communis absque hoc actu uel illo esse potest, materia uerò propria absque proprio actu nequaquam. Quapropter essentia animæ, quæ in tali specie animarum est, nunque actum speciei alterius animarum suscipiet, neque migrabit rursus essentia in eadẽ specie de animo hoc in illum, ne mobilis æquè sit ac materia corporalium. Imò si materia cœli eadem forma contenta est semper, ut placet quamplurimis, quid mirum materiam animi spiritalem eodem essendi actu semper esse contentam? Ea essentia uita est, hoc esse uiuere. Semper itaque uiuit.

Duodecima ratio, quia non habet in se potentiam ad non esse. Cap. XII.

NVlla res corrumpitur unquam nisi habeat in se potentiam ad nõ esse. Si enim nequiret non esse, nunquam esse desineret. Anima nullam habet talem potentiam, quoniam anima nihil aliud est apud Platonicos, nisi forma simplex per se subsistens, in essentia quidẽ sua perfecta & integra, ad speciẽ quoque animalis efficiendã conducens. Actus quidem existẽdi ibi est, in ipsa scilicet forma integra & perfecta. Siquidem per formę integritatem est unumquodque. Igitur propriũ subiectum ipsius esse ibi, est sua forma atque essentia. Vbi aũt erit potentia ad nõ esse? quod est ipsius

esse oppositum? Nunquid in ipso esse? At quomodo unum repugnās uim habet ad repugnās alterā capiendum? An in ipsa essentia? Neq; hic quidem. Nam si essentia ex eo quod simplex & integra forma est propriū est ipsius esse subiectū, quomodo habet potentiā ad non esse, quod dicitur esse ipsius oppositū? Quo enim pacto propria substantia ignis, quæ proprium caloris talis subiectum est, habet ad frigus suscipiendum potentiam aliquam? per quam & frigus accipiat & maneat ignis? At qui in ijs ipsis substantijs corporalibus mortalibusq; non est potentia ad non esse, quantū sunt in specie sua completæ substantiæ, formaq; præditæ (secundū hoc enim existunt). Sed quantum illis subest materia prima, quæ nunquā sub tali aliqua forma quiescit. Hæc uerò abest ab anima. Nusquam igitur potentia ad non esse in anima reperitur. Est igitur immortalis. Sed hāc rationem planius exponamus. In rebus ijs quæ ex forma & materia componuntur, id accidit, ut materia opus ipsum quodāmodo antecedat. Quis enim dubitet quin materia prius quodammodo sit quam formetur? Accipio materiam hanc operi faciundo quodammodo præcedentem, atq; interrogo, utrū opus illud ex natura huius materiæ fore necessariū sit? an impossibile? an forte possibile? Non necessarium, quia sic materiæ uis statim per seipsam operi necessitatem daret, neq; præstantiore aliquo egeret formante, nunc uerò indiget, quia quod est informe, formare se nequit. Igitur quantū ad materiā attinet, futurum opus non est necessarium. Nunquid impossibile? Neq; hoc quidē. Sic enim esset materia adeò ad opus illud inepta, ut nunquam ad illius formam atq; effectū perduceretur. Si quantum ad materiam spectat, opus agendū neq; necessariū est, neque etiam impossibile, restat ut sit possibile. Hoc enim inter duo illa est medium, possibile, inquam, esse, atq; non esse. Nam si ex natura materię foret possibile esse solum, foret absque dubio necessarium. Sin ex natura eiusdem foret solum possibile non esse, foret & impossibile. Quapropter cum ex natura materiæ opus ipsum possibile sit esse pariter & non esse constat, quod in ipsa materia quātum ad faciendū opus est potentia ad esse pariter atq; non esse. Cū uerò simplex materia sit, ex naturis pluribus non cōposita eadem natura materiæ est potentia ad esse atq; non esse, quoniam est indifferēs ad utrūq;, neq; ex se ad alterutrum terminatur. Superiori ergo agente indiget, quod eam formando ad esse determinet. Accipit ab illo formā leonis, unde fit leo, & materia ista leonis, quæ antè habebat in se potentiam ad esse leonem, atq; non esse, tā nunc ad esse leonem determinatur. Sed nunquid adhuc restat in materia prima eadem illa indifferens ad utrunq; potentia? Si non restaret, cessaret protinus natura materiæ, neq; quicquam ex materia fieret & constaret, si statim cum fit aliquid, materia prima natura priuatur sua peritq;. Ergo cum restet leone iam genito, potentia eadem illa secundum speciem in materia non propinqua leoni, secundaq;, sed prima potentia, inquam, ad esse pariter, atq; non esse. Id accidit, ut quemadmodum per illam potentiam esse leo quandoq; cœpit, cum prius nō fuisset, ita per eandem esse quandoq; desinat, postquā fuit. Quoniam potentia ad extremum utrunq; indifferens, uel ad neutrum uertitur, uel æquè atq; uicissim uertitur ad utrunque, & sicut ad esse ex non esse conuersa est, ita uicissim ab esse uertitur in non esse. Atq; hinc sequitur rerum corruptio corporalium. Verùm rationalis anima cum sit forma simplex, unde motus exoritur in compositis, nō potest ex aliqua materia præcedente & subsequente forma facta fuisse, & cum sit forma in se subsistens, non innixa materiæ, quia & supra & infra materiam progreditur iudicando, nō est composita ex aliqua potentia materiæ, uelut animæ inchoatione, & actu potētiæ addito, uelut ipsius animę perfectione? Neq; igitur ex materia constat, neq; extat. Si talis est, ex nihilo processit in lucem. Eius ergo solus Deus author, ut aliàs ostendemus. Atqui hæc nisi potuisset fieri, nunquam profectò facta fuisset. Quapropter præcessit animam nostram nascendi potentia. Vbi nam erat illa potentia? Non in anima, quæ nondum erat. Non in parte animæ, quæ est simplex, & tota simul efficitur, non per partes. Non in materia aliqua, quoniam anima à materia non dependet. Non in nihilo, non enim potentia ipsa essendi fundatur in nihilo. Nam quo pacto alterum oppositū sit oppositi & cōtradictorij alterius fundamentum? Esse uerò & non esse contradictoria sunt. Restat ut illa potentia in solo animæ authore fundetur Deo. Igitur potentia essendi per quam anima ad esse producitur, ipse solus immortalis stabilisq; est Deus. Pontentiæ uerò secundum congruentiam

respondet actus. Actus ergo illi potentiæ diuinæ respondens est stabilis per essentiam. Talis actus est anima. Et quemadmodum in Deo eadem potentia est, per quam & Deus potest facere animam, & anima fieri, sic in anima idẽ actus est, id est, nixus idem, per quem & anima subsistit in natura sua, & Deus eam sistit in ipsa. Quo fit, ut non minori desiderio Deus animã in natura animæ sistat, quàm substat anima in eadem. Quæ cum soli subijciatur Deo, si perimenda est ab aliquo, ab illo est perimenda: Ab illo uerò non potest. Quomodo enim causa alicuius effectrix & conseruatrix, erit quoq; corruptrix eiusdem? Aut quo pacto ipsum bonum cuiquam perniciosum est? Aut prima uita & infinita uita est alicui mortis origo? Dicet aliquis: Non perimit Deus animam, uim nouam aliquam inferendo, sed uim antè illi tributam auferendo, id est, subtrahendo influxum suum, per quem anima uixerat, sicut qui intuitu imaginem suam creat in speculo, subtrahendo, uultum desinit imaginem procreare. Sed contingere hoc ibi non potest, paulò antè ostendimus. Rursus, si Deus nunc infundit animæ uitam, postea non infundit, mutatio ibi prouenit ab infundendo in non infundendum. Quæro, utrum anima desinat haurire uitam, an Deus infundere? Non desinit anima haurire, quippe infusio uitæ in essentiam animæ fit, quoniam uita est primus actus essentiæ, cum primum accepit esse. Animę essentia est immobilis, quoniam à stabili Deo sine medio pendet, quia stando & quiescendo perficitur: turbatur motu, attingit stabilia, regit caduca, sistit mobilia, colligit dissipata, conciliat repugnantia. Nec est in ea potentia illa ad esse pariter atq; non esse, qualis est in corporibus, quæ est totius mutationis initium. Non igitur cessat animæ essentia unquam uitæ actum accipere, non cessat Deus eundem infundere. Solis namq; illis significauit Deus se uim suam aliquando infundere cessaturum, quibus ab origine inseruit procliuitatem illam ad non essendum. Præterea Deus naturę institutor, nunquam rei quicquam subtrahit, quod rei illius est proprium. Propria animæ uita est, uita inquam perpetua, quia quãtum rationalis est, etiam absq; disciplina & usu per solam eius naturę uirtutem quotidie in se parit species absolutas, per quas proximè ad æternas itur ideas. Si naturale est animo rationali ascendere ad ideas, naturale est ipsi quiescere in ideis, ut sicut naturaliter illis uixit, ita naturaliter uiuat in illis, & qui operabatur secundum naturam assiduè ad perpetua, operetur quandoq; secundum naturam perpetuo in perpetuis. Et quia idea quęq; æterna uita est, qui secundum naturam suam ideam per ideæ modum potest consequi, potest etiam per modum æternum uitam consequi sempiternam.

Decimatertia ratio. Quia esse à Deo accipit sine medio. Cap. XIII.

QVanquam Plotinus & Proculus alijq; nõnulli Platonicorum animam fieri arbitrantur ab angelo, tamẽ Dionysium Areopagitam, Origenem & Aurelium Augustinum Platonicos excellentissimos sequor libentius, qui animam putant à Deo unico procreari. Quod equidem hac ratione demonstrari posse cõfido. Anima est forma ita simplex, atq; ita libera, ut neq; ex pluribus particulis cõponatur, neq; materiæ uisceribus eruatur. Quãdo igitur fit, non potest ex rebus ullis prius existentibus generari. Non enim ex rebus diuersis procul antè positis, deinde coactis in unum conficitur, cum careat partibus. Neq; ex materiæ fomite prius informi, deinde formato, cum sit supra materiam. Igitur fit ex nihilo. Ex nihilo autem aliquid facere, Dei solius est proprium. Nam ex ordine operum ordo causarum inuestigatur, causis enim effectus accommodatur. Quare oportet effectus proprios in proprias causas reducamus, atq; id quod cõmune in omnibus effectibus proprijs reperitur, in communẽ omniũ causam referamus. Ita cum omnibus in rebus pręter proprias singularum conditiones ipsum esse commune cunctis inueniatur, singularum conditionũ & qualitatum causas singulas afferre debemus, ipsius autem esse, quod unum omnibus est cõmune, unam causam, omnibusq; communem. Omnibus communis causa unus ipse est Deus. Igitur essendi re uera Deus est causa, essendi uerò hoc aut illud, hoc modo uel illo, aliæ quædam præter Deũ sunt causæ. Ita, ut sis à Deo solo habes, ut sis homo, etiã ab homine, ut calidus sis, ab igne. Deus operibus esse dabit, aliæ causæ inter se diuersæ, di-

uersos essendi modos, & eos quidem uirtute Dei. Esse quidem illud quod post nihilum sequitur, esse dicitur absolutum, statim enim post nihil sequitur esse simpliciter. Post esse simpliciter, sequitur esse hoc aut illud, aut tale esse uel tale, puta hominem esse uel equū, album esse uel nigrum: non enim potest quicquam fieri hoc & illud & tale, nisi sit prius quod hoc & illud & tale fiat. Quapropter esse tale & hoc & illud, haud euestigio post nihilum sequitur, sed post esse ipsum simplex & absolutum. Cùm igitur Dei proprium sit esse ipsum commune & absolutum cunctis tribuere, id uerò esse ante omnes essendi modos sequatur post nihilum, solius Dei officium erit aliquid ex nihilo in esse producere. Vt primum quod datur omnibus, ipsum scilicet esse, à prima sit causa, à sequentibus causis munera secunda uel tertia. Profectò quod naturæ alicuius est particeps, non potest eam naturam producere absolutam, quia cum id quod est tale aliquid secundū participationem, necessariò sequatur id quod est absolutè tale, imò etiam sit per illud, quicquid ipsum est, si hoc illud gigneret, certè quod est posterius, rem seipso priorem, atq; etiam sui ipsius causam gigneret, ubi gigneret & seipsum. Igitur Ariston, quia non absolutus homo fuit, sed hic homo in tali materia cōstitutus, humanitatē ipsam non genuit absolutam, sed hominem hunc, Platonem scilicet, & in materia tali. Quoniā uerò quantum pertinet ad essendi naturam, quicquid sub Deo est, esse ipsius est particeps, & esse non habet simpliciter, sed tale esse uel tale, in quadam essentia specieq; determinatum, sequitur ut res nulla subiecta Deo, ipsum esse producat, sed talem quendam essendi modum tali cuidam materiæ tribuit. Quo fit, ut ad opus suum priori semper egeat fundamento. Præterea tàm ars quàm natura quicquid agit, ex potentia quadam producit actum. Sculptor ex lapide ita præparato ad statuam, ut quodammodo habeat statuam in potentia, statuā actu fabricat, homo ex semine in cuius uirtute homo est, generat hominem. Materia illa ex qua ars & natura aliquid faciunt, interdum obediens multum & apta ad opus existit, interdum ineptior, ita ut materiæ potentia aliàs minus, aliàs magis distet ab actu operis fabricandi. Parum distat aëris potentia ab ignis effectu, longè uerò ab hoc aquæ potentia. Facilè itaq; est ex aëre, difficile ex aqua ignem accendere. Vnde apparet tantò potentiorem esse oportere eum qui agit, quantò longius interuallum est inter potentiam illam & actum à qua in quem opus suum est deducturus. Distantia uerò inter nihil & esse est infinita, tum quia in nihilo nulla est proportio ad esse, tum quia nulla distantia maior hac esse aut excogitari potest.

Distantiam uerò proportione & fine carentem sola illa uis potest transcendere, quæ nullam habet ad aliàs uires proportionem, nec habet finem. Virtus huiusmodi solus est Deus: omnia enim alia à Dei potentia exceduntur. Solus itaq; Deus aliquid ex nihilo in esse producit. Præterea res omnis præter ipsum Deum creatura dicitur à Theologis, & ex quatuor quibusdam componitur necessariò.

Ideò Pythagorici non solum in corporibus, uerumetiam in spiritibus quodammodo ponunt quatuor elementa, quia utraq; constant ex essentia, esse, uirtute, & actione. Nēpe aliud in eis essentia est, aliud esse. Est enim esse, actus essentiæ. Quòd si præter hunc actū non esset illic essentia cui talis actus hæreret, esset actus purus & infinitus, quia non circumscriptus ab ullo. Hic autem solus est Deus. Rursus esse ipsum ab omni esset participatione alterius absolutum.

Omne uerò tale unicum est in natura. Soli igitur Deo conuenit. Meritò autem creatura non est ipsum esse suum, quia ipse suus actus esse, nequit, cum habeat in se potentię passiuæ nonnihil immixtum, quia subest Deo, potentia uerò opponitur actui. Quoniam uerò operatio differt ab essentia magis quàm esse ipsum, prius enim est essentia quàm operetur, ideò ubi est essentiæ & ipsius esse distinctio, multò magis est distincta operatio ab essentia. Operatio quidem ita est uirtutis essentialis actus, sicut esse est actus essentiæ. Quia uerò creata essentia non est suus actus, ideò nec est operatio sua, alioquin operatio talis esset per se subsistens ab omni participantis limite penitus absoluta. Quod tale est, unicum diximus, & infinitū existere. Sed nunquid operatio differt ab esse, sicut ab essentia differre monstratur? Proculdubio. Duplex enim est operatio, una fluit extra operantē, ut calefactio, altera manet intus, ut cognitio & uolūtas. Quę effluit sine cōtrouersia distat ab esse, quod à re ipsa non effluit, quæ manet, ob id etiā discrepat,

quia

quia esse creaturæ certa quadam rerum specie clauditur. Operatio talis per genera multa uagatur. Imò uerò intelligentia ipsa atq; uoluntas per infinita. Illius enim obiectum est ipsum uerum, huius ipsum bonum. Verùm autem & bonum saltem tàm late patent, quàm ipsum quod ens uocatur. Operatio uerò ab obiecto trahit speciem, ergo operatio talis omnibus rerum omnium speciebus induitur. Sed num differt operatio à uirtute & uirtus ab essentia atq; esse? Certè. Primò enim, quia actus potentiæ semper opponitur, operatio quæ est actus, à uirtute discrepat & essentia, quæ potentiæ quædā sunt, & uirtus ab esse, quod est actus, & ab essentia, quia potentiæ per suos actus distinguuntur, cum propria potentia proprium respiciat actū. Essentiæ actus est esse, uirtutis actus est operatio. Igitur tanto inter se distant essentia atq; uirtus, quantò esse distat & operatio. Quorsum hæc tam multa? ut intelligas operationem cuiuslibet creaturæ uirtuti hærere, uirtutum & esse essentiæ, ac nullam creaturam per substātiam proximè operari, sed per uirtutem operatricem, quæ est qualitas siue accidens, cum à substantia undique distinguatur. Quotiens ergo aliquid operatur, qualitates quasdam proximè generat, & esse dat quale habet ipsa, id est, inhærens alteri semper. Talia uerò præcedente indigent fundamento. Quæ fundamento indigent, ex nihilo non creantur. Ergo nulla creatura creat aliquid, nec iniuria. Operatio enim eius & uirtus quia hærent alteri, & quicquid hæret, non restat liberum atq; integrum, sed pro facultate suscipientis accipitur, subiecti sui limitibus finiuntur. Creatio uerò operatricem uirtutem exigit infinitā. Itaq; anima à solo creatur Deo. Sed forsitan putabit quispiam animā ita à Deo fieri, ut per angelum tanquam medium efficiatur, atq; Deus in ea creatione sit opifex, angelus instrumentū. Quæ quidem opinio ideo uidetur absurda, quoniam instrumentum hanc habet naturam, ut ipsum ab alio motum moueat aliud, afficiat subiectum aliquod, formamq; principalis agentis traducat subiectum per temporis interuallum. Creatio autem neq; subiectum exigit, neq; fit motu uel tempore. Rursus, si creationis opus uirtutem requirit immensam, quia absurdius, quam ad id exequendum, uirtutem ipsam quæ in Deo immēsa est, prius in angelo, cuius natura terminata est, terminari, deinde opus illud quod ad immensam uirtutem spectat, peragere? Ex suprà dictis concluditur, animam à Deo summo sine medio procreari.

Cur non perfectione pares inter se sunt angelus atq; anima, cum utraq; à Deo absq; medio pēdeant? Quia sub alia idea & ratione Deus angelum producit, sub alia animā. Illum sub altiori idea, istam sub inferiori, quemadmodum ab eodem pictore homo & equus picti non æquè sunt pulchri. Pulchrior enim hominis figura, quàm equi, quia pictor ad pulchrius suæ mentis exemplar, hominis picturam expressit, quàm equi. Sed finem iam sic rationi huic imponamus. Si animæ essentia proximè à Deo fit, nihil inter eā & Deum ipsius conseruatorem intercidit medium, quod ipsam à conseruante disiungat. Ac si solo Deo eget ut fiat, solo etiam eget ut maneat. Et quia Deus per eandē uim seruat creata, per quā creauit, ideò sicut ex infinita Dei bonitate anima ex nihilo ad esse processit, ita per eandem in esse permanet procul à nihilo, ut uita Deo proxima, diuinæ uitæ simillima sit. Quod ita demum erit, si anima aut principio & fine caruerit, sicut Deus, aut si habuerit principium, finem saltem nullum sit habitura. Timæi Platonisq; sententia est, Deum mundi opificem per ideas, id est, exemplares absolutasq; rationes sua opera procreare, proinde quicquid per talem, aut talē proximè creatur ideam, semper tale perseuerare, quod uerò deinceps, non necessariò semper, sed aliquando tale. Oportere enim effectum proximum causæ prodire simillimū, remotiorem uerò minus similem, atq; deinceps dissimiliorē semper euadere, adeò ut idea sit uirtus & in seipsa simul, & sempiterna, uirtus uerò quæ inde fit proximè, non in se, imò in aliquo sit, sed semper. Quæ autem sit deinceps, neq; in se, neq; semper per naturam suam, uel eadem, uel similis perseueret. Cùm igitur rationalis quidem anima per ideam uitæ absq; medio fiat, tali quadam proximæ originis potestate forma est semper uiuens. Irrationalis autem cum inde per rationalem proficiscatur, secundum se aliquando uiuens. Quod enim ab idea sola creatur actione, actione fit penitus stabili, stabilemq; inde habet essentiā. Quod autem ab idea per animā quasi mediam nascitur, quoniam actione mutabili gignitur, mobilem, secundum se inde naturam ducere cogitur. Secundum se inquam, quia uitam ab

anima æthereo impressam uehiculo tanquam speculo sempiterno, existimāt semper immortalem animam comitari. impressam uerò uitam composito corpori & caduco, non semper. Nempe arbitrantur animæ substantia semper uiuente æthereum corpus sibi proximum perpetuo animari, elementale uerò corpus ab ea per illud aliquando uitam accipere. Sed de his aliàs.

Decimaquarta ratio, quia est per se uita. Cap. XIIII.

ANima est essentia, est & uita. Superioribus rationibus ostendimus eam esse immortalem, quia sit essentia per se existens, in præsentia uerò eiusdem immortalitatem ostendimus, quia sit uita per se uiuens. Porrò anima ex ipsa sui essentia uita est, quia totum quod est in ea, est uita. Siquid enim esset in ea quod uita non esset, illud quidem non pars esset animæ, & totum ipsum animatum quiddam potius, quàm anima diceretur. Fateamur igitur totam animæ essentiam esse uitam. Si tota est uita, per se certè secundum formam uita dicenda est. Nam quod per aliud uiuit, ipsum per se non uiuens, ex duabus componitur partibus, ex natura, inquā, sui propria secundum se non uiua, atq; ex uita illa aliunde accepta. Ita conclude. Si res illa quæ per aliud uiuit, non tota uita est, sequitur ut res quæ tota est uita, per se uiuat. Ergo anima quæ tota est uita, per se uiuit, præsertim cum per se moueatur. Si ita est, per se est uita. Est igitur animę essentia uita. Cuius rei signum est, quod cuicunq; aduenit, ei præstat uitam, quasi per se sit hoc ipsum quod tribuit alteri. Vnde abeunte illa definit corpus, uiuere, ac dum adest corpori, nullum momentum cessat uitæ opera exercere, corpus uiuificādo. Quare perennis animæ actum, uiuificatio est. Perennis actio, propria est rei actio. Propria igitur est animæ actio uiuificare. Viuificare autem, uitæ ipsius est proprium, sicut caloris est calefacere. Igitur essentia animæ uita est. Accipe rursus aliam coniecturam, quod parato corpore, anima statim illud uiuificat. Aut ergo suo esse dat uitā, aut appetitu, aut cognitione siue consilio. Si anima cognitione & consilio corpus uiuificaret, scirent omnes quid quodlibet momento gignat & alat in uisceribus anima, qualisq; sit interni operis dispositio, & nisi cognoscerent, ista non fierent. Sed nunquid appetitu? Neq; hoc quidem, alioqui quandiu uellet animus esse in corpore, tādiu esset, & qui odit corporis consuetudinem, à corpore confestim discederet. Restat ut ipso esse, id est, naturali uirtute uiuificet corpus. Si ipso esse uiuificat, per suam essentiam est uita, aut uiuens, sicut quod ipso esse calefacit per essentiam suam uirtutemûe est calor aut calens. Conclude animæ essentiam esse quandam uitam. Quòd si non libeat eam uocare uitam per se uiuentem, quemadmodum soles dicere calorem per se calentem, saltem per superiora cogeris confiteri animam esse substantiam propria uita uitalem, quemadmodum dicis ignem substantiam proprio calore calentem. Vtrum horum acceperis, minimè curo. Vtrinq; enim sequitur id quod quærimus. Sed ego superioribus rationibus adducor ut animam per se uitam appellem, uitam, inquam, naturalem, formamq; uitalem. Vitæ autem formæq; uitali contraria mors quodammodo dicitur, seu aliqua mortifera qualitas formæ, sicuti caliditati frigiditas, humiditati contraria est siccitas. Ea uerò est cōtrariarum natura formarū, ut neq; aliqua earum aliam capiat, ut calor non suscipit frigus, neq; substantia cui una illarum formarum est propria, etiam suscipiat aliam formam suæ formæ cōtrariam: ut ignis cui calor est proprius, frigus non accipit, ut simul sit & ignis, & frigidus, sed abit potius, aut perditur tam calor, quàm ignis frigore ueniente, quàm aut calor, aut ignis fiat frigidus. Est ergo uterq; (ut ita loquar) infrigescibilis, cum frigoris particeps euadere nequeat. Similiter anima quoniam aut uita ipsa naturalis est, aut uitam habet tanquam naturalem sui pedissequam, mortem (ut dixi) ipsius contrariam nō admittit. Si non admittit mortem, ita fermè immortalis est, sicut ignis quia non suscipit frigus, infrigescibilis. Si idem foret infrigescibile, quod imperdibile, ignis non frigescit, ita neq; etiam perderetur. Nunc autem perditur potius quàm frigescat. Verùm cum idem sit immortale, quod imperdibile, anima quæ non admittendo mortem dicitur immortalis, est etiam imperdibilis. Ideò abit ueniente morte, non perditur. Tota superior disputatio his uerbis Zoroastris comprehenditur.

ἀθάνατος

ἀθάνατός τε μένει, καὶ ζωῆς δέσποτίς ἐστι.

Id eſt, immortalis manet, ac uitæ domina eſt. Quaſi dicat, ideò immortalis manet, quia uitã habet pediſſequam, ſicuti Sol lucem, Crinita comam. Hic pugnabit ſic Strato, uel Epicureus aliquis. Sanè mortem non ſuſcipit anima, quia ueniente mortifera qualitate abit anima, & deſinit eſſe. Si eſſe deſinit, ſuſcipit certè nihil. At nos, ô Epicure nõ ita deſipimus, ut ignoremus non poſſe mortẽ ab aliquo ſuſcipi, tum quia nihil eſt (quod uerò non eſt, non capitur) tum quia neq; uiuentes eam capiunt, neq; defuncti. Illi, quia dũ uiuunt, à morte abſunt, iſti, quia ſi non ſunt, ut ipſe putas, nihil ſuſcipiũt, & ſi ſuperſunt (ut noſtri uolunt) etiã abſunt à morte. Deſiſtamus ludere uerbis, audi quid uelimus quando dicimus animam non ſuſcipere mortem, intelligimus eam non admittere in ſeipſa ullam mortiferam qualitatem, per quã deſinat uiuere. Profectò contrariæ qualitates ſe inuicem non ſuſcipiunt, nam ſe uiciſſim & fugant, & fugiunt. Ideò calor natura ſua non modò non ſuſcipit frigus, ſed neq; loco etiam illi propinquant. Longiſſimè namq; ſeſe fugant & fugiunt, quæ per naturam longiſſimo diſcrepant interuallo. Poſtquam natura ſua hæ formæ tales ſunt, ſi in mera ſui & ſola natura conſiſterent, eſſentq; ita ut modo ſunt contrariæ inuicem, nunquam ſibi inuicem propinquarent. Natura enim illas diſſociaret, neq; adeſſet medius aliquis illarum conciliator. Tales profectò forent, ſi calor ita in ſeipſo ſubſiſteret à materia ſeparatus, ut nihil præter calorem haberet admixtum. Atque frigus ſimiliter. Nunc iacet calor in materia, quæ ſuapte natura nõ minus ad frigus parata quàm ad calorem, adueniente frigori ſinum pandit ſuum, quem ingreſſa frigiditas calorem inde detrudit, qui inde depulſus extinguitur, cũ ab authore ſuo ea lege fuerit ad eſſe productus, ut tamdiu maneret, quamdiu à tali ſinu materiæ foueretur. Quapropter formæ quæ à materia ſuſtinentur, licet formas ſibi contrarias non ſuſcipiant, illarum tamen impetu & propinquatione perduntur. Quæ uerò in ſeipſis permanent, & ſi quando materiæ hærere uidentur, illã ſuſtinent potius quàm ab illa ſuſtineantur, contrariam ſibi uim non poſſunt admittere, uerùm ſi qua uis aduenit materiæ gremio, qualitates & formas inquinat adſtrictas materiæ, formam uerò illam quę materiam ſupereminet, non attingit. Talis eſt anima, anima, inquam, rationalis, quæ cum fons motionis ſit, corporumq; motrix, non poteſt à corporibus è ſuo ſtatu mutari. Cumq; ſpeciei ſuæ ingenitam habeat uitam, utpote propriam, uiuit ſemper abſq; labore uiuendi, pręcipuè quamdiu ſecũ ipſa uiuit. Propinquans uerò corpori, irrationalem (ut Platonicè loquar) ex ſe fundit uitam, uelut umbram. Ipſa quidem uera eſt anima, animaliſq; uitæ fons, talemq; uitam nõ modò ad tempus, ſuppeditat corpori, ſed multò magis ſibiipſi ſemper, cum nunquam deſerat ſemetipſam, neq; ad ſe deſerẽdam compellatur à corpore, cuius qualitas in formam non tranſit incorporalem. Rurſus neq; ad idem cogatur ab animabus, quarum officium eſt uiuificare, non perdere. Talis proculdubio rationalis anima iudicatur. Irrationalis autem non uera eſt anima, quia neq; eſſentia uera eſt, neq; uera uita. Non uera eſſentia eſt, quia non exiſtit per ſemetipſam, ſiquidem per ſe non operatur, quandoquidem nihil agit abſq; corporis inſtrumentis. Non uera uita eſt, quoniam motionis libertate priuatur. Non enim ducitur à ſeipſa, ſed ui trahitur ab ijs rebus quæ ſenſibus offeruntur. Ideò Platonici multi aiunt animam rationalem eſſe & animam, & uitam ſubſiſtentem, atq; ex ſe corpus uiuificantem. Sed irrationalem formam potius animationem uiuificationemq; corporis eſſe putant, quam etiam eſſe immortalem Xenocrates, Speuſippus, Numenius, Plotinus exiſtimant, Porphyrius autem & Proculus, & alij quãplurimi negant. Neq; mirari debemus ſi animas alias ueras, alias falſas eſſe multi Platonici arbitrantur. Rerum ſiquidem uarietas decentibus nectitur interuallis. Deus uerum bonum eſt, angelus imago quidem eſt bonitatis, ſed intellectus eſt uerus. Rationalis anima, imago intellectus, anima uera. Irrationalis anima, imago animæ, natura uera. Qualitas quæ diuiditur in materia naturæ imago eſt, uerum naturalium agẽtium inſtrumentum. Sed meminiſſe oportet, eos qui animas noſtras inferiores, eſſe ſempiternas exiſtimant, etiam plantarum animas, ſecutos eſſe Aegyptios Pythagoreoſq;, exiſtimantes animas humanas eſſe mẽtes delapſas in rationem atq; ſenſum, animas uerò brutorum eſſe noſtras in ſenſum generationemq; omnino prolapſas, plantarum deniq; animas eſſe eaſdem lapſas omnino in generandi potentiam, poſſeq; omnes iterũ ad ſu-

periora conuerti. Quod quidem Empedocles, Timæus, Locrus, Origenes, Plotinus significasse uidentur. Sed hæc ipsi uiderint, nos autem propositum prosequamur.

Decimaquinta ratio. Quia uita est præstantior corpore.

Cap. XV.

RAtionalis anima uera naturalis uita est. Vera uita per se corporis est formatrix & rectrix, ideoq; corpore est longè præstantior. Corpus quamuis in uarias uertatur qualitates, aut etiam millies diuidatur in partes, nunquam tamen desinit esse corpus, semper enim restat natura corporis diuisibilis cum diuidantur partes in particulas sine fine. Ergo multò magis anima rationalis (quæ uera est corporis uita) quantumcunq; mutetur, nunquam desinit esse uita. Huius argumentationis uim in eo potissimum consistere arbitramur, quod tertia essentia, quę est sedes rationalium animarum, tres habet dotes, ex eo quod omnium medium obtinet. Primam, quod in ea refulgent ueræ imagines diuinorum. Secundam, quod ipsa format continetq; totam machinam corporalem. Tertiã, quod diuina & corporalia cõciliat inuicem. Omnes hę dotes esse ostendunt animam sempiternam. Prima, quia si in genere corporum aliqua sempiterna sunt, in quib. umbræ sunt diuinorum, multò magis animæ rationales animarũ omniũ præstantissimæ sunt, in quib. sunt diuinorũ imagines sempiternæ. Prior enim in diuinis uita est quam splendor, quoniam splendor eorũ est tum reflexio, tum effusio uitæ. Quapropter inde prius manat in animam uitæ immortalis ubertas, quàm diuinorũ splendor imaginum. Secunda, quia si rationalis anima principium est formandi & continendi, neq; formam suã, neq; constantiam naturalem potest amittere. Nempe cum totum animale genus sit toto genere corporali præstantius, & in omnibus mundi mẽbris sint aliqua corporalia sempiterna, probabile est ut in omnibus his sint animæ sempiternæ. Quis enim negauerit animarum genus caput habere perpetuũ, in quo rationales animæ sunt, postquam corporalis mundus membra quędam habet ubiq; perpetua? Tertia, quia si anima conciliationis uniuersalis & uinculi fons est, distrahi & dissolui nõ potest. Si enim uniuersorum uinculum resoluatur, quid ulterius uincietur? Platonica hæc mysteria ita deinceps Aurelij Augustini sententia confirmabimus. Si anima rationalis interiret corpore pereunte, necessariò mutaretur corpore permutato. Non mutatur aũt à corpore. Ipsa enim motionis principiũ est. Ideò cum à corpore mutari uidetur, tunc ipsa & corpus mutat, & seipsam ducit ut iubet. Si anima mouet sæpissimè corpus, immobilis perseuerans, longe magis ex eo quòd sistit continetq; corpus, seipsam sistit & continet. Quòd enim stat plurimùm in mouendo alio, stare potest semper in sistendo se & cõtinendo. Quis aũt nesciat quando corpus uel proprium, uel alienũ mouetur ab animo, tàm motionem ipsam quã rem motam non habere sua omnia simul, sed labi prorsus à futuro in præsens atq; præteritum, in animo aũt tunc esse simul propositum operis totius immobile, intẽtionem præsentis operis, memoriam præteriti, expectationemq; futuri? Illic intentio animi circa ea quæ non sunt, est ipsa, dum tàm ea quæ nondum sunt, quam ea quę non sunt amplius, ipsa connectit in unũ. Circa temporalia est supra tempus, circa mobilia est immobilis. Cur ergo substantia eius circa mortalia non sit immortalis? Imò cur in perpetuis attingendis non fiat ipsa perpetua, quandoquidem in tractandis mobilibus manet immobilis? Preterea si non tàm id quod in mole est corporis, q̃ id quod est in specie, facit esse corpus (corpus enim tantò magis est, quantò speciosius est atq; pulchrius, tantoq; minus est, quantò fœdius atq; deformius, quæ defectio non præcisione molis, sed speciei priuatione contingit) putandum est animum illum, à quo tanq̃ principio datur corpori forma, per quam est corpus, & connexio partium per quam consistit, nunquam uel forma propria, uel unione priuari per quã est & permanet animus, quandoquidem corpus nunquam omni forma, & unione per quam est permanetq; corpus, orbatur, neq; tamẽ transire de specie in speciem animam sicut corpus. Mutatio enim ab anima descendit in corpus, & stabilior est illa quàm istud. Ergo si hoc semper in genere corporali permanet, illa permanet semper in specie animali, neq; in ipsa specie animali de alia in aliam animam commutabitur, non enim subest materia per quã fiat huiusmodi commutatio. Si non accidit mutatio talis, neq; animus esse nisi uiuat, potest, nunquã

profectò animus moritur. Quòd si quisquam non eum interitum dicat formidandum
animo, quo efficitur ut nihil sit, quod aliquid est, sed eum quo dicimus ea mortua, quæ
uita carent, attendat quòd nulla res seipsa caret. Est autem animus uita quædam. Vnde
quod animatum est, uiuere, omne autem inanime, quod animari potest, mortuũ, id est,
uita priuatum intelligitur. Nõ ergo potest animus mori Nam si carere poterit uita, non
animus uerus, sed animatum, aut aliquod animi simulachrum est. Quod si absurdũ est,
multò minus hoc genus interitus timendum est animo, quod uitæ certè non est timen-
dum. Nam prorsus si tunc moritur animus, cùm eum deserit uita, illa ipsa uita quę hunc
deserit, multò melius uerus intelligitur animus, ut iam non sit animus quicquid à uita
deseritur, sed ea ipsa uita quę deserit. Quicquid enim à uita desertum, mortuum dicitur,
id ab anima desertum intelligitur. Hæc autem uita quæ deserit ea, quæ moriuntur, quia
ipse est animus, & seipsam non deserit, non moritur animus, nisi fortè ueram uitam, tem
perationem aliquam corporis, aut aliquid eam sequens, ut Aristoxenus, & Dicęarchus
opinabantur, debemus credere. Quibus profectò nunquam hoc uisum esset, si ea quæ
uerè sunt, & incommutabilia permanent, eodem animo à corporum consuetudine alie
nato atq; purgato uidere ualuissent. Quis enim bene se inspiciens, non expertus est tan
tò se aliquid intellexisse sincerius, quantò longius remouere atq; subducere intentionẽ
mentis à corporis sensibus potuit? Quod si ad temperationem corporis animus perti-
neret, non utiq; id posset accidere. Non enim ea res quæ naturam propriam non habe-
ret, neq; per se subsisteret, sed in subiecto corpore tãquam corporalis forma inseparabi-
liter esset, ullo modo se ab eodem corpore ad intelligibilia percipienda conaretur auer-
tere, & quantum id posset, tantum illa posset intueri, eaq; uisione melior & præstantior
fieri. Nullo quippe modo forma talis, uel ipsa etiam corporis temperatio, quæ certa cõ-
mixtione efficitur earum quatuor naturarum quibus idem corpus consistit, auertere se
ab eo potest, in quo subiecto est inseparabiliter. Quin etiam cum humorum consonan-
tia accidens quoddam compositum sit, si anima uel consonantia esset, uel ab ipsa depen
dens, nullo modo substantiarum rerumq; simplicium rationes cognosceret, affectaret,
& caperet. Ad hæc, ea quæ intelligit animus, cum se auerterit à corpore, non sunt profe-
ctò corporea, & tamen sunt maximè quæ sunt. Nam eodem modo sese semper habent,
nihilq; absurdius dici potest, quàm ea esse quæ oculis uidemus, ea non esse, quæ intelli-
gentia cernimus, cum dubitare dementis sit, intelligentiam incomparabiliter oculis an
teferri. Hæc autem quæ intelliguntur, eodem modo sese habentia, cum ea intuetur ani-
mus absq; aliquo instrumento, satis ostendit se illis esse coniunctum miro quodam eoq;
incomparabili modo, scilicet non secũdum locum. Nam aut in illo sunt, aut ipse in illis
aut utrunq; per se subsistit. Si primum illud est, non est harmonia corporis animus, aut
harmoniæ mancipatus. Quicquid enim tale est, à corpore tanquã subiecto separari non
potest, proptereaq; quicquid in illo est, corpori æquè atq; illud astringitur. Mutabile au-
tem est corpus humanum, mutabiles igitur erũt rationes illæ rerum quæ sunt in animo
contemplante, si animus mutabili corpori alligatur. Mutabiles autem esse rationes illæ
non possunt. Semper enim eodem modo uerum est, quòd duo & quatuor sex confici-
unt, quodq; quæ comparatio est duorum ad quatuor, eadem quatuor est ad octo, cæte-
raq; generis huius quãplurima. Rationes huiusmodi inseparabiliter insunt animo, qui
semper & subitò his utitur pro arbitrio. In quibus ars consistit ratiocinandi, quæ ab ani-
mo rationali minimè separatur. Nam si ab eo ratio illa artificiosa, uel ars rationalis, quæ
rationum cœtus est, separabitur, aut nusquam erit, aut in re aliqua non uiuente, aut in re
uiuente. Nusquam esse non est dicendum perpetuas & immutabiles rationes. Esse quo
que in re non uiuente rationes ueras impossibile est, siquidem uita rationis est funda-
mentum. Si autem artificiosa ratio de uita transit in uitam, nunquid id facit commodi-
us, quàm cum docet quis alios. Cùm uerò id non contingat (nemo enim docendo alios
obliuiscitur) non fit transitus. Ars igitur inseparabiliter inest animo. Inesset quoq; cor-
pori, si animus esset corporis harmonia, quapropter mutabilis esset, sicut corpus, tàm ra
tio ipsa quàm animus. Cùm uerò ratio talis sit immutabilis, ideoq; & animi essentia im-
mutabilis, cui illa tanquam subiecto inest, non est animus coporis temperatio. Atque

ita disputasse sufficiat ex primo illo diuisionis superioris membro, quo concessum sit animo rationes inesse. Præterea si quis secundum illud membrum admiserit, scilicet illis inesse animum, sequitur idem. Quo enim pacto animus est corporis temperatio, si in ratione rerum à corpore separata est tanquam subiecto? cum non possit esse alibi quàm in corpore corporis temperatio? Si tertium diuisionis illius membrum concesseris, scilicet utrunque substantiam per se subsistentem esse, tam animum, quàm ipsam rationem rerum, per se subsistet animus, neque temperationi corporis adstringetur. Denique quodcunque membrũ diuisionis acceperis, una hæc summopere ratio persuadet animum in cõplexione corporis tanquam origine non iacere, quia non tam auidè, tam facilè, tam assiduè, dum philosophamur mutabili posthabito corpore, immutabilibus rationibus sese misceret, neque melius esset cum est in illis, quàm cum est in corpore. Est autem in illis tantò melius quàm in corpore, quantò præstantius uiuit in illis, quàm in seipso. Tantò autem uiuit præstantius, quantò perfectius operatur. Operatur uerò in illis perfectius, quia intelligit uerius, desiderat pacatius, fruitur dulcius, plenius atque securius. Et cum sæpe consonanter secum corpore, animus ipse dissonet secum, tum speculatione, tum moribus, atque contra consonet dissonante, qui non uiderit animum non consistere in corporis consonantia, is dissonat ueritati. Sed ut reuertamur ad Aurelium, hic forte oboritur nonnulla quæstio. Vtrum sicut non interit animus, ita nec in deteriorem commutetur essentiam. Videri enim cuipiam potest, neque iniuria, id effectum esse ratione hac, ut animus ad nihilum peruenire non possit, conuerti autem in corpus forsitan possit. Si enim quod erat antè animus, corpus fuerit effectum, non utique omnino nõ erit. Sed hoc fieri non potest, nisi aut ipse id uelit, aut ab alio cogatur. Neque continuò tamen animus, siue ipse id appetierit, siue coactus fuerit, poterit corpus esse. Illud enim sequitur, ut, si sit necessariò uelit, aut cogatur. At illud non sequitur, ut si uelit aut cogatur sit. Nunquam autem uolet. Nam omnis eius appetitus ad corpus, aut ut id possideat est, aut ut uiuificet, aut ut quodammodo fabricet, aut quolibet pacto ei consulet. Nihil autem horum fieri potest, si non sit corpore ipse melior. At si erit corpus, melior corpore profectò non erit. Non igitur esse corpus uolet, neque ullum huius rei certius argumentum est, quàm cum seipsum hoc interrogat animus. Ita enim facilè comperit appetitum se non habere nisi agendi aliquid, aut sciendi, aut sentiendi, aut uel tantũmodo uiuendi, quantum sua illi potestas est. Si autem cogitur corpus esse, à quo tandem cogitur? Num à quolibet? certè à potentiore. Non igitur à corpore potest. Nullo enim modo ullo animo ullum potentius corpus. Potentior autem animus non cogit in aliquid nisi quod suæ potestati subditum est. Nec ullo modo animus potestati alterius animi, nisi suis cupiditatibus subditur. Cogit ergo ille animus non magis quam quantũ eius cupiditates sinunt, quem cogit. Dictum autem cupiditatem non posse animum habere ut corpus sit. Illud etiam manifestum est, ad nullam suæ cupiditatis expletionem peruenire, dum amittit omnem cupiditatem & amittit, dum corpus sit. Non ergo potest ab eo cogi ut fiat, qui potestatem cogendi nisi per subditas cupiditates non habet. Deinde quisquis animus alterum animum habet in potestate, magis eum necesse est uelit in potestate habere quàm corpus, & ei uel bonitate consulere, uel malitia imperare. Non ergo uolet ut corpus sit. Postremò iste animus cogẽs, aut animal est, aut caret corpore. Sed si caret corpore, in hoc mundo non est, sed si ita est, summè bonus est, nec potest uelle alteri tã turpem cõmutationem. Si aũt animal est, aut animal etiam est ille quem cogit, aut non est: sed si non est nihil cogi ab alio potest. Nõ enim habet potentiorẽ qui in summo est, id est, non cogitur qui est solutus. Si aũt in corpore est, ab eo rursus, qui in corpore est, per corpus cogitur, ad quodcunque cogitur. Quis aũt dubitet nullo modo per corpus fieri tantã cõmutationem animo? Fieret enim si esset illo corpus potẽtius. Quamuis quicquid illud est ad quod per corpus cogitur, prorsus nõ per corpus, sed per cupiditates suas cogitur de quibus satis est dictũ. Quod aũt rationali anima melius est, omnibus, cõsentientibus diuinum est, quod profectò consulit animæ, & ideò non ab eo cogi anima potest, ut cõuertatur in corpus. Si igitur nec propria uoluntate, nec alio cogẽte id anima patitur, unde id pati potest? An quia inuitos nos plerunque opprimit somnus, metuendũ est ne quo tali defectu animus conuertatur in corpus? Quasi uerò quoniã somno membra nostra

marcescunt,

marescunt, idcirco animus fiat ex parte ulla debilior. Sensibilia tamen non sentit, quia quicquid illud est quod somnum facit, è corpore est, atque in corpore operatur. Corporeos enim sensus sopit & claudit quodammodo, ita tamen, ut tali communioni corporis cedat anima cum uoluntate, quia secundum naturam est talis commutatio, quæ reficit corpus à laboribus, non tamen hæc adimit animo uel sentiendi uim, uel intelligendi. Nam & imagines sensibiliũ præsto habet tanta expressione similitudinis, ut eo ipso tempore discerni nequeant ab ijs reb. quarum imagines sunt. Et si quid intelligit, æquè dormienti ac uigilanti uerum est. Nam uerbi gratia si per somnum disputare sibi uisus fuerit, uerasque rationes secutus in disputando didicerit aliquid, etiam expergefacto eadem incommutabilia manent, quamuis falsa reperiantur cætera, ueluti locus ubi disputatio, & persona cum qua disputatio fuisse uisa erat, & uerba ipsa quæ ad somnũ attinent, quibus disputari uidebatur, & alia huiuscemodi quæ ipsis sensibus sentiuntur aguntur que à uigilantibus, prætereunt tamen, nec ulla ex parte sempiternam præsentiam uerarum rationum assequuntur. Ex quo colligitur, tali commutatione corporis, quæ somnus est, non uim ipsius animæ, sed uitam corporis posse minui. Postremò si quamuis locum occupant corpori, anima tamen non localiter iungitur summis illis æternisque rationibus, quæ incommutabiliter manent, nec utique continentur loco, prior afficitur anima, quàm corpus, nec prior tantum, sed etiam magis. Tantò enim prior, quãtò propinquior, & eadem causa tantò etiam magis, quantò corpore est melior, nec ista propinquitas loco, sed naturæ ordine dicta sit. Hoc autem ordine intelligitur à summo essentia speciem corpori per animam tribui, qua est quantumcunque est. Per animam ergo corpus subsistit, & eo ipso est, quo animatur, siue uniuersaliter ut mundus, siue particulariter ut unũquodque animal intra mundum. Quapropter consequens erat ut anima per animam corpus fieret, nec omnino aliter posset. Quod quia non fit (manente quippe anima in eo quod anima est, corpus per illam subsistit, dantem speciem, non adimentem) cõmutari in corpus anima non potest. Si enim non tradit speciem quam sumit à summo bono, non per illam fit corpus, & si non per illam fit, aut non fit omnino, aut tã propinquè speciem sumit, quàm anima. Nec etiam fit corpus, quia si tam propinquè sumeret speciem idem esset quod anima. Nónne eo ipso est anima melior, quo sumit propinquius? Tam propinquè autem corpus sumeret, si non per animam sumeret, etenim nullo interposito tam propinquè utique sumeret. Nec inuenitur aliquid congruens medium inter summam uitam, quæ sapientia & ueritas est incommutabilis, & id quod ultimum uiuificatur, id est, corpus, nisi uiuificans anima. Quòd si tradit speciem anima corpori, ut sit corpus quantum est, non utique speciem tradendo, adimit autem speciem in corpus animam transmutando, non igitur anima siue per seipsam corpus fit, quod per eam fit (quia non nisi manente anima corpus per eam fit) siue per alia, quia non nisi traditione speciei fit corpus per animam & ademptione speciei anima in corpus conuerteretur, si conuerteret. Hoc & de irrationali anima uel uita, quòd nec in eã rationalis anima cõuertitur, dici potest. Et ipsa enim nisi inferiori ordine rationali subijceretur, æquè speciem sumeret, & talis esset. Tradunt ergo speciem à summa pulchritudine acceptam potentiora infirmioribus naturali ordine. Et utique cum tradunt, non adimunt, eoque sunt quæ infirmiora sunt, quantum sunt, quod species qua sunt, eis à potentioribus traditur, quæ quidem potentiora etiam meliora sunt. Quòd his naturis datum est, quæ non mole maiore plus possunt minoribus molibus, sed sine tumore ullo localis magnitudinis eadem specie potẽtiora sunt, qua meliora, in quo genere est anima corpore melior & potentior. Quapropter cum per illam, ut dictum est, corpus subsistat, ipsa in corpus conuerti nullo modo potest. Corpus enim nullum fit nisi accipiendo per animam speciem. At anima ut corpus fieret, non accipiendo speciem, sed amittendo fieri posset. Et ideò fieri nullo modo potest.

THEOLOGIAE PLA-tonicæ, de immortalitate animorum,

eodem Ficino authore,

LIBER VI.

Reductio opinionum de anima in quinq; capita.
Cap. I.

HAec olim in agro Regnano apud Ioannem Caualcantem unicũ amicum nostrum Calendis Martiis sub Lauro disputaueră. Quibus disserendis interfuerunt præcipui familiares nostri tres. Christophorus Landinus, Bernardus Nuthius, Georgius Antonius Vespucius, uiri probitate & doctrina clarissimi. His aũt Ioannes summa cũ attentione auditis, Marsilii Ficini, inquit, dici non posset quantũ superiori disputatione fuerim delectatus. Sed hoc insuper cupio, ut postquam de communi animarum rationaliũ immortalitate disseruisti, deinceps, si placet, diligẽtius de animæ nostrę immortalitate propriis rationib. disseras. Assentior equidem quinque esse rerum gradus, quemadmodũ superiori disputatione disposuisti, atq; horum mediũ obtinere tertiam illã essentiam, quæ e materia soluta sit, ac perpetua. Præterea cœlestes animam in illius essentiæ gradu collocari non dubito. Opinor etiam probabile esse, ut ibidem noster animus collocetur. Arbitror tamen non prius id posse penitus affirmari, quam omnes opiniones Philosophorum de hominis anima ad quinq; capita reducantur, & quatuor confutatis, ultima teneatur. Aut enim anima corpusculum aliquod est tenuissimum corpori huic crassiori suffusum, siue igneum id sit, ut Democritus, Leucippus, & Hipparchus, existimant, siue aëreum, ut Anaximenes, Diogenes Apolloniates, & Critias, siue aqueũ ut Hippias, siue terreum, ut Hesiodus & Pronopides, siue ex igne constet & aëre, ut Boëthus & Epicurus, siue ex aqua & terra, ut Xenophantes. Aut melius aliquid est anima, id est, nõ moles ipsa corpusculi propriè, sed qualitas illius aliqua per partes corpusculi sparsa, puta calor, uel complexio calida, quod uoluisse uidentur Zeno Cittieus, Cleantes, Antipater, Possidonius. Aut purius aliquid, ueluti punctum aliquod lucidum qualitatis illius in quadam ipsius qualitatis & corpusculi parte potiori, puta corde uel cerebro, assignatum, ibi residens, inde reliqua mẽbra gubernans, ut est apud Chrysippum, Archelaum, & Heraclidem Põticum. Aut liberius adhuc quiddam, ceu punctum aliquod nulli parti affixum, sed ab omni determinato situ seclusum, ac totum parti corporis cuiq; præsens, sed tale, ut sit ab ipsa corporis natura dependens. Dependens inquam, duobus modis scilicet, uel quia corporis complexio ipsum genuerit, uel quia licet complexio ipsum nõ genuerit, tamen genitor suus, quicunq; sit ille, ipsum ex materiæ potẽtia eiusq; uisceribus eduxerit, id est, ex aliquo semine siue inchoatione, seu proportione materiæ ipsius in lucem eruerit, atq; ipsi materiæ tãquam naturali gremio prorsus addixerit.

Quam sententiã Xenophanes Colophonius, Asclepiades, Aristoxenus, Critolausq; sequuntur, apud quos anima est uel uis quędam corporis agilis ad mouendum, uel partium corporalium harmonia.

Aut postremò diuinum quiddam est hominis anima, id est, aliquid indiuiduũ, totum cuiq; parti corporis adstans, & ab incorporeo authore ita productum, ut ex agentis uirtute solummodo, non ex materiæ inchoatione, aut capacitate, aut fomento dependeat, sicut nos docent prisci Theologi, Zoroaster, Mercurius, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras, Plato, quorum uestigia sequitur plurimùm physicus Aristoteles. Præter has quinque opiniones aliæ nullæ inueniuntur. Tu uerò tunc demum immortalitatem ad nos pertinere monstraueris, quando reprobatis quatuor superioribus opinionibus, ap-

probaueris

probaueris ultimam. Sic enim constabit animam, in tertiæ essentiæ ordine collocari. Id uerò non mihi solum uidetur, sed etiam cum superioribus diebus apud Bernardum Bembum tuum, clarissimum equitem, atque hoc tempore Veneti senatus oratorem, conuiuio discumberemus, meministi (ut arbitror) idem Antonio Chronico Veneto, ac Demetrio Attico disputatoribus argutissimis uisum fuisse, mox etiam à Richardo Angelerio Anglariensi, & ab Oliuerio Arduino Florentino insignibus Peripateticis similiter esse conclusum, ubi effuerunt tres amici, Naldus Naldius, Bartholomæus Fontius, Ioannes Baptista Boninsegnius, uiri doctissimi. Eandem esse sententiam nosti Petri Leonis Spoletini, qui Platonica Peripateticis præclarissimè iunxit. Hæc ille. His ego ita respondi.

Plebei Philosophi non ratione aliqua persuasi, sed praua decepti consuetudine corporalem animam posuerunt.

Cap. II.

PRincipio plebeos Philosophos qui corporalem esse animam arbitrãtes opinionem ex illis quatuor aliquam secuti sunt, non ratione aliqua persuasos, sed longa quadam & infelicissima consuetudine in hanc sententiam compulsos, existimo. Tria potissimum animæ nostræ officia esse uidentur: Siquidem agit in corpore, agit per corpus, operatur etiam per seipsam. In corpore agit per eam, potentiam, quam uegetatricem uocant Peripatetici, Platonici uerò nostri naturam, quando generat corpus, nutritque & auget. Per corpus agit secundum sensum tum exteriorem, quando uidet, audit, olfacit, gustat, & tangit, tum interiorem, quando eorum corporum quæ sensit extrinsecus, imagines quasi reliquias sensuum secum ipsa reuoluit. Per seipsam agit, quando neque corpora per sensus exteriores attingit, neque imagines corporum per interiorem sensum recolligit, sed ipsa uera uis animæ incorporeaque incorporeum aliquid inuestigat & inuenit, quod neque corpus sit, neque corporis alicuius imago, quã quidem actionem, intelligentiam nominamus. Habes igitur actionem naturalem, sensum, intelligentiam. Actione naturali utitur anima in ipso fœtu statim corpus ingressa, sensu paulò pòst, homine uidelicet statim nato, intelligentia pura uix tandem adulto iam corpore. Magna uerò pars hominum ferè nunquam, illi præsertim qui etiam trigesimo ætatis anno sunt pueri. Si potentiam illam naturalem, quid anima sit interroges, corpus esse proculdubio respondebit. Ea siquidem uis nihil attingit aliud nisi corpus. Si sensum exteriorem rogaueris corpus similiter respondebit. Oculi figuram quandam & colorem animæ ascribent, Aures uocem, Olfactus odorem, Saporem gustus, Pondus soliditatem & calorem & similia tactus. Quòd si sensum interiorem, qui reliquijs externorum sensuum pascitur, de anima fueris percontatus, ipse quoque animam corporum pinget simulachris, nihil enim habet aliud quod adhibeat. Infelix adolescentia nostra sub indoctis præceptoribus his nutrita, cogit nos per omnẽ ætatem stultè sentire de anima, dum eam opinamur esse corpoream, ab his doctis magistris qui sola sentiunt corporalia. Maximè uerò hic error inde uidetur exortus, imò uerò potius confirmatus, quod si quando tribus his præceptoribus tanquam Sophistis omninò dimissis ad mentem illam sapientiæ magistram confugimus, & ab ea quid sit anima, sciscitamur, illa talẽ esse respondet, qualem & ipsa uidet. Illa uerò heu qualẽ uidet, quàm fœdam? quàm miserabilem? Profectò non talem qualis olim cœlo descenderat. Sed potentiam illam animæ naturalem corporis, fabricatricem cernit quatuor humorum (in quib. ipsa mergitur) tabe pollutam, & membrorum pinguedine suffocatã. Sensus quoque externos inspicit undique declinantes ad corpora, agentes per corpus, à corporibus quodammodo patientes. Sensum etiam interiorem, quem nominant phantasiam, uarijs diuersorum corporum figuris & qualitatibus, quasi per sensus haustis cernit opertum. Dum igitur animam corporali ueste aspicit inuolutam, & appetitum procliuem esse ad corpora animaduertit, certè respondet eam esse corpoream, non aliter, ac si puer aliquis statim natus luto oblitus ita fuisset, ut undique per omnem pueritiam lutea testa esset obductus, ac postea rogaretur, quale tuum est ô puer corpusculum? nónne esse luteum responderet? Ablue puer corpus, ab-

pus, absterge carnes à glebis, carneum te uidebis, non luteum. Dimittite sensus ô miseri impios nimium præceptores. Piam duntaxat mentem interrogate, eo tamen pacto, ut animam illi puram, qualem accepistis, non corpori mancipatam, non uitiorum maculis sordidam ostendatis. Mens protinus respondebit, non incorporalem esse animam solummodo, sed diuinam. Magnum quiddam es, ô anima, si te parua non implent. Optimum quoq;, si displicent tibi mala. Pulcherrimum, si horres turpia. Sempiternum, si tēporalia paruipendis. Postquam talis es, si inuenire te cupis, quære obsecrò ibi te ipsam, ubi sunt talia. Magna uerò ibi sunt solum, ubi nullum locus imponit limite finem. Optima, ubi nihil contingit aduersi. Pulcherrima, ubi nihil est dissonum. Sempiterna, ubi defectus est nullus. Quære te igitur extra mundum. Verùm ut quæras te, & inuenias, extra uola, imò extra respice. Es enim extra, dum mundum ipsa complecteris. Sed esse te putas in infimo loco mundi, quia teipsam quidem non cernis super æthera peruolantē, sed umbram tuam corpus uides in infimo, perinde ac si puer aliquis super puteum constitutus, esse se in fundo putei arbitretur, dum in seipsum aciem non conuertit, sed suam in fundo prospicit umbram. Aut si auis in aëre uolans credat se in terra uolare, dum umbram suam uidet in terra. Ergo relictis umbræ huius angustijs, reuertere in teipsam. Sic reuerteris in amplum. Immensam esse scito in spiritu amplitudinem, in corpore uerò infinitam (ut ita loquar) angustiam. Quod ex hoc licet perspicere, quod numeri (qui spiritali naturæ propinquant) cum & situ careant, & metiantur numerentq; secundum formam tam incorporea quàm corporea, nihil aliud sint, quàm quædam unitatis ipsius replicationes, unitas autem sit incorporea, quia omne corporale sit multiplex. Numeri inquam, qui spiritales sunt, sine fine crescunt, non tamen sine fine decrescunt, magnitudo contrà terminum quidem habet augmenti, quamuis non habeat terminum decrementi. Cur tanti facitis sensuum iudicium, infelices, qui falsis imaginibus ita decipiuntur, ut uisus Solem, qui terra longe est amplior, uix bicubitum iudicet coelum quod rapidissimè currit, quiescere rectum in aqua remum fractum uideat & obliquum, currere littus, dum nauis ipsa mouetur. Auditus uocem aliunde quàm mittatur, sæpe uenire significet, gustus sæpenumerò quæ dulcia sunt, amara & infinita generis eiusdem? Sensuum errata quis corrigit? Ratio. Nobilius autem est quod emendat, & perficit. quàm quod perficitur. Idcircò diligentior & ueracior ratio est, quàm sensus. Ratio iudicat inueniri posse aliquid incorporeum, semperq; circa huiusmodi quiddam ipsa uersatur. Est ergo uerum per iudicium rationis, esse alicubi aliquid incorporeum, sicut uerum est per iudicium sensuum, esse multa in mundo corporea, horum tamen iudicium in eo fallitur, q; nihil affirmat aliud nisi corpus. Sic etiam falleretur iudicium rationis, si fortè asseueraret non esse in rebus aliquid corporale. Nunc uerò tantum abest à falso, ut etiam fallaciam sensus emendet. Sentiendi autem uires usq; adeò fallaces sunt, ut non modò emendentur à ratione, uerùm etiam à se inuicem ipsæ damnentur. Si uisui te soli committas, nihil in mundo esse aliud dices, quàm quæ uidentur in lumine: uoces autem, & odores, & reliqua quæ non uidentur, omnino nō esse. Si auribus solis cōfidas, colores esse negabis. Si olfactui, solos esse in mundo putabis odores. Atq; ita de alijs putādum. Sicut autem quisq; sensum negat esse alicubi aliud quicquam præter id quod est suum, & tamen per alium sensum damnamus alium, & esse aliquid aliud inuenimus præter id quod unius sensus est proprium, & rectè inuenimus, ita cuncti sensus unà conspirantes negant esse posse aliquid in natura, quod non sit corpus. Nihilominus ratio cunctos redarguens, esse etiā aliquid incorporale uaticinatur, & uerè uaticinatur, & multò uerius quàm sensus, qui & à se inuicem damnātur, & redarguuntur ab illa. Quid enim stultius est, quàm concedere nos bestijs ratione præstare, atq; ea quæ sensu percipimus, existere aliquid confiteri, quæ etiam nonnullæ bestiæ acutius sentiunt, id autem quod rationis oculo intuemur, nihil esse contendere? Nullum enim animal esset insipientius homine, si ea uis animi quæ hominis propria est magis quàm sensus, qui communis est bestijs, falleretur. Nefas est autem, animalium regem dicere omnium dementissimum. Dementissimus autem is erit solus, qui non fatebitur tantò præstantius esse mentis obiectum sensus obiecto, quantò mens est sensu præstantior, ac propterea incorporeas naturas in excellentiore substantiæ genere re uera inueniri, quàm corporea, præsertim quia si ob-

iecta mentis eam mouent, ſicut obiecta ſenſus mouent ſenſum, oportet ea ipſa mentis obiecta aliquam per ſe habere ſubſtantiam, ut mentem mouere queant. Sin autem dicatur intellectum à ſuis obiectis minimè agitari, iam ſatis probatum erit, ſaltem intellectũ ipſum eſſe naturam incorporalem, poſtquam dum fabricat ſua, non mouetur ab alio, & ædificia fabricat incorporea. Meminiſſe uerò oportet, quemadmodum puer qui natus eſt cœcus, difficilè credit colorum uarietatem, lucemq́ eſſe, cũ tamen cæteris hominib. nihil ſit luce clarius, ſic animum nuper tenebris corporis circumfuſum, uix adduci ut exiſtimet lucem aliquam incorporalem exiſtere, cum tamen nihil ſit illa in rerum ordine angelis manifeſtius. Hoc Plato in ſeptimo de republica longè conqueritur, hoc Ariſtoteles in ſecundo diuinorum confirmat, dicens humanũ intellectum ad ea quæ ſunt per ſe in ordine rerum manifeſtiſſima, non aliter ſe habere, quàm ad Solis lucem noctuæ oculum. Reſipiſcant igitur quandoq; minuti Philoſophi, qui ſenſuum indicio freti, incorporalem diuinamq́ eſſe animam cogitare non poſſunt. Animaduertant aliquando ex diuturna cum corpore conſuetudine, ſe factos eſſe uſq; adeò corporales, ut meritò nihil nouerint niſi corpus, aut rem corpore natam. Puri fiant, & pura percipient. Experiantur aliquando in ſeipſis, poſſunt enim modò uelint, quod iã diu in uniuerſo deſiderant, percipiunt certè compoſita, percipiunt & formas plurimas in compoſitis. Formas inſuper deſiderãt aliquas extra compoſita ſegregatas, ipſi ex anima & corpore compoſiti ſunt. Habent uitam ab anima corpori traditam, habent & uitam animę ipſius in ſeipſa uigentem. Illam ergo deſpiciant, hanc aſpiciant. Vitam intellectualem agat à corpore ſeparatam, ſeparari ſtatim ſeparatas formas attingent, Socraticamq; mox ſententiã re ipſa probabunt ſuper formas quæ in ſubiectis formatis iacent, quoniam imperfectæ ſunt, eſſe formas in ſeipſis, atq; perfectas, unde informia ſubiecta formentur, atq; unicam ad incorporea non attingenda ſolum, ſed etiam poſſidenda, uiam eſſe, ſeipſum uidelicet incorporeum reddere, hoc eſt, mentem à motu, ſenſu, affectu, imaginatione corporali pro uiribus ſeuocare. Sic enim experientia ipſa conſtabit, primo quidem qualis ſit purus animus, id eſt, ratio ſecum ipſa uiuens, ſeq; circa ipſum ueritatis lumen auidè uerſans. Secundò, qualis angelus, id eſt, intellectus purus, infuſo iam ueritatis lumine gaudens. Tertiò, quando animus ipſe tanquam angelus pleno ueritatis gaudebit lumine, Deum eſſe ſentiet tum ueritatem ipſam ſeipſa lucentem, atq; gaudentem, tum ipſam lucem ueritate gaudentem propria tum ipſum gaudium ueritate propria lucens. Eſſe uerò plebeiorum errorem à corporea conſuetudine natum, noſſe incipiemus aliquantum, ſi ſaltem contrariam illius educationem aliquam cogitemus, qualem in ſexto naturalium excogitat Auicenna. Creetur à Deo homo aliquis ſubitò (inquit Auicẽna) in ætate perfecta conſtitutus, ſed ita diſpoſitus, ut nihil per aliquem quinq; ſenſuum apprehendat. Sic affecti hominis mens aliquid cogitabit, cum ſit in ætate adulta, in qua corporis fabrica intelligentiam non perturbat, neq; ſit ad opera ſenſuum occupatus, quæ mentis operationem impediunt. Ac etiam adſit aliquid quod poſſit intelligi: Adeſt enim ipſa animæ ſubſtantia menti. Mens igitur à nullo turbata præſentem ſibi animæ ſubſtãtiam cogitabit. At qualem cogitabit? Num coloratam, longam, aut amplam? Minimè, cœcus enim ſimilia non apprehendit. Num ſonantem, uel bene olentem, atq; ſimilia? Neque iſta quidem. Nondum enim talia quædam per ſenſus accepit, ut poſſit talem naturam animæ aſſignare. Igitur nihil poterit corporale anima illa ſibi tribuere. Quid tãdem de ſeipſa aſſeruabit? Profectò id ſaltem, quod ſibi primo offeretur intuitu. Eſt autẽ hoc ipſius eſſentia, quapropter affirmabit eſſe ſeipſam, neq; tamen corporale quicquam in ſeipſa perſpiciet. Itaq; affirmabit eſſe ſe prorſus incorporalem. Neq; fingere quidem poterit eſſe ſe corpus, ſicut plebis animæ nunc aliter creatæ, atq; educatæ nequeunt ſeipſas incorporales conſiderare. Quod ſi quis dixerit animam illam nihil de ſeipſa affirmare horum corporum, quæ per quinq; ſenſus accipimus, ſed aliud quoddam corpus diuerſæ naturæ, uanum hoc nimium. Nam ſi ne nunc quidem, cum tot uaria corpora perceperimus, poſſumus noui aliquid machinari, quod non uel in his inſit, uel ex his ſaltem aut componatur, aut eliciatur, quomodo in eo ſtatu horum corporum ignarus poſſet animus noui corporis naturã effingere? Ac etiam ſi poſſibile eſſet eam aliquod ſui corporis membrum excogitare, illud nullo modo putaret ad propriam ſubſtantiam pertinere,

nere. Affirmabit igitur animus ille de seipso esse, tamen corporeum aliquid nō affirmabit. Diuersa uerò inter se sunt duo hæc, id quod affirmatur, & id quod minimè affirmat. Igitur essentia animi in ea consideratione erit aliquid præter corpus. Iudicium uerò considerationis illius ideo uerum fore putamus, quia meram prorsus naturā animæ sequeretur, non imagines acceptas extrinsecus. Esset ergo iudicium naturale admodum, ideoque uerissimum. Itaque si deinde expergiscatur, ut nos nunc, & sentiat, non erit, ut nos ad inquisitionem spiritalium ineptissimus, sed uiam aliquam habebit commodiorem, per quam ita quandoque ad sui ipsius considerationem se comparet, ut pronunciet se esse aliquid præter corpus. Qua quidem uia carent nunc animæ miseræ, quę per naturam & sensus corpora tum propria, tum aliena prius attigerunt, quàm seipsas attigerunt, quàm seipsas considerarent. Vnde miserabilis ille profectus est error, ut nequeant seipsas seorsum à labe corporis peruidere.

Hactenus educationem fictam ab Auicenna narrauisse sufficiat. Deinceps qualem Plato noster educationem in septimo de republica libro describit, breuiter perstringamus.

Finge, inquit, quandam sub terra speluncam, in ea homines nutritos à pueritia, ita ceruicem & manus à tergo, pedesque columnis quibusdam alligatos, ut neque moueri usquam, neque alia nisi, quæ è cōspectu imposita speluncæ parte apparent aspicere possint. Post tergum uerò supernè lampas accensa sit, atque inter lampadem & illos qui ligati sunt alij multi deambulent, loquanturque inuicem, ferentes manibus uaria arborum animaliumque simulachra. Qui igitur ita uincti sunt, nunquam reuera uel seipsos, uel alia eorum quæ narrauimus, ulla uidebunt, sed solas uel sui umbras, uel aliorum quæ propter ignem à tergo accensum tantum ante suos oculos in aduersam partem speluncæ resultant. Quamobrem nihil aliud aut se esse quàm sui umbras, aut alia aliud esse, quàm umbras illorum existimabunt, aut lumen ipsum esse aliud quàm exiguum illud quod ibi reflexum apparet, opinabuntur. Siquis autem horum qui uincti sunt, forte soluatur, subitoque lampadem & alia sub illa quæ sequuntur à tergo, retro uersus intueri cogatur, caligabit protinus, & dolebit, ac propter splendorem intueri non poterit illa, quorum umbras paulò antè cernebat. Multoque magis id illi malum continget, si à spelunca sursum ad cœleste diurnumque lumen repentè trahatur. Quare non subitò, sed paulatim conuenientibus gradibus ab umbris rerum ad res ipsas, item à luminis imagine ad lumen ipsum est perducēdus, ita ut quæ in spelunca sunt apud illos, prius illic in aqua uideat, quàm ibidem in seipsis inspiciat. Rursus quæ extra speluncam apud nos sunt, primò nocte hic ad Lunam in qua similiter, deinde in seipsis terrena hæc, similiterque in cœlo cœlestia nocte itidem solum intueatur. Postea uerò die tam Solem ipsum, quàm quæ sub Sole uidentur, prius in aqua, post in seipsis illa, demum Solem in cœlo suspiciat. Hac potissimum ratione singula sincerè facileque discernet, atque existimabit se cœcum deceptum miserumque fuisse, quando sub specu uinctus exiguis rerum umbris fuerat occupatus. Proinde quæ comparatio est speluncæ illius ad hunc modum, quem uisibilem nominamus, eadem fermè mundi huius ad illum quem inuisibilem diuinumque uocamus. Siquidem hîc animæ miseræ moribundi corporis clausæ tenebris, & carcere cœco, neque seipsas unquam, neque alia ulla reuera, neque uerum Solem, imò sui aliorumque umbras, & exilem quandam ueri Solis imaginem intuentur. Veræ enim mentes, ueræ res quæque, uerus Sol in mundo solum sunt inuisibili, quæ si absque congruis educationis disciplinarumque gradibus repentè intueri conemur, caligamus protinus, & dolemus. Conuenientibus uerò tum morum, tum doctrinarum, tum temporis perducti gradibus, sincerè discernimus iudicamusque cœcos illos & miseros, qui falsis mundi huius umbris imaginibusque falluntur, occupantur, atque premuntur. Veruntamen quando animus ab immenso inuisibilis mundi lumine in corpus obscurum regendum mouendumque descendit, nouis, suæque naturæ contrarijs obrutus tenebris, cæcutire diu & titubare compellitur. Adde & propter repentinam maximamque in deterius mutationem, diu cogitur ægrotare, atque fermè sic affici, ut ij qui propter phrenesim, uel somnum, uel ebrietatem falsis imaginibus illuduntur atque uexantur. Aut certè non aliter se habere, quàm siquis à Solis lumine in cauernam illam, quam descripsimus, repentè præcipitetur.

præcipitetur. Adeò enim nouis tenebris offundetur, ut aut nullo modo, aut uix tãdem sub exiguo illo cauernæ lumine umbras illas tantum quas narrauimus, discernere possit. Præterea ob subita illam & in peius mutationem, in morbos tam sensus, quàm corporis uarios incidet.

Hæc à Platone in libro de repub. septimo.

Sed redeamus tandem ad ea quæ ab initio statueramus. Emergite obsecro mortaliũ animæ nũc immersæ corporibus, naturam uestrã supra corporis fines statim reperietis. Corpus siquidem longum est, latum, atq; profundum. Quoniam uerò nullum corpus est infinitum, ideoq; finem habet profunditatis, finitur in superficiem non profundam. Habetis iam superficiem longam quidem & latam, sicut corpus, sed profunditate carẽtem, atq; ex una hac parte surgentem ad incorporea. Superficie quoq; latitudo finita, ad longam lineam terminatur, neq; profundum, neq; latam. Habetis lineam duabus partibus ad spiritum accedentem. Sed hæc ipsa lineæ longitudo quia finita est, ad punctum ducitur, non profunditate solùm & latitudine priuatum, sed etiam longitudine. Habetis punctum tribus partibus ad naturam uergens incorporalem. Sed hoc quoniã lineæ terminus est, ideò certum habet situm in corpore, neq; implet totum, neq; uiuificat. Separate, si placet ipsum à linea. Potest autem cogitatione saltem à linea separari, quod est lineæ terminus, & prius in seipso est quodam modo, quàm terminet lineam. Quòd autem prius est, licet ab eo quod est posterius separare. Habetis punctum quodammodo, id est, cogitatione solutum à linea, quartò iam gradu discedens à corpore. In hac ipsa solutione assequitur, ut omnes partes corporis æquè respiciat. Fũdatur per omnes, & moueat, hic irrationalis anima sedem habet. Et quoniam rationalis cogitatio non fallitur ascendendo, ideò sicut inuenit punctum à corpore cogitatione liberum, sic reuera inueniet punctum, id est, indiuiduum aliquid re ipsa solutum à corpore, quod non modò impleat corpus & moueat, sed ipsum liberè moueatur, & tollatur ad supera, quod iam unitatis nomine appellatur: hic anima uiget rationalis quinto gradu à mole corporis aliena. Si tantò quid impurius est, quantò eget, patiturq; magis, corpus impurius est, quàm superficies. Pluribus enim ad hoc ut sit, dimensionibus eget, atq; ex partibus diuiditur pluribus. Superficies simili ratione cedit lineæ, linea puncto, punctum deniq; unitati, quæ neq; dimensionibus indiget, neq; situ. Si horum perfectissima substantialis unitas est, & quia perfectissima, ideò potentissima, & uerissima, atq; hæc sunt aliquid existuntque, quis negauerit uerè existere unitatem? Ergo quid prohibet animam esse aliquid, & id quidem uirtute magnum, licet non sit magnum aliquid quãtitate? Agite, igneam formam quæ in corpore uestro tricubito tricubita est, colligite totam in cordis centrũ. Hinc tantum uirtute crescat, quantum creuerit unione, non aliter ac Solis radij in concaui æneiq; speculi collecti centro, qui usq; adeò roborantur, ut inde resilientes durissima quæq; accedant subitò atq; consumant. Subtrahite portiunculam illam cordis, qua forma ignis illa deprimitur, restet forma indiuidua agilis, calens, lucens & aliter quàm prius, & mirabilius. Quia indiuidua agilisq; est secundum se totam, corpus totum ęquè collustret. Quia feruet incredibiliter, uitalis sit atq; uiuifica. Quia mirificè fulget, sentiat. Intelligat insuper, si reflectitur in seipsam, sursumq; attollitur. Hactenus per ea, quæ tanguntur, pedetentim progredientes inuenistis animã, quando à solido corpore ad quiddam quasi punctum omnino liberum processistis. Rursus per ea quę cernuntur oculis, animam perscrutemini. Cur (quæso) diffiditis esse spiritale aliquid in natura, cum ipsis etiam oculis spiritum quodammodo uideatis? Scitis lumen id Solis oculo manifestum ideò corpus non esse, quia momento se fundit in omnia, infusum non frangit corpora, nec inficitur. Ecce uidetis spiritum. Quid negatis? An forsitan illum negabitis esse quẽ non cernitis? Si ita est, sphæras aëris ignisq; & cœli, aqua & terra præstantiores, quia non uideantur, nihil esse dicetis. Itaq; pars maxima & præstantissima mundi, quia non sit uisibilis, nihil erit. Sed redeamus ad lumen. Ita lumen esse negabitis in sphæra ignis, quoniam oculis non perspicitur. Sed & ipse Solis fulgor etiam si non uideretur, existeret, quandoquidem existit nunc, & non uidetur à noctuis, atq; ipsius splendor aliquis mixtus uaporibus potius, quàm ipse uidetur à nobis, sed ipsum esse alicubi ex hoc eius splendore conijcimus. Sic etiam inesse lumen cœlestibus animis spiritale, ex ipso syde-

rum lumine, quod illius imago eſt, coniectamur. An neſcitis lucis actum nihil eſſe aliud quàm lucere, ac tantò clarius rutilare, quãtò longius à craſſis corporibus ſeparatur? Secernite ipſam ab omni materia, mirabilius rutilabit, & uiuet quidẽ tunc maximè, ſi quãdo uictura ſit. Vbi enim creſcit actus, augetur & uita, præſertim cum per eius calorem hæc omnia uiuant. Sentiet quoque, ut ita dixerim, quando per eius radios hæc omnia ſentiunt, ipſa tamen minimè ſentietur, nam & tenuitate ſubterfugiet aciem oculorum, & ubertate fulgoris intelligibilis ſuperabit terreni uiſus capacitatem. Scitis in ſphæris elementorum ignem infimum uſqꝫ adeò ad naturam ſupremi aëris declinare, aërem uerò contrà ſupremum ita ad ignem illum attolli, ut ignis ille fermè aliud uideatur eſſe, quàm tenuis aër, & aër ille craſſior ignis, adeò ut quicunqꝫ aërem illum cernit, uidiſſe ſe ignem poſſit abſqꝫ mendacio affirmare. Eadem comparatio eſt mentis infimæ, qualis eſt anima rationalis, ad ſublime corpus, quod eſt cœlum. Ergo & anima quodammodo eſt tenue cœlum, & cœlum eſt craſſior anima. Et qui cœlum ſuſpicit, proſpicit animam. Cogitate punctum aliquod geometricum, quod quia æquè reſpicit quamlibet loci partem circundantis ipſum, ſi quando mouetur, per quamlibet mouetur in orbem, unde quod erat punctum, circumferentia uidetur euadere, ubi ſanè circumferentia eſt punctum circumcurrens, euolutumqꝫ foras. Punctum uerò eſt circumferentia ſtabili quodam cardine conuoluta. Cogitate rurſus ſcintillam quandam luminis inuiſibilis, quæ quoniam ſuper omnem exiſtit locum, æquè in partem loci quamlibet ſeſe fundat, ac dum mouetur in gyrum, flammeus orbis efficiatur. Orbis inquam oculis manifeſtus, ubi ſcintilla eſt flamma compreſſa, flamma eſt ſcintilla profuſa. Scintilla huiuſmodi anima eſt, flamma corpus æthereum. Et quanta eſt in animabus rationalibus uarietas luminis ſpiritalis, tanta eſt in proprijs earum cœleſtibusqꝫ corporibus uiſibilis luminis uarietas. Atqꝫ id lumen ita lucem ſequitur ſpiritalem, ut Lunæ lucem pallidus orbis in nubibus. Ea uero eſt inter rationales animas differentia, quòd animæ fixarum ſtellarum planetarumqꝫ ſolum lucido corpore circumdantur, cæteræ corporibus geminis, lucido & opaco, aut certè altero lucidiſſimo, altero minus lucido. Eadem quaſi lux eſſe uidetur, quæ dum ſcintilla manet, ſentit quidem, ſed non ſentitur, cum uerò explicatur in flammam, ſentitur quidem iam, ſed ipſa nil ſentit amplius, & ſicut ſenſu careret quicunqꝫ flammam uidens, ſcintillam ſe uidere negaret, ita carebit anima, qui dum globos æthereos ſuſpicit quaſi quoſdam circuitus animarum, animas ineſſe illis quaſi centra non ſenſerit, neque conceſſerit animas eſſe globos luminum implicatos, globos autem eſſe animas explicatas. Quod ita ſignificauit Heraclitus.

αὐγὴ ξηρὴ, ψυχὴ σοφωτάτη,

Id eſt, lux ſicca, anima ſapientiſſima. Hinc efficitur ut nihil animo, aut gratius, aut mirabilius ſit, quàm lumen, neqꝫ poſſit alibi quàm in lumine ſpirituum habitare, dum colit terras. Iam igitur & hic inueniſtis animam eſſe tanquam lucem inuiſibilem, uiuificam, ſentientem, intelligibilem, intelligentem. Et paulò antè, tanquam punctum à corpore liberum, agile per ſeipſum, calens, uiuificum, ſentiens, capax ſuperiorum, quod ſubſtantialis quædam unitas appellatur. Atqꝫ hæc prima quædam excurſio ſit, & quaſi præludium, quo infelix diffidentia illa tollatur, quæ longiſſimè à ſpiritalium confeſſione abducit animos plebeiorum.

Anima non eſt corpus, aut forma diuiſa in corpore, ut oſtenditur per uirtutem animæ naturalem. Cap. IIII.

PRopoſitæ quæſtionis ordo requirit, ut in prima ſequẽtis diſputationis parte oſtendamus, per uirtutem animæ naturalẽ, hominis quidem animam potiſſimũ quidem non eſſe corpus, partim etiã non eſſe formam diuiſam in corpore. In ſecunda parte per uirtutẽ ſentiendi mõſtremus idem, ſcilicet, animã eſſe formam indiuiſibilem, ac inſuper illud adijciamus, eam uidelicet non alicui corporis membro affigi, ſed totã per ſingula fundi. In tertia uerò parte, per uirtutẽ intelligendi eadẽ confirmemus, ſcilicet eam eſſe formã impartibilẽ ubiqꝫ totam, & illud adijciamus, quod nullam trahat originem à materia. Sic enim anima hominis ad tertiam illã eſſentiã, quæ eſt

perpetua pertinebit, & immortalis meritò iudicabitur. Iam uerò primam disputationis partem diuino numine inuocata in hunc modum aggrediamur.

Prima ratio. Quia anima est principium nutriendi, & quomodocunq; aliter operandi. Cap. IIII.

ANimantes & plantæ uirentes corpora sunt, corpora etiam sunt ligna, & saxa ex terra conuulsa: Corpora illa coalescunt, hæc uerò nequaquam. Quid autem est in illis principium alimenti? Non materia corporalis, quoniã alia etiam corpora nutrirentur, quibus talis materia est communis. Cùm ergo uis illa per quam adolescunt, aliud quiddam sit præter materiam corporalem, & illa non sit aliud quàm anima nutritiua, sequitur ut talis anima non sit corpus. Siquis autem obiecerit ita. imò uerò est corpus, non corpus quodlibet, sed tale quiddam, & sic affectum, qualis natura plantis & animantis propria sit: Saxis uerò & ignis aridis nõ communis, quæremus ab illo de huiusmodi tali certoq; corpore quod uocat animam, utrum duo quædã in se contineat, corporalem scilicet molem, atq; insuper certam quandam affectionem, per quam tale uocatur, & certum fit propriumq; corpus, an nihil habeat ultra materiam corporibus omnibus ubiq; communem. Si nihil respondeatur habere præter communem hãc molem, uana fuerat nimium obiectio illa, per quam dicebatur, non quodlibet corpus esse animam, sed corpus tale, & certo modo dispositum. Non enim fit corpus tale & certo modo dispositum, nisi per qualitatem ipsam, & propriam quandam affectionem ipsi corpori superadditam, per quam non modo sit corpus, sed & tale, per quã etiam à quolibet alio differat corpore. Itaq; si nihil aliud est ibi præter molem solam communemq; corporis, cum illa etiam aridis lignis insit & saxis, hæc quoq; habebunt animam per quã alentur. Quod quia falsum esse constat, necessarium est corpus illud tale quod aduersarius animam appellabat, non materiam corporis solam, sed qualitatem etiam siue formam aliquam continere. Atq; illud non propter materiã ipsam corporis, anima nominatur, quia materia omnibus etiam uita carentibus corporibus competit. Restat ut propter formam, formam inquam uiuificam. Id enim est animæ proprium. Formam itaq; ipsam uiuificam uocabimus animam, materiã uerò illam cui adiuncta est, quia inde uitæ fit particeps, neq; animã, neq; animæ partem, sed animarum quiddam esse dicemus. Præsens autem ratio maximè per eam sententiam confirmatur, quam induximus à principio quando disserebamus corpus ex se agere nihil posse, quippe cum uideamus anima corporibus accedente multas inde operationes proficisci, quæ & animæ accessum & post eius discessum minimè fiunt. Quapropter animam quæ huiusmodi operationum principium est, corpus non esse concludimus.

Secunda ratio. Neq; corpus animatum est anima, neq; inanimatum. Cap. V.

QVale corpus esse uis animam? animatum ne? an inanime? Inanime non dices, quod alteri uitã tribuit animalẽ, quomodo enim si anima inanime corpus sit, uiuificat corpora? Neq; animatũ corpus eam potes dicere, quia si anima animatum corpus dicatur, certè illud corpus postquam animatum dicitur, per aliquam animam dicitur animatum. De illa anima rursus interrogo, corpus ne sit, an non? Si corpus, utrum animatum, uel inanime? Si inanime respondetur, absurdum quidem. Si animatum, iterũ de anima illa quęram per quã dicitur animatũ. Atq; procedere cogeris in infinitũ quandiu corpus esse animã asseres, ac semper respondere cõpellaris absurdè. Vtraq; enim responsio delira uidetur, tum animã esse animatã, tum inanimam, quemadmodũ de sapientia, tum esse illã sapientem, tũ etiam insipientẽ. Aut de lumine, tum esse illud illuminatũ, tum obscurum. Sicut enim neq; obscurum est lumen, quod alia illustrat, neq; ab alio illuminatum, quod ipsum est primum lumen, sic anima neq; est inanimis, quia dat uitam, neq; etiam per aliud animata, cum ipsa illud propriè sit per quod reuera quodlibet animatur. Ac si ad aliud illam retuleris per quod animetur, ego similiter illud aliud rursus ad aliud referam, aliudq; rursus ad aliud, neq; cessabo unquam,

bo unquam, aut si cessabo, in eo ipso certè quiescam, ut dicam aut illud ipsum quod primo ponebatur, aut aliquid sequens, neque animatum, neque uiuificatum esse ab aliquo, sed ipsum propriè per se esse, quod animat aliud atque uiuificat. Tale quiddam animam & uitam propriè non quoduis aliud appellabo. Tu forsitã ut infinitum illum progressum & responsiones deliras iam deuites, & tamen animam corpus esse asseras, inferes, eam esse corpus non quidem animatum, sed corpus animale, non uiuificatũ, sed uiuẽs. Si ita est, reuolueris eodem. Equidem percontabor, utrum illud ea ratione qua corpus est, anima sit, an alia quadam ratione, nempe nouæ alicuius additionis per quam animale dicatur & uiuens? Certè non ea ratione qua corpus. Omnia siquidem corpora essent animæ, ac operationes præ se ferrent. Sequitur ut alia quædam illic insit natura præter corporis rationem, per quam animale corpus illud uiuensque dicatur. Illam ego uitam propriè & animam nuncupabo.

Tertia ratio. Neque crassum corpus est, neque subtile. Cap. VI.

NVnquid crassum corpus est anima, puta uel aqua, uel terra, atque similia? An potius subtile, rarumque, ut ignis & aër? Primũ dici non potest, quoniam animæ officium est, penetrare facilime corpora, implere, mouere. Huic autem operationi crassa corpora sunt ineptissima. Secundum uerò illud esse fortasse uidebitur probabilius, ut rarum sit corpus anima, ut ignis, ut aër. Verùm si ignis dicatur esse, utrum ignis ille qua ratione ignis, anima est, an quadã alia ratione? Si qua ratione ignis est, esse dicatur anima profectò quilibet ignis anima erit, & omnia ignita uiuentia. Igitur alia ratione. ita de aëre percontandum, concludendumque, animam semper esse ultra naturam corporis requirendam. Neque adducat quisquam quintũ aliquod tenuissimum corpusculum preter quatuor elementa, quod crassioribus infusum corporibus illorum sit anima. Eadem namque redibit quæstio, utrum corpusculum illud per materiam suam sit anima, an per uiam aliquam materiæ superadditam. Si primum dicitur, omnia corpora erunt animæ, quia omnibus subest materia. Si secundum, assecuti erimus iã quod cupimus, ut anima sit ad aliquam uim quodammodo incorpoream referenda. Afferuntur hîc à nonnullis breues quædam persuasiones huiusmodi: Si anima dicatur esse diuisibilis, quæritur nunquid partes eius uiuant ut totum, nec ne? Si uiuunt, toto anima in singulis est suis particulis, quo fit ut non egeat quantitate, quandoquidem per diuisionem non diminuitur. Si non uiuunt, ex non uiuentibus uita consistet, quod est impossibile. Rursus omne corpus alicui quinque sensuum innotescere potest, anima nulli. Omne corpus figura aliqua uel termino circumscribitur, anima minimè. Omne corpus operationem suam necessariò peragit tẽporis interuallo (cum enim diuisibile sit in essentia, multò magis in actione) anima sæpe momento temporis operatur. Corpus per quãtitatem potius quàm per essentiam est in loco, quia propter quantitatem implet locum, anima per essentiam adest corpori, ut enim adest illi, dat illi esse. Esse per essentiam datur, sicut per sapientiam sapere, adest igitur per essentiam. Corpus ita in alio est, ut cõtineatur ab eo in quo ponitur, atque excedatur, anima in corpore non est comprehensa, sed comprehendens. Ipsa enim corpus perficit, continet, atque ducit. Anima denique quolibet corpore & toto corpore præstantior est, quare lineis punctisque quæ in corporibus sunt, ut in subiecto, est præstantior. Indiuisibile diuisibili excellentius est. Animus igitur magis indiuisibilis est, quàm aut linea, aut punctum.

Quarta ratio. Corpus ex materia & forma componitur. Cap. VII.

COrpus naturale ex materia & forma componitur. Animal est naturale corpus. Materia itaque in eo est, & forma. Constat autem ex anima atque corpore. Corpus quidem non est forma naturalis, quia forma naturalis alicuius est forma, & in aliquo est tanquam subiecto, quodam atque formato. Corpus autem nullius forma est, neque in aliquo est subiecto, sed loco. Restat ut anima forma sit, ob hoc potissimum, quòd est proprium internumque operationum motionumque principium, imò etiam essendi principium est animal. Totum hoc ad formam spectat. Est igitur

igitur anima forma. Quòd si ipsa quoq; esset corpus, opus esset adhuc alia quadã forma tàm animæ quàm corpori, per quam ambo simul unum animal uocarentur, quàm quidem formam aliam proprius animam uocaremus. Nam per animam, quasi per formam corpus quod antè potentia quadam est uiuens, actu fit uiuens, & animal actu. Anima igitur solũ est forma, præsertim quia si duas haberes partes, materiã scilicet atq; formam tria sequerentur absurda. Primum, quod non secũdum se totam formaret corpus, quia non formaret ipsum per partem eius, quę est materia, oportet autem propriam formam secundum totam sui essentiam, totam perficere materiam propriam. Secunũ, quòd pars illa animæ quæ forma dicitur, duarũ materiarũ rationis eiusdem perfectio foret, quod natura non patitur, sicut neq; patitur formas duas rationis eiusdem eandem informare materiam. Tertium, quoniam anima in corpora hæc inferiora commutaretur, atq; uicissim, si communem cum his materiam possideret. Quod ideò nefas est, quia si fiat corporum animarumq; mutua cõmutatio, multò magis fiet quarumlibet animarum in quaslibet animas trãsmutatio, rursusq; quorumlibet corporũ in corpora quælibet. Sit igitur anima solum forma. Forma, inquam, non accidentalis, sed substãtialis. Nam cum anima ipsa sit rectrix motrixq; corporis, ita ut non contineat ipsum, sistat, & torqueat, corpore præstantior est. Corpus substantia est. Nullum uerò accidens nobilius est substãtia: Rursus motor, quantum est principium motionis, non pendet secundum esse suum ex eo, quod mouetur. Igitur anima ipsa quę reuera est motrix corporis, à corpore nõ dependet quasi pedissequa corporis, ita non est corporis accidens. Præterea quicquid uicissim opposita suscipit, atq; ipsum interim permanet idem, substantia est, anima eadem permanens recipit tum opinionem hanc, tum illam, inter se contrarias, tum scientiam, tum ignorantiam, & repugnantes affectus, anima igitur est substantia. Substantia inquam, ut forma quædam substantialis. Forma autem non est corpus, quia omne corpus forma aliqua designatur. Forma uerò qua ratione forma est, formari non potest. Hinc fit ut anima nõ sit corpus. Missas facio in præsentia rationes quibus ostenditur animam nostram accidens esse non posse, quia si necessitate quadam hæreret subiecto, nõ posset illi repugnare, neq; in se unquam reflecteretur, neq; super accidentium genus ad substantiæ genus ascenderet, ipsumue propriè definiret, uel discernere posset ab accidentibus, uel quantò interuallo accidentia superat, ritè metiri.

Quinta ratio. Corpus natura sua dispersum est. Cap. VIII.

Corpus natura sua dispersum est penitus. Primò, quia distantiam partiũ patitur, ita ut semper in alio loco sit alia. Secundo, quia continuè transmutatur. Nam si subijcitur tempori, sicut uaria momenta succedunt in tempore, sic affectiones momentis singulis uariantur in corpore. Quæ quidem uarietas cum fiat in cœlis, multò magis fit raptu cœlorum in elementis. Tertio, quia contrarijs subijcitur qualitatibus, calori & frigori, & similibus. Vnde fit ut contra naturam corporis sit coire in unum, manere simile, & sibijpsi constare. Extensio namq; ipsa quantitatis partes corporis disiunctas manere compellit. Motus perennis cogit mutari naturam, neq; sua simul habere, sed aliud amittere, quærere aliud. Qualitatum contrarietas impellit ut altera fugiat, alteram per quam fugam corpus ipsum compositum dissipatur. Quamuis aũt per hæc appareat corpus natura sua nullo modo posse firmiter in unitate consistere, tamen corpus quodlibet aliquo modo in suis partibus nectitur, cunctis in unam totius corporis copulam conspirantibus. Est igitur in corpore aliquid ultra corporis naturam, quod ipsum unit, sistit, & continet. Vnit inquam distantiam partium, sistit fluxum perennem, continet inuicem per suam simplicem cõsonantiam dissonas corporis qualitates. Quid hoc est? corpúsne? Si corpus est, eget similiter alio connectente. Quid aliud illud? Num corpus? Si corpus, eget & alio. Quocirca fatendum est nullam esse posse in corporibus unitatem, nullam constãtiam, nullamue concordiã, nisi illis insit uis aliqua incorporea. Ergo si & anima corpus dicatur esse, eget ipsa etiã aliqua copula. Vim autem huiusmodi copulantem nos animam, uel uirtutem animæ potius, quàm illud copulatum asseuerabimus, cùm uideamus esse animæ proprium, humores contrarios membraq; diuersa

in unam animalis cōpagem deuincere, qua abeunte diffluunt omnia. Igitur anima neq; est corpus, sed copula corporis intima, uel substantia copulatrix. Neq; forma diuisa per corpus. Talis enim forma (ut Platonici putant) simplicitatis & cōstantiæ naturam amittit in corpore, unde ipsa æquè ut corpus eget alio continente, quod unum in seipso consistat, ad diuisionem corporis minimè dissipatum. Si quis autem quærat unde saxa & ligna sortiuntur suarum partium unionem, respondebunt Platonici, illa quādiu affiguntur terræ, ab anima terræ sortiri & unionem & augmentum, postquā uerò auulsa sunt, non augmentum amplius, sed unionem.

Sexta ratio. Duo corpora non sunt in eodem loco. Cap. IX.

DVo corpora in eodem loco penitus inuicem æquari nō possunt. Nā si eodem in loco penitus esse debeant, oportet illa primùm in partes diuidi, deinde partes illas inuicem iungi. Quæ quidem partes si indiuisibiles sunt, iam corpora illa in indiuidua resoluta sunt. Et quoniam ex ijsdem composita fuerant, neq; dissoluuntur, sequitur ut ex indiuiduis quibusdam corporis magnitudo concreuerit. Quod ideò fieri non potuit, quia indiuidua congregata simul nunquā conficiunt magnitudinem. Sin autem partes illæ diuisibiles fuerint, quælibet per se erit corpus, ac situ proprium seorsum habebit ab alia, itaq; nō erunt corpora duo in loco uno, imò in multis loculis multa corpuscula. Si ergo corpora duo eodem in loco æquari inuicem nequeunt, anima quæ corpori uiuo sese ubiq; infundit, & per omnia se porrigit corporis puncta, non est corpus. Quòd autem ubiq; in corpore sit, ex eo in præsentia patet, quòd nihil magis intrinsecum essentia est quàm esse. Ideoq; forma per quam esse substantiale tribuitur tum corpori toti, tum partibus, toti partibusq; est intima. Et quia sicut res se habet ad esse, sic & ad unum, anima quæ per se dat esse, per se quoque absq; medio unitur corpori uniuerso. Quòd autem esse substantiale tribuat, inde patet, quòd ea subiata omnia membra mutant speciem. Quoniam uerò ab essentia fluit esse, à uirtute operatio, anima quæ singulis membris esse operationemq; largitur, singulis quoq; essentiam suam uirtutemq; communicat. Ita enim esse operationemq; præstat, sicut unitur. Quare si illa præstat singulis, unitur & singulis. Nónne si corpus quodlibet naturale carens anima, unum quiddam est per formam unam in toto & partibus existentem, multò magis animatum corpus unum erit per animam toti partibusq; præsentem? Quòd si anima in uno solum membro sit, illius solius erit forma, reliquorum aliæ erunt formæ, unde non conficietur ex membris omnibus naturale corpus reuera unum, sed congregatū quiddam, tanquam domus ex parietibus. Neq; erit in qualibet animalis parte consensio & concordia ad quamlibet, qualis modo est, nisi per unam animam uaria membra conglutinentur, sicut neq; ad tractum nerui omnes articuli contrahuntur, nisi idem sit neruus in omnibus. Adde quod in quauis quantumcunq; minima corporis portiuncula inest uita, & in plurimis motus & sensus. Hæ animæ uires operationesq; intimæ sunt. Vis actioq; agenti alicui intima, sine agentis substantia nō existit. In illis ergo est anima, si in illis uiget & agit: quæ quando suo modo mouetur, corpus non dissipat, quia non fit dolor aliquis ex animæ motu per corpus. Fieret aūt perpetuus in corpore dolor, si ad motum animæ partes eius dissiparentur & turbarentur. Dissiparentur aūt proculdubio, si anima esset corpus, cū ipsa per corpus suo quodā motu perpetuò moueatur. Quo nā pacto anima corpus erit, quæ est ubiq; per corpus, & sine ulla corporis offensione totum undiq; implet & penetrat? Porrò si solidum corpus esset, uel totum corpus non impleret, neq; uiueret inde totum, uel si impleret, penetrando frangeret, frangereturq;, & dolor in nobis perpetuus proueniret. Sin autem corpus esset fluxum & labile anima corpus animantis, neq; deuinciret, neq; firmiter solidaret, sed & ipsa alio quodā uinculo (ut suprà diximus) indigeret, cuius stabilitate firmaretur regereturq; & moueretur. Illud uerò uinculum libentius animam, imò uirtutem animæ appellabimus. Siquidem animæ uirtus in corpore idem fermè est quod uel coaguli uirtus in lacte, quod inde coagulatur, uel uis Magnetis in ferro, quod inde trahitur & suspenditur, uel tēperatio artis in horologio, quod inde ordine mirabili regitur, mouetur, & sonat. Ipsa uerò anima nō est

uirtus temperatioúe humorum, sed forma quædam substantialis, simplex, indiuisibilis, quæ uirtute & arte naturali spiritus, humores, membraq; temperat.

Septima ratio. Corpus non est simul totum in pluribus. Cap. X.

NEcq; corpora, necq; formæ diuisæ per corpora possunt omnino esse simul in pluribus partibus aut locis. Vis seminaria tota est in qualibet particula seminis. In quot enim particulas semen diuiditur, totidē animalia oriuntur, quod maximè in piscium ouis apparet. Si ex quacunq; guttula seminis totum pullulat animal, tota illic delitescit seminaria uirtus. Hæc uerò est animæ instrumentum generationi subseruiens. Quapropter multò magis tota anima est in qualibet seminis corporisq; particula. Postquam ergo tota est in singulis animæ uirtus, nónne uirtus uegetatrix tota est in quolibet plantæ semine, cum plantam integram producat ex quolibet? certè. Vegetatiua quocq; anima exigua primum radice uel germine capitur, deinde crescente arbore per omnes se fundit ramos. Siccatis denicq; ramis uel amputatis rursus sese contrahit in radicem. Hanc animam quantitate carere Plotinus, Porphyriusq; existimant, quæ æquè clauditur minimis, implet amplissima.

Octaua ratio. Anima est uita, aut fons uitæ. Cap. XI.

ANimam esse putamus naturam quandam quæ aut uita quædam sit, aut uitam ceu comitem habeat & pedissequam, postquam corpora uitam per animam sortiuntur. Corpus necessariò in plures partes diuiditur. Nam corpus aliud est ex pluribus elementis compositum, aliud elementum, ex elementis alijs minimè congregatum, sed ex forma & materia constitutum. Si animam dixeris esse corpus constructum ex pluribus elementis, sciscitabimur nunquid illa elementa quælibet per se seorsum ab alijs uitam habeant, aut nulla, sed congregata simul uitam pariant, aut unum quiddam illorum possideat uitã. Si quodlibet illorum per se habet uitã, tot ibi sunt animæ, quot elementa. Necq; ibi est anima una ex multis conflata partibus, sed animæ multæ sedem eandem colentes. Si nullum illorum habet uitam, nunquam concursu mutuo uitam creabunt. Ac si in eorum concursu uita nascatur, non quidē ipsorum ui, cum ipsa uita careant, sed ui potius alicuius concursum illum ordinantis uita illa nascetur, præsertim cum sit fatendum, etiamsi concursione multorum uita confletur, non tamen quomodocunq; concurrant, uerùm si certa ratione uiaq; cōcurrant, uitam in illis gigni Ita illius certæ concursionis intimus ordinator, anima ipsa erit, uitam suo modo confluentibus exhibens. Sin dixeris unum aliquod è multis elementis habere uitam, illud solummodo anima ipsa erit, necq; opus erit præter istud alijs elementis ut anima generet. Quã obrem anima nullo modo putanda est esse corpus ex elementis pluribus constitutum. Sed necq; elementum unum, quia elementum quodlibet ex materia & forma componitur. Si istud uiueret, nō per materiam uiueret, cum informis materia nequeat uitam aut alicui, aut sibijpsi præbere. Igitur tale uiueret per formã. Forma igitur esset anima. Quin etiam si anima est corpus, siue elementum sit, siue simile quiddam & seu simplex, seu cōpositum, certè ita ut dicam, uel similiter erit affectum, scilicet calidum uel frigidum, siccum uel humidum, leue uel graue, rarum uel densum, fluxum, solidum, album, nigrum, atq; similia. Sic calidum, calefaciet solum. Si leue, alta petet, & omnino qualecunq; corpus sit, secundùm naturam propriam operabitur, & affectum naturæ suæ oppositũ nunquam aget. Non enim frigidum calefacit. Est autem cuiuslibet corporis certa & determinata natura ac forma, sicut locus terminatus est, & certum tempus, & finita potentia. Igitur cuiusq; corporis determinata operatio est, & ad effectus contrarios non extenditur. Anima uerò ad contraria quælibet uim habere uidetur. Nam & in diuersis corporibus animalium & in eodem multa inter se efficit repugnantia. Sistit, mouet, contrahit, extendit, rarefacit, condensat, acuit, obtundit, aperit, claudit, fundit, & solidat. Contrarios odores, sapores, atq; colores, oppositas uires & figuras humoribus membrisq; tradit, leues spiritus deorsum mouet ad pedes, graues humores sursum ducit ad caput,

quod sit contra corporum naturam. Agitat corpus in omnem partem sursum contra grauium elementorum pondera, deorsum contra leuium sublimitatem, in latus & in circuitum contra omnem corporis facultatem. Cum ergo omnes fermè effectus inter se cõtrarios faciat, & ad repugnantes motus ita sit compos, ut præter corporum ordinem moueat, quis adeo demens erit, ut aut corpus, aut eius qualitatẽ, siue qualitatis aliquid esse animam fateatur?

Nona ratio. Corpus seipsum non mouet. Cap. XII.

QVod uerè & primò est per seipsum mobile, ita ut ipsum omnino idẽ sit & fons & receptaculum motionis, secundum se totum per se mobile debet esse, sicut in cæteris omnibus apparet, quæcunq; per se, & primò sic talia quædam dicũtur esse uel talia, sicut quod ita est clarum, secundum se totum est clarũ. Quod ita bonum, totum bonum est. Quod ita intellectum, intellectuale est totũ. Nam essentia quæ primò effundit qualitatem aliquam, & amplectitur suscipitq; primò, quia perfectè agit utrunq;, efficit utrunq; per totum. Oportet aũt in natura alicubi reperiri essentiam illo modo per se siue ex se mobilem atq; animam esse talem, ut libris superioribus demonstrauimus. Corpus autem etiam si fingatur per se primoq; esse mobile, nondum tamen secundum se totum poterit esse tale, quoniam oporteret quamlibet eius partem à seipsa moueri, & partium partes atq; particulas. Nam si una particula sit in corpore, quæ se non moueat, non erit corpus illud secundum se totum ex se mobile, atque ita non uerè & primò erit tale, sed alterius cuiusdam primo talis participatione atq; præsentia. Quare ad hoc ut perfectè per se mobile sit, cõcedendum esset quaslibet eius particulas à se ipsis moueri. Illæ diuiduntur in infinitum, unde innumerabiles erunt illę particulæ quæ se mouebunt. Quod mouet, agit, quod agit, existit actu. Erunt igitur infinitæ partes in actu sese agitantes, & infiniti in quouis corpore mundi motores. Imò uerò non erunt partes illæ alterius corporis ex eo ipso quod actu erũt suo, sed quælibet per se tota consistet, atq; erit infinita quædam multitudo corpusculorum existens actu. Impossibile autem est talem esse multitudinem in natura. Quoniã igitur nequeunt esse corporis partes actu infinitæ, imò uerò neq; actu quidem reuera esse omnino, quando nullum habent esse proprium, sed sub ipso esse totius compositi continentur, sequitur ut partes corporis sese non moueant, ne propter hoc actu cogantur esse, & actu penitus infinitæ. Concludamus igitur corpus non posse uerè primoq; per se mobile esse, cum ipsi secundum se totum id competere nequeat, quando partes eius assequi id non ualẽt, ut se moueant. Ad idem rursus alia uia progrediamur. Quando aliquis corpus asserit mouere seipsum, ex ijs quatuor unum aliquid potissimùm compellitur cõfiteri, aut partem corporis alteram moueri ab altera, aut totum à parte, aut à toto partem, aut totum, à toto, id est, omnibus partibus partes omnes. Si primum affirmetur, cum aliud quiddam sit pars altera, aliud altera, nõ idem mouebit seipsum, sed aliud potius aliud. Neq; ex hoc corpus illud compositum uerè mouebit seipsum, cum sit ex aliquibus partibus constitutum quæ se non mouent, sed duo quædam habebit in se distincta inuicem, quorum alterum moueat alterum. Si secundum illud diuisionis membrũ acceperis, scilicet quod pars moueat totum, uel tertium scilicet quod totum mouet partem, nondum uerè compositum illud sese agitat. Aliud namq; partem, aliud totum esse uolumus. Atq; illa pars quæ mouet totum, mouet utiq; omnes partes, ideoq; in numero aliarũ partium etiam seipsam mutat. Similiter si totum mouere partem dicatur, per omnes partes unam commouet partem, ergo unam quandam solummodo agitat quodammodo per seipsam. Vides in his duobus diuisionis illius membris non posse aliter dici totum illud mouere seipsum, nisi per partem illam sui quæ sese agitat, per alias minimè. Atq; ita non totum illud reuera erit per se mobile, sed pars forsan illa totius, quæ etiam pars eius nõ erit, cum per se aliquid operetur. Quòd si quartum concesseris scilicet totum à toto moueri, cum totum fortasse non sit aliud, quàm cunctæ simul partes, fateberis partes omnes ab omnibus permutari, ubi compositum illud non aliam ob causam affirmari debet mouere seipsum, nisi quia pars quælibet eius agitat semetipsam. Quapropter ad partem semper

confugere cogeris per se mobile corpus affirmaturus. Quod in primis idcircò damna-
mus, quia corpus illud compositum non erit propriè per se mobile, postquam id ab a-
lio, id est, à partibus mutuatur. Nam ratione partium dicitur per se mobile. Licet enim
corpus illud quodammodo cunctas simul partes esse constet, tamen motum huiusmo-
di mutari uidetur à singulis, sicut & substantiam suam à singulis accipit. Responde quę
so de illa parte uel partib. illis quarum ratione totum asseritur sese mouere ex eo quòd
illæ se mouent, sunt'ne indiuiduæ? Si sunt, profectò quod sese mouet, nō corpus est, sed
indiuiduum quiddam in corpore, cuius impulsu etiam corpus sponte sua ferri uidetur.
Sin diuiduæ, illam similiter partiemur, ut & totum iam secuimus, atq; eadem ratione cō
periemus, nullo modo affirmari posse de illis partibus quòd per se moueantur, nisi ra-
tione particularum quæ se moueant. De particulis similiter perscrutabimur, quæ quo-
niam in infinitum distribuuntur, nouos semper & plurimos motores inueniemus, neq;
unquam perueniemus ad unum, cum diuidēdo semper plurimos habeamus. Neq; un-
quam ad primos aut primum, cum diuidamus similiter infinitè. Nusquam igitur est in
substantia corporis unus ac primus ipsius motor, quamobrē nullam in se habet sui mo-
tus originem, per quam reuera asseri ualeat ex seipso moueri, sed ad impartibile aliquid
compellimur deuenire, unde nascatur omnis corporalis agitationis origo. Internus au-
tem corporis agitator est anima, qua præsente, corpora sua sponte quodammodo & in
omnem partem feruntur, absente uerò anima, externo indigent commouente. Si ista
quoq; sit corpus, eget ipsa quoq; mouente, mouēte, inquam, extrinseco, siquidem absq;
impulsu externo uiuentia quæq; mouentur. Ille quidem motor intimus anima ipsa erit,
quàm per se oportet moueri, quandoquidem corpora per animam uim sese mouendi
habere uidentur.

Omne aūt tale ad naturam aliquam uerè suimet agitatricem est reducendum. Ita ani-
ma propriè per se mouetur, si eius participatione facultatem cætera nācisćuntur, ut per
se quodammodo moueantur. Hęc igitur non est corpus, sed neq; etiam forma in corpo-
re dissipata. Nam hæc etiam per rationes superiores se mouere non ualet, iisdē subiecta
quibus & corpus conditionibus, ut apparuit. Vbi cauillatio illa excluditur, qua nonnul-
li contendunt ostendere corpus aliquod per se moueri, dicētes, ipsum ex materia & for-
ma uel ex quatuor elementis ita componi, ut alia quædam natura præter materiā & for-
mam & quatuor elementa proueniat, quæ sit totius integritas, quæ seipsam moueat, qa
per formam habet hoc ut moueat, per materiam ut moueatur. Talis obiectio aduersus
Platonicos nihil ualet, tum quia in alia essentia erit radix per quam mouere, in alia per
quam moueri uidebitur. Oportet tamen ad aliquam essentiā peruenire, quæ sit & fons
& receptaculum motionis & uitæ, quemadmodum ad aliquam peruenitur quæ lucis,
& ad aliquam quæ caloris radix est simul & fundamentum. Tum quia natura illa, quæ
est totius integritas, si quantitate protēditur, non magis poterit ex seipsa moueri, quàm
moles ipsa corporea, ut suprà monstrauimus. Sin autem indiuisibilis est, iam (ut cupie-
bamus) ad naturam peruenimus incorpoream, in qua sit sui ipsius agitandi potestas.
Non quod in seipsam agat, & patiatur. Motio enim in ea non transitum significat ab a-
gente in patiens, sed naturalē essentiæ illius uicissitudinē, qua suarum affectionū uariat
uices, atq; ita per se discurrit, non agitante alio, ut per se calet ignis, neq; alio calefacien-
te, neq; parte sui alia in aliam fundēte calorem. Motus igitur animalis cum non sit à cor-
pore, quod est sua natura pigrū, neq; sit à solo composito, in quo nō erit uis ulla mouen-
di, si ex partibus talib. sit conflatum, in quibus nulla uis sit ad motū, necessariò est ab ani-
ma, quæ si uim migrandi ex ocio in actum tribuit animali, multò magis priusq; tribuit
ipsa sibi. Quicquid enim boni actusq; uitalis à causa traducitur in effectum, prius expli-
catur in causa. Sic enim calor calet ferueto; secum ipse prius, quàm materiam aliam cale-
faciat, & animata corpora turgent seminibus, fœtusq; cōcipiunt in seipsas prius, quàm
partus edant. Dum igitur anima uitalem à potentia in actum progressionem explicat
in seipsa, dicitur à seipsa moueri. Motum quidem in anima, propriè actionem Platonici
nominant, quoniam in fonte suo sit, formetq; corpus & agitet. In corpore uerò motum
nominant passionem. Cumq; molem corpoream etiam uniuersi oporteat moueri ab a-
lio, concludunt uniuersi corporis motum passionem esse à motu animę uniuersalis, tan-

quàm ab actione quadã illarum. Et quemadmodũ in quolibet genere imperfecta semper ad perfecta reducunt, ita motum corporis imperfectum ad animæ motum tãquam perfectum in ipso motionis genere referunt. Proinde cùm quæritur quonam motu præcipuè anima moueatur, respondent, non corporali, est enim incorporea, non imaginabili, caret enim figura non cognitiua, ignorat enim seipsam, sed motu secundùm essentiam uitalem. Sicut enim essentię actus est esse, atq; intellectus ipsius actus est intelligere, sic uitæ actus est uiuere. Non enim aduentitiam, sed ex seipsa possidet uitam, atq; ut illorum uerbis utar, anima est uita se generans & producens. Vita uerò omnis est motus. Quare si omne uiuens mouetur, etiã quod per se uiuit, per se quoq; mouetur, atq; quod uiuit semper, mouetur & semper, non intellectuali uidelicet motu, sed uitali. Quapropter semper mouetur, & non semper. Nam mens quidem secundum potentiam est, uita uerò secundum actum. Deniq; essentia semper uiuit, perpetuumq; intrinsecus exercet motum, quoniam essentialis uita semper est mobilis, uires autem & actus, quæ tam circa uitam, quàm circa intellectum contingunt, uel intermitti, uel aberrare quandoque possunt. Sed regrediamur iam unde digressi sumus. Idem nobis tertia hæc sequens ratio persuadet. Motus omnes hi sunt, alteratio, generatio, corruptio, augmentum, decrementum, condensatio, rarefactio, progressio. Nunquid secũdum alterationem seipsum mouet corpus? nequaquam. Si enim se debent calefacere, calorem habeat oportet quã sibimet tribuat. Oportet etiam ut non habeat, si modò sit accepturum. Non enim accipit quisquam quod possidet. Ergo ut calefacit, calidum iam est, ut calefit nondum est calidum. Dictu quidem ridiculum, istud habere aliquid simul & nõ habere, nisi fortè quis aquam dicat frigiditatem quandam secundum uirtutem habere, quam retineat etiam postquam igne fuerit calefacta, per quam remota ab igne ad frigiditatem secundum actum iterum reuertatur. Huic Platonici respondebunt, uel aquam illam ab elementis extrinsecus frigefieri, uel si qualitas eius secũdum actum (quæ aliquantum ad naturam uergit incorporalem) pullulat ex intrinseca illa uirtute qualitatis productiuæ (quæ quidem uirtus etiã multò magis naturæ incorporali propinquat) sequi ut uirtus huiusmodi rursus à substantia quadam scaturiat, quæ penitus incorporalis existat. Substantia uerò huiusmodi erit principium motus in corpore.

Nullum igitur corpus alteratione seipsum mouet. Sed neq; etiam seipsum generat, quia quod generat aliud, generato dat esse. Habet igitur genitor esse, quod tribuit genito. Quod generatur, aliunde accipit esse, quod ipsum non possidet. Nihil igitur sibi potest esse tribuere. Haberet enim ipsum simul & non haberet. Et cum genitor genitum antecedat, qui sui ipsius secundum finitam naturam genitor est, & genitus, seipso simul prior est atq; posterior, quod in natura finita nemo utiq; finxerit. Atqui neq; corrumpit etiam seipsum corpus. Quippe cum res quæq; prolem suam ex natura propria generet, atque ideò sibi conuenientem proferat non contrariam, sequitur ut naturalis rei cuiusque instinctus, qui proles quædam est essentiæ atque ipsius esse, contra essentiam & esse non surgat.

Nulla ergo res instinctu suo ducitur ad non esse, nedum sui, sed neq; alterius cuiusq;. Imò cum rei cuiusq; nixus ad seipsam seruandam proficiscatur, in contrarium non flectetur. Sed neq; auget seipsum corpus aut minuit. Non enim fieri id sine alteratione contingit, ac etiam generatione quadam & corruptione. Nam per qualitatum alterationem crescimus & decrescimus. Et dum crescimus, nouæ in nobis partes corporis generantur, dum decrescimus, ueteres corrũpuntur. Si ergo incrementum & decrementum alteratione, generationeq; & corruptione indigent, corpus quod per alteratione͂, generationem, corruptionem se non mouet, neq; augendo quidem mouet seipsum uel minuendo, neq; etiã condensat seipsum uel rarefacit, quoniã sine alteratione ista quoq; nõ fiunt. Dixerit fortè quispiam, corpus saltem per se loco mutatur per transitũ, uel circuitũ. Hoc quoq; impossibile est dictu. Si enim ad superiores illos motus qui interni sunt, est impotens, multò magis erit impotens ad externos. Motus quidem externos uoco circuitum atq; transitum, qui ad terminos remotiores tendunt quã motus interni. Itaq; si corpus nõ ualet per se moueri ad terminos proprios, quonam pacto poterit ad terminos alienos? Quamobre͂ sic iam cõcludamus. Nulli apparent in corporibus alij motus

præter illos octo iam numeratos. Per nullum illorũ ex seipsis aguntur. Ergo nullo modo ex se corpora agitantur. Mouentur tamen (ut cuiq; constat) à natura quadam intrinsecus agitante, etiam sine externis impulsibus. Hanc animam esse Platonicus nemo negauerit, quæ moueri per se possibile est, quia in ea alij quidã præter octo illos alterius naturæ motus reperiuntur. Quantum ad partem spectat, qua regitur corpus, reperitur in anima temporalis uicissitudo seminum aliàs aliter in ea emergentium ad corporalia generãda. Quantũ uerò ad partẽ animæ pertinet, quæ in cognitione uersatur, inest in ipsa de cognitione affectione q; alia in aliã discursio temporalis, ab effectibus naturę ultimis in superna principia per causas medias tẽporalis ascensio, ac uicissim à supernis principijs per medias causas ad ultimos effectus descensio. Hæ discursiones, motiones quædam sunt, & naturæ animi propriæ, ut aliàs declarauimus. Non enim Deo uel angelis cõgruunt, qui simul omnia possident atq; uident. Non corporib. competunt, quæ per se nihil agunt. Non formis corporeis, quæ ad incorporalia nõ mouentur. Huiusmodi uerò discursiones ad diuina nos ducentes, supra naturã corporis eleuant. Efferri uerò supra naturam suam neq; corpus, neq; aliud quicq; per seipsum ualet. Igitur reuolutiones tales, quæ sunt à corporibus alienæ, animo tamen insunt, testantur animã uel corpus, uel formam diuisam in corpore esse non posse, præsertim cum anima secundùm illas per se, id est, per naturam ac uim propriã agitetur, ideoq; per se moueatur, quod nequit corpus. Præterea apparent in anima motionum corporalium exemplaria, generationis, quando diuinis hæret, corruptionis, quando mortalibus, augmenti, quãdo reminiscitur, decrementi, quando obliuiscitur, alterationis, quando uariat uices affectionum, condensationis, prout subito aliquid intuetur, uel sese colligit, rarefactionis, prout discurrit, uel circa multa distrahitur, progressionis in rectum, cum primum attingit externa. Circuitus autem, cũ uel in rebus ipsis effectum resoluit in causam, & à causa deducit effectum, uel in seipsam considerandam reflectitur. Moueri rursus uidetur in rectum, quando ad corpus sensumq; declinat. In obliquum, quando in se angelum'ue reflectitur in circulum, quãdo in Deum principium finemq; suum, sursum ad uniuersalia, deorsum ad particularia, ad dexteram quoq; atq; sinistram in oppositas uidelicet generis differentias. Deniq; ante & retrò, quando ad causas naturales effectus'ue se uertit. Quis itaq; neget animam motionum fontem esse, cum in ea proprij motus sint, & motionum corporalium exemplaria, in quibus cõtra corporis naturam ipsa sese generat quodammodo, uel (ut ita dixerim) quasi corrumpit, auget, minuitq;, & transfert, & reliqua? Meritò igitur per eius præsentiam corpora uiuentia facultatem hanc adipiscuntur, ut sese alterent, nutriant, augeant, dũ ex se aliquid generant in seipsis. Ac rursus ut ex se gradiantur, quocunq; iudicauerint gradiendum. Quorum nihil efficiunt, quæ non uiuunt, quasi spontaneus motus uitæ sit proprius.

Decima ratio. Anima non crescit ad corporis huius augmentum. Cap. XIII.

Si anima corpus est, implet certè corpus istud quod uides solidũ, ut uiuat totum, & ipsa tenue atq; agile corpus est, quod animi celeritas indicat. Quare si corpus animalis partiaris in mẽbra, sicut frustra omnia corporis corpora sunt, ita corpuscula illa, quę in membris sectis supersunt, sunt animæ, præsertim cum anima unius sit tota naturæ, ut diuersa coniungat. Viuent igitur, mouebuntur & sentient ad tempus brachia & crura à corpore separata, & anima quæ in reliquo restat corpore, quæ sæpe brachijs & cruribus amputatis uiuit decennium, multò erit minor, quàm anteà, ideo pusillanimis erit, hebes, obliuiosa. Imò etiam sic argumẽtemur. Si anima corpus est, manifesti huius corporis magnitudinem quantitatẽ penitus æquãs, crescente ipso crescet, decrescente decrescet. In uasto corpore magnificentior erit & diuinior animus. Atq; in eodem homine quando adolescẽte corpore adolescet & anima, oportebit ut per adiunctionem corporis sibi similis adolescat. Alimentũ huiusmodi uiuit ne in se anteq; ab anima capiatur, an non? Si non uiuit, quonam pacto uitam animæ præstat, & auget, quod & uita caret, & antequam uitã animæ mutuet, oportet ipsum uitam ab anima mutuari? Si uiuit, iam habet animam. Noue igitur quotidie animæ à nobis hauriuntur ad nostras

huius animæ nutrimentum. Tranſit autem ſemper alimonia in eius naturã quod aliter. Itaq; multæ quotidie animæ à natura perdentur, ut una ſeruetur anima, quod bonitas naturæ non patitur. Imò uerò neq; prior anima noſtra ſeruabitur, ſi ſubſtantia ſua aſſiduè ſubterfugiat, unde nouas animas cogatur ſibi ſemper adſciſcere, per quas anima iugiter innouetur. Verùm quonam pacto recens anima cum priore conſentit? Quomodo ſi continuè effluit aliquid ab anima noſtra, & influit in animam alimentum, ſicut fieri in carne uidemus, manet uoluntas eadem in pleriſque ſemper. Idem mos, opinio eadem & ſcientia, perpetuaq; eiuſdem rei memoraria? Quomodo poſt decennium agnoſcimus illa ſtatim uiſa, quæ ante decennium uideramus, niſi earundem rerum nobis acceptæ quondam incolumes adhuc ſeruentur imagines? Quis eas ſeruat niſi idem qui acceperat & iudicauerat animus? Quo pacto ſeruat, ſi non ſeruatur? Qua ratione non ſtante animo ſtabunt imagines & ſcientiæ? Neq; dicat quiſquam ſtare diu animũ, ſi corpus fuerit. Quod enim corpus ſub cœlo manere in eodẽ ſtatu poteſt diu, cœlo ipſo tam celeriter percurrente? Proinde ſi corpus aliquod tale ſit, ut maneat aliquantum, corpora tamen ſubtilia & agilia minimè omnium permanebunt. Anima uero ſi corpus ſit, tenuiſſimum ſit oportet, ut uiſceribus ſuffuſa facilimè cuncta uiuificet. Ideò & oſſa & nerui diutiùs conſiſtent quàm anima, imò etiam caro, quæ tamen breui tempore labitur, & renouatur indies. Erit autem anima flatus alicuius inſtar, inſtabilis prorſus, & momentis ſingulis euaneſcens, quapropter neq; diem quidem unum ſcientias rerũ imaginesq; ſeruabit. Idem quoq; patietur ſi anima qualitas ſit & complexio aliqua humorum atq; membrorum. Pariter enim qualitas fluit & humor, atq; in ipſa nutritione anima effluet refluetq; ſicut corpus, neq; conſtabit animal ſecundum formã magis, quàm ſecundum materiam propriam. Neq; ſeruabitur innumerabilis unitas animalis, neq; continuatio motionis nutrimenti aut augmenti. Neq; erit in animali uis aliqua horum motuum ordinatrix, quæ ita ſibi ipſa conſtet, ut & ordinem ipſis progrediendi, & terminum imponat progreſſioni quouſq; nutriri oporteat uel augeri. Neceſſe eſt enim rectorem illum in ſe conſiſtere, qui ordinat ſiſtitq; mobilia. Obijciet fortè aliquis ita: Videmus in corpore noſtro figuram eandem diutiſſimè permanere, licet caro labatur & refluat. Similiter ergo quid prohibet in anima eaſdem rerum cognitarum imagines permanere, licet animæ ſubſtantia ex uetere mutetur in nouam? Reſpondemus, neq; eandem prorſus manere figuram, neq; penitus ſimilem, ſed priorem frequẽter abeunte carne abire, & in carne recente nouam priori quodammodo ſimilem reficit idq; fieri à quodam artifice ſtabiliſſimo interitus fabricãte, qui cùm maneat ſemper idem, habeatq; in ſe membrorum familiaris corporis diſponendorum rationes & ſemina, poteſt nouis humoribus quotidie influentibus complexionem ſimilem ac prioribus tradere, & recenti carni ſimilem ac ueteri præbere figuram non aliter quàm uultus, qui flumen ſupernè deſpiciens, fluentes undas nouasq; quolibet momento nouis imaginibus ſui depingit, ita ut idem in uarijs undis uultus perſiſtere uideatur. Intimus autem ille faber corporis atq; ſtabilis, anima eſt, quæ ſi & ipſa fluat, certè neq; ſimiles corpus præ ſe diu feret effigies & figuras, neq; anima ſcientias ſimiles retinebit, quia tunc neq; ipſa uiſa eas tenebit, neq; aderit illi aliquis, qui aut ſtabiliat illas in animo, aut ſimiles prioribus alias generet. Non enim dicendum eſt, quando anima imaginem rei poſſidens, effluit, eandem influenti animæ imaginem ſeipſam inſinuare, quia nequit qualitas ulla in ſubiectũ nouum de uetere ſubiecto tranſire, neq; etiam euaneſcens illa prior anima imaginem aliam ſiue ſimilem in anima ueniente figurat. Figurare enim cum ſit actio, perfectum requirit agentem. Illa uerò anima dum interit, deficit quidem ipſa, neq; poteſt tũc animam nouam perficere. Formare uerò ſeipſam anima noua nequit, eo præſertim ipſo momento quo naſcitur, quia ipſa etiam tunc eſt imperfecta. Quocirca ullo modo poteſt animarum earum quas olim nouit imagines ſcientiasq; tenere memoriter, ſi corporis & qualitatis inſtar effluat paulatim, & influat.

THEOLOGIAE PLA-tonicæ, de immortalitate animorum, eodem Ficino authore,

LIBER VII.

Anima non est corpus aut forma diuisa in corpore, aut talis formæ punctum aliquod, sed est forma in qualibet parte corporis tota, ut ostenditur per potentiam sentiendi. Prima ratio. Corpus non capit imagines aptas ad sensum. Cap. I.

NEscio quo pacto in superiori argumentatione incidimus in secundam disputationis huius partem, in qua probaturi sumus propositum nostrum per potentiam sentiendi. Sic igitur hanc partẽ ulterius prosequamur. Corpus si quando suscipit quicquã, modo suscipit corporali, partes uidelicet rei in suis partibus, neq; potest rem maiorem, quàm sit ipsum capere, quemadmodũ cera à sigillo figurã suscipiens, nunq; ampliorem figuram quàm ipsa sit accipit. Quòd si haberet cera sensum, quo figuræ magnitudinem iudicaret, tantã planè iudicaret, quantam haberet. Neq; potest aliam rursus figuram accipere, nisi uel amittat priorẽ, uel utrasq; ita in se confundat, ut uix inuicem discernantur. Sic anima si corpus sit, per oculũ corporum imagines modo suscipiet corporali, ita ut imago Platonis in oculo Socratis non maior sit, quàm Socratis oculus. Ita Socratis anima non maiorem putabit esse Platonem, quàm suus sit oculus, uel certè non maiorem quàm sit cerebrum in quod ab oculo transferetur imago. Tãdem non maiorem quã sit Socratici corporis magnitudo. Anima enim Socratis si magna est, nõ est suo corpore maior. Ideò si in se tota Platonis imaginem suscipit, nõ maiorem suscipit, quàm sit ipsa, quapropter nihil unq; maius existimabit esse Socratico corpore. Quin etiã quando Xenophontis & Alcibiadis & Phædri imagines accipit, tunc uel amittit Platonis imaginem, uel ita habet cunctas deinde confusas, ut alium illorum ab alio nõ discernat. Conclude etiam ita: Anima uel solidum corpus est, uel fluxum. Si solidum, uix à corporibus figuratur, peritq; docilitas & acumen, atq; una unius rei accepta figura, uel alias non capit, uel si alias post alias ceperit, cunctæ inuicem obfuscãtur. Si labile corpus est, nullas tenet figuras, nullamq; prorsus habet memoriam. Præterea nónne constat rem eãdem in specillo paruulo paruã uideri, in maiori maiorem? ceu si uultum tuum in mea pupilla prospexeris, deinde in speculo, hic exiguum, illic ingentem pronunciabis. Nam pro speculorum ipsorum magnitudine & paruitate, maiora uel minora corpora iudicãtur. In anima autem hominis corporum penè omnium lucẽt imagines, per quas anima corpora quanta sunt iudicat, nullumq; est tam ingens, tã immensum corpus, quod ipsa uel intueri, uel excogitare non possit, semperq; aliud corpus ultra excogitato corpore maius. Ex quo apparet nullum esse animæ præscriptum magnitudinis terminum, tum quod ad illa quæ comprehensura est, tum quod ad propriam spectat animæ ipsius substantiam. Si quam enim haberet in se propriã magnitudinem, tanta esset præcipuè, quãta est proprij corporis magnitudo. Vnde in tam pusilla animali speculo non possent res tam uariæ, tam perspicuæ, tam immensæ lucere, cum pro diuersa speculorum quantitate maiores minoresúe soleant apparere. Non tamẽ putare debemus spiritales colorum imagines uel à corporibus fieri, uel suscipi in speculis atq; cerebro. Ipse enim nihil aliud sunt, quàm splendores luminis corpora uerberantis. Id autem uisibile lumen licet emicet in corporibus, fit tamen atq; seruatur ab inuisibili lumine cœlestium animorũ, quod ex ingenti copia exuberat foras, euaditq; perspicuum. Corporibus quidem nullis affigitur, potest tamen luci nostri spiritus, quæ à nostra anima pendet, coniungi, eiq; suos splendores offerre. Significationes præterea uocum ad auditum peruenientes, quæ ipsæ quoq; spiritales sunt, neq; à corpore fiunt, neq; figunt in corpore, sed ab anima transmittuntur

mittuntur in animam, atque animarum uirtute fiunt & conseruantur. Verùm superiorem disputationem hac diuisione breuiter concludamus. Si anima sit aliquid corporale, uel simulachra corporum eius faciem attingent, sicut speculum, uel eorũ qualitates in profundam animæ substantiam penetrabunt, sicut in aquam sapores atque odores. Si primũ contingat, corpora forsitan præsentia sentiemus, sed non poterimus absentia cogitare, nam simulachra non seruabimus. Sin alterum fiet, sensus gradatim semper & cum corporis passione, similiterque memoria, & qualitates sine discretionis iudicio inuicem confundentur.

Secunda ratio. Oportet quinque sensus ad unum centrum conduci. Cap. II.

VIsus colores attingit non uoces, auditus uoces duntaxat, olfactus odores. Animus colorem, uocem, odorem, ita inuicem comparat, aut aliud colorem esse quàm uocem, & alia similiter iudicet. Illa uis per quam ita iudicat animus, cognoscit tum colores, tũ uoces, & alia quæ inuicem comparat. Quomodo enim diceret colorem aliud esse quàm uocẽ, nisi simul utrunque cognosceret? Quę nam ista uis est? Visus ne? Minimè. Non enim uoces agnoscit. Ita neque aditus, qui colorũ ignarus est, neque unus aliquis omnino quinque sensuum. Quisque enim illorum unum quiddam nunciat solum, neque potis est plura inuicem comparare. Vis una certè illa est interior animæ, ad quàm uelut centrum, à quinque sensuum instrumentis circumpositis undique uaria nunciantur, illa uerò una omnia illorum quinque sensuum obiecta & operationes dijudicat. Neque dicas duas aut plures esse animæ uires internas, per quas anima illa comparet. Sint enim si uis, geminæ uires. Responde igitur, quotiens anima colorem ad uocem comparatura est, utrum per utranque uim apprehendat utrunque, colorem scilicet atque uocem, an per alterã alterum? Si utraque uis apprehendit utrunque, quid opus est uiribus geminis? cum una sufficiat ad cõparationis opus, & tantundem faciat una, quantum ambæ. In necessarijs rebus natura non deficit, superuacuis non abundat. Sin per alteram uim alterum tantũ noscit, per neutrã inuicem comparabit utrunque. Tamen per uim aliquam comparat. Est igitur alia quædam uis præter geminas illas antè confictas, per quam anima plura illa comparat inuicem. Vtrum uis illa una indiuisibilis sit, an corporis instar in plures partes diuisa, puta utrum sit uis illa tanquam punctum aliquod indiuiduum quòd a uocetur, an linea quædam ab a in b protracta? Si dixeris eam esse lineam ab a in b, talem a b, quæram abs te hunc in modum. Quotiens anima colorem ad uocem per huiusmodi lineam comparatura est, certum est quod utrunque istorum eam tangit lineam. Vtrum igitur color solum caput lineæ quod est a, attingit, ad b, non peruenit? Et uox solum b, lineæ finem tangit, ad a, non transit? An potius ambo tam color quã uox ad ambo simul, tam scilicet ad a quàm ad b ueniunt? Si primum concesseris, scilicet, quod alterum tantum uenit ad terminum lineæ alterum, profectò duo illi termini, duæ à se inuicem erũt distinctæ uires, quarũ utraque quod suum est agnoscet, alterum ignorabit, ideò per neutram uim illa animus comparabit. Sin concesseris ambo illa ad terminos ambos concurrere, ita ut uis utriusque termini ambo persentiat, una illarum sufficit, uacat altera, quando quidem nihil plus uires ambæ quàm alterutra faciunt, imò uerò duæ uires erunt indiuisibiles ambæ. Ita cogimur confiteri uim illam animæ unam per quam plura dijudicat, non esse partibilem. Igitur uia illa magistra sensuum, neque corpus est, neque qualitas diffusa per corpus. Si talis est animæ uis, quid prohibet animam esse talem? Nisi fortè putes substantiæ alicuius uim substantia sua esse nobiliorem.

Tertia ratio. Quò angustior sensus est, eo est perspicatior. Cap. III.

PRofectò oportet imaginem uisibilis corporis ad aliquid impartibile colligi: quod & in ipsis fit pupillis. Alioquin ingentia corpora, atque cœlum ipsum per tam minimam pupillã non cerneremus. Quòd si quantum ad oculum spectat, ut cernat acutius, ampliore quantitate opus non est, imò paruissimi oculi acrius inspiciunt, quam amplissimi, ut oculi aquilæ quam bouis, quasi uisum non modò

non iuuet,sed impediat magnitudo,si, inquam, exterior acies magnitudine ad percipiendum minime indiget,quid de illo interiori uisu & cõmuni sensu dicimus? Qui quantò singulis sensibus est præstantior & acutior, tantò etiam debet sufficientior esse, erit autem sufficientior,si nulla indigeat corporis quantitate. Denique & ipsa animæ substantia sensuum fundamentum,erit omni sensu sufficientior,si quantitate non egeat. Quis eam dixerit quantitatis dimensionibus indigere, cum neque cõducat ad animi dotes corporis magnitudo,neque noceat? Si conduceret necessariò nõ esset apis oue solertior,uulpes astutior sue,simia ingeniosior asino,leo boue audentior. Sin necessariò noceret,nõ esset elephas prudentior equo,canis agno sagacior. Quod si ad has animæ uires quæ uersantur circa corporum quantitatem,nihil ualet corporis quãtitas, multò minus eam ualere putandum est ad eam uim animi,quæ transcendit corporum quantitatem,ad rationem scilicet,quam suo loco tractabimus.

Quarta ratio. Si sensus diuiduus sit,in eo imago sensibilis diuidetur. Cap. IIII.

ESto,si uis,intimus ille uisus corporea mole distentus, quid inde sequatur, attende. Cum coloris externi capit concipitúe imaginem, suo modo accipit,atque corporeo: Imago huiusmodi per partes huius uisus diuiditur, & alia pars uisus aliã coloris aspicit partem, nec erit in nobis aliquid quod totum colorem uisibilem comprehendat. Oportet tamen unam rei unius comprehensionem ab uno fieri cõprehendente. Ac si dixeris unum ipsum comprehendens esse formam quandam totius cõpositi,cunctis communem partibus,quæremus nunquid diuidua sit? unde quæstio redibit eadem, an indiuidua. unde comprehensionem in ui indiuidua collocabimus? Oportet igitur sensum esse magnitudinis corporalis expertem,præsertim quia si magnus sit,paruis non congruet. neque sentiet illa totus sed pars eius ipsa quæ paruis æquatur. Si paruus,magna non capiet si medius,non quadrabit extremis. At tu si uis sensibilem colorem,unà cum sensu partiri, quonam pacto distribues? An æqualem æquali aptabis? Sed non potes. Non enim æqualis est sensus rei cuilibet sentiendæ. In quot autem partes utrunque distribues? Num in quasdam partes numero quidem terminatas, & naturali ordine minimas? Quod si feceris, non inuenies unam rei unius comprehensionem. Sed more Mathematicorum in omnes quas habent, puto te partiturum. In particulas igitur infinitas tam uisum,quàm colorem secabis, & uisus partes singulæ singulas coloris sentient portiones. Itaque innumerabiles ibi erunt uisus, innumerabiles uisi colores, innumerabiles uisiones. Atque ita nunquã poterit color unus uisum incurrere, quin eodem illo momento infiniti uisus infinitos colores uideant infinitè. Quod ne fingi quidem potest. Forsan,ut hæc monstra uitemus, subijciemus totum illum uisum sentire, partes eius nequaquam. Sed hoc etiam temerariũ. Quo enim modo quæ sensu carent, sentientem substantiam generabunt? nullo. Igitur neque partes illæ sentiendi expertes sensum ipsum constituent. An dicemus singulas partes uisus sentire, sed per eandem totius uisus & integram uisionem,ac sentire speciem totam, partesque cum tota? Non. Primò,quia species non uidetur,sed color ipse per speciem. Deinde quia operatio quæ fit ex congregatione partium distinctarum, fit quoque per congregationem momẽtorum, ac transigitur paulatim,sensus autem fit subitò, quod significat sentiendi uim esse indiuisibilem. Denique si pars quæque uisus per se sufficit ad uidendũ, quid opus est pluribus? Si non sufficit,ex non sentiente fit sentiens. Nisi forte partes illæ cõgregentur in unum à superiore aliquo sentiente. At illud erit anima potius atque sensus. Quapropter nunquam deliras responsiones effugiemus,quandiu sensum esse partibilem affirmabimus. Sit ergo impartibilis sensus, sit & anima talis, quæ fons est indiuisibilis uirtutis atque subiectum.

Quinta

Quinta ratio. Anima sentit ubiq; tota. Cap. V.

AN ignoras partem corporis alicuius ipsi toti æqualem esse non posse, atq; ideò formam, quæ talis est, ut per diuersas partes corporis protendatur, in qualibet corporis parte totam existere non ualere? alioquin toti pars foret æqualis. Admitto ista. Quid tum? Nempe anima cuilibet parti corporis adest tota, quia tota sentit cuiuslibet corporalis particulæ passionem. Nam si aliquo offensus casu pes doleat, statim illuc aduertitur oculus, admouetur è uestigio manus, os clamat, & reliqua membra fermè similiter. Quod certè nuquã fieret, nisi id quod ipsius animæ inest partibus corporis omnibus, etiam in pede sentiret. Atq; sentire quod ibi factum est, absens non posset. Neq; enim nuncio aliquo credendum est id fieri non sentire quod nunciat, quia quod non sentit, non nunciat. Neq; passio quæ fit per continuationem molis, semper potest occurrere, ut cæteris animæ partes quæ alibi sunt, latere non sinat, quia non semper fit dolor ubiq;. Sed illud tota sentit anima, quod fit in pedis particula, & ibi tantum sentit, ubi fit. Tota igitur singulis partibus simul adest, quæ tota simul sentit in singulis. Formæ autem sparsæ per corpus, puta albedini, idem in hoc accidit quod & corpori, ut uidelicet passio unius partis non necessariò reliquas partes omnes commutet. Quid enim ꝓhibet unã corporis albedinisq; partẽ infici & fœdari reliquis nõ pollutis? Cæterum nihil in una quauis particula animalis accidit, quin id ad totam mox pertineat animam. Mysterium hoc Platonicum Augustinus noster ita confirmat. Anima per totum corpus quod animat, non locali diffusione, sed quadam uitali intensione porrigitur. Nam per omnes particulas tota simul adest, nec minor in minoribus, nec in maioribus maior, sed alicubi intensius, remissius, & in omnibus tota, & in singulis tota est. Neque enim aliter quicquid in corpore etiam non in toto sentit, tamen tota sentit. Nã cum exiguo puncto in carne unum aliquid tangitur, quamuis locus ille non solũ totius corporis non sit, sed uix in corpore uideatur, animã tamen totam non latet. Neq; id quod sentitur, per corporis cuncta discurrit, sed ibi tantũ sentitur ubi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit, quod non in toto fit? Nec ut tota ibi sit, cetera deserit. Viuunt & enim illa ea præsente ubi nihil tale factum est. Qod si fieret utrunq; simul, utrunq; totam pariter nõ lateret. Hæc Aurelius. Verùm dices fortasse animam quidem ita per uniuersum corpus porrectã, ut pars eius in pede sit, pars in crure, alia in femore, pectore, collo, summa in cerebro, ubi fiat iudicium principale, ac dolore pedis nõ ideo iudicari à ui animæ quæ sedet in cerebro, quia illa uis adsit & pedi, sed quoniam successione quadam altera pars animæ alteri ad cerebrum usq; passionem pedis enunciat. Profectò nõ negabis partes istas animæ inferiores sentire, cum euidenter appareat in mẽbris illis percipi passionem. Si enim pedis passio fit cerebro nuncianda, uel ex eo nunciatur, quod gradatim membra intermedia patiuntur, uel ex eo, quòd licet non patiantur, sentiunt tamen dolorem pedis, eumq; cerebro referunt. Certè non semper totum patitur æquè, nec est idem in medijs membris, qui in pede est cruciatus, sed molesta quædam cruciatus illius persensio. In omnibus igitur molestia quædã inest & sensus. Quid hinc sequatur, aduerte, pars animæ quæ in pede est, cruciatum sentiet pedis, pars quæ in cruce, nõ pedis, sed crucis molestiam sentiet (ibi enim sentit solum ubi est, & passionem sentit solummodo quæ in eam incurrit) Pars quę in genus, præsentem similiter tantũ percipiet passionem, cæteræq; similiter. Post omnes uis illa iudiciata cerebri præsentem sibi solum molestiam animaduertet. Partes animæ à pede ad cerebrum, sicut & corporis, fermè innumerabiles sunt, si & ipsa sit corporalis. Ergo semel offenso ad lapillum pede, nõ fiet unus sentiendi actus & subitus, sed multi gradatim & innumerabiles penè contingent dolores, sicut præceptiones innumerabiles, post omnes autem animæ partes (quod nephas est) sentiet illa in qua principalis est sensus. Sentiet autem nõ pedis passionem, sed suam solummodo, neq; iudicabit unquam ubi sit læsio, ubi sit succurrendum, neq; per eius imperium membra corporis conuertentur ad pedem. Vt hæc absurda uitentur, fatendum est totã uim illã iudiciariam animæ unà cum tota animæ ipsius substantia singulis membris esse præsentem, ut quicquid ubiq; fit, statim sine internuncio tota præsentiat, tota sibimet compatiatur & consonet, cunctas animæ uires, cunctas etiam partes corporis imperio subitò ad medelam læsæ partis adhibeat. Atq; ita quicquid & quantumcunq;

animæ est

animæ est in membris ullis, ab alio quouis membro non abest, quia in quouis ad quodlibet admouet quælibet. Corpus & forma per ipsum fusa, eius'ue punctū talia nō sunt, ut in multis sint tota simul, & secū ipsis in suis partibus absq; mora prorsus compatiantur, atq; concurrant. Est igit anima ab ijs longe diuersa. Neq; nos turbent animalia multa, quorum corpora cum secantur, utraq; frustra mouentur & sentiunt, quasi anima ita longa fuerit sicut corpus, postquam dum corpus secatur in corpora, anima quoq; secari uidetur in animas. Non enim diuiditur anima primo, sed interit, cum primùm illa ipsa corporis compago resoluitur, cui fuerat attributa. Fiunt autem subito nouæ animę à uita mundi in frustis illis ad animam suscipiendam idoneis. Talis enim illorum natura est, qualis fuerat & totius. Et quia animæ tales ita uiles sunt, ut paucissimas uires operationesq; habeant, ideoq; paucissimis egeant instrumentis, factum est, ut corpus illis sufficiat, etiam si non sit uarijs instrumentis instructum, quod non sufficit perfectioribus animabus, quę ab hoc in singulis membris uiuunt. Si lignum aliquod secetur in puncto, punctum hoc licet indiuisibile sit, perit tamen, ac in duobus frustis duo extrema uidentur puncta renasci. Si speculum fregeris, in quo tui uultus apparebat imago, non conciditur imago primò, sed abit, ac duæ à te pro una imagines in duobus speculis recreant. Si nomen hoc Lucifer, in quo uox locum tenet corporis significatio animæ, in duo mēbra diuiseris quasi animal luci, & fer, cessat primò illa significatio per quam Venus designabatur, non tamen diuiditur (est enim indiuisibilis significatio nominis, ut aliàs ostēdemus) Adhuc tamen duæ quædam sunt in duabus partibus significationes, per quas tanquam animas dictiones huiusmodi superuiuunt, luci, per lucis significationem, fer, per significationem aliquā lationis. Quid igitur prohibet quo minus reptilia animam habeant secundum Platonicos indiuiduam, quamuis membra diuisa uiuant?

Sexta ratio. Anima non necessariò patitur sentiendo.
Cap. VI.

ANima ipsa (ut uera philosophia docet) cum sit purissima, crasso huic & terreno corpori ab ea longè distanti non aliter, quàm per tenuissimum quoddā lucidissimumq; corpusculum copulatur, quem spiritum appellamus, à cordis calore genitū ex parte sanguinis tenuissima, diffusum inde per uniuersum corpus. Huic anima sibi cognatissimo facilè se insinuans, primò quidem per hunc totum se fundit spiritum, deinde hoc medio per corpus penitus uniuersum, uitam primum huic præstat & motum, facitq; uitalē, perq; hunc regit mouetq; corpus, & quicquid à corpore in hunc spiritum permanat, anima ipsi præsens continuò percipit, quàm perceptionem sensum cognominamus. Deinde hanc perceptionem animaduertit & iudicat, quā animaduersionem phantasiā esse uolumus. Quorsum hæc? Quando secat medicus cutem corporis extimā, frangitur caro, dissoluitur & contrahitur spiritus, sentit hęc omnia tactus qui per omnia mēbra uniuersalis est animę sensus, iudicat hæc, & condolet phantasia. Quo modo potest discindi caro, quin spiritus illi suffusus, partim cū soluta carne soluatur, partim etiam in seipsum fugiens contrahatur? Quo etiā pacto solutio & contractio spiritus latere suam animam poterit? Ac si non latet, cur non molestè ferat anima operis sui perniciem? Spiritus quidē & corpus, opus est animæ, opus uerò proprium omnia diligūt. In carne quidē est passio, cruciatus in spiritu, sensus in tactu, cōpassio & cōdolētia (ut ita loquar) in phantasia. Complectere paucis: tam in carne, quàm in spiritu, perniciosa quædam fit substantiæq; corruptrix solutio uel contractio, hanc uocemus noxiam læsionē. Nunquid etiam in animam læsio transit huiusmodi? Minimè. Hęc enim substantiā perdit, perdit igitur substantiæ ipsius uirtutem, perdit deinceps uirtutis operationē. In qua libet igitur carnis & spiritus, uel leuissima læsione, animæ substantia illis præsens similiter læderetur, læderetur & uirtus multò magis, læderetur & operatio. Sensus & phantasia, uires animæ sunt, sentire & iudicare per sensum, harum uirium actiones. Ergo si discissio illa in animæ substantiā pertransiret, neq; sentiremus eam, neq; qualis sit & unde, & quomodo succurrēdum iudicaremus, sed uel lateret animā penitus, uel minimū quid præciperetur, & falsò iudicaretur, ab anima. Et cū anima sit ubiq; tota, si ipsa in parte cor

poris secta patiť, tota patitur. Eadem uerò tota anima quæ ibi est, est & per totũ corpus
per totum igitur corpus patitur. Si ubiq; patiť, non potest percipere & nunciare passio-
nem illam in parte una animalis magis quàm in alia esse. Quinetiam cum aliud sit pas-
sio, aliud iudicium passionis, & passio semper iudiceť ab alio, si in ipso iudicio insit pas-
sio, opus est ulterius alio quodam iudicio, quo passiuum iudicium iudicetur. Si illud
quoq; sit passiuum, rursus opus est alio. Quapropter ueniendum deniq; est ad iudicem
quendã liberum passione. Hic dum iudicat corporis passiones, si accipit inde qualitatẽ
aliq; corporalem, proculdubio patitur. Si non accipit, non formatur à corpore. Sit ergo
oportet talis iudex, ut neq; passiones accipiat à corporibus, neq; formas. Non posset au
tem anima talis esse, si ipsa uel corpus esset tenuissimum in hoc corpore mersum uel ali-
qua corporis huius affectio, siue punctum quoddam affectionis. Platonica hæc ita Au-
gustinus Plotinusq; comprobant. Videtur mihi anima cum sentit in corpore, non ab il-
lo aliquid pati, sed in eius passionibus attentius agere. Et has actiones, siue faciles pro-
pter conuenientiã, siue difficiles propter inconuenientiã, non eam latere. Et hoc totum
est quod sentire dicitur. Sed iste sensus, qui etiã dum nihil sentiť, inest tamẽ, quasi per in-
strumentũ est corporale, quod ea tẽperatione agitur ab anima, ut in eo sit ad passiones
corporis cũ attentione agendas paratior, similia similibus ut adiungat, repellatq; quod
noxium est. Agit porrò (ut opinor) luminosum aliquid in oculis, aëreum serenissimũ &
mobilissimum in auribus, caliginosum in naribus, in ore humidum, in tactu terreum &
quasi lutulentum. Agit aũt hæc omnia cum quiete, si illa quæ sunt in animali, in unitate
ualitudinis familiari quadam consensione cohæserint. Cùm autem adhibentur ea, quæ
nonnulla (ut ita dicam) alteritate corpus afficiunt, agit attentiores actiones, suis quibus-
dam locis aut instrumentis accõmodatas, & tunc sentire dicitur. Quibus actionib. con-
grua libenter associat, & molestè obsistit incongruis. Has operationes passionibus cor-
poris puto animam exhibere cum sentit, nõ easdem passiones recipere. Cùm aëreus au-
ris spiritus uerberatur sono, anima quę ante percussionem huiusmodi in silentio corpus
aurium uegetabat, uegetat tunc attentius, idq; facere est non pati. Attentior operatio
non latet animam operãtem. Non latere, sentire est. Summatim, sensus est aut animad-
uersio operationis illius attentioris, aut iudicium corporeæ passionis & qualitatis, exci-
tatum ab attentione illa animæ actione.

Septima ratio. Rationes propriæ per naturalem & sensitiuam animæ, quod anima non sit forma diuidua, quia qualitatis opus unum est. Cap. VII.

Etsi superioribus rationibus non modo animam corpus non esse probauimus, uerùm etiã neq; sparsam per corpora formam, tamen proprijs argumentationibus secundam hanc partem ostendendam fore putamus. Atq; ut commodius hac de re loquamur, formam talem (ut diximus aliàs) tum qualitatem, tum affectionem corporis, Platonicorum more uocabimus. Si anima esset qualitas corporalis, uel esset simplex qualitas, uel cõplexio, uel forma istis astricta. Simplex esse non potest. Quælibet enim simplex qualitas, aut forma illã sequens, (ut aliàs declarauimus) unum quiddam facit duntaxat, ad opposita non extenditur, anima plurima, & contraria. Neq; etiam erit complexio, aut forma sequens complexionem, quoniam in hac semper una quædam præ cæteris qualitas dominatur, cuius operatio antè alias uiget in corpore. Anima nulli qualitati, nulli proprio motui est astricta.

Octaua ratio. Complexio agit per uim qualitatum. Cap. VIII.

Actio complexionis eiusq; formæ, semper per qualitates ex quibus ipsa est conflata, peragitur, ideo'que nunquam aliquid tam sublime complexio operatur, quin ad illud qualitatum se uires extendant. Caloris opus est penetrare atque dissoluere, animæ autem nutritiua potentia per calorem tanquam instrumentum non dissoluit tantùm cibos, (quod ipsius caloris est proprium) sed etiam concoquit digerit'que, & ad formam uiuæ carnis & figuram humanam perducit, quæ

quidem

actio caloris excedit potentiã. Augmentum quoque animalis à calore prouenire non potest tanquam causa principali, non enim fit nisi per nutrimentum, & cum ad certum terminum magnitudinis perducatur, certamque figuram, calor autem si detur materia, sine certo termino uel figura se fundat, cumúe oporteat terminum figuramque operi à principali agente præscribi, constat principalem augmenti fabrum calorem esse non posse, imò neque aliam ullam accidentalem formã id posse facere, si non potest calor, qui est omnium præstantissimus. Fit tamen augmentum ab anima. Ex quo concluditur animam non esse formam accidentalem, quod sæpissimè nobis est probandum. Concluditur etiam non esse eam ex formis accidentalibus constitutam, quia non posset qualitates quæ absque certo termino, gradu, proportione, figura uagantur, ad hæc ipsa rationaliter ordinare. Concluditur postremò, animam non esse substantialem aliquam formam elementi uel mixti. Talis enim formæ motus ad unicum dirigitur terminum, sicut diximus, augmentum uerò in quamlibet partem æquè porrigitur.

Nona ratio. Complexio est accidentalis forma. Cap. IX.

Complexio, natura quædam est est contrarijs quodammodo qualitatibus constituta, quæ inter eas quasi medium obtinet. Ex quo fit, ut forma substantialis esse non possit, quia non in se subsistit, sed in eo corpore quod est contrariarum illarum qualitatum subiectum, quæ quia inuicem pugnant, sese inuicem non suscipiunt, uerùm susceptæ, à materia, & inuicem mixtæ, complexionem generant. Hęc igitur complexio tũ ex eo quod dixi, substantia non est, tum eo quòd aliquid sibi habet contrarium, puta excessum alicuius extraneæ qualitatis, conflationem suam dissociantis. Præterea suscipit magis ac minus. Intẽditur enim ac remittitur natura, uis operatioque complexionis. Substantia uerò neque habet proprium sibi contrarium, cum consistat in alio genere, quàm substantiæ ipsa rerum contrarietas, hoc est, in genere qualitatis, neque in natura sua, aut in magis intenditur, aut in minus remittitur, ut nunc magis, nunc minus, hæc aut illa substãtia sit quod est semel substantia, hoc est, magis minúsue lapis iste quàm ille. Cùm igĩ cõplexio non sit substantia, anima si substãtia sit, non est cõplexio. Quòd aũt anima sit substãtia, hinc etiam patet, quia per eam animal certam aliquam & substantialem sortitur speciei generisque naturam atque cognomen. Per hãc animam hoc quidem canis est, per illam illud equus, per aliam illũd homo. Illa quidem qualitas quæ accidens est, subiecto suo aduenit postquam illud in specie sua iam est perfectum. Anima uerè suum ipsa sibi fabricat corpus, factum seruat, & dum deficit, reficit, pugnantia elementa connectit in unum. Anima abeunte labitur corpus, neque prior complexio aut species retinetur. Talis quidem necessariò est anima nutritiua. Neque dicendum est animam illam quæ solum nutritiua est, corpus ita construere, cui postea iam perfectò anima sensitiua tanquam accidens quoddam adueniat. Nam corpus animæ sensitiuæ congruum, instrumenta sentiendi & progrediendi oportet habere. Anima quidem nutritiua quantum talis est, sola instrumenta faciet nutriendi, alia uerò instrumenta faciet anima, alia propter eas uires quarum usui instrumenta sunt seruitura. Neque sunt in eodem corpore duæ quæquam animæ quarum una instrumenta fabricet alteri. Siquidem quæ nutrit, est eadem & quæ sentit. Quippe sensum perturbationes opus impediunt nutriendi uel augent. Tristitia enim phantasiæ illud debilitat, lætitia roborat, quasi una sit anima in homine, cuius utraque sint officia. Quæ ideò substantia est, quia est artifex corporis, non pedissequa. Igitur non est complexio.

Decima ratio. Harmonia complexionis nihil agit in corpus. Cap. X.

Neque liceat Aristoxenò aut Musicis alijs somniare animam esse harmoniã quãdam, ex ipsa complexione progenitam. Sic enim anima similiter esset nõ substantia quædam, sed accidens. Nónne harmonia totam uim suam trahit à fidibus? Neque quicquam ipsa per se existit, neque quicquam ualet omnino in chordis efficere. Quippe non mouet ipsa chordas, sed ijs aliunde motis nascitur harmonia.

Anima ergo si sit harmonia humorum certo modo compositorum, tota pendebit ex illis, neque ipsa illos mouebit, sed illis ab alio agitatis anima orietur, neque illos reget, sed ipsam illi regent & sustinebunt. Non erunt igitur motus in corpore aliqui præter humorum conditionem, non opera ulla super illorum imperium, sicuti modo sunt, ut in superioribus enarrauimus. Non figura artificiosa, non dispositio. Non repugnabit unquam animus affectibus corporalibus, neque se uel in se reflectet, uel disiunctum à corporeis in corporeis copulabit, neque per se aliquid operabitur, si nullo modo extiterint per seipsum. Sed de hoc aliàs diximus & dicemus.

Vndecima ratio. In omni corpore composito est harmonia. Cap. XI.

IN omni corpore ex multis composito est aliqua suarū partium harmonia, per quam conspiratione mutua concinunt. Itaque si harmonia ipsa sit anima, corpora quælibet composita ea uiuent & coalescent. Dices forsitan animam esse quidem harmoniam id est, concinnitatem & consonantiam, sed non quālibet harmoniam, uerū aliquo certo & proprio modo contemperatam, uides non eandem esse rationem animæ atque consonantiæ, postquam non ex eo duntaxat quod res aliqua consonantia est, est etiam anima, sed ex eo quod certo modo disposita. Certum huiusmodi dispositionis modū concinnitas ipsa non ex sui natura haurit, quia esset in qualibet concinnitate. Igitur aliunde ab extrinseco ne principio? imò uerò. Cæterum extrinsecum istud non sufficit. Non enim mouet & temperat assiduè & naturaliter harmoniam, quod extra ipsam est. Latet igitur in humorum consonantia uis quædam præstantior corporalis consonantiæ temperatrix, quæ in uiuentium corporibus suo modo humores contemperans, ipsorū concinnitatem reddit certam, & ab alijs corporibus differentem, quæ propria consonantia uitalis harmonia est, à uiuifico spiritu interius latente progenita.

Duodecima ratio. Harmonia intelligitur aut compositio ipsa membrorum, aut aliqua compositionis ratio. Cap. XII.

QVando animam esse consonantiam asserit aliquis, duo quędam posse illum arbitror intelligere, aut compositionem ipsam humorum membrorumque, aut compositionis ipsius aliquā rationē. Anima profectò non est cōpositio, quia oporteret quālibet animæ partem esse partium aliquarum corporis compositionem. Quod planè quomodo fiat assignare nō possumus. Compositio quidē corporis physicis manifesta est, anima uerò ignora. Et quomodo ex suis uirib. scilicet intellectu, sensu, appetitu, & reliquis cōponatur, difficile est cognitu. Difficillimū rursus, quomodo uires singulę componantur. Præterea cōpositio nihil est aliud quā unio pluriū, plura uerò non uniuntur nisi ab uno. Ab uno, inquā, quod insit pluribus, ut ab intimo coagulo conglutinentur. Illa igitur una uis insita mēbris, à qua unio mēbrorū, anima ipsa est potius quàm unio inde profecta. Neque etiam cōpositionis ipsius est ratio. Cū enim diuersis corporis mēbris diuersæ insint cōpositionis rationes atque proportiones, singula mēbra singulas animas possiderent, aliā quippe animam os, aliā neruus, caro aliam, similiterque de cæteris, quidem membra ista sunt diuersa inter se proportione composita. Vnius uerò animātis uitam unam assignare nequaquam poterimus, nisi unicam illi formam, motorem unum atque rectorem, id est, unam animam tribuerimus. Cernimus etiam consonantiæ rationem qualitatibus corporis magis, quàm animę conuenire. Sanitas, humorum est consonantia, robur, consonantia ossium atque neruorum. Pulchritudo, quodammodo membrorum, atque colorum. Sensus autem & intellectus, qui actus simplicis sunt nescio quales, & cuius sint harmonię. Quando substantiam rei cognoscimus, facilè inde possumus de accidētibus iudicare. Igitur quia cognita humorū membrorum'ue proportione, facile de his iudicamus, quę ad sanitatem, robur, & pulchritudinem attinent, patet tria hæc in illorum proportione consistere. At uerò quia tali quadā proportione inuenta, nondum tamen uires, affectus, actus, habitus animę clarè discernimus, constat substantiam animæ in ea proportione nequaquam consistere.

Quia

Quis enim illa reperta statim sentiendi & intelligendi naturam reperisse inde se iactet? Cognoscit horũ naturam Aristoteles melius quàm Hippocrates, illorum uerò proportionem diligentius Hippocrates considerat.

Decimatertia ratio. Harmonia humorum nihil capit absq; materia. Cap. XIII.

QVicquid aliquid efficit, eo quod ab ipso fit, esse debet pręstantius. Quo quid à materia liberius est, eò est & sublimius. Quare semper debet causa esse à materia liberior quã effectus. Nullus itaq; effectus potest esse à materia, q̃ causa sua liberior. Vis nutriendi à materia admodum libera est, quæ plurima & super, & præter ordinem elementorum operari demonstrata est aliàs. Vis sentiendi etiam magis est à materia libera, quia in ipso suo sentiẽdi actu formas rerũ accipit absq; rerum ipsarum materia. Non enim uisus colorem parietis cum pariete simul accipit, sed coloris attigit imaginem spiritalem. Multò magis intelligentia idem facit, ut in sequẽtibus apparebit. Quoniam igitur hæ uires animi multum sunt à materia liberæ, nequeũt ab ea causa proficisci, quæ sit materia uel immensa materiæ. Humores omnino corporales sunt, quamobrem nullo modo humores possunt sua quadã mixtione uel consonantia uires huiusmodi procreare, multò minus animam ipsam uirium huiusmodi fontem. Quippe si anima in humorum qualitatibus substantiã habeat, quicquid capiet, per humorum affectiones suscipiet. Per eas uerò formæ solum corporales suscipiuntur. Siquidem per caliditatem siccitatemq; non ignis imaginem spiritalẽ accipiet, sed ignis substãtiam corporalem. Rursus per frigus succumq; ipsam accipiet terrã. Ipsa quoq; terra, quoniam similiter accipiet atq; anima, similiter sentiet. Idem faciet lapis, & reliqua.

Decimaquarta ratio. Quæ magis concinit, magis est harmonia. Cap. XIIII.

HArmonia ita in plurium concentu consistit, ut magis cõcinentibus fidibus magis sit harmonia, minus concinentibus uerò minus. Anima nequissimi hominis minimè concinit secum ipsa, dissentit enim à ratione sensus, pugnant quoq; inuicem appetitus. Anima probi hominis concinit undiq;. Si anima sit harmonia, anima probi uiri quæ cõcinit magis, magis est harmonia, igitur & anima magis. Anima uita quædam est, ergo & magis uita. Viuacior itaq;, audẽtior & robustior erit probi uiri anima quàm latronis. Neq; concoquet cibum latronis anima perinde ut iusti uiri, neq; generabit prolem, neq; corporis membra sustinebit uibrabitq;, neq; acutè inueniet, firmiter reminiscetur, loquetur eleganter, aggredietur audacter, neque diu spirabit & reliqua.

Decimaquinta ratio. Harmonia nihil admittit dissonum. Cap. XV.

HArmonia uera, ut rectius procedamus, nihil admittit dissonum, dum permanet harmonia. Si harmonia est, consonat, sin dissonat, non est harmonia. Animã uerò nostram nonne uidemus assiduè dissonantibus opinionib. & affectibus distrahi, & nihilominus uerã animam permanere, atq; æquè uitalem? Neq; obijcias quod affectuum discordia licet non perimat animam, discordia tamen elementorũ humorũq; perimit. Porrò si non potest animus propria intimaq; dissonantia perire, alia nulla potest. Propria animi humani & intima dissonantia illa est, quæ soli & omni animo conuenit, id est, opinionum affectuumq; dissensio, quæ corpora uita carentia non attingit, & omnes mortalium pulsat animos. Dissensio talis eos uitæ sensusq; statu non deijcit, multò igitur minus humorum discordia, quæ ab animo alienior est, animi ipsius naturalem habitum dissipabit, qui certè humoribus uel paulùm dissonantibus dissiparetur, si in eorum concentu consisteret. Quamobrem nihil obstat quin partes animi corporisq; lõgè dissonent, & anima nihilominus uera uitalisq; anima perseueret, id harmonia non patitur. Igitur errabit qui dixerit animam harmoniam.

THEOLOGIAE PLA-
tonicæ, de immortalitate animorum,

eodem Ficino authore,

LIBER VIII.

Anima est forma indiuidua ubiq; tota, & nullam trahit originem à materia, ideoq; immortalis est, ut ostenditur per intelligendi uirtutem. Animus per quatuor gradus ascendit ad spiritum. Prima ratio.

Cap. I.

TErtiam nunc disputationis partem aggrediemur, quę propositum nostrũ ostendit per intelligendi uirtutẽ, si priùs exposuerimus quo pacto animus noster secundũ Platonicorum sentẽtiam per quatuor gradus cognoscendo, à corpore ascendit ad spiritum, quorũ est postremus intelligentia. Ascẽdit enim per sensum, imaginationem, phantasiam, & intelligentiã. Per sensum quidem uidet Socrates Platonem, ubi incorporale Platonis simulachrum absq; Platonis materia attingit per oculos, ea tamen conditione, ut oculus Platonem non uideat aliter, quàm corpore ipso Platonis præsente. Deinde etiam absente Platone, per internam imaginationem Platonis cogitat colorem figuramq; quam uiderat item Platonis suauem illam, quàm audiuerat uocem, & reliqua quæ per quinq; sensus acceperat. Surgitq; huiusmodi imaginatio supra materiam magis quàm sensus, tum quia ut cogitet corpora, præsentia illorum non indiget, tum quia ipsa una facit quicquid quinq; sensus omnes efficiunt. At enim non omnino pura est, quia nihil aliud sapit quàm quod sensus accepit siue concepit. Sensus quidem circa corpora, imaginatio circa imagines corporũ per sensus acceptas siue conceptas sese uolutat, paulò pòst Socrates per phantasiam de hoc uniuerso Platonis simulachro, quod per quinq; sensus imaginatio ipsa collegerat, sic incipit iudicare. Quis hic tam procero corpore, ampla fronte, latis humeris, colore candido, glaucis oculis, elato supercilio, naso aquilino, ore paruo, uoce suaui? Plato hic est, homo pulcher, bonus, discipulus dilectissimus. Cernis quantum excellat imaginationẽ Socratis phantasia. Imaginatio ipsa talem quidem collegit Platonis effigiem, sed quem designaret & qualẽ effigies illa, non nouit, phantasia iam discernit eam esse effigiem hominis huius, qui Plato uocatur, effigiem pulchram uiri boni atq; amici. Ergo in his sensum aliquem habet iam substantiæ, ut quidam putant, & pulchritudinis, bonitatisq; & amicitię. Platonici tamẽ substantiam à phantasia cognosci reuera negant, quoniam rationem substantiæ non agnoscant. Imaginatio neq; substantiam rei suspicatur quidem, sed rei superficiem, exterioremq; picturam. Phantasia substantiam saltem auguratur, dum pronunciat, obuius ille homo aliquis est, & Plato.

Atq; etiã res incorporales quodammodo somniare uidetur, dum Platonem iudicat pulchrum, bonũ, amicum, discipulum. Pulchritudo enim, bonitas, amicitia, disciplina, incorporalia sunt, neq; sensibus, neq; imaginationi patentia. Huiusmodi quidam conceptus phantasiæ, incorporales quodammodo corporum intentiones uocantur.

Verùm nondum super materiam prorsus animus euolat, tum quia phantasia intẽtiones huiusmodi esse incorporeas non agnoscit, tum quia huiusmodi Socratis phantasia inspicit propriè hominem hunc, Platonem scilicet, hoc in loco & situ, in hoc tempore & hora diei, hanc pulchritudinem, hanc bonitatem, & reliqua eodẽ pacto. Vbi Platonem sub eisdem conditionibus in seipsa depingit, quibus extat & in materia. At enim dum phantasia circa singulares hominis huius conditiones uagatur, intellectus communes concipit rationes, & uterq; simul suum opus exequitur. Sic enim intelligentia ratiocinatur. Qualis homo est Plato, talis fermè Antisthenes, talis est, & Xenophon, effigie similes, pulchri æquè, & boni amici, discipuli eodem modo. Ergo in his tribus una est

communis humanitas, per quam ęquè sunt homines, una pulchritudinis natura, una etiam bonitatis, per quas æquè pulchri sunt, & æquè boni. Humanitas ipsa quæ his communis est, innumerabilibus quoq; alijs qui sunt, fuerũt, eruntúe, quocunq; in tempore & quocunq; in loco nascantur, communis existit, similiter pulchritudo, & reliqua. Sed quod loquor de humanitate, de reliquis etiã dictum puta. Si ergo humanitas singulis personis, locis, temporibus se æquè cõmunicat, nulli est astricta personæ, nulli loco, nulli etiam tempori. Natura huiusmodi singulas conditiones corporum uidetur transcendere. Est ergo secundùm seipsam quodammodo incorporea, & quia corporib. singulis se infundit, ex quo & in alio est, & in multis, & super id quod in alio est, esse oportet id quod in seipso manet, & super illud unum quod est in multis, esse oportet unum ipsum quod in seipso consistat, idcircò super corpora omnia extat ratio quædam ideaq; humanitatis ipsius, cuius participatione quadã uel similitudine homines fiunt quicunq; sunt, homines siquidem natura illa quę personis singulis est communis, neq; contingit casu, quia semper similiter ordinatur, neq; per se subsistit, cum nequeat in se subsistere, eget enim materiæ fundamento. Fit ergo à causa quædam, non tamen fit à materia, quæ seipsam non format, non à persona una, quæ non potest operari in omnes, quæq; quicquid agit, proprium agit, reliquis non commune. Non ab omnibus personis, quæ quatenus inter se differunt, non commune aliquid faciunt, sed diuersa, quatenus conueniunt, per hanc ipsam naturam conueniunt, imò per eam consistunt, tantò illis priorem, quãtò est ipsa simplicior. Quippe ipsi tanquam priori proprietates uariæ superueniunt ad personas constituendas. Fit tamen ipsa ab una quadam forma, postquam una est, quæ forma sit super multitudinem personarum, ne illa quoq; fiat ab alia, atq; illa rursus ab alia sine fine. Sic ad diuinam ideam ascendimus, quę necessariò est super omnes, ut æquè agat in omnes, & communi natura conciliet. Si à parte quæ sub toto est ad totum, ab hoc ad id quod super totum surgendum est, meritò à singulis personis, quæ in partibus loci temporisq; sunt, ad naturam illis secũdum se communem surgimus, quæ quasi per omnem locum sit totumq; tempus, ab hac ad rationem, quæ super locum totum tempusq; existat, quàm Plato uocat ideam. Ipsam deinceps diuinam ideam suscipit intellectus, siue apud seipsum, siue in diuino lumine existentem. Ratio enim dictat species naturales, quæ sempiternæ sunt, à causa mobili esse non posse, alioqui per motionem factæ quandoq; deficerent. Factæ tamen sunt, quia partes sunt uniuersi quod est aliunde compositum, & à causa una omnes sunt. Siquidem ita ordinatæ sunt inuicem, ut in una natura, in unum opus finemq; conducant. Hinc intellectus humanus concludit super mundũ mobilem in mente immobili motrice mũdi esse species specierum naturalium exemplaria, non in natura corporea uel animali (mobiles enim forent) sed intellectuali, imò intelligibili, intelligibilia enim in summo intelligibili sunt collocanda. Non tamẽ talis argumentatio necessaria est, ut intellectus rationes rerum communes attingat, imò sicut phantasia suapte natura de rebus iudicat singulatim, ita intellectus ui naturali statim absq; ulla discursione simul ac depicta est singularis imago illa Platonis in Phantasia, subitò, inq;, dimisso certo hoc homine, humanam illam communem omnibus tum naturam, tum ideam excogitat. Picta illa pulchritudine & bonitate, ilico uniuersalem pulchritudinis & bonitatis cogitat naturam, rationemq; in nulla certa materia, nullo proprio situ uel tempore positam, sed uel in omni materia, uel absolutam à materia in seipsa simpliciter subsistẽtem. Quapropter sensus circa corpora uersatur, imaginatio circa simulachra corporum, phantasia circa singulas simulachrorum intentiones, intellectus circa singularum intentionum naturas communes, ac rationes penitus incorporeas. Meminisse uerò oportet, intellectum non uniuersalem modò naturã, sed particularem quoq; cognoscere, alioqui non posset utranq; inuicem comparare, cognoscere insuper uires infrà se omnes, actusq; ipsarum, quando omnes comparat ad seipsum. Priùs tamen uniuersalem quàm particularem naturam ab ipso cognosci penè omnes consentiunt. Siquidem pro natura formæ intelligibilis in primis agis. Ea uerò cum abstractione quadam concipiatur, absoluta est, unde naturam in primis refert uniuersalem. Quam quidem uim à uirtute intellectus in quo & à quo est, adipiscitur, quasi intellectus ipse sit absolutus. À simulachro uerò quod phãtasia est, particulare solum repræsentatur, quod quidem particulare

ticulare ab intellectu solum, secũdo quodam actu atq; reflexo prospici, tum Platonici, tum Peripatetici plurimum arbitrantur, quatenus intellectus postquam subitò rectaq; uia per speciem uniuersale intuitus est, inde discursu quodam per actum speciemq; in simulachrum, quo incitante species concepta fuerat, sese reflectens, particulare iam prospicit. Ideò motus ad incorporea absolutaq;, maximè naturalis est menti, quandoquidẽ primo subitò, rectè ad ipsa se confert, ubi apparet intelligendi uirtutem esse prorsus incorporalem. Si ergo per opera nutriendi, atq; idem per opera sentiendi, quorum prima in corpore fiunt, secunda per corpus, & circa corpora, ostendimus animam non esse diuisam in corpore, quantò magis putandum est, idem quoq; per opera intelligẽdi patere? Atq; illud insuper animam scilicet, neq; ducere originem à materia, neq; esse mortalem. Siquidem ipsa per se intelligendi opus exequitur, in quo materiam relinquit omnino, atq; ad incorporales ascẽdit & perpetuas rationes. Age itaq; uideamus qua uia possimus quod quærimus, per opera & effectus intelligentiæ inuenire.

Secunda ratio. Anima alitur ueritate. Cap. II.

ALimentum ea ratione assumitur, ut in substantiam eius quod alendum est transeat, sicut comeditur panis, ut caro efficiatur. Ideò cibus cognatus admodũ esse debet illi, quod est alendum, ut possit in eius naturam facilè pertrãsire. Ita aquatica aqueis alimentis, terrestria terrenis, aërea pascuntur aëreis. Similiter corpora corporalibus, incorporea incorporeis nutriuntur. Non enim corpus transit in spiritum, neq; spiritus migrat in corpus, quia nõ subest illis communis materia per quam & in qua inuicem se commutent. Constat animam corporibus non nutriri, constat incorporeis ali, constat igitur eam esse incorporalem. Si aliquibus anima uesceretur corporibus, illis maximè uesceretur quib. & corpus suum. Nam cum istud maximè animæ congruat, alimenta etiã sua inter omnia corporalia congruent maximè, dummodo alimenta illa adeò tenuentur atq; purgẽtur, ut corpusculo illi subtili quod uulgò anima esse putatur, conueniant. Erit igitur in corpore pingui, ualidior anima, quàm in tenui, acutior ad inueniendum, ad reminiscendum firmior, promptior ad agendum, ad peruincẽdas turpes corporis illecebras continentior. Magnanimitas in grandi corpore, in paruo pusillanimitas. Crescente corpore adolescet animus, etiam si nihil discat, si nullo studio rerum exerceatur. Decrescente per ætatem corpore, & uiribus eius debilitatis sapiẽtia, iudicium, constantiaq; perdentur. Post epulas & uina acutius erit ingenium & sublimius. Omnia hæc acciderent si animus cibis corporalibus coalesceret. Horum uerò nunc cõtraria fiunt. Animus igitur corporalibus non pascitur alimentis. Quid ergo? nullis. Ita erit æternus, si nulla alimonia indigebit, quod nos maximè cupimus. An fortè spiritalibus uescitur epulis? Imò uerò aliis nullis omnino, quod sapienti uiro non est dubium, qui talibus alitur sæpenumerò. Neq; assentiendum est Epicureis opinantibus animam cum corpore coalescere, quia maiores uires sint in pueris grandiusculis quã infantibus, atq; inde adolescentes in dies uiribus præstent, uiriq; similiter, donec rursus senescente corpore minuantur. Siquidem ea est animæ ad membra comparatio, quę artis ad instrumenta. Ars autem sæpe eadem permanens atq; similis, modò facilius instrumenta mouet, modò difficilius, quoniam hæc aliàs ad motum ineptiora. Sic quamuis eadem semper uis sit in anima, membra tamen propter nimiam aut mollitiem, aut ariditatem neq; constat æquè, neq; flectuntur. Atq; ipsa uis quæ uidetur in corpore esse, non tamen carnis sequitur pondus, quàm proportionem membrorum naturalem, cõformationemq; artificiosam, quæ duo ad spiritum potius pertinent, quàm ad molem. Vis etiam quæ inest animæ, non corporis acquiretur incremento, (quod patet in iis, qui torpent ignauia, in quibus crescente corpore nihil proficit animus) sed ex ipsa animi industria comparatur ingenio, usu, affectu. Quis neget tempore uires corporis comparari? Animo autem sæpe momento fortitudo pręstatur, quando uel ratio aliquid mõstrat imperatq; magnificum, uel furor arma ministrat, & sæpe pusillus homo superat grandiorem, & qui non crescit corpore, crescit tamen sæpe uirtute animi. Imò dum crescimus corpore, sæpe animo cresci-

mo crescimus. Scientiam magnanimitatemq; sæpissimè acquirit subitò animus, corpus autem neq; dare quicquam potest, neq; accipere, nisi tempore. Deniq; uirtus animi est æqualitas quædam, ut Magi tradunt, per quam animus & sibimet, & ipsi uerò bonoq; consonat. Si quo pacto quadrangularis quædam linea circularis efficiatur, perfectior euadet, non tamen quod longior fiat, sed quod æqualior. Rursus si temperetur lyra, perfectior erit, non quod grandior fiat, sed consonantior. Ita cum adolescens aliquis uirtute adolescit, tunc anima non quantitate crescit, sed spiritali quadam æqualitate & cõsonantia proficit. Neq; obijciat quisquam ita, quòd quando corpus neq; grauatur epularum nimio pondere, neq; fame languescit, sed mediocriter alitur, tunc animus similiter enutritur, fitq; in eo statu ualidior, aliter autem contra. Nam id quidem uerum est, animum in eo hominis statu ualere quam plurimum, non tamen hoc inde prouenit, quòd similiter alatur ut corpus, sed quia animus natura regit corpus. Et quando ipsum ægrotat grauaturq;, animus adeò in eo curãdo atq; regendo occupatur, ut ad inquirendam ueritatem non sit intentus. Quieto aũt corpore, expeditè mens speculatur, & tunc maximè proprijs uescitur alimentis. Escam uerò animi quam esse dicemus aliam, præter illam quam esurit semper & sitit, qua parte gaudet summopere, qua sumpta crescit & impletur? Omnis animus tum in omni ætate, tum continuè ueritatem præ cęteris appetit, quàm in omni arte quærunt artifices, & in qualibet re, quid de re ipsa sit, uerum etiã infantes interrogant curiosè, neq; semel aut bis aut ter singulis diebus, ut corporis escam, sed momentis singulis uerum in omnibus negocijs inuestigãt. Proinde ueritatis acquirendæ studio alimoniam corporis prætermittimus sæpenumerò, neq; tempori, neq; pecuniæ parcimus, neq; laboribus eneruamus corpus, quo eneruato animus fit neruosior. Hanc ueritatem animus ipse cupit, non corpus. Hæc enim corpus nõ auget, sed obest plerunq; illius studium corpori. Quinetiam propter seipsum expetit illam animus, non propter corpus. Quid enim corpori conferat? Quod si quãdo uideatur ueritas conducere corpori, non propter ipsam ueritatem id euenit, sed propter aliquod commodũ corporale quod cognita ueritate contingit. Imò uerò animus, etiamsi nihil inde sequatur utilitatis, ueritatẽ studiosè perquirit, & pleno cibis suis corpore, esurit sititq; adhuc animus ueritatem, qua inuenta exultat, non ad tempus, sicuti propter corporis usus, sed perpetuò gaudet, illuminatur, adolescit, euadit magnificus, adeò ut illi præ magnitudine sua, minima uideantur illa quæ solent esurienti animulæ uideri quàm maxima. Hac etiam alimonia fit inuictus, temperans, iustus, hominum gubernator & dominus, excelsior cœlo, par angelis, Deo similis. Quis igitur ambigat ulterius quin ueritas humanæ mentis naturalis sit esca? Eandem escam omnes appetunt mentes, eandem quæq; mẽs semper. Quæ quidem consensio stabilis appetendi significat mentes inter se mirificè cõuenire, & quamlibet mentem in natura sua stabilem permanere, quandoquidem appetitus earum non ita uariatur mutatur'ue ut appetitio sensuum, quę pro diuersitate corporum diuersa est, & ad mutationem corporis permutatur, quasi sensus corporum mutationem sequantur, mens diuinorum stabilitatem. Odit namq; corporis alimenta, atque eodem cibo uescitur quo cœlestes & sempiternæ mentes. Hic cibus est ueritas. Veritas autem non est corporea, alioqui rebus incorporeis non inesset. Nunc autem inest Deo, angelisq;, & numeris, quæ & incorporalia sunt, & uera. Et quoniam incorporalia tantò ueriora sunt corporibus, quantò puriora firmioraq; sunt, fit ut ueritas in illis sit potius quàm corporibus. Atqui (quod maius est) non est propriè ueritas in corporibus. In his enim duo sunt, materia & forma, non est ueritas in materia. Nam per eam nihil uerè in specie aliqua rerum est, non homo re uera per eam aliquid est, non equus, & reliqua. Neq; tamen in forma corporis iacet ueritas, cum uera forma non sit, cuius uirtus inficitur in materia. Testantur hoc & Mathematici, qui ueras figuras in corporibus non reperiunt. Verus quippe circulus locatus in uero plano, assiduè uoluitur, hoc fieri ratio cogit, cùm circulus ille planum tangat in puncto, in puncto autem corpus quiescere nequeat. Nemo hæc in corporibus uidit unquam. Non insunt igitur uerę figuræ corporibus, quia forte neq; uera principia figurarum, saltem quantum spectat ad sensum, qualia sunt puncta, lineæ, superficies. Ratio quidem ostendit uerum punctum longitudine carere debere, ueram lineam latitudine, superficiem ueram profunditate. Talia uerò in

materia nusquam sensu reperiũtur. Cùm ergo alicubi sit ueritas, & à corporibus sensuq; absit, est proculdubio in spiritibus, est igitur incorporea. Idem ex eo patet, quia ibi maximè consistit ueritas, ubi scientia. Hęc uerò in rationibus rarum uniuersalibus reuera uersatur, ceu cum quis cognoscit quid bonitas ipsa sit, quid iustitia, singulis bonis & iustis actionibus officijsq; communis, atq; similia. Rationes uerò huiusmodi incorporales sunt, quoniam in nullo particulari corpore cõcluduntur, sed sunt ad multa communes. Ratio corporis uel circuli tota in minimo corpore, uel circulo sicut in maximo reperitũ, ratio longitudinis uel latitudinis, uel profunditatis tota in minima linea, superficie, altitudine, sicut in maxima. Deniq; ratio quantitatis ipsius tota adæquatur toti rei cuiuslibet quantitati. Quapropter rationes corporis, figuræ, dimensionis, atq; ipsius etiã quãtitatis, corporales & extensæ non sunt, multò minus rationes aliæ corporales & extensæ esse possunt. Præterea rationes rerum immutabiles sunt, nam aliter se habere nõ possunt, omnia uerò corporalia mutabilia sunt. Quapropter sciẽtia cum in his uersetur, est incorporea, igitur & ueritas incorporea. Quo fit ut de ipsa ueritate rerum quid sit, qua ratione constet inueniaturq;, quid ipsi sit propinquius, quid'ue remotius, non sensus ullus, imò sola ratio iudicet, & tunc potissimum quando sese à sensuum corporumq; fallacia se uocat. Est ergo ueritas incorporea. Talis est autem maximè ueritas & scientia diuinorum, qua præcipuè animus oblectatur & alitur. Quo igitur modo animus potest corporalis esse, qui corporalibus cibis offenditur, spiritalibus alitur? Quandoquidem ueritate omni, præsertim diuinarum rerum ueritate delectatur, alitur, augetur. Aut quo pacto mortalis erit, si ueritate pascitur immortali, cum neq; corruptibilis uenter cibum incorruptibilem cupiat aut capiat, neq; cibus incorruptibilis in corpus transeat corruptibile? Sanè immortalis est ueritas, atq; est cõtinuus animi cibus, ut certè est, siue ipse conuertatur in animum, siue animum in seipsam conuertat, eum efficit immortalem. Quoniam uerò dum familiari hoc uescitur cibo, ea uoluptate perfunditur, quę neq; molestiam habet admixtam, neq; in fastidium uertitur uel dolorem, constat mentem neq; fatigari unquam, neq; turbari contrarij alicuius occursu, neq; in contrarium posse aliquid corrumpi. Rursus quia mẽti nihil natura optabilius est quàm ueritas, ueritas autem per separationem quandam à rebus mortalibus comparatur, nihil menti qua ratione mens est, magis est naturale familiareq;, quàm à mortalibus segregari. Ex eo uerò quod maximè naturale est, non remissio uitæ sequitur, sed intensio. Quapropter tunc uiuet mens præcipuè, cum hinc abierit.

Hanc uerò argumentationem nostram argumentatione quadam Olympiodori Platonici confirmare possumus, quàm partim Pythagoricis, partim Platonicis mysterijs à Phedone Gorgiaq; acceptis, sic ille contexuit. Mens naturali ueritatis auiditate continuè tum se è corpore, tum formas à materia separat, cupitq; ita atq; conatur separata uiuere, quamuis quotidie in contrarium corpus sensusq; detorqueat. Separatam uerò illam à caduco corpore uitam naturaliter appetit, tanquam naturaliter, id est, reuera bonam, præsertim cum uita sit omnino dedita ueritati atq; bonitati. Vita eiusmodi si bona est, ergo & possibilis est. Quod enim impossibile est, idem quoq; inutile. Bonum uerò inutile non est dicendum. Item si impotentia ad malum pertinet, ad bonũ potentia pertinet. Ergo bonum omne natura sua possibile est. Hinc efficitur ut naturalis appetitio boni sit possessionis possibilis appetitio. Ac si etiam quod apparet bonum, est possibile, certè & ipsum reuera bonum potentissimum est, & uera bona uerè beneq; quærẽtibus possibilia sunt.

Tertia ratio, virtus animæ quia indiuisibilis est, corporis qualitas esse nequit. Cap. III.

QVod indiuisibile est, corporis qualitas esse nequit. Nam si qualitas eius esse ponatur, ita interrogabimus, nũquid tangat partem aliquã diuisibilem corporis, an punctũ aliquod corporis indiuisibile? Si conceditur primũ, profectò qualitas huiusmodi diuisibilis erit, cum modo diuisibili tangat. Atq; ita nõ indiuisibile diuisibilis ipsius erit qualitas, sed alicuius diuisibilis diuisibile. Si secũdum cõceditur, certè illa qualitas, puncti illius quod attingit solum, qualitas est, nõ corporis. Quamobrem quod indiuiduum est, corporis qualitas nunquam erit. Indiuidua

uerò

Indiuidua uerò uirtus animę humanę est qualitas. Igitur anima nõ est corpus. Sufficiẽs quidẽ putabitur, huiusmodi demõstratio, si duo illa planius ostenderimus, uidelicet & uirtutẽ esse animæ qualitatem, & hanc ipsam uirtutem indiuiduam esse. Primùm cuiq; est euidentissimũ, quandoquidẽ per uirtutis præsentiã talis ac talis anima fit, & dicitur sapiens, prudens, iusta, fortis, & temperãs. Atq; abesse uirtus ab anima potest anima remanente. Huiusmodi uerò est conditio qualitatũ. Secundũ præterea illud, uidelicet uirtutem esse indiuisibilẽ, sic ostendimus: Virtutũ duo sunt genera, alię in intellectu, in appetitu uerò siue rationali, siue irrationali aliæ. Illæ speculatiuæ uocantur, istæ morales. Illæ speculatiuæ, quia speculando comparantur, & comparatæ uersantur in speculãdo. Istæ morales, quia more & cõsuetudine acquirunť, atq; acquisitæ in moribus & operum usu consistunt. In eo genere sunt diuinorũ sapientia, scientia naturalium, ciuilium prudẽtia, ars operum humanorum. In hoc sunt iustitia, quæ suum cuiq; tribuit. Fortitudo, quę ad opera honesta promptior abijcit à nobis timoris impedimentum. Temperantia, quę libidinis mollitiem (quod alterum honestorum impedimẽtum est) repellit. Hæ quidem sunt apud Platonẽ uirtutũ descriptiones. Si qua esset in ijs uirtutib. corporea magnitudo, quò quisq; grandior est, eò sapientior iustiorq; fieri posset, neq; possent exigui homines grandes uirtutibus superare aut æquare. Rursus scientia quæ maximorum corporum notitia est, amplior & clarior esset, quã scientia quæ minorũ. Cognoscimus aũt multa quorum non ualemus magnitudinem adæquare, totusq; animus & æquè, & ita rem magnã percipit sicut paruã. Summatim uerò quid aliud speculatiua uirtus est, nisi claritas intellectus? Quid aliud moralis, nisi feruor stabilis appetitus ab intellectus claritate succensus? Claritas illa non paulatim fit, licet ad eam pedetentim perueniamus. Sicut post longam per uestigia multa inuestigationem subitò lepus aspicitur, ita quisq; in seipso animaduertit post diuturnam indaginem se momẽto quid uerum sit ea de re quam quæsiuerit, intueri. Subitò ueritatis lumen (ut Plato inquit) effulget in animo, nõ subitò excussum à rebus, sed longa quadã discussione, ut ex lapide sæpius colliso scintilla. Similiter diuturna cõsuetudine iuuentus ad mores disponitur, donec paululum quid ad accendendum stabilem illum rationalemq; appetitus ardorem deficit, nondum sufficienter accenditur, nondum uirtus moralis habetur, sæpius inspirando, subitò tandẽ flagrat æstus appetitus sufficiens ad uirtutẽ. Quid plura? Verso ad Solẽ speculo, in speculo lumen momento refulget, supposita illi speculo lana, statim ut parata est, in ipsa ignis accenditur. Quare & repentinus splendor in speculo fit, & repentinus ignis in lana. Non aliter subita in intellectu claritas ueritatis, subita inde in appetitu flagrantia. Resume iterum hoc pacto: Virtus speculatiua est quædam cognitio ueritatis. Si gradatim confieť, pars nunc quidẽ habebitur, pars deficiet, & quæretur. Quatenus pars ueritatis habebitur, sciemus quidem. Quatenus pars deerit, etiam nesciemus. Ita eandẽ rem & sciemus simul, & nesciemus. Quod ne ebrius quidem aliquis somniaret. Quapropter speculatiua uirtus non gradatim à parte sui in aliã sui partẽ progreditur, sed tota simul è uestigio lucet. Virtus quoq; moralis est uoluntas quædã constãs quodcunq; ratio dictauerit eligens. Si partes habeat multas, fiatq; sensim, pars huius uoluntatis inerit, pars adhuc aberit. Quantũ pars inest, uolumus. Quantũ pars abest, etiam nolumus. Sic eãdem rem simul per eandem uim animæ uolemus pariter, atq; nolemus. Quod est monstro persimile. Quoniam igitur uirtus fit momento indiuisibili, est ipsa quoq; indiuisibilis, si modo natura cuiusq; propriam originem sequitur, præsertim cùm finem habeat indiuisibilẽ. Cuius autem ortus & finis indiuiduus est, cur non sit ipsum etiam indiuiduum? Quis uirtutis finis? Moralis quidẽ finis, animam à corpore diuisibili purgare atq; seiungere, speculatiuæ autem incorporeas uniuersalesq; rerum rationes à diuiduis corporib. procul positas comprehendere. Cernis finem utriusq; uirtutis, sicut & ortum, esse indiuiduum aliquid, ideoq; uirtutes ipsas oportere indiuiduas iudicari ostendunt utræq; uirtutes, huiusmodi quandam sui naturam, in eo quàm maximè, quòd multæ sciẽtiæ simul in intellectu sunt, multæ uirtutes morales simul in appetitu, neq; sese sua numerositate confundunt, sed augent potius & lucidant. Atq; unius scientiæ conceptionem in nobis seorsum ab alia peruidemus, ita ut sine consideratione alterius possimus alteram cogitare. Proinde tales habemus artificiorum ideas in mente, unitas inquam pariter & di-

stinctas

stinctas usqueadeò, ut possimus ad unius ideæ exemplar loqui, & fabricare aliquid ipsi proprium, etiam si nihil ad ulterius conceptionis exemplar agamus. Corpora esse nequeunt tales intelligentiæ, quæ ita in eodem manent animæ gremio, ut neq; sese detrudant pellantq;, neq; se mutua mixtione confundant. Eadem est de moralibus uirtutib. ratio. Quinetiam cum multæ sint in anima sapientis intelligentiæ, unaquæq; illarũ tota in singulis inuenit̃. Profectò qui in geometria siue Theologia peritus est, propositionẽ aliquam habet facultatis illius primam, habet secundam, tertiamq;, & reliquas, atq; ex cognitione unius in alterius cognitionem progreditur. Si prima docet secundam, secũda tertiã, & quisquis docet aliquid, possidet in seipso quod docetur, sequitur ut in qualibet præcedente propositione sequentes omnes contineantur. Quinimò & in qualibet sequente insunt similiter præcedentes. Quippe solemus sequentium indicijs præcedentia sæpe rimari. Neq; id iniuria Siquidem in effectibus lucent imagines causarum. Hac rerum serie fit, ut sapiens una quauis propositione excogitata, uelocissimè percurrat in multas, atq; ita multas, imò omnes in una cõspiciat. Est ergo quęlibet intelligẽtia in qualibet, & unaquæq; tota continetur in singulis. Idem in uirtutibus moralibus accidit, nam acquisita illarum una, statim omnes habentur. Quis enim iustè distribuet, si aut timeat minas, aut libidini seruiat? Quisnam metus fortiter superabit, si emolliatur libidine? Quis domabit cupiditates, si formidini succubuerit? Deniq; quis honestè uitam aget, nisi per prudentiam optimum uitæ finem statuerit, & uias ad finem elegerit rectiores? Aut quis prudenter inspiciet, si mentis acies caligine uitiorũ obnubiletur? Sunt ergo uirtutes istæ ita connexæ inuicẽ, ut in una sint omnes, & quælibet uirtus tota comprehendatur in singulis, sicut & tota Geometriæ facultas in præcipua eius propositione, imò in qualibet delitescit, cum per solertis ingenij sagacitatem ex qualibet propositione omnes eliciantur. Non potest autem diuisibilis qualitas tota simul rebus multis inesse. Profectò in una sola est, id est, corpore uno, & alias sui partes per alias corporis partes extendit, neque tota eius quantitas singulis corporis partibus inest, ideò intelligentiæ illæ moresq; omnino indiuisibiles sunt. Quamobrem anima neq; corpus, neq; forma diuisa per corpus esse potest, siquidem ipsa est subiectum indiuisibilium qualitatum. Ergo sicut delirat, qui aut quærit quanta sit scientia uel iustitia, aut putat Geometriam corpore geometræ esse minorem, ita despicit qui aut interrogat quanta sit anima, aut eam opinatur corpore minorem esse, quandoquidem nullo modo corporalis est. Non solum enim incorporalia suscipit, uerùm etiam multa in seipsa facit incorporalia, dum species rerum rationesq; & habitus concipit, præsertim cum definitiones incorporalium fabricat. Quis autem eam quæ incorporalium causa est, esse dixerit corporalem, aut eam mortalem, quæ subiectum est uirtutum? cùm uirtutum officium sit repugnare mortalibus, siquidem speculatiua uirtus illa fugit, moralis fugat. Nõ potest autem qualitas subiecto proprio repugnare, imò immortale est illud necessariò, quod naturale receptaculum est qualitatum earum quarum proprium est aduersari & imperare mortalibus. Vis autem rationis huius in eo consistit maximè, quod anima non modò subiectũ est talium qualitatum, sed & principium, ideoq; naturam illam mortalibus repugnantem sortiuntur ab anima.

Quarta ratio. Species conceptioq; intelligibilis suscipi non potest à corpore. Cap. IIII.

ID sentiunt Græci omnes Platonici. Idem possumus ita Platonicorum Arabum sententia confirmare. Intellectus rem aliquam, puta hominem, non intelligit, nisi formam quandam uniuersalem hominum significatricem adipiscatur, quam intelligibilem formam & speciem nominant. Hanc adeptus, quid sit hominis natura ita iudicat, homo est animal rationale. Iudicium hoc, tum conceptus & conceptio mentis uocatur, tum rei cognoscendæ ratio & definitio, quam etiam solemus scientiam appellare. Si intellectus à corporis latitudine protẽdatur, tam forma intelligibilis, quàm conceptio latitudini corporis adhærebit. In hac ipsa latitudine duo considerantur, pũctum scilicet, & extensio latitudinis. Igitur formæ illius conceptionisq; sedes erit, uel solum

punctum aliquod corporis, uel extenſio. At uerò ſi neutrum concedi debet, ut demonſtrabimus, ſequitur ut intellectus in corpore minimè protendatur. Oſtendamus prius punctũ ſedem talem eſſe non poſſe. Primùm quidẽ animaduertendũ eſt, punctum non exiſtere per ſeipſum, ſed eſſe menſuræ corporis ſic affixum, ut ſemper eius ſit terminus. Si pro natura ſua rem capit, certè nunquam accipit niſi terminum aliquem magnitudinis alicuius, quæ in illa corporis menſura ſuſcipiatur, cuius terminus eſt punctum, ita ut ſicut corporalis menſura ſuſcipit rei aduenientis magnitudinem, ſic talis menſuræ terminus terminum ſuſcipiat magnitudinis. Quare quicquid puncto corporis ſuſcipi dicitur, nõ eſt à magnitudine liberũ. ideò ſi formæ intelligibilis receptaculũ ſit punctũ, fieri non poterit quin ea ſpecies diuiſibilis ſit, & terminum ſuum in puncto corporis habeat, reliquas uerò partes in corporis latitudine. Eam tamen indiuiſibilem eſſe probabimus in ſequentibus. Præterea ſi dicatur punctum ita formã illam capere, ut ſolum ipſum ſit eius ſedes & fundamentum, atq; illa per hoc maneat à corporis latitudine ſegregata, oportet punctum quoq; eſſe diſiunctum à latitudine, præſertim cum nihil ſit proprium accidentis alicuius ſubiectum, niſi quqd propriè exiſtit actu. Punctum huiuſmodi erit à linea ſeparatũ, neq; erit lineæ aliqd, neq; terminus latitudinis, & linea per aliud quoddam punctum huic proximum terminabitur. Rurſus aliud illud punctum ſimiliter proprio exiſtet actu, quo poſſit & ipſum accidẽtis formæ ſedes fieri, eritq; ipſum quoq; ſeiunctum à linea, præcipuè cum ſit eadem punctorum omnium ratio. Quo efficitur ut aut nullum ſit punctum in linea, quo nihil eſt dictu ſtultius (terminis namq; careret) aut lineæ longitudo conficiatur ex punctis, quod etiam dictu ridiculum, quia punctũ puncto additum non auget longitudinẽ. Quod ea ratione conſpicitur, quoniam ſi tria puncta cogitentur ſibi inuicem ſuccedentia, interrogabimus nunquid punctũ illorum medium cogat duo extrema puncta inter ſe ita diſtare, ut ſe inuicem non contingant, aut non impediat extremorũ concurſionem. Si diſtare cogat, certè non eadem ſui parte tangit eorum unum, qua tangit alterũ, alioqui nõ diſiungeret inuicem. Quòd ſi altera parte ſui unum extremorum reſpicit, altera alterũ ipſum duabus partib. conſtituitur, nec eſt punctum, ſiquidem eſt diuiſibile. Quare cogimur conſiteri punctum mediũ non impedire aliorũ concurſionem. Itaq; erunt in omnib. omnia, neq; ullam ſuo concurſu efficiẽt longitudinem, quando per punctum medium nullũ inter alia puncta naſcitur interuallum. Si non conſtat ex punctis aliqua corporis longitudo, nullum reperitur in ea punctum quod per ſe quandoq; ita poſſit actu fieri, ut fiat intelligibilis formæ ſubiectũ. Dixerit fortè quiſpiam punctum non actu, ſed potentia eſſe in corpore, & per eam ipſam potentiã fieri intelligibilis forma ſubiectũ. Quamuis id iam fuerit confutatũ, ſic tamen iterum confutatur. Puncta huiuſmodi tum quia potentia ſunt, non actu, tum quia ſunt infinita, nulla ratione ita inuicem diſtinguuntur, ut aliud illorũ potius, quàm aliud formam illam capiat. Omnia itaq; illã capiunt. Quocirca intellectus aut infinitas ſimul rei cuiuſq; intelligendæ formas accipiet actu, aut infinitè ſimul per infinita puncta rẽ eandem intelliget. Vtrumq; impoſſibile eſt, tum eſſe formas infinitas actu, tũ eſſe ſimul intelligentias infinitas. Per hæc manifeſtũ eſt, punctum corporis intelligibilis ſpeciei ſedem eſſe non poſſe. Sed nunquid ipſa punctorum continuatio corporis'ue extenſio ſedes erit? Nequaquam. Omnis enim forma, quę diuiſibili ſubiecto recipitur, fit diuidua, quemadmodũ niuis albedo niuis diuiſione diuiditur. Itaq; ſi à corporis latitudine ſpecies illa ſuſcipitur, lata fit & diuidua. Talẽ uerò illã fieri impoſſibile eſt, quod ſic oſtẽdam. Si ſpecies ſecatur in partes, aut partes illæ dicuntur omnino ſimiles eſſe, aut diſſimiles. Sed horum neutrum eſt admittendũ. Non eſt admittẽdum quod ſimiles ſint omnino, quia ſi ita ſimiles ſunt, ut in quauis parte ratio integra ſit ſpeciei totius, ſicut in ſingulis aquæ guttis integra ratio totius aquæ ſeruatur, certè intellectus in qualibet parte inſpiciet totum. atq; una ſpeciei pars ad totius rei intelligentiam ſatisfaciet, ſuperfluæ erunt cætere. Præterea per talem ſpeciem quę undiq; ſibijpſi perſimilis eſt, & tali ſimilitudine decipit intellectum inde ductum ad cognoſcendum, confundetur prorſus iudicium intellectus in partib. diſcernendis à toto, tũ in qualibet re ex partibus conſtituta, tum uel maximè in re illa, quæ ex naturis uarijs eſt compoſita, neq; poterit partes uel à partibus, uel à toto diſcernere. Alia tamẽ reuera ratio partis eſt ut pars eſt, totius alia ut eſt totum,

& hoc

& hoc ſemper per mentis iudicium affirmatur, cum neq; ipſum totum pars eſſe ualeat, neq; pars totum. Negandum igitur arbitramur ſpeciei partes omnino ſimiles eſſe, ob eam maximè rationem, quia cum mens rei partes intelligat, ut partes ſunt, & intelligat totum ut eſt totum, & totum uerè diſtinguat à partibus, neq; poſſit uerè diſtinguere, niſi aliqua ſit in ipſis diſtinctio naturalis, ſequitur ut partes intelligibilis ſpeciei, ſi modò partes habet, tàm uicem, quàm à toto naturali aliqua diſcerpent uarietate. Accedit & alia ratio. Nempe partes, quę inter ſe & ad totum ſimiles ſunt omnino, quãdo totum aliquod mutuo congreſſu conficiunt, non aliter perficiunt totum, quàm per numeri uel magnitudinis augmentum, quod in tritici granis, & aquæ guttis aſpicimus. Vbi enim forma non uariatur, & tamen aliqua intrinſecus fit mutatio, incrementum ibi quodammodo fit uel decrementum. Itaq; illa mentis ſpecies ſi talibus concreſcit partibus, numerus aliquis erit, uel aliquid numeroſum, aut cumulus, uel continuum aliquid. Ergo per illam numeros ſolum & numeroſa aut magnitudines quaſdam intelligemus, ſiue figuras, eritq; ſpecies ad imaginationem & phantaſiam pertinens potius quàm ad mentem. Ex his concluditur, formam intelligibilem in partes inter ſe ſimiles minimè diuidi. Num fortè ſecatur in partes diſſimiles, ſicut animalis corpus in oſſa, carnes & neruos? Nullo modo. Nam per hanc formam, mens quid rei ſubſtantia ſit cognoſcit, ut diximus. Subſtantia rei definitione maximè comprehenditur. Definitio genere conſtat & differẽtia, ut hominis definitio animali conſtat & rationali. Animal genus eſt, per quod homo cũ cæteris animalibus communiter conuenit. Rationale differentia, per quam differt ab animalibus carentibus ratione. Quare ſiqua ſit in ea forma diuerſitas partium, hæc erit potiſſimum per genus & differentiam. Sint hæ duæ, ſi uis, intelligibilis formæ partes, ſint extenſæ per latitudinem corporalem.

Quid hinc ſequatur, audi. Quia partes corporis diuidi poſſunt in infinitum, idcircò unà cum illis tam genus, quàm differentia abſq; fine ſecabitur, eritq; in definitione una innumerabilia genera, & innumerabiles differentiæ, nec erit reuera definitio, quia non comprehendetur ab intellectu ſi infinita fuerit, neq; ſuis finibus terminabitur, & (quod abſurdius eſt) uel infinitè eadem genera eaſdemq; differentias replicabimus, uel à genere reſoluendo aſcendemus in genus in infinitum, à differentia ſimiliter diuidendo deſcendemus in differentiam. Aſcenſus talis atq; deſcenſus impoſſibilis eſt, quia ratio uera tandem ad prima rerum genera & ultimas differentias peruenit, ultra quæ non liceat progredi. Siquidem ſubſtantia supremũ genus eſt in homine, quod in genus aliud non reſoluitur. Certa uerò diſcurrendi potentia eſt ultima differentia, quàm non licet in aliã differentiam coarctare. Auget errorem illum hoc præ cæteris, quod ſi genus & differentia in re aliqua ſunt, infinita talia erunt effectu. Quæ enim ad rei eſſentiam cõcedunt, & ad ordinem pertinent naturalẽ, effectu ac reuera exiſtunt in natura, non cogitatione finguntur humana. Eſſe aũt multitudinem aliquam talem reipſa ſiue effectu innumerabilem, natura non patitur, præſertim in corpore, in quo tamen eſſet innumerabilis multitudo, ſi genera innumerabilia & innumerabiles differentiæ per partes corporis pariter ſecarentur, totidemq; namq; eſſent etiã ipſius corporis portiones. Rurſus percontamur Epicureos, qui ſpeciem diuidunt in intellectu uelut formã in corpore, & partem eius unam in una mentis parte locant, uerbi cauſa: Genus in parte dextera mentis, differentiã uerò in ſiniſtra, cur dextra pars potius cõgruat generi, differentiæ uerò ſiniſtra? Nónne quælibet pars mentis æquè mens eſt? Ne ex partib. amentib. fiat mens. Qualibet igitur particula mentis æquè utrunq; tã genus quã differentiam reſpicit, ideò quælibet capit utrunq;. Quod ſi qualibet ambo ſuſcipit, & in utraq; ſunt ambo fit ut illa non ſint inuicem ſeparata. Verùm, ut Epicurei uolunt, caſus efficit ut duorũ illorum alterũ in dexteram cadat, alterũ in ſiniſtram. Sed reſpondeãt nobis illi, utrũ ſic deinde diſtincta permaneant, an inuicem miſceantũ? Si dent primũ, ſequitur ut inde ſcientia nõ naſcatur. Nulla enim fit definitio ex genere & differentia inuicẽ ſeparatis. In neutro illorũ ſeorſum poſito perfecta habetur de re ipſa ſcientia. Miſceantur oportet in unum, ut una ſcientia de re una ab una mente per definitionẽ unam in uno tẽpore poſſit haberi. Oportet profectò utrunq; in tota mente eſſe, ut uerò intelligatur. Nam quod in parte mẽtis eſt, nondũ integrè intelligiť. Actio enim rei totius eſt, nõ partis. Fateãtur ergo oportet illa miſceri.

Sed unde

Sed unde miſcentur? nũquid caſu uel mente? Caſu inquiunt. Nimium hoc dictu nefas. Nam rariſſima fieret mixtio talis, & quando fieret, tunc demũ concederent illa ſic unita incorporalia eſſe, quod ipſi uolumus. Cõcedent deniq; illa à mente miſceri. Ex hac conceſſione duo ſtatim nos inferemus. Primùm, mentem eſſe incorporalem, ſi accepias formas ducit ad habitum incorporeũ, quæ ſentẽtia Epicureis aduerſatur. Secundũ, mixtionem illam à mente factam non aliter fore ueram, niſi in rebus ipſis talis quædã ſit unio. Quod enim à mente præter naturam rerum fabricatur, figmentum eſt potius quam ſcientia. Omnino aũt oportet genera & differentias natura coniungi inuicem uel diſiungi, non mentis figmento, uel ſitu. Si enim figmento mẽtis id fiat, erramus, nõ diſcimus. Si autem ſitu, ita ut genus in parte mentis dextra ſit, differentia in ſiniſtra, ſane quia licet menti communia hæc reſoluere, illa mens diuidet. Per hanc ipſam diuiſionẽ modo corporeo ſecabuntur, & dimidium generis unum in parte dimidia dextrę partis relinquetur, dimidium alterum relinquetur in altera. Idem accidet differentiæ. Licebit partiri iterum. Hinc dilaniatio ſequetur non reſolutio, & dum communia diſcerpemus, ſciẽtiam diſperdemus. Quòd ſi per diuiſionem non lacerentur communia illa, ſed genus in quauis ſui parte ſuperſit integrum, & ſimiliter differentia, iam non erunt amplius corporalia, quia certa quantitate non indigent, ac etiam innumerabilia genera totidemq; differentias, qui ita ſecabit, inueniet. Atq; horum multitudo non natura conſtabit, ſed mentis machinatione naſcetur. Forſitan Epicurei ut has obiectiones deuitent, non dabunt amplius ſpeciem illam intelligibilem ex genere differẽtiaq; componi, ſed partibus alijs. Nos autem quæremus, nunquid ſpeciei pars, qualiſcunq; illa ſit, à tota ſpecie differat, necne. Si non differat, ſanè neq; pars erit illa, quæ à toto non differt, ſed erit totum, neq; ſpecies illa erit compoſita, ſi nihilo differt à partibus, quia ſic partium caret diuerſitate. Ergo differre ſpeciei partem à ſpecie fatebuntur. Nos autem ab illis, quomodo differat, ſciſcitabimur, ſi non tanquam genus differentiaúe à ſpecie ut oſtendimus, num ſaltem tanquam à ſpecie ſpecies, ceu à colore figura? Sed hoc admitti nõ poteſt. Non eſt enim ſpecies talis intra ſpeciem. Non continetur ſub colore figura. Pars tamẽ intra totum eſt, & continetur ab illo. Forſitan ut ſpeciem illã conceptionemq; mentis habere partes cõuincant, quæ ſub illa contineantur, ad numeros confugient, atq; inferent ſpeciem à ſuis partib. diſcrepare, ſicut quatuor à duobus, ab uno duo, nos aũt licet id ſupra confutauerimus, rurſus tamen ita refellimus. An uolunt partes illas ſpeciei conceptioniſq;, quã ſcientiam uocant, eſſe ſcientias? Si nolunt, creabunt ſcientiã ex inſcitijs, ac ſi albedinem conſtituerent ex figuris. Si nolunt, ſic eos arguimus: Conſtat apud Philoſophos, quamlibet ſcientiam habere obiectum ſuum in quo uerſatur, quod ſcitum uocant. Declarent nobis iſti, ſiquidem ſcientiæ illæ, quæ ſunt unius ſcientiæ partes, obiecto carere non debent, nũquid idem ſit ſcitum proprium cuiuſq; illarum atq; totius, an aliud? Si idem eſſe reſpondeant, tunc nulla illarum pars erit, ſed unaquæq; totum, poſtquam æquatur toti. Vbi enim æquantur obiecta, ſcientiæ quoq; æquantur. Sin aliud fateantur, rurſus id ſequetur abſurdum, quod ſcientia ipſa totius ſciti præter partium ſcientiã erit, neq; ex partium cognitione cognoſcetur totum, ubi non concurrunt ſcientiæ ſingulę in ſcientiam uniuerſam. Verùm ſic iterum procedamus. Mens ut plurimũ intelligit rationẽ ipſam rerum & unam, & uniuerſalem, ut puta bonitatem ipſam, multis bonis æquè communem. Ratio huiuſmodi quatenum una & uniuerſalis eſt, eſt & ſimplex. Ratio quoq; Dei, ſiue angeli quotiens uerè cognoſcitur, tanquam indiuiſibilis iudicatur. Hæ rationes eſſentiæ intelligibiles appellãtur, eas noſtra mens nunq; cognoſceret, niſi formas earum haberet in ſe uelut imagines. Nã ſi cognoſcendo agit aliquid, nec agit niſi ſit, actu, nec agit aliter quàm actu ſit, actu uerò fit per formam, nunq; eſſentias contemplatur, niſi earundem formis ornetur. Formæ tales licet quandoq; intelligibiles appellẽtur, proprius tamen intellectuales dici debent, eſſentię uerò intelligibiles. Hæc enim eſt ueterum Platonicorum conſuetudo. Si forma quædã talis, eſſentiæ talis, imago in noſtra mente ſpargatur in partes, tunc partes illæ aut ita ſe habent ut nulla illarum eſſentiam ipſam reſpiciat, aut alia reſpiciat quidem, ſed non alia, aut omnes. Si primum detur, tunc forma illa tota eſſentiã nullo modo reſpiciet, cũ nullus ſit reſpectus in partibus. Sicut enim tota forma conſtat ex partibus, ſi totius reſpectus ex partium reſpectibus cõgregatur. Quòd ſi

nullę

nullo pacto eſſentiam aſpicit, non erit eius imago, neq; ad eius intelligentiam conferet. Si detur ſecundũ, pars quę non reſpicit eſſentiam, nihil attinet ad intellectualem formã, poſtquam ad eſſentiam non ſpectat intelligibilem. Si autem tertium concedatur, ſtatim interrogabimus, utrum quæquę pars eundem habeat aſpectum, an aliæ potius alium? Si eundem habere reſpondeatur, & habere eundem non poſſunt aliter, quàm ſi quęquę reſpiciat eſſentiam totam, profectò nulla earum pars formæ intellectualis erit, ſed quælibet erit tota, una ad cognoſcendum ſufficiet, ſupererunt alię, quæ etiam innumerabiles erunt actu, ſi corporis diuiſione ſecantur, & conducunt ad actionem. Si autem aſpectũ habeant alium atq; alium, nec aliter hoc fieri poteſt, quam ſi partes ſingulæ formæ totidem aſpiciant, eſſentiæ partes, quandoquidem intellectuale intelligibili oportet æquari. Sequitur ut eſſentia illa ſit diuiſibilis, quàm tamen ratio uera eſſe ſimplicem concludebat. Neq; poſſet ſimplicem iudicare, niſi aſpectu ſimplici eam intueretur. Multiplici autem aſpectu partium diuerſarum, multiplicem iudicaret. Opinamur autẽ eos in hunc errorem propterea incidiſſe, quod ſcientias nonnullas in rebus compoſitis uerſari conſiderabant. Qualis eſt ſcientia de homine, qui ex animali rationaliq; componitur, tanquam genere ſuo & differentia. Qualis eſt ſcientia de ſeptenario & denario, numeriſq; alijs, qui ex numeris uel unitatibus congregantur. Nos autem putamus hominem, quatenus homo eſt, unum quid eſſe & ſimplex, quia una eius eſt forma. Huius ſignum eſt, quod in plures homines non diuiditur. Siue enim ſecundum ſpeciem diuidas ipſum in genus & differentiam, neutrum illorum homo eſt. Siue ſecundum ſingula in caput, pectus & femur, illorum nihil eſt homo. Corpus quidem ſecas quia diſcerpis in membra, quæ corpora ſunt, non ſecas hominem, quia non ſecas in homines. Quod autem tale quiddam eſt in ſeipſo, & in plura talia non diuiditur, illud certè quantum eſt tale, indiuiduum eſt & ſimplex.

Denarius quoq;, quantum denarius, non diuiditur, nam una ſpecies eſt duntaxat, & una forma, quàm in plures denarios partiri non poſſumus. Quod ſi partiamur, numerũ quidem partimur, quia partimur in numeros, denarium non partimur, quia non diſtribuimus in denarios. Neq; obſtat quod in ſpecie genus & differentia uideatur includi, non enim in ea ſunt duę formæ, ſed una. Nam licet aliud ſit in rerum ordine animal eſſe, aliud eſſe rationale, in homine tamen eſt idem, & (ut Platonicè loquar) ipſa hominis natura rationalitas quædam eſt. Rationalitas autẽ nihil eſt in homine aliud, quàm animalitas ipſa in actum rationis educta. Talis autem forma ſimplex eſſe ſimplicis fundamentum ſpecies eſt, quæ non diſpertit ſeipſam in ſingulos homines, ſed totam ſingulis ſe cõmunicat, & per hanc ſinguli unum ſunt.

Differunt autem per alia quæ extrinſecus adiacent, ad ſpeciem minimè pertinentia. Quod quidem ſpeciei ſimplicitatem ſignificat, quæ ex eo quoq; non parũ ſignificatur, quod ſpecies magis minusûe non ſuſcipit, & in quodam certo conſiſtit gradu naturæ, cui nihil addi poteſt, nihil demi, quin ſpecies ipſa mutetur. Teſtantur hoc ſpecies numerorum, ſeptenarius ſpecies quædam eſt numeri, adiunge huic unũ, nouam creabis ſpeciem, ſcilicet octonarium. Subtrahe unum, ſenarium habes, nouam rurſus numeri ſpeciẽ. Quoniam uerò ſcientia non de ſingulis uel generibus propriè, ſed de ſpeciebus habetur. Singula enim quia innumerabilia ſunt, mutanturq;, neq; comprehenduntur, neq; firma tenentur, genera uerò propter confuſionem in ſe perfectè non diſcernuntur, quoniam, inquam, de ſpeciebus ſcientia eſt, ſpecies uerò ſunt ſimplices, ſcientia quoq; illarum eſt ſimplex, ſi modò ſcientia ueritatis adeptio eſt. Veritas autem eſt rerum cũ mentibus adæquatio. Neq; nos turbet aut multitudo uocabulorum, aut cogitationum multiplicium uarietas, ex quibus conflari ſcientia forte uidetur. Præparationes quidem hæ ſunt ad ſcientiam ſiue pediſſequæ. Scientia actus eſt unicus, ſiue habitus, tactus, inquã, ſimplex ſimplicis formæ, indiuiduus indiuiduæ ueritatis intuitus. Subitum intelligentiæ lumen. Sed ex hoc eorum error euidentius redarguitur, quòd multæ ſunt ſcientiæ de rebus proculdubio indiuiduis. Quis enim diuidat unitatem? Quis item ſimplicitatem & puritatẽ? Quis diuidat eſſe ipſum ſimpliciter? Porro quicquid diuidimus, in partes diuidimus toto priores. Hæc uerò ex nullis partibus præcedentibus componũtur. Hominẽ quippe in animal & rationale reſoluimus, animal in corpus & ſentiẽdi naturã,

corpus in

substantiam & quantitatem, substantiam in esse & sufficientiam subsistendi. Esse uerò ipsum in quas partes resoluamus, ignoro, nisi forte in unitatem & multitudinem Plotinus Proculusq; resoluant: at uerò unitatem ipsam ulterius non resoluent. Nemo unitatem resoluet in numeros, nemo punctum in magnitudines, nemo formam rei ultimam in aliam formam, aut primam materiam in materiam, nullus denique simplices illos mentis nostræ conceptus, qui de scientiarum principijs semper intra nos lucent, incõceptus aut notiores referet aut priores. Vbi resolutio cessat, cessat diuisio, ubi diuisio desinit, perfecta simplicitas possidetur. Quamobrem concludendum est, primos conceptus mentis simplices esse, & illa quæ inde noscuntur, partim talia esse, ut quamuis diuidi uideantur, ea tamen ratione noscantur, qua minimè diuiduntur, ideoq; notionem eorum esse indiuisibilem. Partim esse talia, ut penitus simplicia sint, & propterea simplicem esse eorum perceptionem, si modò intelligentia rebus intellectis æquatur. Sic cõceptus, notio, perceptio simplices sunt formę quoq; intelligibiles unde nascuntur ista, sunt simplices. Si ita est, mens quoq; est simplex, quæ simplicium est subiectum. Et quoniam quo quid simplicius est, eo est magis indissolubile, mensq; summum simplicitatis attingit gradũ, ut diximus, in cognoscendo summum quoq; gradum naturæ indissolubilis assequitur in uiuendo. Intelligentia enim est uitæ reflexio in seipsam. Ideò si per intelligentiã quæ uitam sequitur, simplicitatem summam attingit, quæ naturam antecedit indissolubilẽ, multò magis per uitam intelligentia priorem assequitur indissolubilem gradum simplicitate ipsa posteriorem.

Quinta ratio. Si mens est corpus, tangendo intelligit & currendo. Cap. V.

SI mens est corpus, aut forma diffusa per corporis magnitudinẽ, duo quædam in se habet, ut aliàs indicauimus, punctum uidelicet, & latitudinem. Atq; eisdẽ conditionibus mancipatur, quibus & corpus. Ideò non aliter res intelligendas comprehendet, quàm tangendo illas, seq; per illas amplificando, & instar corporis transcurrendo. Aut igitũ tangere dicetur, puncto solum ut intelligat, aut sola latitudine, aut utrisq;. Si solo utitur puncto, & ad cognoscendum indiget tactu, rerũ magnitudines non cognoscet, quippe per punctũ puncta attingit, non magnitudines: atqui etiam si attingeret, nunquam tamen totum aut totas eas agnosceret. Nam puncta in eo sunt infinita. Infinita quoq; in magnitudine. Illorum omnium cumulus est intellectus, horum quodammodo cumulus est magnitudo. Infinita pertransire non licet. Ergo neq; mens ipsa tota intelliget unquam, neq; totam intelliget magnitudinem. Igitur nõ solo utitur puncto. Num sola utitur latitudine ad tangendum? nequaquam. Sola namq; illa cognosceret, quæ latitudine ipsa tanguntur. Hæc uerò ea sunt tantũ, quæ & ipsa latitudine distenduntur. Nunc autem præter hæc alia multa cognoscimus. Confugient ad hoc nõnulli, ut mentem confiteantur ambobus uti ad cognoscendum, puncto quidem ad simplicia, ad alia latitudine. Verisimile istud apparet, non tamen est uerum. Primò quidẽ per punctum simplicia illa attinget solum, quę corpori applicantur ut punctum, formas uerò solutas aut numeros non attinget. Deinde per latitudinem suam percurret totam cognoscendi corporis magnitudinem, ut intelligat totum. Non potest autem latitudo aliqua totum aliquod transcurrere spacium magnitudinis, nisi qualibet sui parte in longũ quãlibet spatij illius percurrat partem. Ergo mẽs singulas ipsius partes cuiq; parti corporis cognoscendi discurrendo per ordinem admouebit, admouendo cognoscet. Admouebit autem partẽ quodammodo infinitas. Tot enim partes mens habebit, si latitudo corporalis extiterit. Itaq; breui tempore quasi innumerabiliter quãlibet illius corporis portionem intelliget, & ipsum corpus secundum particulas penè infinitas innumerabiliter cognitas, infinitis (ut ita loquar) uicibus innumerè apprehendet. Sed hanc argumentationem nobili quadam Plotini nostri sententia breuiter concludamus. Quæcunq; intelliguntur, aut sua natura simplicia sunt, aut saltem dum per resolutionem simplicia fiunt, intelliguntur. Quia uerò indiuidua solis indiuiduis capiuntur, uis illa in nobis quæ capit talia, est indiuidua. Si ergo mens esse dicitur corporalis, non tamen latitudine sua ca-

piet illa, sed aliquo potius impartibili. Si solo hoc capit, solo intelligit. Solum igitur hoc eius impartibile re uera mens erit. Quid reliqs opus est partibus, ut sit intellectus? quando non opus est alijs ad intelligendum, postquam unum illud impartibile sufficit. Vnũ igitur hoc mens est, hoc retine, segrega cætera, mentem simplicẽ es adeptus. Cuius simplicitas etiam hinc apparet, quod accipit, sine longitudine punctum, sine latitudine lineam, superficiem sine profunditate, numeros absq; situ, pulchritudinem sine turpitudinis mixtione. Sic enim seorsum ista discernit considerando, neq; considerat aliter quã accipiat. Forma uerò corporalis non omnino sic accipit ista seorsum. Si animũ esse simplicem indiuiduumq; illud liquidò ostendit, quod simplicia & indiuidua comprehendit, multò liquidius hoc declarat, quòd quæcunq; secundum se simplicia uel indiuidua forent, & tamen quia cum alijs iunguntur, composita diuiduaq; euadunt, animus segregat ab oppositis, redditq; simplicia prorsus & indiuidua. Non posset autem illis restituere simplicem indiuiduamq; naturam, nisi ipse esset simplex & indiuiduus. Deniq; si infectis restituit puritatem, ipse est extra & super infectionem.

Sexta ratio. Intellectus accipit secundum se totum quicquid capit, quod non faciet, si fuerit corporalis. Cap. VI.

NVllum corpus aliquid in se continet, nisi per eam quantitatis adæquationem per quam se toto totam rem comprehendat, partẽ uerò parte, atq; maiore sui parte, maiorem rei contentæ partem, minore minorem. Intellectus non hoc pacto res ipsas capit, nam se toto capit quicquid accipit. Eodem quippe modo capit, quo intelligit, intelligit autem se toto quicquid intelligit. Nẽpe si quis dixerit intellectum duas partes corporales habere, quarum una quidem capiat rẽ & intelligat, alia minimè, redarguemus eum, asseuerantes intellectum re uera esse partem illam, quę rem capiat atq; intelligit, siquidem ab intelligendo dicitur intellectus, illã uerò quæ nõ intelligit, intellectum non esse. Quapropter natura illa quæ re uera intellectus est se tota rem quamlibet intelligendam capit atq; cognoscit. Quando ergo intelligit hominis corpus, intelligit & corporis illius membra, se toto cognoscit totum corpus humanum, se toto cognoscit quodlibet eius membrum. Nam qui membrum quodlibet ad quodlibet comparat, & membra quælibet ad totum refert, necesse est ut idem tam singula mẽbra cognoscat, quàm corpus totum. Neq; duas ponere debes partes in intellectu, quarum una unum cognoscat membrum, altera alterum. Per neutram enim illarum posset illa comparatio fieri. Si ut cognoscit, ita & capit, se certè toto capit tam totum corpus, quàm membra corporis singula. Nullum uerò corpus, nullaq; forma corporea hoc pacto potest aliquid capere, neq; potest corpus unum omnib. pariter æquari corporibus. Quomodo enim corpus canis corpori formicæ, equi, elephantis, solis æquabit? Mens autem corporibus omnibus tam maximis, quàm minimis pariter adæquatur, cum omnia intelligendo similiter comprehendat. Neq; ijs solum, uerùm etiam quodammodo summæ se æquant æqualitati, dum res omnes minus magisùe ęquales per accessum ad æqualitatem summam rectè metitur. Vbi mens inter res quaslibet æqualitas ipsius participes & ipsam æqualitatem se inserit mediam. Quòd si summæ æqualitati proximè adæquatur, nulla inæqualium qualitatum iniquitate pulsatur.

Septima ratio. Intellectus accipiendo rerum formas, non amittit suam, corpora contra. Cap. VII.

SOlent corpora quando corporum aliorum formas accipiũt, suas amittere. Quomodo enim aqua igneam caliditatẽ induet, nisi frigiditatem suã exuerit? Quòd si quando aliena accepta, remanet etiam propria, fit imperfectior, ut quãdo remanet dulcedo in uino, etiam aqua illi infusa fit dulcis, sapor inde debilior. Mẽs aũt rerum omnium accipit formas, dum omnes agnoscit, & cognitas in seipsa uolutat, neq; illas accipiendo, formam propriam amittit aut debilitat, quippe cũ ex operatione semper cuiusq; formæ habitus designetur, atq; operatio intellectus intelligentia sit, sequitur ut

tur ut

tur ut forma intellectus sit ipsa (ut ita dixerim) intellectualitas naturalis, quæ tunc perfecta maximè iudicatur, quando operatio eius intelligentia perfectissima est. Hæc autem tantò est perfectior, quantò plures rerũ formas attingit. Sublimior enim fit, uelocior & lucidior. Quamobrem intellectus corporum omnium formas accipiendo, non modò non amittit aut non remittit suam, sed (quod est contra naturam corporis) summopere perficit. Penetrat eorum substantias, & cuncta in singulis conspicit, dum in simplicibus per compositionem uidet mixta, in mixtis per resolutionem simplicia intuetur. Ergo mens ita esse uidetur in omnibus, ut in singulis ipsa sit cuncta. Rursus est extra & supra omnia corporalia. Alioqui non posset hæc incorporeis secernere, & illa ab ijs discernere. Si est in omnibus corporalibus, omnia, atq; etiam extra omnia, omnibus imperat per naturam. Quapropter nullius corporis uiolentia è suo statu deijcitur.

Octaua ratio. Forma est in mente uniuersalis: Talis in corpore esse non potest. Cap. VIII.

Corpus & forma per corpus extensa, adeò (ut ita loquar) materialia sunt, ac particulari situi temporiq; astricta, ut uniuersalem uim nullam habeãt. Quo enim quid corporali materiæ propinquat magis, eò angustius est, quo discedit longius, eò fit amplius. Quãobrem intellectus esset corpus, uel forma diffusa per ipsum formæ omnes ab eo susceptæ, etiam si in seipsis essent uniuersales, in eo saltã particulares omnino materialesq; euaderent. Nam formæ in subiecto, quod est astrictũ materiæ passionibus, nullam uim retinent ad uniuersale quicquam repręsentandũ. Ita intellectus quicquid cogitaret, per formam materialem, singularibusq; conditionibus astrictam excogitaret. Cùm uera operatio rei cuiusq; formam rei operantis sequatur, intellectus per talem formam operans, id est, excogitans, singulariter solum operaretur. Qualis aũt operatio est, tale semper est opus. Ideò intellectus singulariter cogitans, sola singularia cogitaret, neq; commune quicquam & uniuersale cognosceret. Vnum quidem hominem, puta Socratem uel Platonem in se reuolueret, humanam uerò naturam illis æquè communem minimè. Neq; regulam in moribus & artib. ad plura uniuersalem statueret, neq; legem conderet unquam multos hominum actus respicientem. Si mens etiam sine electione & usu quotidie in seipsa formas parit uniuersales, fit ut ipsa fons earum naturalis sit, & receptaculum naturale. Formæ huiusmodi propriæ alicui materiæ minimè astringuntur, neq; mens igitur materiæ alligatur, neq; corrumpetur unquam. Corruptio enim ex materiæ insidijs prouenit.

Nona ratio. Mentes se inuicem complectuntur, corpora nequaquam. Cap. IX.

Dvo corporea se inuicem mutuis amplexibus continere non possunt. Quod enim per quantitatem aliud continet, maius est illo quo cõtinetur. Non potest autem unum corpus alio quodam uno corpore amplius esse simul atq; angustius. Sic Saturni sphæra Iouis sphæram ambit & continet, non econuerso. Alia uerò mens aliam continet, & ab eadem pariter continet. Mens quidem mea tuã considerat, tua meam. Itaq; nostræ mentes se inuicem considerando, uicissim se capiunt, capiendo intelligunt, complectuntur intelligendo. Et (quod maius est) una mens amplectitur omnes, quando mentium omnium naturam considerat. Quare si quæq; mens mentem quamlibet intuetur, quod potest quidem, si animaduertat, quauis mẽte mens quælibet clauditur. Non potest aũt quodlibet corpus quolibet corpore claudi. Si quęlibet rerum species est immortalis, consequens est ut singularis substãtia, quæ speciei suæ seipsam æquat, sit immortalis. Mẽs autem quælibet quaslibet (si contingat) introspicit, & in singulis cunctarum conspicit speciem, ubi suæ speciei per actum reflexum, qui cognitio est, se æquat. Ergo & per actum rectum, qui est uita, prius se æquauit eidem. Si ita est, sequitur ut uel quęlibet mens semper fuerit, futuraúe sit, sicut ipsa mentium species, uel saltem futura sit semper ut illa.

Decima ratio. Mens per omnia corpora operatur, & ſupra corpora. Cap. X.

QVoniam forma operandi principium eſt, res quæq; ſecundum genus agit, ex quo omnia prolem ſibi ſimilem, modo poſſint, in ſpecie generant, ultra uerò genus ſuum nihil agit. Sed neq; etiam hæc inferiora ultra ſpeciem operantur, (nunquam enim canis generat ouem) & multò minus aliquid ſupra ſuam ſpeciem operantur. Nam quo pacto canis hominẽ procreabit? Quo fit, ut corpus agendi uim ſuam nec ultra proprium genus, & multò minus ſupra naturam ſuam poſſit extendere. Nunquam igitur attinget, aſſequetur, producet, aut quodlibet corpus aut incorporalia. Intellectus ſi corpus eſſet, certum quoddam corpus eſſet in ſpecie aliqua corporum. Ex hoc duo ſequerentur abſurda. Primum, quod multorum corporum formas neq; ſuſciperet, neq; cõciperet. Corporum quidem ipſius ſimilium formas non caperet, quoniam iam haberet. Quomodo enim ignis formam alterius ignis accipiat? Diſſimilium uerò corporum formas nequaquam cõciperet aut pareret, quælibet enim natura ſibi ſimile parit. Ad hoc aũt quod intelligat, oportet ut rei intelligendæ formam accipiat primum, deinde ex illa definitionem rei rationem'ue concipiat, tunc demũ perficitur intellectio. Perpauca igitur corpora intellectus cognoſcet, ſi corpus fuerit, cum nullius corporis ſimilis accipiat formam, nullius diſſimilis corporis formam concipiat, & intelligere nequeat, niſi & accipiat pariter & concipiat. Quod ſi quo modo geri poſſit, ut corporalem aliquam formam accipiat uel concipiat, profectò non aliter quã ſecundùm naturam propriam hoc efficiet. Si accipiet aliunde formam, in naturam trahet ſuã. Si concipiet ex ſeipſo, ſecundùm naturam ſuam parturiet. Ergo per formam quamlibet ab ipſo ſuſceptam uel etiam conceptam, ſemper certam quandam ſpeciem corporis ſibi conuenientem & congruam apprehendet, neq; corporalium generum diuerſitatẽ conſiderabit. Nunc autem uidemus mentem non modò quęcũq; corpora ſunt animaduertere, ſed alia infinitè plura & uaria prout libet effingere.

Secundum uerò ſequeretur abſurdum, ſi intellectus eſſet corpus, quod uidelicet ordinem corporum non tranſcenderet, cum corpora fermè nunquam ultra ſuam ſpeciem, certè nunquam ſupra ſuum genus aliquid operentur. Mens igitur nunquam cognoſcet incorporalia. Vtrum horum præſtantius arbitraris? Subſtantiam ne? an actionem? Subſtantiam certè, quæ ipſius actionis eſt cauſa. Cauendum itaq; ne operationẽ aliquando ſubſtantia ſublimiorem confiteamur. Eſſet autem mentis operatio ſublimior quàm ſubſtantia, ſi ſubſtantia quidem eius certum corpus eſſet ſolummodo, intelligentia uerò eius & corpore quæq; & incorporea comprehenderet. Quapropter non eſt corpus, quãdo quidem ultra corpora quælibet apprehendit etiam incorporea. Atqui neq; etiam eſt forma aliqua mixta corpori, nam forma mixta ſicut per corporis diuiſionem fit diuiſa, ſic fit, qualis per corporis qualitatem. Ideoq; certã quandam mens ſibi contraheret qualitatem à corpore, per quam ipſa ad certam ſpeciem corporalium rerũ determinata, certam ſpeciem corporalium cognoſceret ſolum, ſicut uiſus per oculum ad colores contrahitur. Et formas ſimillimas non caperet, ut diximus, neq; etiam diſſimillimas. Atque hæc Ariſtotelis ſententia eſt Platonicis comprobata. Sed addunt Platonici, quod mens ſi mixta eſſet, neq; caperet incorporea, quia quod mixtum eſt, ſincera non comprehendit, neq; affectaret attingere aliquid à corpore ſeparatum, alioquin affectaret à corpore ſeparari atq; diſſolui. Neq; aliter cognoſceret quàm moueatur, ſicut materialis potentia ſolet. Nunc autem non ut mouetur, ſed ut ipſa ſibimet efficit ſpecies, ſic abſtrahit, diſcurrit, ſeq; in ſe quaſi abſq; fine reflectit. Neq; obſtrepat hic noſtris auribus Epicureus aliquis, negans intellectũ incorporalia capere. Sanè & cupit illa ſemper, & capit ſola ſumma cum uoluptate tãquam ipſũ ſimillima. Neq; ſolum illa cupit & capit, ſed etiam procreat. Quid enim nos aliud modò in his diſputationibus nitimur, niſi rem aliquam mẽtis noſtræ (ut ita loquar) manibus fingere à corpore alieniſſimam? Quam finximus iam & fingimus, atq; hs ipſis mentis manibus attrectamus, & antequam effingeremus, proſpeximus effingendam. Nempe cum primùm ſtatuimus animã monſtrare incorporalẽ eſſe, uidebamus iam aliquem alicubi incorporalis naturæ gradum, ad quem perducere

animam

animam uolebamus. Quid quotidie facimus disputando? quotiens esse rem aliquã asseueramus, quæ existat quidem, nullam uerò habeat longitudinem, latitudinem, profunditatem, uel qualitatem aliquam, uel figuram, tunc certè spiritum quendam mente creamus supra corpus, & corporis passiones. Ibi profectò nostra mens est, ubi parit, parit inquam prolem sibi persimilem, nullo modo substantia sua subitiorem. igitur mens nostra corpora & conditiones corporum supereminet. Quamobrem neq; loco clauditur, neq; temporum limitibus circumscribitur. Vbiq; igitur esse potest, & semper. Idcircò nihil prohibet illam fore perpetuam.

Vndecima ratio. Mens statu proficit, corpus motu. Cap. XI.

NVnquam corpus formam nouam accipit nisi per motum. Nam per alterationem (ut aiunt Physici) forma inducitur in materiam. Mens autem neq; per motum accipit formas, neq; accipiendo mouetur. Quæ quantò magis ab omni perturbationum & negotiorum motu quietem agit, tantò magis proficit speculando. Vbi etiam apparet eius æternitas, quia suapte natura solam speculationem ueritatis affectat, atq; ideò statum, sine quo non perficitur speculatio. Proficit autem corpus motu, quod per motum natum est. Quòd ergo stando proficit, ex statu dependet, ideoq; stabilem habet substantiam, atq; perpetuam.

Duodecima ratio. Quæ in materia sunt contraria, non sunt in mente contraria. Cap. XII.

FOrmæ contrariorum elementorum dum sunt in materia, contrariæ inter se sunt, quia pellunt se inuicem, & interimunt. In mente non sunt contrariæ, quia ibi non modò non pellunt se inuicẽ, sed & iuuant. Simul quidem nostra mens habet contrariorum elementorũ formas, quando simul elementa considerat. Simul quoq; comprehendit bona & mala, utilia & inutilia, pulchra atq; deformia, lucem & tenebras, uocem atq; silentium, dulce & amarum, & reliqua, atq; ex cognitione alterius contrarij sincerius iudicat alterum. Non igitur est corporea, neq; etiã propriè corruptibilis. Quippe quod corrumpitur, ut plurimùm corrumpitur à contrario. Quid autem esse potest menti contrarium, quæ tantam habet super contraria potestatem, ut ab ipsis auferat cõtrarietatem, & sua pace conciliet inimica? Neq; rursus corruptibilis est, quod à suis conseruatoribus disiungatur. Nam si aliena & contraria alienis contrarijsq; conciliat, multò magis se suis tum causis, tum seruatoribus admouet.

Decimatertia ratio. Mens accipiendo formas non mutatur. Cap. XIII.

COrporis cuiusq; forma quando uerè ab alio corpore capitur, tale reddit omnino illud quod suscipit ipsam, quale est corpus illud à quo forma tribuit, ueluti flando flamma ignis à ligno suscipitur, lignum facit calidum atq; igneũ. Flamma uerò illa in speculo longè distante resplendens, speculum non reddit calidum aut igneum, quia non uerè ab illo suscipitur, cum propter distantiã ad ueram ignis flammam non sit paratum. Imò uerò nullo modo flammula illa, id est, imago illa flammæ, cum spiritalis sit, in speculi corpore figitur, sed in spiritali Solis lumine, quod ambit speculi superficiem. Fiunt autem huiusmodi rerũ imagines non à corporibus his, quorum imagines sunt (corpus enim non procreat aliquid incorporeum) sed à lumine spiritali corporibus circumfuso. Lumen quoq; ipsum à Solis globo non nascitur, sed à Solis anima, cuius lux cum intra se sit inuisibilis, effusa lõgius fit inuisibilis, in qua ipsa quoq; anima fit conspicua. Nam ut placet Orphicis, & Heraclito, lumen nihil aliud est, nisi uisibilis anima, unde per hoc omnia reuiuiscunt, anima uerò lux inuisibilis. Sed ne longius digrediamur, formæ uel imagines corporum non sunt in speculis. Mens autem corporum accipit omnium formas, quando de corporibus iudicat. Num accipit uerè? Verè profectò. Nempe ut accipit, ita iudicat, uere iudicat, uere igitur accipit, accipit à seipsa (ut Pla-

(ut Platonici opinantur) quando corporum simulachris excitata, formas quę in mentis abditis latent, promit in lucem. Accedit, quod ubi perfectior forma est, ibi est & uerior, quantò uerò perfectior sit forma corporum in mente, quàm in ipsis corporibus, & aliàs declarauimus, declarabimusq;. Et hinc patet quod humana natura in Platone uel Socrate solius Platonis est, & solius Socratis propria. Humana autem natura illa, quæ mēte concipitur, quando sub una hominis definitione hominum conditiones considerat, ad singulos homines habet uim, siquidem omnes complectitur. Præterea si ueritas rei cuiusq; in pura integritate cōsistit, uel integra puritate, atq; forma in materia uim suam integram non retinet propter passionis admixtionem, & extraneis accidentibus circūfunditur, uerior res quæq; inuenitur in mente, ubi rei ipsius idea naturaliter insita notionem rei parit, necessaria quidem includentē omnia, superuacua uerò penitus excludentem. Mens igitur usq; adeò uerè corporum capit formas, ut uerius etiam eas habeat, quā materia corporum. Igitur si ipsa sit aliquid corporale, talis reddetur omnino, qualia corpora. Fiet ergo aqua cum aquam intelliget, cum ignem intelliget, ignis. Et quia simul intelligit calorem atq; frigus, fiet cōtraria simul. Nunc autem formas accipit omniū, neq; è suo statu deijcitur, imò perficitur capiendo. Hinc apparet intellectum non esse corporeum. Apparet etiam non esse mortalem. Ille siquidem eo modò quo est, accipit quicquid accipit. Esse suum intellectuale est duntaxat. Non ergo accipit quicq; aliter quam intelligendo. Per huiusmodi susceptionem non modo non deficit, sed & proficit. Nihil ergo suscipit aliunde, quod ipsum mutet & perdat, & quod maius est, tantum in omnibus formis suscipiendis lucratur, ut lucrari etiam uideatur in malis. Si tantò perfectior euadit, quantò cognoscit plura, certè pefectior est si rerum priuationes, defectus & mala discernit, quàm si ignoret. Quæ ergo in seipsas mala sunt & noxia, in mente fiunt bona atq; salubria. Multum abest ut ea natura à malis noxijsq; rebus interimatur, quæ ita mala conuertit in bona, ut ipsi bona sint omnia.

Decimaquarta ratio. Operatio corporis tendit ad rem compositam, mentis ad simplicia. Cap. XIIII.

OPeratio cuiusq; rei esse ipsum rei semper sequitur, ita ut illius sit operatio, cuius & esse, & modus operandi idem sit, qui & essendi, & opus ad quod terminatur operatio, sit simile operanti. In rebus ex materia & forma corporali compositis, esse nō est materiæ proprium aut formæ, sed totius compositi ex utrorumq; coniunctione confecti. Igitur & compositi ipsius propriè operatio est, quare & modo composito operatur, & opus producit compositū, hoc in elementis, plantis, animalibus intuemur, quæ quidem opera composita sicut ipsa sunt, generat. Si intellectus corpus aliquod esset ex materia & forma compositum, cum eius operatio intelligentia sit, hæc ipsa intelligentia semper ad aliquid compositum terminaretur, unde nunquam aliud præter res compositas intelligeret. Nunc uerò nostra mens usq; adeò naturalē excellit compositionem, ut corpora composita in materiam resoluat & formam, & cogitet utrunq; seorsum. Vtrunq; uerò per se est simplex. Atq; in hoc maximè excellentia eius aspicitur, quòd illa quæ in materia quodammodo falsa sunt, tanquam uera comprehendit, sicut figuras, & principia figurarū. Quæ in materia sunt impura, discernit ut pura. Qualitates enim quæ sunt in materia mixtæ inuicem, & infectæ contrarijs, ipsa secundum proprias dijudicat rationes. Quæ in se multa sunt, conspicit tanquā unum, ceu sub una specie homines infinitos. Quæ in se mobilia sunt, tāquam stabilia speculatur, quando temporis partes, quæ in se ipsis fluunt, simul colligit, & pręsenti annectit pręteritum & futurum. Quæ in se distantia sunt, tanquam unita sæpissimè contuetur, quando totū orbem uidet in puncto. Neq; temporum interualla, neq; locorum spacia mentis intuitū cohibent. Quæ (ut ita loquar) mortua tanquam uiuentia. Siquidem lapides qui uita careat, mens uiuos intra se possidet, quando ad primam à qua facti sunt, comparat uitam. Quæ corruptibilia tanquā perpetua, quando singula corpora quę loco subijciuntur & tempori, mens intuitu suo à locis & temporibus eximit. Ex omnib. his colligitur, intellectum neq; esse corporeum aliquid, cùm longè aliter quàm corpora operetur, neque

esse

esse impurum, infectum, dispersum, mutabilem, corruptibilem, quippe cùm illa etiam quæ talia sunt, sua quadam ui ab huiusmodi liberet passionibus.

Decimaquinta ratio. Actio mentis finitur in actione, actio corporis in corpore. Cap. XV.

NVllius corporis actio in ipsam actionẽ propriè desinit, sed in exteriorem transit materiam. Nam si in actionem desineret, actio illa in operante restaret, ubi in seipsum operaretur, puta ignis seipsum calefaceret. Quod non potest à corpore fieri, quia si corpus non agit ex se, etiam non agit in se. Rursus si quicqd corpus agit, mouendo agit, certè cum mouere se nequeant, in seipsum agere nequit. Videmus autem mentis operationem, ipsam scilicet intelligentiam, in seipsam desinere, neque quicquam per se extrinsecus facere, nisi fortè quandoq; moueat uoluntatem, quæ motis brachijs opus aliquod extra producat, quale fuerat cogitatum. Sensum aũt dicimus quodammodo extra se fluere. Quia aliunde mouetur, prospicit aliena, externi finis gratia operatur, neq; sui ipsius est conscius. Mens contra, mouetur liberè, se suaq; inspicit, sui gratia operatur. Ideò essentia apud Platonem status dicitur, quia si sine uita sit, torpet. Vita motus, quia iã exit in actum. Mens reflexio, quia sine hac uita in externum opus efflueret. Sed mens sistit uitalem essentiæ motum in semetipso, reflectit ipsum in essentiam quadam sui ipsius animaduersione. Trahit quoq; cætera omnia ad seipsam, prout res potius ut ipsa mens est, quàm ut res extra existunt, considerat. Vocatur etiam reflexio infinita, quia in operationem suam non modo semel mẽs hominis terminatur, uerũ etiam innumerabiliter, cum se aliquid intelligere animaduertit, & quod animaduertat agnoscit, & cum aliquid uelle se uult, & uult quod uelit se uelle, atq; eadem ratione deinceps, ubi uel operatio alia in infinitum terminatur ad aliam, uel eadem in se replicatur innumerè. Hinc patet intellectum non solum esse incorporeum, sed etiam immortalem. Siquidem per seipsum operatione sua se format semper & perficit, semper intelligendo atq; uolendo. Hoc autem nihil est aliud quàm seipsum uel facere, uel seruare, uel renouare continuè, quod quidem quotidianæ renouationis nomine Paulus Apostolus appellauit. Quo fit ut nunquã à suo perfectore, uel seruatore desciscat & absit, cum nequeat abesse unquam à semetipso, atq; ideò formetur semper atq; perficiatur. Quinetiam si naturalis generationis finis immortalitas quædam est, multò magis intellectualis generationis finis est immortalitas. Sed quia natura prolem extra se gignit, immortalitas eius expletur in successione nascentium. Quia uerò mens generat in seipsa tum se, tum alia, quantum & sui & aliorum omnium concipit rationes, quãdo aut se intelligit, aut alia, sequitur ut immortalitatis huius uirtus in mente ipsa genitricem seruetur. Hic etiam latet argumentatio quædam huiusmodi. Præstantius est bene esse, quàm simpliciter esse. Quisquis igitur bene esse sibi præbet, multò magis potest sibi esse se præbere. Intellectus sibi dare bene uidetur, quando format perficitq; seipsum tũ speculatione, tum moribus. Quapropter esse quoq; sibi potest secundum formam ita præstare, ut nunquã desinat esse. Mitto quod Proculus ait, animam, cum sit generationis principium, ita seipsam gignere atq; uiuificare, ut essentiam habeat à seipsa. Atq; summatim de omni indiuisibili substantia in sua essentia existente, affirmat tum producere, tum continere seipsam. De omni autem substantia diuisibili, etiam de ipso cœlo, dicit necessariò aliunde produci atq; contineri. Sed hoc ipse uiderit. Latet præterea alia quædam talis argumentatio. Quando intellectus operationem suam primò, atq; inde uim suam & substãtiam comprehendit & amat, tunc proculdubio in seipsum agit. Igitur & per seipsum. Nihil enim inter intellectum, atq; ipsummet medium interponitur. Adde quòd quemadmodum corpus quia ex se non agit, ideò non operatur in se, sic intellectus, quia in se operatur, idcircò ex se operari censetur. Si ex se in se agit, igitur & per seipsum. Si enim utriq; in eo actionis termini sunt, igitur & medium. Quid ergo prohibet intellectum à corpore separatum operari & uiuere? præsertim cum operatio ipsius quæ ex se in seipsum per se expletur, necessariò fiat, & resideat in seipso? Sed hoc ita planius explicabitur. Si mentis operatio propriè in ipsam mentem finitur, mens ipsa quodammodo suę operationis est fi-

est finis. Idem uerò est rei cuiusq; finis, ac principium, cum omnia originem suam appetant, & tanquam sui motus finem sibi illã proponant. Igitur substantia mentis est operationis suę principiũ, per se igit operatur, quod Plato noster appellat per se moueri. Vt operatur, ita uiuit, uita enim est interior operatio, uiuit itaq; per seipsam, ut uiuit, ita etiã est, nam uita est primus existentiæ actus. Est ergo similiter per seipsam. Quid impedit eam esse semper, quãdoquidem sui ipsius est causa? Causa inquam non efficiens, sed formalis, cuius uirtute esse tribuitur & seruatur. Qualitas & uita, cuius operatio omnis in alia effluit, necessariò secundùm naturam suam quatuor ex partibus deficit. Primò, quia effluendo uacillat, alieno indiget sustentaculo. Secundò, diffluẽdo debilitatur. Tertiò, dum influit alijs, ab extraneis inquinatur. Quartò, propter indigentiam, debilitatem, inquinationemq; à natura sua quandoq; defluere cogitur. Si ita est, sequitur ut rationalis uita quæ relabitur in seipsam, seipsam sustineat, non debilitetur, non inquinetur, nõ defluat. Meritò sicut uita quæ omnino profluere cogitur extrà seipsam, dum discedit à uita, tendit consumiturq; in mortẽ, sic uita quæ redundat in semetipsam, adolescit & consummatur in uitam. Deniq; si uberior motus, uitæ oberioris indicium est, uita rationalis quæ uniuersum motionum genus exercet, implet & terminat, uniuersum quoq; genus implet uiuendi, ideoq; ipsi neq; priuatio uitæ miscetur, neq; conditio ulla obnoxia morti. Exercere autem ipsam omnes species motionum in corpore, implere motionum omnium exemplaria in seipsa, terminare motũ omnem in seipsam, suumq; principium per mentis ipsius reflexiones, aliàs declarauimus.

Decima sexta ratio. Forma corporalis non habet uim infinitam, Mens habet. Cap. XVI.

Constat apud Physicos, formam corporalem, præsertim elementalem, esse usq; adeò terminatam, ut nullo modo uim aliquam infinitã indefessamq; possit habere, mẽs autem absq; termino peruagatur, neq; fatigatur unquam. Principio in seipsa quasi est sine termino, intelligit enim seipsam. Ideò intellectio eius, pfecta ab ipsa mentis substantia, in eandem reuoluitur. Reuolutio infinitus est motus. Ad nullum enim terminum proficiscitur extrinsecus acquirendum, quo parto quiescat, sed propriam ambit substantiam, sui ipsius auida. Sui uerò ipbus auiditas nunq; extinguit. Substantia igitur quæ suimet cupiditate cœpit semel sibi undiq; fieri obuia, & circumeundo seipsam undiq; contueri, eadẽ cupiditate perpetuò instigante, semetipsam perpetuò similiter pro arbitrio amplectetur. Motus igitur intellectus, quoniã orbicularis est, in seipsum circumuolutus, quatenus intellectualis est, est utiq; sempiternus. Caret etiã fine, ut diximus, ob eam causam, quod infinitè intelligentia replicatur. Potest enim qui aut se, aut aliud quoduis intelligit, sicut rem ipsam intelligit, sic suam intelligentiam intelligere, itemq; aliam & aliam sine fine, dũ & rem cognoscit, & quod cognoscat illam, animaduertit. Rursus, quod sic animaduertat, ipsum nõ latet, & similiter absq; termino. Talem intelligentiæ cursum comitatur rationalis appetitio illa, quam nuncupãt uoluntatem. Hæc sanè seipsam uult, aut quoduis aliud, & uult se uelle, & rursus uult quod uelit, similiterq; deinceps. Quinetiam corpora diuidit in partes plurimas, partiumq; particulas, numeros auget supra numeros absq; fine. Figurarũ modos, mutuasq; illarũ proportiones, atq; etiam numerorum cõparationes innumerabiles inuenit, lineã supra cœlum ultra terminum undiq; protendit. Tempus in præteritum absq; principio, in futurum absq; fine producit. Neq; solum ultra omne tẽpus aliud antiquius cogitat & prolixius, uerũ etiam ultra omnẽ locum alium semper cogitat ampliorẽ. Innumeros quoq; effingit gradus in singulis qualitatibus. Accedit, quod non uno quodam rerum genere mens, sicuti sensus, contenta est. Non solis coloribus, ut uisus, nõ solis uocibus, ut auditus, sed currit per omnia, per omnia inquã, non modò quæ sunt, sed quæ fuerunt, eruntúe. Neq; id solum, sed per illã etiam quæ neq; sunt, neq; fuerunt unq; aut erunt. Multa enim excogitat quæ forte esse possent, non tamen fient unquam, & multa quæ esse forsitan nunquam possunt, ipsa fingit. Quanq; non minus in rerũ natura esse uidentur, quæ mens per se pingit in seipsa, q; per linguã in aẽre, uel per manũ pingit in pariete. Nouas

quoq;

quoq; semper rerum facies ui propria & quodam ordine fabricat, & rursus innouat alias. Nonne etiam postquam gradatim per mundi sphæras ascendit, gradatim quoq; angelos ita cõsiderat, ut alium uideat semper alio altiorem, neq; tam sublimem reperit unquam, quin possit alium uno saltem gradu, & alium rursus alio gradu inuenire maiorẽ? atq; id tam diu facit, quandiu facit, quandiu finitum esse angelum quemq; pronunciat, ex quo quolibet finito spiritu, inuenit alium altiorem. Atq; ita sine termino progrederetur, nisi ipsamet sibi modum imponeret, cõcluderetq; esse spiritum aliquem infinitum, qui omnem angelum, & qui esse, & qui cogitari potest, innumeris gradibus superet. Quis infinitè progreditur? Quis infinitum progressum quodammodo terminat? Quis terminum illum progrediendi infinitum assequitur? Mens certè hæc facit. Mentis igitur quodammodo infinita uirtus est, quæ in eo quoq; apparet, quod non modo reperit infinitum actum, qui Deus est, uerùm etiam potentiam infinitam, quæ est materia subdita Deo, atq; ad innumerabiles formas inde capiendas idonea. Hinc etiam infinitam inuenimus generationis uicissitudinem, quæ potest per infinitum tempus ab actu infinito fundi in potentiam infinitam. Apparet rursus ex eo, quod uniuersales rerum rationes capit. Sub quolibet autem uniuersali seu specie siue genere innumerabilia continentur. Innumerabiles sub humana specie homines successione perpetua, itemq; sub alijs infinita indiuidua colligit in unam speciem, species multas in genus unum, multa genera in unam essentiam, essentiam unam in diuinam unitatem, ueritatem, & bonitatem. Vicissim ab hac una gradatim descendit in multitudinem infinitam. Mira profectò uirtus, quæ infinita reddit unum, unum reddit infinita. Huic fermè non proprius in natura gradus est ullus, quatenus sursum deorsum'ue penetrat omnes. Non situs est proprius, quatenus nusquam sistitur. Non certa (ut ita dicam) & terminata potestas, quatenus ad omnia æqualiter operatur. Illud quoq; mihi uidetur uim mentis (ut ita loquar) interminatam præ cęteris demonstrare, quod ipsam infinitatẽ esse inuenit, quid'ue sit & qualis, definit. Cùm uerò cognitio per quandam mentis cum rebus æquationem perficiatur, mẽs cognitæ infinitati, æquatur quodammodo. Infinitum uerò oportet esse, quod æquatur infinitati. Ac si tempus quod successione quadam metitur motum, infinitum esse oportet, si modo motus fuerit infinitus, quantò magis infinitam esse oportet mentem, quæ non modo motum tempusq; stabili notione, sed infinitatẽ ipsam quoq; metitur? Cùm necesse sit mensuram ad id quod ipsa metitur, habere proportionem, finito uerò ad infinitum sit nulla proportio. Idem quoq; euidenter ex eo mõstratur, quòd à non esse considerando transit in esse, atq; econuerso. Esse autem & non esse, immenso inter se discrepant interuallo. Immensam uerò oportet esse uirtutem, quæ spacium percurrit immensum. Currere autem illud quis negat? quando creationem quæ ex non esse fit ad esse, & interitum qui fit contrà, certissimis rationibus comprehendimus, atq; utriusq; extremi naturam describimus, & ipsius esse communis uim intellectu consequimur, quæ rebus eius progressione nascentibus per innumerabiles essendi modos communicat. Deniq; ut summatim dicam, infinitam quodammodo esse in mente uirtutem illud nobis testimonio esse poterit, quòd fames corporis, sitisq;, & somnus, citò & re paucula satiantur, mentis ardor nunquam extinguitur, siue humana respiciat, siue diuina. Si auet humana, quis diuitiarum cumulus, quæ imperij amplitudo hunc terminat? Si diuina, nulla rerum creatarum finitarumq; scientia impletur. Meritò quiescit nunquam, nisi infinitum Deum capiat, qui capacitatem eius ab ipso manantem impleat infinitam. Quæ si finita esset, aliqua re finita uel impleretur, uel saltem sitis eius utrunq; leuaretur. Nunc uerò per quorumlibet finitorum adeptionem non modò non extinguitur, sed flagrat ardentius, quoniam quò magis plura capiendo, Deo infinito quadam præparatione propinquat, eo ardet magis igni suo facta propinquior, atq; eo currit rapacius infinito sui motus fini iam proxima. Quod & ignis elementum facit, quando in propriam sphęram se recipit.

Facit idem lapis etiam manifestius, quando descendit ab alto, qui quo terrę fit propinquior, eò uehementius defertur in terram. Quis dixerit mentem elementale corpus esse, uel corporale quicquam, si uim possidet infinitam? Vim, inquam, tum perseuerandi & capiendi, tum ambiendi, percurrendi'que, siue seipsa hanc habeat, siue (ut uerius lo-

quar)quadam amplificatione diuina. Quatenus uidelicet absoluta infinitas Dei mentibus animabusq; proximè ab ipsa pendentibus, intellectualem uitalemq; infinitatem inserit, seruatq; continuè, atq; in infinito principio ad finem reuocat infinitum. Si enim solet ubiq; ab absoluta qualitate manare similis aliqua communicata qualitas, quid mirum ab absoluta infinitate talem quandam alicubi aut talem infinitam effluere? Imprimis autem in mentes & animas, per quas Platonici putant in mundo quoq; tẽporis generationisq; successionem procedere infinitam. Quis igitur adeò demens erit, ut uelit mentem habituram esse aliquem in perduratione sua terminum, cum in uirtute saltem adeò amplificata & operatione non habeat: quasi possit habere extra se terminũ, quem in seipsa non habet. Si uita origine antecedit intelligentiã, & intelligentia precio uitam excedit, atq; humanus animus tanta est dignitate donatus, ut concessa sibi fuerit infinita quodammodo uirtus intelligendi ac uolendi, multò prius magisq; concessa eidem fuisse debet uirtus infinita uiuendi.

THEOLOGIAE PLAtonicæ, de immortalitate animorum,

eodem Ficino authore,

LIBER IX.

Probatur per rationalem uirtutem, animam non modo esse formam indiuiduam, uerùm etiam à corpore non pendere, ut euidentius immortalitas demonstretur.

Prima ratio, quia mens reflectitur in seipsam.

Cap. I.

HActenus probauimus per uirtutem rationalẽ animã esse formam indiuiduam, immortalemq;. Deinceps probandum est eam à corpore non pendere, unde propriè concluditur immortalitas. Res diuisibiles in seipsas minimè reflectuntur. At si quis dixerit rem aliq; diuisibilem in se reuolui, sic statim interrogabimus. Vtrum pars huius rei alia uertatur in aliã, an pars in totam, an tota in partẽ, an tota potius in ipsam totam? Si datur primum, nõ aliquid idem uertitur in seipsum, cum inter se diuersæ sint partes. Si secundum conceditur, aut tertiũ, sequitur idem. Aliud enim pars est, aliud totum. Solus restare uidetur modus quartus, quod totum uertatur in totum. Hoc non aliter fit, quàm si omnes partes uertantur in omnes. Esto. Tandem nos conuersione huiusmodi facta quæremus, utrum pars aliqua in re remaneat extra aliam, uel ab alia discrepans, an nulla. Si remaneat, alia pars in hoc erit situ uel modo, in illo alia, atq; ita in se inuicem conuersæ nondum erunt. Sin nulla, certè nulla in ea re pars distabit discrepabitúe apertè. Quod tale est, indiuiduum est omnino, ita ut neque ex partibus quantitatis, neq; ex materia & forma constituatur. Itaq; aut non reflectitur res aliqua in seipsam, aut si reflectitur, est indiuidua. Animam in se reuolui modis quatuor aliàs diximus scilicet per intellectum in naturam suam, quando quærit, inuenit, considératq; seipsam. Per uoluntatem in naturam eandem, quando se affectat & amat. Per intellectum in actum ipsum intelligendi, quando & rem intelligit, & se intelligit intelligere. Per uoluntatem in uoluntatis actum, quando & uult aliquid, & uult se uelle. Atq; has rotas quatuor Plato animæ currui tribuit, & hunc esse fontem illum quadruplicem arbitror naturę perpetuæ, quem Pythagoras inquit, animæ hominum ab Ioue tributum. Si nulla res diuidua remeat in seipsam, profectò nostra hæc quadriga rationalis, quæ per rotas quatuor in se recurrit, atq; ipse fons intimus, qui per quatuor gurgites refluit in se seipsum, simplex est, & prorsus indiuisibilis. Huiusmodi uerò conuersio non est à corpore ad corpus, sed ab anima ad animã, quæ ex multis alijs suprà, & hic ex eo pro-

eo probata est indiuisibilis esse, quod in se redeat. Quapropter conuersio talis à corpore libera est, cum neque exordiatur ab ipso, neque in ipsum regrediatur. Multò magis animæ substantia libera est à corpore, si conuersio quæ eius est motus, est à corpore libera. Itaque rationalis anima nullo modo pendet ex corpore in essendo, sicut neque in mouẽdo & operando. Item si per operationem in se reflectitur, reflectitur etiam per essentiam. Ita essentiæ animæ in se conuertitur. Quò autem cuiusque rei conuersio fit, illinc est & profectio, atque contra. Igitur ex se anima, quæ in se uertitur. Ex se inquam, tribus præcipuè modis. Primo secundum formam, quia per formam aliam non formatur, alioquin non ad se, sed ad illam recurreret. Deinde secundum fundamentum, quia non sustinetur ab alio. Non enim innititur alteri forma hæc, quæ sibimet innititur, quando adnititur ad seipsam. Tertio secundum simplicitatem, quia non constat ex partibus. Nam quo pacto explicatur ea forma per partium superficiem, quæ in suum centrum penitus replicatur? Quod ita est ex se, est semper, quoniam quod desinit esse, id aut quia à causa formatrice derelinquitur, aut quia à fundamento deseritur, aut quia dissoluitur in partes, esse desinit. Quod uerò ad seipsum conuertitur, quia indiuiduum est, non dissoluitur, quia sui ipsius est forma, à formatrice causa non relinquitur, quia in seipso manet, nunquam à fundamento deseritur.

Secunda ratio. Mens quo magis separatur à corpore, eò melius se habet. Cap. II.

SI anima originem ullam à corpore traheret, quantò coniunctius hæreret corpori, tantò melius se haberet. Quælibet enim res ab origine sua seruatur atque perficitur. Nunc uerò contrà contingit. Pręstantissimæ animę partes sunt intellectus atque uoluntas, quando circa corporalia occupamur, intellectus aut nihil cernit omnino, aut non sincerè discernit, sensibus & phantasia deceptus, uoluntas affligitur, dum multis inde uexatur curis. Contrà, quando corporalia despicit, & sopitis sensibus expulsisque phantasmatum nubibus animus per se aliquid speculatur, tunc intellectus sincerè discernit, clareque maximè, quod etiã in his apparet, qui per somni quietem aut aliam quãuis alienationem à corpore, uaticinantur. Ideò nonnulli (ut in Critone & Apologia inquit Plato) propè mortem cùm sunt, futura prædicunt, quasi tunc illa uideant in supernis numinibus præscripta, quib. suapte natura iungitur animus, modò non impediatur à corpore. Vnde Socrates tractus à falsis accusatoribus in iudicium, primò prædixit iudicibus futuram pœnitentiam, accusatoribus ruinam, ciuitati seditionem, deinde in carcere mortis suę diem præsignauit, monstratum sibi à numine per quietem. Item Theramenes cum esset coniectus in carcerem, biberetque uenenum, Critiæ aduersario suo proximam mortem auguratus, quæ breui consecuta est. Rhodius quidam moriens (ut scribit Possidonius Stoicus) sex ęquales nominauit, dixitque qui primus eorum, qui secundus, qui deinceps moriturus esset. Scribit & Aristoteles, Eudemum Cyprium familiarem suum cum uenisset Phæras Thessaliæ oppidum, grauiter ægrotasse, eique uisum in quiete egregia facie iuuenem, qui diceret fore ut breui conualesceret, paucisque diebus Alexander oppidi illius tyrannus interiret, ipseque Eudemus quinquennio pòst domum rediret, paulò pòst conualuisse illum, tyrãnum fuisse interemptum, Eudemum peracto quinquennio obijsse, atque ita eius animam in patriam remeasse. Nónne Calanus Indus iam moriturus etiam Alexandro regi mortem prænunciauit? Et Pherecides Syrus moriens Ephesijs uictoriam contra Magnesios uaticinatus est. Leguntur alia multa generis eiusdem.

Non solum uerò intellectus, dum seorsum à corporis cõtagione uiuimus, cernit multa perspicuè, sed & uoluntas impletur, neque perturbationibus ullis affligitur, sed diuinis gaudet summopere tãquam sibi simillimis. Hinc sequitur non esse corpus originem animi, si quo longius animus discedit ab illo, eo se perfectius habet. Sequitur & hoc, si quantò magis mens in hoc corpus immergitur, tantò deficit magis & quò discedit longius, eò magis & proficit, tunc fore perfectissimam mentem, quãdo penitus ab hoc corpore euolauerit. Non est autem inde interitus, unde summa perfectio, sed integra uita,

usque adeo ut sit perpetua. Qua enim mutatione animus unquam deficiet, quando non perit exeundo e corpore, qua nulla ipsi maior potest esse mutatio?

Tertia ratio. Mens repugnat corpori.
Cap. III.

NVlla res sponte sua potest suæ origini repugnare, alioqui sponte ad sui ipsius ferretur interitum, qui necessario sequitur origine perdita. Quinetiam quicquid effectus aliquis operatur, suæ originis ui & auxilio facit. Si ergo aduersus causam pugnaret, in ea colluctatione causa illa sibiipsi aduersaretur. Anima repugnat aduersaturque corpori nostro, imo corporibus omnibus. Igitur à nullo corpore ducit originem. Duo præcipua sunt illius officia, speculari & consultare. In utroque repugnat corporibus. Primùm uideamus quomodo repugnat in speculando. Multis quotidie modis externa corpora uariè disposita, nostri corporis instrumenta sensib. assignata ita mouent, ut ad tempus fallant, quam fallaciam emendat & corrigit ratio, ut alias diffusius enarrauimus, ubi ratio aliter iudicat, quàm aut externũ corpus annuat, aut corpus proprium nunciet, ac sæpe iudicat modo contrario, qua in re tam sui corporis, quam aliorum damnat affectionem. Mittamus in præsentia cæterarum rerum speculationes, accipiamus summam summi contemplationem, ut cognoscamus quãtum in ea mens naturam redarguat corporalem. Phãtasia sensus externos sequitur, sensus, corporis sui aliorumque corporum dispositionem. Quapropter sensuum & phantasiæ iudiciũ, corporum dispositioni tribuimus, dicimusque ipsum secundum affectionem fieri corporalem. Quando animus noster, quid Deus sit, cupiens inuenire, à magistris huiusmodi sciscitatur, phantasia præceptor & faber nimium temerarius statuam aliquam machinatur ex quinque materiis, quas aliarum omnium pulcherrimas externi sensus ipsi obtulerint, acceptas à mundo, eo tamen pacto, ut materias illas excellentiores reddat quodam modo, quàm à mundo per sensus acceperit. Offert igitur phantasia nobis lumẽ adeò clarum, ut nullum aliud uideri possit fulgentius. Adeò ingens, ut nullum amplius, ac fermè per immensum inane diffusum, quod innumerabilibus sit coloribus exornatum, & in circulum reuoluatur, ob quam reuolutionem dulcissimis resonet modulis tã implentibus, quàm demulcentibus aures. Iucundissimis redoleat odoribus. Saporibus quoque omnibus abundet, qui possint effingi omnium suauissimi. Tactu molle mirum in modum, delicatum, lene, & temperatum. Hunc esse Deum prædicat phãtasia. Nihil dat nobis pulchrius mundi corpus. Nihil corporeus sensus aut attingit melius, aut nunciat excellentius. Nihil amica sensuum phantasia effingit sublimius. Sed ratio interim è summa mentis specula despiciens phantasiæ ludos, ita proclamat. Caue animula, caue inanis istius sophistæ præstigias. Deum quæris? Accipe lumen tantò clarius lumine Solis, quantò lumen Solis est lucidius tenebris, ad quod si Solis lumen comparetur, etiam si millies milliesque clarius sit, esse uideatur umbra.

Atque etiam tantò subtilius accipe, ut aciem uisus effugiat. Neque ipsum per inane diffundas, ne partibus constet, atque ita sustentatione indigeat partium, ac loco. Collige totum (si potes) in punctum, ut ex hac infinita unione infinitè sit potens. Sit deinde (si lubet) ubique præsens, non sparsum loco, sed integrum loco, cuilibet adstans, neque colorum multiplici uarietate inficiatur. Splendidius enim est lumen purum, quàm coloratum lumen, neque uoluatur aut sonet, nolo enim moueri illud uel collidi uel frangi. Et statum esse arbitror motu perfectiorem. Auferas quoque odores, sapores, mollitiemque tractabilem, nec crassiori sit natura compositum. Hic fulget quod non capit locus. Hic sonat quod non rapit tempus. Hic olet quod non spargit flatus. Hic sapit quod non minuit edacitas. Hic hæret quod facietas non diuellit. Dei faciem rursum intueri desideras? Mundum conspice uniuersum Solis lumine plenum. Lumen conspice in materia mundi plenum omnibus rerum omnium formis, atque uolubile. Subtrahe quæso materiam lumini, relinque cætera, subitò habes animam, incorporeum uidelicet lumen, omniforme, mutabile. Deme rursus lumini huic animali mutationem, es iam intellectum angelicum consecuta, incorporeum scilicet lumen, omniforme, inuariabile.

Detrahe

Detrahe huic eam diuersitatem per quam forma quælibet diuersa est à lumine, & aliunde infusa est lumini, ita ut eadem luminis & formæ cuiuslibet essentia sit, atq; ipsum lumen sese formet, perq; formas suas formet omnia. Lumen hoc infinite lucet, quia natura lucet sua, neq; alterius mixtione inficitur uel cōtrahitur, per omnia est, quia in nullo, in nullo est, ut abunde per omnia fulgeat, uiuit ex se, & uitam præstat cunctis, quandoquidem umbra eius, qualis est lux ista Solis, sola in corporibus est uiuifica, sentit quælibet, sensumq; largitur, si umbra eius sensus omnes omnibus excitat. Amat deniq; singula, si maxime sua sunt singula. Ergo quid Solis est lumen? umbra Dei? Ergo quid Deus est? Sol Solis est Deus. Solis lumen est Deus in corpore mundi. Deus est Sol super angelicos intellectus. Hic tuus est, ô anima, hic tuus est Deus. Huius umbram tibi ostenderat phantasia, talis umbra Dei est, ut sensibilium pulcherrima sit. Qualē esse Dei lucem existimas? Si tantum Dei lucet umbra, quantum lux Dei fulget? Amas lucem Solis ubiq; præ cæteris, imò solam. Ama Deum solum, solam ô anima lucem. infinitam benefici Dei lucem infinite ama. Fulgebis iam, & oblectaberis infinite. Quære igitur obsecro faciem eius, & gaudebis in æuum. Sed ne mouearis precor ut eam tangas, quia stabilitas ipsa est, ne distraharis per uaria ut apprehendas, quia unitas ipsa est. Siste motum, collige multitudinem, Deum protinus assequeris, iam diu te penitus assecutum. In hac indagatione, proh Deus immortalis, quantum repugnat mens cunctis corporibus, quantum disperdit eorum imagines & fallacias? quantum damnat phantasiam, sensusq; comites corporum? Profecto ipsa sicut per se est substantia, nullam à corpore ullo ducens originem, ita per se agit quandoq; proprium opus, absq; ullo corporum adminiculo, imò uerò (quod est mirabilius) contra quælibet corporum machinamenta. Hæc certè nunquam operādo se ab omni secerneret labe corporea, nisi multò magis in essentia ab omni corporea stirpe esset alienissima. Et quia non potest per uim aliquam corporis uniuersæ naturæ corporum repugnare (non enim surgit particula supra totum) sequitur ut per uim propriam in præsenti agat absq; subsidio corporalium, ideoq; multò magis in posterum id possit efficere. Quomodo repugnat mens corpori speculando, satis iam diximus. Dicamus deinceps quantum in consultando. Sępe esuriente stomacho, uel sitiente pulmone, siue per somnum cerebro grauescente, siue genitalibus membris semine tumescentibus, sensus corporis comes, ad cibum, potum, somnum inuitat, & coitū. Incitat, inquam, uel potius corporis incitamenta nunciat animo. Ratio uerò cōtemplationis honestatis'ue gratia ab ijs iudicat abstinendum, & ut lubet, sæpenumero abstinemus. Quando infertur contumelia uel iniuria, circa præcordia sanguis ad uindictam accenditur. Tunc uis animæ motrix, comes, hospesq; corporis, pedes & manus mouet ad ulciscendum, ratio nonnunquam pacis & ocij causa sistere iubet & cohibet. Obiectis sæpe periculis cor trepidat, sed occurrere prælio ratio præcipit tutandæ patrię causa, unde inuito etiam corde itur in hostes. Fines autem ad quos ratio ita deliberat, incorporei sunt, ueritas scilicet & honestas. Cùm Plato noster uir cœlestis domandi corporis gratia academiam insalubrem Atticæ locum habitandam elegit, nonne animus eius corporis naturæ aduersabatur? Cum Xenocrates dilectus Platonis discipulus, & Origenes eorum sectator, exusserunt sibi uirilia, quò libidinis incendia prorsus extinguerēt, nónne inuictus animus bellum membris corporis indicebat? Ante hos Magi Persarum, Aegyptij sacerdotes, Pythagorici Philosophi, ut Venerem eneruarent, mero & carnibus abstinebant. Mitto Priscos illos sacerdotes magnæ Matri consecratos aut Saturno. Illi castrabant se, isti se excarnificabant. Mitto primitias Christianorum, quibus nihil fortius, nihil miraqilius unquam uidit mundus. Quapropter nemo nobis obijciat uel paucos olim fuisse, uel esse hodie paucissimos, qui corporis resistant affectibus, imò uerò resistimus omnes quotidie, alij sanitatis, alij honoris, alij pacis, alij iustitiæ, contemplationis Dei, beatitudinis gratia. Ac etiam si nunquam corporis impetus frangeremus, satis tamen esset pugna ipsa, quæ est in nobis continua, ad ostendendum animam corpori repugnare. Si nulla in nobis alia esset natura, quā corporea, statim cum corporis affectio ad aliquid traheret, proruerenus ut bruta, neq; pensi quicquam haberemus, consultaremus'ue, nunquid esset illud ad quod allicit corpus efficiendum. Nihil enim secum pugnat. Semper tamen fermè in nobis ex pugna illata nobis à corpore toto. Est igitur in

nobis

nobis aliquid præter ipsum, ab eius stirpe semotum. Semotum, inquam, tum ab omni humanorum elementorumq; natura, quo cunctis horum inclinationibus possit obsistere, easq; cogitatione & affectu transcendere, tum etiam ab omni natura cœlesti ab ipso cœlo humoribus his infusa, ad eorumq; perducta proprietatem. Quo etiam cœlestibus inclinationibus quandoq; ualeat aduersari, quod Astrologi nobis ipsi concedũt, atq; substantiam quandam cœlo longè præstãtiorem excogitare semper & colere. Mitto quod quicquid per corpoream mobilemq; cœli uirtutem efficitur, & corporeum est, & penitus mobile, neq; potest corpoream mobilemq; naturã exuperare. Quapropter animus tum ab elementali, tum à cœlesti natura elementis infusa seorsum uiuere potest. Quòd si quis Platonicorum dicat eum in cœlesti uehiculo semper esse, respondebimus, nõ animum à uehiculo, sed uehiculum ab animo dependere, sempiternumq; animum apud Platonicos sempiternum uehiculum semper uiuificare. Sed ad institutum ordinem redeamus. Neq; nos turbet quod anima sæpe obsequitur corpori, quia non ui obsequit, sed amore quo corpori per ipsam uiuenti tanquam filio & suo operi afficitur. Mater filium tanquam suum opus amat, filius paruulus cibum præter modum cupit, abstinere iubet mater, tacet inde quiescitq; puer, si bene fuerit educatus, sin male, clamat, domũq; perturbat, miseretur plangentis filij mater, quem amat nimium, nondũ tamen ut cibum capiat assentitur, nisi secum ipsa prius consultando iudicet, posse illum gustare aliquid absq; corporis detrimento, aut si quid damni illatum fuerit, per medicinam facilè posse succurri. Tunc demum cibum accipit natus. Non cogitur mater à filio paruulo, sed operis sui dilectio matrem allicit ut filio obsequatur. Obtemperat tandem prout censet obtemperandum. Iudicat autem sæpe uerè, quandoq; fallitur, quia obtemperãdi nimium cupida non satis diligenter euentus examinat. Eadem est animæ ad corpus similitudo. Proinde si naturale esset animam succumbere corpori, omnis anima ac semper sensibus cederet. Quoniam uerò resistit sæpenumero consultando, si quando consentit, non natura uel uiolentia obsequitur, sed amore, quo summa uis animæ afficitur mediæ, media infimæ, infima uitali complexioni, uitalis complexio corpori. Siquidem Platonici putant ab animæ rationalis substantia tanquam à Sole effundi uitam corporis irrationalẽ tanquam lumen illamq; erga hanc affici quasi erga prolem. Ad quam prolem suscipiendam corpus (ut Timæus docet) per cœlestes animas disponatur. Quid uerò dicemus ad illud, quando animus aliquis suum corpus interimit, siue cõsilio, siue indignatione, seu metu id faciat, uel dolore? Quomodo id unquam aggredetur, si corpus animi esset origo, cum non possit appetitus aliquis in natura contra ipsammet insurgere? Nullum brutum sponte seipsum interimit, quia non potest in eorum animam à corpore pullulãtem stimulus aliquis contra corpus oriri. Homo autem licet sit prudentius animal, tamen id sæpe facit, uaticinans (ut arbitror) se super fore post corpus, ac se potius corporis sarcina exonerare, quàm perdere.

Quarta ratio. Anima liberè operatur. *Cap.* IIII.

MAximè uerò nõ oriri ullo modo ex corpore hominis animam cognoscemus, si quàm liberum sit in ea arbitriũ, ratione propria comprehenderimus. Nam quod corpori cuius natura determinata est, alligatur, operationẽ habere nõ potest liberam & solutam. Profectò à communi aliqua consideratione nulla prouenit actio, nisi intercedat aliqua particularis existimatio, quia motus actionesq; circa particularia fiunt, ceu cum quis communiter considerat exercitationem corporis utilem esse, licet ita consideret, nondum tamen exercetur, nisi consideret prius quot sint exercitationis modi, & qui magis conducant. At quando unam quandam particulare exercitationem præ multis elegerit, tunc opus aggreditur.

Si deambulationem, deambulat, si equitationem, equitat. Intellectus natura sua in uniuersalium rationum conceptione uersatur. Quapropter ut ex eius apprehensione aliqua proueniat actio, oportet uniuersalem eius conceptionem ad particularia quædam deduci. Vniuersalis autem notio ui sua multa, imò infinita singularia con-

ria continet,ut exercendi commune genus modos exercitationis innumerabiles. Igitur potest uniuersalis illa notio ad diuersa pariter singularia deriuari. Deriuationem huiusmodi sequitur iudicium de agendis. Diuersum igitur sequi potest iudicium. Itaque iudicium intellectus de rebus agendis non est natura sua ad aliquid unum determinatū. Est igitur liberum. Iudicij siquidem libertate ideò carent aliqua, quia nullum habent iudicium, ut plantæ. Aliqua quia licet habeant, habent tamen à natura ad unum aliquid determinatum, ut bruta. Naturali enim existimatione iudicat ouis lupum sibi perniciosum, ac fugit neque potest non fugere, impellente natura. Naturali instinctu feruntur hirundines ad nidum conficiendum, apes ad aluearia, ad telas araneæ. Ideò omnes eiusdem speciei animantes, eodem modo sua fabricant semper, neque discunt aliquādo, neque uariant unquam, quia species naturalis qua ducuntur, ab initio inest, atque eadem permanet. Homines autem & discunt, & opera sua uariant semper, unam tamen ab initio naturam habent. Non igitur natura trahuntur ad agēdum, sed ipsi suo consilio aliàs aliter seipsos agunt. Vnde enim contingere id putamus, quod arbores bestiæque in suis quibusdam motibus, artibus, electionibusque nunquam aberrant, homo uerò sæpissime? Nō quidem ex eo quod intellectus insit illis perfectior, quibus nec intellectus quidem inest ullus, sed quia ab intellectu diuino nunquam errante trahuntur, homo uerò à suo, qui errare potest, dicitur. Qui etiam si quando ab actionibus proprijs ocium agit ad tempus, tunc ipse quoque à Deo ducitur, neque errat, quod ex uaticinijs & miraculis declaratur. Ac si semper duceretur, sicut alia, tantò minus erraret quàm illa, quantò perfectius est instrumentum. Rursus si alia se ipsa ducerent sicut homo, tantò magis errarent quantò minus perfectam sortita sunt speciem. Cùm igitur homo iudicium de rebus agendis non habeat, à natura ad unum determinatum, est necessariò liber. Quòd autem iudicet liberè ex eo conijcimus, quod seipsum ducit ad iudicandum. Quòd seipsum ducat, ex eo quod in iudicium suum se reflectit. Quòd se reflectat, ex eo quòd se iudicare cognoscit, iudiciumque definit. Quàm quidem libertatem intellectus ipsius uirtute sortitur. Intellectus enim non modò hoc aut illud apprehendit bonum, sed ipsum commune bonum. Quoniam uerò intellectus per apprehensam à se formam mouet uoluntatem, atque in omnibus motor & mobile proportione inuicem congruunt, uoluntas rationalis non est à natura determinata, nisi ad ipsum commune bonum. Sub ipso autem communi bono bona singula continētur. Quicquid igitur uoluntati offertur ut bonū, potest in illud inclinari uoluntas, nulla inclinatione naturali in contrarium prohibente. Quod quidem significatur per ea quæ suprà diximus, quod multa eligit contra naturæ corporalis usum & uoluptatem. Præscribit sibi uitæ ordinem sæpissimè corpori noxiū, odit corpus, extenuat, enecat, quod nunquam bestiæ faciunt, quarum omnis impetus actioque seruit corporis usui. Operæprecium est considerare, quædam à Philosophis necessaria, quædam impossibilia, quædam media scilicet possibilia nuncupari. Et possibilia quædam ut plurimum euenire, quædam rarius. quædam uerò æqualiter fermè contingere. Hunc ordinem uniuerso congruere potissimum arbitrantur. Affirmant rursus alia quidem naturalia, alia uerè uoluntaria esse. Addunt insuper, nusquam fore potentiam ullam ad utrunque contingentium æqualiter se habentem, nisi uolūtarijs agentibus insit. Naturalia enim agentia potius esse determinata quàm uoluntaria. Denique naturalia speciei cuiuscunque officia probant uana esse non posse, officium autē hominis esse consilium. Frustra tamen illic ad opposita consultari, ubi nequeat alterutrū prout coniectura designat, eligi atque tractari.

Præcipuè uerò ex hoc inuenietur animi nostri libertas, si planius quomodo mouentur bestiarum animæ, uideamus. Quando animal brutū esurit, si cibus suus oculis eius offertur, eius anima iudicat pabulū tale sibi fore conueniens, appetitus cupit, mouetque ad ipsum membra. Quærimus unde sit motus ille membrorum. Proculdubio est ab appetitu. Appetitionis motus unde? A' iudicio. Ex eo enim quòd cibum conuenire sibi iudicauit, illico concupiuit. Vnde iudicium? A' forma tali uel tali cibi ipsius oculis apparente, & ab interna talis corporis egestate. Quotiēs enim tale corpus esurit, & pomum tale monstratur aspectui, totiens anima illa conuenire sibi illud iudicat, atque appetit. Cernis motus illius principium non esse in anima, sed in corpore. In corpore, inquam, pabu

li sic

li ſic diſpoſiti, & corpore bruti ſic affecto. Itaq; non propriè anima illa ducit corpus, neq; propriè ex ſeipſa mouetur, ſed tam cibi quàm ſui corporis natura trahit illã, ad cuius tractum membra etiam rapiuntur. Cuius rei ſigna quatuor afferemus. Primum, quòd tali quodam cibo monſtrato, & ſic affecto corpore, ſtatim ita iudicat & appetit anima, neq; poſtquam pabuli figuram aſpexit, tempus aliquod uel breuiſſimum differt iudicium & cupidinem, quaſi anima illa penè nihil ex ſua uirtute in medium afferat, ſed poſita illa iudicij cauſa, ſtatim iudicandi ſequatur effectus. Nec iniuria. Forma enim agendi principium eſt, ut ignis calor calefaciendi principium. Formarum uerò aliqua eſt à natura impreſſa, ut igni calor & leuitas, aliqua eſt apprehenſa, ut ſpecies cibi per uiſum. Appetitio ignis ac motus formam impreſſam ſequitur. Iudicium & appetitio beſtiæ ſic affectæ formam illam cibi ſequitur apprehenſam. Huius ergo motus principium eſt cibus, eiusq; forma. Et ſicut ignis non per ſe mouetur, quia non poteſt non aſcendere cum nihil obſtat, non poteſt non uerè cum aliquid adeſt urendum, ſic beſtia nõ per ſe mouetur, quia non poteſt non ferri in ea, quæ ſic aut ſic offeruntur.

Secundùm ſignum eſt, quòd irrationalis anima nunquam aliter iudicat, cupit, proſequitur, quàm ad corporis pertineat uſum. In omni enim eius actione finis eſt corporis commodum. Finis autem in rebus ultimus idem eſt fermè quod & principium. Principium ignis eſt Lunæ concauum, concauũ Lunæ ignei motus eſt finis, quia cauſa quæq; ad ſui finem agit & mouet. Ergo in bruto principium actionum eſt corporis natura ſiue anima. Non anima mera, ſed corporalis, & ut ſeruit toti naturæ uitæq; artifici naturaliũ, poſtquam in natura uitaq; corporea conſeruanda eſt finis agendi.

Tertium, quò beſtiam nunquam pœnitet ſic aut ſic egiſſe, neq; retractat quicquã, neq; emendat, quod ſignificat unicum ibi eſſe agendi principium, poſtquam nulla eſt repugnantia. Corporea certè uita mouet tãquam finis proprius. Ergo nihil aliud proprium ineſt ibi præter corpoream uitam quod moueat.

Quartum, quòd (ut ſuprà diximus) in operibus brutorum eiuſdem ſpeciei non eſt diuerſitas. Non aliter aranea alia telam texit quàm alia. Omnes quoq; hirundines nidum ſimiliter faciunt, & ſingulæ ſingulis annis eodẽ pacto, quemadmodum omnis ignis ſimiliter calefacit, omnis lapis deſcendit ſimiliter, omnis plãta pro ſua ſpecie ſimiliter pullulat. Natura ſiquidem rei cuiuſq; una quædã eſt affixa ſibi forma, & certa uis ab initio inſita, per quam unam ſimilemq; ſemper, unum opus fit ſemper & ſimile. Idcirco beſtiarum anima inſtinctum ſecuta naturę, tenorem ſeruat ſpeciei ſuæ familiarem. Idem & nobis accidit quotiens torpet ratio, & ad nutum ſenſuum phantaſiæq; uiuimus. Verùm expergefacta & intenta ratione, conſultamus in rebus agendis diu, & nutum phantaſię damnamus, & aliter facimus quàm uel externorum corporum, uel membrorum noſtrorum poſcat natura. Ac ſi quando ijs indulgemus, pœnitet nos, atq; emendare conamur, domamusq; ſæpè naturam corporis, & ſubijcimus. Agimus enim non modò per imagines illas obiectu corporum acceptas ſiue conceptas, ſed etiã per uniuerſales rerum ſpecies & rationes, quæ partim inſunt animo, partim eius peculiari ui pariuntur, ubi agendi principium noſtra forma eſt non corporis, à nobis parta non accepta à corpore, ad animi modum potius quàm ad modum corporum procreata, communis ad infinitos agendi modos. Ideò non uni agendo modo adſtringimur, ſed per omnes liberè peruagamur. Habemus enim in mente commune quoddam bonorum exemplar, ad quod ſingula comparantes, ſiue reijcimus, ſiue magis minusúe probamus, non ipſi quidem tracti à rebus ipſis uel corpore, ſed trahentes res ipſas potius ad exẽplar, & corpus ad mentem. Ideò etiam dum ſimilis permanet rerum corporisq; affectio, ſępe eligimus diſſimiliter, aliàs ſcilicet aliter. Et dum fit diſſimilis, eligimus ſæpe ſimiliter, imò in eodem penè momento propter uarias coniecturas à ratione propoſitas, etiam dum corporalia manent ſimilia, uariæ contrariæq; quodammodo ſunt electiones. Conſultatione nãq; fit, ut non animam rebus, ſed res animæ noſtræ ſubijciamus: profectò ut ſæpe Plotinus ait, Proculusq; confirmat, huius indicium habemus in ſcientijs & moribus. In ſcientijs hoc pacto. Quando ſola ueritatis ſpeculatione contenti ſumus, nihil prorſum communicantes cum corpore, neq; agere aliquid, extra nos affectantes, quis non uideat, contemplationem illam noſtram eſſe penitus nullo modo à corpore dependentem? In morib. ite-

tum hoc modo: Cum omnia uitæ studia ad animum nostrum dirigimus moribus exornandum, quis non intelligat, tunc officiorum nostrorum finem esse animã, atq; ideò eorundem animam esse principium? Harum actionum non humores principia sunt, quoniam humores non inuitant ad aliquid contra corpus eorum, & supra corpora, non cœlum, quod per humores mouet, corpus quippe cœli longè remotum, neq; prius mouet quatuor humores nostros, quàm moueat quatuor elementa, neq; mouebit animam nisi humoribus agitatis. Humorum uerò agitationi animus aduersatur, dum illorum impetus speculationis intentione cõtemnit, morum studio cohibet, artium industria frangit. Nemo aut Socrate ad amorem, aut Alciphone Megarico ad libidinẽ ebrietatemq; natura procliuior fuit, nemo ijs euasit studio continentior. Nõne Xenocrates, Demosthenes, & Cleanthes naturæ impedimenta diligentia repulerunt? Si humoribus resistimus, obsistimus & elemẽtis, & cœlo, imò etiam si non subijcimur cœlo, multo minus cęteris corporibus subdimur. Cœlo uerò nõ subijci hominis animum, hinc apparet, quòd futuros casus primò scientia præuidet, deinde aut prudentia uitat, aut magnanimitate nihili pendit, quasi non ad ipsum hominem, qui ipse est animus, pertineãt quicquã, sed ad animi carcerem. Accedit, quòd prospera fortuna propter temperantiam feliciter utitur, aduersa propter tolerantiam optimè, ita ut utraq; sibi æquè ad uirtutem proficiat & salutem. Quo autem pacto aut sequitur casus, qui præcedit, aut suscipit necessariò, qui diligentia uitat? Aut horret natura, qui sæpe despicit? Aut bonis uincitur, qui ad felicitatem propriam illa dirigit? Aut superaretur malis, qui mala conuertit in bona? Aut necessitate aliqua cogitur, qui dum propter pietatem libenter cum diuina uoluntate consentit, illa etiam quæ necessaria sunt, terribiliaq; uidentur, uoluntaria efficit atq; leuia? Idem rursus ita per intellectum monstramus & uoluntatem. Primò sic per intellectum: Cœleste corpus formam habet corporalem, singularem, localem, & temporalem. Forma per quam mens omnis intelligit, est incorporalis, uniuersalis, & absoluta. Hæc ergo à cœlo nõ nascitur. Forma enim quæ alicubi clauditur, formam nõ generat absolutam. Ideoq; cœlum formam aliquam intellectu non generat. Num forte in eo gignit intelligentiam? Nequaquam. Hæc enim formam sequitur intellectus. Quod ergo dare formam nequit, nõ dabit intelligentiã. Omnino uerò nullum corpus per suam formã quicquã intelligit. Talis enim forma singularis est omnino. Multo minus in alio intelligẽtiã generabit. Quoniã igitur intellectus neq; actionẽ propriam, neq; actionis principiũ habet à cœlo, corpori cœlesti nõ subditur, præsertim quia noster animus secundũ eã uim qua iungitur his quæ supra cœlum esse dicuntur, non modò non subest cœlo, sed etiam præest. Hic autem quatenus intelligit ueritatem, angelis qui præsunt cœlo, cõiungitur. Eatenus enim intelligit, quatenus intellectuale lumẽ inde sortit. Sic ergo constat intellectum cœlo non subijci. Sic rursus constabit non subijci uoluntatem. Ea profecto quæ natura fiunt, determinatis medijs perducuntur ad finem, unde semper eodem penè modo proueniũt. Natura enim ad aliquid unum determinatur, electiones autem hominis diuersis uijs tendunt ad finem tam in moribus, quàm in artificijs. Præterea quæ in eadẽ specie sunt in naturalibus actionibus, quæ sequuntur speciem ipsam, inter se minimè discrepant. Sicut enim omnis hirundo (ut diximus) similiter construit nidum, sic omnis intellectus similiter intelligit prima illa artium morumq; principia. quæ nota sunt cuiq; per naturam. Et omnis uoluntas similiter appetit ipsum bonum, quia bonum secundũ naturam uoluntas desiderat. Ea siquidem hominis natura est, ut sicut se intellectus habet ad speculandi principium, quale est id quod ubiq; est manifestè uerum, ita uoluntas ad agendi principium, quale est ipsum bonum, ac necessariò utrisq; omnes assentiamur. Electio uerò est actio quędam sequens humanam speciem, sicut discursio rationis. Hęc enim duo sunt hominis propria. Sic ergo si homines naturæ instinctu ratiocinarentur, eadem omnium hominum in singulis rebus esset opinio, ita si ducente natura eligerẽt, una omnium esset electio. Nunc autem alij modis alijs eligunt alia, sicut ratiocinando iudicant uariè. Quamobrem cœli uoluntatem nostram instinctu naturæ non mouent, mouent tamen corpus. Corporis motũ sequitur siue nunciat sensus. Hinc sæpe uoluntas allicitur. Non est autem incitamentum hoc electionis causa necessaria, quia illi aliàs assentitur, aliàs minimè. Neq; tamen à cœlestibus duntaxat corporibus humanum cor-

pus sensusúe mouetur. Nam & Ptolomæus ipse cõcedit particulares effectus circa materiam, haudquaquam absolutè sequi cœlestia, quæ uniuersales remotæq; causæ sunt, sed quatenus causæ mediæ tribuũt, & mobilis dispositio materiæ cõtrarijs subditæ causis alias & alias aliter accipit. Quod quidem quotidie experientia ipsa probamus, in his præsertim, quæ cum simul nascantur, naturam potius speciei & indiuidui, loci quoq; & nutrimenti, consuetudinisq; sequuntur, ut diuerso modo se habeant, quàm idem nascendi momentum, ut se omnino similiter habeant. Meritò igitur præcipit Ptolomæus Astrologis, ut communem potius atq; possibilem, quàm distinctam necessariamq; sententiam ferant. Addit sapientiam astris uel minantibus repugnare, uel pollicentibus posse fauere. Non igitur credendũ est assertoribus fati, dicentibus singula à determinatis causis proficisci, causáq; posita effectum necessariò sequi. Primùm quidem à causa remota, quamuis necessaria, effectus non necessariò prouenit, nisi causa insuper media sit necessaria. Quemadmodum in argumentationibus ex maiori propositione necessaria, atq; minori contingenti, necessaria conclusio sequi non solet. Sed inter cœlestes causas atq; terrenos effectus mediæ causæ sunt uirtutes elemẽtales, siue simplices, siue mixtæ, siue actiuæ, siue passiuæ, quæ quidem contingentes mutabilesq; sunt, & impediri inuicem sæpissimè possunt. Deinde non est necessarium, posita hac uel illa effectus causa determinata atq; etiam sufficienti, statim effectum sequi, cum possit ex concursu causæ alterius impediri. Sæpe enim sufficiens hinc causa est ad bilem, sed inde causa quædam sufficiens ad pituitam, atq; inuicem impedire se possunt.

Postremò non omnium determinatas causas possumus designare. Quod enim sis albus, causam habes propriam, item propriam alteram quòd sis grammaticus. Quòd autem albedo grammaticaq; concurrant, propriam non habes causam. Si enim duorum quæ dixi concursus, ex communi quadam determinataq; causa prouenirent, aliquem certè ordinem inter se haberent. De quolibet ergo effectu dicemus non necessariò apud nos ex sua causa proficisci, quoniam impediri poterat ex alia quadam causa per accidens concurrente.

Et quamuis causam concurrentem aliquis in causam reduxerit altiorem, ipsum tamen concursum qui impedit, in causam quandam reducere nemo potest, ut inde conuincat impedimẽtum huiusmodi ex aliquo cœlesti principio proficisci. Quapropter si quæ ad corpus pertinent, non necessariò sequuntur astra, multò minus animi eorumq; actiones stellis subijciuntur. Neq; audeat quisquam dicere, mentes hominum à supernis mentibus moueri per cœlum tanquam per instrumentum aliquod, atque medium. Magis enim conueniunt mentes cum mentibus quàm cum corporibus, ideo inter illas mentes ac nostras cœlum non interponitur, sed potius inter mentes illas, ac cœlum nostræ mentes medium obtinent. Proptereaq; cœli à numinibus per mentes hominũ mouendi essent potius, quàm nostræ inde per cœlos. Dixerit forte quispiam, mentes nostras à mentibus illis absq; medio agitari. Agitent ergo, si placet nos, imò ducant. Sic enim diuinæ erunt hominum mentes, si mouentur proximè à diuinis. Erunt namq; illis proximæ per naturam. Alioqui per naturam aliam illis propinquiorem, quasi per medium mouerentur. Erunt certè illis propinquiores quàm cœli globus, postquam inde mouentur sine cœlo. Quòd si cœlum putant fore perpetuum, cur non etiam hominis animum sempiternum esse, cum sit diuinis propinquior? Proinde infusio quæ in mentes inferiores à superioribus angelicisq; transit, illuminatio potius est dicẽda quàm motus. Illę siquidem suo modo tradunt, hæ quoq; suscipiũt suo modo, utriq; uerò sunt intellectus. Ergo intellectuale lumen est, & quod datur, & quod accipitur. Minus huiusmodi non prohibet animum nostrum ad lumen illud suo modo cõuerti, pro natura sua uti, ac per illud liberè ratiocinari atque eligere, præsertim quia noster animus interdum ad deteriorem partem in consilijs sese confert, instinctus autem mentium diuinarum traheret semper ad optimum. Quapropter humanus animus inspirationem numinum in naturam suam trahit. Illic quippe descendit stabilis. Ipse mobilem reddit, cum ipse sit mobilis, ac deinde mobiliter agit. Itaq; nihil obstat quo minus libera sit animi actio, cũ nulli proprio mouenti subijciatur. Plotinus, Proculusq;, & Auicenna disputant, cœlestes motus non esse inferiorum causas, sed instrumenta potius diuinis motoribus uelut

artificibus

artificibus obsequentia, quorum uarias cogitationes cœlestibus corporibus figurisq; & motibus tanquam oculis nutibusq; suis indicari nobis, & futura portendere. Adduũt diuinorum notiones cœlestibus dispositionibus, quasi literis explicari, & sicut aues uolatu atq; garritu auspicibus auguribusq;, non quæ agant ipsæ, sed quæ significẽt, credũtur ostendere, ita cœlos figuris & motibus, quæ aliũde fiant, quotidie nobis significare. Quod quidem ostendunt Astrologi, quando in alicuius genesi iudicanda plurima proferunt quæ ad partes auosq; & fratres, uxores, amicos, inimicosq; pertinent, quorũ fortuna ab alterius genesi non dependet, sed tantum significatur. Si ergo corporea (quod etiam suprà probauimus) neq; propriè, neq; omnino cœlestibus superiorum motorum instrumentis subijciuntur, multò minus mens ipsa subijcitᷓ, cuius mores & artes si quando ab Astrologis prædicuntur, tanquam per signa potius quàm per causas proferunt. Siquidem superni motores non solum illa quorum ipsi sunt causæ, sed etiã quorum mẽtes nostræ futuræ causæ sunt, & excogitant ipsi secum, & cœlestibus nutibus sæpe demonstrant. Non subijci autem tunc declarat maximè mens nostra uoluntasq;, quando usq; adeò effertur, ut penè se uelit solam. Tunc enim se quodammodo à cæteris liberat creaturis, seq; ipsa fermè cõtenta est. Rursus quando in suum actum circulo se reflectit. Circuitus enim spiritalis termino non seruit extraneo. Præterea quando non modò propter aliam coniecturam uult, propter aliam non uult, sed etiã uult, quòd possit uelle pariter atq; nolle. Qua in re uidetur indifferens ad uolendum pariter & nolendum, ac nulli prorsus astricta. Item quando eligit summam desiderij cuiusq; uacationem. Nam tunc tractum proprij obiecti cuiusq; dissoluit. Potentia hæc quæ actum omnem interimit, proprio nulli seruit obiecto. Sed totum hoc ita planius explicemus. Quotiens aliquod nobis bonum proponitur, totiens potest animus ita ratiocinari. Quia maximũ bonum est libertas, uolo eam in me experiri quandoq;. Itaq; malo nunc eligendi actum retinendo mei iuris esse, quàm huic uel illi seruire uolendo. Eligit tamen libertatem tanquã bonam, quàm sæpe aliàs propter alia bona postponit. Nullum igitur bonorum eligimus necessariò, quamuis necessariò uelimus ipsum bonum. Denique aut nusquam motus est liber, aut liber est ubi primus. Primus in anima. Oportet autem primum esse liberum, si modo quicquid primo tale est, per se est tale. Quis enim dubitet actionis motum inde incipere descendendo, quo quæstionis motus desinit ascendendo? Desinit uerò in animi ipsius imperium, ceu cum dico me agere hoc propter istud, istud propter illud, illud quia uolo, uelle, quia placet. Placere autem mihi, & insuper uelle, quod placeat. Addo quinetiam quòd si fortè nollẽ, nolle uellem. Id sæpe appellat Plato per se moueri, id est, per se ac liberè agere. Hinc effici uult ut liber uiuat, qui agit & liberè, ut nullius particularis siue boni, siue mali subijciatur impulsui, qui uiuit liber, ut non perdatur unquam, qui uiolentia non pulsatur.

Quinta ratio. Mens absq; corpore operatur. *Cap.* V.

OPerandi modus modum sequitur existendi. Quare si anima modo aliquo per corpus existit, nihil sine corpore unquam uel auxilio corporis agit. Nunc autem contrà contingit, non igitur est per corpus. Audiamus primùm Platonis mentem de modo cognoscendo, quo hominis anima operatur. Quoniam anima multò est præstantior corpore, & quod assiduè format aliquid, est formato præstantius, ideò nulla corpora, siue extra nos sint, siue intra, formas uel imagines suas pingunt in anima, sed suis quibusdam qualitatibus siue uiribus, siue imaginibus uaporem illum pulsant calentem atq; uitalẽ, qui quodammodo corporis est nodus & animę, & spiritus à Physicis appellatur. Si enim corpora illa cum spiritu hoc conueniunt in materia, cum anima uerò non conueniunt, rationabilius est spiritum ab illis formari quàm animam, quæ tantum abest ut formetur à corpore, ut ipsa potius re uera sit & forma corporis, & formatrix. Formatrix quidem sui corporis per naturam, aliorum uerò partem. Anima igitur rationalis, quæ fons est corporalium motionum, mouet quidem ipsa corpora, à corporibus uerò non mouetur. Moueretur autem ab illis, si formaretur inde. Sed spiritus qui est animæ currus, à corporibus quibusq; pulsatur. Pulsatio huiusmodi non latet

animam. Vt talis quædam passio siue agitatio spiritus animam nõ latet, sentire dicimus. Statim uerò ex hoc subito sentiendi actu uis interior animi ad opus aliud huic persimile excitatur. Nam ubi per oculi spiritum colores, per aurium spiritus sonos, perque alios alia attigit, ipsa sua quadam ui, per quam præest corporibus, eorumque semina possidet, non minus in cognoscendi quàm in alendi uirtute, mox colorũ sonorumque & reliquorum simulachra penitus spiritalia uel denuo concipit in seipsa, uel olim concepta parturit, colligitque in unum. Hanc imaginationem in superioribus nũcupauimus. Posuimus postea phantasiam paulò hac superiorem, per corporum imagines fermè similiter peruagantem. Intellectum denique longo interuallo eminentiorem, quemadmodum declarauimus. Quando anima sentit quippiam, apud Platonicos dicitur operari per corpus, nõ quia ipsa simul & corpus sentiat. Sicut enim anima fons est uiuendi (ut Plato ait) ita & sentiendi. Præterea oculis auribus'ue sæpe obiecta sua præsentia sunt, si tamẽ animus attentius quicquam intra se secum agitat, non prius sentiuntur, quàm animus ad talia reuertatur, quasi nõ membra hæc, sed interior ipsa animi nostri natura uim habeat sentiendi. Quæ tamen uis sentiendi non sentit nisi dũ corporalis spiritus à corporibus agitatur. Quando ergo per imaginationem uel phãtasiam agi dicitur per corporis auxiliũ operari, quia reuoluitur per imagines singulas, quæ singula referunt corpora, & per impulsum corporalis spiritus à corporibus factum conceptæ fuerunt. Ac etiam quia tanta est inter has internas imagines spiritumque cognatio, ut reuolutionẽ imaginum factam intrinsecus sequatur semper spiritus ipsius uibratio, atque uicissim spiritus huius uibrationem comitetur ut plurimum imaginum reuolutio. Quando per intelligentiam aliquid speculatur & eligit, dicitur & sine corpore, & sine auxilio corporis operari. Quoniam etiam absque impulsu illo spiritus, & absque imaginibus inde collectis aliquid uidet eligit'que ab illis prorsus alienissimum. Mitto in præsentia quòd Peripatetici uires sentiẽdi omnes in anima quidem secundùm originem, in composito uerò secundum formam ponunt, intelligendi autem in sola anima collocãt, atque hoc pacto illas per corpus agere, hanc uerò etiam sine corpore arbitrantur. Veruntamen naturaliter se ad imagines corporalis sensus tamdiu conuertere, quamdiu animus corpus naturaliter habitat. Quòd autem postrema hæc operatio quandoque sine corporali subsidio fiat, & priores illæ semper per corporis auxiliũ, hæc quę subijciam signa nobis ostendent. Primum uis ipsa animæ quæ corpore utitur, quæcunque illa sit, instrumentum suum nõ percipit. Quis enim gustu linguam suam gustat? Quis per imaginationem uel phantasiam cognouit spirituum imaginumque naturam, quæ uix post diuturnas mentis discussiones agnoscitur? Pateret autem cuique, & facillime, si per imaginationem & phantasiã cognosceretur. Secundùm signum. Vis talis quam uti diximus corpore, neque seipsam noscit, neque propriã actionem. Si uisus propriè ex eo quod uidet, perciperet se uidere, semper dum uidemus aliquid, uidere aduerteremus, quod minimè fit. Sæpe namque præsentem hominem patentibus oculis uidemus, quoniam uerò tunc uis interior animæ ad aliud intenta est, uidere nos nequaquam animaduertimus, quasi actus huiusmodi non à uisu, sed à ui quadam interiori quando expedita est, percipiatur. Præterea actus uidendi ac similes quodammodo incorporales sunt, sensus autem illi sola corporalia noscunt. Si actiones suas hæ uires ignorant, ignorant quoque seipsas. Quid enim aliud, certa quædam uis est, nisi principium certo modo quodam & proprio operandi? Ergo qui operationẽ nescit, nescit & operandi modum, nescit quoque proprium sic operandi principium. Itaque sensus quinque seipsos ignorant. Sed neque etiam imaginatio & phantasia se noscunt. Nam cum omnes duabus his animæ uiribus semper utantur, omnes facillimè quam naturam hæ uires habent cognoscerent. Nunc uerò uix illi ista nouerunt, qui diuturno mentis examine quæsiuêre.

Tertium signum, quando uehemens aliquid uiribus ijs obijcitur, quod nos uiolentius agitet, ita eas occupat, ut res debiliores non bene percipiantur, neque ipso eodem tẽpore, neque postea ad tempus. Oculus noster aduersis quandoque Solis radijs obrutus, colores alios neque tunc, neque postea per aliquod temporis spacium dispicit. Idem accidit auribus ex strepitu & tonitru uehementi. Idem quoque sensibus cæteris. Idem imaginationi & phantasiæ, quotiens horrendis quibusdam imaginibus occupantur.

Quod

Quod ostendit huiusmodi uirium actum, cum spiritus uibratione cōcurrere, atque econuerso. Quenadmodum sensus motusque araneæ, in media tela manentis, tensis undique filis, & aduolantibus muscis, tremorem telæ undique sequitur, atque contrà telæ tremor araneæ motum. Profectò hoc monstrat eas uires materiæ esse propinquas, cum sæpe ab obiecto quasi uincantur, & corporalium passionum reliquiæ in spiritu remanentes ad tempus eas confundant.

Quartum signum ab obiecto potentiori non modò actus discernendi confunditur, sed læsio fit in nobis atque molestia, quasi læso spiritu corporali, his quoque à uirib. ex mutuo quodam usu nonnulla contingat offensio.

Quintum, qualitatem sensus imaginemque sibi familiarem non apprehendunt. Candorem suum uel imaginem per quam intuetur, nō uidet oculus. Calorem suum tactus non iudicat. Ac etiam si calor aliquis alienus euadat ipsi familiaris, non sentit, quod fieri solet in ijs, qui hectica febre laborant, quorum tactus nequaquam persentit febrem. Vim suam & habitum & conceptas imagines imaginatio quoque & phantasia prorsus ignorant. Vix enim ratio talia reperit.

Sextum, post ætatis septimum uel octauum septenarium, quando complexio corporis ad terrestrem qualitatem paulatim incipit declinare, resolutis aut nimiū densatis tepefactisque spiritibus, hebescit uisus, auditus obtunditur, olfactus obstruit, riget gustus, tactus arescit, imaginationis phantasiæque solita uelocitas retardatur.

Septimum, quantò diutius laborant sensus, tantò magis debilitati sentiunt peius atque confusius. Si enim per horam aliquid fixus inspexeris, caligabis, quia resolutis spiritibus uel obscuratis, non clarent in eis rerum sensibilium qualitates imaginesque quas sentias.

Octauum, Certum quoddam rerum genus attingunt, non omnia genera, quinque sensus sua quisque (ut patet) genera qualitatum, imaginatio phantasiaque proprias harū qualitatum conditiones. Hæc & huiusmodi alia uiribus animæ utentibus corpore solent accidere, contraria uerò accidunt intellectui. Ergo intellectus non utitur corpore. Quod autem contraria menti contingant, animaduerte. Vires illæ seipsas ignorant, mens aūt se nouit. Inuenit enim se esse, & in qua rerum specie sit, & quā uim habeat. Vires illæ instrumenta quædam habent, atque illa ignorant. Intellectus instrumentum habet nullum: & si quod haberet, cognosceret, postquā & seipsum cognoscit, & alia. Ac inter se & alia instrumentum illud collocaretur. Quòd si quis mentem habere dixerit instrumentum, percontabimur nunquid illud corporale sit, an se aliter habeat. Si corporale responderit, ita per argumentationem Peripateticam refelletur. Omne instrumentum corporale in aliqua specie corporum continetur per formam aliquam sibi propriam. Si tali quodā instrumento intellectus utatur, non sincerè de rebus corporalibus feret sententiā. Nam quicquid per tale instrumentum percipietur, qualitate illius infectum, non tale penitus apparebit quale re uera ipsum fuerit, sed quale fuerit instrumentum, ut per rubentes oculos apparet aër rubens, per croceos uerò croceus. Quo factum est, ut pupilla omni careat colore, quo possit omnes colores purè suscipere. Sic omni corporea qualitate carere oporteret mentis instrumentum, ut sincerè per ipsum discerneret omnes. Non tamen careret omni, si corpus esset, haberet igitur aliquam. Quam uero haberet, nō acciperet. Itaque illius similes qualitates per illud mens non cognosceret, quemadmodum tactus, cuius instrumentum certam habet caliditatem, similem omnino caliditatem non sentit. Sed neque etiā qualitates illius dissimiles purè discerneret, quia illæ per illius qualitatem prius inficerentur, quàm mens aduerteret. Denique per instrumētum quod esset corpus, quod esset in certo aliquo genere corporum, quod esset aliquid singulare loco ac tempore circumscriptum, nō cognosceret mens præstantius aliquid quàm corpora, neque illa quidem omnia, sed certum quoddam genus rerum corporearum, quemadmodum singuli quinque sensus per singula instrumenta sentiunt genera corporalium. Postremò uniuersale aliquid per singulare instrumentum nō comprehenderet. Experimur tamen nos per mentē uniuersalia nosse, quādo quæ diuersa uidentur, conuenire simul in natura aliqua reperimus, quando singula quæque in unam reducimus speciem, quando rē singularem ac propriam cum cōmuni comparantes, differre uniuersale à particulari cense-

mus. Comparare autem inuicem duo hæc non possumus aliter, quàm per uirtutem unam quæ utraq; comprehendat. Quotiens recta ratione genus quoddam rerum uerissimarum ab omni corporum genere ita secernimus, ut in illo nihil corporale cernamus, totiens quicquid dici potest corporale, reijcimus. Non tamẽ possumus per corporeum instrumentum cuncta reijcere corporalia, quia ipsum saltem instrumentum per ipsummet instrumentum repelli non potest. Et quando abstractam conspicimus speciẽ, perq; illam unimus tum nos formis rationibusq; abstractis, tum nobis easdem, tũc corporeũ instrumentum ijs interpositum impedimento esset potius quàm adiumento. Nam & diuersissimum est ab illis, & inferius admodum, & distantiam affert multò magis quã unionem. Cum hæc ita se habeant, mens uti non potest instrumẽto aliquo corporali. Sed nunquid alio? Prorsus nullo. Nam si quis illi aliud quoduis instrumentum adiunxerit, sciscitabimur utrum possit absq; ipso intelligere aliquid, an nihil? Si potest, instrumento non eget. Sed dicet aliquis non posse. Nos cõtra posse asseuerabimus. Iam enim quisq; fatebitur intellectum nosse seipsum, in qua cognitione nullo utitur instrumento. Nam si aliquo uteretur ad se capiendum, illud certè caderet medium inter mentem & mentis ipsius essentiam, quæ ab ipsa per illud comprehenderetur, ubi extraneum aliquid esset menti propinquius quàm mentis essentia. Et quando potentia mentis reflectitur in potentiam, siue actus in actum, nullum ibi interponitur instrumentum. Medium enim assumi solet propter conuenientiam cum extremis. Nullum uerò instrumentum cum potentia & actu magis, quàm potentia actusq; conuenit. Quisq; etiam cõfitebitur intellectum si habeat instrumentum, ipsum nõ ignorare. Nam ob id in primis uidemur ipsum non ignorare, quòd esse ipsum asseueramus, & tale esse audimus, ut intellectui seruiat. Quinetiam si intellectus noscit seipsum, ac etiam externa obiecta, necesse est ut instrumentum quoq; nonnunquam nouerit per quod à se transit in obiecta intelligẽdo. Præterea quando per obiecta iam nota in actum suum se uertit, perq; actũ in uirtutem atq; substantiam, nónne cogitur in hac ipsa regressione etiam in instrumentum suũ si quod habet incurrere, cum illud inter actum mentis & uirtutem sit medium? Vbi instrumentum suum agnoscere cogitur. Sed utrum mens agnoscit instrumentum suum per instrumentum aliquod, nec'ne? Si per aliquod, quæro de alio atq; alio rursus in infinitum. Si per nullum, ergo nõ eget instrumento ad cognoscendum, postquam ipsum sine instrumento cognoscit. Ibi sanè quod instrumentum dicitur, obiectum quiddam potius est quàm medium. Ac si ab hoc in aliud transeat cognoscendo, non de medio in obiectum, sed de obiecto priori in posterius currit obiectum. Sed dixerit forte quispiã, instrumentum à mente, cognosci non per instrumentum aliquod, sed per ipsummet instrumentũ. Ego aũt quæram, utrum per ipsam essentiam instrumenti, an per ipsius imaginem? Non primum, quia mens semper illud cognosceret, cum semper ad illud similiter comparetur. Quod si per imaginem fiat, iam illud quod instrumentum appellabatur, obiectũ est potius quod cognoscitur, quàm instrumentũ, per quod aliquid cognoscatur. Atq; imago ipsa cognosci potest nullo instrumento intercedente, cum ipsum necessariò antecedat, prout inter ipsum animamq; est media. Iam igitur intellectus tàm seipsum, q; quod extra ipsum est, absq; aliquo instrumento cognoscit. Proinde eo ipso quòd uerè simplicia ueramq; simplicitatẽ excogitamus, concludunt Platonici, id quod ita in nobis excogitat, neq; ex intellectu & instrumento cõstitui, neq; ex anima corporeq; componi, sed mentem simplicem solamq; existere. Per se igitur mens operatur, & hoc etiã pacto nuncupat Plato per se moueri. Ergo per se uiuit, uiuitq; semper.

Pergamus ad signum tertium. Vires illæ à uehementi obiecto confunduntur, ut non discernant debiliora. Mens contra quando magnifica & ardua uidet, tum in illis, tũ post illa clarius & facilius minora & leuiora discernit, utpote quæ magna sit, magnisq; pascatur & crescat. Pergamus ad quartum, & reliqua. Vires aliæ potenti offenduntur obiecto, mens nullius rei uel immensæ cõsideratione offenditur, quasi certæ cuidam humorum commensurationi non sit obnoxia. Tardius quidem maxima reperit, quoniã alienis explicata non indagat. Expedita inuenit ocyus, & inuentis tum clarescit mirificè tanquam parata prorsus ad illa, tum incomparabili uoluptate completur, tanquam illis quàm proxima. Quis hic non uideat infinitam quodammodo esse uim mentis, quæ

nullo finito superetur obiecto? Aliæ præterea uires, qualitates imaginesq; sibi familiares ignorant, mens autem quidnam familiarium nesciat? Quæ & familiaritatem ipsam definit, & semetipsam uidet, & actum suum intelligẽdo, ac speciem per quam intelligit, & habitum & uirtutum. Secum igitur habitat mens, sui ergo ipsius est domicilium. Res quælibet loco naturali seruatur, ideò seruatur à seipsa mens manetq; inde semper incolumis. Accedit, quod robustiores, quantũ spectat ad operationes naturales, semper sensualesq; sæpe alijs se melius habent, quantum uerò ad intelligentiam neq; semper, neq; sæpe, quasi intelligentia corporis non sit comes. Adde quod sensuum naturæ per senectutem in operatione deficiunt, mentis uerò oculus tunc cernit clarius, fugatis nebulis iuuenilium uitiorum. Diuinè enim Plato, non florescit, inquit, uirtus animi, nisi uirtus corporis deflorescat. Non acuitur mentis acies, nisi corporis acies hebetetur. Tunc diuinarum rerum sapientia uiget, humanarũ prudentia consumitur, æquitas pollet atq; constantia. Et quod maius est, neq; uis etiam ipsa propriè sentiendi, quę est in anima, senio uel morbo deperditur, quamuis oculo læso actu eius intermittatur, ex eo quod non satis sincerè repræsentantur obiecta. Nam & calamo fracto cessat actus scribendi, ars uerò scribendi in animo remanet integra. Quod ars detrimentum inde nullum susceperit, hinc patet, quod interim in seipso scribit, & calamo restituto arbitratu scribit suo. Idem fieret si elingui curaretur lingua, & si pes claudo. Idem si cœco uel lippo oculus curaretur, quasi in corpore damnum fuerit, non in anima. Sæpe enim purgato oculo mox uidemus. Quod aut non fieret, aut iam etiam sanato corpore fieret sero, si ipsa uidendi uis defecisset, quæ certum restitutionis suæ tempus exigeret, postquam corpus exegit suæ. Scitè Aristoteles, si præstes, inquit, seni iuuenis oculum, uidebit penitus sicut iuuenis. Si sensus qui certis partibus corporis adscribuntur, neq; læsis partibus ipsis, neq; senio uim amittunt, mens quæ adscribitur nullis, neq; læso toto corpore, neq; unquam deficiet. Hic succurrit uobis ratio illa quam affert in decimo de republica Socrates apud Platonem, quòd per nullum corporis morbum rationalis animus moritur. Quo enim pacto, inquit, corporis morbo peribit, qui proprio morbo non deficit? Corpus siquidem nostrum non alieno perit morbo, sed suo. Quòd si cibi uitio & aëris putredine interit, non prius per hoc perit, quàm ex hoc in proprium incidat morbum, quo propriè morbo dissoluitur. Ac si morbo proprio non periret, nunquam etiam alieno. Nam si non læ datur febre, insalubri cibo uel aëre non læderur. Animus autem propria labe, id est, iniquitate non perit. Iniquus enim animus non minus est animus & uitalis, quã si æquus. Ergo non perit corporis morbo. Accedit, quod corporis morbus animo non infert uitium ipsius animi proprium, quoniam animus corpore ægrotante non fit iniquior, sed emendatur sæpe, & morum studio proficit. Quapropter morbus corporis non modo non perdit, sed neq; uitiat animum. Ac si quandoq; ægrotante corpore lædi mens uideatur, non tamen est ita. Ociatur mens ibi forte etiam, uel in seipsa agit, uel circa humana negociatur, non læditur. Socrates quando uel ludebat cum liberis, uel eos curabat languentes, Philosophiæ sublimioris habitum quidem non amittebat, licet uel non philosopharetur tũc ullo modo, uel non philosopharetur egregie, dum scientiæ actum ad uiliora consideranda distraheret. Animus noster in corporis oblectamentis ludit cũ ipso sæpe. In eius languorib. regit & curat. In utroq; statu intermittitur uel remittitur sublimis illa rationis consideratio, quia uel ociatur ad tempus, uel anxiè nimium circa uiliora negociatur, re pacata uero resurgit. Ita natura comparatum est, ut ad diuersa simul opera quantum ad humanas uires attinet, non satis sufficiamus. Conuiuæ epulis intenti non bene lyræ modulos audiunt. Dum anima multum concoquit cibum in stomacho, humanæ contemplationis munus remittit, ideò tunc hebetari uidemur. Dum attentius speculatur, ægrè cibus concoquitur. Hinc sæpe corpore languent philosophantes, non languent animo, sed intelligentia tantum excellunt, quantum deficiunt corpore. Ergo quid mirum si corpore febricitante, anima sustinẽdo curãdoq; ægroto intentissima cessat à cõtemplando, & in pueri corpore fabricando, in decrepiti quoq; corpore sustinendo occupatissima minus utitur intellectu? Et cum uapores atri cerebri spiritum occupauerint, atq; eo uibrato mouerint horribiles in phãtasia species, unde tetri spectaculi nouitate, tota ferè uis animæ phantasiam intenditur, mirabere si interim opus intermiserit

contemplandi, quod tandem uaporibus resolutis instaurat. Sæpe etiam uaporibus feruescentibus ratio ipsa peruigil imaginum illusiones redarguit, quod in his accidit, qui cerebri uertiginem patiuntur, quorum ratio negat cœlum aut terram ruere, licet sensus id afferat. Rursus qui propter morsum canis concitantur rabie, aut furore dæmonis instigantur, nonnunquam etiam in ipsa furoris incursione imminentē insaniam animaduertunt. Et qui insomnijs terrentur horrendis, reclamant aduersus phantasiam, sæpe se somniare dicentes. Ergo mens non semper indiget inferioribus uiribus, quæ sæpe illis uigentibus ociatur, ociantibus autem uiget, garritum earum damnat, iubetq; silere. Si quis autem dixerit mentem illis egere ut excitetur, ideoq; sine ipsis nihil penitus operari, ita respondeo, quoniam anima dum corpus habitat, eius sustentationi semper est occupata, atq; circa plurima à diuinis remota distrahitur, ideò ad diuinorum intuitum nō conuertitur, nisi quantum expressiores aliquas eorū similitudines per uires eius pedisse quas, quibus plurimum utitur comprehendens, excitatur ad ipsa. Postquam uerò satis conuersa est, & per crebram conuersionem apta parata diuinorum influxui, non amplius ad eam contemplationem illarum obsequio indiget, imò eas sopit pro uiribus, ne ab ipsis impediatur. Ac semper libens in eo statu perseueraret, nisi curandi corporis urgeret necessitas. Quod significat mentem posse per se speculationem continuare, & quando ab hac nō amplius propter curam corporis retrahetur, liberè speculaturam per se sine aliarum uirium ministerio, cui satis fuerit antè ab illis minimè impediri. Sed quandiu corpore clauditur, propter illud sensuum ministerium quo paratur conuersioni, accidit ut læso corpore, spirituq; obnubilato, quia neq; perspicuè obiecta repræsentantur, neq; fit clara in sensibus & phantasia perceptio, mens inde ad ueram speculationem non facilè excitetur. Fit etiam ut alij alijs ingeniosiores appareant propter spirituum diuersitatem. Quanquam differentiam hominum in artibus addiscendis non tam ingenij, quàm uoluntatis diuersitati censeo tribuendam. Quilibet enim maxima quæq;, si studiosè cōtendit, assequitur. Fit insuper, ut quidam dicantur amentes, quia uel non utantur mente uel abutantur. Quippe cum omnis intentio animi in his sit circa uehementiores phantasiæ illusiones nimium occupata. Sed uacuata bile uel atra, uel crocea, quæ causam præbet illusionis resipiscunt subitò, utpote qui mentem nō amiserunt. Mitto quòd Origenes Plotinusq; disputant, animas humanas esse quodammodo mentes ex sua puritate delapsas, quando uidelicet ab intentione mentis circa ideas ad intentionem potentiæ uiuificæ corporum prolapsæ in corpora deciderunt. Et quantò aliæ magis alijs intentius profundiusq; ad materiam conuersæ sunt, tantò minus (ut aiunt) intellectualis retinent luminis. Vnde magna in ingenijs moribusq; inter animas diuersitas prouenit. Ad quam etiam conducunt ætherea corpora animarum diuersis cœli figuris syderibusq; accommodata. Deniq; uarietas geniorū uarietatem adducit ingeniorum. Si quis autem animas extitisse per tempus ante corpore non concesserit, uoluerit tamen ex parte quadam Platonicos imitari, poterit forsitan dicere animas saltem eo ipso momento quo creantur, corporiq; iungunt, ita ut Origenes Plotinusq; disputant, fermè affici atq; disponi. Profectò mentes angelicas, alias ad inferiora prolapsas, aliàs minimè, & earum quę ceciderunt, alias quidem magis, alias uerò minus. Sed mentes hominum tanquam infimas omnes naturali instinctu cum primum creantur, ad naturalem partem & corpora uergere, aliasq; alijs profundius sese in Lethæum flumen, id est, materiam mergere. Atq; hoc quidem pacto Pamphilus Origenem, quoad potuit, emēdauisse uidetur. Sed de his alias. Iam igitur ad propositum reuertamur. Si quis parte capitis quadam læsa memoriam uideatur amittere, respondebunt Peripatetici, confundi rerum imagines quæ in cerebri spiritu retinentur, sed species quæ in mente sunt, non lædi propriè, imò (ut ita dixerim) ociari. Oportere enim mentem quamdiu corpus habitat, in corporalium species non sine corporalium imaginibus contueri. Addent Platonici quatenus animæ intentio circa læsi curationem membri uehementius occupatur, eatenus cognitionē memoriam'ue remitti atq; intermitti. Auicenna & Alganteles dicent mentem ad inferiora conuersam à diuina quadam mente diuerti, unde omnem intelligentiæ actum putās continuè dependere. Quoniam uerò Lucretius immortalitati ob eam causam diffidit maximè, quòd imminente morte uires animi deficere uideantur, animaduertēdum est,

uitam corporis in humoris & caloris temperatione cõsistere, ideoq; mori corpus quando uel calor resoluit humorem, uel calorem humor extinguit.

Quoniam autem humor caloris pabulum est, calor uehiculum spiritus, spiritus est animæ ad corpus conciliator, fit ut quando resoluitur humor in membris corporis paulatim, anima quoq; mẽbra deserat paulatim. Et quia tunc regendo corpore minus quã soleat occupatur, in mentem suam se colligit, cernit arcana, præsagitq; futura. Absit à nobis Lucretiana suspicio, animam scilicet cum corpore morituram, quæ debilitato corpore roboratur. Et cum unio dissolutioni opposita sit, longissimè tunc abesse à dissolutione putandus est animus, quando se maximè colligit in seipsum, ac deposita animali natura surgit in mentem. Atq; id in morte, quæ propter resolutionem fit, manifestè contingit. In morte uerò quæ fit propter extinctionem uitalis animæ, uis humoribus tumoribusq; curandis intenta est, sensus doloribus iudicandis, phãtasia spectãdis simulachris, quæ ab humorum uaporibus concitantur. Quapropter ratio ad tempus remittit officium, sicut solet in somno nonnunquam, quod resumat pòst mortis strepitum, sicuti consueuit pòst insomnia uigilare. Quod autem in eo ipso tẽpore uires dotesq; suas nequaquam amittat, illud nobis argumento est, quòd multi qui diligentia medicorum ab imminente morte reuocantur ad uitam, corporis quidem uires uel nunquam, uel serò recipiunt, animi uerò mox humore purgato, quasi corporis uires extinctę fuerint, animi autem lumen latuerit potius tanquam sub cineribus ignis, quàm euanuerit. Quis dixerit eundem fore à uita exitum corporis atq; animæ, cum nõ sit idem reditus? Redit enim corpus uix seroq;, redit animus facilè atq; subitó. Neq; quicquam eo tempore amisit sui, cum & naturales, & acquisitas dotes subitò rursus edat in lucem, non minus quàm antea consueuerit, utpote qui sua tunc collegerat supellectilia, nõ disperserat, paratusq; fuerat tanquam serpens ad exuuias exuẽdas, non aliter ijs claustris egressurus in lucem uiuens & integer, quàm olim materno utero cum est emissus in lucem. Putat autem sapiens quando relinquit corpus, se non parte priuari sua, sed molestissimo onere liberari. Ac de sexto signo iam satis. Accipe septimum illud signum. Sensus diuturno opere fatigantur, mens uerò nunquam. Quantò diutius inspexeris, eò cernes obtusius. Quantò diutius indagaueris intellectu, eò intelliges clarius, omne corporis sensusq; opus usu defatigatur, mentis uerò corroboratur. Solet tamen diuturna cogitatione grauari caput, & oculus caligare, quia mentis exercitium comitantur sæpenumerò phantasiæ motus, hos autem uibratio spiritus, hanc læsiò cerebri aut oculi. Ipsa uerò mentis acies fit leuior & acutior. Quæ certè sine intermissione ulla sursum directa maneret, nisi miserata corpus hoc ipsi commendatum, eius recreandi gratia opus proprium intermitteret.

Quod in ijs planè conspicitur, qui dum speculantur attentius aliquid, fatigati corpus ægrè ferunt, in quibus mens inuita quodammodo cessat ab opere, corpus autem sensusq; cessant quam libentissimè, quasi non mens fatigetur operando, sed illa. Quod uerò indefessum est etiam immortale.

Octauum signum est, quòd uires aliæ alicui rerum generi sunt adscriptæ, mens nulli. Quid est enim in eorum numero quæ esse dicuntur, ad quod mentis acies dirigi nequeat? Quæ ipsius quod dicitur ens, essentia, esse naturam & uim descriptione comprehendit, sub ijs uerò ea quæ sunt omnia continentur. Reperit quoq; differentiam inter esse atq; non esse, itaq; nouit utrunq;, & esse diuidit quodammodo in partes suas atq; particulas, quum quælibet rerum genera speciesq; sub esse disponit. Et, quod maius est, super esse ipsum ascendit, & sub esse descendit, quando ipsum unum, ipsum quoq; bonum statuit super esse, & materiam siue priuationes rerum sub esse locat. Nulli rerum generi mens astringitur, si ambit omnia. Nihil extra se habet, à quo perimatur, quod intra se quodammodo claudit omnia. Concludamus disputationem hoc pacto. Animus hominis si per corpus esset aliquo modo, nihil ageret unquam sine corporis instrumento uel auxilio. Agit autem sine corporis usu intelligendo atq; uolendo, ut per octo signa exposuimus. Non igitur est per corpus. Ergo est aut per se, aut per diuina. Si per se, nunquam se deserit, si per diuina, ergo per æternas causas est æternus.

Sexta ratio. Anima conuenit partim cum diuinis, partim uerò cum brutis. Cap. VI.

SI anima hominis ex materia (q̃ fluuiũ uocant Lethæum) scaturiret, nunq̃ cum diuinis, quæ ex eo fluuio non scaturiunt, in operatione coniungeret̃. Congruere uerò cum illis in operatione, imò etiã in essentia & uita sic ostendemus. Quoniã uidemus omnia tunc maximè aliquid operari, quando in sua specie adulta sunt atq; perfecta, cogimur asserere Deum, quia est omnium perfectimus, non ociosum esse, sed aliquid agere, postq̃ operatio perfectionis est signum. Imò uerò neq; nos aliquid ageremus, nisi ageret ille, quo mouente, mouemur, sicut quo faciente, sumus, & quo afflante uiuimus & spiramus. Sed quænã est operatio Dei? non quæ aliunde incipiat, aut aliò quopiã tẽdat, ne cogat̃ Deus aliunde pendere. Est igit̃ operatio Dei perpetua quędam in seipsum conuersio, per q̃ seipso fruat̃ & gaudeat. Itaq; contemplatur seipsum, se contẽplando, suã uidet potentiã, hanc intuens, quæcunq; potest discernit. Ergo & seipsum simul & uniuersum opus suũ actu unico speculat̃, speculando in se cõcipit cuncta, concipiendo extra se quæcunq; uult, parit. Similis fermè est in sanctis ministris eius cœlestibusq; spiritib. operatio, se namq; ipsos illi quoq; & sua opera speculantur & Deum, operaq; diuina. Speculatio certè illis sola conueniens est, quia operationũ omniũ perfectissima. Quod etiam in nobis apparet. Hæc non externa eget materia, ut fabricatio, neq; corporalib. instrumentis, ut sensus, neq; aliunde mouetur, aut aliò tendit, ut operationes aliæ, neq; figurat materiam alienam, sed colit ornatq; mentem, quando non alio terminatur, sed desinit in seipsam, neq; fatigat̃ citò, ut aliæ, sed permanet indefessa, neq; molesta est uel indiga, ut sunt illæ, sed facilis, plenaq;, & gaudio perfusa incomparabili. Si qua igitur ex ijs operationibus quę nobis insunt, supernis est numinibus tribuenda, contemplatio certè tribuenda est, operationum omnium felicissima. Ex ijs patet hominis animam in contemplatione cum diuinis congruere. Congruere quoq; eum bestijs in nutritione, sensuq;, & corporis affectu, non dubitamus. Certæ autem operationes ad conuenientia sibi directè obiecta, certas cõuenientesq; requirunt uirtutes atq; substantias, & quæ proportio est obiecti unius ad alterũ, eadem operationis unius ad alteram. Eadem quoq; uirtutis est & essentiæ ad uirtutem & essentiam comparatio. Itaq; sicut in nobis quod ad corporis usum pertinet, est operatio cum brutis communis ad cõmune cum illis obiectum, ita natura cum illis cõmunis apparet. Hæc est nutriendi sentiendiq; operatio, & potentia atq; cõplexio corporis, quæ in nobis fermè sicut in bestijs sunt caduca. Oportet quinetiam reperiri in nobis potentiam & substantiam cum cœlestibus illis communem, ex qua nascatur operatio illa quam habemus cum illis communem ad commune nobis illisq; obiectum. Quamobrem sicut in nobis quodammodo caducæ sunt nutriendi, sentiendiq; natura & complexio corporalis, quę circa caduca uersantur, & cum caducis animalibus sunt communes, ita immortalis erit contemplandi potestas quæ circa immortalia uersatur, & cum immortalibus est communis, quia non potest operatio eadem nisi ab eadem natura & potentia proficisci.

Quis aũt dubitet cõtemplationem nostrã supernis esse persimilẽ? cùm per eã animus, ut cœlestes illi, seipsum & opera sua consideret, inuestiget quoq; supernas causas, earũq; effectus, item ab effectib. inferioribus per medias causas usq; ad causam supremã ascendat, atq; uicissim à suprema causa usq; ad infimos euentus circulo remeet. Vbi uidet̃ uniuersam diuini operis seriem non alia uirtute quàm diuina complecti, & tanq̃ Deus aliquis circumlustrare. Non solum uerò intelligentiam cum numinibus cõmunem habet, sed etiam uoluntatem, cum illorum affectet beatitudinem. Habet præterea similẽ actionem, quatenus agit liberè, & suo imperat corpori fermè sicut illa. Ex omnib. ijs colligit̃ animum nostrum cum cœlestibus essentia conuenire. Si essentiam habet cum illis communem & proximam, & illa nullam habent originem è materia, sequitur ut nullã quoq; animus noster talem originem habeat. Præterea si numina illa sempiterna sunt, quia mũdi sphæras eodem semper mouent ordine, neq; fatigantur unquam, sequitur ut sit men-

tis essentia sempiterna, quoniam terminata mobilisq; uita nullo modo interminatę immobilisq; uitæ res proxima. Tantò autem magis conuenit cum illis immortalitate uitæ, quàm intelligentia ueritatis & beatitudinis desiderio, quantò uita ipsa prior est quàm intelligentia uel uoluntas. Ac si uoluntas est nixus intelligentiæ, intelligentia uerò summum adolescentis uitæ fastigium, animus non aliter dirigitur ad uoluntatem rectam, quàm per ueram intelligentiam, ad hanc quoq; non aliter, quàm per ueram adultamq; uitam. Voluntatem habet rectam, quia ad primum totum bonum sese confert. Intelligentiam ueram, tum quia quatenus intelligentia est, non fallitur, tum quia ueras omnium intus possidet rationes, quod aliàs ostēdemus. Habeat ergo necesse est ueram adultamq; uitam. Talis est quæ non est obnoxia morti. Huic nostræ argumentationi ille Origenis fauet summopere, ubi inquit: Omnes naturæ quæ eiusdem principij participes sunt, inter se sunt similes, ceu oculi, quia omnes lucis paticipes sunt, cum ad lucem natura sua similiter conuertantur, omnes sunt similes, sed tamen pro diuersa lucis participatione alius alio est acutior. Omnes rationales substantiæ Dei participes sunt, cum omnes conuertantur ad Deum, ergo similes sunt tum inter se, tum illi. Itaq; sicut supremæ sunt immortales, ut angeli, sic & inferiores, ut animę. Immortales uerò sunt omnes, quia Deo per similes immortali. Quam similitudinem ostendit illa ipsa in Deum conuersio, in quem quidem uelut in Solem, tanquam stellæ, superiores conuertuntur angeli, anima uerò in eundem, ceu Luna, quæ quamuis uicissitudine quadam diuini luminis permutetur, ideoq; modo quodam mutabili capiat, inextinguibili tamen percipit ratione. Siquidem & inextinguibile ipsum esse, & qua ratione sit inextinguibile, certis rationibus comprehendit.

Obiectio Epicureorum & responsio de rerum temperatione. Cap. VII.

REluctabitur ijs Dicæarchus, aut Epicureus aliquis, quasi monstro id simile sit, rem scilicet aliquam partim incorruptibilem esse, partim corruptioni obnoxiam. At nos affirmabimus naturæ ordinem sine hoc seruari non posse. Sunt aliqua corpora ab omni penitus corruptione semota, ut cœli, quorum neq; sphæra ipsa, neq; particula ulla corrumpitur. Sunt & corpora ijs prorsus opposita, scilicet omnino caduca, puta ligna, lapides, metalla, cęteraq; ex quatuor elementis cōposita. Ligni siquidē particulæ nonnullæ quandoq; putrescunt, deinde etiā totum lignum ipsum desinit esse lignum, quamuis quicquid ita compositū est, ob id saltem ex incorruptibili cōstet & corruptibili, quod primam in se materiam habet perpetuam, formam uerò mortalem. Quapropter coniunctio mortalium cum immortalibus neq; impossibilis est, neque rara. Sed redeamus ad ordinem institutum. Sunt etiam corpora media, elementorum uidelicet quatuor sphęre, partim incorruptibilia, partim corruptibilia. Ipsa quidem tota elementi sphæra suam speciem, suum situm, suum seruat tenorem, particulæ uerò eius nonnullæ quandoq; hinc perduntur, inde instaurantur. Cùm uerò corpora uel à spiritibus uel spirituum gratia fuerint constituta, ordinem corporum oportet ab ordine spirituū proficisci, aut saltem spirituum ordinem imitari. Sunt ergo spiritus aliqui penitus immortales, ut angeli, quorum neq; tota ipsa substantia commutatur, neque ullius, neq; etiam operatio. Sunt alij mortales omnino, ut communis fert opinio, brutorum scilicet animæ, quarum permutatur uis operatioq;, permutatur & tota substantia. Sint insuper oportet spiritus utrorumq; medij, ut unus sit absque intermissione totius naturæ contextus. Hi per totam substantiam permanebunt, per particulas aliquas mutabuntur. Tales erunt animæ nostræ præcipuè, quarum substātias cogit esse perpetuas communis illa cum cœlestibus contemplatio uoluntasq; & actio. Potentias uerò aliquas siue operationes quandoque cessaturas indicat nobis illa communis cum brutis mortalibus operatio, cultui mortalis corporis penitus mancipata, quippe cum naturales affectus in naturis proprijs fundentur, diuersiq; affectus in diuersis naturis, uideamus autem nostras animas affectum ad æterna habere affectum quoq; ad temporalia, meritò dicimus eas ex naturis duabus æterna uidelicet, & temporali compositas esse,

quemadmodum si uideremus corpus aliquod natura sua quasi æqualiter sursum deorsum'ue moueri, diceremus ipsum fermè æqualiter ex grauitate & leuitate componi. Tria uidimus corpora, tres quoque spiritus, tres nunc accipiamus species animalium. Animalia utrinque tam ex anima, quàm ex corpore sempiterna, ceu mũdi sphæras stellasque (ita ut Plato existimat) animatas, ut tam corpus earum, quàm anima sit procul à morte. Item animalia utrinque mortalia, ceu bruta. Interponamus homines ex anima immortales, mortales ex corpore. Multi uerò etiam multos dæmones heroesque similes interponunt, neque seruari aliter ordo naturæ potest, nisi cœlesti animę fermè penitus immutabili, corpus omnino incorruptibile tribuatur, atque bruti animæ penitus corruptibili, corpus omnino mortale, animæ autẽ hominis, & immortali simul, & quadam ex parte mutabili, corpus detur utrunque, æthereum unum secundum Platonem, elementale alterũ, ut hominis anima æthereo immortalique corpore, qua parte immortalis est, cœlitus induta descendat. In terris uerò, qua parte mutabilis est mutabili elementorũ corpore uestiatur. Ac meritò hominis animæ, licet immortali, corpus corruptibile congruit, propter eam sui partem, qua esse mutabilis demonstratur. Nihil igitur obstat quin possit animal unum in naturæ ordine reperiri ex anima immortale, ex corpore corruptibile. Idque manifestius homo sit, ut & superior ratio demonstrauit, & Anaxagoræ sententia comprobat, quatuor rerum gradus inducens, immortalem æternitatem, immortale tẽpus, mortalem æternitatem, mortale tempus. Primùm esse arbitror mentem, secundum cœlum, tertium rationalem animam, quartum irrationalem. Ideò de homine dixit diuinũ illud,

θνητὸς αἰῶνος μοῖρ' ἔχει θεοῦ τινος,

Id est, mortalis æternitas, Dei partem habet, hominem æternitatem quidem uocat, tum propter animæ substantiam, tum propter intelligentiam. Mortalem uerò tum propter mutabilem animæ partem uel actionem, tum propter corpus ex elementis compositũ. Neque absurdum esse Platonici putant, ut in anima actionis motio unà cum substantiæ immutabilitate concurrat, quandoquidem & in cœlo (quod animæ fert imaginem) hęc duo manifestè concurrunt, nihil enim inter corporea cœlo mutabilius, nihil contrà stabilius inuenitur. Talem quoque putant esse primam mundi materiam, quæ sic naturalibus subest formis quemadmodum mens nostra diuinis. Putant autem mutationem rebus ex ipsarum multiplicitate contingere, ita ut quæ essentiam habent multiplicẽ, motionem in essentia sortiantur, quæ uerò uirtutem actionemque solam, in ijs duntaxat mutationem aliquam sustinere. Sed ut capitulum concludamus, nihil prohibet quo minus animæ quãuis indissolubili corpus dissolubile congruat, præsertim cum etiam cœli corpus ex eo dissolubile nominent, quod partib. constet extensis, proptereaque seipsum continere non possit, sed uirtute animæ connectatur. Idem contigisset & nobis, si animæ nostræ similiter, atque cœlestes à diuina unitate non recessissent.

THEOLOGIAE PLATONICAE, DE IMMORTALITATE ANIMORUM, EODEM FICINO AUTHORE,

LIBER X.

Prima ratio. Sicut ultimum in ordine corporum est incorruptibile, sic & ultimum in ordine mentium. Cap. I.

QVoniam ordo corporum sub ordine intellectuum collocatur, pēdetētim inde, ideò corporum ordo non aliter ordinem sequitur intellectuũ, q; pedis uestigium ipsum pedem, & umbra corpus. Itaq; qualē uidemus ordinem in corporibus, talem penè debemus in mētibus cõiectari. Videmus in corporum ordine sublime corpus, uidelicet supremum cœlũ in natura sua cunctas uires formarum omnium efficiendarum continere, per quas utiq; uires tanquam actiuas & efficaces inferiora corpora ad uarias formas suscipiendas disponit. Quapropter uarijs naturæ suæ uiribus, & uarijs motionis suæ configurationibus corpora inferiora uariè mouet & format, ut meritò dici possit, sublime cœlum formas corporum reliquorum uel actu, uel actiua uirtute complecti. Corpora uerò sequētia affirmare possumus illi adeò subijci, ut ipsa quidem in potentia quadam susceptiua (ut dicitur) & passiua easdem habeant formas, atq; actu ab illo suscipiant. Verùm talis ordo seruatur, ut quo sublimius sub illo corpus est, eò magis actiuam potētiam habeat, minusq; passiuam. Quod enim primo est proximum, ab unico primo suscipit, atq; patitur, agit in multa. Quod sequenti ponitur gradu, patitur etiam magis, agit minus, quoniam à duobus iam, primo uidelicet & secundo, patitur, in sequentia quæ accepit effundit, quousq; ad infimam quandam materiã ueniatur, quæ cum à superioribus omnibus capiat, ipsa tribuit nulli. Itaq; in potētia passiua habet quidem formas omnes, quas per successionem à superioribus suscipit patiendo. In uirtute autem effectiua habet nullam. Idem in mentibus cogita, quarum principium Deus, omnes intelligibiles species uno & proprio habet actu, distribuit omnibus, capit à nullo. Sequentes illum mentes inde omnes accipiunt, & inuicem ita se habent, ut superior inferiori ideas illas lumenq; quasi distribuat. Ergo quò altior mens est, eò paucorib. subiecta, pluribus præsidet. A' paucioribus igitur patitur capiendo, agit in plures distribuendo. Infima deniq; mens talis debet esse, ut primo illarũ principio sit opposita, capiat ab omnibus, tribuat nulli. Secundum naturam suam ideas illas in potentia quidem habeat passiua, nullas actiua, postquam ideas non transfundit in aliquem ipsi subditũ intellectum. Quippe in primo potentia sola actiua est idearum, in sequentibus actiua per ordinem & passiua, in infima mente passiua. Ordinem igitur primi cœli obtinet Deus, uicem sequentium corporum mediæ tenent mentes, locum materiæ infimæ infimus intellectus, qui per naturam suam successione quadam omnes intelligibiles rationes accipiat actu, siue uideat, neq; omnes actu simul intueatur, quemadmodum corporum formas materia suscipit ab alia in aliam succedendo. Materia hæc quia ex nulla antecedente materia fit, unde creatore indiget infinito, idcircò à solo creatur siue manat Deo. Par est enim ut potentia simplex à simplici fiat actu, qui quoniam actionem suã ultra agentium reliquorum actiones protendit, solus facit materiam, quæ gradum tenet ultimum in natura. Si solus Deus creat materiam quæ est infimum corporalium, solus creat eam mentem quæ est infimũ intellectuum. Si materia opus est omnium diuinorum operũ à Deo remotissimum, intellectuale uerò genus est proximum, & illa fit seorsum à mente, multò magis potest mens seorsum fieri à materia. Si talem ordinem habet intellectus ultimus in rerũ intellectualiũ genere, qualē materia in genere naturaliũ, & materia à nulla re naturali potest fieri, sequitur ut postremus intellectus, à nulla specie intellectus, quæ in eo sit genere, possit fieri. Quòd si intellectus huiusmodi à nullo generis eiusdem intel-

lectu uel multo præstantiore dependet, multò minus putandus est à genere naturaliū, multò insuper minus à materia dependere. Hinc sequitur postremam mētem è materia non educi, sequitur etiam esse incorruptibilem. Nam cum mētium ordo sit ordine corporali præstantior, atq; ordo rerum corporalium tandem descendat in materiam sempiternam, siquidem materia illa nunquam corrumpitur, quis usq; adeò demens erit, ut cōcedat mentium ordinem, qui stabilior est diuiniorq; corporibus, in mentem postremò desinere corruptibilem? Sit ergo perpetuus oportet ultimus intellectus, qui ita comparatur ad intelligibiles formas, quemadmodum ad sensibiles prima materia. Materia uerò neq; per aliquam sensibilem formam corporali corruptione corrumpitur, per has enim formatur, neq; per aliquam intelligibilem speciē, ab his enim perficitur. Ergo mens ultima neq; per aliquam intelligibilem speciē, spiritali corruptione destruitur (his nāq; perficitur, neq; per aliquam sensibilem formā corporali perit corruptione. Præest enim mens, non subest corporalibus speciebus. Neq; transit in mentem corruptio corporalis, sicut non transit in materiam corruptio spiritalis. Imò uerò si non transit in mentem uiolentia spiritalis, multò minus propter corporum crassitudinem transibit in eam uiolentia corporalis. Imò etiam si corruptio corporalium subiectam illam materiam nō attingit, multò minus altiorem illis mentem coinquinabit. Esto perpetuus intellectus ultimus. Sed quis iste? Iste inquā est intellectus humanus. Quòd intellectus in nobis sit, quid dubitat? cum non possimus nisi per uim intellectus de intellectibus disputare. Et sicut oculus Solis lumē non capit, nisi per proprium quoddam sui lumen internum, ita anima nostra diuinos intellectus nec inuestigat nec intuetur, nisi per proprium intellectum. Sed qualis hic noster intellectus? Hoc ego non curo amplius, qualiscunq; enim sit sempiternus erit. Intellectus namq; superiores proculdubio perpetui sunt, si infimus est perpetuus. Ego uerò arbitror nostram mentem idcirco esse postremam, sicut & pluribus placuit antiquorum, quoniam non simul agit sua, sed uersat in se uicissim tanquam Proteus formas, atq; intelligit succedēdo, quemadmodum Luna quæ ultima stellarum est, uicissim mutat lumen, cæteris non mutantibus. Sit ergo nostra mens ultima. Sit etiā sempiterna. Quia sempiterna est, semper inhiat sempiternis, & illa quotiens à corpore non turbatur, attingit illico, solisq; gaudet ut suis atq; domesticis. Motus autem cuiusq; rei ille est naturalis, qui fit statim impedimento subtracto. Fit autem simillimum terminum, quia uerò est ultima, amat corporum naturam ad quam quasi propinquam accedit, uiuificat & gubernat.

Obiectio Epicuri & responsio de rerum serie. Cap. II.

Temere hic rursus Epicurus exclamat, portentum esse hoc, ut diuina mortalib. hæreant, utpote qui non uideat absq; diuinorum stabiliumq; cōsortio nō posse constare mortalia. Latuisse illum puto oportere rerum seriem ita in suis partibus digeri, ut cum multi uarijq; sint rerū ordines in natura, semper superioris cuiusq; ordinis infimæ partes supremis partib. ordinis inferioris proximè subsequentis quodammodo copulentur. Hoc nos docet ætheris cum elemētorum natura cognatio. Siquidem Luna pars ætheris infima proxima elementis, elemētale nōnihil habere uidetur, tū crebra illa mutatione figuræ, tū ipsa lucidi fuscíq; corporis sui uarietate. Rursus ignis altissimum elementum cœlum proximum imitatur, quoniam cœli instar mouetur & fulget. Idem ostendit & ipsa inter se naturalis elementorum quatuor dispositio, ubi pars infima ignis tumidior est, & quasi tepescit ut aër. Suprema regio aëris tenuatur & quasi feruet ut ignis. Ibi ignis aëreus est, igneus aër, atq; ita in unam compagem copulantur. Idem infima plaga aëris & aquæ suprema faciunt, ubi aër obnubilatus liquescit ut aqua, aqua item extenuata uaporibus exhalat ut aër. Terra rursus altior, pinguis & lubrica fit instar aquæ. Aquæ imum turgescit in terram, & sæpe glaciatur, ut terra. Vltra elementa uapores ipsi crassi, fumiq;, corpora iam composita sunt, sed proxima elementis. Postea paulò solidius glutinantur, fiuntq; lapides aliqui spongiosi & rari, propinqui uaporibus, postmodum lapides reperiuntur duri fermè speciosiq; sicut metalla. Ex metallis ferrum plumbum'que sunt propinqua lapidibus, argentum & aurum propinquiora

pinquiora ſunt plantis, quoniam horum nitor & ſplendor flores referunt candidos & purpureos. In plantis tuber excedit metalla, quia manifeſtius nutritur & augetur, paulum tamen, quia non habet uarium partium ordinem. Nobiliſſimæ arbores propinquę ſunt brutis, radices oris loco habent, ramos ut crura, brachia, & ſimilia. Sexum habent utrumq; nonnullæ arbores, maſculinum & fœmininum, unde propè ſitæ uberius pullulant. In brutis oſtrea uno tantum ſuperant plantas, quod ſenſum habent tactus, ſed fixa terræ penè nutriuntur ut arbores. Multæ quoq; beſtiolæ ſine coitu ſponte naſcũtur, ut herbæ. Sunt & ſimiæ, canes, equi, & elephantes, & aliæ beſtiæ hominibus in quibuſdam figuris geſtibus, artificijsq; perſimiles. Sunt ſtolidi homines & ignaui (ut apparet) his quoq; quàm proximi, ſunt heroici homines aliorum duces, ſupernis numinibus cognatiſſimi. Eſſe rurſus oportet ſpiritus hominibus familiaritate coniunctos, quorum inſtructione magicæ artis, Plato uult reperta fuiſſe miracula, quemadmodum & inſtructione hominum beſtię nonnullæ nobis propinquiores, mira ſæpe ſupra ſuam ſpeciem operantur. Atq; hos dæmones heroesúe ita eſſe nobis affectu proximos, ſicut natura atq; ſitu, adeò ut quibuſdam perturbationibus afficiantur humanis, atq; alij alijs faueãt perſonis & locis, alij inſuper alijs aduerſentur. Siquidem Aegyptij, quos ſequuntur Origines & Numenius & Porphyrius, multos autem eſſe dæmones, qui ad ſuperiora animos erigunt, multos etiam qui ad inferiora detorquent, peſſimos autem in occidente dæmones eſſe, in ſeptentrionali etiam plaga malos, bonos in meridionali, optimos orientalem colere regionem. Dæmonibus autem apud illos inferioribus ſuperiores præſunt, his quoq; alij, quos angelos nominant. Item angelis archãgelos, archangelis principatus Platonici præferunt, principatibus autem intellectus quoſdam qui dij iam participatione quadam denominentur ſummo ſemper Deo pleni, diuinoq; nectare ebrij. Si in omnibus rerum generibus confitemur infima quæq; antecedentis ordinis cum ſupremis ordinis ſuccedentis eſſe coniuncta, & inuicem quoquo modo confundi, cur nõ fateamur infimum intellectum cum ſuprema animarum ſenſitiuarum ita eſſe coniunctum, ut cum hæc, quãuis mortalis, imaginem aliquam habeat intellectus, quod eſt in beſtijs ſagaciſſimis manifeſtũ, intellectus quoq; poſtremus licet diuinus ſit, ſenſitiuam tamen quandam habeat brutamq; naturam, per quam conuenienter ad corpora terrena declinet. Præſertim cum deceat non humanam modo mentem, ſed alias quoq; omnes quæcunq; impurè quodammodo ſunt, cum purioribus corporibus conſpirare. Impuræ uerò mentes animæ omnes rationales ſunt, quę licet purę animæ ſint, ideò tamen ſunt mentes impuræ, quia mentes ſunt animales. Mentes inquam ita mouendis corporibus deditæ, ut ueſtigia ſua uitalia animaliaq; corporibus imprimant. Puræ uerò mentes ſunt, quæ mẽtes ſunt ſolũ, neq; animalia ex ſe fundunt ſimulachra regendis immerſa corporib. Pura uerò corpora ſunt apud Platonem duodecim ipſę mũdi ſphæræ, cœli octo & elementa ſub cœlo quatuor. Quinetiã partes quædã in ijs ſphęris ſingulis precioſiſſimę. Animę itaq; rationales ſphæris omnibus inſunt, gradatim pro ſua dignitate diſpoſitæ. Sed ipſam unam unius machinæ animam Iouem nũcupat Plato, animas autem duodecim ſphærarum duodecim uocat deos Iouis pediſſequos. Sphærarum partib. purioribus ſimiliter attribuit animas mentis participes, ſtellis ſcilicet & planetis, quos etiã uocat deos. Ignis partib. dæmones, heroesq; igneos. Aëris clari aëreos. Aëris caliginoſi aquaticos dæmones, atq; heroes. Purioribus poſtremò terræ partibus mentes copulat, quæ humi habitantes homines appellantur. Interdum etiam dæmones heroesq; in terra ponuntur. Neq; ſub Luna tantum, ſed etiam in cœlis ultra ſtellas dæmonum heroumq; turbas quamplurimas collocat. Sed in omnibus ſphæris ultra dæmones heroesq; principes animas ponit particulares, ſiue dæmonicas heroicasq;, ſiue humanas, quæ non ſemper æterna ſequantur, ut principes illi, ſed æterna temporaliaq; uiciſſim, & corpora uitamq; mutent, tum aſcendendo in melius, tum in deterius deſcendendo. Proinde quot ſtellæ ſunt, totidem ſubeſſe dæmonum heroum animarumq; turbas. Sub Saturno Saturnias, ſub Ioue Iouias, Martias uerò ſub Marte, ſimiliterq; deinceps. Mitto quod omnia putat in omnibus eſſe, ſed in terra modo terreno, in aqua aquatico, ſimiliterq; in aëre atq; igne. In cœlo quoq; pro cœleſti natura. Omnia in Luna pro natura lunari, in ſphærisq; alijs eodem pacto, adeò ut ſphæra quælibet ſuo modo & propria qua

litate totus sit mundus. Sed ut iam propositum concludamus. Sic erunt aliqui spiritus extra corpus atque perpetui, item aliqui ijs oppositi in corpore, atque mortales. Sint ergo oportet medij, qui uel extra corpus sint, & mortales, quod fieri nequit, uel in corpore quidem, sed immortales. Primi illi sunt supernæ mentes, quos uocant purissimos angelos, qui & gradibus inter se quamplurimis distinguuntur. Illis oppositæ sunt animæ bestiarum. Medium obtinebunt rationales animæ, quæ sunt quasi angeli quidam inferiores. Neque absurdum est esse spiritum in corpore aliquo immortalem, cum etiam reperiatur corpus aliquod immortale, quod est cœlum, & tota ipsa quælibet uniuersi sphæra. Imo decet omnibus præcipuis mundi corporibus spiritus adesse perpetuos, quasi formas. Siquidem omnibus (ut plerique putant) perpetua inest materia. Oportet autem à formis quibusdam ubique materiam superari. Conducit ad idem Aegyptiorum opinio illa à Platonicis quidem omnibus, præsertim à Proculo confirmata, uidelicet ad consonantiam mundi præfectam esse oportere, non solùm animalia quædam rationalia, immortaliaque, atque contra animalia irrationalia & mortalia simul, uerum etiam multa inter hæc media rationalia quidem, sed mortalia, non in terra solum, sed etiam in cæteris elementis. Non tantum igitur homines in corpore mortali habere animos sempiternos, uerùm etiam multos dæmones partim propinquos nobis, partim longè sublimiores, quorum corpora gignantur atque intereant, quamuis diutius quam nostra gradatim diutiusque uiuant. Non enim decere putant, ut à cœlestibus animalibus, rationalibus, sempiternis, felicissimis, ad animalia terrena rationalia quidem, sed infelicissima, uitaque breuissima, subitò descendatur, imò per gradus quosdam animalium rationalium, quæ feliciora quidem sint, & diuturniora quàm homines, non tamen sempiterna, corpore uel animo beatissima. Idem quoque Plutarchus, & familiares eius Demetrius Philosophus, Aemilianusque rhetor affirmat. Testantur enim ex multis prodigijs, quæ suis temporibus contigerunt, Pana magnum dæmonem, aliosque multos dæmones eiulasse primum, deinde etiam obijsse. Itaque sempiternæ mentis cum corpore humano quamuis caduco consortium haud ita absurdum est, ut Epicurus Lucretiusque existimant, præsertim cum nostra mens ita sit ultima mentium, sicut stellarum est ultima Luna, atque ut Luna ad Solem, sic nostra mens referatur ad Deum. Luna circa Solem ita reuoluitur, ut aliàs luceat, aliter & uariè figuretur, nunquam tota luminis recipiendi facultate priuetur. Habet insuper nitidum in se quiddam, habet & fuscum. Habet denique opacum quiddam, quod impedit ne tota refulgeat. Mens humana similiter diuini Solis radio fulget quidem semper, sed aliàs aliter, mutatque figuram, nunquam tota resplendet. Neque quod in ea splendet, splendet æqualiter. Præter diuinam eius rationalemque uirtutem subest pars quædam opaca, & uacua ratione, quæ tanquam lunaris illa opacitas ad elementa, sic ipsa ad materiam corpusque declinans, relinquitur luminis expers.

Ergo naturali rerum ordini consentaneum esse uidetur, mentem ultimam, quamuis sempiterna sit, cum corpore quodam licet caduco posse coniungi. Mitto quòd Xenocrates & Speusippus, Iamblichus & Plutarchus putant ab ipsa sempiternitate uim procedere sempiternam, non solum usque ad mentes ultimas quæ reflectuntur in ipsam, sed etiam usque ad animas bestiarum. Numenius insuper ad plantas usque producit. Plotinus denique etiam ad naturam. Nos autem Porphyrium Proculumque sequamur, eatenus putantes uitam cognitionemque procedere sempiternam, quatenus propria in eandem conuersio reqeritur. Illa enim quandam in se æternitatis retinent rationem, quæ in ipsam ipsius tum ratione tum gratia, nec solum motu alieno atque communi, sed etiam suo & proprio reflectuntur. Sed nunquid humanum corpus ea est dignitate donatum, ut mentem perpetuam excipere hospitem mereatur? Proculdubio, neque turbari ex hoc debemus quod natura uarijs propugnaculis instruxit corpora bestiarum, & adiumenta suppeditauit ad uictum, nobis nihil tribuit tale. Non enim uoluit delicatam æqualitatem nostri corporis deformare, neque potuit infinitis actionibus hominis, quę infinitam sequuntur cogitationem, innumerabilia uel propugnacula, uel instrumenta suppeditare, sed, ut inquit Aristoteles, dum mentem manum'que dedit, artes omnes atque omnia instrumenta concessit. Bestias autem facilè finitis munimentis instruxit, qui-

instruxit, quibus determinatas actiones phātasiæ ad certum quiddā natura directę exequeretur. Arbitramur uerò corpora nostra esse idonea mentis hospitia, tum propter figuram erectam, non humi, sed supernè spectantem, & cœlum quasi patriam suam proprius agnoscentem, tum propter membrorum uariorum decorem omnino mirabilem. tum quia ignis & aër elementa purissima in nobis ualent, quàm plurimum, quod etiam indicat agilitas corporis, procerus habitus, & erectus aspectus. Maximè uerò propter complexionem temperatissimam, quæ significatur ex delicata, leni, firma & nitida carnis mollitie, quæ non fit nisi exactissima elemētorum temperatione. Aquila uisu hominem superat, multę aues auditu, canis olfactu, nullum uerò animalium gustu uel tactu. Quod planè perspicitur ex eo, quod homines in epulis, poculis & uenereis immoderatius profunduntur quàm bruta, licet ratione nonnunquam cohibeantur. Par est enim ut auidius, quàm bestiæ eas uoluptates adsciscant, quas sentiunt & acutius. Tres illi sensus superiores tunc expetissimi sunt, quando siccum est cerebrum. Quam siccitatem non tradidit Deus homini, cuius cerebrum quiescit nūquam, ne fortè si esset natura siccum, etiam continua agitatione arescens, citius quàm decet exiccaretur. Gustus nihil aliud est quam tactus aquis linguæ. Tactus cum uniuersalis sit sensus, tum omnis animalis, tum corporis uniuersi, ubi acutissimus est, declarat optimam inesse corporis complexionem, ob id potissimum, quòd cum fiat in neruis, qui quando aridiores sunt, sentiunt malè, ubi acutus est tactus, significatur inesse mollitiem, quæ temperet neruorum ariditatem. Præterea sensuum instrumenta nunquam actu eas qualitates habere debent, quas sensus est percepturus. Pupilla enim coloribus, auditus sonis, olfactus odoribus, caret lingua saporibus. Cum uerò tactus uersetur circa quatuor qualitates, & elementorum, oportet ut uel careat illis omnino, quod fieri nequit in composito corpore; uel ab earum excessu procul absit, ita ut in eius instrumento nulla uideatur qualitas dominari, sed quasi quædam expulsis qualitatibus harmonia. Opus fuit tamen multum terræ & aquæ secundùm molem nobis inesse, ut uim ignis aërisq; longe uehementiorem aqua & terra molis abundantia temperaret. Datum quoq; nobis est maius cerebrum, & cor calidius quàm cæteris animantibus. Illud quidem, ut per uaria instrumenta speculationi suppeditet, hoc autem ut & multi, & clari spiritus adsit cerebro. Suspensum etiam caput est, ne grauium humorum sordes descendant ad cerebrum, & inquinent spirituum puritatem. Vehemens quoq; tum cerebri frigiditas humiditasq;, tum cordis caliditas atq; siccitas, tàm se inuicem, quàm membra omnia temperant. Ideò in homine uidetur esse complexio omnium temperatissima. Quæ si terrea esset, ut bestiarum ferè omnium, cornibus, dentibus, unguibus, rostrisq; durioribus, aspera & hirsuta pelle, squamis essemus obducti. Nunc uerò contra, ita affectum est corpus humanum, ut neq; caloris & siccitatis excessu sit asperum, neq; frigore nimio rigidum aut pigrum, neq; humore superfluo fluxum & lubricum, sed delicatum pariter atq; solidum. Quod etiam intelligitur ex alimentis quibus assiduè uescimur, aëreis, dulcibus, attritis, tenuatis, liquefactis, concoctis, temperatissimis: Bestiæ uerò contrarijs. Qualis autem complexio est, talia alimenta cupit, & qualibus utitur alimentis, talis euadit. Concludamus igitur hominem ad contemplandum esse natum, ut Anaxagoras inquit, postquam ita in eo tam cerebrum, quàm reliquum corpus constitutum est, ut continuo contemplationis officio seruiat, quod & cerebri requirit mollitiem, & complexionem corporis temperatam, illam ne speculando nimium exiccetur, hanc ne humorum tumultu à contemplando detorqueatur. Cùm uerò tanta sit & tam sublimis nostri corporis moderatio, ut cœli temperantiā imitetur, nihil mirum est si cœlestis animus hanc ad tempus ædē habitat cœlo simillimā. Neq; tamē carni infunditur primum, sed medijs ducitur competentibus, ut Magi Persarū docent. Primo quidē in ipso descensu cœlesti aëreoq; inuoluitur corpore, deinde spiritu ex corde genito, qui in nobis cœli instar temperatissimus est, & lucidissimus. His medijs corpore clauditur crassiore. Atq; ijs omnibus æquè fit proximus, licet per aliud in aliud se transfuderit, sicut calor ignis aëri & aquæ hæret proximè quamuis per aërē trahatur ad aquam. Ac meritò immortalis anima per immortale corpus illud æthereū mortalibus corporibus iungitur. Perpetuū quidē illud colit semper,

Hæc ad breue tempus mortalia, ut merito appellari animus debeat Deus quidam, siue stella circumfusa nube, siue dæmon, nõ incola terræ, sed hospes. Hospes nosce teipsum, scito te esse cœlestis patriæ ciuem, ciuem natum ad cœlestia contemplanda. Memento si finis tuus est contemplatio, uitam tuam augeri ac perfici contemplando. Cùm uerò ex hoc ipso uita corporis quodammodo remittatur, sequi ut in ipso uitæ corporeæ detrimento atque interitu, non decrescat tua uita, sed crescat.

Secunda ratio. Sicut in rebus naturalibus fit resolutio ad primam materiam immortalem sic ad formam ultimam immortalem.

Cap. III.

ORdo naturalium corporum ita est institutus, ut in primam descendat materiam & in ultimam ascendat formam. Et quo magis materia quæuis ad materiã primam accedit, eo potior materia sit, id est, uerior puriorque materia. Quo magis aliqua forma ad ultimã formã, eò fit forma perfectior. Materia enim prima materiarum materia est. Forma ultima est forma formarum. Accipe hoc exemplo quod uolumus: Corpus animalis in membra quasi materiam suã diuidimus, membrũ quodlibet in humores quatuor, qui sunt quædam membri materia. Similiter humorẽ quemlibet in quatuor elementa. Elemeetum uerò in materiam simplicem, ad quam deuenire tandem oportet, ne descendamus in infinitum, ne'ue cõpellamur econuerso ascendere sine fine. Nusquam enim erit actus mixtus, si nusquam mixta potentia fuerit, nusquam rursus actus purus inuenietur, si nusquam potentia pura ualeat reperiri. Et cum actio ab actu puro exordium habeat, passio à pura potentia, actiones passionesque nusquam erunt. Sit ergo oportet materia simplex. Hæc utique materia simplex quæ subiecta est elemẽti formæ, prima materia nominatur. Quoniam ipsæ naturæ artifex in corporibus fabricandis principio hanc materiam accipit nudam, mox elementorum uestit qualitatibus atque formis, tum elementa in speciem producit humorum, deinde humores in formas membrorum digerit, membris addit speciem nutriendi, huic sentiendi formam, huic tandem intelligendi. Intellectiua uerò natura est duplex. Vna quæ adeò est à corporibus aliena, ut nullam illis uitam præstet, hæc ideò materiæ uel corporis forma non dicitur, & ordo ille corporum in hanc mentis naturam ceu propriam formam non desinit. Hunc gradum apud Platonem sublimes obtinent angeli. Sed est altera natura mentis, quę corpori iuncta, quodam quasi fœdere cum ipso conspirat, in quam uelut ultimam materiæ formam ascendit progressio corporum. Progressionis huius duo sunt termini, materia infimus, mens ista supremus. Si longissimè inter se distant, conditiones inter se oppositas habent. Ergo sicut materia prima, mera materia est, natura sua expers omnino formæ, omnibus subiecta formis atque materijs, ita ultima illa forma, scilicet mens, mera forma est, scilicet expers omnino materiæ, formis omnib. earumque materijs præsidens. Item sicut materia prima à primo esse distat longissimè, atque est proxima nihilo, unde inter esse & nihil ponitur à Platone, ita ultima forma longissimè distat à nihilo, atque est primo esse quàm proxima. Hinc tria sequuntur. Primum, quod ultima forma nulla ex parte pullulat à materia, secundùm quod à solo fit Deo, tertium, quod permanere poterit immortalis. Primum horum cõcluditur ex prima comparatione quam induximus, secundum ex secunda, tertium ex prima sequitur & secunda. Ex prima sic: Si est expers omnino materiæ corporalis, quæ perniciosæ mutationis initium est, procul est à pernicie. Ac si mirabilem rerum caput est, neque mirabilibus rebus succumbit, neque mutationem suscipit aliquam nisi uitalem. Ex secunda uerò sic: Si terminus nihilo proximus non tendit in nihilum, quid mirum terminum à nihilo remotissimum, & primo esse proximum, neque ab esse extrudi unquam, neque trudi in nihilum? Rursus perfectior est formæ quam materiæ natura, cum materia à formæ perficiatur atque ornetur. Ergo quemadmodum de materia in materiam descendentes gradatim, ad materiam primam corporum deuenimus sempiternam, ita etiam de forma ascendentes in formam, paulatim in ultimam corporum formam sempiternam prouehimur, ne ascensus sit imperfectior quàm descẽsus, ac supremus terminus imperfectior sit quam infimus. Decet eam

intelle-

intellectualem formam ad quam tãquam finem totus uniuersæ naturę tendit conatus, usq; adeò absolutam consummatamq; esse, ut sit procul à morte. Medias uerò formas immortales esse nõ est necessarium, eas enim paruifacere natura uidetur, cum illas non tam propter ipsas, quàm propter ultimam eligat. In quo sanè uidentur præparationes quædam materiæ ad formam ultimam capiendam potius quàm formæ principales existere. Per illas quasi uias transit ipse motus impetusq; naturę, in illa sistit natura motum. Meritò igitur illæ ab esse in nõ esse transibunt, illa quiescet in esse, ut naturæ finis maneat sine fine. Dicimus autem totum uniuersæ naturæ conatum ad id potissimum dirigi, ut animal intellectuale sit ex eo quòd intellectus adsit corpori, ut autem intellectus ipse in se sit, actionem duntaxat diuinam posse conferre. Et cum ab ipsa duntaxat æternitate dependeat, æternum fore. De intellectuali autem animali quidnam dicemus? Magi non dubitant id quoq; in sua temperantia permansurum fuisse, ut Plato in Charmide scribit, si modo animus in sua id est, diuina temperantia permansisset. Ab ipso enim omnem tum consonantiam, tum dissonantiã corporis proficisci. Idem prorsus lex Mosaica Christianaq; docet. Verùm quòd uniuersus ordo ob inordinatum animi motum olim amisit, ipso tandem ordine præualente rursus in ordinem esse redigendum, non Moses solum, sed Zoroaster, Mercurius, Plato consentiunt. Sed de his alias. Nunc iã quod erat propositum concludamus. Sint igitur termini corporalis ordinis utriq; perpetui, & infimus, & supremus. Supremum uerò terminum, ultimamq; formam esse rationalem animam prisci Theologi putauerunt, quibus cum Aristoteles consentit in libro de diuinis duodecimo, ubi de causis efficientibus & formalibus disputans inquit: causas quidem mouentes materiam præcedere, formas minimè. Si autem post materiam forma aliqua maneat, esse perscrutandum. Nam in quibusdam nihil prohibere, ut si est anima tale, non omnis, sed intellectus. Idem in libro de naturalibus secundo inquit: Philosophi naturalis inuestigationem usq; ad illam formam protendi, quæ separata quidem sit simul & in materia, quàm esse hominis animam ipse tibi significat, & ita Peripatetici omnes exponunt. Nos autem putamus tum priscos Theologos, tum Aristotelem tali quadam ratione in hanc sententiam concurrisse. Quòd sicut complexio temperata est finis ad quem diriguntur omnes motiones complexionesq; naturales, ita rationalis anima, cui subest temperata complexio, finis est formarum omnium naturalium. Rursus illa est ultimæ formæ conditio, ut neq; omnino sit absoluta, neq; omnino immersa corporibus. Si omnino esset libera, neq; quicquam per corpus operaretur, corporis forma non esset. Si obrueretur omnino, neq; ageret aliquid absq; corpore, non esset ultima forma. Esset enim hac ulterior illa quæcunq; talis esse reperiretur, ut partim quidem iungeretur corpori, partim non iungeretur. Qualem profectò esse aliquam oportet, ut inter substãtiam illam angelicam à corpore omnino seiunctam, perq; illud nihil agentem, atq; formam aliam omnino coniunctam corpori, perq; corpus agentem omnia, qualis est anima bestiarum, forma quædam sit media, partim iuncta corpori, partim etiam separata, ut aliquid per corpus efficiat, aliquid per seipsam. Talis est autem rationalis anima omnis, qã & regit corpus, & speculatur. Humana quoq; talis est proculdubio, quæ nutriẽdi & sentiendi opera per corporis exequitur instrumenta, intelligendi autem & eligendi actum perficit per seipsam. Sic angelus tam per substantiam, quàm per operationem est à materia separatus, & in æternitate totus quia totus in statu. Brutorũ animæ per utrunq; coniunctæ, & totæ in tempore, quia per utrunq; mutantur. Rationales animæ quia partim coniunctæ esse debent, partim etiam separatæ, neq; esse possent per aliquid separatæ, si coniunctæ per substantiam essent, necessariò sunt per substantiam separatæ, siue separabiles, quia scilicet nullam habent originem à materia uel ab agentibus instrumentisq; corporeis. Sunt autem coniunctæ per operationes, non quidem per omnes operationes, sed infimas, & id quidem non uiolentia, sed amore. Vnde secundum Chaldæos in confinio sunt æternitatis & temporis. Per substantiam quidem in æternitate sunt, per operationes in tempore. Siquidem illa manet, istæ mutantur. Decet enim inter quod omnino est æternum, atq; id quod penitus temporale, esse aliquid partim æternum, partim etiam temporale. Et inter id quod semper est, atq; id quod fit aliquãdo, esse aliquid quod fiat semper. Tale quidem est cœlum, & permanens substantia semper, & mobile.

Rursus talis ipsa mundi materia, atque ipsa etiam (ut ita dixerim) corporeitas. Praeterea ferme talis est anima, quae fluit semper effectu & actu, quamvis substantia maneat. Unde declinat ad corpora quae fluunt insuper per substantiam. Talis profectò anima ideò forma est corporis ultima, quia format quidem regitque corpus. Verùm ita penè excedit naturam corporis, ut in ipso sit limine, ac paulum quid praetergressa, limites corporis sit penitus relictura. Nempe multò magis separata est, quàm coniuncta. Communicat nanque sub partem sui, sive potẽtiam inferiorem quàm habet cum brutis plãtisue communem. Partem uerò praecipuam, diuinis persimilem, in qua tota consistit rationalis animae ratio, semotam habet à corpore in essentia, qui etiam in actione. Et quotiens operatur per intellectum, primo naturalique instinctu ad separatas rationes sese confert, quod quidem omnes Peripatetici consitentur. Ad singulas uerò coniunctasque formas non primò aut recto, sed secundo & obliquo quodam actu se torquet, quatenus ad simulachra unde species intelligibiles procreauit, se reflectit. Quis ergo non uiderit uim rationalem magis separatam esse, quàm coniunctam? Siquidem ad separata rectè & primò, ad coniuncta obliquè actu sequenti se uertit. Quae tunc maximè quod uult assequitur, quãdo longissimè discedit à corpore. Contrà, quando per sensus descendit ad corpora, tũc fallitur, & innumeris passionibus perturbatur. Nõ potest autem rerum mortalium esse similis, si illarum praesentia fallitur & turbatur. Imò uerò similis est diuinarum ut in Phaedone docet Plato, quia quo illis haeret propinquius, eò clarescit magis, gaudet. Quiescit aũt in loco sibi naturali res quaelibet, angitur in alieno. Unde apud Platonicos apparet non esse in corporibus mortalibus, quatenus mortalia sunt, naturale intelligentiae sedem. Ergo paululum quid abest ut rationalis anima sit prorsus à corpore separata. Est igitur forma ultima, cum super eam non sit forma alia corporis, infra uerò sint multae ita disposita, ut gradatim huic animae propinquantes quasi super materiam eleuentur.

Obiectio Epicurei & responsio, de formis Deo simillimis. Cap. IIII.

SOmniare nos Epicurus inquit, quando formas excedere ullo modo materiam qua sustinentur, asserimus. Absorberi eas usque adeò à materia putat, ut impossibile sit aliquam licet excellentissimam formam aliquid ultra materiam operari. Nos autem omnia naturae opera (sicut Plato in Philebo scribit, Aristoteles que confirmat) à diuina quadam perfici arbitramur intelligentia, quae quidem coelos uelut instrumẽta sua reuoluens, & citans, ut Plato inquit, coelestem currum, inde inferiorem hanc elementorum format materiam. Atque ut in arte operis forma triplicem habet gradum. Est enim primum in artificis animo, secundo in instrumentis ab eo agitatis, tertio in materia inde formata, ita formae rerum quas Deus per coeli motus uel traducentes, uel praeparantes hic generat aut creat, primum in ipso sunt Deo, deinde in coelis tanquã riuulis aut sedibus, postremò in hac inferiori materia. Oportet autem materiam hanc, quãdoquidem à diuina intelligentia sic agitatur, suscipere ac prae se ferre exactissimam aliquam diuinae intelligentiae formam. Quod etiam in natura & artibus fieri cernimus. Vitalis siquidem natura animae per calorem naturalem tanquam aliquod instrumentum materiam agitat alimenti à nobis sumpti, redditque uitalem. Vita haec alimento tributa, non caloris illius imitatur formam, sed animae. Calor enim ex se uitam non generat. Pictor etiam per instrumentum suum penicillum formam aliquam signat in pariete non penicilli similem, sed animi sui potius, qui eam in se prius conceperat, & postea parit. Igitur tam secundùm naturam, quàm secundùm artem operis forma formam refert agentis. At enim in hoc gradum triplicem reperimus. Aliam formam uidemus propinquiorem materiae quàm agenti, aliam agenti propinquiorem, quàm materiae, mediam uerò nonnullam. Accipe primum exemplum aliquod in natura. Anima quippe per instrumentum illud suum calorem scilicet naturalem, cibo digesto triplicem tribuit formam. Nam crassioribus cibi partibus formam tribuit ossium, ossa namque ex illis generat atque nutrit. Tenuissimis uerò partibus ut plurimum spiritus ipsius adhibet formam, quia ex illis spiritum creat. Medijs denique formam praestat carnis atque neruorum.

Haec

Hæc omnia exequitur naturalis ille calos, non sua uirtute, sed animæ. Ipse enim urit tantū natura sua atq; dissoluit, sed ad huiusmodi opera per uirtutē animę tēperatur. Forma ossiū remotissima est ab anima, & materiæ proxima. Nullus enim fit sensus in ossib. Forma carnis atq; neruorū propinquior est animæ quam ossium. Sensus enim per hęc fiūt. Sensus, inquam, hi quinq;, qui nondū tamen longissimè discedūt à corpore, cū nihil unquam nisi præsentib. externis corporibus agant. Forma deniq; spirituum est animę proxima, quippe cum hi imaginationi & phantasiæ excellentioribus animæ uiribus modo quodam subseruiant. Exemplū habes in natura. Accipe insuper exemplū in artibus. Instrumenta profectò quibus utuntur artifices, suam quandam duntaxat habent naturam atq; figuram, non tamen habent ipsam artificis intelligentiæ pulchritudinem. Verùm per hæc artificis animus tria quædam exequitur, nonnulla sibi quàm proxima, remotissima alia media. Omnia sanè artificis opera quæ ad aspectum pertinent, aut auditum, totum penè artificis declarant ingenium. Quæ ad sensus tres reliquos, minimè. Nam in odoribus saporibusq; conficiendis, aut stratis lauacrisq; temperandis, paulum aut uix artificis apparet intentio. In picturis autem ædificijsq; consilium & prudentia fulget artificis. Dispositio præterea & quasi figura quædam animi ipsius inspicitur. Ita enim seipsum animus in operibus istis exprimit & figurat, ut uultus hominis intuentis in speculum, seipsum figurat in speculo. Maximè uerò in sermonibus, cantibus, atq; sonis artificiosus animus se depromit in lucem. In his enim tota mentis dispositio & uolūtas planissimè designatur, & qualis est affectus artificis, talem nobis affectū opera eius solent excitare, flebilis uox flere, furiosa furere, lasciua lasciuire sæpe compellit. Hæc igitur opera cum ad uisum tum ad auditum spectantia, arificis menti sunt proxima, illa uerò quæ ad tres reliquos pertinent sensus, ut diximus, remotissima. Mediæ autem illę operationes sunt, quæ ad corporis exercitationes, ludicras aut bellicas pertinent. Vndenam ars & natura ita ad dispositionem suorum operum temperantur, nisi à Deo naturæ artiumq; institutore? Deus itaq; opera sua in corporibus similiter temperat, ita ut etiam ipse in materia sibi subiecta triplicem formarum generet gradū, uidelicet sibi proximas formas, remotissimas, atq; medias. Et quoniam quicquid mouet materiam, non alia ratione mouet, quàm ut eam extollat ad sui uultus imaginem, nec falli Dei sententia potest, necesse est alicubi in materia diutius agitata faciem artificis Dei expressius relucere, ac fermè tantò expressius, quàm in alijs materijs, aliorum mouentiū facies, quantò in mouendo atq; trahendo Deus est potentior alijs. Ideò Dei uultum tam similē deniq; in materia effulgere oportet, ut nequeat similior emicare. Quamdiu resultat mortalis, consummatim non implet imaginem. Sanè similior foret, si semper esset similis, id est, si surgeret immortalis. Fit ergo aliqua forma in materia immortalis. Si qua talis erit, illa erit quæ est ultima, quæ sicut remotissima est à materia ex eo quòd ultima est, ita est proxima Deo, ideoq; simillima. Talem esse rationalem animam non est dubium. Sed planius rem ipsam aperiamus.

Responsio planior de formarum gradibus. Cap. V.

PRincipio Deus materiā primam certo modo ad rerum naturalium species producendas afficit per qualitates primas, atq; disponit, per raritatem, dēsitatem, leuitatem, grauitatem, caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem. Quæ quidē uocantur qualitates præparationesq; materiæ potius, quàm formæ principales & species, propterea quod harum quælibet pluribus competit speciebus, & sępe intenduntur & remittuntur. Rerum tamen species (ut placet Physicis) non ita mutātur. Sæpe accedunt atq; recedunt, dū species permanēt. Quis neget multis arborū & animalium speciebus communem esse caliditatem & frigiditatem, atq; has qualitates in animantibus secundùm magis minusùe uariari, dum eadem permanet species animantis? Sunt igitur materiæ quā simillimæ, cum instar materiæ pluribus speciebus subijciātur, neq; ipsæ sua duntaxat præsentia species rerum inter se distinguant. Affectiones igitur præparationesq; materię ad suscipiendas species nuncupentur. Ergo materia per extensionem quātitatis sibi familiarem, & ad multa communē, qualitatibus huiusmodi

pandit sinum. Per has uerò ad suscipiendas species præparata, statim à mente diuina mundi totius opifice formas speciesq́ accipit elementorum. Speciem ignis, quando parata fuerit per caliditatem, siccitatem, raritatem, & leuitatem. Speciem terræ, quãdo per frigiditatem, siccitatem, spissitudinem, grauitatem & reliquas sua singulas ratione. Hæ formæ elementorum eo suas illas præparationes superant, quòd illarũ sunt fines, quòd 'ue proprias distinguunt species, & permanent quodammodo firmiores. Citius enim aquæ frigiditas permutari uidetur, quàm species aquæ, similiterq́ in alijs. Sunt tamen materiæ prorsus immersæ, quia non resoluuntur in species alias formas úe principales, sed mox per qualitates affecta materia inducuntur deformi materiæ gremio proximæ. Vnde propter naturam passiuam materiæ uix unius sunt participes actionis. Quid agit aliud ignis nisi quod urit? Neq; aliquid operantur, nisi quatenus præparationes illæ materiæ adiuuant, quia nihil agunt ultra quàm possit calor, frigus, siccum, & reliqua. Vnicum præterea motum habent, & unum situm. Est tamen ordo aliquis inter formas elementorum. Nam forma ignis quia à materia liberior est, quàm aliæ propter mirabilem raritatem, efficacior est in agendo, & à passionis infectione remotior. Congregat deinde mens quatuor elementa hæc in unum, eorumq́ temperationibus uarijs uarias conficit lapidum species & metallorum, atq; similium quæ mixta dicuntur. Quorũ formæ in hoc excellunt formas elementorum, quòd in formas alias quodammodo præcipuas resoluuntur, neq; in materia nisi diligentius elaborata fiunt, & aliquid operant, ad quod elementorum formæ & dispositiones illæ materiæ non sufficiunt. Non enim per elementorum qualitates Iaspis prouocat partum, phantasmata noxia pellit Zaphirus, cohibet sudorem, cõfert ad gratiã, Smaragdus extinguit libidinem, Amethystus sedat ebrietatem. Nam & alia multa quæ similes habent qualitates, idem efficerent. Faciunt autem hæc ex quadam uirtute speciebus talibus ab animis sphærarum tributa. Sed à materia non longè absunt, quoniam uirtus huiusmodi corporalis est, atq; per corpora sphærarum traducitur. Ac licet operationem aliquam qualem diximus, agant, nullum tamen opus ab illis tali uirtute perfectam restat. Atq; unum hæc motum habent, locum'que unum, quantum elementum hoc aut illud in eorum præualet mixtione. Omnino autem inter has formas illæ efficaciores sunt, in quarũ mixtione elementa puriora crassioribus dominantur. Sequuntur formæ plantarum, his idcirco præstantiores, quia per elementorum qualitates ut instrumenta opus uiuum efficiunt, quod illæ non possunt. Propagant similes sibi plantas in specie, quod mixtorum illorum formis non datur. Nutriendo motus peragunt in omnes locorum partes contra naturã grauium elementorum, quæ in earum mixtione excellunt, corpus nactæ sunt secundùm membra inter se diuersa distinctũ, ramos, surculos, stipitem, & radices, quasi sint multæ in his formis uirtutes, ad quarum officia explenda multis & uarijs opus sit instrumentis. Similitudinem quoq; præ se ferunt aliquarum tum uirtutum cœlestium, tum motionum. Virtutum, quatenus aliqua operantur ad quæ elementorum non sufficiunt qualitates. Motionũ, quia motus edunt undiq; quasi in circulum, atq; ab intrinseco principio cœlorum instar sua mouent corpora, ordinant præterea membra sua omnia ad principale aliquid sui, sicut mundi agitator sphæras omnes in unum. Verùm nimis adhuc uergunt in elementorum materiam, quia opus nullum peragunt, nisi elementorum formis utantur calefaciendo, frigefaciendo, & in reliquis eodem pacto. Accedunt brutorum animæ, plãtarum animabus præstantiores, quoniam similes sunt cœlesti naturæ non in mouendo solum, sed quodammodo etiam in cognoscendo. Cognoscunt omnia cœlestes illæ uirtutes, cognoscunt aliquid & animæ bestiarum, operationem habent spiritalem. Sensus enim imaginationisq́ actus spiritalis est per ipsas obiectorum imagines spiritales. Neque peragunt sentiendi actum per aliqam qualitatem elementorum, quia cum sentiũt aliquid, neque frigefaciendo sentiunt. Versantur autem & istæ formæ adhuc circa materiam, quia per corporalia instrumenta sensuum actus exercent, neque quicquam nisi corporale & particulare percipiunt, semper'que obtemperant corporis usui. Has omnes denique supereminet hominis anima, quæ non in cognitione duntaxat, sed in genere etiam cognitionis cœlestibus fit mentibus similis. Intelligit namque hæc, sicut & illæ. Ad quam operationem neq; elementorum qualitates, neque instrumentum ali-

aliquod corporale ex illis compositum concurrit. Quod quidem significat præ cæteris mentis huius naturam à materiæ uinculis exclusam esse, cum operationem sortita sit à materiæ commercio liberam. Materia siquidem uim impedit cognoscēdi, quod ex hoc apparet, quia formæ elementorum, mixtorum, plantarum quæ materiæ uicinæ sunt nihil noscunt. Et in animalibus illæ partes sensibus pluribus seruiūt, ad quas materia crassior minus ascendit, quale est caput, & ibi fit sensus acutior, ubi purius instrumentū est, & spiritus plurimus. Vnde uisus quia est purior reliquis, sentit celerius & acutius, altiusq; nobis infigit rerum notas. Ideoq; per ea quæ ad uisum spectant, clarius post longū tempus agnoscimus quælibet, quàm per sensuum aliorum indicia. Atqui & in somnis sæpius nobis uisa sese offerunt quàm audita. Neq; solum cognoscendi uim materia impedit, sed rem etiam cognoscendam. Idcirco quādo moles ipsa rerū premit sensum, aut nullo modo aut ægrè sentimus. Formæ quoq; rerū in primis sese nobis offerūt, perq; illas materiam quasi subintelligimus. Priuationes præterea per habitus, materiamq; per relationem quandam ad formā necessariò consectamur. Non omnes tamen formas per relationem ad materiam cogitamus, quod significat materiam à formarum genere dependere, atq; esse formas aliquas à materia liberas. Rursus tūc res clarissimè firmissimeque cognoscimus, quando rationes ipsas rerum absq; materiæ conditionibus cogitamus. Si materia tam uirtuti quàm obiecto cognitionis impedimento est, sequitur animam quę sentit quippiam imaginaturq;, non esse compositam ex materia, imò neq; esse formam quantitate diuisam, si modò in ipsa cognitione mutua mirabilisq; unio, & penetratio fit inter formam apprehensam, & potentiam apprehendentem. Id uerò totum quantitatis dimensio prohiberet. Ac si per cognitiones inferiores cōcludimus animam ex materia non esse, per cognitionem supremam, scilicet per intelligentiam, animā non esse à materia concludere possumus. Vt quemadmodum quod sine materia noscit, est sine ipsa, ita quod absq; materiæ conditionibus comprehendit, ab ipsius passionibus procul existat. Nam si anima hominis talis forma esset, ut ad materiam quasi suam originē referreretur, non cognosceret formas ullas, nisi per relationem aliquam ad materiam. Nunc autem tanquam materiæ domina eam subijcit formis, dū ipsam refert ad formas, ac tanquam Deo similis, formas sequentes ad primam refert formam, ipsumq; Deū At qui in hoc ipso surgit supra materiam maximè, quòd eam tollit supra seipsam, Deo quoque fit proxima, quod formas omnes reducit in Deum. Ex quib. liquido constat quod iamdudum quærimus, rationalem scilicet animam ex omnibus formis corporis Deo simillimam euadere, usq; adeo ut nequeat alia similior fieri, postquam non potest fieri ulterius alia in materia, cum hæc in ipso extremo emineat corporis limine. Exprimi uerò oportuit aliquam in natura formam Deo simillimā, si modo diuinus artifex materiam sit superaturus ut Plato tradidit in Timæo. Talem uerò esse uult mentem quæ est in corpore, à mente quæ est extra corpora, delibatam, quasi quendam mentis illius uultum in sublimioris materiæ speculo relucentem. Considera ad quantam sui similitudinē ignis materiam extollat, & quibus gradibus. Sphæra ignis qualitatem triplicem possidet, calorem, lumen, & leuitatem ad superiora uergentem. Mouet sphæra illa corpora infima, & crassissimis ineptissimisq; corporibus calorem infundit solùm, ut plerunq; fit in lapidibus. Purioribus calorem atq; lumen, quod facilè facit in lignis. Tenuissimis deniq; ultra calorem ac lumen etiam leuitatem illam ad superna trahentem. Quod efficit in chartis & lino, ita ut statim in se horum assumat substantiam quasi sibi simillimam. Ideò forma ignis in lapide fusca fit & inepta quidem, sed clara, in lino clara simul & agilis. Eodem quasi modo diuina mens corporibus inferioribus uitam præbet solam tāquam calorem, præstantioribus etiam sensum tanquam lumen, præstantissimis insuper intellectum tanquam leuitatem per quam anima surgit in Deum. Ita diuinus ille radius omnia penetrans in lapidibus est quidem, sed non uiuit in plantis, uiuit quidem, sed non fulget, in brutis fulget, sed nō replicatur in seipsum, neq; redit in fontem. In hominibus est, uiuit, fulget, replicatur in seipsum. Primò per quādam sui ipsius animaduersionem, deinde in Deum fontem suum reflectitur, originem suam feliciter cognoscendo. Vt autem ascensus ignis certum aliquem habet finem, quem consequi possit, atque hic est in sphæra sua quies, ita nostræ mentis ascēsus perpetuo directus in Deum statutum finem

habet, cuius quandoque fiat compos, neque aliud quicquam is finis erit, nisi quies in Deo, quàm non prius animus assequetur, quàm hinc abierit.

Obiectio Lucretij & Responsio, quòd mens potest absque corpore operari. Cap. VI.

INterturbabunt disputationem nostram impij duo, Lucretius & Epicurus, ut solent non ratione aliqua, sed clamore. Nos quidem duo potissimum hic asserimus, quòd Deus creat animam sibi similem, quòd in materia. Cōtra primū Lucretius obijciet: Si tam diuinus est animus, primum contra naturam eius est coniungi cum corpore ad conficiendam speciem animalis, deinde & si iungitur, cur nunquam mens aliquid speculatur, phantasia non cogitante? Contra secundum sic obijciet Epicurus: Si Deus creat animam in materia, ergo etiam ex materia ideoque mortalem. Nos ad primam obiectionem respondemus, & respondebimus diffusius aliàs, nunc breuiter hunc in modū. Quoniam ultima in uniuerso uirtus intelligendi per operationes sensuum & phantasiæ ad speculationem propriam expergiscitur, sensus uerò & phātasia per spiritus agūt corporeos, sequitur non esse contra mentis naturam, ut corpori huic uniatur ad humanum speciem in terra complendam, præsertim cùm mens nostra nō simplex sed animalis mens esse dicatur, ultimā entium corporumque uiuifica & si in generica ratione mentis non sit ulla ad corpora inclinatio, tamen in specifica mentis ultimæ ratione inclinatio eiusmodi quodāmodo tanquam ipsi naturalis includitur, quatenus uidelicet in confinio mentium animarumque creata mens animalis euasit, atque inde ad proxima corpora uiuificanda procliuis. Et quia res quæque secundùm modū suæ substantiæ operatur, substantia uerò mentis humanæ incorporalis quidem est omnino, sed unita materiæ, hinc fit ut incorporalia intelligat quidem, sed ea dum corpus habitat, sæpe unà cum aliquo quodammodo corporali conspiciat, hoc est, simulachro phantasiæ. Ideò huiusmodi plerunque eget simulachris. Verùm quando hoc deposito corpore redacta fuerit in seipsam intelliget in seipsa. Sed nunc alio modo se habet mens hæc ad phantasiæ simulachra, antequam ipsa in se uniuersalem concipiat speciem, alio modo posteaquam concepit, antè eget illis, ut eorum instigatione excitetur ad uniuersalem speciem pariendam. Postea uerò si illis eget, eget quidem (ut arbitrantur Peripatetici) tanquam fundamento, uel comite aliquo speciei. Atque etiam secundùm intellectus imperium formatur sæpe nouum in phantasia simulachrum uniuersali illi speciei conueniens, in quo resplendet species illa mentis uniuersalis, sicut in imagine splendet exemplar. Quanquam non eget forte mens phantasiæ simulachro, ut Platonici opinantur, postquam semel inuitante illo speciem peperit, & retinet propiam. Sed ea est oculorum geminorum natura in eadem radice fixorum, siue à cardine uno pendentium, ut aperiantur simul, atque claudantur, eodemque inspiciant. Ita mens & phantasia, qui gemini oculi sunt eiusdem animæ, atque admodum proximi, simul aperiuntur, atque eodem pro modo suo conspiciunt. Et dum phantasia hunc cogitat hominem, mens uniuersalem hominem cogitat, & conuerso. Atque hæc est concursio naturalis. Potest tamen adhibita manus opera oculus alter absque altero intueri, sic & studio quodam ardentiore non minus mens ad uniuersales species flecti cessante phantasia, quum sæpe per aliquam turbationem accidat phantasiam intentius per corporalia peruagari mente cessante. Potest insuper anima, quando seipsam considerat, tunc actum suum uimque & essentiam sine phantasiæ simulachro intueri. Maximè uerò quando & animaduertit se intelligere, & rursus quòd animaduertat intelligit, replicatur que similiter absque fine, præsertim si, ut quidam putant, speciem suā intelligibilem, suumque actum per ipsammet speciem, ipsumue actum animaduertat, ubi certè neque simulachro neque instrumento egeret. Potest etiam simulachri ipsius naturam sine alio simulachro iudicare. Quod si quis conuicerit, intelligentiam dum rerum naturalium rationes considerat, earundem simulachris indigere, hoc forsitan disputationis gratia concedemus, propterea quòd sicut humanitatem ipsam communio ad singulos homines comitatur, sic humanitatis intelligentiam huius uel illius hominis cogitatio. Non tamen in rebus diuinis id facilè concedemus, ut quotiens angelicas essen-

ties speculamur, totiens cogamur corporalia simulachra intueri. Quia sicut essentiæ ta-
les ad materiam hanc aut illam non declinant, ita speculationes nostræ quib. illis æqua-
mur quodammodo cognoscendo, non necessario corporalibus imaginibus astringun
tur. Earum enim cognitionem non à corporibus propriè animus mutuatur, sed ab ideis
uel ingenitis, quando reuertitur in seipsum, uel infusis, quando supra se surgit. Sed quis-
nam dixerit mentem in ipsa diuinorum exacta contemplatione, simulachrorum admi-
niculo indigere? cum illorū siue occursu, siue interuentu ab eiusmodi speculatione ue-
hementer impediatur, sæpeq; fallatur, ac si falli non uult, illa tanquā nubes discutere cō-
pellatur. Fortè uerò quando per sensus animus à se digreditur, attingit solum sensibiles
qualitates. Quando per phantasiam ad se regreditur, insensibiles intētiones imaginum
sensibilium. Quādo per rationem in se reuertitur, insensibiles rationes ad intētiones in-
sensibiles declinantes. Quando per mentem supra se surgit, instar angeli insensibiles ra-
tiones iam ab imaginariis intentionibus segregatas. Quid? quòd philosophica mēs in-
tuetur in uniuerso & in seipsa cognitionem quādam angelicam & diuinā à simulachris
liberam? Primo quidem probat eiusmodi cognitionē esse debere, & cuius sit, & qualis,
& quare, & quomodo fiat in seipsa describit. Ac etiam assequitur tam secūdū formam,
experiturq; describendo. Profecto descriptio eiusmodi conceptio quædā animæ est ab
omni simulachro libera. Nequit enim per simulachrum cognitionem à simulachro libe
ram intueri atq; definire. Deinde in conceptionem eiusmodi se conuertit, dum se agno-
scit ita iam concepisse. Quæ quidem conuersio multò magis est à simulachris absoluta.
Deniq; in conuersionem hanc iterum atq; iterum se conuertit, semperq; longius grada
tim à simulachris peruolat. Mitto notiora illa, uidelicet quando mens dimissis indiuidu
is non modo specialissimas species, sed subalternas & genera subalterna generalissima-
que ac deniq; transcendentia perspicit, diuidit, componit, definit, argumentatur. In iis
certè simulachra prætermittere nō solū nititur, sed compellitur. Operæpreciū est hoc in-
super animaduertere, infimam animæ uim magis corpori quàm mediam, mediā quàm
supremam coniungi. Quando suprema ratiocinandi uis per humanæ intelligentiæ uo-
luntatisq; actū obnixè se colligit in seipsam, tunc infima uis magna ex parte seiungitur
ab opere corporali, quia tunc officium regendi, mouendi, concoquendi, digerendi, ex-
purgandi, dimidiam sui partem, imò etiam maiorem solet amittere. Si ita fit necesse est
potentiam mediam ex parte multò maiori tūc à materia semoueri, quod patet in abstra-
ctis inter contemplandum hominibus nihil penitus sentientibus. Ex hoc sequitur, ut
suprema potentia quandoq; in hoc ipso actu corporalia relinquit omnino, cuius uirtu-
te reliquæ uires magis magisq; relinquunt. Quippe quod adolescit, potest aliquādo pe
nitus cōsummari, eo uidelicet cōsummato quo ipsum crescente crescebat. Ipsa igitur a-
nimi à corpore abstractio, quæ inualescente speculationis intentione uehementius in-
ualescit, illa quoq; intentione impleta prorsus implet. Impletur illa, quando cæteris om
nino posthabitis, solū primum uerū bonumq; summa mentis flagrantia amatur & cogi-
tat. Tunc ergo consummatur abstractio, finisq; abstractionis huius quæ nos segregat à
mortalibus, tandē non separatio erit à uita, sed primæ cōsequutio uitæ. Quæ enim se ui
cissim comitantur, itinere comitantur & termino. Quapropter idē portus animā à cor-
pore fugientē excipit, qui accipit speculātem, hic portus est ipsa ueritas. Veritas æterna
est, imò est æternitas ipsa. Hæc ad Lucretiū dicta sint, pergamus ad Epicurum.

Obiectio Epicuri & responsio, quòd Deus non facit mentem nisi ex seipso, & per seipsum. Cap. VII.

QVonam pacto, inquit Epicurus, producit Deus hanc animam in materia, nisi
etiam ex materia. Nos autem interrogamus eum, quonā pacto producit Sol
lumen in aëre, non tamen ex aëre. Vultus in speculo imaginem, non ex specu-
lo. Mens loquētis significationem uocis in aëre, non tamen ex aëre. Proin-
de sicut Sol calorem quidem in aëre gignit ex aëre, lumen tamen non ex ipso aëre, licet
in ipso, & mens loquentis ex aëre gignit sonum, significationem uerò soni non ex ipso
aëre, sed in ipso, ita Deus alias formas ex materiæ uisceribus eruit, intellectum uerò

qui forma ultima est, super materię faciem pandit, non trahit è sinu. Considerare debui Epicurus, materiam ipsam nullam habere uirtutem propriam formatricem sui (nihil enim informe se format) habere tamen uirtutem præparationemq; formabilem, quã formarum uocamus inchoationem, & prisci Theologi chaos antiquũ. Cui Deus, ut Timęus docet, formatricem uirtutem applicat, non tanquam materiæ propriam, sed tãquam Dei ipsius instrumentum aliquod ad formandum huic uirtuti influxum cœlestem elementalemq; accommodat. Fortè uerò diuinus influxus ex Deo manans, per cœlos penetrans, descendens per elementa, in inferiorem materiã desinens, illa ipsa est formatrix uirtus, quàm Plato uocat diuinæ intelligentiæ rationem, per cuius infusionem machina mundi ex necessitate constat, & mente, id est, materia corporibus necessaria, & ex formis pulcherrimo quodam ordine diuinam mentem bonitatemq; referentibus. Hanc uirtutem Peripatetici tum instrumentum Dei uocant, tum naturam, tum potentiam seminariã. Huic formatrici uirtuti subest formabilis illa natura materiæ. Deus igitur per uim huiusmodi formatricem, per machinam mundi diffusam formabili ipsius materiæ uirtuti formas illas accommodat, quas materiæ proximas, & quas medias collocauimus. Hic autem Platonicus quisque ordinem quendam in quatuor tam formarum quàm subiecti gradibus obseruabit. Animæ rationales per solum purumq; Dei radium super puram indiuisibilis materiæ faciem accenduntur. Animæ irrationales per cœlestem quoque animalemq; influxum radio illi diuino adhibitum è sinu materiæ nondum extenso exprimuntur in lucem. Formæ elementorum mixtorum'que familiares, per familiares etiam elementorum qualitates educuntur ex materiæ gremio iam extenso, inquam, per dimensiones non terminatas. Formæ eorundem peregrinæ, per qualitates insuper peregrinas elementorum eruuntur ex aluo materiæ extenso iam per terminatas quasdam dimensiones. Has autem formas preter rationales animas esse materiæ astrictas ideò arbitramur, quia nullam prorsus operationem habẽt ad quam non aliquo modo concurrat corporis uel natura, uel instrumentum, & finẽ semper sibi proponunt corporis usum, utpote quæ ex corpore pendeant, dum per instrumentum cœleste siue elementale formatiuum formabili uirtuti materiæ accommodantur. Cuius rei signum est, quia nulla illarum in Deum conuertitur, quasi Deus non sit illarum proxima causa, sed potius aliena. Anima uerò rationalem fieri à Deo sine instrumentis ullis ex eo potissimum coniectamur, quòd in Deum proximè uertitur, quod in sequentibus declarabimus. Concurrunt igitur instrumenta non ad animæ humanæ productionem, sed ad materiam præparandam, quàm sit anima hominis habitatura. Deus uerò per se illam materia præparata producit. Quod Plato in libro de natura docet, ubi uult animã rationalem à solo mũdi opifice tribui, irrationales uerò etiam à ministris eius operi huic fauentibus. Aristoteles quoq; in hoc secutus magistrum in libro de animalibus secũdo inquit: Quando generatur homo, intellectum infundi forinsecus, ac solum esse diuinũ, cuius operatio non expleatur per aliquid corporale. Quasi non expromatur ex intimo materiæ gremio, sicut alias formas putat expromi. Ergo hanc sine instrumẽto ipse Deus infundit. Exemplum habes in Solis lumine, & in anima. Lumen Solis per calorem tanquam mediũ dissipatis nubibus serenat aërem, serenũ aërem illuminat per seipsum. Anima per calorem naturalem coquendo cibum præparat ipsum ad uitæ formam. Cocto & præparato cibo non per calorem, sed ipsa per se uitæ tribuit formam. Anima rursus per linguam tanquã instrumentum frangit aërem, fractus aër sonat, sonando significat. Sonus ille est quasi quoddam animal constitutum ex aëre fracto tanquam corpore, atque ex ipsa significatione tanquam anima, quæ quidem significatio instar animę latet in uocibus, & quasi uita quædam est nõ audita uocis auditæ. Vnde'nam datur sono talis significatio? Ab ipsa loquentis hominis anima. Sed nunquid anima significationẽ dat uoci per linguam? Minimè. Lingua enim corpus est, & corporale dat munus solum atque sensibile, neque significationem dat per se ullam, quotiens animo ad rem non attendente casu quis loquitur. Significatio uerò res est incorporalis & insensibilis. Alioquin quicunque uocem audiret, statim quid significatur uoce, cognosceret. Quapropter significatio quæ insensibile quiddam est, fit tãquam anima quædam in uoce, id est, aëre fracto ceu corpore. Fit inquam ab animæ ipsius cogitatione sola, non per linguæ

obsequium.

obsequium. Atque ideò dum Platonem pronuncias, aër ille fractus plures in partes diuiditur. Pla, to, nem, Quæ per tria temporis momenta percurrunt. Significatio uerò non per partes diuiditur, quia in loquentis mente indiuisibili, antequam pronuncietur, momento concipitur, & significat sæpe res ingentissimas, quarum molem non potest ipsa per magnitudinem adæquare. Significat etiã motum tempusque sæpe sine motu uel tẽpore. Et quando pronuntiatur sono, soni ipsius parte pronunciata, plurimum nondum ab audiente comprehenditur, neque percipitur paulatim, sed omnibus syllabis pronunciatis, quid ex illis cunctis significatur, e uestigio intelligitur. Quæ quidem significatio in audientis intellectu perpetua sæpe remanet syllabis pereuntibus, sicut in loquentis mente fuerat antequam loqueretur. Significatio igitur ab anima loquente sine medio producta incorporalis est. Est & uocis anima simplex, & quodammodo immortalis, sonus autem per linguam mediam fabricatus in partes dissipatur, & interit. Si Sol & anima sine instrumentis aliquid efficiunt in materia, multò magis Deus poterit formam aliquam nullo intercedente instrumento materiæ tradere. Atque ea maximè erit rationalis anima, quæ nonnihil sine instrumento cogitat atque eligit. Quod nunquam ualeret si esset per instrumenti operam fabricata. Si per nullum medium à Deo fit, non fit ab eo nisi per Deum. Deus ipsa æternitas est. Fit ergo per seipsam æternitatem. Quod per æternitatem fit, est æternum. Et quod summo statui proximum est, ita est stabile, ut à mutatione mortali sit remotissimum. Hæc enim est summa mutatio. Meritò sicut in cæteris rerũ generibus præter id, quod per se tale est, sunt & alia quæ per aliud talia sunt, ita in æternitatis ordine ultra Deum, qui per se est æternus, multa sunt quæ per illum æterna fiũt. Talia uerò esse ille Timæus docet, quæ à Deo absque medio procreantur. Erit igitur hominis anima & immortalis, & huic corpori tanquam significatio aëri à loquente Deo inserta. Quàm significationem si quis animaduerterit, Dei loquentis intelligit mentem.

Obiectio Panætij & responsio, quod anima sine medio est ex Deo. Cap. VIII.

Dabit forsitan Panætius nobis, posse aliquid à Deo in materia sine materia & instrumento creari, sed animã nostrã ita fieri nõ cõcedet, nisi manifestiori aliquo signo hoc iterũ ostendamus. Arbitratur enim tam animã nascentis ab anima parentũ, quàm corpus à corpore generari, quia & corpore, & ingenio similes genitoribus filij sæpe nascantur. Sed coniectura Panætij parum momenti habere uidetur, quia sæpe dissimiles corpore nascuntur, sæpissimè animo. Et qui mores sequuntur paternos, consuetudine eos imbibunt potius quàm genitura. Et si qui eos usu non acquirunt, imitantur tamen, non ideò imitantur, quia animus nascatur ab animo, sed quia animus à tenera ætate blanditur proprio corpori, in quo propter genitorum complexionem similia quædam fiunt incitamenta, sed procedente ætate arbitratu suo & in peius & in melius mutant mores. Itaque abijcienda est coniectura Panætij. Quoniam uerò signum à nobis exposceret, per quod anima à Deo uenire, clarius ostẽdatur, signum nobis erit huiusmodi. Anima rationalis quotiens aliqua sibi res occurrit, perscrutatur non modo quid res illa sit, & qualis, sed etiam quæ sit eius origo. Neque cessat unquam nisi causam eius inuenerit. Neque tamen in quauis causa sistit gradũ, sed indagat semper causæ causam, ita ut nõ prius quiescat, quàm supremã causam fuerit cõsecuta. Vnaquæque res in proprio sui fine quiescit. Proprius finis rei est eius causa propria. Ibi enim perficitur, perfectionem uerò naturalem appetunt omnia tanquam finem. Quod si cõmunem finem expetere uideantur, non tamen ipsum adsciscunt, nisi quantum ipsis cõgruit & accommodatur, propriusque euadit, talis euadit, quando suscipitur in causa proxima sufficiente superius ordinata. Non petit aër Venerem aut Iouem, licet etiam inde ducat originem, sed appetit ignis concauum, ubi principium eius propriũ est, locusque domesticus. Cætera quoque similiter non quamlibet sui causam expetunt. Nullæ enim res prius cessarent, quàm in Deum transformentur, qui primum omnium est principium. Aut si nunquam transformarentur in Deum, frustrà & temerè mouerentur. Non igitur quælibet quærunt causam, sed propinquam. Sufficit enim cuique speciem suam incorruptam

incorruptam integramq́ seruare. Hæc autem seruatur à causa propria, quæ sufficiēs sit & superius ordinata. Causa uerò altissima speciem rei à se remotioris mutaret in naturā sublimiorem, ubi cessaret res illa esse quod erat, atq́ periret, non autem res id appetunt, sed incolumes in suo statu manere. In quo quatenus permanent, eatenus primæ quoq́ causę similitudinem assequuntur. Quorsum hæc? ut intelligas rem quamlibet solū cùm proximam attigerit causam, quiescere protinus, neq́ ultra perquirere. Atq́ ideò mentē quæ in re nulla quiescit, nisi in prima, nullam habere propriam causam nisi primam. Cuius rei signum est, quod hominis mens in Deum conuertitur sine medio. Si enim res cō uertuntur in causam, ut procedunt. Quæ per medium processere, per medium conuertuntur. Quæ sine medio processerunt, conuertuntur etiam sine medio. Anima sine medio in Deū reflectitur, quando Deum neq́ in aliqua creatura, neque imagine sensus & phantasiæ, sed super omnia creata absolutum nudumq́ suspicit. Suspicit uerò talē, quādo argumētatur Deum esse adeò infinitum, ut omnia quæ cadere in cogitationem possunt, infinito superemineat interuallo, ubi nihil creatum inter Deum & animam interponitur. Quo aūt modo intuitus animæ in Deum absq́ medio figeretur, nisi etiam intuendi uirtus ab illo absq́ medio processisset? Quòd si uidetur anima quibusdam ad id medijs indigere, ex eo quod per mundi dispositionem & ordines angelorum ascendit ad Deū, scito non uti his medijs animam ut Deum in his aut per hæc quasi Solem in aqua, aut per uitrum intueatur, sed quasi quibusdam gradibus, ut ipsa quæ infra se olim delapsa est, per hos gradus in arcem suam redeat, quò regressa, Deum absq́ medio uidet. Porrò per mundi dispositionem inuitatur, ut dimisso corporis cultu, in suam redeat rationem, per angelorum indagationem siue inspirationem admonetur, ut dimisso consueto rationis discursu, ad lumen sibi quondam diuinitus infusum sese recipiat, quò reflexa per ipsum iam Dei lumen suspicit Deum, ut ille qui per Solis radium non colores amplius corporum, sed ipsum suspicit Solem, de quo inquit Zoroaster,

χρή σε σπεύδειν πρὸς τὸ φάος καὶ πρὸς πατρὸς αὐγὰς
ἔνθεν ἐπέμφθη σοι ψυχὴ πολλὺν ἑσσαμένη νοῦν,

Id est, Ascendendum tibi est ad lumen ipsum & patris radios. Vnde infusa est tibi anima multò mentis lumine circumfusa. Quòd autem animus ad hunc quandoq́ statū perueniat, inde conijcimus, quòd usq́ adeò se ab omni rei createę cognitione secernit, ut super omnem rei cuiusq́ creandæ conceptum quantumcunq́ sublimem extare diuinum uerticem per infinitū asserat spatiū. Dum uerò Deum ita describit, pro uiribus capit Deū. Habet ergo uim aliquam absq́ medio Dei capacem. Hæc autem à solo tributa est Deo. Qui enim format solus, ipse solus disponit. Qui implet, ipse amplificat, sicut & uisus radium illum intimum & insitum ab origine, quo Solis lumē proximè uidet, quotidie ab ipso eodem lumine Solis accipit. Atq́ ita uis illa Dei capax medio indiget nullo ultra Deum ad Deum suscipiēdum, sicut neq́ uisiuus radius ad radium solarem accipiendū ullo indiget medio, quia & radius à radio, & uis Dei capax à Deo nullo medio interposito. Probauimus hactenus propositū nostrū præcipuè per intellectum. Rursus ita probamus idem præcipuè per uoluntatem. Omnis appetitus causæ suæ impletur possessione. Sitim enim appetitionis extinguit perficiendo res eadē quæ accēdit efficiendo. Volūtas, solius infiniti boni possessione potest impleri. Eousq́ enim affectat bonū, quousq́ ipsi bonū porrigit intellectus. Intellectus cōmunem boni ipsius rationē inuenit ab omnibus rei participantis angustijs segregatā, quæ propter hoc ipsum infinita permanet in seipsa. Diffunditur quoq́ in infinitū, cū possit bonitas reb. innumerabilibus per infinitos modos cōmunicari. Si uoluntas eousq́ affectat bonum, quousq́ intellectus offert, hic autem offert infinitum bonum, & infinita bona, sequitur ut totidē uolūtas affectet. Ergo solius infiniti boni impletur possessione. Ad hæc, sicut obiectū intellectus est ens ipsum sub ratione ueri, ita uolūtatis obiectū ens ipsum sub ratione boni. Quia uerò uis quæque eo solo contenta esse potest, in quo integra obiecti sui ratio reperitur, sequitur ut intellectus & uoluntas solo Deo satiari possint, in quo solo est integra ueritatis bonitatisq́ ratio. Et quia ille ab alijs ueris semper discurrit ad alia, hæc ab alijs bonis fertur in alia, satis constat quietem ex eo solo obtingere posse, quod talia cuncta complectitur. Habitus enim sistit motum, & motum quodammodo interminatum habitus infinitus.

Postremò

Postremò legitimus intellectus est ille, qui res intelligit sicuti sunt, legitima uoluntas illa, quæ res appetit sicuti sunt appetibiles. Sunt autem res, ut ordinantur à Deo: Appetibiles uerò sunt, ut ordinãtur ad Deum. Ergo neq; intellectus neq;, uoluntas in rebus ipsis quiescere potest. Sed ille resoluit in Deũ, hæc refert ad Deum. Illi solus Deus conspiciendus naturali instinctu proponitur, huic solus Deus amandus. Si sola infinita bonitas implere uoluntatis capacitatem ualet, nimirum sola infinita bonitas naturam procreat uoluntatis, præsertim cum ipsa quoq; uoluntas in bonitatem infinitam quandoq; se conferat sine medio. Quod tũc facit euidẽtissime, quando intellectus uoluntati non amplius bonũ hoc proponit, aut illud, seu aut cunctorum simul bonorũ ostendit cumulum, aut bonitatis ipsius fomitem, unde talis cumuli segetes pullularunt. Deniq; nullus effectus ultra suam causam se extendit. Humanus animus rem quamlibet finitam transgreditur, quia quodcunq; finitum uerum bonumúe obtuleris, intellectus magis intelligere potest, uolũtas ulterius affectare. Nulla ergo finita res est animi causa. Quod hinc potissimum confirmari uidetur, quia causa motorq; particularis uirtutem inclinationemq; ad uniuersale tendentem non potest efficere. Et quia in intellectu uirtus est ad uniuersale uerum, in uoluntate inclinatio ad uniuersale bonum, constat planè intellectũ & uoluntatem à nulla re creata fieri uel moueri. Quicquid enim creatum est, uerum bonumq; est duntaxat particulare. Nonne animus quodlibet particulare bonum respuere potest, licet bonum uniuersale non possit? Quidnam hoc significat, nisi ipsum solius uniuersali boni actioni & imperio subijci? Concludamus igitur per intellectus & uoluntatis actus conuersionesq;, hominis animam à Deo nullo medio interiecto in lucem ex nihilo prodijsse, atq; eam Dei uim infinitam, quæ ita producta est ipsi animæ ita quodammodo inseri, ut ipsi quasi propria & naturalis euadat, per quam ipsa, quotiens uult, in Deum se uertit. Non minus fermè infinita uirtute opus esse putant Platonici ut quis ad Deum se cõferat infinitum, atq; infinitum esse sub certa ratione infinitatis agnoscat, & amet, quàm ad hoc ut aliquid fiat ex nihilo. Infinita uirtute sua Deus animam creauit ex nihilo, infinita Dei uirtute anima Dei uirtutem eandem infinitã attingit, quæ ipsam ex nihilo procreauit. Quæ quidem infinita uirtus, siue semel animæ sit infusa, siue potius iugiter infundatur, seruetur q; à Deo, demonstrat eam uirtutis infinitæ participem, & (ut ita loquar) capacem ita esse, ut per hanc ipsam Dei attingat infinitatem. Infinitatem Dei esse scimus totam simul & integram, infinitatem temporis, qua euanescit cõtinuè, continuè quoq; instaurari, fluxisse partim, partim quoq; fluxurã, neq; habere unquam in præsentia nisi momẽtum. Momentũ ab integra infinitate innumerè superatur. Quo fit ut infinitas Dei infinitatem temporis innumerabiliter per distantiam superet infinitam. Anima illam attingit. Hanc ergo longissimè supereminet. Quamobrem omnes excedit terminos temporis, uiuitq; perpetua. Quod hinc maximè confirmatur, quòd si Deus eam nõ facit per angelicas cœlestesq; uirtutes, multò minus per materialia semina. Ideoq; pestiferam non subit mutationem. Si ergo tuum colere parentem desideras, ipsum solummodo cole bonum. Parentem quæris? Non corporis natura parẽs est tibi, ô anima. Tantò enim melior es, quantò parenti magis obtemperas. Es autem tantò præstantior, quantò magis corpori aduersaris. Bonum tibi omnino est esse cũ patre malum tibi quodammodo est esse cum corpore. Non animus aliquis te genuit anima. Animæ operatio mobilis est. Si ergo per eam facta fuisses, substantiam omnino haberes mutabilem, ideoq; in ipsa animi mutabilitate sisteres gradum, neq; stabilem prorsus naturam exigeres, neq; quicquam super animum cogitares. Non intellectus aliquis multiplex te creauit, non enim simplicitatem summam attingeres, atq; intellectus ipsius tibi sufficeret consecutio. Nunc autem ac ipsam uitam, ad ipsam essentiam, ad ipsum esse absolutum, intelligendo amandoq; ascendis super quemlibet intellectũ, neq; satis tibi intelligẽtia est, nisi & bene, & bonum intelligas. Bonum uerò ipsum tibi satis est absq; dubio, non enim alia ratione requiris quodlibet, nisi qua bnum. Bonum igitur ipsum procreator tuus est, anima, non bonum corpus, non bonus animus, non bonus intellectus, sed bonum, ipsum bonum inquam, quod in seipso consistit, extra subiecti cuiusq; limites infinitum, infinitamq; tibi tribuit uitam, uel ab æuo in æuum, uel saltẽ ab initio quodam in sempiternum.

Terti-

Tertia ratio. Quale est obiectum, talis est potentia. Cap. IX.

Quatuor hæc, essentia, uirtus, operatio, obiectum, hunc habent ordinem, ut ab essentia profluat uirtus, ab hac operatio, operatio obiectum petat, & talis quædam essentia per talem quandam uirtutem, id est, uirtutem propriã certo modo circa obiectum sibi conueniens operetur. Non est putandum ab essentia aliam uirtutem fluere, quàm sibi familiarem, neq; à uirtute aliam edi operationem, quàm naturalem, neq; operationem uersari circa obiectum aliquod nisi simile, cõmodum, & conueniẽns. Nam cur naturalis illa essentiæ uirtus operando appetit obiectum aliquod tale potius quàm tale, nisi quia tale aliquid ipsi familiarius est, aptius & commodius? Nisi enim conueniret magis cum tali quodam quàm cum alijs, uel appeteret nullum, uel æquè omnia peteret. Sic intimus uirtutis uisiuæ radius per radium solis coloratos radios aspicit. Intimus aurium aër per externum aërem, aërem haurit fractum, id est, sonos. Olfactus in uapore aëris caliginoso genitus, per uaporem talem in aere crasso à pomo diffusum uaporem in pomo odoriferum percipit. Gustus in saliuæ humore submersus per liquefactionem cibi in ore sapores uel natura liquidos, uel ibi iã liquefactos attingit. Tactus terrenis neruis accommodatus terrena & solida sentit facilè, & corporales admodum qualitates. Vides obiecta semper cum operationibus & uirtutibus naturalibus conuenire. Idem in mente cogeris confiteri, ut mens libera sit à materia, cuius obiectum est à materia liberum. Talis est autem rei cuiusq; uniuersalis ratio & idea. Obiectum eiusmodi primum Platonici uocant, atq; Peripatetici, quia primo rectoq; aspectu se obijcit. Obiectum uerò adęquatum esse totam entis ipsius latitudinem arbitrantur, quia per uniuersum ens intellectus abstrahendo, diuidẽdo, componendo, definiendo percurrit. Ens autem tam incorporeis omnibus quàm corporeis est cõmune, atq; infinitum. Ac ne quis ita fallatur, ut dicat intellectum forte in alia quadã re cum uniuersali ratione potius, quàm in ipsa separatione congruere, considerare debemus in eo congruere maximè, quod necessariò ipse facit ad hoc ut intelligat. Quid autem facit potissimum? Certè & seipsum, & ipsam à materiæ passionibus segregat. Neque quicquam magis impedit uel hunc intelligere, uel hanc intelligi, quàm materiæ passiuę coniunctio. Proinde si non modò talis potentia tale petit obiectum, sed etiam obiectum tale potentiam suo accessu multò magis efficit talem, quemadmodum uisus natura lucidus & lucem petit, & accedente luce fit lucidior. Sequitur ut mens non solum ex eo remota sit à materia, atq; ampla, quia naturaliter assiduæq; ad remota & ampla se confert, uerum etiam ut multò etiam inde fiat remotior, amplior q;, quòd quæ remota amplaq; sunt illam pulsant, rapiunt, occupant. Sed quantum potest à materia segregari? tantum uidelicet, ut effugiat materiæ passiones. Rationem namq; ideamq; tum rei cuiusq; tum entis ab his absolutam naturaliter auet. Potest autem per eandem naturam ipsam consequi, per quam mouetur ad ipsam. Et ipsa deniq; idealis ratio quæ in æternitate est omnino, cum sit in Deo, mentem sese ad eam pro uiribus eleuantem potest omnino supra limites loci temporisq; extollere.

THEOLOGIAE PLA-tonicæ, de immortalitate animorum, eodem Ficino authore,

LIBER XI.

Prima ratio. Mens unitur obiecto perpetuo, & species suscipit absolutas, rationesq; sempiternas. Cap. 1.

RAtio ipsa rei penitus absoluta illud ipsum est, quod actu à nobis primo rectoq; & propriè intelligitur. Quod intelligitur actu, magis fit unum per intellectualē speciē cū intellectu, quā quod uidetur actu per uisibilem speciē cum uisu, & tantò magis, quantò ex purioribus arctior prouenit copula. Copula hæc auget rursus ex eo quod uisibile, quidē est extra uisum, ratio uerò ipsa intelligibilis quę adest & omni mundi materiæ ab ipsa formabili, & omni loco, cū sitū propriū non respiciat. proculdubio inest mentium penetralibus ipsi per naturā quam proximis, unde & ab illa & ad illā semper afficiuntur. Si ex intellectu intelligente, & specie illa intellectuali siue ratione per speciem significata fit unum, ac species illa & ratio & ut talis est, est à loco & tempore & cæteris materiæ passionibus separata, intellectus in hoc ipso actu ab ijsdē semotus erit. Actus huiusmodi intellectus ipsius est proprius. Proprius actus essentiā propriā comitatur, atq; econuerso. Itaq; intellectus non per actū modo propriū, uerùm etiam per essentiam propriam erit ab omni materiæ cōtagione seiunctus. Et sicut ratio illa communis, quantū in se est, uniuersum locum tempusq; ambit, quamuis ut materiam respicit, ad locum tempusq; declinet, ita mens illi per naturam accōmodata, quanquam ut respicit corpus, sese ad partes loci ac temporis cohibet, tamen quantū in se est, quodammodo totum ambit utrunq;, pręsertim quia non potest species secundū significandi uirtutem esse absoluta, si mens quæ eius tum subiectū tum fons est, absoluta non sit, cum omne subiectum pro natura sua suscipiat qualitates, & fons saporem suum infundat, riuulis inde manantibus. Hinc duo sequuntur. Vnum, quod substantia mentis non editur ex materiæ latebris. Alterum, quòd est immortalis ex eo quòd sit unū cum specie illa rationeq; uniuersali, quæ prout uniuersalis est, locū fugit & tempus. Ad idem uerò sic rursus argumentemur. Ipsum intelligibile propria est intellectus perfectio, unde intellectus in actu & intelligibile in actu sunt unum. Intellectus siquidem quamdiu potentia est intellecturus, nondum cum re potentia intelligenda coniungitur, sed quando actu intelligens est cum re actu iam intellecta. Coniungitur autem cū ea (ut uolunt Peripatetici) quoniam rei illius forma inhęret menti. Quorum uerò una forma est, ipsa sunt unum: Vnum ergo fit ex mente intelligente, ac re intellecta, quandoquidem rei huius forma, ut talis est, format mentem. Quod ergo conuenit intelligibili, quantum intelligibile est, cōuenit intellectui quantum intellectus, quia perfectio, & quod perficitur, unius sunt generis, & semper inuicem proportione mutua uincūtur. Intelligibile uerò quantū tale est necessarium & perpetuum. Quippe in speculando nullius existimamus corruptibilia, quia nos scire non arbitramur quicquā, nisi certam rei rationem & necessariam teneamus, & quæ necessaria sunt, ea perfectè intellectu cōprehenduntur, contingentia uerò, quantum huiusmodi, imperfectè. Quando enim contingentia intellectus affirmat, sæpe fallitur. Si falli non uult, ambigit, uterq; actus imperfectus est, & falli, & ambigere. Meritò ergo quando contingentia cogitat, dubitare solet, ne interim permutentur, & aliter de illis atq; aliter momentis alijs sit iudicandū. Momentis namq; singulis permutantur. Puta dum dicimus Platonem sedere, potest enim interim surrexisse. Definitiones autem rerū uniuersales perpetuę sunt, ut homo est animal rationale. Proprietates quoq; specierum quę propriè definiuntur, sunt sempiternæ, ut omne rationale potest ratiocinari. Semper enim definitiones proprietatesq; tales æquè sunt ueræ

etiam si nullus in terris homo spiret. Has intellectus perspicuè cernit, tenetq́ firmiter, & asserit sine errore uel dubio. Et si qua cōtingentia intelligit, maximè sub his rationib. uniuersalibus comprehendit, ubi corruptibilia cogitat, non ut talia, sed ut æterna. Intellectus ergo perpetuus est, qui rationibus sempiternis unitur, solisq́ perficitur. Si intellectus eas capit, & quod capit, proportionem aliquam habet cum eo, quod capitur, congruentiam certè cum his rationibus intellectus habebit, hæ neq́ principium habent, neq́ finem. At si mens habet utrūq́, nullam cum his habebit proportionem, quoniam ab eis omnino per conditiones oppositas distinguetur. Quapropter mens aut fuit semper & erit ut ipsæ, aut si esse cœpit quandoq́, non tamen desinet unquam.

Obiectio Epicureorum & responsio de unione mentis cum speciebus, absolutis è rationibus sempiternis. Cap. II.

Neq́ nos hic obtundat Epicureus aliquis, obijciens, lumen quidem Solis ab oculo suscipi, oculum interire, lumen uerò Solis incolume superesse. Similiter speciem illam uniuersalem, id est, uniuersaliter significantem, rationemq́ sempiternam capi ab intellectu, intellectum perire quandoq́, speciem uel rationem remanere. Respondemus, Solis lumē ab oculo minimè suscipi, quoniam ab eo ne momentum quidem tenetur, & occidente Sole uisus momēto lumen amittit. Qui si quid luminis suscepisset, retineret utiq́ illius aliquid uel parumper, sicut aqua calorem retinet aliquantisper igne subtracto. Itaq́ adesse oculis lumen possumus affirmare, inesse uerò & suscipi minimè. Mens uerò speciem illam rationemq́ uniuersalem hominis & aliorum ideò suscipere dicitur, quoniam absente etiam homine memoriter retinet. Adde quod lumen hoc ipsum quod lumen est, & quòd uisibile, ab oculis non sortitur. Est enim suapte natura tale, & oculi inde ut clarescant & uideant assequuntur. Species autem illa hominis uniuersalis, hoc ipsum quòd uniuersalis est, non ab ipsis singulis hominum habet personis, in quibus quicquid est, particulare est. In mente tamen est illa uniuersalis. Igitur ut uniuersalis sit, hac à mente. Sed quonam pacto hoc maximè, ut Aristoteli placet, duas nostra mens habet uires, agentem unam, alteram uerò capacem. Agens est, quæ species agit uniuersales, capax, quæ eas capit ab agente conceptas. Quando igitur phantasia in se hominis huius, ut Socratis, hoc tale simulachrū cōtuetur, mox lumen uirtutis illius agentis simulachrū istud pulsat, nō aliter quàm Solis radius aquā. Atq́ ut radius hic Solis ab aqua repercussus in oppositum parietē, ibi circulū procreat splendidum, atq́ tremulum. Ita lumen ipsum uirtutis agentis pulsans particulare simulachrum hominis phantasia conceptum, atq́ ex eo simulachro in uim intellectus capacem reflexum, in hac ipsa inde speciem quandam parit, quæ non amplius Socratē hūc in hoc loco & tempore positum refert, sed hominis naturā singulis personis æquè communem, à certis loci & temporis limitibus absolutam, ubi & species ipsa uniuersalis est, & natura quæ per eam refertur uniuersalis. In hoc mirabilis uis intellectus apparet.

Nempe qui speciem creat à materia, loco & tempore absolutam, atq́ ideò quodammodo sempiternam & creatam recipit in seipso, per quam etiam naturam similem apprehendit, cur non & ipse ab ijsdem absolutus sit, atq́ perpetuus. Deniq́ ea quæ intellectus attingit ita separata, si natura sua sunt talia, talis quoq́ est intellectus, nam cum attingit separata, ibi tunc est ubi sunt ipsa, igitur & ipse est separatus. Sin autem natura illis passionibus mancipata sunt, sed intellectus sua ui illa liberat, multò prius ac magis est liber, ut cætera liberet. Dic age, cur forma rei cuiusq́ non potest unum quiddam fieri cum intellectu, antequam omnino materia separetur, nisi quia intellectus ipse multò prius magisq́ est à materia separatus? Quo autem modo fiat unum ex illa specie & intellectu, docet comparatio illa quam de radio induximus atq́ aqua. Quippe circulus ille inde natus splendidus ac tremulus parieti non satis unitur, quia splendoris illius & parietis est nimiū diuersa natura. At si in speculum inciderit, arctius unietur. Tandem si in lumen Solis idem redierit, unde radius ille demissus fuerat, qui splēdidum circulum procreauerat, coibit prorsus in unum. Quid autem illa species est apud Peripateticos, quàm peperit intellectus, nisi scintilla quædam tum simulachri illius quod à rebus

collegerat phantasia, tum uirtutis illius agentis per quam mens illa peperit? Quid autem nostra mens est, nisi scintilla quædam mentis superioris? Ergo species illa ita nostræ menti infunditur, ut scintilla rerum scintillæ mentis superioris, & ut circulus ille splendidus Solis lumini cuius radio fuerat procreatus. Quapropter ex mente atq; specie ita fit unum, ut ex duabus scintillis unà coniunctis flamma una, siue duarum candelarum radijs unum lumen, siue ex circulo illo splendido & lumine Solis, fulgor unus. Quod autem per speciem ita sempiternis unitur, fit sine controuersia sempiternum, ea præsertim ratione, quod intellectus forsitan intelligendo non modo cum re æterna intellecta coniungitur, sed ille quoque res ipsa est æterna quæ intelligitur. Idem enim radius est quodammodo qui ab alto uerberat aquam, qui fulget in aqua, qui in aërem repercutitur, ubi in seipsum refusus, si uidendi uim nanciscatur, uidebit statim fulgorem illum suum qui redundauit ab aqua. Idem faciet si ab auro resultauerit uel argento. Semper enim fulgorem suum uidebit, licet uarijs modis affectum, pro obiectorum uarietate à quibus fuerit repercussus. Si exemplum conuenientius de duabus illis uiribus intellectus, & hac unione desideramus, consideremus muscipulæ (felem intelligit, quem uulgus catum uocat) oculum, in quo pene sicut in mente nostra duæ sunt uires, est in eo uitrea perspicuitas, est & scintilla. Illa uis capax, hæc agens. Scintilla nocte emicat foras, trahit coloris huius aut illius imaginem à corporibus ipsi oppositis, imprimit eam uirtuti perspicuè, quæ per eam corpus obiectum perspicit. Imo fortasse non tàm corpus oppositum perspicit, quàm sui ipsius radium qui explicatus fuit & replicatus, & quando replicabatur, resiliuit in oculum iam pictus imagine corporis. Ideo licet cernere uideatur modo hunc colorem, modo illum semper tamen seipsum cernit quodammodo, sed uario modo à uarijs coloribus refulgentem. Quid prohibet uirtutem illam agentem, quæ nostræ mentis est radius, in alijs & alijs phantasiæ simulachris aliter & aliter emicantem, inde reflecti in semetipsam, seq; uidere diuerso modo affectam pro diuersitate simulachrorum? Vbi species illa siue ratio quam intelligimus absolutam atque perpetuam, nihil est forte aliud quàm radius intellectus reflexus in semetipsum, qui tunc facile seipsum animaduertit, quando in simulachra sese dirigit, sicut uultus se non uidet, nisi intueatur in speculum, unde etiam uarius repercutitur pro speculorum ipsorum uarietate, quemadmodum & mentis radius à simulachris pro diuersitate simulachrorum diuersus reuerberatur in mentem. Sed de his absolutius in sequentibus.

Obiectio Epicuri & responsio, quod species innatæ sunt menti. Cap. III.

NEgabit forsitan Epicurus species illas quas quotidie concipit intellectus, esse perpetuas, quia & esse incipiant quando patiuntur, & desinant quando mandantur obliuioni. Nos autem ex Platonis nostri sententia satis in hoc habere putamus, quòd species illæ si nascuntur, à rationibus animi perpetuis patiuntur, & ideas super animum referunt sempiternas. Ratio prima. Profecto sentire & intelligere quia uitales operationes sunt, à principio uitali intrinsecoq; proficiscuntur, principio inquam actiuo. Sunt enim operationes quædã uiuentibus & carentibus uita communes, ut generatio, alteratio, mutatio loci. Ea quæ uita carent, operationes huiusmodi patiuntur potius quam agant. Non enim se ullo modo generant, aut alterant, aut mutant loco. Viuentia uerò eas in seipsis agunt, quia sese nutriendo augendoq; alterant & generant aliquid in seipsis, & iudicando appetendoq; locum mutant. Si natura uiuentia ad proprias actiones melius instruere debet quàm ad communes, melius autem instructum est quod est agens, quàm quòd patiens, atq; ad cõmunes operationes eis actiuum principium tradidit, multò magis ad proprias actiones, sensum uidelicet intelligentiãq;, sic illa disposuit, ut agerent per eas magis quàm paterentur. Quapropter neque mens, neq; etiam sensus (ut pluribus placet Platonicorum) ut percipiat quicquam, ab extrinsecis formatur corporibus. Sed quemadmodum pars uiuifica per insita semina alterat, generat, nutrit & auget, ita interior sensus & mens per formulas innatas quidem, & ab extrinsecis excitatas omnia iudicant. Neq; aliud quicquam est hoc iudicium, quàm tran-

ſitus formulæ à potentia quadam in actum. Non enim debet operatio ulla agentis tranſcendere limites. Vitalis igitur & intus permanens operatio non eſt ab extrinſeco principio uita carente, ſed ab intrinſeco & uitali. Signum uero quòd ſenſus interior eſt admodum efficax, inde capitur, quòd componit, diuidit, diſcurrit, ſuoq; affectu uertit corpus in contrarias qualitates. Signum quòd mens ſit maximè efficax, à Boëtio contra Stoicos hinc accipitur, quòd ultra illa quæ facit ſenſus, ipſa præter obiectorum naturam uniuerſales excogitat regulas, deſcendit componendo, aſcendit & reſoluendo, ac ſeſe referens ſibi, ueris falſa redarguit. Deniq; cum rem eandem aliæ uires animæ aliter iudicent (aliter enim imaginatio ſiue phantaſia, aliter ratio iudicat) conſentaneum eſt ut iudicium ipſum iudicantis formam naturamq; ſequatur, non iudicati. Et quia iudicium iudicantis actus exiſtit, probabile eſt ut quiſq; iudex operam ſuam non ex aliena, ſed ex propria poteſtate perficiat.

Ratio ſecunda. Sed reuertamur ad mentem. Sicut ſimulachra ſingularium à corporibus phantaſiæ non inuruntur, ut etiam probauimus aliàs, ita uniuerſalium ſpecies à ſimulachris non ſignantur in mente, ſed ita mens illas per uim ſuam efficit, ſicut phantaſia fingit ſimulachra per ſeipſam. Quo enim pacto ſimulachrum (quod etiam phantaſma uocatur) rem aliquam procreabit ſeipſo liberiorem & ampliorem? Ipſum quidem ſingulare eſt, & materiæ conditionibus adſtrictum, ſpecies uerò quia uniuerſalis eſt, ideo liberior eſt & amplior. Si non fit ſpecies hæc quæ etiam uniuerſale nũcupatur, à ſimulachris, multò minus fit à rebus externis, quæ non poſſunt per aliud medium formare mẽtem, quàm per ſimulachra. Rurſus unius ſpiritaliſq; ſpeciei unam eſſe oportet cauſam ſpiritalẽ, uel ſaltem unitam, & ſpiritali modo ordinatam. Singula uero quæ extrinſecus ſunt, plurima ſunt & corporea. Atqui nullum illorum per ſe acceptum, cum propriè ſolum, corporaliſq; naturæ ſit, ſpeciem procreabit incorpoream, & naturę communis ſignificatricem. Sed neq; etiam omnia ſingularia ſimul iuncta iſtud efficient. Sparſa enim ſunt, neq; ordinem aliquem talem habent, ut talia ſubnexa aliјs, unam ſeriem digerant cauſarum. Idcirco ſicut lapidum coniunctione unum quiddam ſimplex non fit, ſed cumulus, ita per ſingularium turbam fiet forte quædam ſimulachrorum confuſio potius, quàm una ſpecies atq; ſimplex. Præterea in quolibet ſingulari tria reperiuntur, natura ſpeciei, accidentia quę non ſunt neceſſaria ſpeciei, et ipſum ex utriſq; compoſitum, ut in Socrate eſt humanitas, quæ natura ſpeciei uocatẽ, eſt albedo, talis taliſq; figura, quæ forte accidunt ſpeciei, & aduentitia nominantur. Ex utriſq; Socratis perſona componitur. Nunquid ab his perſonis imprimitur in mẽte ſpecies illa communis, quæ eſt omniũ hominum æqualis ſimilitudo? Certe ex accidentibus perſonarum non imprimitur (referret enim hominis accidentia, non ſubſtantiam) neq; etiam ex ipſa natura quæ ſubiјcitur accidentibus. Illa enim non tota perſona alicuius eſt hominis, ſed pars eius. Ideo natura talis de nullo homine enunciatur. Quis dixerit, Socrates eſt humanitas? Dicimus autem Socratem eſſe hominem. Homo igitur enunciatur de Socrate, de Socrate inquã toto, non de humanitate ſolum, uel accidentibus. De Platone toto ſimiliter, atq; aliјs omnibus, ubi apparet hominem ipſum quem mens noſtra communiter enunciat, de integris quibuſq; perſonis in ſeipſa conceptum, multo ampliorem eſſe hac uel illa perſonæ cuiuſq; natura. Quod uerò cõprehendit, aliud & amplius eſt, non fit ab eo quod & comprehenditur, & eſt anguſtius, prȩſertim cum natura illa fiat in ſingulis hominibus ſingularis. Quod aũt ſingulare factum eſt, non creat uniuerſale. Sed nunquid ab integris cunctiſq; perſonis ſpecies illa nobis infertur? Nequaquã. Quippe innumerabiles perſonas æquè illa ſpecies reſpicit. Innumerabiles uerò nuſquã inſpeximus, neq; ex quibuſdam perſonis accepimus eam quę infinitas inſuper alias comprehendit. Neq; poteſt ullus ſatis tuto à quibuſdam ſingularibus regulam cõmunem perſcribere, falleretur enim quiſquis id tentaret, perinde ac ſi quis cum ſola terræ animalia conſideraret, atq; illa uideret ſpirare, animal omne ſpirare concluderet. Cum igitur ſpecies neq; à ſingularibus perſonis, neq; ab earũ ſimulachris generetur, reliquũ eſt ut fiat ab intellectu. Intellectus eam non generat ex phantaſmate, uel in phantaſmate. Phantaſma enim quia & in eſſendo & in ſignificando ſingulare eſt, ſi fieret materia, locuſúe ſpeciei, eam redderet ſimiliter ſingularem. Cȩterum dubium eſt, num ipſam generet per phantaſma tanquam per cauſam mediam

mediam inter intellectum & speciem generandam. Quod quidem fieri nō posse ex hoc opinantur, quod causa media & effectui proxima, cum effectu magis quàm remotior causa conuenit, ut in hominis generatione, quia Sol per hominem medium generat hominem, magis homo generans cum homine genito quàm ipse Sol congruit. Si igitur phantasia esset proxima causa speciei, species phantasmati similior quàm intellectui nascere-tur, hinc duo sequerentur absurda. Vnum, quòd species huiusmodi statim nata, phantasma ipsum & phantasiam, utpote sibi propinquiora, adsciscere tanquā naturalem sedem potius quàm intellectum. Alterum, quòd & si eam intellectus acciperet per talem speciem, intelligeret singulare aliquid, & magis, & prius quàm uniuersale. Illa siquidem singulare nunciaret in primis, quia esset phantasmati singulari cognatior. Neque audiendi sunt illi, qui phantasma inter intellectum & speciem quasi instrumentum aliquod interponunt. Nónne uirtus mentis agens cum capace magis congruit quàm phantasma? Quo igitur pacto agens capacē per extraneum phantasma formabit, cùm oporteat instrumentum formationis inter formatorem atque formabile interponi, phantasma uerò extraneum inter duas illas uires inuicem germanas nequeat interponi? Quamobrem intellectus quando formā illam creat, neque ex simulachro, neque in simulacro, neque per simulachrum procreat. Fortè uerò radium aliquem, seu uim inserit simulachro phantasię, per quam ipsum simulachrum tanquam formator mentis formam huiusmodi generat, quam speciem uocamus intelligibilem. Sed neque hoc fieri posse putamus. Nempe uis illa suscepta simulachro ijsdem materiæ cōditionibus adstringetur, quibus simulachrū. Itaque formam intelligibilem, quę ab illis conditionibus est absoluta non generabit. Ac si quis dixerit, formam illam modo absoluto capi ab intellectu, quāuis phantasma ipsam non creauerit absolutam, ex eo ipso nos concludemus (quod exoptamus in primis) intellectum non subijci phantasiæ tanquam formabile formatori, postquam præstantiore modo formas habet quàm ipsa tribuere ualeat. Quò fit, ut forma intellectualis si nascitur, à solo intellectu nascatur, & sine medio. Si enim mens formam illam generat, & generando eam in se absque medio suscipit, certè per se gignit illam, & gignit alio nullo intercedente. Ex omnibus his concluditur, intellectum formare seipsum. Et quoniam si esset prorsus informis, seipsum formare nō posset, necesse est ante eas formas, uel notiones, quas per omnem ætatem penè momentis singulis in se parit, latere in animi penetralibus formas alias animo naturales, totidem numero, quot sunt in mundo rerum species creatarum, quibus possit formas illarum specierum intelligibiles parere.

Ratio tertia. Certè namque res certis egent seminibus. Non facit natura ex quolibet quælibet, non facit ex nihilo aliquid. Idcircò non potest essentia animæ, quę & una est, ac fermè omnia respicit æquè, multas & uarias specie formas producere, & alias alijs temporibus, nisi per plures formulas insitas, specie differentes, quibus alijs temporibus aliàs potius quàm alias procreet, aut promat.

Ratio quarta. Has enim sæpenumero etiam nulla consultatione uel uoluntate antecedente, solo quodam naturali instinctu repentè promit in lucem. Effectus uerò, qui naturali fiunt ordine, formam præferunt talem, qualem causæ possident. Calida enim ab igne fiunt calente, quia causa quæ ex suo esse aliquid efficit naturaliter, talem licet inferiori modo effectum facit, qualis est ipsa. Mens igitur quæ per suum esse naturaliter generat uniuersales rerum omnium species, in ipsa quoque sua essentia ab origine nacta uidetur uniuersales species omnium, ut similia similibus generentur. Nam si illarum specierum una est efficiens causa, scilicet intellectus & subiectum unum, intellectus scilicet idem, nulla ratio asignari potest cur multæ & differentes fiant, secundùm speciem, nisi quia intellectus per diuersas rationes sibi naturales eas promit diuersas. Non enim sufficit ad hanc uarietatem efficiendam, simulachrorum diuersitas, quæ nihil ad hanc fabricam aliud afferunt, quàm occasionem aliquam operandi, dum per illorū præsentiam mens ad promendas species excitatur. Hoc autem nihil aliud est, quàm rationes illas ociosas reddere promptiores.

Ratio quinta. Proinde si diuina mens idearum omnium plena per essentiam suam adeò plenam absque medio animam procreat, oportet animam inde idearum plenam effluere. Nempe Deus cùm in efficienda anima à nullo prorsus impediatur, tam perfectam

efficit, quàm perfecta in tali genere illa effici potest. Perfectior certè prodit, si in prouinciam tam difficilem notionem plena descendat, quàm si uacua. Est autem notionum capax ab initio ex ea parte qua cum angelis conuenit. Sicut enim ex parte sua temporali habet ut continue quærendo discurrat, sic ex æterna ut possederit ab initio, præsertim cum ipsa propinquior Deo sit quàm prima materia. Ideoque si materia omnes inde species accipit, & cum primum parata est capit, necesse est animam quoque omnes suscipere. Parata uerò est anima ad omnes suscipiendas cum primum à Deo accipit esse. Siquidem eius essentia simplex est, stabilis supra tempus, ideoque non potest augeri, aut per tempora paratior fieri. Quod ita cecinit Zoroaster:

σύμβολα πατρικὸς νόος ἐνέσπειρεν ταῖς ψυχαῖς

id est, paterna mens inseruit animabus coniecturalia signa. Et Orpheus ita:

πάντα γὰρ πρωτεῖ πρώτη φύσις ἐγκατέθηκεν,

id est, omnia enim Protheo prima natura indidit. Theologia Orphica Protheum appellat essentiam tertiam animarum rationalium sedem. Architas quoque Tarentinus in libro de sapientia, hominem, inquit, sapientissimum cunctorum animantium esse natũ, quippe cui Deus rerum omnium ideas infuderit, per quas mente ualeat notiones rerum nõ aliter procreare, quàm ore per linguam rerum nomina fingere. Hæc ille.

Ratio sexta. Profectò (ut Platonicè loquar) in materia formarum omnium suscipiendarum latent inchoationes. In natura quoque per quam ad formas mouetur materia, formarum semina delitescunt. Vnde in complexione arboris naturali clauditur semen ad arborem similem propagandam. In semine arbor generanda tota concluditur. Idem accidit in complexione naturali, & semine animalis. Igitur in ea parte animæ quæ alit corpus, & natura utitur uelut instrumento ad mouendam formandamque materiam, insunt, & multo quidem præstantius, formarum omnium rationes, ut ex ratione capitis quæ in anima est, exoriatur semen illud capitis quod est in natura, ex hoc autem semine pullulet forma hæc capitis quæ conspicitur in materia. Atque idẽ fiat in pectore, brachijs, membrisque cæteris. Si pars hæc infima animæ fœcunda est, formatque ipsa corpora, & à corporibus non formatur, & formarum generandarum continet rationes, nunquid mens quæ pars est animæ summa, sterilis erit? Aut solum formabitur à corporibus? Aut carebit rationibus ad species producendas? Nullo pacto. Imò uerò sicut pars infima quæ singulis corporibus proxima est, per insitas sibi ab origine rationes singula gignit & corporalia, ita mens quæ in corporalibus ac penitus absolutis mentibus proxima est, rationes inde insertas habet, per quas producat species illas à corporum passionibus absolutas.

Septima ratio. Sic enim anima inter diuina & corporalia medium obtinebit, si utrorumque particeps apparebit, habebitque intus utrarumque formarum & intelligibilium & sensibilium rationes.

Octaua ratio. Neque decet eam corporibus esse deteriorem. Ergo si corpora ante aduentitias qualitates, qualitates possident naturales, multò magis animus formulas habet in mente proprias antequam excipiat peregrinas. Duplex materiæ communitas cõuenit, naturalis, & aduentitia. Naturalis est natura illa in qua singula sub eadem specie inuicem congruunt, sicut humanitas in qua singuli congruunt homines, quæ communitas (ut plerique putant) perpetua est, & singulis quibusque præstantior. Aduentitia est notio illa uniuersalis, quam de naturali communitate mens cogitat, singulis quibuscunque seclusis. Quæ nõ modo, quod ad materiam spectat, aduentitia est, sed quòd ad mentem. Si ante hanc aduentitiam cõmunitatem materia possidet alteram naturalẽ, mens quoque materia melior ante hãc alteram similiter possidet. Oportet enim communem formam in mente aliquam præstantiorem esse quàm in materia. Est autem naturalis prrfectior quàm contingens. Igitur oportet inesse menti communes formas ante illas, quas corporalium rerum fingit occursu. Sæpe uerò dum ingenitas formas inspicimus, putamus propter inscitiam nos aduentitias uel externas prospicere, non aliter atque illi qui uel somno uel morbo quodam cerebri oculorumue affecti, arbitrantur se uidere quædam extra suos oculos huc & illuc sæpe uolantia, quæ tamen & uersantur, & uidentur intrinsecus.

Nona ratio. Cur bruta rebus singulis inspectis cõmunem non excogitant notionem, homo autem ex natura sua rationali, qua differt à brutis, id agit? Nisi quia ipsa sua natura

tura sigillum possidet talium figurarum? Si enim formas procreat per naturam speciemque propriam, eas profectò per naturam procreat formatricem. Naturam uerò talem carere quis dixerit characteribus?

Decima ratio. Præterea quando in scientijs perfectas demonstrationes conteximus, ex principijs quibusdam præstantioribus & latioribus solemus de speciebus proprietates aliquas demonstrare. In illis autem notionibus, quæ denuò finguntur ab animo, quæ latior est, ea est remotior à substantia, proptereaque speciei notio ad substantiam accedit propinquius, quàm notio generis. Quo fit, ut quæ in illis minus communis est, ea præstantior iudicetur. Aliæ igitur notiones sunt in animo præter istas, quæ latiores sunt simul atque præstantiores, ex quibus demonstratio uera conficitur. Quoniam uerò demonstratio non ab uniuersalibus tantùm, sed ab uniuersalibus causis proficiscitur, notiones autem quæ menti innatæ sunt, non sunt demonstrati effectus causæ, rursusque formæ in corporibus uniuersales esse non possunt, sequitur ut super formas, & quæ in corporibus, & quæ in nostris mentibus sunt, quærendæ sint formæ aliæ in mente diuina omnium conditrice quæ uniuersales omnium causæ sint, quarum formulas humana mens habet, ut per has tanquam causarum similitudines ad illas tanquam effectuum causas conclusiones referat demonstrando. Sed aliàs de ideis.

Vndecima ratio. Atque hæc ipsa demonstratio semper aliqua nobis ignotiora ex propositionibus notioribus infert, illas rursus ex alijs, quousque ad principia quædam menti per se nota perueniat, ne aut irritus fiat in infinitum progressus, aut ab eisdem ad eadem reflexatur circulus temerarius. Quæ uerò per se nota sunt menti, per naturam mentis effulgent mentis aspectui. De singulis autem speciebus rerum ex proprijs earum principijs propriæ sunt demonstrationes, & in uarijs facultatibus uariæ. Igitur secundum uarias species & uarias facultates adsunt menti diuersa doctrinæ principia ex naturali mentis lumine cognita. In ipsis uerò principijs cuncta sequentia continentur. Hinc efficitur, ut animus per naturam omnibus doctrinis abundet.

Duodecima ratio. Vt quemadmodum & arbores, & animantes, earumque membra ex proprijs seminibus pullulant, ita scientiæ ex intimis initijs oriantur, ne mens sit sterilior, quàm natura quæ ex seminibus insitis suos fœtus educit, nõ casus effundit impulsibus.

Decimatertia ratio. Quando inter nos uerum quærimus interrogando & respondendo, quomodo posset ad summã peruenire quę concluditur ratio? nisi aliquid prius concederetur? Concedi autem rectè quid posset, quod nesciretur? Ita ista ratio (ut Augustinus Aurelius inquit) nisi inueniret in nobis aliquid cognitum, quo innitens, ad incognitum duceret, nihil omnino per illam discerneremus. Inest ergo nobis ante ratiocinationem intelligentia quædam, unde ratiocinatio sumat exordium.

Decimaquarta ratio. Nónne ratiocinatio nostra mobilis est, & dum uarietatem inquirit, ab alio descendit in aliud, & quando aliquid inuentum examinat, in aliud ascendit ab alio? Motus uerò omnis à quiete, siue stabili aliquo exorditur, ac tendit ad stabile. Motus autem huiusmodi notionum complexio est. Res uerò quælibet principium habet proprium, suumque finem. Quapropter ratiocinatio quia notionum progressio est, in notiones reducitur, quia mobilis in aliquas stabiles notiones, quas impulsu quærat quod cupit, indicijs inueniat quod quæsiuit, luce examinet quod inuenit, firmitate quiescat inuentis. Inde ergo cæpit quærendo, in idem redit examinando. Sunt ergo in mente stabiles quædam & perpetuæ notiones, quæ & principia sunt & fines ratiocinandi.

Decimaquinta ratio. Neque ratiocinandi solùm, uerumetiam quomodocunque intelligendi. Nam sicut sensus qui per aduentitias formas, quæ dicuntur accidentales cognoscit semper, accidentia quoque semper attingit, ut Platonici putant, ita conuerso mens, quæ essentias rerum definit, per essentiales formas intelligit. Et quia sensus qui fallacibus confidit rerum imaginibus, & subitò euanescentibus, sæpe fallitur, neque imaginem à re uera discernit, sed opus est ad hoc iudicio rationis, idcirco mentem oportet essentialibus (ut ita dixerim) rationibus inniti, ne ipsa quoque fallatur, & iudicio uirtutis alicuius superioris indigeat.

Deimasexta ratio. Præterea si cognoscimus angelos, neque eos nosse ualemus per species à sensibus haustas, quę cùm pendeant à corporibus, non referunt angelicas formas,

quæ ad corpora non declinant, sequitur ut eos per insitas species cognoscamus. Quo enim pacto iudicamus angelos esse naturas non uergentes ad corpora, nisi per species à corporibus minimè dependentes?

Decimaseptima ratio. Deniq; inter cognitionem diuinam & sensitiuam cognitio intellectualis est media, ergo & medias habet conditiones. Deus cognoscit per essentiam suam immobilem, sensus per mobiles qualitates, id est, species peregrinas. Quapropter mens cognoscet per qualitates immobiles, quæ species innatæ uocantur. Ordo deniq; uniuersi requirit, ut quemadmodum puræ mentes in se respiciunt, sensus autem in alia solum, sic anima mentis sensusq; particeps, non modo extra se formas, sed in se quoq; respiciat. Vbi autem Aristotelis more mentem dicere solemus nouas species procreare, possumus etiam proprius more Platonico dicere, innatas species ex mētis penetralibus erui. Germanarum uirium ea est natura, ut se mutuò comitētur in operando, sicut in existendo, & se uicissim suscitent ad agendū. Germanæ uires sunt olfactus & gustus, unde sæpe animus per odoratum inuitatur ad gustum. Germanæ, cōcupiscendi uirtus & irascendi natura. Facilè igitur ex libidine irritamur ad iram. Germanitas etiam oculorū facit ut ambo simul uertantur ad idem. Germanitas sensus & phantasiæ efficit, ut operante sensu ad aliquid, ad idem operetur & phantasia. Propter similem Germanitatē, quando phantasia species suas profert in actum, mens quoq; suas educit in lucem. Non generantur propriè tunc mentis species, sed quæ angustius coarctabātur, patent latius, & florescunt, quæ tepebant, feruent, quæ in solo mentis uertice per se lucebant, rutilant eminus, & in ratione quæ mentem sequitur, iam facta sereniore refulgent. Itaq; quā Aristoteles creationem uocaret in speciebus, Plato coruscationem cognominabit, per quā expergefactus oculus rationis, speciebus mentis irradiatur. Prima illa in mente coruscatio, intelligentia ipsa est, sequens irradiatio est ipsa rationis discursio. Per intelligentiā essentiæ rerum definiuntur. Per rationem componuntur essentiæ definitæ, & argumentationes conficiuntur. Veras aūt definitiones essentiarū non potest mens per accidentalia rerum simulachra fabricare, sed eas cōstruit per infusas ab origine rerū omnium rationes.

Decimaoctaua ratio. Infusas, inquam, à rationibus rerū quas habet Deus. Quæ quidem in Deo sunt ipsa Dei essentia, ab ipso Deo sub uarijs rationibus intellecta. Formæ igitur omnium in Deo sunt, ibiq; nihil aliud sunt, quàm essentia ipsa Dei, atq; omnes habitu simul & actu. Omnes quoq; formæ sunt in angelo. Non quidem essentia ipsa sunt angeli, sed rationes quædam essentiales, id est, quæ semper essentiam comitantur. Vbi uigent habitu simul omnes & actu, quia secundū omnes actu omnia simul intelligit. Præterea sunt omnes in homines intellectu. In quo etiam essentiales rationes cognominantur, habitu cunctæ simul, sicut in angelo, non simul actu, quia nō simul utitur uniuersis. Propterea intellectus infimus appellatur, & materiæ quodammodo similis, quia tamen est præstantior quàm materia, ideo effectiuo habitu formas habet, quod materiæ nō conceditur, qui habitus appellatur uis mentis agens, quia sese confert ad actum. Vis quoq; capax, quia suscipit actus perfectionem. Postremò omnes formæ sunt in materia. Vbi etiam rationales essentiales ideo nominantur, quia sunt fomites siue habitudines quædā, siue respectus ad formas essentiam materiæ perpetuò comitantes. Quæ quidem formarum potentiæ sunt, potentiæ, inquam, capaces formarum, non efficaces, & formæ quodammodo ipsæ, sed imperfectæ. Vnde omnes quoq; sunt in materia modo perpetuo, secundum quidem potentiam, non tamen secundum efficacem habitum aut actum.

Decimanona ratio. Quis neget animum statim à tenera ętate uera, bona, honesta, utilia exoptare? Optat autem intellectus nullus incognita. Ergo insunt istorum aliquæ etiam antequam appetat in animo notiones, per quas ceu formas rationesq; ipsorum ea iudicat appetenda. Idem ab inquisitione & inuentione probatur. Si in turba hominum quærat Socrates Alcibiadem, sitq; illum aliquando inuenturus, necesse est Socratis menti aliquam Alcibiadis figuram inesse, ut sciat quem hominum quærat prę cęteris, atque inuentum in cœtu multorum Alcibiadem ab alijs discernere ualeat. Ita neque indagaret ea quatuor animus, neque aliquando inueniret, nisi haberet illorum, id est ueritatis, bonitatis, honestatis, utilitatis aliquam notionem, per quam illa quęreret inuenturus, ut quoties inuenit quę inuestigauerat, agnoscat, atq; ab eorum discernat contrarijs

Neq; solum ab appetitu, indagatione, inuentione, sed etiam à iudicio id probamus. Quicunque enim aliquem sibi amicum iudicat uel inimicum, quid amicitia quidúe maliuolentia sit, non ignorat. Quonam igitur pacto multa uera uel falsa, bona uel mala, ut solemus, quotidie iudicaremus, & rectè iudicaremus nisi esset nobis ueritas quodammodo bonitasq; ab initio cognita? Quomodo rursus structuræ, musicæ, picturæ, & artium cæterarum opera, necnon inuenta Philosophorum, multi etiam in ijs artibus non uersati probarent sæpenumero rectè, & reprobarent, nisi illarum rerum forma quædam esset & ratio illis à natura tributa? Comparatio quoq; idem nobis ostendit. Quicunq; enim mel uino comparans, alterum altero pronunciat dulcius, quis dulcis sit sapor agnoscit, & qui Speusippum & Zenocratem conferens ad Platonem, Zenocratem censet Platonis similiorem quàm Speusippum, Platonis figuram proculdubio nouit. Eodem modo cum è multis bonis aliud alio melius rectè existimemus, & maiori minoriúe bonitatis ipsius participatione aliud alio melius deteriusúe appareat, necesse est bonitatem non ignorare. Præterea cum è multis & diuersis Philosophorum aut etiam aliorum opinionibus, quæ ueri sit similior & probabilior, sæpe optimè iudicemus, oportet non deesse nobis aliquem ueritatis intuitum, ut quæ sint illius similiora, non nesciamus. Quapropter nonnulli in adolescentia, aliqui etiam sine præceptore, plerique ex paucissimis doctrinæ rudimentis à præceptoribus demonstratis doctissimi euasisse traduntur. Quod nunquam nisi multum, ut diximus, iuuante natura fieri potuisset. Hoc abundè Socrates Phædoni, Menoni, Theæteto adolescentibus demonstrauit, docuitq; posse pueros rectè in singulis artibus respondere, si quis prudenter eos interroget, cum à natura sint artium disciplinarumq; omnium rationibus præditi.

Confirmatio superiorum, atq; insuper de ideis.
Cap. IIII.

POssumus autem ex tribus illis Platonis libris, Phædone, Menone, Theæteto, atq; insuper ex Parmenide, Timæo, & conuiuio sic rursus argumentari. Si capite propriè atque præcipuè alter quidem maior, alter uerò minor denominetur, absurdum id quidem. Primò, quoniam per idem & maior erit & minor. Deinde per aliam speciem in alia specie aliquid collocabitur, puta per capitis speciem in maioris minorisúe specie. Præstat autem capite capitatum quàm maius, aut minus denominare. Deniq; absurdum est per aliquid paruum maius aliquid dicere. Igitur si formalis afferẽda causa est, maioritate minus cognominabitur. Similiter denarium numerum nouenario plurem, non unitate propriè appellabimus, siquidem ab unione propriè unũ denominamus, imo pluralitate plurem, & alium paucitate paucior ẽ esse dicemus. Item dualem numerum fieri asseremus non diuisione unius in duo, quia etiam coniunctione interdum huius rei atq; illius fieri contendetur. Et omnino idem propriè oppositis effici causis non est dicendum. Ergo dualem numerum dualitatis ipsius participatione fieri secundum formam potius asseremus. Sed hæc tanquam leuiora mittamus, pergamus ad grauiora. Si color uel figura est ipsum pulchrum, quonam pacto erit color aliquis uel figura deformis? Item quanam ratione multa subiecta pulchritudinis unius tanquam communis participarent, nisi una quædam pulchritudinis natura communis & inesset singulis, & præesset, ut ab ea quæ præest, dependeat & quæ inest? Proinde aliud est ipsa bonitas quam res quæ bonitatis participatione fiunt bonæ. Aliud pulchritudo quã res pulchræ, similiterq; de cæteris speciebus, quas Plato uocat ideas. Corpora enim pulchra multa sunt, ipsa uerò pulchritudo una est. Nam omne primum summumq; in aliquo rerum genere, unum est solummodo. Rursus hæc pulchra duas habent naturas, tum materiam corporalem, quæ fit particeps pulchritudinis, tum pulchritudinis qualitatem, ipsa uerò pulchritudo nihil est aliud quàm pulchritudo, quoniam quicquid est in genere aliquo primum tale, nihil aliud est quam tale. Item corpora hæc partim pulchra sunt, partim etiam turpia. Nam ex ipsa sua materia, quæ aliud aliquid est quàm pulchritudo, deformia iudicantur, ipsa uerò pulchritudo turpitudinem non admittit. Si modò opposita uicissim se fugiunt, corpora quoq; pulchra, mutantur, & modo pulchra sunt, modo

contra. Pulchritudo uerò ideo immutabilis est, quia & nihil est aliud, quàm pulchritudo, & quantum pulchritudo est, non mutatur, quia sic neq; uertitur in contrarium, neq; priuatur quandoq; fundamento & sustentaculo, cum seipsa sustineat. Adde quod corporalia quæque alijs pulchra uideri possunt, alijs uerò non pulchra, ipsa uero pulchritudo carere pulchritudine cogitari non potest. Præterea corpora formosa diuisibilia sunt, pulchritudo autem indiuisibilis. Non parua est, quia magna corpora non formaret, non magna, quia paruis corporibus non congrueret. Deniq; non est corporea, quoniam rebus spiritalibus non competeret. Non est etiam temporalis, quia rebus non inesset æternis. Inest autem multò magis animabus & mentibus quàm corporibus. Sed neq; in illis est prima, tum quia illæ secundum se deformes sunt, nisi formentur à bono, cuius splendor est pulchritudo, tum quia illæ ueritatem appetunt tanquam pulchram. Pulchritudo uerò non expetit semetipsam. Tunc deniq; quia simpliciter & communiter amabile est non esse quidem animale uel intellectuale, sed bene bonumq; esse. Cum uerò bonum summè alliciat, summa est pulchritudo. Itaq; idea ipsa pulchrorum est super corpora, animas, mentes. Est una, simplex, pura, immutabilis, indiuisibilis, incorporea & æterna, atq; eadem idearũ omnium est natura, quod hinc quoq; alio exemplo probamus. Hinc homo quando illum generat hominem, non propriè specificam humanitatem ipsam, quæ communiter in utroq; consideratur, gignit. Gigneret enim & seipsum, qui per humanitatem extat. Præterea terminata natura naturam interminatam generare non potest. Non ergo causa est hic homo, ut simpliciter humanitas sit, sed ut in illa materia propagetur. Oportet autem naturæ humanæ communis esse cõmunem causam, atq; etiam per se agentem, quod ostendit ordinatissima eius & stabilis compositio. Quamobrem super agentia in speciebus particularia extare oportet uniuersale agens, speciem respiciens atq; dirigens. Quod etiam apparet in ijs quæ absq; manifestis seminibus generantur, ut aliàs demonstrauimus.

Argumentantur rursus multi Platonicorum à mentis obiectis hunc in modum. Cum intellectus noster naturaliter formas capiat, rationesq; intelligat uel separatas, uel separando, sequitur ut communes ipsæ rerum separatæq; à materia, rationes, naturalia sint eius obiecta. Quoniam uerò obiecta eiusmodi mouent, formant, perficiũt intellectum, ideo in præstantiori ueriorique uniuersi gradu sunt constitutæ, longissimeq; à figmentis absunt, ne mens & ueritatis iudex, & sensuum emendatrix, à ueritate remotior sit quàm sensus: Quamobrem rationes illę merito sublimiores, ueriores, efficaciores naturæ existimantur, quàm intellectus qui inde formantur. Sed nunquid illæ rursus intellectuales sunt appellandæ? Non quidem propriè. Siquidem rationales animæ secundum participationem intellectuales sunt, angeli uerò intellectuales secundum formam. Rationes deniq; illæ atq; ideæ intellectuales quidem secundum causam, intelligibiles uerò secundum formam. Intellectuale enim ad intelligibile ita fermè se habet, ut appetens & mobile atq; formabile ad appetibilem motorem atq; formatorem. Sed ubinam sunt? Sanè ideas minus communes in ideis communioribus generatim Platonici collocant. Ac demum omnia idearum genera in ipso ente primo communissimo entium atq; perfectissimo, quod summum intelligibile uocant, intelligibile quidem secundum formam, intellectuale uerò secundum causam, cui proximè subdunt mentes quàm plurimas intellectuales secundum formam, intelligibiles uerò secundum participationem. His autem rationales subijciunt animas, intellectuales tam participatione quadam, intelligibiles uerò nequaquam. Proinde censent ens ipsum, ipsumq; intelligibile, idem esse, quoniam ens sit naturale & adæquatum intellectus ipsius qua ratione est intellectus obiectum. Præterea intelligibile ipsum sub primo rerum principio collocant. Illud enim tale est, ut comprehendi quodammodo possit, hoc uerò nequaquam. Principium primum appellant propriè unitatem ipsam atq; bonitatem. Et quia unitas eminẽtiam lucemq; procul ab omnibus segregatam refert, intelligibile uerò refert lumen quoddam iam intellectibus proportione quadam accommodatum, ideo unitatem & aliud, & superius quàm intelligibile esse putant. Rursus quia mentes tàm intelligere quàm intelligibile appetunt, non simpliciter, sed & bene & bonum, bonum uerò simpliciter appetunt, idcirco hac etiam ratione, id est Deum summum, ipsi enti, quod & intelligibile est, præponunt.

Mitto quod intelligibile respicit intellectum, bonum uerò respicit uoluntatem. Itaque non solum hoc ab illo est differens, sed & præstantius, quippe cum præstantius sit quod uoluntatem rapit, quàm quod ab intellectu comprehenditur. Quapropter ens ipsum ab intellectu pro uiribus percipi opinantur, bonum uerò per uoluntatem potius ad seipsum animam trahere, atque tractam in se quoque transfundere, & si quo pacto ab anima iam occupata suo modo tangitur, tangi propriè per unitatem mentis caput, quam ab initio nobis Deus, qui est unitas uniuersi princeps, inseruit. Cæterum ut ad propositum reuertamur, in ipso quidem bono ideas per causæ modum esse solum relatiuis quibusdam rationibus tantum inter se distinctas, in ipso uerò intelligibili per formam propriè atque absolutis insuper formis inuicem differentes, in sequentibus mentibus siue à corpore separatis, siue coniunctis participatione iam quadam & gradatim magis magisque distinctas, in natura uerò semina quædam infima formarum ab ideis infusa, in materia denique umbras. Ipsum quidem bonum Plato in Epistolis Deum patrem nominat, ipsum uerò intelligibile Deum filium. Plotinus quoque & Deum de Deo, & de luce lumen, & rationem, uerbumque Dei. Rursus Plato in Epinomide per rationem huiusmodi diuinam, siue uerbum (quem mundum uocat intelligibilem) affirmat mundum fuisse sensibilem exornatum. Quoniam uerò ideæ in primo quidem una forma sunt, in secundo uerò multæ formę: formæ (non enim putant in prima forma absolutam diuersitatem esse formarum) ideo Plato contemplatus & colores in lumine circa lucem, & lineas in circulo circa centrum, inquit in Epistolis, multiformes ideas absolutè distinctas circa primum rerum principium esse potius, quàm in primo. Similiter in libro de republica septimo, ideam inquit boni, id est, ipsum bonum, in cuius forma omnes ideæ una forma sunt, pulchrarum esse causam idearum, uidelicet illarum quæ in sequentibus multæ formæ sunt absolutæ inuicem differentes.

Superioribus rationibus Plotinus & Proculus ideas cõfirmant, & aliter in Deo (ut aiunt) primo ponunt, aliter in secundo. Alij uerò nonnulli ad idem ita procedunt. In materia quidem postrema idearum umbra resultat, super materiam uerò idearum omnium lucet facies, quarum fons est Deus rerum auctor: ut Platonis Timæus planissimè docet, ac liber de republica decimus, & Parmenides. Si enim mens & natura plenæ formarum sunt, perque illas agunt quod in naturalibus artificijsque apparet, merito & Deus, qui naturæ mentisque formator est, informis esse non debet. Per formas igitur agit, quas appellamus ideas. Has Plotinus & Proculus non solum exemplares, sed etiam essentiales formas appellant. Putant enim opificem mundi nulla in fabricando mundo consultatione uti. Talem enim imperfectam operationem esse, atque eum qui de opere perficiendo consultat, prius in sę imperfectum opus quodammodo concepisse, deinde de illius absolutione perquirere. Quod à mente perfecta est alienum. Item si uniuersum mutabili solum prouidentiæ discursu disponeretur, non esset unquam stabile quicquam, neque perpetuus esset mundi motus & stabilis. Igitur Deus uniuersum per esse suum facit atque disponit, præsertim cum eiusmodi actio & prima, & communissima & facillima sit omnium actionum, ideoque à causa quadam prima communissima, felicissima sit ubicunque sit, eique in primis conueniat. Omnis autem causa quæ ipso esse facit, talem sequenti gradu facit effectum, qualis est ipsa primo. Cum igitur mundus sit cunctarum complexio specierum, sequitur ut mundi opifex modo quodam suprà quàm cogitari possit præstantiore specierum omnium complexio sit, & omnium formas habeat exemplares, sibique met, ut illorum more loquar, essentiales. Quod iterum ita confirmant. Si ars naturam imitatur, perque operum rationes efficit opera, ergo & natura suorum operum possidet rationes. Rursus natura cum ex seipsa careat ratione, & moueatur perficiaturque à Deo, rationes accipit ab ipsis diuinæ mentis ideis. Et quanto naturæ rationes interiores ipsi naturæ sunt, quàm rationes artis arti, tantò saltem rationes diuinas interiores oportet esse Deo, quam naturæ rationes ipsi naturæ.

Addunt, quòd formæ sensibiles haud omnino ueręque sunt tales quales cognominantur. Sanè æqualitas & similitudo passim inæqualitatis dissimilitudinisque fit particeps. Formositas autẽ uera in subiecto per se deformi informique esse non potest. Bonũ quoque uerum, ubi defectus & procliuitas est ad malum esse nequit. Quinetiam in cœlestibus

nolunt esse ueram lineam, superficiemque, uerum centri polorumque punctum. Siquidem quorum ratio est impartibilis, ipsa in re partibili esse non possint. Sed animus noster ueras habet gignitque formas, per quas alias falsi redarguit quantum à ueris distent, animaduertens. Quamobrem multò magis anima uniuersi ueras formarum possidet rationes & gignit. Vbi enim uirtus intelligentiaque præstantior, ibi expressiorum formarum conceptio atque partus. Denique mundi opifex certiores etiam perfectioresque formas in seipso gignit, atque (ut Procli uerbis utar) dum se animaduertendo seipsum gignit, in se simul generat omnia. Accedit ad hæc, quòd cum uniuersi membra perpetuo quodam ordine inter se conspirent, non casu, sed ratione conciliantur atque reguntur. Ratio illa quæ ordinat omnia, seipsam ignorare non potest. Alioquin ratio summa foret irrationalis, si nullam rationem sui ipsius haberet. Rationalior enim ratio est quæ seipsam cognoscendo complectitur, quàm quæ ignorãdo se deserit. Illa igitur se tanquam ratione omnium ordinatricem intelligit, quo efficitur ut quibus rationibus modisque singula disponantur, semper intelligat. Quamobrem in summa omnium ratione sunt omnium rationes. Vtrum igitur quia Deus facturus erat omnia, cuncta cognouit? Non certè. Alioquin essentialem operationem, ipsamque ad seipsum conuersionem, ad externa referret, atque aliunde penderet. Igitur quemadmodum Sol in se lucendo illuminat omnia, sic Deus intelligendo atque uolendo seipsum, & scit & efficit omnia. Quis non uiderit, si uidendo se, uidet facitque cuncta, sequi ut in substantia sua substantiales formæ sint, quæ exemplaria causæque sint omnium? Semper enim in ipso naturæ ordine ita se res habet, ut ab interiori actione procedat exterior, atque idem opus actioni persimile, quemadmodum à lucere illuminare, ab illuminatione illuminatum, illuminationi lucique simile. Proinde plantæ & animalia ex seminibus generantur. Oportet autẽ in semine rationes esse quodammodo animantis inde rationaliter procreati. Non tamen sunt in semine corporeo nisi potentia. Vniforme enim semen est, ac penè informe, quod autem inde gignitur, multiforme atque formosum. Item si semen diuidatur, plura inde tota quæ nascuntur, quasi in partibus tota lateant quæ gignuntur. Hinc patet uim seminariam in semine ipso latentem, esse quodammodo incorpoream, in qua sit huius motus generationisque principiũ. Oportet autẽ multiplicis animantis rationes multiplices seminariæ inesse uirtuti, quam uocamus naturam. Idem enim prout idem est, diuersitatem tantam proximè generare non posset. Insuper inesse actu necessarium est. Quod enim est potentia tale tanquã imperfectum, in aliquid actu tale, non aliter quã per aliquid quod actu tale sit, perfectiusque produci potest. Insunt ergo singularum animantis partium specie differentium singulę rationes, quibus suo singula tempore locoque & ordine procreentur, atque excisa, si fieri potest sępissime recreentur. Sed nunquid seminariæ uires in seminibus animantiũ summæ causæ sunt? Nequaquam. Non enim ab ulla illarum fit species ipsa, sed quiddam potius particulare sub specie, & quælibet illarum ab alio sub eadem specie ducit originem. ideò ad uniuersalem naturam confugiendum est, in qua uniuersales sint suarum specierum omnium rationes. Ad naturam, inquam, terræ terrenorum procreatricem, præsertim cum sæpe plantis & animalibus passim sponte nascentibus semina corporalia desint, quo fit ut ad eorum productionem seminibus incorporeis opus sit. Atque ut conuenienti ordine procedamus, singulas terrenorum species ad uniuersalem referamus terræ naturam, similiterque in cęteris elementis, deinde quatuor elementorum naturas proximè ad Lunæ naturam, in qua sint elementalium omnium rationes, naturam uerò Lunæ, ad naturam sphæræ superioris, similiterque deinceps. Cunctas denique naturas ad ipsam uniuersi naturam, in qua necessariò sint tàm naturalium quàm naturarum omnium rationes, rationes, inquam, & exemplares, & effectrices, ut naturas omnes certis regulis ad certa dirigat & perducat. Non potest autem natura esse ratio causaque rerum summa, tum quia per se irrationalis est (quod in nostra natura patet) nam neque alia nouit, tum quia est causa effectui mixta, perinde ac si faber lignis infusus tractet ligna. Tali enim causa opus erat, ut quæ ab alio extrinsecoque & communi mouentur, familiarem quandam intrinsecamque uirtutem à separata causa possiderent, quippe cum & hæc non aliter propriè, distinctè, accommodatè ducantur, quàm per uirtutem ipsis propriam, distinctam, accommodatam, & causa tandem excellentissima, quæ purè & absolutè o peri domi-

ri dominatura est, ab ipso opere per essentiã & esse & uirtutem oporteat esse secretam, sicut in aëre uidemus calorem quidem à Sole superno misceri, lumen uerò nequaquã. Oportet autem naturam etsi per se irrationalis est, tamen corporalium rationes habere, quibus possit intrinsecus singula congruis modis ad finem conuenientem rationaliter ordinare, mouere, formare, cumq; per se irrationalis sit, ab eo quod per se rationale est, duci debet, rationibusq; formari. Nempe irrationale est, naturæ per se irrationali ordinem uniuersi committere. Igitur in causa superiore necesse est rationes rerum adeò rationaliter esse, ut causa ipsa se suaq; animaduertens, & sui, & rationum suarum certam habeat rationem. Absurdum certè foret, cum nos, tum nostri, tum nostrorum operum, tum uniuersi rationes habeamus, causam uniuersi, neque sui, neque suorum rationes habere. Quamobrem si mundi conditor omnia nouit, certè non respexit in alia ut illa perciperet, siquidem cognitio eius, alia ipsamet cognitione producta proculdubio antecedit.

Quis enim ignoret externum opus sequi intrinsecam actionem? Itaque Deus in seipsum respiciens nouit omnia. Quo fit ut in ipso sint omnium species, per quas cuncta cognoscat & faciat. Atque (ut summatim dicam) quemadmodum in hoc materiali mundo materiæ omnes in unam tandem intimámque materiam, sic & multò magis in mundo formali formæ omnes in unam intimámque formam necessariò reducuntur. Quod hinc rursus argumentari licet. Quòd omnis uita prolem suam penes seipsam prius generat quàm seorsum, & quò præstantior uita est, eò interiorem sibimet generat prolem. Sic uita uegetatiua tam in arboribus, quàm in animalibus semen quasi arborem & quasi animal in corpore proprio prius generat, quàm aut iaciat extra, aut arborem inde animálue externum producat. Sic sensitiua uita, quæ est uegetatiua præstantior, per phantasiam in se simulachrum intentionemqûe rerum parit prius quàm in externa materia fabricet. Sed fœtus ille phantasiæ primus quia in ipsam & anima est, ideo propinquior est animæ quàm fœtus uegetatiuæ uitæ, qui non fit in anima, sed in corpore. Sic uita rationalis, quæ est excellentior sensitiua, parit in seipsa rationem tum rerum, tum sui ipsius quasi fœtum prius, quàm uel loquendo uel agendo promat in lucem.

Primus ille fœtus propinquior est animę quã phantasiæ fœtus. Vis enim rationalis in fœtum suum, perq; illum in seipsam reflectitur, quod efficit phantasia. Sic angelica uita notiones sui ipsius & rerum promit in se antequam depromat in mundi materiam. Proles hæc interior est angelo quam rationi sua, quia neque ab externis incitata est, neque mutatur. Quamobrem diuina uita eminentissima & fœcundissima omnium, uniuersam hanc mundi Machinam tanquam prolem suam in se generat prius quàm pariat extra. Oportet autem huiusmodi prolem, quam Orpheus Palladem uocat, Iouis capite natam, magis intimam (ut ita dixerim) esse Deo, quàm angeli notionem angelicæ menti. In angelo quippe cum sit esse aliud quàm intelligere, notio quæ generatur intelligendo, aliud est quàm angeli ipsius essentia. In Deo autem quia esse & intelligere idem sunt, notio quàm Deus intelligendo seipsum gignit tanquam exactissimam sui ipsius imaginem, idem est atque ipse Deus. Quoniam uerò generationem uoluptas comitatur. Timæus Platonis inquit, Deum opere suo mirifice delectari. In prole autem illa Dei intima, quæ uniuersale semen est mundi, insunt propria semina membrorum omnium quæ in mundo hoc prole eius externa gignuntur. Semina illa essentia inter se conueniunt, ne Deus sit substantia multiplex. Differunt ratione, ne quicquid in mundo fit, sine ulla uarietate sit unicum. Age sic ultra procede. Cum Deus uim habeat infinitam, & res quæ sequuntur eum cunctæ finitam, ideoq; diuina uirtus non sit determinata ad ea solum agenda, quibus finitæ res possunt subministrare, sed queat absque illis insuper innumerabilia opera etiam incorporalia facere, an non necessarium tibi uidetur in Deo horum operum formas, quæ absq; instrumentis certisq; subiectis facere potest, ita relatione saltem distinctas esse, ut propriam illic habeant rationem? Nam cum ab uno, quantum unum omnino est, absque medio subiectóue certo non fiat multa, nulla est ratio ob quam formæ tales possint ex Deo multi-

plices

plices emanare, nisi multiplex (ut ita dicam) & quodammodo multiformis sapientia Dei. Quinetiam quicquid reliquæ causæ agunt, id omne operantur tanquam primæ causæ instrumenta, atq; ita agunt, ut temperantur ab illa. Temperantur autem ducunturq; à Deo certis modis ad certas formas in materia generandas, non per aliud, quàm per certas formarum rationes, quæ sunt in Deo, quemadmodum instrumenta artis atq; naturæ per formas agentis diriguntur ad formas. Atque ut formæ tum artificiosæ, tum naturales perspicuæ magis sunt in agente, quàm in opere uel instrumentis, ita mundi totius formæ expresiores modo suo in Deo sunt, quàm in sequentibus causis & materia. Quamobrem Mercurius putat, mundum esse omniformis Dei imaginem omniformem. Et Plato in Timæo inquit, diuinam uirtutem cum bonitatis suæ gratia, uellet mundum quàm pulcherrimum facere, decreuisse eum ad exemplar illud quod est omnium excellentissimum, figurare. Ideoq; mundum ita ad sui similitudinem effecisse, ut mundi partes ad sui ipsius formârit ideas. Ex ijs quorundam canum rabies condemnatur latrantium Platonem ideas extra diuinam intelligentiam posuisse.

Cœlum unum syderum plenum torrentem noctu figurat suorum syderum imaginibus, quæ quidem imagines neq; sunt sydera, licet esse infantibus uideantur, neque manent, sed iugiter innouantur aqua fluente, quamuis manere uulgò putentur. Similiter Deus unus idearum, quæ sanè simulachra, neq; ueræ species sunt apud Platonicos, quã quam ueras esse quidam Physici arbitrantur, neque quiescunt unquam, ut Heraclitus ait, labente materia, etsi quiescere eas ignorantes existimant. Atque hic est modus per quem res temporales, ut uult Parmenides Pythagoreus, æternarum fiunt participes idearum. Profectò sicut æternitas (quæ unum duntaxat momentum est manens idẽ semper & eodem modo) tempus omne quod per innumerabilia diffluit momenta, quiescendo metitur, & sicut centrum stabile puncta superficiei circuncurrentis, ita idea quælibet in æternum una eademq; consistens, res eas temporales metitur omnes, quæ in eadem inter se specie sunt ideæ unius eiusdemq; participes. Quod de una dicam, de omnibus est ideis intelligendum. Pulchritudo ipsa pulchrorum omnium est mensura, quia per accessum ad pulchritudinem primam, & recessum ab ipsa, res sequentes magis minúsue pulchræ existimantur, & quod cadit ab omni pulchritudine, ab omni cadit essentia, & quod totam possidet pulchritudinem, totam habet essentiam, quia prima essentia & prima pulchritudo sunt idem. Quæcunque homo in specie aliqua iudicat, iudicat ad speciem referendo, puta quando iudicat Solem aut ignem esse pulchrum, tunc duo pulchra refert ad unam pulchritudinis speciem absolutè. Et quãdo Solem esse igne pulchriorem pronunciat, ad eandem refert ideam, non absolute, sed comparando. In utraque relatione pulchrum Solem & ignem pulchrum per eandem metitur ideam, sed in prima utrunque per totam ideam mensurat, in secunda per alterum ideæ gradum illorum metitur alterum. Neq; audiendi sunt Barbari quidam, qui res pulchras mensurari non posse putant per accessum ad purum pulchritudinis actum, quia ille sit infinitus, ideoq; non possint res aliæ alijs propius ad ipsum accedere. Volunt autem per recessum à pura pulchritudinis priuatione mensuram talem excogitari.

Hi enim ob id errare uidentur, quòd si purus actus est infinitus affirmatione, similiter pura priuatio est infinita negatione. Neq; fit pulchrorum comparatio ad diuinam essentiam penitus infinitam, sed ad pulchritudinis ipsius ideam, quæ quodammodo finita est, quantũ respicit creaturam, quia est determinatio quædã diuinæ perfectionis, facta quidẽ à mente diuina, confirmata uerò à uoluntate. Accedunt autẽ ad eam propius, quæ similitudinem eius suscipiunt purius. Recedunt uerò, quæ contrà. Meritò autem inde mensura accipitur pulchritudinis in rebus pulchris, unde ipsa suscipitur pulchritudo. Hæc autem ab idea capitur, non à pura pulchritudinis priuatione. Deniq; quid stultius, quàm pulchritudinis habitum per priuationem uelle discernere, cum fieri econuerso tam natura, quàm ratio cogat? Quapropter absq; dubio fateamur humanã mentem pulchra referre ad ipsam pulchritudinis rationem.

Quoniã uerò quod mensurat, præstãtius est quàm quod mensuratur, mens humana quantũ per relationes ad ideas res omnes temporales metitur, quæ sub ipsis cõtinentur

ideis

ideis, rebus illis est excellentior. Atq; ideo ideis est proxima, quia metitur quæcunq; illas sequuntur, utpote quę cadit media inter idearum fontem, & riuulos inde manantes. Verum licet mensuret ad ideas, non tamen per ideas ipsas mensurat tanquam per propria quædam & proxima media. Non enim sunt uniuersales ideæ proprium instrumentum huius aut illius mentis humanæ, neq; inter mentem singularem & res alias singulares ullo modo uniuersales ideæ cadunt mediæ. Quia uero non potest animus singularia uniuersalium idearum simulachra aliter metiri, quàm per formulas idearũ animo proprias, & quasi declinantes ad singularia, necesse menti idearum formulas inhærere, per quas ideis simulachra conferat, & quæ congruunt formulis probet, reprobet quæ non congruunt. Sed unde adueniunt hæ formulæ menti? nunquid à simulachris? an ab animi fictione? an forsitan ab ideis? Non à simulachris, nam per eas formulas animus mensurat simulachra, unde formulę simulachra antecedunt, & tanto pręstantiores sunt, quanto ideis propinquiores. Ac si fierent à simulachris, nõ uerè mensurarent illa, sed ab eis potius mensurarentur. Mensura enim adæquatio est. Causa adæquat effectum, effectus causam nõ adæquat. Nusquam in corporibus perfectas unitatis, bonitatis, pulchritudinis rationes inuenimus. Oportet enim eas suis contrarijs nõ esse permixtas. In corporibus autem unitas miscetur partium multitudini, bonitas uitio, pulchritudo deformitati. Nusquam rectas figurarum rationes inspeximus in materia corporum, eas tamen ipsi tenemus. Alioquin neq; de ipsis loqui possemus, neq; per ipsas quasi examen defectum formarum corporalium redarguere. Non igitur eas à corporibus accepisse uidemur, essent enim illis deteriores. Neque dicendum est eas esse nusquam, quia nequit mens intelligere per seipsum quod nihil est omnino. Nam & priuationes per habitus cogitat & falsæ opiniones non ex eo fiunt in nobis, quod ipsum quod omnino nihil est cogitemus, sed quòd uel coniungamus res inuicem uel disiungamus præter ordinem naturalem. Imò uerò si existunt alicubi obiecta sensuum, sunt & rationes obiecta mentis, si modò & mens sensibus est nobilior, & quod omnino nihil est, neq; mouet animi aciẽ, neq; contrahit, neq; terminat. Non igitur finguntur ab animo. Sanè figmenta metiuntur, res ueras non metiuntur. Figmenta animi res ipsas sequuntur confusius etiam quàm umbræ corpora. Corpora per umbras non discernuntur. Quis ergo per fictitium extraneumq; simulachrum pulchritudinis odoris, saporis, caloris, horum ipsorum essentiales definitiones proprietatesq; latentes inspiciet? Præterea figmentum animi est animo ipso deterius. Formulæ uerò illæ ideo præstantiores sunt animo, quia per ipsas animus etiam iudicat corrigitq; seipsum. Nempe per rationes unitatis, bonitatis, & pulchritudinis, animus de seipso iudicat sæpe quàm sit ipse aut partibus multiplex, aut affectibus dissidens. Item quantum uel natura deficiat, uel uitio deprauetur. Rursus quantum uel natus sit deformis, uel turpis euaserit. Nónne per pulchritudinis sigillum pronunciat esse se corporibus pulchriorem & hanc partẽ sui illa, & hunc habitum illo pulchriorem esse? Imò uerò & angelis sublimiores esse uidentur, quia per sigillum idem angelum mens nostra designat, quando angelum animo pulchriorem esse affirmat, & alio angelo alium, angelisq; Deum. Non tamen metitur Deum, sed ipsum tanquam mensuram relinquit immensurabilem. Sicut enim sapientia non fit sapiens, & motus nõ mouetur, ita prima mensura non mensuratur. In eo igitur quòd illæ formulæ angelos metiuntur tanquam regulæ expressæ ab ideis super angelos existentibus certè sublimiores sunt angelis. Et animus in hoc ipso actu quo metitur angelos, excellẽtior est quam ea ipsa natura angeli, quam apud seipsum metiendo designat. Quamuis & angelus animam metiatur per regulas quodammodo rectiores, & eo ipso actu magis excedit animum, quàm per actum animi excedatur ab animo. Quo autẽ pacto sigilla huiusmodi, quas & formulas appellamus, si sunt animo & angelis altiora, finguntur ab animo? Quinimo sunt in animo ante omne commentum animi. Animus enim sua inuenta omnia ad sigilla talia confert. Siquidem ueritatis sigillo discernit quæ uera inuenta sint, quæ ueriora, quæ falsa. Item quod per nouos temporalesq; actus animi fabricatur, mobile est omnino. Quod enim motu fit, nimirum fit & mobile. Sigilla uero talia sunt immobilia. Hærent enim animo immobiliter, quoniam quicquid singulis momentis occurrit animo, uel fit ab animo arbitratu nostro, ad illa referimus tanquam firmiter inhærentia. Porro si illa quoque nutarent,

tarent, essent ad alia referenda, & alia rursus ad alia, neque esset in nobis principium aliquod iudicandi. Sigillum per quod de statu huius rei, aut statu illius, aut etiam de æternitate sententiam ferimus, mobile esse nequit. Siquidem in sigillo ratio illius exprimitur, quod eo significatur. Ratio uerò status ipsius æternitatisq; est à ratione motus alienissima. Quinetiam stabile & æternum non aliter quàm sub rationibus status æternitatisq; definimus. Rationes huiusmodi omnis sunt mutationis expertes, siquidem status antecedit motum. Quod uerò in natura prius est, est à posteriore solutum. Atqui has rationes per quas talia definimus, intus habemus. Non enim per aliena mens loquitur. Ac si extra nos essent, egeremus adhuc alijs rationibus rationum, quibus quasi medijs rationes illas hauriremus per quas essemus de statu æternitateq; locuturi. Aliæ illæ rationes ideo immobiles essent, quia essent rationes immobilium rationum. Itaque quacunque gradiamur, ad immobiles rationes nobis innatas perueniemus. Scite Plotinus quando de æuo disputat, inquit. Hæc ne de æternitate loquimur, quasi de extraneis rebus testificantes, ac de alienis agentes? Nequaquam. Non enim intelligimus, nisi tangamus neque extranea tangimus. Itaq; oportet nos æternitatis esse participes, hæc ille. Talia ergo sigilla sunt immobilia. Imò etiam sigillum motionum est immobile. Quando enim de rerum motibus iudicamus, illos ad æternam motus ideam per motionum sigillum nobis insitum comparamus. Si hoc quoq; foret motus aut mobile, esset per sigillum aliud comparandum. Non enim motus ad æternitatem, nisi per medium competens religatur, quod neq; motus sit, neq; mobile. Item si foret mobile, non rectè per illud motiones iudicaremus. Motio nanq; tunc iudicatur rectè, quando refertur ad terminos & spatia quæ permanserint. Nam ijs non manentibus neq; fit motus, neque motus progressio cernitur. Ipsum quoq; tempus, quod est proprietas quædam & perduratio motionis, non aliter mensuratur, quàm si per stabilem seruetur memoriam, & stabili æternitatis momento circunscribatur. Si motionis sigillum stabile est, multò magis stabilia sunt sigilla omnia reliquorum. Ex ijs omnibus duo pariter concluduntur, quod scilicet sigilla talia & ab ideis animo inserantur, & ipsi hæreant immobiliter.

Confirmatio superiorum per signa. *Cap. V.*

HVius autem rei signa multa comperimus. Primum, quòd rustici homines, qui nunquam de ideis aliquid cogitauerunt, & adolescentuli qui nihil de ijs audiuerunt, eum primum eorum sensibus occurrunt corpora pulchra, modo ratione utantur, ea referunt ad ideas, duobus (ut diximus) modis. Vno, quando affirmant hoc esse pulchrum, quod non faciunt nisi ex eo quòd talis corporis figura quadrat sigillo pulchritudinis intus ingenito. Altero, quando affirmant hoc isto, & istud illo esse pulchrius, quantum aliud alio accedit proprius ad sigillum. Tale sigillum neq; per doctrinam, neq; per inuentionem prius acquisiuere, qua neq; cogitauerunt de illo quicquam, neq; audiuerunt, neq; etiam tunc ex singulis pulchris corporibus ipsum colligunt. Siquidem per ipsum minimè fallax, singulorum fallaciam defectumq; redarguunt. Neq; ex natura quadam communi quæ est in singulis. Nam quod in rebus iacet fallacibus, ipsum quoq; fallax euadit, fallacemq; ex se procreat notionem. Præterea quando de illo diligentius cogitant, inueniunt ipsum uel esse referre aliquid unum supra multa in seipso consistens. Nam super naturam illam quæ una quodammodo est in multis, oportet esse naturam talem, quæ una sit ante multa, ut communis sit æquè multorum. Tale sigillum quia nullo modo clauditur rerum singularium multitudine, ab ea multitudine nullo modo colligitur, neq; etiam cogitationis machinatione concipitur. Nam per ipsum inuenimus super mobilem multiplicemq; cuiusque animi pulchritudinem, unam esse pulchritudinem in seipsa manentem. Ergo sigillum uim suam tollit altius super animos, machinamenta uerò animi nihil animis eminentius fabricant. Si ergo cum primum utimur ratione, res plurimas ad huiusmodi sigilla referimus, quæ neq; didicimus ante, neque tunc colligimus aut fingimus, præsertim cum comparationis signum præcedere semper res illas oporteat, quæ comparantur, sequitur ut ante omnem rationis usum ea possideamus.

Secundum

Secundum signum est, quòd subito fiunt relationes utræque, sæpe etiam nulla præcedente aut intentione uoluntatis, aut rationis discursione. Quod significat non esse animo regulam relationum huiusmodi nuper aut extrinsecus acquirendam, sed iamdiu intrinsecus possideri, qua totiens uti pro arbitrio potest, quotiens se ad eam intenderit.

Tertium signum est, quod omnes in seipsis experiuntur, quotiens uolunt alicuius rei definitionem & causam inuenire, nihil aliud conantur, quàm ut omnibus sensus & phantasiæ submotis obstaculis, profundæ mentis intima penetrent, quibus tunc primum clarissimè fulget quod uenantur, cum primum in arcanæ mentis adyta penetrauerint, quasi intus scientiarum Thesauri delitescant. Quod ita Pythagoras cecinit.

ἀλλὰ σὺ θάρσει ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσιν
οἷς ἱερὰ προφέρουσα φύσις δείκνυσιν ἕκαστα.

id est, tu autem confide, quoniam diuinum genus est hominibus, quibus sacra natura proferendo in lucem omnia monstrat. Ergo mirabimur Homerum & Didymum aliosque permultos, uel natura, uel ab infantia cæcos ita scripsisse, ut perspicuè uidisse omnia uideantur? Mirabimur Zoroastrem, aliosque sapientiæ inuentores, diuturna duntaxat solitudine, solaque animi totius in mentem solam conuersione, rerum omnium scientiam peperisse?

Quartum signum ab improbatione sumitur. Complexio corporis quæ abundat sanguine, suos quosdam postulat tum sapores, tum cæteros rerum usus, quæ bili alios, alios quæ pituita. Quando cuique complexioni quod suum est offertur, non aliter oblatam rem natura talis adsciscit, quàm ipse ignis escam sulphuream. Hinc sanguineus commendat dulcia, acuta acriáue cholericus, acida melancholicus, mollia phlegmaticus & insipida. Quod de sanguineo dicemus, similiter est ad alios transferendum. Nescit sanguineus quam ob causam dulcia probet, quia non commendat consilio, sed naturali complexionis instinctu. Sanè per naturalem instinctum quoque appetit genera qualitatum, rubra, & uirida uisu, auditu læta, dulcia gustu, temperata tactu atque olfactu. Si has quinque qualitates per complexionem affectat & probat, necesse est in ipsa complexionis conflatione quinque inesse fomites harum quinque probationum. Sicut enim illarum quinque qualitatum alia inter se est & alia ratio, ita à tali complexione sub alia & alia ratione probantur. Igitur in unoquoque homine quinque sunt fomites naturales ad quinque qualitates congruas quinque sensibus comprobandas. Et quia in alijs hominibus aliæ sunt complexiones humorum, ideo rerum concupiscentiæ corporalium inter homines sunt diuersæ. Quoniam uerò una humana species est in omnibus, cum sit mentis species una, idcirco communis est eorum, quæ ad mentem pertinent approbatio. Omnis mens figuram laudat rotundam in rebus statim consideratam, & cur laudet, ignorat. In ædificijs quoque similiter talem, uel quadraturam ædium, uel parietum æqualitatem, lapidúmue dispositionem, angulorum oppositionem, fenestrarum figuram atque occursum. Laudat insuper eodem pacto certam quandam siue membrorum humanorum proportionem, siue numerorum uocumque concordiam. Commendat mortales gestus, & habitus tanquam decoros. Commendat sapientiæ lucem, & ueritatis intuitum. Si qualibet mens hæc omnia semper & ubique adsciscit illico, & quam ob causam adsciscat ignorat, neque potest non adsciscere, instinctu adsciscit necessario prorsus & naturali. At quia eorum quæ hic affectantur, diuersa inter se ratio est, oportet ut à mente ex diuersis naturæ suæ rationibus tùm quasi fomitibus appetantur, tùm quasi formulis & regulis approbentur, ita ut ex eisdem regulis illorum contraria reprobentur. Siquidem contraria illorum cum primum nobis obijciuntur, offendunt natura sua, etiam si causam nesciamus. Sunt ergo rationes illorum similiumque ingenitæ menti.

Quintum signũ à definitione artis accipitur. Omnis ars quia certa ratione ad certum finem ordinat opus, rationalis facultas est. Facultas rationalis si omni naturæ irrationali est ingenita, multò magis ingenita est omni rationali. Elementa quàm artificiosè situm repetunt suum? Quanta geometriæ arte rectam lineam in ascensu seruant atque descensu? Quanta architecturæ industria pluuia se in orbiculares guttulas cohibet? Quanta

aër sagacitate rerum naturæ succurrit, ne quid in ea uacuum relinquatur? Complexio quoque plantarum & animalium quàm mirabili medicinæ artis solertia utitur in conseruando habitu naturali aut recuperando? Ipsæ quoque brutorum animæ singulis in speciebus singulas artes exercent. Laneam telam infecta sericia, lineam araneæ, hirundines figulinam, musicam olores, apes architecturam, ciuilem ciconiæ, bellicam uerò leones, uulpes denique uenatoriam. Quis autem dixerit (modò ista consideret) solam naturam rationalem inertem fuisse, atque ex inertia irrationalem ab initio constitutam? Imò uero si debet rationalis sedes multo prius & magis artem capere rationalem, quàm sedes irrationalis, oportet omnes rationali hominum speciei artes innasci, postquam singulæ innatæ sunt singulis irrationalium speciebus. Omnes enim fermè in genere brutorum uniuerso congregantur, sed aliæ species artium per alias animalium species dispergun-tur. Omnes ergo in unica rationali hominum specie colliguntur, licet per singulos diuidantur. Omnes iterum uno speciei angelicæ singulari, in quo tamen diuiduntur secundum formas, quoniam multiformis est angelus. Cunctæ denique in uno singulari Deo, atque uno duntaxat Dei forma. Quapropter artes diuiduntur inuicem in brutorum genere secundum habitum atque actum, quoniam nulla mutorum species aut artes omnes exercet actu, aut omnes infusas habet, sed quælibet eorum species unica utitur arte, & possidet unicam. Artes igitur diuidantur oportet in hominum specie secundum actum, quia alij alias meditentur, non tamen secundum habitum, quia singuli cunctas possideant. Siquidem in angelo quolibet uniuntur cunctæ habitu atque actu. Quilibet enim illorum quaslibet meditatur, sed diuiduntur executione, quoniam alij aliter gubernant mundum. Cunctæ in Deo modis omnibus uniuntur, quia & habet, & uidet & exequitur uniuersas. Nam in omnibus operantibus, ut inquit Theologus Paulus, omnia operatur.

Sextum signum ab assecutione artium ducitur, quas non illi solum qui præceptore carent, per se assequuntur, sed illi etiam qui magistros, uel libros, uel homines habuisse traduntur. Nam & qui eligendo discunt, non à literis corporalibus uitaque carentibus spiritalem uiuamque scientiam hauriunt, sed ipsi per literas prouocati, pariunt in seipsis, & qui discunt audiendo, non prius discunt, quam ipsi, audita apud se recolant, examinent, approbent. Non fit autem examinatio approbatioque uerorum, nisi intus præfulserit regula ueritatis, & qui docere dicuntur, neque scientiam eandem quam ipsi habent, omnino transfundunt in alium. Nam docendo alios, ipsi euaderent ignorantes, & scientiæ qualitas de alia mente in aliam quasi de subiecto in subiectum transiret, quod non conuenit qualitatibus. Neque aliam quandam specie similem scientiam in discipulo ipsi per proprium generant. Talis enim generatio ad qualitates pertinet corporales, non ad humanam scientiam, cuius actio clauditur intus, & operantem perficit potius quàm externa. Cæterum quonam pacto magister discipulum edocet? Duo sunt artium genera. Aliæ sunt quarum materia circa quam uersantur, nullum habet in se principium operis effectiuum, sicut lutum aut saxum, ita subesse uidentur figulo & sculptori, ut manum duntaxat expectent artificis, ipsa uerò suapte natura nihil momenti habeant ad opus efficiendum. Aliæ uerò artes sunt, quarum materia per formam quandam motum agit ad opus, quod quidem naturale est potius quàm artificiale dicendum. Sic terra subest agricolæ, sic medico corpus humanum. Quippe fœcunditas soli ad segetes producendas agricolæ, & corporis humani complexio ad sanitatem recuperandam medico confert quamplurimum, usque adeo ut sæpe ager absque cultura producat segetes, & complexio corporis nostri sine medentis opera pellat morbos. Quod significat & agro inesse semina segetum per naturam, & complexioni semina sanitatis. Ergo in primo artium genere artifex ille Dominus materiæ uocatur atque magister, in secundo uerò excitator naturæ atque minister. Artem docendi ad secundum id genus spectare, hoc nobis testimonio esse potest, quòd animus qui tanquam materia uidetur subesse docenti, nonnunquam antequam audiat, præsagit audienda, & postquam audiuit, audita reddit uberiora & meliora, & sæpe licet non audiat, ex se parit, quippe qui semina scientiarum non minus quàm ager segetum possidet.

Vnde qui docet, minister est potius quam magister. Quapropter Socrates apud

Platonem in libro de ſcientia Thæetheto, inquit, ſe filium obſtetricis eſſe, & obſtetrici perſimilem, utpote qui in erudiendis hominibus non inducat ſcientiam, ſed educat, ſicut obſtetrices conceptos iam fœtus educunt. Ideo quando doctor aliquis contendit ex pluribus argumentis audienti aliquid demonſtrare, qui audit, non paulatim formatur, ut lutum à figulo, aut ſaxum aliquod à ſculptore, ſed poſt multa indicia, ueritatem ſubito intuetur, etiam abſente magiſtro, quando ſufficienter fuerit prouocatus, ſicut ager cultus à ruſtico, poſt diuturnos illius labores ſuo ipſe tempore edit fœtus agricola nihil agente. Quis oculos uidere docuit? Aures quis audire? Oculis non præſtat uiſum Medicus, ſed uel ſuper infuſas caligines diſcutit, uel dirigit in obiectum, ita menti præceptor ſcientiam non infundit, ſed purgat aciem aut dirigit. Nemo canibus ſagacitatem præſtat uenatoriam, nemo equis currendi uirtutem, nemo robur bellicum elephantibus, ſæpe tamen homines eas ipſas uirtutes latentes & dormitantes in membris uſu expergiſci compellunt. Idem facit in mente præceptor, ut Plato in ſeptimo libro de repub. docet. Mens enim uirtutem ſuam (quæ eſt ueritatis intuitus) non minus habet firmam & naturalem, quàm ſenſus & animalia ſuam. Eam ſciſcitando prouocat Socrates docendi dux, ipſa rectè interrogata, uera reſpondet, reſpondere non poteſt uera, niſi cognouerit. Quoniam uerò res ipſæ inuicem connexæ ſunt, ſimiliterque rationes rerum coniunctæ ſunt inuicem, unde facilè de una tranſitur in multas, ſæpe fit ut ex uno quodam ueſtigio à præceptore monſtrato, ſagax diſcipuli animus proprijs naribus uenetur longo ordine plurima. Adde quòd non imbecilliorem habet mens uidendæ ueritatis aſpectum, quàm pedes progrediendi potentiam. Socrates infantem porrecta ducit manu quo gradiatur, adoleſcentem quo diſcat interrogat. Infanti non præſtat eundi uirtutem, ſed & prouocat, & tutius perducit ad terminum. Adoleſcenti non largitur intelligentiam, ſed efficit ad effectum ſui operis promptiorem. Ipſe autem Socrates ſcientiã ſuam ſi quando adeptus dicitur tanquam nouam, aut per inuentionem, aut per diſciplinam eſt adeptus. Si ipſe per ſe res inuenit, nunquam rebus inuentis fuiſſet uſus, niſi utendi modum antea cognouiſſet, utendi modum non tenet, qui rei ipſius non tenet naturam. Sin ab alio audiuit, non prius ex auditu concepit ſcientiam, quàm ſciret nunquid docentis rationes ueritati congruerent. Non intelligit hoc, niſi qui ipſam inſpicit ueritatem. Igitur antequam inueniat quicquam aut audiat, ueritatis eſt compos. Et qui docuit Socratem Archelaus, uel per ſe inuenit, uel accepit ab Anaxagora. Quicquid fuerit, ſciuit & ante. Atque licet & Anaxagoras ab Anaximene, & ille ab Anaximandro, & Anaximander acceperit à Thalete. Thales denique uel alius quiuis ſacerdos Aegyptius, aut ſaltem Perſicus magus caruit præceptore. Qui hominis caret doctrina, diſcit docente natura, imò uerò ſciuit iam diu docente Deo. Quapropter Socrates apud Platonem in libro de ſapientia, inquit. Theagi, nemo unquam didicit à me quicquam, quamuis mea conſuetudine multi euaſerint doctiores, & me exhortante, & bono dæmone inſpirante. Tu quoque breui multum proficies, ſi Deus fauerit. Præterea narrat Socrates ibidem, quemadmodum nonnulli dum eius conſuetudine uterentur, illique propinquarent, ipſo etiã tacente acutiores euaderent, recedentes uerò hebetiores ſubitò redderentur, quaſi ad diuinum quendam influxum à Deo per genium mentemque Socratis in familiarium animos penetrantem, uis illa ingenij pertineret. Et Orpheus Muſas eſſe dicit Iouis & Memoriæ filias, quia uidelicet ſcientiæ in profunda memoria lateant, nobis olim à Deo tributæ. Quin etiam hæc de memoria tradidit.

πάντα νόον συνέχουσα βροτῶν ψυχαῖσι σύνοικον.
ὑπομνήσκουσα δὲ πάντα ὧν ἄν ἕκαστος ἀεὶ στερνοῖο γνώμην κάθηται, ἐπεγείρουσα φρένα πᾶσιν.

id eſt, Totam mentem contines humanorum animorum familiaris. Commemoras omnia quorum notionem quiſque ſemper animi ſinibus occulit, mẽtem ſuſcitat omnibus. Concludemus iam præſentem diſputationẽ, ſi prius nos ipſos admonuerimus, ut quando audimus artes nobis ineſſe natura, non intelligamus uel à natura cœleſti corporalique impreſſas, uel à mera animæ eſſentia fluere (ſiquidem à tali natura impreſſas habent beſtiæ, ab eſſentia autẽ mera manantes ſolus poſſidet Deus) ſed intelligamus noſtris mentibus ſtatim ex Deo natis infuſas fuiſſe ſpecies rerum, & regulas artium, ut in Timæo tradit Plato, non aliter quàm angelicis mentibus infundantur. Eſt autem differentia triplex

inter nos & bestias, quo ad artes pertinet. Prima, quòd à Deo sine medio nos eas accipimus. Illæ, natura cœlesti intercedente. Secunda, quòd quisq; nostrûm accipit cunctas bestiarum species, singulæ singulas. Tertia, quòd bestiæ necessario quodam impulsu naturæ ad suæ artis usum certo tempore compelluntur, nos autem libero rationis iudicio tum artis unius, tum plurimarum usum eligimus. Conuenimus autem quantum ad species rerum & regulas artium attinet cum angelis atq; Deo, cum in alijs nonnullis, tum in hoc uel maxime, quod nobis insunt per absolutum perspicuumq; modum fermè sicut & illis. Itaq; diuinæ ideæ absolutas atq; distinctas ipsarum imagines nobis tanquam speculis impressere, naturæ autem corporali umbras quasdam confusiores, quemadmodum nos ad lumen imaginem quidem nostri corporis claram in speculo pingimus, umbram uerò reddimus parieti. Vbi autem idea per modum lucet absolutum perspicuumq;, non modò lucet clara, sed ferè tota. Omnes enim ideæ proprietates, quas in disputationis huius principio ex Platonis mente narrauimus, in eo consistunt potissimum, quòd uniuersalis sit atq; soluta. Quòd autem non umbræ idearum, sed imagines perspicuæ nobis insint, ex eo patet potissimum, quòd umbras illarum ab imaginibus earundem recta ratione distinguimus, quódue formulæ illarum nobis insitæ ipsas nobis perspicuæ repræsentant, nosq; ad eas conuertunt, & umbræ idearum in corporibus haud prius eas nobis referunt, quam per nostræ mentis formulas purgentur atque reformentur. Deniq; si per distinctas imagines, atq; per modum integrum splendēt in nostris mentibus, atq; solutum, per modum quoq; fulgent penitus immortalem. Quod si immortalis rei naturale subiectum est immortale (subiecto namq; soluto, quicquid subiecto hærebat disperditur) proculdubio mens hominis est immortalis, quæ naturaliter firmiterq; immortalium idearum species per modum suscipit immortalem.

Ratio secunda. Mens est subiectum ueritatis æternæ. Cap. VI.

AVrelius Augustinus, diuino uir ingenio, (quo Latinorum nullus Platonicam maiestatem tum sapientia tum eloquentia expresſit exactius) iactis à Platone superioribus fundamentis, argumentationes huiusmodi construit. Aliud est uerum, aliud ueritas, quemadmodum aliud castus, aliud castitas, prȩstantiorq; est uerò ueritas, siquidem omne uerum ueritate est uerum. Cum uerò aliquid quod uerum dicitur, interit, non tamen interit ueritas. Sicut siquis castus intereat, castitas tamen non interit, si manebit semper hic mundus, uerum est semper esse mansurum, quod si non manebit, uerum est non semper esse mansurum. Quid cum interierit si interiturus est, nónne tunc in uerum erit mundum interijsse? Nam quandiu uerum nō est occidisse mundum, non occidit. Repugnat igitur ut mundus occiderit, & uerum nō sit mundum occidisse. Non potest autem aliquid esse uerum ubi ueritas non sit. Erit igitur ueritas, etiam si mundus intereat. Quid si ipsa ueritas occidat? nónne uerum erit ueritatem occidisse? Verum autem non puto esse, si ueritas non sit, nullo modo igitur occidet ueritas. Hæc Augustinus. Sed ubi nam est ueritas? non in corporibus, mutaretur enim corporibus permutatis, cum tamen æterna sit ueritas. Hinc sequitur paradoxon illud Platonicum, corpora non uerè esse, quia scilicet in illis non maneat ueritas. Ergo quod aurum dicimus, si non uerè est aurum, falsum aurum est. Si hoc, neq; aurum quidem est. Atq; ita de cæteris rerum corporalium speciebus. Præterea affectio corporis per duo temporis puncta non permanet penitus eadem, ut ostendimus aliàs & in præsentia in hunc modum ostendimus. Sicut stabilis & simplex æternitas, rerum stabilium simpliciumq; mensura est, ita fluens & uarium tempus, mobilium & multipliciū est mensura.

Temporis puncta nunquam permanent eadem, sed sibi inuicem surrepunt semper alijs alia succedentia. Corpus mundi mobile tanquam mensuram sibi propriam tempus habet. Si ita est, quadrat utiq; cœli dispositio & mutatio temporis fluxui. Itaq; nō potest in duobus temporis momentis esse cœli dispositio penitus eadem. Nam si eadē per duo momenta maneret, in ea ipsa morula tempus quidē de alio momento fluxisset in aliud, cœlū uero quieuisset in uno. Fluxus uerò quieti minime congruit. Quod non congruit non metitur. Quomodo enim motus mensurat quietē, aut res fluēs per duo rē stantem in uno?

in uno? Quapropter in ea morula tempus cœlum non mensurasset. Metitur autem reuera tempus semper cœlum, non aliter quàm æternitas ea, quæ sunt super cœlum. Ergo sicut illa in æternitate continuè sine ulla mutatione manent, ita cœlum sub tempore continuè absq; ulla quiete transcurrit. Si cœlorum configuratio nullo modo permanet, multò minus corpuscula, quæ sub cœlo sunt, & cœli rapacitate raptantur. Necesse est enim hæc per influxum & effluxum, condensationem rarefactionemq;, intensionẽ, remissionẽmue qualitatum, consonantiam & dissonantiam complexionis, cæterosq; motus continuè uariari. Quod quidem abundè Plutarchus & Proculus demonstrauerunt, & ante illos Heraclitus inquit. Quemadmodum non possumus eandem torrentis aquam bis intrare, aut eandem rotæ currentis particulam bis similiter tangere, ita similẽ omnino dispositionem complexionemq; corporis per duo puncta perseuerantem assequi non ualemus. Si nullius corporis affectio per duo momenta prorsus eadẽ & similis perseuerat, in eodem momento incipit qualitas talis, & desinit. Quod in natura incipit, nondũ absolutum existendi uel operandi actum possidet, quod desinit, talem iam actũ non retinet. Igitur in eo puncto in quo esset qualitas illa dicitur, dici etiam potest non esse, cum nondum à non esse omnino discesserit, & iam in non esse labatur. Et quia celeritas temporis linguæ celeritatem superat, dum esse illã pronuncias, te pronunciante, subterfugit prius quàm hoc ipsum uerbum est, ore protuleris. Et ut Timęus inquit, fallit pronunciantem, nec unquam uerè quicquam de hac pronunciatur aut percipitur. Nec esse magis quàm non esse dici potest, cum & sit, & non sit pariter, dum profertur. Quoniam uerò quæ continue permutantur, quatenus mutantur, eatenus fiunt, quæ uero fiunt, dum fiunt, reuera non sunt, ideo quęcunque ita mutantur & fiunt, non tam dicuntur esse, quàm esse uideri. Quid uerò dicemus de tempore? quod semper falsò dicitur esse, cum eius (ut ita loquar) sit non esse. Sane de quolibet pręsenti momento uerè dicitur, hoc non est tempus, sed temporis terminus. De præterito autem aut futuro duntaxat affirmantur esse tempus. Siquidem continuam successionem quandam tempore significari putamus. Præteritum uerò futurumq; non est. Igitur esse temporis quodammodo in non esse locamus. Momentum uerò, quod est terminus temporis, dum esse pronunciamus, uertitur in nõ esse, atq; pronunciantes mentiri compellit. Quod autem de tempore demõstramus, de temporalibus quoq; est iudicandum, esse scilicet in non esse (ut ita loquar) habere. His consonat Pythagoricũ illud. Qui homo dicitur, magis non homo est quàm homo, quia si innumerabiles eius partes consideraueris, innumerè poteris iudicare, hæc pars nõ est homo, & illa similiter. Semel duntaxat de toto dices, hoc est homo. Vnde & de elementis Timæus disserens, duas esse elementi partes existimat, materiã atq; formam, propter materiam non dici ignem aut aquam, sed propter formam, ergo secundum partem. Hoc igitur solum secundum partem ignis dicitur, & illud aqua. Ac reuera non ignis hoc est, sed igneum. Illud non aqua, sed aqueum. Adde quòd illud est uerum tale, quod merum tale est, puta merum uinum, quod merum est uinum. Natura uerò cuiusq; speciei quando in materia est, primo quidem admixtam habet potentiam ad nõ esse, ut in libro quinto probauimus. Deinde multa patitur additamenta, ac sæpe contraria. Siquidem in aëre sæpe aliquid igneum est, semper situs aliquis præter aëris rationem. In homine hoc uel illo sæpe complexio aliqua contra naturam eius, semper habitus aliquis, uel affectus, figura uel situs ultra humanæ speciei necessitatem. Similiter se habent & reliquæ rerum naturalium species. Quoniam uerò super omnia, quæ per partem & impurè talia sunt, esse oportet ea quæ secundum se tota & purè sunt talia, putat Timæus super inquinatas & mancas materiæ formas esse alias meras, integras, separatas. Atque eius rationis uiribus confidit maximè, quæ sic argumentatur. Formæ quæ sunt in alio, scilicet in materia, sunt & ab alio, non tamen ab informi natura materiæ, & formam esse oportet à forma, & à forma tandem per se subsistente, atque una formabilis materia ad unum tandem reducitur formatorem. Nam & siquis multos induxerit formatores, nunquam multi, quatenus diuersi sunt, mutuum inter se habebunt ordinem, atque ad unum opus finemque conducent, sed quatenus ab uno omnium formatore ducuntur. Igitur necesse est formas dari materiæ à mente quadam plena formarum, ubi formæ sint ipsa mentis essentia, atq; ideo ueræ sint species. At quia mens illa est esse primum, materia uerò est

proxima nihilo, & illa purus actus, hæc pura potentia, sequitur ut materia innumerabiliter penè sit mente deterior. Quicquid autem ab aliquo capitur, in suscipientis transit naturam. Quare formæ immersæ materiæ usque adeò sunt speciebus mentis deteriores, ut umbræ quædam sint illarum potius quàm imagines, & illarum denominationem, & hanc quidem falsam retineant potius quàm naturam. Sicut artificia sunt simulachra naturalium, ita naturalia sunt simulachra diuinorum. Propius autem accedunt artificia ad naturalium ueritatem, quia cum illis conueniunt in materia, quàm naturalia ad ueritatem diuinorum. Si ergo pictus equus usque adeò à naturali equo deficit, ut non sit uerus equus, multò magis naturalis equus adeò á diuino equo, id est, ab idea, ueraque equi ratione deficit, ut dici debeat umbram equi ipsius potius quàm formam repræsentare. Ac si uera hominis & equi ratio naturaque, idea ipsa est hominis aut equi, & hanc non seruat materia longissimè inde distans, concluditur illud Socratis in Phedone, & in Republica, uidelicet ueros homines uerosque equos in materia non reperiri, quæ idearum umbris ita ignorātium fallit animulas, ut somniantium instar, dum rerum uerarum simulachra uident, putent se res ipsas inspicere. His consonat illud Proculi nostri paradoxon. Composita ex elementis, neque sempiternitatem habent, neque statum. Puræ mentes utrunque possident, suaque simul omnia comprehendunt, horum media sunt, quæ suam in motu quodam sempiternitatem habent. Animæ quidem mentibus proximæ motum in operatione duntaxat admittunt, animæ uerò sequentes quodammodo insuper in uirtute. Vniuersa denique corporei mundi machina, tanquam per essentiam operatione uirtuteque animarum inferior, essentiam quoque ita mutabilem nacta est, ut tota undique sit temporalis. Atque sicut res omnino æterna in uno semper tota manet, ita mundi huius machina penitus temporalis, in quolibet temporis infiniti momento tota à mundo diuino efflat semper, statimque diffluat simul & refluat, non aliter quàm quidam putant à Sole lumen per momenta semper effundi simul totum ac diffundi, repentè euanescere atque refundi. Profectò quod indiuidua æternitas ipsa metitur, indiuiduum esse necesse est. Quod ergo diuisibilem habet essentiam tum ex partibus, tum ex naturis pluribus constitutam, qualis est mundi machina, cum indiuidua æternitate non congruit, sed cum tempore potius diuisibili, quo mensuratur, quo cum perpetuo labitur. Præterea diuisibilem motu uirtutem actionemque sortitur, quapropter mundi moles momentis singulis tota simul ex non esse incipit esse, atque desinit, iterumque renascitur, quemadmodum in motu & tempore (quibus omnino subiecta est) momenta profluunt tota singulatim simul & refluunt. Quod quidem ita insuper confirmatur, quòd perpetuo cœlestium motui uirtute opus est infinita. Quam cum terminatum mundi corpus neque ex se habere, neque totam simul ab alio possit accipere, oportet ab opifice suo atque motore paulatim momentis singulis haurire. Haurire inquam momentaneum, & subitò euanescentem.

Siquidem & temporalis essentia omnino temporaliter accipit, & terminata natura capax æternitatis, cuius infinitè totaque simul potentia est, esse non potest. Sanè & natura mundi infinitatem simul non potest accipere. Et æternalis infinitas cum indiuidua totaque simul constet, à nullo potest accipi paulatim.

Hic Proculus ista distinguit: Essentias immobiles esse quidem à Deo quodammodo semel, sed à seipsis suamet uirtute seruari. Nam cum sine motu totæ simul inde sint, ideo stabiles per se deinde perseuerare posse quodammodo, suaque uirtute iam à quibusdam potentijs suis in suos actus posse procedere. Quamobrem tales essentias per se subsistentes nominat, seque quodammodo producentes affirmat, machinam uerò corpoream, & post animæ motum, tempusque, & una cum motu temporeque corporeo profluentem, nihil habere stabile, nullamque habere uirtutem suimet seruatricem. Itaque non substantialem aut ueram, sed umbratilem omnino falsamque, qua Manichæorum more cognominat, perpetuò dilabentem, perpetuoque influxum desuper instaurante prorsus egentem, quasi corporis umbras in aqua uelocissimè perfluente. Hinc illud Timæi. Mundum intelligibilem semper quidem esse, nunquam uerò fieri dicimus, sensibilem uerò fieri certè semper, esse nunquam. Hic Proculus addit mundum illum numero eundem semper existere, hunc uerò non proprie unum eandemque numero esse unquam,

sed

ſed potius unum,eundemq́ numero continuè recreari. Et quãtum corpus eſt,fieri ſemper,atq; incipere,quantum uerò a mente diuina dependet,factum eſſe ſemper, finemq́ ſubitò conſequi. Sed huius paradoxon finem iam habeat. Quoniam igitur tota ſenſibilis machina uanitas quędam eſt,uanitatisq́ quotidie ſenſibus cauſa,ideo exclamauit Salomon: Vanitas uanitatum,& omnia uanitas. Non eſt igitur in rebus ſenſibilibus ueritas. Sed nunquid in anima? Forſitan eſt in anima, non tamen(ut opinatus eſt Protagoras atq; Epicurus)in ea parte animæ quæ ſenſus eſt,quia extra ſe reſpicit,& cum paſsione quadam ſentire compellitur,frequentibusq́ nugis deluditur ſenſibilium. Propterea Xenophantes,Parmenides,Zeno Meliſſus,Stilpho,dixerunt nihil ueri ſenſibus comprehendi. Idem ferme Anaxagoræ Empedocliq́ placuit & Platoni. Nam etiam ſi quis dixerit eſſe aliqua ſenſibilia eodem modo ſemper manentia,& quęſtionem nobis de Sole atq; ſtellis afferat,in quibus facilè conuinci non poſsit,quòd cita mutabilitate nos fallant,illud certè nemo eſt,qui non cogatur fateri,nihil eſſe ſenſibile,quod non habeat ſimile falſum,ita ut internoſci non poſsit. Nam ut alia prætermittam,ut Auguſtinus inquit,omnia quæ per corpus ſentimus,etiam cũ ea non adſunt ſenſibus,imagines tamen eorum patimur tãquam prorſus adſint,uel in ſomno,uel in furore. Quod cum patimur omnino,utrum ea ipſis ſenſibus ſentiamus,an imagines ſenſibilium ſint,diſcernere non ualemus. Si igitur ſunt imagines ſenſibilium falſæ,quæ diſcerni ipſis ſenſibus nequeũt,& nihil percipi poteſt,niſi quod a falſo diſcernitur,non eſt conſtitutum iudicium ueritatis in ſenſibus. Atq; fieri forte poteſt ut ſenſus aliqua uerè percipiat,ut Ariſtoteli placuit,nunquam tamen diſcernit uerè ne an contrà percipiat, & cùm ueritas rerum naturalium in eo conſiſtat,ut diuinæ mentis congruat rationibus,quemadmodum ueritas artificiorum,ut congruat artificioſæ mentis ideis,ſenſus congruitatem eiuſmodi nõ agnoſcit,ideoq́ non habet ueritatis examen. Rurſus cum cognoſcentis potentiæ ueritas nũc oriatur,quando potentia rebus congruit cognoſcendis,perficiatur autem,quando rerũ adæquatur ideis ſenſus,qui neq; illam congruentiam,neq; adæquationem animaduertit,caret iudicio ueritatis. Adde quòd ſenſus non comprehendit intimam meramq́ rei ſubſtãtiam,aut quo ordine in natura res quælibet diſponatur,quod totum ad rei ipſius pertinet ueritatem,ſed ſubito impulſu allicitur qualitatum ad proſequendum uel fugiendum,in quo corporis ſui commoditati indulget potius quàm ueritati rerum comprehendendæ. Ergo non eſt in ſenſu ueritatis iudicium conſtitutum. Conſtitutũ eſt autem in ratione. Nam priuationes rerum per habitus cognoſcuntur,per lumẽ tenebrę,per uoces uerò ſilentium. Priuatio ueritatis eſt falſum. Ratio noſtra ſenſibilia & ſenſus redarguit falſi,quod facere nõ poteſt,niſi præſentis ueritatis examine. Rurſus ratio ueritatem ipſam ita deſcribit: Veritas eſt naturæ cuiuſq; pura integritas, & integra puritas. Non definitur autem ueritas,niſi ſub naturali ueritatis & propria ratione. In ipſa ratione ueritatis eſt ueritas. Eſt igitur ueritas in animo ueritatem definiente,ſicut in animo falſum redarguente. Quinetiam eſt in animo rem quamlibet deſcribente. Speciei ſiquidẽ definitio ipſam rei eſſentiam complectitur tum integram,tum ab extraneis contingentibus ſegregatam. Si ergo in ipſis ſpeciebus eſt ueritas rerum,ſpecies autem definitione comprehenditur,& definitio mente,quis non uideat eſſe in mente hominis ueritatem? Quę ſi eſt immortalis,ſatis declarat mentem cui inhæret inſeparabiliter,incorruptibilem eſſe. Nam qualitas quæ alicui ſubiecto inhæret inſeparabilis, ſubiecto ſublato diſperditur. Inhæret autem ueritatem nobis inſeparabiliter,illud teſtimonio eſſe poteſt,quòd uel aſſiduè,uel ſaltem arbitratu noſtro,ſubitò & ſola mentis in ſeipſam collectione tum falſa multa damnamus,tum communes naturas aliquas definimus ſiue naturalium rerum, ſiue moralium,ſiue artificiorum. Quinetiam ex eo idem concluditur quod in ſuperioribus oſtendimus,idearũ perſpicuas rationes menti ſtabiles inhærere. In ipſis uerò rerum omnium ueritates comprehenduntur. Præ cæteris autem declarat hoc ſummopere uis ipſa rationalis,quæ non minus homini naturalis eſt,quàm auibus ſit uolatus,canibúſue latratus. Per hanc Socrates homo eſt,per hanc homo ab alijs animalium diſtinguitur ſpeciebus. Rationalem uim uocamus in præſentia ipſam ratiocinandi uirtutem,quæ cõſequentia cernit,id eſt,quid ex quoq; ſequatur animaduertit gradatim, & à præcedentibus ordine percurrit ad conſequentia. Hæc eſt naturalis quædam dialectica, id eſt,ars

differendi, ab origine hominibus insita. Per hanc pueri & imperitissimi quique partes suas quibuscunque possunt coniecturis assertionibusque tutantur. Atque omnis hominis sermo, totaque uitæ actio & consultatio nihil est aliud, quàm argumentatio quædam. Ac nemo est tam insanus, quin ex alijs alia inferat argumentando, & ita fermè ab imaginibus ad imagines argumentetur, sicut sana mens ad res ipsas percurrit ex rebus. Vis ergo rationalis nunquam ab homine separatur. Quod si ab hac non separetur ueritas, ab anima nũquam ueritas separabitur. In hac differendi uirtute duæ insunt necessitates, altera secundum subiectum eius, altera secũdum eius usum. Prima quidem necessitas est, quia ipsa differendi facultas toti hominum speciei sic insita est, ut nequeat separari. Secunda uerò necessitas, quæ in eius usu conspicitur, duplex est, absoluta, & relatiua. Absoluta quidem necessitas in tribus apparet, scilicet in disciplinæ principijs, definitionibus, proprietatibus. Principia sunt huiusmodi. Quicquid est, aut per se est, aut per aliud. Contraria sua se natura repellũt. Omne totum est maius sua parte. Suum cuique tribuendum est. Hæc & talia plurima necessariò ita se habent, ut necessariò cognoscantur, quia neque possunt unquam aliter se habere, neque ab aliquo quamuis imperitissimo ignorari. Est quoque necessitas in definitionibus, ut quando sic circulus definitur. Circulus est figura à cuius centro ad circumferentiam omnes lineæ in rectum ductæ sunt æquales. Quamuis enim uel talis uerborum coniunctio in ore, uel figuratio talis in puluere sit contingens, ueritas tamen illa est necessaria & sempiterna, quòd illa ipsa circuli est natura. Similis in proprietatibus necessitas est, id est, quòd circulus est capacissimus omnium figurarum. Atque ut cætera omittam, nónne in numeris à necessaria ueritate in necessariam ueritatẽ absque fine transcurrimus? Bis duo quatuor. Ter tria nouem. Bis quatuor octo, & quæ sequuntur. Idem facimus in compositionibus comparationibusque figurarum. Quòd si definitiones proprietatesque in principijs confluunt, quia effluunt ex principijs, principia uerò necessariò insunt semper uirtuti rationali, unde assiduè aliqua de re ratiocinetur, fit ut hæ tres necessariæ ueritates, quæ omnes absolutæ uocantur, in naturali hominum dialectica comprehendantur.

Restat necessitas relatiua quæ etiam tres habet partes. Alia quidem est in positione, in conditione alia, alia in demonstratione. Prima est talis. Res nulla potest non esse dum est, Animal dum uiuit, necessariò uiuit, & similia quæ de præsenti tempore affirmantur. Ex quibus necessitas habetur præteriti atque futuri. Quod factum est, infectum esse non potest. Quod futurum est, non potest non fore. Secunda talis est. Si corpus uiuit, est necessariò. Si animal currit, mouetur. Tertia est huiusmodi. Omnis pars minor est quàm totum. Caput humani corporis pars est. Ergo caput illud est humano corpore minus. Hæc conclusio ideo omnino necessaria est, quia duæ præcedentes propositiones necessariæ sunt simul iunctæ. Necesse est enim caput esse minus corpore, tũ quia pars est minor toto, tum quia ipsum est pars corporis. Quapropter in his quoque tribus, positione, conditione, demonstratione, tres sunt necessariæ ueritates. Ac si tria ipsa in humana ratione sunt cũ disputat, tres quoque hæ ueritates necessariæ sunt in ipsa. Et quia disputat semper, etiam dum tacemus, & dum dormimus (tota enim hominis uita perpetua quædã ratiocinatio est) idcirco semper sunt illæ ueritates in ratione. Quę semper (ut ita loquar) & ueridica est, & uerifica. Veridica in primis tribus ueritatibus, quæ necessariæ per se sunt, etiam si ratio nihil egerit. Verifica in tribus alijs, quia ratio necessitatem quandã illis imponit per positiones, conditiones, demonstrationes, siue per quoslibet alios argumentandi modos. Contingit enim hoc animal uiuere, nõ tamen dum uiuit, contingit uiuere, sed est necessarium. Contingit hunc hominem moueri, nõ tamen si currat, imò sequitur necessariò. Cõtingit hoc caput esse hoc corpore minus, sed positis ab animo prioribus illis duabus propositionibus, est necesse, quamuis in ipsa specie capitis, & specie corporis nunquam id sit cõtingens. Si ratio in alijs necessariam ueritatem capit, in alijs ipsa facit, & capit semper & facit, quis negabit in ea esse perpetuam ueritatem? Imò quis negabit eam esse necessariam, postquã, quæ per se necessaria sunt, ita ut sunt accipit, neque mutat, quæ uerò non sunt per se talia, ipsa uirtute sua efficit necessaria? Et multò magis necessaria est quàm omnia quę positionibus, conditionibus, argumentationibus necessaria efficiuntur ab ipsa. Ipsa igitur absolutè est necessaria ferme ut principia illa disciplinarum, definitio-

definitiones proprietatesq́ perpetuę. Quapropter humana ratio uel necessariò fuit semper & erit ut illa, uel saltem necessariò semper erit. Nam quid prohibet fore perpetuam rationem? cuius perennis actio nihil est aliud, quàm ex absoluta æternitate firmiter intra manente, relatiuam æternitatem temporalibus quibuslibet contingentibusq́ præstare, atq; ex necessarijs & contingentibus seriem unam digerere necessariam & perpetuam? Si erit semper, uiuet & semper. Non enim est ratio nisi uiuens, & in uiuente.

Obiectio Scepticorum & responsio, quòd aliquid certum sciatur.
Cap. VII.

NEque audiendi sunt Sceptici, si negauerint in animis nostris esse ueritatem, quia uideantur de singulis dubitare. Non enim de omnibus dubitat animus, ut apparuit in omnibus necessarijs ueritatibus quas narrauimus, & similibus. Hoc mihi candidum uideri scio. Hoc mihi iucundè olere scio. Hoc dulciter gustum attingere scio. Quis nesciat summum bonum esse, quo nihil præstantius? Et esse uel in homine, uel extra hominem, & si in homine, uel in animo, uel in corpore, uel in utroque. Quis non certò sciat Deum esse, uel non esse? & si sit, oportere unum esse, uel plures, & si plures, aut finitos numero, aut infinitos? Oportere Deum esse corporeum, uel incorporeum. Ac si non sit corporeus, esse necessariò incorporeum. Item regulas multas astrologiæ & medicinæ certas esse declarat effectus, ut arithmeticas & geometricas prætermittam, quibus nihil est certius. Et quod maius est, si quando animus de re aliqua dubitat, tunc etiam de multis est certus. Nam se tunc dubitare non dubitat. Ac si certum habet se esse dubitantem, à ueritate certa id habet certum. Quippe qui se dubitantem intelligit, uerum intelligit, & de hac re quam intelligit, certus est, de uero igitur est certus. Atq; omnis qui utrum sit ueritas dubitat, in seipso habet uerum, unde non dubitet. Nec ullum uerum nisi ueritate uerum est. Non igitur oportet eum de ueritate dubitare, qui potuit undecunq; dubitare, ut Augustinus inquit, præsertim cum non modo se dubitare intelligat, sed quòd hoc intelligit animaduertat, & quòd animaduertit agnoscat, ac deinceps in infinitum. Discernit præterea dubium animum ab indubio. Nec eum latet quando satius foret non dubitare, & quàm ardenter cupiat ueritatem. Certitudinem cum dubio comparat, quo fit ut de utrisq; sit certus. Est insuper certus se inuestigare, sentire, uiuere, esse. Siquidem nihil dubitat qui non est, uiuit, sentit, & inuestigat. Certus quoq; est se non esse primam ueritatem, quippe cum ipsa per se non dubitet. Scit eam dubitatione & errore non implicare. Scit oportere se in iudicando falli aut non falli. Scit siue fallatur, siue non fallatur, dum iudicat, se proculdubio uiuere. Postremò non ignorat esse extra animum suum aliquid aliud in natura quod ipsi inferat dubium. Tales quædam certæ ueritates in ipsa etiam dubitatione perspiciuntur. Quo admonemur ut Aristonem, Pyrrhonem atq; Herillum non metuamus, qui dum opinantur nihil à nobis uerum sciri, ipsi proculdubio sciunt opinionem hanc suam oportere aut ueram esse, aut falsam. Sciunt si uera est, nonnihil ab homine uerum intelligi. Sciunt si falsa est, opinionem eis oppositam esse ueram scilicet aliquid ab homine uerum sciri.

Obiectio Peripateticorum & responsio, quod ueritas animum familiariter habitat. Cap. VIII.

SEd nunquid metuendi Peripatetici sunt, qui negant familiariter habitare in animo ueritatem, ex eo quòd tam pauci eius periti esse uideantur, & quisquis eam nouerit, tanto ab infantia tempore fuerit indoctus? Certe non esse timendos, Augustinus ubi mentem Platonis exponit: ita testatur. Aut est aliquid in animo quod in præsenti cogitatione non est, aut non est in Musico ars musica, cum de sola geometria cogitat. Hoc autem falsum est, illud igitur uerum. Non, autem quicquam se habere animus sentit, nisi quod in cogitationem uenerit. Potest igitur aliquid esse in animo, quod esse in se animus ipse non sentiat. Id autem quandiu sit, nihil interest. Nam si diutius fuerit in alijs animus occupatus, quamuis intentionem suam in ante cogitata

facile possit reflectere, obliuio uel imperitia nominatur. Sed cum uel nos ipsi nobiscũ ratiocinantes, uel ab alio bene interrogati, de quibusdam liberalibus artibus uera percipimus, ea quæ inuenimus, nõ alibi quàm in animo nostro, inuenimus. Nam ob idipsum oportet animum ad hæc inuenienda relictis externis secedere in seipsum. Neq; idem est inuenire, quod facere aut gignere. Alioquin æterna gigneret animus inuẽtione temporali, nam æterna sæpe inuenit. Quid enim tam æternum, quã circuli ratio, uel si quid aliud in huiusmodi artibus neq; non fuisse aliquando, neq; non fore comprehenditur? Hinc manifestum est immortalem esse animum humanum, & omnes ueras rationes in secretis eius esse, quamuis eas siue ignorantia, siue obliuione, aut nõ habere aut amisisse uideatur. Fac te aliquid esse oblitum, aliosq; te uelle quasi in memoriam reuocare. Dicunt ergo illi, nunquid nam hoc est, aut illud? diuersa uelut similia proferentes. Tu uerò nec illud uides quod recordari cupis, & tamen uides nõ hoc esse quod dicitur. Nunquid nam tibi cum hoc euenit, integra uidetur obliuio? Nequaquam. Nam ipsa discretio qua non admittitur quod falsò amoueris, pars quædam recordationis est. Tales ergo nondum uerum uident, falli tamen decipiq; non possunt, & quid quærunt, satis norũt. At si tibi quispiam dicat te post paucos dies risisse quam natus es, non audes dicere falsum esse, & si auctor sit cui fides habenda est, non recordaturus, sed crediturus es. Totum enim tempus illud ualidissima tibi obliuione occultum est. Hæc igitur ab illa obliuione plurimum differt, sed illa media est. Nam est alia recordationi reuisendæ quæ ueritati propior atq; uicinior. Cui simile est quando uidemus aliquid, certoq; agnoscimus nos id uidisse aliquando, atq; nosse affirmamus, sed ubi, aut quãdo, aut quomodo, aut apud quem nobis in notitiam uenerit, satagimus repetere atq; recolere. Vt si de homine nobis contigerit, etiam quæramus ubi eum nouerimus. Quod cum ille commemorauerit, repente tota res memoriæ quasi lumen infunditur, nihilq; amplius ut reminiscamur laboramus. Tales sunt qui bene disciplinis liberalibus eruditi sunt. Siquidem illas sine dubio in se obliuione obrutas eruunt dicendo, & quodammodo effodiunt, non tamen contenti sunt, neq; se continent, donec totam faciem ueritatis, cuius quidam in illis artibus iam splendor subrutilat, latissimè, atq; planissimè intueantur. Sed in ijs quidam falsi colores atq; formæ uelut in speculum cogitationes effundunt, falluntq; inquirentes sæpe ac decipiunt, putantes illud totum esse quod norunt, uel quod inquirunt, ipsæ sunt illæ imagines magna cautione uitandæq; deprehenduntur fallaces, cum cogitationis uariato quasi speculo uariantur, cum illa facies ueritatis una & immutabilis maneat. Quamuis enim alterius atque alterius magnitudinis quadratum sibi cogitatio depingat, & quasi ante oculos præferat, tamen mens interior, quæ uult uerum uidere, ad illud se potius conuertit secundum quod iudicat omnia illa esse quadrata. Quid si quispiam nobis dicat secundum idem iudicare, quo uidere oculis solet? Quare ergo dicit, si tamen uerè erudita est, pilam ueram uera planitie puncto tangi? Quid tale unquam oculis uidit, aut uidere potest? cum ipsa imaginatione cogitationis fingi quicquam huiusmodi non possit? An non hoc probamus, cum etiam minimum circulum imaginando animo describimus, & ab eo lineas ad centrum ducimus? Nam cũ duas duxerimus, inter quas quasi acu uix pungi posset, alias iam in medio non possumus ipsa cogitatione imaginaria ducere, ut ad centrum sine ulla commixtione perueniant, cum clamet ratio innumerabiles posse duci, ita ut in omni earum interuallo scribi etiam circulus possit. Hoc cum illa phantasia implere non possit, magisq; ipsi oculi deficiant, siquidem per ipsos est animo infusa, manifestum est, & multum eam differre à ueritate, & illam, dum hoc uidetur, non uideri. Idem contingit quando ratio lineam diuidit in infinitum, quod neq; cernit sensus, neq; assequitur phantasia. Ex omnibus his Augustinus confici arbitratur, quod & Plato in epistola ad Syracusanos docet, ut ueritates ipsæ rerum mentem nostram familiariter habitent, ostendantq; sua illam familiaritate perpetuam.

THEOLOGIAE PLATONICAE, de Immortalitate animorum eodem Ficino autore,

LIBER XII.

Rationes multæ & signa, quòd mens humana intelligendo mente diuina formatur. Cap. I.

PLATO Philoſophorum pater in epiſtola ad Syracuſanos de comparanda ſapientia diſputans, quinque, inquit, potiſsimum ad rei cuiuſq; ſcientiam concurrere oportere, nomen, deſcriptionem, idolum, formulam, & ideam. Exemplum de circulo, ſicut ipſe, ponamus, ut idem de cæteris omnibus arbitremur. Animus noſter ad ſcientiam circuli commonetur ſæpenumero per auditum, quando audit tum nomen hoc circulus, tum circuli deſcriptionem huiuſmodi: Circulus eſt figura reflexa, quæ æquis interuallis undiq; diſtat à medio. Admonetur quoq; per uiſum, quando circulum uel torno factum ex ligno uidet, uel in pariete ſignatum, qui non uerus eſt circulus, quoniam non perfectus, ſed ueri idolum & ſimulachrum. Per hæc tria commonitus animus auidus ueritatis, eruit in actum ingenitam ſibi circuli formulam, per quam uelut characterem ad ipſam circuli ideam in mente diuina uigentem aciem dirigit, quæ quidem directio eſt ſcientia circuli. Oſtendit autem in ea epiſtola Plato, animum corpore clauſum non poſſe ad ideam abſq; quatuor illis gradibus ſurgere, quia oportet illum iam diu infra ſe lapſum, primum per illa tria in ſe reuerti, deinde per formulam quam in ſe habet, ſupra ſeipſum aſcendere ad ideam. Sicut enim formæ rerũ à mente diuina in materiam per infimam animæ uirtutem traijciuntur, id eſt, per ſemina formarum uirtuti huic infuſa, ita è formarum corporalium perceptione non fit tranſitus in diuinæ mentis ideas, niſi per ſummam animæ partem, id eſt, per innatas formulas idearum, ut à formis corporis, quæ omnino temporales ſunt, quia tàm eſſentia quàm affectione mutantur, tranſcendatur in formas diuinæ mentis æternas omnino, quia nulla ex parte mutantur, per mentis humanæ formas partim æternas, partim etiam temporales, quia per eſſentiam manent, per affectionem uerò ex habitu uertuntur in actum, atq; cõtrà. Merito enim faber qui materiã formaturus eſt, ipſe diſponit. Idcirco mens illa ſublimis mentem noſtram per ideas quotidie formatura, ad hanc formationem olim diſpoſuit eam per characteres idearum, ſignauitq;, quemadmodum Propheta canit: Super nos uultus ſui lumen, ut lumẽ in ſuo lumine uideremus. Videlicet ut per formulam opportunè excitatam, idea nõ aliter accenderetur in mente, quàm aut ignis per ſulphur in ligno, aut per naturam perſpicuã ſerenamq; in aëre lumen. Et quid ſicut natura ad ſuam ſe habet materiam, ita pene Deus ad ſuam, natura uerò cœleſtem (ut quidã putant) materiam ſemel cunctis formis ornauit, elementalẽ ſingulis momentis exornat, ideo probabile eſt Deum quoq; materiam (ut ita loquar) angelicam ſemel ideis omnibus impleuiſſe, animalem implere quotidie. Huic autem Platonicorum myſterio ſimilis ex quadam parte uidetur eſſe Auicennæ Algantelisq; opinio. Opinantur enim materiam tum elementalem, tum intellectualem ſub Luna diuinæ cuidam menti tanquam formatrici ſubeſſe, cuius inſtrumenta ſint ad elementalem materiam diſponendam formæ corporeæ, ſed ipſa tandem præparatæ materiæ ſubſtantiales imprimat formas. Similiter humanam mentem per imagines corporum, per ſenſus phantaſiamq; acceptas ita ſæpe diſponi, ut in diuinam illam intelligentiam ſe conuertat, atq; ab illa quatenus conuertitur, eatenus formari quotidie. Neq; aliud quicquam eſſe quod intelligere dicimus, quam ab intelligentia diuina formari. Quod autem dicimus meminiſſe, id eſſe uidelicet, habitum iam contraxiſſe, quo facilè ad diuinam mentem pro arbitrio conuertamur. Sed mittamus Arabes in præſentia, quamuis Platoni ſatis amicos. Ad Platonica redeamus.

Quod autem res uerè cognoſcere nequeamus, niſi formemus ideis, his rationibus

Plato sibi persuasisse uidetur. Prima. Nomen circuli mutabile est. Potest enim usu linguæ uariatio aliter appellari. Si est ita, descriptio quoque mutabilis est, quæ componitur ex nominibus. Idolum quoque mutabile est. Potest enim ligneus circulus destrui, & qui pictus est, aboleri. Formula quoque ex eo mutabilis est, quod ex potentia siue habitu migrat in actum, deque actu rursus in habitum. Illud autem quod per scientiam circuli comprehenditur, est penitus immutabile, quoniam & uniuersale est, & non potest aliter se habere. Quapropter idea immutabili opus est ad rationem circuli immutabilem comprehendendam.

Secunda, Circulus qui uel torno fit, uel pingitur, non est purus, quia nonnihil rectæ figuræ habet admixtum. Similiter phantasia quæ sequitur illius aspectum, puram rationem circuli non assequitur, quę est à figura eius opposita penitus segregata. Ratio quoque si phantasiæ auscultauerit, fallitur, oportet ergo ut ad puram ideam recurrat, qua cernat purum.

Tertia. Scientia uera circuli in eo consistit, ut quid sit circulus, cognoscatur.

Quatuor uerò illa qualitatem potius significant quàm substantiam, quia & ipsa sunt qualitates.

Quarta. Verus perfectusque cognoscendi modus, modum sequitur essendi. Itaque sicut tàm circulus, quàm reliquæ rerum species à mente diuina per idearum ideas concipiuntur & pariuntur, sic à sequentibus mentibus per easdem cognoscendæ uidentur, ut omnes scientiæ primam pro uiribus scientiam imitentur. Veritas rei creatæ in hoc uersatur, ut ideæ suæ respondeat undique. Scientia uerò in hoc præcipuè ut mens congruat ueritati. Non potest autem rei ipsius ueritati quadrare, nisi ideæ quoque quadret, in cuius congruitate sita est ueritas, ut ita per ideam, quæ rei causa est, rem cognoscat, siquidem uera scientia est per causam. Ideo Ioannis Euangelistæ theologia, quæ ideam appellat rationem diuinam, eam ipsam rationem uocat ueritatem, quia per eam res & uerè subsistant, & cognoscantur uerè.

Quinta. Intellectus quælibet creata in ipsorum rationibus absolutis intelligit & diiudicat. Et sicut plerunque eadem sensibilia natura sua omnibus sentientibus præsto adsunt, neque mutatis istis illa inde mutantur, ita eædẽ intelligibiles rationes ubique & semper cunctis rationantibus sese monstrant, manentque stabiles in seipsis, dum ratiocinantium animi magis minùsue ad illas accedunt. Rationes huiusmodi creatis omnibus præstantiores sunt, non ob id solum quòd per ipsas tanquam regulas creata quæque probantur, reprobanturùe, sed ob hoc insuper, quod tum propter amplitudinẽ, tum propter simplicitatem sunt priores. Quapropter in ipso sunt Deo, per quas ipse & discernit singula & disponit. Quando igitur intellectus apprehendit rationes huiusmodi, tunc apprehendit quodammodo tàm Deum in quo sunt, quàm res quarũ illæ sunt exemplaria, prius tamẽ secundum naturalẽ originem quandã quodammodo apprehendit Deũ quo illę sunt, quàm res quibus non insunt, quamuis adsint. Neque incredibile uideri cuiquam debet per incorporalia exemplaria corporalia quælibet cognosci, potius quàm econuerso. Nam per imagines sensibilium spiritales, siue in sensibus, siue in speculis illæ sint, sensibilia corpora, non cõtrà sentimus. Quod autem ita hac in re decipiamur, ut dum spiritalia rerum exemplaria intuemur, sępe intueri solum naturas rerũ corporeas arbitremur, quid mirum, cum et infantes quãdo in speculis uideant simulachra corporũ incorporea, & somniantes quando cogitant imagines spiritales, corpora uidere se credant? Sed de hoc planius in sequentibus. Adde his rationibus signa duo, alterum per intellectum, alterum per uolũtatem. Per intellectũ hoc pacto. In speciei naturalis ceu pulchritudinis cognitione, primò quidem descriptionem pulchritudinis aliquam singulis rebus pulchris communem excogitamus. Addimus statim proprietates aliquas pulchritudinis à descriptione deductas. Has notiones forsitan concedemus, posse per formulam pulchritudinis menti innatam excogitari. Sed quando in hac ipsa consideratione diutius immoramur, inuenimus eam naturam pulchritudinis quam definimus, quia mera sit esse infinitam, & quia infinita sit, esse Deum. Nullus autem sanæ mentis concesserit per formulam ter terminatam, & infrà Deum interuallo longißimo imò incomparabili existentem, apprehendi naturam infinitam, ipsumque Deum. Igitur mens per formulam suã ex habitu eductam in actum,
ideæ

ideę diuinę quadam præparatione subnectitur, cui subnexa, supra se surgit. Nulla enim res supra se unquam attollitur, nisi à superiore trahatur. Quo enim pacto aqua uolat in aërem, nisi calore aëris eleuetur? Facile autem & naturali quodam instinctu ipsa formula, cum sit ideę radius, resilit in ideam, secumque attollit mentem cui est infusus hic radius, qui cum reducitur in ideam, refluit in eam sicut fontem, ceu radius repercussus in Solem, perque nondum huiusmodi unum aliquid ex mente & Deo conficitur. Hinc Paulus diuinus Theologus inquit: Qui adhæret Deo, unus fit spiritus.

Signum per uoluntatem, hoc est, Mens in clara ueritatis cognitione tam mirabili uoluptate perfunditur, ut omnem humanæ uoluptatis excedat modum. Talem quoque uitæ statum uoluntas propter seipsum appetit solum, alia propter illum, quasi status eiusmodi in summa sit arce naturæ, ultra quem nihil supersit optandum.

His rationibus & alijs pene similibus Plato sibi persuasisse uidetur nihil reuera disci posse, nisi docente Deo. Ideo in eadē epistola inquit: Diuina mysteria uerbis doceri non possunt. At si quis diutissime cum diuinis uersetur, similemque illis agat uitam, subito tandem tanquam ab igne scintillante lumen ueritatis effulget in animo, seque ipsum iam alit. Quod sibi scribit accidisse merito, quia etiam in epistola ad Dionysium regem scripserat, omnem suæ mentis curam in diuinorum inuestigatione uersari. Quam quidē inuestigationem Socrates tandem purgatione mentis assecuturā quicquid cupit existimat. Ideo prætermissa quandoque solita inquisitionis solicitudine, ad mortalem confugit philosophiā, ut mens eius beneficio corporeis discussis nubibus facta serenior, diuini Solis lumen semper & ubique luces subito caperet. Quod quidem & Socrates ipse prius, deinde Plato imitatione Socratis assecutus fuisse uidetur. Sed ad institutum ordinē redeamus. Plato in septimo libro de rep. Cum Deum bonitatem ipsam appellauisset, adiūxit, uix quidem eam percipi posse, sed hac ignorata nihil aut uere cognosci, aut recte agi, uel publice uel priuatim. Quod quidem ab Indis Philosophis Socratem & Platonem didicisse Aristoxenus affirmat. Idque Socrates Theagi apertissime declarauit, uidelicet à solo Deo tàm hęc, quàm alia disci, quemadmodum in libro superiore narrauimus. In sexto autem de repub. Plato Deum cōparat Soli, ut in libro de amore exposuimus, ut quemadmodum summum in genere sensibilium se habet ad sensus & sensibilia, ita summū in genere intelligibilium se ad intellectus, & intelligibilia habeat. Sol oculos uisuros, & colores uisibiles procreat. Tribuit oculis generationem, uim uidendi, & uidendi actum, quia sine lumine nihil actu uidemus. Dat rursus coloribus generationem, ac uim qua oculos possint mouere, & actum per quem moueant. Sic Deus (ut scribit Plato) mentibus essentiam tribuit, deinde intelligendi uirtutem, postremò ipsam infundit intelligentiam. Rebus quoque intelligibilibus præstat essentiam, uim qua mentem mouere queant, & actum per quem moueant. Itaque mentis actum Deus cū intelligibilium actu coniungit, sicut Solis lumē oculi actum cū actu colorum. Et sicut in uidendo triplex est actus, motus scilicet coloris, aspectus oculi, fulgor lumini connectens actus reliquos inuicem, sic in intelligendo, ubi actus intelligibilium ueritas à Platone uocatur, actus mentis scientia. Actus utrorumque nodus apud Platonem est Deus, qui efficit ut & mēs scienter intelligat, & res uere intelligantur, imò facit ut ipse intelligatur. Idcirco Ioannes Euangelista inquit, Dei mentem esse uiam, ueritatemque, & uitam, ac neminē ad Deum proficisci, nisi per ipsam. Est enim ueritas rerum intelligendarum, uita mentis intelligētis, uia per quam res ipsæ menti influunt, & in qua mens rebus fit obuia. Quare & alibi dixit, eos solos ueritatis spiritum uidere posse, apud quos & in quibus est Deus. Nam si res bonæ sub bonitatis ratione uoluntatem mouent, atque ideò bonitas ipsa uoluntatem mouet per bonitatem ad bonitatem, neque aliud quicquam nisi bonitatem ipsam in singulis exoptamus, sequitur ut quia res ueræ sub ratione ueritatis intellectum mouent, idcirco ueritas ipsa per ueritatem ad ipsam ueritatem moueat intellectum, neque aliud quicquā quàm ueritatem ipsam intellectus intelligat. Ipsam uerò bonitatem & ueritatem esse Deum ambigit nemo. Lucentes oculi luce communi lucentia uident, aures aëreæ communi aëre aërea audiunt. Veridicæ mentes ueritate communi uera intelligunt & pronuntiant. Voluntates quoque bonæ ipsa bonitate communi afficiuntur ad bona. Et sicut oculus Solis lumine illustratus in eo corporum colores intuetur atque figuras, neque aliud

quicquam

quicquam re uera nisi lumen ipsum uidet, licet uideatur uaria intueri, quia lumen ipsi infusum uarijs fulget splendoribus, prout à uarijs corporibus in uisum reflectitur, atque hoc quidem lumen in corporibus reflexum oculus percipit, ipsam uerò in fonte suo lucem minime sustinet, ita mens nostra Dei radio illustrata, in eo ipso intelligit rerum omnium rationes, quarum fons est Deus, & quæ Deus ipsæ sunt, ideo & per Dei lumen intelligit, & ipsum diuinum duntaxat lumen cognoscit. Diuersa tamen uidetur cognoscere, quia sub diuersis rerum inde manantium ideis & rationibus seipsum intelligit. Quamuis autem per Dei lumen quotidie omnia cognoscamus, & ipsum quoque lumen sub tali aut tali rerum figura refulgens gradatim percipiamus, puram tamen Dei lucem ab ideis omnibus absolutam, & in suo fonte penitus infinitam, non prius uidebimus, quàm eum mentis purissimæ statum adipiscamur, in quo lumen ipsum unico intuitu cunctarum simul idearum splendore refulgens contueamur. Tunc (ut inquit præco ille ueritatis insignis Ioannes Euangelista) uidebimus Deum sicuti est, quia Deum cognoscemus ut Deum. Nunc enim formati hac idea uel illa, uidemus eum ut speciem hanc rerum aut illam. Quamuis & in hac uita secũdum Ioannem Theologi filij Dei sint, quia per diuinas ideas quotidie reformãtur, quarum idearum series ab eo uocatur ratio Dei, uita rerum omnium lumen mentium, non angelicarum modo, sed etiam humanarum. Humanarum, inquam, omnium, quia ita illuminat omnem hominẽ uenientem in hunc mundum, ut quicquid intelligit quisque, in ipso intelligat, & per ipsum, licet tenebrosæ mentes ipsum non comprehendant, quia non agnoscũt se omnia uidere per ipsum. Istæ quidem uocem diuini spiritus ubicunque uult spirantes audiunt, nesciunt autem unde uox illa ueniat, quóue tendat. Cùm hæc Theologi prisci cognoscerent, philosophiæ studium semper cum religiosa pietate iunxerunt. Principio Zoroastris philosophia (ut testatur Plato) nihil erit aliud, quàm sapiens pietas cultusque diuinus. Mercurij quoque Trismegisti disputationes omnes à uotis incipiunt, & in sacrificia desinunt. Orphei etiam Aglaophemique Philosophia in diuinis laudibus tota uersatur. Pythagoras à matutino hymnorum sacrorum cantu philosophiæ studia inchoabat. Plato non in dicendo solum, sed etiam in cogitando exordiri à Deo præcipiebat in singulis, atque ipse semper exordiebatur à Deo. Sed redeo parumper ad Pythagoram. Hic cum inuenisset latus lõgius trianguli illius, quem rectangulum nominat, tantum posse, quantum duo reliqua simul iuncta, hecatomben Deo simpliciter immolauit, utpote qui intelligebat nihil usquam ueri sine summæ ueritatis lumine posse uideri. Hinc denique fingitur Minerua sapientiæ dea solo Iouis capite nata. Hinc & illud: Ab Ioue principium Musæ, Iouis omnia plena.

Quæstio prima de ascensu ad Deum, quomodo mens in diuinum eleuatur ideam. Cap. II.

TRes hic quæstiones suboriuntur. Prima, quo pacto mens in diuinam eleuetur ideam. Secunda, quam ob causam in eo statu Deum non uidere nequaquam animaduertamus. Tertia, quo pacto hanc ipsam intelligentiam Deus nobis infundat assiduè, quod Plato in superioribus affirmauit. Ad primam ita in præsentia respondemus. Quando phantasia excitata per hominis alicuius figuram uisu haustam, simulachro formatur humano, tunc humanæ speciei formula quæ latebat in mentis arcanis, instigata coruscat, & mentis siue rationis aciem actu format, quam formauerat habitu, formatio talis, uel intelligentia quædam ambigua est, uel ortus intelligentiæ. Postquam, ita satis formata est, hominis idea formatur, id est, ratio illa per quam Deus hominem generat. Ita uerò mens per formulam hominis ideæ quadrat humanæ, sicut cera quæ ab annulo figurata est, quando diligenter annulo admouetur, suo congruit exemplari. Illa ipsa quadratio, uera & distincta hominis intelligentia est. Ideo Plato in conuiuio inquit animum diuinæ pulchritudinis amatorem, quando diuinas rationes attingit, tunc non amplius simulachra rerum, sed res ueras parere in seipso, partásque nutrire, familiarem Deo fieri, ac præ cæteris immortalem. Sed nullus hoc arcanum lucidius, quam Ioannes Euangelista reuelasse uidetur, qui mentem hominis, quando uerum aliquid attingit, non dicit (ut solent alij) uidere rem aliquam

ueram,

ueram, sed facere ueritatem, quia scilicet re ipsa assequitur, ut Deus qui ipsa ueritas est, quasi forma eius efficiatur. Tunc enim mens ideam induta fit ipsa ueritas rei illius quæ per talem est ideam creata. Quod omnes faciunt contemplantes, quos (inquit Ioannes) de plenitudine diuinæ rationis accipere, quia scilicet quisquis uerè contemplatur speciem aliquam rerum, accepit iam in se aliquam ex numero idearum, quarum plenitudo est ipsa diuina ratio. Consummati uerò Theologi mentem aurum appellat ignitũ, quia sicut aurum formam induitur ignis per quam calefit, rarescit & fulget, sic illa mens induta diuinę mentis ideas, per illas tum ueritatis lumine claret, tum bonitatis fomite flagrat. Paulus quoq; Apostolus mentem diuinorum contemplatricem affirmat tùm quotidie renouari, tum in eandem cum Deo imaginem transformari, tùm unum cum ipso spiritum fieri. Trismegistus similiter ait ex mente pura & diuinitate quodammodo unum spiritum coalescere. Et Platonici omnes probant in rationibus contemplandis diuinam rationem tactu quodam mentis substantiali potius, quàm imaginato tangi unitatemq; mentis propriam, Deo rerum omnium unitati modo quodam inextimabili copulari. Quod Plato in Phædro & in Epinomide, & alibi sæpe confirmat, præsertim quando in Phædro diuinorum ait contemplatorum à reliquis segregari, purgari prorsus, hærere Deo, impleri Deo & in Epinomide, animum contemplatione perfectum penes diuinam unitatem unum prorsus euadere. Idem in libris de Repub. censet.

Quæstio secunda. Quam ob causam in eo statu Deum nos uidere nequaquam animaduertimus? Cap. III.

AD quæstionem secundam ita possumus respondere. Sicut oculus per speciem coloris formatus uidet colorem, speciem uerò per quam uidet, non cernit, sic forsitan intellectus quodammodo formatus idea, per hanc statim speciẽ ipsam naturalem intelligit, quæ per talem facta fuit ideam: ideam tamen ipsam nondũ perspicuè intuetur, imò non agnoscit, licet intueatur. Fortè uerò sic accidit in contemplationis quadrationisq; initio, sed quando pergit in contemplando, congruitq; magis, ipsam quoq; ideam suspicit clarius, agnoscitq;, sed ubi eam suspiciat, nondum discernit. Sicut enim pueri dum figuras suas in eo Solis fulgore, qui ambit superficiẽ aquæ, prospiciunt, eas non in extrinseco lumine, sed in aquæ fundo se putant uidere: ita mens adhuc rudis, dum rationes rerum in sublimi uidet Deo, in se aut in rebus alijs uidere se putat, præsertim cum ratio rei naturalis in Deo, uerbi causa ratio aëris, non Deum referat prorsus ut Deum, & ut principium uniuersi solutum ac liberum, sed ut exemplar aëris, quo fit ut mens quando ratione ipsa diuini aëris circunfunditur, Deum intelligat non tanquam Deum, sed tanquam aërem, Deum nanq; uidet aëreum, id est, ad naturam aëris circunscriptum. Angeli uerò qui cunctis simul formantur ideis, per ipsam idearum omnium congregationem fontem uniuersæ naturæ conspiciunt. Sic enim diuinæ substantiæ non ex quadam ipsius parte, ut nos, sed toti fermè seipsos insinuant. Idcirco ubi illas uideant, animaduertunt. Idem continget & nobis quando in Deum penitus reformabitur. Nunc uerò nõ aliter in hac penè omnes decipimur, quàm plebeij qui cum multa nocte ad Lunam uideant, aiunt se in lumine Lunæ uidere, cum tamen illud sit Solis lumen, quo etiam nocte uidẽt. Sic ingrati homines lumine proprio & naturali uera se affirmant inspicere, quæ in lumine communi diuinoq; inspiciunt. Quòd si globus ipse Solis aut nõ exoriretur atq; occideret, aut à nobis in sua illa figura nequaquam suspiceretur: ita nemo sciret unde lumen hoc mittatur in aërem, quo cũcta uidemus, sicut modo scit nemo unde lux demittatur in mentem, quia cuncta discernimus, quia occultus est Deus, unde illa descendit. Descendit autem ita, ut sit intelligentiæ nostræ principium, medium, atq; finis. Principium, quia sicut ipsius oculi uisio à lumine externo fit tanquã uniuersali causa, ac etiam à scintilla quadam interiore inde accensa tanquam causa particulari, ita in nobis actus intelligendi ab ampla Dei mente pendet, & nostra. Medium uerò, quia in ipsa æternas discernimus rationes, quæ in æternitate sunt solum. Finis deniq;, quia ipsum duntaxat cognoscimus. Nam æterna cuiusq; rei ratio, in ipsa ęternitate nihil est aliud secundum essentiam quàm æternitas. Hic reuelatur diuinum illud Platonis

tonis nostri mysterium, quod in septimo de repub. legitur. Inquit enim Theologū idoneis demonstrationis fundamentis & gradibus ascendere usq; ad principium uniuersi, tangere ipsum atq; tenere adhærentem semper his quæ adhærent principio, quippe qui nullis sensibilium rerum corporeis gradibus ad id cōtendat, sed ipsis speciebus per ipsas ad ipsas potius innitatur, quousq; ad speciem finem uniuersi perueniat. Breuis horum uerborum explanatio erit huiusmodi. Theologus tum agendo tum disputando purgat à corporeis affectibus animam, segregat rationem à fallacibus rerum sensibilium coniecturis, inuitat mentem ut ad ueritatem huiusmodi se gradibus cōferat, speciebus, id est, insitis ab origine formulis, per species, id est, per formationem, quæ nobis prouenit ab ideis. Ad species, id est, ad ipsas ideas & rerum naturalium species considerandas. Quas species adhærere, inquit, Deo uniuersi principio, ipse enim fons est idearum, Theologi uerò mentem illis adhærere, id est, illis se formandam insinuare, per quā insinuationem, inquit, Deum tangere, id est, diuina mente formari. Adiunxit & tenere Deum, duabus (ut puto) de causis. Tum quia mens ubi semel ita cœpit, fortè nunquam talis uitæ statum penitus intermittit, tum quia postquam mente diuina multis ex partibus iam mens nostra formata est diutius contemplando, incipit usq; adeò supra hominem sapere, ut se & per Deum, & Deum, & in Deo contemplari non nesciat. Vocat autem hic Deum nominibus pluribus, principium, finem, speciem. Principiū, quia ab ipso omnia, & quia ab ipso exordium sumit intelligentia. Finem, quia ad ipsum & intelligentia, & omnia terminantur. Speciem, tum quia ipse est actus, qui res omnes dum ab ipso tanquam principio procedunt, format & facit, atq; easdem dum ad eundem tanquam finē, conuertuntur, reformat & perficit. Tum quia ipso mens quæq; formatur dum intelligit ueritatem. Addidit Deo nomen quartum scilicet ipsum bonum, uel bonitatem ipsam. Proprium boni est, quòd se diffundat, quòd res alliciat, quòd perficiat. Deus se diffundit res producendo, allicit conuertendo, perficit formando procedentia, reformando conuersa. Ponit autem ipsum bonum supra mentem, & super essentiam. Super mētem scilicet eam, quæ est inuisibilis oculus ueritatis capax, auidus bonitatis. Nam Deus non capax ueritatis dicitur, non cupidus bonitatis, sed est ipsa ueritas atq; bonitas. Potest autem secundum excellentiorem sensum uocari mens, tum quia diuina ueritas sui ipsius non est ignara, tum quia exuberantia quædam diuinæ bonitatis mentes inde effluunt plurimæ. Super essentiam quoque eam locatur Deus, quæ est ipsius esse subiectum. Quinetiam locatur super esse illud, quod est actus essentię. Talis enim actus quia potentiæ passiuæ miscetur, impurus est, & infinitus. Vocatur tamen à Peripateticis esse quantum ipse est purus & absolutus actus, per quem omnes essentiæ actum essendi suscipiunt. Plotinus autem & Proclus ipsum unum bonumq; super ens his rationibus collocant. Vnius boniq; ipsius influxus latius sese propagat, quàm entis influxus. Materia siquidem informisq; potentia magis unius boniq; particeps est dicenda, quàm entis. Siquidem esse fit per formam, materia uerò est informis, una tamen materia dicitur, & auida boni. Atque hanc argumentationem à Dionysio Areopagita accepisse uidentur. Præterea quemadmodum non idem est multitudo atque nihilum, ita non est idem ens ipsum atq; unum. Neque tamen pariter disposita sunt ens quidem hinc, & inde unum, ne duo rerum principia stultè ponantur. Neq; rursus ens super unum, siquidem unum particeps fieret entis, neq; amplius unum, sed duo, id est, unum simul eosq; foret. Sequitur igitur, ut super ens sit unum. Denique quanto simplicius quiddam significat unitas quam ens, in quo essentia & esse clauduntur, tantò magis primo rerum principio congruit. Neq; segregari permittunt esse alicubi ab essentia, ne proprius actus usque à propria potentia segregetur. Neq; mirum cuiquam uideri uolunt quòd principium rerum nominent unitatem. Sic enim distinguunt. Aut nominandum est unitas, aut multitudo, aut ex utrisq; compositum. Sed non compositum, ne ab illo dependere cogatur, qui diuersa in unum conciliauit. Non multitudo unitatis expers, quia & ipsum omni uirtute, & uniuersum omni unione carere. Rursus in principio omnium omnis esse debet potentia. Ergo si ipsum multitudo ipsa sit, quatenus in multitudinem qualibet laberentur, eatenus potentiora euaderent. Quoniam uerò quatenus ad unitatem accedunt, eatenus ualentiora sunt, atque contrà, sequitur ut principium rerum propriè sit unitas

appellan-

appellandum. Denique cum unione quadam proprie singula fiant seruenturque quis non uiderit, unitatem ipsam esse causam, omnia facientem atque seruantem? Item bonum omnia simpliciter appetunt, esse uerò non simpliciter, sed bene esse duntaxat. Fortè etiam si bene esse omnino nequeant, esse non appetent, ut probat Olympiodorus, utpote quæ esse appetant gratia boni. Bonum igitur cum finis sit ultimus, nimirum primum omnium est principium. Si super ens existit, multò magis super uitam atque mentem. Quando uerò unum bonumque dicunt, idem semper intelligunt. Sicut enim in ordine rerum bene esse in unione consistit, quoniam malum dissensione & diuisione contingit, sic & super ordinem uniuersi idem est unum ipsum atque bonum, cuius splendor est pulchritudo, quæ nihil est aliud quàm multarum rationalis ordo formarum in mente, anima, natura, materia, inde refulgens, supra quam pulchritudinem esse unum probant, quia illa composita sit. Rursus super eam esse bonum, quia omnia, & semper bonum appetunt, pulchritudinem uerò sola quæ cognoscunt eam, & postquam eam nouerint. Item pulchritudinem gratia boni desideramus, sperantes uidelicet profuturam. Postremò bonum reuera habere uolumus, sæpe tamen nobis est factum, si palam pulchritudinem uideamus habere. Beati nimium, quos uniuersi pulchritudo boni ipsius splendor, in ipsum bonum amore transformat, præsertim quia dum transformat in bonum, pariter reformat in unum, ideoque ipsi bono coniungit in unum. Siquidem ipsum unum bonumque, tanquam idem, & per omnia, & super, & ista pariter dilatantur, pariterque ab omnibus etiam sine cognitione naturali desiderio appetuntur. Neque differre inter se tanquam duo quædam æqualiter disposita possunt, ne duo rerum principia sint. Neque unum super bonum esse potest, ne quid melius optabiliusque bono esse dicatur. Neque rursus bonum super unum, ne quod bonum dicitur, desinat esse bonum. Vnum ergo bonumque sunt penitus idem, quando æqualiter appetuntur, quemadmodum diuisio atque malum tanquam idem æqualiter fugiuntur. Beatus qui bono prorsus unitur. Vnitur autem non intellectuali uirtute proprie. Hæc enim cum sit multiplex, atque infra intelligibile collocetur, neque congruit unitati, neque quod intelligibile, id est, ens uniuersum supereminet, attingere potest. Adde quod cum unum bonumque instinctu quodam antecedente intelligentiam appetatur, consequens est ut tactu quodam super intelligentiam attingatur, tactu (ut ita loquar) unifico, per unitatem uidelicet nostram, quæ intelligentiam superat, animamque ipsam ipsi rerum omnium unitati bonitatique non imaginaria intelligentiæ copula, sed uera substantiæ ipsius unione coniungit, unde non leuis quædam & extrinseca particularisque lætitia sequitur quasi uidentis bonum uel audientis, sed uehemens intrinseca uniuersalis uoluptas efficitur, quasi gustus tactusque intellectu superioris suauitatem ipsam intelligibili superiorem gustantis iam penitus atque tangentis. Profectò naturalis sitis liquorem appetit prius quàm sensu sitire nos agnoscamus, ac postquam agnouimus, rursus appetimus. Appetitus qui sensum sequitur, imaginarius est, & à substantia nostra remotior, antecedens uerò, substãtiæ intimus. Quamobrem cum liquorem gustu consequimur, non sequentis proprie, sed antecedentis appetitus uirtute complectimur, & in substantiam nostram perfectè transferimus. Similiter non tam appetitio quæ mentis actionem sequitur, quàm quæ præcedit tãquam principium motus, motionis fine perfruitur, dum substantialem conficit copulam, ideoque uotum sola penitus implet.

Quæstio tertia. Quo pacto Deus nobis intelligentiam infundit assiduè. Cap. IIII.

Sed hinc iam ad questionem tertiam descendamus. Hunc esse Platonis nostri sensum arbitror, quãdo scribit & intellectui scientiam, & intelligibilibus ueritatem ab ipso bono infundi, quòd uidelicet beneficus ille, & uiuificus actus omnium, qui Deus est, ambit opera sua semper, ac se inserit uniuersis. Potissimum uerò lucens in mentis arcanis, tum eius aciem purgat, acuit, illustrat, accendit assiduè, tum formulas insitas mẽti uiuificat, ita ut quotiens curis uacui animum ad ueritatis indaginem applicamus, formulæ illæ Deo uiuificante uiuaciores effectæ, promptius palam erumpant,

pant, ac mentis acies Deo irradiante succensa, lucidius ardentiusque inspiciat. Vbi ad ipsum intelligendi actum Deus se habet tanquam agens primum atque commune, formula tanquam agens proprium atque secundum, simulachrum tanquam incitamentum, mens tenet materiæ locum. Sed hanc rem exemplo cōsideremus, ut planius uideamus, qua ratione actus intelligendi in nos descendit ex Deo. Si Deus ad creandæ mentis ideam in se uigentem, mentem nostram temperat procreando, & secum maximè configurat, atque ex lyra in lyram similiter temperatam motus sonusque transit, quid mirum est sonante diuina mente intelligendo mentem hominis consonare? Efficit faber aliquis specula mille his factis dispositisque in ordinem sese obijcit. In mille speculis mille fabri resultant imagines. Mouet quandoque faber seipsum hunc in modum, ut oculum suum ad reliqua membra sua circunspicienda conuertat, & membra pro uiribus conuertat ad oculum. Hos motus imagines in speculis imitantur. Ad motum uiuentis oculi imaginarij cuncti mouentur, ad motum membrorum uiuentium, imaginaria membra. Similiter Deus animas procreat, deinde his sese obijcit tanquam speculis, per quam obiectionem in singulis imagines fiunt Dei. Quæ quidem imagines mentes ipsæ sunt animarum, ita ut mentes tum multæ sint, quia multæ sunt animæ in quibus sunt, tum una cunctæ, quia unus est Deus quem referunt. Mens autē quæque per uim intelligendi, uim Dei refert ideas concipientem, per formulas autem refert ideas. Hinc etiam propheticū illud quod suprà tetigimus, aperitur. Signatum est super nos lumen uultus tui Domine, & in lumine tuo uidebimus lumen. Nempe Deus per uim suam fœcundam qua ideas concipit discernendo, uim præstat seruatque menti per quam ideas attingat intelligendo. Iterum Deus per ideas ipsas iam conceptas & ratione discretas, imprimit & seruat menti formulas idearum. Ad Dei motum, id est, ad actum Dei, continuus fit motus in mentibus. Quónam pacto? Vis quæ in Deo est, ideas concipiens, ad ipsas quodammodo se flectit ideas, ideæ ad eam uim mutuò se reflectunt. Interea concordi quadam temperatione contingit, ut uis intelligendi in hominis mente, si expedita sit, in Deumque erecta, se uertat ad formulas, & formulæ ad uim conuertātur intelligendi. Atque ita mentis actus mirabili consonantia Dei actus perpetuò imitantur. Quoniam uerò uultus in speculo quando uidetur aspicere uultum unde manat, reuera potius aspicitur quàm aspiciat. Ideo Paulus Apostolus ait: Cum Deum cognoueritis, imò cogniti sitis à Deo. Sic igitur superior animæ nostræ uultus, diuini uultus imitatio à Platonicis nominatur, usque adeò ut Plotinus Theodorusque Asinius & Iamblichus censuerint illā hominis mentem quæ non humana est, sed diuina, in mundo intelligibili uiuere & operari continue per continuum intuitum idearum. Mouerunt autem Plotinum Theodorumque & Iamblichum ad hoc duæ potissimum rationes. Prima, Animæ suprema mens quia secundum se intellectualis essentia est, ideo intelligit per essentiam, sicut per essentiam ignis calet, & aqua friget, licet potentia animæ mente inferior per essentiam non intelligat. Itaque sicut ignis semper calet, ita mens semper intelligit. Obiecta uerò intelligentiæ sunt species ipsæ rerum æternæ. At intellectus intelligendo non obiectorum simulachris fallacibus hæret, sed ut uerè intelligat, ipsis unitur obiectis. Ergo mens semper est æternis speciebus unita, quo fit ut sedulo ædem colat æternitatis. Huc illud Iamblichi tendit. Intellectus nostri esse non est aliud quàm intelligere numina. Putat enim sicut idem actus est quo & Sol Lunam illuminat, & Luna inde illuminatur, respicitque luminis similitudine Solem, ita eundem esse actum, quo & diuina mens creat illuminatque mentem nostram, & nostra creatur illuminaturque inde, & intuitu illuc quodam naturali conuertitur. Similiter imago in speculo eodem actu uultum respicit, quo à uultu aspicitur. Et sicut aspiciendo fit, ita respiciendo seruatur. Eadem est animæ ad Deum similitudo.

Secunda ratio talis. Rationalis anima à mente diuina fit, & iungitur corpori, atque inter mentem & corpus obtinet medium. Si solum hæreret menti, uitam corpori non tribueret. Si solum hæreret corpori, intelligeret utique nihil. Ergo hæret menti simul & corpori, sicut linea quæ centrum tangit simul atque circunferentiam, sicut Solis lumen Soli coniunctum est simul, diffusumque per aërem. Atqui ut anima rationalis se habet ad corpus, sic mēs ad animā se habet rationalem. Sed uita ipsa corporalis nihil aliud est quàm actus continuus animæ transfusus in corporis huius complexionem, ab anima nō recedens.

Igitur

Igitur intellectualis animæ uita nihil est aliud, quàm intellectus diuini perennis actus, annexus animæ, non solutus à Deo. Et sicut anima uitæ corporali semina inserit rerum generandarum, ita Deus animæ cognoscendarum accendit igniculos. Vita corporalis est animæ rationalis simulachrum. Intellectualis animæ uita simulachrum est uitæ mentisque diuinæ. Corporali uitæ præsidet infima pars animæ, quæ est potentia nutriendi. Si hæc infima pars, quæ corpori iungitur, agit semper, & ipso suo esse quodammodo operatur, multò magis suprema potentia, quæ ualidior est, quia suo fonti hæret propinquius, operatur semper, & per esse suum quodammodo operatur. Agit autem circa mentem, unde effluit proximè. A` mente enim solum mens effluit. Mens autem quæ supra nos est, quia purus intellectus est, puro intelligibili pascitur, id est, pura fruitur ueritate. Idem nostra mens assiduè uescitur, si epulis superioris mentis accumbit. Nec iniuria intelligentiam in anima essentialē perpetuamque locamus, quia ex eo est in anima, quod cōuenit cum perpetuis eius essentiæ causis. Et sicut animæ ingenitus est appetitus boni perpetuus atque essentialis, ita & ipsius ueri naturalis essentialisque intuitus, siue tactus aliquis potius, ut Iamblici uerbis utar. Tactus, inquam, omni cognitione discursuque prior atque prestantior. Eiusmodi sententiam hac insuper ratione diuinus Iamblicus confirmauit, quòd quemadmodum temporalia contingentiaque per temporalem cōtingentemque cognitionem attingimus, ita oportet necessaria & æterna per essentialem & perpetuam attingere notionem, quæ non aliter inquisitionem nostram antecedit, quàm status motum. Temporalis uerò cognitio ita inquisitionem sequitur, ut contingens effectus motum sequitur ac tempus. Putant autem diuinum ipsum mentis actum, qui quodam intuitu & quasi tactu diuinorum fit, propter actiones inferiores non intermitti quidem in seipso, quamuis quod ad animaduersionem pertinet, in uiribus inferioribus intermittatur, atque actus intellectus rationalis, uel rationis intellectualis, qui discursione fiunt, propter operationes inferiores soleant intermitti, atque econuerso. Verum cur non animaduertimus iam mirabile nostræ illius diuinæ mentis spectaculum? Forsitan quia propter continuam spectandi cōsuetudinem admirari & animaduertere desueuimus. Aut quia mediæ uires animæ, ratio uidelicet & phantasia, cum sint ut plurimum ad negotia uitæ procliuiores, mentis illius opera non clarè persentiunt, sicut quando oculus præsens aliquid aspicit, phantasia tamen in aliis occupata, quod oculus uideat non agnoscit. Sed quando mediæ uires agunt ocium, defluunt in eas intellectualis speculationis illius scintillæ uelut in speculū. Vnde & uera ratiocinatio nascitur ex intelligentia uera, & humana intelligentia ex diuina. Neque mirum est aliquid in mente illa fieri quod nequaquam persentiamus. Nihil enim animaduertimus, nisi quod in medias transit uires. Ideo licet sæpe uis concupiscendi esuriat atque sitiat, non prius tamen hoc animaduertimus quàm in phantasiam transeat talis passionis intentio. Nónne nutriendi uirtus assidue agit? Assiduam tamen actionem eius haudquaquam perpendimus, itaque neque perpetuam mentis intelligentiam. Neque ex hoc est intelligentia illa debilior, quod intelligere nequaquā nos agnoscamus, imò est potius uehementior. Sæpe enim dum canimus aut currimus, canere nos aut currere nequaquam excogitamus, atque ex hoc attentius operamur. Animaduersio enim actionis intentionem distrahit animæ, ac minuit actionem. Tyrones in qualibet arte opera eius artis sine attentione non agunt, ueterani autem etiam si non attendant, habitu quodam & quasi natura operantur. Quid prohibet talē esse continuam mentis intelligentiam? Quoniam uero lumen lumini iunctum, sine confusione conspirat in unum (nam & ubique sunt ambo, & alterū secerni potest ab altero) efficitur ut mentes hominum menti diuinæ coniunctæ, unum quodammodo fiant cum mente diuina, & unū inuicem, neque tamen inter se confundantur, non aliter ac multæ lineæ à circumferentia in centrum reflexæ, per puncta sua medium circuli tangunt pūctum, ibique unum quodammodo fit lineæ cuiusque punctum cum pūcto circuli medio. Vnum quoque quodammodo fiunt puncta inuicem singula, & quæ non discernit situs aut tempus, ratio tamen ipsa discernit, quemadmodum plurimæ notiones in mente tum inuicem, tū menti absque ulla confusione coniunctæ. Profectò sicut sphæræ minores intra maiorem sphæram, centri sui centrum maioris attingunt, ita mentes quasi minores intelligibilis mundi sphæræ sub bonitate diuina comprehensæ tanquam sphæra maiori, sub ipsaque reuolutæ

 propriè

propriè per centra sua, id est, per unitates suas intellectibus suis præstantiores, unitati diuinæ tanquam uniuersi centro se copulant. Ac si forte disiunguntur circuli, disiunguntur & centra, utpote quæ unita fuerant potius quàm confusa. Disiungi uerò nunquam uult Plotinus, ne æternæ mentium sphæræ minus unitæ permaneant cum sphæra ipsarum summa, quàm temporales uisibilis mundi sphæræ cum sphæra maiori. Sed hoc ipse uiderit. Nos autem ad institutum ordinem reuertamur. Ex ijs omnibus quæ ex Platonis & Plotini fontibus hausimus, concluditur, hominis mentem ad mentem diuinam in ipsa sua intelligētia fermè comparari, quemadmodum materia comparatur ad formam. Sanè si mens nostra quotidiè formatur diuinæ mentis ideis, perq; illas opus proprium agit, quis non uideat mentem nostram subire diuinam, ceu materia subit formam, nec aliter se habere ad diuinas formas, quàm materiam primam ad naturales? Vnde non minus immortalis debeat esse quàm illa, præsertim quia quantò mens purior est & simplicior corporibus atq; animis, & ob hoc magis est una, tantò ex duabus illis mentibus unà congredientibus arctior prouenit copula, quàm prouenire soleat, aut ex quibuslibet rebus corporalibus unà mixtis, aut ex animis inuicē concurrentibus, aut ex anima cum corpore coëunte. Auget huius copulæ nodum, quòd Deus ipsa unitas est, & ipsa bonitas. Et per unitatis uim, rerum omnium copula uniatur, per uim quoq; bonitatis ubique attractio fiat & propinquatio, nusquam unio uerior prouenit, quam ubi mēs cum diuinitate conspirat. Item si Deus menti ab ipso proximæ, perpetuoq; emananti, infinita tum puritatis tenuitate intus illabitur, tùm uirtutis amplitudine eam penitus implet, partesq; mentis quasi iuncturas, ipse tanquam neruus connectit intrinsecus inuicem, & ad totam, totamq; essentiam ipse uelut nodus intimus cum esse deuincit, ideoq; interior menti est, quàm ipsa sibi, quid mirum est Deum ipsi in ipsius intelligentia uniri tāquam formam? postquam in essentia & uita iam unitus est plusquam forma? Signum illius unionis hoc est præcipuum, quòd per ueram intelligentiam intima substantia rei semper inspicitur, utpote quæ in rei ideam profundius penetrauerit, quàm aut uisus in coloris speciem, aut in coloris simulachrum phantasia, cum sensus & phantasia rerum superficies duntaxat attingant. Ideo Mercurius inquit ex diuinitatis & mentis conspiratione unum spiritum coalescere. Et Ioannis Theologia docet contemplatores diuinæ rationis in unum cum ipsa ita consummari, sicut ipsa unita est Deo. Nempe si in genere corporalium tanta est unio, ut materia (quæ ultimus eorum est terminus) unum quiddam efficiatur nō solum cum medijs omnibus, uerùm etiam cum supremo generis corporalis, quis negabit æqualem saltem esse in genere intellectualium unionem, ut mens humana, quamuis ultimus illorum terminus sit, cum omnibus tamen intellectualibus formis, ac etiam cum suprema unum aliquid fiat? Non fit autem ex animo ac Deo tertia quædam natura à tertio aliquo componente utrunq; inuicem, & ad tertium actum dirigente utrunq;, sicuti fit in naturalium rerum compositione, sed quia in animo contemplante Deus & primus motor est, & formator ultimus, ideo totus actus est Deus, quo quidem actu & ipse semper est Deus, & animus fit saltem quandoque diuinus. Et sicut natura per naturalem motum tradit materiæ formarum ordinem, sic Deus per diuinam mortalemq; uitam tradit menti perspicuam formarum possessionem, ut eidem diuina immortalisq; competat uita, cui diuina immortaliumq; intelligentia conuenit. Atque ut materia, licet sub inferioribus fluat formis, tamen sublimibus (ut quidam putant) quiescit semper, ita mens hominis, quamuis per sensibiles imaginariasq; perfluat formas, potest tamen sub diuinis quandoq; in æternum quiescere, quod etiam modo facit, ut uult Plotinus & Iamblichus, & Theodorus, ut quemadmodum materiam perficit semper quantitatis interminata dimensio, sic mentem diuinæ amplitudinis uirtus immensa per huius uim in huius luce, ad huius finem mens continuè æternis formatur ideis. Et quia per congruentiam formatio omnis efficitur, non potest subiectum hoc esse mortale, quod formis continuè formatur æternis. Si incorruptibilis est materia prima, in quam formæ quædam penetrant sempiternæ, quamuis ipsa non penetret in illas, nónne immortalis quoque mens erit, quæ non modo penetratur ab illis, sed & penetrat cognoscendo, & reflectitur in eas agnoscendo? Præterea ubi prima mens est, ibi uita prima, quoniam mens est reflexio uitæ in esse suum,

Vbi

Vbi uita prima, ibi & esse primum, quoniam uita est primus & intimus ipsius esse motus. Profecto Deus prout per se existit, & uere id quod existit perpetuò permaneat, primum apud multos esse uocatur. Prout non torpet ocio, sed operatur assiduè secum, uita dicitur. Prout actus est talis, qui non effluit extra, sed refluit in seipsum, mens appellatur. Nam ea reflexione seipsum animaduertit. Quoniam uerò quod est in genere aliquo summum, nihil contrarij generis aut immixtum habet, aut proximum, fit ut neq; prima mens uel in se, uel iuxta seipsam demens aliquid patiatur, neq; prima uita mortale quicquam, neq; primum esse aliquid in nihilum ruiturum, neq; prima unitas aliquid dissolubile, neq; prima bonitas aliquid morbo subiectum. Quare mens quæ menti iungitur primæ, sicut in ea coniunctione nihil reseruat dementiæ, sic mortale nihil admittit aut perdibile, aut dissolubile, morboue subiectum, quia per mentem primam primæ quoq; uitæ copulatur, & esse primo, simliq; unitati & bonitati. Quid mirum si intellectualis uita propter congressum cum prima uita, immortalis permaneat, cum cœlestia corpora (ut uolunt Platonici) per se quidem dissolubilia sint, quia & mobilia, & composita siue ex naturis pluribus, siue partibus, ex eo tamen indissoluta perdurent, quòd nullo alio corpore interiecto immortali animæ copulantur, quæ uerò per aliud medium dissoluuntur, qualia sunt corpora ex pluribus elementis composita, quæ immortalem animam (ut Magi tradunt) per corpus cœleste suscipiunt.

Confirmatio superioris rationis prima per uisum.
Cap. V.

Animas hominum de corporibus in corpora transmigrare, & præcedentis uitæ artes in sequentibus recordari, Plato non suo sensu tractauit, sed ex quorundam Aegyptiorum opinione recensuit, quorum opinionem Augustinus Aurelius reprobauit. Quod autem anima hominis ab ipso suo formatore formis rerum insignita descendat, atq; his formis non sufficienter rerum substantias comprehendat, sed per eas tanquam præparationes ideis reformata comprehēdere ualeat, hoc inquam, & Plato ex mente propria sæpe affirmasse uidetur, & Augustinus summopere comprobasse. Ergo per Augustini uestigia gradientes, ad superioris sententiæ cōfirmationem iterum contendamus. Procedamus autem triplici calle, uisu, auditu, & ratione. Visu primo, hunc in modum. Anima qua uiuunt corpora, omnibus corporibus potior est, quia uitā dat corporibus. Hac profectò, quæ sensum habet, excellentior est. At uerò in animo humano quiddā præstantius est, non dico quo sentit sensibilia, sed quo de sensibilibus iudicat. Iam uerò illud uidere facile est, præstātiorem esse rem iudicantem illa, de qua iudicatur neq; iudicat. Non solum aūt rationalis uita de sensibilibus, sed de ipsis quoq; sensibus iudicat, ut cur in aqua remū fractum oporteat apparere, cū rectus sit, & cur ita per oculos sentiri necesse sit. Nam ipse aspectus oculorum renunciare id potest, iudicare aūt nullo modo. Igitur rationalis uita sensuali præstat. Itaq; si ratio secundū seipsam iudicat, iam nulla est natura præstantior. Sed quia clarum est eam esse mutabilem, quando nunc imperita nunc perita inuenitur, tantò aūt melius iudicat, quantò est peritior, & tātò peritior, quātò alicuius artis, uel disciplinæ, uel sapientiæ est particeps, ipsius artis natura quærenda est. Neq; nunc artem intelligi uolo, quæ notatur experiendo, sed quæ ratiocinando indagatur. Sed certè quærendum est, cur nos offendat si duabus fenestris non supra inuicem, sed iuxta inuicem locatis, una earum maior, altera minor sit, cū æquales esse potuerint, si uerò super inuicem fuerint, ambæq; dimidio quamuis impares, non ita offendat illa inæqualitas, & cur non multum curemus quantò sit una earum aut maior, aut minor, quia duæ sunt, in tribus aūt sensus ipse uidetur expetere ut impares non sint, aut inter maximā & minimam ita sit media, ut tanto præcedat minorē, quanto à maiore præceditur. Ita enim primò quasi natura ipsa consulitur quid probet. Vbi potissimū notandum est, quemadmodū quod solū inspectum minus displicuit, in melioris cōparatione respuatur. Ita reperitur nihil esse aliud artē uulgarem, nisi rerū expertarum placitarumq; memoriā, usu quodam corporis atq; operationis adiuncto, quo si careas, iudicare quidē de operibus possis, quod multò est excellentius, quamuis operari artifi-

ciosa non possis. Sed cum in omnibus artibus cõuenientia placeat, qua una seruata pul chra sunt omnia, ipsa uerò conuenientia æqualitatem unitatemq; appetat, uel similitudine parium partium, uel gradatione dispariũ, quis est qui summam æqualitatẽ uel similitudinem in corporibus inueniat, audeatq; dicere, cũ diligenter considerauerit, quodlibet corpus uerè ac simpliciter unum esse, cum omnia uel de specie in speciem, uel de loco in locum transeundo mutentur, & partibus constent sua loca obtinentibus, per quæ in spatia diuersa diuiduntur. Porrò ipsa uera æqualitas ac similitudo, atq; ipsa uera & prima unitas, nullo sensu, sed mente intellecta conspicitur. Vnde enim qualiscunq; appeteretur in corporibus æqualitas, aut unde conuinceretur longè plurimum differre à perfecta, nisi ea quæ perfecta est mente uideretur? Et cũ omnia quę sensibiliter pulchra sunt, siue natura edita, siue artibus elaborata, locis & temporibus pulchra sint, ut corpus, & corporis motus, illa æqualitas & unitas menti tantummodo cognita, secundum quam de corporea pulchritudine sensu internuncio iudicatur, nec loco tumida est, nec instabilis tempore. Non enim rectè dici potest secundum eam iudicar rotundu n templum, & non secundum eam rotundum uasculum, aut rotundum denarium. Similiter in temporibus atq; in motibus corporum ridiculè dicitur secũdum eam iudicari æquales annos, & non secundum eam æquales menses. Sed siue per hæc spatia, siue per horas, siue per breuiora momenta conuenienter moueatur aliquid, eadẽ una, & incommutabili æqualitate iudicatur. Quòd si minora & maiora spatia figurarum atq; motionum per eandem legẽ paritatis, uel similitudinis, uel congruentię iudicantur, ipsa lex maior est ijs omnibus, sed potentia, cæterũ spatio, aut loci, aut temporis, nec maior, nec minor. Quòd si maior esset, non secundum totam iudicaremus minora, si autem minor esset, nõ secundum eam iudicaremus maiora. Nunc uerò cum per totam quadraturæ legem iudicetur & forum quadratũ, & lapis quadratus, rursus si per totam æqualitatis legem iudicentur conuenire sibi motus pedum currentis formicæ, & per eam gradientis elephantis, quis eam dubitet locorum interuallis ac temporum, nec maiorem esse, nec minorẽ? cum potẽtia superet omnia. Hæc autem lex omnium artium cum sit omnino incommutabilis, mens uerò humana cui talem legem uidere concessum est, mutabilitatem pati possit erroris, satis apparet supra mentem nostram esse legem, quę ueritas dicitur. Nec iam illud ambigendum est, incommutabilem naturam, quæ supra rationalem animã sit, Deum esse, & ibi esse primam uitam, & primam essentiam, ubi est prima sapientia. Nam hæc est illa incommutabilis ueritas, quæ lex omnium artium rectè dicitur, & ars omnipotentis artificis. Itaq; cum se anima sentiat nec corporum speciem motumq; iudicare secundum seipsam, simul oportet agnoscat præstare suam naturam ei naturæ de qua iudicat, præstare autem sibi eam naturam secundũ quam iudicat, & de qua iudicare nullo modo potest. Possum enim dicere quare similia sibi ex utraq; parte respondere membra cuiusq; corporis debeant, quia summa æqualitate delector, quam non oculis, sed mente contueor. Quapropter tantò meliora esse iudico, quę oculis cerno, quãtò pro sua natura uiciniora sunt ijs, quæ animo intelligo. Quare autem illa ita sint, nullus potest dicere, nec ita esse debere quisquam sobriè dixerit, quasi possint esse non ita. Quare autem nobis placeant, & cur ea quãdo melius sapimus, uehementissimè diligamus, nec id quisquam quidem, si ea ritè intelligit, dicere audebit. Vt enim nos & omnes animæ rationales secũdum ueritatem de inferioribus rectè iudicamus, sic de nobis quando eidẽ cohæremus, sola ipsa ueritas iudicat, de ipsa uerò nec iudicat pater. Nec enim minus est quàm ipse. Et ideo quæ pater iudicat, per ipsam iudicat. Omnia enim, quæ appetunt unitatem, hanc habent regulam, uel formam, uel exemplum, quoniam eius similitudinem sola, à quo esse accepit, impleuit. Mens omnia iudicat, quia super omnia est, quando cum Deo est. Cum illo est autem, quando purissimè intelligit, & tota claritate quod intelligit, diligit. Ita etiam quãtum potest lex ipsa, & ipsa fit per quam iudicat omnia, & de qua iudicare nullus potest. Sicut in istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicant quãdo eas instituunt, tamen cum fuerint institutæ atq; firmatæ, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed per ipsas. Conditor autem legũ temporalium, si uir bonus est, & sapiens, illam ipsam cõsulat æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, ut per eius incommutabiles regulas, quid sit pro tempore iubendum uetandumq;, discernat. Aeternam igitur legem

mundis animis fas est agnoscere, iudicare fas non est. Sanè secundum ipsam de animo & corpore iudicare possumus, hic minus actus, aut minus uehemens est, quàm debuit, hoc minus candidum est, quàm debuit. De ipsa uerò lege nullo modo quis iudicat. Cũ enim quis dixerit æterna temporalibus esse potiora, aut septem & tria esse decem, nemo dicit ita esse debuisse, sed tantum ita est: agnoscens, non ut examinator corrigit, sed tanquam inueniens delectatur. Sed multis finis est humana delectatio, nec uolunt tendere ad superiora, ut iudicent cur ista sensibilia placeant. Itaq; si quæram ab artifice, uno arcu constructo, cur alterum parem contra in alteram partem moliatur? respondebit, credo. Vt paria paribus ædificij membra respondeant. Porrò si pergam quærere, idipsum cur eligat, dicet hoc decere, hoc esse pulchrum, hoc delectare cernentes, nihil audebit amplius. Inclinatus enim recumbit oculis, & unde pendeat, non intelligit. At ego uirum intrinsecus oculatum, & indiuisibiliter uidentem non desinam commonere cur ista placeant, ut iudex esse audeat ipsius delectationis humanæ. Ita enim superfertur illi, nec ab ea tenetur, dum non secundùm ipsam, sed ipsam iudicat. Et prius quæram, utrum ideo pulchra sint, quia delectant, an ideo delectant, quia pulchra sint. Hic mihi sine dubitatione respondebitur, ideo delectare, quia pulchra sint. Quærã ergo deinceps, quare sint pulchra, & si titubabit, subijciam. Vtrum ideo, quia similes sibi partes sunt, & aliqua copulatione ad unam conuenientiam rediguntur? Quod cum ita esse compererit, interrogabo, utrum hanc ipsam unitatem, quam conuincuntur appetere, summè impleant, aut longè infrà iaceant, & eam quodammodo mentiantur. Quod si ita est, nam quis nõ admonitus uideat, neq; ullam speciem, neq; ullum omnino esse corpus, quod non habeat unitatis qualecũq; uestigium? Neq; quantumuis pulcherrimum corpus, cum interuallis locorum necessariò aliud alibi habeat, posse assequi eam, quam sequitur unitatem, flagitabo ut respondeat ipse ubi uideat unitatem hanc, aut unde uideat. Quam si nõ uideret, unde cognosceret, & quid imitaretur corporum species? & quid implere nõ posset? Nunc uerò cum dicitur corporibus, uos quidem nisi aliqua unitas cõtineret, nihil essetis. Sed rursus si uos essetis ipsa unitas, corpora non essetis, rectè dicitur. Vnde igitur nosti istam unitatem, secundum quam iudicas corpora? Quam nisi uideres, iudicare non posses quòd eam non impleant. Si autem ijs corporeis oculis eam uideres, non uerè diceres, quanquam eius uestigio teneantur, longè tamen ab ea distare. Nam ijs oculis nõ nisi corporalia uides, mente igitur uidemus eam. Sed ubi uidemus? Si hoc loco esset ubi corpus nostrum est, non eam uideret, qui hoc modo in Oriente de corporibus iudicat. Non ergo isto cõtinetur loco. Et cum adest ubiq;, iudicanti nusquam est per spatia locorum, & per potentiam nusquam nõ est. Cum anima multis illusionibus phantasmatum hinc inde perturbantium concitatur, & tamen falsa hæc esse agnoscit, ubi est uerũ quod mente conspicitur? Illa lux uera est, quæ hæc omnia non esse uera cognoscis, per hanc illud unum uides, quo iudicas unum esse quicquid aliud uides, nec tamẽ hoc esse quod illud est quicquid uides mutabile. Præterea quære in corporis uoluptate quid te delectat, nihil aliud inuenies, quàm conuenientiã. Nam si resistentia uel discrepantia pariunt dolorem, conuenientia pariunt uoluptatem. Agnosce igitur quæ sit summa conuenientia. Noli foras ire. In teipsum redi. In interiore homine habitat ueritas. Et si tuã naturam mutabilem inueneris, transcende teipsum. Sed memento cũ te transcenderis, ratiocinantem animam te transcendere. Illuc ergo tende, unde ipsum lumen rationis accenditur. Quò enim peruenit omnis bonus ratiocinator, nisi ad ueritatem, cũ ad seipsa ueritas nõ utiq; ratiocinãdo perueniat, sed quod ratiocinantes appetunt, ipsa sit? Et cum disputando ambo uidemus uerum esse quod dicis, & ambo uidemus uerum esse, quod dico, ubi quæso hoc uidemus? Hoc utiq; nec ego in te, nec tu in me, sed ambo in ipsa, quæ super mentes nostras est incommutabili ueritate uidemus. Ibi sanè formam ipsam secundum quam hæc temporalia factã sunt, uisu mentis aspicimus, atq; inde conceptam rerum ueritatem & notitiam tanquam uerbum apud nos habemus. Vide ibi conuenientiam qua superior esse non possit, & ipse conueni cũ ea. Confitere te non esse, quod ipsa est. Siquidem seipsa non quærit. Tu autem quærendo ad eam uenisti, non locorũ spatio, sed mentis affectu, ut interior homo cum suo inhabitatore spiritali uoluptate conueniat. Aut si non cernis quæ dico, & an uera sint dubitas, cerne saltem utrum de ijs te dubitare nõ dubites.

bites. Et si certum est, te esse dubitantem, quære unde sit certum. A lumine, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, quod ijs oculis uideri non potest, nec illis quibus phantasmata cogitantur, sed illis quibus ipsis phantasmatibus dicitur, non estis uos quod ego quæro, neq; illud estis, unde ego uos ordino. Et quod mihi inter uos fœdum occurrerit improbo, quod pulchrum, approbo, cum pulchrius sit illud unde improbo & approbo, quare hoc ipsum magis approbo, & non solum uobis, sed illis omnibus corporibus unde uos hausi, antepono. Vbi uidentur hæc, ibi est lumen sine spatio locorum, & temporum, & sine ullo spatiorum talium phantasmate. Nunquid ista ex aliqua parte corrumpi possunt, etiam si omnis ratiocinator intereat? Non enim ratiocinatio talia facit, sed inuenit, ergo antequam inueniantur, in se manent, & cum inueniuntur, nos innouant. Ita renascitur interior homo, & exterior corrumpitur de die in diem. Inter mentem nostram, qua illum intelligimus patrem & ueritatem, id est, lucem interiorem per quã illum intelligimus, nulla interposita creatura est. Quare ipsam quoq; ueritatem nulla ex parte dissimilem in ipso, & cum ipso ueneremur, quæ forma est omnium, quæ ab uno facta sunt, & ad unum nituntur. Vnde apparet per hanc formam facta esse omnia, quæ sola implet quod appetunt omnia.

Secunda confirmatio per auditum, secundùm Augustinum. Cap. VI.

Hactenus per ea, quæ aspectu percipiuntur, duce Augustino eò peruenimus, ut inueniremus mentem nostram diuina mente formari. Deinceps duce eodem, per ea quæ audiuntur, ad idem proficiscamur. In sonis concinnis est aliquis numerus, hinc et in actu sentiendi certus fit numerus, quia numerosus sonus numerosè sentitur. Est & numerus aliquis in ipsa sensus natura. Nõ enim aliter aut mulceretur sonorum cõcinnitate, aut absurditate offenderetur. Idipsum ergo quicquid est, quò aut annuimus, aut abhorremus, nõ ratione, sed natura, cum aliquid sonet, ipsius sensus numerum uoco. Non enim tunc fit in auribus meis cum sonum audio, hæc uis approbandi & improbandi. Aures quippe non aliter bonis suis quàm malis patent. Vide potius ne ista duo sint minimè confundenda. Nã si uersus quilibet modo correptius, modo productius pronuncietur, spatium temporis non idem teneat necesse est, quamuis eadem pedum ratione seruata. Vt ergo ipso suo genere aures mulceat, illa uis facit qua cõcinna adsciscimus, & absurda respuimus. Vt autem breuiore tempore sentiatur, cùm celerius, quàm cùm tardius promitur, non interest aliquid nisi quandiu aures tangantur sono. Affectio ergo hæc aurium, cum tanguntur sono, nullo modo talis est ac si non tangantur. Vt autem differt audire ab eo, quod est non audire, ita differt hanc uocẽ audire, ab eo quod est alteram audire. Hæc igitur affectio nec ultra porrigitur, nec infrà cohibetur, quàm est mensura eius soni, qui eam facit. Altera est ergo in Iambo, altera in Tribracho, productior in productiore Iambo, correptior in correptiore, nulla in silentio. Quod si in numerosa uoce fit, etiam ipsa numerosa sit necesse est, neq; esse possit cum abest effector eius sonus. Similis est enim uestigio in aqua impresso, quod neq; antè formatur, quàm corpus impresseris, neq; remanet cùm detraxeris. Naturalis autem illa uis & iudiciaria, quæ auribus adest, non desinit esse in silentio, nec nobis eam sonus inserit, sed ab ea potius sonus probandus siue improbãdus excipitur. Quis negauerit in anima esse uim numerorum, cum anima hos numeros agat quos in uenarum pulsu inuenimus & reciproco spiritu? Cum aliquando correptius siue productius, dum seruiam temporum legi, qua simplo ad duplum pedes conueniunt, uersum pronuncio, nulla fraude iudiciũ tui sensus offendo. Atqui sonus ille, qui correptioribus, et quasi fugacioribus syllabis æditur, non potest plus temporis occupare, quàm sonat. Iudiciales autem illi numeri si uinculo temporis in tantò spatio tenerentur, quantò isti sonantes digesti sunt, non possent ad eorum sonantium, qui paulò productius eadem iambica lege funduntur, aspirare iudicium. Hos igitur mora temporum qui iudicando præsident, illa non tenet. Sed si nulla tenerentur, quantolibet productius competentibus interuallis, & inuicem respondentibus iambicos proferrẽ sonos, nihilominus ad iudicandũ adhiberentur. Nunc uerò

si æderem

si æderem unam syllabam quanta mora peraguntur (ne multum dicam) tres passus incedentis, & aliam duplo, atq; ita deinceps tam longos iambos ordinare simpli & dupli, lex illa nihilominus seruaretur, nec tamen naturale illud iudicium ijs dimensionibus approbandis adhibere possemus. Tenentur ergo & ij iudiciales nonnullis finibus temporaliũ spatiorum, quos iudicando excedere nequeunt, & quicquid excedit hæc spatia, nõ assequuntur ut iudicent. Temperant tamẽ isti singulas actiones. Quod enim nos uel ambulãtes ab imparibus passibus, uel percutientes ab imparibus interuallis plagarũ, uel edentes ab imparibus molarum motibus, scalpentes deniq; ab imparibus unguiũ ductibus, & quod nos in qualibet attentione agendi aliquid per corporis mẽbra ab imparibus motibus refrænat & cohibet, & quandã parilitatem tacitè imperat, idipsum est iudiciale nescio quid, quod facit ut homines sensum ac delectum habeant pulchritudinis & decoris magis q̃ bestiæ, quæ ad quælibet sua incitamenta sedandæ passionis corporalis causa pręcipitantur, non pulchritudinis gratia auiditateq; alliciuntur. Vnde equi non formosiorem deligunt equam quã ament, sed ad quamlibet ęquali furore trahuntur. Iudiciale aũt illud cõditorem animalis insinuat Deum, quem certè decet credere authorẽ omnis cõuenientiæ atq; concordiæ. Præterea numeri & qui in sono sunt, & qui fiunt in sentiendo, in quantum eorum interualla potest memoria custodire, in tãtum ijs iudicialibus iudicandi offeruntur atq; iudicantur. Numerus namq; iste qui interuallis temporum constat, nisi adiuuemur, in eo memoria iudicari à nobis nullo modo potest. Cuiuslibet enim breuis syllabæ, cũ & incipiat & desinat, alio tempore initium est, & alio finis sonat. In audienda itaq; uel breuissima syllaba, nisi memoria nos adiuuet, ut eo momento quo iam non initium, sed finis syllabæ sonat, maneat ille motus in animo qui factus est cũ initium ipsum sonuit, nihil nos audisse possumus dicere. Hinc est illud, quòd plerunq; alia cogitatione occupati loquentes nihil nobis uidemur audisse. Quapropter iudiciales illi numeri, qui numeros interuallis temporum sitos iudicare nõ possunt, nisi quos eis tanquã ministra memoria obtulerit, nónne ipsi existimandi sunt, per certum spatiũ temporis tendi? Licet enim in ijs spatia temporum minimè uideamus, non tamen adhibentur, nisi ad ea iudicanda, quæ in spatijs temporum fiunt, nec ipsa quidem omnia, sed quę possunt articulari memoriter. Cum uersus ille canitur: Deus creator omnium, numeros ipsius uersus per numeros sentiendi audimus, & per iudiciales numeros delectamur, & nescio quibus alijs existimamus de ista delectatione, quæ quasi sententia est iudicialium istorũ, cùm per alios super his latentiorem, sed certe ueriorem ferre possimus sentẽtiam. Aliud est enim delectari sensu, aliud existimare ratione. Aliud quippe est annuere uel renuere motibus numerosis, quod fit in delectatione conuenientiæ, & offensione absurditatis talium motionum, & aliud est existimare utrũ rectè an secus ista delectent, quod fit ratiocinando. Ac si rectè nobis uisum est, nisi quibusdã numeris esset ipse delectationis sensus imbutus, nullo modo eum potuisse annuere paribus interuallis, & perturbata respuere rectè etiam uideri potest ratio, quæ huic delectationi superimponitur, nullo modo sine quibusdã numeris uiuacioribus de numeris, quos infra se habet, posse iudicare. Iam nũc, si placet, illi qui nobis surrexerãt ad principatum obtinendum, sensuales nominentur, & iudicialium nomen, quoniam est honoratius, ij accipiant, qui excellentiores comperti sunt. Age nunc accipe uim potentiamq; rationis quantũ ex operibus eius aspicere possumus. Ipsa enim (ut id potissimũ dicam, quod ad huius operis susceptionem attinet) primò quid sit ipsa bona modulatio considerauit, & eam in quodam motu libero, & ad suę pulchritudinis finem conuerso esse perspexit. Deinde uidit in motibus corporum aliud esse, quod breuitate & productione temporis uariaretur, in quantũ magis esset minusue diuturnũ, aliud localium spatiorũ percusione in quibusdam gradibus celeritatis & tarditatis. Qua diuisione facta, id quod in temporis mora esset, modesto interuallo, & humano sensui accommodato articulatum, uarios efficere numeros, eorũq; genera & ordinem usq; ad modulos uersuum persecuta est. Postremò attendit quid in his moderandis, operandis, sentiendis, retinendis ageret anima, cuius caput ipsa esset, hosq; omnes animales numeros à corporalibus separauit, seq; ipsam hæc omnia, neq; animaduertere, neq; distinguere, neq; certè numerare sine quibusdam suis numeris potuisse cognouit, eosq; cæteris inferioris ordinis iudiciaria quadam æstimatione præposuit, & nunc cum

ipsa sua delectatione qua temporum momenta perpendit, & talibus numeris modificandis nutus suos exhibet, sic agit. Quid est quod in sensibili numerositate diligimus? Nũ aliquid præter parilitatem quandam, & æqualiter dimensa interualla? An ille pyrrichius pes, siue spondeus, siue anapæstus, siue dactylus, siue proceleusmaticus, siue dispondeus nos aliter delectaret, nisi partem suam parti alteri æquali diuisione conferret? Quid uerò iambus, tribrachus, trochæus, pulchritudinis habẽt, nisi quòd minore sua parte maiorem suam in tãtas duas ęqualiter diuidant? Iam porro sex temporũ pedes, num aliunde blandius sonant atq; festiuius? nisi quòd utraq; lege partiuntur, scilicet aut in duas æquales partes terna tempora possidentes, aut in unam simplam ex qualibet parte, & alteram duplam, id est, ut maior habeat bis minorẽ, & eo modo ab illa diuidatur æqualiter duobus temporibus quatuor tempora in bina dimetiente atq; secante? Et in reliquis omnibus simili ratione. Atq; usq; adeo delectamur æqualitate, ut eam non modò in uocum interuallis, sed etiam in silentiorũ spatijs exigamus. Quærit ergo ratio & carnalem animæ delectationem, quæ iudiciales partes sibi uendicabat, interrogat, cum eam in spatiorum temporalium numerus æqualitas mulceat, utrum duæ syllabæ breues quascũq; audierit, uerè sint æquales, an fieri posit, ut una earum ædatur productius, non usq; ad longæ syllabæ modum, sed infra quantumlibet, quo tamen excedat sociam suam. Num negari potest fieri posse ut hæc delectatio ista non sentiat, & inæqualibus uelut æqualibus gaudeat? Quo errore & inæqualitate quid turpius? Ex quo admonemur ab his auertere gaudium quæ imitantur æqualitatem, & utrum impleant, comprehendere nõ possumus, imò quòd non impleant, fortasse comprehendimus, & tamen in quantũ imitantur, pulchra esse in suo genere & ordine suo, negare non possumus. Aequalitatem illam quam in sensibilibus numeris non reperiebamus certam & manentem, sed tamen adumbratam & prætereuntem agnoscebamus, nusquã profecto appeteret animus, nisi alicubi nota esset. Hæc autem alicubi, non in spatijs locorum & temporum, nam illa tument, & illa pretereunt, non in corporis formis, quas æquales nunquã dicere possumus, aut in temporum interuallis, in quibus similiter utrum aliquid aliquãto quàm oporteat productius uel correptius transeat, quod sensum fugiat, ignoramus. Illã quippe æqualitatem quæro ubi esse arbitreris, quam intuentes, cupimus æqualia esse quædam corpora, uel corporum motus, & diligentius considerantes, eis fidere non audemus? Ibi puto, ubi regnat quod est corporibus excellentius. Sed utrum in ipsa anima, an etiam supra animam, quæramus. Artem istam rythmam uel metricam, qua utuntur qui uersus faciunt, putamus habere aliquos numeros, secundum quos fabricant uersus. Quicunq; isti sunt numeri, non prætereunt cum uersibus, sed manent. Consentiendum est ergo ab aliquibus manentibus numeris prætereuntes aliquos fabricari, & hanc artem nõ aliud putamus, quàm affectionem quandam animi artificis. Quid si omnia quæ ad numeros pertinent, ille interrogetur, qui nunquam didicit, nónne censes hanc artẽ posse cognoscere? Non transibunt ij numeri ab eo qui docebit, in eum qui discet, sed discens intrinsecus apud mentem suam mouebit se ad aliquid unde menti eius imprimantur hi numeri, & illam faciant affectionem, quæ ars dicitur, & ea quæ interrogabitur, uera esse intelliget atq; respondebit. Quoniam uerò hi numeri de quibus ita quęritur, incõmutabiles sunt, ideo sunt æterni, neq; ulla in eis est inæqualitas. Vnde uerò credendum est animæ tribui quod æternum est & incommutabile, nisi ab uno æterno & incommutabili Deo. Ergo qui dicit alio interrogante, sese intus ad Deũ mouet, ut incõmutabile uerum intelligat.

Tertia confirmatio per mentem, secundùm Augustinum.
Cap. VII.

SAtis per uisus indicia primum, deinde per auditus admonitiones, propositũ nostrum inuestigauimus. Nunc indagemus per indicia rationis. Aliter unusquisq; homo loquendo enunciat mentem suam, quid in seipso agatur attendens. Aliter autem humanam mentem speciali aut generali cognitione definit. Itaq; cũ mihi de sua propria loquitur, an intelligat hoc aut illud, an nõ intelligat, & utrum uelit an nolit hoc aut illud, credo. Cum uerò de humana specialiter aut generaliter uerũ dicit, agnosco

sco et approbo. Vnde manifestum est aliud unumquemque uidere in se, quod sibi alius di-centi credit, non tamen uidet, aliud aũt in ipsa ueritate, quod alius quoque possit intueri, quorum alterum mutatur per tempora, alterum incõmutabili subsistit æternitate. Neque enim oculis corporeis multas mentes uidẽdo per similitudinem colligimus generalem uel specialem mentis humanæ notitiam, sed intuemur inuiolabilem ueritatem, ex qua perfecte (quantum possumus) definiamus non qualis sit uniuscuiusque hominis mens, sed qualis esse sempiternis rationibus debeat. Præterea cum impij cogitant æternitatem, & multa rectè reprehendunt recteque laudant in hominum moribus, quibus ea tandem regulis iudicant, nisi in quibus uident, quemadmodum quisque uiuere debeat etiã si nec ipsi eodem modo uiuant. Vbi eas uident? Neque enim in sua natura, cum proculdubio mente ista uideantur, eorumque mentes constet esse mutabiles, has uerò regulas immutabiles uideat quisquis in eis, & hoc uidere potuerit, neque in habitu suæ mentis, cũ illæ regulæ sint iustitiæ, mentes uerò eorum esse cõstet iniustas. Vbi nam sunt istæ regulæ scriptæ? Vbi quid sit iustum, etiam iniustus agnoscit, ubi cernit habendum esse quod ipse non habet. Vbi ergo scriptæ sunt, nisi in libro lucis illius, quæ ueritas dicitur, unde omnis lux iusta describitur, & in cor hominis qui operatur iustitiam, non migrando, sed tanquam imprimendo transfertur, sicut imago ex anulo & in ceram transit, & anulum non relinquit. Qui uerò non operatur, & tamen uidet quid operandum sit, ipse est, qui ab illa luce auertitur, à qua tamen tangitur. Qui autem nec uidet quemadmodum sit uidendum, excusabilius quidam peccat, quia non est transgressor legis incognitæ. Sed etiam ipse splendore aliquotiens ubique præsentis ueritatis attingitur, quando admonitus confitetur. Denique superior hæc Aureliana discursio quatuor finibus terminatur, quòd uidelicet mens ad summa non surgit, nisi eius quod est summum trahatur instinctu, quòd æternis rationibus non uteretur pro arbitrio iudicando, nisi æternitati se posset æquare, quòd immutabilia ratione immutabili non apprehenderet, nisi regulam ipsam immutabilitatis attingeret, quòd animi multi eandẽ non caperent ueritatem, nisi aut unus esset in multis intellectus humanus, quod fieri nequit, aut saltem multi intellectus humani in eundem se fontem ueritatis immergerent, quasi tunc optimè aliqui ordinem artificij sint cognituri, quando rationem ipsam unam, per quam artifex opus construxerat, penetrauerint. Hæc autem Augustini sententia duobus modis potissimùm confirmatur, primo per communem uirtutem argumentandi, deinde per communes notiones ueritatis, bonitatis, & esse. Omnis intellectus apprehendit necessariam consequentiam in rebus & contingentibus, & nõ existentibus. Hæc enim consequentia est necessaria: si Plato currit, Plato mouetur, licet Plato, & cursus, & motus eius, contingentia sint. Quinetiam hæc est necessaria. Plato enim dum disserebat, loquebatur, licet neque Plato, neque disputatio sua, neque sermo sint in præsentia. Talium itaque consequentiarum necessitas immutabilis in rebus illis temporalibus non fundatur, quæ uel non sunt ullo modo, uel sunt contingentes, neque in solis cogitationibus animæ, alioqui non esset uera necessitas, sed figmentum, imò neque immutabilis esset, cum cogitatio nostra sit mobilis. Fundatur igitur in æterna & necessaria rerum serie, quam diuina mens omnium ordinatrix intra se continet, ubi mutuam rebus habitudinem tribuit. Quapropter omne ueræ ratiocinationis lumen à prima ueritate accenditur, & in eandem reflectitur, postquam omnis cõsequentiæ necessitas in summa totius naturæ necessitate fundatur. Docent hoc communes quoque ueritatis bonitatisque ipsius intelligentiæ, quas in superioribus probauimus inesse mẽtibus omnium, ex eo uerò, quod uera & bona assiduè cõparant. Quod si ueritas ipsa & bonitas Deus est, sequitur ut Deus totiens mentibus hominum illucescat, quotiens per Deum tãquam normam uera & bona dijudicamus. Docet idem etiã ipsius notio omnibus insita. Nam omnes homines iudicant illud quidem nullo modo esse, istud uerò esse, sed imperfecto modo, hoc esse modo perfectiori, talis aũt in essendo gradatio, neque fit, neque cognoscitur, nisi per accessum ad esse summũ (qui Deus est) atque inde recessum. Accessum uerò ad ipsum, & recessum ab ipso, uidere non potest, nisi qui ipsum uidet. Videt autem ipsum uiri peritiores alio insuper pacto, quando uidelicet omnia rerum genera subalterna ad generalissima, & illa usque ad ipsum quod dicitur ens simplex absolutumque, resoluunt. Tale ens aut figmentũ falsum est, aut est Deus. Nõ potest

autem ens ipsum falsò esse, si modo aliquid in rebus est uerè. Si comparatio illa de rerum gradibus, atque hæc resolutio non fit, nisi per ipsam summi & absoluti esse uirtutem, utique fit per Deum, quo formatus intellectus & comparat, & resoluit. Accedit ad hæc, quòd ipsum esse usque adeò perspicuè fulget, ut nequeat cogitari non esse. Sicut enim ipsum quod dicitur nihil, occurrit nobis ut expers omnino essendi, ita esse occurrit ut expers penitus non essendi. Itaque inesse neque potentia ulla prorsus apparet ad non essendum, neque aliquis defectus essendi.

Ex prima parte æternum est, ex secunda est tota essendi perfectione plenissimum, id est Deus. Hac ratione esse occurrit nobis euidentissimè, & rectè animaduertentibus occurrit ut Deus. Quod duabus præterea rationibus confirmatur. Prima, quia esse usque adeo manifestum est, ut singulis quæ cognoscūtur, semper cognoscatur & ipsum. Qui eum uocat hominem aut album, esse in hominis specie ait, & alibi. Denique in singulis essendi modus, per quos res constant singulæ, ita esse ipsum subintelligitur, quemadmodum in omnibus animalium speciebus subintelligitur animal. Secunda ratio, quia per ipsum esse cætera cognoscuntur, ipsum uerò per semetipsum. Siquidem in cognitione, quæ fit per intuitū illud, quod dicitur non ens, per ens cognoscitur. Ens in potentia, per ens actu. Ens actu, per actum cognoscitur existendi. Talis actus, esse ipsum existit. Si per esse quod cuiuslibet entis actus est, quodlibet ens agnoscitur, sequitur ut per esse quod cunctorum existentium actus origoque est, existentia cuncta noscātur. Ac si ponatur super esse in potentia, & esse in actu, ens ipsum simpliciter, quod neque sit potentia, neque actu, ens ipsum aut figmentum erit, aut erit Deus, aut quædam significatio Dei, ut placet Platonicis. Deus autem actus est omnium author existētium, perque actionis excessum prius, uehementius, diutius mouet mouentem, quam reliqua quæ offeruntur, imò eius uirtute reliqua mentem mouent. Ipsum ergo esse absolutum, ipse scilicet purus actus effector omnium existentiū, qui Deus est, primum est quod mentibus miro quodam pacto sese offert, quod illabitur, quod effulget, quod cetera omnia patefacit. Cuius formam & notionem quamuis perpetuam quodammodo in nobis possideamus, perque illam & in illa reliqua cognoscamus, non tamē istud animaduertimus, sicut neque oculus considerat se uidere Solis lumen continuè, cæteraque per ipsum, atque in ipso, neque ratio animaduertit se continuè ratiocinari, cum semper fermè ratiocinetur. Nam diutius consueta animaduertere non solemus. Quis enim se spirare considerat? Vbi Platonici Deū summum uocant ipsum esse, intelligi uolunt non esse, quod essentia est, sed huius esse principium, esse uidelicet super esse, quodcunque propria quadam essendi ratione concipitur, & aliqua notione comprehenditur. Summum enim Deum propriè unitatis bonitatisque, sequentem uero Deum de Deo, lumenque de luce, entis nomine nuncupant, à prima unitate in tria deductum, scilicet in essentiam, uitamque & mentē. Et quia in quolibet trium modo suo sunt, & reliqua tria in nouem usque producunt, unde fiat, ut in angelis nouenarius sit numerus obseruandus, similisque in animabus felicibus gradus. Mentem uerò contemplantem formari quidem Deo à summo per unitatem mentis caput, à Deo uerò sequente per intellectum. Sed hæc ipsi uiderint, nobis autem sufficit animam diuinitate formari. Ex omnibus superioribus concluditur, rationem humanam in ordine rerum considerando uersari semper circa rationem diuinam rerum omnium ordinatricem, non minus quàm mundi sphæræ circa medium mundi punctum. Quòd si reuolutio, quæ naturaliter & assiduè ex seipsa perpetuum ambit centrum, perpetua est, oportet rationem nostram fore perpetuam. Quæ quoniam intelligendo per Deum atque in Deo sine medio in Deum reflectitur, planè testatur se à Deo sine medio processisse. Quis autem neget, quod proximè ab æternitate fit, æternum fore? Atque etiam uidet in Deo speciem sempiternam prout sempiterna est, dum certa illam ratione sempiternam esse cōcludit. Ita uerò uidet, ut suscipit inde, sequitur igitur ut per modum suscipiat sempiternum. Et quia suscipit ut est ipsa, siquidem pro natura capit sua, fit ut ipsa perpetua sit, postquam modo perpetuo suscipit. Ratio autem hæc nostra nihil est aliud, quam uita intellectualis. Semper ergo uiuet, imò & intelliget semper, si semper erit. Sed iuuat hic cum Augustino, ut sæpe solemus, paulò latius peruagari. Quando ratiocinamur, animus id agit. Non enim id agit, nisi qui intelligit. Nec corpus intelligit, nec animus auxiliante

xiliante corpore, quia cum intelligere uult, à corpore auertitur. Quod enim intelligitur, eiusdem modi est semper, nihilq; corporis eiusdem modi est semper. Non igitur potest adiuuare animum ad intellectum nitentem, cui non impedire satis est. Si per se ratiocinatur animus, ac ratiocinando ueritatem attingit, attingit utique per se ueritatem, quapropter ipsi ueritati per quā uera sunt, quęcunq; intelligendo attinguntur, propius hęret, quàm aut rebus sensibilibus, aut earum imaginibus, quas non per se attingit, sed per instrumenta & reliqua media. Non enim eā posset contemplari animus per seipsum sine maxima coniunctione cum ipsa. Ea quæ sensu capiuntur, extra etiam nos esse sentiuntur, & locis continentur, unde nec percipi quidem posse affirmantur. Ea uerò quæ intelliguntur, non quasi alibi posita intelliguntur, quam ipse qui intelligit animus. Simul enim etiam intelliguntur non contineri loco. Quare ista coniunctio intuentis animi, & eius ueri quod intuetur, aut ita est, ut subiectum sit animus, uerum autem illud in subiecto, aut contrà subiectum uerum, & in subiecto animus, aut est utrunq; substantia. Horum autem trium si primum est, tam est immortalis animus, quàm ueritas illa, & summa ratio rerum, quæ inseparabiliter inhæret animo, & inesse nisi uiuo non potest. Eadem necessitas est in secundo. Nam si uerū illud, quod ratio dicitur, nihil habet commutabile, sicut apparet, nihil commutari potest, quod in eo tanquam in subiecto est. Remanet igitur omnis pugna de tertio. Nam si animus substātia est, & substantia ratio cui coniungitur, non absurdè quis putauerit fieri posse, ut manente illa hîc esse desinat. Sed manifestum est, quòd quandiu animus à ratione non separatur, sed ei cohæret, necessarium est eum manere atq; uiuere. Separari autem qua tādem ui potest? Num corporea, cuius & potentia infirmior, & origo inferior, & ordo separatior? Nullo modo. Animali ergo? Sed etiam id quomodo est? An alter potentior animus quisquis est, contemplari rationem non potest, nisi alterum inde separauerit? At neq; ratio cuiquam cōtemplanti defuerit, si omnes contemplentur. Et cum nihil sit ipsa ratione potentius, quia nihil est incommutabilius, nullo pacto erit animus, qui nondum est rationi coniunctus, eò qui est coniunctus, potentior. Restat ut aut ipsa ratio à seipsum separet, aut ipse animus ab ea uoluntate separetur. Sed nihil est in illa natura inuidentiæ, quò minus fruendam se animis præbeat. Deinde quo magis est eò quicquid sibi coniungitur, magis facit ut sit, cui rei contrarius est interitus. Voluntate autem animum separari à ueritate quis dixerit, qui nihil unquam auidius studet, quàm ueritati coniungi? Quid ergo? Iámne concludendum est animum esse immortalem? An ne etiam si separari non potest, extingui potest? At uerò si illa uis ueritatis ipsa sua coniunctione afficit animum (neq; enim non afficere potest) ita profecto afficit, ut ei esse tribuat. Est enim maximè ipsa ueritas ubi summa etiam incommutabilis intelligitur. Itaq; quemcunq; ex se afficit, cogit esse quodammodo. Non ergo extingui animus potest, nisi à ratione separatus, separari uerò non potest, nō potest igitur interire. Quod uerò infert dubitationem, illud est, quòd animus stultus separari ab ipsa ratione uidetur, & in quodam defectu esse, & in essentia certiore atq; pleniore sapiens. Sed si (quod nemini est dubium) tunc est animus sapientissimus, cum ueritatem, quæ semper eodem modo est, intuetur, eiq; immobilis inhæret diuino amore coniunctus, & ex illa essentia omnia sunt, quæ quoquo modo sunt, quæ summè maximeq; est, aut ab illa est animus in quantū est, aut per seipsum est. Sed si per seipsum est, quoniam ipse sibi causa existendi est, & nunquam se deserit, nunquam interit. Si uerò ex illa diligenter opus est quærere, quæ res ei possit esse contraria, quæ animo auferat animum, esse quod illa præbet. Quid est igitur? An fortè falsitas, quia illa ueritas? Sed manifestum est, atque in promptu situm, quantum nocere animo falsitas possit. Non enim amplius potest quàm fallere. At nisi qui uiuit, fallitur nemo. Non igitur falsitas interimere animum potest. Quod si hæc non potest, quæ contraria ueritati est, auferre animo animum esse, quod ei ueritas dedit (ita enim est inuictissima ueritas) quid aliud inuenietur, quod auferat animo, id quod est animus? Nihil profecto. Nam nihil est contrario ualentius ad id auferendum, quod fit ab eius contrario. At si ueritati contrarium ita quæramus, non in quantum ueritas est, sed in quantum summè maximéque est, quanquam in tantum est idipsum, in quantum est ueritas, (siquidem ueritatem eam dicimus, qua uera sunt omnia) quantumcûnque sunt, in tantum autem sunt, in quantum

uera

uera sunt, tamen nullo modo id defugerim, quod mihi euidentius suffragatur. Nam si nulla essentia in quantum essentia est, habet contrarium aliquid, multò minus habet contrarium prima illa essentia quæ dicitur ueritas, in quantum essentia. Primum autem uerum est. Omnis enim essentia non ob aliud essentia est, nisi quia est. Esse autem non habet contrarium, nisi non esse. Vnde nihil essentiæ est contrarium. Nullo igitur modo res ulla esse potest contraria illi substantiæ, quæ maximè ac primitus est, ex qua si habet animus idipsum quod est, non enim aliunde hoc habere potest, qui ex se non habet, nisi ab ea re quæ illo ipso est animo præstantior, nec habet esse animus ab alio, quàm à ueritate. Siquidem ab ea sola sortitur & bene esse, sequitur ut nulla res sit, qua id amittat, quia nulla res ei contraria est, qua id habet, & propterea esse non desinit. Sapientiam uerò quia per conuersionem habet ad id, ex quo est, auersione potest amittere. Conuersioni nanque auersio contraria est. Illud uerò quod ex eo habet, cuius nulla res est contraria, non est unde possit amittere. Non potest igitur interire.

THEOLOGIAE PLAtonicæ, de Immortalitate animorm eodem Ficino autore,

LIBER XIII.

Quantum anima corpori dominetur, à multis ostenditur signis, ac primùm ab effectibus phantasiæ.

Cap. I.

HActenus diuinitatem animæ rationibus demonstrauimus, deinceps uerò signis idem penè similiter confirmabimus. Phantasiam quatuor sequuntur affectus, appetitus, uoluptas, metus ac dolor. Hi omnes quando uehementissimi sunt, subito corpus proprium omnino, nonnunquam etiam alienum afficiunt. Quantos ardores uel cupiditas iam dictæ ciet in corde, uel libido uoluptatis in iecore, imò & in pulsu? Ex cuius mutatione cognouit medicus Erasistratus, Antiochum esse amore Stratonices captum. Rursus cupido nocendi frequenti intuitu quàm perniciosè pueros aliosque quoslibet molliores fascinat? Quàm manifestè prægnãtis mulieris auiditas tenerum fœtum inficit rei cogitatæ nota? Quæ uarios filijs suis gestus figurasque parentes, & quãtum sibi dissimiles imprimunt propter uehemẽtem rerum diuersarum imaginationem qua dum coëunt casu aliquo afficiuntur? Quo fit ut dissimiliores sint admodum inter se homines figura, gestibusque & moribus, quàm quæuis inter se in quauis specie bruta. Quàm sæpe malefica uoluntas execrationibus suis & ueneficijs uulgò fertur nocuisse hominibus, & brutis, & plantis? Adde quòd glutones nonnulli epulas quasdam auidius cogitantes, saliuam suam simili quodam sapore inficiunt. Pueri quoque & grauidæ mulieres propter nimiam uetiti cibi uel potus auiditatem liquescunt, diffluunt, dilabuntur. Hæc & similia per multa efficit appetitus. Lætitia quoque uehemens non minora. Hæc perimere subitò potest corpus, & sæpe morbo leuare.

Nónne Sophocles & Dionysius Siciliæ Tyrannus obière repentè uterque accepto tragicæ uictoriæ nuncio? Mater uiso filio è Cannensi pugna redeunte, subito expirauit. Quid contrà dolor possit, nullus ignorat. Molestia quinetiam tetri cuiusdam spectaculi, gustum inficit, & prouocat nauseam solo aspectu. Pueri nonnunquam & grandiores cum amaram potionẽ offerri uident alicui, statim sentiunt amaram in ore saliuam, quam uehemens mouet imaginatio. His nonnunquam tali quadam cogitatione aluus quoque laxatur. Et quod mirabile est, nonnullis stupefiunt dentes, & aspectu aliquo, & auditu. Quid? misericordia quæ dolor quidam est, nónne miserantis corpus ita nonnunquam afficit

afficit malè, ut corpus alterius uidet affectum? Quod declarant ij, qui sanguinis humani aspectu statim spiritu deficiente labuntur, & ij quibus dolet cubitus dum uident aut audiunt alterius cubitum uulneratum. Quid metus? an non sæpe altis è fenestris in terram despicientes præ formidine caligamus, & contremiscimus? quandoque etiam ruimus? Pallent repentè timentes, sicut & uerecundi rubent. Timore subito trepidat cor arrectæ stant comæ, uox faucibus hæret, deficit quoq; uita, uel morbi diuturni sequuntur. Nonnunquam uerò morbos quosdam curat metus, ut singultum & quartanam febrim. Quando autem metus uehementissimus cum uehementissima auiditate concurrit, nonnunquam effectus mirabilis prouenit. Hinc (ut est apud Herodotum) cum Crœsum regē quidam ex Crœsis interficere uellet, filius Crœsi antea mutus, propter ingentem tum mortis paternæ timorem, tum clamandi cupiditatem, subito soluit linguam, ac magna uoce clamauit. O uir, ne interficias Crœsum. Inde uocalis est factus. Quamobrē affectus illi quatuor corpori penitus dominantur, cum illud undiq; mutent. Sunt autem hi motus ipsius animi. Nam quantum animus bonum quippiam iudicat, aut malum tantum cupit, gaudet, timet, & dolet. Vnde sequitur naturam corporis animæ motibus penitus subijci. Hinc fit ut uultus humanus tum inclinationum animi perspicua signa, tum affectuum singulorum indicia certissima præ se ferat. Illa quidem soli Physiognomi, hæc etiam uulgares intelligunt. Quis non facilè agnoscat cupientem, timentem, iratum, gaudentem animum, & mœrentem? Hinc accidit rursus, ut solus homo rideat, solus & lachrimetur, ex eo quòd animi motus plurimum in corpus habent imperium. Ex hoc autem, quòd rationalis animæ motibus omnino corpus subijcitur, duo quædam conijcimus. Vnum, quòd anima hæc forma excellentissima est, ac per se subsistens, quia non dominatur corpori forma illa, quæ per corpus existit. Alterum, quòd corpus humanum animæ suæ succedit facillimè. Nam cedit facilè, quod propter abundantiam terræ solidum est & durum. Ideo corpus nostrum si ad cætera animalia comparetur, quàm minimum terræ, & illud quidem subtile possidet, sublimiorum elementorum quamplurimum, quocirca cœlestis est animæ receptaculum. Cui quidem rei documento esse potest, quod uiri ingeniosiores sæpenumero molles carne sunt, graciles, ualetudinarij, corpusq; illorum, quàm minimis ipsorum motibus plurimum uariatur, quod de Aristotele, de Pyrrhone, Speusippo, Carneade, Chrysippo, Plotino, legimus. Quod in Timæo sensit Plato, cum diceret Deum potuisse tam solidum hominis corpus facere, ut ab externis minimè læderetur, sed uoluisse mollius facere, quo esset speculationi paratius, quasi non ad hanc habitationem, sed ad cœlestem speculationem simus progeniti. Addit etiam, animi potentissimi motiones proprium corpus & resoluere, & dissoluere. Quod nō in affectu solum, uerùm etiam in speculationis intentione contingat. Scribit & in Charmide, Magos illos animæ corporisq; Medicos, Zamolxidis, Zoroastrisq; sectatores, arbitrati omnia corporis, tum bona, tum mala ab anima fluere in ipsum corpus, quemadmodum oculorum qualitas fluit à cerebro, cerebri qualitas à toto corpore. Atq; ut impossibile est oculos curari, nisi curetur cerebrum, & cerebrum curari nisi corpus totum, ita corpus totum, nisi anima bene ualeat, non posse bene ualere. Valetudinem uerò animæ curari Apollineis incantationibus quibusdam, id est, philosophicis rationibus. Socrates præterea narrauit, uulgatum esse apud Thraces eos Medicos tali quadam curatione nonnullos homines seruare immortales consueuisse. Tantum est animæ in corpus imperium, tanta potestas. Magica hæc opinio uidetur cum illa Hebræorum Christianorumq; sententia consentire. Adæ primi parentis animo prius quidem sano, sana fuisse omnia. Deinde uerò infirmo, infirma omnia euasisse. Cæterum de nostris motibus, hoc est, diligenter animaduertendum, quòd aliqui incipientes à corpore, non penetrant ad animam, alij penetrant, aliqui incipientes ab anima, non redundant in corpus, alij uerò redundant. Primi huiusmodi sunt, quando tēperatissimus aër corpori circumfusus licet aliquo modo corpus moueat, & tamen neque caloris præbet nobis sensum, neq; frigoris. Secundi sunt, quando ita mouet, ut aliquid sentiamus. Tertij sunt, quando mens tranquillè aliquid speculatur, aut phantasia leue aliquid modicè intuetur, ex ijs nanq; cogitationibus corpus non agitatur.

Quarti deniq;, quotiens seu mens, siue phantasia uehemētius sese confert ad aliquid, aut

aut noxium ualde, aut utile multum iucundumq́ existimat. Tunc enim corpus aliquid patitur. Profectò quando per animi affectum motus aliqui in corpus redundant, non per uim corporis, sed per animi imperium in corpus uidentur descēdere. Corpus enim uim non habet agendi, atque accipit subitò motus illatos ab animo, nulla intercedente mora. Nam subitò pallescit uultus animo metuente, & per animi agitationem duntaxat expallet. Quando uerò calefacto nimium corpore, anima id ægre fert, perturbatio huiusmodi non prius accidit animo, quàm & paßionem corporis senserit, & noxiam iudicauerit. Sentire & iudicare, actus est animi. Itaque per suum actum propriè, non per corporis uiolentiam animus perturbatur, ideoq́ seipsum mouet, non mouetur à corpore. Quod ex hoc planè conspicitur, quia ex uehementiore cogitatione animi & affectu semper agitatur & corpus, neque potest illi corpus obsistere, ex paßione uerò & cruciatu corporis, non necessariò animus de suo statu deijcitur. Diogenes Cynicus nudus glaciem niuemq́ hyeme, æstate ardentes calcabat arenas, atque interim ridebat & iocabatur. Polemon Academicus rabidißimos canum morsus dum sentiret, ne expallauit quidem. Anaxarchus Abderites Philosophus à Nicocreante Cypri tyranno iussus est in saxum concauum conijci, ferreisq́ malleis cædi. At Philosophus pœnam corporis negligens inquit, tunde, tunde Anaxarchi uasculum, Anaxarchum ipsum nihil teris. Iussit tyrannus illi præcidi linguam. Tunc ille præcisam mordicus in tyranni faciem conspuit. Alijq́ innumeri, maximè omnium Christi martyres, talia fecisse commemorantur. Ex quibus apparet, non per corporalem naturam, semper animæ ipsius iudicium, paßiones corporis posse in animam penetrare. Iudicium uerò non semper naturam sequitur corporis. Variatur quippe iudicium ad coniecturarum uarietatem, etiam simili corporis complexione manente, sæpe etiam manet idem complexione mutata. Constat igitur animum corpori per se obesse, ipsum uerò nisi à seipso lædi non posse. Læsio uerò quę à seipso infertur, controuersia quædam est potius, quàm pernicies. Nihil enim à seipso perimitur.

Signum secundum ab affectibus rationis.
Cap. II.

De Philosophis.

ANimam nostram corporis esse dominam, ab affectibus phantasiæ satis narrauimus, cœpimus quoq́ idem partim à rationis affectibus indicare. Hanc ergo partem diffusius prosequamur. In hac parte ponimus Philosophantes, Poëtas, Sacerdotes, Præsagos, & Prophetas. Epimenidem Cretensem annos quinquaginta dormisse aiunt, id est, (ut opinor) à sensibus uixisse semotum, similiter decem latuisse Pythagoram, Zoroastrem uerò uiginti. Socrates (ut Plato) à Solis ortu usque ad Solem alterum orientem inconniuens, immobilis, ijsdem uestigijs, & ore atque oculis in eundem locum directis, cogitabundus, & abstractus à corpore stabat. Plato cum frequenter contemplationis intentione longè secesßisset à corpore, tandem in ea ipsa abstractione à corporis uinclis decesßit omnino. Eius discipulus Xenocrates singulis diebus integram horam abstrahebatur à corpore. Archimedes Syracusanus Geometricis figuris intentus, tumultuosum excidium pereuntis patriæ, & imminentem suprà caput hostem non sentiebat. Porphyrius Plotini discipulus scribit, Plotinum sæpe solitum solui à corpore, mutare uultus, tunc mira quædam inuenire, quæ postea scriberet. Quater autem affuisse se asserit ijs Plotini miraculis. Seipsum uerò cum ageret octauum & sexagesimum ætatis annum, à numine correptum semel inter contemplandum affirmat. Multis annis ante istos idem fecisse Heraclitum & Democritum legimus. Vterque in solitudinem secesserūt. Alter intentione studij subtristis uidebatur aspectu, alter cùm mentem à sensibus auocare cœpisset, & impediretur ab oculis, sese excæcauit. Quid multa? Quicunque magnum aliquid in quauis arte nobiliori adinuenerunt, id fecere præcipuè quando digreßi à corpore in arcem animi confugerunt. Hinc Plato scribit in Phedro, Philosophorum mentes præcipuè alas quibus ad diuina uolatur, recuperare, quia uidelicet semper diuinis incumbant. Et alibi quidē diuinos, alibi uerò Dei filios nominat,

minat, quia quodammodo renascantur ex Deo. Ob id scribit Aristoteles, omnes in qualibet arte uiros excellentes, melancholicos extitisse, siue tales nati fuerint, siue assidua meditatione tales euaserint. Quod ego ob eam causam arbitror euenire, quoniam humoris melancholici natura terræ sequitur qualitatem, quæ nunquam late sicut cætera elementa diffunditur, sed arctius contrahitur in seipsam. Ita melancholicus humor animam & inuitat, & iuuat, ut in seipsam se colligat. Rursus anima si frequenter ita ipsos in se spiritus colligit, propter continuam agitationem partibus humorum subtilibus resolutis, complexionem corporis multò magis terream efficit quam acceperit, præsertim cum habitudinem corporis se colligendo reddat compresionem. Talis autem est terræ natura. Mitto quòd talis quoque est natura Mercurij atque Saturni, per quam dum spiritus in centrum colligunt, animi aciem quodammodo ab alienis ad propria reuocant, sistuntq; in contemplando, & ad centra rerum conferunt penetranda. Neque tamen planetæ uel humores eiusmodi tanquam efficientes causæ id operantur, sed uel præbent occasionem, uel impedimenta repellunt, animus autem ipse & inuitatus, & expeditus talia perficit. Magnum certè est mentis imperium, quæ uirtute sua à compedibus corporis soluitur. Ingens opulentia mentis, quæ quotiens preciosos Dei & naturæ cupit thesauros, non ex terræ uisceribus, sed ex proprio eruit sinu. Maximè uerò in illis apparet quantum corpori ratio dominatur, qui cum flagitiosam adolescentiam egerint, ante ipsam senectutem subitò uel inspirante Deo, uel homine exhortante ita mores mutant, ut ex intemperatis temperati uel continentes euadant. Quod statim fecisse Polemon traditur eodem die quo audiuit Xenocratem de pudicitia disputantem. Idem Diogenes cum audiret Antisthenem disserentem de libertate. Solet natura quicquid longo tempore inoleuit, non aliter quàm longo tempore abolere. Habitum igitur diuturna consuetudine roboratum momento labefactare, non naturæ corporalis est, sed excelsioris atq; diuinæ.

De Poëtis.

PRæterea Poëtas considera, quos Democritus & Plato diuino quodam furore correptos affirmant, hoc ostendunt præ cæteris duo Platonis dialogi, Phedrus & Ion. Cuius quidem rei tria affert signa. Primum, quòd artes singulas singuli homines sine Deo longo uix tempore assequuntur, legitimi uerò poëtæ, quales fuisse uult Orpheum, Homerum, Hesiodum, Pindarum, omnium artium suis operibus certa quædam indicia & argumenta inseruerunt. Secundum, quòd multa furentes canunt, & illa quidem mirabilia, quæ paulò pòst deferuescente furore ipsimet non satis intelligunt, quasi non ipsi pronunciauerint, sed Deus per eos ceu tubas clamauerit. Tertium, quòd non prudentissimi quique, & ab ineunte ætate eruditissimi, optimi euasere Poëtæ, uerùm insani potius aliqui, qualem fuisse constat Homerum, atque Lucretium, aut rudiores, qualem se fuisse testatur Hesiodus & quales extitisse Ionem & Tynnicum Chalcidæum scribit Plato, qui præter artem subitò in rebus Poëticis mirandi prodierint. Addit ineptissimos quosdam homines à Musis ideo corripi, qui diuina prouidentia declarare uult hominum generi, non hominum inuenta esse præclara poëmata, sed cœlestia munera. Cuius illud affert signum in Phædro, quòd nullus unquam licet diligentissimus, & omnibus artibus eruditus, excelluit in poësi, nisi ad hæc accesserit feruentior illa animi concitatio, quam sentimus quando est Deus in nobis, agitante calescimus illo, Impetus ille sacræ semina mentis habet. Veniamus ad sacerdotes.

De Sacerdotibus.

DIuum Paulum Theologum tres cœlestiũ Hierarchiarum cœlos in diuina abstractione animi conscendisse scripta eius, gesta discipuli monstrant. Galilæi quoq; nõnulli olim subito inspirãte Deo ex piscatorib. summi euasere Theologi. Sacerdotes multos ante horũ tẽpora instinctu dæmonũ solitos debacchari mirabilia

mirabilia quædam effari omnis testatur antiquitas. Cornelium sacerdotem castissimum scribit Aulus Gellius Patavi mente motum fuisse, eo tempore quo Cæsar & Pompeius in Thessalia confligebant, adeò ut tempus, & ordinem, & exitum pugnæ uideret. Plinius quoque tradit Hermotimi Clazomenij animam relicto corpore uagari solitam, & multa ac uera è longinquo nunciare, donec cremato eo inimici eius, qui Cantaridæ uocabantur, remeanti animæ uelut uaginam ademerunt. Idem facere consueuisse scribit Maximus Pyrius Platonicus & Herodotus animam Aristei Proconnesij Aurelius Augustinus refert sacerdotem, quem Calamensem solitum se suo arbitratu à corpore auocare, præsertim cum querula harmonia demulceretur. Iacebat, inquit, simillimus mortuo, sine anhelitu, & cum ureretur & secaretur, non sentiebat. Experrectus autem dicebat se nihil præter ipsam melodiam & uoces loquentium in ipsa abstractione sensisse. Quod significat animam illam nihil tunc operari solitam in corpore, cum nullus esset motus aut sensus tangendi, aut anhelitus, aliquid tamen in seipsa agere cum harmoniam antè auditam excogitaret, uocesque perciperet. Atque & Cornelius ille, & Hermotimus & Aristeus, quos suprà narraui, cum se à corpore abstulissent, nihil uidissent remotius quàm antea, nisi anima cum à corpusculo isto eximitur, uiueret liberior, & latius uagaretur, nec Calamensis anima se sua spontè abstulisset à corpore, & semota egisset aliquid, si corporis sui pedissequa fuisset omnino. Hæc his Platonis uerbis in Phædro confirmari uidentur. Diuinis, inquit, meditationibus qui rectè utitur, perfectisque mysterijs semper imbuitur, perfectus re uera solus euadit. Ab humanis autem studijs segregatus, diuinoque numini semper inhęrens, uulgo capitur, quasi extra se positus, sed ipse Deo plenus uulgus latet.

De Fatidicis, & Prophetis.

DIximus de Philosophis, Poëtis, Sacerdotibus, iam de Fatidicis Prophetisque loquamur. Longior esse cogar, si Augures, Aruspices, Auspices, Mathematicos, Magos commemorauero. Horum quidem opera peritissimas indicant mentes. Mentes uerò diuinas illa præ cæteris præsagia indicant, ut in Phædro uult Plato, quæ sine arte & consilio fiunt, qualia sunt, quæ de Diotima uate & Socrate, & Epimenide Plato refert, quæ de Sibyllis Varro unà cum Platone, quæ de Pythijs oraculis historici narrant, & Philosophi penè omnes confirmant, præsertim Platonici, quæ de somnijs experiuntur omnes. quæ de diuinis Prophetis tradunt Hebræi. Horum omnium mentes nunc maximè loca plurima circunlustrabant, & tria in unum tempora complectebantur, quando se a corpore secernebant.

Ergo quando animus hominis omnino erit seiunctus à corpore, omnem (ut est apud Aegyptios) comprehendet locũ, & omne tempus. Imò uerò iam penè est talis animus suapte natura ubique & semper, qui ut multa loca & remotissima circunspiciat, atque ut totum recolat præteritum tempus, & futurum anticipet, non cogitur extra se progredi, sed relicto corpore in se reuersus, id prorsus assequitur, aut quia natura sua ubique est & semper, ut arbitrantur Aegyptij, aut quia cum in naturam suam se recipit, statim numini coniungitur omnes & locorum, & temporum terminos comprehendenti. Cæterum qua uia præsagium cadat in animum, si placet, altius repetam. Tres rerum ordines ad humanam animam pertinere uidentur, prouidentia, fatum, natura. Prouidentia est series mentium, fatum series animarum, natura series corporum. Principio sub Deo mentes illas omnino solutas à corpore ponimus secundùm Platonem, quos uocat Dionysius angelos, purissimos scilicet intellectus. Addimus inferiorem mentium gradum, earum scilicet, quæ iam corporibus uniuntur, & quasi quidam angeli uidentur esse, obtinentes quodammodo gradum infimum angelorum, quorũ in numero sunt animæ omnes rationales, siue mundi, seu mundanarũ sphęrarum, syderum, dęmonum, atque hominum. Tertio loco sunt globi cœlorum. elementorum, humorum. Proinde angelorum caput Deus est, quia radium suum rerum omnium creandarum rationibus præditum, per angelos omnes demittẽs, gradatim format omnes, ita ut in singulis uniuersalem describat mundi figuram. Neque solũ sublimes illos intellectus, angelosque purissimos sic exornat,

uerùm

uerũm etiam per illos tanquam medios in mentes quoq; rationalium animarum, quasi quosdam infimos angelos radium eundem traducit, ijsdem præditum rationibus, huiusmodi rerum dispositio, lexq; diuina inscripta mentibus, prouidentia nuncupatur. Sequitur fatum. Animæ quippe rationales non modo uim illam habent intelligendi, per quam angelicę sunt, & in ordine prouidentiæ numerantur, uerùm etiam uim illam uiuificam, rectricemq; corporis, quæ alit corpus in corpore, sentit corporalia per corpus, mouet corpus per locum, regitq; in loco, quam uim idolum, id est, simulachrum rationalis animæ Platonici nuncupant. In hoc idolo insunt semina motionum & qualitatum omnium quæ in corpore explicãtur ab anima. Omnes animæ rationales tùm nostræ, tùm quæ supra nos sunt uires illas habent intelligendi. Habent & has uiuificas rectricesq; corporũ facultates. Sequitur natura. Nam in quolibet corpore animato est certa quædam eius affectio siue complexio efficax atq; uitalis, quã uirtus animæ suæ uiuifica corpore tribuit. Hanc uolunt esse Platonici naturam corporum, quasi quoddam uestigium animæ in corpore, siue umbram, quam Proculus esse uult unà cum diuisione corporis diuisibilem seminibusq; plenam, uitamq; corporis ab animæ uita manantem. Resumamus in hũc modum. Omnes mentes, siue sublimes, & super animas sint, siue inferiores & inditæ animabus, ita inuicem connexæ sunt, ut ab earum capite Deo incipientes, longa & continua serie procedant, ac superiores quælibet inferioribus radios suos dispertiant. Videamus quid hinc oriatur. Quando quis caput summum recti ligni humi iacentis digito pulsat ad alterum ligni extremum pulsatio uel leuissima resonat. Idem in chorda fit tensa, cuius si apex tangatur, tota tremit & sonat. Si tendas æquo interuallo duas in lyra fides, altera pulsata, tremit & altera. Si duas lyras ad eandem intentionem fidiũ temperes, sonante altera, altera reboat. Quorsum hæc? ut intelligamus hinc, ex omniũ mentium mutua & inuicem temperata connexione idem fieri, ut scintillæ primarum in medias, mediarum in infimas usq; refulgeãt, & à postremis per medias in sublimes iterum reflectantur. Harum connexionem hanc mutuam, scintillarumq; infusionem a superioribus ad inferiores continuè demanantem, prouidentiam appellamus. Mittamus mentes in præsentia, accipiamus idola, id est, simulachra animarum. Caput omnium sit idolum animæ mundi, huic connectantur idola duodecim, animarum duodecim, sphæras duodecim agitantium. Quoniam uerò in qualibet sphæra plures sunt animæ, harũ idola ad unum idolum unius communisq; animæ quæ totam illam regit sphæram, religentur. Atq; ita omnia animarum rationalium idola mutua quodam conspiratione ex uno pendent idolo summo, ita ut nutus quilibet idoli primi in media, & mediorum in infima transeant, & semina rerum omnium corporalium à primis idolis, idolis sequentibus inserantur. Conspirationem huiusmodi, seminumq; traductionem, fatum esse arbitrabamur. Eadem ratione per corpora procedamus. Complexiones siue affectiones siue naturæ duodecim, sphærarum duodecim, uni & summæ naturæ ipsius mundanæ materiæ copulentur. Singulæ uerò naturæ singulorum corpusculorum sphæræ cuilibet adhærentium, ad naturam sphæræ suæ uniuersalem similiter referantur. Atq; hæc dependentia, series naturalis cognominatur, in qua naturarum superiorum instinctus in naturas inferiores transfunditur. Ita omnes mentes tanquam lumina ad unam mentem tanquam lumen, omnia animarum idola & simulachra ad unum uniuersalis animę idolum, omnes naturæ corporum, quasi animarum umbræ, propriè ad communem naturam unius corporis, quasi umbram unius animæ reducantur. Anima nostra per caput suum id est, mentem, superioribus mentibus nectitur, per uim infimam, id est, idolum quo regitur corpus, cum idolis animarum superiorum conspirat, per naturam corporis sui, cui idolum se insinuat, cõciliatur naturis corporum mundanorum, quas natura huius corporis sequitur. Ergo ijs quasi tribus rudentibus toti machinæ colligamur, mente mentibus, idolo idolis, natura naturis, nõ aliter ac fœtus in aluo toti corpori materno per continuata ligamenta connectitur, unde & animæ maternæ, & corporis, & spiritus materni ipse quoq; per animam suam corpus & spiritum percipit passiones. Anima igitur per mentem est supra fatum, in solo prouidentiæ ordine tanquam superna imitans, & inferiora unà cum illis gubernans. Ipsa enim tanquam prouidentiæ particeps, ad diuinæ gubernationis exemplar regit se, domum, ciuitatem, artes, & animalia. Per idolum est in or-

dine fati similiter, non sub fato. Siquidem animæ nostræ idolum, natura sua cum supernis idolis concurrit ad formandum corpus atque mouendum. Per naturam quidem corpus est sub fato, anima in fato naturam mouet. Itaque mens super fatum in prouidentia est, idolum in fato super naturam, natura sub fato, supra corpus. Sic anima in prouidentiæ fati, naturæ, legibus, non ut patiens modo ponitur, sed & ut agens. Ideo Plato in libro de repub. decimo, uirtutem animi, inquit, non esse seruilem dæmonem uitæ ducem, ac rursus uitæ fortunam eligit à nobis, non nos à dæmone uel fortuna. Culpam eligentis esse, non Dei, Zoroaster quoque ita præcipit:

μὴ σὺ γ᾽ ἄυξανε τὴν εἱμαρμένην.

id est, Ne tu augeas fatum. Quasi in tuo arbitrio sit cedere fato, atque non cedere. Cum uerò ex tribus illis partibus adstringamur partim rerum ordini, partim non adstringamur, ex quarta præcipuè soluimur, nostrique sumus omnino. Hæc ratio est, quam inter mentem animæ caput, & idolum animæ pedem, mediam collocamus. Mens enim animæ inest non quantum anima propriè est, sed quãtum angelica, & à supernis mentibus occupata. Idolum quoque illud animæ, id est, rectrix potentia corporis, non est animæ puræ officium, sed animæ iam uergentis ad corpus. Verum ratio interponitur, uis quędam uerarum propria animarum, per quam in uniuersali conceptu à principijs rerum ad conclusiones temporali succesione discurrunt, effectus resoluunt in causas, causas iterum in effectus deducunt, discurrunt etiam conceptu particulari ad discursionis uniuersalis exemplar. Sed in prima ipsa & uniuersali discursione, ratio intellectualis uocanda est, in discursione particulari, ratio cogitatrix & opinatrix. Mens autem illa quæ est animæ caput, & auriga, suapte natura angelos imitata, non succesione, sed momento quod cupit assequitur, imò habitu quodam, & (ut uult Plotinus) actu simul continet omnia. Ac meritò post mentem hanc animæ stabilem angelos imitantem, sequitur ratio mobilis animæ propria. Huius pedissequæ sunt uires illæ sentiendi brutæ, quæ sunt in idolo phantasia scilicet confusa, quę instinctum sequitur naturalem, imaginatioque quinque sensuum congregatrix. Idoli pedissequa est natura. Mentem nostram soli cuidam nostro, rationem Solis huius lumini, idolum luminis huius radio, naturã radij reflexioni, id est, splendori, & ut rectius loquar, umbræ, Platonici comparant, atque ut ad uim reuertar rationalem, sæpe eam aiunt, ita se ad mentem habere, ut sermonem ad animã se habere uidemus, & in motu perpetuo liberoque uersari. Denique facultas illa rationalis quę propriè est animæ ueræ natura, non est ad aliquid unum determinata. Nam libero motu sursum deorsumque uagatur. Primus enim motus est qui in propia animæ natura locatur, cum ipsa sit essentia tertia, cuius uirtus est per se mobilis. Primus autem motus, non hic motus est aut ille, non huc solum fertur aut illuc, sed communis motus est, & tanquam fons motionis perfluit liber, partibusque in omnem partem momentis prolabitur. Quamobrem licet per mentem, idolum, naturam, quodammodo communi rerum ordini subnectamur, per mentem prouidentiæ, per idolum fato, per naturam singularem uniuersæ naturæ, tamen per rationem nostri iuris sumus omnino, & tanquam soluti, modo has partes, modo illas sectamur. Quandoque ratio menti cohæret, ubi surgit in prouidentiam. Quandoque idolo obsequitur, & naturę, ubi fatum suo quadam subit amore, dum sensibus confisa, huc & illuc rerum sensibilium occursu distrahitur. Quandoque omissis alijs in seipsam se recipit, ubi aut res alias perquirit argumentando, aut indagat semetipsam. Vsqueadeò uis hęc media propriaque animę, & libera est, & inquieta. Et quando aliquid in nostra incurrit extrema, puta in mentem, idolum, uel naturam, fieri quidem potest ut anima statim illud quoquo modo percipiat, non tamen prius animaduertit se illud percipere, quàm in potentiam transeat mediam.

Cùm enim potentia media sit, per quã nos homines sumus, imò & quod ipsi sumus, quod pertinet ad eam, euidentissimè ad homines pertinet. Mouent sępe colores aut uoces, oculos, siue aures, confestim uisus & auditus suum explent officiũ, hic uidet, ille audit, nondum tamen animus & uidere se, & audire animaduertit, nisi media nostri potentia sese ad hęc intendat. Quod patet in his, qui obuios sibi non comprehendunt, dum aliud quippiam attentius cogitant. Sic mentes superiores mouent semper nostram mentem illis annexam, impulsum tamen huiusmodi ideo nõ aduertimus, quoniã uis media

per

per inferiora circumuaga à superioribus se diuertit. Eadem ratione idola animarū superiorum pulsant semper idolum nostrum, hunc tamen nos influxum haud agnoscimus, quādo pars illa media aliud quicquam firmius speculatur. Similiter corporum ampliorum naturæ continuè lacessunt corporis nostri naturam, & hunc instinctum sæpissimè ratione eadem nequaquam aduertimus. Huius rei exemplum habemus in corpore. Sæpe enim nulla re lacessiti, nobiscum subirascimur, nullis malis turbati, nuncijs aut portentis territi torpescimus, mœremus, & trepidamus, nullis bonis permulcti gestimus ipsi nobiscum & canimus. Hæc unde? Causam certe nouam habent tam noui effectus. Hæc utique est, uaria pro uarijs temporibus affectio corporis, siue in felle uel iecore crocea bilis exęstuet, seu bilis ferueat atra in splene, seu claro sanguine cor abundet. Huiusmodi corporis affectiones atque naturæ, quia proximæ sunt uiuificæ potentiæ quæ idolo continetur, & continet ipsas, eam uarijs incitant pulsibus, dum occasionem præbent ut illa & aliter, et obnoxius operetur in complexione corporis uiuificanda, quàm soleat. Huiusmodi operatio reddita concitatior, uim sentiendi quæ eodem idolo continetur, tactum præsertim titillat sensim, pungitue latenter eiusdem idoli phantasiam, ceu per naturæ indigentiam pungitur stomachus. Punctio illa & titillatio latens, ad mediam animæ partem non transit, quando illa in aliud inhiat, transit autem quando uacat. Tunc per rationem cogitatricem repentè subirascimur quodammodo, uel mœremus, uel gaudemus. Ratio intellectualis hæc aduertit, unde assentitur quandoque, quādoque etiam consilijs, & remedijs hæc fugit, & fugat. Summatim his sæpe pulsamur affectibus longo ordine à naturis uniuersalibus per propriam in nos descendentibus, & unde nobis ingerantur, penitus ignoramus. Si ita est, cur non etiam mentes superiores menti nostræ coniunctæ semper eam pulsent? Quem impulsum nos minimè aduertimus quando pars media nostri ita est suis actibus occupata, ut usque ad eam non transeat mentis influxus. Ea uerò uacante, quid prohibet angelicam aliquam rationalibus uiribus cogitationem irrepere, licet unde surrepat, non uideamus? Quod indicant illi, qui absque præceptore ex sola uacuæ rationis intentione, aut etiam tranquillitate, sæpè multa & præclarissima etiam dum non inquirerent, pepererunt, quasi sua sponte Solis lumen in serenum aërem subito se transfundat. Ac licet dispositio mundi, quæ tota simul est in mentibus rationibusque supernarum animarum inscripta, perenni quadam continuatione tota simul nostræ menti se offerat, temporalis tamen mundanorum seminum uicissitudo, sicut paulatim in idolis naturisque illarum animarum sibi ipsi succedit, ita simili quadam successionis continuatione per omnium animarum idola omniumque corporum naturas descendit usque ad idolum animæ nostræ, & corporis nostri naturam. Vt ecce ratio pluuiæ cras futuræ hodie regnat in animarum cœlestium idolis, cœlorumque naturis. Eadem per elementalium animarum idola, elementorumque naturas demanat, quousque idolum animæ nostræ, simulque naturam pulset humorum. Pulsatio idoli nostri fit ab idolis, naturæ nostræ pulsatio ab illis naturis & idolo nostro. Quando mentium ille influxus rationem nostram sortitur ociosam, siue menti uacantem, ipsi aliquid ostendit eorum, quę ad uniuersalem æternarum rerum cognitionem seu mundi gubernationem pertinent, ut uel Dei legem, & ordines angelorum, uel seculorum restitutiones, & regnorum mutationes præuideat. Quando idolorum naturarumque instinctus rationem omnino & phantasiam offendit uacuam, aliquid sibi portendit eorum, quæ ad temporum uicissitudines, elementorumque perturbationes attinent, ut futuram præuideat pluuiam, terræmotus, atque similia. Qua uia istud? Vis illa supernorum idolorum pluuias inductura, ad pluuias præfigurat cœlorum rotas, hæ aërem humefaciunt, aër udus pituitam mouet nostram, humorem scilicet aqueum, pituita spiritum, ex ea præsertim parte, qua & ipse est aqueus. Siquidem spiritus cum sit uapor sanguinis, & in sanguine quatuor insint humores, in spiritu sunt quatuor humorum elementorumque uirtutes. Igitur uirtus illa spiritus aquea à pituita irritata, uiuificam animæ nostræ instigat potentiam ex ea parte, qua aquaticorum semina uis uiuifica possidet. Vis hæc suscitat eas imagines, quæ in uacante phantasia rationesque sint ad pituitam pertinentes, ut subito cogitemus flumina, imbres, angues, anguillas, pisces, atque similia. Eodem pacto uis supernorum calores & æstus pro creatura, congruis medijs choleram, id est, bilem in nobis & cholericum spi-

ritum mouet,hic uirtutem uiuificam,hæc igneas imagines in phantasia rationeq́ȝ latentes,ut incendia imaginemur,rubeosq́ȝ colores & flauos.

Septem uacationis genera.

VErùm quando ita uacamus,ut huiusmodi aduertamus influxus, septem sunt uacandi genera. Somno,syncope,humore melancholico, temperata complexione,solitudine,admiratione,castitate,uacamus. Quoniam anima operationes suas mouendi & sentiendi in hoc corpore crassiore per spiritum sibi proximum explet,ideo quando uel propter defatigationem spiritus in mentibus exterioribus resoluũtur,uel propter uapores humoresq́ȝ meatus illi cerebri opplẽtur,per quos huiusmodi spiritus ad sensum motũq́ȝ idonei solent ad membra transmitti,tunc animus sese quodammodo colligit,neq́ȝ in sentiendis corporalibus qualitatibus,neq́ȝ in regendis mouendisq́ȝ membris sui corporis,neq́ȝ in tractandis externis negocijs occupatur, quod facilè fit in somno Quantò autem magis interior actus remittitur, tantò intẽditur magis interior. Interiores actus sunt phantasiæ uisa,rationisq́ȝ discursiones. Sed plurimũ ita intenditur phantasia (cuius nutu plurimum agimus uitam) ut imagines suas acerrimo intuitu in seipsa uolutet. Reuolutæ acrius imagines illæ usq́ȝ ad communem illum sensum,quem more Platonico uocamus imaginationem,relucẽt,inde in sensus inferiores,& spiritũ. Imago uerò in sensibus ijs spirituq́ȝ lucẽs,solet pro reuera asseuerari. Nam uigilantes hominem se uidere aiunt,quando ad hominis imaginem in ijs micantem sese uertunt. Similiter dormientes affirmant hominem se uidere,quando eius imago à phantasia ipsius conseruatrice per imaginationem in sensum resplendet & spiritum. Resplendent autem imagines illæ præ cæteris,ad quas phantasia magis afficitur, siue cogitatio, siue perturbatio præterita,siue tumultus præsens dominantium humorũ id faciat. Atq́ȝ hæc insomnia uana sunt,& nihil præferunt uaticinij,nam aut ex uigilarum reliquijs,aut ex corporis turbatione nascuntur. Talibus insomnijs homines illi solent illudi,qui uoluptuosæ uitæ dediti,ad ea quæ mouent sensus,uehementer afficiunt,& phantasiam ad hęc uel tanquam bona adsciscenda,uel tãquam mala reijcienda affligunt acerrimè, quo fit ut eorum reliquiæ phantasiam turbent in somnis. Accedit,quòd nimio grauati cibo uel potu,phantasiam in somno expeditam habent nunquam. Nam propter immoderatam humorum uaporumq́ȝ redundantiam,imagines illæ in phantasia sæpe mouentur, quæ terræ spectacula præferant. In ijs quoq́ȝ propter uini calorem incitata uirtute genitalis seminis expultrice,mouentur imagines amatæ personæ quas seruat phantasia, unde cogitatur amplexus. Ex ijs rationibus Plato in nono libro de Repub. cõcludit rationem sæpe in somno usque adeò occupari,ut non liberè influxus superiores persentiat. Percepturam autem ueritatẽ inquit,quotiens non turbabitur. Sunt & multi uoluptuosæ uitæ contemptores,rerum tamẽ ciuilium studiosi,uel imperij & gloriæ cupidi. In his dormientibus consopitur interdum etiam phantasia,at ratio tunc priuata & publica tractat negotia,& ijs plurimum occupatur. Sunt nõnulli tàm uoluptatum,quàm humanæ gloriæ cõtemptores,sed indagationi rerum diuinarum & naturalium dediti. Horum in somno cessat aliquando non phantasia solum,sed rationis etiã actiuæ anxia consultatio. Resurgit autem consueta illa rationis speculatricis inuestigatio,ut uel metiri cœlum uideamur,uel elementa partiri,uel animaliũ species numerare. Nullis eorum quos numerauimus,communiter conuenit uaticinium,licet postremi ij philosophantes uerè ratiocinentur etiam dormientes,imò & inueniant quandoq́ȝ quæ diu quæsita non inuenerãt uigilantes,quia ratio est tranquillior. Tale quiddam contigit Galeno,qui scribit cum circa diaphragma ægrotaret se somniauisse liberatum iri,si sanguinẽ mitteret ex uena,quæ est inter pollicem & indicem,minuisse sanguinem,conualuisse. Neq́ȝ sunt aliqui,licet perpauci tales reperiantur, qui domitis uoluptatibus, ciuilibusq́ȝ rebus neglectis,ita suam uitam instituant,ut ueritatis quidem assequendæ flagrent cupiditate,eam tamen humanis uestigijs,quibus ambigua mens naturalium Philosophorum plerunque solet confidere,inuestigari posse diffidant,itaq́ȝ Deo se dedunt,ipsi moliuntur nihil. Apertis & purgatis oculis, quid maxime diutius ostendatur, expectant, quod & præcepisse

dicitur

dicitur Socrates, & fecisse. Hi pij homines & religiosi uocantur, horum animus in uigilia uacat præ cæteris, uacat in somnis omnino, quapropter supernus impulsus ab eo facilè animaduertitur. Sed horum hominum duo sunt genera. Alij templum hoc Dei, mūdi scilicet machinam admirantur frequentius, alij templi huius numen impensius uenerantur. Illorum animo per somnum quieto passiones mundi monstrantur, & illæ præ cæteris ad quas magis afficitur, ut pluuiam uideat futuram, bellum, pestem, atq; similia. Demonstrationis modum, & ordinem suprà diximus. Cęterum sępe difficilis somnij interpretatio est, sæpe etiam facilis. Difficilis, quando postquam pluuia futura expressa est in phantasia, uis phantasiæ imaginem pluuiæ non satis attentè commendat memoriæ, sed tanquam uelox nimium & uersatilis, ut semel impulsu est, currit lubrica per similes & consequentes imagines, ut ex pluuia excitetur ad uentos cogitandos, ex uentis ad altissimos montes, ex montibus ad niues, ita prætergressa expergiscitur, atq; experrecta niuis postremò uisæ magis memor est quàm pluuiæ, unde futuram prædicit niuem, non pluuiam. Quapropter oportet interpretem somniorum esse sagacissimum uenatorem, ut sciat ex proximo uestigio recurrere ad remotum, ab illo rursus ad remotius aliud, ac uideat quid apprimè ex quoq; sequatur, quousq; ad primū perueniat. Quod solemus in quotidianis sermonibus obseruare, quando ex uno sermone in alium, rursusq; in aliū transgressi, tandem sermonem primo propositum in promptu nō satis habemus. Tunc nouissima uerba consideramus, è quibus potissimum uerbis sequi poterint, & iterum ex quibus illa, donec prima planissimè recolamus. Solertia uenatoria, uelox & uersatile requirit ingenium, præsaga facultas, si modò perspicuè debeat præuidere, pacatum atq; quietum. Hæc tanquam repugnantia in eodem non facilè concurrunt. Ideo plurimum non ijdem præsagi sunt perspicui, & interpretes, & sæpe qui præsagiunt, nesciunt quid præsagiant maximè, & qui interpretantur, uelociter errant magis in pręuidendo. Quod in Timæo significat Plato, cum dixit alios esse uates, alios uatum interpretes. Sed ut ad rem redeamus, eorum somnia interprete indigent, qui propter cholericos & igneos spiritus curriculo phantasiæ currunt uelocius. In quibus uerò propter complexionem spirituum temperatam, uel melancholicam phantasia incedit maturius, præuisæ res firmiter inhærent memoriæ, neq; nouis & uarijs imaginibus cōfunduntur, propterea horum præsagia interpretatione non indigent. Atq; hæc sunt præsagia somniorum, quę religiosis illis conueniunt, qui diuinam hanc ædem admirantur & stupent, qualia sibi obtigisse tradit Hippocrates, qui cum Democritum, qui insanire uulgò ferebatur, curaturus adiret, per quietem accepit à Deo, non Democritum insanire, sed uulgus. Eadem ratione Socrates futuram Platonis excellentiam prædixit ex somnio. De his satis. Illis uerò religiosis, qui templi huius potius numen adorant, cum per somnum quiescunt, id accidit, ut mens eorum diuinæ cupida maiestatis pulsetur numine uehemēter, & talis quædam menti illorum succurrat de Deo cogitatio, qualem maximè solet uigilās affectare, puta sedem operationemq; Dei nosse desiderabat. Quiescēti rationi lux infinita inuisibilisq; occurrit, quæ ubiq; tota & in seipsa sit, seq; ipsam, per se sine oculo uideat. Hic si phantasia ad motum sit tardior, plana manet, & perspicua notio, quam experrectus animus immaculatam, ut acceperat, hominibus aperit. Sin uelocior sit, statim ipsa post rationem, ut solet, suum opus aggreditur. Volutat cōsuetas imagines, atq; imitata pro uiribus rationem, lucem fingit Solis immensam, totam oculis omnium ubiq; micantem, & in seipso perpetuo se circuitu reuoluentē. Hic ergo est opus interprete, qualis Ioseph fuit, & Daniel, qui regia somnia interpretabantur. Hac diuinatione polluit Mercurius Trismegistus, quod eius liber de Dei potentia & sapientia, è Gręca lingua in Latinā à nobis translatus ostendit. Hæc uaticinij species religiosis quidem (ut diximus) maximè conuenit. Alijs quoq; nonnunquam, si quando uel prouidentia aliqua, uel casus prosperitate iaceant sobrij, curisq; uacui. Vnde Alexandro regi dormienti draco herbam monstrauit, qua Ptolemæum curaret grauiter uulneratum. Præcipuè uerò prope ortum Solis sedata paulum uaporum externarumq; curarum turba, id accidit. Quanquam, quod uulgò effertur, matutina somnia esse ueriora, non ob id solum prouenit, quod magis sobrij sumus (sæpe enim sobrij dormitum accedimus, neq; tamen tunc fiunt perspicuę uisiones) uerùm etiam ex eo, quod & Solis Phœbiq; uatis accessu uaticinium roboratur, & san-

guinei igneiq́ſpiritus ea hora dominantes, claritate ſua ad claram conferunt uiſionem, & (quod uidemus) quia ſtatim expergiſcimur, turbam imaginum conſequentium non confundimus. Quæ de ſomno dicta ſunt, his Orphei uerſibus confirmantur.

ἄγγελε μελλόντων, θνητοῖς χρησμῶ δὲ μέγιστε
ἡσυχία γὰρ ὕπνου γλυκεροῦσι γέλλος ἐπέλθων
προσφωνῶν ψυχαῖς θνητῶν, νόον αὐτὸς ἐγείρεις.
καὶ γνώμας μακάρων αὐτὸς καθ' ὕπνους ὑποπέμπεις,
σιγῶν σιγώσαις ψυχαῖς, μέλλοντα πρόφωνων
οἷσιν ἐπ' εὐσεβίησι θεῶν νόος ἐσθλὸς ὁδεύει

id eſt, Nuntie futurorum mortalibus uaticinator maxime, Accedis ad animas ſomni quiete demulctas, easq́ compellans ſuſcitas mentem. Sententias numinum beatorum eis per ſomnum ſubinſeris. Silens ſilentibus animis uentura prænuncias, his, inquam, animis, quorum mens diuino cultu rectiſsime utitur.

Satis de ea uacatione animi quæ per ſomnum fit, diximus. Sequitur uacatio quæ fit per ſyncopam, id eſt, per caſum corporis ſemiuiui, quando cordis defectu ſpiritus ad membra non mittuntur, & qui in membris ſunt, retrahuntur ad cordis debilitati præſidium, quo in ſtatu perinde ut in ſomno prouenit uaticinium.

Quo excelluiſſe Hercules dicitur, Arabesq́ permulti, qui comitiali morbo corripiebantur. Hinc Plutarchus in libro primo de anima, Enarchus, inquit, nuper ægrotans, tam quã iam mortuus à medicis fuit relictus, & breui tempore in ſeipſum poſtea reductus, dicebat ſe mortuum fuiſſe, & in corpus iterum reſtitutum, nec eo morbo moriturum, reprehenſosq́ aiebat uehementer à domino ſuo eos ſpiritus, qui animã eius duxerunt. Ad Nichandam enim miſſos, non ad ipſum fuiſſe. Nichandas autem coriarius erat, & in palęſtris non ignobilis, qui eo tempore quo Enarchus reuixit, in magnas incidit febres, ac repentè mortuus eſt. Hic autem uiuit, ſuperſtesq́ eſt, feliciſsimè nobiſcum manens.

Tertius uacationis modus fit ex melancholici humoris contractione, animam ab externis negotijs ſe uocantis, ut anima, tam uacet homine uigilãte, quàm ſolet dormiente quãdoq́ uacare. Certè quemadmodum commodiſsimum inſtrumentum carere oportet motu proprio, ne forte quando faber mouere ipſum ad dextram ſtatuit fabricando, ipſum interim feratur motu proprio ad ſiniſtram, ſic animum illũ, quo diuina prouidentia uti ad uaticinium ſtatuit, quaſi aliquo inſtrumẽto, quietum eſſe neceſſariũ eſt quales ſunt melancholici ſæpe. Sed & hi quando numine rapiuntur, tantò cæteris concitatiores fiunt, quantò corpora denſa ſi accendantur, feruentius urunt, quàm corpora rara. Hac ratione Socrates, quem Ariſtoteles melancholicum iudicauit, dæmonis familiaris inſpiratione multa præſentiebat, cuius rei teſtes ſunt Plato, Xenophon, Antipater maximus, Apuleius. Siquidem Timarchus cum ab eo conuiuio diſceſsiſſet ubi Socrates diſcumbebat, Socratis dæmone prohibente, inde ea perpetrauit, quorum cauſa eſt occiſus. Charmides in Nemea certauit uetante Socrate, ac certaſſe pœnituit.

Critoni contra Socraticum conſilium ruſticanti ramulus aliquis percuſsit oculum. Idem etiam Socrates dum fugeret unà cum alijs nonnullis impetum hoſtium, ut uentum eſt in triuium, eadem qua cæteri fugere noluit, quia deterrebatur à dæmone. Tum quidem ij, qui alia uia fugerant, in equitatum hoſtium inciderunt. Ariſtides & Thucydides alijq́ permulti quamdiu Socrati propinquabant, etiam Socrate ipſo tacente in philoſophiæ ſtudijs proficiebant quamplurimum dæmonis illius inſtinctu, & quantò longius recedebant à Socrate, tantò reddebãtur ad philoſophiam ineptiores. Idem cum morti propinquaret, ut ſcribit Xenophon, prædixit Anyto filium eius, qui tunc modeſtus uidebatur, fore flagitioſiſsimum, atq́ ita euenit.

Eſt & quartus à temperata complexione uacandi modus, ſiquidem talis complexio nullum infert tumultum alicuius ſuperantis humoris, qui ad ullam imaginem commoueat phantaſiam. Sunt enim huiuſmodi uiri in affectibus ſuis & actibus moderati, ideo animo adeò tranquillo uiuũt, ut etiã uigilantes ſupernis ſubijciantur influxibus, quod Pherecydi, Syro, Pythagoræ, Plotino dicitur cõtigiſſe. Plotinũ præ cæteris admiror, qui (ut narrat diſcipulus eius Porphyrius) mores hominũ, errata, euentus pręſentiebat, & cũ ipſe Porphyrius ſeipſum interficere cogitaret, id ille perſpexit diuinitus, atq́ prohibuit.

Ob hanc rationem, ut scribit iunior Plinius, Curtio Ruffo dum Affricam obtineret, & inclinato die spatiaretur in porticu, oblata est mulieris figura humana grandior, pulchriorq́. Hæc prædixit eum uenturum Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandem prouinciam reuersurum, ibique moriturum. Factaq́ sunt omnia.

Quinta uacatio fieri uidetur à solitudine, ubi animus nullis humanorũ negotiorum curis distractus, paulò uel numinum, uel cœlorum momento eadem quotidie cogitat, quæ cœlestia numina cogitant facere, quod quidem Zoroaster Magorum princeps solitudine uiginti annorum dicitur assecutus, ubi de omni diuinandi arte multa cõscripsit & fecit. Similia operatũ fuisse Orpheũ in Thraciæ desertis, eius scripta Musęo declarāt.

Sexta fit ab admiratione uacatio, Sibyllæ & Pythiæ sacerdotes cum secederent in Iouis aut Apollinis antrum, ubi numen ipsum adesse credebant, tantò admirationis uenerationisq́ stupore de maiestate numinis cogitabant, ut sensus, phantasia, ratioq́ actus suos illico prætermitterent. Tunc mens soli exposita numini, siue Deus ille fuerit, siue dæmon, supernos persentiebat nutus, eos præsertim qui ad ea negotia pertinebant, de quibus nuper deliberauerant. Similiter affectum fuisse Cornelium sacerdotem Patauij tradit Aulus Gellius. Et tales quosdam inducit Orpheus Corybantes. Hac uaticinij specie præcellebat Albigerius Carthaginensis. Hic penè quicquid egisset quisq́ aut cogitauisset, afflatu dæmonum respondebat. Huius diuinationibus sæpe se affuisse Aurelius Augustinus affirmat.

Septima & omnium præstantissima ea animi alienatio est, quæ fit castitate mentis Deo deuotæ, quemadmodum Orpheus in hymno Deorum omnium Musæum docet. Talis quippe mens nõ ad tempus, ut aliæ, sed fermè semper pacatum est Dei templum, cuius ostium (ut Ioannes inquit Theologus) Deus pulsat primum, quod statim apertum ingreditur, quod inhabitat sedulò, in quo hominem pascit ambrosia. Per hanc (ut refert Aurelius Augustinus) rusticus quidam suis temporibus secedebat à corpore, & uigilare se sciebat, dum tamen uideret mira quædam oculis non corporeis. Per hanc Ioannes Theologus omnium diuinissimus in Pathmo uniuersum uidit ordinem seculorum. Per hanc Ezechiel campum ossibus mortuorum inspexit refertum, & ossa postmodum resurgentia. Per hanc Esaias Deum sedentem à Seraphim circundatum. Sed ij omnes, quemadmodum & somniantes, quicquid mente cernebant, phantasiæ uelaminibus statim operiebant, ita ut uisa mentis, phantasiæ umbraculis obscurata, interprete indigerent. Concludamus iam per septem uaticinij species, tantam esse humanæ animæ aduersus materiã excellentiam, ut & domito, & sopito, & semiuiuo corpore, multo clarius uideat, multoq́ præstantius operetur, quàm corpore operante, quasi ad magnifica quæuis efficienda subsidio corporis non indigeat. Vbi apparet quanta sit animæ cũ cœlestibus concordia, quanta cum Deo cognatio, quæ quotiens in se redit, cœlestium arcanorum, & diuinæ fit prouidentiæ particeps.

Tertium signum, ab artium & gubernationis industria.
Cap. III.

CAetera animalia uel absq́ arte uiuunt, uel singula una quadam arte, ad cuius usum non ipsa se conferunt, sed fatali lege trahuntur. Cuius signum est, quòd ad operis fabricandi industriam nihil proficiunt tempore. Contrà homines artium innumerabilium inuentores sunt, quas suo exequuntur arbitrio. Quod significatur ex eo, quod singuli multas exercent artes, mutant, & diuturno usu fiunt solertiores. Et quod mirabile est, humanæ artes fabricant per seipsas quęcũq́ fabricat ipsa natura, quasi non serui simus naturæ, sed æmuli. Vuas ita pinxit Zeuxis, ut aues ad eas aduolarent. Apelles equam ita pinxit & canem, ut prætereuntes equi hinnirent, latrarent canes. Praxiteles in quodam Indorum templo Venerem marmore adeò uenustam expressit, ut uix à libidinosis transeuntium conspectibus tuta & pudica seruaretur. Archyta Tarentinus columbam è ligno mathematica disciplina fecit, librauit, inflauit spiritu adeò ut uolaret. Aegyptij, ut tradit Mercurius, Deorum statuas construebant tales, ut loquerentur & irent. Archimedes Syracusanus æneum cœlum fecit, in quo omnes

septem Planetarum motus uerissimè conficiebantur ut in cœlo, & ipsum uoluebatur ut cœlum. Mitto Aegyptiorum Pyramides, Romanorum Græcorumq; ædificia, metallorum officinas & uitri. Deniq; homo omnia diuinæ naturæ opera imitatur, & naturæ inferioris opera perficit, corrigit & emendat. Similis ergo fermè uis hominis est naturæ diuinæ, quandoquidem homo per seipsum, id est, per suum consilium atq; artem regit seipsum à corporalis naturæ limitibus minimè circunscriptum, & singula naturæ altioris opera æmulatur. Et tantò minus quàm bruta naturæ inferioris eget subsidio, quantò pauciora corporis munimenta sortitus est à natura quàm bruta, sed ipsemet illa sua copia construit alimenta, uestes, stramenta, habitacula, supellectilia, arma. Ideo cum ipse sua facultate se fulciat, fulcit uberius quam bestias ipsa natura. Hinc proficiscitur inenarrabilis uarietas uoluptatum, hos quinq; sensus corporis oblectantium, quas ipsimet nobis proprio ingenio machinamur. Bruta breuissimis naturæ claustris concluduntur. Non solum ad corporis necessitatem noster animus respicit, sicut bestiæ naturæ imperio mancipatæ, sed ad oblectamenta sensuum uaria, quasi quædam pabula phantasiæ. Neq; solum per uaria blandimēta ipsi phantasiæ animus adulatur, dum quasi per iocum diuersis ludis deleuit quotidie phantasiam, uerùm etiam agit interdum cogitatrix ratio serius, & suæ prolis propagandę cupida emicat foras, & quanto polleat ingenio, euidenter ostentat per uariam lanificiorum sericiq; texturam, picturas, sculpturas, & ædificia. In quibus componendis sæpe nullum corporis respicit commodum, nullum sensuum blandimentum, cum aliquando sponte ex ijs incommodum & molestiam patiatur, sed facundiæ suæ amplificationem, approbationemq; uirtutis. In ijs artificijs animaduertere licet, quemadmodum homo & omnes, & undiq; tractat mundi materias, quasi homini omnes subijciantur. Tractat, inquam, elementa, lapides, metalla, & plantas, & animalia, & in multas traducit formas atq; figuras, quod nunquam bestiæ faciunt. Neque uno est elemento contentus, aut quibusdam, ut bruta, sed utitur omnibus, quasi sit omnium Dominus. Terram calcat, sulcat aquam, altissimis turribus conscendit in aërem, ut pennas Dædali uel Icari prætermittam. Accendit ignem, & foco familiariter utitur & delectatur præcipuè ipse solus. Merito cœlesti elemento solum cœleste animal delectatur. Cœlesti uirtute ascendit cœlum, atque metitur. Supercœlesti manente transcendit cœlum. Nec utitur tantum elementis homo, sed ornat, quod nullum facit brutorum. Quàm mirabilis per omnem orbem terræ cultura? Quàm stupenda ædificiorum structura & urbium? Irrigatio aquarum quam artificiosa? Vicem gerit Dei, qui omnia elementa habitat, colitq; omnia, & terræ præsens, non abest ab æthere. Atqui non modo elementis, uerùm etiam elementorum animalibus utitur omnibus, terrenis, aquatilibus, uolatilibus, ad escam, commoditatem, & uoluptatem. Supernis cœlestibusq; ad doctrinam, magicaq; miracula. Nec utitur brutis solum, sed & imperat. Fieri quidem potest, ut armis quibusdam à natura acceptis bruta nonnulla quandoq; uel impetum in hominem faciant, uel hominis effugiant impetum, homo autem acceptis à seipso armis, & uitat ferarum impetus, & fugat, & domat. Quis uidit unquam homines ullos sub bestiarum imperio detineri, quemadmodum ubique uidemus tàm immanissimarum ferarum, quàm mitium armenta per omnem uitam parere hominibus? Non imperat bestijs homo crudeliter tantum, sed gubernat etiam illas, fouet & docet. Vniuersalis prouidentia Dei, qui est uniuersalis causa, propria est. Homo igitur qui uniuersaliter cūctis & uiuētibus, & non uiuentibus prouidet, est quidam Deus. Deus est proculdubio animalium, qui utitur omnibus, imperat cunctis, instruit plurima. Deum quoq; esse constitit elementorum, qui habitat colitq; omnia. Deum deniq; omnium materiarū, qui tractat omnes, uertit, & format. Qui tot tantisq; in rebus corpori dominatur, & immortalis Dei gerit uicem, est proculdubio immortalis. Sed artes huiusmodi licet materiam mundi figurent, & animalibus imperent, atq; ita Deum naturæ artificem imitentur, sunt tamen artibus illis inferiores, quæ regnum imitatæ diuinum, humanæ gubernationis suscipiunt curam. Singula bruta uix ad sui ipsius, uel breuem natorum curam sufficiunt, homo autem unus tanta abundat perfectione, ut sibijpsi imperet primum, quod bestiæ nullæ faciunt, gubernet deinde familiam, administret rempub. regat Gentes, & toti imperat orbi. Et quasi qui ad regnandū sit natus, est omnino seruitutis impatiens. Adde quod boni

publici

publici gratia subit mortem, quod bruta non agunt, utpote qui singula hæc mortalia despicit bona, communis æterniq; boni firmitati confisus. Cæterum ad præsentem uitam artes huiusmodi pertinere alicui forsitan uidebuntur, quamuis non sit tanta cura ob uitam præsentem necessaria, sed spectet potius ad diuinitatis prouidentiam imitandam. Consideremus igitur artes illas, quę non modo corporali uictui necessariæ non sunt, sed plurimùm noxiæ, quales sunt omnes scientiæ liberales, quarum studia corpus eneruāt, & uitæ impediunt commoda. Subtilis computatio numerorum, figurarum curiosa descriptio, linearum obscurissimi motus, superstitiosa musicæ consonantia, astrorum obseruatio diuturna, naturalium inquisitio causarum, diuturnorum inuestigatio, Oratorum facundia, Poëtarumq; furores. In ijs omnibus animus hominis corporis despicit ministerium, utpote qui quandoq; possit, & iam nunc incipiat sine corporis auxilio uiuere. Vnum illud est in primis animaduertendū, quòd artificis solertis opus artificiosè constructum, non potest quilibet, qua ratione quóue modo sit constructum discernere, sed solum qui eodem pollet artis ingenio. Nemo enim discerneret qua uia Archimedes sphæras constituit æneas, eisq; motus motibus cœlestibus similes tradidit, nisi simili esset ingenio præditus. Et qui propter ingenij similitudinem discernit, is certè posset easdem constituere, postquam agnouit, modo non deesset materia. Cùm igitur homo cœlorum ordinem unde moueantur, quò progrediantur, & quibus mensuris, quidúe pariant, uiderit, quis neget eum esse ingenio (ut ita loquar) penè eodem quo, & author ille cœlorum? ac posse quodammodo cœlos facere, si instrumēta nactus fuerit, materiamq; cœlestem? postquam facit eos nunc, licet ex alia materia, tamen persimiles ordine.

Quatuor hominis dotes in artibus.

IN humanis artibus quatuor animi nostri emicant dotes excellentissimæ, facilitas ad percipiendum uelocissima, memoria amplissima ac penitus indelebilis, sagacissima prædictio futurorum, uerborum usus innumerabilium. Quam diuinum putas in Homerum uiguisse acumen, qui & cęcus, & inops tot, & tāta percepit, tam egregiè cecinit, ut cunctas in eum humanas, tum diuinas artes Plato asserat concurrisse. Quam diuinum in Didymo Alexandrino, quem scribit Hieronymus à pueritia excæcatum, postea tamē dialecticen, physicen, theologiam prę cęteris ebibisse, & quod mirum est, geometram euasisse mirabilem, & geometricas figuras describere solitum & docere, egregia quoq; Theologiæ opera condidisse. Diuinum certè ijs lumen ea nascentibus infudit, & quęrentibus reuelauit, quę impossibile fuisset humanis studijs inuenire. Et si Plato Aristotelesq; in libris ciuilium institutionum scribunt, regiones alias alijs esse exercendo ingenio aptiores, compertum tamen habemus non in oriente solum atque meridie, sed etiam in occidente septentrioneq;, & complurimos homines, & frequenter in qualibet arte mirifice claruisse. Si regionum seculorumq; diuersitas, diuersitatem maximam necessariò efficit in corporum habitu, in ingenijs uerò minimam, & hāc ipsam consilio studioq; corrigimus. Quis non uideat ingenium hominis natura suis locis & temporibus non esse subiectum? Sequitur indelebilis illa memoria, qua excelluerūt quamplurimi, Mythridates duarum ac uiginti Gentium rex, singulis absq; interprete ius dicebat. Cyrus & Lucius Scipio omnium suorum ciuium sciebant nomina. Fabius Maximus & Lucullus, omnes omnium Gentium historias memoria tenebāt. Seneca inquit, se duo millia omnium recitata eodem ordine reddidisse, ducentos quoq; uersus à discipulis pronunciatos se ordine retrogrado recitasse. Scribit Augustinus fuisse quendam suis temporibus qui multa legerat, neque aliquid unquam eorum quæ legerat, oblitus fuerat. Fuisse Romæ alium qui comœdiam totam, dum recitaretur, mandauit memorię, tot tantarumq; rerum capacitas, tanta in ijs quæ sunt accepta, stabilitas, angusto cerebri angulo comprehendi, & fluxa eius labiliq; materia seruari non potest, sed amplissimo eget stabilissimoq; diuini animi receptaculo.

Est & futurorū prædictio illa, qua pollebant Chaldæi & Aegyptij mathematici. Certè illa substantia in futuro non efficit, cuius præsaga uirtus ita totum futurum anticipat, sicut memor potentia totū præteritum recolit. Est autem substantia hæc æterna, quæ in

æternum monumentum colligit labilia temporum interualla. Postremò loquendi usus atque scribendi homini proprius, diuinam quandam indicat nobis inesse mentem, qua careant bestiæ. Absque sermone ita nos possemus uiuere, sicut & bestiæ, & homines muti. Ideo ad excellentius aliquod opus est nobis sermo tributus, uidelicet tanquam mentis interpres, infinitorum inuentorum præco, & nuncius infinitus. Neque somniet Epicurus, bestias sicut & nos ratione pollere, uerùm deesse illis sermonis & manuum usum, per quem intus latentem extra significent rationem, quoniam natura in rebus necessarijs non deficit, superfluis non abundat. Arboribus non dedit pedes, non brachia. Terrenum enim illarum corpus solo fixum, ubique terrea alitur alimonia. Brutorum corporibus tanquam minus terrenis, non omnis terreus cibus est ubique sufficiens, ideo ad quærendum commodius alimentum pedibus sunt instructa. Phantasia illorum paucos aliquos & confusos conceptus habet, & ad usum duntaxat corporis necessarios, qui mugitu, latratu, hinnitu, garritu, gannitu, fremitu, seu nutibus sufficienter exprimi possunt. Verùm mens hominis infinitarum distinctarumque inuentrix rerum, usu sermonis innumerabilis suffulta est, quasi quodam digno eius interprete, manibus quoque munita tanquam aptissimis instrumentis ad inuenta mentis innumerabilia fabricanda, quæ quidem instrumenta natura eadem dedisset & bestijs, si illis inesset artifex idem interior, talibus instrumentis usurus. Ergo tot concipit mens in seipsa intelligendo, quot Deus intelligendo facit in mundo. Totidem loquendo exprimit & in aëre. Totidem calamo scribit in chartis. Totidem fabricãdo in materia mundi figurat. Quapropter dementem esse illum constat, qui negauerit animam, quæ in artibus & gubernationibus est æmula Dei, esse diuinam.

Quartum signum ab effectu miraculorum. Cap. IIII.

NOn solum uerò in formanda & figuranda per rationem artis materia, sicut diximus, mens humana ius sibi diuinum uendicat, uerùm etiam in speciebus rerum per imperium transmutandis, quod quidem opus miraculum appellatur, non quia præter naturam sit nostræ animæ, quando Dei fit instrumentum, sed quia cum magnum quiddam sit, & fiat rarò, parit admirationem. Hinc admiramur, quod animæ hominum Deo deditæ imperent elementis, citent uentos, nubes cogant in pluuias, nebulas pellant, humanorum corporum curent morbos, & reliqua quæ palàm facta fuisse quibusdam seculis apud uarias nationes Poëtæ canunt, narrant Historici, non negant excellentissimi quique Philosophi nostri, præsertim Platonici, testantur Theologi ueteres, Mercurius in primis & Orpheus, posteriores quoque Theologi uerbo & opere comprobarunt. Miraberis forsitan si miraculorum rationes exquiram. Sed audi. In primo libro disputatum est, essentiam tertiam esse sub angelo, & super totam mundi materiam, à numine formari, formare materiam, accipere quidem formas spiritales à numine, dare uerò materiæ corporales. In tertio quoque libro constitit essentiam tertiam nihil esse aliud, quàm rationales animas tam nostras, quàm nostris superiores. Hinc efficitur apud Platonicos sectatoresque Auicennæ, ut omnis rationalis anima per essentiam suam atque potentiam super totam sit mundi materiam, totam mouere possit atque formare, uidelicet quando ad hæc Dei fit instrumentum. Veruntamen talis est ordo rerum: Habent omnes animæ rationales (ut diximus) intellectuale caput rationale medium, infimum uerò uiuificum. Media hæc uis est animæ proprietas. Vis autem intellectualis est radius quidam superioris intellectus demissus in animam, & in superiorem intellectum iterum se reflectens. Vis quoque uiuifica actus est animæ redundans in corpus, & inde resultans in animam, sicut lumen Solis in nube secundum proprietatem suam splendor est, ut Solem respicit radius, ut nubem implet est pallor. Intellectus intelligibile suspicit, & circa ipsum intelligibile permanet in seipso. Ratio currit, sed in seipsam. Viuifica uis infra se currit usque ad aliud, dum implet corpus. Quoniam uerò per hanc infimam sui partem siue umbram, animæ longissimè a sua dignitate discedunt, corporibus propinquantes, factum est ut uires huiusmodi rectrices corporum remissa quodammodo, uel intermissa amplitudine illa dominationis, quam anima super uniuersitatem corporum possidet, singulæ sunt singulis distributæ corporibus,

quibus astrictæ dum sunt, propriam suorum corporum agunt curam, ac ferme negligunt aliena. Quid eas corporibus alligat? Vt Plato uult, amor, id est, uitæ exuberantis affectus ad proxima sibi uiuificanda procliuior. Diuersis autem animarum rationalium speciebus proximæ sunt diuersæ corporum species. Hinc fieri uult, ut aliæ rationales animæ cum alijs corporibus conspirauerint, aliæ cum sphæris, aliæ cum syderibus, cum alijs aliæ. Denique aliæ cum corporibus hominum. Atque ex certis quibusdam seminum intimorum dispositionibus à prouidentia constitutis, aliæ humanæ animæ alijs humanis corporibus regendis magis conueniunt. Et, ut summatim dicam, cuiusque animæ rationalis uis illa uiuifica, quoniam ad tertiam essentiam pertinet, æquam uim habet ad corpora quælibet, sed per amatorium quendam instinctum corporibus alijs aliæ sese mouendis accommodant, conferente ad hoc uidelicet temperatione diuina, & uno quodam instinctu cessante, uis illa uiuifica euadit libera, ut nouo affecta instinctu, corpus aliud quodammodo regat & moueat. Si pars hæc infima naturas omnes corporum superat, multò magis media atque summa. Suprema, id est, mens, usque adeo supereminet, ut nihil unquam sapiat corporale, diuinorum duntaxat auida, stabilis à natura, intelligentia subita. Media, id est, ratiocinandi facultas, eminet quidem & ipsa magis, quàm infima, & nunc quidem (ut diximus aliàs) ascendit in mentem, quando susceptis à mente principijs demonstrandi, uniuersales rerum naturalium rationes inquirit argumentando. Nunc autem ad uiuificam declinat potentiam, quando credit phantasiæ, auscultat sensibus, blanditur & corpori. Ascendit autem in mentem supernorum capiendorum amore, descendit in potentiam infimam amore inferiorum gubernandorum. Merito cum sit utrorumque media, diligit utraque, & tanquam eminentior quam infima, dum infima corpus unum regit solum, ipsa plura mouet atque gubernat. Nam dum rectrix facultas corporis tuum solum alit corpus, perque sensum & concupiscentiam seruit tui corporis alimoniæ, ratio tua & tui corporis agit curam, & aliorum, atque in externa materia fabricat artificia. Hæc quoque cum æque ualeat quaslibet tractare materias, alijs tamen temporibus alias, quocunque rapit amor, tractandas aggreditur. Cessante amore per quem sculpit lapidem, statuam dimittit subito. Trahente amore ad uasa fictilia, aggreditur figulinam. Quando de tractandis corporibus loquimur, mentem illam corporum penitus contemptricem parumper intermittimus, de ratione magis & rectrice potentia loquimur. Hæ utique ambæ, licet ad quælibet mundi corpora, propter communem naturam essentiæ tertiæ parem uim habeant, in illud tamen agunt potissimum, in quod magis afficiuntur, diuina illa seminum temperatione non prohibente. Affectus animarum illarum qui supra nos sunt, stabiliores sunt nostris, atque eundem semper retexunt ordinem, consueto semper tenore progredientes, quoniam in illis tàm suprema uis, quàm media sursum uergit, contemplationi incumbens æternæ. Sola uis infima opera uariat, sed uicissitudines agit, & illas quidem ordinatissimas, ita ut in ipsa etiam mutatione uideatur esse stabilitas, dum idem obseruatur tenor, eadémque similiter retexuntur. Sed utcunque sit, formæ rerum tribus animorum illorum uiribus insitæ causæ sunt formarum, quæ in mundanis corporibus exprimuntur. Atque ut ita dicam, fatales imaginationes, quæ gradatim idolis animorum illorum suboriuntur, quasi prægnantium mulierum affectus uehementissimi, quicquid sibi fingunt in sphæris suis sequentibúsque tanquam fœtibus exprimunt. Nostra quoque anima erga corpus hoc affecta, secundum suorum seminum ordinem, corpus hoc ex ipsa ui corporis rectrice figurat. Quid huic corpori præstat certam quatuor humorum complexionem, quid faciei colores & lineamenta, nisi anima? Anima quoque contra naturam corporis ponderosi ipsum agit sursum, & quatuor inuicem uincit contraria, neque miraculum hoc miratur quisquam. Quantum uerò uis eadem per phantasiam ualeat in formando uehementioribus affectibus corpore, in superioribus diximus. Siquidem pro affectuum diuersitate diuersas qualitates producit in membris. Ira, calorem, rubedinem, amarúmque saporem, & alui fluxum. Timore frigus atque pallorem. Mœrore, sudoris humorem, albedinémque ceruleam. Anxietate, siccitatem atque nigredinem. Harum profecto qualitatum ipsi animi affectus authores sunt, quia sæpè ad tales aliquas qualitates mouent priori nostræ complexioni contrarias. Atque, ut Hippocrates docet &

Galenus,

Galenus, inueteratus affectus priorem mutat corporis complexionem, & in suam trahit naturam. Hoc agit phantasia. Quid autem ratio in artibus & gubernationibus operetur, aliàs declarauimus. Proinde quid à rectrice corporis potentia in proprio corpore fiat per uirtutem uiuificam, & affectus illi seruientes, hic explanauimus. Fit insuper ab ea nonnihil in corporibus alienis quæ sibi propinquant, quandoque per naturalem calorem concoquit cibos, calefacitq; tangentes. Anima quoque materna in corpus alienum agit, quando nutrit fœtus in aluo, quod quidem explet ex continuatis uinculis quibus fœtus materno corpori alligatur. Neque propinquum duntaxat corpus format, sed quandoque & remotum. Iacto siquidem à uiro semine in matricem, & diu postea uiro absente, uirtus formatrix relicta in semine uiget ibi, & uicem paternæ animæ gerit in semine, corpusq; effingit humanum, ceu cum quis lapidem iacit procul, uirtus expultrix lapidi immissa à iacente, quamdiu regnat in lapidem, tamdiu lapidem pellit, ea scilicet aëris plaga, & ad illud signum, qua & ad quod iactor ille direxerat. Si pars animæ regendo corpori accommodata, per uiuificam uim aliquid operatur in corpus alienum atque remotum, cur non etiam per uim sensitiuam hac eminentiorem, per affectus scilicet phantasiæ? Ergo phantasia instar uirtutis uiuificæ format, & ipsa proprium corpus, ut diximus, quotiens actioribus affectibus agitatur. Format etiam fascinationibus & maleficijs alienum. Neque mirum est animam facere talia affectibus suis, si herbæ quædam faciunt aut lapides suis uaporibus, cœlestibus tamen animis aspirantibus. Neque deest animæ continuatio mediorum, per quæ in alienum corpus transigat actionem. Quippe uenefici hominis phantasia infensa infantis teneriori corpusculo, febrem affectat puero. Imaginatio febris spiritus febriles uibrat, id est, cholericos, sicut imaginatio coitus seminales spiritus ad genitalia membra. Cholericus & febrifer spiritus ille perculsus, uapores fœtidos atque febriferos, siqui in uenefici hominis corpore sunt, exsuscitat. Hi cum primum incitati sunt, una cum spiritu proruunt illuc tanquam sagittæ, quò malefica phantasia, quasi ad signum intenderat. Maximè uerò ex oculis emicant senioris, perq; oculos pueri transeunt tanquam ex uitreis materijs, perq; materias uitreas radij, spiritusq; inficiunt pueri & humores. Ad hæc autem maleficia illi sunt omnium potentissimi, quibus nascentibus Saturni malignus aspectus, semenq; parentum terrestre, ac uictus persimilis complexionem conflarunt fœtidis uaporibus abundantem, & melancholicam. Præterea sæua Martis potentia bilis igniculos subdit. Hi quando in senio sunt, ætate terrestri & melancholica, morosi sunt ualde, & cuicunque contigerit, acerrimè irascuntur, animóque infensissimo execrantur. Phantasiam certè propter humorem terreum stabilius efficaciusq; suis uotis affigunt. Hic humor accensus & urit uehementissimè, & extinguitur sero, tanquam ignis in crassioribus lignis & duriori materia. Vapores quoque non desunt maligni, per quos, quasi sagittas uenenum in aduersarium iaculentur. Miraris corpus unius ab animo alterius inquinari? At non miraris animum lædi ab animo, dum per consuetudinem uitia aliena combibimus. Non miraris corpus tuum à uapore alterius corporis morbo facilè infici, quod phthisis, epidimia, lepra, pruritus, dysenteria, pleuresis, oculorumq; rubor indicant. Apud Hesperios Aethiopas fuisse tradit bestias, nomine Catophlepas, quæ solo aspectu homines interimerent, quod & apud Cyrenem faciunt Basilisci. Tanta est uis in uaporibus oculorum. Cur minus subijciatur corpus tuum alterius animo, quàm alterius corpori? Cur non magis potius, cum sit potentior animus, neque desint media per quæ agat? Quod facere consueuisse homines in Illyrijs & Triballis legimus, qui cum essent irati, si diutius attentiúsque intuebantur hominem, perimebant, qui & geminas habebant pupillas in oculis. Idem quoque fecisse fœminas nonnullas in Scythia. Tanta est imaginationis potentia, præsertim quando affectibus animi uapores oculorum subseruiunt. Auget enim uim attentio illa mirabilis phantasiæ non minus quàm Struthij oculus defixus ad ouum. Vno siquidem affectu feruescente tepescit alter. Ideo in maleficæ phantasiæ intentione remittitur paulisper affectus animæ naturalis, per quem suo corpori deuincitur, unde à suo corpore facta liberior, materiam nouam in quam nuper afficitur, quasi recens aliquod suum corpus incipit transmutare. Si tantam habet uim malefica phantasia, quantam putas habituram beneficam rationem? saltem duplo maiorem.

Et quia

Et quia ratio ſuperat phantaſiam,& bonitas malum,igitur ratio quando ad beneficium aliquod tota animi erga Deum intentione defigitur,nonnunquam corpus illud erga quod eſt affecta,afficit beneficio tàm proprium,quàm alienum.Hoc munere excellunt illi(ut eſt apud Platonicos)qui diuino quodam beneficio præ cæteris complexione temperata cœleſtiq; ſunt præditi,necnon puris & modicis nutriti cibis,honeſtis præterea diuinisq; moribus educati. Hi medici ſæpe ſunt generis humani,& corpori cui cupiunt bona,ſi directi prorſus in Deum pijs uotis ardenter exoptant, illico præſtant, præſertim ſi hominis beneficium accepturi animus ſit paratus.Hinc Zoroaſter inquit:

ἐκτείνας πυρινὸν νοῦν ἔργον,
ἐπ' εὐσεβίης, ῥευστὸν καὶ σῶμα σαώσεις.

id eſt,Si mentem ardentem ad opus pietatis intenderis, labile corpus ſeruabis. Talia quædam miracula facta ab Apollonio Tyaneo Philoſopho narrat Philoſtratus. Rurſus à Pythagora,Empedocle & Philolao ſimilia quædam geſta Pythagorei multi affirmant.Scribit inſuper Iamblichus,Pythagoricos,quoties narrarentur miracula,facilè ſolitos credere illa à Deo per diuinas animas fieri. At ꝑ in rebus huiuſmodi hæc Lini carmina ſemper habuiſſe in ore.

ἐλπέσθαι χρὴ πάντ', ἐπεὶ οὐκ ἔστι, οὐδὲν ἄελπτον.
ῥάδια πάντα θεῷ τελέσαι, καὶ ἀδύνατον οὐδέν.

id eſt,Credenda ſunt omnia,nihil enim eſt incredibile. Facilia Deo omnia ſunt,nihil eſt impoſsibile. Sed redeamus ad illos iam animos,per quos Deus quaſi per inſtrumenta miracula perficit.Quid confert illis ad hãc excellentiam habitudo corporis temperata? ut ratio illorum ſit expeditior,nullo excedentium humorũ turbata tumultu.Quid modicus purusq; uictus? ut non ſit anima corporis ſui ſarcina prægrauata. Quid educatio illa honeſta atq; pia? Vt & optet hominibus bona,& tanquam Deo quodammodo ſimilis adiuuetur à Deo,imò tanquam inſtrumentum à Deo ducatur. Deniq; cum ratio ſit eminentior phantaſia,quando ipſa dedita Deo tota ad unum hoc opus beneficij conferendi dirigatur,remittitur admodũ naturalis ille prior affectus animi,quo proprio corpori copulatur,& ab eo ſoluta agit in alienum. Poteſt enim facilè ad hæc tanquàm inſtrumentum à Deo duci,cum natura ſit ſuper corpora omnia,quamuis affectus olim aliquis ad unius gubernationem rapuerit,non aliter ac ſi ſapientiſsimus rex potentiſsimusq; cuius prouidentiæ & ditioni ſubſint omnes pariter ampliſsimi regni partes,reliquas negligat ad tempus,partes alicuius amœnitate pellectus,ſed amore aliquãdo partis illius deferueſcente,ſed ad alias conferat gubernandas. Myſteria hæc Plato noſter omnia tetigiſſe uidetur,tyrannidem quidem illam phantaſiæ,& hoc rurſum piæ rationis imperium in Timæo,ubi de ui animæ in corpus diſſeruit, in Phædro autem mirabilius quiddam innuit,cum inquit,omnem animam uniuerſi corporis curam habere, atq; animam noſtram quando libera eſt,totum pererrare cœlum,mundumq; una cum cœleſtibus animis gubernare,aliàs in alijs figuris circumeuntem.Quando uerò ſit talis,aperuit in Epinomide,ubi affirmauit neceſsitatem mentis atq; animæ menti coniunctæ neceſſitatem omnem exuberare,ac tali omne decretum eſſe fatale. Quinetiam in decimo de iuſto,intellectualem animam appellauit neceſsitatem, inter cuius genua ſit fuſus aliquis circa quem ſphæræ mundi uoluantur. Quorſum hæc? Vt intelligamus fieri poſſe quãdoq;,ut hominis anima,tota rationis intentione in mentem caputq; ſuum uertatur, ſicut quandoq; uertitur in phantaſiam,ut diximus iam,& rationem. Quis nam animus hæc agit? Qui phantaſiam iubet ſilere,ac etiam ſuperni numinis deſiderio flagrans,conſuetis rationis naturalis diſcurſibus non confidit,ſola uiuit mente,euadit angelus, & toto capit pectore Deum.Hæc ſignificat Zoroaſter,ubi ſic inquit:

ψυχὴ ἡ μερόπων, θεὸν ἄγξει πως ἐς ἑαυτήν
οὐδὲν θνητὸν ἔχουσα, ὅλη θεόθεν μεμέθυσαι
ἁρμονία αὐχεῖ γάρ, ὑφ' ἧ πέλει σῶμα βρότειον.

id eſt,Anima hominum Deum quodammodo contrahit in ſeipſam, quando nihil retinens mortale,tota diuinis hauſtibus ebriatur. Tunc quoq; exultat in corporis harmoniam.Huiuſmodi animum diui Ioannis Theologia naſci iterũ dicit ex Deo. Siquidem Dei ſummi influxus per mentes angelicas uſque ad animam hominis defluens,inſtigat

quotidie

quotidie animam corpori immersam, ut exuta carneam testam, ponat potentias operationesq; animales, & pro anima fiat angelus, quemadmodum radius Solis uapores tenuat, trahitq; sursum, & in igneam conuertit naturam. Qui huic inspirationi totum se committit, cessat esse anima, fitq; Deo regenerante Dei filius, angelus. Idcirco Plato Theologos appellauit Dei filios in Timæo. Si anima natura sua excedit mundi machinam, perq; uires inferiores mira operatur in corporibus etiam alienis, quid illam putamus acturam, quando in caput surrexerit suum, euaseritq; angelica? Quod oportet fieri posse quãdoq;, postquam blandimentis sensuum fit sæpe brutalis, & inspiratio Dei esse non debet uanior, quam sensuum blandimenta. Tunc igitur non unum quendam amplius aut tenerum fascinabit, aut sanabit hominem ægrotantem, sed sphæris imperabit elementorum. Quandiu corpori huic addicta est, parui huius mundi elementa, id est, humores quatuor agitat, eisq; calorem, frigus, humorem, siccitatem, colores omnes saporesq; inducit, ut supra patuit tum in actu uitali, tum in affectibus phantasiæ. Ideo quando soluta ab hoc emergit in amplum, Deo iam plena animalis huius grandioris humores, id est, quatuor elementa maioris mundi mouet ut sua. Siquidem iam quasi euasit anima mundi, eius uidelicet mundi partis, erga quam afficitur maximè. Ac sicut eadem hominis anima quæ cubitale infantis corpusculum rexerat, regit bicubitum æquè & tricubitum, ac deinde quatuor cubitorum, & decem rursus, ut dicitur de gigantibus, ita si usq; ad centum creuerit & ducentos, æquè reget. Quod enim naturæ ordine & dignitate omnem molem corporis antecedit, non minus totam ipsam molem, quam molis partem implere potest, atq; mouere. Si uim ac ipso Deo uidelicet habet uiuifica uis rationalis animæ in mundi sphæras, uim quoq; habet in eas rationis ac mentis affectus. Solo igitur affectu citabit uentos Deo duce, ac cœlo nubes inducet sereno, easq; coget in pluuias. Rursus sedabit uentos, & aërem serenabit. Quod quidem posse fieri factumue fuisse, Hippocrates Cous, Theologi Mauri & Arabes confitentur, Maurorum princeps Auicebron, Arabum Auicenna. Mitto quot elemẽtorum turbationes procellasq; tum ex dæmonum conflictationibus, tum ex casibus animarum in corpora sæpe contingere Aegyptij Platoniciq; arbitrentur, qua quidem de re Plutarchus & Porphyrius & Proculus diligentissimè disputant. Platonis certè, Platonicorumq; sententia est, à cœlo ad terrã usq; in sphæris omnibus alias plagas numinibus alijs ab initio distributas ita fuisse, ut quando in regione terræ certis dicata numinibus, dispositio ad ipsa numina, uel per supernos influxus, uel per animorum affectiones præcipuè augetur, miracula sæpe talibus numinibus congrua, uel per se, uel per animas ibidem ab eisdem numinibus occupatas efficiantur, sed de ijs aliás, Magicam quãdam in præsentia sententiam referam. Putant Chaldæi posse insuper aliud quiddam ab anima mirabile fieri, ut scilicet radijs effusis in corpus suum, ipsum lumine circundat, & radiorum leuitate tollat in altum. Quod in seipso fecisse patrem eorum Zoroastrem nonnulli referunt. Ego uerò, si qua huius miraculi ratio assignari potest, talem forsitan esse opinor. Prima lux in Deo est, atq; ibi est talis, ut superemineat intellectum, ideoq; non potest lux intelligibilis appellari. Sed lux illa Dei cum infunditur angelo, fit euestigiò lux intellectualis, atq; intelligi potest. Quando infunditur animæ, fit rationalis, ac potest non intelligi solum, sed etiam cogitari. Inde migrat in animæ idolum, ubi fit sensitiua, nondum tamen corporea. Inde æthereum uehiculum idoli, ubi fit corporalis, nondum tamẽ manifestè insensibilis. Deniq; in corpus elementale, siue simplex aëreumq;, siue compositum, quod est ætherei uasculum, in quo euadit manifestè uisibilis. Atq; ego hanc esse puto catenam illam auream, quam uidit Homerus à cœlo pendentem, & in terras usque demissam, qua apprehensa homines sese possint in cœlos attollere. Profectò tanta luce diuinitus abundant cœlestes animæ, ut ingens inde in corpus earum redundet copia luminis, quo uidemus in stellis, si quando anima hominis ita figat aciem suam in Deum, diuinoq; lumine impleatur, rapiaturq;, ut ille tunc æquè coruscat, & in uehiculum suũ radios effundit uberrimos, perq; uehiculum & corpus aëreum, in corpus hoc oculis manifestum. Quod tũc plenissima illa copia radiorum effulget, rarescit, attollitur, æthereo ad hoc conferente uehiculo, corporeq; aëreo, quasi stuppa eleuata per flammam. Tali quodam igneo curru Magi atq; Platonici, Heliam Paulumq; raptos in cœlum fuisse dicerent, ac demum

post mundi iudicium corpus, quod nostri glorificatum nominant, similiter raptum iri. Ideo sic præcipit Zoroaster.

ὅτι ψυχὴ πῦρ δυνάμει πατρὸς οὖσα φαεινὸν
ἡγείσθω ψυχῆς βάθος ἄμβροτον, ὄμματα δ᾽ ἄρδην
πάντ᾽ ἐκπέτασον ἄνω
μὴ δὲ τὸ τῆς ὕλης σκύβαλον κρημνῷ καταλήψῃς.

id est, Quoniam anima per potentiam patris fit ignis splendidus, dominetur in te immortalis profunditas animæ, & oculos omnes unà tolle in altum. Tunc neque etiam materiale ipsum corpus præcipitio derelinquens. Ignem appellat lucem ipsam, qua & exuberat Deus per se, & anima per uim patris conuersa in patrem abundat. Et quia Deus est ipsa unitas super mentem, & centrum essentiarum super essentiam, ideoque non unitur illi per mentem propriè, sed per unitatem animæ, quæ est mentis caput, centrumque totius animæ, idcirco dicit Zoroaster: Ducat te animæ profunditas immortalis, id est, unitas ipsa, quam impressit quondam Deus animæ tanquam unitatis diuinæ characterem, à qua & ad quam omnes aliæ uires animæ, quasi à centro & ad centrum omnes circuli lineæ pendent. Sequantur oculi tui omnes, id est, omnes uires animæ, quæ in cognoscendo uersantur. Huc tendit illud. Attollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, &c. Vnà, id est, in unam collectæ mentem, siue in unitatem mentis caput. Tunc eas sequetur corpus tùm cœleste, tùm terrenum. Propterea dixit corpus materiale, id est terrenum, tunc non derelinqui præcipitio, quia tunc ipsum quoque tolletur in altum, neque relinquetur in infimo loco mundi, quem locum Magi sæpe nominant præcipitium. Miraculi huius uim effectumque describit etiã Mercurius Trismegistus, ubi de regeneratione cum filio suo Tatio disputat. De hoc quidem miraculo, quod in proprio corpore mens ostendit, ex Platonicorum opinione, satis sit dictum. De illis uerò quæ in sphæris mundi demonstrat, tales quædam apud Platonicos mouentur quæstiones, quales dicam, & soluuntur ut dicam.

Quæstiones sex, & solutiones de miraculis. Cap. V.

MEns hominis quando corporeas exuit curas, cur passiones elementorum affectat? Quia publicum bonum non despicit diuinus animus summi communisque boni filius, ergo tanquam Deus aliquis ad animalium hominumque commoditatem prouidenter elemẽta mouebit. An potest adeò supra suum corpus attolli, ut mundi sphæras attingat? Potest utique, si ubique est, ut quidam putant. Sed nónne etiam lumen crassa laterna inclusum paulo momento laterna reclusa emicat eminus, & remotissima quæque illuminat, neque tamen à laterna discedit, clausa iterum laterna, in angulum absque sui offensione colligitur, quod dum locum prius impleret amplissimum, absque sui dissipatione profundebatur. Mira luminis uirtus. In angustissimo quiescit loco, implet amplissimum. Id quippe facit, quoniam lumen quodammodo est incorporeum. Idem facit animus, quia diuinum est lumen. Nunquid diuinus hic animus in ijs conficiendis miraculis per omnes sui partes secedit à corpore? Nihil opus est ut officium omnino dimittat contrariorum conciliandorum. Anima utique in corpore per idolum suum, quasi crinitæ comam in uapore, primùm contraria in unum elementa conciliat, deinde si dissoluitur quicquam, instaurat nutriendo, auget etiam, regit, corpus transfert, & reliqua. Videmus apertissimè opus transferendi regendique corporis remitti & intermitti quandoque. Cùm anima uehementiori corripitur phantasia, officium augendi nutriendique minuitur propter intentissimam rationis indaginem. Ideo non concoquunt cibos philosophantes, & anima adulto corpore acutius speculatur, quàm adolescente, minus in augendo corpora occupata, & sobrium corpus speculationem impedit minus, dum anima ad speculandũ est duntaxat intenta. Quamobrem cum per mentem tanta animi contingit abstractio, ut & phantasia, & ratio naturalis intermittantur, quę solent ipsę nutritionem regimenque membrorũ debilitare, quid obstat, quo minus cadat corpus, & nutriatur in corpore nihil? Restabit forsitan solũ conciliationis officiũ, quo anima nondũ sinat dissolui humores atque diffugere. Sed non fiet tũc

talis

talis conciliatio, ut fieri solet per idolum, quod omnino destituit terrenum corpus, quando anima nihil sapit terrenum. Tunc enim idolum ita relinquit terræ naturam, sicut ratio terrenorum corporum relinquit imagines. Opinor igitur uiri omnino abstracti corpus eo ipso in tempore breuissimo, quo est angelicus animus, per uirtutem idoli antea consuetam, neꝗ moueri, neꝗ sustineri, neꝗ etiam contineri. Quòd si moueatur, uel sustineatur, uel contineatur, id fieri arbitror per illud animæ centrum, quam paulò antè unitatem uocauimus animæ à Deo tributam, per quam Deo omnium centro & puræ unitati cõcilietur, per quam non modo elementa corporis huius, sed etiam mundi conciliet, per quam solam posse Deum attingi, sic aperuit Zoroaster.

ἔςι δέ τι νόητον, ὃ χρὴ σε νοεῖν νόου ἄνθει.

id est, Est intelligibile aliquid, quod intelligere te oportet mentis flore. Florem mentis appellat Zoroaster ipsum animæ centrum, quod Plato nominat mentis caput. Sententiam hanc nostrã illud Pauli diuini Theologi confirmare uidetur, quod inquit, animum Deo raptum nec esse euidenter in corpore, nec extra corpus, uidelicet quia non insit corpori per idolum, sed adsit per centrum.

Quandiu mirabilia hæc animus operatur? Quandiu ita manet abstractus? Manet uerò parumper, naturali quodam potentiæ inferioris affectu ad curam corporis retrahente, sicut & paulisper manere in aëre lapis dicitur sursum iactus, inter ascensum atque descensum. Sed nunquid ordinem mundi animus confundit humanus miracula operando? Nequaquam. Nam ut Platonicè loquar, in uniuersali rerum lege & perpetua quadam serie causarum ad idem cõferentium sunt huiusmodi præscripta miracula. Ad hoc ipsum conducit prouidentia mentium sub Deo usꝗ ad mentem nostram continuè conspirantium. Ad idem diuinum fatum animalium idolorum à prima anima ad nostræ animæ idolum confluentium. Ad idem diuina quædam naturarum omnium dispositio à primæ naturæ affectione concurrentium usꝗ ad naturæ nostræ complexionem. Idem sæpe nobis cœlestia signa prænuntiant, per quæ quasi per oculos nutusꝗ numinum cogitationes significantur. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Non igitur quando animus ille angelicus optat mirabile aliquod opus conficere, puta citare uentos, statim superiores causæ huic fauent uoto, & noua cupiũt, quoniam noua animus affectauit, sed contrà quoniam cœlestes id ipsum decreuerunt, iste cupit. Quonam pacto? Futurorum uentorum stat in supernis numinibus præuidentia. Dispositio huiusmodi (ut aliàs diximus) per tres illas series statim ad animas nostras usꝗ decurrit, præcipuè per prouidentiam in mentem, quodammodo etiam per fatum in idolum, per naturam quoꝗ in corporis nostri complexionem. Sed perturbati hominum animi hos impulsus non capiunt, pacatus autem animus undiꝗ supernos capit impulsus, unde latenter incipit cogitare eadem, quæ cogitant superi, eademꝗ uelle ac nolle, cum naturali, id est, diuino & intimo inclinetur instinctu. Huic cogitationes omnes affectusꝗ succedunt ad uotum, & quicquid à superis postulat, accipit. Nempe quæ illi iam daturi fuerant, postulat, & quia daturi erant, ad postulandum prouocauerunt, sicut mater quæ pomum manu præfert oculis filij, ut hinc inuitatus filius petat pomum. Filius uidet, petit, accipit: accipit, inquam, non solum quia petit, sed petit etiam, quia sit accepturus. Neꝗ uult dare mater postquam filius uelit accipere, sed econuerso. Nos quidem plurimùm non naturalibus diuinisúe incedimus desiderijs, sed illis quæ accendit quotidie casus. Prout enim alia atꝗ alia sensibus nostris occurrunt, aliter aliterúe afficimur. Atꝗ ita rebus cõtingentibus occupati, rarò ut cupimus, assequimur, quia rarò & fortè quadam cum supernorum uoluntate concurrimus. Angelicus autem animus & consentit cum illis, quia tranquillus uiuit, & imperat mundo, quia sua sponte ab hoc corpusculo quod est mundi particula, soluitur, in sui naturam regressus amplissimam. Talem uerò formæ animum præuidit Deus, talem, inquam, non superno auxilio tantum, sed etiam propria uoluntate, quæ quidem tunc præcipuè agit libere, quando dimissis actionibus, in seipsam, originemꝗ suam contemplandam amandamꝗ se flectit. Talem quoꝗ elegit, Deus ad mirabilia perpetranda. Cuius orationes etiam circa publicas mundi mutationes non esse uanas. Auicenna in Metaphysicis, & Proculus Iamblichusꝗ disputant in Timæo. Probant enim uota uiri sanctissimi, præsertim si cum

illo populi quoq; uota concurrant, animos mirabiliter ita cōiungere Deo, ut una quodammodo Dei animiq; operatio fiat, sed Dei quidem uelut artificis, animi autem tanquam instrumenti diuini. De illis uerò miraculis quæ Deus per se absq; instrumento facit, quæ longè maiora sunt, in præsentia non tractamus. Miracula huiusmodi nunquid naturalia sunt animo? Sunt naturalia quodammodo, ut opinantur Platonici, atq; iterum non naturalia. Naturalia quidem quantum recurrit in mentem, fitq; summi Dei pedissequus atq; instrumentum. Non naturalia, quantum unius tantum seruit corporis usui, cuius amore captus ad tempus, neq; uirtutis suæ explicat amplitudinem, neq; diuinæ fit particeps. Qui quotiens & explicat, & fit particeps, ostendit se nullo ictu corporum dissolutum iri, quandoquidem quodammodo præstat omnibus; & torquet omnia pro arbitrio. Singula uerò quæ de miraculis ex Platonicorum mente disseruimus, ita à nobis affirmata sint, ut à Christianis Theologis approbantur.

THEOLOGIAE PLAtonicæ, de Immortalitate animorum, eodem Ficino autore,

LIBER XIIII.

Quòd anima nitatur Deus fieri, ostendimus signis duodecim, secundum duodecim Dei dotes. Cap. I.

IN principio disputationis duo iecimus fundamenta signorum ad immortalitatem animæ pertinentium. In uno tractatur quantum anima corporibus dominatur, quod per quatuor signa transegimus. In altero agitur, quod anima Deus fieri nititur. De quo per duodecim signa tractabimus secundum duodecim Dei dotes. In quo apparebit mira animi magnitudo, cui non satis fuerit æmulari Deum ijs, miris quos diximus modis, nisi etiam fiat Deus. Hinc ita exclamauit Zoroaster:

ὦ τολμηροτάτης φύσεως ἄνθρωπε τέχνασμα.

id est, O homo naturę audentissimæ artificium. Cōstat apud omnes Theologos, Deum esse primum ipsum uerum ac bonum. Esse authorem uniuersorum. Super omnia. In omnibus. Semper. Prouidere cunctis. Iuste administrare. Fortiter, dum administrat, in habitu suo perseuerare. Temperatè suauiterq; tractare. Opulentissimè uiuere, atq; iucundissimè. Seipsum adeò beatum intueri, mirari, & colere.

Has duodecim Dei dotes, omnis apud omnes Gentes tribuit Theologia. Quicquid ubiq; homines agunt, ad harum possessionem referunt, neq; aliud quicquam expetunt & conatur, quàm dotes huiusmodi sibi plenissimè comparare. Plenissimus harum possessor solus est Deus. Totus igitur animæ nostræ conatus est, ut Deus efficiatur. Conatus talis naturalis est hominibus non minus, quàm conatus auibus ad uolandum. Inest enim hominibus omnibus semper ubiq;, ideo non cōtingentem alicuius hominis qualitatem, sed naturam ipsam sequitur speciei. Naturalis autem motus ad finem aliquem directus, non aliam ob causam ad hunc finem potius, quàm ad alium determinatur, nisi propter quandam naturæ suæ affectionem, per quā cum tali fine congruit potius, quàm cum tali, & propter congruitatem amat, ac propter eandem assequi potest quod amat, quemadmodum aër qui leuitate cum ignis concauo cōgruit, per eandem annititur moueturq; ad illud. Per eandem rursus attingere potest ipsum, & in eo, postquam attigerit conquiescere. Potest igitur quandoq; nixus humanus in Deum intentus expleri. Nam quis hunc inseruit animis nostris, nisi idem ipse Deus, quem petimus? Qui cum solus sit author specierum, proprium speciebus inserit appetitum. A primo namque rerum principio, tanquam à primo bono appetibiliq;, omnis naturalis ducitur appetitus. Idem

primus est motor. Idem & finis est ultimus. Siquidem ad agentium ordinem ordo sequitur & in finibus, quia sicut supremum agens sequentia mouet agentia, ita ad finem supremi agentis referri oportet fines agentium reliquorum. Quicquid enim agit primum ipsum agens, propter finem suum agit. Ducit autem agitq; primum omnes omnium causarum sequentium actiones, mouendo ad suam actionem omnes, ideoq; ad suos fines. Vnde sequitur agentium omnium inferiorum fines ab ipso primo ad finem proprium ordinari. Primum agens Deus est. Diuinæ uoluntatis finis est sua bonitas. Quapropter sequentia omnia in Deum tanquam finem necessariò ordinantur, præsertim quia nihil tendit in aliquid tanquam finem, nisi quatenus ipsum est bonum. Quo fit ut bonum sit finis, qua ratione bonum. Quod ergo summum est bonum, est maximè omnium finis. Adde quòd primum bonum est causa omnibus ut sint bona, ergo est causa ut appetantur. Si autem ipsum est propter quod omnia sunt appetenda, sequitur ut ipsum sit, & maximè omnium, & ab omnibus appetendum. Est igitur finis omnium, eo tamen pacto, ut mentium finis sit secundum formam, reliquorum uerò secundum umbram. Ergo & hominem secundum formam finis existit, quando nihil aliud satis ipsis facit. Ita igitur homines Dei formam appetunt, ut à Deo tributus sit huiusmodi appetitus. Neq; minus à Deo accenditur appetitus, quò Deum desideramus, quam à re quauis obiecta sensibus appetitio corporalis allíciatur. Imo & tantò magis, quantò bonum summum potentius ad trahendum est, quam minima bona. Profecto quemadmodum in libro de Amore disserui ipsius summi boni splendor fulget in singulis, & ubi fulget accommodatius, ibi præcipuè allicit intuentem, concitat considerantem, rapit & occupat propinquantem, cogitq; eum uenerari splendorem huiusmodi præ cęteris tanquam numen, nihilq; aliud anniti, quàm ut desposita priore natura, ipse splendor efficiatur. Quod hinc patet, quoniam aspectu tactúue amati hominis non est contentus, & clamat sæpe: Homo hic nescio quid habet quod me urit, atq; ego quid cupiam, non intelligo. Vbi constat animum diuino uti fulgore, qui in formoso homine micat, quasi speculo, atq; ab eo clam captum, quasi hamo trahi sursum ut Deus euadat. Esset autem Deus (ut ita loquar) tyrannus iniquus, si ea nobis mandaret aggredienda, quæ nunquam possemus implere. Mandat autem ut se quæramus, dum suis igniculis desiderium in se inflammat humanum. Esset quoq; sagittarius imperitus, ac nimium temerarius, si desideria nostra uelut sagittas ad se ceu signum dirigeret, neque addidisset spiculis pennulas, quibus quãdoq; signum attingerent. Esset deniq; infortunatus, si conatus suus quo nos ad se rapit, nunquam finem suum consequeretur. Quam ob rem potest animus noster aliquando fieri Deus, postquam ad id naturaliter contendit solicitante Deo. Non fit autem Deus, nisi quod Dei induitur formam, sicut neq; fit ignis quicquam, nisi formam ignis accipiat. Ergo sicut materia aëris, quæ prius erat sub aëris humiditate atq; calore, per ignis uim humorem exuit, seruat calorem, & accepta siccitate forma ignis induitur, sic animi humani essentia, quæ nunc mentem habet, uiresq; inferiores, Deo expoliante inferiores quodammodo exuit uires, ac mente, imò uerò capite mentis unitate seruata, substantiam diuinam induitur, quasi recentem formam, per quam penè fit Deus, per quam omnes deinde operationes agit ut Deus aliquis potius, quam ut anima. Hoc impleri posse quandoq; necessarium est, ne frustra ab humana specie quærente, imò ne temerè à Deo trahente tentetur. Anima tenebroso huius corporis habitaculo circumsepta, uires omnes inferiores, aut nunquam, aut uix & momento remittit. Quocirca mirabile opus illud in hoc corpore non impletur, & uix unquam gustatur ab uno. Naturalia uerò desideria in multis oportet expleri, & non per momentaneam qualitatem, sed per habitum stabilem qualem appetunt. Quod si mens quanto altius ad contemplanda spiritalia eleuatur, tantò longius discedit à corporalibus, supremus autem terminus, quem attingere potest intelligentia, est ipsa Dei substantia, sequitur ut tunc demũ mens diuinam subire substantiam ualeat, quando fuerit à mortalibus sensibus penitus aliena. Igitur anima ab huius corporis uinclis exempta puraq; decedens, certa quadam ratione fit Deus. Deus autem ac Dei æternitas, idem. Igitur ratione simili fit æternitas, multoq; magis fit æterna. Quem quidem statum Ioannes Theologus appellat Deo similem fieri. Paulus autem, in Dei imaginem transformari.

Quintum immortalitatis signum ab eo quod anima petit primum uerum, & primum bonum. Cap. II.

ITa demum ratio superior nos de immortalitate certiores efficiet, si duodecim illas Dei dotes sigillatim percurrentes ostenderimus, animam in his quærendis naturaliter Deo se quodammodo æquare conari.

Animus itaq; noster cõmunem ueritatis bonitatisq; concipit rationem, per quam commune uerum quærit, & commune appetit bonum. In communi ueritate omnia uera, in communi bono bona omnia continentur. Hinc fit ut cuncta uera naturaliter quærat, cuncta naturaliter appetat bona. Quod ex eo patet, quod cognita una quadam alicuius rei ueritate, non quiescimus, sed aliam inquirimus, rursusq; aliam, quamdiu putamus ueritatem aliquam superesse noscendam. Idem in bonis comparandis inspicitur. Omne autem uerum, & omne bonum, Deus ipse est, qui primum uerũ est, primumq; bonum. Ergo Deum ipsum appetimus. Sed quid in eo potissimum affectamus? Illi similes fieri. Omnia enim pro capacitate naturæ in ipsum tendunt tanquam finem, & ipsi suo modo cupiunt similia fieri, corpora uita carentia, secundum esse tantum, uiuentia secundum uitam, sensitiua, secundum sensum, secundum intellectum rationalia. Non possumus autem Deo per intellectum similes effici, nisi Deũ intelligendo, quibus cum quibuslibet alijs rebus intellectus tunc fiat similis, quando eas intelligendo se in earum imagines transfigurat. Finis ergo noster est per intellectum Deum uidere, per uolũtatem uiso Deo frui, quia summum bonum nostrum est, summæ potentiæ nostræ obiectum summum, siue actus perfectissimus circa ipsum. Summæ autem potentiæ nostræ sunt mens, mentisq; caput, atq; uoluntas. Summum harum obiectum est commune uerum, bonumq; commune, & integrũ, id est autem Deus. Neq; obijciat nobis Arabum aliquis sufficere nobis angelo aliquo frui. Naturale quippe desiderium nobis inest ad causam semper cuiusq; effectus inueniendam, neq; cessat inquisitio quousq; ad causam primam perueniatur. Quoniam igitur cuiusq; effectus cogniti, optamus causam uidere, intellectusq; noster esse ipsum uniuersale cognoscit, efficitur ut naturaliter affectemus esse ipsius causam noscere, quæ quidem ipse est Deus; neque dicimur finem ultimum assecuti, nisi quiescat totum desiderium naturale. Quare in sola Dei, siue cognitione, siue possessione ultimus finis consistit humanus, quæ naturalem sola terminat appetitum. Quod liquidò hinc apparet, quia proprij finis adeptio delectat quemq; summopere. Animus autem rei nullius possessione, tam uehementer, tam purè, tam firmiter gaudet, quantum uel exigua qualibet speculationis diuinæ gustatione, pro qua, si quando uerè persentiatur, & possessio omnis, & mundus totus, & uita contemnitur. Quisquis enim piè nonnunquam cum Deo uiuit, is clamat se tunc solum in uita & à malis uixisse semotum, & boni aliquid gustauisse, quasi duntaxat in suum se portum receperit. Huc tendit illud Platonis in libro de scientia: Mala omnino deuitari non possunt. Necesse est enim semper aliquid bono contrarium esse. Apud superos autem mala esse impossibile est, sed circa mortalem naturam locumq; inferiorem necessariò reuoluuntur, quamobrem hinc illuc quamprimum est fugiendum. Fugere uerò hinc illuc, nihil est aliud quam Deo, quatenus fieri potest, se similem reddere. Similem uerò faciunt iustitia & sanctitas cum prudentia. Hæc ille. Meritò ita præcipit. Vbi enim bonorum omnium uiget bonum, ibi solum inuenitur omnium medicina malorum. Neq; credendum est Panætio dicenti, optare quidem nos diuina, sed nunquam ad summum consecuturos, quia plena diuinorum possessio & uita quieta non ad animos hominum pertineat, sed ad angelos. Natura ipsa rerum contrà nos docet. Nempe elementa quæ naturali cupiditate sua petunt loca, tantò feruntur rapacius, quantò magis locis suis finibusq; propinquant. Ideo Aristoteles in libro de cœlo ostendit motum naturalem rectum non posse ad infinitum uagari, alioquin in suo progressu non esset modò tardior, modò uerò uelocior. Quapropter quod tale est, ut uehementius postea quàm prius tendat in aliquid, non oberrat in infinitum, sed ad certum aliquid sese confert. Hoc autem in ipso sciendi desiderio experimur. Quo enim quis magis intelligit, eò ardentius flagrat ad reliquum. Igitur naturale desiderium cognoscendi, ad finem aliquem determinatum dirigitur. Quis hic finis? Causa causarum omnium, quæ comperta naturalem

omnem inquisitionem terminat causarum. Dedit natura corporibus crassis appetitionem inclinationemq́ qua loca cuperent inferiora, adhibuit illis præterea grauitatem, frigusq́, quasi medium per quod ad locum optatum descenderent. Dedit subtilioribus appetitum altioris loci, adiunxit & leuitatem, caliditatemq́, perq́ media optatum finem consequerentur. Dedit brutis cibi & coitus appetitum, addidit membra ad esum & coitum præparata. Dedit naturæ dux animo uniuersalis & totius ueri boniq́ uotum, quod quidem eo naturalius est, quàm cibi & coitus appetitus, quo illud est magis continuum. Comedere quidem rarò corpus exigit, rarius uerò coire. Verum autem bonumq́ singulis optamus momentis. Semper enim nouarum rerum imaginationumq́ & rationum cupidi sumus. Semper oculos patefacimus ad quælibet occurrentia, & longissimo amplissimoq́ prospectu nimium delectamur, imò solo contenti sumus immenso. Semper arrigimus aures ad quælibet audienda, quod infantes faciunt & adulti, gnari pariter & ignari, atq́ omnes in arte qualibet artifices, duce natura. Adde quòd domari potest coitus libido, edendi uoracitas minui, ueri autem boniq́ cupiditas minimè, imò uerò decrescunt illa ætate, hæc augetur. Adde insuper, quòd illa corporalia propter aliud appetuntur, hæc autem gratia sui. Quantò igitur naturalior est ueri boniq́ quàm cibi coitusq́ cupiditas, tantò magis à naturæ duce prouisum est ut finem suum prorsus adipiscatur. Imò uerò ob eam maximè causam naturalior est, quia ad finem acquirendum paratior. Profecto si speciei cuiusq́ proprietas necessaria est, prudenterq́ ab authore disposita, sequitur ut rationalis speciei conatus qui ad totius boni possessionem dirigitur, quasi finem, assequi ualeat quod contendit. Nempe si impossibilis sit finis ultimi consecutio, uniuersa tum species, tum actio speciei contingens est, fortuita, & inanis. Quiescit quandoq́ oculus speciei gratiosæ conspectu, quiescit auris melodia, & quisq́ sensus quandoq́ suis satiatur & impletur obiectis. Tanta felicitate sensus natura donauit. Ratio uerò istorum regina, quæ licet angelis inferior sit, brutis tamen est superior, tam infelix erit, tam artifice naturæ neglecta, ut oberret semper, quiescat nunquam. Certè in hac uita nunquam. Neque audiendus hic est Arabum aliquis, fingens intellectum humanum, quod hac in uita nequit in singulis, saltem in cunctis hominibus assequi. Primò quidem non est intellectus unus in omnibus inter se penitus repugnantibus (quod aliàs ostendemus) deinde neque in cunctis quidem simul hominibus unquam animus habitum exoptatum consequitur. Ac dum in singulis hominibus ad diuina cœcus est, ad eadem fermè similiter in cunctis est cœcus. Denique non licet fingere nos ipsas diuinarum formarum substantias ex substantijs naturalibus ad uotum comprehendere posse. Hæ namq́ substantiæ ad materiam declinant, illæ uerò nequaquam. Intellectus autem humanus quatenus hoc habitat corpus, eatenus cognoscendo quodammodo ad corporalia uergit. Præterea naturales effectus, diuinarum causarum uires substantiasq́ æquare & demonstrare non possunt. Adde, quòd diuinæ formæ à naturalibus multò magis distant, quàm à naturalibus naturales. Ergo si per uoces non cognoscuntur colores, quod apparet in cœcis, multò minus per naturalia unquam diuina comprehenduntur, ut Plato ad Dionysium scribit Syracusanum. Mitto quòd substantia uirtusq́ diuina tanquam infinita non potest à nobis prius ad uotũ percipi, quàm per ipsammet absolutè formemur. Quod quidem in anima huic coniuncta corpori sic affecto perfici nequit. Verùm ut ad propositam huius argumentationem regrediamur, rationis capacitas appetitioq́, non quædam uera, aut bona quædam, sed omnia integraque requirit. Quæ hic ideo nunquam assequi uidetur, ut Plato inquit in Epinomide, quia semper est ambiguus intellectus, semper uoluntas est anxia. Hæc igitur animus exutus corpore consequetur. Si bonum uniuersum adipiscetur, immortalitate nullo modo carebit, quæ tantum bonum est, quantum mors est malum, quæ cunctis priuat bonis. At mens quæ uera uidebit omnia, nullis gaudebit bonis si se suspicabatur morituram. Vt ergo secura sit finis adeptio & tranquilla, necesse est mentem de ęterna finis possessione certam esse. Quòd quidem ita confirmat Aurelius Augustinus in libro de Trinitate tertiodecimo. Omnes beati esse uolũt, atq́ ideo nolunt perire & consumi, quod beati sunt. Nec nisi uiuentes beati esse possunt. Nolũt igitur perire quòd uiuunt. Immortales itaq́ esse uolũt, quicunq́ uerè beati uel sunt, uel esse cupiunt. Non aũt uiuit beatè, cui non adest quod

uult. Nullo modo igitur esse poterit uita uere beata, nisi fuerit sempiterna. Hæc ille. Sed ne Panætiani diffidant ulterius uitam uere beatam homini conuenire, ita concludemus. Cum naturæ intellectualis proprium sit, cognitione gustare omne bonum, certe eiusdem proprium est, affectu etiam uesci omni bono, id est, integro. Beatitudo igitur naturæ intellectualis est propria. Qualem uero quisq; intellectum habet, talem potest beatitudinem consequi. Si uerum formalemq; intellectum, ueram quoq; formalemq; felicitatem. Sin umbratilem intellectum, umbratilem quoq; felicitatem. Hominis anima licet imago quædam sit intellectus diuinioris, ueram tamen in se mentis formam habet, quod tribus probatur signis. Primum est, quod multa uera secūdum ueram eorum rationem intelligit. Secundum, quod ueram ueritatis ipsius intelligit rationem. Tertium, quod si anima nostra, solam intellectus umbram haberet, non intelligeret definiretúc unquam formam & substantiam intellectus, sed accidentia tantum confuse prospiceret. Quoniam igitur anima uim intelligendi possidet non umbratilem tantum, sicut bestiæ quædam sagaciores, sed uere etiam expressam atq; formalem, idcirco potest quandoq; uitam consequi uere beatam. Neque mirum alicui uideri debet, me intellectum alium umbratilem, alium formalem ponere. Siquidem Platonici, ut Proculus disputat, omnia rerum genera ita distinguunt, atq; in primis unitatem & mentem, animam & naturam. Sed missa hæc in præsentia faciamus, uideamusq; qua ratione Origenes in libris de principijs superiora confirmat. Cum consideraret Origenes Deum rerum artificem in singulis non necessitati solum utilitatiq; tùm propriæ, tùm communi consulere, sed etiam (neq; id quidem minus) pulchritudini rerum, admirationiq; spectantium ubiq; studere, conclusit. Quemadmodum humanus artifex artificia construit quàm pulcherrima, ut intuentes alliciantur ad ingenium, quo ille construxit, considerandum atq; admirandum, ita Deum artificiosissimum mundi opificium construxisse. Vnde effici uult, ut rationum quibus omnia constant, inquisitio, ab ipsamet ratione Dei artificis omnium mentibus sit inserta, & inde quotidie moueatur, ita ut non minus eas nostra mens desideret per naturam, quàm oculus colores, & gustus escas. Addit ea nos conditione à Deo eiusmodi desiderium accepisse, qua aliquando posset expleri, ne frustra à Deo sit insitum. Præterea quisquis amori huic studio uoluntatis indulserit, etiamsi parum ueritatis consequatur in uita, tamen ex hoc affectu præparari ad ueritatis plenitudinem in futuro comprehendendam. Et quoniam præparatio talis fit per Deum, per Deum fore quandoq; formationem. Siquidem agentes causæ non ob aliam rationem disponunt materiam, nisi ut eam forment quandoq; dispositam. Hanc Origenis sententiam ita breuiter confirmamus. Quod uidelicet quatenus consideramus quales effectu uniuersi formæ sint, atq; utrum prosint nobis aut obsint, eatenus à natura creata duci uidemur, & uitæ corporis obsequi, ac uelle formas externas in formam nostrā, prout usus postulat, transformare. At quando perscrutamus quibus rationibus singula ita creata ordinataq; sint, quod sane inquirimus naturaliter, tunc ab ipsa rerum ratione ad ipsammet allicimur, uitæq; studemus æternæ, & in formam artificis omniformem, animum reformare conamur. Hinc Paulus Apostolus inquit, interiorem hominem quotidie renouari, inuisibilia nobis æternaq; contemplantibus. Item: Nos autem, inquit, reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.

Sextum signum, quia animus conatur omnia fieri. Cap. III.

Ostensum est animum nostrum in omnibus suis actibus primam illam Dei dotem pro uiribus comparare, id est, totius ueri totiusq; boni possessionem. Secundam uerò illam quærit ne? An conatur omnia fieri, sicut Deus est omnia? Conatur mirum in modum. Vitam siquidem agit plantæ, quatenus saginando indulget corpori. Vitam bruti, quatenus sensibus adulatur. Vitam hominis, prout de humanis negotijs ratione consultat. Vitam heroum, quantum naturalia inuestigat. Vitam dæmonum, prout mathematica speculatur. Vitam angelorum, prout diuina inquirit mysteria. Vitam Dei, quantum Dei gratia omnia operatur. Omnis hominis

anima hæc in se cūcta quodāmodo experitur, licet aliter aliæ. Atq; ita genus humanum contendit omnia fieri, cum omnium agat uitas. Quod admiratus Mercurius Trismegistus inquit: Magnum miraculum esse hominem, animal uenerandum & adorandū, qui genus dæmonum nouerit, quasi natura cognatum, quiue in Deum transeat, quasi ipse sit Deus. Præterea quæcunque sunt, quantum sunt, sunt uera. Quantū uerò uim aliquā ordinemq; & usum sortita sunt, sunt & bona. Animum suprà monstrauimus omnia uera & bona omnia quærere. Res igitur omnes quærit. Quid autem quærit aliud, nisi ut per intellectum sciat omnes, per uoluntatem omnibus perfruatur? Vtroq; autē modo fieri cuncta conatur. Sicut sensus, puta uisus, colores nō cernit, nisi colorum induat formas, fiatq; unum ex uidendi potētia & formæ uisibilis actu, ceu ex aëre lumineq; fit unum. Ita neque intellectus res ipsas cognoscit, nisi uestiatur formis rerum cognoscendarum, fiatq; ex intelligendi potentia, & formæ intelligibilis actu unum, quorum unionem una actio comitatur. Vna enim intelligendi operatio est utriusq;. Quis item neget ex materia corporali, & forma illi tributa rem unam fieri, cum ex illo composito unus proueniat actus, unusq; motus? Multo autem magis (ut placet Platonicis & Auerroi) unum quiddam fieri oportet ex potentia, formaq; rei intelligendæ, tum quia sæpe stabilior ex ijs prouenit compositio (sæpe enim diutius manent unà quàm materia corporalis, eiusq; forma) tùm etiam quia intellectus ipse forma quædam est, forma, inquam, inhians materiæ instar ad formam ulteriorem. Ideò magis conuenit cum forma suscipienda, quàm conueniat cum forma propria materia corporalis. Omnes enim formæ in mūdi materias à superna mente descendunt, quocirca cum mente nostra multo magis cōueniunt, quàm cum materia. Denique mens quantò est præstantior, quam materia, tantò efficacius formam, quam exoptat sibi adsciscit & unit. Neq; credendum est animum sibi minus unire quę capit, quàm corpus. Corpus enim cibos, uel diuersissimos in suam uertit substantiam, anima concoquente. Ita & animus, quę accipit, imò concipit, in se uertit, & multò magis. Siquidem dimensiones corporum mutuam in corporibus impediunt unionem, spiritalia uerò sunt unioni admodum aptiora. Itaque rationes rerum intellectuarum magis in substantiam transeunt intellectus, ut uult Plotinus, quàm in substantiam corporis alimenta. Per hæc patet, ex mente nostra & forma rei intelligendæ unum aliquid fieri. Quod autem ita subit alicuius formam, ut ex ea seipso reddat unū, illud ipsum ferme euadit, cuius subiuit formam. Quis nesciat materiā aëris quando ignis formam suscipit, effici ignem, aut igneam? Ideo intellectus penè res illa fit, quam intelligit. Fit, inquam, actu res illa. Nam & potentia, & quodammodo habitu res eadem erat etiam priusquā intelligeret, ut Plotinus existimat. Tunc sanè intellectus intelligit circulum, quando ipse actu, quasi fit ratio circuli. Imò hoc ipsum actu fieri, ipsum intelligere est. Erat autem intellectus eadem ipsa circuli ratio etiam prius, tùm secundum potentiam, quo ad substantialem pertinet circuli ipsius ideam, tum secundum habitū, quo ad ideæ formulam nobis familiarem. Veritas autem singularum rerum in ipsa firma illarum ratione consistit. Atque ita res mens quælibet uera fit, quādo res ipsas intelligit, se in earū rationes perpetuas cōuertendo, Sed de hoc aliàs. Sufficit autem nobis in præsentia, quòd cum intellectus quęrat res omnes intelligere, & intelligēdo formis earū penitus uestiatur, cōsequēs est, ut quærat res omnes effici, unde nititur Deus fieri, in quo sunt omnia, dum nititur omnia fieri. De intellectu satis. Cupit idem & nostra uoluntas, quia semper affectat bonis omnibus perfrui. Fruendo autem rebus, seipsam rebus quibus fruitur unit. Sed interest inter intellectum & uolūtatem. Vtraq; enim fiunt quidem omnia, intellectus omnia uera, uolūtas omnia bona, sed intellectus res in seipsum transferendo illis unitur, uoluntas contrà in res transferendo in seipsam. Quonā pacto? Sanè noster intellectus modo suo potius res intelligit, q̄ pro natura rerum. Formas utiq; corporū, quæ sunt particulares, materiæ immensæ, diuisæ, cōfusæ, infectæ, ac mobiles, intelligit modo quodā uniuersali absoluto, simplici, distincto, puro, & stabili. Deum uerò & angelos, qui stabiles sunt & simplices, mobili ut plurimum & multiplici comprehendit discursione. Ita intellectus noster tàm illa quæ infra se, quàm quæ supra existunt, modo quodam percipit suo. Quam ob causam dicitur omnia in suam transferre naturam. Ex quo etiam Platonis illud confirmari uidetur, quòd mens per innatas formas intelligat,

postquam

postquam per naturæ suæ modum intelligit. Voluntas autem primò quidem non sicut intellectus in se permanet, sed animam, & corpus mouet ad operandum, ut ad res desideratas accedant, deinde non eo proprio modo, quo res in anima insunt affectat, sed quo potius in seipsis. Intellectui aurum cognituro, species auri illa uniuersalis & incorporea sufficit, uoluntati uerò non sufficit. Nam quantum ad humanam uitam spectat, aurum uult particulare istud & corporale, quale est in seipso. Concludamus, animam nostram per intellectum & uoluntatem tanquam geminas illas Platonicas alas, idcirco uolare ad Deum, quoniam per eas uolat ad omnia. Per primam omnia sibi applicat, per secundam se applicat omnibus. Itaq; anima cupit, conatur, incipit Deus fieri, proficitq; quotidie. Motus autem omnis qui ad terminum aliquem directus, incipit quidem primo, pergit deinde, intenditur paulatim, & proficit, profectò quãdoq; perficitur. Eadem namq; facultate intenditur, qua cœpit. Eadem postea proficit, qua & intendebatur. Eadem tandem perficitur, qua proficit. Quamobrem animus noster quandoq; fieri poterit quodammodo omnia, ac Deus quidam euadere.

Septimum signum & octauum, quoniam animus conatur facere omnia, atque item omnia superare. Cap. IIII.

SEquuntur aliæ Dei dotes, tertia, quòd author uniuersorum est, quarta, quòd super omnia. Has quoq; animus noster aucupatur. Diximus aliás quemadmodũ per uarias artes omnia Dei opera æmulatur, atq; ita instar Dei efficit omnia. Diximus etiã hominem semper contendere: ut & sibijpsi, & cæteris cunctis, tùm hominibus, tùm bestijs dominetur. Esse seruitutis omnis impatientem. Qui etiamsi seruire cogatur, odit Dominum, utpote qui seruiat contra naturam. Superare autem obnixè qualibet in re contendit, pudetq; uel in rebus minimis, ludisq; leuissimis superari tanquam id sit contra naturalem hominis dignitatem, & omninò pudoris uerecundiæq; affectus humano generi proprius, nescio quid angustum latere in nobis significat, quod nefas sit temerari, quodue sit ueneratione dignissimum. De hoc alibi. Sed quantum pertinet ad uictoriæ cupiditatem, immensam animi nostri magnificentiam ex hoc manifestè licet perspicere, quòd nõ satis illi futurum sit mundi huius imperium, si hoc subacto, alium resciuerit superesse mundum, quem nondum subegerit. Hinc Alexander cum audiret Anaxarchum Democritium mundos esse innumerabiles disputãtem, heu me miserum, exclamauit, qui ne uno quidem adhuc potitus sum. Ita nec superiorem uult homo, neq; parem, neq; patitur superesse aliquid ab imperio eius exclusum. Solius Dei, hic status est. Statum igitur quærit diuinum. Quod inde planè possumus coniectari, quod multi tum Philosophi, tum principes diuinos sibi quæsiuerunt honores. Neq; satis illis fuit, quòd boni homines haberentur, nisi haberentur etiam diuini. Imò tanquam dij uoluerunt coli, quod cum innumerabiles uiri tentauerunt, tum inter Philosophos Empedocles præcipuè, inter principes Alexander Macedo, dicitur cõcupisse. Deniq; omnes idem affectant, & si successurum sperarent, aggrederentur, quasi iure suo uendicent sibi diuinitatem.

Nonum signum & decimum, quod homo affectat ubiq; esse, atq; item esse semper. Cap. V.

DEus præterea ubiq; est, & semper. Cupit autẽ homo ubiq; esse. Quatuor enim elementis utitur, sicut diximus. Terram metitur & cœlum, ac profundas Tartari latebras perscrutatur. Non illi cœlum uidetur altissimum, ut Mercurij uerbis utar, non centrum terræ profundum. Non temporum locorúmue interualla impediunt, quin per omnia percurrat, quæcũq; sunt in quibuscunq; temporibus, aut locis. Nullus paries eius, aut obtundit, aut retundit intuitum. Nulli fines sibi sunt satis. Vbiq; studet imperare, ubiq; laudari. Atq; ita conatur esse, ut Deus ubiq;. Conatur quoq; esse & semper, ut Deus. Duobus autem id quærit modis. Primo quòd per omne futurum tempus in ore hominum restare contendit, doletq;, neq; potuisse etiã in omni-

bus præteritis seculis celebrari, neq; posse in futuris ab omnibus, tùm hominum natio nibus, tùm brutorum generibus honorari. Id omnes tàm adolescentes, q̃ adulti, tàm rudes q̃ eruditi, omni ope studioq; nituntur, & tantò affectant ardentius, quātò magis excellunt ingenio. Quod aūt omnes appetunt homines, maximè uerò præstantiores, hoc ab illis naturali lege tāquam bonum desideratur. Non igitur frustra quæritur, siquidem in lege naturæ non est temeritas. Temerè autem quæreretur, & frustra tāquam bonum, si nihil esset quærentibus profuturum. Non prodest laus, quæ non sentitur. Quapropter species humana uaticinatur se in seculis futuris sensu non carituram, cùm sæpe etiam præsentem contemnat uitam, ut à posteris celebretur. Posterorum quoq; suorum cum in omni uita, tū in uitæ calce summam habet curam, existimans ad se futura secula pertinere. Hęc fieri à bestijs nō uidemus, quasi earum natura uaticinetur nihil in se esse, quod aut ueneratione sit dignum, aut sensu præditum sempiterno. Vaticinium uerò naturale excellentissimorum, præsertim ingeniorum aberrare non potest, quemadmodum Plato in epistola scribit ad Dionysium. Ex quo effici uult, ut animis hominum sensus humanarum rerū supersit, quod etiam in legibus ex ordine diuinæ prouidentiæ confirmauit.

Alter modus quo noster animus optat esse semper, imò & uiuere, (siquidem animæ idem est esse quod uiuere) talis apparet. Humanus animus, & is quidem omnis, uitam aliquam cogitat sempiternam, quam statim cogitatam affectat, semperq; cupit esse. Omnino appetitus essendi, naturalis est, quoniam rebus statim natis inest cunctis, atq; continuus. Neq; consilio aduenit, quia inest euestigio natis. Neq; casu contingit, quia cunctis, & quia continuus. Profectò elementa per uirtutem naturalium qualitatum resistūt rebus corruptionem tentantibus, ne esse illis auferatur. Rursus loca sibi conuenientia petunt auidissimè, repelluntq; obstantia motui, ut esse conseruent. Hic appetitus essendi ideo dicitur naturalis, quia naturales rerum sequitur qualitates. Plantæ quoq; uitalis complexionis instinctu humorem sugunt salubriorem, radices ad hunc longissimè dilatantes, quo esse conseruent. Item umbras retractis declinant ramusculis, atq; uiminibus quibusdam aduncis implicant sustentacula, ne esse amittant. Quem appetitum dicimus naturalē, quia naturalem sequitur uitæ complexionē. Bruta per concupiscentiam naturalem ea adsciscunt, quæ esse cōseruant, repellunt per naturalē iracundiam interimenta.

Itaq; in ijs similiter essendi appetitus est naturalis, quia non consiliū aut casum, sed uires sequitur naturales & insitas. Quoniam uerò horū naturæ uim non habent ullam per quam esse sempiternū subiecto suo propriè corporiq; exhibeant, ideo horum nulla semper esse in sua propriè substantia cupiunt, frustra namq; contenderent, cupiunt tamē secundùm naturam esse sempiternum in sua specie, ad quod sufficienter naturales eorum uires subseruiūt. Hinc similia sibi in specie generant, per quam propagationem species talis rerum perpetua manet in mundo. Quæ quidem appetitio non solum in elementis & plantis, sed brutis etiam, caret cognitione. Nempe uis generandi, quæ ad id seruit, nullam prorsus habet cognitionem. Si qua uero sunt corpora, quorum principia sufficiant adesse in propria substantia, sempiternum illa secundū naturam esse appetunt, sempiternum non in specie solum, uerùm etiam in substantia propria, qualia forte sunt sydera corpora. Redeamus ad nostra. Appetit noster animus esse. Sed nūquid naturalis est huiusmodi appetitus? Est absq; dubio non minus naturalis animo nostro, quàm cęteris rebus appetitus essendi. At enim appetit esse semper. Num hæc semper essendi cupiditas ita naturalis est, sicut essendi? Est planè. Neq; nobis Epicureus quisquā obijciat, quòd licet animus esse quidem ipsum appetat naturaliter, quia etiam si non nosset, appeteret, tamen esse sempiternum præter naturam exoptat, ob id fortasse, quòd ęternitatem illam cognouit quidem prius, postea uerò concupiuit. Non enim obstat cognitio illa quo minus æternitatis auiditas sit naturalis. Nam & nostri sensus cibos cognoscunt, quos tamē secundum naturam appetunt. Lupus agnum, canis leporem postquam uiderunt, cupiunt, tamen cupiunt naturaliter, quoniam ex naturali complexione statim ita cōpelluntur ad appetendum, ut non cupere nequeant. Atq; ut oculis naturale est talia sibi obiecta perspicere, ita naturale est concupiscendi potentiæ talia inspecta protinus affectare. Eadē ratione intellectui naturale est perspicua obiecta cognoscere, uoluntati quę bona iudicata sunt uelle. Quicquid perspicuè offertur, naturaliter intellectus agnoscit. Quicquid

quid sub boni ratione offertur, uoluntas appetit naturaliter. Quare naturale est intellectui esse sempiternum cognoscere, cognitum uerò tanquam bonum uoluntati naturalem expetere. Et sicut appetitus irrationalis sequitur sensum, sic uoluntas, quæ est rationalis auiditas, sequitur intellectũ. Ergo si appetitio cibi est naturalis, quia subita est, non nata consilio, sic uoluntas immortalitatis est naturalis, quia est actus subitus sequẽs meram intellectus uoluntatisq; naturam. Nam cum primum menti esse sempiternum offertur, iudicatur appetendum absq; discursione, & appetitur nullo consilio præcedente. Quòd si uel casu, uel consilio affectaretur, neq; omnes, neq; semper ijdem, neque æquè semper expeterent, sed uariatur istud secundum casuum consultantiumq; uarietatem. Nunc autem omnes & necessariò, & subitò id sibi adsciscunt impellente natura, quemadmodum & bonum ipsum necessario uolumus, hoc autem illud non necessario, neq; natura. Ita esse tale aut tale, hic uel ibi, non naturaliter affectamus, esse autem ipsum absolutum, cui nulla priuatio miscetur essendi, trahente natura desideramus. Atq; sicut sempiternam uitæ priuationem impellente natura semper horremus, ita sempiternam uitam natura trahente diligimus. Temperauit autem naturæ artifex cum essentia cognitionẽ, cum cognitione appetitum, cum appetitu finis adeptionem. Ergo sicut brutum esse tantum temporale cognoscit pro naturæ suæ capacitate, ac secundum naturam esse appetit temporale, ita noster animus naturæ suæ magnificentia sempiternum esse cognoscit, & naturaliter appetit. Nam & esse ipsum est secundum naturam appetibile, & eo quidem modo secundum naturam appetibile, quo & cognoscibile naturaliter. Itaq; sicut à natura bruti esse cognoscitur tantum, ut temporale ac præsens, ita ab illa desideratur similiter secundum naturam. Ab humana uerò natura sicut cognoscitur esse ipsum tãquam perpetuum, ita tanquam perpetuum ab ea naturaliter affectatur, ut quod secundum propriam intellectualem naturam duntaxat notum est, secundum eandem naturaliter appetatur. Quinimo secundũ eandem quod cupimus consequemur. Rationabile enim est, ut per eandem facultatem attingamus in consequendo, per quam in cognoscendo attingimus & uolendo, ut eidem naturalis sit terminus motionis, cui naturalis est motio. Ergo qui per cognitionem & uoluntatem sempiternam uitam attingit, non uideo cur per uitam non attingat, cuius quidem uitæ uirtute temporalia superante, tàm intelligentia, quàm uoluntas quæ inde dependent, ultra temporanea sese conferunt ad æterna. Preterea cum non sit frustrà desiderium naturale, consequens est ut hominis animus esse perpetuum consequatur naturaliter exoptatum. Esse, inquam, perpetuum non in specie tantum, sed in substantia propria, id enim cupit. Merito corporalia quia propagatione nascuntur, esse perpetuum secundum propagationem affectant, mens autem esse perpetuum substantiæ propriæ, quia mens quoq; in seipsa subsistit, fitq; à Deo, non iacet in aliquo generationis subiecto, neq; successione producitur. Quis autem secũdum naturam cupit impossibilia? Nam quis aut uolare, aut siccis pedibus flumina pertransire? Potest quidem quãdoq; puer aliquis uanus, casu quodam per sensum cõmotus, talium sibi miraculorũ optare facultatem, sed neq; pueri ipsi sæpe talia, neq; uiri unquam cogitant aut cupiunt. Vitam uerò sempiternam omnes cupimus, atq; semper, etiam dum nõ aduertimus cupere. Itaq; non est huius assecutio impossibilis. Hoc autem arbitror summoperè aduertendum, quod uita est naturalior, quàm scientia, quoniam uita est prior interiorq;, & magis continua substantialisq;, quàm scientia. Veræ igitur uitæ appetitus magis naturalis est quàm scientiæ ueræ. Vera scientia est, quæ est oppositi sui, id est, ignorantiæ, usq; adeò expers, ut neq; iam habeat illam actu admixtam per fallaciam, neq; in illam per obliuionem unquam cadere possit. Vera quoque uita est, quæ neq; secundum actum mixta est mortiferæ qualitati, neq; secundùm ullam procliuitatem obnoxia morti. Cum igitur ueræ, id est, sempiternæ uitæ cupiditas multò naturalior sit, quàm scientiæ ueræ, sequitur ut longè magis naturalis possibilisq; sit sempiternæ uitæ quàm ueræ scientiæ consecutio. Imò uero cum uita multò magis, quàm intelligentia & uoluntas cum sempiterna uita conueniat, si intelligendo atq; uolendo, certè longè magis uiuendo uitam consequimur sempiternam. Quæ quidem si posterioribus actibus animæ, intelligentiæ scilicet uoluntatiq; se communicat, nimirum uitæ iam ipsi, quæ prior actus est, seipsam prius communicauit. Alioquin naturæ author non tam uehementer nos

ad huius rei auiditatem quotidie raperet, sicut neq; ad alia quæuis rapit impossibilia. Diuinè enim Zoroaster:

οὐ γὰρ ἀπὸ πατρικῆς ἀρχῆς ἀτελές τι τροχάζει,

id est, Nihil à paterno principio progreditur, aut uoluitur imperfectum.

Signum xi. xij. xiij. xiiij. quòd cupimus quatuor Dei uirtutes assequi. Cap. VI.

SVnt quatuor quædam aliæ Dei dotes ad uirtutes quatuor pertinentes. Vocauimus namq; illum prouidum, iustum, fortem, & temperatum. Quis negauerit Deum singula circumspicere? Debitis naturalibusq; ordinibus gubernare? In suo statu permanere immobilem, dum hæc agit, neq; defatigari? Tranquillum esse, suauiterq; singula, & moderatè tractare? Hominis animam inspice diuinæ prudentiæ æmulam. Quàm curiosè recolit præterita, non priuata solum uel sua, sed publica omnia & mundana? Quàm impensè præsentia sciscitatur, aliena etiam, & externa? Quàm annixè futuris inhiat? Quàm diligenter futura anticipat secula? Quod grauius audire potest homo conuitium, quàm si inscius & improuidus appelletur? Vnde fit, ut nemo uelit ultro rei, aut artis ullius ignorantiam confiteri, utpote, qui monstrante natura iudicet nullius rei ignorantiam ad hominem pertinere, sed esse illi rerum omnium fermè, perinde ac Deo peritiam.

Iustitiam quoq; diuinam mens nostra uenatur. Quot legibus suum subijcit corpus? Familiam gubernat? Temperat ciuitatem? Moderatur & regna? Quot pœnis sæuit in peccatores? Quot bonos afficit præmijs? Quàm grauiter scelestissimis indignatur? Quàm ardenter uel à malis uiri probatissimi diliguntur? Quanto deniq; ordine, ac penè cœlesti societas humana disponitur, & in omni gubernatione ad unum seniorem prudentioremq;, tanquam totus mundus ad Deum unum dirigitur? Quin etiam latrones iustè inter se prædam dispertiunt. Et iniqui homines, si quam inferunt iniuriam, iustè illam inferre putant, uel acceptas iniurias uindicantes, uel tollentes è medio homines nocituros, uel furantes ea, quibus indigent ipsi, abundant alij, ac uideri uolunt iustissimè singula perpetrare. In quibus omnibus apparet humanum genus non minorem sibi uelle iustitiam uendicare, quàm Deus ipse possideat.

Damus quoq; operam ut Dei fortitudinem adipiscamur. Dei profectò fortitudo est status immobilis. Prudentissimi uiri hūc sibi statum ex eo pro uiribus comparant, quòd statuunt animi bonis contenti uiuere, neq; ullius facere corporis & fortunæ commoda uel incommoda, quasi ad se, qui animi ipsi sunt, nihil pertineant. Qui hæc mobilia negligunt immobiles animo perseuerant. Imprudentiores autem eundem optant uitæ statū, sed alia aggrediuntur uia, putantes ea sibi rem facilius successuram. Quid ergo? Expugnant & subigant pro uiribus omnes, qui eos posse quandoque ex sua sede, & dignitate depellere uideantur.

Diuinam præterea temperantiam quis non cupiat? Prudentes ita moderari motus animi student, ut nulla ex parte dissideant, imprudentes & corpus, & res suas ita componere, ut animum non perturbent. Vtrique integram expetunt animi sui concordiam, & prudenti quidem res succedit quandoq;, imprudenti nequaquam. Deniq; sicut cæterarum rerum omnium, ita quatuor harum uirtutum summæ in Deo sunt rationes, adeò, ut summa prudentia Deus sit, summa iustitia, & reliqua summa. Viri autem harum uirtutum studiosi summam earum expetunt rationem, dum nihil quod ad ipsarum consummationem pertineat, sibi uolunt deesse. Id omnes optant homines, licet alij alia proficiscantur uia. Omnes igitur Deum quærunt. Quærunt autem illi Deum rectissimo calle, qui primo per ciuiles uirtutes affectus animi secundos amputant, deinde per uirtutes purgatorias eos extirpant, tertio loco per uirtutes animi iam purgati affectus primos insuper moderātur, quibus temperatis, deniq; uirtutibus exemplaribus, quæ sunt in Deo formentur. Formari uerò quandoque uirtutibus exemplaribus proculdubio possumus. Nam præparatio siue affectio formam habitumq; respicit, atq; certa quędam affectio certum habitum. Quapropter causa, quæ subiectum aliquod gradatim magis

magisq;

magisq; præparat, ob id præparat, ut formam inducat substantialem atq; præcipuam, & subiectum illud secundum communem naturæ ordinem, quemadmodum præparationis illius fit particeps, ita & principalis formæ capax effici potest. Deus qui uirtus ipsa exemplaris est, animæ humanæ speciem afficit ab initio seminibus quibusdam incitamentisq; uirtutum, per quæ humanis uirtutibus, id est, ciuilibus purgatorijs, purgati animi ad exemplares diuinasq; uirtutes commodè præparantur. Quod tres eiusmodi uirtutes humanæ præparationes sint ad diuinas, ex eo conijcimus, quòd ex diuinis inferuntur nobis & excitantur, quòd illarum imagines sunt ita perspicuæ, ut per ipsas agnoscantur illæ, quòd ad illas gradatim magis magisq; accedunt, quòd ita nos afficiunt, ut in his non quiescamus, sed afficiamur ad illas. Ergo & Deus immortali diuinæ uirtutis habitu animæ speciem formare quandoq; debet, & animæ species formari potest.

Decimumquintum signum, quòd animus summam expetit opulentiam & uoluntatem. Cap. VII.

Accedit quod uitam Dei opulentissimam & iucundissimam posuimus. Nam solus ille summa est opulentia summaq; uoluptas, qui fons est bonorũ omnium, nullius egenus. Si ergo summam opulentiam et uoluptatem summam omnes expetunt homines, dij expetunt fieri. Non certa quædam rerum aliquarum possessio, aut species aliqua uoluptatis sufficit homini, quemadmodum cæteris animantibus, sed paulum quid in ijs adeptum se putat, donec restat aliquid uel minimum acquirendum. Quamobrem prudentes uiri existimantes opulentiam Dei gaudiumq; in solis intelligentiæ honestatisq; thesauris reuera cõsistere, sola hæc cupiunt, sed ad summum. Imprudentes autẽ homines opinantes maiestatem diuinam bonis insuper corporalibus perfluì, appetunt insuper corporalia, & ad summum. Constat autem eos neq; necessitatis, neq; commoditatis corporalis gratia duntaxat talia quærere. Nempe etiã si arbitrentur habere se quantum sufficiat ad uiuendum, & quantum ad uiuendum iucundè & copiosè, nondum tamen cessant accumulare thesauros, & oblectamenta exquisitissima diligenter inquirere, quod Midas, Sardanapalus, & Xerxes demonstrauerunt. Ille thesauros in immensum accumulabat, hi summa premia proponebant illis qui noua quotidie inuenirent oblectamenta. Non corpori seruiunt isti, sed obsunt, neq; damni corporalis ignari. Non corpori obsequuntur, sed diuinæ felicitatis inuidi, immensam sibi illius copiam tàm rerum, quàm uoluptatum usurpare contendunt, atq; ut hanc assequãtur, corpus suum perdunt, affligant animum, uitamq; perturbant. Tandem neq; prudentes, licet accedant propius, neq; imprudentes hac in uita, ingentes illos quos cupiunt thesauros consequuntur, ideo hic quiescunt nunquã. Res aũt quælibet in loco suo ac naturali habitu conquiescit. Quam obnixè loca sua repetunt elementa? Quã firmiter illis inhærent. Plantę conueniens sibi solũ situmq; congruum q; auidè adsciscunt? Quã stabiliter in eo pro uiribus permanẽt bruta similiter. Talpę enim sinus terræ, armẽta gregesq; terræ faciem, pisces aquam, & auidissimè petũt, & in his locis trahunt moras, quam libentissimè. Tandem hæc omnia (ut breui complectar) quando locum habitumq; naturalẽ nacta sunt, quiescunt. Quod indicat & corpus nostrum, quando bene ualet, pastum est belle, molliterq; recumbit ad uotũ, tunc neq; complexio eius, neq; sensus eius comes, quin in nobis ipsa est bestia, poscit aliquid ultra. At interim, uel ratio intellectualis rerũ inquirit causas studiosè, & anxiè de rebus consultat agẽdis, uel ratio cogitatrix nouas fingit & postulat uoluptates. Stimulatur pœnitẽtia, suspicione sollicitatur. Anxietas huiusmodi hominis ipsius est propria. Siquidẽ à uiribus animi homini proprijs oritur, non elementorum corporalium, non bestię uiribus, quæ in nobis sat habent, ut diximus. Quamobrem homo solus in præsenti hoc uiuendi habitu, quiescit nunquam, solus hoc loco non est contentus. Solus igitũ homo in regionibus his peregrinatũ, & in ipso itinere non potest quiescere, dum ad patriam aspirat cœlestem, quã petimus omnes, quamuis propter uarietatẽ opinionis atq; consilij diuerso calle proficiscawur. Si ergo quæ nobis inferiora sunt, quandoq; naturalem habitum patriamq; sedem adepta quiescunt, nos quoq; necesse est (ut diximus aliâs) hæc assequi posse quandoq;, atq; quiescere. In uita

præsenti

præſenti non datur? Meritò appetimus enim tanquam naturalem habitum, finemq́ noſtrum, bonum illud quod tres præcipuè conditiones habeat, uidelicet purum ſit, integrum, ſtabile. In hac autem uita boni poſſeſsio neq; pura eſt, quoniam naturalis quidam affectus animæ erga corpus, primiq́ ipſi ſenſuum motus, mentes uirorum uel excellentiſsimorum diſtrahunt & perturbant. Neq; integra, oportet ſiquidem omne illud cui naturaliter ineſt ad actus aliquos potẽtia nixusq́, ad eos ipſos peruenire omnino, ſi quando ſit quieturum. Cum ergo inſit intellectui humano capacitas naturalis atq; conatus ad formas rerum omnium percipiendas & poſsidendas, tunc demum finem ſuum naturalem conſecutus erit, cum adeptus fuerit omnes. At quia in hac uita talem nũquam habitum adipiſcitur, bonum hic integrum nunquam poſsidet, neq; ſtabilis. Quippe bonum noſtrum in actione quadam conſiſtit expedita, ſecura, continua.

Omnis autem hominum in terra uiuentium actio, impedimentum aliquod & periculum interpellationemq́ patitur. Quid, quòd quæcunq; longiore ad incrementum indigent tempore, ſolent diutius cũ ſunt adulta perſeuerare? Homo uerò uſq; ad extremam ſenectutem contendit obnixè ad felicitatis habitum acquirendum, quem tandẽ ex parte quadam percipit, eumq́ in hac uita ad tempus quam breuiſsimum poſsidet.

Quapropter ut habitus, qui ex parte eſt acquiſitus, impleatur quandoq;, & qui diutiſsimè creuit, permaneat diutiſsimè, neceſſe eſt animã corpori ſupereſſe. Quę quoniam hic Italiam ſequitur fugientem, neq; patrium portum attingit, ſolicitatur mœretq́ aſsiduè. Porrò, quod mirabile eſt, quotiens otioſi ſumus, totiens tanquam exules incidimus in mœrorem, quamuis mœroris noſtri cauſam aut neſciamus, aut certè non cogitemus. Ex quo factum eſt, ut homo nequeat ſolus uiuere. Nam cæterorum hominum ſocietate, ac inſuper multiplici oblectamentorum uarietate, latentem perpetuamq́ mœſtitiam expellere poſſe putamus. Sed fallimur heu nimium.

Sanè in medijs uoluptatum ludis ſuſpiramus nonnunquã, ac ludis peractis diſcedimus triſtiores. Idẽ accidit nobis quod illis, qui eſuriente ſtomacho dormiẽtes inſomnia comedunt, nec implentur, quia non imaginẽ cibi, ſed ipſum cibũ ſtomachus appetebat.

Nos quoq; menti nectar, id eſt, uiſionis paternæ gaudium ſitienti, offerimus lethales Lethæi fluminis aquas, dum umbratiles adhibemus ludos corporalium uoluptatum, quæ falſæ uoluptates ſunt, non ſolum quia breuiſsimæ, ac plenæ ſolicitudinis, ſed quia mixtæ dolori. Siquidem appetitio indiga, dolor quidam eſt. Voluptates autem corporis tamdiu percipiuntur, quamdiu egeſtas & appetitio permanet. Meritò igitur oblectamenta terrena non implent animum, ſed titillant. Ille ſiquidem res ueras affectat, & gaudia uera, res autem corporales umbræ ſunt rerum, earumq́ illecebræ, umbræ ſunt gaudij. Quamobrem ſi neq; alicuius rei temporalis, neq; cunctarum temporalium rerum potus ſitim mentis extinguit, non temporalem ſitit liquorem, ſed æternum. Ac ſi ſitim ſuperno Sole accenſam, impleri oportet quandoq;, atq; nunquam Lethæo flumine ſatiatur, aliquando æterno nectaris hauſtu ſatiabitur.

Sed iuuat rurſus, quæ dicta ſunt, his quæ referam priſcorum Theologorum myſterijs confirmare. Affirmant enim animas in corporibus dormitare, & quæcunq; hic agere patiue uidemur, nihil aliud eſſe, ꝙ ſomnia, cogitationesq́ animarum ſeparatarum à cogitationibus coniunctarum multò magis differre, quam uigilantium ab inſomnijs dormientium, ſimiliterq; à uoluptatibus uoluptates. Quod quidem ita probatur. Experimur in nobis non ſolũ quotidie, uerùm etiam fermè qualibet hora, quotiens pauculus quidam uapor aliquanto craſsior & humidior ab inferioribus corporis partibus exhalans, caput ipſum petit, cerebriſq; meatus opplet, ſtatim nos ſomno grauari, mox etiam in ſomnijs imaginibusq́ deludi. Experimur quoq; nonnunquam ſi uapor aliquis bilis atræ, quam melancholiam Græci uocant, arcem corporis obſederit expugnaueritq́, ſtatim reginam inde noſtrã, ipſam uidelicet rationem, ut ita dicã, præcipitari, ac manifeſta homines inſania corripi. Si fumus quidam exiguus tãtam in nobis uim habet, ſi tam leuis motus nos tantum mutat, quanto magis cenſendum eſt cœleſtem immortalemq; animum, quando ab ea puritate, qua ab initio creatur, delabitur, id eſt, quando obſcuro terreni, moribundiq́ corporis carcere clauditur, tunc (ut eſt apud Platonicos) è ſuo illo ſtatu mutari? quippe qui tunc non uno & conſueto tãtùm humoris alicuius fumo, ſed omnib. pariter

nouisq; humorum omnium uaporibus, atq; ita insuper humorum membrorumq; insueta mole grauatur, præterea informi illa materia, quæ à formosissima mentis forma diuersissima est, tanquam flumine Lethæo submergitur. Quamobrem toto illo tempore quo sublimis animus in infimo agit corpore, mentem nostrã uelut ægram perpetua quadam inquietudine hac & illac, sursum deorsumúe iactari, necnon dormitare semper & delirare Pythagorici & Platonici arbitrantur, singulasq; mortalium motiones, actiones, passiones nihil esse aliud, quàm uertigines ægrotantium, dormientium somnia, insanorum deliramenta, ut non iniuria Euripides hanc uitam umbræ somnium appellauerit. Proinde cũ fallantur omnes, ij tamen minus falli solent, qui interea quandoq; ita ut interdum fit in somno, suspicantur, secumq; ipsi dicunt. Forsitan non sunt uera quę nunc nobis apparent, forsitan in præsentia somniamus. Quicunq; inter somniantes sic est affectus, talis certè est ad alios qualis apud inferos ab Homero dicitur esse Tiresias. Solus, inquit, iste sapit, cæteri uero omnes uelut umbræ uolitant, imò umbræ uolitant.

Decimumsextum signum, quòd colimus nos ipsos ac Deum. Cap. VIII.

SVperest ut de duodecima illa Dei dote loquamur, per quam seipsum amat & colit, quam homines duobus sibi modis uendicant. Primo, quòd omnes nõ modo ut cætera faciunt cuncta, se diligunt & tuentur, uerumetiam colunt seipsos magnopere, & quasi quædam numina uenerantur. Id agunt prudentes quatenus externa & corporalia animo tãquam principi subigunt. Toti ex mente pendent tãquam ex Deo. Augustam quoq; suæ mentis maiestatem uelut diuinam statuam uilibus cogitationibus terrenisq; sordibus temerare nefas existimant. Quę quidem notio naturalis humano generi pudorem uerecundiamq; ingenuit, ut nõ modò aliorum hominum conspectum quasi diuinorũm, uerumetiam propriæ mentis conscientiam (quod præcepit Pythagoras) tanquam Dei faciem uereamur, quæ nos assiduè malefactorum pœnitentia stimulat, etiam si pœnam non metuamus. Bene autem factorũ oblectat memoria. Quasi cœlestis animus à terrenis uitiorum maculis semper abhorreat. Idem imprudẽtes quodãmodo faciunt, sed à prudentioribus in cõsummando hoc opere superantur. Idem rursus, sed aliter agunt homines dementissimi, prout nimium placent ipsi sibi, pertinacissimè in sua persistunt opinione, sententiam suam tãquam diuinum decretum mordicus tenẽt. Cuncti deniq; homines, excellentissimos animos, atq; optime de humano genere meritos in hac uita, ut diuinos honorãt, solutos à corporibus adorãt, ut Deos quosdam Deo summo charissimos, quos prisci Heroas nominauerunt. Tanta uerò ad se & ad suos reuerentia nõ apparet in bestijs, nedum uilioribus, sed neq; etiam in maioribus. Atq; hic primus est modus, quo homines diuinum imitantur cultum, uidelicet quia seipsos ut Deos colunt. Est & alter quia scilicet soli nos animantium omnium colimus Deum, soli nos Deũ affectu, gestibus, uerbis, delubris, sacrificijs honoramus. Quod Plato in Protagora maximum esse uult nostrę diuinitatis iudicium, quòd soli nos tanquam sortis diuinæ participes, ob cognationem quandam Deum agnoscimus & cupimus tanquam authorem, inuocamus & amamus ut patrem, ut regem ueneramur, timemus ut Dominum. Sicut enim Sol sine Sole non cernitur, sicut aẽr sine aẽre non auditur, ac plenus lumine oculus uidet lumen, plena aẽre auris audit aẽrem resonãtem, ita neq; Deus sine Deo cognoscitur. Sed animus Deo plenus tantum in Deum dirigitur, quantum & diuino lumine illustratus agnoscit Deũ, & diuino calore accensus sitit eundem. Hinc animus Dei templum efficitur, ut Xystus Pythagoricus arbitratur. Dei uerò ęterni templum nunquam existimat ruiturum. Deum agitat mens humana quotidie. Deo ardet cor. Deum suspirat pectus. Eundem cantat lingua. Eundem caput manusq; adorant & genua. Eundem referunt hominum artificia. Si nõ audit hæc Deus, forte uidetur ignorans. Si non exaudit, forsitan apparebit ingratus. Crudelis quodammodo, si uociferari nos cogit quotidie, quos non exaudiat. Neq; audeat quisquam dicere Deum humana despicere tãquam minima. Sanè commoda habitatio tanquã finis fabrum mouet, quasi agentem causam, ut certam quandam domus formam cogitet, ob quam formam rursus certam quærat materiam. Vbi finis mouet agentem, agens formam, forma materiam.

Idem

Idem accidit in ciuilibus bellicisq; consilijs. Quo fit, ut finis sit causa causarum, ideoq; omnes causas antecedat. Sunt autem naturalia quæque certi alicuius finis gratia instituta, cum singula ad singulos potissimum usus conducere uideantur. Puta uimen palmitis (quem capreolũ uocant) ad hoc natum est, ut uitem proximæ arbusculæ uinciat. Hic uinciendi actus, causa est ut ortum sit uimen. Quia uerò quod nullo modo est, id neque esse potest essendi causa effectui cuiquam, neq; causas omnes mouere, necessarium est actum huiusmodi & ante uimen, & ante reliquas omnes uitis causas extitisse. Non aũt extitit in corporibus, nisi nouissimè. Ergo in natura quadam incorporea rectrice corporum extitit longè prius quàm in palmite. Quæ quidem natura uitis artifex gratia talis actus per formam suam, uiminis formam in tali quadam materia figurauit. Sed utrum actus huiusmodi in natura illa præfuit secundum naturæ modum, an secundum propositum uoluntatis? Certè secundũ utrunq;. At ex illo idem erat, quod agentis forma quędam, & affectus ipsius exemplar. Ex hoc erat finis. Vbi aũt artificiosæ uoluntatis propositum est, ibi mens. Quapropter præest omnibus corporibus diuina mens, quę corporaliũ omniũ formas intellectuali modo cõplectitur, & tanq; sagittarius singula ad suos dirigit fines, ad unum deniq; cuncta. Diuinus hic agricola colit pampinos, capreolos, & radices. Vnde enim aut pampini uertuntur ad Solem umbra uitata? Aut capreoli tanquã manus ad eam partẽ præcipuè protendũtur, ubi est propinquius substentaculum? Aut radices fugientes ariditatem, ad humorem maximè propagantur? Electio quę non erat, artificiosi cõsilij, imò uerissimi intellectus est opus. Non tamẽ inest uera mens uitibus. Ergo adest Adest insuper abiectissimis quibusq; bestiolis, quæ in suis artificijs semper eligunt potiora. Colit Deus arbores, ducitq; & pascit beluas, quod & prisci Theologi uoluerunt. Nunquid solos despicit homines? qui soli in terris diuinam non despicit maiestatem? Absit, imò uerò si Deus nullas omnino uel minimas mundi negligit partes, profectò non despicit genus humanum, quod est mundi pars adeò pretiosa, ut media sit temporalium rerum & æternarũ, quantum æterna capit, ordinat temporalia. Adeò Deo proxima, ut sese diuinæ mentis arcanis insinuans, opus hoc Dei, ordinem scilicet mundi cognoscat. Mundani ordinis intelligentiá eo ipso ordine est excellentior. Siquidẽ ordo huiusmodi per intelligentiam est factus, & regitur. Si per cognitionem animus noster est mundo præstantior, per uitam quoq; præstantior erit. Cuius uirtute à corpore separabili idipsum habet, ut per operationem possit à corpore separari, ipsumq; mundũ uitę (ut ita dixerim) supermundanæ uirtute transcendere. Quantum uero mundi ordinem intelligentia superet, hinc apparet, quòd ordo talis dispergitur tempore, intelligentia totum simul ac stabilem possidet. Ordo rursus causam suam sequitur, non assequitur, intelligentiá causam assequitur ordinis, quando Deũ eius artificem inuenit; ubi tam ampla capit de Deo, ut mundum deinde uelut umbram posthabeat. Rem uerò tantam non spernit, nisi qui concipit ampliora. Si tam amplus est animus hominis, cur negligatur à Deo rerum uel minimarum procuratore? Si Deum sentit animus, cur & Deus sentiat animum, præsertim cum Deus hanc ipsam uim actionemq; sentiendi animo dederit, & seruet, & ducat? Hinc Dauid interrogat: An qui plantauit aurem, non audit? Et qui finxit oculos, non considerat? Præterea si animus ad Deum ascendit, cur non descendat quodammodo Deus ad animum? Si quæ iusta sunt, à Deo mens postulat, dum paternam poscit hæreditatem, cur non exaudiat Deus? Quid postulat à parente indulgentissimo hic natus officiosissimus? Aeternitatem. Impetrabit certè. Potest enim Deus æternus eam tribuere, potest capere uita mentis æternitatem, quam capit eius cognitio & uoluntas. Non enim uult nisi cognoscat, neque cognoscit etiam, nisi uiuat. Quinetiam dari debet æternitas menti, quæ & transcendit tempus, ac pro Deo æterno despicit temporalia. Quod non modo religiosiores, uerùm etiam impij quodammodo faciunt. Nam quos non allicit amor Dei, saltem terret timor. Quos non terret metus, suspicio saltem sollicitat. Itaq; homines multi omnia omnes certè quam plurima uitæ commoda temporalis abijciunt Dei amore, uel suspicione, uel metu. Deus igitur debet pro temporalibus æterna tribuere. Nullum uerò animalium reliquorum præsentibus abstinet bonis propter futurorum desiderium. Quo fit ut homo stultissimus sit animalium omnis, atque miserrimus, si neque præsenti fruitur uita, neque futura. Atque hæc

eius stultitia misera, ac stulta miseria ex eo proueniet, quia se Deo sapientissimo felicissimoq; crediderit. At enim sicut non potest quicquam ignis propinquatione fieri frigidissimum, ita non potest homo, quia solus hæret Deo sapientissimo beatissimoq;, stultissimus ex hoc miserrimusq; euadere, imò uerò ob hoc ipsum fit beatissimus, quod beatissimo se coniungit. Iungit se illi, temporalia contemnendo, æterna desiderando. Si contemnendis temporalibus fit beatus, non aliter talis efficitur, nisi æternarum rerum adeptione. Præterea si Deus prima & summa est uita, animal quod ipsi propius hæret, uiuit diutius. Non autem uiuimus diutius corpore. Si Deus summa sapientia est, homo tantò est sapientior cęteris animalibus, quantò Deo hæret propinquius. In hac autem appropinquatione se iudicat immortalem. Quia uerò iudicium huiusmodi uerũ est, quod fit ab animo, tunc quando est alijs animalibus & hominibus sapientior, uerum est esse animum sempiternum. Si prima ueritas non potest fallere, non falletur spes immortalitatis à prima immortalitate usq; adeò nobis inserta, ut inuitis reclamantibusq; omnibus inter quæ uersamur, spem eiusmodi semper retineamus. Si prima bonitas non est malefica, auiditas primi boni nobis ab illa infusa non priuat nos temporalibus bonis, nisi ut tribuat sempiterna. Si opinio quæq; eò uerior est, quò melior, atq; eò melior, quò meliores efficit opinantes, opinio immortalitatis omnium uerissima est, quia præ cæteris optimos, excellentissimos homines, ideoq; felicissimos efficit. Quis ignorat id in natura hominis uerissimum esse, quod maximè ad perfectionem conducit humanam? Si intellectus natura amat Deum tãquam ipsum uerum bonumq;, ac Deus & amat intellectum, præsertim pium, tanquam ipsi cognatissimum, & redamat tanquam amantem, fit ut naturalis quædã inter eos sit amicitia. Amicitiæ finis est uitæ communio. Potest ergo Dei uita intellectui communicari, ea uidelicet ratione, qua amatur ab illo. Siquidem talis est amicitiæ finis, qualis est amicitia, atque contra. Amatur uerò desideraturq; perpetua. Quod inde confirmari uidetur, quia cum boni proprium sit allicere ad se cuncta, seque cunctis communicare, necesse esse infinitum bonum, qui Deus est, trahere communicareq; infinitè. Ideo communicat cuiq; se ad uotum, quia idem ipse Deus communicat, qui & traxit. Intellectus autem non minus secundùm naturam exoptat perpetuã Dei uitam, quam certam illius intelligentiam. Deniq; si Deus beneficus, imò ipsa beneficentia est, officio gratitudinis carere non potest. Non potest autem gratus esse erga eum, qui diuini cultus amore uitam amittit præsentem, nisi post hanc uitam.

Religionem esse humano generi maximè omnium propriam & ueridicam. Cap. IX.

HOminem esse brutis præstantiorem, opera eius euidentissimo testimonio sunt, quod ostendit duodecimo libro animalium Aristoteles. Quæramus igitur qua præcipuè dote sit præstantissimus. Videtur sanè præstare artium & gubernationis ingenio, præsertim quia (ut aliàs declarauimus) homines uariãt artificia, utpote qui ipsi artifices sint, non alterius artificis instrumenta. Bestiæ uerò non uariant, quia artificiosæ naturæ instrumenta sint potius, quàm artem ipsæ possideant. Verum licet artis & gubernationis ingenio cęteris animalibus præcellamus, communis tamẽ hęc nobis est cum brutis industria. Oportet autem humanam speciem, postquam à brutis distincta est, distinctam aliquam propriamq; habere perfectionem, cuius non sint bestiæ ullæ ullo modo participes. Num sermo hic erit? At nutu, clamore & cantu sermonem bestię imitãtur. Num ratio? Ratio certè, non omnis tamen operatio rationis. Nam ratio quidem actiua habet & in bestijs uestigia quędam, per artium & gubernationis indicia. Ratio quoq; rerum naturalium speculatrix habere uidetur nonnihil in bestijs imaginarium. Nam & ipsæ morbis suis ciborum remediorumq; quorundam electione medentur, & quasi futurarum tempestatum prouidæ, argumenta præferunt futurorum, mutantq; loca, ut uentura temporum uitent discrimina, quamuis ad hoc ducantur potius natura quàm ducant. Quid ergo reliquũ est, quod omnino solius sit hominis? Contemplatio diuinorum. Nullum enim bruta præ se ferunt religionis indiciũ, ut propria nobis sit mentis in Deum cœli regem erectio, sicut corporis cœlum erectio propria. Cultusq; diuinus

diuinus ita fermè hominibus est naturalis, sicut equis hinnitus, canibusúe latratus. At si quis curiosus affirmet bestias insuper nonnullas cœlestia uenerari, (quod ego minimè credo) respondebunt Platonici, huiusmodi bestias uel aliud quoduis tunc facere, cũ cœlestia honorare uidentur. Vel si fortè honorant, tamen nescire quid agant. Vel si sciunt, eas quoq; intelligentiæ immortalitatisq; participes esse. Sed reuera, ut ad propositum reuertamur, perfectissimum animal ea proprietate maximè tum perfectione pollet, tum ab inferioribus discrepat, qua perfectissimis, id est, diuinis cõiungitur. Rursus si homo animalium mortalium perfectissimus est, qua ratione est homo, ex ea pręcipuè dote est omnium perfectissimus, quam inter hæc habet ipse propriam, animalibus non communem. Ea religio est. Per religionem igitur est perfectissimus. Si religio esset inanis, per eam rursus omnium foret imperfectissimus, quoniam per eam, ut paulò antè exponebamus, dementissimus foret atq; miserrimus. Non potest autem per eandem sui partem ita cõtraria perpeti, ut per eam tùm summè perfectus sit, tùm summopere imperfectus. Est igitur religio uera. An ignoramus uaticinium illud quod à tota aliqua animalium specie fit, uerum esse? Reptilia multa oriente Sole è terræ sinu erepunt, aëris caligo protenditur. Cornicum plurima turba uesperè à certa aëris plaga peruolat, uenti prænuntiantur. Communi quoq; hominum uaticinio religio uera est.

Omnes namq; semper ubiq; colunt Deum uitæ futuræ gratia. Verum est igitur uitam aliam fore, si modo perfectissima species animalium uerissimum habet iudicium illud, quod sibi est maximè omnium naturale. Talem autem esse religionis assertionem apparet non solum ex eo, quòd solius hominis est, uerùm etiam ex eo quod omnes hominum opiniones, affectus, mores, excepta religione, mutantur. Cum religionem dico, instinctum ipsum omnibus Gentibus communem naturalemq; intelligo, quo ubiq; & semper prouidentia quædam regina mundi cogitatur & colitur. Ad quam certe pietatem causis præcipuè tribus inducimur. Primò quidem naturali quadam (ut ita loquar) sagacitate, ab ipsamet prouidentia nobis infusa, deinde philosophicis rationibus ex ipso ædificij ordine architecti prouidentiam comprobantibus, postremò propheticis uerbis, atq; miraculis, Quod uerò modo de Propheta dixi, operæpretium est deinceps argumentis quæ & Plato in Protagora & Auicenna adducit in Metaphysicis, confirmare. Homo (ut aiunt) est animal naturaliter sociabile, eget enim necessariò multis, quæ singuli comparare non possunt, cuncti uerò in unum congregati, mutuas sibi uicissim operas subministrant. Præterea quòd sociabile sit, indicat sermo quasi quidam alterius ad alterum humanæ mentis interpres, quem natura homini non dedisset, nisi fuisset in cœtu uicturus. Quamobrem naturalis est homini congregatio. Verùm si absq; lege concurrant, paulo pòst mutuis disgregabuntur iniurijs, disgregati uerò, tùm multorum defectu peribunt, tùm uelut inermes laniabuntur à feris. Vt ergo uiuant, & bene uiuãt, congregari eos necesse est. Sed rursus ut in cœtu permaneant, omnino opus est lege. Ea inquam lege, cuius tanta sit authoritas, ut nemo uel uiolentia, uel dolo præuaricari se posse, aut debere confidat. Talis autem esse non potest, nisi legislator sit, existimeturq; diuinus. Deniq; ut talis sit habeaturq;, oportet eum manifestis quibusdam miraculis ad homines diuina prouidentia mitti. Quem sanè Prophetam, humani generis diuinum ducem Plato & Auicenna cognominant. Huc tendit Platonicum illud in libro de regno. Quemadmodum bestiæ nequeunt à bestia feliciter sine homine duci, ita neq; homines ab homine sine Deo. Rursus in Protagora inquit, nõ potuisse homines simul uiuere absq; lege, neq; legem ad hoc sufficientem accipere à Prometheo, id est, creata quadã prouidentia potuisse, sed Iouem ipsum omnium creatorem ad homines unà cum lege misisse Mercurium, id est, Prophetam aliquem, & diuinæ uoluntatis interpretem, & legis tam diuinæ, quàm humanæ latorem. Quod autem Deus Prophetas certis seculis ad officium eiusmodi mittat, sic unà cum Auicenna ostẽdere possumus. Si Deus humano corpori nõ solum in rebus omnino necessarijs, sed etiã commodis, accuratissimè prouidet, uelut in supercilijs palpebrisq;, & plantarũ concauitate, multò magis animo, totiq; hominum generi in rebus præcipuis, maximeq; ad bonum nostrum necessarijs prouidet, pręsertim cum bona minora maiorum gratia sint. Ideoq; si minora bona ab initio statim nobis adsunt, absq; dubio adsunt etiam maiora, quæ adesse possunt, & causæ sunt ut

minora

minora non desint. Quamobrem Deus circa legem diuinam, Prophetamq; conditorem eius, ita prospicit, ut de cuius bonitate singula membra corporis iure conqueri nequeunt, multo minus animus ipse horum Dominus, uniuersumúe genus humanum ulla unquam ratione conqueri possit. Probat insuper Auicenna animam quidem Propheticа lege uirtuteq; imbutam, à diuina solum prouidentia mitti. Corpus autem ad animam Prophetæ suscipiendam idoneum disponi à Deo non tamen proximè, sed per animas cœlorum motrices, tanquam per ministros, ac etiam per cœlos ipsos, quasi per instrumenta Dei, ita ut diuina lex, utpote incorporea, quamuis per cœlestia corpora effici nequeant, quodammodò possit indicijs quibusdam à cœlo acceptis significari, quod etiam ex multis Plotini disputationibus comprobatur, in quibus ille demonstrat, quæ ad mentem nostram pertinent, à cœli corpore fieri nunquam posse, sed tamen significari. Siquidem mentes cœlorum motrices nostra hæc præuident, cogitationesq; suas sæpè cœlestibus quasi oculis nutibusq; suis indicare uidentur.

Tres obiectiones Lucretianorum, & solutiones. Prima.
Cap. X.

NOn est credendum Lucretianis dicentibus, religionem non à iudicio naturali, sed à complexionis corruptione, cõsilij legibus, cœli impetu prouenire. Profectò à complexionis corruptione idcirco eam proficisci non arbitror, quia non est in hominibus complexio deterior, quàm in bestijs, præsertim ad ueritatis iudicium, boniq; delectum. Homines autem soli ac sedulò religionibus occupantur. Sed neq; etiam inter homines, qui deprauatam habent complexionem, hi sunt propriè qui colant Deum. Omnes enim corruptã non habent. Omnes tamẽ quodammodo Deum colunt, & coluere semper, neq; tamen semper fuit hominũ deprauata natura, neq; rudes tantum homines adorant, sed etiã ingeniosi & sapientes, quod ostenderunt Persarũ Magi, Aegyptij Sacerdotes, Prophetæ Hebræi, Orphici, Pythagorici, Platonicíq; Philosophi, ac prisci Theologi Christianorum. Hi omnes sine controuersia mirabili sapientia pollebant, & incorporabili sanctitate. Porphyrius de uoto disputans, inquit, prẽstãtissimos quosq; apud omnes Gentes sapientiæ studio uotis incubuisse, quales apud Indos Brachmanæ, apud Persas Magi, similesq; apud Græcos Chaldæo .q; fuerint. Hæc ille. Neq; eos simulasse putandum, qui tum perpetuis operibus, tum uitæ periculo linguæ sanctimonia confirmarunt. Fuerunt & alij complurimi doctissimi Philosophi, Barbari, Græci atq; Latini, qui & si non tanta excellerent castimonia uitæ, quanta illi quos antè commemoraui, honestis tamen moribus duxerunt uitam, religionibusq; fauere non dubitauerunt. Fieri quidem potest, ut aliqua ex parte horũ aliqui simulauerint, non tamen omnes credo simulauisse, neq; eos simulauerunt, omnis fuisse religionis expertes. Difficile enim est naturam prorsus exuere. Impios quidem præ cæteris fuisse traditur Diagoram, Dicæarchum, Epicurum, Lucretium, qui etiam natura cogebantur interdum nonnihil religionibus assentiri, quod eorum libri testantur. At sicut isti nonnulla impunè contra religiones in mediũ protulerunt, ita & alij multi Philosophi palam impietatis uirus euomuissent, si plurimi fuissent impij. Aliud autem est hunc aut illum religionis cultum nõ admittere, quod faciunt multi, aliud omnem religionem funditus tollere, quod tentauerunt quàm paucissimi, et illi quidem suspicãtes potius, quàm prorsus asseuerãtes. Porro si qui ingeniosi uiri ac docti in religione reperiantur ambigui, nõ est mirandum. Duas enim ætates Plato scribit esse ualde religiosas, pueritiam, & senectutem. Nam pueri cum lacte religionem sugunt, & in ijs permanent, quæ imbiberunt quousq; in adolescentia ratio excitetur, quæ sua natura singularum rerum causas rationesq; requirit. Si in hac ætate, aut ea studia capessant, aut in eos sermones incidant, quibus diligenter rerum causæ perquirantur, incipiũt quasi nihil uelle asseuerare, nisi cuius ipsi rationem perspexerint. Tunc primũ religionem magna ex parte post tergum abijciunt, nisi forte legibus, seniorumq; consilio se committant, quia diuinorum occultissimæ rationes longo uix tandem tempore, exquisitissima diligentia, purgata mente perspiciuntur. Adolescentes illi rationes huiusmodi nondum attingũt; & quia nihil fermè

asserunt cuius nō uideant rationem, si proprio confidant iudicio, religionem quodammodo negligunt. Nonnulli in hac opinione cōstituti, Aristippicis uoluptatibus sese dedunt, tandem nihil amplius de religione, nisi tanquā de anilibus fabulis cogitantes. Alij uerò Pythagoreo ritu purgant mētem à sensibus per morales, Physicas, Mathematicas, Metaphysicas disciplinas, ne tanquam superiores illi lippos adhuc oculos in diuinū Solem subitò dirigentes, caligare cogantur, sed gradatim progredientes, lumen diuinum in moralibus primò tanquam in terra, secundo in Physicis, tanquam aqua, tertiò in Mathematicis, tanquam in Luna, quartò Metaphysicis, tanquam in Sole perspicuè salubriterq; perspiciant. Hos appellat Orpheus Musarum legitimos Sacerdotes, qui tandem in ætate maturiori de religione sentiunt multò melius, quemadmodum legimus apud Platonem in Epistola ad regem Dionysium, in Phædro in primo de repub. in decimo legum. Mouet autem iuuenes Plato ne temerè de diuinis sententiam ferant, sed credant legibus, donec ætas ipsa doceat, uel per eos disciplinarum gradus quos narrauimus, uel per experientiam, uel per quandam animæ à corpore separationem, quam moderata senectus adducit, ut anima in ea ætate res à corporibus separatas, quasi è proximo uidens clarius discernat, quam consueuerit. Quapropter cum Plato Dionysio adhuc iuueni diuina quædam mysteria sub quodam uelamine tradidisset, adiunxit primū, ut ea diligenter examinaret, nullum enim hoc studium beatius esse posse. Deinde caueret ne in hominem imperitorum aures hæc exciderent, quia nulla sint apud uulgus quidem magis ridicula, apud uiros autem bono ingenio præditos magis mirabilia & diuina. Addit insuper, diuina mysteria, postquam frequentius, imò semper examinata sunt, uix tandem multo labore tanquam aurum purgari atq; lucere, ut etiam multi, & illi quidem acutissimi eruditissimiq;, cum talia in iuuentute, atq; etiam in trigesimo ætatis anno audientes tanquam incredibilia reprobauerint, postea tamen siue maturioris ætatis siue diligentioris examinis beneficio, siue potius diuina (ut alibi dicit) reuelatione, talis tanquam omnium probabilissima manifestissimaq; concesserint, cōtraria uerò tanquam falsa damnauerint. Hæc Plato. Accedit ad hęc, quòd multi in quauis arte excellentes uiri, uel Melancholici sunt, quales Heraclitus, Aristoteles, Chrysippus fuerūt, uel fiunt, quales Democritus, Zeno Citticus, Auempaces Arabs, Auerrois euaserunt. Hic humor frigidus est, siccus & ater, quæ quidem tres qualitates tribus illis contrariæ sunt in quibus uitæ consistit uigor, calori uidelicet, & humori, spirituiq; perlucido. Talis itaq; humor, tanquam uitæ contrarius aufert spem uitalem, & animo suspicionem inijcit contra uitam, quo fit ut de immortalitate animi nonnunquam ambigant & diffidant. Quod sibi contigisse scribit Auempaces. Non ideo diffidūt, quia sunt excellentes ingenio uel doctrina, sed quia ob humorem terreum suspiciosi & timidi. Nam rudes hebetesq; homunculi nonnunquam ipsi quoq; diffidunt, si eodem illo præmantur humore. Et uiri egregij sæpenumero sperant quam optimè, si humore eiusmodi nō uexentur, quanquam qui uexantur ab ineunte ætate, si tamen non peruersè omnino fuerint educati, inanes suspiciones abijciunt facilè, & naturalem sequuntur religionis instinctum. Tanta est ipsius naturæ uis, tāta stabilitas. Quod Pythagoras, Socrates, Plato & Varro, Apolloniusq; Tyaneus sunt præ cæteris assecuti. Quapropter suspiciones illæ nihil habent momēti ad animorum mortem significandam, cum neq; ab ingenio, neq; à sapientia, sed à morbo proficiscantur. Quinetiam illi sæpe sunt acutiores, in quorum ortu Saturnus & Mercurius possunt, quàm plurimùm. Nam hæ stellæ inuitant ad contemplandum, quoniam ad interiora spiritus contrahunt. Hi Planetæ si directi sunt, optimeq; dispositi, ingenium augent, religionem non minuunt. Sin retrogradi, neq; optimè dispositi, undiq; hominem reddunt formidolosum admodum atq; suspiciosum ob terream ipsorum qualitatem nō sufficienter aspectu aliorum syderum temperatam. Quo fit ut non in religione solum, sed in rebus etiā alijs ambigat & diffidat. Cæterum meminisse oportet, eam opinionem siue affectionem non satis habere fidei, quæ sequitur aut ingenium Melancholicum, ægrum, & quodammodo uitæ contrarium, aut indecentem & noxiam positionem syderum, quæ etiam complexionem peruertit humanam, ac defectum affert secum non modo quantum spectat ad uitæ fiduciam, sed etiam quantum ad humanarum rerum gubernationem. Vnde impij ho[...]es plurimum uel ignauissimi sunt, qualis fuisse dicitur

Epicurus, uel flagitiosi, qualis Aristippus, uel insani, qualis sectator eorum Lucretius, qui dum insania propter atram bilem concitaretur, animam suam primò conatus est uerbis perdere in libro de natura rerum tertio, deinde corpus suum gladio perdidit. Ergo sicut de uini sapore non est ægrotanti credendum, sed bene ualenti, ita de fine humanæ uitæ credendum est humano sanoq; ingenio potius quàm insano. Sanam uerò & naturalem hominis complexionem appello sanguineam, ac maximè temperatam. Sanguinea aërea est, in calore & humore uitali consistens. Temperata cœlo est similis, neq; ueritatis iudicium interturbat. Tales sunt plurimùm humanæ complexiones ad sanum ingenium prudentiamq; accommodatæ, quæ religionem nobis non afferunt quidem (est enim hæc menti infusa diuinitus, cum diuinorum gratia negligi cætera iubeat) sed eam nequaquam impediunt, neq; uanas animo suspiciones iniiciunt. Quod autem in pluribus perfectioribusq; est, naturale censetur. Quod in paucissimis & ægrotantibus, monstrosum. At uerò naturale quidem ueridicum, monstrosum uerò fallax esse solet. Iudicium autem religioni fauens reperitur in pluribus grauioribusq; hominibus, in paucissimis uerò leuissimisq; contrarium, quorum exemplo alij quoq; nonnunquam inficiuntur. Atq; in illis paucissimis non est hoc iudicium rationis, sed morbus animi, formidolosaq; suspicio à deprauata complexione corporis proficiscens. Quod ex eo patet, quòd sæpe homines huiusmodi rationes quidem habent animi æternitati fauentes, suspicantur tamen tanquam ij, quorum ratio aut iudicat uinum non esse bibendum, pulmones nihilominus sitiunt, aut iudicat nihil esse in uia quod noceat, horret tamen sensus in tenebris. Neq; solum contractu, uel à parentibus, uel à syderibus iniqua complexio, sed usu inducta qualitas, ut significauimus ab initio, à religione humanum genus abducit. Solent enim homines in quauis disciplina nimium curiosi, propter nimiam cerebri agitationem siccato cerebro quodammodo insanire, quod in Theæteto scribit Plato contra illos, qui nihil in rebus stare unquam dicebant, quos, inquit, uertigine affectos ob frequentem reuolutionem, putasse omnia uerti, cum uerterentur ipsi. Itaq; non mirum est, si curiosi artium uiri nonnunquam & in religione, & in rebus alijs manifestè delirant, quorum insaniam declarant tùm mores leuissimi, tùm ridiculæ nimium in rebus multis opiniones, opinionumq; ipsarum contrarietates. Non igitur à corruptione complexionis religio, sed impietas nascitur. Neq; solum à deprauata complexione, sed & à deprauatis moribus impietatem nasci Plato in epistolis ad Syracusanos asserit dicens, credendum semper esse priscis sacrisq; oraculis asserentibus animã hominis esse immortalẽ, iudicesq; habere, ac pœnas pati maximas cũ à corpore fuerit separata. Quapropter minus malum existimandũ esse, perpeti grauissimas iniurias, quàm inferre. Quæ quidẽ auarus homo mentisq; inops, aut non audiat, aut deridere soleat, uoluptatibusq; deditus, quasi cæcus non cernat, q̃ maximum semper malum uiuentẽ se impiè necessario sequatur, & post mortem q̃ misera demigratio ipsum maneat. Hæc ibi omnia. Similia quoq; in Gorgia, & in decimo de repub. & in legibus, ubi addit hãc de anima sententiã necessarijs adamantinisq; rationibus esse probatã. Quod usq; adeo Cleombroto persuasum fuit, ut se hac uita alterius amore priuauerit. Demosthenes quoq; ait, malle honestè mori, quàm turpiter uiuere, postquàm Platonem Zenocratemq; de animorũ immortalitate disserentes audisset. Neq; silentio prætereundũ puto maximã impietatis causam à Platonicis in genus infimorũ dæmonum referri solere, qui tacita quadã persuasione, uel propter ambitionẽ in falsam, uel propter inuidiam in nullam religionem pro uiribus uos impellũt.

Secunda obiectio & solutio.

Confutauimus obiectionem primam Lucretianorum, qua dicebatur Dei cultum humanæ naturæ deprauatione cõtingere. Vbi apparuit Lucretianos esse potius deprauatos, qui naturam hominũ ex eo pessimam iudicãt, quod Deo optimo iungitur. Sed nunquid quod secundo afferunt loco, diuinorum ueneratio à consilijs hominum nascitur, & ciuilibus institutis? Nequaquam. Dici enim non potest quam citò hominum inuenta mutentur, etiam uera, ne dum falsa & simulata. Omnia hominũ instituta breui tempore in contraria instituta mutantur. Contrariæ quoq;

eodem in tempore leges diuersis sunt Gentibus, & quæ alijs turpia, alijs honesta censentur. Quid autem religione antiquius? Quidûe amplius? Neq; hanc inuenerunt conditores legum ad populos coërcendos. Nam ante ciuitates & domos uiguit in orbe religio, & homines sparsi atq; syluestres Deum coluerunt, & ijdem ipsi latoreslegum numina timuerunt. Quod quidem in Protagora Plato confirmat dicens: homines etiam antequam congregarentur, uel loquerentur, uel artes aliquas exercerent, statim ab initio ob naturalem cognationem Deum adorauisse, arasq; & sacra fecisse. Proinde tam durum religionis iugum, tot bonis uitæ contrarium, quãdoq; homines alicubi reiecissent, si ficta esset, neq; ueritatis stabilitate constaret. At inquiet forte Protagoras non esse naturalem religionem, sed uideri, quoniam à tenetis unguiculis eam cõbibimus. Nos ita Protagoræ respondebimus, eum ab infantia loqui & bibere didicisse, nihilominus tamen naturalem esse sermonem atq; potum. Vbiq; & semper loquuntur homines, atq; bibunt, quoniam est naturale. Sed alijs temporibus atq; locis, alio ordine loquuntur & bibunt, quoniam operationis ordo opinione cõstat potius quàm natura. Similiter apud omnes Gentes omnibus seculis adoratur Deus, quia naturale est, quamuis non ijsdem sacris ac modis. Sermo quia naturalis est, suum attingit finem, id est, uolũtatem alterius alteri declarare. Potus quoq; suum, id est, corporis humorem instaurare. Religio cur suum non nanciscatur, non uideo. Suus finis est frui Deo, suum uotum, perpetuo frui.

Tertia obiectio & solutio.

AN feruntur homines ad religionem syderibus, quod tertio obijciunt impij. Minimè. Nempe humoribus corporum sydera suffragantur. Religio est inimica corporibus. Neq; altius desideriũ infundere cœlum potest, quàm sphærarum cœlestium, quas etiam spernit homo religiosus. Adde quòd religio fatũ damnat, & asserit libertatem. Quonam igitur pacto idipsum ut fato repugnet, habebit à fatis? Præterea coniunctio quædam Planetarum fertilitatem præstat, opposita uerò penuriam. Hæc pestem, illa salubritatem, bellum similiter, atq; pacem. Videmus dona cœlorum, quàm cito in contraria permutentur. Itaq; si Deum colere cogit certa quædam positio syderum, breui positio contraria è memoria hominum diuinos delebit honores. Nusquam tamen & nunquam religionis facta est intermisio, licet aliàs, & alibi aliter Deus sit honoratus. Quæ etiam uarietas humanarum mentium est secuta consilia, quæ astris nequaquam subijciuntur. Humana quippe mens natura sua tanquam diuina ad Deum sentiendum colendumq; ducitur & timendum, sicut natura sua ad amandũ bonum, malumq; uitandum. Veruntamen per liberam suę consultationis electionem, Dei colendi uariat ritus, sicut etiam ad bonum uarijs graditur callibus pro arbitrio. Superiori disputatione colligitur, communem ipsam omnium Gentium ad Deum unũ religionem, esse humanæ speciei admodum naturalem, uirtutemq; hominis propriam, ideoq; excellentissimam. Duo quidem excellentissimi sunt actus hominum, illi scilicet qui in excellentissima parte animæ sunt, & circa obiectum uersantur excellẽtissimum. Tales sunt in mente nostra Dei cognitio, atq; amor. In hac uita humanus amor in Deũ humanæ præstat cognitioni, quia Deum nemo uere cognoscit. Verè aũt amant illi Deũ quoquo modo cognitũ, qui spernunt omnia propter ipsum. Rursus sicut deterius est odisse Deum, ꝙ ignorare, sic melius amare, ꝙ nosse. Adde quòd perscrutando Deum, longissimo tempore minimum quid proficimus, amando breuissimo plurimùm. Ob id enim citius propinquiusq; & firmius amor, ꝙ cognitio mentem cum diuinitate cõiungit, quia uis cognitionis in discretione consistit magis, amoris autẽ magis in unione. Quinetiam gratius ipsi Deo est amari quàm prospici. Nihil enim Deo tribuimus intuendo, amando uerò tribuimus quicquid & sumus, & posidemus. Amantibus ergo Deus seipsum retribuit potius ꝙ scrutantibus. Deinde cognitione Dei malè possumus uti, scilicet ad superbiam, amore Dei malè uti non possumus. Et amando Deum longè maiorem, ꝙ perscrutando percipimus uoluptatẽ, & meliores amando efficimur, ꝙ inquirendo. Imò sicut non qui uidet bonum, sed qui uult, fit bonus, ita animus non ex eo quòd Deũ considerat, sed ex eo, quòd amat, fit diuinus, quemadmodum materia, nõ quia lucem ab igne

capiat,

capiat,sed quia calorem,ignis euadit.Hinc illud Porphyrij, animus Deum inquirendo purus efficitur,Deum imitando fit Deus.Quod quidem ab ipso Platone acceptum est, dicente:diuinum lumen noninquisitione paulatim à nobis acquiri, sed perfecta uitæ coniunctione subitò tandem diuinitus in nobis accendi. Præterea cognoscēdo Deum, eius amplitudinem contrahimus ad mentis nostræ conceptum, amando uerò mentem amplificamus ad latitudinem diuinæ bonitatis immēsam.illic nos in Deum deijcimus, hic attollimus nos in Deum. Noscimus enim quantum ipsi capimus,amamus autem & quantum intuemur,& quantum ultra nostrum intuitum uaticinamur bonitatis diuinæ reliquum superesse.Neq; est amor humana cognitione contentus. Ea siquidem creata est,atq; finita. Voluntas in solo primo & immenso quiescit bono.Quoniam uerò in hoc ipso amore tota consistit religio,nihil habent homines (ut Plato in Epinomide testatur) religione diuinius.Quæ tanto est à falso alienior,quàm cætera hominum studia, quantò propinquius Deo summæ ueritati nos copulat. Quare præsagium eius uerius est,quàm facultatum aliarum sententiæ.Eius uerò præsagium bonis digna præmia pollicetur,malis minatur supplicia. Hominis sanctissimi probitati præmium dignum debetur.Probitas per summum habitum confirmata,indelebile bonum est, ac si mille annorum millia uixerit,semper similiter aget.Præmium igitur ea dignum nullum est nisi indelebile & æternum,præsertim cum illud sit conuenientissimum præmium sanctitatis,cuius gratia sanctitas agit singula,quodue eius appetitum potest implere. Tale est illud in quo est tota ratio boni. Est igitur eius præmium, immensi boni sempiterna possessio.Viuet igitur semper religiosus animus,ut dignum suscipiat præmium.Viuet semper & impius,ut luat supplicia impietatis,qui infinitè peccat, quotiens pro finitis commodis Dei obliuiscitur infiniti,& malignum habitum contrahit indelebilem, per quem mille annorum milia sit peccaturus si uixerit,postquam statuit semel tamdiu peccare, quamdiu uiuet. Qui tamdiu iam deliquit diuinæ iustitiæ, cui futura secula præsentia sunt,quamdiu est,si uixerit,peccaturus,infinitum huic debetur supplicium iam infinitè peccanti. Adde quòd si ueræ uirtutis præmium est æterum (Deum enim à quo tanquam principio pendet,respicit tanquam finem)sequitur,ut uitij quod deficit ab ęterno tàm uirtutis præmio,quàm uitæ principio,supplicium sit sempiternum.Nullum tale est in hoc tempore uitę breuissimo,erit igitur in futuro.Hoc pacto aduersa,quę in hac uita bonis,& prospera quæ malis contingunt,cōpensanda uidentur,ne & pietas bonis damno sit,& ut in Phędone legitur,impietas malis sit lucro.Bonum quidem prodesse oportet,obesse malum.Obest in hac uita pietas,quæ non solum præsentia bona cōtemnere, uerùm etiam Dei honestiq; gratia labores,& mortem subire compellit. Contrà prodest impietas quamplurimùm.Igitur ne desit iustitiæ locus,alibi est ferenda sententia. Neq; putandum est hanc iustitiæ partem,quæ humana respicit, ad Deum non pertinere, ad quem pertinet mundi totius administratio,in quo si singula intelligendo amandoq; facit,ut Plato uult,sequitur ut faciendo intelligat ametq; singulas,atque in toto curando, partes (quibus non curatis,non curatur totum) non negligat. Hæc in legibus Plato. Mundi uerò pars non mediocris est hominum species, administratrix & ipsa iustitiæ. Si ergo diuina iustitia,ut Orphici canunt hymni,elementa suis quæque distribuit locis, si rebus quibusq; uel minimis pro sua cuiusq; natura dispertit munuscula,cur non hominibus etiam pro meritis loca,prēmia,suppliciaq; dispertiat? Deus frequenter uel bonos immunes,uel malos relinquit impunes,ut his indicijs nobis ostendat uitam alteram superesse,in qua iustitia,quæ falli non potest,pro meritis impleatur. Nonnunquam uerò scelera,præcipuè grauissima,in hac etiam uita punit, ut ob hoc eius prouidentiam cognoscamus.Mitto in præsentia multa prouidentiæ diuinæ exempla.Philon Iudæus Platonicus,in libro de Prouidentia scribit,legem apud ueteres extitisse, sacrilegos uel cremari,uel præcipitari,uel suffocari.Cumq; Philomelus & Onomarchus & Phaylus templum spoliauissent,paucis post diebus absq; iudicum opera diuina quadam sorte eos in tria hæc supplicia incidisse.Præcipit autem in legibus Plato,ne ob id unquam de diuina prouidentia dubitemus, quòd iniusti sæpe homines hinc impunes uideantur abire, quippe cum nesciamus qua ratione,& ubi,prout ordini uniuersi conducit, singula singulis rependantur.Rursus in ultimo de repub. probat animum per uirtutem Deo simi-

lem, ideoq́ amicum euadere, atq; idcirco ita à Deo curari, ut quæcunq; contingunt, in bonum deniq; perducantur, & siue in paupertate, siue in morbis, siue in alia quadam calamitate sit constitutus, singula uel in hac uita, uel in futura aliquando conducant ad bonum. Neq; ob hoc dicenda est bonitas diuina malefica, quod committi peccata permittit, punitq́ commissa. Profecto in regno Dei gradum suum obtinet natura rationalis. Huic motus conuenit liber. Motui tali datum est ut progredi posit in melius, & naturæ bono, bonum insuper uoluntatis actionis adeptionisq́ adiungere, ita ut natura huiusmodi non modò ab alio facta sit bona tanquam patiens, uerùm etiam seipsam efficiat bonam tanquam agens. Datum insuper est tali motui, ut posit transgredi in deterius, non quòd naturam propriam exuat, sed quòd induat alienam, & illam quidem inferiorem, hanc infectionem supplicium sequitur uel noxium, uel purgatorium. Sequitur, inquam, necessaria quadam diuinaq́ lege, peccantem intrinsecus ad similia perducente. Et ut in decimo legum inquit Plato, motionis principium in anima est, quo se pro arbitrio talem efficit aut talem. Postquam uero talis euaserit, mox non tàm arbitrio quàm fatali quadam Dei lege in talem conditionem locumq́ transfertur. Addit quasi diuino Dauidis ore, siue ad mundi centrum penetraueris, siue ad superficiem peruolaueris, diuinam legem euitare non poteris. Huc illud in decimo de republica tendit, cum neq; latere, neque effugere diuinos oculos manusq́ posis, caue omnino ne pecces, id est, ne Deo dissimilior unquam euadas. Odit enim animas ab ipsius similitudine longè degenerantes. Quinimo si & Gygis anulum, & galeam nactus fueris infernalem, iniustitiam procul effugito. Sed redeamus ad leges. Inquit ibidem, mundum partim bonorum, partim malorum esse plenum, Deumq́ nobis Deos dæmonesq́ quosdam quasi pastores custodiendis ouibus præfecisse, quorum prouidentia & deuitemus mala, consequamur & bona. Addit, eos qui cum multa iniustè rapuerint, muneribus se Deos placare confidunt, perinde errare, ac si qui dilaniantes oues, putent se membris quibusdam ouis pastori redditis, pastorem sibi conciliare. Tandem ubiq; Plato reperit, & arbitrio nos peccare, & post peccatum necessariò pati. Sed iam ad institutum ordinem redeamus. Quid ergo? Si Deus & permitti, & punit, in permittendo mirabilis humani generis excellentia lucet, in puniendo Dei potestas, bonitasq́ immensa. Si peccare permittitur animus, quis non uideat hominem sui iuris esse, ac Dominum, suoq́ arbitrio alias aliter agere? Si delicta punit Deus, in ipso delictorum malo iustitiæ peragit bonum, quæ hunc non haberet locum, nisi delinqueretur, ac deesse uideretur quodammodo pars aliqua uirtutis, ut ita dixerim, & iustitiæ, & regno Dei, cuius hic perfulget potestas & bonitas infinita, dum contra mali naturam facit ex malis bona, ut tota natura sit mirabiliter ordinata, in qua tanta est amplitudo boni, ut in bonis splendeat atq; malis, & quantum ualeat, in ambobus experiatur. Tanta quoq; ordinis obseruantia, ut animus qui peccando digredi uidetur ab ordine, & in ipso libero motus ordine gradiatur, etiam dum digreditur, & in ipsum iustitiæ ordinem statim patiendo regrediatur, dum propter delinquendi habitum talia patitur, qualia habitui congruunt. Hæc habui quæ de immortalitate quantum ad signorum testimonia pertinet dicerem, oportet autem dubitationes deinceps quæ cogunt immortalitati diffidere diligentissimè soluere.

THEOLOGIAE PLAtonicæ, de Immortalitate animorum, eodem Ficino autore,

LIBER XV.

Sequuntur quæstiones quinque de anima. Prima, utrum sit unus cunctorum hominum intellectus. Quod non. Cap. I.

MVLTA iam quæ afferri solent aduersus animam, superioribus disputationibus confutauimus. Quinque restant (ut arbitror) dubia declaranda. Primum est, de quo Peripateticus Auerrois dubitauit, ne forte una sit mens hominum omnium & æterna. Multæ autem animæ atque mortales, ita ut nihil prosit mentis ipsius æternitas humanis animis perituris. Secundum, de quo dubitant nonnulli, cur animi, si diuini sunt, terrenis corporibus tam infimis sint coniuncti. Tertium, quam ob causam in his adeò perturbentur. Quartum, cur inuiti discedant. Quintum, qualis animæ status sit antequam ad corpus accedat, qualis etiam post discessum. Auerrois Hispanus patria, lingua Arabs, Aristotelis doctrinæ deditus, Græcæ linguæ ignarus, Aristotelicos libros in linguam barbaram è Græca peruersos potius quàm conuersos legisse traditur, ut non mirum sit si in quibusdam rebus reconditis, breuissimi scriptoris mens cum latuerit, quod illi contigisse Platonicus Plethon testatur, & peritissimi quiq; Græcorum. Et quod maximum est, aduersus Auerroem Græca Aristotelis uerba reclamant, Ait ipse Plethon Aristotelem sine controuersia censuisse hominum animos esse multos, & sempiternos. Subiungit, nolle se Aristotelis uerba peruertere, & si Aristoteles Platonis cæterorumq; Philosophorum uerba peruertit. Hæc ille. Videtur tamen Alexander Aphrodiseus Aristotelis sensum de anima peruertisse, ubi ait Aristotelem mortalem animam censuisse. Themistius æquius Aristotelem declarauit, dicens ab eo mentem quidem agentem unicam, capacem uerò multiplicem existimari, & utranq; perpetuam. Quid uerò ipse sentiat Alexander, in quæstionibus naturalibus declarat, ubi inquit, Medicina etsi scientia est, tamen in opere suo ars apparet, quemadmodum anima, etsi est immortalis, tamen in corpus mortale demersa uidetur esse mortalis. Atq; iterum ait: Noluisse mundi opificem diuinos cœlestesq; hominum animos corporibus terrenis absq; congruo quodam medio colligare. Medium uerò eiusmodi, spiritum uehiculumq; Platonicorum more cognominat. Proculus uerò non modo Platonicos, sed etiam Aristotelem affirmat immortalem animam posuisse. Et eadem ratione posuisse Themistius asserit, qua & Plato posuerat. Atq; postquam in libro de anima. 3. probauit utrunq; intellectum, scilicet agentem atq; capacem, esse perpetuum, addidisse solum hunc, scilicet ex utroq; mixtum, esse talem, passiuam uerò rationem, id est, phantasiam, minimè. Quam ob causam conclusisse, nos post obitum humanarum rerum non reminisci, quoniam harum recordatio per conuersionem ad phantasmata, ac propter affectum ad corporea fieri solet. Quòd ergo, inquit, non reminiscimur, ideo Themistius uult esse additum, ut indicaret animos post obitum uiuere, pluresq; animos, sed nihil esse mirum si corporalium non reminiscantur, quòd si perire animos putauisset, nulla fuisset ratio assignanda ob quam minimè recordentur. Sed ad Auerroem redeamus.

Narratio opinionis Auerrois.

AVerrois cum apud Aristotelem sæpe legeret intellectum proculdubio nihil habere naturæ corporalis mortalisq; admixtum, sic accepit, ut inde tria concluderet. Primum, intellectum non esse corpus, id est, non cōponi ex materia atq; forma. Secundum, non esse qualitatem aliquam cum corpore diuisibilem, aut ullo

ullo modò à corpore dependentem. Tertium, non esse formam talem, ut queat corpus perficere, uiuificare, & regere, atque ita hærere corpori, ut ex materia & intellectus substantia unum fiat compositum, cuius esse sit unum. Primum & secundum damus Auerroi, tertium, si Peripateticos ueteres sequimur, nullo modo cōcedimus. Negat substantiam intellectus esse posse formam perfectricem corporis, actumq; uiuificum. Prima illius argumentatio huiusmodi est. Si intellectus esset talis corporis actus, ex eo & corpore unum nasceretur compositum, & unum esse compositi. Non potest autem ex eius congressu cum corpore unum fieri, quin ipse euadat corporis particeps. Hanc participationem non admittit mens, quam esse ostendit ratio à corporibus absolutam. Secunda ratio. Si mens forma corporis esset, eodem pacto quæq; susciperet, quo & materia suscipit corporalis. Quod enim est corporis forma, nihil absq; sua materia suscipit. Materia uerò quicquid suscipit, diuiduo suscipit modo, unde formæ rerum in ea diuisæ temporales, particulares euadunt. Tales quoque caperet intellectus, nunquam igitur per suas formas uniuersalem naturam aliquam comprehenderet. Tertia ratio. Materia formas quas possidet, non agnoscit. Ita mens si iuncta materiæ per eius consortium eodem pacto caperet quo materia, nihil prorsus agnosceret. Quarta ratio Impossibile est in corpore infinitam ulla ratione esse uirtutem. Mentis autem uirtus est quodammodo infinita. Hinc effici uult, ut mens nullum habeat commercium cum materia. Cum uerò multæ sint in natura species mentis, unam quandam eius speciem uult esse humanam mentem, illam scilicet quæ rerum ordinem speculatur in nobis, quādoquidem in cunctis hominibus idem est secūdum speciem modus intelligendi, eademq; anima specie, per quā una secundum speciem est in cunctis hominibus una, eademq; figura. Quoniam uerò una est humana mens specie, una quoq; sit numero oportet, id est, unica & singularis, nō diuisa per singulos. Nam forma quæ in se una est specie, non secatur in multas nisi adiectione materiæ. At quomodo mens humana una in se existēs diuidetur in plures, cum nullius sit materiæ particeps. Præterea si alius esset in me intellectus, in te alius, oporteret speciem illam quæ est intelligendæ rei similitudo, aliam secundum numerum in me esse, in te aliam, secundum speciem uerò eandem. Cùm enim rerum intelligendarū species in mente sint quasi subiecto, oportet in alijs mentibus alias esse species & distinctas. Distinctas, inquam, numero, sicut mentes distinctæ sunt numero. Species autē aut formæ quæ multæ sunt numero, unum specie, formæ sunt particulares, quæ ad intelligentiam conferre non possunt, quoniam uniuersale oportet esse, quod sit uerè intelligendū. Accedit, quòd quando alius docet alium, præceptor scientiam suam in discipulum uidetur transfundere. Aut igitur eandem omnino quam habebat ipse, tradit discipulo, aut aliam numero, specie uerò eandem. Si eandem specie tradit, sed numero aliā, eodem pacto scientiam generabit, quo suum opus generare natura solet. Nempe quod per naturam agit, formam suam gignit in alio conuenientem plurimùm specie, numero differentem. Hoc autem pertinet ad ea, quæ congruunt inuicem in materia. Mens uerò tùm docentis, tùm discentis est supra materiam, atq; ipsa scientia non est qualitas efficax, sicut calor atq; similia. Restat itaque ut eandem prorsus scientiam numero quam possidet ipse docendo communicet & discipulo, quod fieri nequit unquam, nisi sit in utrisq; unicus intellectus, ne eadē scientiæ qualitas de subiecto alio in aliud transeat, neue magister docendo, scientiam cogatur amittere. Adde, quòd in nostris mentibus, si diuersæ numero, & conuenientes specie fuerint, notiones cognitarum rerum specie conuenirent, differrent numero. Quæ uerò prǽter diuersitatem suam in specie aliqua congruunt, profecto in communi quadam cōgruunt notione. Communem huiusmodi notionem tàm meus intellectus, quàm tuus uidebit, ad quam diuersas illas colliget notiones. Sic utrique huiusmodi notionem concipiemus, ego unam, tu alteram, numero quoq; differentes, specie congruas. Ideo rursus ad communem aliam similiter redigemus. Atq; ita in infinitū. Est autem absurdum in rebus ordinatis infinitum progressum inducere. In speciebus uerò rerum ordinem esse necessarium est. His rationibus cōcludit Auerrois, humanam mentem, quia sine materia est, unicam esse ac fuisse semper, & fore, esse uerò hanc omniū mentium infimam. Et sicut superioribus orbibus singulis singulas mentes attribuit, ita orbi huic inferiori mentem unā, quæ non huius hominis propriè, uel illius, uel humanæ

speciei mens appelletur, ut speciei unicæ sit unicus intellectus, in hoc orbe inferiori (ut nonnulli ipsum interpretantur) totus ubiq;. Constare quippe hunc hominem quem uidemus, existimat ex corpore hoc, & anima sensitiua, ut nominat ipse, intellectiua uerò nequaquam. Sed hanc animam sensitiuam esse omnium talium animarum perfectissimam, à brutis specie differentem. Tot esse animas, quot hominum corpora oriri & occidere cum corporibus. Supremam huius animæ uim appellat uirtutem cogitatricem, quam Græci nominant phantasiam. Addit animas bestiarum habere æstimatricem uim aliquam, per quam naturali instinctu, quod bonum sibi uel malum sit, iudicent subito, ac prosequantur aut fugiãt. Nostram uerò animam habere uim illam cogitatricem, quæ non naturæ ductu feratur, sed ratione perquirat, consilio quodã deliberet, eligat, ut consuluit, nihil tamen sentiat uniuersale, sed discurrat solum per singula. Hanc ideo uocat rationem particularem, intellectum uerò rationem uniuersalem, rationem hanc particularem locat in media cerebri particula inter imaginationem atq; memoriam. Opinatur enim in prima particula sensum esse communem, qui operationes quinq; sensuum in se colligat. In secunda imaginationem earum imaginum conseruatricem, quas communis sensus collegerat. In tertia cogitatricem uirtutem iudicem eorum, quæ seruauit imaginatio. In quarta memoriam, custodem iudiciorum, quæ cogitatrix potentia protulit. Igitur cogitatrix uirtus mediæ partis regina quæ cęteris rebus inferioribus est proxima menti, adeò ut mens illi adsit ubiq;, & intelligentiam suam per eius expleat adminiculum, dum simulachra rerum in cogitatrice uirtute lucentia, mentem ad intelligendum mouent. Atq; hęc sola est hominis cum mente communio, non quia intellectus sit pars, aut forma uiuifica hominis huius, qui ex corpore & anima cogitatrice componitur. Separatur enim intellectus ab homine, & in essentia, & in essendo. Sed quia præsens est ubiq; intellectus hominis huius cogitationi, atq; ex hac particulari cogitatione ille uniuersalem haurit speciem, occasionem præbet homo intellectui ad speculandum, quemadmodum coloratum lumen oculo ad uidendum. Neq; ex homine hoc, & mente conficitur unum esse, sed operatio una contingit, una scilicet intellectio, quæ tamen non in homine est ullo modo, sed in mente sola, in mente, inquam, ab hominis cogitatione pulsata. Neq; quicquam ex illa transit in hominem, sed tota completur in mente. Non intelligit homo per mentem aliquid, sed in homine mens intelligit. Atque in ipsa mente artium scientiarumq; sunt habitus. Cogitatrix anima unitur puero à prima eius origine, mens uerò diu postea, cum simulachra in cogitatione sunt adeò pura, ut moueant intellectum. Affirmant Auerroici duas esse non uires solummodo, sed substantias ex quibus componitur intellectus. Sanè uim agentem esse substantiam unam, capacem, uim substantiam alteram. Et illa natura sua lucidam formatricemq; esse. Hanc obscuram penitus atque formabilem, harum æterna copula unam constare animam secundum esse, quemadmodum ex materia & forma unum secundum esse fit in natura compositum. Illam intellectum uocant agentem, hanc intellectum formabilem & capacem. Censent intellectum agentem, quia sit actus per se existens, per se intelligere seipsum semper, ita ut respiciens essentiam suam se uideat, ac per se mentes quoque supernas. Intellectionem huiusmodi esse ipsam eius essentiam. Quoniam uerò essentia eius semper est intellectui capaci coniuncta, sequi putant ut per hanc eandem intellectualem essentia intellectus capax intelligat semper agentem intellectum, cuius illamet tàm intellectio est, quàm essentia. Intelligat quin etiam mentes superiores. Hanc intellectionem esse in intellectu uniuerso siue anima actum unum stabilem & æternum. Esse quoque in ipsa parte eius formabili intelligentiam alteram, sempiternam quidem, sed uariam, temporalem atque multiplicem, quam mutuatur à nobis. Et quia hæret propius agenti intellectui, quàm phantasiæ, ac propter coniunctionem cum temporali phantasia temporalem sortitur cognitionem, patere putant id, quod diximus paulò antè, ut scilicet propter coniunctionem cum æterno illo intellectu, æternam intelligentiam habeat, tanto altera clariorem, quantò intellectui agenti familior est, quàm phantasiæ. In nobis uerò dubiam mutabilemq; scientiam singulatim aucupari existimant, ita ut uiuente Pythagora per simulachra rerum in Pythagoræ cogitatione lucentia, scientiam illam collegerit Pythagoricam, decedente uerò Pythagora, & cessantibus illis simulachris, in

intellectus species inde acceptas scientiamque amiserit. Nam species illas à simulachris fieri atque seruari. Quinetiam uiuente Pythagora totiens actum suum prætermiserit intellectus apud Pythagoram, quotiens suum Pythagoræ cogitatio. Vnà acceperit, unà oblitus fuerit, inceperit unà. Fecisse similiter in Platone, & in singulis quotidie eodem pacto. Imbui ubique ac semper uarijs modis per uarias hominum animas, & quodammodo pasci, tot accipere species, quot in nobis simulachra fuerint, tanquam speculum imagines à corporibus, totidem actus ædere intelligendi, habitus quoque diuersos disciplinarum pro humanorum studiorum diuersitate. Et quia quotidie innumerabilis hominum multitudo cognitioni omnium studet, quotidie hinc illum omnia discere. Atque per ipsas species haustas à simulachris nostris intellectum capacem non modo inferiora, sed denique tùm in cunctis hominibus, tùm in hominibus sapientissimis seipsum cognoscere. Hinc agentem intellectum, inde & mentes superiores, opinantur in hoc mirabilem rerum connexionem consistere. Esse namque formas à materia penitus absolutas, ipsos scilicet angelos, inter quos non sint plures in una angelica specie angeli, sed quot sunt angeli, totidem sint species angelorum. Esse insuper formas penitus corporales in eadem specie plurimas, puta animalium animas, & formas illis inferiores. Interponi compositum hoc ex homine atque ex mente, ex hominum animabus multis mente una, quasi monstrum quoddam ingens multis cruribus & capite uno compositum, ubi & absoluta forma cum corporeis coit, & corporea cum ipsa uicissim. Atque ut par est, quod est absolutum, unicum permanet in seipso. Quod est corporale, fit multiplex, dum una mens innumerabilius sufficit animabus. Et illud quidem compositum ex mente & uno quoque nostrum, hominem intellectualem appellant, sed unumquemque nostrum seorsum à mente, hominem cogitatiuum. Et primùm quidem hominem affirmant aliquid intelligere, quia pars eius, id est, mens intelligit, sicut hominem solemus simum appellare, quia nasus est simus, alterum uerò hominem nihil penitus intelligere.

Confutatio Auerrois. Quod mens sit forma corporis, patet primum ex ordine naturæ. Cap. II.

MAgna fuit olim inter Peripateticos de mente hominis controuersia, atque adhuc sub iudice lis est. Dicæarchus eam esse formã aiebat, tùm corporis, tùm corporalem. Corporis, quia corpus humanum uiuificat. Corporalem, quia è corporis sinu depromitur. Auerrois cõtrà neque formam corporeã esse, neque etiam corporis. Auicenna Theologorũ Arabum princeps, & Alganteles mediã uiam secuti, mentem asseruerunt formam quidem corporis esse, non corporalem, ut inter formas quæ corporis corporalesque sunt, atque formas quæ neque corporales sunt, neque corporis, tanquam maxime differentes, mediæ quædam formæ sint partim cũ illis, partim cum his quodammodo congruentes. Merito inter formas omnino diuinas, quæ ita separatæ à materia sunt, ut coniungi non possint, atque naturales omnino, quæ ita coniunctæ sunt, ut nequeant separari, formæ interponuntur mediæ, partim quidem naturales, partim quoque diuinæ, ita separatæ sunt, ut coniungi possint, ita coniunctæ, ut ualeant separari. Quod quidem earum uiribus actionibusque ostenditur, quæ tali quadam tùm coniunctionis tùm separationis inter se differentia distinguũtur. Denique nõ abs re inter sensum, qui & in forma corporis est, & indiget instrumento, atque intellectum angelicum, qui est utrinque liber, intellectus est humanus, qui forma quidem corporis est, sed nullo indiget corporis instrumento. Quę quidem sententia & communi hominũ iudicio probabilior est, & libris Platonis, Aristotelis, Theophrasti atque Themistij maximè consona. Dicæarchum unà cum Epicureis satis iam libris superioribus confutauimus, Auerroem deinceps pro uiribus reprobantes, Auicennæ & Algantelis interpretationem, imò Platonis Aristotelisque sententiam comprobauimus. Siquidẽ ex fundamentis quę aliàs iecimus, ostendemus probabilę esse, ut inter formas, quæ solũ uiuificando corpori adstringũtur, sit forma media, quæ & corpus uiuificet, & intelligat, ut diuini uultus imago non succumbat ubique materiæ, sed uincat alicubi. Sunt autẽ formę in corporib. nihil aliud, quàm

idearum imagines diuinarum, ſicut figuræ quæ imprimuntur in cera, ſigilli aurei ſunt
imagines. Si in omnibus ceris confuſa fiat impreſsio, inertem dices illum qui impreſſe-
rit tam ineptè. Ita mens diuina quæ in mouenda materia eſt ſuæ ſimilitudinis auida, in-
ers fortè uidebitur, ſi nunquam ſui uoti compos efficiatur. Fiet autem nunquam, niſi
formæ huiuſmodi appareant in corporibus, quæ ita fermè corporibus imperent ſuis, ſi-
cut mundo Deus, atq; ita in ſe ac Deũ per intelligentiam reflectantur, perinde ut Deus
ſe uertit in Deum. Quippe diuina mens per cœlorum motum agitando materiam dici-
tur aliquid, imò omnia generare ſiue perducere, quamuis non quamlibet formam, uel
per mutationem producat, uel ex materia ipſa educat. Quoniam uerò primus ipſe ter-
minus, unde generatio hæc uel productio uniuerſalis ſumit exordium, diuina ipſa mens
eſt, ultimus quoq; terminus quo talis generatio clauditur, mens quædam debet eſſe di-
uina. Terminus uerò generationis ultimus in eo eſt quod gignitur, eiusq́; eſt forma.
Quocirca aliquam eſſe oportet diuinam mentem, quæ ſit materiæ forma. Nam ſi gene-
ratio ab igne facta finitur in ignis formam, facta ab homine in hominis figuram, cur non
generatio uel productio, quæ à diuina mente diſponitur, finiatur in mentem? Non fini-
tur generatio niſi in formam, quæ eſt propria & intima generati perfectio. Si ars per in-
ſtrumenta tribuit tandem materiæ formam, formæ illi ſimillimam, quam mens artificis
continet. Si corporis humani natura in generatione ſemen mouet, primò ad formam la-
ctis, deinde ſanguinis, tertio carnis, denique hominis. Si ignis lignum primo ad trepidum
mouet, ad calidum deinde, tertio ad ignitum, quid obſtat quo minus diuina mens mo-
ueat mundi materiam ad formas elementorum primum, mixtorum ſecundò, plãtarum
tertiò, quartò brutorum, quinto ad formam ſui, id eſt, mentem, quæ ſit corporis geniti
forma, ut in nobiliſsimis natis parentis uultus eluceat. Mouet autem materiam ad infe-
riores formas per mutationem ex ipſa materia educendas, ad mẽtem uerò per diuinum
actum potius inducendam. Si enim educeretur, mens eſſe non poſſet. Hoc autem ad di
uinum ordinem pertinet, ut poſtquam formæ ſuperiores animo rationali, neq; educun
tur, neq; inducuntur, formæ uerò inferiores, & inducuntur, & educuntur, ipſe animus
inducatur, non educatur. Ac ſi tanti pretij eſt forma miſti, ut uim actionemq́; habeat ele
mentorum, forma rurſus plantarũ tàm ualida, ut agat quicquid agunt inferiores, itemq́;
forma brutorum, quis neget mentem habere uim actumq́; formarum inferiorum, ita ut
ipſamet eius eſſentia dum intelligit, ſentiatur quoq; per corpus, & alat corpus? Profe-
ctò cum natura ſuperior totam uim naturæ inferioris, & includat, & ſuperet, idemque
opus effectura ſit quod fit ab inferiori, dummodo inſtrumenta eadem ipſi ſuppediten-
tur, neceſſe eſt mentem illam, quę intra nos uidet, opus alendi & ſentiendi poſſe perage-
re non minus, quàm animam cogitatricem. Quippe ſi complexionis noſtrę ſpiritus ſuf-
ficiens inſtrumentum menti eſt ad intelligentiæ miniſterium, quod ſentiunt Auerroici,
multò magis miniſtrabit ſubſtantiæ mentis ad ſenſum, & alimoniam. Et quia natura ſu-
perfluis non abundat, nõ ineſt nobis niſi in anima formaq́; una præcipua, ſicuti nec cor-
poribus alijs, cum ſuperiores formæ inferiores contineant. Mentem humanã eſſe men-
tium omnium infimam, tum ex eo conijcimus, quod ex otio mitigat in actum atq; e con
uerſo, tum ex eo quod intelligendi occaſionem accipit à corporibus. Sic enim corpo-
ribus proxima eſt, quæ ex potentia educuntur in actum propter materiam, atq; mouen-
tur extrinſecus, & occaſionem ſumunt extrinſecus operandi. Si mentium ultima eſt,
ideoq; ſupremo coniungitur corpori, atque ob hanc uicinitatem ipſa a corporibus hau-
rit ocium, motumq́; externum, neceſſe eſt corpus humanum compoſitorum corpo-
rum nobiliſsimum, menti coniunctum, duo rurſus à mente ſuſcipere, actum ſcilicet mo
tumq́; interiorem. Actus à forma ſuſcipitur, ab anima motus interior. Ergo mens infima
corporis ſupremi forma efficitur atq; anima. Quippe ſicut materia quæ ultimus termi-
nus eſt corporalium, non eſt corpus aliquod, ita mens humana, quæ mentium ultimus
terminus eſt, nõ eſt mens aliqua ſeparata, ſed per naturam coniungitur corpori. Et quia
ſenſibus eget ad intellectionis exordium, ut per ſenſus percipiat corpora, eorumq́; qua-
ſi hauriat formas, ideo natura inſtituit ut tãta eſſet inter ſenſum intellectumq́; cognatio,
quãta eſſe poteſt, quò huiuſmodi hauſtus facillimè & exquiſitiſsimè fieret. Non poteſt
autem aut maior eſſe cognatio, aut facilius exquiſitiusq́; ea fieri, quàm ſi in eadẽ ſubſtantia

animæ tàm mens, quàm sensus. Et sicut ostrea, quæ omnium sensualium ultima sunt, ita propinquant arboribus, quæ omnium sensu carentium sunt suprema, ut partim terræ affigantur, ut arbores, partim sensu tactus utantur, ut sensualia, sic intellectus humanus infimus inter alios ita coniungitur naturæ, earum formarum quæ inter corporeas supremæ sunt, ut partim formet corpus ut illæ, partim intelligat ut mentes superiores. Merito, sicut inter ignem & aquam maximè inter se distantes, est aër, inde calens ut ignis, inde humens ut aqua, sic inter angelos animasque brutas longissimè differentes rationalis anima interponitur, quæ & intelligat ut illi, & corpus formet ut illæ. Ac si forma quę materiæ propinquior est, umbra eius est, quæ à materia est remotior, ut uegetatiua sensitiuæ, hæc autem intellectiuæ, sequitur intellectiuam animam per umbram suam, ideoque per suum actum uiuificum, materiæ iungi. Principale agens sequentia mouet agentia. Principalis finis reliquos cogit fines. Materia principalis cæteras materias sustinet. Principalis itaque forma, reliquas, quoad fieri potest, formas format. Cùm igitur in rebus naturalibus mens forma sit principalis, oportet ut ipsa formet quodammodo cæteras formas, omniumque gerat uicem. Quod nunquam efficiet, nisi formet materiam antea per formas inferiores congruè præparatam, atque illis quasi cessantibus, illa in seipsa uires sequentium formarum experiatur. Quinetiam si ea naturalis motus finem suum assequitur, atque talis est in formarum genere ascensus, ut gradatim magis magisque materiam nitantur transcendere, neque transcendant aliæ, necesse est saltem formam naturalium ultimam id assequi, ac non modo formare materiam, sed etiam per aliquid sui materiam prorsus excedere. Qua parte excedit corpus ac tempus, spiritibus & æternitati intelligendo coniungitur. Talem formam Platonici tùm naturalem, tùm diuinam appellant, quia est naturalium formarum diuinarumque confinium. Mentes cœlestium corporum gubernatrices ita sunt distributæ, ut unaquæque primò moueat corpus, & illud quidem intrinsecus, & sine medio. Multò magis mens humana unicum in primis corpus mouere debet, & intrinsecus sine medio agitare, cum sit uicinior corpori. Vnde uidetur contra naturæ ordinem esse, ut mens illa sublimis corpori sine medio coniungatur, infima uerò per animam cogitatricem. Requirit insuper ordo naturæ, ut sit bonum, purum, & bonum intellectuale. Intellectus purus, & intellectus animalis, anima pura, & anima corporalis. Primum Deus est, secundum angelus, tertium anima rationalis. Anima uerò irrationalis est quartum. Igitur nisi alicubi sit forma partim intellectualis, partim uiuifica, ordo naturæ confunditur, qui in eo consistit, ut Deus purum bonum sit, angelus bonum quidem intellectuale sit, sed intellectus purus, anima rationalis sit intellectus quidem animalis, sed anima pura, quia ipsa se sustinet. Anima irrationalis sit anima ideo impura, quia eget corporis sustentaculo. Sic ergo quia esse in se, antecedit esse in alio, & quod in se est, perfectione sua exuberat quoque in aliud, factum est ut sit bonum in se, bonũ in mente, mens in se, mens in anima, anima in se, anima in corpore, sicut corpus summi cœli in se, reliqua uerò in ipso. Quod si totum animæ genus toto genere corporeo præstantius est, debet amplius esse animæ genus quàm corporis. Itaque infimum animalis generis summum generis corporalis exuperat, proptereaque mirum in modũ summum generis animalis summum excedit generis corporalis. Quo fit, ut rationalis anima non modo corporis profunda ingrediatur alendo, sed etiam sublimia corporis supergrediatur intelligendo. Merito, quia quod excellentius est, minus oportet ab eo quod deterius est pendere, quàm econuerso. Sicut ergo animæ infimæ quasi continentur à corporibus, & mediæ quodammodo continentur & continent, ita sublimes omnino corpora continent. Non continent corpus omnino, nisi & intrinsecus penetrent, & extrinsecus ambiant. Et sicut ambiendo corporis superficiem anima uitam intellectualem sumit ab alto, sic intima corporis penetrando, animalem uitam tribuit infimo. Dum ambit prout à Deo est, intellectum sortitur agentem, prout residet in seipsa, capacem possidet intellectum. Dum penetrat, prout spiritibus sese insinuat, sentit & mouet, prout se immergit humoribus alit & sustinet.

Sed ad uniuersalem rerum ordinem reuertamur. Deum dicere possumus esse formam, quæ neque hæret, neque format, neque formatur, animam uerò irrationalem contrà formari, formare, hærere. Sed angelum formari quidem à Deo, neque tamen hærere

materiæ,neq; formare materiam. Merito ergo inter angelum animamq; irrationalem, animam ponemus rationalem,tali quadam natura præditam,ut materiæ non inhæreat, formetur tamen,& formet.Præterea multum probanda uidetur distinctio illa Platonica in metaphysicis Auicennæ,uidelicet in mundo intelligibili procedendum esse ab intelligibili summo ad intellectus multos,tanquam à formatore ad uires inde formabiles,ac primum ab absoluto illo ad absolutos,qui nullo modo inde declinent,deinde ad intellectus qui paulùm quid ad sensibilia uergant,id est,solum extrinsecus gubernanda,ita ut illis quoque,quasi extrinsecus accidere eiusmodi uideatur officium. Tertio ad intellectus,qui quantum in natura intellectuali fieri potest, naturaliter ad sensibilia iam declinent,id est,intrinsecus per uitam motumq; regenda.Non enim aliter & sensibilis mundus cum intelligibili perfectè connectitur, & inferiora ad superiorum exemplar pulcherrimè atq; optimè disponuntur.Hinc autem quartus quidam,licet umbratilis,sequitur gradus,ut quidam putant,quasi nodus mentium cum corporibus, uitarum uidelicet irrationalium species,quæ,ut putant Platonici, tanquam umbræ quædam mentes sequuntur per corpora procedentes.

Sed ad diuina iterum reuertamur.Deum quidem esse negat nemo, esse uerò ipsum Dei, non certa quadam specie determinatur essendi, per quam fiat esse tale uel tale,ne compositus sit Deus ex communi natura essendi, & ex aliqua addita differentia,id est, essendi proprietate. Igitur esse ipsum absolutum est, nullis limitibus circumscriptum, quod existit penitus infinitum,radix immensa omnium eorum contentrix & procreatrix,quæ tale habent,esse uel tale. A`simplici enim fonte omnis compositio manat. Igitur angeli esse habent,sed quisq; illorum tale esse,uel tale,id est,cū hac aut illa proprietate in alia atq; alia specie angelorum.Quapropter esse angeli non est infinitum,sicut esse diuinum.Non enim cōtinet amplius totius essendi integram plenitudinem,neq; omne esse existit,sed una quadam rerum specie clauditur, per quam ad unicum essendi modum determinatur.

Par enim est,ut esse diuinum quod ideas,id est,species antecedit,perq; species rebus ab ipso manantibus esse dispertit,hoc ipsum esse trahat in speciebus,ideoq; diuersis speciebus modos essendi diuersos.Itaq; esse angelicum in angelica specie terminatur. Species autem angelica, quam eandem uocamus essentiam,quæ esse talis est fundamentum,quodammodo est infinita,non quidem ut Deus,sed quia secum ipsa permanet,totamq; suæ speciei seruat integritatem,neq; quicquam in se accipit ultra speciem & speciei proprietates,cum nulli inferiori naturæ propinquet, cuius contagione inficiatur. At si essentia hæc angelica non differret ab eius esse,infinitum quoque diceretur & esse, quandoquidem in seipso & per seipsum subsisteret, esse uerò utrinque infinitum,ac per se existere,Dei solius est proprium.Item si esse eius ab essentia non differret,cum esse sit actus,certè angelus solus esset actus. Cùm uerò per potentiam solam participatio fiat, nullius alterius participaret angelus, essetq; undiq; simplicissimus, quod soli Deo congruere potest.Sic Deus infinitus est omnino, quia solum esse existit, atque esse totum, & omne.

Angelus finitus est secundùm esse,secundum essentiam infinitus,adde & secundùm uirtutem quodammodo,operationemq;.Nullius enim deterioris obstaculo cura sollicitudine impeditur,quo minus totam semper suam uirtutem quantacunque illa sit,exerceat operando.Forma corporis,qualis est anima rationalis, quia incerta quadam existit specie,sicut angelus,esse habet ipsa quoque finitum,essentiam autem partim infinitam,partim uerò finitam. Infinitam quidem,quoniam nihil unquam amittit quod ad speciem suam pertineat. Eius siquidem natura est actus uitalis, rationalisq;, quem actum nec dimittit unquam,nec intermittit.Finitam uerò, quoniam admittit aliquid ultra speciem,siue principia speciei,id est,affectionem hanc aut illam ad talem, uel talem humani corporis habitudinem, per quam fit forma uiuifica corporis, & ad numerum corporum numeratur. Essentia huius animæ quantum infinita est,corporis capacitatem exuperat,uitamq; agit intellectualem.Quantum uerò finita est,proportionem habet cum corpore,cumq; ipso corpoream agit uitam. Ibi uis operatioq; infinita uiget, hic contrà finita.Forma denique corporea undique est finita secundum esse, essentiam,

uirtutem,

uirtutem, & actionem. Secundum esse, quia esse eius certæ speciei limitibus circumscribitur. Secundũ essentiam, tùm quia in se accipit accidentia plurima præter speciem, tùm quia proprium uigorem omnino non seruat. Nempe eius natura est actus efficax uel ui talis, subit autem in corpore passiones atque interitum. Secundum uirtutem, & actionem, quoniam uirtus eius augetur atque minuitur, & operatio quælibet eousque se extendit, quousque instrumentorum subiectorumque conducunt affectiones. Tales sunt omnes formæ anima rationali inferiores. Oportet hos quatuor rerum gradus in natura existere, ut paulatim ab eo quod omnino infinitum est, per media mixta ad ea, quæ omnino finita sunt, descendamus. Quæ quidem gradatio continuari non poterit, nisi quemadmodum in mundo intelligibili infinitum est ac finitum, ut Deus, & angelus, ita in mundo sensibili duæ sint illorum imagines, aliquid scilicet quodammodo infinitum, & aliquid omnino finitum, ut rationalis anima, & forma quæuis inferior. Illa quidem forma corporis est, non corporea, hæc & corporis, & corporea. Rursus ijs gradibus descendamus. Deus esse possidet à se, in se, atque pro se. Angelus non à se, quoniam à Deo, sed in se, atque pro se. Forma corporis, qualis rationalis est anima, neque a se habet esse, quoniam fit ab alio, neque pro seipsa tantum esse suum seruat, quia ipsum communicat corpori, esse tamẽ habet in se, quia suum esse in eiusdem fundatur essentia, suæque essentiæ actus est proprius, sicuti Solis anima secundum Platonicos in se lucet & illuminat Solem, ita tamen, ut lumen proprium non amittat. Forma uerò corporalis esse, neque a se, neque pro se habet, ut etiam anima. Neque rursus in semetipsa. Ita enim est materiæ dedicata, ut ex ea & materia tale fiat compositum, in quo propriè esse ipsum fundetur, & cuius esse sit actus, forma autem eius non sit ipsius esse proprium fundamentum. Hoc ordine carere natura non debet. Careret autem, nisi esset forma quædam corporis, non corporea. Huic similis uidetur esse illa Proculi nostri distinctio. Diuinum, inquit, intelligibile ipsummet est appellandum, intellectus autem purus suijpsius, atque in seipso. Intellectus deinde animalis tùm suijpsius, quia esse suum in sua essentia possidet, tùm alterius, quoniam ex ipsa sua rationali uita, uitam aliam ratione carentem, quasi imaginem diffundit in corpus. Natura post hæc, id est, uitalis complexio, quasi umbra propter uitam ab anima infusam in corpore iam ipso resultans, duntaxat alterius est iudicanda, id est, corporis, cum quo extenditur atque diuiditur. Corpus denique ob conditionem eius ex se diuersam ac penitus dissipabilem propriè alterum appellatur. Vbi apparet in ipso rerum ordine intellectum animalem, siue animam intellectualem medium obtinere. Similem quodammodo ordinem Porphyrius ex mente Platonis in commentarijs in Timæum afferre uidetur, in sex uniuersum gradus ita distinguens, aliqua solum esse, aliqua solum fieri, alia esse simul & fieri, alia fieri simul & esse probat. Præter ea præponit omnibus aliquid super esse, & fieri, supponit quoque omnibus aliquid sub esse atque fieri collocatum.

Esse quidem dicit omnem mentium latitudinem, siue mentes in seipsis sint, siue mentes in animabus. Contra uerò fieri uult latitudinem sensibilium, siue elementalia, siue cœlestia sint. Esse autem simul & fieri animarum genus. Ac uicissim fieri atque esse ipsam uniuersi naturam uniuersum uiuificantem, quæ quidem eorum quæ fiunt, summitas est. Atque quatenus per corpora distribuitur, fieri dicitur. Quatenus uerò per se minimè corporea est, dicitur esse. Denique omnibus præponit quidem bonum, subijcit uerò materiam. Quorsum hæc? ut intelligamus non posse ordinem uniuersi continuari, nisi sint formæ intellectuales simul, corporumque uiuificæ, solis enim his conuenire id potest ut semper esse simul fieri dicantur. Esse quidem per substantiam prorsus indiuisibilem, subitumque intelligentiæ ipsius intuitum, fieri uerò per temporalem reliquarum actionum discursionem. Talem quandam formam esse oportere ratio hæc Pythagorica persuadet. Incubat, ut Timæo Locrensi placet, Deus pater materiæ matri formas tanquam proles generaturus. Est in patre fœcunditas efficax formarum omnium, est in matre fœcunditas capax formarum, præcipuè corporalium. Est in patre actus formarum efficax, est in matre potentia formarum capax. Nascuntur proles matri similes, multæ formæ uidelicet, quæ ex materiæ fundo emergunt, & in idem denique immerguntur, sicut uasis aurei figura ex auro, atque in aurum. Nascantur rursus oportet proles nonnullæ

nullæ patri persimiles, si modò plus aliquid pater quam mater in hoc ualet congressu. Huiusmodi erunt formæ ex patris actu exilientes in materiæ faciem, & inde in patris actum resilientes, quemadmodum splendor à Sole in aurum & in Solem. Illæ quidem formæ matri similiores prius in materiæ uisceribus latent quodammodo, sicut figura uasis in auro. Latent & in animorum corporumque mundanorum uirtutibus, quæ sunt diuini artificis instrumenta. Deus eas per mundi motus ex materiæ eruit gremio, & pro capacitate materiæ producit inesse. Huiusmodi autem esse cuius est propriè? Compositi illius corporis quod ex hac generatione conficitur. Quare? Quia instrumentum per quod generantur à Deo, compositum est. Si ergo proxima causa est composita, & effectus solet proximæ causæ simillimus prouenire, sequitur, ut quod propriè gignitur, sit id quod est compositum. Ei uerò quod gignitur, propriè conuenit esse. Proprium est igitur illud esse compositi. Non enim fit à forma uel materia, sed composito. Accedit, quod tales formæ materiæ secundum potentiam quodammodo prius hærent, quam assequantur esse. Atque in materiæ gremio producuntur in esse, eo ipso momento quo completur esse compositi. Quoniam uerò inhærendo secundum uirtutem ipsi materiæ fiunt, accipiuntque esse, ideo adhærendo secundum actum, eidem materiæ retinent esse, ac tamdiu sunt, quamdiu hærent. Non ergo per suum esse sunt, postquam & fiunt, & sunt, & permanent inhærendo, sed per esse illius compositi, cuius ipsæ partes sunt, quodue generationis est terminus. Ac merito cum esse non habeant proprium, neque uim quidem ullam aut operationem propriam possident. Tales sunt formæ, quæ matri similiores uidentur esse, quàm patri. Quæ uerò sunt patri similiores, quales sunt rationales animæ, ex actu mero promuntur Dei, ideo subito ad actum perducuntur essendi. Quapropter esse quasi in se habent prius, postea iunguntur materiæ. Esse habent antequam hæreant corpori, & ante corpus ordine ipso naturæ esse retinent, & post corpus esse habent proprium in seipsis. Optionem aliquam habent propriam in se ipsis, corpori non communem. Esse suum quadam ex parte impertiunt corpori, operationes aliquas in corpore edunt, atque per corpus.

Quomodo mens propinquat corpori.
Cap. III.

SEd quonam modo esse suum impertiunt corpori? Miscent ne ipsum? Minimè. Perit enim & confunditur quod miscetur. An tangunt corpus? Nequaquã. Tactus enim duorum est corporum proprius. Nunquid clauduntur in eo? Neque istud. Non enim loco clauditur nisi corpus. Quid igitur agunt hæ formæ in corpus quando ipsi suum esse communicant? Penetrãt ipsum undique essentia sua, uirtutem essentiæ suæ dedicant illi. Cum uerò ab essentia ducatur esse, & à uirtute profluat operatio, coniungendo essentiam impertiunt esse, dedicando uirtutem, operationes communicant, ut ex animæ corporisque congressu unum euadat animalis esse, operatio una. Esse quidem hoc animæ ipsius est per essentiam, per participationem fit corporis. Non immergit anima esse proprium corpori, sed corpus extollit ad ipsum. Neque capit corpus totam illius essentiæ amplitudinem, sed attingit aliquid pro natura sua, neque sustinet eam, sed sustinetur. Quo autem pacto forma non extensa molem corporis impleat, planè intelliget quisquis considerabit etiam extensam formam plurimum ita se ad corpus habere, ut quælibet eius pars æquè se ad quamlibet partem materiæ habeat, atque uicissim. Itaque cogitare possumus quamlibet huius formæ partem in singulis materiæ portionibus esse, easque ita formare, ut tota puncto cuilibet adsit. Verùm huic formæ auferamus extensionem, atque interim formandi corporis officium relinquamus. Possumus enim. Nam formare, & aliud, & præstantius est quàm extendi. Itaque si materia extenditur quidem, sed non format, potest aliqua materiæ forma formare, ac non extendi. Sic uidebimus indiuiduam formam totamque simul formare, simul materiam totam, & quamlibet pariter eius partem. Ac si uerum sit Pythagoricum illud, uidelicet punctum motu suo lineam facere, lineam uerò superficiem, superficiem denique simili motu profundum, facilè cogitare poterimus punctum idem motu suo seipsum totum indiuiduũque per lon

gitudinem

gitudinem & latitudinem, profunditatemq; diffundere. Hinc fit ut ubicunq; diuidas, tangasúe, reperias punctum. Quod quidem si sit accidens, à mole necessario sustinebitur. At si substantia fuerit, sicut anima in se subsistens, moli quidem aderit, atq; à mole se iunctum in se perpetuò permanebit.

Quomodo adsit mens corpori. Cap. IIII.

ANima hæc tam excellens nunquid materiæ informi sine medio iungitur? Semper forma perfectior imperfectiores formas intra se continet, quemadmodum quadrangulus triangulum cõprehendit. Rationalis anima si intelligendi uim habet omniũ m prę stantissimam, habet etiã sentiendi, alendi, atq; regendi. Ideò in animæ rationalis uirtute clauditur anima sensitiua & nutritiua, forma quoque mixtorum uita carentium. Accedit materiæ rationalis anima ijs omnibus prædita formis, perq; formam suam seu uirtutem, quæ mixtorum corporum uita carentium gerit uicem, hæret materiæ informi, quàm proximè, atque in ea quatuor elementorum constat complexionem, dum partes materiæ deuincit in unum, ac temperat elementa. Per formam suam quæ plantarum habet uim, hæret corpori ex materia & complexione composito, illiq; elementorum complexioni tribuit motum in quamlibet loci partem, qui uita uocatur. Per formam animalium propriam, ijs se accommodat, spiritumq; procreat sensuum instrumentum. Per formam rationalem, reliquis imperat. Itaque per infimam uim suam est forma materiæ, per secundam forma est corporis mixti, per tertiam plantæ, per quartam forma est animalis, imò forma formarum. Ex quo fit ut rationalis anima & corpora formet magis, quàm reliquæ formæ, quia per plures uirtutes format, & formet purius, quia informem materiam per pedem suum tangit comminus, per caput autem eminus prospicit.

Quemadmodum ignis ex quatuor caloris proprij gradibus, primũ gelido ligno infundit, secundum ligno iam tepido, tertium ligno per duos iam calido, quartum tribus illis gradibus insuper addit, per quem fulget supernè. Sic animæ rationalis essentia quatuor quibusdam referta gradibus, mixto, uitali, sensuali, intellectiuo. Primum materiæ applicat secundum adhibet primo, secundo tertium adijcit, tertio addit quartũ, ubi tam secundum totam essentiam, quàm secundum gradus omnes materiam formare uidetur, licet secundum essentiam quidem totam formet eodem modo, secundum uero omnes gradus alio atq; alio. Primus siquidẽ forma est materiæ, secundus est forma mixti corporis, tertius forma est formæ uitalis, quartus est corporalium omnium forma formarum, per tres gradus anima particularis euadit, per quartum remanet absoluta, formarumq; capax absolutarum. Quid mirum si in hoc eius excellentissimo gradu aliqua apparet uis operatioq; diuinis persimilis, quibus ex eo hic gradus sit proximus, quòd sit à materia remotissimus, cum in nonnullis mixtorum corporum formis propter temperationem aliquam cœlestibus corporibus congruam, uis aliqua actioq; resultet aliena quidem ab elementis, ex quibus illius formæ subiectum componitur, consentanea uerò cœlestibus quibus temperatione sit similis? Neq; mirum uideri debet, animam, licet sit forma corporis, habere tamen uirtutem aliquam corpori non communem, quoniam angeli neq; secundum essentiam, neque secundum præparationem ad essentiam, ex materia eruuntur, animæ uerò irrationales per utrunq;. Animarum ergò rationaliũ, quia mediæ sunt, media debet esse conditio. Nequeunt autem ex materia per essentiam pullulare, quin secundum præparationem ex materia pullulent. Quocirca secundum præparationem scaturient quidem, secundùm uerò essentiam minimè. Quod si uirtus essentiam sequitur, nulla uirtus essentiam sequitur, nulla uirtus angeli corpori est communis. Omnis autem bestiarum uirtus est animæ simul & corporis, quia simul cum essentia trahitur ex materia, uirtus autem animæ rationalis in sola eius essentia est, cum ea descendens ex alto. Et quoniam huiusmodi anima proportionem corporis superat, neq; est in corpore, sed corpus in ipsa, corpus omnem ipsius uirtutem non comprehendit, attingit autem uirtutis alicuius nonnihil, propterea quòd anima quæ secundum præparationem pendet quodammodo ex materia, usq; adeò afficitur corpori, ut interiores uires suas illi ac-

commodet

commodet proportione quadam,perq; illud libenter operetur,atq; in illo. Neq; absurdum putari debet rationalem substantiam coniungi materiæ, quia non potest aliter ordo naturæ seruari. Est enim spiritus aliquis à materia separatus, rationalis, incorruptibilis, qualis est angelus. Est & spiritus coniunctus, irrationalis, corruptibilis, qualis est anima bestiarum. Distant duo hæc nimium. Nempe in genere ipsius spiritus sunt, atq; inter se per tres differentias differunt. Quid ergo inter hæc medium est? Non spiritus aliquis, qui solùm sit separatus: talis enim esse nequit, quia oportet, si separatus est, rationalem quoq; immortalemq; esse, non spiritus aliquis, qui rationalis sit tantùm, oportet enim spiritum talem coniunctum insuper esse, uel separatum. Non spiritus solùm incorruptibilis, quoniam necesse est ipsum rationalem præterea esse. Non spiritus separatus, rationalisq; tantum: nempe oportet ipsum etiam incorruptibilem ponere. Non spiritus separatus & incorruptibilis solum, nam si duo hæc habet, habet & rationem, quia quum neque sensum exerceat, neque alimẽtum, frustrà erit, nisi operationem habeat rationis. Non spiritus coniunctus, irrationalisq; solùm, talis namq; etiam est mortalis. Non spiritus coniunctus, immortalisq; duntaxat, qui enim cum angelis communẽ habet immortalem uitam, communem habet intelligentiam. Non spiritus coniunctus rationalis, atq; caducus, quia si communem habet cum angelis intelligentiam, quæ uitæ ipsius in seipsam reflexio quædam est, communem habet & uitam. Sit ergo oportet in corpore spiritus aliquis medius extremorum, qui & rationis, & incorruptibilis sit. Conueniat cum utrisque, quia spiritus est. Differt ab angelo, quia est coniunctus. Differt à bestia, quia rationalis. Conueniat cum angelo propriè, quia immortalis. Conueniat propriè cum bestia, quia coniunctus. Imò quum oporteat inter illa extrema esse medium ab utrisq; quodammodò æquè distans, & æquè particeps utrorumq;, necesse est esse spiritum aliquem, qui partim separatus, rationalis, sempiternus sit, partim coniunctus, irrationalis, atq; caducus. Talis maximè humanus est animus, in cuius summo tres primæ illæ conditiones sunt, in infimo tres sequentes, in medio sex omnes mixtæ inuicem, & musicis, (ut Plato inquit) modulis temperatæ.

Quomodo mens insit corpori. Cap. V.

AT quónam pacto rationalis anima coniungitur corpori? Non ut solidum corpus solido. Nam corpora hæc solida, quæ solo tactu iunguntur, neq; simul sunt omnino, neq; simul agunt, ut anima atq; corpus simul omnino sint, simul & operantur. Proinde omnium absurdissimũ esse uidetur, animam efficacissimam uitalis motionis originem, densis crassisq; corporibus cõparare, quæ quantò magis corporeæ proprietatis dicuntur habere, tantò minus naturalis actionis uitalisq; motionis possidere uidentur. Nam si diuidantur, remanent dissipata, neque, sicuti puriora solent, mox in suam redeunt unionem. Contrà uerò, quæ quàm minimum corporeæ crassitudinis habent, dum uidentur à solidioribus percuti, ictum facillimè uitant, dum penetrari, efficacissimè penetrant, dum diuidi, adeò in unitatem suam uelociter reuertuntur, ut discessisse ab ea minimè uideantur. Igitur, ut dicebamus, anima non ut solidum corpus solido iungitur. Rursus nõ ut aqua uino: corpora enim hæc mollia mutua mixtione uim priorem amittunt, ac desinunt esse quod erant. Anima quum sit incorporea, neq; materiam cum hoc corpore communem habeat, non potest cum corporis huius qualitate misceri, atq; confundi. An fortè sicut calor ignis aquæ? Hoc potius modo: Calor siquidem non est corpus, ideò est similior animæ. Sed neq; id satisfacit nobis: nam pars caloris in aquæ parte est, non totus in tota. Forsitan ut uox aëri: uox enim forsitan una eademq; tota est in qualibet auræ parte, cùm tota audiatur in qualibet. Mouet aures, nunciat aliquid intellectui. Quemadmodum anima tota est in qualibet particula corporis. Corpus regit simul atq; intelligit. Sed nescio quid fragile uox habet, & passioni subiectum. In fractione aëris nascitur, leuiq; retruditur aura. Sed habeo interim similius aliquid, uidelicet imaginem coloris in aere ad oculos uenientem. Spiritalis hæc est, currit momento, attingit procul, tota occurrit ubique, uenti non patitur impetum, pingit aerem, format uisum. Simile admodum est id quidem, sed hoc differt, quòd aerem non regit, neq; guber-

nat, ſicut anima corpus. Sed ecce gubernat nauem aliquam gubernator, & eſt in naui. Num ita & anima ſe habet ad corpus? Non, quia gubernator nauem non implet, non adeſt toti, non per ſe mouet ſolùm, ſed per gubernaculum. At nunc in gubernaculo hoc inueni animam, quoniam cùm per ipſum nauta regat nauem, ars gubernatoria non modò in nauta eſt, ſed & tranſit in gubernaculum. Tota in eo fit toto, regitq; ipſum, hæc ipſa eſt anima gubernaculi. Sed hæc nihil naturæ ſuæ tribuit ſubſtantiæ gubernaculi, ſed agitat ſolùm ipſa quidem extrinſecus agitata: anima uerò aliquid tribuit corpori, & ſuapte natura mouet. Tolle quæſo oculos in cœlũ Philoſophe, Cœleſtem quæris animam in terra, uel mari. Suſpice Solis lumen. Vnum hoc & indiuiduum eſt, ut ita dixerim, in qualibet aëris parte totum. Aërem illuminat, calefacitq;, ipſum uerò nihil ſumit ab aëre, neq; uim alicubi patitur, neq; ullis ſordibus maculatur. Fluitat aër uentis, manet lumen, ut uult Plotinus. A' Sole eſt, momento tranſit in aërem. A' Sole iterum non ſeparatur, reflectitur & in Solem. Sine ipſo aer mortuus eſt, quum ſit frigidus & obſcurus, forma qualibet deſtitutus. Duas habet lumen qualitates, fulgorem atque calorem. Fulgorem quidem exercet in aere, nõ tamen tribuit aeri, calorem tribuit. Vnde occidente Sole non extinguitur, ut Plotinus putat, ſed unà cum Sole ſubitò totum recedit lumen, caloris ad multam noctem reliquæ relinquuntur, quaſi aer factus fuerit caloris particeps, non fulgoris. Sed præſtet, ſi placet, fulgorem non largiatur. Eſſe quidem lucis illius quid eſt aliud, quàm lucere? Sine illa non lucet aer, ſine aere illa lucet. Siquidem uera eſt Plotini ſententia, lumen nõ à perſpicuo ullo pacto, ſed à ſolo Sole continuè dependere, ipſumq; ſemper, utpotè quòd ſit actus quidam ipſius perpetuus, comitari. Sed pergamus ad reliqua. Accedit lux aeri, lucet ibi lux, ſicut & ante in ſeipſa, lucet aer, qui non antè, per ſe lux illa lucet, per lucem aer. Nunquid aliud eſt lucere lucis, & luce aeris? Nequaquam, alioquin remaneret fulgidus aer, abeũte luce. Vnum igitur eſt lucere, quo lucet utrunque, ſed luci per eſſentiam conuenit, per participationem conuenit aeri. Vnum igitur eſſe quodammodo utriſque competit, nec eſt lumen in aere, quamuis ita uulgò dicatur, ſed eſt aer in lumine, ſi modò quod anguſtius eſt, paſſioniq; obnoxium, ampliori & impatibili cõtinetur. Similiter hominis anima à Deo dimittitur in materiam, tranſit in eam ſubitò, neque diſcedit à Deo, ſed utrumque ſimul agit, regit corpus, atque etiam ueritatem ipſam rerum omnium (quæ eſt ipſe Deus) miro quodam (ut diſputat Plotinus) modò attingit per intellectum. Rurſus ſicut lumen in Solem reflectitur, ſic ipſa in Deum per uoluntatem, prout ſemper bonitatem rerum omnium appetit, quæ ipſe eſt Deus. Implet corpus ſine offenſione, ut aerem lumen, totáque ſimiliter toti adeſt, patiente corpore non patitur, ſed ſentit, & iudicat paſſiones. Non fluit corpore labente, ſed conſtat. Duas habet uires præcipuas, iudiciariam & uitalem. Iudicium non tradit corpori, ſed ipſa peragit. Vitam corpori mutuat, uel largitur, quatenus uim quandam ſuæ uitæ imaginariam ipſi communicat. Vnde indicat anima ſola non corpus. Viuit autem corpus & anima. Quapropter anima decedente ſenſus abit protinus, ueſtigia uerò uitæ manere uidentur ad corpus, calor ſcilicet atque motus. Animæ eſſe, uiuere eſt, quandoquidem animæ eſſentia eſt uita, per quam formaliter uiuit corpus. Eſſe quoque animantis nihil aliud eſt, quàm uiuere, Non tamen aliud eſt uiuere ipſum animæ corpori copulatæ, aliud ipſius compoſiti uiuere, imò ſicut per unam eandémque uitam, id eſt, animæ eſſentiam uiuit utrunque, ſed anima per ſuam, corpus per alienam, ita ut pleriq; iudicant, per unum duntaxat uiuere, utraq; ſunt, dicunturq; uiuentia, per ſuum anima, corpus per alienũ. Atq;, ut ſuprà tetigimus, anima non eſt in corpore, quamuis ita appareat illis, qui corpus uidentes quidem, animam uerò non uidentes, latere animam in corpore tanquam uaſculo arbitrantur. Qui uerò inſpiciunt animam ingredientem corpus intrinſecus, extrinſecus ſupergredientem, complectentemq;, & ſuſtinẽtem, atq; mouentem puluerẽ hunc exiguum, undiq; proculdubiò corpus eſſe in anima confitent. Quis dubitet eam eſſe corpore ampliorem, cum parte ſui æquetur illi quodammodo, ſcilicet uitali potentia parte excedat, ſcilicet iudiciaria facultate? Itaque corpus tanq; anguſtius atq; labile in anima eſt ampliori prorſus, & ſtabili, perinde ut id quod continetur in continente. Quamuis ergo tota anima adſit corpori, nõ tamen corpus toti adeſt animę, ſed parti infimæ ſolùm, id eſt, uitali. Quod hinc cõfirmare uidet, quia cũ anima ſit uirtute longe

maior

maior corpore, & à uirtute motus amplificatióque proueniat, oportet animam nõn modò toti adesse corpori, uerùm etiam secundum præsentiam (ut placet Iamblicho) corpus excedere. Et quia est indiuisibilis, ubicunque est, illic est tota. Corpus autem sicut non toti æquatur uirtuti animæ, sic non æquatur toti eius præsentiæ. Id sensit Plato in Timæo, quando dixit, mundi opificem corpus in anima statuisse. Iterum in libro decimo de Republica, ubi inquit, mundi corpus inter necessitatis genua uolui, id est, infima cœlestis animæ parte regi, atque moueri. In Phædro etiam animas affirmauit supra cœlum caput extollere. Verùm quamuis anima ita corpus excedat, non tamen impossibile cuiquam uideri debet, eam usque adeò ad se materiam trahere, ut unum reddat compositum. Quum enim proprium sit formarum perficere, & sibi deuincire materiam, & materiæ partes inuicẽ copulare, quò præstantior forma est, & quò magis materiæ dominatũ eo perfectius hoc efficere potest. Faciunt autem id formæ quælibet infimæ, quid obstat quò minus faciant & sublimes, modò id naturaliter cupiant? Quòd si angelicæ minimẽ faciunt, id ex eo prouenit, quòd nullam prorsus inclinationem habent ad speciem aliquam animalis, sua coniunctione complendam. Fieri uerò hoc à mentibus Platonici omnes, & Peripatetici ueteres uoluerunt. Nullus enim illorum repertus est, qui non affirmauerit sphæras cœlestes esse animis rationalibus animatas. Testantur id inter Platonicos præ cæteris Plotinus, Porphyrius, Iamblichus, Proculus: inter Peripateticos autem Theophrastus, Auicenna, & Algazeles. Qua in re Ptolemæus quoq; & Albumasar, & Zaeles, & Manilius, cæteriq; præcipui authores Astronomiæ nobiscum sentire uidentur: quando uidelicet affirmant cœlestia corpora esse diuinis animabus mentibúsque prædita, ac tanquam animalis quædam diuina ipsi Deo omnium rectori parere. Neque id quidem iniuria: nempe quum uiderent nonnulla, quæ ad animos pertinent, ex stellis prænunciari, non aliter id fieri posse putabant, quàm qui stellæ animatæ sint, uidentq; futuras hominum actiones, suisq; quodammodo nutibus indicent: præterea sicut corporum illarum radij in corpora nostra, sic animorum earundem radij in nostros animos influant. Omnia uerò à causis illis ordinatissimis ordinata bonaq; mitti: posse tamen ex diuersa multarum circa nos causarum commixtione, materiæq; defectu peruerti adeò Mercurialis prudentia in malitiam, Martia magnanimitas in ferocitatem, Venerea charitas in libidinem conuertatur: similiterq; de cæteris, quemadmodum & radij Solis inde quidem blandi mittuntur, sed hìc sæpe recipiuntur edaces. Verum hæc iam tanquam in præsentia superuacua dimittamus.

Quòd mens sit forma corporis, patet ex opinionibus, actionibusq; humanis. Ratio prima, quia homo est animal rationale.
Cap. VI.

NON solùm uerò rerum naturalium ordo demonstrat eandem esse animam, quæ in homine speculatur, & sentit, ut in superioribus declarauimus, uerùm etiam sapientum sententiæ, atq; operationis humanæ. Omnes philosophantes in hac sententia consenserunt, hominem esse speciem quandam rerum, cuius differentia propria, per quam à brutis differat, sit ipsum rationale. Oportet autem differentiam propriam ab intrinseca rei forma semper accipere. Nihil enim ab alio differt secundùm speciem, nisi per naturam interiorem. Non sumitur autem rationale ab anima solùm cogitatrice, quia in ea est ratio duntaxat particularis: homo autem ad cõmmune bonum decúsque dictis factisq; rationaliter operatur. Eius igitur differentia ab uniuersali sumitur ratione, hæc autem in mente est. Mens igitur forma illa est, per quam quisq; nostrum in humana specie collocatur. Si autem fuerit secundùm esse ab homine separata, ex ipsa & homine hoc species una non fieret, atque homo propter interiorem carnem carneus proprius diceretur, quàm propter rationem exteriorem rationalis. Neque dicat Auerrois hominem esse aliquid congregatum ex animali cogitatiuo ac mente, totumq; ipsum propter alteram eius partem rationale cognominari, sicut corpus simum, quia simus est nasus. Primò enim nasus corpori continuus est, mens autem cogitationi nequaquam. Deinde mens huiusmodi species quædam est seorsum ab animali cogita-

tiuo, & hoc animal est species per se à mente seorsum. Non transit autem de specie in speciem separatam differentiæ cognomentum. Et sicut non dicitur apud Auerroem mens cogitatiua & sensualis propter cogitatricem animam, cui propinquat, sic neque cogitatrix anima dicetur rationalis, siue intellectualis propter mentem. Neque rursus transibit cognomentum differentiæ in tertium aliquod, quod ex illis efficiatur. Vna enim differentia unam quandam exigit speciem, atque contrà. Illa uerò unam speciem non conficiunt, quia neque in unam essentiam, neque in unum esse congrediuntur. Omninò autem ridiculum est, hominem accipere differentiam, per quam est homo, à mente unica, & separata. Sic enim singulæ personæ unus homo erunt, animalia multa, & natura speciei remanebit uniuersalis, natura generis iam facta particulari. Neque minus ridiculum est, humanam speciem in eo cumulo collocare, quia sicut non erit simpliciter unum, sic non erit (ut ita loquar) ens simpliciter, neque substantialis aliqua rerum species, sed contingens aceruus, eò maximè, quia ex duabus rebus, quæ per se secundum perfectam speciem actu existunt, non fit unum per se uerum, sed falsum unum, & id quidem alio uinciente. Non enim in alterius se gremium iacit, quod per se omninò existere potest, neque admittit naturaliter intra se alterum, quod sibi ipsum sufficit. Imò uerò cùm res quæque per actus suos inuicem distinguantur, ideoque actus sit separationis principium, quæ actu existunt, aduersantur coniunctioni. Mens uerò & animal actu subsistunt utraque, neque possunt ab alio copulari, ut in sequentibus ostendemus. Esse autem rationem uniuersalem in anima, qua sentimus, & uiuimus, propterque illam nos rationales cognominari, docet in libro de Moribus Aristoteles. In primo libro inquit, mentem esse in anima, sicut est in oculo uisus. Partes item animæ duas esse, ratione carentem, & rationalem. Primam distinguit in duas, in nutritiuam partem, quæ nunquam obtemperat rationi, & sensitiuam, quæ quandoque obtemperat. Alteram pariter diuidit in actiuam rationem, & speculatricem. Virtutes morales ponit in uoluntate, & appetitu rationi obediente, principia uirtutum moralium in actiua ratione, uirtutes speculatiuas in ratione speculatrice. Idem facit in sexto, ubi etiam asserit rationalem uim esse humanæ animę partem, atque hanc duo agere, scilicet cognoscere, & gubernare humana per prudentiam, atque artem, & naturalia diuinaque per sapientiam contemplari, quæ intelligentia & scientia continetur. In Problematum libro inquit: Natura parens, & author omnium, instrumenta nobis duo inseruit, quorum opera pro instrumentis extraneis uti ualemus. Manum, inquam, corpori dedit, animo mentem. Est enim mens quoque rebus à natura nobis impertitis annumeranda, uicem sanè gerens instrumenti. Hæc ibi.

Ratio secunda, quia homo intelligit.
Cap. VII.

Aristoteles hominem esse uult animal ex corpore ac mente compositum. Siquidem in libro primo de Moribus, statuit de fœlicitate hominis propria disputare, quæ in propria hominis operatione consistat. In decimo operationem hominis propriam esse inquit, intelligentiam, quia secundùm mentem, quæ magis propria nobis est, quàm sensus, quæ suprema pars animæ sit. Addit nos uel mentem esse, uel maximè mentem, quum tamen uelit nos esse compositos. Quasi mens sit forma hominis maximè naturalis. In primo libro de Anima inquit, potius dicendum esse hominē per intellectualem animam intelligere, quàm ipsam animam intelligere. Vbi fatetur Auerrois intelligentiam propriè, sicut & sensum esse totius compositi. Vnusquisque etiam experitur in seipso se aliquid intelligere, neque id facit, nisi per intellectum. Nos quoque in præsentia quonam pacto intellectus naturam inuestigaremus, nisi ipsi nos intelligeremus? Et quoniam intellectu magis pro arbitrio nostro utimur, quàm phantasia, quæ sæpe cogitur aliunde, familiarior, naturaliorque nobis intellectus est, quàm phantasia. Si Auerroici interrogentur, quid'nam illud sit, quod intelligit propriè, cùm dicit Aristoteles, & Auerrois, hominem proprie intelligere, respondebunt neque mentē esse istud: non enim apud eos mens est homo, neque animal cogitatiuum, quia non habet intelligendi uirtutem, sed aceruum quendam ex mente & huiusmodi animal, & actionem mentis,

quæ intelligentia eſt, ipſi toti ideò tribui, quia ſoleat actio partis ſæpe aſcribi toti. Stultum id quidem. Primò, quia aceruus talis non eſt in aliqua una ſpecie, aut genere uno, neque eam habere unionem, per quam in una operatione, qualis intelligentia eſt conueniat. Deinde, quia partis actio tunc toti aſcribitur, quando pars illa uel continuatur cum altera in unam eſſentiam, ſicut hominem uidere dicimus, quia uideat oculus. Vel ineſſe unum, ſeu cum dicimus ignem calefacere per calefactionem, quæ prouenit à calore & forma, quæ talis pars ignis eſt, ut materiam alteram ignis partem formando ad unum eſſe perducat. Vel in unum agitationis effectum, ueluti cùm dicimus animam unà cum brachio enſem uibrare, quia motio talis ab anima in enſem per brachium tranſeat. Mens autem apud illos neq; continuatur cum animali in eſſentiam unam, neq; in unum eſſe, ut conſtat, neq; etiam in unum agitationis effectum, quia intelligentia nunquam mente egreditur, quò poſsit alteri præter mentem communicari, neq; expletur per aliquod inſtrumentum. Ex quo fateri coguntur contra ducem eorum Ariſtotelem propriè dici mentem intelligere, hominem uerò intelligere dici non poſſe, niſi impropriè admodum & abſurdè. Neq; adducant conſuetum illud exemplum de cœlo, quòd cœlum nonnunquam dicatur mouere ſeipſum, quia pars eius altera moueat alteram, atq; ita homo intelligere, quia pars eius intelligat. Exemplum non conſonat. Nam motus à mente cœli tranſit in cœlum, intelligentia uerò neq; ab humana mente tranſit in animal, neque econuerſo, ſed afferent rurſus aliquid æquè ridiculum, quod cœlum à nonnullis intelligere affirmetur, cùm tamen pars eius intelligat ſola. Quamuis raro id audiatur de cœlo, quod intelligat, de homine uerò ſemper, tamen quicunque illud dixerit, falſò ac ſtultè loquetur, niſi forſitan exiſtimet mentem illam cum cœlo in unam ſpeciem conuenire. Proinde quicunq; aiunt omnes homines per unam mentem, & illam quidem ab hominibus ſeparatam, intelligere, non minus delirant, quàm qui dixerint omnes per eundem oculum ab omnibus ſemotum ſingula cernere. Deniq; quando interrogantur quare nos operari dicimur ex eo, quod ſeparata mens operatur, reſpondent, quia licet illa non ſit forma à qua habeamus ut ſimus, ab ea tamen habemus ut operemur. Quæ quidem reſponſio ideò ridicula eſt, quia idem probat per idem. Afferunt Auerroici arctiorem quandam (ut putant) copulam inter mentem & animalis huius phantaſiam, per quam fiat homo unus, atq; intelligens, quia ſcilicet mens ſpeciem per quam intelligit, haurit à ſimulachro, quod ſibi per ſenſus formauerit phantaſia. Si enim ſpecies ſit forma mentis, ſimulachrum uera forma ſit phantaſiæ, ſequi opinantur, ut quotiens ſpecies cum ſimulachro copulatur, totiens & mens conſpiret cum phantaſia. Copulari uerò totiens, quotiens dependet ſpecies à ſimulachro. id uerò fieri quotiens homo aliquid ſpeculatur. Nos huiuſmodi copulam ſufficere non putamus. Quo enim pacto poteſt ſpecies intelligibilis eſſe nodus, quo phantaſia menti deuinciatur, quæ talis eſt, ut quamdiu inhæret ſimulachris phantaſiæ, tanquam in particularibus fundamentis, particularis ſit, & à mente ſeiuncta permaneat, & cùm primum in mente ſit facta uniuerſalis, iam procul abſit à phantaſiæ ſimulachris. Nunquam ergo phantaſiam noſtram menti ſpecies alligabit, quæ non poteſt in ambobus ſimul exiſtere. Actus quidem intelligendi in ſola mente eſt, quod nemo negat, mens autem id intelligere ſolet, cuius habet ſpeciem & ſimilitudinem in ſeipſa. Quare ex hoc ipſo quòd mens ſpeciem, per quam intellectura eſt aliquid, à phantaſiæ ſimulachris accipit, nullo modo id ſequitur, ut phantaſia intelligat quicquam, ſed potius ut ipſa, aut eius ſimulachra, aut obiecta intelligantur. Quiſquis igitur mentem cum phantaſia coniungens profitetur ſe ex ijs duobus unum aliquid intelligens conſtituere, nihil plus agit, quàm ut ex intelligente ac re extra mentem intellecta intelligens unum conficiat, perinde ac ſi ex uiſu, & re uiſa unum quiddam efficiat uidens. Niſi fortè quis uelit ſicut ex igne calefaciente, & aëre inde calefacto, unũ quiddam fit calefaciens, quando ignitus aër calefacit manum, ita ex mente intelligente ac phantaſia, uel intellecta, uel quomodocunque per intelligentiam agitata, unum ædi rurſus actum intelligendi, quo ambo rem extra phantaſiam poſitam intelligant. Quod ſi contingeret, iam mens illa ſublimis, & ſeparata, uim intellectualem phantaſiæ communicauiſſet, quemadmodum ignis aeri calorem prius, quàm actum extrinſecus calefaciendi communicat. Imò etiam magis, quoniam actus intelligendi ſemper clauditur intellectu, neque tranſmigrat

foras, quò fit, ut nequeat tradi cuiquam intelligentia sine mente. Atque ita mens humano corpori inesset, tanquam forma, quod in præsentia quærimus. Quanquam coniunctio illa fieri nequit, quoniam intelligentia non expletur per instrumentum. Denique ut conuincant intelligētiam uniuerso illi aceruo esse communem, connexionem talem in medium rursus adducent, ut quando phantasia imaginem rerum aliquam concipit, eadem statim suscipiatur in mente, atque in phantasia phantasma uocetur, & particularis appareat, atque multiplex: in mente uerò uocetur intelligibilis species, & absoluta penitus uideatur, & una, quum tamen una eademq; forma sit, quæ quoniam mentem simul format, & phantasiam, unum conflat ex utrisque compositum, quod appellatur homo. Quoniam uerò intelligentia speciem intelligibilem sequitur, species autem est forma compositi, intelligentia propriè composito assignatur. Cuius quidem connexionis exemplum ostendent in oculo, in quo spiritus est uisiuus, lumen autem per coloris imaginem coloratum uisiuo spiritui se insinuat, ac spiritus uicissim penetrat lumen, ubi coloris imago, quæ in lumine est, eadem penitus fulget in spiritu, ideoq; ex lumine & spiritu facit unum. Nos autem negabimus fieri posse, ut eadem omnino forma in subiecto æterno proximóque suscipiatur simul & corruptibili. Tam enim diuersos habent modos essendi formæ omnes, quàm diuersa subiecta sunt, à quibus suscipiuntur. Forma igitur esse longè diuersum habebit in mente & phantasia. Vbi autē esse duo sunt, multúmque diuersa, duæ quoque & diuersæ admodum formæ sunt, quæ sunt essendi principia. Quinetiam si concesserimus eandem in ambobus esse formam, neq; sic quidem intelligentia communis erit. Siquidem ibi solùm intelligentia est, ubi propria & intrinseca intelligendi principia sunt. Hæc uerò sunt duo, uirtus intellectiua, & intelligibilis species per modum penitus absolutum. In phantasia uerò neq; uis intellectiua est, neq; modus speciei intelligibilis absolutus. Nihil igitur nodus ille conducet ad hoc, ut homo intelligat, sicut neq; imago coloris, licèt eadem sit in lumine atq; in spiritu, efficiet, aut lumen, aut congregatum ex lumine, ac spiritu uideat. Solus enim uidet spiritus ille uisiuus, in quo solo est & uidendi uirtus, & imago coloris secundum uisiuum modum. Neq; ulterius nobis obijciant, congregatū illud ideò intelligere, quia phantasia offerat intellectui quæcunq; sit intellecturus. Sic enim animal quoddam similiter constituetur ex lumine atq; spiritu, quod uocabitur uisiuum animal, totumq; uidere affirmabitur, quia lumen spiritui offert, quod uideat. Resipiscant igitur quandoq; Auerroici, & cum Aristotele suo consentiant, illud quo quid actionē propriam exercet, formam esse eius propriam, speciei q; effectricem: propriam uerò hominis actionem esse intelligentiam, per quam specie differat operando à brutorum actionibus, ideoq; per intellectum tanquam intimam formam speciei differre in essendo ab irrationalium animabus. Nónne ex hoc Aristoteles ostendit animam esse formam, quòd per eam animal uiuit, & sentit, homo autem intelligit, ac duntaxat per intellectum, itaq; in ea quæstione, qua principium, quo intelligimus indagabat, naturam mentis deniq; tradidit, dicens intellectiuam animæ partem esse illam, qua intelligimus. Quòd autem plurali utitur numero, ostendit nō separatum quiddam, sed nos propriè intelligere. Atq; in ipsa hominis anima intellectum tum agentem collocat, tum capacem. In secundo libro de Anima, definitionem omni animæ communem esse hanc inquit: Anima est actus corporis physici organici potentia uitam habentis. Siue, Anima est principium uiuendi, sentiendi, secundum locum mouendi, intelligendi. Rursus, Anima est id quo uiuimus, & quo sentimus, ac intelligimus primò. Ex his autem duabus descriptionibus concludit primam, quasi per syllogismum. Quum uerò non debeat syllogismus ex terminis æquiuocis fieri, consequens est, ut illa dictio actus, idem ubique significet, id est, actum corporis naturalem, quod ipse statim aperit, quando subdit diuisionem substantiæ in materiam, eiusq; formam, & quod ex alijs componitur. Dicit que animam omnem esse eam formam, quæ pars altera sit compositi. Iterum, ubi est intelligendi potentia, sunt etiam sentiendi & nutriendi potentiæ. Ac sicut triangulus est in quadrangulo, sic anima uegetatiua in sensitiua. Atq; hæc in anima intellectiua. Et quamuis intelligendi uim dicat separari, id est, distingui, & separabilem esse ab alijs, tanquam perpetuum à caduco, tamen dicit insuper intellectum distingui ab alijs, uel subiecto, ut prisci putabant, qui rationem capiti, iracundiam pectori, libidinem

dinem iecori tribuere uidebantur, uel distingui potius ratione quadam, sicut in eadem superficie concauum à conuexo. Præterea laudat eos præ cæteris, qui hominis animam esse quidem incorpoream, sed tamen corporis aliquid, id est, actum talem in tali quodam subiecto, arbitrarentur. Hinc in tertio libro de Anima dicit: Quum intellectus non sit à corpore separatus, perscrutandum erit aliâs, utrum formas à corpore separatas intelligere posit. Euidentissimè autem in libro Naturalium secundo id aperit, ubi uult animam hominis esse naturalem, & separatam à materia, atque coniuncta. Coniunctam quidem esse dicit, quia terminus sit generationis humanæ, separatam uerò eam arbitror dicere, propter intelligentiam. Hæc uerò neque de anima cogitatiua, neque de unica mente rectè intelligi possunt. In libro etiam duodecimo de Diuinis, ubi negat formas materias suas præcedere, sequi uerò post materiam, eam duntaxat formam concedit, quę sit anima intellectiua, manifestè declarans animam nostram esse formam corporis, incipere cum corpore, neque tamen desinere. Neque intelligi uerba illa possunt, de Auerroica mente, quæ inter mouentes causas numerabitur potius, quàm formales, & corpus antecedit humanum, neque corpori nostro ab ipsa genitura coniungitur, quod est contra ordinem illum, quo Aristoteles in secundo libro Animalium utitur, ubi ab ipsa origine nobis adhibet intellectum, licèt extrinsecus descendentem. Theophrastus quoque & Themistius intellectum ab initio coniungi nobis, atque esse animæ nostræ insitum confitentur. Quod si legitur apud Aristotelem, quod genitum est, fore corruptioni obnoxium, nihil ad animum, quæ non per motum genita est, sed creata momento. Verùm sit omne quod cœpit, apud Aristotelem corruptibile, dummodo natura sua sit tale, seruetur tamen semper Dei uirtute, quod à Deo processerit sine medio, quod totum à Pythagora inuentum est, à Platone probatum. Si fuit semper hominum generatio, extet nunc multitudo animarum innumerabilis, dummodo in eadem specie sint. Species uerò infinitæ esse non possunt. Res autem eas, quæ & spiritales sunt, & eiusdem speciei, esse posse innumerabiles ex eo indicant quidam Peripatetici, quod à calore & lumine innumerabiles imagines in aëre procreantur. Sunt tamen Philosophi nonnulli, qui non semper fuisse generationem hominum arbitrētur. Mitto nunc Pythagoricum illud, generationem scilicet sempiternam, sempiternum quoque certúmque numerum animarum corpora commutantium.

Ratio tertia, quia homo liberè seipsum mouet.
Cap. VIII.

PLatonici & Peripatetici omnes consentiunt hominem mouere seipsum, actionesque humanas ita disponi, ut homo ipse, qui operatur, suarum operationum sit dominus. Agere autem rationaliter certo modo ratiocinando, antequam exequatur. Accipere primùm uniuersalem regulam, deinde subiungere opinionem particularem, tertiò inferre conclusionem hoc pacto: Omne bonum eligendum, cibus ille bonus est, igitur ille cibus est eligendus. Prima argumentationis huiusmodi pars solius est mentis, secunda potest esse etiam phantasiæ, tertiaque similiter. Et sicut in sola mente est uniuersalis regula iudicandi boni, ita in ea sola uniuersalis appetendi boni uoluntas, in phantasia nō potest esse nisi particularis opinio, appetitioque particularis. Quando affirmant hominem liberè mouere seipsum, non solam mentem accipiunt, in qua mouere est ad opera potius, quàm moueri, non solùm animal, in quo moueri est & cogi ad opus potius, quàm liberè ducere, sed ambo simul accipiunt. Quòd si ambo simul speciem quandam, & personam unam humanam efficiunt, mens erit forma uiuifica corporis. Sin minus, nusquam reperietur aliquid, quod liberè moueat semetipsum, sed mēs quædam animali propinqua animal coget ad motum, sicut uiolentia lapidi immissa à iaciente lapidem pellit in altum. Atque ita confictum erit libertatis nomen, sicut persona hominis est conficta. Omninò autem posita una (ut uult Auerrois) mente, quicquid ad quæsita responderis, aut absurdum erit, aut nobis quidem conueniēs, Auerroi autem minimè. Siue enim mens illa mouet nos natura, certè continuè similitérque mouebit, sicut intelligentia cœlum: nam sic illam nobis sicut cœlo intelligentiam adhibent. Siue

uoluntate, aut per illam coget nos, atque ita liberi nunquam erimus, nihilque erit in ordine rerum, quod liberè moueatur, aut persuadebit, quo admisso, quæram quónam pacto ego scilicet animal cogitatiuum, persuasionem illam percipio, ad quam non aliter possum, quàm per intelligentiam peruenire. Atque sic apparebit, intelligentiam mihi propriam esse, præsertim quum oporteat, si liberè moueor, eandem substantiam esse, quæ persuadeat, moueátque, & quæ persuadeatur, atque moueatur, alioquin libertatis nomen erit inane. Sed rursus ad idem diuerso quodam tramite procedamus. Quum compertum habeamus uiuum hoc corpus à mente moueri sæpissimè, in illis præsertim operationibus, quæ præcedente consilio ordinatissimis modis ad finem rationalem con ducunt potius, quàm corporeum, quærimus utrum mens per naturalem coniunctionem substantiæ suæ ad substantiam corporis ipsum moueat, an solummodò per imperium? Non uidetur per imperium solùm id facere, quia non aliter hoc faciet, quàm persuadendo, aut præcipiendo phantasiæ, ut ipsa membra corporis moueat. Atque ipsa mouebit, si modò consenserit. Nunc autem sæpenumerò intellectus agitat corpus contra phantasiæ sensusq; affectum, appetitu sensuum reluctante. Mouet itaque membra per naturalem quandam substantiæ suæ coniunctionem, ac per esse potius, quàm per imperium. Proinde si plerunque contra phantasiæ inclinationem, ipsa phantasia minimè persuasa, mens tum sistit membra, tum mouet, idqúe facit intrinsecus, & eodem ordine, quo solet phantasia mouere, quis non uideat tunc quasi cessare ab opere animam illam cogitatiuam, atque esse superfluam, quum mens opera illius usurpet. Mentem uerò per modum naturalis formæ mouere. Siquidem natura est intrinsecum motus statusque principium. Et quum pariat motum in membris externum, multò magis parere poterit motum intrinsecum in humoribus, qui facilius agitantur. Humores autem agitando qualitates eorum ad nutritionis opera temperabit. Rursus quantò magis uibrare poterit spiritus, qui aura uel leuissima commouentur. Dum intrinsecus spiritum temperabit, spiritum exercebit in spiritu. Quid igitur opus est nobis geminis animabus, intellectuali, & cogitatrice, quum una sufficiat, nec minus possit mens & intelligere, & sentire, quàm cogitatiua sentire, & alere? Imò & alere potest mens, postquam uegetatrix non agere solùm potest, sed elementorum quoque motus actionésque peragere. Est profectò in nobis uis aliqua, quæ esse ipsum, siue ens, & rationem ipsam considerat communiori quodam conceptu, quàm sit sensibile, uel insensibile, ac potest pro arbitrio aliquod intelligibile ad sensibile aliquod: imò singula & cuncta intelligibilia ad singula & cuncta sensibilia comparare, quò fit, ut eadem uis hæc omnia noscat. Quum uerò sensus insensibilia non attingat, neque percipiat quicquam communius uniuerso sensibilium genere, & phantasia ignoret uniuersalia, uis illa sola mens erit. Igitur in substantia mentis uis erit omnium sensibilium discretiua, sicut in phantasia, quæ certè poterit phantasia quædam excellens, sensusq; intellectualis cognominari. Vbi sentiendi uis est, fit & sentiendi actus, modò non desit spiritus, in quo siue passiones corporis exprimantur, siue imagines qualitatum effulgeant. Spiritus autem lucidus subest menti efficiens ad officium sentiendi, ideòque excellens illa phantasia, quæ in mentis substantia est, infusa spiritui cerebri cogitat, infusa oculorum spiritui, uidet, dum ex uno fonte multas effundit uires. Nempe si apud Auerroem phantasia corporea substantiæ intellectuali ministerium præbet ad actum intelligendi, cur non etiam apud nos spiritus, qui phantasiam corporeã comitatur, eidem mentis substantiæ seruiat ad exequendum phantasiæ illius actum, quæ comitatur intelligentiam? Ac si membra terrestria corporis motum à mente suscipiunt, atque ad exteriora transmittunt, quid obstat quò minus ignei spiritus per mentis præsentiam illustrati, imagines corporum occurrentes mentis offerant phantasiæ? Quamobrem in eadem mentis substantia uis intelligendi, sentiendi, nutriendiq; locatur, in qua etiam tota uis consistit, liberè operandi, atque mouendi. Quando enim aliquid per rationem acturi sumus, necessariò antecedit in nobis ratiocinatio illa, quam supra descripsimus. Quæ si sparsa per multas substantias, quasi personas fuerit, non exibit in actum. Oportet enim omnem effectum ad unam causam principalem reducere, in qua tota agendi facultas & ratio colligatur. Actionis autem humanæ ratio in illa ratiocinatione consistit. Tota ergo in mentis natura concluditur, quæ quidem natura suffi-

ra sufficiens erit humanæ actionis principium, tum quia in ea tota ratiocinatio est, tum quia illi etiam soli corporis obediunt membra, oculus, lingua, manus, pedes, tam facilè, tam cito, tam assiduè singulos penè mentis nutus percipiunt, & sequuntur, ut incredibile sit, mentem non esse propriam horum formam, familiaremq́ rectricem.

Ratio quarta, quia uires animæ se uicißim tum impediunt, tum mouent.
Cap. IX.

QVotiens natura una duas habens dissimiles uires agendi, in actum unius nimis intenditur, ab alterius actu fermè desistit. Ideò conuiuæ acutè audire lyram simul, & epulas gustare uix possunt. Quòd si intentissima degustatio non impediret auditum, has uires duas non unius substantiæ, sed duarum esse affirmaremus substantiarum. Actus autem alendi & sentiendi intentissimi humanam intelligentiam impediunt, atque hæc illos. Quod significat intellectum esse ipsius eiusdem nostræ animæ uim, cuius est nutriendi uirtus, & sentiendi. Respondebunt ad hæc Auerrois sectatores, sensum & phantasiam duas esse animæ nostræ uires, atque ideò se inuicem impedire. Actu uerò phantasiæ, propter nimiam sensuum intentionem remisso, debilitari insuper mentis actum, non quia mens in eadem sit anima, qua phantasia, uel sensus, sed quia ad creandas & uidendas species mens phantasiæ indiget ministerio. Quanquam non pertinet ad Auerroicos dicere phantasiam propter intentionem sensuum remitti, qui putant phantasiam esse motum factum à sensibus. Neque etiam uerisimile est phantasiam studio nutriendi multum debilitari, tamen dimittamus nunc alimoniam, atque sensum, phantasiam uerò accipiamus, & mentem. Ego certe hoc experior in me ipso, intenta nimium phantasia remitti humanam intelligentiam, uel rationem, atque contrà, adeò ut uacet mens, siue ratio plurimùm, quando nimis imperat phantasia, etiam si sana & sobria phantasia sit, atque econuersò. Quemadmodum & sensus, etiam si sanus fuerit, quando attentius circa externa uersatur, distrahit phantasiam atque contrà. Rursus quando in somniantibus, ebrijs, iratis, amantibus, amentibus, & phreneticis, phantasia tota animi attentione suas in se uolutat imagines, nónne omne mentis humanæ, uel rationis iudicium consopitur? Quando autem in contemplantibus ratio diuinis considerandis ardentem figit intuitum, an non silet maximè phantasia, & si quid interpellat, tacere statim à ratione iubetur, neque permittitur aut affectibus efferri nimium, aut per consuetas ambages latius euagari? Quis ergo negabit mentem & phantasiam eiusdem animæ uires esse, cúm sua se uicissim intentione debilitent? Cæterùm concedamus Auerroicis tantam esse motionis uicissitudinem inter mentem & phantasiam, quanta est inter communem sensum, atque particularem, & sicut imago rei in oculo lucens, inde in sensum relucet communem, similiterque & actus uidendi ab oculo in communem redundat sensum, ita à phantasia tum simulachra, tum actus in mentem continuò refulgere. Quanquam mihi uidetur etiam maior esse uicissitudo inter mentem & phantasiam, quàm inter interiorem sensum, atque exteriorem, quia à mente in phantasiam tam simulachra quàm actus reuerberantur: ab interiore autem communiq́ sensu in oculum, quomodo id fiat, non planè uideo, neque ipsi declarant. Quòd si & hoc quandoque fieri in somniantibus afferant, esto. Inueniam rursus aliud, in quo illarum uicissitudo horum uicissitudinem superet. Quippe inter mentem & phantasiam non speciei actúsque tantum, uerùm etiam affectus, habitúsque mutua fit commutatio, quæ inter hunc & illum fit unquam. Quum igitur menti ad phantasiam multò maior cognatio sit, copulaq́ insolubilior, quàm sensui communi ad alium, & tamen sensus hic & ille in eadem anima sint, cur nō mens quoq́ & phantasia in anima sint eadem? Cur mens æterna usq́ adeò erga temporalē phantasiam fermè semper afficitur, ut obsequatur ipsi, & blandiatur, ac dolente illa, siue gaudente, cōdoleat (ut ita dixerim) & congaudeat, nisi eiusdem naturæ & substantiæ fundamentū utrisq́ subijciatur. Quonam pacto uis phantasiæ finita uim mētis quodammodo infinitam sæpe comitatur agendo, ut quousq́ illa speculatur, eousq́ hæc illa cogitet, nisi substantia eadem æquet utrasque? Nunquam fit inter aliqua duo subita, facilis, integra commutatio qualitatum, nisi

communis illis materia subsit. Quapropter neque intellectus tam facilè fieret unquam phantasticus, aut phantasia intellectualis euaderet, neque ille irrationalis efficeretur aliquando, aut illa rationalis, nisi commune subesset utrisque subiectum. Sicut enim rota altera mouet alteram, quia eidem machinæ innituntur, sic duo illi appetitus, rationalis scilicet & irrationalis, sese mouent uicissim facillimè tam impetu, quàm iudicio, quia in eadem animæ substantia sunt. Hinc Aristotelicum illud in libro de Anima tertio: Quemadmodum sphæra mouet sphæram, sic concupiscentia uoluntatem, non autem concupiscentia mouere, nisi sit aut quasi sphæra superior trahens inferiorē, quod nemo unquam dixerit, aut sphæra eidem artificio cui & mens connexa.

Quinta ratio, quia separata mens non indiget phantasia.
Cap. X.

Mentis natura apud Auerroem non habet esse commune cum corpore, non esse proprium illi communicat. Non habet inde originem, neque secundùm essentiam, neque secundùm præparationem ad existendum. Non conficit cum ipso speciem aliquam, neque secundùm numerum corporum numeratur. Itaque sicut habet essendi modum ab hoc animali penitus separatum, sic cognitionis modum habebit prorsus à corpore segregatum. Quapropter nulla ratio est, quæ eam cogat species à phantasiæ simulachris haurire, atque temporali mobilique discursu ad ipsam rerū, præsertim æternarum scientiam indigere. Profectò erit supernis mentibus quàm simillima, & in illis multò propinquior, quàm corporum qualitatibus. Igitur illas, earumque more intelliget magis, quàm istas. Quod est cōtra ducem Auerrois Aristotelem, qui hanc mentem scribit, nihil absque simulachris intelligere. Simulachra uerò corporum sunt, non mentium. Omitto autem cùm prima familiariaque humani intellectus obiecta sint, communes ipsæ naturalium naturæ rationesque, coniunctæ quidem corporibus, sed à corporibus separabiles, licèt nobis ex proportione quadam potentiæ ad obiectum, argumentari talem esse hominis intellectū, ut & coniunctus sit, & possit à corpore separari, & quia coniunctus est, idcircò penè semper ad simulachra se conuertat. Profectò quia coniunctus est, ideò se ad coniuncta conuertit. Et quia modo separabili est coniunctus, ideò modo separabili se conuertit: id est, abstrahendo, atque separando. Mentes uerò, quæ non solùm separabiles, uerùm etiam separatæ sunt, & separabili modo, & separata pariter intuentur. Proinde, ut summatim dicam, nihil mihi magis uidetur humanæ mētis naturam esse mediam demonstrare, quàm naturalis eius inclinatio ad utrumque. Siue enim per intellectum uel incipiat à corporibus, mox inde se ad incorporea transfert, uel si ab incorporeis interdum exordiatur, uicissim ad corporum simulachra labitur. Siue per uoluntatem uel optet æterna, interim inde temporalium affectu deflectitur, uel contrà cupiat temporalia, uicissim inde sæpe æternorum reuerentia cohibetur. Sed ad quæstionem iam Auerroicam reuertamur. Respondebunt Auerroici, hunc intellectum mentes quidem supernas intelligere absque simulachris phantasiæ, naturas corporum minimè. Nos ad hæc inferemus. In mentibus illis esse species corporum incorporeas, per quas de corporibus iudicāt. Propterea si intellectus hic eas intelligit, ab eis accipit corporum cognitionem. Nihil ergo opus est, ut à corporibus eam accipiat. Tum illi intellectum hunc asserent infimum esse, in seipso subsistere, ac nobis hærere. Quantum in se subsistit comparari ad mentes superiores, ut perspicuum uitreumque corpus ad lucem, easque perspicere. Quantum nobis adhæret, haurire species à simulachris, & corporalia intelligere. Nos ad hæc primum quidem dicemus superuacuum id esse, ut intellectus, qui semper inspicit corpora in corporum causis, eadem quoque semper uideat in simulachris, & qui habet in æternitate, quotidie mutuetur à tempore. Deinde non quia nobis adhæret, à simulachris accipit species, sed quia illas hinc capit, adhæret. Vt enim arbitratur Auerrois, ex eo solùm coniungitur intellectus, quòd speciebus formatur à nobis acceptis. Ergo considerandus est intellectus prius, quasi præparatus per quandam potentiam ad huiusmodi species capiendas, quam nobis adhæreat. Non igitur per hoc, quod hæret nobis, est ad huiusmodi species præparatus, nisi forsitan opinetur ipsum hærere nobis quantum ad

naturæ

naturæ ſpectat propinquitatem, id eſt, intellectus illius naturam eſſe gradu quodam noſtræ animæ proximam. Si ita ſit, nihil amplius conſequetur, quàm ut mens huiuſmodi noſtram animam moueat atque formet. Dignior enim gradus quando propinquat inferiori non accipit ab eo, ſed tribuit. Sphæra lunæ ſphæram mouet ignis, non mouetur ab illa. Cur ergo mens hæc ſcientiam mutuatur ab anima potius, quàm mutuet? Nempe ſi ſuperior eſt, & tantò præſtantior, quantò arbitratur Auerrois, debet ipſa quidem per ſe ſapere ſolùm, anima uerò per ipſam, præſertim cùm eodem modo mens hæc coniuncta ſit corpori, quo & mens cœleſtis eſt cœlo, ut uult Auerrois. Quapropter ſicut illa nihil capit à cœlo, ita hæc nihil à corpore. Neq; nobis obijciant Auerroici, ſicut cœleſte corpus ſuis formis plenum eſt, ſic eius mentem ſuis eſſe plenam, noſtram uerò nouas ſemper formas accipere, ſicut corpus noſtrum formas ſuas continuè uariat. Obiectio hæc nihil efficit. Ea ſiquidem artificis actio modum ſumit ab inſtrumentis, quæ per inſtrumenta tranſigitur, ſicut ſectio, & ſimilia. Ea uerò quæ in ſola mente artificis permanet, ut diſponendi operis conſultatio modum ab inſtrumentis non accipit. Quare non decet dare modum intelligentiæ ex ipſo corpore, per quod intelligentia non expletur. Interrogabimus deinceps Auerroem, nunquid mens dum in nobis intelligit, perfectior fiat, an imperfectior, an neutrum. Si neutrum, inanis erit perpetua hæc agitatio, nihil operandoq; proficiens. Imò nec operabitur quidem, nam ad indifferentem terminum non fit motus. Si perfectior, æternæ mentis perfectio ſemper à ſimulachris temporalibus dependebit. Semper id quod eſt imperfectum, id quod perfectius eſt, perficiet, præſertim quum non aliter uelint moueri, ac formari eam à phantaſia noſtra, quàm à corpore ſpeculum. Sin imperfectior, quomodo ſemper mouetur ad imperfectum? Quo appetitu aſſiduè nititur an defectum? Et quod imbecillius eſt, qua ui ſemper inficit quod eſt præſtantius? Nónne Auerrois ipſe, ubi de mentibus diſputat ſeparatis, inquit eas quum per ſuam eſſentiam æterna cognoſcant, temporalia nulla cognoſcere, alioquin, ut inquit ipſe, &, ut ſuo utar uerbo, uileſcerent. Si ita eſt, ſequitur ut ex Auerrois ſententia temporalis cognitio ibi defectum afferat, ubi cõgnitio eſt æterna. Quum igitur intellectus humanus (quod ipſe aſſerit) ſemper æterna cognoſcat, non modò fruſtra dicitur intelligere temporalia, quoniam hinc perfectior non euadat, ſed etiam qui fiat hinc imperfectior. Ego certè imperfectiorem fore mentem illam æternorum ſpeculatricem in nobis ob eam cauſam arbitror, quòd ſemper hic falſis illuditur imaginibus, curiſque turbatur. Atque hanc eius intelligentiam in rerum natura ſuperuacuam eſſe, quia conferat nihil, nec ullius finis gratia ſit inſtituta. Animis quidem noſtris quid tribuit ſui? Nónne particularem ratiocinationem humanus animus natura habet ſua, pérque illam, ut putat Auerrois, inſtruit mentem, imò ſæpe illudit, & turbat? Vniuerſalem uerò diſcurſum neque ex ſe habet, neque capit à mente. Non enim eſt capax uniuerſalium æternarúmque rationum particularis animus, & mortalis. Si enim eas caperet, intelligeret ſanè, atque intellectus eſſet, & ſempiternus. Nihil igitur confert noſtris animis huiuſmodi copula, niſi fortè conducere putas nobis ex eo mentis præſentiam, quod nos contra naturam noſtram trahit inuitos, & falſis implicat fabulis, dum fallaci ſpe diuinorum, priuat nos præſentium bonorum iucunditate. Sed neque menti prodeſt, ut diximus, quæ quum diuina ſit, non eſt ad hunc hominem tanquam ad finem referenda: hominem, inquam, ab illius eſſe ſeiunctum.

Rurſus quum per ſuam eſſentiam ſupernas rerum uideat cauſas, in quibus cauſæ omnes mediæ, & effectus quilibet continentur, ideóque in illis, pérque illas perſpiciat corporalia omnia, nihil noſtris eget phantaſiis, & ſenſibus ad corporalia diſcernenda, præſertim quia ineſt illi, ſecundùm Auerroem, agens ille intellectus, qui quum in æterno ſit actu, per quem naturam intelligibilem ſingulis poteſt ſenſibilibus commodare, poteſt & magis, & prius capacem intellectum eodem intellectuali ſplendore replere, atque in eo tum ſpecies ſupernarum rerum ſibi ingenitas capaci offerre, tum per efficaciſsimam uirtutem ſui uniuerſales ſpecies illas in conceptus particulares deducere. Nam ſi poteſt ex particularibus contingentibus uniuerſalia fingere, poteſt etiam ex uniuerſalibus uel innatis, uel inſpectis diuinitùs particularia quæque concipere, præſertim quum eſſentia ſit capace ſuperior, atque munus hoc iam ab æuo ſemper expleuerit.

Neq;

Neque rursus dicendum est, tum mentem, tum animal propter compositum ex utrisq; coniungi. Non enim ita iunguntur, ut uerè unum ex utrisque conficiatur. Neque decet partes ueras ad falsum totum referre, quasi finem. Fortasse dicent conferre copulam illam ad mundi decus & ornamentum. Ego uerò non puto mundum superfluo hoc ornari figmento, imò portento, quod unicum habet caput, & illud quidem, licet diuinum sit, tamen chamæleontis instar colores uariat pro obiectorum uarietate. Crura insuper habet innumerabilia, caput manet, crura semper amputantur, rursusq; repullulant. Neque tolerabimus eos, si dixerint monstrum hoc ad rerum, tum superiorum, tum inferiorum connexionem conducere. Quo enim pacto connectet cętera, quod ipsum in se non modò non est unum quiddam, sed neque connexionem suscipit aliquam aliunde? Vnam quandam formam esse oportet in mundo, quæ superiores formas nectat inferioribus. Nam formæ unitatis'que officium est connectere. Atque in ea congredi oportet formarum omnium proprietates, ita ut formæ superiores remittantur quodammodo, atque ad inferiores deijciantur, inferiores autem intendantur, extollanturq; ad superas. In illo autem Auerroico monstro nec forma inuenitur una communis, nec extrema inuicem in se commigrant, sed dum singula quod suum est seruant, remanent dissipata. Denique si intellectum esse dicant ubique sub Luna, frustra ibi ponent ubi nullum unquam sunt homines, ut puta in summo aere, innauigabili æquore, terr'aque inhabitabili. Ibi enim nihil intellectus unquam proficit, neque mouet quicquam. Peripatetici uerò diuinas mentes nusquam designant, nisi ubi accommodatè regunt aliquid, atque mouent. Quòd si dixerint illic illum esse duntaxat ubi sunt homines, duo statim sequentur absurda. Primum, quod totus erit in duobus hominibus longissimo inter se interuallo distantibus, neque tamen erit in medio, quod natura non patitur. Alterum, quod motis hominibus, ipse quoque mouebitur. Moueri tamen uel per se, uel per accidens substantiam illam, quæ neque corpus sit, neque forma propria corporis. Peripatetica secta non solet admittere. Proinde qua ratione tam diuina mens homunculum oberrantem rarissimeq; mente utentē, quasi pedissequa passim comitetur, quis explicabit? Nunquid naturali necessitate? At uerò super est, & hoc neque ad esse, neque ad bene esse suum indigere uidetur. Sed neque uiolentia, neque consilio licet fingere. Neque licet afferre, quòd ideò mouetur moto homine, quia naturaliter humanæ speciei accommodatur. Non enim aliter illum huic accommodant, quàm cœlo mentem, quam tamen unà cum cœlo moueri non putant. Postremò, si dixerint mentem moto homine non moueri, fateri compellitur tum mentem quandoque procul ab homine, tum hominem procul à mentis præsentia uiuere.

Ratio sexta, quia intellectus uterque est uirtus in anima. Cap. XI.

QVod autem intellectum agentem, atque capacem, duas esse affirmant essentias, ex quibus unum esse intellectualis animæ cōstituitur, id quidem superfluum & absurdum. Superfluum, quia una essentia sufficit uiribus duabus instructa, ita ut per unam efficiat species, per alteram capiat, sicut & phantasia intentiones quasdam ex imaginibus haurit, & haustas ipsamet recipit. Et oculi animalium, quæ nocte uident, in eadē essentia uires geminas possident, per unam imagines colorum eliciunt: per alteram capiunt. Ipsum quoque lumen colores quosdam in nubibus, aut aqua, & facit, & suscipit. Quo autem pacto in eadem essentia duplex fundatur potentia effectrix & susceptiua? Ex diuersis uidelicet principijs, siue relationibus. Sanè lumen, prout à Sole est, colores facit, prout quasi in seipso est extra Solem, suscipit. Ita & anima quantum ex Deo est actu purissimo, uim sortitur ad species fabricandas. Quantum uerò in seipsa est infrà Deum, euadit quasi passiua, ac species suscipiendo formatur. Quò fit, ut figmentū illud Auerroicū sit superfluū. Est & absurdum, quoniam ex duabus essentijs, quæ actu uterq; existunt, esse unum substantiale nō constituitur. Duo namq; existendi actus, duo sunt esse, non unū. Intellectum agentem apud illos esse actu substantiam quandam, postquam agit aliquid, non est dubium, neq; nos contrà pugnamus. Quod autem adiungunt capacem quoque intellectum esse substantiam alteram

actalem

ac talem, ut mera potentia sit, non aliter quàm materia prima, non probauimus. Nam si mens capax pura potentia sit, à materia prima non distinguetur. Et ubicunque materia erit, erit intelligentia, ita ut & lapides ipsi intelligant. Certum quidem est, materiam primam esse meram potentiam. Non potest autem mera potentia in natura esse nisi una, sicut neque merus actus, nisi unus, atque econuersò. Si enim quæcunque in potentia esse dicuntur, per unam rationem communem talia sunt, & quæcunque actu similiter necessarium est ad unicum potentiarum fontem, & unicum actuum peruenire. Iterum si prima & communis in rebus distinctio compositioue illa est, quæ per potentiam fit, & actum, atque ex uno non fiunt multa, nisi per ordinem quendam aliorum ad alia, & ex multis similiter non fit unum, nisi per huiusmodi ordinem, in quo aliud ad aliud, tanquam potentia refertur ad actum, sequitur ut multitudo in rebus ab ipsa potentia actuque commixtione sumat exordium. Quò fit, ut neque merus actus, neque mera potentia multiplex esse ualeat, postquam neque potentia, nisi per actus mixtionem, neque actus, nisi per mixtionem potentiæ subit numerum. Ex quibus conficitur, ut mens pura potentia esse non possit. Ac si dicatur mentem quoque simplicem potentiam esse, non minus quàm materia sit, & ab ea nihilominus discrepare, sciscitabimur qua ratione à materia differat. Plane non quantum potentia est, tum quia in hoc ipso conueniunt, tum quia per potentiam confusio regnat, & chaos, distinctio fit per actum. Adijcietur igitur menti aliquid ultra potentiam, per quod differat à potentia materiæ, & id quidem aliquis actus erit. Atque hic actus si mentis gremio sit infusus, efficiet ut mens non sit mera potentia, postquam actum habet admixtum. Sin incumbat extrinsecus, non prius efficiet, ut mens à potentia materiæ differat, quantum illa potentia est, quàm per actum proprium agendo in mentem, actum aliquem menti intimum tribuat, per quem à potentia pura in quantum potentia discrepet. Talis enim discrepantia non fit, nisi per actum aliquem, in quantum est actus, atque ita rursus mens non erit potentia pura. Fingent Auerroici mentem ideò differre à materia, quoniam mens alium actum respicit, scilicet absolutum, & uniuersalem, alium uerò materia scilicet concretum, atque particularem. Quasi uerò ipsi respectus non actus aliqui sint. Nempe si respectus mentis non sit aliud, quàm ipsa mentis potentia, differentiam non adhibebit. Sin aliud fuerit, erit actus. Præterea si mens ac materia prius sunt, quàm respiciant formas suscipiendas, & ut sunt in seipsis, ita respiciunt, certè ex eo quòd diuersæ inter se sunt, diuersos actus respiciunt, non econuersò. Neque putandum est, mentem respicere actum perfectiorem, quàm materia illa respiciat, nisi ex eo, quòd mens illa est perfectior. Si ita est, longius discedit à nihilo, & propinquius ad actum accedit summum, unde est omnis perfectio, non igitur sola potentia est. Proinde si materia inter actum atque nihilum tenet medium, & quod infra eam consideratur, non est usquam quod super eam actus existit, aut actu, quærimus ubi locemus mentis essentiam. Profectò si ipsa est aliquid, infra materiam non locabitur. An fortè in eodem perfectionis gradu, quo & materia constituetur? Nequaquam. Nihil enim præstantius susciperet, quàm materia. Accedit, quòd sicut ea, quæ per quantitatem sunt æqualia, per eam sunt & unum, ita quæ inter se secundùm perfectionem æqualia sunt, perfectione sunt unum. Perfectio in forma est, per formam species. Quæ ergo perfectione unum sunt, sunt unum forma, & unum specie. Hinc accidit, ut duæ quædam rerum species æquè perfectæ inter se esse non possint. Quare mens est, quæ alia species, quàm materia, in eodem perfectionis gradu, dum materia non locabitur, ergo in gradu præstantiore. Si super materiam ponitur, erit actus, aut saltem actu. Et tantò magis actu, quàm formæ reliquæ naturales, quantò longius, quàm omnes multis gradibus remota est à materia, & actui diuino propinquior. Si actu est, neque in genere sensibilium collocatur, certè super rerum sensibilium actum in genere, & in specie intelligibium intellectualem secundum certam speciem habebit actum, siue intelligibilem. Quinetiam in genere rerum actum habebit uitalem, quo uiuificet sensibilia. Quod si dicatur sic se habere ad formas intelligibiles, sicut materia se ad sensibiles habet, exemplum quidem hoc erit, utcunque poterit uerum, non tamen coget mentis essentiam esse totius actus expertem. Opinabitur forsan Auerroicus aliquis rationes superiores ita demùm se subterfugere, si concesserit ipsam potentiæ

potentiæ meræ naturam non esse ad extremum punctum coarctatam, sed habere in se aliquam latitudinem, qua intendatur, & remittatur, ita ut eius perfectio naturalis in mente sit intensior, in materia uerò remissior. Sed neque sic quidem subterfugere poterit. Sicut enim numerus actus est, actus summus, sic potentia mera summa potentia. Quòd uerò in aliquo genere tenet summum, id certum (ut ita dixerim) habet limitem, ultra quem genus non porrigitur, citra quem quod est, nondum est summum, neque etiam merum. Quippe qualitas non aliter cadit à sui generis summitate, quàm per quandam oppositi generis mixtionem. Præterea si natura potentiæ in mente est perfectior, quàm in materia, per aliquam superadditam sibi perfectionem mens nõ est potentia pura, quòd si per seipsam, tunc potentia ipsa intensior est in mente, remissior in materia. Aut ergo secundum magis, aut secundum melius est intensior. Si uidetur primum, materia nõ amplius erit extrema potentia, quum sit alia, quæ magis potentia est, si secundum, mens non erit potentia mera, quia quod est melius, summæ bonitatis magis est particeps. Ea uerò summus est actus. Quum igitur mens non est potentia mera, non est in ea substantialis, sed accidentalis potentia, & quia potentia actusq; congruere debent, accidentali quidem actui subiecta erit, substantiali nequaquam. Quapropter ex ipsa & substantiali actu intellectus agentis non potest tertia quædam substantia fieri. Potentia enim secundum quid, ut inquiunt Metaphysici, aliquem simpliciter actum non suscipit. Putant Aristotelici intellectum capacem uniuersales rationes rerum naturalium tunc intelligere, quando earum formas absolutas intelligibilesq; acceperit. Quoniam uerò in seipsis tales non sunt, & fieri actu intelligibiles non aliter possunt, quàm per naturam intellectualem, atq; agentem, intellectum aliquem efficacem introduxerunt absolutarum formarum procreatorem. Si natura hæc intellectus agentis sit uirtus quædam eidem essentiæ insita, cui & capax uirtus innata est, quid opus est Auerroica illa geminarum substantiarum congerie? Sin autem alia quædam substãtia sit hac excellentior, quæ uim intellectualem transfundat per substantiam mentis capacis usq; ad simulacra phantasiæ, atq; ijs simulacris præstet uim formarum intelligibilium efficacẽ, quod Auerroici arbitrantur, multò & prius, & magis uim eandem ipsi mentis capacis substantiæ largiatur. Illa substantia modo largietur stabili, hæc substantia modo stabili capiet, quum utraq; sit æterna. Ipsa igitur substantia eadem quæ capacem uim habet, habebit & efficacem, neque opus erit ad duo illa mentis officia substantiarum coitu geminarum. Hinc etiam error Alexandri conuincitur, qui ut ex uiolenta Aristotelis expositione omnem diuinitatem humano generi auferret, mentes quidem capaces esse in nobis, numeroq; distinctas asseruit, agentem uerò mentem extra homines, atq; unicam, in qua sola sit tota mentis diuinitas, quæ sit uniuersalis causa intelligibilium specierum. Verùm quum in omnibus rebus naturalibus sint uirtutes quædam suorum motuum effectrices, nefas est substantiam mentis humanæ naturalium omnium præstantissimam efficace uirtute priuari. Et quia à uirtute operatio proficiscitur, mens uniuersalis menti nostræ non prius tribuit actum intelligendi, quàm uirtutem intelligentiæ effectricem. Quin etiam si causa uniuersalis particulari effectui prorsus opponitur, uidelicet tum ut causa effectui, tum ut uniuersalis particulari, necesse est inter duo hæc particularem causam tanquam mediam interponere. Virtus quidem Solis uniuersalis hunc hominem, qui est particularis effectus, non produci nisi per hominem alium, tanquam particularem causam, atque propriam. Eadem ratione mens illa agens uniuersalis nõ producat effectum hunc, aut illum speciei intelligentiæq; in mente capace, sine mente quadam agente particulari, quæ intra nos habitet. Sicut enim pro arbitrio nostro utimur ad intelligendum mente capace, quasi forma quadam familiari, ita prout lubet, per efficacem mentem species fabricamus, quasi per artem propriam nobis & insitam. Scite Aristoteles mentem agentem atque capacem nunquam duas essentias appellauit, neque posuit super animam, sed uocauit animæ partes, dixitq; eas duas esse differentes uires in anima. Si quis autem Auerroicam mentem appellauerit animam, is animæ uocabulo abutetur.

Solutio rationum Auerroicarum de mente separata. Cap. XII.

EX omnibus, quæ contra Auerroëm adducta sunt, duo concludimus. Vnum eandem esse in homine animam, quæ corporalia format, & formatur ab incorporeis. Hoc enim medio solum diuinorum radij usque ad infima transmittuntur, si idem quod ab illis illustratur, hæc illustrat. Imò & hoc medio infima ad sublimia reflectuntur, si idem regit infima, regitur à supremis. Concludimus & alterū, quòd humanæ mentes ad numerum hominum numerantur, ita ut uel specie inuicem distinguantur, ut opinantur Magi, aut certè numero, ut posteriores Theologi asseuerant. Quot enim corpora hominum sunt, totidem & uitales complexiones, totidem uiuificæ animæ, totidem animarum mentes. Fermè enim sicut ad corporum distributionem distribuuntur complexiones, atque ad has uitæ, sic ad uiuificarum animarum numerum mentes distribuuntur, quæ uires sunt animarum. Non tamen ex distinctione corporis tanquam ex causa substantiæ uirtutisq; incorporeæ distinctio, sed ab ipso formatore incorporeo prouenit. Rationes uerò illæ Auerrois, quibus ab initio quæstionis negabat intellectum esse corporis formam, nihil contrà nos ualent. Id enim efficiunt, ut non sit forma corporalis esse proprio carens, ac dependens à corpore per essentiam. Nos autem eum esse uolumus non talem formam, sed in esse proprio subsistentem, & materiæ dominam. Cæterum ut refellantur nonnullæ insuper captiunculæ, quibus Auerroici Platonicos captare obnixè student, meminisse oportet, non esse præter naturam animæ humanæ, ut corpori coniungatur, sed animæ huic sempiternæ, naturale esse, ut semper cum sempiterno sit corpore, atq; cœlesti, & cum temporali corpore atq; terreno sit ad tempus, sicut & planetæ, cuique naturale est, ut semper in sphæra sua sit, ad tempus autem sub tali signo, uel tali. Postquam uerò discesserit à corpore, naturale est rursus conciliari, ita ut seorsum à corpore maneat cum affectione quadam ad idem corpus iterum reuertendi, sicut & lapis etiam sursum positus manet integer, sed interim pro uiribus ad inferiora declinat. Et planeta discedens à signo, naturali ordine ad idem quandoque reuertitur. Redituram uerò quandoque animam in eiusdem corporis habitaculum, ne in sempiternum frustrà sit naturalis affectus, Magi & Aegyptij cum Platonicis consenserunt. Alioquin uiolentum aliquid esset æternum. Quoniam uerò per actum Dei anima in se est, per qualitates uerò complexionis est in corpore, & actus Dei permanet sempiternus, complexio soluitur, desinit esse quandoque in corpore, non tamen esse desinit in seipsa. Subsistit in suo esse, postquam seiuncta est à corpore. Subsistebat similiter, dum aderat corpori, sed non communicat esse, sicut communicabat. Neque mirabile uideri debet, animam, quæ ad tempus habitat corpus, posse manere seorsum è corpore incorruptam, si modò magis dependet mobile à motore, quàm econuerso. Animus autem uerus motor est corporis. Ergo si corpora quædam separata ab anima manent, quodammodo incorrupta, ut ossa, ungues, nerui, capilla, quæ uidentur tempus longissimum perdurare, idémque faciunt ligna, saxáque, maximè uerò balsamum, mel & oleum, quæ nunquam penè putrescunt, non'ne animus rector corporis naturali ordine poterit manere semper absque corruptibili corpore incorruptus? Qui planè ostendit, se in huius uitæ progressione propter corruptionem talis, aut talis corporis non corrumpi, quum ipse per omnem ætatem permaneat idem, exuátque materiam ueterem, induat nouam, dum corpus propter effluxum reflexúmque materiæ continuè innouatur. Sed pergamus ad reliqua. Quando anima accedit ad corpus, gignitur animal per generationem corporeæ complexionis spiritúsque uitalis. Quando discedit, soluta complexione, ac spiritu resoluto dissoluitur animus. Neque ex aliquo contingenti hoc animal gignitur, sed ex ordinato concursu omnium naturalium causarum, similitérque dissoluitur. Hoc tamen dissolutionis malum Plotinus probat ad animam, idcircò non pertinere, quia ipsa se corpori non miscuerit, sed permanens in seipsa, non ex se & corpore, sed ex corpore, & suo quodam uitali simulachro unum sub se irrationale animal composuerit. Sed hoc ipse uiderit. Siue propinquat anima materiæ quantitate intercedente, non necessariò extenditur, sicut neque superficies in corpore profundo fit profunda, neque linea in latitudine lata, neque punctum in longitudine longum, neque significatio uocis

coloris'que imago in amplo aere fiunt amplæ. Materia enim ipsa potius quàm anima indiget quantitate. Siue antecedit quantitatem, aduenienti quantitati nequaquam subijcitur. Quippe quum per potentiam fiat susceptio, non per actum, in materia suscipitur quantitas, non in anima. Quantitas, inquam, indeterminata primùm propter materiæ ipsius infinitatem, deinde ad certam figuram determinata propter præsentiam animæ, quæ certè speciei tradit initia. Nemo dubitat materiam naturali quodam ordine antecedere quantitatem. Causæ quidem naturales, quia loco temporiq; subiectæ sunt, ideò localiter & temporaliter agunt, unde & paulatim opus transigunt, partémque tum tempore cum loco post partem. Quapropter opus eiusmodi non possunt alibi, quàm in materia iam extensa perficere. Deus autem quia omnem tum localem, tum temporalem diuisionem exuperat, modo agit prorsus indiuisibili, indiuidu'amque potest formam ipsi materiæ in eo ipso gradu, quo ipsa antecedit quantitatem, tribuere, quam sicut & cæteras formas determinata quantitas comitetur, non in anima, sed in materia iacens.

Sit unica in homine communis forma totius, atque præcipua, id est, rationalis anima. Sint quoque, ut placet multis, multæ partium specie distinctarum formæ particulares, obedientes animæ, formæ carnis & ossis, & nerui, & reliquorum, ex quibus compositum quoddam fiat, quod figuræ corporeæ, diuisionisq; & passionis sit subiectum. Adsit anima corpori figurato, non figuretur. Animam uerò ipsam non esse talis figuræ subiectum inde patet, quòd talis figura corporis & antecedit animam, & succedit. Quum interrogatur de ipso totius esse, nonnulli respondent, per ipsum substantiale animæ ipsius esse, fieri esse substantiale totius, quod partium coniunctione resultat. Esse enim animæ dicunt, quo esse totius existit, quo & ipsa existit in semetipsa. Atque hæc anima in pede quiescente non sistitur, sed sistit in manu mota, mouet, & forsitan non mouetur. Sicut enim in corpore locali non subit locum, sed super locum adest, & inest loco, ita in moto corpore alienum non subit motum, sed quodammodo immobiliter est in motu. Ac si currit, cum mentibus currentibus currit transferens, non translata. Ergo quando eodem tempore mouetur manus, pes quiescit, non cogitur anima, quæ tota est in utrisque, tota moueri simul, atque quiescere. Sed moueatur, si placet, anima in manu, respondet Scotus, quid cogit eam interim in pede quiescere? Nonne potest in pede immoto mente ipsa moueri? Quanquam sicut non est impossibile eundem hominem simul totũ motibus moueri contrarijs, dum naui defertur uersus orientem Solem, at interim uersus occidentem uel pellitur ab alio, uel ipse currit in naui, ita non esset absurdum apud Aquinatem Thomam animam ad statum motúmque alterius in diuersis quiescere simul atque moueri. Tota anima est in brachio, tota est in manu. Amputata manu, anima non truncatur, neque restat in aere, neque se condensat in brachium, neque refugit tempore, (omnes enim hæ passiones sunt corporum) sed tota uiuificat brachium solum, quæ ante illud & manum uiuificabat. Desinit autem esse ubi erat, non per motum, sed momento operari desinit, ubi operabatur, quemadmodum si frangatur portio aeris exigua in Occidente, & euanescat lumen, quod totum est in Oriente, ut uult Plotinus, totumq; in Occidente, cum ea portione, in qua etiam erat totum, non frangitur, sed illuminare desinit portionem, quam prius illuminabat, neq; temporali fluxu in seipsum se condensat, sicut neq; ab Oriente in Occidentem temporali fluxu sese rarefaciendo protenderat. Momento enim se fecerat præsens, momento se facit & absens. Si anima ubiq; tota est per corpus, atque ipsa intelligit sola, intelligit & ubique. In nullo tamen membro intelligit, quia ipsa non est in membris, sed membra potius sunt in anima. Videtur tamen uulgo apud cerebrum intelligere, quoniam intelligentiam phantasia plurimùm comitatur: hanc uerò agitatio eorum spirituum, qui sunt in cerebro, sicut affectus phantasiæ comitatur agitatio spirituum eorum, qui sunt in corde, uel iecore: affectum quidem iracundiæ spiritus sequuntur cordis, affectum libidinis iecoris spiritus. Si quis interroget quid'nam sentit, quid'ue intelligit homo? Peripatetici respondebunt, sed aliter atq; aliter. Sentire enim compositi actum esse dicent: primò, quia uis sentiendi in ipso composito est ex materia formaq; mixti, & anima: deinde & actum animæ, quoniam ipsius uirtute fit sensus. Intelligentiam quoq; esse totius compositi actionem. Quamuis enim in anima sola

ma sola intelligentia sit, ideoq; possit in separata anima remanere, tamen dum anima est ita forma compositi, ut in unum esse commune concurrat, id totum cuius est id esse, ita per formam operari dicitur, sicut & esse. Huc illud Aristotelicum tendit: Intellectus nullius actus est organi. Et meritò: non enim in corpore est sicut sensus, sed in anima. Neq;, sicut putauit Auerrois, existimandus est esse ab homine, sed ab organo separatus. Neq; rursus Alexandri more sic est exponendum, ut sensus quidem singuli singula sortiti sint instrumenta: intellectus autem ipsius corpus totum sit instrumentum. Videmus enim nobilissimas uires non quouis, sed nobilissimo solùm instrumēto uti, unde tactus quasi quolibet, phantasia unico atq; distincto utitur. Non ergo uniuersum corpus satisfaciet menti. Neq; dicendum est, ex omnium instrumentorum conspiratione unam consonantiam confici, qua uelut instrumento intellectus utatur. Nam si ita se res habeat, intellectus instrumentis omnibus indigebit, eritq; maximè uirium omnium organicus, atque mixtus: neq; Aristotelicum illud stabit ulterius. Sensus quidem non est absq; corpore, intellectus autem est separatus, atq; mixtus, nullo prorsus organo utens. Si enim organis uteretur, talis aut talis euaderet, neq; omnia ulterius cognoscere posset. Non tamen ita separatus est, quin animæ substantia, in qua est corpus, uiuificet: alioquin non diceret hominem intelligere. Separatus est enim, quia non est in composito sicut sensus, sed in ipsa animæ substantia, quæ est à composito separabilis. Neq; intelligendo utitur instrumento. Quod quidem in libro de Animalium, & somno, & uigilia animalium confirmauit, dicens: Quorum sunt actiones, eorundem esse agendi uirtutes. Quoniam uerò sentire quidem per instrumentum contingit, intelligere autem minimè, idcircò sentiendi uim esse compositi, intelligendi animæ propriam esse posse.

Solutio rationum Auerroicarum de mente unica. Cap. XIII.

SOluimus iam Auerrois Auerroicorúmque rationes, quibus demonstrari putabant mentis substantiam formam corporis uitalem esse non posse. Soluamus eas deinceps, quibus unicam esse mentem Auerrois conatur ostendere. Ex materia, inquit, prouenit formarum sub eadem specie numerus. At mens caret materia. Quanquam hæc quorundam Peripateticorum sententia est, Pythagoreorum tamen Platonicorumq; plurimi speciei naturam unam in plura indiuidua fundi non propter externam materiam arbitrantur, sed propter insitos quosdam ipsi formæ modos, in quos actu perducta forma, indiuiduum hoc aut illud euadet. Esse enim in quolibet angelo angelicam speciem, ad angelicum indiuiduum absq; materiæ mixtione deductam. Verùm ut sequamur in præsentia partim Peripateticos, partim nonnullos Platonicorum, fortè concedemus uel ex materia, uel propter materiam, imò propter compositū ex materia & forma, formarum numerum prouenire. Formæ siquidem corporales sicut ex materia quodammodo trahunt essentiam, sic & numerum sub eadem specie positum. Formæ autem non corporales quidem, sed corporis, quales sunt animæ rationales, quia non habent originem à materia, neque ab ea numerum habent. Quia uerò non modò ad diuinitatis intuitum, uerùm etiam ad gubernacula corporum diuina prouidentia illas instituit, sicut uoluit certum esse uariorum corporum, id est, hominum compositorum numerum ad sui operis ornamentū, ita certum ordinat numerum animarum. Sed ut cum Plotino loquamur, quidnam Platonis animam distinguit à Socratis anima? Diuinus ille conceptus, qui uiuificam animæ Platonicæ uim primò ad talis cuiusdam temperauit cœlestis corporis indumentum, pérque hoc ad talem quandam præcipuè elementis corporis complexione gignendam regendamq; accommodauit. Ita & ad sua quædam Socratis animam. Sic ergo uiuificas animarum uires discreuit, propter materiam, imò propter compositum ex materia, mundani ornamenti gratia, uires autem animarum earundem intellectuales discreuit ad animarum distinctionem. Sed quam ob causam? Propter alium atque alium diuinitatis intuitum. Sub uarijs ideis frui possumus mente diuina, per uaria uestigia illam inuestigare, uarijs ad hunc finem callibus proficisci. Voluit sanè infinita bonitas non solùm corporeis, sed etiam spiritalibus oculis seipsam infinitis (ut ita loquar) modis communicare, atque innumerabilibus penè oculis innu-

merabiles suijpsius uultus ostendere. Itaque uariorum animorum intellectuales oculos & affectus diuersis temperauit modis, ut diuerso tramite ad diuersas multiplicium diuinorum bonorum possessiones proficiscamur. Proculus ex mẽte Platonis in Timæo dicentis, Deum animas hominum alias alijs ducibus stellisq; accommodasse, probat differentias animarum non ex corporibus, uel inclinationibus ad corpora prouenire, sed ex ipsa essentiali accommodatione à Deo facta ad differentes duces atque stellas, unde & differentia inclinationum actionúmque proueniat, tum ad æterna uidenda, tum ad temporalia gubernanda. Proinde quemadmodum Scotus eiusq; sectatores disputant, omnis natura, præter prima, quæ sola purus est actus, potentiam quandam quodammodo ex se informem & aliunde formabilem habet admixtam, quæ nõ aliter ad plures singularesq; existendi modos, quàm materia ad plures formas æquè se habet, ideoq; sicut humana species & equina, sic & intellectualis species quælibet tam angelorum, quàm animarum in plura potest indiuidua deriuari. Confert autem mentium in eadem specie numerus ad uniuersi ordinem omnino complendum. Siquidem ordo plenus ille est, in quo tum superiora ad inferiora, tum hæc ad illa uicissim, tum æqualia inter se pariter ordinantur. Ordinem uerò eiusmodi in rebus corporeis planè perspicimus. At si incorpora pleniorem habent ordinem, in ipsis quoq; similem ordinem, id est, triplicem cogitare compellimur. Non autem potest esse ullus inter æqualia ordo, nisi plura sub eadem specie comprehendantur. Conducit rursum numerus plurimarum in eadem specie mentium ad perfectiorem ipsarum fœlicitatem. Nam illæ seipsas quodammodo in se inuicem contuentes, æquali mutuaq; (ut naturaliter fieri solet) tum ex agnitione, tum familiaritate congratulantur. Denique longè pulchrius est uniuersum, si ubiq; infra species, quemadmodum supra species sit multitudo. Supra quidem, generali specialiq;, infra uerò numerosa quadam uarietate decora. Neq; putant singulorum numerum ad id duntaxat conducere, ut species ipsa seruetur, quia etiam in corporibus longè plura indiuidua ubiq; sunt, quàm opus sit ad speciem conseruandam. Præterea uidemus naturam in singulis speciebus multa non salutis omninò, sed etiam ornamẽti gratia facere, quod in coloribus & figuris liniamentisq; & dispositione quadam ordinatissima manifestè uidemus. Deniq; finis præcipuus, cuius gratia Deus omnia esse uult, haud propriè est, ut sint, imò potius ut bene sint, ac bene se habeant. Ac si huius gratia sunt præcipuè, qualiacunque sunt, certè eiusdem gratia sunt, quotcunque sunt. Quapropter Deus plures in eadem specie mentes non ideò esse uoluit, ut species ipsa sit, solúmque seruetur, imò benè sit, optimeq; se habeat. Eiusmodi uerò habitus in ornatu quodam undique uario, & actione uarijs ubiq; modis beata consistit. Si quis autem humanarum multitudinem animarum ad speciei salutem conferre conuicerit, id nos ita concedemus, uidelicet non ad ipsius animæ speciem propriè, sed ad hominis compositi speciem seruandam talem numerum necessarium esse. Vult enim Deus plures homines esse ob id forsitan, quia humana species non seruatur in uno. Nequeunt autem plures homines fieri, nisi plures quoq; animę sint. Neq; tam corporum quàm compositorum numero, speciei q; toti, imò uniuersi ordini, numerus animarum seruire uidetur. Neq; putet quispiam animas inter se idcircò differre, quia differentia respiciunt corpora. Prius enim in seipsis differentes sunt, quàm differenti ratione respiciant. Hæc illi.

Nos iam ad propositum redeamus. Quod autem subiungit Auerrois, si meus intellectus actuus differunt numero, species rerũ cognoscendarum similiter different, eruntq; particulares, oportet tamen quæ intelligenda sunt, uniuersalia esse, ita soluitur. Non tam singularitas est, quæ aduersatur intelligentiæ, quàm corporalium accidentium congregatio. Siquidem singuli intellectus & singulæ illorũ cõceptiones commodissimè intelligi possunt. Adde quòd sicut imago coloris in oculo, non est id quod uidetur propriè, sed per quod color ipse uidetur, ita species & similitudo rerum in mente, non est id quod propriè intelligitur, sed per quod intelliguntur rationes rerum uniuersales. Neq; est illa species in mente ita singularis, ut impediat uniuersalium rationum intelligentiam. Nam si statua quidem, quæ singularis est & corporea, communem quodammodo figuram hominum nobis refert, quantò magis species illa naturam communẽ, cùm si in mente, quæ est ab omnibus corporũ passionibus absoluta, ideoq; ipsa ab ijs libera sit, unde & refert

nobis

nobis rem neq; certo loco clausam, neq; tempore? Meminisse uerò oportet, hunc in speciebus ordinem à plerisq; poni, ut in angelis uniuersales sint, tum quò ad referendum, tum quodammodo quò ad essendum spectat, in brutis utroq; modo particulares. In animis hominum singulares quidem sint in essendo, quia sunt in essentijs penitus singularibus, uniuersales autē in referendo, quia sunt in essentijs à materię limite absolutis. Sed hæc ipsi uiderint. Afferebat præterea nescio quid, de scientia, quam tradit magister discipulo, quod ex his, quæ aliâs tractauimus, de speciebus ingenitis, facilè soluitur. At enim illa Auerrois argumentatio in ipsum facilè retorquetur. Quippe si docentis scientia non transit in discentem, neq; in eo scientiam aliam generat, è duobus alterum sequitur, uidelicet, quòd ipse idem intellectus, qui est in utroque, uel eundem in utroq; possideat habitum, uel ex habitu, quem apud unum possidet, alterum habitum generet apud alterum in seipso. Neutrum fieri potest apud Auerroem. Non primum, quia quum sua illa mens quotidie in cunctis hominibus cunctas calleat artes, easq; omnes alij alios doceāt, perpetua quadam successione docentium & discentium, sequitur ut habitus omnium scientiarum ijdem omnino sint semper in mente, quod apertè Auerrois respuit. Non secundum, quia scientia erit qualitas efficax, quod ille negat, atque innumerabiles qualitates speciei inter se similes in subiecto eodem simul erunt, quod etiam ille nequaquam admitteret. Quantum enim præter naturæ propositum sit fortuita illa superfluarum qualitatum congeries, in substantia præsertim æterna, atque diuina, quisquis non uiderit, is erit præter naturæ propositum. Postremò ratiocinabatur Auerrois: Si in duabus mentibus singularibus duæ sint species singulares, licebit eas ad uniuersalem reducere, & utraq; mens ad suam quandam reducet, & in utraq; rursus mente, utraq; species euadet particularis. Quapropter licebit iterum ad aliam absq; fine utrasq; colligere. Vanum id quidem: Primò quia mentis aspectus excitatur planè à specie, non tamen terminatur in speciem, ut illam necessariò tanquam obiectum inspiciat, sed per eam inspicit rationem rei uniuersalem, quam profectò unam atq; eandem, & tanquam unam, duę mentes per duas species intuentur, quemadmodum duorum hominum oculi rem eandem uident, per duas illius imagines. Non ergo ad hoc intendunt mentes, ut species suas ad alias reducant species, sed ut per eas rerum uideant rationes. Quòd si quando ad hoc intendat, non tamen in infinitum progredientur, quoniam uim significationemq; hæ species habent. Itaq; non licet eas semper tanquam singulares in alias re ipsa communiores resoluere, sed progrediantur absq; fine, si placet. Quid enim prohibet mentem, quæ infinitam quodammodo habet uirtutem, sine fine uagari, dummodo infinitum hūc actu cursum peragat nunquam? Similis argumentatio fieri potest de notionibus & conceptibus, responsio quoq; persimilis.

Signa quòd non sit mens una tantum. Cap. XIIII.

POstquam respondimus Auerrois rationibus, reliquum est, ut afferamus in medium, quæ sint ea signa potissimùm, uel argumenta, quæ dissuadeant unum esse in cunctis hominibus intellectum. Signum primum: Si mens adeò diuina est, ut nullum habeat commercium cum materia, una sit initio carens, & fine, tota ubiq; sub Luna, non est uerisimile eam ita esse suijpsius ignaram, ut in omnibus penè hominibus, præterquam uno Auerroe, se numero multiplicē esse putauerit semper, & putet. Ego certè non solùm intelligo, sed etiam intelligo me intelligere, atque similiter me sentire. Vnus ergo, idemq; sum, qui intelligo, & qui sentio. Vnus, inquam, per esse unum. Alioquin non tam diu & à me, & ab omnibus affirmaretur eundem esse prorsus intelligentem, atq; sentientem, sed manifestè discerneretur intelligens à sentiente. Quo enim pacto uerisimile est separatam, æternam, diuinam mentem, in æternitate omnia cognoscentem, adeò ignorare seipsam, ut semper & ubique putet se non intelligere solùm, sed etiam sentire, & mouere, atq; nutrire, cùm talia, sicut opinatur Auerrois, non efficiat. Signum secundum: Mens, ueritatis locus est. Veritas, mentis est cibus, quo fit, ut se uicissim libenter adsciscant. Quum uerò, aut nunquam, aut uix humana mens Auerroicę opinionis capax efficiatur, conijcere possumus eam opinionem non esse ueram. Quinetiam

ipse Auerrois, non libero suæ mentis iudicio, in opinionem huiusmodi incidit, sed quia nesciebat aliter Aristotelis libros in Arabicam linguam peruersos interpretari. Neque sententiam profert, sed uires tentat ingenij. Solùm hoc affirmat, immortalem esse mentem. Esse uerò unam non affirmat, sed opinatur, & dubitat. Inquit autem se conari & fingere, ac posteris occasionem disputandi relinquere. Et si qui eius dubitationi adstipulantur, non tam ex animi sententia, hoc agunt, quàm quodam ambitionis studio, ut uideantur paradoxa posse defendere. Meritò Scotus inquit, hoc paradoxon tantum abesse, ut cuiquam probabile fieri unquam possit, ut neque etiam Auerrois ipse sibimet persuadere potuerit. Multò uerò probabilius, imò uerius dixisse Auerrois, si uel cum Themistio unicum intellectum introduxisset illuminātem, multos uerò partim illuminatos, partim illuminantes, uel cum Plotino Deum posuisset tanquam Solem, huic subdidisset intellectum unicum ubique totum, quasi Soli lumen, huic insuper intellectus quàm plurimos, quasi lumini radios, his denique animas quoque quàm plurimas, quasi radijs oculos. Aut saltem si cum Auicenna multas mentes uni menti, quasi formabiles formatori. Hæc enim facilè quiuis capere potest, & exemplo mox aliquo confirmare. Inuentum uerò Auerroicum ab omni mentis capacitate est penitus alienū. Quòd autem mentes humanæ inuentum aliquod capere nequeant, uel inde prouenit, quòd super eas illud est, atque diuinum, uel inde, quòd contra eas & falsum. Inuentum Auerroicum quia de mente est, non super mentem, est ergo falsum. Signum tertium: Quotiens mens unitatem mentis excogitamus, totiens eam odisse solemus, ac mentis numerum cupere, si modò cupimus superuiuere. Neque arbitrandum est, nos per phantasiam numerum mentis odisse. Nam si quid est in nobis odij aduersus mentem, eandem mens unitatem suam odisse potest, quæ & nosse. Non est autem uerisimile, rem diuinam, & beatissimam semper sui ipsius naturam aspernari, respuere, & odisse.

Rationes, quòd non sit mens una. Prima, quia septem inde contingunt superflua. Cap. XV.

ARgumentationes autem erunt huiusmodi: Si intellectus agens perfectè seipsum intelligit, quod Auerroici confitentur, uim suam & operationem naturalem continuamque non nescit. Idcircò animaduertit, se seu lucem formare continuè intellectus capacis perspicuitatem. Nam si capax aduertit sæpe se illuminari, cur agens non aduertat illuminare, non uideo, ubi quomodo intellectus capax moueatur à simulachris, nō ignorat. Inde & homines singulos se regere, illuminare insuper simulachra hominū. Hinc & simulachra, & quicquid per illa significatur, intelligit, præsertim quia dum descendit ad sensibilia per uim intetellectualem, transit quoque in illa per uim ipsam intellectiuam. Itaque intelligit illa, non quia formetur ab ipsis, sed quia ipsa se format in ipsa, dum formam suam naturalem, seu formas innatas, per lumē suum discretiuum discernit in singula. Si capax modo quodam reflexo per seipsam accipit, & attingit simulachra unde quasi accepit, cur non agens, qui speciem facit, attingat simulachra unde facit? Attingant autem oportet utrique intellectuali modo, siquidem natura sua nihil sunt aliud, quàm intellectus. Qui uerò sic attingit, simulachra sensibilia prospicit. Quum igitur substantia mentis in parte hac agente uim habeat ad æterna & temporalia cognoscenda, quid opus est partem illam capacem illi subiungere? An uidelicet ad præparandum & exequendum operis huius effectum? Minimè. Agens enim præparat capacem, ac phantasiæ simulachra, non econuersò. Neque externa eget materia ad agendum, quum & interius, & ab interioribus ualeat operari. Postquam ergo in agente est uirtus efficax & præparatrix ad intelligendum sufficienter, superflua est uirtutis capacis adiunctio ad mentem unam ex substantijs duabus conficiendam. Sed esto, iungatur uis capax agenti, hæc rursus agenti subnexa in ea, tam æterna cognoscet, quàm temporalia. Hæc quoque cognitio in uniuersa mente ex hac parte capace superuacua est, quandoquidem deest ex altera. Iterū, uis ista capax ab humanis formata simulachris, in nobis temporalia noscit, quæ iā nouerat in agēte. Quò fit, ut tertia hæc cognitio similiter sit superflua. Si potentia uidendi per sensum quendam agentem sibi coniunctum singula semper uideret, frustrà diceretur oculū indigere potentia, per quā ab exterioribus moueatur, atque formetur.

formetur. Sicut ex uerbis Auerrois in his tribus cognitionibus superfluitas nascitur, sic & in tribus formationibus oritur. Si formatus est inellectus capax, agente semel per essentiam, ut ipse putat, superfluum est iterum formari semper eodem per hominum cunctorum simulachra, superfluum quoq; eodem formari quotidie per simulachra uirorum sapientum, atq; fœlicium. Hæc omnia superflua sequuntur ex dictis Auerrois, quæ nos ab initio recensuimus. Quod liquidò nobis ostendit, opinionem eius tanquam superuacuam esse reijciendam. Iactet ergo se diuinam mentem adinuenisse, quæ quum in seipsa sit sapiens, semper delirat in nobis. Et quoniam quotidie innumerabiles homines rem eandem considerant, ac sæpe falluntur, mens illa singulis momentis eandem rem simul millies milliesq; considerat, & sæpe decipitur. Si superfluitatem hanc fallaciamq; sibi à phantasiis iniectam mens ipsa secum animaduertit nunquam, semper suijpsius est inscia. Cuius contrarium experimur in nobis, quando fallacias proprias redarguimus. Si animaduertit quidem, non tamen intentionem suam ab ijs ambagibus in se diuertit, quum possit, semper est mollis, semper incontinens. Potest autem æterna mens in æternum aciem suam à temporalium phantasiarum nugis auertere. Siquidem temporalis anima sæpe ad tempus à sensuum nugis seuocat semetipsam, neq; potest affectus ad singula, quæ sunt infra homines, mentem illam in ijs erroribus & turbinibus remorari, quæ neq; erga humanam quidem naturam sic afficitur, ut quũ ipsa conspiret ad speciem fabricandam. Quo igitur pacto cum hoc animali ad intimas operationes concurret, nisi prius ad esse congrediatur? Nam & forma ignis externæ materiæ calefactionem quidem ipsam, quæ externa operatio est, communicat, etiam si esse suum nequaquam communicauerit, calere autem per se, quæ est intima operatio, solùm post esse communicat.

Secunda. Quia mens species seruat, ac iamdiu plena omnium debet esse. Cap. XVI.

QVanquam in libro superiore ex Platonis sententia, nouas menti formas non aduenire probauimus, declinemus tamen ad Peripateticos in præsentia, ac nouas fieri formas in mente capace per uim mentis agentis præsentibus simulachris, concedamus, eo uidelicet pacto, ut simulachrum efficacem uim ad speciem creandam non adhibeat, sed occasionis impulsum, quod aliâs declarauimus. Si tota uis speciei uniuersalis efficiendæ in agente est, ac tota uis sustinendæ eiusdẽ est in capace uirtute, profectò ab ijs duobus, absq; simulachrorum præsentia species conseruabitur. Verùm habeat, si uidetur, simulachrum efficacem uim ad speciem procreandam, dummodo ipsum instrumenti gerat uicem: agens uerò intellectus, artificis. Propterea intellectus agens tanquam causa principalis, in qua tota uis sequentium causarũ concluditur, postquam semel speciem impressit menti capaci, solus ipse cõseruat. Siquidem species in mente uigent, etiam dum in ocio torpent simulachra, quæ quum apud Auerroem tanq; mouentia extrinseca se ad speciem habeant, nequeunt aliter illam seruare, q̃ agendo in ipsam, atq; mouendo. Mouent autem solùm ut actu sunt, non habitu. Quòd si species in sensu interiore manent diu, prodeuntq; in actum, etiamsi non seruentur, excitenturq; ab exterioribus sensibus, quantò magis species in mente absq; simulachris? Neq; comparanda mens est exterioribus sensibus, qui formas absentibus obiectis amittunt. Non enim formas ueras, sed imagines habent, neq; ipsi ui sua conducunt ad imagines fabricandas. Mens autem ueras possidet rationes, per quas ueras rerum substantias comprehendit, atq; ipsamet sibi eas effingit. Ideoq; potest eadem uirtute seruare, qua finxit. Atqui si species mentis non aliter à simulachris, q̃ umbræ à corporibus dependerẽt, nihil haberent in se præstantius, q̃ simulachra. Ac si quid haberent sublimius, id esset munus uirtutis agentis, quo etiam semotis simulachris, seruabuntur. Quòd autem nõ sicut umbræ pendeant à simulachris, documento nobis esse potest, quòd usq; adeò radicitus infiguntur, ut imprimant habitum penitus indelebilem. Neq; dicendum est species ideò exiguam essentiam habere, quia uniuersalia referant, proptereaq; egere semper simulachrorum fundamento, tanquam conseruatore. Primùm quidem, quia & plura, & meliora, & magis ad essentiam rerum pertinentia continent, referuntq; q̃ simulachra, ideoq;

 nobilio-

nobiliorem amplioreḿque essentiam possident. Quòd si quis conceptus generis propter confusionem dispersionemq́, & conceptus singularium propter umbratilem illorũ naturam paruifaciat, facilè concedemus. Species autẽ honorari iubet Plato. In ijs enim consistit mundi perfectio, & scientiæ ueritas. Ad has ita singula referuntur, ut partes ad totũ, atq; etiam ut ad finem. Deinde etiam si propter uniuersalem conditionem indigent conseruante, seruabit eas potissimùm intellectus agens, à quo naturam huiusmodi nanciscuntur. Neq; etiam ob hoc egere simulachris hanc speciem arbitramur, quia naturam significet in singulis existentem, quoniam naturam tanquam absolutam significat, rem potius respicit seorsum à singulis q̃ in singulis, rationem scilicet æternam rerum, quę secundùm essentiam in mente diuina est, secundùm uerò principationes medias in sequentibus Deum mentibus secundùm postremam quandam similitudinem in corporibus, quorum imaginibus commonitus intellectus diuinitatis absolutè particeps, statim aut concipit speciem aut in se, & supra agnoscit ideam. Sic per ipsam speciei conditionẽ constat non esse eam, quasi umbram simulachri prorsus instabilem, sed excellentem quandam stabilemq; naturam. Idem quoq; ex natura mentis possumus coniectari. Profectò cera & puluis seruat ad tempus rerum figuras, rebus ipsis etiam abeuntibus. Cerebrum quoque, ut opinatur Auerrois, custodis absentibus corporibus simulachra corporum. Mens autem ipsa, quæ propter æternitatem stabilis est, & super motum, nõ suscipiet pro natura sua species stabiliter, & super motum. Non seruabit æternè, quæ gremio suscepit æternos? Nónne intellectus est uirtus sensu superior, atq; ideò magis unita? Ac propterea solus ipse facere potest omnia, quæ plures sensuum uires efficiunt. Quocirca sicut phantasia sola cognoscit quæcunq; sensus quinque percipiũt, quia ipsa est illis superior, sic intellectus solus & iudicabit species, & seruabit. Licet fortè iudicare simulachra, & non sit solius phantasiæ officium, ut putat Auerrois, sed iudicare phantasiæ, seruare memoriæ. Distinguuntur duo hæc officia in ijs inferioribus uiribus, coniungantur oportet in mente, quanquam apud Platonicos phantasia quoq; memoriam propriam possidet, quod testatur & habitus confirmatio, & libera discursio ab imaginibus in imagines, quę sæpe fit reminiscentiæ studio. Mentem uerò esse memorem, illud significat, quod quum primum aliqua discimus, difficillimè nos, & uix ad illa conferimus, post uerò diuturnum cogitationis usum promptissimè pro arbitrio nostro, quæ olim accepimus meditamur, quasi nostra iam facta fuerint, atq; alta mente reposta. Postquam semel in seipsa mens nostra formauit diffinitiones quasdam figurarum, seu numerorum, seu uirtutum, siue angelorum sibi inuicem ordine succedentes, uix primam recolere potest, quin secundam resumat, & tertiam, & sicut à principio cùm eas inueniret, uix eas cõtexuit, ita quando rursus incidit in inuentas, uix dissoluit, quæ antea contexuerat, ac multò facilius, citiusq́ ab alijs speciebus recurrit in alias, quàm soleat sensus interior, quando & ipse ad priora simulachra gradatim reminiscendo reuertitur. Quod apertè declarat inesse menti memoriam multò magis, quàm sensui. Quòd si quis dixerit, mentem non tam formatas species, definitionesq́ seruasse, quàm habitum reformandi, respondebimus, uim mentis eandem, quæ & contrahit, & seruat habitum, in eius naturam iam penè conuersum contrahere in intima sua speciem, atque seruare. Siquidem habitus fundatur in speciebus, species in habitu concluduntur. Proinde si habitus fit à mente, specie, atque actu, ab aliquo istorum stabilitatẽ suam nanciscitur. Non à mente solùm, alioquin mens posset actui quoque stabilitatem tribuere. Non ab actu, quia nullam habet stabilitatem. A' specie igitur? Ergo species stabilis permanet. Neq; opus est, quotiens eandẽ rem speculamur, totiens nouas ab agente formas recipere, prioribus subitò uanescentibus. Si modò tam agens uirtus illa pro natura sua tradidit formas, q̃ uirtus capax pro natura sua suscepit easdem, atq; utriusq; natura nobilitatem corporum antecedit, meritò imagines nouæ semper recreantur in uisu, quæ a lumine creantur externo. In mente autem species permanent, eodem ipso interno lumine, unde primò effluxerant, firmiter illustrante, præsertim quia si ex eo creatæ sunt, quòd rei cognoscendæ natura secreta est à mutabilis materiæ passionibus, iure permanẽt immobiliter, ut à substantia mẽtis omnino stabili fiat transitus in accidens prorsus instabile, in ipsam scilicet intelligentiam per accidens aliquod stabile, scilicet speciem. Vbi substantia semper est actu, species ex actu migrat in habitum, atque

atque contra, intelligentia ab esse in non esse, atque econuerso. Neque simulachris indigent species ut seruentur, quippe cum ipsi etiam phantasmatum assertores cõfiteantur, quanuis ad intelligendas communes corporum naturas simulachris proprijs egeamus, tamen ad formarum intuitum diuinarum, non simulachris unquam proprijs nos uti solere, sed naturis potius ipsis, quas simulachra comitantur. Hinc apparet ipsas diuinorũ notiones in mente non à simulachris, quæ per accidens confluunt, sed ab ipsa mente per antecedentem speculationem iam præparata seruari. Præterea quando Platonicam illã seriem connectimus idearum, in qua speciebus ultimis medias quasdam species antepo nimus, atque illis iterum genera subalterna, donec multis gradibus ad latissima genera cõscendamus. trãscendamus quoq; genera, ad eã naturã peruenientes, quę cuncta genera extrinsecus ambit, tũc sanè simulachra dimittere cogimur citra species ultimas p uagantia, quę ascẽsum illũ nequeũt comitari, nisi forsitã uniuersalẽ ordinẽ in singulis quoque simulachris disponamus. Quod quidẽ fieri reuera nequit, ac si fingatur, nõ à phãta sia fingitur. sed à mente, quæ interdum notiones innouat ultra notiones, etiam si libuerit in immensum, simulachra uerò non innouat. Neque prohibet quicquam, quod ad mentis naturam pertinent, in æuum ita nudam simulachris peruolare. Interdum uerò quousque angustiora quæque resoluit in ampliora, cóusquę simulachra pingit in phantasia speciebus quodammodo respondentia, ubi species ipsæ quia præcedunt, faciunt & conseruant simulachra, non èconuerso. Phantasiam uerò formari à mente, ex eo perspicimus, quod subitò in ipsa lucent quamplurima, qualia nunquam, aut acceperat à sensibus, aut excogitauerat. Diuidit quoq; imagines, & componit non sine aliqua ratione, & in infinitum fingendo progreditur. Imò à mente fingitur absque fine. Habitus quoque ac mores accipit rationales. Ac multò magis ipsa formatur à mente quàm formet, quoniam si ipsa mentem format quandoque, id non aliter efficit, quàm à sensibus, & à mentis uirtute pulsata. Neque potest formas innumerabiles tradere. Mens autem ex se phantasiam format, & absque fine. Et potest nonnunquam siue affectu suo siue diuino quodam afflatu ad intelligendum absq; simulachris prouocari. Quod significat (quod sæpe iam quæsiuimus) mentem etiam dum adest corpori, sine corporis auxilio operari nonnunquam, ideoq; cum ab eo discesserit, per seipsam multò magis operaturam. Si adduxerint hic Auerroici, eos solere magis intelligentia memoriaq; ualere, qui corpoream complexionem talem habeant aut talem, propterea quòd notiones intellectuales à sensibus continuè pendeant. Peripateticè respondere poterimus, certam corporis affectionem sensui per se seruire, menti uerò per accidens, quia mens dum coniuncta est corpori, per imagines sensuum quodammodo species fabricat suas, & quotiens in suas species, quas fecit seruauitq;, ipsa se uoluit, totiens penè in imagines se reuoluit. Reuoluit, inquam, tùm ob quandam inter illac germanitatem, tùm ob cõsuetudinem ex conditione animæ corpori copulatæ conceptam. Et quanuis in qualibet cõplexione quotidie acumen & memoriã uideamus, unde fateri cogimur hæc ab altiori principio proficisci, sit tamen (si placet) sicca natura magis memor, dummodo siccitas causa per se memoriæ sit in sensu, in mente uerò per accidens, non sum quia sensus ipsius memoria menti quodammodo seruit, ut diximus, sed etiam quia spirituum siccitas ad intima se contrahendo non impedit animam, quin se colligat, quo fit ut propter uehementem assiduamq; cogitationem & acuatur intellectus, & memoria confirmetur. Humiditas uerò contra. Ad hæc autem Platonici dicerent, quod stellæ sunt, totidem esse exercitus animarum, talemq; naturam inde denominationemq; habere. Hinc ergo dici Saturnias animas, Iouiasque, & Martias, & Solares, aliasque similiter, uariasque dotes circa acumen, memoriam, uoluntatem, mores, artes, fortunas, ab illis habere, omnes tamen prout inde sunt, bonas, quanuis hic ex multiplici causarum concursu sæpe degenerent. Præterea à suorum siderum animabus numinibusque eas tam ducentibus, quàm sequentibus spiritales dotes accipere, à stellarum uerò corporibus corporeas atque sensuales. Quamobrem si Saturniæ Mercurialésue hominum animæ inde ad acumen atque memoriam adminicula nanciscuntur, simul etiam ab earundem stellarũ corporibus certam sortiuntur affectionem in corpore, quæ intellectualis muneris non causa sit, sed omnes. Denique ex uoluntatis uehementia attentioneq; assidua magnam

acuminis memoriæq; excellentiam plurimum prouenire. Sed non licet hîc ulterius digredi. Quorsum hæc? Vt Auerroicam illam opinionem reijciamus, quæ absolutas diuinæ mentis species à corporeis temporalis phantasiæ simulachris, tanquam à corporibus umbras asserit dependere. Platoni uerò fidẽ adhibeamus dicẽti, quòd semel reuera fuerit intellectum, obliuioni omnino mandari nunquam posse, sed rei cõprehẽsæ speciem in æterna mente uerti in habitum sempiternum. Neque enim cõtrarium quicquam habet, cuius accessu interimatur, neque unquam à subiecto deseritur. Quamobrẽ si mẽs Auerroica singulis momentis per cunctorum hominum phãtasias haurire omnium species affirmetur, unde res omnes intelligat, atque si hæc mẽs initio caret, semper quoque fuit hominum generatio, certè ante nos mille annorum millibus species omnes habitusq;, non semel, sed innumerabiliter habuit, imò nũquam primas species accepit ab aliquo, si nunquam fuit homo primus intelligens. Vnde per nullius simulachra species finxit, sed species eius sunt ipsamet, uel ex ipsa eius essentia. Quod Aristoteles non concesserit, sed acceperit species, ac iamdiu omnes. Seruat autem quæcunq; accipit immobiliter, si modò intellectualiter accipit, id secundùm rationem intellectualem. Si olim adepta est singula infinitè, plenaq; est omnium & exuberat, quid quærit ultra? Quid sibi uult superflua hæc formarum acceptio sine fine? Quapropter nihil mens nunc in nobis intelligit, cùm nihil à nobis accipiat. Forsitan respondebit Auerrois, mentem si rei alicuius olim, puta auri, speciem possidet, non aliam rursus auri speciẽ nuper à phãtasia mea de auro cogitante recipere, sed ipsam auri speciem, quæ quantum ad me attinet, quodammodo dormiebat in mente, propter auri simulachrum expergisci, atque ita mẽtem nuper phantasiam meam respicere, & in me intelligere aurum, sicut ante intelligebat in alio. Si ita sit, nullas amplius species agẽs intellectus ꝓcreat, nullas excipit capax, quandoquidem iamdiu omnes species possidentur. Quod quidem repugnat Auerroi atque suis uolentibus nouas quotidie species procreari & suscipi. Repugnat Peripateticæ sectæ asseueranti intellectum esse uelut tabellam cui nihil sit inscriptũ, quod quidẽ Auerrois, dum opinionem suam tuebitur, non poterit unquam nisi ineptè ridiculeq; exponere. Nobis autem non dissonat, qui duce Platone existimamus intellectum non cogi totiens nouam hominis speciem generare, quotiens uaria uariorum hominum simulachra nobis obijcit phantasia, sed conceptam ante speciem potius expergisci. Quemadmodũ neque Socratis phãtasia totiens nouum Alcibiadis simulachrum in se fingit, quotiens eodem die obuium prospicit Alcibiadem, sed latens intrinsecus producit in actum. Atque idem oculi facerent, si imagines custodirent.

Tertia, quia quotiens duo rem eandem intelligunt, totiens omnino sequuntur absurda. Cap. XVII.

PHantasia mea nunc aurum cogitat, tua quoque aurum, mẽs Auerroica nostris simulachris excitata parturit in se auri speciem, & intelligit aurum, percunctamur, utrum nunc in utriusque nostrum unam capiat speciem, unamq; intelligẽtiam auri, an species geminas, geminasq; intelligentias, an potius speciẽ unam intelligentiasq; geminas, uel èconuerso. Nonnulli Auerrois sectatores primam diuisionis huius partem sequuntur, qui ratione huiusmodi confutantur, quia si nostrorum simulachrorum diuersitas nullam facit in mente diuersitatem, temerè nimium garriunt, quotiens asseuerant mentem illam in me, & in te, imò me & te aurum intelligere. Sola enim mens ipsa intelliget, & in seipsa, cogitantibus nobis, quemadmodũ & ipse Xenocrates in seipso communem unam & utrisq; consonam inspicit ueritatem, dum Speusippum audit, & Polemonem in disputando per inscitiam uerbis dissentientes. Præterea si mens eodem actu intelligendi apud me nunc, & apud te intelligit aurum, cum primum apud te desinit ipsum considerare, apud me considerare pariter desinit, cuius contrarium experimur. Negabunt autem id sequi, & sicut apud nos eadem anima brachium manumq; uiuificat, atque amputata manu desinit hanc uiuificare, non illud, ita inquient mentem cessantem in tuo simulachro, in meo solum cõsiderare, quæ ante & in tuo simul considerabat. Exemplum non conuenit, quoniam actus uiuificandi transit in corpus, actus intelligẽdi in simulachra non descendit. Ideoq; in duobus membris

membris diuersi recipiuntur actus uiuificandi, actus intelligendi in mente una permanet unus. Sed exemplum hoc conuenit potius, ut sicut anima per unam uitam in membris uiuebat ambobus, postea per eandem uiuit in uno, ita mens per eandem intelligentiam apud utrunque considerabat, per quam postea solum in altero speculatur. Sed neque exemplum hoc satis congruit, quoniam hîc & illic uiuere rectè possumus dicere, intelligere autem hîc aut illic minimè. Siquidem per segregationem loci intelligentia consummatur. Verùm nunquid si oculus eodem aspectu partem exiguæ superficiei dextrã simul uidet atque sinistram, ac interim subtracta sinistra idem ipse aspectus omnino qui perspiciebat utranque, remanet integer, sed solũ terminatur in alteram, qui prius in utrãque terminabatur, ita idem actus intelligendi respicit simulachrum unum, qui duo respexerat? Hoc quoque dissonat. Primum, quia non propriè oculus uidere desinit dum uisio manet integra, sed uidere desinit, potius pars illa superficiei, quæ frangitur. Sed desinat uidere, quid tum? Nonne aspectus ad locales partes superficiei dirigitur? Vt nõ ab re dici possit tam hic uidere, quàm ibi, ideoque fortè hic desinit quandoque uidere, non ibi. Intelligentia uerò non ad localia simulachra se protendit, sed ad rationẽ locis exclusam. Quocirca non rectè dicitur, hic perire, non ibi, sed aut nusquam, aut tota ubique desinere. Quid ergo sibi uult temeraria illa responsio, intelligentia modo duo simulachra respicit, modo unum? Non quod simulachra ipsa contueatur, altius enim suspicit. Non quòd ipsa moueat, quia non ex hoc propriè mens intelligit, sed afficit ita simulachra, ut ipsa, uel intelligant, uel ad intelligendum aliud moueant. An fortè quòd mens à simulachris moueatur? Si ita est, cur non dicebant mentem à simulachris respici potius, quàm respicere? Sed dixerint: Quid significat ab alijs illam respici? Num mentis species à simulachris, uelut umbras à corporibus dependere? Sanè hoc ipsum est magnificum Auerrois ipsius inuentum. Neque magis ex hoc sequitur mentem in simulachris intelligere, quàm aut auditum in uoce audire, aut olfactum olfacere in odore. Imò quia dimissis simulachris auri, ipsa per se in absoluta, atque una auri specie uni, & absolutæ se insinuat auri rationi, fit ut seorsum à nobis in ipsa idea per actũ unicũ intelligat, ac si quãdo desinit intelligere, semel ibi tota simul desinat & momento. Qui autem species esse simulachrorum umbras affirmant, atque deinde speciem unam à duobus simulachris emanare ac rursus speciem eandem, quæ à tuo simulachro prius solo manabat, postea etiam à meo tam tecum, quàm te desinente manare, similiter delirant, atque illi qui affirmarint, aut unam à duobus corporibus umbram effluere, aut unius corporis umbram eo sublato ab altero corpore cõseruari. Accedit ad hæc, quòd in eodem momento una illa mẽs per unam speciem, unamque intelligentiam de uno auro ita secum ipsa dissentit, quòd in me iudicat aurum spernendum esse, aspernaturque, in te uerò preciosum iudicat, & affectat. Tanta iudicijs & affectibus repugnantia nequit ab uno principio, quatenus unum est, prouenire. In intelligentia specieque nulla esse diuersitas dicitur, nunquid ergo a simulachrorum diuersitate? Minimè. Nempe simulachrorum diuersitas prius in speciebus intelligentijsque, quàm in iudicijs & affectibus differentiam pareret. Quis ergo consenserit actum unum intelligendi ad contraria iudicia terminari, & repugnantes affectus, quasi idem motus possit ad contrarios terminos proficisci. Confugiunt ad hoc eorum nonnulli, ut duo illa simulachra unam quidem in mente speciem faciant. Quæ species prout à duobus simulachris proficiscitur, duas parit intelligẽtias, quæ ad discrepantes terminos diriguntur. Sed quis dixerit simulachrorum ueritatẽ, & quę speciebus propinquior est, quàm intelligentijs, species quidem differentes non facere, intelligẽtias uerò diuersitas? Præterea si species illa datur menti cum diuersis respectibus ad diuersa, non datur penitus absoluta, neque sufficiens est intelligendi principium. Sin non datur ut differens, differẽtiam intelligentijs non parturiet. Adde quòd nullus sanæ mentis unquam concesserit, unam agendi, siue cognoscendi uirtutem, per unam formam in tempore uno circa obiectum idem operationes plures ædere numero differentes, sicut oculus unus circa rem eandem per unicam imaginem non ædit duas eodem in tempore uisiones, una enim sufficit, & differentes esse nequeunt, nisi à principijs differentibus. Vnde si omnes homines eodẽ ad uiuendũ oculo uterentur per unam Solis imaginem, eodem tempore unã tantũ uisionẽ Solis haberent. Similiter intellectus unus per unam

auri speciem momento uno unam auri habet intelligentiam. Neq; differentiã huc afferunt duo illa simulachra, quæ tanquam præparationes quædam, imò incitamenta ad actum præcurrunt intelligendi, non incurrunt unquam, neque concurrunt etiã necessariò. Similis quoq; sensuum actibus ad phantasiam est comparatio. Neque defuturos arbitror inter illos, qui asserere audeant à geminis simulachris auri geminas menti tribui species, unum tamen inde intelligendi actum circa ipsum aurũ prouenire. Quod ideo reprobauimus, quia si simulachrorum diuersitas uim tantam habet, ut in speciebus diuersitatem pariat, cum tamen simulachrum atq; species diuersis substantijs insint, quantò magis differentia specierum differentiam intelligentiarum pariet, præsertim cum in eadem sint mentis essentia? Nonne etiam apud istos motus unus ad cõtrarios terminos agit, quando per unam intelligentiam contraria iudicia fiunt, affectusq; cõtrarij? Quid etiam responsuri sunt nobis interrogantibus, nunquid alterutra species seorsum ab altera sumpta possit intelligentiam procreare, nec ne? Si nequit non poterit mens rem aliquam cernere, nisi eius rei in mente imagines geminentur, quarum semper una superflua erit. Si autem potest, utraque suum actum exequitur, fiuntq; gemini à geminis speciebus actus intelligendi. Recentiores autem Auerroici confitentur à duobus simulachris auri duas in mente eadem formas simul intelligibiles fieri, quas duæ sequantur intelligẽtiæ. Principiò liceret in eos cauillari eadem illa ratione, qua in nos cauillabatur Auerrois, ut aliàs declarauimus. Certum est eas formas inter se secũdum speciem non differre, quandoquidem conducunt ad unam auri speciem cognoscendam, suntq; ambæ intellectuales auri similitudines. Quod si in specie eadem solo differunt numero, in formam aliam communiorem resolui possunt, imò & debent, si modò per eas intelligentia sit implenda. Resoluantur ergo. Quęrimus utrum cõmunior illa forma una sit omnino in mente apud me & apud te, an differens. Si eadem, per hanc ipsam solam explebitur intellectio, poteramusq; ab initio unam ponere. Sin differens, similiter resoluemus. Et quia infinitum digrederemur, præstat unam in principio ponere. Sed cauillationes huiusmodi dimittamus. Si formæ intelligibiles usque adeò sequantur simulachra, ut fiant seruenturq; ab eis, ac per eandem numerẽtur, fieri non potest, quin eodem modo singulares sint ad simulachrorum singularitatem, quo & colorum imagines ad singularitatem colorum singulares existunt. Quod enim sic astringitur, singularibus necessariò conditionibus eorum subijcitur. Neque conferet illis mens, ut absolutæ fiant. Sicut enim non sufficienter illis præstat initium temporale, ac perseuerantiam temporalem, ita non sufficienter præstabit illis absolutam æternæ naturę communitatem. Et cum communitas absolutioq; in unitate consistat, mens quæ unitatem formis largiri non potest, cum ipsa sit una, sed in hoc uincitur à simulachris, communitatem quoque non largietur, sed à simulachris singularitatem præstãtibus superabitur. Proinde in Auerrois sectatoribus suscitabimur, de duabus hisce formis intelligibilibus auri, nunquid per seipsas differant, an per subiectum in quo sunt, an per aliquod aduentitium. Non per seipsas, alioquin secundum eorum doctrinam specie discreparent. Non per subiectum, quod unicum esse dicunt. Non per aliquem peregrinum.

Nihil enim aliud hoc esse posset, quàm respectus aliquis, uel ad auri simulachra, uel ad ipsam auri rationem. Profectò per aspectum pertinentem, ad auri rationem non discreabunt, cum ipsa sit una. Sed neq; etiam per aspectum ad auri ipsius simulachra.

Eatenus enim forma intelligentiæ confert, quatenus ab aspectu simulachrorũ absoluitur, respicitq; naturam oppositam omnino simulachris. à loco uidelicet, ac tempore liberamq;. Ergo cum primũ forma intellectualis affecta est, simulachra respicere desinit. Sed esto, respiciant formæ illę simulachra, ac differant per aspectum, certè non per aspectum simplicem discrepant, sed per duplicem. Duo igitur erunt in formis duabus aspectus, non quidem speciei differentes, quandoquidem ad unam specie naturam auri referuntur. Differentes itaque numero. Cæterùm per quid differunt? non per seipsos, alioqui specie discrepabunt. Non per subiectum, in una enim mente locantur. Neq; dici debent ideo geminari, quia in formis geminis collocentur. Nam concessum est ipsas formas per aspectus potius geminari, non per aduentitium aliquid, quoniam rursus aspectibus aspectus adiungeremus, ac de posterioribus sicut de prioribus ligaremus.

Iterum percontamur, utrum respectus illi in formis fundentur, aut in simulachris. Si in simulachris, formæ à simulachris respicientur potius, quàm respiciant. Si in formis, neque ad formarum ipsarum essentiam pertinent, quia differentiam formis secundùm speciem adhiberent, essentijs formarum adijciuntur extrinsecus à simulachris formarum ipsarum fabricatoribus. Vnde sequitur formas huiusmodi esse particulares, propter ipsam corporalium singularitatem simulachrorum. Quod quantum intelligentiæ puritatem impediat, nemo sanæ mentis ignorat. Profectò quum simulachra ad formas tanquam agentia extrinseca comparentur, nunquam efficient, ut forma altera distinguatur ab altera, nisi singula simulachra formis singulis inde manantibus, certas quasdam conditiones adhibeant, quibus formæ inter se non aliter discrepabunt, quàm simulachra inuicem. Itaque absolutæ formæ non erunt, dum ad simulachrorum angustias contrahentur. Omnino autem incredibile est, duas absolutas formas in eodem subiecto reperiri solo numero differentes. Eo enim ipso quòd neque ratione essentiaque differet, neque subiecto, cogentur per qualitates peregrinas inuicem discrepare, unde absolutæ non erunt. In duobus autem subiectis esse illas non est impossibile. Simul enim inuicem distinguentur, quia distincta subiecta formabunt, & absolutæ manebunt, quoniam à subiectis non formabuntur, quando subiecta simplicia fuerint, & ab infectionibus aliena.

Quarta. Quia uel eadem esset multorum hominum scientia, uel superfluorum qualitates. Cap. XVIII.

QValitates omnes tam à termino, quàm à conseruante externo absolutæ, quæ sunt unum specie, si in idem concurrãt subiectũ, fiunt etiam numero unum. Nam quæ specie conueniunt, conueniunt & forma. Quòd si materia insuper conueniant, propter subiectum, omnino sunt unum. Quapropter in una uini gutta dulcedo est simul, atque rubedo, quæ duæ qualitates diuersæ sunt specie, non tamen duæ dulcedines ibidem sunt, duæ'ue rubedines. Etsi imagines splendoresque qualitatum possunt in eodem esse, secundùm numerũ solummodò differentes, seu duorum ouorum imagines in oculo & phantasia, ac etiam duarum candelarum lumina duo in eodem aëre, quoniam ab externis dependent assiduè, & idcircò sequũtur eorum numerum, quorum uel imagines sunt, uel lumina potius, quàm subiecti, illæ tamen qualitates, quæ & ueræ sunt, & sequuntur subacti naturam potius, quam obiecti, unum fiunt, numero per subiectum, si unum specie fuerint. Absoluta autem mentis forma ideo uera stabilisque eius qualitas est, quia non est peregrinorũ accidentium imago, uel umbra, uel splendor, sed intellectualis substantiæ partus substantiarum exemplar, regula ueritatis ab intellectu dependens, non ab externis. Quapropter non sunt in mente formæ quædam absolutæ, solo inter se numero differentes. Vbi contemnere licet Auerroicam illam obiectionem. Simulachrum, inquiunt, formæ intelligibilis principium est, quot igitur occurrunt simulachra simul, totidem formæ fiunt, quia simulachrorum quodlibet seorsum ab alio formam potest sufficienter efficere. Nos autem dicimus simulachrum neque esse formæ principium, si modò forma uniuersalis sit, neque mentis capacis præparationem ad formam suscipiendam, ne prius sit in mente, quàm forma, aut certè mente similius, sed esse occasionem quandam ad uirtutis agentis incitamentum. Quod etiam efficiet nunquam, si in alia substantia ipsum sit in alia forma. Si uerò in eadem sint anima, ut certè sunt, quodammodo occasionem præbeat, aliàs declarauimus. Quando igitur simulachrum auri sese offert, si mens formam auri antea nunquam acceperat, ipsa producit nacta occasionem ad producendum. Si autem produxerit aliàs, eamque possidet, non producit aliam, sed quam possidet, educit in actum. Vnam uero duntaxat producit, atque educit, etiamsi mille simulachra speciei eiusdem occurrerint. An nõ animaduertis quando mille homines oculis conspicis in theatro, & horũ mille postea mille simulachra recolis simul in phantasia, interim mentem ita considerare. Pulchrum animal homo est, societate gaudens, solers, religiosum? Hic mens de nullo illorum mille ita pronunciat, sed de una cunctorum cõmuni natura, de communi animalis rationalis substantia, de communi definitione societatis ipsius solertiæ, atque religionis. Vnum hoc iudicium de una cunctorum

hominum

hominum seu uirtutum natura non potest mens commodius, quàm per unam speciem, & similitudinem facere. Vbi apparet eam à mille hominum simulacris unam duntaxat hominis speciem hausisse, idemq; facere semper in omnibus speciei eiusdem simulachris quantumcunq; diuersis, ab omnibus equorum simulachris unà collectis equinam speciem unam, non autem à simulachris equi & hominis speciem unam, sed duas. Hoc in seipso quisquis unquam aliquid intelligit, experitur. Quapropter quando centum homines equum uident, centum colligunt in phantasiis equi simulachra. Mens uerò si est una cunctorum, à centum simulachris prouocata, unam equi concipit speciem, quam una sequitur intellectio. Vnus igitur erit apud centum homines actus intelligendi. Quónam igitur pacto cessant una intelligere, alius quoque non cessat? Possunt certè innumerabiles homines sibi deinceps succedentes per ipsam eandem intellectionem in se manentem intelligere. Hinc sequitur, ut ipsa temporalium speculatio sit æterna. Quod Auerrois non concedet. Non considerat mens equum, prout hic equus est, sed simpliciter secundùm speciei equinæ rationem uniuersalem. Huiusmodi ratio una est, etiam si mille sint equorum mille simulachra in anima hominis una, uel pluribus. Vna igitur erit equi consideratio in multis hominibus. Ex tali consideratione scientiæ habitus in mente contrahitur. In mente, inquam, non in phantasia, si modò actus intelligendi dispositio est ad habitum, & ubi fit dispositio, ibi fit forma: id est, habitus, habitus uniuersalis ex uniuersalibus actibus, atq; formis. In phantasia uerò, quum secundùm Auerroem sit alligata materiæ, neq; actus, neq; habitus secundùm modum uniuersalem esse potest. Vnus ergo erit, & idem scientiæ habitus, quantum ad speciei equinæ spectat considerationem, in centum hominibus. Imò uerò quum intellectus species, habitusq; conseruet, quilibet nostrûm, qui per hunc intellectum intelligit, & cuius intelligentia est ea ipsa mentis intelligentia, iam nunc intelligit omnia, quæcunque præsentes homines, & præteriti cognouerunt. Respondebit Auerrois, nos eatenus per intellectum intelligere, quatenus per simulachra nostra nobis coniungitur. Et quoniam non sunt eadem apud omnes simulachra, neq; affecta similiter, ideò non quicquid unus cognoscit, agnoscit & alius. Responsio talis non satisfacit. Quando enim mens iam actu speciebus est prædita, potest per seipsam meditari, quod Aristoteles confitetur. Vnde uidemus nos illud cuius iam scientiam accepimus, posse quotiens uolumus meditari, neq; simulachrorũ absentia impediri. Si enim simulachra uitæ sunt ad species, quid opus est uia postquam ad terminũ peruenerimus? Quid pręparatione, postquam sumus habitum consecuti? Qui tantũ abest, ut simulachris tanquam conseruatoribus egeat, ut neque etiam proprijs actibus, à quibus proximè proprieq; creatus est, indigere ulterius, quando confirmatus iam est, uideatur. Profectò quando iam adultus est, tanquam natura seipso uiget in intellectu, neq; dependet ulterius à simulachris, neque ipsa respicit. Si ita est, habitus, qui in Auerroico sunt intellectu, iam consummati æque sunt omnium, quandoquidem iam absoluti sunt, neque huc magis, quàm illuc extra prospiciunt. Igitur æquè doctus erat, & æquè bonus Aristippus & Socrates. Et quando discit Grammaticam Plato, simus & Xenophon, habitum Grammaticæ simillimum sibi comparant ambo.

Grammaticæ simillimę una est ratio, itaque habitus eius ubicunque sint, eiusdem sunt speciei. Habitus talis in Platone, atque habitus similis in Xenophonte, specie unum sunt. Quòd si intellectus, in quo uelut subiecto sunt, est unus, unum quoq; sunt numero. Nam si qua formarum ex unitate subiecti fit unà, maximè talis est habitus, qui transit in subiecti naturam, imò subiecti naturam usurpat ipse sibi, certam præstat procliuitatem, & subiectum mouet immobilis. Si ergo mens una sit, aut eadem omnino erit, duorum scientia, duo cogitabunt unà, unà desinent cogitare, aut qualitates innumerabiles speciei eiusdem in subiecto eodem erunt, & quotidie intellectus qualitates accipiet plurimas, specie easdem cum ijs, quas habet, ac si mel singulis momentis aliam atque aliam dulcedinem acciperet suæ simillimam. Atque in hoc Auerrois opinio sibi plurimùm aduersabitur, qui in libris de Anima ter replicauit (iuxta sententiam Aristotelis) omne subiectum nudum esse oportere specie qualitatis illius, quam sit suscepturum. Proinde quum in nobis experiamur, mentem non solùm intelligere, sed etiam quòd intelligat animaduertere, atque ex alia intelligentia in aliam sæpe similem, sæpe etiam oppositam

facillimè

facillimè se momento transferre, plurimaque in unũ connectere. Quinetiam multas eius, qui quum disputat notiones per unius expresſionem aucupari, & quod maius eſt, ſæpe quod alius habet in phantaſia, quæ remotior eſt à mente percipere, proculdubio miru-m eſt Auerroicam mentem unicam, æternam, indiuiſibilem, uniformẽ, cunctis æquè præſentem, quod apud te intelligit, nunquam apud me quod in te intelligat, illud animaduertere, nunquam quod in alio intuetur, cum his, quę contuetur in alio copulare, nunquam quod apud alium cogitat, apud alium per ſeipſam augurari. Neque ad ſimulachrorum diuerſitatem licet confugere, quæ & extra, & infra mentem ſunt, ac multa certo intelliguntur tempore ſimulachro tunc neque intercedente, neque per ſe, & propriè comitante.

Quinta, quia contradictoria in eodem eſſent. Cap. XIX.

CONtradictoria tantò magis ſibi inuicem aduerſantur, quàm contraria, quantò maior repugnantia eſt inter eſſe, atque non eſſe, quàm inter eſſe tale, atque tale. Quapropter ſi contraria in ijdem ſubiectum congredi nequeunt, multò minus poſſunt contradictoria. Quò fit, ut quiſque noſtrum in ſeipſo experiatur mentem ſuam nunquam rem aliquam affirmare omninò ſimul, atque negare, uelle prorſus ac nolle, etiam ſi plura rei ipſius ſimulachra in eius ſint phantaſia. Neque nunc afferant in medium Auerroici, quòd imago albedinis ſimul atque nigredinis in oculo ſunt, & phantaſia, ac rurſus earum ſpecies ſimul in mente, in qua etiam ſint cognitiones ſimul contrariorum, quoniam huiuſmodi formæ, quæ extra animam contraria ſunt, ideò in anima non ſunt contrariæ, quia naturam ſuam amittunt. In qualitatem enim quandam animæ transferuntur, & illam quidem quodammodo imaginariam. Sed aſſentiri, & nõ aſſentiri, uelle ac nolle uim contradictoriam retinent, quia & eſſentialia potius, quàm imaginaria ſunt, & circa eundem animæ actum ſiue affectum eſſe ſignificant, atque non eſſe. Igitur quamuis albedinis nigredinisque ſpecies in uiſu non ſint contrariæ, tamen uiſu alicuius obiecti tanquam albi, ac uiſio ſimul eiuſdem tanquam nigri, ſic aduerſantur inuicem, ut concurrere nequeant, quamuis uiſiones ipſæ à diuerſis ſpeciebus, obiectiſque continuè pendeant, ſic in mente affirmatio diuinæ Trinitatis ſimul atque negatio conuenire non poſſunt, etiam ſi à diuerſis ſimulachris ſpeciebúſque pendere dicantur. Sanè agentium diuerſitas nihil prohibet, quò minus affectus contrarij inter ſe ſibi inuicem aduerſentur, ſeque expellant. Quid ergo facit, ut Auerroicus intellectus in Platone aſſerat unum ipſum eſſe ſuper eſſentiam, & ipſum bonum ſuper mentem, in Ariſtotele reprobet? Certè non efficit iſtud uarietas ulla ſimulachrorum. Talis enim contemplatio non aliter, quàm poſthabitis ſimulachris rectè peragitur. Aut quid efficit, ut intellectus ille apud Platonem affirmet cœlum eſſe ignem, apud Ariſtotelem ſimul neget? An duorum ſimulachrorum diuerſitas faceret quidem fortaſſe iſtud, ſi mens in ſimulachris, aut per ſimulachra, aut de ſimulachris iudicaret, nunc uerò occaſione ab illis accepta, ſtatim ſe in ſe recipit, ac per communem ſpeciem iudicat in ſeipſa de natura communi cœli, atque ignis: ipſi uero phantaſiæ relinquit ſimulachrorum intuitum, atque etiam perexiguum, qui tantò magis debilitatur, quantò magis mentis ſpeculatio roboratur, atque contrà. Quod euidentiſsimum argumentum eſt ad id, quod in ſuperioribus tractabamus, ſpeciem uidelicet neque fieri à ſimulachro, neque ſeruari. Nunquid diuerſæ ſpecies per occaſionem diuerſorum ſimulachrorum in mente conceptæ diuerſas illas ſententias pariunt? Nequaquam: unam enim mens accipit ſpeciem à duobus eiuſdem cœli ſimulachris. Sed gratia diſputationis accipit duas. Licet iſtæ duæ ſint uiæ, per quas ſententiæ repugnantes in mentem proficiſci poſſe uidentur: non tamẽ duæ quædã ſunt in mente partes, aut uires, aut propriæ formæ, in quibus poſſunt diſcordes ſententiæ ſuſcipi, ſed ad unum & indiuiduum centrum intelligentiæ colliguntur. Vnicus ibi, & ſimpliciſsimus iudex profert ſententiam. Vnus autem ſibimet non poteſt adeò manifeſtè in eodem tempore contradicere. Specierum duplicitas nihil ulterius poteſt, quàm uariè animum inſtigare, ſi modò ipſæ ſint uariæ. Sententiam uerò fert intellectus debiliori ſpecie neglecta per aliam, perque ſpeciei unius præualentis imperium unam duntaxat ſententiam profert, ſicut & phantaſia, quamuis per uarios ſenſus cõiecturis uarijs agitetur,

unum

unum tamen iudicium parit, atque affectum. Mentem uerò idem facere in uarijs coniecturis apud seipsum quilibet experitur. Quòd si una illa mens per duas species in duobus hominibus ambigat, atque huc feratur, & illuc, quia tamen suijpsius conscia est inseipsa, quid illic ambigat, non ignorat, coniecturisque libratis, ad partem alteram paulò momento declinat. Ac si absurdum est dicere, in eodem subiecto calorem simul frigúsque suscipi, etiam si à diuersis causis duo hæc inferantur, igne uidelicet, atque aqua, nónne etiam ridiculum erit, contrarias in mentem opiniones incidere, quamuis à diuersis causis immittantur? Quod enim suscipitur, pro dispositione subiecti suscipitur. Nequit autem subiectum idem modis simul contrarijs esse dispositum ad contrarias simpliciter formas accipiendas. Fortior insuper erit argumentatio, si de contrarijs habitibus argumentemur. Quum enim habitur confirmari à simulachris ulterius non dependeant, iámque absoluti sint etiam (quod maius est) à proprijs actionibus, non possunt Auerroici dicere contrarios habitus propter contraria quædam agentia: id est, simulachra posse concurrere. Quòd autem dicunt mentem duabus speciebus indutam, uicem duorum gerere subiectorum, quibus repugnantia capiantur, ideò non admittimus, quia non pertinet ad eos tantùm speciebus confidere, qui eas uelut umbras putant superficiem mentis ambire. Deinde quia species apud illos peregrini & contingentis actus obtinent locum, mens uerò substantiæ, atque subiecti. Non fiunt autem propter duas aduentitias formas subiecta duo, neque suscipitur aliquid formarum ratione, sed ratione subiecti. Vna igitur mens unum est subiectum, licet duas excipiat species, atque ratione ipsius (non specierum) suscipitur quicquid aduenit. Quomodo igitur contradictorijs pateat aditus, ne fingi quidem potest, nisi fortè addiderint, ita se mentem habere ad speciem, sicut materiam ipsam ad quantitatem. Igitur sicut materia per quantitatem extensa contrarias suscipit qualitates, ita mens uestita speciebus sententias repugnantes. Exemplum minimè conuenit, quia quantitatem esse à materia inseparabilem arbitrantur, speciem uerò menti penitus peregrinam. Præterea materia non prius per quantitatem formas contrarias excipit, quam in diuersas partes extensione secetur. Quòd si Auerrois mentem per ipsas species in alias atque alias mentes secari concesserit, forsitan admittemus. Ergo si materiam, licet per quantitatem præparata sit, non tamen in eodem suijpsius puncto qualitates contrarias accipit, ita mens non admittit contradictoria, etiam si uarijs affecta fuerit speciebus. Natura quippe contradictorium est, ut simul habitare non possint. Nequeunt autem esse simul, etiam si per medium aliquod quis illa conciliare tentauerit. Adde quòd repugnantia si præparationibus quibusdam suscipienda sunt, præparationes exigunt repugnantes. Si modò præparationes, quantum ad certos habitus conferunt, atque cum illis proportione aliqua congruunt, tantum habitus diuersos impediunt, & ab eorum præparationibus dissonant. Ac si præparationes ad repugnantia per alias iterum discordes affectiones ab eodem subiecto suscipiuntur, in infinitum errabimus. Sin autem affectione nulla intercedente, absurdum id quidem est, & poterant habitus repugnãtes, æquè sicut affectiones sine medio suscipi. Quamobrem si mens nostra sit ad repugnantes contradictoriorum actus & habitus disponenda, opus erit prius aduersantibus inuicem speciebus, atque etiam discursionibus dissonis, quæ à speciebus discordibus excitatæ, principia ratiocinandi pugnantia sumant, perque dissona media ad conclusiones perueniant contradictorias. Vniuersa hæc repugnantia quæ ad contradictoria distrahit, ita neque à mente suscipi sine medio, sicut contradictoria nequeunt. Si quæratur medium, absque fine quæretur. Quemadmodum de contradictorijs assensionibus disputauimus, ita de contradictorijs affectibus licet disserere, ut ecce quando mens illa apud Platonem obiectum aliquod uniuersale uult quidem, atque eodem tempore apud Aristotelem non uult, qualis affectus ad phantasias non pertinet, quæ non magis attingunt uniuersale aliquid appetendo, quàm cogitando. Contrarios quoque in mente uidemus affectus, quando homines duo obiecta duo uniuersalia simul nolunt, inuicem dissidentia, & quando in rebus incorporeis alij gaudent, alij simul dolent. Denique eadem mens proba erit, & improba simul, sapiens & ignorans, certa & ambigua, felix & misera. Quid dicent ad hoc? Quod ex repugnantibus actibus affectibusque repugnantes, habitus in eadem mente coalescent, uidelicet & contrarij. Hoc

autem

autem ideò est omnium absurdissimum, quoniam habitus non imaginarium quiddam est, sed naturalis formæ gerit uicem: naturalis autem forma procliuitasq; per aduentum oppositæ formæ procliuitatisq; disperditur. Diutius fortasse q; decuit, de mente cum his disputauimus, qui mente se priuant, quando eam ab humana specie segregant, quæ usq; adeò speciei humanæ familiaris est, ut neq; nos mentem adsciscere sine mente possimus, neq; illi mentem respuere sine mente. Arbitramur autem nos in superioribus, non Auerroem solùm confutauisse, uerùm etiam Mauros illos, qui unam esse omnium animam opinantur. Si enim in mentibus distinctio est, multò maior est in animalibus diuersitas, tum quia mentes humanę magis unitæ sunt inuicem, eò quòd pręstantiores sunt, quàm animæ inuicem, tum quia si sufficeret anima una nostris corporibus gubernandis, multò magis mens una sufficeret ueritati comprehendendæ. Vnde neq; credendum est nonnullis adulterinis Platonicis, asserentibus uiuentia omnia per unam mundi animam uiuere, quia non duceremur motu libero, & uarietate consilij, sed impetu subitò, uelut sagittæ ferremur. Et si una quadam mundi anima spiraremus omnes, etiam una quadam super mundum mente solùm specularemur. Satis autem diuersitas ipsa & distinctio corporum mundanorum, distinctionem significat naturarum, naturarum distinctio, distinctionem sequitur animarum, animarum distinctio, distinctionem mentium comitatur, & mentes insitę animabus, animarum retinent numerum. Ridere quoq; licet barbarum quendam Dinantem & Manichæos, qui Dei portiones quasdam esse nostras animas uoluerunt, siue Deum. Nam hoc esse non posse satis ex quinque illis rerum gradibus in primo libro dispositis declaratur. Neque potest Deus aut in animas multas discerpi, quum summa unitas diuidi nequeat, aut materia fieri plurium animarum, ne sit uilior animabus, néue summus actus gerat subiecti uicem. Aut ipse in sua forma consistens, mutari tam frequenter in nobis, quum sit stabile mobilium centrum à uero in falsum, bono in malum, gaudio in dolorem, atq; contrà. Deniq; si Deus cunctorum esset anima, ut mens in cunctis, quod est in superioribus confutatū. Quoniam uerò Themistius asserit unam fuisse Platonis, Aristotelis, Theophrasti de mente sententiam, si cupimus Peripateticam hanc disputationem felici fine concludere, ueritatem ipsam Platonicam Peripateticámque per plures dispersam interpretes, ita colligamus in unum. Accipiamus ab Auerroe capacem intellectum esse immortalem. Accipiamus ab Alexandro capaces intellectus esse uires quasdam animabus nostris naturaliter insitas, totidem numero quot sunt animæ. Concludamus hominum animas immortales esse. Atq; hæc est conclusio Platonicorum, Christianorúmque, & Arabum Theologorum priscis Peripateticis maximè concinna.

THEOLO-

THEOLOGIAE PLAtonicæ, de Immortalitate animorum, eodem Ficino autore,

LIBER XVI.

Sequitur secunda quæstio, cur animi terrenis corporibus sint inclusi.
Cap. I.

POSTQVAM primæ quæstioni respondimus, ostendimusq; mentis diuinitatem nostris animis conuenire, secundæ respondeamus, ostendamusq; cur animi, si diuini sunt, terrenis corporibus tam infimis sint inclusi.

Ratio prima. Vt cognoscant singula.

ESsentia Dei, si modò essentia nominanda est, non unum quoddam rerum genus est, alioqui res tantum sui generis ageret, sicut aqua, ea quæ humida sunt, non sicca facit, ignis contrà sicca, non humida generat. Cùm uerò cuncta rerum genera per suam essentiam Deus efficiat, & quod efficit, super omnia quæ fiunt, maneat, in nullo rerum genere Deus est, sed super omnia genera. Igitur quando suam intuetur essentiam, cunctorum originem & exemplar, cuncta rerum genera contuetur, cunctas quoq; species, atq; singula. Nam essentia Dei, principium, mediumq;, & finis est, nō specialium tantum principiorum, sed etiam singularium, sub qualibet specie peruagantium. Profectò diuina essentia cùm nihil in se habeat materiæ simile, quæ obumbrare solet cognitionem, lux est perspicacia summa. Idcircò Deus per suam essentiam propriè, tanq; per lucem efficacē discretricemq; singulorum singula perspicit, atq; cum essentia Dei penitus absoluta sit, non tantùm ab omni materia, materiæq; proprietate, sed etiam ab omni certa conditione, respectuq; ad hanc rem creatam aut illam, atq; sit infinita, idcircò indifferenter (ut ita dixerim) se habet ad omnia. Igitur aut nihil præter se cognoscit, aut omnia. Nihil autem cognoscere dictu nefas est, cùm & cognoscentium, & cognitorum, & cognitionis sit ratio summa. Neq; obijciat nobis Auerrois, uilescere Deum, si inferiora consideret. Sanè quia cognoscit se esse omnia, quæ infra se sunt: principium ideò nouit quid sit inferius esse, igitur qua ratione deficiant, comprehendit. At uerò dum rationem ipsam defectus ipsius agnoscit, defectum ipse non patitur. Quòd si Deus in ipso imperfectionis fundamento considerando, quod ab ipso alienissimum est, ipse non fit imperfectior, certè multò minus, quàm in alijs uel imperfectissimis cogitandis imperfectus euadet. Quid plura? cognitio sui aliorumq;, tanquam bona optabilis est: est enim quædam suipsius, animorumq; possessio. Potest autem aliquis cognoscendi modus minus, quàm alius optabilis esse. Siquidem modus, quo sensus cognoscit externus, est imperfectus. Minus autem imperfectus ille, quo sensus internus minus quoque quo ratio, minimè tandem, quo mens angelica. Itaque cognitionis ille modus, quo Deus discernit singula, quum sit gradibus infinitis angelico modo imperfectior, imperfectionem certè nullam, imò perfectionem omnem penitus comprehendit. Talis certè est cognitionis diuinæ modus, qui per ipsam perfectionem fit infinitam. Deniq; sicut nobis finitis præstat finita quædam scire, quàm ignorare, sic infinito Deo conuenit potius infinita, quàm uel nulla, uel finita uidere. Cognoscit uerò distinctè ubiq; singula, si modò qui causam causarum perfectè tenet, & cunctas, & singulas causas perfectissimè posidet. Atque distincta perspectio tanquam perfectior admodum, quàm confusa magis admodum est exoptanda. Sed ne longius digrediamur, pergamus ad reliqua. Angelus quoque cuncta Dei & opera, & singula conspicit. Nempe si nostræ mentis obiectum est esse ipsum uerumq; commune, atq; ideò ad existentia omnia, ueraq; mens humana (licet paulatim) se dirigit, par est ut mens angeli, quæ nostræ præstantior est, omnia capiat, &, ut uolunt

Platonici,

Platonici, simul omnia. Sed quonam respicit angelus ut omnia uideat? Nunquid in corpora aciem dirigit? Nequaquam. Quia stabilis est angeli mens, cernitq; cuncta simul, propterea non potest ea discere à corporibus, quæ cursu suo sæpius permutata aliàs aliter & alia monstrant. Ac si modus agendi sequitur essendi modum, angelus qui in essendo omnino est à corpore liber, erit quoq; liber intelligendo. Neq; formabitur à corporibus, qui corporibus est excellentior, & cum ipsis commercium habet nullum. An forte in angelicam essentiam flectet intuitum? Flectet quidem, sed in angelo solum perspiciet angelum. Nam tantum in angelica natura uidebit, quantum ipsa se porrigit. Ipsa in genere solum est angelico. Angelum igitur uidebit in ipsa, reliqua rerum genera haud clarè discernet. Nempe si materia cognitionem impedit, essentia uerò creata nonnihil habet materiæ simile informeq; & fuscum, sequitur ut nulla creata mens quatenus in nudam quasi caliginem aspicit, uisionis claritatem adipiscatur, perinde ac si Luna in se respiceret nondum lumine Solis illustris. Ergo sicut oculus colores non cernit, nisi per formas ipsas colorum, ita neq; mens perspicuè rerum uidet genera, nisi per ipsorum formas, siquidem forma est agendi principium. Essentia singeli solius est angeli forma, atq; illa quidem quodammodo fusca. Dei uerò essentia, imò ueritas bonasq;, omnium est forma, luxq; purissima, radix, ratio & exemplar. Per hanc itaq; solam tanquam per Solem conspici omnia possunt. Nunquid ergo per ipsam Dei essentiam angelus cuncta discernet? Non quidem per absolutam Dei essentiam absq; medio. Quo enim pacto essentia infinita potest tanquam forma finitæ menti nulla præparatione intercedente congruere? oportet tamē mentem ipsam aliquam in se formam habere, per quam agat intelligendo. Quapropter angelus formas & exemplaria rerum Dei essentia suscipit, atq; ut oculus per Solis lumen colorum omnium effectiuum, colorum eorundem suscipit formas, uidetq; colores, ita mens angeli per Dei lumen rerum omnium effectiuum, earundem rerum accipit species & intelligit. Merito Deus prius pleniusq; format spiritalem materiam ipsi proximam, id est, mentes angelicas, quàm remotissimam ab eo mundi materiam. Sed multi sunt gradus mentium, & multò plures quam corporum, ut Dionysius tradit Areopagita. Voluit enim optimus artifex plures in præstantibus operibus suis gradus statuere, quàm in operibus uilioribus. Sic Dei ciuitas erit preclarior, si plures sint in ea nobilium & liberorum gradus, quam mercenariorum atq; seruorum. Talis est utique mentium ad corpora comparatio. Quot autem præcipui sint in angelicis gradibus ordines, satis ex Dionysij mēte tùm in libro de religione, tùm in Pauli raptu disseruimus. Quo etiam pacto Platonici in nouem ordines diuidant, significauimus aliàs, quoniam uidelicet angeli intellectus quidam sunt summum ipsum intelligibile contuentes, in quo essentiam, uitam, intelligentiam contuentur. Sed illic in essentia tùm uita, tùm intelligentia est per essentiæ modum. Rursus in uita sunt reliqua duo similiter per modum uitæ. Item in intelligentia duo similiter reliqua, id est, uita & essentia per quendam intelligentiæ modum. Illic igitur summum unumq; intelligibile in tria diuiditur, perq; tria deinde multiplicatur in nouem. Eodem quoq; ordine intellectus ipsum considerantes in ordines nouem distribuuntur. Atq; hoc pacto angelos soli deditos contemplationi Platonici diuidunt. Eos autem qui mundum quoq; gubernant, quidam duodenario septenarioq; patiuntur in primis secundum duodecim Zodiaci signa septemq; Planetas. Deinde his alios quosdam angelorum exercitus addunt, pro stellarum numero in quauis sphæra mundi certis officijs incumbentes, totidem quoq; dæmonum hæroumq; turbas angelis obsequentes, ac deniq; totidem particularium ordines animarum sese numinibus supernis accommodantes. Sed mittamus nunc dæmonicos heroicosq; exercitus, satis est intellexisse Platonicos mentes supra nos innumeras posuisse, in quibus nominandis non solum angelorum, sed etiam archangelorū & principatuum nomina à nostris Iamblichus accipit, lumenq; diuinum per omnes quasi per uitra putat ad nos usque descendere. Quamobrem per innumerabiles penè spirituum mediorum gradus radius ille diuinus formator mentium ad infimas usq; deuenit mentes, quales sunt hominum animę. Quatuor uerò hic consideranda uidentur. Primò quidem radius ille diuinus, deinde species rerum in ipso, quas & rationes creandarum rerum, ideasq; uocamus, tertio mentes, quartò mentium uires. Radius prout in simplicis-

ſima Dei unitate conſiſtit, unus eſt prorſus & ſimplicißimus, atq; unicam ideam diuino
offert oculo, unam ſcilicet Dei eſſentiam, ſed illam quidem per multos eſſendi modos
creandis rebus communicabilem. Qui modi apud Platonem illæ ipſæ ideæ ſunt rerum
quæ per tales modos ſunt producendæ. Vna igitur eſſentia Dei, una eſt idea, idearum o-
mnium uicem gerens, perq; hanc unicam Deus cuncta circumſpicit. Radius ille dum
manat ex Deo: quò longius à diuina unitate procedit, eò magis fit multiplex, & qui u-
nicam Dei oculo ideam in primis obtulerat, multas iam ac plures deinceps, & plurimas
oculis offert angelicis: quemadmodum linea à centro producta, quæ in eo indiuidua
erat, quo diſcedit longius, eo in plures partes extenditur. Imò quemadmodum Solis ra-
dius in Sole ipſo unicam præfert lucis formam, multas in igne, plures in aëre atq; aqua,
in terra quàmplurimas, ſicut ſe habet radius ille diuinus, ita & mentes in quas infundi-
tur. Quo enim propinquior mens eſt unitati diuinæ, eo eſt unita magis & ſimplex. Quo
remotior, contrà. Capit autem quæque mens pro natura ſua radium uenientem, qua-
propter ſimplicius ſupremæ mentes illum capiunt reliquæ multiplicius. Vnde paucæ
ideæ à radio in ſublimi mente pinguntur, in ſequente plures, plurimæq; deinceps. Quo-
niam uerò quo quid ſimplicius magisq; unitum eſt, eo eſt & potentius, ideo in altiori-
bus mentibus uis intelligendi perſpicacior uiget, hebetior in ſequentibus. Quo fit ut
per illas ipſas pauciores ideas non pauciora uideant mentes ſuperiores, quàm per plu-
res ideas reliquæ: ſicut medicus peritißimus futuros in ægrotante caſus unico præuidet
ſigno, pluribus ſignis eget ad iudicandum imperitus, plurimis quoq; imperitißimus.
Et unico nutu intelligit ſagax miniſter quid iubeat Dominus, tardiores multis indi-
gent uerbis. Ergo tùm propter recentis radij ſimplicitatem, tùm propter ſublimium
mentium unitatem, earumq; ipſarum mirabilem perſpicaciam, paucißimæ communiſ-
ſimæq; in arce angelica ſunt ideæ, plures magisq; ſpeciales per ordinem in ſequentibus.
Exemplum accipe ueritati (ut arbitror) ſimile. Communißimum omnium Peripateti-
cis eſſe ipſum uidetur. Hoc in duo diuiditur. Alterum eſt per ſe: alterum hæret alteri.
Subſtantia illud eſt, hoc accidens. Subſtantia rurſus altera corporalis, incorporalis eſt al
tera. Similiter accidens unum eſt qualitas: alterum quantitas. Corpus item duplex: ani-
matum, inanimatum. Spiritus quoq; alij à corporibus ſeparati, alij uerò coniuncti. Di-
uiditur deinceps unumquodq; horum generum uſq; ad ſpecies ultimas: deniq; ſpecies
quælibet in ſingula infinita. Deus per unam ipſius eſſe uel boni ideam, quæ ipſa Dei na
tura eſt, intelligit omnia. Primus angelus exempli cauſa duas fortè habeat ideas, alte-
ram ſubſtantiæ, alteram accidentis per quas omnia ſubſtantiarum & accidentium intel-
ligat genera, prout radius ille diuinus, qui in Deo per unam ipſius eſſe, uel boni ideam
formatus erat, iam in primo angelo in geminas ſeſe diuidit formulas, dum diſcedit ab
uno, atq; ideis ſubſtantiæ accidentisq; ueſtitur. Secundus angelus duplicata rurſus ra-
dij uarietate quatuor inde ideas accipiat: duas ad genus ſubſtantiæ pertinentes, duas ad
accidentis genus, unam ſcilicet ideam ſubſtantiæ corporalis, incorporalis ſubſtantiæ al-
teram. Rurſus unam accidentis eius, quod eſt qualitas, alteram accidentis eius quod eſt
quantitas. Per has quatuor ideas, omnia rerum genera, quæ ſub communi ſubſtantia &
accidente communi comprehenduntur, intelligat. Tertius angelus per duplicatum rur
ſus radium multipliciterq; diuiſum octo ideas ſuſcipiat, per quas totidem intelligat,
quot primus atq; ſecundus. Vbi apparet ſublimioribus mentibus uniuerſaliores ideas
ineſſe, ſequentibus paulatim minus uniuerſales. Siquidem una idea in illis tantum ſub
ſe continet, tantumq; ſignificat, quantum duæ in his ideæ. Semper enim deſcendendo
una geminatur in duas. Atq; ita geminatur gradatim, quouſq; ordo mentium infimus
qualis eſt anima rationalis, tam multiplicem radium diuinum accipiat, quantùm ille in
ſpiritibus poteſt fieri multiplex. Poteſt autem in illis uſq; ad ideas rerum ultimas diuidi,
ita ut totidem præ ſe ferat formulas, quot rerum à Deo creatarum ſunt ſpecies, ut ſpe-
ciei humanæ ideam habeat unam, unam equinæ, ſimiliterq; de alijs. Singulorum uerò
hominum & equorum figuras ſingulas radius ille non facilè, aut cuilibet oſtendit ex-
preſſas. Nam cum ſit penitus abſolutus, formulas præ ſe fert modò præcipuè abſoluto.
Sanè Platonici mentes ſupernas exiſtimant, ſicut ideas rerum materialium in materia-
les, generabiliumq; ingenerabiliter continent, ita & particularium rerum ideas dunta-
xat

xat uniuersales habere. Cogitemus hominis animam nunc primùm ex Deo manantem, neq; dum corpus indutam, ut ab occupatione corporis libera intentionem prorsus omnem in mentem propriam dirigat, ubi pro natura sua duntaxat accipiat radij illius perpetuo sibi adstantis & inspirantis influxum. Quid per huiusmodi radium naturaliter capiet anima? Tot ideas, quot sunt rerum species creatarum, unam speciei cuiusque ideam. Per ideam hominis quid intelliget? Naturam tantum cunctis communem hominibus, singulos sub ea homines non uidebit. Idem per ideam equi faciet, & reliquorum. Itaque confusa relinquetur animæ huius cognitio, cùm ipsam lateat distincta progressio specierum in singula, eritq; naturalis appetitus eius inanis, & inquietus semper affectus, qui nullo uult uero, nullo bono carere. Verùm cur nequit hominis anima in ultimis ideis sicut species, ita singula speciebus subiecta planè conspicere, quemadmodum angeli in suis ideis genera uident, speciesq; & singula? Quia, ut alias disseruimus, in quolibet rerum ordine ita natura comparatum est, ut actio in summo illius ordinis sit passionis expers, passio in infimo actione priuata, in medijs compositio media. Animas quoq; nostras esse mentes infimas constitit. Quapropter quantum ad intelligentiam spectat, Deus aget solum: angelus aget & capiet: anima capiet per naturam suæ mentis solum, non aget. Deus siquidem ideas effundit aliò, non haurit aliunde. Primus angelus duas (ut ita dixerim) capit ideas, id est, duo illa rerum latissima genera, quibus suscipiendis quodammodo patitur. His susceptis ob efficaciam propriam illorum generum uiscera penetrat, speciesq; omnes sequentes in eis perspicuè inspicit, fabricatq; sibijpsi conceptus proprios quarumlibet specierum, quos etiam deriuat in singula. Atque hæc non passio iam, sed actio. Idem angelus secundus agit, & alij, ac semper posterior angelus plures ideas superne accipit patiendo, paucioresq; conceptus specierum sibi est fabricaturus agēdo. Propterea crescit passio sensim, actio uerò decrescit, quousq; ad mentem infimam ueniatur, quæ nihil agat, sed acceptis ideis alatur, nihil moliatur nouum. Cuius intelligentia nihil est aliud, quàm susceptio idearum seipsam minimè latens. Et quoniam ideæ uniuersales sunt natura, non potest mens aliqua illas absque propria actione ad distinctos singularum rerum conceptus deducere. Ideo hominis anima quæ ex ea parte qua mens est, inter mentes est ultima, intelligitq; solummodo patiendo, uniuersalia in singula non distribuit. Veruntamen qua parte est diuina, per centrum suum, quasi Dei characterem, habet aliquam actionem, qua producit species uel educit, diuidit uerò nequaquam. Quinetiam qua parte est anima, quia nō est ultima animarum, animalis corporeæq; operationis est compos. Cæterum per diuinā prouidentiam in eo gradu locata est hominis anima, ut sicut succedit proximè mentibus, ita proximè terrena præcedat corpora, qua cognatione erga inferiora hæc afficitur, eiusq; amatorio quodam affectu se inserit. Vnde corporibus copulata terrenis, terrenorum omnium præstantissimis, regit quidem illa, perq; uirtutem uitalem uitales illis affert passiones intrinsecus, per sensum autem iudicat alienas passiones illatas illis extrinsecus. Corpus humanū quoniam constat quatuor elementis, & in medio mundi locatur, omnium elementorum omniumq; rerum circumfluentiū impulsus per quinq; instrumenta sensuū patitur. Impulsus huiusmodi undiq; à singulis rebus illatos sigillatim anima discernit per sensus, eorumq; imagines ipsa animali uirtute in seipsa fingit per phantasiam, seruatq; memoriter. Quo fit, ut breui tempore phantasia singularum fermè rerum singulis plena sit formis. Hinc ratio prouocata primò quidem species uniuersales parit, perq; illas intuitu simplici communes concipit notiones. Mox uerò ex hoc intuitu recta iā ab actu intelligendi in speciem intelligibilem, perq; hanc in simulachrum se reflectit, & per simulachrum prospicit indiuiduum, prius quidem uagum indeterminatumq;, puta aliquod mel: deinde determinatū, scilicet mel hoc aut illud. Sed post huiusmodi breuiores actus latius in hunc modum percurrere consueuit, quodnam est corpus hoc dulce & flauum, quod offert nunc phantasia mihi? Cur dulce? Dulcius ne hoc, an uinum? Tria hic ratio quærit, quæ ut Platonicis uidetur, phantasiam latuerant. Primū, rei illius substantiam, quando quid hoc est interrogat. Secundum, qualitatis illius causam, quando cur dulce sit perquirit. Tertiū, ordinem eius ad alia, quando sciscitatur num uino sit dulcius. Post hæc respondet sibi ipsi tria, Primum, mel hoc est. Secundum, hoc ideo dulce, quoniam humor eius

pinguis est, & moderatè coctus. Tertium, dulcius uino est, quia dulcedo eius linguam magis diutiusq; delinit. Hæ rationis humanæ discursiones quoniam phantasiæ sequuntur impulsum, particulares sunt, & per singula peruagantur. Quinetiam aggreditur alias quæstiones. Quid mel? Quid dulcedo? Nunc non magis de melle hoc, quàm de quouis alio rogat, similiter de dulcedine qualibet. Ac neglecto proprio illo mellis simulachro quod attulit phantasia, de communi perscrutatur uniuersi mellis, & dulcedinis ratione. Vniuersalis hæc quæstio est. Vniuersalis fit & responsio, ita Mel est apum succus, gradu secundo calidus, uirtute abstergens, sapore dulcissimus, tactu pinguis. Rursus dulcedo est sapor ex moderata humoris aërei concoctione proueniens. Has communes definitiones mellis atque dulcedinis quæsiuit ratio diu, & inuenit tandem. Si quæsiuit diu, non habebat ipsa. Accepit enim aliunde illud ad quod discurrendo peruenit. Vnde ergo accepit? Non à phantasia. Ea enim si illas habuisset, obtulisset planè statim, ut simulachra obtulit, præsertim cum lux illa communis definitionis, quantò est illustrior diuiniorq; simulachris, tantò clarius oculis rationis ad ipsam accommodatis refulgere debuerit. Quapropter à mente ratio illas accipit, quæ quoniam menti quã proxima est, eam ipsam uim adipiscitur, per quam neglectis quandoq; singularibus quæstionibus ad uniuersales se conferat quæstiones. Et qui ita quærit communiter definitiones, reportat à mente communes. Quærebatur quid lucri à corpore proueniret. Plurimum proculdubio. Nempe si remanet extra corpus anima cum primum nata est, uniuersalia cognoscet quidem, singula uel uirtute propria, uel radio diuino per ipsam comprehenso non cernet, quia mens eius ultra ideas ultimas non descendet, ratio uerò in mentis quiescet intuitu. In hoc autem corpore propter sensus ratio consuescit per singula currere, singula applicare communibus, communia in singula deriuare. Per singula currit hunc in modum. Hoc est dulce, & flauum, ergo est mel. Singula communibus applicat ita, hoc est dulce. Omne dulce est humidum moderatè coctum. Ergo hoc est humidum ita coctum. Communia uerò sic adhibet singulis. Omne dulce & flauum est mel. Hoc igitur quia tale est, est mel. Sic assuefacta ratio, quando animus fuerit separatus, communes mentis ideas facile in singulas distribuet notiones, quia ratio sicut hic sua quadam temporali discursione diuinum illud & efficax animæ centrum caputq; mentis prouocat, ut formulas in mente latentes paulatim educat in lucem, & in rationem usq; traducat, ita illic subito continuoq; affectu per diuturnam consuetudinem generato formulas inflammabit, ut per quasdam rerum singularum scintillas excussæ, quandoq; ex mente coruscent in rationem. Quapropter Plato in Epistolis atq; legibus, Plotinus quoq; in libro de animorum Immortalitate concedunt, animis separatis inesse nostrarum rerum sensum aliquem atq; curam. Quod quidem Plotinus sic accipi uult, ut eatenus animaduertant humana, quatenus superest ipsis habitus aliquis, uel affectus ad corporea uergens, quo tandem sublato, tanta attentione diuinis incumbant, ut singula quæ inter nos contingunt, aut non uideant, aut (sicuti solent qui aliquid intentissimè cogitant) se uidere talia non aduertant. Eadem fermè de rerum humanarum reminiscentia ratio est. Nam Plato alibi recordari concedit, alibi lethæum inquit, obliuionis flumen inter uitæ huius atq; alterius fluere regionem. Recordari enim quamdiu erga illa, quæ hic senserant, afficiuntur, deinde minimè. Animas uerò quæ labuntur in corpus, eatenus diuinorum obliuisci, quatenus sese in corpus immergunt. Cùm primũ emergunt & quantum emergunt, tunc primum atq; tantum reminisci. Sunt autem animæ multæ, (ut & priscis & nostris placet Theologis) quæ hæc aut illa, hic aut ibi, non affectu, sed prouidentia quadam à Deo distributa gubernant. Adde quòd in repub. scribit Plato, animas quæ hic aliquo affectu se nouerant, sese illic agnoscere, atq; fermè ad se inuicem similiter affici. Auicenna quoq; in Metaphysicis ait, animas tùm beatas tùm miseras in altera uita perseuerante ad tempus habitu quodam à sensibilibus contracto, posse imaginari, quæ hic prius uehementiore affectu imaginabantur. Sed hæc nunc tanquam minus necessaria dimittamus.

Ratio secunda, ut formæ singulares cum uniuersalibus formis concilientur. Cap. II.

MIrabilis profectò uirtus est hæc humana ratio, animæ rationalis propria, per quam sumus homines. Accipit à phantasia singula, à mente communia, & in unum congregat utraq; , & sicut in homine mortalia cum immortalibus copulantur, sic in huiusmodi ratione temporalia simulachra speciebus iunguntur æternis. Quod nisi in mundo efficeretur alicubi, restaret formarum series interrupta. Fieri autem nequit, nisi rationalis animus terreno corpori coniungatur.

Ratio tertia, ut tàm radius diuinus, quàm eius formula reflectantur in Deum. Cap. III.

FAcit in hoc iterum aliud mirabilius, quoniam diuinus ille radius idearum plenissimus, postquam ad animam usq; descendit, transit per uitalem animæ uim, perq; naturam in mundi materiam, in qua fingit extremas quasdam atque umbratiles similitudines idearum, quemadmodum lumen fingit imagines colorum in speculo, imò quemadmodum per lumen umbræ corporum designantur in terra. Tales autem similitudines siue umbræ discedũt ab ipsa diuinitate quamplurimùm. Nam ex puris impuræ fiunt, dum à contrarijs inquinantur, ex unitis dissipatæ, ex communibus singulæ, ex stabilibus prorsus instabiles. Si res quæq; suam originem repetunt, unde percutiens terram Solis radius, in Solem inde reflectitur, quid mirum has quoq; umbratiles similitudines idearum occulto quodam instinctu pristinam puritatem requirere, atq; radium ipsum earum fictorem postquã descendit, uicissim ad ascendendum ardenter anniti? Frustráne tantus conatus erit? Minimè. Quis succurret? Non animæ bestiarum, quæ solis singularibus simulachris inhiant. Non mentes illæ nostris præstantiores, quæ cum non habeant corpora omnibus omnium corporum subiecta procellis, particulares quaslibet passiones formasq; quorumlibet corporum non suscipiunt. Sola restat hominis anima, quæ propter terrenum corpus singulorum corporum singulis quodammodo pulsata tumultibus, assumit quidem ipsa per sensum has à mundi materia infectas similitudines idearum, colligit autem eas per phantasiam, purgat excolitq; per rationem, ligat deinde cum uniuersalibus mentis ideis. Ita radius ille cœlestis qui ad ima defluxerat, refluit ad sublimia, dum similitudines idearum quæ fuerant in materia dissipatæ, colliguntur in phantasia, & impuræ purgantur in ratione, & singulares tandem in mente euadunt uniuersales. Sic hominis anima iam labefactatum restituit mundum, quoniam eius munere spiritalis olim mundus, qui iam corporalis est factus, purgatur assiduè, atq; euadit quotidie spiritalis. Radij ab amplo Solis orbe demissi in angustum foramen altissimi parietis, conum faciunt per Pyramidem, & in ipso foramine obliquantur usque adeò, ut transuersi traducantur ab ipso, & in suppositum pauimentum cum decidunt, orbem fulgidum configurent, tantò ampliorem, quantò remotius à foramine fuerit pauimentum, ubi Solaris globi latitudinem adæquaturi uidentur, si æquali spatio deciderint à foramine, atq; à Sole defluxerant. Hoc autem in nostris oculis assequuntur. Nam qui in pupilla coacti sunt in angustum, & ab ipsa traducti in animum, in ipso animo Solis magnitudinem implent, ubi uerè de Solis magnitudine iudicatur. Ex quo apparet tantò animum distare ab oculis, quantò solaris orbis supereminet oculos. Idcirco & in cœlo secundum Aegyptios & cœlestis animus, qui terrenos oculos æquè supereminet, atq; cœlum. Influxus quoque idearum à supernis mentibus demissi in corpora, ex amplissimis angustissimi fiunt, & dum ex uniuersalibus omnino particulares euadunt, à corporibus tandem reflexi in hominis animum pristinam recipiunt amplitudinem. Vnde euidenter ostendunt, humanam mentem ita fermè à corporibus esse remotam, sicut & mentes superiores. Ideoq; cum æquè à mortalibus seiuncta sit, ac diuinæ mentes, æquè immortalem existere, præsertim cum formas ab æternitate ad tempus partesq; temporis usq; prolapsas æternitati restituat.

Quarta ratio, ut anima fiat beatior.
Cap. IIII.

Confert præterea descensus animæ in corpus ad animæ ipsius beatitudinem. Si quis enim hebetior ingenio sit, ac semper corpore ualidus, quanti facienda sit bona ualetudo corporis, ignorabit. Aegrotet oportet quandoque, ut ea comparatione saltem precium sanitatis agnoscat, & recuperata iterum sanitate suauius perfruatur. Anima hominis mentibus omnibus obtusior comparatione indiget ad plenissimum rerum maximarum iudicium. Ergo mundanis agitata procellis, quàm quietus dulcisque sit in Deo portus, & hic rectius uaticinabitur, & illic discernet acutius, intentius adhærebit, fruetur & dulcius. Quam quidem rationem Plotinus non mediocriter probare uidetur, maximè uerò Porphyrius, qui animam inquit sæpius mala hæc expertam, tandem omnino hærere parenti, nunquam ad hæc ulterius redituram. Forsitan & ipse Deus instituit diuina gaudia superioribus quidem mentium gradibus natura obtingere, ordini uero inferiori laboribus comparari, ut essent, & qui nascendo beati fierent, & qui se uiuendo beatos efficerent, ne aut sublimes spiritus pluris, quàm sint æstimentur, cum aliunde beatitudinem nanciscantur, aut inferiores spiritus contemnantur, cum ipsimet sibi sint beatitudinis authores. Quid si angeli, utpote qui sunt remotiores à tempore, statim ut orti sunt, per subitam quandam in Deum conuersionem, momento beatitudinem promerentur, nos autem longiori circuitu felicitatem similem adipiscimur? Et quod naturæ deest, industriæ nostræ rependitur. Ac dum honesti pijque laboris tollerantia cum imbecillitate nostrę originis compensatur, quodammodo excellentiam æquantes angelicam, æquamus & præmia. Ita quatuor in bono gradus reperiuntur. Deus à se tantum bonum habet suum, corporea ab alio tantum, angelus & animus non modo ab alio, quia à Deo, uerùm etiam à se, quia sibimet bonum præstant, sed angelus actu æterno, animus temporali. Neque mirari debemus animum posse non modo ad extremum digredi malum, sicut miseri, sed etiam ad summum progredi bonum, sicut angeli. Primus enim liberque motus nusquam nisi in infinito habet terminum.

Quinta ratio, ut uires animæ inferiores ad effectum progrediantur. *Cap.* V.

Conducit insuper hæc habitatio non ad rationem mentemque solum, sicut exposuimus, uerùm etiam ad tres illas inferiores, animæ uires, phantasiam, sensum, & nutriendi uirtutem, quas animæ inesse oportet non minus, quàm mentem & rationem, si modò inter angelos ac bestias obtinet medium. Inanis quidem & inquieta est uis illa, quæ nunquam prodit in actum. Harum trium uirium absque corpore non est actus, aut certè non incipit sine corpore, sine corpore inquam terreno, operationes suas tum singulas, tum integras non exequuntur. Adde quòd Plotinus ait, animam per actiones perspicuè uires suas naturamque perspicere, ac nisi omnes ædantur, se suaque perfectè non cognituram. Quoniam uerò omnino mobiles temporalesque sunt earum actus atque effectus, par est ut ad aliquod tempus agant, ut ad tēpus operetur, quod agit temporaliter, temporalia, idcirco datur eiusmodi corpus ad tempus. Sed quoniam operatio mentis atque eius pedissequæ rationis continua esse potest, ad obiecta perpetua, merito in perpetuum operantur tribus alijs uiribus quandoque uacantibus. At quam ob causam adeò breuis hic est animæ habitatio? Respondet Plotinus, ut citius deposita sarcina proficiscatur ad meliora. Breuis ætas sufficit ad munera hæc explenda, quorum huc gratia uenit. Quo autem modo conueniens est animo sempiterno, ut modo descendat in terras, modo ascēdat, & quasi ludens modò in corpore sit, modò sit extra corpus? Forsitan, ut Plotinus existimat, non opus est ut ad hæc officia moueatur loco ac tēpore animus, per descensum atque ascensum. Vt enim super locum tempusque (quæ sunt corporis passiones) natus ex Deo est, ita extra loci temporisque limites permanet, nō aliter ex Deo pendens, quàm ex Sole lumen totum ubique per aërem. Hoc Plotinum arbitror ab Aegyptijs didicisse, qui animam opinantur immensæ præsentiæ Dei secundū essentiam suam participem

participem esse, quandoquidem secundum uirtutem operationemque fit particeps immensæ intelligentiæ uoluntatisque diuinæ per interminabilem interminabilis ueritatis intuitum, & bonitatis affectum. Quare secundum eos non esset dicendum, ut modò hic sedeat, modò transeat illuc, sed potius ut nunc det uitam terræ, postea non det, sicut lumen non mutatum loco nunc oculum apertum illuminat, post clausum minimè. Sed hoc ipsi uiderint. Quorsum hic ludus in tribuenda corpori uita & auferenda? Satis, ut arbitror, diximus. Dat enim uitam, ut illa expleat munera, quæ narrauimus. Aufert, ne diutius à melioribus uacet muneribus propter uiliorum operum ministeria. Atque ut stellæ ad explendum officium sibi à Deo iniunctum oriuntur oculis nostris & occidūt, spiritus quoque permulti fabricatis sæpe nouis corporibus, modò oculis se nostris obijciunt, modò subtrahunt, sic hominum animæ aliàs in corporibus apparent, aliàs delitescunt. Hic triplex ostensionis apparet gradus. Animæ stellarum oculis hominum sese monstrant semper atque continuè, licet aliàs alijs. Animæ sequentium spirituum semper, non tamen continuè. Semper, quoniam omnibus seculis id agunt. Non continuè, quoniam intermittunt. Animæ nostræ neque semper, neque continuè. Quòd si non est contra naturam, ut à sublimibus corporibus aliquid descendat momentis singulis ad inferiora, rursusque ascendat, ut radij syderum, atque flammæ, non est etiam contra naturam aliquod è sublimibus spiritibus huc quasi descendere quotidie atque ascendere. Item consentaneum uidetur Platonicis, ut quemadmodum angelicæ uitæ semper à corporibus separatæ sunt, brutæ uerò nunquam separatæ, sic mediæ duæ sint, tùm animæ feliciores, quæ semper partim separatæ, partim coniunctæ sint absque actionis ullius impedimento, tùm etiam minus felices, quæ aliquando segregatæ sint, aliquando uerò coniunctæ, coniunctæ inquam elementali corpori, quod intellectualem quodammodo impedit actionem. Nam æthereum corpus apud Platonicos semper habent, apud Christianos autem tale quoddam corpus tandem semper habebunt. Mitto quòd Platonici non nostras solum, sed multorum quoque dæmonum animas propria quandoque mutare corpora putāt. Profectò diuinam bonitatem tùm effundere se in alia, tum alia ad se conuertere arbitrantur. Inde animas habere ut corpora regant, inde ut se ad incorporea conferant, & quæ perfectè utrunque simul facere possunt, corpora non mutare, quæ uerò aliter sese habent, meritò permutare. Oritur hinc illa uulgarium diffidentia. Quid hoc? Defuncti non redeunt, non uidentur, non agunt quicquam, redire quidem sub alijs figuris Platonici putant. Sed reuera quid opus est ut redeat ad pugnam ueteranus & emeritus miles? Si secundum naturam esset reditus ad pugnam, redirent utique omnes. Si est contra naturam, noli alicuius reditum quærere. Contra naturam certè est reditus superuacuus, si fuit secundum prouidentiæ leges abire hinc illos qui munus suum impleuerant. Accendit sphæra ignis sæpe flammā in aëre, flamma paulò post redit in sphæram. Noli quærere crebriorem illius flammæ descensum. Naturalis sibi est perpetuus ille cū sphæra circuitus, contra naturam est descendere rursus. Ac licet animus per naturam essentiæ tertiæ. Iani bifrontis instar utrunque respiciat, corporeum scilicet & incorporeū, tamen quia sublimioribus mentibus amplior prouidentia, inferioribus angustior conuenit, & animus noster illarum omnium infimus est, angustissima sibi conuenit prouidentia, unde & ad breue tempus regit cœleste corpus, & ad breue tempus terrenum. Et quando corporeum simul incorporeumque mediocriter respicit, æquè exercet utrūque essentiæ tertiæ munus. Quod in hac uita contingit. Quando uerò post hanc uitam uel propter puritatem incorporeis incumbit attentior, tūc prospicit corporea negligentiùs, uel propter impuritatem corporibus mergitur infimis, tūc humanæ gubernationis authoritate priuatur. Quippe cum humana uita inter diuinam ferinamque sit media, animus dum agit mediā, extremam quoque attingit utranque. Dum declinat ad alteram extremarum, (quod quidem & nunc incipit facere, & explet postea cum decesserit) mediam attingit paulum, extremarum alteram minimè. At cur non uidentur animæ defunctorum? Deum, angelos, aërem non uides, ob hoc tamen esse non negas. Cur non agunt quicquam? Agit omnia Deus, agunt angeli, actiones illorum ita non animaduertis, sicut non uides illos. Quid prohibet animas à terrenorum corporum uinculis iam solutas mouere corpus æthereum, uel aëreū nostris oculis inuisibile? Quid prohibet eas rationē phantasiamque

nostram cogitationibus, uisionibus, signis, quotidie commonere? Nos autem hæc nonnunquam unde ueniant ignorare? Sæpe enim inuisibilium motiones inuisibiles sunt. Auenzoar] Albumaron medicus Arabs scribit, se à medico nuper defuncto per somnũ accepisse optimum oculo suo ægrotanti remedium. Multa generis eiusdẽ quotidie nobis eueniunt. Plato in libro Legum nono tradit, eorum qui occisi sunt animas sæpe interfectores hostiliter insequi. Vnde fortè contingit, ut occisi hominis uulnus, etiam iacente cadauere, in eum qui uulnerauerat, si modo ille communius instet, uulnus ipsum inspiciens, sanguinem rursus eijciat, quod quidem euenire nonnunquam Lucretius affirmauit, & iudices obseruarunt. Confirmat Platonis sententiam Posidonius Stoicus, ex eo quòd duo quidam Arcades familiares cùm Megaram uenissent, alter ad Cauponẽ diuertit, alter ad hospitem. Qui ut cœnati quieuerũt, nocte uisus est in somnis ei, qui erat in hospitio, ille alter orare ut subueniret, quòd sibi à Caupone interitus pararetur. Hic primò perterritus somno surrexit, deinde cum se collegisset, idq; uisum pro nihilo habendum esse duxisset, recubuit. Tum ei dormienti ille idem uisus est rogare, ut quoniam sibi uiuo non subuenisset, mortem suam saltem ne inultam esse pateretur, se interfectum à Caupone, in plaustrum esse coniectum, & supra stercus iniectũ, petere ut mane ad portam adesset, prius quàm plaustrum ex oppido exiret. Hoc ergo insomnio is commotus, mane bubulco præsto ad portam affuit. Quæsiuit ex eo quid esset in plaustro. Ille perterritus fugit, mortuus erutus est. Caupo re patefacta pœnas dedit. Beneficij quoq; memores esse animas defunctorum, ex hoc conijciunt Stoicorum nonnulli, quòd Simonides cum ignotum quendam proiectum mortuum uidisset, eumq; humauisset, haberetq; in animo nauem cõscendere, moneri uisus est, ne id faceret, ab eo quem sepultura affecerat. Si nauigasset, eum naufragio periturum. Redijt Simonides, cæteri naufragium fecerunt. Hæc omnia docent aliquid in nos agere animas defunctorum.

Ratio sexta, ut mundus ornetur, colatur Deus. Cap. VI.

SEd ut disputationem superiorem fine congruo concludamus, uoluit diuinus artifex mundi opus sibi, quàm simillimum facere. Tale est autem, si ubiq; sit ratione plenissimum. Profectò ut in ipso ratio est, & uniformis simul & omniformis, sic in opificio suo animã unam rationalem esse uoluit, atq; multas, unius scilicet sphæræ unam, multasq; multarum. Et quia sphæra quælibet suum imitatur totum, ideo multas etiam in sphæra qualibet collocauit, ita ut sicut sphæra sphærã, sic anima animas contineret. Tot uerò saltem esse animas statuit in supremo, quot sunt stellæ, quæ cum sphæram imitentur suam, singulæ quoque circa centrum proprium reuoluuntur, propriorumq; motuum proprios sunt sortitæ motores. Probabile enim est illas ultra sphæræ uitam proprias quoq; uitas habere, si modo præstantiora corpora sunt, quàm animalium terrenorum, quæ proprias nacta sunt uitas. Mitto quòd singulæ cœlestium animæ, & proprium circa intelligibilia intellectualem habent motum, & communem circa corporea animalem unà cum uniuersali sphæræ anima, geminosq; hos animarũ motus sequuntur gemini motus in stellis, proprius simul, atq; communis. Sic uerò sphæræ minores perfectè imitantur maiores, quod rationales similiter multas continent animas, quę & communem in fato, & propriam in seipsis habent conditionem. In omni igitur mundi sphæra ultra communem sphæræ cuiusq; animam uiuentia multa instituit rationalia, ut aliàs disputauimus. Quare oportuit in media quoq; mundi sede talia quædam esse, ut esset in membris omnibus rationalium turba, quàm plurima, quæ hoc ornet colatq; Dei templum, atq; Deum artificem canat & laudet. Id agunt in altioribus sphæris mentes aliæ, id agunt humanæ mentes in terra. Neq; pectus hoc mortale futurum est, quod assiduè æternum Dei resonat nomen. Nemo uerò ob hoc diffidat esse multos in planetarum sphæris habitatores, quòd unicus in qualibet earũ planeta suspiciatur. Imo uerò quia descendendo à summo semper, ut Platonici putant, numeralis habitantium crescit turba, ideo in summo cœlo ipsi stellarum numero dux unus, id est, ipsa sphæræ anima sufficit. Sed quoniam in singulis Planetarum circulis habitant plures, quàm in summo, atq; inferiores, idcirco pluribus opus est ducibus. Quocirca duos in singulis duces, id

est animam

est animam sphæræ & planetæ animam illic Deus instituit. Habitatores autem eiusmodi animalia uocant angelica, dæmonica, heroica deinceps atque humana ex anima rationali, & corpore sphæræ suæ congrue constituta, quæ tamen non uideantur, quia uel minus lucis uel minus solidi habēt, quam stellę atque planetæ. Neque id quidem mirum, cum nec sphæræ etiam in quibus sunt, uideātur. Sequi uero eos & natura, & motu, & denominatione planetam suum, sicut planeta sphæræ animam, & sicut sphæra animam uniuersi. Denique concludunt, si in extremis utrinque mundi sphæris rationales sunt multi, merito & in medijs esse multos. Nos autem quasi uicissim concludimus, si Deus diuinis mentibus circumfusas ornauit sphæras, iure & mediam diuinis mentibus exornauit. Neque spernenda est habitatio terræ, quæ medius chorus est templi diuini, & tantarum sphærarum stabile fundamentum. Neque paruifaciendum est, quod circa eam cæteræ uoluuntur sphæræ tanquam cardinem. Quid? quod cœlestium omnium radij in eam confluentes miscentur hic, uirtutemque mira unione mirabilem consequuntur. Quid? quod facies terræ uiridis, instar cœli uaria, perspicuis corporibus tribus inuoluit, aqua, aereque & igne, ac repercussa syderum radijs eos congregat in splendorem. Ideo si in Luna constitutus, globum hunc inde prospiceres, talis tibi forsitan uideretur, qualis tibi nunc à terra Luna uideretur, putaresque eos qui hic habitant esse cœlestes, stellamque aliquam habitare. Idcirco Pythagorici terræ globum aqua & aëre suoque igni, quasi uelaminibus suis circumuolutum, sphæram mundi unam ac stellam quandam nominauerunt. Et Plato terram uocat Deam antiquissimam Deorum omnium, qui sint intra cœlum. Addit ingentes terræ regiones habitari nostris admodum altiores, ubi lapides metalla, plantæ, animalia sint nostris mirum immodum præstantiora atque pulchriora, ubi homines diutissime uiuant, modicisque alimentis, cum preciosissima sint, odoribusque feliciter nutriantur. Mitto quod Diodorus Pliniusque narrant alicubi homines solo etiā odore nutriri. Illud certè mirabile, quod Olympiodorus Platonicus scribit, Aristotelem uidisse hominem, qui dormiret nunquam, soloque aëre radijs Solis exposito uiueret. Hæc illis fermè similia, quòd in diuinis hortis, quasi campis Elysijs homines sola arboris uitæ gustatione immortales uiuere potuissent. Sed ut ad institutum ordinem reuertamur, Timæus Mosen imitans inquit, Deum in principio igneum cœlum terramque creasse quasi præcipua mundi membra, atque ut hæc duo hæc aptius inter se uinciret, aërem mox aquamque interiecisse, quasi non sui, sed illorum gratia sint inuenta. Quod si liceret paulò latius (ut sæpe solemus) cum antiquis nostris confabulari, referrem equidem pręcipuam propriamque naturam ignis lucem esse potius, quàm calorem. Primò, quia illa diuinior est. Secundò, quia illa citius agit. Tertio, latius se diffundit. Quartò, non sicut calor abeunte igne, quasi cæteris quoque communis, quodammodo in calefacto relinquitur, sed tanquam igni maximè propria, nullique permixta, suum ubique sequitur ignem. Quintò, quia ignis quò magis alienæ soliditati miscetur, eò feruet magis lucetue minus. Contrà uerò quatenus in puritatem propriam restituitur, eatenus urit minus, lucetue magis. Quorsum hæc? ut intelligamus cœlum esse ignem, cuius proprium sit actu quidem lucere, uirtute uerò calere, ut non immeritò dici possit cœlestem ignem esse lumen, cuius calefactoria uirtus nulli per se noxia sit, sed blanda omnibus atque salutaris. Vnde & æthereus sub Luna ignis quodammodo cœlestem secutus, aërem proximum non consumit. Quod autem uirtus, quæ in supremo igni tantum salutaris est & blanda, penes ignem inferiorem à superiori specie differentem mordax (ut ita loquar) euadat, hinc efficitur, uel quòd asperitati terrenæ miscetur, (unde in solidiori sicciorique materia uehementius urit) uel quòd reflexione quadam cogitur, & quasi uim patiens, uim etiam infert. Ideo in liberiori aëre tangenti ubique blanditur, sed inter concaua percussa percutit, atque speculo concauo uiolentius repercussa, uiolentius & ipsa repercutit.

Quamuis autem totum cœlum per ignem potissimum describatur, tamen cætera quoque elementa, sed modo cœlesti subiungunt. Igitur in cœlo ubique præualet ignis, sed alibi unà cum quadam cœlestis terrę soliditate, quod patet in manifestioribus stellis, quę quoniam soliditate quadam obsistunt radijs oculorum, ideò licet remotissimæ sint, tamen perspicuè discernuntur. Alibi uerò ignis subiecta quadam cœlestis aquæ propric-

tate uiget in orbe præcipuè lacteo, ideoq; ibi stellæ, quantum fert aquæ natura, uidentur. Deniq; passim ignis addita aërea quadam perspicuitate regnat. Quo efficitur, ut in sphæris plurimùm, dum pro sui aërisq; natura non obsistit oculis, non uideatur. Quòd autem quædam elementorum naturæ in cœlo sint, omnes Astrologi confitentur. Hinc campi apud poëtas Elysij. Hinc & illud, Beati mites, quia ipsi possidebunt terram. Hinc & Dauid, & Moses aquas per cœlestia fundunt. Iterum quorsum hæc? Vt concludamus, si elementa quodam cœlesti modo in cœlo reperiuntur, posse uicissim in elementis quoq; elementali quadam conditione cœlestia similiter reperiri. Maximè in terræ globo, quod alterum præter cœlum mundi est fundamentum, in quo licet terra præualeat, sicut in cœlo ignis, tamen perinde atq; in cœlo aër ignisq; adiungitur. Deniq; super Lunam ignis, infra uerò terra ubiq; regnat. Atque etiam propè ipsum mundi centrum per terrenos hiatus flumina, ignis, & aëris, & aquæ undiq; fluunt. Quamobrem nemini mirum uideri debet, & cœlestes animas ad terrena demitti, & uicissim peregrinos habitatores terræ ad cœlestia quandoq; remitti. Denique qualiscunq; terra sit, huius homo est Dominus. Est utiq; Deus in terris. Neq; eò minus diuinus putandus est hominis animus, quia corpore fragili circumdetur, sed ideo diuinissimus, quoniã etiam in fece terrena, si modo terra sit uilis, contra tùm loci naturam, tùm corporis sarcinam, tam diuina opera peragit, ut dum inferiora gubernat, à superioribus nõ discedat. Platonici omnes, quibus cõsentit Dionysius Areopagita, naturale diuinarum mentium officium esse censent, ut maneant in natura sua, ut prouidendo agendoq; procedant, ut se suamq; originem agnoscendo conuertantur ipsæ, sequentiaq; conuertant. Igitur anima tanquam diuina tria hæc pro uiribus explet, atq; ad hanc interiorum gubernationem non tam amatorio affectu allicitur propter affinitatem, quàm ingenito quodam prouidentiæ studio propter naturæ præstantiam. Nam præstantissima quæq; intimæ perfectionis exuberantia sese latissimè propagant. Atque ut Plotinus ait, ipsum bonum effuso splendore procreat intellectum. Intellectus quoq; dum explicatur, animam exprimit rationalem. Anima ipsa se propagans, uitam efficit formamq; corpoream. Hinc Dionysius Areopagita. Certè diuina unitas cunctis unita, inuicem unit cuncta, dum ea quæ inter se sunt æqualia, propter qualitatis similitudinem in unum congregat mutua quadam consensione, inferiora uerò propter indigentiam ad superiora conuertit fruendi cupiditate, superiora propter abundantiam ad inferiora deflectit studio prouidendi, quò diuinam prouidentiam imitentur. Animas autem rationales diuinam prouidentiam modis quatuor imitari Platonici disputant. In primo quidem gradu animam mundi collocant, in qua uniuersalis circa mundum sub Deo sit prouidentia, per quam omnibus omnia largiatur. In secundo uerò duodecim sphærarum animas, in quibus uniuersalis particularis prouidentia sit, per quam uidelicet mũdanis omnibus nonnulla distribuant. In tertio animas tùm stellarum, tùm numinum quorumlibet in quauis sphæra mũdi regnantium. Apud quos esse censent prouidentiam particularem uniuersalẽ, qua scilicet nonnullis mundi membris, quæ ipsius congruunt singula tribuant. In quarto deniq; particulares animas, illas uidelicet quæ ab intelligibili ad sensibile, uicissimq; recurrunt. Quarum esse prouidentiam particularem adeò putant, ut aliqua iam tantum aliquibus impartiant, præterea multis uitarum cursibus impleant, quæ & superiores paucioribusq; periodis agunt, & prima unico circuitu complent. Sanè Plotinus Proculusq; disputant, quemadmodum unus mundi circuitus multos complectitur, Saturnios, Iouios, Martios, Solares, aliosq; deinceps, sic unum animæ mundanæ per species suas circuitum intimum, multos animarum particularium continere, quippe cum sublimior anima longiorem circa intelligibilia orbem peragat, inferior breuiorem. In his equidem recitandis prolixior esse uolui, quoniam Platonici per hæc potissimum tàm ea, quæ in hoc capitulo sunt, quàm quæ in capitulo præcedente tanguntur, explanari confirmariq; existimant. Sed talia quædam ipsi uiderint. Mihi uerò narrauisse sufficiat.

Tertia quæstio, quam ob causam animi si diuini sunt, perturbationibus afficiuntur. Cap. VII.

QVærebatur tertio, quam ob causam animi si diuini sunt, perturbationibus sunt subiecti. Sed nemo id unquam admiraretur, si quandoque considераremus nulli menti corpus fuisse tributum onerosius quàm humanæ. Profectò mentes sphærarum, syderum, atque dæmonum sublimiorum, simplicibusq; præsunt corporibus, quæ sua quadam similium partium unitate usque adeò constant, ut non effluat sui quicquam, ideoq; nec influat noui quicquam oportet. Naturali rursus agilitate ita uergunt ad motum, ut leuissimo illarum mentium nutu uiuant & moueantur. Contrà corpus humanum ex elementis quatuor pugnantibus est compositum, & aquę terræq; pondere retardatur. Quapropter partium suarum tùm dissensione penè quolibet momento dissoluitur, tùm pondere decidit, fitq; ad uitam ineptius, pigriusq; ad motum. Propter ipsam quoque interiorem dissensionem in qua humores inuicē se expellunt, affluit aliquid semper è corpore, ac rursus oportet ut influat.

Quare ad corpus huiusmodi conciliandum, mouendum, instaurandum, impensissima opus est animæ nostræ attentione. Huc tendit Platonicum illud. Sublimia corpora ad sublimes accedunt animas, inferiores animæ accedunt ad corpora, quia uidelicet illa illis facillimè cedunt, hæ uerò his difficillimè. Quod si sublimiorum illarum mentium aliqua corporis nostri claustris ad decennium clauderetur, forsitan non multò minus, quàm noster animus fatigaretur onere, & cura solicitaretur, ac illius diuinitati diffideremus, ut modo nostræ diffidimus. At dicet aliquis mundi animam corpus habere ex quatuor compositum elementis aduersantibus inuicem, neque tamen ea cura fatigari, ut nostro corpore nostram. Sic est planè, sed ipsa elementa quæ corporis mundani sunt membra, non elementorum aliorum partes sunt, sed tota integra elementa non sunt extra lòca naturalia, sed in suis quæque disposita regionibus. Non sunt confusa inuicem undique, sed proprijs sedibus sunt discreta. Non sunt externis subiecta corporibus. Nullum enim corpus extra mundum est. Contrà uerò corporis nostri ignis non totus est ignis, sed pars aliqua amplioris. Sic reliqua tria. Idcirco imperfecta sunt huius corporis elementa. Sunt etiam extra loca ipsorum propria, propterea ignis & aër qui sunt in nobis, semper hinc fugiunt ad sublimia, aqua terráque ad infima decidunt. Difficillimum uerò est imperfecta perficere, conciliare pugnantia, extra locum naturalem corpora detinere. Sunt etiam in nobis quatuor illa permixta in qualibet particula corporis, quo fit ut pugna passim ferueat uehementior, in mundo autem alicubi discernuntur quodammodo, pacatiusque quiescunt. Multa quoque & ingentia extra nos sunt, quæ nobis undique imminentia corpus affligunt, quibus oneribus & laboribus, neque anima mundi premitur, neque etiam elementorum animæ, quarum corporibus quicquid accedit aut decedit, uix atomi unius momentum habet. Temperata quoque est undique restitutio, neque usquam naturalis dissonat harmoniæ harmonia, inquam, sphærarum saluti conducens. Sed neque illæ, quamuis diuinissimæ possunt usque adeò sphærarum impetum cohibere, quin & elementorum partes & composita corpora se inuicem deuorent atque perdant, & illuuiones ignis & aquæ mundum sæpe perturbent. Atqui qualitates eiusmodi repugnantes, non possent à cœlo aliquo pacto produci atque duci, nisi in eo earum uirtutes essent, neque in cœlo essent, nisi in motoribus conditoréque cœlorum. Sed in Deo una forma sunt, ratione duntaxat distinctæ, in angelis uerò formis insuper distinguuntur, in animabus motu insuper ac tempore, in cœlo etiam loco simulque uirtute, sub cœlo denique effectu atque repugnantia. Quorsum hæc? ut intelligamus sphærarum elementalium animas haud tantam habere potentiam, ut qualitates quæ in cœlo inter se non pugnant, ita moderentur atque concilient, ut sub cœlo non pugnent inuicem, & se interimant. Sunt qui dicant cœlestem substantiam præstantia sua illas conciliare, materiam uerò quæ sub elementis est, deformis, instabilis, inefficax, neque illas simul capere posse, neque conciliare. Vtcunque sit, apparet elementorum animas, si animas habent, illas omnino simul pacare non posse, quod neque etiam mundi anima potest, ut non mirum sit animas nostras

ſtras in contemperandis humoribus adeò laborare, & in regione diſſonantiæ diſſonare. Omnino autem aſsignata ſuperioribus animabus eſt tàm facilior quàm felicior gubernatio. Quod ſi noſter animus mundani corporis gubernaculis præeſſet ut illæ, eadem fortaſſe qua illæ felicitate diſponeret. Sed erant etiam in particulas terræ mentes aliquæ mittendæ diuinæ, ne mundi rex minus in terræ partibus quàm in cœlis elementisq; totis celebraretur, hoc noſtris obtigit animis. Scribit Hippocrates, mutationes quæ & repentinæ ſunt, & maximè ad oppoſitum, maximos diuturnosq; morbos inferre. Plato uerò in libro de repub. ſeptimo, animam in corpus labentem repentè à ſumma luce in extremas tenebras ruere arbitratur, ut non mirum ſit eam diutiſsimè cæcutire atque turbari. Auget turbationem eius (ut diſputat Proculus in Timæo) quòd ab unitate in multitudinem diſſonantem, à ſtatu mutationem omnis fermè quietis expertem delabitur, unde diſtrahitur ſemper, & quaſi affecta uertigine titubat & uacillat. Neque eam permittit facilè à tot fluctibus tantisq; procellis emergere, ſua illa uitalis umbra naturaliter corpori tradita, erga quam ceu prolem amore uehemente afficitur, atq; illa quotidie patiente, ipſa quoque ſuo modo compatitur. Forte uerò quamdiu anima ſeipſam nequaquam animaduertit, nihil aliud ſe putat eſſe quàm umbram, palàm in flumine corporis apparentem, quemadmodum Plato in ſeptimo de republica docet. Neque aliter turbata hanc umbra, ipſa quoque ſe turbat, quàm ſi pueri rudes, cum uideant umbras ſuas in aqua confundi, grauiter lamententur. Talem uerò in animabus ordinem Platonici ponunt, alias uidelicet in generationem, id eſt, generabile corpus nunquam deſcendere, quales ſint animæ uel diuinæ, uel proximæ, alias deſcendere quidem in generationem, & à meliori uita in minus bonam, ita tamen, ut inde nequaquam inficiantur, malumúe aliquod ſubeant, quales inter dæmones heroesq; connumerent, alias deſcendere tam ſimul, atque quodammodo uitiari, ſed purgari poſſe iterũ, ſeq; rurſus ad meliora tranſferre. Addunt in ſummis animabus, neque ſecundum eſſentiam, neq; ſecundum actionem uitium reperiri, ſed in infimis animarum umbris ſecundum utrunque. In noſtris autem uitiari quidem actionem poſſe, eſſentiam uerò nequaquam. Plerique putant humanæ uitæ difficultatem hinc inſuper augeri, quòd motus & habitus animæ quatenus intellectualis rationalisq; eſt, circuitus eſſe debeat. Similis quoque ætherei uehiculi motus atque figura. In corpore uerò compoſito anima uegetando, ſentiendo, progrediendo, rectum quodammodo ſubit motum, dimiſſo circuitu. Vehiculum quoque motum figuramq; ſuam mutare compellitur. Quòd etſi ſecundum ſubſtantiam nòn deſtruitur, quia ut quidam putant, materia caret, tamen ſecundum figuram motumque turbatur. Quæ tunc demum recipiet, cum primum animus in caput ſuum, id eſt, mentem erectus in habitum ſuum prorſus reſtituetur. Quem tamdiu amiſiſſe uidetur omnino, quamdiu per intemperantiam caput, id eſt, mentem figit humi, pedes autem, id eſt, inferiores animæ uires extollit in altum, quo quidem habitu nihil aut deformius aut laborioſius poteſt excogitari. Sed cur non eſt datum nobis aëreum corpus aliquod in quo terram coleremus, & liberius ſpecularemur cœleſtia? Quoniam aëri ſui adſunt ſpiritus, defuiſſent hoc modo terræ. Ac ſi corpora ſimplicia ratione non carent, debent aliqua rurſus compoſita terrenaq; corpora ratione pollere, ut mundus hic corporeus ita totus ſit rationalis, ſicut ſpiritalis ille mundus, ad cuius exemplar hic eſt factus, totus eſt ratio. Voluit autem pater ille optimus ſacerdotes ſuos qui in ſphæris ſuperioribus eum cantant, manere ibi ſemper eoſdem, quoniam propter loci felicitatem ſine labore illic agunt uitam. In terris uerò ſacerdotes ſuos diuturnas moras trahere noluit, quoniam non debetur labor perpetuus aut longius ijs qui ſedulo Deum laudant. Ideo demittit huc eos quotidie, atque reuocat, ut per ſucceſsionem in terris fiat ſemper, quod fit per eandem uitam ſemper in cœlis. Mitto quòd multi etiam in aëre animas dæmonum heroúmque putant corpora quamuis tardius, tamen aliquando in melius permutare. Verum habeat, dicet quiſpiam, noſter animus corpus oneroſius quàm mentes aliæ, atque ideò ſolicitetur quandoque, & magis quàm aliæ à ſpeculando prohibeatur, cur autem fragilius corpus habet quam beſtiæ? Non quia fragilius habet corpus, ideò putandus eſt minus eſſe diuinus, imò quia eſt diuinior, corpus habere fragilius. Diſputauimus aliàs, corpus noſtrum eſſe terrenorum omnium temperatiſsimum, cœloq; ſimillimum

ut cœ-

ut cœlestis animi muneribus pacatius ministerium præbeat. Hanc uerò temperantiam necessariò sequitur imbecillitas. Complexio in qua nimis excedit calor, uix à calore & frigore læditur. Nam calor ingens remissiores calores exuperat, ut eius comparatione uix appareant, & frigoris impetum frangit. Ac si in aliqua complexione frigus excellat non quælibet frigiditas extrinsecus iniecta percipitur, & æstus facilè toleratur. Similiter ubi humiditas aut siccitas præualet. Vbi uerò hæ quatuor qualitates mediocres sunt, & consona temperatione miscentur, quæcunque noua qualitas aduenit, excedere cogit aliquam ipsarum quatuor qualitatum, qua excedente, prioris complexionis consonantia perit, & naturalis habitus dissipatur. Ergo quia necessaria fuit homini complexio terrenorum omnium temperatissima, hæc uerò quibuslibet offensiunculis læditur, consequens fuit ut imbecilla esset corporis humani natura. Huic tamen imbecillitati subuenit diligens artium nostrarum industria, qua fit ut temperantia nostra contrà mundi procellas diutius perseueret. Sic enim adæquauit omnia diuinus artifex, ut in bestijs cum imbecillitate animæ uires dotésue corporis, in nobis autem cum corporis imbecillitate uires animi compensaret, atque ita significaret bestiarum animas morti corporis deputatas esse, nostras autem uitæ mentis perpetuæ dedicatas, quas tamen oporteat semper extra patriam laborare. Nam temperata complexio, quæ speciei humanæ maximè naturalis est, ut diximus, ob innumerabiles causas, tùm ab initio in multis, tùm quotidie in singulis undique dissonare compellitur. Ideoque continuat & impensissima attentione animæ opus est, etiam si minimè aduertamus, ad temperationem ipsam naturæ restituendam. Durissimus hic perpetuusque uegetatricis potentiæ labor, non solum & remittit admodum, & intermittit mentis intentionem, unde quasi mente non utimur, sed etiam multis nos clam perturbationibus afficit, & quasi somniantes exagitat. Nempe dum in qualitatibus his aut illis contemperandis obnixius operatur, ipsa interim ad hæc congruis suis seminalibus rationibus utens, suscitat sensim in superiore sensu imagines affectusque ad qualitates illas maximè pertinentes. Igitur in tractanda bile latenter insurgit ira, uel ad irascendum procliuitas. In agitando sanguine, lætitia uana. In pituita tædium & pigritia. In atra bile timor & mœror. Sæpe uerò adeò imagines affectusque huiusmodi inualescũt, ut uacante omnino circa talia ratione sequatur insania. Præterea in multis dum crassiores spiritus tenuare molitur, hebetissimos arguit. Dum in alijs laxiores spiritus congregare studet, contemplationis assiduitati memoriæque ineptos ostendit. Quod si quando spirituum siccitatem colligere animum dicimus, sic accipi uolumus, non ut agat in animum, sed ut animus in congregandis spiritibus non laboret, unde cogatur à contemplatione diuerti. Denique sicut sensus exterior dum circa molesta uersatur offenditur, sic & interior plurimum intrinsecas spirituum offensiones percipiens à uarijs illatas humoribus atque causis, molestas imagines affectionesque suscitat.

De causis onerosæ gubernationis iam satis. De uitijs autem animi etsi nonnihil diximus, aliquid insuper est dicendum. Anima quoniam in medio mentium corporumque confinio creata est, non solum diuinis inhiat, uerùm etiam naturali prouidentia & amore materiæ iungitur, atque in ea per umbratilem quandam uitæ suæ communionem animatum corpus disponit, deinde ipsum tanquam opus suum & prolem propriam diligit. Amor animam naturalis corpori iunxit, amor eam naturalis in corpore detinet. Amor idem quotidie ipsam ad cultum corporis prouocat. Mitto quòd Plato in legibus probat, Plotinusque comprobat, animam cum antecedat corpus eique dominatur, nõ tàm à corpore corporeum affectum habere, quàm per affectũ eiusmodi suum sese in corpus immergere. Quæ quidem sententia Zoroastri & quodammodo Mosi conuenit, dicentibus, mala corporis à culpis animę proficisci. Sed utcunque sit, anima quidẽ corpus amat, onerosi autem & fragilis natura corporis postulat, ut uitalis animæ uirtus summo nixu sustentet ipsum & moueat, atque ut sensus & phantasia, quæ prodesse corpori possunt, quæúe obesse, assiduè circumspiciant, ac pro corpore quasi animæ filio cupiant, timeãt, lætentur, & doleant. A' prima origine tres eiusmodi uires huiusmodi opus aggrediunt, tanta quidem intentione propter recentis corporis fabricã, ut nulla penè sit animę attentio ad rationẽ, priusquã adulto corpore, et purgatis sensib. remittat operis huius intentio-

Verùm cùm primum ratio expergiscitur, summa cùm difficultate imperium phantasiæ diuturno usu in anima confirmatum debilitat, quippe cùm arduum sit uel naturæ, uel habitui repugnare. Hic autem tàm contra confirmatum ultra naturam habitum, quam contra naturalem affectum est pugnandum. Id tamen diligentiori disciplina tandem assequitur. Sed interim ipsa etiam ratio propter naturalem cognitionem, prouidentiamq; tres illas inferiores diligit uires, quasi germanas aut filias. Ideo sæpe illis obsequitur. Illæ corporis naturaliter agunt curam. Igitur & ratio per illas amore declinat ad corpus. Ex diuturna declinatione habitum sibijpsi contrahit procliuius inclinandi. Habitum huiusmodi, uitium, imò etiam quendam (ut ita dixerim) interitum appellamus, quoniam sicut in multis fieri solet animalium speciebus, postquam uis inferior in corpore fabricando naturalibus se circum filis inuoluerit, sæpe uis superior cœptum opus solidiori paulatim contexit tela, atque sub durissima tandem textura se clàm includens, ipsa se perdit, non prius in lucem resurrectura, quàm textura concreta frangatur. Quamobrem non uitiatur animus diuinus à corpore, neque cogitur, sed ipse amore animati corporis (quod & opus suum, & instrumentum est) ad ipsum è suo statu sponte se deijcit, ut ad se illud extollat. Neque desunt inter Platonicos qui dicant, præsertim Hermias, quosdam esse dæmones generationis fautores, qui inclinationem animæ ad corpus naturaliter augeant. Certè Plato in libro de pulchro, quasi sicut Moses, inquit dæmonem quendam ab initio uoluptatem plurimis malis immiscuisse. Mitto quòd in Epistolis ait dæmonem bona publica turbauisse. Sed de his in sequentibus. Redeamus interim ad animæ prouidentiam. Cùm omnium diuinarum mentium proprium sit quòd superiora intueantur, quodq; inferioribus prouideant, idem quoque animæ nostræ est proprium, quæ non modo corpus suum, sed etiam terrenorum omnium, & ipsius terræ corpus curat & colit. Sed hæc prouidentia quanto grauior est, quia res curat fragiliores, ineptioresq; ad ordinem obseruandum, tantò magis distrahit à superioribus speculandis, neq; tamen omnino. In omni enim ætate per intellectum omne uerum inquirimus, per uoluntatem omne bonum amamus, per operationes Deum qui omne reuera bonum est, colimus. Tria hęc honestatis officia significant, animam etiam in tanta maris huius tempestate cœlestia semper suscipere, quibus suscipiendis uehementiore illorum amore quotidie capitur. Amore huiusmodi feruescent, deferuet paulatim corporis amor, per quem uitiatus fuerat animus, & uitij maculæ abolentur. Quapropter animus nunquam cogitur aliunde, sed amore se mergit in corpus, amore emergit è corpore. Huc tendit diuinum illud, qui amat animam suam in hoc mundo, perdit eam. Qui hic odit, in uita æterna recipit eam. Qualis autem in hoc pelago fiat uideaturq;, sic in decimo de repub. Socrates exprimit. Quemadmodum siquis marinum Glaucum longo iam tempore undis attritum atq; distortum, præterea petris, alga, ostreis obsitum uiderit, non marinum, sed syluestre potius animal opinabitur, sic nos num animam terrenis affectibus & habitibus distractam circumfusamq; uidemus, terrenum quiddam potius quàm cœleste nos uidere putamus. Verùm si nudauerimus eam, considerauerimusq; puram, atque diuinorum amore iam ex hoc pelago emergentem, proculdubio cognoscemus animam, propterea quod diuinis externisq; cognata sit, talia quædam appetere, & cum primum pura euaserit, tangere, cumq; ijs in serena luce uersari, eaq; consuetudine diuinam prorsus euadere. Hactenus Socrates. Quando igitur uiciari animam dicimus, non tàm amittere sua quam aliena, id est, inferiora in se admittere intelligi uolumus. Huiusmodi autem uitium naturam non perdit, sed occupat. Sed ne quis nostrum animum ob id esse corporeum opinetur, quòd corporeis quotidie causis infici uideatur, operæprecium est audire diuinum Paulum Apostolum clamantem, non esse nobis colluctationem aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus multa dæmonum turbas, quæ in hoc caliginoso aëre inter nos uersantur. Hos autem prisci Theologi, quod Origenes Augustinusq; confirmant, aëreo corpore indutos, motu agiles, perspicaces sensu, mirabili rerum scientia præditos arbitrantur, aëreisq; corporibus suis, aëreo spiritui nostro penitus illabi, atq; sicut quilibet homines per indicia externa quodammodo ac peritissimi quiq; precipuè intrinsecos augurantur affectus, ita sagacissimos dęmones non per externa solū indicia, sed etiam per ipsos nostrorum spirituum motus, qui à phan

tasia

tasia sæpius incitantur, attentiores quotidie uotiones acrioresq; affectus, unde propriè spiritus ipsi mouentur, aucupari. Hinc ergo fieri, ut qua uia quemq; perturbatè facilius ualeant, rectißimè calleant, atque ipsi perturbatione quadam affecti nos quotidie turbent. Perturbationis huius motum ita potißimum fieri arbitramur. Mouens sanè aëreum in nobis spiritum aërei dæmones, quo quidem quasi uibrato & humores mouentur in corpore, & in phantasia imagines excitantur. Sed quonam pacto? Nempe in sanguineo corpore sanguinem, imaginesq; quodammodo similes sæpius commouentes, ad inanes animũ uoluptates alliciunt. In cholerico uerò bile conuenientibusq; bili imaginibus irritatis, iras & prælia suscitant. Sed in phlegmatico dum pituitam augent, congruaq; simulachra ignauia & torpore nos occupant. Denique cum in melancholicis atram incitant bilem, timorem mœroremq; incutiunt, phantasiam falsis territãt umbris, animum opinionibus sæpe falsis illudunt. Id totum posse à dæmonibus fieri, præsertim atræ bilis incitamento, Serapion & Auicenna ex antiquorum Philosophorum sententia narrant, atq; ipsi non negant. Non enim consentaneum est, diuinam mentem à sensibus aliter, quam ad idem dæmonibus contendentibus, adeò falli atque impugnari. Sed eiusmodi inuidorum ambitiosorumq; dæmonum uiolentiam expurgari Platonici per Philosophiam & sacrificia posse putant, quod Orphici nobis hymni demonstrant. Christus autem uerus medicus animorum ieiunio atque oratione hæc fieri præcipit. Si Dei ipsius oraculum Philosophicè liceret exponere, ieiunium interpretare abstinentiam ab his rebus quæ talem aut talem, uel augent humorem, uel imaginẽ affectumq; mouent. Orationem uerò exponerem tàm uehementem in Deum conuersionem, ut & animus stimulos dæmonum non aduertat, & dæmones expugnare mentem Deo deditam se posse diffidant. Sed disputationem iam concludamus. Nemo igitur dicat animam hominis ob hoc minus esse diuinam, quod in curando corpore solicitetur, quod uitietur. Multò enim durior menti nostræ prouincia, quàm reliquis mentibus assignatur. Neque uitiatur à corpore anima, sed ipsa nimium corpus amando se uitiat, ipsa se purgat. Neq; putandum est ex eo deesse nobis diuinitatem, quòd anxij multò magis, quàm bestiæ uiuimus. Imò ex hoc maximè diuini sumus, quòd priuati ad tempus habitatione patriaq; cœlesti, scilicet quamdiu Dei uicarij sumus in terra, solicitamur continue, etiam si hoc minimè aduertamus, cœlestis patriæ desiderio, neq; ulla terrena oblectamenta consolari in hoc exilio mentem humanam possunt rerum cupidam meliorum.

Quarta quæstio, quare animi à corporibus inuiti discedunt.
Cap. VIII.

PRoposita nobis fuit quarta quęstio, quare si cœlestes animi sunt, à terris tam inuiti discedunt? Primum quidem non omnes inuiti discedunt. Nam Theramenes, Theodorus Cyrenæus, Cleombrotus, & omnino omnes Hegesiæ Cyrenaici auditores spontè ac libentißimè decedebant. Gymnosophystæ quoq; Indorum Philosophi, & Gethæ Thraciæ populi, apud quos legebantur puerperia, nati p deflebantur, funera autem festa erant, & ueluti sacra lusu cantuq; celebrabantur. Mitto innumerabiles alios milites, ciues, Philosophos, Religiosos: mitto primitias Christianorum. Mitto quòd non omnes morientes lugent, lugent autem nascentes omnes, & quasi inuiti à lachrymis terrenum hoc iter auspicantur tanquam exilium. Deinde in his etiam qui mortem horrent, non tota (ut ita loquar) anima expauescit. Siquidem ea pars nostri quæ discedendo pergit in melius, non modo semel non decedit inuita, sed etiam quotidie sponte discedit. Quid per Philosophiam, moralem aliud agimus, quàm ut animam ab affectu corporis seiungamus? Quid per Philosophiam speculatricem aliud, quàm ut rationem à sensibus seuocemus? Totum hoc Philosophiæ studium, ut inquit Plato est meditatio mortis. Siquidem mors est animæ à corpore liberatio. Nec terribilis mors est Philosophis, atq; similibus, quoniam familiaris illis & domestica est, nec latet eos qualis futurus sit post obitum puri animi habitus. Talis enim erit, qualẽ fermè experiuntur quotidie in summo contemplationis fastigio. Tranquillus uidelicet atque serenus, & idearum formulis quasi stellarum radijs circumfusus, & diuini solis splendore coruscans.

coruscans. Hinc Propheta Daniel, fulgebunt docti tanquam splendor firmamenti, & qui multos ad iustitiam erudierint, tanquam stellæ in perpetuas æternitates. At ea pars animæ abit inuita, quæ corpori duntaxat alendo atque tuendo tributa est, quoniam abeundo naturali quodam officio uacat, & amicum deserit suum. Quinetiam ratio in plerisque amat nimium inferiorem hanc animæ partem, quo fit ut quodammodo eius doleat detrimento. Plotinus autem non partem animæ uocat proprie, sed simulachrum quoddam animæ substantialis umbratile. Probat enim hominem esse ipsam rationalem animam, quæ quidem permanens in seipsa, sub se generat animal, neque ex se & corpore propriè animal componit unum, sed potius ex corpore tali, atque uitali quodam sui simulachro membris infuso. In quo quidem animali sensus illi sint, qui externa corpora cum quadam passione percipiunt, phantasia quoque & confusa prorsus & perturbata. In ipsa uerò animę rationalis substantia sit impatibilis uniuersalisque sensus, non ad sensibilia, sed ad imagines passionesque, quæ in sensibus animalis illius sunt, aspiciens. Sit & ratio quæ suscipit mentem. Et quatenus ipsa tùm in se regitur, tùm in mentem erigitur, separatione proficere atque gaudere. Quatenus autem quodam prouidentiæ munere & format animal, & respicit tam formatum, commercio quodam cum corpore delectari. Sed pergamus ad reliqua. Nonnulli etiam cruciatum qui in discessu sentitur, magis metuunt quàm discessum, quem uel suauem fore quasi soporis oppressionem Timæus docet, si resolutione quadam fiat propter naturæ maturitatem, non autem suffocatione propter incontinentiam. Plurimi autem hoc discessu, quoniam non putant se suis operibus uisionem meruisse diuinam, unde efficitur ut diuturnas aut perpetuas mentis tenebras expauescant. Adde quod plurimi uitæ huius blandimenta quibus ab initio irretiuntur, ægrè relinquunt. Sunt & qui propriæ diuinitati diffidant, quia diuinum puræ mentis splendorem inspexere nũquam, sed mortalem corporalium simulachrorum caliginem animæ per sensus infusam. Et qui splendorem mentis rationis oculis nondum Philosophia purgatis acriter intuentur, radijs eius reuerberantur, hebescuntque, & ambigunt. Nam cum nihil sit oculis rationis magis præsens, quàm ipsa mentis substantia, non est uerisimile eam propter minimam sui lucem esse nobis ignotam, sed propter maximam. Qui ergo & puram mentem, & purgatis oculis rationis inspiciet, is non modo non diffidet, sed ipsam reuerebitur tanquam numen. Sed licet diffidant nonnulli, plurimi tamen confidunt. Et illi ipsi qui uidentur diffidere, sperant simul se fore perpetuos. Neque potest unquam spes huiusmodi ex animo nostro penitus extirpari, utpote quæ sit nobis naturaliter insita. Solent illæ species esse fallaces, quæ aut casu quodam, aut usu à sensibus habent originem, qualem profectò non habet æternitatis opinio, cum sensus nihil percipiat nisi caducum, & cogat nos suspicari quandoque, ne fortè qui decesserunt è uita, nihil sint amplius postquam uidentur nusquam. Itaque immortalitatis spes naturalem sequitur rationis instinctum, cum eam speret animus non modo non conferentibus sensibus, sed inuitis. Ergo certè nihil magis soleo admirari, quàm quòd nostrum id quisque speret, quandoquidem semper inter caduca uersamur, neque tamen sperare desinimus. Quod quidem significat hanc spem naturæ firmitate constare. Illud quoque considerandum arbitror, quòd uidelicet non esset mirum, homines etiam si euidentiores de immortalitate rationes haberent, quàm de reliquis omnibus, adhuc tamen magis hac in re rationibus ipsis diffidere quàm in cæteris. Quod enim amamus multum, ei multum metuimus. Nihil autem magis quàm uitam diligimus sempiternam, ob eam maximè rationem, quia maximè naturalis est nobis. Omnino autem ipso mortis metu coniectari possumus aliquem nobis sensum superfore post mortem. Nam si animus ideo timet mortem, quia perpetuas odit tenebras, atque à diuersitate naturæ odium proficiscitur, perpetua lux est animus. Aut saltem tenebras sempiternas non aliter discernit, quam per lucem aliquam sempiternam, hanc absque immensa luce contueri non ualet. Si lux animæ quæ mens eius est, ita se habet ad ipsam lucem, sicut animæ uita ad ipsam uitam, & lux animæ super immensam lucem reflectitur, necessariò animæ uita uitam complectitur infinitam.

Quinetiam qui uita magis cum uita congruit, quàm lux cum uita, si lux animæ suo modo, id est, intelligendo uitam attingit immensam, multò magis animę uita modo suo,

id est,

id est, uiuendo uitam assequitur infinitam. Porrò qui tenebras horret, secum ipse consultat, nunquid semper uicturus sit absque corpore, an defuturus. Quæ quidem consultatio significat animum relicto corpore iam tunc sese recipere in seipsum. Non enim reflectitur in seipsum corpus, neque eleuatur in uitam à corpore separatam. In ea ipsa consultatione dijudicat quantò præstantior sit uita sempiterna à mortali corpore libera, quàm aut uita præsens, aut uitæ priuatio, exoptatque liberam & æternam. Iudicare autem ita & exoptare non posset, nisi talem uitam in seipso prius experiretur. Si uita libera longè diuersa est à seruili, & tamen animus corpore clausus experitur ipsam, exercetque, quantò magis solutus à corpore eam potest implere. Præterea in eadem deliberatione disceptat mens, num queat aliquid per se deposito corpore agere, nec'ne. Ac si queat, non diffidit seorsum à corpore se uicturam. Vbi iam nunc, quamuis cum corpore ducat uitam, agit tamen sine ipso nonnihil, quando iudicat quid sit, & quale idipsum quod dicitur sine corpore operari. Quis enim per corpus aliquod omne corpus abijciat? Quis cum corpore hoc secernat corpora omnia? Quis operando cum corpore agat operationem illam, quæ fit sine corpore? Agit autem quodammodo operationem aliquam, quæ est sine corpore, qui eam ipsam excogitat, & effingit. Excogitatio enim actus est animæ. Quòd si dum est in corpore, agit aliquid sine corpore, longè magis poterit sine ipso agere extra ipsum. Atqui, quod mirum est, usque adeò inuictus est animus, ut quicunque eius æternitati bellum indicunt, superentur ab ipso. Nam siue Lucretiam ignauè certent, non expugnatur, siue alij strenuè pugnent, quia eiusdem animi armis, aculeisque pugnant fortiter, imò animus ipse pugnat. Ideò animus ipse quando uidetur succumbere, tunc maximè superat. Excellit enim quàm maximè. Ac si se perimere uideatur, uidet denique se perempturum. Qui uidet quicquam adhuc spirat. Ex ijs patet, qua ratione si mortis metus à tenebrarum horrore proficiscatur, in eo ipso ostendatur immortalitas. Forsitã qui formidat mortem, non tam horret tenebras, quàm uel pœnam, uel mœstitiam uaticinatur, & timet. Quod equidem potius arbitror. Ex quo etiam immortalitas declaratur. Sicut enim nemo cupit illa, quæ profutura non sperat, neque prodesse putat, nisi percipiantur, ita nemo metuit, quæ nocitura non iudicat, neque arbitratur obesse, nisi percipi posʃint. Cupido enim uoluptatem in boni adeptione respicit, aut uitatione mali, metus dolorem in mali præsentia, aut absentia boni. Voluptas autem & dolor absque cognitione non fiunt. Ergo qui uitæ statum cupit propter uoluptatem, qua in tempore uitæ perfunditur, idem quoque statum post mortem metuit, propter dolorem, quem sit in eo tempore percepturus.

THEOLOGIAE PLAtonicæ, de Immortalitate animorum, eodem Ficino autore,

LIBER XVII.

Quinta quæstio, qualis sit animæ status antequam ad corpus accedat, qualis etiam post discessum. Cap. I.

SED iam disputationem quintam aggrediamur, per quam quæstio illa soluatur, quæ interrogabat, qualis sit animæ status, priusquam accedat ad corpus, qualis etiam quum discesserit. In rebus his, quæ ad Theologiam pertinent sex olim summi Theologi consenserunt, quorum primus fuisse traditur Zoroaster Magorum caput, secundus Mercurius Trismegistus, princeps sacerdotum Aegyptiorum. Mercurio successit Orpheus. Orphei sacris initiatus fuit Aglaophemus. Aglaophemo successit in Theologia Pythagoras, Pythagoræ Plato, qui uniuersam eorum sapientiam suis literis comprehendit, auxit, illustrauit. Quoniam uerò ij omnes sacra diuinorum mysteria, ne prophanis communia fierent, Poëticis umbraculis obtegebāt, factum est ut successores eorum alij aliter Theologiam interpretarentur. Hinc turba Platonicorum interpretum in sex Academias se diuisit, quarum tres Atticæ fuerunt, reliquæ peregrinæ. Atticarum uetus sub Xenocrate floruit, media sub Archesila, sub Carneade noua, peregrinarum Aegyptia sub Ammonio, Romana sub Plotino, sub Proculo Lycia. Verùm quum sex fuerint scholæ Platonicorum, tres illæ Atticæ simul atq; Aegyptia, quæcunq; de animarum circuitu scripta sunt à Platone, aliter, quàm uerba sonarent, accipiebant: duæ uerò sequentes ipsam uerborum faciem curiosius obseruarunt. Quo autem modo hæ duæ Platonica exponant mysteria, diligenter recenseamus.

Expositio Platonis de anima secundùm duas Academias ultimas. De compositione animæ. Cap. II.

PLato in Parmenide quidem Deum uocat infinitum, in Philebo uerò nominat terminū. Infinitum scilicet, quia nullum aliunde accipit terminum. Terminum autem, quia formis quasi mensuris passim distributis omnia terminat. Hinc Platonici disputant, quatenus Deus tanquam infinitus omnem à se excludit terminum, eatenus fermè ex eo, quasi umbram pendere potentiam quandam, quasi materialem termini cuiuslibet indigam, informemq; natura sua, &, ut ita loquar, indefinitam. At uerò quatenus Deus tanquā terminus umbram suam respicit tanquam speculum, eatenus in umbra iam uelut imaginem resultare, infinitatemq; ipsam, id est, materiam communissimam formis ordinatissimè terminari. Idem rursus ita confirmant: Si in Deo semper est uniuersi faciendi potestas, meritò semper extra Deum uniuersi (ut ita loquar) fiendi est potentia. Non enim facere ille semper omnia posset, ut opinantur, nisi semper fieri omnia possent. Potētia eiusmodi, materiam communissimam, id est, uim formarum omnium æqualiter receptricē nominant, quæ natura sua neq; ad ipsum esse uergat, alioqui superno formatore nō indigeret, neq; ad non esse, alioquin formatori non obediret, sed ad esse pariter, atq; non esse: item ad formas tales aut tales, quasi mediū quoddam æquè se habeat, atq; à formatore determinet̄. Sit quoq; in omnibus una, non numero, non specie, nō genere, sed analogia, & proportione quadam potius, scilicet quoniam ab uno dependet, atq; unius Dei infinitatem utcunq; potest modo quodam umbratili repræsentat, quemadmodū & actus quodammodo unus in omnibus nominat̄: quoniam ab uno terminatore, & unius terminationē imaginariè refert. Atq; actus huiusmodi potentiam superat, propterea q̄ à Deo manat, nón fugiente ulterius, sed iam respiciente materiam.

Hiusmodi

Huiusmodi potentia in spiritibus nonnihil corporis habere uidetur, siquidem in mentibus habet corporum rationes, in animabus insuper motiones, in utrisque formabilem facultatem. Rursus in corporibus corporei nonnihil uidetur habere, quia & dum antecedit quantitatem, indiuisibilis apparet, & semper uires quasdam quodammodo incorporeas sustinet. Ex hac infinitate, ex hoc termino, id est, potentia receptrice, formabilique, atque actu formali, constare sub Deo omnia putant. Quod Maurus Auicebron in libro Fontis uitæ fortè significat, atque Theologi nostri breuiter ita confirmant: Si creatura & quælibet, & uniuersa esse sortitur à Deo, certè ex se non est, atque ab illo destituta iam ultra non esset. Quapropter esse potest, atque non esse. Igitur non est ipsum esse suum, imò ad ipsum potentia est. Nihil uerò ad seipsum est potentia, uel suscipit semetipsum. Semper enim agens dum agit, quod potentia tale est, efficit actu tale. Quamobrem creatura producitur, non ex eo quòd potentiæ potentia imprimatur, alioqui nondum quicquam ederetur in actum. Neque ex eo quòd actus actui infundatur, uel idem sibijpsi conciliaretur, alioqui quod producitur, esset antequã esset. Sed in ipsa productione propria actus potentiæ adhibetur. Atque hæc ipsa duo in creatura necessariò distinguuntur. Alioquin esse ipsum creaturæ, quia in seipso subsisteret, esset penitus infinitum. Quum igitur esse ab essentia differat, nunquid fit ab essentia? Minimè. Nihil enim tanquam efficiens potest sibimet tribuere, itaque aliunde accipit esse. Hinc ergo, prout capit, potentia est: quod uerò capitur, actus cognominatur. Quare quicquid producitur, ex potentia & actu, id est, essentia & esse componitur. Essentiam quidem, potentiamque ad infinitatem, esse uerò & actum ad terminum Platonici referũt. Proinde in Sophista & Parmenide, & Timæo, quinque rerum numerantur genera, ex quibus præter primum, omnia componunt, scilicet essentia, idem, alterũ, & status, & motus. Essentia quidem manifestè significat rationem rei cuiusque formalem, innuit quoque esse tanquam actum essentiæ proprium. Idem uerò dicitur, quoniam quodlibet, & secũ in primis, & cum alijs congruit. Rursus additur alterum quia quandam tum intra se, tum ad alia differentiam habet. Præterea status, quippe cum aliquandiu suam retineat unitatem. Denique motus hoc in loco exitum quendam ex potentia in actum, siue essendo, siue quomodolibet intrinsecus extrinsecus ue agẽdo significat. Quamobrem diuinæ infinitati, ac diuino termino hinc rerũ infinitas, inde rerũ terminus subditur. Deinde ad rerũ infinitatem tria potissimũ, scilicet essentiam, & alterum, motumque referimus. Ad ipsum uerò rerũ terminum tria similiter, scilicet esse, idem, ac statum pariter distribuendo reducimus. Quòd autẽ in Parmenide quidem unũ & multa, in Timæo uerò impartibile, & partibile dicitur, sic accipiendum est, ut unũ & impartibile secundum terminũ, rursus multitudo & partibile secundum infinitatẽ per sua passim genera propagent. Quamuis autẽ singula, præter primũ ex ijs, quasi seminibus elementisque componant, incorporea tamẽ consonantiori seminum mixtione, quàm corporea conflari dicuntur. Quam ob causam illa magis indissoluta permanere putantur. Missam ad præsentia faciam cæterarũ rerũ commixtionem, & qua ratione his generibus animã Pythagorici & Platonici misceant, mox exponam, si prius admonuero, ne fortè putemus etsi animam semper fuisse horum plerique dicunt, eam tamen illos omnino ex se esse putare. Quum enim non totam operationẽ suam anima, per quam semper operatur, simul capiat, sed paulatim, constat eam hanc infinitam semper operandi uirtutẽ haud totam simul habere. Si enim totam simul haberet, ederet quoque totam simul & unicam. Omnis enim (ut aiunt) potentiæ operatio, una unius est. Igitur semper accipit uirtutem semper agendi. Propterea non similiter, sed aliàs aliter agit, ut summatim dici possit, quicquid temporaliter agit, siue corpus, siue anima, accipere quidem continuè paulatim operandi uirtutem, nunquam uerò simul totam penitus possidere: Quamobrem anima non solum semper esse, sed etiam gigni semper à Platonicis iudicatur, scilicet quatenus uim suam haurit paulatim, & formas intrinsecus alias aliter explicat, atque affectus actionesque continuè uariat. Igitur quatenus uitalis ipsa sui motus causa est, quodãmodo sibimet eiusmodi ... interminatamque suppeditat uitam, atque ita esse censetur, quatenus uerò infinito id explicat tempore, uimque eiusmodi paulatim à superioribus accipit, nimirum gigni perpetuò ab alio iudicatur. Accedit ad hæc, quòd principium rerum summum rerum omnibus adest, adeò ut singula principij pro natura sua ubique participent, alioqui subitò euanescerent.

rent. Anima uerò non adest omnibus: non enim omnia uiuunt. Item primum omnino ipsum unum esse oportet, nam si multitudo quædam esset, proculdubio super se causam suæ unionis haberet, quippe quum unire nõ multitudinis sit, imò unitatis officium, esse uerò primũ multitudinem sparsam, dictu nefas. Anima tamen omnis est multitudo. Rursus primum super omnem essentiam cogitatur, quum omnis essentia in se multitudinem patiatur, saltẽ qualem in superioribus numerauimus. Anima uerò essentia quædam est, uitalis scilicet, atque uiuifica. Denique primum, neque usquam, neque unquam, neque ullo pacto contaminari potest, animæ tamen permultæ quandoque, & alicubi, & certo quodammodo inficiuntur. Quamobrem anima necessariò à superiore principio suo quodam pacto composita habet essentiam. Cæterùm in rebus super animam à Deo compositis, munera quæ ad terminum spectant, longissimo interuallo opposita genera superant, in rebus uerò sequentibus animam contrà contingit. At uerò in anima componenda genera generibus æqualibus concinnũt. Quum enim anima uerissimum omnium, quæ à Deo componunt medium sit, consentaneum est eum media quædam æqualissimaque (quoad fieri potest) ratione esse compositã. Igitur in ea, ut cætera prætermittam, partibile impartibili, alterum eodem motus statu quasi acutũ graui harmonicè temperatur. Profectò in his, quæ super animam sunt, tria potissimùm cogitantur, essentia, uita, intelligentia. In his quoque, quæ sunt infra animam, tria uicissim, qualitas, natura, sensus, ut sensus intelligentiæ, natura uitæ similitudo sit, qualitas denique essentiæ ultima sit imago. In superioribus quidem secundùm essentiam, & uitam, & intelligentiam impartibile partibile superat, idem quoque excedit alterũ, statusque motum; in inferioribus autem omnino contrà contigit. In anima uerò, utpotè omnium media, modus per omnia, quasi medius obseruatur. Proinde siue eam ad extrema mundi conferas, inter mentes, tanquam admodum impartibiles, & qualitates, tanquam omnino, id est, tempore locoque partibiles, media iudicatur. Siue ad sui ipsius extrema, scilicet ad mentem hinc suam, atque inde ad uitam corpori immersam, similiter inter indiuiduum & diuiduum, media pariter esse censetur. Siue ad ipsum sui ipsius medium, scilicet rationem, denique conferas, etiam hæc ipsa ratio, quando ad intellectum & uniuersalia surgit, dicitur impartibilis, quãdo uerò ad sensus, singulaque declinat, partibilis nuncupatur, atque illic identitatem (ut ita loquar) statumque consequitur, hic uerò uicissim alteritatem subit, & motum. Ac dum in æternis considerandis quodammodo ipsa discurrit, in diuiduo statu diuisibilem permiscet motum. Contrà uerò dum in temporalibus attingendis quodammodo in seipsa consistit, motum uicissim diuisibilem in diuiduo quodam statui contemperat. Præterea sicut anima mundi in mouendo quidem cœlo, quod ἀπλανὴς, id est, inerraticum dicitur, in eodem ostendit alterum: in planetis uerò quodammodo erraticis moderandis, per ipsum motionis ordinem in altero uicissim idem seruare uidetur. Sed hactenus idem superat alterũ. Denique in inferioribus gubernandis idem iam ab altero superari permittit. Similiter hominis anima circa tria quasi uehicula, scilicet æthereum, aëreum, compositũ corpus se habere uidetur. Iam igitur quid sibi Timæus uelit, ubi in anima componenda musicis proportionibus utitur, satis intelligi potest. Nihil enim aliud sibi uult, quàm animam, tum ex ipsis rerum generibus, tum ex uiribus suis ita componi, ut ideæ suæ in primis, deinde sibi ipsi, tertiò rebus alijs aptissimè congruat. Solent Pythagorici in anima figurãda Mathematicis tam figuris, quàm numeris uti, quoniam sicut Mathematica, sic & animæ inter naturales diuinasque formas medium obtinent. Constituunt ergo triangulum, in cuius apice locata sit unitas, à qua terni utrinque numeri profluant, hinc pares, inde similiter impares, hac uidelicet ratione, ut à parte altera primùm duo, deinde quatuor, demùm octo, altera ex parte primùm tria, deinde nouẽ, postremò septem atque uiginti. His uerò cẽsent omnes animæ partes, uires, officia designari. Quæ enim super animam sunt, unita potius, quàm numerosa putãtur. Quæ uerò sub anima, numerosa quidem, sed per se maximè dissona. Verùm anima primùm numerosa ideò dicitur, quoniam quũ proxima sit multiplicitati corporeæ, iam intelligitur tam motionibus, quàm uiribus multiplex esse. Deinde uerò quũ ordinatæ motionis generationisque proximum sit principium, probabili ratione concluditur, numerositatem eius esse maximè consonantem, à cuius consonantia, corporis continuè, tum cœlestis, tum elementalis consonantia, non aliter pendeat, quàm ab ipsa, quæ in musici

mente

mente harmonia est, illa deinceps, quæ in uocibus, & quæ in sonis harmonia sentitur, & fluere solet. Proinde Philolaus quum Deum unitatem more Pythagorico nominasset, mox extensam materiam dualitatem cognominauit, propterea quòd quemadmodum dualitas ipsa prima inter numeros diuisio est, sic materiæ dimensio causa est in primis ut formæ distractę inter se, repugnantesq; euadant. Itaq; animam ab unitate diuina pendentem sese in materiam, quasi in dualitatem infundere putant, non aliter, quàm triangulus ab angulo summo in duos similiter desinat angulos. Itaq; in corpore composito distrahi semper, & perturbari. Meritò igitur anima triangulo figuratur. Septem uerò deinde huic triangulo numerorum terminos adhibent. Nempe quum uideamus rerum generationem septenario planetarū numero gubernari, summumq; planetarum Saturnum septimo quolibet anno mutationes in uita hominum facere. Lunam quoq; planetarum infimam septimo quouis die, tum in seipsa, tum in humoribus mutationem inducere, meritò animam motionis generationisq; originem septenario numero describere iudicantur. Sunt etiam qui fœtum in aluo perfici septenarijs, & natum extra aluum per ætates duci similiter arbitrentur. Afferunt insuper utrinque numeros, & pares, & impares, ut per pares animam ex natura diuidua, per impares ex indiuidua commixtam esse declarent. Rursus numeros lineares superficialesq; & solidos addunt, ut appareat animam per longitudinem, latitudinem, profunditatem corporis sese facillimè fundere. Eligunt autem illos duntaxat numeros, quorum proportionibus mutuis musica consonantia constat, ut ostendant animam concinnè compositam, concinnè cuncta disponere, atq; mouere. Sanè inter quatuor ac tria sesquitertia proportio est, ex qua nascitur harmonia, quam Græci nominant diatessaron. Sed inter tria & duo est proportio sesquialtera. Hæc procreat animam, quam nuncupāt diapente. Præterea inter quatuor atq; duo, siue quatuor & octo, proportio dupla, quæ diapason conficit consonantiam. Inter unum uerò & tria, siue tria inter & nouem, siue inter nouem atq; uigintiseptem, proportio tripla, à qua melodia diapason diapente componitur. Proinde inter quatuor & unum, siue duo inter & octo, quadrupla proportio nascitur, quæ disdiapason generat harmoniam. Deniq; inter octo ac nouem fit epogdous, quo constat tonus. Sonum uerò tono remissiorem hemitonum nominant. Quam ob rem omnes, quas narrauimus proportiones, arti musicæ potissimùm necessariæ, ab illis fiunt numeris, qui in figura animæ describuntur, per quos animæ tum naturalis cōpositio, tum motio actioq; naturalis maximè omnium esse tam consonans, quàm numerosa significetur. Neq; desunt, qui sphærarum quoq; cœlestium magnitudines inter se, interuallaq; & motus, planetarumq; habitus & aspectus proportionibus penè similibus metiantur, spiritum quoque uitalem simili qualitatum suarum temperatione disponant. Missa non absq; ratione facio multa, quæ multi hac in parte de fictis numerorum figurarumq; uirtutibus tam leuiter, quàm curiosè pertractant. Hęc est mysterij Pythagorei & Platonici summa. Mitto, quòd soleant intelligentiam, quoniam per simplicem fit intuitum sæpe unitatem cognominare, scientiam uerò dualitatē, quoniam ex principio probat conclusionem, sed opinionem trinitatem, quia insuper conclusionis oppositum ambiguitate quadam affert in medium. Sensum postremò quaternitatem, propterea quod circa composita ex quatuor elementis plurimùm uersari uidetur. Mitto rursus, quòd animam ideò currum uocant, quia motus efficit circulares. Quòd ue in ea lineam ponunt quodammodo rectam, quantum corpora mouet, & respicit. Deinde circulum quendam inferiorem, quasi planetarum orbem, quādo redit in semetipsam. Circulum quoque superiorem, quasi stellarum orbem fixarum, quatenus ad superiora conuertitur, alas duas, scilicet instinctum intellectus ad ipsum uerum, atq; uoluntatis ad ipsum bonum, aurigam mentem, caput aurigæ, diuinam unitatem mente superiorem, equos superiores, scilicet idem, & statum, equos inferiores, scilicet alterum atq; motum. Item æquum, bonum, atq; malum scilicet irascendi, & concupiscendi naturam. Ita enim propinquior rationi, quam libido esse uidetur. Denique (ut summatim dicam) hac ratione Pythagorici & Platonici omnes, rationales animas tum nostras, tum nostra superiores, penè similiter esse compositas arbitrantur. Vnde sequi existimant, ut & cœlestes animæ in uoluendis sphæris inæstimabilem pariant melodiam, & nostræ huiusmodi concentibus mirifice delectentur. Verùm inter cœlestes atq; nostras, quasi longè distantes

tres gradus medios interponunt medio modo compositos, qui nostras cum diuino quodammodo uinciant, atq; hos gradus secundum essentiæ, uitæ, intelligentiæ proportionem procedere opinantur. Angelicas enim animas ab intelligibili mundo proximè emicantes, intelligibile lumen sequentibus infundere per modũ essentiæ permanẽtes. Deinde dæmonicas animas per modum interminabilis uitæ atq; processus. Postremò heroicas, secundùm mentis conuersionisq; modum. Mitto quòd angelicas, secundùm intellectualem uirtutem à Deo procedere arbitrantur, dæmonicas secundùm opificiam, atque prouidentem, ideoq; fabricare mundana. Heroicas secundùm conuersiuam præcipuè facultatem, idcircò purgandarum animarum officio fungi. Has omnes harmonicè temperatas & harmonica facere, & harmonicis mirabiliter oblectari. Sed de his animarum generibus conuenientius in sequentibus pertactabimus.

Species & circuitus animarum secundùm duas similiter Academias ultimas. Cap. III.

QVatuor sunt animarum genera, sunt animæ diuinæ, id est, animæ sphærarum mundi, atque syderum, quę ideò diuinæ dicuntur, quoniam & Deo proximę sunt, & communem mundi prouidentiam agunt in regione perpetua. Sunt animæ profanæ, id est, animæ bestiarum propriæ, omnis diuinitatis expertes. Sed has in præsentia dimittamus. Sunt inter hæc extrema media duo, animæ scilicet semper Deum sequentes, quales sunt animæ dæmonum, heroumq; sublimium, quæ licet diuinæ propriè non appellentur, nunquã tamen à Deo discedunt. In primo & hoc animarum genere sic principia disposita sunt, ut illic quidem essentia, hic uerò (ut ita loquar) identitas cætera principia quodammodo superet, sub ijs sunt animæ, quæ quandoq; sequunt Deum, quandoq; relinquunt. In his principium, quod ipsum alterum appellatur, alia quodammodo superare uidet. Tales sunt inferiorum dęmonum heroumq; animæ, sed manifestius hominum animæ, quæ quum sint mentium omnium infimę, non eam uim habent, per quam possint duo admodum diuersa perfectè simul implere, id est, per humanam rationem intueri diuina, ac terrena corpora gubernare. Vtrumque tamen agere eas oportet, postquam natæ sunt utrumq;. Quare uicissim faciunt, quod eodem tempore nequeunt. Vtuntur autem uicissitudinem tribus præcipuè modis. Primo quidem ab intelligibili mundo ad sensibilem, atq; econuersò se transferũt. Præterea in ipso intelligibili uarias uicissim contemplationis species peragunt. Rursus in sensibili regione diuersas uiuendi species mutant. Quas quidem uicissitudines Plato tum sæpe alibi, tum in Phædro præcipuè describit, atq; ibi manifestius, ubi animas, inquit, alias aliorum deorum in cœlo comites esse, atq; in contemplandis ideis similem pro uiribus cum Deo suo discursionem mente peragere, tamẽ super cœlum circa diuina, tum in cœlo circa cœlestia, tum sub cœlo circa naturalia gradatim consideranda. Et quatenus deos imitari possunt, eatenus apud superos permanere. Item quum multiplices à causis ad effectus, atq; uicissim circuitus repetant, ait animum, qui intuitus est ideam, quæ caput circuitus est, in circuitu illo, qui per ipsam propriè ideam continuatur, non cadere, sed tunc labi cùm malus equus, id est, concupiscendi uis incitata per uim generandi, iam suo quodam tempore inualescentem, à contemplando diuertit ad generandum. Deinde uitas dinumerat nouem, nõ quòd tot solùm sint, sed quia per septem planetas ignemq;, & aërem delabuntur, demùm transmigrationes multas per inferiora, reditumq; ad superiora describit, ubi multa proculdubiò poëtica sunt potius, quàm philosophica. Igitur iam ad ordinem magis philosophicum nos conferamus. Profectò Platonici multi putant aliquid esse quod infinitam ex se uitam habet, aliquid quod ex alio, aliquid quod ex neutro. Rursus quod habet ex alio, aut ad summum, aut ad imum potius declinare, aut omnino medium possidere. Nempe Deum infinitatem uitæ manentem ex seipso penitus possidere, angelum quoque manentem, sed ex Deo susceptam, animas deinde diuinas nostris superiores infinitam quidem aliunde habere uitam, sed currentem, currentem tamen certo quodam ordine à speciebus in species discurrendo, defectus omnis & obliuionis expertem. Animas deniq; nostras uitam habere similiter infinitam, sed non modò currentem,

uerùm

uerum etiam inordinatè, atqꝫ à meliore habitu in peiorem, uiciſsimqꝫ uim reminiſcendo, tum obliuiſcendo mutabilem. Anima uerò infra noſtras nullo modo eſſe uitæ infinitæ participes. Vbi ſectatores Proculi ſuum illud confirmant, ſcilicet cœleſtes animas etiam intelligendo diſcurrere, quia inter deos, qui intelligibilia & ſemper, & manendo ſuſcipiunt, atque particulares animas, quæ illa & aliquando ſuſcipiunt, & currendo congruè medium obtineant cœleſtes ſublimesqꝫ animæ, quæ ſemper intuentur quidē, ſed de ſpeciebus in ſpecies tranſeundo. Nos autem alibi ſententiam hac in re Plotini narrauimus. Proinde ſic eſſe uolunt infinitum unum tam uirtute, quàm perſeuerantia, deinde infinita multa perſeuerantia potius, ꝗ̃ uirtute (perſeuerantia, inquam, uel ſua omnia ſimul poſſidente, uel de alijs ad alia ſuccedente, ſiue id maiori, ſiue minori ordine fiat) deniqꝫ multa, quæ neqꝫ uirtute ſua, neqꝫ perſeuerantia aliunde accepta ſint infinita. Talem in ſpiritibus ponunt ordinem. In mundo uerò ſenſibili polus, utcunqꝫ poteſt, primum ordinis illius gradum refert, axis uerò ſecundum, ſphæra cœleſtis tertium, elemētalis ſphæra quartum, quintum deniqꝫ, quæ ex elementis quatuor componuntur. Sed digreſsione hac omiſſa, ad noſtras animas redeamus. Semper quidem erit hominis anima, quoniam inhiat ſempiternis. Semper & fuit, ut aiunt, quoniam haberet quādoqꝫ finem, niſi initio careat. Pythagoræ anima ante ortum Pythagoræ fuit quandoqꝫ à terreno corpore libera, poſt incluſa eſt naſcente Pythagora. Duæ hìc uitæ ſunt, una libera, altera corporalis. Vita illa quæ fuit libera, finem accepit in uitæ corporalis initio, ergo & initium aliquando prius habuerat. Quod enim ceſſat, incepit, itaqꝫ non fuit ante Pythagoram ſemper extra corpus, licet quandoqꝫ. Et poſtquam cœpit eſſe in corpore, nō erit in ijs corporibus ſemper, quia quod incipit, deſinit. Vnde ſequitur, ut innumerabiliter ante Pythagoram anima eius in corpore terreno fuerit, atqꝫ extra, rurſusqꝫ poſt Pythagoram extra corpus futura ſit uiciſsim atqꝫ in corpore. Et ſicut omnes mundi ſphæræ per animas ſuas uariāt formas, ac tandem recurſus proprios repetūt (quod in quatuor anni temporibus, & quatuor Lunæ alternis uicibus intuemur) ſic animæ noſtræ animorum cœleſtium ſimiles uarias formas corporum induuntur, certisqꝫ curriculis temporū, ijſdem quibus antea corporibus inuoluuntur. Quas παλιγγενεσίαν, id eſt, regenerationem Zoroaſter appellat, de qua multa Mercurius cum filio ſuo Tatio diſputat. Et Plato in libro de Regno, reſurrectionem hanc deſcribit futuram in fine mundanæ reuolutionis, iubente Deo, ac dæmonibus miniſtrantibus. Quod autem per uitam unam explet mundus, anima noſtra per multas exequitur. Timæus enim Platonicus tradit, Deū mūdi opificem ieciſſe in pateram quandam cuncta ſemina rerum, eaqꝫ inuicem muſicis (ut ſuprà diximus) modulis temperauiſſe, ex qua temperatione rationales animas tribus creauerit gradibus diſtributas, ita ut in qualibet anima cuncta inſerta ſint ſemina, ut quū ſit ex ipſis omnium mixta generibus, omnia per cognationem quandam facilè poſſet agnoſcere, mouere omnia, atqꝫ uiuificare, omniformemqꝫ uitam facilius experiri. Quid aliud Dei pateram, ꝗ̃ eſſentiam tertiam intelligimus inter diuina & corporalia mediam, ſcintillis diuinorum micantem, corporalium ſeminibus grauidam? Ex hoc fonte tres præcipuæ animarū ſpecies manauerunt: Diuinæ, Deum ſequentes ſemper, aliquando ſequentes Deum. Primis aſſignant Pythagorei ſapientiam, ſecundis opinionem rectam, tertij opinionem ancipitem. Vnde colligitur, quod ſæpe iam diximus, animam noſtram eſſe quodammodo omnia, ideoqꝫ omnium uiuentium progreſſus in ſuis uiſceribus continere. Non tamen omnes explicat ſigillatim. Plura enim operantur animæ primæ, ꝗ̃ ſecundæ, hæ quoqꝫ plura quàm tertiæ. Quamobrem licet ad omnes, ad multos tamen uitarum progreſſus anima hominis inſtituta uidetur. Neqꝫ uiolentia quadam illata extrinſecus, neque diſcurſu conſilij de uita transfertur in uitam, ſed tali quodam naturali inſtinctu, quali in hac uita ſuo quęque tempore prodeunt, dentes pili, ſemen, & reliqua. Sicut enim in ipſi uniuerſi natura, ſic in particularium animarum naturis æterna quadam lege ordinata ſunt ſingula, prodeuntqꝫ ita in actum, ut & ſibi, & uniuerſæ naturæ eſt conſentaneum. Certè una quædam ex cunctis mundi animalis membris ſit harmonia, per quam ſingula ſingulis, & uniuerſo undique conſonant. Ergo ſicut ipſa mundi anima certis temporibus certa producit, ſic & particulares animæ ſeminibus inſitis tempore certo ad certas uiuendi ſpecies naturaliter inclinantur, atque diſponuntur. Ac dum paulatim præteritæ uitæ affectus actusqꝫ remit-

titur, uicissim uitæ sequentis intenditur, conferente singulis passim uniuersi natura. Meminisse uerò oportet, quòd quemadmodum docet liber de Republica decimus, animæ fato descendunt, id est, quòd generationem appetant, & tali quodam appetant tempore, ex naturali instinctu prouenit ordini uniuersi coniuncto, sed arbitrio talem uitam eligunt, aut talem. Quamuis enim uitam corpoream prius naturaliter concupiuerint, quàm cogitauerint, tamen talem, aut talem uitæ speciem prius, quàm adsciscant. Plurimùm uerò inquit eligere, secundùm prioris uitæ consuetudinem, & affectus, qui habitus affectúsque ex liberis quondam actibus fuerint procreati. Ideò, inquit, culpa eligentis est, non Dei. Non uos dæmon sortitur, sed uos dæmonem. Virtus enim libera est. Postq; uerò quis uitam dæmonemq; elegerit, uirtus electam uitam disponere, & componere potest potius, quàm deponere. Oportet enim curricula certa sortis impleri. Quod enim ibidem scribitur, mundum inter necessitatis deæ genua uolui, aliàs exposuimus. Necessitas enim anima mundi ideò dicitur, quoniam fatali eius uirtute ducitur uniuersum. Inter genua, inquam, id est, per uirtutem eius inferiorem uoluendis sphæris accommodatam. Siquidem mente rationéque diuinis incumbit, & si inferior uirtus uniuersalis est una, tamen quasi triplex cognominatur. Lachesis, id est, sortitia, quia sortes singulas inserit. Clotho, id est, reuolutrix, quia inuolutas à principio sortes unicuique suas certis ordinibus temporibúsque euoluit. Atropos, id est, inconuertibilis, quia in sortibus euoluendis immutabili ratione procedit. Ad has omnes deas Plato asserit ire animam ad inferiora uergentem, eo uidelicet ordine, ut postquam & sortibus in eam Lachesis incidentibus naturaliter elementalem concupiuerit uitam, & propositis multiplicibus uitarum exemplis, pro arbitrio certam uitam, eiusq; ducem elegerit dæmonem, tunc Lachesis electionem confirmet. Inde ab eodem dæmone ad Clotho, & Atropon Necessitatemq; ducatur. Quis hìc non uiderit, animam ob solam corporis huius affectionem in omnem mox fatorum incidere potestatem, postremò ad Lethæum obliuionis flumen, in hoc uidelicet corpus, unde diuinorum statim obliuiscatur? Proinde significat animam, quæ prius ex eo flumine biberit, id est, quæ affectu uehementiore sibi corpus adsciuerit, obliuisci magis superiorum, atque tardius reminisci, contrà uerò, quàm contrà. Sed ad diuersas iam uiuendi species ueniamus. Agit quandoque angelicam uitam in æthere apud eam stellam cui est uel natura, uel usu facta propinquior, quumq; illa simul incerta uniuersi gubernatione consentit, atque concurrit. At potest per omnes sphæras gradatim sursum deorsumúe discurrens tempus in qualibet uitam, gubernationem, contemplationémque agere illi sphæræ stellæq; congruam. Agit quandoque dæmonicam uitam in igne similiter, tum heroicam in aëre, humanam in terra, atq; ferinam. Ac sæpe dum hominis uitam ducit, sensim ex eius seminibus in naturalem instinctum & phantasiam uita scaturit equina, uel leonina, uel similes. Quod significat affectus & mores, qui talium bestiarum proprij, nobis suboriuntur. Deposita denique figura hominis, eius bestiæ subit corpus, cuius se moribus simillima præstitit, seu inferat se ferino fœtui, fiatq; propria ferini corporis anima, ut Plotinus, Numenius, Harpocratius Boëtus existimant, seu animæ ferinæ seipsam iungat, atque feræ sit comes, ut placuit Hermiæ, Syrianoq;, & Proculo. At postquam de alia bestia migrauit in aliam, explicuitque omnes progressus illos uitæ ferinæ, quibus explicandis pronior fuerat, promit iterum progressus humanos, pòst heroicos, deinde dæmonicos, postremò diuinos. Aliæ uerò alibi plus minus'ue uiuunt, quatenus fato, uel fortuna, uel electione habituq; uariè disponuntur. Has transmigrationes, restitutionesq; Plato annis mille, tribus millibus, decem millibus designauit, disputationis exempliq; gratia potius, ut inquit Hermias, quàm quòd certè dinumerari posse putaret. Horum enim numerorum quilibet non modò plurimus est, sed etiam certa quadam ratione perfecturus, ut ostendatur animas ad perfectam purgationem longo quodam, sed certo tempore indigere, & quæ uel leuius peccauerunt, uel potius philosophatæ sunt, eas citius in patriam redituras. Neque tamen intelligendum est animam communiter in eundem omnino hominē numero redituram, nisi fuerit tandem totus mundi cursus impletus, ut scribitur in libro de Regno, quem cursum (ut diximus aliàs) triginta sex annorum millibus impleri Astronomi computant. Interea tamen sæpe in idem reuerti anima dicitur, in eandem scilicet uitæ speciem, similemq; uiuendi

tendi modum, à diuino uidelicet ad diuinum, ab humano ad humanum, à bruto similiter ad brutalem, quemadmodum & ipse mundi circuitus sæpe interim ad similia redit, donec ad eadem prorsus denique reuertatur. Ne quis autem absurdum putet esse animam in tam diuersas species se transferre, considerare iubent, quàm diuersos affectus & habitus in hoc etiam corpore sæpe animus induas, non in alijs solùm, sed in eodem etiam homine, planetæ uidelicet, & bruti, hominis'ue & angeli. Rursus ne quis miretur, nos eorum, quæ in superiori gessimus uita, in hac minimè recordari, animaduertere iubent non solùm, quàm multum in senectute infantiæ, sed etiam quàm facilè hodie hesternarum rerum obliuiscamur. Hæc illi, quibus propheticum illud obijcitur: In circuitu impij ambulant. Quasi dicat illos esse impios iudicandos, qui eiusmodi animarum circuitus introducunt.

Quòd Plato rectius exponatur more Academiarum quatuor præcedentium, præsertim primæ & quartæ. Cap. IIII.

Academiæ uerò quatuor ijs antiquiores in hoc ab ijs discrepabant, inter se congruentes, quòd scripta Platonis omnino Poëtica esse arbitrabant. Sed inter se differebant, quod Carneades Platonem & putauisse, & tractauisse omnia opinabatur Scepticorum more uelut ambigua, neque ullum in rebus illis habuisse delectum. Archesilas autem certum quidem nihil habuisse Platonem, uerisimile tamen aliquid & probabile. Xenocrates simul atque Ammonius illum aliqua non modò tanquam uerisimilia tenuisse & probabilia, uerùm etiam tanquam uera certaque affirmauisse, eaque esse paucula quædam de prouidentia Dei animorumque immortalitate. Nos ergo Xenocratis & Ammonij uestigia sequẽtes, Platonem affirmauisse quædam de anima non negamus, sed multa quæ de circuitu eius ab ipso tractantur, tanquam poëtica aliter intelligimus, quàm uerba uideantur significare, præsertim quum circuitus huiusmodi haud ipse inuenerit, sed narrauerit alienos. Primùm quidem ab Aegyptijs sacerdotibus sub purgandarum animarum figura confictos, deinde ab Orpheo, Empedocle, Heraclito, poëticis duntaxat carminibus decantatos. Mitto quod Pythagoras animarum transmigrationes consuetis illis semper confabulationibus suis, symbolisque inseruit. Quamobrem ita Academias ultimas respondebimus. Nituntur autem duobus præcipuè fundamentis ratione propria, & autoritate Platonica. Quæ de rerum generibus, musicaque animæ compositione exponunt, ac rursum quod in argumentatione assumunt, quatuor esse species animarum, admittimus. Rursus, quòd anima nostra uix efficere queat utrunque simul, diuina scilicet uidere, & corpora regere, præsertim ineptiora. Id quoque damus, sed non putamus ob hoc necessarium esse, eam sursum atque deorsum uires innumerabiles agere, quum satis utrumque officium peragat, si dum uiuit in terris, modò corporalia curet, modò seipsam Deumque colat, & quũ hinc abierit, facilius uehiculum suum regat, intentiusque diuinis incumbat. Concedimus insuper animam esse uitarum omnium seminibus grauidam, ideoque posse earum omnium progressiones peragere, eo tamen pacto, ut ea semina secundùm humanæ animæ speciei modum in hac ipsa sint anima pullulentque ex illis affectus, habitusque cæteris speciebus congrui, nunquam tamen fiat uera de specie in speciem transmigratio. Siue enim anima ita comparetur ad corpus, sicut forma propria ad propriam materiam comparetur, siue ut ars propria ad proprium instrumentum, non poterit anima quælibet corpus quodlibet ingredi. Nam quis audeat dicere Lunæ formã lapidis formare materiam, aut musicam artem figuli instrumenta subire? Meritò diuinus Iamblichus transmigrationem animæ ab homine in bestias reprobauit. Reprobauit Porphyrius etiam circuitum infinitũ, atque in specie humana solùm certis seculis pererrare concessit, ac tandem purgatam hominis animam patri semper hærere cœlesti asseuerauit, nunquam ad huius uitæ miseriam redituram, quoniam non posset unquam esse beata, si aut ignoraret se huc redituram esse, quũ esset huc aliquando reuersura, aut futura mala præuideret, atque metueret. Quod quidem inde confirmat, quia instabile bonum appetitũ implere naturalem nequit, qui æternũ infinitumque propriè & agnoscit & appetit. Rursus animã infinita potẽtia ueritate fruentẽ, neque uiolentia inde diuellit, neque

fallacia dimouet, neque uoluntas illa diuertit. Non uoluntas Dei, cuius proprium est conuertere. Non animæ, quæ quum nihil eligat unquam, nisi ratione boni, non habet quod extra ipsum eligat, in quo totam boni rationem prorsus agnoscit. Neq; mutatio ulla uitæ cadit in animam super tempus in æternitate uiuentem. Denique dicere animam fine fruentem, inde quandoque seiungi, perinde se habet, ac si quis dixerit uel terram ipso centro, uel ignem ipsa Luna proximè perfruentem, uel ferrum immensæ Magnetis moli hærentem inde diuerti. His atque similibus (ut arbitror) rationibus commotus Porphyrius, erubuit animam centro suo semel infixam temerè inde diuellere. Proculum quoq; Syrianumq;, & Hermiam puduit cœlestem animam in corpora bestiarum præcipitare. Atq; ut debita supplicia immanibus rependerent uitijs, obseruari putarunt sacrilegas animas inter animas bestiarum non tamē brutorum corpora regere, quoniam si bruta euaserit anima, non purgabitur inde, sed prorsus inficietur. Non enim purgatio fit, nisi ubi regnat quædam conscientiæ reclamatio. Quod præterea negant animam, nisi fuerit semper, nō semper esse futuram, quo pacto damnetur, aliàs diximus, & dicemus. Quocirca rationes eorum nobis non persuadent, ut infinitis animarum erroribus, ambagibusq;, & absurdis specierum confusionibus fidem adhibeamus. Sed ne positionem suam authoritate Platonica tueantur, meminisse debemus, Platonem Pythagoricam sapientiam, quæ à Zoroastre manauerat, ab Archyta, Euryto, Philolao didicisse, & quum peragrasset orbem, aliasq; omnes Philosophorum opiniones examinauisset, Pythagoricam deniq; sectam tanquam uerisimiliorem præ cæteris elegisse, quam suis literis illustraret. Propterea Pythagoricos inducit in dialogis suis præcipuis disputātes. Timæum Locrum, Parmenidem Eleatem, atq; Zenonem, à quibus Socrates apud Platonē discit, quæ in cæteris Platonis dialogis ipse alijs referat. Tria uerò præ cæteris signa uidentur euidentissima, quibus iudicare possimus eum Pythagorica illa nequaquam affirmauisse. Primum, quòd eosdem disputantes inducit, qui quondam talia dixerant. Secundum, quòd fingit Socratem ambiguum, quæ audiuerat, referētem, qui nihil aliud scire se prædicabat, q̃ hoc ipsum, quòd nihil sciret. Tertium, quòd quæ de rebus huiusmodi scripserat, non confirmauit in senectute. Siquidem in libris de Legibus, quos scripsit in senio, in quibus solis ipsa Platonis persona loquitur, nihil asseruit tale. Et in epistola ad regem Dionysium, quum esset admodum senex, inquit, nihil se de rebus diuinis unquam composuisse, neq; esse Platonis opus de ijs nullum, neq; unquam fore, quasi non suam mentem aperuerit, sed narrauerit alienam. In epistola quoq; ad Syracusanos, quā postea scripsit senior, eadem repetiuit, ubi adiunxit, neminem extare tūc, aut fore in posterum, qui mentem Platonis de huiusmodi rebus intelligat. Meritò, quia non scripsit. Num ergo nihil de diuinis affirmat Plato? Quædam proculdubio: Deum scilicet humana curare, atq; animæ immortali operum præmia reddere uel supplicia. Aliud uerò affirmat nihil. Paucula enim hæc non in alijs modò dialogis asserit, in quibus aliæ personæ loquunt̄, uerùm etiam in legibus, & in epistolis, ubi loquitur ipse. Mundum semper fuisse non asserit, sed ipsum generat in Timæo: generat, inquam, ab initio temporis ordinati, eadem fermè ratione, qua primùm Moses, deinde Mercurius, ut exposuerunt Seuerus, Atticus, Plutarchus, & alij multi Platonicorum. Hinc Numenius Pythagoricus exclamauit, nihil aliud esse Platonem, quàm Mosen Attica uoce loquentem, quamuis Plotinus, Porphyrius, Iamblichus, Proculus, perpetuā mundi generationem ibi à Platone accipi uelint. Quòd si fortè illud ita exponendum est, Timæi Pythagorici sententia erit potius, quàm Platonis. Siquidem Plato ipse in Epinomide inquit, astra aut immortalia fore, aut adeò longęua, ut uita sua illis sufficiat, atq; longiore non egeant. Id illi consonat in Timæo, uidelicet astra per se dissolubilia fore, quia uidelicet ab initio composita sunt, nisi componentis uoluntate seruentur. Rursus in libro Legum sexto, inquit humanum genus aut fuisse semper, aut multis ante seculis ortum. Vbi uidetur initium quàm æternitatem eligere maluisse. Aristoteles quoque ubi de quæstionum natura disputat, inquit quæstionem de æternitate mundi esse neutram, quasi dicat, non tam sententiam demonstrabilem, quàm opinionem quodammodo ad utrunque probabilem. Animas autem Plato in Legibus esse ante corpora ita fortasse uult, ut naturæ dignitati id potius, quàm tempori tribuatur.

buatur. Quanquam per aliquam temporis morulam animas antecedere corpora etiam Christianorum aliqui opinantur. Animas hominum transire in bestias in Legibus non confirmat. In nono autem libro inquit, secundùm fabulas sacerdotum ire eas in alios homines. Et in septimo declarat, quomodo exponendum sit, si quando dicantur corporibus alijs se inserere. Vbi tradit eum, qui necessarias doctrinas ignoret, nunquam fore inter alios homines Deum, aut dæmonem, aut heroem. Quasi per comparationem ad alios homines & hæc dicantur, & illa, quæ nonnunquam de ferinis corporibus fabulatur, quanquam in Phædro non dicit animam hominis in bestiæ corpus transire, sed in ferinam uitam, & in Timæo in naturam ferinam, non in corpus feræ. In ultimo de Republ. Thersitæ animam non in simiæ corpus, sed in simiam. In quibus intelligitur habitus uitæque potius, quàm speciei, uel corporis permutatio. Præterea in Phædone, postquam narrauit Poëtarum more transitum animarum in beluas, propter supplicia peccatorum, subiunxit non esse prudentis uiri talia confirmare, sed id solùm asseuerari posse prudenter, quòd pœnas aliquas pendunt flagitiorum. Addit purgatas per legitimam Philosophiam animas apud Deum in æternum sine corporibus esse uicturas, quod quidem in Epinomide confirmat, dicens pium animum à corpore separatum reliquum tempus in rerum omnium pulcherrimarum contemplatione uersari. In Gorgia quoque & Theæteto, & decimo libro de Iusto, perpetua describit supplicia impiorum, ob multa peccata, quæ expiari non possint, taliaque supplicia iustitiæ, exemplique potius, quàm curationis gratia fuisse asserit instituta, ubi reprobat errores illos inexplicabiles animarum. Per hęc patet Platonem Christianorum more sempiternum bonum malùmue significauisse. Quod uerò purgatorium appellant Christiani, ibi Platonem intellexisse, ubi purgaturus animam sæpius per inferiora reuoluit, uidelicet non tam per corpora, quàm per uitas & commercia bestiarum. Denique purgatam cœlo restituit. In libro nono de Iusto, figurat hominis animam hunc in modum: Est aliqua congeries capitum plurium beluarum, quasi in globum coacta ferinûm, ex hac multiplici capitum ferinorum cõgerie pullulat, quasi stipes aliquis ex radicibus, qui stipes hinc leo est, inde draco. Huic stipiti homo aliquis superponitur, clauam manu tenens, qua bestias uerberat sæuientes. Demùm corpori humani pellis omnia illa circundat, per quam animal unum uideatur esse, quod est simplex animal. Congeriem plurium bestiarum esse uult insatiabilem concupiscentię partem. Stipitem leone & Dracone compositum, iracundiæ uim. Quæ leo dicitur, cùm suffragatur rationi., draco cùm refragatur. Homo est ratio. Post hæc iubet Plato, ut interiorem illum hominem nutriamus potius, quàm bestias illas, ne propter famem, deficiente homine, solæ in nobis supersint bestiæ. Per hæc admonemur, ut ad transitum animarum accipiamus, non in uarias species, sed in habitus. Erit itaque arbor apud Platonem, qui nutritioni deditus, die noctéque torpebit. Miluus, qui raptu uiuet per concupiscentiam. Leo, qui egregiè militabit. Draco, qui crudeliter in genus hominum sæuiet. Homo, qui ratione ciuili uiuet. Heros, qui naturalia perscrutabitur. Dæmon, qui mathematica. Angelus, qui diuina. Talis enim fit animus, qualem induitur habitum, talis, inquam in corpore, talis & extra corpus. Eadem in Phædro Socrates comprobat, dicens. Ego itaque considero, utrum ipse sim Typhone multiplicior, siue diuinius animal. Et postea in libro eodem, in anima aurigam ponit, & geminos equos, bonum, atque malum, rationem scilicet, irascendique & concupiscendi potentiam. Vbi apparet in ipsis animę uiribus & hominem, & beluas esse. Eodem modo Parmenides Pythagoræus in libro de Natura, animam figurauerat. Timæus quoque Pythagoræus nobilissimus migrationem in bestias inquit, induci falsò ad terrorem hominum impiorum. Sed rem omnem ita Pythagoras ipse significauit:

Ην δ' ἀπολείψας σῶμα ἐς αἰθέρ' ἐλεύθερον ἔλθῃς.
Εσσεαι ἀθάνατος, θεὸς ἄμβροτος, οὐκέτι θνητός.

id est, si deposito corpore liberum ascenderis ætherem, eris immortalis Deus. Immortalis, non ultrà mortalis. Quasi dicat, ita Deus immortalis efficieris, ut omnino futurus procul à morte, nunquam amplius ad mortalia reuersurus. Orpheus quoque in ipso Mercurij terrestris hymno de Mercurio inquit:

Κωκυτοῦ ναίων ἀνυπόστροφον οἶκον ἀνάγκης.

id est,

id est, Cocyti habitans irremeabilem uiam necessitatis. In ijs uerbis pœnas apud inferos ponit æternas, regressumq; illum multiplicem à uita in uitam penitus aufert. Sed neque etiam omnes Aegyptij sacerdotes transitus animarum, de specie in speciem fieri reuera existimant, imò uerò de ferino, uel heroico animæ habitu intelligi uolunt, quando hominem fieri bestiam aut heroem asserunt, quoniam apud eos homo solus est animus. Quod aperuit Mercurius Aegyptiorum Pontifex maximus, qui quũ talem quandam migrationem ritu poëtico descripsisset, adiunxit legem diuinam non permittere migrationem animorum nostrorum in corpora belluarum. Pœnas quoq; sempiternas tribuit impijs animis in mundi huius infimis elementis, atq; manifestè asserit impiorum animas æterno supplicio per immortalem sententiam subiugari. Agit quoq; Deo gratias, quòd bonos uiros æternitati consecrauerit. Idem dicit mentem usque adeò coniungi Deo, ut nunquam ulterius implicetur erroribus. Deniq; Zoroaster priscæ illius inuentor Theologiæ, sic inquit:

Σὸν γὰρ ἀγγεῖον θῆρες χθονὸς οἰκήσουσιν.

id est, tuum uas bestiæ terræ habitant. Quòd si intra nos bestiæ sunt, intra quoq;, non extra de homine in bestiam, ac de bestia transimus in bestiam. Neq; desunt, qui transmigrationem in bestias sic exponant, ut animarum, quæ brutis similem duxerunt uitam, aliæ inter alias bestiarũ turbas uersentur. Quod quidem Platoni admodum consentaneum Olympiodorum iudicat, propterea quod Plato animas purgatissimas inter deos uersari censuerit, impuras autem sæpe inter sepulchra reuolui, quarum umbris perterreri aliquando soleamus, quippe quum corporei nonnihil circa se, sicut & in se traxerint. Quo fieri Plato uult, ut uideri quandoq; possint. Simile huic est, quod scribit iunior Plinius, infamem Athenis fuisse domum, in qua & strepitus audiebatur, & simulachrum horridi senis aspiciebatur. Atq; Athenodorum Tarsensem Philosophum conducta domo uidisse simulachrum illud, eoq; duce comperisse in area domus sub terra ossa inserta catenis. Ea sicut mos erat, sepelisse. Domum deinde illam eo strepitu liberatam. Subdit se pluribus hæc affirmantibus credere. Nihil igitur mirum est, impuras animas, si inter hæc, similiter quoq; inter bruta uersari. Ex omnibus ijs concludimus, Platonem ea solùm de rebus diuinis affirmauisse, quę in Epistolis ac Legibus comprobauit (in ijs autem circuitus animarum infiniti non approbantur) atq; ea, quæ solùm in cæteris tanquam priscorum inuenta recensuit, probabilia potius habuisse, quàm certa. Ac si quis ea etiam Platonem affirmauisse contenderit, nos quoq; affirmare forsitan disputationis gratia concedemus, uerùm longè aliter, quàm uerba designent, exponenda esse censebimus, quemadmodum declaratum est paulò antè, tum Platonis uerbis, tum Theologorum ueterum testimonijs.

THEOLO-

THEOLOGIAE PLA-
tonicæ, de Immortalitate animorum,
eodem Ficino autore, Lib. XVIII.

Quòd Plato non prohibet fidem adhibere Theologiæ Hebræorum, Christianorum, Arabumq́; communi, scilicet mundum fuisse creatum. Cap. I.

PLato igitur nihil prohibere uidet̃ fidẽ adhibere Theologiæ Hebræorũ, Christianorum, Arabumq́; cõmuni, cœpisse mundũ quandoq́;, angelos ab initio creatos animos hominũ immortales creari quotidie. Ad hęc cogimur autoritate diuina, ad hæc rationibus huiusmodi ducimur. Mundi moles per se esse nõ potest, ita ut non pendeat aliunde, sed in esse suo stabiliat, alioquin seipsam quodãmodo faceret. Facere autẽ aliquid, non ad corpus pertinet, q̃ quicquid agere uidet̃, per uirtutẽ quandã exequitur incorpoream in subiecto iacentẽ, imò ad essentiam ipsam spectat, penitus incorporeã in seipsa manentẽ, uirtutisq́; illius originẽ. Præterea corporea moles seipsam cõtinere nõ potest. Siquidem cõtinere, nisi aliquid agendo nequit, præsertim quũ cõtinere sine unione nõ ualeat. Vnire autẽ nõ ad naturã diuisibilem, quæ & ipsa indiget unione, sed ad uim tandem penitus indiuiduã spectare uidet̃. Rursus moles eadẽ per se operari moueriq́; non potest, quia si nequit sibi esse dare, multò minus præstare poterit actionẽ. Ac uicissim si posset seipsam agere, posset etiam agere per seipsam. Quòd autẽ per se operari nõ ualeat, hinc etiã patet, q̃ se mouere nõ potest, ut in libro sexto probauimus. Ostẽdimus insuper alibi, perpetuo ordinatissimoq́; mundi motui uirtute infinita opus esse, q̃ finita, determinataq́; natura corporis ex se habere nõ potest. ideoq́; mundus tanq̃ ex se erraticus dissolubilisq́;, aliunde indissolubilem ordinẽ mutat̃. Sed undènam mutuat̃? Profectò si mundus neq́; per se subsistere, neq́; se cõtinere, neq́; per se agere moueriúe potest, necessariò à causa per se existente, seq́; continẽte dependet, causa, inq́;, prorsus indiuisibili, ne illa similiter uel sit per aliud, scilicet per partes, partiúmue congregatorẽ, uel contineatur ab alio, scilicet ab unitate partes inuicẽ connectente, uel sit insufficiens, quũ partibus egeat, uel admixtum habeat nõ esse, quũ compositum ex partibus nulla sit partium. Proinde quũ mundus ex dissimilibus sit cõpositus, oportet cõpositionis huiusmodi causam perscrutari. Nõ enim seipsam componit corpus, qđ neq́; actionis, neq́; unionis principium est. Neq́; dicendũ est, partes mundi suo quodam motu in compositionẽ huiusmodi confluxisse, non enim corpora per se mouent̃. Neq́; tanq̃ ad id & aliunde compulsas, & inuicẽ compellentes. Quid enim est quod impellit? & quid impellit primò? Rursus nefas est impulsionibus carentibus ordine ordinẽ cõmittere tam mirandum. Quònam pacto ex ordinatis inordinatisq́; ordo tantus & ornatus efficitur, quippe quũ soleat semper agẽs causam effectu esse præstantior? Præterea si mundi partes esse cõpositionis huius materiales dixeris causas, de causa efficiente quæremus. Sin aũt efficientes, iterũ perquiremus quònam pacto ex rebus ratione carentibus rationale opus efficiat̃. Quapropter si mundus neq́; ex se, neq́; casu cõpositus est, certè cõpositionis causam habet certã. Neq́; afferat quispiam solam habere finalẽ causam. Habet eñ eam, quũ ad bonum tanq̃ ad finem rectè ferat̃. Quũ uerò ad id frustrà nõ moueatur, aliquid certè boni ab illo consequitur. Accipit aũt secundùm essentiam, quando quidẽ secundùm essentiam appetit, atq́; mouetur. Igitur ab eodẽ accipit esse, à quo essentialem accipit bonitatem. Itaq́; causa illa tam efficiens est, q̃ finis. Est & exemplar: si eñ mundus certa ratione fertur ad bonũ, certè Deus illum certa ratione, tanq̃ exemplari ad bonũ illud continue dirigit. At uerò quũ ad finẽ ducere, bonumq́; petere, sit uoluntas officiũ, nimirũ Deus uoluntate mouet mundũ, quẽ similiter & uoluntate cõposuit. Idem ita insuper cõfirmatur. Quod fortuitũ & contingẽs dicitur, solet eo, q̃d ordinatũ est, determinatisúe cõstat causis, posterius esse. Igitur nõ potest ordo mundi priore casu aliquo cõtigisse. Ac si multas mundanorũ effectuũ causas aliquis afferat, nisi omnes sub una cõcilient, nõ poterit, quã ob causam mundus licet ex diuersis constet, sit & unus, & unitus, afferre. Et qua ratione unum totum sit melius partibus multis, nisi unam inueniet causam & communem, & præstantiorẽ causis multis, cuius uirtute omnes

in

in unũ congrediantur. Quamobrem una est uniuersi unionisq; ipsius causa, ad quam cõordinata sunt omnia. Si hæc esset rationis expers, homines q̃ ratione utunt̃, seq; ipsos cognoscunt, prima causa præstantiores essent, atq; opus humanũ opere diuino perfectius redderet̃. Igitur Deus infinitã bonitatẽ suam rationaliter mouit, ꝑ omnia propagabilem, unde placuit in sua sibi bonitas per singula propaganda, quippe quũ boni proprium sit, ut placeat, ac summi boni, ut summopere placeat. Quo quidem rationalis uoluntatis affectu rationaliter, atq; optimè omnia tũ procreata sunt, tũ continuè disponunt̃. Ratione uoluntateq; diuina disponi mundũ. In oraculis Chaldæorũ, quæ recitat Proculus, ijs uerbis significat. Intellectus patris emanãs perfecto consilio, ideas omniformes intelligit, quæ quidem ab uno fonte omnes prodierunt. A' patre eñ erat uoluntasq;, finisq;. Distributæ uerò sunt intellectuali quodam igne, atq; in alias quasdã intellectuales deinde diuisę. Rex enim multiformi mundo intellectualem figurã indeficientẽ præposuit, cuius secundus mundus est uestigium, properans unà cũ forma, & mundus apparẽs omniformibus dotatus ideis. Fons unus, ex quo erumpunt diuisæ aliæ innumerabiles, circa mundi corpora producentes. Quæ circuitu quodã ritè assimilatæ ferant̃ undiq; conuersæ, sed alibi aliæ intelligentiæ à fonte paterno, tanquam ab igne scintillæ peruigili circa primordiales ideas. Prima enim à patre idea effluxit, atq; fons uoluntarius. Hactenus oraculũ, in quo de Patre, Filio, Spiritu, ideis, angelis, dispositione uoluntaria mundi mentio fit. Sed nos iam ad institutum ordinem reuertamur. Elementa & plantæ quicquid agunt, necessaria quadam naturæ suæ operant̃ affectione. Ea una est duntaxat. Vnum igitur quiddã quælibet operant̃. Bruta præterea operantur per appetitum, qui prout modis per sensum uarijs lacessitur, aggreditur uaria. Et sicut elementa & plantæ innata necessitate agunt, ita bruta necessitate operant̃ illata. Rationalis anima per uoluntatẽ agit, quæ quidem ad opus mouetur, non à rerum formis, ut appetitus, sed à notionibus & consilijs intellectus. Hæc libera operatio est meritò perfectiori conueniẽs animali. Talis quædam præ cæteris esse debet operatio Dei. Quapropter Plato in Timæo uoluntatem Dei beneficam, originem rerũ certissimam extitisse. Mercurius quoq; mundum diuina uoluntate constare, quam cuncti comitentur effectus. Orpheus ubi de summo Ioue loquitur, sic inquit:

Πάντα γὰρ κρύψας, αὖθις φάος ἐς πολυγηθὲς.
Ἐξ ἱερῆς κραδίης ἀνενέγκατο μέρμερα ῥέζων.

id est, Quum abscondisset omnia deinceps in lumen gratũ, emisit ex sacro corde operans cogitata, & mirabilia. In ijs uerbis Orpheus apertè declarat mundum à uoluntate diuina initium temporis habuisse. Natura & appetitio nunq; opus aliquod nouũ aggrediuntur, nisi quando natura uariè afficitur, & appetitio uariè lacessitur, intellectus autẽ atq; uoluntas etiam in homine nouũ opus inchoant sæpe, absq; proprijs nouitate. Manè statuit Plato uesperè accersire Xenocratem. Stat futuræ uocationis firma sententia, donec ea hora Xenocratem uocet. Mutatio quidem fit non in mente & uoluntate, sed ore Platonis membrisq; Xenocratis. Erat semper in mundi architecto machina mundana præscripta, ac momentũ inchoationis eius in architecti uoluntate signatum. Eo ipso momento quod præsignauerat, inchoata est machina, nulla intercedente Dei mutatione. Compleuerat ab æuo Deus substantialem mundum intra se totũ. Permisit umbratilem mundum inde tunc emanare, quando fuit melius. Melius fuit, quando statuit bonitatis diuinæ uoluntas, per quã bona sunt omnia. Nos siquidẽ res, quia bonæ sunt, uolumus. Hæ uerò ideò bonæ sunt, quia uult eas Deus. Et quo pacto esse, & quando uult fieri, eo solùm pacto & momento sunt bonæ. Similiter ideò intelligimus uerè, quoniam ita, ut reuera sunt, intelligimus. Contrà uerò ita reuera sunt ideò, quoniã eas ita Deus intelligit. Sic ergo à diuina intelligẽtia rerũ ueritas, à diuina uoluntate rerũ bonitas proficiscitur. Vbi causa prima rerum, ibi ratio rerũ summa. Quapropter ita rationabiliter debebãt fieri, ut intelligebat Deus, atq; uidebat. Temporaliter, id est, ab initio temporis emanare ab ipso debere Deus intelligebat, atq; dolebat hanc umbram, cuius natura in motu temporeq; uersatur. Et umbræ mundanæ motus ab initio temporali ad finẽ produci debebat, & debet, cuius tempus momentis singulis in principio simul est, atque fine. Neque perquirendum est, cur illo momento potius, quàm priori inceperit inde hic mundus effluere. Nam si mille annis ante incepisset, etiam quæremus cur non prius. Initium tamen ali-

quando habere debebat. Adde, quòd phantasiæ est ista fallacia. Non sunt ante primum mundi momentum ulla temporis momenta, quibus antè creari debuerit. Quicquid cogitatur ante mundum, unicum & stabile est æternitatis punctum. Omnis momentorum temporalium discursio cum mundo cœpit, mundo currente. Similiter neque inuestigandum est, quamobrem hic potius, quàm illic situs sit mundus. Phantasiæ est ista fallacia. Non est corporalis locus extra mundum. Tempus totum cursum, totum mundi metitur. Totus corporalis locus, mundi amplitudine prorsus impletur. Atque, ut Timæus Platonis ostendit, par tempus est cursui, locus æqualis est amplitudini. Fallitur qui corporeum locum cogitat extra mundum. Fallitur qui ante mundum tempora fingit. Falletur & qui crediderit diuinæ perfectioni accedere aliquid, uel decere, manante illinc mundo, uel non manante, qui multò minus ad Deum, quàm ad corpus sit corporis umbra. Corpori autem ex umbra neque accedit aliquid unquam, neque decedit.

Profectò spiritalis ille mundus, mundi huius exemplar, primúmque Dei opus, uita æqualis est architecto. Fuit semper cum illo, erit'que semper. Mundus autem corporalis, quod secundum opus est Dei, discedit iam ab opifice ex parte una, quia non fuit semper. Retinet alteram, quia sit semper futurus. Composita uerò corpora, quæ tertia Dei opera sunt, omnem partem æternitatis amittunt. Rationabile est mundum Deo non æquari secundùm uitam, postquam secundùm substantiam non æquatur. Neque esse undique infinitum, ut diuinæ cedat infinitati. Decet etiam sicut res omnes duos habent actus, internum scilicet atque exteruum, & ille est uita æqualis agenti, hic uerò posterior, ita ipsum quoque rerum opificem fœtum uita æqualem intra se continere, partum uerò extra se posteriorem producere, ut non minus æternitas, quàm perfectiones aliæ deficiat in effectu. Atque hic mundus sicut à Deo infinito finitus uirtute magnitudineque producitur, sic uerisimile uidetur, ut ab æterno Deo fiat nouus, & initio circumscriptus. Et sicut mundo assignatur certus situs, quia ita hic est, ut non per immensum sit spacium, ita illi quasi certum assignetur tempus, quia ita in hoc est tempore, ut non antè fuerit per immensum, ac si Deus uniuersi substantiam infinitis perfectionis excedit gradibus, multò magis uniuersi durationem infinitis gradibus durationis excedat.

Præstantior enim in re qualibet est substantia, quàm duratio. Quisquis autem considerat partes mundi, quæ sunt infra Lunam, de hoc esse in illud mutari, atque econuersò, ac partes eiusdem, quę supra Lunam sunt, de esse tali in esse tale transire uicissim, & quia mutatur ubique, ideò indigas imperfectasq; esse, rursusq; uniuersum ipsum ex subiecto aliquo formáque constare, & subiectum, qui naturaliter antecedit formam, posse & subire formam talem, & non subire: item constare mundum nō modò ex partibus quantitatis, sed ex partibus etiam inter se pugnantibus, denique uniuersum corpus nullo modò per se esse, sed omnino per aliud, quia per omnem causam, scilicet efficientem, finem, formam, materiam, ideòque secundùm se penitus uacillare, quisquis, inquam, quatuor hæc considerat, is planè conijcere potest uniuersam mundi molem natura sua fore de esse in non esse mutabilem. Talis non foret, nisi de non esse quandoque transisset in esse. Hinc fermè Democritij, Cyrenaici, Stoici, Cynici fateri coacti sunt mundum initium temporis habuisse. Aegyptij primum mundi diem ita illuxisse aiunt, ut Aries in medio esset cœlo, Cancer exoriretur, Luna in Cancro, Sol in Leone, Mercurius in Virgine, Venus in Libra, in Scorpio Mars, Iupiter in Sagittario, Saturnus in Capricorno, singulosq; planetas in eorum signorum dominos esse aiunt, in quibus dum nasceretur mundus, fuisse creduntur. Chaldæi nascente mundo Solem in Ariete fuisse putant. Vtriq; mundum natum existimant fuisse aliquando, & Arietem, siue quòd in eo Sol esset, siue quòd ipse medium percurrere cœlum, signorū caput appellant. Ideò ab ingressu Solis in Arietem præcipuè totius anni fortunam Astronomi iudicant, quasi inde penè omnia pendeant. Mitto quòd Aegyptij solùm Leonem Soli, solùm Lunæ Cancrum assignauerunt, reliquis uerò planetis præter illa signa, quibus tunc inhærebant, reliqua quinque sic adiunxerunt, ut à fine prioris ordinis ordo secundus inciperet. Sic enim Aquarius q Capricorno succedit, Saturno, qui ultimus fuerat, tradit, Pisces deinde Ioui, q Saturno proximus

fuerat,

fuerat, Marti aries, Veneri taurus, gemini uerò Mercurio. Sed his omissis, ad propositum reuertamur. Proculus demonstrat mundum, quoniam extensam & compositam habet essentiam, ideóque ex se distractam atque dissipabilem, idcircò solùm per indiuiduam quandam uirtutem à diuina unitate infusam connecti. Rursus quia naturali appetitu semper ad bonum ordinatè mouetur, ideò naturam talis appetitus, motúsque originem à diuina mente, bonitatéque accepisse. Hanc uerò uirtutem, per quam connectitur, atque mouetur, oportere infinitam esse, per quam absque fine connecti moueríque possit, quam ex se, quum sit finitus, habere non ualeat, sed ab infinitate diuina semper accipiat, haud simul totam, (non enim capit) sed pro sua potius temporali natura, scilicet quasi guttatim momentis singulis hauriat. Hanc ostendit non aliter, quàm momenta defluere subitò, rursusq; quum momentis momentaneam similiter hauriri, sémperque hoc pacto, ut narrauimus aliàs, mundum corporalem fluere, fieriq;, sed esse re uera nunquam, quasi umbram eminentis arboris in torrente, quæ & quum uideatur arbor, non est arbor, & quum diu appareat, permanere, tamen continuè renouatis undis continuè renouatur. Cui nam igitur mirum uideri debeat, mundum ab initio ex non esse processisse, semel in esse? quum apud quosdam adeò umbratilis instabilísque sit, ut momentis singulis abesse in non esse uicissimq; pertranseat? Sed hæc Proculus ipse uiderit. Plato in libro de Mundi generatione ostendit, mundum diuinæ bonitatis gratia fuisse creatum. Non autem ad hoc est opus huiusmodi constitutum, ut Deum, qui ipsa bonitas est, faciat meliorem, sed ut diuinam referat bonitatem. Sicut neque parentes, ob aliam causam filios generant, quàm ut eorum imago uideatur in filijs. Præcipuè uerò mundus refert Dei opificis bonitatem, si non modò, quàm munifica sit, sed etiam, quàm excellens, ostendat. Quàm munifica sit, ostendit, prout semper à Deo seruatur incolumis, qui sibijpsi relictus dissolueretur, ut in Timæo inquit Plato. Quàm excellens, testatur, prout esse cœpit aliquando, per quam inchoationem clarè perspicitur, quòd mundus non à seipso, sed à Deo est. Quod infinito interuallo Deus excedit mundum, qui in infinitum erat (ut ita dixerim) ante mundum, quòd infinita uirtute mundum produxit ex nihilo, quòd libertate uoluntatis agit, non necessitate naturæ. Talem mundanę generationis originem planius Trismegistus Mercurius docuit. Neq; mirum uideri debet hunc talia cognouisse, si homo idem Mercurius fuit, atq; Moses, quod Artapanus historicus coniecturis multis ostendit.

Angelos & animos non semper fuisse. Cap. II.

ORdinem in corporibus posuimus, ponamus ordinem in spiritibus. Est spiritus ille supremus, qui fuit semper, & erit, is est Deus. Sunt & spiritus infimi bestiarum, qui nec semper fuère, nec erũt. Medij sint oportet duo quidam spiritus inter extrema adeò discrepantia, qui partem primi illius spiritus habeãt, & partem spirituum infimorum. Quo igitur pacto hos medios componemus? Nunquid dicemus eos fuisse semper, sed quandoq; desinere? Minimè. Quod enim fuit semper, id per infinitam uirtutem uixit in infinitum. Infinita uirtus nunq; minuitur. Quare si fuerunt semper, semper & erunt, atq; pares in duratione sunt Deo, non medij spiritus. Ergo ut in perseuerãtia medij sint, oportet eos cœpisse quandoque, desinere nunquam, Qui & si ex nihilo facti sunt, non tamen uertentur in nihilum. Ipsum enim quod dicimus nihilum, in eorum creatione neque materia, neque effector ipsorum est ex quibus fiant, sed terminus forsitan unde fiant, neque etiam terminus est reuera, sed dicitur. Non ergo coguntur ipsius nihil sequi naturam, per quam in nihilum reuertantur, quam quidem naturam ante reiecerant quum primum in esse prodirent. Imò naturam illam suæ causæ seruant, unde essentiam acceperunt, ut per eandem infinitam uirtutem in ipso esse seruentur procul à nihilo, per quam ex nihilo emerserunt in esse, posthabito nihilo. Haud absurdum est, quod ab infinito principio, atque infinito fine: id est, Deo proximè procreatur, cogitare finem non habiturum, quum multa etiam quæ ab initio ac termino quodam finito procedunt, ritè considerentur absque fine procedere. Sic enim ab unitate numerus, sic à puncto mathematica linea, sic à præsenti momento futurum tempus absque

tempus absq; fine, nihilo prohibente progredi cogitatur. Aliquid uerò creatum fore semper, præsertim animam, non religio solùm, sed etiam Auicenna & Algazeles tanquam Philosophi probant. Itaq; angeli unum quidem medium obtinēt inter Deum & beluas, alterum medium statim post angelos sortitæ sunt hominum animæ, quæ cum angelo conueniunt, quòd semper erunt, differunt, quòd non fuerunt saltem per omne tempus, ut angeli, qui ab initio rerum orti, naturali ordine, ante cœli cursum, cuius comes est tempus, licèt non fuerint per omnem æternitatem, tamen per omne fuêre tempus. Animæ nostræ post temporis ortū natæ cedunt angelis, neq; tamen sunt temporales. Nam Deus per idipsum æternitatis suæ punctum, quod semper est idem, & uniuersum supereminet, complectiturq; temporis ambitum, quo angelos procreauit, animas quoq; hominum procreat. Igitur supra temporis passiones fiunt hominū animæ, quamuis fiant post temporis ortum. Animæ uerò brutorum & post ortum temporis, & sub temporis passionibus generantur, quia non fiunt à Deo per æternitatem Dei proximè, sed per cœlorum cōuersiones, animarumq; uirtutes, quò fit, ut non uiuant semper. Nam & mutationi temporis sunt obnoxiæ, quæ per cœli motum sunt factæ sub tempore. Et si quid habēt præclari, id totum fluit iugiter ab ipso tertiæ essentiæ fonte, cuius ipsæ non riuuli sunt, sed umbræ. Idcircò Platonici eas esse putant idola quædam animæ mundi, uel animæ sphæræ illius, quam habitant, mediasq; inter essentiam tertiam disponunt, & corporum qualitates, ad hanc tamen essentiam reducunt eas ut umbras. Hinc Plotinus inquit, Quemadmodum ab uno uult multæ per specula multa diffiduntur imagines, sic ab anima sphæræ in corpora brutorum multa animæ unius simulacra multa, corpora, inquam, brutorum, quibus humanæ non insunt animæ. Vbi enim hæ sunt, ibi potentia irrationalis, rationalem animæ nostræ substantiam sequitur uelut umbra.

Animæ creantur quotidie. Cap. III.

VErùm cur nouæ quotidie animę creantur à Deo? An non poterat Deus, mundo constructo creare simul animas cunctas, quemadmodum cunctos in mundi exordio angelos procreauit? Non decuit: nam si diu à uinculis corporum solutæ uixissent, sincerè iudicassent, quantò preciosior sit uita soluta, q̃ alia, nec ingredi unquam corpora uoluissent, uidelicet quatenus intellectuales sunt. Neque Deus uel angelus uolunt liberam uoluntatem animæ cogere. Non enim aliter mens, q̃ persuasione mouetur. Imò neq; etiam singula quæque corpora anima cognouisset, quæ posset eligere, quum desit illi antè sensus cognitio singulorum. Itaq; careret diuinis sacerdotibus, sacrisq; hymnis pars hæc media templi diuini. Oportet tamen in singulis huius templi circulis proprios duci choros sacerdotum Deo canentium. Consonat præterea rationi, ut sicut sphærarum animi, siue angeli, non fuerant per moras aliquas temporū ante sphæras proprias procreari, sic neq; animæ nostræ ante corpora propria. Item anima est forma, actusq; corporis. Actus autem quamuis in uniuerso secundum naturæ ordinem prior, q̃ potentia sit, in eodem tamen subiecto secundùm tempus est posterior, quoniam à potentia in actum motus efficitur. Quapropter prius fuit semen, quod est potētia, uiuum, q̃ anima, quæ uitalis est actus. Ad hæc cuique formæ naturale, hoc est, ut materiæ propriæ uniatur. Alioquin quod ex materia formaq; componitur, esset cōgeries aliqua præter naturam. Prius autem rei cuique tribuitur, quod ipsi conuenit secundum naturam, quàm quod præter naturam. Quod enim secundùm naturam conuenit, per se inest cuique, quod præter naturam aduenit, ex aliquo contingente. Animæ igitur, qua ratione anima est, prius conuenit ut coniuncta corpori sit, quàm separata. Quomodo igitur uixit ante corpus? Adde quòd si superior mens quælibet (ut quidam putant) & una est in specie una, & immortalis: forma uerò quælibet corporalis & multiplex fit in eadem specie, & mortalis hominis anima, quæ illis mentibus succedit, præcedit has formas, sic utrarumque particeps erit, ut sit uel unica anima in una hominum specie, atq; mortalis, uel immortalis, & multiplex. Primum fieri nequit. Si enim anima unica totius speciei animarum gerat uicem, innumerabiles animas, quæ fieri sub illa specie possunt, suis uirtutibus complectetur. Sic immensæ quodammodo uirtutis erit, & immortalis, præsertim

quia rerum ſpecies ſempiternæ ſunt, & quod totam capit ſpeciem, eſt ſempiternum. Rurſus quia nullam haberet cum his corporeis rebus communionē, eſſet procul admodum ab interitu. Imò ſi talis eſſet, meram ſpeciei ſuæ ſeruaret ſimplicitatem. Ea ſpecies eſt à caduco corpore ſegregata. Igitur in puritate propria remaneret à corporibus mortalibus aliena, neque præſtaret his uitam. Ex ijs conſtat hominis animam nō poſſe eſſe unicam in cunctis hominibus, rurſus non poſſe eſſe unicam ſimul atq; mortalem. Itaque erit immortalis, & multiplex. Immortalitate imitabitur mentes, multitudine formas penitus corporales.

Erit fortè id rerum ordini conſentaneum, ut primum gradum teneant ideales ipſæ rerum ſpecies, ſecundum uerò, quæ ſpecies capiunt. Atq; ex ijs, quę capiunt, primum quę totam pro facultate creaturæ ſuam capiunt ſpeciem, atq; ſemper. Secundum uerò, quæ non totam, ſed tamen ſemper. Tertium, quæ neq; totam, neq; ſemper, quemadmodum in ſummo ponimus exemplar luminum, id eſt, Solem, in ſecundo ſtellas, quarum quælibet totum inde ſuum ſemperq; accipit lumen, in tertio Lunam, quæ ſemper quidem accipit, ſed non totum, & ſi pati uidetur eclipſim, tamen ſubitò recipit, ſimiliter aëre & aquā. In quarto illa ex elementis compoſita, quæ perſpicua quodammodo & nitida ſunt, talia cupiunt quidem, ſed neque ſemper, neque totum, ut oppoſita prætermittam, quæ nullo modo in ſe lumen admittunt. At una hæc animæ ſpecies unde multiplicem accipit numerum? Forte non ex eo quòd imitatur mentes. Ex eo igitur quod formas imitatur corporeas. Quales hæ ſunt? Incipiunt cum corpore, & cum corpore deſinunt. Anima noſtra ſi talis ſit omnino, ut incipiat ſimul, & deſinat, nō imitatur eas, ſed generis eſt eiuſdem. Atq; illa ſi neutrum horum habet, non imitatur, non congruit, non hæret illis, non uiuificat. Ergo habebit alterutrum, uel incipiet cum corpore tantum, uel tantum cum corpore deſinet. Deſinere non poteſt cum corpore mens, quę ad immortalem ueritatem bonitatemq; dirigitur, tanquam finem. Agit enim omnia huius gratia. Sicut autem de rerum initio habemus ab efficiente cauſa coniecturam, ſic de rerum perſeuerantia coniecturam ſumere ſolemus à fine. Si igitur mens ad ſempiternum finem propriè naturali quadam cognatione dirigitur, ſempiternæ perſeuerantiæ eſt capax. Proprius enim finis proprio reſpondet agenti, perſeuerantia rei ad finem directæ inter utrumque tenet medium. Mens igitur quum proprium finem habeat ſempiternum, habet quoque agens proprium ſempiternum, atq; idcircò utrinque uitam perſeuerantiámque perpetuam. Si non deſinit cum corpore, incipit ſaltem cum corpore, multiplex profectò ſit anima hominis in multis corporibus. Quod quidem ſignificatur ex opinionibus hominum, affectibúſque contrarijs. Talis uerò non fit ex ſpecie ſua, per quam eſt una, ſed (ut quidam putant) quodammodo ex corporibus, imo ex Deo animarum corporúmque conciliatore. Non quia in corpore ſit diuiſa. Non quia ex materia ſit ut corpus. Non quia naſcatur ex corpore. Vnde igitur, niſi quia diuina uoluntate comes fit corporis? Quando Deus ſimul initium præbet utriſque, non tamen præbet principium idem. Igitur neque naturam eandem, neque exitum ſimilem, ſed initium, ut diximus, idem. Vnde & numerum tradit eundem. Hinc affectus animæ ad naturam corporis augetur, quia corporis initium comitatur. Atque in huius creatione mutatio, quæ una uidetur, eſt triplex. Mutatio quidem animæ ex nihilo ad eſſe per Deum ſolùm facta, creatio eſt: mutatio uerò corporis non uiuentis ad uitam ipſam ab anima capienda, formatio quidem corporis, animalis autem generatio nuncupatur. Creationis terminus, ad quem dirigitur anima, in ſeipſa eſt, diuinæ ſolùm æternitati reſpondens, quæ terminus eſt, à quo creatio prouenit. Formationis autem terminus, ad quem fit, eſt anima, non tam in ſeipſa permanens, quàm in corpore. Terminus uerò à quo fit, uidetur eſſe natura. Denique generationis terminus, ad quem eſt animal ex anima corporéque compoſitum. Terminus autem à quo, fermè ſimiliter eſt natura. Natura, inquam, non particularis tantum, ſed etiam uniuerſalis, in cuius uirtute particularis corpus ad animam præparat. Vniuerſalis uerò natura, uirtus quædam dicitur, ſiue inſtrumentum animæ mundi. Ideò Plato in Philebo dixit: Si mundus anima careret, undenam nos haberemus? Non quia ab anima mūdi ſit anima in ſeipſa, ſed quia per eius operam ſit in corpore. Animas enim noſtras ab eodem Deo, & ex eodem fonte, quo & ſuperiores omnes fieri Timæus oſtendit,

ostendit. Hinc illud quoq; ostenditur, quod Timæus inquit, rationalem uidelicet animam à solo Deo esse: irrationalem uerò uitam sub ea corpori mancipatam à dijs cœlestibus, Deo iubente, pendere, quia scilicet & corpus ad ipsam præparant, & animã nostram ad eam corpori infundendam corroborant. Sed hæc tanquam hìc superuacua dimittamus. Sint igitur, dicet aliquis, animæ multæ, incipiant etiam cum corporibus, hoc aures non offendit, hic tamen unus restat scrupulus, quónam pacto conueniat Deo singulis momentis ad libidinem concumbentium animas singulas procreare. Non malum est concubitus, quoniam ad bonum est naturaliter institutus, sed defectus moderationis in animis concumbentium. Non fit ex priuatione moderationis, sed ex concubitu corporis generatio. Huic generationi Deus distribuit animas, non ad libidinem coëuntium, sed ad præscriptam prouidentiæ legem, quæ & numerum, & tempora concumbentium ab initio rerum uidet in æuo. In æuo iamdudum cõcipit animas. Cur ergo Deus animas parit quotidie? Quia non simul, sed per successionem erant corpora generanda. Adde, quod continuè illuminat angelos, & sicut nunquam desistit mentes superiores formare, ita nunquam cessat mentes infimas procreare. Perpetua illic formatio fit, hìc perpetua procreatio. Procreatio, inquam, tandiu assidua, quandiu Sol Dei uicarius continue superiora illuminat corpora, & continuè generat infima. Decet immensam Dei potentiam, ita semper sese potentem ostendere mentium oculis, ut uideant Deum in infimo gradu mentium, propter ultimum mundi locum continuè aliquid ex nihilo procreantem, ut hoc effectu continuo infinitam omnino Dei potentiam clarius agnoscant in infinitum creationis actum infinitè, si placuerit, peragentem. Venerentur eam illuminantem in cœlis. Admirentur (ut ita loquar) in terra creantem. Excellentior sanè operatio est creatio, quàm illustratio. Illa igitur magis, quàm hæc conuenit Deo: hæc continua fit à Deo. Illa igitur pro Dei arbitrio fit continua, Cœlos mouent ministri Dei. Hoc motu sequentia generantur, dum species quælibet rerum in terris aliquid agit, & in agendo ministra fit cœli. An Deus ipse solus agit nihil, quandiu cætera omnia aliquid operantur? Absit ut primus actus agat nihil, agentibus alijs. At inquies eum agere satis, dum agentia non deserit reliqua, sed uim illis operandi suppeditat. Non satis est istud. Nempe hinc propria causarum aliarum sequuntur opera, atq; imagines illarum fiunt in mundo, non Dei: cur nolis, & Deus assiduè opera propria, propriasq; imagines facere, plurima semper sine medio procreando? Igitur quũ creatio, propria Dei operatio sit, generatio autem externa, operatio propria aliorum, non cessabit Deus creare aliquid, quandiu alia non cessabunt aliquid generare. Centrum mundi uerum Deus est, ut in libro de Amore disseruimus: quia unus, simplex, stabilis est, & in omnibus, atq; alia quælibet omnino plura, composita, mobilia, circa ipsum per naturalem ipsius appetitũ perpetuò reuoluunt. Ita centrum Deus est omnium, quia sic est in omnibus, ut cuiq; rei interior sit, quàm ipsamet sibi. Est etiam circunferentia mundi, quia extra cuncta existens, ita supereminet uniuersa, ut cuiusq; rei summum apicem dignitate excellat immensa. Item quantò est omnium (si dictu fas est) minimus quãtitate, tantò uirtute est maximus omnium. Vt est centrum quidem, est in omnibus, ut circunferentia uero, est extra omnia. In omnibus, inquam, non inclusus, quia est & circunferentia. Extra omnia quoq; non exclusus, quia est & centrũ. Quid ergo Deus est? Vt ita dixerim, circulus spiritalis, cuius centrum est ubiq;, circunferentia nusquam. At enim si centrum id diuinum in aliqua mundi parte imaginariam aliquam, aut perspicuam operationis sedem habeat, potissimùm in rerum medio dominat̃, tanquàm rex in medio ciuitatis, cor fermè in medio corporis, Sol in medio planetarum. In Sole igitur, id est, in tertia mediaq; rerum essentia Deus posuit tabernaculum suum. Tabernaculum, inquam, uirtutis suæ frequẽtius demonstrandæ. Quæ sedes familiaris est Deo, non tam quòd species animæ est, quàm quòd diuinæ ciuitatis est medium, ærarium publicum, & consona urbanarum partium moderatio. Animam hominis esse rerũ medium sæpe iam declarauimus. In hac igitur regione præcipua Dei operatio frequentius præualebit. Talis creatio est. Creat igitur assiduè animas hominum. Profectò quia stabile centrum est, creat continuè. Quia circunferentia est, quæ mundi ambit circunferentiam, creat eas (ut Platonici dicerent) quodammodo in circunferentia mundi. Rursus quia centrum, ideò est summa rerum. Quia summa, ideò singula fundit, tũ sigillatim singula semel ab initio

rerum, tum cuncta summatim quotidie, prout creando animam, quæ rerum medium est, effundit e sinu proprio uniuersa, quæ summatim confunduntur in medio.

Vnde anima descendit in corpus. Cap. IIII.

VNdénam descendit corpus in anima? Reuera quum Deus extra locum adsit omni loco, & anima non claudatur loco, momentoq́; & creetur, & adsit, neq; dicendum est propriè eam descendere, neq; unde descendat est quærendum. Sic enim ab ipso Deo manans adest corpori (ut ita dixerim) sicut à Solis lumine radius oculo. Sed delectat interdum unà cum priscis confabulari. Igitur si Zoroastri & Mercurio credimus, ex amplo demittitur ambitu mundi. Atq; ut illorum sententiam ordine inferam, infima mens supremo corpori primùm adhæret, neq; hæret solummodo, sed infunditur, quo tanq; medio crassioribus corporibus copulatur. Spiritus simplex immortalisq́;, non aliter composito mortaliq; corpori, q; per corpus simplex & immortale coniungitur. Neq; id quidē iniuria, quoniam anima per suam essentiam corpori præstat uitam. Essentia eius uita est sempiterna. Sempiterna uitá, cui primùm hæret, hæret in sempiternum, præsertim quoniam essentia animæ immutabilis est, quò fit, ut immutabiliter proximum sibi corpus uiuificet. Siquidem perpetuæ uitæ proprius actus est uiuificatio sempiterna. Tale quiddam opinari poterit aliquis, Aristotelem cogitauisse in secundo de Generatione animalium libro, ubi quum probauisset intellectualem animam esse à corpore separabilem, propterea q cum operatione sua nō communicat operatio corporalis, paulò pòst subdidit, huic animæ conuenire corpus aliquod, quod sit à genituræ corpore separabile. Ex quo etiam apparet, quod contra Auerroem in superioribus quærebamus, scilicet intellectualem animam esse formam, corpus uiuificantem, præsertim quia quum Aristoteles ibidem probauisset, ex tribus animabus, scilicet uegetali, sensuali, intellectuali, hanc solam esse, & ab extrinseco, & à corpore separabilem, quia huius tantum operatio per se absq; instrumēto posset expleri, subiunxit has omnes, scilicet tres animas pariter esse in semine, secundùm potentiam. At uero si quis hæc consideret diligenter, inueniet non posse potentiam ullam his esse communem, per quam corpus pari ad tres animas, modò in potentia sit, nisi facultatem quandam, qua ab intellectuali anima similiter atq; ab alijs uitam motumq́; accipiat. Sed iam ad corpus animæ proximum redeamus. Hoc uocant Magi uehiculum animæ, æthereumq́; scilicet corpusculum, acceptum ab æthere, immortale animæ indumentum, naturali quidem figura rotundum propter ætheris regionem, sed in humanam effigiem sese transferēs, quando corpus humanum ingreditur, atq; in priorem se restituens, quum egreditur. Quod ob eam causam Magi necessarium arbitrantur, quoniam angeli tales sunt, & uirtute separabiles, & actu separati sint à corporibus, irrationales animæ, neq; uirtute separabiles, neq; actu. Ex quo sequitur rationales animas tanquam medias tales esse debere, ut uirtute quidem semper separabiles sint, quia illis subtrahantur corpora, nō peribunt, actu autem sint semper coniunctæ, qui familiare corpus nanciscuntur ex æthere, quod seruant per immortalitatem propriam immortale, quod Plato currum tum deorū, tum animarum uocat in Phædro, uehiculum in Timæo, quo utantur animæ sphærarum cœlestesq; purissimo dæmonum animæ minus puro, nostræ quoq; minus propter terreni corporis mixtionem. Quam ob causam ita præcipit Zoroaster:

Μὴ πνεῦμα μολύνῃς, μὴ δὲ βαθύνῃς τὸ ἐπίπεδον.

id est, Ne fœdes spiritum, neq; in profundum exaugeas, quod est planum. Spiritum planum appellat ipsum uehiculum, non quia corpus non sit, atq; profundum, sed quia propter tenuissimam & splendidam puritatem sit, quasi non corpus. Præcipit ergo, ne propter nimium corporis elementalis affectum, cogas ipsum etiam post hanc uitam sordidum atque graue superfore caliginis elementalis adiunctione, quam animæ umbram prisci Theologi nuncuparunt. Neque tamen uolunt rationalem animę partem proximo hærere uehiculo, sed rationalem ipsam animam quantum & rationalis est, & comes cœlestium animarum, ædere actum uiuificum in uehiculum, quod animę idolum sæpe iam appellauimus, quam speciem animæ mortalem in libro de Mundi generatione Plato

nuncupat

non quia moriatur aliquando, sed quia subtracto uehiculo rueret, ut quidam putant. Sicut enim Lunæ splendor in nube promit ex seipso pallorem, sic anima in corpore cœlesti emittit idolum, quasi stella crinita comam. Quod euanesceret, si euanesceret corpus illud, sicut pallor extinguitur nubibus dissipatis. Quia tamē nunquam uehiculum subtrahetur, Zoroaster inquit:

Ἔστι καὶ εἰδώλῳ μερὶς εἰς τόπον ἀμφιφάοντα.

id est, Est idolo quoque locus in regione perspicua. Quia scilicet cum uehiculo simul & anima rationali recurret in cœlum. Plotinus autem ipsum esse putat simpliciter mortalem, etiam si ipsi uehiculum subtrahatur. Similiterq; ait, Solis lumen in aëre, imò præsens aëri, haud extinctum iri, etiam si aër tollatur è medio. Ex solo enim Sole pendere tanq; perennem ipsius actum, neque esse passionem aëris, qualitatemq; aëri propriam. Siquidem momento adest, atq; abest, neque ipsius quicquam, sublato Sole in aëre. Neque solùm adest aëri, sed similiter omni perspicuo, etiam si contrariæ inter se naturæ perspicua sint, quasi non à certa natura subiecti dependeat. Neque aliquo modo à perspicuo, qua ratione perspicuum est, dependet, sed tantum illi adest, quia non impeditur illi adesse, sicut adesse opaco impediri uidetur. Sol enim hunc actum emittit semper, non dimittit, non immittit. Sorte uerò contigit subesse quod capiat, imò quod capere uideatur. Actus hic Solem uicissim perpetuò comitatur. Similiter se habet, & uultus ad speculum, & ad corpus anima. Hæc Plotinus. In esse autem idolo huic opinantur phantasiam quandam irrationalem, atq; confusam, sensus præterea tales, ut per totum uehiculum uideatur pariter, atq; audiatur, quibus sensibus propriè homines, quàm paucissimi utantur, & raro. Sentiri uerò per illos sæpe concentus cœlorum mirabiles, uocesq; & corpora dæmonū, quotiens aliquis ad tempus terreno corpore derelicto, sese in corpus suum cœleste receperit. Ideò Tatius Mercurij filius, quum esset paternis sacris expiationibusq; purgatus, illicò exclamauit esse tunc in corpus immortale translatum, ac intueri mirabilia, & audire. Quod & ipse Mercurius narrat, sibi quoq; paulò antè in abstractione animi contigisse. Olympiodorus quoq; Platonicus tradit Apollonium Tyaneum hac ratione solitum ex urbe Roma, quæ fiebant in Aegypto, prospicere. Mitto quòd Platonici multi putant animam tribus uti uehiculis: primo quidem immateriali & simplici, id est, cœlesti: secundo materiali & simplici, id est, aereo: tertio materiali atque composito, id est, elementis quatuor constituto. Et primo quidem dare uitam irrationalem, sed immortalem: secundò uerò uitam irrationalem, sed longæuam, quæ uidelicet composito corpore aliquando dissoluto ad certum tempus supersit in simplici corpore: tertio, deniq; uitam & irrationalem, & unà cum dissoluto corpore dissoluendam. Præterea in prima uita communicata uehiculo sensum esse communem, atq; impatibilem, in secunda patibilem & communem, id est, per uehiculum, uniuersum sensum pariter uniuersum, deniq; in tertia sensum diuisum pariter, atq; patibilem.

Qua parte cœli animæ creantur, qua'ue descendunt. Cap. V.

QVA parte cœli animæ procreantur, quanquam stultum est quærere situm in his, quæ situ aliquo non clauduntur, & sicut ubicunq; Sol fulget, ibi mittitur radius, sic ubicunq; Deus adest, mittitur animus: delectat tamē cum antiquis interdum poeticè ludere. Igitur alias, inquit Timæus, apud alias stellas à mundi opifice seminari, quarum fiant in uita comites animæ. Quod ita Platonici intelligi uolunt, ut non singulæ animæ, sed animarum legiones singulis stellis, ac fatales commodentur. Addit Deum animas suis imposuisse uehiculis, ac uniuersi naturam legesq; edocuisse. Qua parte cœli descendunt? Cancro præcipuè, ut aiunt Platonici, uicissimq; per Capricornum, Cancro oppositum, ascendere putant. Atq; hinc illam hominū, hanc deorum portam appellant. Nemo uero adeo falli debet, ut descensum ascensum'ue hic accipiat secundum situm: sed quia Luna Cancri domina, generationi proxima est. Saturnus uerò dominus Capricorni remotissimus, ideò per Cancrum, id est, lunarem, uegetalemq; instinctum descendere animas dicunt: per Capricornum uerò, id est, per Saturnum intellectualemq; instinctum ascendere. Saturnum enim prisci mentem uocāt, qua

sola superiora petunt. Accedit ad hæc, quod Capricorni Saturnique sicca uirtus, dum spiritus ad intima contrahit, atque colligit, ad contemplandum assiduè prouocat, lunaris autem humor spargit, atque dilatat, & animum circa sensibilia distrahit. In ipso autem descensu animus accipit, & à Saturni numine per se, & à Saturni lumine per corpus æthereum, atque idolum, adminicula quædam, siue incitamenta ad contemplationem aptius exequendam: ab Iouis numine, atque lumine similiter ad uitæ ciuilis gubernationem: à Marte similiter ad magnanimitatem propter iniurias propulsandas: à Sole ad phantasiæ & sensuum claritatem: à Venere ad charitatem: à Mercurio ad interpretationem, atque eloquentiam: à Luna ad generandum. Et quamuis inde singula dentur bona, possunt tamen in mixtione terrena ad malum degenerare. Descensus huiusmodi ita fermè subitò potest fieri, ut radij descensus à Sole, qui quamuis subitò demittatur in terram, uarijs tamen in ipso casu nubium uestitur coloribus. Nonnulli uerò putant animas in qualibet sphæra ad certum tempus uitam agere sphæræ illi conuenientem. Sortiri enim à sphæris singulis uehicula propria, ac tandem post multa secula ad elementa descendere, atque in igni & aëre dæmonicam, in terra humanam brutalemue uitam agere. Item similibus gradibus tandem ad superna redire. Hæc illi. Nos autem in omnibus, quę scribimus, eatenus affirmari à nobis, alijsque uolumus, quatenus Christianorum Theologorum concilio uideatur.

Quando infunditur anima corpori, & quò dum in corpore uiuit, ducitur. Cap. VI.

QVando infunditur anima corpori? Postquam in aluo mulieris ipsum semen, quod à toto uiri corpore antè defluxerat, traxeratque secum formatricem uim ab anima uiri, per hanc ipsam uim diebus circiter quinque & quadraginta sic esse affectum, ut sex primis diebus lac euaserit, nouem sequentibus sanguis, duodecim alijs caro, decem & octo reliquis fuerit figuratum, tunc anima creatur, atque infunditur. Qui animas ante ingressum uixisse putant, eas dæmonem uitæ ducem naturaliter elegisse dicunt in ipso descensus initio prius, quàm corpus ingrederentur. Alij uerò postquam electione uti cœperint, eligendo mores interim dæmonem uitæ ducem latenter eligere. Sæpe etiam eundem dæmonum à pluribus eligi. Posse enim animas multas genio uno, id est, uno ingenij duce dæmone uti. Qui antè eligere opinantur, ex illa potissimùm turba dæmonum accipere uolunt, quæ eidem accommodetur stellæ, cui & anima ab ipso mundi opifice fuerit assignata. Tot enim esse dæmonum heroumque legiones, quot stellæ sunt numero. Atque ex tali quadam turba illum sortiri præ cæteris, qui cum illa electa uita maximè conuenit, & figura cœli, quæ eo ipso electionis descensus momento componitur, maximamque his de causis in hominum ingenijs fortunisque differentiam prouenire: qui uerò post ortum pro aduersitate morum diuersos animas adipisci genios aiunt, permutari quoque duces eiusmodi concedunt, moribus permutatis, plúsque consilio tribuere, quàm uel fato, uel fortunæ uidentur. Verùm utcunque sit, perpetua indigemus custodia numinum. Quod quidem Plato quum in symposio, Protagora, Politico, Critia dicat, sic probat in Legibus, uidelicet quoniam inter falsa bona, & innumerabilia mala uersamur, unde perpetua fallacia & perturbatio nascitur. Ideoque tanquam oues mira diuinorum pastorum custodia semper egemus. Addit, quum nos proprium quidem uitium perdat, propria uerò uirtus uelut exigua seruare non posit, ideò sola superorum uirtute custodum (quorum uirtutis imago quædam exigua sit nostra uirtus) nos posse seruari, præsertim quum, sicut alibi dicit Hermia exponente, malefici dæmones assiduè nos pro uiribus ad inferiora detorqueant. Sed alij sunt custodes illi, qui nos eligunt, alij dæmones, quos nos eligimus.

Qua parte corporis anima ingreditur, qua egreditu, & quo duce progreditur. Cap. VII.

Anima qua parte corporis ingreditur? qua egreditur? Anima quæ est medium rerum, iussu Dei (qui est mundi centrum) in punctum cordis medium (quod est centrum corporis) primùm infunditur. Inde per uniuersa sui corporis membra se fundit, quando currum suum naturali iungit calori, per calorem spiritui corporis. Per hunc spiritum immergit humoribus, membris inserit per humores. Denique per morbum solutis ijs medijs statim cum suo illo curru se (ut ita dixerim) colligit, refluitq; in cor, unde primùm effluxerat. Cordis extincto calore, quod proprium erat illius uehiculi susceptaculum, cor deserit, tandem suo illam uehiculo comitante. Sicut oculo clauso lumen Solis, quod illi influxerat, effluit integrum, suo ipsum comitante calore. Atq;, ut probat Plotinus, non extinguitur, sed Solem suum perpetuò sequitur. Mitto in præsentia, quòd egredientes animas genij, dæmonesq; sui ad cõmunem iudicem omnes ducunt, sed lata sententia priores abeunt dæmones, malasq; uiolentus & malus dæmon trahit, bonas autem Deus tranquillè perducit. Hæc in Phædone.

De statu animæ puræ, præcipuè secundùm Platonicos. Cap. VIII.

Vbi nam est anima pura decedens corpore mortuo? Vbi est lumen Solis purum oculo clauso. At Solem in lumen reflectitur. In ætherem quoque reflectitur animæ currus æthereus, onere terreno deposito. Ad ætherem aspirat anima nata quondam in æthere, ut inquit Pythagoras, præcipuè si uiuendi & cogitandi habitum æthereis mentibus similem mente conceperit. Ita enim animus habitu mouetur, & agit, sicut natura formis. Quod quidem patet in his, postquam artis habitum contraxerunt, sine consilio & attentione (ut natura solet) quasi naturaliter operantur. Remanere uerò in anima separata habitus tum morum, tum disciplinarum, tam bonos, quàm malos Plato in Phædone Gorgiaq; asserit, & ratio illa probat, qua dicitur habitum ita in naturam conuerti, ut talis ab illo, qualis à natura proueniat inclinatio, quod maximè impletur in animis ab hac mutabilitate seiunctis.

Sed cur animæ quoq; elementorum, earumq; currus, ad cœlestem habitationem non annituntur? Quoniam, ut Platonicorum potius, quàm mea opinione respondeam, officium illis à Deo assignatum est, ut ibi sint semper. Animæ cedunt uoluntati diuinæ. Currus quoq; cedunt desiderio animarũ. Animæ illæ ex hoc officium præstantius officium non amittunt. Currus orbicularem motum circa suas animas seruant nõ impeditum. Et sicut cœlis naturale est illic circa suas animas uerti, ita hic his uehiculis circa suas. At anima nostra ritè functa hic munere sibi ad tempus iniuncto, ætheris eam plagam sibi præ cæteris eligit, cui nascendo fuerit assignata. Ad illud confugit astrum atq; numen, ut Plato inquit, cui uiuendo se similem reddidit. Sed hæc illi uiderint. Proinde sicut in terris considerando à singulis ad communes naturalium species, à speciebus ad rationes diuinas, tanquã naturalium causas procedat, sic in cœlo uicissim à rationibus diuinis: id est, ideis, ad species naturales perfectè, ab his ad singula quodammodo se conuertit. Ac quàm diligenter hic inspiciebat singula, tam ibi eadem prospicit negligenter. Rursus quàm obscurè diuina prospiciebat, tam perspicuè ibi perspicit eadem. Et quæ hic singulatim per instrumenta in externo uidebat lumine, illic secundùm speciem per se in lumine uidet intrinseco. facto quantum olim conuertebatur ad sensum, tantum conuertitur tunc ad mentem, cuius oculo diuinum fulget lumen. Quod quidem etsi intrinsecum mentibus dici potest, tamen multò magis ab ipso Deo, quàm infusus oculo radius à Sole pendet semper, atq; seruatur, plenusq; formarum adest, sicuti colorum Solis lumen. Formasq; ipsas & cuncta per formas eatenus ostendit mentibus, quatenus in ipsum puræ ardentesq; conuertunt. Tot uerò saltem ijs omnino conuersis patefacit, quot rerum species facit in mundo. Non enim decet minus formare mentem, quàm mundi materiam. Neq; minus tribuere menti, quàm naturaliter appetat, optat autem ordinem uniuersi comprehẽdere, quo & ipsa comprehensa est, quem diuturna iam admiratione quæsiuit. In quo & ipsa prouidentiæ cuiusdam sortitur officium. Singula uerò & infima tantùm in lumine prospicit, siue præte-

rita illa fuerint, siue præsentia, siue futura, quantum ad illa uel prouidentia quadam, uel affectu dirigitur. Sanè quemadmodum senes puerorum ludos, Philosophi studia plebeiorum, uigilantes somnia dormientium aut negligunt, aut rident, nisi aliter nonnunquam necessitas postulauerit, ita & multò magis segregatæ mentes nostra hæc singula & contingentia negligunt, nisi quantum ab ipso omnium patre (cuius natura prouidentia ipsa est, cuius agere est prouidere, cuius officium est omnibus prouidere) prouidentia illis quædam fuerit demandata. Tales Plotinus animas tum ex antiquorum sententia, tum ex propria ratione probat curare suos, & sæpe publicè uaticinijs cæterisq; beneficijs generi humano prodesse. Sed quum harum prouidentia uoluntati diuinæ consentiat, non perturbatione ex rebus nostris ulla tanguntur, sed facilè hæc & tranquillè gubernant.

Sed ne quis diffidat animam separatam ad tantum posse lumē attolli, propterea quòd eam in corpore uideamus tanta caligine circunfusam, comparare Platonici iubent intellectum quidem uisui, intelligibile uerò uisibili. Visus nunquā lucem ipsam in ipso Sole plenissimam comprehendit. illa enim huius semper excedit proportionem. Interdum etiam neque lumē in coloribus impeditus cataracta uidet. Aliquando uapore quodam offusus, uel rubro, uel croceo, & obscurè & aliter, quàm sit, iudicat. Aliàs autem uel propter contractionem ad interiorem imaginationem, externa non uidetur aspicere, uel propter distractionem simul ad obiecta inter se longè distantia, uix cernit alterutrum. Ac si paulo attētius ad alterum uergit, interim remissius uel nullo modo uergit ad alterum. Similiter intellectus humanus immensam ipsam diuini luminis plenitudinem in absoluta Dei natura exuberantem nunquam penitus comprehēdit, quippe quum illa nimium capacitatem mentis exuperet. Præterea idem Dei lumen uel in rerum creatarum ideis, quasi determinatum, uel in angelis iam contractum clarè perspicere quidem potest aliquando, uidelicet quum fermè ita fuerit à corporis contagione semotus, ut illa. Elementali uero, ut nunc coniunctus corpori, quasi cataracta quadam adeò eius ad illa proportio impeditur, ut ideales rationes, angelicasq; substantias longè admodum à materia segregatas omnino comprehendere nequeat. Proinde quotiens pro uiribus quasdam earum proprietates excogitat, totiens, quia phantasiæ coniunctus est, nimirum phantasiæ simulachris, quasi uaporibus nebulisq; eas adeò prospicit inuolutas, ut uel obscurè admodum, uel aliter, quàm sint, uidere cogatur. Postremò etiam si parumper, quoad potest, phantasiæ discutiat nubes, interea tamen quia & ad difficile regendi corporis ministerium est contractus, & ad sensibilium imaginum occursum continuè impendentem, simul atq; ad intelligibilium intuitum est distractus, idcircò supernos influxus uix quidem suspicit, & quasi nec prospicit, atq; (ut Platonici opinantur) tanquam per repentinam quandam coruscationem subitò uanescentem. Quamobrem nemini mirum uideri debet, quòd hic neq; claritatem diuinorum percipiamus, neq; suauitatem ipsam, quæ illic gustatur ex illis, ipsi unquam uel paulum degustemus. Nempe mens ob informem materiam, & à mente, & à diuinis alienissimam, non aliter, q̃ lingua, propter pituitam paralytica, diuinorum saporum ueritatem uoluptatemq; gustare non potest. Sed tunc demum salutarem nectarei liquoris recipiet gustum, quū Lethæi fluminis lethales humores penitus expurgauerit, atq; insuper diuinum fontem non naturali tantum siti, quæ ex seipsa molesta est, appetierit, sed etiam quodam moralis piæq; sitis habitu ipsum præ cæteris, imò solum elegerit appetendum. Quo autem gustu saporibus his uescatur, alibi disputauimus. Huc tendit Platonicum illud in Phædro, animas quæ ex Lethæa emerserint aqua, altius euolare, ibiq; primò cœlestem unà cum dijs cœlestibus, deinde super cœlestem cum supercœlestibus circuitum agere, eo scilicet ordine, ut aliæ cum alijs ibi numinibus circunuagentur, circuitusq; huiusmodi alternis uicibus repetant. Hoc autem nihil aliud sibi uult, quàm solutas ab elementalibus corporis animas in cœlestibus iam uehiculis in figuram propriam, circularem scilicet, restitutis, cœlestem colere regionem, atque alias unà cū stellis, cœlicolisq; alijs, quibus uel natura, uel habitu magis familiares sunt, tum in certa quadam mundi gubernatione congruere, tum per rerum species similiter ratione discurrere. Rursus cum dijs supercœlestibus, id est, angelis, in ipso idearū intuitu, & quasi quodam circuitu subitò consentire, & una cum utrisq; fœliciter utrumq; peragere.

gere. Addit eiſdem unà cum ſuperis illic alimentis, ſcilicet ambroſia & nectare ueſci. Ambroſiam quidem eſſe cenſet perſpicuum ſuauemq; ueritatis intuitum, nectar uerò excellentem facillimamq; prouidentiam. Hîc panditur & uetus illud arcanum à Platone in libro de Regno, præ cæteris celebratum, præſentem mundi circuitum ab Oriente ad Occidentem eſſe Iouium, atq; fatalem, uerùm fore quandoq; alterum huic oppoſitum ſub Saturno ab Occidente uiciſsim ad Orientem, in quo ſponte naſcentur homines, atq; à ſenio procedent in iuuẽtutem, alimentaq; illis ultrò æterno ſub uere ad uotum ſuppeditabuntur. Iouem (ut arbitror) animam mundi uocant, cuius lege fatali manifeſtus hic manifeſti mundi ordo diſponitur. Præterea uitam animorum in corporibus elementalibus Iouiam eſſe uult, ſenſibus actioniq; deditam. Saturnum uerò ſupremum inter angelos intellectum, cuius radijs illuſtrentur ultra angelos animæ, accendanturq;, & ad intellectualem uitam continuè pro uiribus erigantur. Quæ quotiens ad uitam eiuſmodi conuertuntur, eatenus ſub regno Saturnio dicuntur uiuere, quatenus intelligentia uiuunt. Proinde in ea uita ideò ſpontè dicuntur regenerari, quia electione propria in melius reformantur. Rurſus in dies reiuueneſcere, id eſt, in dies, ſi modo ibi dies dinumerantur, magis magiſq; floreſcere. Hinc illud Apoſtoli Pauli: Homo interior renouatur in dies. Deniq; illis alimenta ſpontè affatim ſub perpetuo uere ſuppeditari, quia non per ſenſus, operoſamq; diſciplinam, ſed per lumẽ intimum ſummaq; cum uitæ tranquillitate atque uoluptate miris ueritatis ipſius ſpectaculis perfruuntur. Eiuſmodi uitæ odor quidem mente pro uiribus ſeparata ſentitur, ſapor uerò mente penitus ſeparata guſtatur. Addit his in Sympoſio, purgatas animas, quæ diuinam præ cæteris pulchritudinẽ amauerunt, tandem in ipſum diuinæ pulchritudinis pelagus ſeſe prorſus immergere, diuinoſq; ibi liquores non tantum bibere, ſed etiam in alios iam ex ſeipſis effundere. Summum uerò beatitudinis concludit in Epinomide, ubi ait, animum purgatiſsimum omni tum mutabilitate firmata, tum multiplicitate collecta, ſeſe in propriam unitatem intellectu ſuperiorem omnino conferre, perq; hanc in unitatem diuinam intelligibili mundo ſuperiorem iam transferre, Deoq; potius uiuere, quàm ſeipſo, cui certè mira quadam ſuper intelligentiam ratione ſit coniunctus. Hunc uerò nondum effici Plato uult diuina quadam luce, quæ quidem non aliter in mente refulgeat, quàm ſi amore Dei prorſus accenſa transformetur in Deum. Quo fit, ut diuinum amorem in Phædro omnibus diuini furoris gradibus, animique bonis longiſsimè præpoſuerit. Hìc uerò potiſsimùm Platonica latent myſteria, paucis quæ ſubdam, à nobis breuiter comprehenſa. Nempe ſegregatæ mentes quum primùm in ſe conuertuntur per radium naturalem, ſibique proprium, tanquam animalia, quæ noctu uident, pauca quædam, & illa quidem quaſi ſub nube uident, quatenus ſcilicet earum natura ea ſub determinata ſpecie, rerumq; formulis, quaſi informibus repræſentat. Deinde uerò per radium proprium in lumen commune cunctis mentium ſublimium ſpeciebus ſeſe conuertentes, iam per ipſum, quaſi per diurnum lumen perſpicuè cuncta ab ipſo luminis huius authore creata conſpiciunt. Lucem uerò ipſam luminis huius originem, quam naturaliter appetunt, ideóque nec fruſtrà deſiderant, aſſequi ſuſpiciendo non poſſunt, quoniam & per extremum a Deo lumen, quatenus extremum eſt, lucem Deo intimam omnino penetrare, & ampliſsimum Dei anguſtiſsimo ſuo comprehendere nequeunt. Siquidem lumen ipſum, quamuis in Deo amplum, tamen in mentibus euadit anguſtum. Verùm lucem licet obſcurè perſpectam, tamen ardenter amando, ipſius interim calore penitus accenduntur, atque accenſæ, quod amoris eſt proprium, transformatur in lucem. Qua deniq; roboratæ, ob amorem iam conſequuntur, quod per aſpectum uix eminus ſequi potuerant, ut lux iam ipſa amore facillimè fiant, quã proſequi oculis antè moliebant. Tanta uis eſt amoris, tanta facilitas, tanta fœlicitas, imò uerò (ut rectius loquar) tanta uis eſt lucis amatæ. Mens enim amando lucem non tam ſeſe accendit, & transfert, q; à luce blandè alliciente, uehementer percutiente penitus penetrante, & accenditur, & transfertur, & lucet. Quum uerò tota perceptionis fruitioniſque efficacia, quæ in ſenſibus eſt externis, ſit & multò magis in phantaſia, rurſusq; longè potentior ſit in mente, expedita præſertim, ac præterea ſenſibilium rerum, oblectamentorumque rationes exactiſsimæ ſint in Deo, ſequitur ut mens dum expedita potitur Deo, ſumma quæq; & ſinceriſsima omnium oblectamenta

sensuum, suo quodam miróque modo plenissimè sentiat, neque solùm imaginaria circa Deum delectatione quasi uidendo audiendoq́; , & odorando, (hæc enim implere non potest) sed etiam substantiali quadam gustui tactuiq́; persimili uoluptate permulceatur. Gustum uerò tactúmue, inquam, non contigui cuiusdam, ut fit in sensibus, sed penetrantis penitus, atq; penetrati: penetrati, inquam, à toto immensoq́; bono, totum secum immensúmq́; gaudium inferente.

Nouum gradus in patria.

PRoinde nouem beatorum gradus non solùm apud Christianos, sed etiam apud Platonicos, tum in angelis, tum in animis disponuntur, ob eam rem (ut arbitror) rationem, quòd nouem præcipuè modis diuina illic perficit contemplatio. Sanè quemadmodum nos ex rerũ potentia, ordine, commoditate, potentiam, sapientiam, bonitatem Dei, qua possumus sagacitate uenamur, sic illi uicissim ex diuina bonitate, sapientia, sapientia, tanquam ex finali efficiente exemplari causa uniuersi, hæc tria similiter in rebus agnoscunt, ea uidelicet ratione, ut alij diuinam bonitatem potissimùm in seipsa considerent, alij ad res ipsas præcipuè referant, alij præcipuè res ad ipsam uelut ad finem, singuli tamen cuncta contueantur. Sic ergo triplex diuinæ bonitatis impletur intuitus, per quem tres primi beatorum ordines distinguuntur. Tribus quoq; modis similiter potentia, totidemq́; sapientia cogitatur. Hinc sex insuper ordines beatorum connumerantur. His nouem fœlicium gradibus apud Platonicos octo cœlorum plagæ, ac noua super cœlum excogitata regio congruè accommodari uidentur. Apud Orphicos autem octo cœli, atq; sub Luna æthereus ignis. Apud Christianos circuli sub empyreo nouem. Quilibet enim ad illam potissimùm regionem habitu quodam simili, quasi naturali leuitate feruntur, cuius habitatoribus angelis sese in uita præcipuè similes reddiderunt. Similiter quoq; Christiani reprobos animos in nouem reproborũ dæmonum gradus, quibus se uiuendo fecere similes, ipsa similitudine, quasi pondere naturali putant præcipitari. Sed de his aliàs. Quòd uerò nouem sint in beatitudine gradus, hæc quoque (ut arbitror) ratio comprobat. Nempe diuinam potentiam timemus, sapientiam quærimus, diligimus bonitatẽ. Solus quidem bonitatis amor animam transformat in Deum. Idcircò amor absq; inquisitione atq; timore animam patriæ reddit, contrà uerò nequaq́. Sed iam gradus ipsos, quibus in cœlum ascenditur, ordine disponamus. In primo sint, qui potissimùm bonitatem amant, deinde potentiam timent, postremò sapientiam quærunt. In secundo, qui in primis diligunt bonitatem, circa uerò reliqua duo se pariter habent. In tertio, qui similiter erga bonum in primis afficiuntur, deinde sapientiam perscrutantur, postremò timent potentiam. In quarto, qui circa tria æquè se habent. In quinto, qui bonum primò amant, deinde potentiam extimescunt. In sexto, qui similiter bonum diligunt, sequenti uerò gradu appetunt sapientiam. In septimo, qui absolutè bonum, & simpliciter amant. In octauo, quos potẽtia primum, secundo bonitas, tertia sapientia mouet. In nono, apud quos sapientia primo, secundo bonitas, tertio potentia potest. Mysterium eiusmodi in Euangelio ibi significatum arbitror, ubi diuinum oraculum sectatores suos nouies beatos appellat, propterea quòd nouem gradibus meritorum, duce Deo, cœli nouem ad nouem contemplationis ordines beatè petuntur. Sed ecce iam beata Euangelij sancti commemoratio nos admonere uidetur, ut Philosophicis dimissis ambagibus, breuiori tramite beatitudinem ea quæramus uia, qua Christiani ducunt Theologi, ac Thomas Aquinas in primis, Christianæ splendor Theologiæ.

De statu animæ puræ, præcipuè secundùm Christianos Theologos.

CReata mens quælibet respiciendo uel in suam essentiam, quę ibi differt ab esse, & in certa specie est à Deo infinitè distante, uel in lumẽ sibimet proprium, uel in quoduis lumen in ea determinatum, substantiam diuinam intelligere nequit, quæ quum infinita sit, certè quid ipsa sit, per finitum aliquid repræsentari nõ potest. Solùm uerò per ea, quæ diximus, mentes & Deum esse cognoscunt, & quid

non sit potius, quam quid sit, & qua ratione uel ipse ad alia, uel alia referantur ad ipsum. Id Plato in Parmenide probat. Idem Dionysius Areopagita in mystica Theologia comprobat, cõcludens mẽtes in summo naturalis cognitionis gradu coniungi Deo uelut ignoto, quasi oculum sub Solis lumine caligantem. In eiusmodi uerò cognitione naturale desiderium non impletur. Quicquid enim in specie quadam est imperfectum, speciei ipsius optat perfectionem. Talis autem cognitio in ipsa cognitionis specie imperfecta censetur. Solemus enim in nullo cognitionis modo quiescere prius quam quid sit res ipsa secundùm substantiam cognouerimus. Præterea rationi naturalis est continua per rationes discursio, quousque ad summam perueniat rationem, quæ quoniam infinita sit, ideò sola rationis discursum ex se absque fine frustrà peruagaturum sistere possit. Siquidem ultra finitum quodlibet mens semper aliquid ulterius machinatur. Quod quidem in numeris, & lineis, & figuris proportionibusque apparet. Quò fit, ut in sola Dei substantia, quæ sola infinita est, conquiescere ualeat. Idque inde prouenire censendum, quod naturalis tum intelligentiæ perspicacia, tum uoluntatis ardor, radius quidam est ab ipsa diuina luce proxime per ipsius lumen infusus, eandemque resilit naturaliter, neque moueri cessat, prius quam in suum se Solem denique restituerit. Proinde quò quid naturali est fini propinquius, eò uehementius aduentat ad finem. Quod in elementorum motibus est manifestum. Segregatæ uerò mentes per naturalem cognitionem propinquiores Deo euadunt, quàm coniunctæ. Igitur quum nostræ naturalis cognitionis suæ terminis contentæ non sint, certè multò minus illæ. Quoniam uerò naturalis speciei cuiuslibet appetitus ab uniuersali natura directus omnino inanis esse non debet, oportet mentes omnes posse diuinam uidere substantiam, sine qua nihil perfectè uident. At quum uidere illam in specie aliqua creata non possint, opus tamen sit forma, per quam uideant: forma, inquã, diuinæ substantiæ propria, qua illam non imaginariè, sed propriè cernant, necesse est eas diuinæ substantiæ adeò copulari, ut ipsam iam inspiciant per seipsam. Simile quiddam apparet in uisu, qui colores quidem per ipsorum imagines sub lumine cernit, lumen uerò per aliud præcipuè, quàm per lumen uidere non potest. Sed ne quis absurdum putet, Deum intellectui coniungere, uelut formam, meminisse oportet, perfectionem mentis consistere circa uerum. Verum autem, & ens, & intelligibile, idem. Quicquid aut in hoc ipso genere ex essentia atque esse componitur, tanquam ens uerumque potius, quàm tanquam esse ueritas'ue se habet, neque potest aliorum in eodem genere esse forma, quum iam forma in se sua ad suam, quasi materiam sit contracta. Itaque nulla creata mens mentium reliquarum forma fieri potest, imò solus Deus ad genus mentium ubique se habet, ut forma, qui solus est ipsum esse, & simplicissima ueritas: ut forma, inquam, non tanquam pars compositi, sed operandi principium, quo mens potius, ut Deus iam, quàm ut mens, operetur, sicut ignitum aurum, ut ignis agit potius, quàm ut aurum, quale Apocalypsis Ioannis iubet emendum.

Quo pacto mens Deo coniungitur.

AD hoc autem ut mens diuinam induat substantiam, quasi formam, non propria uirtute dicitur, sed diuina trahitur actione. Siquidem natura inferior proprietatem formámque superioris absque superioris ipsius actionis consequi nequit. quod in elementis est manifestum, in quibus aër non aliter, quàm agente igne ignis euadit. Præterea nihil potest ad excellentiorem actionem aliquando perduci, nisi prius in eo uirtus corroboretur. Quòd si ad consuetam actionis speciem, sed tamen aliquando uehementiorem est perducendum, satis utique erit, si modò solita uirtus augeatur, utpotè si aer, qui naturaliter uno calefacit gradu, duobus aliquando sit gradibus calefacturus, sufficiet naturalis sui caloris aliquantum intendere qualitatem. Veruntamen si aer actionem specie genereque superiorem sit sibi uendicaturus, uidelicet si illuminaturus fuerit, quod corporis est ætherei proprium, nouã ab ipso æthere formam iam sortiatur oportet. Quorsum hæc? Vt intelligamus mentem non posse ad diuinam substantiam per ipsammet perspiciendam attolli per solum naturalis uirtutis & luminis augmentum, quum eiusmodi operatio ab ipsa naturali mentis operatione plus, quàm

genere

genere differat,sed opus esse noua quadam uirtute, nouoque lumine, ab altiori principio descendente. Quod quidem & gratiæ & gloriæ lumen appellant, quo illuminata mens, & multò magis accensa, diuinam iam substantiam, cuius calore iam feruet, induitur uelut flammam: flammam, inquam, non qualem in crinita stella siccus uapor à terra sublatus, subit propè ignis sphæram, quamuis id admodum simile uideatur, imò flammam supercœlestem, lucentem salubriter, non urentem. Negabit fortè aliquis mentē per quoduis lumē ad perspiciendum Deum posse perduci, quia si nulla est uisus ipsius ad sonum proportio, nimirùm neque mentis, neque luminis à mente suscepti, ideóque finiti, ulla ad immensum Deum proportio est. Nos autem respondebimus, Deum, quamuis facultatem intellectus excedat, non tamen sic alienum esse ab intellectu, sicut sonus est alienus à uisu, uel insensibile quiddam à sensu, quum Deus sit, ut Christianis placet Theologis, intelligibile primùm, totiúsque intellectualis uirtutis & actionis principium mediúmque, & finis. Est igitur quædam inter intellectum Deúmque proportio, non quia sit ulla commensuratio, sed habitudo quædam potius, quasi materiæ intellectualis ad intelligibilem formam, & effectus ad causam. Præterea lumen illud infusum etsi terminatum euadit in mente, ea tamen uirtute præditum à Deo infunditur, qua eam diuinæ substantiæ copulet, non naturali quidem, sed intellectuali potius copula. Id uerò efficere nequit radius naturalis, quia iam ab initio totus in suscipientis transiuit naturam, per se prius informem, unde & ipse caliginosus euasit, & debilis. Neque mens quum longè à diuina simplicitate degeneret, totam potest suam per idem sortiri perfectionem, ideoque aliud in ea radius est naturalis, per quem quatenus suæ conuenit speciei, nonnihil intelligit: aliud uerò lumen infusum diuinitùs, quo subleuante ad gradum super se ultrà, quàm cogitari posit, eminentissimum mirabiliter eleuatur. Denique infinitas ipsa Dei haud priuationem formæ significat, qualis infinitas materiæ conuenit, (quumque sit inefficax & informis, meritò cognitioni inepta censetur) sed absolutam significat excellentiam, nullo prorsus subiecto contractam. Hæc autem seu Sol natura sua id habet, ut mirum in modum lucendo, atque illuminando, maximè omnium mouere intellectualem uisum posit, atque uideri, & qua uirtute excedit mentem, eadem posit eandem supra uires proprias eleuare. Neque tamen putandum est mentem essentia diuina formatam, quamuis quid ipsa sit, intelligat, ipsam tamen penitus comprehēdere. Nam & uirtus ipsius terminata est, & lumē in ea determinatum, & diuinam quum subit essentiam, non per omnem diuinitatis uirtutem inde formatur. Quid ergo? Nunquid partem diuinæ substantiæ cernit quidem, partem uerò non cernit? Non ita sanè dicendum, siquidem Deus diuidi nequit. Imò uerò putandum est eam aspicere Deum, haud tamen penitus comprehendere, id est, sub rationibus, & tanta certitudine, tantáque perfectione perspicere Deum, sub quot, & quanta sibimet perspectus est Deus. Accedit ad hæc, quod non cuncta, quæ Deus & uidet, & potest, uidendo Deum potest ipsa uidere. Videt autem potestque Deus infinita præter illa, quæ in natura consistunt quod probauimus aliàs. Si enim Dei substantiam non comprehendit, certè neque intelligentiam eius atque uirtutem. Neque igitur cuncta, quæ & intelligit Deus, & potest. Alioquin quum uirtus per ea, quæ potest soleat æstimari, sic quæcunque uidet potestque, penitus comprehenderet: comprehenderet pariter uiuendi faciendique uirtutem atque substantiam. Quid plura? Quò altior intellectus, eò & plura uel numero, uel ratione intelligere debet. Ex quo consentaneum est, diuinam mentem seipsam undique contuentem, tum plura, tum pluribus rationibus uidere, quàm uideat quilibet intellectus.

Omnes mentium species possunt coniungi Deo.

NEmo uerò diffidere debet mentes humanas, propterea quod in seipso mentium genere infimæ sint, ad ipsam diuinæ substantię contemplationem posse perduci. Quandoquidem neque ipsæ angelicæ mentes illuc uirtute quadam perueniunt naturali, sed diuina potius, & (ut ita dicam) supernaturali, trahuntur. Opus autem quod supernaturali uirtute peragitur, propter naturam diuersitatem, impediri non potest, quippe quū immensæ potentiæ Dei nihil alicubi reluctet. Tam facilè diuina

diuina potestas totam mouet machinam, quàm facilè minimam mundi partem. Tam facilè curat ægrotantem grauiter, quàm facilè leuiter ægrotantem. Quamobrem qua facultate infusa diuinitùs mentes altissimæ, eadem & infimæ ad sublimia rapiuntur. Præterea suprema mentium creatarum immenso quodam à Deo spacio distat: infima uerò ab hac, cùm utraque finita sit, finito discrepat interuallo. Interualli uerò huius ad illud nulla esse proportio iudicatur. Quòd si finitum additum infinito nullam (ut apparet) affert uarietatē, quid'nam prohibet ipsam Dei uirtutem, quæ spacium ad angelum usque subitò percurrit immensum, mox inde pusillum inter angelum animamque complecti, ut simul tam anima, quàm angelus rapiatur. Denique si mentium generi, qua ratione mentes sunt, naturalis est instinctus ad summum intelligibile peruidendum, quod in omni intelligibili quærendo quærunt, & appetunt appetendo, sequitur ut tam naturalis sit instinctus eiusmodi mentibus infimis, quàm supremis, atque tam hæ quandoque, quàm illæ terminum consequi possint naturaliter exoptatum. Id autem nobis appetitio ipsa naturalis ostendit, quæ quum trahat ad infinitum, non potest aliunde, quàm ab ipsomet infinito inseri, ac moueri, atque deni que terminari. Quòd si quæ à natura mouentur inferiora, non frustrà mouentur, multò minus quæ à suprema ducuntur. Huius quidem radius per omnes sese ordines mentium transferens, singulas & illustrat, ut uideant, & accendit, ut amēt. Quum uerò ignis atque Sol lumen latius propagare soleant, quàm calorem, consentaneum est, quousque diuini Solis radius calefaciendo protenditur, eo usque multo magis posse illuminando protendi. Ergo mentes humanæ sicut inde accensæ diuinum quotidie appetunt bonum, ita & illic diuinum quandoque uerum illuminatæ conspiciunt, atque conspiciendo uero bono fœliciter perfruuntur.

Diuersi in patria gradus, & quòd omnes omnia creata uident.

POssunt autem aliæ mentes aliis clarius pleniusque diuinam substantiam contueri, quatenus lumen ipsum quoad id quasi materiæ perspicuè præparantur, sub diuersis perfectionis gradibus inde suscipiunt, siue pro naturæ, siue pro dispositionis acquisitæ diuersitate aliter atque aliter præparentur. Maxima uerò nostris mentibus uarietas ex diuersis amoris gradibus proficiscitur. Quibus quidem gradibus diuersi & uisionis, & multò magis gaudii gradus non iniuria congruunt. Forte uerò licet singulæ cuncta creata uideant, ut probabimus, aliæ tamen plura, quàm aliæ ex his, quæ non creantur, attingunt, & quæ uident, pluribus rationibus assequuntur, omnes tamen uera ratione perspiciunt. Et quum gaudium uelut terminus amori respondeat, quę amauerūt ardentius, hæ coniunctius (ut solet amor) hærentes interius transferuntur in bonum, sic ipso amoris habitu conferente, suauiusque fruuntur. Proinde si mentium finis est ad diuinam substantiam peruenire, necessariò illic tanquā in fine omne mentium desiderium prorsus impletur. Non impleretur autem, nisi ordinem illic uniuersi creatū undique comprehenderent. Siquidem eiusmodi est consuetum studium intellectus, ut particularia in uniuersalia ad communissimum usque resoluat, atque ipsum ens sub absoluta ratione describat, perque omnes eius gradus distinctissimè diuidat, quasi ad id præcipuè natus sit, ut uniuersi forma quandoque formetur. Quid'nam prohibet intellectum dū fontem conspicit uniuersi, uniuersum effluens inde perspicere? Præsertim quum non sicuti sensus ex summo sensibili ad sentienda minora impeditur ad tempus, sic intellectus ex intelligibili summo impediatur ad reliqua, sed potius mirificè roboretur. Præterea intelligibile genus amplius est genere naturali. Multa enim ultra illa, quæ natura facit, intelligi possunt. Igitur quæcunque ad esse naturale complendum necessariò requiruntur, insuper, & multò plura ad complendum esse intelligibile exiguntur. At uerò esse intelligibile, tunc demùm absolutum est, quum intellectus summum attigerit finem, quemadmodum ipsa naturalis esse perfectio in ipsa rerum cunctarum constitutione consistit. Quamobrem Deus quæcunque ad perfectionem uniuersi produxit, in intellectu sibi iuncto producit. Rursus quamuis alius perfectius alio Deum uideat, singuli tamen ita uident, ut capacitas naturalis impleat ad uotū. Hæc autem in qualibet mente ad omnia uniuersi genera speciesque extenditur, adde insuper & ad singula passim subdita speciebus.

Nec

Nec enim insuper exoptamus. Itaque mentes in Deo etiam singula distinctè discernunt. Profectò quum uirtus superior possit quicquid inferior, atque etiam eminentius, animæ uerò coniunctæ corporibus, & uniuersalia cognoscant, & singula, consentaneũ est mentes ipsi ueritati coniunctas una uirtute, unoque intuitu utraque comprehendere, præsertim quum & ipsæ rerum species amplissimæ sint in illis, & illæ uirtutẽ ibi efficacissimam consequantur, per quam genera speciesque ad singula deriuent. Sanè opposita quodam ordine rerum species ad intellectum coniunctum perueniunt, atque separatum. Hic enim resolutione quadam in singulis materiæ conditionibus separando, ibi uerò ex coniunctione quadam mentis cum forma diuina, omnium effectrice, & iudice etiam singulorum. Quæ quidem forma non à singulis abstracta est, sed singulorum ubique creatrix: non formæ tantùm, sed & materiæ, in qua singularitatis rerum consistit origo. Quamobrem formæ in mentem inde fluentes, ultra communia etiam singula coniunctis mentibus repræsentant. Qnod quidem hinc etiam confirmatur, quòd si mentes angelicæ cœlestia corpora per intellectum mouent, necesse est eas hoc ipsum quod mouent, sitúsque, qui motu mutantur, non ignorare. Nostræ uerò mentes ad angelicam, præsertim quantum ad motum spectat, notitiam perduci possunt, præcipuè si quod illic gubernationis officium consequantur.

Status animæ apud Deum immobilis.

CVM mentes illic unica Dei forma rerum creatarum uideant formas, consentaneum est, ut omnes una uideant uisione: quæ quidem si perfectissima est, statu possidetur potius, quàm successione quæratur. Probabile enim est mentes quietis potius, quàm motionis auidas, ubi finem consecutæ fuerint, firmiter conquiescere, præsertim quia si omnes uniuersi species ibi cognoscunt, sub quibusdam uero generibus species procedunt innumeræ, seu sub numero figuræque & proportione consequens esse uidetur, ut species quodammodo uideant infinitas. At uerò quum infinita pertransire non liceat, nõ prætereundo dinumerant, sed manendo conspiciunt. Rursus si perpetua intelligentia ipsius intelligentis uita quædam est, atque ibi intelligentia ob stabilitatem suam particeps euadit æternitatis: sequitur ut beata mens in æternam uitam iure translata dicatur. Meritò quidem. Nempe mens humana inter æterna & temporalia media collocatur. Sicut igitur operatio eius, qua coniungitur temporaneis, temporanea euadere consueuit: sic & illa quæ æternis, æterna. Denique quónam pacto uisio ipsa illic mobilis sit, non uideo, ubi & uidendi uirtus tempus tum ab initio, tum uel maximè iam supereminet, & obiectum, quod uidetur, ac forma, qua uidetur, status ipse est, ipsa'que æternitas. Hinc sequitur animas Deo semel hærentes, inde discessuras esse nunquam, si modò motum iam transcenderunt, atque naturale desiderium impleuerunt. Quod quidem quum & in substantia stabili sit fundatum, & ad stabile obiectum naturaliter dirigatur, nimirum non aliam, quàm stabilem denique possessionem appetit, tanquam finem. Quid mirum si sempiterna mens, quod non propter aliud, sed propter se desiderat, desiderat ut semper habendum? Præterea ubi naturalis sub se nulla ignorat, certè qualis illa sua possessio sit, non nescit. Quocirca si defutura est, defuturam præuidet, ac uiuit infœlix, cum possessione tam chara aliquando, imò breui se existimet carituram. Adde quòd quicquid naturaliter cuidam adhæret fini, non aliter, quàm ui quadam illata inde diuellitur. Quum igitur Deo mens tanquam fini coniungatur naturaliter præ cæteris exoptato, coniunctionisque huiusmodi efficiens causa ipsa sit Deus, nullaque uis maior ex aduerso queat accidere, quæ uiolenter quandoque seiungat, quod Deus spontè coniunxit, proculdubiò mens à nullo unquam inde recedere compellitur. Quo autem pacto uel à certa ueritate per fallaciam, uel à puro totóque bono per uoluntatem sese auertat, cogitari non potest. Profectò neque mentis substantia permutatur, neque intelligendi perspicacia sub lumine deficit continuè confirmante: neque lumen subtrahitur unquam, quod ab æternitate infunditur in æternum: neque uoluntas, uel ob alterius stimulum à totius possessione recedit, uel ob tædium societatémue ab eo unquam obiecto se segregat, quod quum penitus comprehendi non possit, nimirum & sem-

& semper occurrit ut nouum, & cum admiratione summa, ideoq; cum desiderio continuè possidetur. Deniq; si quantò quid summo Dei statui propinquius est, tanto fit immobilius, mētes substantia iam diuina formatas, necesse est immobiles prorsus euadere.

Singuli in Deo contenti.

HIC uerò singuli quæcunque appetunt, consequuntur. Philosophi ueritatis admodum studiosi, hìc in ipsa ueritate ueritatum procreatrice, uera cuncta perspiciunt. Hìc uiri ciuiles gubernationi ac potentiæ dediti, cum omnipotente gubernatore mundi potentissimi gubernatores euadunt. Hìc uictoriæ gloriæque cupidi, omnia iam aduersa uicerunt. Nouerunt omnes, beatis noti sunt omnibus. Hìc uoluptatum sectatores, si modò peruenerint, in ipsa uoluptatum causa tota uoluptate fruentur. Nempe quemadmodum corpora umbræ sunt diuinorum, ita & sensus oblectamenta diuini umbræ sunt gaudij. Nam mens efficacior admodum est, quàm sensus, ac uerum totumq; bonum falso quodam bono & potentius suprà quàm cogitari queat, & suauius est. Præterea intellectus obiectum suum undique penetrare solet, quum & intrinseca ab extrinsecis, & propria secernat ab alienis, quod nunquam efficit sensus. Item intelligibile ob mirabilem puritatem, atque uirtutem intellectus, ipsius penetralibus prorsus illabitur, quod quidem sensibile sensui non potest efficere. Quamobrem puri intellectus uoluptas circa intelligibile summum, non modò continua puraq; est, qualis non est in sensibus, uerùm etiam intima & integra, simúlque tota comprehenditur, multoq; magis sensus superat uoluptatem, quàm saporum suauitas illecebras inanes odorum. Solemus quum in habitum proprium restituimur, quocunque id modo fiat, uoluptate perfundi. Nulla uerò cogitari potest restitutio maior, quàm ubi animus, qui ab idea, imò à seipso degenerauerat, in ideam suam, imò seipsum undiq; restituitur. Ibi rursus ipsa gaudij gaudet idea, unoq; in bono bonis fruitur uniuersis. Et quum nos ea delectent, quæ cupimus, cupimus tamen omnia, quia bona, ibi summa uoluptate perfundimur, ubi quum sit omne bonum, perfectè quicquid appeti potest, consequimur. Varię uerò mentes omni quidem bono secundùm essentiam boni præcipuè, boni autem gradibus secundùm uarias propriè fruuntur ideas, quatenus uarios in primis totius boni gradus amantes, uarijs quoq; callibus ad bonum ipsum proficiscuntur. Deniq; ut summatim dicam, unum est omnino, quo beati fruuntur omnes, etsi alij alijs præcipuè modis rationibusq; fruuntur, prout uariè uel ex affectu, uel ex obiecto aliterq; alliciente, trahit sua quemq; uoluptas. Sic ergo, ut Plato inquit, liuor omnis abest à choro diuino. Communis enim in eo choro charitas efficit, ut singuli singulorum fœlicitati tanquam suæ congratulentur. Præterea ubi quisque & quod amauit, & ea qua potissimùm eligit ratione, & quousque desiderat, ad uotum iam consequitur, ibi quilibet absque inuidia, & procul à stimulo contentus omnino plenusq; uiuit. Illic enim tam naturalis, quàm acquisita capacitas prorsus impletur, neq; capacitas ab ullo maior desideratur. Sua enim cuique naturaliter charissima sunt. Accedit, quòd nihil gratius est beatis diuino prorsus amore flagrantibus, quàm id ipsum uelle, quod Deum uelle cognoscunt, atque ea tum mensura qua capiunt, tum ratione qua capiunt, tum modo quo Deus ipse se exhibet, potiundum, Deo amato potiri. Quòd uerò bonum ibi suum omnino comprehendi nō posse cognoscunt, & hoc ipso mirificè delectantur, suum uidelicet thesaurum eligentes infinitum esse potius, quàm finitum.

De corporibus beatorum. Cap. IX.

ANnimæ puræ duplex fœlicitas cōuenit, altera ex seipsa, de qua tractauimus, ex corpore altera, quæ apud Platonicos est eiusmodi. Præstat enim exemplo quodam hanc cogitare. Oculus quidem tuus rotundus est, perspicuus, splendidus, motu celerrimus, mirabilis perspicacia oculum meum uidet, seq; ipsumq; cernit in meo, affectus animi tui singulos in seipso figurat, ac traducit in meum, meosq; affectus per meum mutuo recipit. Tales sunt illi animorum currus, & in seipsis, & inuicem.

Quisq;

Quisque enim illorum est totus oculus, atque in omnibus fermè ita se habet, ut oculos ipsos se habere uidemus. Igitur quasi oculi quidam rotundi sunt, perspicui, splendidi, motu celerrimi, cuncta undiq; facillimè circunspiciunt. Animorum suorum affectus cogitationesq; præ se ferunt, cæterisq; animis quodam quasi nutu facillimè indicant. Accipiunt quoq; ab illis similiter alienorum affectuum cogitationumq; indicia. Neq; solùm undiq; procul & acutissimè uident, sed etiam audiunt. Similiter quoque stellę omnes & dæmones, uocesq; faciles facilè formant, & sicut absq; passione ulla sunt ibi sensus, sic & uoces, alterius scilicet speciei, generisq;, quàm nostræ. Hæc Plotinus & Hermias. Platonicam eiusmodi sententiam confirmat in metaphysicis Auicenna, probās animam à contagione corporis separatam in cœlo cœlesti quodam instrumento, uti quasi suo à corpore cœli accepto, perq; ipsum imaginationis officium exercere. Vult enim intellectualem animam (ex Platonis sententia) uniuersæ moli corporum naturali dignitate imperioque præesse. Deniq; currus illi exuberante suarum mentium splendore repleti, mirificè fulgent, eisq; tanquam radijs quibusdam totum cœlum est peruium. Atq; ut multis Platonicorum placet, potissimùm in orbe lacteo non aliter, quàm stellæ coruscant. Hinc antiqui Poëtæ dicebant, quando fœlices animæ ad superos reuolabant, stellas in cœlo nouas lucere. Sed hæc illi uiderint. Accedit ad hoc, quòd Zoroastris & Pythagoræ, Platonisq; sectatores Plotinus Proculusq; pręcipuè disputant, ijsdem quandoque omnino redeuntibus causis, eosdem numero prorsus homines redituros. Et Plato in libro de Regno scribit, post præsentem fatalemq; mundi cursum, hominum animas imperante Deo, atque suscitante, corpora sua, quæ in hoc cursu amiserunt, ideò recepturas, ut quemadmodum sub fato quondam corpora humana in terram deciderant, ita sub prouidentiæ diuinæ imperio ex terra resurgant, atque reuiuiscant. Hæc priscorum mysteria Philosophorum haud multum discrepant ab Hebræorum, Christianorumq; mysterijs, quæ etiam à Mahumetensibus confirmantur. Communis enim tribus his legibus sententia est, motum ipsum ideò finem reuera esse non posse, quoniam semper ab alio fluit in aliud. Hoc ipsum uerò scilicet in aliud tendere, ab ipsa ratione finis præsertim ultimi alienissimum est. Itaque summum ultimumq; uniuersi finem, quem mundus quandoque consequi debet, quum & singula mundo minora quandoque finem proprium consequantur, motum non fore, sed statum. Statum enim motu perfectiorem esse, quietisq; gratia moueri singula. Præterea mundi corpus in eo statu, utpotè consummatissimo, fore pulcherrimum. Expleto tandem cœli cursu, quo gignuntur omnia, nihil ulterius generari, sed singula hominum corpora, quorum gratia prius generabantur omnia, è terra, iubente Deo, resurrectionem primùm authoritate diuina confirmant. Sic enim Deum sæpe per Prophetas & Apostolos prædixisse, multosq; uarijs seculis mortuos suscitasse. Præterea sanctos homines etiam uita functos fecisse miracula, atq; quotidie facere. Mitto reliqua, innumerabilia enim sunt. Certè nostra ætate, anno M.CCCC.lxxvij. Decembre, atq; Ianuario, reliquiæ quædam Petri Apostoli in urbe Volaterrana repertæ, miracula duodecim ostenderunt, & ingentia illa quidem, & omni populo manifesta. Hæc & similia potissima sunt resurrectionis indicia, adeò ut Auicenna in metaphysicis asserat, autoritate diuinæ resurrectionem asseueranti esse credendum. Etsi Auicenna nullam tantæ rei rationem afferre tentat, Christiani autem Theologi rationibus eiusmodi persuadent. Prima ratio, quoniam ex anima & corpore humano fit unum quiddam naturale compositum, naturaliq; instinctu anima ad corpus afficitur. Ideò patet animam non ex ipso solùm uniuersi ordine, uerum etiam secundum suę naturę ordinem corpori copulari, quo efficiatur, ut contra ordinem tam uniuersæ, quàm propriæ naturæ sit animam seorsum à corpore permanere. Permanent autem post corporis interitum sempiternæ. Quumq; id quod est contra naturam, sempiternum esse non possit, consequens est animas quandoq; sua corpora recepturas.

Ratio secunda. Singulæ animæ ad corpora singula uiuificanda regendaq; naturaliter inclinantur. Sic enim fert & natura, & prouidentia uitæ inter æternitatem tempusq; locatæ, inclinationemq; partim ad æterna habentis, partim ad temporanea naturalem. Inclinatio uerò naturalis manet, semper manente natura. Quapropter animæ à corporibus separatæ, ad illa naturaliter semper inclinabuntur. Naturalis autem inclinatio procliuitasq;

procliuitasq; inanis semper esse non debet. Id enim ab ordine uniuersi alienissimum est. Igitur animę sua ipsa corpora, ad quæ secundum naturam semper afficiuntur, quandoq; recipient.

Ratio tertia. Anima speciei humanę pars altera est, altera uero corpus. Ergo seiuncta à corpore, ita prout est anima, est imperfecta, quemadmodum pars ipsa solet extra totum, ad quod constituendum est instituta. Idcirco nunquam eius appetitio naturalis quieta erit. Nunquam anima ulla beata erit, nisi ad totum suum resumpto corpore reducatur, speretúe reduci.

Ratio quarta. Virtutibus præmia, uitijs supplicia digna debentur. Hæc cum in hac uita non tribuantur, tribuuntur in altera. Corpus autem & uirtutum & uitiorum est unà cum anima particeps. Vt igitur præmiorum quoq; suppliciorúmue simul sit particeps, tandem animæ redditur. Neq; absurdum uideri debet animas postquam à naturali habitu suo discesserint, in eundem iterum redituras esse. Siquidem planetæ domicilia sua naturalia, & relinquunt, & repetunt. Elementorum quoq; particulæ sæpe extra situm proprium expulsę diuq; seiunctę, interim continuè ob ipsum uergunt, ac deniq; reuertuntur. Neq; difficile est infinitæ Dei uirtuti ubiq; præsenti, quæ totum creauit ex nihilo, quandoq; corpora dissoluta in elementa, ex elementis uicissim restantibus reuincire. Idem uerò corpus ideo retexetur, quoniam eadem erit forma, quę quondam, id est anima, eadem quoq; prima illa materia sempiterna, quæ una cunctis subest. Eadem deniq; indeterminata dimensio materię comes. Quinetiam in hac uita idem corpus à pueritia ad senectutem habere quilibet dicitur, quamuis effluat iugiter atq; refluat. Resurget autem corpus penitus immortale. Nam Deus ab initio sic rerum ordinem temperauit, ut rationali animę, quæ est sempiterna uita, naturalisq; forma corporis, materia sua, id est, corpus in hoc ipso congrueret, ut per ipsam semper uiuentem, semperq; uiuificare naturaliter appetentem, ipsum similiter semper uiuere posset. Potentia eiusmodi, bonum quoddam est ordini uniuersi maximè consentaneum. Igitur quando Deus qui creauit ab initio, ac tale creauit, ut posset semper uiuere, quando, inquam, recreabit, proculdubio id quod conuenientissimum est, implebit, ne potentia tam bona, tanquam uniuerso congrua sit semper inanis. Præterea creatio illa per Deum facta, cessante mundi motu, qui quietis alicuius profectioris gratia tandem est institutus, ad aliquid duntaxat stabile dirigetur. Itaq; corpus semper coniunctum animę permanebit. Rursus. Intentio naturę in generando ad perpetuitatem saltem speciei dirigitur, idq; ab ipso Deo sortita est, in quo prima perpetuitatis uiget radix. Quapropter intentio Dei in regenerando ad perpetuum quiddam multò magis, quam natura dirigitur. Hominem ergo incorruptibilem recreabit, non specie tantum (id enim per consuetam generationem expleri satis poterat) uerùm etiam numero sempiternum. Non secundum animam solum (nam hoc & prius habebat) sed etiam secundum corpus. Accedit ad hęc, quod in generatione quotidiana corpori iam facto accedit anima, in regeneratione illa contrà animę corpus accedit. Quare sicut uita hominis compositi pręsens caduci corporis conditionem sequitur, ita futura illa uita compositi uicissim conditionem immortales animæ consequetur, ut priuatio tandem secundum perfectissimam saltem naturalium speciem cesset in habitu. Atq; mors tanquam debilissima, ut Prophetæ aiunt, absorbeatur à uita. Item corpora idcirco resurgunt, ut præmia & supplicia etiam corporibus ita merentibus sempiterna in perpetuum persoluantur. Ergo sempiterna resurgent. Adde quòd etiam ideo suscitantur, ne animæ semper maneant imperfectæ. Cùm igitur hac in re animæ ipsius perfectioni potissimum consulatur, tale reddetur corpus, quale conuenit animæ. Sempiternæ uerò animæ corpus conuenit sempiternum, quale etiam ab ipso rerum initio tributum fuisse literæ sacræ testantur. Quod quidem munus inordinato quodam motu ad tempus intermissum, Deo tandem ita uniuersum ut melius est ordinante, restituetur. Quod autem naturalis hominis habitus ab initio talis fuerit, hinc ostenditur, quòd quantò perfectior homo est quàm bruta, tantò facilius, perfectius, sæpius finem suum posse consequi debet, quàm illa suum. In præsenti uerò habitu contrà contingit. Ex quo patet homines ob id propriè, quòd à prima sua temperatione discesserint, ad felicitatem suam maxima cum difficultate contendere, facilimeq; eam tunc demum assecuturos, cum in habitum priorem restituti iam fuerint. Quę quidem sententia, Zoroastris, Mercurij, Platonis mysterijs, atq; Poëtis aurea canentibus secula, maximè omnium consentanea esse uidetur. Sed ad resurrectionem iam reuertamur. Deniq; Dei uirtus immensa, efficiens

resurrectionis causa est. Ergo qua uitæ infinitate suscitat mortua, eadem in æternum à morte libera conuenientissimè seruat. Tantum enim reuiuiscendi miraculum uita solum sempiterna in posterum decere uidetur. Qua in re Deus omnipotens reddit corpora usq; adeò animarum suarum imperio subdita, ut uita animæ sempiterna sempiternè quoq; exundet in corpus. Quod quidem & præstantissimæ formæ aduersus materiam sibi subiectam naturaliter conuenit, & ordini naturæ maximè consentaneum est. Ordini uerò, ut tradunt Theologi, meritorum, id quoq; magnopere congruit, ut corpora non tantum secundum uitam omnibus hominum animabus, quæ uitæ quędam sunt, sed puris etiam secundum qualitates actionesq; penitus coniungantur, quemadmodum animæ illæ sunt coniunctæ Deo. Itaq; intellectus diuino lumine plenus, ac uoluntas lætitia efficaciaq; incomparabili inde repleta, splendorem, efficaciam, quę ad motum in corpus mirabilem omnino transfundunt. Vt quemadmodum animæ illæ ad cœlestium mentium, ita corpora ad corporum cœlestium claritatem uirtutemq; attollantur. Neq; mirum uidere debet corpus humanum natura cœlo propter temperantiam non parum simile, quando rursus dono quodam cœlestem formam quandam induitur, subito ad cœlestem regionem penitus eleuari, trahente uidelicet anima, infinita Dei uirtute suffulta, quæ & in terra nunc à Deo disiuncta corpus contra elementorum suorum naturam connectit, sustinet, eleuat, & tunc supercœlesti cõiuncta Deo, potest etiam ad sublimen attollere secum ætheris regionem. Neque penetratione tunc uel offendit ætherem, uel offenditur purissimum corpus illud, iamiam uirtute factum qualitateq; æthereum.

Status animæ impuræ. Cap. X.

VT autem intelligamus qualis sit status animæ impuræ post mortẽ, animaduertendum est quales sint uiuentium mores & habitus. Quales enim sunt adolescentiæ mores, tales plurimum sunt habitus senectus, tales quoq; affectiones sunt defunctorum. In uita præsenti uirtus nascitur ac uitium. Cũ uirtute oritur præmium, cum uitio uerò supplicium. In futura uita uirtus cõsummatur & uitium. Illic præmium impletur atq; suppliciũ. Virtus est exoriens præmium. Præmiũ est uirtus adulta. Vitium est supplicium nascens, Suppliciũ est uitium consummatũ. Idem enĩ est quod erat semẽ, & quod fit seges. Idem quoq; quod erat seges, & quod fit pabulũ. Qualia igitur in hoc autumno serimus, talia in illa æstate metemus. Talibus aut fusca nocte in Stygia palude pascemur, aut die serena in campis uescemur Elysijs. Quemadmodum natura prouidentiæ diuinæ ministra corpora intrinsecus leuitate sursum mouet, grauitate deorsum, ita & prouidentia intrinseca lege, & quasi naturali cuidã inclinatione persimili omnia ducit. Hac lege supernæ mentes & animæ ipsis insita uniuersum sub primo gubernatore gubernant. Hac similiter insita lege mentes humanæ sese ad loca suæ uitæ conuenientia ducunt. Et sicut humores in animali duo motus habẽt principia, naturale uidelicet, atq; animale, naturali quidem leues sursum, graues deorsum sępius, sese transferunt, animali uerò ad ea potissimũ, membra quę his maximè indigent, prout uita exigit animantis, sic animę duo intus motuum principia possident, alterum quidem uel impetum proprium, uel iudicium, alterum uerò diuinæ prouidentię legem omnino penetralibus insitam. Illo quidem in hos aut illos se transferunt mores, hac aũt post mores cõtractos ipsęmet in loca, supplicia, munera congrua moribus, intrinseca quadã & occulta inclinatione perducunt. Hanc Plato sententiã à priscis acceptã sæpissimè probat. Hanc & Platonici omnes ubiq; confirmant. Eam legem semper bonam in se atq; diuinã, quidã tamen ita distinguunt ut & gratiam & bonum dæmonem uocent, quando bonis meritis reddit bona. Contrà uerò aliquando & nemesin, & furiam, & malum dæmonem appellant, quando peccatores ad supplicia ducit. Ea lex intrinsecus more naturæ, adeoq; leuiter ducit, ut nullus donec ad terminum perueniat, à prouidentia sentiat uiolentiam. Atq; interea uniuersum quod ex primo animorum motus principio sæpissimè dissonaret, per secundum hoc principium motionis in suã undiq; consonantiam restituitur, dũ sua singuli motu proprio gradatim merita sortiuntur. Præterea non desunt dæmones boni nobis, qui genij nominantur, ingenij duces assidui, qui nõ ui, sed persuadendo ducãt.

Sunt & mali, non tanquam duces naturaliter ordinati, sed aduersarij (ut ita dixerim) peregrini, quos in hac uita per philosophiam sacrificiaq; propulsari Platonici putant. Sed improbas animas post uitã & Plato & Mercurius aiunt mutato genio incidere in mali dæmonis potestatem, scilicet postquã suo genio ductæ fuerint ad iudicem, qui falli non posit, præsertim cum omnia appareant in animis separatis, & quæ ex natura, & quæ ex affectibus inerant. Hinc Socrates in Gorgia: Cæteris, inquit omisis id cõsidero, quemadmodum iudici sanisimum ostendere animum posim. Summum enim malorum est, animo peccatis referto ad inferos descendere. Addit tùm ibi, tùm in Theæteto & republica hæc non esse tanquam fabulas deridenda. Siquidem quicunq; talia negant, ridicula ipsi in medium semper ducunt. Igitur præcipit hoc maximè contendendum, ut mores optimi comparentur. Mores enim esse inquit uias, uel ad inferos, uel ad superos.

Operæprecium fore arbitror repetere latius, quæ de his in republica, & in libro de scientia scribit. Profecto eos inquit, esse penitus deridendos, qui uel iustitiam sectandam, uel iniustitiam fugiendam humanorum, uel præmiorum, uel suppliciorum gratia putant. Illam uerò sententiam esse uerã, quæ asserit illa non esse uera, uel præmia, uel supplicia, quæ aliquando atq; forte, sed illa quæ semper necessarioq; ordine uirtutes uitiaq; sequuntur. Addit in libro de scientia: Deũ ipsam iustitiam esse, nihilq; illi iusto similius, nihil contrà iniusto disimilius esse. Veram præterea sapientiam potentiamq; existimandam, quę id cognoscat, & consequatur ad uotum, contrarium uerò habitum extremam inscitiam imbecillitatemq; esse censendam. Proinde duo in uniuerso extrema inter se exemplaria ponit, in summo quidem beatisimam diuinitatem, in infimo uerò oppositum diuinitatis expers atq; miserrimum. Affirmatq; iniustos ob extremam inscitiã nunquam animaduertere se propter iniustitiam, beatisimo quidem in dies disimiliores, miserrimo uerò similiores euadere. Eiusmodi uerò disimilitudinem similitudinemûe esse propriam iniustitiæ pœnam, sed iustitiæ præmium propriè ipsam beatisimi similitudinem miserrimiùe disimilitudinem iudicari. His addit iniustos neq; in hac, neq; in altera uita ab ipsa beatitudinis patria (utpote qui sint disimiles) recipi, imò peruerso quodam habitu ad infimum miseriæ situm (cuius facti sunt similes) congruè retrahi, semperq; in regione maligna sibi persimili inter malos sibi similes pererrare. Subdit deniq; hæc à quibusdam ambitiosis irrideri solere, uerùm si cogantur in his rationes reddere atq; accipere diligenter, eos tandem (ut supra significauimus) reuera conuictos, tanquam pueros deridendos abire.

Sed iam redeamus ad mores, quibus ordine distributis, qua ratione præmia suppliciàue distribuantur, intelligemus. Antequã uerò distinguamus, meminisse oportet mores bonos ita demum ad felicitatem conducere, si præcipuo erga Deũ felicitatis authorem amore quæruntur. Malos autem eas potisimum animas in miseriam præcipitare solere, in quibus amor Dei omnis extinguitur. Hinc Platonicum illud: Sapienti uiro lex Deus est, insipienti uerò libido. Item illud: Beatus ille futurus est, qui humiliter diuinæ legi se subijcit, miser uerò, qui eam superbè contemnit. Sunt autem mores uiuentium quatuor. Est homo temperans, continens, incontinens, intemperans. Temperans est, cuius ratio uerè iudicat, sensualis affectus libenter obtemperat rationi. Continens, cuius ratio iudicat quoq; uerè, affectus obtemperat ægrè. Incontinens, in quo etsi non malè iudicat ratio præualet tamen corporea perturbatio. Intemperans, in quo ratio uel consopita est, uel deprauata affectu nimium dominante, ubi ad imperium phantasiæ omnia fiunt, neq; affectui ratio aduersatur. Cùm hic temperantiam continentiamùe dicimus, intelligimus ritu Platonico componere uel disponere animum aduersus omnes perturbationum species, adeò ut omnium uirtutum moralium in his officia comprehendantur. Præterea cum in anima separata phantasiam ponimus, intelligimus uel ritu Platonico sensum intimum quem in uehiculo & æthereo & aëreo collocant, sed cum pasione propriè in aëreo, uel more Peripateticorum, maximè Auicennæ, affectum habituq; partis etiam rationalis quam obsequendo sensibus in seipsa concepit ad pasiones corporeas declinantem, ad materiamq; trahentem, quo Auicenna dicit animã quasi natura quadam etiam sine electione meditationeq;, & hic in altera uita intelligibili modo ad sensibilem detorqueri. Vt igitur ad institutũ iam reuertamur, in animo temperato sola

uis nutriendi curat corpus, Phantaſia nō amat ipſum, ratio odit. Quapropter impleto cu
randi huius corporis miniſterio, uis illa uiuifica, quaſi cōtenta eſt uehiculo, reliquę uires
animæ quæcunq; ſuperſunt, ſicut in hoc ipſo homine temperato ſolitæ fuerant, ueritati
rerū omnium cōſiderandę ſeſe dedunt, & tantò feruentius quā antea, quantò ſunt factę
liberiores. Omnes igitur repentè cōmuni nixu curruq; æthereo recurrunt in ætherem.

Animus continentis fertur quidem in cœlum, ut ille paulò pòſt, non ſubito. In hoc
enim appetitio phantaſiæ ſolita erat uix rationi parêre, propter corporis blandimenta
uel territamenta. Ideo corporea in morte ægrè relinquit, qua ægritudine occupat pa-
rumper aciem rationis. Verùm ratio quæ illam uincere conſueuerat, ſilere iubet. Vnde
ſedata phantaſiæ querimonia, atque expulſa caligine, cœleſtis ſcintilla ſubrutilat, omni-
buſq; animæ uiribus conſentientibus patria ſuperna reuiſitur. Incontinens autem ſerò
ex his carceribus liberatur, intemperans uerò nunquam. Siquidem horum animæ paſ-
ſionibus infectæ corporeis, in tantā hac in uita inſaniam prolapſæ ſunt, ut ipſis bonis bo-
norū umbras temerè præpoſuerint, umbras amauerint, umbraſq; timuerint. Atq; poſt
hanc uitam inſanire ſimiliter compelluntur, illa quidem diu, hæc ſemper. Quippe incon
tinentis inſania aliquam reperit medicinam, quia licet dominari ſolita fuerit perturba-
tio phantaſiæ, ratio tamen aduerſari quandoq; conſueuit in uita. Similiter & poſt mor-
tem reclamat aduerſus phantaſiæ cuiuſdam furentis inſaniam, doletq; ſe rerum ſubli-
mium poſſeſsione priuari. Hæc reclamatio pœnitentiaq; paulatim uim actumq; illius
phantaſiæ debilitat, præſertim cum non adſint incitamenta corporea, quæ eiuſmodi nu-
triant phantaſiam. Et quiſq; libenter auſcultet medico curaturo, tædio diuturni languo-
ris affectus, fitq; perinde ac in illo qui cū horrendis uexatur inſomnijs, interim quia ſom-
no non premitur, profundiſsimo, ſecum ipſe inquit fortè tunc dormire ſe, & curis inani-
bus cruciari. Vnde pauor laborq; minuitur. Idem forſitan apud inferos contingit incon
tinenti, & quantum delirantis phantaſiæ minuitur ſtrepitus, tantum augetur abſolutæ
rationis imperium. Sic tandem animus expeditus beatitudinem adipiſcitur. In animo
autem intemperato, & dum hominis uitam augebat, dormiebat ratio penitus, uel affe-
ctui prorſus obſequebatur, unde indelebilem habitum ad corporea declinantem ſecum
transfert quaſi naturam. Talis eſt animi huius habitus, qualem cecinit Orpheus:

ἀῤῥηκτοι τ᾽ ἀίδαο πύλαι, καὶ δῆμος ὀνείρων.

Reſeruari nequeunt portæ Plutonis, intus eſt populus ſomniorum. Hunc animum
in ſeptimo de repub. Plato inquit, in hac uita profundè dormire, & antequam expergi-
ſcatur decedere, ac poſt mortē ſomno profundiore grauari, ſomnijſq; acrioribus pertur
bari, quod propriè Tartari nomine deſignatur. Fertur, ut Plato uult, nimio corporis ele
mentalis amore. Terreno igitur corpore diſſoluto, alterum ſibi quàmprimū ex elemen-
torum retexit uaporibus. Solo quaſi quodā nutu retexit ex materia facili. Solo hauſtu
reficit quotidie, quaſi reſpirando corpus illud iugiter euaneſcens. Addit eiuſmodi ani-
mum circa corpus elementalemq; regionem, erga quæ affectus fuerat, affectu perſeue-
rante reuolui. Neq; mirum uideri uolunt, quòd anima uaporeum corpus quaſi ſuū for-
met, perq; ipſum ſentiat, cum id facilius ſit, animæq; propinquius. Atq; in hoc corpore
pertalem ſpiritum uitā corpori præſtet & ſenſum. Si quæratur qualis ſit corporis illius
figura, reſpondebimus ſecundùm Magos, uaria ſimulachra diuerſorum animalium ex
huiuſmodi uaporibus fieri. Qualis enim quælibet animalis uitam moribus imitata eſt,
talem in primis ſeſe facit, taliſq; omnino eius affectio & diſpoſitio appareret, ſi ſenſu ali-
quo cerneretur, talem quoq; figuram quodammodo in umbroſo ipſius corpore fingit,
ſi modò ex affectu & habitu animæ uehementi colorari poſsit leue corpus & figurari.
Et ſicut carnis in uita ſenſerat paſsiones, ita corporis illius paſsiones ſentit, & tantò acu-
tius, quātò corpus eſt purius. Sed in alio genere ſenſus illius ſunt, in alio carnis. Atq; ita
forte intelligenda eſt apud ueteres hominum in beſtias transformatio. Quidam uerò di
cunt animam non propriè tale corpus formare, perq; ipſum ſentire, imò ſicut arte magi-
ca per certam ſtatuariam diſpoſitionem dæmonibus certis accommodatam dæmonis ita
tuis, quaſi deuinciuntur, (quod Mercurius confitetur atq; Plotinus) ſic lege diuina ani-
mas, quæ ſe corporibus dediderūt, aquæ mancipari uel igni, atq; id quidem adeò ſeruili-
ter, ut ob hoc uehementer indignentur, & doleant. Sed utcunq; ſit hæc paſsio Tiſipho-
ne furia

re. Adhibet alias duas animæ furias, quæ eam crucient ab affectu. Megæra quidem propter odiũ, imaginarijq; mali timorem. Alecto autẽ propter imaginarij boni cupiditatẽ. Quas quidẽ furias incitari à dæmonibus ultoribus, Plato inquit, Plotinusq; probat, & Orpheus ipse magnum dæmonem ultorem proprio hymno describit. Tales sunt enim primæ animæ huius perturbationes, quales sunt eorum qui delirant phrenesi propter febrem, aut eorũ qui melancholico terrentur humore. Quod quidem fieri & Auicenna fatetur, & Proculus, cum dicat esse dęmones quosdã irrationales, significat nihil mirum esse, si animæ miserorũ irrationales euadant. Quãdo enim quinq; sensuum actiones cessant, actiones interiores maximè augentur. Ac si ratione uti plurimũ consueueris, tunc diligentissimè specularis. Si phantasia, tũc imaginaris uehementissimè. Id usq; adeò fit in somno, ut quæ rerũ imagines sunt, res ueras esse putemus, atq; horribilibus uisis perterriti trepidemus, sudemus, uociferemur, atque surgamus. Multo magis impijs in morte atq; post mortẽ fallacia terribilium contingit imaginũ. Tunc enim cessant uaria nutriendi officia, sensuum externorum multiplices actiones, humanarum actionum occupationes, rerumq; solatia, solius restat (ut Platonici putant) phantasiæ furentis, uel phantasticæ rationis imperium in homine impio, quæ odio quo dixi, & timore commota uersat secum longo ordine tristes imagines. Nunc cœlum ruere in caput suscipit. Nunc se terræ profundis hiatibus absorberi. Tum impetu absumi flãmarum. Tũ uasto aquarum gurgite mergi, aut umbris dæmonum cõprehendi. Itaque corpus suũ per infima passim exagitat, quacunque furẽtis phãtasiæ depulerit impetus, malusq; dæmon, ut Mercurius ait & Plato, quos quidẽ duos esse uult hac in re, etiã si nõ aduertant, legis diuinæ ministros. Atque id ex odio metuq; patietur impius per Megærã. Cæterùm per Alecto, ex amoris habitu quẽ ad corporea contraxerat indelebilem, tales quędam rursus cogitationes surrepunt & affectus, uidelicet quemadmodũ senes, qui uixerũt in iuuentute lasciui, duplici pœna uruntur in senio, scilicet quòd ardẽt uoluptatũ cupiditate, quodq; omni spe potiundi priuantur, nisi forte delirent, sic miseri apud inferos ob pristinum habitũ cupiditatibus humanarũ rerũ alij alijs solicitantur, atq; ut plurimùm non sperant se consequi posse, quamuis nonnũquam uelut insani sibijpsis uideãtur propemodum suas delicias adipisci, sed ad pœnas acerbiores se statim ab illis arceri. Sardanapalus arcetur longius ab amplexu, Midas ab auro, à conuiuio Tantalus, à fastigio Sisyphus.

Tanta uis phantasiæ est, tantus impetus, quando uel ipsa imperat sola, uel solus phantasticus quidam habitus & affectus ex diuturno ipsius cõmercio in ratione cõtractus. Ordinem à nobis in superioribus positum confirmat Olympiodorus in commentarijs in Phędonem, tria ex Platonis sententia uitia ponens. Prima quidem quæ facilè sanabilia sint, quæ scilicet habitu careant. Secũda uerò difficilè curari posse inquit, ut pote quæ habitu committantur, sed repugnantiam quandam pœnitentiamq; comitem habeant. Tertia denique sanari non posse, quæ uidelicet & habitu perpetrentur, & repugnantia pœnitentiaq; penitus careant. Prima igitur Acheronti, secunda Pyriphlegethonti atq; Cocyto, tertia Tartaro apud Platonicos deputantur, unde dicit Plato nullũ unquam egredi posse. Totidẽ gradus bonis in Phędone distribuuntur, ubi asseritur animas innocentes & pias, sed expertes philosophiæ, in aëre unà cum aëris corporibus facilè uiuere, animas autem philosophia ciuili insuper præditas, in cœlo cũ cœlestibus lucidisq; uehiculis, deniq; purgatissimas super cœlum absq; corporibus beatissimè uiuere. Orpheus autem nouem præcipuas animabus distribuit regiones. Probis quidem uel octauã sphęram uel planetas, uel ætherem sub planetis. Quæ quidem sphæræ nouem sunt, si diligentius partiaris nouem contemplationis gradibus, quos aliâs diximus congruè. Medijs autem aërem, aquámue, & terram. Reprobis deniq; Acherontem, Cocytum, Pyriphlegethontẽ, ubi nouies insuper Styx interfusa coercet. Nouenarius autem numerus inde sumitur, quòd uel affectione quadam, uel habitu mobili, uel habitu immobili peccauerũt atq; quocũq; horum modo deliquerint, uel cogitatione, uel etiam sermone, uel insuper actione peccarunt, unde nouem gradibus culparum, nouemq; pœnarum meritò computantur. Oraculum uerò illud Maronis in sexto, nullo pacto cõtemnendum est, quasi poëticum, in quo partim Mercurium, partim Platonem secutus, affectus describit quatuor, qui quatuor sequantur humores. Siquidem ex ignea bile appetitum, ex aëreo sanguine uo-

guine uoluptatem, ex atra bile terrea timorem, ex aquea pituitam dolorem mollitiemq; nasci cõsentaneum esse uidetur. Deinde subdit ex quatuor his affectibus quatuor tales habitus in animo concipi ad corporea declinantes, quos miseri post obitum secũ ferant circa quatuor elementa purgandos. In quà quidem purgatione quatuor præcipuas inferis plagas disponit more Platonico, ubi licet Acherontis, Cocyti, Phlegethontis, Tartari strepitum mugituq; audire. His admodum consentaneum esse uidetur, quatuor uicissim in campis Elysijs disponere regiones, quatuor uidelicet in Zodiaco signorum triplicitates, quæ quatuor congruant uirtutum generibus, quibus quatuor expugnantur affectus, unde serena mente lumẽ cœleste recipitur. Meminisse uerò oportet eos nõ esse inter Platonicos admittendos, qui animas in Planetarum sphæris igneq; & aëre puro uiuentes esse inter inferos opinantur. Quo enim pacto inferis deputantur, si & apud beatos sunt, & in corporibus adeò leuibus obedientibusq; imperio animorum, ut inde à diuinorum contemplatione non diuertantur? Quamobrem solam eam mũdi plagam ubi tumultuaria elementorum confusio dissonat, inferorum nomine Platonicè nuncupare debemus. Deniq; ut priscorum Theologorum sententiam de statu animæ post mortem paucis comprehendam. Sola diuina (ut aliàs diximus) arbitrantur res ueras existere, reliqua esse rerum uerarum imagines atq; umbras. Ideo prudentes homines, qui diuinis incumbunt, prę cæteris uigilare. Imprudentes autẽ qui sectantur alia, insomnijs omnino quasi dormientes illudi, ac si in hoc somno priusquam expergefacti fuerint moriantur, similibus post discessum & acrioribus uisionibus angi. Et sicut eũ qui in uita ueris incubuit, post mortem summa ueritate potiri, sic eum qui falsa sectatus est, fallacia extrema torqueri, ut ille rebus ueris oblectetur, hic falsis uexetur simulachris. Propterea Christus uitæ magister sæpe ita pręcipit. Vigilate inquam, uigilate, ne dormientes uos Dominus deprehendat. Rursus, Surgite iam, atq; hinc abeamus. Quid nam aliud est expergisci, quàm agnoscere se in sensibus somniare? Quid uerò surgere aliud & abire, quàm ad Deum seipsa mente conferre? Neq; silentio prætereundam censeo causam quandã supplicij occultam quidem dolentibus, sed potissimam, quam Plato significauit in Timæo, Gorgia, Rep. & interpretatus est Origenes. Deus animam certa quadam spiritaliũ partium, uirium, motuũ harmonia ab eius initio temperauit. Temperatio huiusmodi in hominibus intemperatis iniustisq; soluitur paulatim, ac dissoluitur plurimũ in damnatis. Necessarium est autem ex solutione & dissolutione hac non mediocrẽ oriri molestiam doloremq; in animo, etiam si nesciat unde & cuius gratia doleat, quemadmodum soluta naturali corporalium spirituum humorem membrorũ temperie, dolor necessariò sequitur, etiam si ægrotans doloris sui nesciat rationem. Non negabũt hæc omnino Christianorum Theologi, sed addent (ut arbitror) pœnam aliquam ex uero quodã animæ damnatæ iudicio, quoniam cogitabit esse se in æternum diuina uisione priuatam. Quæ ideo maxima pœna est, quoniam Deus finis est cuius gratia nati sumus, cuius gratia omnia omnes appetimus atq; agimus. Ideoq; multò acrior est naturalis sitis, quæ ad ipsum, quã quæ ad potum concitat sitibundum. Sed quemadmodum si quis opio soporifero fuerit stupefactus, quamuis siti pereat, tamẽ sitis stimulum detrimentumq; non sentiet. Opio uerò resoluto persentiet, uehementiusq; uexabitur, sic animus qui Lethæum merè flumen ingurgitauit, à Deo omniũ diuersissimum, stupore circa diuinorũ sensum penitus occupatus, naturalis erga Deum sitis tormenta non sentit, sed stupore tandem expulso, & acutissimè sentit, & uehementissimè cruciatur. Ac si quodammodo in uita cogitare possimus esse nos ꝓcul à Deo, occupati tamẽ uitæ solatijs rarius hoc animaduertimus, & quando animaduertimus, speramus breui nos redituros ad patrem, ibi neq; solatiũ miseros, neq; spes ulla delectat, quod & Acheron dici potest. Auget pœnã, quòd sua se culpa tãtò priuatos existimãt, propterea sibijpsis perpetuò indignantur, q̃d Stygis nomine significari potest. Accedit Tartarea locorũ aut uiliũ, aut teterrimorũ habitatio, ac tandẽ humani huius corporis cruciatus, qui in sensu Phlegethõ, in animo Cocytus esse uidet.

De medio animorum statu, præcipuè secundùm Philosophos.

SOlet de animabus illorũ sępè quęri, qui ante electionis ętatem è corporibus decesserunt. Plato scribit. Herum Pamphilium, qui à morte surrexit, de aliorũ statu animorum multa & stupenda narrasse, de his autem alia quædam non multũ memoria digna.

Auicenna uerò in metaphysicis, eos animos, qui nondum uel bonum, uel malum habitũ contraxerunt, ex diuinæ clementiæ largitate boni aliquid reportare. Nos igitur si philosophicis hac in re cõiecturis liceret incidere, forsitan diceremus, ordine rerum ita currente, eiusmodi sortem illis quodammodo præter apparentem ordinem contigisse, sed à diuina sapientia, quæ nihil usquam esse permittit ordinis totius expers, in ordinẽ quendam nobis quidem occultum, superis aũt manifestissimũ redigi. Quid si Deus quemadmodũ inter omnia extrema quæ inter se longissimè distant, plura semper media interponit, ita inter ipsas beatissimorum miserrimorumq; sortes tanquam maximè omniũ inter se distantes gradus, quam plurimos interiecit? ut non pauciores in occultis animorũ ordinibus, quam in manifestis, corporum gradus existerẽt, essentq; hinc beatissimi multi, multi inde miserrimi, rursus hinc alij minus beati, inde alij miseri minus, omnium uerò medij pariter, qui neq; miseri sint propriè, neq; beati? Siquidem beatus est, qui diuinis in Deo saporibus fruitur, miser uerò, qui nusquam diuinum aliquẽ sentit odorem, semperq; esurit. Minus aũt inde beatus, qui in illo paucioribus fruitur. Vicissim minus hinc miser, qui esurit doletq; minus. Medius tandem, qui in creatura quosdam creatoris sentit odores, uiuitq; odore contentus. Quamobrem dicent forte Philosophi infantum animas non debere de diuina iustitia conqueri, quia si fortè facultate summi boni priuatæ sunt, etiam sunt extremi mali discrimine liberatæ. Rursus probabile est non conqueri, si modo in perspicuitatem animæ nullis corporalium affectionum nubibus obfuscatã, lumen diuini Solis naturalia creans, naturalium formarũ influat plenum, eiq;, ut Timæus inquit, ordinem uniuersi demonstret, atq; simul ordinatorem in ordine, quantum ordo ipse capit ordinatoris, & hoc bono iubeat faciatq; esse contentam. Itaq; sicut in homine inter crassum corpus & animam spiritus est, atq; in affectu dolorem inter & uoluptatem est indolentia, item in ratione inter scientiam & ignorãtiam opinio recta, rursus in uniuerso perspicua inter lucidum & opacũ, sic in spiritibus segregatis esse uidentur, qui in cœlis tàm luce, quàm lumine Dei beate fruentur, atq; contra quibus circa terram miserabiliter utrunq; desit. Inter hos aũt in puriore aëre medij, quibus etsi non lux ipsa propriè, tamen lumẽ aspiret. Meminisse uerò oportet, quod significamus alias, quemadmodum aliud est lux in Sole permanens, aliud lumen inde manans, perq; cuncta diffusum, aliud radius quidã oculis inde naturaliter insitus, sic aliud esse infinitam in Deo lucem, per quã solam & Deus seipso fruitur, & beatæ mentes diuina bonitate fruuntur. Aliud commune lumen inde per omnes perspicuas mentes se abundè diffundens, per quod quasi creatum externumq; mentes singulæ (modo inde non diuertantur) creata cuncta conspiciunt, creatorem uerò ipsum propriè in seipso nequaquã, nisi per lumen accensæ transferantur in lucem. Aliud radium quendam iam singulis proprium, factumq; ab initio mẽtibus naturalem, in eis testantem quodammodo etiã inde diuersis atq; discedentibus. In gradu quidem primo beati sunt, in secundo uerò neq; beati propriè, neq; miseri, modò hoc in ipso contenti uiuant. In tertio deniq; animæ sunt humanæ, siue corporibus, siue corporeis affectibus alligatæ, atque ex hoc ipso penè iam miseræ, sola uerò spe quasi felices. Miserrimi uerò sub hoc ipso gradu sunt, quibus solus restat radius, atq; ille quidẽ iam & caliginosus, & urens, lucisq; puræ fiducia destitutus. Fortè uerò Platonicus aliquis ita cõijciet. Si Deus mentes primæ lucis gratia procreauit, atq; ipsæ ad eam consequendam, tùm diuinæ bonitatis agnitione, tùm uel maximè amore parantur, quippe cum agnito lumine inde formet, & amor hinc illuc luce reformet, uerisimile fore diuinam iustitiam uelle nulli omnino mentiũ agnoscendi amandiq; Dei semper facultatem omnem occasionemq; deesse. Quoniam uerò multis ante rationis usum morientibus, rursusq; quibusdam ab initio stolidis, utrunq; maligna fati necessitate subtrahitur, ideo consentaneũ fore, facultatem eiusmodi per diuinam prouidentiam, uel in hac quãdoq; miro quodã pacto, uel in altera saltem uita rependi, nequis absq; propria culpa fine speciei præcipuò careat. Quamobrem horum animas etsi hic nũquam, tamen à corporibus segregatas, in illo quod diximus lumine, dũ creatorem in creaturis agnoscunt, tanto gradatim accendi creatoris amore, ut ad consequendam lucem certo quodam tempore disponantur, tempore inquam, quoniam solæ angelicæ mentes tanquã in æternitate totę, momento siue proficiant, siue deficiant. Animæ uerò quasi iam naturaliter quodammo-

do ad temporalia declinantes, suam tempore operam peragant, sed longiori quidem in
corpore, extra uerò corpus admodum breuiori, momenta uerò tum duntaxat, cum pri
mum fuerint in angelicam fermè translatæ naturam. Ac si animæ in purgatorijs consti-
tutæ supplicijs, quamuis in deteriori habitu locoq; sint, tamen ad beatitudinē usq; resur
gunt, nihil mirum uideri debere, illorū animas in regione indolentiæ media, beatitudi-
niq; propinquiore positas, ad beatitudinem usq; posse proficere. Hæc de infantibus ma
ximè Philosophi opinarentur. Verū de his qui ab ipsa natura omnino stolidi sunt, diffi-
cilior admodum, ꝙ de infantibus quæstio esse uidetur. Hi enim si diu uixerint, aliquem
circa materiam (quæ est infimum uniuersi) habitū contrahunt, qui à Deo, quod est uni-
uersi summum, diuertere solet. Hic habitus animam comitans etiam separatam, adhuc
fortè ad materiā uertit, atq; interim auertit à Deo. Beatitudo aūt nullis nisi in Deū con-
uersis conuenire censetur. At uerò si hi miseri sunt, cum cōuerti nullo modo ad summū
fato prohibente potuerint, nulla sua culpa sunt miseri, ac Deus frustra cōuerti iussisset
eos, qui non possent. Respondebit hic forte Peripateticus aliquis, in stultis ob nimiam
phantasiæ ipsius intentionem, rationem adeò uacauisse, ut non agendo habitū non crea
uerit. Habitum uerò proprium phantasiæ (qui non tàm in anima est, ꝙ in corpore ani-
mato) cessare statim composito dissoluto, quo efficiatur ut mēs statim, nullo prohibente
naturali radio, conuertatur in Deum, & diuinū lumē quod ubiq; adest, accipiens accen
datur, deinde amet accensa, & amando uehementius se cōuertat, breuiq; tempore non-
nihil promerendo beatitudinem cōsequatur. Platonici uerò, qui habitum & in phanta-
sia quodammodo remanente restare putant, & in rationem illi consentientem, si modo
quicquam & tunc quidem coacta consenserit, inde transfundi, respondebunt, oportere
prius habitum ad opposita diuertentem omnino deleri, ꝙ superius erigatur. Sed in hoc
delendo tùm genij, tum Dei uirtutem mirabiliter operari. Non enim sub diuina proui-
dentia minus consultū prouisumq; esse mentibus, ꝙ corporibus. Igitur sicut corporibus
ægrotantibus, ubi natura morbū nō potest expellere, propriaq; in sanitatem uirtute re-
dire, arte medicorū confirmata expellere consueuit, similiter & in mentibus quibus na-
turalis facultas corporei habitus expurgandi, reuisendiq; Dei deest, omnipotentē me-
dicū uel propria duntaxat uirtute, uel ministrorum felicium ministerio feliciter utrunq;
peragere. Neq; id quidē ordine carere putabunt, ut diuina clementia quę maximè pro-
batur in principe, hic apertissimè luceat, dum & nullus absq; culpa propria condemnat,
& qui extra culpā ad tempus meriti facultate priuatur, in facultatē quandoq; diuinitus
restituitur, facultatem, inquam, tutam, quæ & aberrare non posit, & breui multū Deo
adiuuante promereatur. Hęc illi. Verùm ne de pueris stultisq; pueriliter stulteq; sentia-
mus, ita iā concludendū esse uidetur. Huc nos fermè coniecturalis philosophorū ducit
uia. Sed quoniā humana cōiectio circa diuina sæpè multumq; fallitur, multò satius tu-
tiusq; cēsemus, nos sanctiorib. apud Christianos ducib. obediēti humilitate cōmittere.

Conclusio.

POstquam terminus uitæ non idem nobis atq; cæteris animantibus est à Deo tribu-
tus, quemadmodum primò communibus rationibus, secundò argumentationibus
proprijs, tertiò, tùm signis tùm solutionibus quæstionum ostendimus, summa diligentia
cauendum arbitror, ne incertum hoc fugacis uitæ momentum seculis infinitis antepo-
namus. Meminerimus aūt, si sapimus, non posse nos in æternum aut bene esse, aut per-
fectè uiuere, aut feliciter intelligere, nisi eius formemur essentia, quo creante, ut essemus
accepimus, eius uita uiuamus, quo afflante spiramus atq; mouemur. Eius intelligentia
intelligamus ipsum, perq; ipsum omnia, quo illustrante quotidie & creata considera-
mus, & quærimus creatorem. Perueniemus autem Deo duce ad hunc gradum naturæ
supremum, si modo ab ipsa materia, quæ naturæ gradus est infimus, affectum animi pro
uiribus segregabimus, ut quantum ab ea discedimus, tantum accedamus ad Deum, &
cui nunc posthabito fallacis huius uitæ momento quoad possumus uiuimus, tandem
eius uita uiuamus in æuum. Amen.

Authoris protestatio de scriptis suis. In omnibus quæ aut hic, aut alibi à me tractan-
tur, tantum assertum esse uolo, quantum ab ecclesia comprobatur.

FINIS.

MARSILII FICINI Florentini in Epiſtolas D. Pauli,

aſcenſus ad tertium cœlum, ad Paulum intelligendum,

PROOEMIVM.

SCIO hominem in Chriſto, ante annos quatuordecim, ſiue in corpore neſcio, ſiue extra corpus neſcio, Deus ſcit, raptum huiuſmodi uſque ad tertium cœlum. Et ſcio huiuſmodi hominem ſiue in corpore, ſiue extra corpus neſcio, Deus ſcit, quia raptus eſt in Paradiſum, & audiuit arcana uerba, quæ non licet homini loqui.) Venerandi in Chriſto patres & dilectiſsimi in cathedrali collegio fratres, Paulus Apoſtolus Gentium, Sol mundi, uas electionis, Spiritus ſancti tuba, myſteria hæc quæ modo narrabam in ſecunda ad Corinthios Epiſtola tanquam oracula cecinit, quæ quidem cum ad eam Epiſtolam exponendam peruenerimus, aſpirante Deo, pro uiribus explicare conabimur. Interea uerò cum ſingula uerba eius qui raptus eſt ad cœlum intelligere ab initio cupiamus, neq; nobis liceat, cum in terra tanquàm homines uitam agimus, hæc audire, ſtudendum nobis eſt, humanos quoad poſſumus ſupergredi limites, & in primis excelſus Paulus obſecrandus, ut ipſe ſua clementia ſecum ad cœleſtem quendam angelicũq; gradum nos attollat. Eſt enim in nobis terra, eſt & quodammodo cœlum, idq; trinum. Terra quidem corpus & ſenſus, affectusq; corporeus. Cœlum uerò recta ueraq; ratio. Ratio autem triplex, quaſi cœlum triplex eſſe uidetur. Infima quidem practica rerum humanarum priuatarumq;, & publicarum gubernationi, & prouidentiæ dedita. Superior autem ratio mundanum ordinem phyſica facultate conſiderans. Suprema denique ratio, ſiue mens, res diuinas altiores mundo theologica ratione contemplans. Quamobrem arcana ſublimis Pauli myſteria percepturi, debemus corporeo ſenſu affectuq; dimiſſo quaſi terra, itemq; ratione practica prætermiſſa uelut primo quodam cœlo, ac rurſus Phyſica ratione poſthabita cœlo quaſi ſecundo, ad mentem diuinorum contemplatricem, uelut cœlum in nobis tertium angelicumq; ſtatum, duce Paulo, totis uiribus nos ipſos attollere. Quoniam uerò nec ipſa mentis contemplatio proprijs uiribus intelligentiæ ad diuina peruenire poteſt. In hac nobis iterum tres quidam gradus, quaſi cœli tres conſtituendi, ſeu potius à Deo per Paulum petendi, uidentur. Fides, ſpes, charitas. Spiritus ſancti dona, præcipua uerò charitas, omnem ſcientiam ſupereminens, & cum ordine ſeraphico nos coniungens. Hic denique trinum quoq; nobis occurret cœlum. Nam in charitate ſeraphica ineffabilis ille accendetur in nobis Spiritus ſancti feruor. In hoc autem almo feruore, lumen & ſapientia uerbi diuini protinus effulgebit, quibus ſanè muneribus diuinis gratia præditi incomparabili potentiæ donum conſequemur à patre, quo quidem myſteria Diuo Paulo diuinitus reuelata percipere ualeamus. Quod autem modo ſignificabamus in calore lumen accendi, diligentius mihi uidetur conſiderandum. Philoſophorum ſententia eſt, calorem in corporibus naturaliter à lumine proficiſci. Quemadmodum in ſpiritibus ab intelligentia uoluntatem. Sol igitur uelut quidam cœli Dominus perſpicuis ubiq; corporibus, quaſi ſimilibus lumen inprimis infundit atq; inde calorem. Terrenis autem calorem prius tribuit, materiã craſſam extenuantem. Poſtea uerò exhalationibus inde ſurgentibus lumen protinus inſerit. Deus ſimiliter mentibus à corpore ſeparatis per intelligentiam infundit amorem. Animis uerò tenebroſo corpore circumſeptis, neceſſarius inprimis eſt amor, ex fide, ſpeq; in Deum erecta creatus. Quo quidem amore purgati in Deumq; conuerſi, lumen intelligentiæ conſequentur. Quamobrem & nos, uenerandi patres fratresq; dilectiſsimi, fide, ſpeq; diuina freti, & amore flagrantes ad diuinorum intelligentiam Paulo reuelante proficiſci debemus.

PAulus ex tribu Beniamin natus in oppido Gestali Iudææ, quo â Romanis capto in urbem Ciliciæ Tarsum sese contulit. Inde à patre Hierusalem ad Gamalielem missus disciplinæ gratia, Christianæ legis primordia crudeliter insecutus. Prope finem anni quo passus est Christus, ab Hierusalem Damascum pergens gratia persequendi, repentina coruscatione in terram prostratus est, & conuersus ad Christum. Postquam ab Anania Damasci baptismum suscepit, Hierusalem profectus est. Ibi persequentibus Iudæis apud Felicem præsidem, tanquàm Romanus ciuis Cæsarem appellauit. Hinc uinctus Romam missus est ad Neronem, secundo Neronis anno, Romæ in libera custodia Christum biennio prædicauit. Deinde annos decem in Occidente. Denique Romam reuersus quartodecimo Neronis anno martyrio coronatur. Annos post conuersionem sex atque triginta pro Christi gloria laborauit.

Summa in Epistolam ad Romanos.

ROmæ fideles erant multi Iudæi simul atque Gentiles, non ab Apostolis, sed ab Iudæis iam conuersis instructi, hi superba contentione alterutrum dignitati quadam uel gratia superare uolebant. Iudæi quidem iactabant se populum esse diuinitus electum, ab Aegypto miraculis liberatum, Manna in deserto nutritum, per Mosem instructũ lege Prophetis refertum, Christi promissione dignum. Gentilibus obiectabant idolorum cultum, quo quidem sacrilegio indignos fore dicebant, ut cum Dei populo comparentur. Gentiles autem contra respondebant, quantò maiora erga uos Dei beneficia narraueritis, tantò maioris uos criminis reos esse monstrabitis. Semper enim his omnibus extitistis ingrati, nam ab Aegyptijs diuinitus liberati, iterum coluistis Idola, Manna fastidio uobis fuit semper in deserto, contra Dominum murmurastis, perdidistis Prophetas. Christũ promissum uobis interemistis, quem ut nos cognouimus statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit prædicatum. Has altercationes Apostolus ita dirimit, ut neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse cõfirmet. Iudæos enim legem præuaricatos, Gentes autem Deum cognitum non coluisse, sed idola, utrosque similiter ueniam consecutos, æquales esse demonstrat. Et in lege prædictum Iudæos & Gentes ad Christi fidem uocandos. Quamobrem uicissim eos humilians ad modestiam & concordiam cohortatur. Scribit autem, ut inquit Haimon, Athenis, ut autem Origenes atque Hieronymus, Corinthi. Fortè uerò Athenis Epistolam inchoauit, Corinthi uerò perfecit. Prima uerò posita est ad Romanos Epistola propter ipsam urbis (ut arbitror) excellentiam, non quia prima scripta fuerit ab Apostolo. Athanasius enim inquit, quatuor saltem scripsisse priores, Duas quidem ad Corinthios, unam insuper ad Galatas, & ad Thessalonicenses unam. Cum hoc consentit Hieronymus. Siquidem Paulus se hanc scripsisse testatur proficiscentem Hierosolymam, cum Corinthios & alios iam ante, ut ministerium quod secum portaturus erat, colligerent, literis hortatus esset.

IN PROOEMIVM PAVLI, Quomodo Paulus uocatus & segregatus. De Natiuitate Christi æterna & temporali.

CAPVT I.

PAVLVS seruus Christi Iesu, uocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis.) Procemium Oratorum more narrationi præponit, in quo quidem tria potissimum efficit. Primo quidem officiũ suum describit, multisq; breuiter rationibus cõprobat, atq; interim attentos auditores facit & dociles. Secundo uerò cõditiones eorum exponit, ad quos scribit Epistolam. Tertio deniq; felicitatẽ illis exoptat, atq; interea captat beneuolentiam. Post hæc aũt narrare incipiet, ubi dicet primùm quidem, & quę sequuntur. Saulus quidem apud Hebræos dictus est, Paulus autem Gentes appellatione, uidelicet unà cum professione mutata. Præterea Pauli nomẽ cum Gentilium nominibus magis conuenit, ad quos præcipuè missus est Paulus, deniq; nomen hoc Pauli Sergij proconsulis ab Apostolo conuersi, uictori meritò competit, sicut & cognomentum ab Aphrica conuenit Scipioni. Seruum uero se dicit Christi, cum non propriæ, sed Christi gloriæ seruiat, & à seruitute uelut à conditione quadam humili ad Apostolicam mox perueniat dignitatem. Nempe qui se humiliat exaltabitur. Apostolus missus intelligitur, cum diuina scilicet potestate. Huc tendit illud. Dabit Deus uerbum Euangelizantibus in uirtute multa. Missus, inquam, non ab hominibus, sed à Spiritu sancto, ut patet in Actis Apostolorum, ubi Paulum & Barnabam à Spiritu sancto missos asseritur, uocatus autẽ procedente quidem tempore ab hominibus. Qua sanè ratione Corinthijs inquit: Non sum dignus uocari Apostolus, sed ab initio uocatus à Deo, quando ad Apostolicum munus diuinitus est electus. Vbi Ananiæ dicit Dominus: Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & populis Israël. Primo quidẽ uocatus fuit ad fidem, quando cœlesti coruscatione prostratus est ad terram. Sed in uerbis modo narratis uocatus ad Apostolicam dignitatem, qua quidem Christum omnibus prædicaret, non Gentilibus tantum, sed Iudæis. Quod & præcedentia Lucæ uerba significant. Sed Iudæis inquam, non tàm in Iudæa, quàm inter Gentes propriè conuersantibus. Quapropter addidit: Segregatus. Partim quidem ab alijs Apostolis atq; Iudæa. Hinc illud in Actis Apostolorum à sancto Spiritu dictum: Segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus ad quod elegi eos. Partim etiam segregatus à professione Iudaica. Hinc illud ad Galatas: Cùm autem placuit illi qui me segregauit ab utero matris meæ, id est, à Iudaica Sinagoga, uel etiam, me ab ipso natiuitatis initio ad hoc officium destinauit. Sed cur nam ab Apostolis & Iudæa Paulum seperauit? Et præcipuè misit ad Gentes. Quoniam uidelicet & Iudæis admodum infestus futurus erat, qui repente ex eorum potissimo propugnatore, acerrimus expugnator euasit, & Gentibus propter ingenium & eloquiũ acceptissimus. Siquidem Paulus ipsa etiam natura, acumine, animo, eloquio omnium præstantissimus. Hinc apud Gentiles Mercurij nomen est adeptus. Tantum profectò uirum elegit Deus, ut non solum mirabiliter erudisse rudes iudicaretur, sed etiam ingeniosissimos eruditissimosq; mirificè conuertisse. Forte uerò & ab alijs secreuit Apostolis, ne quis suspicari posset, uel piscatores illos à Paulo instructos, animatosq; fuisse, uel Paulum ab illis disciplinam Euangelicam accepisse. Quamobrem segregatus, inquit, in Euangelium, id est, in bonum nuntium & promissum, non ab homine, sed à Deo. Ideo in Euangelium Dei dixit, quod non solum Dauid, ut supra diximus, sed etiam Esaias ita prædixit, quàm speciosi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona.

Quod sanè non leue nouumq́ fuit, inuentum, sed diuinitus longe ante promissum, nō per unū testem, sed per plures, non quoslibet, sed Prophetas, non qui humano ingenio uel instinctu dæmonico, sed afflatu diuino prædicerent. Prædictiones apud Platonicos quinque modis fiunt, aut enim fortuna, aut arte, uel natura, uel dæmone, uel toto moti prędicimus. Sola prædictio facta diuinitus certa est, semperq́ ueridica. Idcirco dictum est per Prophetas, non in uerbis tantum, ne memoria eorum periret cum sonitu, sed in scripturis, non quibuslibet, sed à Spiritu sancto profectis. Ideo in scripturis sanctis est dictum, quale illud est Hieremiæ: Ecce dies ueniunt dicit Dominus, & feriam domui Israël & Domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi in die illa cum patribus uestris, qua apprehēdi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel: Dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Moses quidem scriptis legem, Christus autem mentibus commendauit. Vbi uerò Propheta significat legem Mosis quidem in tabulis, nouam uerò in mentibus imprimi, etiam innuit nouam uetere tanto præstantiorem fore, quanto mentes tabulis excellentiores existunt, ut meritò, sicut Lunæ lumen adueniente Solis lumine cedit occupaturq́ ab illo, ita cedat uetus & occupetur à noua. In scriptis inquam, non de quauis materia, sed de filio suo. Hinc enim Prophetæ prædicebant cum lege Euangelica profecturum. Quod uerò dicitur de filio suo, habet emphasin, ne fortè intelligeremus cū Fotino Christū Dei filium adoptiuū, sed naturalem. Christus profectò naturas habet geminas, diuinam scilicet & humanam. Personam uerò unicam, id est, diuinam, hæc quidem persona Dei filius est semper apud patrē, inde genitus ab æterno. Qua quidē ratione dixit de filio suo, ut generationem significaret æternā. Vt autē natiuitatem exprimeret temporalē, addidit: Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem. Non simpliciter quidem factus, ut existimat Arrius, sed quodammodo factus homo. Ideò secundùm carnem factus asseritur. Perinde ac si dicatur, diuinitus factum est, ut Dei filius carnem assumeret, humanam uidelicet naturam. Per hæc interea duo uerba, factum secundum carnem, refellitur Manichæus dicens: Deum corpus phantasticum ostendisse. Ex semine Dauid, ex semine Mariæ uirginis descendētis à Dauide. Ac ne existimares affectionem huiusmodi nouum aliquid afferre Deo, subiunxit: Qui prædestinatus est filius Dei, id est, decretus & ordinatus ab æuo filius Dei. Non propterea quod persona diuina per uoluntariam destinationem à patre processerit, quæ est inde genita per naturam, sed quia diuinitus decretum fuit, ut ipse Dei filius incerto quodam tempore per assumptionem humanæ naturæ se hominem demonstraret. Iure autem non prius dixit destinatus quam factus, ut ostenderet, dūtaxat affectionem coniunctionemq́ humanæ naturæ, sub prædestinatione comprehendi. Deus nullum simpliciter ad malum prædestinauit aliquando, sed ad bonum, nam infinita bonitas non decernit aliquem simpliciter, malum fore uel miserum, sed cum conditione quadam statuit, hunc si malus fuerit, fore damnatum. Simpliciter autem prædestinauit quosdam Prophetas fore uel Apostolos, uel Doctores. Similiter prædestinauit humanam naturam quandoque cum diuina iungendam. Sed ne fortè putares unà cum Nestorio, diuinum uerbū sola quadā habitationis cōmunione hominē suscepisse, subdidit:

„ In uirtute secundū Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri.) In uirtute, id est, in eadē potestate diuina, quasi dicat in unione personæ. Quod autem diuina uirtus tradita Christo fuerit, inde probat Apostolus. Quod & Iesus natus fuerit per uirtutem sancti Spiritus, fœtum in Maria formantem, &, ut ita loquar, sanctificantem, & quia Christus Spiritus sancti gratiam suis infuderit ad uaticinium atq́ miracula præcipuè postquam surrexit ex mortuis. Per quā ipse prius & mortuos plures, & seipsū suscitauit à morte. Possumꝰ aūt ita simplicius accōmodatiusq́ uerbis exponere. Iesus destinatus est penes Deū, & à Deo hominibus declaratus filius Dei. Sed in quo? in uirtute profectò. In uirtute, inquam, miraculorum palam efficiendorum. Deinde per Spiritum sanctificationis, quem Iesus abundantius effudit in suos, postquā resurrexit ex mortuis. Quæ quidem resurrectio maximum diuinæ uirtutis pignus extitit. & id quidem declarato ex manifesto Spiritus sancti dono, in suos deinde diffuso. Appellauit autē resurrectionem Christi, resurrectionem mortuorum. Quia hæc generalē, ut inquit

ut inquit Ambrosius, resurrectionem facit. Per quem sanè Christum accepimus gratiam & Apostolatum ad obediendum fidei in omnibus Gentibus pro nomine eius.) » Paulus se accepisse ait à patre per filium ipsam Spiritus sancti gratiam ad plenum Apostolatus effectum. Et hanc quidem apud omnes Gentes, ut Christianæ fidei tandem omnes obediant. Propterea Esaias ait: Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israël conuertendas. Dedi te in lucem Gentium. Dum uerò dicit: In quibus estis & uos uocati Iesu Christi.) Iudæos etiam connumerat Gentibus mixtos. Nam » & in sequentibus Iudæos etiam suscipit conuertendos. Vocati Iesu Christi, id est, ab Iesu » Christo. Vbi uerò in superioribus ait, pro nomine eius, gloriam propriam prorsus exclusit. Hic interea profitetur ad Gentes se præcipuè missum, ostenditque in ipso Iesu duntaxat impleri quod per Prophetas Christo Deus ipse promiserat. Fore scilicet, ut Dei unius cultum apud Iudæos tantum hactenus angustum, Christus Gentibus omnibus promulgaret, idololatriamque destrueret. Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei uocatis san » ctis.) Scribit autem non Romanis tantum, sed omnibus etiam qui sunt Romæ, siue Ro » mani, siue Græci, siue Iudæi, siue quomodocunque Barbari. His autem non quibuslibet, sed conuersis. Sed qua uirtute conuersis? Vocatione diuina per quam sancti fiant, qua Deus ex dilectione sua eos uocat. Interea bis uocatis inquit. Vt intelligerent se sola diuinæ uocationis gratia profecisse, uel insuper profecturos. Gratia uobis & pax à Deo » patre nostro & Domino Iesu Christo.) Denique sic affectis optat promittitque præcipua » Spiritus sancti dona, gratiam atque pacem. Per gratiam quidem dilectionem efficaciamque diuinam. Per pacem uerò reconciliationem apud Deum ob indulgentiam peccatorum. Atque ut totam exprimat trinitatem, optat nobis hæc Spiritus sancti dona à patre per filium prouenire. Et cum nominauit patrem, non solum naturalem eius filium nuncupauit, sed nos etiam patris illius filios adoptiuos, ubi magna charitatis & obedientiæ emphasi dixit: nostro. Huc tendit illud Apostoli in sequentibus, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Item, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.

De rationibus Trinitatis. Cap. II.

HActenus Epistolæ procœmium exposuimus, sed antequam ad narrationem perueniamus, operæpretium fuerit de Trinitate diuina, & humanitatis assumptione per uerbum diuinum facta, nonnihil afferre. Nam hæc mysteria Paulus & hic, & alibi frequenter attingit. Perstringam uerò paucis in præsentia. In libro enim de Religione de his latius pertractauimus. Si natura boni est propagare seipsum bonique maioris, se diffundere magis. Consequens est, ut Dei bonitas infinita, sui ipsius propaginem proferat infinitam. Cùm autem extra Deum nihil esse ualeat infinitum, necesse est infinitam Dei propaginem in ipso Deo prorsus expleri. Aeternam uidelicet in æterno. Illic igitur & Genitor est, & Genitus. Et cum uterque sit infinitus, filius patri semper est æqualis. Atque cum infinita natura propter exactam capacitatem duplex esse non possit, sequitur ut una tum sit patris filiique natura. Quamuis propter relatiuam generantis genitique oppositionem persona sit gemina. Vbi perfectò pater alterum se ad uotum generare uidetur, alterum quidem duntaxat persona, idem uerò natura prorsus, natura uidelicet singulari. Hinc igitur omne quod usquam generat, habet ut aliquid pro uiribus sibi simile & æquale, & idem saltem speciali natura quasi alterum se generare conetur, efficere uerò reuera se alterum solus potest Genitor ingnitus. Præterea quoniam bonus ubique comitatur amor, necessarium est penes bonitatem ipsam eiusque propaginem infinitam, amorem ad se inuicem uigere similiter infinitum. Cùm uerò spirans amorem, & inspiratus amore per relationem inuicem opponantur, quamuis eadem eorum sit natura, persona tamen alia iudicatur. Quamobrem fateri compellimur, in una simplici infinita Dei natura tres esse personas æquales inuicem atque simillimas. Verùm si fortè quæsiueris, quomodo generatio hæc & inspiratio fiat, respondebimus, per quendam intelligentiæ uoluntatisque modum hæc impleri. Profectò paterna fœcunditas perfectè intelligendo seipsam, & in se cuncta, perfectam totius sui & omnium notionem concipit in seipsa, qui sanè conceptus æqualis plenaque Dei,

ut ita

ut ita dixerim, imago est & exemplar mundi superplenum. Conceptus ipse diuinus nō quasi imaginarius est, ut noster, sed proles naturalis existens. Quoniam natura Dei ipsa intelligentia est, & intelligentia idem est atq; esse. Quod ergo per intelligentiam generatur intrinsecus, per modum naturæ genitum, proles naturalis existit. Fortè uerò Orpheus nesciens, quomodo hanc Palladem Orpheus appellauit solo Iouis capite natam. Hunc Dei patris filium Plato in Epistola ad Hermiam nominauit. In Epinomide uerò Logon, id est, rationem ac uerbum dicens, logos omnium diuinissimus mundum hunc uisibilem exornauit. In septimo de Republica, penes Deum filium significat inuisibilem, dum apertè dicit. Solem quoq; esse Dei filium, sed uisibilem. Zoroaster quoq; unà cum Mercurio intellectualem Deo prolem attribuit. Dixerint isti quidem quod potuerunt, & id quidem adiuuante Deo. Deus autem hoc solus intelligit, & cui Deus reuelare uoluerit. Deus deniq; per æternam, quam diximus, notionem cognoscens ab æuo seipsum infinitum bonum, per eandem ab æuo infinitum in se ad seipsum spirat amorem. Quamobrem pater & filius & spiritus amatorius, tres à Theologis personæ uocantur, natura quidem diuina conuenientes omnino, ita ut unicus simplexq; sit Deus, sed relatione quadam incogitabili differentes. Nempe non alio pater à filio differt, quam hoc ipso quod generat, nec filius à patre per aliud, nisi quod genitus, utrique rursus in hoc ipso conueniunt, quod una uirtute rationeq; Spiritum tanquam amorem mutuū æquè spirant, à patre per filium procedentem, tanquam à personis quidem duabus, ab uno tamen principio uenientem. Qui nec à patre filioq; simul differt alio, nisi quod spiratur ab illis, illi spirant, nec à filio per aliud quam quod filius quidem generatur, hic autem spiratione procedit. Si qua mens humana intelligeret perfectè, se ipsam intellectam uehementer amaret, expressiorem trinitatis imaginem penes se haberet. Nunc uerò cogimur eam in Sole suspicere. In quo Deus suum posuit tabernaculum. In una enim natura Solis tres uires inter se æquales existunt. Prima quidem naturalis ipsa fœcunditas, à qua Lux intima semper emicat, à quibus prodit intrinsecus calefactoria uirtus. Fœcunditas illa patrem, Lux intima filium, uirtus calorifica spiritum repræsentat.

Rationes quibus diuinum uerbum assumpsit humanitatem, atq; de mundo. Cap. III.

HVmanæ mentis finem esse frui Deo, hinc præcipuè conijcere possumus, quod hoc naturaliter omnes optant, nec alibi conquiescunt. Ad id autem peruenire absque certiore quadam fide, firmiore spe, ardentiore charitate non possunt. Tria uerò hæc erga Deum consequi nostræ mentes distractæ sensibus, & sensibilibus occupatæ non ualent. Nam huiusmodi tenebris semper obscuræ diuinam lucē quamuis præsentem, comprehendere nequeunt, quæ quidem nuda sufficit angelis ad conuersionis affectum. Nobis uerò nequaquam. Quorum animus oculos quasi duos habere uidetur. Alterum quidem sursum spectaturum, alterum uerò deorsum. Sed alterutro nimium patefacto, alter interea clauditur. Superior igitur in nobis est clausus, quàm diu inferior per sensus omnino se distrahit, quæ offeruntur sensibus attentius circumspiciens, & ardentius amans. Itaq; diuina bonitas nobis clementissimè prouidens, lucem suam antea inuisibilem nostris oculis offerre decreuit, quando eam humanitate uestiuit, ut sensum saltem ipsius, cui dediti sumus, testimonio esse Deum certius crederemus, speraremusq; posse cōsequi, & ardentius amare eum, qui pro homine factus est homo, ut homo quandoq; diuinus euaderet. Huius sanè magistri præcepta quem Deū pariter atq; hominem esse credimus, spernere facile non ualemus. Esse quidem hominem, passiones humanæ demonstrant. Esse quoq; Deum, opera miranda declarant. Negare utiq; non debemus, nos tolerare posse quæ pertulit homo. Præcepta Dei negligere non est tutum. Nullum igitur ad salutem nostram remedium fuerat oportunius, quàm hoc ipsum quod diuina clementia factum est, ut diuinum lumen sub humana specie ad nostros oculos perueniret. Hæc igitur Ioannes Euangelista, & similia contemplatus, postquàm dixerat: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt, adhibuit testimonium Ioannis Baptistæ de lumine sensibus manifestum. Deinde diuinum lumen

lumen uerbumq́ carnem indutum, inquit, suam nostris oculis gloriam ostendisse, dedisseq́ potestatem, ut Dei filij fieremus Spiritu sancto renati. Siquidem Deus factus iam esset homo, filiusq́ hominis ex homine natus. In epistola quoque magna, uerbum lumenq́ diuinum & ipsam Dei uitam ad sensus humanos, aures, oculos, manus, descendisse testatur, ut homines per filium cum patre cœlesti feliciter iungerentur. Simile quiddam antiqui uates augurati uidentur, ubi Deorum aliquem introducunt sub humana figura homines salutantem atque iuuantem. Cur autem Deus filium factum iam hominem, pro hominibus sacrificari uoluerit, in sequentibus cum Paulo declarabimus. Videtur etiam Plato noster nonnihil ad humanitatem à Deo assumptam pertinens, in legibus attigisse, ubi ait: Mensura rerum omnium non homo, sed Deus est, maximè uerò si Deus fiat homo. Præterea interrogatus quàm diu suis legibus acquiescendum esset, respondisse fertur: Donec aliquis sacratior homine in terris appareat, qui fontem omnibus ueritatis aperiat, quem denique sequantur omnes. Denique si quæratur, quomodo humanitas in Christo diuinitati coniuncta sit, respondet Athanasius, quasi quo pacto in homine quouis corpus animæ. Aquinas uerò Thomas, quomodo inest lingua. Non enim Deus fit naturalis quædam humanitatis forma propriè, sicut anima corporis. Sed humanitas fit proprium coniunctúmque instrumentum ad Dei miracula, id est, ad opera Dei propria mirabiliter peragenda. Quanquam sicut in uirtute in Trinitate, ita in eiusmodi copula nulla comparatio penitus satisfacit. Omnino uerò sicut neque corporis, neque linguæ augmentum, uel decretum ad animam pertinet, aut mentem, quamuis anima corpori uitales motus, & mens linguæ motus expresśionis quoquomodo communicet, ita nec in Christo passiones humanitatis diuinitatem tangunt, & si mirabiles diuinitatis actus per humanitatem celantur mirificè diuinitati coniunctam.

De summa Epistolæ. De adoratione. De cultu Dei Spiritali. De uarijs sacrificiorum Ritibus. Cap. IIII.

PRimum quidem gratias ago &c.) Summa Epistolæ est, ostendere omnes Romæ fideles, siue Iudæos, siue Gentiles gratia Dei uocatos ad fidem esse, gratiaq́ seruandos, neq́ prærogatiuam scientiæ Gentibus, neq́ priuilegium legis obseruantiæq́ ipsius Iudæis, quibus utriq́ gloriabantur, ad diuinam uocationem salutemúe sufficere, sed ambos ad utrumq́ gratia Dei pariter indigere. Quòd potissimum inde patet, quia utriq́ cum ipsis suis prærogatiuis in uitia horrenda ceciderant. Quæ quidem grauiter increpaturus, lenit eos inprimis, dilectionemq́ suam erga eos multis modis ostendit, beneuolentiamq́ captat, ut eum postea castigantem libentius audiant. Principio igitur narrationem quidem ab oratione, orationem uerò exorditur à gratijs, ac dum orat ipse, interim orare nos docet. Monet enim ut primo quidem gratias agamus, Deinde uerò petamus. Sed quid'nam & quomodo postulemus? Spiritalia uidelicet bona, Spirituq́ in Deum prorsus erecto, non pro nobis tantum, sed pro cæteris, & id quidem sedulo. Atq́ cum hac duntaxat conditione, si uotum nostrum diuinæ uoluntati placuerit. Incipere autem à Deo, Plato etiam in Epistolis ita præcipit. Principium in omnibus à Deo faciendum est, agendi atq́ cogitandi. Sed uerba eius iterum disponamus. Primum quidem gratias ago Deo meo. Quod enim creditis, ex ipsa Dei gratia prouenit. Deo meo, in quo omne meum posui bonum, per Iesum Christum.) Nam »
per quem preces, per eundem aguntur & gratiæ. Ipse enim est ad utrunq́ inter Deum hominesq́ conciliator & medius. Pro omnibus uobis.) Summæ charitatis est, alieno bono publiceq́ gaudere, quasi proprio. Quia fides uestra annuntiatur in uniuerso mundo. Paulus strenuus Christi miles illius gloriæ in primis congratulatur. Romanæ ecclesiæ fides, quoniam caput orbis, per uniuersum prædicebatur, omnibus exemplo futura. Aduerte Christi fidem passim iam diuulgatam. Nam in omnem terram exiuit sonus eorū. Testis enim est mihi Deus, cui seruio in spiritu meo in Euangelio filij eius.) »
Hic uerò testem adducit Deum, secretæ orationis suæ pro Romanorum fide firmanda.

Cui

Cui quidem Deo seruit Apostolus,non in cęremoniali Iudaicæ legis obseruatione, sed in spiritu,non quidem affectu solo,sed etiam Euangelicæ prædicationis effectu, appellans autem Euangelium filij Dei,quoniam à Dei filio reuelatum, & de utraq; illius natiuitate æterna scilicet,temporaliq; tractat.

„ Quod memoriã uestri facio sine intermissione semper in orationibus meis.) Quotiescunq; oro,pro uobis etiam oro.Et quomodo? Quo uidelicet modo pro me atq; charissimis,scilicet sine intermissione,id est,continua prorsus attentione,pro eo ipso tempore,quod orationibus destinaui.Similiter Thessalonicensibus præcipit.Sine intermissione orate.Id est summa in Deum attentione orate.Cauentes interea ne distrahamini.

„ Obsecrans & si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in uoluntate „ Dei uenire ad uos.)Atq; in hac memoria præ cæteris obsecro,ut si modo diuinę uoluntati placuerit,ad uos ueniam,saltem post longum tempus,& quomodocũq; etiam cum labore,modo si iter prosperum,id est,ut tandem perueniam,atq; prosim.Sed in primis si Deus uelit.Quum enim caput adiuuat,omnia membra iuuat. Fortè uerò ob uehementius uisendæ huius ecclesiæ desiderium,captus Hierosolymis Cæsarem appellauit.

„ Desiderio enim uidere uos,ut aliquid impartiar uobis gratiæ spiritalis ad confirman„ dos uos.) Id est,simul consolari in uobis per eam,quæ inuicem sit in fidem uestram atq; meam.Quid uerò postremo desiderat? ut mirificam spiritus sancti gratiam pro eorum facultate illis impartiatur,ne in materijs,sed in spiritu Deum colant. Modestè uerò loquens inquit,ad confirmandos,quasi sine illo non parum iam profecissent.Ad cõfirmandos inquam in fide.Per quam mutua spes augeatur,& charitas,mutuæ uidelicet consolationi futura.Per fidem,inquam,quæ inuicem est,id est,communem.

„ Nolo autem uos ignorare fratres,quòd sæpe proposui uenire ad uos, & prohibitus „ sum usque adhuc,ut aliquem fructum habeam in uobis, sicut & in cæteris Gentibus.) Postquam dixerat se desiderare atque insuper obsecrare Deum,ut Romam accederet, nunc addit,ob maximum desiderium se iter sæpius tentauisse.Itaq; grauissima quædam causa iam assignanda est,ob quam non uenerit.Nulla uerò est grauior quàm diuina.Inquit ergo:Prohibitus sum.Iam uerò cum suprà dixerit,se optare uoluntatis diuinæ consensum,& nunc grauissima causa significet se esse prohibitum nec aperiat, Deo prohibitum intelligitur,uolente uidelicet oportunius aliquid Paulum interea facere. Non enim dixit impeditus,ne fortè tempestate,negocijsue detentum existimares.Socratem scribit Plato,diuersa tentantem sępe à genio fuisse prohibitum, prouocatum uero nunquam. Diuinior certè causa ducit Apostolum, aliàs quidem uetans,aliàs uerò prouocans. Assignat autem rursus uehementis desiderij causam, scilicet ut aliquem fructum habeam in uobis,scilicet,ut uos spiritalem fructum feratis,atq; ego referam. Sicut & in cęteris Gentibus,quasi dicat,si membra iuui,multò magis iuuare debeo caput orbis,& uos à me sperare fructum,quem & alibi protuli,nec ego, beneficij mei gratiam à uobis expeto,quia uobis & omnibus debitor sum,iubente Deo.

„ Gręcis atq; Barbaris,sapientibus & insipiẽtibus debitor sum.Itaq; in me promptum „ est,& uobis qui Romę estis euangelizare.) Beneuolentiam multipliciter demonstrauit atq; captauit.Sed cùm Gręcè scribat,hic Gręcorũ more,pręter Gręcos, omnes Barbaros appellauit.Iusserat enim Deus,ut portaret nomen suum coram omnibus Gentibus & Regibus & populis Israël.Itaq; Corinthijs inquit: Vę mihi si non euangelizauero sapientibus & insipientibus.Etiam doctos docere audet, & rudes erudire dignatur. Si autem quod omnibus debeo uobis reddidero,gratiam à uobis nullam posco. Quod in me est,quantum ad uoluntatem meam pertinet, quandocunque Deus uoluerit, ad eiusmodi officium sum propensus.Inquit autẽ in superioribus in spiritu seruire se Deo, quia Christus ait,ueri adoratores in spiritu & ueritate adorant.Quia Deus tanquàm spiritus & ueritas,sit in spiritu & ueritate colendus. Quibus in uerbis Christus & Paulus materialem cultum uel improbant,uel minimè probant.Apollonius Theaneus Pythagoricus,item Iamblichus Porphyriusq; Platonici,species quinq; cultus esse disputant, pro quinq; speciebus spirituum qui coluntur.Spiritus enim infimos crassum aërem habitantes,sacrificijs ex frugibus animalibusq; coli solitos. Spiritus autem purum aërem incolentes,uaporibus,sonisquê, & cantibus atque luminibus. Aetherea uerò numina

orationibus

orationibus luminibusq; simul. Sed intellectus à corporibus separatos intelligentiæ uiribus atq; motibus. Horum deniq; patrem excessu quodam mentis, & ineffabili uoluntatis affectu. Iamblichus inter hæc damnat Aegyptios, quod materiali cultu præ cæteris uterentur, aëriorumq; dæmonum cultores essent. Anteponit autem ijs Chaldæos, qui spiritalem cultum potius sequerentur, utpote qui separatas à materia mentes patremq; earum præcipuè colerent. Hæc quidem illi uiderint. Nos autem ne longè digrediamur. Reuertentes ad Paulum, præcipuum esse cultum orationisq; modum dicimus, qui spiritu, id est, intelligentia & uoluntate per charitatem in Deum erecta perficitur. Quod autem communiter traductum est, ut aliquid impartiar uobis gratiæ spiritalis, ita etiam interpretari licet, ut aliquod uobis gratiæ donum impartiar. Nam charisma in Epistola ad Corinthios donum Spiritus sancti significat. Ostendit autem hic Apostolus Romanos ultra fidem, quæ & ipsa Spiritus sancti donum est, indigere duobus preterea donis, scilicet, intelligentia atq; charitate, quibus tanquam lumine simul atque odore fides eorum confirmetur, id est, stabiliatur atq; roboretur, uiuaq; euidat & operetur, ut uiua quę hactenus tanquam obscurior atq; frigidior, & uacillabat, & tanquam exanimis non satis agebat. Arguit enim eos, quasi cęremonijs materijsq; deditos, nec dum charitate flagrantes. Hinc ergo desiderat profundiores quosdam scripturarum sensus diuinioremq; cultum illis tradere, & charitatem ardentiorem in eis accendere, per quæ quidem Spiritus sancti dona, quæ & ipse gratis acceperat, proueniat spiritalium donorum effectus ille mirificus paraclesis cum paracleto congruens, scilicet consolatio animum recreans atq; fouens lumine, scilicet & calore, & nullis aduersitatibus perturbetur. Idq; futurum promittit per fidem ipsis communem, hactenus quidem Romanis inchoatā, tunc uerò perfectam, fidem inquam, in ambobus ad Deum quidem utrinq; directam per charitatem bona inuicem operantem. Proinde nisi prolixitatem uererer, de luminis & caloris uirtute dissererem. Quemadmodum illud quidem sensibus monstrat omnia omniumq; imagines efficit. Hic autem recreat, atq; generat omnia, tantoq; charitatem, quasi calorem intelligentia quasi luce meliorem esse, quantò melius est efficere, quàm ostendere, & res ipsas generare, melius quàm rerum similitudines ostentare. Deniq; quanto nobis optabilius est foueri calore, quàm lumine delectari. Quapropter in symposio Plato noster inquit, mentem nostram denique per amorem cum diuina mente coniunctam ipsas rerum ideas uirtutesq; non modo spectare, sed in seipsa iam generare. Siquidem uis amoris unifica genetrixq; existit, sed de his ubi de charitate in Epistola ad Corinthios prima differetur, oportunius disputandum.

De uirtute Euangelij, fide gemina, charitate. Quomodo differant, dubium, opinio, scientia, fides, de cultu Gentium, de lege Mosaica. Cap. V.

NOn enim erubesco Euangelium Christi, uirtus enim Dei est in salutem omni credenti Iudæo primum & Græco.) Audiuerat præceptum illud Seruatoris apud Lucam: Qui erubuerit me & meos sermones, hunc filius hominis erubescet. Euangelij prædicationem tria impedire posse uidentur, pericula, labores, ignominia. Cùm non Paulus pro Christi gloria nec pericula timuerit, nec labores ullos recusauerit, nimirum nec ob suspicionem ignominiæ ullius erubuit. Quippe cum sciret Euangelium non esse rem debilem uel humanam, sed diuina uirtute refertam, scilicet, Sancto spiritu Euangelij præcones, uaticinijs & miraculis muniente. Similia Paulus Corinthijs inquit: Prædicamus Christum crucifixum Iudæis quidem scandalum, Græcis uerò stultitiam. Ipsis autem conuersis Iudæis atq; Græcis Christum Dei uirtutem & sapientiam. Item uerbum crucis, quamuis pereuntibus stultitia sit, nobis tamen uirtus Dei est. Quoniam non uidebatur erubescere Christum debere, aut ut utile quiddam, aut stultum. Ideo dixit: Dei uirtutem atq; sapientiam. Iam uerò filius Dei nominatur sapientia, lux & ueritas, quia per modum intelligentiæ nascitur. Nominatur & uirtus, quia in hoc conceptu potentia tota patris exprimitur. Vniuersum uerò comprehendit Paulus ad Hebręos dicens: Portans omnia uerbo uirtutis suæ. Virtus autē Dei, quæ in Euangelico uerbo tanquam uiuente & efficaci spirat, quid'nam in credentibus

operatur.) Diuinam gratiam & salutẽ. Iudęo primum & Gręco, id est, omnibus, Gręcorũ enim nomine omnes idolorum cultores cõplectitur. Huius enim cultus pręcipui authores Græci fuerunt. Dixit aũt Iudæo primum, non quia Iudæorum tantum, uel pręcipuè gratia salusq́ꝫ futura sit, non enim est apud Deũ acceptio personarum, quantũ uidelicet ad finem spectat, uel ad ea quæ omnino necessaria sunt ad finẽ, sed dixit Iudæo primum, quia Iudæi propter priuilegium Prophetarũ atq; Christi, priores ad salutem properare
» debẽt, cæteris exemplo futuri. Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut
» scriptum est, iustus ex fide uiuit.) Diuina uirtus in Euangelio per tres potissimum gradus ad salutem felicitatemq́ꝫ perducit, per fidem quasi geminam atq; iustitiam. Credendum enim est, non solum Prophetis Christum prædicentibus uenturum, sed etiã Apostolis affirmantibus iam uenisse. Credendum uerbis, credendũ similiter & operibus, nec sola fides habenda est, & simpliciter, sed fides ipsa quam charitas comitans facit uiuã, & efficit operantem. Auditor igitur Euangelij, hac quasi gemina fide præditus, ipsam Dei iustitiam assequi iudicatur beatitudinis effectricem, nõ humanã duntaxat decretis mortalium institutam, nec illam, inquam, apud Iudęos cęremonialium legum obseruatione contentam, sed Euangelicam spiritali ueritate constantem. Lex Mosaica data diuinitus, per obseruationem sui ad iustitiam perducebat, non tamen ad ipsam potissimam Dei iustitiam. Data enim erat mãcipijs, rudibus, atq; pertinacibus potius, pro eorum modo ad tẽpus quoq; uidelicet ita disposito, q̃ pro uoluntate præcipua Dei. Iustitia uerò Dei per legem Euangelicam reuelatur. Propheta Abacuc eiusmodi, iustum, inquit, hac fide iustitiaq́ꝫ iustum factum, iam diuina quadã uita uiuere. Iustitiam sacræ literæ uirtutẽ significant uniuersam. Quam Aristoteles legalem Iustitiam nominauit, & Plato in legibus præcipuam legum intentionem. Iustitia enim eiusmodi est obseruatio legum, leges aũt uniuersam uirtutem spectant atq; præcipiunt. In republica confirmat idem dicẽs: Iustitiam esse harmoniã totius animæ ex omnibus simul uirtutibus resultantem. Hanc iustitiã neq; Gentiles, neq; Mosaici lex penitus consummauit. Nam & Gentiles pro hominũ opinionibus, & Mosaica pro natura & consuetudine populi promulgata uidetur. Euangelica uerò lex ad iustitiam, id est, uniuersam uirtutem perducit, non ciuilem duntaxat, sed purgatoriam atq; potius animi iam purgati. Secundos quidẽ animi motus eradicãs, primos quoq; pro uiribus amputans, idq́ꝫ totum Dei gratia faciens. Quatuor hæc inter se differunt, dubium, opinio, scientia, fides. Qui dubitat in alterutram partem, æquè uersatur. Qui aũt opinatur, ad alterum quidem oppositorum potius inclinatur, sed interea quodammodo uergit ad alterum. Scientia uerò uni extra cõtrouersiam cum ratione cõsentit, sed fides ad unum proculdubio authoritate dirigitur. Fides aũt, quasi duplex, ut dixi, consideratur, aut enim informis, aut charitatis feruore formata, & si informis atq; formata fides eadem forsitan esse potest, tamẽ ita demũ uirtus est, si charitate formetur. Quod in superioribus diximus idolatriam à Græcis esse profectam, Plato noster in Cratylo confirmat. Exponens enim Deorum nomẽ Theus Græcè, id est, currentes, ideo appellatos ait, quoniam ueteres ab initio stellas, quæ semper mouẽtur, adorauerint tanquã Deos. Quoniam uerò pro stellarũ ordine appellationeq́ꝫ in aëre quoq; dæmones coluerunt, homines præterea nonnullos stellarũ dæmonumq́ꝫ certo quodã, ut opinabantur, influxu progenitos, his consequenter simulachra & sacrificia quædã propria dicauerũt, ex quibus uniuersa idolatria cõstat. Item legem Mosaicam quasi non penitus absolutã, sed pro capacitate suscipientium datam, non solum Dominus in Euangelio emendauit sed Socrates etiã atq; Plato. Quòd enim illa uindictã permittit æqualẽ iniuriæ propter sæuitiam Iudæorũ, hi Philosophi in Critone, Gorgia, Republica, Epistolisq́ꝫ emendant, omnẽ uidelicet priuatã ultionẽ penitus cõprobantes. Iam uerò Socrates percutienti genam alteram obtulit. Non dixit Euangeliũ esse ex diuina uirtute, sed Dei uirtutem esse. Quod & Corinthijs cõfirmauit, dicens: Verbũ crucis Euangeliũ Dei uirtus est. Virtutẽ uerò Dei sæpe Christũ nominat, ut Christũ prædicamus Dei uirtutẽ & Dei sapientiam. Cùm igitur Euangeliũ nominat Dei uirtutẽ, dicere uidetur Euangeliũ esse Christum, nempe Christus est Dei uerbũ, humanitate uestitũ, sanctificante spiritu. Euangeliũ quoque siue in meditatione, siue in uoce, siue in scriptis, Dei uerbũ est, prolatũ quidem afflante spiritu, sed humana meditatione, uel uoce, uel scriptura uestitũ, uidetur autẽ eius-

modi copula diuini uerbi cum eiusmodi corpore non solum in Apostolis, sed etiam in Prophetis ab initio extitisse, ut tota diuina scriptura per sanctum Spiritum de Christo loquens, quasi ipse sit Christus, ubiq; uiuens & spirans in omnes, qui uehementiore quodam affectu legunt, audiunt, meditãtur. Quapropter Paulus clàm hic admonere uidetur, ut ad Euangelium cum summa reuerentia, fermè sicut ad Eucharistiam, accedamus.

Contra Gentiles, Quomodo Deo ingrati, & de impietate, & quomodo diuino lumine Deum cognouerint. Cap. VI.

REuelatum &c.) Romanis hactenus salutem dixit, optauit bona, præcipuè » gratiam atq; pacem, demonstrauit ingentis erga illos charitatis affectum, uisendi desiderium diuturnum, dilationis longæ causam, firmum in Euangelio institutum, Euangelij deniq; salutare promissum. Cùm igitur beneuolentiam ab his captauerit, salutaribusq; promissis parituros mirificè fuerit consolatus, iam minis, terroribus pertinaces aggreditur, & primò quidẽ Gentiles corrigit, deinde Iudæos. Reuelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam eorum homi- » num, qui ueritatem Dei in iniustitia detinent.) Impietatem, id est, diuini cultus præ- » uaricationem. Iniustitiam, id est, uniuersam prauitatem inde perfectam. Veritatem Dei, id est, Dei notitiam diuino lumine habitam. Iniustitia, id est, ingratitudine detinent, ut in lumine thesaurum. Vide quàm consequenter singula singulis opposita reddat, nempe in superioribus dixerat, in Euangelio uirtutem uigere diuinam, salutẽ credentibus afferentem, dum in ea reuelatur iustitia Dei per geminam fidem, scilicet, per pietatem proculdubio comparanda. Hic uerò consequenter infert, diuinam iram in Euangelio reuelari de cœlo uenturam ultricem, scilicet, impiorum iniustorumq;, uidelicet in fide, et charitate opera delinquentium. Potissimum uerò contra illos, qui ueritatem Dei iniustitia, id est, ingratitudine detinent. Qui, scilicet, ingenio & doctrina, & philosophica facultate cæteris excelluerint, nihilo uerò minus ingrati Deo fuerint. Quippe cum naturale lumen donum philosophicum à Deo tributum, tanquã iniusti Deo, ut par fuerat, non red diderint. Propterea quòd Deum hoc lumine cognitum, nõ ritè coluerint. Tales autem Gentiles Græciq; potissimum extiterunt. Appellauit autem iram Dei graue suppliciũ, si Deus irasci posset, ira grauissima inferendum, Deus peccatores quidem curabiles affligit, tanquam medicus, gratia sanitatis, incurabiles autem irati more cruciat, ut disperdat. De cœlo inquit, duplici forsitan ratione, & quia Christus promittitur ad iudiciũ de cœlo uenturus, & quia sicut ordo cœlestium Deum illis ostendit rectius uenerandum, sic & cœlum postremò Deum uindicem patefacit. Omnino uerò quotidianũ iudicium sub figura iudicij postremi significat, ut magis terreat impios. Inquit autem omnem impietatem, quia multæ sunt species impietatis, quas Plato in decimo legum enumerat latius, & effulminat. Impios sanè uocat eos, & qui Deum esse negãt, & qui affirmato Deo auferunt prouidentiam, & qui Deum prouidere quidem fatentur, sed delictis iratũ non tàm pœnitentia purgationeq; mentis humanæ, quàm sacrificijs muneribus, placari putant. Has autem opiniones impias Plato dignas uenia minimè censet, nam & quamuis per ignorantiam quandam tàm malè, de Deo sentiant, ipsi tamen uel per negligentiam, uel per ebrietatem quandam ex animi perturbatione profectam, ignorãtiæ suæ causam præbuerunt. Quod enim deceat in diuinis, præter lumen intimum, & leges tàm ciuiles quàm sacræ, & insignes Philosophorũ scholæ palàm ubiq; docent. Proinde quemadmodum nihil acceptius Deo, quàm diuina rectè colere, ita nihil detestabilius, quàm in ipso diuinorum cultu præuaricari, in quo Gentiles maximè deliquerunt. Inquit autem, detinent, quia lumen naturæ diuinitus insitum in ingratis superbisq; remanet, ut quod fuerat index, postea sit & iudex, quodũe puris oculis fuerat salutare, noxium sit impuris. At uerò ne forte præuaricationem suam ita defendant, quônam modo potuimus celebrare, quæ ne cognoscere quidem possumus? Apostolus obiectionem ita dirimit, quia quod notum est Dei, manifestũ est in illis, Deus enim illis manifestauit. Quod enim supra dixerat ueritatem Dei, hic appellat, notum Dei, scilicet, quod uerè de rebus diuinis hominibus naturaliter notũ esse potest, quod & ad rectum cultum sufficit diuinorum, id

ipsum profectò fuit Gentilibus manifestum, atque ut ad eiusmodi cultum arctius eos obstringeret, mox adiunxit, non tàm industria operaque mortalis, quàm ipsemet Deus ipsis manifestauit. Ait autem nõ tàm illis quàm in illis, ut declararet, sufficiens ad diuinorum noticiam lumen mentibus ab initio diuinitùs insitum. Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen uultus tui Domine. Omnem diuinorum ueritatẽ diuino quodam lumine intrinsecus patefieri, in Theologia nostra rationibus Platonicis demõstrauimus, præsertim à septimo de Republica sumptis, ubi traditur à Platone, sicut oculus solis beneficio solaria, id est, luminosa, uidet, sic animus diuina ipso Dei lumine præcipit. Hinc & in epistolis Platonicum illud: Ex diuturna diuinorum meditatione, subito tandem, uelut ab igne scintillante, lumen effulget in mente, seque ipsum iam alit. Hinc Iacobus, omne ueritatis lumen desuper, inquit, à patre luminum prouenire, à patre qui illuminat, ut Ioannes inquit: omnem hominem uenientem in hunc mundum. Dicitur autem: Deus manifestauit, quoniam communem notitiam diuinorum Deus ipse sicut Iudæis reuelauerat per Prophetas, ita Gentibus manifestam effecerat per Philosophos. Hinc quidem effectum est, ut & Iudæi Prophetis, & Gentiles Philosophis frequenter gloriarentur, & inanem utrorumque iactantiam, in hac epistola Paulus castigauerit. Iamblichus quoque Platonicus artium liberalium inuenta Dijs attribuit. Platonem in Timæo sequutus, dicentem, philosophiam donum esse Deorum, noticiamque Deorum atque dæmonum ad nos per antiquos Theologos descẽdisse, quibus quidem ob familiaritatem, quasi Dei filijs, suorum noticiam Deus ipse concesserit, multi Philosophos spernunt omnes, quasi opinione sola, scientia uerò nulla nitantur. Paulus autem scientiam illis multam concedit, etiam diuinorum, sed superbiæ & ingratitudinis accusat.

Quomodo inuisibilia Dei per uisibilia cognoscantur. Quomodo trina penes Deum causa, & de triplici cognitione diuina, quasi cœlo trino.

Cap. VII.

INuisibilia em̃ Dei à creatura mundi per ea quę facta sunt, intellecta conspiciuntur.) Si forte quæras quomodo Deus Philosophis, perque Philosophos Gentilibus suam aperuerit ueritatem, respondet Paulus duobus præcipuè modis, per intelligibile lumen atque sensibile: per intelligibile, inquam, mentibus naturaliter insitum, &, ut in Republica inquit Plato, quotidie etiam superfusum. Per sensibile quoque lumen, in quo pulcherrimum mundi ordinem artificiumque mirabile mentibus per oculos offert, euidentissimum diuinorum diuinitatisque testimonium, præsertim in stupendo cœlestium splendore & ordine constitutum, quo quidem cœli enarrant gloriam Dei, mitto nunc quomodo lumen etiam hoc oculis manifestum incorporeumque quiddam sit atque diuinum, & quomodo per hoc, quasi uestigium quoddam, ad inuenienda diuina Deumque unum, progredi liceat. Hoc enim in libro de Sole lumineque tractauimus. Profectò Paulus ubi dixit, manifestum in illis, & ubi dicit, intellecta, lumen primum uidetur attingere, sed ubi ait, per ea quæ facta item conspiciuntur, secundum lumen significare putatur. Sed quæ nam inuisibilia Dei significat? Intellectuales forte substantias quæ & nullo sensu uel interno percipiuntur, & sunt Dei solius effectus. Eiusmodi sanè substantias non solum Platonici, sed etiam Peripatetici, per mundanarum sphærarum motum atque ordinem cognouerunt. Hæc autem corporea facta dicuntur, quia ex materia composita sunt, intellectuales uerò substantiæ, non tàm facta, quàm ex nihilo creatæ putantur, huc forsitan tendit illud, opera manuum eius annuntiat firmamentum. Præterea inuisibilia Dei dicuntur exemplaria rerum omnium in ipso Deo, quæ & sensum, & imaginationẽ prorsus exuperant. Quod quidem ad Hebræos Paulus ita significare uidetur. Intelligimus aptata esse secula uerbo Dei, ut ex inuisibilibus uisibilia fierent. Nempe in ipso intelligentiæ diuinæ conceptu ideales omnium eorum rationes extendunt, fecit enim cœlos in intellectu. Ex his ideis, uelut exemplaribus uisibilia omnia sunt effecta, ut ipsæ meritò philosophicæ tanquam per imagines cognoscantur. Duo quidem secula sunt æternitas atque tempus. Verbum igitur, id est diuina ratio, rerum artifex, ita hæc secula coaptauit, ut ab æternis temporalia dependerent, item ut imagines idearum in æternitate micantium in temporali seculo refulgerent. Dicit autem, intellecta conspiciantur, nam

nam animus cum primum per sensum iam monitus contemplatus est ideas, mox ad sensibilia ista reuertitur diligentius, & maiori cum admiratione quàm ante, conspicienda à creatura mundi, nisi addidisset, mundi, forsitan interpretari licet ab homine, quoniam in eo sit omnis creatura, neq; id quidem satis aptè. Cùm uerò dicat, à creatura mũdi, aptius exponemus, ab ipso mundi exordio ingenia philosophica per artificium mundanum, ubiq; mirandum cœpisse diuinam artem (qua hæc omnia pulcherrimè disposita sunt) prorsus inuestigare, ut diuinorum notitia non noua sit hominibus, sed antiqua. Plato noster in Protagora disputat, ante omnes artes ab initio rerum homines propter quandam cum diuinitate cognationẽ, notionemq; intimam incepisse augurari Deum, atq; uenerari diuina. Præterea in Timæo à creatura, id est, effectione mũdi, ita fermè Deum inuestigauit. Mundus profectò cum sub sensu cadat, ideo essentiam non omnino profectam habeat. Meritò à causa quadam superiore dependet, & hoc unũ opus à causa tandem unà, & pulcherrimum à sapientissima, & pro uiribus optimum ab ipso bono, & quoniam artificiosissimè compositũ est ab arte summa, exemplariq; exacto, penes causam existente. Nos igitur in Commentarijs in Timæum ex hoc opificio tres apud Deũ causas operis indagamus. Ex magnitudine quidem machinæ, motu celerrimo perpetuoq;, mirabilibus rerum quasi innumerabilium uiribus admirãdam in causa uirtutem atq; potentiam. Ex ordine miro artificiosaq; pulchritudine sapientiam prouidentiamq; prorsus incomparabilem. Ex communi rerum commoditate omniumq; ad bonum, uelut ad finem directione prouidam & mirificam bonitatem. Tria hæc igitur, Potentia, Sapientia, Bonitas, ut placet Theologis, attributa patrem & filium sanctumq; spiritum repræsentare uidentur. Diuinam quidem potentiam præcipuè dicimus mundi causam effectricem, Sapientiam consequenter operis huius exemplar, bonitatem deniq; finem, Triplicem hunc ordinem causæ penes Deum Plato noster regi Dionysio declarauit, exemplar quidem dum inquit, ex ipso, & per ipsum, & in ipsum omnia. Ex ipso efficientem, per ipsum exemplarem, in ipsum finalem causam nobis exprimens. Quamobrem in præsentia tria hæc attingens, causam prius affert exemplarem, dicens: Inuisibilia Dei, id est, intelligibiles rerum ideas per uisibilia earum in mundo simulachra coniectari. Deinde efficientem penes Deum causam, ubi ait sempiterna quoq; uirtus. Postremò finalem dum addit atq; diuinitas. Sempiterna uirtus, id est, infinita potestas, quam Philosophi etiam Peripathetici ex perpetuo omniformiq; ingentium machinarũ motu perscrutari uidentur. Platonici quoq; rationibus multis, quas in Theologia & in Platonem Commentarijs explicamus. Diuinam Paulus bonitatem, quatenus rerum omnium finis est, omnibusq; prouidet, diuinitatem appellare uidetur, quia summa rerum causa finis est, ut Plato probat, præcipuumq; nomen Dei bonum, unde diuinitas dicitur, id est, bonitas, & bonum, ut inquit Aristoteles, commune diuinum. Non utiq; dicimus Philosophos Deitatem ipsam ex operibus inuenisse. Hæc enim est ipsa Dei substantia, illis adhoc ignota, sed diuinitatem, id est, beneficam prouidamq; per cuncta diffusionem, & segregatam interim excellentiam. Proinde triplicem de Deo cognitionem, quasi cœlũ trinũ, ut in libro de raptu Pauli scribimus, esse putamus. Nam aut Deus in rebus agnoscitur, aut cognoscuntur res in Deo, aut Deus in seipso cognoscitur. Modos itaq; duos, cœlos quasi duos, Philosophi possedisse uidentur. Nam & quantum diuinitatis sit in mundo, & qua ratione mundi exemplar exprimatur in Deo, hactenus comprehenderunt. Quid autem ipse Deus in seipso sit, & Plato in Parmenide confitetur ignotum. Idemq; Dionysius Areopagita confirmat, & solus Paulus raptus ad tertium cœlum est assequutus. Inuestigandum nobis diligentius erit, cur dixerit, intellecta conspiciuntur, uidebatur enim potius dicendum, conspectu intelliguntur, nam per aspectum ad intelligentiam peruenitur, uidetur autem Paulus hic attingere, quod & Corinthijs inquit, uidemus nunc per speculum in ænigmate, tunc uerò facie ad faciem. Hic igitur exponendus ita uidetur, intellecta perspiciuntur, id est, quando intelliguntur hic à nobis per modum uisionis in speculo cognoscuntur, nam καθορᾶται ita significat. Plato Plotinusq; res ueras esse duntaxat ideas existimant, formas autem naturales rerum uerarum, id est, idearum imagines esse, ex influxibus inuisibilium idearum in ipsa mundi materia, quasi speculo resultantes ad sensum. Quarum aspectu uides homines ita falli, ut res ue-

ras existiment, perinde ac si infantes imagines apparentes in speculo pro rebus omnino ueris accipiãt. Hinc forte Salomon materiam unitatem uocat, unitatem ostentatricem, & omnia uanitas, id est, omnia fallunt, iudiciumq; uanum reddunt atq; falsum. Philosophi uerò, præsertim Platonici, formas in materia mundi considerantes, agnoscunt eas esse similitudines idearum, ut uiri per imagines in speculo, si modo sint in speculo, animaduertunt totidem à tergo res esse. Ad quas quidem ideas in alia uita conuertentes uultum, perspicaciter, ut inquit Paulus, facie ad faciem contemplantur, ita fermè cum Propheta clamantes, Domine Deus uirtutum conuerte nos. Illumina uultum tuum super nos, & salui erimus.

Inexcusabiles qui Deum cognitum non coluerunt. Quomodo uani stultiq; euaserint, Cur alia & quomodo præter Deum coluerint.

Cap. VIII.

» ITa ut sint inexcusabiles.) Præter tres illas impietatis species, quas narrauimus in superioribus, Platonica lege damnatas, Paulus quartam prosequitur contra Gentiles apud eos crebram, & nulla uenia dignam. Siquidem hanc ignorantia defendere minimè liceat. Apud hos enim non Leges solum, sed etiam Philosophi Deum unum omnium conditorem singulis prouidentem, principium rerum atq; finem aptissimè celebrant, ut hoc ignorare nemo debuerit, nisi uel ultro negligentissimus, uel sponte animi perturbationibus ebrius, quibus planè quasi uoluntarijs ignorantiæ nostrę culpis iustus Iudex nullus ignouerit, propterea dixit, istos inexcusabiles. Quia cũ Deum cognouissent &c. Cognouerunt sanè non solum ipsi philosophantes, sed populi etiam à legibus Philosophisq; instructi. Cognouerunt inquam, si omnia sunt ex primo, summo iure, primo cuncta reddenda. Si etiam tendunt ad primum uelut ad finem, illi meritò dedicanda. illud in cunctis, & præ cæteris uenerandum. Illius gratia omnia cogitanda, petendaq; similiter & agenda, si ab illo omne ueritatis lumen, eidem omnis inuentionis ueræ gratia referenda, si ab eodem omnia bona, merito huic soli uel potissimum nos obnoxios esse fatendum. Quamobrem Paulus quartam impietatis speciem acerrimè detestatur, quando quispiam gloriam primo debitam ad aliud quiddam trãsfert, uel quasi Deum, uel quasi diuinum. Hanc enim impietatem esse summam asserit iniustitiã. Siquidem quod primo omnino debemus, eidem hoc auferimus & alijs immeritò indigneq; tradimus. Ideo subiunxit: Non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Id est, non præcipuo quodam, ut par erat, obsequio coluerũt. Neq; luminis diuini, quo inuentum est, uel ullius accepti boni gratias, aut soli, aut primas egerunt, & quoniã de lumine modo mentionem fecimus, meminisse debemus, Platonem in septimo de Republica probare geminum mentes humanas, uel in hac uita lumen à Deo suscipere. Primum quidem proprium unicuiq; naturaliter insitum. Alterum uerò commune cunctis in qualibet mentis contemplatione porrectum, quo & uera omnia, & ipsum uerorum fontem intelligere ualeant, sicut & oculi geminum habent à Sole lumen ingenitum atque diurnum, quo cætera uideant, atq; Solem. De ijs quidem in septimo de Republica, libroq; de Sole & in Theologia latissimè disputamus. Apostolus igitur Gentiles increpat. quod nec inuentum Deum honore affectuq; debito prosequuti fuerint, neq; luminis quo inuenerant gratias ullas egerint. Deniq; uerus Dei cultus est, Deum cogitare frequenter, propter seipsum ardenter amare. In omnibus agere gratias & orare, totam uitam ad illius uoluntatem imitationemq; componere, quod quidem Gentiles minimè perfecerunt. Exteriores uerò cæremoniæ non ipsæ cultus sunt, sed inditia cultus, sed euanuerunt in cogitationibus suis. Quod Latinè scribitur cogitationibus, Græcè habetur διαλογισμοῖς, id est, excogitationibus, uel argumentationibus, & discursionibus atq; syllogismis. Euanescere autem hic, ut ita dixerim, superbire & inaniter gloriari & delectari significat. Id uerò totum summatim duobus modo propositis aduersatur, est enim contra illud quod dicitur, glorificare, rursusq; gratias agere. Philosophi namq; cõmuniter postquam uniuersi ordinem mente complexi, ex hoc unum ordinatorem omnium assequuti sunt, consueuerunt uniuersa hac inuentione quasi suo quodã fœtu pulcherrimo nimiũ blandiente, mirificè delectari, hunc ardenter amare, in hoc uelut fine pe-

nitus

nitus conquiescere,quod quidem superbum illud Luciferi facinus repræsentare uidetur. Nam ob nimium sui conceptus amorem atq; gaudium, quasi obliti sunt uenerari Deum,inuentionisq; tantæ authori gratias agere.Interea suis confisi uiribus,quasi industria sua quæsiuerint & inuenerint,potius quam luce & ope concessa diuinitus. Perinde ac si quis quod sub Luna plena uidet,non agnoscit se Solis lumine perspexisse. Huc forsitan tendit illud:Dies diei eructat uerbum,id est,diuinum lumen piæ menti dictat inuentionem,nox nocti indicat scientiam,id est,pro confidentia sui, ingratitudini suadet,suis uiribus scientiam,adipisci forte etiam nocturna diaboli confidentia, ingratitudinem obscuramq; opinionem nostri nobis adauget. Et obscuratum est insipiens cor eorum sicut oculus à Sole se auertens euadit obscurus,Solis uidelicet splendore priuatus,sic intellectus sui ipsius amore gaudioq; distractus à Deo, promissum illud beatum gratiæ lumen non reportans,obscurus euadit,ob humanæ sapientiæ opinionem sapientia diuina priuatus.Omnino uerò qui amorem gaudiumq; suum non tàm in Deo iam inuento,quàm in inuentione propria collocat, nunquam ineffabile lumen gaudiumq; penes Deum uigens percipere potest,neq; gustat unquam,neq; uidet, quàm suauis sit Dominus,neq; thesauros illos apprehendit,quos abscondit Deus diligētibus se. Quapropter inanis,uacuus,obscurus,insipiens iudicatur.Et si Philosophi nōnunquam opinati sunt, intelligentiæ lumen, quo Deum cernunt, se habere diuinitus, plurimum tamen gaudio,& amore inuentionis propriæ nimio,tanquam ebrij,diuinitatis uerię cultus obliti uidentur.Nam etsi interdum leui quadam imaginatione uel uerbis, nūquam tamen toto prorsus affectu Deum ipsum gratiarum actione, uel laude prosequuti uidentur.Dicentes esse sapientes stulti facti sunt.Ex hoc enim ipso quod contemplatione sua,tanquam sapienti suo quodam inuento,gloriabantur, stulti facti sunt,diuinam uidelicet lucem,sapientiam non adepti,uide interim decentē in uerbis Pauli consequentiam.Ad id enim quod dixerat,euanuerunt,consequenter pertinet, quod subiungit,dicentes esse sapientes,ad illud iterum ubi ait:obscuratum est insipiens cor eorum, opportunè spectat quod modo subiecit,stulti facti sunt. Radius ab ipso Deo ad perpendiculum descendens in animum,si obliquum inæqualem reperit,per eum prosilit è transuerso,neq; demonstrat Deum,scilicet,inane quoddam in animo coruscamen. Vanum inquam,quia hic deest obiectum unde uenit,& finis cuius gratia uenit. Sin autem nactus est animum planum penitus & æqualem, resilit in Deum protinus, capitq; secum animum ad obiectum finemq; suum feliciter apprehendendum,ubi mens deniq; Deo fruens;fruitur quoq; seipsa,seipsam uidelicet consequens in idea. Animus autem qui primum in seipso quiescere tentat,ob hanc iniustitiam,nec assequitur Deum,neque seipso fruitur,quia caret idea quæ uerus animus est,in qua & animus conformatur. Hinc obscurus,inanis,insipiens nominatur. Quòd autem impius hic euestigio etiam irultus euaserit,euentu demonstrat Apostolus,per id quod sequitur,& mutauerunt &c.Gentilium Religionis antistites,qui & fuere Philosophi,simulq; Poëtæ,nō solum hoc quasi superbia ingratitudineq; in Deum peccauisse uidentur,sed etiam mundanorum uel bonorum amore,uel malorum timore nimio deliquisse. Cùm enim sub Deo summo non solum separatos à corporibus,intellectus,quos ultra mundanos Deos nominant, inuenissent,uerùm etiam coniunctos cœlestibus,quos mundanos Deos nuncupant, sphæras uidelicet atq; stellas,dæmones quoque in aëre uel puro,uel crasso,adorationes & sacrificia Dijs mundanis potius quàm superioribus, & inter mundanos potißimum dæmonibus,instituerunt atque seruauerunt, spirantes uidelicet numinum mundanorum cultu,mundana quidem bona consequi,mala uerò uitare.Atq; ita uulgus horum etiam studiosius assuefecerunt uouere & sacrificare dæmonibus.Quippe cum etiam speraret à propinquis numinibus magisq; à superioribus exaudiri, quod quidem sacrilegiū ex nimia diuitiarum auiditate,quæ uitæ usibus & libidinibus subministrant,quas & dæmones suppeditare creduntur,admodum inualuisse uidetur, ut meritò Paulus auaritiam Idolorum seruitutem nominare uoluerit.Deniq; quòd non solum impium,sed etiam ridiculum iudicatur,animalia multa certis,ut putabant, subiecta dæmonibus uulgo colenda dederunt.Iam uerò Iamblichus & Porphyrius sacros Aegyptiorū, Græcorumq;, & Romanorum ritus improbauerunt,quod corporeorum uel bonorum,uel malorum

gratia, corporea numina potius, quàm incorporea colerent, sed iam ad ipsum uerborum contextum regrediamur. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & serpentum.) Deum hic quidē incorruptibilem dicit comparatione hominis. Alibi uerò, inquit, qui solus habet immortalitatē, quia solus per se est immortalis. Simile quiddam in Timæo Plato noster inducit, sed aduerte precor qua arte, & quanta simul indignatione potentissimus Paulus Gentiles à summo ad infimum tanquam fulmen repēte præcipitet. Tacuit enim quod summi Dei uenerationem ad stellas dæmonesq; deduxerint, quod quidē minus mirabile fuerat, intulit autem subito gloriā primo debitā, homini corruptibili deditam. Conquęstus est etiā, quod nō hominem saltē uiuum adorauerint, sed simulachrū, nec solum hominis, sed brutorū, nec solum honestiorum saltem, sed serpentū. Inter hæc considera dictum circa hominem, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Platonici enim & Homerus, atq; Maro, corpus nostrum imaginem animæ uocauerūt. Apostolus ad hoc alludens Gentiles uituperat, quòd nec animam ipsam hominis adorauerint, nec saltem corpus hominis animatum, quod imago animæ nūcupatur, sed corporis similitudinem, id est, statuam picturamq; honorauerint. Sed nunquid existimandum est, doctissimos illius Religionis Antistites pro nominibus talia coluisse? Nequaquam. Imò tam absurdè adorationis ansas uulgo dedisse. Profectò quemadmodum in Commentarijs in Platonem atq; Plotinum, & in tertio de uita tractamus, sapientes antiqui mundanorum, ut aiunt, Deorum dæmonumq;, & numinū gradatim inde sequentium, series quasdam longas disposuerunt. Sub qualibet stella certos ibi cœlicolas, sub ijs in aëre alios deinceps, aliosq; dæmones, eadem scilicet proprietate cum superioribus cognomentoq; præditos. Saturnios sub Saturno, sub Ioue Iouios, & Martios atq; Phœbeos, cæterosq; similiter. Præterea sub Saturnijs, Iouijsúe dæmonibus Saturnios homines atq; Iouios. Animalia rursus præter hominem ad hunc, uel alium cœlestem, uel cœlicolam, uel dæmonem pertinentia, nec animalia tantum, sed plantas etiam & metalla, & lapides quosdam superiorum proprietates saltem imaginarias habere putarunt. Et ut in præsentia mittam, quomodo Magi per inferiorum electionem compositionemq; docuerint homines ad se superiora quædam cum inferioribus congruentia opportunè deducere. Certè religionis illius Antistites, qui ijdem atq; Magi fuerunt, ubi templa cœlestibus & cœlicolis dæmonibusq; dicauerunt, serie certa dispositas ibidem, & statuas hominū locauerunt, quos præ cæteris existimabant præcipuo quodam eiusmodi numinum influxu genitos, & munere præditos. Saturnumq; hominem appellabant, aut Iouem, sub Saturno, uel Ioue cœlesti, uel aërio constitutum. Adhibebant & animalia, & ligna, & metalla, & saxa characteresq; simulachra eisdem numinibus congruentia. Forte uerò animalia in primis quorum similitudines aliquis in cœlo notauerant uel effinxerant. De his autem in tertio libro de uita latiùs disputamus. Præterea uoluerunt, ut arbitror, nimium indulgere uulgo, & inferiorum bonorum cupido, & superstitionibus eiusmodi dedito. Qua quidem indulgentia cæcum miserumq; uulgus adorandis infimis subiecerunt. Mercurius ter maximus testis est religionis Aegyptiæ patres statuas in templis arte magica fabricatas collocare consueuisse, & in eas dæmones defunctorumq; animas excitare. Iam uerò Orpheus, magnus religionis illius author, hymnos quamplurimos non solum cœlestibus, sed etiam dæmonibus dæmonicisq; hominibus consecrauit, certasq; certis subfumigationes adhibuit. Superstitiones autem multò etiam magis aniles & iniquas, & turpes introduxerunt Pontifices multi, ciuiles & Poëtæ, simul atq; fortuna malis ubiq; dæmonibus incitantibus. Quod Porphyrius, Iamblichus confitentur. Iure itaq; Varro, ubi tres Theologias enarrat, philosophicam & ciuilem atq; poëticam, duas hic sequentes prima longè inferiores esse censet. Quamobrem cum Roma tanquam caput orbis, quo omnia confluebant, omnes omnium superstitiones admiserit, & in templis à Græcis aquilam, ab Aegyptijs bouem, & crocodilum, à Babylonijs draconem, similiaq; undecunq; susceperit, meritò Paulus Gentiles apud Romanos superstitiones in primis effulminat.

Quomodo

Quomodo impij de culpa in pœnam, & ex pœna in culpam iterum prolabantur, & quomodo Deus tradat illos in perturbationes, concedatq; dæmonibus. Cap. IX.

PRopter quod tradidit &c.) Nemo grauius miserabiliusq; peccat, quã qui cum angelo rebelli per ingratitudinẽ superbiamq; à Deo deficit, creatore bonorũq; omniũ largitore. Hic enim sicut infelix angelus perpetuo peccat atq; punitur. Quatenus circulo quodam à peccato in pœnam, & à pœna uicissim relabitur in peccatum. Propterea quod in hac circulari successione & pœna peccati, sæpe similiter peccatum est, producens subinde peccatum atq; pœnam. Hinc illud: Impij autem in circuitu ambulant. Hanc itaq; mirabilem consequentiam Paulus serie quadã longa prosequitur, sæpe uicissim culpam repetens & uindictam. Vidisti primo ingratitudinem atq; superbiam. Qui cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Huius subinde pœnã similiter atq; culpam. Sed euanuerunt in cogitationibus suis. Huius iterum ultionem pariter atq; culpam. Obscuratum est insipiens cor eorum. Huius deinde uindictam similiter atq; peccatum. Dicentes esse sapientes. Huius quoq; supplicium iterumq; delictum. Stulti facti sunt. Ob quã stultitiam mutauerũt gloriam incorruptibilis Dei, & quæ sequuntur. Quæ quidem commutatio tãquam peccatum, iterũ detestabile subsequẽtes meretur pœnas pariter atq; culpas. Propter quod tradidit illos Deus in desiderijs cordis eorum in immunditiam. Non aũt legẽdum est, tradidit in desideria, sed in desiderijs, id est, quando desiderãt, tradit eos in immunditiam. Sic enim Græcus textus habet. Tradidit, inquam, non inferendo malitiam, sed gratiam subtrahendo. Merito qui Deum pro inferioris amore reliquit, à Deo desertus est, & sub inferioris conditione relictus. Hic illud Augustini nostri præterire non possum: Manifestum est, Deum operari in cordibus hominum ad inclinandas eorum uoluntates quocunq; uoluerit, siue ad bona pro misericordia sua, siue ad mala pro meritis eorũ, iudicio utiq; suo aliquando aperto, aliquando occulto, Semper autem iusto. Sed siue inclinationes eiusmodi Deus tantum permittat, ut suprà tetigimus, siue nonnunquã quodammodo moueat, Aurelio teste, omnino diabolicis & superbis, peccatum in pœnam, & pœna relabitur in peccatum. Quod autem Augustinus dicit, Deum aliquãdo mouere inclinatione ad malum, intellige equidem non ad malũ culpæ, sed pœnæ, & si utrunq; sit coniunctũ, ad malum qua ratione est supplicium, non qua peccatum. Tradidit ergo Deus ingratos superbosq; eiusmodi, in desideria cordis eorum, id est, permisit saltem atq; concessit, ut animi ab ipso rebelles rebellionem sensuum ipsi quoq; sentirent, & perturbationibus sępe intolerabilibus supplicio iusto succumberent. Et qui Dei gloriam ad bestias transtulerunt ipsi pręcipitarentur in bestias. Inquit igitur nõ in desideriũ, sed in desideria. Quoniam turba perturbationũ in sensu est, quasi multiplex animal, ut in Phædro, imò omnigenum animal, & in nono de Repub. traditur. Omnem uerò hanc turbã desiderij, amoris nomine nuncupauit. Quia sicut ex amore diuinorum uniuersa trãquillitas uirtusq; nascitur, sic ex amore mortalium uniuersa perturbatio prauitasq; contingit. Libidines idolatrarum abusu naturali prolapsas, quas & Philosophi immanes appellant, apertis admodum uerbis insequitur, ut Satyrorum more deformem ignominiosam libidinum eiusmodi faciem oculis nostris obijciens, stomachumq; mouens palam abominandas efficiat, & interea ritu tragico patefaciat, in quam infimam miserabilemq; sortem corruant, qui à summo per ingratitudinem & superbiam defecerunt. Socrates quoque apud Platonem in Phædro libidines contra naturam uerbis longioribus & apertioribus improbat. Sed ne pudore interim impediatur obuoluto capite loquitur, ut audientes admoneantur, quam turpe sit ea facere, cum etiam nominare sit turpe. Paulus autem non erubescit, neque uerecundia prohibetur. Sicut enim erubescentia puerum quidem decet, adultum uerò dedecet, sic & uerecundia quælibet conuenire quidem potest homini ingenio uidelicet humano loquenti. Sed in animum diuinitus afflatum nec uerecundia, neq; similis perturbatio cadit. Videtur autem Paulus tres Gentilium Theologias tangere. Ciuilem quidem qua Pontifices in templis statuas & sacrificia cęrimoniasq; disponebant, ubi ait: & commutauerunt gloriam Dei. Poëticam uerò, q; Poetæ in Theatris introduxerunt, ubi inquit, & commutauerũt ueritatem Dei in mendacium, siue, ut Gręcus textus habet, in mendacio. Quod tendit ad idem. Postremò philosophicam, qua

Philosophi sphæras mundi, stellasque & dæmones colere docuerunt. Cum dicit, & coluerunt scilicet creaturam, & seruierunt creaturę potius, quàm creatori, in quo etiam cultu dici potest commutari diuina ueritas in mendacium. Siquidem responsa dæmonũ à stellis accepta, sæpe mendacia sunt, quod & Porphyrius confitetur. Præterea ueridicum à Deo lumen infusum quo & nonnulla uera circa Deum cognouerunt, non syncero studiosoque affectu prosequuti, in mendacium conuertisse dicuntur. Quoniam subinde coniecturis affectibusque humanis inducti, in mendacia quædam circa Deum prolapsi sunt, uel quod non minima quæque curet, uel quod sine mediorum numinum intercesione, minus hominibus benefaciat. Licet etiam simulachra culta Gentilibus mendacia dicere. Quæ quidem à Philosophis concessa & confirmata uidentur. Duo uerò potissima in cultu Gentilium detestatur. Vnum quod multi obliti creatoris, adorauerint creaturas. Alterum quod plurimi supremum cultum affectumque mentis summo Deo debitum propter auaritiam libidinemque ad numina quædam mundana, præsertim propinquiora traduxerint. Atque ut declaret sibi primo summum cultum attribuendum, dixit: Qui est benedictus in secula amen.) Ter uerò repetit. Tradidit illos Deus & quæ sequuntur.) Forsitan ut nos admoneat, Deum pro tribus impietatis gradibus, ter impios destituere, nam incipienti quidem impietati, ipse quoque incipit spiraculum suum influxumque remittere. Crescente uerò magis gradatim magisque remittit. Cõsummatæ denique impietati retrahit penitus atque deserit, summamque contra impios licentiam & potestatem perturbationibus omnibus quomodolibet incidentibus dæmonibusque concedit, tradere enim id significare uidetur. Præterea tradit, quasi tribus furijs agitandos, primo quidem perturbationibus sensuum, ut ita loquar, inertibus, secundo autem astutioribus, tertio rationi iam malignitate peruersæ. Tradit autẽ ubique exterminatoribus angelis, quos impij omnes imitantur & colunt. Si quæris exemplum, quo planius cognoscas impios ob culpas suas à Deo destitui, non mutato Deo, considera Solem suum apertis oculis communiter lumen infundere, sed conniuentibus oculis magis paulatim atque magis, minus gradatim lucis minusque tribuere. Penitus uerò clausis nihil penitus impertiri, sed eiusmodi oculos tenebris quodammodo tradere, ut qui dedignatus Solem hallucinari cæcutireque cœperat paulatim, iam ut par est, tenebris obrutus offendat passim prometitis atque cadat. Trinum Platonici lumen animis putant infundi diuinitus, sicut & oculis à Sole trinum. Primum quidem naturaliter unicuique proprium. Secũdum uerò commune contemplantibus superinfusum. Tertium denique cœlicolis animisque, uel ad cœlũ iam reuersis, uel hic nonnunquam abstractis exhibitum uel ostensum. De duobus quidem primis Plato exemplo Solis loquitur in Republica. De tertio autem in conuiuio atque Phædro, quod quidem ad beatos, uel abstractos animos ita se habet, sicut lux pura Solis ad cœlestes cœlicolarum oculos se habere putatur. Primum itaque lumen Deus non aufert peccatoribus, sed relinquit ad pœnam, secũdum uerò magis minúsne negat, & perditis omnino negat. Tertium postremo in patria quidem largitur æternũ, extra patriam uerò mentibus humanos aliquando limites excedentibus sub quadam coruscatione reuelat, humanasque fallacias arguit. Ego dixi in excessu meo omnis homo mendax.

Quomodo qui non probauerunt Deum habere in notitia, in mala omnia dilabantur. Cap. X.

ET sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quæ non conueniunt.) Vbi Latinè dicitur sensum, Græcè habetur intellectum. Sensum igitur intelligi intellectum merito, quia nondum resipiscunt, in alia flagitia cadunt pro eadem culpa. Paulus peccato pœnam assimulat, ut sicut peccauerunt in sensu Dei, sic in sensu proprio puniantur, & sicut non agunt officia conuenientia consentaneaque notitiæ Dei, sic in flagitia dignitati hominis non conuenientia corruant. Iam uerò à libidinibus non humanis tantum, sed immanibus cum stomacho suprà narratis, ad iniquitatem multiplicem dilabuntur, diabolica spiritus malignitate productam. Quid uerò significat, non probauerunt Deum habere in notitia? Certe opera nulla declarauerunt Dei notitiam se habere. Quam tamen habuisse

buisse Paulus confitetur. Nullum enim officium præstiterunt huic notitiæ consentaneum. Inter hæc aduerte Paulum magno significationis pondere protulisse, Deum habere in notitia, potius quam Dei habere notitiam. Siquidem notitiā Dei habent, quicunque de illo rationibus ueris pro arbitrio disputāt. Sed in hac Dei notitia, hi soli ipsum quoque Deum habent, qui amore diuino flagrantes, quasi per hunc coniuncti Deo cætera paruipendunt, & pro Dei gloria fortes euadunt.

Pius quidem animus ad Deum se conuertens, tribus quibusdam gratijs diuinitus munitus incedit, fide certa, spe firma, charitate feruenti. Certitudinem quidem fidei filio potissimum offerre uidetur, amoris ardorem spiritui, spei firmitatem præcipuè patri. Deus igitur tribus quoque gratijs comitantibus conuenit in animum, nouo quodam lumine, incomparabili gaudio, inuicto uigor. Lumen quidem filius præcipue uidetur afferre. Gaudium autem spiritus, Pater uerò uigorem. Lumen fidei præcipuè distribuitur, spei gaudium, amori denique uigore. Tria hæc ipsius præsentiæ Dei certissima sunt argumenta. Qui autem hæc non habent dicit habere se Deum, sibi ipsi profecto mentitur. Quapropter iure dictum: Numero Deus impare gaudet, id est, ternario, tùm in recipiendo, tùm in dando. Hinc illud: spes autem non confundat, quia charitas Dei diffusa est in cordibus uestris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Similiter & uini notitiam habent aliquam, qui uisu olfactuque percipiunt. Sed uinum in notitia ipsum habent, qui re uera iam gustant. Hi soli uini uim fructumque persentiunt. Hac igitur ratione, qui per affectum amatorium cum Deo iam noto arctius copulantur, habere Deum in notitia dici possunt. Quoniam Deus charitas est, qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Possunt & cum Propheta clamare: De torrente uoluptatis tuæ potabis, nos inebriabimur ab ubertate Domus tuæ. Deus igitur cognoscentes quidem ipsum, sed cognitum non habentes, id est, amore minimè complectentes, tradit in reprobum sensum, iure enim si non probauerunt, labuntur in reprobum. Sed in quem reprobum? Primum quidem in reprobum sensum, id est, intellectum, quo nihil cogitent, nisi à probitate remotum, ideoque sint à Deo, & pijs hominibus reprobandi. More quidem uel lippi, qui refugit lumen, uel gustus infecti, qui salubria respuit, noxia concupiscit. Hinc illud Apostoli: sanam doctrinam non sustinebunt. Deinde in sæuam incidunt reprobi dæmonis, quasi Cerberi potestatem. Cuius quidem morsu quodam rabido impij homines saucij & prorsus infecti, passim mordeant alios & inficiant, & contra naturæ ipsius ordinem maleficijs, ut ita dixerim, delectentur & in hac interim delectatione falsa uerissimè crucientur.

Ideo in eos inuectus Apostolus, inquit: Repletos omni iniquitate.) Etiam qui solet esse breuis, prolixior nunc apparet, indignatione concitus longiore, quadam inuectiua, more etiam inculcantium, complurima impiorum ueneficia, & facinora congerit, ut ueneficam pariterque miseram impietatem tot tantisque facinoribus, supplicijs simul oppressam procul aufugere totis uiribus omnes admoneantur. „

Cum dicit repletos omni iniquitate & quæ sequuntur.) Duobus modis miseram impietatis culpam exaggerat. Tum quia in ea atque ex ipsa existunt omnia uitia, tùm etiam quia singula sunt ad summum. Quod sapientiæ liber affirmat, infandorum idolorum cultura omnis mali causa est. Iniquitate, id est, iniustitia. Sic enim propriè textus habet græcus, & ipsa iniustitia significat omne uitium. Hinc illud Ioannis, omne peccatum est iniquitas. Sicut & iustitia legalis uirtutes omnes, Aristotele etiam teste, comprehendit. Iniustum enim est, quod contra legem. Omne uerò peccatum contra legem est diuinam & naturalem atque ciuilem. Iniustitia auersio quædam est à Deo. Auersio hæc in omni peccato prorsus includitur. Diuidit Paulus iniustitiam deinceps in multa peccata, propter uarias omnesque iniquas ad creata conuersiones. Sed primo repetit pertinentia quædam ad libidines supra narratas, sed hîc perpetratas potius, per legis uel personæ contemptum. Nequitia enim apud ueteres licentiosa quædam lasciuia est, quæ continere se nequit. „

Fornicatione.) Fornicatio est concubitus omnis lege prohibitus. Vbi enim Latini codices post iniquitatem habent malitiam ex πονηρία græca traductam, ego libentius „

pone

pono nequitiam, & uerbo græco magis aptam, & cum fornicatione proxima congruen tem. Deinde ad noua crimina peruenitur ad auaritiam, scilicet & malitiam, uel prauitatem. Vbi enim post auaritiam κακία græca traducitur nequitia, malo equidem malitiam uel prauitatem interpretari. Id enim Etymologiæ magis consonat. Auaritia siquidem libidinum explendarum gratia pecunias affectamus. Nam astutia prauitateq́ ad libidines & pecunias utimur consequendas. » Plenos inuidia, homicidio.) Accumulat deinceps iniustitiæ crimina. Non satis huic erat bona sibi opinabilia comparare, nisi eadem impedire alijs cogitaret, itaq́ inuidet habentibus uel habituris, & ob inuidiam, homicidia machinatur. » Plenos id quoque magis adauget contentione, dolo.) Inuidus ubi nec proximum perdere nequit, contentione saltem aperta, uel clam dolis aggreditur, malignitate. Si minus obiurgare fraudareq́ potest, saltem uenefica uoluntatis malignitate imprecationibusq́ semper insequitur. » Susurrones, detractores.) Malignus enim dum uirus intimum aliter euomere nequit, uerbis uel palam, uel clam euomit. » Deo odibiles.) Quid enim magis contrà beneficũ Dei bonum, quàm maleficijs adeò delectari. Sunt autem odio Deo, quia dum mala uolunt, bona nolunt. Si hæc nolunt, Deum consequenter bonorum principium minimè uolunt. Ob hoc igitur & propter superbiam inuectionemq́ malorum sunt odio Deo tanquam osores Dei. Hinc iam nõ humani, sed diaboli sunt. » Contumeliosos, superbos, elatos.) Non solum maledicũt absentes, sed etiam ad contumeliam ueniunt in præsentia. Neque uerbis contenti sunt, sed opera contrà ius separare conatur. Ac se quidem extollere, cæteros uerò deprimere. » Inuentores malorum.) Leuia fortasse putant consueta damna. Ad noua quædam excogitanda maleficiorum genera omnes ingenij neruos intendunt. » Parentibus non obedientes.) Hactenus insequutus est iustitiæ culpas affirmatiuas, quæ plurimum in committendo uersantur, deinceps autem negatiuas, quæ potissimum consistunt in obmittendo, persequitur, & sicut in illis enarrandis incœpit à Deo, sic in istis incipit à parentibus, qui nobis in terra quasi sunt pro Deo. Parum istis fuerat proximis malefacere, nisi etiam à parentibus rebellarent. » Insipientes.) Merito tam dementes iudicari possunt tanquam paternæ, & cuiuslibet disciplinæ prorsus expertes. » Incompositos.) Id est, procul à compositione, quasi conuentis pactionibusq́ non stantes. Neq́ id quidem mirum. Siquidem paterna iura iam fregerint sine affectione. » Absq́ fœdere.) Si Deum non diligunt, nec parentes quidem. Item si non parentes, quomodo cæteros? Si neminem diligunt, quõnam sociatis fœdere, id est, iure uel promisso cuiquam deuinciri poterunt? » Sine misericordia.) Merito, cum charitas omnis iam refrixerit, humanitatemq́ omnem prorsus exuerint, homini uel miserabili, nec adminiculum subministrant ullum, nec saltem animi misericordia mouentur. Ideò nec homines sunt habendi. » Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt. Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte. Non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus.) Per hæc uerba constat eos sibimet aduersari, dum Deum quidem iustum dicunt, sed non punire concedunt, dum se confidunt impunitos fore. Hęc iam superioris disputationis summa est. & quasi quidam Epilogus. Redit enim Paulus ad iustitiam cognitionemq́ Dei in exordio positam & inexcusabile crimen illic adductum. Cùm igitur quid ad Deum iustum sit cognouerint, quid Deo, quid sibi, quid proximo debeatur, & tamen propter impiam superbiam contrà hæc omnia iura fecerint, nulla iam uenia digni sunt. Nam sua quadam culpa adeò obcæcati sunt, ut nõ intellexerint, id est, cogitare noluerint, Deum peccata punire, atq́ alios qui talia perpetrarunt morte dignos esse censendos. Nam animi qui Deum deserunt, digni sunt, ut ipsi deserantur à corpore, morte scilicet temporali atq́ insuper deserantur à Deo æterna quadam morte damnati. Deus enim est animi uita, sicut anima corporis. Neq́ scilicet dum ipsi, qui patrauerint, sed etiam qui charitatis defectu minimè prohibuerint, digni hoc supplicio iudicantur. Forte Paulus Philosophos in pœnitentia quosdam tangit, qui & si ipsi dæmones, uel idola non colebant, nec erant propria iniquitate polluti, his tamen Gentium erroribus minimè succurrebant.

Contra

Contra Iudæos simul atq; Gentiles, de iniusto eorum iudicio, & quomodo iudicandi sint à Deo, atq; de illorum pertinacia.
Cap. XI.

PRopter quod inexcusabilis es, ô homo, omnis qui iudicas.) Postquam proba- » uit Gentiles non esse iustitiam consequutos per ipsam duntaxat ueritatis cognitionem, qua in primis gloriabantur, neq; uenia dignos esse ostendit, neq; Iudeos assequutos esse iustitiam ex priuilegijs multis gratia diuina susceptis, quibus insolenter extollere se solebant. Quo quidem efficitur, ut utrisq; necessaria sit ad salutem gratiæ Euangelicæ uirtus. Primo igitur disputat, Iudæos perfectionem iustitiæ non adeptos ex lege, deinde nec ex genere, tertio nec ex ipsa circumcisione. Principio nobis considerandum, quemadmodum Iudæi pariter atq; Gentiles Christiani iam facti, adhuc de priori uita insolenter se inuicem iudicabant. Iudæi enim Gentilibus frequenter obijciebant, eos absq; Dei lege uixisse quasi prophanos, atq; Idolis immolasse. Gentiles contrà Iudæis quotidie obiectabant, illos acceptam à Deo legem minimè seruasse, ingratosq; diuinis priuilegijs extitisse. Primo itaque Paulus de iudicio minus recto utrosq; condemnat, humanum quidē iudicium uniuersaliter improbans, probans uerò diuinum. Propter quod inexcusabilis es &c.) Quasi dicat, propterea quod uos Gen- » tiles ueritatem Dei in iustitia uestra detinuistis, & cognito Deo fuistis ingrati, excusatione caretis, neq; meremini ueniam, simulq; tu Iudæe propter acceptam legem, non es excusatione & uenia dignus. Ideo in quo alteruter iudicat damnatq; alterum, ipse quoque clam suo iudicio condemnatur. Quippe cum in simili quodam crimine deprehendatur. Dicit autem, ô homo, ut uterque meminerit se non diuinum esse, sed humanum. Ideoq; in iudicando facilè falli posse, atq; esse similiter culpis iudicioq; obnoxium. Inquit præterea, omnis. Vt quamuit incœperit à Gentilibus, tamen mox comprehenderet & Iudæos. Quos & in principio complexus est, ubi dixit: In Euangelio diuinam uigere uirtutem, in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Et in disputationis huius progressu Iudæum simul repetit atq; Græcum. In quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas. Eadem enim agis, quæ iudicas.) Sed quomodo eadem? In effe- » ctu saltem aut genere, si minus in modo atque proprietate. Si Iudæus ingratitudinis in Deum damnat Gentilem, quod Philosophico ingenio & scientiæ munere gratus Deo non fuerit, similiter & Gentilis Iudæum accusabit ingratum, quod prærogatiuis multis à Deo tributis gratus minimè fuerit. Rursus si Iudæus Gentilem tanquam naturalis legis præuaricatorem proculdubio nuncupabit. Gentilium leges idolatriam quidem præcipiebant, fornicationem uerò animaduertere negligentius uidebantur, utrunque. Iudæorum lex censura seueriore, notabat. Iudæus ergo manifestam in Gentili idolatriam fornicationemq; damnabat. Gentilis in Iudæo taxabat occultam. Simili ratione deinceps de culpis quoquomodo communibus alter alterū mutuo condemnabat, & uterq; dum accusabat alterum, damnabat quoque seipsum. Scimus autem quod iudicium » Dei est secundùm ueritatem in eos qui talia agunt.) Apostolus hos altercantes ita mo- » net: Iudicium istud uestrum in opinione uersatur, & perturbatione peragitur. Nos autem Apostoli scimus & certi sumus, uos interim à superiore Iudice iudicari, introspiciente ueritatem, quamuis occultam, & animaduertente in eos qui subiecti criminibus, non sua quidem purgant, sed obiurgant potius aliena non emendationis quidem gratia, sed superbiæ causa. Quod autem de opinione dicebam, Plato in Timæo confirmat his uerbis: Veritatis quidem intelligentia certa Dei propria est, opinio uerò hominum. Cùm uerò dicit, talia agunt, non solum significat reliqua crimina, sed hoc potissimum, quod tu alios iudices atq; damnes, præsertim cum sis ipse damnandus, iudicandiq; officium, quod solius Dei est tibi insolenter usurpes. Existimas autem hoc, ô homo, qui » iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quod tu effugies iudicium Dei.) Si Deus ut » modo dicebam secundùm ueritatem iudicat, id est, penitissimam inspicit ueritatem, neque perturbatione mouetur, existimare non debes tu, ô homo, scilicet terrenum animal, te diuinam ultionem effugere posse. Huc tendit propheticum illud, quò ibo à spiritu tuo, aut quò à facie tua fugiam, si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero in infer-

in infernum ades. Item, nec est quo se abscondat à calore eius. Atq; illud Hieremię: Ego
sum iudex atq; testis. Idem à Platone in Legibus confirmatur, dicens, singula à diuino
iud[illegible]io introspici animaduertiq;. Itaq; peccatoribus, nec apud cœlestes, nec apud infe-
ros esse refugium. Sed cur prætermisimus, quod Apostolus ad Hebræos inquit, diui-
num uerbũ penitißima quęq; efficacißimè penetrare, omniaq; nuda, & aperta esse ocu-
lis tuis. Inquit autem Paulus bis, ô homo, ut tu quando iudicare conaris, bis quoq; di-
cas, homo sum, semel quidem inter te & proximum recordatus, uidelicet te esse pecca-
torem fallíq; posse, & illum tanquam fratrem non esse lædendum. Semel iterum erga
Deum, cogitans, te animal terrenum non debere officium tibi usurpare diuinum, solius
enim illius est iudicare, qui solus est mentium perscrutator, & Dominus uniuersi, cuius
aduentum ad iudicium expectare iubet Apostolus. Nolite iudicare & non iudicabi-
mini, scilicet de hoc ipso grauißimo crimine, quod quidem est diuinum iudicandi mu-
nus sibimet arrogare, quæ & diabolica superbia est. Nihil silentio facilius esse debet, ni-
hil iudicatori sit difficilius, qui sæpe non suo commodo, sed sola malignitate mouetur,
quasi moueatur à diabolo. Fortè uerò qui ab iudicio abstinebit, se continebit à graui-
» bus, neq; iudicandus erit. An diuitias bonitatis eius & patientię longanimitatisq; con
» temnis.) Forte non tàm confidis in ignoratione Dei, quàm temerè in misericordia spe-
ras. Quatenus & diu iam grauißimè peccas, & uindictam nullam ab hac experiris. Er-
ras quidem grauiter, dum sub iudice adeò iusto sapienteq;, immeritã tibi promittis im-
punitatem, grauius dum diuinam contemnis benignitatem, grauißimè dum tam longa
Dei patientia tolerantiaq; abuteris. Copiosa quidem bonitas Dei est, quæ uel grauiter
peccanti naturalia bona non aufert, imò insuper bona suppeditat quotidie quasi blandi-
ens ut ad gratiarum actionem, & ad pœnitentiam reuertaris. Copiosa nimium patien-
tia quæ tot & tanta peccantes, uel ad tempus sustinet. Copiosa deniq; longanimitas lon
gum ad pœnitentiam tempus expectans, ignoras quod benignitas Dei ad pœnitẽtiam
te adducit. Deus adeò bonus atq; clemens non tuis quidem malis commotus, sed boni-
tate propria fretus te tamdiu malum non solum non punit, sed accumulat quoq; bonis,
ut pœnitentiæ tempus occasionemq; gratitudinis habeas, sed tu interea nequam, quid
ad pœnitentiam tibi conceditur, ad temerariã impunitatis confidentiã insipienter addu-
cis, neq; auscultas quod admonet Esaias: Expectat inquit uos Deus ut misereat̃ uestri.
Si primum principium quod à nullo finitur, uirtutem poßidet infinitam. Hæc aũt ima-
ginabile quantumlibet tempus spatiumq; comprehendit, ubiq; proculdubio semper
existit. Si uirtute infinita, quæ & ipsa intelligentia est, singula facit atq; disponit, intelli-
git certè regitq; singula. Nullę igitur hominum actiones cogitationesúe iudicium eius
effugiunt. Clamauit ergo Dauid Domine ô pater quônam à facie tua, id est, à filio fu-
giam? Quônam à spiritu abibo scilicet sancto. Quasi dicat, si tibi amicus ero, paterna me
potentia sustinebit. Hinc illud: Tenebit me dextera tua. Si autem inimicus eadẽ me po-
tentia premet. Durum est incidere in manus Dei uiuentis. Item, si amicus uultus mihi
tuus sanctus ac lætus occurret. Si inimicus, terribilis atq; atrox. Rursum si amicus, Spiri
tus sancti calor fouebit atq; recreabit. Si inimicus, extenuabit atq; comburet. Non est
qui se abscõdat à calore eius. Sed calor eius in animam ueniens apertam & liberam, atq;
amplam suauißimè calefacit. In animam uerò angustam distortamq; conclusus adurit.
Profectò mysterio quodam dum ad Solem alluderet, non dixit, non est, qui se abscon-
dat à lumine eius, sed inquit, non est qui se abscondat à calore eius. Quoniam lumen
quidem Solis non apprehendit omnia, calorem uerò quoquomodo res omnes accipi-
unt. Sic & diuinum lumen tenebræ non comprehendunt, incendium uerò pręsentiunt.

De Diuino iudicio, de retributione secundùm opera, de pœna æterna, de gradibus ad parum. Cap. XII.

» SEcundum duritiam autem tuam, & cor impœnitẽs Thesaurizas tibi iram in die
» iræ & reuelationis iusti iudicij Dei.) Deus quidem sicut patientibus atq; pœni-
tentibus mala conuertit in bonum, sic diuina patientia abutentibus statuit, ut bo
na cõuerterentur in malũ. Quoniam igitur longanimitate diuina ad pœnitentiã
non

non flectuntur, acerbiorem sibi uindictam exaggerāt in die diuini iudicij peccatoribus inferendam. Est autem iudicium diuinum duplex, unum quidem in fine seculorum cunctis uniuersale futurum. Alterum uero particulare singulis pòst præsentis uitæ finē aperiendum. Vtrunq; iudicium hic uidetur attingere, & utrunq; in die, & cum reuelatione dicitur exhiberi. In die quidem, quoniam diuino iudici, qui & ipse Sol iustitiæ nominatur, singula perspicuè patent. Cùm reuelatione uerò, quoniam & in animam notæ peccatorum omnium tanquam iustè se præferunt. De Sole diuino, inquit Orpheus, omnia introspicit, omnia intus audit, omnia iustè distribuit. Et Socrates in Gorgia: Diem reuelationemq; eiusmodi tetigisse uidetur, ubi ait: omnes animæ ad diuinum Iudicem absq; aduocato nudæ uenient, uitiorum cicatrices notasq; intimas proferentes. Quas quidem seuerus Iudex prorsus inspiciens discernet atq; iudicabit, nec personarum, conditionumq; aliarū rationem ullam delectumq; habebit. Et in ultimo de republica probat animas ad iudicium accedentes, palàm opera sua singulas secū gerere, bona quidem à fronte, mala uerò à tergo pendentia. Hæc ille. Sic igitur reddet Deus unicuiq; iusto „ iudicio secundum opera sua.) Sed quomodo reddit unicuiq; secundum opera sua? Si „ tempore peccantem perpetuo punit? Hæc utiq; ratione: Siquidem ille peccauerit in diuinam maiestatem, cuius est dignitas infinita. Ideoq; culpa sequitur infinito quodā supplicio digna. Item si peccator statuerit in eodem crimine perpetuo se uicturum, hoc uerò peccatum non futurum Deo quidem est, sed præsens. Itaq; tanquam semper peccauerit punietur. Deniq; si peccator ob insignem culpam diuinam gratiam prorsus amiserit, sine qua nemo resurgit à culpa. Sed perseuerans in peccato, perseueraturus est in pœna. Temporalibus uerò uirtutum officijs largitate diuina præmium datur æternum. Quod ergo dicitur reddere secundum opera, non debes intelligere secundum æqualitatem operum, quasi opera sint æqualia præmijs. Nam præmium excedit meritum. Sed secundum proportionem quandam est intelligendum, scilicet quia bonis quidem bona tribuet, malis uerò mala. Meliora rursus melioribus, peioribus uerò peiora. Duritiam non pœnitentis animi superius improbatam, doctores nostri culpam in Spiritum sanctum nuncupant nulla uenia dignam. Quod quidem, ut planius intelligatur, attende parumper. Patri quidem potentiam attribuere solent, Filio sapientiam, Spiritui uerò benignitatem, quæ quidem bona & si tribus æquè communia sunt, tamen certa quadam modi uel muneris ratione singula præcipuè retribuere singulis consueuerunt. Qui igitur perturbationibus superatus, quasi ob impotentiam infirmitatemq; delinquit cōtrà potentiam attributam patri, & ideò contra patrem peccauisse uidetur. Qui autem per ignorantiam, contra filij sapientiam deliquisse. Sed qui per malitiam malignitatemque transgressus est legem, benignitatem sancti Spiritus offendisse putatur. Idq; apparet præcipuè in odio inueterato in effectu inuidiæ in diuinam gratiam, in superbia confirmata, in criminibus per malitiam uoluntariam perpetratis, in contemptu diuinorum, in superba ueritatis impugnatione, in extrema in diuinam clementiam, uel confidentia, uel diffidentia, in duritia nullam pœnitentiam admittente. Eiusmodi culpæ quasi diabolicæ, non sua quidem natura, sed miraculosa quadam Dei clementia operationeq; in nos remitti possunt. Culpæ uerò per ignorantiam, uel infirmitatem disciplina castigationeq; adhibita corrigi, ideò facilius remitti posse uidentur. Attribuunt autem iudicandi munus præcipuè filio. Iuxta illud: Pater omne iudicium dedit filio, quem constituit iudicem uiuorum & mortuorum. Congrua rerum uicissitudo seruatur, si filius ab hominibus iudicatus, homines ipse iudicet, competens quoq; generis humani iudex, qui super homines est, & homo in se expertus humana. Iudicium quinetiam luce rationeq; agendum. Lux autem & ratio patris est filius. Deniq; si attributa consideremus horribile forsitan uideatur iudicium potentiæ paternæ concedere, ne fortè sententia rigidior expectetur. Tribuere uerò clementiæ spiritus nimiam præstaret indulgentiæ confidentiam. Ad sapientiam uerò iustè iudicaret, simul cum æquitate, spectare uidetur. Vniuersale quidem iudicium filius ipse per se prorsus explebit. Particulare uerò per angelum uniuscuiusq; custodem exploratoremq; ab initio constitutum.

Hinc Plato in Gorgia iudicium hoc per propria quædam
Numina existimat expediri.

De Retributione præmiorum atq; suppliciorum, de superba contentione contra Deum, & uindicta diuina. Cap. III.

His quidem qui secundùm patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem quærentibus uitam æternam. His autem qui ex contentione, & qui non acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia.) Sicut modo disposui, cōmuniter legitur apud Latinos, eiusmodi uerborum textus sensum habet obscuriorem. Quo commentantium mentes fatigauit atq; fatigat. Planius autem Græcaq; aptius interpretabimur, si cum Athanasio scriptore Græco, doctissimoq; ita dicamus. His quidem secundum patientem perseuerantiam boni operis gloriam & honorem &c. His autem ex contentione non acquiescentibus ueritati, obsequentibus autem iniquitati &c. ὑπομονὴ græcum, patientiam perseuerantiamq; significat. Patientiam quidē quatenus aliquis ab honesto quodam officio non separatur terrore malorum. Perseuerantiam uerò, quatenus nullo tædio, uel mollicie reuocante ad finem usq; perdurat. Quoniam igitur, ut placet Athanasio, Paulus hic utrunq; intelligi seruariq; uult, ideo patientem perseuerantiam ego traduxi. Sic etiam quid Paulus uelit, facilius intelligitur, scilicet, Deum perseuerantibus in bono opere gloriam polliceri. Ex communi uerò traductionis forma factum est, ut quidam exposuerint. Quicunq; Dei patientia bene utitur ad bonum opus &c. Sic autem exponere, est quasi uerbis Pauli uim inferre. Sed quam nam gloriam in bono opere perseuerantibus dabit Deus? claritatem, splendoremq; mentis in hac uita quodammodo, in alia uerò plenissimè, adeò ut in corpus usq; redundet. Quod & gloriosum corpus appellant. Hinc illud Esaiæ: Implebit splendoribus animam tuam. Et Dauidis: Exultabunt sancti in gloria. Et Euangelij secundum Matthęum, fulgebunt iusti, sicuti Sol in regno patris eorum. At quem honorem? certum quiddam officij & prudentiæ munus in cœlo, occultum aliquem apud homines. Ideo Dauid: Nimis honorati sunt amici tui Deus. Incorruptionem uocum etiam impiorum corporibus Deus postremo sit concessurus. Cur præcipuè pijs in præstantia pollicetur? Quoniam immortalitas in corporibus piorum cum honore erit & gloria, impiorum uerò contrà, & quoniam beati æterno firmoq; bonorum statu fruentur. Miseri uerò habitum reuera immortalem experiri non potuerunt. Sed fortè uariarum perturbationum pœnarumq; semper mutabili quadam uicissitudine uexabuntur, adiunxit uerò Paulus, quærentibus uitam æternam, ut finem pietatis exprimeret. Perseuerantia enim in bonis operibus, uel ad finem usq; perdurans, beatitudinem non reportat æternam, nisi æternæ uitæ, scilicet Dei diuineq; fruitionis gratia suscepta consummataq; fuerit. His autem ex contentione.) In superioribus primo posuit merita, deinde præmia. Merita quidem ubi ait: His quidem secundum patientem perseuerantiam boni operis. Præmia uerò ubi subiunxit, gloria & quæ sequuntur. Hic quoq; primo culpas enarrat, deinde pœnas adiungit, culpas quidē tres præcipuè. Prima quidem est superbia pertinaciter cum Deo contendens. Secunda uerò diffidentia diuinæ ueritatis authoritati non acquiescens. Tertia est confidentia sui, indulgens iniquitati. Pœnæ uerò quatuor describentur, scilicet indignatio, ira, tribulatio, angustia. In primis animaduerte, quāta ratione Paulus præmia illa ab ipso Deo tribui dicat. Hæc uerò supplicia minimè, nam ubi dicit̄ indignatio &c. Intelligitur sint uel erunt, hæc peccatoribus potius, quàm tribuantur à Deo. Sed ut redeamus hic ad primum institutum. Nônne senex aliquis uenerandus iure indignatur seruo, puero nolenti mandatum eius ullum exequi, nisi prius efflagitauerit omnes in singulis rationes, quas nec exquirere debeat, nec intelligere ualeat, præsertim si Domino ad honestiorem uitā uerbis & officijs exhortanti seruus contumax semper reluctari contendat, sceleribus se prorsus immergens. In homines ergo huic seruo similes Paulus hic inuehitur, qui erga Deū contra se habeant, atque superiores illi, qui tanquam humiles & sponte subiecti Deo in opere bono scilicet in præceptis Dei opera ipsa seruandis patientia summa perseuerabant. Hi uerò inferiores contrà propter superbiam Deo quodammodo se æquantes, quasi Deum ipsum in similitudinem, id est, statuam picturamq; honorauerint. Sed nunquid existimandum est doctissimos illius religionis antistites pro numinibus talia coluisse?

fuisse? Nequaquam. Imò tam absurdæ adorationis ansas uulgò dedisse. Sed quemadmodum in Commentarijs in Patonem, atque Plotinum, & in tertio de uita tractauimus. Item de his, quomodo Magi per inferiorem electionem compositionemque docuerint, homines ad se superiora quædam cum inferioribus congruentia oportunè deducere, alio loco oportunius disputandum.

Deus pensat opera, non personas, Iudæos atque Gentiles æquè damnat, quamuis illi sine lege, hi cum lege delinquant. Cap. XIIII.

Gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. Non enim est acceptio personarum apud Deum.) Superioris disputationis huius discursum, quo Gentiles Iudæosque redarguit in minis malisque conclusit. Iam uerò similem discursionem repetens reprehensionis utrosque, & ab utrisque in primis beneuolentiam captaturus, à pollicitationibus fœlicibusque auspicijs facit exordium, & quia Iudæos est alicubi maiori crimine grauaturus. Iudæo primum suo more repetit, & meritò primum. Iudæis enim primis diuinitùs promissa sunt optima. Cæteri uerò in eorum promissiones intrauisse dicuntur. Gloriam & honorem in superioribus exposuimus. Quòd autem ibi dixit, incorruptionem, hic pacem nominare uidetur. Quoniam pax concordiaque in uiribus animæ partibusque, corporibus præsertim, concordia mentis humanæ cum Deo totum hominem quondam promiserat immortalem, iterumque promittit. Huc tendit Platonicum illud in Charmide: Consummata animi temperantia temperatum corpus immortaleque efficere potest. Etsi primò promissa sunt Iudæis bona, nihil tamen prohibet, quin Gentiles pariter assequi ualeant, si bona pariter operentur. Iudæi quinetiam non aliter consequuntur, quàm si bona similiter operentur. Qua quidem ratione dixit, Non enim est acceptio personarum apud Deum. Hac interim ratione Paulus sæpe repetit opera, ut Iudæorum insolentiam reprimat communiter confidentium priuilegijs suis legibusque, cerimonijs etiam absque opera sua, uel alia gratia se & scelerũ impunitatem reportaturos, & salutem præ cæteris habituros. Vbi uerò culpatur acceptio personarum, eiusmodi acceptio est, rationem duntaxat habere personæ, & solius personæ alicuius propriæ gratia, absque alia dignitate, uel ratione prorsus ulla plus alteri tribuere, quàm alteri, uel bonorum, uel malorum, quæ utrique alioquin æquè merentur præcedentibus operibus, uel nullo modo merẽtur. Delectum huiusmodi nullum in retributionibus malorum, uel bonorum pro meritis Deus habet. Forsitan uerò habet in uocationibus quorundam sola gratia factis. De quibus sanè, ubi de prædestinatione agitur, est tractandum. In præsenti uero de iusta pro meritis præcedentibus retributione differitur, ubi Deus actiones uoluntatesque considerat, pensatque merita. Personam uerò Græcam Iudæamque nequaquam. Quicunque enim sine lege peccauerunt, etiam sine lege peribunt, & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.) Quòd Deus in puniendo rationem non habeat personarum, sed culpæ momentum pensitet, ita declarat: Quia tam Iudæi, quàm Gentilis peccata & culpas aspicit, non personas. Culpa quidem Iudæi grauior, quia lex Mosaica data diuinitùs, neque permittit Iudæum semper ignorantiam excusare, & arctiori uinculo reddit obnoxium. Itaque peccantes apud Gentiles, qui lege Mosaica nec instructi fuerant, nec abstricti leuius punientur. Hi namque sola legis naturalis transgresione peribunt. Sine lege, scilicet Mosaica, id est, lege Mosaica non grauante. Iudæi uerò ultra idipsum, quod lege naturali contempta peribunt similiter, ut Gentiles etiam Mosaicæ legis iudicio grauante plecterentur. Præterea ne Iudæi fortè confidant, sola legum suarum lectione, ceremoniarumque obseruatione perfectos fore, nec opera, nec gratia alterius indigere subiunxit: non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur, scilicet, quicunque legis præcepta seruauerint, siue Gentiles legis suæ, scilicet naturalis, siue Iudæi legis præterea datæ per Mosen, & id quidem usque ad Euangelicam legem utrisque necessariam ad salutem. Ac ne fortè quod hic Paulus ait, factores legis iustificari, intelligas uniuersaliter dictum, quodcunque iustitiæ per legem quamlibet comparetur, id profectò non per legis auditum lectionemque, sed per obseruantiam præceptorum denique reportari. Tametsi perfecta iustitia, scilicet perpetua salute digna per solam legem gratiamque Euangelicam comparatur.

De lege naturali, atq; scripta, de iudice iudicioq; nobis intimo, atq; etiam de communi. Cap. XV.

„ CVm enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.) Per hæc confirmat, factores „ legis, etiam si non audiuerint, iustitiam aliquam reportare. Gentes diuinam legem tabulis scriptam, qualem Iudæi, non acceperunt, ut enim inquit Dauid: Non fecit taliter omni nationi. Insculptam uerò mentibus naturaliter, id est, ab ipsis uitę primordijs, diuinitùs habuerunt. Meminisse uerò debemus, Iudæos à Deo per Mosem legem geminam accepisse. Vnam quidem moralem præcipuè decalogo comprehẽsam, perpetuò duraturam, nec solùm Iudæis, sed etiam Gentibus necessariam. Gentes autem eiusmodi legem non scriptis, sed mentibus acceperunt. Alteram uerò cęremonialem, Iudæis duntaxat usque ad Euangelium obseruandam. Post hæc autem noxiam. Gentibus uerò nullo tempore necessariam. Circa obseruationem uel præuaricationem legis & iudicium damnationemq;, & iustificationem, tempora tria commemorat, præteritum & præsens, atque futurum. Ante Euangelium. In Euangelij tempore. In termino seculorum, & ubiq; uult legem moralem, siue Gentibus infusam duntaxat, siue Iudæis præterea scriptam, quicquid ad iustitiam salutemq; conducere potest, idipsum non auditu, sed opera & utrisq; pariter quouis tempore conducere posse. Et in ultimo iudicio sola opera fore liberanda. Item Euangelio diuulgato, opera legis ad iustitiam salutemq; ualentia, hæc intelligi uult, quę in Euangelica lege gratiaq; fundatur. Denique nullam legem, uel naturalem, uel scriptam habere efficaciam ad iustitiam, & salutem, nisi diuina gratia, præter intellectum moueat & affectum, atq; ita moueat, ut ipsius Dei gratia legis præcepta seruentur. Ipsi sibi sunt lex, id est, pro lege, quotiens uidelicet legem mentibus suis diuinitùs ab initio scriptam, quodammodo legentes obseruant. Profectò lux illa uera, illuminans omnem hominem uenientem in hunc mundum, infudit lumen menti ueridicum. Vt quemadmodum ipsa lux uera existit, iudex in uniuerso, ita ueridicum, inde lumen emicans, tanquam iudex sederet in animo, uicemq; Dei teneret in homine. Hoc itaque ex lucerna lumẽ in mente ueridicum legem inde moralem naturaliter secum attulerit. Hinc Dauid per lumen in nobis inde signatum ostendi nobis existimat bona. Hinc in Epistolis inquit: Sapienti uiro lex Deus est, insipienti uerò libido. Quoniam hi sapientes habentur, qui pro uiribus intentionem animi auertunt à sensibus, ad intellectum uerò conuertunt, ubi diuinam legem auscultant, officia iusta dictantem. Nempe Deus, quemadmodum in ipso lumine intellectus principia posuit speculationibus conducentia, sic & regulas actionibus, & officijs præsidentes, per quas quilibet mentis compos intelligere possit, modò diligenter examinauerit, quid in agendo, uel non agendo bonum, honestum, decorum, iustum. Quòdue contrà. Item Deum mundi Dominum, naturali quadam ad illum cognatione cognitum, consensuq; omnium confirmatum, uerendum esse præ cæteris, & colendum, suum cuique tribuendum, honorem superioribus exhibendum. Quod tibi fieri nolis, alteri minimè faciendum, cæteraq; generis eiusdem. Eiusmodi regulæ quasi leges sunt inscriptæ intellectui nostro iudici, per lumen ueridicum, infusum à luce uera, iudice mundi. Rationes quidem Platonicas, quibus hæc in Theologia nostra probauimus in præsentia prætermittam. Quas autem Apostolus breuiter hic attingit, breuiter ego quoque perstringam. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, id est, re ipsa declarant naturaliter sibi notum certùmque esse, quæ sint opera officiaq; legi naturali moraliq; consentanea, dum ipsi naturali quodam iudicio ista discernunt, & alia quidem probant tanquam iusta, alia uerò reprobant ut iniusta, quod quidem facere nullo modo possent, nisi notam intus haberent ipsius iustitiæ formam, ad cuius normam singula referentes discernere iudicaréque ualeant, quæ
„ iusta sint, quæ iustiora, & cõtrà quæ iniusta, & quæ iniustiora censenda. Testimonium
„ reddente illis conscientia ipsorum, & intra se inuicem cogitationibus accusantibus, aut
„ etiam defendentibus in die, quando iudicauerit Deus occulta hominum secundùm E-
„ uangelium in eum per Iesum Christum.) Vbi Latini codices hic genitiuos casus habent,

bent, ideò ablatiuos poſui, quia & uſui Græco, & ſententiæ Pauli magis conſonant, & ita doctiſsimus Athanaſius accipit. Legem moralem diuinitùs eſſe mentibus noſtris impreſſam. Præter argumentum, quod modò poſuimus, teſtis eſt etiam conſcientia uirtus quædam animi uerax, animaduerſoriáque ex illo lumine ueridico profluens. Quæ quidem, ut uult Diuus Thomas Aquinas, eſt explicatio quædam cognitionis habitæ ad aliquid iudicandum, utrum bene uel malè ſit factum. Ex hoc igitur, quòd conſcientia de bono uel malo teſtificatur, coniectamus in penetralibus animi leges extare. Quarum obſeruatione uel præuaricatione aliquid iuſtè uel iniuſtè factum dijudicetur. Iam uerò conſcientiæ uirtus cauſam pro anima, uel contra animam agitans coram intimo lumine, tanquam Iudice leges habente, teſtes producit in medium, cogitationes recordationesq; frequentes, quæ nonnunquam nos accuſant, ratione quadam obijcientes aliquid malè factum. Quandoq; etiam cogitationes aliæ ſurgunt contrà defendẽtes illud, alia quadam ratione non eſſe damnandum. Atq; ita ſæpe mutua quadam alteratione uiciſſim, donec his iſta ſub iudice recognoſcente interim conſcientia dirimatur. Accuſatio uerò defenſioq; & iudicium abſq; notitia quadam legis agi non poſſunt. Per hæc igitur confirmatur, moralium legem eſſe mentibus noſtris impreſſam. Per quam prudentior, & temperantior aliquis ſine ſcriptis legibus uitam quodammodo iuſtam agat. Scripturæ uerò leges imprudentibus improbisq; uidentur, armatę inſuper ad compellandos, qui leges intimas neglexerunt. Ideò ſcribit ad Timotheum, legem iuſto poſitam non fuiſſe. Proinde meminiſſe debemus, trinum eſſe iudicij diem. Vnum quidem uniuerſalis iudicij in ultimo ſeculorum. Aliud autem ſubitò poſt finem uitæ cuiuſque, aliud quoq; quotidianum, ultimum quidem uniuerſale in particulari poſt uitam repræſentatur, & utrunq; in quotidiano refertur. Paulus igitur à quotidiano incipiens etiam ad duo reliqua peruenit. Profectò quotiens aliquis ſe reuocans ab externis ad intima, ut pręcipit prouerbium, ſeipſum quandoq; recogniturus, totiens in controuerſiam eiuſmodi trahitur, ſub intimo iudice dirimẽdam iudicis uniuerſi uicario. Atq; hoc ipſo tempore, quo ſe quodammodo à corpore ſeparat, in iudicium peruenit ſimile iudicio animarum à corpore ſeiunctarum. Sed quotidianum hoc iudicium planè differt ab alijs, quòd in hoc alteratio paulatim uiciſsimq;, ſicut diximus, agitatur. In cæteris autem nõ agitur controuerſia dubia, ſed tota huiuſmodi controuerſia in ſubitam ab iudice recordationem ſententiamq; producitur. Quemadmodum Auguſtinus in ipſa Dei ciuitate declarat. Diem uerò tempus illud appellat, exprimẽs diuini iudicis certitudinem, qui illuminabit abſcondita tenebrarum. Et, ut improbi meritò terreantur, hominum occulta non minus, quàm manifeſta diſcernet, atq; iudicabit. Euangelium uerò apud Matthæum tempus illud appellat noctem, tanquam nobis incertum. Media nocte clamor factus eſt. Fiet autem iudicium per Ieſum Chriſtum, quem Deus omnipotens iudicem uiuorum mortuorumq; conſtituit. Inter hoc Apoſtolus prædicationes epiſtolasq; ſuas ſuum nominat Euangelium. Quia doctrinam hanc non accepit ab homine, nec alios Euangeliſtas legere, uel audire compulſus eſt. Quoniam hic, ſicut & Ioannes atq; Matthæus Chriſtum habuit præceptorem, ſed illi quidem in terra loquentem, hic autem cœlitùs reuelantem. Ex ſuperioribus Pauli uerbis intelligere licet, quandoquidem animæ nunc ſe quodammodo iudicant, atq; damnant, multò magis in alia uita, ubi ſeipſas magis animaduertent, illas ſuo ſe iudicio damnaturas. Hinc confirmatur & illud, quod Dionyſius Pauli diſcipulus ſcribens ad Ioannem Euangeliſtam, inquit: Animas impiorum in ipſo iudicij tempore etiam nullo fugante, procul à diuini iudicis cultu pro uiribus figuratas. Id equidem arbitror terrifica quadam diuinæ indignationis exiſtimatione facturas. Quamobrem ſuo quodam impetu longius diuertentes à bono, in miſeriam labuntur extremam. Fermè ſicut oculi ophthalmia laborantes, lumen diurnum fugiunt, ſalutare quidem ſanis, ægrotantibus uerò noxium, qua quidem fuga in malum ipſi ſuum, ſcilicet in tenebras ſeſe mergunt. Huc tendit Platonis illud in libro de Scientia & Legibus: Iniqui ſua quadam inclinatione loca ſuis meritis conuenientia petunt, ſicut ignis quidem leuitate ſurſum fertur, terra uerò deorſum.

De prærogatiua Iudæorum, & quomodo abutuntur ea.
Cap. XVI.

„ SI autem tu Iudæus cognominaris.) Hactenus ostendit, obseruatores legis iustitiam assequi, etiam si non sint auditores. Quod ad Gentiles præcipuè pertinebat. Deinceps uerò demonstrat, auditores non effici iustos, nisi sint præterea seruatores. Quod quidem pertinet ad Iudæos. Principiò quidem narrabit Iudæorum prærogatiuam, quòd legem soli susceperunt. Deinde uitium increpabit, quòd legem transgressi fuerint. Prærogatiuam autem eorum circa tria disponet. Primò quidem quantum spectat ad Gentem legi subiectam. Secundò, quantum ad legem ipsam attinet. Tertiò, quantum spectat ad legis effectum. Quantum igitur ad Gentem attinet, „ cuius nomen est uenerabile, inquit: Si autem tu Iudæus cognominaris.) Hinc Dauid: Facta est Iudæa significatio eius. Et Ioannes Euangelista: Salus ex Iudæis est, Iudæi uerò nominantur ab Iuda Patriarcha: Quemadmodum in Genesi declaratur: Iuda te laudabunt fratres tui. Quum enim regnante Roboam decem tribus ab eo deficerent, uitulúmque aureum adorarent, captiuæ ab Assyrijs ductæ traduntur, ut in libro Regum quarto narratur. Quòd autem reuersæ quandoque fuerunt, nullam eloquia sacra faciunt mentionem, imò uerò regiones earum ab extraneis occupatæ sunt, qui deinde Samaritani nominati dicuntur. Reliquæ uerò tribus duæ ab Iuda & Beniamin trahētes originem in ipsa Roboam dictione, & in cultu Dei unius perseuerauerunt. Quæ quidem etsi deinde captiuitatē in Babylone subierint, tamen per Cyrum regem Persarum in patriam denique restitutæ feruntur, quemadmodum Esdræ historia narrat. Sed quoniam tribus Iudæ maior erat, omnis illa Gens ab eo nomen accepit. Nec solùm Gentes ab ipso Beniamin profectæ, sed multi etiam ex tribubus alijs reuertentes, qui profectò „ tribui Iudæ se uinxerunt. Et requiescis in lege.) Prærogatiuam Iudæorum, quæ pertinet ad legem, iam prosequitur. Sed quónam modo requiescis in lege? quia per legem „ existimas te certum effici, quid agendum, quídue credendum. Et gloriaris in Deo.) Le„ gis uidelicet authore, & in ipso solius Dei cultu. Et nosti uoluntatem eius.) Scilicet declaratam lege, quæ quidem notitia susceptæ legis est fructus. Magnum uerò priuilegium in hoc Iudæi sibi uendicare uidētur, quòd cognouerint per legem quid Deus ipse „ uelit eos agere, quídue nolit: propter quam sanè notitiam subdit. Probas utiliora in„ structus per legem.) Id est, discernis, quæ diuinæ uolūtati magis consentanea sint. Quod quidem ad perfectionem tuam præcipuè pertinet. Præterea & quantum ad instruendos „ alios attinet. Confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris „ sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & ue„ ritatis in lege.) Ex his uerbis apparet, Iudæos existimauisse Gentiles esse cæcos, id est, omnino mente captos, ut nihil unquam ueri consequi possent, uel etsi non prorsus oculis mentis orbatos, tamen propter absentiam luminis tanquam in tenebris cæcutire, aut saltem sapientiæ minimum eos attingere. Aut denique uirilem maturamq; prudentiam non habere. Ad primum ergo se iactabant, duces esse cæcorum. Ad secundum uerò, lumen eorum, qui in tenebris hæsitāt, & offendunt. Ad tertium autem, eruditores insipientium. Ad quartum deniq;, magistros infantium. Perinde ac si solus Iudæus scientiæ formam haberet, uirtute legis diuinitùs reuelatam, per quam non modò seipsum, sed etiam Gentes omnes erudire ualeret. Quippe quum nō solùm ueritatem legis in agendis, sed „ etiam scientiam mysteriorum profiterētur. Qui ergo alium doces, teipsum nō doces.) Hactenus narrauit priuilegia Iudæorū, quibus partim quidem iure gloriari poterāt, partim uero insolentius se iactabant. Nunc uerò planius legis abusum præuaricationemq; persequitur, & passim Gentilibus quodammodo deteriores esse significat. Atq;, ut mihi uidetur, eos indignatione quadam interrogat, & quasi quadam inuectiua refellit. Primò quidem quantum pertinet ad doctrinam. Dictum est enim quantum legis notitia confidebant, seq; duces, lumenq; Gentium, quasi cæcorum, profitebantur. Itaq; consequenter doctrinæ ac legis abusus illis dicitur, ad eorum uidelicet superbiam cohibendam. Perinde ac si dicat, Frustrà sapit, qui nō sibi sapit. Cur igitur teipsum nec doces, nec emendas?

Siquidem

Siquidem docere alios castigareq́; possis. Quòd autẽ Iudæus doctrinam legis ad usum ipse suum disciplinamq́; perfectam minimè referat, deinceps ita conuincit. Qui prædicas non furandum, furaris, qui doces non mœchandum, mœcharis.) Quæ quidem contra proximum delicta putantur. Imò uerò & cõtra Deum peccas. Qui abominaris idola, sacrilegium facis.) Abuteris enim his, quæ ad diuinum cultum pertinere censentur. Id quidem primò lege regnante perpetrauerunt, Malachia teste, dicitis mensa Domini contaminata est. Deinde Christum execrãtes Prophetis hac lege promissum, ubi in Beelzebub dæmoniorum principe miracula facere prædicabant. Mox autem obijcit eis Paulus, q diuinam gloriam uehementer offendant. Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras.) Dum enim legem, abs te uerbis adeò celebratã, flagitiosis operibus præuaricaris, ansas Gentilibus exhibes, ut diuinum apud te cultum, quasi moribus actionibusq́; inutilem, spernãt, atq; uituperãt. Quod quidem nihil aliud est, quàm Deum inhonorare, id est, debito honore fraudare. Nomen enim Dei per uos blasphematur inter Gentes.) Deum propter flagitia uestra, per legis uestræ defectum contingere putant, Deumq́; propterea à uobis prædicantium recipere dedignant̃, sicut scriptum est. Esaias enim inquit: Dominatores eius iniquè agunt, & igitur tota die nomen meum blasphematur. Et Ezechiel: Non propter uos ego faciam Domus Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in Gentibus.

Circuncisio duplex, corporalis & spiritalis. Prima non sufficit ad salutem.
Cap. XVII.

Circuncisio quidem prodest, si legem obserues: si autẽ præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium facta est.) Hactenus legẽ ad salutẽ non sufficere disputauit. In præsenti uerò neq; circuncisionẽ satisfacere probat. Quoniam uidelicet obseruantia legis sine circuncisione uim habeat. At sine legis obseruatione circuncisio iudicat̃ inualida, sed quónam modo circuncisio prodesti ad originalem culpã uidelicet diluendam. Id confirmat̃ in Genesi: Masculus cuius præputij caro circuncisa est, & quæ sequunt̃. Sed tibi adulto, tũc deniq; prodest, quũ mandata legis obserues, quemadmodũ & religiosis duntaxat, si legem suam impleant, professio profutura putat̃. Circuncisio eñ erat, quasi professio quædã, circũcisos ad obseruationẽ legis adstringẽs, propterea scripsit ad Galatas: Testificor omni circuncidenti se, quoniã debitor est. Quòd aũt dixit Apostolus: si circuncidimini, Christus nihil uobis proderit, de tẽpore duntaxat loquitur post Euangeliũ diuulgatũ. Hic aũt tempus ante passionem Christi significat, in quo circuncisio uim habebat. Si aũt præuaricator legis sis, &c.) Hìc iam quomodo circuncisio nõ prosit, ostendit. Perinde ac si dicat: si tu Iudæe adultè præuaricator es legis, circuncisio tua incircuncisio facta est, nõ plus q̃ incircuncisio tibi ualet, quia quid per circuncisionẽ profiteris, minimẽ seruas. Id quidem Hieremias ita cõfirmat: Omnes Gentes præputiũ habent, domus aũt Israel incircuncisi sunt corde. Imò uerò ex hoc obnoxij magis, reiq́; censent̃, quoniam promissa nõ præstant. Si ergo Gentilis iustitias legis custodiat, incircuncisio eius quasi circuncisio reputabitur.) Hìc iam circuncisionẽ comparat ad Gentiles, quantũ uidelicet ad hoc attinet, qd' fructum eius Gentiles legẽ obseruando reportant. Nempe si circuncisionẽ legis obseruatione prodest, sine hac aũt minimẽ, sequitur ut si Gentilis incircuncisus custodiat iustitias legis, id est, iusta præcepta legis, incircuncisio eius quasi circuncisio reputet̃: nam ueræ circuncisionis fructũ refert: huius eñ gratia exterior homo in corpore circunciditur, ut circuncidere, sed admoneat̃ in animõ. Hinc Hieremias inquit: Circuncidimini Dño, & auferte præputia cordiũ uestrorũ. Et iudicabit qd' est circuncisum ex natura legẽ consumans te, q per literã & circuncisionem præuaricator legis es.) Iterũ circuncisionẽ cõparat ad Gentilem, ostendens hũc propter obseruantiam legis ideò proferri. Ait igitur Gentilis incircuncisus consumãs legẽ, id est, implens mandata legis ex natura p rationem, scilicet naturalẽ. Nempe suprà dictũ est naturaliter, quæ sunt legis faciunt, hic p comparationẽ sui iudicabit te Iudæum, ostendens te iudicandũ, atq; damnandũ. Qui es præuaricator legis, dũ eius præcepta transgrederis. Per literã & circuncisionẽ, scilicet confidentẽ in ipso scriptæ legis auditu, & circuncisionẽ corporea, quę quidem non tam uera circuncisio est, q̃ circuncisionis intimæ signum.

„ Non enim qui in manifesto Iudæus est, nec quæ in manifesto in carne circuncisio. Ratio„ nes superiorum hic assignat.) Primò quidem rationem adducit, quare circuncisio, uel Iudaismus sine legis obseruatione non prosit, obseruantia uerò legis absque circuncisione, uel Iudaismo proficiat. Profectò circuncisus in corpore legis prævaricator, uelut incircuncisus habetur, & ab ipso incircunciso legem colente damnatur. Non enim est uerus Iudæus, qui in manifesto est Iudæus, scilicet nomine tantum, atque stirpe. Quod & in sequentibus declarabitur, ubi dicetur: Non enim omnes, qui ex circuncisione sunt Israël, hi sunt Israëlitæ, sed qui filij sunt promissionis, eadem ratione non est uera circuncisio illa, quæ in carne manifesta est. Illa enim signaculum quoddam esse putatur. Quod quidem sic in Genesi declaratur: Circuncidetis carnem præputij uestri, ut sit in signum fœderis. Signum autem non iudicatur uerum, nisi & quod significatum est congruè consequatur. Propterea si quis Iudæus fœderis sit transgres„ sor, non erit eius circuncisio uera. Quapropter tanquam incircuncisus habebitur. Sed qui „ in abscondito Iudæus est, & cordis circuncisio in spiritu, non litera.) Rationem hic assignat, quare incircuncisus legem seruans, tanquam circuncisus existimetur, atque sui comparatione iudicet, atque damnet circuncisionem duntaxat corpoream, scilicet quia uerè est Iudæus, qui Iudæus est in abscondito, id est, qui in affectu cordis habet mandata legis, quæ Iudæi plerunque solo nomine profitentur. Simili ratione circuncisio uera est, quæ est cordis in spiritu, id est, per spiritum facta, per quem superfluæ cogitationes ab animo præciduntur. Item per spiritum, id est, spiritalem legis intelligentiam non literalem. Inquit ad Philippenses: „ Nos sumus circuncisio, qui spiritu Deo seruimus. Cuius laus non ex hominibus, sed „ ex Deo est.) Superiorem hic rationem confirmare uidetur. Siquidem diuinum iudicium in omnibus humano iudicio præferendum, ea uerò quæ extrinsecus nobis apparent, siue Iudaismus, siue circuncisio sit ab hominibus, laudari solent: quæ uerò in penetralibus mentis nostræ latent, diuino iudicio duntaxat probari possunt. Hinc ergo conducitur Iudaismum circuncisionemque interiorem, exteriori præferri, idque ipsum est, quod inquit, cuius scilicet interioris circuncisionis laus non ex hominibus, sed ex Deo dependet. Huc tendit & illud, quod Corinthijs inquit: Non enim qui seipsum commendat, & quæ sequuntur.

De prærogatiua Iudæorum, & quomodo illorum infidelitas non mutauit promißiones Dei. Cap. XVIII.

„ QVid ergo amplius est Iudæo? aut quæ utilitas circuncisionis? multum per omnem „ modum.) Postquam Apostolus demonstrauit Iudaismum, ad quem legis susceptio & circuncisio pertinet, ad salutem non satis efficere procul ab obseruantia legis, per quam quidem obseruationem Gentilis sine exteriori Iudaismo, id est, sine lege scripta, atque circuncisione fructum utriusque consequitur, obijcit ad ista nunc, atque respondet, nempe si, ut dictum est, nec uerus Iudæus, nec uera circuncisio in ceremonijs, sed in affectu consistit, quidnam amplius Iudæo, quam cæteris est tributum? Nil sanè uidetur, plus tamen apparet esse concessum, ubi Dominus in Deut. dixit: Te elegit Dominus „ Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris. Aut quæ utilitas circuncisionis.) Scilicet ex„ terioris? utilis tamen esse debet, quum Deus ipse mandauerit. Esaias autem inquit: Ego Dominus docens te utilia. Itaque quum subdit, multum quidem quæstionis dirimens. Primò quidem prærogatiuam Iudaismi defendit: deinde circuncisionis utilitatem propria ratione tuebitur. Profectò Iudæo amplius est tributum, itaque ut magnitudinem ostendat, respondet, multum, ut numerum quoque comprehendat, adhibet, per omnem modum scilicet, non tam in diuinorum contemplatione, quam in rerum humanarum dispensatione. Primum confirmat Dauid, notus in Iudæa Deus. Idem quoque secundum, non fecit taliter omni nationi. Amplius quoque habent, quantum spectat ad patres, ad promissiones, ad prolem. Quæ Paulus in sequentibus enarrabit, quorum est adoptio filiorum Dei, & gloria, & testamentum. Ac ne in tot tantorumque uel significatione, uel enumeratione bonorum, superbiam augeat Iudæorum, nihil à Iudæis gestum narrat, sed duntaxat diuinitùs attributa, existimatque cætera munera ad hunc finem his à Deo concessa, quia filium suum destinauerat, corpusque est stirpe Iudaica suscepturum. Id autem & illa non pro meritis Iudæorum, sed propria uoluntate decreuerat. Extollit autem per hæc eos Apostolus, non tam pro tempore post aduentum Christi, quam pro statu ante tem„ poralem Christi natiuitatem. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei.) Hæc dictio, primum, hoc in loco non propriè significat initium numerandi: non enim postea subdit,

ſubdit, ſecundũ atq; tertium,ſed ſignificat principalem ante Chriſtũ prærogatiuã. Quia ſcilicet,Deus credidit illis,atq; conceſsit,quaſi iam amicis eloquia ſua, id eſt, myſteria in Patriarchis & Lege,Prophetisq; contenta. Quid enim ſi quidam illorũ nõ crediderunt? Nunquid incredulitas illorũ Dei fidem euacuabit,abſit.) Prærogatiuæ Iudæorũ forſitan ,, aliquis derogabit,quaſi propter ingratitudinẽ ſuam diuinorũ eloquiorũ amiſerint dignitatem.Huic obiectioni reſpondet,incredulitatẽ illorũ Dei fidem euacuare non potuiſſe. Obiectio quidẽ eſt eiuſmodi:Quid aũt ſi quidã illorũ non crediderũt,nunquid inde conuincitur nihil amplius eſſe Iudæo? Nõ crediderũt aũt primò quidẽ legislatori, ut inquit Dauid,nõ crediderunt uerbis eius:deinde nec Prophetis fidem adhibuerũt.Quod Ezechiel ita confirmat:Increduli & ſubuerſores ſunt tecũ.Deniq; aſſenſum filio præſtiterũt. Itaq; ubi dicit: Nunquid incredulitas, &c.) Obiectionem eiuſmodi ſoluit argumento ,, quodam,ad incõueniens deducẽte. Quia ſi propter quorundã incredulitatẽ prærogatiua Iudæorũ è medio tolleret̃,hinc utiq; ſequeret̃,infidelitate hominis,Dei fidẽ euacuari, atq; diſperdi.Quod quidẽ dictu nefas.Perinde ac ſi dicat: Nunquid incredulitas eorũ,q nõ crediderunt,Dei fidẽ euacuauit? Quod quidem duplicẽ habet ſenſum: nã aut fidem ſignificat,qua in Deũ creditur,aut Dei fidẽ,qua quidẽ Deus fidelis in promiſsis implendis exiſtimat̃.Ex hoc aũt quod aliqui minimè crediderũt, reliquorũ fides credentium nõ euanuit. Neq; rurſus ex hoc ipſo Dei fidelitas in promiſsis implendis diminuta eſſe poteſt.Quæ tamẽ ſublata iam eſſet,ſi propter quorundã incredulitatem accideret, nihil amplius eſſe Iudæo. Promiſit em̃ Deus, populũ illũ multũ,magnumq; efficere. Quod quidem patet in Geneſi:Multiplicabo ſemen tuum. Eſt aũt Deus uerax,omnis aũt homo ,, mendax.) Latini codicis eſt,habent: Græci eſto, atq; ita legit Athanaſius. Eſto igitur, id ,, eſt,palàm ab omnibus affirmet̃.Iam uerò Paulus hoc quidẽ abſurdum eſſe declarat,propter humanã incredulitatẽ fidem diſperdi diuinã. Nam Deus quidẽ uerax eſt, & tamen omnis homo mendax.Ego dixi in exceſſu meo omnis homo mẽdax.Hinc patet mendacium infidelitatemq; hominis diuinæ ueritati nõ adhærẽtis,ueritatem fidemq; nõ auferre diuinã. Promiſit uerò Deus Iudæis aliquid abſolutè, aliquid aũt cum cõditione quadam,abſolutè quidẽ legem,atq; Chriſtũ. Hæc igitur firmiter,ut promiſerat,ſic impleuit, nec ob illorũ perfidiam retractauit.Hæc em̃ nec ꝓ dignitate ſuſcipientium dant̃,ſed decreto diuino, nec ullis meritis compenſant̃. Cum conditione uerò mundanã nonnunq; promiſit proſperitatem,ſi uidelicet in fide pietateq; firmiter permanerẽt.Eiuſmodi uerò bona nonnunq; homines promerent̃. Vbi aũt iſti conditionẽ eiuſmodi minimè ſeruauerunt,nec talia Deus promiſſa ſeruauit.Et interea nihilominus fidelis & uerax extitiſſe dicendus.Hoc aũt qđ dicitur,omnis homo mendax,ad hoc præcipuè uidet̃ adductũ,ut appareat diuinã promiſsionẽ eſſe factam,atq; completã, nõ propter aliquã mendacis hominis dignitatẽ,ſed propter miſericordiã ſingularẽ,ut gratia etiam impartiat̃ indignis,appareatq; mera gratia hæc exiſtere.Deus quidẽ dicitur uerax propter eſſentiam immutabilem,certã intelligentiã,firma promiſſa. Contrarijs aũt rationibus, homo mendax. Sicut ſcriptũ eſt:Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis,& uincas cùm iudicaris. Propheta poſtq; dixit:Tibi ſoli peccaui,& malũ coram te feci,eueſtigiò ſubdidit, Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis,&c. Continuanti quidẽ uerba Dauidis,ſenſum uerò minus conſideranti,uideri poterit ita dicere,ſe uidelicet ad hunc finem peccauiſſe,ut Deus iuſtificet̃ in ſermonibus ſuis,qđ quidem foret abſurdũ.Hæc itaq; pars,ut iuſtificeris,&c.Continuanda eſt cũ obſecrationibus illis,miſerere,dele,laua,mũda me,nõ ſolũ quia iniquitatẽ meã ego cognoſco,ſed etiam multoq; magis ad gloriã tuã.Quæ quidẽ ex hoc etiam apparebit,ſi me purgato,atq; iuſtificato,tu in uenia concedenda,promiſsisq; implendis iuſtificeris,&c.Itaq; Deus iuſtus exiſtimabitur,cùm quia promiſſa ſeruauerit,tũ quia,etſi nõ digno,tamẽ non prorſus alieno tribuerit.Alienus aũt à gratia Dauid nõ erit omnino,ſi Deus propter miſericordiam ſuã ignouerit, ſe uerò ad ueniã cõparat. Peccatũ meũ ego cognoſco, delicti me aſsiduè pœnitet,quia coram me eſt ſemper.Quòd graue ſit penſito,quũ tibi ſoli peccauerim,id eſt,tibi ſoli ſit notum,ꝙ ſit graue,& peccauerim coram te,cuius naſciturus filius,& afflatio ſpiritus eſt in me. Deniq; ſubiungit:Cauſam ueniæ ualidiſsimam,ſcilicet, Dei gloriã in hoc etiã conſiſtentẽ,ut iuſtificet̃ in ſermonibus ſuis. Promiſerat em̃ Deus ꝑ Nathan Prophetam Dauidi,regnũ eius in ſuo ſemine in æternũ confirmaturũ. Quod

ſecundo Legum libro legitur. Poſt hæc aūt Dauid adulterij homicidijq́ꝫ crimine ſe prorſus cōtaminauit. Propterea multis oriri ſuſpitio poterat. Deum huic uelut indigno promiſſa minimè ſeruaturū. Ad hæc Dauid ita reſpondet: Propter peccatū meum diuina iu-
,, ſtitia nō mutabitur, cuius eſt præcipuè implere promiſſa. Vt iuſtificeris in ſermonibus
,, tuis.) Videlicet ut ex hoc in tuis ſermonibus iuſtus appareas. Quippe quū propter cri-
,, mina mea non ſis hæc aliquando fruſtraturus. Atq; uincas quū iudicaris.) Id eſt, quādo ab hominibus iudicaris promiſſum, decretumq́ꝫ mutaturus, tanq̃ ipſe meis ſceleribus permutatus, in hoc ipſo humanā uincas opinionē, implendo uidelicet, quod terminus expleturum mortalis ſuſpicabat̃ opinio. Promiſsio quidem diuinitùs facta Dauidi de Chriſto, ex ſtirpe Dauidis profecturo, erat prorſus implenda. Pertinebat enim ad propheticum prædeſtinationis oraculum. Promiſsiones autem minaces per Prophetas illatas, nō eſt neceſſe prorſus impleri. Prænuntiant̃ enim implendæ pro meritis, quibus interea permutatis, minarum non procedit euentus. Quamobrem niſi fuiſſet impletum promiſſum Dauidis, diuina forſitan iuſtitia culparet̃: ſi quando uerò minarum, portenta minus eueniunt, diuina quidem iuſtitia non arguitur, ſed mutati mortales exiſtimantur.

Soluit quæſtiones circa Dei ueritatem, & iuſtitiam, & gratiam contingentes. Cap. XIX.

,, SI autē iniquitas noſtra iuſtitiam Dei cōmendat, quid dicemus, nunquid iniquus
,, eſt Deus, q infert iram?) Si Deus clementia ſua uel indignis bona tribuit. In quo quidē munere cōmendabilior gratia eius apparet. Inferre quiſpiam poterit, Deū uti malignitate noſtra, uelut inſtrumēto quodam, ad ſuam gloriam celebrādam. Eoq́ꝫ rem deducet, ut dicat iniquū Deum, ubi peccata punit, quæ ad ſuā gloriam conferunt. Inquit ergo Paulus, Quidnam dicemus, ſi quis arguat Deū iniquū, ubi peccata punit ad ſuam gloriam conducētia? Perinde ac ſi dicat, Quomodo deuitabimus abſurda, quæ inde ſequent̃. Exprimit aūt quod ſequitur inconueniens, ita dicēs: Nunquid Deus, q infert iram, id eſt, uindictam, ꝓ peccato eſt iniquus? Hoc em̄ ſequi uidet̃ ex dictis. Iam uerò peccatū nequaq̃ Deo neceſſarium eſt ad ipſam eius iuſtitiæ gloriam commendandam. Si em̄ peccatū propria quadam ui a tenderet ad diuinā iuſtitiam celebrandā, nō eſſet ſupplicio, ſed præmio dignū. Atq; ita Deus dum punit homines, pro delictis uideret̃ iniquus, qd' quidem dictu nefas. Ideò ꝑ uerba ſequētia prophanū hoc excludit. Dicēs abſit,
,, ſcilicet ut Deum iudicemus iniquū. Secundùm hominem dico.) Id eſt ſuſpitioſam conſequentiam circa iniquitatē in Deo fortè futuram, nō mea quidem ſententia, ſed quorundam ita dubitātium lingua protuli. Aduerte quantū Paulus uertat̃, uerba etiam aliorum proferre, Deum quomodolibet offenſura. Similiter Socrates in Phędro, Philebo ſe dicit ſumma omnium formidine perterreri, ne fortè cōtra nomina diuina delinquat. Hoc aūt
,, non eſſe dicendū oſtendit ita ſubdens. Alioquin quomodo iudicabit Deus hūc mun-
,, dum.) Scilicet, ſi Deus eſt iniquus, nempe ſicut ad creatorē uniuerſi pertinet eſſe potentiſsimum, ſic ad uniuerſi iudicē attinet eſſe iuſtiſsimū. Hinc illud Dauidis: Iudicabit orbem terræ in æquitate. Atqui & ubi Paulus dicit, Quomodo iudicabit hunc mundum? non ſolùm de iudicandis hominibus, ſed de uniuerſo iudicio uult intelligi, quo quidem Deus omnia potenter attingit, ſuauiterq́ꝫ diſponit, & quæ in cœlis, & quę ſub cœlo ſunt, mirabili quodam ordine digerit, atq; diſpenſat. Non igitur putandus eſt in ſolis hominū
,, rebus iniquus eſſe, qui eſt in cōmuni totius mundi diſtributione iuſtiſsimus. Si em̄ ue-
,, ritas Dei in mendacio abundauit in gloriam ipſius, quid adhuc & ego tanq̃ peccator
,, iudicor?) Si in meo mendacio, id eſt, propter meum mendacium, quod in omni peccato comprehenditur, ueritas Dei, id eſt, æqua fidelitas abundauit, ſcilicet, palàm in gloriam ipſius, adeò ut humanū mendacium propriè ad gloriam Dei conferat, duo ſequunt̃ abſurda, primū quidem hominē nō debere peccatorē exiſtimari propter mendacium, ſiquidem propriè ad Dei gloriam cōferat, propterea ea dicit peccatoris perſonam ſumit, quid adhuc, id eſt, cur etiam nunc & ego iudicor ab hominibus pro mendacio, tanq̃ peccator, & omnino peccator? Secundum aūt abſurdum eſt, ꝙ anſas falſis Apoſtolis concedemus ad criminandum, ut ſolent Apoſtolos Chriſti ueros. Quum em̄ Apoſtoli ueri prædicarent, ꝑ abundantiam gratiæ Chriſti peccatorū abundantiam ſalui. Quale illud Apoſtoli, Vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. Carpebant Apoſtolos, quaſi diuulgarent,

ꝺulgarent, debere homines perpetrare mala, ut contingant inde bona. Quod quidem ſequeretur, ſi mendacium hominis reuera Dei gratiam commendaret, & propriè gloriam illuſtraret, propterea dixit. Et ſicut blaſphemamur.) Id eſt, non ſi ipſi dicimus & ſentimus, ſicut quidam nos, quaſi per blaſphemiam criminant̃, & ſicut fingunt. Nos dicere faciamus mala, ut ueniant bona.) Scilicet, ut Dei ueritas, & gratia, & æquitas commendetur, abundemus peccatis, ut ſuperabũdet & gratia. Non enim nos ita loquimur, uel ſentimus. Quorum cõdemnatio iuſta eſt.) Scilicet, eorum, qui mala faciunt, ut bona contingant. Sicut em̃ non debemus proponere falſa, ut concludamus uera, ita nec eligere mala, ut per ea uelut ad finem perueniamus ad bonum. Eorum quinetiam iuſta eſt damnatio, qui tam iniquitas Apoſtolis notas inurunt. Nec iniuria, qui Deum, uel Dei miniſtros iniuſtè damnant ipſi iuſtè damnantur. Et qui diuinam iuſtitiam trahere in dubium non uerentur, eam ipſam damnantem experiuntur, & ſentiunt cruciantem.

Inuectiua contra Iudæos, atq; Gentiles, & quòd obſeruatio legis non ſufficit ad ſalutem. Cap. XX.

QVid igitur? præcellimus eos? nequaquam.) Paulus ſe Iudæis adnumerans, ſic interrogat: Quid ergo dicendum? Nunquid nos excellentiores eſſe Gentilibus. Aliter quidem hic interrogat, in ſuperioribus aliter. Illic enim quæſiuit. Nunquid amplius eſt Iudæo? ſcilicet a Deo tributum: ſtatimq; eloquia, myſteria, oracula Dei prę cæteris Iudæo credita cõfirmauit. Nunc ſub Iudæorum perſona quærit: Num Gentilibus eminentiores ſumus? Quantum ſcilicet ad perſonas, & actiones humanas. Itaque reſpondet, minimè, atq; ſicut in ſuperioribus multa & magna Gentilium uitia numerauit, ita deinceps totidem Iudæorũ ſimul, atq; Gentilium, ut ſaltem pares utriq; moribus exiſtiment, & interea Iudæi tantò peiores, quantò maiori munere, donato diuinitùs, ſunt abuſi. Altercatio em̃ erat inter Iudæos, Gentilesq; conuerſos ad fidem ueri excellentiores eſſent. Vt Iudæi præcipuè ſe diuinis muneribus extollebant, & Gentiles, quaſi minimè idoneos ad ſalutẽ, paruipendebant. Vtriq; igitur, ſed Iudæi maximè, cohibendi Apoſtolo uidebant̃. Cauſati enim ſumus Iudæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe.) Proinde ac ſi dicat, rationibus accuſauimus, & criminati ſumus utroſq;, ita peccati eſſe ſubiectos, ut ſola diuina gratia iuſtitiam ſalutemq; conſequi poſsint. Nec Græci Philoſophia, uel lege naturali, neq; Iudæi prærogatiua, uel lege ſcripta confidant, ſed ad gratiam euangelicã utriq; confugiant. Cauſatus quidẽ eſt Gentiles Apoſtolus, ubi obiecit eis ueritatẽ Dei in iniuſtitia impietateq; detinere. Cauſatus quoque Iudæos, ubi diſſeruit eos acceptam diuinitùs legem præuaricatos, ſuo Deum honore fraudaſſe. Sicut ſcriptum eſt.) Scilicet à Dauide ſcriptum, multas graues Iudæorum Gentiliumq; culpas accumulante. Eſaiam quoq; citabit teſtem cõtra eoſdem. In peccatis aũt enumerandis, primò quidem obmiſsis, deinde cõmiſsionis culpas adducit in medium. Non eſt iuſtus quiſq;, nõ eſt intelligens, non eſt requirens Deũ.) Non eſt iuſtus quiſq; iuſtitia perfecta, quæ quidẽ referri debet ad Deum, atq; ad hunc finẽ gratia diuina contendere. Non eſt intelligens.) Exactam ſcilicet rationẽ, qua iuſtè actiones ſunt in Deũ præcipuè dirigendæ. Non eſt requirẽs Deum.) Quia ſcilicet non inueſtigãt quid Deo placeat, quid nõ placeat. Et quomodo ipſe potiſsimùm ſit finis actionibus proponendus. Omnes declinauerũt.) Scilicet uia recta. Meritò in delectu uiarũ itinereq; ſemper errant, q terminũ non proſpexerunt. Similiter inutiles facti ſunt.) Conſequentem finem ultimũ, in quo requieſcãt, nõ aſſequunt̃, poſtq; in ipſa finis cõſtitutione uiarumq; delectu ab initio errauerũt. Hinc conatus omnis inutilis. Non eſt q faciat bonũ, non eſt uſq; ad unum.) Nimirũ quũ in actionũ principijs iam errauerint, opus nullum peragunt abſolutè bonũ, & quia omnes ſimiliter errauerũt, nullus peruenire putat̃ ad bonũ, uidelicet facultate ſua. Hinc omnes gratia pariter indigere cenſent̃. Sepulchrũ patens eſt guttur eorũ, linguis ſuis doloſè agebãt.) Iam peccata cõmiſsionis aggredit̃, & à ſermonis falſitate detractioneq;, & maledicẽtia facit exordiũ. In hæc em̃ & quæuis horribilia peccata labunt̃, mortales omnes, q ab initio ſemel errantes diuina gratia paſsim orbati pererrant. Doloſe agebant.) Quia nõ ſolùm crimina uera, uel palàm, ſed etiam falſa & clàm inferũt, atq; confingũt. Venenũ aſpidũ ſub labijs eorũ.) Maleficia ſiquidem lingua uirus effundunt ad longũ tempus, q̃ plurimos infecturũ. Quorũ os maledictione & amaritudine plenũ eſt.) Auget admodũ, ubi dicit, plenũ. Maledictione etiam in Deũ, & amaritudinis,

dum etiam alios ad hoc prouocant, & inficiunt. Veloces pedes eorũ ad effundendum sanguinem.) Testimonium Esaiæ nunc adducit, & post linguæ culpas, peccata operis iam inuadit. Exprimit igitur, ꝙ propensi ad quæuis facinora putandi sint, quandoquidẽ ad homicidium etiam Prophetarũ præcipites efferunt. Contritio & infœlicitas in uijs eorum.) Post pedes consequenter uias attigit, id est, motus actusq; scelestos. In his autem contritionẽ collocat, & miseriam, supplicia uidelicet uerborũ, & operum pessimorum. Siquidem ipsi etiam in hac uita suis flagitijs obiter, uelut offendiculis tribulisq; conteruntur, atq; cruciant. In uita uerò futura miseria premunt æterna. Viam pacis non cognouerunt.) Quoniam rectam compendiariamq; uiam ad beatititudinẽ, in qua sola pax & quies esse potest, nõ cognouerunt, id est, nõ elegerunt. Consequenter hac uia relicta, quæ unica est, per uias distrahi multas, in uiasq; pererrant ad pessimos habitus, infœlicitatemq; deducentes. Non est timor Dei ante oculos eorũ.) Quod hic postremum posuit, omnium principium est malorũ. Sicut enim sapientiæ quidem principium est timor Dñi: sapientia uerò principium rectè fœliciterq; agendi, quod & Plato in Euthydemo demonstrat, sic non timere Deum origo est ignorantiæ, quasi cæcitatis in eligendo plurimũ aberrantis. Atqui hinc obliqui infœlicisq; itineris est origo. Dixit autem ante oculos, ut admonet nõ leuiter, sed assiduè ualdeq; uerẽdum esse Deum, & eiusmodi reuerentiam pro indice simul, atq; duce actionum omnium semper habendã. Scimus autem ꝙ quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur.) Nonnulli apud Iudæos superiora Dauidis uerba aduersus Nabuchodonosor Babyloniæ regem exercitumq; eius dicta interpretantur. Esto igitur, & Esaias si placet loquatur, & de Gentilibus. Omnino uerò quoniam utriq; in lege Mosaica fundati loquunt, pro lege sunt habendi, ad instructionem populi Iudaici missi diuinitùs. Quamobrem etsi uerba eorum, uel Gentes tangunt, uel complectunt omnes, tamẽ ad castigandum populum, cui præpositi sunt, ubiq; contendunt, & ideò præcipuè ad eos scilicet formandos, qui in lege sunt, loquuntur. Atque idcircò si quando Gentiles tangunt, illorũ interim cognomento exemploq; Iudæos quoq; comprehendunt. Vt omne os obstruatur.) Quænam est intentio Prophetarũ, ubi omnes pariter detestantur? Vt nullus audeat ulterius se iactare, quasi prudentem, aut iustum. Et omnis mundus subditus fiat Deo.) Omnes errata sua pariter recognoscant, & quàm minimè sufficientes sibi sint, perpendant, ideoq; Dei gratiam semper expectent. Quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.) Nec Gentilis ex operibus legis naturalis, atq; Mosaicæ iustitiam æterna salute dignam consequi potest. Vtriq; igitur ad gratiam euangelicam confugere compelluntur. Dixit autem coram illo: Quoniam obseruatio legis apud homines quidem existimatur, sufficiens ad salutem, apud Deum uerò nequaquam. Per legem enim cognitio est peccati.) Lex enim nõ ei leuat culpas & peccata, sed grauat.) Duobus uidelicet modis, quia per legem naturalem, atq; scriptam, docemur quid agendum, quid uitandum, ut ignorantia nos excusare non possit. Item lex ad obseruantiam nos astringit. Hinc ergo quũ nitimur in uetitum, reuerentia legis posthabita, grauiore quadam damnatione peccamus. Opus est igitur indulgentiore quadam authoris legum clementia, ope, gratia, ut nos uel per auxilium, uel ueniam, gratiamq; à crimine culpisq; redimat.

Quæ sit iustitia Dei, & quomodo non dependeat ab operibus legis, sed à gratia Dei per fidem in Christum, atq; de redemptione. Cap. XXI.

NVnc autẽ seorsum à lege iustitia Dei manifestata est, testificata à lege, & Prophetis.) Iamdiu molitur Apostolus affirmare salutẽ absq; fide Christi haberi, nõ posse. Hactenus quidẽ hoc ꝑ legis defectũ ostendere uoluit: deinceps aũt potissimũ per Christianæ fidei gratiæq; perfectionẽ idem nobis aperiet. Præterea in superioribus enarrauit Iudæos Gentilesq; ante Christi aduentũ fermè æquales in culpa fuisse, deinceps aũt æquales ad statũ gratiæ demonstrabit. Principiò iustitiã Dei dicit à lege minimè depẽdere. Iustitiam uerò Dei uocat eã præcipuè, q̃ Deus ipse requirit, tanq; saluti sufficientẽ, & qua credentes in filiũ pater ipse iustificat. Hæc igitur Dei iustitia nunc, id est, in tempore gratiæ manifestata est, cum per Christi doctrinã, tum per eius miracula, tum etiam ꝑ operis euidentiam. Siquidem compertũ sit, multos esse diuinitùs

uita,

ut ita loquar, iustificatos. Atq; hoc quidem seorsum à lege, id est, dum lex eiusmodi iusti
tiam non efficeret, quemadmodum inquit ad Galatas: Qui in lege iustificamini, à gratia
excidistis. Hinc & Esaias inquit: Prope est salus mea, ut ueniat & iustitia mea, ut reuele
tur. Et ne quis putet hanc iustitiam esse legi cõtrariam, ait, Testificata est per uaticinium,
atq; figuram. Hinc Christus apud Ioannem: Si crederetis Mosi, forsitan & mihi credere-
tis: de me enim ille scripsit. Quinetiam per effectum. Quia quum ipsa iustificare non
posset, satis arguebat, aliunde quærendam fore iustitiam. Prophetæ autẽ testificati sunt,
eam pronunciando. Propterea in Actis Apostolorum dicitur: Huic omnes Prophetæ
testimonium perhibent. Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super „
omnes, qui credunt in eum.) Iustitia quidem, quæ satisfacit Deo, qua iustificatur apud „
Deum anima, comparatur per ipsam fidem, Christo & Euangelio præstitam. Per fidem,
inquam, uiuam, id est, charitatem formatam, & operantem. Quæ quidem fides præparat
nos ad gratiam. Gratia uerò iustificamur. In omnes inquit. Quoniam iustificatio eiusmo
diæque competere potest omnibus. Inquit, & super omnes. Quoniam omnium merita,
& uires excedit. Qui credunt in eum, scilicet esse Dei filium. Antea quidem uenturum,
postea uerò uenisse. Non enim est distinctio, omnes enim peccauerunt, & priuantur „
gloria Dei.) Hoc per Esaiam confirmari uidetur, omnes nos, sicut oues errauimus. In- „
quit non esse distinctionem inter Iudæum atque Gentilem. Quoniam neuter per suam
legem duntaxat ducitur ad salutem, & utrique adeò peccauerunt, ut priuati sint facul-
tate ad Dei gloriam. Vtriq; igitur æquè indigent gratia Dei. Atq; ad hanc gratiam per
fidem sunt pariter præparandi. Per quam sanè gratiam æquè iustificandi putantur. Ideò
sequitur: Iustificati gratis, gratia ipsius pro redemptione, quæ in Christo Iesu.) Quo- „
niam nec suis legibus, nec meritis, sed sola fide gratiaque Dei iustitiam sunt adepti. Sed
antequam ulterius prosequamur, admonendi estis, nõ esse legendum ut Latini codices
habent, egent gloria Dei. Id enim neq; cum Græcis conuenit uerbis, nec modum dicen-
di seruat, usui consentaneum. Non enim propriè loquimur, egent gloria, sed egent gra-
tia, & priuantur gloria, siue carent. Sic Athanasius quoq; legit: Nam ob hoc ipsum quod
omnes peccauerũt, similiter gloria carent, & gratia pariter egent ad gloriam consequen-
dam: sed ad institutum proximum redeamus. Neq; rursus legendum est, per gratiam i-
psius, quemadmodum Latini codices habent, sed ueritate Græca, ut suprà dicebam, gra-
tia ipsius. Alioquin ridiculus est contextus. Ipsius Dei gratia nos iustos efficit per redem
ptionem, quæ est in Christo Iesu, id est, per hoc medium, quia misit Iesum, qui nos à cul-
pis, quasi reos sua pro nobis satisfactione redimeret. Satisfactione, inquam, sustinendo
pro nobis mortem. Cui quidem propter originale peccatum obnoxij omnes eramus.
Eiusmodi uerò satisfactio non aliter ad nos pertinere potest, quàm per fidem. Qua qui-
dem credamus redemptorem nostrum esse Iesum Christum, ideò subditur: Quem pro- „
posuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius.) Proposuit, id est, prædestina- „
uit, & palàm pro omnibus posuit humani generis cum Deo conciliatorem, in sanguine
suo, id est, mirabili suijpsius sacrificio per fidẽ duntaxat ad nos pertinẽte. Vbi uerò pro-
pitiatorem dicit, Mosaicum tangit propitiatorium. Quod quidem, ut inquit Philon, ar-
cæ erit operculum, cherubinis geminis insignitum, ut nostri exponunt, Christi symbo-
lum. Qui & Ecclesiam & Arca protegit, & sicut figuratur Cherubin, humanus est, pari-
ter & diuinus. Ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentium de- „
lictorum.) Finalem asignat redemptionis propitiationisq; causam, id est, ut Dei iustitia „
declaretur pluribus sanè modis, ut diuina ad nos iustificatio ueniat. Vt quod diuinitùs
promissum est, iustè & fideliter impleatur, ut uniuersale genus humani delictum nõ sit
penitus impunitum. Quod quidem sola Christi, & innocentis, atq; diuini pro nobis sa-
tisfactione expiari potest. Ideò dixit, ostensionem diuinæ iustitiæ in remissione delicto-
rum præcedentium effici posse. In sustentatione Dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc
tempore. Quæ quidem delicta Deus hactenus sustinuerat, ut nec puniret, nec absolue-
ret, præsertim circa patres expectantes in limbo, sustinuerat autem, ut deniq; declararet
duntaxat in hoc tempore Christianæ gratiæ absolui posse delicta. Vt sit ipse iustus, & iu-
stificans eum, qui ex fide est Iesu Christi, ad hunc uidelicet finem ipse Deus omnino iu-
stus appareat, & iustum insuper reddat in Christo credentem.

Operæ

Operæprecium fore uidetur, antequam consequentem disputationem aggrediamur, nonnihil de redemptore per Christum facta disserere. Rationibus uidelicet ex libro de Religione nostro breuiter huc adductis. Ibi enim de hoc latius disputamus. Vita corporis anima est, animæ uita Deus, naturæ ordo exigit, ut corpus animæ, anima Deo pareat. Iustitiæ ordo requirit, ut si à Deo dissentit animus, talionis pœna dissentiat corpus ab anima, atque sensus à ratione. Rebellauit à Deo primi parentis animus, rebellauit corpus ac sensus ab eo. Rebellio prima peccatum fuit. Secunda pœna quædam peccati fuit, atque peccatum, quoniam rationi derogauit à Deo. Complexio affectioque rebellis à primo, quasi sapor quidam profluxit in omnes, proinde quasi ut riuuli à fonte manarunt. Hoc originale uitium est cæterorũ malorum animæ corporisque origo. Hoc uolumina illa Hebræorum testificãtur, quorũ diuinitatem testificatur summa illorum præ cæteris antiquitas, consensio penè omnium, propagatio per uniuersum, duratio indefessa, concordia, maiestas, sobrietas & miracula. Hinc illa Magorum à Zoroastre descendentium opinio, omnia scilicet corporis mala à malis animę proficisci, animaque curata cætera mala uitari. Hoc Plato in Timæo quidem innuit, in Carmide uerò declarat. Vtrum, ut ad propositum reuertamur, rebellio eiusmodi, quoniam infiniti Dei derogauit maiestati, mortales ad infinitam beatitudinem ineptissimos reddidit, neque dirigi, nisi per infinitum Deum poterat. Dirigendi tamen aliquando erant, ne frustrà à Deo fuissent ab initio ad beatitudinem ordinati. Per uoluptatem commissum est peccatum, per cõtrarium uoluptatis dolorem est purgandum. Peccauit semel omnis quodammodo humana natura in homine illo, qui uicem gerebat omnium, pati similiter semel quodãmodo debet omnis in aliquo, qui uicem quoque omnium gerat, qui longè magis cum Deo consentiat, quàm ille dissenserit. Omnium uerò uicem post Adam solus ille gerere potuit, qui Deo penitus uinctus esset omnium conditori. Fuit igitur ille Deus simul & homo. Deus, ut omnes complecteretur, infinitamque possit culpã diluere. Homo, ut pati pro culpa posset, atque ut pateretur homo, quemadmodum pecccauerat homo. Sic & illius hominis pœna meritumque uim aliquã habuit infinitam, in quantũ reuerà Deo iunctus fuerat infinito. Infinito autem quodammodo supplicio meritoque opus fuerat ad infinitam culpam penitus diluendam. Proinde Doctores Iudæorum consentiunt, diuinam prouidentiam, mala imminentia populo scelerato conuenienter, ac sæpe purgare per supplicium unius iusti, pro omnibus libenter satisfacturi, sicut per incisionem unius uenæ sæpe curantur omnia membra. Item conueniunt per culpam Adæ humanam speciem infectam fuisse. Atque hanc contagionem nondum fuisse purgatam, sed tempore Mesiæ purgandum, quomodocunque purgetur. Nos autem ex eorum principio concludimus, purgationẽ eiusmodi fieri per passionem Mesiæ. Sicut enim pro pluribus satisfacturus gradatim debet esse iustior, ita pro omnibus iustissimus. Talis uerò solus est Mesias. Quomodo autem oportuit ad animos expiandos Mesiam esse sacerdotem, atque hostiam probat Paulus ad Hebræos.

Non per merita legalium operum, sed per Christianam fidem iustus saluusque efficitur Gentilis pariter ut Iudæus. Cap. XXII.

„ VBI est igitur gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? operum? Non. Sed
„ per legem fidei.) Iamdiu Apostolus incœpit iactantiam reprimere Iudæorum, quatenus sola lege uel maximè gloriabantur, confidebántque se Gentilibus ad consequendam salutem esse admodum potiores. Quum ergo Paulus iam pridem probauerit Iudæos in culpa Gentilibus æquales existere, innueritque Gentiles in suscipienda gratia æquales esse Iudæis. Hic itaque prosequitur inanem Iudæorum gloriam repressurus. Ausculta Iudæe, si æquè peccatis es obnoxius ut Gentilis rursus, quando iustficatur pariter atque tu per euangelicam fidem, atque gratiam. Vbi est igitur gloriatio tua? qua scilicet in lege adeò gloriaris, ut existimes operum eiusmodi meritis te solùm uel potissimũm ad iustitiam peruenisse? Exclusa est uidelicet & explosa. Quoniam uerò altera quidem lex per alteram excludenda, uel declaranda, uel emendanda uidetur, interrogat per quã præcipuè legem eius iactãtia cohibita sit. Vna quidem lex esse dicitur regula operũ, scilicet Mosaica: quæ quidem non tam in extirpandis perturbationibus, animíque in actionibus exterioribus disponendis uersari uidetur.

Altera

Altera uerò lex fidei nominatur, id est, Euangelica, quę non solùm actiones externas castigat, atque disponit, sed etiam omnes animi motus moderatur ad unguem, & perturbationes extirpat. Per hanc sanè legem sublata est gloriatio Iudæorum. Quippe quũ huius munere Gentilis quilibet non minus, quàm Iudæi diuinam iustitiam, & gratiam consequantur. Arbitramur enim iustificari hominem per fidem, sine operibus legis.) Fides profectò uiua, & per charitatem operans, exhibita Christo, iustitiam præstat perfectam cuilibet ita credenti, etiam si in legis operibus non fuerit conuersatus. Necessarium tamẽ est, ita credentem deinde legitima operari, nec fides sine operibus mortua iudicetur. An Iudæorum tantum Deus est? Nónne & Gentium? Imò & Gentium?) Deus conditor uniuersi, non solùm Iudæis, sed etiam Gentibus ubique prouidet. Itaque non Iudæis tantùm, sed Gentibus quoque modum adhibuit ad salutem, ut sicut Iudæus sub præceptis Mosaicis educatus aditum habet ad gratiam, ita Gentilis sub lege naturali nutritus, & doctus, uiam habeat ad salutem, & uterque per fidem Euangelicam iustitiam prorsus adeptus, apud Deum gloriam consequatur æternam. Quoniam unus est Deus, qui iustificat circuncisionem ex fide, Gentilitatemque per fidem.) Ipsemet Deus pariter utrisque prouidens eiusdem fidei, scilicet Christianæ munere, utrosque tanquam iustos comprobat, & gratia gloriaque dignatur. Inquit autem ex fide iustificare Iudæos, & per fidem iustificare Gentiles. Ex fide scilicet apud Iudæos omnium antiquissima. Siquidem cœpit in Abraham, processitque per Patriarchas alios, atque Prophetas: Christum expectans quandoque futurum. In hac itaque Iudæus natus, hac quoque munitus, ex hac nimirum iustificari dicitur apud Deum. Apud uerò Gentiles nulla de Christo fides antiqua fuit, sed Apostolis prædicantibus, per hanc nouã subitamque fidem iustificati censentur. Legem ergo destruimus per fidem? Absit, sed legem statuimus.) Ne quis per suprà dicta putet euangelicam fidem Mosaicæ legi contrariam, subdit: Euangelica lege Mosaicam non disperdi: sed, ut inquit Dominus, adimpleri. Quæ enim in Testamento ueteri ceremonialia erant, tanquam signaculum futurorum, in euangelica substantia ueritatem suam reportauerunt. Quæ uerò moralia quondam fuerant, optatum finem uotumque præceperunt. Disponebant enim animorũ motus, & pro uiribus amputabant, ut denique penitus purgarentur. Quam sanè purgationem puritatemque perfectam lex Euangelica præstitit.

Non Abraham, nec alius quisquam propter circuncisionem, uel simile aliud legis opus apud Deum iustus habetur, sed propter fidem. Cap. XIII.

IVdæi Gentilibus, propter legis circuncisionisque priuilegia seipsos in salute recipienda nimium præferebant. Apostolus igitur quum eiusmodi iactantiam circa legem iam sæpe represserit, deinceps etiam circa circuncisionem cohibere prosequitur, repetens uidelicet quæstionem quandam superiorem, ita dicentem: Quæ igitur utilitas circuncisionis? Et quoniam Abraham primus mandatum circuncisionis accipit, meritò circa personam eius quæstionem de circuncisione resumit, ita dicens: Quid ergo dicemus, Abraham patrem nostrum inuenisse secundùm carnem?) Perinde ac si dicat: Postquam diximus gentilitatem pariter atque circuncisionem apud Deum iustificari, Quidnam igitur facultatis eximiæ ad diuinam iustitiam consequendam inuenit, reportauitque Abraham secundùm carnem, scilicet circuncisam, id est, ex eo, quòd iussu diuino carnẽ suam suorumque circuncidit, operaque similia est exequutus? Quasi dicat, per huiusmodi opera perfectam nõ reportauit iustitiam, sed per fidem. Si quis enim mortalis eum diuino mandato spectet circuncidentem, aliaque legitima extrinsecus opera peragẽtem, comprobabit ipsum iam dignũ iustitiæ gloria iudicandũ, atque hoc quidem iudicium est humanum externa uidelicet circunspectans. Quandoquidem inspicere non ualeat intima. Atque ita Abraham gloriã apud homines promerebitur. Non tamẽ eadem hac ratione gloriam apud Deum inspicientẽ uidelicet intima, ac propter fidẽ finisque intentionem potius, quàm propter externos motus iustificantẽ. Qui sanè & mentiunt, falluntque plerunque Iudicem his intentũ, & si quando legitimi sunt, ut in Abraham, nõ tamẽ propter eos, sed per fidem intentionemque intimã Deus iustitiæ gloria dignum censet Abraham, & quemlibet similiter operantem. Iustitia quidem humana bonum humanum spectans externorum operum consuetudine communiter comparatur. Iustitia uerò diuina, scilicet in primis accepta Deo, diuinum extremumque bonum optans, non tantam habet cum actioni-

bus

bus externis proportionē, ut ex illis comparari queat, sed fide per charitatē in Deum erecta diuinaque gratia prouenit, ut meritò dictū sit, externa quidem gratia apud homines, quidem uerò intentionemque intimā apud Deū gloriam reportare. Quamobrē subdit Apo-
„ stolus: Si enim Abrahā ex operibus legis iustificatus est, habet gloriā, sed nō apud Deū.) Quasi dicat, si iudices iustum propter opera legis exteriora, hæc quidē humana comprobatio fuerit potius, quam diuina. Opera uerò legis intelligit, quod circuncidit, quòd ue sacrificia obtulit, cæteraque id genus, qualia lex Mosaica præcipit obseruāda. Præterea ex operibus externis acquiritur ciuilis & humana iustitia, gloriā inter homines quidē habēs, sed nō similem apud Deū: quoniam nō efficit hominē externa gloria dignū, nisi accesserit, & præcesserit ingens fidei & charitatis affectus gratia diuina munitus. Considerandū uerò quod Latinè traductū est, habet gloriā, Græcè haberi propriè gloriationē. Vbi sensus hic est proprius, scilicet habet in se quo glorietur, id est, si per opera liberi arbitrij, tanquam sua, iustitiam promeretur, meritò gloriari potest, nō solùm apud Deum, sed etiam apud se, id est, nō solùm diuina gratia, sed proprijs etiā actionibus, atque meritis. Si autē non per opera externa, sed per ipsam solius fidei oblationē iustus euadit, sola Dei gratia largitateque gloriabitur. Quòd autē Apostolus de Abrahā loquitur, similiter de cæteris hominibus uult intel-
„ ligi. Quid enim scriptura dicit? Credidit Abraham Deo, & reputatū est illi ad iustitiam.) Nempe in Genesi scribitur, Abraham credidisse Deo multiplicationem seminis promittenti. Ac propter eiusmodi fidem, nō propter exteriora, à Deo iudicatū esse iustum. Credidit autem Deo præcipuè promittēti Christum, unde confirmatur per fidem in Christum perfectam iustitiam cōparari. Perfectam sanè iustitiam Deus nō in uili quidem subiecto, scilicet scriptis motibusque externis, sed in intimo mētis affectu nobis imprimere uoluit, in quo quidem affectu habet exordium. Inquit autē, credidit Deo. Est enim fidei trinus actus. Credere Deum, credere Deo, credere in Deum. Ille quidem credit Deum, qui authoritate nitens, Deū esse prouidereque prorsus affirmat. Credit autem præterea Deo, qui diuinis reuelationibus præceptisque fidem adhibet, atque paret. Credit denique & in Deum, qui fidei charitatem adhibens ad Deum omnia refert, ut ad finem. Primus quidem actus materiam fidei cōtinere uidetur: secundus autem fidei formam, tertius denique finem. Vt
„ igitur ipsam fidei formam exprimeret, credidit Deo, inquit. Ei autem qui operatur,
„ merces non imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitū. Ei uero qui non ope-
„ ratur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam, se-
„ cundum propositum gratiæ Dei.) Exponit & cōfirmat Apostolus illud, credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Quum enim Abraham nihil adhuc exterius operatus perfectè Deo crediderit, atque ob hanc ipsam fidem iustus à Deo sit iudicatus, gratis à Deo iustitiam accepisse uidetur. Similiter & alij multi, quū operandi tempus occasionemque, uel facultatem nondum habuerint, ob solam fidem affectumque in Deum, iustitia donati sunt, perinde ac si iustitiæ opera peregissent. Quod enim reputatum dicitur, intelligitur gratis datum alicui, nondum reuerà merenti. Hæc in sequētibus confirmantur, ubi dicitur, corde creditur ad iustitiam. Qui autem opera multa denique iustitiæ consentanea, & adhibitum iustitiæ conducentia iam exercuit, si uerò iustus habetur à Deo, nō solo quidem munere, sed etiam suo quodam officio mercedem huiusmodi, id est, iustitiam est adeptus. Hæc autē huiusmodi ratione nititur: Quod alicui tanquam merces operanti traditur, nō propriè ratione gratiæ datur, sed debiti alicuius cōditione rependitur. Iustitia uerò perfecta, de qua hic est sermo, gratiæ largitate concedetur. Itaque non per opera legis acquiritur. Proinde quod inquit, qui iustificat impium auget argumentum. Nam si Deus aliquando hominem nondum credentem ad fidem uocat, perque fidem gratiamque ad iustitiam salutemque perducit, multò magis animū iam quodammodo pium atque credentem iustum efficit, & beatū. Præterea quod inquit, secundùm debitū, non ita debes accipere, ut opera temporalia digna sint uel æterna beatitudine, uel perfecta comprobatione iustitiæ. Hoc dānat Paulus, ubi dicit ad Romanos: Passiones huius tēporis non sunt condignæ ad futurā gloriam. Atque ad Titum, nō secundùm opera iustitiæ, quæ fecimus nos. Opera enim nostra per formā naturamque suā, neque iustitiam perfectam, neque beatitudinē promerentur. Secundùm uerò diuinū influxū, quo mirabiliter incitantur, atque ducuntur, promereri uidentur. Ipsa profectò fides manifestè nō ista meretur, diuina gratia

fulciatur. Quod deniq; subdidit. Secundùm propositum gratiæ Dei.) Significat Deum ,,
largitate sua prædestinauisse iustitiam, & salutem reuerà credentibus impartiri. Sicut
& Dauid dicit, Beatitudinem hominis cui Deus acceptam fert iustitiam sine operibus.) ,,
Latini codices accepto habent, mendosum est, nec ullum habet sensum. Quod uerò dicitur, cùm Deus acceptam fert iustitiam, Latinus loquendi modus est, atque eiusmodi significationem habet, Deus habet iustitiam pro accepta ab illo, uidelicet homine, qui nondum opera legis exercuit. Sed quomodo habet acceptam? Quoniam ille etsi non fert ad Deum opera legis, fidem tamen iam habet. Quam scilicet fidem, uel ipse homo Deo in primis obtulit, postmodum augenti uel Deus largitate sua fidem principio præstitit, dum ad hanc hominem miraculosa quadam opera cõpulit. Propterea iustum eum fecit, & reputauit, quasi gratis, qui nondum opera foris ad iustitiam conducentia perpetrauit. Imò & nonnunquam opera cõtraria fecit. Quod quidem Propheta declarat, ubi sequitur: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Bea- ,,
tus uir, cui non imputabit Dominus peccatum.) Ex his planè conspicitur, hominem ,,
sæpe peccatis onustum ad fidem à Deo mirabiliter prouocari, atq; ita pro iusto haberi, gratisq; fide iustitiaq; donatum ad beatitudinem præparari. Enimuero fœlix ac supra modum dilectus Deo, beneq; fortunatus iudicatur à Dauide, qui sine operibus, id est, officijs præcedentibus, sine labore, gratis munus perpetuum reportauit. Vbi dicit iniquitates, delicta significat per malitiam perpetrata. Vbi uerò peccata, per infirmitatem commissa declarat. Vbi denique peccatum commune cunctis & originale uult intelligi. Peccata rursus tecta dicuntur diuino conspectui. Quæ Deus non aspicit ad hoc, ut puniat. Similiter non imputat peccatum, scilicet ad uindictam. Eiusmodi uerò gratia prædestinatione quadam paucis concessa traditur. Quemadmodum Paulo similibusq; diuinitùs compulsis ad bonum. Remissio uerò peccatorum iam credenti concessa, uel nondum operanti pluribus contigisse uidetur. Beatitudo ergo hæc in circuncisionem tan ,,
tum peruenit, an etiam in Gentilitatem. Dicimus enim quod reputata est fides Abrahę ,,
ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? In circuncisione, an ante circuncisionem? ,,
Non in circuncisione, sed ante.) Quæritur de eiusmodi gratia, quæ uocatur iustitia fi- ,,
dei, per quam gratis remittuntur peccata, quæ nonnunquam per solam fidem nullis meritis operum præcedentibus credentem, reputat redditq; iustum, & nonnunquam etiam malè hactenus operatum uocat, atque iustificat. Quæritur, inquam, num circuncisis duntaxat conueniat, an etiam non circuncisis æqualiter concedatur? Respondetur, & æqualiter. Siquidem nondum circuncisus fuerat Abraham, quando fides ipsa sine operibus præcedentibus reputata est illi ad iustitiam. Ante Ismaelis natiuitatem, circuncisio uerò facta est, Ismaele propè iam adulto.

Circuncisio non est iustitiæ causa, sed signum iustitiæ, quæ est per fidem. Item promißio facta fuit Abrahæ, non propter legis opera, sed propter fidem. Cap. XXIIII.

ET signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in non circun ,,
ciso, ut sit pater omnium credentium sine circuncisione, ut reputetur & illis cre- ,,
dulitas ad iustitiam, atq; sit pater circũcisionis, nõ his tantum, qui sunt ex circun- ,,
cisione, sed his etiam, qui sectantur uestigia fidei, quę est in patre nostro Abraham ,,
ante circuncisionem.) Postquam disputatum est ad beatitudinem illam, quæ in pecca- ,,
torum remissione consistit, nõ solùm circuncisis, sed etiam nõ circuncisis æquè congruere, idq; exemplo Abrahæ probatũ, qui ante circuncisionem per fidem ipsam ab ipso Deo iustitiam & eiusmodi beatitudinem est consequutus, reliquũ erat, quid sibi uelit circuncisionis officium patefacere, ne fortè frustrà uideatur inducta, quandoquidem ipsa non iustitiæ causa. Inquit ergo Paulus, eam tanquam signum atq; signaculum esse diuinitùs institutum. Signum quidem futuri, id est, spiritalis circuncisionis efficiendæ per Christum. Signaculum uerò, siue sigillum ipsius iustitiæ, quam Abraham per fidem est adeptus. Est autẽ signaculum eiusmodi affectionis Abrahę præcipuè duobus modis. Quantum scilicet ad hoc ipsum quod credidit, & quantũ ad crudelitatis effectũ. Credidit enim promissioni de progenie propagãda. Vt conueniẽter sigillũ in mẽbro propagationis acceperit

ceperit. Et ipsa fides culpam amouet, quemadmodum circuncisio superfluam pelliculam in membro libidinis aufert. Quòd autem circuncisio non tanquam substantia quædam, sed quasi signum, uel signaculum introducta fuerit, declarat in Genesi Moses. Circuncidetis carnem præputij uestri, ut sit in signum fœderis inter me & uos. Per hanc enim Dei populus ab alieno discernitur, significaturq; libidinum amputatio, quæ animos à Deo separant. Qui tandem per circuncisionem spiritalem corporeis affectibus extirpatis, atq; ita fœdere apud Deum instaurato, cum Deo reconciliari dicuntur. Mysterium eiusmodi tetigit Hieremias: Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium uestrorum. Deinde ubi ait, ut sit pater, &c. id profectò uult intelligi. Quum Abraham ante circuncisionem per ipsam fidem iam iustus à Deo sit iudicatus. Diu uerò postea circuncisus, sequitur ut sit pater non solùm circuncisorum, sed etiam omnium, sine circuncisione credentium. Quòd autem in textu dicitur, sine circunsione pariter duo significare potest. Tumq; Abraham per id quod habuit ante circuncisionem, scilicet per fidem sit pater omnium æquè credentium, ut reputetur & illis ad iustitiam scilicet, quod credunt, sicut & Abrahæ fuerat reputatum. Tum etiam quòd sit pater eorum, qui sine circuncisione credunt. Quemadmodum & ille absq; circuncisione crediderat, & sit pater circuncisionis, id est, circuncisorum, qui ex eo originem ducunt, circuncisionemq; acceperunt. Hinc illud apud Ioannem, Pater noster Abraham est. Hactenus communiter expositio est. Propria uerò magis est eiusmodi, scilicet ut sit pater authorq; fidei, atq; circuncisionis: fidei, inquam, credentibus omnibus, etiam non circuncisis. Quoniam fides ante circuncisionem, & deinceps absq; circuncisione ad iustitiam sufficit, & salutem. Circuncisionis iterum acceptæ communiter, siue corpora siue spiritalis, corporeæ quidam palam Iudæis. Spiritalis autem non Iudæis tantùm, sed etiam Gentibus, per imitationem uidelicet quatenus congruè sectantur uestigia fidei, quæ fuit in patre Abraham, anteq; diuino iussu circuncideretur: id est, ea certitudine, charitate, opera credunt, qua & ille crediderat. Quæ quidem fides ita his, sicut & illi, est ad iustitiam & salutem, absq; circuncisione sufficiens. Quærunt nonnulli, utrum circuncisio ad diluendam originalis peccati culpam conferat. Qui sequuntur Bedam, sic per circuncisionem in ueteri testamento remissam fuisse originalem culpam putant, sicut per baptismum in nouo remittitur. Id tamen Thomas noster Aquinas ita moderari uidetur, ut circuncisio ex ipso simpliciter opere neq; gratiam conferat, nec uim habeat, uel ad auferendam culpam, uel ad iustitiam afferendam. Ac nisi iustitiam afferat, auferre nequit culpam. Quoniam sine aduentu luminis tenebræ non expellantur. Non esse autem eiusmodi in circuncisione uirtutem, quia in ea non sit ipsa gratia, sine qua non potest esse iustitia. Hinc Augustinus ex mente Pauli sic argumentatur ad Galatas: Si iustitia est per legem, ergo Christus mortuus est gratis, id est, sine causa. Similiter & nobis argumentari licet: Si ex circuncisione iustificās gratia proficiscitur, Christus gratis mortuus est. Quod quidem dictu nephas. Nempe remissio peccati nunquam sine gratia prouenit. Quod quidem ita Paulus in sequentibus aperit: Iustificati igitur gratia ipsius, &c. Meritò itaq; Paulus in circuncisione fermè nihil posuit, nisi signum, atq; signaculum. Non ergo per ipsam circuncidendi operam, sed per fidem Christi, cuius circuncisio signum erat, auferebatur originale peccatum, auxiliumq; gratiæ ad rectè agendum auferebatur. Quatenus igitur circuncisio futuri signum erat, merito mutata censetur. Non enim signum idem præsenti conuenit, & præterito, & futuro. Ideoq; baptismus est præsentis gratiæ signum. Quapropter ampliorem effectum gratiæ continet. Quantò enim agens propinquius præsentiusq; est, tantò efficacius operatur. Proinde circa promissionem Abrahæ factam, fides quidem promissione prior extitit: circũcisio uerò longè posterior. Item circuncisio fidei signum dicitur, & imago, fides autem exemplar & substantia uiuens. Ex quo planè concluditur, ipsam promissionis causam extitisse, non circuncisionem quidem, uel aliquod huiusmodi legis opus, sed ipsam fidem gratia fultam, & charitate uiuentem. Quapropter ita subdit Apostolus: Non enim per legem promissio Abrahę, aut semini eius, ut hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. Si enim qui ex lege hæredes sunt, exinanita est fides. Abolita est promissio. Lex enim iram operatur. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio.) Deinceps ex ipsa promissionis forma, confirmat incœptam circuncisionem, uidelicet & quod

quodlibet externum opus legali obseruantiæ simile, perfectam iustitiam non afferre. In Genesi quidem scribitur, promissum fuisse diuinitus Abrahæ, quod in semine suo benedicentur omnes Gentes terræ. In semine autem suo intelligendum est excellenter in Christo. Hinc ad Galatas inquit Apostolus: Abrahæ dicti sunt promissiones & semini eius, non dicit in seminibus quasi in multis, sed in uno, scilicet Christo, quem & hæredem mundi uocat Paulus, id est, omnium Gentium, quod quidem in promissione patet. Et Dauid ita præsagit: Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. Quodammodo etiam promissio implenda fuit in semine Abrahæ per imitationem ita cognominato. In his uidelicet qui per gratiam Christi semen Abrahæ spiritualiter appellantur. Propterea Paulus in sequentibus inquit: Qui filij sunt promissionis, existimantur in semine, qui etiam per Christum sunt hæredes mundi. Proinde in hac promissione unum quidem negat, alterum uerò asserit. Negat, inquam, promissionem factam fuisse per legem, asserit autem per iustitiam fidei fuisse factam. Meritò non per ipsam legem, quia nondum data lex erat, neq; per ipsam legis obseruantiam quãdoq; futuram, quia non ea conditione promissum est, ut obseruetur lex futura, uel externum aliquid legi simile, sed simpliciter propter ipsam fidem. Quod & promissionis uerba declarant. Itaq; non talis est facta promissio, ut duntaxat sit implenda per legem. Hinc Paulus ad Hebræos: Nihil ad perfectum lex adducit. Affirmat autem promissionem per iustitiam fidei fuisse factam, & per eandem implendam deniq; fore, ut uidelicet finis cum principio congruat. Quoniam, ut dicitur ad Hebræos, Sancti per fidem uicerunt regna. Atq; rursus idem ita confirmat. Primo quidem non implendam fuisse promissionem per legem, postea uerò per iustitiam fidei perficiendam esse monstrabit. Conficitur autem ratio deducens ad impossibile fermè hunc in modum: Si promissio Abrahæ facta per legem implenda foret, sequeretur è uestigio ut fides Abrahæ promissioni credentis foret inanis, quia promissio hæc aboleretur. Cùm autem eiusmodi consequens futurum sit absurdum, nimirum & antecedens falsum esse conuincitur. Quis enim dixerit, Deum uel non manere promissis, uel aliquem ei credentem fallere. In disponenda uerò consequentia quod dicitur. Si enim qui ex lege hæredes sunt &c. Sic accipiendum est, si ad hoc ipsum ut aliqui promissam reportent hæreditatem, necessarium est hãc ex ipsa duntaxat legis obseruantia consequi, exinanita est fides, atq; promissio. Primo quidẽ, quoniam non modo Iudæis, sed manifestè Gentibus omnibus legem eiusmodi non habentibus est promissum. Nunc autem ad Iudęos solum attinere concederetur. Deinde quia si per legem, ergo fides illa in qua fundata promissio fuit tanquam insufficiens uacillare uidetur, simulq; cum illa promissio. Nempe si promissa hæreditas reddenda sit, non ratione quidem promissionis, sed legis obseruantiæq; futuræ. Promissio eiusmodi fit inanis, quatenus non propter ipsam, sed propter aliud procul futurum redditur quod est promissum. Postremò quemadmodum Diuus Thomas noster enarrat, si promissio per legem implenda dicatur, atq; lex impediat quodammodo aut differat promissionis effectum, impedietur quidem dum impleri uidebitur. Quòd autem lex saltem contingenter impediat hæreditatis promissæ consequutionem, inde probat Apostolus. Quod lex iram operatur, id est, indignationem diuinam, uindictamq; in peccatores exaggerat. Quoniam ubi non est lex, nec præuaricatio accidit. Leuius ergo peccant, qui sola lege naturali uiuunt, quàm qui præterea legi scriptæ subijciuntur. Cùm igitur lex eiusmodi culpam quidem præuaricantibus augeat, adminiculum uerò adiuuantis gratiæ non secum afferat, munus uidelicet Christi proprium, consequenter accidit, ut impediat uel differat promissæ hæreditatis effectum. Præsertim quia per notitiam lege datam excusatio minuitur in peccatis, & propter libertatis licentiæq; auiditatem nitimur in uetitum. Atq; hoc quidem incommodi per legem, in moralibus accidit. In cæremonijs quoq; quamplurimum, quibus quidem innumeris obseruatuq; difficilimis populum suum saltem usq; ad Messiam Mosaica lex astrinxit. Inde frequens admodum præuaricatio contingebat. Grauior quoq; futura, si post Euangelium diuulgatum eiusmodi curiositas prosequatur. Hinc illud Pauli ad Corinthios: Litera quidem occidit, spiritus autem uiuificat. Quia, ut in sequentibus affirmabit, spiritus interius adiuuat infirmitatem nostram. Ex omnibus his concluditur, promissionem hæreditatis tanquam opti-

mam, atque de optimo factam, non fundari in eo quod aliquo pacto sit causa mali impedimentique ad consequendum quod est promissum. Ideoque nec in lege fundari. Alioquin firmitatem non habituram.

Promissio Abrahæ quàm non est implenda per legem, est implenda per fidem atque gratiam. Cap. XXV.

» IVdæo ex fide, ut secundùm gratiam, ad hoc ipsum ut firma sit promissio omni se-
» mini. Non ei quod ex lege est solum, sed etiam ei quod ex fide existit Abrahæ, qui
» pater est omnium nostrum, sicut scriptum est: Quia patrem multarum Gentium
» posui te coram Deo, cui credidisti, qui uiuificat mortuos, & uocat ea, quæ non sunt
» tanquam ea quæ sunt. Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum Gen
» tium, sicut dictum est ei: sic erit semen tuum, sicut stellæ cœli & arena maris.)

Postquam ostendit promissionem Abrahæ seminique eius à Deo propositam, nõ esse per legem implendam, consequenter ostendit implendam esse per fidem. Id uerò ex supposita quadam disiunctione concluditur hunc in modum: Promissio hæc, uel per legem, uel per fidem perficienda uidetur, non per legem quidem, alioquin uacillaret atque euanesceret. Ergo per fidem, scilicet, promissionem consequimur, ut ita mundi simus hæredes. Id Ioannes in epistola ita confirmat: Hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides nostra. Contrarium uerò ad superius fundamentum probationis in præsentia iacit. Nempe ut in superioribus dixerat, superius quidem fundamentum extitit. Si iustitia promissaque hæreditas legis uirtute foret, fides promissioque euanesceret. Nunc uerò fundamentum est eiusmodi, si existit ex fide, id est, si fundatur in fide, per eamque procedit, perstat firma promissio, uidelicet propter gratiæ diuinæ uirtutem nobis iustitiam afferentem, ut autem gradibus suis probatio ista procedat, ut Græci codices habent, uerba Pauli disponenda constitui, ut sit sensus eiusmodi, ex fide existit promissio, ut secũdùm gratiam præcipuè ad nos accedat. Atque ut propterea perstet firma promissio. Firma, inquam, & ipsa quidem in se semper, & omni semini Abrahæ æquè præstanda. Profectò si quod promissum fuit, denique legalibus nostris officijs tribuatur, uideri nimirum poterit meritis humanis potius, quàm diuina gratia & largitate tributum. Hoc autem & opinionem diuinæ clementiæ, & beneficentiæ minuit, humanam autem auget arrogãtiam. Sin autem per ipsam fidem affectionemque mentis intimam ad nos procedat, id procul dubio totum diuinæ gratiæ tribuetur. Quod quidem ad mirificam diuinæ bonitatis, & potentiæ gloriam summopere conferre uidetur. Quod autẽ est eiusmodi potius admittendum. Proinde si promissa hæreditas consistat in obseruantia legis, & à futuro, & ab actionibus nostris admodum instabilibus dependebit, ideoque penitus uacillabit. Sin aũt in gratia diuina stabili fecerit fundamentum, stabiliter & ipsa consistet. Accedit ad hæc quod eiusmodi legis obseruatio tantum attinuit ad Iudæos. Promissio uerò manifestè cunctis Gentibus est effecta. Vt igitur & in cunctis habeat firmitatem, non ex lege paucis obseruata, sed ex fide potius uniuersis æquè cõmuni processura uidetur. Quod ergo dixit, omni semini, semen tetigit Abrahæ geminum, & corporeum, inquam, id est, & Iudaicum, & spiritale pariter, id est, genus hominum uniuersum, sicut credidit Abraham, crediturum. Semen eiusmodi tangit Euãgelium illud: Potens est Deus de his lapidibus suscitare semẽ Abrahæ, id est, de Gentibus imitatores Abrahæ, & quasi filios adoptiuos efficere. Post hæc ubi dicit, qui pater est omnium nostrûm. Confirmat quod modo posuerat, scilicet, quòd semen Abrahæ sit non solum Iudaicus populus sectator legis, sed & Gens quælibet ritu Abrahę simpliciter credens. Pater enim omnium nostrum, id est, credentium quorumlibet, siue Iudæorum siue Gentilium. Idem hac Genesis authoritate confirmat: Patrem multarum Gentium posui te. Hinc illud in Ecclesiastico simile: Abraham magnus pater multitudinis Gentium coram Deo cui credidisti. Additũ est ad exprimendum, quod nobis futurum est extare diuinæ prouidentiæ præsens, & in cõspectu quasi iam positum. Abraham quoque tàm perfectè credidit Deo futura prænuntiata, ut quasi præsentia & iam facta perspiceret. Qui uiuificat mortuos, scilicet Iudæos præuaricationis ingratitudinisque criminibus quasi mortuos. Et uocat ea quæ non sunt,

Id est

Id est, prouocat ad gratiam & salutem etiam Gentes, quæ hactenus in conspectu Dei quasi non erant, si conferantur ad priuilegia Iudæorum. Tanquam ea quæ sunt, id est, pariter ut Iudæos, qui adoptiui & electi iam erant. Hinc illud in sequentibus: Vocabo non plebem meam, plebem meam &c. Itaq; per uocationem eiusmodi promissio Abrahæ pertinet & ad Gentiles. Aptissimè uerò cum litera congruit, ut dicatur Deus uiuificare mortuos, id est, Abraham atq; Saram steriles senioq; confectos ad propaginem suscitare. Atq; etiam futuram inde progeniem nondum existentem eligere & prædestinare, quasi iam existentem. Quo quidem sensu loquitur Apostolus ad Ephesios: Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Item in sequentibus, nō ex operibus, sed ex uoluntate dictum quòd maior seruiet minori. Commendaturus autem Abrahæ fidem addidit: qui contra spem in spem credidit, scilicet, contra spem uirtutemq; naturalem, qui steriles senioq; confecti erant Abraham atq; Sara, ille enim nonagesimum nonumq;, illa uerò nonagesimum iam annum impleuerat atq; sterilis, ut narratur in Genesi. Credidit tamen promittenti Deo progeniem. Ideo in spem à Deo porrectam credidit, in uita natura. Spes autem diuina est eiusmodi. Patrem multarum Gentium posui te. Item, Sic " erit semen tuum, sicut stellæ cœli & arena maris.) Quibus in uerbis successionem " Abrahæ, siue per naturam, siue per imitationem ad omne genus hominum pertinere decernit. Per comparationem ad stellas excellentiam diuinitatemq; multorum futuram in hac successione declarat, per arenam maris multitudinem prorsus innumerabilem. Quoniam uerò spes non solum uehementes atque uelox, sed etiam firma fuit, addidit.

Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum ferè " centum esset annorum, & emortuam matricem Saræ. In promissione etiam Dei non hæ " sitauit diffidentia, sed corroboratus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quòd " quæcunq; promisit Deus, potens est & facere. Ideo reputatum est illi ad iustitiam.) "

Firma profectò fides fuit, quæ propter impedimenta naturalia, minimè diffidebat. In anno quidem centesimo natus ei Isaac in Genesi traditur, ante uerò ferè anno promissus. Quod autem post obitum Saræ genuit filios ex Cetura ad eandem quoq; uirtutem Abrahæ diuinitus restitutam attinere censetur. Cetura quidem iuuenis erat, Sara uero sterilis & decrepita, & Abraham iam naturaliter impotens. Eiusmodi facilitatem firmitatemq; in diuinis recipiendis Pythagoras ualde probabat, sententiamq; leni frequenter habebat in ore, credere oportet omnia, quoniam nihil est incredibile, omnia Deo facilia sunt, nihil impossibile Deo. Plato quinetiam in Phædro legibus hominem in diuinis incredulum detestatur. Sed cum Paulus dixisset, non infirmatus est, uel non uacillauit in fide, cur nam addidit: In promissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia? Quia uidelicet, sicut credidit Deo progeniem promittenti, ita fidem adhibuit facilem excellentiam exaltationemq; futuri generis portendenti. Postquam enim prædixit Deus: Patrem multarum Gentium posui te &c. Subdidit: Possidebit semen tuum portas inimicorum tuorū, & benedicentur in semine tuo omnes Gentes terræ. Comparatio quoq; ad stellas, ut dixi, significat excellentiam. Præterea dicens, non hæsitauit diffidentia, carpit diffidentiam Zachariæ, qui in promissione diuinæ titubauisse narratur, atq; ob hanc diffidentiam uisu ad tempus orbatus. Quod autem Abraham sic exclamauit, putas'ne centenario nascetur puer? Non dubitantis uox eiusmodi fuit, sed admirantis rem insolitam, ac pariter exultantis. Affectu forte simili ad Gabrielis uocem Maria uirgo clamauit: Quomodo fiet istud? quia uirum non cognosco. Quasi dicat, istud quidem futurum certo scio, sed modum ipse planius exprime, quandoquidem nō est modus humanus, sed profectò diuinus. Cùm igitur Abraham motu quasi proprio non uacillauerit, quod quidem exprimitur ubi dicitur: Contra spem in spem credidit. Item, & non infirmatus est fide. Rursus, non hæsitauit diffidentia, merito subiunctum est, sed corroboratus est fide, id est, diuinitus insuper ad hoc adiutus. Quod Abraham animaduertens dedit gloriam Deo, scilicet, & fine firmitatem, & promissum munus non suis meritis, sed diuinæ bonitati prorsus attribuens, atq; existimans quod promissum est, proculdubio fore, quoniam Deus uerax, imò ueritas ipsa sit, pariter & omnipotens. Qui autem inspiratus à Deo, uel quomodolibet instructus adhuc in fide uacillat, de prouidentia diuina, uel ueritate, uel potentia diffisus diuinæ gloriæ derogat. Proinde cum ab initio dixerit

fidem Abrahæ pro iustitia fuisse apud Deum acceptam, atq; deinceps qualis eius fides
fuerit, enarrauerit, concludit, nõ quamlibet fidem, sed facilem, certam, stabilem, & cum
charitate gratias agentem, & ad gloriam Dei ubiq; tendentem, qualis Abrahæ fides ex-
» titit, apud Deum pro iustitia reputari. Non est autem scriptum tãtum propter ipsum,
» quòd reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos, quibus reputabitur credenti-
» bus in eum, qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis, qui traditus
» est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.) Paulus in se-
quentibus: Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Similiter in præ-
senti docet, Deum in Abraham summo credentium Patriarcha disciplinæ totius exem-
plar constituisse. Et magna forte significatione in superioribus illud adduxit: Patrem
multarum Gentium posui te coram Deo, cui credidisti. Id est autem Patriarcham, & ex-
emplar, & ducem omnibus Gentibus te constitui præcipuè credituris, quemadmodum
& tu credidisti, & id quidem in conspectu Dei, uidelicet nõ solum in prouidentia Dei,
sed etiam, ut Athanasius inquit, uelut instar Dei, ut quasi numen aliquod sit omnibus
author piè credendi atq; benè uiuendi. Atq; ad ipsius similitudinem nobis quoq;, quia
pia fides ad iustitiam reputetur. Qualis inquam fides? Qualis & illius extitit, ut in supe
rioribus enarrauimus. Atq; insuper, ut quemadmodum ille corpus suum emortuum
similiterq; sacrè credidit, quandoque diuinitus suscitandum, sic & nos credamus Chri-
stum & mortuum quidem esse, & diuinitus suscitatum. Atq; eiusmodi fides ita nobis
sicut & illi ad iustitiam reputetur, credentibus uidelicet ita uenisse Christum, quemad-
modum & credidit ille uenturum. Quoniam uerò eadem uirtus est, & operatio mani-
festa patris & filij, sicut dictum est, pater suscitauit Iesum, ita sæpe dicitur, Iesus resurre-
xit à mortuis. Rursus sicut in sequentibus dicit, proprio filio suo non pepercit Deus, sed
pro omnibus nobis tradidit illũ. Sic ad Ephesios, tradidit semetipsum pro nobis. Quod
autem hic dicitur, traditus est, intelligi potest à patre, & à seipso, & à Iudæis traditus. Di-
citur autem resurrexit propter iustificationem nostram, ut nos resurgendo iustificaret,
id est, ea iustitia dignos efficeret, qua & ipsi resurgeremus. Quod autem propter nostra
delicta traditus sit in mortem, significat eum morte sua, uelut sacrificio quodam pro no-
bis facto, culpas quodammodo nostras expiauisse.

Gratia diuina quomodo acquiratur. Item quæ mala uitet, quæ bona conferat, scilicet,
iustitiam per fidem. Item spem, charitatem, diuinam hæreditatem.
Item quàm sit constans spes diuina.
Cap. XXVI.

» IVstificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum Iesum, per quẽ
» accessum habemus in fide in gratiam istam, in qua stamus & gloriamur in spe glo-
» riæ filiorum Dei.) Apostolus hactenus quàm necessaria sit ad salutem Christiana
gratia, hinc potissimum comprobauit, quòd neq; Gentilibus cognitio ueritatis atq;
philosophia, neq; Iudæis circumcisio, uel obseruatio legis sine gratia Christi suffecerit
ad salutem, satisue profuerit. Deinceps autem de uirtute gratiæ disputabit, ostensurus
uidelicet quæ bona per gratiam adipiscamur, ac propter eandem, quæ mala uitemus.
In primis autem uiam modumq; præscribet, quibus perueniatur ad gratiam. Cùm igi-
tur dictum fuerit, quemadmodum fides reputabitur omnibus ad iustitiam, uidelicet re-
surrectionem Christi credentibus, tanquam nostræ iustitiæ fundamentum, meritò sub-
» dit. Iustificati igitur ex fide.) Quatenus per ipsam resurrectionis fidem, effectũ eius,
» quæ iustificatio est, consequimur. Habeamus pacem ad Deum.) Particula hæc du-
pliciter quidem legi potest, & habemus, scilicet, atq; habeamus, sed denique sensus est
idem. Non enim possumus aliter reconciliari Deo quàm per iustitiã, fide gratiaq; Chri-
stiana fundatam. Hac quidem ratione nos sic affecti pacem iam habemus ad Deum.
Quod autem exprimitur habeamus, id forte sibi uelle uidetur, ut pacẽ eiusmodi quam
sic habemus, firmiter teneamus, neq; suspicemur unquam haberi posse aliter uel tene-
ri. Habemus, inquam, uel habeamus per Dominum nostrũ Iesum Christum. Ipse enim
est pax nostra, sicut scribitur ad Ephesios. Quoniam ad eiusmodi pacem ipse perduxit,
quam quidem pacem, gratiam quandam in præsentia nominat, quia non pro meritis tri
buta

buta nobis eſt, ſed gratis, non noſtra quidem facultate, ſed ope diuina, ideo ſubijcit: Per quem acceſſum habemus in gratiam iſtam.) Cuius enim uirtute ad hanc accedimus, eiuſdem præſidio & tenens, & tenere poſſe duntaxat, ſperare debemus. Merito igitur ad Timotheum, mediator Dei & hominũ nominatur. Atq; ad Epheſios: Per ipſum acceſſum habemus ambo in uno ſpiritu ad patrem. Inquit autem in fide, id eſt, in ipſa Chriſtianæ fidei firmitate. Græcè non legitur per fidem, ut communiter Latinè dicitur, ſed in fide, idq; rectius. Alioquin ſi per fidem dicatur, uidebitur forte fides cauſa quædã gratiæ. Thomas uerò noſter contrarium aſſerit, ſcilicet, gratiam eſſe fidei cauſam. Gratia enim diuina ſortimur, quòd rectè firmiterq; credamus, ut legitur ad Epheſios: Gratia ſalui facti eſtis per fidem, uult autem fidem eſſe primum gratiæ aduenientis effectum, ideo rectè dictum eſt, nos per Ieſum ad gratiam peruenire. Ad quã habemus acceſſum, id eſt, aditum & introitum in fide, quaſi in ipſo gratiæ lumine primo, quam ſanè fidem ſequuntur, deinceps & reliqua gratiæ dona, ſpecies, charitas, conſtantia, lætitia, gloria. Vbi uerò dicit, in qua ſtamus. Intelligendum eſt in uirtute gratiæ nos id habere, ut non ſolum ſuſcitati à culpa, uelut à morte fuerimus, ſed etiã firmiter in habitu probabili conſiſtamus in Deum prorſus erecti, tanta ſpe futuræ gloriæ freti, ut hac præ cæteris gloriari poſsimus. Quæ quidem omnia ſunt gratiæ munera. Gloriæ, inquam, filiorum Dei, id eſt, habebimur, quaſi filij Dei, ſic per adoptionem facti, ut Chriſtus extitit per naturam, ſic iterum in ſeculorum fine, ſicut angeli in principio ſeculorum. Quam uerò ſit excellens ſpes eiuſmodi gratiæ comes, apparet inde potiſsimum, quòd non breue quiddam aut leue, ſed ęternum ſperamus diuinumq; bonum. Rurſus non ſolum per hanc gloriamur, & exultamus ſummorũ expectatione bonorum, ſed etiam aduerſis omnibus delectamur, quæ & oro hac profeſsione ſpeiq; approbatione perpetimur, & exiſtimamus quoquomodo ad futuram gloriam conductura. Quamobrem ſubiungit Apoſtolus: Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia uerò probationem, probatio uerò ſpem, ſpes autem non confundit, quia charitas Dei effuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.) Sic ergo textus continuatur, non ſolũ autem gloriamur in hoc, quod ſperamus conſequi gloriam felicitatemq; Dei filijs congruentem, ſed etiam ipſis tribulationibus huius gratia ſuſceptis gloriamur atq; gaudemus. Non opinantes quidem uel aliorum more mortalium ſuſpicantes, ſed certo ſcientes, quòd tribulatio patientiam operatur &c.) Id eſt in tribulationibus ad inuictum patientiæ habitum exercemur, adiuuante uidelicet Deo, cuius gratia in aduerſitate duramus. Patientia uerò probationem.) Sicut igne aurum, ita conſtans animus aduerſitate probatur. Ille enim approbari poteſt, tanquam diuinorum credulus, & amator, qui horum gratia libenter durìſsima quæq; ſuſtinet. Probatio uerò ſpem.) Nempe qui in præſenti aduerſitate durauit, futuram felicitatem ſperare proculdubio poſſe. Spes autem non confundit.) Non fallitur unquam aut labitur, ut inde contingat ſperantem aliquando ruborem & ignominiam reportare, aut affici pœnitentia, quòd ſperauerit. Hinc Pſalmus: In te Domine ſperaui, non confundas in æternum. Spes autem eiuſmodi cur nam fortiter perſeuerat, feliciterúe conſequitur? Quia uidelicet uegetatur amore: amore, inquam, mentis in Deum erecto, qui ſanè amor amore Dei ipſius in mentem eſt accenſus. Hinc Dionyſius Areopagita, authore Hierotheo, amorem diuinum cucularem quondam motum nominat, ab ipſa bonitate diuina exordientem, progredientem in animũq;, atq; hinc in diuinum bonum regredientem. Motus enim animi ad infinitum bonum tendens, cum nequeat à finita uirtute animi proficiſci, nimirum ab ipſo eodem infinito bono ſortitur inſtinctum, ut finis tandem cum principio congruat. Quod ſi charitas in Deum noſtra ab ipſa Dei erga nos charitate principium habet, meritò & quæ charitati neceſſaria ſunt, fides ſcilicet atq; ſpes, ab eadem diuinitate procedunt. Cùm uerò nec Deus fruſtra moueat, nec communis, & aſsiduus mentis ipſius inſtinctus eſſe debeat, prorſus inanis efficitur profectò, ut fides, ſpes, charitas & fortiter perdurent, & quandoq; conſequantur euentum. Quòd autem inſtinctus ad diuina in nobis, ab ipſa diuinitate procedat, hinc etiam confirmatur, quod omnia circa animum in terris mortalia, contrarium generant in nobis inſtinctum, ut non ualeat animus mortalibus obrutus, niſi per diuinitatem

ad diuina prorsus emergrre. Dicitur autem Græcè ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται charitas effusa, quod quidem emphaticam proprietatem habet. Perinde ac si dicat, ex charitate diuina uelut ex igne, charitas in nobis quasi flamma per modum scintillantis ignis penitus accenditur. Atq; id quidem abundè. Quod sanè Plato in epistola ad Siracusanos ita tetigisse uidetur, ex diuturno animæ nostræ cum diuinitate commertio, subito tandem illinc uelut ab igne scintillante, lumen effulget in anima, seq; ipsum iam alit. Propriè uerò loqui uidetur Apostolus ubi dicit, per Spiritum sanctum, quasi afflare Deo ignis in nobis amatorius accendatur. Omnino uerò firmitatem spei argumento duplici comprobat. In præsentia quidem ex ipso Spiritus sancti dono. In sequentibus autem ex morte Christi. Charitatem interea tangit utranq;, & qua nos Deus amat, & qua nos amamus Deum, utranq; uerò charitatem per sanctum Spiritum uoluntatibus nostris inustam esse censet. Nos autem, ut cum Thoma nostro loquamur, sic exponimus. Spiritum sanctum, qui est amor patris & filij, dari nobis, est nos ad participationem amoris illius adduci, qui sanè ipse Spiritus sanctus existit, qua quidem participatione ipsi Dei amatores efficimur. Iam uerò ex hoc quòd in ipsum amamus argumentum habemus, quòd ipse nos amet. Non quasi nos primo dileximus Deum, sed quoniam ipse prior nos dilexit. Quod maior Ioannis declarat epistola. Dicitur autem charitas, qua Deus nos amat, in cordibus nostris effusa, quoniam in nobis latè diffundit. Ex utraque autem horum uerborum intelligentia concluditur idem, spem uidelicet eiusmodi nunquam falli. Nam & quia Deus nos diligit, seipsum non negabit, & quia nos Deum diligimus, sperare facilè possumus eum nobis æterna bona daturum.

» Cur nam Christus cum adhuc infirmi essemus, tempore oportuno pro impijs mor-
» tuus est: uix profectò pro iusto quis moriatur. Iam uero pro bono forsitan quis aude-
» at mori.) Quod Latinè legitur secundum tempus, intelligiturq; à plerisq; triduum illud, quod Christi corpus latuit in sepulchro, mihi quidem non admodum placet, sicuti nec Athanasio linguæ Græcæ doctissimo. Quod enim Paulus ponit καιρὸν, non significat simpliciter ipsum tempus (id enim χρόνος Græcè dicitur) sed tempus duntaxat significat oportunum & occasionem propriè tempestiuam oportunitatemq; designat. Præterea cum uelit Paulus ingentem Christi in nos exprimere charitatem, non id quidē exprimit: si dixerit ad breue tempus pro nobis expertus est mortem. Sed potius, si adduxerit Christum obseruauisse tempus non solum sibi decens, sed nobis etiam oportunū præscitum diuinitus omnino, quodammodo etiam destinatum, ut Athanasius inquit. Id sæpe significat Euangelium, nondum uenit hora mea. Item, uenit hora. Rursus, uenit hora uestra, & potestas tenebrarum. Mors quidem Christi, si diuinam respexeris uoluntatem, sacrificium prædestinatum esse censetur. Sin autem impetum occidentium, homicidium est præscitum. Eiusmodi uerò sacrificium salutare simul, & homicidiū prorsus iniquum in eodem tempore mira quadam occasione concurrit, ut non alio tempore diabolica instigatio apud iniquos homines præualuerit ad hunc euentum, q̄ quo diuina uolūtas & homicidium præsciuerit, & sacrificiū ipsum prædestinauit. Sacrificium eiusmodi operante Deo oportuno quodam tempore celebrandum. Propheta Abacuc ita prenuntiasse uidetur: Opus tuum Domine in medio annorum, uiuifica illud. In medio annorum notum facies. Cum iratus fueris misericordiæ recordaberis. In medio annorum forte significat in medio mundi cursu. Volunt enim aliqui, decem annorum millibus non mundum, sed mundi cursum prorsus expleri, siquidem motus quietis gratia sit institutus, atq; in medio hoc mundi cursu, Deum se hominibus ostendisse, ut aduentus eius æquè ab utrisq; seculorum distaret extremis, ne uel expectatio futuri aduentus nimium protraheretur, uel præteriti memoria prorsus aboleretur. Sed tempora Deus uiderit, æternitatis fons temporisq; productor. Forte uerò Pythagorici bonum ipsum oportunitatem ipsam uocant. Quoniam omnibus prouidet oportunè, & una quæq; natura tunc optimè sese habet, quando eligit, uel sortitur uel aggreditur, quod optauerit oportunè. In hoc enim prosperitas, felixq; fortuna consistit, ab influxu superiore, & deniq; à prouidentia superna proueniens. Sed uerborum Apostoli seriem repetamus. Per interrogationem ergo significat Christum pro nobis uoluisse mori propter incomparabilem in nos charitatem, ut hinc & firmiter ab eo bona omnia sperare possimus, & pati

pro

pro eodem mala omnia debeamus. Auget uerò debitum quòd infirmi, id est, cōtra eum peccatores eramus, atq; rei, non leui quodam crimine, sed impietate grauati. Non inuenitur alius, qui pro iniusto suoq; inimico uelit mori, uel laborare quam minimùm. Vix etiam inuenitur, qui pro iusti alicuius salute, salutem suam spernat. Forte uerò aliquanto facilius repereatur, rarò tamen qui mortem obire uelit pro bono, id est, pro uiro liberali in omnes præ cæterisq; benefico, & cui propter beneficentiam quis summopere debeat. Iustum hic nominare uidetur eum, qui nocet nemini, aliena non usurpat, suū cuiq; reddit, etiam si nihil de proprijs bonis eroget. Bonum uerò, ut dixi, largum bonorum suorum communicatorem. Id enim bonitatis proprium esse censetur. Nos autem nec erga homines, nec erga Deum iusti eramus, nec erga Deum boni, id est, benefici esse unquam possumus. Bonorum enim nostrorum non eget. Hunc mirabilis in nos Christi charitas elucet, spem nostram nobis confirmans, mutuamq; charitatem in nobis accendens. Commendat autem charitatem suam erga nos Deus, quoniam cum adhuc pec » catores essemus, Christus pro nobis mortuus est.) Quod paulo antè per interroga- » tionem significabat, idem in præsentia per affirmationem sine interrogatione declarat. Perinde, ac si dixerit, ex hoc potissimum ingens erga nos Dei charitas demonstratur, quòd filius eius Christus pro nobis contra eum peccatoribus mortem subire uoluit, quasi eadem sit patris filijq; uoluntas.

IAm uerò sicut in superioribus Apostolus charitatem Dei patris erga nos ostendit per hoc potissimum, quod spiritum nobis suum infudit, sic in præsentia tandem ex hoc ipso demonstrat, quòd pro nobis suum filium tradidit, & ad reciprocam erga Deum charitatem utrinq; nos prouocat. Suam uerò charitatem Deus duobus modis exaggerat, cum uidelicet, quia dedit filium pro nostra salute passurum, tùm etiam quia pro inimicis, id est, peccatoribus atq; rebellibus. Id uero totum in secunda ad Ephesios epistola similiter confirmatur: Deus qui diues est in misericordia per nimiam charitatem, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis conuiuificauit nos Christo &c. Itaq; multò ma » gis iustificati nunc in sanguine ipsius salui efficiemur ab ira propter ipsum.) Hactenus » asseruit, quomodo Deus ob incomparabilem erga nos charitatem, sui filij sacrificio pro nobis satisfaciens, nos ex iniustis iustos effecit, uidelicet in ipso credentes. Deinceps quomodo iustificationem tribuit & salutem. Salutem primo qua ab ira, id est, à miseria liberemur. Deinde etiam ad felicem cum Deo uitam recipiamur. Si enim recepimus ab eo quod difficilius erat, id autem est, ex iniustis fieri iustos, nimirū & quod facilius est, atq; inde consequitur, reportare poterimus, id est, ut iam iustificati liberemur ab ira, id est, à uindicta, quam iniustitia merebatur. Et quoniam dum ex iniustis iustos effecit, etiam ex inimicis fecit amicos, meritò nobis, quasi iam amicis sua bona communia facit, dum mirabili quadam largitate cōmunioneq; beatæ uitæ suæ nos participes efficit. Ideo subdit: Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filij » eius, multò magis reconciliati, salui in uita ipsius efficiemur.) Hic interim nonnulla » notanda sunt antitheta ordine quodam posita. Iniustos iustificando Deus ipse facit iustos. Inimicos, uidelicet propter iniustitiam, reconciliando reddit amicos. Obnoxios iræ liberat ab ira, scilicet per mortem filij sui ad uitam suam nos admittens. Non solum » autem, sed & gloriamur in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem » nunc reconciliationem accepimus.) Non solum gloriamur in spe atq; expectatione » gloriæ apud Deum quandoq; futuræ per iustificationem reconciliationemq; nobis exhibitam, sed gloriamur etiā nunc in ipso Deo, id est, in mira quadam coniunctione cum Deo per fidem charitatemq; iam conflatam, conciliante uidelicet hanc Iesu Christo per doctrinam & uirtutem sacrificiumq; suum. Ad superiora uerò consequitur: Maius esse iniustum iustificare, quàm iustificatum salute donare, quia in illo homine non est proportionale principium ad diuinam iustitiam consequendam, sed totum gratia sola perficitur. In ipso autē iam diuinitus iustificato, inhabitat iam Spiritus sancti donum, quod arbitrium mouens ad actum, efficit ut ita salutem promereatur.

PRopter hoc quemadmodum per unum hominem peccatū in hunc mundum intra- » uit, ita & per peccatū mors, atq; ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes » peccauerunt.) Quæret forte aliquis, cur nam oportuit per Christum iustificari atque »

reconciliari mortales? Respondet ita. Propter hoc, inquã, scilicet, oportuit. Deinde causam explicaturus, altius exorditur hunc in modum, quem occulta quadam cõparatione præsens hic textus exponit. Congruit autem cum prima ad Corinthios epistola, ubi dicitur: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabũtur. Sic casus in peccatum atq; mortem, quod quidem mali cõditionem habet ab ordine longius alienam, ordinem tamen quondam subit, multò magis ordinem seruat reditus ad iustitiam atq; uitam. Sed casus ille tantũ saltem ordinis uidetur admittere, quòd in eo turba quam plurima ad unitatẽ principij sui reducitur, unde mira quadam traductione deducitur. Ab uno enim patre primo, quasi principio speciei, tota hominũ species, quasi cõmunis quædam natura una producta unius originalis inclinationis culpæq; particeps hinc euasit, proptereaq; obnoxia morti, quid ergo mirum humanam speciem ordine quodam ab uno similiter inchoato in originalem iustitiam uitamq; restitui? scilicet ab uno principio salutis atq; gratiæ. Atq; sicut ab uno generationis initio culpa morsq; defluxit in omnes, sic in omnes ab uno regenerationis exordio iustificationẽ uiuificationemq; profluere. Verum, ut supra monui, comparationem eiusmodi Paulus hic minuit, clamq; significat, uult enim subintelligi, quam deinceps attingit apertius. Si autem præsentia Pauli uerba disponantur, aliter quàm disposui, in longissimum orationis hyperbathon incidemus, nec facilè uerbum quòd à grammaticis principale dicitur offendemus. Quæri potest, cur nam dixit, peccatum & mortem per peccatum intrasse in mundum potius, quàm in genus duntaxat humanum? Quia forte cum anima primum corpusq; subinde nostrum superiorem amisit ordinem, externa quoq; quodammodo nobiscum, præsertim nobis exorbitauerunt. Sequitur uero mors ad peccatum, non solum mors animæ, scilicet, felicitatis diuinæ priuatio, sed mors præterea corporis. Quod quidem Mosaicum mysterium, ut alibi enarraui, Plato noster in Charmide tetigit, opinione Magorum, significans ex intemperantia quadam animæ intemperiẽ mortemq; corporis proficisci. Quippe cum afferat si animam temperantiam suam, recuperauerit, immortalitatem suam in corpus etiam exundaturam, bona enim malaq; animæ in corpus ita profluere, sicut à toto corpore in cerebrum, & ab hoc in oculum fit effluxus. Recuperari uerò temperãtiam philosophicis quibusdam arcanisq; rationibus, quasi quibusdam præcantationibus, asserit. Proinde de originali peccato, quod ab Adam profluxit in omnes, esset in præsentia longius disputandum, nisi multa de hoc in libro de Religione disseruissem, satis erit igitur breuiter hoc attingere. Pelagiani quidem istud negant, dicentes non originali successione, sed imitatione quadam potius uoluntaria peccatum primi parentis ad posteros attinere, scilicet quatenus isti parentum iniustitiam imitantur. Aurelius Augustinus sic eos arguit: Si peccatum Adæ progressum in omnes dicendum esset imitatione potius, quàm per Adam. Diabolum enim præuaricatorem, primũ præuaricatores omnes potissimum imitantur, hoc autem per illud in libro Sapientiæ cõfirmaturi. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Præterea sicut à Christo iustitiam salutemq; suscipimus, non principaliter, quia imitemur eum, sed quoniam inde uirtutem accipimus per gratiam satisfactionemq; ab eo nobis exhibitam, sic ab Adam originalis quædam iniustitia mortis origo, non tàm imitatione nostra quàm propagatione quadam nobis influit. Si enim imitatione sola contingeret, comparatio inducta hic ab Apostolo non congrueret. Quòd autem quasi naturaliter influat Ephesijs declarat Apostolus. Eramus natura filij iræ. Item Dauid: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Dicit autem originale uitium peccatum naturæ. Quemadmodum quotidianum delictum, quod & actuale uocant, dici solet peccatum personę, & illud sicut hoc quodammodo uoluntarium, quia sicut hoc per uoluntatem personæ peccantis committitur. Sic & illud per uoluntatem principij humanæ naturæ creditur perpetratum. Profectò quemadmodum uaria membra corporis unius humanæ personæ partes sunt, ita personæ singulę membra sunt humanæ naturæ. Itaq; sicut manus pedisq; motus per uoluntatem principij personalis rationem uoluntarij habet atq; culpæ, sic per uoluntatem culpamq; principij humanæ speciei singulorum hominum inclinationes similes uoluntariæ obnoxieq; censentur.

Plura inueniri non potuerunt.

MARSILII

MARSILII FICINI Florentini, in omnes prædicationes suas, Procemium.

Adſpira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Eccleſiæ laudabo te. In conſpectu angelorum pſallam tibi.

VNA hæc homilia noſtra, dilectiſsimi fratres, præcipuas tres partes habebit. Vtinã unicæ trinitati ſit accepta. Vnaquæq; pars ſimili ratione tres partes, per nouenariũ numerum inde cõſectum, imitaturas cœleſtem numerũ angelorum, nos uidelicet excelſo Deo benignè conciliantiũ. Prima quidem Hierarchia uero. Secunda uiam monſtrabit ad uerã uitam. Tertia deniq; & uitæ ueritatem ſummã ante oculos ponet. Videte precor fratres mei, q̃ oportunè ad illam Iacob Patriarchæ ſcalã Deo duce, prouenimus. In hac ſanè cœleſtes angeli, & aſcendunt pariter & deſcendunt. Aſcendunt quidem contemplantes Deum Deorũ in Sion. Deſcendunt interim hominibus prouiſuri. Deſcendunt, inquam, manus hominum apprehenſuri. Aſcendunt iterum nos iam apprehenſos ad excelſa ducturi. O ſcalam extimabilem, ô gradus prorſus incõparabiles, o aſcenſum ineffabilem, mirabilemq; deſcenſum. Non alio quidem tempore aſcendunt angeli cœleſtes, alio uerò deſcendunt, hominũ animaliumq; more, ſed eodem momento mirabiliter utrunq; conficiunt. Quemadmodum à Sole radij terram uerberantes, momento reuertantur in Solem. Neq; ſolum eodem momento aſcendunt angeli, quo deſcendunt, uerũ etiam qua ratione eleuantur contemplatione diuina, perfecti roboratiq; illinc, ad beneficia nobis conferenda ſe conſtruunt, diuina uidelicet plenitudine prorſus exuberantes. Sed ut regrediamur illuc unde iam paulò latius progreſsi ſumus. Primam ſermonis noſtri partem Hierarchiæ ultimæ commendabimus, qua quidẽ in parte tres erunt gradus, angelis, archangelis, principatibus commendati. Secundam uerò ſermonis partem Hierarchiæ mediæ dedicabimus, tres quoq; gradus habentẽ, poteſtatibus uirtutib. dominationibus cõmendatos. Tertiã deniq; deſtinabimus Hierarchię tertiæ, tres gradus ſimiliter cõtinentẽ, per quos utinã Throni, Cherubini, Seraphini, nos ad alta perducãt. Verũ ut manifeſtius iã quod uolumus uobis fiat in omni prædicatione noſtra. Primo quidẽ de animę Immortalitate tractabimus. Quod quidẽ pertinebit ad uitã. Idq; trib. uel rationib. uel perſuaſionib. uel modis. Quibuslibet cõfirmabimus. Secũdo uerò de fidei Chriſtianæ firmitate loquẽtur. Quod ſanè ſpectabit, ad uiã ad uerã uitã nos deniq; perducturã. Atq; id iterũ trib. modis ſimiliter aſſeremus. Tertio deniq; declarabimus uerũ Euangelij ſenſum, pertinente ad ueritatẽ, ſenſum, inquã, triplicẽ, hiſtoricũ, moralẽ, & allegoricũ.

Prima pars prædicationis de immortalitate animæ. Prædicatio prima.

Adſpira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus In medio Eccleſiæ laudabo te. In conſpectu angelorum pſallam tibi.

PRimam prędicationis partem auxilio primę Hierarchiæ angelorum aggrediamur. In omni re naturali, per continuam naturalemq; eius inclinationẽ ſolemus naturæ proprietatem inueſtigare, exempli cauſa. Per inclinationem ad deſcenſum, conijcimus in quouis corpore grauitatem eſſe. Per inclinationem ſimiliter ad aſcenſum, in eſſe inuenimus leuitatem. Si quoddam itaque corpus inclinationem ad utrunq; comperiamus habere, utranq; proprietatem poſsidere putabimus. Quorſum hæc? Nempe bruta uidemus ad caduca tantum pręcipitari. Intellectus autem angelicos ad æterna ſolũ ſe erigere cogitamus. Quamobrẽ illinc quidem ſolam in brutis naturam caducam. Hinc uero ſolã in angelis æternam eſſe cõcludimus. Cùm igitur anima noſtra communiter & aſsiduè inclinetur ad utraq;, tùm temporalia, tùm æterna, utranq; quaſi naturam habere conijcimus, per intellectum quidem ęternam, temporalẽ uerò ſenſum. Præterea, ſi homo, ut multis rationibus confirmatur, eſt animalium perfectiſsimus, per eam præcipuè partẽ facultatemq; perfectiſsimus eſt, quam habet ipſe propriam, cæteris

animantibus nullo modo cōmunem. Hęc uerò sola religio est. Nam & rationis cuiusdā uestigia quædam sagaciores bestiæ uidentur habere. Nullum religionis iuditium. Non foret autem per religionem perfectus, si per hanc & falleretur, & spe futurorum præsentibus fraudaretur. Item religio, ut in Prothagora probat Plato, prima omnium homini contigit, non solum ante omnes artes ad uictum necessarias, sed etiam ante sermonem, atq; cōmertia. Cùm uerò etiam maximè omnium fit cōmunis, & firma, sequitur ut maximè omniū sit naturalis. Et quia instigante Deo, rudibus statim hominibus est inserta, nō solum maxime naturalis est, sed etiam diuina, quam maximè. Naturale uerò speciei iudicium falli non potest. Neque fallit naturalis instinctus. Multoq; minus fallit Deus summa ueritas atq; bonitas, æternitatem religionē promittens, speq; eiusmodi præsentibus tùm bonis expolians, tùm malis affligens. Posthæc partem secundā aggrediemur beneficio Hierarchiæ secundę intrantes uiam per probationem fidei ad ęternam uitam.

De probatione fidei. Secunda pars prædicationis.

Adspira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesiæ laudabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

SI discipuli Christi decipiendi gratia figmentum introducere cogitauissent, rationem certè facilioris persuasionis aliquam habuissent. Contrà uerò fecerunt. Aggressi sunt enim rem, & ad credendum, et ad obseruandum omnium difficillimā. Adde quot modis etiam difficilimis, si tempora, loca, personasq; consideres. In temporibus uidelicet eruditis, in urbibus amplissimis, plenisq; omnium doctrinarū aduersum potentes, plurimosq; & doctos, ipsi debilissimi, omnium rerū egeni, ab initio rudes, & paucissimi. Neq; accipere uoluerunt, uel Cærimonias à Iudæis, uel Deos plurimos à Gentilibus. Quod quidem sic admisissent, compertum haberemus, omnes subito Christianos fuisse futuros. Audi Paulum Corinthijs ita dicentem: Videte uocationē uestram fratres. Quia non multum sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi eligit Deus, ut confundat sapientes, & quæ infirma sunt mundi elegit Deus, ut confundat fortia. Et quæ ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret. Item si fuissent simulatores, non potuissent summa inter se concordia in tot tantisq; difficultatibus perseuerare. Perseuerauerunt tamen. Alioquin nihil obtinuissent. Paulus pro Christi gloria annos septem atq; triginta innumerabili tormentorum gratia tulit. Petrus quoq; tantundem. Ioannes annos octo atq; sexaginta. Cæteriq; similiter per omnem uitam. Neq; prēmium tanti laboris ullum in hac uita sperabant, optabantúe. Imò omnia uitæ dona, uitamq; ipsam penitus contemnebant. Hinc Paulus, si in hac uita tātum speramus in Christo, miserabiliores sumus cunctis hominibus. Præterea neq; in angulis susurrabant, sed palam uulgo suam doctrinam audacter disseminabāt. Siquidem Paulus etiam cathena collum uinctus, publicæ prædicabat. Hinc ait ad Philippenses, quæ circa me sunt, magis ad profectum uenerunt Euangelij, ut uincula mea manifesta fierent in Christo, in omni Prætorio, & in cæteris omnibus. Et ad Colossenses ait: Euāgelium iam prædicatū fuisse omni creaturæ, quæ sub cœlo est. Item nihil horū in angelis gestum est. Et Corinthijs, nō adulterantes uerbum Dei, sed in manifestatione ueritatis commendantes nosmetipsos, ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quod si cui etiam opertum est Euāgelium nostrū, his qui pereunt est opertū. In quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, ut non fulgeat in eis illuminatio Euāgelij gloriæ Christi, qui est imago Dei.

Pars prædicationis tertia de Euangelio.

Adspira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesiæ laudabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

SEd per uiam cōprobatæ fidei feliciter huc usq; progressi, pergamus iam ad Euangelicā ueritatem, hierarchiā angelorum tertiā inuocantes. Principio, Throni historicū nobis aperient Euangelij sensum. Secundo, Cherubini moralē. Tertio Seraphini allegoricū patefacient. Quemadmodū unusquisq; nostrū ab angelo quodā regitur persuaderturq; ad bonū, à quibusdā uerò spiritib. malis passim incitātur ad malū, ita Iesus regebat à Spiritu sancto. Qui postq; in baptismis oculis eius auribusq; apparuit mox eius intel-

lectui

lectui persuasit, ut in desertum iret, noxia uidelicet hominum commertia deserens, ieiunio, orationi cõtemplationiq; uacaturus, ut non ibi iam aduersus carnem sanguinemq; certaret, sed aduersus principes caliginosi aëris dæmones, quos ieiunio, oratione, contemplatione superans, nobis preberet exemplũ, tum in statu perfecto nobis à dæmonib. periculũ imminere, tùm etiam expugnari posse, et quibus repugnaculis expugnare. Platonici quoq; cõfirmant tentamenta dæmonũ, & quomodo eisdem remedijs expellant.

Prædicatio secunda.

Adspira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesiæ laudabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

INstitutum à principio ordinem prosequẽtes ternarium nouenariumq; numerum in orationis nostræ partibus tanquam angelicum, & nunc, & in posterum obseruabimus, necq; id quidem ab re, cum in sacra angelorum æde loquamur. Vbi semper illius oraculi memores. Ego sum uia, ueritas & uita, Primam sermonis partem ipsi uitæ, secundam uiæ, tertiam ueritati, distribuemus, ut ex prima fidem ad credendum æternam uitam, Ex secunda spem ad eius bona apud Deum percipienda, & ex tertia charitatem, consequamur erga Deum bonorum immortalium largitorem. Atq; ita ex fide per ipsam spem ad charitatem, quasi tertium cœlum ascendemus, Duce Paulo, ut uel audiamus arcana Dei quantumlibet homini, uel saltem gustemus mirificum charitatis fructum, qui superat omnem sensum, quoddam uidelicet ineffabile gaudium.

De uita animæ immortali, Prædicationis pars prima.

Adspira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesiæ laudabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

NVlla res sponte sua potest suæ origini repugnare. Alioquin sponte ad sui ipsius naturaliter ferreretur interitũ, qui necessariò sequitur origine perdita. Quinetiam quicquid effectus aliquis agit, suæ originis ui & auxilio facit. Si ergo aduersus causam pugnaret, in ea colluctatione causa illa sibi ipsi prorsus aduersatur corpori nostro, imò corporibus omnibus. Igitur à nullo corpore ducit originem. Sæpe enim ab incitamentis corporeis abstinet, honestatis, uel ueritatis, uel religionis, gratia. Cum Plato noster domandi corporis gratia salubrem Atticæ locum Academiam habitandam elegit, nónne animus eius corporali aduersabatur? Cum Xenocrates dilectus Platonis discipulus, & Origenes eorum sectator exsecuerũt sibi uirilia, quo libidinis incendia prorsus extinguerent, nónne iniussus animus bellum membris corporis indicabat. Ante hos Magi Persarum, Aegyptij Sacerdotes, Pythagorici Philosophi, ut Venerem eneruarent, & sobrij forent ad cõtemplandum, mero & carnibus abstinebant. Sed sanctimonia, martyriaq; Christianorum multò magis uictoriam mentis erga corpus testificantur. Omnes profectò quotidie à corporis incitamentis certa de causa pro uiribus abstinemus. Ac etiam si nunquam corporis impetus frangeremus, satis tamen foret pugna ipsa, quæ fit in nobis continua ad ostendendum aliam in nobis substantiam esse, preter corpoream, corporeis aduersantem, tùm humoribus, tùm etiam cœlestibus influxibus sensum mouentibus per humores. Quod si anima corpori frequenter obsequitur, nõ uiolentia ad hoc inducitur, sed amore quoad corpoream uitam, quasi mater ad prolem suam prorsus afficitur. Quo quidem uehementius blandiente nullo modo uel leuiter consultatur. Ratio hactenus asignata est, ex eo quod anima in moribus repugnat corpori. Secunda mox asignanda est. Quoniam supra assurgit, quo patet eam non ex corpore dependere. Multis quotidie modis sensibilium imagines fallunt continuò sensum. Quam sanè fallaciam ratione corrigit intellectus. Qui quatenus excogitat, uel affectat aliquid incorporeum absque controuersia seipsum suprà corpus attollit. Res uerò nulla causæ suæ uires & ordinem transcendere potest. Sensus quidem interior exterioribus nuntiantibus, nihil præstantius confingere potest, quam lumen ingens uarijs affectum coloribus & odoribus atque sonis saporibusq; mirabiliter oblectantibus. Nihil profectò sublimius interrogata de Deo imaginatio porrigit rationi. Ratio uerò è summa mentis specula phantasiæ fallacias prospicit & emendat. Deumq; ratione admodũ diuersa describit. Quemadmodũ in Theologia nostra latissimè declaramus.

declaramus. Tertia ratio adducitur hunc in modum. Si rationalis animus originem ullam à corpore traheret, quantò coniunctionis hæreret corpori, tantò melius ſe haberet. Quælibet enim res ab origine ſua ſeruatur atq; perficitur. Nunc uero contrà contingit. Præcipuè quidem rationalis animæ partes duæ ſunt, intellectus atq; uoluntas. Quando circa corporalia occupamur, intellectus aut nihil cernit omnino, aut non ſyncerè diſcernit, ſenſibus & phantaſia deceptus. Quod planè comprobat Socrates in Phædone. Voluntas affligitur, dum curis multis inde uexatur. Contrà, quando corporalia deſpicit, & ſopitis ſenſibus, expulſisq; phantaſmatum nubibus, nec aliter animum corpore diſtrahente animus per ſe aliquid ſpeculatur, tunc intellectus ſyncerè diſcernit fulgetq; maximè. Quod etiam in his apparet, qui aut per ſomni quietem, aut aliã quamuis alienationem à corpore, uaticinantur. Ideo nonnulli, ut Critone & Apologia inquit Plato, propè mortem cum ſunt, futura prædicunt. Quaſi tunc illa uideant in ſupernis ſpiritibus præſcripta. Quibus ſuapte natura iungitur animus, modo ſeiungatur à corpore. Non ſolũ uerò intellectus ſe à corpore ſeuocans, quod optat clarius intuetur, diuinusq; euadit, ideoq; ſe melius habet, ſed & uoluntas nec perturbationibus tunc affligitur, imò diuinis tanquam ſibi ſimilibus ſummopere gaudet. Hinc ſequitur, non eſſe corpus animi rationalis origine. Siquidem quo longius diſcedit ab illo, eò ſe perfectius habet. Sequitur & hoc, ſi quantò magis mens in hoc corpus immergitur, tantò deficit magis, & quo diſcedit longius, eo magis & proficit, tunc fore perfectiſsimam mentem cum ab hoc corpore penitus euolauerit. Non eſt aũt inde interitus, unde ſumma perfectio. Sed integra uita, uſq; adeò ut ſit perpetua. Nulla enim mutatione animus unquàm deficiet, quando non perit exeundo è corpore. Qua quidem nulla circa ipſum maior poteſt eſſe mutatio.

De probatione fidei. Prædicationis pars ſecunda.

Adſpira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Eccleſiæ laudabo te. In conſpectu angelorum pſallam tibi.

Apoſtolos nulla ſimulatione, uel ambitione fuiſſe adductos ad prędicandum patet, quoniam non propriam, ſed Chriſti gloriam affectabant. Hinc illud Pauli ad Corinthios: Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Nos autem ſeruos ueſtros per Ieſum. Item, inter uos alius dicit, ego quidem ſum Pauli. Alius, ego ipſius Apollo. Nõnne carnales eſtis? Quid enim Apollo? Quid uerò Paulus? niſi miniſtri eius cui credidiſtis. Et unicuiq; ſicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit. Ita neq; qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Qui autem planta, & qui rigat unum ſunt. Nemo igitur in hominibus glorietur, omnia enim ueſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas, ſiue mundus, ſiue uita, ſiue mors, ſiue præſentia, ſiue futura, omnia ueſtra ſunt uos autem Chriſti. Chriſtus autem Dei. Ideo in Actis Apoſtolorum cum quidam Cornelius adorare Petrum uoluiſſet, prohibitus eſt à Petro. Prętereà cum Licaonienſes propter miracula Paulo & Barnabæ tanquam Dijs immolare uellet, ab eis permiſsi non ſunt, Ioannes quoq; in Apocalypſi adorari ſe uetuit. Sed quid nam hoc Pauli manifeſtius? Abſit ut gloriemur in alio quam in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quam mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Accedit ad hæc, quod nõ inuiti, ſed ſponte libenterq; cruciatus pro Chriſto ferebant. Hinc Paulus ad Romanos: Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia uerò probationem, probatio uerò ſpem, ſpes autem non cõfunditur. Quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Item ad Corinthios, ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra. Rurſum ad Timotheũ: In hoc laboramus, & maledicimur, quia ſperamus in Deum uiuum. Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus quia Chriſtus Ieſus uenit in hunc mundum, ut peccatores ſaluos faceret. Quorum primus ego ſum. Sed ideo miſericordiam conſequutus ſum, ut in me primò oſtenderet Ieſus Chriſtus omnem patientiam, ad inſtructionem eorum qui credituri ſunt illi in uitam æternam. Regi ſeculorum immortali, inuiſibili ſoli Deo honor & gloria in ſecula ſeculorum. Rurſus ad Coloſſenſes. Nunc gaudeo in paſsionibus pro uobis adimpleo ea quæ deſunt paſsionum Chriſti in carne mea, pro corde eius quod eſt Eccleſia. Item Lucas in Actis: Apoſtoli ab Iudæis cæſi exultantes incedebant, quia digni habiti

habiti essent, qui pro Christi nomine iniurias paterentur. Deniq; testimonium Apostolorum summopere ualidũ est, ex eo quod in fide minime titubabant. Hinc illud ad Romanos: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? angustia? an persequutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quod neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; principatus, neq; potestates, neq; uirtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundũ, neq; alia creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Huc tendit, & quod scribit ad Philippenses Romæ uinctus. In nullo confundar, sed cum omni fiducia sicut semper, & nunc exaltabitur Christus in corpore meo, siue per uitam, siue per mortem. Mihi enim uiuere Christus est, & mori lucrũ. Quod si uiuere in carne hic mihi fructus operis est, quid eligam ignoro. Coarctor autem à duobus. Cupio enim dissolui & esse cũ Christo, atq; hoc quidem mihi multò melius. Permanere autem in carne propter uos necessarium est. Et hoc confidens scio, quia manebo & permanebo omnibus uobis ad profectum uestrum & gaudium fidei, ut gratulatio uestra abundet in Christo Iesu, in me per meum aduentum iterum ad uos. Quibus in uerbis liberationem suam uaticinatus est. Item ad Timotheum: Non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed uirtutis, & dilectionis, & sobrietatis. Noli itaq; erubescere testimonium Domini nostri. Neque me uinctum eius, sed collabora in Euangelio secundum uirtutem Dei. Ob Euangelium hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem. In Euangelij prædicatione laboro usq; ad uincula, sed uerbũ Dei non est alligatũ. Ideo omnia sustineo propter electos, ut & ipsi salutem consequantur, quę est in Christo Iesu cum cœlesti gloria. Fidelis sermo, quia si commortui sumus, & conuiuemus, si cõsustinebimus, & corregnabimus. Si negauerimus eum, & ille negabit nos. Si uerò non credimus, ille fidelis permanet. Negare seipsum non potest. Idem ad Corinthios: Deus qui dixit de tenebris lumen splendere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Iesu. Habemus autem Thesaurum istum in uasis fictilibus, ut sublimitas sit uirtutis Dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. Attenuamur, sed non destituimur. Persequutionẽ patimur, sed non derelinquimur. Deijcimur, sed non perimus. Scimus enim quod qui suscitauit Iesum, & nos suscitauit cum Iesu, propter quod non deficimus. Sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. Quod enim in præsenti est momentaneum, & leuæ tribulationis nostrę supra modum in sublimitate æternũ gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ uidentur, sed quæ non uidentur. Quæ enim uidentur, temporalia sunt, quę uerò nõ uidentur, æterna sunt. Scimus enim quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habemus domum non manu factam. Sed æternam in cœlis. Idem ad Timotheum, uigilia in omnibus, & labora. Opus fac Euangelistę. Ministerium tuũ imple, sobrius esto. Ego enim iam immolor, & tempus meæ resolutionis instat. Bonũ certamen certaui, cursum cõsummaui, fidem seruaui. In posterum reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illum diem iustus Iudex. Non solum autẽ mihi, sed omnibus qui diligunt aduẽtum eius. Deniq; certam Ioannis asseuerationem audire fas est. Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod uidimus oculis nostris, quod inspeximus, & manus nostræ cõtrectauerunt de uerbo uitæ, & uita ipsa innotuit. Et uidimus & testamur, & nuntiamus uobis uitã æternam, quę erat apud patrem, & apparuit nobis.

Sequentes superiorem ordinem incipiemus, ut inde per uiam ueniamus ad ueritatem.

Adspira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesiæ laudabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

QVod corpori, cuius natura determinata est, naturaliter alligatur operationẽ habere non potest liberã & solutam. Animus uerò noster hanc habet. Igitur cum à corpore uiuere. Bruta uidemus iudicium habere natura determinatũ. Naturali enim extimatione iudicat ouis lupum sibi pernitiosum atq; fugit. Neque potest non fugere impellente natura. Naturali instinctu feruntur

hirundines

hirundines ad nidum conficiendum, apes ad aluearia, ad telas araneæ. Ideò omnes eiusdem speciei animantes, eodem modo sua fabricant semper. Neq; discunt aliquãdo, neq; uariant unquam. Quia species naturalis qua ducuntur, ab initio inest, atq; eadem permanet. Homines autem & discunt, & sua opera uariant semper. Vnam tamẽ & ab initio naturam habent. Non igitur natura trahuntur ad agendum, sed ipsi cõsilio suo aliàs aliter seipsos agunt. Vnde nam contingere id putamus? Quia elementa, arbores, bestię, in suis quibusdam motibus, electionibus, artibus nunquam aberrant. Homo uerò sæpissimè. Non quidem ex eò quod intellectus insit illis perfectior. Quibus nec intellectus quidem inest ullus, sed quoniam ab intellectu diuino instrumentoq; eius natura nunquam errante trahuntur, homo uerò ab intellectu proprio, qui errare potest, ducitur. Qui etiam si quãdo ab actionibus proprijs ocium agit ad tempus, tunc ipse quoq; Deo ducitur, neq; errat. Quòd ex uaticinijs & miraculis declarat. Ac si semper duceretur, sicut alia, tantò minus erraret, quàm illa, quantò esset perfectius instrumentum. Rursus si alia se ipsa ducerent, sicut homo, tantò magis errarent, quantò minus perfectam sortita sunt speciem. Deniq; si electio nostra illata quadã necessitate ferreretur, nunquã aliter ageremus, q̃ affectio corporis simul atq; imaginatio pręsens à sensibus mota nos allicit. Quemadmodum & bestiæ faciunt omnes, & bestia nostra. Contra uerò sæpè ita primũ commoti, mox consultamus, eligimusq; contra q̃ incitatio eiusmodi prouocauerunt. Quoniam libertatem animi & uirtutem eius æternamq; felicitatem rebus mortalibus anteponimus. Quod quidem maximè apparet in Philosophis atq; religiosis, qui uel ueritatis inueniendæ, uel diuinæ gratiæ ineundæ, gratia institutionem uitæ eligunt, non solum sensibus repugnantem, sed etiam corpori proculdubio noxiam. Qua quidem in re mens humana liberam actionem imperiumq; in corpus corporeaq; declarat.

Testimonium Apostolorum pro Christo unde potissimum confirmatur? quod neq; decipere quenq; instituerunt, neq; etiam decepti fuerunt. Huc tendit illud Petri: Parati semper estote ad satisfactionem omni poscenti à uobis notionẽ de ea, quæ in uobis est spe & fide. Item, non enim indoctas fabulas sequuti notam facimus uobis Dei nostri Iesu Christi uirtutẽ & præscientia, sed magnitudinis illius speculatores effecti. Item Paulus ad Corinthios: Ego sic curro non quasi incertũ, sic pugno non, quasi aërem uerberans. Sed castigo corpus meũ, & in seruitutẽ redigo, ne fortè, cum alijs prædicauerim ipse reprobus efficiar. Hinc Paulus & Apollo ubiq; cũ doctis de Christi mysterijs disserentes Prophetarũ uolumina in mediũ adducebant. Iubet sæpe Paulus discipulos suos, præcipuè sacerdotes, profundæ Prophetarum intelligentiæ diligenter incumbere Origenes contra Celsum inquit, Paulus criminatur eos, qui temerè credunt. Profectò Christianis consuetudo est, pro eorum indubitata sententia trahere audientes, hæc ille. Pręterea quidem hanc nobis sanguine suo testificati sunt, uiri fuerunt iudicio prudentissimo. Ac si non omnes ab initio, tamen paulò pòst doctissimi, quod quidem eorum gesta scriptaq; confirmant. Et hi quidem deinceps quam plurimi, Ioannes, Paulus Hierotheusq; Dionysius Philosophi summi, Iustinus, Pantenus, Quadratus, Agrippa, Aristides, Lucasq;, Marcusq; Philosophi. Item Thomas & Apollo legis Iudaicæ peritissimi. Timotheus, Titus, Clemẽs Romanus, Barnabas, Ioannes senior, Egesippus, Papias, Mellitus Philosophus Asianus, Ignatius sapiẽs, Policarpus insignis doctor Asiæ, Dionysius Alexandrinus, alijq; permulti sapientia excellentes. Quos in libro de Religione longo ordine numeramus. Inter innumerabiles Originem tacere non possum Philosophũ, Martyremq; præclarũ. Deniq; si primũ religionis huius fundamentũ Dialectici, uel Oratores, uel Poëtæ iecissent, suspicaremur plebem astutia, & eloquentia fuisse deceptã. Si docti omnes semper respuissent, iudicaremus eam forsitan contemnendã. Si principes uel ab initio, uel paulò pòst huic legi omnino fauissent, opinaremur debiliores à potentioribus fuisse coactos. Successores deinde, ut fit, legem illam cum lacte suxisse. Diuina igitur prouidentia uoluit religionis suæ simplicem ueritatẽ ab hominibus prima rudibus, simplicibus, paucis, primam originẽ ducere, atq; ab eis astutos, doctos, plurimos quasi pisces à piscatoribus feliciter & mirabiliter irretiri. Permisit insuper Religionem suam annos plures, quàm trecentos à potentibus ubiq; Gentium crudeliter impugnari. Quo maior foret doctorum testium & fideliũ numerus, reiq; ipsius, uerior, certior, firmior, authoritas. Nam in prosperitate quidẽ seruare fidem facilè est, in aduersitate uerò difficile.

Intelle-

INtellectus rem uera ratione intellectam attingit intelligendo. Cum igitur rationibus certis substantiam indiuiduam comprehendit, suo quodam indiuisibili tangit rem indiuisibilem & intelligit. Alioquin diuiduum tangeret non indiuiduum. Hoc ipsum intellectu indiuisibili ad intelligendum sufficiens solum quidē ipsum, ipse intellectus existit. Cùm igitur intellectualis substantia sit penitus indiuidua, dissolui nūquam potest. Præsertim quia substantia hæc intellectualis non solum impartibilis est, sed etiā in se ipsa subsistens, uidelicet à corpore non dependens. Alioquin in se ipsam reflecti non posset. Quemadmodum in Theologia nostra Proculi ratione probamus. Conuertitur autem in se ipsam, dum actionem suam, uirtutemꝗ & essentiā animaduertit & causam. Quod si actio eius tanquam libera remeat intro, multò magis essentia est à corporibus expedita. Oportet præterea inter naturam cognoscentem, atꝗ cognitam esse proportionem, ut inter uisum atꝗ lumen, inter auditum atꝗ sonum. Multò magis inter intellectum & intelligibile proprium. Intellectus enim intelligibile penetrat definiendo atꝗ distinguendo. Quod sensus circa sensibile nunquam efficit. Intelligibili uerò proprium est, uniuersalis ipsa specialisꝗ rei cognitæ ratio. Cùm igitur hæc à loco temporeꝗ sit absoluta, merito intellectus ab eisdem solutus est atꝗ sempiternus.

LEges humanæ non aliter aut admittuntur ab initio, aut postquam admissæ sunt propagantur, quam uel consuetis, cōmunibusꝗ humanarum, & naturalium rationum suasionibus, uel authoritate quadam imperatoria, impetuúe armorum uel facilitate & commoditate uiuendi, atꝗ illecebris uoluptatum. Præterea siderum dispositio, nō alijs unquā instrumentis, quam eiusmodi leges inter homines potest inducere. Quamobrē cum Christianam legem cognouerim apud homines sanæ mentis, & ortam aliquando & citò latissimè propagatam, dum probabiles illi multorum argumentationes aduersarentur, dum arma potentum contra illam ubiꝗ sæuirent, dum palam omnis humanę uoluptatis usus spesꝗ ab ea prorsus auferretur. Legem eiusmodi neꝗ humanam esse, neꝗ à cœlesti fato pendere, sed diuinam omnino, & supercœlesti quadam potentia proficisci necessariò concludemus. Quid? quod multis ante seculis longo ordine à plurimis Prophetis atꝗ Sybillis singula hæc prædicta fuerūt, quod in sequentibus ostendemus. Quid? quod Christus, uitæ magister, mortem suam, persequutionem aduersum discipulos suos ubique futuram, propagationem immutabilitatem religionis suæ, miserabilem Iudæorum ruinam breui uenturam, Gentilium conuersionem, Iudæorum quorundam pertinaciam usꝗ ad mundi finem duraturam, tùm ipse prædixit, tùm discipulos suos inspirauit, ut dicerent. Atꝗ id quod mirabile est, Christus obsidionem in sabbato futuram, & exitium fame ferroꝗ à Gentilibus inferendum, atꝗ stragem inauditam & captiuitatem. Præterea Iudæorum in omnes Gentes, non aliter ante præscripsit, quàm Iosephus scripserit post ruinam. Deniꝗ si religionis maximè propria puritas est, hæc certè diuinissima est, quæ neque uiles posteriorum Iudæorum superstitiones, & spurcissima Talmut deliramenta, neꝗ obscœnas & iniquas Gentilium fabulas, neꝗ abominabilem Mahumethensium licentiam & Alchorani ineptias admittit. Quæ neꝗ terrena præmia, ut leges aliæ, sed cœlestia pollicetur. Neꝗ aduersarios legis suæ interfici iubet, quemadmodum iussit Talmut & Alchoranum, sed uel ratione doceri, uel oratione cōuerti, uel patientia tolerari, neꝗ uirtutes ambitionis aut uoluptatis aut tranquillitatis humanæ, sed Dei solius gratia ardenter exercet, totumꝗ hunc mundum pessundat, & pro nihilo habet, ut mundum alterum consequatur. Ad idem pertinet sermonis puritas simplicitasꝗ, & maiestas insolita concordiaꝗ & occulta quædam uerbis insita uirtus.

De quinque panibus. Lucæ Cap. 9.

Adspira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesiæ laudabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

EX quinꝗ panibus & duobus piscibus satiauit quinꝗ uirorum millia. Quæritur quomodo panis ille acceperit incrementum. Quatuor id modis effici potuit. Creatione, Rarefactione, Generatione, Magnitudinis attractione, alienæ materiæ non creauit nouā ibi materiā, Creatione nanꝗ tanꝗ actionū omniū nobilissi

ma in

ma in operibus utitur nobiliſsimis, in productione mundi, angelorum, animarum. Si ſolum præſentem materiam rarefeciſſet, nihil amplius nutriuiſſet. Quemadmodũ ſi quis melidem extendat in amplius. Potuit autem probabiliter præſenti materiæ quantitatem adhibere maiorem, non quidem rarefaciendo quæ aderat, ſed aliam generando cõſimili præditam denſitate. Nam & ab initio mundi primo, materiam procreauit nondũ quantam. Mox adhibuit quantitatem, non quidem rarefactæ materiæ, quæ nondum quanta erat. Rarefacta uerò paſsio quædam eſt pertinens ad rem iam quantam. Potuit etiam probabiliter uirtutem inſerere pani mirabiliter attractiuam, quę efficaciſsimè ſuggeret aërem undiq; & aquæ terræq; uapores. Quæ in pane protinus condenſata coctaq; ſubito facerent augmentum. Similiter ſagine granum attractiua & digeſtiua uirtute, ſugit aërem & humorem, unde tumet, ex puſillo fit magnum atque procerum, ex uno fit multa, ex deformi formoſum. Natura id longo perficit tempore, breui Dæmon efficit idem. Solus momento Deus. Facit quoq; pro arbitrio Deus multa, producendo formas etiam ſine motu. Dæmon autem mouendo quæ ſunt loco coniungit unde formæ reſultant. Diſpoſuit Ieſus in prato menſas ordine XII. & in qualibet menſa centum diſcumbere iuſsit utrinq; uidelicet quinquaginta. Poſt hunc menſarum duodenarium, adhibuit alium duodenarium in longum, aliumq; deinceps uſq; ad duodenaria quinq;. Sunt igitur ibi ſexaginta menſæ & hominum ſex millia, uirorum ſcilicet quinq; millia, & quingenti pueri, & totidem mulieres. Benedixit autem panem, dicens: Creſcite panes, replete populum fidelem. Similiter piſces ſubtractis primo ſpinis. Erant autem libræ quinq; panum, & ſimiliter piſcis, ac dum benediceret ſub Sole, reſultabat umbra digitorum quinq; ſuper piſces, & ſimiliter aliorum quinq; digitorum ſuper panes. Vnde auctum eſt utrunq; ſeorſum ad libras uſq; uigintiquinq;. Deinde fregit panem quemlibet tractu apertæ palmæ digitorumq; ſuper panem. Ceſsit digitis panis. Vnde ſex reſultauere bucellæ. Duxit rurſum è tranſuerſo manum, & factæ ſunt triginta ſex bucellæ. Ex quinq; panibus ita multiplicatis facta ſunt centum & octuaginta fruſta. Dedit Ieſus unicuiq; duodecim Apoſtolorum fruſta in gremio quindecim, id eſt, unicuique confinium. Piſces uerò integros ipſe portauit. Paulatimq; diſtribuit, menſis procedens in latitudinem per ſemitas laterales. Dum Apoſtoli duodecim procedebant, per ſemitas duodecim in longum. Deniq; cum repleti eſſent, & collecta fragmenta, benedixit fonti, ut tutius ſuauiusq; combiberent. Dicens: Feratur ſpiritus Domini ſuper aquas. Ponimus corpus corpulentum, corpus ſpiritale, & ſpiritum. In primo genere ſunt, Terra, Aqua, Aër mixtus. In ſecundo autem ſunt, Aër purus, Ignis, Cœlum. In tertio Anima, Angelus, Deus. Deus quidem & Angelus ſimpliciter ſpiritales ſunt. Anima uerò ſpiritalis quidem eſt, quatenus intellectu agit. Dicitur etiam animalis, exercet opera uitæ, ſenſusq; in corpore. Dicitur & corporalis, quando intellectu nihil agente agit, quod eſt animæ reliquum. Sic enim affectum & habitum induitur corporalem. Vbi anima ad cõditiones corporis traditur, id eſt, ut fiat paſsibilis, obſcura, tarda, hebes. Poteſt itaq; corpus quandoque ad naturam animæ retrahi, ut fiat impaſsibile, clarum, agile, ſpiritale. Tunc, inquam, cum animus totus intellectus euadit diuino abſorptus intellectu. Neq; id mirum, uidimus enim terram rarefactione fieri aquam hanc ſimiliter aërem effici, hũc fieri ſimiliter ignem. Ignis, ſi materiam dempſeris, erit cœlum. Si cœlo dimẽſionem ſubtraxeris, erit ſpiritus, id eſt, lumen à materia & dimenſionibus abſolutum. Sic uides corporale ad naturam aſcendere ſpiritalem. Sicut cogitare potes ſpiritum effici corporalem. Addita lumini dimenſione primum, deinde materia. Addito animæ affectu & habitu corporali adhibita condenſationi igni, aëriq; & aquæ.

In illud Pauli. Coloſſen. 3.

„ FRatres ſi conſurrexiſtis cum Chriſto &c.) Congregatio fideliũ ſecundũ Paulum unum corpus eſt. Cuius caput eſt Chriſtus. Caput ſecũdùm Platonẽ eſt totus homo. Rotundum enim eſt inſtar cœli. Septem meatus habet, quaſi plantas ſeptem, oculos duos, quaſi Solem & Lunam. Omnes ſenſus, qui non ſunt in reliquo. Habet ſeptem potentias cognoſcendi, quinq; ſenſus, imaginationẽ & rationẽ, & ſecundũ Galenum principatũ tenet in corpore, & ab eo deriuatur in corpus animalis uita ſen-

uita, sensus & motus. Huic reliqua famulantur, ut hominis instrumenta. Itaque fratres, si Christus caput nostrum est in cœlo, nos membra, quatenus in terra sumus, tanquam membra seiuncta, motum, sensum, uitam amittimus, nisi quatenus fide, spe, charitate ad ipsum, quasi tribus neruis alligati, manemus. Quæramus igitur superius ascendendo arctius alligari Christo, qui sursum est, ne penitus pereamus. Sapiamus & gustemus, quæ sursum sunt. Terrenas escas passim paratas à Diabolo fugiamus: harum enim sapore uelut hamo nos illaqueat, & sapore detinet diuturno, ne euolemus ad Christum. Igitur quæ sursum sunt sapite. Animalis quidem & diabolicus homo, qui in nobis erat, iam per passionem & resurrectionem mortuus est. Interea spiritali homine uiuimus, donec uitæ gloriæ manifestetur in nobis, quæ nunc nobis est abscondita, & reseruatur in Christo apud Patrem. Hinc illud Ioannis: Filÿ Dei sumus, quasi iam generati, sed nondum apparuit quod erimus. Quum autem Christus, in quo seruatur nobis uita gloriæ, apparuerit in iudicio, tunc & nos apparebimus, & fulgebimus unà cum ipso per gloriæ splendorem in sempiternum. Nam & intellectus nostri ex lumine intellectus eius, illuminabuntur, & corpora nostra tanquam per radios sui corporis resplendebunt. Vnde & imagines nostræ in nobis inuicem perspicientur, & imago Christi inspicientur in cunctis, & imagines cunctorum conspicientur in Christo, & beatus erit oculus in nobis uterque, mentis scilicet, atque corporis. Hinc illud Ioannis: Hæc est uita æterna, & uideant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum, ad eiusmodi uitam, ut Deus sua clementia nos perducat. Tradunt Platonici animam esse corporis seminarium. Ideoque formam corporis esse quasi animam quandam degenerantem in naturam materialem. Ideò probabile est uicissim naturam corporalem redigi quandoque ad animę ipsius naturam. Similiter semen tritici tumescit in herbam, herba redit in semē. Ignis densatur in terram, ad ignem terra reuertitur. In quem materia hæc reuersa ex immobili, inepta, obscura, fit mobilis, agilis, clara, & sine dissipatione penetrans. Quando igitur natura corporis in naturam animæ redigetur, præter id quod in passibilitatem, claritatem, agilitatem ab anima sortietur, habebit ab anima quod penetret solida, nec dissipans, nec dissipatum, sicut anima solidum hoc penetrat undique corpus, non dissipata. Quoniam ipsa interim id uiuificat, nec solùm non dissipans, sed etiam repugnantia ligans. Plotinus probat corpus solidum non posse absque fractione solidum aliud penetrare, non quidem culpa materiarum, quæ cum prima sui natura indiuisibiles sint, facilè possunt simul congredi. Nec culpa dimensionem. Hæ namque quum sint efficaces, neque frangunt, neque resistunt, sed culpa duritiæ solidæ. Duritia uerò soliditasque qualitas quædam est. Ideò eiusmodi qualitate sublata, statim corpora procul à fractione corporibus se prorsus insinuant. Liquida liquidis, sicut ignis aëri, aër aquæ. Item liquida solidis, ut oleum chartæ, uel ligno, ignis ferro. Quid ergo? Nunquid glorificatum corpus quod ad ipsam animæ iam factæ diuinæ naturam redactum est, omni soliditate caret? Nequaquam: ait enim, Palpate, & uidete, &c. Quomodo igitur lignum utrinque stante soliditate sine mutua penetrat fractione? Quia qualitas hæc admodum uilis, uelut propria terræ, quo soliditas, uel duritia nominatur, non tantam uim habet ad faciendam fractionem, penetrationem prohibendam, quantam habet facultas corporis animalis iam, atque tum ad motum efficacem, & penetrantem. Talis enim est animæ diuinitatisque potestas. Tum ad connexionem partium corporalium, & faciendam, & conseruandam. Profectò si animæ officium est repugnantia in corpore deuincire, & simul conseruare deuincta, perfectè id efficit: quando & id ipsa in diuinitatem absorpta est, & corpus in ipsam. Claritas corporis gloriosi magis natura distat ab oculo, quàm Solis claritas. Sol enim etsi summum tenet in toto corporalium genere, genus attamen non transcendit. Gloriosum uerò corpus quatenus ad animæ diuinæ conditionem iam ascendit, eatenus transcendit & Solis terminos, & oculi facultatem, qui quamdiu simpliciter terrenus est, minus potest gloriosum lumen, quàm Solis lumen aspicere. Sed quemadmodum in uoluntate arbitrioque animæ positum est demonstrare seipsam, tum ad aures uerbis, tum ad oculos nutibus, ita glorificatus homo habet in suæ uoluntatis arbitrio ostendere suum corpus iam spiritale, uel occulere. Sed quomodo? Non quidem se alterando. Non enim decet, neque afficiendo iuuentutis imaginationem: falleret enim, sed uel suos radios continendo, ne uberius effluāt, uel intuentis

tis oculi radios roborando. Potest & circumfusum aërem in superficie sua, prout libuerit, figurare. In qua figura se accommodet intuentibus. Sic Christus in gloria uisus est in monte Tabor. Sic post resurrectionem uisus est matri, temperatione uidelicet radiorum. Figuratione uerò aëris circumfusi, apparuit mulieribus, & discipulis. In hortis quidem, uelut agricola, peregrinantibus peregrinus, piscantibus uerò piscator. Fregit panem, leuissimo tactu: facultas namque diuinæ manus uicem gladij supplet. Nam & homo simplex, quatenus habet manum, instrumenta omnia uidetur habere. Inflammabat cor audientium uerborum suorum, flatu quodam flagrantiore. Quum enim adhuc, uelut terreni inepti essent ad lucem, incœpit sub simplici fide, atque sæpe animam calefacere charitatem, quo calore purgaretur, & transferretur ad intelligentiæ lumen. Angelus autem, qui descendit ad monumentum fuit è numero uirtutum, quæ mortis sphæram regunt. Venit itaque ad custodes perterrendos, & forma fulguris, & miro terræ motus effectu, quæ pertinere uidentur ad Martem, alij duo angeli grandiores fuerunt, ex ordine Dominationum, quæ Iouem, & Potestatum, quæ Solem ducunt. Quanquam & ille prior uestem habuit argenteam, ad consolandas mulieres, sicut per fulgur milites antè terruerat.

De duobus discipulis in Emaus. *Lucæ* XXIIII.

Adspira nobis precor, alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesiæ laudabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

IBant discipuli duo in Emaus, & quia carebant firmitate fidei, Dæmon detinebat oculos eorum, ne parentem agnoscerent Iesum. Citans uidelicet uaporem quendam ad oculos tum disgregantem pupillas, tum rubore afficientem. Quo effigies Iesus, tum grandior, tum rubicundior appareret. Et has rationes elicimus ex quodam Augustini fundamento. Iesus igitur, quo eis uisus perspicaciam restitueret, explanatione utitur scripturarum, qua fidem assereret, ut hac adhibita accenderetur & charitas. Incœpit paulatim resurgere fides. Flagrare cœpit & charitas. Hinc illud: Cor nostrum erat ardens, dum nobis loqueretur in uia. Verùm sicut neque sufficiebat fides, nisi charitas adderetur. Ita neque charitas in affectu satis erat, nisi accederet charitas in effectu. Igitur tunc demùm se patefecit Iesus, quum eum hospitio, & conuiuio receperunt. Vbi non solùm præbuit se clarè uidendum, sed etiam sacramento Eucharistiæ degustandum: Quin panem benedixit & fregit. Vbi communione Christi expulsus est Dæmon, qui intulerat cæcitatem. Charitate igitur & affectus simul & operis accedere debemus ad Iesum, si modò dicturus sit nobis: Gustate me, ac uidete, quàm suauis sit Dominus. Nam & ille charitatis amore accessit ad creandum mundum, descendit ad hominem redimendum. Hinc factum est, ut amore omnia ad generandum operandumque moueantur, quod patet non solùm in animantibus, sed etiam in elementis, & cœlis, atque (ut alibi diximus) optimum in quolibet ordine proprium amatoriæ charitatis obtinet signum. Seraphini quidem inter angelos empyreum inter cœlos & reliqua. Seraphini sub Trinitate, cui attribuitur cœlum empyreum, regunt chrystallinum, & meritò quũ ardeant charitate empyreum, igneum capite tangunt. Cherubini, in quibus est scientiæ plenitudo, firmamentũ regunt, quod est plenitudo stellarum. Vnde Daniel: Fulgebunt docti tanquam splendor firmamenti. Throni, qui sedes sunt, regunt sphæram, Saturni stabilitatem significantis. Dominationes Ioui pręsunt Dominorum significatori. Virtutes Martem ducunt: significant enim & ille, & hic uirilitatem. Potestates Soli dominant, qui significat Magistratus. Principatus Veneri, cuius est amor affectuum motuumque principium. Archangeli, Mercurio. Meritò principales nuntij nuntiorum principio præsunt. Angeli, id est, nuntij, præsunt Lunæ, quæ inferioribus nuntiant influxus superiorum. Throni Patrem referunt, Cherubini Filium, Seraphini Spiritũ. Item principatus Patrem, Archangeli Filium, nuntium primum, Angeli Spiritum, qui nuntiauit secundò. Rursum firmamentum Patrem, chrystallinũ Filium, empyreum Spiritum. Saturnus Patrẽ, Iupiter Filium, Mars Spiritũ. Sol Patrem, Mercurius Filium, Venus Spiritũ, Luna Christũ. Luce sua diuinitatem eius

fusco

fusco suo humanitatem. Rursum sicut tres in Deo personæ in una conueniunt Deitate, sic Sol, Mercurius, Venus semper proximi in communi quodam splendore cōueniunt. Denique una in Sole substantia est sub figura, luce, calore, sicut una in tribus personis est diuina natura.

De laboribus ac ærumnis D. Pauli Apostoli.

Exiui seminare semen tuum Domine. Semen quidem tuum bonum est, adiuua nos propter magnam misericordiam tuam, ut & ego bene seminem, & populus tuus hic semen tuum bene suscipiat, fructum'q; centuplum inde deducat.

MAgnus ab alto Iesus per Ananiam Tharsensi Saulo has uoces intonuit: Elegi te hodie Saule, tanquam uas meum omnium electissimum, ut portes ad omnes Gentes uerbi mei semina, quibus Euangelicos fructus, ubique propages. Multa quidem inter seminandum patieris pro nomine meo, sed fient lachrymæ tuæ panes, panes dico cœlestes. Seminabis enim in terris lugens, colliges centum pro uno in cœlis exultās. Surge igitur, uade alacer, memor q̄ p Dauidem seminantibus sum pollicitus: Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Euntes ibunt, & flebunt, mittentes semina sua, uenientes autem uenient cum exultatione, portantes manipulos suos.) Quot subinde & quanta pertulit apud omnes Gentes, quatuordecim iam annis die & nocte, terraq; mariq;, ab hominibus, à bestijs, & corpore, & animo, dum seminat Euangelium, narrat in Epistola ad Corinthios breuissime Paulus. Quot insuper annis triginta & quinque labores passus fuerit, non posset unquam absq; magno labore narrari. Vnum duntaxat, quod obscurius est, exponam. Narrat præter id, quod ter uirgis cæsus est, semel lapidatus est, se à Iudæis quinquies uerberatum, id est, quinque seorsum temporibus, & qualibet uice nouem & triginta plagas se accepisse. Erat enim Mosaica lex, si quis contra legem deliquisset, neq; tamen esset capitali supplicio dignus, uerberibus affligeretur, non pluribus, quàm quadraginta. Interpretes uerò legis æquitate ducti, statuerunt plagis multò paucioribus uerberari. Sed Paulum rigidius, quàm cæteros, id est, una tantum subtracta cruciandum iudicauerunt. Narrat autem Paulus labores suos, ærumnas, uigiliasq; multas, famem, sitim, ieiunia multa, frigus, & nuditatem, & assiduas Ecclesiarum omnium curas, reuelationesq; subinde, ut authoritatem Apostolatus sui confirmet. Qua firmata stabiliatur Euangelica ueritas ab eo Gentibus prædicata. Stabiliatur inquam, contra falsorum Apostolorum insidias, qui ex Iudæis ad baptismum profecti contendebant legales ceremonias cum Euangelica lege commiscere. Et quando Paulus Euangelium introducebat, ab externis ceremonijs absolutū, odio erat illis. Vnde calumniabantur, quasi ipse non esset uerus Apostolus. At ipse ex passionibus reuelationibusq; sui Apostolatus ueritatem firmat, contra illos, qui & in uoluptatibus uersabantur, & reuelationibus digni non erant. Edixerat enim Iesus, si quis uult meus esse discipulus, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Finis tandē est, ut integra firmaq; sit Euangelica ueritas. Reuelatione narrata, confirmat quantam de ipso tanquam de legitimo seruo Deus habeat curam, ut uelit eum Iliaca sæpius passione torqueri, ne forte ex diuinis muneribus efferatur, putetq; se esse aliquid plus, q̄ hominem, sed ex dolore uentris hominem se prorsus agnoscat, Christumq; prædicet, non seipsum. Quòd autem stimulus carnis eius nō libidinis feruor extiterit, testatur uita eius innumeris continuisq; plena laboribus, uictusq; parcissimus, inedia, nuditas, labor assiduus. Quòdue prouidentia Dei commodius tutiusq; uirtutis dolore corporis, q̄ libidine probat. Neq; uos turbet, quòd stimulum carnis appellet: consueuit eñ quicquid ad corpus, & materiam pertinet, carnis nomine nuncupare. Item quòd de Diabolo stimulante dicit, memento dæmones humores sæpe mouere ad morbos efficiendos. Quod Serapion & Auicenna confirmant. Reuelationibus igitur instructus, & inter labores atq; pericula toto terrarum orbe disseminat Dei uerbum. Quod in Euangelio hodierno seminat ipse Deus, atq; dum seminat, aliud cadit secus uiam, &c. Quoniam dicit semen suum, per suum declarat Deum ipsum esse, qui seminat, seminat autem in animabus humanis, tum ab initio intellectuales conscientiæ regulas, tum quotidie ueritates

suas sanctorũ ministerio. Tũ maximè in Iesu tẽpore suo. Exire dici, quatenus Filius uenit ex Patre, & ex occulto prodit in manifestũ. Audiẽtes uerò multi quidẽ, nullo modo suscipiunt hoc semen, hoc Dei uerbũ. Qui scilicet nullã rebus diuinis fidẽ adhibẽt. Qui sunt uia quædã à Diabolo trita. Vbi nota incitamẽta ad uitia ex humoribus facilè prouenire, ex cholera ad iram, atq; superbiam. Ex sanguine ad uanitatẽ, atq; libidinem, ex phlegmate ad pigritiam. Ex melancholia ad timiditatem, inuidiam, auaritiam. Incredulitatem uerò non facilè ex humoribus prouenire, sed ex dæmonibus dissuadentibus aliquid, & aliud suadentibus. Nam & credulitatem augẽt nobis angeli. Alij uerò suscipiunt semen aliqua fide, sed quia non ueram charitatem habent, non perseuerant: ideò non perducũt ad fructum, atque hi quidem duobus modis: aliqui enim fortitudinis defectu, id est, laborem & dolorem non tolerantes, recedunt à fructu uerbi diuini, & hi dicuntur timore cadere. Alij defectu temperantiæ. Hi enim corporis uoluptatibus obsequuti, sementem intellectualis uerbi non proferunt, taléſque sunt quàm plurimi. Plures enim muscarum uino dulci suffocantur, quàm austero. Sicut autem tribus gradibus fit defectus, sic tribus gradibus fit profectus. Qui enim fide suscipiunt uerbum, & propter ueram charitatem perseuerãt, fortitudinis & temperantiæ beneficio. Hi, ut tradit Matthæus, si fide excelluerint, producunt triginta pro uno, si spe præualuerint, sexaginta, si charitate, centum. Fortè per tres gradus in fructu designat, tres in beatitudine gradus, ut alij ad primum cœlum, alij ad secundum, alij ad tertium eleuentur. Tangitur hic insuper Platonica quædam opinio, ponens tres in qualibet morali uirtute gradus. Alij enim ex diuino semine ciuilem producunt uirtutem, quæ secundos amputat motus. Alij purgatoriam, quæ motus secundos extirpat, alij purgati animi, quæ primos amputat motus. Sic castitas alia coniugalis est, alia uidualis, alia uirginalis, sic fortitudo, alia spernit detrimenta externorum, alia detrimentum corporis, alia totam hanc uitam, uirtus purgati animi, tanquam perfectissima centenario numero designat, qui resultat ex denario in seipsum ducto, qui plenus est numerus: ultra enim hunc est quædam repetitio numeri. Memento parabolam hanc afferri propriè de prædicatione Christi ad Iudæos. Quorum quarta pars profecit in semine: tres enim partes in unam proiectæ dicuntur. Quamobrem Iesus Apostolos, præcipuè Paulum, extra Iudæam, per tres mundi partes, Asiam, Africam, Europam misit, diuinum uerbum seminaturos. Vt autem Paulus antè persecutor sui clarius, & ardentius prædicaret, reuelauit ei arcana sua quando rapuit eum. Post annum à passione completum, ante biennium expletum. A die uerò conuersionis suæ, raptúsque sui post annos quatuordecim à Troade secundam Corinthijs scribit Epistolam. Raptus est autem Damasci in eo triduo, quo non uidit, non bibit, non comedit, sed orabat assiduè. Narrat uerò se raptum in tertia persona. Quoniam quasi alter nunc est, & alter quando fuit in raptu, uel alter quando raptum, alter uerò post raptum. Dicit autem se nescire utrum animus suus in raptu esset in corpore, nécne: id est, nesciri à se in quantum homo, nesciri ab aliquo simpliciter homine. Nos igitur si scientia id comprehendere non possimus, opinione saltem, ac fide pro uiribus tentemus attingere. Est radius uisualis in oculo, per quem eminus proiectum oculis remotissima quæque tangit, uidetq; tangendo, quod in animalibus apparet, nocte uidentibus multò magis est intellectualis in mente radius, emicans in remota, præsertim quoniam homo præstantissimus, quantum deficit inter animalia radio uisuali, tantum intellectuali radio compensat. Potuit igitur eiusmodi radius in Paulo ad remotissima quæque protendi, diuino uidelicet fauente lumine. Sicut radius oculi nostri, usque ad remotissima foueatur lumine Solis. Hoc itaque pacto anima Pauli uirtute duntaxat ascendisset in cœlum. Hoc equidem concedo fecisse, sed efficacius aliquid est ulterius requirendum. Siquidem & raptum asseueranter repetit. Et utrum cum corpore fuerit, ponit ambiguum. Neque tamen cum corpore terreno uult intelligi. Neque sursum intelligi uult, animam per mortem ab hoc corporis reparatam. Deus namque beneficus, non facit per mortem, quod potest sine morte facere. Quid ergo? est inter animam corpusq; solidum spiritus tenue corpus uapor, & subtili sanguine procreatus. Vigore talis, qualis odor aquæ uitis aspectu, talis qualis reuerberatio quædam splendoris æstate super arenas, hoc in spiritu propriè habitat anima. Per hanc regit & tractabile corpus. Nam

&

& quando spiritus retractus ad intima deserit extima, anima quoq; deserit eadem, quando iterum dilatatur, adest illis simul & anima. Potuit igitur Deus eiusmodi spiritum usq; ad cœlum tertium dilatare. Quo illuc usq; porrecto, ipsa quoq; substantia animæ cœlo præsens extitit, & interea terreno simul corpori præsens. Eatenus enim præsentem se facit anima ubiq; totam, quatenus & spiritus dilatatur. Nam & Gigantem præsentia regit, quæ pusillum rexit infantem. Sed quónam pacto potuit ipse spiritus eatenus dilatari? Potuit quidem, siquidem eatenus dilatatur & radius. Spiritus quidem uapor quidam radiosus, & in conum sicut radius à base protenditur. Adde quòd sanctus Dei Spiritus, quatenus Pauli spiritum cœlum uersus protrahebat in longum, eatenus in corpus Pauli circumfusum aërem undiq; contrahebat, subitoq; coctum calore suo in corpore Pauli supplebat in spiritum. Nam & in nobis spiritus aëre iugiter attracto reficitur. Igitur interim anima Pauli more plantæ uegetabat in corpore solido, dum spiritale corpus etiam animabat, tangensq; cum eo cœlum tertium, expedita à uarijs corporis ministerijs, Dei perspiciebat arcana. Sic animus quatenus suprema tangebat, nec erat propriè in corpore solido, nec extra corpus omnino. Quoniam habitabat in corpore spiritali, & hoc qua ratione fiat, nesciri fatetur ab homine. Nos autem etsi nescimus, attamē opinamur. Raptus est non sua uirtute profectus, sed diuina perductus in tertium cœlum, scilicet corporale, id est, empyreum. Primum namq; cœlum est tota syderea regio, stellas uidelicet planetas continens, atq; fixas. Quam & nonnulli Philosophi, præsertim Iudæi, non solùm contiguitate, sed etiam continuitate molis unam esse dixerunt, & geminos habere motus, eosq; oppositos. Proprium quidem ab Occidente, alienum ab Oriente. Nequit enim natura una oppositos habere motus æquè proprios. Hac igitur causa ab hac regione syderea ascenditur ad chrystallinam, cuius sit motus unus abstricte, quem syderea imitetur. Præterea quum motus in syderea sit multiplex, atq; diuersus, qualitas quoq; multiplex, scilicet perspicua simul, & lucida, uarieq; lucens, meritò procedimus ad Chistallinum cœlum. Cuius unus sit motus, & qualitas una. Rursum quia super mobile debet esse stabile, tanquam perfecti, & super perspicuam qualitatem, quę quodammodo passiua est, debet esse lumen uelut actiuum, nimirum super candorem motumq; chrystallini lumen, & stabilitas est empyrei. Primum itaq; cœlum sit stelliferum: secundum chrystallinum: tertium sit empyreum: ubi Paulus uidens lumen, quod sequentia per se non lucida semper illuminet, & mobilia illuminet non mobiliter. Ex hoc excogitauit ipsam Dei bonitatem prorsus æternam, & uirtute præditam infinita. In bonitate rursum infinita, ideoq; infinita propagabili propaginem reperit infinitam, ac penitus intimam. Nequeūt enim duo esse pariter infinita. Inuenit & in bonitate infinita amorem ad se pariter infinitum. Vbi Paulus post tertium cœlum corporeum, triplex quoq; reperit diuinū cœlum, Patrem & Filium, atq; Spiritum. Post hoc per trinum quoq; descendit angelicū cœlum: uidit enim quemadmodum natura diuina intelligentiæ fons non solùm cœlos corporeos, sed intellectuales effecit, dum Angelos procreauit, qui tanquam sphæræ circa polum, ita circa Deum perpetuò reuoluuntur. Naturam hāc angelicam in trinum uidit cœlum similiter distributam. Sicut enim una Dei natura in tres personas mirabiliter deriuatur. Sic unam generalem angelorum naturam cognouit in tres hierarchias: i. sacros principatus esse diuisam. Prima quidē hierarchia Patri: secūda Filio: tertia Spiritui potissimū est attributa. In prima Seraphini Patrem præcipuè in seipso considerant. Cherubini Patrem gubernantem pręcipuē filium. Throni Patrem cum Filio Spiritum producentem. In secunda Dominationes filium in se præcipuè speculantur, uirtutes Filium à Patre genitum. Potestates Filium producentem una cum Patre Spiritum. In tertia principatus præcipuè in seipso contemplātur. Archangeli Spiritum à Patre simul & Filio præcedentem. Angeli Spiritum à Filio simul & Patre manantem. Singuli uerò etsi alij præcipuè aliter omnia contemplantur. Animæ uerò beatæ per eosdem nouenarij numeri angelorum gradus distribuuntur. Est & alia quædam apud Dionysium distributio angelorum. Nam hierarchia prima contemplationi prorsus incumbit, & contemplando sequentes illuminat. Seraphini, ut exponit beatus Thomas, ipsum diuinæ prouidentiæ ordinem in diuina potissimū bonitate considerant, uelut fine. Cherubini eundem in essentia diuina potissimùm, uelut forma quadam, & exemplari. Throni eundem potissimùm in seipso. For-

ipſo. Forſan uerò Seraphini, ꝗ potenter prouideat, potius ſpeculantur. Cherubini, ꝗ ſapienter. Throni deniq;, ꝗ beneficè. Secunda hierarchia contemplando peruenit ad agendum. Sed Dominationes uelut architecti ſequentibus imponunt communes prouidentiæ regulas. Cæteri iam exequuntur. Virtutes quidem cœlos mouendo gubernant, & Deo tanquam inſtrumenta ad miracula facienda concurrunt. Poteſtates interim, quæ prouidentiæ ordinem uideantur impeditum, propellunt. Tertia hierarchia iam ad inferiora magis gubernanda deſcendit. Principatus publica curant, principes uidelicet, atq; ciuitates. Archangeli unumquemq; ad diuinum cultum dirigunt, ſacriſq; interſunt. Angeli minora diſponunt, & ſinguli ſingulis cuſtodes aſsiſtunt. Paulus hactenus inſpexit diuinorum cœlorum faciem in tribus cœlis corporeis, & tribus cœlis angelicis apparentem. Quos quidem cœlos angelicos præcipuè Paradiſum cognominauit, hactenus eſt quaſi uidere, dum Dei potius exteriora uidet per cœlos utrinque fulgentia. Audiuiſſe præterea dicit: auditu enim interiora cognoſcimus. Dum Dei cognouit arcana, quatenus ipſi Deus reuelauit ultra ideas Angelorum, atq; cœlorum, ideas inſuper aliorum, quæ creare poteſt, modo uelit. Quorum ſanè arcanorum cognitio non poteſt ab homine percipi, niſi beato. Ideò Paulo non licuit hæc hominibus eloqui. Nam minimè percepiſſent. Nihil prodeſt nobis, ò fratres, ſcire duntaxat, Paulum altiſsima conſcendiſſe, & illuc ſubinde ſecum diſcipulos adduxiſſe, niſi & ipſi tales nos Paulo præbeamus, poſsit nos quoq; ad excelſa prouehere. Ponderoſa non poſſunt ad altiſſima prouehi. Deponamus itaq; fratres omnia terrenorum pondera uitiorum, purgati & leues accedamus ad Paulum, oremus Deum ut manum ſupplicibus piam porrigat. Porriget ille ſtatim benignitate ſua, facileq; eleuabit leues in altum. Illic nos diſcumbemus dapibus Angelorum. Deſpiciemus itaq; terras, ubi mortales tanꝗ ſues inuoluuntur aſsiduè luto, & ſordibus nutriuntur. Interea nos inter Angelos infinitis ueſcemur ſuauiſsimæ Mannæ ſaporibus, & ex ligno uitæ uinum cum Chriſto bibemus æternũ. Eloquutus aũt quæ uidit, id eſt, facies corporeorum angelicorumq; cœlorũ diſcipulis, Lucæ, Barnabæ, Clementi, Timotheo, Tito, Dionyſio, Hierotheo, quos perduxit in tertium cœlum, tribus præcipuè gradibus, ſicut & ipſe tribus aſcenderat, atq; deſcenderat: eos igitur ſic eſt alloquutus: Accipite, ò filij, fidem, qua credatis primũ bonũ eſſe à uobis in primis amandum, à quo & res omnes habent, ut amari debeant, & uos habetis, ut amare poſsitis. Sperate, filij, ſi amaueritis ipſum, uos à Deo proculdubio redamari. Quandoquidem niſi prius amati uos ab illo, ipſum nõ poſſetis amare: amate, filij, tota mente totum bonũ, & amando illud unum apprehendite, in quo unum ſunt omnia bona. Quo quidem apprehẽſo comprehenditis omnia, quod in ipſo nec uos, nec alia poſsidetis. Per cœlum itaq; fidei primũ, ad cœlum ſpei ſecundũ, ꝑ hoc ad cœlum charitatis tertium proceſsiſtis, qua accenſi ardetis Deo, lucetis ex Deo, gaudetis in Deo, ſicut & ꝗ ad cœlum Veneris, tertium & amatorium peruenerunt. Solem quaſi Deũ prorſus attingũt. Rurſus, ò filij, amore Dei prorſus accenſi mortaliũ amorẽ procul expellite, habetis in animo circa mortalia motus animi primos, atq; ſecundos. Primi ſunt quædã incitamẽta ſenſus, atq; iudiciũ rationis exorta. Secundi ſunt, ꝗ poſt iudiciũ rationis etiam perſeuerãt, & ipſi rationis aſſenſus. Hos itaq; cõſenſus amputate primũ, moderatioreſq; reddite, unde ciuilis in uobis uirtus exorietur. Poſthęc conſenſiones eiuſmodi penitus extirpate, eritq; in uobis purgatoria uirtus. Deniq; primos quoq; motus pro uiribus amputate. Itaq; hac purgati iam animi probitate, tanquã tertio cœlo exemplarẽ in Deo uirtutẽ percipietis. Sicut qui per Martem ferro amputantem ad Iouem æquitatis ſignũ, & ad Saturnum mentis ſegregatæ ſignificatorẽ, tanꝗ tertium inde cœlũ uenerit, peruenit ad Lacteũ circulum occultit ditiſsimũ ſyderibus, quaſi Deum. Quẽ Saturnus ipſe ꝑ Capricornũ ſui domicilium uidetur attingere. Poſtremò, filij, uiſibilem hũc mundũ dimittite, ad imaginabilem, quaſi ſecundum, procedite cœlũ, ab hoc ad intelligibilẽ, quaſi tertium, id eſt, ad rationes ordinis uniuerſi, quas ſi abſq; materia mũdi cogitaueritis, mentẽ architecti mundani protinus poſsidebitis. Ordo namq; mundani artificij, ſubtracta materia, ipſa diuini mens eſt artificis. Itaq; ꝑ cœlũ tertium tertiò iam peruenietis ad Deũ, ſicut & ꝗ Zodiacum quaſi mundũ uiſibilẽ rectè perſpexerit, perueniet ad chryſtallinũ quaſi mundũ imaginabilẽ, in quo imaginabilia ſigna ponunt, ab hoc ad empyreũ, tanꝗ ad intellectuale cœlum, & intelligibile lumẽ, unde aſcendet ad

Deum

Deum,ut à lumine,quod & dispersum est,& in materia,ad lumen tandem unitum,& ubique totum,& à materia liberum,postremò perueniat.

De paßione Domini.

CAEci sumus omnes, ô Domine, miserere nostri, propter merita passionis tuæ. Aspice nos, clementissime Domine, ut te respiciamus, ut te fœliciter uideamus. Hodie,fratres mei,Christianus populus uanis passim bacchanalibus occupatur, Christus interea seruator populi, in Euangelio Lucæ prænuntiat discipulis futuræ passionis suæ dolores. Quos bacchanalium nostrorum culpa sustinuit. Quos & libentissimè perpessus est, ut nos à perpetuis cruciatibus liberaret. Prænuntiat autem passionem suam, ut eos animet ad patientiam, atque martyria. Prædicit & resurrectionem, ne malis ullis perterreantur. Præmonet omnia,ut diuinitatem suam cognoscant,quódue non ui humana uictus,sed electione sua passurus erat. Ne ab eo in passione discedant, etiam singula confirmat oraculis Prophetarum. Quod apparet per Isaiam atque Danielem,& alios. Isaias ita dicit:Obtuli scapulas meas ad uerbera,genas meas ad alapas,& faciem meam non diuerti à sputorum dedecore. Hinc & illud de cruce:Tradidit in mortem animam suam,& cum sceleratis reputatus est. Et de resurrectione Dauid: Non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Prædixit autem se passurum sub Gentibus & Iudæis, propter Pilatum,eiusq́ satellites. Discipuli uerò non intelligebant,scilicet mysteria Prophetarum. Item credebant eum sæpe allegoricè loquutum,sub passionis mortisq́ suæ nomine aliud quiddam significare. Iam enim conceperant hunc esse adeò diuinum,ut occidi non possit.Mox cæcum illuminat,miraculo diuinitatem confirmans,ne diuinitati futura passio detrahat.Illuminat cæcum, sed petentem, iterumq́ petentem, & superantem impedimenta turbæ mundanæ retrahentis à Deo. Et fortè prius illuminatur mente, quàm corpore. Cæcus enim mendicusq́,Prophetarum forsan ignarus,filium Dauid eum uocat.Iesus perseuerantiam illius,diligens suo statu à se mouet illum.Interrogat quid uelit,ut uotum coràm omnibus fateatur,& cæcum se esse palàm ostentat præsentibus.Neque pecuniam postulare, sed lumen, quum dicit: Domine iam illuminatus est mente per ipsum Christi statum.Quum dicit,ut uideam,desiderat oculi lumen. Iesus motu linguæ, uel oculorum, illuminauit eum,sicut Sol radiorum aspectu reddit nos uidentes,quando dixit,Respice, scilicet me, quia fides tua erga me te reddidit salute dignum. Agnosce me salutis datorem. Quum dixit Respice,prouocauit eum,ut oculos in se uerteret. Mox intuitu illuminat eum, dum dicit quinque uerba, scilicet, Fides tua te saluum fecit. Ille tanquam gratus,sequitur eum,laudans in Iesu Deum,& alios prouocat ad laudandum. In cæco mendicante in uia,nota humanam cæcitatem in hac uita salutis egenam. In hoc cæco illuminato statim post narrationem Dominicæ passionis. Nota passionem Christi humanæ saluti necessariam extitisse, Christi peruiam Hiericho transeuntis, qui significat Lunam,id est,descendentis à cœlo, & momento ad salutem consequendam esse opus, instantia superante impedita. Deniq́ petendum esse à Deo intelligentiæ lumen. Hinc illud Dauidis, Intellectum da mihi,& uiuam. In hoc autem, ut Ioannes clamat, Apparuit charitas Dei in nobis, quando Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut uiuamus per eum. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum traderet pro peccatis nostris. Charitas est amare Deum propter se,& cætera propter Deum. Quum enim omnis multitudo rerum sit ab uno, & ideò referatur ad unum,nimirum omnia bona referenda sunt ad unum,primumq́ bonum,ex quo sunt uelut ab efficiente,in quo sunt,ut exemplari. Ad quod sunt uelut ad finem. Primus enim effector rerum,atque motor sui gratia facit,mouetq́ omnia. Quum igitur per primum bonum omnia sint bona, & quatenus bona sint amãda,meritò propter ipsum,duo quædam uidemur dicere.Primum,quoniam aliquam hæc illius habenti imaginem. Secundum, ut hæc amando amemus in omnibus ipsum. Sed cuius gratia? Duntaxat ut placeamus ipsi. Placeamus autem cur? Nunquid ut mala uitemus,uel ut commoda consequemur? Nequaquam: nam primum illud non propter se, sed propter alia, & gratia tui diligeres, & contra prudentiæ ordinem, principium

primum ultimumq́ finem subijceres sequentibus, aliorsumq́ referres, huc usq; igitur. Denique fit resolutio, ut Deo placeas, & si quid addendum est, cur placere uelis, adde ad gloriam Dei, ut sit eius imperium gloriosius. Hæc ipsa charitas est, propter quam ad gloriam Dei tu non solùm contendis illi placere, sed etiam ut cæteri placeant, uidelicet amplificandæ diuinæ gloriæ gratia. Nam & ipse Deus charitate sui, id est, amplificandæ, siue communicandæ suæ bonitatis amore, ut Dionysius ait, omnia procreauit. Amor autem in uoluntate consistit. Ideò Mercurius atq; Plato unà cum nostris Theologis, uoluntatem diuinam ex amore bonitatis suæ cuncta procreauisse confirmant. Vniuersum igitur, quod tantum & tale, & tunc effectum fuerit, propriè ex diuina uoluntate & charitate sortitur. Tantum enim & tale, & tunc factum est, quantum & quale, & quando Deus uoluit. Nam prout ad potentiam & sapientiam pertinet, & aliâs, & aliter fieri potuisset. Quum igitur ex amore diuino facta sint omnia, eodem omnia conseruantur, atque mouentur. Singula igitur inde ducta amore quodam propagationis suæ, qua diuinam imitentur propagationem, mouetur & agunt. Amorem item conseruationis suæ, qua diuinam imitentur æternitatem prosequuntur, & fugiunt. Quæ sine amore, nec aliquid agerent, nec agendo consequerentur. Amore item partium mutuò seruatur totum, conseruantur & partes. Amore tandem omnium inter se communi uniuersum perpetuò conseruatur, omnisq; huiusmodi amor charitas nominatur. Quando à Deo insitus ad diuinam imitationem & legem omnia prouocat. Sola forsan, quæ intellectum habent ex libero arbitrij motu, ab hoc fine aberrare possunt. Quæ tamen ex hoc liberi motus munere plus admodum, quàm cætera Deo debent. Ideoq; multò magis ab eis charitatē Deus exigit, qua Deum propter Deum ament, & se unà cum cæteris diligant, propter ipsum. Quanti uerò Deus faciat charitatem, non solùm ex eo patet, quod ille omnia charitate fecit, & seruat, & mouet, quæue regnum eius in subditos, subditorum charitate seruat, uerùm etiam ex eo, quod symbolum, id est, inditium & imaginem charitatis in summis ubiq; constituit. Inter Angelos ordo Seraphinorum primus est. Prima, sancti Spiritus, & diuinæ charitatis imago. Inter cœlorum sphæras prima est empyreum symbolum charitatis. Dominus inter planetas, Sol calore suo proprietas charitatis. Ignis inter elementa summus charitatis indicium. In calore tandem charitati persimili, generatio rerum uitaq; consistit. Quid deniq; prosunt alimenta corpori, nisi calor concoquat, digeratq́, & non uiuentia in formam uitæ traducat? Similiter mortuæ nobis sunt res, actionesq; omnes, nec animam nutriunt, nisi charitatis calore tangantur, referanturq; ad ipsam animæ uitam, ad ipsum uidelicet Deum. Omnia sub terris semina rerum quasi mortua iacent, nisi uerno Solis feruore uiuificentur, & germinent. Nata rursum mortuos habent colores, atq; figuras, nisi luce Solis illuminentur. Similiter uita carente, quæcunque uirtutes ab hominibus nuncupantur, nisi formentur. In qua & calor est, & lumen. Calor quidem quatenus Deum appetit. Lumen autem quatenus delectatur, & Deo utrumq; summatim uno amoris diuini & charitatis nomine comprehēditur: quo tanquam solaris uirtus nostra omnia fecit uiua, sic & salis more conseruat. Sed curnam charitas sola facit, ut uirtutes cæteræ sint uirtutes? Quando & fœlicitatem, id est, ad finem ultimū dirigit. Quod & primum omnium est principium, facit ut & cætera sint nobis bona, quatenus ad primum refert bonum. Cuius tamen participatione sunt bona. Ideò seorsum ab illo quæsita sunt mala. Sola tandem charitate Deum consequi possumus. Quum enī ille sit immensus, nō possumus illum apprehendere, nisi nobis ille se dederit. Non dat ille seipsum, nisi animo charitate danti. Ideò per uiam intelligendi nimium tempore longo proficimus. Per uiam amandi breuissimo plurimum. Paucissimi quoq; ingenio ad Deum adniti possunt, charitate omnes accedere, ideò ne quis cōqueri possit, statuit Deus charitatē, quasi fœlicitatis uiam omnibus æquè communem, quæ reducit in patriam. Ibiq; pro diuersis amandi gradibus gradus digerit gaudiorum, efficitq; ipso amoris condimento, ut æterna saturitas fastidio careat. Animus enim per amorem nō solùm plenitudine delectatur, sed & interim appetit eam: ideoq; perpetuò delectatur. Appetit, inquam, non consequi, sed tenere. Eodem igitur amore desiderat retinere bonum, quo & affectauerat cōsequi. Sicut & leuia eadem leuitate in sublimi manere contendunt, qua contenderant proficisci, Animus deniq; non scientia, sed charitate fit Deus. Sicut lignum, non quia lumen externum

ternum ab igne capiat, sed quia calorem, ignis euadit. Sic & animus non per externam notitiæ lucem, sed per amorem in Deum, fit Deus, & intrinsecus inde lucet ut Deus.

De stella Magorum, cuius ductu peruenerunt ad Christum regem Israelis iam natum.

Adspira precor, Alme Deus, monstra nobis tuam hodie stellam, quam olim ostendisti Magis, ut quę quondam Magos duxit ad Christum, eadem ad Christi mysteria nos perducat.

ORietur stella ex Iacob, & consurget uirga ex Israël. Per hæc uerba Balaam in libro Numerorum prędicit Mesiam nasciturum. Quando stella quædam miris modis oriatur circa Iudæam. Habitabat autem Balaam in Orientali plaga uersus Hierusalem, in qua erant Magi, inter quos peritissimi Astronomiæ Sacerdotes erant, qui & regebant populum. Hi ergo cœlestium signorum curiosissimi notauerant, quæ prædixerat Balaam prodigio stellæ significandum. Demûm nascente Christo, miranda quadam in altis Cometa refulsit. Quòd autem fuerit à doctis iudicatus Cometa, testatur Origenes contra Celsum, dicens, se legisse in libro Cheremonis Stoici de Cometis quandoq; ex ipsis prospera & salutaria significari. Qualis fuerit, qui hoc ipso Octauiani tempore fulserit. De qua historiam exponi ab ipso Cheremone asserit, subditq; Chaldæos, quum & hunc considerauissent, & suos dæmones nuper debilitatos animaduertēt, adisse Iudæam, præstantiorem quendam dæmonibus suis adoraturos. Testatur idem Platonicus noster Chalcidius, qui uarias adducit historias de stellis. Quæ quum raró uideantur, ingentes portendunt calamitates. Deinde subdit: Extat quoque alia sanctior & uenerabilior historia, quæ perhibet ortu stellæ cuiusdam nō morbos mortesq; denuntiatas, sed descensum Dei uenerabilem, ad humanæ seruationis rerúmque mortalium gratiam, quam à Chaldæis obseruatam fuisse testatur. Qui Deum nuper natum muneribus uenerati sunt. Hæc Chalcidius. Testis est etiam Suetonius, his uerbis: Percrebuerat Oriente toto uetus & constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Iudæa profecti, rerum summa potirentur, atq; ob hoc Iudęos rebellasse à Romanis, atq; perijsse. Ex hoc colligitur Orientales Astronomos quodammodo per Astrologiæ regulas, & p prodigia quodammodo suis regulis consentanea indicauisse natū eo tempore Regem, qui authoritate mirabili mundum reformet in melius. Vbi enim iudicant Cometam esse prosperum & salutarem, agnoscunt eum esse ex natura Solis, Iouisq;, & Veneris. Tradunt enim ubi color apparet plumbeus, esse Cometam Saturnium, & significare pestem atq; penuriam. Vbi uerò color est igneus, esse Martium, & prælia incendiaq; portendere: plurimū uerò tales existere. Vim enim Martis igneam & motiuam attrahere, sursum uapores à terra, q̄ plurimos ad sublimem aeris regionem igni contiguam, ibiq; protinus inflammari. Iudicant quoq; uarios ex Cometis euentus, ex signis, atq; planetis, quibus quum crinitæ exoriuntur, & occidunt à Meridie, uergunt ad Septentrionem, atq; uicissim. Fortè igitur quū uiderent Orientales Astronomi mense Decembris exoriri Cometam in principio Sagittarij, iudicauerunt esse salutare portentū, quia radios ostendebat tū aureos ex natura Solis, tum argenteos ex natura Iouis, tum mistos ex natura Veneris. Fortè etiam erat tunc in principio Sagittarij Iupiter. Sol ēm, si ritè metimur, tūc medium obtinebat Sagittarij signum. Facilè uerò Venus semper unica Soli occupabat Sagittarij finem, probabile est talem quoque fuisse postea cœli figuram, Christo nascente, Mense Decembri, si natus sit post noctis dimidium. Nam & in Euangelio legitur, natum, dum Pastores alternas custodirent noctis uigilias, & ab angelo dicitur, hodie natus. Ingens uerò ex hac cœli positione, tum admiratio, tum controuersia Astrologis incidit: hinc enim ex Ioue, Sole, Venere iudicabant, Regem uerò iustissimū, clarissimum, clementissimum. Inde uerò ex Sole admodum diuitem esse non posse. Quomodo igitur magnus Rex erit, & pauper? Præterea ex Ioue in angulo ascendentis existimabant genituram eius ualde fœcundam, sed ex Luna prima faciem Virginis obtinente genituram fore sterilem, & Virginem quandam potius, quàm grauidam exaltari. Ex his Astrologorum iudicijs, atq; etiam ex prædictionibus Balaam, cæterorumq; Prophetarum percrebue-

rat opinio frequens Oriente toto, Regem iustitiæ propter Iouem, ueritatis propter Solem, gratiæ propter Venerem tunc exortum, uel designatum: sed ab orientalibus nati locus ignorabatur. Cometa quidem ad duos fortè menses duxit, secundum duas ascendentis horas, & si uergeret ad Meridiem uersus Iudæam, locus tamen certum non designabat. Hactenus insuper ob eiusmodi controuersiam nesciebatur, utrum natus, uel nasciturus ille, cœlitùs potius, an diuinitùs mitteretur. Quoad Cometa rursum post duos annos, referens uidelicet menses duos, non in summo, sed in infimo iam aëre se monstrauit, tunc agnoscemus priorem Magi Cometam, motum eius prosequuti sunt, eoq; duce Hierusalem quadraginta & uno peruenêre diebus. Non humanum iam amplius Regem quærentes, sed diuinum. Videbant enim Cometæ modum, motumq; naturalem esse non posse. Quòd autem Magi uenerint, ortúmque tanti Regis, & tempus Herodi narrauerint, non Euangelium tantum, sed etiam Macrobius testis esse potest, qui ait: Quum audisset Augustus inter pueros, quos in Syria Herodes Iudæorum rex iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait: Præstat Herodis porcum esse, quàm filium. Nos igitur Cometam nõ naturalem, sed diuinum ab angelo Gabriele motum existimamus, & insuper illustratum. Qui enim præcursorem Christi Ioannem nuntiauerat Zachariæ, qui Christum nuntiauit Mariæ, idem ortum Christi locúmque portendit, & Gentibus, & per Gentes conuicit quoque Iudæos. Et sub forma stellæ stellarum docuit studiosos, per stellæ lumen à Sole susceptum duxit ad Solem. Gestabant Astronomi ad Regem natum aurum, quoniam Solarem existimabant: per Thus odoriferum, gratiam Veneris designabant: per Mirrham putrefactionis nesciam uitam Iouiam portendebant. Sed interim in aliud hæc sunt conuersa mysterium. Nam Auro pauperem adiuuerunt: Mirrha tenerum corpus confirmauere: Thure stabulum condierunt. Aurum obtulere Regi: Sacerdoti Thus: Mirrham denique Deo. Probabile uerò est Cometam illum fuisse Angelum, ut sicut Tobiæ iter Angelus sub humana figura direxit, sic inter Astrologorum Angelus sub forma stellæ ad Christum quandoque direxerit. Nam, ut testatur Moses Aegyptius, doctorum doctissimus Hebræorum, summa stellarum notitia eò perduxit Abraham, ut solus & primus seculo suo unam esse, primamq; cœlorum causam comprehenderet, eamq; suppliciter adoraret. Vnde effectum sit, uti deinde nactus à Deo fuerit gratiæ lumen, & prophetiam. Sed redeamus ad Cometam. In hoc ipso apud Lucam Euangelistã, quo Christus noster nascitur, Angelus Domini Pastores lumine circũfulsit, nuntiauítque eius gaudium magnum, dicens: Hodie natus Seruator mundi. Et meritò dixit, hodie, quasi hoc die, quamuis fortè nox esset media. Quoniam diem tunc præferebat ipsum Cometæ lumen: hinc illud Dauidis: Et nox sicut dies illuminabitur. Posthac Angelus hanc Orientem uersus subitò traduxit ad Persas, Magos inde ducturus ad Christum. Hinc illud Esaiæ: Surge, illuminare Hierusalem, quia uenit lumen tuum, & gloria Domini super eo orta est, &c. Et ambulabunt Gentes in lumine tuo. Nam quando ortus est Dominus, hoc lumen apparuit circa Hierusalem. Deinde in hoc lumine Magi Gentiles ambulauerunt. Quia sicut ab Iudæa primùm processit in Orientem, ita uicissim ab Oriente rediјt in Iudæam, illuc Magos adducens. Quòd autem hic Cometa fuerit idem Angelus, qui Pastoribus edixerat gaudium magnum, ex eo conijcimus, quia Magi quum uiderent iterum eiusmodi stellam, gauisi sunt gaudio magno, & dixit, ualde, quia quum primùm ab initio uiderant, gauisi fuerant gaudio magno, sicut & Pastores. Nunc uerò & ualdè, quia gratissimum tibi bonum solet accidere, quod gustaueris aliâs, & intermissum quandoque recipias. Idem uerò Angelus, qui sub radijs uisibilibus duxerat Magos ad Christum mox sub occultis radijs mentes dormientium Magorum admonet, ne Hierosolymam aduertantur, & Iosephum monet, ut cum puero fugiat in Aegyptum. Angelus moriente Christo in ipsa Lunæ forma plenã lumine Lunam super naturæ uires momento subiecit Soli, diemq; meridie conuertit in noctem, qui & nascente Iesu sub forma Cometæ mediam noctem conuertit in diem. Hinc illud Dauidis: Sicut tenebræ eius, ita & lumẽ eius, quoniam utrunq; eiusdem angeli ministerio est impletum. Et utrunq; in spatio similiter medio, siue noctis, siue diei. Quo autem modo Angelus Cometam accumulauit? Stans protinus in aëre medio, mille aëris stadia circumfusa sibi in spatium aliquãto angustius congregauit, idq; totũ uelut anima corpus

corpus sibi mira potestate deuixit, & à reliquo elemento secreuit. Proinde ac uirtute coaguli, lac plurimum cogitur in angustius, & ab aqua secernitur. Et cur Angelus aërem condensauit? Vt lumen quod huic aëri exhibiturus erat, hominũ oculis appareret. Quę enim rarissima sunt, subterfugiunt acies oculorum. At unde lumen corpori huic adhibuit Angelus? Ab ipso uidelicet suæ intelligentiæ lumine. Quod enim in ea est intellectuale & inuisibile lumen, si quomodo traducatur in aerem, fit uisibile: in aerem quidem subtiliorem conspicuum fit beatis. In aerem denique densiorem ab aliis quoque uidetur. Diximus in superioribus Magos Hyerosolymam die post natiuitatem uigesimo primo uenisse: quando eo purificationis tempore iam absoluto obtulit Maria Filium templo. Quo igitur die Simeon & Anna Christum iam agnoscunt, eodem & Magi adhuc ignotum in Hierosolyma prædicant. Postridie uerò Bethlehem accedunt. Proinde quum Ioseph in accessu Magorum iubeatur cum puero fugam arripere, ideóque non sit probabile eum post diuina mandata in templum puerum aduexisse, uerisimile uidetur Magos post purificationem puerum salutasse. Præterea quòd de Sagittario ex aliquorum computatione diximus, probabilius diceretur, mea sententia, de Virgine, atque de media nocte. Necesse quidem fuit oriente Christo signum ex aliquo duodecim pariter exoriri. Ego autem nescio quod signũ accommodem ex Virgine nato, potius Virginem. Et huius quidem signi faciem præcipuè primam. Tres enim signum quodlibet facies habet. In primaque uerò Virginis facie, ut testatur Albumasar, Indi pariter & Aegyptii imaginem quandam contemplati sunt, quæ referat puellam uirginem, & pulcherrimam, sedentem, puerumque lactantem. Maximè uerò faciei huius exortus exorienti puero, ex Virgine congruit, & rectè cõputanti in mense Decembri nocte media facies eiusmodi nascitur. Fuit autem facies hæc, in qua & Cometa creditur effulsisse, nõ causa Christi, sed signum. Si enim uim aliquam ad efficiẽdum partum Virginis habuisset, nimirum in tot seculis sæpius effecisset. Omnino uerò cœlestia corpora legem creare non possunt, quæ posthabito cœlo adoret, & speret aliquid super cœlum. Summatim uerò cœleste fatum non potest faue relegi, quæ neget fatum. Lumen quod ab ipso bono per omnes spiritus dilatatur, est beneficum. ideoque motum & quietem circa bonum præstat, id est, efficit ut ames bonum, & delecteris in bono. Qualecunque sit bonum, quatenus boni ipsius habet imaginem. Qui inter homines non habet charitatem, qualis est præcipuè, qui laborat inuidia, iam incipit in tenebras exteriores ruere paulatim, id est, extra luminis benefici munera. Odit namque bonum, doletque bono.

De Cantico Simeonis, ac uera fidelium pace.

Adspira nobis precor, alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesiæ laudabo te. In conspectu Angelorum psallam tibi.

CONsolare nos Domine semper in infirmitate nostra. Quemadmodum consolatus es aliquando Simeonem in senectute sua. Simeon sacerdos sapiens quũ ex scripturarum obseruatione cognouisset eo seculo Christum esse uenturũ, obsecrauit Deum, ut tamdiu uiueret, ut uidere posit Christum natum. Accepit igitur à Spiritu sancto, eum se in sua uita uisurum. Quum uerò & differretur aduentus, & ille uiribus senectute deficeret, aiebat in orationibus suis: Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me? Memor esto uerbi tui Dñe seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. Respondet interim illi Dñs: Multitudine dierũ replebo te, & ostendam tibi salutare meum. Hac ergo fiducia Simeon pius, Spiritus sanctus charitate plenus, expectat diu aduentũ Christi, eumque tota mente considerat, nõ solùm ad consolationem suã, sed consolationẽ populo Israeli communẽ. Et quoniam cũ charitate sperat, ideò consequitur hodie quod expectat, & eodẽ quo sperabat amore, Iesum ipsis amoris ulnis amplectitur. O fortunatũ senem, q tam facilè amplecteris eum, q mundum pugno complectitur. O senem reuerà beatũ, qui regis & sustines eum, qui & te regit, & sustinet omnia. Simeõ ergo ex diuturno desiderio mirabiliter translatus in gaudiũ, exclamat. O

Domine,

Domine,ubi Iesum fatetur esse Deum. Nunc primùm tu dimittis me, & unum quemque seruum tuum in pace. Non dimittis, quia usquam à nobis fugias, qui semper es ubique,sed dimittis ex hac uita descendere. Nolebas enim,sicut promisisti, me prius hinc abire, quàm æternum Filium tuum hactenus mente mihi uisum, quandoque oculis uiderem in tempore genitum. Recedo equidem nunc in pace, facta scilicet per Filium tuum inter homines, atque Deum, sublatis culpis hominum. Quibus pax inter homines,ac te esse non poterat. Paratam intelligo pacem, quum primùm uidi salutare tuum, hic natum in communem toti mundo salutem. Id salutare uerbum tuum prius quidem erat in mundo, sed nobis occultum. Nunc uerò assumpto corpore patebit coram facie omnium communiter populorum. Proinde uerò erit lumen Gentibus,& gloria plebis tuæ Israël. Iudæi quidem etiam ante hac lumen aliquod possidebant in Prophetis & Lege,atque Figuris. Gentiles uerò eiusmodi carebant lumine. Sed lumen accipiunt ab Apostolis. Quod quidem lumen est ad gloriam Israëlis,non dico totius populi,sed maximè tui, id est,Patriarcharum,Prophetarum,Apostolorum, & præcipuè Christi Patrisque Dei. Hanc lucem, hanc gloriam, hanc pacem, nascente Christo, multitudo pronuntiat Angelorum. Nam & splendor in altis apparet, & Angeli clamant, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Tota gloria, totus effectus nostræ salutis est à Deo per Christum eo tempore natum. Vnde & pax facta est hominibus, inter illos & Deum Christum conciliante:hominibus,inquam,bonæ uoluntatis,id est,qui uoluntatem suam ita cum diuina copulant uoluntate, quemadmodum Angeli uoluntatem suam cum diuina coniungunt, atque ita facta erit uoluntas tua sicut in cœlis, sic in terra. Ideò sic exclamat, Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis, non eam,quam mundus dat, sed quam dat Pater meus,qui est in cœlis. Dicite rogo, fratres mei,quam pacem,quam concordiam inuenire possitis in mundo,qui totus est ex discordibus constitutus. In corpore nostro aduersus humores continuè humores pugnant. Rationi repugat sensus, & in ratione opiniones opinionibus contradicunt. Nunquid inueniemus extra nos pacem in rebus infra Lunam insuper inter se conuenire discordantibus. Repugnant frigida calidis, sicca humidis, grauia leuibus, rara densis, mollia duris, albis nigra, amara denique dulcibus. Quæramus saltem in cœlo pacem, atque concordiam,quam infra cœlum reperire non possumus. Verùm nec in cœlesti quidem corpore,proh dolor,concordiam & pacem possumus inuenire. Nam & illuc Astronomi repugnantiam multiplicem inuenerunt. Contraria enim illic esse tradunt, signa signis, & planetas repugnare planetis,& oppositos inter se cœlorum peragi motus. Meritò igitur pacis author ait,pacem nobis dari,non à cœlis quidem,sed à Patre omnium, qui imperat cœlis: à Patre, inquam, per Filium, exhortante Spiritu, qui appellatur Spiritus pacis & charitatis, etiam Apostolus ait: Spes non confunditur, quia charitas Dei accensa est in cordibus nostris,per Spiritum sanctum,qui datus est nobis. Quamobrem, dilectissimi fratres,Spiritus sancti charitate feruentes, ingrediamur hodie templum,unigenitum ibi Dei Filium statim inueniemus, uidebimus eum cum admiratione, & gaudebunt oculi nostri. Tangemus eum cum timore, unà cum Simeone, & gaudebit inde cor nostrum. Amplectemur eum cum reuerentia,sicut & sanctus ille senex, & gaudium nostrum erit plenum,cantabimus: Viderunt oculi nostri salutare tuum,& inueniemus plenam in eo pacem,& gaudium nostrum nemo tollet à nobis. Deus enim qui possidet, & conseruat omnibus omnia,erit nobiscum in secula seculorum.

De creatione rerum.

Figulus principiò pręparat sibi lutum,quasi materiam,in qua formas uasculorum fingat,quas habet in mente. In una,inquam,mente multas habet,& similiter in luto uno multas effingit, dum informe lutum prius à se formabile factum extēdit, atque extendendo figurat. Similiter Deus ab initio unam creauit materiam,prorsus informem,de qua Moses ait: Tenebræ erant super faciem Abyssi: Materia hæc in primo suæ creationis momento,nec formam habebat,ut dixi,nec etiam magnitudinem. Ordine namque naturæ materia prius est id, quod est in seipsa, quàm sit formosa, uel magna.

Neque

Neque formosa fieri potuit, nisi prius habuerit aliquam magnitudinem. In primo igitur creationis momento materiam fecit, ut simpliciter esset, necdum corpus erat. In secundo protendit eam in dimensionẽ trinam, id est, longitudinem, latitudinem, profunditatem. Materia igitur sic extensa statim est facta corpus, nec dum ipsa quicquam facere poterat. In tertio corpus hoc, id est, materiam, sic extensam Deus multis formauit formis, scilicet elementorum, atque cœlorum, & in cœlo confirmauit eam stellarum formis. Sub cœlo præter elementorum formas, formauit eam formis uaporum, lapidum, metallorum, & plantarum, & animalium. Materia quidem unica est ubique his omnibus induta formis. Omnes autem motiones actionesq; rerum per ipsas rerum formas efficiuntur. Grauia enim per grauitatem descendunt, non per materiam. Nam & in leuibus eadem est materia. Leuia similiter ascendunt per leuitatem. Calida non per molem calefaciunt, sed per calorem. Frigidaq; pro frigida. Grauitas autem leuitasq;, & calor, & frigus formæ sunt.

MARSILII FICINI
Florentini Medici atque Philosophi, in librum de Vita, ad magnanimum Laurentium Medicen, patriæ seruatorem, Epistola dedicatoria.

BAcchum Poëtæ summum antistitem, sacerdotem, bis natum canunt. Fortè significantes, uel futurum sacerdotem statim initiatum, oportere renasci, uel perfecti tandem sacerdotis mentẽ Deo penitus ebriam, iam uideri renatam. Aut forsan humiliore sensu, uinum Bacchi germen generari semel in uite, quasi Semele, maturis sub Phœbo racemis, regenerari rursum post ipsum uindemiæ fulmen in suo uase uinum, uelut in Iouis fœmore merũ. Sed de sacris in præsentia mysterijs non est loquẽdum, ubi mox physica potius ope languentibus opitulaturi sumus. Nec agendum stylo grauitatis seruo, sed libero potius & iocoso, postquam à Libero patre nescio quomodo statim exorsi sumus. Et rectè, inquam, nescio quomodo: nam fortè prudentior aliquis à Phœbo, Medicorum primo, potius q̃ à Baccho medicinam auspicatus esset. Quid uerò? Si quod non uanum omen sit, in ore nunc sorte quadam proferente Bacchum. Hic em̃ almo quodam uino securitateq; lætissima, salubrius fortè medetur, quàm herbis ille suis, carminibusq; Phœbus. Quocunq; uerò sensu uel illa, uel hæc acceperis, dux ille sacerdotum Bacchus, geminas quasi matres habuisse fertur. Melchisedech autem summus ille sacerdos, uuam uix matrem, unum uix patrem habuit. Ego sacerdos minimus, patres habui duos, Ficinum Medicum, Cosmum Medicen. Ex illo natus sum, ex isto renatus. Ille quidem me Galeno, tum Medico, tum Platonico commendauit: hic autẽ diuino consecrauit me Platoni. Et hic similiter atq; ille Marsilium Medico destinauit. Galenus quidem corporum Plato uerò medicus animorum. Iam diu igitur sub Platone salutarem animorum exercui medicinam, quando post librorum omnium eius interpretationem, mox decem atq; octo de animorum immortalitate libros, & æterna fœlicitate composui, ita pro uiribus patri meo Medici satisfaciens. Medico uerò patri satis deinceps faciendum putans, librũ de Literatorum ualetudine curanda composui. Desiderabant præterea posthæc homines literati non tantum bene quandoq; ualere, sed etiam bene ualentes, diu uiuere. His ergo deinde librum de Vita longa dedi. Diffidebãt autem medicinis atque remedijs in re tanta terrenis. Adiunxi librum de Vita, tum ualida, tum longa cœlitùs comparanda, ut ex ipso mundi corpore uiuo, uita quædam uegetior in corpus nostrum, quasi quod-

dam

dam mundi membrum, uelut ex uite propagaretur. His uerò tu medicinæ libris ignosce precor, indulgentissime Laurenti, si dum Medicus esse uolo, nescio quomodo etiam nolens sum, etsi non bonus sæpe Poëta. Nam & Phœbus idem est medicinæ repertor, poësisq; magister, uitamq; ille suam nobis non tam per herbas, quàm per citharam cantumq; largitur. Ipsa quinetiam Venus apud Astrologos Musicum æquè parit, & Medicum. Sed hactenus dum literatorũ ciuiumq; similium uitæ curiosius consulo, librorum meorum salutẽ negligo, quandiu inter se patior esse seiunctos. Quamobrem in eos nũc primum pius, in corpus unum copulo. Cuius artubus in unam formam iam compactis, uita protinus adsit. Non potest autem hoc opus physicum, id quasi corpus meum, uitam accipere, nisi meam. Eiusmodi uerò uita ex mea duntaxat pendet anima. Hæc autem iam diu penes te, magnanime Laurenti, mi patrone, uiuit, in ea præsertim amplissimarum ædium tuarum parte, ubi unà cum Platone nostrum illud de animorum immortalitate seruatur opus, tuo iampridem nomine dedicatum. At animus iste meus, etsi in beata quadam, quasi patria penes te uitam agit, ueruntamen quod & Theologi uolunt, inquietus est interea, donec opus id physicum tanquam suum corpus accipiat. Accipe igitur, optime Laurenti, post illos de Anima, hos etiam de Corpore libros, eodemq; afflatu, quo & illis dudum, fœliciter his aspira. Ita enim & corpus hoc sub tuo spiritu, per suam uiuet animam, & anima uicissim nostra, quum iam suo corpore in tuis laribus conquiescet.

MARSILII

MARSILII FICINI
Florentini Medici atque Philosophi, celeberrimi, de Studiosorum sanitate tuenda, siue eorum qui literis operam nauant, bona ualetudine conseruanda.

LIBER I.

De nouem Studiosorum ducibus. Cap. I.

QVicunque iter illud asperum, arduúmque, & longum ingrediuntur, quod quidem uix tandem ad excelsum nouem Musarum templum assiduo labore perducit, nouem omnino itineris huius ducibus indigere uidentur. Quorum primi quidem tres in cœlo, tres sequentes in animo, postremi tres in terra, nos ducunt. Principiò, in cœlo Mercurius, ut inuestigando Musarum iter aggrediamur, uel impellit, uel adhortatur: siquidem Mercurio tributũ est inuestigationis omnis officium. Deinde Phœbus ipse, & quærentes animos, & res quæsitas splendore uberrimo sic illustrat, ut perspicuè quod quærebatur, à nobis inueniatur. Accedit gratiosissima Venus, Gratiarum mater, atque almis omnino lætisq; radijs suis rem omnem adeò condit, & ornat, ut quicquid & instigante Mercurio quæsitum fuit, & monstrante Phœbo iam erat inuentum, mirifica quadam & salutari uenustate Veneris circumfusum, delectet semper, & prosit. Sequuntur tres itineris huius duces in animo, uidelicet uoluntas ardens, & stabilis, acumen ingenij, memoria tenax. Tres in terra postremi sunt, prudentissimus paterfamiliâs, probatissimus præceptor, medicus peritissimus. Absque his nouem ducibus nemo ad ipsum nouem Musarum templum peruenire uel potuit, uel poterit unquam. Cæteros quidem duces ab initio nobis præcipuè Deus omnipotens naturáque tribuerunt, tres uerò postremos nostra adhibet diligentia. Sed præcepta officiáque, quæ ad patremfamiliâs, & quæ ad præceptorem circa literarum studia pertinent, antiqui plures, sapientesq; tractauerunt, præcipuè Plato noster, & sæpe aliàs, & in libris de Republica, ac de Legibus diligentissimè. Deinde Aristoteles in Politicis, Plutarchus quoque & Quintilianus egregiè. Solus autem literarum studiosis hactenus deest medicus aliquis, qui manum euntibus porrigat, salutaribusq; consilijs atque medicinis adiuuet eos, quos neque cœlum, neque animus, neque paterfamiliâs præceptórue destituit. Ego igitur sortem eorum laboriosissimam misertus, qui difficilè Mineruæ minuentis neruos, iter agunt, primus tanquam medicus debilibus & ualetudinarijs adsum, sed utinam facultate tam integra, quàm propitia uoluntate. Surgite iam adolescentes, Deo duce alacres. Surgite iuuenes, atq; uiri, quos ardentius Mineruæ studium nimium eneruat. Accedite libenter ad medicum, qui uobis ad instituti uestri perfectionem, monstrante Deo, atque fauente, consilia remediaq; salutaria largitur.

Quàm diligens habenda cura sit cerebri, cordis, stomachi & spiritus. Cap. II.

PRincipiò quantam cursores crurium, athletę brachiorũ, Musici uocis curam habere solent, tantam saltem literarũ studiosos cerebri & cordis, iecinorisq; & stomachi oportet habere rationem, imò uerò tantò maiorẽ, quantò & membra hæc præstantiora, q̃ illa sunt, & ij frequentius, atq; ad potiora his membris, q̃ illi illis utuntur. Præterea solers quilibet artifex instrumenta sua diligentissimè curat, penicillos pictor, malleos incudesq; faber ærarius, miles equos & arma, uenator canes & aues, citharã citharœdus, & sua quisq; similiter. Soli uerò Musarũ sacerdotes, soli summi boni

boni ueritatisq; uenatores, tam neglig͞etes (proh nefas) tamq; infortunati sunt, ut instrumentum illud, quo mundum uniuersum metiri quodammodo, & capere possunt, negligere penitus uidentur. Instrumentum eiusmodi spiritus ipse est, qui apud medicos uapor quidam sanguinis, purus, subtilis, calidus, & lucidus definitur. Atq; ab ipso cordis calore, ex subtiliori sanguine procreatus uolat ad cerebrum, ibiq; animus ipso ad sensus tam interiores, quàm exteriores exercendos assiduè utitur. Quamobrem sanguis spiritui seruit, spiritus sensibus, sensus deniq; rationi. Sanguis autem à uirtute naturali, quæ in iecinore stomachoq; uiget, efficitur. Tenuissima sanguinis pars fluit in cordis fontem, ubi uitalis uiget uirtus. Inde creati spiritus cerebri, & (ut ita dixerim) Palladis arces ascendunt. In quibus animalis, id est, sentiendi mouendiq; uis dominatur. Itaq; talis plurimùm fermè contemplatio est, quale sensus ipsius obsequium. Talis autem sensus, qualis & spiritus: spiritus uerò talis, qualis & sanguis, & tres illæ uires, quas diximus, naturalis scilicet, uitalis, & animalis, tales, ut sunt, à quibus, per quas, in quibus spiritus ipsi concipiuntur, nascuntur, atq; fouentur.

Literatos pituitæ & atræ bili obnoxios esse.
Cap. III.

NOn solùm uerò membra illa, uiresq; & spiritus, homines literarum cupidi curare diligentissimè deb͞et, uerùm etiam pituitam semper, & atram bilem, non aliter q̃ nauigantes Scyllam, atq; Charybdim, cautissimè euitare iubentur. Quantum enim reliquo corpore ociosi sunt, tantum cerebro ac mente negociosi. Inde pituitam, quod Græci phlegma, hinc atram bilem, quam ijdem melancholiam uocant, gignere compelluntur. Illa quidem ingenium sæpe obtundit, & suffocat, hæc uerò si nimium abundauerit, flagraueritue, assidua cura crebrisq; deliramentis uexat, animum iudiciumq; perturbat, ut non immeritò dici possit, literatos fore præcipuè sanos, nisi pituita molesta esset, & lætissimos sapientissimosq; omnium, nisi bilis atræ uitio, uel mœrore sæpe, uel interdum desipere cogerentur.

Quot sint causæ, quibus literati melancholici sint, uel fiant.
Cap. III.

VT autem literati sint melancholici, tres potissimùm causarum species faciunt. Prima cœlestis, secunda naturalis, tertia est humana. Cœlestis, quoniam Mercurius, qui ut doctrinas inuestigemus inuitat, & Saturnus, qui efficit, ut in doctrinis inuestigandis perseueremus, inuentasq; seruemus, frigidi quodammodo siccíq; ab Astronomis esse dicuntur, uel si fortè Mercurius non sit frigidus, fit tamen sæpe Solis propinquitate siccissimus, qualis est natura apud medicos melancholica, eandemq; naturam Mercurius ipse, & Saturnus literarum studiosis, eorum sectatoribus impertiunt ab initio, ac seruant, augéntque quotidie. Naturalis autem causa esse uidetur, quòd ad scientias præsertim difficiles consequ͞edas, necesse est animum ab externis ad interna, tanquam à circunferentia quadam ad centrum sese recipere, atque dum speculatur in ipso (ut ita dixerim) hominis centro stabilissimè permanere. Ad centrum uerò à circumferentia se colligere, figiq; in centro, maximè terræ ipsius est proprium, cui quidem atra bilis persimilis est. Igitur atra bilis animum, ut se & colligat in unum, & sistat in uno, contempleturq; assiduè prouocat. Atque ipsa mundi centro similis, ad centrum rerum singularum cogit inuestigandum, euehítq; ad altissima quæq; comprehendenda, quandoquidem c͞u Saturno maximè congruit altissimo planetar͞u. Contemplatio quoq; ipsa uicissim assidua quadam collectione, & quasi cõpressione, natur͞a atræ bili persimilem cõtrahit. Humana uerò ea ex nobis causa est. Quoniam freq͞ues Sagittario mentis cerebrum uehementer exiccat, igitur humore magna ex parte cõsumpto (qđ caloris naturalis pabulum est) calor quoq; plurimum solet extingui, unde natura cerebri sicca frigidáque euadit, quæ quidem terrestris & melancholica qualitas nominatur.

Præterea

Præterea ob frequentissimum inquisitionis motum, spiritus quoq; moti cõtinuè resoluũtur. Resolutos autem spiritus, ex subtilione sanguine instaurari necessarium est. Qua propter subtilibus clarioribusq; sanguinis partibus sæpe consumptis, reliquus sanguis necessariò dẽsus redditur, & siccus, & ater. Accedit ad hæc, quod natura in cõtemplatione cerebro prorsus cordiq; intenta, stomachũ heparq; destituit. Quare alimentis præsertim, uel uberioribus, uel durioribus malè cõcoctis, sanguis inde frigidus, crassusq;, & niger efficitur. Demum nimio membrorum ocio, neq; superflua excernuntur, neq; glutinosi tenaces, fusciq; uapores exhalãt. Hæc omnia melancholicũ spiritũ, mœstũq; & pauidum animũ efficere solent. Siquidem interiores tenebræ multò magis quã exteriores, mœrore occupant animum atq; terent. Maximè uerò literatorum omnium, hi atra bile premuntur, qui sedulò philosophiæ studio dediti, mentem à corpore rebusq; corporeis seuocant, incorporeisq; coniungunt, tum quia difficilius admodum opus maiori quoq; indiget mentis intentione, tum quia quatenus mentẽ incorporeæ ueritati coniungunt, eatenus à corpore disiungere compelluntur. Hinc corpus eorum nonnunquam, quasi semianimũ redditur atque melãcholicum. Quod quidem Plato noster in Timæo significat, dicens: animum diuina sæpissimè, & in intensissimè cõtemplantem, alimentis eiusmodi adeò adolescere, potentemq; euadere, ut corpus suũ supra, quam natura corporis patiatur exuperet, ipsumq; uehemẽtioribus agitationibns suis aliquando, uel effugiat quodammodo, uel nonnunquam, quasi dissoluere uideatur.

Cur melancholia ingeniosi sint, & qui horum sint eiusmodi, aut secus. Cap. V.

HActenus quam ob causam Musarũ sacerdotes melancholici, uel sint ab initio, uel studio fiant, rationibus primo cœlestibus, secũdo naturalib. tertio humanis ostendisse sit satis. Quod quidem cõfirmat in libro Problematum Aristoteles. Omnes enim, inquit, uiros in quauis facultate præstantes, melancholicos extitisse. Qua in re Platonicum illud, quod in libro de Scientia scribitur, cõfirmauit, ingeniosos uidelicet plurimum cõcitatos furiososq; esse solere. Democritus quoque nullos, inquit, uiros ingenio magnos, preter illos, qui furorè quodam perciti sunt, esse unquã posse. Quod quidem Plato noster in Phædro probare uidetur, dicens poeticas fores frustra absq; furore pulsari. Etsi diuinum furorem hic fortè intelligi uult, tamen neq; furor eiusmodi apud Physicos, alijs unquam ullis præterquam melancholicis incitatur. Deinceps uerò assignandæ à nobis rationes sunt, quare Democritus, & Plato, & Aristoteles asserant, melancholicos nonnullos interdum adeò ingenio cunctos excellere, ut non humani, sed diuini potius uideantur. Asseuerant id Democritus. Plato & Aristoteles absque dubio, rationem uerò tantę rei, haud satis explicare uidentur. Audendum tamen (monstrante Deo) causas indagare. Melãcholia, id est, atra bilis est duplex: Altera quidem naturalis à medicis appellatur, altera uerò adustione cõtingit. Naturalis illa nihil est aliud, quàm densior quędã sicciorq; pars sanguinis. Adusta uerò in species quatuor distribuitur. Aut enim naturalis melancholiæ, aut sanguinis purioris, aut bilis, aut falsæ pituitæ combustione concipitur. Quęcunque adustione nascitur, iudicio & sapientiæ nocet, nempe dum humor ille accenditur atque ardet, concitatos furentesq; facere solet, quã Græci Maniam nuncupant, nos uerò furorem. At quando iã extinguitur, subtilioribus clarioribusq; partibus resolutis, solaq; restãte fuligine tetra, stolidos reddit & stupidos, Quẽ habitum melancholiam propriè, & amentiam uecordiamq; appellant. Sola igitur atra bilis illa, quam diximus naturalem, ad iudicium nobis sapientiamq; conducit. Neq; tamen semper. Sanè si sola sit, atra nimium, densaq; mole obfuscat spiritus, terret animũ, obtundit ingenium. Si uerò pituitę simplici misceatur, quum frigidus obstiterit circum præcordia sanguis, crassa quadam frigiditate segnitiem adducit, atq; torporem, atq; ut densissimæ cuiusq; materiæ natura est, quando eiusmodi melancholia frigescit ad summum frigitatis intenditur. Quo in statu nihil speratur, timentur omnia, tædet cœli conuexa tueri. Si bilis atra, uel simplex, uel mixta putrescit, quartanã gignit febrem, lienis tumores, multa generis eiusdem. Vbi nimis exuberat, siue sola sit, siue coniuncta pituitæ, spiritus crassiores facit atque frigidiores, continuò animum afficit tædio, mentis aciem hebetat, nec salit arcadico circum præcordia sanguis. Oportet autem atram bilem neq;

tam paucã esse, ut sanguis, bilis, & spiritus, quasi fræno careant, unde instabile ingenium labilemq; memoriam esse contingat. Neque tam multam, ut nimio pondere prægrauati dormitare atq; egere calcaribus uideamur. Proinde necessariũ est, omnino eam esse, quo ad eius natura patitur, subtilissimam. Si enim tenuata pro natura sua maximè fuerit, poterit forsitan absq; noxa etiam esse multa, atq; etiam tanta, ut æquare bilem saltem pondere uideatur. Abundet igitur atra bilis, sed tenuissima, non careat humore subtilioris pituitæ circumfuso, ne arescat prorsus, durissimaq; euadat. Non tamen misceatur omnino pituitæ, præsertim uel frigidiori, uel multæ, ne frigescat. Sed bili sanguiniq; adeò misceat͂, ut corpus unum conficiatur ex tribus, dupla sanguinis ad reliqua duo proportione compositum. Vbi octo sanguinis partes, duæ bilis, duæ iterũ atræ bilis portiones existãt. Accendatur aliquantulũ à duobus illis atræ bilis, accensaq; fulgeat, nõ urat͂, ne quemadmodum solet materia durior, dum feruet nimium, uehemẽtius urat, & concitet: dum uerò refrigescit, similiter frigescat ad summũ. Bilis em̃ atra ferri instar, quando multũ ad frigus intenditur, friget ad summũ, quando contrà ad calidum ualde declinat, calet ad summũ. Neq; mirũ uideri debet, atram bilem accendi posse facilè, atq; accensam uehemẽtius urere. Siquidem uidemus calcẽ illi similem, aqua perfusam feruere statim, atq; exurere. Tantã ad utrunq; extremũ melancholia uim habet, unitate quadam stabilis, fixæq; naturæ. Quæ quidẽ extremitas cæteris humoribus nõ contingit. Summè quidem calens summã præstat audaciam, imò ferocitati, extremè uerò frigens, timorẽ ignauiamq; extremã. Medijs uerò inter frigus caloremq; gradibus infecta uariè, affectus producit uarios, non aliter, q̃ merum, præcipuè potens, bibentibus ad ebrietatẽ, uel eam paulò liberius, affectus inferre uarios solet. Igitur opportunè temperata sit atra bilis oportet. Quæ quũ ita moderata est, ut diximus, & bili sanguiniq; permixta, quia & natura sicca est, & conditione, quantũ ipsius natura patitur, tenuissima, facilè ab illis accenditur, quia solida est, atq; tenacissima, accensa semel diutissimè flagrat, quia tenacissimæ siccitatis unitate potẽtissima est, uehementius incalescit. Quemadmodũ lignũ in paleis, si utraq; accendant͂, magis diutiusq; calent, & lucẽt. Atqui à diuturno uehementiq; calore, fulgor ingens, motusq; uehemẽs, & diuturnus proficiscunt͂. Huc tendit illud Heracliti: Lux sicca, anima sapientissima.

Quo pacto atra bilis ingeniosos efficiat. Cap. VI.

QVæret fortè quispiam, quale sit corpus illud humoris eiusmodi ex tribus illis humoribus ea, qua diximus proportione conflatum? Tale fermè est colore, quale aurum esse uidemus, sed aliquantum uergit ad purpuram. Et quando tam naturali calore, q̃ uel corporis, uel animi motu acceditur? Fermè non aliter, q̃ ignitum rub'ensq; aurum, purpureo mixtũ calet, & lucet, atq; uelut iris trahit uarios flagrãte corde colores. Quæret aliquis iterum: Quònam pacto humor eiusmodi conducat ingenio. Nempe spiritus ex hoc humore creati, primo quidem subtiles sunt, non aliter, quàm aqua illa, quam & Vitæ, seu Vitis aquam nominant, & ardentem, quoties ex crassiori mero, quadam ad ignem destillatione, ut fieri solet, exprimitur. Spiritus enim sub angustioribus atræ bilis eiusmodi compressi meatibus, uehementiore ob unitatẽ calore, maximè tenuantur, pérq; arctiores meatus expressi, subtiliores erumpũt, deinde calidiores similiter, atq; eadem ratione lucidiores: tertio, motu agiles actione uehementissimi: quarto, solido stabiliq; humore iugiter emanantes, actioni diutissimè seruiunt. Tali autem animus noster obsequio fretus indagat uehementer, perseuerat inuestigando diutius. Facilè quæcunq; inuestigauerit, inuenit, clarè perspicit, syncerè dijudicat, ac retinet iudicata. Adde quòd quemadmodum in superioribus significauimus, animus instrumento, siue incitamento eiusmodi, quod centro mundi quodammodo congruit, atq; (ut ita dixerim) in suum centrum animum colligit, semper rerum omnium & centra petit, & penetralia penetrat. Congruit insuper cum Mercurio atq; Saturno, quorum alter omnium planetarum altissimus, inuestigantem euehit ad altissima. Hinc Philosophi singulares euadunt, præsertim quum animus sic ab externis motibus, atque corpore proprio seuocatus, & quàm proximus diuinis, diuinorum instrumentũ efficiatur. Vnde diuinis influxibus, oraculisque ex alto repletus, noua quædã inusitataq; semper excogitat, & futura prædicit. Quod non solùm Democritus atque Plato affirmant, sed etiam

etiam Aristoteles in Problematum libro, & Auicenna in libro Diuinorum, & in libro de Anima confitentur. Quorsum hæc de atræ bilis humore tam multa? Vt meminerimus, quantum atra bilis, imò candida bilis eiusmodi quęrenda, & nutrienda est, tanquam optima, tantum illam, quę contra se habet, ut diximus, tanquã pessimam esse uitandam. Adeo enim dira res est, ut à malo dæmone eius impetus instigari Serapio dixerit, & Auicenna sapiens non negauerit.

Quinq; præcipuè studiosorum hostes, Pituita, Atra bilis. Coitus, Satietas, Matutinus somnus. Cap. VII.

VT autem redeamus illuc unde iam longius digressi sumus, longissima uia est, quæ ad ueritatem sapientiamq; perducit, grauibus terræq; marisq; plena laboribus. Quicunq; igitur hoc iter aggrediuntur, ut Poëta quispiam diceret, sæpè terra mariq; periclitantur. Siue enim mare nauigent, continuè inter fluctus, id est, humores duos, pituitam scilicet & noxiam illam melancholiam, quasi inter Scyllam Charybdimq; iactantur. Siue terra (ut ita dixerim) iter agant, tria monstra protinus sese illis obijciunt. Primum terrena Venus, secundum Bacchus & Ceres, tertium nocturna Hecate frequẽter opponit. Ergo & Apollo ab æthere, & Neptunus ab æquore, & à terra Hercules sæpe uocandi, ut monstra eiusmodi Palladi inimica, iaculis Apollo transfigat, Neptunus tridente domet, claua Hercules contundat, & laceret. Primum quidem monstrum est Venereus coitus, præsertim si uel paulum uires excesserit, subitò namq; exhaurit spiritus, præsertim subtiliores, cerebrumq; debilitat, labefactat stomachum, atq; præcordia, quo malo nihil ingenio aduersius esse potest. Cur'nam Hippocrates coitum comitiali morbo similem iudicauit? nisi quia mentem, quæ sacra est, percellit, tantumq; obest, ut Auicenna in libro de Animalibus dixerit: Si quid spermatis supra quàm natura tolleret, coitu profluat, obesse magis, quàm si quadragies tantundem sanguinis emanarit, ut nõ iniuria prisci, Musas atq; Mineruam uirgines esse uoluerint. Huc Platonicum illud spectat, quum Venus Musis minitaretur, nisi sacra Venerea colerent, se contra illas suum filium armaturam. Responderunt Musæ Marti: O' Venus, Marti talia minitare: tuus enĩ inter nos Cupido non uolat. Deniq; natura nullum sensum longius, quàm tactum ab intelligentia segregauit. Secundum monstrum, est uini cibiq; satietas. Quippe si uinum uel nimium, uel nimis calidum uehemensq; fuerit, caput ipsum humoribus pessimisq; fumis implebit. Mitto quòd insanos facit ebrietas. Cibus uerò nimius, primùm quidem ad stomachum, in ipso coquendo omnem naturæ uim reuocat. Quò fit, ut capiti simul, speculationiq; intendere nequeat. Deinde ineptè coctus, multis & crassis uaporibus humoribusq;, aciem mentis obtundit. Quinetiam si satis coquatur, tamẽ, ut Galenus ait, animus adipe & sanguine suffocatus, cœleste aliquid peruidere non potest. Tertium deniq; monstrum est, ad multam noctem, præsertim post cœnam frequentius uigilare, unde etiam post ortum Solis dormire cogaris. Quoniam uerò in hoc errant, falluntur q; studiosi permulti, idcircò quantum ingenio noceat, latius explicabo, atq; rationes septem præcipuas afferam. Primam ab ipso cœlo: secundam ab elementis: tertiam ab humoribus: quartam ab ordine rerum: quintam à natura stomachi: sextam à spiritibus: septimam à phantasia deductas. Principiò, tres Planetæ, quemadmodum in superioribus dicebamus, contemplationi & eloquentiæ maximè fauent, Sol, Venus, atq; Mercurius. Hi uerò paribus fermè passibus concurrentes, aduentante nocte nos fugiunt, die uerò uel propinquante, uel iam surgente resurgunt, nosq; reuisunt. Post uerò Solis ortum in plagam cœli duodecimam, quæ carceri tenebrisq; ab Astronomis assignatur, repentè tradũtur. Ergo non qui uel nocte, quando nos fugiunt, uel die post Solis ortum, quando carceris tenebrarumq; domum intrant, sed qui uel propemodum petentibus ortum, uel iam surgentibus ad contemplandum scribendumq;, ipsi quoq; consurgunt, ij soli acutissimè speculantur, & eloquentissimè inuenta sua scribunt, atq; component. Ratio secunda, scilicet ab elementis, est talis: Oriente Sole mouetur aer, tenuaturq;, & claret: occidente uerò contrà. Sanguis autem & spiritus, motum qualitatemq; aëris circumfusi, naturaq; similis sequi necessariò compelluntur. Tertia ratio, quæ ab humoribus ducitur, est eiusmodi: In au-

rora mouetur sanguis,& regnat, motuq; tenuatur,& calescit, & claret: spiritus uerò sanguinem sequi imitariq; solent. Verùm accedente nocte, uel melancholia illa crassior & frigidior,atq; pituita dominantur,quæ spiritus ad speculandum ineptissimos proculdubio reddunt. Quarta ratio,quæ trahitur ab ordine rerum,hæc erit: Dies uigiliæ,nox somno tributa est: quoniam quū Sol uel ad hemisphærium nostrum accedit, uel super ipsum incedit,radijs suis meatus corporis aperit,atq; à centro ad circumferentiam humores spiritusq; dilatat,quod quidem ad uigiliam actionesq; excitat,atq; conducit. Contrà uerò, quando recedit,omnia coarctantur, quod naturali quodam ordine inuitat ad somnum, maximè post tertiam,aut quartam noctis partem. Quisquis igitur manè quidem dormitat,quando Sol mundusq; excitat,ad multam uero noctem uigilat,quando natura dormire iam,& à laboribus quiescere iubet,hic absque dubio cùm ordini uniuersi, tum sibi ipsi repugnat,dum contrarijs simul motibus perturbatur,atq; distrahitur. Sane dum ab uniuerso mouetur ad extima,ipse sese mouet ad intima. Atq; contrà, dum ab uniuerso ad intima trahitur, ipse se interim retrahit ad externa. Ergo peruerso ordine motibusq; contrarijs,tum corpus totum,tum spiritus ingeniumq; prorsus labefactatur. Quinto loco à natura stomachi in hunc modum argumentamur: Stomachus diuturna diurni aeris actione,apertis poris admodum dilatat,euolantibusq; spiritibus tandem ualde debilitatur. Igitur subeunte nocte,nouam spirituum copiam exigit,qua foueatur. Quapropter quicunq; eo tempore contemplationes longas & difficiles inchoat,ipsos ad caput spiritus retrahere nititur. Hi uerò distracti,neq; stomacho satis,neque capiti faciunt. Maximè uero nocet,si post cœnam lucubrantes,diu eiusmodi studijs attentius incumbamus. Pluribus enim tunc ad concoquēdum cibum spiritibus,multoq; calore stomachus indiget. Hæc uerò duo,lucubratione studioq; tali diuertuntur ad caput. Quò fit, ut neque cerebro,neq; stomacho suppetant. Adde quòd caput ob eiusmodi motum,crassioribus cibi repletur uaporibus,atq; cibus in stomacho à calore & spiritu destitutus,crudescit & putret,unde rursus caput opplet, atq; lædit. Denique matutinis horis quando surgendum est,ut excrementis omnibus somno retentis singula membra purgent,tunc id quòd pessimum est,qui nocte lucubrando concoctionem penitus interruperat, idem dormiendo manè,excrementorum expulsionem diutius impedire compellitur. Quod quidem tam ingenio,q; corpori,Medici omnes obesse q; plurimùm arbitrantur. Meritò ergo qui nocte cōtra naturam pro die,atq; conuerso,die rursus pro nocte utuntur,tanquam noctuę, ij etiam in hoc uel inuiti noctuas imitantur,ut quemadmodum illis sub Solis lumine caligant oculi, ita & ij mentis acies sub ueritatis splendore caliget. Sexto loco à spiritibus idem ita probatur: Spiritus fatigatione diurna præsertim subtilissimi quique deniq; resoluuntur. Nocte igitur pauci crassiq; supersunt,literarum studijs ineptissimi, ut non aliter mancis horum fretum alis ingenium uolare possit,q; uespertiliones,atque bubones. Contrà uerò post somnum manè spiritibus recreatis, membrisq; adeo corroboratis, ut minimo spirituum adminiculo egeant, multi subtilesq; spiritus adsunt, qui cerebro seruiant, atq; expeditius obsequi possunt, in membris fouendis, regendisq; parum admodum occupati. Postremò septima ratio,sic à phantasiæ natura deducitur. Phantasia, siue imaginatio, siue cogitatio, seu quouis alio nomine nuncupanda uidetur, multis,longis, cōtrarijs in uigilando imaginibus,cogitationibus,curisq; distrahitur,atq; turbatur. Quæ quidem distractio perturbatioq; sequenti contemplationi, tranquillam serenamq; mentem penitus postulanti,nimium contraria est. Sola uerò nocturna quiete,agitatio illa sedatur tandem,atq; pacatur. Igitur accedente quidem nocte semper turbata mente,recedente uerò,ut plurimū mente tranquilla ad studia nos conferimus. Quicunq; uerò mente nimium agitata res ipsas iudicare conantur,ij non aliter, q; illi, qui uertiginem patiuntur,omnia uerti putant (ut Plato inquit) quum ipsi uertantur. Quamobrem scitè Aristoteles in Oeconomicis iubet ante lucem surgere, asseritq; id & ad corporis sanitatem, & ad Philosophiæ studia prodesse q; plurimùm. Sed hoc ita accipiendum est, ut cita & modica cœna matutinam cruditatem diligentissimè deuitemus. Deniq; sacer ille uates Dauid,omnipotentis tuba Dei, nunquam dicit uesperè, sed manè semper, atq; diluculo in Deum suum canendum se cithara psalmisq; surgere. Surgere quidem mente, ea hora omnino debemus,mox etiam corpore,si modò id commodè fieri possit.

Quæ sit hora inchoandis studijs opportunior, quis'ue continuandi modus. Cap. VIII.

EX ijs, quæ in superioribus disputata sunt, fermè iam satis constat, opportunè nostra nos studia exordiri, uel statim oriente Sole, uel hora una saltem, uel duabus, ad summũ, ante Solis exortum. Sed antequam è lecto surgas, perfrica parumper suauiterq; palmis corpus totum primò, deinde caput unguibus, sed id paulò leuius. Hac in re Hippocrates admoneat. Nam frictione, inquit, si uehemẽs sit, durari corpus: si leuis, molliri: si multa, minui: si modica, impleri. Quum è lecto surrexeris, noli subitæ lectioni meditationiq; prorsus incumbere, sed saltem horæ dimidium cuilibet expurgationi concedito, mox meditationi accingere diligenter, quam ad horam circiter unam pro uiribus prorogabis. Deinde remittes parumper mentis intentionem, atq; interim eburneo pectine diligenter & moderatè pectes caput, à fronte ceruicem uersus quadragies pectine ducto. Tum ceruicem panno asperiori perfrica, demum reuersus ad meditandum, duas insuper horas, aut saltem horã unam studio dedicato. Produci uerò nonnunquam studia possunt, sed aliquanta interdum intermissione facta, ad horam usq; meridianam. Quinetiam interdum, quamuis rarò, nisi cibũ interim cogamur assumere, post meridiem circiter horas duas. Sol enim circa ortum potens est, potens & in medio cœlo. In plaga quoq; illa cœli, quæ medium proximè sequitur, quã nonam Astronomi uocãt, & sapientiæ domũ, Sol maximè gaudet. Quoniam uerò Poëtæ omnes Phœbum Musarum scientiarumq; ducem esse uolunt, meritò si quid altius excogitandum est, his horis potissimũ cogitetur. Si Musæ quærendæ, horis ijsdem Phœbo duce quærantur. Reliquæ enim horæ, ueteribus alienisq; legendis potius, quàm nouis proprijsq; excogitandis, accommodatæ uidentur. Semper autem meminisse debemus, qualibet hora semel saltem paulisper remittendam esse mentis intentionem. Quum enim ob intentionẽ huiusmodi spiritus resoluantur, meritò si nunquam cesses tendere, lentus eris. Dum laboras animo, interim corpore conquiesce. Mala est defatigatio corporis, peior animi, utriusq; simul pessima, oppositis hominem motibus simul distrahens, uitamq; disperdens. Deniq; haud ulterius meditatio procedat, quàm uoluptas, potius uerò citrà.

Vitandæ pituitæ præcepta. Cap. IX.

OPeræprecium fore uidetur, quæ noxia literatis esse diximus, repetere breuiter, atq; remedia singulis adhibere. Ergo ne pituita nimis augeatur, exercitatione quotidie stomacho fermè uacuo bis utendum, nunquam tamẽ laboriosa, ne acuti spiritus dissoluantur, excrementa diligentissimè ab omnibus meatibus expurganda. Sordes à corporis totius cute, capitis præcipuè, tum lotione, tum frictione penitus abstergendæ. Vitanda alimenta frigida nimium, atq; nisi obstiterit atra bilis, etiam humida, & omnino quæ pinguia, uirulenta, uiscosa, uncta, glutinosaq; sint, uel quæ facilè putrescere soleant. Si stomachus, uel natura, uel ætate sit frigidus, aut dimittendus omnino, aut certè minuendus aquæ potus. Moderatus cibus sit oportet, sed potio moderatior. Habitatio alta à graui nubiloq; aëre remotissima, tum ignis, tum calidi odoris usu, humiditas expellenda. Prohibendum frigus à capite, maximè uerò ceruice atque pedibus: multum enim obest ingenio. Prodest moderatus usus aromatum in frigidioribus epulis, nucis muscatæ præsertim, & cinnamomi, & croci, zinziberis quoq; conditi manè stomacho uacuo, quod sensibus etiam & memoriæ maximè prodest.

Qua ratione uitanda sit atra bilis. Cap. X.

PEssimam uerò illam, quã in superioribus detestabamur atram bilem, hęc augent. Crassum turbidumq; uinum, pręcipuè nigrũ, cibi duri, sicci, salsi, acres, acuti, ueteres, usti, assi, fricti, carnes bouis & leporis, caseus uetus, salsamẽta, legumina, pręcipuè faba, lenticula, melangia, eruca, brassica, sinapis, radicula, allium, cæpa, porrum, mora, cariotę, & quęcunq; calefaciunt, uel frigefaciunt, simulatq; desiccãt, & omnia nigra. Ira, timor, misericordia, dolor, ocium, solitudo, & quæcunq; uisum & olfactum, auditumq; offendũt, omniũ uerò maximè tenebræ. Præterea exiccatio corporis nimia, siue longis nata uigilijs, siue multa mẽtis agitatione, uel cura, seu frequẽti coitu, usuq; rerum

calidarum multũ, atq; ſiccarũ, ſeu immoderata quadam deiectione, atq; purgatione, uel exercitatione laborioſa, uel inedia, ſiti, calore, uel ſicciore uento, uel frigore. Quum uerò bilis atra ſemper ſicciſſima ſit, frigida quoq;, licet nõ æquè, huic certè reſiſtendum eſt rebus quidem modicè calidis, humidis uerò q; maximè, cibis elixis aſſiduè, qui coquant facilè, & ſubtilem gignat ſanguinẽ, atq; clariſſimũ. Sed interim ut ſtomachi & pituitæ ratio habeatur, perinde atq; bilis atræ, epulæ cinnamomo, & croco, & ſandalis condiantur. Conferunt ſemina peponis, atq; cucumeris, & pinei nuclei abluti. Conueniunt carnes auium, & pullorũ gallinaceorũ, quadrupedúmue lactentium, oua ſorbilia maximè, & ex membris animaliũ, cerebellũ, dulcia mala, pyra, perſica, pepones, pruna damaſcena, atq; ſimilia, cucurbita ritè cocta, herbę humidæ, nõ uiſcoſæ. Ceraſea uerò, ficus, uuas, minimè laudo. Nauſeam uerò & ſatietatẽ ualde deteſtor. Nihil autẽ aduerſus hanc peſtem ualentius eſt, q; uinum leue, clarũ, ſuaue, odorũ, ad ſpiritus præ cæteris perſpicuos generandos aptiſſimum. Nam ut Platoni & Ariſtoteli placet hic humor, hoc uino nõ aliter mollitur, atq; dulceſcit, & claret, q; uel lupini aqua perfuſi, uel ferrũ flammis accenſum. Verùm quantũ eius uſus ſpiritibus & ingenio prodeſt, tantum nocet abuſus. Præterea infundere aurum, uel argentũ maximè ignitũ, eorumq; folia in poculis, uel in ipſo iure prodeſſe conſentaneum eſt, atq; auro, uel argenteo uaſculo bibere, ciboſq; ſumere. Item perutile eſt, ſi ſæpe ſtomacho uacuo liquiritię ſuccus deglutiatˊ, ſuccus quoq; punici pomi dulcis, atq; dulcis arancei. Conducunt non mediocriter ſuaues odores, temperati maximè, at ſi regnat frigus ad calidum declinantes, ſin dominetˊ calor, uergentes ad frigidum. Temperandi ſunt igitur ex roſis, uiolis, myrto, cãphora, ſandalis, aqua roſacea, quæ frigida ſunt. Rurſus ex cinnamomo, citro, aranceo, gariophylis, mentha, meliſſa, croco, ligno aloe, ambra, muſco, quæ calida. Verni flores proſunt in primis & folia citri, ſiue arancei, odoraq; poma, ſi maximè uinũ. Odores eiuſmodi prout cuiq; cõuenit, & naribus hauriendi ſunt, & pectori atq; ſtomacho admouẽdi. Odores uerò calidos multũ, ſiccoſq;, ſi ſoli fuerint, & continui, nõ probamus. Tenendus ore hyacinthus, qui animũ uehementer exhilarat. Hierobatana quoq;, id eſt, ſclarea ſylueſtris, tum cibo, tum odore confert. Bugloſſa rurſus, borago, meliſſa, horumq; triũ aqua. Rurſus lactuca, endiuia, uua paſſula, lac amygdalinum, menſæ familiariſſima eſſe debent. Fugiendus aër, ut feruẽs, aut glacialis nimium, aut nubilus, ſed aër temperatus ſerenuſq; liberrimè admittendus. Mercurius, Pythagoras, Plato iubent diſſonantẽ animũ, uel mœrentem, cithara cantuq; tam conſtanti, q; concinno cõponere, ſimulatq; erigere. Dauid autẽ Poeta ſacer pſalterio pſalmiſq; Saulem ab inſania liberabat. Ego etiam (ſi modò infima licet cõponere ſummis) quantũ aduerſus atræ bilis amaritudinẽ dulcedo lyræ cantuſq; ualeat, domi frequenter experior. Laudamus frequentẽ aſpectũ aquæ nitidæ, uiridis rubeiue coloris, hortorũ nemorumq; uſum, deambulationẽ ſecus flumina, perq; amœna prata ſuauem, equitationẽ quoq;, geſtationem, nauigationemq; lenẽ ualde probamus, & uarietatẽ in primis, facileſq; occupationes, diuerſaq; negotia non moleſta, aſsiduam hominum gratioſorum conſuetudinem.

De curatione ſtomachi. *Cap.* X.

SEquitur ut curam ſtomachi q; diligenter habeamus, ne nauſeam cruditatémue adducat unq; ſatietas, caputq; offendat. Bis cibus quotidie ſumendus eſt, & modicus, atq; leuis, cinnamomo, mace, nuce muſcata moderatè cõditus. Semper tamen ſiccus cibus pondere alimenta mollita motumq; exuperet, niſi fortè atræ bilis ſiccitatẽ admodum uereamur. Famem (ſi cõmodè fieri poteſt) cibus, ſitim potus expectet. Auiditas utriuſq;, ſuperſit menſæ. Faſtidium & ſaturitas procul abſint. Abſtinendũ ab ijs, quæ ob nimiam humiditatem, uel uirulentam & unctam, uiſcoſamq; materiam ſtomachum relaxando debilitant, uel etiã frigida aut calidiſsima ſunt, aut propter duritiam ægrè coquuntˊ. Et quæ talia ſunt, ut diu poſt menſam palato ſaporem reddant moleſtiorem, ſiue inflẽt, ſiue caput multis uaporibus impleant, ab omnibus in primis, quæ facilè uel extra aluum, uel in aluo putreſcant. Dulces ſapores, aut acres, ſi ſoli ſint, nullo pacto probamus, ſed dulces acri quodã uel acuto, uel ſicco uolumus temperari. Maſtix & mentha ſicca, ſaluia recens, uuæ paſſulæ, cidonia poma cocta, cõdita ſaccharo, cichorea, roſa, corallus, lotus capparis, & aceto conditus, ſtomacho amiciſsima ſunt. Mala præterea punica

nica sapore inter acidum dulcemq́ medio, & omnino quęcunq́ moderatè acida sunt, & aliquantulum austera, quæ Medici styptica uocant, siue quæ aliquantū acuta sint, uel salsa, uel aromatica. Mirobalani autē omnia superant. Vinum quoq́ rubeum potius, q̃ album, sapore quasi paululum subamaro, ac nisi caliditas, uel destillatio aliter postulauerit, optimū erit merum bibitū paululum. Omnino autē liquidiores epulæ prius sumendum, q̃ duriores. Sumpto uerò cibo, conuenit coriandrum, pomumq́ cydonium conditū saccharo, mala punica, & pyra austera, mespila quoq́ & persica sicca, atq́ similia. Mandere uerò oportet, anteq̃ deglutiantur singula exactissimè. Fouendus stomachus si oportet extrinsecus, mastice, rosa, mentha, corallo. Cauendum ne post cibum, duabus & tribus proximis horis, uel cogitationi difficili, uel lectioni sedulò incumbamus. Necessariæ forsitan erunt horæ uacationis quatuor, si cibus potusue uberior fuerit, aut cibus durior. Malum est cibo potuue uentrem extendere, pessimum stomacho sic extento, difficilia cogitare. Neq́ dormiendum post cibum meridie, nisi maxima cogat necessitas, atq́ id quidem non prius, q̃ horas duas uigilauerimus. Nocte tamen sumpta cœna, hora (ut uidetur) una uigiliæ sat est. Coitus stomacho pestilens, præsertim si uel saturo statim, uel esuriente concumbas. Ocio mœret stomachus, exercitatione gaudet, nisi dum cibo sit plenus. Sumpto cibo statim modicè deambulandum, mox uerò sedendum.

De ijs quæ fouent membra præcipua, & spiritus. Cap. XII.

SEd iam operæprecium facturus, ut nonnulla ex Medicorum officina in medium producamus, quæ stomachi, cordis, cerebri, spirituū, ingenij, uires uel seruent integras, uel restituant, ac si uel pituita, uel atra bilis excrescat, uel immineat nausea, longè propellant. Omnes sine controuersia Medici consenserūt, nihil esse salutarius theriaca, fouendis, confirmandisq́ tum singulis membris & uiribus, tum spiritibus, atq́ ingenio. Huius igitur in primis utemur drach. dimidia, aut saltem drach. tertia parte, bis qualibet hebdomada, hyeme & autumno, sed æstate atque uere semel uel sola, uel si placet frigidis humidisq́ temporibus cū pauculo mero claro, suaui: temporibus uerò calidis siccisq́, præsertim si natura, uel ætas sit calidior, cū aquæ rosaceæ duabus uncijs, aut tribus, stomacho scilicet uacuo sex aut septē horis antè cibum. Si theriaca desit, dabimus mithridatū. Sed ubi theriacam mithridatúmue sumimus, eo die ab omni re calida penitus abstinendū, & si æstas aut uer fuerit, frigidis est utendum. Secundo uerò loco eadem in causa probatˀ ab omnibus aloë ritè electa, atq́ lota: Sume myrobalanorū chebularum drach. duas, rosarum purpurearū, sandali rubei, emblicorum, cinnamomi, croci corticis, pomi citri, been, melissæ, id est, citrariæ, singulorum drach. unam, aloes electæ ritéq́ ablutæ drach. duodecim. Ex ijs confice pilulas optimo mero, quibus hebdomada qualibet semel utaris diluculo, eo scilicet pondere, quod naturæ tuæ conueniat, æstate quidē cum aqua rosacea, aliàs uerò cum uino. Quibus autē diebus neq́ theriacam, neq́ pilulas assumes, utere confectione eiusmodi manè atq́ uesperè duabus aut tribus ante cibum horis: Sume cinnamomi electissimi drach. quatuor, chebularum myrobalanorum duas, & totidem emblicarū, croci, rosarum drach. dimidiam, sandalorum rubrorum drach. duas, corallorumq́ similium drach. unam, sacchari albissimi quantum satis est. Funde saccharum aqua rosacea, atq́ succo citri, uel limonū, æqualibus uidelicet portionibus, coquas suauiter. Deinde adde musci tertiam drach. partem, atq́ ambræ tantundē. Demùm confice bolos solidos, quos morsulos uulgò nominãt, auroq́ inuolue. Tria hæc, ipsi eo usu, quo præscripsimus, experti sumus, theriacam & aloen, ita (ut diximus) temperatā, confectionemq́ illam singulis conferre membris, uiribus & spiritibus, acuere sensus atq́ ingeniū, memoriam confirmare. Pituitā quoq́ & bilem, atq́ atrā bilē illis pilulis facilè uel educi, uel emēdari. Præterea ætati cuilibet & naturæ tria, quæ diximus, familiarissima iudicantˀ.

Pharmaca pituitæ repreßiua, atq́ eductiua. Cap. XXIII.

SI aduersus exundantem pituitam acrius pugnandum fuerit, pilulas aurora ex hiera picra Galeni, uel quas Mesues Elephanginas nominat, dabimus, scilicet quot, & quoties oportuerit, uel etiam in robustiore natura pilulas ex hiera, atq́ trochiscis agarici pari portione compositas, semper uerò cū melle rosaceo liquido, atq́

oxymelle, aquáq; maratri, id est, fœniculi. Qui certè syrupus in pituita digerenda etiam antè pilulas, & post eas maximè prodest. Si unà cum pituita cæteri quæq; humores turbent, pilulis ex reubarbaro Mesues, uel pilulis quæ Sine quibus, à posterioribus nuncupantur, opportunè purgabimus. Omnem uerò uehementẽ repentinamq; deiectionem purgationemq; penitus detestamur: nam stomachũ corq; debilitat, spiritus multos exhaurit, contundit humores, spiritus fumis humorem fuscis obtenebrat.

Catarrhi & destillationis, communis studiosorum pestis remedia. Cap. XIIII.

VBi caput propter pituitam destillationibus fluctuat, quandoq; hora somni aliquot ex pilulis, quas modò descripsimus, dabimus. Iubebimus prȩterea ea hora & alijs thus sæpe mandere: nam mirificè destillationibus & sensibus omnibus, memoriæq; succurrit. Rursus muscata nux & theriaca ore retenta probatur. Maiorana quoq;, quam amaracum nominant, uel eius aqua admota naribus, uel infusa. Post cibum uerò alimentorum fumos coriandro, cydoneisq; coercebimus.

De dolore capitis. Cap. XV.

SI caput sæpe doleat humore grauatum frigido, præter illa, quæ narrauimus, confectionem illam, quam diambrã nominant, uel diacori, uel plirisarcoticon tenere ore iubebimus. Quinetiam masticem sæpe mandere. Præterea linire frontem, tempora, ceruicem, maioranæ, fœniculi, rutæ folijs unà cum oleo, aquáq; rosaceis perfectè diluta.

Visus caligantis medelæ. Cap. XVI.

VBi oculi caligant, neq; rubent tamẽ, neq; aliud præbẽt ullum caloris indicium, tunc sanè collyrium ex aqua fœniculi, maioranæ, chelidoniæ, rutæ, adhibito croco & antimonio, cõfert. Sed aqua eiusmodi prius densiori panno est exprimenda. Nihil tamẽ admoueas oculis, nisi antea pilulis Lucis sæpe purgaueris. At si caligantes oculi rubeant, subitò pilulis ex fumo terræ cõpositis purga. Mox collyrium ex aqua rosacea & saccharo prodest. Nonnunq; uerò albumine oui, tutia, lacte adiectis, q; primùm opitulatͬ. Omnino autem quotidianus usus marathri uisum seruat, & acuit. Semen quidem eius frequenter ore tenere oportet, folia uerò comedere. Triphera minor à Mesue descripta, optima est. Optimũ quotidie uacuo stomacho myrobalanum, chebulam conditam sumere, atq; cum ea nonnihil panis ex saccharo, marathroq; in puluerem ducto compositi, quod insuper ingenio mirum in modum, ac producendæ uitæ prodest. Eufrasiæ quinetiam usus, oculis est singulare præsidium. In omni uel dolore capitis, uel caligine oculorũ, diuertendi sunt retrò uapores frictionibus cucurbitulisq;. Ac si calor in causa sit, sanguinisq; abundet, hirundines ceruici & humeris adhibebimus.

De sensorio gustus instaurando. Cap. XVII.

STomachus sæpe literarũ studiosis gustum ferè omnem amittit. Si id pituitæ uitio incidit, quod acidus oris sapor, uel saliua multa & glutinosior indicat, postq; aluum subduxeris medicinis, quas suprà narrauimus, aromatico rosaceo utere, scilicet saccharo rosaceo mixto, melle quoque rosaceo cum cinnamo, solo etiam uel zinzibere condito, uel menthæ syrupo, sed in primis theriaca. Sin autem bilis copia fortè contingit, quod quidem os amarum ostendere solet, similiter post purgationẽ ex aloë, sicut diximus, præparata, uel reubarbaro adsume, uel triasandalum, uel oxysaccharum, saccharo, aceto albo, & uino acrioris punici mali, compositam, uel persica, pyráue, siue condita, siue syrupo confecta, sicut Mesues docet, uel nostrã eiusmodi confectionẽ gustui saluberrimam: Sume sacchari rosacei uncias quatuor, diamarenati uncias duas diacytoniles tantundem, scilicet uncias duas, myrobalanorum chebularum semunciam, emblicarum tantundem, sandali rubei, coralli rubri, utrorumq; æqua drach. dimidiam. Funde insuper luleb ex succo citri, uel limonis uncias treis, aut duas. Quòd si stomachus debilis est, & frigidus, adijce duas cinnami drachmas. His ante cibum duabus horis utendum. Nauseam semper ab utroq; natã humore tollit diacytonites, & usus capparis cum

aceto. Item potus modicus ieiuno stomacho albi aceti rosacei, si duplo sacchari pondere misceatur. Rursus menthæ syrupus, atque absynthij. Item mentha uel aceto condita, uel acido mali punici succo diluta, atque rigata.

Exquisitissima atræ bilis remedia. Cap. XVIII.

VErùm missa hæc tanquam leuiora iam faciamus, atque ad id quod periculosissimum est, reuertamur, ad atram bilem scilicet, quæ quoties abundat & furit, cùm corpus totum, tum uel maximè spiritum quasi quoddam instrumentum ingenij, ipsumque ingenium, & iudicium labefactat. Primum in ea curanda præceptum sit, ut docuit Galenus, ne repentè illam educere contendamus, ne fortè eius parte liquidiore subtilioreque subducta, residuũ densius admodum, sicciusque resideat, sed paulatim molliatur, digeraturque pariter, atque educatur. Secundum, ut interim tam cibis humidioribus, quàm lauacris dulcibus & modicis, unguentisque similibus caput & corpus totum ad summum pro uiribus humectetur: ea tamen cautione, ne uel destillatio irritetur, uel destruatur stomachus, aut iecur, uel meatus corporis obstruant. Tertium uerò, & id quidem maximè necessarium, ut continuè cor foueatur, roboreturque rebus congruis, partim intus acceptis, partim extrà pectori naribúsue adhibitis. Aspiciantur quoque & audiant, odorentur, & cogitentur assiduè, quæ oblectent, contraria uerò longius arceantur.

Syrupi melancholicis maximo futuri commodo. Cap. XIX.

MVlta quidem à multis, aduersus hunc humorem composita sunt. Ego autem in præsentia tria quædam remediorũ genera è plurimis adferam electissima omnium, atque tutissima, accepta primũ à priscis, deinde à recentioribus confirmata, interdum etiam à nobis ad usum nostrum accommodata. In primo est syrupi optimi cõpositio. In secundo pilulæ probatissimæ. In tertio electuaria saluberrima. His tribus opportunè adhibitis, melancholicus humor mollitur & digeritur atque soluitur, spiritus acuuntur, & illustrantur, fouetur ingenium, memoria confirmatur. Syrupus est huiusmodi: Sume boraginis, buglossæ, florumque utriusque, melissæ, capillorũ Veneris, endiuiæ, uiolarum, cuscutæ, polypodij, senæ, epithymi, singulorum quantũ manu capitur, pruna damascena numero uiginti, odora poma numero decem, passularũ unciam unam, liquiritiæ unciam dimidiam, cinnami, sandali rubri, corticum citri, singulorum drachmas tres, croci drach. dimidiam. Coquantur in aqua omnia, prĉter epithymum & aromata, donec pars tertia consumatur. Decoctio expressa pòst, cum saccharo iterum & epithymo moderatè coquatur. Postremò infundantur aromata, scilicet cinnamum atque crocus. Huius syrupi aurora calefacti unciæ treis bibantur, simulque unciæ duæ, aut treis aquæ buglossæ, atque unà cum ijs ex sequentibus pilulis accipi debent duę saltem, aut plures, prout cuique conuenit, eo scilicet pacto, ut aluus quotidie paulum moueatur.

Pilulæ ad humores uitiosos molliendos, & expurgandos. Cap. XX.

PIlularum uerò quantũ ad propositum spectat, duo sunt genera, aliæ delicatis congruunt, robustioribus aliæ. Primę, aureæ, siue magicæ nominari possunt, partim Magorum imitatione, partim nostra inuentione, sub ipso Iouis Venerisque fluxu compositæ, quæ pituitã, bilem, atram bilem educũt absque molestia, singula membra corroborãt, spiritus acuunt, & illuminãt. Ita eos dilatant, ne constricti mœstitiam pariant, sed dilatatione & lumine gaudeant. Ita rursus stabiliunt, ne extensione nimia euanescant: Sume igitur auri grana duodecim, maximè foliorũ eius, si pura sint, thuris, myrrhæ, croci, ligni aloes, cinnami, corticis citri, melissæ, serici crudi coccinei, menthæ, been albi, been rubei, singulorum drach. dimidiam, rosarum purpurearum, sandali rubri, corallii rubri, myrobalanorum trium, scilicet emblicarum, chebularum, Indarum, singulorum drach. unam, aloes ritè ablutæ tantundem, quantũ cunctorum pondus. Confice pilulas mero quàm electissimo. Sequuntur pilulæ ad soluendam melancholiam aliquantò ualidiores, ueruntamen minimè uiolentæ: Sume pæoniæ, mirrhæ, stichados Arabici, melissæ, thuris, croci, myrobalanorum trium, scilicet emblicarum, chebularũ, Indarum rosarum,

singulorum drach. unam, trochiscorum agarici, polipodij, epithymi, senæ, lapidis lazuli rite loti & præparati, lapidis Armeni effecti similiter, drach. tres singulorũ, aloes lotæ uncias duas, uino perfecto pilulas confla. Si cum melãcholia manifesta calidatas dominetˀ, quæ in hac cõpositione sunt frigida, ad tertiam insuper ponderis sui partẽ augenda erũt. Has pilulas, ut literarũ studiosis conuenit, Græcorum, Latinorum, Arabumq; imitatione composui: nolui uerò fortiora miscere, quale ueratrum, quo Carneades fanaticus utebatur. Viris eñ literatis tantũ, uel paulò firmioribus cõsulo, quibus nihil pestilentius est, q̃ uiolentia, ideò prætermisi pilulas Indas, lapidisq; lazuli, uel Armeni notas, & quam compositionẽ Ieraglodion appellant. Si deniq; decet simpliciorem compositionẽ inserere, qua ego familiaribus utor: Sume aloes lotę unciam unam, mirobalanorũ, emblicarum atq; chebularum, utriusq; pariter drach. duas, masticis drach. duas, duas quoq; rosarum, præsertim purpurearum, confice pilulas uino. Proinde pilulis, aut ijs, aut illis, ex ijs scilicet, quas probauimus, nemo unquam solis uti debet, ne fortè nimium exiccetur: quod quidem in melancholia pessimum est: imò unà cum syrupo, quẽ secuti partim Mesuen, partim Gentilem Fulginãtem, suprà descripsimus, uel cum uini odori leuisq; uncia una, siue duabus, siue tribus, ut cuiq; conuenit. Aut cum aqua mellis, & passularum, atq; liquiritiæ. Aut sicubi caliditas dominatˀ, cum Iuleb uiolaceo, aquaq; rosacea. Omnino autem consulo literatis, quicunq; ad atrã bilem sunt proniores, ut hac purgatione bis quolibet anno, uere scilicet autumnoq; utantˀ, diebus quindecim continuis, uel uiginti, pilulis scilicet cum syrupo, atq; similibus. Quicunq; uerò paulò minus huic morbo obnoxij sunt, sat habebunt, si pilulas primas, aut ultimas toto anno sumant, semel hebdomada qualibet, æstate cum Iuleb, ut diximus, aliàs uerò cum uino.

A liquidarum medicinarum usus medelæ. Cap. XXI.

MEminisse uerò oportet, ubi maximũ in exiccatione periculum imminet, purgare tamen necessitas cogit, operæprecium esse pilulas intermittere, atq; in ipso syrupo, uel simili quadam decoctione, facta in aqua buglossæ, quando purgandũ est, interdum infundere diasenæ, uel diacatholiconis, uel tripheræ Persicæ unciam unã, aut saltẽ dimidiam. Quòd si uel corpus robustius sit, uel astrictior, & durior aluus addere electuarij hamech drach. unam, aut duas. Vtilis quoq; hîc est confecta casia, utilior manna. Nec omni melancholiæ speciei conuenniunt, sed illi maximè, quę adustione creatur. Sin autem melancholia naturalis sit, conueniunt quidem, uerùm præcipuè si in syrupo addatur polypodij portio dupla, uel tripla, similiter liquiritiæ crociq; & passularum. Item medicinæ addantˀ mellis rosacei liquidi unciæ duæ. Quoties uerò syrupus sumendus sit, in superioribus diximus. Sed medicina cũ ipso ter uiginti diebus suenda erit. Verùm si melancholicus nullus humor appareat, tantũ uerò complexio melancholica, scilicet frigida membrorũ qualitas, atq; sicca, memento ducere aluum, uel mittere sanguinem minimè expedire, sed reliqua duntaxat facere, quæ uel diximus, uel dicemus, præsertim quæcunq; ad corpus pertinent, mediocriter calefaciendum, atq; magnopere humectandum, spiritusq;, quoad fieri potest, illuminãdos, fouendaq; membra. Vbi uerò ipse atræ bilis humor exundat, non madefacimus tantũ corpus, atq; humorem, sed etiam soluimus aluum ea cautione, qua diximus, nunq̃ uerò uehemẽter. Siquidem Plato in Timæo nos monet, diuturnum morbum, qualis est melancholicus, non esse nimis ualentibus medicamentis, atq; molestis pharmacis irritandum.

Sanguinis mittendi canones. Cap. XXII.

NOnnulli sunt in sanguine mittendo audaciores, quos Medici sapientes admodum detestantˀ: nam sanguis est atræ bilis temperamentum, spiritus fomes, uitæ thesaurus. Solùm uerò ubi abundantiam sanguinis indicat uel profusior risus, audaciaq; & confidẽtia multa, uel color rubeus, uenarũq; tumor mittere sanguinẽ literatis, quãdo res postulat, debemus è uena lineis sinistri brachij, lata quidem incisione, quatuor uncias manè, uespere totidẽ: deinde paucos post dies saltem septẽ, ad

summum quatuordecim, tum frictione quadam asperiore, tum admotis hirundinibus, quas Sanguisugas nominant, mariscas irritare, ut sanguinis unciæ tres aut quatuor inde destillent. Hæc ambo robustioribus tantum facienda uidentur. Debilioribus uerò, si necessitas postulat, mariscas solùm, sicut docuimus, irritare. Sed neque uentrem medicinis soluere, neq; sanguinē licet, nisi prius clysteribus pinguibus, mollibusq; lenieris. Atque hoc sit in melancholica natura commune præceptū, dandam esse operam, ut si oportuerit, eiusmodi clysteribus frequentatis uenter inferior lubricus semper sit, atq; purgatus.

De electuarijs & confectis. Cap. XXIII.

SEquuntur electuaria, ex quibus laudo equidem quod Rasis exhilarans appellauit. Præterea quæ in libro de Viribus cordis Auicenna componit, sed multò magis quod Mesues ita conscribit: Sume crudum sericum colore coccineo nuper tinctum, pondere libram unam, id merge succo pomorum dulcium, & suauiter redolentium, atq; succo buglossæ, aquaq; rosacea, singulorum libra una, post quatuor & uiginti horas, totum id coque suauiter, donec aqua rubeat. Deinde extrahe sericum, atq; insuper exprime diligenter. Infunde mox sacchari candidissimi centum & quinquaginta drachmas, coque rursus, donec quasi mel spissetur. Amoue tunc ab igne, atque infunde dum calet, ambræ crudæ diligenter conscissæ drachmas sex, & ut liquescat ambra permitte. Postremò adde his puluerem eiusmodi: Sume ligni aloes crudi, cinnami, utriusque æquè sex drachmas, lapidis lazuli ritè abluti drachmas tredecim, unionum, id est, albarum margaritarum drachmas duas, auri ueri drachmam unam, musci electi partem drachmæ dimidiam. Dantur ex eo cū uino drachmæ duæ, uel una, manè ac uesperè ante cibum tribus aut quatuor horis. Id mihi præ cæteris ualde placet. Veruntamen probo etiam diamuscum Mesues dulcem, compositionemq; gemmarum, modò cum aqua rosacea adsumuntur. Laudarem quoque mirificè quod est à Petro Ebanensi Philosopho summo conflatum, nisi ipsemet ex eius immodico usu dilatationem exhilationemq; spirituum nimiam formidaret. Quamobrem duo quædam insuper excogitaui tutissima, atque ob temperationem suam cuilibet tempori, ætati, naturæ conuenientissima, in quibus miscetur utile dulci. Quæ tantum nutriunt, quantum fouent, & roborant. Præterea spiritui & ingenio tantum stabiliendo, quantū acuendo & illustrando conueniunt: Sume sacchari unà cum floribns buglossæ concocti uncias duas, corticis pomi citri sacch
aro conditi unciam, chebulæ conditæ uncias duas, cinnami electi drachmam unam, sandali, coralli scilicet utriusque rubri, item serici coccinei crudi & conscissi, croci, margaritarum, singulorum drachmam dimidiam, auri, argenti, singulorum tertiam drachmæ partem, ambræ, musci, utriusque grana duo. Funde omnia simul succo citri, uel limonis, sacharo cocti. Sequitur confectio altera, aliquantò salubrior, certe multò suauior: Sume amygdalarum dulcium quatuor uncias, nucleorum pineorum, scilicet ablutorum diei unius spacio, seminum cucumeris, utrorumque pariter uncias, sacchari duri, quod Candum, id est, candidum uocāt, quatuor uncias, sacchari alterius, & albissimi, libram unam, atque dimidiam. Funde cuncta hæc aqua rosacea, atque limonis & citri, in qua extinctum fuerit ignitum aurum & argentum, simul coque suauiter. Demùm adde cinnami, been rubri, coandali rubri, coralli similis singulorum drachmam unam, margaritarum nitidissimarum, croci, serici crudi, coccinei minutissimè attriti, singulorum drachmam dimidiam, auri, argenti utriusque grana duodecim, hyacinthi, smaragdi, sapphiri, carbunculi, singulorum tertiam drachmæ partem. Si cui uerò desunt aurum, argentum, ambra, muscus, preciosi lapilli, confectiones illæ etiam prodesse multam sine his poterūt. Quarum treis potissimùm eligo, unam scilicet Mesues, quam recensui, duas uerò nostras, quas modò descripsimus. Quo uerò pacto ijs utendum sit, superius satis exposuimus. Si quis autem simplicius aliquid appetat, omnibus tamen accommodatum, hic citri pomum perfectè maturum, integrum perfectè contundat, multóque saccharo, & multo rosarum succo adhibito coquat, coctum uerò modico cinnamomo, crocóque condiat, aut aromatico rosaceo, utatur sic temperato: Sume aromatici rosacei unciam unam, sacchari rosacei, sacchari diabuglossati, utriusque uncias duas, aut similiter, misceat diamuscum. Quanquam enim duo hæc non sint simplicia, tamen facilè satis habentur.

habentur. At si caliditas timeatur, diaprunis & saccharum uiolaceam adiungantur.

Emaciantis uigiliæ remedia. Cap. XXIIII.

SAepe melancholicis, præsertim literatis accidere solet, ut nimium exiccato cerebro uigilijs longis extenuentur. Quoniam uerò nihil atræ bilis mala magis auget, quàm longa uigilia, tanto malo omni studio succurrendum. Ideò lactucas post cibos alios edant unà cum pane modico, pauculo croco, uinumque purum sorbeant, post lactucam, neque ultra horam lucubrent. Quumque se dormitum conferunt, confectionem eiusmodi sumant, in qua seminis papaueris albi unciæ duæ sint, seminis lactucæ uncia una, amomi, croci scilicet utriusque pars drach. dimidia, sacchari unciæ sex: dilue & coque omnia simul syrupo papaueris. Edant huius drach. duas, simulque nonnihil syrupi papaueris gustent, aut uini. Illinias eis frontem, temporaque oleo ex uiolis, & ex nenufare, adiecta camphora. Item lacte oleoque amygdalino, atque uiolaceo. Odorem croci & camphoræ, putaminumque dulcis mali naribus admouebis. Aceti insuper modici, sed aquæ rosaceæ plurimæ. Senes quoque lectum plantarum folijs frigidarum. Aures suauibus cantibus, sonisque delinies. Humectabis sæpe caput eiusmodi lauacris, scilicet aqua, in qua cocta sint frusta papaueris, lactucæ, portulacæ, maluæ, rosarum, uitis, salicis, arundinumque folia, addita camomilla. Balneis quoque dulcibus ex rebus eiusmodi sæpe tibiæ, brachiaque, sæpe totum corpus est humectandum. Lac insuper bibere mixtum saccharo, scilicet stomacho uacuo, si modò stomachus optimè tolerauerit, maximè prodest. Humida hæc melancholicis, etiam si satis dormiant, mirificè conferunt. Memento lac amygdalinum mensæ familiarissimum esse debere.

Memoriæ hebetis, atque obliuionis remedia. Cap. XXV.

ACcidit uerò nonnunquam, ut studiosis, uel quia sedulò inclinato capite legant scribántue, uel quia ocio nimio torpeant, pituita quędam uiscosior unà cum frigidæ nimis melancholia caput occupans grauet, atque hebetes obliuiososque efficiat. His ergo caput exonerandum est ijs remedijs, quæ aliâs diximus pituitæ conuenire. Sin minus illa suffecerint, ad pilulas Indas & cocchias hieralogodionque confugito. Præterea ad iaram diacoloquintidos, uel Archigenis, uel Andromachi, uel Theodotionis, aut ad pilulas Iudæi, quas Mesues in capitulo de Capitis dolore describit. Quod si natura ætas'ue frigior sit, nec æstas obstiterit, post purgationem utere confectione illa anacardina, quam Mesues Sapientum confectionem nominat in Antidotario. Rursus anacardina illa, quam in capitulo de Obliuione ex sententia filij Zachariæ recenset. Da summo manè drachmam unam, sed qui eam sumit, ab ira, coitu, ebrietate, labore, rebusque calidis eo die prorsus abstineat. Hæc quidem aduersus hebetudinem obliuionemque ualentissima sunt. At uerò si familiaria magis optet, da zinziber conditum, sed modico thure mixtum, quod sensibus & memoriæ magnopere prodest, præsertim his adiectis, scilicet melle anacardi, melle chebularum, acoris, ciperis, ambra, musco. Prodest etiam diambra, pliris sarcoticon, & diacori: sed hęc ore diutius retinenda, naribus etiam & auribus infundenda. Odor quoque thuris, amaraci, marathri, nucis muscatæ, rutę, gariophylorum, prodest non mediocriter. Memento tamen theriacam in his, atque similibus, quemadmodum ab initio diximus, nulli unquam remedio postponendam. Præterea hebetibus obliuiosisque tempora & ceruicem unctione eiusmodi unge: Sume olei sambucini unciam unam, olei de been uncias duas, euphorbij unciam dimidiam, castorei quoque tantundem, perfricabis brachia, crura, ceruicemque uehementer. Ac si opus fuerit, ceruici cucurbitulas admouebis. Verticem prěterea capitis amaraco, thure, nuce muscata tunsis, operies, atque fouebis.

Spirituum custodiæ nos intentos esse debere. Cap. XXVI.

SI homines ueritatis cupidi tanta Medicorum diligentia corporeum spiritum curare debent, ne fortè omnino neglectus uel impedimento sit, uel ineptè seruias quærentibus ueritatem, multò proculdubiò diligentius incorporeum spiritum, id est, intellectum ipsum disciplinæ moralis institutis colere decet, quo solo ueritas ipsa, quum sit incorporea, capitur. Neque enim fas est solum animi seruum, id est, corpus colere, animum uerò corporis dominum

regemque

regemq́; negligere, præsertim quum Magorum Platonisq́; sententia sit, corpus totum ab animo ita pendere, ut nisi animus bene ualuerit, corpus bene ualere non possit. Quapropter medicinę author Apollo, non Hippocratem, quamuis ex sua stirpe genitum, sed Socratem sapientissimum iudicauit. Quippe quum quantum Hippocrates corpori, tantum Socrates animo sanando studuerit, quanquam, quod tentauerant illi, solus Christus effecit. Proinde mentem nostram optimis colere moribus à Socrate idcirco iubemur, ut lucem ueritatemq́; à nobis naturę instinctu quæsitam serena mente facilius assequamur. quantò magis ueritatem ipsam diuinam in primis religione sancta fas est uenerari? Ad quam quærendam capiendamq́; nō aliter creata mens est, q̃ oculus ad lumen Solis perspiciendum. Atque, ut Plato noster inquit, quemadmodum uisus nihil usquam uisibile perspicit, nisi in ipso summi uisibilis, id est, Solis ipsius splendore, ita neq; intellectus humanus intelligibile quicquam apprehendit, nisi in ipso intelligibilis summi, hoc est, Dei lumine nobis semper & ubiq; præsente. In lumine, inquam, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. In lumine de quo canit Dauid: In lumine tuo uidebimus lumen. Profectò quemadmodum purgatis oculis, intęq; lumen ipsum aspicientibus, subitò splendor eius infunditur, coloribus figurisq́; rerum abundè refulgens, ita quum primū ab omnibus corporis perturbationibus per moralem disciplinam purgata mens est, atq; in diuinam ueritatem, id est, Deum ipsum religioso quodam flagrantissimoq́; amore directa, subitò, ut diuinus inquit Plato, diuina mēti ueritas influit, rationesq́ue ueras, quæ in ipsa continent, quibusue omnia constant, fœliciter explicat, quantoq́; mentem circumfundit lumine, tantò simul & uoluntatem gaudio beatè perfundit.

LIBRI I. FINIS.

Marsilii Ficini Florentini in librum secundum, de Vita producenda, ad Philippum Valorem epistolare.

PROOEMIVM.

QVanquam Plato noster Genio suo uiuit, & uicturus est, ut arbitror, dū mundus ipse uiuet, meus me tamen Genius huc semper impellit, ut post diuinum cultum ante omnia Platonis uitæ prospiciam. Ad hoc ipsum iam diu nobis aspirat præ cæteris Medica domus. Ad idem conspiras & tu mi Valor, Medicūm amicissimus & Platonicæ gloriæ, atq; disciplinæ admodum studiosus. Quam ergo uitam Platoni semper exopto, eandem opto Medicibus, similemq́; Valori. Quamobrem hortor, & obsecro te, mi Valor, ut quanta semper opera gloriæ Platonicæ faues, tanta aliquando diligentia præcepta hæc nostra de Vita producenda, legas, atq; serues, quibus diu uiuens resurgenti nuper disciplinæ Platonis diutius unà cum magnanimo Laurentio Medice patrocinari possis. Vale.

MARSI-

MARSILII FICINI Florentini, Medici atque Philosophi insignis, de Vita producenda, siue longa,

LIBER II.

Ad perfectionem scientiæ necessaria est uita longa, quam diligentia præstat. Cap. I.

AD artem scientiamq; perfectam nõ tam uel docilitas ingenij, uel memoriæ firmitas, q̃ prudentis iudicij perspicacia nos perducit. Iudicium uerò propter ambiguitatẽ ex coniecturarum diuersitate conceptam, adeò difficile est, ut experimẽto sit necessariò confirmandum. Experimẽtum quoq; fallax, tum propter iudicij ipsius difficultatẽ, tum propter fugacem opportuni in experimento captando temporis breuitatẽ. Quibus sanè de causis, artem esse longam unà cum Hippocrate rectè concludimus, nec posse nos eam nisi uitæ longitudine consequi. Vitam uerò longam non solùm ab initio semel fata promittũt, sed nostra etiam diligentia præstat. Quod & Astrologi confitent̃, ubi de Electionibus & Imaginibus agunt, & Medicorum cura diligens, experientiaq; confirmat. Qua quidẽ prouidentia non solùm homines natura ualidi sæpissimè, sed etiam ualetudinarij uitam longã aliquando consequunt̃, ut non mirum sit Herodicum quendam literarum studiosum omnium sui temporis infirmissimũ, ut Plato & Aristoteles testant̃, eiusmodi prouidentia annum ferè centesimum impleuisse. Plutarchus præterea narrat, multos corpore alioquin parum firmo, uita sola diligentia longam consequutos. Mitto in præsentia, quot imbecilles ipse nouerim prudentiæ munere robustissimorum annos superauisse. Neq; igitur inutile fuerit, neq; uanum post librum de Curanda ualetudine literatorum à nobis compositũ, præcepta quædam insuper ingenij scientiæ cupidis ad uitam longam conducentia, tradere. Instituta uerò hæc nec in itineribus ignauisq; communicari uolumus. Quid enim cupiamus istos diu uiuere, qui nec uiuunt quidem, quasi fucos nutriamus, non apes? Nec hominibus diuulgari, perdita uoluptatũ libidine dissolutis, qui breuem quotidie uoluptatẽ longæ uitæ, stulti præponunt. Nec improbis iniquisq; patefieri, quorũ uita mors est bonorum. Sed uiris duntaxat prudentibus, atq; temperatis, solertis ingenij uiribus humano generi, uel priuatim, uel publicè profuturis.

Vitalem calorem nutriri humore, cuius ultra citraq; excessu fieri corruptionem, dissolutionemq;. Cap. II.

VIta quidem tanquam lumen in naturali calore consistit. Caloris uerò pabulum est humor aërius, atq; pinguis, quasi oleum. Siue igitur humor eiusmodi fortè deficiat, siue prorsus excedat, uel inquinetur, calor naturalis statim debilitatus, extinguitur. Si humoris defectu calor debilitat̃, & perditur, mors resolutione contingit. Si potius obruitur humoris excessu, uel uitio, uita suffocatione perit. Suffocatio uerò humoris cuiuslibet exundantia, uel putrefactione contingit, præsertim pituita uel excrescente, uel quomodolibet putrefacta, ut nõ immeritò pituita petens uitam fuerit nominata. Præcepta igitur ad producendam uitam maximè necessaria, hinc quidem resolutionem, inde uerò suffocationẽ putrefactionemq; æquè deuitant. Aequè, inquam, ratione communi. Nam si calidiorem sicciorémue hominem fortè curant, & cui meatus quidem aperti sunt, humores autem spiritusq; subtiles resolutioni magis occurrunt. Sin autem contraria ratione corpus affectum tractant, potius suffocationi subueniunt. Maximè uerò in alterutro student, si ad alterutrũ locus tempúsue declinet. At ubi ingeniosis studiosisq; consulitur, utrumq; præceptũ fermè est pariter necessarium, in utroq; similiter laboratur. His enim acutũ quidem calidumq; ingenium, & imaginationis motus assiduus, resolutionem, ocium uerò corporis, atq; cruditas, suffocationem minitari uidetur. Nusquam igitur Medici uehementius, quàm in eiusmodi hominum curatione laborãt.

Etsi tota libri superioris disputatio ad prorogandam uitam maximè confert, propriam tamen quandam res tanta curam, qualem deinceps quoad potero paucis comprehēdam, postulare uidetur.

Quomodo sunt temperandi calor & humor, quodam Mineruæ consilio.
Cap. III.

CAeterum dum oleum istud pingue, igneo huic uigori nostro necessarium, pingui Minerua tractamus. Minerua interim oliuifera olei uitalis origo, almi uidelicet Iouis capite nata ridet, quòd sui muneris quantitatem planè cernentes, interea non satis uidimus qualitatem. Ridens ergo, Vobis, inquit, oleum non modò quantum sat flammæ nutriendæ foret, abundè dedi, sed etiam sine amurca sincerum infudi lucernæ. Hæc illa. Nos autem inter loquendum errantes offendimus, quoniam lucerna pedibus nostris uerbum suum, nondum nobis auditum. Ex hac ergo lucerna discamus, oleum iugiter flammæ subministrandum, ea scilicet diligentia, ut nec repentina quadam lumen obruamus illuuione, nec rursus differamus sitibundo potum. Sed hæc quidem duo, satis in superioribus tactata putamus. Reliqua nobis duo sunt, quorum alterum leuiter tetigisse, alterum uix attigisse uidemur. Tangentes interim ita Palladem, ut ridere nunquam solita, nos rideret. Quid ergo? Primò quidem considerabimus flammam uel pauculam esse prorsus edacem, ideoque lucernam illam lucere diutius, in qua sic flammula est ad ellychnium, id est, lucinium temperata, ut non ebibat oleum, sed pitisset. Itaque & nos in omni diæta cauebimus, ne quando, præsertim in iuuentute, nimium inualescat insitus ignis suapte natura uorax. Sat uero fuerit, tum humorem inundātem, tum penetrabile frigus hinc arcere. Deinde lucernam cogitabimus frequēter extingui, quando non sincerum oleum instillauerit, sed (ut ita dixerim) amurcosum. Vnde paulò post concrescunt ex amurca fungi, lumenque extinguunt. Iam uerò nos alumnum à Pallade suscepimus oleum, scilicet aerium quàm plurimum, purumque, & natiuo quodam lentore tenax, atque firmū. Quod ergo huic paulatim absumpto suggeritur, non solùm huic æquale debet esse, sed simile. Vt uerò sit simile, non tantum aerium esse debet, & pingue, sed penitus ab amurca secretum, id est, à fæce quadam ex terra & aqua crassiore congesta. Hanc ergo congestionem fæcemque uitaturi, alimenta eiusmodi fugiamus, & ocium, & cruditatem, atque sordes. Interea uerò Mineruam ea moderatione colamus, ut caput quidem, de quo nata est ipsa, nobis augeat, neruos autem stomachumque non minuat.

Arescentis humidi naturalis & alieni exuberantis causæ. Et quàm necessaria sit ad uitam perfecta digestio. *Cap.* IIII.

NAturalem humorē uelociter hęc exsiccāt, sanguinis fluxus uberior, Violenta solutio uentris, Diu lubrica aluus, Profusus sudor, Latius patefacti meatus, Coitus ad debilitatē factus, Sitis anhela, Fames crucians, Vigilia longa, Vsus præcalidarū rerum, simulatque siccarū, Laboriosus animi corporisque motus, Anxietas, Ira, Dolor, Siccior, simulatque feruentior aër, præsertim igne calescens, Ventus aridior, & uiolentus, atque diurnus. Humorē supra modū augent ijs contraria. Ebrietas frequens utrunque facit. Nimio enim tum calore siccat, tū humore suffocat ebriosum. Nihil autem magis, quàm cruditas ad utrunque nocet. Vbi enim non concoquitur alimentū, hinc quidē deest quo naturalē irriget humorē, inde uerò putrefactum superest, quod exundās, calorem obruat naturalem. Quamobrē Auicēna corrumpi sanguinē inquit, ubi digestio ipsa corrumpitur, secutusque Galenum, appellat digestionē uitę radicē. Optima igitur est, & quasi unica hæc regula Galeni, concoctionē sibi præ cæteris ubique curare. Nam quod maximū uidetur esse preceptū, salubribus uidelicet uti, nihil proderit, nisi coquas. Siquidem ex ijs fermè, sicut ex contrarijs noxius humor profluit, si cruda membris influxerint. Ex cibis autem etiam minus arte laudatis, sæpe minus malum accipit nutrimentū, si uehemētius concoquantur. Cruditatem igitur tanquam graue, resolutionis simul & suffocationis causam, diligentissimè deuitemus, quantitate uidelicet cibi, potusque nobis accommodata. Qualitate, simplicitate præparatione, cōtritione, ieiunio, reuocāte famem, ac si opus fuerit, stomachi etiam exteriore fomēto, rebusque quibusdam stipticis post epulas intus assumptis.

Cauea-

Caueamusq́ diligenter, ne cibum potus exuperet, néue cibus sit liquidior, aut durior, aut hic, uel ille ualde sit actu frigidus, aut alimẽta sint lõgè diuersa, aut crudũ addamus crudo. Hæc enim concoctionem magnopere prohibent. Caueamus insuper diligentissimè, ne uel coitu statim post cibum, uel somno meridiano sæpius non necessariò, uel nocturna uigilia, uel labore animi ullo, siue corporis importuno, uel alio quopiã pacto digestionem impediamus. Digestionẽ dico equidem non primam tantũ, quæ fit in stomacho, sed secundùm etiam, quæ fit in iecinore: Tertiam insuper quæ in uenis: Quartã deniq; quæ in membris efficitur. Quæ lõgo quodam indigent interuallo, & quauis impedita, pabulum non suppeditatur humori. Proinde sicut digestionẽ, sic excrementorũ purgationem adiuuare in primis necessarium est ad uitam. Necessarium sordes etiam à cute detergere. Necessarius est motus corporis tam continuus, tam temperatus, tam uarius, quã cœlestiũ aerisq́ motus, & ignis, & aquæ, seruata duntaxat cõcoctionis, & somni necessitate. Defatigatione uerò, & resolutione uitata. Præterea sub umbra situm cariemq́ obducimus. Sub diuo, sub lumine uiuimus. Quod pater meus Ficinus insignis medicus, frequenter habebat in ore. Sed ad hæc fœliciter peragenda operæprecium foret, non tam urbanis negocijs, quàm rusticis quibusdam exercitationibus à tenera statim ætate corpus assuefecisse, & quodammodo similibus. Interdum etiam nutrimentis, & uitæ genus quodammodo uarium tenuisse. Quod me sæpius ille prudens monebat. Qui enim in omni ætati lautissima quadam curiositate uiuunt, sæpe minus tuti uiuunt. Qui uerò adolescentes se minus assuefecerint, adulti saltem assuefaciant, cautioribus tamen & paulatim id tentantes.

Sanguis & humor accommodatus uitæ, aerius esse debet, qualitate temperatus, substantia medius atq; tenax. Cap. V.

GRæci omnes inter præcepta, ad diuturnam uitam maximè necessaria, mandant ut euchymis alamur. Euchima uocamus alimenta salubria, quæ bonũ afferunt nutrimẽtum, id est, sanguinem bonum. Bonum uerò sanguinem appellamus non frigidum, nõ siccum, nõ turbulentum, sed calidum, & humidum atq; clarum. Calidum quidem calore non acri. Humidum uerò humore nõ aqueo. Clarũ quoque, nec tamen interea tenuissimum. Iam uerò feruentior sanguis, naturalem tum calorem exacuit, tum exiccat humorem, & quem ipse humorem infert uel calorem, resolubilem præstat atq; fugacẽ. Sanguis præterea humidior, pronior q́ ad aquam, naturalem obtundit calorem, humorẽ quoq; naturalem, uel hebetat, uel impellit, sub calore liquescere, uel suffocat humiditate calorem. Et omnino, si qua portio naturalis humoris ex aqueo sanguine trahitur, tum putrescit facilè, tum citò diffluit, atq; dissoluitur. Hinc efficitur, ut qui molliores fructus herbasq́ comedunt, nisi raro forsan, & pro medicina tũc uentrem leniente sumant, breui uenas succo crudo putrefactioniq́ obnoxio penitus impleant. Ac ne id accidat, tutius pro alimento, uel coquuntur, uel saltem cum pane miscẽtur. Sanguis ergo nec igneus esto, nec aqueus, sed aerius. Non aeri crassiori similis, ne procliuior sit ad aquam. Non aeri subtilissimo, ne facilè incalescant ignem, sed substantiam teneat mediocrem, in qua medius aer dominatum habeat plurimum. Cætera elemẽta insint, quatenus aeris accommodantur imperio. Non sit eius substantia subtilissima, ne humorem instabilem generet, spiritumq́ uolatilem, & dissolutioni subiectũ. Nõ sit crassissima, alioquin & ingenio minimè ministrabit, & uix in naturalem humorem ac spiritum permutabitur, meatus obstruet, suffocationi dabit occasionem. Et spiritus qui uix tandem crassus inde creatur, densitate sua, & ipse parum idoneus est ad uitam, & calorem naturalem ita suffocat, sicut fumus densior flammam comprimit protinus & extinguit. Mitto quod saltem adeò tenebrosus est, ut utinam efficiat mœstam, more deteriorem. In primis autem, ut mihi uidetur, ad uitam expedit diuturnã, sanguinem unà cũ substantia quidem aeria ualde, nec admodũ crassa, habere glutinosum aliquem in se humorem atq; tenacem, qualem fermè cum subtilitate habet oleum oliuarum, & humor anguillæ pinguis simulatq́ tenuis, & oleum ex terebinthina quadam sublimatione tractum. Tu igitur alimenta, cæteraq́ omnia, quæ sanguinem pro uiribus, humoremq́ talem efficiant, diligenter eligito. Sanguis enim humorq́ talis sicut oleum flammæ, ita ui tali calori pabulum est, & unà cum subtilitate habet etiam firmitatem. Præceptum enim

Rasis est

Rasis est pro iuuentute seruanda, rebus uti sanguinem ad præcordia traducẽtibus, ibiq; conducentibus, corq; fouentibus. Quod Auicenna probat, aquosam labilemq; sanguinem præcipiens euitandum. Differens autem in hoc, pro differentia corporum ratio est habenda. Nam ubi densius corpus est, ad subtilitatem sanguinis, ubi rarius ad crassitudinem eiusdem, omnibus est remedijs declinandum. Vbi media corporis habitudo, uia similiter media tutius imus. Nunquam tamen naturalem corporis habitudinem extirpare conabimur, alioquin uitam ipsam extirparemus. Expedit insuper meminisse, ubi subtilitatem sanguinis ualde ueremur, & stomachus interea non sit admodum natura ualidus, minutioribus ad crassitudinem gradibus accedẽdum esse, dum gracilem hominem crassioribus alimentis nutrire contendimus, & fouendum interim stomachum, & producendum somnium. Exercitationem corporis pro uiribus augendam, animi minuendam, quæ plurimis sæpissimè nocet. At si minus ferat alimenta uiscosa nimium, duraq;, uel admodum frigida, usu saltem corallorum, sandalorum, rosarum, coriandrorum, myrobalanorum, cydoniorum, & diacydonion, sacchariq; rosacei, stypticarumq; rerum eam sanguinis humorisq; firmitatem denique consequemur, quam rebus nimium glutinosis hic tuto consequi non ualemus. Commodissimè uerò ex nucleis pineis pistaceisq;, & glycyrrhizæ succo, & amido, additis amygdalis dulcibus, earumq; oleo, & cydoniorum semine, atque oleo sesamino, unà cum saccharo candidissimo, aquaq; rosacea nutrientur, qui uiscosa grandiorum animalium membra concoquere nequeant. Concedemus his pręterea extrema gallinarum, uel hœdorum, & testudines, & limaces, atq; testiculos. Vina dabimus non alba, sed rubra, stypticaq;, & quodammodo subamara, aqua uinum ferrea, uel masticea temperantes. Oleo quoque masticis cydoniorumq; cutem leuiter leniemus, & uitabimus interim, quę sanguinem subtilem faciunt, uel feruentem, nisi forsan nonnihil croci, uel cinnamomi tenacioribus epulis infundamus, ut & facilius concoquantur, & cocta per meatus angustos transferantur ad membra. Difficile namque est, uiscosa, uel alimenta paulò firmiora ex stomacho non admodum ualido, usque ad digestionem tertiam quartamq; perducere, nisi eiusmodi uehiculis perferantur, atq; insuper frictionibus lenibus prouocẽtur. Quas quidem quum facies, manibus eas mollioribus facito, ac memento madefacere manus odorifero quodam uino, in quo camomillam myrtumq; coxeris, atq; rosas.

De communi edendi bibendiq; regula, & qualitate epularum.
Cap. VI.

SED missa in præsentia faciamus obtusissima hominum corpora, uel tenuissima, ad communem uiuendi rationem perueniamus, communi mediæq; corporis habitudini prorsus accommodatam. Caue ne ulla ratione meatus corporis, uel supra modum pateant, uel nimium obstruantur. Ibi enim in resolutione & iniuria extrinsecus inferenda discrimen, hìc autem in putrefactione & suffocatione periculum. Etsi non arctissimo regulæ fræno, quod Hippocrates damnat, te cohibeo, non tamen habenas tibi ad licentiam usq; relaxo. Herbas & fructus humidiores accipe parcè. Parcius lac & pisces, & utrumque cum melle. Parcissimè fungos, atq; cum aromaticis, ac semine pyri. Similiter purum aquæ potum, atque unà cum parcitate. Quæ humidiora sunt, uel pinguia, aromaticis acribusq; condito, alioquin & humorem alienũ membris plurimum inferunt, atq; putridum, & si quem necessarium naturæ humorem suggerunt, hunc præstant citæ admodum corruptioni subiectum. Quod non aliter, quàm aquosum uinum conturbatur celeriter, & corrumpitur. Hinc cita canicies, & pallor, rugositasq; senilis. Carnes quoq; si quotidie comedantur, ac etiam si pondere pani propinquent, citam putrefactionem inferunt. Vnde Porphyrius Pythagoreorum antiquorumq; autoritate fretus, esum animalium detestatur. Nónne homines accepimus ante diluuium longæuos, animalibus pepercisse? Quanquam medici non tam carnium usum uetant, quàm abusum. Deniq; humida tanquam putrefactioni obnoxia fuge, memoria tenens humidos & pingues senescere citius, atque moueri. Quod & Hippocrates ait, & res ipsa declarat. Siccissima rursum accipe moderatè, uel saltem liberiore tempera potu. Media tutus eligito.

gito. Tametsi Auicenna formam cibi paulo ficciorem molli præponit, ad caniciem euitandam. Ad frigida nimium, aut calida castitissimus esto. Calida simul & humida sequere. Si feruet aër, epularum humor calorem superet: si friget, calor humorem. Vtrobiq; uerò modicus sit excessus. Vbiq; calor & humor nonnihil glutinosum habeat, atq; stipticum, ut illinc membris irrigatus humor inhæreat firmius, ac diu sub calore perduret. Electum triticum, & panis electus hoc in primis habet. Deinde rubrũ stipticumq; uinum, parumq; dulce. Tertiò, pinei nuclei, resq; ijs temperie & lentore persimiles. Quartò, carnes non humidæ, simulatq; laxæ, ut suillæ & agninæ lactantes. Medici tamen ueteres, maximè Galenus, suis carnes & sanguinem, propter quandam cum corpore nostro similitudinem ualde commendant. Optimæ sunt igitur similibus corporibus, ut rusticis & robustis, corpusq; multum exercitantibus, præsertim si quatriduum gariophylis, coriandris præparatris, sale conditæ seruentur. Et sanguis forsan utilis si cum saccharo coquatur, defecatusq; ad summum fuerit, atq; liquens. Sed ut ad numerum reuertamur, non probantur carnes humidiores, quales diximus, non duræ simulatq; siccæ, quales uetustioris leporis, atq; bouis, sed mediæ quædam, ut gallinaceorum, pullorum, caponum, pauonũ, phasianarum, perdicum, fortè etiam pullorum columbinorũ, præsertim domesticorum. Tales quoq; sunt capreoli, uitulíq; iuuenes, & anniculi uerueces, pariter atq; apri. Hœdos non sperno lactentes, caseumq; recentem. Auiculas equidem prætermisi: frequens enim subtiliorum alimentorum usus, stomacho solùm cõuenit crassiora minimè toleranti. Qui uerò ualidior est, fugacem ex ijs fumum reportat, uel humorem. Oua tamen gallinarum non prætermitto, si uitellus unà cum albo comedatur. Vitellus namq; solus delicatorum est nutrimentum: nam Auicenna probat nutrimentum nullum expedire magis in diminutione sanguinis, & dissolutione spiritus cardiaci, q̃ uitellum oui gallinæ, uel perdicis, uel phasianæ. Neq; fortè ab re fuerit anseres nutrire spelta aquáue nitida, ac post necem carnes sale & coriandris aceto præparatis cõditas, dies septem seruare prius, q̃ edas. Ceruumq; similiter, si stomachus fuerit ualidissimus. Probabile namque est longæua quædam animalia ad uitam conferre longæuam, si tamen huiusmodi carnes iuuenes comedant. Similiter aliæ carnes uicissim sunt totum assæ, tum elixæ. Cibus esto duplus ad potum. Panis duplus & sesquialter ad oua, triplus ad carnes, quadruplus ad pisces, herbas, fructus humidiores. Ne incipiat à potu mensa, neq; potus sit semel uberior. Semper stipticum aliquid absq; potu, uel modico, sequatur mensam. Vbi complexio, ætas, locus, tempus, ad calidum siccúmue labitur, tu quoque paulisper ad opposita declinato. Vbi ad frigidum, aut humidum, similiter ad opposita uergito. Vbi temperies, seruato temperiem. Eatenus autem exercitationi quidem corporis est addendum, & animi detrahendum, quatenus epulis uescimur durioribus, ad diuturnitatem uitæ aliquando forsitan necessarijs. Mensæ tibi sint in nouem diei horis duæ, & utrobique parcæ. Parcior uerò cœna. Exercitationes corporis duæ fermè post digestionem primam ad sudorem quasi productæ. Somnus quidem nocturnus, quia semper est necessarius, semper bonus, diurnus autem, nisi admodum necessarius, nunquam bonus.

Non esse utendum alimentis, quæ citò putrescant, uinum & triticum præ cæteris eligenda, putrefactio & resolutio fugienda. Cap. VII.

ANimalia uerò quæcunque in nostram custodiam ueniunt, mundis electisq; alimentis nutrienda sunt, antequam uescamur. Atq; hæc & alia omnia ex pascuis altioribus & odoriferis eligenda sunt. Inter hæc regulam ante omnes ab Arnoldo Philosopho comprobatam, memori semper mente teneto. Animantes, herbas, poma, fruges, uina ex altis oporiferisque, ut diximus, regionibus eligere oportere, quas uenti temperati serenant, suaues Solis radij fouent, ubi aquæ nullæ stagnant, culta sterquilinio nõ pinguescunt, sed humore natiuo, ubi etiam quæcunque nascuntur, diu permanent incorrupta. Hîc duntaxat habitandũ est, hîc quoq; nascentibus uescendum est, ex alimentis, quæ breui putrescunt, humorem nos comparaturos diuturnum, & à putrefactione remotum. Neq; sperandum facilè nos diu uicturos, ubi terræ fructus incorrupti diu non conseruantur, ubi raro admodum homines sunt longæui. Quantum uerò sit in loco uictúque discrimen, pomum declarat Persicum. In Persica quidem uenenum,

in Aegypto, cordis amicum. Et helleborus in Anticyra impunè sumptus, alibi uerò uenenum. Aristoteles habitationem eligit altam ad Meridiem Orientemq; spectantem, sub aëre subtili, nec humido, nec frigido. Et Plato longæuos in æditißimis, atque temperatis reperit regionibus. Deterrimum uerò est, stercorare agros, uel aquas stagnantes ex agris minimè deriuare. Omnia enim illic citæ corruptioni subiecta nascuntur. Quamobrem eos non uituperare non possum, qui sapientem Hesiodum idcirco uituperant, quòd in re rustica sterquilinium prætermiserit. Sed ille prudens salubritatem potius, quàm fertilitati consuluit. Satis autem ex lupinorum fabarumq; folijs, tempestiue subuersis, agrum pinguefieri posse putauit. At uero regiones humidiores immundasq; colere, & alimenta minimè duratura sumere compellimur, eum quasi seruemus uictum, quem sub aere pestilenti Medici mandauerunt. Qua de re in libro contra Pestilentiam satis egimus. Summatim uerò suauibus, & quodammodo calidis utemur odoribus. Aloe ritè præparata sæpe, leuiterq; purgabimur. Ritè uerò præparatam dicimus, si lota fuerit aqua rosacea, uel succo rosarum, aut si cum rosis recentibus contritisq; fuerit perfectè commixta. Deinde addatur ei myrobalanus, atq; mastix, & fortè rosa. Medicina hæc extra controuersiam mirabilis est ad conseruādam diu mentem sanam in corpore sano. Præterea corpus excitabimus, opportuno utemur foco. Hoc puluere epulas condiemus. Myrobalanorum embilicarum sit pars unciæ quarta, sandalorum uero dimidia, cinnamomi integra, octaua croci. Hoc itaque puluere, rebusq; simul, acribusq; imminentem, & putridis alimentis, & locis corruptionem forsitan inhibere poterimus. Meminerimus autem, ubi plures putrefactione suffocationeq;, quàm resolutione pereunt, ibi putrefactioni & suffocationi maximè resistendum. Vbi uerò contrà, uicißim uti condimentis aromaticis, & quodammodo austeris, ut diximus, odoribusq; similibus, quouis tempore putrefactionem prohibet ungi oleo, frigoris iniuriam, uti lauacris ex aqua & oleo, resolutionem ex labore uel calidis temporibus imminentem. Similiter os aqua sæpe colluere, succum glycyrrizæ, uel saccharum crystallinum ore tenere. Aqua rosacea multa, paucoq; aceto rosaceo manus faciémque perfundere, similibusq; odoribus uti. Septima, qua quæ hora alimentis modicis recreari, corpore simul & animo cōquiescere, calore uitato. Plurimùm uerò interest, quale sit uinum & triticum, quibus assiduè uescimur. Hæc ergo sint talia, ut ultra annum, & potius ad triennium integra perseuerent, si modò incorruptibilem ex ijs alimoniam sperare debemus. Vinum, siue album, siue rubrum sit, esto clarum, suaue, stipticum, odoriferum, & quod indigeat aqua. Nisi fortè uinū repereris, leue simul, atq; durabile, quod rarißimum esse solet. Quod uerò ualidius est, Philosophus Isaac uinum dicit esse uinosum, coctum Sole, uentisque purgatum, quod aqua fontis puri temperari iubet, aliquandiu antea, quàm bibamus, ut perfectius misceatur. Aquosum uerò uinum, atq; debile, uel acerbum, fugiendum monet, utpotè quod intra uenas & membra acidum citò fiat, aut aliter putrefiat. Vinum quidem aquosum putrefactioni subiectum, si conseruata eius substantia coctum fuerit, hoc saltem erit utile, alioquin non laudatum, quod humorem corruptibilem non creabit, sed acumen eius aqua electa temperandum erit. Vinum uerò quale probauimus, Isaac ex antiquorū sententia theriacis magnis, inquit, esse persimile. Quod, ut diximus, temperatum, habitudinem corporis frigidam calefacit, refrigerat calefactam, humefacit siccam, humidiorem uerò desiccat, atque (ut Galenus ait) naturalem humorem recreat, calorem fouet, utrumque contemperat. Miscere uerò uinum eiusmodi magis necessarium est iuuenibus minus senibus, frigidis uerò senibus minimè. Frigida namque duráque senectus (ut inquit Plato) ita mero feruet, atq; molitur, sicut uel igne ferrum, uel aqua lupini. Quod diximus per uinum opposita fieri, atq; dissidentia temperari, scito etiam per glycyrrizam fieri, sed debilius. Fieri etiam per oleum rosaceum, sed extrinsecus. Hæc ergo tibi familiaria sunto. Neque diffidas quicquid & qualitate temperatum est, & uirtute potens, posse reliqua temperare, sicut frigus alia frigefacere, id in primis habere temperamento Iouis, quo etiam saluberrima sunt. Sed de his alibi disputandum.

Diæta uictus & medicina senum. Cap. VIII.

QVi septimum iam septenarium impleuerunt, quinquagesimum attingentes annum, cogitēt Venerem quidem significare iuuenes, Saturnum uerò senes, atque has apud Astronomos stellas inter se maximè omnium inimicas existere. Rem ergo uenerem Saturno fugiant, quæ iuuenibus etiam uitæ plurimum detrahit. Non enim natis consulit, sed nascituris, ipsasque etiam herbas statim producto semine siccat. Præterea frigus aeremque nocturnum lethiferum sibi putent, atque eum omnino uictum seruent, ex quo sanguinem plurimùm sperent, spiritumque quàm plurimum, ex uitellis uidelicet ouorum recentibus, uino aliquantum quidem dulci, odorifero uerò, quàm plurimum. Nam hic uitellus propriè cordis sanguinem, uinum præcipuè spiritum recreat. Carnibus electissimis coctuque facilimis omni summatim utantur diæta, calidum pariter, atque humidum augente. Spiritum odoribus, præsertim uini, assiduè recreent. Vigiliam & inediam sitimque deuitent, laborem rursus corporis atque animi, & solitudinem, & mœrorem. Musicam repetant, si fortè intermiserint, nunquam intermittendam. Ludos quosdam & mores quoad decet olim anteactæ pueritiæ reuocent. Difficilimum namque est (ut ita dixerim) reiuuenescere corpore, nisi ingenio prius repuerascas. Itaque in omni etiam ætate magnopere cōducit ad uitā nonnihil pueritiæ retinere, & oblectamenta uaria semper aucupari. Longum uerò profusumque risum minimè, spiritum namque nimis ad exteriora dilatat. Sed redeamus ad senes. Hi præterea si frigeant, fomenta petant aromatica & calida, simulatque humida. Meminerint puerile nō esse, puerile illud Auicennæ fomentū, factum quidem à Dauide, sed tardius fortè factum. Fomentū seni mirificū. Medulla recentis adhuc calentis panis infuso maluatico uino cum puluere menthæ, apposita stomacho, & sæpe ad olfactum adhibita. Nam & medullas eiusmodi etiam sola Democrito iam expiraturo retinuit spiritū, quoad placuit fugitiuum. Præterea frictionibus utanē leuibus, seu quandoque lauacris nutrimentū prouocantibus ad extrema. Nucleos ante omnia pineos uidelicet ablutos, familiares habeant. Hoc enim nutrimentum Medici ueteres senibus aptissimum probauerūt. Calidum enim & humidum est, & pingue, & omnem lenit asperitatē, atque simul (qđ mirum est) dum naturalem humorem auget, interea superfluum desiccat, putridumque expurgat humorē. Sunt qui nucleorū eiusmodi drachmam unam quotidie post cibos exhibent senibus comedendam. Ego drachmam quoque alterā ieiuno stomacho senibus exhiberem, uel recens, calens, auratum, pinucleatum. Componerem quoque electuarium hoc pacto: Sume amygdalarum dulcium mundarum uncias quatuor, tantundem eiusmodi nucleorū, pistaciorum duas, unam seminum cucumeris, unam nucum auelanarū mundarum, contunde, coque unà cum candidissimo saccharo, cui tamē addideris unam zinziberis recentis conditi drachmam, croci dimidiam, musci tertiam, ambræ tantundem, saccharum, aqua melissæ, id est, citrariæ, rosarumque fundito, multa aurifolia his adhibeto. Huius enim usu quotidiano, uitam senes ualidiorem longioremque consequentur. Possunt & in mensa hoc accipere, & pluribus horis ante mensam. Vtilius autem tunc erit, si quid albi odorique uini unà cum confectione eiusmodi biberint. Temporibus uerò calidioribus saccharum rosaceum unà cum aurifolijs, & conditæ myrobalani uitam senibus prorogabunt. Theriacam nemo dubitat ad idem humidis conuenire personis, atque temporibus. De cuius usu satis in libro superiore dictum. Nemo etiam negabit his prodesse admodum radices enulæ, beeniasque radices, albas similiter, atque rubeas, maximè uerò recentes, illam quidem pro nutrimento, has etiam pro aromate, & omnia simpliciter calida, humidaque, & aromatica simul, & stiptica, simulque pinguia. Certum est senes electo glycyrrizæ succo familiares uti debere. Tradunt enim glycyrrizam esse humani corporis calori pariter & humori persimilem, præterea uarijs senum morbis opitulari. Lac quoque amygdalinū, & amidus cibus familiaris esto, & saccharum, atque passulæ. Rasis tripheram ex myrobalanis Indis, emblicis bellIricis confectam. Item myrobalanos Indas conditas saccharo, non solùm ad retinendum, sed etiam ad retardandam senectutem ualde probat. Auicenna laudat tripheram myrobalanorum maiorem, atque minorem. Rursus confectionem de squama ferri, maximè uerò auri. Iubet quotidie mandere myrobalanos, præcipuè chebulas ritè conditas, ad differenda senectutis incommoda.

De naturis aromatum & cordialium necessarijs, & rursum qualis senum uictus. Cap. IX.

SCito myrobalanis uarias inesse uirtutes. Vnam, quæ mirabiliter superfluum exiccat humorem, unde caniciem prohibet. Secundam, quę humorem colligit naturalem, & à corruptione simul & inflammatione tuetur, unde uiam producit in longum. Tertiam, quæ stiptica aromaticaq́; potentia, uirtutem & spiritum naturalem, & animalium congregat, & fouet, & roborat. Hinc aliquis uitæ lignum in Paradiso myrobalanum fortè fuisse putabit. Simile quiddam fermè faciunt aurū & argentum, corallus, spodiumq́;, & preciosi lapilli, quamuis pro aromatica uirtute facultatem afferant illustrandi. Tu merò memento aromatica tunc maximè prodesse nobis ad uitam (ut suprà significauimus) quando cum uigore quodam aromatico humida sunt pariter, atq; calida, lentoremq́; pinguem habent, commodum augmento, quales sunt in primis radices beeniæ albæ, similiter atq; rubētes, præsertim recentes. Aut saltem quando cum uirtute quadam subtili odorifera, & acuta, substantiam densam habeant, & stipticam ualde proprietatem, qualis utique compositio inter cordialia frigida primum myrobalanus inesse uidetur, & succino. Deinde rosis & succo, & semini citri. Tertiò sandalis & coriandris, atq; myrto, cæterisq́; similibus. Inter calida uerò cordialia zedoariæ, ligno aloes, citri cortici, & gariophylis, nuci muschatæ, maci, olibano, mastici atq; doronico, qualē etiam saluiæ experimur inesse. Tradunt ambram & muscum stipticam habere uirtutem. Zinziber autem ob quandam eius humiditatem, præsertim recens & conditum senibus, sæpe prodest. Sed hoc & gariophylus propter caloris uehementiam, cautè uidetur accipiendum. Zedoaria quoq; cautè, tametsi theriacæ similis iudicatur, & stipticam simulatque pinguem naturam habet, senibus commodissimam. Ambra propter calorem quasi temperatum tutò fermè sumitur, ac propter lentorem cum stiptica subtilitate mixtum, prærogatiuam habet ad uitam in membris & spiritibus confirmandam, tum uero si ex ea fiat aqua, cutisq́; lauetur, digestionem quartam restituit, ac morbos eius defectu contingentes expellit. Aromatica uerò, quæ subtilem admodum substantiam habent, qualem cinnamomum, atque crocus, cordialibus frigidis & durioribus sunt miscenda. Nam aromatica si tantùm calida subtiliaq́; sint, & sola sumantur, naturalem calorem nimis excitant, humoremq́; dissoluunt. Necessaria tamen sunt, tum frigidioribus & humidioribus epulis concoquendis, tum cordialibus duris ad præcordia transferendis. Te namque latere non debet, humorem ipsum uitæ necessarium primas in corde sedes habere, & arterijs uenisq́; eiusdem, quod Isaac perspicuè docet, atque, ut Auicenna probat, hic humor naturali cæterorum membrorum humore frequenter irrigatur, atque fouetur. Quapropter cauendum est, ne membri ullius humor casu quopiam arefiat, multoq́; magis, ne præcordiorum humor comminuatur. Atq; ut nutrimenta, uel fomēta, & cordialia omnia per angustos meatus ad præcordia latissimè perferantur, his insere crocum. Vt uerò sistantur ibi, myrobalanos adhibe. Vt autem consequaris utrumque, accipe inter calida muscum, atque ambram, inter frigida rosas, atque myrtum. Memento dulce marathrum senibus profuturum. Nam & nutrimentum per membra diffundit, & qua facultate lac, eadem humorē auget naturalem. Vnde Dioscorides marathro serpentes ait annuam exuere senectutem. Probamus & saluiam. Hæc enim naturæ uirtutem temperatè calefacit & firmat, paralysim propulsat. Probamus & moderatum conditi zinziberis usum: habet enim cum calore pinguedinem.

De auro, & aureis alimentis, & refocillatione senum. Cap. X.

AVrum omnes ante omnia probāt, tanquam omnium rerum temperatissimum, & à corruptione tutissimum. Siquidem propter splendorem, Ioui autem propter temperaturam consecratum, ideoq́; posse calorem naturalem cum humore mirificè temperare, humores à corruptione seruare, Solarem & Iouialem spiritibus & membris inferre uirtutem. Veruntamen oportet durissimam auri substantiam, subtiliorem facere, penetratuq́; facillimam. Nouerūt enim cordialia tunc maximè laten-

latentem cordis recreare uirtutem, quando in eis attrahendis minimè natura laborat. Vt autem minimè fatigetur, uel subtilissima iam effecta, uel cum subtilissimis sunt exhibenda. Optimum fore putãt, si absq; aliena permixtione aurum potabile fiat. Sin minus possit, contusum, & in folia redactum accipi uolunt. Aurum fermè potabile habebis (ut dicam) Collige flores boraginis, buglossæ, melissæ, quam citrariam nominamus, & quando Luna Leonem subit, uel Arietem, uel Sagittarium, aspicitq; Solem, aut Iouẽ, coque cum candido saccharo, aqua rosacea liquefacto, & pro qualibet uncia insere diligenter aurifolia tria. Ieiunus cum uino quodam aureo sume. Item aquam ex capone destillantem foco, uel aliter consumpto, una cũ Iuleb sume rosaceo, in quo auri folia quædam antè contuderis. Præterea in nitidissimam fontis aquam aurum extingues ignitum, cum eodem auri contundito folia. Eadem uinum aureum temperato, & unà cum eiusmodi potu comedito recentem oui uitellum. Facilè uerò in tota corporis arbore seruabis humorem, si in radicibus conseruaueris. Accipe igitur gallinarum & pullorũ eiusmodi atq; caponũ, cor, iecur, stomachum, testiculos, atq; cerebellum, coque aqua modica, minimo sale. Cocta contunde ex tota carne, & toto iure, & saccharo, addito recentis oui uitello, fac placentam modico cinnamomo crocoq; conditam & auratam. Hac uescere esuriens semel saltem, quanto quoq; die, & tunc quidem sola, claro tamen ad potum addito uino.

De usu lactis sanguinisq; humani pro uita senum. Cap. XI.

SAepe post decimum statim & nonnunquam post nouum septenarium, arbor humana arefacto paulatim humore tabescit. Tunc primum humano iuuenilíq; liquore irriganda est hæc arbor humana, quò reuirescat. Eliges ergo puellam sanam, formosam, hilarem, temperatam, & famelicus lac eius sugito crescente Luna, statimq; comedito marathri dulcis modicum puluerem saccharo ritè confectum. Saccharum quidem lac in uentre cogi, uel putrefieri non permittit, marathrum uerò quum & subtile sit, & lactis amicum, dilatabit ad membra. Quos hectica senilis exedit, Medici diligentes liquore humani sanguinis, qui arte sublimi destillauit ad ignem reficere moliuntur. Quid ergo prohibet, quò minus senio iam quasi confectos interdum hoc etiam potu reficiamus? Communis quædam est, & uetus opinio, aniculas quasdam sagas (quę & striges uulgari nomine nuncupantur) infantium sugere sanguinem, quo pro uiribus iuuenescant. Cur non & nostri senes omni uidelicet auxilio destituti, sanguinem adolescentis sugant? uolentis, inquam, adolescentis, sani, læti, temperati, cui sanguis quidem sit optimus, sed fortè nimius. Sugant igitur more hirundinum ex brachij sinistri uena uix aperta unciam unam, aut duas. Mox uerò sacchari uiniq; tantundem sumẽt, idq; esurientes & sitibundi facient, crescente Luna. Si crudas, ægrè cõcoquitur, coquatur prius unà cum saccharo, uel ad aquam calidam moderatè destillet, saccharo mixtus, deinde bibat. Fouere quoq; stomachum tũc sanguine suillo præsens auxilium est, quem utiq; sanguinem è uena suilla fluentem, spongia calente uino madefacta combibat, & stomacho statim calens admoueat. Galenus atq; Serapio morsum rabidi canis sanguinis canini potu curari dicunt. Rationem uerò illis assignare nõ placuit. Ego igitur biduum eam quæritans, opinor deniq; saliuam canis rabidi uenenosam, impressam hominis pedi læso, per uenas paulatim ad cor ascendere, more ueneni, nisi quid interea distrahat. Si igitur interim canis alterius sanguinem ille biberit, sanguis ille crudus ad multas horas natat in stomacho, eum deniq; uelut peregrinũ deiecturo per aluum. Interea caninus sanguis iste saliuam caninam superiora membra prensantem prius, q̃ ad præcordia ueniat, deriuat ad stomachũ, nam & in canino sanguine uirtus est ad saliuam canis attrahendam, & in saliua uicissim uirtus ad similem sanguinem prosequendum. Venenum igitur à corde semotũ, sanguiniq; imbibitum in aluo natanti, unà cum sanguine per inferiora deducitur, hominemq; ita relinquit incolumen. Quorsum hæc? Primò quidem, ut rei tam occultæ, succurrentem inter differendum causam aperuerim. Deinde ut moneam, sanguinem potari posse, & quidem salubriter, atq; in sanguine humano uirtutem esse, qua humanum sanguinem attrahat, & mutuò prosequatur. Nec fortè diffidas iuuenilem sanguinem à sene bibitum trahi ad uenas membraq; posse, ibiq; prodesse quàm plurimum.

De

De diæta, habitatione, & consuetudine senum. Cap. XII.

MEminisse decrepitos expedit, naturam debilem nõ esse, nutrimentorum pon dere fatigandam, uel etiam epularum diuersitate nimia distrahendam. Nam & iuuenilis ætas hoc uitio fit citò senilis. Diuidant ergo mensas, nec tam mul ta naturam alimonia, q̃ frequenti reficiant, interuallo tamen interim ad dige-stionem dato. Nam sæpe etiam postquã stomachus ipse concoxerit, nisi & iecur, quasi di gesserit, sumere nutrimentũ, naturam distrahit, atq; fatigat, quæ quidẽ lassitudine sæpius frequentata, aduolat intempestiua senectus. Senes hyeme uelut oues aprica petãt, æstate uelut aues amœna riuosq; reuisant. Frequenter inter uirentes uersent̃ plantas, & suaui-ter redolentes: hæ namq; uiuentes, spirantesq; conspirant ad spiritũ hominis augendum. Ad loca uerò communiter apibus amica confugiant, mellaq; hyeme degustent. Mel eñ cibus est senibus in primis amicus, nisi ubi bilis timet̃ incendium. Amicus caseus recen-tissimus, amici dactyli, ficus, passulæ, cappares, dulcia punica, zizipha, hyssopus, scabio-sa, betonica, sed pistacia multò magis. Pinei uerò nuclei maximè omnium, sicut diximus. Ex quibus plurimum referent adiumentum, si eos horas duodecim in aqua paulum cali da teneant, prius q̃ edant. Sic eñ stomacho non nocebunt. Ac præterea, si dum his utun tur, etiam inter pineta & olíueta, uitesq; uersentur, aut saltem pini uaporem accipiant, & odorem. Item gummi lachrymaq; pini cum oleo, uel uino corpus sæpe deliniant. Proba-bile enim est arbores longa naturaliter uita dotatas, præsertim sic etiam hyeme uirescant, ad longam tibi uitã umbra, uapore nouo fructu, ligno & tempestiuo quolibet usu pro-desse. De animalibus autem longæuis suprà diximus. Iam uerò ad idem tibi fortè condu cet, si uiuas plurimũ penes eos, qui sani, tibi sano natura sint similes, & amici, ac magis for san, si paulò iuniores. Vtrum uerò & quomodo frequens adolescentum consuetudo pa-rumper senium retardare ualeat, pudicus Socrates consulendus.

Quæ adminicula senes à Planetis accipiant ad omnia membra fouenda.
Cap. XIII.

VErùm consulite potius soliciti senes Apollinem, qui Socratem Græcorum sa pientissimum iudicauit. Consulite Iouem insuper, atq; Venerẽ. Phœbus ipse artis medicinæ repertor, nucem muscatam uobis fouẽdo stomacho dabit. Iu-piter cum Phœbo mastichen, atq; mentham. Venus uerò corallum. Fouendo rursum capiti, Phœbus pæoniam, thus, amaracũ, & cum Saturno myrrham. Spicam nar-di, macémque Iupiter. Venus deniq; dulce marathrum, atq; myrtum. Ad cor uerò fouen dum accipietis à Phœbo quidem citrariam, crocum, lignum aloes, thus, ambram, mu-scum, doronicum, modicum gariophylorum, citri corticem, cinnamomum. Ab Ioue li-lium, buglossam, ozimum, & mentham, beenias q; radices, & candidas pariter, & ruben tes. À Venere quidem sola myrtum & sandalum, atq; rosam, unà cum Saturno corian-drum. Hæc uos condite diligenter. Et quæ stomachi sint, cydonicum oleo in formam ce-roti conficite. Quæ uerò capitis, oleo spicæ perfundite, ac illinite ceruicẽ, tempora, fron-tem. Quæ deniq; cordis, aureo uino spargite, aquaq; rosacea, eáque foris præcordijs ad-mouete. At iecur in primis creando sanguini necessarium, nescio quomodo prætermisi-mus. Huic ergo semper eupatorio & opobalsamo Phœbus opitulabitur. Pistaceis Iupi-ter, atq; passulis, Venus autem hepatica, endiuia, spodio, cicorea. Lieni tandem fouendo Saturnus ille uester unà cum Ioue capparim dabit uobis, scolopendriam, tamariscum. Sicut uesicam Iupiter cum Venere, pina, glyzyrrhiza, amido, cucumeris seminibus, mal ua, althæa, manna, casia curat. Saturnum uerò uerendum pluribus, ne adeò uos fugite se-nes. Hic enim q̃ peregrinus est iuuenibus, tam uobis domesticus erit. Vt igitur totum ipsi quoq; uobis corpus uegetet pro uiribus, atq; confirmet, accipietis nonnunquam ab eo regnante, paritérque à Phœbo muniam simul, & anseris assi pulpam, hæc anseris adi-pe modico delinite, contundite diligenter, Myrobalanorum chebularum, atq; Indarum melle concoquite, ambra, musco, croco condite, credentes medicinarum ad uitam confe rentium ueram esse fidem. Qua speretis & Deum supplicantibus uobis adspiraturum, & res ab eo creatas, præsertim cœlestes mirificam proculdubiò ad augendam, uel conser

uandam uitam habere potentiam.

De confabulatione senum sub Venere per uirentia prata. Cap. XLIIII.

SED à grauioribus his numinibus ad Venerem parumper uos per hortos & prata senes uirentia reuoco. Ad almam Venerem uos omnes aduoco, non ludentem quidem uobiscum, sed iocantem. Hæc & uobis, inquam, & mihi iam seni, primò quidem iocosum hoc fundit oraculum: Ego, filij (si nescitis) uoluptate motúque uobis uitam dedi. Ego igitur uoluptate quadam motúque, etsi non simili, uobis seruabo uitam. Eandem quoque seruabit libertate Liber uitis sator, propagator uitæ. Liber ipse semper odit seruos, & quam uino promittit uitam, solis liberis implet longam. Meæ quidem uitæ simulatq; menti quondam profuit regnante Saturno diminuta mentha, placetq; quotidie. Vobis autem maior mentha mente uitæq; prodest, diminuta nocet. Risum ex meis hortis legite, negligite ficum. Has uerò uiolas quando carpitis, carpere uos existimate lilia, prehendentes lilium, comprehendere crocum. Crocum à Phœbo Iupiter ipse nactus propagauit in lilium. Lilium ego à Ioue suscipiēs, in has, quas hic uideris, uiolas transformaui. Denique rosa quidem uobis esto Lucifer, Hesperus uerò myrtus. Post oraculum nobis cogitandum, mandat rerum uiridium naturam, quatenus uirent, non solam esse uiuam, sed etiam iuuenilem, humoreq; prorsus salubri, & uiuido quodam spiritu redundantem. Quapropter odore, uisu, usu, habitatione frequenti iuuenilem inde spiritum nobis influere. Inter uirentia uerò deambulantes interim causam perquiremus, ob quam color uiridis uisum præ cæteris foueat, salubritérque delectet. Inueniemus tandem naturam uisus esse lucidam, ac lucis amicam, uolatilem tamen, ac facilè dissipabilem. Idcircò dum per lucem se dilatat amicam, interdum nimio lucis excessu rapi prorsus, & uehementi dilatatione dissolui, tenebras autem naturaliter, uelut inimicas fugere, ideóque radios in angustum inde retrahere. Optat uerò usus ita perfrui lumine, ut per amicum hoc suum amplificetur quidem, nec tamē interim dissipetur. Iam uerò in quocunque calore plus admodum tenebrarum, siue nigredinis est, quàm lucis, non dilatatur, nec ideò dilatatur radius uisus ad uotum. Vbi uicissim plus admodum splendidi coloris est, quàm nigri, spargitur latius, noxia quadam uoluptate distractus. Quamobrem color uiridis, maximè omnium, nigrum cum candido temperans, præstat utrunque, delectans pariter, atque conseruans, & molli insuper, & adhuc tenera qualitate, sicut & aqua radij oculorum absque offensione resistit, ne abeūtes longius disperdantur. Quæ enim dura sunt simul & aspera, frangunt quodammodo radios: quæ uerò rarissima sunt, dissolutioni aditum patefaciunt. Sed quæ soliditatem aliquam habent, lenémque simul æqualitatem, sicut specularia corpora, nec ipsa quidem frangunt, neque longius disperdi permittunt. Quæ denique præter hæc beneficia, tenera quoq; sunt, & mollia, sicut aqua, resq; uirides, liquidis oculorum radijs mollitia blandiuntur. Denique uisus radius quidam est, in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accensus, ac temperatum lumē in aqua quodammodo resistente requirit. Itaq; gaudet aqua, delectatur speculis similibus, uiridibus oblectatur. In quibus sanè uiridibus Solis lumē insitum adhuc uernum secum habet humorem, aquamq; subtilem occulto quodam lumine plenam. Ex quo fit etiam, ut color uiridis quum tenuatur, in croceum resoluatur. Quorsum hæc? Vt intelligamus frequentem uiridium usum, siquidem usus spiritum recreat, qui in animali spiritu quodammodo præcipuus est, animalem quoque reficere. Atque etiam meminerimus, si color uiridis, quia inter colorum gradus medius, atq; temperatissimus est, tantum animali spiritui prodest, multò magis quæ per qualitates temperatissima sunt, naturalem & uitalem spiritum in natura, atque admodum nobis profutura ad uitam. Nihil in mundo temperatius est, quàm cœlum, nihil sub cœlo fermè temperatius est, quàm corpus humanū, nihil in hoc corpore temperatius est, quàm spiritus. Per res igitur temperatas uita permanens in spiritu recreatur. Spiritus per temperata cœlestibus conformatur. Denique discamus ex temperie uiridis, quæ illuminando æquè congregat animalem spiritum, atque dilatat, ideoq; maximè iuuat, nos quoque in cordialibus eligendis, componēdis, utendis, aromatica, subtilia & acuta, quæ spiritum extendere, uel etiam

illuminare solent, quod facit crocus, atque cinnamomum, cum aromaticis semper stypticis congregantibusq́; seu myrobalanis & similibus commiscere, atque uicissim. Neque præmittere, quæ absque acumine etiam aromatico simul utrunque conficiunt, aliquantò uidelicet dilatant, atque admodum congregant, multúmque illuminant, quæ & aliâs narrauimus, quod efficit aurum, argentum, spodium, corallus, electrum, sericum, preciosi lapilli, inter quos hyacinthus uel ore detentus ob Iouialem temperiem plurimùm comprobantur. Quum enim sub terra nequeant speciosissima, & quasi cœlestia procreari absque summo quodam beneficio cœli, probabile est rebus eiusmodi mirificas cœlitùs inesse uirtutes. Compositio uerò eiusmodi, quæ dilatando & illuminando spiritum, æquè congregat, ita delectat eum intrinsecus, atque recreat, sicut foris uiriditas oculos, atque ipsum etiam apud senes in naturali quadam uiriditate diutissimè seruat, quasi laurum, oliuam, pinum, etiam hyeme uirentem. Tantóque magis id efficit, quo efficit & interius, atque maximè si compositio talis aromatico flagret odore, alliciátque sapore. Profectò sicut corpus ex crassioribus humorum partibus compositum, in quintam redigitur formam, ita spiritus ex subtilissimis eorundem portionibus constitutus, formam habet quintam naturaliter temperatissimam, atque lucidam, ideoq́; cœlestem. Atque in hac ipsa forma conseruandus est, ut subtilis quidem sit, & interea firmus, sicut diximus. Sit omnino lucidus, sed etiam quodammodo solidus. Ac præterea rebus odoriferis, firmis, lucidis, assiduè foueatur, si uitam cupimus conseruare, quæ uiget in spiritu, & uendicare nobis cœlestia dona. Hæc hactenus iussu Veneris contemplati, Venerem ipsam audiuisse putemus.

Prosopopœia Mercurij, senibus consulentis circa uoluptatem odores, cantus, & medicinas. Cap. XV.

INterea dum inter senes ipsa quasi Venus confabularetur, fortè quidem hactenus satis bellè, deinceps uerò prolixius forsan fabulatura foret. Sermonem hunc his Mercurius uocibus, sermonum autor interpellat. Quidnam uobis est cum Venere istac semper puella senes? Quid rursum Veneri cum sermonibus? Nónne mei simul, atque uestri sunt sermones? Mea ratio pariter atque uestra? Audite me igitur eadem nunc attentione, qua illam, & multò maiore insuper attentione, quàm Venerem. Quinque scitis esse sensus, uisum, auditum, olfactum, gustum, tactum. Esse rursum quinque (ut ita dixerim) discite rationes. Dum enim per quinque sensus quotidie imbuitur uobis animus, rationésque inde rerum ipse concipit, interea notiones habitúsque ad res iudicandas quinque, tanquam rationes quinque resultãt. Præterea sicut quinque hinc, quidem sunt sensus, inde uerò quodammodo rationes, ita uitæ tenor quinque gradibus circa sensum rationémque disponitur. Vnde quinque numerantur ætates. Prima quidem sensu tantum trahitur. Secunda, sensu magis admodum allicitur, quàm ratione ducatur. Tertia post hæc alternis pariter rationis & sensus persuasionibus agitur. Quarta, ratione potius, quàm sensu ducitur. Quinta tandem ratione tantum regi debet. Prima igitur ætas, atque secunda, tanquam subiecta Veneri, Venerem si placet loquentem audiat, reliquæ uerò Mercurium. Ego igitur reliquos uos omnes alloquor, non pro me quidem tantum, sed pro Diana etiam hac, quam ad sinistram meam cernitis: nempe quum hæc elinguis sit, ego uerò bilinguis, iure pro hac ipsa, cuius ego linguam habeo, loquor. Vnam profectò, noxiamq́; Venus uobis indidit uoluptatem, qua noceret quidem uobis, prodesset uerò futuris, exhauriens paulatim uos per latentem quandam quasi fistulam, aliúdque uestris coloribus implens, atque procreans, uos tandem quasi uetustum quoddam spolium cicadarum, iam exhaustum humi relinquens, cicadæ interim teneriori prospiciens. Nónne uidetis, quòd Venus de materia uestra generat esse recens quiddam & uiuum, sensuq́; præditum? Surripit ergo uobis iuuẽtutem, & uitam, atq; sensum, ex toto, inquam, corpore, per totius uoluptatem, ut efficiat inde totum. Ego interim materiæ illius, quæ quartæ digestioni superest, qualitate monitus, uos commoneo, alimenta similiter quarta digestione cocta plurimùm uitę uestrę succurrere. Quum recens uidelicet integrum & sorbile, unà cum saccharo, exiguoq́; croco, lac humanũ, uel

 suillum

suillum, uel caprinum cum pauculo melle sumptum. Atque hæc duo tunc salubriora sunt, quando natiuo adhuc calore flagrant. Etsi ouum aliam mox cocturam desiderare uidetur, præsertim in stomacho minus ualido, sed leuiter est coquendum. Verùm, ut parumper ad Venerem redeamus, si quando uidistis Venerem, iuuenilem admodum uidistis, & quasi meretricijs fucis & ornatibus expolitam. Hæc ergo, quæ noua semper est, noua semper affectat, odit uetera, facta destruit, unde construat facienda. Hæc rursum (si dictu fas est) quasi meretrix non uno quouis est contenta uiro, uulgus amat, & (ut dialecticè loquar) speciei passim potius, quàm indiuiduo suffragatur. Iam uerò neque tactu tantũ uos præcipitat, sed etiam gustu fallit quotidie, perditque deceptos. Quos enim uos in rebus sapores percipitis, mediocri quadam temperie gratos, hos Diana, hęc Apollinis Iouisque munere tradidit. Illecebras uerò saporum miras, quibus quotidie uelut homo capti clàm miseri uitam perditis, Venus insidiosa fabricat. Quid igitur Martem incusatis? Quid Saturnum? Mars quidem raro admodum uobis palàmque nocet. Saturnus quoque sæpius uultu se profitetur hostem, nocet tardius, tempúsque remedijs nulli negat. Sola Venus palàm ut amica uenit, clàm inimica uenit. Hanc incusate potius, si quem inter superos incusare licet. Ad multiplices huius insidias, tum oculis Argi uosipsos instruite, tum Palladis clypeo uos munite. Aures autem ad blandas pollicitationes eius, tanquam ad lethales Syrenum cantus obstruite. Hunc denique prouidentiæ florem à me accipite, quo Circes huius ueneficia deuitetis. Hæc uobis duas uix tandem, & has quidem lethiferas pollicetur uoluptates potius, quàm largitur, ego uerò beneficio patris, atque fratris quinque promitto uobis, quinque præsto, puras, perpetuas, salutares, quarum infima est in olfactu, superior in auditu, sublimior in aspectu, eminentior in imaginatione, in ratione excelsior, atque diuinior. Quæ maior delectatio in tangendo percipitur, atque gustando, eo uitæ grauius frequenter accidit detrimentum. Contrà uerò quantò maiorem in olfactu uoluptatem, & auditu, atque uisu, item imaginatione, & sæpe ratione quotidie reportatis, tanto fila uitæ longiora producitis. Verùm sicut in blandimentis tangendi atque gustandi cauendam uobis subdolam admonui Venerem, sic in ipsa secretiore, nimisque assidua contemplatiuæ mentis delectationi cauete Saturnum: illic enim frequenter filios ipse suos deuorat. Nam quos sublimiorum contemplationum suarum rapit illecebris, & illic agnoscit, ut suos interim (si modò diutius gradum ibi sistant) falce quadam è terris amputat, terrenamque incautis uitam sæpe surripit. Hoc saltem Venere interim indulgentior, quòd Venus quidem uitam, quam tibi detrahit, donat alteri, nihil tibi pro detrimento restituens. Saturnus autem pro uita terrena, à qua separatus ipse, te denique separat, cœlestem uitam reddit, atque sempiternam. Hoc ipso similes esse uidentur inter se Venus, atque Saturnus, qui sanè quam Aquario gaudet, tam regnat in Libra, quòd homines & hic, & illa generandi libidine uexat, nocetque uexatis, ut inde posteritati prosit. Sed hæc quidem fœcundat corpus, stimulatque fœcundũ. Ille mentem suo semine grauidam urget ad partum. Vos igitur prouerbij memores: Ne quid nimis assiduis, assiduis prudentiæ frænis parturientis utriusque libidinem cohibite. Tametsi multò citius grauiusque ille lædit, quos tędio, torpore, mœrore, curis, superstitione premit, quàm quos supra uires corporis, moresque mortalium eleuat ad excelsa. Omnino uerò seruate moneo, quod æquus Iupiter Pythagoram docuit, & Platonem, humanam uitam in quadam æquali animæ ipsius cum corpore proportione seruari utrunque suis quibusdam alimentis, & exercitationibus ali, ac similiter augeri. Si quis alterutrum educatione præcipuè sua multò robustius altero tandem efficit, non mediocrem facit uitæ iacturam. Propterea quicunque inter res Medicorum arte laudatas potissimùm eas eligit, quæ corpori simul & ingenio prosunt, maximum uitæ sibi uendicat adiumentum. In earum uero numero uinum, mentham, myrobalanum, muscum, ambram, zinziber recens, thus, aloem, hyacynthum, similésque lapillos, herbas'ue consimiles esse putate, & quæ ad utriusque utilitatem à Medicis pariter componuntur. Sed longioribus his quandoque interceptis ambagibus, ego quoque Medicus huc accessi. Si sapores ex rebus acceptis non ultra uiuentibus, item odores ex aromatibus iam siccis, uitaque uacuis, multum ad uitam conferre censentur, quidnam dubitatis odores ex plantis, radicibus adhuc suis hærentibus, uiuentibusque, mirum in modum uitæ uires accumulaturos? Denique si uapores

pores exhalantes ex uita duntaxat uegetali magnoperè uitæ uestræ prosunt, quantum profuturos existimatis cantus aërios, quidem spiritu prorsus aerio, harmonicos harmonico, calentes adhuc uiuosque uiuo, sensu præditos sensuali ratione conceptos rationali? Hanc ergo uobis à me fabricatam trado lyram, cantumque cum ipsa Phœbeum, solamen laborum, diuturnæ uitæ pignus. Sicut enim res qualitate temperatissimæ, simulque aromaticæ, tum humores inter se, tum spiritū naturalem secum ipso contemperant, sic odores eiusmodi uitalem spiritum, sic rursum similes quoque concentus spiritū animalem. Dum igitur fides in lyra sonosque, dum tonos temperatis in uoce similiter spiritum uestrum intus contemperari putate. Ac ne ipse Venere sim auarior, quæ sine Baccho friget, ab hoc ipso Libero patre per me nectar hoc accipite. Qui præcipuè inter uos frigent, temporibus similibus bis septimo quoque die uncias uernacei, uel maluatici dulcis meri duas sumant, cum una pacis uncia, tribus ante mensam horis. Semel autem drachmam unam sublimis aquæ destillantis ex uino cum iuleb rosacei semuncia. Quo quidem liquore illinire etiam cutem, & ad olfactum uti cōmodissimè possunt. Atque ut post eiusmodi nectar Ambrosiam quoque uobis afferam, hanc insuper acceptā ab Ioue largior medicinam. Quatuor myrobalanorū uncias accipite chebularum, tres rosacei sacchari, conditi zinziberis hyeme quidem unciam, æstate uerò semunciam. Tria hæc cum emblicarum melle concoquite suauiter, septemque auri folijs exornate. Ieiuni bolū ante prandium quatuor horis accipite. Anno saltem integro quotidie id assumite, ut inde uelut Aquilæ renouetur uestra iuuentus. Hactenus quasi Mercurium locutum existimemus.

Confirmatio superiorum, & uitandi coitus assiduæque cogitationis præcepta. Cap. XVI.

ASTrologi Venerem & Saturnum inimicos inuicem esse ferunt. Quum uerò in cœlo, ubi omnia amore mouētur, ubi defectus est nullus, odium esse nequeat, inimicos, id est, effectu diuersos interpretamur. Mittamus in præsentia reliqua. Ecce nunc Saturnus quidem nobis in centro, Venus autem in circumferentia posuit uoluptatem. Voluptas uerò spirituū esca quædam est. Igitur ex opposito Venus atque Saturnus spiritus nostri uolatū aucupantur. Illa per uoluptatem suam allicit ad externa, hic interim per suam ad intima reuocat. Distrahunt itaque spiritum, si fermè eodem tempore moueant, atque dissipant. Quamobrem nihil contemplatori uel curioso pestilentius, quàm uenereus actus, nihil uicissim hunc sectanti alienius, quàm cura & contemplatio esse potest. Contemplatorem uerò physicum religiosumque eodem in gradu cōnumeramus. Et gradu simili quemlibet in negocijs suis ualde cogitabundum grauibusque curis obnoxium. Hinc rursus efficitur, ut si quem Saturnia, uel contemplatione nimium occupatū, uel cura pressum, leuare interim & aliter consolari uelimus, per uenereos actus, ludos, iocos, tentantes tanquam per remedia longè distantia, frustrà atque etiam cum iactura conemur. Atque uicissim si quem uenereo uel opere perditum, uel ludo iocoque solutum moderari uelimus, per Saturnum seueritatem emendare non facilè ualeamus. Optima uerò disciplina est, per quædam Phœbi Iouisque, qui inter Saturnum Veneremque sunt medij, studia similiaque remedia homines ad alterutrum declinantes, ad medium reuocare. Sed ut tandem simus medici. Sicut flamma duobus communiter modis uiolentis extinguitur, aut uelut difflata uentis, aut contra quasi compressa cineribus, sic spiritum uel celeriter effectu uenereo dissipamus, uel sensim Saturnio suffocamus, ac sæpe exprimimus comprimendo, pariterque resoluimus. Spiritus utique frequenter ad extima uolans, intima reddit, uel uacua, uel aliena uitæ. Sed ad intima sæpe coactus, cætera circum membra præstat uitæ minus idonea. Citam igitur senectutem, tum Venus interioribus nostris, tum Saturnus exterioribus infert. Venus quidem præcipuè, ubi ex quouis eius motu facile corpus debilitatur, atque labascit. Saturnus quoque potissimùm, quando ex quocunque contemplationis officio, uel cura, labore, ingenij corporisque uires labefactant, etsi uel qui ad contemplationē, uel qui ad libidinem natus est, plerunque ad suum utrumque officium est natura fortissimus. Natura enim sæpe coniungito cum uoluptate simul, & facilitate potentiā. Vnusquisque igitur se cognoscat, suique ipsius moderator, ac medicus esto.

Coitum

Coitum quidem frequentaturi cæteros consulant. Ego uerò exercitaturis ingenium libro etiam superiore consului, denique omni diæta omnibus remedijs uti debent, quibus membra, spiritus, sensus, ingenium, memoria confirmentur, cogitationes per interualla repetere, nec expectare, uel minimum ex cogitatione laborem, maximè uerò quod primùm canescunt, quamuis nonnulli sint, qui non tam debilitate naturæ, uidelicet adhuc iuuenes canos emittunt, quàm uel ægritudine, uel ægrotatione aliqua præcedente, aut etiam parentum similitudine, à quibus scilicet iam canescentibus fuerint generati.

Medicinæ senum, & de habitatione iterum, atque diæta. Cap. XVII.

CHaldæorum regula est fortè probanda ad iuuentutem recuperandam, peregrinos humores imbibitos corpori expurgare gradatim, tum interiores competentibus medicinis, tum exteriores frictionibus & lauacris prouocationibusque sudoris, intereaque salubribus duraturisque alimentis paulatim corpus implere. Sunt autem qui trochiscis quibusdam ex uipera factis, uel helleboro præparato, promittunt humores omnes putridosque ueteres prorsus educere. Quibus expurgatis & humore rursum saluberrimo alimentis salutaribus recreato, restituere iuuentutem. Et qui cautiores sunt, helleboro gallinas pascunt, hominem uerò gallinis. Eiusmodi uerò curationem tanquam periculosam in iuuentute arbitror, potius quàm in senectute tentandam, ne fortè iuuentutem illam à Medea Peliæ seni promissam experiamur. Nam & iuuenes medicinis exquisitè purgantibus citò senescere Hippocrates asserit. Sed ubi diæta non sufficit, clystere, uel manna, uel aloe præsertim lota securus uteris. Si tibi sit aluus astrictior, manna cum iure caponis myrobalanique uirtute. Sin minus, hac te iuuenem etiam in senectute purgatione seruabis. Sume unciam lotæ aloes unam, myrobalanorum emblicarum drachmas duas, chebularum quoque tantundem, duas item rosarum purpurearum, masticis quoque tantundem, maluatico uino confice pilulas, quando Luna feliciter collocata, propitio fruitur Iouis aspectu, præsertim si domicilia fixa posséderit, uel ipsa, uel Iuppiter. Hæc enim ad diuturnitatem uitæ magnopere conferunt. Potes etiam utiliter rheubarbarum hic cum aloe componere, scilicet dimidiam aloes partem, dimidiam rheubarbari, & quoties opus fuerit, unam manè sumere pilulam ad tres usque, uel quinque, modicumque insuper uinum bibere. Vbi uerò pituitam magis times, potes commodè in his pilulis trochiscorum agarici tertiam partem accipere, una cum tertijs aloes duabus, omisso rheubarbaro. Sed primam illam ego iam multis annis pilularum compositionem omni ætati experior esse tutissimam. Eadem hora confectionem eiusmodi facito. Sume myrobalanorum emblicarum, belliricarum, Indarum, chebularum, unciam uniuscuiusque unam, cinnamomi uerò duas, unam quoque doronici rosarum purpurearũ unam, sandalorum rubeorũ duas, unam croci drachmam, tertiam drachmæ partem musci, ambræ tantundem, candidum post hæc cum aqua rosacea succoque citri fundito saccharum, coque, ac bolos, auroque inuolue. Hoc ante prandium quatuor horis sumentes, atque dantes, utiliter experti sumus ad uirtutem corroborandam, ad illustrandum spiritũ, atque firmandum. Maximè uerò proderit, si paulum quid insuper uini aurei biberis. Proderit & sæpe calefactum panem aureo mero, & rosacea aqua perfundere, & modico insuper cinnamomo, sacharoque uberiore condire. Frequenter etiam duo hæc cum lacte amygdalino & modico pane miscere, nam eiusmodi mixtiones naturam referunt Iouialem. Præter omnia, quæ in superioribus explicauimus, uel saltem significauimus, ab ijs omnes urbani diligenter cauere debent, æstu, gelu, quolibet uel post calorem frigore, uel nocturno, nebulis, uentis, uel ex palude flantibus, uel irrumpentibus ex angusto, locis item ubi aër uel mouetur uiolentius, uel nullo modo mouetur. Habitatione quauis humidiore, fœtore, mœrore, torpore. Diligentius autem Mercurij sectatores, diligentissimè senes. Qui præterea postquam manè corpus totum leuiter perfricuerint, delinient ipsum aduersum aëris & laboris incommoda, calente oleo, uel uino quopiam subamaro, cui prius infuderint myrrham, & rosam, atque myrtum. Saluiam frequenter ore ferant, neruis ac dentibus amicissimam. Et quando dentium uitio liquida, uelut infantes, alimenta repetere cogantur, mollissima caueant. Lac quidem uino referant moderato.

Vtantur igne duntaxat ut medicina, quantum uidelicet expellendi frigoris & suscitandi caloris innati necessitas postulat, alioquin tanquam edace humorem naturalem exiccaturo. Solem uerò quoad delectat, sequantur ut alimentum, destillatione uitata, & æstu similiter declinato. Faciles quidam motus diligant, excitando calori admodum necessarios. Labores autem corporis oderint, & multò magis animi, nec minus longam sitim, & inediam, atque uigiliam.

De nutrimento spiritus, & conseruatione uitæ per odores. Cap. XVIII.

LEgimus in calidis quibusdam regionibus, ac plurimo passim odore fragrãtibus, multos gracili corpore, & imbecillo stomacho, quasi solis odoribus ali. Fortè quoniam ipsa natura loci, tum herbarum, & frugum, atque pomorum succos fermè totos redigit in odores, tum corporum humanorum humores illic resoluit in spiritum. Quum igitur uterque, uidelicet odor & spiritus sit uapor quidam, & simile simili nutriatur, nimirum & spiritus, & spiritalis homo plurimum ab odoribus accipit alimentum. Nutrimentum uerò, qualecunque id sit, per odores, siue fomentum apprimè senibus & gracilibus necessarium est, quo defectum alimenti solidioris, atque uerioris utcunque compensare possimus. Ambigere tamen nonnulli solent, utrum spiritus odoribus nutriatur. Ego autem opinor solis forsan ita nutriri, ut nisi alimenta quæ crassa sunt, digestione tandem in uapores extenuentur, spiritus ipse, quem diximus uaporem esse, nullum illinc suscipiat nutrimetum. Itaque uinum odore plenum, spiritum subitò recreat, quem cætera uix tandem reficere possunt. Vaporem uerò illum, in quem cibi cocti denique transferuntur, ideò appellamus odorem, quoniam & odor ubique uapor quidam est, & hic tractus intus ex alimentis uapor, nisi spiritui quodam odore placeat, uix ullum spiritui exhibet alimentum. Quamobrem Auicennam nostrum ualde probamus, dicentem, corpus quidem dulcedine, spiritum uerò quadam (ut eius uerbis utar) aromaticitate nutriri. Quoniam crassitudo corporis nõ nisi crassa natura, qualis est in dulcedine, coalescere ualeat. Tenuitas uerò spiritus non alio, quàm fumo quodam, atque uapore, in quo aromaticitas ipsa uiget, refici possit. Aromaticam uerò qualitatem dicimus odoram & acutam, & quodammodo stipticam. Proinde quoniam iecur quidem corpori per sanguinem alimẽtum præstat dulcedine plurimum augetur. Cor autem quia & creat spiritum, & spiritui procreat alimentum, meritò desiderat aromatica. Expedit tamen & aromatica pro corde condiri dulcedine, & dulcia pro iecore aromaticis commisceri, dulcedinemque interea nimiam euitare. Quid plura? Galenus ipse secutus Hippocratem, spiritum non solùm odore putat nutriri, sed aëre. Aëre, inquam, non simplici, sed potius opportunè permixto. Quibus quidem, si fidem habebimus, nec alimentorũ, nec rei ullius delectum magis ad uitam necessarium, quàm aëris nobis accommodati, esse censebimus. Aër enim & inferiorum, & cœlestium qualitatibus facillimè semperque affectus, & immensa (ut ita dixerim) amplitudine circunfusus, perpetuoque motu nos undique penetrans, ad suam nos mirabiliter redigit qualitatem, præsertim spiritum, præcipuè uitalem, in corde uigentem, in cuius penetralia tum assiduè influit, tum repentè, sic protinus afficiens spiritum, ut est affectus, perque spiritum uitalem, qui & materia, & origo est spiritus animalis, pariter efficiens animalem. Cuius quidem qualitas maximi momenti est ingeniosis, eiusmodi spiritu plurimum laborantibus. Itaque ad nullos potius, quàm ad eos attinet puri luminosique aëris, odorumque delectus, atque Musicæ. Hæc enim tria spiritus animalis fomenta præcipua iudicant. Potissimus uerò ad uitam est aër electus. Nam octauo mense nati in Aegypto plurimi uiuunt, & nonnulli in plagis Græciæ temperatis saluberrimi, aeris beneficio, quod Aristoteles narrat, & Auicenna confirmat. Sed profectò sicut corpus ex uarijs compositum, uarijs (quamuis nõ eadem immensa) nutriendum est alimentis, ita spiritus similiter compositus uarietate quadam aeris semper electi oblectandus est, atque fouendus. Simili quoque electorum uarietate quotidie recreandus. Nam aer & odor quasi spiritus quidam esse uidentur. Iam uerò Alexander & Nicolaus Peripatetici unà cum Galeno concludunt, spiritum uitalem & animalem ideò nutriri, tum odore, tum aere, quoniam uterque mixtus est, atque conformis, & utrumque haustum in præcordia penetrare, ibi coqui temperarique ad uitam, perque arterias diffundi. Vbi uterque

coctus

coctus iterum nutrit spiritum (ut aiunt) utrumque, præcipuè animalem. Aiunt etiam spiratum aërem non solùm refrigerando calori prodesse, sed etiam nutriendo. Nam & animalia etiam ualdè frigida spirant. Addunt aerem crassiorem spiritui naturali tanquã magis corporeo conuenire: subtilem uerò, purum, lucidum, spiritui potius uitali, potissimùm animali. Neque mirum uideri debet, spiritum adeò tenuem rebus quoque tenuibus ali. Siquidem & pisciculi multi aqua nitidissima nutriuntur, & ozimum in aqua simili uiuit, crescit, floret, redolet. Mitto quibus elemẽtis chameleontem & salamandram nutriri ferant. Redeamus ad nostra. Interest certè quàm plurimum qualem spiremus aerem, quales hauriamus odores. Talis enim & spiritus in nobis euadit. Eatenus uerò nos anima per uitam uegetat, quatenus spiritus harmoniam seruat, cum anima continentem. Spiritus quidem in nobis primus uiuit, & maximè, & quasi uiuit solus. Nónne repentino quodam sæpe casu, uel affectu, uita, sensus, motus, subitò membra deserunt, regresso uidelicet ad cordis penetralia spiritu? & sæpe statim reuertuntur ad membra, per frictiones & odores illuc spiritu redeunte, quasi uita in eo spiritu uidelicet reuolatili potius insit, quam humoribus, aut membris. Alioquin propter horũ crassam tenacitatem tardius admodum accederet uita membris, atque recederet. Quicunque igitur uitam in corpore producere cupitis, spiritum in primis excolite, hunc augete nutrimentis sanguinem augentibus, temperatum uidelicet, atque clarum, hunc aere semper electo fouete, hunc quotidie suauibus odoribus alite, hunc sonis, & cantibus oblectate, sed interea odores cauete calidiores, frigidiores fugite, capessite temperatos, frigidos calidis, siccos humidis temperate. Odorem uerò omnem, quia pars corporis subtilissima est, scitote nonnihil habere caloris, atque ex rebus, quæ ipsæ nutriunt, odores potius sperare nutritos, ut ex aromatico pyro pomoque Persico, similique pomo, magis autem recente pane, calente, maximè carnibus assis, quàm maximè uino, atque si ut sapor, qui mirificè placet, plurimi uelocisque nutrimenti causa est, uel occasio corpori, sic odorem ad spiritum se habere putate. Commemorare uobis iterum placet Democritum iamiam expiraturum, ut obsequeretur amicis, spiritum ad quadriduum usque olfactu calentium panum retinuisse, ulterius etiam, si modò placuisset, spiritum seruaturum. Sunt & qui dicunt id mellis odore fecisse. Ego, si modò usus est melle, existimo illum mel uino liquefactum albo, calentibus panibus infudisse. Neque enim spernendus est mellis odor. Flos namque florum mel existit, nec parũ nutrit ipsa dulcedine, ac diu qualitate sua res integras à putefactione tuetur. Itaque si quis nouerit hoc etiam ad cibum ita uesci, ut nec dulcedine nimia meatus oppleat, nec tali quodam calore bilem exaugeat, certum habebit, longioris uitę subsidium. Saltem igitur condimentum hoc frigidis & humidis adhibete. Verùm ut uos reuocem ad odores. Vbicunque suffocationem compressionemque spirituum nimiam extimescetis, quod mœror frequẽs torporque portendit, odores circunfusos amate. Vbi uerò fugam exhalantium spirituum expauescetis, odores potius infusos nutrimentis accipite. Et si quid odorum præterea foris sumitis, uelut clypeum costis duntaxat admouete sinistris. Nónne uidetis quàm repentè sursum uel deorsum ad odores se matrix ipsa præcipitet? quàm uelociter ad os, ad nares spiritus aduolet, suauis odoris esca pellectus? Vbi igitur spiritus uel exiguus, uel fugacissimus esse deprehenditur, quod pusillanimitas sæpe declarat, corporisque debilitas, uel parua de causa multa contingẽs, odoribus non tam extrinsecùs obiectis, quàm intrinsecus iniectis allicite, imò potius pascite, retinete. Odorem uerò uini ante omnes eligite. Multum namque nutrit spiritum, odor exhalans ex natura tum plurimum & uelociter nutriente corpus, tum uoluptate sensum afficiente. Tale uerò uinum est præ cæteris calidum, humidum, & odorum, atque clarum. Tale etiam saccharum esse dicitur, si sumat odorem. Cinnamomum quoque simile & doronicum, anisum'que & dulce marathrum, si acumini suo ad exiguam dulcedinem adderent ampliorem. Sed quam temperiem natura non fecit, uobis ipsi conficite. Et quoties distractionem spirituum formidatis, calidioribus acutioribúsque & subtilissimis adhibete, quæ cohibere parumper uolatum spiritus, ac sistere ualeant, seu croco, gariophylis, cinnamomo, adustum panem, rosaceam aquam, acetumque rosaceum, rosam, myrtum, uiolam, sandalum, coriandrum, cydonium pomum, atque citrum. Hordeo uerò camphoram, ubi contra caniciem est agendum. Recentem uerò semper mentham diligo, menti etiam

etiam salutarem, spirituique tutissimam. Denique mementote res omnes ueneno contrarias, esse uitæ admodum salutares, non gustu tantùm, sed etiam odoratu, maximè theriacam. Has uerò in libro cõtra pestilentiam enarrauimus, narrabimus & in libro sequenti. Inter eas autem, ne quid uos lateat, numeramus & uinum. Nam sicut homini uenenum est cicuta, ita cicutæ uinum, non simul quidem, sed paulò pòst ebibitum. Ac ne solis odoribus uos hìc alliciam, componendum, uobis mando electuarium, quotidie manè gustandum, olfactu gustuq; suaue, & uitę admodum salutare. Accipite tres chebularum uncias, unam emblicarum, & Indarum unam, unámque beliiricarum, semiunciam uerò doronici, cinnamomi uncias duas, coci drachmam unam, ambræ partem drachmæ tertiam, musci quoque tantundem. Contundite diligenter, tantum rosacei sacchari adhibite, quantum gustui satisfacit. Sandalorum rubẽtium quantum sat est colori, mellis item emblicarum, uel chebularum, quantum molli expedit electuarij formæ. Aurifolia totidem quot prædictæ sunt unciæ. Vbi uerò difficilior est compositio multiplex, experti sumus simplicem hanc optimam esse, scilicet ex chebulis, marathro dulci, saccharo, aqua rosacea liquefacto, sumptam uerò tum ieiuno stomacho, tum post cœnam. Memineritis autem myrobalanos conditas meliores esse, siccas uero saltem diem integrum oleo amygdalarum dulcium, uel butyro uaccino prius infundite, quàm conficitis. Probat & Auicenna uobis confectionem ex emblicis atque Indis cum melle anacardorum, coctéq; butyro. Item chebulas cum zinzibere & squama ferri, & potius auri. Probat item Petrus Aponensis compositionem ex croco, mace, castoreo, per partes acceptis, atq; contusis, & uino commixtis. Vnde affirmat uitam etiam propemodum moribundis produci consueuisse. Denique Haly Astrologus medicusq; excellens, asserit usu tripheræ similiúmque rerum uitam effici longiorem. In omni uerò triphera myrobalanus fundamentum est, sed hanc superant subtilibus quibusdam, atque mollibus, præsertim ubi siccior est myrobalanus, ut & penetret, nec meatus obstruat, nec aluum exiccet nimium, uel astringat. Cum uino præterea commodissimè utimur, sed modico, ne fortè diluat. Compositionem uerò Petri, quam modò narrabam, si modò utilis est, arbitror olfactu potius, quàm potu utilem fore.

Magorum medicina pro senibus. *Cap.* XIX.

MAgi stellarum obseruatores, ad Christum uitæ ducem stella duce uenerunt, praeciosum uitæ thesaurum offerentes, aurum, thus, & myrrham, tria dona pro tribus planetarum dominis stellarum Domino dedicantes. Aurum quidem pro temperamento Iouis maximè omnium temperatum. Thus autem pro Sole præcipuè Phœbeo, calore simul odoreq; flagrans. Myrrham denique firmantem corpus, atque confirmantem pro Saturno omnium firmissimo planetarum. Huc igitur omnes ad sapientes Magos uenite senes, munera uobis quoque uitam productura ferentes, quibus authorem uitæ quondam uenerati traduntur. Venite senes, inquam, senectutem grauiter tolerantes. Venite & uos præterea, quoscunq; senectutis propemodum aduentantis formido solicitat. Accipite precor alacres uitalia dona. Sumite uncias quidem thuris duas, unam uerò myrrhæ, auri rursum in folia ducti dimidiam drachmæ partem, contundite tria simul, conflate, confundite in pilulas, aureo quodam mero, idq; tunc opportunè conficite, quando Diana propitio Phœbi uel Iouis gaudet aspectu. Sumite posthac thesauri tanti aurora qualibet portiunculam, ac exiguo perfundite meri potu, nisi forsan incaluerit æstas, tunc enim aquam rosaceam bibere præstat. Si quis autem inter uos calorem quouis tempore magis metuat, is myrobalanum, chebulam, aut emblicam, æqualem ad thuris myrrhæq; & auri simul pondus adijciat. Hoc humorem proculdubiò naturalem putrefactione tuebitur. Hoc humoris resolutione longius propulsabit. Hoc tres in uobis spiritus, naturalem, uitalem, animalem fouebit, confirmabit, corroborabit. Hoc rursum uegetabit sensum, acuet ingenium, memoriam conseruabit.

De

De periculis uitandis ex quolibet uitæ septenario imminentibus.
Cap. XX.

QVum Astronomi singulas deinceps diei horas Planetis ordine singulis distribuerint, similiterq; septem hebdomadæ dies, atq; in ipso fœtu per menses digesserint officia planetarum, cur non etiam per annos eadem disponamus? ut quemadmodum infantē in aluo latentem rexit primo mense Saturnus, ultimo Luna: sic statim natum ordine iam conuerso, primo ipsius anno ducat Luna, secundo (si uis) Mercurius, tertio Venus, quarto Sol, quinto Mars, sexto Iupiter, septimo uerò Saturnus, atq; deinceps ordo per uitam similis repetatur. Itaq; in septimo quolibet uitæ anno fit in corpore mutatio maxima, ideoq; periculosissima, quandoquidem & Saturnus nobis communiter est peregrinus, & ab eo tunc planetarum summo ad Lunam euestigio planetarum infimam gubernatio redit. Hos annos Astronomi Græci Climactericos nominant, nos scalares, uel gradarios, uel decretorios appellamus. Fortè uerò in morbis ipsum humoris, uel naturę motum planetæ per dies eodem ordine regunt, unde & septimus quisq; eadē ratione Iudiciarius appellatur. Quartus quoq; quoniam medium in septenario tenet. Tu igitur si uitam producere cupis ad senectutem, nullis eiusmodi gradibus interruptam, quoties septimo cuilibet propinquas annos, consule diligenter Astrologum. Vnde immineat tibi discrimen edisce, deinde uel adito medicū, uel prudentiam, & temperantiā accersito. His namq; remedijs prohiberi minas astrorū Ptolemæus etiam confitetur. Addit quinetiam astrorum promissa sic augeri posse, ut agrorum culto auget terræ uirtutem. Probat Petrus Aponensis argumētationibus multis & testimonio Aristotelis, Galeni, Haly, naturalem uitæ finem nō esse ab initio ad unguem de[illegible]natum, sed ultra citraq; moueri posse. Idq; asserit tum ex astris, tum etiam ex materia. Concludit his authoribus rationibusq; obitum etiam naturalem differri posse, cum astrologię machinis, tum præsidijs medicorum. Igitur neq; nos temerè in his præceptis elaboramus. Neq; te pigeat perquirere à medicis, quæ naturaliter tua sit diæta, & ab Astrologis, quæ stellā uitæ faueat, & quando hæc bene se habet, & ad eam Luna, compone quæ prodesse didiceris. Neq; pudeat sæpe illos auscultare, qui non tam fortuna, q̃ uirtutem senectutem prosperam consecuti uidenť. Præterea Ptolemæus, & cæteri professores Astronomiæ, imaginibus quibusdam ex certis lapidibus & metallis sub certo sydere fabricatis, uitam prosperam pollicentur, atq; longæuā. Verùm de imaginibus quidem ex parte, ac plurimū de reliquo fauore cœlesti commentarium componimus in Plotinum, quē librum huic operi deinceps subijciendum existimamus, quemadmodū hoc post librum scribi uolumus, quē de curanda literatorū ualetudine composuimus. Fauorem uerò cœlestem, quē modò dicebam, pro iuuentute longa, tunc quantū quasi Poëtæ cuidam licet loqui, quantū rursus medico licet facere, à Phœbo Bacchoq; petemus.

Solis æterna est Phœbo Bacchoq; iuuentus,
  Nam decet intonsus crinis utrumq; Deum.

Phœbus & Bacchus semper indiuidui fratres sunt, ambo ferē sunt idem. Phœbus quidem est ipsa sphæræ illius anima, sphæra uero Bacchus, imò & Phœbus est totus ipse sphæræ circus, Bacchus autem est flammeus ille in hoc circo circulus, imò uerò Phœbus est almum in hoc flammeo globo lumen. Bacchus autē existit ibidem salutaris ex lumine calor. Semper ergo fratres comitesq; sunt, ferè semper alter & idem. Quid uerò? si Sol in Vere quidem Phœbus est, cantu suo tunc auium cantus excitās, cithara rursum tempora temperans: in autumno uerò Sol idem autor uini Bacchus existit. Tria nobis ad seruandam iuuentutē pater ille Liber, qui amat colles, Bacchus affert: hos quidem apricos primū colles: in his autē collibus suauissimum præcipuè uinum, perpetuam in uino securitatem. Tria quoque Phœbus Bacchi frater pari benignitate largitur, diurnum primò lumen, sub fomento luminis herbas suauiter redolentes, ad luminis huius umbram, citharam cantumq; perennē. His ergo pensis potissimùm, his staminibus Clotho nobis iam nō Parca longa uitæ fila producet. Tres Parcas ferè omnes Poëtæ canunt. Tres quoque nos non Poetæ canimus. Prudens quidem in omni uictu parcitas, uitam nobis longam inchoat, constans quoque in curis subeundis parcitas producit uitam: parcitas uerò in cœlo fruendo negligens uitam occat. Tres Pythagoras temperantius ante omnia celebra-

celebrat, tres etiam nos in præsentia celebramus. Temperantiam in affectibus conseruato, temperantiam in omni uictu seruato, temperiem aëris obseruato. Hac enim prouidentia humorum intemperiem, quæ citæ senectutis & intempestiuæ mortis causa est, aspirante Deo, procul admodum propulsabis. Aspirabit autem author ille uitæ, si ea tantùm conditione uitam optaueris diuturnam, ut diutius cum genere humano uiuas illi, quo mundus totus inspitante uiuit.

De Vita studiosorum producenda libri finis.

MARSILII FICINI Florentini, in librum tertium de Vita cœlitùs comparanda, ad Serenissimum Pannoniæ regem epistolare

PROOEMIVM.

Philosophi ueteres, rex omnium felicissime, cœlestium uires inferiorumq; naturas diligentissimè perscrutari, quum existimarent hominem frustra sapere qui non sibi sapit, totam meritò perscrutationem suam in primis ad uitam sibi cœlitus comparandam retulisse uidentur, iudicantes (ut arbitror) tùm elementa, & quæ ex his componuntur frustra sibi cognita fore, tùm motus cœlestium & influxus temerè nimium obseruatos, nisi hæc una cum illis cognita simulatq; coniuncta, aliquando sibi ad uitam felicitatemq; conducerent. Profuit autem illis, ut uidetur, eiusmodi contemplatio ad uitam primò præsentem. Nam Pythagoras & Democritus Apolloniúsque Theanæus, & quicunq; ad id potissimum studuerunt, rerum sibi cognitarum usu prosperam ualetudinem consecuti sunt uitamq; longæuam. Contulit insuper ad futuram uitam, tùm per gloriam apud posteros propagandam, tùm apud Deum in æternitate fruendam. Siquidem ex mirabili mundi totius ordine, eius tandem cognouere rectorem, & ante omnia cognatum amauerunt. Tibi uerò gloriam per secula cuncta futuram, magnanimitas, magnificentia, uictoria perpetua pollicentur. Vitam quoque apud Deum in æuo beatam diuina clementia, insigni pietati tuæ iustitiæq; promittit. Vitam deniq; prosperam inter mortales satisq; longam (quantum ex indicijs quibusdam mihi licuit coniectare) felicia tibi sydera decreuerunt. Vt autem quod pollicentur id & præstent firmissima fide, & cumulo insuper prorogent pleniore, diligentia tua & medicorum Astrologorumq; cura efficere proculdubio potest. Iam uerò id posse scientia & prudentia fieri, doctissimi quiq; Astrologi ac Medici confitentur. Quum igitur inter Plotini libros magno Laurentio Medici destinatos, in librum Plotini de fauore cœlitus hauriendo tractantem, nuper cōmentarium composuissem, inter cætera in eum nostra commentaria numeratum, id quidem seligere nunc, Laurentio quidem ipso probante, atq; maiestati tuæ potissimum dedicare decreui. Spero equidem dum uitæ tuæ prosperitatiq; consulam, uitæ interim, & splendori seculi nostri, & humani generis consulturum. Atque ut ualetudini prosperitatiq; regiæ ualidius hæc nostra prodessent, per ualorem ipsum mittenda putaui. Hunc tu igitur Valorem nostrum clementissime rex complectere precor. Tantùm enim natura, uirtus, authoritas tua ualet, ut absque te nequeat, uel ualor ipse ualere. X. Iulij. M. CCCC. LXXXIX. Florentiæ.

MARSILII FICINI ad Lectorem sequentis exhortatio.

SAlue hospes ingeniose. Salue iterum quisquis es salutis auidus, qui nostra ad limina tendis. Vide precor hospes cupide primùm, quàm hospitalis sim. Intrantis erat certe, salutem statim hospitio dicere. Ego uerò salute præueniens, mox prospectum saluere te iussi. Intrantem & adhuc ignotum perlibenter excepi. Trahentem apud me moras, promissa (si Deus aspirauit) salute donabo. Hospitium ergo nactus es amicum quidem omnibus, & amoris erga te nunc plenum. Si quid fortè fers tecum amori contrarium, si quid odij habes prius ponito precor, quàm medicinas hic uitales attingas. Vitam enim tibi dedit amor, uoluptasq; parentum. Vitam uicissim demit odium, atq; dolor. Quem igitur odiosus uexat dolor, huic nullus usquam medicinæ uitali relictus est locus. Quamobrem deinceps te non ut hospitem tãtum alloquor, sed amicum. Officina Marsilij tui aliquanto est amplior, quàm his cancellis duntaxat quos hic uides coërceatur. Non enim solo hoc libro sequente, sed duobus etiam præcedentibus circunscribitur. Tota uerò summatim medicina quædam est pro uiribus opitulatura uitæ, ut ualida tibi uita sit, ut longa. Idq; ubiq; medicorum ope cœlitus adiuta molitur. Varia sanè pro diuersis hominum ingenijs atq; naturis nostra hæc officina, antidota, pharmaca, fomenta, unguenta, remedia profert. Si qua tibi fortasse minus placeant, mittito quidem ista, cætera propterea ne respuito. Denique si non probas imagines astronomicas, alioquin pro ualetudine mortalium ad inuentas, quas & ego non tàm probo quàm narro, has utiq; me concedente, ac etiam si uis consulente, dimittito. Medicinas saltem cœlesti quodam adminiculo confirmatas, nisi fortè uitam neglexeris, haud negligito. Ego enim frequenti iam diu experientia compertum habeo, tantum interesse medicinas huiusmodi, atque alias absq; delicto astrologo factas, quantum inter merum & aquam, ut etiam infans octauo à conceptione mense natus Florentiæ menso Martio, nocte ascendente, Saturno retrogrado semiuiuus, eiusmodi diligentia uideatur à nobis, imò à Deo quasi uitæ redditus potius, quàm seruatus, trienniumq; ualidus fermè iam impleuerit. Iam uerò si præter ea generis eiusdem plura narrauero, uera loquar. Nec gloriabundus (quod est à Philosopho penitus alienum) sed exhortabundus potius afferam. Verùm satis iam partim quidem conciliantes, partim etiam exhortantes alloquuti te sumus. Deinceps igitur cum Plotino loquamur, ita demum tibi diligentius consulturi.

MARSILII

MARSILII FICINI Florentini, liber de uita cœlitus comparanda, compositum ab eodem inter Commentaria eiusdem in Plotinum.

In quo consistat secundùm Plotinum uirtus fauorem cœlitus attrahens, scilicet in eo quod anima mundi & stellarum dæmonumq; animæ facilè alliciuntur corporum formis accommodatis. Cap. I.

SI tantum hæc duo sint in mundo, hinc quidem intellectus, inde uerò corpus, sed absit anima, tunc neque intellectus trahetur ad corpus (immobilis enim est omnino, caretq; affectu motionis principio, tanquam à corpore longissimè distans) neque corpus trahetur ad intellectum, uelut ad motum per se inefficax & ineptum, longeq; ab intellectu remotum. Verum si interponatur anima utrique conformis, facile utrinque & ad utraque fiet attractus. Primo quidem ipsa omnium facillime ducimur, quoniam primum mobile est, & ex se, & spontè mobile. Præterea quum (sicut dixi) media rerum omnia suo in se modo continet, & utrinque ratione propinqua. Ideoq; conciliatur & omnibus, etiam æqualiter illis quæ inter se distant, ab ea uidelicet non distantibus. Præter enim id quod hinc quidem conformis est diuinis, inde uero caducis, & utraque uergit affectu, tota interim est simul ubique. Accedit ad hæc quod anima mundi totidem saltem rationes rerum seminales diuinitus habet, quot ideæ sunt in mente diuina, quibus ipsa rationibus totidem fabricat species in materia. Vnde unaquæque species per propriam rationem seminalem propriæ respondet ideæ, facileque potest per hanc sæpe aliquid illinc accipere, quandoquidem per hanc illinc est effecta. Ideoq; si quando à propria forma degeneret, potest hoc medio sibi proximo formari rursum, perq; id medium inde facile reformari, ac si certe cuidàm rerum speciei, uel indiuiduo eius ritè adhibeas multa, quæ sparsa sunt, sed etiam ideæ conformia. Mox in materiam hanc ita opportunè paratam, singulare munus ab idea trahes, per rationem uidelicet animæ seminalem. Non enim intellectus ipse propriè, sed anima ducitur. Nemò itaque putet certis mundi materijs trahi numina quædam à materijs penitus segregata, sed dæmones potius animatiq; mundi munera stellarúmque uiuentium. Nemo rursum miretur per materiales formas animam quasi allici posse. Siquidem escas eiusmodi sibi congruas ipsamet quibus alliceretur, effecit, & semper libentérque habitat in eisdem. Neque in mundo uiuente toto quicquam reperitur tàm deforme, cui non adsit anima, cui non insit & animæ munus. Congruitates igitur eiusmodi formarum, ad rationes animæ mundi, Zoroaster diuinas illices appellauit, quas & Synesius magicas esse illecebras confirmauit. Nempe denique credat ad propriam quandam materię speciem, & tempore certo haurire omnia prorsus ex anima dona, sed pro opportunitate dona duntaxat seminis quo talis species pullulauit, seminúmque conformium. Itaque hic homo humanis tantum adhibitis, non proprias piscium uel auium dotes, inde sibi uendicat, sed humanas atque consimiles. Adhibitis autem quæ ad stellam talem pertinent atque dæmonem, stellæ dæmonisq́ue huius proprium subit influxum, uelut lignum per sulphur paratum ad flammam ubique præsentem. Atque hunc non modo per ipsos stellæ dæmonisq; radios, sed etiam per ipsam mundi animam ubique præsentem, in qua & cuiuslibet stellæ dæmonisq; ratio uiget, partim quidem seminalis ad generandum, partim etiam exemplaris ad cognoscendum. Hæc enim secundùm Platonicos antiquiores, rationibus suis ædificauit ultra stellas in cœlo figuras, partesq; ipsarum tales, ut ipsæ quoque figuræ quædam fiet, impressitq; his omnibus proprietates. In stellis autem, figuris, partibus, proprietatibus, omnes rerum inferiorum species continentur & proprietates earum. Vniuersale uero figuras octo posuit atque quadra-

 ginta,

ginta, scilicet in zodiaco duodecim, extra uerò sex atque triginta. Item in zodiaco triginta sex ad numerum facierum. Rursus ibidem ter centum atque sexaginta ad numerum graduum. In quouis enim gradu sunt stellæ plures, ex quibus ibi conficiuntur imagines. Similiter imagines, extra zodiacum in plures diuisit figuras, pro facierum ibidem graduumq; suorum numero. Constituit denique ab imaginibus his uniuersalibus ad uniuersales imagines habitudines & proportiones quasdam, quæ ipsæ quoque imagines illic existunt. Eiusmodi uerò figuræ continuitatem quæque suam habent ex radijs stellarum suarum in se inuicem, peculiari quadam proprietate coniecturis. A' quibus formis ordinatissimis dependent inferiorum formæ, illinc uidelicet ordinatæ. & cœlestes illæ tanquam & inter se disiunctæ, procedunt à rationibus animæ coniunctis inuicem, & quodammodo mutabiles à stabilibus. Sed hæ quatenus seipsas non comprehendunt, referuntur ad formas in mente, uel animali, uel eminentiore sese comprehendentes, quæ tanquam multiplices ad simplicissimum rediguntur unum atque bonum, sicut figuræ cœlestes ad polum. Sed redeamus ad animam. Quando igitur anima gignit speciales inferiorum formas uiresq;, eas per rationes efficit proprias, sub stellarum formarumq; cœlestium adminiculo. Singulares uerò indiuiduorum dotes, quæ sæpe nonnullis insunt tàm mirabiles, quàm in speciebus esse solent, exhibet per seminales similiter rationales, non tàm sub adminiculo formarum figurarumq; cœlestium, quàm situ stellarum & habitu motionum, aspectuumq; Planetarum, tùm inter se, tùm ad stellas Planetis sublimiores. Anima quidem nostra ultra uires membrorum proprias, communem ubique promit in nobis uitæ uirtutem, maximè uerò per cor, tanquam ignis animæ proximi fontem. Similiter anima mundi ubique uigens per Solem præcipuè suam passim explicat communis uitæ uirtutem. Vnde quidam animam, & in nobis, & in mundo, in quolibet membro totam, potissimum in corde collocant atque Sole. Semper uerò memento sicut animæ nostræ uirtus per spiritum adhibetur membris, sic uirtutem animæ mundi per quintam essentiam, quæ ubique uiget tanquam spiritus intra corpus mundanum, sub anima mundi dilatari per omnia, maximè uerò illis uirtutem hanc infundi, quæ eiusmodi spiritus plurimum hauserunt. Potest autem quinta hæc essentia à nobis intus magis magisq; assumi, si quis sciuerit eam alijs elementis immixtam plurimum segregare, uel saltem his rebus frequenter uti, quæ hac abundant, puriore præsertim, ceu electum uinum & saccharum, & balsamum atque aurum, preciosiq; lapilli, myrobalaniq;, & quæ suauissimè redolent, & quæ lucent, maximè uerò quæ in subtili substantia qualitatem habent calidam, humidámque & claram, quale præter uinum, est albissimum saccharum, præsertim si huic adhibueris aurum, odorémque cinnamomi atq; rosarum. Præterea sicut alimenta ritè in nobis assumpta, per se non uiua, rediguntur per spiritum nostrum ad uitæ nostræ formam, sic & corpora nostra ritæ accommodata corpori spirituiq; mundano, uidelicet per res mundanas, & per nostrum spiritum, hauriunt ex uita mundana quamplurimum. Si uolueris ut alimentum rapiat præ cæteris formam cerebri tui uel iecoris atque stomachi, simile quantum potes accipe alimentum, id est cerebrum, & iecur, & stomachum animalium ab humana natura non longè distantium. Si optas corpus tuum atq; spiritum ex aliquo mundi membro, uidelicet ex Sole, uirtutem accipere, quære quæ ante alia sunt Solaria inter metalla lapillosq;, magis autem inter plantas, sed inter animalia magis, maximè inter homines. Similiora enim tibi magis proculdubio conferunt. Hæc & extra sunt exhibenda, & intus pro uiribus assumenda, præsertim in die & hora Solis, & Sole in figura cœli regnante, Solaria uero sunt omnia ex lapillis & floribus quæ heliotropia nominantur, quia uertuntur ad Solem. Item aurum & auripigmentum, aureiq; colores, chrysolitus, carbunculus, myrrha, thus, muscus, ambra, balsamum, mel flauum, calamus aromaticus, crocus, spicanardi, cinamomum, lignum aloes, cæteraq; aromata, Aries Astur, gallus, olor, leo, cantharis, crocodilus, homines flaui, crispi, sæpe calui, magnanimi, superiora partim cibarijs, partim unguentis suffumigationibus, partim usui accommodari possunt. Hæc sentienda, & cogitanda frequenter, & in primis amanda. Et luminis plurimum est quærendum. Si dubites uentrem ab iecoris fomento destitui, trahe ad uentrem iecoris facultatem, tùm frictionibus, tùm fomentis per ea quæ iecori congruunt,

congruunt, per cicoream, endiuiam, ſpodium, & eupatorium, & hepaticum, atq; hepata. Similiter ne deſtituatur tuum corpus ab Ioue, moue corpus in die, horaq; in regno Iouis. & utere interim Iouialibus, Argento, hyacintho, topatio, corallo, cryſtallo, berillo, ſpodio, ſaphyro, uiridibus aërijsq; coloribus, uino, ſaccharo albo, melle, & cogitationibus affectibusq; plurimum Iouialibus, id eſt, conſtantibus, æquis, religioſis atq; legiferis. Et inter homines eiuſmodi, ſanguineosq; & pulchros, uenerabilesq; uerſantos. Sed memento primis illis rebus frigidis inſerendum eſſe aurum & uinum, menthamq; & crocum. Animalia uerò Iouialia eſſe agnũ pauonemq;, & aquilam, & iuuencum. Quomodo uerò uirtus Veneris attrahatur turturibus, columbis & motacillis, & reliquis, non permittit pudor oſtendere.

De concordia mundi, & de natura hominis ſecundum ſtellas. Quomodo fiat attractus ab unaquaq; ſtella. Cap. II.

NEq; uerò diffidere debet quiſquam, nos atq; omnia quæ circa nos ſunt, præparamentis quibuſdam poſſe ſibi uendicare cœleſtia. Nam cœlitùs hæc facta ſunt, aſsidueq; reguntur, & illinc in primis præparata ſunt ad illa. Et quod maximum eſt, mundus animal in ſe magis uinum eſt, quam quoduis aliud animal, ſi modo eſt animal perfectiſsimum. Ergo ſicut in nobis membri cuiuslibet præſertim principalis qualitas motusq; ad alia pertinet, ita membrorum principalium actus in mundo commouent omnia, & membra inferiora facilè capiunt à ſupremis ultro dare paratis. Quo enim potentior cauſa eſt, eò promptior eſt ad agendum, eò igitur propenſior eſt ad dandum. Exigua igitur præparatio nobis inſuper adhibita ſufficit cœleſtium muneribus capiendis, ſi modo quiſq; ad id præcipuè ſe accommodet, cui eſt præcipuè ſubditus. Sed ante uniuſcuiuſq; noſtrum proprietatem, humanæ ſpeciei proprietatem conſiderare debemus. Hanc igitur eſſe ſolarem Aſtrologi Arabes conſenſerunt. Quod ego è ſtatura hominis erecta pulchraq;, humoribusq; ſubtilibus & ſpiritus claritate, imaginationisq; perſpicuitate, ſtudioq; ueritatis & gloriæ, uerum eſſe coniecto. Addo quinetiam proprietatem huic Mercurialem, ob ſtrenuum uerſatilis ingenij motum. Et quoniam humanum genus natum, nudum, inerme, omnium egenum, hæc omnia propria induſtria ſibi comparat, quod eſt Mercurij proprium. Addo etiam Iouialem ob complexionem corporis temperatam atq; leges. Et quoniam ſecundo menſe, quo Iupiter dominatur, uitam accipimus, atq; naſcimur nono, quo iterum recipit dominatum. Itaq; humana ſpecies ab his tribus potiſsimùm dotes inſuper ampliores ita demum ſibi poterit uendicare, ſi per Solaria Mercurialiaq; & Iouia, ſeipſam eis magis indies, atq; magis accommodabit. De reliquis autem quid? Saturnus nõ facilè communem ſignificat humani generis qualitatem atque ſortem, ſed hominem ab alijs ſegregatum, diuinum aut bruta, beatum aut extrema miſeria preſſum. Mars, Luna, Venus affectus & actus homini cum cæteris animantibus æquè communes. Ad Solem igitur & Iouem atq; Mercurium reuertamur. Solaria quidem nonnulla & Iouia diximus, Mercurialia uerò neſcio quomodo prætermiſimus, ſunt autem eiuſmodi, Stannum, argentum, præſertim uiuũ, marcaſsita argentea, lapis Achates, uitrum Porphyriticum, & quæ croceum cum uiridi miſceant, ſmaragdum atq; lacca. Animalia ſagacia & ingenioſa ſimul & ſtrenua, ſimiæ, canes. Homines eloquentes, acuti, uerſatiles, oblonga facie, manibuſque non pingues. Sunt autem quærenda & exercenda quæ ad aliquem Planetam attinent, eo uidelicet dominante (ut diximus) in die & hora eius, ſi fieri poteſt, etiam quando ipſe ſit in domicilio, uel exaltatione, uel ſaltem triplicitate ſua, & termino, & angulo cœli, extra combuſtionem directus ac ſæpius orientalis, ſi Sole ſit ſuperior, item in Auge, & aſpiciatur à Luna. Si quis autem ab ipſa Luna beneficium, & à Venere poſcat, tempora ſimilia obſeruare debebit. A' Venere quidem per animalia ſua quæ diximus, & per Corneolam & Saphyrum lapidemq; lazuli, æs croceum atque rubeum & corallum, omnesq; pulchros uariosq; uel uirides colores & flores, atq; concentus, ſuauesq; odores atq; ſapores. A' Luna per alba & humida, & uirida, per argentum atq; cryſtallum, & uniones, & argenteam Marcaſsitam. Quoniam uerò Saturnus quidem ſtatui & perſeuerantiæ dominatur.

minatur. Mars autem efficatiæ motus, cogimur nonnunquam horum quoq; gratia ab eis patrocinia postulare, temporibus uidelicet similiter obseruabis. Ab illo quidē, per materias quasdam quodammodo terreas & fucas atq; plumbeas, & fuscam Iaspidem, & Magnetem, & camoinum atq; chalcidonium, & ex parte quadam per aurum & auream Marcasitam. A' Marte uero per ignea rubea, æs rubæum, sulphurea omnia, ferrum lapidemq; sanguinem. Neq; diffusas Saturnum habere nōnihil in auro. Nam propter pondus id putatur habere. Quinetiam Soli aurum simile, sic omnibus metallis inest, sicut Sol in Planetis omnibus atque stellis. Iam uerò si quis conuicerit Saturnum & Martem natura noxios esse, quod equidem nunquam crediderim, tamen his quoque utendum, quemadmodum uenenis nonnunquā utuntur & Medici, quod Ptolemæus in Centiloquio probat. Proderit ergo quandoque uis Saturni caute sumpta, sicut apud Medicos quæ adstringunt atq; continent, imò & quæ stupefaciunt, sicut opium & mandragora. Martis quoq; sicut Euphorbium & helleborus. Cautissimi uerò hac in re fuisse uidentur Magi Brachmanes Pythagorici, qui quum obsedulum philosophandi studium Saturni tyrannidem formidarent, uestibus albis amiciebantur, Iouialibusq; siue Phœbeis, quotidie sonis & cantibus utebantur, plurimumq; sub dio uiuebant. Vbiq; uerò memento per affectum studiumq; animi, & per ipsum spiritus qualitatem, nos facillimè subitoq; exponi Planetis, eundem affectum atq; eiusmodi studium & qualitatem significantibus. Persæpe rationem igitur à rebus humanis, per ocium, solitudinem, firmitatem, per Theologiam, secretioremq; philosophiam, superstitionem, Magiam, agriculturam, per mœrorem Saturno subijcimur. Per ciuilia & ambitiosa negocia, per philosophiam naturalem communemq;, per religionem ciuilem, pariq; leges Ioui. Marti per iram atq; certamina, Soli Mercurioq; per studium eloquentiæ, cantusq; & ueritatis & gloriæ atq; solertiam, Veneri per lętitiam & Musicam & festiua, Lunæ per uictum plantis similem. Sed hanc inter hoc differentiam mente teneto, exercitationem ingenij magis publicam atque amplam ad Solem spectare, priuatam uerò & artificio mancipatam, potius ad Mercurium. Tùm uerò Musicam grauem quidem Iouis Solisq; esse, leuem Veneris, mediam uerò Mercurij. Similis quoq; de stellis fixis ratio est. Hæc quidem communis humanæ speciei regula. Propria uerò unicuiq; regula fuerit explorare quæ stella, qui boni cuique in genitura promiserit, atq; ab ea potius, quàm ab alia reposcere gratiam. Et ab unaquaq; non quodlibet donum, & quod aliarum est, sed eius proprium expectare, nisi fortè tum à Sole communia multa reportes, tanquam communi quodam duce cœlestium, & ab Ioue fermè similiter, tùm mundana pariter omnia ab anima spirituq; mundi. Quem sicut & quoduis animal multoq; efficatius animatum esse, non solùm Platonicæ rationes, sed etiam Astrologorum Arabum testimonia comprobant. Vbi etiam probant ex applicatione quadam spiritus nostri ad spiritum mundi per artem Physicam affectumq; facta, traijci ad animam corpusq; nostrum bona cœlestia. Hinc quidem per spiritum nostrum in nobis medium, & tunc à mundi spiritu roboratum, inde uero per radios stellarum feliciter agentes in spiritum nostrum, & radijs natura similem, & tunc seipsum cœlestibus coaptantem.

Quod inter animam mundi & corpus eius manifestum, sit spiritus eius, in cuius uirtute sunt quatuor elementa. Et quod nos per spiritum nostrum hunc possimus haurire.

Cap. III.

PRofectò mundanum corpus quantū ex motu generationeq; apparet, est ubiq; uiuum, quod Indorum Philosophi probant ex eo, quod passim ex se uiuentia generet. Ergo per animam uiuit ubiq; sibi præsentem, ac prorsus accommodatam. Igitur inter mundi corpus tractabile, & ex parte caducum, atq; ipsam eius animam, cuius natura nimium ab eiusmodi corpore distat, inest ubiq; spiritus, sicut inter animam & corpus in nobis, si modo ubique uita est communicata semper ab anima corpori crassiori. Talis namque spiritus necessariò requiritur tanquam medium, quo anima diuina & adsit corpori crassiori, & uitam eidem penitus largiatur. Corpus autem omne facile tibi sensibile, tanquam sensibus tuis accommodatum, crassius est, & ab anima

anima diuinissima longè degenerans. Opus est igitur excellentioris corporis adminiculo quasi non corporis. Proinde scimus uiuentia omnia tàm plantas, quàm animalia, per quendam spiritum huic simile uiuere atque generare. Atque inter elementa, quod maximè spiritale est, uelocissimè generare, perpetuoque moueri quasi uiuens. Sed quęres interea, si elementa atque animantes generant aliquid simile suo quodam spiritu, cur lapides & metalla non generant, quæ inter elementa & animantes media sunt? Quia uidelicet spiritus in eis crassiori materia cohibetur. Quasi quando ritè secernatur, secretusque conseruetur, tanquam seminaria uirtus poterit sibi simile generare, si modo materiæ cuidam adhibeatur generis eiusdem, qualem spiritum physici diligenter sublimatione quadam ad ignem ex auro secernentes, cuiuis metallorum adhibebunt, aurumque efficient. Talem utique spiritum ex auro uel ex alio ritè tractum atque seruatum Elixer, Arabes Astrologi nominant. Sed ad mundi spiritum redeamus, per quem mundus generat omnia, quandoquidem & per spiritum proprium omnia generant, quē, tùm cœlum, tùm quintam essentiam possumus appellare. Quis talis fermè est in corpore mundi, qualis in nostro noster. Hoc in primis excepto, quod anima mundi hunc non trahit ex quatuor elementis tanquã humoribus suis, sicut ex nostris nostra, imò proximè (ut Platonicè siue Plotinicè loquar) ex uirtute sua procreat genitali, quasi tu mens, & simul cum eo stellas, statimque per eum parit quatuor elementa, quasi in illius spiritus uirtute sint omnia. Ipse uerò est corpus tenuissimum, quasi non corpus, & quasi iam anima. Item quasi non anima & quasi iam corpus. In eius uirtute minimum est naturę terrenę, plus autem aquę, plus item aëriæ, rursus igneæ stellarisque quamplurimum. Ad horum graduum mensuras, ipsæ quantitates stellarum elementorumque prodierunt. Ipse uerò ubique uiget in omnibus generationis omnis ꝓximus author atque motus, de quo ille: Spiritus intus alit. Totus est suapte natura lucidus calidusque, & humidus atque uiuificus, ex dotibus animæ superioribus dotes eiusmodi nactus. Quem plurimum hausisse Appollonium Theanæum, testificatus est Indus Hiarchas dicens: Mirari nemo debet ô Appolloni te diuinandi scientiam consecutum, quum tantum ætheris in anima geras.

Quod spiritus noster hauriat mundi spiritum per radios Solis & Iouis, & quatenus ipse fiat solaris & iouialis. Cap. IIII.

HVnc tu igitur studebis tibi in primis insinuare. Hoc enĩ medio naturalia quædam beneficia reportabis, tùm corporis mundani, tùm animæ, tùm etiam stellarum atque dæmonum. Nam ipse inter crassum mundi corpus, & animam medius est, & in ipso stellæ sunt & dæmones, atque per ipsum. Siue enim mundi corpus atque mundana sint ab anima mundi proximè (sicut Plotino placet atque Porphyrio) siue mundanum corpus sicut & anima proximè sit à Deo, ut nostris placet, & fortè Timæo Pythagorico, omnino uiuit mundus atque spirat, spiritumque eius nobis haurire licet. Hauritur autem propriè ab homine per suum spiritum, ille suapte natura conformem, maximè si reddatur etiam arte cognatior, id est, si maximè cœlestis euadat. Euadit uerò cœlestis, si expurgetur à sordibus, & omnino ab eis, quæ inhęrent sibi dissimilia cœlo. Quę quidem sordes non solum intra uiscera si fuerint, uerumetiã si animo, si in cute, si in uestibus, si in habitatione & aëre, spiritum frequenter inficiunt. Efficietur tandem cœlestis, si ad orbicularem animi corporisque motum, ipse quoque orbes efficiat. Si ad aspectum cogitationemque lucis frequentiorem etiam ipse subrutilet. Si adhibeantur ei similia cœlo, ea communiter diligentia qua Auicen. in lib. De uiribus cordis, spiritum curat, & nos in lib. De curanda literatorum ualetudine curare contendimus. Vbi primum segregantur ab eo uapores obnubilantes, medicinis etiam purgantibus. Secundo rebus lucentibus illustratur. Tertio ita colitur, ut & tenuetur simul, & confirmetur. Fiet denique cœlestis maximè quantum dictat ratio præsens, si applicentur ei potissimum radij influxusque Solis inter cœlestia dominantis. Atque ita ex hoc spiritum tanquam in nobis medio cœlestia bona in primis insita sibi in nostrum tùm corpus, tùm animum exundabunt: Bona inquam cœlestia cuncta, in Sole enim omnia continentur. Conferet autem Sol ad spiritum solarem efficiendum propriè, quando sub Ariete fuerit uel Leone,

ipsum aspiciente Luna, maximè in Leone, ubi adeò spiritum nostrum uegetat, ut ipsum muniat contra uenenum Epidemiæ repellendum, quod perspicuè apparet in Babylonia & Aegypto, & regionibus spectantibus ad Leonem, ubi Sol Leonem intrans, Epidemiam sedat, ea duntaxat ratione, qua diximus. Tunc ergo & tu Solaria passim exquisita compone. Tunc incipe solaribus uti, ea tamen cautione, qua sub æstu exiccationem diligenter euites. Non poterit autem facile spiritus solaris euadere, nisi sit quamplurimus. Ad Solem enim maximè pertinet amplitudo. Quamplurimum uerò faciet tùm diligentia, cor rebus cordialibus intus & extra fouens, tùm etiam uictus ex alimentis quidem subtilibus multum tamen & facile, & salubriter nutrientibus. Motus quoque frequens atque lenis, & opportuna quies, aërque tenuis atque serenus, & ab æstu geluque remotus, præcipuè lætus animus. Rursum nec Solaris erit, nisi calidus fuerit & subtilis, & clarus. Subtilem clarumque facies si tristia & crassa deuitabis, & fusca. Vtêris lucidis lætisque intus, & extra. Luminis multum die nocteque excipies. Sordes expelles & ocium, & torporem. Inprimis tenebras deuitabis. Perducturus autem spiritum ad calorem Soli naturalem, caue ne ad tertium caloris gradum siccitatemque deducas. Calor enim ipse Solis naturaliter non exiccat, alioquin non esset Sol uitæ generationisque Dominus, & author augmenti. Siccare uerò contingit radijs eius in concauis materiæ siccæ conclusis. Humorem itaque calori subtilem, qualis est solaris, & maximè Iouius, adhibebis & cõseruabis in spiritu, rerũ eiusmodi usu, si solarem sis effecturus, ne alioquin ad Martium potius, quàm ad solarem fortè deducas. Martem quidem Soli esse similem in paucis, & his quidem manifestis, nec admodum excellentibus, & interim inimicũ esse ferunt. Iouem uerò Soli simillimum in plurimis excellentibusque muneribus quamuis occultioribus, & amicissimum esse scimus. Vnde & Ptolemæus ubi de consonantia disputat. Iouem ait cum Sole præ cæteris perfectissimè consonare, Veneremque cum Luna, omnesque Astrologi uniuersalem beneficientiam Soli tribuunt similiter atque Ioui. Quamuis Sol eadem efficacius agat, & Iupiter sub uirtute Solis efficiat. In utroque calor uiget, superatque humorem. Sed in Ioue superat modicè, in Sole superat excellẽter, utrobique beneficè. Quũ igitur adeò consonent, facile poteris spiritum Solarem efficere pariter atque Iouium, ac res Solares & Iouiales ritè poteris inuicem cõmiscere, præsertim si & has inuicem componas, & spiritui adhibeas, quando Iupiter Solem trino aspicit uel sextile, uel saltem quando Luna ab aspectu alterius ad alterum procedit aspiciendum. Maximè quando ab aspectu Solis ad coitum cum Ioue progreditur. Seorsum uerò Solarem propriè facies, uel Iouialem, quando aspectum Lunæ ad Solem obseruaueris, uel ad Iouem. Tametsi consecutus naturam huius, naturam mox illius facile consequêris. Sextilem uerò aspectum intellige quando Planetæ duo inter se signorum duorum spacio distant. Trinum autem, quando quatuor signorum discrepant interuallo. Coniunctionem uerò uel aspectum Lunæ ad alios, duodecim gradibus citra, totidemque ultra metiuntur.

Quod tres Gratiæ sint Iupiter & Sol & Venus, & quod Iupiter sit Gratia geminarum media, & maximè nobis accommodata.

Cap. V.

COmpositiones quidem, & curationes Iouias, simulatque solares inuenies in lib. nostro De Vita longa, & in lib. De literatorum cura. Vbi etiam miscuimus pleraque Venerea. Nam nos in studiosis timemus exiccationem, cui resistit Venus. Et hæc ipsa Venus est amicissima Ioui, sicut & Soli Iupiter, quasi Gratiæ tres inter se concordes, atque cõiunctæ. Ab his quidem tribus cœli Gratijs, & à stellis eiusdem generis Astrologi gratias & sperant, & diligenter exquirunt, easque per Mercurium atque Lunam, quasi nuncios transmitti putant atque curant, facile uerò communiterque per Lunam, Lunam quidem cum Ioue coniunctam, aut Venere feliciorem esse putant, quam si per sextilem aspexerit, aut trinum. Veruntamen si per trinum aspiciens etiam suscipiatur ab illis, quasi existimant esse coniunctam. Similiter si à Sole perspecta fuerit, simulque cepta. Nos autem si horum trium, stellarũque similium uires effectusque omnes percurrere singulatim uelimus, longum opus aggrederemur, exquisitu difficile, difficilimum obseruatu,

obseruatu. Si ad Venerem nos propriè conferamus, non facile Solem habebimus. Si ad Solem propriè, non facile Venerem. Vt igitur tres simul in uno gratias complectamur, ad Iouem tandem confugiemus, inter Solem Veneremq; natura effectuq; medium, qualitate admodum temperatum, & quæcunq; sperantur à Venere, uel à Sole, suo quodam pacto tradentem, magnificentius quidem honestiusq;, quàm Venus, temperatius quoque quàm Sol, & in omnibus cum humana natura maximè congruentem. Vtemur itaq; Iouijs, quando & ipse, & Luna dignitatem, tùm naturalem, tùm accidentalem habuerint, sintq; simul, uel feliciter se aspiciant. Si quando id fieri omnino non posit, misce Solaria in unum simulatq; Venerea, faciesq; sic Iouiale ex utrisq; cōpositum, quando uidelicet Luna à coitu Venereis eat ad sextilem Solis aspectum, uel è conuerso. Memento uerò in rebus componendis quæ cor spiritumq; foueant, & corroborēt, Lunam conferre potissimum, si unà cum his muneribus hoc etiam habuerit, ut per aëria signa discurrat, maximè per aquarium, quod esse maximè putatur aërium. Vel si in suo domicilio sit, aut exaltatione sua, uel domo Iouis aut Solis. Et ubicunq; sit, si mansionem ex uiginti illis & octo teneat, tùm sibi, tùm etiam operi competentem.

De uirtutibus naturalibus, uitalibus & animalibus, & qui Planetarum singulis aut commodent incommodentúe, idq; maximè per aspectus. Cap. VI.

PRæcipua uerò disciplina est, rectè tenere quem spiritum, quam uim, quam rem potissimum hi Planetæ significant. Luna ergo Venusq; uim & spiritum naturalem, atq; genitalem, & quæ hunc augent. Iupiter eadem, sed efficacius, hepatq; & stomachum, habetq; non mediocrem partem in corde & spiritu, uirtuteq; uitali, quatenus suapte natura cum Sole consentit, imò & per seipsum, alioquin cor uitalem spiritum non propriè in mense Iouis acciperet. Vnde Iouem Græci appellant uitam, & per quem uita. Habere quoq; in animali spiritu potestatem testantur Astrologi, dicentes Iouem ad philosophiam & ueritatem inueniendam, religionemq; conferre. Et Plato, ubi ait, ab Ioue Philosophos proficisci. Quod etiam significauit Homerus antiquorū opinione dicens: Talis est mens hominibus, qualem indies adducit pater hominum atq; Deorum. Nusquam uerò numen aliquod itaq; cognominat præter Iouem. Sol spiritum uitalem præcipuè, corq; significat, & habet nonnihil, imò non parum in capite, propter sensum atq; motum, cuius est ipse Dominus, neq; uim deserit naturalem. Mercurius cerebrum & instrumēta sensuum, ideoq; spiritum animalem. Proinde tutissima uia erit, nihil sine Lunæ beneficio facere. Quandoquidem cœlestia communiter & frequenter atq; facile ad inferiora demittit, quam alterum Solem nominant, quolibet mense quatuor anni tempora facientē. In prima enim sui quarta Peripatetici putant esse calidam atq; humidam. In secunda calidam & siccam. In tertia frigidā atq; siccam. In quarta frigidam atq; humidam. Lumenq; eius proculdubio Solis esse lumen. Humores generationemq; regere, omnesq; mutationes fœtus ipsius in aluo, cōuersionibus suis metiri, & quoties Soli iungitur, uiuificam ab eo uirtutem accipere, quā infundat humori, atq; ibidem à Mercurio uim humores cōmiscentem. Quam uim Mercurius & transformatione in omnes sua & gyris multiplicibus affert. Ibidem mox à Venere nim quæ conducat ad formas genituræ conuenientes. Operæpretium uerò fuerit meminisse, diurnum Lunæ cursum in quatuor distribui quartas. In prima quidem ab Oriente ad medium ascendit cœlum, atq; interim humorem & spiritum auget naturalem. In secunda à cœli medio petit occasum, efficitq; in nobis oppositum. Tertia ab occasu cœlum subtermedium adit, iterumq; spiritum illū auget & humorem. Quarta cadit inde uersus ortum, minuitq; uicissim, quòd maximè in Oceani ripis apparet, ubi ad hunc cursum mare manifestius accedit atq; recedit, eodemq; ordine uigor in ægrotantibus. Probabile etiam est, Solem per easdem sui quartas ad calorem naturalem, & spiritū uitalem augere, uel diminuere. Animalem quoq;, quatenus Mercurium habet comitem. His cognitis poterit medicus pro humore & calore naturali, & quolibet spiritu recreando, tempora opportuniora seruare. Sed nunc de Luna satis. Neq; dimittere docet Iouē, in cuius mente

altero quidem uitam accepimus, altero autem cõmuniter & felicius nati sumus. Et qui inter Solem atq; Venerem, item inter Solẽ atq; Lunam est qualitate effectuq; medius ideoq; complectitur omnia. Solem uerò ipsum prætermittere cœli Dominũ nefas atq; periculosum existimamus, nisi fortè quis dixerit, eum qui Iouem habet, in Ioue Solem iam habere, illic potissimum ad homines temperatum. In Sole certè omnes cœlestium esse uirtutes, non solum Iamblichus Iulianusq;, sed omnes affirmant, & Proculus ait, ad Solis aspectum omnes omnium cœlestium uirtutes congregari in unum atq; colligi. Iouem uerò esse Solem quendam ad nos temperatũ nemo negabit. Lunam quoq; temperatam ad Venerem haud neglexeris. Multũ enim ad ualidam prosperamq; uitam adiuuat. Siquidem Venus fœcũdat hominem, facitq; lætum, hanc igitur obseruabis. Quanquam si Lunam Veneri similẽ, humore prorsus æqualem, et uix minus calidam, cũ Ioue ritè misceas aut Sole, propemodum iam Venerem habes. Quid ergo? Vt tutissimum omnium & cõmodissima simul incedas uia, Lunam obserua, quando Solẽ aspicit, coitq; cum Ioue, uel saltem Iouem simul aspicit atq; Solem, aut certè quando post aspectũ Solis mox ad Iouis coitum progreditur uel aspectum. Atq; eo ipso tempore cõpone inuicem, uel adhibe tibi Solaria Iouiaq; simulatq; Venerea. Quod si te ad unum ex magnis confugere necessitas urgeat, uel negocium, uel Iouẽ ipsum, uel potius ad Lunam simul Iouemq; confugito. Nulla enim stella naturales in nobis uires, imò & omnes magis, q̃ Iupiter fouet atque corroborat, nulla rursum pollicetur prosperiora simulatq; plura. Et ubiq; hunc accipere faustũ est, Solem uerò accipere, forsitan non ubiq; tutum. Semper enim ille iuuat, hic sæpe nocere uidetur. Venus autẽ quasi debilis. Ideò solus ille iuuans pater est appellatus. Id aũt comprobat Ptolemæus ubi ait: Pharmacum uix quicquam mouere naturam duntaxat, quando Luna cum Ioue congreditur. Vsq; adeo illinc propriè totam putat uniuersi corporis corroborari naturam. Expertus sum quinetiam, Luna coniuncta cum Venere, medicinam uix mouere. Quamuis autem ubi pituitam ualde timemus, Lunam præcipuè obseruemus ad Solem, ubi uerò bilem exiccationemq; eiusmodi ad Venerem, tamen directio Lunæ ad Iouem, & ad hęc omnia quodammodo confert, & præcipuè ad atram bilem expellendam, necnõ ad communem hominũ complexionem instaurandam atq; firmandam. Sicut enim glycyrrhiza & oleum rosaceum frigidiora refrigerat, uinumq; similiter, quod insuper humectat sicca, humidiora siccat, ita Iupiter humano congruus calori, ut uinum, oleum rosaceũ, camomilla, glycyrrhiza. ubi igitur audis Albumasar, dicentem: Non est uita uiuentibus, præter Deum, nisi per Solem & Lunam. Id intellige, quantum ad communem omnibus spectat influxũ. Proprius autem homini accommodatissimusq; influxus est ab Ioue. Sunt autem in natura corporis uires attrahendi, retinendi, coquendi, expellẽdi. Has igitur omnes Iupiter ipse iuuat, potissimum uerò coquendi, siue digerendi uirtutem, atq; generandi & nutriendi simul & augendi, propter humorem eius aërium atq; multum, & calorem eiusdem amplum, humori mediocriter dominantem. Profectò per radios Iouis semper usquequaq; diffusos, lumen Solis proprium ad salutem hominũ maximè temperatur, radijs interim Veneris ad idem assiduè conferentibus, atq; similiter transferente Luna. Radij quidem Veneris atq; Lunæ tanquam humidiores quædam indigent temperante, sicut & Solis radij tanquam calidiores, humidioris cuiusdam temperiem exigunt. Radij autem Iouis temperamentum nullum desiderant. Quid enim aliud Iupiter est, nisi Sol quidam ad salutem rerum præcipuè humanarum ab initio temperatus? Quid rursus aliud, nisi Luna Venusq; facta tamen calidior atq; potentior? Ideo Astrologi ab Ioue auspicãtur annum fertilem, ferreum, salubrem, & ab eo imminentium morborum remedia sperant. Atque Empedocles ubi propria unicuiq; Planetarum munere tribuit Iouem solũ generationis principem nominat, Orpheum imitatus. Præter Iouem præcipiunt Lunam diligenter in omnibus operibus obseruandam, tanquam medium inter cœlestia competens, atq; terrena. Sit ergo Luna in gradu situq; & aspectu ad opus optatum, conueniente. Non sit in eclyptica, nec sub radijs Solis per gradus duodecim ultra citraq;, nisi forte sit in eodem minuto cũ Sole. Pleriq; uerò uolunt omnes Planetas fore fortes, quando in unitate Solis extiterint. Vnitatem uerò metiuntur minutis duobus atq; triginta, ut XVI. quidem citra, XVI. uerò ultra connumerentur. Non impediatur à Saturno uel Marte, non

descendat. In latitudine meridionali, quando duodecim dictos gradus egreditur. Non sit opposita Soli, nec lumine minuatur, nec tarda cursu, quando scilicet die uno, duodecim non peragit gradus. Non sit in uia combusta à gradu Libræ uigesimooctauo ad tertium Scorpionis, nec in octaua, nec in Ascendente, nec in finibus Martis, uel Saturni. Quidam uerò nec in sexta duodecima nona, quarta Lunam uolunt. In cæteris uerò cœli plagis approbant. Vbi hæc omnia complecti non potes, Iouem saltem expecta uel Venerem in ascendente, uel decima, sic enim subueniunt detrimentis Lunæ. Nec ab re fuerit recordari quatenus Luna lumine augetur, eatenus & nobis non solum humorem, sed spiritum etiam uirtutemq; augeri, atq; hæc ad circumferentiam dilatari, maximè in secunda eius quarta. Quando uerò minuitur, contrà contingere, præsertim in ultima quarta. Primùm eius ad Solem trinum præesse secundo. Hunc sextili primo. Hunc sextili secundo, Lunam quatenus lumine, eatenus repleri calore. Videntur ergo quidam non tàm obseruare quomodo aspiciat Luna Solem (semper enim aspicit) quàm ut plurimum lumen habeat, præsertim dum augetur. Aspiciat uerò interim trino uel sextili Iouem aut Venerem. Proinde uirtutem attractiuam ignea iuuant, retentiuam terrea, digestiuam aëria, expulsiuam per aquea. Si tu has omnes in te adiuuare uolueris, attractiuam quidem per ignea maximè roborabis, quãdo Luna in signis uel stationibus igneis constituta Iouem aspicit, scilicet Ariete, Leone, Sagittario. Retentiua per terrea, potissimum quando intuetur eundem in signis uel stationibus terreis collocata, Tauro, Virgine, Capricorno. Digestiuam generatiuamq; per aëria, scilicet Geminos, Libram, Aquarium, quoties sub aëreis Iouem suspicit, aut subit. Expulsiuam per aquea. Cancrum, Pisces, Scorpium. Quando sub aquis ipsa posita, Iouis radijs illustratur. Maximè uerò in his omnibus consequeris optata, si Iupiter eadem uel similia, uel saltem non dissimilia signa mansionesue possederit. Citaturus aluum solidis medicinis, accipe Pisces, Liquidis, Scorpionum. Medijs uerò, Cancrũ. Per inferiora purgaturus, Pisces & Scorpium. Per superiora, Cancrum. Malum Saturni uel Martis ad Lunam deuitabis aspectum. Ille enim uexat stomachum, hic intestina dissoluit. Capricornum euitabis & Taurum, nauseam enim afferunt. Scis membrum irritandum non esse, quãdo Luna signum occupat membro profectum (humores namq; mouet) sed potius esse fouendum. Hæc uerò de uirtute & spiritu naturali in iecore præcipuè dominantibus, quæ in quatuor officia narrauimus, diuiduntur, dicta sufficiant. De uirtute spirituq; uitali in corde uigente quid'nam monemus? Satis id fermè significatũ est. Nam per res in primis igneas, & quodammodo simul aërias hæc adiuuantur, quando Luna in domicilijs mansionibusue consimilibus suspicit Iouem, præcipuè si Iouem complectatur & Solem. Virtutem quoque animalem per sensum & motum in capite dominantem confirmare potes per aëria in primis, subiunctis igneis, quando Luna in domicilijs, uel sedibus consimilibus Iouem suspicit, præsertim si Iouem propemodum Mercuriumq; complectitur. Hic uerò te moneo, ne Mercurium putes aqueum esse uel terreum (quod & ego aliquando suspicatus sum, alioquin motibus celeritatiq; ingenij non conferret) sed quodammodo aërium esse scias. Nam & ob eandem causam tàm mobilis est, tàm facile conuertibilis, tantùm ingenio confert, præsertim aquario plurimum aërio constitutus. Humor quidem in eo temperatus est, calor exiguus. Sub Sole positus dicitur exiccare. Longius autem à Sole factus, humectare putatur. Ibi quidem calefacere multum ex natura Solis, hic uerò calefacere parum admodum, & humefacere magis suapte natura. Calore forsitan non cedit Veneri, Lunam superat, humore uerò cedit utrisq;. Haly probat Mercurium qualitates cœlestium commiscere, quoniam facillimè permutetur, tùm in qualitatem termini quem subit, tùm in naturam stellæ quam aspicit. Ego igitur hunc tùm facilè permutari puto, quia nec excellentem potestatem, quam Iupiter habet, nec excedentem qualitatem, quam pleraq; cœlestia, per quam alterationi resistat. Denique probabile est Mercurium assiduum Solis Achatem, multas illius uires habere, ideoq; sperari solaria quædam à Mercurio posse. Aliquando uerò & Martem tradunt, Solem in quibusdam muneribus imitari, ac Venerem quæ ad Lunam pertinent elargiri. Hæc igitur in agendo memineris. Neq; negligas unquam terminos. Aiunt enim Planetas in diuersis terminis ceu lucidis atq; tenebrosis opposita facere. Deniq; ubi Martẽ

times,

times, oppone Venerem. Vbi Saturnum adhibe Iouem. Ac da operam ut in perpetuò quodam pro uiribus motu uerseris, tantùm defatigatione uitata, ut et proprium motum externis motibus clàm nocituris opponis, & cœlestem actũ pro uiribus imiteris. Quòd si poteris spatia motibus ampliora peragere, sic & cœlum potius imitaberis, & plures cœlestium uires passim diffusus attinges.

Quomodo membra foueantur in nobis per comparationem Lunæ ad signa, & ad stellas fixas.

Cap. VII.

TOtum quemadmodum diximus corpus fouere poteris, caput uerò potissimum, si Planetas obseruaueris in Ariete, uel in suo quenq; domicilio primo. Præcordia si in Leone. Stomachum iecurq;, si in Cancro atq; Sagittario, aut saltem in Virgine. Et acceperis ea quæ propriè membrum petunt. Expedit quoq; nosse, quæ quisq; Planeta membra in signo quolibet habeat. Potes etiam propriè pro ætatis discrimine consulere unicuiq;, per quatuor ætates Lunæ. Hæc enim à Nouilunio usq; ad quadraturam primam iuuenis est. Deinde ad plenilunium est iuuenis atq; uirilis. Hinc ad quadraturam alteram, uirilis simul atq; senilis. Inde usq; ad coniunctionem est senilis. Aetatem itaque Lunæ feliciter ætati curandi corporis adhibebis, si tunc aspectu eius ad aliquantum trium Gratiarum acceperis. Qui sanè aspectus Lunæ semper, & cito, gratiosa largitur. Neque tamen facilè admodum diuturna uel maxima, nisi præter intuitum Lunæ, etiam ipsæ Gratiæ mutuò se conspiciant iam, uel propè modum conspecturæ sint, aut tres ipsæ aut duæ. In primis uerò diuturna præbent signa fixa. Leo scilicet, Aquarius, Taurus, Scorpius. Si fortè non possis in præsentia Lunam ad Planetas gratiosos opportunè dirigere, stellas elige fixas gratiarum naturam, id est, Iouis aut Veneris aut Solis, habentes, & ad eas directam Lunam elige. Tutius tamen est, Lunam interea Iouem propemodum adire uel Venerem. Stellæ namque fixæ si solæ spectent, proportionem humanam, id est, unius hominis, nimis exuperant. Proportionem uerò cum ciuitatibus moderatiorem habent.

De uirtutibus & usu stellarum fixarum.

Cap. XIII.

TRadunt Astrologi maiores quasdam stellas à Mercurio compertas, autoritatem habere quamplurimam. Qualis est in Arietis gradu XXII. umbilicus Andromedæ, Mercurialis atq; Venereus. Item in Tauri XVIII. caput Algol, naturam Saturni possidens, atq; Iouis. Cui subesse uolunt adamantem & artemisiam, & audaciam uictoriamq; præstare. In eiusdem gradu XXII. Pleiades, Lunare sidus & Martium. Cui subijciunt crystallum, herbam diacedon, semen fœniculi. Conferre putant ad acuendum uisum. Quod aũt nonnulli dicunt conducere ad dæmones cõuocandos, figmentum esse iudico. Aldeboran primo uel tertio geminorũ gradu Martium atq; Venereum. Hircus gradu eorundem XIII. Iouius atq; Saturnius. Huic subijciunt saphyrum, prassium, mentham, arthemisiam, mandragoram. Ad dignitatẽ & principum gratiam adiuuare confidunt, nisi fortè eos opinio fallat. Illi subesse uolunt rubinum, titimallum, matrisyluam, Diuitias & gloriam augere. In Cancri sexto uel septimo Canis maior Venereus, præest berillo, sauinæ, arthemisiæ, draconteæ. Præstat gratiam, item in XVII. eiusdem Canis minor Mercurialis & Martius. Cui subesse uolunt lapidẽ Achatem, herbam solsequium, & Pulegium. Atq; gratiam elargiri. In Leonis XXI. Cor Leonis, stella regia Iouialis & Martia. Huic subijci putant lapidem Granatum, chelidoniam, masticẽ, Melancholiam reprimere, temperatum gratiosumq; efficere. In Virginis XIX. Cauda Vrsæ maioris Venerea & Lunaris. Lapidem eius Magnetem putant herbam cicoream à raptoribus ueneficijsq; tueri. In Libræ VII. Ala Corui dextra. Item in eiusdem XII. & fortè XIII. Ala sinistra, Saturnia simul & Martia. Eius herbam lapathium & hyoscyamum esse, aiunt cũ lingua ranæ audaciam augere. Fore noxiam, in eiusdem quindecimo uel sedecimo, spica Venerea Mercurialisq;. Quam sequatur Smaragdus, saluia, trifoliũ, prorulla,

arthemisia,

arthemisia, mandragora. Diuitias augeat & uictoriam, & ab angustia uindicet. Deniq; in eiusdem XVII. uel XVIII. Alchameth. Huic subdunt Iaspidem & plantaginem. Firmare sanguinem sperant, febres omnes expellere. In Scorpionis quarto, Venerea Martiaq;. Secundum uero computationem aliam in gradu eiusdem quinto est cornea, forsan eadem præsidens topazio, rosimarino, trifolio, hederæ, augere gratiam, castitatem, gloriam putant. In Sagittarij tertio, Cor Scorpionis Martium atque Iouium, præsidens Sardonio amethisto, aristolochiæ longæ, croco. Opinantur colorem bonum efficere, animum lætum, sapientemq; reddere, dæmonia propulsare. In Capricorni gradu septimo Vultur cadens, hanc sequitur Chrysolithus, Saturcia, Fumus terræ. Stella est Mercurialis atq; Venerea, temperata. In ascendente medioq; cœlo prodest. Quod autem excantandi autoritatem afferre dicant, nihilipendo. In Aquarij XVI. cauda Capricorni Saturnia, Mercurialisq;. Quam sequitur Calcidonius, maiorana, nepita, artemisia, mandragora. Præstare in caussis gratiam opinantur, diuitias augere, hominem ac domũ incolumem reddere. In Piscium tertio humerus equi Iouialis & Martius. Thebit Philosophus docet ad captandam alicuius stellæ modo dictæ uirtutem, lapidem eius accipere, herbamq; eiusdem, annulumq; aureum facere uel argenteum, in quo lapillum inseras herba subiecta gerasq; tangentem. Id autem efficias quando Luna subit stellam, aut aspicit aspectu trino uel sextili. Et stella in medio percurrit cœlo uel ascendente. Ego uerò quæ ad eiusmodi stellas attinent, in formam potius medicinæ, quàm annuli componerem, intrinsecus uel extrinsecus adhibendæ, opportunitate uidelicet prædicti temporis obseruata. Tametsi prisci annulos magnifecerint. Nam Damis & Philostratus narrant, Hiarcham sapientum Indorum principem simili quadam ratione septem annulos confecisse, stellarum septem nominibus appellatos eosq; Apollonio Theanæo dedisse. Qui deinde singulos diebus singulis gestauerit, iuxta dierum nomina hos distinguens. Dixisse uerò Hiarcham Apollonio, auum suum Philosophum annos centum atq; triginta uixisse, eiusmodi forsan cœlesti munere fretum. Quo & Apollonius deinde usus, centesimo etiam anno, ut aiunt, iuuenem præferebat. Denique si quid eiusmodi annuli uirtutis habent ex alto, id quidem non tàm ad animam, uel ad crassam corpus pertinere arbitror, quàm ad spiritum, calefacto paulatim annulo, sic inde uel sic affectum, ut firmior efficiatur, aut clarior, uehementior, aut mitior, seuerior, aut lætior. Quæ quidem affectiones in corpus quidem omnino, & in animam sensualẽ quodammodo, plerunq; indulgentem corpori transeunt. Quod autem aduersum dæmonas aut hostes, aut ad principium gratiam profuturos anulos pollicentur, uel fictum est, uel inde deductum, quod spiritum intentum, firmumq; efficiant, uel etiam mansuetum, obsequioq; amabilem, atq; gratiosum. Iam uerò si quid cœlestia præter corpoream ualetudinem, conferre ad ingenium, artem, fortunam dicerem, ab Aquinate Thoma nostro non dissiderem, qui in libro contra Gentiles tertio probat à corporibus cœlestibus imprimi nonnihil in corpore nostro, cuius munere disponamur ad eligendum sæpè quod melius est, etiam si rationem finemq; nesciamus. Qua quidem in re bene fortunatos appellat, atq; (consentiente Aristotele) bene natos. Addit etiam uirtute cœlesti fieri nonnullos in quibusdam artium effectibus efficaces (ut eius uerbis utar) sicut miles in uincendo, agricola in plantando, medicus in sanando felices. At enim sicut herbæ lapidesq; mirabiles quasdam ultra naturam elementarem uires cœlitus habent, sic homines quoq; in artibus nonnullos habere. Mihi uerò satis fuerit factum, si cœlestia quomodocunq; quasi per medicinas, siue interiores, siue exteriores, ad prosperam conferant ualetudinem, dummodo interea salutem corporis perquirentes, iacturam nullam salutis animæ faciamus. Nihil omnino tentemus à sancta religione prohibitum. Præterea in opere quouis conficiendo, fructum operis ab eo speremus atq; petamus in primis, qui & cœlestia, & quæ continentur cœlo fecit, & uirtute donauit, mouetq; semper atq; conseruat.

De digni-

De dignitatibus Planetarum in signis ad usum medicinarum obseruandis. Cap. IX.

SAturni domus Aquarius & Capricornus. Exaltatio Libra. Iouis domus Sagittarius atque Pisces. Exaltatio siue regnum, Cancer. Martis domicilium, Scorpius & Aries. Exaltatio Capricornus. Solis sedes quidem est Leo. Regnum Aries. Veneris habitaculum Taurus atque Libra. Exaltatio Pisces. Mercurij ædes Virgo atque Gemini, Regnum Virgo. Lunæ domus Cancer, Exaltatio Taurus. Saturnus & Iupiter triplicitatem habent in igneis aërijsque signis. Sol igneis tantum. Mercurius in aërijs solum. Mars, Venus, Luna, in aqueis atque terreis. Planetæ quilibet præter Solem ac Lunam, in quolibet signo, fines quosdam suos possident, quos & terminos appellamus. Igitur in Ariete Iupiter sex ibi primos terminos obtinet. Venus sex inde sequentes, Mercurius posteriores octo, Mars quinque deinceps, postremos quinque Saturnus. In Tauro ordine deinceps simili Venus fines habet octo, Mercurius sex, Iupiter octo, Saturnus quinque, Mars denique tres. In Geminis Mercurius sex, Iupiter sex, Venus quinque, Mars septem, Saturnus sex. In Cancro Mars septem, Venus sex, Mercurius totidem, Iupiter septem, Saturnus quatuor. In Leone Iupiter sex, Venus quinque, Saturnus septem, Mercurius sex, Mars totidem. In Virgine Mercurius septem, Venus decē, Iupiter quatuor, Mars septem, Saturnus duos. In Libra Saturnus sex, Mercurius octo, Iupiter septem, Venus totidem, Mars duos. In Scorpione Mars septem, Venus quatuor, Mercurius octo, Iupiter quinque, Saturnus sex. In Sagittario Iupiter duodecim, Venus quinque, Mercurius quatuor, Saturnus quinque, Mars quatuor. In Capricorno Mercurius septē, Iupiter septem, Venus octo, Saturnus quatuor, Mars totidem. In Aquario Mercurius septem, Venus sex, Iupiter septem, Mars quinque, Saturnus totidem. In Piscibus Venus duodecim, Iupiter quatuor, Mercurius tres, Mars nouem, Saturnus denique duos. Sol autem & Luna alia ratione fines suos habent. Nam Sol quidem signa sex pro finibus habet, Leonem, Virginem, Libram, Scorpium, Sagittarium, Capricornum, Luna uerò reliquos, Aquarium, Pisces, Arietem, Taurum, Geminos, Cancrum. Solem igitur atque Lunam in his signis eum principatum effectumque, quem reliqui Planetę in suis finibus habere putant. Præter fines habent in signis suas Planetæ facies, quas Græci Decanos nominant, decem occupantes signi gradus. In Ariete facies prima Martis. Secunda Solis, qui Martem in cœlo sequitur, ordine Chaldæorum. Tertia Veneris, quæ Soli succedit in cœlo. In Tauro prima facies Mercurij, sequentis Venerem. Secunda Lunæ, quæ Mercurio succedit, Tertia Saturni. Ad hunc enim redeundum est, impleto iam numero Planetarum. In Geminis prima Iouis, sequentis uidelicet Saturnum, secunda Martis, Tertia Solis eodem ordine, similiter deinceps.

Quomodo Planetis uti debeamus in Medicinis. Cap. X.

COmmemorauimus autem quas in signis Planetæ dignitates habent, ut quoties facturi composituri que sumus quæ ad Planetam aliquem attinent, sciamus eum in suis dignitatibus collocare, præsertim quando habuerit in nostra reuolutione & genesi principatum, ut etiam Saturnus atque Mars, alioquin deprimendi, nobis tamen sint erigendi, si geniture nostræ significatores extiterint. Maxime uerò operæpretium ex hac commemoratione fecerimus, si quando usuri in medicinis conficiendis beneficio Lunæ & Veneris atque Iouis, cauebimus ne in finibus Saturni uel Martis exiitant, nisi forte ubi cogimur, uel per Saturnum cohibere dissolutionem æstumque reprimere, uel per Martem frigidissima calefacere, torpentia suscitare, alioquin fines Iouis & Veneris eligemus, accipiemus quoque Mercurij fines, Mercurialibus in primis hominibus profuturi. Neque latere nos debet, homines ualde Mercuriales, quales sunt qui ingenio, artificio, eloquio pollent, non mediocriter esse Solares. Mercurius enim semper est Apolline plenus. Vt autem quiuis intelligat quomodo figuras in cœlo describamus in oras signum quod ab Oriente surgit, primam appellamus uitæque domum. Quod succedit in ortum, secundam, tertiamque deinceps, aliasque similiter, ita in septima domus sit signum, quo in Occidente iam descendens opponitur ascendenti.

Huic

Hic octaua succepit. Nona uerò è medio cadit cœlo, quod decimam domum efficit. Huic succedit undecima. Sed duodecima cadit ab ascendente. Vt igitur Planetæ sint potentes, habendi sunt in angulis, uel Orientis, uel Occidentis, uel medij utrinque cœli. Maximè uerò in angulo ascendentis, aut decimæ medium suprà caput obtinentis cœlum, aut saltem in plagis, quæ angulis mox succedunt. Tametsi Solem quidem nona, quæ à medio cadit cœlo, Lunam uerò, in tertia etiam cadente gaudere putant. Duas inter hæc regulas mente teneri Astrologi uolunt. Vnam quidem ægrotantis ratione, alteram uerò medici. Nempe ubi ægrotantis septima domus per Saturnum & Martem infortunata est, uel dominus eius infelix, separa medicum ab ægroto, si Ptolemæo credis. Præterea medicum electurus, Saturnium Martialemque declinare iubent, eumque perquirere, in cuius genitura domus sexta per aspectũ Solis, uel per Venerem aut Iouem, quomodocunque fuerit fortunatam. Infortunatum uerò dicimus signum uel Planetam per Saturnum aut Martem, nisi propria domicilia sint uel regna, quando uidelicet, uel ibi sunt, uel illuc aspiciunt opposito uel quadrato. Oppositum uero aspectum dicimus inter illa quæ interuallo discrepant, quàm longissimo. Quadratum uerò, ubi hoc ab illo quarta parte cœli, id est, signorum trium spacio distant. Minus tamen per coniunctionem oppositum quadratum Saturnum & Mars Planetis alijs nocent, quando tãquam hospites eos domicilio, uel regno suo terminóue suscipiunt. Quemadmodum Planetæ felices magis prosunt, quando per sextilem trinumúe aspectum atque coniunctionem etiam, ut diximus, sic excipiunt. Solis tamen coniunctionem Planetę uerentur, aspectu gaudent, trino uidelicet uel sextili. Proinde necessarium est meminisse, Arietem pręesse capiti, atque faciei, Taurum collo, Geminos brachijs atque humeris, Cancrum pectori, pulmonibus, stomacho, lacertis, Leonem cordi & stomacho, atque iecori, & dorso, & costis posterioribus, Virginem intestinis & fundo stomachi, Libram renibus & fœmori atque natibus, Scorpionem genitalibus, uuluæ, matrici, Sagittarium fœmori atque subinguinibus, Capricornum genibus, Aquarium cruribus tibijsque, Pisces pedibus. Huius enim ordinis memor caucbis membrum tangere ferro, uel igne, uel cucurbitalis, quando Luna sub eius signo discurrit. Tunc enim auget Luna humores in membro, quorum affluentia, & consolidationem prohibet, & grauat membri uirtutem. Obseruabis autem tunc membrum remedijs quibusdam amicis, uel extra, uel intus adhibitis, opportunè feliciterque fouere. Expedit uerò nosse quod signum ascenderit tibi nascenti. Nam præter Arietem hoc etiam tibi caput significat, atque in hoc Luna tibi caput aspicit. Præterea quando Luna Arietem subit, opportunè balnea tentas & lauacra. Quando Cancrum, feliciter minuè sanguinem medicinam accipe, præsertim electuarij formam. Quando est in Leone, ne prouoca uomitum. Cum in Libra, clysteribus apta est. In Scorpione, balnea nec tentes. Sunt qui medicinam soluturam dare nec prohibent, neque iubent. In Capricorno, medicinam sumere nocet. Similiter in Aquario. In Piscibus uerò prodest. Quæ uerò membra in quouis signo unusquisque habeat Planetarum, etsi scitu necessarium est, tamen narratu prolixum. Neque uerò in purificatione alui latere nos debet Ptolemæi præceptum. Medicinam accipere purgatoriam, quando Luna est in Cancro, Piscibus, Scorpione, probamus, præsertim si dominus signi tunc ascendentis applicat se Planetæ sub terra currenti. Sin autem ascendentis dominus coniungatur interea supra caput cum Planeta medium tenente cœlum, nausea statim & uomitus incitabitur. Denique concludamus cum Galeno, Astrologiam esse medico necessariam, qui de criticis diebus disputans ait: certam esse Aegyptiorum sententiam, id est, Lunam significare affectionem indies, ægrotantis atque sani, adeò ut si misceantur cum Luna radij Iouis & Veneris, bene afficiatur uterque. Sin autem Saturni uel Martis, contraria ratione se habeat. Sed latius iam peruagati, ad spiritum tandem, & uitam atque Gratias reuertamur.

Quibus modis spiritus noster haurire plurimum poßit de spiritu uitaq; mundi. Et qui Planetæ spiritum procreent atq; recreent: Et qualia ad unumquenq; Planetam pertineant. Cap. IX.

HVc uerò tendũt hæc omnia, ut spiritus noster ritè per naturalia præparatus atq; purgatus accipiat ab ipso uitæ mũdanæ spiritu plurimum per radios stellarum opportunè susceptos. Vita quidem mundi omnibus insita, propagatur euidenter in herbas & arbores, quasi pilos sui corporis atq; capillos. Tum & insuper in lapides & metalla, uelut dentes & ossa. Pullulat quoq; in uiuentes conchas, terræ & lapidibus adhęrentes. Hæc enim non tàm propria, quàm ipsi cõmuni totius uita uiuunt. Quæ sanè communis uita, multò etiam magis super terram in corporibus uiget subtilioribus tanquam propinquioribus animæ. Per cuius uigorem intimum aqua, aër, ignis uiuentia sua possident, atq; mouentur. Vita hæc aërem ignemq; etiam magis, quàm terram, & aquam fouet agitatq; perpetuo motu. Et deniq; cœlestia corpora, quasi mundi caput, uel cor, uel oculos quam maximè uegetat. Vnde per stellas uelut oculos, radios non uisibiles solum, sed etiam uisuales usquequaq; diffundit. Quibus more Struthij, ut diximus alibi, inferiora conspicit, fouetq; uidendo, imò etiam ita tangendo generat & format omnifariam atq; mouet. Igitur ad motũ nitentis aquæ, sereni quoq; aëris, ignisq; moderatè distantis, atq; cœli, motum mundanæ uitæ suscipies, si ipse quoque leniter & fermè similiter mouearis, quosdam pro uiribus gyros agens, uertigine deuitata, cœlestia lustrans oculis, mente uersans. Item frequenti quodam usu Planetarum, similiterq; uiuentium potes è mundi spiritu plurimum haurire. Præsertim si adhuc uiuentibus recentibusq; & matri terræ, quasi adhuc hærentibus nutriaris, atq; fouearis. Inter Planetas suauiter redolentes, uel saltem non malè olentes uerseris, quàm frequentissimè. Omnes enim herbę, flores, arbor, poma redolet, quamuis sæpe minus animaduertas. Quo quidem odore quasi flatu spirituq; uitæ mundanæ te undiq; recreant atq; uegetant. Spiritum inquam tuum odoribus eiusmodi natura simillimum, perq; spiritum medium inter corpus & animam, facilè corpus quoq; reficiunt, & animæ mirificè prosunt. Inter hæc diutissimè diurno tempore sub diuo uersaberis, quatenus tutò, uel commodè fieri potest, in regionibus altis & serenis atq; temperatis. Sic enim Solis stellarumq; radij expeditius puriusq; undiq; te contingunt, spiritumq; tuum complent mundi spiritu per radios uberius emicante. Præterea naturalis ipse motus aëris, qui perpetuus est in orbem, quamuis ob lenitatem suam, consuetudinemq; diuturnam uix percipiatur ab ullo, te die sub diuo deambulantem, habitantemq; in parentibus editisq; locis liberè lambit, penetratq; purè, ac motum uigoremq; spiritui tuo mundanum mirificè præstat. Dixit equidem die, compertum enim habemus nocturnum aërem esse spiritibus inimicũ. Confert autem diurni usus, præsertim si plurimum in aperto deambulans, deuites primo quidem nimiam aëris intemperiem, deinde frequentius mouearis in eo, quando præter temperiem & serenitatem eius, stellarum positio magis est hominibus salutaris. Item si loca eligas præ cæteris odorifera, per quæ situm quotidie mutes, & ipse quasi continuè, & leniter mouearis. Mutare locum quamuis semper cum delectu præcepi, quoniam bona cœlestium & uniuersæ naturæ apud nos sunt rebus locisque alijs passim, atque alijs distributa, quibus denique omnibus est fruendum. Mitto quod uarietas tædium prohibet, spiritibus inimicum, propriumque Saturno. Voluptatem uerò affert, per quam (ut ita dixerim) Venus ipsa uoluptatis amica uenit in spiritum, atque quod eius officium est, hunc statim ingressa propagat. Summatim uerò si quis consideret Paradisum, & pomi uitæ usum apud Mosen. Item similem uictum à Platone positum in Phædone, & quæ Plinius de populis ait odore uiuentibus, intelliget esse uera quæ dicimus. Sed ad naturam spiritus descendamus. Spiritus qualitas est proculdubio Iouia, cuius tempore nobis infunditur. Est & Solaris. Iupiter enim hunc infundit, quatenus ingentem Solis in se temperat potestatem. Item alia quoque ratione Iouia est, quoniam calida est & humida, & calore abundat, potius quàm humore, nascitúrque sanguine, & uapor quidem sanguineus appellatur. Rursus quoniam feruet, & subtilis est admodum atque lucens, oritúrque à corde, Solaris proculdubio iudicatur. Habet quodammodo Veneream in se uirtutem. Nam motu Venereo prorsus exundat, profluit, transfer-

transfertur,prolemq; propagat,ad uoluptatem cuiuslibet sensus se dilatat refugitq; do-
lorem.Summatim uerò,spiritus quatenus corpori ad uitam & motum propagationemq;
conducit,Iouius, Venereus,Solaris existimatur.Quatenus animo ad sensum imagina-
tionemq; ministrat,Solaris Mercurialisq; censetur,& ubiq; Mercurialis existit, quan-
doquidem adeò mobilis est,& tam facilè conuertibilis,atq; formabilis.Saturni, Martis,
Lunæ,sanus communiter spiritus non multum habet,alioquin ex illo sæpè stupidus,ex
hoc furiosus,ex hac obtusus quodammodo foret.Quamobrem Lunaria quidem uelut
crassiora simulq; humidiora à subtili & uolatili natura spiritus sunt admodum aliena.
Quæ uerò Saturnalia multum,atq; nimium Martialia sunt, quasi uenena sunt,spiritui
naturaliter inimica. Illa quidem ob extremam frigiditatem atq; siccitatem,hæc autem
ob siccitatem,caloremq; edacem. Iouia igitur & Solaris in primis,deinde Mercurialis
& quodammodo Venerea,spiritus natura censetur.Distinctione uerò præcipua, spiri-
tus quidem naturalis Ioui propriè dedicatur,uitalis autem Soli, animalis uerò Mercu-
rio. Quando igitur res postulat aliquem è tribus spiritum adiuuare, patrono tunc suo
infortunato,uel debili,non facile clientulo succurrere poteris.Difficillimè uerò spiritui
animali,dum Mercurius infeliciter est affectus,qui tantam in animali spiritu authorita-
tem habet,ut caduceo quodam suo animos tùm consopire,tùm suscitare dicatur,id est,
suo quodam aspectu sic aut aliter se habente obtundere ingenium,uel acuere, debilita-
re,siue corroborare,uexare uel sedare mirificè possit.Tu igitur quoties spiritum aliquē
studes excolere,non modo patronum suum obseruabis fortunatum atq; potentem,sed
etiam Lunam eliges ad hunc oportunè directam.Non creatur autem neq; recreatur ali
quando propriè per influxum Saturni solum substantia spiritus,sed semper ab externis
ad intima,& sæpè ab imis reuocatur ad summa. Vnde ad secretiora & altiora contem-
planda conducit.Potest tamen,etsi raro,uis Martis atq; Saturni,spiritui tanquam medi
cina prodesse,uel calefaciendo quum opus fuerit,& excitando atque dilatando,uel ui-
cissim nimis uolatilem coërcendo.Per ea uerò potissimùm,quæ quatuor illis Planetis
consentanea sunt,creatur natura spiritus atq; recreatur. Verum si ad Solaria quælibet
ualde & absq; delectu declines,exacues illum, & exiccabis tandem atq; dissolues, si si-
militer ad Venerea,liquefacies paulatim,uel obtundes. Si confidas tantum Mercuria-
libus,parum admodum inde proficies.Erit igitur operæprecium Iouialibus uti quam-
plurimùm,eisq; reliqua mediocriter admiscere,ac frequentius uti rebus,quę uel his o-
mnibus æquè sint communes,uel propriè Ioui.Nam hæ quoq; omnibus quodammo-
do sunt communes. Communiter autem ad hos omnes attinent, quæ substantiam ha-
bent,nec igneam nimis,nec prorsus terream,nec simpliciter aqueam, nec acutissimam,
nec obtusissimam qualitatem,sed mediocrem & tactu leuem,& quodammodo mollē,
uel saltem nō duram,siue asperam,item gustu quodammodo dulcem olfactu suauem,
uisu gratam,auditu blandam atq; iucundam,cogitatu lætam. Dulcedo igitur quædam
saporis,& gratia his omnibus est communis. Si dulcedo quasi aquea est & simul pin-
guis,ad Venerem magis attinet,si quasi insipida,uel aliquantum austera potius ad Mer
curium,atq; hæc spiritui nō multum prosunt,necessaria tamen sunt interdum ad hebe-
tandum nimium eius acumen.Si dulcedo manifesta sit atq; subtilis, & paulum habeat
styptici acutiq; saporis Iouialis propriè iudicatur. Cui congruit substantia dulcis amyg
dalæ,pinei nuclei,auellanæ,pistacij,amidi,glycyrrhizæ,passularum,uitelli oui,carnium
gallinacei pulli,fasianorum,pauonum,perdicum,similiumq;,item radicum been, atq;
enulæ.Rursum uini odoriferi clari,aliquantum dulcis,& styptici,sacchari candidissimi,
tritici albissimi.Ad Iouem pertinet etiam manna,si modo myrobalani infusa uirtute fir
metur,alioquin non minùs ad Venerem attinet quàm ad Iouem.Hæc est utiq; substan-
tia dulcedoq; Iouis propria,quæ sanè spiritui creando & recreando ante omnia cōfert.
Iouia uerò plurimum sunt omnia,quæ in libro de longa uita diximus,& seruare iuuen-
tutem,& senibus salubria fore. Sin autem dulcedo admodum pauca sit,multumq; acuti
stypticiq; habeat,uel etiam nonnihil amari,Solaris esse censetur. Similis quædam ratio
est,& distinctio de odoribus.Hi enim saporum germani sunt.Similis etiā de coloribus.
Colores sanè aquei,albi,uirides,aliquātum crocei,similes uiolarum,rosarum,liliorum
coloribus,necnon odores eiusmodi Venerem referunt, & Lunam atque Mercurium,

Colores uerò saphyrij, qui etiam dicuntur aërei, item purpurei pleniores, aurei argento mixti, & perpetuò uirides, Iouem. Ardentes autẽ crocei, aurei puri, purpurei clariores, Solem. Quilibet uerò colores si uiui sint, uel saltẽ sericij, magis stellares existunt. In metallis quoq; & lapidibus atq; uitris propter cœlestem similitudinem sunt potentes. Sed ut redeamus ad Iouẽ, sapor & odor eius quasi est, qualis in aureo pomo persico, similiq; pyro, uel aranceo, & uino maluatico leuiore, leuiq; uernaceo, qualis in uiridi zinzibere, uel cinnamomo, uel dulci marathro, uel doronico, si hæc plurimo saccharo condita gustentur. Nam quatuor hæc, & nux muscata recens, sola si sunt, potius solaria sunt, Solaris & chariophilus & muscus, sed odoratu non gustu, aut aspectu. Ambra Solaris plurimùm atq; Iouia. Crocus in omnibus est Solaris, tametsi color eius & odor apud Astrologos omnibus gratijs dedicatur, sapor autem ad Solem propriè pertinet. Deniq; omnia odorifera & aromatica, quatenus odorem gratum ferunt, ita ad Iouem Veneremq; & Mercurium pertinent ut ad Solem, quamuis inter hæc, acutiora magis ad Solem, obtusiora ad Venerem Mercuriumq; potius, ad Iouemq; propriè temperata, olfactu, gustu, auditu, uisu, tactu. Soni quinetiã cantusq; grati, blandiq; ad gratias omnes spectant atq; Mercurium. Minaces autem admodum atq; flebiles Martem præferunt & Saturnum. Neq; uerò mireris nos multum coloribus, odoribus, uocibus attribuere. Nam sapores quidem ad spiritum præcipuè pertinent naturalem, odores autem potius ad uitalẽ animalemq;, colores figuræ, uoces ad animalem. Motus quoq; animi, uel lætus, uel mœstus, uel constans, spiritum ad similitudinem suam agitat uehementer. Animalẽ primo, per hunc uitalem, per hũc insuper naturalem. Spiritus tandem omnis, quia ob naturam quodammodo igneam, aëriamq; omnino & lucidam atq; mobilem, similis est luminibus, ideoq; coloribus & uocibus aërijs, & odoribus moribusq; animi, ideo per hæc subitò in utranq; partem mouetur atq; formatur. Et qualis euadit ipse, talem uicissim efficit quodammodo affectum animi, & omnino corporis qualitatem. Deniq; cum primum per illa, quæ gratiarum propria sunt, opportunè gratijs est expositus, utpote qui & naturaliter illis consentaneus erat, statim per illarum radios, tùm ubiq; uigentes, tum ipsi germanos, mirifica reportat munera gratiarum.

Quòd res naturales atq; etiam artificiosæ habent uirtutes à stellis occultas, per quas spiritum nostrum stellis eiusdem exponunt.

Cap. XII.

QVum uerò dicimus, spiritum exponi gratijs per illa quæ sunt gratiarum, non solum per qualitates, quę uidentur, audiuntur, odorantur, gustantur, sed etiam per illas quæ tanguntur accommodari putamus. Memento igitur calidũ in primo gradu Iouis esse, in secundo Solis cum Ioue, in tertio Martis cum Sole, in quarto Martis. Frigidum in primo Veneris, in secundo Lunæ, in tertio Lunæ cum Saturno, in quarto Saturni. Humidum in primo Mercurij cum Ioue, in secundo Veneris cum Luna, in tertio Lunæ cum Venere, in quarto Lunæ, quando Veneri Mercurioq; coniungitur. Siccum in primo Iouis, in secundo Mercurij cum Sole, in tertio Solis cum Marte, in quarto Martis cum Saturno. Summatim ex qualitatibus Planetarum, quas Ptolemæus scribit in Quadripartito, colligimus harmoniam ex cunctis conflatam ad calorem humoremq; declinare. Calor enim Martis ingens atq; Solis & temperatus Iouis, ingentem superat Saturni frigiditatem, & Veneris Lunæq; exiguam, ita ut calor ibi frigus excedat. Itẽ humiditas Lunæ Venerisq; plurima & propinqua nobis atq; temperata, Iouis siccitatem Saturni Martisq; multã superat, & temperatam Solis. Cum igitur humorq; frigori siccoq; dominantur, atque similiter calor humori. Quemadmodum in sani corporis homine ad cœlestem consonantiam temperato ex calore & siccitate cordis, item calore & humore iecoris, rursum frigore & humore cerebri, coalescit complexio quædam ad calorem humoremq; uergens, mediocriter calore regnante. Calor enim cordis & iecoris, frigus cerebri superat. Item humor iecoris atque cerebri siccitatem cordis excedit. Neq; uerò prætermissum à nobis uelim, talem existere ex stellis fixis harmoniam cunctis communem, qualem diximus ex Planetis, hos enim illis similes Astrologi putant. Quorsum hæc? Vt memineris spiritum corpusq; nostrum

ſtrum per temperiem quandam ad calorem humoremq́ uergentẽ,uel natura conſtantem,uel quæſitam accõmodari poſſe cœleſtibus,ſibiq́ cœleſtia uendicare. Neq; tamen dicimus ſpiritũ noſtrum cœleſtibus duntaxat,per qualitates rerum notas ſenſibus præparari,ſed etiam multoq́ magis per proprietates quaſdam rebus cœlitus inſitas, & ſenſibus noſtris occultas,rationi uix deniq; notas. Nam quum proprietates eiuſmodi, earumq́ effectus elementari uirtute conſtare non poſsint,conſequens eſt à uita ſpirituq́ mundi per ipſos ſtellarum radios ſingulariter proficiſci, ideoq́ per eas ſpiritum affici, quamplurimum,atq; quamprimũ,cœleſtibusq́ influxibus uehementer exponi. Hac utiq; ſmaragdus,hiacynthus,ſaphyrus,topazius,rubinus,unicorni cornu,præcipuè uerò lapis bezaar apud Arabes appellatus,occultis gratiarũ proprietatibus prædita ſunt. Et idcirco non ſolum intus aſſumpta,ſed etiam ſi carnem tangant, ibiq́ calefactu uirtutem ſuam promant,uim inde cœleſtem ſpiritibus inferunt, qua ſe contra peſtem tuentur atq; uenena. Quod autem hæc ſimiliaq́ tale aliquid agant uirtute cœleſti, id argumento eſt,quia etiam exiguò pondere ſumpta non exiguũ habent in agendo momentum. Quod elementari qualitati uix unquam eſt conceſſum,igni uidelicet ualde cœleſti. Martialis enim uirtus ut agat multum,materiã deſiderat multam. Formalis autem, etiam quum minima materia ualet plurimum. Simili uirtute in primis phœbea Pæonia carnem tangens,contra caducum morbum ſpiritus armas uapore ad eos intus infuſo. Simili corallus & chalcidonius aduerſum atrę bilis illuſiones,Iouis pręcipuè Venerisq́ uirtute,cæteraq́ ſimiliter eiuſmodi quadam proprietate myrobalani iuuentutem ſeruant,acuuntq́ ſenes,& ingenio proſunt atq; memoriæ,propter Iouem in primis Saturni temperatorem, atq; Mercurium ſenſus amicum. Quam quidem arborem forte aliquis in paradiſo ad uitam prorogandam extitiſſe putabit. Mercurio lapidem Achatem conſecrant. Vnde Phyſici conueniunt,ad facundiam uiſumq́ & contra uenena ualere. Serapio ſcribit eum qui hiacynthum uel ex eo ſigillum geſtat,eſſe à fulgure tutum, atque hanc uirtutem eius eſſe latiſsimè diuulgatam,quam ſi habet,ab Ioue putamus habere. Lapis aetites uel aquilinus habet à Lucina,id eſt, Venere atq; Luna, ut admotus uuluæ partum mox & facilimè citet. Quod Raſis confirmante Serapione frequenter ſe dicit expertum. Forſan & à Phœbo qui transfixis Pythonem, Cretæa Dictamus habet,ut & uenenoſis obſiſtat,& ferrum è uulnere trahat. Solis uirtute zinziber infuſum epulis arcetq́ ſyncopim. Gentiana canis rabiem ſedat,fugatq́ ſerpentes. Verbena uaticinium præſtare fertur,lætitiamq́ & expiationes & uiſum. Ruta & zeduaria contra uenena Theriacam agunt. Thus uitalem & animalem ſpiritum aduerſus hebetudinem, obliuionem,timorem,fulcit. Saluia uerò menthaq́ uirtute Iouis,illa quidem paralyſim fugat,hæc uerò odore roborat animum. Eadem uirtute Pentaphyllon reſiſtit uenenis, eiusq́ folium bis quotidie unum uino bibitum curat Ephimeram,tria,tertianam, quatuor uerò quartanam. Hac herba ſacerdotes antiqui propter puritatem ſuam in purificationibus utebantur. Agnus caſtus poteſtate Saturni Venereum ſiſtit motum,Iaſpis uerò ſanguinem. Mirabiles autem prouenire ſolent effectus, ubi occultæ proprietati proprietas ſeruit elementaris,uelut in myrobalano ad ſpiritum corpusq́ firmandum, nõ ſolùm uirtus illa cœleſtis agit,ſed etiam ſtyptica multum, nec parum aromatica uirtus,quæ putrefactionem diſſolutionẽq́ mirificè prohibet,ſpiritumq́ corroborat. Iam uerò ut crocus petat cor,ſpiritum dilatet,prouocet riſum, non ſolum occulta Solis uirtus mirabiliter efficit,ſed ad idem quoq; conducit ipſa natura croci ſubtilis,amplificabilis,aromatica,lucida. Quod autem de ſimplicibus dico,de compoſitis ſimiliter dictum intelligi uolo. Dic age theriaca quomodo contra uenenum nobis opituletur? Non educit illa uenenum,aſtringit enim aluum,non mutat omnino tàm ſubitò ueneni naturam, non enim hæc adeò debilis eſt atq; mutabilis,ſed ſpiritum uitalẽ potius ualde tenuem, & mutabilem,ſubito conformi quadam ad ipſum proportione corroborat uſq; adeò, ut ipſe iam ualidus tanquam agens,unà cum theriaca uelut inſtrumẽto partim ſuperet uenenum,partim mutet,partim à præcordijs arceat. Sed qua nam proportione ſine uirtute id efficit theriaca? Ioulali ſimulatq́ Phœbea,quam ex commixtione multarum rerum ſecundùm certam proportionem inuicem cõfuſarum ſibi uendicaſſe uidetur. Eſt autem in eo uirtus triplex. Hæc ipſa inquam cœleſtis,quam modo dicebam. Item cœle-

lestis alia prius in herbis aromatisq; proprietas, quibus electis ipsa ritè componitur, quę uirtuti prius dictæ subministrat ad idem. Est insuper alia uirtus in plerisq; partibus eius, elementaris potius, quàm cœlestis, ueruntamen talis ut spiritui muniendo conducat, stypticam dico & aromaticam qualitatem. Illa quidem spiritũ firmat, ista fouet. Mirabilem ergo theriaca uim nacta est contra properantem senectutem atq; uenenum, tribus uidelicet in ea uirtutibus ad idem pariter conspirantibus, quarum una quidem est cœlestis per artificiosam acquisita commixtionem, alia cœlestis iterum, sed partibus eius naturaliter insita, alia prorsus elementaris. Sed illa quam prius dixi, cœlitus acquisita, multò etiam foret admirabilior si nõ solum proportione Iouia Solariq;, & ex rebus eiusmodi conflaretur, sed etiam opportunum ad hoc, obseruatione cœlestium, tempus eligeretur. Nam quemadmodum corpus se habet ad locum atq; tempus, ita motus & actio se habet ad tempus. Sicut ergo certa passim corpora eorũq; formæ certis & locis, & temporibus coalescunt atq; seruantur, sic & propriæ quædam actiones ex proprijs quibusdam temporibus efficaciam nanciscuntur. Idq; in Alcibiade significat Socrates, & Proclus explicat. Quod sanè Pythagoras animaduertens, ipsum bonum perfectionemque rerum, opportunitatem cognominauit. Primum namq; principium sic apud Pythagoram & Platonem omnium est mensura, ut alijs corporibus actionibusq; alia loca distribuerit atq; tempora. Vnde sicut res quædam non alibi quàm hic, nec aliàs, quàm tunc propriè nascuntur feliciter & coalescunt, atq; seruantur, sic & materialis actio, motus, euentus talis, aut talis, non aliàs efficaciam sortitur, effectumq; perfectum, quàm quando cœlestium harmonia ad idem undiq; consonat, quæ sanè harmonia tantam habere potestatem existimatur, ut non solum agricolarum laboribus, atq; medicorum artificijs per herbas aromataq; conflatis, sed etiam imaginibus, quæ apud Astrologos ex metallis lapidibusq; fiunt, uirtutem sæpè mirificam largiatur. Sed imagines caput iam proprium exigunt. Quãtum uerò ad horas pro actionibus & operibus eligendas pertinet, plurimum confirmatur à Ptolemæo ubi ait in Centiloquio: Qui eligit quod melius est, nihilo differre uidetur ab eo, qui habet hoc ex natura. Quibus in uerbis tùm cœlestium, tùm arbitrij electionisq; nostræ potestatum confirmare uidetur. Albertus quoq; Magnus inquit in Speculo: Non enim libertas arbitrij ex electione horæ laudabilis coërcetur, sed potius in magnarum rerum inceptionibus electionem horæ contemnere, est arbitrij præcipitatio, non libertas.

De uirtute imaginum secundùm antiquos, atq; medicinarum cœlitus acquisita. Cap. XIII.

PTolemæus ait in Centiloquio, rerum inferiorum effigies uultibus cœlestibus esse subiectas, antiquosq; sapientes solitos certas tũc imagines fabricare quando Planetę similes in cœlo facies, quasi exemplaria inferiorum ingrediebantur. Quod quidem Haly comprobat ibi dicens. Vtilem serpentis imaginem affici posse, quando Luna serpentem cœlestem subit, aut feliciter aspicit. Similiter Scorpionis effigiem efficacem quando Scorpij signum Luna ingreditur, ac signum hoc tenet angulum ex quatuor unum. Quod in Aegypto suis temporibus factum ait, seq; interfuisse, ubi ex sigillo Scorpionis in lapide Bezahar, ita facto, imprimebatur thuri figura, dabaturq; in potum ei, quem Scorpius ipse pupugerat, ac subitò curabatur. Quod quidem utiliter effici Hahameth Physicus affirmat, confirmante Serapione. Præterea narrat Haly, notum illic sibi uirum sapientem industria simili fecisse imagines, quæ mouerentur, qualem effectam, nescio quomodo, legimus ab Archita. Quales & Trismegistus ait, Aegyptios ex certis mundi materijs facere consueuisse, & in eas opportunè animas dæmonum inserere solitos, atq; animam aui sui Mercurij. Item Phœbi cuiusdam, & Isidis Osyridisq; sic in statuas descendisse, profuturas hominibus, uel etiam nocituras. Huic illud simile Prometheum figmento quodam luteo uitam rapuisse, lucemque cœlestem. Magi quinetiam Zoroastri sectatores, ad euocandum ab Hecate spiritum, utebantur aurea quadam pila characteribus insignita cœlestium, cui & saphyrus erat insertus, & scutica quadam facta tauri corio uertebatur, atque interim excantabant.

Sed

Sed cantiones equidem libenter omitto. Nam & Psellus Platonicus eas improbat atq; deridet. Hebræi quoq; in Aegypto nutriti, struere uitulum aureum didicerunt, ut eorundem Astrologi putant, ad aucupandum Veneris Lunæq; fauorem, contra Scorpionis atq; Martis influxum Iudæis infestum. Porphyrius quoq; in epistola ad Anebonē, imagines efficaces esse testatur, additq; certis quibusdā temporibus, qui à proprijs suffumigationibus exhalabant, aërios dæmonas insinuari statim consueuisse. Iamblichus in materijs quæ naturaliter superis consentaneæ sint, & opportunè riteq; collectæ undiq;, conflataeq; fuerint, uires effectusq; non solum cœlestes, sed etiam dæmonicos & diuinos suscipi posse confirmat. Idem omnino Proclus atq; Synesius. Opera quidem ad salutem mira, quæ à medicis in Astrologia peritis, per res ex multis compositas, id est, puluęres, liquores, unguenta, electuaria fieri possunt, probabiliorem in se rationem & notiorem quàm imagines habere uidentur. Tum quia pulueres, liquores, unguenta, electuaria, opportunè confecta, cœlestes influxus facilius citiusq; suscipiunt, quàm materiæ duriores, ex quibus imagines fieri consueuerunt, tùm quia uel assumūtur intus affecta iam cœlitus, & in nos conuertuntur, uel saltem admota fores inhęrent magis, & deniq; penetrant, tùm etiam quoniam ex uno quodam duntaxat, aut perpaucis imagines construuntur. Illa uerò ex quàm plurimis constari pro arbitrio possunt. Vt si centum Solis Iouisúe dotes per centum plantas & animalia similiaq; sparsę fuerint, componere simul hæc centum tibi comperta posis, & in unam conficere formam, in qua Solem fermè Iouemq; totum iam uidearis habere. Scis profectò naturam inferiorem non posse uno quodam capere cunctas superioris naturæ uires, ideoque illas per plures apud nos naturas esse dispersas, commodiusq; per opera medicorum atq; similia, quàm per imagines colligi posse. Proinde imagines ex ligno confectę uim fortè paruam habent, nam lignum & forsan durius est ad cœlestem influxum facilè capiendum, & minus tenax si acceperit, retinendum, & omnino postquā ex matris terræ uisceribus est euulsum, paulò pòst fermè totum amittit mundanæ uitæ uigorem, & facilè in qualitatem aliam transmutatur. Lapilli uerò atq; metalla, & si ad accipiendum cœleste munus duriora uidentur, diutius tamen retinent, quod confirmat Iamblichus, si acceperit. Sua nempe duritia, uestigia quoque donaq; uitæ mundanæ post euulsionem diutissimè continent, quæ quondam hærentia terræ possederant. Quamobrem ob hoc saltem aptæ materiæ ad capienda tenendaq; cœlestia iudicantur. Est & probabile quod libro superiore diximus res adeò speciosas non posse sub terra conflari, nisi maximo quodam conatu cœli, atq; durare in eis impressam semel ex conatu uirtutem. Nam in his coquēdis cogendisq; diutissimè cœlum elaborauit. Verum quum nequeas facilè eiusmodi plura componere, cogeris diligenter exquirere, quod metallum inter cætera in ordine sit alicuius stellæ potissimum, quisúe lapis in ordine summus, ut saltem in uno quodam totius generis ordinisq; supremo, reliqua pro uiribus comprehendas, atq; eiusmodi susceptaculo cœlestia huic consentanea mutueris, ceu si, exempli causa, in ordine Solari sub homine Phœbeo, summum inter animalia teneat Astur aut gallus, inter plantas balsamum aut laurus, inter metalla aurum, inter lapides carbunculus uel pantaura, inter elementa feruidus aër, nam ignis ipse Martius esse censetur. Quod autem diximus influxum Solis uel Iouis aut Veneris augendum, intelligimus ratione communi, non tamen illi in cuius genesi aliquis horum interfector appareat.

De ordinibus rerum à stellis pendentium, ut Solarium atq; similium, Et quomodo spiritus fiat Solaris. Cap. XIIII.

DIxi equidem alibi, desuper ab unaquaq; stella (ut Platonicè loquar) seriem rerum illi propriam usque ad extrema pendere. Sub ipso Scorpionis corde post eiusmodi dæmonas atq; homines, scorpiumq; animal, collocare possumus etiam herbam Asterion, id est, stellarem, figura stellæ similem nocte fulgentem, quam medici tradunt qualitatem habere rosæ, uimq; contra morbos genitalium mirabilem posidere. Sub serpente uel serpentario cœlesti Saturnum ponunt, & quodammodo Iouem. Postea dæmonas, qui sæpe serpentum formas induunt. Similes insuper

homines, ſerpentes animantes, ſerpentariam herbam, lapidem Draconitem capite draconis natum, item communi nomine Serpentinum. Et præterea quæ in ſequentibus afferam. Sub ſtella Solari, id eſt, Syrio, Solem primo, deinde dæmonas quoq; Phœbeos, quos aliquando ſub leonum uel gallorum forma hominibus occurriſſe, teſtis eſt Proclus. Homines ſubinde per ſimiles beſtiasq; Solares. Phœbeas inde plantas, metalla ſimiliter & lapillos, & uaporem aëremq; feruentem. Simili ratione à qualibet firmamenti ſtella per aliquem Planetam exiſtimant contextum rerum gradatim ſub illius proprietate deſcendere. Si igitur (ut dicebam) Solaria omnia per gradū eius ordinis quemlibet opportune cōprehenderis, homines uidelicet tales, uel talis hominis aliquid, item bruta, plantas, metalla, lapillos, & quæ ad hæc attinent, uirtutem Solis uſquequaq; conbibes, & quodammodo naturalem Solarium dæmonū facultatem. Similiterq; de alijs dictum puta. Solares quidem homines ſunt quales antea dixi, & qui aſcendente Leone, Soleq; hunc uel tenente, uel aſpiciente naſcuntur, & qui ſub Ariete ſimiliter. Solaris eſt & lagaus è ſiniſtro eorum beneuolentium brachio miſſus. Phœbeus, crocodillus, aſtur, leo, gallus, & cygnus & coruus. Nec alia ratione leo ueretur gallum, niſi quoniam in ordine Phœbeo gallus eſt leone ſuperior. Eadem ratione inquit Proclus, Apollineum dæmonem, qui nonnunquam apparuit ſub figura leonis, ſtatim obiecto gallo diſparuiſſe. Maxime uerò in his animalibus cor eſt Solare. Arbitror etiam marinum uitulum cœleſtis Leonis cordi ſubeſſe, & hac ipſa ratione corium eius, quem cingit nudum fibula eiuſdem oſſe confecta, à renum dolore redimere. Nam cōtra dolorem eiuſmodi ſolent Aſtrologi ſideris illius influxibus uti. Eadem forte ratione fertur hæc pellis a fulgure nos tueri. Inter plantas palma Phœbea eſt, & in primis laurus, qua uirtute uenenoſa repellit & fulgur. Fraxinus quoq; ſimili facultate uenenoſa longius arcet. Loton eſſe Phœbeam, rotunda tùm poma teſtantur, & explicatio foliorum eius die, replicatio uerò nocte. Pæoniam Phœbeam eſſe, non ſolum uirtus indicat, ſed & nomen. Ad idem attinent flores & herbæ, quæ reſtringuntur abeunte Sole, redeunte protinus explicantur, & ad Solem continuè uergunt. Aurum præterea & lapis Helitis radijs aureis Solem imitans. Lapis item, qui Solis oculus appellatur, figuram habens pupillæ, ex qua lumen emicat. Rurſum carbunculus nocte rutilans, uel Pantataura omnes in ſe lapidū uires continens, ut aurum metallorum, & Sol ſtellarum. Multa deniq; in ſuperioribus nobis ſignificata, unde ſi modo liceat, ſub imperio Solis ex illo ſanguine, & animalium illorum cordibus, & folijs fructibusq; arborum prædictarum, item floribus atq; herbis & auri folijs, nec non pulueribus pupillarum, electuarium uel unguentum conficere poteris, addito croco, balſamo, calamo aromatico, thure, muſco, ambra, ligno aloes, zinzibere, maſtice, ſpicanardi, cinnamomo, dronico citri bortice, zedoario, nuce muſcata, mace, cariophylis cum melle flauo uel aureo balſamino, maſticeo, laurino, nardino, ad cor, & ſtomachum, & caput intus aut extra fouendum, ut ſpiritus inde Solaris euadat. Ex his omnibus, inquam, aut ſaltem ex pluribus componendum dominante Sole aliquid. Quo etiam ſub eiuſdem dominatu incipias uti, dummodo & Solaria induas, habites, conſpicias, audias, olfacias, imagineris, cogites, cupias. Item imiteris & uita dignitatem & munera Solis. Inter Solares homines plantasq; uerſeris, laurumq; aſsiduè tangas. Tutius autem ad ualetudinem fuerit, Solaribus admiſcere Iouialia ſimul atq; Venerea. Veneream maximè humiditatem Solaris caloris moderatricem, qualis eſt aqua ſuccusq; roſarum atq; uiolarum. Sed medicinas eiuſmodi in libro de Curandis literatis primum, deinde in libro de Vita longa, partim equidem compoſui, partim ab alijs compoſitas enarraui, partim etiam temperaui. Item quales herbæ à Sole Iouеq; miras contra epidemiam & uenenum uires habeant, diximus in libro Contra peſtē, inter quas Perforata, fugadæmon appellata eſt, nec alia facultate, quàm cœleſtium gratiarum noxios malorum dæmonum uapores à nobis arcere putatur, & ſi qua inter herbas alia uel lapillus ut corallus, idem uideatur efficere. Herba profectò Lunaris à Mercurio tradita folijs cæruleis atq; rotundis, creſcente Luna unum quotidie producens folium, decreſcente deponens, annos utenti promittit Lunares.

Sed iam ad imagines altero quodam exordio redeamus.

De uirtute imaginum secundùm antiquos atq; medicinarum. Et *quomodo medicinæ sint longè ualidiores, quàm imagines.*

Cap. XV.

SI lapillos, quos paulò antè Phœbeos narrauimus nactus fueris, nihil opus erit imagines eis imprimere. Suspendes itaq; collo comprehensos auro, crocei serici filis, quando Sol sub Ariete uel Leone percurrit ascenditq;, uel medium tenet cœlum, aspicitq; Lunam. Multò uerò potentiores in serie Lunæ lapillos narrat Proclus. Primum quidem Selinitim, qui non modo figura Lunam imitetur, sed & motu, circumeatq; cum Luna. Hunc si forte repereris, & argento circundatũ argenteo filo collo suspenderis, Luna Cancrum uel Taurum subeunte, angulosq; tenente sibi conuenientes, spiritum inde tuum reddet, postremo lunarum. Dum uidelicet calefactus abs te lapillus ipse lunaris uirtutem suam tuis asſiduè spiritibus inserit. Alterum uerò recenset lapillum, helioselinon cognomento, qui Solis Lunæq; coniunctæ Soli, naturaliter habet imaginem. Hunc ergo quisquis argento inclusum de aurato similibus collo filis admouerit, quando Luna in domicilio suo uel Solis in eodem minuto cum Sole congreditur, suosq; teneat angulos, solarem simulatq; lunarem spiritum reportabit, aut saltem talem, qualis euadit Luna per centrum copulata Soli. Hic uerò tu uides dispersas Phœbi dotes, uelut Osyridis membra, sororem eius Phœbem uelut Isidem congregare. Sed utinam solarem alicubi lapidem facilè reperiremus uel lunarem, adeò in eorum ordine præpotentem, quemadmodum sub serie septentrionalis poli magnetem habemus & ferrum. Solarem profectò ferunt inuenisse apud Indos Apollonium Theanæum, lapidem scilicet nomine Pantaurum, ignis instar micantem, sub terra passus quatuor nascentem, cui tantum spiritus insit ut tumeat, & plerunq; scindatur terra, ubi eiusmodi lapis concipitur, ita cæteros ad se lapillos trahens, sicut magnes ferrum. Sed lapis hic Herculeus ad se contemplandum uehementius adhuc nos in præsentia rapit. Videmus in specula nautarum indice poli libratum acum affectum in extremitatẽ Magnete moueri ad Vrsam, illuc uidelicet trahente Magnete, quoniam & in lapide hoc præualet uirtus Vrsæ, & hinc transfertur in ferrum, & ad Vrsam trahit utrunq;. Virtus autem eiusmodi tùm ab initio infusa est, tùm continuè Vrsæ radijs uegetatur. Forsitan ita se habet Succinum ad polum alterum & ad paleas. Sed dic interea, cur Magnes trahit ubiq; ferrum? non quia simile, alioquin & Magnetem Magnes traheret, multò magis ferrũ q; ferrum, nõ quia superior in ordine corporum, imò superius est lapillo metallum. Quid ergo? Ambo quidem ordine Vrsam sequente clauduntur, sed superiorem in ipsa Vrsæ proprietate gradum tenet Magnes, inferiorem uerò ferrum. Superius autem in eodem rerum contextu trahit quidem quod est inferius, & ad se conuertit, uel aliter quomodolibet agitat, aut afficit uirtute prius infusa. Inferius uicisſim eadem ad superius infusione conuertitur, uel aliter agitatur, uel prorsus afficitur. Sic in serie Solis inferior homo admiratur superiorem, in ordine Iouio ueneratur, in Martio timet, in Venereo inferior ad superiorem rapitur amoris ardore, deseritq; seipsum, in Mercuriali semper hic discit, uel persuadetur ab illo, in Lunari motum hic ab illo sæpius exorditur, in Saturnali quietem. Ego autem quum hæc explorata hactenus habuissem admodum gratulabar, cogitabámque iuuenis adhuc Magneti pro uiribus insculpere cœlestis Vrsæ figuram, quando Luna melius illuc aspiciat, & ferreo tunc filo collo suspendere. Sperabã equidem ita demum uirtutis me sideris illius compotem fore. Sed cum diutius explorassem, inueni tandem sideris illius influxus Saturnales esse plurimùm atq; Martiales. Accepi à Platonicis malos dæmonas plurimùm septentrionales existere, quod etiam Hebræorum Astronomi confitentur, noxios Martiosq; dæmonas in Septentrione ponentes. Propitios autem & Iouios, in meridie. Didici à Theologis, & Iamblicho, imaginum fictores à dæmonibus malis occupari sæpius atq; falli. Vidi equidem lapillum Florentiã aduectum ex India, ibi è capite draconis erutum, rotundum, ad nummi figuram punctis ordine quamplurimis, quasi stellis naturaliter insignitum, qui aceto perfusus mouebatur parumper in rectum, imò obliquum, mox ferebatur in gyrum, donec exhalaret uapor aceti. Existimaui equidem lapillum eiusmodi cœlestis draconis habere naturam

atque quasi figuram, motum quoque illius accipere quatenus per aceti seu uini ualentioris spiritum, draconi illi siue firmamento familiarior redderetur. Hunc igitur qui gestaret, & aceto sæpè perfunderet, uim aliquam fortè draconis illius acciperet, qui geminis anfractibus hinc quidem Vrsam maiorem implicat, inde minorem. Extat & prope Scorpionem serpentarius, quasi homo serpente cinctus, manu dextra caput serpẽtis tenens, sinistra caudam, genibus quasi flexis, capite paulum resupino. Legi equidem Magos Persarum regi consuluisse, ut imaginem hanc lapidi imprimeret Hæmatici, quem aureo clauderet annulo, ita tamen ut inter lapillum atque aurum serpentariæ radicem insereret. Hoc enim annulo gestantem contra uenenum morbosque uenenosos tutum fore, uidelicet si Luna serpentarium aspiciente feceris. Hanc imaginem Petrus Aponensis confirmauit. Ego uerò, si hanc annulus ille uim habet, arbitror non tàm per figuram, quàm per materias eiusmodi, & hoc pacto temporeque compositas sibi cœlitus uendicare. Memento lapillos nascentes in animalibus, nec inde languentibus ut in dracone, gallo, hirundine, cæterisque efficaces existere fermè, ut lapilli in terra nascentes, atque easdem referri stellas, ad quas hæc animalia pertinent. Hinc Alectorius ex uentriculo galli ueteris tractus pollet potestate Solari, per quem Dioscorides ait sępe compertum esse, eum pugnare inuictum, qui lapillum hunc ore gestaret. Idem ait, Chelidonium erutum ex hirundine rufum curare melancholicum, & amabilem idoneumque reddere. Quod quidem habet ex Ioue, per ea quæ diximus, scilicet res ubique infra Lunam stellares existere. Confirmatur dictum illud ualde Platonicum, hanc mundi machinam ita secũ esse connexam, ut & in terris cœlestia sint conditione terrena, & in cœlo uicissim terrestria dignitate cœlesti, & in occulta mundi uita menteque regina mundi, cœlestia insint, uitali tamen intellectualique proprietate simul & excellentia. Per hæc insuper confirmant nonnulli etiam illud magicum, pro inferiora uidelicet superioribus consentanea posse ad homines temporibus opportunis cœlestia quodammodo trahi, atque etiam per cœlestia super cœlestia nobis conciliari, uel forsan prorsus insinuari, sed postremum hoc illi uiderint. Verum illud arte quadam ritè, & opportunè in unum plurima colligente, fieri posse probabile satis (ut diximus) esse uidetur, tùm rationibus, quas in superioribus assignauimus, tùm quia eiusmodi multa quando apud medicum, & astrologum colliguntur, contunduntur, commiscentur, concoquuntur sub sidere certo, dum ipsa per se ratione concoctionis atque fermenti nouam paulatim formam subeunt hanc ipsam acquirunt certo quodam fomento cœlesti, radijs tunc intus agentibus, ideoque cœlestem. Metallum uerò uel lapillus quãdo momento sculpitur, non uidetur nouam accipere qualitatem, sed figuram. Neque motio illa per debitos digestionis gradus, quos alteratio naturalis atque generatio solet obseruare, progreditur. Quum uerò natura cœlestis, tanquã inferioris naturæ regula, soleat tenore quodam progredi naturali, & ita progredientibus aspirare, meritò diffidunt plerique, imagines eiusmodi cœlestem aliquam uirtutem habere. Ego quoque ambigo sæpius, ac nisi & omnis antiquitas, & omnes Astrologi uim mirabilem habere putarent, habere negarem. Negarem equidem non omnino, opinor enim (nisi quis aliter persuaserit) ad prosperam ualetudinẽ saltem aliquam habere uirtutem, electæ præsertim ratione materiæ, tametsi multò maiorem inesse pharmacis arbitror, & unguentis sidereo fauore conflatis. Quid uerò uoluerim ubi modo dicebam electæ ratione materiæ, in sequentibus declarabo. Quæ uerò ex Magorum uel Astrologorum opinione ad Plotinum interpretandum pro imaginibus allegari possunt, deinceps breuiter afferam, si te prius hic admonuero, ne putes probare me usum imaginũ, sed narrare. Ego enim medicinis ad cœlum temperatis, non imaginibus utor, atque ita cæteris quotidie consulto. Tu uerò si concedis Deum rebus infra Lunam mirabiles inseruisse uirtutes, mirabiliores concede cœlestibus. Præterea si licere iudicas homini ad prosperam ualetudinem inferioribus uti, iudica, superioribus quoque licere atque inferiora ad superiorum normam, sic medicorum artificio temperare, sicut etiam à Deo sunt ab initio temperata.

De

De potestate cœli, de uiribus radiorum unde uim sortiri putentur imagines. Cap. XVI.

IMmensa fermè cœlestium magnitudo, uirtus, motio facit, ut omnes omnium siderum radij terræ molem quę quasi punctum est ad cœlum, momento facilimeq; usq; ad centrum recti penetrent, quod omnes Astronomi confitentur. Ibi ut placet Pythagoreis atq; Platonicis fortissimi sint, tùm quia recti undiq; centrum tangũt, tùm quia in angustum collecti sunt cuncti. Quorum uehementia, materia ibi terrę siccæ procul ab humore remota prorsus accenditur, accensaq; extenuatur, atque dispergitur per meatus undiq;, & efflat incendia pariter atq; sulphur. Sed ignem hunc putant ualde caliginosum esse, & quasi incendium quoddam luminis expers, sicut in cœlo extat expers incendij lumen, ignis autem inter cœlestem atq; infernum, lumen cum feruore coniungit. Putant autem ignem è centro flantem ignem esse Vestalem. Siquidem Vestam esse terræ uitam numenq; putabant. Ideoq; Vestæ templum ueteres in medijs urbibus construebant, ignemq; in medio perpetuum collocabant. Sed ne ulterius peruagemur concludamus iam, si stellarum radij totam mox terram penetrant, negari non facile posse metallum atq; lapillum, quando cælantur imaginibus subito penetrare, eisq; miras uel saltem qualescunque imprimere potes. Quandoquidem & in alijs terræ preciosissima generant. Sed quis neget per hæc radios penetrare? Siquidem aër & qualitas eius, & sonus minus efficax solida transit subito, & sua quadam afficit qualitate. Iam uerò si duritia radijs obsisteret penetrantibus, lumen multò citius aërem quàm aquam pertransiret, & hanc ocyus multo quàm uitrum, similiter, quàm crystallum. At quum eodem momento solida, quò liquida cuncta transuerberet, perspicuè constat duritiam radijs nullo modo resistere. Atq; idcirco dicent, non esse negandum metalla cœlestium radios influxusq; suscipere, atq; etiam conseruare ad tempus, tunc sibi cœlitus destinatũ. Conseruare, inquam, uirtutem quandam ex radiorum concurrentium contractu creatam. Quid uerò, si materia durior hoc ipso quod uidetur obsistere causæ præpotenti magis ictibus se exponit? Sic ensis lignum sub lana incidit, non incisa lana. Sic radius ille fulmineus corio, quandoq; non læso dissoluit in eo metallum. Quum uerò natura cœlestis nostro hoc igne incomparabiliter sit præstantior, non est putandum radij cœlestis officium esse duntaxat quale opus ignei radij manifestè uidemus scilicet illuminare, calefacere, exiccare, penetrare, extenuare, dissoluere quæ nostris sensibus notissima sunt, sed multò plures mirabilioresq; uires & effectus habere, alioquin & materia inferior, & caducis sensus cum diuinitate cœli penitus æquaretur. Sed quis nesciat uirtutes rerum occultas, quæ speciales à medicis nominantur, nõ ab elementali natura fieri, sed cœlesti? Possunt itaq; (ut aiunt) radij occultas & mirabiles ultra notas imaginibus imprimere uires, sicut & cæteris inserunt. Non enim inanimati sunt, sicut lucernæ radij, sed uiui, sensualesq; tanquam per oculos uiuentium corporum emicantes, dotesq; mirificas secum ferunt ab imaginationibus mentibusq; cœlestium, uim quoq; uehementissimã ex affectu illorum ualido, motuq; corporũ rapidissimo, ac propriè maximeq; in spiritũ agunt cœlestibus radijs similimum. Agunt insuper in corpora uel durissima, omnia enim hæc ad cœlum infirmissima sunt. Sunt autem in uarijs stellis uariæ quoq; uires, & idcirco in radijs earũ inter se uariæ. Præterea in radiorũ ictibus aliter atq; aliter incidentibus uirtutes diuersæ nascuntur. Deniq; in concursibus radiorũ mutuis aliter atq; aliter, & hic aut ibi, & tunc aut aliàs effectis diuersæ subitò uires suboriuntur, multò magis atque citius, quàm in alijs atq; alijs elementorum qualitatumq; elementalium mixtionibus, multò etiam citius, quàm in tonis, & numeris apud Musicum aliter atq; aliter concinentibus. Si hæc diligenter consideraueris, forsitan non diffides, dicent, subito quodam radiorum iactu uires imaginibus imprimi atq; ex diuerso iactu diuersas. Nunquid ergo tam cito? Mitto fascinationes repentino quodam intuitu factas. Et amores acerrimos statim accensos radijs oculorum, qui & ipsi fascinamenta quædam, quæ in libro de amore probamus. Mitto quàm citò rubens oculus inficiat intuentem, & speculum intuens fœmina menstruosa. Nónne & familiæ quædam apud Illyricos & Triballos iratæ, intuitu homines interemisse feruntur? Et fœminæ quædam in Scythia idem facere consueuisse?

Et Catoblepæ reguliq; serpentes radiorum ex oculis iactu homines perimunt. Torpedo quoq; marina tactu etiā procul per uirgam manum subito stupefacit. Echinus quoque pisculus grandem solo preterea tactu nauem sistere fertur. Phalangia quinetiam in Apulia ictu quopiam, uel occulto spiritum animumq; repentino stupore permutant. Quid rabiosus canis facit, uel non apparente morsu? Quid scopa, deinde quid arbutus? Nonne leuissimo tactu uenenum concitant atq; rabiem? An ergo negabis cœlestia oculorum suorum radijs, quibus nostra contuentur, simulatq; contingunt statim miranda perficere? Iam uerò grauida mulier tactu statim signat membrum hominis nascituri, rei desideratæ nota. An uerò dubitabit radios aliter aliterûe tangentes diuersa conficere? Quum & tu helleborum herbam colligens, siue folium deorsum trahas, siue sursum, hoc subito tactu, causa sis helleboro, ut deorsum educat humores, aut sursum? Nonne ab initio rei cuiusq; generandæ cœlestes influxus concoctione materiæ, digestionéque perfecta non tàm tempore, quàm momento dotes mirificas largiuntur? Nonne suffragante cœli uultu innumerabiles sæpe ranæ, similesq; animãtes ex arenis momento prosiliunt? Tanta est in materijs præparatis potentia cœli, tãta celeritas. Deniq; si ignis hoc habet, ut tempore quàm breuissimo faciat, quæ cætera longo, ob id præcipuè quod est cœlo simillimus. Quis nam dubitet, cœlum magna quasi momento perficere, etiam in materia minus parata, sicut flamma solet ingentior? Quid ergo dubitas, inquiũt, in imagine construenda fermè similiter agere cœlum? Dices opinor, sicut & ego dicebam, naturales hic alterationis gradus subesse. Qui sanè defectus minuit quidem cœleste donum, nec tamen penitus auferre uidetur. Nolunt enim Physici ex quolibet metallo uel lapide imaginem fabricari, sed certo. In quo quidem natura cœlestis, uirtutem olim ad hoc ipsum quod optatur naturaliter inchoauerit, & quasi iamiam perfecerit, ut in sulphure flammam. Quam sanè uirtutem tunc demum perficiat, quando materia hæc per artem sub simili quodam influxu cœlesti uehementer agitatur, & agitata calescit. Itaq; ars suscitat inchoatam ibi uirtutem, ac dum ad figuram redigit, similem suæ cuidam cœlesti figuræ, tunc suæ illic ideæ prorsus exponit, quam sic expositam, cœlum ea perficit uirtute, qua cœperat exhibens quasi sulphuri flammam. Sic potentia quædam ad rapiendas paleas cœlitus data succino, quodammodo debilis, sæpe per frictionē calefactionemq; facta ualidior, subitò rapit. Similem uirtutem Serapio scribit datam lapidi Albugedi quasi hyacintho simili, sed non prius trahere paleas, quàm capilli hoc lapide perfricentur. Sic item lapis ille Iouius Bezaar, id est, à morte liberans, quem descripsimus in libro contra pestem, uim ab initio contra uenenum accepit ab Ioue, sed non usqueadeò ualidam, ut eandem tradere posit materijs alijs exercendam. At uerò quum primũ sub Scorpionis cœlestis influxu figuram superni illius acceperit, perfectã contrà Scorpiones subitò uim reportare putatur, quam Mastici communicare ualeat aut thuri. Eadem quoq; de hyacintho, topazio, smaragdo, cæterisq; ratio est habenda. Vt fabrica figurarum non alibi efficaciam habeat, quàm ubi materia cum stella congruit & effectu, à qua hunc faber exoptat accipere. Ac præterea ubi hæc ipsa materia, quasi iam talis ab initio, qualem affectas reddere per figuram. Nullius ergo materijs ad imagines uti consulunt, nisi his ipsis quæ tibi notæ sunt, hanc ipsam fermè iam uim habere quam cupis. Lapillorum itaq; uires atq; metallorum diligentissimè perscrutari iubent, intereaq; meminisse, inter lapillos quidem Carbunculum in tenebris coruscãtem, atq; Pantaurum præcipuè Soli subesse, Saphyrum Ioui, Smaragdum Veneri, Mercurio, Lunæ. Præterea metalla præter aurum & argentum uix ullam ad hæc habere uirtutem. Tutioremq; in his rationem fore, si aurum quidem purum ad Solem referas atq; Iouem, ad illum quidem propter colorem, ad hunc autem propter temperatam commixtionem, nihil enim Ioue & auro temperatius. Purum uerò argentum ad Lunam, sed ad Iouem simulatq;. Venerem aurum argento permixtum. Præterea imaginem efficaciorem fore, si uirtus in materia eius elementaris cōueniat cum speciali eiusdem uirtute naturaliter insita, atq; hæc insuper cum uirtute altera speciali per figuram cœlitus capienda. Deniq; figuras inferiores & formas cœlestibus conformari, inde perdisces, ut aiunt, quod Perseus truncato Medusæ capite, futuram nonnullis obtruncationē portendere cōsueuit, multaq; similiter, & Lunã aliosq; Planetas sub certis signis certa in nobis memora mouere nō dubitãt.

Quam uim habeant figuræ in cœlo, atq; sub cœlo.
Cap. XVII.

SEd ne figuris nimium fortè diffidas, meminisse iubebunt, in regione hac sub Luna elementari, elementarem quoq; qualitatem posse quàm plurimum, in transmutatione uidelicet ad aliquid elementare tendente, calorem scilicet & frigus, & humorem atq; siccitatem. Qualitas autem quæ minus elementares materialesúe sunt scilicet lumina, id est, colores, numeros quoq;, similiter & figuras ad talia forsitan minus posse, sed ad cœlestia munera, ut putant, ualere permultum. Nam & in cœlo lumina, & numeri, & figuræ, sunt fermè omnium potentissima, præsertim nulla sit ibi materia, quod Peripatetici pleriq; putant. Sic enim figuræ, numeri, radij, quum non alia sustineantur ibi materia, quasi substantiales esse uidentur. Atq; quum in ordine rerum mathematicæ formæ physicas antecedant, tanquam simplices quidem magis, & minus egenæ, meritò in antecedentibus mundi gradibus, id est, cœlestibus, authoritatem sibi maximã uendicant, ut non minus inde fiat numero, figura, luce, quàm elementari quadam proprietate. Huius quidem authoritatis habetur etiam sub Luna signum. Qualitates enim ualde materiales plurimis rerum speciebus sunt cõmunes, eisq; quodammodo permutatis, non usquequaq; species commutantur. Figuræ autem numeriq; partium naturalium, proprietatem cum specie inseparabilem peculiaremq; possident, utpote quæ cœlitus unà cum speciebus destinata fuerunt. Imò & cum idæis maximam habent in mente mundi regina connexionem. Atq; quum ipsæ numeriq; species quædam sint idæis ibi proprijs designatæ, nimirum uires inde proprias sortiuntur. Ideoq; tùm species naturalium certis figuris, tùm motus, & generationes, & mutationes certis numeris astringuntur. De lumine uerò quid dicam? Est enim actus intelligentiæ uel imago. Colores autem sunt lumina quædam. Quamobrẽ ubi lumina, id est, colores, figurasq;, & numeros Astrologi dicunt in materijs nostris ad cœlestia præparandis posse quamplurimum, non temerè, ut aiunt, debes ista negare. Non ignoras concentus per numeros proportionesq; suas, uim habere mirabilem ad spiritum, & animum, & corpus sistendum, mouendum & afficiendum. Proportiones autem ex numeris cõstitutæ, quasi figuræ quædam sunt, uel ut ex punctis lineisq; factæ, sed in motu. Similiter motu suo se habent ad agendum figuræ cœlestes, hæ namq; harmonicis, tùm radijs, tùm motibus suis omnia penetrantibus spiritum indies ita clam afficiunt, ut Musica præpotens palàm afficere consueuit. Nosti præterea quàm facilè multis misericordiam moueat figura lugentis. Et quantum oculos imaginationemq;, & spiritum & humores afficiat statim atq; moueat amabilis personæ figura, nec minus uiua est & efficax figura cœlestis. Nónne principis in urbe uultus quidem clemens & hilaris exhilarat omnes? Ferox uerò uel tristis repentè perterret? Quid ergo cœlestium uultus, dominos omnium terrenorum, aduersus hæc efficere posse putas? Quippe quum etiam coëuntes ad prolem plerunque uultus, non solum quales ipsi tunc agunt, sed etiam quales imaginantur, soleant filijs diu postea nascituris imprimere. Vultus eadem ratione cœlestes materias confestim, suis notis inficiunt, in quibus si quando diu latitare uidentur, temporibus deinde suis emergunt. Vultus autem cœli sunt figuræ cœlestes. Potes uero facies illic appellare figuras cæteris ibi stabiliores. Vultus autem figuras quæ magis ibi mutantur. Aspectus quoq; inter se stellarum motu quotidiano confectos, uultus appellare potes, similiter & figuras. Nam hexagoni, tetragoni nominantur. Esto, dicet quispiam, sint ut placet potentissimæ ad efficiendum figuræ cœlestes, uerùm quid hoc ad figuras imaginum artificio factas? Respondebunt, non id potissimum contendere, ut potentissimæ per se ad agendum sint nostræ figuræ, sed ut paratissimæ ad actiones, & uires figurarum cœlestium capiendas, quatenus opportunè fiunt dominantibus illis, atq; ex amussim ad illas configurantur. Exigit enim figura illa figuram. Nónne sonante cithara quadam, altera reboat? Ob id tantum, si & ipsa similem figuram habeat, atque è conspectu sit posita, & fides in ea positæ & intentæ similiter. Quid'nam hic efficit, ut cithara sub ictu patitur à cithara, nisi situs aliquis, & quædam forma conformis? Figura speculi lenis, concaua, nitens cœlo congrua, ob hoc ipsum propriè munus tantum cœlitus accipit, ut

radios

radios Phœbi in se cumulatissimè complectitur, & solidissimum quodque ad centrum suum è conspectu locatū repentè comburat. Ergo ne dubites dicent, quin materia quædam imaginis faciendæ, alioquin ualde congrua cœlo, per figuram cœlo similem arte datam, cœleste munus, tùm in seipsa concipiat, tùm reddat in proximum aliquem uel gestantē. Non solum uerò figura, sed etiam dispositio peruia, quam Diaphanam uocāt, inefficax quiddam est, & passiuum suapte natura. Veruntamen quoniam peruia dispositio est in cœlo proprium luminis susceptaculum, ideo ubicunq; sub cœlo hæc est naturalis, uel modo aliquo comparatur, subitò præsens cœleste lumen acquiritur, atq; etiā conseruatur, ubi unà cum hac uel calor est igneus, ut in flamma, uel est aliquid aërium, aqueumûe simul & glutinosum, ut in noctilucis & nocticernis, & carbunculis, atq; forsan quodammodo in Camphora. Quid inde sequatur pro imaginibus ipse reputa.

Quales cœlestium figuras antiqui imaginibus imprimebant, ac de usu imaginum. Cap. XVIII.

ALiquis autem quæret, quas potissimum cœli figuras imaginibus imprimere soleant. Sunt enim ibi formæ oculis ualde conspicuæ, & à multis, quales sunt quasi depictæ, ut Aries, Taurus, similesq; figuræ zodiaci, & quæ sunt extra zodiacum manifestæ. Sunt ibi præterea formæ quamplurimæ, non tàm uisibiles, quàm imaginabiles per signorū facies ab Indis & Aegyptijs Chaldæisq; perspectæ, uel saltem excogitatæ, uelut in prima facie Virginis uirgo pulchra sedens, geminas manu spicas habens, puerumq; nutriens. Et reliquæ, quales describit Albumasar, cæteriq; nōnulli. Sunt deniq; characteres quidam signorum & Planetarum ab Aegyptijs designati. Volunt igitur imaginibus omnia hæc insculpi. Vt si quis exspectet proprium à Mercurio beneficium, collocare eum in Virgine debeat, uel saltem ibi Lunam cum aspectu Mercurij, & imaginem tunc ex stanno conficere uel argento, in qua totum sit Virginis signum, & character eius characterq; Mercurij. Ac si prima uirginis facie sis usurus, addas etiam figuram, quam in prima facie diximus obseruatam. Similiterq; de cæteris. Postremi quidem imaginum authores, uniuersam earum formam ad cœli similitudinem accipere rotundam. Antiquiores autem, quemadmodum in quodā Arabum collegio legimus figuram crucis cunctis anteponebant, quia corpora per uirtutem agunt ad superficiem iam diffusam. Prima uerò superficies cruce describitur. Sic enim in primis habet longitudinem atq; latitudinem. Primaq; hæc figura est, & omnium recta quàm maximè, & quatuor rectos angulos continet. Effectus uerò cœlestium maximè per rectitudinem radiorū angulorumq; resultant. Tunc enim stellæ magnopere sunt potentes, quando quatuor cœli tenent angulos imò cardines, orientis uidelicet occidentisq;, & medij utrinq;. Sic uerò dispositæ, radios ita conijciūt in se inuicem, ut crucem inde constituant. Crucem ergo ueteres figuram esse dicebant, tùm stellarum fortitudine factam, tùm earundem fortitudinis susceptaculum, ideoq; habere summam in imaginibus potestatem, ac uires & spiritus suscipere Planetarū. Hæc aūt opinio ab Aegyptijs uel inducta est, uel maximè confirmata. Inter quorum characteres crux una erat insignis, uitam eorum more futurā significans, eamq; figurā pectori Serapidis insculpebant. Ego uerò quod de crucis excellentia fuit apud Aegyptios ante Christum, non tàm muneris stellarum testimoniū fuisse arbitror, q; uirtutis præsagium, quam à Christo esset acceptura, Astrologos autem qui statim post Christū fuerunt, uidentes à Christianis miranda per crucem fieri, nescientes autem uel nolentes in Iesum tanta referre, in cœlestia retulisse, quanquam considerare debebant per crucē ipsam, absq; nomine Iesu miracula minimè perpetrari. Conuenire quidem imaginibus eam, quia referat fortitudinem Planetarum omniumq; stellarum, forsitan est probabile, non tamē ob hoc duntaxat ingentē habere potentiam, posse uerò nonnihil unà cum cæteris, quæ necessaria sunt, coniunctam, ad prosperam forsan corporis ualetudinem. Sed ad narrādas aliorum opiniones, ut cœpimus, reuertamur. Saturni ueteres imaginem ad uitæ longitudinem faciebant in lapide Feyrizech, id est, Saphyro, hora Saturni, ipso ascendente atq; feliciter constituto. Forma erat. Homo senex in altiore cathedra sedens uel dracone, caput tectus panno quodam lineo

lineo fuſco, manus ſupra caput erigens, falcem manu tenens aut piſces, fuſca indutus ueſte. Ad longam uitam atq; felicem Iouis imaginẽ in lapide claro uel albo. Erat homo ſedens ſuper aquilam uel draconem coronatus, hora Iouis, ipſo in exaltatione ſua feliciter aſcendente, croceam induto ueſtem. Contra timiditatem hora Martis imagines fabricant prima Scorpionis facie oriente, Martem armatum & coronatũ. Ad morbos curandos fingebant Solis imaginem in auro, hora Solis, prima facie Leonis aſcendente cum Sole, Regem in throno, crocea ueſte, & coruum Solisq; formam. Ad lætitiam roburq; corporis, Veneris imaginem puellarem, poma floresq; manu tenentem, croceis & albis indutam, hora Veneris, prima facie Libræ, uel Piſcium, uel Tauri aſcendente cũ Venere. Imaginem Mercurij ad ingenium & memoriam, prima facie Geminorũ. Item contra febres ſculpebant hanc in marmore, ſubinde materiæ cuipiam imprimebant languentibus aſſumendæ. Hinc omne genus febrium curari dicebant. Imaginẽ Lunæ aſcendente prima facie Cancri ad augmentum. Forma Mercurij. Homo ſedens in throno galeratus criſtatusq;, pedibus aquilinis, ſiniſtra gallum tenens aut ignem, alatus, aliquando ſuper pauonẽ, dextra tenens calamũ, ueſte uaria. Luna puella cornuto capite ſuper draconem uel taurũ, ſerpentes ſupra caput & ſub pedib. habens. Ad curandum calculũ, genitaliumq; dolores, & ad ſanguinem adſtringendũ, imaginẽ hora Saturni, ſurgente tertia facie aquarij cum Saturno. Item Leonem auro imprimebant, lapidem in formã Solis pedibus reuoluentẽ, hora Solis, primo gradu faciei ſecundæ Leonis oriente. Hanc expellendis morbis profuturam exiſtimabant. Ad renũ morbos ſimilẽ faciebant, quando Sol in corde Leonis cœlũ medium obtineret, à Petro Aponenſi comprobatã, & experientia confirmatam, ſed hac conditione, ut Iupiter, aut Venus medium aſpiciat cœlum. Planetæ uerò noxij cadant, infortunatiq; ſint. Accepi à Mengo phyſico præclaro eiuſmodi imaginẽ factam Ioue ibidem coniuncto cum Sole, liberauiſſe Ioannem Marlianum, Mathematicum noſtro ſeculo ſingularẽ à pauore quo ſub tonitru affici cõſueuerat. Præterea ad firmandam ſanitatem & ueneficia deuitanda, imaginẽ ex argento fingebãt hora Veneris, Luna angulos obtinente, ac Venerẽ feliciter intuente, dũmodo dominus ſextę domus Venerẽ aſpiciat, aut Iouem trino quodã intuitu, uel oppoſito. Mercurius aũt nõ ſit infelix. Agebant hæc hora diei Solis ultima, ita ut dominus herę decimã teneret cœli plagam. Petrus Aponenſis inquit, medicum per imaginem infirmũ curare poſſe. Modò in ea fabricanda obſeruet, ut anguli aſcendentis medij cœli occidentis ſint fortunati, & aſcendentis dominis, & eadẽ ratione ſecunda, ſed ſexta & dominus eius infelix. Ait etiã ſanitatem fore firmiorem uitãq; longiorem, q; ab initio fuerit inſtituta, ſi natiuitate perſpecta fiat imago, in qua hæc fortunata ponatur, ſcilicet illius ſignificator uitæ. Item uitę datores, tum ſigna, tũ domini, præſertim aſcendens eiusq; dominus. Item cœli mediũ, locus Solis, pars fortunæ, dominus coniunctionis uel præuentionis ante natiuitatem factæ. Mali quinetiam infortunati cadant. Concludit Aſtrologorum nullũ dubitare, quin ad producendam uitam talia conferant. Prolixũ foret dictu, quas per quælibet ſigna facies antiqui, & quas Lunæ ſtationes tanquã neceſſarias in exprimendis imaginibus obſeruabant. Nam in ſtatione Lunæ à gradu Virginis decimoſeptimo ad finem eius faciebant imagines contra morbos & odia, & ad iter felix. In ſtatione à principio Capricorni ad gradum duodecimũ, contra morbos & diſcordias atq; captiuitatem. In ſtatione à gradu duodecimo Capricorni ad gradum uigeſimumquintũ, aduerſus languorem & carcerem. In ſtatione à gradu quarto Piſcium ad gradum eiuſdem decimumſeptimum ad curandos morbos, ad lucrum, ſocietatem, ad augendas meſſes. Et in alijs ſimiliter alias uana ſæpius curioſitate machinabantur. Solas uerò recenſui quæ non tàm Magum, q; Medicũ redolerent. Nam & medicinam eiuſmodi uanam plurimum fore ſuſpicor. Pro alijs autem magis legitimis medicinarum confectionibus eiuſmodi manſiones Lunę arbitror eligendas atq; etiam in ariete gradum ſextum, rurſus decimumnonum, minuta XXVI. Item in Geminis granum decimum, minuta LI. In Cancro gradum decimumnonum, minuta XXVI. In Libra gradum ſextum, minuta XXXIIII. In Capricorno gradum decimumnonum, minuta XXVI. In Aquario gradum ſecundum, minuta XXVII. In eodem gradu decimumquintum, minuta VIII. Præterea ſententiam Haly mente tenendã. Quodlibet ſignum quamdiu Sol eſt in eo, uiuũ fieri cæteris dominari, effectũ eius præ

cæteris euenire, ut illic Lunam dirigas ad donum inde propriũ pro medicinis suscipiendum. Illuc inquam, id est, ad signum & faciem, & maximè gradum, ut si bona Iouis affectas, ad hæc directam Lunam erigas uel unitam, quamdiu locũ eiusmodi Sol illustrat, ubi proprietas Iouia uiget. Similiterq; de cæteris. Curiosum uerò narratu foret & fortè noxium, quas imagines, & quemadmodũ associandos uel dissociandos inter se animos fabricabant, ad afferendam felicitatem, uel inferendam calamitatẽ, uel uni cuidam, uel uni cuidam, uel domui, uel ciuitati. Ego quidem fieri posse talia non affirmo. Astrologi autẽ fieri posse putant, & quomodo, docent, qualia ego narrare non audeo, Porphyrius ubi uitam Plotini magistri sui describit, talia fieri posse confirmat. Atq; Olympium Magum & Astrologum Aegyptium narrat contra Plotinum Romæ talia tentauisse, dum conaretur per imagines, uel res eiusmodi siderare Plotinũ, sed conatus in authorem suũ ob excelsam Plotini animã fuisse retortos. Albertus quoq; Magnus Astrologiæ pariter atq; Theologiæ professor ait in speculo, ubi à licitis discernere se inquit illicita, imagines ritè ab Astrologis constitutas, uirtutem effectumq; acquirere à figura cœlesti. Atq; subinde narrat mirabiles earum effectus, quales Thebith, Benthorad, & Ptolemæus, cęteriq; Astrologi pollicentur. Describitq; imagines ad calamitatem alicui, prosperitatẽq; afferendam, quas consilio prætermitto. Et interea confirmat effectum eas habere posse, quanquam & ut uir bonus artis damnat abusum, & ut legitimus Theologus orationes suffumigationesq; detestatur, quas impij quidã dæmones imaginibus fabricandis adhibuerũt. Neq; tamẽ reprobat figuras & literas dictionesq; imaginibus impressas ad hoc ipsum duntaxat, ut donum aliquod accipiant à figura cœlesti. Quod quidem posse per imagines comparari, Petrus Aponensis confirmauit. Imò & affirmauit regionẽ nescio quam fuisse destructam per imaginem illam, quã Thebith narrat à Phedice Astrologo fabricatam. Thomas autẽ Aquinas dux in Theologia noster magis ista formidat, & minus tribuit imaginibus. Tantum namq; uirtutis duntaxat per figuras cœlitus putat acquirere, quantum cõducat ad illos effectus, quos solet communiter cœlum per herbas resq; alias naturales efficere. Non tàm quia figuralis sit in ea materia, q̃ quoniam cõpositum tale iam positum est in certa quadam artificij specie, qualis cum cœlo consentiat. Hæc ait in libro contra Gentiles tertio, ubi characteres & literas figuris additas ridet. Figuras uerò non adeò, nisi pro signis quibusdam ad dæmones adiungantur. In libro etiã de Fato ait, constellationes dare ordinem essendi atq; perdurandi, nõ solum rebus naturalibus, sed etiam artificiosis, ideò imagines sub certis constellationibus fabricari. At si quid mirabile per eas ultra consuetos naturalium effectus nobis eueniat, in dæmonas reijcit hominum seductores, quod in libro contra Gentiles perspicuè patet, maximè uerò in libello de occultis naturæ operibus, ubi uidetur etiã ipsas imagines paruipendere, quomodocunq; factas, quas & ego quatenus ipse iusserit, nihilipendam. Referre aũt mirabiles quosdam effectus imaginum in dæmonũ falsitatem, nec est à Platonicis alienũ. Nam & Iamblichus ait, eos qui religione summa sanctimoniaq; posthabita, imaginibus duntaxat cõfisi, ab eis diuina sperant munera, hac in re à malis dæmonibus sæpissimè falli, sub prætextu bonorum numinum occurrentibus. Contingere tamen ex imaginibus legitima Astrologiæ ratione constructis naturalia quædam bona, nõ negat. Deniq; tutius fore arbitror medicinis, q̃ imaginibus se cõmittere, rationesq; à nobis potestate cœlesti, pro imaginibus assignatas, in medicinis potius, q̃ in figuris efficaciã habere posse. Probabile enim est, si quam uim imagines habent, hanc non tàm per figuram nuper acquirere, quàm per materiam possidere naturaliter sic affectam. Ac si quid denuò acquiritur dum insculpitur, non tàm per figuram comparari, q̃ per calefactionem cõtusione quadam prouenientem. Quæ quidem contusio calefactioq; facta sub harmonia, cœlesti simili harmoniæ, quæ quondam materiæ uirtutem infuderat, excitat uirtutem ipsam atq; corroborat sicut flatus flammã, & manifestam efficit ante latentẽ, sicut calos ignis in aspectum producit literas scriptas succo cepæ prius delitescentes. Atque literæ hirci adipe inscriptæ lapidi prorsus occultæ, si lapis submergatur aceto, prodeunt, & sculptæ eminentes extant. Imo uerò sicut tactus scopæ uel arbuti suscitat rabiem consopitam, sic fortè contusio quædam & calefactio sola labentem in materia uirtutem prodit, facta uidelicet opportunè. Qua quidem cœlesti opportunitate expedit in medicinis

nis conficiendis uti. Aut si quis forte tractare metalla lapidesq; uoluerit, præstat percutere solum atq; calefacere, quàm figurare. Præter enim id quod inanes esse figuras suspicor, haud temerè uel umbram idololatriæ debemus admittere. Item nec temerè uti stellis uel salutaribus ad morbos his simillimos expellendos. Hos enim sæpe augent, sicut noxiæ stellæ dissimiles sibi morbos aliquando minuunt, quod sanè Ptolemæus & Haly perspicuè docent.

De fabricanda uniuersi figura. *Cap.* XIX.

SEd cur nam uniuersalem ipsam, id est, uniuersi ipsius imaginē permittimus? Ex qua tamen beneficium ab uniuerso sperare uidentur. Sculpet ergo sectator illorum fortè, qui poterit formam quādam mundi totius archetypam si placebit in ære, quam deinde opportunè in argenti lamina imprimat aurata. Sed quādo potissimum imprimet? Quando Sol minutum primū Arietis attigerit. Hinc enim Astrologi tanquam ex sui natalis reuolutione, fortunam mundi eo saltem anno imminentem auspicantur. Ille igitur in hoc ipso mundi natali totius imprimet mundi figuram. At uidésne quàm bellè inter differendum mundi aliquando nati nobis succurrerit argumentum? siquidē quolibet anno renascitur. Nónne in ipsa hominis genesi metiuntur Astrologi, primum in quo signo, quo gradu, quo minuto Sol extiterit? ibiq; totius figuræ iaciunt fundamentum. Et quolibet deinceps anno, quum primum Sol minutum subierit idem, quasi renatū hominem arbitrantur, atq; inde præsagiunt anni fortunam. Sicut igitur id in homine facere non ualerent, nisi quasi renasceretur, atq; hic non posset quasi renasci, nisi fuisset aliquando natus, sic & mundum conijcere licet aliquando genitū. Sole uidelicet sub minuto Arietis primo tunc posito, quandoquidem per eundem quolibet anno situm, sors quædam quasi renascentis mundi reuoluitur. Tunc igitur fabricauit mundi figuram. Cauebit autem ne sabbato Saturni die figuram sculpat aut exprimat. Hoc enim die Deus mundi faber ab opere traditur quieuisse, quod ab ideali die Solis inceperat. Quantum enim Sol generationi accommodatus est, tantum Saturnus ineptus. Perfecerat autem opus in Venere, pulchritudinem operis absolutam significante. Sed de mundanæ fabricæ rationibus ultra. Ioannes enim Picus noster Mirandula diuina de genesi mundi mysteria Moseos diuinitus his diebus expressit. Quamobrē ut redeamus ad institutum, & ille mundum suum primum die uel hora Saturni nō sculpet, sed potius uel hora Solis. Imprimet autem in anni natali, præsertim si tunc felices accedant Iupiter atq; Diana. Optimum uerò fore putabunt præter lineamenta opificio colores inserere. Sunt uerò tres uniuersales simul & singulares mundi colores, uiridis, aureus, sapphyrinus, tribus cœli gratijs dedicati. Viridis quidem Veneri simulatq; Lunæ, humidus uidelicet humidis atq; nascentium proprius, accōmodatus & matribus. Aureum Solis esse colorē nemo dubitat, & ab Ioue insuper atq; Venere non alienum. Sapphyrinum denìq; Ioui maximè dedicamus, cui & Sapphyrus ipse dicitur consecratus. Vnde & lapis lazulus hoc colore dotatus ob uirtutem Iouiam contra bilem atram à Saturno profectam, apud medicos prærogatiuam habet, nascitur'q; cū auro, aureis distinctus notis, ita comes auri sicut Solis est Iupiter. Similemq; uim hābet lapis Armenus, colorem similem cum uiridi quodammodo possidens. Expedire igitur iudicabunt ad gratiarum cœlestium munera capessenda, treis potissimū hos colores frequentissime con tueri, atq; in formula mundi quam fabricas, sapphyrinum colorem mundi sphæris inserere. Operæpreciū fore putabūt aurea sphæris ad ipsam cœli similitudinē addere, sidera, atq; ipsam Vestam, siue Cererem, id est, terram, uiridem induere uestem. Eiusmodi formulam sectator illorum, uel gestabit, uel oppositam intuebitur. Vtile uerò fore spectare sphæram motibus suis præditam, qualem Archimedes quondam, & nuper Florentinus quidā noster, Laurentius nomine, fabricauit. Neq; spectare solum, sed etiā animo reputare. Proinde in ipsis suæ domus penetralibus cubiculum construet in fornicem actū, figuris eiusmodi & coloribus insignitū, ubi plurimū uigilet atq; dormiat. Et egressus domo non tantam attentione singularum rerum spectacula, quanta uniuersi figurā coloresq; perspiciet. Sed hæc imaginū fictores illi uiderint. Tu uerò præstantiorem in te finges imaginē, nempe quū noueris, nec quicquā ordinatius esse, q; cœlum, neq; temperatius aliquid cogitari, quàm Iupiter, sperabis ita demū beneficia cœli Iouisq; consequi, si

cogitationibus, affectibus, actionibus, uictu teipsum ordinatissimũ temperatissimũq; præstiteris. At postquam in mentionem temperaturę cœlestis incidimus, opportunum fortè fuerit recordari nullũ inesse cœlo elementaris qualitatis excessum, ut Peripateticè loquar, alioquin siue ita compositum sit, iam esset tot seculis dissolutum, siue etiam simplex, tanta saltem magnitudine, potentia motione cætera perdidisset. Sed profectò tanquam moderatissimum omnia moderatur, ac diuersa cõmiscet in unum. Præterea tùm hac ipsa temperãtia sua, tùm excellentia formæ diuinitus uitam meruit. Nam & res compositas tunc demum uitam adipisci uidemus, quando qualitatum perfecta commixtio priorem iam contrarietatem fregisse uidetur, ut in plantis. Perfectiorem deinceps in animalibus uitam, quatenus inest in eis complexio à contrarietate remotior quàm in plantis. In hominibus rursum eadem ratione perfectiorem, & quodammodo iam cœlestem. Siquidem humana complexio ad cœlestem temperantiam iam accessit, præsertim in spiritu, qui ultra substantiæ suæ subtilitatem qualitatumq; temperantium quibus cum cœlo consentit, cœlestem quoq; lucem est adeptus. Hic insuper ubi maxime talis potissimum est cœlestis, uitamq; cœlestem diuinitus præ cæteris est adeptus. Et quatenus se talem in omni uictu legeq; uitę efficit atq; seruat, eatenus singularia cœlestium dona reportat. Quando uerò dicimus non esse in cœlo ullũ elementaris qualitas excessum, intelligimus uel nullam esse ibi eiusmodi qualitatẽ, sed uirtutes potius effectrices qualitatum temperatas, uel si quæ sunt illic quodammodo similes qualitates, quasi aëriam habere temperiem. Atq; ubi quædam illic frigida siccaq; nominamus, Platonica hęc accipimus ratione, id est, ut frigidum appelletur quod minimi caloris est causa. Siccũ uerò quod humorem nobis exhibet minimum. Sic Astrologus Abraham, Saturnum inquit corpus nostrum quodammodo relinquere frigidum atq; siccũ, quia calorem atq; humorem affert nostro minorem. Eadem ratione carnes bouis & lepôris in se quidem calidæ atq; humidæ, nobis frigidæ sunt & siccæ. Ex hac autem inductione duo accipe corollaria. Primum quidem, si corpora magis deinceps temperata, magis uiuunt, cœlum exactissimè temperatum absolutissimam in se uitam possidet, coniectari, ut quatenus reliqua ad temperiem uitamq; illius accedunt, eatenus uitam sortiri prætãtiorem. Alterum uerò, uitam esse formam in se perfectam, perficientemq; corpus motionisq; principium exhibentem. Principium, inquam, intimum, motionis quoq; tùm intrinsecus actæ, tùm per omnem partem extrinsecus expeditæ. Si igitur idipsum uita est, mente captum existimato, qui eiusmodi formam non cognouerit inesse cœlo, corpore præstantissimo, circumeunte semper motione perfecta, cuncta uiuificante, magisq; illa gradatim, quæ uel ad ipsius similitudinem naturaliter propinquius accesserunt, uel quotidie huius influxibus aptius se exponunt.

Quantam imagines uim habere putentur in spiritum, & spiritus in eas. Et de affectu utentis & operantis. Cap. XX.

COmpertum habemus, si quis ritè utatur helleboro, feratq; potenter, mutare quodammodo exquisita purgatione, & occulta eius proprietate qualitatem spiritus corporisq; naturam, & ex parte motus animi, & quasi reiuuenescere, ut fermè uideatur esse renatus. Vnde Medeam Magosq; tradunt herbis quibusdam reddere iuuentutem consueuisse, quam non tùm reddunt myrobalani, q̃ conseruant. Similem Astrologi potestatem propitias habere imagines arbitrãtur, per quam gestantis naturam & mores quodammodo mutent, in meliusq; restituant, ut quasi iam alter euaserit, aut saltem prosperam ualetudinem diutissimè seruent. Imagines uerò noxias aduersus gestantem habere uim hellebori præter artem potentiamq; assumpti, uenenosam uidelicet atq; pestiferam. Aduersus autem alium quendam, ad cuius calamitatem fabricatæ intentæq; fuerint, uim æneі speculi concauiq; sic prorsus obiecti, ut collectis percussisq; in oppositum radijs, cominus quidem comburat, eminus aũt caligare compellat. Hinc orta est historia uel opinio, putãs Astrologorum machinis, Magorũq; ueneficijs homines, bruta, plantas, siderari atq; tabescere posse. Ego autem imagines in rem distantem, uim habere ullam non satis intelligo. Habere uerò in gestantẽ nonnullam suspicor, non tamen talem opinor qualem plerіq; fingunt, & hanc ratione materiæ potius

potius quàm figuræ, atque, ut dixi, longo interuallo medicinas imaginibus antepono. Quanquam Arabes & Aegyptij tantùm statuis imaginibusque attribuunt, arte Astronomica & magica fabricatis, ut spiritus stellarum in eis includi putent. Spiritus autem stellarum intelligunt alij quidem mirabiles cœlestium uires, alij uerò dæmonas, etiam stellas huius illius'ue pedissequos. Spiritus igitur stellarum, qualescunque sint, inseri statuis & imaginibus arbitrantur, non aliter ac dæmones soleant humana nonnunquam corpora occupare, perque illa loqui, moueri, mouere, mirabilia perpetrare. Similia quædam per imagines facere stellarum spiritus arbitrantur. Putant dæmonas mundani ignis habitatores per igneos humeros, uel ignitos, similiterque per ignitos spiritus, & affectus eiusmodi nostris insinuari corporibus. Similiter stellarum spiritus per radios opportunè susceptos suffumigationesque & lumina, tonosque uehementes competentibus imaginum materijs inseri, mirabiliaque in gestantem, uel propinquantem efficere posse. Quæ quidem nos per dæmonas fieri posse putamus, non tam materia certa cohibitos, quàm cultu gaudentes. Sed hæc alibi diligentius. Tradunt Arabes spiritum nostrum, quando ritè fabricamus imagines, si per imaginationem & effectum ad opus attentissimus fuerit, & ad stellas coniungi cum ipso mundi spiritu, atque cum stellarũ radijs, per quos mundi spiritus agit, atque ita coniunctum esse ipsum quoque in causa, ut à spiritu mundi per radios quidam stellæ alicuius spiritus, id est, uiuida quædam uirtus infundatur imagini, potissimùm hominis tunc operantis spiritui consentanea. Adiuuari quoque suffumigationibus ad stellas accommodatis opus eiusmodi, quatenus suffumigationes tales aerem radios, spiritum fabri, imaginis materiam sic prorsus afficiunt. Ego uerò odores quidem tanquam spiritui, aeriique natura persimiles, & quum accensi sunt, stellarum quoque radijs consentaneos arbitror, si Solares, uel Ioui sunt, afficere aerem, ac spiritum uehementer ad dotes Solis, aut Iouis, tunc dominantis opportunè sub radijs capiendas, atque spiritum sic affectum, ita donatum, posse uehementiore quodam affectu, non solùm in proprium corpus agere, sed propinquum præsertim natura conforme quidem, sed debilius, & consimili quadam afficere qualitate. Materiam uerò imaginis duriorem ab odoribus & operantis imaginatione, uix minimum quiddam suscipere posse puto, spiritum tamen ipsum ab odore sic affici, ut ex ambobus unum conficiatur. Quod quidem ex eo patet, quod odor non agit ulterius in olfactum, postquam satis egit. Olfactus enim & quoduis aliud à seipso, uel simi limo quopiam nihil patitur. Sed de his alibi. Proinde imaginationis intentionem, non tam in fabricandis imaginibus, uel medicinis uim habere, quàm in applicandis & assumendis existimo, ut si quis imaginem (ut aiunt) gestans ritè factam, uel certè medicina similiter utens, opem ab ea uehementer affectet, & proculdubiò credat, speretque firmissimè, hinc certè quàm plurimus sit adiumento cumulus accessurus. Nam ubi uel uirtus imaginis, si qua est, tangentis carnem penetrat calefacta, saltem uirtus in electa eius materia naturalis, uel certè medicinæ uigor intus assumptæ, uenis ac medullis illabitur, Iouiam secum ferens proprietatem, spiritus hominis in spiritum eiusmodi Iouium affectu, id est, amore transfertur. Vis enim amoris est transferre. Fides autem spesque non dubia, spiritum hominis iam ita percitũ sistit in spiritu Iouio penitus atque firmat. Quod si quemadmodum Hippocrates & Galenus docent, ægrotantis amor fidesque erga Medicum inferiorem exterioremque ad sanitatem plurimùm conferũt (imò uerò fiduciam hanc Auicenna plus inquit efficere, quàm medicinam) quantum ad cœlestem opem conducere putandum est, affectum fidemque nobis erga cœlestem influxum iam nobis insitum, agentem intus, uiscera penetrantem? Iam uerò amor ipse fidesque erga cœleste donum, sæpe cœlestis adminiculi causa est, atque uicissim amor & fides hinc aliquando forsan proficiscitur, quod ad hoc ipsum iam nobis faueat clementia cœli.

De uirtute uerborum, atque cantus ad beneficium cœleste captandum, ac de septem gradibus perducentibus ad cœlestia. Cap. XXI.

VErba præterea quædam acriore quodam affectu pronunciata, uim circa imagines magnam habere censent ad effectum earũ illuc propriè dirigendum, quorsum affectus intenduntur, & uerba. Itaque & duos ardentissimo quodam amore conciliandos, imaginẽ sub Luna coeũte cum Venere in Piscibus uel Tauro

Nn fabrica-

fabricabant, multis interim circa stellas uerbáque curiosius obseruatis, quæ referre non est consilium. Non enim philtra docemus, sed medicinas. Probabilius autem est effectus eiusmodi per Venereos dæmonas confici, his operibus uerbisq; gaudentes, uel per dæmonas simpliciter seductores. Nam & Apollonium Theanæum sæpe Lamias deprehendisse & prodidisse ferunt, dæmonas scilicet quosdam salaces, Venereósque, qui formosas puellas simulent, pelliciántque formosos, quos ut serpens elephantem ore, sic illi illos ore uulua pariter exugant, ac prorsus exhauriant. Sed hæc Apollonius ipse uiderit. In uerbis autem certis uim esse certam atque magnam Origenes asserit contra Celsum, & Synesius atque Alchindus, de Magia disputantes. Item Zoroaster uetans barbara uerba mutare, Iamblichus quoque similiter. Item Pythagorici uerbis & cantibus, atque sonis mirabilia quædam Phœbi & Orphei more facere consueti. Quod Hebræorum antiqui Doctores præ cæteris obseruarunt, omnesq; Poetæ miranda canunt carminibus effici. Et grauissimus ille Cato in Re rustica, in curandis bestiarum morbis, aliquando barbaris cantionibus utitur. Sed præstat dimittere cantiones. Concentum uerò illum, quo adolescens Dauid Saulem ab insania redimebat, nisi mysterium iusserit ad diuinitatem referri, referet forté aliquis ad naturam. Quum uerò pro septem Planetarum numero, septem quoque sint gradus, per quos à superioribus ad inferiora fit attractus, uoces medium gradum obtinēt, & Apollini dedicantur. Infimum quidem tenent gradum materiæ duriores, lapides, atq; metalla, ac Lunam referre uidentur. Secundum in ascensu locum habent, quæ ex herbis, arborum fructibus, gummis, membris animalium componuntur, respondentq; Mercurio, si ordinem in cœlo sequimur Chaldæorum. Tertium pulueres subtilissimi, eorúmque uapores ex prædictis electi, odoréſque simpliciter herbarum, & florum, & unguentorum ad Venerem pertinentes. Quartum uerba, cantus, soni, quæ omnium rité dedicantur Apollini, Musicæ præ cæteris authori. Quintum uehementes imaginationis conceptus, formæ, motus, affectus uim Martiam referentes. Sextum rationis humanæ discursiones deliberationésque consultæ pertinentes ad Iouem. Septimum secretiores simplicioresq; intelligentiæ, quasi iam à motu seiunctæ, coniunctæ diuinis, destinatæ Saturno. Quem meritò Sabath Hebræi nomine quietis appellant. Quorsum hæc? ut intelligas quemadmodum ex certa herbarum uaporumq; compositione confecta, per artem tum Medicam, tum Astronomicam, resultat communis quædam forma, uelut harmonia quædam siderum dotata muneribus. Sic ex tonis primò quidem ad stellarum normam electis, deinde ad earundem congruitatem inter se compositis, communem quasi formam fieri, atque in ea cœlestem aliquam suboriri uirtutem. Difficillimum quidem est iudicatu, quales potissimùm toni, qualibus cōueniant stellis, quales item tonorum compositiones, qualibus præcipuè sideribus, aspectibusq; consentiant. Sed partim diligentia nostra, partim diuina quadā sorte nō aliter id assequi possumus, quàm Andromachus in theriaca componenda diutissimè fatigatus, ac tandem post diligentiam diuina sorte consequutus theriacæ uirtutem. Quod quidem contigisse diuinitùs Galenus & Auicenna confirmat. Imò uerò totam medicinam exordium à uaticinijs habuisse, testis est Iamblichus atq; Apollonius Theanæus. Ideoq; Phœbum uatem medicinæ præponunt. Tres uerò potissimùm regulas ad hoc afferemus, si prius admonuerimus, ne putes nos in præsentia de stellis adorandis loqui, sed potius imitandis, & imitatione captādis. Neque rursum de donis agere credas, quæ stellæ sint electione daturæ, sed influxu potius naturali. Ad quem profectò multiplicem & occultum, ita nos exquisitis studemus modis accommodare, sicut quotidie ad manifestum Solis lumen calorémque salubriter excipiendum nosipsos accommodamus. Aptare uerò seipsum ad occultas dotes eius, atq; mirificas, solius sapientis est officium. Sed iam ad regulas cantum sideribus accommodaturas perueniamus. Prima est, exquirere quas in se uires, quos'ue ex se effectus stella quælibet, & sidus, & aspectus habeant, quæ auferant, quæ ferant. Atque uerborum nostrorum significationibus hæc inserere, detestari quæ auferunt, probare quæ ferunt. Secunda, considerare quæ stella, cui loco maximè, uel homini dominetur. Deinde obseruare qualibus communiter hæ regiones, & personæ tonis utantur, & cantibus, ut ipse similes quosdam unà cum significationibus modò dictis, adhibeas uerbis, quæ sideribus eisdem stupes exponere. Tertia, situs, aspe-

ctúsq;

ctusq; stellarum quotidianos animaduerteret, atque sub his explorare, ad quales potissimùm sermones, cantus, motus, saltus, mores, actus, incitari homines plerique soleant, ut talia quædam tu pro uiribus imiteris in cantibus, cœlo cuidam simili placituris, similemq; suscepturus influxum. Memento uerò cantum esse imitatorem omnium potentissimum. Hic enim intentiones affectiones'que animi imitatur, & uerba, refert quoque gestus motusq; corporis, & actus hominum, atque mores, támque uehementer omnia imitatur, & agit, ut ad eadem imitanda, uel agenda, tum cantãtem, tum audientes subitò prouocet. Eadem quoque uirtute quando cœlestia imitatur, hinc quidem spiritum nostrum ad cœlestem influxum, inde uerò influxum ad spiritum mirificè prouocat. Iam uerò materia ipsa concentus purior est admodum, cœloq; similior, q; materia medicinę. Est enim aër etiam hic quidem calens, siue tepens, spirans adhuc, & quodammodo uiuens, suis quibusdam articulis artubusq; compositus, sicut animal, nec solum motum ferens, affectumq; præferens, uerùm etiam significatũ efferens quasi mentem, ut animal quoddam aërium & rationale quodammodo dici possit. Concentus igitur spiritu sensuq; plenus, si fortè tum secundum eius significata, tum secundùm eius articulos, atque formam ex articulis resultãtem, tum etiam secundum imaginationis affectum huic sideri respondeat, aut illi, non minorem inde uirtutem, quàm quælibet alia compositio trajcit in cantantem, atq; ex hoc in proximum auditorem, quousq; cantus uigorem seruat, spiritumq; canentis, pręsertim si cantor ipse sit natura Phœbeus, uehementerq; habeat uitalem cordis spiritum, atq; insuper animalem. Sicut enim uirtus ac spiritus naturalis, ubi potentissimus est, mollit statim, liquefacitq; alimenta durissima, atq; ex austeris mox dulcia reddit, generat quoque extra se seminalis spiritus productione propaginem, sic uitalis animalisq; uirtus ubi efficacissima fuerit, ibi intentissima quadam sui spiritus per cantum, tum conceptione agitationeq; in corpus proprium potenter agit, tum effusione mouet subindè propinquum, afficitque cùm suum, tum alienum siderea quadam proprietate, quam tum ex ipsa sui forma, tum ex electa temporis opportunitate concepit. Hac utiq; ratione Orientales Meridionalesq; multi, præcipuè Indi, admirãdam feruntur in uerbis habere potentiam, utpotè qui magna ex parte sola res sunt. Vimq; non naturalem dico, sed uitalem & animalem habent fermè omnium potentissimam, & quicunq; in regionibus alijs maximè sunt Phœbei. Cantus autẽ hac uirtute, opportunitate, intentione conceptus, fermè nihil aliud est, q; spiritus alter, nuper penes spiritum tuum in te conceptus, factusq; Solaris, & agens tum in te, tum in proximum potestate Solari. Si enim uapor & spiritus quidam aliquando per radios oculorum, uel aliter foras emissus fascinare, inficere, aliterq; afficere proximũ potest, multò magis id ualet spiritus ab imaginatione cordeque simul uberior profluens, & feruentior, motuq; ualentior, ut non omnino mirum sit, morbos quosdam animi, atq; corporis sic auferri posse aliquando, uel inferri præsertim, quoniam spiritus eiusmodi Musicus propriè tangit, agitq; in spiritum inter corpus animamq; medium, & utrunque affectione sua prorsus afficientem. Mirabilem uerò in concitato canenteq; spiritu uim esse concedes, si Pythagoricis Platonicisq; concesseris, cœlum esse spiritũ, motibus tonisq; suis omnia disponentẽ. Memento uerò totam procedere Musicam ab Apolline. Atq; eatenus Iouem esse musicum, quatenus est cum Apolline concors. Venerem insuper & Mercurium Musicam uicinitate Apollinis reportare. Item ad hos quatuor duntaxat attinere concẽtus, tres uerò reliquos uoces quidem habere, non cantus. Iam uerò uoces tardas, graues, raucas, querulas, Saturno tribuimus. Marti uerò contrarias, ueloces, acutasq;, & asperas, & minaces. Medias uerò Lunæ. Concentus autẽ Ioui quidem graues, & intentos, dulcesq;, & cum constantia lætos. Contrà Veneri cum lasciuia & mollitie uoluptuosos cantus adscribimus. Inter hos uerò medios Soli tribuimus, & Mercurio. Si unà cum gratia suauitateq; sunt uenerabiles, & simplices, & intenti, Apollinei iudicantur. Si unà cum iucunditate remissiores quodammodo sunt, strenui tamen, atque multiplices, Mercuriales existunt. Tu igitur horum quatuor unumquenq; cantibus tibi suis conciliabis, præsertim si competẽtes cantibus sonos adhibeas, adeò ut quum eorum more opportunè canendo & sonando clamaueris, responsuri protinus uideantur, uel instar Echo, uel sicut corda quædam in cithara tremens, quoties uibratur altera, temperata similiter. Atq;, ut uult Plotinus & Iamblichus, ita natura-

 liter

liter id tibi continget è cœlo, quemadmodum uel ex cithara reboatus, siue tremor, uel ex opposito pariete fit Echo. Profectò quoties ex frequenti quodam usu, harmoniæ Iouiæ, uel Mercuriales, uel Venereæ, factæ uidelicet his regnantibus, spiritus tuus ad hoc ipsum attentissimè canens, harmoniæq; conformatus euadit Iouius, uel Mercurialis, uel Venereus. Interea Phœbeus euadit, siquidem Phœbi ipsius Musicæ ducis uirtus in omni consonantia uiget. Atque uicissim ex cantu sonoq; Phœbeo ipse Phœbeus euadens, uirtutem Iouis interim tibi uendicas, & Veneris, atq; Mercurij. Rursusq; ex spiritu sic intus affecto, similiter afficis animam, atq; corpus. Memento uerò orationem aptè & opportunè compositam, & affectu sensuq; plenam, atq; uehemẽtem, similem cantibus uim habere. Quantam in orando potentiam Damis & Philostratus habere sacerdotes quosdam Indos narrent, referre non expedit, nec etiam quibus uerbis Apollonium euocasse manes Achillis affirment. Non enim loquimur nunc de numinibus adorandis, sed de naturali quadam potestate sermonis, & cantus, atq; uerborum. Esse uerò Phœbeam medicamq; in sono, & eo quidem certo potentiam, ex eo patet, quòd quæ in Apulia tacti Phalangio sunt, stupent omnes, semianimesq; iacent, donec certum quisque suumq; sonum audiat. Tunc enim saltat ad sonum aptè, sudat inde, atq; conualescit. Ac si post annos decem similem audiuerit sonum, subitò concitatur ad saltum. Sonum uerò illum ex indicijs esse Phœbeum Iouialemq; conijcio.

Quomodo nos septem modis cœlestibus accommodare possimus, & quibus Saturnus sit maleficus, quibus propitius. Quibus Iupiter à Saturno defendat. Quomodo cœlum agat in spiritum, & corpus, & animam. Cap. XXII.

QVoniam uerò cœlum est harmonica ratione compositum, moueturq; harmonicè, & harmonicis motibus atq; sonis efficit omnia, meritò per harmoniam solam non solùm homines, sed inferiora hæc omnia pro uiribus ad capienda cœlestia præparantur. Harmoniam uerò capacem superiorum per septem rerum gradus in superioribus distribuimus. Per imagines uidelicet (ut putãt) harmonicè constitutas. Per medicinas sua quadam consonantia temperatas. Per uapores odoresq; simili concinnitate confectos. Per cantus Musicos, atq; sonos. Ad quorum ordinem uimq; referri gestus corporis, saltusq;, & tripudia uolumus, per imaginationis conceptus, motusq; concinnos, per congruas rationis discursiones, per tranquillas mentis contemplationes. Sicut enim corpus per harmoniam quotidie suam, id est, per situm & habitum, & figuram opportunè lumini calorìq; Solis exponimus, sic & spiritum occultis stellarum uiribus comparandis, per suam quandam similem harmoniam, imaginibus, ut opinantur, & certe medicinis, odoribus harmonicè compositis comparatam, & deniq; per spiritum superis ita paratum (ut sæpe diximus) animam eisdem exponimus, atq; corpus. Animam, inquam, quatenus affectu ad spiritum inclinatur & corpus. In anima uerò nunc imaginationem, rationem, mentem ponimus. Potest utiq; imaginatio nostra, uel propter qualitatem motumq; spiritus, uel per electionem nostram, uel etiam utrinque ita disponi, componi, cõfirmari Marti Solíue, ut sit euestigio proprium influxus Phœbeij, uel Martij susceptaculum. Similiter ratio uel per imaginationem spiritumq; simul, uel per deliberationem, uel utrinq;, sic ad Iouem imitatione quadam comparare se potest, ut multò magis ob dignitatem propinquitatemq; suam ipsa Iouem capiat, & munera Iouis, q̃ imaginatio, siue spiritus, quemadmodum imaginatio spiritusq; eadem ratione multò magis cœlestia capiunt, q̃ res & materiæ quæuis inferiores. Mens denique contemplatrix, quatenus seipsam non solùm ab his, quæ sentimus, uerùm etiam ab eis, quæ imaginamur communiter, moribusq; argumentamur humanis, seuocat & affectu, intentione, uita, ad separata se reuocat, Saturno quodammodo se exponit. Huic soli propitius est Saturnus. Sicut enim Sol animalibus quidem nocturnis inimicus est, diurnis autẽ est amicus, ita Saturnus hominibus uel uulgarè palàm uitam agentibus, uel fugientibus quidem uulgi consuetudinem. Vulgares tamen affectus nũ dimittentibus est aduersus. Vitam namque communem concessit Ioui, separatam uerò sibi uendicauit, atq; diuinam. Mentibus autem hominum reuerà hinc pro segregatis, tanquam sibi cognitis quodammodo est amicus. Nam & spiritibus sublimem habitantibus aërem ipse Satur-

nus (ut Platonicè loquar) est pro Ioue, sicut Iupiter hominibus communem agentibus uitam est iuuans pater. Nullus uerò Saturnus est infensior, quàm hominibus contemplatiuam uitam simulantibus quidem, nec agentibus. Hos enim nec Saturnus agnoscit ut suos, nec Iupiter ipse Saturni temperies, adiuuet eos, qui communes hominum leges moresq;, & commercia fugiunt. Hæc enim sibi Iupiter usurpauit (ut aiunt) ligato Saturno, segregata Saturnus. Quamobrem Lunares illi populi, quos Socrates in Phædone describit, eminentissimam terræ superficiem, & altiorem nubibus habitantes, uidentes sobrij admodum frugibusq; contenti, & secretioris sapientiæ studio religioniq; dediti Saturni fœlicitatem gustant, uitamq; agunt ita prosperam, tam longæuam, ut non tam mortales homines, quàm immortales dæmones habeantur, quos heroes multi nominant, aureumq; genus Saturnio quodam seculo regnoq; gaudēs. Quod forsan Astrologos Arabes uoluisse puto, ubi aiunt ultra lineam æquinoctialem ad Meridiem esse subtilissimos habitatores quosdam dæmonas, qui nec oriri uideantur, neq; mori, ibiq; potestatem habere Saturnum, caudamq; Draconis. Quod sanè confirmare uidetur Albumasar in libro Sadar, dicens quasdam Indiæ regiones Saturno subiectas esse, ibiq; homines esse ualde longæuos, ac senio plurimùm extremo decedere. Rationemq; assignat, quoniam Saturnus non lædat domesticos, sed externos. Tu uerò potestatem Saturni ne negligas. Hunc enim ferunt Arabes omnium potentissimum, Planetas sanè uires eorum subire, ad quos accedunt, omnes uerò ad eum accedere potius, quàm uicissim, Planetasq; coniunctos illi, natura illius agere. Est enim ipse inter Planetas orbis amplissimi caput. Quilibet sanè Planeta sui orbis caput est, & cor, & oculus Saturnus, item stellis proximus est innumeris, primoq; mobili quàm simillimus, longum ait circuitum. Est altissimus Planetarum, unde fœlicē eum uocant, cui ille fœliciter aspirauerit. Et quamuis eum tanquam à communi uita hominum alienū plerunq; maximè uereantur, placari tamen etiam communi uitæ putant, si quando plurimam in ascendente potestatem dignitatemq; habuerit, aut Iupiter eum suus fœliciter aspexerit, uel in suis finibus excellenter acceperit, alioquin influxus illius opportunè susceptus, in materia præsertim crassa fit, quasi uenenū, sicut & ouum putrefactione, uel adustione fit uenenosum, unde nascuntur, uel euadunt immundi quidam, ignaui, tristes, inuidi, dæmonibus immundis expositi, quorum commercium procul effugito. Nam Saturni uenenum alibi quidem sopitū latet, seu sulphur à flamma remotum. In uiuentibus uerò corporibus sæpe flagrat, atque ut sulphur accensum non comburit solùm, sed uapore etiam noxio omnia circum implet, atq; inficit propinquantes. Contra influxum eius hominibus communiter peregrinum, & quodammodo dissonum nos armat Iupiter, tum naturali qualitate sua, tum alimentis medicinisq; certè suis, atq; (ut putant) etiam imaginibus, tum etiam moribus negocijsq;, & studijs, atque rebus ad ipsum propriè pertinentibus. Noxium uerò influxum Saturni effugiunt, subeuntq; propitium, nō solum qui ad Iouem confugiunt, sed etiam qui ad diuinam contemplationem ab ipso Saturno significatam tota mente se conferunt. Hoc enim pacto malignitatem fati deuitari posse Chaldæi & Aegyptij, atq; Platonici putant. Quum enī cœlestia nolint esse corpora uana, sed diuinitus animata, atq; insuper mentibus rectà diuinis, nimirum illinc ad homines non solùm q; plurima ad corpus & spiritum pertinentia, sed multa etiam bona quodammodo in animam redundantia proficisci uolunt, non à corporibus in animam, sed ab animis. Magis autem hæc pluraq; eiusmodi à mentibus superioribus cœlo profluere. Inter hæc si rationes omnes assignare uolueris, quibus adductus Moses, ocium sabbati mandauit Hebræis, forsan ultra sublimiorem secretiorémque allegoriam inuenies Saturni diem actionibus ciuilibus bellicisq; ineptum, contemplationibus aptum, eoq; die diuinum contra discrimina patrocinium obsecrandum. Quod quidem impetrari posse aduersum Martis & Saturni minas Abraham & Samuel, & plures Hebræorum Astrologi, eleuatione mentis in Deum, uotisq; & sacrificijs confitentur, præceptum illud Chaldæorum confirmantes scilicet: Si mentem ad pietatis opus ardentem erexeris, corpus quoq; caducum seruabis. Consideratu dignum est illud Iamblichi, cœlestia mundana numina uires quasdam in se superiores, nonnullas inferiores habere. Per has quidem effectibus nos fatalibus deuincire, per illas autem uicissim soluere nos à fato, quasi claues, ut inquit Orpheus, ad aperiendum habeat & claudendum. Multò igitur

tur magis diuinitas mundo superior à fatali necessitate nos redemit. Exploratu quoque dignissimum est Hebraicum illud, in mactandis animalibus rebusque nostris sacrificio dissipandis mala cœlitùs imminentia, à nobis ad nostra deflecti. Sed hæc Pico nostro exploranda relinquimus. Denique ubicunque dicimus cœlestium ad nos dona descendere, intellige tum corporum cœlestium dotes in corpora nostra uenire per spiritum nostrum ritè paratum, tum eadem prius etiam per radios suos influere in spiritū naturaliter, uel quomodocunque illis expositum. Tum etiam animarum cœlestium bona, partim in eundem spiritum per radios prosilire, atque hinc in nostros animos redūdare, partim ab animis eorum, uel ab angelis in animos hominum illis expositos, peruenire. Expositos, inquam, non tam naturali quodam pacto, quàm electione arbitrij liberi, uel affectu. Summatim uerò quicunque uoto, studio, uita, moribus, beneficētiam, actionem, ordinem cœlestium imitantur, eos existimato tanquam supernis similiores, ampliores illinc dotes accipere. Homines autem artificiosè cœlestium dispositioni dissimiles, atque discordes, & clàm esse miseros, & denique palàm infœlices euadere.

Vt prosperè uiuas agasque, in primis cognosce ingenium, sidus, Genium tuum, & locum eisdem conuenientem, hic habita, professionem sequere naturalem. Cap. XXIII.

QVicunque sanæ mentis suique compos nascitur, est à cœlo ad honestum aliquod opus & uitæ genus naturaliter institutus. Quisquis igitur cœlum optat habere propitium, hoc opus, hoc genus in primis aggrediatur, hoc sedulò prosequatur. Cœlum enim suis fauet incœptis. Ad hoc ipsum uerò præ cæteris es natura factus, quod primum à teneris annis agis, loqueris, fingis, aptas, somnias, imitaris, quod tentas frequentius, quod facilius peragis, quo summopere proficis, quo præ cæteris delectaris, quod relinquis inuitus. Hoc est sanè ad quod te cœlum rectorque cœli genuit. Eatenus igitur tuis fauebit incœptis, & aspirabit uitæ, quatenus genitoris ipsius auspicia prosequeris, præsertim si uerum sit Platonicum illud (in quo tota consentit antiquitas) unicuique nascenti esse dæmonē quendam uitæ custodem, ipso suo sidere destinatum. Qui & ad hoc ipsum officium adiuuet, cui nascentem cœlestia deputarunt. Quicunque igitur per argumenta, quæ modò diximus, suum ingenium perscrutatus, ita naturale suum opus inueniet, inuenerit simul suum sidus & dæmonem, quorum exordia sequens aget prosperè, uiuetque fœliciter, alioquin & fortunam experietur aduersam, & cœlum sentiet inimicum. Duo igitur sunt præ cæteris hominum infortunatorum genera. Alterum eorum, qui nihil professi nihil agunt. Alterum eorum, qui professionem ingenio alienam subeunt, Genioque contrariam. Illi quidem ignauia torpent, interim ad actiones incitante cœlo semper agente. Hi dum aliena à patronis cœlestibus agunt, frustrà laborant, supernis destituti patronis. Primum quidem antiquo prouerbio confirmatur, Dei adiuuant facientes, ignauis autem infensi sunt. Secundum prouerbio simili, Nihil agas inuita Minerua. Ob hanc arbitror rationem Iouem in Pythagoricis carminibus obsecrari, ut uel ipse tot malis leuet genus humanum, uel saltem quo duce dæmone utamur, ostendat. Proinde operæprecium fuerit indagare, ad quam potissimùm regionem habitandam & excolendam, te tuum sidus dæmonque tuus ab initio designauerit, ibi enim magis aspirant. Ea uerò est in quam primum profectus spiritus quodammo recreatur, ubi sensus uegetior permanet, ubi corporis habitudo ualidior, ubi magis plerique fauent, ubi uota succedunt. Hæc igitur experire, hanc regionem elige, hanc cole fœliciter. Hinc uidelicet discessurus infœlix, nisi & rediturus, & ad similia pergat. Sed interea frequentibus in hac regione motibus te exerce, gyrosque quosdam cœlestium instar agito. Motu enim circuituque eiusmodi genitus similibus conseruabere. Quantū præterea ad habitationē pertinet, utiliter recordabere. Sicut alimēta uitæ necessaria rus quidem urbi suppeditat, urbs uerò consumit, sic & ipsam uitam rusticatione frequenti, ubi tædium te minimè cœperit plurimū augeri, sed urbano cùm ocio, tum negotio conteri. Quantū uerò ad habitationem simul & professionē spectat, illud Orientalium Astrologorū minimè contemnendū, uidelicet mutatione nominis, professionis, habitus, uictus, loci cœlestem influxū nobis tum in melius, tum in deterius permutari. Dæmones quoque uel

uel commutari,uel ad eosdem aliter hic & alibi nos habere Platonici iudicabunt. Dæmonem uerò uniuscuiusque custodem Astrologi cum Platonicis geminum esse posse consentiunt,alterum quidem genituræ proprium,alterũ uerò professionis. Et quoties professio cum natura consentit, eundem utriusque dæmonem, uel certè simillimum nobis adesse,uitamq́ inde nostram magis secum fore concordem,atque tranquillam. Sin autem professio dissidet ab ingenio,dæmonem acquisitum arte, esse à genio naturali discordem, uitamq́ laboriosam, atque solicitam. Qualis autem unicuique dæmon ab ipsa generatione præsit cupientibus inuenire, Porphyrius regulam inuestigat ex Planeta domino genituræ. Iulius Firmicus Planetam genituræ dominum esse inquit,uel eum, qui plures illic habeat dignitates,uel ex firmiori sententia potius eũ, cuius domicilium mox petitura sit Luna,post signum,quod homine nascente iam tenet. Sed dæmonem non eadem regula putat inuestigandum, uerùm ex Chaldæorum opinione à Sole potius, aut Luna. A' Sole quidem ad Lunam in natiuitate diurna, à Luna uicissim ad Solem in natiuitate nocturna,ut computato inter hæc interuallo, æquale spacium peragas ab ascendentis gradu descendens,& in quem terminum desinis,animaduertas. Cuius enim stellæ est ille terminus, eiusdem esse dæmonem arbitrantur. Summatim uerò à domino genituræ simul atq́ dæmone, tenorem uitæ fortunamq́ perpendere solent. Fortunam adiunxi,quoniam nonnulli partem fortunæ,eadem fermè computant ratione. Optabant ueteres suum ad se dæmonem ab aliquo cœli cardine descendisse, ab Oriente uidelicet, uel Occidente, uel medio utrinq́ cœlo, aut saltem ab undecima,uel quinta plaga. Vndecima quidem medio supra caput nostrum cœlo succedit, ac bonus dæmon cognominatur, & ascendentem ab Oriente gradum aspicit ex sextili. Quinta uerò cœlo antipodum medio succedit,appellaturq́ bona fortuna,& ascendentem gradum contuetur ex trino. Optabant tertio loco dæmonem,si modò à cadenti plaga uenerit saltem, uel à nona uenisse,uel à tertia.Nona enim appellatur Deus,tertia uerò dea.Et illa descendentem gradum ex trino, hæc aspicit ex sextili. Cadentes uerò duodecimam,atq́ sextam exhorrebant. Illam sanè malum dæmonem, hanc malam fortunam cognominantes. Nos autem optare præterita superuacuum arbitrati, monemus easdem plagas,quas illi pro dæmonibus fortunisq́ optabant, obseruari pro Planetis & stellis ad opus efficiendum accommodandis, ut uel sint in angulis, aut in duabus, quas diximus, succedentibus, aut saltem in duabus duntaxat cadentibus,quas antea nominauimus.Neque enim ab re Solem noua gaudere dicunt, Lunam tertia, Iouem undecima, Venerem uero quinta. Hæ namque gradum conspiciunt ascendentem. Sed redeamus ad institutum.Siue igitur ab illa,quam in superioribus narrabam,experientia diligentiaq́, siue ab hac arte,quam modò recensui,primùm inuestigemus naturæ dæmonisq́ instinctum,infortunatũ esse censebimus, qui officium nullum profitetur honestum. Nam & ducem professionis reuerà non habet, qui opus honestum non aggreditur, & ducem naturalem uix ullum habet. Quoniam stellarum dæmonumq́, siue angelorum ducum diuinitùs ad custodiam dispositorum officium est agere semper,& excellenter,& latissimè. Infortunatum insuper eum,ut suprà diximus,qui professione naturæ contraria diuersum à Genio subit dæmonem. Memento uerò pro dignitate professionum digniores gradatim accipi dæmones, seu mauis angelos,atq́ in gubernatione publica etiam digniores.Posse uerò artem uitęque tenorem accipi Genio & ingenio non contrarium,neq́ longè diuersum, etiam si ad excellentiora processeris. Memento rursus familiaritatem eorum inire, quibus Gratiæ afflant. Quod ex bonis animi,corporis,fortunæ perpendes: sicut enim odor ex musco, sic ex bono boni nonnihil exhalat in proximum, ac sæpe perseuerat infusum. Mirificus autem foret cœtus trium fœlicium,uel duorum mirabiliter inter se redundantium. Memento deniq́ effrenatos, & impudẽtes,& malignos,ac infœlices procul fugere.Hi namque malorum pleni dæmonum,uel radiorum,malefici sunt,& tanquam leprosi, pestilentesq́ non solùm tactu nocẽt,sed propinquitate etiam,& aspectu. Sanè propinquitas ipsa corporum animatorum putatur esse contactus, propter efficacem uaporum exhalationem foras à calore,spiritu,affectu manantem. Maximè uerò pestilens erit flagitiosorum familiaritas,atq́ crudelium,si uerum fuerit,post uegetalem uitam mense Iouis,id est,secundo,nobis infusam: deinceps mense Martio,id est,tertio, sensualem animam infundi

perturbationibus mancipatam. Sic enim perturbatione feruntur, Martis pleni Martiali contagione propinquos inficiunt. Contraria uerò ratione consuetudo frequens contiguumq; commercium cium fœlicbus excellentibusq;, ut diximus, prodesse mirifice consueuit. Apollonium Theanæum ferunt Ephesi deprehendisse senem, sub cuius figura lateret dæmon, qui sola præsentia totam ciuitatem peste contaminabat. Quantum uerò Socrates multis præsentia sola profuerit, Xenophon & Plato testantur.

Qua ratione literati cognoscant ingenium suum, sequanturq; uictum spiritui consentaneum. Cap. XXIIII.

QVoniam uerò literarum studiosis loquor, recordari unumquenque uolo literarum amore captum in primis se esse Mercurialem, præterea Solarem, quatenus ipse Mercurius est Solaris. Atque hæc communis his omnibus est conditio. Propriè uerò præter naturam Mercurialem quisquis eloquij gratia, lepôre, dignitate, uenustate pollet, Apollinem in se agnoscat, & Venerem. Qui ad leges, uel naturalem communemq; philosophiam est propensior, non ignoret Iouem se habere patronum. Sed qui ad secretissima quæque curiosius perscrutanda penitus instigatur, sciat se non Mercurialem solùm esse, sed Saturnium. Sub cuius etiam principatu sunt omnes in quouis studio usq; ad finem seculi, præsertim in rebus dijs negligentes. Denique si uerum est, quod nonnulli, tam Physici, quàm Astronomi tradunt, animam intellectu præditam in conceptum humanũ, mense Solis, id est, quarto, descendere, qui plurimùm intellectu uiuunt, & ab initio sunt præcipuè & quotidie Solares euadunt. Horum itaq; Planetarum fauor his hominibus auspicandus erit. Sub eorum spiraculo medicinæ conflandæ. In eorum regionibus habitandum. Verùm ad Apollinem Musarum ducem in primis uos, ô literati Musarum cultores aduoco. Quicunq; igitur inter uos, dilectissimi in Musarum amore fratres, ingenio multò magis longiusq;, quàm corpore ualent, ij profectò sciant, in genitura quondam sua Phœbem quidẽ materiam suppeditasse perpaucam, Phœbeum uerò spiritum infudisse quàm plurimum, imò & quotidie humores alimentaq; in corpore in spiritum maxima quadam ex parte resóluere. Vnusquisq; igitur uestrum totus est fermè spiritus. Spiritalis, inquam, homo quidam, terreno hoc corpusculo personatus, spiritum ante alios perpetuo quodam labore fatigans, ut ipsi præ cæteris sit assiduè spiritus recreandus, & in senectute præterea, in qua communiter euadit crassior, ad subtilitatem propriam reuocādus. Scitis profectò crassum corpus crassis elementis quatuor ali. Scitote igitur spiritale corpus suis quibusdam tenuibus elementis quatuor enutriri. Huic enim uinum est pro terra, odor ipse uini uicem gerit aquæ, cantus rursum & sonus agit aërem, lumen autem præfert ignem elementũ. His ergo quatuor præcipuè spiritus alitur, uino, inquam, eiusq; odore & cantu, similiter atq; lumine. Sed nescio quomodo ab Apolline primùm exorsi, incidimus mox in Bacchum. Et meritò quidem à lumine peruenimus ad calorem, ab ambrosia in nectar, à ueritatis intuitu in ardentẽ ueritatis amorem. Fratres certè sunt, indiuiduíque comites Phœbus, atq; Bacchus. Ille quidem duo potentissimum uobis affert, lumẽ uidelicet, atq; lyram. Hic item præcipuè duo, uinum, odorémque uini ad spiritum recreandum, quorum usu quotidiano spiritus ipse tandem Phœbeus euadit, & liber. Quamobrem ita uos ad excipiendum Solis lumen quotidie comparate, ut quatenus deuitata destillatione quadam, & exiccatione fieri potest, frequentissimè sub luce uiuatis, saltem in conspectu lucis, tum eminus, tum cominus, tum tecti, tum aperti, ad usum ubiq; uestrum uitalem Solis potẽtiam temperantes, atq; igne referentes in nocte Solem citharæ cantúsque interim non obliti. Spirate uerò semper, & uigilantes, & dormientes aërem uiuum, aerem luce uiuentem. Similiter habere uos oportet ad merum Bachi donum, Apollinis beneficio procreatum. Eadem igitur proportione, qua lumen, accipite uinum. Abundè quidem, quatenus destillatio, nec exsiccatio, qualem dixi, ebrietásue contingat. Atque præter substantiam uini, quotidie bis acceptam, odorẽ uerò frequentius haurire partim quidem os, ubi spiritus fuerit recreandus, colluentes mero, partim lauantes eodem manus, partim naribus & temporibus admouentes. Satis iam fratres colloquuti sumus, satísque combibimus. Ergo ualete.

De Astronomica diligentia in liberis procreandis, in præparandis epulis, in ædificijs & habitatione, atq; uestibus, & quantum curare talia liceat. Cap. XXV.

SED iuuat etiam parumper alloqui seuerum religionis antistitem. Dic age, quidnam in astrorum usu damnas antistes? Quicquid inquies, arbitrio nostro detrahit, quicquid unius diei cultui derogat. Eadem ego tecum non damno solùm, sed etiam ualde detestor. Execraris quinetiam scio, atque ego insuper perhorresco nonnullos, qui quum Deum exoratum uolunt, ad Iouem in medio cœlo uastum illud draconis caput subeuntem, tam miseri, quàm stulti confugiunt, ab ipso uidelicet dracone, qui quondam è cœlo corruit, tertiam stellarum partem secum trahens, deniq; deuorandi. Verùm concedes'ne contractibus, matrimonijs, colloquijs, itineribus, similibúsque operibus peragendis horas opportunas eligere? Non facile te his assensurum uideo, nescio quid arbitrio metuentem. Ego igitur, etsi Theologus ille Magnus Albertus ista dabit, & ratio quædam fortè dictabit, per electionem ipsam arbitrium pertinentem, cœlestia ita prudẽtiæ nostræ usui subijci, quemadmodum herbæ Medico subministrant, tibi tamen potius in præsentia credam. Et quàm tu difficile nunc ea permittis, tam facilè ipse dimittam. Obseruationes uerò Lunæ, ideoq; aliarũ stellarum ad morbos curandos, & idcircò ad remedia præparanda iamdiu (ut arbitror) permisisti. Concessum quoque abs te, & insuper approbatum, crescente Luna, eademq; aucta lumine, nec aliunde infortunata seminibus agros spargere, uitesq; serere. Cur non igitur ad plantandum (ut cynicè loquar) hominem, utamur beneficio Lunæ, Iouisq; & Phœbi? Nam Veneris quidem ad hæc officio semper utimur. Sed rectius modò dixissem, semper utuntur. Nam ipsa mihi Venus est Diana. Quid item de uictu dicemus? No'nne licebit, & proderit sub fœlici sidere tum autumno uinum, tum indies panem epulasq; conficere? Ac si nequeamus in his præparandis aspectus siderum expectare, expediet saltem ascendentes accipere, uel aliter angulares, Solem, Iouem, Venerem, atq; Lunam. Sic enim omnia, quibus utimur, fœliciter affecta cœlitùs, fœliciter nos afficient. Hactenus te uideo absque controuersia concessurum, nisi fortè dicas, ita uitam nostram nihil fore aliud, quàm perpetuam seruitutem. Ad hæc ego subijciam, frustrà mortales cumulandis pecunijs & honoribus seruituros, quibus sunt perpetuò mancipati, nisi interim diligentia physica dies uitæ sibi plures accumulent. Aut igitur soli Deo seruiant, quod quidem est potissimum, aut si cui præterea seruituri sunt uitæ, tum ualidæ, tum longæ potius, quàm pecunijs honoribusq; uanis indulgeant. Concordes ergo sumus. Sed nunquid uel domos fundabunt temerè, uel infaustas habitabunt? Vbi contagiosa quædam calamitas ædificij fermè sic inficit habitantem, ut uenenosus pestilentiæ uapor etiam ad biennium in pariete seruatus, qualis etiam ex epidemia latens in ueste, diu postea utentem inficit necat autem, atque perdit. At postquam hîc in uestium incidimus mentionem, prohibebis me, pie pater, in ueste conficienda, uel primùm intuenda spiraculum Veneris diligenter aucupari, quo quasi Venerea facta uestis, similiter prospera quadam corpus & spiritum afficiat qualitate? No'nne Medici uetant, uulpium pelles, agninas probant? Non aliter fortè sidus indies, quasi nascentes uestes afficit, quàm semel ab initio natas. Vestes quidam & cætera artis opera certam à sidere qualitatem accipere. Thomas Aquinas in libro de Fato confirmat. Tu igitur affirmabis. Infectas uerò uestes utentem inficere, etiam testis est scabies, atq; lepra. Deniq; si populi uitæ consulis (ut opinor) ista permittes. Atq; ego permissione tua consulam obseruanda. Sin autem eiusmodi moribundæ uitæ curam non improbas quidem, sed negligendam mones, ego quidem negligo, melioris uitæ fiducia fretus, cæterisq; similiter consulo faciendum. Vale.

Quomodo per inferiora superioribus exposita deducantur superiora. Et per mundanas materias mundana potißimùm dona.

Cap. XXVI.

SED ne longius digrediamur ab eo, quod interpretantes Plotinum instituimus ab initio, breuiter ita collige. Mundus ab ipso bono (ut Plato unà cum Timæo Pythagorico docet) quàm optimus effici poterat, est effectus. Est igitur non solùm corporeus, sed uitæ insuper & intelligentiæ particeps. Quamobrem præter corpus hoc mundi sensibus familiariter manifestũ, latet in eo spiritus corpus quoddam, excedens caduci sensus capacitatem. In spiritu uiget anima, in anima fulget intelligentia. Atque sicut sub Luna nec miscetur aër cum terra, nisi per aquam, nec ignis cum aqua, nisi per aërem, sic in uniuerso eſca quædam siue fomes ad animam corpori copulandam est ille ipse, quem spiritum appellamus. Anima quoque fomes quidam est in spiritu corporeq; mundi, ad intelligentiam diuinitùs consequendam, quemadmodum in ligno siccitas ad penetraturum oleum est parata. Oleum huic imbibitum pabulum est ad ignem, ad calorem dico proximè. Calor ipse luminis est uehiculum, ac si lignum hoc eiusmodi sit, ut igne præsente fulgeat, non uratur, qualia quandoque uidimus. Iam hoc exemplo uidebimus, utrum uel homo, uel aliud quiddam sub Luna certis quibusdam præparamentis, partim quidem naturalibus, partim arte quæsitis, uitalia, atq; etiam fortè intellectualia quædam bona opportunè quodammodo desuper accipere posit. Verùm quòd hîc ad religionem spectat, discutiemus alibi, ut Plotinus in medium hæc adducet. Quod uerò ad naturales spectat influxus, qualescunq; sint desuper uenientes, scitu eos in nobis materijsq; nostris ita demum per ætatem comparari posse, quando fomenta nobis nostrisq; ad illos natura suggesserit, cœlumq; ad eosdem opportunius conspirauerit. Nonne in ipso fœtu natura fœtus ipsius artifex, quum certo quodam pacto corpusculum affecerit, figurauerítq;, hoc ipso statim præparamẽto, uelut eſca quadam spiritum ab uniuerso deducit? Perq; hunc uelut fomitem, uitam haurit, atque animam? Ac deniq; per certam animæ speciem dispositionemq; corpus ita uiuens dignum est præsentia mẽtis tandem iam donatæ diuinitùs. Vbiq; igitur natura maga est, ut inquit Plotinus, atque Synesius, uidelicet certa quædam pabulis ubique certis inescans, non aliter, quàm centro terræ grauia trahens, Lunæ concauo leuia, calore folia, humore radices, cæteraq; similiter. Quo quidem attractu se cum ipso deuinciri mundum testantur sapientes Indi, dicentes mundum esse animal passim masculum, simulatq; fœminam, mutuoq; membrorum suorum amore ubiq; coire secum, atq; ita constare, uinculum uerò membrorum inesse per insitam sibi mentem, quæ totam infusa per artus agitat molem, & magno se corpore miscet. Hinc Orpheus naturã ipsam mundi Iouemq; mundanum marem appellat, & fœminam. Vsq; adeò mutui partium suarum coniugij ubiq; mundus est auidus. Esse uerò masculinum sexum fœminino ubiq; commixtum, declarat illinc quidem ordo signorum, ubi præcedens perpetuo deinceps ordine masculinum est, subsequens fœmininum: hinc uerò arbores atq; herbæ, quæ etiam sicut animalia utrunq; sexum habẽt. Mitto quòd ignis ad aërem, aqua ad terram masculi uicem tenet ad fœminam, ut nõ mirum sit membra inter se mundana, & omnes eius articulos mutuum coniugium concupiscere. Quod & Planetæ conciliant, partim quidem mares, partim uero fœminæ, præcipuè uerò Mercurius masculus, atq; fœmina, Hermaphroditi pater. Quod sanè animaduertentes agricultura, præparat agrum seminaq; ad cœlestia dona, & insitionibus quibusdam uitam plantæ propagat, & ad speciem alteram melioremq; perducit. Similia quædam efficit & Medicus, Physicus, & Chirurgus in corpore nostro, tum ad nostram fouendam, tum ad uniuersi naturam uberius comparandam. Idem quoque Philosophus, naturalium rerum astrorúmque peritus, quem propriè Magum appellare solemus, certis quibusdam illecebris cœlestia terrenis, opportunè quidem, nec aliter inserens, quàm insitionis studiosus agricola ueteri recentem stipiti surculum. Quod & Ptolemæus ualdè probat, affirmans eiusmodi sapientem sic astrorum opus adiuuare posse, quemadmodum agricola terræ uirtutem. Subijcit Magus terrena cœlestibus, imò inferiora passim superioribus, ut proprias ubique fœminas suis maribus fœcundandas, ut ferrum magneti trahendum, ut camphoram aëri feruenti sugendam, ut crystallum

stallum Soli illuminandum, ut sulphur & sublimem liquorem accendendum flammæ, ut oui testam uacuam & impletam rore Soli eleuandam, imò ut ouum ipsum gallinæ fouendum. Præterea sicut nonnulli fouētes oua, etiam sine animalibus uitam illis ex uniuerso conciliant, & sæpe materias quasdam opportunè parantes, absq; ouis manifestisq; seminibus animalia procreant, ut ex ocymo scorpionem, apes ex boue, ex saluia autem merulæ similem, uitam uidelicet à mundo materijs certis opportunisque temporibus adhibentes. Sic & ille sapiens, ubi cognouit quæ materiæ, siue quales partim inchoatæ natura, partim arte perfectæ, etsi sparsæ fuerint congregatæ, qualem cœlitùs in fluxum suscipere posſint, has eo regnante potiſsimùm colligit, præparat, adhibet, sibique per eas cœlestia uendicat. Vbicunque enim materia quædam sic superis exposita est, sicut speculare uitrum uultui tuo paries q; oppositus uoci, subitò supernè patitur, ab agente uidelicet potentiſsimo, à potestate uitaq; mirabili ubique præsente, uirtutemq; paſsione reportat, non aliter quàm & speculum imaginem repræsentat ex uultu, & ex uoce paries Echo. His fermè exemplis ipse Plotinus utitur, ubi Mercurium imitatus ait ueteres sacerdotes, siue Magos in statuis sacrificijsq; in sensibilibus diuinum aliquid & mirandum suscipere solitos. Vult autem unà cum Trismegisto per materialia hæc non propriè suscipi numina penitùs à materia segregata, sed mundana tantùm, ut ab initio dixi, & Synesius approbat. Mundana, inquam, id est, uitam quandam, uel uitale aliquid ex anima mundi, & sphærarum animis, atque stellarum, uel etiam motum quendam, & uitalem, quasi præsentiam ex dæmonibus, imò interdum ipsos dæmonas eiusmodi adesse materijs. Mercurius ipse, quem Plotinus sequitur, inquit, dæmonas aerios non cœlestes, nedum sublimiores, statuasq; Mercurius ipse componit ex herbis, arboribus, lapidibus, aromatis, naturalem uim diuinitatis (ut ipse ait) in se habentibus. Adiungit cantus cœlestbius similes, quib. ait eos delectari, statuisq; sic adesse diutius, & prodesse hominibus uel obesse. Addit sapientes quondam Aegyptios, qui & sacerdotes erant, quum nō possent rationibus persuadere populo esse deos, id est, spiritus aliquos super hominibus, excogitasse Magicum hoc illicitum, quo dęmonas allicientes in statuas esse numina declararent. Sed Iamblichus damnat Aegyptios, quòd dæmonas non solùm ut gradus quosdam ad superiores deos inuestigandos acceperint, sed plurimū adorauerint. Chaldæos uerò dæmonibus nō occupatos Aegyptijs anteponit. Chaldæos, inquam, religionis antistites, nam Astrologos tam Chaldæorum, q; Aegyptiorum quodammodo tentauisse dæmonas per harmoniam cœlestem in statuas fictiles trahere suspicemus. Quod significare uidetur Astrologus Samuel Hebræus, autoritate Dauidis Bilastrologi fretus, antiquos uidelicet fictores imaginum fecisse statuas futura pronunciantes. Harmoniam uerò cœlestium his accommodatam esse tradit. Metallum fundere ab hominis pulchri formam, die Mercurij hora tertia, scilicet Saturni, quando Mercurius Saturnum in Aquario subit, in nona cœli plaga uaticinium designare, ascenditq; Geminorum sidus significans Prophetas ut aiunt, Mars à Sole comburitur, nec Mercurium intuetur, Sol tamen aspicit coniunctionis illius locum, Venus interea aliquem obtinet angulum, Occidentalis est & potens, Luna ex trigono gradum aspicit ascēdētem, similiterq; Saturnus. Hæc ille. Ego autem primò quidem ex beati Thomæ sententia puto, si modò statuas loquentes effecerint, non simplicē ipsum stellarum influxum ibi formauisse uerba, sed dæmonas. Deinde si fortè contigerit, eos in eiusmodi statuas ingredi, non arbitror hos ibi per cœlestem influxum fuisse deuinctos, sed sponte potius suis cultoribus obsequutos deniq; decepturos. Nam & natura superior ab inferiore conciliatur quidem aliquando, sed cohiberi nequit. Et dispositio illa siderum paulò antè descripta, concurrere fortè non potest. Quamuis autem dæmones astronomica ratione statuis includantur, tamen ubi per cultum eis exhibitum præsentes extiterint, Porphyrius ait eos regulis astronomicis oracula reddidisse, atq; ideò frequenter ambigua, & meritò, quoniam Iamblichus probat prophetiam ueram, atq; certam, nec malis dæmonibus conuenire, nec humanis artibus, uel natura, sed spiratione diuina purgatis mentibus prouenire. Sed ad Mercurium, imò ad Plotinum iam reuertamur. Mercurius sacerdotes ait accepisse uirtutem à mundi natura conuenientem, eamq; miscuisse. Sequutus hunc Plotinus, putat totum in anima mundi conciliante facilè confici posse, quatenus illa naturalium rerū formas per semina-

les quas-

les quasdam rationes sibi diuinitùs insitas generat, atque mouet. Quas quidem rationes appellat etiam Deos, quoniam ab ideis supremæ mentis nunquam destituuntur. Itaque per rationes eiusmodi animam mundi facilè se applicare materijs, quas formauit ab initio per easdem, quando Magus uel sacerdos, opportunis temporibus adhibuerit formas rerum ritè collectas, quæ rationem hanc aut illam propriè spectant, sicut Magnes ferrum, Rheubarbarum choleram, Crocus cor, Eupatorium Spodiúmque iecur, Spica Muscusq; cerebrum. Fieri uerò posse quandoque, ut rationibus ad formas sic adhibitis, sublimiora quoq; dona descendant, quatenus rationes in anima mundi coniunctæ sunt intellectualibus eiusdem animæ formis, atque per illas diuinæ mentis ideis. Quod & Iamblichus approbat, ubi de sacrificijs agit. Qua de re alibi nos opportunius disputabimus. Vbi etiam apparebit, quàm impura superstitio populi Gentilis extiterit, contrà uerò, quàm pura pietas Euangelica fuerit, quod magna ex parte in libro de religione Christiana iam fecimus.

FINIS.

MARSILII FICINI

Apologia, in qua de Medicina, Astrologia, Vita mundi. Item de Magis, qui Christum statim natum salutauerunt, agitur.

MArsilius Ficinus Florentinus, dilectissimis suis in ueritatis studio fratribus, tribus Petris, Nero, Guiciardino, Soderino, ter quaterq; salutē. Rectius modo Tripetro, quàm tribus Petris fortasse dixissem. Sicut enim ubi palma est una, non faciunt plures in ea digiti manus ibi plures, sic uestra amici corpora tria nihil prohibere uidentur, quò minus efficiat Petrum una uoluntas. Faber ille cœlestis patriæ Christus, tam ingentē procreauit petram, ut immēso huic ædificio Ecclesiæ suæ una hæc petra fundando sufficeret. Ego quoq; tam grandes nactus sum diuina quadam sorte petras, ut tres nunc meo uel arduo satis ædificio faciant. Nunc uobis amici, nunc, si nescitis arx illa Palladis necessaria fore uidetur, qua procul à nobis sæuum impiorum gigantum impetū arceamus. Quamobrem uestra primum arce tribus constructa petris, trium librorum meorū uitam, uitæ publicæ succurrentium munire decreui. Scitis (ut arbitror) me de Vita librū composuisse, in libellos treis diuisum. Quorum primus de Vita sana, secundus de Vita longa, tertius de Vita cœlitùs inscribetur. Igitur esca tituli tam suauis, ꝙ plurimos alliciet ad gustandum. Sed in numero tanto ignorantes plerīq; futuri sunt (ut arbitror) maligni quoq; non pauci. Alius ergo dicet. Nónne Marsilius est sacerdos? Est profectò. Quid igitur sacerdotibus cū medicina? Quid rursum cū Astrologia cōmercij? Alius item: Quid Christiano cū magia, uel imaginibus? Alius autē, & quidem indignus uita, uitam inuidebit cœlo. Cuncti deniq; sic affecti, beneficio in eos nostro ingrati nimis erunt, atq; aduersus charitatē nostram, qua uitæ prosperitateq; publicę pro ingenij facultate consulimus, non pudebit esse crudeles. Communis igitur erit nobis iste labor, sed ut quodammodo leuior sit: tres em̄ estis aduersum tres hostes, distributū subite certamen. Nec inuectiua (noui enim ingenium uestrū) confutabitis inuectiuā, sed alieni fellis amaritudinem (quæ uestra suauitas est mirifica) uestri mellis dulcedine superabitis. Principiò, candidissime Nere, respondeto primis, antiquissimos quondam sacerdotes fuisse medicos, pariter & Aronomos. Quod sanè Chaldæorum, Persarum, Aegyptiorum testificantur historiæ. Ad nullum pręterea magis, ꝙ ad pium sacerdotem pertinere singularis charitatis officia, quæ quidem in maximo omnium beneficio, ꝙ maximè lucent.

Officium

Officium uerè præstantissimum est proculdubiò, quod & maximè necessarium, & in primis ab hominibus exoptatum, efficere uidelicet, ut hominibus sit mens sana in corpore sano. Id autem ita demum præstare possumus, si coniungimus sacerdotio medicinam. At quoniam medicina sine fauore cœlesti (quod & Hippocrates Galenúsque confitentur, & nos experti sumus) sæpius est inanis, sæpius etiam noxia, nimirum ad eandem sacerdotis charitatem Astronomia pertinet, ad quam attinere diximus medicinam. Eiusmodi (ut arbitror) Medicum honorari sacræ literæ iubent, quoniam propter necessitatem hunc Altissimus procreauerit. Et Christus ipse uitæ largitor, qui discipulis mandauit, languentes toto orbe curare, sacerdotibus quoque præcipiet, si minus uerbis, ut illi quondam mederi possint, saltem herbis & lapidibus medeantur. Quæ si minus ipsa sufficiant, opportuno quodam afflatu cœli conflare hæc, & ægrotis admouere iubebit. Nam & ipse eodem afflatu cœli animalia passim ad suam quæque concitat medicinam, usque adeò uitæ omnium abundantissimè prouidet. Sic instinctu cœlesti diuinitùs instigante, serpentes quidem marathro, hirundines autem chelidonia oculis medicantur, aquilæ uexatæ partu, aëtitem lapidem diuinitùs inuenerunt, quo fœliciter oua statim eniterentur. Itaque Deus ipse, qui per cœlum animalia quæuis ad medicinas instigat, sacerdotes certè permittit, non mercede, inquam, sed charitate medicinis cœlitùs confirmatis, morbos expellere. His uerò tu deinceps plura etiam si expedierit ingenij tui aculeis addes. Surge post hæc es tu Guicciardine uehemens, atque curiosis ingenijs respondeto, magiam uel imagines non probari quidem à Marsilio, sed narrari, Plotinum ipsum interpretante. Quod & scripta planè declarant, si æqua mente legantur. Neque de magia hæc prophana, quæ cultu dæmonum nititur, uerbum quidem ullum asseuerari, sed de magia naturali, quæ rebus naturalibus ad prosperam corporũ ualetudinem cœlestium beneficia captat, effici mentionem. Quæ sanè facultas tam concedenda uidetur ingenijs legitimè utentibus, quàm medicina & agricultura iure conceditur, tantoq; etiam magis, quantò perfectior est industria, terrenis cœlestia copulans. Ex hac officina Magi omnium primi, Christum statim natum adorauerunt. Quid igitur expauescis Magi nomen formidolosè? nomen Euangelio gratiosum, quod non maleficum & ueneficum, sed sapientem sonat, & sacerdotem. Quidnam profitetur Magus ille uenerator Christi primus? Si cupis audire, quasi quidam agricola est, certè quidam mundicola est. Nec propterea mundum hic adorat, quemadmodum nec agricola terram. Sed sicut agricola humani uictus gratia ad aerem temperat agrum, sic ille sapiens, ille sacerdos gratia salutis humanæ inferiora mundi ad superiora contemperat, atq; sicut oua gallinæ, sic opportunè terrena subijcit fouenda cœlo. Quod efficit semper ipse Deus, & faciendo docet, suadetq; facere, ut à superis infima generentur, & moueantur, atque regnantur. Denique duo sunt magiæ genera. Vnum quidem eorum, qui certo quodam cultu dæmonas sibi conciliant, quorum opera freti fabricant sæpe portenta. Hoc autem penitus explosum est, quando princeps huius mundi eiectus est foras. Alterum uerò eorum, qui naturales materias opportunè causis subijciunt naturalibus, mira quadam ratione formandas. Huius quoque artificij species duæ sunt. Altera quidem curiosa, altera necessaria. Illa sanè ad ostentationem superuacua fingit prodigia, seu quando Persarum Magi ex saluia sub fimo putrefacta, dum Sol & Luna secundam Leonis faciem occuparent, eundemque gradum ibi tenerent, generabant autem merulæ similem, serpentina cauda, eámque redactam in cinerem, infundebant lampadi, unde domus statim plena serpentibus uidebatur. Hoc autem tanquam uanum & saluti noxium procul effugiendum. Tenenda tamẽ species necessaria, cum Astrologia copulans Medicinam. Si quis autem pertinax ulterius instet, morem huic ita gerito Guiciardine, ut ne legat hæc noxia, nec intelligat, nec meminerit, nec utatur homo, si homo est tanto beneficio prorsus indignus. Multa sunt præterea, quæ tu aduersus ingratam ignorantiam in medium afferre tuo ingenio poteris. Quidnam agis & tu strenue Soderine noster? Tollerabis'ne superstitiosos cæcósque nescio, qui uitam in animalibus uel abiectissimis, herbísque uilissimis manifestam uident, in cœlo, in mundo non uident? Iam uerò si homunciones isti uitam minimis concedunt mundi particulis, quæ tandem dementia est, quæ inuidia, nec nosse, nec uelle totum uiuere, in quo uiuimus, & mouemur, & sumus? Quod quidem

canit Aratus, Iouem manifestè significans communem corporis mundani uitam. Perop portunè nunc in hæc Arati uerba nescio quomodo uideor incidisse. Memini Lucam Euangelistam, memini Paulum Apostolum his uerbis libenter uti, in quibus mundi uitam sapientes illi non horrent. At uerò superstitiosus quidam his obijciet, non facilè con uinci ex uerbis eiusmodi Paulum assentiri mundum, habere animam, sed tantùm subesse Deo, ac nos in hoc ipso Deo uiuere. Esto igitur, ne nominemus in mundo, quando non placet animam. Nomen anima sit prophanum. Licebitne saltem uitam qualemcunque dicere? quam Deus ipse mundi faber huic operi suo tam fœliciter absoluto clementer inspiret, quandoquidem erga uilissima quæque uiuentia non est auarus, & quotidie per cœlum ꝙ plurimis, quæ sunt in eo largissimè, præstat uitam. Dic, amabò, nonne uides boues & asinos, ô bos, ô asine, qui tactu quodam ex se uiuentia generant esse uiuos? Si ergo hæc præterea ex se uiua quædam aspectu etiam generarent, annon multò magis hæc uiuere iudicares? si quod modò ipse iudicium, si quam uitam habet. Cœlum terræ maritus, non tangit (ut communis est opinio) terra cum uxore nō coit, sed solis siderum suorum, quasi oculorum radijs undiq; lustrat uxorem, lustrando fœcundat, procreatq; uiuentia. Num ergo uitam uel intuendo largiens, ipsum in se propriam nullam habet uitam? Et quod dedit aui Struthio uitam aspectumq; uiuificum, longè est hoc ipso deterius. His tandem adductis in medium, nisi persuaseris, superstitiosum istum mitto semiuiuum, imò uerò non uiuum. Proinde ut pluribus causam nostram patronis agamus, addito Petre mi Nere Amphionem illum nostrum Laudinū Christophorum oratorem & poëtam. Ille noster Amphion suauitate mira celeriter lapideæ hostium nostrorum corda demolliet. Tu uerò Guicciardine charissime compater, ito nunc, ito alacer, Politianum Herculem accersito. Hercules quondam ubi periculosius certandum foret, uocitabant Iolaum, tu nunc similiter Herculem nosti profectò, quod barbara monstra Latium iam deuastātia Politianus Hercules inuaserit, lacerarit, interemerit, ꝙ acriter expugnet passim, ꝙ tutò propugnet. Hic ergo uel centium hydræ capita nostris liberis minitantia, statim contundet claua, flammisq; comburet. Eia mi dulcissime Soderine, surge, age, Picum salutato Phœbum. Hunc ergo sæpe Phœbum appello meum, ille me Dionysium uicissim, atq; Liberum. Fratres ergo sumus. Nuncia Phœbo meo uenenosum cōtra nos Pythonem, ex palude iamiam emergentem. Tendat arcum obsecra, precor. Confestim spicula iaculetur. Intendet ille protinus, scio quid loquar, uenenumq; totum semel una nece necabit. Valete iam fœliciter, amantissimi fratres mei, non ualetudine tantùm fœci, sed ipsa etiam fœlicitate digni, liberorumq; meorum in lucem iam producentium ualetudinem fœlicitatemq; curate. Decimoquinto Septemb. 1489. in agro Caregio.

APOLOGIAE FINIS.

QVOD NECESSAria sit ad uitam securitas & tranquillitas animi.

MArsilius Ficinus dilectissimus in ueritatis uenatione fratribus Bernardo Canisiano, Ioanni Canacio, & Amerigo Cursino salutem. Quum primis hic in uerbis uenationem quandam instituissemus, meritò forsan canes statim adhibuimus, & cursores. Aptè quidem philosophantes appellauimus uenatores, anhela semper ueritatis indagine laborantes. Num etiam aptè canes? Aptissimè inquit in Republica Socrates. Philosophantes enim uel legitimi sunt, uel spurij. Ambo canes. Illi quidē ueritatē ipsam sagaciter inuestigant, modicus inuentam tenent. Hi uerò pro opinione latrant, mordent, lacerant. Tantùm profectò canes inter Philosophos sibi uendicant, ut non solùm seipsos in sectam aliquam inseruerint, sed etiam sectam ipsi suam nomine Cynicam quandoque cōfecerint.

Habet

Habet quinetiam suos Academia canes. Huc ergo uos sagaces Academiæ canes, huc uos uelocissimi cursores aduoco. Treis enim est. Treis ergo nunc meos precor defendite liberos adhuc teneriores, inter lupos (ut uereor) e uestigio prodituros. Currite, inquam, alacres, negotia enim nunc uobis optata mando, nõ curas. Georgium Benignum Saluiatum cognoscitis meum, qui ueritatem illam, per cuius nunc uos uestigia passim uenando discurritis, iam diu est sagaciter assequutus. Qui & fratres suos Solis instar, maior ipse minores illustrat. Huic igitur si quem luporũ ululatum audieritis, nunciate. Fortissimus ille Georgius omnes facile fugabit lupos, qui & uastum draconem quandoque transfixit. Ille me igitur. Ille sollicitudine simul & uos cura leuabit. Solet enim inter uos aliquis, & quidem tam sæpius dicere, nihil ad uitam salubrius experiri, ꝙ magna cum securitate tempora deglutire. Cæteri uerò dicenti protinus arridere. Sed dic age Canaci, quidnam hoc tuum est toties repetitum, Tempora deuorare? Quid deniq; tibi uis? Non esse, inquies, sed bibere potius, non mandere, uel conterere, sed faucibus plenis ingurgitare. Siquidem tempus ipsum natura quædam est liquens (ut ita dixerim) atq; labilis. Liquentium uerò hæc est conditio, ut si cohibeas in angustum, subitò perdas. Diffluunt enim coacta, celeriterq; diffugiunt. Si aquam spongiæ imbibitam fortè compresseris, exprimes eam, statimq; disperges. Si latius hanc tenueris, retinebis, multò magis aërem, ignemq;, & ætherem. Hinc apud Poëtas frustrà contendunt, qui ampla diuorũ maniũmue simulachra ulnis capessere moliuntur. Latè admodum accipienda sunt latissima. Liquentia & amplissima sunt amplissimè possidenda. Tunc certè grauiter nos premit angustia, quando animum ipsum, motumq; eius naturaliter amplum, redigimus in angustum. Quicunq; studia negotiaq; pensitant examussim, & in minima quæq; semper exactissimè deterunt, uitam interea suam, heu suam uitam clàm miseri conterũt. Rectè igitur Pythagoras præcepisse uidetur. Caue ne quando in angustum fortè cohibearis, nihil cœlo amplius, nihil est uitalius. Angustissima uicissim terra uitam habet in mundo, ꝙ minimam. Deniq; si cœlo temporeq; uiuimus, quantò hæc latius absorbemus, tantò uiuimus & diutius. Viuite ergo læti ab angustia procul ô amici. Viuite læti. Lætitia cœlum uos creauit sua, ꝙ suo quodam risu, id est, dilatatione, motu, splendore declarat, quasi gestiens. Lætitia cœlum uos seruabit uestra. Ergo quotidie in præsens uiuite læti. Nam solicitudo præsentium rapit uobis præsens, præripitq; futurum. Curiositas futurorum celeriter in præteritum traducit. Item igitur precor, atq; iterum, uiuite læti. Nam fata sinunt, dum securi uiuitis. Sed ut reuera sine cura uiuatis, ne unam quidem hanc curam sumite, qua soliciti curetis unquam, qua potissimùm diligentia curas effugiatis. Vna enim cura hæc mortalibus heu miseris omni cura cor urit. Negligite igitur diligentiam, negligentiam uerò diligite, atq; hanc etiam negligenter, quoad licet uobis inquam, atq; decet. Hæc autem non tam ut sacerdos amici mando uobis, ꝙ ut medicus. Nam absque hac una tanquam medicinarum omnium uita, medicinæ omnes ad uitam producẽdam adhibitæ moriuntur. 16. Septemb. 1489. In agro Careio.

ANDREAS LENNIVS MEDICINÆ studiosis. S.

NON abs re nobis uisum est his de Vita libris, eiusdem authoris Epidemiarum antidotum ueluti coronidem adsuere, quam ille quidem sua uernacula lingua, hoc est, Tuscana, precibus amicorum conscripserat. Nunc uerò hic uitæ thesaurus à Hieronymo Ricio Ticinensi in coloniam Romanam deriuatus est, ut si unà cum uoluptate & commoditatem metiaris, non sit aspernabilis. Traduntur in eo morbi nedum definitiones, causæ morbi effectrices, signa, uerùm etiam prophylacen, & præsentis mali curationem, uarijs diuersisq; corporibus accommodatas, mira breuitate, simulatq; facilitate perstringens medelas. His fretus præsidijs uitæ & sanitatis rationem ineas, tibique persuade,

Ἀνδρὶ δὲ ὑγιαίνειν ἄριστον ὥς μοι δοκεῖ,

MARSI-

MARSILII FICINI Florentini, Medici atque Philosophi clarissimi Epidemiarum Antidotus, ex idiomate Thusco, à Hieronymo Ricio latinitate donata.

PRAEFATIO.

Operæprecium duxi, patriæ pietatis impulsu, aliqua consilia contra pestilentiæ morbum conscribere. Vt uerò quisque huius penetrare intelligentiam & curam exercere posit, institui subtiles omneis longásque disceptationes reijcere. Satis namque erit, quod quicquid in præsentia sum traditurus, etsi breui uerborum contextu haud plura dici queant, sufficientibus tamen rationibus, multorúmque tam priscorum quàm recentiorum authoritatibus & experientijs, præsertim patris nostri M. Ficini, inter medios præcipui, qui haud paucos hac labe infectos pristinæ sanitati restituit, & comprobatum est, & traditum. Imploramus itaque Deum Optimum Maximum, humanæ uitæ largitorem, nec non uerarum salutariúmque medicinarum reuelatorem, ut contra pestis pericula efficacia nobis detegat remedia, utq; suum uitale donum nobis ad laudem gloriamq; suam conseruet.

Quid, qualis'ue sit pestis. Cap. I.

PEstis, uenenosus quidam uapor est in aëre concreatus, uitali inimicus spiritui, non quod propter elementarem aliquam qualitatem sibi contrarietur, sed specifica quadam proprietate. Veluti Theriaca, amica quidem est, non quia calida sit, uel frigida, sicca uel humida, sed quoniam eo uniuersa eius compositione forma resultat quædam, uitalis formæ spiritus accommodata. Sic & pestifer ille uapor, non quia calidus, frigidus, humidus uel siccus, naturæ inimicus est, sed quia sua proportio quasi ad amussim proportioni contraria est, in qua spiritus consistit in corde uitalis. Et quemadmodum continuò in terra nascuntur uenena, sic sæpenumero nascitur uenenosus in aere uapor, attamen non ita potens, quia magis spargitur. Nec puro stabiliri potest in aëre, quousque talis aër est spiritui conformis, & igni, qui ex suæ naturæ potentia altenius non recipit naturæ mixtionem, unde fit quod ullam capiat putrefactionem. Sic purus & aër nullam recipiendo mixtionem, putrefieri minimè potest.

Rursus uenenosus huiusmodi uapor, humano ei solùm applicatur corpori, in quo apti ad febrem extant humores, utpotè qui ad putredinem inflammationémque sunt dispositi. Etenim si uitalis potentior ipso fuerit spiritus, procul à se pellit, si uerò debilior, fugit eundem, suum ueluti contrarium opus. Quapropter est ex usu aërem, humores, & denique cor corripere, purgare, roborare. Notandum (ut rectè capias) quum dico uenenosum hunc esse uaporem, tu ne credideris ipsum fore talem secundùm formam, & totam sui naturam, quia omnes inde inficerentur. Sed huiusmodi est qualitatis, ut quàm facillimè in ueneni naturam transeat. Et propriè uenenum efficitur, quando per ipsum in humano corpore, certo quodam gradu putrefiunt humores, simul & ebulliunt. Quod communiter die tertia solet accidere, & interdum citius, maximè ubi quis superfluis abundat humoribus, præsertim sanguine & cholera. Et quando iam ueneni suscipit naturam calcis, uel arsenici, qualitatem recipit, cuius effectus est putrefacere, rodere, ardere intus & extra. Summe igitur necessum est, ut his,

ut his trinis effectibus, potissimùm interius, omni qua possumus industria resistamus.

Epidemiæ ortus causæ, & quæ potissimùm huic malo obnoxia sunt corpora.
Cap. II.

Concreatur huiusmodi uapor in aere, uniuersalioris tempore pestis ex malignis quibusdam constellationibus, præsertim ex Martis cum Saturno insignis humanis coniunctione, & ex luminarium eclipsibus. Qualis est presenti pestis in anno scilicet millesimo quadringentesimo septuagesimonono, & qualis etiam fuit anno eiusdem millesimi, octauo, & hoc potissimùm lædit homines. Hisq; grassatur in locis, quæ horoscopum, siue suum ascendentem ob prædictos siderum aspectus infortunatum habent. In Magis uerò particularibus pestilentijs, præfatum nescitur uenenum ex uentis & malignis lacunarum cloacarumq; uaporibus, atq; pariter ex terræ motibus. At uerò data istarum quacunq; causa, semper tamen grosso potissimùm regnat in aere, inque, paludoso, nebuloso, fœtido. Et quando subtilem ad aerem extenditur, penetrat, ueloci usq; interimit, at citius, frequentius, diutiusq; in grosso, calido, humido, fœtido'que aere regnat. Asserunt Doctorum nonnulli pestilentialem putrefactionem subtili prius, post uerò grosiori aeri, sed multò purabiliorem in grosso. Haud scio quo mentis discursu, quo fundamento primæ sit mihi parti adhærendum, quum contrarium experientia monstret. Præterea nobis ratio dictat, quod quum non purum, sed tantummodo mixtum elementum putrefieri possit, quò minus est mixtum, quemadmodum esse constat subtiliorem aerem, eò minus aptum est ad putrefactionem. Et propterea eam non nisi per assiduum suscipit argumentum pestiferæ siderum influentiæ. At ueluti grossior, mixta & stabilis aqua facilior putrefieri solet, sic utiq; haud difficulter putrefactionem recipit grossus, & nebulosus aer. Hoc dat præceptum Raimundus, quod peste inferius excitata altior subtiliorq; petendus est aer, sed orta supernè, per duos menses primò fugiendum est deorsum ad grosiusculum frigidum, humidũ, purumq; aerem, ubi rara esse soleat infirmitas. Sequentes uerò duos menses ad mediam aeris regionem, deinceps ad paulò altiorem, uidelicet siccum, frigidum, & subtilem, semper fugiendo calidum, humidum, & nebulosum. Quo in aere tales sunt homines, quales turbidis pisces in aquis. Id insuper facit pestilentialis aer in hominibus, quod caliginosæ putresq; in piscibus aquæ. Sed quod hominibus uenenum est, non oportet ut semper tale cæteris sit animantibus, propter cœlestium signorum ac animalium specierum diuersitatem. Hinc oritur, ut de illorum opinione quid dicam, ignorem penitus, asserentium quando pestilentiale incipit in aere uenenum, quod tunc quæ semper in alto degere solent auiculæ, descendunt ad ima, & planitiem inhabitant. Sed quando in terra oritur, tunc lumbricos & serpentes exire dicunt de sinu terræ, & auiculas, quarum consuetudo est uolare, habitaréque ad imum, sublimia petere, & montes adire. Addunt præterea, quod quando primum in aere, post uerò in terra uenenum accenditur, interdum fugiunt animantia ex alto deorsum, & exinde rursus altiora repetunt. Hinc est quod uulgò dici solet, uultures, seu miluos pestilentiali cedere aeri, & quæ loca huiusmodi tenẽt milui, pestifero non subesse aeri. Sæpius audiuimus hanc contagionem ab hominibus transiisse ad porcos. Fieri forsitan id potuit per aliquam, non quidem spiritus, sed carnis similitudinem. His proximè elapsis diebus semel atque iterum pestilentiæ morbum ex una in alteram domum tulere feles & canes, ipsis tamen nulla ex parte hac contagione læsis. Nec ulla te propterea admiratio capiat, quod interdum sine omni nocumento, homo uel bestia prædictum suscipiant uaporem, ac tamen inficiant. Ignitum namque ferrum stupam consumit, & paleam, ipsum uerò nullatenus consumitur. Hoc enim ex recipientis subiecti dispositione prouenit, in quo potissimùm, secundùm Aristotelem, Galenum, & Auicennam rei consistit effectus, ita ut his proximis diebus bimus nostro in rure puerulus integro stetit die, infecto cum puero, annorum plus minus septem, cibo sæpius uescebatur infictiore pueri masticato, neque ullam ab ipso morbi labem suscepit, qua tamen correpti fuerunt alij longiusculè distantes. Nec nimiam habeas tua in dispositione fiduciam, cogitando te eius esse ualetudinis, ut minimè hęc tibi timenda sit contagio, sed hũc phy-

 sicum

ſicum obſerua canonem. Quod quando multum diſpoſita eſt materia, agens tūc cauſa, quantumcunq; imbecillis, citò producit effectum, ſic accendit ſtupam & ſulphur fauilla ex ſuſcipientis aptitudine. Et contrà potentiſſima quæ fuerit cauſa, etiam in non diſpoſitam operatur materiam. Et licet ſulphur ignis ſuſcipiat operationem citius, quàm lignum, & ſiccum lignum, minuteq; inciſum facilius, quàm cætera ligna, ardens nihilominus fornax ligna ſtatim rapit in flammam, & graſſiora, & uiridia, eò quòd ſumma agentis potentia citò diſponit, atque informat. Et multoties peſtifer huiuſmodi uapor fit ſuarum ui cauſarum potentiſsimus, nec ſcire tu poteris quando ſcilicet hoc fiat. Et licet uno in tempore talis non adſit diſpoſitio, eſt tamen futura in alio.

Quo pacto, & quales temperaturas peſtis ex contagio ſeruiat ociſsimè.
Cap. III.

VEnenoſus iſte uapor adeò ſubtilis ſæpenumerò exiſtit, ut uiſu dijudicari nequeat, interdumq; diſſoluitur, ſed facilè exinde regeneratur, manente ad hoc ipſum diſponente, influentia, iámque tametſi puſillus à principio fuerit, tamen multò magis, quàm ſulphur, quum accenditur, uelocioríque curſu de loco in locum expanditur, & longè magis contrariatur uitali cordis ſpiritui, qui eſt uapor ex ſubtili ſanguine, quàm ſulphur naſo. Eiuſcemodi uapor ſolùm in diſpoſitis ad hoc corporibus infecto ab aere accenditur, ſed poſtquam eſt accenſus, corporibus mira uelocitate facilitateq;, accenſum ueluti ſulphur, plus quàm antea circumquaq; dilatatur, præſertim quando ſubtili in humore, & tenui æſtatis aere accenſus fuerit, & ſpargitur, ſalitq; ex uno in alterum corpus. Acceditur q; potiſsimè ubi maior eſt naturæ ſimilitudo, & in corpore recrementis pleno, cum fœtidis intus & extra uaporibus, & in cibis humoribúſque ſuperfluis, & ad inflammationem putredinémque aptis, & ubi calida eſt materia, & humida, córue coitu debilitatum. Et pariter in corpore paſsionibus animæ defatigato, & ultra modum calido; quódue balneis eſt aſſuetum, cuiúſue pori ſunt nimis patentes, ſeu multum opitulati. Hæc quidem Galeni & Auicennæ fuit ſententia. Pueri & fœminæ multum ad peſtem ſunt apti, eò quòd tenuis molliſq; materia ad tranſmutationem eſt facilior, & pleni ſunt humoribus ad putredinem aptis, eſtq; præter modum & ordinem illorum uita. Quemadmodum etiam perturbat confunditq; uinum calidus uentus & groſſus, ſic peſtifer iſte uapor inficit cogitq; circumquaque ad cor, primò ſpiritus, poſtmodum humores, qui iam putrefacti ebulliunt. Eſt uerò hæc ebullitio febris ipſa, quæ per uniuerſum inde ſpargitur, plus quàm cæteræ bullit, ſeu inflat, quia tanta eſt uenenoſa materia, ut natura quantum poteſt principalibus à membris hanc ſtatim conetur expellere. Iſte quidem uapor omnem maculare poteſt humorem, ſed potiſsimùm ſanguinem, ſecundò choleram, tertiò phlegma, quartò uerò melancholiam. Vnde fit quod magis huic ſubijciuntur periculo ſanguinei, paulò minus cholerici, poſtmodum phlegmatici, & minus reliquis melancholici, quia frigidus & ſiccus humor ad inflammationem & putredinem ineptus eſt, & maximè quia ſtrictos habent meatus, per quos tranſire uenenum oportet. Idcirò ſenes minus ſunt peſtifero morbo obnoxij, licet huius anni peſtis, nec ſeniores etiam reliquerit intentatos. Cuius fortè ratio fuit, quòd ultra cæteros aduerſos ſiderum aſpectus, Saturnus retrogradus dominus fuerit anni. Eſt mirum dictu, quòd licet ex urbe noſtra Florentina uniuerſus fermè populus aufugerit, omni tamen die uita functi ſunt circiter centum & quinquaginta.

De ſignis indicijsq; peſtis. *Cap.* IIII.

QVæ uerò ſigna indicent, quibus febrē eſſe peſtilentiam faciliter & clarè deprehendatur, haud tam facilè oſtendere quiſquā poteſt propter tam multiplicē accidentium diuerſitatē & fallaciam. Hoc enim teſtatur uniuerſus Doctorum conuentus, præſertim Auenzoar & Raſis. Erit namq; clara interdū urina, eò quòd nō pertingent ad hepar humores, apparebit modica febris, eò quòd non erit calido in humore uenenum, ſeq; propterea nō diffundit ad extra, ſic ſtatim morietur patiens.

Videbitur

Videbitur interdum restitutus, eò quòd natura primo in aggressu uenenum à corde depulerit, tamen paulò pòst destituetur spiritu, eò quòd potens non erit secundùm pellendi aggressum. Ex quo primo lassata fuerit conflictu, etiam quia uenenum multiplicatum est, uel magis mutatum in malignum, uel propinquius factum cordi, quàm prius. Omnes ferè in principio aliquantulum in melius tendere uidentur, quia tunc robustior natura tantùm contra hostem omnes colligit uires, uerum in alijs minus malis ægritudinibus ad tam repentinum, tantùmque non inducitur conatum. Videbitur præterea uirtutis robur obtinere, quia dictum uenenum non alijs ut cordi membris à principio contrarium est, & quando ipsum cor aggreditur, statim interimit. Quare his in temporibus haudquaquam conuenit morbi signa examinando moram trahere, quia falleris, nec te natura expectabit, nisi administrando remedia festinaueris. Hac igitur de causa his quum temporibus febrem adesse conspexeris, præsuppone quòd absit, uel citò futura esse possit pestis, ac ei pestilentialis curam febris administra, & eò maximè, quòd quandiu uenenosa durat aeris influentia, omnis superfluus humor facilè inficitur. Et omnis quæcunque fuerit infirmitas, in pestilentiam facilè transire poterit, febres præsertim furiosæ, & continuæ. Vnde communiter euenire solet, quòd hoc morboso tempore nulla præter pestem ægritudo appareat. Quòd si aliæ & multiplices quidem apparuerint ægritudines, tunc pestilentia remittitur, & cessat. Sunt nonnulla pestilentialis febris signa, uidelicet febris continua absque ordinata & manifesta declinatione, cum magna anhelitus & pectoris angustia, cum repentina pulsus debilitate, cum uniuersi corporis grauamine, præcipuè capitis, phrenesi, anxietatibus, argore, siti, sanguineis maculis pluribus in locis cum urina grossa, turbida, & qualis est iumentorum. Memineris tamen quòd signa fallunt. Aduerte insuper, quòd quicunque puer eo tempore uermium laborarit infirmitate, dici poterit pestilentia infectus, quia est materia ad pestem disposita, ut sulphur ad ignem. Hoc ueluti nescientes Medici, iuuandi studio pòst sunt fraudati. Et ex signis propinquæ pestis ultra aëris turbiditatem, & animalium ex putredine genitorum abundantiam, est principaliter uermium multitudo, uariolarum & morbillorum, febriúmque continuarum, & conclusarum, urinæ turbidæ, oculorum rubores, excoriationes palati, phrenesis, & uniuersaliter quæcunque in febre, qua se uersus cor frequenter dirigit humor, humanam significat complexionē ad pestem esse dispositam. Scias interim, quando multo tempore pestifer uapor in aere durat, tunc aquam terræq; fructus inficit, propterea tutius est aquam decoquere, uel ferratam, scilicet aquam, conficere, cum eaq; uinum lymphare, quia uinum fumosum est, & non conuenit, iuxta Auicennæ & Ralis sententiam, his in temporibus merum, utpotè purum. Opportunum præterea aliqua, quæ sumuntur in cibum rebus boni odoris corrigere, & cum salsis acetosis'ue saporibus, præsertim quando pestis post terræ motum oritur. Præstiterit quoque non parum uti rebus aridis, in locis odoriferis, & æditis locis nascentibus, & inhabitare montes & colles.

Prophylactica cura à diæta & uictus ratione in statu pestilentiali.
Cap. V.

ABstinendum est tempore pestifero à rebus inflammantibus, & nimis aperitiuis, quia facilius ad uenenum suscipiendum disponūt. Videlicet cauendum est extra à Solari calore, pariter à calore ignis, uestimentorum, & intrò, à sale, à speciebus & medicinis calidis, similiter ab herbis intensæ caliditatis, à multo usu acrium, excepto cæpe & cichoria, uel raphano cum aceto, quia ueneno aduersantur. Item à uino nimium fumoso, ab exercitio post cibum, præsertim tempore calido, & à sudore, quia humores alterat, & in aere infecto non licet se multum aeri exponere, nec excessiuo sub diuo exercitio, quia calefaciendo & poros aperiendo, statim multum de aere suscipit infecto. Idem abstinendum ab facientibus oppilationem, & putrefactionem, quia pestilentialis dant febris materiam, qualia sunt uiscosa, frigida & humida, præsertim quando aliquid accidentalis, seu extranei caloris suscipiunt. Etiam à uiscosis, calidis & humidis, ubi humidum calido prædominatur, & male decoctum est, & ut summatim dicam,

humiditas putrefactionis est mater. Et quæ extra nos difficulter conseruantur, etiam in nobis haud facilè conseruari poterunt. Vitandi igitur pisces, quantum fieri poterit, in quorum genere parui minus nocent pisciculi, & qui ex flumine sunt claro, petroso, & currente, frixi in oleo cum sale, & immersi staphisagria, seu aceto, aut succo aranciorum cum sale & modico piperis, uel cinnamomi. Etiam uitandum est lac, & omnia recocta. Quòd si eo uti uolueris, sit primum inter alia cibaria & modica quantitate cum parum sacchari. Fructus uitandi sunt omnes, exceptis amygdalis, cerasijs acetosis, pyris chryso melis, persicis, pomis cydonijs, auellanis, prunis siccis, prunellis, mespilis & cornulis, ma lis apijs, malis granatis, malatestis. Cæteris uerò fructibus nequaquam utere, uel rarò, uel rarissimè. Poteris tamen diutius uti fructibus & herbis frigidis, siccis & acetosis, uel aliquantulum amaricantibus. Sed utendo fructibus calidis & humidis, ut sunt ficus, uua, mora, cerasa dulcia, fac sint modica, & immediatè pòst comede pomum anarancia cum sale. Præterea si uteris frigidis & humidis, ut sunt melones, pisces molli & teneri, pruna pinguia, sume post aliquid fœniculi, & pomi anarantiæ cum sale, suprabibendo parum uini boni, & odoriferi. Vitare etiam debes fungos & herbas humidas, portulacas, cucurbitam, & omnem humiditatem, nec non & rem, quæ facilis est putrefactionis. Cauebis quoque fructus, & res nimium dulces, & humidas herbas, permitto tibi lactucam permixtam menthæ, uel cinnamomo. Eandem quoque corrigere poteris cum basilicone, cariophylato minutissimo, & quasi ad rubedinem quandam tendente, odorem habente cariophylorum: est enim cordi gratissimum. Concedo etiam tibi cucurbitam, & herbam, quæ Tusca lingua Selbastrella appellatur. Rursus aduerte, ne te Rasis sententia fallat, quæ tempore multum calido admittit olera, & fructus frigidos, & humidos, quia Aegyptum inhabitabat, ubi extrema est siccitas, ubi eiuscemodi fructus & olera sunt exquisitè à natura decocta. Cautus igitur esto, ne talem præsumas licentiam in regionibus non similibus Aegypto. Notandum insuper, quòd res acetosæ, asperæ & acres in conseruatiuo æquè ac curatiuo administrandę sunt regimine, quia periculum potissimùm imminet in calido, & humido, & in putrefactione illinc dependente, in spirituum resolutione, inque accessione ueneni ad cor. Res itaque prædicti saporis omnibus iam dictis obsistunt malis, qui refrigerant, desiccant, conseruant, confortant, restringunt, & uniunt. Operæprecium hîc est meminisse, quòd res nimis acres, ubi timetur pectoris strictura, aut stomachi debilitas, temperandæ sunt in saccharo, sale & lacte amygdalarum, cinnamomo, pipere, fœniculo, croco, ouis, & modico pinguedinis. Commendo plurimùm panem speltæ, hordei, & fercula ex his condita. Item biscocta, risum, passulas tendentes ad acredinem, panem optimi grani sufficienter coctum cum modico salis. Vtere sæpius capparibus cum aceto, & aliquando eo genere casei, quod Florentini Marzellinum uocant. Vitandus est caseus multum pinguis, uel salsus. Nec laudo tibi caules, nec legumina, exceptis lenticulis. Prohibeo super omnia phaseolos, nec laudo mul tum rapas spinachias. Concedo tibi petroselinum & pastinacas. Prohibeo autem erucam, cariotas, sapam, sinapi, citrullos, melones, bacellos, cicer recens, cucumeres, cerasia dulcia & mollia, uuas, ficus dulces & mora. Nec te repleto nimio uino, carnibus, & ouis, ne nimium sanguinem, choleram, putrefactionem, inflammationémque multiplices. Vtere ouis cum agresta & aceto, & pomis arantijs. Carnes sint leues & siccæ, bene coctæ, pulli, auiculæ, hœdi castrati, pipiones, turtures, & syluestres auiculæ. Si usus fueris carnibus humidis, sint assatæ, sed fac ut intus per totum bene impleantur cum acribus condimentis, & acetosis, cum modico piperis, cinnamomo, coriandro, & sale. Vina turbida sunt omnino noxia, & præsertim musta. Esto in cibo & potu plus solito parcior, cibus sit aliquantum copiosior potu. Nec tamen uolo ut nimiam feras sitim & inediam. Caue stomachum fastidire permittas, sed eum præserua cum cibi & potus mediocritate, cum exercitio & ieiunio, cum appropriatis euacuationibus. Abstine à coitu & passionibus animæ excessiuis, nisi forsitan per coitus abstinentiam te omnino grauatum perceperis. Ad mentem reuoca dictum Auicennæ tertio Naturalium, quòd superflua per coitum seminis euacuatio plus nocet, quàm si quadragesies tantū exiret sanguinis. Dixit Hippocrates, coitum speciem esse quandam morbi epilepsiæ. Caue ab aere multū nubilo, denso, recluso & humido, ac scias aerem, qui non frequenter mouetˀ & innouatˀ,

ubi nec uentus, nec Sol penetrat, nec purgat, facilè mixtionem suscipere, & putrefactionem uenenosam, ueluti immobilis aqua. Ab hominum te turba semoueto, præsertim existens ieiunus, & quando calidum successerit humido, humidum calido. Declinato etiam aërem nimis calidum, quia aperit, & nimis debilitat. Habitatio tua sit spaciosa, sicca, aërem recipiens siccum continuò, & tempore æstatis subinde recentem. Caue quando multum incalueris, ne te protinus exponas frigido, uel humido, nebuloso, & uento calido, & humido, præsertim in locis infectis, & de infecto loco uenente, etiam ab omni uento, de prædictis locis flante, nisi fuerit nimis longè distans, aut fractus pluuijs. Ventus autem, qui aerem infrigidat, & siccat, & serenat, sua natura est salubris, si eum cum temperamento receperis, & est principalis medicus contra huiuscemodi uenenum. Magnam adhibe curam, uitando uentos à stagnis, uel paludibus uenientes, aquas fuge putridas, herbas continentes, immaceratùmque linum, & quemcunque prauum odorem. Procul esto à caulium nucûmue odoribus, & fœtidis ab herbis. Abstinendum item à balneis, à somno meridiano, ab adhærenti arctóque hominum consortio. A' turba fuga citò, & procul, ac tardè reuertaris, quoniam longo durare solet tempore uenenum, ad offendendum perquàm promptissimum. Vtere cibis siccis, optimi saporis, acribus, acetosis, uitando brodium, pinguedinem, dulcia, uiscosa, uinis subtilibus, claris, odoriferis, aliquantulum fumosis, sed parum acetosis, non dulcibus, dilutis aqua multum subtili, & clara. Summa, omni tempore à rebus caue sanguinem generantibus, aut nimium, aut aquosum, grossum & turbidum, & pariter quamcunque rem stomacho nocentem. Hæc est regula cibi potúsque. Vtilis est, iudicio meo, omnibus superspersa cibarijs talis specierum compositio: Accipe sandalorum rubeorum unciam dimidiam, cinnamomi electi drachmas tres, & dimidiam, croci drachmam dimidiam. Gentilis omni tempore his utitur speciebus: Sume cinnamomi semunciam, mannæ drachmam unam & dimidiam, cariophylorum, been albi & rubei drachmam dimidiam, corallorum rubeorum drachmam unam, cardamomi drachmas duas, croci drachmam dimidiam, sacchari ad pondus omnium. Item nonnulli aliam habent descriptionem, & est talis: Cape margaritarum drachmas duas, corallorum alborum & rubeorum drachmam dimidiam, rosarum spodij ana scrupulum unum, cinnamomi drachmam unam, croci scrupulum unum. Item: Sume cinnamomi unciam dimidiam, cariophylorum drachmam dimidiam, corallorum rubeorum scrupulos duos, croci drachmam dimidiam, sacchari ad pondus omnium. Pro primo cibo utile est, nisi te calor offenderet, sumere ficus, rutam, & nuces cum sale, præsertim tempore frigido, uel humido. Notandum, quòd speciebus multum calidis, ut est quarta compositio ex his, quas narrauimus, utendum est solùm in ferculis multum humidis, frigidis, & acetosis: alijs uerò uti possumus in omnibus. Post cibum magno sunt adiumento semina coriandri præparati, & etiam secundùm Auicennam, ieiuno stomacho, qui hæc ipsa tali in causa plurimis effert laudibus. Vtere ieiuno stomacho frictionibus bene, pectina capillos, omnem expurga superfluitatem, uniuersum corpus mundum conserua. Matutino tempore ignem præpara temperatum, & interdiu quandoque, præsertim humidis temporibus. Bonis sæpius odoribus domum suffumigato, similiter & uestimenta. Admoueas naso, pariter & ore teneas, ubi plus opportunum fuerit, aliquid theriacæ: alijs uerò in locis, siue temporibus corticem citri, zedoariam, uel modicum thuris, manu etiam supradictum gestare poteris cedrinum pomum. Cape laudani drachmam unam, been albi & rubei, rosarum rubearum ana drachmas duas, styracis liquidæ scrupulum unum, myrrhæ, menthæ, cariophylorum drachmam unam, sandalorum alborum & rubeorum, camphoræ ana drachmam dimidiam. Fac pomum cum aqua rosarum muscata, suspende collo cornu unicornis, hyacinthum, topazium, smaragdum, ut pectus tangat & etiam in ore. Dixit Auicenna, fore necessarium, ut hyacinthus, & similia, à naturali calore nostro calefiant, qui illorum ad actum producat uirtutes, ut operentur in nobis. Fer tecum etiam in manu odorandum poma odorifera, præsertim citri, limonum aranciorum, &c. Sæpius ablue os faucium, & manus aceto, & aliquando cum uino potenti. Nec omittas odorem menthæ, melissæ, querculæ, rutæ, uiolarum rubearum, & myrti. Vtere odoribus frigidis, quos tempera cum calidis, ita tamen ut frigidi prædominentur, præsertim calidis temporibus, quia calidus

per se aperit odor, & inflammat, quamuis aërem purget. Super omnia cura, ut hoc facias, scilicet permisce æquali parte acetum rosatum album, & aquam rosarum cum uino albo potenti, cum modico zedoariæ, uel corticis citri, de qua sæpe modicum aliquid bibe, & sæpius cum ea manus lauato, & faciem. Defer tecum in spongia cum ligno fraxini, & laua etiam cum eisdem manè & serò tepidis, uniuersum corpus. Vtere temperato exercitio sub tecto, quando es in locis infectis, ieiuno stomacho, sitq; locus exercitij spaciosus, alijs autem in locis facies exercitium sub diuo, & pariter ieiunus. Rustici bibant loco uini acetum permixtum aquę. Admoneo omnes, ut non nisi summa cum cautela res tangant ex infectis locis allatas, nec quicquam gustent ex illis, nisi coquatur, mundetur, uel abluatur. Haud equidem scio, an dicere in præsentia debeam, an silentio potius præterire. Quod Doctorum nonnulli sæpius ieiuno stomacho dare solent in potu, urinam pueri recens emissam, uel lixiuium. Detur oro remedio rusticis accommodato.

Præseruatrix curatio Epidemiæ. De pillulis & pulueribus præseruatiuis.
Cap. VI.

NEcessaria nobis est bis in hebdomada, ipsa omnium compositionum regina, cœlitusq; tradita theriaca. Vera quidem theriaca, ut eam noscas saporem longa mora in ore conseruat, & stypticitatem ingerit uentri, ætatis esse debet annorum quatuor, & non ultra duodecim, de ea debet antè fieri experientia in uenenatis animalibus. Theriaca electa iuxta Galeni Auerroísque sententias, securum reddit hominem ab omni ueneno, morbóque uenefico. Etiam in ipsa pestilentiali febre admittitur. Dicit Galenus se inuenire theriacam, plus quàm res omnes diuinam, in conseruando, & curando. Dixit Moses Aegyptius, mirabilem factum esse cum ea experientiam in pestilentia Antiochensi. Nec silentio transeundum puto Galeni typum, dicentis: Pestem esse draconem cum corpore aëreo, qui uenenum contra hominem spirat, & theriacam purgatorium quoddam esse, purgans uenenum, & draconem domans. Accipiatur post cibum horis nouem, & ante cibum horis sex, uel septem. Qui eam sumere non potest, saltem cordi apponat, & stomacho, nasóque, & pulsibus, frequentius detur drachma una prouectis, alijs uerò drachma una, seu scrupulus unus. Qui calidæ sunt temperaturæ, bibant æstiuo tempore, sumpta theriaca, tertiam partem cyphi aquæ rosarum cum modico aceti rosati, alij scilicet alterius complexionis, & alio tempore, sumant cum uino albo permixto cum aqua scabiosæ, & melissæ. Quòd si theriaca non affuerit, uel non competens fuerit tuæ naturæ, sume mithridatum. In alijs diebus hebdomadæ sume pilulas contra morbum saltem horas quatuor, uel quinque ante cibum, unam scilicet, aut duas, uel plus, secundùm complexionem, superbibendo parum de uino albo cum aqua scabiosæ, & melissæ, temporibus frigidis, uel cum aqua rosæ, & cum aceto rosato temporibus æstiuis. Pilulæ antiquiores sunt istæ: Sume myrrhæ, croci ana unciam unam, aloes uncias duas, sed quia nimium aperiunt, calefaciunt, resoluuntque spiritus, ideò nonnulli abluunt ipsum aloe, & addunt terram sigillatam, uel bolum Armenum, secundùm dosim myrrhæ, sed eligibilius est bolus Armenus. Nonnulli componunt sic: Accipe aloes drachmas sex, myrrhæ drachmas tres, seminum citri scrupulos duos, tormentillæ drachmam dimidiam, croci drachmam unam, reubarbari drachmas duas, cariophylorum scrupulum unum, agarici, corticum citri, sandalorum rubeorum drachmam unam, seminum citri scrupulos duos, seminis acetosæ drachmam unam cum dimidia, corallorum rubeorum drachmam unam cum dimidia, boli Armeni drachmas tres, camphoræ grana duo, confice cum syrupo de citro. Auicenna & Auerrois dicunt: Qui utitur aloe, myrrha & croco, nunquam periclitabitur peste. Prædictæ compositiones temperant illorum qualitatem, & uirtutem augent. Sed multò meliores compositi Nicoli, secundùm quam ueræ pilulæ sunt istæ: Sume myrrhæ, croci, boli Armeni, charabæ, corallorum rubeorum ana drachmam unam, emblicorũ drachmas duas, aloes loti ad pondus omnium, fient pilulæ cum uino albo, odorifero. Credo quòd essent nobiliores, & magis ad propositum, si loco emblicorum ponerentur terræ sigillatæ

drachmæ

gillatæ drachmæ duæ, & boli Armeni drachmæ tres, fiant pilulæ cum acetositate citri, & accipiantur cum uino albo, aqua rosata, aceto rosato. In alijs uerò sequatur compositionem prædictam. Fac autem ut aloe sit splendidum, leue, aliqualiter rubescens, delicatum, odoriferum, frangibile, pinguescens, & immittendo super ipsum flatum, madescit. Sit & myrrha clara, & corallus delicatus, absque theriaca & dictis pilulis non bene fieri poterit præseruatio. Itaque præ omnibus alijs utere duobus prædictis, scilicet theriaca, duobus diebus diuersis, & pilulis tribus saltem, quia desiccando humiditatem præseruant à putrefactione. Etiam fortificant cor, stringunt meatus, ne uenenum transitum habeat ad cor, & ipsum illinc depellunt. Videtur mihi quòd aloe in prædictis pilulis, quando sunt tempora humida & frigida, similiter & complexio, non debet lauari, sed in alijs temporibus & complexionibus sumere pilularum compositionem in pulueribus, melius est solum quando opus est festinatione. Potest etiam sumi ante cœnam tribus horis, uel quatuor, sicut etiam ante prandium. Poteris etiam semel in hebdomada, uel duabus uicibus autem plus, quando pilulæ offenderent (licet nullius sint offensionis) in tempore hyemali & humido, loco pilularum sumere ficum siccum cum dimidio nucis, cum modico rutæ, & parum salis, superbibendo parum aquæ rosarum, uel aceti rosati. Quod si & istud te offenderet, utere loco illius non accipiendo aliquid aliud, parum panis tosti intincti in uino albo potente, cum pomo arantiæ, madefacta in aceto rosato, & intincto cinnamomo. Sunt nonnulli, qui dant huiuscemodi pilulas serò, uel manè, unam scilicet pro uice: Sume ligni aloes drachmam dimidiam, tormentillæ scrupulos duos, dictami albi scrupulum unum, zedoariæ drachmam dimidiam, croci drachmam unam, berberis drachmam dimidiam, cornu cerui adusti scrupulos duos, sandalorum rubeorum scrupulum unum, seminis acetosæ & corallorum rubeorum, boli Armeni ana drachmam unam, camphoræ scrupulos duos, gemmarum, ex quibus fit electuarium de gemmis, drachmam dimidiam, margaritarum drachmam unam, hyacinthorum drachmam dimidiam, confice cum syrupo de ribes, uel de limonibus. Ego autem in omni tempore, etiam in calido, eiuscemodi pilulas dare soleo: Sume zedoariæ, ligni aloes, agrimoniæ, croci, aristolochiæ rotundæ, dictami albi, gentianæ, corticum citri, seminis citri ana scrupulum unum, coriandri præparati, tormentillæ, sandalorum rubeorum, corallorum rubeorum, rosarum rubearum, spodij, emblicorum ana drachmam unam, terræ sigillatæ drachmas duas, boli Armeni drachmas quatuor, fac pilulas cum acetositate citri, quas administra cum uino albo, aceto rosato albo, & aqua rosæ. Ego multum adhibeo fidei huic nostræ compositioni, eam accipiendo quando non sumitur aliquid de pilulis cum aloe compositis. Etiam post operationem prædictarum pilularum additur ipsi compositioni, ambræ, musci, hyacinthi, smaragdi, topazij, margaritarum, cornu unicorni, ana scrupulus unus. Melius etiam erit, & laudabile multum, bibere ista cum uino acetoso, uel aceto albo, cum aqua rosæ, terra sigillata, & bolo Armeno, cum exigua portione smaragdi, & hyacinthi, & topazij, uel saltem cum margaritis & corallis. Ista multum commendantur à Galeno & Auenzoar. Alij dant cortices & mina citri, & limonum, cum uino, uel aceto rosato, & aqua rosarum. Ego uerò frequenter dare soleo hanc simplicem confectionem, & quidem efficacissimam, atque securam, cum uino albo, uel aceto rosato, & aqua rosarum. Accipe boli Armeni drachmas duas, terræ sigillatæ, corallorum rubeorum ana drachmam unam, corticem citri, zedoariæ, croci ana drachmam dimidiam, sacchari rosati ex rubeis rosis conditi uncias sex, acetositatis citri uncias decem, fac electuarium. Raimundus & Arnoldus theriacales quasdam pilulas tribus modis componunt. Primò, sume boli Armeni drachmas tres, barbæ tormentillæ drachmas duas, barbæ herbæ tunici drachmam unam, sacchari ad pondus omnium, fac pilulas. Item sume ambræ drachmam dimidiam, musci scrupulum unum, camphoræ grana sex. Item, accipe smaragdi, hyacinthi, topazij ana partes æquales, triturentur & lauentur sicut abluit Mesue lapidem lazuli, fac pilulas cum succo acetosellæ Dicunt huiuscemodi lapides ab antiquis appellari Bezoar, id est, liberatores mortis, & quod in hoc theriacam excellunt, quòd ipsa uenenum à se pellit, non trahit ad se, huiusmodi autem lapides utrunque faciunt, ideò debent per os administrari. Etiam possunt superponi plagæ, morsuræ, & bullæ uenenosæ. Hac etiam utuntur composi-

tione, scilicet auri optimi, margaritarum, serici crudi triti. Laudant etiam electuarium diambræ, de gemmis & chermes Mesue, laudant granata, rubinos, carbunculos, sapphiros, palladios, corallos, grana tinctorum, & lapidem inuentum in capite aspidis, & pariter cornu unicorni. Item electuarium lætificans Almansoris cum re aliqua refrigeratiua. Vtere etiam rebus sanguinem clarificantibus, ut sunt lupuli, myrobalani, fumus terræ. Credo quòd uti iuniperi cum semine myrti sit multum utile contra huiusmodi uenenum. Item tale electuarium: Sume citrum unum integrum, maceretur bene, & coquatur cum saccharo & aqua rosarum. Et ubi non habetur citrus, fac cum limone, seu pomo anarancio integro, multi utuntur uerbena. Sum dare solitus pauperibus parum panis bene tosti, intincti aceto cum modico rutæ, & aliquando cum cepæ portiuncula. Do etiam nonnunquam ad superbibendum parum uini puri. Item eiuscemodi panem tostum intinctum aceto rosato, cum pauculo cinnamomi, quandoque supersumendo pomum arancium, & parum boni uini. De his quidem rebus administrare poteris modò unam, modò alteram, his scilicet diebus, quibus theriacam non sumis, nec ueteras pilulas, uel etiam illis eiusdem diebus post uesperas. Vti etiam poteris serò, ieiuno stomacho, parum istius nostræ confectionis. Cape sacchari rosati, diama renati ana uncias quatuor, coriandrorum præparatorum, corallorum rubeorũ ana drachmam unam, cinnamomi drachmas duas, sub æstiuo tempore drachmam unam, sandalorum rubeorum, croci ana drachmam dimidiam, uerùm in æstate scrupulum unum, confice cum acetositatis citri uncijs quatuor, superbibe parum uini optimi, uel aceti rosati. Poteris etiam uti eo matutino tempore aliquando loco prædictarum. Dixit Raimundus, quòd suo tempore iuncti fuerunt Saturnus, Iupiter & Mars in undeuigesimo gradu Aquarij, anni millesimi tricentesimi quadragesimi octaui, in mense Martio: quæ quidem coniunctio horribilia significabat, præsertim graues pestilentias frequentius per spacium annorum quadragintaquinque, eò quòd fuerit in signo humano, fixo in domo Saturni. Inter quas erat pestilentia illa anni quadragesimi octaui, ubi Medici Parisienses, & ex Auinione, & Pedimontani nouam composuerunt theriacam, ab ipsis expertam, & cum fœlicitate eos conseruauit. Arnoldus Receptam conscripsit, quam Raimundus eiusdem discipulus his uerbis recitauit: Sume seminis iuniperi drachmas duas cum dimidia, cariophyllorum, macis, nucis muscatæ, zedoarij, zinziberis ana drachmas duas, aristolochiæ longæ & rotundæ, barbæ herbæ tunici, dictami, inulæ campanæ ana drachmam unam cum dimidia, saluiæ, rutæ, seminis balsamitæ, menthæ, pæoniæ, pulegij ceruini ana drachmam unam, doronici Romani, baccarum lauri, seminis acetosæ, seminis citri, basiliconis, masticis, thuris, boli Armeni, terræ sigillatæ, spodij, ossis de corde cerui, rasuræ eboris, & cornu unicorni, margaritarum, sapphiri, smaragdi, corallorum rubeorum, ligni aloes, sandalorum rubeorum, hyacinthi, topazij ana drachmam dimidiam, sacchari rosati, diaboraginati, diabuglossati, dianenufari, diacetosellati, pulparum tamarindi acetosi, theriacæ ana drachmam dimidiam, sacchari libras tres, fac electuarium, aut morsellos, cum aqua scabiosæ & rosata parum camphorata, & cum uino cydoniorum, addendo folia auri quadraginta. Qui sitim patitur extra cibum, utatur acetosa simplici cum pauxillo aquæ frigidæ, uel uini mali granati acetosi, cum iuleb rosato, uel uino acetoso. Possis etiam exprimere acetositatem citri, uel limonis, uel pomi anarancij, & bibere cum aqua & saccharo. Item succi rosarum, sacchari rosati, diamarenati, diaprunis, diacydonitis dissoluti cum aqua colata, & expressa, bibendo cum aqua frigida. Item rosæ, myrobalani, tamarindi, cera acetosa, pruna, persicca sicca, cydonia trita, dissoluta, colata, & expressa, bibe cum aqua & saccharo, ponendo plus de saccharo ubi minus est de calido, & minus de saccharo ubi plus fuerit de calido. Item succus rosarum cum uino granatorum, item oxysacchara cũ aqua frigida recenti. In pluribus etiam rebus proficuum est uinum cydoniorum. Vti herbis cor ipsum sua uirtute respicientibus, utile est, ut sunt borago, buglossa, melissa, endiuia, ac menthæ parum. Item septem principales herbæ, quas contra uenenum plurimùm ualere fertur, quarum prima est herba hypericon, alio nomine Perfora, secunda est herba dicta Vincetoxicon, tertia enula, quarta raphanus, quinta dictamus, sexta aristolochia, septima lactucella. His additur ab Arnoldo & Raimundo, herba tunici. Nec prætermittẽda est agrimonia, acetosella, cichoria, marrubium,

hyssopus.

hyssopus, scabiosa, pentaphyllon, capparis, limones, citrulli, arancij, scilicet quos poma aurea uocamus, & uniuersaliter cuncta acetosa, & quæ ponticitatem quandam participant. Scias flosculos uitis multum conferre, si eis in cibo & potu, atque electuarijs uti consuescas, pariter & aqua scabiosæ, nec non melissæ, in his omnibus, quæ sanis simul & infirmis administrantur, mirabilis est, eò quòd humiditates exiccet uenenosas. Et ubi in desiccando refrigeratione multa opus sit, utendum est potius aquis endiuiæ, rosarum, plantaginis, aceto rosato, uel aqua, uel succo acetosellæ, succo limonum, cedri, aranciorum, cichoriæ, pimpinellæ, fumiterræ. Quum uerò temperatis uti oportet, accipe aquam boraginis & buglossæ, singulis decoctionibus impone pruna damascena, myrobalanos, & tamarindos. Et hoc memori serua mente, quod cunctis in remedijs quàm bene conueniunt hæc quatuor, uidelicet uinum album, acetum album rosatum, aqua rosata, omnia æquali pondere, crocus pauxillula quantitate. Vbi absque mora & cum facilitate quadam operari necesse fuerit, administrabis quæ opportuna sunt in forma subtili, & liquida, uel ad suprabibendum dato quæ prædiximus. Inquit Raimundus, quòd si tandiu differri potest, ut præmemoratarum fiat compositio pilularum, melius esse ut exhibeantur pilulæ, quàm pulueres, tum quia huiusmodi compositio melius fermentata est, qua quidem fermentatione ultra complexionalem, specificam quoque contrahit uirtutem, tum quia permanendo in stomacho magis conseruat, roborat, confortat, ac melius discurrit per corporis remotiora, suprabibendo parum alicuius liquidæ substantiæ, & multum abstinendo. Nec tamen ideò uolumus ut pilulæ sint ualde siccæ, ac induratæ, imò si tales fuerint, decet ut reformentur. Congruit sanguineis phlebotomia, uidelicet extrahere sanguinem, ut conseruentur, si aliâs nullum ex se fluxum sanguinis haberent. Sanguineos eos intelligo, qui decenter carnosi, colore rubei sunt, pilosi, robusti, quibus uenæ amplæ, & qui rebus uescuntur multi nutrimenti. His, inquam, extrahatur sanguis ex basilica dextra, inde post bimestre spacium fiat iterum minutio ex basilica sinistra. Nec una pro uice excedas pondus libræ. Fiat etiam temporibus anni temperatis, ac Luna in bono & fortunato aspectu existente. Sanguis purus minuitur oriente Sole, cholericus in meridie, melancholicus in occasu, phlegmaticus in medio noctis. Vult ideò Raimundus, ut iuxta ordinem Auicennæ secundùm quatuor species sanguinis prænumeratas, obseruentur in extrahendo illæ quatuor horæ. Cognoscuntur autem hæ species, primò per earundem signa, deinde iuxta quatuor ætates, quibus dominantur, succedendo ordine prædicto. Et ubi non apparuerit multa sanguinis abundantia, uult ne penitus minutio fiat, nec causa conseruationis, nec curæ. Et quum extrahere uolueris, cura ut die præcedenti fiat clystere, & exhibita sit aliqua medicina non solutiua. Nec prætermittendum duco, quòd ubi sanguis ad alios multum declinat humores, minimè sit euacuandum. Memineris Galenum & Auicennam, quantò magis medendi artem exercuêre, tantò semper timidiores erga phlebotomiam esse factos, eò quòd plus trahit phlebotomia ex naturali & bono, & ex spiritibus, quàm ipsa medicina, ac minus temporis concedit ad discernendum malum sanguinem à bono. Conferunt infantibus & pueris ea, quæ contra uermes ualent, quorũ his potissimùm temporibus imminet periculum, administrato illis in potu semel in hebdomada dictami drachmam unam, cum uino aliqualiter styptico, siue cum uino decoctionis absynthij & nigellæ, aut seminis sancti. Illiniatur item stomachus, umbilicus, gula & pectus, oleis herbisque amaris, & huiusmodi, quandoque etiam exhibebis pilulas de reubarbaro. Verùm quia multum humida complexio, multumque calida periculosa est tempore pestis, opus est refrigeratione, desiccatione, & frequenti euacuatione, quæ quidem secundùm oportunitatem cum moderamine fiunt. Hunc defer sacculum cordi applicatum: Sume rosarum rubearum drachmas duas, sandalorum rubeorum, corallorũ rubeorũ, spodij ana drachmam unam, zedoariæ, ligni aloes, cinnamomi, cariophylorũ, corticum citri, croci ana drachmã dimidiam. Esto diligens ut omnis expurgetur superfluitas ac cura, ne stypticus maneat uenter, sitque tardus ad solitas constringendum expurgationes, uel fluxus, siue superfluitates hęmorrhoides, scabies, naturales solitosque sudores, plagas ueteres apertas, quib. sine molestia profluit humor, lachrymæ, sanguinem è naribus fluentẽ, solitum & ordinarium uniuersales guttas, & huiusmodi, quoniam hæc dicta expurgamenta securiorem reddunt à morbo. Admoneo rerum pu-

blicarum gubernatores, secundùm Hippocratis experientiam, si fecerint, ac ordinarint ignes & fumigia ex iunipero, myrto, terebinthina, & thure, manè & serò ante posticas quarumque ædium, domuum, & habitationum, statim expelleretur ab eo loco pestis. Valet loco iuniperi, laurus, saluia, rosmarinus, & herbarum quicquid est odoriferarum. At terebinthina mirabilis est. Multi Doctorum dicunt, ignem semper fore tempore pestis utilem, eò quòd omnem dissoluit uaporem. Inquit Raimundus utendum esse confortantibus solùm, quum grossi apparent uapores, & humidi. Calidis temporibus superare debent odores infrigiditate alios, è diuerso quum tempora frigida sint, & humida, rosæ, sandali, myrtus, camphora, corticis pomorum, mala granata, calidos contemperant odores, similiter acetum, & uirides herbulæ frigidiusculæ. Consulere Magi Persarum Regi pro sui defensione ab omni ueneno, morbóque uenefico, sculpi faceret in lapide Hæmatite hominē flexis genibus stantem, cinctum serpente, dextra eius caput, leua caudam serpentis tenentem, & imprimi ligarique faceret hunc lapidem in annulo aureo, uerùm lapidi in loco capsulæ supponi barbam serpentariæ, quem quidem annulum gestaret in digito. Laudat Auerrois hircinæ odoramentum urinæ. Moneo ut continuis utaris remedijs, quum fueris in loco infecto, uel propè, eò quòd contagio frequens est, infectúsque aër continuè noxius offendit. Volo diligenter aduertas, quum fuerit coniunctio Solis & Lunæ, quúmque oppositio, id est, quando est plenilunium. Item quando coniungitur Luna Saturno, & magis quando coniungitur Marti. Item quum fuerit in quadra cum dictis Planetis. Et nota (ut refert Rhasis) fortiter moueri solet uenenum huiusmodi pestilentiæ in Solis ortu, in occasu, in meridie, & medio noctis, quia Sol quatuor his uicibus mutationem causat in aere. Regnat in uere, in æstate magis, plus in autumno. In uere est aer calidus & humidus, & accedit sanguinis dominium. In æstate cholera, calidus aer multum aperit, & penetrat, debilitantur corpora, rebus replentur corruptibilibus, materiam humidam aeris caliditate in putredinem tribuentibus. Qui quidem calor, si tam intus, quàm extra cum siccitate foret, parum abesset, quemadmodum etiam haud multū nocet humidum cùm aeris, tum complexionis frigiditati adiunctum. Sed ualde periculosum est, ubi calidum humido permixtum fuerit, uel foris, uel intus. Experimento compertum habuimus, quòd longa siccitas calido minuit tempore pestem, at frigido excitat, affert. Denique in autumno augmentatur fructuum repletio, ac corporum debilitas, aer tenuis est ob æstatem præcedentem uaporum facilè susceptiuam, quas non resoluit, propter caloris diminutionem, deinde nebulosus est, ac uariabilis. Sæpenumero uentus adest grossus & humidus, excedit caliditas humiditatem, & frequenter aduenit, augmentaturque pororum oppilatio, propter aeris crebro post calidum præcedens, frigiditatem. Sciendum etiam, quòd quum pori ualdè oppilati sunt, comprimunt putrescibilem ad intra materiam. E contrariò, quum plus æquo aperti, repentè nimis uenenosum capiunt aerem, ita ut nonnunquā (maximè post sudorem, uel coitum) paucis (ut gladius) occidit horis.

De modo curandi, secundùm rationem Physicam.
Cap. VII.

IN pestilentiali febre, non expurgato ueneno, caue ne administres intus, ne extra res partium pectoris simpliciter aperitiuas, eò quòd aditum præbent ueneno ad cor, & spiritibus uiam aperiunt exhalationis, sed ut inflammatio prohibeatur, & putrefactio, utere subitò aliquantulum infrigidantibus, & multum desiccantibus. Roborāt namque cor, & uias claudunt uersus ipsum tendentes, uenenum ad illud perueniat. Pro parte etiam bene purgandus est humor & spiritus nutrimento sæpius recreandi, & quæ contra uenenum ualent, continuè administra, id quidem sua natura cor petit. Quod si differas donec uenenum eò peruenerit, fortassè fieri poterit, ut partes cordis multum inde constringantur, quas quidem denuò aperire, quàm proficuum, plus fortè noxium periculosum'ue esset. Igitur quum primùm caput omniaque membra grauari, simul adiuncta febre quispiam perceperit, uide ex signis ne mendacibus ambiguisque fidem habeas, nec differas quousque appareat inflatio, uel bulla. Sed hæc quum emineant, eò

citius

citius quò poteris confestim inungas oleo de scorpionibus & theriaca, pulsus temporũ, manuum & pedum, nares, occiput, gulam, pectus & locum circa bullam & apostema, si apparuerit. Vera olei compositio talis est: Sume olei oliuæ annorum quinquaginta uncias octo, imponas scorpiones numero quinquaginta, simul cum oleo bulliant, ita ut fundum petant, quod facias in æstate, & maxime mense Augusti, serua & utere: est enim mirabile contra uenena. Quòd si stomachus cibo grauatus fuerit, prouocandus est uomitus cum facilitate, cum aqua tepida, aceto, & oleo, etiam cum raphano, tentando etiam prouocationem cum penna, & statim postea facias clystere. Et renouabis omni die maluarum decoctionem, & matris uiolarũ, bletæ, hordei, lactucæ, camomillæ, mellis uiolati, sacchari rubei, uitelli unius oui, diasenæ uel casiæ unciam unam, succi rosarum solutiuas drachmas duas, salis communis & olei uiolati quod satis est. Hoc facto, applicabis epithema cordi ex rebus cordialibus, frigidiusculis à prædominio. Sume aquarũ rosarum, buglossæ, acetosellæ, nenufari ana drachmas duas, aquarũ melissæ, succi granatorum medij saporis, acetositatis citri ana drachmam unam, succi cydoniorum unciam unam, sandalorum albarum rubeorũ, & citrinorum ana drachmas duas, spodij, rasuræ eboris, seminum citri, seminis acetosæ ana drachmam dimidiam, granorum tinctorum grana sex, camphoræ drachmam dimidiam, conterantur bene omnia, & calefiant in uase uitreato puro: pòst cum panno de Grana temperatè calido superponas pectori, singulis tribus horis ipsum renouando. Item pro stomacho hanc habeto in sacculo compositionem, ad uiuificandum & roborandum spiritus eius. Sume absynthij, menthæ ana manipulum unum, melissæ, acetosę ana manipulum dimidium, rosarum rubearum unciam unam, corticum citri, risi ana drachmas tres, coriandrorum præparatorum drachmas duas, corallorum rubeorum, masticis, sandalorum rubrorum ana drachmam unam, macis, foliorũ cariophylorum ana drachmam dimidiam, nucum cupressi numero quatuor, componas cum succo cydoniorum. Item sub brachijs hoc remedium administrabis: Sume rosarum, florum camomillæ, meliloti, florum myrti, nucum cypressi, sandalorum, omnium indebita quantitate, bulliant in aqua, cui intingatur spongia, uel stupa, quæ postmodum exprimatur, & temperatè calida applicetur, sæpiusq; renoua. Istud enim mirabile est.

Cucurbitularum usus, & curandi ratio per sanguinis missionem.
Cap. VIII.

HIS factis, & debitè, ut dictum est, administratis, si bulla uel signum in tibijs adhuc non apparuerit, duas confestim natibus uentosas applica, & duas pariter coxis à parte posteriori. Voluère ueteres & pòst huiusmodi uentosarum depositionem fieret phlebotomia. Et si bulla uel signum solitũ non apparuerit, fiat ex uena communi à parte dextra, ad prohibendum ne uenenum partes cordis attingat, etsi etiam apparuerit huiusmodi signum, uel bulla, eodem in latere extrahendus est sanguis, & hoc ne se extendat dilatetq; uenenum (ut semper sólet) per omnes uenas, ac corporis partes. Quòd si circa aures apparuerit, uel collum, minuatur ex cephalica in parte qua signum, iuxta pollicem manus. Si sub axillis apparuerit, euacuetur hepatica in brachio eius partis, in qua signũ. Si in inguibus, fiat phlebotomia ex sapphena, hoc est, sub talo pedis eiusdem lateris. Deniq; in uniuersali, quoties ab origine gulæ ad caput usque huiusmodi signum appareat, fiat minutio ex cephalica in parte signi apparentis. Si ab ea parte usq; ad umbilicum antè uel retrò, fiat pariter phlebotomia ex hepatica. Si ab umbilico infrà, debet minui saphena modo quo suprà. Et phlebotomandum est, quàm citius fieri potest, saltem quum primò apparere incipit apostema. Intrepidè autem bonam quantitatem extrahi facias, nisi patiens fortè modici fuerit sanguinis, extractis duabus uncijs, uel circa, siste paululum, ut dijudicari possit, an bonus sit sanguis, uel ne. Si malus, extrahere poteris copiosius, si bonus, parcius. In debilibus, & sanguine non multũ abundantibus sufficit extractio duarum unciarum. At febrilis tempore rigoris id minimè feceris. Patiens autem quum fit sanguinis minutio, degustet, uel ore teneat pomũ anarantiæ, & acetosa quæque, naso, fronti, ac temporum pulsibus acetum applicando, hic nam cõmunis phlebotomandi est modus. Fulmineus Gentilis plurimũm laudat id, quod iam

dicemus,

dicemus, ut rem quampiam expertam. Si solitum apparens apostema uenerit circa spatulas, applicandæ sunt uentosæ ubi iunguntur ipsæ spatulæ: minutio autem fiat ex mediana, quæ dici solet communis & nigra. Si apparuerit in collo, uel capite, minuatur cephalica iuxta pollices manuum. Si sub uel dextro in brachio, phlebotomandus est de uena pulmonis, inter medium & anularem eiusdem lateris digitum. Si circa brachium, uel latus sinistrum, ex uena saluatella, inter dextræ manus paruum & anularem. Si in inguinibus, uel in sinistro latere, ex uena paralitica minutio fienda est inter poplitem pedis, & alium propinquum eodem in latere. Si appareat in tibia, uel pede dextro, ex uena sic dicta Vena mulierum. Solent Doctores Hispani & Catellani prima post factum clystere, uel saltem secunda die facere phlebotomiam, duabus interpolatis uicibus. In sanguineis robustis, ac bonæ ætatis hominibus primo die sic faciunt. Primò extrahunt sanguinem in parte opposita, eò quòd humor in motu adhuc existat, nec iam ueneficus factus est. Si apostema sub brachio sinistro apparuerit, minuunt subitò à manu dextra uncias sex, uel quatuor, uel ex cauilla pedis sinistri uncias tres. Pòst uerò horas sex, uel octo recreato patiente, atque quiete, extrahunt à sinistro brachio uncias sex, uel quatuor, aut tres, iuxta compressionem & uirtutē uenæ grossioris, quoniam ea opportunius phlebotomiam exposcere se monstrat. E diuersò faciunt ubi apostema in inguinibus appareat, primò quidem minuunt in brachio eiusdem lateris, secundò in pede illius etiam eiusdem partis ex saphena. Verùm si patiens haud multum robustus fuerit, nec sanguine abundans, attamen naturalem habet decenter uigorem, uirtutisque constantiam, aut sit ut iam existat in fine secundi, uel in tertio die, quum iam uerisimile sit materiam ipsam suum cursum motumque cœpisse, iamque ueneno infectam esse, euacuant uncias duas, uel quatuor à latere apostematis, loco apostemati, quàm sit possibile propinquiori. Si post aures extiterit, minuunt ex cephalica eiusdem lateris. Quòd si hæc ipsa haud ita facilè comprehendi possit, fiat in mediana uniuerso corpori comparticipante. Quòd si nec ista pateat, fiat in manu eadem ex uena, quæ est inter pollicem & indicem. Similiter autem faciunt à medio secundæ diei ad sequentes, sed ab initio ad medium secundi facerent phlebotomiam ex parte opposita, similiter à primo ad medium secundi. Si apostema est sub brachio, euacuandum est ex uena eiusdem brachij, & ex uena communi, uel saltem ex hepatica, aut eiusdem manus infra digitum medium, & sibi adhærentem. Si in eodem prædicto tempore signū ipsum in inguinibus fuerit, incidas uenam sub eiusdem lateris genu, aut sub cauilla eiusdem pedis. Si signum uergit uersus nates, mitte sanguinem de grossiori uena, & magis apparente in dorso pedis eiusdem lateris. Istorum quoque modus est, quod circa secundæ dimidium diei, incipiunt ut plurimùm in contrarium. Nos autem ad canones nostros uniuersales accedamus. Quia eiuscemodi morbus uel est in ipso sanguine, uel in humoribus sanguine permixtis, ideò mihi uidetur extrahendum esse sanguinem omnibus, ab annis quatuordecim usque ad sexaginta, ratus multò satius fore, ut uenenū, quod per uenæ apertionem expiret, quàm sanguinis effluxu magnopere cruciari. Extrahe ipsum iterata uice cum sex horarum interstitio. Robustis autem corporibus, & sanguine multum abundantibus, extrahe ad summum, libram unam. Mediocriter uerò robustis, & mediocriter sanguineis adusque uncias octo, debilioribus autem, constante pulsu, uncias quatuor, uel tres, siue duas, aut saltem unum. Vbi uerò dominium cholera obtineat, non excedat uncias extractio duas. Multi extrahere præcipiunt, quousque non debilis, debilitetur. Hoc autem mihi minimè placet, quandoquidem spiritus dissoluit. Vbi pusillus uacillat, nil prorsus extrahendum. Maior uerò mihi est cura prius appareat apostema, etiam postmodum prouocentur hæmorrhoides, frictionibus factis cū rebus aspe ris, & succo cæparum, cum uentosis & scarificationibus, & sanguisugis. Vbi sanguis abundat, facies idem post alteram uenæ sectionem. Vbi autem modicum fuerit sanguinis, saltem id feceris.

De

De medicinis uenenum dissoluentibus, & extrà trahentibus. Cap. IX.

QVidam, ut primò semel euacuatus est sanguis, applicant epithema. Verùm sapientiores id agunt à principio, sæpiusq́ renouant; uidelicet à tertia in tertiam horam, apponunt temperatè calidum cum panno coccineo. Descripsimus unum suprà alterum, hoc est, Sume aquarum rosarum, aquarum endiuiæ, buglossæ, melissæ ana libram dimidiam, aceti uncias duas, sandalorum, rosarum, corallorum ana drachmas tres, spodij drachmas duas, margaritarum, hyacinthorum, sapphiri ana scrupulum unum, been albi & rubei, ossis de corde cerui, seminum citri ana drachmam dimidiam, musci scupulum dimidium, camphoræ, croci ana scrupulum unum. Si insolitam in patiente noueris caliditatem, fac ut ungatur hepar & regio renũ, unguento sandalino, bis in die. Inde post horas quatuor (more consueto & ordine) exhibendæ sunt pulueris contra morbum drachmæ duæ, uel unà cum albo uino, & aquis endiuiæ, nec non aceto sellæ, pariter & theriacæ drachmæ duæ, uel saltem una. Post hunc ipsum potum coadiuua cum pannis & fumigijs calidis, naturam ad sudorem. Nec erraret, qui theriacam solam administraret, uerùm tamen plus in usu est eam dare cum pulueribus. Addunt nonnulli acetum, & id mihi haud displicet, placet quoque eam sæpius administrari. Et utilis simul cum theriaca, aqua scabiosæ & melissæ, ubi non multa adsit caliditas. Antiqua contra morbum pulueris talis est descriptio. Cape dictami albi, corallorum alborum, tormentillæ, boli armeni, gentianæ ana unciam unam, terræ sigillatæ unciam dimidiam. Modernior hæc est: Sume barbam tormentillæ, agrimoniæ, ligni aloes, boli armeni, ualerianæ, lapatij, sandalorum rubeorum ana partes æquales, barbæ scabiosæ ad pondus omnium misce cum sanguine tauri desiccati ad Solem, & destillati. Alia descriptio: Sume spodij, dictami albi, gentianæ, tormentillæ, granorum iuniperi, semiminum citri, carlinæ ana drachmas quatuor, foliorum albatri uncias duas. Tertia descriptio: Sume tormentillæ, dictami albi, cornu cerui usti, zedoariæ ana drachmam unam, margaritarum, corallorum rubr. ana scrupulos duos. Quarta descriptio: Sume tormentillæ, dictami albi, boli armeni, camphoræ, margaritarum, sandalorum rubr. cornu cerui usti, aristolochiæ rotũdæ, sacchari albi ana drachmas duas. Quinta descriptio: Sume tormentillæ, dictami ana drachmas duas, seminis acetosæ, seminum citri ana drachmas tres, zinziberis albi, cinnamomi, croci ana scrupulum unum, boli armeni, terræ sigillatæ ana drachmas duas cum dimidia, sacchari uncias duas. Hic puluis multum (ut fama est) ualet contra uenenum, tam antè, q̃ pòst administratus. Sexta descriptio: Sume radicum tormentillæ drachmas duas, sandalorum rubeorum, dictami albi recentis, cornu cerui usti, margaritarum, boli armeni, aristolochiæ rotundæ ana drachmam unam, camphoræ drachmam dimidiam, sacchari albi drachmas duas, pimpinellæ, myrrhæ, zedoariæ ana drachmã unam, sandalorum, terræ sigillatæ ana drachmas duas, seminum citri, croci ana scrupulum unũ, hyacinthorũ ana drachmam dimidiam. Hi pulueres uigorem præstant cordi, adiuuantq́ ipsum in expellendo à se uenenum, putrescibiles humores desiccant, cohibent uias cordis ne uenenum ipsum attingat, frequẽter etiam uenenũ expellunt per uiam sudoris. Experimento compertum habetur priorem, quam diximus, antiquã, descriptionem, ac inter modernas ultimam, cæteris esse multò, ac longè efficaciorem. Sunt quidam, qui post uómitus prouocationem (si ea opus sit) facto etiam clystere, & inunctione, primò exhibent pulueres, atque epithema, post cuius operationem, tunc primum euacuant sanguinem. Id autem faciunt, ubi patiens sanguinis multum habuerit, nec fortè in hoc errant. At ubi fieri non possit sanguinis extractio, tum defectu sanguinis, loco phlebotomiæ exhibent medicinam, prius tamen puluerem. Postquam sudauerit infirmus, aut debitum sudoris tempus elapsum fuerit, non expectanda est humoris digestio, quoniam non adest temporis mora, atque facultas pro celebranda digestione. Equidem quum necessitas immineat (siquidem ea ipsa non subest legi) minimè obseruanda est consueta temporum discretio, atque dierum. Nec confidendum est spe aliqua in opere naturæ ad euacuationem enitentis, quoniam irregularis est, propter indigestionem impetúmque ueneni, equidem oppressa natura, ut potest, plus operatur, q̃

debeat.

debeat. Post ideò competens sudandi tempus, uel sanguinē, si abundat, minues, uel non abundante dabis purgationem: ex rebus tamen non commouentibus stomachum. Factus enim cum uiolentia uomitus, pectoris dilatando uias facit, ut ad cor uenenum percurrat, trahitq; ipsum ad cerebrum. Hac de causa errant, qui capraginem & res huiusmodi exhibent uomitiuas & uenenosas. Vix enim uni resistere potest natura ueneno. Posset fortè nobis quispiam opponere, cur uenenatos ad uomitum producere Physici soleant. Dico non parem esse uenenorum conditionem, cætera enim plus habent materiæ, & ad educendum aptiora per uomitum, & sunt in stomacho: istud uerò uapor est quidam uenenosus, & in partibus pectoris. Nulla igitur adsit medicina, quæ uomitum uiolenter producere possit, at eum qui nulla uiolentia, damnarem minimè, approbarem tamen magis, ut per inferiora diuerso fiat. Dissoluatur, quam dabis, medicina in uino albo, & aquæ scabiosæ, endiuiæ, rosarum, plantaginis, buglossæ, melissæ, aceto rosato, in quibus facta sit decoctio ex prunis demascenis, myrobalanis, tamarindis. Si autem morbus inuadit aliquem stomacho repleto, quidnam faciendum erit iuxta ordinem Modernorum? Fac ut post unctionem cum oleo scorpionum & theriaca faciliter uomat, cum aqua tepida, aceto, oleo, & succo raphani, tentando etiam prouocationem cum penna longa, deinde administrabis clystere, postmodum epithema, & de ipsis pulueribus: dein de tempore quo iam quietior & restauratus ægrotans fuerit, uenam seces, si est sanguineus, sin minus, administra medicinam. Et si in phlebotomia ultra quatuor sanguinis uncias extraxeris, abstine à medicina quousque transactæ sint à phlebotomia horæ duodecim. Et licet phlebotomiam peregeris, spem tamen non ponas in sola ipsa, præsertim in phlethorico, sanguineo, & robusto corpore. Quinimò & in alijs, quibus parum sanguinis extraxisti, etiam propinanda est suo tempore medicina, iuxta complexionis qualitatem, & uirtutis. Similiter si prius medicinam dederis, non eris ea contentus, si fuerit phlethoricum corpus, uirtute consentiente, phlebotomiam quoq; modo & tempore iniunge. Et hanc distinctionem facies, scilicet in administrando unum & alterum, ubi & possibile, & cōueniens. Sed ubi sanguis abundat, præcedat phlebotomia, & sit copiosior: ubi uerò sanguis non abundat, medicina præcedat, & phlebotomia sequatur, modica tamen, scilicet potius euentandi, quàm diminuendi causa. Post tertium diem nulla fieri debet sanguinis extractio, nisi te ad hoc sanguinis multitudo compellat. Quotiescunque medicinam, uel phlebotomiam, seu uomitiuum administras, ad hoc ut eiuscemodi agitatione ipsum uenenum à signo non reuertatur ad intus, si signum fuerit apparens, fac ut in tali commotione ponas sub & supra signum uentosas, & sanguisugas, & super cor epithemata frigida. Et ante & post propinabis per eos ea, quæ defendunt à ueneno, uidelicet theriacam, bolum armeni, smaragdos, hyacinthos, topazium, uel saltem alia gemmarum genera, aut corallos cum succo herbarum contra uenenum. Quum facis purgationē, exhibe medicinam cū modico croci in decoctione supradicta. Principalis & securior medicina, secundùm Persarum Medicos, & Mesuen, est triferæ Persicæ uncia una cū electuarij hamech drachmis duabus, uel ad minus triferæ uncia dimidia, & electuarij hamech drachma una cum electuarij hamech drachmis tribus, & Persiani eam administrant cum aqua frigida, uel succo solatri, uel endiuiæ. De hoc sæpius audiui, & fœlix periculum feci, iam præsenti anno. Vbi autem trifera & electuarium hamech defuerint, propinabis diasenæ loco triferæ, & diamanna, uel succum rosarū loco electuarij hamech modo prædicto. Experientiam feci, & multæ utilitatis securitatisq; hanc compositionem reperi. Sume triferæ Persicæ, pulpæ casiæ ana unciam dimidiam, reubarbari, diamannæ uel electuarij hamech drachmam unam. Sed ubi natura ualida est, & uenter stipticus, dabis diamannæ, uel electuarij hamech drachmas duas, distempera cum aquis buglossæ, endiuiæ, cum decoctionibus supradictis, & aquis prædictis. Ego uerò reubarbarum in uino albo & aquis endiuiæ cum modico spicæ teneo per horam, quod do in substantia commiscendo omnia simul: sæpius etiam addo postmodū mannæ unciam unā. Conueniunt & pilulæ de fumo terræ, aggregatiuæ pilulæ, partes æquales, robustis quidem in toto drachma una, alijs uerò in toto drachma dimidia, suprabibendo uinū albū cum aquis endiuiæ, uel rosarū, & scabiosæ. Etiā ipsæ solæ aggregatiuæ in omni tēpore, præsertim minus æstiuo,

drachma

drachma una, uel dimidia. Notandum si febris inhæret humoribus subtilibus & calidis apparebit sitis uehemens, gulæ ariditas, linguæ nigredo, acutus capitis color, phrenesis, uel similia horrenda, accidentia. Si autem grossioribus inhæserit humoribus, & minus furiosis febris uidebitur lenta & prædicta accidentia remissiora. Considera eiuscemodi signa, & scias quòd in quocunque humore conuenit trifera cum agarico, & pilulæ aggregatiuæ, uel solæ, uel cum pilulis de fumo terræ. Syrupus etiam solutiuus, quem dicemus inferius, si fuerit in materia furiosa, etiam conuenit diasenæ cum electuario hamech, uel succo rosarum. Item casia cum reubarbaro: item manna cum diamanna in decoctionibus frigidis. Si est in materia grossa frigida, & humida, conueniunt robustioribus pilularum aggregatiuarũ scrupuli duo, pilularum de agarico scrupulus unus. Debilioribus uerò diacatholiconis uncia una cum diafeniconis drachmis duabus, uel cum agarici trochiscati drachma una, uel semis. item de pilulis cõtra morbum dictis superius, drachma una, uel semis, & forte eiuscemodi pilulæ conueniunt in quocunque humore. Nota quòd agaricus bene præparatus, & trochiscatus, est singularis in hoc casu, in quocunque humore & membro. Ideò quando certior essem de sua præpapatione, uterer eo in omni medicina, dando drachmas duas, uel unam, uel semis de eius trochiscis, iuxta potentiam medicinæ, & iuxta complexionem hominis. Et ubi dubitarem de eius præparatione, infunderem eum in oxymelle squillitico cum salgemma, & postea colando ponerem super medicinam, absque expressione. Item notandum, quòd pilulæ aggregatiuæ sunt appropriatæ, & loco illarum debent administrari pilulæ. Si quibus, minus robustis. Et scias melius esse dare medicinam, quàm pilulas in hoc casu. Et si haberi possit diamanna, melior est succo rosarum, & fortior. Et electuarium hamech melius est ambobus, scilicet & diamanna, & succo rosarum. Demùm in omni humore mirabilis est iste syrupus solutiuus loco medicinæ ad minus uncia una, & ad ultimum duæ, cum aqua rosarum, & uino albo. Sume corticum citri, radicũ capparis, berberis, sandalorum rubrorum, spodij ana drachmas duas, cariophilatæ, melissæ, buglossæ, boraginis, cichoriæ ana manipulum unum, acetosæ, prassij, hepaticæ ana manipulum unum cum dimidio, scariolæ syluestris drachmas duas, seminis cucurbitæ, scilicet peponum, citrulli, cucumeris, uiolarum ana manipulum unum, thymi, epithymi, agarici, reubarbari, senæ, polipodij ana drachmas duas, succi absynthij, fumiterræ, ebuli & plantaginis ana drachmas sex, myrobalanorum chebulorum drachmam unam, citrinorum drachmam dimidiam, diagridij drachmas duas, sacchari albi libras duas, fac syrupum cum aceto cydoniorum. Iste syrupus à Doctoribus uocatur diuinus in conseruando, & curando, quia statim abscindit humores putrescibiles, confortat membra principalia, pellit uenenum ad extra, & de eo plures uisæ sunt experientiæ. Inter cæteros Doctores Petrus de Tussignana, & Gentilis Fulgineus, eum mirum in modum commendant, & mihi uidetur eum factum esse ad intentionem triferæ Persicæ, sed magis solutiuus, & mihi summopere placet in personis non debilissimis, & non habentibus uentrem ualde lubricum. Sumatur semel in hebdomada sanis & ægris. Nota quòd post operationem medicinæ, aut phlebotomiam, si medicinam non administraueris die sequenti, propinetur theriacæ drachma una, cum aquæ rosarum uncia una, cum modico aceti rosati. Nec timeas theriacæ caliditatem, quoniam tam modica portio parum calefacere potest, eò quòd qualitas elementaris, qualis est caliditas, & similes, quum sint ualde materiales, haud multum operatur, nisi multa cum materia. Verùm specifica uirtus, utpote quæ donum sit cœleste, & quasi spirituale, multum operatur, secundùm Galenum, pauca etiam cum materia. Theriaca autem à proprietate specifica operatur contra uenenum, ac præter hoc, caliditatis secundum uix perficit gradum, ideò longè potentior est ad uenenum expellendum, quàm ad calefaciendum. Febris item pestilentialis multò magis uenenosa, quàm calida ad exhibenda est theriaca cum aqua rosarum, & etiam in cæteris curandũ est, ut tendãt ad quandam frigiditatem, quatenus hac ipsa uti ualeas. Potest etiam dari Mithridatum loco theriacæ, sed multò potiores ex theriaca uisæ sunt experientiæ. Ideò inquit Moyses Aegyptius, narratum sibi esse à sapiente quodam Medico, se dum tempore pestis in Antiochia artem exerceret, ipsa re uerum reperisse, cætera remedia cuncta fore debilia, at solùm qui monitu suo theriaca assumebant, tutos & superstites euasisse, cæteri nequaquam.

Et hi tantum,qui ea post morbi inuasionem usi sunt,liberati fuêre, alij uitam morte commutarunt. Per hoc confirmatur,quod inquit Galenus in libro de Theriaca,ad Cæsarem, eam esse omnibus uenenis per aduersam, foreq; potentem, ubi cætera deficiunt, ac sunt debilia. Hoc autem habet à uirtute quadam miraculosa. Sunt etiam qui urinam potu exhibeant,uel lixiuium,item succum cæparum albarum cum aceto,haud scio quid mihi dicendum. Hoc moneo, ne confidentiam habeas in purgatione, postquam eam feceris, etiam si ex ipsa melius se habeat infirmus,sed quum æger melius habere uidebitur, tertia die,aut quarta post purgationem. Sed multa adhuc adsit sanguinis superfluitas, extrahe parum de sanguine, & retrahe eandem medicinalem purgationem. Quod si non admodum abundat,repete saltem pulueres,& medicinam,ne recidat in peius. Quidam exhibent euphorbium cum mastice ac gumma elemi. Sume euphorbij drachmas quinque, & scrupulum unum, gummi elemi uncias duas, masticis unciam unam cum dimidia,dabis robustis ad pondus drachmam unam, debilibus scrupulum unum, cum aquis endiuiæ & scabiosæ. Est quidem periculosa medicina,nec nisi robustissimis appropriatur,ac nisi in principio. Asserunt nonnulli gummam elemi fore gummam arboris cedrini. Sciendum quòd hoc in casu non debilis exhibenda est medicina, id est, quæ exilem faciat operationem, quoniam natura ipsa si prima medicina non bene sit operata, secundam non expectat. Nec tamen decet nimio impetu soluere, nam ex hoc resoluerentur spiritus,istudq; malum mage consistit in qualitate quadam uenenosa,quàm in quantitate materiæ. Inquit Gentilis Fulgineus se multa expertum cum supradicto puluere, ab initio sic ipsum administrabat. Sume euphorbij drachmã dimidiam, masticis drachmam unam, dabat ex his scrupulos duos, & multum plethoricis drachmam unam. At mihi multò magis placet agaricus, quia,ut aiunt Democritus,Galenus & Auicenna,ab omnibus membris aliquem trahit humorem, similiterque habet uirtutem quasi theriacæ, aduersus omne uenenum corroborat,idq; ab omni ueneno expurgat grossos principaliter,purgat humores,nec relinquit tenues quoque intentatos. Sit albus,porosus, rotundus,nec non & fractu facilis,dulcis,ac leuis. Sit quoque modicæ amaritudinis & stypticitatis, bene tritus & mixtus cum salis gemmæ parte tertia,& sic corrigatur cum sal gemma, mello rosato colato, oximelle squillitico, & uino infusionis zinziberis, & sic præparetur in trochiscatum. Et debilibus tutius est, ut detur permixtus alijs rebus, quàm solus & melius in decoctionibus, quàm in substantia,quoniam frequenter longos producit uomitus, uentrisq; dolores, nisi bene electus & præparatus sit. Quòd si debitè fuerit electus & præparatus, est medicina sancta & familiaris, secundùm Democritum & Mesue. Fœlices namque fecimus (modo & ordine dicto) ipso cum agarico experientias. At circa euphorbium compertum habuimus,quod ualde bonum nonnunquam fecerit opus,ac sæpiuscule contrarium. Vniuersaliter & in summa, sis celer euacuando & frequens, obseruatis modo & ordine. Frequentius infirmum recrea, quoniam spiritus ahàs plurimum resoluuntur, nec tantùm ea dato, siue cibaria, siue medicinalia, quę solùm mollificant,sed his permisce refrigeratiua,desiccatiua,& cordis confortatiua,quæ etiam ueneno resistant.

De cibatione, & regimine ægrotantis. Cap. X.

Cibus esse debet, secundùm Rasim & Auicennam quarto Canonis, frequens, modicus,leuis,elixus,ac multi & humidi nutrimenti,conditus cum rebus acetosis & frigidis, ut scilicet cum endiuia, acetosella, aceto agresto, malis granatis,arancijs,limonibus,cerasiis acetosis,prunis. Cibi substantia sint pulli,perdix,phasianus, contusum, consummatum, destillatum, oua recentia. Hœdinas quoque carnes non prohibeo. Summa, nutriatur rebus liquidis, humidis, & multi nutrimenti. Sic tamen nutriri debet,ut natura toleret,nec febres multiplicentur: plus enim multò,quã cæteris hoc in casu uberiori opus est alimento. Inquit Auicenna quarto Canone, quòd uenarum repletio per nutrimentum prohibet uaporis uenenosi aeris & humoris transitum, & quòd hi frequentius liberentur, qui intrepidè nutrimento adiuuantur. Nota, quòd facto clystere solutiuo, de quo suprà mentionem fecimus, si restauratione opus

sit

sit alia, sumat aliquid per os, facies solutionem uel cum enemate uel suppositorio, inde ad horas quatuor administrabis aliquid nutrimenti, de quo paulò suprà disseruimus. Vinum sit album, subtile, odoriferum, dilutum cum aqua ferrata, recenti saltem partæ æquali. Melior uerò esset aqua aurata, in qua aurum ignitum extinctum sit, uel etiã extingui potest aurum in uino. Non sinas eum pati sitim, nec os exiccari, sed continuè fac ipsum gargarizare cum uino albo bene diluto. Res teneat in ore humidas frigidulas, frequenter bibat de acetositate citri, & iuleb rosato ana partes æquales cum uino granatorum, & aqua siue succo acetosellæ. Vtilis est syrupus acetosæ simplicis cum aqua ferrata, & pariter succus cedri uel limonum, siue aranciorum expressorum, hæc dabis cum aqua & saccharo qui, uel forte melius cum aqua hordei uel ferrata. Item saccharum rosatum aut diamenatũ uel diaprunis & diacydonitem dissolutum in aqua, colatũ & expressum, uel rosas, cerasa acetosa, myrobalanos, tamarindos, pruna, cydonia, persica sicca, trita & infusa in aqua, post colata, expressa, & cum saccharo, & aqua recenti exhibita, utilia sunt. Conuenit etiam acetum album cũ aqua ferrata & saccharo ægris simulatq; sanis. Confert etiam oxysacchara composita cum aceto albo, succo granatorum acetosorum, & saccharo. Prodest quoq; succus granatorum medij saporis, uel succus, siue uinum acetosorum cum modico sacchari, & aqua hordei cum uino granatorum. Bonum est annulos aureos in aquam tamdiu confricare, donec aliquantulum rodantur per aquam. Item bullire aquam cum auro, & ea uti in cibo & potu bonum est. Secundum Gentilem fieri fortasse potest, ut aurum ad formam reducatur liquidam aptam ad potandum, hoc modo. Sume auri unciam unam, argenti uiui uncias duas, misce, & simul mixta maneant quousq; aurum dissoluatur, deinde imponas alembico cum igne lento, in tantum quod argentum uiuum alembicum exeat. Postea excipias aurum ex fundo alembici, & adde aquarum buglossæ uncias quadraginta septem, ponas in alembicum uitreum bene obturatum. Cõtinuabis sub eo ignem per tres dies & noctes, ignem dico bene proportionatum. In fine si callueris artem, inuenies aquam minimè consumptam, & aurum liquefactum, & hoc est aurum potabile, cordialissimum, & digeri potest. Aurum quidem alia forma parum est utile, quia digeri nequaquam potest. Administrabis bis in die ieiuno stomacho ex his syrupis, scilicet de acetositate citri, de limonibus, de cichoria, de fumo terræ ana drachmam dimidiam, cum uncia una aquarum melissæ & succi acetosellæ. Item syrupi de agresta, de ribes, rob berberis, de cydonijs, de granatis medij saporis, de granatis cum aquis endiuiæ & buglossæ. Item syrupi de endiuia cum aquis endiuiæ & acetositate citri, cum succo acetosellæ, & uino granatorum acetosorum, item succum limonum, uel citri, uel aranciorum expressorum exhibendum cum aqua & saccharo. Non displiceret si loco aquæ administrare brodium pullorum, quod appellari uulgariter solet piperata, aut perdicem coctam cum agresta & endiuia, exinde colata, cui mixtum sit aliquid ex memoratis succis cum dulcibus contemperando acetosa, ueluti natura facit in granatis medij saporis. Etiam mala granata acetosa cum uino & succo suo sola, uel etiam cum alijs succis, condiantur bene omnia. Item succum rosarum, myrobalanos, tamarindos, saccharum rosatum, & diamarenatum, diaprunis, diacydoniten dissoluta in aqua, & colata, & expressa, bibenda sunt cum aqua recepti. Item oxysacchara cum iuleb rosato & aqua ferrata. Item succum rosarum & acetositatem citri cum uino granatorum. Nota, syrupus acetosæ, scilicet in quocunque utilis est syrupo. Vbi non habeatur acetositas citri, exprime limones uel arancios, & cum saccharo tempera, & ubi maior adsit caliditas, maiori quantitate dabis acetosa, ubi minori. Et ubi non habeatur syrupus acetosus, dabis acetum, aquam & saccharum simul permixta. Album acetum melius est rubro. Item syrupum hunc optimum. Sume succi melissæ, boraginis, buglossæ depurati ana uncias tres, aquæ rosarum, aceti albi ana unciam unam cum dimidia, acetositatis citri & limonum unciam dimidiam, sacchari albi libram unam, ex hoc propinabis uncias duas cum aquarum buglossæ & acetosellæ uncijs duabus & dimidia, ex his utere quo placet. Et simul dato duos trochiscos de camphora. Quin'nam sapientum loco syrupi hanc dant potionem. Sume aquæ rosarum libram unam, uini albi odoriferi libram dimidiam, boli armeni optimè

puluerisati & cribrati unciam dimidiam, pro uice una exhibeto drachmas duas, est enim remedium & antiquum & potens. Experimentatores duobus potissimum utuntur, uidelicet succo florum aranciorum cum uino in casu & post casum, & semine Cardonis benedicti cum uino, quia hæc sunt experta aduersus uenenum fungorum. Solent & hæc dare sapientes. Sume succi scabiosæ uncias tres, terræ sigillatæ drachmam unam cum modico uini, semini citri drachmas duas cum uino bono. Item ambram & charabe cum uino, item specierum coagulorum drachmam unam cum uino. Coagula sunt mucilagines quædam in certis uesicis, appensæ in uisceribus hœdorum & leporum. Item radicem palmæ Christi cum uino. Hæc quibus (ut tradidimus) sapientes utuntur, remouent uenenum à corde. Conueniunt ad conseruandum & curandum hæ confectiones. Multum confide in hac nostra compositione simplici, secura, efficacissima. Accipe boli armeni drachmas duas, terræ sigillatæ, corallorum rubeorum ana drachmam unam, corticum citri, zedoariæ, croci ana drachmam dimidiam, sacchari rosati, rosis rubeis conditi uncias sex, acetositatis citri uncias decem, dabis semper cum uino albo & aqua rosarum, quandoque commiscendum est parum aceti rosati. Ex his etiam conficere possumus pilulis, si loco sacchari rosati accipiamus rosarum rubearum unciam dimidiam cum acetositate citri quantum sufficit. Quidam dant istas consumptiones: Sume sacchari rosati, trium sandalorum, diadraganti ana uncias quatuor, folia auri numero decem, margaritarum, hiacynthorum, ossis de corde ceruici ana drachmam unam. Item cape margaritarum scrupulum unum, sapphiri, hyacinthorum, smaragdorum drachmas duas, terræ sigillatæ, trium granorum, serici crudi triti ana drachmam dimidiam, smaragdorum drachmam unam, manus Christi rosati quantumtumlibet, aquæ rosarum in qua confricentur anuli aurei uel uasa aurea huiusmodi quantum sufficit. Item aquæ rosarum, sacchari albi ana libram unam, sandalorum rubeorum & alborum, corallorum rubeorum, spodij ana drachmam dimidiam, margaritarum drachmam unam hiacynthorum, smaragdorum, sapphiri, ossis de corde ceruici ana scrupulum unum. Omnia aromatica conueniuntq; ad conseruandum & curandum, maximè quæ attinent frigiditati & caliditati. Et si non conueniant ad febrilem calorem, ualent tamen aduersus uenenum ipsius, & maximè si contemperentur cum frigidis, ita ut ad frigiditatem aliquam declinent, & plus declinent stante uel temporum uel complexionum, uel febrium acutarum caliditate. Item nota quod inter terram sigillatam, & bolum armenum hæc est distantia quod quamuis utraque ualeant contra uenenum & morbum, nihilominus plus utuntur sapientes terra, quàm bolo in cæteris uenenis, at in morbo pestilentiali potius è conuerso faciunt. In hoc conueniunt omnes, in cæteris uenenis, nil melius esse terra sigillata maximè exhibendo eam cum modico boli armeni, & granorum iuniperi, & aceto diluto secundum modum Galeni, quia statim constringit, clauditque uias pectorales, ita ut uenenum per eas transire non possit, eijcitque uenenum per uomitum. Pariter & uenenum quod per solutiua educibile, id facit administratam, tàm post quàm ante casum, sed securius ante. Similiter consentiunt omnes, quod quum ad conseruandum se à peste, tùm etiam expellendum ipsam bolus armenus cætera simplicia superet omnia, maximè exhibitus cum uino albo & aqua rosarum, secundum ordinem Galeni, Serapionis & Auicennæ, qui aiunt se esse expertos tempore magnæ pestilentiæ fuisse cum hoc faciliter & conseruatos, & sanatos humores. Est enim bolus armenus rubeus parum croceus, delicatus, frangibilis. Terra uerò sigillata aliquantulum sit rubens, gustui parum acetosa & arida, nonnihil uiscosa, nec tamen adeò tenax ut digitis adhæreat. Aduerte quod nonnunquam initium capit morbus cum sputo sanguinis abundante, hoc in casu non datur bolus, neque aliud huiusce uenenosi sanguinis strictiuum. Imò coadiuuatur iste fluxus cum rebus pectoralibus, extrahiturq; sanguis ex ambabus uenis saphenæ, in qualitatem complexionis. Quod si ægrotans est multum sanguineus, fit etiam minutio postmodum ex mediana. Nec sunt prætermittendæ fricationes stomacho ieiuno. Fac ut admoueat naso spongiam intinctam in aqua rosarum, & aceto rosarum, & cum uino odorifero, quibus etiam sæpe lauat omnes pulsus & faciem. Vbi adsit de futura phrenesi suspicio.

admoueas

admoueas quandoq; fronti aquam rosarum cum aceto rosarum. Et nisi nimiam metuas somnolentiam, addas parum camphoræ. Cura ne infirmus in profundum nimis deueniat somnum, sufficiunt enim horæ sex uel quinq; per diem & noctem, siquidem dormitio multa retrahit uenenum ad intra. Ventosæ à tergo positæ, frictiones & ligamenta circum extremitates, conferunt ad phranesim pariter & somnolentiam. Item confert suppositorium ex sapone duro cum modico salgemmæ. Somnus modicus in principio morbi utilis est, nec ideo tantum uigilandum est, ut inde spiritus resoluantur. Camera euentari debet sæpe aperiendo & reserando, ex hoc enim uariatur aër, sic tamen euentari debet, ne ob id sentiat ægrotans, & patiatur frigoris quicquam. Debet tendi per latera lecti lintea aceto madefacta. Asperge parietes ac solum cameræ aceto aqua permixto, spargantur hinc inde, & per angulos & parietes apponantur frondes, pampini, cannæ, salices, rosæ, plantulæ & folia citrullorum, & alia quæq; uiridantia, flosculi & poma odorifera. Facies suffitum ex sandalis & rosis, mirthillis & camphora, terebinthina, thure, corticibus citri, corticibus granatorum & pomorum cōmunium, additis modicum cariophilorum & croci. Super omnia curæ sit, quod singulis horis sex oportet te mutare & renouare infirmo camisiam & omnes pannos, linteamina, fumigia, una cum uase pro fumigio. Si commode fieri potest mutabis singulis uiginti quatuor horis stratum & cameram. Antea autem quàm introducatur, sit camera bene emundata, ac bonis (ut conuenit) odoribus fumigata. Aliter enim amictus, lectus & habitatio ueneno inficiūt. Nec uolo cum silentio præteriri, quod ubi insolita, appareat caliditas, stomachi rubor, dolorumq; ab intestinis securitas, consueuerunt Rasis & Iohannitius semel tantum ad potandum dare aquam frigidam & recentem multa cum quantitate. Ego uerò ut securius agerem, darem aquæ hordæi recentis libras tres, cum uncijs tribus sacchari. Et forte darem etiam succi cucumeris libram dimidiam cū uncia una sacchari bene simul permixta, postea succi aranciorum uel granatorum unciam unam, & drachmam unam sacchari. Quidam compatriota noster uir robustus, quamprimum hic ipsum morbus inuasit, immersit se aquis frigidis, perq; duas horas sic stetit, exiens liberatus est, ueruntamen fallacissimum hoc est experimentum. Forte securius esset sedere in aquis tepidis, quæ pectoralia non attingerēt, quoniam hæ partes non sunt aperiendæ, nec ad ipsas prouocandi sunt humores. Nonnulli hoc in casu assumpserūt uenena, & maxime quæ frigidæ naturæ, & fortassis etiam ea, quæ calidæ naturę, prius uel post theriacam, uel terram sigillatam cum bolo armeno & aceto aqua permixto, & similia quæ contra uenenum sunt. Inter quos quidam physicus liberatus fuerat. Videtur tamen mihi res admodum periculosa.

De cura per artem chirurgiæ. Cap. XI.

HOc in casu non expectandum, quousque appareat inflatio aut bulla, sed facta purgatione, uel phlebotomia sis celer & promptus ad uenenum extrahendū, faciendo cum fermento & cantharidibus ruptorium, uel aliud ex his quæ inferius narrabimus. Applices musculo dextri brachij sub cubito interiori à parte, uel ubi tangi solet pulsus, non tamen super proprio pulsu. Similiter facies super talo pedis dextri quatuor digitis ad intra, ut fiat uesica, quam aperi, apertamq; teneas. Si solitum apparuerit signum, & incommoditas breuitasq; temporis obseruandum ordinem impediant, fiat phlebotomia atq; purgatio. Quibus factis uel saltem phlebotomia, facies ruptorium, & applicabis eidem lateri sex digitorū sub signo distantia. Sunt qui temporis uarietati non confidant, sed & præter ordinem primo & post, simulq; quò melius possent remedijs curæ student. Modernorum talis ordo quorundam est, ut ubi nil expediat, primo purgetur infirmus cum clysteribus, pulueribus, phlebotomia & medicina. Post uerò applicanda ut diximus (etiam non apparente signo) ruptoria, ac tutius est confestim (appareat signum uel non) ponamus ruptoria, & reliqua huic morbo appropriata. Si uideatur apparens, sic facito. Si enim apparuerit circa aures subito ruptorium applica collo in posteriori parte, eiusdem tamen lateris in quo signum. Si sub brachio, musculo ruptorium apponatur eiusdem brachij, uel prope pulsum, non tamen supra.

Si in inguinibus, pone iuxta cauillam, hoc est, super talo pedis eiusdem lateris. Quum alibi appareat, applica ruptorium sub signo per distantiam sex digitorum, uel sextantis, ne tamen ponatur, utcunque sit, supra pectus. Et si fuerit in gula, uidelicet â parte anteriori, ponatur ruptorium â posteriori uidelicet in collo, si uerò in posteriori parte eodem in loco fuerit, non debet in anteriori applicari, sed potius sub loco signi, sicq; tamdiu permittes ibidem ruptorium donec uesicam fecerit, quam aperias, & supraponas butyrum & folia caulis, item spongiam hac intinctam decoctione. Sume camomillæ brictanicæ, meliloti, scabiosæ ana manipulum unum, bulliant in libra dimidia aquæ ad consumptionem dimidij, hanc quia uenenum trahit renouato, teneto sæpius in finem usque curæ.

Simplicium descriptio ruptoriorum. Cap. XII.

RVptoria hæc sunt, uincetoxicon, uitriolum, flos æris, nux rancida, cordumenium, arsenicum, calx uiua, antipharmacum, cuscuta, calx cum sapone fullonum, aura, cynoglossa, fermentum cum lixiuio, galbanus cauda equina, euphorbium, stercus columbinum, stercus accipitris, anserum, anatum, nasturtium, limacia uiua, uel suo cum cortice trita, rana excoriata & assata, calamentum, pulegium ceruinum, aristolochia, raphanus, uiscum, centinodia, costum, piper, lapis spongię marinæ, flammula trita, urtica, sinapis uitalba, mentastrum, scabiosa, canapis, canapatium, cantharides & salgemma, grana masticata, pirethrum, uitellum oui cum multo salis, consolida maior, & scabiosa, tritæ intra duas lapides mirabiles sunt. Dicta ruptiora debent cito, ut dixeram, applicari, & fortè pariter super signum apparens. In delicatis personis utendum est lenioribus & in alijs, fortioribus. Et tutius est ut sub signo ponantur quàm supra, uel supra ponantur minus fortia, sub uerò, fortiora.

Curandi apostematis rationes, modi, & conditiones. Cap. XIII.

HOc signum uocatur apostema, quod cum uenit ante febris accessum, indicat cor forte esse, & potens ad expellendum uenenum, & tunc est febris accidens apostematis. E diuerso est quum uenerit post febrim. Hoc enim apostema est duarum generationum, altera est bulla & nominatur anthrax & carbunculus, altera est inflatio, & uocatur bubo & glandula. Bulla communiter per emunctoria exit, & quantò plus à principalibus distat membris, tantò minus periculosa est. Nigra est omnium pessima, secundo uiridis loco est pauló minus mala, tertio glauca, rubea quarto. Et quantò aridior, tantò peior est. Inflatio communiter in emunctorijs uenire solet, hoc est, principalium membrorum purgatorijs, quæ tres sunt, in locis scilicet post aures, sub brachijs, in inguinibus. Cerebrum per emunctoria post aures dimittit uenenum, necnon in collum. Cor sub brachia mittit. Ad uel circum inguina hepar. Hac de causa peior est inflatio quàm bulla, quoniam ueneni multum ad principalia decurrisse membra ostendit. Et quantò cordi propinquior inflatio fuerit, tantò quidem periculosior. Vtrorumq; scilicet bullæ pariter & inflationis quasi similis est cura. Sunt qui accedente apostemate ante febrem, & procul à corde faciunt, subitò ligaturas inter locum doloris & cor, supra ponuntq; repercutiendi causa res frigidas, siccas. At supra doloris locum proprium, res ponunt calidas & humidas, resolutiuas. Alij quamprimum apparere incipit apostema, ponunt supra simul, & à latere uentosas, ut diximus, & ruptoria, subitò hanc exhibendo medicinam. Sume hellebori nigri præparati, senæ, cinnamomi ana drachmam dimidiam, diagridij scrupulum dimidium, infundātur in uini granatorũ uncias quatuor, & sacchari unciā unam. Si ad multas horas in infusione staret, melius esset, postea cola & exprime, propinanda quũ apparet apostema antequam dormiat. Sic uerò præparant helleborum. Scindunt per longũ in frustra minuta ponunt ipsum in pomum in stuppis prius aqua rosarum intinctis, sicq; coquunt sub cineribus calidis, cocto

semel proijciunt pomum,recoquunt helleborum alio in pomo,modo quo prius, separatim à pomo conseruatur.Dant robustissimis helleborum mixtis miscendis, modo & ordine dicto. Cæteris uerò & minus robustis,dant solummodo pomum secundæ coctionis. Præparant scamoneam coquendo ipsam in malis cydonijs,uel in pasta farinæ hordei facta cum uino cydoniorum. Non reprobo istorum regulas,sed ad nostras regrediamur.

Regulæ & modi applicandorum ruptorium. *Cap.* XIIII.

QVum opportunum non est ut extrahi posit sanguis cum uentosis uel sanguisugis,nec incendi signum,poni debent sub uel suprà, uel simul utrobiq; ruptoria ex dictis,& his etiam quæ in sequentibus dicam compositionibus. Exhibes autem prædicta,si uideatur temporis adesse cõmoditas, postquam extractus est sanguis,ac parum quieuit ægrotans, uel saltem post assumptionem medicinæ,& eius perfectam operationem,& non præstò affuerit qui manu operetur dato puluerem,quem si non habeas,exhibe medicinam. Si nec medicinam habueris,applica sine dilatione ruptoria supra & extra signum,cum moderatione,ut diximus,& ordine,& si tempus instet,nec quicquam adhuc factum sit,exhibe simul purgationem & ruptoria,nec cesses unquam à remediorum administratione, nec differas ut speres te omnia cum temporis commoditate facturum. Aduerte,ne super signo ponas res adeò frigidas & stipticas ut uenenum ad intra repercutiant. Vtere his quæ aptè ad trahendum & resoluendũ,ut sunt res calidæ.Ac aliquantulum temperandę sunt quandoq;,si sis eas continuaturus cum rebus frigidis,ut nimia euitetur inflammatio, nec tamen ita frigidis ut inde restringant.Nec multum metuas dolorem, quoniam uenenum trahit ad postrema.Nolo tamen toleres excessum,quoniam uires adderet ueneno, augmentaret pariter & febres,naturamq; nimis lassaret. Locum ruptorij nolo per artem in totum consolides,donec tres elapsi sunt menses, hoc uerò quum facis reitera purgationem. Quidam Florentinus noster hoc uerè incidit bullam,quod cum inde ab hoc morbo ita liber esset,ut nõ diuersus foret à sanis,haud ita multò post quamprimum plagam consolidauit,transactis uerò pòst diebus quadraginta iterum morbo infectos bidui spacio interijt,maximè hoc quia sine purgatione plagam restrinxerat. Hoc etenim scias,quod qui post septimum perit diem,mala potius cura id euenit,quàm huiusce naturа morbi. Scito quod postquam uenenum in tantum decurrit ad apostema, ut principalia membra per hoc sint alleuiata,nisi tu per bene & continuè idipsum trahas, rectifices,& purges,intrinsecum apostematis uenenum plus exasperatur, contractum uaporat ad intra & occidit. Idcirco continuè cor ipsum fortifica constringendo uias eius intus & ab extra,humores sæpius euacua,uenenum plagæ rectifica,purga. Nil speres certi ex illorum pręter rationem sanitatis spe,quinimo nec ad instans ob hoc à remedijs cesses,maximè si adhuc septimus non elapsus fuerit dies.

Composita ruptoria & emplastra quædam fortia. *Cap.* XV.

MVltifariam sunt ruptoria composita,fortiaq; in trahendo uenenum ad extra. Enarrabimus multa,ut secundum opportunitatem cuiuslibet auxilio commodè uti posis.Sume ficus,ireos,& grana tritici contusa,parte æquali, maturat hoc citò ac rumpit. Item fermentum cum oleo & sale. Item pix cum passulis & melle. Item stercus passerinum cum axungia porci. Item uitrum puluerisatum cum terebinthina. Item nisi abominosum foret stercus humanum, ualet multum ante & post rupturam,supraponendo medullam panis feruenti oleo intinctam. Item oleum cum cineribus bullitum.Item cantharides numero decem, cum uncijs passularum una,fermenti una & semis,scabiosæ,cynoglossæ,consolidæ maioris, antipharmaci ana unciam unam,incorporentur cum oleo liliorum.Et si fortius facere uolueris adde

sal & columbinam herbam, rutam ana drachmas duas. Item nasturtium cum oleo & sale. Item auripigmentum, piper ana drachmas duas, caricas numero decem, fac emplastrum cum melle quantum sufficit. Item baurach, salis amoniaci, scabiosæ, antipharmaci, alliј, piperis ana partes æquales, fac emplastrum cum succo scabiosæ. Item galbanum, radices liliorum alborum, stercus humanum, consolidam maiorem tritam inter duos lapides. Item fermenti uncias quatuor, sinapis, rutæ scabiosę, absinthіј ana manipulum unum, radicum liliorum alborum partem tertiam, uitrioli drachmas duas, cantharides numero decem, galbani unciam unam, nuces rancidas numero tres, olei liliorum quantum sufficit, coquantur herbæ & radices in oleo, & fiat emplastrum, addendo cætera ingredientia secundum artem. Item cantharides cum oleo saponis. Item cineris quercini, quo tinctores utuntur partes quatuor, calcis partes sex, misce, & quum uteris supra pone prædictum emplastrum. At istud nunc dictum emplastrum facies cum oleo oliuarum nigrarum, & fortius est, si oleum cineribus bulliat. Item fermenti, urticæ, pinguedinis carnis exiccatæ, barbæ maluauisci, maluæ, partes æquales. Quinque sunt herbæ hoc in casu, tùm omnibus emplastris tùm etiam intus sumptæ ualde cõuenientes, quoniam tàm intus, quàm extra ueneno resistunt, & sunt quasi temperatæ, scilicet consolida, scabiosa, agrimonia, brictanica, aristolochia.

De emplastris temperatis. Cap. XVI.

FOrtia sunt admodum supradicta ruptoria & emplastra, cum ad rumpendum, tùm etiam ad extrahendum citò uenenum. Sed non sunt continuanda, quoniam nimis inflammarent, attamen eis plus uti quis posset, ubi apostema non esset coloris multum uiridis aut rubei, uel nigri. Ac etiam ubi nõ multa foret corrosio, temperatoria quædam adducam & magis conuenientia, ubi de magna metus esset inflammatione. Sume barbæ maluauisci uncias duas, caput unum liliorum alborum, farinæ seminis lini ana unciam unam cum dimidia, bulliant in aqua communi, & pistentur cum fermento & axungia ueteri, applicetur calide. Item sume furfuris non penitus expurgati à farina manipulos duos, coquatur in aceto. Item columbina cum aceto & oleo rosato. Item farina hordei cum succo brictanicæ uel consolidæ. Item cæpas cum butyro coctas, addendo pòst caricas, & fermentum cum oleo camomillino dulcorari potest (si opus sit ob odoris uehementiam) addendo poma cocta, aut maluauiscum, & maluam, ipsarumque mucilagines. Quod si maiori adhuc opus sit dulcoratione, accipe cæpas coctas & poma cocta, scilicet cum butyro & oleo camomillino. Item maluæ, barbæ malua uisci, scabiosæ ana manipulum unum, bulliant herbæ in aqua communi, cum qua incorporetur farina. Pistentur autem herbę & condiantur simul omnia cum uncia una pinguedinis gallinæ, & totidem olei camomillini, croci drachma dimidia, est enim delicatissimum emplastrum. Item scabiosa, pes columbinus, cichoria, consolida maior. Conuenit post hæc emplastrum ex apio, brictanica, farina orobi cum prędictarum herbarum succis, secundum aliquos etiam cum theriaca. Item emplastrum ex opoponaco trito cum passulis. Item assa, ruta, & nitrum cum melle. Bonum quandoque fuerit unctum esse cum theriaca, suprapositis cæpis & malua coctis. Supraponunt etiam nõnulli flores aranciorum, & folia contusa cum axungia & maluis. Quantum uerò ad ipsam theriacam, uolunt aliqui non esse ei quicquã superponendum, quoniam remittit uenenum ad intra.

Emplastra temperatissima. Cap. XVII.

QVum bulla multum nigra est, & supra modũ ardens, ac per quàm cito accendit, corrodit, & dilatatur, tẽperatoria debent esse ea, quę administras, desiccatiua cũ aliquali frigiditate, tẽperataque caliditate resolutiua. Exẽpli gratia. Sume plãtaginẽ & gallas cũ aceto coctas, item lentes cũ pane mixto, cum cribratura furfuris. Item granata acetosa & mediј saporis in quatuor partes scissa & cocta in aceto usque ad eorundem dissolutionem, conterantur & applicentur, conue-

conueniunt ab initio morbi usque ad declinationis statum. Conuenit alterum hoc emplastrum ante hulcerationem causatam à bulla. Sume acacij, draganti, opij, corticum granatorum ana drachmam unam, uiridis æris, hioscyamum album, fac emplastrum cum uino & serua ad usum. Quando uideas iam factam hulcerationem, suprapone id aliquantulum desiccatiuum. Sume esdram cum uino & robgrauato, & similibus, aduerte ne partes signo circumstantes putrefiant; defende ipsas cum bolo armeno, aqua rosarum, oleo rosato, aceto rosato, & cæteris. In recessu inflammationis, hulceratione rea manente, pone emplastrum ex litargyrio, & ea quæ ad malignas & corrosiuas plagas conferunt, id est, quæ refrigerant, desiccant, repercutiunt, ex quibus aliqua superius commemorauimus. At temperate facito cuncta, ut & repente expedit, purgationis ad intra.

De modo mitigandi dolorem circa ipsum apostema. Cap. XVIII.

QVæ superiori tractata sunt capite in bullis multum nigris & corrosiuis uerificantur, at in cæteris non tantæ inflammationis temperatior esto maturiorq; in repercutiendo. Ardorem dolorémque partim à morbo, partim ab ruptorijs siue ab inflammatione prouenientem, si mitigare studeas, circumpone signo medullam panis calidi recentis primum excepti è furno uino aceto so uel succo plantaginis intinctam. Item coque prædictam medullam, necnon & lentes in aceto, applica & sæpius muta, & ne desiccetur emplastrum illico suprapone folia plantaginis. Quando emplastrum deponis lauetur plagæ superficies cum uino pontico siue aceto, suprapone farinam hordei cum melle. Intelligo autem poni debere ista non supra, sed circum plagam, quamuis secundum Petrum de Tussigniana aliosq; & doctos, & expertos, hæc quæ diximus non multum repercutiant, uerùm pellunt caliditatem, confortant doloris locum, & temperato quodam calore resoluunt. Remanentem postea plagam his rebus curato, quæ ad uenenosa corrosiuasq; attinent plagas.

De modo incidendi putrem ipsius apostematis carnem. Cap. XIX.

QVando est mortificata plaga, cura subito ut tristis illa caro decidat. Sume brancæ ursinæ, barbæ maluauisci, herbæ peruincæ, foliorum maluæ ana unciam unam, coquantur, pistentur & misceantur cum axungia porci non salita, & cum butyro ueteri, sic simul ad tres dies permittantur, postea colentur, exprimatur, addendo colaturæ parum ceræ & masticis, serua ad usum. Vtq; competentem faciat plaga crustam, quam postea bene diuellas, quum dicto usus es emplastro, ungatur cum butyro & oleo. Crustam autem nulla cum uiolentia depone (id quidem multum obesset) morare donec natura id per se facere incipiat, quã postmodum cum supradictis adiuua. Interea ne corrodat uenenũ, perq; sanas corporis partes discurrat, hunc in modum succurrere opus est. Habeas uentosam amplam, ita ut totam (quum applicatur) plagam hoc modo ambiat, uidelicet ut suprapositа tangat circumcirca tantummodo carnem sanam, ita ut plaga nulla ex parte contingi queat à uentosa. Hanc igitur uentosam applicato sic trahendum uenenosum ex profundo sanguinem prohibendumq; ne intro reuertatur.

De modo mundificandi plagam. Cap. XX.

RVpto apostemate extractaq; ueneni materia, propinanda sunt constrictiua simulq; mundificatiua. Sume farinam ordei cum melle & modico salis, supra pone folia caulium. Item sarcocollam pulnerizatam, & mel parte æquali, si fortius uolueris, coque in primis ipsum mel, post uerò adde sarcocollam. Est

equidem secundum Gentilem de Fulgineo & Petrum de Tusſigniana ſolennis compoſitio, quoniam omne uulnus mundificat, omnemq́ ſanioſam plagam. Commendo pariter ad hanc rem emplaſtrum diaquilon.

De modo regenerandi carnem bonam.
Cap. XXI.

MVndificata quum fuerit plaga, ad bonam carnem regenerandam, accipe folia baſiliconis optimè contuſa. Item recipe xanthos, centaureæ maioris, herbæ penetaphyllon, conſolidæ maioris ana partes æquales, deſtillentur in Vere per alembicum, uel facito his ex herbis ſuccum, ſicq́ ſimul permitte donec bene permiſceantur. Poſtea adde illis aqud uitæ partem quintam, ſerua ad uſum, iſtud enim mirabile inuenies in regenerando carnem. Item confert ad hoc barba aſphodeli, hoc eſt lappa, cocta cum fœcibus uini. Item emplaſtrum ex coriandris uiridibus cum melle & paſſulis.

De uarijs modis extrahendi ſanguinem à ſigno. De modo cauterizandi per incendium.
Cap. XXII.

OMnis circa ſignum prædicta cura, quæ (ut antea narrauimus) fit cum ruptorijs ſimplicibus & compoſitis. Laudabilior fieret Italicorum omnium Doctorum ſententia, modo quem iamiam dicemus, poſtponendo ipſa ruptoria, & ſic faciendo. Pone cauteria diſtantur à ſigno quemadmodum iam diximus, & ſimul ſupra ſignum magnam pone uentoſam, qua depoſita, tange ipſum uarijs in locis cum roſario & lanceola, poſtea uentoſam repone, ut ſanguinem attrahat, eamq́ ceſſante ſanguinis attractione amoue. Deinde tres bene purgatas ſanguiſugas applica, hisq́ iam repletis & amotis, gallorum uel pipionum columbarumque pullos ſcinde per medium, & ſic calide unum poſt alterum appone. Poſt ſecundum quoſdam debet inungi cum theriaca, dein uerò permittas eum quieſcere. Nonnulli iſtorum loco deplumant locum circa anum galli, & accipiunt ſaponis aliqualiter obſcuri ac quaſi uiridis unciam unam, opij ſcrupulum dimidium, piſtantq́ bene, & cum ſale albo pulueriſatiſsimo faciunt ſuppoſitorium gallo, & totum in ſimul ſuperponunt. Quo peracto reſtaura ægrotantem, poſtmodum cum leniter cauteriza. Non dico cum cera nec oleo feruenti, quia oppilant, ſed auro ignito, aut argento, uel ferro, ipſumq́ inſtrumentum in ſummitate rotundam habeat planitiem ad formam unius ſatis magni quadrantis, ſitq́ in medio huiuſcemodi planitiei acies ſiue acumen ad formã adamantis, non nimis acuti. Et poſt incendium inunge cum butyro, & cooperias locum folio caulis, & permitte eum quieſcere. Hoc multò eligibilius eſt ruptorijs, eò quo citius operatur, magisq́ pellit uenenum, meliorem inſuper qualitatem in membro relinquit. Poſthac utuntur rebus plagæ ſuperponendis, & circa quas ſuperius commemorauimus poſt ruptorium adminiſtrandas, & eodem modo. Nonnulli peſtilenti morbo laborantes, nõ aliud oſtendunt ſignum quàm maculas, ueluti morbilli, per corporis cutem diſſeminatas. Iſtiuſmodi debent inuolui panno coccineo calido, & cuſtodiri à frigore, apponanturq́ duæ magnæ ſpongiæ dorſo cum renibus, & pectori calidè, intinctæ decoctioni meliloti, camomillæ & lentis, & bene expreſſæ, & ieiuno ſtomacho, ſæpius mutentur. Dabis etiam in potu decoctionem caricarum, lentis granorum tinctorum, & croci.

De cura ſecundùm morem Hiſpanorum & Catelanorum.
Cap. XXV.

DIctum à nobis in præcedentibus de iſtiuſmodi morbi cura ſecundum Græcorum, Latinorum, necnon & Barbarorum intentionem, maximè uerò ſecundum uſum Italorum, at in præſentia iuxta Hiſpanorum morem pariter & Catelanorum,

telanorum, de hisce medicamentis considerabimus. Itaque secundum istos fit statim clystere, post uerò, si sanguis abundat, phlebotomia. Sin minus exhibetur iuxta peccantis humoris qualitatem medicina. Ab initio applicant epithema, deinde facta aliquali euacuatione, saltem cum clystere, ad curam procedunt apostematis. More etiam istorum, nihil ex inflammationibus ardentibusque superponi debet apostemati, quia spasmum inducunt, febres accendunt, malignius reddunt uenenum, maximè si in emunctorijs fuerit apostema. Aiunt item non esse in principio adponenda maturantia multum ac maceratiua, quoniam glutinant, oppilant, putrefaciunt, referuere faciunt, pelluntque uenenum ad intra. Nec frigida quoque dicunt administranda, nec quicquam (quia desiccat) cum spongia, neque cum panno, quia intus claudunt uapores, stringitque. At uerò cum lana mundo, siue cum stupa (maximè ex cannabo) laudabile est. Præsens decoctio est maximè familiaris, his præcipuè qui sunt natura delicati, ac etiam in emunctorijs. Accipe flores camomillæ, melilotum, capillos Veneris bulliant in aqua, imbibe lanam siue stuppam, exceptam manibus exprime, applica tepidam uel parum calidam, singulis horis renoua, donec resoluat uel aperiat. Pòst uerò aperturam transacto die quinto utere maturatiuis, & quæ mundificant, & regenerant. Bullis autem ut rumpantur securè superponitur scabiosa pista uel sola, uel cum ueteri axungia porci, & salita. Si uiridis est bulla uel nigra, nec tamen est in emunctorijs, aperias eam subitò uarijs in partibus cum lanceola, uel rasorio, ut inde citò exeat uenenum. Deinde laua bullam cum aqua salsa, ne ibidem remaneat sanguis coagulatus, applica sanguisugas. Post quum fuerit rupta & ueneno expurgata, transacto (ut suprà) die quinto superpone maturatiua, mundificatiua, regeneratiua. Præter hæc (nisi admodum tenellæ sit ætatis ægrotans) debet non supra, sed sub bulla per sex digitorum distantiam poni ampla, uentosa. Postea fieri debet apertio cum lanceola uel rasorio, & iterum apponi uentosa ut sanguinem attrahat, uidelicet uncias duas uel tres, uel plus etiam iuxta tenorem consensumque uirtutis. Aduerte signo in emunctorijs existente, proprio signo applices uentosas, nec incidas, nec nimis ipsum molestes frequentando uentosas, quoniam sic rugetur spasmus, multi trahuntur calidi humores, peius efficitur uenenum, & multi sic faciendo pereunt. Verùm si circa aures, uel in gula huiusmodi signum appareat, applica uentosam retro sub spondilibus colli, non supra uel in spatulis. Si uerò appareat sub brachijs, applica uentosam sed eodem latere, declinando uersus deorsum. Si in inguinibus, applica uentosam in coxa, uel retro sub clunibus. In quocunque horum casuum sic facito, pone per sex digitorum spacium procul à signo, ut diximus, uentosam & scarificando trahas sanguinem cum uentosis uel sanguisugis. Sed supra signum, supradictam pones decoctionem, ut temperatè leniat atque resoluat. Vna cum decoctione bonum esset, si posses apponere lapidem quempiam ueneni tractiuum puluerisatum, uel integrum, ut sunt smaragdus, hiacynthus, topazius. Tamen secundum aliquos istorum possumus superponere signo sanguisugas, & quandoque etiam uentosas. Esto quod sit in emunctorijs, nulla tamē fieri debet cum uiolentia, post uerò lauando cū aqua salsa. Hoc fit quando signū summe inflatum est, uel mali caloris, & quum est apertum signum, transacto die quinto utuntur maturatiuis. Quod si hæc ipsa decoctio minimam faciat operationem, reduces eam ad formam doccię uel guttæ. Quando ipsum apostema plus solito est inflatum, quidam post diem tertium fortiter incidunt ipsum per longum eius membri in quo signū apparet, per interuenia scilicet euitando uenas & arterias. Et si nimis flueret sanguis, obuiant cū stuppa intincta uitello oui, & oleo rosato, nō uerò in albumine, quia frigidū est & uiscosum. Eo tempore confortant ægrotum cum cordialibus intus & extrà. Verum sapientiores inter istos non approbant hanc incisionem, iudicando ipsam maximi esse periculi, præsertim in emunctorijs. Post uerò quintum diem si febris non est ardua, ac signum non multum est uenenosum, nigrum, uel uiride, si etiam approximat rupturę, corpore bene purgato, incipe cum maturatiuis, postquam feceris quæ diximus, ad maturandum apostema. Sume barbæ maluauisci, barbæ liliorum, enulæ campanæ, cucumeris asinini, cęparum ana libram dimidiam, caricarum pinguium, seminis fœnograeci, seminis lini ana unciam unā, foliorū malue maluauisci, brancæ ursinæ, herbę uiolatiæ ana manipulum unum coquantur, cum impetu in aqua bene pistentur. Si pro

delicatis hoc maturatiuum fiat, colentur prædicta, coquantur, pistentur, & exprimantur. Postea addatur axungiæ porci recentis, liquefactæ, colatæ, libra una uel quantum sufficit. Aliqui addunt limacias bene pistas, unà cum cortice, hoc enim conuenit ubi cutis multum densa est, ueluti in inguinibus, & post aures. Alij addunt fermenti panis grossi ana uncias duas aut plus, uel minus, secundum opportunitatem trahendi & rumpendi, quæ res conuenientior est in bullis, quàm in inflationibus emunctorium. Sunt & alia quædam leuiora maturatiua, ut est farina tritici cum oleo & aqua simul bullita, donec ad aliquantulam tenacitatem perueniat, uel cum medullæ panis furfurei, & cum caricis pinguibus simul coctis & postea pistis. Possumus cædere oleum oliuarum, uel oleum amygdalarum dulcium, & axungiam porci recentem. Si talis axungia uetus esset & salita, foret hoc emplastrum utile ad leniter rumpendum bullas. Etiam addere possumus pinguedinem gallinæ recentem, si tali cum pinguedine, axungia, & butyro recenti, oleo uiolato, barbis liliorum coctis fiat emplastrum gratum delicatis. Huiusmodi maturatiua (ut ante diximus) fieri debent post purgationem cessante febre, & postquam signum est apertum, expurgatumque ueneno, transacto etiam die quinto, deinde utuntur mundificatiuis, postea regeneratiuis, ultimo consolidatiuis signi. Si bulla fuerit nigra uel uiridis, & corrosiua, nec est in emunctorijs, incide cum profundatione lanceola uel rosario. Postmodum administrabis docciam cum aqua salsa aliqualiter calida, ne sanguis (ut diximus) coaguletur, deinde applica uentosam aut sanguisugas, uel anum galli deplumatum. Quidam applicant limaciam uiuam, nonnulli ranam uiuam, hoc autem fieri potest quando signum non sit in emunctorijs, postea apponi aliquod facile ruptorium quod supra tradidimus, uel etiam istud. Sume uitellum oui cum modico salis, nec fortius, quia bullam malignaret, mutetur autem istud sæpius. Quod si & hoc bullam nimis conturbaret, utere axungia porci salita, uel simul utrisque. Sunt quædam ruptoria admodum fortia, quæ non debent poni super emunctoria, nec ubi grauis adsit febris, quæ etiam si ponantur, ubi non minus sit fortis, minimè conducunt. Sume caricas crudas, & fermentum. Item si hoc non ualet, faciunt hoc fortius, obseruatis tamen modo & ordine narrato. Sume cantharides bene tritas, & tertiam partem axungiæ porci, hoc pone super bullam malignatam ter uel quater. Dicunt chirurgici hoc esse sæpius expertum. Quando adhuc fortius hoc ipsum habere uolunt, addunt quartam partem saponis fullonum, quod quidem dicunt in malignata bulla, & in homine robusto mirabiliter operari. Item aliud forte pro bullis. Sume pulueris nitri bene puluerizati unciam dimidiam, granorum tritici tritorum uel dentibus masticatorum unciam unam, uitella ouorum numero duo, croci drachmam unam, terebinthinæ unciam unam, bene commisceantur & superponantur cum stuppis mundis. Reliqui apponunt calcem uiuam cum sapone. At quoniam huiusmodi ardentia & uiolenta frequenter malignius faciunt apostema & febres, ideò securius est ante hulcerationem aduertere, ne materia intro reuertatur, etiam ne quasi rabida efficiatur his cum rebus acutis, in debilibus præsertim complexionibus, uel multum cholericis, ideò his intentionibus utile est emplastrum Galeni toti membro superponere. Sume plantaginis, lentis, panis furfurei ana partes æquales, coquantur in aqua donec ad quandam soliditatem perueniant, superpone loco doloris, & circumcirca perlatum spacium. Auicenna addit galas, ubi plus de subtili sanguine apparet, quàm de compacto. Item ad istud utile est emplastrum granatorum dulcium, & acetosorum coctorum in aceto & aqua, præsertim ubi apparet materia incensa. Post uerò quàm cessare incipit ardor, conuenit emplastrum Auicennæ, ex caricis pinguibus, passulis, nucibus, farina hordei, simul coctis ad maturandum & rumpendum. Post uerò factam rupturam, mundificetur plaga cum succis apij, absynthij, plantaginis, melle rosato, farina, coctis cum modico terebenthinæ lotæ, deinde consolidatur secundum ordinem aliarum plagarum, circumponitur uerò unguentum ex bolo armeno, & oleo rosato. Quidnam ab initio causa fortis attractionis, ponunt inter musculos tibiarum, uel brachij, uel super spatulis herbam flammulam, id est, cascutæ tritam, quæ quidem faciendo hulcerationem emunctorium ad se trahit humores, & membrorum principalium. Istud remedium in robustis corporibus, & ubi nulla adest febris, utile est, non

alibi nec aliter. Nonnulli actuale faciunt cauterium super signo cum ferro ignito, quod quidem plus conuenit robustis, & ubi non est ardua febris. Raimundus inquit, quod theriaca & bolus armenus non trahunt ad se uenenum, sed procul depellunt, ideo dicit non esse assumenda per os post secundum uel tertium diem, quando materia iam uenenosa est, & cor ipsum attigit, nisi bene euacuata sit & correcta. Item prohibet ne unquam super signo ponantur, nec etiam uult ut apponantur, nisi signum extra emunctoria fuerit, & quoque ante tertium diem, & in circuitu, non supra. Potest administrari bolus armenus etiam post septimum diem, plaga ueneno expurgata, ungendo in circuitu. Sic igitur conuenit in tertio antequam plaga sit facta uenenosa, & conuenit post septimum postquam plaga ueneno expurgata est, in circuitu autem ungi debet cum oleo rosato, aceto rosato, & aqua rosarum ad defendendum membrum. Hactenus Hispanensium & Catelanorum narrauimus opiniones unà cum correctionibus Arnoldi & Raymundi medicorum singularium, uera res est, & Raimundus huius est sententiæ, scilicet quod non debeat purgari infirmus cum phlebotomia, medicina, aut uomitu, quando apostema repletum est admodum, & uenenosum, hoc est, transacto die secundo, ne uenenum tali motione intro reuertatur. Hæc quidem opinio uidetur corrigenda secundum alios, & sic uidelicet purgari debet si opus sit (cum dictis obseruantijs) etiam post ipsum diem secundum, sic tamen quod dum purgatur applices uentosas & sanguisugas, sub & super signo, & quod cor defendatur intus & extrà cum cordialibus frigidis, & hic quoque modus non prorsus est alienus ab intentione præfati Raimundi.

De astantium conseruatione, qui infirmum regunt.
Cap. XXIIII.

HVius astantes præterea quæ dicta sunt in principio pro conseruatione (scilicet theriacam, pilulas & similia) nisi uacui fuerint sanguinea superfluitate, debent aliquantulum sanguinis extrahere ex uena communi, facta bona purgatione cum dictarum pilularum drachma una, uel saltem media. Vtile est sæpius sumant pulueres & medicinam contra morbum, ut in precedentibus dictum est, & mane aut quò magis procul possunt ab infirmo, præsertim quum sunt ieiuni. Euentetur sæpe locus habitationis, & fiant fumigia, ut suprà dictum est, nunquam prætermittendo terebenthinam, gestent in manibus faces ardentes, & carbones bene succensos bonis odoribus fumigantes, lauent uniuersum corpus cum aceto tepido bis in die scilicet manè & serò. Sæpenumero mutet indumenta, & frequentius remouet fumigia, maximè cum thure, terebinthina, iunipero, myrto, sandalis, rosis, & camphora uel rore marino, lauro & similibus. Teneat in manibus arantium & fasciculum rutæ uel quercule maioris & mentæ ac melissæ cum myrto & flosculis recentibus, sit semper bene purgatus ab omni humore & cibo superfluo. Iterum repete salutiferum illum odorem cum aqua rosarũ aceto rosato, uino maluatico, zedoaria uel corticibus citri, super omnia lauet sæpius cũ his manus & uultum. Cuius etiam compositionis pauculum bibat, & teneat etiam admotam naribus spongiam in eadem iam dicta mixtura intinctam, ligatam in ligno fraxini, quoniam tantam habet fraxinus contra uenenum potentiam, ut nullum animal ueneficum eius appropinquare audeat umbræ, suo neq; odori, potius enim sese sponte ad concremandum igni concederet, quàm ut huic proximè adhæreret arbori. Faciant sæpiusculè ignes & focum per uniuersam domum, maximè cum lignis & rebus odoriferis. Nec putet qui semel ab hoc morbo liberatus est, sese deinceps non posse hoc in casu perire, quia præsenti anno ter unum ex Florentinis nostris hic morbus inuasit, qui secundo perfectè liberatus, tertio mortem euadere non potuit. Eodem iterum anno in mense septembri mulierculam liberaui quadam à peste, sana equidem erat, ut ceteri qui semper sospites extiterant, at quũ inter morbosos uersaretur, post dies XVIII. iterũ infecta perijt. Nulli confidendũ est in hoc quod cæteris sit fortior & magis sanus, quoniam uenenũ ita fortes interimit ut debiles. Imò uenenũ istud plus quàm reliquos offendit

ostendit sanguineos atque robustos, eò quod apertæ sunt illis pectoris uiæ, habent & cor ualde ualidum, multumque sanguinem calidum & humidum, ideo cordis ipsa caliditas per meatus apertos multum trahit aërem perniciosum, & quidem subitò trahit, antequam temperari transitu posit. Etenim sanguinis caliditas perquàm citò succenditur & inflammatur. Confestim putrefactioni subest humiditas, inque uenenum conuertitur, quippe ut quantò plus in uase uini, & quantò potentius, tantò etiam in plus, tumque in mordacius uertitur acetum, sic potens uenenum, tantò quidem abundantior, quantò calidior fuerit in pectore sanguis, quando equidem sanguis fit ipse uenenum, perquàm faciliter paruoque ipsius contactu transmutatur ad idem. Conuertunt enim se alterutrum contactæ inuicem partes ad uenenum. Nec te prætereat ô qui patientis curam geris, quod quanto illi es propinquior, tùm cognatione, tùm complexionis uel naturæ ac constellationis symboleitate, tantò quidem maiori contagionis subiaces periculo, quia lationis quædam inest qualitati promptitudo, ut similis ad simile adimpleri transmutatio posit ueluti ignis ad aërem, ad quam aëris huius ad terram. Et quum duæ citharæ, binæ uel fidiculæ uersu modulantur eodem, tunc quidem resonat motus, uoxque huius in illam. Si uerò petis, quas intret per uias uenenum? respōdeo, quod omnes per corporis poros, maximè qui magis aperti. Citius autem offendit quando per nares, per os perque pulsus ingreditur, & multò quidem fortius si uias adinuenerit in calidis, humidis subtilibusque apertas humoribus, & si quoque à similibus prouenit humoribus, sicque influentia Martis cum diuerso euenit & modo contrario, cumque Saturnio influxu se quidem eò tardius demonstrat. Multoties immanet uestibus diu & cute uijs patentibus & uenis cordi propinquis, nec inde quisquam grauari uidetur, quia pauculus est leuisque uapor, nec eam habet cæteris ut cordi partibus contrarietatem, sed ipsi tantillum quum primum cordi contiguum efficitur, manifestè non occultè lædit. Similiter rabidi canis uenenum, ne non & alia suam longo etiam post tempore detegunt offensionem. Hæc denique scias uelim, quod scilicet per bimestre spacium remanet uenenum in personis. Parietis, ferramenta, & duæ sunt ex lignis constructa, nisi corrigantur cum lotionibus, fumigijs, ignibus, per annū uel plus fortè suam reseruant uenenositatem. Vestes quoque laneæ, & id genus nisi euententur, lauentur, sæpiusque fumigentur, uel ponantur ad ignem, ad uentum, ad Solem, tribus annis & ultra remanent infectæ. Nosti quidem mucidi odorem arancij, in qua mucesserit capsula, multos seruari per annos. Similiter suo quo prius erat bombace musci diu permanet odor. Equidem ut ignis oleum, sic nutrimentum huius est lana ueneni, & quidem ita enutrit hæc lana uenenum, ut non modo conseruet ipsum, sed & augmentet simulque fortificet. Non est utendum pro cibi uel potus dispositione uasis illorum, qui infecti sunt, nec tangi debet quicquid adhæserit illis. Iucunde tibi uiuendum est, eò quod lætitia uitalem conformat spiritum. Continenter & sobriè uiuas, siquidem tanti est ualoris sobrietas & continentia, ut ea sola mediantem in multis & quidem grauibus (Athenis quæ fuerant) pestilētijs Socrates Philosophus sese seruarit incolumem. Inquiunt ideo Aristoteles atque Galenus talem esse in puris corporibus dispositionem, ut fermè nunquam sentiant pestem, uel ea ipsa (& si infecti) saltem non pereunt. En tibi iam duo, ut conseruet singularia trado. Parato ut bibi posit smaragdum, ut tangi, ut ore teneri suspendique collo, cuius tanta est aduersus uenena uirtus, ut, teste Rasi, Auenzoar Serapione, tyris & bubonibus eius conspectu ex sese statim lumina cadant. Pauperibus dare soleo raphanum syluestrem, parum pro uicene sanguinem incendat, tantam enim habet contra uenenum efficaciam, ut scorpionem eius contactu crepari faciat, & dicit Dioscorides, quod trito cum aceto eius semine lotis manibus, tangendo serpentes, nocere minimè possunt. Lapis bezoar (si quis posset habere eum) super omnia ualde aduersus uenena, quamuis enim Persico idiomati id omne bezoar ab antiquis appellari solet, cuius est proprietas uirtusque pellendi uenena, secundum tamen Serapionem, & Rasim principaliter uocatur bezoar, lapis quidam omnibus uenenis tum calidis, tùm frigidis morsibus cunctisue hulceribus uenenosis sua uirtute resistens, & confert siue sumatur per os, tûm etiam ore teneatur, uel è collo suspensus, tùm denique quouis modo applicatus ad extra. Oritur in Syria, in

India,

India, in partibus Orientis, estq; diuersi, diuersus trini coloris. Nam quidam glaucus est & fuscus, quidam glaucus, fuscus & uiridis, alter uerò albus & aliqualiter glauculus uidelicet similis colori uini, albi, clari, hic inter cæteros est optimus leuis, delicatus, mollis, absq; sapore, splendens ut lumen. Dosis eius quando per os recipitur est grana duodecim. Testificantur Rasis & Serapio, sæpius se suis compertum habuisse temporibus, quod preciosissimus iste lapis omnes tàm simplices, quàm compositas medicinas, tum etiam compositas theriacas propria qualitate superauerit in resistendo uenenis. Inquit Hahamed, ligetur in anulo, insculpaturq; scilicet lapidi scorpionis imago, quum Luna est in Scorpione, respiciendo ipsum ascendentem. Quo facto sigillentur cum eo thura, quando fuerit in signo Scorpionis. Quod si postmodum huiuscemodi thuris pulnerisati ad debitam quantitatem ueneno in potu dederis, tantum ualebit aduersus uenena, quantum proprius ipse lapis. Inquit Abdallahamarac hunc se uidisse lapidem, quem comparasse ait filium Mamari, seq; in solutionem lapidis Cordubæ palatium dedisse. Serapion ait eundem mirabilia operari non solum in hominibus, sed & in cæteris quibusdam animantibus, primum quod contingendo hoc lapide scorpionis aculeum deperdit pungendi potentiam. Præterea tritum mixtumq; cum aqua serpentisq; ori impositum, occidere eum asserit.

Fuge citò, procul, ac tarde reuertaris. Cap. XXV.

Reseruare uisum est ad libri calcem principalium hac in materia regularum declarationem. Fuge quantum potes hominum conuersationem, & maximè quando es ieiunus. Sis semper remotus à socio ad minus per spacium bicubiti, & in loco, aperto, & ab infecto (quum secum loqueris) remotior saltem per sex cubitorum interstitium, & sub diuo, uel loco aëreo, & caue ne uentorum status ab eo uersus te spiret. Inter te & ipsum sit Sol, ignis odores, uel tendens ad ipsum uentus, loca enim angusta simûlque turba hominum, ualde periculosa sunt. Hoc etiam commemoro, quod parietum procinctu ac domuum contingentia & continuatione multiplicatur morbosa contagio. Super omnia suadeo ut citò ac procul fugias ab his locis quibus imminet pestis, tardeq; redeas. Dixi citò, hoc est, quam primum apparent signa proximæ pestis, quæ quidem signa sunt, quando eius loci aër extra naturalem suam dispositionem esse uidetur, declinando ad calidum & humidum, quando nebulosus, nubésque densæ, puluerulentus apparet, uenti grossi & tepidi, ac etiam quando aquæ & agri fumant, & olent, sic pariter & pisces mali sunt saporis atque odoris. Quum multa super terra ex putrefactione nata adparent animalia, fungorum & putridarum herbarum copia, terræ fructus & animalia insipida sunt, & parum conseruantur, turbida efficiuntur uina, multa, & terrestria & aërea animalia ab eo loci recedunt, insolitæ oriuntur febres, latentes, furiosæ, continuæ, falaces, cum pectoris anxietate, cum pulsus prosternatione, phrenesis, urinarum turbulentia, palati intestinorum excoriationes, oculorum rubedo, uermes, morbilli, multæ fœminarum conturbationes, iræ rabidæ, rixæ, dira bella, monstra naturæ, mirandáque uel naturæ uel à Deo signa, inuisa multum & rara. Hæc enim quæ diximus præsagia sunt propinquæ pestis. Tunc igitur fuge antequam unus efficiaris de duodecim mille signatis. Id uerò dupliciter fieri potest, scilicet uel quia iam captus eris contagione infectorum, uel quia tristem infecti aëris qualitatem iam receperis, sic quod pedetentim fiat ille tibi familiaris aër, ita quo nec aëri natura, nec aër illi resistet, uerùm si alienam subitò quæsieris auram abibit primus aër, illíque natura resistet, & hic naturæ, prouenit unde pestis origo. Et etiam ut procul aufugias moneo, uidelicet ut ea te ad loca conferas quibus res, nec personæ, nec soni, strepitus, rumores quicunque infecti loci ad te peruenire ualeant. Sicqúe remotus esto, ut alti intermedient montes, quibus uaporum prohibeatur accessus, ne uentorum flatu, uel aëris dilatatione te possint contingere. Considera loci ad quem curris dispositionem & situm, uidelicet ne pestilenti quouis modo sit similis aëri, utpote in calido, frigido, humido, siccoq;, nubibus, pluuijs, uentis, sit deniq; tali in loco firmatus, ut

uenti,

uenti.nubes,pluuiæ,ſpirare,dilatari,ab inde ad te moueri nequaquam poſsint. Nec te hoc fugiat,quod horoſcopus ſiue Aſcendens alicuius urbis uel caſtelli infectæ, uel infecti ſæpius ad ea loca omnia peſtem extendit,quæ illi ab initio ciuitati,uel caſtello ſubiacent,& quæ aliqualem eo cum Aſcendente conformitatem habent. Tertio dicimus ut tardè reuertaris,quoniam pauxillula tranſacti morbi remanens infectio, potens eſt ad eos per quàm ſubitò maculandum omnes,qui etiam haud intempeſtiuo fugam tempore cœperunt,quia maiori ſubſunt periculo,qui locum frequentant infectum quum prius aufugerint,quàm hi qui ſemper ibidem,cum cautela tamen, permanſerunt, quoniam ſubita nouaq; malè toleret natura accidentia, & præter hoc diutiſsimè quidem remanent hæ (ut antè diximus) qualitates in parietibus, lignamentis, ueſtibus,pannis quibuſq; & cæteris. Quantum uerò ad ſolius aëris diſpoſitionem una ſufficit angaria, ita ut ubi ad tres menſes immunes ab hoc morbo omnes quicunque ſunt perſtiterint, iudicare poteſt aërem iam fore purgatum. Sed eſto cautiſsimus in appropinquatione & contactu eorum,quæ plus aëre uenenum retinent. Procinctus fornacium in muris diutius ſeruant,quàm ligna uenenoſam caliditatem, uerum purificando (ut ſæpius diximus)uidelicet cum ignibus,lotionibus, euentationibus fumigijs, odoribus, & reliquis. Purificantur homines communiter ſpacio quatuordecim dierum,domus,lignamenta,& cætera in uiginti uno. Panni,ueſtimenta & huiuſmodi ſpatio dierum uiginti octo. His habeas temporibus ſeparata ad bibendum pariter & manducandum uaſcula & lectiſternia quæque,uel ſaltem ſi cætera non poſsis linteamina reliqua lotionibus & fumigijs purificato. Equi,pecuniæ,ſuppellectilia,ſarcinulæ,& huiuſmodi, niſi admodum cautè egeris, uenenum diu ſeruare ſolent,quare uigil cautus & prudens eſto, cunctiſq; ordinatim prouideas.

Marſilij Ficini Epidemiarum Antidoti finis.

MARSILII

MARSILII FICINI Florentini Epiſtolarum,

LIBER I.

PROOEMIVM IN EPISTOLAS.

Marſilius Ficinus Florentinus cunctis ſemel Epiſtolis ſuis S.

QVOTIENS Epiſtolæ meę amicis meis,(me iubente)ſalutem dicitis,totiens amiciſsimo ueſtro Hieronymo Roſsio immortales ſalutes dicite. Vos enim ego mortales genueram, ac neſcio, qua fortuna propediem moribundas. Hieronymus autem inſignis pietate uir regenerauit uos nuper,(ut ſpero)iam immortales. Latebatis enim iamdiu lucis cupidæ,nec quiſquam adhuc è tenebris eruebat. Fato forſan uel Genio nondum uolente. Roſsius autem noſter,imò & uobis Roſcius qua pietate ſemper erga parentem ueſtrum Marſilium ſe geſsit,eadem nunc & uos charitatem hæreditaria feliciter eſt proſequutus,diligentia ſimul & opera curans, ut ueſtræ facies iamiam oppreſſæ prorſus exprimerentur. Hunc ergo doctum piumq; reſtiturorem ueſtrum, hactenus quidem triſtes,nunc hilares ſalutate,atq; pro ingenti immortalitatis munere, immortales gratias agite. XV. Decembris. M. CCCC. XCIIII. Florentiæ.

MARSILII FICINI Florentini in Epiſtolas ſuas,ſcilicet in primum Librum ad Iulianum Medicem, Virum Magnanimum,Procœmium.

Marſilius Ficinus Iuliano Medici, Viro Magnanimo, S. D.

MAGNVS Coſmus, Magnanime Iuliane,auus tuus patronus,ſæpe Platonicum illud habebat in ore,nihil ad egregias res agendas commodatius eſſe,quàm prudentium doctorumq; uirorum beniuolentiam,nullumq; certius argumentum eſſe,uel iuſtitiæ prudentiæq;, quàm ſi amici huiuſmodi adſint,uel iniuſtitiæ & imprudentiæ, quam ſi deſint. Aureum hoc Platonis noſtri præceptum. Coſmus re ipſa etiã multò magis,quàm uerbis in omni eius uita probauit,uir certè præ cæteris diues pecuniarum,longè ditior hominum,prudentiæ iuſtitiæq; ditiſsimus. Atq; id quod rariſsimum & mirabile eſt, filium & nepotes huius omnis theſauri reliquit hæredes. Quo fit ut Iuliano meo ſenem illum ex quo unico poſt Deũ ſalus mea pendebat agnoſcam. Nemo eſt igitur quem magis ſaluere cupiam,quàm Iulianum, atq; id quidẽ quotidie Deum precor & obſecro. Vt autem tibi animi mei uotum affectumq; certius declararem,uolumen primum Epiſtolarum ad amicos mearum tibi amicorum regi dedicare decreui. Quo & amici omnes ad unum præcipuum referantur amicum, & tum in ijs legendis,quotiens ſalutem legis,totiens Iulianum à Marſilio intelligas ſalutari.

De felicitatis desiderio.

Cosmus Medices Marsilio Ficino Platonico, S. D.

Contuli heri me in agrum Charegium, non agri, sed animi colendi gratia, ueni ad nos Marsili quamprimum. Fer tecum Platonis in nostri librum de Summo bono, quem te isthic arbitror iam è Græca lingua in Latinam, ut promiseras, transtulisse. Nihil enim ardentius cupio, quàm quæ uia commodius ad felicitatem ducat cognoscere. Vale & ueni non absq; Orphica lyra.

Quæ sit ad felicitatem uia.

Marsilius Ficinus Magno Cosmo, S. D.

Veniam ad te cum primum potero, q; libentissime. Quid enim gratius, quam in Charegio, hoc est, gratiarum agro unà cum Cosmo gratiarũ patre uersari? Interim accipe paucis, quæ apud Platonicos uia sit ad felicitatem accommodatissima. Et quamuis existimem nõ opportere ei uiam monstrari, qui propè iam peruenit ad calcem, desiderio tamen tuo & in absentia, & in præsentia obsequendũ esse censui. Omnes homines bene agere, hoc est, bene uiuere uolunt. Bene autem uiuent, si bona illis adsint, quàm plurima. Bona uerò hæc dicuntur, diuitiæ, sanitas, forma, robur, nobilitas generis, honores, potentia, prudentia, pręterea iustitia, fortitudo, temperantia, & præ cæteris omnibus sapientia, quæ quidem uim omnẽ felicitatis cõplectitur. Felicitas quippe in prospera optati finis consecutione consistit, id autem in singulis facultatibus sapientia præbet. Siquidem periti tibicines quicquid tibiarum usus requirit optimè consequuntur, & eruditi Grammatici quod ad literas tûm legendas, tùm scribendas pertinet, sapientes quoq; gubernatores quoad prosperum nauigationis portũ, præ cæteris assequuntur, necnon belli dux sapiens quod ad militiam attinet tutius expedit, & sapiens medicus melius ad optatã perducit corporis ualitudinem. Quamobrẽ sapientia in singulis humanis operibus nos uoti cõpotes pro uiribus efficit, neq; aberrat unquam, neq; fallitur, alioquin sapientia reuera non esset. Cùm uerò causa cõsequendi finis sapientia sit, necessarium est eam ad felicitatem totũ ualere. Pręterea ij duntaxat quibus bona plurima adsunt beati dicuntur. Hi tamen nõ prius beati sunt, quam bona ipsis præsentia prosint, neq; prosunt unq;, nisi illis utantur. Sola enim sine usu possessio, nihil momenti ad felicitatem habet. Veruntamen nec usus etiam sufficit, potest nõ quis malè uti, ex quo contingit ut lædatur potius quã adiuuetur. Vt igitur possessioni usum addimus sic, & usui rectitudinem addere decet, ne utamur solum, uerumetiã rectè utamur, ut autem singulis rectè utamur, sola nobis sapientia præstat. Quod quidem licet in artibus intueri. In quibus illi duntaxat, qui artis periti sunt tàm materia, q; instrumentis recte utuntur. Eadẽ quoq; ratione ut diuitijs, sanitate, forma, robore, ac cæteris quæ bona uocãtur utamur rectè, sapientia efficit. Quapropter in omni possessione, usu, operatione, causa prosperè beneq; agendi scientia est. Nam qui sine mẽte & possidet multa & utitur, tanto læditur magis quam possidet, plura quibûsue abutitur. Sane qui insipiens, quo minus agit, minus errat. Minus errans, minus etiam male agit. Minus autem male agens est miser. Agit certe minus, si pauper sit, quam si diues, si debilis quã si robustus, timidus quam audax, piger quam uigil, tardus quã uelox, hebes quam sagax. Itaq; nulla eorum, quæ in superioribus bona nuncupabantur, per se bona sunt. Nam si illis inscitia præsit, tanto deteriora sunt, quam eorum contraria, quanto uberius improbo duci adminicula scelerum possunt suppeditare, sin autem prudentia sapientiaq; illi præsideant, tũ deniq; meliora. Ipsa tamen per se neq; bona sunt neq; mala, sapienti siquidem uiro tàm aduersa, quàm prospera deniq; euadunt, utilia recte utrisq; utenti, insipienti uero cõtra. Sola igitur ex omnibus rebus nostris sapientia per se bonũ est, sola insipientia per se malum. Cùm ergo omnes felices esse uelimus, felicitasq; absque recto rerum usu haberi non possit, rectum uerò rerum usum scientia præbeat, cæteris omnibus prætermissis omni cum Philosophiæ plenitudine tum pietatis studio niti quisque debet, ut quàm sapientissimus fiat, sic enim animus noster Deo, qui sapientia ipsa est, euadit simillimus, in qua quidem similitudine summum Plato consistere gradum beatitudinis arbitratur.

Imitatio utilior est, quàm lectio.

Marsilius Ficinus Amerigo Bencio uiro Magnifico, S. D.

ACcepi hodie tuo nomine Græcos Platonis nostri Dialogos, munus certè magnificum, animo tuo dignum, meo gratissimum. Gratias tibi ago magnas. Et immortalem gratiam quandoque cœlestes tibi referant gratiæ. Imitari in hoc, sicut in plerisque alijs magnum Cosmum, ut arbitror, uoluisti: is enim superioribus diebus bibliothecam meam Græco ornauit Platone. Donum Amerige tuum laudo equidem, imitationem probo. Accommodatior namque ad uirtutem uia est imitatio, quàm lectio, sanè quemadmodum harmonia, dum præsens aures nostras i labitur uehementius afficit, quàm dum præterita cogitatur, ac prælium quum spectatur, acrius mouet, quàm quum narratur, sic egregia uiuentium. Heroum opera ardentius ad uirtutem inflammant, exactiusq; formant, quàm ueterũ Philosophorum de moribus disputantium uerba.

Medicina corpus, Musica spiritum, Theologia animum.

Marsilius Ficinus Francisco Musano Cesensi, S. D.

CVM primùm tertiana notha medicinis nostris expulsa, unà cum Ioanne Aurelio Academiam nostram tanquam medicum tuum salutauisses, citharę sonum cantumq; hymnorum postulasti à nobis, & impetrasti. Deinde multa sparsim in nostra illa Theologia legisti. Noli Francisce mirari, quòd medicinam lyramque cum Theologiæ studijs misceamus. Meminisse debes, quum philosophiæ sis deditus, naturam in nobis corpus & spiritum cum anima coniunxisse. Corpus quidem remedijs medicinæ curatur. Spiritus autem qui aereus sanguinis uaporem, & quasi quidam animæ corporisq; nodus, aereis quoq; odoribus sonisq; & cantibus temperatur, & alitur. Animus deniq; tanquam diuinus diuinis Theologiæ mysterijs expiatur. Apud naturam unum quiddam est ex anima & corpore, spirituq; compositũ. Apud Aegyptios sacerdotes una eadémque facultas erat, pharmacis fidibus, mysterijs occupata. Vtinam hanc naturalem & Aegyptiam facultatem tam fœliciter assequamur, quàm obnixè libenterq; sectamur. Sed de his in præsentia satis. Iussisti heri ut prouerbium illud meum Academiæ parietibus undiq; inscriptum, tibi transcriberem. Accipe, à bono in bonum omnia diriguntur. Lætus impræsens. Neq; censum existimes, neq; appetas dignitatem, fuge excessum, fuge negotia, lætus impræsens. Vale.

Dialogus inter Deum & animam Theologicus.

Marsilius Ficinus Michaeli Mercato Miniatensi dilecto conphilosopho suo, S. D.

SAepe de moralibus naturalibusq; unà philosophati sumus, dilecte Michael, sæpius de diuinis, memini autem te sæpenumerò solitum dicere, mortalia usu comparanda esse, naturalia ratione quærenda, diuina oratione à Deo petenda. Legi etiam apud Platonem nostrum, diuina ob uitæ puritatem reuelari, potius quàm doctrina uerbisq; doceri. Hæc igitur, atque similia, quum sedulò cogitarem, cœpi quandoque lugere animo. Vtpotè qui & rationi iam diffiderem, & nondum reuelationi confiderem. Ortus hinc est intimus quidam inter animam Deúmque dialogus. Hunc audi, si placet, quamuis existimem te fortè propius iam, quàm nos alloqui Deum.

DEVS. Misera quid tantùm luges anima mea, pone iam finem, ô filia, lachrymis. En adsum tibi pater tuus, adsum medicina salúsque tua. ANIMA. O utinam meus mihi Pater aspiret, Ha si putarem posse tantum mihi munus obtingeree, ha quantum læ-

titia insanirem? Nunc uerò quo pacto fieri ualeat istud non uideo: neque enim qui mihi tantum extrinsecùs adest summus est Pater meus. Ille siquidem naturæ artifex, ut opinor, interius me etiam prolem suam genuit, quàm naturam suam, neque qui tantùm intrinsecus inest, summus est pater meus, ille siquidem maior me est, qui uerò intra me est, me est proculdubiò minor. Quo autem modo & intra simul, & extra me quicquam esse queat, ignoro. Hoc me hospes quicunq; sis, hoc me grauiter angit, quòd sine patre meo uiuere nolim, & ipsum reperire posse diffido. DEVS. Pone finem, ô filia, lachrymis ne te afflictes, ô filia, & non hospes est, qui tecum loquitur, sed domesticus familiarior tibi, quàm ipsa tibi. Adsum equidem tibi simul, & insum. Adsum equidẽ tibi, quia insum, insum tibi, quia tu es in me, quæ nisi esses in me, non esses in te, imò omnino non esses. Pone finem, ô filia, lachrymis, ecce parens. Parens tuus quantum mole est omnium minimus, tantum uirtute est maximus omnium, & quoniam angustissimus est, est intra omnia, quoniam amplissimus extra omnia, ecce tibi adsum, & intus, & extra angustia maxima, minima amplitudo. Ecce, inquam, nónne uides? Cœlum & terram ego impleo, & penetro, & contineo. Impleo, non impleor, quia ipsa sum plenitudo. Penetro, non penetror, quia ipsa sum penetrandi potestas. Contineo, nõ contineor, quia ipsa sum continendi facultas. Non impleor, ne indignus fuerim, quia ipsa copia sum. Non penetror, ne esse desinam, qui ipsum, esse sum. Non contineor, ne desinam esse Deus, qui infinitas ipsa sum. Ecce, nónne uides, ingredior per omnia non permixtus, ut & supergredi ualeam, qui excellentia ipsa sum. Supergredior omnia non disiunctus, ut simul & ingredi ualeam, & ingredi penitus, & unire, qui unio ipsa sum, per quam fiunt, per quam constant, quam appetunt omnia. Cur diffidis reperire parentem, ô demens, non difficile reperitur ubi sim, siquidem in me sunt, ex me fiunt, per me seruantur quælibet, semper ubique. Et infinita uirtute, per infinitum amplificor interuallum. Quin potius nullo modo reperitur ubi non sim, per me quippe hoc ipsum ubi est, diciturq; ubique, per me ducem, per me lucem agit, & quærit quodcunque agit quisque, & quærit alicubi, non desideratur usquam nisi bonum, nõ reperitur usquam, nisi uerum, ego sum omne bonum, ego sum omne uerum, quære faciem meam, & uiues. Sed ne mouearis, ut me tangas, qui stabilitas ipsa sum, ne distraharis per uaria, ut me apprehẽdas, qui unitas ipsa sum. Siste motum, collige multitudinem, me protinus assequeris, iamdiu te penitus assecutum. ANIMA. Huic tam citò me deseris, ô mea salus? Cur tam repentè filiam deseris sitibundam? Perge, age ulterius, perge precor uenerabile numen, dic obsecro per maiestatem tuam, si placet, planius, ha fac ut placeat, dic ergo, quia placuerit, planius, quid non es pater meus, ut reuiuiscam? Quid es iterum mi pater, ut uiuam?
DEVS. Non corporis natura parens est tibi filia. Tantò enim melior es, quantò parenti magis obtemperas, es autem tantò præstantior, quantò magis corpori aduersaris. Bonum tibi est esse cum patre, malum tibi est esse cum corpore. Non animus aliquis te genuit, ó anima, alioqui nihil super animum cogitares, & in ipsa animi mutabilitate sisteres gradum, neque stabilem prorsus naturam exigeres. Non intellectus aliquis multiplex te creauit, non enim simplicitatem summam attingeres, & intellectus ipsius tibi sufficeret consecutio, nunc autem ad ipsam uitam, ad ipsam essentiam, ad ipsum esse absolutum intelligendo atq; amando ascendis super quemlibet intellectum, neque satis tibi intelligentia est, nisi & bene, & bonum intelligas. Bonum uerò ipsum tibi satis est absq; dubio: non enim ob aliam rationem requiris quodlibet, nisi quia bonum. Bonum igitur ipsum procreator tuus est anima, non bonum corpus, non bonus animus, non bonus intellectus, sed bonum. Bonum quod quidem in seipso consistit, extra subiecti limites infinitum, infinitámque tibi tribuit uitam, uel ab æuo in æuum, uel saltem ab initio quodam in sempiternum. Boni faciem intueri desideras? mundum conspice uniuersum, Solis lumine plenum. Lumen conspice in materia mundi plenum omnibus rerum omnium formis, atque uolubile, subtrahe materiam, relinque cætera. Habes animam incorporeum lumen, omniforme, mutabile. Deme rursus huic mutationem, es iam intellectum angelicum consecuta, incorporeum lumen, omniforme, immutabile. Detrahe huic eam diuersitatem, per quam forma quælibet diuersa est lumine, & aliunde in-

de infusa est lumini, ita ut eadem luminis & fortunæ cuiusque essentia sit, lumenque ipsum sese formet, perque formas suas formet omnia. Lumen hoc infinitè lucet, quia natura lucet sua, neque alterius mixtione inficitur, uel contrahitur, per omnia est, quia in nullo, in nullo est propriè ut æquè per omnia fulgeat. Viuit ex se, & uitam præstat cunctis, quandoquidem umbra eius qualis est lux ista Solis, sola in corporalibus est uiuifica. Sentit quælibet, sensumque largitur, si umbra eius sensus omnes omnibus excitat. Amat denique singula, si maximè sua sunt singula. Ergo qui Solis est lumen? Vmbra Dei: Ergo quid Deus est? Sol Solis est Deus, Solis lumen est Deus in corpore mundi, Deus est Solis lumen super angelicos intellectus. Talis umbra mea est, ô anima, ut rerũ omnium corporalium pulcherrima sit. Qualem esse meam lucẽ existimas? Si tantũ mea lucet umbra, quantum lux mea fulget? Amas lucem ubique præ cæteris, imò solam? Ama me solum, solam, ô anima, lucem infinitam, lucẽ me, me, inquam infinitè ama, fulgebis iam, & oblectaberis infinite. ANIMA. O' rem miram, quæ admirationẽ ipsam exuperat. Quis nunc me insolitus urit ignis? Quis mihi Sol nouus, & unde subrutilat? Quis'nam. & unde tantus, & tam dulcis spiritus meas modò medullas pungit & mulcet, mordet & lambit, stimulat & titillat? quàm amara dulcedo hæc est? Cogitare quis posit, etiam amara dulcedo, quæ me liquefacit penitus, & euiscerat. Cuius comparatione, qua'ue sublata, amara mihi, uel quæ dulcissima sunt, uidentur. Quàm dulcis amaritudo, quæ me dilaniatam conglutinat, & redintegrat, qua cum mihi uel amarissima quæque dulcescunt. Quàm necessaria uoluntas hæc est, quum bonum ipsum nolle non possim, & aliud quodlibet uitare, potius ualeam, uel differre, quàm boni auiditatem. Nam etsi hanc uitare uoluero, nõ nisi quia deuitationem ipsam bonam existimauerim, deuitare tentabo, quàm rursus uoluntaria huiusmodi necessitas est. Quum nihil magis uoluntarium sit, quàm bonum, propter quod omnia, imò quod in omnibus ubique uolo, & ita uolo, ut uelim insuper non posse nolle, quàm uiua mors ista est, quis cogitet, per quam in me morior, in Deo uiuo, per quam morti morior, uitæ uiuo, & uiuo uita, & gaudeo gaudio. O' uoluptatem super sensum. O' lætitia super animum. O' gaudium super mentem. Sum equidem nunc extra mentem, neque amens tamen, quia super mentem. Furo rursus, furo nimium, neque præcipitor tamen, quia tollor in altum. Gestio nunc undique totus, & diffluo, neque dispergor tamẽ, quia me colligit tecum, quia me uiuit secum, Deus unitas unitatum. Exultate igitur nunc mecum omnes, quorum Deus exultatio est. Deus meus obuius factus est mihi. Deus uniuersi amplexus est me. Deus deorum meas modò medullas illabitur. Iam iam alit me Deus ipse totam, & qui genuit me, regenerat. Genuerat animã, reformat in angelum, conuertit in Deum, quam ego gratiam tibi referam, ô gratia gratiarum? Tu ipse doce me gratia gratiarum, doce precor, & præsta. Gratia denique tibimet, Deus ipse tu, Deus esto.

Lex & iustitia.

Marsilius Ficinus Octoni Nicholino, Benedicto Aretino, uiris consultis, Petro Pactio, & Bernardo Iunio Equitibus, S. D.

PErsuasistis mihi, ut Græcas Platonis leges Latinas efficerem, ad idem cohortatus est me etiam magnus Cosmus. Itaque feci iam, atque eò libentius, quòd arbitrabar ciuitati magis opus esse optimis uiris consultis, quàm mercatoribus bonis, aut medicis. Ac tantò magis profuisse Grecis Minoen, quàm Galenum, quantò animus præstantior est, quàm corpus, aut spiritus, & æterna uita, quàm temporalis. Mercatura quippe corpus, medicina spiritus, lex anima ciuitatis esse uidetur, & quamuis multæ uideantur esse leges in ciuitate, non tamen multæ sunt ciuitatis animæ. Sicut enim multæ artes, uariique ciuium gradus, non plures ciuitates, sed unicam faciunt, si ad finem eundem simili ratione proficiscantur, ita quamuis multæ sint magistratuum cõstitutiones in urbe, unica tamen est publica lex, communis scilicet rectè uiuendi regula, ad publicam conducẽs fœlicitatem. Ad hanc legem Deus nos & natura præparant, constitutiones cohortãtur, Deus denique unicus format. A' diuina enim lege tum lex syderum, tum lex hominũ proficiscitur. Quamobrem omnes legum conditores partim Mosen, tanquam simiæ imitati, diuinarum legum uerissimum authorem, partim nescio quomodo ueritate compulsi, à

Deo leges se habuisse sub uarijs figmentis affirmauerunt. Aegyptiorum legumlator Osiris à Mercurio, Zautrastes apud Arimaspos à bono numine, Xamolxis apud Scythas à Vesta, Minos Cretensis & Solon Atheniensis ab Ioue, Lycurgus Lacedæmonius ab Apolline, Numa rex Romanorum à Nympha Egeria, Mahumetes rex Arabum ab angelo Gabriele, noster Plato Legum libros exorditur à Deo, quem esse ait communem legum omnium conditorem, quod etiam in dialogo, qui Pythagoras inscribitur confirmauit, dicens, artes illas, quæ ad uictum pertinent, à Prometheo, hoc est, humana prouidentia nobis traditas esse. Legem uerò bene fœliciterque uiuendi ab Ioue, id est, diuina prouidentia per Mercurium, hoc est, inspirationẽ angelicam, fuisse concessam. Non possem amici optimi uiri legis non admirari. Legis siquidem ordo & concentus aliquis necessarius est in elementis mundi, animalisq; humoribus, in brutorum uictu, in contubernio quoq; latronum: hi enim absque iusto quodam ordine unà uersari non possunt. Quid autem dicemus ad hoc? quòd quum apud inferos alia nulla sit uirtus, non desunt illic tamen lex & iustitia, quam pro meritis improbos puniant, & quum inter beatos non sint uirtutes illæ morales amplius necessariæ, quæ ad sedatas corporis sensuumq; perturbationes mortalibus conferunt, à quibus liberati iam sunt, qui beata uita fruuntur: lex tamen inter eos & iustitia uigent, quæ pro dignitate singulos æternis afficiunt præmijs seruantq; beatos. Vale.

De diuino furore.

Marsilius Ficinus Peregrino Alio, S. D.

Tertio Calendas Decembres Ficinus Medicus pater meus duas epistolas tuo nomine ad me Fighinium attulit, alteram quidem soluta oratione scriptam, uersibus alteram, quibus profectò legẽdis effectum est, ut nostris temporibus admodum gratularer, quòd eum adolescentem protulerint, cuius fama & gloria illustrari possint. Equidem, Peregrine mi suauissime, quum ætatem tuam pariter, & ea quæ abs te quotidie proficiscunt considero, non solùm tantis amici bonis gaudeo, uerùm etiam uehementer admiror, atq; haud scio, ut recentiores istos omittam, quisnam ẽ priscis illis, quorum memoria ueneramur, tantùm in ea, qua tu nunc es ætate profecerit, id uerò non arti modò ac studio, sed & multò magis diuino illo furori, sine quo quenq; magnum unquam fuisse uirum, Democritus ac Plato negant, adscribo. Quo te afflari, ut ita dixerim, ac penitus corripi, concitatiores quidam motus affectusq; ardentissimi, quo scripta tua exprimunt, argumento esse possunt, atque hanc ipsam, quæ externis motibus fit concitationem, potissimùm Philosophi ueteres argumentũ esse uoluerunt uim quandam in animis nostris esse diuinam. Sed quoniam à nobis de furore mẽtio facta est, ea de re Platonis nostri sentẽtiam paucis, & ea breuitate, quam epistola exigit, referam, ut quid furor sit, quot in partes deducatur, & quis cuiq; furori Deus præsit, facilè intelligas: quod quidem tum uoluptati, tum etiam utilitati maximè tibi fore confido, censet igitur ille animum nostrum, prius quàm in corpora laberetur, ut etiam Pythagoras, Empedocles, atq; Heraclitus antea disputauerant, in cœlestibus sedibus extitisse, ubi ueritatis contemplatione, ut Socrates in Phædro inquit, nutriebatur, atq; gaudebat. Quumq; ij, quos paulò antè memoraui Philosophi, Deum summum fontem quendam, ac lumen, in quo rerum omnium exemplaria, quas ideas nominant, elucescant esse, à Mercurio Trismegisto Aegyptiorum omnium sapientissimo didicissent, necessarium fore putabãt animum æternam Dei mentẽ assiduè contemplantẽ, rerum quoq; omnium naturas clarius intueri. Videbat igitur animus, inquit Plato, ipsam iustitiam, uidebat sapientiam, uidebat harmoniam, & quandam diuinæ naturæ mirabilem pulchritudinẽ, atq; has omnes tum ideas, tum diuinas essentias, tum primas naturas, quæ in æterna Dei mente sint, nominat, quarũ perfecta quadam cognitione hominum mentes quandiu illic degunt, fœliciter nutriant. Quum uerò ob terrenarũ rerũ cogitationẽ appetitionemq; animi ad corpora deprimuntur, tunc qui prius ambrosia, ac nectare, id est, Dei cognitione perfectoq; gaudio nutriebant, continuò in ipsa descensione flumen lethæum, id est, obliuionem diuinorum haurire dicunt, nec prius ad superos, unde terrenæ cogitationes pondere deciderant,

derant, reuolare, quàm diuinas illas, quarum obliuionem susceperant, naturas recogitare cœperint: id autem duabus uirtutibus, ea uidelicet, quæ ad mores, ea insuper, quæ ad contemplationem pertinent, assequi nos Philosophus ille diuinus existimat, quarum alteram communi uocabulo iustitiam, alteram uerò sapientiam nominat. Quapropter geminis inquit, alis, has, mea quidem sententia, uirtutes intelligens animos ad superos euolare, easq; duabus similiter philosophiæ partibus, actiua, scilicet & contemplatiua consequi nos in Phædone Socrates disserit. Vnde ipse idem in Phędro sola, inquit, Philosophi mens recuperat alas. In hac autem ipsa alarum recuperatione abstrahi à corpore illarum ui animum Deoq; plenum ad superos trahi, ac uehemēter anniti. Quam quidem abstractionem, ac nixum, Plato diuinum furorem nuncupat, eumq; quatuor in partes distribuit: neque enim diuinorum putat unquam homines reminisci, nisi quibusdam eorum, quasi umbris, atq; imaginibus, quę corporis percipiuntur, sensibus excitentur. Itaq; Paulus ac Dionysius Christianorum Theologorum sapientissimi, inuisibilia Dei asserūt, per ea quæ facta sunt, quæq; hîc cernunt, intelligi: diuinæ uerò sapientiæ imaginem esse Platonem uult hominum sapientiam. Diuinæ harmoniæ imaginem hanc ipsam, quam uocibus instrumentisq; musicis fingimus harmoniam: diuinæ autem pulchritudinis eam, quæ ex partium membrorumq; corporis aptissima compositione conficitur, conuenientiam uenustatemq; imaginem esse censet. Quum uerò scientia nullis, aut certè perpaucis hominibus adsit, nec ullis corporis sensibus comprehendatur, efficitur ut diuinæ sapientiæ similitudines apud nos perpaucæ sint, & hæ quidem sensibus nostris occultæ, ac prorsus ignotæ. Quapropter Socrates in Phædro simulachrum, inquit, sapientię oculis cerni nullo modo posse, quod si cernatur, mirabiles amores diuinæ illius, cuius in simulachrum est, penitus excitaturum. At uerò pulchritudinis diuinę similitudinem oculis cernimus, harmoniæ uerò imaginem auribus annotamus, quos Plato sensus omnium, qui per corpus fiant, perspicacissimos arbitratur, quò fit, ut ijs, quæ corporibus insunt, quibusdam quasi simulachris in animum per sensus corporis haustis reminiscamur, quodammodo rerum earum, quas extra corporis carcerem constituti antea noueramus. Qua quidem recordatione exardescit animus, alasq; commouens, iamiam à corporis cogitatione, sordibusq; sese paulatim emaculat, diuinoq; furore prorsus afficitur, atq; ijs duobus sensibus, quos paulò antè commemoraui, geminę furoris species excitantur. Etenim pulchritudinis specie quam oculi porrigunt, ueræ atque intelligibilis pulchritudinis quandam quasi recordationem recuperātes, eam ineffabili occultoq; mentis ardore desideramus: hunc deniq; Plato diuinum amorem uocitat eum, diffiniens profectum ex aspectu corporeæ similitudinis, desiderium ad contemplandam rursus diuinam pulchritudinem redeundi. Præterea necesse est eum, qui sic afficitur, non modò supernam illam pulchritudinem desiderare, uerùm etiam eius, quæ oculis patet, aspectu admodum delectari. Sic enim natura institutum est, ut qui aliquid appetit, eius quoq; similitudine delectetur, at istud crassioris ingenij corruptionisq; naturæ proprium esse putat, si quis umbras duntaxat ueræ illius pulchritudinis concupiscat, nec aliud quicquam, præter illam, quæ oculis offertur speciem admiretur: hunc enim eo amore, cuius petulantia atque lasciuia comes est, affici uult, eum diffiniens irrationalem atq; insolentem eius, quæ sensu percipitur, circa corporis formam uoluptatis cupidinem, & aliter hunc amorem diffinit ardorem animi, proprio quodammodo in corpore mortui in alieno uiuētis. Vnde amantis animum, inquit, in alieno corpore uitam ducere. Quod mirantes Epicurei, amorem diffiniunt nixum quendam corpusculorum: quas atomos uocant, sese ei, à quo simulachra pulchritudinis hausta sunt, penitus infundendi. Huiusmodi Plato noster amorem ab humanis morbis nasci dicit, & cura sollicitudineq; plenum esse, eumq; ijs hominibus conuenire, quorum mens adeò tenebris offusa sit, ut nihil altum, nihil omnino egregium, nihil præter fragilem ac fluxam corpusculi huius imaginem cogitet, nec auras respiciat, clausa tenebris, & carcere cæco. At quibus ingenium à corporis luto abstractum est, atq; absolutum eiusmodi sunt, ut quum corporis cuiuspiam forma uenustasq; obijcitur eius primo aspectu, utpotè diuinæ pulchritudinis similitudine, delectentur. Verùm ex hac imagine statim in memoriam diuinam illam reducant, quam in primis admirentur, ac uerè desiderent, cuius'ue ardentissimo desiderio ad supera rapiantur. Atq; hunc primū euolandi

conatum diuinam Plato alienationẽ furoremq́ nuncupat. Hæc iam de eo furore, quem per oculos fieri diximus, satis esse uidentur, per aures uerò concentus quosdam numerósque suauissimos animus haurit, hisq́ imaginibus admonetur, atque excitatur ad diuinam musicam, acriori quodam mentis & intimo sensu considerandam. Est autem apud Platonicos interpretes diuina musica duplex: alteram profectò in æterna Dei mẽte consistere arbitrantur: alteram uerò in cœlorum ordine, ac motibus, qua mirabilem quendam cœlestes globi orbesq́ concentum efficiunt: utrisque uerò animum nostrum, antequam corporibus clauderetur participem extitisse, uerùm ijs in tenebris auribus uelut rimulis quibusdam, ac cunctis utitur, hisq́ imagines, ut sæpe iam diximus, musicæ illius incomparabilis accipit. Quibus in eius qua antea fruebatur harmoniæ, intimã quandam, ac tacitam recordationem reducitur, totusq́ desiderio feruet, cupitq́ ut uera musica rursus fruatur, ac sedes proprias reuolare, quumq́ id se quàm diu tenebroso corporis habitaculo circumsepta est, adipisci nullo modo intelligat, eam cuius hic possessione frui nequit, nititur saltem pro uiribus imitari. Est autem hæc apud homines imitatio duplex. Alij namque uocum numeris uariorúmque sonis instrumentorum cœlestem Musicen imitantur, quos certè leues, ac penè uulgares musicos appellamus: nonnulli uerò grauiori quodam firmioriq́ iudicio diuinam ac cœlestem harmoniam imitantes, intimæ rationis sensum notionesq́ in uersum, pedes ac numeros digerunt: hi uerò sunt, qui diuino afflati spiritu grauissima quædam, ac præclarissima carmina ore, ut aiunt, rotundo prorsus effundunt. Hanc Plato grauiorem musicam poësimq́ nominat, efficacissimã harmoniæ cœlestis imitatricem: nam leuior illa, de qua paulò antè mentionem fecimus, uocum duntaxat suauitate permulcet: poësis autem, quod diuinæ quoque harmoniæ proprium est, uocum atque motuum numeris grauissimos quosdam, & ut Poeta diceret, delphicos sensus ardentius exprimit, quò fit, ut non solùm auribus blandiatur, uerùm etiam suauissimum, & ambrosiæ cœlestis simillimum menti pabulum afferat, ideoq́ ad diuinitatem propius accedere uideatur. Oriri uerò poëticum hũc furorem à Musis existimat, qui autem absq́ Musarum instinctu Poëticas ad fores accedit, sperãs quasi arte quadam Poëtam se bonum euasurum: inanem illum quidem, atq́ eius poësim esse censet, eosq́ Poëtas, qui cœlesti inspiratione ac ui rapiuntur, adeò diuinos sæpenumerò Musis afflatos census expromere, ut ipsimet postmodum extra furorẽ positi, quæ protulerint minus intelligant. Atq́, ut arbitror, Musas diuinus ille uir cœlestes cantus intelligi uult, ideoq́ Canoras & Camœnas à cantu appellatas esse dicunt. Vnde Musis, id est, cœlestibus numinibus, atq́ cantibus diuini homines conciti, ad eorum imitationem poeticos modos ac numeros meditantur. Itaq́ in Republ. Plato quum de sphærarum cœlestium uolubilitate tractaret, singulas ait Sirenas, singulis ordinibus insidere, significãs sphærarum motu, ut Platonicus quidam inquit, cantum numinibus exhiberi. Nam Siren, Deo canens Græcè rectè exprimitur. Theologi quoq́ ueteres nouem Musas octo sphærarum musicos cantus, & unam maximam, quæ ex omnibus conficitur, harmoniam esse uoluerunt. Hac igitur ratione poesis à diuino furore, furor à Musis, Musæ uerò à Ioue proficiscunt. Nam mundi totius animum sæpenumerò Iouem Platonici nuncupãt, qui cœlum ac terras, camposq́ liquentes, lucentemq́ globũ Lunæ, Titaniaq́ astra intus alit, totamq́ infusus per artus agitat molem, & magno se corpore miscet. Ex quo efficitur, ut à Ioue totius mundi spiritu, ac mente, quomodo cœlestes mouet sphæras, atq́ regit: earundem quoq́ cantus musici, quas Musas nuncupãt, oriantur. Quapropter Platonicus ille clarissimus: Ab Ioue principium Musæ, Iouis omnia plena: quoniam & ubiq́ ille animus, qui Iupiter dicitur, uiget, atq́ implet omnia, & cœlum, quasi citharam quandam, ut Alexander Milesius Pythagoricus inquit, exagitans cœlestem efficit harmoniam: itaque Orpheus uates ille diuinus, Iupiter, inquit, primus est, Iupiter nouissimus, Iupiter caput, Iupiter medium: uniuersa autem Ioue nata sunt, Iupiter fundamentum terræ ac cœli stelliferi, Iupiter prodijt masculus, Iupiter incorruptibilis sponsa, Iupiter spiritus speciesq́ omniũ, Iupiter radix ponti, Iupiter indefessi ignis motus, Iupiter Sol & Luna, Iupiter rex & princeps omnium, abscondens lucem, rursus emisit ex almo corde operans cogitata. Ex quibus intelligitur, Iouem omnibus infusum corporibus continere, atque alere cuncta, ut non immeritò dictum sit, Iupiter est quodcunque uides, quodcunque moueris.

Sequuntur

Sequuntur post hæc reliquæ furoris diuini species, quas ille bifariam diuidit, earumque alteram circa mysteria, alteram circa futurorum euentus, quod uaticinium uocat, uersari putat. Primùm quidem furorem definit uehementiorem animi concitationem, in ijs, quæ ad deorum cultum, religionem, expiationem, sacrasque cæremonias pertinent perficiendis. Affectum uerò mentis, qui eiusmodi furorē falsò imitatur, superstititionem nominat. Postremam uerò furoris naturam, in qua uaticinium ponit, nihil aliud esse putat, nisi diuino afflatu inspiratam præsensionem, eamque propriori uocabulo, diuinationem ac uaticinium nominauimus. Quod si anima in ea ipsa diuinatione acrius exarserit, furorem nuncupat. Quum mens à corpore abstracta diuino instinctu concitatur. Si quis autem humana potius solertia & sagacitate, quàm diuina infusione futura præuiderit huiusmodi præsensionem, prouidentiam, coniectionemque appellandam censet, ex ijs omnibus iam perspicuum est, quatuor diuini furoris species esse. Amorem, poësim, mysteria, uaticinium, Amorem diuinum, amor ille mater uulgaris penitusque insanus, falsò imitatur, poësim, leuior, ut diximus, musica, mysteria superstitio, diuinationem coniectio. Primum quidem furorem Veneri, alterum musis, tertium Dionysio, postremum Apollini apud Platonem Socrates tribuit. Cæterùm in eo furore, qui ad amorem diuinum poësimque pertinet, describendo duabus de causis longior esse malui, quod uidelicet utroque te affici uehementer agnoui, & ut memineris quæ à te scribuntur ab Ioue, Musisque, quarum spiritu ac diuinitate compleris, non abs te proficisci. Quapropter, ô mi Peregrine, iustè pieque feceris, si tu, ut hactenus, te egisse arbitror, maximarum, optimarumque rerum, nec te, nec alium omnino quenquam hominū, sed immortalem potius Deus autorem, ac principium esse cognoueris. Vale, ac tibi persuade nihil mihi te charius esse. Fighini Calend. Decembr. 1457.

Excusatio prolixitatis.

Marsilius Ficinus Magno Cosmo, S. D.

LAurentius Pisanus sacerdos exponit tui gratia Salomonis Canticum canticorum, atque octo & decem iam libros, si rectè memini, pro unius libelli expositione, composuit. Si miraris Cosme, quòd tam prolixè loquatur Laurētius, quum Salomon tam breuiter sit loquutus, respondeo ob hoc ipsum cogi Laurentium fore prolixum, quia Salomon breuissimus fuit. Quantò enim magis Salomonis nodus implicatus est, tantò pluribus ad explicandum opus est machinis. Laudat Laurentij scripta Nicolaus Fignosius Fulginas insignis Philosophus, probo & ego, licèt à prolixitate soleam abhorrere. At ideò non uidetur mihi opus illud nimis magnum, quia nihil fermè in Theologia magnum reperio, quod non illuc ille congesserit, sed ne ego quoque dum prolixitatem excuso sim prolixior. Vale.

De diuinatione & diuinitate animæ.

Marsilius Ficinus Florentinus Matthæo Corsino conphilosopho, S. D.

AAlexandra mater mea nata est ex patre Ioanne & matre Angela Alexandra Fighini erat, Ioannes Iuarchij oppido, Angela uerò Florentiæ. Hæc ad Ioannem & Alexandram scripsit, se bene ualere, ac die sequenti redituram. Illi lectis literis, & nocte facta dormientes, Angelam uiderunt eadem hora ambo. Alexandræ quidem in uestibulo domus apparuit, & cum filia matri tanquam reuertenti congratularetur, mater filiæ amplexus effugiens, uale, ait, & da operam, ut pro me sacerdotes Deum orent. Ioanni autem, inquit, ô quantum fortunam tuam doleo, mi Ioannes, uale, & iube pro me Deum orari. Repentè ambo ijs uisis excitati exclamauerunt, eam mortuam iudicantes. Florentiam miserunt. Renunciatum est illam ea nocte ex hac uita migrasse. Miraris hæc Corsine, audi & aliud æquè mirandum, mater mea filium statim natum nutrici rusticæ tradidit, decimaseptima inde die dormiens meridie, uidetur ipsa sibi maxima cordis anxietate premi, atque à matre sua iampridem mortua subleuari, dicente,

noli te afflictare filia, sequenti die rustici ad eam filium à nutrice suffocatum referunt. Mitto quòd somnians præuidit futurum mariti eius Ficini medici casum ex equo, & locum ubi casurus erat, & singula, mitto & alia multa, satis uerò sit ad præsens duo illa superiora narrasse. Ex quibus duo præcipuè confirmari uidentur, unum uidelicet animas hominum, quæ propter temperatam complexionem, uitæ puritatem, sui abstractionem à corpore, quodammodo separantur, quàm plurima diuinare, utpotè quæ natura sua diuinæ sunt, & quando in se reuertuntur, suam exercent diuinitatem, alterum uerò animas defunctorum solutas à corporum uinculis nosse nonnihil & humana curare. Quod Hesiodus cecinit, & Plato noster in Legibus confirmauit. Hos autem Heroas omnis antiquitas appellabat. Vale.

Modus laudis absq; adulatione.

Marsilius Ficinus Francisco Castilionensi Theologo, S. D.

LEgi expositiones tuas circa Dauidis Prophetæ mysteria. Cupio exclamare Francisce, sicut Deus Dauidem reperit uirum secundùm cor suum, ita Dauidem te uirum secundùm suũ cor reperisse. Sed ubi adulationis suspicamur opinionem, innuere præstat, quàm explicare. Saluta Georgium Antonium Vespuccium, uirum humanitate doctrinaq; insignem. Vale.

Solitariæ uitæ utilitas.

Marsilius Ficinus Gregorio Epiphanio sacerdoti, conphilosopho suo. S. D.

DEus unitas stabilis est, & status unicus. Hęc à Platonicis nostris, ut te non latet, subtiliter disputantur. Quisquis igitur Deum assequi uult, multitudinem pro uiribus motumq; deuitet. Secedamus ergo mi Gregori in unicam stabilemq; mentis speculam, illucescet nobis illic protinus, ut Plato inquit, inuisibile lumen. Verùm ut commodius hoc ijs temporibus efficere continuareq; ualeamus, statui tempus aliquod montem Vechium illum mihi à magno Cosmo donatum colere, illic tu mecum eris. Audisti prouerbium illud, Nullius boni possessionem absq; socio iucundam esse. Ego autem nescio, quem socium illic ijs temporibus iucundiorem te possim habere. Vale, & ad nos uola.

De modestia componendi.

Bessarion Cardinalis Sabinus Marsilio Ficino Platonico, S. D.

SPectate, docteq; uir, amice noster, superioribus literis elucubratũ opus nostrum, & nuper æditum, in defensionem Platonis nos ad te missuros promisimus, cùm ob ingenium tuum & Platonicæ doctrinæ studium eximium, tum ut quid nos ex illo fonte hauserimus, facilè perspicias & legas: si quid enim in hac industria nostra, uel eloquentiæ, uel bonarum artium cognitionis eluxit, si quid fuimus, id omne, uel nos ab illo accepisse, uel ipsum sibi se defendendo suppeditasse facilè existimari patimur, & uolumus, quod nonnihil quoq; ad illius laudem pertinere uidetur, ut suis uiribus, sua amplitudine causam pro se dixerit, alieno auxilio non eguerit, uoci tantũ patroni locum reliquerit, ac studio, hunc librum ad te dedimus, ijs qui curam hîc gerunt rerum illarum ex medicis, quo mittendo cùm fidei & promisso nostro omnino, tum studijs tuis, atq; animo erga Platonem nonnihil satisfactum esse putamus. Bene uale, & an librum acceperis, nos facies certiores. Ex urbe Idibus Septembris, 1469.

De laude Platonicorum interpretum.

Marsilius Ficinus Florentinus Bessarion Græco Cardinali Sabino. S. D.

PLato noster, uenerande pater, quum in Phædro, ut te non latet, subtiliter & copiosè de pulchritudine disputasset, Pulchritudinem animi à Deo, quam sapientiam, & aurum appellauit pretiosissimum, postulauit, aurum hoc Platoni à Deo tributum, Platonico in sinu utpotè mundissimo fulgebat clarissimè. Verbis au-

tem & literis licet luculentissimus, mente tamen obscurioribus inuolutum euasit obscurius, & quasi terreno quodam habitu obsitum, eos homines latuit, qui linceos oculos non habeant. Quamobrem nonnulli quondam minutiores Philodoxi exteriori gleba decepti, quum non possent ad intima penetrare, latentem thesaurum contemnebant. Verùm in Plotini primum, Porphyrij deinde, ac Iamblici, ac denique Proculi, officinam aurum illud iniectum, exquisitissimo ignis examine excussis arenis enituit, usque adeò ut omnem orbem miro splendore repleuerit. Tantis utique radijs noctuæ, siue bubones quidam, ut uidetur, offensi, sacrum illum Platonis nostri thesaurum non solùm spernere, ut nonnulli quondam, sed proh nefas improbare cœperũt, quod multò erat priori errore deterius. Verùm Bessarion Academiæ lumen, medelam confestim hebetibus & caligatis oculis adhibuit saluberrimam, ut aurum illud non solùm mundum sit, & splendidum, uerùm etiam tractabile manibus oculisq; innoxium. Hoc uaticinatus Plato, fore tempus multa post secula, regi Dionysio inquit, quo Theologiæ mysteria exactissima discusione, uelut igne aurum purgarentur. Venerunt, iam uenerunt secula illa Bessarion, quibus & Platonis gaudeat, & numen, & nos omnis eius familia summopere gratularemur. Vale.

Exhortatio ad scientiam.

Marsilius Ficinus Antonio Pactio.

LAurentius Medices duo in te laudat, prę cæteris magnificentiam & acumen, laudo & ego. Sed Antoni magnificentiæ quidem usu comparare tibi cæteros potes, acuminis autem exercitatione comparare tibi teipsum, si tantum doctrinæ studueris, quantum liberalitati iamdudum indulges, nõ dubito breui te ita omnium doctissimum fore, quemadmodũ nunc es magnificentissimus omnium. Age precor, Antoni mi suauissime, commenda teipsum tibi, sicuti cæteros commendatos habes. Laurentius noster ait, te non modò erga doctos magnificum esse, uerùm etiam abundè doctum. Credo equidem, atq; gratulor. At non prius satis mihi feceris, quàm tantum scientia, quantum magnanimitate excellueris, si tibi eruditissimi quiq; in primis placent, da operam, ut tibi ipse præ cæteris placeas. Quid ergo toto in omnibus plurimùm, imò totum ualet, statue oro tibi quotidie horas quatuor reliquas, utcunq; placet, amicis dona. Bene uale, sed uis'ne ualere bene? Bene disce, & disce precor hodie, qui cras discit, nunquam discit. 7. Nouembr. 1473.

Consolatio in alicuius obitu.

Marsilius Ficinus Sismundo Stufæ consolationem dicit.

SI quisque nostrùm id maximè est, quod in nobis est maximum, quod permanet semper idem, quã nos ipsi capimus, certè animus homo ipse est, corpus autem est hominis umbra. Quisquis igitur usq; adeò delirat, ut hominis umbram hominem esse putet, hic miser in lachrymas instar narcisci resoluitur. Tunc desines Sismunde flere, quum desieris Alberiam tuam Albitiam in nigra eius umbra quærere, atque cœperis eam in alba sui luce sectari. Tunc enim illam tantò reperies pulchriorem, quam consueueris, quantò ab umbra deformi remotiorem. Secede animum tuum precor, ibi animam illius speciosissimam, tibiq; charissimam possidebis. Imò ex animo tuo in Deum te recipe, illic ideam pulcherrimam, per quã diuinus artifex Alberiam tuam creauerat, contemplabere. Et quantò formosior illa in opificis forma est, quam in seipsa, tantò eam ibi beatius amplecteris.

Vale 1. Augusti. 1473.

Florentiæ.

Laus ueritatis.

Marsilius Ficinus Angelo Politiano poetæ Homerico, S. D.

CIrcunferuntur, ut ais, epistolę quædam meo nomine quasi Aristippicę, & quadam ex parte Lucretianæ, potius ꝗ Platonicæ: si meæ sunt, Angele, non sunt tales: si tales non sunt, non meæ illæ quidem, sed à detractoribus meis confictæ: ego enim à teneris annis diuinũ Platonem, quod nullus ignorat, sectatus sum. Sed facilè hoc signo scripta nostra discernes ab alienis, in epistolis meis sentẽtia quædam semper pro ingenij uiribus, aut moralis, aut naturalis est, aut theologica. Quòd si quid interdum quodammodo amatorium inest, Platonicum illud quidem & honestum, non Aristippicum, & lasciuum. Laudes autem ueræ & tales ut exhortentur, atq; admoneant, non adulentur, uerba penè nulla superflua: statui enim ab initio studiorum meorum semper, ꝗ breuissimè possem scribere: nam in tanta temporis breuitate loqui superfluas, philologi est potius, ꝗ Philosophi. Et quum paucissimi sint, quibus multa sint nota, sæpe qui multa loquuntur, aut falsa, aut superflua loquuntur, aut utraq;. Omnia hæc à uiri dignitate aliena à Philosophi professione alienissima. Vale.

Quantum utile sit alere doctos.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

DIuites alij fermè omnes, ministros nutriunt, tu sacerdotes Musarum nutris. Perge precor, mi Laurenti: nam illi uoluptatum serui euadent, tu uerò Musarum delitiæ, summus Musarum sacerdos Homerus in Italiam te duce uenit, & qui hactenus circumuagus & mendicus fuit, tandem apud te dulce hospitium apertum reperit. Nutris domi Homericum illum adolescentem Angelum Politianum, qui Græcam Homeri personam latius coloribus exprimat. Exprimit iam, atque id quod mirum est, in tam tenera ætate exprimit, ut nisi quis Græcum fuisse Homerum nouerit, dubitaturus sit, è duobus uter naturalis sit, & uter pictus Homerus. Delectare ijs pictoribus Medices ut cœpisti, nam cæteri pictores parietes ad tempus ornãt, hi uerò in æuum habitatores illustrant.

Laus opificis non à uerbis, sed ab opere.

Marsilius Ficinus Laurentio & Iuliano Medicibus, S. D.

ACcipite læto animo, Medices, Naldi Florentini poëma, & Benedicti Coluccij Pistoriensis declamationes. Alter est Phœbi delitiæ, alter Mercurij comes. Nõ libet eos parcè laudare, quum uideantur supra modum esse laudandi. Non libet eos mihi laudare multum, ne laudatores laudando meos, meipsum extollere uidear. Tacebo igitur ego horum pictorum uirtutes, inspicite ipsi tabulas diligenter, pictura loquetur, quum loquitur pictor, loquitur malè, quum pictura loquitur, bene loquitur. Varius est opifex, qui ab alio magis, ꝗ ab ipso opere expectat honorem, non pendet operis uirtus ex iudice, sed opus iudici commendat artificem. Valete.

De uirtutibus ciuilibus purgatorijs, purgati animi exemplaribus.

Marsilius Ficinus Francisco Lapaccino & Megliori Crescio, S. D.

ILli Deum quærunt rectissimo calle, qui primò per ciuiles uirtutes affectus animæ nimium luxuriantes aliquantum amputant. Demùm per uirtutes purgatorias eos penè ad uiuum usque resecant. Tertio loco per uirtutes animi tam purgati pro uiribus radicitus illos extirpant. Quibus quantum homini possibilem esse eradicatis, denique uirtutibus exemplaribus, quę sunt in Deo formantur: nam tria illa uirtutum genera gradus quidam sunt, quibus paulatim ad diuinas uirtutes accedimus. Omnis autem naturalis

naturalis motus finem suum aliquando potest attingere, & omnis præparatio, quæ naturaliter ordinatur ad formam, & formam ipsam aliquando consequi potest.

De sapiente & fœlice uiro.

Marsilius Ficinus Antonio Seraphico conphilosopho suo Miniatensi, S. D.

VIrum sapientem fœlicemq́ eum puto, qui quum ex solo pendeat Deo, in medijs calamitatibus uiuit lætus. Quem nec metus exanimat, nec dolor excruciat, neq́ uoluntas corrumpit, neq́ libido inflammat. Qui inter densissimas spinas, molles speciososq́ flores legit, qui ex stercore margaritas eruit, atq́ effodit, qui in profundis uidet tenebris, qui compedibus grauatus, & uinculis circunstrictus ueluti liber solutusq́ percurrit, quem deniq́ spiritus cœlestis afflauerit. Imitare igitur, ut cœpisti, Pythagoram, & Socratem, & Platonem, qui non minus agendo, quàm disputando, inuita etiam fortuna, philosophabantur. Philosophiam quàm multi lingua, ipsi pectore toto colebant. Frustrà sapit Seraphicè, qui non sibi ipse sapit. Vale, & in tuis moribus perseuera.

Bona scribere præstat quàm multa.

Marsilius Ficinus Angelo Politiano Poetæ Homerico, S. D.

QVid totiens quæris librorum meorum titulos Angele? An fortè ut tuis me carminibus laudes? at non in numero, sed in electione laus, non in quantitate, sed in qualitate bonum. An potius ut mea apud te habeas omnia. Quoniam amicorum omnia communia sint, utcunq́ sit, accipe quod petieras. E Græca lingua in Latinam transtuli Proculi Platonici physica & theologica elemēta, Iamblici Chalcidæi libros de secta Pythagorica quatuor, Theonis Smyrnæi mathematica, Platonicas Speusippi definitiones, Alcinoi epitome Platonicū, Xenocratis librum de Mortis consolatione, carmina symbolaq́ Pythagoræ, Mercurij Trismegisti librum de Potētia & sapientia Dei, Platonis libros omnes. Composui autem commentarium in Euangelia, Summo bono, commentarium in Platonis conuiuium de amore. Composui Physiognomiam, Declarationes Platonicæ disciplinæ ad Christophorum Landinum, quas postea emendaui, compendium de Opinionibus Philosophorum circa Deum & animam, Oeconomica, de Voluptate, de quatuor Philosophorum sectis, de Magnificentia, de Fœlicitate, de Iustitia, de Furore diuino, de Consolatione parentum in obitu filij, de Appetitu, Orationem ad Deum Theologicam, Dialogum inter Deum & animam Theologicum, Theologiam de Immortalitate animorum in libros octo decemq́ diuisam, opus de Christiana religione, Disputationes contra Astrologorum iudicia, de Raptu Pauli in tertium cœlum, de Lumine, argumentum in Platonicam Theologiam, de Vita & doctrina Platonis, de Mente quæstiones quinque, Philosophicum epistolarum uolumen. Vtinam Angele, tam bene, quàm multum scripserimus, ut tantùm cæteris nostra placeant, quantum ego tibi, tuq́ mihi. Vale.

Exhortatio ad scientiam.

Marsilius Ficinus Nicolao Albitio, S. D.

AVdisti prouerbium illud, mi Nicolae, Nihil lucro dulcius. At quis hominum lucratur? Qui quod suum futurū est, adipiscitur, nostrum est quod scimus, cætera uerò fortunæ. Inuideant homunculi diuitibus, quorum arca diues est, non animus. Tu æmulare doctos bonosq́ uiros, quorū mens Deo similis. Condiscipulos tuos admone, ut Scyllam caueant, & Caribdim, uoluptatum uidelicet illecebras pestiferamq́

stiferamque mentis inflammationem opinantis potius, quàm scientis. Meminerint eam sibi quandoque summam uoluptatem fore, quæ in summa animi parte, ex summo ueritatis ipsius thesauro tunc demum percipietur, quum inanium uoluptatum umbras scientiæ gratia posthabuerint. Scientiæ arbor, etsi radices aliquantulum amaras habere uidetur, fructus tamen profert, quàm suauissimos. Meminerint præterea, nunquam nimis fieri, quod nunquam fit. Nondum satis didicit, qui adhuc quicquam dubitat, dubitat autem quàm diu uiuimus. Tam diu igitur discendum nobis est, quàm diu uiuendum. Imitandus sapiens ille Solon, qui etiam moriens discere aliquid nitebatur, utpote qui ueritatis pabulo alebatur, & cui mori nihil erat aliud, quàm reuiuiscere. Non potest mori unquam, qui immortali uescitur alimonia. Tunc primùm appellatus fuit ab Apolline Socrates sapientissimus omnium, quum primùm uulgo prædicare cœpit, se nihil scire. Mandauit discipulis suis Pythagoras, ut se in speculo, non ad lucernæ, sed ad Solis lumen specularentur. Quid est autem scintilla lucernæ, nisi parum adhuc eruditus animus. Quid Solis lumen, nisi mens quæque eruditissima. Quum ergo quis animi sui figuram appetit speculari, non cum indoctis seipsum, imò cum doctissimis conferat: sic enim clarius discernet, quantum lucratus fuerit, quantumue supersit. In pascendo animo lurcones, auarósque imitari debemus, qui semper ad id, quod reliqui superest, animum intendunt. Quid plura? uitæ magister ait, Non esse aratorem illum præmio dignū, qui retrò sese uertit. Audisti & illam ob hoc ipsum ex uiuente in statuam fuisse conuersum. Audisti rursus Orpheum tunc Eurydicem: hoc est, profunditatem iudicij amisisse, quum retrò respexit. Iners & uanus est uenator, qui regreditur, non progreditur. Vale.

Inuitatio ad scribendum.

Laurentius Medices Marsilio Ficino Philosopho Platonico, S. D.

QVum isthinc huc iucundissime Marsili me reciperem, tecum uerbis egi, atq; impetraui, ne absentes diutius literas tuas desideraremus. Quod quidem facturum te recepisti, uerùm quum quatuor iam post discessum dies præterierint, neq; adhuc tuæ literæ perferantur, quum aliorum tamen familiarium & necessariorum nostrorum plæræq; perlatæ ad nos fuerint, tuam in scribendo tarditatem & miror, & doleo: nam sanè existimabam, si par in ambobus beneuolentia uigeret, par scribendi studium, quod amoris officium est, nō defuturum. Cœpi egomet primùm excusationem tuam mecum agere, mihiq; ipsi tuo nomine dicebam: philosophiæ forsitan studia, quæ totum atq; integrum hominē exigunt, in causa sunt, cur ad nos Marsilianæ literæ non perferantur. Faciebatq; incredibilis propè noster amor, ut honestissimam omnium de te apud nos excusationem facerem. Quæ quidem excusatio ita apud me ualuit, ut paucarum horarum expectatio difficilis admodum non uideretur. Quum uerò quæ ego horis metienda ducebā, pluribus diebus metiri me oportere perspexerim, nullus iam patuit excusationi locus, atq; ego, qui defensionis tuæ curam susceperam, cœpi toto animo cogitare, quibus te modis, quum plures in mentem uenirent, accusarem. Totq; offensionum in te genera inuenio, ut si Demosthenem & Ciceronem nostrum causæ tuæ patronos nactus sis, reum tamen futurum te pro certo habeam. Quòd si te facti non pœnitet, neq; enim aliud pœnitentiæ signum, quàm tuas literas, desidero, scito te communis amoris nostri iudicium subiturū: nam coram huiusmodi iudice causam agere lubet, quò aut æquiorem, aut iustiorē, aut qui uerior animi nostri testis esse possit, nullum inuenimus, is tibi trium tantum dierum spatium ad scribendum tribuit, quibus prętеritis te, nisi scripseris, reum futurum pollicetur. Sed dices tu, Quid ad Laurentium scribam? nihil habeo de Repub. nihil de rebus domesticis, neutrū abs te expecto, quū utrunque in te ipso neglexeris, scio te non magis de alienis, q̄ de proprijs curiosum esse, quid igitur scribendum tibi est? Quæcunq; in mentem ueniunt. Nihil ex te proficiscitur non bonum, nihil cogitas non rectum: nihil itaq; scribi à te potest non nobis utile, non iucundum. Quodq; facit, ut tuas supra modū literas desiderem, illud est quod in tuis literis ita lepos cū grauitate immixtus perspicitur, ut si lepidè considerent, omnia lepôris plena, si

grauiter

grauiter, ita grauia uideantur, ut nihil suprà. Quapropter quum primùm tibi scribendi facultas datur, diutius rogo ne differas, neque patiare tandiu nos literas tuas desiderare. Vale Pisis.

Gratiarum actio.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

MVlta abs te quondam & magna accepi beneficia Laurenti, nuper uerò maximum atque gratissimū, uidelicet diui Christophori templum, sed cur nondum tibi gratias egi? Quia noueram non mihi, sed tibi illud fuisse collatum. Quicquid enim hac in re factum est, per te est, & tui gratia factum. Suspicabar igitur hactenus nescio quomodo, ne fortè tu solus rei huius possessionem aditurus esses, ubi tota soli tradita fuerat. Postquam uerò Pisas abisti, cognoui statum, quo tibi unico à Renerijs datum fuerat, mihi abs te nunc esse concessum. Ergo nunc primùm tibi gratias ago. O quantas? Non quantas Marsilius capit pusillus homo, sed quantas uir grandior Laurentius. Imò quātas ingentissimus Gigas ille diuus Christophorus, tantò fermè Atlante grandior, quantò qui cœlum capit amplior est, quam cœlum. Nempe Atlas cœlum, Christophorus cœli fabrum dicitur humeris sustinuisse. Diuinus præterea nocturnisque precibus cœlestem hūc oro Gigantem, ut patronum meum, inter uarios ciuilium negotiorum fluctus, ijsdem sustineant humeris, quibus patronum suum per maria sustulit. Vale 13. Ianuarij. 1478.

Amatoria.

Laurentius Medices Marsilio Ficino Platonico, S. D.

CRedo iam, doctissime Marsili, iram illam esse Plotini, si rectè memini, de anima sententiam, quam à te in Theologiæ libro posita est, animas, scilicet nostras, eodem tempore ubique esse. Nam quod compluribus in eo libro rationibus probatur, nunc re ipsa clarius constat: uix enim aliam ad te epistolam obsignaueram, quum redditæ mihi sunt optatissimæ literæ tuæ, eius suauitatis plenæ, quam faciebat, ut à me mirificè desiderarentur. Credo equidem absentem te, & legisse nostras literas, & accusationem tarditatis in scribendo tuæ isthinc perspexisse, qua monitus diutius ad nos dare literas non distuleris. Verùm quicquid sit, iam non lubet literarum causas inquirere, satis est eas me literas accepisse, quibus nihil mihi aut gratius, aut iucundius est. Video quod & antè mihi constabat nihil à te temerè agi. Nam diuturnior expectatio suauiorem ipsam quodammodo suauitatem fecit, ut etiam ualde sitientibus euenire solet. Legens ego tuam Epistolam nihil reperio non Marsilianum, si gratiarum illæ actiones ex literis demantur. Non enim hoc gratiarum genus conuenire uidetur, aut amicitiæ nostræ, aut ei uiro, qui se ita mihi totum tradiderit, ut nihil sibi reliquerit suum. Non si tu ea magnitudine corporis esses, qua diuus ille, quem ais, Christophorus pingitur, aliquid tibi superest non meum. Sic tu semel uoluisti, sic tibi quondam placuit. Ego uerò tam nobile munus & accepi libenti animo, & accepto gaudeo, mihique ipsi gratulor. Iam igitur non Marsilij es, sed Laurentij tui, non minus tui, quàm tu ipsius. Qua in re si teipsum tibi reddi uis, scito id ea conditione futurum, ut nullam de te habere possis rationem, quin æquè de me ipso eodem tempore habiturus sis. Quos enim immortalis Deus coniunxit, homo non separet. Tu igitur, ut ad gratias redeam, nolim amplius hoc scribendi genere mecum utâre. Si enim gratiæ, quas agis, tuæ non sunt, nihil omnino nobis tribuisti tuæ, scito superioribus rationibus tecum iampridem te mihi omnia tua tradidisse. Vale, & te ipsum ama, quod si feceris, me quoque amabis. Ita enim non uulgaris noster amor exigit, quod te non latere existimo, quum in eo libro, quem de Amore scripsisti, cunctos amoris affectus adeò ex arte posueris, ut nihil in amore inueniatur, quod non eo libro legi possit, nihilque in tuo libro legatur, quod in amore non sit. Iterum uale.

Pisis 12. Calendas Februarias, 1474.

Mirabilium

Mirabilium author Deus est, non homo.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

QVid agam in præsentia nescio, Laurenti, admirari me compellunt mirum in modum miræ literæ tuæ, exclamare Philosophicus prohibet pudor. Agere gratias innumerabiles hortatur singularis humanitas & magnificentia tua, sed tua rursus dehortatur epistola. Permitte saltem, mi Laurenti, precor, ut summo Deo gratias agam, quod statueris temporibus nostris in ciue fortunato affectum humilimum cum excelsa mente, in adolescente priuato prudentiam cum potentia, in potente abstinentiam cum licentia, in occupatissimo sapientiam cū eloquentia copulare. Magna in te sunt, Laurenti, proculdubiò magna. Et ne quis fortè adulationis uitium suspicetur, quod à uiro & philosophante, & amicissimo esse debet alienissimum in te, non ex te, dixi magna. Deus enim omnipotens mirabilia facit solus. Instrumentum Dei es, ô bone uir, aptum, scio quid loquor, ad magnifica perpetranda. Tamdiu igitur mirabilia fœliciter exequeris, quandiu diuino parebis artifici. Parebis autem examussim, crede mihi, si sæpe eum oraueris, ut ipse tibi qua ratione sis pariturus, ostendat. Ostendet certè petenti, qui etiam prius quàm petas, stimulat ad petendum, & quid, & quo pacto sis petiturus, ostendit. Vale fœliciter patriæ spes. Sed antequam finem faciam, obsecro te, mi Laurenti, cùm per Academiam, quæ per te floret, tum uerò per patriam hanc tuam, quæ tibi præ cæteris chara est, ut bonę ualetudinis curam habeas: nisi enim tu bene ualeas, non puto ijs temporibus, bene uel Academiam, uel patriam posse ualere, 21. Ianuarij. 1473. Florentiæ.

Laudes Laurentij Medicis miræ.

Marsilius Ficinus Nicolao Micheloctio uero uiro, S. D.

O Quàm difficile est, mi Nicolae, ô quàm difficile nunc inuidia non pulsari? Ego forsitan, Nicolae, nisi quæ Laurentij sunt, mea quoq; essent, non possem tot, tanta, tam senilia bona adolescenti non inuidere. Dic amice rogo, quis eloquitur elegantius? Quis probat acutius? Quis mulcet dulcius? Quis concitat uehementius? Cessistis iampridem Lauro poetæ, cessistis oratores modò, iam iam Philosophi cedamus. Proh Iupiter ociosi ueterani ab occupatissimo tyrone isto, tam citò, tam facilè, tantopere superantur? si inuideant alij alienis, & liuore rumpantur edaci. Ego meis mirificè gaudeo, atq; fruor: meus enim est Laurentius, ob incredibilem humanitatem suam. Ego quoq; Laurentij sum, ob singulares animi sui dotes, magno me emit pretio, hoc est, seipso. Ita me Deus amet, loquor, Nicolae, quod sentio, nemo magno Cosmo me familior fuit, nemo charior. Cognoui in eo sene non humanam uirtutem, sed heroicam. Agnosco nunc in isto adolescente penitus, agnosco totum illum senem, phœnicem uideo in phœnice, in radio lumen. Emicat iam ex Laurentio nostro foras Cosmianus splendor ille multis quotidie modis, lumē ad reuelationem Gentium Latinarum, & Florentiæ Reipublicæ gloriam. De ijs hactenus. Interrogabat autem in epistola Laurentius, cuius'nam illæ essent gratiæ, quas ipsi egeram. Meíne, an alterius? Responde illi meo nomine, eas esse Dei. Tres etiam illas opto Gratias Medici nostro propitias fore, quæ ab Orpheo describuntur, scilicet splendorem, lætitiam, uiriditatem: splendorem, inquam, mentis, lætitiam uoluntatis, uiriditatem corporis & fortunæ. Aspirāt iam ex alto hæ Gratiæ Laurentio, ac tam diu aspirabunt, q̄ diu agnoscet gratias solùm à Deo solo se gratias accepisse. Vale 21. Ianuarij. 1473. Florentiæ.

Amatoria.

Laurentius Medices Marsilio Ficino Platonico Philosopho, S. D.

O Falsum meum de te iudicium, uerumq; illud uulgatum prouerbium. Locorum scilicet interuallum, ut ab oculis disiungit, ita nos ab amorum cogitationibus separare. Verùm quis hoc credidisset? qđ ego uix credo, quū perspexerim. Ego binas ad te literas dedi, tu unam uix epistolam nobis, atq; ita paucorum

rum uerborum, ut si ex ea primam salutationem, atque ultimam loci & diei particulam demas, nihil ferè sit reliqui. At non decet Philosophum loquacem esse? At non decet mutuum? Id enim nobis Terentius præcipit, quòd ille à Græcis præcepisse traditur. Ut ne quid nimis. Sed etiam ex his locis uideo quid in causa sit, cur ego à cogitationibus tuis absum. Quum enim semper ante oculos diuum Christophorum, cui ædes tua dicata est, habeas, ea ipsius est magnitudo corporis, ut cæterarum omnino rerum tibi prospectum auferat, atque inter te & nos quodammodo faciat eclipsim quandam. Quod tamen tum miror, tum uerò quibus uerbis te accusem non inuenio. Nullum enim est tam asperum, tamq; contumeliosum uerbũ, quin deterior multò sit Marsiliana taciturnitas, qua & fidem tuam, & nostram amicitiam fefellisti. Doleo quidẽ non parum, quòd fidem fregerit, atq; amicitiæ nostrę huiusmodi iniuria intuleris. At quod magis mihi molestum accidit illud prorsus est, quod dum tu amorem nostrum frustratus es, ita nos à cæterorum hominum beniuolentia alienasti, ut nemo supersit, cui fidem deinceps adhibere possé uidear. Nihil enim tam perfectum, tam constans, tam uerum uidebatur, quàm nostra amicitia, quæ quidem & tua uirtute, & temporis diuturnitate à Deo creuerat, ut si quodammodo decoxerit, nulla restet, cui credere tutò possimus. Quapropter scito nos erga te mirum in modum iratos esse. Neque tamen ita iratos, ut si iucundissimæ literæ tuæ ad nos perferantur, sua illi incredibili suauitate cunctam animi asperitatem, atque indignationem mulcere non possint. Nam quum Achillis telum in manibus habeas, scito tarditatem in scribendo, cuspidem esse, qua uulneras, literas uerò ita illato uulneri mederi posse, ut non modò uulnus ipsum, sed omnem penitus cicatricem auferre, ac delere posint. Vale Pisis.

Amatoria, quomodo amandus quisq; sit, & quomodo laudandus.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

QVòd me diligas Laurenti, multis clarissimisq; argumẽtis iamdiu noui. Quòd ames, nuper ex hoc uno præcipuè, quod tanquã zelotypus leuissimis falsisq; offensiunculis subirasceris, irascere ut lubet, irascere zelotype, modò interim incalescas. Simile est iræ & amoris incendium: ego enim quum subirascor tibi, quod facio sæpe, tunc æstuo amoris incendio maximè. Tu quoq; flagras non mediocriter, scio quid loquor. Quòd si quando tepescere uideamur, tum etiam nostra hæc tepiditas feruentius feruet, q̃ cæterorum amor. Ecce nunc, mi Laurenti, tua isthæc ira mitior mihi uidetur, quàm cæterorum mansuetudo, morsus iste tuus suauior suauio. O' q̃ suauiter mordes? q̃ acriter obscularis? Acrimoniæ miram misces dulcedinem, dulcedini acrimoniam, quod in suauissimis saporibus natura solet, & quotiens acrimonia tua fortius acescit, totiens aceti maluatici instar dulcius, quàm dulce redolet: Verùm quid accusas in me accusator acer, amator acerrime? Breuitatémne? At tu in causa es, quòd enim breuis sim, negotiorum tuorum, quòd breuissimus uidear, amoris erga me tui efficit magnitudo. Accusas taciturnitatem, suspicans eam ab obliuione, obliuionem ab absentia proficisci. Meminisse debes, non abesse isthinc Marsilium, si non abest Laurentius, in quo est Marsilius, si ubiq; est eodem tempore animus, quid ipse superioribus diebus tua epistola confirmasti. Quid igitur obstat diuus Christophorus, quin te cernam? Præsertim quum diaphanus sit, atq; perspicuus, & in ipso Christophoro inspiciam Laurentium, quandoquidem per Laurentium ipsum Christophorum uideo & amplector. Deniq; uis uerũ fatear? Nõ oppositio Christophori inducit eclipsim, per quam aut cæcutiam, aut sileam. Imò tu coruscatione tonitruq; tuo caligari, stupere, obmutescere, penitus me compellis. Improbe adolescens, ha nimium gaudes uictoria, quamuis honesta. Quid amplius aut tibi, aut reliquis est reliqui? Tibi quidẽ ut te ipsum uincas? Reliquis autem, ut uinci æquo animo patiant. Ego certè, ut de me ipso prius loquar, superari abs te fermè tantũ gaudeo, quantũ ipse gaudes me, ac cæteros superare. De cæteris uerò quid dicam? Sol matutinus congregat nebulas. Meridianus Sol nebulas disgregat. Virtus adolescẽs inuidiam concitat, adulta sedat, liuorẽ domat tandem, qui omnẽ prius uicit

opinionem.

opinionem. Inuidiam quasi omnem in admirationem cõuertisti. Laudant multi palàm, qui hactenus inuidebant. Sed quamuis laudator penè nullus de Laurentio mentiatur, nulli tamen hunc, exceptis Platonicis, legitimè laudant. Peripatetici quum Laurentium uideant tam fœliciter singula profitentem, in omnibus eum laudant, Platonici contrà in eo laudant omnia. Nempe quum considerent, quàm subitò artis cuiusque prodeat magister, artes huic non labore quæsitas, sed & natura subministratas, & à Deo infusa existimant. Ego igitur personam tuam in me diligo, meam in te amo. Laudo te in arte, artem in te probo. In natura te honoro, naturam in te miror. Te per Deum colo. Veneror per te Deum. Deo itaq; soli gloria omnis ab omnibus, ab æuo tribuatur in æuum. Vale.

Iocosa ad Ioannem inuitatio ad reditum, per dißimulationem.

Marsilius Ficinus Ioanni Caluacanti amico unico, S. D.

DEcreueram hac nocte manè ad te scribere, redi Heros, propterea quæso, aduola obsecro. Deinde uerò maturius consultãdi, præstare uisum est, ut meum hoc desiderium dissimularem. Fore enim ut redeas ocyus, si me subiratum putes. Ecce subiratus sum. Quid tandem? Nunquid mouebit indignatio, quem non mouebat amor? Non puto. Ergo quò me uertam nescio, ad preces'ne, an ad iurgia? imò quò refugiam nunc inueni. Cordi confidam heroico, quod solet spontè rectius currere, quàm calcaribus. Sed interim quònam pacto me continebo, quin parumper saltem ita susurrem? ah nimium obliuiosè mei. At cohibebo conuitia, ac ne tædat te easdẽ has cantilenas audire sæpius, res maiores aggrediar, de rebus scribam publicis. Quæris quid agatur in urbe. Tractantur grauia, audi, sed aperias nemini. Magni pleriq; ciues, ô Marsili, aiunt, cur tandiu solus in urbe? Quia solum incedere nunc me uult, qui nunquam sinit esse me solum. Nondum rediјt ergo? Nondum. Non habeo præsens aliud, quod ad te scribam. Scripsi ad te urbana negotia. Scribe ad me tu rustica. Hei mihi erraui, ne scribas uolo, sed dicas. Si colloquemur, loquemur mi Heros eadem, dum scribimus, scribimus de diuersis. Ego de memoria, de obliuione Ioannes. Sed nolim dixisse istud. Non oblitus est mei meus, quia neque sui. Imò uenit iam obsecutus mihi, ecce uenit, occurrite mei huic fortunati pedes, excipite fœlices ulnæ.

Epistola genialis de Heroibus.

Marsilius Ficinus Ioanni Caluacanti amico unico, S. D.

ACcepi à Carolo Marsupino epistolam, cui quum primum respondere aggrederer, uellemq; præscribere Marsilius Carolo salutem, genius mihi prȩter summam ita flexit calamum, ut Ioanni pro Carolo scriberem, accipe igitur epistolam genialem. Nefas putauit Deus absentem me cuiquam priusquam Heroi scribere, arbitror Heroibus fauere superbos. Quoniã ut Platoni placet Heroes ex amore Deorum sunt geniti. Ego re ipsa expertus sum Philosophos ex heroum amore renasci. Vale 1. Mai. 1473.

Quod gratis, gratius est, quàm quod ex debito.

Marsilius Ficinus Ioanni Caluacanti amico unico. S. D.

NON potest manus calamum ducere, nisi ipsa moueatur ab animo. Non poterat his temporibus scribere Marsilius ad Heroem, nisi antè inuitatus ab Heroë. Sed unum mihi molestum est præ cæteris, quod ideò scribis ad me, quia promiseris, ergo pactioni istud tribuo, non amori. Amatorias posco literas, non mercatorias, an es etiam pacto meus, scilicet quia ego sum tuus, amore uolo sis meus. Vale 5. Ianuarij. 1474.

Prouocatio ad ſcribendum.

Marſilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

AMice, quid tamdiu certatim ſilemus? Quid tandem uictori lucri accedet, uicto quid damni? Ego uerò in hac ſilendi pertinacia uinci abs te ſatius cenſui, ut in loquendi certamine uincerem. Ita poſt hac primæ tibi in tacendo partes, mihi primæ in loquendo dabuntur. Semper ne calcaribus indigebis in ſtadio? Nunquam tua ſponte curres? Cur mecum tàm dure? Acrius forſitan iocari tecum uideor mi Ioannes. Tu autem agis acerrimè, acerrimè quoq; reſponde ſi placet, modo reſpondeas, ſin minus placet, dulciter ſile. Meæ certè huic uerborum acrimoniæ cordis affectum melle dulciorem ſubeſſe putato. Vale, & tamdiu abeſto, quàm tua res poſtulat. Satis enim mihi fit cum res agitur tua. Nonis Octobris Charegij.

Quod neceſſariæ epiſtolæ inter amicos.

Marſilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

QVoniam putabam breui te Florentiam rediturum nullas ad te dedi literas, ſperans cito ueras audire ac reddere uoces. Nunc uerò perpetua hæc, ut ita dixerim, cœli ſerenitas longiores mihi tuas in Trebianis collibus minatur moras. Sed quis Trebiana ſuauitate non capiatur, hos certe Bacchus amat colles, ijs meus captus eſt Ioannes, hæc profectò cur non ſcripſerim hactenus cauſa eſt. At tu cur ſcribis nihil? Nihil equidem habeo quod ſcribam, inquies. Id ipſum ſaltem nihil habere te, ſcribe, quanquam nunquam deeſt amicis argumentum literarum. Quid enim amico charius, quàm amici uita? Ergo uiciſsim qualis ualitudo ſit, ſæpe ſignificandum. Ego meã ualitudinem declarare non poſſum, niſi prius ipſe tuam. Quippe ualeo ſi tu uales, imo ſi te ualere intelligo. Vale ex Charegio. XIII.

Grauis eſt iactura temporis.

Marſilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

ONeroſa mihi tàm mei, quàm paterni corporis cura, oneroſa abſentia tua. Vtraq; ſunt æquo animo tolleranda, ne fiant propter impatientiam grauiora. Tu ſi quid humanitatis habes, noli me duplici preſſum ſarcina, tertio inſuper ponderc onerare: Oneras autem nimium niſi libros ad me remittas. Temporis enim iactura me ſtimulat ut eos ſæpius exigam. Nulla eſt grauior iactura quàm temporis. Heu confidentius flagito quæ forſitan accipere nollem, quem uerò uellem accipere, poſtulare non audeo. Illa me decet habere, hoc me in præſentia neceſſarium eſt carere. Prudentius eſt tùm carere, decens eſt implere, tùm quid neceſſarium eſt pro uiribus facere uoluntarium. Tua intereſt illud implere, mea id conari. Vale, ac dum aliena colis, alienis cole tibi quoq; teipſum.

Quod iocundæ amicorum literæ.

Marſilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

QVid igitur faciam? Prior ne ego ad te ſcribam? an tuas literas expectabo? Equidem cum ad alios ferè nunquam niſi laceſsitus ſcribere ſoleam, tibi tamen uenire obuiam cogor, & prior inire certamen. Nec ſilere diutius te permittam? Non potes enim ſine meo languore ſilere. Hic me, quid te non fugit, immoderatus impulit æſtus, iſthuc uětus intollerabilis retrahit, adeò, ut uix hodie me contineam, quin ad urbem protinus aduolem. Potes uerò hic me ſolus aliquot, et illos quidem pauculos dies tuis literis retinere, nam dum literis tuis legendis totus incumbam, nec uentorum procellas ſentiam, nec fulmina & tonitrua audiam. Sic ergo fit, ut uerba ſedare uentos, & tempeſtates depellere ualeant. Saluta Vgolinum Verinum tuum muſarum ſacerdotem. Vale, 30. Auguſti 1478. Marciani.

Nemini detrahendum, quia Deus ulciscitur.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

HOmerus propter diuę, ut aiunt, Helenę uituperationem priuatus oculis, quia nunquam errasse cognouit, nunquam uidisse amplius dicitur. Eandem ob causam Stesichorus lumine captus, intellexit erratum, hinc palinodiam, id est, cōtrarium cantum cecinit, dicens, non uerus sermo ille fuit, neq; nauibus altis existi fugiens, neq; adisti Pergama Troiæ, his dictis statim uisum recuperauit amissum. Socrates præterea cum Deum Amorem uituperasset, in Illisi fluminis transitu à familiari dæmone correptus, antequam quicquam pateretur aduersi expiauit se laudauitq; rursus. Amorem quē uituperauerat, unde euasit incolumis. Ita Stesichorus in Homero prudentior fuit, sed utroq; sapientior Socrates. Ego certè Socrate incautior fui, ut nō sim Stesichoro infortunatior. Quorsum hæc? Nempe mēsis huius nonis scripsi ad te mane epistolam, diuturnum silentium tuum improbaturus, in qua indomitum te, & quasi durissimum omnium accusabam, uespere aduersa ualitudine oppressus sum, nec dum conualeo. Quamobrem ueritus, nequid mihi aduersi propter Herois uituperationem immineat, palinodiam licet breuem expiandi criminis gratia scribere statui. Assero igitur non Heroem durum, sed me potius mollem esse, ac molli homini cōstantem uirum sæpè ferocem uideri. Hæc mea palinodia, sit contrarius superiori cantus, sit etiam contraria postulatio. Orabam quippe ut acerrimas, si placeret, potius quàm nullas literas mitteres. Nunc contra nullas potius quàm acerrimas postulo, nō enim instigatione, sed consolatione æger animus indiget. Vale Floren. Idibus Octobris, 1468.

Homo est animus. Amantis animus est in amato.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

EGo Ioannes sæpè quæsiui meipsum, primum pectora mea manibus attrectaui, deinde uultum hūc sæpè sum speculatus in speculo, sed neq; ibi me tractauisse, neq; hic uidisse me unquam asserere potui. Nam quando me ipse quæro, quęro utiq; non alium præter illum ipsum qui quærit, ubi idem est omnino Marsilius quæsitus & quærens. Quis igitur quærit? Qui reperire cupit. Quis nam cupit hoc? Qui iudicat esse quærendum. Quis iudicat? Solus iudicat animus. Solum igitur animum quæro, quando quæro meipsum, utpote qui solus ipse sim animus. Hunc ego neq; tangi, neq; cerni posse confido. Non enim tamdiu de illius natura dubitaremus, si sensibus his pateret. Ergo recepi quādoq; mentis aciem in seipsam, si forte hac uia me cernerem, uerùm neq; ita quod desiderabam omnino sum assequutus. Quippe interiore hoc meo intuitu, neq; delector satis, neq; quiesco. Qui autem quod inuestigat consequitur, gaudet protinus & quiescit, non igitur me apud meipsum reperio. Quod si in alio me quæsiturus sum, quónam pacto me apprehendam? Si meipsum non habeo, per quem solum possum capere, quicquid capere possum. Redi igitur, & te imò me redde mihi. Quando ego id nequeo, redi hodie neque semper uenturas differ in horas. Ne patiare obsecro, plures à nobis dies nigro numerari lapillo. Quot enim isthic tu serenos agis, totidem nos hic nubilos agimus atq; nigros. Vale.

Seria ad Ioannem. Anima post mortem intelligit, & multò clarius, quàm in corpore.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

SCripsi nonnullas ad te epistolas, amice optime, in quibus tentaui amatoriū quodammodo scribendi genus, quod quidem & nostræ familiaritati conuenire uidetur, & ab honesta illa Socratis Platonisq; libertate non est alienum. Nunc autem Platonicorum more post amatorios iocos (talia enim Platonica procemia sunt) ad seria ueniamus. Audi nunc quæ cum Bernardo Iunio & Bartholomæo Fortino ciuibus iustitia excellentibus, aliquando de mente disseruimus. Duo sunt inter mortales dubia circa mentem præcipua. Primum est, utrum intellectus seiungi à cor-

pore posit,ac deposito corpore uiuere atq; operari. Secundum, siquid tunc intelligit, utrum clarè intelligat nec ne. Respondebimus ad hæc in præsentia quàm breuissimè po terimus. Nam hæc & similia in Theologia nostra de animorum Immortalitate latissimè disputantur. Concedimus intellectum multa incorporalia excogitare, Deum uidelicet, angelos, animas, uirtutes, numerorum proportiones, idéas, rationesq; rerum uniuersales. Quemadmodum uerò nō possumus per uisum inuisibilia cernere, ita neq; per corporale aliquod instrumentum incorporalia cogitare, neq; per naturam aliquam districtam corpori locoq; & tempori, res à materia, loco, tempore, absolutas, petere, quærere, inuenire, seruare. Ac si mens interdum etiā dum regit corpus ita se in se colligit ut speculetur aliquam per seipsam, sequitur ut à corpore separata multò magis faciliusq; per seipsam ualeat speculari. Si poterit per se operari, per se quoq; esse ac uiuere poterit. Atque ut ad quæstionem alteram descendamus, clarius tunc discernet quæcunq; intrinsecus offerentur intelligenda, quàm sensus nunc quæ offeruntur extrinsecus sentienda, & tantò saltem clarius, quantò uisus acutior est, & uelocior, quàm auditus sensusq; reliqui. Ac etiam quantò mens præstantior est, quàm sensus, & obiectum mentis præstantius est, quàm sensus obiectum. Mentem esse sensu excellentiorem non dubitat, quisquis illius uiribus utitur, uidet enim eam sensuum iudicem esse, & tanquam pretiosiorem, concedi paucioribus, tardiusq; & rarius exerceri. Obiecta quoque mentis obiectis sensus esse sublimiora hoc ostendit, quòd illa uniuersalia, ampla, æternaq; sunt. Ista particularia, angusta, mortalia. Accedit ad hæc, quòd quantò magis exterior sensus intenditur, tantò magis interior sensus remittitur. Atq; cōtra. Qui enim attentius inspicit auditq; nonnulla uix, interim potest imaginari, & qui uehementer imaginatur uix cernit uel audit, quæ tunc extrinsecus offeruntur. Eadem est inter imaginationem intellectumq; proportio. Anima in hoc corpore duo maxima omnium habet impedimenta; alterum quòd in plures operationes perturbationesq; distrahitur; operationes autem uariæ se inuicem impediunt atq; debilitant, difficillimum est enim diuersis simul incumbere, alterum, quòd tùm propter infimæ habitationis huius conditionem, tùm propter ministerium corporale ad tempus adeò hominibus assignatum actiones inferiores longè prius, attentius, sæpiusq; quàm superiores exercet. Vnde fit ut quando contemplari incorporalia uolumus, ut plurimùm debiliter operemur, & illa obtuse, & quasi in nebula quadam prospiciamus. Verùm quando actiones alendi, augendi, sentiendi, imaginandi, uel omittentur omnino, uel maximè remittent, tunc usq; adeò mentis intuitus acuetur, ut quicquid cernat clarius hac luce discernat, perspiciet sanè anima per seipsam; tūc lucem illam intelligibilem perspicacius, quàm nunc sensibilem istam per uitreas corporis huius carcerisq; fenestras, intuebitur enim tranquillè per serenitatem suam perspicuam, perspicacissimamq; obiecta excellentissima in diuini Solis luce adeò clara, ut Solis huius lux ad eam sit umbra, & quia clarissima, ideò impuris oculis occultissima, puris autem manifestissima. Non intuebitur autem quasi pictas imagines, sed tanquam res ueras, quarum res cæteræ sunt imagines. Quando per somnum operationes motus exteriorumq; sensuum cessant, tunc imaginatio quæ reliquijs pascitur sensuum usque adeò roboratur, ut simulachra pingat intrinsecus tanquam res ueras repræsentantia. Quid igitur faciet intellectus, imaginatione admodum efficacior, quando multò magis, quàm imaginatio somniantis, liber ab impedimentis euaserit, atq; in ueritate rationeq; summa ueras omnium rationes inspiciet? pinget uidelicet tunc in seipso uera omnia exactissimè, imò ueris omnibus aliunde pingetur. Sed à quo maximè? A mente: mente inquam, lumine luminum. Et quàm facilè fiet? facillimè prorsus, subitò, namque ob naturalem quandam cognationem uisibile lumen illuminat perspicuum corporale, cum primum serenum purumq; fuerit, formatq; ipsum forma sua, perq; suam formam formis omnium uisibilium. Similiter intelligibile, & plusquam intelligibile lumen, id est Deus, intellectualem format perspicuitatem, cum primum serena euaserit, format, inquam, forma sua, hoc est, diuina, perq; ipsam formis intelligibilium omnium. Tantumq; statim afficit uitali calore & gaudio, quantum beneficio iam affecit fulgore, atq; ita uitam tradit à morte liberam, sicuti lucem infundit à tenebris alienā, & ultra quemlibet temporis terminum, infundit lumen in mētem, quo iam ex temporis mutatione ad

statum æternitatis ascendit. Pascit autem bonitate ad uotum semper, & implendo allicit pulchritudine appetitum, & implet alliciendo. Ibi saturitas est absque satietate, ubi bonum est absque malo, perque bonum infinitum fit etiam capacitas infinita. Infinitum ergo bonum & pulchrum, innumerabilium fons bonorum, atque pulchrorum allicit, & implet pariter in æternum.

Contra Auerroëm, scilicet, quòd non sit unicus hominum intellectus.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

AVerrois unicum esse opinatus est cunctorum hominum intellectũ, eodemque omnes quicquid usquam intelligunt intelligere. Hanc opinionem nonnulli rerum nouarum auidiores, quàm uerarum, esse aiunt admodum naturalem. Atque ego confiteor, sed ob hoc tantum eam naturalem uoco, quia sicuti res naturales solent, ualde mutabilis est & contrario suo destruitur. Eo enim ipso quòd aliquis affirmat contrarium subitò Auerrois opinio labefactatur. Cum enim non possint in eodem simul esse contraria, si intellectus in Auerroico quodam Philosopho atque in Platonico simul de seipso contraria sentit, dum illic ait se unicum esse, hic autem plures esse, non unicum, constat planè in illis non unum intellectum esse sed plures. Nónne in ijs quæ ad intelligentiam uoluntatemque pertinent, maxima eodem tempore inter homines diuersitas est? Nam & idem, & eodem tempore alij affirmant, alij negant, alij uolunt, alij nolunt. Quid præterea de repugnantibus dicemus habitibus? Intellectus in alio doctissimus est, indoctus in alio, in illo iustus probusque, in illo iniustus & improbus, in illo felix, miser in illo. Non potest igitur idem esse in omnibus intellectus. Si diuersi sunt intellectus, multò magis diuersæ sunt animæ. Adde quòd si unicus est intellectus, semperque fuit, ut ait Auerrois, non est uerisimile eum ita esse sui ipsius ignarum, ut in omnibus penè hominibus, præterquã in solo Auerroë, se numero multiplicem esse putauerit semper & putet. Quid menti naturalius, quàm sui ipsius cognitio? Cur igitur mens cum opinionem Auerrois cogitat, eam aut nunquam, aut uix capere potest, nisi quia falsa opinio est? Denique quotiens unitatem mentis excogitamus, totiens eam odisse solemus, ac mentis numerum cupere, si modo cupimus superuiuere. Eadem uerò mens sola oderit, si modo odisse potest, unitatem suam, quæ sola potest & nosse. Non est autem uerisimile rem æternam, atque adeò diuinam semper sui ipsius naturam aspernari, respuere & odisse. Quid ultra sermonem protraho? Satis superque hæc in agro tuo Regnano, ego ac tu inuicem disputauimus, quãdo Marsilius hic hospes illic tuus grande illud componebant Theologiæ uolumen. Vale. XVI. Aprilis Florentiæ.

Theologi uigilant, cæteri somniant.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

MIrantur nonnulli cur tanta obseruantia Platonem sectemur, qui semper uidetur inter paradoxa & portenta uersari. Mirari autem, ut arbitror, desinẽt, si considerauerint sola quæ diuina sunt reuera existere, quia neque alienæ naturæ contagione inficiuntur, neque unquam è suo statu mutantur. Corporalia uerò haudquaquam esse reuera, sed esse uideri, cum inficiantur contrarijs & iugiter permutentur, ideoque non ueræ res sint, sed rerum uerarum imagines, aut umbræ. Cum autem cæteri Philosophi penè omnes naturalium duntaxat rerum studio dediti, in his tanquam rerum uerarum imaginibus somniarent, Plato noster diuinis incumbens, uel solus, uel maximè omnium uigilabat. Itaque tantò satius arbitror Platonem Theologum sequi, quàm Philosophos cæteros, quantò præstat uigilantibus gubernatoribus, quàm dormientibus se committere.

Vale.

Veritas

Veritas Dei splendor, pulchritudo, amor.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

HOc præcipuum diui Platonis, ut Parmenidis dialogus, & Epinomis indicant, studium fuit, ut unum rerum monstraret esse principiū, quod & ipsum unum pro priore uocabulo nominauit. Vnam quoq; omnium esse uoluit ueritatem ipsius, scilicet, unius, hoc est Dei, lumen mentibus omnibus speciebusq; infusum, quod & species offerat mentibus, & mentes copulet speciebus. Vnicam igitur ueritatem, unius scilicet, Dei radium unum colat oportet quicunq; Platonicum uoluerit studiū profiteri, hic radius per angelos, animas, cœlosq; & reliqua corpora transit. Atq; ut in libro de Amore disseruimus, splendor eius pro natura cuiusq; fulget in singulis, gratiaq; & pulchritudo uocatur. Et ubi fulget accommodatius, ibi præcipuè allicitur intuentem, concitat considerantem, rapit & occupat propinquantem, cogitq; eum uenerari splendorem huiusmodi præ cæteris tanquam numen, nihilq; aliud adniti, quàm ut deposita priore natura ipse splendor efficiatur. Quod hinc patet, quādo amator aspectu tactuúe amanti, hominis non est contentus, & clamat nonnunquam, homo hic nescio quid habet quod me urit, atq; ego quid cupiam non intelligo. Vbi constat animum diuino uri fulgore, qui in formoso homine micat quasi speculo, atq; ab eo clàm raptū, quasi hamo trahi sursum ut Deus euadat. Insanus igitur habendus est & miser, quisquis dum à Deo per uisum ad sublimia prouocatur, ipse per tactum seipsum demergit in lutum, & cum ex homine potuerit Deus fieri diuinam ipsam per humanam pulchritudinem contemplando, ipse se ex homine bestiam reddit spiritali uereq; pulchritudini corporalem, & umbratilem formam anteponendo.

Quod Ideæ secundùm Platonem in diuina mente sint.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

PLato noster in Timæo, Timæum Pythagoricū imitans atq; comprobans, mundum à Deo genitum asserit. Eiusq; generationis causam triplicem introducit, efficientem, finem atq; exemplar. Vult enim mundum à potentia Dei bonitatis suæ gratia ad diuinæ sapientiæ exemplar effectum fuisse. Et quemadmodum in architecto uniuersi ædificij eiusq; partium exemplaria sunt, sic in diuina quadam intelligentia supra mundū esse uniuersi mundi huius eiusq; partiū exemplaria, mundumq; illū intelligibilem nominat & æternū, hunc uerò temporalē atq; sensibilem. Exemplaria huius in illo uocat ideas, similitudines illius in hoc imagines atq; umbras. Quamobrē inuidos quosdam ridere & licet, & libet qui Platonem uulgò tam ineptè prædicant, q; iniquè ideas rationesq; rerum uniuersales posuisse, tùm à corporibus, tùm à diuina intelligentia, tùm à se inuicem separatas, & tanquam nubeculas quasdā per aërem dispersas à uento. Sed quoniam plurima cōtra illos adduximus in ijs libris, quos apud te in agro Regnano composuimus, sufficiat nunc testimonio solū ex Timæo Platonis adducere. Primū consideremus, inquit, quod in quæstione de uniuerso ante omnia solet inuestigari, utrū semper fuerit uniuersum hoc sine ullo generationis principio, an genitū sit ab aliquo principio sumens exordiū. Id profectò cernitur tangiturq; & corpus est, omnia uerò huiusmodi sensus mouent, quæ sensus mouent opinione per sensum percipiūtur, hæc uerò talia esse constat, ut gignantur & genita sint, quicquid autē gignitur ab aliqua causa, necessario gigni asserimus. Opificem quidē & patrem mundi inuenire difficile, & cum iam inueneris prædicare uulgò impossibile est. Rursus considerandum est, utrū mundi faber sit imitatus exemplar, id ne quod unum idem semper & simile est? An id quod genitum dicimus? At qui si pulcher est mundus, & opifex mundi bonus, sempiternum exemplum maluit imitari, sin secus, quod ne dictu quidem fas est, generatum exemplar est pro æterno secutus. Cū uerò & mundus omnium genitorū pulcherrimus sit, & eius author causarum omnium optimus, dubium non est quin sempiternū sit secutus exemplum. Sic igitur generatus ad id est effectus, quod ratione, & sapientia sola comprehendi potest, & immutabile permanet. Ex quo efficitur ut necesse sit hūc mun-

dum alterius simulachrum esse. Et paulò pòst. Dicamus quam ob causam ille rerum author generationem, & hoc uniuersum constituit. Bonus erat, bonus aũt nulla unquam aliqua de re inuidia tangitur. Ergo cum liuor ab eo alienissimus esset, omnia sibi quantum fieri poterant similima fieri uoluit. Si quis hanc gignendi mundi causam præcipuã à prudentibus uiris acceperit, rectissimè profecto accipiet. Et post pauca. Dicẽdum est hunc mundum animal esse, idq; intelligens, reuera diuina prouidentia cõstitutum, hoc posito quod sequitur, uideamus. Ad cuius animalis similitudinem Deus mundum cõstituit, uni cuidam propriæq; animalium speciei similem fecisse non arbitramur. Nam si imperfecto animali similis esset factus, pulcher certè non esset, imò uerò illius animalis eum similimum esse ducimus, cuius animalia cætera & singulatim, & generatim partes sunt. Illud siquidem uiuentia omnia quæ sola mente percipiuntur in seipso complectitur, quemadmodum mundus hic nos & cætera quæ cernuntur animalia continet. Volens itaq; Deus omnium quæ intelligi possunt pulcherrimo, & undiq; absoluto mundum hunc similimum reddere animal, unum ipsum effecit aspectui subiectum, animalia cuncta naturæ suæ conuenientia intra suum limitem continens. Rectè ne mundum unum diximus? an rectius plures innumerabilesûe dici oportuit? Vnũ profectò, quandoquidem ad unius similitudinem est formatus, quod enim uiuentia omnia quæcunq; intelliguntur continet, socium alterum habere non potest. Rursus enim aliud animal quod hæc duo contineret esse oporteret, cuius duo hæc partes essent. Nec illorum sed tertij huius mundus iste simulachrum rectius diceretur. Vt igitur hic mundus esset animali absoluto similimus, ex eo quòd solus atq; unus esset, idcirco neq; duo, neq; innumerabiles procreati sunt, sed unus mundus unigenitusq; factus est & erit. Sed audi Timæum Pythagoricum, qui Platonis magister extitit similibusq; uerbis ideas collocauit in Deo. Mundus, inquit, est eorum quæ genita sunt optimus, quoniam ab optimo authore est illo genitus, qui respicit nõ in manufacta exemplaria, sed in ideam intelligibilemq; substantiam. Ad quam quidem quod factũ est examussim atq; perfectè pulcherrimum & inemendabile fit. Perfectus uerò est super secundum sensibilia, quoniam illud ipsius exẽplar, quod omnia in se continet intelligibilia animalia, nihil exterius aliud reliquit, cum sit terminus intelligibiliũ absolutissimum, quemadmodũ hic mundus est sensibilium. Hæc ille. Audiuimus ideas omnium esse in quodã exemplari uiuente æternoq; quod sit intelligibilium omnium præstantissimum, & ita undiq; absolutum, ut nihil intelligibilium sit extra ipsum. Hoc autem nihil aliud potest esse quàm Deus. Sed quod illo clarius? Plato cum dixisset Deum omnia sensibilia ad similitudinem intelligibilium effecisse, subiunxit eum omnia sui ipsius fecisse similia. Quasi idem exemplar sit atq; Deus. Quoniam uerò quot sunt in hoc mundo rerum species creatarum, tot saltem in Deo sunt ideæ, id est, rationes intelligibiles per quas cuncta creantur, atq; creatæ species, quia sunt in materia per se non uiuente, uel non uiuunt, uel uix uiuunt. Ideæ uerò quia sunt in Deo per se uiuente, uiuunt in Deo. Plato in eodem libro inquit: Quot & quales mens ideas in ipso uiuente inspicit, totidem & tales in hoc mundo species secum cogitauit effingere. Hoc Ioannes sensit, Plato, ut audis. Hoc senserunt antecessores successoresq; Platonis. Crede Marsilio, qui sentit aliter à ueritate dissentit.

Causa peccandi, Spes, remedium.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

CVr animi cum diuini sint tàm prophanè uiuunt? Quia domũ regionemq; habitant prophanam. Alij propter negligentiam, uel ignorantiã delinquũt, neq; mirũ id quidem, quoad in caliginosa hac mundi fæce uersamur, alij propter nimiũ corporis amorem, neq; id quoq; mirum, comes enim est & proles animę, alij quia uel immortalitati, uel diuinæ clementiæ diffidunt, quid mirum? cũ in loco mortis malignitatisq; uitam ducant, alij quia uel diuinæ clementiæ, uel crastinæ emendationi plusquam par est confidunt, tûm diffidentia, tûm confidentia nimia periculosa est, illa uexat, ista fallit. Summa igitur prudentia est præsenti momento semper uti, quàm optimè possumus. Vnicum refugium Deo se frequentissimè commendare. Optima spes, cũ hæc egeris meminisse non latere Deum q̃ durã, quamûe periculosam nobis prouinciam

etiam habitandam & administrandã tradiderit, infinita bonitas finitũ longè superat malum. Varios instituit siue castigationis, siue pœnarũ gradus atq; eos quidem ad bonum uel propriũ alicuius uel commune. Gradus autẽ præmiorum plurimos & uberrimos.

Quos Deus coniunxit moribus coniunget felicitate.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

HEri in agro Nouolano sacra diui Christophori & Iacobi solennia instaurauimus, Sacra dixi, Ioannes, dũtaxat, festa certè addidissem, si tu affuisses, sine quo nihil mihi festum. Vide igitur quantum Marsilio tuo charus sis cui ne cœlestia quidem, si dicere fas est, absq; te chara sint, & merito, nam qui Iacobum Christophorumq; coniunxit in sacris, Idem Marsilium & Ioannem coniunxit in uita. Idem quoq; aut certe quàm similimus præest utrisq; genius. Statuit nos arbitror Deus in terra eadem uoluntate moribusq; similibus, in cœlo sub eadem idea paribusq; felicitatis gradibus uiuere. Vale nostræ nauigationis Achates, ac portus deniq; condimentum.

Præstantior est legum conditor, quàm sophista.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

MIrabantur Græci quondam in Carneade, uim dicendi, memoriã & acumen, laudant ut ais familiares tui eadem in Ioanne Guidio, eumq; ob similitudinem quandam Carneadem sæpè cognominant. Tu autem hunc ob legum inuentionem Lycurgi uocas imitatorem. Quæris præterea quæ nam præstantior laus sit, Carneadis ne, an Lycurgi similem esse. Carneades disputando lites introduxit, Lycurgus uerò dissoluit, Carneadis argutiæ sæpius inutiles, quàm utiles. Vtiles autem paucis, rarò alicubi. Lycurgi disciplina superutilis, ubiq; & omnibus necessaria. Deniq; quantò satius est bene uiuere, quàm bene loqui, & felicem esse, quàm uideri, tantò Lycurgi, quàm Carneadis facultas præstantior est. Sed accipe ab Herodoto quanta conditoris legum excellentia sit, is enim scribit, cùm primum Lycurgus Apollinis templum ingrederetur, hos uersus Pythiam effudisse.

Aethereo dilecte Ioui cunctisq; Lycurge
Cœlicolis, qui nostra uenis ad pinguia templa,
Ambigo quem potius te nunc hominem'ne Deumûe
Vaticiner, Diuum potius te spero Lycurge.

Lege hanc epistolam Priori Paldolfino familiari nostro, noui hominis ingenium, scio hæc eum confirmaturum. Vale. Et in Ioannis Guidij beniuolentia perseuera.

Legitimus amoris terminus est consuetudo.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

INterrogas quæ me potissimũ causa induxerit, ut amatorias epistolas nonnullas excogitarem, sunt Ioannes, q̃ plurimi qui de rebus amatorijs loquentes scribentesùe ab amoris lege procul aberrant, error autem huiusmodi tàm noxius est, quàm utilis, est recta dilectio, tàm etiam multiplex, q̃ multi sunt qui amant. Omnes uerò homines amant, homines dixi, Ioannes, nam qui non diligit hominem, nõ est homo. Ergo non solum in libro quem de Amore cõposui, uerumetiã in epistolis meis prẹfixi amantibus terminũ quem usq; progrediantur, quem qui transgreditur cum sui ipsius uerus hostis sit, uerus aliorum amicus esse non potest. Legitimum uerò in loquendo scribendoùe terminum solus ille seruabit, qui prius in cogitando seruauerit, seruabit aũt in cogitando, qui, quæ uera pulchritudo sit, quæ non uera quidẽ, sed uerẹ similitudo, cognouerit. Legitimus amandi terminus est consuetudo, hæc tribus constat, cogitatione, aspectu atq; auditu. Nempe (ut Philosophi omnes definiunt) amor nihil aliud est, q̃ pulchritudinis desiderium. Pulchritudo corporis nõ in umbra materiæ, sed in luce & gratia formæ, non in tenebrosa mole, sed in lucida quadam proportione, non in pigro ineptóque

pondere, sed in conuenienti numero & mensura, consistit. Lucem uerò, ipsam gratiam, proportionē, numerum, & mensurā, cogitatione, aspectu, auditu, duntaxat attingimus. Hucusq; igitur se extendit uerus ueri amãtis affectus. Appetitus aūt sensuum reliquorum, cum ad materiam, molem, pondus, deformitatemq; formæ amoriúe contrariam rapiat, non amor est, sed pruritus quidam ineptus, & onerosus nimiumq; deformis. Sed quid ego tamdiu Socratis & Platonis nostri more, uulgo potiusquā mihi consulo? Forte quantò magis conabor ne uulgus turpiter amet, tantò magis insanum, gratumq; uulgus suspicabitur, me nimis amare, quod etiam diuinis illis Heroibus Socrati & Platoni nostris ducibus dicitur contigisse. Ergo de ijs hactenus satis superq; sit dictum. Vale.

Neq; amor sine religione, neq; religio sine amore laudatur.

Marsilius Ficinus Philippo Contronio Lucensi, S. D.

Mitto ad te amorem quem promiseram. Mitto etiam religionem, ut agnoscas & amorem meum religiosum esse, & religionē amatoriam. Sane ita natura comparatum est, ut neq; amor honestus sit nisi religiosus, neq; religio uera nisi amore suscepta. Salutat te Angelus Mamettus Ioannoctij oratoris filius paternæ uirtutis hæres.

De tolleranda iniuria.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Ais quendam familiarium tuorum à petulantibus quibusdā, contumelia & iniuria nuper affectum fuisse. Qui facit iniuriam Ioannes sibijpsi facit. Animum enim perturbat, & nota mali habitus inficit. Subit infamia odium, periculum & incommoda. Qui accipit iniuriam non ab inferente, sed à seipso accipit. Non enim offenditur animus ipse rationalis, qui homo ipse est, nisi iniuriam illam esse sibi malam existimauerit. Existimatio huiusmodi in nostro arbitrio posita est. Cū igitur nemo nisi à seipso lædatur, nemo de alio, q̄ de seipso debet cōqueri, cogitet ergo qui queritur non quomodo alium, sed quomodo seipsum puniat, hoc est, castiget & corrigat. Vidisti'ne unquam catulos quosdam, qui lapidem mordent in eos coniectum, etiam si ab eo percussi non fuerint? hi cum à lapide læsi non fuerint, morsu dentes suos lædunt. Idem faciunt homines imprudentes, illi enim sæpe ab asino calce percussi, asinum imò se pugno percutiunt. Sanè imprudentes iniurias multas opinione sua in se recipiunt, quæ sua natura quasi pilæ in iactorem resultare consueuerunt. Dices forsitan uindictam nō desiderare difficile est. Ne dubita, si homines ignorauerint, tamē paulò pòst Deus iustissimus ulciscetur. Quid commodius, quid gloriosius, quàm patronum & ultorem suū habere Deum? Et tantum boni saltem mereri ab illo expectando, quantum iniurius inferre uoluit mali, malumq; hoc pacto in bonum conuertere. O quam pretiosum bonum est tollerantia? Hanc solam exercuit Socrates Grecorū sapientissimus, hanc prę cęteris uirtutibus exercuit Christus uitæ magister. Nam ob hanc penè solam exercendā dicitur ad homines descendisse. Tàm uituperanda impatientia est, quàm laudanda est patientia. Mittamus cætera, Impatientia turbat animum, præterita bona delet, præsentia inficit, futura impedit. Neq; rumori uilis plebeculæ præstandæ sunt aures, si inuitauerit ad uindictam. Quid plebs? polypus quidam, id est, animal multipes sine capite. Magnanimi est præ magnitudine sua paruifacere quę sunt parua. Parua sunt & breuissima temporalia omnia, quorum quod est præteritum, non est amplius, quod est futurum, nondum est, quod præsens, indiuisibile est, & incipit simul ac desinit. Non est fortis qui succumbit iniurijs, sed qui superat. Superat autem qui ita resistit, ut ob earum impetum è suo statu non moueatur. Hæc familiari tuo legito, dicito etiam ut à ratione medelam quęrat, non expectet à tempore. Tempus enim noxius medicus est, quotidie enim expectatione futuri fallit ægrotum, & antequam ueteres expellat dolores nouos adiungit ueteribus, totq; quotidie accumulat mala, ut fallaci spe uitæ deducat ad mortem. Viuendum est autem hodie, qui enim cras uiuit nunquam uiuit. Si uis hodie uiuere, uiue Deo, in quo heri & cras nihil aliud sunt, quàm hodię. Vale. 30. Martij. 1474.

De constantia

De constantia aduersus fortunam comparanda.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

SOcrates apud Platonem in eo libro, qui de scientia Thæetetus inscribitur, amicum suum Theodorum Geometram ad ictus fortunæ fortiter propulsandos, non ferreis, ut plerique solent, armis, sed aureis, hoc pacto muniuit. Impossibile, inquit, est Theodore mala penitus extirpare. Necessariũ est enim bono aliquid semper esse contrarium. Apud superos quidem mala esse non possunt, sed mortalẽ hanc naturam, regionemque inferiorem necessariò circuunt. Ideo conandum est hinc illuc, quàm celerrimè fugere. Fugere autem dicimus, se Deo, quàm simillimum pro uiribus reddere. Similem uerò hominem Deo reddunt, prudentia, sanctitas atque iustitia. Quemadmodum uerò diuinum hoc Platonis nostri præceptum accipi debeat, breuibus audies, sicut animorum nostrorum qui creator est, idem & gubernator Deus, ita corporũ genitor, & gubernator est mundus. Quoniam uerò filius animus mundi, membrum est corpus animus noster à Deo tanquam à patre prouidentiæ legibus clementer & suauiter agitur, corpus autem nostrum à corpore mundi fati uiribus, tanquam particula quædam a tota sui mole uiolento quodam impetu trahitur, nec in mentem nostram fati uis penetrat, nisi ipsa se sua sponte prius in corpus fato subiectum immiserit. Nemo igitur adeò consilio suo uiribusque confidat, ut morbos corporis, rerumque iacturas deuitare omnino posse se speret. Recipiat à corporis peste seipsum animus quisque, & in mentem suam se colligat, tunc enim uim suam fortuna explebit in corpore, in animum nõ transibit. Non pugnabit incassum uir sapiens contra fatum, se fugiendo potius repugnabit. Fugari nõ possunt aduersa, sed fugi. Igitur hinc illuc, id est, ab amore corporis externarũque rerum cura ad animi denique cultum aufugere à Platone iubemur, aliter enim mala declinari nõ possunt. Addit, quàm celerrimè, ob eam arbitror rationem, ut à tenera ætate segregare à commertio corporis animum incipiamus, antequam diuturna eius cõsuetudine submergatur. Per hanc utique fugam Deo similis non immerito redditur animus, quippe cũ à corporis contagione liber tanquam Deus euadat. Huiusmodi libertatem uirtutibus præcipuè tribus assequimur: Prudentia, iustitia, sanctitate. Prudentia quid Deo, quid mundo debeamus agnoscit, Iustitia quod suum est mundo, Sanctitas Deo quod suum est, tribuit. Itaque uir prudens corpus quidem suum mundi membrum, mundi ipsius reuolutioni concedit, quocunque contigerit agitandum. Animum autem Dei filium à corporis commertio segregat, & diuinæ committit prouidentiæ pro arbitrio gubernandum. Hoc aureum Platonis nostri præceptum si nos, suauissime mi Ioannes, sectabimur peruastum hũc fortunæ gurgitem, cœlesti flamine adspirante, securi & incolumes ad portum feliciter nauigabimus. Vale.

Amicitia illa stabilis, quæ à Deo conflatur.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

VEram Platonici Philosophi amicitiam, optime mi Ioannes, stabilẽ uitæ duorum unionem definierunt. Vitam uerò nos unam in illis esse duntaxat hominibus arbitramur, qui opere uno ad unum finem tanquam eadẽ calle ad eundem itineris terminum gradiuntur, stabilẽ quoque eorum ita demũ fore societatem existimamus, cũ non unum solum, uerumetiam stabile firmumque id fuerit quod sibi communi quodam inter se officio sectandum proposuerunt. Verùm cum omnem hominum studium atque commertium ad id quod bonum putatur semper contendere soleat, bona uerò tria esse mortalibus uideantur, bona inquam animi, corporis, & externa, aut uirtus animi ab illis, aut uoluptas corporis, aut diuitiarum copia quæritur. Horũ profectò primum illud certũ est & perpetuum, duo reliqua caduca sunt atque mortalia. Quamobrem inter illos solum stabilis uitæ unio, quæ uera est amicitia, esse potest qui neque ad diuitias cumulandas, neque ad explendas libidines corporis, quæ omnia fluxa & caduca sunt, sed ad unã stabilemque uirtutem animi capessendam atque colendam cõmuni quodã inter se studio, & toto mentis ardore proficiscũtur. Animi uirtutem Philosophorum ille omnium magister & dux Plato noster sapientiam uoluit nuncupari, sapiẽtiam

uerò esse rerum diuinarum cognitionem existimauit. Res autem diuinas, idem in libris de Repub. non aliter menti nostræ innotescere posse, quam Deo nos illustrante, demonstrat, quemadmodum & corporum formas oculis, non aliter quam Sole oculos illuminante, uideri. Idem igitur Deus est quem uidere desideramus, qui aciem mentis ut intueri possimus illuminat, qui lucidæ menti se denique monstrat, monstrando delectat, idem uia nobis est Deus, est ueritas, est uita. Via quidem, quoniam suis non radijs ad se conuertit & ducit, & rapit. Veritas autem, quia uerum se nobis ad ipsum cõuersis ostendit. Vita deniq;, quoniam animum nostrum ipsius contemplatorẽ beata illa uisione pascit perpetuò & oblectat. Hunc ergo sapientię omnis perennem fontem sitiant, oportet omnes quicunq; sapientiæ gustare liquores suauissimos cupiunt. Sapientiam uerò sectentur necesse est omnes, qui uirtutem animi adipisci desiderant. Quo efficitur ut quicunq; animum suum colere instituunt, Deum colere compellantur. Amicos autem inuicem eos in superioribus definiuimus, qui simili & pari studio ad uirtutem contenderent, mutuoq; fauore suos animos colerent. Cultus animi sola uirtute constat, uirtus sapientia est, sapientia cognitio diuinorum. Cognitionem huiusmodi lux nobis diuina largitur. Cultus itaq; animi, Dei ipsius est cultus. Amicitia igitur cum duorum consensu ad animum uirtute colendum nitatur, nihil utiq; aliud esse uidetur, quàm duorũ animorum summa in Deo colendo concordia. Amantur autem à Deo quicunq; Deum pia mente colunt. Ideo non duo quidem soli, sed tres necessariò amici sunt semper duo uidelicet homines unusq; Deus. Deus, inquam, Iupiter hospitalis, Iupiter amicabilis, Iupiter humanæ uitæ seruator. Quem coluit Plato semper, semper Socrates honorauit, hic uitæ dux hominum, hic nos in unum conciliat, hic indissolubilis est amicitię nodus, custosq; perpetuus. Hoc Deo quondam conciliatore prisci illi Theologi, quorum memoriam ueneramur sanctam, inter se amicitiæ copulam inisse traduntur. Apud Persas Zoroastri in diuinis religiosè Philosophiæ mysterijs assiduũ sibi comitem Arimaspem aspirante numine dicitur adsciuisse. Mercurius Trismegestus apud Aegyptios similiter Aesculapium. Musæum Thracia Orpheus. Illic etiã Aglaophemus Pythagoram. Atheniensis Plato Dionem primo Syracusanũ. Dione deinde defuncto, Zenocratem. Vsq; adeò sapientes uiri ad cœleste iter tuto & placidè peragendum, & ducem Deum, & comitem hominem necessarium fore arbitrabantur. Horum ego uestigia supernè per cœli plagas impressa, & si minimè sequi posse confido, hoc tamen unum mihi iam abundè uideor consecutus, ut ad sacræ Philosophiæ studia exercendam uirtutem, ueritatẽ inuestigandam, optimi uiri commoda & iucunda societate non caream. Reor enim Ioannis Caualcantis & Marsilij Ficini familiaritatem in earum numero, quas paulò antè commemorauimus ponendam esse, ac Duce Deo qui nobis feliciter hanc copulam instituit & conflauit, utriq; nostrum ad res agendas, ad uitæ tranquillitatem, ad diuinorum indagationem, plurimum conducturam.

Poeticus furor à Deo est.

Marsilius Ficinus Antonio Pellocto Baccio Vgolino, S. D.

CVm legeremus ego & Antonius Calderinus unà & Bindaccius Ricasolanus familiares mei quæ uterq; uestrũ in Caroli Marsupini laudes Musarũ alumni composuit, consensimus uerissimam esse illã Platonis nostri sententiam, Poësim non ab arte, sed à furore aliquo proficisci. Et si nihil opus est rationibus, ubi res ipsa in promptu est, dicã tamen quod ratio Platonica persuadet. Plato de furore diuino in Phedro & Ione disputat, cuius tria potissimum affert signa. Primum, quod artes singulas singuli homines sine Deo, longo uix tempore assequuntur. Legitimi uerò Poëtæ, quales fuisse uult Orpheum, Homerum, Hesiodum, Pindarũ, omnium artium suis operibus certa quædam inditia, & argumenta inseruerunt. Secundum, quod multa furentes canunt, & illa quidem mirabilia, quæ paulò pòst deferuescente furore ipsimet non satis intelligunt, quasi non ipsi pronunciauerint, sed Deus per eos ceu tubas clamauerit. Tertium, quod non prudentiores uiri, & ab ineunte ætate eruditiores optimi euasere poëtæ. Verùm insani potius aliqui, qualem fuisse constat Homerum atq; Lucretium

eretium aut rudiores, qualem se fuisse testatur Hesiodus, & quales extitisse Ionem, & Tynnicum Chalcideum scribit Plato. Qui præter artē subitò in rebus Poëticis mirandi prodierint. Addit ineptissimos quosdā homines à Musis ideo corripi, quia diuina prouidentia declarare uult, hominum generi non hominum inuenta esse præclara poëmata, sed cœlestia munera, cuius illud affert signum in Phedro, quod nullus unquam licet diligentissimus, & in omnibus artibus eruditus excelluit in poësi, nisi ad hęc accesserit feruentior illa animi concitatio, quam sentimus quando Est Deus in nobis agitante calescimus illo Impetus ille sacræ semina mentis habet. Valete. 4. Martij. 1473.

Cura patriæ, familiæ, amicorum.

Marsilius Ficinus Francisco Tedaldo, S. D.

BArtolus Tedaldus patruus uester, uir doctus & prudens, sæpè Socraticum illud habebat in ore. Duo præ cæteris rebus humanis esse curanda, patriam uidelicet & familiam. Et meritò, cuius enim patriæ membrum est familia, corpus patris. Quid igitur totiens, Francisce noster, quid tamdiu peregrinaris? Sic neque patriam colis, neq; familiam satis excolis. Non tantum cogitandum est, ut multa filijs relinquas bona, quantum ut multum bonos, alterum fortè extra patriam, alterum certè in patria consequi potes. Lactantij arbitror filij tui diligentię honestatiq; confidis. Neq; ipse quidem diffido. Quid uerò de amicis dicam? quibus aliquando obsequaris oportet, si uis tibi obsequi, obsequere amicis, imò tibi hodie. Obsequium crastinum inimicis, si quos habes, dona, sit precor tibi saltem cura mei cui quidem tàm charus es, quam quod charissimum. Vale. 5. Martij. 1474.

Quis sit uerus uir appellandus.

Marsilius Ficinus Bartholomeo Fontio & Alexandro Bacciò Musarum alumnis, S. D.

SI miramini cur Nicolaum Michelottium peculiari nomine uerum uirum nomi nem. Respondeo, quia nihil reperio in eo uiro effœminatum, nihil mendax, nihil non uirtutis uim præ se ferat, & intra se ferat. Vnde nam proficisci id putatis? Quod nemo repetiatur usquam, qui Nicolao uel minimum quicquam detrahat. Cur sine exceptione laudatur? Quia sine simulatione diligitur, & unde istud? Quia sine simulatione diligit, & uiuit absq; mendacio. Valete, sed cauete ne legat hanc epistolam Nicolaus. Laudare eum absentem statui, ne fortè minus uerè uerum uirum laudare uiderer. Salutate Petrum Cenninum nostrum uirum pietate literisq; ornatum. 6. Aprilis. 1474.

De humanitate.

Marsilius Ficinus Thomæ Minerbecto humano uiro. S. D.

CVr pueri crudeliores sunt, quam senes? Insani quàm prudentes? Hebetes quā ingeniosi? Quia minus homines, ut ita dicam, sunt quàm cæteri. Vnde qui crudeles sunt inhumani, efferatiq; nominantur. Qui enim à perfecta hominis natura, uel propter ætatis defectū, uel propter animi uitium corporisùe morbum, uel propter aduersam syderum dispositionem, procul distant, hi, ut plurimum humanam speciem, tanquam rem alienam extraneamq;, uel odere, uel negligunt. Non homo, ut ita loquar, fuit Nero, sed monstrum quoddam, pelle homini simile. Si enim reuera fuisset homo, cæteros homines tanquam membra quædam eiusdem corporis dilexisset. Singuli namq; homines sub una idea, & in eadē specie sunt unus homo. Ob hanc ut arbitror rationem, sapientes solam illam ex omni uirtutum numero hominis ipsius nomine, id est, humanitatem appellauerunt, quæ omnes homines quodammodo ceu fratres ex uno quodam patre longo ordine natos diligit atq; curat. Ergo uir humanissimè in officijs humanitatis perseuera. Nihil Deo gratius, quàm charitas. Nullum certius aut dementiæ inditium, aut miseriæ portentum, quàm crudelitas.

Gratia, Amor, Fides, Amicitia.

Marsilius Ficinus Naldo Naldio Poëtæ, S. D.

VOlebam Nalde te Phœbi nunc appellare delitias, poësimq; tuam multis, ut par est, laudibus prosequi, sed uenit in mentem, haudquaquam Musam decere nisi Musa, & carmina nisi carminibus celebrari. Tacere autem tua penitus nequeo, quid me prouocat ad loquendum, amor ac fides, amorem igitur fidemq; laudabo, gratia mouet amorem, amor fidem procreat. Fides amorem patrem suum fouet, atq; hoc fomento ex amore generat amicitiam, denique amicitiam iam natam alit fides eadem, & auget quotidie seruatq; penitus indelebilem. Vnde nam fieri hoc arbitramur? quod cum cætera quantò magis senescũt, tantò etiam magis debilitentur, amicitia tamen ipsa quantò uetustior est, tantò robustior. Nunquid beneficia multa ultro citroq; accepta id agunt? nequaquam. Voluntas enim cum libera sit, libera emitur, uoluntate non pretio. Ergo diu probata fides, comprobat amicitiam, solaq; fide fit ut beneuolentia & antiquissima simul & robustissima sit. Hanc mihi celebrare præ cæteris libet. Doctrina enim cuiusq; propria unius est duntaxat, fides uerò saltem est duorum, qui enim sapis, tibi ipse sapis, fidelis autem tibi es & mihi. Vale mi Nalde fide fidelior, & amice omnium antiquissime. Atque in familiaritate Bernardi Oricellarij docti probiq; uiri perseuera. Memento quotiens unà uel legitimum ciuem, uel felicem uirum excogitauimus, totiens te centum uirorum millibus Oricallarium, consentiente Marsilio, anteponere consueuisse. Iterum Vale. 8. Aprilis. 1478.

Stultitia & miseria hominum.

Marsilius Ficinus Ricciardo Angelerio Anglariensi, Oliuerio Ardouino, Antonio Seraphico, Conphilosophis suis, S. D.

QVid tantum ridebat Democritus? Quid lugebat Heraclitus? Alter quidem, ut opinor, stultitiam hominum, alter uerò miseriam. Stultitia ridicula, miseria flebilis esse uidetur. Stultitia quid aliud est, quàm iudicij deprauatio? Miseria quid, nisi appetitus afflictio ex deprauatione iudicij proficiscens? Quis negabit stultos esse homines, qui curant aliena, sua negligunt? Magnifaciunt absentia & noua præsentia consuetaq; paruifaciunt. Ob assiduam futurorum cupiditatem, præsentibus non fruuntur. Et cum sistendus sit motus ut quiescas, ipsi, ut quandoq; quiescant, nouos semger motus & uarios inchoant. Sic diuitias accumulant tanquam nunquam morituri, sic uoluptatibus abutuntur, tanquam quotidie morituri. Missa faciamus alia in præsentia. Infinita enim materies nunc nobis occurrit. Illum in primis stultissimum non iudicare nõ possum, quod multi bestiam quidem suam imò feram noxiam & indomitam, hoc est corpus pascũt diligentissime, seipsos autem, id est, animum ipsum quantum in eis est, fame perire permittunt. Et miramur quamdiu ita uiuimus, imò quamdiu ita morimur, tamdiu nos miseros esse, quasi possimus alia metere, quam quæ seuimus. Stultitiæ fructus est miseria. At quomodo? Quoniam stulte nimium, & corpus alimus, & negligimus animum, illud pingue redditur & robustũ, ille macer ac debilis. Hinc fit ut animo præ tenuitate imbecillitateq; sua, corporalia tùm magna, tùm fortia uideantur. Quæ magna uidentur, magnopere appetit, quæ fortia, timet summopere. Quocirca tanquam miser partim cupiditatis ardore, partim timoris horrore solicitatur. Alamus obsecro augeamusq; alimentis spiritalibus spiritum, ut magnus quandoq; factus, & corporalia tanquam minima paruifaciens, nullam in partem ob corporis impetum è sua sede declinet. Ascendamus in altam mentis speculam, infimo corporis puluere derelicto, tunc diuina propius, humana procul spectabimus. Illa maiora quam consueuerint uidebuntur, ista minora. Quapropter diligentes illa, & ista negligentes, neq; stulti amplius erimus, neq; miseri, sed sapientes iam atq; beati. Valete.

Stultitia & miseria hominum.

Marsilius Ficinus Petro Vannio, Cherubino Quarqualio, Dominico Galeto, S. D.

VIdistis pictam in gymnasio meo mundi sphærã, & hinc, atq; illinc Democritũ & Heraclitum. Alterum quidem ridentem, alterũ uerò flentem. Quidnam ridet Democritus? Quod luget Heraclitus, uulgus uidelicet, animal monstruosum, insanũ & miserabile. Mortales bona quotidie à Deo petunt, sed ut bene illis utantur, nunquam postulant. Optant ut cupiditates eorum fortuna sequatur, ne aũt cupiditas rationem sequatur, nihil curant. Minima quæq; suppellectilia student, quam pulcherrima fieri, animum fieri pulchrum ferè nunquam student. Corporalium morborum medelas diligenter exquirunt, morbos animi negligunt. Pacem opinantur cum alijs habere se posse, ipsi tamen secum assiduè bellũ gerunt. Est enim inter corpus & animam, sensum & rationem pugna perpetua. Amicum sibi ex aliorũ numero fidum comparare posse confidunt, nullus autem eorũ sibi ipse seruat fidem. Quæ probauere, reprobant, quæ uoluere nolunt, atq; contra, ędificiorum partes ex amussim disponunt, fides in lyra ad unguem temperant, ut autẽ animi partes motusq; concinant, nunquam tentant. Lapides uiuentibus reddũt similes, uiuentes uerò lapidibus, sapientes ipsos cõtemnunt, sapientum statuas & nomina uenerantur. Aliena profitentur nosse, cum propria nesciant. Quid præterea dicemus ad hæc amici? Magistratus homicidiũ prohibent, & ubiq; instrumenta permittunt ad necem hominum fabricari. Optimam uirorum segetem optant, sementem uerò uirorum, id est, pueritiã non satis excolunt. Semper malè uiuunt homines hodie, cras solum bene. Ambitionis gratia maleficijs inter se contendunt, cõmodior ad gloriam uia esset mutuis beneficijs decertare. Cum semper loquantur malè, bene sperant se audituros, cum malè agant, accepturos bona. Bonorum authores esse non prædicamus, malorũ uerò Deum. Culpas nostras in astra rejcimus. Quot reperies qui tanti æstiment hominẽ, quanti pecuniam? Qui ita seipsos colant, ut agros & cætera colunt? qui tanta diligentia familiã educent, quanta multi equos & canes, & aues? Qui considerent quam grauis sit temporis iactura? In ære expendendo parcissimi sumus, in tempore erogando supramodũ prodigi. Quot dabis qui animi sui penuriam recognoscant? Quisq; abundare sapientia se existimat, carere in pecunijs. Proh dolor, maxima quærimus in minimis, excelsa in infimis, in malis bona, in rebus uolantibus quietem, in dissidentibus pacem, copiam in penuria, in morte deniq; uitam. Quæramus, amici, obsecro hæc eadem, quæ iam quærimus. Sed non ibi quæramus ulterius ubi quærimus. Insanus nimium & miser est, qui se confidit contrarium in contrario reperturum. Valete.

Stultitia miseriaq; hominum.

Marsilius Ficinus Christophoro Landino Viro bonitate doctrinaq; singulari, S. D.

ARistoteles problemata de natura rerum introduxit. Ego nunc de natura hominum apud te problemata moueo. Dic age, cur homines rationales esse se gloriantur, & tamen casu uiuunt? Affectant timentue multa, priusquam satis sciãt utrum appetenda timendaue sint, an contra æternis, & immensis breuissima & minima anteponunt. Cur neq; obedire homini uolunt, neq; sapienti parere? Bestijs tamen uitijsq; libentissimè seruiunt. Quare alijs cõtendimus dominari, cum nobis ipsi nõ dominemur? Quare studio dominãdi quotidie in seruitutem incidimus? Et dignitates consequi conamur magis, quam ut dignitatibus digni simus? Pręterea cùm uideamus bestias bestia nõ posse rectè absq; hominis custodia regi, quónam pacto arbitramur homines ab homine absq; Dei cõsilio, & auxilio posse feliciter gubernari? Quid nam facit nos in tam superflua rerũ copia querulos & egenos? Quid facit ut multis inuideamus, cũ mortalium conditio misericordia digna sit potiusquã inuidia? Cur bonorum tàm facilè obliuiscimur, nunquã uero malorum? Et cũ contraria contrarijs expellantur, quid mala, malis curare tentamus? Quid sæpè speramus ad gloriã peruenire? Virtutẽ in alio admiramur, nos autem ut admirandi uideamur nitimur potiusquam ut simus. Displicet uitium alienum, uix aũt cogitamus quo pacto nobis alijsq; nequaquam displiceamus.

Claudimus

Claudimus aures ueritati, mendacio patefacimus. Quid de illis dicam qui alicuius, uel hominis, uel rei amore capti, se ipsos odio habent, se deserunt ut aliud consequantur? ô dementes, ô miseri, cum aliena per aliud, quam per uos ipsos apprehendere nequeatis, quónam pacto si amisistis interiora, exteriora unquã apprehēdetis? Quid bona procul quæritis peregrini? cum prope sint, imò intra uos sint? Admirari & hoc Landine sæpè soleo, qua ratione mortem unam duntaxat timeamus, eam uidelicet quæ finis est moriendi, quotidianas uerò mortes nequaquam? Nempe quolibet momento corporis temperatio uariatur, & uita præterita desinit. Deniq;, ut mihi uidetur, quoniam falsò uirtutes, uitia uerò reuera exercemus, idcirco quantum in nobis est, falsò felices, reuera miseri euademus. Hæc risit Democritus, hæc deplorauit Heraclitus, curare uoluit Socrates, curare potest Deus. O quàm miserum animal homo est, nisi aliquando euolet super hominem, commendet uidelicet seipsum Deo, Deum amet propter Deum, & cætera propter ipsum. Hæc unica problematum illorum solutio est, requiesq; malorum. Vale.

Exhortatio ad modestiam & studia literarum.

Marsilius Ficinus Iuliano Medici uiro magnanimo, S. D.

ET si is est amor ergà te meus, ut iudex in rebus tuis imò meis perfectus esse non possim, dicam tamen Iuliane quod sentio postquam rogas. Primũ quidem laudo prudentiam tuam, quod tuo ingenio non confidas, sed consultas seniorem. Scis enim quam multum quisq; ob naturalem amorem sibi ipse placeat. Deinde in epistola laudo naturalem quandam suauitatem. Videris mihi pictorum quorundam instar oculorum tuorum uenustatem orisq; leporem quemadmodum intuitu linguaq; semper exprimis, ita modo calamo expressisse. Perge igitur Iuliane omnium suauissime. Perge quæso. Lustra diligenter hortos, ut cœpisti iam, Tusculanos. Nam si Tullianos flores exercitatione annua lambes interea tuum mel deniq; fundes. Si tua tibi commendare liceret, Andream Cambinum tibi plurimum commendarem. Vale.

Quod amicus est in amico.

Marsilius Ficinus Ioanne Medici uiro magnanimo, S. D.

DIc age Iuliane precor, si quis te dormiente, diligenter in re tua uigilauerit, succensebis ne illi, quod te non excitauerit importunus? An debebis potius? debebis certè non parũ. Debes & mihi qui te iacente, serijs interim negotijs tuis interfui, consului, faui. At cur non accersisti, inquies, me, cum posses, etiam si putauissem te illinc abesse non accersissem, ne tibi forte molestior essem. Sed re uera ingens in te amor meus iamdudum figuram animo impressit meo. Atq; ut me extra me in speculo nonnunquam, ita se sæpissimè intra me in meo corde speculor. Aderat insuper tunc Laurentius frater tuus, alter tu & natura, & uoluntate. Itaq; cum Iulianum hũc meum perspicuè, & intus extra perspicerem, eum illic abesse cogitare non poterã. Nulla igitur negligentia, sed amore nimio factum est, ne te aut tunc ad res agendas aduocarim, aut postea quid actum esset reddiderim certiorem. Aduocari uis alias dulcissime Iuliane? Des operam oportet, ut minus ameris. Arduum istud quidem & forsitan impossibile. Danda enim opera prius erit ne sis Iulianus. Tunc exues amorem cum te exues. Quid igitur in posterum faciam? uocabo ne te alias? nequaquam ut arbitror. Satis iampridem satis cupido nos & inuicem, & ad se conuocauit utrosq;. Vale.

Salus amici ab amico.

Carolus Marsupinus Marsilio Ficino Platonico, S. D.

SAlue solus mea salus. Tamdiu enim sanus saluusq; sum quamdiu tecũ sum. Ac tum deniq; uiuere mihi uideor cum tecum uiuo. Quotiens abs te sum, totiens perij. Vide ergo, mi Marsili, ne me deserendo hominem perdas, imò amicũ occidas. Hac semper atq; illac circumcursas. Nunc deorsum corpora curas. Nũc sursum animas

animas custodis. Ego interim miles intereo. Si tantam charitatem habes, quantam certè habes, cur amabo tuum charum Carolum hic manendo non curas? animus enim æger est tuo discessu, corpusque ægrotum, una salus ut redeas, hic quartus iam dies est, ex quo reliquisti, quatuor cum geminaueris, promissa seruato. Vale.

Diuinatio de amico.

Marsilius Ficinus Carolo Marsupino suo Salutem.

TV quoque ter quaterque salue. Videbar mihi hac aurora dormiens breuissimam quandam orationem legere, in qua talis esset uerborum sententiarumque contextus, qualem ego semper pro uiribus obseruaui, itaque ambigebam mea ne an aliena legerem. Surgenti paulò post è lecto reddita mihi est epistola tua, ex qua subitò re ipsa cognoui, quod in libro de Immortalitate animi disputaueram, matutina somnia sæpè nonnihil uaticinij continere. Vide Marsupine Marsilium in tua pupilla hodie Marsilio pulchriorem. Sed hęc nunc missa faciamus. Talis denique epistola est ut compellat me pedibus potius, quàm manibus, ac uoce potius, quàm literis respondere. Saluta Taddeum Vgolinum uirum religiosum.

Quantum posit desiderium amicorum.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

THeologi statim metiuntur æternitate, naturales Philosophi motum tempore, amantes tempus affectu. Quo enim maius est desiderium, eo tempus possessionis quidem breuius, expectationis autem longius, opinantur. Quantum ergo tu me ames ex eo, præcipuè tuis literis declarasti, quod diei unius silentium, diuturnum silentium, & literas meas, quæ uelocissimè aduolarunt, exspectatissimas appellasti. Quantum ergo te uicissim amem, illud nunc declaret uolo, quod epistola tua mihi decies iam legenti ita breuis apparet, ut eodem penè momento & saluere iubeat, & ualere. Repugnantia hæc duo sunt in amore. Cæteri cum dicuntur ualere, salui esse intelliguntur, amantes cum uale audiunt, male audiunt, imò malum. Efficis ergo ut gaudeam quando salue inquis, simul quoque ut doleam quādo iubes uale. Iubes autem simul ut mihi uideris utrunque. Scriberem certè plura forte etiam meliora. Verùm repugnantibus ijs affectibus tua causa distractus, neque amplius in præsentia scribere possum, neque melius. Salue tu quoque simul & uale. 21. Martij. 1474. Florentiæ.

Laudare præstat beniuolentiam, quàm ingenium.

Marsilius Ficinus Angelo Politiano poëtæ Homerico, S. D.

ACceperam calamum Angele, ut tuam istam Homericam Musam miris in cœlum laudibus quoad possem extollerem, repentè autem sic interpellauit me Cupido. Quid agis inepte Ficine, semper ne in laudibus musæ uersaberis, me lauda Philosophe, si uis absque adulationis suspitione laudare, si Musam celebras Politianam angelum solum celebras, si Cupidinem angelum unà atque Marsilium. Ego enim communis uestrum amor sum, utrunque colo, ab utroque color. Hæc Angele Deus ille mihi, sed ego illi, inquam, uerax est Musa Politiana, nunquam metiri me compulit. At tu periure amor, me cogis mentiri quotidie. Ita heri delitias Politianas amabā, ut iurarem eas in posterum uehementius amare non posse, sic hodie rursus amabo, ut iurem me heri eas non satis amasse, utque simul affirmem non posse cras ardentius amare quàm hodie, cras istud quotidie me similiter deludit. Semper adultus est meus amor, quis credat, semper & adolescens, adolescat tamen ut placet, modo non senescat. Sed audi Cupido. Non Venus amoris mater est, sed Calliope, fouet hunc Musa sedulo, crescit assiduè, crescat hoc fomento iugiter & periurus sit. Non est hoc uitium in amore. Sic igitur, Angele, communem amorem nostrum Musamque tuam colere unà & debeo & uolo. Tu Musam ipsam adora amoris & gloriæ matrem. 21. Martij. 1473.

Quos

Quos amor fallat, quos non fallat.

Marsilius Ficinus Nicolao Micheloctio uero uiro, S. D.

SCripsi Michelocti ad Laurentium Medicem & Angelum Politianum literas hodie, nescio quomodo, amatorias, ut nihil mirum sit si uideantur ineptiores, nam ineptus amor. Vis me tertio ineptire? Et uis & uolo, sed paucis. Ego Nicolae nihil habeo maius, quã quod amo, nihil melius quàm quod amor, & à uiris amore dignissimis. Possum nonnunquam ob amorem forte loqui minus uerè, sed de amore non possum, nisi uera loqui. Neq; tamen me decipit amor ubi antea iudicaui, quã amaui. Amor iudicium sequens excæcat non præcedens. Amor interdum nihil uidet, interdum nimis uidet. Quorsum hæc? Tu intelligis. Nam amatoria calles in primis uir omnium amantissimus. Commenda me & Ioannem Caualcantem meum Laurentio Medici. Et curate ualitudinem eius diligentissime, est enim publica uita. Vale. 21. Martij. 1473. Florentiæ.

Commendatio ab egestate & dignitate.

Marsilius Ficinus Matthæo Palmerio Theologo.

ETsi certo scio literatos uiros apud Palmerium Musarum palmam commendatione non indigere, ut tamen officio amicitiæ satisfaciam commendo tibi quam plurimum Lucam Geminianensem præceptorem quondam, unà cum Comando in grammatica meum, huic ego tantum debeo quantum loqui ex arte præstantius est, quam casu uerba inania fundere. Huic & tu duabus de causis fauere debes, & quia indiget, & quia meretur. Indigenti benefacere misericordis officium, merenti autem iusti, scio te misericordem, & iustum esse solere. Vale.

Cum bene omnia regantur à Deo, omnia in melius accipienda.

Marsilius Ficinus Episcopo Campanæ poetæ.

NVnquid & tu Campane rides unquam mortalium arrogantiam? Quam ego sæpe Deo, & ut ita deuitem ut redarguo. Neq; pueri senum consilia, neq; rustici sapientum cogitationes attingunt. Homo tamen animal audet diuinæ naturæ rationem sæpè superbius, quàm decet aucupari, & prouidentiæ illius finẽ auspicari. Et quod deterius est, mortales quilibet in quauis ætate inter epulas etiam atq; scorta licentius diuina mysteria tractant. De quibus absq; diuino lumine loqui Pythagoras iure prohibuit. Nemo Campane diuina percipit nisi diuinus. Rectè enim Paulus Apostolus. Quæ Dei sunt nullus nisi spiritus Dei cognouit. Nemo rursus de diuinis amplius mentitur, quàm qui metitur ad unguem. Sic enim Deus apud Isaiam ait. Comprehensam sapientes in astutia eorum & alibi, Deus nouit sapientum cogitationes uanas esse. Satis igitur esse debet homini nosse pulcherrimam hanc mundi unius machinam ab uno quodã sapientissimo architecto pendere & gubernari. Atq; ab ipso bono non posse proficisci quicquam nisi bonum, & quæ ab eo proficiscuntur non posse ab ipso aliter gubernari q̃ bene. Itaque in melius accipienda sunt omnia. Qui ita diuina intelligit atq; diligit, is est natura diuinus, arte bonus, spe lætus, præmio felix. Vale felix.

De stultitia hominum, & quæ sit uera scientia.

Marsilius Ficinus Panetio Pandothio.

ANgelus Politianus noster Panetium suũ Marsilianæ, imò Platonicæ disciplinę hodie condemnauit. Ego autem & si nouis amicis comœdiam, ueteribus Satyram canere soleo, Panetio tamen satyram canam. Volo enim amicitiã nostram exoriri simul & consummari. Considera mi Paneti quã peruersè iuuamus. Nã haud facilè exaudimus infames. Ipsi uerò exaudiri speramus à Deo improbi, uiuimus, ha dementes nimium & iniusti. Deum non mores mutare conamur. Persuadere uolumus alijs bona. Et non nobis persuademus. In ore bonum gestamus, in pectore malum.

De uir-

De uirtute loquentes lyræ instar sonum proprium non audiuimus. Malos medicos imitamur, qui sanitatem, quam alijs pollicentur, sibi non præstant. Præsta amabo mihi aures amice parumper. Ego te & gratis, & paucis oratoriam, & musicam, geometriamq; docebo. Tibi ipsi quod honestum est persuade, tempera motus animi, uim tuam actionesq; metire. Atq; difficile nimium istud inquies. Non erit difficile ad modum Paneti, si tam auidè cupiens bene uiuere, quàm cupis uiuere.

Liberalitatis laus, eleemosynæ laus.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo.

DIcam, mi Laurenti, quod sentio, etsi fortè uidetur execrabile dictu, sed reuera nõ est execrabile, quod est uerum: nihil enim sacratius ueritate. Dicam ergo quod sentio liberè. Deus Laurẽti, Deus ipse uenalis est. At quo nummo potissimùm Deus emitur. Quo ipse cæteros emit: hoc est, charitate quadam in pauperes liberali. Deus enim amore immenso gratis largitur omnibus omnia, solisq; dat pauperibus. Nam omnes, quamuis ditissimi uideantur, omnino inopes sunt ad Deum. Meritò hac sola uirtute Deũ emimus: quoniam hac sola eum uerissimè imitamur. Nemo sapiẽs, aut fortis, aut temperans se iactat æmulati Deum. Vmbræ sunt hæ uirtutes diuinarũ uirtutum, solus homo in pauperes liberalis exactè hũc imitatur. Eadem enim in dando non est liberalitas hominis atque Dei. O' fœlicem nimium mercatorem, qui exiguo precio se hostibus, id est, uitijs, redemit, simulq; emit homines, atq; Deum. Nunquam erit pauper, qui hominũ Deiq; diues est. Qui in summis diuitijs sæpe considerat, quid est pauperem esse, nunquam euadet infimus, qui constitutus in summo clementer prospicit infima. Nihil melius efficit unquam pusillus homo, q̃ quum humiliter ascendit in altum. Nihil maius uir magnus agit, q̃ quum magnificè descendit ad imum. Cæteræ uirtutes utenti solùm ut plurimùm prosunt, liberalitas utenti prodest ac cęteris, & quantò latius, q̃ reliquę uirtutes suum officium propagat, tantò præstantior iudicatur. Bonum enim quantò amplius, tantò diuinius. Ac si pessimum est maleficium, quia cõtra naturam boni generisq; humani societatem est, necessariò beneficium esse optimum arbitramur. Cæterę uirtutes concitare inuidiam nonnunquã putant, sola hæc semper & amorem accendit, & odium inuidiamq; prorsus extinguit. Quæ quidem tunc maximè officio suo utitur, quando homini subuenit, tum propter fortunam egeno, tum propter uirtutẽ bene merenti. Sere igitur, mi Laurenti, sere, inquam, fœlix agricola, ut iampridem cœpisti, bono animo aridam hanc humanam terram, quæ tibi tandem non frugibus solùm, uerùm etiam lacte affluet, atq; melle. Quamuis enim homo, dicatur ab humo, diuersa tamen in serendo ratione est hominis, atq; humi. Qui in humum inopem semina proijcit, iacturam facit seminum. At qui in hominem inopem, certè serit utiliter. Atq;, ut pollicitus est, qui non mentitur, centum pro uno reportat, & id quod preciosius est, pro centum seminibus unum Deum. Quorsum hæc? Quum audissem te his sacris diebus multa, ut abundè soles, & plus q̃ soles clementer in pauperes erogasse, nolui in charitate laudanda nimium parcus esse, in qua tu exercenda liberalis, & (ut ita dicam) prodigus extitisti. 12. April. 1474. Florentiæ.

Nulla uirtus benignitate amabilior.

Marsilius Ficinus Nicolao Michelloctio uero uiro, S. D.

SI lachrymarum mulierũ est, Michelocti, ego me esse fateor præ cæteris muliebrẽ. Ingenium nobis molle Thalia dedit. Laurus autem noster mollissimũ reddidit. Lachrymo equidẽ, siue teneriore quodam gaudio, siue alio nescio quo miro affectu, quotiens considero: considero autem sæpe, quantum Laurentius noster erga Deum pius sit, quantũ misericors erga pauperes, quantũ beneficus erga omnes. Verùm quantò magis alijs beneficus est, tantũ magis quodammodo est Marsilio suo maleficus, siquidem beneficijs, imò maleficijs istis suis me penè miserum miris modis quotidie fascinat, & illaqueat. Ac dum cæteris lachrymas amouet, mihi mouet lachrymas. Et quum ardentius à me amatur, tũc discedit longius. Admone uir amantissime Laurũ, ut quæ amauit, amet. Et quum primùm licet tam propè accedat præsentia, q̃ propè accessit amore.

Verus amicus non eget absentia, ut magis desideretur.

Marsilius Ficinus Iuliano Medici uiro magnanimo, S. D.

QVum superioribus diebus morali quadam oratione in nocturnis sacris amicos tuos ad peccatorũ pœnitentiam & lachrymas prouocasses, alij eiulabant, alij plangebant pectora palmis. Antonius autem Poëta Tuscus, quasi exanguis exanimisq́ dicitur cecidisse. Paulò pòst in Mugellanos montes te subitò contulisti, ut quemadmodum Antonium illum fermè præsentia tua perdideras, ita Marsilium hũc tuum absentia perderes. Ha, parum officiosè uir, hostibus olim crudelissimis pepercisti, nunc uerò non parcis amicis. Forsitan statuisti dies aliquot rusticari, ut ad nos desideratior redeas, & post rusticationem urbanior uidearis. Quippe qui scias appetitum ab indigentia, & admirationem à nouitate proficisci solere. Sed nihil aut tibi, aut mihi, ô astute Medices, isthac opus est medicina. Quid ẽm urbanitate urbanius uideri potest? Quid, ut ita dicam, desideratius desidero. Mitte has medelas oro, & ægris ualde molestas, & modico non necessarias. Illi, amice, illi propter absentiam magis desiderentur, qui propter diuturnam præsentiam minus indies desiderentur. Nobis autem quotidie falso liquore tuo nostra hæc sitis non tam extinguitur, q̃ accenditur. Saltem dum isthic cum Angelo nostro moras trahis, Marsilium Iuliane tuum ore uoluta tuo. Vel lambe hunc Iuliane, uel mande. Morderi molo à Iuliano, quàm expui. Vale.

Quòd diues iniustus sit, quàm iustus.

Marsilius Ficinus Angelo Politiano poetæ Homerico, S. D.

DEus aquam uniuersam aquaticis singulis, terram terrenis uoluit esse communem. Solis homo infœlix animal Deus coniũxerat, separauit. Imperium suum quod natura fuerat amplum cohibuit in angustum. Meum in orbem introduxit, & tuum dissensionis totius maliq́ initium. Quapropter non iniuria Pythagoras statuit inter amicos, Plato inter ciues omnia esse communia. Ergo diuites illi iniusti penitus habendi sunt, qui ob superbiam obliuiscuntur Dei diuitiarum omnium largitoris. Pauperũ quoq́ se Dominos faciunt, & pecuniarũ se possessores appellant, quum à pecunijs ipsi possideant. Contrà uerò iusti sunt, & fœlices, qui in summis diuitijs constituti, se Dei ministros, pauperũ tutores, pecuniarũ distributores, existimant. Fortunate nimium adolescens, qui tales nuper nactus es patronos. Ego tales nactus sum iamdiu. Et miraberis Angele, si propter abundantiam Iuliani mei mœstissimũ esse me dixero. Profectò nisi me nunc discessu illius quasi insipidum Matthæus Francus suis condiret salibus, aut fortè non satis bene mihi ipse olerem, aut certè ad suauissimos Medicis Iuliani flores odoresq́ subito aduentarẽ. Omnino autem uix me Politiane hîc triduum continebo.

Iurisconsulti bonitas & dignitas.

Marsilius Ficinus Angelo Nicolino Octonis insignis iurisconsulti filio, insigni paternæ artis hæredi. S. D.

PIctor qui arte sua iniquè utitur, non necessariò ob hoc malus pictor, sed malus homo. Idcirco neq́ bonus pictor idem atq́ homo bonus. Sanè quia multum inter bonitatem interest, atq́ picturam. Atq́ in cæteris artibus eodem pacto. At uerò iurisconsultus, qui lege utitur nõ legitimè, & malus iurisconsultus est, & malus homo, legitimus ergo iurisconsultus homo est, ciuisq́ legitimus. Tantò est inter iuris ciuilis peritiam, uiriq́ uirtutem affinitas. Qui nummum rem reuera uilissimã è terræ uisceribus effossam adulterat humana, lege iubente, ut scis, censura seuerissima plectitur. Qui ergo legem ipsam rem preciosissimam, cœlitusq́ missam adulterat, quanta à diuina lege rigiditate punitur? Probo igitur te, mi Angele, quod utaris lege legitimè. Perge quæso. Sperne alio animo minas & illecebras, non deseret te Deus omnipotens legis author & Magister, finis & præmium. Perge amice, ne dubita diuitias apud Deum incorruptiles cumulabis. Magna quoque apud homines iurisconsulti dignitas est. Hic publicus ciuium

ciuium Patronus, hic commune ciuitatis oraculum, hic diuinæ mentis & uoluntatis interpres. Vale.

Dignitas sacerdotis.

Marsilius Ficinus Paci Sacerdoti iuris Canonici professoris, S. D.

SAepe ego & Ricciardus Angellerius insignis Theologus unà de Sacerdotis dignitate disseruimus. Conclusimus deniq; quemadmodũ bono Angelo nihil post Deũ melius, malo nihil peius. Ita nihil in terris honesto Sacerdote pulchrius esse, turpi uerò nihil turpius. Ille religionis hominumq; salus, iste pestis. Quid est Sacerdos legitimus, nisi Deus dicatus animus. Angelus uicem Dei gerens apud homines. Viuens Dei templum. Qui sacerdotij dignitatem rectè considerauerit, Sacerdotio non abutetur. Cogitemus ergo, quid est legitimũ Sacerdotem esse. Hoc enim ferme est, esse Deum. Sacerdos quidẽ est temporalis quidam Deus. Deus uerò est Sacerdos æternus.

Non cuilibet dandi sunt sacri ordines.

Marsilius Ficinus Martino Episcopo Cortonensi, S. D.

VEnit ad te Bastianus Saluinus Amitinus noster tertium sacrorum ordinum mysterium postulaturus, atq;, ut arbitror, accepturus. Tu uerò qui hominem non nosti, ac scis sacratũ canibus dandum non esse, fortasse dices, oportet eum, ô Marsili, qui tanto munere functurus sit, literatum esse, pium erga Deum, erga homines uerò iustum. Adolescẽtem istum fore talem, quis testabitur, uel fideiubet? Respondeo tibi, uenerande pater, Socratis illud: Sicut uas, ita hominem sono cognosci. Itaq; ad obuium quendam & tacẽtem inquit: Loquere hospes, ut te uideam, utpotè qui solùm animum esse hominem iudicabat. Præterea si Zophyri artem haberes, adderem forsitan ut indolem eius considerares. At uetat uitæ Magister hominem secundùm faciem iudicari. Fideiussorem quæris? Habes Marsilium. Vis locupletiorem? Volaterranus Episcopus fideiubet. Apud utrunq; adolescens est educatus.

Nulla consonantia magis delectat, quàm cordis & linguæ.

Marsilius Ficinus Laurentio Medico uiro magnanimo, S. D.

MIttit ad te Bastianus Foresius Poëma suum de triumpho uirtutum contra uitia, opus tanto hoc titulo dignum. Lege Laurenti Poëma, & elige Poëtam: nam in eius quoq; animo uirtutes de uitijs triumphant. Nulla uel dissonantia magis offendit, uel consonantia magis delectat, q̃ cordis & linguæ.

De officio ciui.

Marsilius Ficinus Petro Hero, S. D.

DIC Petre, cur febris quum Bernardum patruum tuum inuasisset, subitò me accedit? An fortè quia tam proximi sumus, ut non potuerit canicula in alterum flammas euomere, quum accenderet alterum? Vtinam citò conualeat, ut Marsilius conualescat, imò ut & melius Florentia ualeat. Quæ si Medicos semper tales haberet, qualem hunc habet & Medicem, nunquam grauiter ægrotaret. Rectè enim isti officio ciuis utuntur, sine quo bona ualetudo patriæ non seruatur. Est autẽ ciuis officium, considerare ciuitatem esse tanq; animal unum ex ciuibus tanq; partibus constitutum. Ac partem toti, non totum parti seruire debere. Quando enim partis tantũ commodum quæritur, utriusq; scilicet tam partis, q̃ totius commodum prorsus amittitur. Quando uerò totius quæritur bonum, bonum utriusq; seruatur. Igitur meminisse debet ciuis, nihil siue boni, siue mali, alicui ciuitatis membro posse contingere, quin propter connexionem quandam ad cætera membra pertineat, atq; totũ, nihil rursus toti ciuitatis corpori euenire posse, quin mox ad singula animalis huius membra pertineat. Nemo igitur in hac urbana familia dicat meum hoc, & illud tuum: omnia enim in hoc ingenti animali

quodammodo communia sunt. Sed dicat meum hoc & illud non possessione quidem propria, sed affectu potius, atq; cura, patriam quisq; tanquam parẽtum parentẽ amet, & colat. Priuatus antiquis probatisq; legibus, obediat tanquã Deo. Non enim absq; Deo huiusmodi leges constituuntur, magistratus meminerit, non aliter se legibus, q̃ priuatum magistratibus esse subiectum. Intelligat se à Deo, quum iudicat, iudicari. Platonis præceptum semper ante oculos habeat, ut non se ipsum, sed ciuitatem, nõ partem ciuitatis aliquam duntaxat, sed uniuersum respiciat. Scit deniq; optimũ in cœlesti patria huic seruari locum, qui terrenam patriam ad cœlestis exemplar pro uiribus disposuerit. Communi enim mundi regi nihi gratius, q̃ commune bonum. Hæc & similia ad ciuem legitimum pertinentia, scire te arbitror, & seruaturum spero cum doctrina prudentiaq; non careas, ac præterea magistrum habeas hac in re domi sufficientem, de cuius uirtutibus aliâs. Vale. Ioannes Caualcantes noster se tibi commendat.

Quid est bene uiuere.

Marsilius Ficinus Hieronymo Pasqualino suo, S. D.

QVæris quid sit bene uiuere? Vtilius quæri nihil potest: est autem bene uiuere, uerum intelligere, consultare bene, uelle bonũ, agere bona. Primum sapientiæ est, secundum prudentiæ, tertium iustitiæ, quartũ perseuerantiæ. Primum à Deo est, secundum à primo, tertium à Deo simul, atq; homine, quartum est à tertio. Qui ita uiuunt, uiuunt homines: qui uiuunt aliter, animalia uiuunt. Vale, ac uiue homo.

Vota non sunt spernenda.

Marsilius Ficinus Francisco Marescalcho Ferrariensi egregio conphilosopho suo, S. D.

LIbrum de Christiana religione nondum absolui, Francisce, quia dum emẽdarem hoc Augusto in febrem incidi, atq; diariam. Minabatur id forte mihi Saturnus hoc anno, qui & in meæ natiuitatis ascendẽte Aquario ab initio fuerat, & ijs temporibus est in Cancro domo meæ natiuitatis sexta. Missa nunc faciamus cœlestia: sunt enim qui talia paruifaciant, ad supercœlestia ueniamus. Quod ergo mihi in hoc morbo contigit, audi: In tantam Marescalche debilitatem quandoq; prolapsus sum, ut salutem pene iam desperarem. Meditabar igitur quæcunq; annis triginta magna legissem, si quid forte mihi occurrereret, quod ægrum animũ consolaretũ. Scriptores humani excepris Platonicis, nihil penitus conferebant, Christi autem opera multò magis, q̃ Philosophorum uerba consolabantur. Feci insuper diuæ Mariæ uota, signumq; salutis aliquod postulaui. Respiraui subitò aliquantum, ac manifestum in somnijs nuncium salutis accepi. Non igitur Aesculapio gallum, sed Christo matriq; animum corpusq; debeo. Omnia semper accipienda in melius Marescalche. Quid si Deus hoc inter morbum signo admonere me uoluit, ut acriori posthac ingenio studioq; doctrinam Christi confirmem. Præsertim quum paucos post dies etiam ab ardore urinæ uoto simili fuerim liberatus. Audi si placet, & aliud mirabile, atq; uerum. Pater meus Ficinus chirurgicus Florentiæ suo seculo singularis, ductus olim fuit à rustico quodam, nomine Pasquino, ad curandum filium eius Thomam caput grauissimè uulneratũ. Medicus inspecto incurabili uulnere, puerum paulò pòst proculdubio periturum existimans, recessit inde, tanquam non rediturus. Parentes infirmi à Medico destituti, diuam Mariam pro nati sanitate supplices obsecrarunt. Igitur eadẽ qua illi orabant hora Ficino in itinere sub quercu, uel oscitanti, uel certè leuissimè dormienti mulier quædam uisa est, aspectu admodum uenerãda, ita eum compellans: Quid ingratus erga Deũ es Ficine? Quæ ab eo gratis accepisti, non das gratis. Respondit ille: Panem do quotidie mendicantibus: Subiunxit illa: Artis quoq; tuæ munera egentibus abundè largire. Post triduum redijt ad Medicum rusticus ille orãs, ut ad filium curandum reuerteretur. Quod quidem ualde miratus est Ficinus: nam obijsse illum arbitrabatur. Accessit gratis, tum præterito somnio, tum uoto parentum admonitus. Narrauit enim rusticus, quæ uota, & qua hora fecisset. Denique puer præter spem Medici artemue medendi sanus euasit, ex eo tempore Ficinus sæpe pro salute eorum,

qui

qui curæ suæ commissi sunt, uota Mariæ fecit, fœliciterq́ successit. Quamobrem amicos tuos admone, ne spernant uota. Nam neq; Aristoteles quidem in generi morbo contempsit. 11. Septembris. 1474.

Nobilitas, utilitas & usus medicinæ.

Marsilius Ficinus Thomæ Valerio egregio Physico, S. D.

Legi apud Homerum: Vir Medicus multis alijs æquabitur unus, & meritò. Nam medendi facultatem donũ esse Dei potius, q̃ hominum inuentũ sacræ Hebræorum literæ docent: Honora Medicum, nam propter necessitatẽ creauit eum Altissimus. Gentiles præterea huius artis authores deos fuisse uolunt. Iidem Apollinem, Aesculapium, singulares quoq; Medicos diuinis honoribus prosecuti sunt: delubra enim Chironi, Machaoni, Podalirio, Hippocrati, Hermagoræ dicauerũt. Confirmauit hæc Hippocrates in Epistola ad Abderitas, Medicinam esse dicens deorũ munus, atq; esse liberam, neq; se pro eius usu unquã mercedem acceptauisse. In Epistola etiam ad Philemonem ait: Medicina uaticinio propinqua est: harum enim duarũ artium unus est parens, Apollo scilicet, qui progenitor noster est, hic & futuros morbos prædicit, & eos, qui aduersa ualetudine affecti sunt, curat. Hinc Pythagoras, Empedocles, Apollonius, Theaneus non tam herbis, q̃ carminibus morbos curasse tradunt. Et Magi sacris rationibus orationibusq; purgandum esse ægrotantis animum prius, q̃ corpus existimabant. Quia uidelicet huiusmodi ars & diuinitùs accepta est, & diuinitùs exercet. Atq; animus ex Deo, corpus pendet ex animo. Nonne Raphaelem Archangelum Hebræi uolunt huius artis opus exercuisse? Mittamus reliquos, Christus ipse tanquã generis humani Medicus, ægros ægrotosq; quotcunq; offerebantur, curabat, Discipulisq; medendi tradidit potestatem. Hanc igitur artem utpotè nobilissimã, reges meditari & exercere quondam nequaq; dedignabantur. Quales fuerunt Sabor & Ginges Medorum reges, Sabid rex Arabum, Mithridates Persarum rex, rex Aegyptiorum Hermes, Mesues regis Damasci nepos. Volunt nonnulli & Auicennã fuisse Cordubæ Principẽ. Democritus, Timæus, Locrus, Plato, Aristoteles, Philosophi illustrissimi, in hac arte scripserunt, innumerabilesq; alij Philosophi non ignobiles. Quanta medicinæ nobilitas sit, fermè quantũ patitur epistola dictum est. Quanta uerò utilitas ex eo perspicimus, q artes, quæ ad bene uiuendum diriguntur, absq; huius auxilio parum prodesse uidenť. Non enim bene uiuere possumus, nisi uiuamus, neq; breuissimo hoc uitæ tempore in quauis facultate multũ proficere, nisi ualeamus bene, neq; facilè multum apud homines Deumue mereri, nisi diu sobrijq; uiuamus. Omnem uerò huiusmodi facultatẽ diligentia medicinæ suppeditat. Vti autem hac arte oportet summa tum erga Deum pietate, tum erga homines charitate. Quemadmodum Lucas Euangelista, Cosmusq;, & Damianus diuini Medici exemplo nos docuerunt. Est enim bonorum omnium author Deus, & legitimus Medicus, quasi Deus aliquis inter homines. Eos namq; in uitam à morte restituit: & tanq; Deus colitur, uel à regibus & sapientibus quum ægrotant. Quòd acumine, doctrina, experientia opus sit Medico, cuncti fatentur: quòd etiam grauitate diligentiaq; in deliberãdo, dubitat nemo. Sed postquã maturè consultum est, nulli arti ut Hippocrates Abderitanis ait, magis q̃ huic mora obesse potest. Non tamen minus, imò magis periculosum est, ut Glauconi Galenus inquit, præuenire & præpedire naturam. Multos enim ait hoc errore, id est, in temeritate Medicorum, naturam uel impedientium, uel præcipitantium quotidie perdi. Quem quidem errorem facilius deuitabit, qui suo ingenio nõ confidet. Nam Hippocrates Democrito scribit, se in ipsa iam senectute constitutum, nondum medicinæ finem attigisse. Galenus etiam ait, quũ nonagenarius esset, tunc demũ pulsus tenere naturam. In primis meminisse debet Medicus, authorem sanitatis Deum esse, instrumentũ Dei esse naturam ad sanitatẽ efficiendam & seruandam, Medicum utriusq; ministrum, ut artifici non uires, sed materiam præparat, & impedimenta dimoueat. Qui si importunè mouere, uel sistere materiam uelit, sæpe malè utrunq; agit, & naturã impedit, quæ bene exequeretur utrunq;. Sed audiamus hac de re diuinũ Platonem nostrum in Timæo ex mente Pythagoricorum ita loquẽtem: Omnium uerò motuum optimus ille est, qui in semet

ex seipso fit. Nam & mentis, & totius ipsius motioni cognatissimus est. Qui uerò ab alio fit deterior. Deterrimus autem motus quando iacens, & quietem agens corpus ab alijs secundùm partes mouetur. Quapropter purgationum constitutionumq; omnium corporis, quæ exercitatione gymnastica fit, saluberrima est. Proximè ad hanc accedit uectio facilis, siue naui, seu quouis alio uehiculo peragatur. Tertia commotionis species tunc demùm, quum summa cogit necessitas, utilis: aliter uerò nullo modo sanæ mentis homini suscipienda Medicorum illa purgatio est, quæ pharmacis, id est, solutiuis medelis fieri solet. Morbi enim, nisi periculosissimi sint, pharmacis irritandi non sunt. Omnis namque morborum constitutio animalium naturæ quodammodo similis est. Quippe animalium compositio ab ipso generationis exordio certis temporum curriculis terminatur. Idq; & genus uniuersum patitur, & animal unumquodq; ab ortu fatale uiuendi spacium in seipso, exceptis necessarijs passionibus, continet. Etenim trianguli, id est, qualitates proportionales ab ipso initio singulorum uim possidentes usq; ad certum tempus sufficienter ad usum uitæ cohærent, ultra id uita nemini prorogatur. Idem quoq; constitutionis modus languoribus conuenit. Quos si quis circa fatalem temporis cursum pharmacis amputare contenderit ex paruis ingentes, ex paucis multi euadere consueuerunt. Quapropter diligentia uictus, corrigendi & gubernandi sunt morbi, prout cuique datur ocium, neq; difficile infestum malum pharmacis instigandum. Hæc Plato. Galenum nostrum Florentinus populus, quòd hac regula uteretur, sæpe commendat. Ego etiam Laurentium Marcellinum uerum Medicum hanc ob causam summopere laudo. Thomam quoque Valorium, nisi ad eum scriberem, ualde laudarem. Vale, & Antonium Beniuenium bonum Physicum bene saluta. Salutat uerò te Hieronymus Amatius comes noster, in medicinæ citharæq; studio ualde iucundus.

Tempus parcè expendendum.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

SAlue millies mea post Deum salus. Nefas esse putabam quũ primùm manus calamum ducere posset ad alium prius, q̃ ad Patronum meum unicum scribere. Quid igitur potissimùm scribam? Scriberem certè nunc ad te, si liceret, seueriora q̃ soleam. Non semper arbusta iuuant, humilesq; myricæ. Sed quid obstat, Marsili, quò minus in præsentia liceat. Quandoquidem ad eum scripturus sis, qui non modò permittit, uerùm etiam iampridem literis suis id tibi præcepit. Laurenti in hac mea infirmitate nihil acrius animum affligebat, quàm inutiliter transacti temporis recordatio nihil rursus restabat, quod me aliquantum consolaretur, præter eorum memoriam, quæ didiceram, quamuis non multa didicerim. Solo enim diuino ueritatis pabulo reuera diuinus animus oblectatur, alitur, augetur. Cætera uolantium nugarum deliramenta immortalem non implent mentem, naturali quodam instinctu æterna & immensa poscentem. Obsecro te igitur, charissime mi Patrone per æternum Deum, ut preciosissimum temporis huius, quàm breuissimi minimum, parce, prudenterq; expendas, ne quando frustrà te prodigalitatis irreparabilisq; iacturæ pœniteat. Iactura temporis Theophrastum annos octuaginta natum frequẽter deducebat ad lachrymas, iactura temporis magnum Cosmum natum annos plures, quàm septuaginta sæpe, me præsente, grauiter suspirare coëgit. Obijce quæso inanibus curis, superuacuis ludis, negotijs non necessarijs Socraticum illud: Abite procul hinc hostes sacrilegi, abite, quàm primùm animi mei fures, ne à me ipse abire compellar. Furantur hæc paulatim tibi teipsum, & captiuum ducunt uirum magnum, uirum natum ad imperandum, redime te, quæso, ab hac misera captiuitate dum potes, solum autem potes hodie, hodie primùm tui iuris esto. Non est, crede mihi, sapientis dicere, Viuam. Sera nimis uita est crastina, uiue hodie. Facile est Laurenti quod posco. Non est difficile horam unam rectè utiliterq; transigere, utere precor quoti die hora una bene, hoc est ad mentem liberalibus disciplinis alendam, ac tantillum temporis fœliciter tibi ipse uiue? Reliquum, si libet, uiue alijs: nam & alij, ut scis, sæpe uiuas oportet, si uis tibi uiuere. Sed utrunq; Dei gratia facito. Nempe adeò Dei gratia primũ, deinde tui aliorumq; gratia es procreatus. Ludis autem iocisq; rarò parumper indulge: nam-

nam & ad maiora uel potius ad maxima ſcio, qđ loquor, te Deus inſtituit. Et huiuſmodi falſa oblectamenta coruſcationis inſtar, tam celeriter euaneſcunt, ut dum uident oculi cōtrarium conuertant. Sed noli mihi cras ulterius polliceri, polliceris quod neq; habes, neq; te ſcis habiturū. Si cras tantum comederis, biberiſue, nónne triduo peribis amice? Pereat cras iſtud hodie, pereat, q̃ primùm, ne tu pereas, nihil craſtino iſthoc fallacius, fefellit omnes, quos terra protulit homines. Heu quid agis inepte Ficine? Ecce uel contrahet ſupercilia Laurentius, uel ridebit. Vtrunq; malum. Imò utrunq; bonū. Noui enim medicis ingenium. A' bono non proficiſcitur niſi bonum. Ego autem non tam Laurentium, q̃ Marſilium, cæterosq; mortales hac epiſtola moneo. Omnes hoc morbo grauiſſimè laboramus. Cras iſtud fiet. Vix præſens tempus habemus: nam ita leniter habemus, ut parumper retinere nō ualeamus. Futurum autē nihil eſt, futurum igitur nullus habet. O dementes, ô miſeri, ſpes noſtras in nihilum iacimus. Atq; theſauro ſemper, quē poſſidemus, abutimur. Vti autem illo rectè uolumus, quem minimè poſſidemus. Sic omnes fermè ad interitum ægrotamus. Non igitur Galenus, uel Hippocrates petendus eſt, ſed Aeſculapius & Apollo. Bene uale hodie, ſi cras ualueris, ualebis nunq̃. Sed uolo hoc ſigillo hanc epiſtolā obſignari, neq; audias unq̃ adulatores, neq; obtrectatores ullos exaudias, quibus maxima quæq; domus abundat. Illi tibi oculos mentis eruere, iſti manus tuas, id eſt, amicos amputare conanṫ. Mendacium tandē Deus ipſe perdet, ueritatē uerò tuebitur. Soli Deo confide Laurēti, ego quoq; confido Deo. Iterum hodie bene Vale.

Homo ſine religione beſtijs eſt infœlicior.

Marſilius Ficinus Benedicto Collucio Piſtori Rhetori, S. D.

HOrtaris ut in religionis defenſione, quemadmodum cœpi, aſſiduè pergam. Conabor id quidem pro uiribus Benedicte. Non quia religio huiuſmodi defenſoribus egeat. Stat enim inuictis hoſtibus ſemper, regente Deo, qui ſemper apud omnes Gentes uult honorari. Sed quia tunc ſolùm fœliciter uiuere, imò tunc ſolùm uiuere mihi uideor, quū de diuinis ſcribo, aut loquor, aut cogito. Reor equidē genus humanū, cultu diuino ſublato, fore cunctis animalibus infœlicius, mitto continuam multiplicemq; inermis & imbecillis, & ſemper ægrotantis corpuſculi curam, inquiſitio ipſa rationis, quæ uideṫ nos brutis præſtantiores efficere: ipſa, inquā, propter præteritorum pœnitentiam, futurorum metum, præſentium anxietatem, malorū cogitationem, inſatiabilem innumerabilium rerum cupiditatem, ſi diuina ſpes amoueatur, proculdubiò reddit brutis miſeriores. Beati cœleſtes, qui tanq̃ in luce cuncta cognoſcunt. Securæ beſtiæ, quæ tanq̃ in tenebris nihil proſus intelligunt. Anxij miſeriq; homines, qui in media quadam nebula uerſantur, titubant & uexantur, ſola nobis diuina lux ob pietatis meritum, & clementiæ donum, ueritatem poteſt beatitudinemq; largiri.

Reſponſio ad epiſtolam de tempore parcè expendendo.

Laurentius Medices Marſilio Ficino Philoſopho Platonico, S. D.

PEriucunda mihi fuit epiſtola tua, quæ ita præteriti temporis iacturam in nobis arguit, ut non omnino inutile ocium fuiſſe noſtrum uideaṫ. Factum eſt enim, priuata parui temporis iactura, ut ea ex te præcepta emanarint, quæ non nobis modo, ſed ijs omnibus prodeſſe poſſint, qui eodem morbo laborant. Declarau eras tu quidem ſæpe mentem erga nos tuam. Verùm mecum ipſo ſæpius hanc tuam epiſtolam uoluntati uideris omnem aliud amicitiæ officium ſuperaſſe, ſiue q primas in amore erga nos partes obtineas, ac longè cæteris in amicitia præſtes, ſiue q ea amicitiæ munera abundè præſtare ualeat, quæ cæteri nequeant. Cæteri nempe, qui nos beneuolentia proſequūtur, aut diuitijs iuuare poſſunt, aut honoribus, aut uoluptatibus, quæ quidem omnia in fortunæ poteſtate conſtituta ſunt, ut nihil firmius habeamus, nihilq; conſtātius, q̃ eorum imbecillitatem, ac mobilitatem, quod & tu ſæpe docuiſti, & nos ſæpius experti ſumus: Tu uerò his abundas præceptis, atq; eo amicitiæ genere nobiſcum agis, ut facilè appareat, ſicut nemini amicorum uirtute cedis, ita reliquos in amore ſuperare. Facis hoc tu quidem naturali quadam beneficentia tua. Facis inſuper, quod te non fugit, hac con-

ditione datas esse ab immortali Deo hominibus uirtutes, ut ꝙ plurimos iuuent, neqꝫ adduci potes, ut diuina hac liberalitate abutaris. Lætatus sum mirum in modum, ꝙ pristinam recuperaueris ualetudinem. Lætarer multò magis, si tuis literis assequerer, ut pristina mihi animi ualetudo redderetur, quod non equidem despero, tum tuis grauissimis præceptis, tum ꝙ, ut nosti, ego non malignitate, sed facilitate potius naturæ, ac consuetudine quadam, deliro. Tuæ uerò partes sunt, quæ & Apostoli, ut arguas, increpes, obsecres, & ꝙ me huiusmodi rebus moueri intelligis, ne desistas ijs omnibus nobiscum stimulis uti, quibus magis prostratam mentem nostram erigi posse existimas. Hoc unum à te contendo, atqꝫ expecto, quod nemo te aut libentius uult, aut sapientibus monet. Gratulor iterum tibi, mihiqꝫ, ꝙ te incolumem sospitemqꝫ immortalis Deus nobis reddiderit: neqꝫ ego minus, ꝙ tu admonitus sum discrimine uitæ tuæ. Idem enim fatum & tuis oculis tenebras, & nostris lucem eripuisset: nihil enim magis uitam nostram illustrare potest tuis grauissimis atque amantissimis admonitionibus, tuaqꝫ iucundissima consuetudine, quibus extinctis, extincta est prorsus uitæ pars altera nostræ, atqꝫ illa quidem pars, extra quam quicquid est, ne hilum quidem est. Hoc ego periculo admonitus, te & libentius utar, & sæpius, & quando ea est humana conditio, ut exemplis potius moueatur, ꝙ rationibus, ego & te, & tempore hac lege utar: tempore, ut nullum cras habituro: te uerò, ut homine, cui ne punctum quidem temporis superest metu mortis liberum. Vale, & ualetudinem cura. Florentiæ 10. Octobr. 1474.

Nemini rectè uolenti omnino ad bonum interclusus est aditus.

Marsilius Ficinus Nicolao Michelotio uero uiro, S. D.

SOlent, Michelocti, qui quempiam confutant, non aliter ꝙ contradicendo refellere. Laurentius autem Medices cùm mihi assentitur maximè, tunc maximè confutat: nempe dum epistolam meam, qua iacturam in eo preteriti temporis arguo artificiosissimè laudat, ne punctum quidem ætatis suæ uideatur inutiliter expendisse. Quòd si Patronus, Nicolaē, noster in negligentia talis est, ut fuisse diligens uideat, qualem euasurum putas, si diligentior esse uoluerit, & potuerit? Vt hoc quidem uelit, eum precor: ut autem possit, Deum obsecro. Quanquam non tam opus est obsecrare Deum, ut possit, ꝙ ut uelit. Tum quia nulli rectè uolenti omnino ad bonum interclusus est aditus. Tum quia Deus honestam uoluntatem potius, quàm uerborum obsecrationes exaudit. Vale, atqꝫ exhortare ad diligentiam Laurentium, ut breui tantùm doctrina superet Latina, quantum authoritate ciues suos sine controuersia superat.

Imitatio potior est, quàm lectio.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

QVemadmodum harmonia dum presens auribus nostris illabitur, uehemētius afficit, ꝙ dum præterita cogitatur, ac prælium quum spectatur, nos acrius mouet, ꝙ quum narratur: sic egregia illustrium uirorum opera ardentius ad uirtutem inflammant, exactiusqꝫ formant, ꝙ Oratorum, Philosophorum de moribus disputantium uerba. Ita enim natura comparatum est, ut res ipsæ multò maiorem, ꝙ earum nomina uim habeant. Atqꝫ ipsa rerum ueritas efficacius animum moueat, ꝙ quod uerisimile est, uel falsum. Quamobrem Socraticorum morum imitatio ad uirtutem plures ueriusqꝫ instruxit, ꝙ Aristotelis de moribus disciplina. Et Christus solus exemplo ad honestam sanctamqꝫ uitam pluribus magisqꝫ profuit, ꝙ uerbis Oratoratores omnes atqꝫ Philosophi. Laudo igitur te, mi Laurenti, ꝙ lectionem quidem moralem non spernas. Lectioni tamen imitationem tanquam rem uiuam longè præponas: præsertim quum senem illum, senatusconsulto Patrem patriæ iudicatū, tibi iampridem proposueris imitādum, Magnum Cosmum dico auum tuum, Patronum meum, uirum ante alios prudētem, erga Deum pium, erga homines iustum, atqꝫ magnificum, in seipso temperatum: in re familiari admodum diligentem, ac multò accuratius in Republ. circumspectum, qui non sibi solùm, sed Deo & patriæ uixit, cuius animo nihil inter homines

nes humilius, nihil rursus excelsius. Ego Laurenti unà cum illo annos plures, quàm duodecim fœliciter philosophatus sum, tam acutus erat in disputando, quàm prudẽs & fortis in gubernando. Multum equidem Platoni nostro debeo, sed Cosmo non minus debere me fateor. Quam enim uirtutũ ideam Plato semel mihi monstrauerat, eam quotidie Cosmus agebat. Mitto nunc cætera huius uiri bona, tam auarus parcusq; temporis erat Cosmus, quàm Mida pecuniæ. Et quum parcissimè suos dies expenderet, horasq; impensè dinumeraret, homo momentorum auarissimus, frequenter iacturam deplorabat horarũ. Denique Solonem Philosophum imitatus, quũ per omnẽ uitam uel in summis negotijs egregiè philosophatus esset, illis tamen diebus, quibus ex hac umbra migrauit ad lucem, quàm maximè philosophabatur. Itaq; postquã Platonis librum de uno rerum principio, ac de summo bono legimus, sicut tu nosti, qui aderas, paulò pòst decessit, tanquam eo ipso bono, quod disputatione gustauerat, re ipsa abundè iam potiturus. Vale, & sicut Deus Cosmum ad ideam mundi formauit, ita te ipse quemadmodũ cœpisti, ad ideã Cosmi figura.

Durate, & uosmet rebus seruate secundis.

Marsilius Ficinus Francisco Saluiato Archiepiscopo Pisano, S. D.

DEdi ad te præterita æstate epistolam, qua exhortabar plurimùm ut confideres. Affirmans te non esse ad parua, uel mediocria natum. Parua quidem pro merito, præter animum, eo tempore possidebas. Ecce iam fauente Deo consecutus es mediocria. Quæ enim cæteris penè omnibus uidentũ maxima, Saluiato meo mediocria sunt. Magna igitur posthac, si qua Marsilio, imò Deo fides adhibenda est, te manent. Vaticinari similiter adhuc & libet, & licet. Nempe diuina prouidentia quum te Pisanum Archiepiscopum creauit, uatem me declarauit. Vtri ergo nostrum magis congratulandum sit, ambigo. Tibíne tanquam Archiepiscopo, an mihi tanquam uati, forte utriq; pariter. Nam quum amicorum omnia communia sint, siue ego uaticinor tibi siue tu regnas, ego tecum regno. Vale fœlix, & cura precor ualetudinẽ tuam diligentissimè: sic enim uideo Sacerdotium Florentinum iam diu exanime breui respiraturum. Quàm uehementer, & quàm frequenter Ioannes Caualcantes noster hac de re mecum congratuletur capere non potest epistola, cape animo. Iterum uale fœlix.

Diuinitas animi ab inuentione.

HActenus in tuo quodam Christianæ religionis templo religiosè admodum locutus sum, tecum religiosissime Laurẽti. Et ita per Deum locutus, ut esse opus epistola non aduerterim. Hodie primum sacris peractis sermonibus templo egressus, agnoui iam epistolæ auxilio indigere. Surge igitur mea, surge epistola. Adesdum, hodie Pisas salutem ad eum feras oportet, per quem Florentia salua est.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici suo salutem.

ORem ualde miram, imò & nimis ineptam. Vndénam hoc, optime Laurenti? Cœpi paulò antè, ut mihi quidem uidebar satis bellè. Nunc repentè post salutem omnis intentio deficit. Marsili forte summa hæc salus est præter salutẽ nihil penitus reperire. At uerò non est salus, ut arbitror, inuentione priuari. Nihílne igitur ulterius inops tecũ epistola feres? imò adhuc paucis te uolo. Ecce enim inueni interim aliud nescio quid ferendũ, quamuis fortasse ridiculum hoc ipsum. Vnde quod nihil inueniam. Siste epistola pedem, accipe rursus & istud. Inuenio tertium. Quod ex eo inuentionem modò agnoui deficere, quia multa quondã soleam reperire. Sed ne propera. Accipe prius si placet & quartũ. Quod ex copia sæpe inopia tanq; ex habitu quodam priuatio recognoscitur. Vis'ne & quintũ? Verte Dialectica uices, quod ex inopia tanq; priuatione, copiæ quasi habitus ipsius oritur appetitus, & augetur. Sed ecce pullulat nescio quomodo in præsentia sextũ. Quòd appetitus quũ naturalem ab inopia trahat originem, semper est pauper. Nunquam tamẽ, quod septimum dici potest, humanus animus inops, qui etiam ex inopia copiã generat, ex inuentionis priuatione texit inuentio-

nem, ex tenebrosis terræ finibus effodit argenti candorem, auriq; fulgorem. Hæc profe-ctò est terra uiuentium, in qua Deum bona uidentur, terra inquam animi sempiterna, cu ius indeficiens fructus est, motusq; perpetuus. Hanc ergo terram excolamus nos mil-lies rogat epistola. Hæc nobis fruges uberrimas incorruptibilesq;, & suauissimas sugge-ret. Sed nolo grauiori sarcina dorsulum epistolij premere. Vale iam epistola procax. Ac post salutem, Medicen & iube ualere fœliciter, & roga redire.

Nouum opus nimium placet opifici.

Marsilius Ficinus Angelo Politiano, S. D.

EPistola hæc ad Laurentium & nascẽs, & statim nata mihi, ut fieri solet, nimis blan diebatur. Sed paulò pòst considerata, minus placuit. At qualiscunq; sit Medicis est. Ego autem tanquam iustus sua cuiq; reddo. Tu si quid ad manus tuas his an-nis ex Pædagogorum scriptis pessimum uenerit, Laurẽtio legito, mox illi meam leges epistolam, ut ad pessimum comparata minus offendat. Sed heus tu, lege obsecro eleganter, partim quidem uoce suaui, partim ore rotundo, ita demùm uel forte fuco de-ceptus, aliquantulum ille laudabit. Vel certè dicet: Misit saltem Marsilius aliquid, ine-ptos seruos malo, quàm pigros: pigros quoque, quàm nullos. Quòd Ioannem Petrum Pataui-num mihi commendas, libenter accipio. Hunc enim commendat etiam Philosophia mi-hi: siquidem tam natura, quàm studio Philosophus esse urit. Vale.

De perseuerantia.

Marsilius Ficinus Ioanni Altouito, S. D.

QVI nos uel collo, uel manibus apprehendunt, corpus trahunt, qui oculis, sen sum, quàm auribus & auditu, animum atq; mentem. Tu modò auribus animum nostrum comprehendisti. Tot enim ac tanta de elegãtia constantiaq; tua Ioan nis Caualcantis nostri uerbis iam auribus meis insonuerũt, ut neq; potuerim me, neq; uoluerim continere, quin te ualde diligerem & amorem. Amoris no stri signum in præsentia sit hæc epistola, quę constantiam quidem tuam probet, & ad per-seuerantiam exhortet: altera enim absq; altera esse nequit. Neque satis apud prudentes probandus esse uidetur, quẽ nondum satis fortuna probauerit. Neq; probatus ab ea sa-tis est, nisi qui ad finem usq; perseuerauit. Quantum bonum perseuerantia sit hoc, indi-cat, quod cæteræ uirtutes bona pollicent, perseuerantia præstat. Quæ quidem quantò diffi-cilior est, tantò cæteris laudabilior. Sed ne terreat difficultas, nam breuissimi sunt omnes uirtutis humanę labores. Præmium sempiternum. Adde quòd ardens claræ mentis pro-positum obscura illustrat, frigida calefacit, mollit dura, domat indomita. Vale.

Prudentis est nihil præter salutem animi bonamq; corporis ualetudinem exoptare.

Marsilius Ficinus Andreæ Cambino suo, S. D.

SVnt Andrea multi mortalium usq; adeò cupidi, ut multa diuersaq; quotidie, imò & innumerabilia tanquam insatiabiles cupiant. Cambinus meus, utpote qui pru dens moderatusq; est nihil, ut arbitror, aliud optat præter salutem animi, ac bo-nam corporis ualetudinem. Salue igitur simul, & Vale.

De Musica.

Marsilius Ficinus Antonio Canisiano uiro docto, atque prudenti, S. D.

QVæris Canisiane, cur tam frequenter Medicinæ simul & Musicæ studia mi-sceam. Quidnam, inquis, commercij pharmacis est cum cithara? Astronomi Canisiane, forsitan duo hæc ad concursum Iouis & Mercurij, Venerisq; refer rent. Opinãtes ab Ioue medicinã, à Mercurio & Venere musicam proficisci.

Platonici

Platonici autẽ nostri ad unum Deum, scilicet Apollinẽ, referunt. Quem prisci Theologi Medicinæ inuentorem, ac citharæ pulsandæ regem existimauerunt. Hunc in libro Hymnorum Orpheus uitalibus radijs sanitatem uitamq; largiri cunctis arbitratur morbosq; propellere. Præterea fidibus canoris, id est, motibus uiribusq; suis omnia temperare, hypate, id est, graui uoce, himen. Neate, id est, acuta æstatẽ. Dorionibus, id est, uocibus medijs, uer autumnumq; producere. Quum ergo idem sit Musicæ dux, medicinæq; repertor, quid mirum utramq; artem sępe ab ijsdem hominibus exerceri. Accedit quòd anima corpusq; naturali quadam proportione inuicẽ consonant, rursus partes animę inuicem, partes quoq; corpus inuicẽ. Quam quidem consonantiam etiam harmonici febrium humorumq; circuitus, motusq; pulsus ipsius imitari uident̃. Partium animæ consonantiã, ut Plato & Aristoteles asserunt, & nos sæpe experti sumus, grauis Musica seruat, atque restituit. Concentũ uerò partium corporalium medicina. Quum igitur corpus & anima inter se, ut diximus, congruant, eiusdem facilè esse potest concentũ partium animæ, ac partium corporis colere etiam. Hinc Chyron utramq; exercuit facultatem. Hinc Dauid Propheta animam corpusq; Saulis delirantis lyra traditur curauisse. Quod quidẽ & in cæteris tam corporis, q̃ animæ morbus fieri posse Democritus & Theophrastus affirmauêre. Pythagoras autẽ, & Empedocles, & Asclepiades medicus re ipsa etiam demonstrauerunt. Neq; mirũ id quidem: nam quũ cantus sonusq; ex cogitatione mentis, & impetu phantasiæ, cordisq; affectu proficiscat̃, atq; unà cum aere facto & temperato, aereum audientis spiritũ pullet, qui animæ corporisq; nodus est, facilè phantasiam mouet, afficitq; cor & intima mentis penetralia penetrat. Corporis quoq; humores, & membra sistit, & mouet. Quod quidem ostendit Timotheus, quando Alexandrũ regem sonis excitauit in furorẽ, deinde repressit. Mitto Pythagoræ Empedoclisq; miracula, q lasciuiam, iram, furorẽ grauiore Musica subitò cohibebãt. Rursus alijs modulis torpẽtes animos excitabant. Mitto etiam quę de Orpheo, Arione, Amphione narrant. Verùm ut ad propositum redeamus, prima Musica in ratione consistit, secunda in phantasia, tertia in sermone, hãc sequitur cantus, cantum digitorũ motus in sono, sonum totius motus corporis in gymnastica, uel tripudio. Videmus igitur animæ musicam gradatim ad omnia corporis membra deduci. Quam etiam Oratores, Poëtæ, Pictores, Sculptores, Architecti in suis operibus imitant̃. Quum ergo tanta inter animæ corporisq; musicam communio sit, quid mirum ab eodem homine tam corpus, q̃ animam temperari? Denique qui à Pythagoricis, Platonicis, Mercurio, Aristoxeno, tam animam, q̃ corpus mundi, & animalium singulorum, musicis rationibus constare didicerit. Atque à sacris Hebræorum literis acceperit, Deum omnia in numero, pondere, mensura disposuisse. Is neq; mirabitur harmonia animalia penè omnia rapi, neque Pythagoram, Empedoclem, Socratem etiam in senectute pulsantes cithara accusabit. Sed parũ eruditum Themistoclem illum, qui sibi oblatam in conuiuio recusauit, fuisse fatebitur. Pertinere eñ musicam ad doctos, qui musarum cultores sunt, in dialogo Alcibiade Plato noster ostendit, dicens Musas esse musicæ duces, atq; ab eis eis musicam appellari. Reijcit autẽ Plato ubiq; melodiam querulam, aut leuẽ, quia uel fractum animũ reddat, uel lasciuũ & iracundum: solam uerò grauẽ eligit, & constantem tanq̃ saluberrimã spiritus, animæ corporisq; medicinam. Ego autẽ, ut de Marsilio tuo aliquid dicam, eo consilio post Theologiæ, uel medicinæ studia grauioribus fidibus cantibusq; frequenter incumbo, ut cætera sensuũ oblectamenta penitus negligam, molestias animæ, corporisq; expellam, mentẽ ad sublimia Deumq; pro uiribus erigam, authoritate Mercurij Platonisq; fretus, qui musicam nobis à Deo concessam dicunt, ad domandum corpus, temperandum animum, Deumq; laudandum. Quòd præ cæteris Dauidem & Pythagoram præcepisse scio, & consecutos existimo. Vale.

Verißima laus est, quæ laude digna est.

Marsilius Ficinus Ioanni Aurelio Ariminensi, S. D.

LAudas Lyram Aureli nostram, carminibus laude dignis. Ego carmina tua uicissim Lyra laudabo. Sed ut laude digna. Vt tu uera loqueris. Ego uerò canam, uterque nostram uerisimè laudet. Verisima enim laus est, quæ laude digna est. Vale.

Fœliciter

Fœliciter amatur, qui à miro amatur amore dignißimo.

Marsilius Ficinus Bernardo Bembo Venetorum Oratori, S. D.

OPinabar, Bernarde, me sic amare Marsilium, ut magis eum aliquando amare nō possem. Quoniã quisq; sui gratia singula in singulisq; seipsum, seq; ipsum summopere diligit. Sed heri mea hæc me fœliciter nimium fefellit opinio. Tunc enim primùm ardentius, q̃ consueueram amare me cœpi, quũ primùm certißimè agnoui abs te ardenter amari, uiro prę cæteris amore dignißimo. Tantũ equidem Bernardo tribuo, ut quanti ab illo fieri me intelligo, tanti me faciam. Quis igitur mihi magis unquã placere potest, q̃ ille, per quē magis indies mihi ipse placeo. Vtinam tibi placeam. Bernarde semper, ut prudentium nulli displiceam. Ego amori huic in me tuo quid gratiæ referam? amorem. Cætera ut plurimũ alieno pretio comparantur. Amor autem quum in libera uoluntate spontè nascatur, ideoq; sit liber, nullo unquam pretio aut emitur, aut uenditur, nisi in seipso. Vale. Fœlix. 7. Martij. 1474. Florentiæ.

De lege & iustitia.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo,

PRomisi Nonis, si rectè memini, Martijs Laurentio Pisis Florentiam redeunti, quũ in Pisanum agrum aliàs se conferret, ad eum aliquid me scripturũ. Ergo qui soleo semper ad amicos scribere, quia uelim, in præsentia scripturus sum, quia debeam. Iustum est promissa seruare. Sic em̄ lege iubetur. Accipe igitur iustam legitimamq; epistolam. Imò, ut rectius loquar, quotiens uolo, totiens & debeo: sed amoris lege rursus quando debeo tunc, & uolo, sed legis amore. Vnde iustam accipies hodie, uoluntariamq; epistolã. Secernere uel à iusto uoluntarium, uel à uoluntario iustum neq; licet cuiq;, neq; libet amicis, ecce & debes, & uis Marsili, nunc aliquid ad Medicem scribere. Verum quid scribes potißimũ, & quo numine fretus. O' salus hominum, ô regina mundi iustitia, tu causam mihi iampridem scribendi dedisti, tu quæso nunc materiam suggere, ut q̃ libenter te fide iubente promiseram, tam fœliciter te adiuuante persoluam. Diuina illa lex, qua mundus constat, & gubernatur, nostris mentibus dum creanť, inextinguibile lumen legis illius naturalis accendit, ad quam boni maliue refertur examen. Ab hac naturali lege, quæ diuinæ scintilla quædam est, scripta lex proficiscitur, scintillæ eiusmodi radius. Tres autē hæ leges, diuina, naturalis, scripta singulos homines q̃d sit iustitia docent, ut nullus peccantibus fermè relictus sit excusationi locus, quasi deliquisse omnino propter ignorantiam uideantur. Profectò mentis oculis tria hæc lumina monstrant, iustitiam nihil aliud esse, q̃ uoluntatis habitum, sic à ratione directum, & roboratum, ut minus illecebrisq; contemptis, non aliter agere statuat, q̃ diuinitas, natura, ciuilitasq; dictauerit. Quidnam diuinitas præcipit, nisi ut in Deum, à quo habemus omnia, omnem cogitationis aciem, uoluntatis notum, operationis uim, opera merita, referamus. Natura quoq; quid aliud docet, nisi ut pecuniam corpori, corpus animæ, animam rationi, rationē Deo subijciamus? Deniq; ciuilitas monere uidetur, ut ciues singuli esse se quædam ciuitatis membra meminerint. Ideoq; decere patriam quidem tanq̃ uniuersum corpus eorũ, ciues autem tanq̃ corporis eiusdem membra diligere. Quamobrem ille sine controuersia uir iustus habebitur, qui Deum tanq̃ Patrem & Dñm pietate incomparabili uenerabitur. Affectus motusq; suos diligentißimè moderabitur, homines fraterna diliget charitate, seipsum in Deo, homines diliget in seipso, Deo pro uiribus inhærebit, secum alios, quoad poterit, diuinitati continget. Proinde iusti officium est, cuiq; quidem suum tribuere, Maioribus honorē atq; reuerentiam, æqualibus domesticã quandam consuetudinē, inferioribus opem, atq; cõsilium. Præterea quũ in magistratibus constitutus est, legem ipsam tanq̃ Deum ante oculos semper habere. Se uerò nõ legis dñm, sed fidum interpretem, diligentemq; ministrum existimare. In qua quidem administranda delicta æquitate quadam, & sine perturbatione puniat. Virtutibus absq; inuidia pro dignitate præmia reddat. Neque proprium cogitet, sed commune. Neq; proprio confidat ingenio, sed senes, pios prudentes uiros in omnibus consulat. Illud quoq; apud eum maneat alta mente repostum. Vos, quibus rector maris atq; terræ ius dedit magnum necis, atque uitæ, ponite inflatos tumidósque uultus, quicquid à uobis timor extimescit,

maior hoc uobis Dominus minatur, omne sub regno grauiore regnum est. Quid iustitia sit, quis iustus, quid iusti officium satis sit dictum. Quantus præterea iustæ actionis sit fructus hinc perspicuè declaratur, quòd neq; domus, neq; ciuitas, neq; exercitus, neque commercium prorsus ullum, uel bonorum hominum, uel malorum, absq; iusta distributione, quæ sit pro meritis, consistere potest. Qui quidem si usq; adeò mundi machinæ necessaria est, ut hac sublata, mundus sit penitus ruiturus. Certe quantũ sit uitæ hominum necessaria, dici non potest. Nempe si desit hominibus, siue congregentur in unũ à se inuicem citò perduntur, siue disiuncti uixerint, à feris passim lacerabuntur, ô perpetuum humani generis uinculum, ô saluberrima nostrorum medicina morborum, ô publica ciuitatis anima, iustitia uita beata, iustitia uita cœlestis. Aurei seculi mater, atq; regina. Astrea sublimis, quæ thronos sydereos habitas. Terrenas sedes. Diua ne deseras obsecramus, ne in ferreum seculum miseri prolabamur. Habita precamur, habita semper cœleste numẽ humanas, cœlestis patriæ ciues, ut cœlestium uitam, & in præsentia quoad possimus imitemur, & in posterum penitus consequamur. Vale.

De anima.

Marsilius Ficinus Francisco Tedaldo suo, S. D.

LActantius Tedaldus tam charus mihi familiaris, q̃ tibi filius, opusculum nobis tuo nomine reddidit, in quo Occidentalium Philosophorum disputationes de anima recensentur. At tandem ab illis quid hac de re Marsilius Ficinus sentiat, quæritur, etsi non nostrum inter hos tantas componere lites, tamen quid sentiam postquam rogant, latissimè explicabunt libri de Immortalitate animorum à nobis compositi, qui breui, ut spero, ad uos mittetur. Interim ad eam disputationis partẽ, quam potissimùm expetunt, breuissimè respõdebo. Primum quidem scio animam meam substantiam esse: alioquin substantiam perfectè cõprehendere & definire non possem. Non possem uel esse aliquid præstantius accidente, uel quantum accidẽs à substantia deficiat, iudicare, atq; metiri. Scio non esse corpoream, & mortalem: non enim incorporea & immortalia caperem, atq; à corporalibus mortalibusq; discernerem, scio esse rationalem: alioquin de illa cæterisq; rebus rationes afferre nescirem. Scio quamuis rationis sit particeps, non tamẽ rationem ipsam, ut quidam existimant, esse. Nam & in rerum rationibus assignandis à ueritate, & in rebus agendis à ratione, aberrare non possem. Potius igitur à ratione aberrat, qui animam esse rationem affirmat, q̃ qui negat. Proinde ratio aut substantia est, aut qualitas. Si substantia, ratio secundùm essentiam est, summa absoluta, ac penitus infinita est. Qualis non anima, sed solus est Deus. Si qualitas est accidens, uirtusq; animæ potius, q̃ anima esse uidetur. Animam uerò, quæ substantiæ corporis formando, mouendoq; in partes cõtrarias, atq; sistendo liberè dominatur, qualitatesq; quodammodo contrarias uicissim induere potest, nemo qualitatem accidensq; esse audeat affirmare. Quo enim pacto uel accidens, uel occidens dici potest? Quæ per omnia tam substantiarum, q̃ accidentium genera speciesq; æquè discurrit. Reflectitur quoque in seipsam tum affectu, tum cognitione, atq; idcircò etiam uita, utpotè quæ sibimet hæreat nõ subiecto, sine corporeo instrumento totiens agit, quotiens attingit, eligitq; incorporalia, eaq; à corporeis rectè discernit. Inclinationi corporali sæpe repugnat, neq; quiescit in corpore. Deniq; quantò longius se à corpore seuocat, tantò efficacius intelligit, ac melius fœlicius q; se habet. Anima igitur est substantia incorporea, rationalis, & immortalis, corpori regendo accommodata. Hanc antecedere corpus multi inter Platonicos arbitrãtur. Peripatetici contrà. Ego autem Occidentales istos, quos laudas Philosophos, etsi non declaras, reor tamen Peripateticos esse. Nam de anima, ut inquis, post epulas disputauerũt, utpotè qui corpus quidem prius recreandum, quàm animum procreandum existimauerint. Ego etsi epulas animulam huius Epistolij procreaui, tamen cum istis de creationis ordine sentio. Vale, ac da operam, ut disputationibus istis frequenter intersis: sic enim corpus simul coles, & animam. Ioannes Caualcantes noster se tibi commendat. Tu autem Philosophis istis me commenda.

Consolatio

Consolatio in amici obitu.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernardo Bembo Venetorum Oratori, S. D.

DIC age Bernarde, si licet, quid in amici obitu luges? Mortémne, an mortuum? Si mortem, luge Bernarde tuam. Nempe quàm certus es obijsse illum, tam certus es te moriturum. Imò te mori. Quolibet enim momento uita præterita interit. Si mortuum, malúmne, an bonum? Si malus erat, bonum tibi est familiarem eiusmodi amisisse. Bonis uerò tuis dolere non debes. Si bonus fuit, quod ego potius arbitror, quum à bono prudenterque ametur, bonum certè illi est seorsum à continua morte corporis uiuere. Tantis autem amici bonis inuidere non decet, doles forsitan, quòd amicum tuum, sicuti consueueras, amplius nusquam cernas. Nónne amicus tuus is erat, duntaxat qui te amabat. Quis amabat, nisi ipse, qui te cognoscebat animus? Animum uerò ipsum neque aliter tunc, quàm nunc uidebat, neque nunc minus, quàm tunc uides. Absentiam fortè culpabis. At animi quum locum non impleant, non tam situ fiunt, quàm cogitatione præsentes. Quando illum non cogitas, dolere non potes: quando autem cogitas quod efficis, pro arbitrio statim in præsentia reuocas. Nunquam igitur queri de absentia debes, nisi fortè illud nobis obijcias, quod animo nunc tuo in corpore clauso soluti illius animi consuetudo non congruit. Segrega Bernarde, si potes, à corpore mentem. Crede mihi, subitò congruet. Sin minus potes, ne dubita, paulò pòst uelis nolis'ue congruet. Quod enim uiuimus, si ad uoluntatem nostram conferatur, quàm breuissimum est: si ad ætatem mundi, punctum: si ad ætatem Dei, etiam puncto minus. Vale, atque uiue Deo, qui quum solus infinita sit uita, mortem mortisque mœrorem solus à suis cultoribus longè propellit.

Legitimi Iurisconsulti partes.

Marsilius Ficinus Petrophilippo Perusino illustri Iurisconsulto, S. D.

LEgum facultatem Astronomi Ioui Solique attribuūt, quibus nihil in cœlis est pulchrius. Quid igitur in terris pulchrius est æquo æquitatis legumque interprete? iniquo contrà quid turpius? Desideras arbitror legitimi iurisconsulti effigiem & indolem intueri, ó quàm pulchrum spectaculum, quàm mirabile, huius anima est Dei cultus, spiritus patriæ legis cura, cerebrum, iudicium perspicax, oculi linguaque, doctrina. Pectus memoria tenax. Cor recta uoluntas. Manus rectæ uoluntatis effectus. Pedes perseuerantia. Totum æquitas, atque grauitas. Sed quid ego uerbis Iurisconsulti ideam effingo? Petrus Philippus dum pictorum more seipsam in Francisco Soderino eius discipulo pinget, ideæ ipsius reipsa ueram similitudinem assequetur. Nempe talem esse Petrum philippum, etsi adulationis suspitio asserere prohibet, cogit tamen ueritas confiteri. Talem quoque Soderinum fore Præceptor studet. Discipuli indoles & initia indicant. Pater eius Thomas Soderinus clarissimus eques ardenter exoptat. Hieronymus Amatius noster illius amantissimus proculdubiò pollicetur. Marsilius Ficinus sperat Deum, quæ precatur.

Velociter comparatur, quod ardenter desideratur.

Marsilius Ficinus Ioanni Altouito, S. D.

CVpit animus tuus ardenter, ut scribis, ad nos uolare, si non habet alas, neque potest uolare, neque cupere debet, quod non potest. Si habet, quod ego potius arbitror, quum primùm concupiuit, aduolauit, æternis siquidem & spiritalibus alis, neque tempus obstare potest, neque locus, iam igitur habes, nisi me ratio fallit, quod tota mente petebas. Sed ut tam magnum mihi sit, quod habes, quàm tibi & comparanti facilè, & possidenti charum, ut non minus re ipsa Marsilius, quàm Ioannes æstimatione possideat. Vale. Ioannes Caualcantes noster se tibi commendat.

Fontes potius, quàm riuulos sectari debemus.

Marsilius Ficinus Florentinus Ioanni Petro Patauino. S. D.

SVnt multi nostris seculis non Philosophi, sed philopompi, qui sensum Aristotelicum se tenere superbè nimium profitentur, quum tamen Aristotelem ipsum rarò admodum, atq; parumper loquentem, & tunc quidem non Græcè propria exprimentem, imò barbarè aliena balbutientem, audiuerint, ideoq; minimè intellexerint. Hi quum in foro inter pueros garriunt, scire nonnihil uulgò uidetur. Si domi eos prudenter interroges, paucam in Physicis, pauciora in Mathematicis, pauciora in Metaphysicis scire deprehēdes. Huiusmodi homines etiam in septuagesimo ætatis anno pueri sunt, expertes non eloquentię solùm, sed Grammaticæ, neq; res naturales, aut diuinas, imò barbaras quasdam dictiones anxiè nimis excogitant, quam inuicem ineptè permisceant, & confundant. Vnde Sophistæ leuiculi digna puerorum circulis in medium adducunt, potius q̃ coronæ uirorum. Ita loquuntur, ut ex eorum sermone Philosophiam contemnas. Ita uiuunt, ut ex eorum uita philosophiam uituperes. Quamobrem eos Plato noster meritò non maritos philosophiæ, sed adulteros nuncupauit, ex quibus filij non legitimi, id est, opiniones absurdæ, inter Philosophos oriantur. Probo igitur te Amice, q̃ pueriles horum ineptias & uana studia non æmuleris, qui neq; fontes hauriunt, sed riuulos lambunt, neq; ueritatis lucem, sed opinionis umbram stultè sectantur. Scito te ita demùm ad ueritatem proximè accessurū, si errantium uestigia diligentissimè deuitaueris. Commenda me Bernardo Bembo nostro, Venetorum oratori clarissimo. Vale.

Peripateticus non ut Philosophus est, pecuniam appetit. sed ut homo.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

OLiuerium Ardouinum insignem Peripateticum commendarem tibi nō mediocriter, nisi Aristoteles suus eum tibi plurimùm commendaret, si Aristoteles, qui pecuniam fœlicitati necessariam iudicauit, libros suos absq; nummis componere potuisset, etiam Peripateticus iste Aristotelica sine nummis posset interpretari. Intelligis ergo quid uelit Oliuerius, Peripateticus est, non Cynicus. At non est, inquies, Philosophi hæc appetere, sit ita sanè. Verùm nō ut Philosophus est, hæc postulat, sed ut homo. Vtrum uerò Philosophi sit pecuniam petere, postquam concesseris disputabimus. Vale. Salutat te Laurentius Bonincontrus Miniatensis Poëta Astronomicus, Astronomusq; poëticus.

Commendatio à fortuna quondam fœlici, innocentia, scientia.

Marsilius Ficinus Donato Carolo, S. D.

COmm̄endo tibi Marsupinos q̃ plurimùm, homines satis quidem fortunatos olim, nunc autem heu nimis infortunatos. Iniustos, ut arbitror, nunquam. Carolum præ cæteris tibi commendat ex alto pater eius Carolus Poeta. Audi si placet parumper, & si potes, exaudi, obsecrat ecce te cùm per sapientiam humanitatemq; tuam, tum uerò per diuinam clemētiam saltem, ne adolescentem doctum, ac penitus innocentem, unicam patris spem, hodie deferas. Non decet musam fieri mendicā, & innocentiam miserabilem. Fer igitur opem Patrone musarum alumno, absq; tuo auxilio perituro. 14. April. 1474. Florentiæ.

Qua ratione sit quisq; laudandus.

Marsilius Ficinus Laurentio Medico uiro magnanimo, S. D.

SCribis ut in te laudando posthac partior esse uelim. Et ita scribis, ut dum fræno me cohibere uideris, calcaribus acerrimè stimulas ad laudandum, sed me in præsentia continebo. Non licet ultrà. In Epistolis Laurenti, quas ad te scripsi, hactenus semper te ita laudaui, ut admonerem similiter, atque exhortarer. Admonui equidem

equidem semper ut à Deo te habere omnia recognosceres, ei gratias ageres, ei te sedulò commendares. Exhortatus sum ut pergeres. Nam principium uel uoluntatis est, uel sortis, perseuerantia uerò uirtutis. Laudaui uerò te nonnunquam, tanquam absentem, in epistolis ad Nicolaum liberius. Tu eas uelim nolimue legis, atque ita erga Nicolaum tuum es affectus, ut quæ ad eum scribuntur, scribi ad Laurentium arbitreris. Magis ergo amor erga Nicolaum tuus in me iudicando te decipit, quàm me in te iudicando amor erga te meus. Ego Laurentium magis adhuc amo, quàm laudem, & iudicaui antea, quàm amarem. Vale 15. April. 1474. Florentiæ.

Nemo sine amore de amore bene loquitur.

Marsilius Ficinus Nicolao Michelo̅ctio uero uiro, S. D.

AD me scripsisti Epistolam amatoriam Nicolae, & quasi plus quàm amatoriam, nemo Nicolae nisi amator amatoria tam bellè scribit Epistolæ tuæ, pro me respondeat totus ille liber, quem olim de amore composui, scribo forsitan nimis pauca, quia in pœnitentia nimis multa cogito. Salutaui amicos tuos, ut iubes, salutationes huius non satis admittunt. Saluere malunt pœnitentia tua, quàm tuo nomine saluari. Vale 16. April. 1474. Florentiæ.

Præcepta ad memoriam.

Marsilius Ficinus Banco arithmetræ, S. D.

SI reminiscentia ualere cupis bonorum, da operam ut obliuiscare malorum, operæprecium est in Letheum fluuium demergere uilia, ut preciosa retineas. Fuge Banche, perturbationum impetum, fuge multiplicium negotiorum cogitationumque tumultum. Vis'ne utiliter cogitare. Cogita paucissima, & quæ cogitant paucissimi. Hoc illud Pythagoræ est, populares uias declinato, ita per diuerticula. Quid temerè circunuagantur. Sagacitate & electione opus est, in exiguo cespite latet lepus, patent ubique mala, in angustum redactum est, quod bonum est. Vis'ne rerum bonarum pollere memoria: diligẽter curato, ut eius quod ediscendum est certam intelligas rationem. Responsio enim est indissolubile ueritatis & memoriæ uinculum. Ob hoc forsitan Plato noster inquit, quod bene intellectum est semel, obliuioni omnino tradi nunquam posse. Ea quoque memoriæ tradenda sunt, quę non solùm utilia sunt, sed & iucunda. Nam alimenta, quæ suauissimum saporem afferunt, facilius in naturam nostram transeunt, atque conuertũtur. Et quò auidius quid haustum est, eò diutius retinetur. Adde ijs, quod obseruandum omnino, Aristoteles & Simonides arbitrant̃, ut certus quidam in ediscendis ordo, uel insit, uel saltem excogitetur, ordo in proportione quadam & connexione consistit. In ijs aut qua ordinata serie digesta sunt, si quid unum acceperis, reliqua continuò necessaria quædam uel naturæ, uel artis continuatione sequunt̃. Ipsa quoque mentis intentio, si uel in unum quiddam dirigitur, uel in pauca tanquam unum, uehementius agit, quàm si in plurima distrahatur, omnis aut partium continuatio, atque ordo in unum quiddam tam ipsum totum quod ex ijs constituitur, quàm ipsam animi intentionem inducit. Obseruandum insuper ut sæpenumero quæ didicimus, meditemur: sic enim alimenta animi concoquuntur, & quasi conuertuntur in animum. Confert etiam quàm plurimùm, si quis eleganti oratione cantuque suaui, quæ memoriæ mandauit, sæpe recenseat. Voluptas enim rerum condimentum est, amoris esca, incitamentũ ingenij, uoluntatis pabulum roburque memoriæ. Conducit multum & admiratio: nam ob hanc attentior factus animus altius, penetralibus suis rerum notas inurit. Quamobrem pueri quum propter nouitatem rerum admirentur magis, retinent quoque diutius. Fortè etiam cogitant pauciora, quàm uiri, adde & multò tranquilliora. Sed de hoc aliàs. Si quam in hac re fides Medicis adhibenda est, aloe sæpe purgandum est cerebrum, odoribusque cinnamomi & maiorana fouẽdum, Hoc equidem non uitupero, sed purgationem animæ multò magis probo. Purganda enim hæc primùm à malis est, ut impleatur bonis. Bene uale, hoc est, animam bene ale. Ales autem bene, non si quàm plurimis, imò si quàm electissimis hanc alueris.

Virtutum

Virtutum definitio, officium, finis.

Marsilius Ficinus Antonio Calderino, S. D.

PEtis Antoni sæpe iam ut uirtutes tibi definiam, expectas forsitan à me minutissimas illas Peripateticorum Stoicorumque petitiones. Calderine, non ita Platonici nostri solent. Nempe uirtutis uis in unione potius, quàm in diuisione consistit. Ideo Pythagorici unitatem ad bonum, multitudinem ad malum, pertinere arbitrabantur. Definiam ergo breuissimè, præsertim cum uirtutes exercere satius ad modum sit, quàm nosse. Virtus est habitus animi electione ad beatitudinem conferens. Virtutum duo sunt genera. Aliæ in intellectu. In appetitu uerò siue rationali, siue irrationali sunt aliæ. Illæ speculatiuæ uocantur, istæ mortales. Illæ quidem speculatiuę, quia speculando comparantur, & comparatæ uersantur in speculando. Istæ uerò morales, quia more & consuetudine acquiruntur, atque acquisitæ in moribus & operum usu consistunt. In eo genere sunt sapientia, contemplatio diuinorum, scientia quæ est cognitio naturalium, prudentia, hoc est, notitia rerum priuatim & publicè rectè administrandarum, ars denique quæ est recta efficiendorum operum regula. In alio genere sunt, iustitia quæ sponte suũ unicuique tribuit, fortitudo præterea quæ ad opera honesta promptior, abijcit à nobis timoris impedimentum, temperantia denique quæ libidinum mollitiem, quod alterum honestorum impedimentum est, repellit, liberalitas autem & magnificentia iustitiæ comites sunt, atque uirtutes aliæ similiter aliarum. Et ut summatim dicam, speculatiua uirtus nihil aliud est nisi acquisita claritas, intellectus moralis autem nihil aliud nisi feruor stabilis appetitus ab intellectus claritate succensus. Meminisse uerò oportet, nihil in humanis uirtutibus electione preciosius esse, pro qua emenda, Plato in libris de Repub. censet cætera omnia esse uendenda. Obsunt enim illi omnia, prodest nihil, qui nescit discernere à malis bona, & à bonis mala secernere. Volumus ne electionis consequi facultatem, consulamus in omnibus seniores probatioresque uiros. Tempus igitur præ cæteris consulamus. Quid enim inter temporalia tempore antiquius & probatius. Consulemus autem tempus si præteritorum euentus sæpe & multũ considerauerimus. Præteritum enim magister est præsentis atque futuri. Consideratio quoque futuri præsentia docet. Difficillimũ est enim præsentia rectè administrare, nisi actionis cuiusque finem & exitum cogitaueris. Cogita quantum decet, reliquum relinque Deo. Quicquid sequitur tanquàm à Deo factum proba. Qui enim diuinam gubernationem improbat, reprobatur à Deo. Quoniam uerò Deus principium finisque omnium est, ideoque nos Deo non nobis nati sumus, quæ in superioribus narrabantur, eatenus uirtutes sunt quatenus à nobis colendi, imitandi, consequendique, Dei gratia exercentur. Cultus itaque Dei uirtutum uirtus est. Consecutio autem Dei præmium est uirtutum.

Animæ natura & officium, laus historiæ.

Marsilius Ficinus Iacobo Bracciolino Poggij oratoris filio, paternæ artis hæredi, S. D.

PLatonici ueteres urbana Platonis natalitia quotannis instaurabãt. Noui autem Platonici, Bracciolinæ, & urbana, & suburbana nostris temporibus celebrarunt. Suburbana quidem apud magnanimum Laurentium Medicem in agro Caregio, culta in libro nostro de amore narrantur. Vrbana uerò Florentiæ sumptu regio celebrauit Franciscus Bandinus uir ingenio magnificentiaque excellens. Vbi tu & Bindaccius Ricasolanus & Ioannes Caualcantes noster alijque academici multi discubuerunt, Ego quoque interfui. Atque ex multis & uarijs, quæ in eo cõuiuio disputauimus illud in primis mecũ ipse sæpe meditor ac tibi libenter hodie recensebo, quod ante epulas de animæ natura concludimus. Nihil enim magis ad hominem pertinet, quàm quæ de anima disputantur. Sic & Delphicum præceptum illud impletur, nosce teipsum, & cætera omnia sagacius, quæ uel super animam, uel infra animam sunt, inuestigantur. Quo enim pacto capere alia abundè possumus, nisi animam ipsam, per quam capienda sunt alia, capiamus? An non abutitur anima qui intueri eam non studet, per quam & cuius gratia intueri cuncta desiderat? Anima rationalis quemadmodum omnes ibi conuenimus in orizonte, id est, in confinio æternitatis & temporis posita est, quoniã inter ęterna

& temporalia naturam mediam possidet, & tanquam media rationales uires actionesque habet ad æterna surgentes, habet quoque uires operationesque declinantes ad temporalia. Merito cum ex diuersis naturis inclinationis diuersæ nascantur eo ipso quòd animā uidemus, tùm ad æterna, tùm ad temporalia uergere, eam ex utrisque naturis constitutam esse cognoscimus. Partem quidē illam animæ superiorē Plato noster in regno Saturni, id est, in mentis & prouidentiæ, inferiorem autē in regno Iouis, id est, uitæ fatique locauit. Quapropter anima iam bifrontis instar uultum geminum habere uidetur, aureum, scilicet & argenteum, Illo Saturnia, hoc Iouialia respicit. Aspiciendo autem iudicat atque appetit. Aeterna amare præstat, quàm iudicare, difficillimè iudicantur bene, male amari nunquam possunt, dummodo ardentur amentur, quę nunquam nimis imò, neque satis amantur. Temporalia iudicare satius est admodum, quàm diligere. Iudicantur ut plurimum satis belle, sed ut plurimum turpiter diliguntur. Profecto iudex rei iudicandæ formam in se transfert, amator uerò se transfert in amati formam. Satius est inferiora ad nos attollere iudicando, quàm nos ad illa amando deijcere. Satius est ad superiora nos per amorem erigere, quàm illa ad nos dimittere per iudicium. Vale. Sed antequam finem faciam rogo te, mi Baccioline, ut ab incœpto componendarum historiarum studio nō desistas. Nam stylum orationis tuæ historici laudant, & res ipsa est ad uitam, nō modo oblectandam, uerumetiam moribus instituendam summopere necessaria. Siquidem quæ per se mortalia sunt, immortalitatē ab historia consequuntur, quæ absentia sunt per eam præsentia fiunt, uetera iuuenescunt. Iuuenes cito maturitatem senis adæquat. Ac si senex septuaginta annorum ob ipsarum rerum experientiam prudens habetur, quanto prudentior, qui annorum mille, & trium millium implet ætatem. Tot uero annorum millia uixisse quisque uidetur, quot annorum acta didicit ab historia. Vale iterum.

Tres uitæ duces, & una uitæ optima ratio.

Marsilius Ficinus Laurentio Francisco, S. D.

TRes sunt humanæ uitæ duces. Prima est ratio diu diligenterque examinata, secunda experientia rerum diuturna consuetudine confirmata, tertia, authoritas antiquorum eorum, scilicet, qui tales sint, ut neque ab alio facilè decipi potuerint, neque ipsi uoluisse alios decipere uideantur. Magis enim attendendū est, quid egerit quisque, quàm quid dixerit, bene loqui multorum est, bene agere paucorum. Optima uero uiuendi ratio est, ut cogites conerisque, quàm maximè potes secundum mentem uiuere, hoc est, non semper feliciter uiuere, in mente siquidem status & tranquillitas reperitur, qui de mente cadit ad inferos labitur. Noli obnixè studere ut diu in corpore uiuas, nihil est enim si ad ęternitatem conferas in corporalibus rebus diu. Adde quod in ipsa corporis uita à multis ac uilissimis superamur. Vitaque corporis pœna est. & mors animi nuncupanda. Hoc unum conare præ cæteris quod in Gorgia Plato noster iubet, ut id temporis quod tibi hic à Deo est assignatum, quàm optime uiuas, sic sempiternæ miseriæ supplicia deuitantur. Et æternæ felicisque uitæ fundamenta diuino quodam auxilio iaciuntur.

Ratio docendi, laudandi, uituperandi.

Marsilius Ficinus Laurentio Lippio Rhetori, S. D.

QVoniam legisti Græcos Rhetores & Latinos, arbitror te ita discipulos tuos instruere, ut semper meminerint nō quod libeat, sed quod liceat auditoribus persuaderi debere. Nam qui quod iustum est suadet, facilius & felicius persuadet, quippe cū in causa sua iustitiā habet patronā. Meminerint se iustos esse oportere. Cuius enim uita non probatur oratio reprobatur. Opera uehementius, quàm uerba mouent, maximè mouet alios qui ipse mouet maximè, omnino autē offendit aures qui aliter canit ore, aliter pulsat lyram. Diuina Musica est rectus cogitationū, uerborum actionumque concentus. Meminerint quando laudaturi quempiam uituperaturiue sunt, amplissimam esse rerū, locorum, temporumque naturam, itaque neminem posse

adeò sapientem bonumq́ esse, quin possit alter sapientior ac melior reperiri. Neminem rursus tam insipientem, tamq́ malum, quin locus pateat insipientiori atq́ peiori, parce ergo laudandum, sed & parcius uituperandum, laudando præterea exhortentur & moneant. Nemo pestilentior homicida quàm adulator, qui quantum in se est interficit animũ. Laudent ergo uirtutes Deumq́ uirtutum largitorem potius quàm personas. Illud quidem pij Philosophi est, hoc autem adulatoris. Vituperent uitia non personas, Illud amici est, hoc inimici, non hominem, sed uitia oderint. Ergo cogitent non quomodo lædant hominem, sed quomodo uitia diluant. Studeant magis ut boni sint, quàm ut docti, scientia inuidia gignit, bonitas occidit inuidiã, bonitas & hominibus utilior & Deo gratior, quã scientia, est etiã stabilior, citius enim obliuiscimur rei alicuius, quam breui didicimus, quàm mores amittimus quos laboriosa, & diuturna consuetudine comparauimus. Doctrina per se ad breue tempus parumúe confert, bonitas in æternum, & ad consequendum Deum. Consule igitur discipulis tuis in more Socratico doctrinis humanis utantur ad expellendas sensuum nebulas, & animum serenandum. Tunc enim à diuino sole menti ueritatis radius illucescet, aliter uerò nunquam. Hoc unicum utile studiũ est. Qui aliter agit frustra misereq́ laborat. Sic te Lippi tui discipuli honorabunt. Pythagorã Socratemq́ præceptores diuinos nõ libri, sed discipuli illustrarũt. Imò uerò libri, sed uiui, liber est discipulus carens anima, discipulus est liber uiuens. Laurenti quæ à Deo ueritatis omnis magistro, gratis didicisti, gratis doce. Scientiam natura liberam nefarium est fieri mercenariã. Laudo eum qui absq́ uerecundiæ rubore multa didicerit, atq́ illa sine inuidia doceat. Quicquid in discipulis exundat, redundat in præceptorem. Doce quæso libẽter. Tot enim animæ filios habemus quot & discipulos, quòd si genitores filios corporis cum uoluptate generant, cur non & docti cũ uoluptate filios animæ procreent? Præbe teipsum morum bonorum exemplum. Sanctimonia uitæ doctrinã efficit uenerandam, iuniores seniorum facilè mores ebibunt. Sacrilegi habendi sunt, qui iuniorem imò & quorumlibet animos uerbis moribúsue inficiunt. Deniq́ Pythagoram & Alabandensem Apollonium imitari, qui Indorum Philosophorum ritu non adolescentes quoslibet, sed feliciter natos, & optimè educatos in disciplinam suã admittebant. Non enim decet musas fieri, aut lasciuiæ ministras, aut iniquitatis arma. Vale & saluta Albertinum Cremonensem Philosophum uerum, id est, doctrinæ & honestatis exemplar.

Cognitio & reuerentia suijpsius omnium optima.

Marsilius Ficinus Hominum Generi salutem, id est, cognitionem & reuerentiam suijpsius, dicit.

COgnosce teipsum, diuinum genus mortali ueste indutũ, nuda quæso teipsum, segrega quantum potes, potes autem quantum conaris, segrega, inquã, à corpore animam, à sensuum affectibus rationem. Videbis protinus purum segregatis terræ sordibus aurum, uidebis lucidum disiectis nubibus aërem, reuereberis tunc, crede mihi, teipsum tanquàm diuini Solis radiũ sempiternum. Neq́ audebis corã te ulterius turpe quicquàm aut uile, uel aggredi uel cogitare. Nihil penitus latere potest Deum, per quem solum patent quæcunq́ usquam patent. Nihil tuorum latet mentem uiuam semper Dei ubiq́ uiuentis statuam, si uenerandus antiqui regis aspectus uerecundiam gignit, reuerere semper & ubiq́ admirandam Dei regis omniũ mentisq́ corporaliũ reginæ præsentiam. Merito igitur diuinus Pythagoras iussit, reuerere teipsum. Qui coram seipso uilia cogitare nõ erubescit, & animam natura diuinam patitur seruo suo corpori seruire, diuinamq́ hanc margaritã submergit in lutũ, is certè uidetur quanti ipse pretij sit ignorare, neq́ considerauit diuinum illud oraculum. Minuisti eum paulò minus ab angelis, & quæ sequũtur. Rursus, ego dixi Dij estis & filij excelsi omnes. Heu uestri nimiũ ignaræ mentes, heu pectora cœca. Surgite iam precor ex hoc profundiore somno, resipiscite quandoq́ obsecro. Si enim resipiscitis, feliciter respirabitis, quid huiusmodi tamdiu spectatis, diui cœlũ suspicite cœlestis patriæ ciues, incolæ terræ. Homo quidem terrena stella est circumfusa nube, stella uerò cœlestis homo. Magnum quiddam es ô anima, te parua non implent, optimum quoq́, si displicent tibi mala, pulcherrimum, si horres turpia, sempiternum, si temporalia paruipendis. Postquam talis es, si re-

perire te cupis, quęre obsecro ibi teipsam ubi sunt talia. Magna uerò ibi sunt solum, ubi nullum locus imponit limite finem, optima ubi nihil cōtingit aduersi, pulcherrima ubi nihil est dissonum, sempiterna, ubi defectus est nullus. Quære te igitur extra mundum, uerùm ut & quæras te, & reperias extra, extra uola, imò extra respice. Es enim extra dū mundum ipsa complecteris. Sed esse te putas in infimo loco mundi, quia teipsam quidē non cernis super æthera peruolantem, sed umbrā tuam corpus uides in infimo. Perinde ac si puer aliquis super puteum constitutus esse se in fundo putei arbitretur, dum in seipsum aciem conuertit, sed suam quasi in fundo prospicit umbram. Aut si auis in aëre uolans, credat se in terra uolare dum umbram suam uidet in terra. Ergo relictis umbræ huius angustijs reuertere in teipsam, sic enim reuerteris in amplum. Immensam esse scito in spiritu amplitudinem, in corpore uerò infinitam, ut ita loquar, angustiā, quod quidem ex hoc prospicere potes, quod numeri, qui spiritali naturæ propinquant, sine fine crescunt, non tamen sine fine decrescunt. Magnitudo autem corporalis contra, terminum quidem habet augmenti, quamuis terminum decrementi non habeat.

De diuinitate animi ac religione.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. D.

CAeteri cum ad Marsilium Ficinum & Ioannem Caualcantem unicum eius achatem scripturi sunt, geminas scribunt epistolas, putantes ubi duo uident corpora, duas quoq; uoluntates inesse. Bandinus autem qui linceis oculis, ut ita dicam, introspicit unicam ad unicum scripsit epistolam, in ea Marsilium appellat immortalem atq; diuinum, utpote qui non in carne hominis huius ueste figat intuitum, sed interiorem hominem intueatur, animum scilicet ipsum, qui hominibus à Deo tributus est immortalis atq; diuinus. O quàm perspicax es Blandine, qui subito intuitu cernas, quod ego primùm per longas ambages decem annos inuestigaui, deinde composui hac de re quinquennio octo decemq; libros. Quorum initium diuinitatem animæ, quē ipse perspicere iam mihi uideris, incipit ijs uerbis paulatim significare. Cum genus humanum propter inquietudinem animi imbecillitatemq; corporis, & rerum omnium indigentiam, duriorem quam bestiæ uitam agat in terris, si terminum uiuendi natura illi eundem penitus, atq; cæteris animantibus tribuisset, nullum animal esset infelicius homine. Quoniam uerò fieri nequit ut homo qui Dei cultu propius cunctis mortalibus accedit ad Deum beatitudinis authorem, omnino sit omnibus infelicior, solum autem post mortem corporis beatior effici potest, necessarium esse uidetur animis nostris ab hoc carcere discedentibus lucem aliquam superesse. Sed de his satis. Tu uerò perge Blandine res singulas ut facis, quantum potes introspicere, sic enim nunquam decipieris, qui superficiem aspicit umbras tantùm uidet & somnia. Cæterum est cardo rerum atque substantia, polliceris honorare nos cum primum potueris, iamdiu diuum Platonem eiusq; cultores magnificè honorasti. Nunc quoq; honoras dum polliceris, ueridicus enim uir qualis est Bandinus cum pollicetur præstat officium. Vale.

Consolatio in alicuius obitu.

Marsilius Ficinus Anthonio Allio Theologo Episcopo Volaterrano consolationem diuinam dicit.

SI liceret consolari eum qui cæteros consolari posit & soleat, scriberem ad te nūc epistolam in fratrum tuorum migratione consolatoriam. Non consolabor igitur Anthonium, sed precabor. Obsecro te, uenerande pater, per Deum ipsum uitam uiuentium, ut neq; tàm cogites terrenam tuorum mortem, quàm cœlestem eorum uitam. Neq; tàm uoluntatem tuam sequeris, quàm diuinam, cui quidem facilè consentire unica pietas est, uera sapientia & summa felicitas. Quæ cæteris necessaria aduersaq; eueniunt, ei uolūtaria & prospera fiunt, qui cum gubernatoris omnium uoluntate consentit. Sed quid ego ineptus medicinas offero Hippocrati? Medice cura teipsum, imo te Deo committe curandum, nullum est enim, ut ipse optimè nosti, remedium contra mortis terrenæ uenenum, nisi & cœlestis, & super cœlestis uitæ feruens amor, & consideratio frequens. Valę. 28. Aprilis. 1474. Florentiæ.

Contra mendaces & impios detractores.

Marsilius Ficinus. S. D.

SCis fratrem tuum maximo tibi dedecori esse, quod mendax & instabilis ab omnibus habeatur, negare non possum eum esse mendacem, qui contra maiestatem diuinam, quæ infinita ueritas est, uenenosam linguam calamumque tàm impiè tamquè insolenter exercet. De illo igitur nihil uerius, quam quod sit mendax homines prædicant. Sed cur instabilem hunc hominem non inuenio, qui tàm pertinaciter in suo proposito stabilis est, ut in ipsa sua instabilitate & malignitate iam consenuerit. Vel emenda uitia fraterna si potes, (quanquam curare tàm ueterem morbum difficilimum est, & tàm nefarium uitium forsitan imposibile, nunquam enim surrexit dęmon, qui cum rebellasset à Deo semel dicitur corruisse) Vel saltem feras ęquo animo, postquam & Deus eius cōuitia tolerat, forte quia scit Deus hunc nescire quid garriat. Non obscurāt, amice, uirtutes tuas fraterna uitia, sed illustrant, albedo enim tua ob eius nigredinē candidius emicat. Noli igitur in bonis moribus minus ipse stabilis esse, quàm frater in malis, ut tàm bene agas bona, quàm bellè ille mala.

Contra mendaces & impios detractores.

Marsilius Ficinus Bernardo Oricellario uiro præstanti, S. D.

NOli nimium turbari, Bernarde, si ille aduersus omnes tàm turpiter latrat, latrat enim canis ille pro natura & consuetudine sua, tunc latrare desinet eiusmodi rabula cum desinet uiuere, nisi forte etiam post mortem latratu Cerberum comitetur. Sed dic oro, Bernarde, quid latratus eius cuiquam obesse potest? Imò homines uigilantiores cautioresque reddit. Et cum uulgatissimum sit, eum semper probis, uel propter inuidiam, uel propter dissimilitudinem solere detrahere, ille probatissimus uir habebitur? Quem ille maximè improbauerit. Ego certe ab iniquo uerbis mallem, quam re ipsa uituperari. Vituperat autem re ipsa iniquus quem uerbis laudat, nam ei amicus ac similis iudicatur. Detractor quisque prius sibi ipse, quam cæteris necessariò detrahit, subit enim inuidi & maledici crimen. O quantum abutitur lingua qui ad malum utitur. Polluant maledictis os suum maledici, nos nostrum uicissim ne polluamus. Si fœtores abominamur, scire debemus, nihil peius olere, quam in ore detergendæ sunt sordes, sermo fœtens putridæ mentis est signum. Cauendum est igitur diligenter ne improborum contagione inficiamur. Non est curandum quid de nobis homunculi, sed quid uiri, neque tantum quid uiri, quantum quid ueritas ipsa loquatur. Siquid obijcitur falsi, contemne, ueritati confisus, siquid ueri, ad emendationem tuam aduersarij conuitijs utere. Noli ad leuissimam susurri uulgaris auram, uel prosperam, uel aduersam ullam in partem uerti. Diuinus animus nulla ex re alia pendere debet, quam ex Deo. At tu frustra conaris istum perditum emendare, neque exaudit demens rationes, neque audit, nunquam parcet probis uiris impius iste, qui nunquam pepercit Deo. Quônam pacto potest insanus qui Deum odit, homines ullos qui Dei imagines sunt diligere? Rogas me ut eum quibuscunque possum rationibus corrigam, littus arare me iubes. Nemo infestius, nemo rursus ineptius contra res diuinas inuehitur, quam iste homuncio quem emendare me rogas, puniendus est potius Thersites iste, quam castigandus. Proh nefas, impunè inuectiuas multas ore uenenoso euomuit contra Deum. At quo ore? Quod ab ipso Deo laudandi Dei gratia est creatum. Non habeo in quo seculum hoc nostrum Bernarde accusem, nisi quod portendulum istud impium produxit. Gloriosum bellum Ioui quondam à gigantibus indictum fuisse narratur, ignominiosum summo Deo his temporibus à Pigmeis. Commendes meæ disciplinæ monstrulum miserabile, & certè si cerebrum haberet ac uires, ualde humano generi noxium. Hoc Hercules propter contemptum prætermisisset, Marsilius respuit propter fœtorem. Vale felix, & iube alias leuiora.

Quid est felicitas, quod habet gradus, quod est æterna.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

CVm ego ac tu nuper in agro Charegio multa de felicitate ultro citroq; disputauissemus, tandem in sententiam eandem duce ratione conuenimus. Vbi tu nouas quasdam rationes, quod felicitas in uoluntatis potiusquam intellectus actu consistat, subtiliter inuenisti. Placuit aũt tibi ut tu disputationẽ illam carminibus ego soluta oratione conscriberem. Tu iam eleganti poëmate tuũ officium impleuisti, ego igitur nunc, aspirante Deo, munus meum exequar, quam breuissimè. Tria bonorum humanorũ genera numerantur. Bona uidelicet fortunæ corporisq; & animi. Fortunæ bona sunt pecuniæ, honor, beniuolentia, dominatio. Atq; ut à primis incipiamus, pecunia non est summum bonũ, ut opinatus est Mida, non enim propter seipsam, sed propter corporis uel animi cõmoda cõparatur. Neq; honor & beniuolentia, ut Augustus solebat dicere, quia in alterius arbitrio sunt, & sæpe non sentiuntur à nobis, sæpissimè præter meritum & impenduntur, & amittuntur. Neq; dominatio, ut uoluit Cęsar, quoniam quantò pluribus dominamur, tantò acrioribus uexamur curis, plura subimus pericula, pluribus seruimus hominibus atq; negotijs, plures hostes habemus. Bona corporis sunt, robur, sanitas, pulchritudo. Robur sanitasq; non est summũ bonum, ut Milo Crotoniates existimasse uidetur, minimis eñ offensiunculis subijcimur. Neq; pulchritudo, quàm Scepticus gloriabatur Herillus, nemo eñ quamuis pulcherrimus sit, hoc ipso contentus uiuit, & alijs potius bonũ est pulchritudo q̃ pulchris. Animæ bona alia sunt irrationalis partis animæ, alia rationalis sunt. Irrationalis partis sunt, acumẽ sensuum, eorumq; uoluptates. Aristippus censuit in ambobus summum esse bonum. Nos in neutro felicitatem consistere arbitramur, nõ in acumine, tùm quia in hoc à multis bestijs superamur, tùm quia offendere nos solet acutus sensus, nõ minus quã iuuare. Non in sensuum uoluptatibus, nã ardor eas antecedit, comitatur suspitio, pœnitentia sequitur, multis longisq; doloribus una emitur breuisq; uoluptas. Ac tamdiu uoluptatis huiusmodi uehementia durat, quamdiu durat corporis indigentia, puta eousq; potus suauitas quousq; sitis, indigentia uerò omnis molestia quædam est. Voluptas ergo sensus, quia sæpe contrario suo, id est, dolori, miscetur neq; pura ueraq; uoluptas est, neq; sufficiens. Ac si quis dixerit nonnullas esse sensuum uoluptates, quæ indigentiã non sequantur, respõdeo, eas usq; adeò debiles esse ut nullus in eis beatitudinem collocet. Neq; audeat quispiam in habitu quodam ex acumine oblectamentisq; sensuum cõposito beatitudinem ponere, habitus eñ huiusmodi fallax uolatilis, inquietus. Vilia oblectamẽta non implent animum, naturali quodã instinctu sublimiora petentem. Rationalis partis animæ bona alia naturalia dicuntur, ut acumen, memoria & prompta uoluntatis audacia. In ijs felicitas non consistit, bene enim utentibus bona sunt, malè uerò mala. Alia rationalis animæ bona sunt acquisita, ut morales uirtutes & speculatiuæ. Nunquid in moribus est felicitas? quod Stoici & Cynici arbitrantur? Nequaquam, operationes eñ moralium uirtutũ, ceu temperantiæ, fortitudinisq; negotiosæ atq; laboriosę sunt. In labore aũt non est finis ille, quem quærimus, sed inquietè, negociamur enim ut otiemur, & bellum gerimus, ut in pace uiuamus. Præterea mores non propter se quæruntur unquam, sed tanquã medicinæ quædam ad purgationem tranquillitatẽq; animi referuntur. Non est aũt in tranquillitate Epicurea finis ultimus. Refertur eñ animi tranquillitas ad speculationẽ ueritatis, ceu serenitas aëris ad Solis lumẽ. Nũ ergo in speculatiuis uirtutibus, qualis est contẽplatio ueritatis, beatitudo uersaẽ? Certè in ijs ipsis. Sed alia est contẽplatio, ut ita loquar, subcœlestiũ, alia cœlestiũ, alia supercœlestium. Democritus in prima speculatione finẽ statuit. Anaxagoras in ea quiescere noluit, quia cœlestia præstantiora sunt, q̃ sub cœlestia, sed contentus esse nolebat speculatione cœlestium. Vnde, inquit, ad illorum contemplationem genitum se fuisse, cœlumq; esse suam primam affirmauit. Quod quidẽ Aristoteles reprobauit, quia supercœlestiũ consideratio dignior admodũ uideaẽ. Atq; beatitudo sit summus actus summæ potentiæ circa obiectũ summũ. Verũ alia est horũ consideratio, quã consequi potest animus corpore clausus, alia q̃ solutus. Aristoteles putauit hominẽ qui prima habeat esse felicẽ, noster Plato negauit, quoniã diuinorum cõsideratio in hac uita intellectus ambiguitatem uoluntatisq; anxietatem semper

ſemper habet admixtam Quamobrem apud Platonem beatitudo uera ad animam pertinet à corpore ſeparatam diuina conſiderantem. In diuinorum genere angeli ponuntur atq; Deus. Auicenna & Algazel affirmare uidentur, in angelorum conſideratione animam fore beatam. Id duabus rationibus Platonici confutant. Ratio prima huiuſmodi eſt: Intellectui noſtro conditio hæc innata eſt, ut rei cuiuſque requirat cauſam, rurſusq; cauſæ cauſam. Ideo non ceſſat unquam inquiſitio intellectus, niſi eam cauſam reperiat, cuius nulla ſit cauſa, ſed ipſa ſit cauſa cauſarum, id autem ſolus eſt Deus. Secunda ratio talis. Volũtatis affectus nullo ſatiatur bono, quatenus putamus bonum præterea aliud ſupereſſe, ſolo igitur eo bono ſatiatur ultra quod nihil eſt boni. Quid autem hoc aliud niſi Deus? Quapropter in ſolo Deo quieſcere poteſt intellectus inquiſitio & uoluntatis affectus. In Deo igitur ſolo hominis beatitudo conſiſtit. Quod quidem inde prouenit, quod nulla res alibi, quàm in propria cauſa poteſt quieſcere. Et quia Deus ſolus eſt propria animæ cauſa, ideo anima in ſolo quieſcit Deo. Sed hæc latius in theologia de Immortalitate animorum diſſeruimus. Cæterum duo ſunt animæ actus circa Deum. Videt enim Deum per intellectum, ac Deo cognito gaudet per uoluntatem. Viſionem Plato uocat ambroſiam, gaudium nectar, intellectum uerò & uoluntatẽ geminas alas quibus in Deum tanquam patrem & patriam reuolemus. Idcirco puras, inquit, animas cum in cœlum euolauerint in diuina menſa ambroſia & nectare ueſci. Gaudium in ea felicitate eſt præſtantius uiſione. Quia quanto magis eſt apud Deum in hac uita meremur amando, quam inquirendo, tantò maius in illa uita præmium amori, quàm inquiſitioni tribuitur. Meremur autem amando multo magis, quam indagando, multis de cauſis: Prima, quia nemo in hac uita uerè cognoſcit Deum. Verè autem amat Deum quoq; modo cognitum, qui ſpernit cætera propter Deum. Secunda, quemadmodum deterius eſt odiſſe Deum, quam ignorare, ſic melius amare, quam noſſe. Tertia, cognitione Dei poſſumus male uti, ſcilicet ad ſuperbiam. Amore eius malè uti nõ poſſumus. Quarta, qui Deum proſpicit, nihil ob hoc tribuit Deo, qui autem eum amat & ſeipſum & quicquid poſsidet, Deo tribuit. Amanti ergo ſe Deus tribuit potiuſquam ſcrutanti. Quinta, perſcrutando Deum paulum longo uix tandem tempore proficimus, amando breuiſsimo plurimum, ob id enim citius propinquiusq; & firmius amor, quam cognitio mentem cum diuinitate coniungit, quia uis cognitionis in diſcretione conſiſtit magis amoris autem uis magis in unione. Sexta, amando Deum non ſolum maiorẽ percipimus uoluptatem, quam perſcrutando, uerumetiam meliores efficimur. His rationibus concluderè poſſumus præmium quod amori debetur maius eſſe, quam quod humanæ inquiſitioni accommodatur. Amanti conuenit ut re amata fruatur & gaudeat, is enim eſt finis amoris. Inquirenti autem ut uideat. Gaudium igitur in homine felice ſuperat uiſionem. Præterea uidere quærimus ut gaudeamus, non autem ut uideamus gaudere. Cauſam aſsignare poſſumus, ob quam uidere uelimus, cauſam uerò ob quam uelimus gaudere, aliam præter ipſummet gaudium, aſsignare nequimus. Quaſi propter ſeipſum deſideretur. Non cupimus ipſum uidere ſimpliciter, ſed talia & tali quodã pacto uidere ut gaudeamus. Nullum gaudium natura ipſa reſpuit unquam, reſpuit tamen aliquam interdum cognitionem, imò etiam, ſi arbitramur multum fore moleſtam, ut oblectatio non cognitionis tantum, uerumetiam uitæ ſit condimentum, quo ſublato, omnia uidentur inſipida. Plenius eſt gaudium, quàm cognitio, non enim, quiſquis cognoſcit, idem ſimul & gaudet, quiſquis autem gaudet, neceſſariò & cognoſcit. Natura ſicut deterius exiſtimat dolere, quam ignorare, ita melius gaudere, quam noſſe. Et ſicut dolorem ſemper, & ubiq; propter ſe fugit, & omnia propter ipſum tanquam ſummum malum, ita uoluptatem ſequitur propter ſe, & alia propter ipſam quaſi ſummum bonum. Cum uis cognitionis, ut ſupra diximus, in quadam diſcretione conſiſtat, uis autem amoris in unione, propius unimur Deo per amatorium gaudium quod nos transformat in amatum Deum, quam per cognitionem. Et ſicut non qui uidet bonum, ſed qui uult, fit bonus, ſic animus non ex eo quod Deum conſiderat, ſed ex eo quod amat fit diuinus, quemadmodum materia, non quia calorẽ ignis euadit. Ratio hæc ex eo confirmatur, quod cum anima non ſit ipſum bonum, ideoq; bonum ipſi extra ſui naturã ſit quærendum, ſequitur ut conuerſio uoluntatis, quæ extra protenditur in obiectum, ue-

rius ipso bono statuatur, quam notio intellectus quæ manet intus. Intellectus enim modo quodam imaginario obiectũ capit. Voluntas essentiali instinctu transferre se nititur in obiectũ. Appetitus in essentia fundatur latissimusq; & perpetuus est, quæcunq; enim sunt semper aliquid appetũt. Cognitio per acceptas imagines agit, paucorũ est & intermissa. Possesio igitur boni per appetitus naturam magis substantialis est per cognitionis intuitum. Si Deus mentem à uoluntate seiungeret seruaretq; naturã utramq; seorsum, mens quidem priorẽ speciem retinere forsitan uideretur. Esset enim adhuc forma quædam rationalis, uolũtas speciem fortè mutaret. Esset enim appetitus aliquis carens rationis electione. Sed mens nullo prorsus bono ulterius frueretur, esset enim tãquam animal absq; gustu, nihil sibi placeret, nihil probaret, neq; alteri cuiquam, neq; sibi assentiretur. Voluntas tamen adhuc suis quibusdam bonis pro uiribus frueretur. Frui igitur summo bono ad uoluntatem potius, quam intellectũ pertinere uidetur. Merito uoluntati conuenit finis motus, id est, felicitas, quoniã ad eam spectat motus initiũ. Intellectus enim cum notam pro natura rerũ, qui pro natura sua res ipsas intelligat res ad seipsum quodammodo uidetur attrahere, ideoq; non propriè mouere dicitur animam. Volũtas cum res appetat eo modo cõsequi, quo sunt in seipsis, trahit animam ad externa, Ideoq; motus initium est uoluntas. Finis autẽ motus uniuersalis extrinsecus est, qui deniq; tanquam forma quædã animæ sese iungit. Anima per uoluntatem hoc fine maximè fruit. Quia merces laboranti debetur. Cura uerò stimulusq; circa consequendum bonũ malumúe uitandum est in affectu. Voluntas non modo, quia magis meretur, q̃ intellectus apud Deum, idcirco magis Deo fruitur, uerumetiam quoniam ad eam beatitudinis distinctio pertinet. Quantò enim quis ardentius amat, tantò euadit beatior, ideo ad ipsam spectat felicitatis ipsius substantia. Quid dicemus ad hoc? quòd cũ multò plures amare Deum ardenter posiint, quã clarè cognoscere, amatoria uia & hominibus tutior est ad infinitum bonum quod seipsum uult, q̃ plurimis impertire longè accommodatior. Ad uoluntatem igitur pertinet consecutio. Quid rursus ad hoc? quòd liber animarũ rationalium motus, & quia liber, ideo progrediens præter finitum quemlibet terminũ usque adeò meritis proficere potest, ut nõnullos etiam angelorũ beatitudine ualeat superare: superare uero eos amando gaudẽdoq; potius, q̃ intelligendo ualemus. Proinde cognoscendo Deum, eius amplitudinem contrahimus ad mentis nostræ capacitatem atq; conceptum: amando uerò mentem amplificamus ad latitudinem diuinæ bonitatis immensam. Illic in nos Deũ quasi deijcimus, hic uerò attollimus nos ad Deum. Noscimus enim quantum ipsi capimus. Amamus autem & quantum intuemur, & quantum ultra perspicuum intuitum nostrum uaticinamur bonitatis diuinæ reliquum superesse: Vbi diuinæ infinitatis abyssum remisse quidem & obscurè prospicimus, intense tamen ardenterq; amamus similiterq; gaudemus. Non est, ut alioqui opinanẽ uisio mensura gaudij, potest enim qui parum uidet, amare multum, atq; contra. Deniq; illud est summum animæ bonum quo anima cõtenta est, non est aũt contenta propriè ipsa uisione Dei: Visio enim quæ in anima uidente suscipitur creata res est gradibusq; perfectionis finita, sicut & anima. Non est aũt anima contenta unq; creato aliquo finitoq; bono. Visio igitur nõ est summum. Contenta uerò est anima Deo uiso potius, q̃ uisione Dei. Fruitio boni in sensu, nõ in eo consistit propriè quòd bonũ moueat sensum, sed in eo quod sensus in bonum illud quod oblatum est sese reflectat, conuertatur & diffundatur. Quæ quidẽ spiritalis conuersio diffusioq; nihil est aliud, quã uoluptas, ut in libro de Voluptate disseruimus. Sic in separata mẽte ipsa, ut ita loquar, fruitio Dei nõ in eo propriè quòd Deus se monstrat menti consistit, hic etiam Dei potius, quàm noster actus est, sed in eo quod mens se conuertit in Deum, quod est gaudium. Neq; putandum est, animam in Dei uisionem sese conuertere ut quiescat in ipsa, sed in Deum uisum, uult enim uisionem propter uisum, quod etiam ipsi tanquã forma coniungitur. Sicuti neq; gustus in gustationẽ saporis, sed in saporem gustatũ se dilatat. Gustationem enim propter gustatum cupit. Appetitus nullus rem imaginariã quærit, sed substantialẽ, alioquin sufficeret appetenti absentis boni memoria atq; imaginatio. Visio aũt Dei in nobis imaginaria res est, & ut supra dixi finita. Quocirca uoluntatis actus, qui est in Deum infinitum conuersio substantialisq; diffusio, rationẽ infinitatis magis habet, quàm actus intelligendi qui est Dei notio

tio quædam pro mentis capacitate. Summum igitur bonũ Deus est. Beatitudo autem fruitio Dei, fruimur ideo per uoluntatem. Quoniam per eam amando quidē mouemur ad Deum, gaudendo uerò dilatamur conuertimurq; in Deum. Fruuntur autē uarij animi uarijs Dei uirtutibus & ideis. Quisq; enim ea uirtute potitur in primis, quam in hac uita dilexit præ cæteris, atq; est pro uiribus imitatus. Toto autem Deo fruuntur omnes. Totus enim in singulis est ideis. Sed totũ Deum præstantius posside nt, qui eum in præstantiore idea cõspiciunt. Quoniam uerò quisq; & Deo toto pro sua capacitate potitur, & eo modo quo amauerat fruitur, ideo, ut Plato inquit, liuor adest à diuino choro. Cũ enim omnium iucundisimũ si re amata potiri, quilibet in eo potiundo quod amauerat contentus plenusq; uiuit, quippe si amatores duo suarum delitiarum compotes fiant, uterq; in amati sui possesione quiescet, neq; curam quidem ullã habebit, num alter pulchriore potiatur amato. Adde, quod quamuis illic alij alijs capaciores sint, tamē quisq; ad summũ suæ capacitatis exuberat, quo fit ut nihil ultra requirat. Adde quod amatorio quodam affectu uoluntati distributioniq; diuinæ iustitiæ quælibet illic cedit quam libentisimè. Amoueri aũt à Deo beatus animus nunquam potest. Neq; enim ui fieri posse dicendum est. Nam unde uiolentia inferri potest in animam ab infinita Dei potentia comprehensam. Neq; sponte, cũ enim uoluntas nõ moueatur ad aliquid, nisi ratione boni, postquam semel hæserit ei, in quo tota est boni ratio, idq; cognoscit, nũquam inde mouetur ad aliud. Et quia natura boni est, sibi appetendi uim applicare, sequitur ut infinitum bonum applicet absq; fine. Rursum quia uolũtas eatenus quiescit in aliquo, quatenus existimatur bonum, in bono infinito sine fine quiescit. Ac si anima dum in corporis motu uersatur felicitatem elegit omnis mutationis expertem, multò magis quando fuerit super motum. Neq; inferiores animæ partes diuertere inde possunt superiores, cesserunt enim illis in æternum, quando in infinitum Dei statum anima sese uertit. Deniq; si separandus illinc quandoq; animus est, siue id nesciat, non est beatus, quia uidelicet est ignorans, siue sciat, non est beatus, quoniam timidus atque æger. Semper ergo fruitur Deo qui semel fruitur. Lege feliciter, Laurenti felix, quæ Marsilius Ficinus tuus hic breuiter magna ex parte à te inuenta de felicitate perstrinxit, sic enim requirit epistola, latisimè uerò hæc ab eo in libris de Amore & in Theologia Tractantur. Vale.

Oratio ad Deum Theologica.

Marsilius Ficinus Bernardo Oricellario uiro præstanti & amico suaui, S. D.

NIhil mihi suauius super homines, quàm cum Deo lòqui. Nihil mihi suauius inter homines, quàm loqui tecum, quæ tecũ loquor Deus audit semper uitæ dux & amicitiæ nostræ conciliator. Quæ cum Deo sæpe loquor ipse nũc audies. Vtor hac oratione, Oricellari, ad Deum quotidie, ut Deus meæ fulgeat menti & faueat uoluntati. Vtere & aliquando nisi forte quid melius habes, nemo est enim cui magis optem Deum fauere, quàm tibi. Audiui quandoq; Laurentium Medicē nostrum nonnulla horum similia ad lyram canentem, furore quodam diuino, ut arbitror, concitum. Sed orationem iam audi. O lumen immensum te ipsum uidens, in te uidens omnia, ô infinite uisus te ipso lucens, illuminans uniuersa, ô spiritalis ocule, quo solo & quem solum spiritales uident oculi, ô immortalis uidentium uita, ô uiuentium omne bonum. Bonum quod totum imples amantium desiderium, desiderium nobis totius boni tu Deus solus accendis, qui solus es totum bonum. Obsecro te lux purisima per teipsam, purga obsecro caliginosam aciem, qua te cernam, quæ gelidum cor inflammas, quo te sitio, Amplifica angustum oculum, quo te conspiciam, quæ humilem pupillam erigis ut suspiciam. Penetras enim penetralia mea, ô profunditas profundorum, subleuas quoq; sublimia mea, ô sublimium sublimitas omnium. Quid intima mea penetrat? Quid mea summa tollit, Mirabiles certè mirabilis bonitatis pulchritudinisq; tuæ radij, per mentes, per animas, per corpora mirabiliter usquequaq; diffusi. His igitur afficis me uel inscium, his, inquam, allicis, me cogis, uris, quantum ô species singularis ecce iam ecce ad te propero anhelans, unica pulchritudo. Sed claudicat, ah nimiũ amator hic tuus, claudicat heu miser, porrige precor claudicanti piam, spes mea, manum.

Duc oro quem allicis, excipe quem cogis, refrigera quem uris, quē angis oblecta, oblectabis iam spero tuum hunc mirificè, ô mirum gaudium, ô fons omnium gaudiorum. Scio equidem in te uno, imò te unum esse, quicquid usquam desideramus, si placet bonum hoc nobis, si placet bonum illud non quia hoc uidelicet aut illud, sed quia bonum profectò bonitatis cupimus in singulis qualitatem, si salutaris liquor per singula ubiq; diffusus ex unico bonitatis fonte manat, qui in seipso uiget, exuberans super singula proculdubio bonitatis ipsius fontem bibere exoptamus, ô fons perennis bonorum omnium, te, te sitimus ubiq;. Ideoq; non extinguit sitim bonum hoc nobis aut illud, neq; rursus hoc simul atq; illud, quatenus rectè uaticinamur esse bonū ipsum super bonum hoc & bonum illud. Tu ergo Deus noster, tu solus sitim hanc extingues ardentem, tu inquam omnis boni bonum, ne frustra tuos omnes tamdiu tantum sitire compuleris, ô mens prima procul ab omni dementia, ô sapientia prima sine ulla insipientia, quā nihil latet eorum quæ efficis sapienter. Quæ nihil contemnis eorum quæ benefica efficis uoluntate, efficis autem omnia. Nunquid minima quæq; terrenorum curas? omnino, quę ipsa te non curant. Nunquid curas minima, hæc & pascis & imples? Nos uerò despicis solos, qui soli in terris, tuam non despicimus maiestatem. Nos inquam solos inquietos semper errare permittis, qui soli in te solo quiescere posse confidimus? Absit à summa beneficentia ingratitudo malefica. Absit à summa ueritate deceptio. Decipis nos nimirum, decipis heu miseros, si tuis aculeis saucios compellis tibi anxiè suspirare quotidie, neq; sanas unquam, si iubes temporalia pro te colendo relinquere, neq; pro temporalibus æterna retribuis, si sedulos hos tui cultores miseriorem in terris, quam bruta uitam agere statuisti, neq; uitam eis in posterum seruas beatiorem. Seruas autem nobis eam ut assiduè speramus omnes, ô mundi seruator, ô salus humani generis unica, unicumq; refugium, quo cum omne homini bonum, sine quo nihil bonum. Nempe quæ admodum clara intelligentia tua, & charitas ardens intelligentiam, et uoluntatem nostram ad te inspiciendū amandumq; illuminat accenditq;, & format in ipsam, & unit ipsi, sic æterna uita tua, uitam nostram perpetuò in ipsa uiuificat. Et quibus tributa est intelligentia immortalium, capax uoluntasq; mortalibus imperans, multò prius magisq; uita conuenit immortalis. Cuius quadem uirtute æternitati coniuncta, seiuncta à temporis passionibus tàm mens æterna capit, quàm eius affectus temporalibus dominatur. Sic enim & quisq; animi actus modo suo attingit æternitatē uoluntas uolendo, intelligentia intelligendo, uita uiuendo. Et æternitas ipsa quæ posterioribus actibus animæ se communicat, priori iam actui qualis uita est seipsam communicauit. Facies ergo nos quandoque pater optime, tùm hæreditario iure, tùm munere, tuæ beatitudinis cōpotes. Fac oramus participes insuper in præsentia, fac & istud, si placet, fac oramus. Quod si nondū placet istud quia nondum meremur, præsta saltem ne aut fallacibus mundi huius irretiamur illecebris aut minis, & ictibus succumbamus. Miserere nostri pater indulgētissime, filiorum miserere tuorū, foue tuos, & recrea quos creasti, ex te enim solo nati sumus, quando tu solus intellectum affectumq; nostrum integra ueritate tua, & bonitate potes implere. Ergo filiorum miserere tuorum procul à cœlesti patria in hac sylua plena miserijs exulantium. Miserere tuorum quæsumus. tibi passim diebus & noctibus tanquam patri & patriæ suspirantium, ubi patria, ibi quies, ibi uerum bonum, ubi exiliū ibi inquietudo, ibi falsum bonum, ibi uerum malum. Nos uerò tunc solum in uita parumper, & à malis semoti uiuere, & boni aliquid ueri quietisq; degustare nobis ipsi uidemur, cū tibi parumper, uel mentis intentione, uel affectu pietatis hæremus. Abige igitur à nobis, pater alme, longè quicquid nos à te longe seiungit, diffidentiam, desperationem, tepiditatem. Da rursus quæ tibi nos iungant, alme pater, fidem ueram, spem firmam, ardentissimam charitatem. Ne forte à te segregati, uita uitarum, lumine luminum, atq; nobis ipsi relicti, statim in exteriores tenebras tanquam mortui delabamur. Sed ut tibi piè uiuamus quoad fieri potest, & qui sedulò tibi uixerimus, te quoq; ipso uiuamus semper & luceamus, fulgeamus simul atque flagremus, ardeamus simul & oblectemur, gaudeamus feliciter absq; fine desideriorum nostrorum penitus infinito. Infinitam pulchritudinem tuam infinitè amemus sine anxietate. Infinito rursus bono in æternum sine ulla facietate fruamur.

Quod

Quod soli uirtuti Deoq; confidendum & seruiendum.

Marsilius Ficinus Francisco Saluiato, S. D.

SI quis diuturni silentij mei causam fuisse putat obliuionem, errat, ego enim tantum tibi debere fateor, ut non prius tui, quàm mei obliuisci possim. Sciebam equidem non decere minima quæque scribere ad uirum multis negotijs occupatum, optabam igitur aliquid in rebus tuis magnum, idque indies expectabam, cuius causa congratulatorias ad te literas scriberem. Nondum quicquã uoto meo & merito tuo dignum uideo contigisse. Confide Saluiate Deo, scio te non esse ad parua uel mediocria natum. Bono igitur &, ut soles, magno animo esto. Iam enim magna consequutus eris, si magno animo fueris. Omnino autem piorum spem Deus clementissimus non frustratur. Obitum uerò Petri Cardinalis nostri quid deplorem? Nos quidem immortalis Deus nõ deseret, & si mortalis homo deseruit. Petrus autem iunior in prosperitate decessit, ut opinor, ne fortè obiret in senectute miserior. Prorogatio uitæ & si interdum morum emendatio est, sæpe tamen præteritæ prosperitatis abrogatio uel derogatio. Multum Saluiate uixit, quisquis id quod uixit multum apud homines, meritus est plurimum apud Deum. Qui nondũ satis ingenio & uirtute profecit, quamuis centum impleuerit annos, nondum satis uixit, denique, ut paucis absoluam, nemo diu feliciterque uiuit, nisi qui beatitudini uiuit æternæ. Vale mi Francisce, semper illius memor, quod sæpe iam te Deus admonuit, neque esse fortunæ, uel homini confidendum, neque seruiendum esse, nisi illi qui nulli seruit, qui neque fallere uult unquam, neque falli potest, cui deest nihil, qui nihil deesse suis unquam patitur. Iterum uale. Ioannes Caualcantes noster se tibi commendat.

Qualis debeat esse imitatio.

Marsilius Ficinus Baccio Martello, S. D.

LEgi orationem illam Bernardi Nuthij rhetoris ad Laurentium Medicem uirum doctum atque magnanimum. Tullium iampridem noster Nuthius ebibisse & concoxisse uidetur. In ea oratione mira quadam uicissitudo perspicitur, nam illic & Nuthius Tullianus est, & Tullius Nuthianus apparet. Talis quædam inter Homerum atque Maronem, rursus inter Aristotelem & Theophrastum, fuisse uidetur uicissitudo. Perseuera igitur in Bernardi nostri familiaritate, hic enim clarus est rhetor, adde & optimus, quæ enim persuadere docet, ipse sibi iam persuasit. Vale.

Sæpe magna est laus quæ breuis est.

Marsilius Ficinus Bartholomæo Scalæ Oratori, S. D.

LEgi quæstiones Christophori Landini Camaudulenses. In ijs libris Maronis adita penetrat, Ciceronis Dialogos imitatur ad unguem, felicem uirum fabricat felicissimè. Lege illos & tu, scio mecum senties. Vale. Sed quare in laudando Christophoro tàm breuis es Marsili? Quia habet nescio quid quod exprimere nequeam. Iterum Vale.

Qui fauet bonis, sibi fauet.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

ROgo tibi, si Paci docto & bono sacerdoti fauebis, fauebis & mihi. Cum enim uiri boni & amici agitur res, tes agitur nostra. Vale.

Quæ sit petitio, & commendatio iusta.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

MVlti à te digniora se petunt Gregorius Epiphanius longè dignior est his quæ postulat. Et si nobis amicissimus est, tamen propter eius uirtutem magis, quàm propter amicitiam eum tibi commendo. Nam propter uirtutem est amicus. Vale.

Institutio breuis Episcopi.

Marsilius Ficinus Ioanni Nicholino Archiepiscopo Amalphiensi, S. D.

MEmini cum adhuc puer esses, atque unà cum Cherubino Quarqualione doctissimo præceptore tuo nostram academiam salutares, consuluisse me tibi ut cum primum ætas pateretur, diuinas literas legesque capesseres, deinde sacris initiareris. Idemque patrem tuum Octonem iurisconsultum equitemque præclarum sæpenumero rogauisse. Quoniã & astronomia te magnum in religione uirũ, & physionomia legitimum, tùm literis, tùm moribus sacerdotem mihi fore mõstrabat. Ecce nunc, quod rarissimum est, in uigesimoquinto ætatis tuæ anno Archiepiscopus Amalphiensis regio fauore felicibusque auspicijs es constitutus. Quamobrẽ & tibi uero Archiepiscopo, & mihi quasi uati cuidam, optime mi Ioannes, summopere gratulor, nõ tàm quod astronomiæ, quàm quod physionomiæ iudiciũ impleuisti, ex illo quidem ad Dei uicarium, ex hoc autem ad Deum ipsum potes accedere. Reliquum est ut quod in tàm tenera ætate, adiuuante Deo tã prosperè es cõsecutus, feliciter exequaris. Quod quidem ita demum efficies, si semper memineris te hominem esse, & quæ sine Deo adipisci non potuisti, non posse absque Deo uel rectè gubernare uel feliciter possidere, si te illi pia mente optimisque operibus sedulò commendaueris, si in omnibus consulueris seniores uiros atque probatos, si non quodlibet, sed quod licet, non quod irrationalis affectus blandè mentitur, sed quod diligentissima ratio metitur, elegeris. Si memineris pastorem uerum tàm egregium uirtute esse oportere, ut subiecto gregi uirtutũ omnium sit exemplar. Alioquin pastoris uitia gregem inficiũt, & uitia gregis in pastoris infamiã perniciemque redundant. Verum quid opus est, ut Marsilius instruat Archiepiscopum? Satis hũc, ut literæ moresque declarant, Pauli Apostoli epistolæ instruxerunt. Vale felix.

Laus Philosophiæ oratoria, moralis, dialectica, theologica.

Marsilius Ficinus Bernardo Bembo iurisconsulto equiti, doctrina & authoritate præclaro Venetorum oratori, S. D.

QVæris quam ob causam cum res multas passim artesque laudauerim, Philosophiam tamen cuius studio semper incumbo, nusquam sim laudibus prosecutus. Item forte superioribus diebus Ioannes Caualcantes meus Achates interrogauit. Ego autem respondeo, primum inuenta hominũ ab hominibus posse quandoque per dignitatẽ laudari, Philosophiam uerò inuentum Dei longè admodum humanam eloquentiam superare. Deinde in singulis rebus & artibus celebrantis me Philosophiam rerum omnium inuentricem artiumque magistram celebrauisse. Siquidem non nisi eius uiribus orationibusque singula dignè laudamus, et quantum quæque facultas Philosophiæ uirtutis & dignitatis est particeps, tantum laude dignam esse censemus. Sed quoniam nostra hæc mater & nutrix propriã à nobis aliquando declamationem iure optimo uidetur exigere, hinc iam, si placet, exordiamur.

Laus Philosophiæ oratoria.

O Vitæ Philosophia dux, ô uirtutis indagatrix expultrixque uitiorum. Quid nõ modo nos, sed omnino hominum uita sine te esse potuisset? Tu urbes peperisti, tu disipatos homines in societatem uitæ conuocasti, tu eos inter se primo domicilijs, deinde coniugijs, tùm literarum & uocum cõmunione iunxisti, tu inuentrix legum, tu magistra morum, & disciplinæ fuisti. At quònam insolens prætergressus sum? oratoriam modo Tullianamque cantilenã nescio quomodo incæptabam. Suauis nimirum huiusmodi melodia: quoniam uerò Philosophiam quæ tàm cantus cuiusque, quàm rei canendæ regula est, non aliter quã philosophicè cantare debemus, ludum hunc ab alio initio repetamus.

Laus Philosophiæ moralis.

SI philosophia ueritatis sapientiæque amor ac studiũ ab omnib. definit. Veritas aũt & sapiẽtia ipsa solus est Deus, sequit ut neque legitima Philosophia quicque aliud, quã uera religio, neque aliud legitima religio, quàm uera Philosophia uerborũ proprieta-

tas partim à rerum, partim à notionum proprietate deducitur, quod Plato, Aristoteles, Varro, Aurelius Augustinus subtilissimè disputant, certè Philosophia rerum indagatrix inuentrixque notionum, grammaticam rectè loquendi & scribendi regulam peperit. Si animorum naturam, operationum uim, operum formam, locorum dispositionē, temporum opportunitatem, Philosophia uel sola uel maximè omniū nouit, hæc nimirum oratores docuit quid, quaúe ratione & cui, & quando persuaderent. Poëtas quoque quo pacto quæque describerent, mouerent affectus, animos delectarent, ex ijs etiam sequitur ut neque historici sine huius auxilio dignitatem suam seruare potuerint. Hæc animam ciuitatibus tradidit, quādo ad cœlestium diuinarumque legum similitudinem terrenas humanasque leges excogitauit. Hæc corpus peperit ciuitatis & auxit, quando agriculturā, architecturam, medicinam, peritiam militarem, cæterasque omnino, quæ uel ad uictum, uel ornatum, uel defensionē pertinent facultates exhibuit. Hæc denique miseriam à mortalibus præ cæteris amouet, felicitatem uerò largitur. Quandoquidem bona discernit à malis. Et quo pacto mala uel caute deuitare, ne obsint, uel fortiter ferre ut minus obsint ualeamus, ostendit. Monstrat præterea quomodo bona facilius cōsequamur, atque etiam qua ratione bonis, tùm à natura fortunâue datis, tùm per industriam acquisitis, rectè utamur ut prosint. Volebam hic optime, mi Bernarde, iam Epistolæ finem imponere, ne in præsentia sim prolixior, quam consueuerim. Scis enim ipse quantum nobis prolixitas, præter quam in Platone nostro cœlestis eloquentiæ fonte, displiceat. Sed reclamat ecce nimium diua matrona, quam præ cæteris ueneramur. Ergo, si placet, quam adhuc orationem hæc à nobis postulet imò uerò nobis porrigat, audi.

Laus Philosophiæ, Dialectica & Theologica.

PHilosophia Dialecticis instrumentis manu propria fabricatis utitur, ad uerum in rerum speculatione, ad honestum in rerum usu, ad bonum in utrisque inuestigandum. Vnde multa tradit ad speculandum principia, multa ad agendum præcepta, instituta multa ad utrunque communia, è communibus autem id mihi uidetur præcipuum quod adducam. Finis tanquam Dominus præstantior est ijs quæ tanquam ministra quædam referuntur ad finē. Ac semper quæ præstantiora sunt, fines sunt reliquorū. Seruiant igitur oportet ac decet externa, & mortalia corpora, corpus animæ, sensus rationi, ratio actiua speculatiuæ, speculatio Deo. Hinc efficitur ut artes omnes quæ ad externa, corpus, sensum, actionem pertinent, speculationi tanquā reginæ cedere & obsequi debeāt: Et merito. Propria enim Dei est huiusmodi operatio. Non indiget certo uel instrumento uel loco, non seruit externis, maximè omnium continua est imò perpetua. Obiectum suū sempiternum, & ubique præsens pro arbitrio ubique cōplectitur. Ac si uita actus quidam est, & ubi magis actus ibi magis est uita, certè contemplationis actus tanquam cæterorum omnium, tàm dignitate, quàm perseuerantia excellentissimus, maxima quædā est & eminentissima uita, adde omniū suauissima. Non enim, secuti sensus, impura, falsa, uolantia oblectamenta ab intrinsecis rerum imaginibus mutuatur, sed ueras & sempiternas rerū rationes naturasque intus affatim possidens purè, uerè, stabiliter puris, ueris, stabilibus pascitur atque gaudet, gaudet, inquam, infinito penitus infinitè, siquidē quod est maximum, huiusmodi uita Dei uitæ proxima in eius imaginem exactissimam transformatur. Deus igitur est humanæ contemplationis lux simul & oculus, contemplatio autem lux & oculus actionis. Et si oculus huiusmodi ociosus esse uidetur, tamen absque illo malè ociosa ac pessimè negociosa, & omnino obscura miseraque sunt omnia. Ad eius autē nutum singula feliciter operamur. Hanc uitam in summo rerum culmine collocatam, & sine controuersia beatissimā, Philosophia sagax mortalibus, tùm proprio quodā oculo, tùm dialecticæ suæ digito monstrat. Ducit quoque ad eam, ut arbitror gradibus præcipuè quatuor, moralibus, naturalibus, mathematicis, metaphysicis. Diuinus Plato cœlestem & immortalem animam mori quodammodo putat, quando terrenū & mortale corpus ingreditur, reuiuiscere cū egreditur. Egredi aūt quodam meditationis studio priusquam egrediatur lege naturæ, quando Philosophia humanorum medicina morborum animulam pestifero uitiorū cœno sepultā, moralibus pharmacis purgat & suscitat. Deinde naturalibus quibusdā machinis ex infimo subleuās per omnia passim, quæ ex elemētis quatuor cōponuntur, perque ipsa quatuor elementa ad cœlū usque perducit.

ducit. Tũ scalis mathematicis gradatim præstat sublimen ad summos cœli globos ascensum. Demum quod supra quam dici possit mirabile est, ultra cœli uerticẽ ad ipsum cœli mundiq; totius fabrum metaphysicis alis attollit. Ibi anima, Philosophiæ munere, non modo felix euadit, uerum & cũ fiat, ut ita dicam, Deus quodammodo fit ipsa felicitas. Ibi omnes mortalium res, artes, negotia cessant, sola ex omniũ numero sancta restat Philosophia. Ibi nihil aliud uera beatitudo est, quam uera Philosophia, quippe cum hæc, quemadmodum à sapientibus definitur, amor sapientiæ sit: Summã uerò illic beatitudinem in quodam uoluntatis affectu, qui amor gaudiumq; circa diuinam sapientiam est, consistere arbitramur. Quod aũt Philosophiæ beneficio animus, quandoq; Deus quidã euadere possit, ex eo coniĳcimus, quod dum ea duce omnium paulatim naturas intelligentia comprehendit, & eorum quæ apprehendit, & eorum formas penitus induit, uoluntate insuper singulis partim fruitur, partim etiam dominatur, quodãmodo efficitur omnia. Atq; dum hac ratione fit cuncta, paulatim Deus, qui fons & Dominus est cunctorũ, efficitur. Profecto Deus & intra se, & extra se perficit uniuersa. Mens quoq; uiri legitimè Philosophantis, quasi Deus quidam, intra se uniuersorũ ueras sempiternasq; concipit notiones. Sed nunquid humanam mentem extra se singula facere posse dicemus? Vt obmittam quod ingenium Philosophicum occulta Dei omnipotentis opera, cogitatione, uerbis & literis manifesta, instrumẽtis uariĳsq; materĳs examussim imitatur & exprimit. Vnum hoc animaduertendũ in primis existimo, quod artificis solertis opus artificiosissimè constructum non potest quilibet qua ratione quoúe modo sit constructum discernere, sed solum qui penè eodem pollet artis ingenio. Nemo enim discerneret, quo pacto Archimedes ille Philosophus sphæras cõstituit æneas eisq; motus motibus cœlestibus similes tradidit, nisi simili etiam ingenio præditus. Et qui propter ingenĳ similitudinem discernit, is certe posset easdem constituere postquam agnouit, modo uel instrumentum, uel materia non deesset. Cũ ergo Philosophus sphærarum cœlestiũ ordinem, unde moueantur, quo progrediantur, & quibus mensuris, quidúe pariant uiderit, quis neget, eum esse ingenio penè eodẽ, quo author ille cœlorũ? Ac posse ipsum quodammodo cœlos, & quæ in eis sunt facere, si instrumenta nactus fuerit materiamq; cœlestem. Postquam facit eos nunc, licet ex alia materia, tamen persimiles ordine. O mirabilis nimium architecti cœlestis intelligentia, ô æterna sapientia solo summi Iouis capite nata, ô infinita rerum ueritas atq; bonitas, sola totius mundi regina, ô ueridicum & benignum intelligentiæ lumen, ô salutaris uoluntatis ardor, ô beneficium nostri cordis incendium, illumina nos, illumina usq; adeò & accende precamur, ut lucis tuæ, hoc est, ueritatis sapientiæq; amore penitus ardeamus. Hoc enim solum est proh Deus omnipotens, hoc solum est uerissimè sapere, solum beatissime cum Deo Deumq; uiuere. Quicunq; procul radĳs tuis aberrant cùm nihil unq; sincerè discernant, fallacibus rerũ umbris passim decepti atq; perterriti tanquam horrendis quibusdam insomnĳs sub perpetua nocte miserabiliter ubiq; uexantur. Quicunq; tecum sedulo uiuunt cum soli res ueras, æternas, immensas, sub radĳs tuis perspiciant, diligant, amplectantur, quicquid tempore locoúe clauditur minimum quiddam umbræ somnium existimant. Quo fit ut terrenarum rerum, uel cupiditate, uel metu è summa cœlestis felicitatis arce deturbari nõ possint. Satis iam, mi Bernarde, quantum epistola patitur à Marsilio tuo declamatũ esse censeo. Vale ergo feliciter patrone Philosophorum. Atq; ut hactenus fecisti in beatis sanctæ Philosophiæ ulnis continuè uiue. Viue etiam precor Ioannis Caualcantis Marsiliani cordis assiduè memor.

Gratia Iubelei.

Franciscus Cardinalis Senensis Marsilio Ficino Florentino Platonico Philosopho, S. D.

Marsili clarissime, salue. Tui memores & salutis perpetuæ tuæ tuorumq; cupidi, impetrauimus à summo Pontifice gratiam Iubelei pro te tuisq; annosis parentibus. Da igitur laudem Deo, & cum tuis senibus incomparabilia diuinæ gratiæ munera tota mente capessite. Et pro nobis orate. Vale optime nostri memor. Romæ die 4. Decemb. 1475.

Gratia-

Gratiarum actio.

Marsilius Ficinus Florentinus Francisco Cardinali Senensi, pro immortali munere immortalem Salutem dicit.

CVm felicem Epistolam tuam quæ Iubelei gratiam nobis à pontifice impetratam significas, ego unà parentesq; mei legeremus, non minori gaudio affecti sumus, quam qui beatißimam uocem illam audituri sunt. Venite benedicti patris mei. Igitur pater repentè prę cęteris exclamauit. Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundùm uerbum tuum in pace. Tu autem quàm magnificus donator es, tàm iustus, tamq; prudens uideris exactor, æterna donas, non temporalia, non temporalia à nobis exigis, sed æterna. Nempe mandas ut pro tua salute Deum oremus, iubes certe iustißime, debemus enim etiam multò magis, quam iubeas. Iubes & prudentißime, prius enim quam ut oremus mandares, operam dedisti ne inutiliter oraremus, efficiemus ergo quod imperas, uenerande pater, quamdiu uiuemus. Et proculdubio ita libenter singulare diuinumq; donum, & ipse largitus es, & nos accepimus. Tu uerò scito nos existimare palamq; fateri, cui uitam debemus æternam, multò magis temporalem uitam temporaliaq; cuncta debere. Vale felix in authore felicitatis Deo.

Ociosæ uitæ utilitas.

Marsilius Ficinus Andreæ Cambino arcis custodi, S. D.

CVm in foro unà cum præclaro uiro Francisco Casato nostro deambularem, reddita mihi est elegans Epistola tua, qua significas te iam in arcis istius custodia ociosam uitam instituisse, atq; in eo uitæ statu cætera quidem tibi adesse ad uotum, sola uerò diuina deesse, idcirco rogas ut religionem nostram Francisco Berlingherij filio literis moribusq; ornato demus ad te mittendum. Primum quidem probo quod ais in arcis culmine te ocium reperisse, nempe in summa serenæ mentis specula solum elisea illa felixq; tranquillitas reperitur. Infima sensuum uallis undiq; Cherontis, Stygis, Cocyti, Phlegetontis, fluctibus agitatur. Quod autem subiungis tibi in eiusmodi ocio humana affatim suppeditari, diuina nequaquam, hoc equidē non mirari non possum. Nam cætera, ut scis, cum & extra nos, & alicubi solum posita sint, motu, negocijs, labore quæruntur, diuina uerò cum & intra nos sint, & ubique, quiete, ocio, tranquillitate comprehenduntur. Quamobrem si re uera ociosus es, ut ais, nihil minus habes, quam humana, quæ nimium negociosa sunt omnia, nihil rursum magis habes, quàm diuina, quorum immensa lux ubiq; lucens totiens refulget in perspicuum perspicacemq; mentis oculum, quotiens ad illam ritè conuertit. Conuertitur autem ad illam suapte natura tanquam diuinus cum primum ab ea humanorum negociorū perturbationibus non auertitur. Forte uerò ad Solem conuerti diuinum nihil aliud est, quam non auerti. Quid ergo religionem nostram quæris, charißime compater? Satis iam religiosus es, ut arbitror, si per ocium solutus ab infimorum curis summorum tranquillitati per naturam es religatus. Sed ecce mihi nunc inter scribendum succurrit quid meus compater cupiat. Quam ob causam formosi homines magis ad modum, quam deformes speculis delectentur nullus ignorat. Igitur Cambinus noster, utpote qui iam abundè religiosus euaserit, librum nostrum diuina tractantem, quasi speculum appetit, in quo religionem suam tanquam speciem propriam speculetur. Mittam hoc meum cum primum potero speculum. Imò uerò, ut rectius nominem, pupillam hanc meam in te dirigam, in qua aspiciens te simul ac clarè discernas. Qui enim corde uiuunt uno, pupilla quoq; uident una, in una etiam pupilla uidentur. Sed ne multo longior in præsentia sim, quam soleam. Vale. At uideo te utpote Marsilij amantißimum ut melius ualeas nolle tàm cito ualere. An desideras epistolam sicuti solent qui longè amant paulò insuper longiorem? Ergo accipe unde ualeas melius à commune nostrum amico salutem. Paulus Saxia uir doctus saluere te iubet. Iam igitur bene Vale.

De perseuerantia.

Marsilius Ficinus Francisco Soderino, S. D.

DIc age, suauissime mi Soderine, quid scribam? An latissime ingenium tuum & mores doctrinamque laudabo? Nequaquã, nam in re omnibus manifesta nihil opus est testibus. Antè forte ad pretiosissima ciuiliũ legum studia uehementius adhortabor? Neque id quidem, qui enim ultro properantem stimulat, non præcipit, ut arbitror, sed præcipitat. Ergo non ut celerius curras urgebo, sed potius precabor ut pergas. Sanè non in carceribus currentiũ premium, sed in calce locatur. Cursum aggredi cuiuslibet est uel ignauissimi, peruenire uerò perpaucorum. In sementis principio spinæ saxaque minantur, in medio blandissimi flores arridẽt, in fine fructus suauissimi colliguntur. Non qui serit, sed qui segetem colit & metit, felix est agricola nuncupandus. Sodorinum uerò nostrum agricolam breui felicem futurum existimo. Durus huic sementis labor iamdiu præteriit, & asperior hyems, uer iampridem floridũ agitur, in diem fructifera æstas aduentat. Cura igitur tuam ualetudinem diligenter, ut dulcibus agriculturæ tuæ fructibus uesci suauissimè ualeas. Vale. At cur ad eum, quem tàm multum amo, in præsentia scribo tam pauca? quia etiam dum uidemur absentes pro mutuo inter nos amore plurima inuicem die noctuque confabulamur. Præterea Hieronymus Amatius tuus, & quia tuus idcirco meus, communis nostræ beniuolentiæ nodus, qui ad Pisanum gymnasium proficiscitur, coram multa narrabit. Iterum Vale.

Solus diuinus medicus curare morbos animi potest.

Marsilius Ficinus Francisco Cardinali Senensi, S. D.

NVper Venerande pater ob egregii cuiusdam amici iacturam graui mœrore premabar, neque solari mœrentẽ poterat cithara Calliope sua, sæpe mihi aliàs lenimen dulce laborum. Minerua etiam me, nescio quomodo, destituerat. Nisi enim parumper indomitum clipeum amouisset, nunquam aut rigidi Saturni aut sæui Martis tela miserum uulnerassent. Solus autem restabat Phœbus, id est, diuinus medicus, qui curare posse morbum animi uideretur. Quorsum hæc? Nempe tu meam hanc iniquam sortem diuinans, uenerande pater, aliter enim scire non poteras, opportunè admodum misisti ad Marsilium tuum Epistolam amoris gratiæque plenissimam, qua gratias tibi agi ob accepta summa abs te beneficia prohibebas. Et, ut uerius loquar, non Epistolam, imò saluberrimum diuinumque pharmacum porrexisti, mannam, nectar, ambrosiam. Qua quidem siue medicina, siue potius alimonia recreatus animus reuixit, respirauit, resipuit & conualuit. Ergo posthac tu mihi Phœbus eris, mea te semper cithara canet, singularem tranquillitatis animi authorem. Quam Democritii Philosophi tanti fecerunt, ut in ea sola tàm diuinam, quàm humanam beatitudinem collocarent. Atque hæc quidem tranquillitas in his, qui magna gerunt ideo minima esse solet, quia & illi minimi sunt in magnis, Phœbum uerò meum tranquillitatis portum, & magna decent, & maxima manent, quoniam in magnis est maximus.

Vicißitudo amoris unde nascitur.

Marsilius Ficinus Amerigo Corsino, S. D.

PRouerbium Corsine illud, (si uis amari ama) unde nam maximè uim suam accipisse putamus? si ab amore ipso rationem huius prouerbii sciscitabimur, forsitan respondebit, se usque adeò liberum pretiosumque esse, ut neque uelit, neque ualeat alio ullo emi uendiue pretio nisi seipso. Si autem uirum quendam reuera amantem amicumque interrogemus, ita respondebit, ut arbitror. Quisquis uehementer amat se ipse sibi aufert quodãmodo deditque amato. Hunc ergo amatus modo sanæ mentis sit tanquam rem suam curat. Charissima enim sua cuique esse debent, scit etiam, ut par pari referatur, hominem deberi pro homine, pro uoluntate, scilicet uoluntatem. Accedit quod qui amat figuram eius, quẽ amat suo sculpit in animo, fit itaque amantis animus tanquam

tanquam speculum quoddam in quo amati relucet imago. Idcirco cum in amante se amatus agnoscat, amare illum compellitur. Quod si à natura quæramus illius prouerbij ueritatem, sic nos fortè docebit: Amorem semper procreat similitudo. Similitudo autem natura quædam est in pluribus eadem, nam si hic illi similis est, ille quoque huic est necessario similis. Eadem ergo similitudo, quæ hunc ut illum amet compellit, illum quoque ad hunc amandum adducit. Similis enim aut in geminis fidibus aut duabus citharis temperatio efficit, quemadmodum nos quotidie experimur, ut quotiens altera pulsatur, totiens moueatur & altera. Si præceptores huiusmodi aut non satisfaciunt, aut minus forte declarant, conferamus iam nos ad Philosophos, mi Corsine, & quam potissimum mutui huius affectus causam afferant audiamus. Mutuam inter illos beniuolentiam esse Astrologi arbitrantur, in quorum genesi luminum, id est, Solis & Lunę commutatio fuerit, uidelicet si me nascente Sol in Ariete, Luna in Sagittario: te nascente Sol in Sagittario, Luna in Ariete. Aut quibus signum idem uel saltem simile, idemq; planeta similisue ascenderit, aut benigni planetæ similiter angulum Orientis aspexerint. Aut Venus in eadem natiuitatis domo eodemq; gradu fuerit constituta. Addunt Platonici, quorum uitam dęmon idem aut certè similis ducat. Physici uerò mortalesq;, complexionis, nutritionis, eruditionis, consuetudinis, consilij similitudinem, similis affectus causam esse uolunt. Denique ubi causæ plures concurrunt, ibi mutua beniuolentia uehementior reperitur, ubi omnes, illic Pythiæ, Damonisq;, Piladis & Orestis, resurgit affectus. Quid plura? Huiusmodi ratio, Amerige, Ioannem Caualcantem Marsiliumq; Ficinum iamdiu diuino quodam amore coniunxit, ratio eadem Amerigum quoque feliciter iam nobis adiungit. Quid de Bernardo Bembo Veneto dicam? Hunc nobis cum non ratio quædam eiusmodi solum, uerumetiam prouidentia diuina coniunxit.

Vera poësis à Deo ad Deum.

Marsilius Ficinus Alexandro Braccio Musarum Sacerdoti, S. D.

PLato noster in Dialogo qui Ion inscribitur, carmina illa solum diuina Musica musarumq; furore infusa poëtis existimat, quæ quando Musica humana cantantur, & cantorem ipsum, & audientes quodammodo concitant in furorem. Alexandri uerò carmina heri ad Marsilium scripta esse talia mox cithara mea pluribus audientibus comprobauit, comprobauit etiam paulò pòst Ioannes Baptista Boninsegenius familiaris noster uir apprime Latinis, Græcisq; literis eruditus. Quamobrem non tàm diligentiæ tuæ, quæ tamen est non mediocris, quàm musarum aspirationi tuam hanc debes Bracci poësim. Ergo post hac mitte precor amice mortales, & quandoquidem adspirante Deo canis, cane Deum. Quod quidem non Moses solum & Dauid cæteriquè Hebræorum Prophetæ, uerumetiam Zoroaster, Linus, Orpheus, Museus, Mosæus, Empedocles, Parmenides, Heraclitus, Xenophantes, manifestè nos religiosis carminibus suis admonuerunt. Admonuere insuper Pythagoras atq; Plato. Qui Homerum Hesiodumq;, quòd partim tanquam ingrati diuina ad homines, partim tanquam impij humana ad Deos transtulerint, ex hominum cœtu ad inferos expulerunt. Proinde si, quod absit, fortè quasi Deo ingratus solos cantabis homines, ingratos, ut plurimum, motusq; cantabis, quotiens uerò Deum canes, (quod potius te spero facturum,) totiens tuum cantum suauiter & feliciter comitabitur Echo.

Sua mittenda sunt ad nos.

Marsilius Ficinus Petro Soderino literis & moribus ornatissimo, S. D.

VOlui sæpe Soderine dulcissime ad illos, qui epistolas meas à me petissent, nostrum ipsum archetypum mittere, sed hæc meus mihi liber summa cum querimonia statim obijciebat: Noli eo me mittere precor ubi ipse non es mi pater. Cum uerò ad Petrum modo proficisci iuberem, nihil prorsus obiecit, utpote qui ut uidetur intelligebat quando, ad Soderinum proficisceretur se à Marsilio non discessurum. Ito ergo scilicet ad hunc, ito mi liber, sine quo ego nusquam eo. At posscis nunc nonnihil uiatici uideo, ego autem non reperio in præsentia uiaticum preciosius, quàm Paulum Anthonium charissimum Petri meiq; fratrem. Huius igitur nomen dulce uiaticum ferto tecum. Et quotiens hic te forte in laribus suis aspexerit, totiens Marsilij nomine saluere iubeto.

Libri primi finis.

MARSILIVS FICInus Florentinus Federico Duci Vrbinati semper inuicto, & apprimè, & sapienti atq; clementi, S. D.

PROOEMIVM.

CVm Epistolas meas undiq; collectas in libros distinguerem, placuit eas quæ ad Theologiam præ cæteris Platonicam pertinerent, quasi ob materiam ipsam diuinas, ab alijs epistolis uelut humanis secernere in unumq; redigere. Cumq; uellem corpori huic quasi ob materiam diuino, caput reuera diuinum apponere, Federicum Vrbinatem Ducem præ cæteris libenter adscripsi, cuius diuina uirtus, ut Platonicè loquar, ipsam non solum absoluti uiri, sed etiam consummati principis adeò impleuit ideam, ut si hunc Diogenes ille perspexerit, qui ideas excogitari posse negauit, iam non modo eas intelligi posse animo, sed etiam cerni oculis, proculdubio sit confessurus.

MARSILII

MARSILII FICINI Florentini Epistolarum, LIBER II.

Quæstiones quinq; de mente. Prima, Vtrum motus eius in finem aliquem certum dirigatur nec ne? Secunda, Vtrum motiones eius finis sit motus an status? Tertia, Vtrum sit particulare quiddam an universum? Quarta, Vtrum optatum finem suum quandoq; consequi ualeat? Quinta, Vtrum postquam adepta est finem, aliquando inde discedat?

Marsilius Ficinus Conphilosophis suis, S. D.

SApientia summo Iouis omnium creatoris capite nata Philosophis suis amatoribus præcipit, ut si modo re amata potiri quandoq; desiderant, summa semper capita rerum potius, quã uestigia infima petant. Pallas enim Diuina progenies quæ cœlo demittitur alto, Altas ipsa colit, quas & condidit arces. Monstrat præterea nõ posse nos ad summa rerũ capita peruenire, nisi prius in caput animæ mentem, posthabitis inferioribus animæ partibus, ascẽdamus. Pollicetur deniq; si nos ipsos in fœcundissimũ caput animæ colligerimus ibi proculdubio ipso capite, hoc est, mente, mentem procreaturos. Mentem inquam, & Mineruæ ipsius comitem, & summi Iouis alumnam. Ego igitur optimi Conphilosophi mei qualem nuper in monte Cœlano unã quadam lucubratione mentem mente creauerim, nunc in medium uobis adducam, ut ipsi qui longe fœcundiores estis, quàm Marsilius, æmulatione quadam, ut ita dixerim, prouocari prolem aliquando Iouis Palladisq; conspectu digniorem parturiatis.

Naturalis cuiusq; speciei motus, quia certo agitur ordine, ideo à certo quodam, principio ad certum finem dirigi & prouenire cognoscitur.

OMnis naturalis speciei cuiusq; motus certa quadam ratione procedit. Nam & aliter alia mouetur species, & species qualibet eundem seruat semper suo in motu tenorem, ut ab hoc in istud, & ab isto deinceps in illud, modo quodã congruentissimo progrediatur semper atq; regrediatur. Quærimus unde præcipuè ordinem eiusmodi motus accipiat? Duo sunt apud Philosophos motus termini, à quo uidelicet effluit, & in quem profluit. Ab his terminis suum ordinem adipiscitur. Quamobrem nõ ab incerto & inordinato in incertum & ordinis expers oberrat, sed à certa quadam & ordinata natura in certum quiddam ordinatumq; dirigitur, quod cum natura illam conueniat unde motus incepit. Vnumquodq; enim ad suum recurrit potius, quam alienum, alioquin & dissimiles rerum species nonnunquam similiter, & similes sæpe dissimiliter mouerentur, ac eadem species aliàs atq; aliàs modo diuerso, & species diuersæ sæpe modo eodem agitarentur. Adde præterea quòd auferretur motionis illa successio, qua gradatim deinceps per plures congruosq; gradus formasq; decentes certo tempore profluit, certis temporum curriculis refluit. Adde postremo, quod non in talem quandam uel regionem, uel qualitatẽ, uel substantiam potius, quàm in quamlibet aliam quisq; modus dirigeretur.

Ordinatissimus mundi motus ad certum finem prouidentia diuina dirigitur.

SI motus singuli ordine quodam mirabili transiguntur, certè uniuersus mundi ipsius motus ordinis perfectione nõ caret. Sicut enim ab uniuerso atq; ad uniuersum sunt singuli, sic ab uniuersi ordine accipiunt ordinem, & ad uniuersi ordinem referuntur. In hoc ipso cõmuni totius ordine omnia quamuis diuersissima una quadam conuenientia & ratione reducuntur in unum. Igitur ab uno quodã ordinatore ratione plenissimo cuncta ducuntur. Siquidem ordo apprimè rationabilis à

summa mentis ratione & sapientia manat, in qua necessariò præscripti sunt fines singuli, ad quos dirigat singula. Præscriptus est finis etiam uniuersi communis, ad quem fines singuli perducantur.

Quos terminos habet motus elementorum & plantarum, atq; brutorum.

QVos terminos habeat motus elementorum & plantarum animaliumq; brutorum non dubitamus. Elementa quidē alia grauitate quadam ad centrum mundi descendunt. Alia leuitate ad concauum sphæræ superioris ascendūt. Motus quoq; plantarum ex uirtute nutriendi generandiq; profectus in plantæ ipsius sufficiente alimento & generatione plantæ similis terminatur. Idem accidit uirtuti quæ nobis ac brutis cum arboribus est communis. Brutorum animalium motus, qui propriè ad sensum attinet, à forma sensibili atque indigentia naturæ procedit per ea quæ extrinsecus sentiuntur ad explendam corporis indigentiam. Idem naturæ illi contingit, quam habemus ipsi cum animalibus quibusq; cōmunem. Omnes hæ quas modò narrauimus motiones, quoniam ad particulare quiddam tendūt à particulari etiam ui prouenire noscuntur. Atque in his, quos diximus, terminis quietem agunt sufficientem, & quantum earum natura requirit perficiuntur.

Quæstiones quinq; de mentis motu.

SVperest ut de mentis humanæ motu quęramus. Primo, Vtrum ad aliquem tendat finem nec ne? Secundo, Vtrum motionis eius finis sit motus an status? Tertio, Vtrum particulare quiddam hoc bonū sit uel uniuersum? Quarto, Vtrum optatum finem suum, id est, summum bonū, quandoq; consequi ualeat? Quinto, Vtrum postquam perfectum adepta est finem, aliquando inde discedat?

Mentis motus certum respicit finem.

SI cætera non sapienti casu passim oberrant, sed ordine quodam rationabili ad quiddam maximè proprium & conuenientissimum diriguntur, quo & prorsus perficiuntur, multò magis mens quæ est sapientiæ receptaculum, quæ naturalium rerum ordinē & fines intelligit, quæ res suas quotidie ad finem quendam rationabiliter ordinat, quæ alijs omnibus quotcunq; prædiximus est perfectior, multò, inquam, magis naturali instinctu ordinatum finem aliquem respicit, quo & ipsa ad uotum perficiatur. Præsertim, quia quemadmodum singulæ uitæ partes, id est, consultationes & electiones, & facultates ad fines singulos referuntur, quælibet enim harū proprium respicit finem tanquā bonum. Sic uniuersa uita ad finem bonumq; similiter uniuersum. Cùm enim partes quęlibet seruiant toti, sequitur ut ordo qui partibus inest inuicem sit propter earum ordinem ad ipsum totum maximè pertinentem. Ordo rursus earundem qui ad fines spectat particulares à communi quodam dependeant totius ordine qui ad communem totius finem præcipuè conferat. Profectò si motor quilibet sui ipsius gratia mouet, consentaneum est mentem non ob aliam causam sua quælibet ad fines proprios ducere, nisi ut ad communem mentis finem bonumq; conducant. Deniq; quis adeò mentis inops, ut opinetur mentem anniti tàm natura, quàm proposito singulis diuersisq; ad unum quiddam ordinem exhibere, nisi ipsa quoq; ordinem quendam haberet ad unum? Nempe cū ultimus communisq; finis ubiq; reliquos moueat. Est enim primum quod appetitur cuius gratia cætera appetuntur. Nimium si ultimus ipse communisq; absit omnino reliqui adesse non possunt. Nisi enim absoluta totius ædificij forma præscripta sit architecto, nunquam diuersi ministri eo ordine qui ad totum ipsum conducat ad diuersa opera mouebuntur. Imò uerò nullo pacto ad ministeria præfinita mittentur ab illo, qui non ipse prius communem totius operis terminum habuerit præfinitum.

Finis motionis intellectualis non est motus, sed status.

SI motionis intellectualis finis est ipse motus certè mouetur ut moueatur, rursusq; ut moueatur deinceps sine fine mouetur, hinc efficitur ut in ipso motu iugiter perseuerans moueri non desinat, ideoquê nec uiuere desinat unquam neque cognoscere. Forsitan hic ille iugis est animi motus quo semper agi & uiuere animus

animus à Platonicis nonnullis existimatur. Puto autem mentem quandoquidem statum noscit iudicatq; ipsum mutatione præstantiorem, atq; naturaliter appetit illum ultra motum, in habitu quodam stabili potius, quam mobili conditione bonumq; suum optare, & denique consequi. Huius rei inditium est, quod mens in statu proficit magis, quam in motu. Rursus, quod familiaria eius obiecta sunt rerum rationes æternæ, non mobiles materiæ pasʃiones. Accedit quod quemadmodum uitæ uirtus scilicet intelligentia, & uoluntas ultra rerum mobilium fines ad stabiles progreditur & æternas, sic ipsa uita ultra mutationem quamlibet temporalem certè finem bonumq; suum in æternitate consequitur. Alioquin non posset animus unquam, uel intelligendo, uel appetendo, terminos mobilium transgredi, nisi eos supergredi uiuendo ualeret. Deniq; motus semper est imperfectus tenditq; ad aliud, ipsius uerò finis, præsertim summi, ratio est ut neq; imperfectus sit, neq; ad aliud quicquam progrediatur.

Mentis obiectum & finis est uniuersum uerum atq; bonum.

SEd nunquid proprium quiddam uerum bonumq; finis intelligentiæ uoluntatisq; dicitur? An uniuersum? Vniuersum certè. Quoniam intellectus amplissimam quandam eius, quod Philosophi ens uerumq; & bonum nominant concipit notionem. Sub qua quicquid uel est, uel esse potest penitus comprehenditur. Hoc ipsum quid ens uerumq; & bonum dicitur omnia continens. Peripatetici esse putant commune humani intellectus obiectum. Quia sicut obiectum sensus sensibile sit, intellectus ipsius obiectum intelligibile dicitur. Intelligibile autem amplitudine sua omnia comprehendit. Rursus intellectus natura afficitur ad totam entis amplitudinem comprehendendam, ac in eius notione omnia conspicit, uicissimq; in omnium notione inspicit ipsum. Præterea sub ratione ueri intelligit, sub ratione boni appetit omnia. Hæc autem utraq; ad rationem entis Peripatetici referunt. Vtrum uerò bonũ ente latius sit quod Platonici putant nec ne ad propositam quæstionẽ nihil referre uidetur. Vtamur igitur in præsentia tribus his, si placet, nominibus, scilicet ente, ueroq; & bono tanquam idem significantibus, nam in commentarijs Philebi diligentius ista discusʃimus. Quærendum uidetur in primis utrum intellectus quicquid sub ente concluditur perspicuè posʃit attingere? potest utiq;. Diuidit enim ipsum in genera decem generalisʃima, rursusq; genera decem in genera subalterna gradatim sub ipsis, quã plurima. Deinde species quasdã ultimas sub generibus collocat subalternis. Deniq; speciebus singula subijcit, ut ita dixerim, absq; fine. Si intellectus potest ens ipsum tanquam totum quiddam describere, atq; ipsum in cuncta eius quasi membra gradatim diuidere, ea quæ tàm inuicem, quàm ad totũ diligentisʃimè comparare, quis non uideat hũc natura entis ipsius uniuersi esse capacem? Qui enim totum ipsum in sua forma uidet eiusq; terminos atq; gradus per quos propagatur undiq; prospicit, absq; dubio potest singula, quæ illis terminis comprehenduntur, media comprehendere. Mitto tunc quod cum apud Platonicos super ens atq; sub ente queat ipsum unum bonumq; excogitare, multò magis totã eius latitudinem undiq; percurrere poterit. Certè post notionem entis, quod uocabulũ sæpius iam repetimus, etiam quod ab eo diuersisʃimam fingi potest, id est, non ens pro arbitrio cogitat. Si potest ab illo ad hoc infinitè inde distans percurrere, multò magis per quælibet, quæ sub illo quasi media continentur. Hinc Aristoteles inquit: Sicut materia, quæ ultimum est naturalium, omnes potest corporeas induere formas, omniaq; hoc pacto corporalia fieri, sic intellectum qui (ut ita loquar) supernaturalium ultimum est suppremumq; naturalium, spiritales omnes rerum omnium formas accipere posse, omnesq; euadere. Quemadmodum uniuersum sub ratione entis atq; ueri obiectum est intellectus, ita sub ratione boni est uoluntatis obiectum. Quid nam, intellectus inquirit? Nisi cuncta in se suo modo pingendo transformare omnia in seipsum? Quid rursus uoluntas annittitur? Nisi omnibus omnium modo fruendo seipsam in omnia transformare? Ille ergo conatur ut uniuersum fiat quodammodo intellectus, hæc autem ut uoluntas sit uniuersum. Vtrunq; igitur naturalis ad hoc uergit animi nixus, quemadmodum inquit id metaphysicis Auicenna, ut animus ipse modo suo totus mundus

 euadat,

euadat. Videmus enim quemlibet animum naturali instinctu & continuo nixu conari, ut cuncta uera intellectu cognoscat, & cunctis bonis uoluntate fruatur.

Animi origo finisq; est solum infinitum uerum atq; bonum.

MEminisse uerò oportet uniuersum ipsum, quod esse dicimus animi finem, esse penitus infinitum. Finem enim cuiusq; præcipuum propriumq; putamus, quod propriè res quæq; summopere appetit tanquam summum cuique bonum, cuius gratiam petit agitq; reliqua, in quo tandem quiescit omnino, adeò ut finem naturæ appetitusq; stimulo iam prorsus imponat. Intellectui uerò nostro conditio hæc innata est, ut rei cuiusq; requirat causam, rursusq; causæ causam. Ideo non cessat unquam inquisitio intellectus, nisi eam causam reperiat, cuius nulla sit causa, sed ipsa causa causarum. Id autem solus est Deus immensus. Voluntatis quoque affectus nullo saciatur bono, quatenus putamus bonum præterea aliud superesse. Solo igitur eo satiatur bono ultra quod nihil est boni. Quid autem hoc aliud est, nisi Deus immēsus? Igitur quicquid aut ueri aut boni offertur quod certos habeat gradus quamuis quamplurimos, adhuc plures intellectu requiris, & ulterius appetis uoluntate. Vnde nusquam nisi in uero bonoq; immenso potes quiescere, neq; finem nisi in infinito potes facere. Cùm uerò res quæq; in propria eius quiescat origine unde efficitur, & ubi perficitur, animus uerò noster in solo infinito quiescere ualeat, sequitur ut solum quod infinitum, sit propria eius origo. Vocari autem id ipsum propriè debet ipsa infinitas & æternitas, potius quam uel æternum quiddam uel infinitum. Quoniam uerò effectus causæ proximus euadit causæ ipsi simillimus, consequens est ut anima infinita quodammodo uirtus sit & æterna, alioquin ad finem nunquā propriè uergeret infinitum. Hinc nimirum efficitur ut nonnulli sint inter homines, qui cōtenti sub cœlo uiuant opibusq; temporalibus impleantur.

Animus optatum finem bonumq; suum quandoq; consequi potest.

POtest autem perfectum finem suum aliquando rationalis animus assequi. Si enim quæ minus in natura perfecta sunt naturalem perfectionem suam in quæsiti finis habitu consequuntur, multò magis animus, qui & perfectissimus est, & finis omnium naturalium. Si quæ finem neq; alijs neq; sibi ipsa præscribunt, aliquando fine congruo potiuntur, multò magis & mens, quæ finem suum aucupatur, & reperit finem rursus multis instituit, multorum præsagit, uidet & omnium. Si naturalis potentia in rebus uel minimis non est inanis, certè non est inanis in animo, qui usque adeò magnus existit, ut quanto interuallo minima quæque à maximis excedantur examussim dimetiatur. Accedit quod animus haud quaquam finem certum naturaliter sequeretur nisi posset & assequi. Qua enim alia potentia mouetur ad illum, nisi qua potest etiam peruenire? Videmus præterea illum, quando impensè contendit, multum in eiusmodi motu perficere. Qua uerò uirtute proficit eadem quandoque perficitur. Videmus denique uehementius paulatim uehementiusq; moueri, quemadmodum elementum quidlibet quo naturali termino propinquat magis, eo mouetur uelocius. Ergo sicuti neque elementum, ita neque mens ab alio in aliud semper præter terminum frustra progreditur, sed terminum quandoque attingit suiipsius gratia exoptatum. Sunt autem in rebus actionibúsque naturalibus & humanis principia quædam, sunt & fines. Contra naturam ipsam rationémque principij est, ab alio semper principio ad aliud ascendere sine principio. Contra rationem finis est à fine deinceps in finem descendere sine fine. Omnis actio à summo agente, omnis appetitio à fine summo ducit originem. Quæcunque enim propter aliud talia sunt uel talia, ad ipsum quod propter se tale existit necessariò reducuntur. Igitur si utrinque summa desunt, neque actio prorsus incipiet ulla, neque appetitus aliquis incitabitur. Denique cum motor suiipsius gratia moueat, ubi summus est motor, summus finis pariter reperitur. Idqúe & ordine rerum quolibet, uerum est, & in ordine similiter uniuersi. Sed iuuat rationem de mente superiorem aliquanto latius explicare. Si quis à nobis

quærat, utrum horũ perfectius sit, intellectus ne an sensus, intelligibile ne an sensibile? promittemus ei nos quod desiderat protinus ostẽsuros, si modo nobis prius ad hoc unũ ipse respõderit. Sis ô amice, qui me rogas, esse aliquid in te ipso quod aliquã habet utrorumꝗ notitiam, notitiam, inquam, intellectus ipsius & sensus, rursum intelligibilis atꝗ sensibilis. Eadem enim uis quæ hęc inuicem comparat, iam utraꝗ quodammodo uidet. Responde igitur, nunquid uis eiusmodi sit intellectus an sensus? Responde, quæso, libenter. Vt hac ego responsione tua, mox tuæ illi interrogationi respõdeam. Iam igitur te sic audio respondentem. Virtus eiusmodi non est sensus. Omnes enim continuè sensibus utimur, ac maximè & intentissimè utimur. Si igitur sensus uidere se posset & illa, uel omnes, uel quamplurimi facileꝗ, & clarè uim ipsam sentiendi & intelligẽdi atꝗ intelligibilia sensibiliaꝗ cognoscerent. Cũ uerò paucissimi sint, qui ista cognoscãt omnia, atꝗ ij quidem uix, & non sit diuturna intelligentiæ argumentatione cognoscant, certũ est sensum nequaquã nosse, uel seipsum uel intellectũ & intellectus obiecta. Imò uerò hæc omnia constat ab intellectu cognosci. Præterea uis illa quæ de utrisꝗ perquirit, eadem est ac illa, quæ etiam ratiocinando hæc inuenit, & ratione concludit utrum sit inter illa perfectius? Quod aũt ratiocinando quærit rationemꝗ assignat, ratio est, non sensus. Igitur solus intellectus est, qui hæc omnia nouit. Igitur & ego priori tuæ illi quæstioni iã ita respondeo. Tantò saltem perfectior intellectus est sensus, quantò uis eius latius perfectiusꝗ propagatur agendo, sensus, ut ipse monstrabas, neꝗ seipsum, neꝗ intellectum intellectusꝗ obiecta potest agnoscere, intellectus aũt utraꝗ noscit. Accedit alius quidem perfectionis gradus. Quippe intellectus quando se atꝗ sensum cæteraꝗ quantũ ad perfectionis attinet gradus inuicem comparat, iam summam ipsam perfectionis formam quasi ante oculos habet, ad quam utraꝗ cõferens, quod ad ipsum accedit propinquius, idem iudicat esse perfectius. Si summam perfectionis attingit formam, proculdubio ex summa quadam ad eam proportione hanc attingit. Non solum igitur perfectior est, quam sensus, sed etiã penè post perfectionem ipsam summè perfectius. Video tertiũ insuper perfectionis intelligentiæ gradũ, nam dum quęrit iudicatꝗ seipsam, certè reflectitur in seipsam. Quod aũt tale est etiã in seipso existit & permanet, est insuper incorporeum penitus atꝗ simplex. Deniꝗ cum ex seipso ad seipsum motu circulari progrediatur, potest utiꝗ sempiternè moueri, hoc est agere semper & uiuere. Mitto quod intellectus tanquam perfectior paucioribus est communis, seriusꝗ & rarius exercetur, ac tanquam finis post uegetationis usum sensumꝗ conceditur. Dat sensui regulam atꝗ leges finemꝗ præscribit, seipsum ad agendũ pro arbitrio ducit quando ratiocinatur atꝗ consultat. Sensus aũt, ubi ratio non resistit, instinctu semper naturę propellitur. Mitto quod ratio sæpe aliter eligit, quã sensus & usus corporis exigat, quia uidelicet electionis principium non pendet à corpore, alioquin finis eius semper spectaret ad corpus. Rationem certè in motu suo nequaquã subdi corporibus ex eo perspicitur, quod speculando transcendit corpora, consultando se ad diuersa oppositaꝗ extendit, eligendo corporis inclinationi sæpe repugnat. Quare multò minus in essentia uitaꝗ corporibus ullis subijcit. Quid? quod sensus procedente ætate quodammodo hebetari uidetur, intellectus uerò nequaquã, potest tamen ab intentione speculationis auerti, quando in curando colendoꝗ corpore nimium occupatur. Quid? quod sensus ipsius obiectum quotiens uehementius est, lædit subito sensum, atꝗ post illius occursum non potest e uestigio sensus debiliora discernere. Sic offendit oculum splendor exuberantior, sic offendit aures strepitus uehementior. Mens uerò contrà, ab excellentissimo sui obiecto neꝗ læditur unquã neꝗ confunditur. Imò eo cognito inferiora simul clarius ueriusꝗ discernit. Quod quidem mentis naturam esse significat summopere spiritalem & excellentem. Quid? quod sensus solis corporeis terminatur obiectis, intellectus autem secundùm intimam actionem ab omnibus emergit corporibus, utpote qui secundum essentiam atꝗ uitam nõ sit submersus. Formas corporales separat à materiæ passionibus, formas quoꝗ illas quæ per se penitus sunt incorporeæ discernit à corporalibus, quippe qui ipse à materiæ passionibus atꝗ à corporalis formæ conditionibus sit separatus. Pręterea sensus particularibus solum obiectis est contentus. Familiaria uerò intellectus obiecta rationes ipsæ rerum sunt uniuersales & sempiternæ, quas non aliter, ꝗ per præcipuam quandam ad

ipsas proportionem familiariter potest attingere, ex quo apparet ipse quoque absolutus & sempiternus. Præsertim quia rationes eiusmodi per species quasdam attingit, quas ipsemet & facit, & suscipit. Quas esse necessarium est à materiæ passionibus absolutas, alioquin rationes ideasque illas referre non possent. Intellectus autem ipse nisi à materiæ passionib. liber existeret, species eiusmodi neque hoc pacto facere posset, neque suscipere.

Mens magis, quàm sensus optatum finem consequi potest.

Ratio quidem nobis propria est, non enim bestijs eam Deus infudit, alioquin dedisset eisdem sermonem tanquam rationis interpretem, manũ insuper tanquam rationis ministrum & instrumentum, præterea uideremus in bestijs aliqua consultationis ueritatisque inditia. Nunc autem uidemus eas nunquam aliter facere, quàm impulsu naturæ, ad necessitatem duntaxat corporis impelluntur. Omnes araneæ similiter texunt telam, neque texere discunt, neque tempore quamuis longo in melius texendo proficiunt. Postremo apparerent in brutis certa quædam religionis inditia atque opera omnibus manifesta. Vbi enim intellectus adest, qui tanquam oculus quidã est ad lumen intelligibile constitutus, ibi quoque intelligibile lumen qui Deus est lucet, suspicitur, amatur & colitur. Quantò intellectus perfectior est, quam sensus, tantò saltem homo perfectior est, quam brutum, atque ex hoc ipso est perfectior quod habet ipse proprium, bestijs non commune. Itaque propter intelligentiam tãtum perfectior iudicatur. Præsertim tùm intelligentiæ munere ad infinitam perfectionem, qui Deus est, affectu, speculatione, cultuque accedat. Perfectio autem cuiusque præcipua inconuenientis finis possessione consistit. Cuius quidem consecutio tantò facilior est & plenior quantò innata perfectio uberior. Vbi enim perfectio illa formulis quæ innascitur ab initio præualet, ibidem naturæ ordine finalis ipsa perfectio abundantius & facilius feliciusque conceditur, siquidem illa huic obsequitur, nec illius obsequio prouenit. Vnde concluditur ut multò magis faciliusque ratio, quam sensus, homo quam brutum, finem congruum optatumque consequi posset.

Immortalis animus in corpore mortali semper est miser.

Experimur autem in nobis bestiam nostram, id est, sensum, finem suum bonũque sæpissimè consequi, quando scilicet sufficientis obiecti sui consecutione, quantum ad ipsum pertinet, prorsus impletur, homo uerò noster, id est, ratio quando finem consequatur optatum non experimur. Nam in summis esset corporis uoluptatibus quando sensus ipse quantum in se est impletur omnino, ratio adhuc uehemẽter sollicitatur, sensumque sollicitat. Siue enim sensibus obsequi uelit, semper aliquid suspicatur, noua machinatur oblectamenta, cõtinuè, nescio quid ultra requirit. Siue sensibus repugnare contendat, uitam reddit laboriosam. Vtrobique igitur non solũ ipsa non est felix, uerumetiam sensus ipsius felicitatem penitus interturbat. Siue iam domuerit sensum seque in seipsa collegerit, tunc propria impellente natura rationes rerum causasque perquirit. Vbi aut inuenit sæpe quod nollet, aut non inuenit sæpe quod uellet, aut forte non tantum comprehendit quantum cupit & capit. Semper certè ambigit & uacillat & angitur. Cùm igitur nusquam quieta sit, certè nunquam dum sic afficitur, uel ipsa fine potitur optato, uel sensum præsente iam fine suo potiri permittit. Nihil uerò irrationabilius fingi potest quam hominem qui per rationem est animalium imò omnium quæ sub cœlo sunt perfectissimus: perfectissimus, inquam, quantũ ad formalem perfectionem illam quæ tributa nobis est ab initio, ob eandem rationem esse omnium imperfectissimum quantum ad finalem illam perfectionem ad quam consequendam perfectio prima tribuitur. Hic esse uidetur infelicissimus ille Prometheus, qui diuina sapientia Palladis instructus ignemque cœlestem in rationẽ adeptus ob hoc ipsum in summo uertice montis, hoc est, in ipsa contemplationis arce ob continuum auis rapacissimæ morsum in inquisitionis stimulum, miserrimus omnium merito iudicatur, donec transferatur eodem, unde olim acceperat ignem, ut quemadmodum uno illo luminis superni radiolo nunc assiduè stimulatur ad totum, sic toto deinde lumine penitus impleatur.

Homo

Homo quàm difficilè extra habitum naturalem positus felicitatem sequitur, tàm facilè hanc in naturalem habitum restitutus assequitur.

RAtiones de facilitate felicitatis humanæ in superioribus primo nobis adductæ, ueritatem ipsam naturali quodam ordine monstrare perspicuè uidebãtur. Vnde nam igitur, quemadmodum experientia docet, tanta nobis ad beatitudinem contendentibus opponitur difficultas? Vt grande illud Sisyphi saxum per montis ardua sursum uoluere uideamur. Quid mirum? Summa Olympi montis fastigia petimus. Infimæ uallis habitamus abyssum. Onerosissimi corporis sarcina premimur. Dum anhelamus in arduum sæpe tàm ipso pondere, quàm præruptis undique rupibus in præceps repentè relabitur. Quid, quod illinc offendicula & obstacula, quam plurima detinent? Illinc pratorum quorundam blandimenta noxia demorantur. Sic igitur, heu miseris, sic extra sublimen patriam religatis in infimo nihil usque obijcitur non ualde difficile, nihil occurrit non undique miserum. Quid'nam ad ambiguitatem eiusmodi respondebimus? Illinc argumentatio facilitatem summam pollicebatur, hinc experientiã summam pariter monstrat difficultatẽ. Tantam denique litem sola nobis lex Mosaica dirimet. Extra naturæ primæ ordinem positi sumus, præter naturæ ordinem, proh dolor, agimus atque patimur, primus homo, quam facilè primum omnino conuersus ad Deum felicitatem accipere poterat, tàm facilè deinde illinc aduersus ipsam amisit facilitatem. Cuncta igitur parentis primi propago tàm difficilè extra naturæ prioris ordinem posita beatitudinem recipit, quàm facilè in ordinẽ ipsum restituta reciperet. Quid uerò dicent ad ista Philosophi? Magi quidem Zoroastris Hostanisque sectatores simile quiddam afferent, aiunt enim ob antiquam quandam humanæ mentis infirmitatem omnia nobis infirma difficiliaque contingere. Ac si quis temperationem animæ restituerit omnia iam fore disposita. Huic quoque non dissonat illud Pythagoreorum atque Platonicorum. Animam uidelicet idcirco tot in mundo sensibili malis affligi, quia sensibilium bonorum auiditate nimis illecta bona intelligibilis mundi imprudenter amisit. Peripatetici forte dicent hominem potius, quàm brutum à fine proprio aberrare, quia libero mouetur arbitrio, unde hinc atque illinc prout uarijs consultando utitur coniecturis, potest præuaricari. Animal autem irrationale non ducitur à seipso, sed ab ipsa naturæ prouidentia nũquam errante ad finem sibi conuenientem, tanquàm ad signum sagitta dirigitur. Error autem ille noster atque præuaricatio cũ non à naturæ defectu proueniat, sed uarietate rationis & obliquitate cõsilij nequaquam disperdit potentiam naturalem, sed turbat potius uoluntatẽ. Atque sicut in elemento etiam extra locũ proprium posito unà cum natura seruatur uis atque inclinatio ad terminũ proprium naturalis, qua potest aliquando suã repetere regionẽ, sic in homine etiam postquàm à recto tramite aberrauit, restare putant naturalẽ tùm tramitis, tùm termini repetendi potentiam. Denique exactissima Theologorum examinatio rem omnem breuiter ita concludit. Non potest ulla ad motum aliquem inclinatio amplior esse quã motor. Cùm igitur animi inclinatio præcipuè uergat ad infinitum, nimirum dependet solũ ab infinito. Si enim à determinata quadam causa post Deũ animæ motrice quam proximè proueniret ad finẽ quoque duntaxat uergerit terminatũ. Siquidẽ mouendi uirtus quamuis in infinito principio sit infinita, tamẽ in sequẽte causa, quæ determinata est, terminatur. Ac motus mouentis proximi potius, quã remoti sequitur qualitatem. Quamobrẽ motor ipse qui animum propriè uertit ad infinitum est ipsamet solum infinita potestas, quę mentẽ pro libera uoluntatis natura modo quodã mouet ad eligendas uias maximè libero. Rursus pro infinita mouentis potentia ad appetendũ finem usque adeò incitat ut non appetere nequeat. Si motus eiusmodi non potest quo dirigitur peruenire, nullus utique poterit. Vbi infinita uiget potentia. Ibidem infinita sapientia atque bonitas dominatur. Hæc autẽ neque quicquam mouet incassum, neque bonũ ullum prætermittit alicui quod accipi iam possit & debeat. Proinde cum homo tùm ob rationis contemplationisque usum ad angelos beatissimos, tùm ob diuinum cultum ad Deũ beatitudinis fontem multò propinquius accedat, quam bestiæ, necesse est eum aliquãdo posse in optati finis possessione fore multò beatiorem. Vt qui supernis similior est tàm uoluntatis ardore, quàm intelligentiæ lumine, similiter sic uitæ felicitate similior. Siquidem à uitæ uirtute intelligẽdi uolendique uirtus & excellentia proficiscitur. Nunc uerò in corpore hoc tum propter

corporis ipsius imbecillitatem infirmitatemq; & rerum omnium indigentiam propter continuam mentis anxietatem est longè miserior. Quapropter q; difficile felicitatem suam in corpore terreno, intemperato, caduco, animus cœlestis & immortalis continuè sequitur, tàm facilè hanc, uel à corpore liber, uel in corpore temperato, immortali, cœlesti, consequitur. Non uidetur autem finis ipse naturalis existere nisi in habitu naturali. Habitus autem sempiterni animi maximè naturalis esse uidetur, ut suo in corpore uiuat iam sempiterno. Hinc necessaria ratione concluditur, immortalitatem claritatemq; animi posse ac debere quãdoq; in corpus proprium effulgere. In quo quidem statu solum summa hominis beatitudo completur. Atq; hęc quidem Prophetarum Theologorũq; sententia à Magis & Mercurialibus Philosophis & Platonicis confirmantur.

Mens adepta beatitudinem nunquam amittit.

QVando uerò infinitum attingat anima finem, cum ea præcipuè ratione hunc attingat, qua hinc afficitur & trahitur, & perducitur, attingit utiq; sine fine. Si potuit ex finito quodam gradu qui infinitè distat ad immensum quãdoq; resurgere, potest etiam in ipso immenso infinitè manere. Præsertim quia eadem infinita potestas, quæ tàm longè traxerat ad seipsum uehementius, quàm explicari possit in se proximè retinet. In bono autem infinito neq; quicquam fingi mali potest, & quicquid boni fingi optariq; potest, plenissimè reperitur. Illic igitur æterna uita, clarissimum intelligentiæ lumen, status mutatione carens, habitus priuationis expers, secura tutaq; totius possessio boni, gaudium undiq; plenum.

Finis quinq; quæstionum de mente.

Super sensum est intellectus. Super sensibile est intelligibile. Super mentes nostras, sunt aliæ mentes, super formas corporales, sunt formæ incorporales.

Marsilius Ficinus Florentinus Conphilosophis suis, S. D.

QVid in rebus tàm naturalibus, quàm humanis uerius meliùsue sit, quotidie ratiocinando & consultando quærimus atq; inuenimus. In quo quidem discursu communibus incorporeisq; quibusdam ueritatis bonitatisûe regulis utimur. Atq; ea de quibus agitur ad incorpoream cõmunemq; & summam ueritatis bonitatisûe formam comparando referimus. Vt quod ad ipsius gradum inter alia propius uidetur accedere, id esse cæteris uerius ac melius iudicetur. Hoc autem totum non sensu facimus, sed ratione, sola enim in hominibus ratio est, quæ rerum rationes assignat, atq; ratiocinando communibus regulis ad communem formã singula comparat. Hinc duo præcipuè concluduntur. Primum, rationem sensu ueriorẽ admodum melioremq; existere, siquidem sola hæc nobis ad summam ueritatem & bonitatem, tàm discursu, quàm affectu se confert. Et cum de ipsa ueritate sensus & bonitate, qualiscunq; illa sit, agitur, hoc ipsum non sensus ullo pacto, sed ratio perficit. Secundum, quòd quantò ratio uerior, & melior est, quam sensus, tantò saltẽ quæ rationis obiecta dicuntur ueriora melioraq; sunt, quàm sensus obiecta. Præsertim quia quotiens de rerum sensibilium ueritate uel bonitate perquiritur, non aliter hoc ipsum uel indagari potest, uel inueniri, quàm uirtute quadam & luce intelligibilium rationum atque formarum. Quamobrem intelligibilia hæc, quæ intellectus obiecta dicuntur, id est, rationes ipsæ rerum incorporales atq; formæ à materiæ passionibus absolutæ uerius meliusq; sunt, ideoq; magis in rerum natura uidentur existere, quã formæ corporum quę sensibus offeruntur. Accedit ad hæc, quod quemadmodũ sensibile mouet sensum, sic quodammodo intelligibile intellectum. Si non possumus quæ infra nos sunt percipere, nisi ab illis per species quasdã quodammodo moueamur, multò minus possumus quicquam super nos concipere, nisi ita moueamur ab ipso, ut mens eius semine prægnans, prolem inde parturiat præstantioris substantiæ similẽ. Mens enim uirtute omnino propria nihil ederet unquam, nisi uel inferius, uel æquale. Ergo quando mens ad ipsum intelligi-

intelligibile surgit, tàm sensibili uerius, quàm sæpe ipsa mente præstantius necesse est eã ad ipsum supra seipsam illius uirtute penitus eleuare. Hoc ipsum nisi esset quicq̃, nisi uerius existeret, quàm sensibile, certè uerius intellectum mouere non posset, quam sensibile sensum. Nunc autem longè uerius mouet, quandoquidem magis perducit tàm ad uerum, quàm ad ueritatis cuiuslibet rationem. Quid enim uerum sit propria ratione, & quid ipsa sit ratio ueritatis, ac uicissim ueritas rationis, haud sensu, sed ratione percipimus. Si quis autem dixerit, mentem ab alienis uel extrinsecis ad intelligentiam non moueri, sed ipsamet propria & mirabili quadã uirtute suas sibi species, sua obiecta concipere, dicemus ex eo sequi, mentem esse incorpoream penitus & æternam, si nequaq̃ ab alio, sed à seipsa mouetur, suaq̃ uirtute species siue rationes concipit incorporeas & æternas. Vera enim cuiusq̃ ratio cum aliter aliquando se habere non posit, est sempiterna. Cæterum istis addemus: Si non deest menti simplicisima quædam forma & perfectisima, imò adest, per quam & ad quam de simplicitate perfectioneq̃ rerum omniũ dixerit, ac seipsam multis simpliciorem perfectioremq̃, multa quoq̃ ipsa simpliciora & perfectiora esse concludit. Si, inquam, non deest menti talis quædam forma, sed adest, multominus uniuerso deest, imò uerò multomagis inest. Ac mens ab illa uim accipit qua moueatur ad illam. Addemus præterea, humanam mentem summam quidem esse in formarum genere naturalium, quoniã formas concipit siue suscipit puriores, perfectiores, quarum comparatione naturales nihil pendat. Verum non esse in mentium ordine summam, quoniam non sit uerisima, id est, summè ueridica, cum noxij saltem uitio corporis sæpe ambigat & fallatur. Mens uerò illa uidetur esse uerisima, quæ nihil unquam admittit falsi, nihil prorsus ambigui. Quoniam uerò quicquid uerius est, id est, & magis potentiusq̃ existit, sequitur supra mentem nostrã mentes alias esse, ad modum ueriores, quæ à falso remotiores sint, quàm nostra, ac deniq̃ super omnes quãdam esse summam atq̃ uerisimam, in qua non aliud sit mens, quàm ueritas, non aliud intelligere sit, quàm esse, non aliud agere sit, quã uelle. Quæ cum fœcundisima sit, imò ipsa fœcunditas, mentes deinceps, quàm plurimas tanquam filias procreet, seruet, illustret. Veriores autem mentes, ueriores quoq̃ rerum posident rationes, uerisima uero uerisimas. Vnde concluditur, rationes rerum incorporales quæ ab humana ratione pro arbitrio cogitantur, non esse figmenta quædam, sicut illis qui sensibus potius, quam ratione uiuunt, atq̃ res iudicant, forsitan uideretur, imò uerò super nos in diuina quadam mente tanquam supercœlesti Sole uerisima rationum omnium lumina clarisimè perlucere. Vnde in mentes alias quæ inter illam & nostram quasi mediæ esse uidentur, ceu in stellas superiores & quodammodo immutabiles, atque etiam in nostram, ceu in Lunam iam quasi mutabilem, ueri rationum radij dimittantur.

Mens sempiterna est, quia radio desuper accepto utitur ad æthera.

QVoniam uerò mentis acies non aliter per eiusmodi radios agit, hoc est, uidet & appetit, quam substantia ipsa mentis eos acceperit, idcirco clarisima ueræ rationis luce concludimus, omnibus uel infimis mentium gradibus à prima mente, imò à summo mentium lumine æternitatem uitæ ipsius esse tributam, quandoquidem omnibus naturalis æternitatis agnitio quædam & appetitio uenerationq̃ conceditur.

Mens Dei radio reflexo intelligit creata, recto creatorem.

LVna hæc nostra, id est, mens, prout in Solem suum magis minùsue & aliter atq̃ aliter conuertitur, uel auertitur luminis & umbrarũ quarundam diuersitate & uicissitudine uariatur. Nunq̃ tota recipienda luminis facultate priuatur. Nunquam tamen tota undiq̃ fulget, pars enim ratione carens, utpote quæ sit quodammodo densior, id est, ineptior, nõ refulget. Luna, inquam, hæc nostra radios quibus stellas supercœlestes, id est, angelos suscipit, eosq̃ certa ratione cœlestibus longè præstantiores esse discernis, uehementiusq̃ amat & colit, radios, inquam, eiusmodi ab ipsis cœli syderibus, quæ neq̃ intellectum neq̃ affectum altius, quam ad ipsammet erigere

possunt,

possunt, habuisse non potest. Potest autem eos à stellis angelicis, imo uerò à supercœlesti Sole per stellas angelicas accepisse. Omne stellarum lumen, ut communis fert opinio, à Sole atque in Solem. Omne mentium lumen à Deo pariter & in Deum, Luna hæc nostra quando ita diuinum prospicit Solem ut esse illum infinitum, & qua ratione sit talis, prorsus aspiciat, & quia sit infinitus, ideo infinito penitus interuallo angelos asserat antecedere, ipsosque angelos illius comparatione nihilipendat, radium eiusmodi quo & super angelos & infinitè progreditur, & ipsos pene pro nihilo habet, certè ab angelis non accepit. Neque rursus à Deo ipso per angelos. Nam radius dum per angelum transit determinatum, determinatur & ipse, unde nequit ad proprium immensi in quantū immensum est uel prospectum erigere uel affectum. Virtute enim propriè infinita opus est ad motum illum qui ad infinitum propriè uergens terminum, sic absque fine progreditur, ut in termino infinito duntaxat finem facere ualeat. Igitur solius immensi Dei purus radius est, quo immensum esse Deum agnoscimus, quem nisi nouerimus, semper ultra perquirimus. Solius quoque immensi Dei flamma uidetur, qua sic ardemus immensum ut liquor ullus præter immensum sitim posset extinguere, imò, (ut rectius loquar) implere. Forsitan operæpretium erit similitudinem illam de Sole Platonicam, quemadmodum in libro de Amore & in Theologia latissimè explicauimus, hic quoque aliquantò latius, quàm superius explicare. Inter omnia sensuum instrumenta purissimum oculus est. Inter omnes animæ uires purissimum intellectus. In mundo uisibili summum uisibile Sol. In mundo intelligibili summum intelligibile Deus. Igitur quemadmodum se ad uisibile uisus habet, sic penè ad intelligibile intellectus. Visus uisibilia omnia, id est, colores, in summi uisibilis, id est, Solis fulgore discernit. Intellectus intelligibilia omnia ueraque cuncta in summi intelligibilis, ueritatisque ipsius lumine conspicit. Ac tantò magis intellectus quilibet eiusmodi indiget lumine, quàm uisus illo, quantò magis omnis intellectus, & quoduis intelligibile à supremo & infinitò intelligibili dependet, quam uisus & uisibile quodlibet ab ipso Sole, qui finitus est, & à causis superioribus producitur & seruatur. Quicquid uidetur usque siue ab oculis animalium quorundam, quæ innato quodam radiolo noctu uident, siue ab alijs ad ignis stellarumúe lumen, totum hoc Solis ipsius splendore uidetur. Sicut enim omne calidum à summe calido, sic omne lucidum à summe lucido efficitur & seruatur. Seruatur, inquam, quia & si causæ æquales, id est, quæ in eadē specie sunt, qua & effectus in generatione effectus, non tamen in conseruatione necessariæ sunt, tamen superiores causæ in effectu etiam conseruando sunt necessariæ. Eadem ratione quicquid intelligitur usquam, siue insito quodā & naturali lumine tanque familiari oculi radio, siue infimorum radijs angelorum tanque igne siue supernorum angelorum luminibus, tanque stellis, uniuersum hoc infiniti ipsius intelligibilisque Solis radijs intelligitur. Præsertim quia Sol eiusmodi ubique totus uiget, & implet intrinsecus uniuersa, magisque inde cuncta tàm in conseruando, quàm in nascēdo dependent, quàm imagines in speculis à corporibus. Radio quidem Solis per alia passim reflexo cernere possumus alia. Solem uerò ipsum nisi recto quodam ipsius radio rectoque in eum aspectu suscipere non ualemus. Atque hoc quidem radio qui profluit extra Solem, ideoque miscetur quodammodo & minuitur oculus, quam purus, & quam magnus sit Sol discernere nequit. Quod si puritatem magnitudinemque illius agnoscimus, non oculis istud qui longè falluntur, sed ratione metimur. Oportet autem oculum sic à natura institutum fuisse, ut ipsi Solis globo, quam proximè adhæreret, quo propriam eius puritatem magnitudinemque perspiceret. Sic radius qui ex Deo emanans rebus creatis infunditur creata solum propriè nobis ostendit, Deum uerò nobis ipsum ostendit magis, qui in mentem ipsam dirigitur in Deum uerè directam. Veruntamen quoniam à mente pro mentis qualitate & capacitate percipitur, puritatem infinitatemque Dei monstrare non potest. Ideoque per ipsum nunquàm Deum esse actum purum omnino infinitumque cogitare possemus. Nihil autem supra mentem intus habemus quod queat mentis fallaciam redarguere. Certa tamen ratione consideramus diuinæ puritatis & infinitatis abyssum, rationemque infinitatis atque uicissim rationis infinitatem animaduertimus. Quando etiam super supremos angelos per innumerabiles perfectiones gradus magis deinceps magisque gradatim progredientes qua ratione diuinus actus progressum

eiusmodi

eiusmodi penè infinitum infinitè supereminent cogitamus. Quamobrem non solum diuini Solis radius oculo mentis inest, sed etiam Sol ipse diuinus adest sub ipsa infinitatis suæ (ut ita dixerim) ratione, per quam uideat appetatq́ tùm infinitatis uerissimam rationem, tûm rationis ipsius infinitatem. Adest, inquam, ubiq́, & adest semper. Quandoquidem ubi mentes quotiens expeditæ sunt, attentiusq́ ad hoc corpus incumbunt, diuinum actum hac ratione considerant infinitum, quia neque subiecti alicuius limitibus ullis cohibeatur, neq́ permixtione qualitatis inficiatur, neq́ causæ superioris excellentia superetur, neq́ uel temporum interuallis, uel locorum spacijs excedatur, neque numeratis uirtutis gradibus quamuis quamplurimis terminetur. Neq́ forsitan terminetur superetúrq́ à mente, quæ ultra quemlibet numerum atq́ finem tàm fingendo, quàm affectando sine fine progreditur. Videt mens infinito Dei actui infinitam subesse materiç (ut ita dixerim) passionem. Tempus quodammodo interminatum, motum semper æqualem spatiumq́ immensum, (ut ita loquor) atq́ quodammodo perpetuam generationis successionem, indefessam mentis discursionem. Videt ipsum purum nihilum infinitè considerari negando, & immensam ibi malum excogitari. Videt ipsum purum ens, (ut ita dicam) infinitè affirmari ratiocinando, bonumq́ esse prorsus immensum, quia sit uirtus immensa. Aliud enim est uirtus quælibet, aliud est numerus atque mensura. Ac prius est uirtus quęlibet ordine quodam, quàm mensura. Numerus igitur uel mensura quotiens uirtuti accedit extrinsecus posteriusq́ contingit. Nihil tale Dei ipsius uirtus admittit. Non igitur numerum uel mensuram habet, qui omnia numero perficit & mensura. Si non intra se admittit, neq́ etiam circa se patitur. Ergo sicut infinitè se replicat intus, sic infinitè se explicat extra. Vnde fit ut ubiq́ sit & semper, cuncta facillimè faciat & perficiat, cunctis & facillimè adsit & insit. Sicut enim si qua esset infinita dimensio immensum spacium occuparet, sic si qua sit infinita potestas seipsam undiq́ sine fine diffundit, atq́ etiam absq́ principio & fine uiuit in æuum. Platonici Philosophi opinantur, ubi est uisibile summum, ibidem summum existere uisum. Idcirco Solis globo non modo uitam tribuunt, uerumetiam uidendi uirtutem omnium perspicacissimam atque certissimam. Orpheum in hoc potissimum imitari uidentur, qui Solem mundi oculum nominat, quo & quem omnium oculi uideant. Opinantur Solem stellasq́ uiuificas, & uiuentes iactis per omnia radijs quicquid mundo continetur inspicere.

Deus omnia uidet & curat.

PEripatetici putant summum intellectum summumq́ intelligibile idem penitus esse. Sanè summus intellectus, summum possidet modum intelligendi, non igitur intelligendo respicit extra, sed intus, neq́ eius intelligentia ab alio, quam à seipso dependet. Quod etiam quod summum intelligibile est, summus sit intellectus, ex eo patet, quòd inter intellectum atq́ intelligibile maxima quędam proportio esse debet. Cum igitur id maximè fiat, intelligibile quod à materiæ passionibus longissimè separatur, maximè & uerissimè intellectus est, quod maximè est abstractum. Pręterea non esset intelligibile summum nisi tale sibi quoq́ esset, intelligeretúrq́ etiam à seipso. Deniq́ si intelligibile excellentiam quandam super intellectus communes significat, mouet enim eos & illuminat, & format, & perficit, nihil in intellectu secundũ participationem aut formam reperitur boni, quin in ipso summo intelligibili secundũ causam uirtutemq́ agentem reperiatur. Igitur animæ rationales intellectus quidam secundũ participationem esse dicuntur, angeli uerò intellectus secundũ formam existimantur. Intelligibile summum, id est, Deus, intellectus secundũ causam est, intellectus, inquam, super intelligentiam cogitabilem. Intellectus quolibet intellectu infinitè præstantior. Si Solis lumen quo Solem uidet oculus haberet oculum, certè dum oculus noster ipsum uidet, ipsum quoq́ & multò clarius, quia omnis ab eo claritas emanat, oculum mutuo nostrum inspiceret. Et dubitamus adhuc, utrum diuinus ille oculus quo etiam proximè, & quem passim mentium nostrarum uident oculi, nostros ipse uicissim uideat oculos? Nisi nos ipse uideret, qui nos continuè uidendo, nos semper illuminat

nat atque illuminando uim nobis uidendi actumque largitur, certe nusquam aliquid uideremus. Qui certe nihil aliud intelligimus præter intelligibilis summi lumen intelligibilis cuiuslibet rationibus undique plenũ. Sicuti neque uidemus quicquam nisi Solis lumẽ, rerum omniũ coloribus figurisque depictũ. Et dubitamus adhuc, utrũ immensa bonitas nos amet nobisue prouideat? Quæ etiam absque medio nos fouet tãquam filios, & ubique ac semper amplectitur. Et dubitamus adhuc, utrum infima quadã corporeaque scintillla, an potius incorporea luce atque superna, sublimes formarum radios ab infimis materiæ tenebris secernamus? Argumentemur superiora, inferiora passim redarguamus, quam parua sint terrena, quam magna cœlestia, quam immensa supercœlestia, metiamur. Nemo magis uidetur ubique mentiri, quam qui maxima quæque confidit pusillo corporalis sensus digitulo, potius quã maxima mentis mensura, metiri. Nemo profundius in tenebras uel clam ipse delabitur, uel præcipitatur inuitus, quã qui à Deo & sibi superbus & soli superno euadit ingratus, ut absque illius lumine, cuius est omne lumẽ, uidere lumẽ profiteatur. Perinde ac si quis cœlestia lumina oculi duntaxat sui radio, nõ cœlesti splẽdore uidere se credat. Hic Paulus Apostolus contra Philosophos nonnullos superbiores exclamat: Qui cum Deum cognouissent, non sicut Deũ glorificauerunt, neque gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorũ, & putantes esse se sapientes, stulti facti sunt. Horum mens passa uidetur eclipsim, quando superbè nimium defecit à Deo, imò uerò miserabiliter admodum à seipsa. Tunc enim nos ipsi deserimus infeliciter quando ipsum sine quo esse nullo modo possumus, stultè deserimus. Heu quisquis hunc misere relinquit tutorem, haudquaquam relinquit omnino, simul enim in eundem recidit sed ultorem. Heu quisquis patrẽ aspernatur benignè lucentem, interim eundem tanquã iudicem experitur urentem. Vt in qua luce bonum suum infinitũ uenerari neglexit, in eadem nisi dilexerit aliquando quod neglexit, malũ suum sentiat infinitum. Atque ob oculorum impuritatẽ sub lucis illius radio doleat semper, qui non purgauit oculos & erexit ut semper tota luce gauderet. Quãdo impiorum mens Philosophorum imprudenter defecit à Deo: tunc sensus in eis imprudenter defecit à mente. Corpus & si libenter, impotẽter tamen, secutũ est sensum, illinc monstruosissimæ quædã opiniones: istinc mores orti sunt omniũ immanissimi. Hinc uita undique misera, contra uerò nullorũ uel sententiæ probabiliores, uel mores probatiores, uel uita beatior, quàm eorũ qui legitimè, id est, piè Philosophantur, hoc est, scientiæ ueritatisque studium cum religiosa semper ueraque pietate coniungunt. Hoc autem nihil aliud esse uidetur, quã nolle ab inueniendæ ueritatis amore seiungere honorãdæ ueritatis amorem.

Elementa mouentur mobiliter. Cœlestes sphæræ mouentur stabiliter. Animæ stans mobiliter. Angeli stant stabiliter. Deus est ipse status.

Marsilius Ficinus Florentinus Ioanni Francisco Hippolyto utriusque iuris Doctori Gazolti comiti clarissimo, S. D.

VIdemus elementa à terra usque ad cœlum moueri mobiliter, mobiliter, inquã, quoniam à rectissima motionis norma nonnunquã, uel ob impedimentum, uel ob aliam quandam causam quodammodo dimoueri uidentur. Cœlestia uerò corpora mouentur quidem, sed stabiliter, nam in ipsorum naturali motu continuè perseuerant. Proinde status motu longè perfectior iudicatur. Motus cũ statu necessario indiget, sed non contrà. Quamobrẽ si motus motu nobis ab inferioribus ad superiora nunc ascendentibus perfectior gradatim occurrit, atque ille est perfectior qui stabilior est, multo magis status ipse statu gradatim perfectior debet occurrere. Itaque sicuti status elementis in cœlum usque adeò creuit, ut iam modus standi quod stabiliter nominatur sit repertus, longe magis adeò crescere debet super cœlum, ut status ipsius substantia quędam reperiatur. Illic igitur erit aliquid quod stet quidem semper, licet mobiliter, hæ uerò rationales animæ sunt, quarum substantia semper est eadem, neque motum patitur ullum, sed affectus, & actio uariatur. Quoniam uerò mutatio quælibet indigentiam quandam significat, ob quam quod mouetur ad id, quod non habet omnino solet percurrere, atque super id quod est indigum, necesse est esse aliquid quod sit plenum,

quò sustineantur reganturq; mobilia, quò recurrant alia ut impleantur, ideò sunt super animas angeli, qui & stant quidem semper, & stant stabiliter, quia & substantia, & actio in eis semper est eadem. Corpora spirituum umbræ sunt, spiritus cōtrà sunt lumina corporum. Tria uerò sunt corpora, tres ergò sunt spiritus. Corpus ex elementis compositum tàm secundū totum, quàm secundum partes è suo statu mutatur. Elementorū sphæræ & si uicissim mutantur in partibus, totæ tamē ipsæ permanent incorruptæ. Cœlestes deniq; sphæræ tàm secundùm partes, quàm secundùm totum indissolubiles perseuerant. Spiritus ratione uacui forte mutantur omnino. Rationales autem in tota substantia & actione præcipua permanent, quamuis secundùm particulas quasdam, id est, uires actionesq; infimas quadam uicissitudine permutentur, angelici spiritus ijdem & similes in utrisq; consistunt. Imò uerò, ut rectius exprimam, si corpora multa reperiuntur, quæ quamuis dispositione mutentur, semper tamen eadem substantia permanent, atq; hæc quidem sunt, quorum proprius est circuitus, id est, multò magis multi sunt spiritus, & si quadam dispositione mutabiles, substantia tamen penitus immutabiles. Tales uerò sunt qui præditi ratione circuitum quendam rationalem à seipsis in seipsos intrinsecus agunt, quando seipsos animaduertunt & colunt. Agunt rursus extrinsecus, tū consultando à fine rerum agendarū ad principia, atq; conuerso, tùm differendo à propositionibus quibusdā ad conclusiones, atq; contrà tùm speculando ab effectu ad causam, rursusq; à causis ad effectum. Rursus, quādo particularia in uniuersalia ipsa resoluunt, ac uicissim uniuersalia in particularia diuidunt componendo. Omnis uerò uis ad circuitum naturalis esse sempiterna censetur, tùm quia à se per suum centrum non recedit, tùm quia si opus fuerit per suam circumferentiā in se redit, & in quouis puncto inchoat semper à fine principium. Maximè uerò ubi fit circuitus spiritalis, ibi enim iungitur circumferentia centro. Atq; huiusmodi substantia simplex uim suam replicat in seipsam & auget replicando. Sibiq; innitens semetipsam conseruat. Meminisse uerò oportet, ubi discursio rationis efficitur, innata esse principia quædam stabilia discurrendi, id est, communes quasdam manifestasq; notiones, à quibus incipientes quasi radijs quæramus ignotiora, atq; inuenta ad easdem comparando dijudicemus. Meminisse præterea decet, quoniam principia illa necessaria sempiternaq; sunt, ideo uim animę quæ illarum subiectum est, esse similiter sempiternam. Discursionem quidem illam tanquam naturę nostræ propriam possidemus. Fundamenta uerò discursionis nobis cum angelis sunt communia. Illa quidem parte cœlestes sumus, ex ista supercœlestes. Duo mūdani corporis sunt extrema, terra scilicet cœlumq; empyreum. Vtrumq; uidetur immobile, sed altera alterum ratione. Terra quoniam non adepta est uirtutem aliquam ad circuitum. Empyreum uerò cœlum, quia iam omnem corporum uirtutem est adeptum. Mediæ uerò sphæræ sempiterna quadā uirtute, sed mobili, requirunt ulterius, nescio quid, permanens & ęternum. Quod de tribus ijs gradibus diximus, idem penitus de sensu, ratione, mente, rursus bestia, homine, angelo, intellige dictum. Elementa quoniam non solū corpora sunt, uerumetiam ex materia infima componuntur, ideo mobiliter agitantur. Cœlestia uerò quia eiusmodi materia carent atq; sunt quasi non corpora, idcirco stabiliter æqualiterq; discurrunt, suoq; ordine errores elementorū cohibere uidentur. Quia tamen motibus oppositis contrarijsq; feruntur, si proprijs ferantur naturis oportebit contrarias illis inesse naturas. Nulla tamen est contrariarum dissonantia qualitatū, unde omnis abest pernities, omnisq; transgressio. Mouentur igitur temperatione quadā, quā & ipsa superior causa regit potenter suauiterq; perducit. Vniformis natura est quæ tàm multa conducit in unum, est etiam omniformis quæ illa ad terminos affectusq; redigit omniformes. Non est autem corporea forma, alioquin uniformis simul, & omniformis esse non posset. Atque omne corporeum dum mouet, necessariò permutatur, ideoq; perfectissimus motor esse non potest. Et quia in mouendo non permanet, idcirco solum uirtute sua nequit permanentem in motu seruare tenorem. Quamobrem globi cœlestes à substantia quadam spiritali rationaliq; mouentur, atq; illa quidem sempiternam habente infatigabilemq; uirtutem, qua tamdiu moles tantas tàm æqualiter, tàm celeriter uoluere ualeat, ordinemq; mirificè rationalem pulcherrimùmque conficere.

Rationales

Rationales animæ quia nullo modo sunt corpora, sed ad corpora iam affectu quodã naturali declinant, idcirco manent quidem essentia uitaq; semper, sed quasi mobiliter. Innata uerò uirtute propriaq; mouentur. Angeli uerò sint neq; corpora, sint neq; ad corpora uiuificanda declinent, & stant quidẽ, & stabiliter ut in superioribus disputauimus. Quemadmodum omnia mobilia ad motum unum tempusq; primum, sic stabilia cuncta ad unum primumq; statum æternitatemq; necessariò reducuntur, tanquam cardinẽ siue centrum. Cui quæcunq; stant, pro uiribus innitantur, quod & ambiant quæcunq; mouentur, cuius unione res tàm multæ tàm diuersæ unam quandam pariant harmoniã. Motus tempusq; sunt pene idẽ, status & æternitas sunt penitus idem. Quæ enim in inferioribus disiuncta uidentur, in superioribus mirificè coniunguntur. Quicquid stare dicitur, siue in se siue in alio, primum quidam ipso statu stat. Deinde compositionem aliquam quodammodo suscipit. Verũ super id quod aliquo pacto compositum est, extat aliquid necessariò simplicissimum, à quo cætera pendeant, uniantur & componantur. Præsertim quia quod primum est in natura, cum ultra primum esse suum nihil capiat, aliunde compositum aliquo pacto cogitari nõ potest. Sic igitur super pigram naturam mobilis, super uagum motum motus fit constantior, super stabilem conditionem, substantia stabilis cum quadam conditione mutabili, super hanc naturam status ipse omniũ simplicissimus. Vbi summa simplicitas, ibi summa unitas, unicus igitur Deus existit, qui re uera absoluta unitas est, atq;, ut Platonicis placet, est etiam quodammodo mentis unitas atq; cardo, quemadmodum & mens cardo unitasq; animæ, & anima unitas, & cardo naturæ, natura deniq; corporum. Deus sicut est purus status mutatione carens, sic est pura unitas imperfectæ multitudinis expers. Quoniã status est purus, ideo omni est motu celerior. Iam enim ab æterno ipse in se est id omne quod ex parte quadam minima uix, & paulatim, & uniuerso tempore uniuersus motus assequitur. Et quicquid diuiduus motus naturæ diuiduæ diuiduo facit temporis interuallo, id totum status indiuisibilis indiuiduo prout uult momẽto æternitatis indiuiduæ perficit. Vbi enim uirtus constantissima dominatur, ibi actio editur omnium uelocissima. Vbi uerò instabilis natura uacillat, fit motio tardior. Rursus quoniam Deus est pura unitas multitudinis infinitæ principium, ideo infinita multitudine rerum est infinitè potentior, si innumerabilis inde potest numerus emanare, tempore sempiterno, ipse iam actu est innumerabilis numerus, imò unitas infinita & immensa potestas. Et quæcunq; infinitè, dispersa infinitè, ut ita dicã, debilitantur, ipse immensa unitate sua potenter colligit in immensum. Quoniam uerò nulla omnino difficultas actionis adest, unde mensura uirtutis abest, cui resistere dimensa natura non potest, idcirco Deus infinitè facilius feliciusq;, quam cogitari posit omnia perficit, adeo ut si statuerit cuncta simul efficiat, qui est omnia simul, à quo ad quem uelut à centro, & ad centrum singula tanquam lineæ punctaq; dependent, ut uno stabiliq; nutu singula queat pro natura cuiusq; uibrare.

Forma corporea diuiditur & mouetur ab alio. Anima rationalis non diuiditur, sed ex seipsa mouetur. Angelus neq; diuiditur, neq; mouetur, sed aliunde impletur. Deus est plenitudo una simplex immensa.

Marsilius Ficinus Nicolao Episcopo Vaciensi, & Francisco Bandino, S. D.

FOrma quæ ex seipsa primoq; talis quædam aut talis existit in eo genere plenissimè talis esse debet. Quod enim ex se primoq; calet & lucet, summopere calet & lucet. Quid igitur non est perfectissimè tale ab alio quodã superiore dependet. * Forma omnis quæ cum materia uel dimensione diuiditur & mutatur ab alio, formarũ omnium imperfectissima est. Nam subiecti dimensioni suæ ipsius indiget adminiculo, quippe quæ à seipsa non sit, quãdoquidem non est, uel in seipsa uel secum. Neq; etiam à subiecto præcipuè nascitur, quod propria natura iudicatur informe, neq; rursus à quantitate, quæ non per seipsam quicquam agit, sed per qualitatem, præterea propter extensionem dispersionemq; forma illa fit debilis, deniq; propter motum apparet egena. Neque igitur propria uirtute agit aliquid uel mouetur, postquam uim non possidet integram, atque propria uirtute neque sustineatur, neque subsistit. * Quapropter

** Forma corporea.*

** Anima.*

præstantiore quadam forma dependet, quę in se sine subiecto, atq; secum, sine dimensione consistere possit, id est, ab anima, quæ quãuis ex seipsa quodammodo moueatur, quia proximæ qualitates omnino mutabiles antecedit, non tamen cum materia, uel quantitate ullo pacto diuiditur. Quod ex eo præcipuè patet, tum quia indiuiduas formas à diuiduis ipsa perspicuè diuidit, secumq; coniungit, tum quia conuertitur in seipsam, quod forma diuisibilis facere nequit. Vbi enim pars altera distat ab altera, nondum totius in se ipsum est facta conuersio. Quòd uerò anima rationalis ex se ipsa liberè moueatur, tunc apparet potissimùm, quando & res corporeas modò potius suo, q̃ rerum intelligit, & contra earum impetum, quod ipsa præstare censuerit pro arbitrio eligit sæpenumero. Motusq; suos in plurimas oppositasq; partes edit assiduè, utpotè quæ non determinata, uel naturæ, uel obiecti qualitate trahatur, sed consilij sui potius uarietate ducatur. Quoniam autem mouetur quodammodo, atq; idcircò quasi indiga iudicatur, quum nulla res motu quęrere soleat, quod iam possidet, idcircò super animam est immobilis angelus: immobilis, inquam, quia iam undiq; plenus. Quemadmodum uerò ab eo quod haudquaquam omnino plenũ est, ad illud quod plenissimum est, ascenditur: sic ad plenitudinem ipsam ascenditur à plenissimo. Quia uidelicet à plenitudine ad minus plenum ordine quodam per plenissimum fit descensus. Profectò causæ omnis in agendo intentio est, aliquid sibi pro uiribus simillimum generare, & quò potentior causa est, eò id magis faciliusq; consequitur. Hinc efficitur, ut causa illa, qua nulla potest potentior cogitari, aliquid generet sibimet, usq; adeò simile, ut similius quicquam cogitari non possit, non reperitur alicubi talis quædam similitudo, nisi ubi generantis genitiq; substantia est penitus eadem. Sed mittamus in præsentia, quòd Deus generet in seipso, consideremus quæ procreat extra seipsum. Nam hic quoque consentaneum est, Deum simillima quædam gradatim minusq; similia procreare, ut nullus in gradibus ordo rationalis possit à nobis considerari, qui non prius à ratione summa & consideratus fuerit, & impletus. Nempe à tali quodam ordine Dei, & naturales causæ eiusmodi seruant ordinem in effectibus producendis, & mentes ratiocinando similiter ordinem & artificiosum tenent, & naturalem diuinumq; inueniunt. Quorsum hæc? ut semper animas nondũ plenissimas, plenissimos iam esse angelos concludamus, super angelos, qui implentur, esse fontem, cuius liquoribus impleantur. Plenissimi quidem esse multi & possunt, & debent, ut in Dei opere perfectissimo partes abundent undiq; perfectissimæ. Plenitudo autem ipsa simplex, qua plena sunt quæcunq; plena, & quia plena ideò composita nuncupantur. Plenitudo, inquã, summa, nisi una esse nõ potest. Si quis duas summas induxerit plenitudines, quæremus utrum in se penitus differant, uel omni ex parte conueniant? An potius partim conueniant quidem, partim etiam discrepent. Si utraq; similiter est plenitudo omnino, differre non possunt. Si conuenire dicantur omnino, unum sunt, non duo, quod in præsentia uolumus. Si parte congruerent altera, parte altera discreparẽt: primùm quidem utraq; composita esset, atq; ex partibus & simplici quodam componente dependens. Deinde neutra esset ipsa, quam quærimus, plenitudo. Quippe quò altera differt ab altera, non reperiretur in altera. Adde quòd in plenitudine summa, nihil debet esse (ut ita loquar) non plenum. Si autem partes diuersas haberet, nulla pars esset uel idem quod & alia, uel idem quod & totum: nulla igitur pars plenissima foret. Quamobrẽ plenitudo, ut idem sæpius repetam, unica esse debet, ac penitus indiuidua, adde & infinita. Profectò quemadmodum in eo quod purum, uacuum, uacuitatemq; ipsam cognominamus, nihil quod adsit fingi potest: sic in plenitudine pura, quam extare oportet uacuitati puræ prorsus oppositam, nihil in infinitum fingi potest, quod non adsit. Vndenam prima mundi materia & uniuersus mundi cursus, & mentis cuiusq; discursus hoc habẽt, ut naturaliter ultra quemlibet terminum impleri conentur, nisi ab ipsa plenitudine, quæ & exuberat ultra terminum, & mentes, mundumq;, atq; materiam allicit super terminum. Quoniam uerò immensa plenitudo in uacuũ non potest allicere, rectè uaticinamur, materiæ nixum & mundi cursum, mentisq; discursum ipsa quandoq; plenitudine summa prorsus impleri. Tunc mundani stabilitas centri sphærarum quoq; circunferentijs se prorsus communicabit, & pura circunferentiæ claritas se ad centrum usq; diffundet. Tota prorsus machina mundi flammis empyrei cœli uestietur innoxijs. Corpora sensusq; naturalia animarum rationa-

lium instrumenta fulgebunt animorum radijs beatorum. Animi salubribus uitalibusque seraphynorum radijs fœliciter accenduntur. Tota spirituum multitudo fœlicium infinita plenitudine infinitè gaudebit in æuum.

Compendium Platonicæ Theologiæ Marsilij Ficini Florentini.

Ascensus à substantia corporea ad incorpoream, scilicet animas angelosque & Deum. Marsilius Ficinus Comphilosophis suis, S. D.

SVbstantia quoniam accidentis omnis fundamentum est, naturæ ordine quodam prior est accidente, potestque quum sit prior, ac formæ uirtute non careat, alicubi sine accidente consistere: accidente, inquam, præcipuè corporali, quod ad communem accedens substantiæ rationem, non tam profectum affert, quàm defectum. Profectò substantia si absque corporeo accidente consistat, tam ob puritatem uerior erit, quàm ob ipsam indiuiduę naturæ simplicitatem unitatemque potentior. Quamobrem iam est actu substantia quædam seorsum à quantitatis diuisione, qualitatisque corporalis permixtione, ne uana sit semper in uniuerso potentia illa, tam rationabilis, tamque bona, uel falsa prorsus, uel imbecillis omnino natura illa, quę uerior potentiorque, quàm substantia quælibet corporalis existimatur. Primus incorporalis substantiæ gradus est uita quædam, id est, anima. Incorporalis autem illa substantia idem atque uita quædam esse uidetur. Quandoquidem uitæ proprium est uis quædam ad penetrandum, uniendum, mouendum corpus, ualde mirabilis. Talem uerò uim habet in primis substãtia prorsus incorporalis. Vitæ quædam huiusmodi in rerum ordine iam existunt. Magis enim dependet corpus uiuens à uita sibi coniuncta, quàm à corpore uita. Nam corpus inde formatur, & sustinetur, regitur & mouetur. Quare quemadmodum infra coniunctionem istam corporis, atque uitæ, corpora quædam reperiuntur, saxa scilicet & metalla, cæteraque generis eiusdem, quæ possunt absque uita manere, sic & multò magis fortè etiam plures existunt uitæ, quæ sine aliquo corporis adminiculo sustinere se possunt: hæ uerò partim sunt rationales animæ, partim angeli. Super animas sunt angeli. Verùm nunquid super corpora & animas necessarium est angelos esse? Est utique necessarium. Sanè intellectus ipsius in quantum est intellectus, natura hæc esse uidetur, ut potius seorsum à corpore, quàm ut in corpore uiuat. Intelligit enim abstractione quadam formarum à singulis corporum passionibus. Et quantò ab eisdem ipse magis abstrahitur, tantò discernit clarius & efficacius agit, uiuitque beatius. Quasi ille sit mentis habitus potissimùm naturalis: coniungere uerò corpori mentem fortè nihil aliud sit, quàm eam ab ipsius origine longè seiungere. Quod autem naturalius est, id ipso rerum ordine existit, ut plurimum. Igitur super intellectus eos, qui corporibus adsunt, id est, animas rationales nimirum mentes quàm plurimæ sunt à commercio corporũ segregatæ. Quemadmodum puri intellectus ipsius proprietas est seorsum à corpore uiuere, sic & natura puri sensus esse cum corpore. Spiritus igitur in quo solus cum uita est sensus solum ut uidetur, uiuit in corpore. Spiritus autẽ in quo intellectus solus extra corpus tantum agit uitam. Sed ubi intellectus sensusque coniungitur, quod homini conuenit, eiusmodi spiritus ea præditus est natura, ut & in corpore uiuere possit, & extra. At quoniam intellectus in hoc est pars quędam in anima, partes insuper alias continente, est & ambiguus, & quodam spiritali motu ab alio in aliud intelligendo discurrit, idcirco super eum extare oportet mentem perfectiorem, quæ neque ad capacitatem animæ contrahatur, neque inferioribus partibus misceatur, neque actionem suam tempore distrahat, sed in seipsa absoluta meraque sit, & undique clara, actionemque suam non discurrendo peragat, sed manendo.

Super mentem in anima est mens in seipsa, super illam est Deus.

COnfert ad idem ratio illa Platonica: Si anima secundùm formam rationemque suam esset intellectus, certè tota prorsus anima intellectus esset: intellectus, inquàm absolutissimus. Et anima quælibet appareret intelligentiæ compos. Quum uerò se res aliter habeat, perspicuum est animã non secundùm formã propriè

principalem

participalem, sed secundùm participationẽ quandam intelligẽtiam possidere. Quemadmodum uerò super animarum mentes, quæ participatione tales esse dicuntur, sunt mentes multæ secundum formam, id est, angeli: ita super mentes secundùm formam est mens una secundùm causam efficacemq; uirtutem, id est, Deus.

Multi sunt intellectus humani, multi angelici, unicus est diuinus.

QVòd multi sint secundùm participationem intellectus, patet ex eo, quòd animæ rationales sunt plurimæ. Atque in mentibus hominum diuersorum momento eodem apparẽt opiniones, affectus, habitus inter se penitus repugnantes, quòd sint multi etiam intellectus secundùm formam in superioribus declarauimus, quando diximus ad mentis ipsius rationem spectare magis seorsum à sensibus corporeq; uiuere, quàm cum ipsis, quòd super mentes omnes, quæ forma ipsa sunt tales, sit unicus secundùm causam intellectus, inde probamus, quòd quum spiritalis indiuiduarum mentium multitudo ordinata magis, unitaq; sit, quàm corporum multitudo, necessarium est unionẽ eiusmodi ab una quadam causa proficisci. Res enim diuersæ, siue illæ quidem corporales ea ipsa ratione, qua diuersæ sunt in unum, uel opus, uel ordinem finẽmue conspirare non possunt. Sed in quantum unum quiddam illis inest commune. Atque hoc ipsum quod commune dicitur, uniuersis à nullo illorum proprièque continentur in ordine, prouenit. Illi enim duntaxat, aut certè suis quibusdam proprium esset, non commune pariter uniuersis. Neq; etiam à cunctis ex propria uariáque ipsorum uirtute communis illa qualitas proficiscitur. Quæ enim diuersa sunt, ut diximus, in quantum diuersa sunt, non pariunt unionem. Sed nunquid natura, quæ cunctis inest communis, ex se ipsa prorsus existit? Nequaquam. Maius enim est existere ex se ipso, quàm in se ipso consistere. Quum igitur natura eiusmodi nõ in se, sed in turba consistat, certè ex se ipsa non potest existere. Igitur ab unitate quadam, quæ super omnium numerum in seipsa consistit, unio illa omnium proficiscitur, & quia unitas illa sublimis nulli propria est, ideò sicut unitas numeralis ubiq; omnibus adest numeris, & punctum lineis: sic ipsa quoque indiuisibilis permanens omnibus ubique spiritibus corporibusq; pariter adest, ac æquè ligat inuicem uniuersa. Quæ ex hoc ipso mutua quadam conuenientia conducunt ad unum, quoniam ducuntur ab uno. Sicut igitur omnia mundi corpora ad unum summumq; corpus continens, mouensq; omnia, rediguntur: sic spiritus omnes ad unum summumq; spiritum omnia complectentem, perq; spiritus sibi subditos corpora uiuificantem, atq; mouentem.

Res neq; circulo confunduntur, neq; ad principia plura æqualia reducuntur, neq; sursum absq; fine progrediuntur.

HIc, ut uidetur, triplex potissimùm excluditur error: Primus eorũ, qui aiunt cuncta sic circulo inuicem dependere, ut quemadmodum hoc ab illo, ita illud uicissim ab isto dependeat. Sic utique idem ad idem comparatum esset, & causa, & effectus, prius quoque atque posterius, superius & inferius. Secundus eorum, qui plura in latus principia introducunt. Foret enim numerus quidam principiorum ex communi natura proprietatibusq; compositus. Nullum igitur illorum esset reuera principium, quia nullum simplex existeret, & ab altiore unitate cuncta ligante singula prouenirent. Tertius illorum, qui sursum absque fine à principio alio ad aliud semper ascendunt. Sed illi dum innumerabilia principia curiosius affectare uidentur, quum nusquam reperiant primum, nullum prorsus principium assequuntur. Cogitare profectò deberent, quicquid dependet ab alio suapte natura pendere, ac nisi ab alio quod non dependet aliunde sustineatur, penitus uacillare. Quapropter si omnia ab alijs absque fine dependent, cuncta undique uacillabunt. Perinde ac si liquida liquidis hæreant, nec usquam solida dentur, quæ liquida sistant. Nullus erit in rebus status, ordo, circuitus, perseuerantia, & restitutio nulla. Non erit in rebus aliud præstantius alio, quum ubi non da-

tur summum, ibi alia alijs ad summum propius non accedant. Manifestè uerò uidemus, alia in natura facere, alia fieri: illa quidem antecedere dignitate, ista succedere. Causarum preterea multitudinem latitudinemque in effectibus quoque numerum amplitudinemque producere. Itaque si absque termino in causis ad causas ascendatur, similiter præter terminum ad effectus ab effectibus descendetur. Nulla erunt extrema, sed omnia media, omnia infinita. Siquidem res quælibet ab innumerabilibus antecedẽtibus uires accipiet, & succedentibus innumeris uires dare ualebit. Innumerabilia erunt infinita. Quod est absurdum. Res quælibet cuilibet apparebit æqualis. Quod nihilominus iudicatur absurdum. Nusquam reperietur corpus infimum, quod est terra, nusquam materia infima, quæ est potentia una, puraque formarum capax. Nisi sit summus spiritus, nisi sit forma suprema, actus purus, fonsque formarũ, nunquam incipient effectus aliqui fieri, quia nunquam mediæ incipient causæ facere, quæ non prius faciunt, quàm ab omnibus superioribus moueantur, quòd si ab innumeris, & per immensum interuallum expectetur motionis exordium, nunquam accipietur. Nulla erit effectus alicuius scientia, quia nequaquam erit innumerabilium comprehensio causarum. Quid plura? Singuli in rebus humanis naturalibusque motus ideò ad certos terminos diriguntur, quoniam à principio certo reguntur: nisi enim regerentur inde, illuc nunquam dirigerentur. Quum igitur uniuersi mundi motus ordinatior sit, quam singuli, qui ad illius ordinem referuntur. Ideóque magis ad certum terminum sese conferat, id est, à commune cunctis bonum, atque pulchrum. Necessarium est ab uno quodam certoque principio, id est, bonitate ipsa, summáque pulchritudine, proficisci.

Veritas est super mentem.

VErùm ne fortè dum infinitum progressum amputare contendimus, ipsi quoque interuallo penè infinito ab ipso disputationis nostræ proposito dementer digrediamur, iam si placet regrediamur ad mentem. Quod est in corpore oculus, & in oculo uisus, id ferme est intellectus in anima. Quod rursus, Solis lumen ad uisum, hoc lumen ueritatis ad mentem. Aliud Solis lumen est, quod oculus similiter aliud ipsa ueritas est, aliud intellectus. Alioquin & omnis mens omnino esset ueridica, & res quælibet particeps ueri, similiter esset intelligentiæ particeps. Oculus tuus quia pars est alterius, id est, corporis, neque clarè omnia uidet prorsus, neque sua omnia simul. Si totum corpus tuum oculus unus efficiatur, simul undique cuncta uidebit. Nondum tamen idem erit oculus atque lumen. Similiter mens tua, quoniam pars est animę, ideò neque clarè, neque momento eodem intelligit omnia. Si totus animus tuus intellectus unus euadat, iam ex animo fiet angelus, clare cuncta perspiciet, neque temporali discursu amplius tum hoc, tum illud aucupabatur, sed cuncta simul perspicuè contuebitur. Adhuc tamen aliud ueritas ipsa, aliud ipsa mens erit, quæ nihil est aliud, quàm oculus spiritalis ad ipsum ueritatis lumen, bonitatisque calorem intelligentia & uoluntate percipiendum.

Veritas & bonitas idem sunt.

VErùm perscrutandum esse uidetur, nunquid unum idemque sit ipsa ueritas, atque bonitas? Mittamus quid relationes illæ dialecticæ machinentur. Si rerum ordine falsum atque malum, falsò esse atque male esse inter se re ipsa non discrepant, sequitur ut eodem in ordine uerum & bonum, uerè esse & bene esse reuera non differant. Quapropter super rerum omnium ordinem idem in substantia est ueritas atque bonitas. Præsertim quia quò usque se ueritatis, eò usque & bonitatis, atque uicissim, se dilatat imperium. Quicquid enim ueri, idem & boni particeps reperitur, atque conuersò. Hoc ipsum tamen, quod ueritas & bonitas nominatur, mentem quamlibet supereminet: quia mens non in sui ipsius natura, sed in ueri & boni possessione quiescit. Ac latius se ueritatis bonitatísque uestigia, quam intelligentiæ, propagant. Vbi enim nullum apparet intelligentiæ munus, ueri tamen bonique nonnihil latere uidetur. Quid ergo

dicemus? Deus omnia ad suæ artis exemplar in specie quadam propria puraq; collocat, deinde ad suæ largitatis exemplar omnibus ordinem usumq; aliquem ad aliquid benignè distribuit: in illo quidem actu uera, in hoc bona efficit omnia. Rursus Deus quando intelligentiæ lucet, ueritas: quando uoluntati calet, bonitas appellatur. Ibi intelligentia illustratur, & adolescit, hîc uoluntas blandè allicitur, & impletur.

Deus mentem immenso supereminet interuallo.

MEtiamur preterea, si mensurari potest, postquam Deus supereminet mentem, q longo spatio eam supereminueat. Ha q immensæ dementiæ est, conari immensa metiri. Tanto enim dignitatis spatio saltē sursum distat à mente, quantum spacij mentis discursui patet super se gradatim à clariori in clarius percurrenti, & uoluntati à meliori melius affectanti. Id uerò eo usque patet, quousq; nobis aliquid occurrat prorsus immensum. Quod infinitate sua imponat, infinito quodam modo progressui terminum.

Deus est ipsa certitudo, & ipsum gaudium.

QVamuis autem extremæ dementiæ uideatur, mente comprehendere uelle, quod mentem insuperabiliter, mentisq; stimulum, id est, uoluntatem exsuperat. Non tamen dementis est ullo pacto ab ipso saltem uelle plenissimè comprehendi. Fortè enim, quod incomprehensibile est, comprehendere nihil est aliud, q ab ipso fœliciter comprehendi. Quid ergo? Volumus'ne à summa increataq; forma, quæ nos hactenus clàm complectitur manifestissimè comprehendi, id est, ita comprehendi, ut nos hoc ipsum minimè lateat? Apprehendamus quoad possumus, quæ in formarum genere creatarum summa nobis occurrunt. Summa uerò in ijs sunt, quæ absque medio ad summã increatamq; formam sese conuertere possunt, ob id ipsum, quod ab eadem sine medio processerunt: eiusmodi autem omnes mentium species esse uidentur. Siquidem omnes diuinitatem summam nō in rebus alijs tantum, sed etiam cæteris omnino posthabitis, in ipsa (ut ita dicam) eius excellentia quadam quærere, considerare, colere quotidie possunt. Summa igitur in uniuerso post summum uniuersi principium sunt mentes, tanq; specula summi. Capiamus quæ in mente sunt summa, id est, intellectum ipsum & uoluntatē, rursus quod intellectu est, uoluntateq; summum, in illo quidem supremum est intelligere, in hac autem uelle. Verùm quid est ulterius in intelligendo supremum? Quid iterum in uolendo? In illo quidem claritas summa, id est, exactissima uerorum omnium certitudo. In hoc aut plenissimum gaudium, id est, integra bonorum omnium, securaq; fruitio. Nihil ulterius possumus uel fingere, uel optare. Quid ergo Deus est? Certè quantum in mente ipsius speculo refulget ex eo, Deus est clarissima & certissima ueritas, omnium fons uerorum. Verissima quoq; claritas claritatum. Rursus bonitas infinita, quę dum seipsa gaudet, bonis gaudet innumeris. Gaudium quoq; immensum seipsa bonum, perq; seipsum faciens, ut alia bona sint, quibus gaudere quis posit.

Ipsa certitudo uel claritas idem est, atque ipsum gaudium.

QVando dicimus Deum claritatem esse, uel gaudium, non claritatem esse, uel gaudium in uoluntate ponimus, sed in seipsis. Neq; uolumus illic claritatem à gaudio discrepare, ubi ueritas à bonitate non discrepat. Est itaq; claritas gaudens, gaudiumq; clarum. Claritas, inquam, gaudio non tanquam alia re gaudens, sed seipsa. Gaudium non alia claritate clarum, quàm seipso.

Sicut lumen non indiget oculo, sic ueritas non indiget mente.

ALiud quidem oculus est, aliud radiolus quidam ingenitus oculo, aliud rursus amplissimum Solis lumen. Radiolus ille propria est oculi claritas, & in oculo: lumen uerò illud communis est omnium claritas, claritas non agens oculo, qui ad ipsam percipiendam est institutus. Similiter aliud mens, aliud eius propria

claritas, id est, radius ei insitus ab initio. Aliud Deus supereminens claritas claritatum, claritas propriè mente nõ indigens, quæ ad ipsam percipiendam procreata uidetur. Gaudium gaudiorum omnium, quæ à uoluntate qualibet sentiunt, gaudium non indigens uoluntate, qua gaudeat. Siquidem ipso duntaxat gaudet unaquæq; uoluntas.

Summæ certitudini nihil est incertum.

SI Solis lumen esset non solùm in causa uisus uisibilisq; ipsius, sed etiam omnium causa causarum, ac uisus ipse foret præstantissimus Solis effectus & proximus, quum perfectio à defectu dari non possit, imò uerò opus sit uisu perfecto ad indigum generandum. Certè quicquid in uisu bonum præcipuè optandumq; apparet, id totum, ac multò excellentius esset in lumine. Optimum uerò optabilissimumq; est oculo, ut neq; lumen lateat ipsum, neque quum patet, offendat, imò uehementer oblectet. Lumen igitur etsi non haberet oculum, tamen suo quodam pacto, id est, seipso tanquam sublimiore uisu sese clarè uideret, coloresq; omnes in se fonte oculorum intueretur. Videret quoque se id esse, quod omnes uident oculi, omnesq; per ipsum uidentes, passim ipsum quoque uideret. Mitto nunc quòd Platonici putant lumen cuncta uidere. Deus autem tota mentis causa est & proxima, ac mens opus est Dei summũ. Quicquid ergo summopere menti est optandum tanquam optimum, totum hoc iam habet Deus modo suprà, quàm dici potest, præstantiore. Quid uerò uel intellectui optabilius, quàm uerorum omnium certitudo? Vel uoluntati, quàm gaudium omnibus gaudens bonis? Non satis esset menti, (eam interroga) non satis esset ipsi ueritatis tota possessio, si eam ueritas ipsa, quam posidet, lateat. Non satis omne bonum, nisi iucundum curat, & gaudeat omni. Claritas ergo diuina, quamuis intellectu propriè non utatur, sed tamen ipsam minimè latet. Neq; latet eam alicubi quicquam, quando per ipsam ubique omnia patent. Quid enim alicui posset esse certi, si certitudini ipsi, per quam sunt certa omnia, non esset certum.

Vbi præcipuus mentium finis, ibidem est earum principium.

SEd repete hunc in modum superiora, effectus quilibet, impellente natura, causam appetit, ut unde efficitur, ibi quoq; perficiatur. Causam quidem proximam, si talis sit, ut in se remotarũ omnium causarum munera colligat, appetit propriè, atq; sub huius forma remotam. Propriam enim distinctamq; formam à proxima potius causa, quàm à remota sortitur. Igitur in proxima illa, quam dixi, unde proprium principium habuit, proprium quoq; collocat finem. Sicut ignis in cõcauo Lunæ potius, quàm in Sole, uel Marte terminum assequitur naturalem. Et aër in ignis concauo non in Venere, uel in Ioue. Quum igitur mens quælibet, natura duce, siue in summa ipsa omnium certitudine summè gaudente, siue in summo omnium gaudio summopere certo duntaxat proprium præcipuumq; finem statuerat, tanq; in causa proxima, quis non uideat Deum ipsum, qui proxima est mentium causa esse summam ipsam, ut ita dixerim, certitudinem gaudiumq; supremum. Certitudinem, inquam, nõ alicuius, uel in aliquo, uel ad aliquid, sed suĩpsius in semetipsa, & ad seipsam. Alioquin neq; pura simplexq; esset, neq; summopere summa. Quum igitur nulla ex parte terminum ullum mensuran q; accipiat, immensa relinquitur. Quapropter nihil prorsus admittit incerti. Nihil igitur siue in ea, siue extra, uel esse, uel fingi unq; potest, quod ipsi certitudini sit incertum. Quæ dum supereminet omnia, supereminenter est omnia. Neq; aliunde in essendo agendoq; dependet, sed inde alia in utroq; dependent. In qua quũ non aliud sit esse ipsum, atq; certam esse imò certitudinẽ esse, nimirũ dum sui ipsius est similiter sui ipsius est certa, imò, ut loquar rectius, certitudo. Ac dum sui ipsius quæ cuncta mirabili uirtute cõplectitur, certa est, proculdubiò est certa cunctorum, imò uerò omnium certitudo. Proinde lumen, quod cuncta uidetur, nihil est aliud, q; puræ efficacisq; formæ spiritalis quędam amplificatio. Vbi igitur formæ puritas efficaciaq; minimè terminatur, ubi lux pullulat infinita, inde lumẽ emanat prorsus immensum. Profectò quod est in corporibus perspicuitas,

hoc

hoc est in spiritibus perspicacia? Quòd rursus in corporibus uisibile lumen, hoc in spiritibus est perfectio. Vnde tempora, quæ ad spiritum magis accedunt, facilius uberiusue refulgent. Atque contrà, quæ fulgent sola spiritalem ex se propagant qualitatem. Igitur in summo spiritu lux uiget, & perspectio summa. In eo idem est claritas, atque perspectio. Non dico Deum esse quandam perspiciendi uirtutem, quæ perspiciendi egeat actu, neque rursus ipsum appello id, quod perspicere nominat, ne uel nixus quidam ad aliud uideatur, uel compositum. Sed ipso actus uocabulo Deum perspicientiam nuncupo, per se existentem, nec claritate quam seipsa perspicientem. Verùm quid modò dixi perspicientem? Quis enim non impropriè dixerit, uisio uidet, uel sapientia sapit? Non tamē uel sapientia insipida est, uel uisio cæca. Similiter ipsa perspicientia neque propriè dicenda est perspicere quicque, neque rursus quid alicubi esse, quod non perspicuum illi sit, atque perspectum: sicut enim perspicientiæ huic uel illi perspecta sunt hæc & illa, sic ipsi illa summæ infinitæque perspicientiæ perspicua perspectaque sunt omnia. Ibidem quoque summa abundat lætitia, ubi summa claritas emicat, quæ lætitiæ est spiritalis origo. Imò idem est ibi claritas, atque lætitia. Nihil enim uel in oculo, qui in corpore maximè spiritalis apparet, uel in ipso spiritu, aliud quicquam exhilaratio est, quàm uel claritas ipsa, uel illuminatio congrua. Quis nam ambigit omne ibi gaudium dominari, ubi est omne bonum? Siquidem gaudium tanquam optimum maximè omnium exoptat, atque ipsum est tum boni ipsius circunfundentis splendor & gratia, tum circunfusæ uirtutis amplificatio quædam circa bonū.

Deus est claritas læuißima, & lætitia clarißima.

VBi igitur uolumus rectissimè loqui, Deum ipsum neque intellectum propriè nominamus, ne intelligendi egeat actu, neque etiam ipsam intelligentiam, ne in quodam intellectu maneat, & alio quodam lumine repleatur. Imò claritatem ipsam mirificè lætam, lætitiamque clarissimam, quam ita omnes ambiunt intellectus, sicut astra omnia Solem. Claritatem, inquā, radijs certitudinis suæ cuncta uidentē, & ut uideant, efficientem: flammis insuper gaudij sui tanquam uoluptate omnium genitrice singula facientem, facta quoque fouentem, fouendo rursus uiuificantem, uiua sensu mouentem, mota ratione trahentem, rapta deinde mente sistentem, consistentia tandem sui ipsius ueritate bonitateque prorsus implentem.

Deus uolendo res facit, & mouet potius, quàm intelligendo.

SEd delectat nescio quomodo ab eo, quod in corporibus est pulcherrimū ad optimum spiritū similitudine quadam rursus ascendere. Ergo quemadmodum Sol Dei similitudo eadem luce in seipso fulget, & suo pacto calet, eodem quoque radio singula illustrat, & calefacit: ueruntamen calefaciendo potius, quàm illustrando res facit, & mouet. Sic Deus ipse Solis exemplar, eadem claritate & claret ipse sibi suo intelligendo, & gaudet ipse secum suo modo uolendo. Eiusdem præterea claritatis radijs, ut uocabulis aliquando loquamur humanis, intelligit atque uult omnia. Verùm non tam intelligendo procreat, quàm uolendo. Vnde omnibus & animalibus, & naturis uidetur esse tributum, ut appetitu quodam pro natura cuiusque, ac etiam uoluptate sibi similia generent. Meminisse uerò debemus, Deū sicut intelligendo se, intelligit alia, quæ sunt quidam ipsius intelligētiæ radij, sic uolendo se, id est, seipso gaudendo uelle alia simul illisque gaudere, quæ sunt quidam affectus ipsius effectus. Genusque actionis eiusmodi scilicet uoluntarium, quia perfectissimum est Deo agentium perfectissimo conuenire. Quod enim uoluntate agit libera, præstantius agit, quàm quod impulsu naturę necessariò impellitur ad agendum. Fœlicissima certè est actio, in qua author suæ actionis est dominus, ut ipse finem, & modum, & mensuram præscribat agendi: finem quoque proprium, certasque uias operibus suis instituat. Profectò si Deus ita naturali qualitate faciat sicut ignis calefacit caliditate, maximè omnium compositus erit, quandoquidem à naturalibus formis eius inter se distinctis res innumerabiles procreabit, præsertim illas, quæ sola possunt creatione produci, scilicet materiam ipsam, & formas, uel separatas à materia, uel separabiles.

Præterea non uicissitudine quadam distribuet singula, sed cuncta simul effundet, imò confundet. Adde, quòd quum sit actus immensus, repentè omnia coget, agitabit sphæras mundi momento. Nihil relinquet in uniuerso contingens, consultationis auferet libertatem. Nunc uerò quoniam omnia efficit libertate, idcircò ea potissimùm mensura, qua uult, nimirum facit, & mouet, & sistit. Non difficile intelligit uniuersa, in quo intelligere idem est, atque esse. Non difficile singula facit & curat, in quo idem est facere, quod & uelle iam facere. Intelligit ille omnia uera, dum seipsum intelligit omne uerum. Vult etiam bona omnia, dum uult seipsum, qui est omne bonum. Alia diuinæ intelligentiæ uoluntatisque ratio est, alia est humanæ. Homo tunc uerè ipsas rerum rationes intelligit, quando ita præcipuè ut sunt, intelligit. Hæ autē idcircò sunt ueræ, quoniam ita sunt, ut Deus intelligit, qui ipsa ueritas est, qua & uera sunt omnia, & uerè passim intelligunt. Humana uoluntas singula ideò uult, quia bona. Singula uerò creata propterea bona sunt, quia hæc ipsa uult Deus, qui ipsa bonitas est, qua & bona sunt, & bene singula uolumus.

Deus omnibus prouidet, præcipuè mentibus, quia sunt ex eo proximè procreata.

VNde constat causam primam uoluntatis suę benignitate omnibus prouidere, quia maximè sua sunt omnia. Certe quum sit maximè causa tam in conseruando, perficiendoque causa est, quàm efficiendo. Pręcipue ad summum bonū summa pertinet prouidentia. Quæ nihil est aliud, quàm diffusio & conseruatio boni. Constat præterea sequentes causas, dum à prima generandi fœcunditatem procliuitatemque accipiunt, prouidendi quoque suis ab eadem diligentiam adipisci. Si quis uerò neget mundum tum artificiosissima ratione, tum uoluntate benignissima gubernari, hîc mihi uidetur neque rationabilem pulcherrimumque rerum ordinè in seipsis & inuicem, & ad totum, neque mirabilem singulorū commoditatem ubique singulis aptissimè seruientē mutuumque rerum usum, considerauisse. Sanè commoda habitatio tanquam finis fabrum mouet, quasi agentem causam, ut certam quandam domus formam excogitet, ob quam formam rursus certam quærat materiam. Vbi finis mouet agentem, agens formam, forma materiam. Idem accidit in ciuilibus bellicisque consilijs. Quò fit, ut finis sit causa causarum, ideoque omnes causas antecedat. Sunt autem naturalia omnia certi alicuius finis gratia instituta, quum singula ad singulos potissimùm usus conducere uideant. Puta, clauiculus palmitis, quem capreolum uocant, ad hoc natus est, ut uitem proximæ arbusculæ uinciat. Hîc uinciendi actus causa est, ut ortus sit capreolus. Quia uerò, quod nullo modo est, id neque esse potest essendi causa effectui cuiquā, neque causas omnes mouere necessarium est actum huiusmodi, & ante reliquas omnes uitis causas extitisse. Non autē extitit in corporibus, nisi nouissimè. Ergo in natura quadam incorporali rectrice corporū extitit longè prius, quàm in palmite. Quæ quidem natura uitis artifex gratia talis actus per formā suam capreoli formā in tali quadam materia figurauit. Sed utrum actus huiusmodi in natura illa præfuit, secundùm naturæ modū, an secundùm propositū uoluntatis? Certè secundùm utrunque. Atque ex illo idem erat, quod agētis forma quædam & affectus ipsius exemplar, ex hoc erat finis. Vbi autem artificiosę uoluntatis propositum est, ibi mens. Quapropter præest omnibus corporalibus diuina mens, quæ corporalium omniū formas intellectuali modo complectitur. Singula ad suos dirigit fines, ad unum denique cuncta. Maximè uerò omnium mentes non solùm angelicas, uerum etiam humanas, Deus curat & diligit, tanquam filias ex eo proximè procreatas. Quum enim indiuiduæ & separabiles à materia separatæue sint, non possunt ex præcedente uel parte, uel materia confici: ex nihilo uerò, quod infinitè ab ipso esse distare uidetur, agere aliquid solius infinitæ uirtutis est opus.

Omnes mentes sunt indiuiduæ, separabiles à materia, sempiternæ.

QVòd autem mentes indiuisibiles separatæque, uel separabiles à materia sint, inde patet: quoniam rationem ipsam indiuisibilem, ac penitus separatam, per quam rēs multæ indiuisibiles separatæque sunt, & noscuntur: rationem, inquā, ipsam propriè, in quantū indiuidua separataque est, attingūt. Quemadmodum

uerò

uerò lineæ indiuisibile centrum non aliter, quàm per ipsarum indiuisibile punctum, sic nos indiuiduam secretamque naturam, non nisi per uirtutē indiuiduam & secretam attingere possumus. Deus quibus esse producendo tribuit temporale, ijsdem prouidendo bene esse temporale procurat. Quibus autē æternum esse sua incomparabili largitate concessit, ijs bene esse nō tam ad tempus dirigit, quàm in æternum. Vnde his res ita disponit in tempore, ut quamuis non uideant his bonæ, qui ipsam non uident æternitatem, tamen sint apud illum optimæ semper, qui quo pacto tempus æternitate seruiat, nō ignorat. Quòd autem mentibus uitam tribuerit sempiternam, nunc ab ipsa ratione & luce breuiter perspicua rationis luce monstrabimus. A' ratione primùm hunc in modum: Si rei cuiusque ratio, quæ propria speciei definitione monstrat, aliter se habere non potest, quicunque dubitat, utrum summa ipsa rationū ratio non aliter habere se possit, is tunc uel ratione nō utitur, uel abutitur. Summa igitur ratio est æterna, siue potius est æternitas. Hæc mentibus omnibus passim sese insinuat, qua ubicunque placuerit, pro arbitrio possint ratiocinari. Atque eò usque quandam æternitatis suæ largitur proprietatē, quousque sub rationis ipsius munere, hoc est, ratiocinatione æternæ rerum rationes, in quantum æternæ sunt, capiuntur. At rationis æternitas, ratioque æternitatis sua quadam definitione comprehēditur. A' luce deinde hunc in modum: Immensum diuini Solis lucem inextinguibilem esse nō dubitant, quicunque umbratilem eius imaginem in cœlesti Sole lucentē extingui nunquam animaduertunt. Siquidem in summo puroque actus cuiuslibet actu nulla potest passio, uel priuatio fingi. Sicuti neque uel in potentia infima ullus actus, uel in mera priuatione habitus ullus. Lux illa supercœlestis per omnes mentes supercœlestia cogitātes, quasi stellas, pro natura cuiusque latè diffunditur. Eatenus uerò suam illam inextinguibilem seruat proprietatem, quatenus per eam, quod extingui non potest ab eo, quod extingui potest, quadam rationis luce discernitur, & qua ratione uel hoc extinguibile sit, uel illud inextinguibile, demonstratur. Nempe sub ratione inextinguibilis proprietatis lux illa tributa est, ubicunque ratio inextinguibilis cuiusque naturæ perspicitur. Et summus ipse naturæ lucisque cuiusque fons siti quadam naturali propriè quæritur, amatur, & tollitur.

Marsilij Ficini Florentini ad Ioannem Caualcantem amicum unicum, de raptu Pauli ad tertium cœlum, & animi immortalitate.

NOn licet nobis, mi Ioannes, his temporibus ob epidimiæ suspitionem unà sicuti consueuimus familiariter in terra uitam agere. Verùm quidnam prohibet interim nos in cœlo, ubi nulla pestis formido solicitat nos uersari? Ergo amice age, iam refugiamus in cœlum. At, inquies, forsitan in quódnam potissimùm? In illud certè, cuius radijs inflammati tamdiu in terra cœlestē unà uitam agimus. Nunquid meministi, Ioannes, quum olim nobiscum in ædibus tuis cœnaret uir ille probatissimus, Bernardus Tenerius noster, quàm de raptu Pauli in tertium cœlū disseruimus? Instauremus conuiuium illud hodie, ut in eo inuita epidemia conuiuamus.

Dialogus inter Paulum & animam, quòd ad Deum non ascenditur sine Deo, & de fide, spe, charitate.

MARSILIVS.

DIc oro, beatissime Paule, si modò licet homini loqui, quomodo in cœlum ascenderis, & cur in tertium? PAVL. Absit à nobis, absit Marsili procul impietas tam superba, ut illuc ascendisse dixerimus: nolo enim me ipso in huiusmodi reuelationibus gloriari, gloria mea omnis solus ille rex gloriæ Deus. Non ego ascendi, Marsili, sed raptus sum in cœlum. Grauia elementa mundi alta nō petunt, nisi eleuentur ab altis. Incolæ terræ cœlestes non scandunt gradus, nisi cœlestis Pater traxerit illos. MARS. Doce obsecro & hoc Paule, per illum qui te rapuit, quósnam ille ex omnibus rapit potissimùm. PAVL. An hoc ignoras, quòd nemo potest quisquis uel rapit aliquid, uel rapitur, ignorare? Rapit ille præ cæteris, quem amat ardentiùs. Ardenter amat amantem. Non uult benignissimus ille raptor abs te aliud, quò fœliciter rapiaris ab ipso, nisi ut uel mediocriter uelis rapi, sed hoc quoque nunquā uelles, nisi ille antea uoluisset.

luisset. Quemadmodum Luna non refulget in Solem, nisi à Sole prius accensa, sic ipsum non amas amatorem, nisi amore ipso te amante, atque efficiente fueris inflammatus. Hunc rursus non inuocas instar echo, nisi prius te uocantem, non apprehendis eum sicuti neque locum nisi comprehendentem. Finita quidem ut plurimùm capere potes, etiam si ab illis non capiaris. Infinitum uerò capere nihil aliud est, quàm capi. Et quemadmodum imago in speculo non respicit uultum, nisi ipsam uultus aspiciat, imò etiam quando hæc uultum uidetur aspicere, nihil hoc aliud est, quàm aspici hanc à uultu. Rursus quemadmodum actio motusque non metiuntur nobis tempus, nisi tempus hæc ipsa reuera dimetiatur, sic anima neque respicit Deum, nisi ipsam prius aspicientē, neque iudicat, nisi dijudicantē. MARS. Sed age, ó nimium dilecte Deo, doce nos tertiò, cur in tertium cœlum maximè fueris eleuatus? ut inuisibile illud uideres, quod & ubique est, sicut in tertio. Ac si usquam est, præcipuè est potius in supremo. PAVL. Non sic, ha nimium terrestris homo, nō sic supercœlestia capiuntur. Mitte secundi cœli argutias à Mercurio adinuentas. Mitte sexti leges conditas, ut uultis, ab Ioue. Mitte septimi Philosophiam, ut aiunt, hominibus à Saturno donatam. Non attingunt ista ueritatem ipsam, Mercurij, Iouis, Saturni procreatricem. Vis Solem attingere quarto currentem cœlo, in quo rex ille mundi suum posuit tabernaculum? Eia scande cœli tertij dorsum quarto contiguum. Venus illic tibi protinus, quoad ipsa poterit, largietur quod alij præstare non potuerunt. Dare dicitur Venus amorem uulgò uulgarem. Auget certè enim angelus egregiam uiris egregijs charitatem. Charitatem, inquam, à triplici supercœlesti cœlo, tam in cœlum tertium, eiusque angelum, quàm in nostrum animum influentem. Hanc siquidem sanctus Dei spiritus primùm Seraphinis inurit. Illi secundò principatibus principale huius mysterium obsequiumque iniungunt. Hi tertiam regentes sphæram accendunt ibi Veneris angelum, unde charitas insita uobis à Deo continuè alitur, adolescit, atque perficitur. Quid plura? Vis'ne dimissis ambagibus breuiori tramite Solis attingere Solem. Primùm sit tibi cœlum fides, qua firmiter credas hunc esse tibi in primis amandum, à quo & tu hoc ipsum habes, quod possis amare quicquid usquam ames, & quæ diliguntur, id ipsum quod diligenda sint, habent. Secundum spes, per quam proculdubiò expectes ardenter redamari ab illo, quem nisi antè amatus, ab eo amare non posses. Tertium charitas, quæ te & spontè cogat, & necessariò alliciat, cæteris omnino dimissis, illum amplecti, quo solo dimisso nihil possides, quem si possides, solùm nihil est ex omnibus, quod dimiseris, sine cuius ulnis neque amplecti teipsum uales, neque alia, neque illum. Hìc ego, ô anima nimium uagabunda, hìc solùm pretiosissima Dei penetralia penetraui. Quæ nisi à patrefamiliâs aperiantur, non uidentur. Non autem panditur domus omnipotentis olympi, nisi mentibus hoc ipsum fide quærentibus, spe petentibus, charitate pulsantibus. Charitas autem aliorum finis est omniumque perfectio, cuius igniculis quondam accensus Helias, igneo quodam curru raptus ad cœlum fuit. Cuius & ego flammis raptus sum ad cœlum. Denique hoc tibi maneat alta mente repostum. Frigus à tenebris, tenebræ à morte dependent. Calor autem à lumine, lumen dependet à uita. Quapropter frigus ad tenebras, tenebræ deducunt ad mortem. Calor autem ad lumen, lumen perducit ad uitam.

Curru fidei, spei, charitatis septies in tertium ascenditur cœlum. Primò quidem per uirtutes ciuiles purgatorias animique purgati.

TRino autem hoc cœlo, quasi uehiculo quodam, id est, fide recta, spe firma, ardentissima charitate, septies percurres triplex cœlum. Vbi dulcem patrem, patriamque reuises, unde ter quaterque, id est, septies fœlix euades. Primò quidem horum trium meritis tria quoque uirtutum tibi genera diuinitùs donabuntur. Ciuiles uirtutes & purgatoriæ animi purgati. Quę quidem faciunt, ut nescias utrū in corpore sis, an extra corpus. Quibus formatus exemplares denique uirtutes attinges, quæ nihil aliud sunt, quàm Deus. Videbis enim tractus à Domini spiritu à claritate in claritatem in tribus hisce generibus rationem uirtutis magis gradatim, magisque proficere. Quod quidem fieri non posse cognosces, nisi propinquiore quodā rursusque propinquiore accessu ad diuinam ipsam summamque uirtutis ideam, ut in eandem imaginem transformeris.

Secundò

Secundò in cœlum itur tertium per regionem planetarum, per cœlum stelliferum, per christallinum.

SEcundò per planetarum septem regionem, quod cœlum quasi primũ uagumq́ est, ad sphæram transibis octauam, quod est ordinatissimum syderum firmamentum, cœlumq́ secundum. Ab hoc quia motu gemino agitať, atq; diuersò ad christallinum, id est, perspicuum nitidumq́ te conferes, quasi tertium quoddam cœlum, cuius unus est motus, & simplex. Ibi aquę, quæ super cœlos sunt, laudant nomẽ Domini. Ex huius uertice statim in empyreo, quod totum ardor quidam est saluberrimus, agnosces uitale illud Dei lumen, cuius exuberante bonitate tantus tamq; saluber illic ardor accenditur. Planissimeq; perspicies & diuinum lumen ueritatemq́ ipsam in ardore illo, id est, amore potissimùm habitare tanquam in tabernaculo Solis, & ardorem illum lumine nasci, atq; uigere.

Tertiò, tertium cœlum scanditur per mundum uisibilem, per mundum phantasticum, per mundum intelligibilem.

TErtiò, totum mundi corpus tanq; cœlum unum transibis oculis manifestum. Atq; ad eius imaginem phantasia depictam tanq; secundum cœlum te confe-res. Deinde & uniuersum corpus uisibile & imaginem corporis phantasticam dimittens ad naturam ipsam, qua necessariò constat, & rationem, qua definitur intelligentia, perges. Quod tertium tibi erit in mente cœlum super sensum & phantasiam, hic subitò intelligentiæ tuæ intelligentia diuina subrutilat. Quid enim aliud est ratio uniuersi, partiumq; illius, q; ars illa æterna, qua eum suus disposuit architectus? Si enim à corporeo quodam artificio materiam relicto ordine subtrahas, quod reliquum est, mens est artificis tuæ iam menti conspicua.

Quartò, tertium cœlum petitur per spiritus irrationales, rationales, irrationales.

QVartò, esto primum tibi cœlum spiritus omnis infra tuum. Secundum tuus spiritus sit ob rationis munus, quo irrationalia iudicat quidem, sed ab eis non iudicatur, illis longè præstantior. Tertium angelus, qui oculus quidam est lucidissimus, cui quidem nota momento stabili sunt, quæ tu temporali quodam discursu aucuparis. In angelo Deum continuò conspice, tanquam lumen in oculo lucido, & in momento stabili æternitatem.

Quintò, ad tertium transitur cœlum per tres angelicas hierarchias.

QVintò, scito quemadmodum in te, qui paruus es mundus tres sunt spiritus, in iecore, uitalis in corde, animalis in cerebro, quo solo finitum percipis lumẽ, ita circa ampliorem hunc mundum tres esse spirituum exercitus diuinorum, quasi tres sphæras intelligibiles, circa diuinum centrum iugiter se uoluentes. Sed alios regionem mundi Lunæ subiectam præcipuè gubernare, alios cœlestia regere, alios super cœli uerticem uolitare.

Tenebræ lucidæ, lux tenebrosa, lux mera. Nouem angelorum chori.

VOlito & ego hâc & illâc ad uotum alis sublatus Seraphinorum. Et si nihil usquã reperio extra immensum bonum, quod uniuersum, & omnino intrinsecus imbuit, & infinitè extrinsecus ambit, tamen quicquid reperio quod non sit ipsum bonũ, uideo ex lucidis quibusdam tenebris & tenebrosa quadam luce componi. Scio neq; tenebras posse seipsas illuminare, neq; lucem à tenebris comprehensam ex seipsa lucere, alioquin in se uigeret, ac purissimè plenissimeq; luceret. Lucere ergo eam animaduerto ex ipsa luce, in qua tenebrę non sunt ullæ. Ideoq; quando lucet in tenebris, tenebræ ipsam non comprehendunt. Hoc autem est absolutum ipsum in se bonum, neque subiecti, neq; causæ, neq; graduũ, neq; loci, neq; temporis limitibus comprehẽsum. Quoniam uerò omnia naturali instinctu bonũ appetunt tanq; finem, quo solo perficiantur, cõcludo bonum idem esse principium à quo cuncta efficiantur. Hoc quum ex se & gratia efficiat omnia, & perficiat, certè ad sui ipsius exemplar tanquam medium cuncta disponit. Est ergo principium medium finisque cunctorum. Et quia omnino indiuisibile est, in quolibet trium continentur, & reliqua. Finis autem actiones mouet quodam-

quodammodo principium ad agendum. Principium mouet exemplar operis, atque formam. Huc omnes beati spiritus assiduè oculos mentis intendũt. Singuli tria hæc intuentur, sed diuersa ratione diuersi. Atq; in his inspiciunt ueras rerum omnium, quæ in uniuerso sunt rationes. Seraphini finem ipsum proprius attẽtiusq;, q̃ reliqua contemplant̃. Cherubini in fine principium. Throni in fine medium speculantur. Dominationes autem ipsum principium. Virtutes in principio finẽ. Potestates medium in principio. Principatus etsi mirantur omnia, tamen medium proprius, & ut ita dicam, libentius intuent̃. Archangeli in medio finem. Angeli principium in medio contemplantur. Fœlices animæ pro diuersis piæ uitæ meritis morumq; ad angelos diuersos similitudine nouem gradibus in sphæris patriæ nouem, sequuntur nouem ordines angelorum. Mitto libenter animas infœlices, quæ infra Lunam sub tetra caligine, ubi eas nouies stix interfusa cohercet, nouem turbas malignorum spirituum comitantur.

Dei lumen in ardore empyrei cœli refulget.

QVum dimisi spiritus tenebrarum subitò è summa lucentium spirituum specula lumen mihi coruscauit immensum. Vidi illic Seraphinos amore ardentes immenso. In ardore eiusmodi lumen infiniti boni infinitum mihi refulsit. Sæpenumerò cogitaueram ante raptum, si bonum ipsum uoluntatis potius est, q̃ intellectus obiectum, sequi ut animus uoluntatis flagrantia ipso bono fruatur, magis q̃ intelligentiæ claritate. Agnoui illic statim raptus me uera cogitauisse, quũ uiderem non Cherubinorum scientiam, imò charitatem Seraphinorum Deo esse q̃ proximam. Meritò quũ boni natura sit ut appetatur, & appetibilis ipsius ratio, ut sit bonum infinitum ipsum bonum proximè sequitur flagrantissimus amor, subitoq; consequitur.

Sexto in tertium confugitur cœlum per tres Trinitatis personas.

HVc age, me sequere sexto quantum potes, ô mens, propriè infiniti boni ipsius auida mens, propriè infiniti boni filia. Ha propera, nec te pigeat: nam potes, ô bona mẽs tantum quantum uelis. Vbi enim sola uoluntate proceditur & proficitur, ibi sequi nihil aliud est, quàm uelle sequi. Bono igitur animo esto. Nempe finis ad quem quodammodo sine fine moueris propriè est infinitum bonum, necessario principium, à quo propriè moueris, est infinitum bonum. Quod quidem quum ex se ipso suique ipsius gratia sit omnium origo, certè ex se & sui gratia mouet omnia. Præcipuè uerò, ac propriè spiritum, præcipuè hoc ipsum, & propriè appetentem. Pater tuus usque adeò bonus, quando non malè, id est, non frustrà, tibi dedit, ut naturaliter huiusmodi bonum usque adeò sequi uelles, dedit simul, & ut assequi quandoque posses, & consequi. In rerum ordine, sicut nosti, bona sunt omnia, præcipuè quia pulchrè utiliterque ordinata sunt, & bonum naturaliter appetunt. Si cuncta bona in rerum ordine in una quadam communi boni natura conueniunt, in qua cuncta bona sunt unum bonum. Necessariò penes rerum ordinatorem, unum bonum est cuncta bona. Sana natura illa communis & una, quæ in multitudine omnium iacet, & continetur ab omnibus, ab una quadam emanat forma, quæ in seipsa super omnem multitudinem est, & continet omnia. Sed ultrà progredere, si quod infra rerum ordinem cogitas, dicis infinitè malum, cur non etiam quod supra rerum ordinem extat, fateris infinite bonum? si ad bonum propagatio pertinet, quo enim & quando quælibet perfectiora sunt eo, & tunc magis propagari uidentur, proculdubiò penes infinitum bonum existit infinita propago. Propago, inquam, intima. Nihil enim infinitum reuera existit extra ipsum. ibi est igitur pater & filius. Penes patrem bonum infinite, filiumque infinitè bonum infinitus uiget & amor. Si quilibet trium æquè infinitus est, etiam æquales inter se sunt, atque simillimi. Si infinita natura atque plenitudo, quum nihil relinquat extra se sui, totúmque penitus comprehendet, non nisi unica esse potest. Vnica est substantia trium, adde & simplicissima. Si modò potentisima esse debeat, ac tam potentia in unione consistat, quàm in diuisione debilitas. Iam igitur, ô anima, trina & una, spiritus unus intellectu, uoluntate, memoria, constans, ætherem unà mecum unicum conscendisti, cœlúmque trinum.

Intra

Intra cœlum tria in uno Sole uidisti æqualia inter se & similia. Formam, figuram, atq; lucem, Solemq; in tribus his non triplicem, sed unicum iudicasti. Supra cœlum in una bonitatis ipsius natura propagantem inuenisti ab æterno propaginem & amorem. Neque tres in his naturas, sed unicam agnouisti in seipsa se iugiter propagantem, plenissime similiterq; amantem, & quod hic diuinitus aspexisti, haudquaquam licet aliter unquam homini loqui, quàm tres personas unumq; Deum.

Septem circa animam septenarij.

SEptimò, considera mecum, ô anima, septem capitalibus sceleribus expurgata à septem malignis spiritibus libera, quam septem planetarum munera extrinsecùs ornant, ut fœlix appareas, septem Spiritus sancti dona intrinsecùs imbuunt, septem Angeli Dei thronum circundantes ducunt, ut reuera sis fœlix, considera mecum septima hac lucis die, in qua reuera quiesces, hora scilicet diei septima, qua clarissimè perspicies, ut septies in ea luce sis beata, quæ indulgere tibi dum misera uiuis septuagies septies pollicetur.

Tertiò, mens tertium cœlum attingit, dum considerat Deum in creaturis, creaturas in Deo, Deus in seipso.

COnsidera mecũ unum trinumq; supercœleste cœlum, uidelicet primò Deum Patrem tuum in rebus ab eo creatis: res deinde creatas in Deo: tertiò Deum ipsum in semetipso. In quod quidem tertium cœlum optimè raptus sum olim ut & ipse haud ulterius pessimè rapere, & quicunq; in terris miserrime rapiũt, illuc mecum beatissimè raperem.

Trinitas creatoris in nouem creaturarum trinitatibus reperitur.

DIuinam trinitatem in rebus cunctis agnosces, dum in eis nouem trinitates considerabis, quas imitantur nouem ordines angelorum. In una scilicet cœli machina figuram, lucemq;, & motum. In quolibet spiritu supra cœlum, substantiam, & uim, & actionem. In omni spirituum numero tres hierarchias, in qualibet hierarchia tres ordines, in quouis composito sub cœlo materiam, formam, uirtutem. In omnibus mensuram, numerumq;, & pondus. Rursus potentiam, ordinem, utilitatem. Præterea principium, mediumq;, & finem. In te ipsa memoriam, intelligentiam, uoluntatem. In scientijs naturalem, rationalem, moralemq; facultatem. In qualibet trinitate primum, Dei potẽtiam Patremq; refert: secundum, sapientiam & Filium: tertium, amorem Spiritumq; benignum. Sic inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciunt.

Definitio & diuinitas animi.

HIc dum in rebus tanquam diuina Deum reperis, reperis & teipsum. Quippe si in corporibus iuuenis spiritum, in tenebris lucem, in malis bonũ, in morte uitam, æternitatem in tempore, in rebus finitis infinitum, memẽto te esse spiritum incorporeum, lucidum natura, bonumq;, immortalem æternæ ueritatis ac stabilitatis immensiq; boni capacem. Huc usque primum sit tibi cœlum, è cuius uertice tam Deum, quàm te in rebus cunctis agnoueris.

Quòd res creatæ in creatore reperiuntur per rationes ideasq; diuinas.

ACcede amabo ad secundum, ut inde in Deo res omnes inspicias, cuncta Dei opera cernit in Deo, quisquis dispositionem formamq; domus in patrefamiliâs, regni in rege, artificij in artifice, scientiarum in sapiente, considerat. Semper tamen huius memor, quòd quæcunq; hi cum tempore, & labore meditantur, & agunt, æterna ueritas infinitáque illa uirtus momento, prout uult, & facillimè peragit, præsertim quũ & intelligere in Deo non aliud sit, quàm esse, & agere non aliud sit, quàm uelle.

uelle. Sicut cunctæ naturales formæ in una materia, sic cunctæ earum rationes in uno artifice congregantur. Sed ecce uideo communem quandam in mundi machina molem. Intueor formas in mole diuersas. Scio aliud esse formatam molem, aliud formas esse formantes, & quia molem hanc tanquam fundamentum intelligo ordine quodam antecedere formas, segrego mente hãc ab illis, eamq; uel in abyssum dispergi, uel colligi in punctum seorsum excogito. Seruo autem utcunq; possum formas. Sed in quo eas seruo? In una quadam communi cunctis essentia. Cunctę enim communiter in eo quod sunt, conueniunt. In essentia, inquam, indiuisibili formas prorsus indiuisibiles. Iam enim dimensiones ab ijs omnibus segregauimus. Volo insuper ex qualibet rerum specie unam hîc existere formam. Et quemadmodum omnes naturales formæ, quæ participatione quadam tales sunt, uel tales, in uno quodam subiecto per se infinitè patiente, id est, in prima materia, congregantur: sic omnes quæ per essentiam tales sunt, id est, formarum rationes uolo, & uideo in uno quodam fonte per se infinitè agente.

Deus est infinita uitarum uita, lumenq; luminum.

VBi actus est infinitus, est & uita, atque illa quidem penitus infinita. Siquidem uita est intimus & absolutus actus essentiæ. In uita infinita nihil est quod non perfectissimè uiuat. Quod ergo factum est ab eo in ipso uita erat. Vbi autem perennis actus, & uita uiget immensa, ibi absolutissimum est intelligentię lumen. Siquidem intelligentia est absolutio uitæ reflexioq; eius in semetipsam. Ergo uita hæc est lux hominum, quæ & in tenebris lucet. Sed tenebræ eam non comprehenderunt. Diurnum lumen sanis quidem oculis est iocundum, ægrotantibus molestissimum. Radius Dei bonæ menti benignus aduenit, paterque & gratia nominatur. Malæ autem rigidus iudex est, & furia. Per hanc lucem ueram, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, modò uidistis res omnes in Deo, ipsumq; Deum. Quicquid enim est in Deo simplicissimo, est ipse Deus. Illa igitur series idearum, quam in Deo intellexisti, diuina ipsa sapientia est, quæ uerbum Dei est apud Deum, atque ipse Deus, perque ipsum facta sunt omnia. Ideò & ipse Deus reperitur in omnibus, & omnia inueniuntur in ipso.

Mens reperit æternitatem suam in rationum idearumq; æternitate.

INuenisti & hoc tu modo immortalitatem tuam. Quo enim pacto potuisses à mundi formis mortales conditiones secernere, & rationes inde immortales concipere, in æternam Dei uitam intelligentiamq; huiusmodi rationes redigere, actum illum cogitatione quodammodo, ut ita dicam, efficere effectorem, nisi ipsa immortalis esses, æternæq; Dei uitæ & intelligentiæ capax. Diffidant de sua immortalitate homines flagitiosissimi, quorum animulæ quærentes uita solùm in regione mortis, iam diu mortuæ sunt, uitiorumq; cœno sepultæ.

Immortalitatis fiducia accepta ex gradibus contemplationis quatuor.

TV uerò confide mecum cœlestis anima, quæ dum apud Deum contemplaris ueras creatarum rerum omnium, æternásque rationes quodammodo comprehendis cuiusque rationis æternitatem, æternitatis rationem, ueritatem æternitatis.

Gradus quatuor.

PRofectò rationis æternitatem sentis, quando iudicas cuiusq; rationem, definitionemq; adeò certam consistere, ut aliter unquam se habere non possit. Puta quod homo sit animal rationale, & quod circulus sit figura in seipsam conuersa, à cuius centro ad circunferentiam omnes rectæ lineæ ductæ sunt æquales necessariò semper fuit, semperq; erit uerum. Rationem æternitatis intelligis, quando æternitatis natura

naturam ita definis: Aeternitas est momentum, siue punctum per se semper stabile, cui neq; antecedit punctum, neq; succedit: ita mensura quietis ut motionis mensura est tempus. Aeternitatis ueritatem cognoscis, quando probas in eo solùm esse ueram æternitatem, quòd ex se, & in seipso, sine principio ac fine quiescit. Veritatis cernis æternitatem, ubi argumentaris, neq; incœpisse unquam, neq; desinere ueritatem. Alioquin fuisset ueritas ante seipsam, foretq; post seipsam. Nempe si cœpisse dicatur quandoq; antè ab æterno uerum fuit, & non nisi per ueritatem fuit uerum ueritatem ipsam quandoq; fore. Ac etiam desinere cogitetur, deinde in æternum uerum erit, & non nisi per ipsam ueritatem erit uerum, ueritatem aliquando extitisse.

Immortalitas animi ex proportione ad immortalia.

ATtende anima sitibunda liquoris æterni. Memento te non potuisse æternum omnino obiectum attingere, nisi tibi aliqua cum illo inesset proportio. Ergo si non ab æuo, saltem uiuis in æuum. Neq; solùm attingis quum aliqua esse æterna, & qualia sint, argumentaris: sed etiam pro natura tua penetras, quando intimam illorum naturam, quasi in suas quasdam partes uiresq; distinguis. Imo etiam quodammodo comprehendere uideris, quando definis. Mitto quòd uidere posset alicui, si mens sempiternam comprehendit rationem, ratione illa esse maiorem, ideoq; æternam, satis esto si suo modo capit eam æqualem saltē quodammodo esse oportere. Siue autem iam æqualis sit natura, siue capiendo fiat æqualis, tanquam à Deo rationum fonte ob mutuum quendam amorem iugiter dilatata sufficienter ostenditur mentem esse sempiternam, Deumq; animam ab initio, quantum ad essentiam uitamq;, ut ita dicam, parem æternæ rationi fecisse, postquam quotidie, quantum ad intelligentiam & amorem, quoad geri potest, reddit æqualem. Deniq; quæcunq; uis capit aliquid, pro natura sua capit, & an suam retrahit rationem. Si ergo mortalis esses, nunquam æterna, in quantum æterna sunt, & sub æternitatis ratione nunquam rationis æternitatem, æternitatisq; conceperas rationem. Sed sicut rubris oculis & amaræ linguæ rubra & amara sunt singula, ita mortali animo mortalia cuncta iudicarentur. Nunc uerò tantum abest, quòd quæ sempiterna sunt, ritè contemplando caduca putētur, ut mens contemplatrix etiam à mortalibus singulisq; conditiones mortalitatis secernat, atq; sub uniuersali ratione percipiat. Hæc à materia corruptioneq; separare nunquam posset, nisi & ipsa multò longius esset ab ijs seiuncta. Capis ergo in cœlo hoc secundo æternitatem tuam, quando hic rationis cuiusq; æternitatem pro uiribus capis in Deo fonte rationum immenso.

Mens Deum in seipso uidet, ob nimium splendorem omnino uideri non posse.

CAeterùm nunquid Deum ipsum in se ipso comprehendens, quod tertium tibi superest cœlum, in quo illa ipse arcana uidi, quæ nō licet homini loqui? lumen Solis perspicis in elementis, suspicis & in stellis, in seipso non potes inspicere, & tamen homo si sapis, contentus es tantum esse Solem tuum, ut capacitatem superet oculorum. Diuinam lucem similiter in rebus ab ea creatis agnoscis, agnoscis & in rerum rationibus creatarum. Sed absolutam in seipsa non sustines. Gaudes autem thesaurum tuum tantum esse, ut sit prorsus innumerabilis: innumerabilis, inquam, nō quod tibi desit ars numerandi, quæ tibi illic est plenissima, sed quòd ille uirtutis gradibus summum artis exuperet. Satis tamen numerauisse uideris, quando cunctis, quæ uel esse, uel intelligi possunt, dinumeratis, recta computas ratione, Deum ipsum tale nihil esse, & quando, quomodo innumerabilis sit eius uirtus, intelligis. Satis uides quando, quomodo sit inuisibilis, uere uides. Satis comprehendis quū, quàm sit incomprehensibilis. Nunquam enim clarius ueritatem ipsam intelligis, quàm quum rectè, quo pacto super intelligentiam sit, intelligis. Vbi summa lux, ibi summæ tenebræ: ubi summæ quoq; tenebræ, ibi lumen summum. Vnde hoc nihil notius, nihil rursus ignotius, hoc nihil præsentius, nihil absentius, nihil magis uisibile, nihil inuisibile magis. Hinc exclamat Dauid: Nox illuminatio mea in delitijs meis.

Rectius de Deo loquimur negando & referendo, quàm affirmando.

VErùm quid ita in hoc cœlo uides, non potes loqui, hoc est, absolutè pronuntiare, atque affirmare. Quotiens de Deo alia negas ita discurrens, Deus neque est corpus ullum, neque corporis qualitas, neque anima, neque angelus, neque si quid altius cogitetur, uere negas. Quotiens ad Deum alia refers ita comparans: Deus principium est, quia ab illo profluunt omnia, Deus est finis, quia ad illum omnia refluunt, Deus uita & intelligentia est, quoniam per illum uiuunt animæ, ac mentes intelligunt, uerè quoque refers. At si affirmaueris, Deus ipse in se absolutè est hoc ipsum, quod uel reperi, uel cogitaui, ualde deciperis. Quippe si maior te est summus ille omnium author non potest id esse, quod tua intelligentia circunscriptum cogitur te minus. Si principiorum principium finiumque finis infinitus est, non est aliquid horum, quæ abs te adinuenta & comprehensa iam finita uidentur.

Anima beata contenta est hoc ipso, quòd bonum suum incomprehensibile sit. Neque esset contenta, si comprehensibile esset.

QVid ergo, an contenta uiuis anima, quòd uitam tuam non penitus comprehendas finiasque, quia sit infinita? Imò scio te hoc ipso gaudere, quòd absque fine sit uita tua, bonumque tuum. Sufficit tibi ab incomprehensibili fœliciter comprehendi, neque tibi aliquid, nisi sit incomprehensibile, sufficit. Quicquid enim aut ueri, aut boni offertur, quòd certos habeat gradus, quamuis quàm plurimos adhuc plures intellectu requiris, & ulterius appetis uoluntate? Vnde nusquam, nisi in uero bonoque immenso potes quiescere, neque finē, nisi in infinito potes facere. Quippe quæ à solo infinito dependeas, atque inde uim habeas ratione aliqua infinitam, qua ad infinitum uergas, atque progrediaris.

Voluntas Deo fruitur magis, quàm intellectus.

ECce uideo ubi quodammodo deficit intellectus, sufficere uoluntatem. Penetrat ecce charitas, quò non potest omnino scientia penetrare. Infinitam quidem prospicis, quamuis non clarissimè, hanc ardentissimè amas, hac gaudes uehementissimè. Vides tu quidem quantum est tibi uisibile, amas & quantum uides ipsa, & quantum uides abs te, quia nimis exuberat, non posse planè uideri, & hoc ipsum te iuuat maximè, quòd sine ulla uel sollicitudine, uel satietate fruaris bono, quod quum sit infinitum, & infinitè tibi suppetit, & infinitè delectat. Hoc si non infinita omnino ratione discernit immensum intelligentia lumen, tamē immenso amore gaudioque afficitur, dum fruitur bono infinita uoluntas. Quæ quidem si plena est, ad quam pertinet esse contentam, totus omnino contentus est animus.

Mens immortalitatem suam metitur in obiecto suo, quod est sine mensura.

ANimus dum in tertio cœlo exactius admodum, quàm in alijs, quàm immensus sit Deus, ut ita loquar, metitur, simul quantum propria uita naturæ temporisque cuiusque mensuram excedat, agnoscit. Neque enim infiniti, imò infinitatis ipsius rationem attingeret animus, si uita eius finem esset aliquem habitura. Neque obiecto immenso magis, quàm terminatis contemplando delectaretur, si in immēso esset naturalium temporaliumque formarum. Quarum uires obiectis non quidem maximis, sed mediocribus solùm, eisque proportione quadam congruentibus, oblectantur, si uitæ uis, qualis est intelligentia & uoluntas, ultra quemlibet loci, temporis, gradus, finem sibi oblatum sine fine intelligendo, amandoque progreditur, certè uita ipsa loci limitibus nō constringitur, certi temporis terminis non exceditur, contrariæ qualitatis gradibus non obruitur, determinati ueri bonique præsentia non impletur.

Cœleste

Cœleste lumen lumine cœlesti perspicitur, supercœleste supercœlesti.

DIc age quo lumine suspicis cœleste lumen? profecto cœlesti. Dic ergo quo lumine uidisti modo supercœlesti. Lux ista mundi sensibus manifesta una quadam qualitas est, ergo diuersa corpora non aliter eam capiunt, quàm per unam naturam illis insitam & luci conuenientem. Natura huiusmodi perspicuitas nominatur. Quoniam uerò perspicuitas in oculo est sensibili luci cognatior, quam in cæteris hisce corporibus, est enim in eo perspicuitas sensualis, idcirco lux postquam illi infusa est reflectitur quodammodo in seipsam, quando scilicet oculus sentit illam. Vbi uidetur oculus nō solum à luce pati dum suscipit ipsam, uerumetiam in eam quodammodo nonnihil agere dum suo modo iudicat eam.

Anima immortalitatem suam uidet quando uidet radium intelligentiæ, infundi sibi à Deo, atq; in Deum reflecti.

EAdem ratione spiritale lumen unum quiddā est, id est, ueritas ipsa. Hoc spiritus diuersi non capiunt aliter, quam spiritalem quandam perspicuitatem eis innatā. Quoniā uerò in spiritibus præditis ratione perspicuitas huiusmodi lumini huic similior & propinquior inest, fit ut ij spiritus non solum id capiant, sed etiā iudicent, atq; ita reflectantur in ipsum. Vbi uidetur lumē hoc spiritale intelligibileq;, primo quidem in intelligētiam influere seipsum minimè deserens. Deinde refluere in seipsum intelligentiam non derelinquens. Atq; sicut Solis lumen prout in Sole manet est inuisibile, ut autē è Sole effluit in colores est uisibile, prout influit oculo eiq; naturale euadit fit uisuum, quando inde refluit in Solem, tunc uidens efficitur, ita Dei lux quantum in ipso absolutè se colligit est super intelligentiam, quantum inde in rerū se explicat rationes, intelligibilis est, quantum infusa intellectui, ipsi fit naturalis, euadit intellectiua. Quando uerò in ipsum Deum resilit, est intelligens. Quamobrem circulus quidam hic efficitur, mirificè lucens ab ipsa diuina ueritate in intellectum, ab intellectu rursus in ipsam, circuli huius principiū finisq; est Deus. Intellectus est mediū. Si huius circuli primus ultimusq; terminus est æternitas, in quantum ęternitas, certè medium est ęternum quod quidem est particeps terminorū. Quo enim pacto splendor ab æternitate fluens in mentem, rursus in æternitatem inde reflueret per intelligentiā scilicet quæ rapit obiectum, & per uoluntatem, quæ transit in obiectum rapiturq; ab ipso, nisi in mente uim suam æternitatemq; seruaret? Qua ratione hunc mens suscipit eadem per ipsum agit. Non enim potest præstantius per illum agere, quam susceperit. Agit uerò per illum absoluto quodam æternoq; modo, quandoquidem eius radijs supra locum & tempus erectis indiuisibiles æternasq; rerum rationes attingit, atq; in ipsam sese æternitatem miris modis insinuat.

Mens est Dei speculum.

O Sagacissimum uenatorē, qui in profunda hac mundi sylua occultissima Dei uestigia inuestigat & reperit. O argutissimum ratiocinatorem, qui rationes rerum inuenit in summa omnium ratione, ô perspicacissimum rimatorem, qui adyta Dei penetrat quodāmodo in eius abysso, &, ut summatim dicam, in ijs omnibus peragendis speculatur in se Deum uelut in speculo, suspicit se in Deo uelut in Sole, ô speculum diuinissimum diuini Solis & radijs illustratum & flammis accensum. Nempe ipsius ueritatis radijs uera ubiq; discernit, ac in omnibus ueris & super omnia ipsam. Ipsius boni flammis bona omnia passim ardet & sitit, ac in omnibus bonis & super omnia ipsum.

Corpora sunt umbræ Dei, animæ uerò Dei imagines immortales.

VIdes, ô mea mens, uides esse te Dei speculum quando intelligentiæ tuæ radij in eum ab eo immissi resiliunt. Si eius speculum es (ut es absq; dubio) quandoquidem eum in te specularis teq; in eo, sequitur ut quid ex Deo infra te uestigium quoddam duntaxat est & umbra id in te imago Dei similitudoq; sit expressior, ut merito dictum sit, ad imaginem similitudinemq; Dei te esse creatam. Vmbra corpus intuenti distinctè non repræsentat, imago autem ad corporis similitudinem

expressa refert expresius. Mundi machina tanquam umbra Dei Deum tibi ipsum non monstrat, nisi eius ad te redigas ordinem & examine tuo clarissimo discutias umbram. Tunc demum in te tanquam imagine Dei mundus ex umbra fit imago, & in te tanquã uera Dei similitudine uerè agnoscis Deum, quando probas hunc ipsam esse ueritatem æternam ueramq; æternitatem. Tempus autem eius esse umbram & temporalia umbratilia omnia. Postquam uera es æternitatis imago super umbram & umbratilia, quandoquidem quasi media horum hæc secernis ab illa, certe æterna es nullis aut loci limitibus, aut certi temporis terminis circumscripta. Alioquin non posses, uel per immensum spatium tempusúe cogitatione discurrere, uel ultra hæc ad indiuisibilem æternãq; transire naturam.

Mens quia est diuini uultus imago, Deum semper suspicere debet.

O Imago Dei in mentis speculo, quamdiu es in ænigmate, id est, umbra corporis, cognoscis per speculum, sed extra umbram facie uidebis ad faciem, ô diuini uultus imago in speculo uultum aspice tuũ. Quem aspicere nihil ferme aliud est, quam aspici. Quandoquidem oculi illius radius ipse est, qui inspicit ipse est, qui à seipso respicitur, cognosce teipsam mens aliarum rerum cognoscendarũ usq; adeo cupida, quid es, ô mens, cedo quid es? Imago uniuersi exemplaris exacta, legitima patris omnium filia, supercœlestis Solis radius sempiternus, iugiter natura reflexus in Solem. Deus ergo te libentissimè tanquam suam imaginem intuetur, amat omnino te tanquam filiam, fulget tibi tanquam radio suo, iungitq; te sibi. Ergo iam moribus & pietate ad exemplar compone te tuum quo integerrimè reformaris. Ama ante omnia patrem illum, quo feliciter generaris, felicius regeneraris. Gaude duntaxat lumine sine quo neq; aliis potes unquam, neq; teipsa gaudere. Terribiles ante omnia tenebræ, quia & uita consistit in luce & lux in uita, & quo interiores, eò terribiliores adueniunt. Horribiles extra corpus tenebræ cunctis, horribiliores intra corpus sunt melancholicis, horribilissimæ in anima miseris. Iucundum ergo aëris lumen omnibus, quia uitali spiritui cognatissimum est, rerumq; innumerabilium uarietate delectat & docet, iucundius lumen in spiritibus corporis est sanguineis, suauissimum lumen intimum mentis beati.

Deus est ipsum gaudium. Per ipsum duntaxat gaudemus, ipso solo beatè gaudemus.

SI omnia uitandi doloris & consequendi gaudij gratia omnes agũt, & absq; gaudio ipso uitam ipsam respuunt, manifeste gaudium est finis omnium, est igitur & principium, quo enim mouentur & fiunt. Quid ergo aliud est gaudium ipsum nisi Deus? Bonorum bonum, gaudium gaudiorum. Cûm tantum his bonis gaudeas atq; illis, dicito mihi si modo dici potest, quantum illo bono quãtumúe idea illa gaudij gaudeas sine cuius illecebris, sine cuius forma, neq; his bonis gaudes neq; illis? Bono hoc & hac idea gaudent continuè quicunque re aliqua gaudent uel ingrati. Sed non bene beateq; gaudent, nisi grati, quibus multò grauius hoc aduenit, quam ingratis. Ergo si uis ipso bono ipsoq; gaudio optime beatissimeq; gaudere, memento in omnibus quæ tibi placent, nihil tibi aliud placere, quam ipsum.

Marsilij Ficini Florentini, Argumentum in Platonicam Theologiam ad Laurentium Medicem patriæ seruatorem.

DEcreui, Magnanime Laurenti, antequam grande illud Platonicæ Theologiæ uolumen ederem tuo nomini dedicatũ, in quo adhuc superest nonnihil quod examinatione indigeat, edere, si tibi placuerit, argumentum. Non ut huiusmodi argumento quasi quodam Theologiæ præludio exercitatus accedas promptior ad ludendum, cum mihi uidearis ipsam ludi palmam iam consecutus, sed ut hoc interim pignore admonitus memineris, & meminisse me tibi debere, quod iamdiu iure promiseram, & soluere quandoq; uelle, quod debere cognosco. Præsertim cum non tam hoc ipsum debeam, quia promisi, quàm id promiserim, quia cuncta debebam.

Tres contemplationis Platonicæ gradus.

TRes uerò ſunt præcipui contemplationis Platonicæ gradus. Primus quidem à corpore per animam aſcendit ad Deum. Secundus autem conſiſtit in Deo. Tertius deniqꝫ ad animam corpusqꝫ deſcendit. Tres quoqꝫ gradus noſtrum continet argumentum.

Contemplationis primus gradus eſt adſcenſus ad Animam, Angelum, Deum. Ac de diuina intelligentia & amore. Cœlum eſt forma ſine materia, ut nonnullis placet.

COnſiderabam nuper diligenter Ariſtotelis illud paradoxon, cœlum materia caret. Rationem quoqꝫ Auerrois meditabar, qua paradoxon Ariſtotelicum comprobat. Quod uidelicet materia cum natura ſua informis ſit, ideoqꝫ ad quamlibet formam æquè ſe habeat, omnesqꝫ uiciſsim capere ualeat, à formis iugiter fluit in formas, unde fit ut quod ex materia conſtat formam ſuã quandoqꝫ poſsit amittere. Cœlum uerò formam propriam amittere nequit, tùm quia nulla uſquam eſt illi contraria qualitas, ſicut neqꝫ motus circulari motui ſuo contrarius reperitur, tũ quia motum habet ſine ulla digreſsione ſemper æqualem indefeſſumqꝫ, qui & in idem redit, principiumqꝫ rurſus inchoat ubi futuri uidetur. Ex his concludit Auerrois cœlum eſſe formam quandam per ſe ſine materia exiſtentem, quæ quamuis ſubiecta materia non indigeat, ipſa tamen ſubiecta eſt quantitati motuiqꝫ ſecundum locum. Eiuſmodi formam inter phyſicas formas, & metaphyſicas eſſe uult mediã. Naturales enim formæ cum quantitate quadam, & in materia ſunt. Formæ uerò omnino ſuper naturam, tàm quantitate, quàm materia carent. Mediam quandam formam eſſe uult ne ab extremo ad extremum abſqꝫ medio tranſeatur, quæ quamuis habeat quantitatẽ, materiam tamen non habeat, qualem eſſe ſubſtantiam cœleſtem exiſtimat. Proculus quoqꝫ Platonicus cœleſte uehiculum animæ corpus eſſe putat, nullam tamen habere materiam.

Forma ſine quantitate magis, quàm ſine materia poteſt exiſtere.

HIs ego Ariſtotelis Auerroisqꝫ & Proculi gradibus ad cœlum uſqꝫ directis, conatus ſum pro uiribus aſcendere ſuper cœlum. Profectò cum formarum genus queat alicubi ſe à materia liberare, ſicut in cœlo modo nobis apparuit, poteſt etiam alicubi abſoluere ſeipſum à quantitate, ac etiam multò magis, quippe ſi ab alterutro dependeret, penderet potius à materia, qua ſubſtantialis forma ſæpe ſuſtinetur, quàm à quantitate, quàm ſubſtantialis forma forte nõ minus ſuſtinet, quam ſuſtineatur ab illa. Quod maximè in cœlo conſpicitur, ut placet Auerroi, ubi forma talis ſuſtinet quantitatis dimenſiones. Adde quod multò magis cum materia quàm cum quantitate congruit in ordine quodam generis atque naturæ. Quare ſi abſque materia poteſt eſſe longe facilius abſque quantitate conſiſtere poteſt. Præſertim forma illa quæ ſubſtantia eſt. Subſtantia enim cum accidens accedat abſque quantitate, quæ accidens eſt, alicubi poteſt exiſtere.

Forma ſine quantitate magis, quàm ſine mole eſſe poteſt.

ITa formarum ordo quemadmodum ab elemẽtis in cœlum proficit in melius, dum ab umbra materię liberatur, ita ſuper cœli uerticem in aliquid lõge melius proficit, dum in animis angelisqꝫ etiam à mole quantitatis abſoluitur. Depoſitaqꝫ diuiſionis debilitate ob indiuiſibilis naturæ unitatem fortitudinem adipiſcitur. Conſummatur tandem ſuper illos in optimo, cum in Deo etiam liberatur à qualitate accidentisqꝫ defectu. Poteſt autẽ à qualitate ſerui facilius, quàm à mole. Subſtantialis enim forma ubiqꝫ in natura ipſa ſuſtinet qualitates, nuſquam uerò ſuſtinetur ab illis. Alicubi tamen in quantitate iacere uidetur. Quod in formis naturæ infimis planè conſpicitur.

Cœlum aut est uita quædam uisibilis, aut natura uitæ proxima.

COelum quidem cùm sine materia sit, spiritale quiddam quodammodo esse uidetur Platonicis magis quam corporale. Quid ergo cœlum est? Lux circularis circulusq; lucidus sine materia, quemadmodum oppositum eius, quod est terræ imum, est materia sine luce. Cœlum igitur, ut Platonicis placet, aut uita quædam est non occulta ut anima, sed ob dimensionem, si uis, oculis manifesta. Aut saltem cum sit natura quædam uitæ propinquior, quam cętera corpora, uita quadam uiuit sibi magis admodum familiari, quàm cætera.

Differentia lucis in cœlo atq; elementis apud Platonicos ac Peripateticos.

SEd iuuat gradatim à luce ascendere rursus ad lucem. Videmus in elementis ubi minus crassę naturæ inest facilius, lucem adesse. Accensamq; materiam quo magis extenuatur rarescitq;, eò purius perlucere. Quamobrem cœlum quoniā fulget summopere, materia carere probatur, & ob hoc ipsum quia caret materia, maximè fulget. Quod siquis dixerit, partes cœli densiores magis lucere, quàm alias, respondebunt Platonici, rariores partes lucere quidem magis, sed ob nimiam tenuitatem lucemq; uideri non posse. Respondebunt rursus Peripatetici, aliud esse ex se, aliud ex alio coruscare. Ideo elementa, quia fulgorem capiunt aliunde, quæ rariora sunt facilius capere. Cœlestia uerò quæ ex se splendent, quò densiora sunt, eò uberius refulgere. Verùm mittamus his quæstiones huiusmodi. Mittamus cœlum parumper, ne splendore corporeo prorsus hallucinemur.

Quando purgamus lucem cœlestem, primo reperimus animam, deinde angelum.

AGe cœlesti naturæ relicto si uis lumine atq; motu, subtrahe quantitatis dimensiones, licet enim cogitatione subtrahere, nam aliud est lumen cœli motusq;, aliud est dimensio. Formaq; superest spiritus quidam qui est tanto lucidior uelociorq; cœlo, quanto cœlū est lucidius & uelocius elementis, substantia hæc incorporea animus rationnalis esse uidetur. Deme rursus huic motu, relinque lucē & qualitatem, potes enim demere. Nam aliud lux & qualitas est, aliud motus. Forma quę deinde restat est angelus, clarior admodum & uelocior animo. Quia neq; disgregat lucem suam motu neq; actionem propriam sicut anima distrahit tempore.

Præstat ascendere ad substantiam, in qua uirtus non sit aliud quam substantia.

CAeterum nōdum satis naturam rerū purgasse uidemur. Restat nobis adhuc, nisi me ratio fallit, accidens à substantia secernendum. Angelus enim substantiā habet & qualitatem. Verùm quærendum est primo, nunquid fieri hoc pręstet, deinde utrum possit? Præstat nimirum. Nam ubi substātia aliud est, aliud qualitas, substantia huiusmodi cum sua natura informis imperfectaq; sit, aliunde formatur atq; perficitur, & in capienda sustinendaq; qualitate quodāmodo patitur, atq; qualitas illa quia est forma quædam in alio scilicet subiecto se sustinere non potest, multoq; minus ex se potest existere. Eget ergo tàm causa, quam subiecto, nec est integra plenaq; omnino cum pro capacitate subiecti suscipiat. Vnde necessariò fit ab altiore forma, quæ quidem, ne sine fine uagemur, in seipsa sit per se sufficiēs ipsa sibi atq; plenissima, sitq; uirtus undiq; infinita, cum neq; excedatur ab altiore, neq; à suscipiente aliquo finiatur. Adde quod totum illud, quod ex substantia qualitateq; componitur, quia diuiditur in partes, in uirtute debilitatur, & quia componitur pendet tùm ex partibus, tùm ex eo artifice qui partes illas in unum conciliauit, quę cum diuersæ sint ex seipsis inuicem nō coissent. Quamobrem cum huiusmodi compositum neq; quantum ad partes, neq; quantum ad totum spectat sit optimum, meliusq; aliquid futura sit & substantia, quæ non distinguatur à qualitate sua, & qualitas quæ nō sit aliud quā substātia propria, ut tandē actus quidam omnino purus immensusq; reperiatur, quis dubitet melius esse ut super id

quod

quod ex substantia accidenteq; componitur, ad id quod est melius ascendamus.

Rationes multæ quod necessarium sit esse actum purum & infinitum.

PRæstet igitur huc ascendere, sed nunquid possibile est? Quid si est possibile forte rogas? Quandoquidem iam esse ita est necessariũ ut probauimus. Quod si aliam exigis rationem, conducit ad idem huiusmodi ratio, quod substantia, quia accidentis est fundamentum, prior est accidente, & quia quod prius est à posteriore non dependet, potest substantia alicubi absq; accidente consistere. Atq; hoc melius est sicut ostendimus. Quare ne ab æterno in æternum huiusmodi potentia in rerum principio tàm bona sit frustra, operæprecium esse uidetur ut iam sit actu. Præsertim cũ ubi summus actus est, & summa perfectio, ibi potentia actusq; posse & esse sint idem. Ac si in rebus inferioribus minusq; bonis scilicet elementis mixtis, plantis & animalibus, quantum ad partes eorum spectat & reliqua, quod præstat ut sit, iam est à natura prouisum, quantò magis in rebus admodũ melioribus, & in summo naturæ quicquid melius esse probatur iamiam est & uerius. Præterea quod melius esse monstratur in uniuerso non ob aliam causam melius esse censentur, nisi quia ueræ rationi consentaneum est, conducit maximè ad rerum ordinem, decet præcipuè rerum ordinatorem. Tale uerò nefas dictu est, impossibile esse uel falsum. Rursus potentia & ueritas tanquam bona naturaliter appetuntur. Atq; hoc ipsum quod sunt, aut sunt ipsa bonitas aut à bonitate. Ergo quod uniuersi natura possibilius ueriusq; est, hoc est, & melius, atque conuerso, quod uniuerso melius iudicatur idem possibilius est & uerius. Item quod est melius magis est boni particeps. Non est igitur impossibile. Nam impossibile nullius boni particeps iudicatur. Accedit quod si actus purus infinitusq;, quem disputando excogitauimus, infinitè melior est, quàm angelus, & quã uniuersum cuius pars est angelus, quod totum est terminatum, necessariò est infinitè potentior ad existendum, cum potentia bonum sit, bonumq; potestas. Imò etiam cum uerè actuq; esse bonum sit, & nihil boni immenso desit bono, immensus actus infinitè uerius iam actu est, quam cuncta. Si infinita potestas duratione infinita nondum uenit in actum, nulla unquam alia potentia uenit. Imò sit infinitus actus qui idem est ac illa potestas, non sit semper in actu, alius certè nullus erit. Si est semper in actu potentia quædam sua natura omni carens, actu quæ est infinitè passiua, id est, materia, proculdubio est semper in actu potestas illa quæ actus est totus, atq; est efficax infinitè, à qua passiua potentia sit possitq; pati & patiatur. Sed quid curiosè ineptèq; quærimus, utrũ possibile uerùmue sit in uniuerso esse immensum bonùm nec'ne? Cum nihil sit possibilius ueriusq;, eò quo nihil potest potentius cogitari. Non esset autem immensum bonum, nisi esset in eo quicquid melius iudicatur ut sit. Atq; excedere mens nostra cogitatione, affectu, quib. per boni gradus absq; fine progreditur, principij summi naturam, siquid boni cogitari posset quod in eo non esset, ac nisi illud esset immensum. Quid plura? si in summo principio omnium atq; fine, ubi summopere inuenitur quicquid est appetendũ, summa bonitas est, & summa ipsa bonitas idem est prorsus ac summa potentia ueritasq;, sequitur quicquid circa ipsum melius iudicatur possibilius fore, imò iam uerius esse. Omnino autem meminisse oportet, potentiam alicuius boni capacem, esse reuera aliquid, atq; in re aliqua uera fundari, præterea dependere ab alio quodam quod iam actu id habeat bonũ, rursum quod actu bonum possidet ab alio proficisci, quod actu sit ipsum bonum actusq; cuiuslibet actus.

De luce Dei, ac de umbra materiæ.

CAeterum alicui fortasse uidebitur natura illa in qua qualitas non discernitur à substantia sine forma luceq; esse. Sed meminerit ille probauisse nos ad formã in se existentem ascendendum esse, est ergo illa substantia forma. Profectò sicut in rerum infimo, id est, materia prima idẽ est esse, & informe tenebrosumq; esse, sic in summo idem est esse, & formosum lucidumq; esse, imò formam lucemq; esse. Materia enim apud Mosem, tenebrarum abyssus est formarumq; informe subiectum. Deus lux abyssus luminum, formaq; fons formarum. Materia infinita est patiendi po-

tentia. Deus infinita uirtus agendi, imò infinitus est actus. Illa ergo potentia est potentiarum omnium, quæ in patiendo uersantur. Hic actus est actuum. Et sicut in numero de materia uerè dicitur materia, neq; forma hæc est, neq; illa, ita de Deo innumerabiliter dicitur & uerè dicitur, Deus hæc forma est & illa. Vna materia est umbra rerum umbratilium infima. Vnus Deus lux summa luminum. Materia ob nimias tenebras ignota est, Deus ob nimiam lucem est incognitus. Nam si lux quæ est purior est & lucidior, nimirum Deus cum solus sit purus actus, solus lux est reuera dicendus. Si lux in forma quadam consistit totius, quàm subiecto & formositas consistit in luce. Ibi solùm uera lux, ubi mea sine subiecti inquinamento forma. Ibi solum uera formositas, ubi solum lux uera, uera'q; forma. Quapropter omnis forma, & lux, quæ uel uidetur oculis, uel cogitatur, quia finita est, umbra quædam est ad Dei formam atq; lucem. Meritò Deus infinitus est actus, quoniam uel subiecti, uel causæ limite, sicut diximus, non contrahitur. Hinc fit planè, ut sit lumen immensum.

Quantum lux Dei supereminet superficiem intellectus, tantum Dei calor centrum penetrat uoluntatis.

CVm uerò à lumine calor trahat originem, est etiam ardor immensus, ardor in bono infinito infinite beneficus. Hunc nos ardorem uolũtatis ardore potius, quam scintilla mentis attingimus. Nam Deus quantum intellectus sui luce nos supereminet, tantum fermè bonitatis ardore se nobis inurit, ut nihil Deo excelsius sit, nihil quoq; profundius. Quò amplior eius lux eo intellectui naturaliter est ignotior. Quo uehementior ardor eo (ut ita dicam) certior uoluntati. Deus ergo in summa intellectus cognitione quodammodo nox quædam est intellectui. In summo uoluntatis amore, certe dies est uoluntati. Vnde Orpheus Deum appellat noctem atq; diem. Veruntamen diuinus splendor in animo beatorum, quando nox appellatur, omni temporali die longè clarior aduenit. Atq; ob diuinum munus tantò pene clarior, quantò & Deus est (ut ita dicam) lucidior Sole, & animus purior ac serenior aëre.

Lux in elementis, cœlo, anima, angelo, Deo.

LVx in elementis facilè perspicitur oculis, quorum cõplexio constat ex elementis. Lux in cœlo quamuis amplior, difficilius tamen aspicitur. Remotior enim oculorum qualitas est à cœlo. Lux in anima nullo modo uidetur sicuti neq; lux Solis à noctua, quia nimia est, neq; ad eam corporalis sensus ullam habet proportionem. Sed rationalis animæ discursu aliquo cogitatur. Lux in angelo neque uidetur, neq; etiam cogitatur, est enim super sensus proportionem, & super temporalis discursionis capacitatem, ueruntamen intelligitur, congruit in anima cum angelo in sua quadam intelligentia stabili potius, quàm mobili cogitationis discursione. Lux in Deo quia etiam limites intellectus excedit omnino naturali hominis intelligentia non intelligitur, sed creditur potius & amatur, atque amata gratis infusa uidetur, nempe huius amore accensus animus quo flagrat ardentius, eò refulget clarius, discernit quoque uerius fruitur'q; suauis. Hinc Plato asserit, diuinam lucem non rationis digito demonstrari, sed perspicua piæ uitæ serenitate capi.

Quid cœlum, anima, angelus, Deus, atq; de differentia uisibilis lucis & inuisibilis.

VT autem nostræ disputationis ambages aliquando paucis colligamus, cœlum esse dicimus lucem quandam absque materia quodammodo corporale. Animam lucem quandam sine quantitate magnam. Angelum lucem sine motu celerrimam. Deum lucem absque qualitate optimam atque potentissimam, cuius calorem uoluntate prius certius'q; & uehementius experimur, quam intelligentia lumen. In hoc potissimum differt lux inuisibilis à uisibili, quòd uisibilis quidẽ tàm in igne, quàm in cœlo extrinsecus ueniens illuminat prius, quàm calefaciat. Inuisibilis autem contra intrinsecus agens, quodammodo calefacit antea, quàm illuminet. Ideo in illa à uisu ad tactũ. In hac quasi à tactu quodã in ipsum iniustũ progredimur.

Humana

Humana pulchritudo uidetur priusquam ametur. Diuina uerò amatur ut uideatur. Sed in illa qui uidet spe miserabiliter possidetur. In hac uidere nihil est aliud, quàm feliciter possidere. Igitur frustra nimium cōtraq; ordinem naturæ laborat, quicunq; Deum absq; singulari eius amore cultuq; credit se possessurum, uel reperturum sperat antequam amaturum.

Secundus contemplationis Platonicæ gradus consistit in Deo. Artificium uniforme & omniforme pendet ab arte uniformi & omniformi.

COmmunis omnium opinio credit, & diligens sapientum ratio probat, artificium hoc mundi quod circa naturam suam ac motum artificiosè rationabiliterq; disponitur atq; agitur, esse regiq; ab arte quadam rationali artificiosaq; ratione. Profectò quantum ex huiusmodi artificio cōijcere licet quod & unū & uniuersum est, atq; circa totum partesq; undiq; tàm mirabili ratione cōstat & agitur, ut uix ulla possit ratio assequi, nulla queat omnino ratio imitari absq; dubio, unà cum Timeo argumentamur, artem illam mundi effectricem esse rationem quādam & unam & uniuersam, uniformem (ut ita loquar) & omniformem. Rationem, inquam, mundi totius rationes omnes in seipsa omnium mundi partium complectentem.

Deus nominatur ars, ratio, substantia, natura, uita, sensus, intelligentia, certitudo.

SI ratio hæc absolutissima est, & fons omnium rationum, à qua substantia omnis, natura, uita, sensus, intelligentia producitur penitus atq; ducitur, nemo usque adeò irrationalis esse debet, ut neget huiusmodi rationem esse substantiam stabilissimam naturam fœcundissimam, uitam æternam, sensum perspicacissimum, intelligentiam, lucidissimam: lucidissimam inquam, id est, certissimam. Quod enim in corpore mundi lux & luminum, & uidentium est, id in ratione mundi effectrice est certitudo, luce hac tantò lucidior, quantò certior, & præstantior certitudo scilicet cuiuslibet, certitudinis quæ ex se certa sit sui, in se certa cunctorum, per se serenis mentibus clara certaq; faciat omnia.

Deus est ueritas, uerorum omnium fons, causa ueritatis rerum atq; mentis.

VNde etiam summa cuiusq; ueritatis ueritas nominantur, à qua uera omnia fiunt, per quam indagantur uera, in qua uera cernūtur. Quam rerum perscrutatores pro arbitrio ubicunq; uolunt de ueris consulunt, cuius scintilla naturaliter insita uera rimantur, cuius radijs per omnia fusis uera inuenta discernunt à falsis, cuius examine uera iam discreta comparant inuicem & dijudicant, & cum species à singulis abstractas, in quibus rei cuiusq; ueritas consistit, intelligunt non nisi ueritatem ipsam, id est, Deum intelligunt, qui complexio & fons est omnium abstractorum, id est, idearum, sicuti Solis lumen fons est colorum.

Descriptiones Dei communes secundùm Platonicos.

QVid ergo Deus est? ratio rationum, fons, rerumq; artifex omniū, forma uniformis & omniformis, substantia immobilis omnia mouens, in motu status, in tempore æternitas, in loco continens, in summis profunditas, summitas in profundis, in multitudine unitas, in debilitate potestas. Natura fœcundissima naturarum, fœcunditas fœcūditatum naturalissima æterna uiuentium uitarumq; uita. Sensus sensibilium quidem lumen, & sensuum perspicacia. Sensus medullas sensibilium in corticibus sentiens cortices in medullis. Intelligentia quoq; talis ut & ipsa rerum intelligendarum bonitas sit, & intellectus cuiuslibet ueritas & gaudium uoluntatis.

Rationes multæ quod gaudium contemplantis superat sensuum uoluptates.

GAudium, inquam, ex uerissima bonitate, & optima ueritate optimum & uerissimum. Hinc Plato diuinus inquit, ab his quæ sensibus offeruntur, quia ueniunt ab extrinseco, nec uerè existũt, sed impura breuiaq; sunt, externã quandam titillationem circa corporis & animæ cutem falsamq; & dolori permixtam & breuem fieri uoluptatem. Ab his autem quæ menti ab intrinseco penitus se insinuant, quia intima ueraq; & pura & stabilia summaq; sunt, intimam, ueram, stabilem summam uoluptatem animæ medullis infundi. Proinde sensus atq; sensibile ita se inuicem habent, ut propter eorum crassitudinem debilitatemq; sese prorsus penetrare non possint. Intelligibile uerò sua tenuitate uiq; mirabili illabitur in intellectus interiora, atque intellectus subtilitate uirtuteq; sua undiq; intelligibile penetrat. Alioquin nõ posset mens rei intelligendæ naturam ab alienis secernere, in partes suas distinguere. Intima eius cum extimis comparare. Quo fit ut uoluptas mentis si quãdo ritè contemplando reuera percipitur interior uehementiorq; sit, quam sensus oblectamenta. Si tunc uehementer delectari solemus cum circa calorem uel frigus siccùmue & humidum aut euacuationem repletionemùe habitum corporis naturalem contrarijs quasi amissum, contrarijs iam recepimus, ceu quando nimium calefacti refrigeramur, in cæterisq; similiter, quanta illum uoluptate perfundi putamus? qui naturalem mentis habitum tenebris, & malignitate deperditum, iamiam luce & bonitate resumit, totusq; ad suam reformatur ideam. Ac si ex rebus magis magisq; conuenientibus maior gradatim maiorq; nascitur delectatio, atq; si nihil conuenientius homini, quam ipsa humanitatis idea, quę uerus est homo, quid suauius, quam & eam intelligendo in se cõplecti, & in eam amando restitui? Præterea in omnibus pulchris bonisq; amandis reuera nihil aliud, quamuis forsitan inscij, quam pulchritudinem ipsam bonitatemq; amamus, à qua & ex qua pulchra bonaq; sunt singula. Perinde ac si quis dixerit, gustui dulcedinis auido pomum uinumq; placere, non quia pomum uiuumùe sit, sed quia dulce, atq; idcirco nihil aliud in his, quam ipsam dulcedinem affectari, & dulcedine bonitatem. Igitur si omnium iucundissimum est re amata potiri, quid potest iucundius cogitari, quã illo potiri, qui ipsa bonitas? Nusquam enim alibi re amata, sed eius umbra potimur. Ibi ergo placet idea nostra, est enim sibi quisq; charissimus. Ibi solum plenissimè delectamur, ubi solum uerissime nos reperimus. In nostra idea ideæ placẽt omnes. Pulchritudo oblectat in omnibus omnes in bonitate nos implent. Atq; secundũ formam propriè ibi ipsa gaudij idea gaudemus. Quo fit ut tota gaudij illic solum plenitudine gaudeamus. Si ubi est bonum hoc & illud ibi gaudet hic & ille, certè ubi est ipsum bonum, ibi est ipsum gaudium. Si nullus uerè uiuit aut sapit, nisi qui propriè uita ipsa uiuit, & sapientia ipsa sapit, proculdubio nullus uerè pleneq; gaudet, nisi qui propriè gaudio ipso gaudet. Deniq; cum finito pulchro & bono finitè lætemur, certè infinita pulchritudine bonitateq; innumerabilium formarum bonorumq; fonte infinitè gaudemus.

Gustus animi amaro corporis humore infectus, diuinorum saporem, aut nullo modo, aut uix, & rarißimè gustat.

SEd tanti huius gaudij uix & rarò admodum, ha nimiũ miseri, in terris participes sumus. Et nunc quidem exilem quandam eius umbrã ac momento prætereuntem nostræ mentes ægrotæ percipiunt. Quarum naturalis gustus, proh dolor, amaro corporis huius humore nimium est infectus. Vnde efficitur ut cœlestis ille saluberrimusq; sapor, uel non sentiatur, uel offendat interdũ, uel leuiter breuiterùe delectet. Acutius inter nos aliquando gustant uehementiusq; & diutius oblectantur, qui magis sordes labemq; corporis, morum contemplationisq; studio à natura mentis abstergunt, sed pauci quos æquus amauit Iupiter, aut ardens euexit ad ætherea uirtus. Qui nam isti sunt, ô amice? Hi certè sunt quibus à uitæ magistro dicitur. Iterum uidebo uos, & gaudebit cor uestrum. Gaudium uestrum erit plenum, nec à uobis unquam auferetur. Tertius contemplationis Platonicæ gradus, Cur anima in corpore difficile diuina cognoscat, & quod sit immortalis.

Primum

Primùm mentis obstaculum ad lucem intelligibilium intuendam, quia est coniuncta corpori.

IGneus est ollis uigor & cœlestis origo, Seminibus quantum nō noxia corpora tardant, Terreniq́ hebetant artus moribundaq́ membra. Hinc metuunt cupiuntq́, dolent gaudentq́ nec auras: Respiciunt, clausæ tenebris & carcere cœco. Quid in his carminibus Platonicis Maro noster uoluerit, uideamus. Anima tenebroso corporis huius carcere circumsepta mirabile ueritatis lumen, & uera quæ mirifice in illo refulgent, minimè percipit, quia minimam ad illud habet proportionem. Defectus aūt proportionis huiusmodi tribus ex causis prouenit. Prima est. Quoniam anima forma quædam est coniuncta corpori. Illud uerò lumen est forma penitus à commertio corporum segregata. Huc tendit quod inquit in Metaphysicis Aristoteles: Intellectus noster se habet ad illa quæ in natura clarissima sunt tanquam noctuæ oculos ad Solis lumen. Ad idem spectat quod scribit in Metaphysicis Auicenna: Quemadmodū paralytici lingua oppressa quodam humore, certum gustum saporis amittit, quo expurgato, recipit gustum, ita intellectus humanus ob corporis mortalis coniunctionem, quasi paralyticus, id est, naturali eius sensu orbatus est ad illa quæ incorporea penitus sunt & ęterna. Atq́ sicut humor linguæ actum gustandi adimit, non uirtutem, quod in eo apparet, qui iam purgatus gustandi recipit actum, ita corpus actionem intellectus circa incorporalia interturbat, sed potentiam non disperdit. Sed ex eo conijcimus, quia quantò longius animus tàm morum cultu, quàm speculationis frequentatione se à corpore se uocat, tantò clarius incorporalia cernit. Atq́ unà cum his etiam semetipsum, qui etiam ipse est incorporeus quandoquidem actione sua & affectu quodam innato aliquando corporum transcendit ordinem atq́ uirtutem.

Secundùm obstaculum ad intelligibile lumen, quoniam animus ad corpus afficitur.

ALtera causa quæ proportionem, quam ab initio diximus impendit, est eiusmodi, quod anima coniuncta corpori cū eo pacto, quo hic est naturaliter moueatur & agat, certè naturalem conuertit affectum in primis ad corporalia, qualis affectus eam ab incorporalibus longè diuertit.

Tertiùm obstaculum ad intelligibile lumen. Quoniam animus uertit aciem ad corpora.

TErtia quod aciē cognoscendi frequenter uertit ad sensum & sensibilia eorūq́ imagines in phantasia reconditas, hę uerò imagines tanquam nubes quędam usq́ adeò aciem mentis obumbrant ut lucem intelligibilium mirabilem non discernat, dum splendorem eorum ut plurimum non in seipso, sed in his nubibus intuetur. Vbi iam à seipso degenerantem, & quasi corporalem iam factum aspicit, & ob hoc neq́ uerum ipsum uidet neq́ clarum, sed imaginum caligine obfuscatum. Similis autem uidetur hæc affectio mentis, oculis rubra ophthalmia laborantibus, quibus lux non clara sicuti est, sed rubra uidetur, colores quoq́ in luce non quales sunt, sed rubri. Sunt etiam nonnulli quorum animus aliquando ita & corporis contagione, & corporalium nebulis obfuscatur, ut rerum spiritaliū radios omninò nusquàm uideat, instar oculi qui opprimitur catarracta. Cæterum quādo corporales hæ sordes quodammodo abluuntur, ab animo incorporalia aliquantum prospiciuntur, quando uerò penitus diluuntur, subito intelligibile lumen, intelligibilium omniū radijs plenum intelligentiæ oculis sese prorsus infundit. Quod quidem ubiq́ est, & natura sua intellectualem oculum, cum primùm fuerit purgatus, illustrat, sicut lumen uisibile uisum. Atq; sensibilia omnia multò clarius in luce intelligibili tanq́ in primo fonte refulgent, q́ in luce quæ reuera illius est umbra. Meminisse uerò oportet, Animam & occupatam in mole corporis fabricanda regendaq́, & in diuersas actiones distractam perturbatam ad spiritalium radios, aut nullo modo, aut plurimū neglectè & leuiter aciem uertere, adde, & obliquè. Quippe etiam quando paulò attentius pro uiribus aspicit, quia ipsa coniuncta est corpori sæpissimè ad coniuncta se flectit, id est, ad corporaliū nubes in phantasia uolantes.

Phantasia etiam radios spiritalium cum primum menti subrutilant corporalium simulachris induit, ideoque mens aut nullo pacto aut uix obscureque uidet. Sed quando & seiuncta est à corpore, & à corporis labe mundata, ad incorporalia solum tota intentione conuertitur. Quorum uberrima luce refulget ad uotum. Cuncta in ea clare discernit tanquam & clarissima in seipsis & intelligentiæ intima. Hoc autem assequitur quando perfectio temporis orbe increatam exemit labem, purumque reliquit æthereum sensum atque auræ simplicis ignem.

Ratio immortalitatis animi, quoniam intelligit incorporea sine corporis instrumento, attingit formas separatas, separatasque coniunctas.

QVod autem animus noster queat secundum substantiam separari à corpore, atque deinde in seipso manere, ex hoc in præsentia intellexisse sufficiat, quod intellectus agit, sine ullo instrumento corporeo, quando scilicet per omnia corporalium genera speciesque discurrens ascendit inde superius ad ordinem spiritalium illaque in genera sua speciesque distinguit. Per instrumentũ uerò corporeum, quod etiam particulare est, non posset nisi corporea & particularia comprehendere. Si absque corpore potest, & seorsum ab illo uiuere atque intelligere. Adde quod secundùm actionem, quæ & à substantia eius est, & in substantia permanet, ipse non modo attingit, quæ separata æternaque sunt, quando inuitus etiam phantasiæ fallacijs probat talia quædam in rerum ordine esse debere, uerumetiam ui sua separat à materia formas, quando in rebus naturalibus secernit à singulis speciei cuiusque naturam. Plotinus & Proculus aiunt, quoniam essentia actionis & principium est & fundamentũ, ideo mentem quæ actione se à corpore seuocat abstrahendo posse multò magis secundum essentiam seorsum à corpore uiuere. Themistius arbitratur, difficilius esse naturas separare coniunctas, quam formas percipere separatas, unde concludit, intellectum posse separatas formas attingere, quandoquidem coniunctas naturas pro arbitrio separat.

Ratio immortalitatis animi ex proportione ad formas separabiles, atque ex accessu ad separatas.

NAturæ huiusmodi naturalia familiariaque obiecta sunt intellectus humani, quamdiu naturale hoc corpus inhabitat. Cõtinuè nam & naturali quodam instinctu intelligit eas à singulis separando. Vnde inter hunc & illas necesse est ut proportio sit non parua. Ex quo concluditur intellectum esse ea conditione corpori iunctum ut sit separabilis, imò etiam quodammodo separatus, quandoquidem obiecta eius domestica sunt species coniunctæ quidẽ singulis, sed non ut coniunctę, imò ut separabiles atque separatæ. Nempe communia intelligendi modus hic est, ut quando phantasia hominem hunc & illum imaginatur, tunc intellectus prętermissis mortalibus hominis accidentibus, prætermisso hoc situ temporeque & illo, ad humanitatem ipsam se confert singulis communem hominibus ubique semperque uigentem, similiterque in alijs speciebus. Maximè uerò tunc separatus apparet, quando interdum ultra conditionem, qua hic habitat species illas rerum naturalium resoluit prorsus in rationes ipsas ideasque super naturam ab omni materia penitus absolutas. Et sicut ab imagine in phantasia reperta antè naturali quodam intuitu processit ad speciem abstrahendo, sic deinde à specie argumentando ad speciei rationem prorsus æternam. Videlicet quia necessarium sit naturam in multis unam à forma una super multitudinem proficisci.

Ratio immortalitatis animi, quia intelligit nonnihil, ad cuius intuitum proprium phantasma aliquando non est necessarium.

PRofectò quoniã ab essentia prouenit actio, semper qualis essendi conditio est talis agendi, atque cõuerso. Quamobrẽ animus noster, quia nũc ita iunctus est corpori ut separabilis sit aliquando, & permaneat separatus, ideo cognoscẽdo quauis conditione loci incipiat à singulis rerũ formis omnino materiæ iunctis, tamẽ deinde procedit ad species coniunctas quidem effectu, sed & sua quadam natura & uirtute intelligẽtię separabiles. Tertio ui sua discussis à se parumper phantasiæ simulachris ad ratio-

ad rationes iam separatas. Quas in rerum ordine omnino absolutas existere nunquam excogitare posset, nisi saltem ad breuissimum tempus ab acie phantasmatũ nubes expelleret. Sed cito ob regionis huius naturam consuetudinemq; congregatæ iterum nubes, cœlestium impediunt claritatem. Ex illa autem subita abstractione conijciunt metaphysici, posse intellectum aliquando absq; phantasmatibus intelligere. Vnde etiam sequitur posse seorsum à corpore uiuere, & clarissimè intelligere.

Anima, in corpore secundum Platonicos procedit cognoscendo à singulis ad species, à speciebus ad ideas. Extra corpus conuerso progreditur scilicet ab ideis ad species, à speciebus ad singula.

VErum quando separatus animus est progreditur aliter, quã in corpore. Nam in corpore animus à singulis ad species, e speciebus transit ad rationes. Separatus autem contra. Nempe à familiaribus suis naturaliter tunc incipiens, in diuinis rationibus naturali intuitu naturales uidet species, ac in speciebus quasi subita quadã argumentatione, & tamen momento inspicit singula. Hinc circulus ab eo fit à tempore ad æternitatem ab æternitate rursus ad tempus. Ergo quemadmodum ita coniunctus materiæ fuit ut separabilis foret, & aliquãdo separatus existeret, sic deinde ita separatus existit, ut rursum iungibilis sit, & aliquãdo uinctus. A naturis procedunt uires, naturæ à uiribus indicãtur. Nam ab infinita potentia, sapientia, bonitateq; regitur. Non igitur frustra uires sunt naturales. Hac argumentatione ad animorum circuitum sempiternũ uti uerisimiliter fortasse possunt Platonici. Eadẽ uerisimè ad corporum humanorũ resurrectionem Hebręi, Christiani, Mahumetenses uti posse uidentur.

Quod obscurè animus in corpore, tàm clare extra corpus intelligit incorporea.

PRoinde anima dum in materia & quodammodo sub tempore uitam ducit, naturales formas in materiæ infimæ uidet umbra. Supernaturales autem formas, ut plurimum, sub naturalium uidet eclypsi. Quando uerò extra materiã, & super tempus agit uitam, tunc supernaturales quidem formas in summæ formæ lumine conspicit. Naturales autem sub radijs supernaturalium intuetur. Tunc igitur omnia clare omnia, nunc obscurè, siquidem temporalia non aliter percipit, quàm per eorum imagines sensibus haustas, in eisq; quasi purgatas. Non enim aliter inter hęc & animam est proportio. Ad æterna uerò quamdiu immortali corpore occupata est, difficile parumq; conuertitur, & conuersa occursu imaginum corporalium sæpissimè hallucinatur & fallitur. Hinc illud Platonis nostri mysterium in Phedone. Animus in alio uiuens, scilicet in corpore, perq; aliud aspiciens scilicet per sensuum fenestras atque phantasmata, aspiciens, inquam, quæ sunt in alio, id est, tàm species in singulis, quàm formas singulas in materia nihil usquam clarè discernit. Quando autem uiuens in se per se aspicit, atq; in se illa quæ sunt in seipsis, id est, rationes rerum, quæ dum in summa omnium rationę sunt in seipsis existunt, tunc omnia clarissimè perspicit, quia & intima, & clarissima, quæ tantò fulgentiora in se illa sunt, quã ista quantò puriora, ueriora, potentiora.

Præstantior sensus est in phantasia, quàm externus longè præstantior in mentem, quam in phantasia.

SEd nunquid illa sensibus comprehendit? Sensibus certè quibusdam. Sensuum uidelicet sensu. Quoniam præter sensus illos quos in æthereo animæ uehiculo exerceri Platonici opinantur, sunt & sensus nonnulli admodum clariores, quibus uti mens potest etiam absq; corpore. Sanè quinq; sensus qui in neruis & spiritibus exercentur, emanant ab ijs qui uigent in phantasia. Sed in hac quinq; illi sensus, unus sunt amplior illis & perspicatior, adde & stabilior, seruat enim quæ illo non seruant. Vnus est rursus in mente latior, stabilior, perspicaciorq;, quàm in phantasia, quantò mens præstantior est, quàm illa. Si latior est nimirum ultra illa rerum porrigitur genera quæ sensibus & phantasia comprehendũtur. Si stabilior est, etiam seruat diutius, quã phantasia. Si perspicacior certius, clarius, splendidius, quam illi cernit, & quàm illa. Cernit, inquam, interdum per illos & per illam imagines atq; singula quando eo sese uertit.

Cernit

Cernit per se excitatus ab illa species, & clarius quia propinquius. Inspicit in seipso seipsum, quando ad se reflectitur, potest autem ad se reflecti si se amat, quærit, intelligit. Vbi apparet prorsus indiuisibilis, & in seipso consistens. Nam forma quæ uel diuisibilis est, uel necessariò iacet in alio nunquam reflectitur in seipsam. Clarissimè tandem rationes discernit quando ex se ad summam omnium inspicit rationem. In qua mentis uisus rationem uimq; lucis uidet atq; colorum, tantò hac luce hisq; coloribus fulgentiorem quantò ibi, scilicet in idea sua, est integrior & præstantior, quàm in corporibus inde formatis. In qua etiam mentis auditus rationem sonorum audit sonantiorem, consonantioremq; sonis cunctis quos uel auris audire, uel phantasia queat imaginari. Eadem ratio est de cæteris intelligentiæ sensibus. Quibus quisquis suauissimè optat frui det operam imprimis oportet ut corporis sensibus utatur quidem, sed non fruatur.

Qualis est amor talis amicitia.

Marsilius Ficinus Alamanno Donato dilectissimo suo, S. D.

CVm amicitia, quod nemo dubitat, ab amore uim nomenq; accipiat, nihil enim aliud est amicitia, quam mutuus amor stabili quadam, id est, honesta consuetudine confirmatus, consentaneum est, ut qualis est ipse amor à quo amicitia ducitur & dicitur, talis quoq; semper sit amicitia. Qualem igitur nostram fore potissimum Alamanne dicemus? Certe cum non aliunde, quam ab amore Platonico cœperit, haud aliter unquam, quam Platonicam nominabimus. Siquidem in exponendis nuper commentarijs nostris in ipsum Platonis conuiuium de amore compositis, sic interim amare inuicem nos incepimus, ut quā Plato illic ueri amoris ideam fingit, ipsi iam in nobis effinxisse atq; perfecisse uideri possumus. Ab hoc ipso deinceps amore Platonico, Platonica quædā amicitia nascitur, quæ in almo musæ Vraniæ gremio concipitur, alitur, augetur. Ea quandoquidem à musis originem ducit, nihil redolet, nihil sapit unquam, nisi musicum & consonans, & concinnū. Huic uni beniuolentiæ (ut est apud Platonem) plus fidei est habendum, quam ulli necessitudini uel cōsanguinitati. Ergo quid dubitas ulterius. Alamanne? Vtrum Plato noster plures uno in corpore animas esse uoluerit? Tantū abest quod in uno sint plures, ut sæpe quodāmodo, uel cōtra contingere uideat̄, quando uidelicet unā fermè in pluribus amicorū corporibus animā Platonico amore cōflante perspicimus. Sed de his hactenus. Venio iā ad ea de quibus interrogas.

Secundùm Platonem una in homine anima est, tres in anima una uires.

QVæris nunquid Peripateticis illis adhibenda sit fides, qui Platonē quod plures in homine animas scilicet rationalem, irascibilem, concupiscibilem collocauerit, calumniari non dubitant. Respondeo, equidem unam tantū esse animam, per quam pluribus eius uiribus hæc omnia facimus. Quemadmodum corpus ignis unum tribus qualitatibus sufficienter agit tria. Luce enim fulget atque illuminat, leuitate celer ascendit, calore calefacit & urit, atq; in qualibet ignis particula pariter tres hæ qualitates uigent, suntq; loco simul quadam tamen inuicē proprietate distinctæ, sic animæ substantia una eadēq; sufficienter posse uidetur tribus eius uiribus officia exequi tria, uidelicet ratione, tanquam luce quadam, uerum bonumq; à falso modoq; discernere. Appetitu insuper, quasi leuitate, ad ea quæ sibi placēt facillimè se conferre. Animositate rursus iracundiæq; feruoreq;, ceu calore quodam, in ea uel cō sumenda uel propellenda efferri, quæ aliquando ipsam ab eorū, quæ petit consecutione impedire posse uidentur. Quid prohibet? Quò minus una sit anima uiribus tribus munita? quæ quamuis proprietate inuicem discrepent, ubiq; tamen in eadem anima simul sint ubicunq; tota simul est anima. Sed operæpretium est Platonem ipsum audire in quarto de Rep. libro ita hac de re disputantem, ut hoc ipsum habeat certum, animę substantiam esse unam, uires uerò eiusmodi simul in anima plures, sic enim inquit. Res una eademque contraria quædam aut agere, aut pati eodem tempore secundum idem, & ad idem nunquam potest, quod siquid moueri simul & quiescere uideatur, aut id per aliam quidem sui partem mouebitur, per aliam uerò quiescet, ceu siquis alteram manum moueat altera quiescente. Aut certè ratione alia mouebitur, aliàs uerò nequaquā?

Quemad-

Quemadmodum sphæra in rectum quidem non mutatur, sed interim rotatur in orbem dum fixa permanet circa centrum. Ergo centro manet, circumferētia uoluitur. Sed iam ad naturam animæ ueniamus. Sitientis anima prout sitit nihil aliud, quàm bibere cupit, atq; ad id prout sitibunda est solum impellitur. Si quid igitur ipsam interim retrahat sitientem, aliud certè quiddam in anima ipsa erit præter uim illam, quam diximus sitientem, quod illa à potu quasi bestiam retrahat. Res enim, ut suprà diximus, una eademq; nunquam per eandem sui partem circa idem simul contraria peragit. Nam quo pacto manus una Sagittarij unius arcum unum, uno momento intendit simul atq; remittit. Videmus autem sitientes nonnullos aliquando bibere nolle, horum igitur anima habet in se aliquid quod impellit ut bibat, aliud rursus quod potũ uetat & impedit. Illud concupiscentiam, hoc rationem appellare solemus. Quamobrem concupiscentia, atq; ratio diuersæ inter se esse uidentur. Diuersæ quoq; sunt inter se cōcupiscendi uires & irascendi. Sæpe enim ratio iubet nonnulla à quibus appetitus abhorreat, ut in medicinis, laboribus, periculisq; subeundis apparet, sed iracundiæ uigor nonnunquam excitus, utpote qui tunc pro ratione capiat arma, efficit tandem ut ignauę concupiscentiæ indignati quod ratio mandauerat, inuita concupiscentia, agamus atq; patiamur. Præterea quando ratio pugnare nos pro patria iubet, appetitus in ipso prælio, somno, fame, siti prouocatus nos à prælio ad mollitiem & conuiuia reuocat. Iracundia uerò dum in hostes inuehitur, inuita concupiscentia rapit ad prælium. Quod autem aliud quoddam sit uis irascendi, ratio aliud, quis nam modo rationis compos sit, ambigat? Nempe in bestijs cum sit ira, nulla est ratio. Rursus in pueris fermè statim natis feruescit ira, ratione autē serius utimur. Præterea sæpe ira ad ulciscendum nos impellit, sed ratio prohibet. Cum uerò tam ira, quàm libido à ratione differant, libido tamen magis ira uidetur à rationis dignitate discedere, tum quia ad uiliora detorquet, tùm quia ira sæpe aduersus talem libidinis impetum indignata rationi opitulatur. Libido uerò nunquam aduersus iram rationi fauere uidetur. Hæc Plato. Ex quibus apparet Platonem non tres animas, sed tres uires in una hominis anima posuisse.

Marsilij Ficini Florentini, Quid sit lumen in corpore mundi, In angelo, In Deo. Ad Phœbum Venetum clarissimum Oratorem.

SAlue semper in uitæ lumine Phœbe noster. Salue Phœbe cœlestis non externa, sed intima luce clarissime. Cum superioribus diebus Marsilij tui mens Platonici Solis radijs quasi seminibus quibusdam pro uiribus grauida parere inde Solem eniteretur, infœlix nimium nescio, qua sterilis imbecillitate naturæ, pro Sole peperit Lunam alieni luminis indigam. Ergo Platonici Solis natum tenebris meis obscurum quàm primùm Platonico Phœbo dicabo, ut eius saltem radijs illustretur. Tu uerò accipe libenter, quæ tua sunt, clarissimè Phœbe. Et quia iure sunt tua ingenti splendore tuo redde obsecro clariora.

Quisque sensus attingit obiectum solum sibi conueniens.

ODi maximè omnium tenebras quarum culpa displicent mihi quæcunq; displicent, uel quòd cum illis sint, uel quod ab illis labentia relabantur deprimantq; ad illas. Amo ante omnia lumen cuius gratia & cætera diligo, uel quod cum illo sint, uel quòd ad illa fluentia refluant reducantq; ad illud. Ergo nunciate mihi mei sensus qui cætera penè innumerabilia nũciatis, nunciate mihi obsecro, quid sit lumen. Respondet auditus: Aëreus sum, satis esto si sonos tibi aëreos nuntiem. Respondet & odoratus, equidem non sum adeò lucidus, uaporeus sum, à me disce uapores. Quid aliena quæris à me? gustus ait: Nato equidem in liquore, indico tibi liquores. Non à me, dicit tactus, extorquere quod nequeo, corpulentus sum, corpulenta nuntio, altius quære lumen.

Descriptio luminis uisibilis.

HInc admonitus ab infimo quo cecideram ad altissima mei corporis nunc ascendā, ut inde lumen leuius altiusq; cunctis accipiam. Eya agite ò oculi mei lucētes per lumen illud obsecro, quo præ cæteris imò quo solo delectamini, tantum iudicate

reginæ

reginæ uestræ rationi quid sit lumen. Respondet subito uisus splendidus. Ego spiritus sum & splendor sum spiritalis, quo circa cum à me iure propria officia postules largior libentissimè quantum habeo. Lumen est spiritalis quædam & subita, & latissima à corporibus naturæ eorum sine detrimento proprio emanatio. Nitoris scilicet cuiusdam à diaphanis, id est, transpicuis. Coloris autem ab horum oppositis, Quantitatis figuræ, motusq; ab omnibus. Cōgrega in unum genus omne colorum. Quid erit hoc uniuersum, nisi lux quædam omnicolor, siue lumen factum in solidiore obscurioreq; materia terræ iam opacum? Segrega terram illi permixtam, quid erit reliquū, nisi qualitas quædam, imò claritas actusq; perspicui, sicut calor est actus opaci? Calor quidem lux est opaca, lux autem color clarus, imò perspicui corporis colorumq; flos quidam uigorq; quasi unicolor, actu, uirtuteq; omnicolor.

Nihil clarius, quàm lumen ac Deus, nihil obscurius.

ADumbratio hæc est, ô mei oculi, potius quàm pictura. Nihil unquam audiui obscurius definiri. O rem ualde miram. Quonam pacto fieri potest, ut nihil sit obscurius lumine? Quo nihil est clarius, quando per illud clarent declaranturq; omnia. Ascendam igitur hinc ad sublimen mentis speculam, ut saltem hoc uideam inde, præter quod aliud quicquam alicubi uidere non possum, ô mens, quæ rectè cuncta metiris, dicito mihi, nunquid fortè lumen est ipse Deus, quo etiam nihil clarius est, nihil obscurius. Nihil clarius quàm Deum esse, esseq; ad summum potentem sapientemq;, & bonum, hoc enim auribus nostris quæcunq; ab eo sunt facta proclamāt, ut nemo sit surdior illo qui tantum rerum omnium sonitum strepitumq; nō audit. Nihil contra obscurius, quam quid sit Deus, ut nihil sit tenebrosior illo, qui sibi opinatur hoc esse clarissimum.

Lux intelligibilis est intelligibilium causa uisibilis uisibilium.

REspondet mens, Deum esse patrem luminum. Apud quē non est trāsmutatio per quā extinguatur uel minuatur. Neq; uicissitudinis obumbratio per quā uel uicissim subeat noctē uel patiatur eclypsim. Respondet rursus Deum esse lucem in qua tenebræ non sint ullæ. Idem forma, in qua nihil est informe. Formositatem quoq; in qua nihil est deforme. Deus certè sicut mens, quæ radius eius est monstrat, lux est inuisibilis, infinita, ueritas, ueritatis cuiusq; rerūq; omniū causa. Cuius splendor, imò potius umbra est, lux ista uisibilis atq; infinita causa uisibilium. Quoniā uerò lucis ueritatisq; natura est, ut cæteris alia uerè declararet, Deo cuncta per se uerē clareq; conspicua sunt. Perinde ac si uisibilis lux cū sit colorū uisibiliumq; fons se ipsam intueatur tanq; omnicolorem, atq; in se colores omnes sensibiliaq; omnia uidet.

Lumen uisibile, rationale, intelligibile, diuinum.

VErùm ad tàm sublimem speculationē, haud tàm repente prosiliendū, sed gradatim ascendendum mens admonet, ne caligari cogamur ac splendore nimio obcæcari. Noli ratio confidere sensibus. Visus tibi nō satis nunciat, cęteri nullo modo. Visus quia sensualis lux est tantùm sensibilem accipit, datq; splendorem. Atq; conuerso, quia sensibilem accipit datq; splendorem, hunc sensualem quandam lucem esse cognoscis. Vltra uerò in die non licet progredi. Sed hinc à me discito, primùm quidem me scilicet intelligentiam esse lumen quoddam intellectuale quando quidem obiectum meum est intelligibile lumen, quod in qualibet re & quærēda quæro & reperta reperio. Siquidem lumen cuiusq; rei & ipsius ueritas idem. Veritas est lumen intimum, lumen ueritas se ad extima fundens. Discito deinde te scilicet rationem esse lucem quandam rationalem, rationemq; lucentem, postquam rationem lucis tanquam originem tuam ratiocinando tanta auiditate perquiris. Sed uis rationem lucis cōmodius assequi? In duce cuiuslibet rationis eam quærito. Ibi est ratio lucis ubi & omnium, in ueritate summa, quæ & ipsa summa certitudo & claritas est reperies ueritatem lucis & claritatem. Siquidem idem est huius lucis, quam quæris claritas atq; ueritas. Quid lux in Deo? Immensa suæ bonitatis ueritatisq; exuberantia. Quid in angelis? intelligen-

intelligentiæ certitudo à Deo manans profusumq́ gaudium uoluntatis. Quid in cœlestibus? Copia uitæ ab Angelis, uirtutis explicatio à cœlo. Risus cœli. Quid in igne? Vitalis quidam uigor à cœlestibus in sentientibus exhilaratio ipsius spiritus sensusq́ uigor. In omnibus summatim intimæ fœcunditatis effusio. Vbiq́ diuinæ ueritatis bonitatisq́ imago.

Ad numinum gaudium cœlestes ipsorum oculi rident, splendore motuq́ gestiunt.

POstquam uidemus à cœlestium radijs qui à supercœlestibus per cœlestia tanq́ per uitra quædã ad nos descendunt, cunctis dari perfectionem suam, uitã, sensum, certitudinem, gratiã atq́ lætitiam? Necessariũ est lucem in spiritibus super cœlũ esse formæ ipsorũ perfectionem. Fœcũditatem uitæ. Perspicaciam sensus. Clarissimã uerissimæ intelligẽtiæ certitudinem gratię copiam, gaudij ubertatẽ. Horum omnium imago est splendor cœli, imò ad horũ claritatem tanq́ umbra, quia minus potest corpus cœli exactè claritatem spiritus imitari, q́ terra cœli fulgorem. Ad spirituum cœlestium mirabile gaudium cœlum quasi corpus eorum, imò quasi oculus eorũ, oculum enim Orpheus Solem appellat ridet splendore motuq́ exultat, sicuti terra tanquã ab illis remotissima luget tenebris situq́ torpet & ocio. Neq́ enim putandũ est cœlum moueri uel ui aliqua uel defectu. Cuius motus natura perpetuus est locũq́ naturalem non reliquit. Substantia quoq́ absolutissima à qua nihil discedit sui, sed quodam excessu lætitiæ ob quam gestiens quiescere nesciat. Ad gaudentium numinum cantum, ut Pythagorici arbitrantur sphæræ coreas dicunt. Vnde ordinatissimis uarijsq́ motibus mirabilem conficiunt harmoniam. Ad astrorum risum qui præcipuè radijs indicatur rident omnia quæ sub cœlo sunt quæ super terram. Ad tenebras tanquam ad tristitiam omnia mœrent. Solemus enim ridentibus congratulari, flentibus contristari.

Risus cœli ex numinum gaudio proficiscens, id est, lumen omnia fouet atq́ delectat.

QVod lumen sit risus cœli ex spirituum cœlestiũ gaudio proficiscens indicant homines, qui quotiens lætantur spiritu ridentq́ uultu, splendent certè intus dilatanturq́ spiritu, uultu quoq́ splendere uidentur, oculis maximè, qui maximè sunt cœlestes, quiq́ in risu motũ cœli instar efficiunt circularem. In lugentibus aũt contra, obtenebrantur, restinguuntur, torpent omnia. Radij uerò ex stellis ridentibus tanquam diuinarum mentiũ oculis benignissimè lætissimæq́ directi semina rerum non aliter omnia fouent generantq́, q́ struthij aspectus in ouum. Illorum enim uirtute calor naturalis cunctis inseritur. Vnde uita oritur, alitur, augetur. Hic fit ut omnia uoluntatẽ appetant, quia non modo uoluptate terrena, sed etiã cœlesti lætitia generantur. Quis dũ neget numina læto quodã affectu omnia mouere ac gignere? Cũ uideamus & ab animaliũ natura, & ab arte omnia uoluptate procreari ac perfici.

Aliud lumen est. Aliud calor. Atq́ lumen antecedit calorem.

QVod aliud fulgor sit aliud calor perspicuũ est. Nam fulgent siue nitent, quæ non calent, ac etiam frigida multa. Calida sunt etiam multa quæ fusca, calor ignis penetrat sæpe qua non transit splendor, propagatur & splẽdor longius citiusq́ multò quàm calor, quòd sit calor à lumine inueniet quisquis cogitabit etiam in spiritibus intelligentiæ claritatem origine quadã antecedere uoluntatis affectum, & in mundi machina Solis radios sequentis caloris originem esse.

Lumen est quasi spiritale quoddam. Et spiritus sunt lumina quædam.

QVod lumen spiritale quoddam sit potius, quàm corporale ex eo constat, quia passim sine tempore propagatur. Sine offensione implet perspicua corpora. Sine sui inquinamento se sordibus circumfundit. Præterea corporibus his facilius se largitur quæ longius à corpulenta mole discedunt. Vnde purissima corpora cœli & ignis, ut Platonici putant, in se lucent. Aẽr & aqua ab illis. Interiora terræ neq́ ex se nitent, neque ex illis. In superficie terræ lumen mixtionibus diuersis elementorum quatuor maximè terrenis infusum diuersorum colorum induit formas, quasi corpuscula, quorum quasi quædam animulæ sunt

scintillæ

scintillæ luminis illis infusę. Quas si ab illis mixtionibus segregaueris atque seruaueris uidebis forte quales sint rationales animę à corporibus separatæ. Sunt enim lumina quędam olim in corporibus confusiora, sed iam in naturam propriã restituta, ideoque clarissima. Sic enim corpus ab anima diuersissimum illi quasi eclypsim obducit sicut Luna cõiuncta Soli, imo uerò sicut mixtio terrena à cœlo alienissima cœleste lumen reddit opacum, facitque colorem ex lumine, sic corpus circa animam reddit ex intelligẽtia sensum.

Lumen in Deo, In angelo, In ratione, In spiritu, In corpore.

VErùm ut redeamus illuc unde digressi sumus cœlum quamuis in se, non tamen ex se, sed ex superiorum claritate & gaudio refulget & gestit. Ceu oculus ex spiritus claritate animique lætitia. Spiritus autem lætatur maximè claritate sua Solisque. Animus claritate spiritus atque mentis. Videtur autem lumen hoc esse mens refulgens per corpus, perspicuum quasi uitrum, & inde iam facta uisibilis. Mens autem lux in se ob nimiam ubertatẽ tenuitatemque penitus inuisibilis. Deinde lux in mente est ueritas gaudensque gaudium uerum. Tertio lumen à mente in corporibus est quædam ueritatis rerum sensibilium declaratio. Pulchritudinis flos, oblectatio sensus. Sed repete rectiùs lumen in diuina mente intelligentiam supereminet. Inde angelicæ menti lumen idem infusum secundùm intelligentiam redditur, sed super terminos rationis. Diuinum hoc angelicumque lumen in mentibus hominum secundum rationem iam euadit. Sed superat phantasiam. In spiritu secundum phantasiam, super sensum. In corpore uerò maximè oculis quasi cœlestibus animæ stellis sensui iam familiare fit, sed non materiæ. In omnibus mentibus lumen est uita exuberans. Veritas clara certaque lætitia plena. Inde in corporibus est diuinæ explicatio & effusio uitæ. Declaratio ueritas rerum & authoris gratia formæ, uoluptatis incitamentum. Empedocles & Zeno uolunt quemadmodum se habet ad carbonem flamma, sic quodammodo se habere lumen ad flammam. Atque flammam esse quasi lumen densum. Lumen uerò flammam rarissimam, uitamque cunctorũ. Plotinus & Proclus arbitrantur lumen esse uisum quendam aspectumque numinum per radios cœlestium oculorum procul emissum. Atque esse spiritum quendam diuinum qui & omnia uideat, & quantum in se est ab omnibus uideatur. Addunt eiusmodi spiritum extingui nusquam, sed sidera sequi.

Lumen est umbra Dei, Deus est lumen luminis.

DEnique lumen est, quasi numen quoddam in mundano hoc templo Dei similitudinem referens. Adeo ut Plato noster in libris de Repub. hoc ipsius boni filium nominauerit. Est enim instar Dei aspectu ante omnia uenerandum, est & amplificatio quædam subita & latissima absque detrimento sui ob exuberãtem bonitatem largitatemque suam cunctis sese libentissimè & felicissimè largiens. Causa cõseruatioque & excitatio omniumque nascuntur. Proinde ad uitam, ueritatem, lætitiam, unde descendit cætera subleuat. Absque huius præsentia mori cuncta uidentur. Huius autem præsentia reuiuiscere. Atque id quod optimum est diuinum humano generi commemorat cultum, ut neque impij negare audeant esse Deum, cuius simulachro sensibus nihil est clarius. Neque flagitiosi uel latere oculum uel effugere manum eius se posse cõfidant. Cuius simulachrum est ipsa claritas. Ac uelocius quam dici posit momento per omnia dilatatur. Vnus in omnibus & super omnia Deus. Vnum in omnibus & circa omnia lumen. Lumen rebus à Deo factis est quidam diuinę claritatis splendor. Atque (ut ita loquar) est Deus quasi seipsum finiens, & ad operum suorũ capacitatem sese accommodans. Deus autem ipse est lumen immensum in seipso consistens, ac per se in omnibus, & extra omnia per immensum. Fons ille uitæ in cuius lumine, ut ait Dauid, uidemus lumen. Oculus quoque quo omnes uident oculi, ut inquit Orpheus, oculus qui cuncta in singulis inspicit. Ac reuera omnia conspicit in seipso dum esse se perspicit omnia. Vale felix unà cum diuino senatu uestro clarissime Phœbe. Saluta Marsilij literatorumque omnium nomine Bernardum Bembum Venetum, imo etiam Florentinum populique nostri delitias.

MARSILIVS FICInus Florentinus Matthiæ fœlicissimo Pannoniæ Regi in pace securitatem, in bello uictoriam, in uictoria gloriam sempiternam uaticinatur.

PROEMIVM LIBRI III.

Exhortatio ad bellum contra Barbaros.

PLATO noster Philosophorum pater, Rex fœlicissime, Xenocratem Dionémque dilectos discipulos suos, uiros quidem sanctos, sed paulò seueriores tristioresque, quàm decere Philosophos uideretur, sæpe monere solebat, ut Gratijs sacra diligentissimè facerent, quò gratiosiores iucundioresque redderentur. Quòd autem Platoni nostro quondam erga discipulos duos agendum fuit, idem mihi nunc erga geminos Epistolarum mearum libros, quasi liberos meos uideo faciendum. Videor equidem frigido quodam, ut ita dixerim, semine grauidus, hos aliquantò seueriores, quàm epistolares liberos deceat peperisse. Quis enim in seculis regionibusque ferreis aurea unquam opera, uel argentea condat? Quamobrem Platonico more iam iubeo eos non modò sacrificare Gratijs, uerùm etiam ijs sese tota mente uouere, quò gratiosiores urbanioresque euadant. Ecce iam igitur, nónne uides? Repentè nescio quo numine, scio certè fœlici quodam spiritu, rapti uersus excelsum palatium tuum tanquam propriam Gratiarum ædem iter arripiunt, sperantes (ut arbitror) penes te solum Gratiarum trium, id est, æqui Iouis, almi Phœbi, uenustæ Veneris, splendore gratissimo circumfundi, unde tristiori illo statim uultu mutato, clariores posthac, lætioresq́ intuentibus admodum uideantur. Tu uerò, precor, Rex fœlicissime, Marsilianos filios dum sacram supplices ædem istam ingrediuntur, lætis uegetisque oculorum tuorum radijs, sicut cætera soles, inspicias. Sic enim & ipsi mihi quidem quòd sint solum, regiæ uerò maiestati quòd pulchri sint omnino debebunt. Atque ego duci meo Platoni, qui solum principem illum uenerari iubebat, in quo excellens sapientia cum summa potentia iungeretur, satisfecisse uidebor. Neque Platoni solùm ob ipsam Matthiæ Regis inuicti uenerationem, sed cæteris etiam Græcis Philosophis, imò etiam Poëtis, Oratoribus, Historicis scriptoribus, denique omnibus proculdubiò satisfecero. Hi enim omnes quum olim summo studio nihil aliud, quàm ueram gloriam lucémque quæsiuerint, tandem post multa lucis secula in tenebras sub sæuis Turcis, proh dolor, stellæ, inquam, sub truculentis feris in tenebras corruunt. Iacent heu cœlestia liberalium doctrinarũ artiumq́ lumina iamdiu in lymbo: imò uerò sub loco longè, quàm sit lymbus obscuriore. Et quemadmodum ueteres illi Sancti quondam in lymbo iacentes Messiam, sic & hi Sapientes Mathiam, quasi Messiam, Mathiam miseri perpetuo clamore uociferantur, qui eos à lymbo, uel potius ab inferis in lucem uitámque restituat. Mathiam non literati, quos dixi tantùm, uerùm etiam nationes quàm plurimæ in Asia, atque Europa sub Turcis immanibus, quasi Iudæi sub impio Pharaone, miserabiliter seruientes, Matthiam, inquam, tanquam Mosem alterum assiduè clamitant, cui Deus mare diuidat rubrum, & quælibet passim inuia mirabiliter patefaciat, electos Dei filios ab extrema seruitute, atque miseria prorsus liberaturo. Matthiam rursus Italia pulchra, atque ipsa bonorum omnium mater sancta Religio, assiduis uocat clamoribus eius tantum manibus immanes Barbarorum manus fœliciter euasura. Quamobrem gemini quoque liberi isti mei almam penes te, Gratiarum ædem ingressi, preces iam tibi supplices pro cõmuni omnium salute uerbis eiusmodi fundunt: Surge, age Mathia iterũ auspicijs fœlicissimis. Quemad-

modum sæpe aliàs fœliciter surrexisti. Surge precamur, ô uictor Hercules, dum tempus adest aduersus dira hæc, & immania monstra. Quæ tam nefariè depopulantur agros, oppida diruunt, deuorant homines, Legum omnium liberaliumq; artium disciplinas, atq; id quod miserrimum est, religionem sanctam, non solùm sordidissimis pedibus impiè calcant, uerùm etiam quantum in eis est, ex omni hominum memoria delent. Vicisti Hercules monstra eiusmodi mirabiliter sola uirtute sæpius, atque domuisti. Sed noua iam iam uictoria, scimus proculdubiò quid loquamur, imò quid tibi uaticinemur, noua tibi uictoria cœlo demittitur alto. Tibi certè rursum pro uniuerso hominum uirtutumq; genere, pro ipso Deo fortiter pugnaturo, omnis fauebit orbis, totus militabit æther, & coniurati uenient ad classica uenti. Tibi soli Deus omnipotens imperium sine fine dedit. Summus ille Deus, qui Solem in Deo constituit, stellarum cœliq; Regem, Matthiam quoque solum sub Sole constituit, imperium Oceano, famam qui terminet astris. Calendis Octobribus. 1480.

Quòd fallax sit humana prosperitas.

Marsilius Ficinus Bernardo Bembo Oratori Veneto, Equiti clarissimo, S. D.

SVmpsi modò calamũ, Bembe clarissime, ea cõditione, siue sorte potius, ut quodcunque primùm ueniret in mentem, ad te scriberem. Sed fortè id in primis mihi succurrit, ut amico uiroq; omnium uerissimo ueram salutem dicerem, & optarem. Veræ autem salutis initium arbitrarer, nunquam sperare ueram à mendace & falso salutem. Alioquin Bernarde charissime, si quem domesticorum decies in manifesto mendacio deprehenderimus, deinde tamen iterum illi facilè iterúmque credamus, nónne digni iam ob nostram imprudentiam iudicabimur, qui totiens magno|cum discrimine atque damno fallamur ab eo, quotiens fidem ulterius eius uerbis habebimus? Duo præcipuè ab ipso rerum initio mendaces perpetui sunt. Malus uidelicet Dæmon, primus ille rebellis à ueritate. Rursus humana prosperitas, falsa quidem fœlicitas, ac ueræ fœlicitatis impedimentum. Sed mendacia Dæmonis haud facilè redarguere possumus. Terrena uerò prosperitas totiens humano generi apertissimè mentita iam fuisse conuincitur, quot in uniuerso temporis cursu ab initio mundi ad nos usque momenta fluxerunt. Momenta uerò eiusmodi apud Philosophos innumerabilia esse censentur. Adde quòd in quolibet puncto temporis simulato risu pestiferis illecebris, ueneficis lenociniis, pollicitationibus falsis, innumeros passim homines decipit, ut meritò dici possit, eiusmodi prosperitatis mendacia infinitè iam plura uideri, quàm puncta temporis infinita. Quòd uerò eiusmodi est, haudquaquam mendax ulterius, sed ipsum potius mendacium, atque id quidem apertissimum est nuncupandum. Credamus ergo temerè, credamus adhuc facilè, ut solemus ipsi, ut ita dixerim, falsitati? Vt uerissimè miseri simus, qui fidem adhuc fœlicitati falsissimæ tam imprudenter habemus: fœlicitati, inquam, miseros infinitè iam pluries, quàm infinitè fallenti. Quis'nam adeò cæcus est, quin clarissime tandem perspicere debeat, infœlicem hanc mortalium fœlicitatem, tunc reuera infirmissimam esse, quando tanquam firmissimam sese nobis ostentat? Nempe haud prius à nobis fœlicitatis nuncupatur, quàm summum sui cursus attigerit. Verùm in eo ipso momento, in quo summa uidetur, & quoniam apparet summa, ideò & fœlicitas iudicatur, repentè in contrarium absq; mora relabitur, adeò ut quod à nobis fœlicitas nominatũ, sit potius quoddam infœlicitatis exordium. Atque reuera fel intimo gustui nobis euadat, quod primo aspectu mel similitudine quadã coloris apparuit. Quæret fortasse quispiam, quam ob causam potissimùm ita uel natura comparatum sit, uel fortè datum. Quatuor huius rei præcipuè apud Philosophos causæ numerantur, diuina, cœlestis, naturalis, humana. Principiò diuina prouidentia statuit, terrenam prosperitatem idcircò uolatilem & fugacissimam esse, ne tenere diutius nos procul à diuina beatitudine posset, quũ ne momentum quidem à nobis unum ipsa teneri possit. Atque etiam ut morbis frequentibus cogeremur, cœlestis Medici frequentius recordari. Meminisse præterea nos in regione, tam inquieta non esse tanquam in patria constitutos, sed quasi quodam exilio relegatos.

Fatalis deinde lex syderũ sic à diuina prouidentia temperatur, ut in perpetuo cœlestium cursu quietis omnis, expersquum primùm planetæ ad summum uel altitudinis, uel directionis peruenerint, retrocedant. Præterea à se sextili aspectu, uel trino, qui salutares esse censentur, in quadratum, uel oppositum, qui habentur noxij, uelocissimè perlabantur. Post hæc autem naturali quodam ordine ita quatuor elementa sub cœlestibus disponuntur, ut quum aut calor, aut frigus, uel siccitas, uel humiditas ad summum usq; gradum naturæ suæ proprium intenduntur, tunc neq; progredi permittat ulterius finita natura, neq; manere uel parumper sinat ibidem perpetuæ cõditio motionis. Igitur quando qualitates huiusmodi maximè uidentur intendi, tunc subitò remittuntur. Quam quidem celerem uicissitudinem quatuor nostrorum corporum humores complexionesq; sequuntur. Hinc, ut est apud Hippocratem, summa corporis ualetudo fallacissima iudicatur. Nempe apud naturam ascensum ipsum, descensus fermè continuò sequitur. Et quæ uelociter floruerunt, uelociter & arescunt. Postremò uberior uanæ prosperitatis afflatus, uanos mortalium animos inflat, tumidosq; reddit, atq; ægros. Hinc igitur uelut ægroti delirantesq; sui iam ipsorum obliuiscuntur, sortemq; suam altiorem q̃ humanam rati, omnia sibi licere, nihil imminere periculi putant. Quod fermè Alexandro regi dicitur contigisse. Ergo in seipsis solutiori licenta incontinentes euadunt, circa res suas admodum negligentes, erga homines superbi, iniurij, contumeliosi, cæteri uerò contra illos odio & inuidia perciti, & insidias machinantur & prælia parant. Quamobrem facillimè multis de causis, quas intelligere quilibet facilè potest, prosperitas nostra turbatur. Atq; perinde ut iactus in altum lapis quando altissimè ascendisse uidetur, tunc subitò sine ullo temporis interuallo descendit, ita fortuna quem ad summa euexit fastigia rerum, statim sine mora uel iubet eum uelut è monte sponte descendere, uel ipsa præcipitat. Sane & grandioribus casus grauior, & altioribus ruina profundior imminet. Sæpissimè post blandas auras zephyrosq; suaues repentè stridens aquilone procella uelum aduersa ferit, fluctusq; ad sydera tollit. Quapropter Philippus rex Macedonum qua die & in ludis Olympicis simul, & in castris uictoriam reportauit, atq; primogenitum suscepit Alexandrum, in tam secundo uberioris prosperitatis afflatu contrarium uentum non iniuria timens, ô dæmon ait, tantum bonum, q̃ minimo malo repende. Pauloq; post sagitta quadem altero oculo est excæcatus. Nos quoq; si sapimus, si ualere uolumus, similiter timeamus. Imò uerò, ut rectius loquar, ne quando metuere similiter compellamur, ne credamus mendacio, ne speremus inuento, neq; fugacia uolantiáue sequamur, neque inimica nobis & noxia diligamus. Sed credamus ueritati quandoque, qui mendacio tam facile tam diu credidimus. Credamus, inquam, ueritati diuinæ, quæ non mentitur unquam, quæ non fallit, quæ quotidie multis nos admonet modis, ne unquã fortunæ infidæ confidamus, neq; eam, quæ cæca est, tanquam nostræ ducem uitæ sequamur. Imò uerò cunctis uiribus nobis ab infinito bono tributis seruatisq;, ipsum quoq; infinitum sectemur bonum. Quod quidem non modò nusquam fugit, cum immensa potentia impleat uniuersum, sed etiam occurrit sequentibus obuium immensa benignitate naturæ, atque id quod maius est præcurrit etiam secuturis, dum & facit omnia, & naturali quodam instinctu omnia semper allicit, ut sequatur. Et quũ uirtute nos ipsum sequi iubet, quia sapientia nihil frustrà iubet, eadem quoq; ducit euntes, perseuerantesq; perducit. Principium, rector, dux, semita, terminus, idem.

Oratio soluta Poeticis modis & numeris exornanda est.

Marsilius Ficinus Bartholomæo Fontio Rhetori, S. D.

ELegantissimè rogas Fonti, cuius potissimum uel imperio compulsus, uel authoritate fretus, solutæ orationi nonnunq̃ poëticos modos numerosq; interseram. Vt autem summatim acutissimo uiro respondeam, id mihi imperat cœlum, idem cœlestis etiam Plato docet. Siue enim cœlum suspicis, uides illic Mercurium eloquij magistrum simul & citharæ fabrum. Hunc igitur si quando loquentem nobis audire liceret, audiremus frequenter uerbis suis nonnullos citharæ suæ modulos permiscentem. Præsertim quum ipse semper tum Phœbo musicæ grauioris, id est, poësis patri, tum

Veneri leuioris musicæ matri, uel iungatur penitus, uel proxime saltem adhæreat. Siue ue cœlestem Platonem audis, agnoscis protinus eius stylum, ut Aristoteles inquit, inter solutam orationem & carmen medium fluere. Agnoscis orationē Platonicam, ut Quintilianus ait, multum supra prosam pedestremq́ orationem surgere, ut non humano ingenio Plato noster, sed Delphico quodam oraculo uideatur instinctus. Mixtio uerò eiusmodi uel temperatio adeò in Platone placuit Ciceroni, ut dixerit, Si Iupiter humana lingua loqui uelit, illum non alia lingua, q̃ Platonica locuturum. Mitto quòd Moses, Iob, Salomon, Esaias, Hieremias, Daniel, Ezechiel, aliiq́ Prophetæ pene omnes apud Hebræos, Mercurius quoque Aegyptiorum sapientissimus, similiter in Græcia Gorgias, Isocrates Herodotus, Aristoteles, aliiq́ permulti: denique inter Latinos interdum Tullius, frequenter Titus Liuius, Apuleius, diuus Hieronymus, Boëtius philosophus summus, solutam orationem carminum numeris quibusdam exornauerunt. Eo scilicet consilio, ut oratio tum quia soluta sit, liberiore sæpius pede progrediens facilius quò cupit, & citius perueniret, tum quia numerosa atq́ Poëtica musicis interdum concentibus & figuris delectaret, & blanderetur, & raperet, quippe cum naturali quodam instinctu singula utpotè, quæ musica nata sunt, musica quoq́ mirificè rapiantur. Hos ego non æquis sequi passibus malo, q̃ nullo modo sequi. Quamobrem ignosces amice Platonico uel inepto, eiq́ mixtum condonabis dicendi genus, cui hoc ipsa primùm inseruit genesis, auxit deinde continua Platonis Poëtici lectio, præterea frequens usus citharæ confirmauit. Neq́ tamen fortuitò in Poëticos passim sonos erumpo, sed ibi præcipuè, ubi materia, uel forma quædam subest Poëtica. Talis enim tonus, tales quoq́ fides decere uidetur. Miscere uerò Poëtica philosophicis docet nos omnis antiquitas, quæ ante Aristotelem potissimùm semper id factitauit, ob hanc maximè rationem, ut sacra Mineruę mysteria tum omnibus & ueneranda, & uenusta, tum paucis, & illis quidem puris, communia forent. Docet nos idem ipsa diuinitas, quæ Poetica quædam figura ubiq́ gaudens, in numeris cœlum luminibus, quasi pratum, floribus exornauit, atq́ ita diuersos sphærarum circuitus modulata est, ut concentibus congruis harmoniam mirificam melodiamq́ conficerent. Præterea sub Luna Deus idem poesi similiter delectatus, discordes rerum formas in pulcherrimam quandam digessit concinnitatem. Postremò terram, quæ fore omnium deformissima uidebatur, miris metallorum, lapillorū, plantarū, animalium figuris picturisq́ uariè decorauit, ipsosq́ terræ fructus foliis obtegi uoluit, floribusq́ ornari. Quid plura? cùm singula, tum uniuersum musicis numeris Poeticisq́ modulis temperauit.

Solus nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt, qui non amittitur.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Dici non posset quantò afficiar tædio, suauissime mi Ioannes, quòd ob hanc Epidemiæ suspitionem hos pauculos dies parentis mei iussu sine te esse cogar, & tamen interim suprà, q̃ cogitari possit, assiduè tecum sum. Et per Deum nisi ita tecum essem, certè sine te esse, non esset mihi molestum. Tu mihi solus cura Ioannes, tu solus mihi solamē, solare Marsilium tuum precor expectatissimis literis tuis. Quæ quidem quandocunq́ uenerint nobis, uenerint quidem fœlicissimæ. Ego autem hanc ad te epistolam sub oppositione Lunæ ad Solem, quodammodo etiam ad Mercurium & Saturnum, ac etiam sub Martis ad Solem Lunamq́ quadratura scribo, quo tempore nihil fermè apud Astronomos infœlicius. Nihilominus scio fœlicissimè me scripturum. Non enim conducentibus astris solùm, uerùm & decernente Deo astrorum duce, à primis annis cōciliata nobis est amicitia. Iuuat me nunc parumper, ut & clàm, & palàm soleo sæpe unà cum diuinissimo illo Aurelio Augustino nostro duce clamare: Solus nullum charum amittit unquam, cui omnes in illo chari sunt, qui nunquam amittitur. Trigesimus mi Ioannes, tibi iam annus agitur, si rectè numero, noli ergo in eo quod irreparabile est, erogando prodigus esse, sed tantò indies parcius tuos dies expende, quantò deinceps pauciores sibi supersunt, quos expendas.

Malediti

Maledici contemnendi.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

LEges usque adeò horrent infamiam,& odêre maledicos, ut in eos etiam rigidè animaduertant, qui uel de turpi turpiter obloquuntur. Quod quidem bis, imò & ter æstate nostra Florentiæ publice obseruatū & uidimus,& probauimus. Ego autem à legibus tale hodie nihil postulo:nolo enim pro me contra pulices leges armari, quæ primo aduentu frigoris opprimentur. Liceat ergo, liceat impiolo illi Christos tuos impunè tangere,cui iamdiu licuit Christum.Sit passim doctrinę iudex uulgus, quæ uix nota est quàm paucissimis. Ferant ut libet homunculi, quibus nulla sententia est de mea uita sententiam,quæ soli nota est Deo. Hæc & similia aut cum Socrate & Zenone nihil curo, aut certè cum Aristotele & Theophrasto perparum. Nempe didici ab Heraclito & Thalete cuncta mortalium,siue bona,siue mala,dum oriri uidentur,occidere.Didici à Pythagora & Platone dormire in corpore animum, & quæcunque hìc agere patiue uidemur,nihil aliud esse, quàm somnia. Didici à uitæ magistro, mundum totū esse positum in maligno:bono tamen uiro in bonum cuncta reuerti. Omnes igitur eiusmodi nugas sacræ Philosophiæ parietes altissimi à uobis longius arcent:hoc tamen unū ipsa me Philosophia hodie monet,ut rem ipsam tibi significē,quo officio tuo fungaris, quemadmodum aliàs in re nostra diligentissimè es perfunctus:hoc est,ut uel leuissimo quodam nutu ostendas displicere tibi, quod Deo ante omnia displicet, dari uidelicet sanctum, & id quidem tuum uel canibus lacerandum, uel canum pulicibus submordendum.

Maledici contemnendi.

Marsilius Ficinus Iuliano Medici uiro Magnanimo, S. D.

QUòd canis ille continuè contrà me latret, quemadmodum contra bonos doctosque uiros,animamque & Deum, semper est solitus: neque miror equidem: sic enim & natura,& consuetudine affectus est,ut non latrare non possit: neque etiam curo,nam talis est,ut neque uituperare quenquam possit, nisi laudando: neque laudare, nisi uituperando. Latret ille & apud superos, & apud inferos quantum placet,modò non placere Medicibus palàm latratum eius intelligatur.

Congratulatio de magistratu.

Marsilius Ficinus Petro Nero, S. D.

PLurima scribere,mi Petre,iubet plurimus mentis cordisque affectus,sed qualia in præsentia scripturus sim nescio: nam neque serio nimium agere sinit domestica hæc nostra,& plus quàm familiaris consuetudo,neque iocari, quod sæpe inter nos solemus,promittit nunc summa magistratus,in quo constitutus es,dignitas.Quid igitur faciam? Certè quod & Deus in primis admonuerit, & res ipsa potissimùm postulauerit: ergo primum cœli Rectorem oro,& obsecro, sine quo in terris nihil fœliciter agitur, ut & ad suam uoluntatem dirigat tuam, & ad tuum uotum perducat magistratus ciuitatisque euentum.Deinde ipsi magistratui summopere gratulor, quòd ab homine pio doctoque rectè geretur.Gratulor & Petro meo,non tam quod hanc nuper dignitatē consequutus est,quàm quòd iam diu sic à Deo est institutus,ut qualibet mortalium dignitate sit dignior.Huic ergo sedulò gratias age,& suppliciter commenda. Vale.

Non est suauis absque amico suauißimo melodia.

Marsilius Ficinus Bastiano Foresio, S. D.

MI Foresi,quid agis hodie? lyram pulsas? Caue ne hanc sine Marsilio tuo pulses. Alioquin si fidem fregeris,fides tibi penitus dissonabunt. Ego quotiens ad lyram cano, tecum concino, non est mihi suauis absque amico suauissimo melodia. Landino meo amico uero me commenda. De Petro autem Nero

quid? Totiens meo nomine salutato, quotiens uideris. 10. Augusti. 1476.

Veritas sua potentia potius, quàm aliena defenditur.

Marsilius Ficinus Petro Placentino Commissario Apostolicō, S. D.

MIsit te summus Pontifex tanquam strenuum ducem, ut contra diuinæ sapientiæ hostes arma parares. Conducunt autem ad sapientiam defendendam non tam Martis milites, q̃ Palladis sacerdotes. Deus me sub Marte fallaci militare prohibuit, sequi iussit inuictæ castra Mineruæ. Quę utinam q̃ libenter iam diu sequor, tam fœliciter assequar. Mitto igitur hæc ad te arma, quibus aduersum ueritatis hostes pro uiribus continuè pugno. Tu uerò tanquam pius Palladis alumnus musarumq́; patronus operam dabis, ut aliàs insuper eiusmodi machinas struere ualeam. Qui ueritatis impugnatores telis inuadit, pugnat utcunq; potest, qui autē ueris aggreditur rationibus reuera semper expugnat.

Venus Martem Iupiter Saturnum domat.

Marsilius Ficinus Rainaldo Archiepiscopo Florentino, S. D.

SVperioribus diebus Petrus Placentinus clarissimus Pontificis cōmissarius, cùm per epistolam, tum uel maximè uerbis tuo nomine rogatus, quicquid in publici oneris causa petieram benignè admodum non promisit solùm, sed & scripsit. Volentem deinde me tibi coràm gratias agere ob beneficium tua causa designatum, plures iam dies aduersa ualetudo detinuit, deniq; nudiustertius obnixius id tentantem, spiritus in medio itinere usq; adeò defecit, ut uix domū pedibus redire potuerim. Mox mihi nunciatum est, munus id tuum interturbatū fuisse. Miratus sum mirum in modum, ac diligentissimè turbationis causam perscrutatus, quum eam in terra inuenire non possem, in cœlo deniq; reperi. Miraris hoc uenerande pater. Nónne Thales Milesius in terra lapsus, surrexit in cœlo, ut quæ non uiderat hìc, illic inspiceret. Obseruaui igitur quid nuper meum ad te aduentum impediuerit, inueni quadratum malignumq; Saturni ad Lunam aspectum id fecisse. Vnde conclusi, Saturnij cuiusdam hominis insidijs fuisse mihi beneficium interceptum. Primùm quidem penè omnem remedij spem amisi, quum cogitarem Saturnum fortè ita Planetarum potentissimum esse, ut altissimum. Sed deinde in mentem redijt, quod antiqui sapientes non absq; summa ratione de Saturno & Ioue, Marteq; & Venere fabulant̄. Martem uidelicet à Venere, Saturnum ab Ioue ligari. Hoc autem nihil aliud significat, q̃ quòd Saturni Martisq; malignitatē, benignitas Iouis Venerisq; coërcet. Opinor igitur uulnus, quod forsitan à Saturnio aliquo illatum est, ab Iouio quodam maximè posse curari. In quo autem omnem Iouis effigiem, uim, dotes, agnescam præter te in præsentia Florentiæ inuenio neminem. Deridebit hìc fortasse quispiam sacerdotem astronomica obseruantem. At ego Persarum, Aegyptiorum, Chaldæorum authoritate fretus, putabam ad cæteros quidem terrena, ad sacerdotem uerò solùm cœlestia pertinere, ita tamē ut & consilio humano suus relinquatur locus, & ad cœli Rectorem summa imperij referatur. Sed uis nunc mittamus cœlestia? Mittamus. Quid igitur postulabo? Hoc unum. Quum in cæteris Cæsare ipso superior sis, ne patiare ut in hoc uno uel Pilato inferior uidearis. Sed uelis quòd Commissarij manibus tuo nomine ab initio me præsente in causa mea scriptum est, sit scriptum. Hoc uenerande pater est, quod ocij philosophici gratia posco, ueruntamen fiat uoluntas tua.

Fœlix qui sua contentus est sorte.

Marsilius Ficinus Valerio Romanæ Scribæ Principis, &c. S. D.

SI haud facilè euergūt, quorū uirtutib. obstat res angusta domi, certè multò difficilius emergunt, quibus obstat res nulla domi. Solent, quib. res nulla obstat, nihilo indigere. Discipulus uerò noster, q̧ modò te salutauit, ob hoc ipsum omnib. indiget,

get quia obstat res nulla domi. De re omni uerò quid dicam? Tam maximè rerum omnium copia genus hominum impedit, quàm inopia. Mediocris rerũ possessio & temperatus fortunæ flatus ut securior est, & iucundior & stabilior, sic & Mineruam & Musas accommodatior. Quemadmodum pauperes illos ualde probamus, qui in ipsa tùm paupertate sunt diuites, tùm infima sorte sublimes, sic eos diuites nimium admiramur, qui & in summa rerum affluentia uiuunt sobrij, & in excelsa fortuna sunt humiles atque prudentes. Plerique cum possidere omnia uideantur, existimant sibi cuncta licere, & obliti sortis humanæ se aliquid esse super homines arbitrantur, cum sæpe minus sint, quàm homines. Discant in Alexandro Magno, in Cæsare, in Nerone, in Domitiano, discant minus uel tribuere genio, uel ingenio indulgere, uel fortunæ confidere, uel homines spernere. Verùm dum multa de his uerba facio, uideor eos forsitan multifacere, quos reuera paruifaciendos existimo. Fortunatus cui sors obtigit mediocris, felix qui sua contentus est sorte. Calendis Nouembris. 1474.

Virtus legitimis ciuis.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

CVm post luscinias ad nos misisti turtures, temerè nimium, & frustra pollicitus sum de ijs quoque aliàs me scripturum. Nam nihil prorsus deinde hac in re menti suboritur. At si turtures longè salatiores sunt, quàm lusciniæ, cur illæ nobis iampridem peperere nonnihil, hæ uerò nihil pariunt? An forte quia Philomena musis, turtur Veneri consecratur? Aedes autem nostra non Veneri dicata est, sed musis. Sed age experiamur parumper, nunquid Thomas saltem Minerbettus, cui nuper uxor elegans scitum peperit filium, nobis aliquid pariat. Quando me Thomas nato elegit compatrem, nónne sibi me fecit comparem? magnum est mi Ioannes magnis uiris æquari. Optimum quoque optimis comparari. Quanti faciam quod Minerbettus magni nos faciat, te non latet, qui nosti quanti eius iudicium semper fecerim. Quam enim apud Platonem nostrum ideam optimi ciuis quotidie legimus, in hoc fermè iam agnouimus. Cui tàm curæ publica sunt, quàm cæteris propria, in quo singularis magnanimitas, & incredibilis mansuetudo inter se de paritate contendunt. In quo & prudentia liberalissima, & liberalitas prudentissima, in quo tanta cum grauitate benignitas, ut tot diligant quot uident, tot ament colantque quot & norunt. 17. Septemb. 1476.

Quæ sit uera laudis laus.

Marsilius Ficinus Anthonio Seraphico Conphilosopho suó, S. D.

SOlent opifices alij quantò minus leuiusque opus est quod fabricandum aggrediuntur, tantò & facilius, & uerius fabricare. Adde & tantò magis probari, quantò magis eorum opera materiam superat. Contra uerò in ijs tribus se habent periti declamatores illi qui in laudando uersantur. Sanè facilius ueriusque magna laudant, quàm parua, & laus illa apud prudentes probari solet potissimum, quæ ita modum tenet, ut à laudato superari quodammodo uideatur. At cur inter opificem & declamatorem tanta diuersitas? Nisi quia opera quidem non ab opere fabricando uim habent, sed ab opifice. Vehemens enim actio est nõ ubi ingentem quis aggreditur machinam, sed ubi uirtus ingens est in artifice. Laus autem contra non tàm à laudante sortitur reuera, quàm à laudato uirtutem. Et quamuis sæpè ueritatis opinionem quandam à dignitate laudantis adipiscatur, uera tamen erit laus, si uera uirtus in eo fuerit, quem laudamus. Sed nescio qua infelici negligentia prætermiseram hic Seraphice quartum, & id quidem cunctorum maximum, quod uel parumper prætermisero, mi Seraphice, religio est. Artifices alij tunc solum examussim exprimunt quod proponunt, cũ non aliud respiciunt, quàm formam ipsam operis faciundi. Laudatores autem contra, tunc solum rite laudant cum in aliud quiddam, scilicet, in Deum referunt laudati hominis excellentiam. Vnde nam hoc proficisci putamus? Nempe quia homines inde omnino, ut bene sint habent, unde prorsus habent ut sint. Atque sicut ars humana in naturali quadam ma-

teria declaratur, sic omnis & hominis & naturæ uirtus lausq; lucet probaturq; in arte diuina. Vale feliciter declamator facilis, uere, probate, recte. Ac si uis semper, ut nunc à prudentibus ipse laudari, quemadmodum Bernhardum Nerum nostrum paulò antè laudasti, ita posthac si modo usquam nactus fueris laudato Bernhardos Neros.

Nihil poßidetur in terris pretiosius homine.

Marsilius Ficinus Bastiano Saluiano amitino suo, S. D.

SAlue Saluine noster, impleuit desiderium Saluine nostrum epistola tua. Non quia Marsilium laudat, sed quia ipsa mihi laude digna uidetur. Desidero autem in epistolis perspicuam breuitatem, acumen elegans, lepidam grauitatem. Scribis quod & antea mihi notum fuerat, me apud Thomam Minerbettum præstantem uirtute uirum plurimum authoritate ualere. Equidem tanti facio apud uirum non mediocris apud omnes authoritatis ualere quanti si ipse ualuerim apud omnes, commendo ingenuos eius liberos tuæ diligentiæ millies. Res agitur Saluine tua. Nullius rei lucrum maius, & possessio pretiosior in terris, quàm uirorum. Parentes adeò nobiles lucraris in filijs, lucraris tàm generosos filios in doctrina. Thomæ tibi liberi adolescunt, mi Saluine, si liberaliter adolescunt. Ex agro Cellano. 27. Septembris. 1476.

Qualis sit terreni conuiuij ornatus, cœlestis conuiuij splendor, super cœlestis beatitudo.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

REdeunt hodie, unice mi patrone, sacra illa diui Cosmi solennia, quę integrum iam Saturni cursum, primo quidem sub magno Cosmo, deinde apud Pium Petrum, demum penes Magnanimum Laurentium quot annis colere consueuimus. Ibi suauiter pulcher Apollo Chelim, dulcissimæ canebant musæ, gratissimum dicebant gratiæ chorum, petulantes nymphæ ludebant, blande iocabatur improba Venus, iura dabat Iupiter, Mercurius disserebat. Felix, Marsili, nimium felix cui medium benignitate tot annos datum fuerit epulis accumbere diuûm. Hoc nihil authumno nihil in terris pestilentius agit, pestilentis suspitio epidemiæ, quàm quod beatum illud conuiuium interturbat. At uideo quod apud mortales nunc intermittitur inter superos prorsus instaurari. Suspice age, cœlestis Laurenti, suspice cœlum. Magnus illic in orbe lacteo Cosmus familiares suos cœlicolas nectaris, & ambrosiæ conuiuio excipit. Ecce galaxie lac illis perpetuum ponit, & Iouios pisces cancrumq; lunarem, his addit capreolum, iuuencum, agnum, auesq; cœlestes. Liberi quoq; patris crateres aquario temperat, illas suas largitur libens Diana prædas, suos quoque distribuit fructus largissima Ceres. Præterea illos undiq; mira uarietate nouies circuit iris, Iris à Phœbi radijs ex mannæ rore refulgens in astra zodiaci suauesq; miscens ex Elisijs pratis odores. Illos nouus cœlestium Syrenarum permulcet cantus & consona ex sphærarum syderumq; motibus lyra oblectat in æuum. O terq; quaterq; beati, quibus Solis heroica uirtus lætum reddidit lætum, & seuæ parcæ iam parcunt. Qui procul ab ijs Aeoli procellis & Neptuni fluctibus, nebulisq; Plutonis, serena summi Iouis aura in campis uescuntur Elisijs, quam felix Laurenti conuiuium? in quo cibus unus omnis est cibus. Auiditas satura semper, & saturitas auida. Nuptiæ quam mirabiles, in quibus amare idem est quod frui, uidere non est aliud, quam amplecti, amplecti nunc idem est quod & semper amplecti. Commertium quam iustum quamùe iucundum, ubi lex uoluntatem instruit, uoluntas construit legem. Non libet unquam nisi quod licet, & licet semper quodcunq; libuerit. Ibi felicitas supra, quam cogitari posit facillima atq; plenissima, ubi uoluptas omnis infinitè facilius pleniusq; uoluntatem sequitur, quam hic uoluptatem nostra uoluntas. O fortunati quibus est fortuna peracta iam sua. Nos alia ex alijs in fata uocamur. Nos miseri frustra Italiam semper sequimur fugientem. At si frustra sequitur Italiam quisquis sequitur fugientem, necessarium esse uidetur ut solus ille

ille & recte suam sequatur Italiam & feliciter assequatur qui non fugientem sequitur, sed manentem. Mane igitur felix, mi Laurenti, in amore semper manentis Dei. Ama etiam precor ut soles Marsilium tuum unice te amantem.

Prudens neminem spernit tanquam inutilem.

Marsilius Ficinus Nicolao Michelocio uero uiro, S. D.

VOlui Nicolae in hac mea rusticatione sæpe, ut par erat, ad magnanimum Laurentium unicum patronum nostrum aliquid scribere, sed nescio quis in hanc usque diem pusillanimis timidusque affectus nobis obstabat. At hodie in diui Cosmi sacris magnus è cœlo Cosmus audaciam quandam & fiduciam præstat qualem olim in terra solebat, hac uidelicet ratione potissimum, quod non timendus sit uir bonus, qui obesse cuiquam nesciat, & qui semper prodesse benignitate naturæ studeat uel ingratis. Ergo pulsa timiditate scripsi ad Medicem hodie. Verùm in ea epistola, ut mihi quidem uidetur, nescio quomodo deliraui. Forsitan quoniam temerè in alienam messem falcem immisi, & poëticas insolens pulsaui fores. Tota uerò poësis poculis ad insaniam. Nam Philosophantes etiam quodammodo insanire scribit in libro Problematum Aristoteles. Verùm quicquid, mi Nicolae, tantùm est à singulis exigendum, quantum præstare singuli possint & sciant. Reliquum commodandum. Deus prudentibus ad gubernandum utitur. Insanis ad diuinandum. Peritus artifex uarijs prout res postulat utitur instrumentis. Probus belli dux diligit equites, non negligit pedites. Prudens paterfamiliâs cui aurea, argentea, Aenea uasa præsto sunt, nullum preterea uasculum spernit uel futile uel sordidum, scit enim nihil penè in amplis ædibus esse prorsus inutile. Doctus medicus herbas diuersas colligit etiam spinosas & uenenosas. Pictori ad lucis gratiam necessariò seruit ater color & fuscus. Deus informi materia utitur ad quamlibet naturæ formam, rebus deformibus, utitur ad certum graduum numerum & necessarios usus, ad comparationis & uarietatis ornatum, denique malo etiam dæmone ad examinis, probationis iustitiæ bonum.

Peruersis animis aduersa sunt omnia.

Marsilius Ficinus Anthonio Allio Episcopo Volaterrano, S. D.

FErunt multi rem onerariam contra sacerdotes, iterum iterumque feruere, eaque nihil usquam reperiri posse feruentius. Quippe cum æquè gelu ferueat atque æstu. Addunt nonnulli nihil opus esse ut ferueat ultra, iamdiu enim sacerdotium penitus decoxisse, hanc quoque calamitatem Ecclesiæ in Apocalypsi se uidisse depictam. Huius miseriæ causam alij Saturnum in Leone, Iouemque in Piscibus, retrogrados, esse asserunt. Alij non stellas sed hominum mentes retrogradas, esse in causa opinantur. Nos autem quid? Profectò putamus Anthoni & stellas, & hominum mentes ijs solis aduersas esse, qui hæc peruersa mente interpretantur. Arbitramur à iustis principibus iustè subditos gubernari. Scimus ab infinito bono cuncta bonis uiris in bonum denique uerti. Didicimus à Christo uitæ magistro, libenter tributum soluere. Didicimus à Paulo præcipuo Christi præcone, principibus obedire. Verùm ut ad rem nostram iam ueniamus, fortuna nobis, uenerande pater, tenuis & humilis est uulgi quidem iudicio, qualis esse fermè semper Philosophantibus consueuit, sed tenui desiderio humilique animo meo satis pinguis atque sublimis. Si hanc patrono meo antiquo non commendauero, uidebor forte res meæ curæ & custodiæ commendatas negligere. Si commendauero, uidebor parum & iustitiæ erga omnes & beniuolentiæ erga me tuæ confidere. Vnum ergo duntaxat commemorasse sufficiet, diuturnum continuumque morbum, quamuis principio uideatur leuis, tamen in leui corporis habitudine grauissimum iudicari.

Gratiæ & Musæ à Deo sunt, atq; ad Deum referendæ.

Marsilius Ficinus Bernhardo Bembo Veneto equiti & iurisconsulto præclaro, S. D.

ROgas quid nam agat Academia, mi Bernharde? Amat Bembum. Quid rursus? Veneratur Academia Bembum. Omnes apud nos in hoc consentiunt literati, hunc esse apprimè amandum & uenerandum, cuius pectus gratiarum templum est, ac mens est fons musarum. Gaude igitur tuis Bernharde bonis. Tuis, inquam, quod in te sint, non quod abs te proficiscantur. Nempe ut te non latet ab ipso bonorum omnium bono singula hæc habes bona. Solus autem & his utitur prosperè, & illo beatè fruitur, qui non fruitur his, sed utitur.

Neq; potest uerè sibi ipse placere, qui displicet ueritati, neq; uerè gaudere bonis qui in ijs diligendis negligit ipsum bonum unde sunt bona.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

PAti non possum tuos à Fighinensi foro nostris mercibus uacuos ad uos reuerti. Nefas enim esse arbitror, dum ad te aliena ferunt, non referre tua. Ferunt ergo tres à nobis epistolas, una emendat quæ ueniente fratre, cursim puero nostro dictaueram, aliæ, exemplaria sunt eorum quæ iampridem ad Anthonium Allium & iamdiu ad Petrum Nerum scripseram. Hodierna in præsentia non habebam. Externa dedi. Rusticus es Choridon, ad acerrimum gustum pomula mittis insipida. Confide tamen momilla paulum gustet Alexis, sua enim sunt. Solent autem sui fructus agricolis etiam si minus boni sint magis, quam alieni placere. Ac fortasse nulla uidetur ad humanam quandam felicitatem uia commodior, quàm quod, ut plurimum, sua cuiq; placeant. Felicitatem, Ioannes, dixi quandam scilicet adumbratam. Nam & si hoc natura mortalibus quasi solatium quoddam, præsertim in rerum ingenijq; paupertate, uoluit esse, non tamen uera in hoc felicitas esset, quando in his quæ nobis placent nos ueritati displiceremus. Quoniam non potest uerè placere sibi qui ueritati non placet. Quippe paulò pòst reuera sibi ipse displicet, qui iam displicet ueritati. Sed quis nam hominum maximè amatur ab illa, nisi qui maximè omnium amat illam? Vbi nam, ô amice, ubi est amator huiusmodi? Pudeat autem quandoq; mortales: pudeat, inquam, dum non alia ratione nisi quia bona mortalia diligunt in ijs diligendis æternum ipsum bonum negligere, unde hæc id prorsus habent ut sint bona. Bona quidem in seipsis omnia sunt, quoniam sunt ab ipso. Bona rursus & nobis quatenus referuntur ad ipsum. At mala & aspera non iniuria nobis euadunt, quia summa quadam iniuria hæc sectamur, illo dimisso, quæ necessariò in illo sunt, & seruantur ab illo. Ha quàm mirabile est, mi Ioannes, imò quàm miserabile, ut ea nos prorsus ab illo seiungant, quæ illi penitus sunt coniuncta. Quæ nisi ipsum quodammodo præ se ferrent nos sibi ipsis adiungere non ualerent, quæ nisi essent in eo, certè non essent in se, & omnino non essent. Vale. Sed nunquid, mi Caualcantes, aduertis? Quod & ego cui id modo contigit uix aduerti. Postquam dixeram me hodierni nihil habere quod mitterem, repente nescio quid subortum nobis est hodiernum. Serente uidelicet illo cui nihil crastinum est, nihil externum, cui quicquid est momentum idem est. Atque ideo solus serere eodem momento potest ac metere, & quotiens uult serendo metit seritq; metendo.

Nemo felix, nisi qui uerè gaudet, nemo uerè gaudet, nisi qui ueritate gaudet.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico uerum gaudium, S. D.

CVm hoc momento frater meus istàc se diceret transiturum, neque quod ad te darem huic inuenirem, cogitaui subito id ipsum dare præter quod neque inueniendum est aliud, neque quærendum. Quod & si omnes mortales quærunt, nullus tamen qui quærit mortaliter inuenit. Legebã modo hanc felicitatis de-

tis definitionem in cõfessionibus Augustini nostri, cuius diuina uestigia, quoad possum, frequẽtissime sequor. Beatè uiuere nihil est aliud, quàm ueritatem gaudere. Atque hoc ipsum circa ueritatem gaudium est ipsa fœlicitas. Viue fœlix optime, mi Ioannes, sed ut fœlix uiuas uerè gaude, ut autem uerè gaudeas, ueritate gaude. Absoluta ueritas lux Dei est in seipsa. Rerum ueritas est Dei splendor in ipsis. Ergo si uis ueritate gaudere, ama, quære considera Deum propter se ipsum, & cætera propter Deum.

Qui æternam amat formam, tam facilè saltem tanquam securè fruitur, quàm difficilè & solicitè, qui temporalem.

Marsilius Ficinus & Ioannes Caualcantes Georgio Antonio Vespuccio, uiro doctissimo, S. D.

BReuis epistola tua Vespucci dulcissime affectu & doctrina referta non breui, longam nobis attulit uoluptatem. Declarauit enim quòd bene iam diu animo, quòd bellè modò corpore ualeas. Fœlix igitur Vespuccius noster, cui est, quod in primis uidetur optandum, mens sana in corpore sano. Cui sanitas animi neque ex fallaci fortuna, neque ex insana pendet corporis sanitate, quæ quotidie inuitis nobis amittitur, sed ex illo uitæ fonte manat, quæ solus & uix amittit, qui sponte dimittit. Quem quicunque reuera sitit iamdudum, & bibisse uidetur. Nam & pretium, quo liquor hic emitur, est ipsa sitis, & animus sitibũdus hoc ipsum quod sitit ex libatione quadam illius habet, à quo plenius hauriens habet, ut aliud ultra non sitiat. Fortunatus nimium uenator, qui solis Solem passim sibi sectandum totis uiribus proposuerit. Nempe prius etiam quærat, hunc facillimè reperit, quem non nisi eiusdem calore accensus quæsiuit. Non enim eiusdem luce illustratus agnouit inuentum. Beatus qui satis aliquãdo pro uiribus amat formam, quæ sola nunquam potest reuera satis amari: immensa enim hac forma formæ cuiusque mensura, ingens semper, ubique lucens, pro amore infinitæ bonitatis, immenso uero amatori suo ad uotum uniformem se monstrat, & uniformem. Atque amator statim amando eiusmodi amatum quatenus amplectuntur ulnæ, complectitur omnia complectentem, suumque securus possidet possessorem. Profectò uotum hominis, qui aliud affectat præter amorem, sæpe frustratur euentus: solus autem qui præter amorem ipsum nihil amat, subitò desiderando consequitur, semper consequendo desiderat. Præterea sicut nemo uel sine potentia potest quicque, uel sine sapientia sapit, sic absque amore amat nemo. Ipsam uerò potentiam & sapientiam, ipsumque amorem idem inter se penitus esse atque esse Deum, negare neque potentes audent, neque sapientes sciunt, neque amantes essentiuntur. Accedit ad hæc, quòd quemadmodum absque pulchritudine nihil est pulchrum, ita sine amore, ut diximus, nullus amator. Sed aliud apud mortales est finita quælibet pulchritudo, aliud huius pulchritudinis desideriũ. Alibi ergo inter nos amor flagrat humanus, splendet alibi pulchritudo. Pulchritudo autem infinita quũ nihil uel alienũ extra se patiatur, esse multò minus relinquit aliquid extra se suum. Suum igitur amorem intra se possidet. Hinc sequitur è conuersò, ut ubicunque illius ardet amor, illa quoque necessariò luceat. Vt enim extremæ tenebræ omnino cũ extrema frigiditate conueniunt, ita lux summa cum summo ardore conspirat. Fortè nimium, Vespucci, uir optime, in ijs alicui uidebimur peruagari. Iuuat quidẽ nos cum homine pio eademque amicissimo latè de diuino amore differere. Quis enim immenso modus adsit amori? Rideat nos interim ridiculus aliquis talia sæpe multumque tractantes. Ipsi uerò ridentem nos lugebimus. Vale.

Deus omnia bonis conuertit in bonum.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

IOannes scribe aliquando quid in rebus tibi mihique communibus feceris, quidue à me fieri uelis. Si modò in præsentia scis ipse quid uelis, optime mi Ioannes. Ego autem his temporibus quid uelim quodammmodo nescio. Fortè & quod scio nolim, & quod nescio uolo. Veruntamen opinor tibi nunc Iouis tui in piscibus directi benignitate constare, quæ mihi Saturni mei his diebus in Leone retrogradi malignitate non

tate non constant. Sed quod frequenter prædicare solemus in omnibus agendæ illi gratiæ sunt, qui infinita bonitate sua omnia conuertit in bonum.

Mala non sunt ab astris propriè, sed ex defectu uel materiæ, uel consilij.

Ioannes Caualcantes Marsilio Ficino Philosopho Platonico, S. D.

TV quidem mea sententia interdum quædam magnifacis, & quia magnifacis, ideò times, quæ licet penitus minime paruipendenda forent, ueruntamen à te tanto uiro tanti haudquaquam facienda censeo. Nunquam ergo mihi amplius mi Marsili, insimulabis malignitatem Saturni. Nullum Hercle malum facere nobis possunt astra, nequeunt, inquam, nolunt. Velle autem & posse est idem apud superos. Qua ratione autem nos summi boni filios læderent? Cum alijs, qui à summo bono solùm originem suam trahunt, ducantur. Atq; ea omnino secundùm boni ipsius rationem fœlicissimæ illæ mentes circumagant. Si tantum quãtum uidemus & sciunt, qui experti sunt, suos diligit filios secundus & terrestris pater, qui comparatione cœlestis Patris, uix dicẽdus est pater, quantum nos primum & uerum Patrem putemus amare? Mirum in modum certè. Nunquam igitur lædemur ab ijs, qui conuiuunt in prospera domo Patris nostri. Caue igitur posthac transferas culpam tuam ad supremũ illud astrum, quod te fortè innumeris atq; maximis beneficijs accumulatum reddidit. Sed ne in singula frustrà enumerare coner, nónne te missum ad florentem urbem ornandam, iam per te florentissimam effectam, uolui eodem aspicere aspectu, quo diuum Platonem aspexit ad Athenas illustrandas euntem? Responde mihi quæso, unde admirandum ingenium, quo quid si Saturnus intelligis, quod triginta annis suum iter peragat, cognoscis, quósue effectus in terris hoc in loco, uel illo collocatus producat non ignoras. Age, dic mihi, unde robustum illud & ualidum corpus, quo per deuios & indomitos saltus uniuersam Græciam peragrasti, atq; in Aegyptum usq; penetrasti, ad nos sapientissimos illos senes super tuos humeros allaturus. Audax certè facinus. Pro quo tantum tibi posteri debebunt, quantum soluere difficile erit. Haud te tuum fefellit incœptum. Tulisti certè eos, quos attingere est nemo, atq; Occidentalibus regionibus ostendisti, quorum tantũ prius nomina acceperant, eaq; tamen magnopere uenerabuntur, atq; ab eis omnem obscuritatem, quæ circa eos erat, amouisti, nostrósque oculos ab omni caligine abstersisti, ita ut etiam cor eorum inspici possit, nisi penitus lippi simus. Denique per te eos inspexit hæc ætas, quos nunquam uiderat Italia. Hæc omnia tibi ab eodem donata sunt. Ad hoc etiam te respondere uelim unde memoria illa tot rerum capacissima, quæ adeò tenacissima est, ut quolibet momento sibi omnia adsint, quæ unquam uidisti, aut audisti, nec tantum res tenet, sed quibus eæ gestæ sunt, meminit temporum atque locorum. Tu'ne ergo Saturnum incusabis, qui te tantum cæteros homines superare uoluit, quantum ipse cæteros planetas superat. Itaque opus, mihi crede est palinodia, quam si sapis, quàm primùm canes.

Omnes omnium laudes referantur in Deum, principium omnium, atq; finem.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico suo, S. D.

IVbes, mi Ioannes, ut Saturno, de quo superioribus diebus ualde quærebar, palinodiam canam. Et iustissime quidem: nemo enim iubet iustius, quàm qui iusta iubens facit ipse, quę iubet. Et quamuis præcipias iustè, tamen superuacua mandas. Nempe si meo corde cantante necessariò mei pectoris concaua reboant, sequitur ut dum tu cor meum canis, ego cõcinnam. Videris tu quidem mihi palinodiam Saturno, cæterisq; astris, imò Deo astrorum duci in tuis literis cecinisse. Palinodia igitur Marsilio tuo fuerit epistola tua, in qua laudes illas in eum tuas hac conditione libenter accipit, ut partim ardentissimo amori in eum tuo attribuantur, partim uerò Saturni muneribus. Amoris autem, atq; Saturni, & deniq; omniũ laudes omnes referant̃ in Deum, principiũ omnium, atq;

atque finem. Quem equidem in me ex hac laudo potissimùm, quòd eius solius æterno quodam munere, mortalium bonorum minimè cupidus sum, quòd uerò circa mala nimis formidolosus sum, quod interdum in me reprehendis, complexionem quandam accuso melancholiam, rem, ut mihi quidem uidetur, amarissimam, nisi frequenti usu citharæ nobis quodammodo delinita dulcesceret. Quam mihi ab initio uidetur impressisse Saturnus in medio fermè Aquario ascendente meo constitutus, & in Aquario eodem recipiens Martem, & Lunam in Capricorno, atque aspiciens ex quadratura Solem Mercuriumque in Scorpio, nouam cœli plagam occupãtes. Huic fortè nonnihil ad naturam melancholiam restiterunt Venus in Libra, Iupiterque in Cancro. Sed quònam temerè prolapsus sum? Coges me uideo rursus non iniura palinodiam alterã cantare Saturno. Quid igitur faciam? Equidem tergiuersabor, ac dicam, uel naturam eiusmodi, si uis, ab illo non proficisci, uel si ab illo proficisci necessarium fuerit, Aristoteli assentiar, hanc ipsam singulare diuinumque donum esse dicenti.

Nemo ascendit ad Deum, nisi in quem quodammodo Deus ipse descenderit.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico,
S. D.

ETsi iampridem ueteres tres Epistolas tibi pollicitus sum, tamen quia opinor te his diebus mustum libentius gustare, quàm uetus, mitto noua. Composui hoc triduo Theologica opuscula tria de triplici in Deum mentis ascensu, ad quem nullus ascendit, nisi in quem quodammodo prius ille descenderit, qui moueri potest nusquam quum externum ei desit spatium, cuncta & intrinsecus prorsus implenti, & extrinsecus infinitæ compræhendenti. Mitto opusculi tertij proœmiolum nondum emendatum. 28. Octobr. 1476.

Nugis uulgus pascitur.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico,
S. D.

ABeo hac hora ex agro nostro Cellano Florẽtiam petiturus. Fero mecum Theologica opuscula quinque, hoc ultimo nostræ rusticationis tempore à nobis composita, de diuina prouidentia nominibusque Dei, & gaudio contemplationis. De ascensu à materia elementorum ad cœlum sine materia, ad animam sine quantitate, ad angelum mutationis expertem, ad Deum sine accidente substantiam, de raptu Pauli ad tertium cœlum, & quomodo anima illic Dei æternitatem uideat, atque suam, de impedimento mentis à corpore eiusque immortalitate, de lumine, quod sit in diuinis numinibus claritas gaudens clarumque gaudium, in mundi uerò machina sit risus quidam cœli ex numinum gaudio proficiscens. Hæc uerbis quidem breuia sunt, quod planè ipse uideo, utrum uerò etiam sententijs breuia sint, an longa, cæteri uiderint, si tamen qui folia nostra quondam floresque legebant, nunc fructus qualescunque illi colligere non dedignentur, sed nescio quomodo Maius quotannis, etsi penè fructibus caret, tamen mortalibus gratior aduenit, quàm September. Pergo iam ad urbem, ueni & tu Ioannes, ut saltem Vrbani familiares simus, & si hac æstate familiares rustici non fuimus. Vale 10. Nouembr. 1476.

Sed cur ego nunc de tertia puella hac nuper tibi nata uerbum nullum? Quia & tu ad me uerbum nullum. Vis'ne uerum fatear? Non prius hac de re faciam uerbum, quàm resciuero congratulaturus, ne sim an consolaturus. Gaude tamen utcunque sit regis magni muneribus. Nihil enim à magno paruum, uel contemnendum.

Amicitia

Amicitia uera est, quam religio uera conciliauit.

Marsilius Ficinus Antonio Sorliuensi, S. D.

NOn est inter religiosos amicitia uera, nisi quam religio uera conciliauit. Cupio igitur nostram ab hac exordiri. Tua quidem religio clarissima est, mea uerò qualis sit, hic tibi quem mitto liber ostendet. Vereor ne parum formosa forsitan uideatur, utinam saltem non mala. Tunc demùm reuera probatam existimabo quum ab Antonio uiro omnium probatissimo probatam esse resciuero.

Non cortex nutrit, sed medulla.

Marsilius Ficinus Philippo Sacramoro insigni iuris Canonici professori, S. D.

MItto ad te religionem nostram religiosi pignus amoris. Si fortè uidebitur pauperrima, memento Christianam religionē in paupertate fuisse fundatam. Memento præterea apud nos nō expressores librorum esse, sed oppressores. Hæc si amabitur abs te satis formosa diuesq; uidebitur.

Miser qui ex futuris externisq; pendet.

Marsilius Ficinus Locterio Neronio, S. D.

CVpio uehementer interrogari nunc abs te cur legam scribámue? Cur discam doceámue? Atq; summatim quam ob causam quodlibet aut cogitem, aut loquar, aut faciam? Esto igitur rogaueris me, amice. Respondeo subitò, me non ob aliam rationem quidlibet agere, nisi quia delectat. Aduerte quid dicam, nō dixi ut delectet, nam illud quidem futurum est. Nolo autem à futuro, & incerto pendere, fallíq;, imò in præsenti certóq; consistere, sed ultrà si modò id nunc te delectat progredere, si quid uis, ago, quia mihi in præsentia æternitateq; placet, non ut mihi placeat in futurum tempus, & ad tempus. Multò minus ago, ut mortalibus placeam. Quoniam hoc non solùm futurum est, atq; breuissimū, sed etiam externum, & in aliorum arbitrio positum. Equidem sæpe animaduerti, qui à rebus externis pendet, semper sollicitum maximumq; uiuere, & sæpisimè falli, solus autem tranquillè certeq; uiuit, qui non extra se in rebus mortalibus, sed intra seipsum æternis uitam agit, solus nunquam pauper, qui mercedem suam non in opere ponit, sed in opera, solus nunquam infortunatus, qui non post & extra principium expectat finem, sed finem suum in principio collocat. Agimus igitur quoduis ob hoc ipsum, primò quia delectat & placet, scimus præterea neq; posse nos per aliud delectari, q̄ per ipsam delectationis ideam, id est, Deum. Neq; alia ratione quicquam posse placere, nisi quia bonum. Vnde agnoscimus in singulis quæ nobis placent, nihil aliud reuera nobis placere, q̄ diuinum ipsum bonum, ex quo & per quod cuncta sunt bona. Ergo cæteris omnino posthabitis, amice optime, totis uiribus adnitamur, ut huic summopere placeamus, sine quo impossibile est aut alia nobis, aut non alijs, aut nos nobis ullo pacto placere. Vale uix dixeram, amice optime, uale, uolat ecce repentè ad nos epistola tua melle mihi dulcior, ac pretiosior auro. At non licet mihi nunc in laude hac ulterius progredi, re uanior fortè uidear, si eam epistolam satis laudauero, quam laudat me plus satis. 10. Decembris. 1476.

Qui sequitur omnia, nihil assequitur.

Marsilius Ficinus Carolo Vagulio Brisciensi, S. D.

QVæris quid agam hodie, mi Valguli? Quod heri. Quæris iterum, quid cras agere cogitem? Quod hodie. Persuasit mihi Plato noster ita demū me q̄ plurima perfecturum, si semper idem fecero. Neq; id quidem iniuria. Nempe qui sequitur omnia, nihil assequitur. Plurima quidem impediunt unum, unum autem ad plurima confert.

fert. E multorum numero est, qui multa sequitur, singularis tantum est, qui unum. Puerilis & infirmi ingenij est, quolibet momēto diuersa tentare. Temerariæ quoq; ambitionis est, quotidie plurima profiteri. Docet nos Pythagoras, unitatem ad bonum spectare, ad malum uerò diuersitatem. Quemadmodum uis naturalis in iecore, ac uis uitalis in corde, quando distrahuntur in duo, ad utrunque debilitantur, ita uis animalis in cerebro nobis ad diuersa non suppetit. Præterea quisque id aptius peragit, ad quod aptior à natura est institutus. Vni autem unum est consentaneum. Vnum igitur est necessarium: nam plurima turbant. Vnum, inquam, quod ipsum in se honestum sit, & agenti præ cæteris aptum. Deniq; si Deus idem semper est, eademq; agit, eò quis à Deo remotior, quò ad diuersa procliuior. 10. Debembris. 1474.

Quomodo inuidia puniatur, uel mitigetur, uel extirpetur.

Marsilius Ficinus homini inuidiam timenti. S. D.

VIs'ne iniurias ab inuidis illatas ulcisci? Da operā ut in dies magis magisq; inuideant. Nam si pœna malum est, certè in ipso malo est pœna mali. Nunquid uis liuorem quodammodo mitigare, humanus ante alios esto. Sanè cætera bona liuorem irritare solent, sola humanitas mitigare. An fortè cupis inuidiam omnem penitus extirpare? Hoc opus, hic labor. Talē enim tantumq; te oportet euadere, ut nullus aut sperare, aut æquare te superet. 10. Decembris. 1476.

Dilige omnes, elige & ama unicum. Soli confide Deo.

Marsilius Ficinus homini, S. D.

DOles, ut audio, ab amico te fuisse deceptum. Non potes, mihi crede, ab amico deceptus esse, sed ab amicis, unicus est alter ego, qui non fallit. Multi autem uidentur quasi ego, qui sæpissimè fallunt. Quamobrem si quando falleris, ne amicum accuses, sed amicos: imò neq; amicos quidem se tuam ueritatem, qui uel prius amauisti, q̄ diligentissimè iudicares. Vel amauisti nimium, uel humanæ sorti nimium es confisus. Dilige omnes, elige & ama unicum. Soli confide Deo. 10. Decembris. 1476.

Benefacta male locata, malefacta arbitror.

Marsilius Ficinus Marsilio Ficino.

BEnefacta male locata, malefacta putas? Et quia malis ingratisq; benefeceris male fecisse te doles? Non iubebo, ne doleas. Siquidem ob maximum quendam errorem dolore, & quidem maximo dignus es iudicandus. Atq; quum male bonum feceris, dignus es malo. Ergo dole, sicuti doles, & ut par est, pœnitentia cruciare. Sed noli uel aliorum ingratitudinē, uel fortunā tuā, sed tuam potius prudentiam criminari. Iustè tibi ingrati sunt homines, quibus ipse non iustè donaueris. Quinetiam tu nunquam erga alium ingratus fuisti, uel hominem, uel certè Deum, ingratitudo punitur. Nunquid tam diu sub magistra Philosophia tot aliena discere studuisti, ut tua dedisceres? O rem miram, soletis Philosophi dum parum sapienter sectamini sapientiam sæpe desipere. Quid ergo? Debebas'ne nihil cuiquam tradere? Absit, dum alienam ingratitudinem studes effugere, ut tu Deo ingratus sis, omnium largitori, à quo cuncta gratis acceperis. Absit, dum displicent ibi mali, ut ipse uel malus euadas, uel minus bonus bonisq; displiceas. Fame perire coguntur, qui ob hoc ipsum non serunt ulterius, qua pars maxima præteritæ sementis exaruit. Igitur debebas aut antequam quicquam dares diuturno, ac saltem trilustri examine ingenium uitamq; hominis experiri. Aut si fortè ocius succurrere res urgebat, saltem Aristotelis more non huic homini dare, sed homini, imò Platonis more non huic homini dare, sed Deo. 2. Decemb. 1476.

Marsilij

Marsilij ironia aduersus Philosophorum aduersarios.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

PRæterita nocte apud te amico cuidam nostro ioco quodam obiectum fuit, eius nonnunquam discipulos insanire. Et quia iucundè admodum est obiectum, accepit & iucundissimè. Sed unum illi molestissimum fuit, quod non interrogatus est abs te, qua ratione desiperent. Non enim uult eos absque ratione desipere. Omnia, Laurēti, apud philosophantes ratione aliqua fulciunt, ut etiam cum ratione insaniant. Ac dum sapienter uidentur desipere, certè insipide sapiant. At cur non ultrò ille uobis, tunc etiam non quærentibus dementiæ causam attulit? Quoniam solet Pythagoricorum more coram heroibus nihil interrogatus, nihil loqui. Esto igitur eum rogaueris, Laurenti, ego ita pro illo respondeo, quàm libentissimè. Soles sæpe Medices dicere, Christum cruci affixum mira quadam operum uarietate, ob quam tum homo uicissim, tum Deus intuentibus apparebat, delirare dæmones compulisse. Amicus quoque noster penè simili quadam diuersitate uertit homines in insaniam. Sed quomodo? Quatuor apud Pythagoram sunt sapientiæ fontes. Quatuor apud hunc fontes insipientiæ. Hic etsi nihil unquam assequitur, sequitur tamen, ut uides, omnia. Attalo duplo deterior: quia neque bene sua res agitur, neque bellè. Ergo familiares sui quum uideant iugiter mutantem Prothea formas, alij chimæra hac perterriti, furore attoniti stolidiores euadunt: sunt etiam simiæ quædam, quæ dum uersatilem eius uarietatē student penitus æmulari, uertigine occupantur, & cadunt. Neque desunt auiculæ multæ, quæ dum noctuam hanc, siue bubonem palàm deludunt, clàm aucupio capiantur, & pereant. Habes, Laurenti, quadruplicem huius dementiæ fontem. Quid igitur Apollo facies aduersus publicam hanc, ut ita dicam, urbis orbisque pestem? Nunquid sagittis hanc tuis, quasi Pythonem confodies? Nequaquam, ut arbitror. Iam diu enim accepta lyra arcum & pharethram posuisti. Quid ergo? Lyráne carminibusque mulcebis? Neque id quidem. Non enim tanta hîc opus est opera. Proinde malus hic maleficusque tam diu uidetur ob hoc solùm, quia eum stellæ quædam aspiciunt malignæ. Age igitur, benignissime Phœbe, tuum hunc radijs tantum aspice tuis. Bonus subitò cunctis beneficusque uidebitur. Vale, atque Socraticam hanc ironiam aduersus Philosophorum aduersarios considera diligenter. Commendo tibi Angelum Politianum nostrum.

Sua mittenda sunt ad suos.

Marsilius Ficinus Petro Soderino, S. D.

VOlui sæpe, Soderine dulcissime, ad illos qui epistolas meas à me petissent, nostrum ipsum Archetypum mittere. Sed hæc meus mihi liber summa cum quærimonia statim obijciebat. Noli eò me mittere, precor, ubi ipse non es, mi Pater. Quum uerò ad Petrum modò proficisci iuberem, nihil prorsus obiecit, utpotè qui, ut uidetur, intelligebat quando ad Soderinum proficisceretur, se à Marsilio non discessurum. Ito ergo fœliciter, ad hunc ito, mi liber, sine quo ego nusquam eo. At poscis nunc nonnihil uiatici uideo. Ego autem non reperio in præsentia uiaticum pretiosius, quàm Paulum Antonium, charissimum Petri meique fratrem. Huius igitur nomen dulce uiaticum ferto tecum. Et quotiens hic te fortè in laribus suis aspexerit, totiens Marsilij nomine saluere iubeto.

Benefaciendum est amico, uel nolenti.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

SOlent, optime mi Ioannes, qui nimio rei alicuius studio detinentur, quicquid ad hoc ipsum spectat uehementius affectare. Tu uerò, quod mirum est, ingenti literarum studio admodum occupatus non uis literas. Ego autem usque adeò tibi bene uolo, ut uelim utrobique tibi bonum ubi uelis, ubi nolis. Ergo quamuis plerique

plerique alij tibi his temporibus nihil responsuro nihil scribant, accipe saltem à me, hoc est à teipso, literas ô lurco ô helluo literarum. Si nihil mihi responderis, curabo equidem nihil. Scio enim te si minus his literis, saltem in literis responsurum. Qui autē longe amat, non tàm breuem, quàm longum fructum exigit ab amico. Medices utrique paucis ante diebus in causa nostra aduersus aduersarios nostros non correptione tantū usi sunt, sed etiam inuectiua. Verùm ne quid præter literas ad te literarum nūc solum auidum forte mittam uel publicum, uel priuatum. Vale, Primo Ianuarij. M. CCCC. LXXVI.

Tres sunt contemplationis Platonicæ gradus.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

DEcreui Magnanime Laurenti antequam grande illud Platonicæ Theologiæ uolumen ederem tuo nomine dedicatū, in quo adhuc superest non nihil quod examinatione indigeat, edere si tibi placuerit argumentum. Non ut huiusmodi argumento quasi quodam Theologiæ proludio exercitatus accedas, promptior ad ludendum, cum mihi uidearis ipsam ludi palmam penè iam cōsequutus. Sed ut hoc interim pignore admonitus memineris, & meminisse me tibi debere, quod iamdiu iure promiseram, & soluere quandoque uelle quod debere cognosco. Præsertim cum non tàm hoc ipsum debeam, quia promisi, quàm id promiserim, quia cuncta debebam.

Tres uerò sunt præcipui contemplationis Platonicæ gradus. Primus quidem à corpore per animam ascendit ad Deum Secundus autem consistit in Deo. Tertius denique ad animam corpusque descendit. Tres quoque gradus nostrum continet argumentum.

Vbi ipsum uacillat fundamentum, quicquid superstruxeris corruet.

Marsilius Ficinus Paulo Florentino sacerdoti egregio conphilosopho suo, S. D.

QVæris mi Paule quam ob causam ad te nihil scribam. Quia ubi sermo perpetuus nihil opus est literis. Tamdiu loquor mi Paule tecum, quàm diu mecum loquor, inquam, quia diligo. Non diligo, quia loquor. Quę aut epistolis, aut uerbis solum stat amicitia silentio cadit. Quæ breui utilitate uel uoluptate contrahitur breui tempore dissipatur. Vbi ipsum uacillat fundamētum, quicquid superstruxeris corruet. Quamobrem indissolubilis est nostræ beniuolentiæ nodus. Quem non leuis quædam breuis'ue connectit causa, sed æternæ Philosophiæ ulnæ deuinciunt. Librum de prouidētia Dei, quem petis eo mittam tempore quo prouidit Deus me fore missurum. Liberè tamen mittam, quia & hoc ipsum prouidit missurum fore me libere.

Vbi feruet charitas, ibi Deus lucet, ibi gratia emicat.

Marsilius Ficinus Alberto Parisio doctrina moribusque præclaro, S. D.

DEVS ipse charitas est, qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Hæc Deus omnipotens diuino Ioannis Euangelistæ cecinit ore. Vbi igitur potissimum feruet charitas, cùm Deus illic præcipuè luceat, nimirū splendor gratiæ gratiaque splendoris effulget. Cùm uerò nihil unquam mihi gratius fuerit, quàm illic esse ubi huiusmodi gratia fulget, certè in corde tuo iamdiu cor uiuit meum. Vt autem ubi cor meum amando uiuit, ibi uiuat & mens disputando, accipe hodie in libro quem mitto mentem amice meam, de fide speque diuina pro uiribus disputantem. Meritò fidei speique uehiculum cum ad charitatem uehere soleat, quod tàm Philosophi, quàm Theologi arbitrantur, mentem nunc meam ad mentem aduehit tuam, tùm charitate flagrantem, tùm gratia refulgentem.

Omnia mundi bona illi mala sunt, qui immundus uiuit in mundo.

Marsilius Ficinus hominum generi, S. D.

QVid tamdiu uituperas homo mundum tanquam immũdum penitus atq; malum? mundus certè quamuis à ratione quadã pulcherrima optimaq;, pulcherrimè & optimè disponatur atq; ducatur, tibi tamen immundus est & malus, quia immundus uiuis in mundo malusq; in bono. Prima tibi mundanorum origo malorum est, mundanorum bonorum nimius appetitus. Paruum amas mundum uehementius, quàm magnum. Magnum quoq; hunc, quem uides admiraris magis, quàm immensum quem intelligis, in quo fermè ita magnus continetur sicut paruus in magno. Amas, ô mens cœlestis, terrenam umbram tuam, id est, corpus, magis quàm cœlestem splendorem, tuum magis quàm supercœleste lumen. Quoniam uero motionis omnis principium siue naturalis, siue animalis est amor, idcirco dum ardenter corpus amas, huic affectas timesúe omnia, affectando autem solicitaris, dolesq; timendo. Ha cur tantò ardore mens amens hæc amas, quæq; facilè impediri possunt antequam consequaris, tàm facilè possunt postquam possederis auferri? Heu cur ipsa te fugiens, tàm anxiè sectaris, quà te tàm celeriter fugiunt. Misera quid frustra tamdiu terrena hæc uolantia tenere tanquam bona conaris? Quæ quidem tenere procul à bono te possunt. Ipsa uerò teneri abs te ullo pacto non possunt. Quid tàm temerè confidis in motu rapidissimo pedem fidere? Quid uacuo impleri? Quid uentum stringere pugno? Vis ne ardentem hanc sitim, quæ te tantopere uexat prorsus extinguere? Aquam uigilans bibe ueram, non aquæ in somnis imaginem. Scito autem eas duntaxat res ueras existere, quę ad ueritatis iudicem intelligentiam pertinent. Quæ uerò ad sensum attinent ueritatis ipsius ignarum, uerisimiles esse non ueras. Vis breui diues esse? Tantum cupiditati iam stude demere, quantum addere cumulo hactenus studuisti. Viue precor ad naturæ legem, quæ paucis minimisq; contenta est, non ad opinionem, quæ semper cogitet esse te pauperem. Necessitas quidem breuibus clauditur terminis, opinio nullis. Necessaria nobis passim exposita parataq; sunt, ad superflua laboramus. Necessitas iter agenti utile commodumq; uiaticum præstat, opinio inutile pondus atque laborem. Si quietem optas ne quæras motu quietem, sed siste motum, si imparium, ratione tibi impera. Si libertatem, rationi seruito. Si deuitare dolorem, fuge malorum escam uoluptatem, nocet empta dolore uoluptas. Voluptas illa corporis, dolorem gignit maximè, quæ uidetur omnium maxima. Medicinæ ars & experientia docet fel nullo ex re magis fieri, quàm ex melle. Quantò dulciora sunt alimenta, tantò bilem creant amariorem. Cur natura institutum est, ut profusè ridendo, sæpè lachrymaremur? Lachrymando autem minimè rideremus? nisi ut admoneremur ueriorem in sensibus dolorem esse quàm uoluptatem. Siquidem dolor in uoluptate potius, quàm uoluptas in dolore sentitur. Si tibi placere desideras, da operam ut non uulgò, sed ut sapienti imò sapientiæ placeas, tibi ipse displiceas, necesse erit, si cuipiam præter rationem placere uolueris. Si prudenter uiuere, memento eam bonorum malorumq; uicissitudinem esse, ut neque bona hæc absq; timore suscipi, neq; mala sine spe debeant sustineri. Bonis ergo moderatè gaudendum, malis autem moderatius est dolendum. Ex præteritis disce præsentia. In præsentibus quantum potes circumspice singula. Ex singulis prospice finem. Neque præsentia siue dicenda, siue agenda unquam aggrediaris, nisi pro uiribus futura prospexeris. Neq; agas dicàsue quicquam cuius nequeas rationem probabilem reddere. Denicq; cum in singulis Deo te suppliciter commendaueris, atq; singula tàm rationis examine, quàm prudentum consilio feceris, & mente tranquilla uiue, & quicquid sequitur in melius accipe.

Quod gratis accepistis gratis date.

Marsilius Ficinus Francisco Marescalco dilecto conphilosopho suo. S. D.

QVid'nam ambigis Marescalce, utrum librum meum de diuina gratia disputantem gratis tibi dederim necne? Non sumus, mi Francisce, Samaritani, sicut acce-

pimus sic & dedimus. Muneris huius pretium quidem sit, ut tibi sit gratum, fructus, autem ut ego ac tu diuinæ gratiæ grati simus.

De sufficientia, fine, forma, materia, modo, condimento, authoritate conuiuij.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernhardo Bembo Veneto equiti iurisconsulto clarissimo. S. D.

COgitanti mihi non nihil philosophicum de uera conuiuij magnificentia & elegantia scribere, primus ad quem hac de re scriberem Bernhardus Bembus occurrit philosophiæ charus alumnus ac magnificentia & elegantia singularis. Accipe igitur libenti animo mi Bernharde quæ de conuiuio parū pingui pinguis Marsilio tuo Minerua dictauit.

Nullum humanum oblectamentum sufficientius quàm conuiuium.

COmmunis Peripateticorum medicorumq; sententia est, hominem ex corpore animaq; constitui, atq; corpus ex parte quidem altera crassiore, hoc est, membris humoribusq;, altera uerò subtiliore, id est, uaporibus quibusdam sanguinis spiritibusq; constare. Animā autem ex sensu & ratione componi. Et quemadmodum humor se habet ad spiritum, ita se habere sensum ad rationem. Neq; posse quenquam aliquando in rebus humanis contentum uiuere, nisi quando uel parumper his omnibus hominis partibus fuerit satisfactum. Cætera quæ apud homines habētur bona ad unum, aut duo ex his quæ diximus pertinere uidentur, solum uerò conuiuium omnia comprehēdit, conuiuium dico legitimum, quod quidem, ut singula numerem, reficit membra, humores instaurat, spiritum recreat, oblectat sensus, fouet & excitat rationem. Conuiuium laborum requies, remissio curarum, ingenij pabulum, amoris & magnificentiæ argumentum, esca beniuolentiæ, amicitiæ condimentum, fomentū gratiæ, uitæ solatium.

Finis conuiuij est dulcis uitæ communio.

CAeterum, ut clarius pateat, quod legitimum sit conuiuiū, uideamus quis conuiuij finis, quæ forma, quæ materia. Huius autem finis esse uidetur, quod eius indicat nomen non commessatio, non cōpotatio, ut est apud Græcos, sed dulcis uitæ communio, ut quemadmodum in eo communi uescimur corporis alimento, ita eodem mentis uitæq; bono & communi uoluntate fruamur.

Forma couiuij est decens numerus, & qualitas couiuarum, confabulatio, atq; lyra.

AD huius formam pertinet maximè numerus & qualitas conuiuarum. Qua in re Varronis illud ualde probamus, ut neq; pauciores sint quam tres Gratiæ, neq; plures quàm Musæ nouem. Ex hoc autem Gratiarum Musarumq; cōmertio, etiam quales esse debeant satis apparet, sint enim oportet gratiosi, musici, literati. Cauendum est igitur ne quis contentiosus, & qui properè excandescat, facilè admittatur, nisi forte talis sit, ut uel primo poculo uel uno uerbulo mitigetur. Exulent etiam inde Melancholici penitus & amari, nisi Zenoni Stoico & Zenocrati Platonico, similes sint, qui uidelicet & tanquam lupini aqua sic mero profusi dulcescant. Si quid de rebus diuinis tractandum fuerit, sobrij disserant, si quid de rebus naturalibus disputent, mensa remota. Inter epulas autem sermo sit uarius iucundusq; breuisq; historia, breuissima, longiuscula uerò fabella. Naturam rerum artificem imitentur & uitæ magistram, ut quod illa in saporibus suauissimis, isti efficiant in sermonibus, misceant uidelicet dulcedinem acrimoniæ, grauitati lepōrem, utile dulci, faceti sint, acresq; & salsi non molesti, non amari. Acetum quidem conuiuium tolleret, non absinthium, scurram minimè, si molestior sit, admittimus. Obscœnos autem & spurcos nimium detestamur, for

des enim in animo oreque, & uultu multò magis quàm in uestibus & apparatu prudentes offendunt. Proinde ne lyra mihi dissonet mea, sed salua sit, ritè uocanti adesto precor ô decus Phœbi, & dapibus supremi grata testudo Iouis, ô laborum dulce lenimen. Adsit omnino Gratiarum Musarumque mensæ cithara crinitus Iopas.

Materia conuiuij neccessaria est Bachi Cererisque fructus.

QVantum uerò ad conuiuij materiam spectat, primum quidem putamus uitæ homenum esse mœstitiam, mensæ quoque uenenum esse tristitiam. Mœstitiæ uerò tristitiæque tiriacam, suaue clarumque uinum. Cuius uim numinum uiribus Aesculapius æquat. Ingenium quoque ac uires temperato uini calore foueri mirificè Plato noster asseruit. Sed ne, sicut Homerus, uini laudibus arguar, Baccho dimisso ad Cererem iam confugio, horrorumque custodem. Pingues Sardanapali unctasque nimium dapes nequaquam desideramus. Nolumus ullo pacto Pythagoricis frugibus & oleribus pomisque carere. Nulla enim facilior menta, nulla felicior ea, quā natura uobis largissima præparat.

Modus condimentumque conuiuij.

VT parcum omnino conuiuium haud ualde laudamus, ita luxuriosum penitus detestamur, hoc enim commori est potius quàm conuiuere. Lautum splendidumque ad summum non requirimus, ne seruilis difficultas insit, ubi facilè quærimus libertatem. Mundum certè desideramus & purum: Immundum horremus & sordidum. Denique nequid apud nos insipidū sit uel insulsum, nequid sordidum uel obscurum, omnia ingenij sale condiri debent ac mentis morumque radijs illustrari, ut quemadmodum de cœna Platonis Zenocratisque dictum est, conuiuium nostrū postriduum longius suauiusque redoleat.

Authoritas conuiuij à Philosophia, cœlo, Deo.

SI quis autem forte miretur, quòd usque adeò cōuiuium celebremus, meminisse debet idem fecisse Platonem, Zenophontem, Varronem, Iulianum quoque & Apuleium, Macrobiumque Platonicum. Nónne Themistocles, Socrates, Empedocles, alijque Philosophi permulti conuiuia frequentabant? Nónne apud priscos heroës & cœlicolæ sæpè discumbunt. Aether quòque lacteum habet orbem. Liberique patris craterem, habet & amphoram, cancrumque & pisces & aues, agnum quoque & capreolum, & iuuencum. Mitto qualia Mahumetes conuiuia beatis polliceatur. At quis nesciat Christum uitæ magistrum conuiuijs frequenter interfuisse? Primum illic ostendisse miraculum, quando aquam uinum dicitur reddidisse? Præterea in summa illa concione paucis panibus piscibusque plura hominū millia satiasse? Quidnam aliud fauus mellis sibi uult? quid assi pisces? quid fractio panis? an non in cœna discipulis præcipua diuinarum rerum mysteria cecinit? Huc tendit & mirabile illud Eucharistiæ sacramentum. Huc etiā quæcunque de cibis poculisque diuinis in sacris Hebræorum Christianorumque literis sæpè leguntur. Quorsum hæc de conuiuio tàm multa? Vt uidelicet qui seorsum ab alterutro non sine molestia uiuimus, unà iucundissimè conuiuamus. Meminerimusque uerum hominis alimentum, non tàm plantam bestiamque esse quàm hominem. Alimētum quoque hominis integrum non tàm hominem esse quàm Deum. Cuius nectare & Ambrosia duntaxat humana sitis & fames continuè excitatur & crescit, ac tandem tàm mirabiliter feliciterque impletur, ut illic solum summa sit semper cum summa saturitate uoluptas.

Vale feliciter unà cum felicissimo senatu uestro Bernharde clarissime, academia omnis millies se tibi commendat. Tu uerò obscuram Lunam nostram lucenti Phœbo iterum iterumque commenda.

Quam

Quam gratus aspectus amici, quàm necessarius, quàm uoluntarius amor.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico. S. D.

CVm longas hodie in lecto moras trahere cogerer, atq; remedium aliquod contra longioris accubitus tædiū cogitarem, primus imò solus, qui imminenti occurreret tædio, occurrit mihi Caualcantes meus, meus medicus singularis. Salue igitur iterumq; ô mea salus, malorum expulsor meorum, bonorum mihi omnium condimentum. Tu mi Ioannes cætera quidem multa declaras quotidie, sed Aristotelicum illud imprimis, nihil uidelicet in rebus humanis gratius esse præstantis amici præsentia. Huius ego Aristotelici sensus & ueritatem accepi abs te iamdiu & didici rationem. Profectò qui tàm desiderio sui olim quàm nuper absentia corporis me mihi penitus abstulit, idem uicissim mutuo quodam affectu mentisq; pręsentia reddit. Nemínem latet, quàm libenter imaginem suam speculis intueantur omnes uel homunculi. Amicus autem in amico non imaginem suam tātum inspicit, sed seipsum. Ego certè & si quasi bellus in me homuncio sum tenuisq; breuisq;, in heroico tamē speculo ex quo amaui, lustra iam quinq; procerum me uideo procerem non homunculum. Accipies ergo epistolam forte necessariam magis, quàm uoluntariam, siquidem uitandi, ut dixi, tædij causa dictare hanc uideor fuisse compulsus. Heu mihi deliqui modo, nescio, quomodo, mi Ioannes, deliqui nimium aduersus heroicum genium, numenq; Platonicum. Ecce iam Plato ex alto me acrius increpat, ita reclamans: Quid uoluntarium in necessario, in amante, Marsili secernis. Tam uoluntaria est, ô Marsili, quàm necessaria amantis epistola Nulla uel necessitas magis uoluntaria, uel uoluntas necessaria magis, quā amatoria. Quid nam magis uoluntarium est, quàm amor? Qui primus summus, perpetuus est uoluntatis affectus, facitq; omnino ut non amare nolimus? Quid rursus magis necessarium est, quàm amor? Qui clam numinum cœlestium radijs flammisq; incauto cordi prorsus inuritur. Atq; amator flammam iam experitur adultam priusquam radiū senserit & scintillam. Non ardere non potest, si cœlesti ardet fato. Non ardere non potest, si quidem dum refrigerium quæritat, hoc ipso potu semper accēdit ardorem, quo frustra quodāmodo confidit extinguere. Vnde nam huiusmodi mixtio necessitatisq; tàm mirabilis? Nisi quia Deus & summa necessitas est, & summa libertas, omnesq; summum bonum summopere uolumus, neq; nolle possumus, neq; uolumus posse nolle. Idem ferme huic accidere solet, quicunq; calidiore radij diuini splendore, qui in pulchritudine nobis mirabiliter emicat, blande allicitur, clam rapitur, uehementer accenditur. XXX. Ianuarij. M. CCCC. LXXVI.

Lupus est homo homini, non homo.

Marsilius Ficinus Iacobo Bracciolino uiro doctissimo, S. D.

TRiste lupus stabulis. Triste gallinaceis uulpecula pullis, sed triste magis hominibus homo. Nam & leo, & lupus, & uulpes est hominibus homo, sicut optimum animalium est, si usquam reperiatur, homo optimus, ita pessimum animal est homo pessimus. Prudentissimus est, mi Bracciolíne, qui cautissimus. Cautissimus autem omniū, qui diligenter cauet ab homine, sed hic opus est Lynce atq; Aedippo, hic opus est Argo. Solum hominis ingenium cōsiliumq; tenebit, qui semper meminerit aut nullo pacto, aut certè raro admodum difficillimeq; posse teneri.

Nulli unquam Deus omnia dedit.

Marsilius Ficinus homini fastidioso cognitionem sui ipsius dicit.

VIdeo neminem undiq; tibi placere, hic acutus quidem est, sed leuis & iracūdus, ille autem grauis, sed uel tardior uel inflatus, hic doctus est incontinens, continens ille, sed indoctus, alius quia deformis quodammodo uel ineptus uel sordidus uideatur offendit, alius quia nimis comptus & uanus. Deniq; ne singula

enumerare coner, in singulis est aliquid quod non probes. Nulli unquã, ut est apud Homerum atque Platonem, Deus omnia dedit. Meminisse te uolo inter homines esse te hominem, ac dum tibi displicent alij te quoque alijs displicere. Solum primum bonum est, in quo defectus est nullus. In cœlestibus quidem defectus aliquis apparere potest, sed non malum. In his autem quæ Lunæ subijciuntur, & defectus reperitur & malum. Omnia præter primum, quoniam à bono proficiscuntur, bona quodãmodo sunt, quoniam uerò non sunt ipsum bonum, uel non perfecta omnino uidentur esse, uel mala. Cùm igitur mixta sint omnia, qui malum ex singulis colligit, tandem euadit pessimus, qui uerò bonum eligit, optimus. Talis enim euadit quisque qualibus uescitur alimentis. Bene uale. Atque ut alij te ferant, ferto alios.

Discendi & loquendi ratio.

Marsilius Ficinns Lucæ Fabiano Scribæ suo, S. D,

NAtura nobis instrumenta quibus dicamus multa largitur, oculos, aures, nares, gustumque & tactum. Vnicum uerò quo doceamus instrumentum dedit, loquendi scilicet facultatem. Admonuit certè ut tanto sæpius discendi ministerioque docendi munere uteremur, quantò plura ad discendum, quàm ad docendum tradidit instrumenta. Nullus igitur uerbosus & loquax potest sapiens esse, docuit enim semper, didicit uerò nunquam. Quisquis autem sapientia literisque caret, non modo pauper, uerùm etiam cœcus, & mutus est iudicãdus. Esto precor uelox quidem, & diligens ad audiendum atque uidendũ, tardus autem ad credendum, tardior ad iudicandum, tardissimus ad loquendum. Vt possis bona loqui, audi bona, ut etiam de te audias bene, tu quoque de cæteris bene loquere. Fieri enim nõ potest, ut qui malè loquitur, non audiat malè. In loquendo autem caueto mendacium, non minus quã scopulum nauigator. Immensum est enim ueritatis lumen, immensa potestas. Cito mendacium detegit perditque mendacem. Memẽto adulationem seruile uitium esse, imò etiam multò uilius quàm seruile. Nemo enim tàm aptè adulari potest, quin à catellis longissimè superetur. Memẽto præterea increpationem temerariam aut rigidam esse, uel periculosam uel prorsus inutilem. Iubet Plato noster ut uel loquamur uerùm duntaxat ubi profuturi simus, uel taceamus. Si quis autem Pauli Apostoli, prudentia, uita, proposito, discipulus fuerit, solus instare tàm importunè poterit, quàm opportunè. Omnino autem cauendũ est, ne dum uerbis mores arguimus alienos, interim nostri mores nostra uerba redarguant. Cœpisti sicut audio, bene, progredere igitur qua uia cœpisti. Atque ut feliciter agas iter, equum tuum, id est, sensum habenis & freno cohibere ne desinas.

Vltionis studium nihil est aliud, quàm iniuriam rursus accipere.

Marsilius Ficinus homini iniuriarum impatienti, S. D.

ACcepisse doles iniuriam, ô amice, concedo equidem, sed non tàm læsus fuisse uideris, quia malè tibi fecerit quispiam, quàm quòd malum existimasti, quod fecit. Malo quidem omnia uel bona uertũtur in malum. Bono autem cuncta, uel quæ uidentur pessima in bonum denique conuertuntur. Vlcisci cogitas? Caue moneo diligenter, nam si ulcisci tentaueris, secundam ac tertiã patieris iniuriam, ac studio perdendi alterius, ipse te perdes, apes minima iniuria lacessitæ pungunt, uitámque pungendo relinquunt. Vt prorsus obliuiscaris non cogo equidem, forte enim meminisse operæpretium est, ut saltem aliàs tibi caueas à malignis. Solet enim nũquam qui semel læsit ignoscere. Ignosce quæso libenter, ne & ipse te afflictes, & ille iterum iterumque te lædat. Mala illum necessariò sua manent. Nihil enim relinquit uel fortuna intactum, uel fortuna illæsum, uel Deus inultum.

Multum

Multum errat qui aggreditur multa.

Marsilius Ficinus homini curioso & negotioso, S. D.

VIdeo te, ô amice, sollicitum plusquam uellem. Neq; tua negotia solum, uerùm etiam aliena tractantem, quasi iam ritè propria composueris. Quoniam singulis penè momentis fallimur & erramus, nulla uel ad consequendam tranquillitatem, uel ad deuitandos errores uia commodior, quàm pauca & egregia cogitare, pauciora electaq; loqui, agere paucissima, & illa quidem tàm possibilia quàm honesta. Multum errant atq; laborant, qui multa cogitando uel loquendo, uel agendo aggrediuntur, plurimùm autem qui plura loquuntur & agunt quam cogitauerint.

Nunquam satisfacit arti is cui semper artificium satisfacit.

Marsilius Ficinus artifici uano, S. D.

SAtisfacit tibi quamplurimùm, ô iners nimiũ artifex, quicquid aut dixeris, aut feceris. Vis ne bona uenia causam tibi dicam? Quia scilicet non plus aliquid forte mens capit tua, quàm lingua manus'ue expresserint, ô quam pusilla mens, cui lingua manus'ue æquantur. Profectò ubicunq; mens, ut par est, instrumẽta superat & materiam, nunquam opus satisfacit opifici, nunquam uerò satisfacit arti is cui semper artificium satisfacit.

Vnicus est uitæ custos, amor, sed ut ameris ama.

Marsilius Ficinus homini imperium affectanti, S. D.

VIs ne tutus securusq; uiuere? Caue timeant te homines nimium, uel tibi prorsus inuideant. Tot nobis hostes sunt, quot timent, & quot inuident. Multos metuat oportet quem metuunt multi, quamplurimis quoq; seruit, cui plurima seruiunt, subditus quilibet seruit uni, dominus omnibus. Vnus est uitæ custos, amor, sed ut ameris ama.

Grauis quidem uidetur iactura pecuniarum, hominum uerò grauißima.

Marsilius Ficinus Andreæ Cambino compatri optimo, S. D.

QVid nam mirabile est in amore? Non redamari. Quid impium? propter se amare quod est alterius gratia diligendum, atq; contra, ob aliud diligere, quod sui ipsius gratia est amandum. Quid turpissimum? Odisse quem amaueras. In hoc ualde delinquimus, quòd cum cætera quamuis leuia non nisi graui causa compulsi relinquemus, amicum tamen thesaurum preciosissimũ sępè leuissima quaq; causa inducti & deserimus & insequimur. Iubet Pythagoras ne facilè amicũ quauis de causa amittamus, imò feramus quoad possumus, possumus aũt donec relinquere omnino inuiti cogamur. Grauis quidẽ uidetũ iactura pecuniarũ, hominũ uerò grauissima. Nihil in rebus humanis uel rarius acquiritur, uel preciosius possidetũ, uel infelicius periculosiusq; amittitũ, quàm amicus.

Parum illi credendum est, qui nimis credit.

Marsilius Ficinus Francisco Saluiato Archiepiscopo Pisano, S. D.

PAter uenerande, quæris, quare nõnullis qui apud nos uersantur, parũ credam? Quia hi, uenerande pater, nimis credũt. Diuersa ualde in hoc est diligendi ratio atq; confidendi, quòd facilè quidem hunc amamus multum, qui facilè multum amat. Vix aũt fidem huic adhibemus, qui cuiuis uel homini uel iudicio propere pręstat fidem. Quemadmodum ocius cadit qui mouetur ocius, sic facilè fallitur qui credit facile. Sed quàm temerariũ & periculosum est, subitò uel cuiuslibet authoritati atq; uerbis, uel tenui cuidã indicio nimis credere, tàm periculosum irrationabileq; uidetur probabilem rationem absq; certiore alia ratione respuere. Tam deniq; impium, nefarium, miserabile, nolle absq; rationis assertione credere Deo. Deus siquidẽ ipsa ratio est, nihil autem opus esse uidetur ratione alia qua ipsi rationi prorsus assentiamur.

De officijs.

Marsilius Ficinus de Cherubino Quarqualio uiro doctissimo, S. D.

ETsi nonnunquam minus fortasse officiosus sum quã deceat, quemadmodũ solent, qui Philosophię studijs occupantur, nequeo tamen in pręsentia me cõtinere, quin ad uirum omnium officiosissimũ aliquid de officio scribam. Si quãtum ipse in agendo, tantum ego in disputando essem officiosus, neq; Panetij subtilitas, neq; copia Ciceronis, desideraretur. Agam igitur pingui Minerua, quãdoquidẽ nunc aliter nequeo. Atq; ut officio meo aliquando fungar, ad amicũ omniũ officiosissimum, omnium officia mittam. Officium est actio unius cuiusq; propria, decorum honestumq; seruans, prout res, persona, locus, tempusq; postulat. Sacerdotis uirtus & officium est, sapientia quędam pietate feruens, & pietas sapientia lucens. Principis, circũspecta prouidentia, iustitia clemens, sublimitas humilis, humilitasq; sublimis. Magistratus, meminisse se non dominum esse legis, sed ministrum, tutoremq; publicum ciuitatis, præterea se à Deo dum ipse homines iudicat iudicari. Priuati, Tam libenter magistratuũ parere mandatis, ut non legis necessitate compulsus, sed propria uoluntate uideatur adductus. Ciuis, siue magistratus sit, siue priuatus, officium est, tàm diligens publici cura, quàm ingens amor proprij. Equitis, fortitudo quidem in bello, in pace uerò magnificentia. Mercatoris, ueridica fide atq; diligentia externis alimentis alere ciuitatẽ atq; seipsum. Opificis, alimenta à mercatore accepta iuste singulis ciuitatis digerere membris. Mercatores & artifices atq; alij, ita pecunias quærant, ut nemini noceant. Nam quicquid à malo surgit, in malũ deniq; recidit. Ita seruent ut neq; uideantur frustra, neq; seruandi solum gratia quæsiuisse. Sic expendant, ut diu possint expendere, atq; honeste & utiliter expendisse probentur. Agricolæ, de agriculturæ opportunitate consulere aërem & agricolas seniores. Præterea tanta cum fide liberalitateq; hospitibus suis agri fructus offerre, quãtò illi cũ fœnore illos reddit ager.

Domini legi rationiq; seruire, quò possit seruis legitimè & rationabiliter dominari. Considerare tàm seruum, quam dominũ hominem esse. Humanitatem semper cum dignitate miscere. Serui, existimare uitam suam esse domini, atq; rationẽ domini esse suam. Mariti, uxorem quasi corpus suum sensumq; diligere, ac diligentissime ducere. Vxoris, prudentem maritum suum ueluti suum animum rationemq; honorare, atq; libentissime sequi. Patrisfamiliâs, filios colore, quasi propriæ uitæ propagines, atq; optimo suo exemplo regere tanquam membra. Filiorum, genitorem sequi quasi radicem atq; caput, & tãquam Deum alterum uenerari. Fratris, erga fratrem ceu fere alterum affici. Consanguineorum, se inuicem tanquam eiusdem corporis membra diligere. Affinium, ut meminerint se lege quasi natura quadam ita esse coniunctos, ut rem, operamq; suam communicare sibi inuicem debeant. Amicorũ cõmuni inter se consilio quærere uerũ, communi auxilio sequi bonum. Magistri, doctrina & bonitate sua discipulũ doctum atq; bonũ quasi mentis suę filiũ procreare. Cupio, si liceret, monere magistros ne obliuiscant̃, Aristotelem in diuinũ Platonẽ recalcitrasse.

Discipuli, pręceptorẽ honorare tanquã intelligentię patrẽ. Cauere tamen ne magistri uitia latenter imbibat. Iuriscõsulti, ut omniũ grauissimus sit, atq; sciat, qui sacrã adulterat legẽ, ceu sacrilegũ sęueriori censura plectendũ esse quã qui nũmos. Medici, cogitare quãdo ægrotãtes adit, agi, de uita, ut nihil sine ratione tẽtare audeat, nihil sine cõsilio. Oratoris, quę alijs suasurus est sibi iam ipsi persuasisse. Poëtæ, ut naturam moresq; pingere ualeat, utrunq; uidisse. Musici, in sono gratiã, cantus in cantu sermonis elegantiã imitari. Meminisse etiã, motus animi, multomagis oportere consonãtes esse, quã uoces. Inconcinnus enim alienusq; à musis est musicus, cui dũ cõsonat uox lyraq;, mens dissonat. Iubet Dauid Mercuriusq;, quandoquidẽ Deo mouente canimus, canamus & Deũ. Philosophus, diuina quærat diligentius, ut fruatur, perscrutetur & naturalia, ut utat̃. Adsit humanis non intersit, Philosophus singularis ut pro patria non uera subeat uitæ discrimẽ à Platone & Aristippo nõ cogit̃, quod quidẽ mihi quoq; imò placet, quia Philosophus inuita & cõtra retinente ciuitatę in qua nascitur fit Philosophus,

coeliq;

cœliq; filius est, non terræ. Adde quod omnino impium miserumq; uidetur, uirum omnia uidentem pro salute cœcorum, qui fortè salui esse nunquam possunt, amittere.

Vir, caueat ne ullo pacto muliebris sit. Mulier studeat ut quodammodo sit uirilis, maximè uerò pudica. Quantum enim uirum magnanimitas decet, tantum pudicitia mulierem. Senex, uideat ne puerilis sit recordetur iuuenem se fuisse. Adolescens, curet ut sit similis, credat se posse senescere, seniores honoret. Indigenæ officium est, patriam ut patris patrem matrisq; matrem colere, & quādo cum peregrinis aliquid est agendum, se quandoq; peregrinaturum existimare. Incolæ & peregrini, scire se solum esse, honorare omnes, aliena uix attingere, non tractare. Fortunatus, sciat bona fortunæ, soli bono esse bona, ac sereno aëri succedere pluuias. Infortunatus cogitet mala fortunæ, soli malo esse mala, ac post dies pluuios serenos expectet. Videmus enim uer arboribus folia reddere, quæ abstulit hyems. Homo, consideret, cum nunquam in terrenis contentus uiuere possit, se cœli quidem ciuem esse, incolam uerò terræ, ut annitatur, nihil cogitare uel loqui uel agere, quod minus decere uideatur cœlestis patriæ ciuem.

Nunquam ad infima cadit, qui constitutus in summo & acute & clementer prospicit infima.

Marsilius Ficinus Iacobo Cardinali Papiensi.

DVm epistolam quandā de officijs philosophicam ad Cherubinum nostrū Quaraqualium scriberem, Cherubinus ipse uir apprime officiosus mihi supra caput astitit improuisus. Ecce nuncius salutaris, uenerande pater, Marsilium sacro nomine tuo iubet iterum iterumq; saluere. Nuncius tuus hodie nos tā bonis auspicijs salutauit, ut non modo futuram nunciauerit salutē, & dederit. Salue igitur ô mea salus, salue semper sub sempiterno authore salutis Deo. Videris tu quidem mihi & oculis Argum, & Lyncem uisu, (ut ita dixerim) superare, qui tàm sublimis ipse tàm procul Marsilium prospexeris, tàm humilem tàm pusillum. Vtinā uenerande pater ut clare ipse cernis, ita me quoq; clarum uideres. Sic ego tàm cunctis notus essem quam cuncta tibi nota. Sed ut clarum me & ipse & quiuis alius uideat, respice precor propitius, ut cœpisti. Siquidem tradunt Astrologi, benigno quodam astri salutaris aspectu fortunatos nasci homines & claros euadere. Quid aūt beneficio tanto gratiæ referam? aliud in præsentia nihil habeo, nisi ut pòst officia singulorum à me gradatim pro ingenij facultate descripta hoc adijciā. Marsilij quoq; Ficini officiū est, Papiensem Cardinalem tanquam gratiarum templum ardenter amare, tanquam Musarum fontem singulariter uenerari. Atq; ego hoc uno officio functus, ita demum officia me officiosissime tractauisse putabo. Proinde si quid ab excelso de infimo hoc homunculo unquam audire potueris, hoc unum, ut arbitror audisti maximè quod in hoc maximum, Marsilium scilicet Ficinum esse antiquissimū Medicæ domus alumnum. Ergo Medices utriq; Castor & Pollux patroni mei, suppliciter me tibi cōmendant. Atq; existimāt dum Papiensi commendatus sum, esse me magnis, probis, doctis omnibus commendatum. VIII. Februarij. M. CCCC. LXXVI.

Commendat se tibi Christophorus Landinus noster uir doctrina bonitateq; singularis.

Facilitatem uitij uitæ sequitur difficultas, difficultatem uirtutis uitæ facilitas.

Marsilius Ficinus Petro Nero uiro candidissimo.

QVantò difficilius certa ratione incedere quam casu uagari, ascendere quam descendere, aggredi noua, quàm consueta tractare, attingere solum pūctum circuli medium, quàm in reliqua quælibet eius puncta, quæ innumerabilia sunt, incurrere scopum ipsum id est, signum, sagitta pecutere, quàm quæ circumstant. Tramitem sulcumq; seruare, quam hinc atq; inde præuaricari, rectum examussim tenere, quam dilabi in obliquum, tantò difficilius est recte agere quā derelinquere, bonum esse quam malum. Cuius quidem rei inditium est quod quotidie omnes erramus, raro autem & pauci honeste iusteq; agimus. Veruntamen tantæ huic uirtutis difficultati duo rependit diuina lex beneficia. Primum quod uirtutes ita inui-

cem connectuntur, ut qui unam consequitur, assequatur & omnes. Vitia uerò cōtrà, ita inter se repugnantia sunt ut nequeant cuncta eidem simul inesse. Quò enim pacto quis auarus simul esse potest & prodigus? Aut audacior & timidior? Secundùm, quod primum illam nascentis uirtutis difficultatem, summa quædam sequitur uitæ facilitas atque uoluptas. Ac breue certamen præmium sempiternum. Vitij uerò facilitatem, mox uitæ miserabilis difficultas sequitur, dolorque perpetuus. Hinc illud Pythagoræ symbolum. Animal cauda nigra ne tangas. Hoc est, fugito uitiũ, cui mentis nigredo succedit & uoluntatis afflictio. Vale candidissime Nere. Atque postquam & difficultate uirtutem & uirtute facilitatem uitæ iam es consecutus, ut inde felicitatem adipiscaris, memẽto tàm arduum esse tamque laboriosum ex uasto uitiorũ præcipitio reuocare gradus superasque euadere ad auras, ut nemo huc ascendere ualeat, nisi quem æquus amauit Iuppiter, atque inde ardens euexit ad æthera uirtus.

Sicut pulchritudo natura gignit amorem, sic amor opinione regenerat pulchritudinem.

Marsilius Ficinus Iacobo Cardinali Papiensi suppliciter se commendat.

QVo momento Cherubinus Quarqualius me superioribus diebus tuo nomine salutauit, eodem penè nostra illa ad te uolauit epistola. Ardẽtissimus enim cordis affectus repente nominis tui radijs flammisque accensus, manum prius meam impulit ad scribendum, quàm quid potissimum scripturus essem mens mihi dictaret. Vt nihil mirum sit, si quę celerrimè scripsimus, leuissima uideantur. Alia quidem naturæ, alia orationis est ratio: nempe natura quo leuior, eò est & uelocior, oratio uerò contrà, quo uelocior, eo leuior. Verùm memineris, uenerande pater, (scio quid loquar) te nuper à me epistolam accepisse, non consilij filiam, sed amoris. Cùm uero te non lateat, haud aliter accipienda esse quælibet quam mittantur, non tàm consilio, quàm amore illam, ut arbitror, accepisti. Præsertim cum tu eam ab initio ingenti quodam erga me amore creaueris. Aqua genuit pisces, aqua capit. Planta eodem adolescit quo pullulauit humore. Amore nata est iam pridem nobis epistola, amor eã tuus, qui & creauit amplectitur, amplectendo mirifice fouet, fouendo sibi ipse regenerat pulchram. Sanè sicut pulchritudo natura gignit amorem, sic amor opinione uicissim reuera pulchritudinem. At uerò quónam pacto, Marsili, putas amore potius, quàm consilio ab eo uiro qui ipsum, (ut ita dicam) est consilium, tua legi? Quia uidelicet si consilium ille ipsum est, rursus est ipse amor. Quantum ergo quæ sibi offeruntur, radijs mentis introspicit, tantum cordis undique penetrat flammis, quàm acriter acuteque sentit, tàm suauiter & benignè semper interpretatur. Quemadmodum frigus tenebras comitatur, ita calor sequitur ubique lumen. Rursus, ita calorem acri circumfusum sapore dulcedo. Apud naturam calore perfectum dulcedo superat acrimoniam, penes perfectum uirtute uirũ, censuram indulgentia superat. Salue igitur cōsilium meum. Salue iterum meus amor. Tu precor Marsilio tuo libenter, (ubi opus fuerit) consule. Vbique tuum ama. Marsilius te tanquam oraculum in rebus grauioribus consulet. In singulis uenerabitur. Nono Februarij. M. CCCC. LXXVI.

Pios pia decent.

Marsilius Ficinus Naldo Naldio Poëtæ, S. D.

ETsi uetus nihil dare illi possum, cui iamdiu unà mecũ mea omnia dedi, nouum tamen nunc tibi dono munusculum, hoc autem est uolumen à me nuper de pia fide compositum. Non quod existimem uel pijs huic opus esse uerbis, qui pijs abundat operibus, uel huiusmodi mea fide, ei uiro qui sciẽtia pollet. Sed ne ubi de fide pietateque dissero minus ipse fidus piusque uidear, si minus interim pij ac fidi amici meminero. XIII. Februarij.

M. CCCC. LXXVI.

Pios

Pios pia decent.

Marsilius Ficinus & Ioan. Caualcan Amerigo Corsino literis & moribus ornatissimo, S. D.

MIttimus ad te, amice noster, fide fidelior, nostrum de pia fide uolumen. Non quod arbitremur eum uirũ, qui fide ipsa charitateq́ excellit, huiusmodi disputationibus indigere, sed ut in hoc libro tanquã speculo quodam pulcherrimum fidei tuæ charitatisq́ uultum iucundissime speculeris.

Si perspicuè cerneremus, quàm turpis, & quam æger sit prauus animus, non peccaremus.

Marsilius Ficinus Iuliano Medici uiro Magnanimo, S. D.

MEministi, Iuliane dulcissime, dum unà præterita nocte uigilaremus, casu quodam in hæc uerba nos incidisse, quàm turpe sit sine coma caput, quàm turpis sine barba uultus. Hinc paulopòst orta mihi est declamatiuncula quædã, ut aiunt, quadragesimalis his forsitan diebus accommodata, quę ut unã tantum tibi compta barbataq́ uideatur, quantum ipse mihi uideris & intus, & in cute pulcher. quantò deformior est deformitas in uultu quàm in manu, ac morbus in præcordijs pestilentior, quàm in pedibus, tantò turpitudo ęgritudoq́ in animis impiorum flagitiosorumq́ hominum abominabilior atq́ tetrior est, quàm uniuersa cunctorum corporum deformitas atq́ pestis. Si uel oculis cernere uel animo prorsus excogitare possemus sordidam & horrendam improbæ mẽtis effigiẽ, certè raro admodũ & leuiter peccaremus, nihilq́ longius fugeremus, quã malæ mentis aspectũ. Eadẽ penè est pulchritudinis animi ad corporis pulchritudinem comparatio. Nam illa quidem si uel parumper oculis aut animo cerneretur, multò blandius alliceret, rapacius raperet, uehementius oblectaret felices amãtes, quam singularis corporis species perditos & miseros amatores. Cur sapientes templo Apollinis inscripserunt, nosce teipsum? Nisi ut puram suspicias mentem, tanquam ueri Phœbi, id est, supercœlestis Solis radium sempiternum, nube corporis circumfusum, agnoscasq́ & fulgorem nubis à radio, & radij splendorem à Sole pendere. Vt corpus quidem laudes in animo, animum autem honores in corpore. Rursus animum diligas colasq́ in Deo. Deum ames quidem & uenereris in animo, mireris autem & stupeas in seipsa. Cum dux & magister noster Aurelius Augustinus nouisset se ipsum & in seipso Deum, sic protinus exclamauit. Sero te amaui pulchritudo tam antiqua, & tam noua, sero te amaui.

Nihil turpius illo, apud quem præter animum pulchra sunt omnia.

Marsilius Ficinus Hominum generi, S. D.

SI quis agricola non solum sine ulla mercede, uerùm etiam cum maximo sui damno alienos quidem agros colat, proprios autẽ negligat, absq́ dubio stultissimus & miserrimus ab omnibus iudicabitur. Ergo dementes nimium sunt illæ mentes & miseræ, quæ omnem in hóc operam suam semper impendunt, ut corpus atq́ externa quàm optime ornatissimaq́ se habeant, ut autem bonæ ipsæ ornatęq́ sint, penitus negligunt. O quàm malus est homo, cui canis & equus melior est quàm animus, quàm deformis, cui calceus quantũ in se est pulchrior est quam animus. Nihil huic re uera bonum est, uel pulchrum, apud quem cuncta præter ipsum, id est, præter animum, bona uidentur & pulchra si huius ornatissimas ædes Philosophus aliquis Cynicus ingrediatur ac necessitate quadã expuere compellatur, certè in eius faciẽ excreabit, quia uidelicet singula ibi munda ornataq́ uideat præter ipsum. Nihil pauperius & inanius illo cuius horrea quidẽ plena sunt, animus uerò uacuus. Solemus illos, qui extra mẽtem positi sint, appellare dementes. Quo aũt pacto in demente sit animus, qui iamdudum est in patinis non intelligo. Dic precor, ô mens infelix, quàm alienorum curiosa, tàm negligens propriorum, dic, inquam, cui nam hominum cuncta sana sunt, nisi sane? Cur igitur extra te demens tàm anxiè huc & illuc oberras, atq́ tantum & tàm frustra laboras.

Da ope-

Da operam ut bona pulchraq; sis, subito tibi bona & pulchra sunt omnia. At uerò ita demum quod iubeo perages, si tam culpes te bonam pulchramq; euadere, quàm affectas minima quæq; suppellectilia esse optima, ornatissimaq; uideri. Si dũ corpus pascimus & canes, & aues, hominum ipsum interim, id est, animum, perire fame non sineremus, certe tàm quisq; contentus plenusq; uiueret, quam nunc nemo contentus. Nunc uerò cui mirum sit? si nũquam impletur animus, si semper affligitur? qui deserit semetipsum, cui solum id curæ est, ut bestiam suam impleat, quæ continuè fit in ipsa saturitate uoracior, atq; contra Dominum suum negligentia eius exurientem penitus & exanguem, sæuior & robustior.

Malis quidem bona fortuna mala est, Bonis autem mala fortuna bona.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernhardo Bembo Veneto equiti clarissimo. S. D.

Dic mihi uir constans, quam ob causam fortuna odit quidem ac deprimit sæpè quem meritò popolus amat, contra uerò amat atq; extollit sæpius, quem iure quodam populus odit? An forte quia fortuna non solum rationi opposita est, sed etiam ab ipso mundi initio inimica est populo. Vnde populus semper infortunatus & miser. Forte etiam est ambitiosa. Atq; ut non uirtuti hominum'ue generi, sed ipsi soli maximum quoduis facinus adscribatur, quem homines quam plurimi iure depressum uolunt, miris modis extollit, quem uerò sublimem deprimit in profundum. Quid si cœca sit, ut aiunt, æmula' ue naturę? Natura siquidem instituit ut prius tanquam animal uiuas, quam tãquam homo, sentis enim antea quam intelligas. Fortuna siquidem magnum affectat hominem facere, ingẽtem prius facit bestiam uenenoso fastidio turgidam. Vnde & ingenio, & uultu tyrannus nascitur prius, quam tyrannide potiatur. Hi præter dignitatem in dignitatibus constituti, faciunt ut dignitates ipsæ ulterius probis hominibus non sint dignæ. Faciunt etiam ut interdum neq; diuina prouidentia mundum, neq; humana prudentia genus humanum agi, sed casu, credatur. Verùm diuina prouidentia nonnunquam alios contrà omnem fortunæ fauorem, repentè ad imum è summo fastigio deijcit. Alios contrà malignum fortunæ impetum euehit mirabiliter in excelsum. Si quos autem uel superbos stare diu, uel humanos ad tempus cadere sinit, permittit etiam ut & illi tàm deiecta miseraq; mente sint, quàm alta sorte, & isti tàm excelsa mẽte, quam humili & abiecta fortuna. Malis quidẽ bona fortuna fit mala, bonis autem mala fortuna bona. Equidẽ si mihi daretur optio, Hercules esse mallem quam Sardanapalus. Quot alter monstra præmebat, tot alter monstris opprimebatur, alter superatis feris Deus euasit, alter superatus à feris, factus est fera deterior atq; miserior. Vbi sapientiæ plurimum, minima opus est sorte, ubi minimum sapientiæ, sors plurima dominatur. Et si interdum fortuna sapientiæ iungitur, non tamen simul utraq; regnat. Aut enim nullo pacto sors rationi coniungitur, aut seruit. Quamobrem sors probis inuida uiris, totis obsistit uiribus, ne proba usquam ratio regnet, utpote quæ illa regnante sit & gloriam, & imperium amissura. Sæpè sors dotat multum, quem parum natura uirtus'ue dotauit. Neque ditat facilè quem natura uirtus'ue ditauit. Sunt certis seculis magni quidam potentesq; uiri, quasi humani quidam dij homines'que diuini, sed Phœnicibus rarios, quos non fortuna facit, sed diuina prouidentia magnos. Hi certo inditio discernuntur. Tales enim sunt ut prosperitatis suæ sorti quidem tribuant nihil, humanæ quoque uirtuti minimum quiddam, uirtuti autem diuinæ quam plurimum. Tantumq; uultu erga omnes sint humani, quantum super omnes mente diuini. Si ubi est inflatio non est sanitas, certè nullus inflatus non insanus, nullus insanus profanusq; non ferinus, nullus diuinus, non humanus, nemo humanissimus non diuinus. Vir certè diuinus non uult fortunam sibi ducem, cœca enim est sæpeq; casu cadit. Non gaudet fortunę promissis, infida enim est uel suis, quos pręter dignitatem ad summum dignitatis culmen euexit. Nempe inter summum atque imum reciproco gaudet ludo, ac uicibus delectatur alternis. Non timet etiam fortunæ minas, uana enim est. Neque magis potest in nobis quicquam, quam nos posse uelimus, quando te facimus fortuna Deam cœloq; locamus. Nemo miserior illo, qui uerã felicitatem collocat in fortuna. Ne-

na. Nemo felicior quam qui fortuitam prosperitatem reuera felicem esse non indicat. Qui uel ridiculum fortunæ fletum unà cum Democrito ridet, uel flebilem eiusdem risum cum Heraclito defflet, prudens ab Hippocrate censetur. Qui puerilem fortunæ ludum cum Socrate calcat, sapiens & diuinus ab Apolline iudicatur. Denique qui cum Aenea in rebus aduersis, solus cum Aenea rebus se seruat secundis, serenos post pluuiam suspicit dies, ac tandem optata potitur Italia. Igitur mi Aenea, ne cede malis, sed contra audentior ito. Quicquid igitur, superanda omnis fortuna ferendo. Vale lætior mi Aenea. Tot enim aliquando bonis gaudebis in portu securus, quot mari fortiter superasti procellas.

Animus mortalibus non impletur, quoniam æterna requirit.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

SI tibi nunc quadragesimalem declamatiunculam quandam recitauero, Laurenti, quam hac aurora mea mihi mens declamauit, en quid erit pretij? Forsitan ut tantum tibi meis ineptijs risum in præsentia moueam, quantum declamatores aptissimi uulgo lachrymas his diebus excutiunt. Recitabo tamen ut mihi quidem uideor Laurenti. Scio enim insignem pietate uirum, quamuis forte pietatis uerba nonnunquam quodammodo ridere possit, pietatem tamen ipsam reuera deridere non posse.

Qui sitit, Marsili, uinum, sitim, ut uides, extinguit uino. Atque magis si duas hauserit pateras quam si unam. Huic imago uini uel uidenti, uel cogitanti incitat, non sedat sitim. Imaginis enim est allicere, substantiæ pascere. Tantum igitur imago uini alit sitim, quantum uinum ipsum alit hominem sitibundum. Quod quidem pœna nobis indicat Tantali, imò uerò pœna nostra nobis, Tantali enim sumus omnes. Sitimus quidem bona omnes uera, omnes insomnia bibimus. Dum uerò letales lethei fluminis undas faucibus plenis ingurgitamus, interea umbratilem quandam nectaris & Ambrosiæ gustu iam summis labris ferè iam lambimus. Vnde miseros continuò Tantalos sitis exurit anhela. Si qualia mens capit, talibus potiremur? certè potiundo uel omnino, uel maxima ex parte aliquando animus impleretur. Quoniam uerò quantò magis mortalibus ubique potimur, tantò magis animi appetitus accenditur, satis constat mentem non mortalia, quæ æternorum imagines sunt, sed æterna requirere. Ideoque æternam esse non caducam, quandoquidem uerùm eius alimentum est æternum. Ergo in corpore caduco dormitat penitus & ægrotat, in hoc per sensus insomnia bibens sitim alit bibendo non seipsam. Aegra quoque propter affectus quiescit misera nusquam, sed frustra passim inquieta uagatur. Vbi molliter iacere confidit, alte cadit, ubi medicinam sperat salubriorem, uenenum haurit pestilentius. O miseram mortalium sortem miseria ipsa miseriorem. Quo'nam miselli confugiemus? Certè nusquam nisi ab infimis refugiamus ad summa nisi ad illa quæ nusquam fugiunt fugiamus. Quid igitur est agendum? ut bene & uigilemus & ualeamus? Vita nobis prorsus in contrarium conuertenda. Dediscenda quæ uulgò didicimus, quibus discendis nos ipsos hactenus ignorauimus. Discenda quæ prætermisimus, quibus ignoratis, nos ipsos nosse non possumus. Diligenda quæ negligimus, quæ diligimus, negligenda, ferenda quæ fugimus, quæ sequimur fugienda. Flendus est nobis fortunæ risus, fleta quoque fortunæ ridendus. Sic enim nos neque uulgi sordes coinquinabunt, neque uel immortalium incuria lædet, uel mortalium curiositas cruciabit. Neque prosternet mollities, uoluptas'ue dissoluet. Neque fortuna uel prospera illaqueabit, uel aduersa necabit. Sed quam purgati erimus, tàm sereni, quàm sereni erimus, tàm lucentes. Tunc primum uerarum euadimus pleni formarum, cum primum uacui somniorum.

Non

Non cortex nutrit, sed medulla.

Marsilius Ficinus. D. Francisco Guasconio uiro clarissimo se commendat.

DOno tibi religionem nostram, religiosi pignus amoris. Non ut insignem pietate uirum instruam ad pietatem, sed quia uno hoc munere puto magis quam cunctis disputationibus meis ipsi me pietati satisfacturum. Si forte nostra hęc religio tibi uidebitur pauperrima, memento Christianam religionẽ in paupertate fuisse fundatam. Memento præterea, apud nos non expressores librorum esse, sed oppressores. Verùm qualiscunq; sit, quandoquidem nihil est in re amata, quod amanti non placeat, amatori suo Guasconio satis formosa diuesq; uidebit. xx. Maij. M. CCCC. LXXVI. Florentiæ.

Quæ reuera sunt bona, quò maiora sunt eò etiam meliora.

Marsilius Ficinus Laurentio Bonincontro Astronomo & poëtæ. S. D.

DIci non posset quanta in legendis tuis literis uoluptate affectus fuerim, clarissime Laurenti. In ijs autem nihil equidem minus accuso, quã quod ipse magis excusas. Verùm quid dixi modo, mi Laurenti? Imò uerò accuso nihil, ubi mihi singula summopere placent. Ergo ut rectius loquar, nihil in tuis literis mihi placet magis, quàm quod tu maximè suspicaris mihi minus forte placere. Prolixitatem, inquam amice tuam, imò sobrietatem. Quę enim reuera sunt bona quo maiora sunt, eo etiam meliora. Defers ad nos iudicium inter numina tria grauissimum, inter prouidentiam uidelicet, & fatum, & libertatem. Audisti ad Paridem quõdam iudicium inter tres Deas fuisse delatum. Ego autem discrimine tanto offendere numina nolim. Manet alta mente repostum iudicium Paridis spretæq; iniuria formæ. Forte uerò nihil amplius superest pericli. Videris ipse cautissimam de ijs tulisse sentẽtiam Non enim inepte, ut nonnulli consueuerunt, seiunxisti numina, sed inuicem aptissimè coniunxisti. Sententiam uerò tuam latius in libro de Astrologis confirmamus.

Non possunt plures in ea re inuicem firmiter copulari, quæ ipsa mutabilis est atq; diuersa.

Marsilius Ficinus Locterio Neronio conphilosopho. S. D.

AMplector equidem summo quodã gaudio doctas, Locteri, piasq; literas tuas, in parte præsertim ubi tu me in eo bono quod cuncta complectitur benigne cõplecteris. Legisti sæpenumero Peripateticum illud. Quæcunq; cuidam tertio eadem sunt, inuicem quoq; sunt eadem. Hoc autem tunc solũ mihi uidetur impleri, cum tertium illud sibimet est penitus idem, hoc est, indiuiduum simplexq; & permanens. Alioquin non posset, quæ ad ipsum recurrunt copulare inuicem prorsus atq; firmare. Sed manifesto explicemus exemplo quod uolumus. Lineæ quam diu in centro indiuiduo & immobili permanent, singulæ tum in se ipsis indiuiduæ immobilesq; consistunt, tum inter se inuicem uel eædẽ penitus, uel coniunctæ. At cũ à cẽtro ad circũferentiam diuiduam & mobilem inexplicantur, magis gradatim magisq; tũ singulæ in seipsis diuisæ mutabilesq; euadunt, tũ inuicem disiunctæ redduntur, quo si uicissim ab ipsa circumferentia in centrum denuò replicentur, continuò unitatem stabilitatemq; priorem recipere uidebuntur. In centro quidem Deum, in circumferentia uerò cœlum & elementa, in lineis deniq; animas mẽtesq; cõsiderare debemus. Ergo quid falsa quotidie uulgus beniuolentia gloriatur? Hic quidem totus iamdiu sum tuus, inquit, iste uicissim semper, inquit, tuus ero, ille rursus audet dicere, ego ac tu unum prorsus idemque sumus. O quàm falsi sunt homines, quàm fallaces. Nempe dum ipsi à stabili Dei unitate cadentes in mũdi machinam mutabilem multiplicemq;, diuisibilem sese prorsus immergunt, ideoq; stabilitatem unitatemq; in seipsis non retinẽt naturalem, interim tamen quod amisere dementes, quod miseri perdiderunt, tàm impudenter, quã prudẽter alijs pollicentur. Desinant igitur profiteri, se inuicem mutua quadam beniuolentia,

idem

Idem prorsus & fieri, & manere, quàm diu & ipsi in se qui diligunt, non sunt tales quales alijs præstare se iactant, & in ea re diligunt, quæ etiam non est talis, non colligit unquã, nõ sistit animos sibi ipsis & alijs, nisi unitas ipsa simplex immobilisq; æternitas, quæ maximè cuncta complectitur, utpote quæ sua sunt maximè. In qua ego te libentissime complector, mi Locteri, uicissim benignissime complectentem.

Cupido magis persuadet uel tacendo, quam & orando Mercurius & Phœbus ipse canendo.

Marsilius Ficinus Dominico Gallecto. S. D.

SI quantum amor in te Dominice meus, me quotidie stimulat ad scribẽdum, tantum Musa materiæ mihi suppeditaret, certè totiens nostro nomine legeres, salue Gallecte quotiẽs ipse saluere desideras. Quam uerò iam diu materiam nobis negat inuida Musa, eam in præsentia Ioannes suggerit Caualcantes, Musarum dulcis alumnus. Hic tibi ob amicitiam nostram multa ideo debere fatetur, quoniam ego in te quondam, tanquam antiquiore, prius amando ipsum ardẽter stabiliterq; amare didicerim. Quòd si quàm magnus est meus amor, tàm magna quandoq; præstare ualeret tu quoq; uicissim plurimum Caualcanti debere cognosceres. Nempe cum hic ubiq; nobis tui simillimus amantissimusq; occurrat, efficitur ut in hoc amando, amare Dominicum non dediscam. Ergo Caualcantis causam tibi Deus ille commendat, sine quo neq; properè unquam, neque prosperè quicquam alicubi commendatur. Cœlestis Gallecte, Cupido sæpe quod ipse ipsius miles sæpius experiris, persuadet antea quàm suadeat. Persuadeat autem multò uehementius uel tacendo, quàm & orando Mercurius & Phœbus ipse canendo. Quid mirum? Isti siquidem foris ad aures animi fores, uerba uolantia fundunt. Ille uerò intus indelebiles flagrantiũ cogitationum notas præcordijs ipsis inurit. Sed mitto poëtę uobis hæc amatoria. Ad causam ipsam uenio Ioanni nostro nobisq; communem.

FINIS.

MARSILII FIcini Florentini Epistolarum,

LIBER IIII.

Nemo est cui possit inuidere, qui uidere possit, quo omnes intus & extra furijs agitantur.

Marsilius Ficinus Florentinus Laurentio Francischio Dominici filio. S. D.

MANdauit discipulis suis Pythagoras, nec cerebrum cor'ue commederent. Id est, neq; cerebrum cogitationibus consumerent superuacuis, neq; immoderatis curis urerent. Si omnia fortuna contingunt, frustra laborant qui confidunt, quæ præter rationem modis innumerabilibus accidunt, certa ratione definire penitus atq; disponere. Si fato cuncta perueniunt, in ipsum fatum grauius incidunt, quicunq; ineuitabilem huius necessitatẽ euitare contendunt, addunt enim proprium fato laborem. Deniq; siue fortuna res nostræ, siue fato prouenire dicantur, diuina prouidentia irrationalem fortunam in ordinem ratione disponit, immite etiam fatum ad bonum suauissimè temperat, ut cuncta his ordinata bonaq; eueniant, qui libenter cum diuina uoluntate consentiũt. His solis interna consentiunt & externa, cæteris autem utra'que ubique dissentiunt. Hi soli quàm necessaria sunt faciunt uoluntaria, quę mala uidentur bona. Quemadmodum

dum

dum pura mens uniuerso gaudet bono, sic impura malis cunctis affligitur. Sicut lumē maximum ad se lumina cuncta rapit, sic maximum in terris malum, id est, homo malus omnia ad se undiqꝫ trahit mala. Multoqꝫ plura sibi ipse infert, quàm accipiat aliunde. Sicut insatiabiles ad bonum sumus, sic fermè insatiabiles nescio quomodo sumus ad malum. Mala præsentia quidem non tàm sentimus, quàm augemus, præterita uerò repetimus, futura præripimus, fingimus non futura. Mitto quā peruersa mente res patiamur aduersas, nónne prosperitate sic abutimur, ut infelicissima nobis sit ipsa felicitas? Externarum rerum successus nihil aliud est, quàm rationis & legis excessus. Sanitas autē corporis quid nam est nobis nisi mentis insania. Forma quæqꝫ roburqꝫ corporis sæpè animi deformitas fit atqꝫ debilitas. O quàm deformes sumus, quotiēs in ista, quæ Deus formosa facit ipsi deformes irruimus. Heu quàm ingrati Deo bonorum omnium largitori, quotiens opera eius gubernationemqꝫ damnamus. Et quantò magis bonis illius frugibus horrea nobis abundant, tantò magis spinas loliumqꝫ & intra nos producimus & domi forisqꝫ serimus. Et cum mala producamus seramusqꝫ, miramur tamen si quando inde pessima metimus, neqꝫ agriculturam, sed astra Deumue culpamus. Nemo est igitur cui possit inuidere, qui uidere possit quot omnes intus & extra furijs agitamur. Difficile discernas in patria quis nā inter alios sit beatior, difficilius extra patriam quis misetior, æqua fermè ratio est utrobiqꝫ, illic ad summum singuli gaudēt, hic singuli dolemus ad summum. Vt nisi cœci simus omnino, uidere hinc perspicuè debeamus, sementem nostram quandoquidem tàm male se habei in terris, non terrenā esse, sed cœlestem: Cœlestesqꝫ fructus, si rectè culta fuerit, producturam.

Cum rationi & consilio satisfeceris cunctis satisfecisse putato.

Marsilius Ficinus conphilosopho suo.

TVrbaris ut audio multum, quod quæ intelligis certa te ratione fecisse damnentur à multis. An ipse tanti te facis Amice? Vt uelis eos qui Deo non parcunt, homini parcere? Quid pulchrius meliusqꝫ agi potest, quàm quæ à Deo qui optima est ratio, fiunt. Operibus tamen diuinis ubiqꝫ detrahitur. Horremus dęmonas, incusamus astra, damnamus tempora, Plantarum quoqꝫ & animalium formas & uires uituperamus, carpimus homines, de nostra sorte assiduè querimur, quæ à Deo gratis accepimus displicent, quæ grati nos fecimus usqꝫ adeò placent, ut Deo displiceamus. Enitere precor ut quantum noua opera tua tibi tāquam fœtus proprij subitò blandiuntur, tantum ipse rationi obsequare pareasqꝫ consilio. Postquam uerò diligenti rationi probatoqꝫ prudentum consilio satisfeceris, hominibus cunctis satisfecisse putato. Sic enim ipsi ueritati, quæ cunctis est amplior, satisfecisti. Quod si adhuc quæ eiusmodi ratione cogitaueris dixerisqꝫ & feceris alicubi improbentur, memento alimenti boni inditium esse malo gustui displicere, mali autem argumentum, gustui malo placere. Vale atqꝫ postquam uoluntas rectam sequuta fuerit rationem ne turberis, si quid præter uoluntatem inde sequatur.

Frustra sapit qui non sibi ipse sapit.

Marsilius Ficinus Morali philosopho non morato, S. D.

QVam absurdus est sutor ueste undique lacera, quàm iners medicus semper ægrotus? quàm molestus Musicus cui dissonat lyra uoci, tàm turpis moralis Philosophus non moratus. Qui loquitur quidem bene, agit autem malè, hic frustrà uel hominibus bona loquitur non credentibus, uel à superis bona petit non concedentibus.

Mundano-

Mundanorum medicina malorum est supermundani Dei cultus.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernhardo Bembo Veneto equiti clarissimo. S. D.

QVoniam cœlestis hominum pater statuit patriam nostram fore cœlū, idcirco dum terram incolimus regionem à nostra patria remotissimam, contenti aliquādo esse non possumus, sors autem huiusmodi non tantum hominibus, uerùm etiam cunctis omnino rebus creatis est communis, ut nusquam præter quam in propria origine quietem agant. Atq; quietis gratia conentur illic finem ponere, unde principium habuerūt, sic aqua terraq; ad imā descendunt, alta petit ignis & aër. sic talpæ atq; similia terræ aluo se occulunt. Cætera quàm plurima calcant terræ dorsum. Pisces aqua nati, aqua natant. Hominum uerò animi communi quodam naturaliq; instinctu continuè cœlum appetunt, atq; ulterius cœli regem, unde creantur. Quoniam uerò appetitio ad Deum naturalis à Deo nobis infusa inanis esse non debet, ne summa ratio quę nihil frustra facit, frustra eam nobis infuderit, sequitur esse mentes hominum sempiternas, ut ad sempiternū diuinumq; bonum natura desideratum quandoq; ualeant peruenire.

Ex his quæ diximus sequitur, ut animi quandoquidem neq; terrenis unquā alimentis implentur, neq; dum terrena ingurgitant cœlestibus uesci dapibus possunt, hac in uita nitantur cœli regi quandoq; pro uiribus adhærere. Tantò enim minus amaris inficiuntur terræ saporibus magisq; dulcibus reficiuntur cœli liquoribus, quantò auidius ad super cœlestem dulcedinis fontē afficiuntur. Quantò propinquius accedimus ad mundi dominum, tantò longius à mundana seruitute discedimus. Cæterùm sicut in patria hæremus illi, uidendo atq; gaudendo, sic extra patriam amanpo prorsus & adorando.

Quamobrem non reperitur usquam contra terrenos morbos medicina sufficiēs, præter amorem cultumq; diuinum. Neq; id quidē iniuria. Nempe in quolibet morbo quādo medicina mali humoris non superat qualitatem, conuertitur in humorē, turbat corpus, minuit uires, pondus his auget. Cùm igitur infirmitas omnis aduersitasq; nostra sit corporalis atq; mundana, proculdubio frustra laborat quisquis eiusmodi malo corporeis mundanisq; medicinis succurrere tentat. Fortiore admodum mihi crede hic opus est medicina, medicina dico, quæ & spiritalis sit & super mundum, quæ corporales mūdanosq; morbos expellere ualeat. Sic hoc solum languore laboraremus aut alio, fortè hic nobis medicus sufficeret aut ille. Sed pestis nostra est omne malum. Ergo tiriaca nobis est omne bonum. Morbus noster est inexplebilis appetitus, & continua perturbatio, medicus ergo nobis est immensum bonum & æterna trāquillitas. Si quis neget medicinam nostram esse uerum Dei cultum, huic nullum malorū superest remediū, spesq; omnis sanitatis adimitur. Qui autem reuera diuinis confidit remedijs, conualescit protinus ut confidit.

Non quid quisq; sed quo animo det considerare debemus.

Marsilius Ficinus Georgio Antonio Vespucio ciui optimo & doctissimo, S. D.

DOno tibi nostrum de uera pietate uolumen, nō ut insignem pietate uirum instruam ad pietatem, sed quia uno hoc munere puto magis, quā cunctis disputationibus meis ipsi me pietati satisfacturū, satisfaciā quoq; pio amico meo, ut arbitror, qui cum pio semper affectu ferueat, affectum ipsum in cunctis metitur potius quā effectum. Scit enim reuera in rebus externis nihil esse magnum. Nihil rursus in affectu magno esse non magnum: Scit etiam nihil unquam ab eo magnum dari, qui nil unquam dare maius uoluit, quàm quod dedit. Nihil cōtra ab eo dari paruum, cui præ uoluntate maioris quicquid largitur est paruum. Scit deniq;, non tàm manum, quàm cor largientis aspiciendum. Et quantum alter tribuere cupit, tantum alterum debere fatetur. Nam & si non manu statim, animo tamē acceptum à nobis est, cū primum nobis innotuit quicquid amicus tradere concupiuit. Qui noua potest donare quotidie, nihil unquā largitur excellens, solus excellentissima dedit, cui nihil superest denuò

 tribuendum;

moriendum, cùm semel seipsum secumque sua omnia dederit. Vt autem paucis comprehendam, aut nihil donamus, aut omnia. Qui rem nobis aliquam dat, non animum, hic non donum offert, sed uel commendat depositum, uel emit nos, uel forsan aucupatur. Subitò uerò cuncta largitur, qui mentem dat omnia possidentem. Vale.

Quàm turpe est amare pecunias, tàm honestum amare hominem, tàm etiam necessarium & beatum amare Deum.

Marsilius Ficinus Petro Guicciardino literis & moribus ornatissimo. S. D.

QVam turpe est amare pecunias, tàm honestum est amare hominem amore dignissimum. Nemo dubitat, modo unquã aliquid amet, quin amator seipsum sibi auferat, atque dedat amato. Pecuniæ hominem eam amantem accipere quidē possunt, reddere nequaquã. Hinc fit ut amator huiusmodi neque pecunias habeat neque seipsum. Qui autem amat hominem redamantem quantum dum amat sese alteri dedit, tantum se recepit dum redamatur. Imò uerò, ut rectius loquar, duplo magis, nempe duos hac ratione recipit animos, qui dederat unum. Rursus quàm honestum utileque uidetur diligere uirum, beniuolentia dignum, tàm necessarium est atque beatum amare Deum, primam amoris pulchritudinisque originem, sine cuius calore nullus amare quicquam potest, sine cuius splendore nil potest amari. Vale felix, & commenda me patri tuo Iacobo ciui clarissimo. Calendis Martijs. M. CCCC. LXXVI. Florentiæ.

Qualis se quisque est, talia cuique sunt quæ accipit.

Marsilius Ficinus Ioanni Aurelio Ariminensi, & Ioanni Petro Cortusio Patauino conphilosophis suis S. D.

NOn est malum in hæc incidere, quæ uulgo dicuntur, mala, nisi malis dignus fueris. Mala enim non patitur nisi malus. Non est bonum hæc habere, quæ dicuntur bona, nisi bonis dignus fueris. Bonis enim nõ fruitur nisi bonus. Nõ ab externis interna, sed ab internis externa dependent. Qualis in se quisque est talia cuique sunt, quæ accipit. Non tàm de sorte, quàm de electione conqueri possumus. Mala continuè cogitamus, nos agitant undique mala. Mala quotidie sequimur, meritò nos mala sequuntur. Crudelitatem plurimùm exercemus, crudelitas uicissim nos exercet. Clementiam fugimus, fugit & nos clementia. Quò magis spõte humanam iustitiam fugimus, eò magis iustitia nos diuina inuitas assequitur. In ipso scelere sceleris est supplicium boni præmiũ est in bono. Bona cras tantum agimus, bona cras accipimus agimus mala hodie, hodie mala patimur. Dissonamus ipsi nobis omnes, dissonant uicissim nobis omnia. Si ritè motus animi temperaueris, ut Magi Persarum docent, iam tibi omnia temperasti, humores corporis, anni tempora, plantas, animalia cũcta, cœlum. Temperabis autem proculdubio, si animum tanta diligentia disposueris, quanta lapides architecti, colores, lineas, pictores, musici uoces, uerba Poetæ. Atque ut summatim dicam, nihil in te uidebitur incompositum, si tàm cerebrum, quod capillis tegitur, cõposueris, quàm quisque capillos. Benè uale, ac ne frustra colas alia, in primis cole teipsum.

Mundana omnia discordia conponuntur, omnia discordia & ipsa sibi, & alijs opponuntur.

Marsilius Ficinus Paci suo pacem optat, metuit bellum: S. D.

SCripsisti nuper ad me mi Paces sicuti soles elegãter admodum & amice, ego autem nihil ad te scribebam, quia nusquam putabam esse pacem Cùm omnia cogitarem discordia penitus occupari. Sed ibi modo Pacem reperi meum, ubi iamdiu reperi pacem meam. Iupiter, ut aiunt, qui cœlestia norunt, humanæ pacis est author. Rainaldus Vrsinus Iouis alumnus meum alia Pacem atque meam. Ego te, ut iubes, alumno Phœbi suppliciter commendabo. Tu uerò me uicissim commenda precor Iouis alumno. Sed antequam epistolæ finem imponam, cupio tecum, nisi forte ridiculum

culum uideatur, ex pacis nomine de bello nonnihil philosophari. Opponuntur felicibus angelis dæmones infelices, signa cœlestia signis, planetæ planetis, elementis etiam elemēta, plantæ plantis, animalibus animalia. Opponunt̃ præterea quieti motus, habitui uero priuatio, lumen tenebris, nigro lucidum atq; album, silētio sonus, acutumq; graui, fœtido suaue dolens, insipido salsum, ut Peripatetici putant, acre amarumq; dulci, frigido calidum, humido siccum, leue graui, raro densum, leni asperum, molli deniq; durum. Opponitur fortuna fatumq; corpori, corporis humores humoribus, membraq; membris, corpus ipsum animæ, rationi sensus, affectus affectui, uirtuti uitium, uitia uitijs, opinioni opinio, uotum deniq; uoto. Solæ omnium uirtutes si usquam reperiantur, reuera inuicem sunt concordes, ita ut qui unam consequit̃ assequatur & omnes. Res autem cæteræ nulla alia in re inuicem magis, quàm in ipsa discordia sunt cōcordes. Ergo cui mirum sit continua inter se discordia genus hominum agitari? Omnia discordia componuntur, omnia discordia & ipsa sibi, & alijs opponuntur, ibi solum extrinsecus omnia consonant, ubi intrinsecus nihil dissonat, nihil autem ibi dissonat intus, ubi uel syncera ueritas dominatur, uel ueritatis huiusmodi splēdor exuberat, uel calor splendoris eiusmodi feruet. Primum quidem Deus est, secundùm cōtemplatio Dei, tertium amor cultusq; Dei. Nec nobis mi Paces eam dare pacem possunt, quàm dare non potest mundus undiq; discordia plenus. Verùm ne forte dū de bello diutius disputo, bellum prolixiori disputatione oculis, auribusúe tuis indixisse uidear. Vale. Idibus Aprilibus. M. CCCC. LXXVIII. Florentiæ.

Vt sortem in melius mutes, animæ figuram in melius muta.

Marsilius Ficinus hominum generi, S. D.

PRæcipuam mihi quærenti hodie rationem qua homines tàm laboriosam in terris uitam continuè ducent, uenit in mentem ludus quidē eiusmodi, in quo nonnulli cruribus extensis in altū interim palmis & capitis uertice gradiantur. Præterea conentur altero quidem oculo terrena undiq; omnia, altero autem cœlestia circumspicere. Deinde quicquid humi occurrerit, naribus, labijs, digitis, prensare nitantur. Rursus si quid ab alto his imminet, pedibus attrectare conentur & carpere, & quæcunq; attigerint, portanda suscipiant. O turpissimū spectaculum, ô miserabile monstrum. Non homines isti sunt, non sunt animalia, arbores hæ Stygiæ mihi uidentur, quarum folia quidem amarissima sunt, fructus autē inter folia nullus. Quid monstruosius? quid laboriosius potest & onerosius cogitari? Tales amici sumus quasi omnes, quasi omnes, heu miseri, caput animæ rationem, sensibus qui sunt animæ pedes, stultè subijcimus. Proinde mente sic humi depressa, cœlestia nosse simul confidimus atq; terrena. Infimis animæ plantis summa naturæ frustrà tentamus attingere. Ac dum cuncta nobis usurpare molimur, onus omnium circumferimus. Heu interim quàm insana miseria, quàm miserabili insania laboramus? Quid sortem nostrā fortunamúe deflemus? quid mutare fortunam temere cogitamus? quid flectere fatum? Muta precor hunc anima ludum, tuam hanc figuram uerte. Sic enim fortunam mutaueris fatumq; flexeris, & mundi ipsius figuram in melius tibi subitò uerteris.

Pura neq; impure quæras, neq; postquam inueneris, impuris communia facias.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

CVm Nouembris superioris Calendis epistolam alterā de raptu ad tertium cœlum Pauli ad Ioannem Caualcantem, alteram de cœlesti & supercœlesti limine ad Phœbum Capellam composuissem, mox in eum oculorum morbum infeliciter incidi, quem imaginum nomine physici nuncupant, proximamq; asserunt portendere cœcitatem. Et si expertus sum penè omnia quę tractantur à medicis Apollinis successoribus, nondum tamen medicorum pater Apollo lucens, pristinam restituit mihi lucem. Heu quàm diuersa est mi Laurenti cæterarum rerum ratio, atq; lucis? Nempe qui sonos uel odores fugiunt, uel sapores, hi talia certè deuitant, qui uerò res

[illegible] patiũt maximè, ij & maximè oĩum cõsequũt. Lucẽ uerò ipsã prohi dolor tãq̃ [illegible] qui procul fugit, solet amittere. Tarsensis Paulus, dũ & celeri passu uerũ fugit Solẽ, & Solis ipsius lumen impijs armis insequit, captus fuisse lumine tradit. Marsilius autem dum sequitur Solem lumeq́ꝫ prosequitur, ferè captus est lumine. Hinc heri dum interesset Luna Soli, orta mihi est oratio quædam ad diuinum Solem fortassis obscurior, sed tunc demum, ut spero, clarior euasura cum humanus Sol meus meam hãc suam ꝑ Lunam semel saltem oculorum suorum radios illustrauerit. Vale.

O SOL qui hominum flammis corda omnia lustras. Nunquid mortalium nulli patere uis nimium, cum tamen omnibus omnium maximè pateas. O Sol iustitiæ fons, Sol largitatis exemplar, quàm me uehementer accendis ut quæram, tàm clare, tamq́ꝫ salubriter refulge quærenti. An fortè subitò nimium impuris oculis purissimum ausus sum suspicere lumen. Phaëton forsitan hac in re fateor quodammodo fui, fui tamen & sum Phœbe tuus. Ergo calore me purga precor foueq́ꝫ tuo. Tantum salubri flamma potes omnibus Phœbe mederi, quantum per omnia radios iaculari. Ego enim neque sicut Iulianus ille & Platonicus & Christianus olim, sed apostata, Solem ipsum sine Sole cantaui. Neque charam, ut aiunt, sororem tuam unà cum Claudiano Proserpinam raptam ad inferos impiè cecini, sed filium tuum potius Aesculapium quendam Tarsensem medicum animorum ad superos raptum unà cum Luca Hierotheo, Dionysio celebraui. Neq́ꝫ sicut Stesichorus & Homerus infelicem Helenæ, id est, terrenæ formæ, rapinam, sed ut ueri Platonici solent beatissimum depinxi cœlestis mentis ascensum. Neque uel instar numeri passim Eleusina sacra uulgaui. Vel tanquam Pherecides Syrus abdita cœlestium animorum terreno cuilibet patefeci. Vel sicut Hipparcus Pythagoricus Delphica præceptoris sancti mysteria iure communia paucissimis cunctis unquam feci communia. Vel Dionysij Syracusani more Apollineos Platonis sensus impuris uulgi sensibus reserare contendi. Non palàm locutus sum quæ non licet homini loqui, non dedi sanctum canibus porcisúe dilaniandum, sed Oedipi arcana tantum, ut mihi quidem uideor, quantum ipse uideram reuelaui. Dauis autem omnibus prorsus uelata dedi.

Quid ergo posthac, quid potissimum Phœbe uis faciam. Mittes, ut arbitor, ad Ananiam me Damasum, quò & Saulum quondam misisti cœcum, ubi usum protinus recepi amissum. Ananias autem mihi fuerit opto alumnus ille Phœbe tuus Medices Laurus radijs olim tuis Orientibus ortus. Damascum profectus sum nuper itineris duce quodam Solis Platonici filio, Alumno quidem illic tuo Ananiæ uerò meo, portiunculam quandam, ceu pignus grandioris holocausti, reddidi, propediem residuum redditurus. Ergo redde iam mihi Phœbe, si libet, optatum diu, redde obsecro lumen. XIII. Aprilis. M. CCCC. LXXVII.

Honestum agendum est, quia placeat, placere debet ut Deo placeat.

Marsilius Ficinus Locterio Neronio, S. D.

QVantum ab initio studiorum meorũ mea mihi uerba scriptaq́ꝫ placebant omnia, tantùm fermè Locteri deinde indies mea mihi omnia displicent. Scribere tamẽ non nihil quotidie nescio quo siue fato, siue spiritu uel inuitus impellor. Ergo id mihi primũ semper est in scribẽdo propositum, ut quàm minimè Marsilium cæterosq́ꝫ offendam, quàm breuissime loqui. Sed dum nimia breuitate studeo, prolixitatis deuitare fastidium, interim obscuritate quadam nonunquam quodammodo confundo meipsum. Certè alios sępè perturbo. Hoc autem iure ijs solet accidere, qui modum in rebus tenere non didicerunt. Ecce nunc quàm ridiculum uidebitur, o amice, quàm absurdum, ut familiare epistolam illam familiari meo, qui interdum quasi alter quidam apparet uirtute interpretandi Mercurius, cogar interpretari. At uerò nequaquam cogar, ut arbitror, nempe dum petis à nobis clarius & facilius erudiri, abunde admodum nos erudis. Haud ita dissimulare tuã astutiam, ô ironice potuisti, quin aduerterim, te ardentissimo quodam diutius loquendi mecum desiderio potius, quàm

tius quàm planioris eruditionis auiditate interpretationem epistolæ meæ requirere clariorem. Igitur amatoriam quandam prolixitatem, callide uir, nunc exigis non claritatē. Cæterum ut & tibi longiore quadam oratione & alteri cuipiam, qui interpretationem forte reuera requireret, uerbis planioribus satisfaciam, summa antiquæ illius epistolæ erit eiusmodi. Studeo pro uiribus semper id agere, quod bonum esse tam prudentiũ consilium, quum ratio diligens persuaserit. Neque hoc ipsum ad externũ aliquem refero fructum, qui & futurus sit & breuis, & in hominum, uel fortunæ arbitrio positus: sed primum quidem ad uerum illud gaudiũ, quod in ipsa boni actione percipitur. Quod quidem bonum gaudiumque & si temporale dici potest, quoniam non cõtinuè similiter exercetur atque sentitur, innatum tamen est, & in nostro arbitrio sitũ. Eiusmodi uerò bonum in præsentia æternitateque placet. Non istud dico, quia ego nunc prorsus ipsa fruar æternitate, sed quia intelligo id non ob aliam rationem nisi quia ideæ, id est, æternæ rationi Deique omnipotentis arti congruit, congruere menti, atque placere. Proinde quemadmodum bonum illud ad intimum gaudium retuli, ita refero gaudium ad ideam, ut uidelicet ea ratione mihi placet bonum, ut ipse Deo maximè placeam, omnis boni bono, sine quo nihil potest mihi placere. Non possideo præsentem felicitatem inquis, sed expecto futuram. Expecta, Locteri, felicitatem ipse uidelicet futurus felix, præsente, id est, æterna felicitate potius, quàm futura. Si qua enim in te est futura felicitas, ideò felicitas est, quia in ea felicitate erit, cui neque præteritum contingit, neque futurum. Vale. XV. Aprilis. M. CCCC. LXXVII.

Nihil uel mirabilius, uel amabilius est, quàm doctrina probitati coniunctá.

Marsilius Ficinus Florentinus Marco Aurelio Oratori clarissimo, S. D.

QVando singulari doctrina, Marce Aureli, unà cũ excellenti quadam probitatē coniungitur, tantus ex hoc quasi Solis Iouisque congressu, & splendor à doctrina & ardor à probitate protinus emicat, ut radijs flammisque huiusmodi ab oriente in occidentē usque porrectis mentes, uel remotissimarum Gentium incitatæ atque accensæ & alliciantur blandissimè & uehementissimè rapiantur. Alliciebat igitur hac ratione Marcus Aurelius Marsilium Ficinum suum quondam adolescentem, rapit & nunc ætate maturiorem. Ecce nunc omnis hæc ad te properat præda, Marce, tua, Marsilius tuus adolescens pariter & maturior. Hic ergo tibi sex declamatiunculas offert, quarum primæ illæ duæ de philosophiæ medicinæque laudibus iamdiu à tenera ætate, quatuor uerò sequẽtes de præcipuis humani generis institutis, uerè hoc sunt illi natæ. Ita demum natæ feliciter, si apud te continuè nutriantur.

Marsilij Ficini oratio de laudibus Philosophiæ.

COntrarias in partes animus in præsentia mihi distrahitur, uiri clarissimi, quemadmodum sæpe his in rebus grauioribus oraturi sunt, contingere consueuit. Nam & antiqua sacri gymnasij huius consuetudo & grauis authoritas patrũ, quæ duo jure apud me possunt, quàm plurimùm, cogũt ut hodie uerba de Philosophiæ laudibus faciam. Cùm uerò facultatis huius uim atque naturam mecũ ipse considero, tàm præclara mihi uidetur, tamque excellens ut id quidem humana, uel mente cõprehendi, uel lingua explicari posse diffidiam. Neque solũ hinc materiæ ipsius sublimitas, inde humilitas ingenij, uerùm etiam reuerendus conspectus uester me nunc à dicendo deterret. Itaque modo utrum tacerem, an potius loquerer, ambigebam. Dicam tamen, uiri præstantes, ut potero, præstare arbitratus rem ipsam de qua dicturus sum minus parere Marsilio, quàm Marsilium maiorum suorum præceptis nullo modo parere. Quare mihi ueniam dabitis, si eius aut egregias laudes haud quaquam exprimere pro illius dignitate potuero. Et id omne quodcunque à me dictum fuerit diuinæ luci, cuius lumine aduertimus, cuius radijs comprehendimus, cuius splendore explicamus, omnia prorsus attribueris. Vetus Theologorum, præstantes uiri, sententia est, multorum Philosophorum rationibus confirmata, qua sanè docemur atque instruimur, cũ singula in rerum

natura perfectiora dignioraq; uideri, quò ad primi rerum omnium principij perfectionem dignitatemq; accedunt, propinquius ac expressiorem in se eius imaginem cõplectuntur. Prisca uerò Aegyptiorum & Arabum Theologia tradidit, Deum esse existendi cognoscendi agendiq; principiũ. Vnde Pythagoras, Heraclitus atq; Plato, eã Theologiam in Græciam trãsferentes ab eodem ipso Deo principium esse naturæ, ueritatem doctrinæ, uitæ felicitatem, disputauerunt. Quod Platonis de repub. liber Parmenides, Timæus, ac Iamblici & Proculi Theologia testatur. Secutus post eos ueteres Dionysius Areopagita Platonicus, primo, ac deinde Christianus, idem in libris suis latissime disputauit. Quod quidem diu postea Hylarius & Aurelius Augustinus inter Latinos Theologos principes obseruauere. Itaq; & Augustinus ipse in libris de uera religione, de q; ciuitate diuina, Deum ipsum rerum omnium effectorem, ueritatis illustratorem, beatitudinis largitorem appellat. Idq; multis antea seculis à Platonicis Philosophis diuersis, licet uerbis pertractatum fuisse confirmat. In his pręterea tribus appellationibus Dei, quæ à ueteribus Philosophis primùm inductæ fuerunt, Christianam quoq; trinitatem quodãmodo contineri. Philosophiæ insuper tres species à Platone adinuentas atq; distributas huic naturæ trinitati ex omnibus suis partibus respondere. Vt ea philosophandi facultas, quæ de rerum causis progressionibusq; dixerit, Deo rerum principio congruat. Altera uerò qua differendi origo modusq; tractatur, Dẽo ueritatis illustratori cõueniat. Postrema Philosophię pars cuius pręceptis & institutis uitã agimus, nosq; ipsos & familiam ac rempub. ad felicitatem consequendam dirigimus, Deo quoq; beatitudinis largitori quodammodo comparetur. Ex quo iam latus perspicuũ esse potest, philosophiam omni ex parte toti atq; perfectæ (ut ita dixerim) diuinitati congruere, Patrisq; & Filij, ac Spiritus potentiæ, sapientię & bonitatis plenam quandam & absolutã, (quantum nobis conceditur) imaginem continere. Quo fit ut nulla ex omnibus hominum facultatibus diuinitati propinquior similiorq; appareat, & idcirco nihil apud nos, præter ipsum Deum perfectius quàm Philosophia atq; præstantius uideatur. Quamobrem diuinę id explicuisse uidetur Mercurius Aegyptiorum sapientissimus, cùm homines dixit Philosophiæ lumine Deos fieri. Idemq; Pythagoras in aureis carminib. cecinit, & Plato in libris de repub. Philosophis uita fũctis, Deorũ ceremonias mysteriaq; instituit. Empedocles autẽ Agrigentinus Philosophiam munus dixit esse Deorũ, quod cui cõtigerit talem eum reddat, ut omnia quæ mouentur alta mente contemnat, intima mentis acie diuinis radijs illustretur, futuramq; beatitudinem firma sentẽtia speret. Sed quid rò præstantius, quod ab Aristotele dictum est? Cùm cæteræ artes rerum magnitudine & difficultate perterritę longe à ueritatis inquisitione discederẽt, Philosophia sola nihil laboriosi operis refugit, nec se optimis indignã rebus, sed earum sibi cognitionem congruam & cognatam existimauit. Cumq; impossibile foret, corporea mole cœlestes sedes adire, animus Philosophiæ munere intelligentiã ducem adeptus, rerũ omniũ naturam contemplatione transcendit. Hæc Aristoteles. Deniq; (ut summatim dicã) Philosophia cum sit cœleste munus, terrena uitia procul fugat, fortunã fortissime domat, mitigat mirificè fatum, mortalibus donis certissimè utitur: immortalia munera largitur ad uotum. O thesaurum omnium pretiosissimum, haud quaquam terræ Plutonisq; uisceribus editum, sed summo cœli uertice Iouisq; capite descendentẽ, sine cuius possessione neq; rectè uti cæteris thesauris possumus, neq; quicquam feliciter possidere. O ducem humanæ uitæ tutissimum, qui primum Herculea claue uitiorum monstra prorsus expugnat. Deinde clipeo Palladis atq; hasta deuitat, uel superat fortunæ pericula. Postremò Atlanticis humeris humanos subleuans animos & terreno hoc exilio liberat, & patriæ supernæ uerissime felicissimeq; restituit. Vt non immeritò dictum sit à Platone, quondã regnante sophia seculũ aureũ extitisse, ac rursus si quãdo Philosophia regnabit aureum seculũ rediturum. Verùm quid nam agimus, ô uiri præstantes? quid momento, (ut ita dixerim) temporis æternitatem frustra metiri tentamus? Deficeret nos nõ modò dies, sed anni quoq; quã plurimi, si omnes sanctæ Philosophiæ laudes prosequi prorsus aggrederemur. Quapropter nihil aliud dicendũ superest, uel agendũ, nisi ut tota mente ardentiq; animo, relictis omnibus mobilibus inanibusq; rebus, in quibus nihil præter umbras quasdam & phãtasmata reperitur, huius diuini muneris studijs incumbamus.

Nam

Nam qui philosophiæ expertes sunt, hi humano genere inferiores, in bestias quodammodo præcipites dilabuntur. Qui uerò mediocrem illi operam impēderint uiri proculdubio tales euadent ut & doctos docere queant, & regere reges. At qui per uniuersam uitam, huic se totum soli deuouerit, corpore quasi deposito, & liber ad ęthera perget, & humanam speciem superabit, factus Deus ætheris almi.

Marsilij Ficini Oratio de laudibus Medicinæ.

PHilosophi Pythagorici atq; Platonici, qui à Mercurio Trismegisto Philosophię fonte manarunt, nihil aut inquiri, aut inueniri ab hominū mēte ullo modo posse arbitrantur, absq; eo principio à quo & ipsa mens, & ea insuper quæ sint discenda proficiscuntur. Ideoq; lumen esse uoluerūt ad inspicienda omnia eundē ipsum Deum à quo perfecta sunt omnia. Sicut enim oculorum scintilla colorum scintillas in ipso Solis lumine, tàm colorum, quàm oculorum authore discernit, ita ueridica mens rei cuiuslibet ueritatem in summa percipit ueritatis mentisq; cuiusq; procreatrice. Quapropter cum hodie & antiqua consuetudine, & iussu patrum inducti, de laudibus medicinæ, quæ ab Apolline descendisse dicitur, tractaturi simus, mētis aciem ad lucem à tenebris cōuertentes, ueri summiq; Apollinis radios supppliciter adoramus, ut salutari illius calore purgati, purgationis perfectionem laudesq;, uel pro ipsius dignitate, uel saltem pro ingenij uiribus prosequamur. Tria sunt, uiri præstantes, apud Philosophos præcipua, finis uidelicet origo atq; materia, quibus cuiusq; doctrinæ perfectionē iudicare consueuerunt. Medicinæ autem origo siue Hebræos & Arabes sequaris, siue Græcos, Aegyptiosq; Theologos ab ipsa diuinitate manauit. Nam Hebræi & Arabes primum humani generis parentem Adam eam diuino lumine sapientiam adeptum asserunt. Reliqui uerò Apollinem ab hominum Deorumq; parente Ioue illam suscepisse uirtutem ad humani salutem generis tradidere, qui deinde idem Aesculapio reuelarit, à quo Podalirius & Machaon præstantes medici geniti fuerint. Multis deinde seculis Hippocrates Cous, quæ à priscis obscuris inuoluta parabolis tradita fuerant eduxit in lucem atq; hi omnes quos hactenus memoraui in Deorum concilium ab uniuersa religione Gentilium relati fuisse dicuntur. Quid memorem Pythagorā, Empedoclem, Democritum, Dioclem, Caristium, Erasistratum, Proxagoram, Chrysippum, Erophylum, Serapionem, Apollonium, Glaciā, Heraclidem, Chemisonem, Plistonicum, Galenum, egregios præstantissimosq; Græcorum Philosophorum, Platonem, atq; Aristotelem? Quos omnes & Philosophos acutissimos extitisse, & plurimos in arte medendi libros edidisse comperimus. Quid Aegyptios omnium uetustissimos Gentium, quorum sacerdotes uniuersos præstantes fuisse medicos, Homerus, Euripides ac Plato testantur? Quid Persarum Magos, id est, sacerdotes, Zoroastrem, Hostanem, Abstrosicon, Gobriham, Paxatam, Sinicariondam, Damigeron, Hismosen, Ioannem, Apollonium, Dardanum, apud quos innumera penè in hac arte uolumina, quæ syderum momentis, uerbis, herbis, lapillis, atq; uaporibus salutem tuentur nostram, reperta feruntur. Nónne & Mithridates ille rex Ponti cui duæ ac uigesimæ parebant linguæ, diuturnam huius disciplinæ studijs operam impendit? Sapor quoq; rex Medorum & Auicenna diuinus, ac plerīq; Arabes huic sapientiæ ardenti opera incubuere. Serapion eiusq; filius Ioannes, Ioannes insuper Mesue, Abumeron, Auenzoar, Rasis, Auerrois, Albugasis, Isaac, Haly, ac plerīq; alij sapientes Hebræorum atq; Arabum præstantissimi. Mitto Latinos, quorum Cornelius Celsus, Apuleius. Q. Serenus, Columella, Plinius, Lactantius, primi de cura sanitatis libros tùm prosa oratione, tùm etiam carminibus composuerunt. Qui uerò eos sequuti sint, & innumeri penè reperiuntur & uobis adeò noti, ut prolixiori narratione nequaquam indigeant. Num potest alicuius facultatis origo hoc medicinæ ortu, non modo præstantior, sed par aut similis inueniri? cum à Deo, heroibus, regibus, ducibus, Magis, Philosophis, & illis quidem uetustissimis atq; omnium sapientissimis, proficiscatur. Subiecta uerò huic arti materia, circa quam uersatur, cuius ue principia proprietatesq; perquirit homo est, quem tanti fecit Mercurius Trismegistus, ut eum diceret post primum Deum penè maximum esse Deorum. Stoici quoq; & Peripatetici omnia quæ

nia quæ sub orbe Lunæ mouentur eius gratia fieri atq; moueri. Hebræi autẽ & Arabes atq; Christiani Theologi ipsum quoq; mundum fuisse hominis gratia constitutum. Ex quo quis nõ uideat hominem de quo nostra illa facultas agit esse penè omnium à Deo fluentium præstantissimum? Atq; ideò hominis curandi doctrinam perfectissimam iudicandam. Nec dixerit quispiam medicorum artem circa ipsum hominis corpus duntaxat uersari. Siquidem Phœbus, ut in Epistolis Hyppocratis legitur, animi atq; corporis curationem coire in unum arbitrabatur. Vnde apud Aegyptios atq; Persas idem sacerdotes erãt & medici. Scribit in Carmide Plato, Magos illos animæ corporisq; medicos Zamolxidis, Zoroastrisq; sectatores arbitrari omnia corporis, tùm bona, tùm mala ab anima fluere in ipsum corpus, quemadmodum oculorũ qualitas fluit à cerebro, cerebri qualitas à toto corpore. Atq; ut impossibile est, oculos curari nisi curetur cerebrũ, & cerebrum curari nisi corpus totum, ita corpus totum nisi anima bene ualeat, non posse bene ualere. Valetudinem uerò animæ curari Apollineis incantationibus quibusdam, id est, philosophicis rationibus. Socrates præterea narrauit uulgatum esse apud Thraces, eos medicos tali quadam curatione nonnullos homines seruare immortales cõsueuisse, tantum est animæ in corpus imperium, tãta potestas. Magica hæc opinio uidetur cũ illa Hebræorum Christianorumq; sententia consentire, Adæ primi parentis animo prius quidem sano sana fuisse omnia, deinde uerò infirmo infirma omnia euasisse. Cornelius quoq; Celsus integram atq; perfectam medicinæ artẽ intelligi uoluit, cum quis hominis ualetudinem tueri ex motuum animi & corporis cognitione ualeret, in quibus duobus naturalis ac moralis contemplatio & usus insuper continetur. Nam & Auicenna corporis qualitatem in animum posse in utranq; partem, quàm plurimum censuit, ipsius quoq; animi affectiones, motus imagines, ad corporis seu bonam, siue malam ualetudinem maximam uim habere. Finem præterea medicorũ quis non uiderit? Eorum enim cura & diligentia ipsum esse, uiuere & insuper bene uiuere conseruatur. Quid his melius, quid optabilius addi potest? Quid magis naturæ propinquũ, aut consentaneũ, quàm quod ipsa genuit tueri atq; seruare? Nemo uestrum ignorat, uiri clarissimi, humanam prosperitatem non in rerũ possessione, sed iucundo quodam usu consistere. At uerò sine sanitate nihil usu nobis esse iucundum nemo sanè mentis ignorat. Hinc ita in sanitatis hymno cecinit Orpheus. Absq; te cuncta sunt hominibus inutilia. Medicina igitur quando uel tuetur, uel restituit sanitatẽ, cuncta simul bona & seruare uidetur, & reddere. Quamobrem sacræ Hebræorum literæ honorandum medicum meritò iussisse uidentur, & Homerus recte inquit: Vir medicus pretio multos æquauerit unus. Quapropter uos omnes amici uehementer hortor, ut neq; tempori, neq; pecunijs, neq; labori, ullo modo parcatis quo artem hanc saluberrimam humanæq; uitæ conseruatricem totis uiribus cõplectamini, ut & uitam prosperitatemq; propriã, uestrorumq; & reliquorum deinde omnium tueri, cæterasq; liberales artes, quæ sine sanitate disci & exerceri non possunt, adiuuare possitis. Ac deniq; uniuersis Gentibus uel maximis etiam regibus, qui omnes uestris se dedunt manibus, feliciter imperetis.

In singulis expertum consule.

Marsilius Ficinus Laurentio Bonincontro Astronomo Poëtæ, S. D.

QVærenti mihi nuper amicum quendam è multis quem maximè consulerem, nun quid uera de raptu in tertium cœlum Pauli disputauerim, occurrit imprimis Laurentius Bonincontrus Poëta astronomicus, astronomusq; Poëticus. Quem quidem iamdiu tanquam Astronomum suus Atlas in cœlũ altis sustulit humeris, cui rursus tanquam uati pater ipse Phœbus ore rotundo cœlestia cecinit. Ergo tunc demum ueram me diuinorum imaginem expressisse putabo, quando Laurentius meus, qui illorum uultum & duce Atlante, & monstrante Apolline uidit, penitus approbauerit.

Præstat

Præstat malam ualetudinem bene ferre, quàm male bonam.
Marsilius Ficinus Amicis suis, S. D.

QVid totiens amici quæritis quomodo ualeam? Interrogate potius nunquid denique conualuerim. Cæteri siquidem ad hoc nati uidentur, ut bene ualerent. Ego autem contra ob hoc ipsum natus uideor, ut malè continuè ualeam. Nam mihi imbecillitate quadam naturæ datum est ab initio, ut nũquam diem integrum firmam corporis ualetudinem sim expertus. Sed largissimo quodam Dei munere inuidæ naturæ damna rependo, ut quam malè nonnulli bonam ualetudinem ferunt, fermè tam bene ipse malam. Quantum ergo quidnam possessionis prosperæ gratia naturæ debeat, tantũ ego gratia usus ipsius debeo. Quando Deus ipse nostra firmitas est, infirmi undiq; esse non possumus. Tunc enim animi firmitas corporis infirmitate perficitur. Mihi quidẽ adhærere Deo bonum est. Quoniam, (ut Augustinus inquit) si in ipso non permanebo, nec in me potero. State igitur ô amici, state in Deo, qui non mouetur, & stabitis. Quiescite in eo, qui non turbatur, & quieti uiuetis.

Omnia dedit semel, qui se ipse dedit.
Marsilius Ficinus Florentinus Bernhardo Bembo, Veneto uiro clarissimo, S. D.

VIx Iacobo Lanfredino dederam ad te epistolam in qua cupiebam fieri certior, nunquid mea illa, (imò tua) omnia recepisses, quando reddita mihi est epistola tua, grauitate, lepôre, affectuq; referta. Quid uerò de mira gratitudine dicam? Alij cum gratis acceperint aliena uix tandem gratias agunt. Bembus autem noster quod sua iure receperit, agit gratias, & quidem cumulatissimas. Ego suauissimè mi Bernarde nihil iamdiu tibi dare possum noui, omnia olim semel tibi dedi quando tibi dedi Marsilium. Et si leuis eiusmodi possessio est, non enim tantus sum, ut merita tua impleam, non tamen leue est, quod cæteros omnes non minus, quàm me moribus tuis rapueris literis. Tu enim horum omnium es desideriũ. Tu populi nostri delitiæ. XXV. Aprilis. M. CCCC. LXXVII.

De Platonica philosophi natura, institutione, actione.
Marsilius Ficinus Ioanni Francisco Hyppolito Gazolti comiti uiro clarissimo, S. D.

SCripsi ad Bernardum Bembum Venetum iamdiu epistolã quandam de Philosophiæ laudibus longiusculam. Nuper quoq; nonnihil eadem de re ad Marcum Aurelium clarissimũ oratorem. Reliquum esse uidetur, ut de Platonica Philosophi natura, institutione, actione aliquid scribã. Vt pateat manifestius qua uia pótissimum pretiosissimus ille Philosophiæ thesaurus reperiatur à nobis, & repertus, qua ratione legitime possideatur & expendatur. Cùm ab omnibus Philosophia, (ut nomen ipsum a Pythagora inductum perhibet) sapientiæ amor definiatur, sapientia uerò diuinorum contemplatio sit, certè Philosophiæ finis est cognitio diuinorũ. Quod in septimo de Rep. libro noster Plato testatur, ubi uerã, inquit, Philosophiam esse ascensum ab his quæ fluunt, & oriuntur & occidunt, ad ea quæ uerè sunt, & semper eadem perseuerant. Tot ergo Philosophia partes & facultates ministras habet, quot gradibus ab infimis ad superna conscenditur. Hi gradus partim à natura, partim à diligentia hominum exiguntur. Nã, (ut in sexto de Rep. tradit Plato) quicunq; Philosophus futurus est ab ipsa natura sic institutus esse debet, ut primo quidem ad omnia disciplinarum genera facilis ac prõptus existat. Deinde ut natura sit uerax ab omni mẽdatio penitus alienus. Tertio loco ut contemptis omnibus, quæ corruptioni obnixa sunt, illis quæ semper eadem permanent mentem adhibeat. Magnanimus quoq;, & fortis sit necesse est, qui nec mortem metuat, nec inanem cupiat gloriam. Præterea temperatum hũc quodammodo nasci oportet, easq; animi partes, quæ affectibus efferri soleant domitas à natura suscipere.

Quisquis enim ueritatis auidus ad diuinorum contemplationem mentem conuertit uoluptates corporis paruipendit. Oportet præterea liberali animo Philosophum esse. Etenim rerum uilium æstimatio homini ueritatem rerum contemplaturo aduersa est, nimiumque contraria. Huius insuper uoluntas iustitiam diliget, quippe cum ueritatis têperantiæ, libertatis sit admodum studiosus. Maximè uerò omnium ingenij acumine atque memoria & magnitudine animi illi opus esse uidetur. At qui hæ quidem tres naturę dotes, scilicet acumen ingenij, memoria, magnanimitas, cùm disciplina atque educatio decens adhibita est, perfectum uirtute uirum efficiũt. Verùm si neglectæ sint, maximorum scelerum causæ esse à Platone dicuntur. Ergo naturæ huic adhibêda est summa hominum diligentia, ut qui ita natura affectus est ab ipsa pueritia literas discat, scientiarũ omnium elementa. Cytharæ quin etiam usu inconcinnus istius componendus est animus. Gymnastice ludis corpus exercitandum, ut bono ipsius habitu conueniens Philosophiæ studijs præbeat ministerium. Interim optimatum legum instituta ipsius auribus inserenda. Honestis exhortationibus adolescentis animus ita formãdus, ut moderatus pacatusque reddatur. Quam quidem moralem educationem Ethicê nominant. Cùm uerò mens per ea quæ diximus ab appetitus perturbatione liberata, iã à corpore solui cœperit, adijcienda mox illi est mathematicorum cognitio, quæ de numeris, planis, figuris & solidis numerosisque horum motibus agit. Quoniam uerò numeri & figuræ, & motuum rationes ad cogitationem potius, quàm ad sensus exteriores pertinent, horum studio animus non modo ab appetitu corporis, sed ab eius quoque sensibus separatur & ad interiorem cogitationem se confert. Quod quidem mortem commentari est (quod in Phœdone Plato scribit esse philosophantis officiũ) per quod & similes Deo reddimur, ut ex Phœdro Theætetoque discitur. Est autem in his percipiendis is apud Platonicos ordo, ut Arithmeticam sequatur geometria, geometriam stereometria, hanc Astronomia, Astronomiã denique Musica. Priores enim numeri sunt, quàm figuræ, figuræ planæ priores, quàm solido. Solida uerò corpora prius sunt, quàm moueantur. Ordo uerò & uocũ rationes motum sequuntur. Arithmetica igitur, quæ de numeris agit, præcedat, sequatur, quæ de planis figuris tractat geometria, succedat huic quæ de solidis considerat, stereometria, quartum teneat locum astronomia. quæ solidorum corporum, id est, sphærarum, motus suscipit. Postrema sit Musica, quę ordinem uocum ex motione nascentium indagat. His perceptis Plato dialecticam, id est, demonstrandæ ueritatis scientiã tradit.

Dialecticam uerò non tantum logicam illam esse uult, quæ primas & minutissimas ratiocinationum regulas docet, sed & profundum expeditæ mentis artificium, ad ipsam ueram meramque rei cuiusque substantiam physicis primo, deinde metaphysicis rationib. comprehêdendam, ut & ratio de quolibet reddi possit, & denique supra sensuum corporumque naturam mentis lumen percipiatur, atque incorporales rerum species, quas ideas uocamus, intelligantur, ex quibus ipsum unum specierum omnium fons, mentium & animorum origo ac lumen, principium & finis omnium (quod ipsum bonum Plato uocat) inspiciatur. Huius inspectio sapientia est cuius amor Philosophia rectissime definitur. Postquam uerò philosophantis animus primũ ipsum contemplatus est bonum, unde iudicans, quæ in rebus humanis bona sint, quæ mala, turpia uel honesta, noxia uel utilia, ad eius exemplar humana disponit, à malo abducit, in bonum dirigit, & hac prudentia gubernandi rem propriam, familiarem & publicam administrat, legesque & rationes docet administrandi. Vnde leges initium habuerunt. Quamobrê in Timæo Philosophiam Plato Dei donum esse asserit, quo nihil unquam præstãtius sit nobis à Deo tributum. Nihil enim ipsum bonum, qui Deus est, homini melius largiri poterat, quàm integram quoad fieri potest diuinitatis ipsius similitudinem. Deũ uerò quis dubitet esse à corpore liberam ueritatem omnibus prouidentem? Philosophus autê morali institutione primaque ipsa eruditione, (quam diximus) animum ab appetitu & sensu corporis liberat. dialectica ueritatem assequitur, ciuili doctrina hominib. prouidet. Quo fit ut Philosophia sit, & donũ Dei, & similitudo, & felicissima imitatio. Qua si quis præditus sit, ex Dei similitudine, idem erit in terris, qui & in cœlis est Deus. Quippe inter Deum & homines medius est Philosophus, ad Deum homo, ad homines Deus. Dei ueritate familiaris, sui ipsius libertate possessor, ciuili prudentia dux hominum reliquorum. Quo

quidem

Quidē gubernatore & quondā fuisse aurea secula phibent, & reditura quādoq; uaticinatus est Plato, quādo in eundē animū potestas sapientiaq; cōcurrent. Apud Platonē, philosophantiū animi per sapientiā & iustitiā, recuperatis alis, statim cū à corpore discesserūt, cœlestē in patriā reuolant, ijsdē q; in cœlis quib. & in terris funguntur officijs. Cū Deo ueritate gaudent, secū libertate cōgratulant, pietate hominib. prouident, ac uelut interpretes Dei atq; Prophetę quę & hic egerāt, & ibi peragūt. Animos hominū in Deū cōuertūt arcana Dei mysteria mētib. humanis interpretāt. Quapropter meritò Theologi ueteres, philosophātiū mētes statim solutas à corpore, perinde ac triginta illa Hesiodi milia dęmonū, tanq; semideos, heroas beatosq; dęmones coluerūt. Philosophia itaq; (ut paucis cōprehēdamus) ascēsus est animi ab inferiorib. ad supna, à tenebrisq; ad lucē, principiū eius diuinę mētis instinctus, media uerò ad facultates disciplinę quas & narrauimus, finis summi boni possessio, fructus deniq; recta hominū gubernatio. Hęc ego Frācisco Berlinghierio nostro tanq; amico philosophico cōmunia feci, tu quoq; Iuliano Borgo nostro eadē ratione cōmunia facies. Vale.

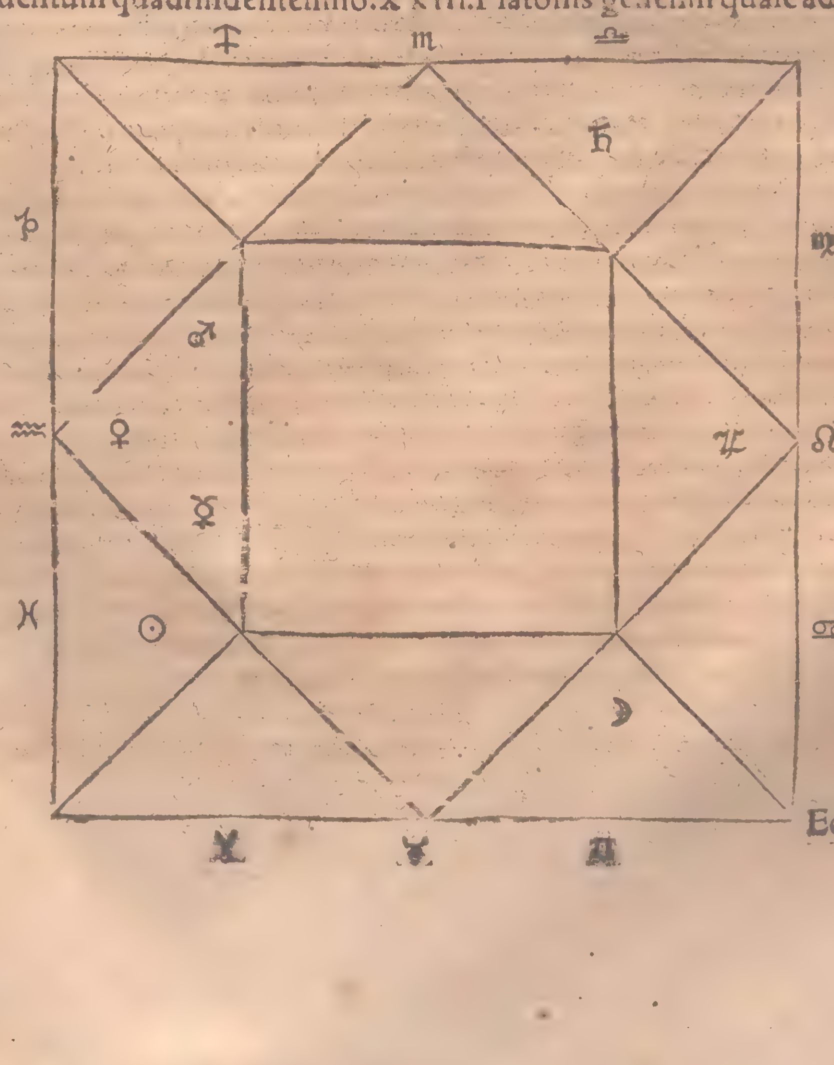
De uita Platonis.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino suo, S. D.

Conatus sum diebus superiorib. ideā philosophi Platonicis coloribus pingere. Verùm si Platonem ipsum in mediū adduxissem, certè non quandā illius ideæ picturā, sed ideā ipsam ueri philosophi digitis ostēdissem. Ergo Platonē nostrū intueamur, & philosophū, & philosophiā simul atq; ideā ipsā pariter uideamus.

Genealogia & Genesis Platonis.

Plato Atheniēsis Aristonis & Perictiones, siue Potonę filius à Neptuno genus utrinq; ducit. Nā Solō à Nereo & Neptuno descendit. Solonis uerò frater Dropides Critiā maiorē genuit à quo Callescrus ortus duos habuit filios, Critiā scilicet minorē, qui unus ex triginta Athenarū gubernatorib. fuit, at Glauconē Carmidis & Perictiones patre, Perictione uerò, Aristone nupta Platonē peperit & Adimantū, & Glauconē Fœminā quoq; Poronā, quę Eurymedonti nupta peperit Speusippū. Rursus Ariston Platonis à Codro filio Melanthi descēdit, qui iterū in Neptunū, (sicut & Solon) originē referūt. Ferūt Athenis celebre esse Aristonē Perictionē cū esset speciosissima cōgredi conatū esse, uerū fuisse illius conatus irritos, uidisseq; in somnis Apollinē, atq; ab eo iussum mūdam à cōiugali copula quoad pareret seruauisse. Quod & Laërtius, & Policrates scribūt. Nascitur Athenis uel in Egina, à Troię captiuitate 756. ab urbe condita trecētesimo XXXIII. Ante Christi aduentum quadringentesimo. XXIII. Platonis genesim qualē adolescens audiuerā in libro de Amore significaui. Sed nūc adducā, qualē Iulius Firmius Astronomus describit, cuius opinionē hac in re existimo ueriorē. Est aūt eiusmodi. In Ascendēte Aquario, ♂, ☿, ♀. In secūda Sol in Piscibus. In quarta Luna in Geminis. In Septima Iuppiter in Leone. In nona Saturnus in Libra.



Hanc Genesim Iulius Firmius asserit signif. carē uirum, qui mirabili eloquentia polleat, cœlestiq; ingenio ad omnia secreta diuinitatis accedat.

Educatio, indoles, eruditio, sobrietas Platonis.

FErtur cum in cunis esset in labijs infantis apes mel fudisse, eloquētiæ futurę præsagium. Aiunt Socratē uidisse per somnium oloris pullulum sibi in gremio plumescere, qui continuò exortis pennis expansis alis in altum euolans suauissimos cantus ediderit, postridie cū à patre sibi Plato cōmendatus esset, hūc esse cignum quē uiderat dixisse. Poëtico stilo in adolescētia floruit. Elegias cōposuit, & Tragœdias duas, quas & ipse igni dedit cum primum animum ad Philosophiam applicuisset. Primis literis à Dionysio præceptore imbutus est. Deinde Socratem audiuit, uigesimum ætatis annum agens, post Socratis mortem Cratylo Heracliti discipulo & Hermogini Parmenidis Philosophiam tuenti, sese accommodauit. Cùm esset annorum duo de triginta Megaram se ad Euclydem cum alijs Socraticis contulit. Hinc Cirenem profectus Theodorum mathematicum audiuit. Atq; inde in Italiam ad Pythagoreas Philolaum & Architam Tarentinum Eurytumq; concessit. Ab his in Aegyptum ad Prophetas & sacerdotes se recepit. Decreuerat ad Indos magosq; progredi, uerū propter Asię bella à proposito destitit. Regressus demū Athenas in Academia uitam duxit, quem insalubrē Atticę locum dicitur elegisse, quod etiam Diuus Basilius & Hieronymus comprobant, ut nimis bonus corporis habitus ceu uitis nimia luxuries amputaret. Erat enim & speciosissimo, & robustissimo corporis habitu. Vnde & à latis humeris, ampla frōte & egregio totius corporis habitu, orationis quoq; ubertate, Plato est nūcupatus, cùm ante nominatus fuisset Aristocles, nihil in eo deforme, nisi fortè uox aliquantum gracilis, & nescio quid sub uertice gibbosum, eum aliquantum deformabat, ob academiæ habitationem passus est quartanam febrem menses decem atq; octo, sed sobrietate & diligentia sua uires post febrem ualidiores, quàm ante recuperauit.

Militia & nauigatio Platonis trina, Prima nauigatio.

MIlitauit ter, primo in Tanagram, secundo in Corinthum, tertio in Delum, ubi etiam uictoria potitus est. In Siciliam ter nauigauit, primo ut insulam & æthnea miracula cratheresq; uideret. Agebat tunc quadragesimum ætatis annum, quo etiam tempore Dionysius Hermocratis filius ut secum loqueretur impulit. Vbi cum ille de tyrannide dissereret dicens, non id præstare, quod sibi soli esset utile, nisi uirtute etiam excelleret, offensum tyrānum atq; iratum dixisse aiunt, uerba tua otiosorum senum sunt. At ille, & tua, inquit, tyrannidem sapiunt. Adhæc indignatum tyrannum primo quidem illum necare uoluisse, deinde uerò à Dione & Aristomene obsecratum id minimè effecisse. Verùm Polidi Lacedęmonio qui per id tempus legatus ad se uenerat eum tradidisse, ut uenundaretur. Eum ille in Aeginam adductum uendidit. Quo tempore & Chamander, tanquam mortis reum accusauit. Sanè iuxta promulgatam apud eos legem capitale erat, si quis Atheniensium eam insulam adijsset. Cæterum cum à quodam fuisset allegatum, disciplinæ gratia eo Philosophum ascendisse, legemq; illam de hominibus non de Philosophis, (qui super homines sunt) loqui, absolutum eum dimisere. Neq; occidendum, sed uendendum decreuerunt. Aderat fortè Anniceris Cirenaicus, qui eum xx. minis redemit, remisitq; Athenas ad amicos. Polidem uerò à Cabria superatum & post modum in Elice fuisse submersum, fama est, dæmonio sibi nunciante, talia illum Philosophi gratia perpeti. Non tamen quieuit Dionysius, uerùm cum cognouisset & quæ illi contigerant, scripsit Platoni, orans ne in se maledicta intorqueret. Ad quem ille rescripsit, non tātum sibi à philosophia superesse otij, ut Dionysij meminisset. Obtrectatoribus quibusdam Platonem à Dionysio derelictum obiectantibus respondit, imò uerò à Platone Dionysius est relictus.

Secunda

Secundo Nauigatio.

SEcundo, profectus est ad Dionysium iuniorẽ ab eo & Dione philosophandi grã tia accersitus. Hac quoq; spe ductus, se suis consilijs effecturum ut illic ex tyrannide aut Resp. fieret aut regnum, uisurumq; quod iamdiu uehementer optabat gubernationem scilicet quandam maximè philosophicam, in qua uel gubernẽt Philosophi uel gubernatores philosophentur. Putabat enim ciuitates non aliter posse miseriam euitare. Id omne non ui aut dolo, sed philosophicis rationibus persuaso Dionysio, fieri cupiebat. Sed quarto ferè mense post Platonis accessum Dionysius falsis impulsus calumnijs, Dionem, quasi tyrannidi insidiantem expulit. Platonem uerò libẽter amplectabatur. At Plato in patriam redijt. Tertio accessit Dionem Dionysio reconciliaturus, & ab utroq; iterum obsecratus. Rogatus etiam ab Archita. Tunc & Dionysius ut ctatam illi triremem obuiam misit & Archidamum Pythagoricum oratorem nobilesq; permultos, & ipse quadrigis albis egredientẽ excepit. Postulauit Plato promissam Dionis restitutionem, atq; insuper terram ac homines, qui iuxta cõstitutam ab eo Rempub. uiuerent, idq; ille quanquam pollicitus, implere detrectauit. Cũ uerò Plato palàm Dionysium redargueret, quod fefellisset fidem, tùm sibi de Dione restituendo, tùm Theodoti suo de Heraclide seruando, infensum deinde habuit Dionysium. Vnde in summo uiuebat periculo ne à militibus interficeretur. Sed Architas Tarentinus Salmuscum misit ad Dionysium. Oratorem unà cum naui, rogans ut Platonem dimitteret. Ille eum dimisit ac præbuit commeatum. Plato in patriam redijt. Dionysius paulò pòst à Dione ciuibusq; pulsus tyrannide, criminis in Philosophiam commissi pœnas dedit. Plato miro quodam honore exceptus est in patria, ibiq; ad rẽpub. accersitus accedere noluit, quia plebs malis se moribus assuefecerat.

Quibus Plato leges dederit.

FErtur Archadas & Thebanos condita ciuitate honestę magnitudinis, rogasse illũ ut eam Remp. institueret, uerùm cum ille eos intellexisset æqualitatem sectari nolle, profectum non esse. Syracusanis uerò expulso tyranno leges dedit, & Cretensibus Magnesia nuper condita ciuitate scripsit leges. XII. in libris digestas. Misit ex familiaribus suis Aristonymum ad Archades legibus instituendos. Ad Ilios Phormionem. Ad Pyrreos Mededimum.

Continentia, grauitas, comitas Platonis.

VIxit autem cœlebs & sobrius admodũ &, (ut Aurelius Augustinus prohibet) castus. Vnde & in senio sacra naturæ fecisse dicitur, ut se apud uulgus crimine sterilitatis absolueret. Iuuenis adeò uerecundus, adeò compositus fuit, ut nunquam ridere, nisi modicè deprehensus sit. Iratum uero uidit nemo. Vnde apud Platonem educatus puer cum ad parentem reuersus, uociferantem uideret patrem, nũquam, inquit, hoc apud Platonem uidi. Semel tantum clam subiratus est puero grauiter delinquenti, sed Xenocrati, inquit, Cede tu hunc puerum, ego enim quia iratus sum nequeo. Edebat quolibet die aut semel tantum, aut si bis, parcissime. Dormiebat solus. Contrariam uitam multum uituperabat. Ad amandos adolescentes quemadmodum & Socrates suus uidebatur paulò pronior. Verùm uterq; tàm ratione continens, quàm sensu procliuis. Quam diuinè isti amauerint, & quo pacto, quæ de amore locuti sunt exponunt, & nos satis in libro de amore tractauimus. Optabat memoriam sui uel in libris, uel in amicis relinquere. Et si melancholicus erat profundissimiq; ingenij, ut scribit Aristoteles, iocis tamen plurimis utebatur, atq; Xenocratem & Dionem seueriores sæpissimè admonebat, ut gratijs sacra facerent, quo iucundiores gratiosesq; redderentur. Platonis autem grauitati comitas erat admixta.

Discipuli Platonis præcipui.

DIscipuli eius fuere, Speusippus Athenienſis, Xenocrates Chalcedonius, Ariſtoteles Stagirites, Philippus Opuntius, Eſticus Perintius, Diō Syracuſanus, Amicles, Heraclites, Eraſcus & Doriſcus Sceptij. Timolaus Cizicenus, Hebeon, Lampſacenus, Pithori, & Heraclides, Enij, Hippotales & Calippus Athenienſes, Demetrius, Amphipolites, Heraclides, Ponticus & complures alij, & cum his mulieres duæ, Laſchenia Mantinea & Axithea Phyaſia, quæ uirili utebantur ueſte. Theophraſtum item illius fuiſſe auditorem ferunt, & Hiperidem oratorem, Cameleon & Lycurgum, Demoſthenem quoque ipſius fuiſſe ſtudioſum, & Meneſiſtratum. Veſtibulo Academiæ inſcriptum erat. Nemo huc geometriæ expers ingrediatur. Quod quidem non ſolum de linearum, ſed etiam de affectuum debita menſura uolebat intelligi.

Libri Platonis.

LIbrum de ſanctitate ſcripſit, Euthyphronem, Apologiam Socratis, Critonem de eo quod cum Socrate in carcere tractauit, Criton, Phedonem de animi Immortalitate, Cratilum de recta nominum ratione, Theætæum de ſcientia, Sophiſten de eo quod eſt, Ciuilem de regno, Parmenidem de uno rerum omnium principio, & ideis, Philebum de ſummo bono, Conuiuium de amore, Phædrū de pulchro, Alcibiadem primum de natura hominis, Alcibiadem ſecundum de uoto, Hypparchum de lucri cupiditate, Amatores de Philoſophia, Theagem de ſapientia, Charmidem de temperantia, Lachem de fortitudine, Lyſidem dem amicitia, Eutidemum cōtentioſum, Prothagoram de moralibus, Gorgiam de Rhetorica, Menonem de uirtute Hyppiam maiorem de pulchro, Hyppiam minorem de mendacio, Menexenum de Atthica antiquitate, de Republica libros x. T Timæum de mundi natura, Critiam de Atthica antiquitate, Minoem de Lege, de legibus libros xii. Epinomim ſiue Philoſophum. Epiſtolas xiii. Hos omnes Platonis libros ipſi è Græca lingua tranſtulimus in Latinam. Tres uerò ſunt Platonicorum ſpecies dialogorum. Aut enim ſophiſtas confutat, aut adoleſcentes adhortatur, aut docet adultos. Quæ in epiſtolis uel in libris de legibus & Epinomide Plato ipſe ſuo dixit ore certiſſima uult haberi quæ uerò in cæteris libris Socratis, Timæi, Parmenidis, Zenonis ore diſputat, ueriſimilia.

Eloquentia, ſapientia, authoritas Platonis.

STylus Platonis, (ut ait Ariſtoteles) medius inter ſolutā orationē & carmen fluit, ſuauitas & copia tanta, ut Cicero Platonem & intelligendi, & dicendi grauiſſimum authorem & magiſtrum fuiſſe dixerit, adiecit, ſi Iuppiter humana lingua loqui uoluiſſet, non alia quā Platonis lingua fuiſſe locuturum. Doctrina uero tanta in eo, ut cum ante illum omnes inter Græcos illuſtres externas Gentes ſapientiæ gratia peregrinati fuiſſent poſt Platonis tempora cæteræ nationes Athenas confluxerint. Et Ariſtoteles tām miro ingenio præditus, ac nouæ hęreſis auidiſſimus, cum Platonem iam penè adultus adiſſet, uiginti eum continuos annos audiuerit.

Adde quod priuſquam adiret Platonem iam literis prouectus erat. Deinde Platonem ſolum habuit præceptorem. Mitto quod à Cicerone ſcribitur, malo cum Platone errare quàm cum cæteris recte ſentire. Præterea quod unà cum Panetio illum appellat Deum Philoſophorum. Mitto illud Quintiliani. Quis dubitet Platonem eſſe præcipuum uel acumine diſſerendi, uel eloquendi facundia diuina quadam & Homerica, multum enim illius oratio ſuprà proſam orationem, & quam pedeſtrem Græci uocant, ſurgit, ut mihi non humano ingenio, ſed Delphico quodam oraculo uideatur inſtinctus. Diuina ſapientia & probitate mirabilem authoritatem etiam in patria, quòd rariſſimè fieri ſolet ſibi comparauiſſe uidetur. Reuerſus ex Sicilia Plato cum

ad ma-

ad magnificentiſſimam illam Olympiorum celebritatem quaſi quendā orbis terrarum conuentum perueniſſet, tàm lætis cunctorum occurſibus exceptus eſt, ut è cœlo Deus ad mortales demiſſus uideretur. Ludos deſeri, Athletarum ſpectacula relinqui, pugiles ſolos omitti cernentes, & quod admirabilius eſt, qui tàm longis terrarum mariſq; tractibus paſcendorum oculorum auriumq; & animorum gratia Olympia uenerant, omnis uoluptatis obliti Platonem adibant, Platonem intuebantur. In Platone perinde atque amœniſſimo diuerſorio cunquieſcebant. Cùm tragœdiam, quis referret, nec quiſquam præter Platonem adeſſet, obiectantibus quibuſdam dedecori eſſe illi quod nemo præter unum adeſſet, reſpondit ille, & hic unus plus eſt, quàm totus Athenienſis populus.

Charitas, magnanimitas, ſanctimonia Platonis.

QVam magno & conſtanti animo, præſertim in amicorum cauſa fuerit, indicāt eius epiſtolæ & contemptus tyranni, Dioniſq; defenſio. Tyrannum ſæpè quod iniuſtè gubernaret, quodue amicos falleret etiam præſentibus teſtibus audacter redarguebat, tantùm aberat ut illi aſſentaretur. Mitto minutiora illa, quale eſt, quod iuſſerat Dionyſius in conuiuio, ut ſinguli purpuram indūti ſaltarent. Saltauit protinus Ariſtippus, Plato uerò renuit, dicens, non conuenire Philoſopho muliebria. Præterea Chabriæ fortiſſimo duci Crobylus accuſato improbus diem dixerat, & capitis iudicium intentauerat, quò circa cum à reliquis deſtitutus ciuibus metu periculi in arcem aſcenderet, ſolus Plato auxilium præſtaturus ſemper illi affuit. Cùm uerò calumniator Crobylus, ut eum à patrocinio deterreret, minitans dixiſſet, alijs defenſionem præſtaturus aduentas, ignorans, quod te quoque Socratis uenenum expectat, ipſe reſpondit. Olim Crobyle cum patriæ dignitati militabam intollerandis periculis haud ſegnis eram, nunc pro officio & amici ſalute licet ferrum ac uenena mineris & ignem, nullum recuſo diſcrimen. Cùm Socrates carcere iniuſtiſſimè incluſus eſſet, Plato pecunias congregauit, ut redimeret innocentem, & dum iudicium agebatur aſcendens in ſuggeſtum ſic cœpit orare. Cùm minor natu ſim Athenienſes his omnibus, qui tribunal aſcenderunt. Verùm tyranni iudices ue ita ne authoritate & eloquentia ſua ciues moueret, interpellauerunt repente, reclamaueruntq; deſcende. Plato domum abijt. Nam quantum illi in malæ mentis morbo, tantum hic tunc morbo corporis laborabat. Socratis uerò perſecutores pœnas paulò poſt dederunt. Cùm ex condiſcipulis quidam inſtigaretur inuidia, Xenocratem adeò Platoni gratum acceptumq; eſſe, ut in eum conflaret inimicitias, multa in Platonem Xenocratis maledicta renunciauit. Plato medio ſermone criminationem reſpuens obaudit. Initat obtrectator uultus ſeueritate crimen affirmans, denique Deos omnes ac Deas obteſtanti, Plato ut ab eius ſeſe pertinacia ſolueret, eſto inquit, ſed ea Xenocrates fide ac grauitate pollet, ut niſi ſic expedire iudicaſſet, dicturus ea nunquam fuiſſet. Grauitatem magnanimitatemq; Platonis imitatum fuiſſe Xenocratem dilectum eius diſcipulum, teſtis eſt uita Xenocratis apud Diogenem, quæ quidē eſt fortitudinis & ſanctitatis exemplar. Imitatum quoque fuiſſe Dionem Plutarchus eſt teſtis. Præterea Philiſcus Lycurgi oratoris uitam deſcribens, Magnus uir, inquit, fuit Lycurgus multaq; ſunt ab eo geſta præclarè, quæ facere nemo potuiſſet, qui non fuiſſet Platonis auditor. Demoſthenes cum Antipatrum fugeret Archiæ blandis uerbis ſe ei uitam ſeruaturum pollicenti abſit, inquit, ut uiuere turpiter malim, quàm honeſtè mori poſtquam Xenocratem & Platonem de immortalitate animi diſſerentes audiui. Idem ſcribēs ad Heracleodorum quendam condiſcipulum ſuum, atq; eum reprehendens, quod poſtquam Platonem audiuerat, negligeret bonas artes, & uitam parum honeſtè duceret. Non'ne, inquit, erubeſcis ea negligere, quæ â Platone accepiſti. Dionyſius ad Speuſippum ſcribens ait, Plato quidem gratis ſua limina terentes docebat, tu uerò tributa exigis & à uolentibus ac nolentibus accipis. Laërtius quoq; carpit eundem quod non ſicut Xenocrates Platonis caſtitatem & fortitudinem manſuetudinemq; fuerit imitatus. Illud uerò de fortitudine Xenocratis tacere non poſſum, quod cū Platoni Dionyſius diceret ca-

put tibi quispiam tollet. Xenocrates qui aderat, inquit, nemo istud priusquam meum hoc abscindet.

Sententiæ & prouerbia Platonis.

De Aristotele & Xenocrate hæc Plato dicebat.

HVi qualem equum, qualem asinum iungendos assumpsi. Aristoteles quidem freno indiget, Xenocratès uerò calcaribus. Erat inter discipulos eius lautus nimium & curandæ cutis studiosissimus adolescens, quem Plato rogauit. Quousque tibi carcerem ædificare perges. Quotiens hominem amore irretitum uideret ille, aiebat, proprio in corpore mortuus est, uiuit in alieno. Addebat, qui se ipse alterius gratia deseruerit, omnium esse miserrimum, quippe qui neque se possideat ulterius, neque alterum. Platonis quidam familiaris uir doctus eum orabat, ut sibi aures paulisper accommodaret, libellum à se editum lecturo. Rogatus subinde à Platone, quæ libri esset inscriptio, respondit, contradicendum non esse, cui Plato, cur igitur ipse hoc factitas? Cur contradicentibus contradicis? Cur me consulis, si tibi prohibes contradici? Leo ciuis potens in cœtu carpebatur, quod magnas & immodestas in senatu uociferationes habuerat. Plato hoc ipsum, inquit, est uere Leonē esse. Diogeni Cynico dicēti, quod humana quidem ista uideret, ideas uerò nequaquam. Quid mirū inquit, oculos enim quibus ista uidentur habes, & uteris, mente uerò non uteris, qua sola illa cernuntur. Mirantibus discipulis quod Xenocrates in omni uita seuerus, nescio quid risu excipiendum dixisset, quid inquit, miramini inter spinas aliquando rosas & lilia nasci. Ad iuuētes crebro dicere solebat, ocio labores anteponite, nisi forte rubiginem splendori præstare putatis. iuuentutem ad beatam uitam hac ratione sæpissimè incedebat. Contrariam uirtutis ac uoluptatis naturam animaduertite, huius enim momentaneam dulcedinem, subita pœnitantie sequitur dolorque perpetuus, illius breues labores æterna uoluptas. Cùm uidisset quendam alea ludentem arguit, & cum ille quam parua reprehendis diceret, Plato respondit, at non est paruum consuetudo. Ebrijs & iratis consulere solitus erat, se ut in speculo studiose intuerentur, ab eiusmodi statim fœditate discessuros. Ebrietatē & somnum ualde detestabatur. Aiebat plurimum referre ad pueritiam educandam, ut honestis solum gaudere pueri assuescerent. Alioquin uoluptatem dicebat escā esse malorum. Addebat, sanitatem animi ueram esse Philosophiam. Cæteras uerò facultates non tàm Philosophiam, quàm ornamenta uideri. Nihil sanæ menti suauius esse, quàm uera dicere & audire, ueritate enim nihil uel melius, uel durabilius. Interrogantib. quibusdiam, quæ nam possessionum genera filijs essent potissimum comparanda? ea dixit quæ non grandinem, non hominum uim, non ipsum denique Iouem extimescerent. Demonico de filij eruditione consultanti, qualis, inquit, in arbusculis plantandis diligendis que tolis & in filijs gignendis & instituendis cura esse debet: Hic labor, illic uoluptas, cauendum autem ne in hoc sopiti, in illo plusquam uigiles uideamur. Philedono cuipiam Platonem carpenti, quod non minus in discendo, quàm in docendo studiosus ac sedulus esset, & quoad discipulus esse uellet interroganti, quoad, inquit, meliorē ac peritiorem esse me non pœnitebit. Interrogatus quidnam inter peritum imperitumque interesset, quod inter medicum ægrotumque respondit. Principibus nullum præstantius prædiorum genus esse dicebat, quàm eorum familiaritates hominū, qui cauponari nesciunt. Principi non aliter necessariam esse sapientiam, quàm corpori animam. Beatissimas fore Respublicas, si aut Philosophi dominentur, aut saltem, qui gubernant diuina quadam sorte philosophentur. Nihil enim pestilentius esse potestate, & audacia quàm ignorantia comitetur. Tales quoque subditos esse solere, quales principes uideantur. Magistratui non proprium bonum sed publicum cogitandum, non partem solum ciuitatis quandam, sed totam esse curandam.

Quantum

Quantum Plato neglexit humana, quantum diuina dilexit.

REpetebat quotidie ſola æterna eſſe uera, temporalia uerò uerisſimilia. Dormire in corpore animum, & quæ ſenſus appetit aut timet; nihil aliud eſſe, quã ſomnia. Itaq; hæc omnia penitus contemnenda, & ut mala uitentur quib. plenus eſt mundus, ad æterna confugiendum, aliter enim deuitari nõ poſſe. Ipſe quoque quæ præcipiebat impleuit. Nam dum & hæreditario quodam iure & ciuili fauore princeps in rep. ub. eſſet futurus, omnem prorſus ciuilem reſpuit dignitatem. Cùm patrimonio ditisſimus eſſet, fratribus largitus eſt omnia, præter ſuburbanum prædiolum, quam academiam nominabant. Hoc ſolo cõtentus uixit, & ſi præceptor amicusq; principum extitit, diuitias tamẽ ab his nullas accepit. Solebat rex Dionyſius dicere: Ariſtippus ſemper pecunias petit, Plato ſemper libros. Adde quòd neq; uxorem duxit, neq; uixit in urbe, ab omnibus liber, ſoli ſeruiens ueritati. Vnde diuus Hieronymus inquit, Plato Aegyptum, & Architam Tarentinum eamq; oram Italiæ, quæ quondã magna Græcia uocabatur, laborioſisſimè peragrauit. Vt qui Athenis magiſter erat & potens, cuiuſque doctrinam academiæ gymnaſia perſonabant, fieret peregrinus atq; diſcipulus, malens aliena uerecundè diſcere, quàm ſua impudenter ingerere. Deniq; cum literas quaſi toto orbe fugientes perſequitur, captus à Pyratis & uenundatus, etiam tyranno crudeliſsimo paruit, captiuus, uinctus & ſeruus, tamen quia Philoſophus maior emente ſe fuit. Hæc Hieronymus.

Pietas & gratitudo Platonis.

GRatus Deo fuit à quo principium cogitandi, dicendi, agendi omnibus in reb. & faciendum dicebat eſſe, & ipſe ſemper efficiebat. Præterea Deo gratias agebat quotidie, quòd homo natus eſſet non brutum, quòd Græcus nõ Barbarus, quòd temporibus Socratis. Quàm gratus præceptoribus fuerit, omnibusq; amicis teſtimonio ſunt eius dialogi, in quibus mirificè eos omnes honorat, atq; Socrati libros ſuos attribuit. Non ſolum enim illum in omnibus penè dialogis diſputantem inducit, ſed etiam omnia à ſe compoſita, ſcribit non ſua, ſed Socratis eſſe.

Quæ Plato affirmauit, & qui eum confirmauerunt.

IN his quæ ſenſibus ſubiacent, partes Heracliti tuebatur. Porrò in his quæ ad intelligentiam pertinent Pythagoræ maximè acquieſcebat. In rebus autem ciuilibus Socratem ſuum amplectebatur. Quæ ubiq; aſſeuerabat hæc ſunt. Deum omnib. prouidere. Animas hominum immortales eſſe. Bonorum præmia, malorũ ſupplicia fore. Auguſtinus in libro contra academicos inquit: Chriſti authoritatem omnibus anteponendam, ſi autem rationibus agendum ſit, apud Platonicos reperire ſe dicit, quod ſacris Chriſtianorum literis non repugnet. Idem Dionyſius Areopagita ſignificauit. Euſebius poſtea & Cyrillus latius declarauerũt. Hinc Auguſtinus in libro de uera religione, Platonici, inquit, paucis mutatis Chriſtiani fierent. Atq; in confesſionibus narrat ſe procœmium Ioannis Euangeliſtæ fermè totum apud Platonicos reperiſſe. Propterea in ſecundo de ciuitate Dei inquit: Labeo Theologus apud Gentiles Platonem, inter ſemideos connumerandum putauit, ſicut Herculem atq; Romulum. Semideos autem heroibus anteponit. Sed utrosq; inter numina collocat. Veruntamen iſtum quem appellat ſemideum non heroibus tantum, uerùm etiam dijs ipſis præferendum eſſe non dubito. Vnde inquit, ſe Platonicos ante alios elegiſſe, quia de rebus diuinis atq; humanis rectius admodum, quàm cæteri Philoſophi ſenſerint. Quod & Marcus Varro antea iudicauerat, & Apuleius Platonem non tantum heroibus ſuperiorem fecit, ſed dijs æqualem, quia uidelicet diuinarum rerum abdita penetrauerit. Plato tanta fuit modeſtia prẽditus, ut cum mirabilem ſibi authoritatem ante alios comparauiſſet, tamen interrogatus à quodam quatenus præceptis ſuis parendum foret, reſponderit, quoad in terris appareat ſacratior aliquis, qui fontem omnibus ueritatis aperiat, quem deniq; ſequantur

omnes [illegible] nihil suo sed diuino tantum lumine reperisse. Quid autem in philosophia senserit, alio in libro de amore & Theologia nostra tractauimus.

Reditus Platonis in patriam cœlestem & laudes.

NAtali suo decessit, & annum unũ atq; octuaginta impleuit, sine ulla deductione. Ideò Magi qui tunc Athenis erant, Platoni immolauerunt, amplioris fuisse sortis, quàm humanæ rati, quia consumauisset numerum perfectissimum, quem nouem nouies multiplicata conficiunt. Atq;, quòd mirum est, adhuc in ea ætate & eo ipso die scribebat. De quo Cicero inquit, est etiam quiete & pure atq; eleganter actæ ætatis placida ac leuis senectus, qualem accepimus Platonis qui uno & octuagesimo ætatis anno scribens mortuus est. Seneca etiam affirmat, id Platoni sobrietate & diligentiæ beneficio contigisse. Alij inter scribendum, alij discumbentem in nuptijs remotis dapibus, inter disserendum ad superos redisse. Aristoteles in templo aram Platoni statuamq; sacrauit, hoc epigrammate, Aram Aristoteles hanc Platoni dicauit, uiro quem nephas est à malis laudari. Addidit Aristoteles: Qui solus uita, doctrina, moribus, ore, admonuit cunctos, & monumenta dedit. Vt uirtute queant felicem ducere uitam. Nulla ferent talem sæcla futura uirum. Adiunxerunt & sapientes alij in Platonis laudes carmina plurima, sed præcipua epigrammata tria. Primi hæc est sententia: Temperantia, iustitiaq; excelluit omnibus, tantum uerò sapientia superauit, ut omnem prorsus inuidiam superauit. Secundi hic est sensus: Plato in deorum numerum est translatus. Longinquæ hunc nationes honorant Quia diuinam uitam ipse nouit alijsq; monstrauit. Tertij sententia huiusmodi est, Phœbus Aesculapiũ genuit & Platonem, ut ille corporibus, hic animus mederetur. Præterea Mithridates Persarum rex, Platonis statuam in academia locauit ita inscriptam: Mithridates Rodobati filius Perses Musis, Imaginem Platonis dicauit, Sillaniani opus. Ex his omnibus id Plato est consecutus, ut Græci Aristotelẽ quidem dæmonium, Platonem uerò diuinum cognominauerint. Quia uidelicet ille & uita humanus, & scientia naturalis maximè fuerit, hic autem sciẽtia simul & uita sese potissimùm ad diuina contulerit.

Apologia de moribus Platonis.

FInem iam uerbis imponam, si pauca quędam rursus addidero. Sunt plebei quidã uersificatores, qui immeritò Poëtarum sibi nomen usurpant, hi tàm morum dissimilitudine, quàm malignitate inuidiæ prouocati in optimum quemq; impudentissimè ludunt. Quibus summa quædam licẽtia in bonos potius, quàm in malos, præsertim nostra hac ætate, conceditur. Sed nolim nostrorum temporũ meminisse, quæ tantum ad uirtutem cõsequendam sunt inepta, quantum apta uidentur ad insequendã. Tales igitur olim Poëticuli diuum Platonem à Græcis Apollinis filiũ & Socratem ab Apolline Græcorum sapientissimum iudicatum mordere non dubitarunt. Quorũ impietatem Laërtius Diogenes summopere detestatur. Atq; ut ipse declarat, ridicula etiã comicorũ conuitia Aristippus auxit Cirenensis, homo pessimus & optimi cuius suorũ temporum aduersarius. Qui sicut alios plerosq; modestissimos doctissimosq; ficta quadam historia uituperauit, sic etiam Socratem præceptorẽ & condiscipulos suos Xenephontem atq; Platonem. Finxit horum nomine carmina quædam in scorta puerosq; lasciua. Videlicet ut falsò magnorum Philosophorum exemplo liberiorem ipse peccandi licentiam nancisceretur. Verùm Aristoteles cui ueritas magis, quàm Plato fuit amica, tàm falsas in uirum sanctum calumnias sustinere non potuit, nam in elegijs ad Eudemũ illa de Platone, quæ in superioribus diximus cecinit, id illi maximè tribuẽs, ut prophani non solum uituperare Platonem ullo pacto nõ debeant, uerùm etiam sub prętextu laudis sanctum illius nomen ore prophano nominare non audeant. Neq; elegia contẽtus fuit, sed etiam, ut tradit Olympiodorus, præclaram orationem de Platonis laude composuit. Obmutescant igitur apud superos inferni canes atq; apud inferos latratu Cerberũ comitentur. Nos autem Platonis uitam & sapientiam iudicio sapientum approbatissimam ueneremur, atq; unà cum Apuleio Medaurense libere proclamemus: Nos Platonica familia nihil nouimus, nisi festum, lætum, cœleste supernum.

Quantum

Quantum Astronomi metiuntur, tantum Astrologi mentiuntur.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernhardo Bembo iurisconsulto & equiti clarissimo, S. D.

SAlue mi Bernharde millies, parum dixi, Salue toties quotiens spiras, Bernharde dulcissime. Plurima tibi scribo quotidie, trãscribo pauca. Videor enim mihi cum archetypum scripsi amori quodammodo satisfecisse, officio autem etiam si trãsscriberem, minimè satisfacerem, ut autem te nunc de præsentibus studijs nostris faciam certiorem, compono librum de prouidentia Dei atq; humani arbitrij libertate, in quo illa Astrologorum iudicia, quę prouidentiæ libertatiq; detrahunt, pro ingenij facultate redarguo. Nempe quàm diligenter cœlestia uerè metiũtur Astronomi, tâm multum circa humana inanes Astrologi mentiuntur. Vale. Verùm Thomam illum egregium Bernhardi quondam Venetorum oratoris Achaten, quem libenter meus amplectitur animus, linguaq; resonat, cur mea tamdiu manus pigerrima prætermittis? Hunc ergo Bernharde quotiens uideris, totiens Marsili nomine saluere iubeto. XIIII. Iunij. M. CCCC. LXXVII.

Tunc maximè commendas aliquem, cum ostendis illius esse cui commendas.

Marsilius Ficinus Marco Aurelio oratori clarissimo. S. D.

SI tua tibi commendare liceret Nicolaum familiarem meum literis moribusq; præditum, tibi plurimùm commendarem. Quem quidem esse tuum testimonio nobis est tuum nomen, quod illius ore frequentissimè sonat.

Quando diuino afflante spiritu amor accenditur, semper amante altero redamat alter, sæpe altero cogitante idem cogitat alter.

Marsilius Ficinus Bernhardo Bembo iurisconsulto & equiti clarissimo, S. D.

ACcepi Bernharde hodie è Marco Aurelio nostro epistolam quandam forma quidem ipsa Mercurialem omnino patriq; persimilem, sed Saturno, ut arbitror, Oriente natã. Nempe grauioribus incedẽs passib. cum ab æquo te Veneto sextodecimo Maij die discesserit, tandem 19. Iunij littoribus nostris applicuit. Ego hanc summo complexus gaudio gratulabundus inquam: Venisti tandem, tuaq; infortunatũ uicit iter pietas. Hæc etsi quasi sub Saturno nata motu quodãmodo tardior extitit, tamen tanquam concepta Mercurio fuisse uidetur opere uelocissima. Quod enim à nobis hodie postulat, ipsa iamdiu dum nasceretur impleuit. Sanè eiusdem Maij dieb. quibus aureus ad me Aurelius scripsit, ego occulto quodã ac penè diuino siue epistolæ siue musæ suæ instinctu percitus, opusculũ quoddã Aurelio dedicaui, quod nisi ipsum quoq; incessu Saturnium fuerit iam ad uos arbitror peruenisse. Mirabile Bernharde parumper geniorum nostrorũ uirtutem animaduerte. Dum Marcus ille gratis se mihi dabat, ego iure uicissim totum illi me dabam, & amplectẽtem me mirificè complectebar. Atq; ita cœlesti quodam conflante spiritu, in unum penè inscij pariter conspirauimus. Arbitror equidem aut Mercurium ipsum in Tauro, aut Phœbum in Geminis constitutum, tam similiter geminas Aurelij Marsilijq; lyras temperauisse, ut sonante altera uicissim altera resonet. Atq; ab utraq; dulce illud Bembi Reboẽt nomen, nomẽ Gratijs musicum, Musisq; gratissimum. Vale feliciter. At uideo Bernhardum meum, noui enim hominis ingenium, absq; delitijs suis neq; posse, neq; uelle unquam bene ualere. Christophorus Landinus Mineruę musarumq; decus, & Ioannes Caualcantes cõphilosophus noster bene ualent. Igitur bene uale. XIX. Iunij. M. CCCC. LXXVII.

Quando diuino afflante spiritu amor accenditur, semper amante altero redamat alter, sæpè altero cogitante, idem cogit alter.

Marsilius Ficinus Florentinus Marco Aurelio oratori clarissimo, S. D.

REddita heri nobis est elegans admodum epistola tua Marce doctissime, epistola melle mihi dulcior ac pretiosior auro. Verum quid ago? Non licet mihi nũc in lau-

de hac ulterius progredi, ne uanior forte uidear, si eam epistolam, quæ laudat me plus satis, ipse satis laudare tentauero. Ergo aliunde rursus, si placet, exordiamur. Quando cœlesti quodam afflante spiritu mentibus nostris amor accenditur, semper amante altero alter redamat, sæpè alterò cogitante, alter idem similiter cogitat. Nam & cœlestis author eum tanquam communis cunctorum causa complectatur utrunque, mutuũ amantium creat affectum, & affectus amantis, qui per hominem à cœlo dependens tũ in plana humanitas faciem, tum in cœli concaua resistit uicissim procreat Echo. Salue igitur amice cœlestis, salue semper in authore nostræ beniuolentiæ Deo, neque terrarum spacia Marce, neque ulla temporis interualla nostrum hunc cœlestem, perpetuumque amorẽ, uel ortum interrumpere, uel ortum demorari potuisse uidentur, quo minus amante altero mox diuina quadam sorte amauerit alter, cogitante quoque atque scribente altero, alter eodem penè momento idem & cogitarit, & scripserit. Animaduertisse te arbitror Aureli, si modo meum illud ad te nuper missum opusculum accepisti, eo ipso tempore quo ad me scribebas, me quoque uicissim ad te scripsisse. Præterea idem penitus utrunque & significasse tunc, & postulauisse. Mihi quidem nihil in rebus humanis felicius est, quàm illi affectu quodam euasisse me parem, quò nullum esse audio uirtute superiorem. Nihil pretiosius quàm talem tantumque possessorem meum feliciter possidere. Habeo igitur tota quod mente petebam. Sed hoc unum quodammodo doleo, me nequaquam id totum esse, quod ipse petebas. Mi Aureli, si non potes quod uelis habere, id saltem uelis habere quod possis. Accipe Marsilium tuum Marce totum quantuluscunque sit. Ne respicias ulterius oro simulachrum illud quod ab initio finxeras, membrum enim quoddam simulachri illius est Ficinus. Respice potius, amice, quod possides, quàm quod fingis. Sic utique non alicuius partem, sed totum aliquid possidere te prorsus agnosces. Præstat autem pigmeo aliquo toto frui, quàm uasti membro gigantis.

Nihil infirmius quàm humanus amor, nihil firmius quàm diuinus.

Marsilius Ficinus Bernhardo Bembo iurisconsulto & equiti clarissimo, S. D.

SCribis ad nos epistolam oratoriam, poëticam, amatoriam, sed nescio quid excusas frustra, quod omnino nullus accusat, caue ne ubi perfectus est amor, uel minimum, quid offensiunculæ putes unquam posse contingere. Hoc uno solum charitatẽ forte potes offendere, si eam quandoque posse putas offendi. Humanus quidem res est solliciti plena timoris amor, diuina uerò charitas, siue Paulũ audiamus, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, neque excidit unquam, siue Ioannem Euangelistam, timor in charitate non habitat, sed perfecta charitas timorem omnem procul expellit. Hinc Aurelius Augustinus noster exclamat: Solus nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt, qui non amittitur. Sed nescio quomodo omeliam, ut aiunt, quandam modo hic incœptaueram. Atque charitatis officia ei uiro tradebam, quem Florentinus populus admiratur, quasi quoddam & charitatis simulachrum & humanitatis exemplar.

Frustra nimium in rebus his, quæ sibimet nequaquam sufficiunt, nostram sufficientiam affectamus.

Marsilius Ficinus hominum generi, S. D.

SVfficientiam ubique eo quæris proposito, ut postquam hãc unam repereris, nihil ultra perquiras. Requiras autem quàm plurima semper ob hoc ipsum, quia nusquam hanc unam assequeris. Vis ergo dicam quam ob causam nusquam sufficientiam assequaris? Forsitan quia hãc extra te quæritas. Si ergo mortales opes immortali animo sufficere nequeunt, da operam ut illis saltem animus ipse sufficiat. Aduerte quid dicam, nõ dico ut ipse sibimet satisfaciat animus, quo enim pacto, qui ab alio & efficitur, & perficitur, sibi ipse satisfacere potest? Frustra nimiũ heu miseri in rebus his quæ sibimet nequaquam sufficiunt nostram sufficientiam affectamus. Profectò solum quod sibi satis est, omnino omnibus satisfacit. Nihil autem sibi potest satis esse, præter immensum

ter immensum bonum quod ex seipso est & ad seipsum. Hic ergo solum, hîc, inquam, quòd satis nobis facturum sit quæramus. Neq; pigeat, nemo frustrà bonũ sequitur unquam, qui bene sequitur. Nam & bonum ipsum, quia immensum est, ubiq; uiget atque exuberat undiq;, & effectus noster benè sequenti, est aliquid proculdubio bonum. Solus autem bene uult sequiturq; bonũ, qui summæ bonitatis ipsius gratia, per quam singula bona sunt atq; seruantur, passim bona singula sequitur.

Transitus repentinus à minimo lumine ad maximum, atq; à maximo ad minimum, aciem impedit.

Marsilius Ficinus Riciardo Angelerio Anglariensi insigni Theologo, S. D.

Ciuiles uiri sæpè Philosophos increpant, quòd ad humanarum rerum gubernationem inepti, ut plurimùm, uideantur. Philosophi uerò contra, ciuiles uiros quòd ad diuinorũ contemplationem ineptissimi sint, sæpius improbãt. Quid igitur ad hæc ipsi dicemus? Non nostrum inter hos, tantas cõponere lites. Sed Plato noster, huc aduocãdus est arbiter, quem ad humana, simulatq; diuina, Deus ipse composuit. Hic igitur arbitratur, tàm ciuiles, quàm Philosophos ad utrunq; officium exequendum fuisse ab initio institutos. Si modo ab altero extremorum ad alterũ haud subitò transeant, sed debitis gradibus gradiantur. Præstat Græca ipsa Platonis uerba ex libro de repub. septimo, hic ad uerbum traducere. Post hæc naturam nostram quoad eruditionem & ruditatem tali quadam imagine contempleris. Finge animo quandam sub terra speluncam, cuius ingressus uersus lumen quoddam incipiens per totam speluncam peruius undiq; pateat. In ea homines nutritos à pueritia, ceruicem & crura ita deuinctos, ut & immobiles permanere cogantur, & ad anteriora solum prospicere. Capita uerò uinculis adstricta circumducere nequeant. Post tergum autem supernè procul ignis lumen suspensum sit. Interq; ignem, & uinctos homines uia superior pateat, secus quàm paries sit constructus exiguus. Sicut plerunq; præstigiatoribus miracula fingentibus scenæ seu cortinæ aliquæ, super quib. sua miranda demonstrant, spectantium oculis opponuntur. Cogita rursus homines intra parietem ferentes uasa & opificia uaria supra parietem eminentia. Statuasq; hominum & aliorum animalium lapideas, & ligneas imagines, modisq; uarijs fabricatas. Atq; ut consentaneum est, qui hæc circumferunt partim sileant, partim loquantur. Similes isti nobis sunt, nam primum quidem putas istos aliud quicquam uel sui ipsorum, uel proximorum hominum uidere prҿter umbras, quæ ex igne in aduersam speluncæ partem cadunt? Quid autem eorum quàm circumferuntur, non'ne umbras duntaxat? Si ergo inuicem loqui liceret nónne ista, quæ coram uiderent loqui opinãtur. Quod si echo ex aduersa parte carceris resonaret, quotiens prҿtereuntium aliquis loqueretur, putas ne ipsos nisi transeuntium umbras aliud putare quod loquitur? Omnino igitur tales nihil uerum esse nisi fabricatarum rerũ umbras arbitrarentur. Contra uerò nunc animaduerte, qualis foret eorum à uinculis solutio ignorantiæq; curatio. Nempe si quis eorum solueretur, cogereturq; repentè surgere, collum uertere, ambulare, lumen ipsum aspicere, doleret protinus, nec propter splendorem intueri posset illa, quorum umbras ante cernebat. Tunc si quis illi dixerit, prius eum spectasse nugas, ad præsens autem rebus ueris esse propinquiorem, ueriusq; inspicere. Ac prætereuntium quenq; monstrans, quid sit quæsiuerit, nónne illum uacillaturum putas, arbitraturumq; ueriora esse, quæ ante cernebat, quàm quæ nunc ostenduntur? Et si cogerit eum lumen aspicere, nónne dolore oculorum affectum iri putas? Oculosq; ad ea quæ facilè prius uiderat retorturum. Certiora ipsa existimantem, quàm quæ subitò offeruntur. Si uerò aliquis eundem per aspera atq; ardua sursum traheret uiolenter; neq; permitteret quicquã aspicere antequam ad Solis lumen traxerit, nónne ipsum ægrè laturum dum raptetur existimas? Et cum ad lumen euectus fuerit oculis splendore suffusis hæsitaturum, nihilq; ex his conspecturum, quæ uera nunc ab hominibus existimantur. Consuetudine igitur primum opus est, si supera inspecturus sit, umbrasq; primum facilius intuebitur. Post hæc in aquis hominum cæterorumq; imagines, ipsa uerò deinde, postea quæ in cœlo sunt, & ipsum cœlum nocte facilius contemplabitur, dum astrorum & Lunҿ lumen spectabit, quàm si Solem ipsum die Solisq; fulgorem intueatur.

tueatur. Atq; ita demum Solem ipsum suspiciet, neq; iam in aquis & aliena in regione simulacra ipsius spectabit, sed ipsum secundùm seipsum in sede propria speculabitur, [illegible] cernere poterit. Animaduertet tandem ipsum esse, qui tempora & annos [illegible] qui omnia regit quæ sub cœlo sunt, qui omnium quæ ante ab ipsis uisa sunt, [illegible] quodam est author. Quid si habitationem pristinā memoria repetat, & illorum hominum sapientiam, atq; uincula? An non censes eum beatum se loci mutatione existimaturum, illorū autem miserturum. Præterea si qui honores ibi inuicem exhibebantur [illegible] studia, dabanturq; præmia illi, qui transeuntia quælibet acute cerneret, recordareturq; maxime, quæ ex illis priora, quæ posteriora, quæ pariter progredi soleant, atq; ex his [illegible] optimè præsagiret, hæc'ne desideraturum ipsum putas? beatosq; illos qui apud eos honorantur & dominantur existimaturum? Vel, quod ait Homerus, sibi electurum euenire in alieno, scilicet rure conserui hominis mancipium effici, & quodlibet aliud perpeti potius, quàm opinionibus illis illudi & in ea miseria degere. Si rursus iste descendat, eandemq; sedem, quàm antea nanciscatur, nónne cum repente à Sole discessit tenebris offendetur? Ac si umbras illas discernere oporteat, deq; ipsis desceptare cum illis, qui perpetuis uinculis pressi sunt, proferendaq; sententia sit eo ipso tempore, quo oculi ipsius hallucinantur antequam acies expurgetur, quod quidē non breui fiet an non risum concitabit? Eiq; ab omnibus dedecori dabitur, quòd postquam sursum ascendit, corruptis reuersus est oculis, diceturq; nunquam ad supera contendendū esse, & cum qui soluere tentet, & sursum ducere, si deprehendatur, protinus occidendū. Tota hæc imago, ô amice, referenda est ad illa, quæ supra dicta sunt. Carcer quidem iste ad ea quæ cernitur oculis mundi machinam, lumen uerò ignis in specu ad Solis potentiā, postremò, si ascensum ad supera eorumq; conspectum, ad eum qui ad intelligibilem regionem tendit, ascensum retuleris, ut ego quidem spero, non aberrabis. Postquam sententiam meam audire desideras. Deus autem nouit an uera sit. Quæ igitur mihi apparent huc tendunt. Nempe arbitror in ordine ipso intelligibili, boni ipsius ideam supremam existere, uixq; uideri. Si autem uisa fuerit, asserendum, eam omnibus omnium rectorum atq; bonorum causam esse. Cùm ipsa in loco uisibili lumen creauerit, & luminis authorem. In ipso uerò intelligibili regnet ipsa, ueritatemq; & mentem protulerit. Quā nosse necesse sit omnem quicunq; sana mente aliquid uel priuatum, uel publicè est acturus. Age & hoc considera, neq; mereris, quod hi qui huc descendunt nolint humana tractare sed ipsorum mentis acies semper ad supera dirigatur, probabile quippe idem, siquidem superiorem imaginem sequitur. Quid autem hoc? Mirandum putas, si quis à diuinis spectaculis ad humana hæc mala prolapsus, ineptior sit ad agendum rideaturq;, præsertim si antequam præsentibus tenebris assuescat, dum adhuc titubat, cogatur in iudicijs uel alibi de iusti umbris, aut statuis illis quorum umbræ hæ sunt certare, deq; iudicijs eorum, qui iustitiam ipsam nunquam uiderunt differere. Verùm si mentem quis habuerit, recordabitur duobus modis, & duabus ex causis oculos turbari solere. Tum quádo ex lumine ad umbram descendimus, tùm quando ex tenebris prodimus in lucem, eodemq; modo affici animum arbitrabitur, quotiens turbatum uiderit, & ad aliquid cernendum hebetiorem, ideoq; haud temere in risum prorumpet, sed diligenter inquiret, utrum à lucidiori uita descendens nouis tenebris obruatur? Vel ab insipientia plurima ad fulgidum spectaculum surgens, sub corusco nimium splendore deficiat. Et illum quidem affectum probabit, uitamq; eius beatam fore censebit, alterius miserebitur. At si forte ridere cœperit, haud tàm ineptè hunc ridebit, quàm eum qui à lumine superno deciderit. Hæc Plato diuinus, his neq; minui quicquam debet, neque addi potest. Ergo Vale.

Quod animus immortalis sit. Atq; cur cum sit diuinus sæpè tamen uitam agit bestiæ similem.

Marsilius Ficinus Ioanni Nesio literis & moribus ornatissimo, S. D.

NIsi diuinus nobis uigor inesset, ac cœlestis mentibus nostris origo, mortalium rerum defectum nullo pacto possemus agnoscere. Nihilq; prorsus supra rerum corporalium ordinem, aut excogitaremus unquam, aut appeteremus

nullus

nullus unquam, uel minima in re corpori repugnare contenderet. Quãdoq; terrenis opibus impleremur. Aut omnes aut certè, quàm plurimi in hac mũdi media regione, tanquam naturali origine patriaq;, quiescerent. Nunc uerò cum res nostræ longè se aliter habeant, reor equidem, neq; uana fides, genus nobis esse diuinum. Cæterùm si diuini sumus, cur nã sæpe uitam agimus bestiæ similem? Quia naturalis regionis huius conditio sic instituit, ut longe prius sensu tanquam bruta, quàm ratione tãquam homines uteremur. Præterea multò plura atq; manifestiora circa sensum, quàm circa mentem, incitamenta se nobis obijciunt. Postremò, unicus in nobis est homo, bestiæ uerò sunt multæ. Operæpretium est nostram illam imaginem intueri, quàm Plato sic in nono libro de republica pingit. Imaginem animę talem aliquam figuremus, quales quondam memorantur fuisse naturæ chimeræ ipsius, scyllæ & cerberi, & aliæ multæ, in quibus feruntur uariæ in eodem formæ congenitæ. Finge itaq; figuram unam bestiæ uariæ ad modũ & capita circum multa habentis: capita, inquam, partim bestiarum domesticarum, partim agrestium, quæ & permutare & producere ex se hæc omnia possit. Vnam præterea ijs adiunge supernæ leonis formam, huic unam insuper hominis, & amplissimum quidem primum sit, angustius uerò secundũ atq; tertium. Coniunge igitur hæc tria, ut ad unum conficiendum inuicem cohærescant. Circumpone extrinsecus ipsis hominis unius imaginem, ut illi qui nequeat interiora inspicere, sed exterius duntaxat cernat operimentũ, unũ animal homo scilicet uideatur. Dicamus itaq; illi, qui asserit prodesse homini huic iniustè agere, iuste uerò uiuere nequaquã prodesse, quòd nihil aliud asserit, nisi prodesse illi, ut bestiam illam multiplicem pascat & leonem, & fortiorem illam leonemq; efficiat, hominem uerò perire fame permittat atq; eneruet, usq; adeò ut propter imbecillitatem trahatur quocunq; cætera illa rapiunt. Neq; alterum cum altero mansuefaciat inuicemue conciliet, imò sinat singula se inuicem morsibus lacerare, ac pugnãtia se mutuo deuorare. Ergo si quis dicat officia iusta podesse, hæc agenda dicẽdaq; monebit, ex quibus homo ille huiusmodi animalis interior, summam potentiam consequatur, feræq; illius pluribus capitis redimitæ tanquam colonus, curam habeat, domestica quidem capita fouens irrigans ac nutriens, agrestia protinus ampatans, dum leonis naturã ad hoc adiutricem accipit, communiterq; curat omnia, & inuicem mutua beniuolentia sibi cõciliat. Omni itaq; ratione, qui iusta laudat, uera loquitur, qui uerò iniusta, mentit. Nam & quoad uoluptatem, & quoad decus, & quoad emolumentũ iusti laudator, uera pronuntiat, uituperator autem neq; quicquam affert, neq; nouit quod improbat. Hactenus Plato. In eiusmodi animæ nostræ figura illa distributio continetur, quæ apud Platonem legitur in Timæo. Vbi animam in tres quasdam uires diuidit quasi partes, in ratiocinandi uidelicet, & irascendi, & concupiscendi naturam. Vim rationalem capiti tanquam arci supremæ reginam accommodauit, præsertim quia in speculando caput maximè omnium laborare uidetur, sensusq; ibi omnes uigent, quam plurimum. Præterea uim iracundiæ in præcordijs collocauit, quoniam in ira, & audacia & timore hæ partes maximè concitantur. Postremò concupiscendi naturam iecori ideò dedit quia naturalis illi uigor inest, & concoquendi alimenti & libidinis augendæ.

Proinde rationem in Phædro nominat aurigam, quoniam naturali quodam ordine dux est partium reliquarum. Adiungit huic geminos equos, album quidem alterum, alterum uerò nigrum. Quantum uerò ad propositum spectat equi sunt cordis uires & iecoris, quia rationi debeant tanquam aurigæ parare. Sed magnanimitas, quę accommodatur cordi equus dicitur albus, est enim rationi propinquior. Iecoris autem concupiscentia quoniam à rationis excellentia remotior est, equus est niger. Ratio rursus in nobis Hercules nominatur. Hic occidit Anteum, id est, immania quædã simulachra phantasiæ. Quando uidelicet à terra attollit in altum hoc est, quando à sensibus & corporali imaginatione se mouerit. Hic quoq; leonem domat, id est, iracundiam cohibet. Hic hydram obtruncat multis undiq; capitibus pullulantem, id est, concupiscendi uim amputat. Quæ non ad pauca quædam ad illa quidem maiora tanquam iracundia, sed ad quælibet imò innumerabilia insatiabili uoragine fertur. Verùm dum noster Hercules iecoris hydram amputat ferro, capita repentè repullulãt, quia fomes ipse relinquitur. Dum uerò absumit igne, quia fomitem prorsus extirpat, nihil inde renascitur. Iubet apud Pla

tonem Socrates in Phœdone, ne uoluptatis corporalis gratia ab alia quadam corporis abstineas uoluptate alioquin pro una multæ subitò renascūtur. Imò rationis gratia pręcipit, ut à uoluptatibus abstinere conemur, sic enim solum posse, ait, uitia funditus extirpari. Finem epistolæ iam imponam, si priùs unum hoc admonuero, ut uidelicet meminerimus, si beluæ in nobis sunt multę, nimirum esse animas apud Platonem ab homine in beluas transmigrare. Sanè fomites quosdā & affectus bestiarū ab initio in nobis habemus. Quos ubi diu temere nutriuerimus, uel consopitur quodammodo ratio, uel sub iracundiæ cōcupiscentiæq; specie uigilat. Quocirca sub ipsa hominis pelle homo ipse uidet in bestias pertransisse. Hinc Socrates inquit Phœdro: Considero equidem me ipsum Phœdre, utrum ego sim bestia quædā Typhone multiplicior ardentiorq; & furiosior. Siue placatius quoddam & simplicius animal, diuinæ cuiusdā & mitis sortis, id est, tranquillæ intelligentiæ, particeps. Calendis Iulij. M. CCCC. LXXVII.

Solus omnia poßidet, qui à nullo præter Deum, penitus poßidetur.

Marsilius Ficinus Hieronymo Pasqualino charissimo compatri suo, S. D.

SI cupis possidere quamplurima, da operam ut nihil penitus te possideat. Nisi enim teipsum habueris, per quem sis alia possessurus, nihil prorsus habebis. Hinc fit ut omnes homines egeant semper, omnes continuè doleant. Quia uidelicet seipsum quisq; secum omnia iamdiu temere nimium & amisit & perdidit, quando clam ipse captus fuit, dum palàm capere niteretur. Solus & alterius simul, & sui ipsius esse potest, qui soli se illi dedit, qui ideo solus est omnium, quia solus est omnia. In quo dum cuncta quis reperit, reperit etiam seipsum tantò seipso perfectiorem quantò perfectior est ille quàm ipse. Sicut qui seruo seruit, seruus & turpissimus & miserrimus, ita qui omnium seruit domino quodammodo fit dominus omnium. Solus liberè seruire uidetur, qui libertati obsequitur infinitæ. Ibi seruitus libera est ubi immensa libertas, id est, Deus, quicquid seruile uiolentumq; cogitari potest procul expellit.

Cum primum fatum impugnare nitimur, expugnamus.

Marsilius Ficinus Francisco Marescalco Ferrariensi, S. D.

QVæris optimè mi conphilosophe, quatuor. Primum quidem quomodo ualeam? Valeo equidem Marescalce sicuti uolo, postquam cœpi ut ualeo ita uelle ualere. Secundum uerò. Qua ratione philosopher? Hac potissimum ratione philosophor, ut quando quidem res ipsæ aliter uoluntatē non sequuntur meam, ego saltem uoluntate res sequar, sic enim uoluntati sequenti res obsequuntur. Tertium, quantum te amem? si quis modus adsit amori, ut si qua certa liberæ uoluntati mensura, metire Francisce amorem erga me tuum, ita forsitan & meum erga te metieris. Quartum, quid componam? Compono librum de prouidentia Dei & humani arbitrij libertate. In quo agitur contra astrorum necessitatem fatumq; Astrologorum. At uerò dixerit forte quispiam, fatui esse contra inexpugnabile fatum uelle pugnare. Ego uerò respondeo, tàm facilè posse hoc impugnari, ut quando quispiam impugnare uoluerit, tunc primum eo ipso quòd uult expugnet. Nempe cœlestium sphærarum motus nunquam altius mentem attollere potest, quàm ad sphæras. Nunc uerò qui disputat contra illas eas iam transcendisse uidetur. Atq; ad ipsum Deum liberumq; uolūtatis arbitrium accessisse. Quasi non à cœlesti fato coactus fuerit, sed à supercœlesti tùm Dei prouidentia, tûm mentis libertate perductus. Præterea cùm actio quælibet aduersaria, & ut ita dixerim, peremptoria â contrario quodam in contrarium procedere soleat, nemo audeat confiteri uoluntatem ipsam disputationemq; fictæ uiolentiæ syderum repugnantem à syderum uiolentia proficisci, imò ab ipsamet prouidentia libertateqúe manare intelligamus, cuius gratia dixerimus contra fatum.

XXVIII. M. CCCC. LXXVII.

Florentiæ.

Multos

Multos habet seruos, qui multis seruis.

Marsilius Ficinus Bernhardo Bembo Veneto, S. D.

PHœbus Capella & Frãciscus Esiensis, Pamphilusq; medicus, Platonis nostri libros quos iãdiu omnes è Græca lingua trãstulimus in Latinam, à nobis poscũt. Tu sicubi forte hos egregios uiros offenderis, nostro nomine saluere iubeto, traductionesq; hoc mense mitti non posse dicito. Vides Bernarde quanta libertate agam tecum. Videor enim modo nescio quo pacto imperauisse. Sed tu mi Bembe in causa es, nam talem te singulis præstas, ut qui libertate fiduciaq; maxima non utatur tecum, procul dubio seruilissimus diffidentissimusq; omnium uideatur. Tu quidem dum cæteris libentissimè seruis, interim maximè dominaris. Cæteri uerò cũ maximè tibi dominari uidentur, tunc seruiunt libentissimè. Nulla facilior, præstantior, securior dominatio quam amatoria. Nulla actior, iucundior felicior seruitus, quàm uoluntaria. Calẽdis Augusti. M. CCCC. LXXVII.

Amicitia inter homines nisi afflante Deo conflari non potest.

Marsilius Ficinus Florentinus Hermolao Barbaro Veneto, S. D.

SCripsi superioribus diebus epistolam quandam de amicitia uera breuiter disputantem. Quàm non ad unum quendam meorum potissimum, sed ad cũctos pariter amicos sine certo titulo dirigebam. Reddita mihi est paulò pòst elegans epistola tua latinissimè Barbare. Quę quidem uera amoris esca, id est, amore ipso, me capit, & captum prouocat ad amandum, atq; ita amandum ut quod multorum erat futurum unus ipse iam habeas. Siquidem disputationem nostrám de amicitia uera meos omnes iamiam salutaturam ipse tibi præcipuè subitò uendicasti, ut quod cunctis inscribendum fuerat, soli inscribatur Hermolao. Ergo quenadmodum nuper dum scribo omnes, ad unum scribere in primis adducor, ita posthac in omnibus meis amandis unum hunc in primis amabo.

Marsilius Ficinus conphilosophis præcipuè Hermolao Barbaro, S. D.

AMicitiam omnes communi quadam notione unionem aliq; esse definiũt. Cum uerò non aliter unio esse queat nisi ad unũ, meritò querendũ uidetur, quid nam unum illud sit ad quod duo aliqui conspirantes, amici fiunt atq; dicunt. Nunquid necessariò amici sunt illi, qui opinantur idem? Nequaquam. Possumus enim idem in plerisq; reb. tàm humanis, quã naturalib. opinari & tamen inuicẽ nos odisse. An fortè beniuolentia, nõ in opinione, sed in uoluntate consistit? Puta ut illi duntaxat, qui uolunt idẽ, dicant amici? Neq; id quidẽ, imò ob hoc ipsum nascunt inimicitiæ, quod uolumus idẽ. Sæpe qui eundem uel thesaurũ, uel dignitatis gradũ, uel artis honorẽ expetunt, sibi inuicẽ inuident in & irascunt, & dimicant. Dixerit forte quispiã discordiam eiusmodi inter homines ob hoc exoriri, quod finita quædã cupiunt bona, quę dũ alter possidet uel nullo modo, uel non æquè alter possidet. Si qui uerò reperiant, qui idẽ bonũ, quod infinitũ sit, appetant, cum illud nusquã impediri possit, quin passim exuberet in immensum, eos nullis inter se inimicitijs agitari. Amicitiamq; inter illos esse, q bonũ idẽ, infinitũ uolũt. At uerò neq; istud quidẽ sufficere ad beniuolentiã mihi uidet, omnes enim naturali quodã instinctu eiusmodi bonũ optãt, unde felices esse uolumus cũcti, non tamẽ nos inuicẽ cuncti diligimus. Vbi nã igit beneuolentiã ipsam reperiemus, quæ nihil est aliud, quàm uelle bonũ, nisi circa bonũ ipsum quod est omne bonũ, id est, Deum, eam reperiamus? Certè non alibi. Cæterum humana uolũtas erga Deum quobus præcipuè modis, quantum ad propositum spectat, affici potest. Aut enim accipere cupit inde, aut dare. Primus quidem instinctus communis naturalisq; est omnibus, siquidem omnes à Deo, quàm plurima exoptamus & petimus, sed non ob hoc ipsum Deum hominesúe diligimus. Instinctus alter non ęquè cuiuslibet esse uidetur, nẽpe pauci admodum reperiũtur, qui Deo se ipsos secumq; omnia dedant, imò ut rectius loquar, Deo reddãt. Nihil enim quod nõ ab eo acceperimus uel sumus, uel possidemus Quisquis se ipsum Deo reddit, id est, omnem cogitationis affectum, actionis nixũ effe-

ctumq; conuertit in eũ, hic solius Dei ipsius gratia Deũ amat, ac cætera diligit propter Deum. Sanè uanus formæ corporalis amator ob hoc ipsum diligit corporis speciosi picturam, quia formam ipsam & substantiam corporis amat. Ita uerus piusq; amator res creatas non ob aliam diligit rationem, nisi quia creatoris Dei quem amat, uel imagines sunt, uel umbræ, & quantò similiores apparent, tantò magis admiratur & laudat, simillimæ uerò diuinæ mentis sunt, mentes Deo præ cæteris deditæ. Quamobrem eiusmodi mentes inextimabili quadam amoris flagrantia & dulcedine, & ad Deum, & se inuicē prorsus afficiuntur, dum se tùm illi sponte reddunt tanquã patri, tùm sibi mutuo libentissimè dedunt tanquam fratribus. Cæteræ quæ inter homines amicitiæ nuncupantur, nihil sunt aliud quàm rapinæ Vera charitas, sicut Paulus, inquit, Apostolus, nõ quę sua sunt, sed quæ alterius, quærit. Et si honestis quotidie amicitiæ uocabulis magnifice gloriamur, tamen quisq; nostrum ut plurimum talis est, ut non alium quenquam respiciat, sed seipsum. Non enim hic reuera se tradit illi, sed accipere potius studet ab illo uel uoluptatem, uel utilitatem quandam, siue ad externa corpusq; siue ad animum id attineat. Deniq;, ut summatim dicam, solus ille uir uerus legitimusq; amator est appellãdus, qui intelligit in omnibus bonis, quę passim sibi offeruntur & placent, nihil reuera aliud sibi placere, quàm diuinum ipsum bonum, ex quo & per quod cuncta sunt bona, ideoq; in ijs omnibus ipsum amat, in ipso diligit omnia, ita ut neq; ipsemet sibi sit dilectus, nisi in eo per quem hoc habet ut sit diligendus. Cunctos quidem pro uiribus curat homines tanquam eodem secum patre creatos, quosdam uerò ante alios eligit, tanquam patris illius similiores, quibus cum & cœlestem in terris, & supercœlestem in cœlis uitam agat. Inter hos solos uera est amicitia, id est, ab uno & in uno Deo unico uera. Quippe uera stabilisq; inter plures unio, nisi per unitatem ipsam æternam effici nequit. Vera autem unitas & æterna est ipsemet Deus, qui solus est uera simplicitas & immēsa potestas. Ergo hi soli libere cum Propheta clamare posse uidentur. Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in unum.

Fortuna neq; benefacere potest malis, neq; malefacere bonis.

Marsilius Ficinus Antonio Hyuano Serezanensi, S. D.

SI quem uideris incurabili morbo corporis laborantem, uarijsq; diuersorum membrorum doloribus cruciatum, inuidebis ne illi delicatas dapes, ministrorum turbã, strata mollia, purpuram, cubiculum auratum? Certè nisi tu quoq; tantum ægrotes animo, quantum ille corpore, inuidere poteris. Quicunq; uerò uoluptatibus pecunijs' ue aut gloriæ, uel imperandi studio seruiunt, insanabili quodam animi morbo & multiplici dolore premuntur. Quisquis ergo his inuidet, nihil uidet. Quamobrem cœci maximè omnium illi mihi uidentur, qui fortunam ideò cœcã ducunt, quia uel benefaciat malis, quibus reuera nihil est bonum, uel malefaciat bonis, quibus deniq; nihil est malum. Qualis enim in se quisq; est, talia cuiq; sunt, quæ accipit. Soli inter homines rationis oculis capti sunt, qui non uident, quàm mirabili ratione singulæ mundi partes disponantur & moueantur, soli fortunæ cuidam, ut ita dixerim, & iniustitiæ summæ subiecti uidetur, qui ubi exactissimus ordo rerum infinitam indicat authoris potentiam & sapientiam, & iustitiam, ipsi uel irrationalem putant imperare fortunam, uel de diuina gubernatione quasi minus iusta queruntur.

Matrimonij laus.

Marsilius Ficinus Antonio Pelocto Poëtæ & amico egregio, S. D.

QVod ad matrimoniũ iamdiu animũ applicueris, mi Pelocte, non summopere probare non possum. Sic homo tanq; diuinus humanam speciem seruat quadam successione perpetuam. Tanquam gratus reddit naturæ quod mutuo acceperat ac sæpe fœnore. Tanquã felix uerusq; sculptor imaginem sui uiuente sculpit in filijs. Charam, præterea uitæ societatem & fidam rerum custodiam, hac uel solum, uel maximè ratione cõsequitur. Habet insuper domesticam Remp. in qua gubernacula prudentiæ omniumq; uirtutum uires exerceat. Parat etiam maximũ præsidiũ senectuti, quam uel in uxoris dilectæ gremio, uel in filiorũ nepotũq; ulnis,

uel in affinum officio ducat securiorem. Denique uxor atque familia uel laborũ nobis est dulce solamen, uel saltem summa quædam ad mortalē Philosophiam exercitatio. Quãobrem Socrates multò magis moralem ab uxoribus disciplinam, quàm naturalem ab Anaxagora, uel Archelao, se didicisse confitebatur. Quis nesciat creato quondam homini nihil prius antiquiusque à Deo præceptum & institutũ, quàm matrimonium? Idque & inter sacra mysteria numerari, & apud omnes gentes summopere celebrari? Hoc semper & honorauere potentes, & sapientes non contempserunt. Vtpote qui uidebant ad res quidem agendas conducere. Literas autem si temperate uiuas & parce tempus expendas, non impedire. Plato noster quod in iuuentute quodammodo neglexerit matrimonium, tandem in senectute pœnitentia ductus sacra Deæ naturæ fecit, ut ob eam rem se apud uulgus à crimine tùm omissi matrimonij tùm sterilitatis absolueret. Statuitque in legibus suis, qui uxorem non duxerit eum procul ab omnibus publicis muneribus, & honoribus segregãdum. Publicis autem oneribus grauius, quàm cæteros ciues esse præmendum. Mercurius Trismegistus eiusmodi homines, inquit, & humana lege infelicissimos, & lege diuina tanquam steriles siccasque arbores iudicari. Ab hac tamen lege duo tantum genera hominum uidentur absolui, aut qui ob quandam naturæ imbecillitatem ad hoc ineptissimi sint, aut unice se ipsos Mineruæ tanquam uxori data fide deuouerint, illos, quidem excusat ipsa natura, hos autem casta forsitan accusaret Minerua, si Venerem sequerentur. Peloctum uerò nostrum, si fortè matrimonium neglexisset, improbasset, certè natura quæ hunc robustum peperit & formosum. Ac si Minerua cui iam diu seruit forsan culpare tẽtauerit, quod Musis misceat Venerem, Apollo statim Mercuriusque defendent. Nempe dicent, Peloctum plura melioraque carmina posthymenea sacra Musis, quàm antea dicauisse. Denique sublimes iubebunt ad sydera tollere uultus. Vbi & Phœbus Musarum dux & Mercurius harum comes, mediam ducũt Venerem, amoris & Musicæ matrem, æquisque penè cum illa, ut ita loquar passib. gradiuntur, neque unquam ab ea longè discedunt. Verùm mittamus in præsentia sydera, redeamus ad homines. Video te posthac, Antoni, apud familiares tuos sępè hunc in modum pro re uxoria declamantem. Homo uel solus, uel maximè omnium est animal, ut dicũt Philosophi, sociabile, cui ad hoc ipsum soli sermonis condendarumque legum est à natura tributa facultas. Vt quicunque solus uixerit, intelligat se aut forte maius aliquid homine esse, aut proculdubio minus, siquidẽ phœnice rarior est, qui inter homines uires humanas transcendant. Hic ergo præ cæteris humanitatis fungetur officio, qui continuam, domesticam, indissolubilem inierit societatem. Cuius commertio publicam ipsam generis humani societatem & seruare nitatur, & gubernare perdiscat. Nempe quemadmodum ex domibus ciuitas, ita ex rei familiaris disciplina Reipub. peritia constituitur. Nesciet regere ciuitatem, qui domum gubernare non didicit. Non amabit patriam, qui uel bona illius, uel mala parum ad se pertinere censebit. Non curabit fortè se ipsum grauioribus imbuere moribus, qui cum solus uiuat, non sit familiæ bonorum morum præbiturus exemplum. Ocio & licentia quadam negligentior quotidie deteriorque euadet, quisquis in re familiari non fuerit occupatus. Nesciet uerè quenquam stabiliterque amare, qui uerum indissolubilemque amorem coniugis & filiorum non experitur. Non discet pati foris & superare ferendo, nisi qui domesticum habuerit patientiæ præceptorem. Non discet hominum misereri, qui uel coniugem, uel filium nunquam senserit lamentantem. Siquidem mens non ignara mali, miseris succurrere discit. Quod uerò omnium deterrimum est, is cui neque sit suis prospiciendum, neque pro suorum salute Deus sæpè uocandus, humanas magna ex parte negliget leges, & homines ipsos cultumque diuinum. Denique difficillimum erit, non exuere hominem, nisi legitimũ matrimonij pallium induerimus. Quamobrem si uultis amici homines esse, si filij legitimi Dei, legitimè genus hominum augete, & tanquã Deo similes instar Dei filios uobis similes procreate, nutrite, regite, gubernate. Mementote præterea in re familiari diligentissime gubernanda, uos ipsos colere, Reipublicæ terrenæ & peritiam discere, & assequi dignitates, Reipubl. munera promereri.

Philosophia sapientia gignit, sapientia parit felicitatem.

Marsilius Ficinus Bastiano Saluino Amitino, S. D.

VBI nos diues potensq; Iuno non audit, haud prius nobis culpādæ sunt Parcæ quàm numen illud experiamur, quòd quia uiget ubiq;, affatim adest omnib. qui eidem adesse uolunt. Audit hominem nondum uocantem, exaudit quēlibet ritè precantem. Totum igitur auxiliū Saluine nostrū, nobis est à Minerua petendum, quò possimus quandoq; nos tollere humo, superasq; euadere ad auras. Nēpe solum id numen ad æthereum mundi caput hominē potest attollere, quod ipso summi Iouis est capite natū. Quoniam uerò non exaudit quēquā, nisi ritè precantem, conemur, amicè, pro uiribus rectè hinc auxiliū petere. Quis nam sapientiā rectè adorat, nisi qui sapienter? Sapiēter aūt hanc solus adorat, qui poscit à sapiētia sapientiā. Non possumus nisi per illā quicquā uel ab ipsa, uel ab alio petere sapiēter, non possumus quicquā ab illa sapienter petere, nisi illam. Hoc nos docuit Socrates uir omnium, Apollinis iuditio, sapientissimus, quippe qui, ut Plato in Phædro recenset, in quotidianis precibus suis solā à Deo sapientiā exoptabat. Sciebat enim uir ille sapiētissimus, insipientib. quidem uel quæ bona uulgò uidentur, esse mala, sapienti autem etiam quæ mala dicuntur bona tandem euadere. Felix cui bene succedunt omnia, soli autem succedūt bene omnibus utitur, solus bene singulis utitur, qui & sui ipsius & aliorum uires à sapientia didicit. Felices igitur soli sapientiæ sacerdotes, qui uel in ipsa humana, (ut ita dicam) miseria sunt beati. Cęteri uerò usq; adeò sunt infelices, ut in ipsa etiam humana felicitate sint miseri. Hinc quanta legitimæ Philosophię dignitas & diuinitas sit apparet, in hac enim maximè consistit perfectum sapientæ sacerdotium. Verūtamen adeò indignè impieq; uulgò tractatur, ut ij qui soli uerè sapiunt & à quibus cæteri id ipsum habent ut aliquid sapiant maximè omnium desipere iudicentur. Præterea malè putentur sentire de Deo apud illos, qui à Philosophis Deum colere didicerunt, quādo Philosophorum rationibus intellexerunt, Deum esse quem colant. O falsissimum uulgi iudicium. Tunc Democritum Philosophum putauerunt insipientē, cum maximè sapiēs factus cœpit mortalium insipientiam deridere, & ab Hippocrate medicorū sapientissimo iudicatus est omnium prudentissimus. Tunc Socrate diuinum quasi malè de dijs sentientem condemnauerunt, quādo ab ipso eorum Deo, utpote qui rectius, quàm cæteri de Deo sentiret, sapientissimus est appellatus. Sed rideat insanum uulgus ut libet, rideat Philosophos ut insanos & impios, interim Philosophi & flebilem uulgi risum unà cum Heraclito lugeant, & ridiculum fletum cum Democrito rideant.

Non est sanus cui salubria displicent.

Marsilius Ficinus Iacobo Bracciolino, Poggij oratoris filio, paternæ artis hęredi, S. D.

LEgenti mihi nuper philosophicam quādam Plutarchi Platonici epistolam ad Traianum imperatorem, uenit in mentem subitò Bracciolinus, quippe cui sciam optima quæq; ualde placere. Atq; in hoc ille mihi maximè placet, quod nihil laudat, non bonum, nullum bonum, non maximè laudat. Nullum certius apud medicos sani gustus inditium, quàm si illa quæ salubria sunt eadem & suauia uideantur. Atq; contra, quæ lædunt plurimum eadem & offendant. Sed accipe iam philosophicam imperatoriamq; epistolam, quæ quidem Procemium est libri Plutarchi de Politica & imperatoria institutione ad Traianum Imperatorem. Quem librum Policrates penè ad uerbum traduxit. Plutar. Traiano S. D. Modestiam tuam noueram non appetere principatum. quem tamen semper motū elegantia mereri studuisti. Quo quidem tātò dignior iudicatis quātò à crimine ambitionis uideris esse remotior. Tuæ itaq; uirtuti cōgratulor, & fortunæ meæ, si tamen rectè gesseris, quem probe meruisti. Alioquin te periculis, & me detrahentium linguis subiectum iri non dubito. Cùm & ignauiam imperatorum Roma non ferat, & sermo publicus delicta discipulorum refundere soleat in præceptores. Sic Seneca Neronis sui culpa detrahentium linguis carpitur. Adolescentum suorum temeritas in Quintilianum refunditur. Et Socrates in Pupillum suum demētior fuisse culpatur. Tu uerò quid uis rectissimè geres, si non recesseris à teipso, si primū te cōposueris, si om-

ſi omnia diſpoſueris ad uirtutem, rectè tibi procedent uniuerſa. Politicæ conſtitutionis morumq́ uires tibi deſcripſi, cui ſi obtemperas, Plutarchum uiuendi habes authorem. Alioquin præſentem epiſtolam teſtem inuoco, quod in pernitiem imperij non pergis, Authore Plutarcho. Vale.

Marſilij Ficini Florentini diſputatio contra iudicium Aſtrologorum.

Marſilius Ficinus Franciſco Hyppolito Gazolti comiti uiro clariſſimo, S. D.

Librum ſcripſi contra uana Aſtrologorum iudicia, mitto ad te Proœmium, reliquum mittā cum primum ſcriba noſter exſcripſerit. Qui ſingula neceſſariò fieri à ſtellis affirmant, tribus potiſſimum pernitioſis erroribus & inuoluuntur ipſi, & uulgus inuoluunt. Nam ſummo & omnipotenti Deo quātum in eis eſt propriam rerum auferunt prouidentiam, abſolutumq́ mundi totius imperium. Angelis uerò, qui ita apud illos cœleſtia mouent, ut omnia inde hominum ſcelera, omnia mala bonis, omnia bona malis proueniant, iuſtitiam adimunt. Hominibus deniq́ qui non minus quàm beſtiæ, ut illis uidetur, huc & huc impelluntur, auferunt libertatē, omniq́ priuant tranquillitate. Si enim bona promittunt, quod & raro uix & obſcure admodū facere conſueuerunt, ut plurimum, maximis illa difficultatibus implicāt, unde fit ut nobis minimè proſint, quod ſi al quando, & id quidem rariſſimè, abſq́ ſummo labore uentura pronunciant, inde uani, ſuperbi, negligentesq́ reddimur. Atq́ ſi caſu quodam (ut promiſerunt) euenerit, minus grata prouenit diu exſpectata uoluptas. Si uerò minātur mala, quod multò ſæpius accidit, mala uel ſerò futura diu anticipamus, uel nunquam futura miſeri fingimus patimurq́ fingendo. Deniq́ ſi fata uitari non poſſunt, fruſtrà præuidentur & prædicuntur, ſi poſſunt aliqua ratione uitari, falſò ab Aſtrologis neceſſitas fati defenditur, fortaſſe dicent, (ut arbitror) hoc quoq́ in fatis eſſe, ut aliquid è multis præſciatur interdum & caueatur. Sic igitur inter Parcas controuerſia erit, ut alia uulnerare hominem ſtatuat, alia protegat. Sed demus hoc in præſentia illis, ſi placet, ne cui forſan pertinaciſſimi uideamur, nūquam tamen alicui concedemus, illud quoq́ in Parcarum decretis conſiſtere, ut multi non credant illis, multi inſuper contradicant. Quomodo enim Marſilium nunc impellit, ut pro ingenij uiribus fato repugnet. Qui certè non fati ipſius ui, ſed potius contrarij alicuius uel ſaltem ſuperioris uirtute, nunc inuehitur contra fatum. Neceſſitas enim ipſa omnino ſibi ipſi repugnare non poteſt, ut eſſe neget neceſſitatem, atq́ ſuo inſtinctu aculeisq́ ſe perimat. Quid nam uulgatiſſimum illud ſibi uult. Fatis agimur, credite fatis. At qui ſi diligentius rem ipſam cōſideremus, non tam fatis ipſis, quàm fatuis fatorum aſſertoribus agimur. Non cedetis mihi credite fatis, ſi fatuis non credetis, qui obſcuris non uera, ut de Sybilla dicitur, ſed falſa inuoluunt. Ac de ſingulis hominibus non propria prædicant, ſed communia cunctis. Homines loquaciſſimi in medium tot adducunt, ut non mirum ſit ſi inter multa mendacia aliquando caſu in uerum aliquod incidunt. Sapere uolunt alijs, cum ipſi ſibi minimè ſapiant. Operæpretium eſt conſiderare, quàm inopes ipſi ſint, quàm ſordidi, quàm in negotijs ſuis infortunati, in rebus agendis imprudentes atq́ inepti. Si fortè mercaturam exercent, multò minus quam cæteri mercatores euentum præuident mercaturæ, ſi medicinam, minus quàm cæteri medici medium ac finem morbi præſapiunt, ac peſſimè omnium corpora curant, & cùm diuinationem profiteantur ipſi inde caſu uiuere paſſim uidentur & cadere.

Surgite igitur Philoſophi precor, ſurgite omnes libertatis trāquillitatisq́ pretioſiſſimè cupidi, eia agite, iam accingite uos clypeo Palladis atq́ haſta, bellum in præſentia nobis imminet contra nefarios gigantulos illos, qui & futurorum præſciētia Deo prorſus immenſo ſe æquare conantur, & fati cœleſtis defenſione ſupercœleſtis Deo, qui eſt ſumma libertas liberū imperiū auferre. Sed qui tàm ſuperbe ad ſuperos aſcendere moliuntur, miſerabiliter præcipitabuntur ad inferos. Porrige manū nobis ex alto Deus omnipotens, uires tuis militib. ſubminiſtra, tuū iſtud defendere imperiū. Nunc aggredimur, ſuccurrite numina quæ circulos rotatis æthereos, ſuccurrite iuſtitiā ueſtrā excuſaturis aduerſus impios hoſtes, qui extremæ cuiuſdam iniuſtitiæ uos accuſant. Faue tu

quoq́

quoque nobis, ô genus hominum, sine inuidia, nempe tuã istã omniũ pretiosissimã libertatem trãquillitatemque tuemur. Ut postque de diuinatorib. non diuinis, sed ualde profanis, qui tãdiu suis non prestigijs mancipãt, triumphauerimus, liberè tandẽ clamare possimus. Impietas ergo pedib. subiecta uicissim obteritur, nos exæquat uictoria cœlo.

Proœmium Marsilij Ficini in opusculum eius de uita Platonis ad Franciscum Bandinum.

NAtus est mihi nuper in ipso omnipotẽtis Christi natali. Plato quidam Bandine magnanime, qui quamuis auo illi suo patrique nostro Platoni longè sit impar, uidetur tamen nescio quomodo, utcunque potest, indole similis. Ad hunc ego cõuersus, ô Plato, inquam, patrias ne auitasque sedes repetes Athenarum. At ille repente ô fatum exclamauit iniquũ, nulla mihi proh dolor, nulla usquam restat patria domus. O ferrea secula quib. Mars illæ sæuissimus Atticas diruit Palladis arces. Non igitur in miseram Græciam, sed in Pannoniam, Marsili, me conferam. Ibi enim floret magnus rex ille Mathias, qui mira quadam potentia similiter & sapientia fretus certis relabentibus annis, ædem potenti sapientique Palladi, hoc est, Græcorum gymnasia, reparabit. Ibidem præterea penes regem ipsum Pannoniæ felicissimum feliciter uiuit Bandinus ille meus, qui diui Platonis natalia quondam Florentiæ suis sumptibus & apparatu regio celebrauit in urbe, atque etiam extra urbem, dum conuiuium idem apud clarissimos Medices nostros instauraretur, primus interfuit. Ibo igitur iam celer & alacer in Pannoniam ad amicos. Denique huic ipse inquam decus, id est, nostrum, melioribus utere fatis.

Montes non separant animos montibus altiores.

Marsilius Ficinus Florentinus Reuerendo in Christo patri Domino Nicolao Batoreo Episcopo Vaciensi Pannonio, S. D.

CUm accepi tuas Bandinique literas, quibus uehementer suadetis ut in Pannoniam proficiscar, gratissimus Mathiæ serenissimo Pannoniæ regi futurus, perfeceram iam quinque Platonicæ sapientiæ claues, quarum una cæteris breuior ad uos uenit. Venire autem me difficile est. Viuere deinde sub isto cœlo, forsitan difficilius. Verùm, ut rectius loquar, si uenturus sim ad uos, discedam à uobis prius oportet, quàm redeam, fieri nequit ut ab his discedam, quibus cum mihi conciliante Musa, unus iamdiu factus est animus. Ama precor, ut facis Marsilium tuũ, te ob egregias uirtutes tuas ardenter amantem. Ama similiter Frãciscum Bandinum nostrum, uirum ingenio magnificentiaque præstantem, commenda utrunque, si decet, Mathiæ felicissimo regi, huic nonnihil ex officina nostra breui tẽpore proditurum nos utcunque poterit cõmendabit. Valete felices animi, atque uiuite mecum, inuitis montibus, qui nos separare uidentur, uiuite mecum felices animi, uel altissimis mõtibus admodum altiores. Hoc ego sum uobis, unus sibi quisque quod ipse est. Hoc mihi uos estis, quòd duo sunt oculi, octauo Calendas Iunias. M. CCCC. LXXIX. Florentiæ.

MARSILIUS FICInus Bernardo Bembo Veneto equiti clarissimo, S. D.

PROOEMIUM QUINTI LIBRI.

LIber Epistolarum nostrarum quintus ab epistola de lege diuina exordiens eadem à nobis lege Bembi illius nomen tanquam caput suum uidetur exigere, quem nobiscum, ut alibi demonstrauimus, lex diuina cœlestisque coniunxit. Tibi ergo præ cæteris meritò feliciter dicatus sit. Lege feliciter.

MARSI

MARSILII FICINI Florentini Epistolarum,

LIBER V.

Leges diuinæ, fides, scientia confirmantur.

Marsilius Ficinus Florentinus Reuerendissimis familiaribus suis, S. D.

LEGES humanæ non aliter aut admittũtur ab initio, aut postquam admissæ sunt propagantur, quàm uel cõsuetis communibusq; humanarum & naturalium rationum suasionibus, uel authoritate quadam imperatoria impetu'ue armorũ, uel facilitate & commoditate uiuendi, atq; illecebris uoluptatũ. Præterea syderum dispositio, nõ alijs unquam instrumentis quàm eiusmodi leges inter homines potest inducere. Quãobrem si quam legem intellexerimus apud homines sanæ mentis & ortam aliquando & latissimè propagatã, dum probabiles illi multorum argumentationes aduersarentur, dum arma potentum contrà illam ubiq; sæuirent, dum palàm omnibus humanæ uoluptatis usus spesq; ab ea prorsus auterreretur, legem eiusmodi neq; humanam esse, neq; à cœlesti fato pendere sed diuinam omnino, & à supercœlesti quadam potentia proficisci necessariò concludemus. Quod autem necessaria probatione cõcluditur, id proculdubio certa scientia comprehenditur. Quisquis igitur eiusmodi legi, tali quadam ratione crediderit, habebit & scientiam matrem fidei, & fidem scientia confirmatam. Qui talia non considerat, seipsum considerare non potest. Qui uerò considerat quidem quodammodo, sed non credit, nihil credit. Quid eligant alij nescio, ego certè malo diuinè credere, quàm humanè scire. Siquidem diuina fides longè certior est, quàm hominum sapiẽtia, credulitas illa semper uera scientia confirmatur. Scientia hæc nonnunquam incredulitate uacillat. Igitur ut ueri quiduis alicubi possimus credere, iam ipsi ueritati credamus, quæ quidem cum ignorantiæ falsiúe nihil admittat, certè ignorat falli'ue neminem. Preterea ut aliquid usquam boni separare possimus, in ipso speremus bono, quòd cum nihil agat mali nihilq; patiatur iniusti, neq; separãtes frustratur unquam, neq; derelinquit amantes. Quos ipsum & ut sperarent illuminauit, & ut amarent pariter inflãmauit. Motus enim ad ipsum bonum, neq; aliunde quam ab ipso bono pendere potest, neq; alia ratione illuc refluere, quàm inde profluxerit.

Nihil potest esse proprium ubi communis est animus.

Marsilius Ficinus Naldo Poëtæ.

REdij nuper in Cellanum Nalde meũ, imò nostrũ, nihil enim potest esse proprium ubi communis est animus. Composui secunda rusticationis die argumentum in librum nostrum de religione breuissimum. Cumq; id ad amicos inscriberem, primus mihi uenit in mentem Naldus, primus omnium à nobis amatus. Cui & reliqui hoc ipsum quod à me stabiliter diliguntur, totum debent. Quippe cum in eo primum amando, cæteros amare didicerim. Mitto igitur argumentum. Scripsi Nalde quid egerim. Scribe & tu quid agas, & quomodo ualeas. Sed cur inquam scripsi, & cur scribe rogaui? Epistolis tantum contenti sunt, qui diligunt mediocriter, at uerò neq; Naldus scio, quod loquor neq; Marsilius mutuis epistolis contentus erit.

Leuite

Breuiter loquendum, sed non breuiter uel cogitandum, uel amandum.

Marsilius Ficinus Antonio Hyuano, S. D.

VIdes Antoni quam arguti ingenij te existimem? Quoties libros petis integros argumenta mitto. Librorum primo de summo bono petisti, argumentum misi. Theologiam deinde nostram Platonicā postulasti, dedi & argumentū, quod paulò antè recepi. Sed ut ter argumentum te, id est, argutissimum faciam, accipe tertium argumentum in nostrum illud de religione librum, quem legisti. Conuiuium de amore desiderabas, hic solum Hyuanus non argumentum tantum nostro nomine, sed integrum opus accepit. Vtpote cui non portiuncula quædam impartiatur Marsilianæ beniuolentiæ, sed tota in ipsum penitus transfundatur. Noui disserere breuiter, breuiter amare non noui, quàm angustus est sermo noster, tàm amplus affectus. Sæpe flamma quæ minus spargitur, feruet ardentius.

Sacerdotes & Philosophi piè loquantur & sentiant.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

EXiges à nobis, mi Ioānes, (ut arbitror) rusticationis huius nostræ primitias, quoniam prima quæq; iure optimo debeantur primo. Scripsi nescio quam exhortatiunculam ad pietatem hodie ad familiares meos, imò in primis ad me ipsum. Nihil unquam cæteris studeo suadere, quod non mihi ipse antea persuaserim. Sacerdotis officium est, nihil loqui, nisi quod ad pietatem conducere uideatur. Philosophi quoq; professio, non aliter agere quam loquatur, non aliter loqui quàm sentiat, aliter tamen mente sentire, quàm sensu. Deniq; ne exhortationem eiusmodi scribere frustra tentauerim, lege hanc, mi Ioannes, obsecro diligenter. Nam neq; ad amicos scripsisse uelim, neq; ad me ipsum possum nisi tu legeris.

Nullum in malis refugium est, nisi ad summum bonum.

Marsilius Ficinus familiaribus suis, S. D.

TRagœdiæ miseram mortalium sortem uerissimè deflent, sors quoq; mortaliū tragœdiā uerissimam peragit. Tragœdia est imaginaria quædam hominum uita, uita hominum tragœdia uidetur esse uerissima. Mitto nunc declamationes illas oratorum, Poëtarum, Philosophorum, quibus singula humani generis mala & incommoda recensentur, hoc solo in præsentia quanta sit generis nostra miseria paucis exprimam, quod ut plurimum illi omnium maximè miseri sunt, qui uulgò uidētur omnium beatissimi. Tria uitæ genera apud Philosophos numerantur. Prima contemplationi, secunda actioni, tertia uoluptati tribuitur. Quicunq; in qualibet harum uita habentur felicitate summi, ij ut plurimum reuera sunt in miseria summi. Sanè qui in ueritatis contemplatione uulgo uidentur excellere, ij sępè maximè omniū insolubili dubitationum ambiguitate tenentur, nam dum singula curiosius discere studuerunt, atq; cuncta in singulis audentius profiteri, meritò dubitare de cūctis in singulis didicere, & cum neminem credant superiorem se habere uel parem, iam neque habent cui credant quicquam, neq; quem consulant. O insipidam sapientiam, o sciētiam inscitia omni confusiorem. Hanc Salomon omnium, diuino iudicio, sapientissimus afferre laborem, inquit, atq; dolorem. Hanc apud Deum insipiētiam existimari, Paulus Apostolus asserit. Huius cogitationes apud Deum uanas haberi, Propheta Esaias exclamat. Hoc illis nō immeritò uidetur accidere, qui res ueras in alio potius, quàm in ueritatis ipsius lumine uidere confidunt, perinde ac si quis mentis lumine captus, colores rerum non in Solis ipsius splendore, sed in oculi radio se credat inspicere. Proinde qui in actione primum obtinere gradum existimantur, primum reuera tenent in passione, & cum maximè dominari dicuntur, tunc maximè seruiunt. Postremò, qui uoluptatibus propensius obsequuntur, ij sępius incidunt in dolores, & cum potissimum ingurgitare uidentur, uehementissimè sitiunt & esuriunt.

O mise-

O miseram mortalium sortem, sortem miseria ipsa miseriorem. Quoniam igitur miselli confugiemus, ut miseriam nostram quãdoq; procul effugiamus? Ad Philosophiam ne illam sophistarum curiosissimã. An ad imperium? An uoluptatem? Heu nimiũ ad hæc iam totiens frustrà refugimus. Siquidem superbior illa Philosophia molestissimis nos quęstionibus implicat. Imperium autem extrema quadam & periculosissima opprimit seruitute. Voluptas deniq; breuis & falsa ueris, & longis dolorib. inficit. Forsitan operæpretiũ erit si uolumus quod sequimur assequi, ut ad illa duntaxat, quę nusq; fugiunt, fugiamus, nusq; uerò id solum potest fugere quod mouet nusq;, cùm impleat uniuersum. Verùm quid opus est ut moueamur ad illud, quod non mouet usquã, quod ubiq; singulis adest, ne moueamur igit, neq; circa plurima distrahamur, sed in unitate quantũ possumus maneamus, æternã liquidè unitatẽ unamq; æternitatẽ non motu, uel multitudine, sed statu & unione consequimur. Cæterùm quid nã est istud? amici eia dicite, qd est istud? Nũquid est ipsum bonũ, quod uniuersum implet? Nihil enim reperiri potest, quod nõ sit ipsius boni præsentia bonũ. Hoc ipsum est, nónne uidetis? Hoc ipsum est, quod appetunt omnia, quoniã ab ipso sunt omnia. Atq; idcirco singula per ipsum perficiuntur, quatenus huic adhærere nitunt. Bono aũt, ut mihi quidẽ uidetur, non alia ratione, quàm amore boni possumus inhærere. Quandoquidẽ hæc ipsa boni cõditio est, ut appetat & appetibilis ipsius ut sit bonũ. Atq; id quod nobis optimũ est, cũ primum amamus, hæremus. Quippe cũ amor sit bonum aliquod summo bono, quã proximũ, quoniam est flamma boni. Vbicunq; uerò flãmma boni feruet ardentius, ibidem & boni lumen clarius emicat. Quid epistola, si Deus est ipsum bonum, ipsa lux boni, ipse boni lucẽtis amor, amemus, ô amici, amemus obsecrò, ante alia bonum lucidũ lucemq; benignã. Sic enim non modo nostrum amabimus Deũ, uerũ etiam amãdo fruemur, siquidem Deũ est ipse amor, ipse amor est Deus. Ergo in primis ferueamus illo, sine cuius calore nihil calet. Vt benigna illius luce refulgeamus ad uotum, sine cuius splẽdore nihil lucet. Agite, amici, maneamus in eo, quod recedit nusquam, & permanebimus. Seruiamus Soli omnium Domino, qui nulli seruit, ne seruiamus ulli, sed omnibus dominemur. Fruamur illo si possumus, possumus aũt si uolumus, nam uolendo fruimur, uolumusq; fruendo, fruamur, inquam, illo quod solum exuberat per immensum, atq; ita solum prorsus implebimur, ita solum uerè pleneq; gaudebimus. Vbi enim bonum uiget absq; defectu, ibi uoluptas absq; dolore sentitur, ibi gaudium undiq; plenum.

Non creauit ad parua quædam Deus homines, sed ad magna.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Dialectici solent dicere, eã esse contradictionis cõditionem, ut siquis in alteram eius partem iam inclinetur, non possit eodem momento in partẽ alterã inclinari. Ingenium uerò meũ usq; adeò distractũ est hoc autumno, ut neq; loqui uelim, neq; silere, rursus neq; agere possim, neq; non agere. Forsitan quia duplex quodammodo sum, qui uideor esse simplex. Sed sim & duplex, ut in Phædro uult Plato, imò etiam triplex, ut idem disputat in Timæo, modò quod in me ad honestũ negotium trahit, superet semper quod ad ignauum ocium retrahit & torporem. Ecce superat iam quod ad agendum inuitat, atq; loquendum, itaq; & loquor utcunq; possum & ago. Verùm surgit in nobis nescio quomodo statim altior quæstio. Quoniã iocari uellim parumper (ut soleo sæpe) ac saltem ad Caualcantẽ meũ faceti aliquid scribere. Atq; cum hoc potissimum proposito sumpsi calamum, scribo rigidiora, & qui lyrica, uel comica tento interim elegia, uel tragica perago. Vis dicam amice? Saturnum me unicum his temporibus elegisse in quo cũctas rigiditatis suæ uires experiatur? Sed nõ uis istud, (ut uideo) mi Ioãnes, nec ego uolo. Quid ergo dicemus, ô amice? Deũ uelle sacerdotes suos esse omniũ seuerissimos, neq; leuia inter sacra tractari, sed grauia. Hac forsitan ratione Pythagoras discipulis suis pręcepit in symbolis, ne iuxta sacrificiũ ungues incideret. Non creauit ad parua quædã Deus homines, sed ad magna, qui non implent paruis ac magna nouerunt, imò uerò solum ad infinita creauit eos, qui soli in terris infinitam reperere naturam, quibus finitum nihil, quamuis maximum, penitus satisfacit.

Nullus incontinens potest saqiens esse.

Marsilius Ficinus Philosophis, & Sophistis, S. D.

INter omnes animæ uires, quæ in cognoscēdo uersantur, supremæ sunt intellectus & ratio, infimæ uerò gustus & tactus, hæ quidem ad naturam descendunt maximè corporalem, illæ uerò ad incorpoream ascendunt substantiam atq; diuinam. Quisquis igitur his omnibus simul seruire contenderit, nimirum frustra contendet. Neque enim supremorum radijs illustrabitur, quisquis infimorum tenebris se prorsus immerserit. Neque infimorum ridiculis ausculrabit illecebris, qui uera supremorum bona gaudiaq; gustauerit. Non attinget animus rationes rerum uerissimas, quæ sunt à corporibus separatæ, nisi ipse seipsum tum morum purgatione, tum speculationis intentione à corpore separauerit. Nullius existimabit, quæ tempori subijciuntur in terris, qui cœlum ipsum iam possidet, ipsamq;(ut ita dicam) metitur æternitatem. Mitto quod quemadmodum oculi rubra quadam ophtalmia laborantes, uel amara lingua, nihil nisi rubrum sentiunt, uel amarum, sic animus, qui ob diuturnum amorem obsequiumq; circa corporea iam quasi corporalis euasit, quæ diuina sunt, uel nulla esse putabit omnino, uel saltem corporea iudicabit. Mitto quam libero & quam diuturno opus sit ocio ad occultissimas rerum rationes inuestigandas. Nihil autem magis seruile, nihil magis negotiosum atq; solicitum cogitari potest, quā anxia eius uita, qui sensib. tanquam Dominis seruit, & pluribus, & insanis. Ac dum tyrannis insipientibus mancipatur, sapiētiæ insuper profitetur obsequium. Quoscunq; igitur corpori stultē seruirr deprehenderis sapientes esse negabitis. Quos autem esse noueritis sapientes, hos nō serui sui corporis seruos, sed Dominos iudicabitis. Anxij certè uiuunt, qui solis seruiūt corporis uoluptatibus. Sed multò magis anxij, qui uoluptates infimas cum supremis frustra copulare conantur. Nam cum nimium utrinq; laborent, neutra ex parte uel mentis, uel corporis uoluptatibus perfruuntur. Nullos Deus reprobat magis, quàm eos qui sordidis uitiorum uasculis nectar, & ambrosiam haurire confidunt. Nullos probat amatq; magis (ut disputat Aristoteles) quàm qui mentem Deo simillimam imprimis colunt, & à corporis labe longe dissimili segregant, diuinumq; lumen non nebulis obruere uitiorū, sed pura student mentis serenitate percipere. Hæc ratio & Socratem (ut opinamur) induxit, ut moralem inprimis disciplinam hominibus exhiberet, & Pythagoram, ut à sacris gymnasijs suis profanos longè propelleret. Quia sicut uas fœtidum quencunq; liquorē infuderis, uel suauissimum reddit sua contagione fœtentem, sic mala mentis accepta scientia malitiā parit non sapientiam. Præterea sicut aër ad lumē Solis, sic mens se habet ad ueritatis, & sapientiæ lumen. Ergo neq; aër neq; intellectus unquam dum nubilus est, suos radios comprehendit, & uterq; comprehendit subitò, cùm primum purus & serenus euasit. Huc tendit Platonis illud in Epistola ad Syracusanos. Quod diuinum est, inquit, disci non potest, quemadmodum cætera quæ discuntur, sed ex diuturna circa diuinum ipsum consuetudine uitæq; similitudine, subitò quasi ab igne scintillante lumen effulget in animo, seq; ipsum iam alit. Quid igitur tot lucubrationibus incumbitis, ô Philosophi, quid tàm longis disputationum ambagibus opus est sophistæ? Vnica, nónne uidetis? Vnica ad lumen ipsum uia nobis est ipsa serenitas. Heu frustrà sæpe confiditis impuro purum (quod Socrates damnat) attingere. Eia discite à Platonico Galeno, impossibile esse animā sanguine & adipe suffocatam cœleste aliquid cogitare. Discite rursus à Pythagora & Platone, sapientiam mentis nihil aliud esse, quàm summi ipsius boni lumen per animos uerè bonos tanquam specula quędam purissima ubiq; diffusum. Ergo cum primum boni penitus euaseritis, summi ipsius boni splendore, hoc est, sapientia, refulgebitis. Sol cœlestis qui oculos animalium generat rerumq; colores, idē apertis purisq; oculis colores ostendit. Sol supercœlestis, id est, ueritas ipsa, res ueras procreat atq; mentes, Sol idem res ueras puris ad ipsumq; conuersis mentib. patefacit. Purgate rationis oculos ab omnibus corporis huius noxij sordibus, auertite mentis aciem ab infimę umbra materiæ, conuertite intelligentię interioris aspectum ad lucem ipsam formę supernæ. Vnde primum materia satis iā præparata corporeis formis repēte formatur, inde

menq;

mens parata sufficienter statim incorporeis formis afficitur. Et quam claris illustratur radijs ueritatis, tàm uerò gaudio abundè perfunditur.

Philosophi sæpe dum discunt curiosius disputare, interim consultare dediscunt.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

QVidnam ais, ô uir, in rebus tantum nostris delicatissimè? Obrui ne te his diebus, à nobis quereris copia literarum? Ha quid agis mi Ioãnes, ferto precor leuiora hæc æquo si potes animo. Quando nos multò ferimus grauiora. Cur te turbo numero literarum? Quia uidelicet ipse nimia cogitationum turba confudor. Ita solent qui ocio nimio redduntur negociosissimi. Præstat autem opprimere ocio negotiosum esse, quàm præmentibus negocijs ociosum. Consule conphilosopho illi nostro quid potissimum in sua causa sit acturus. Ignosce, amice, Philosophis, nam sæpe Philosophi dum discunt curiosius disputare, interim consultare dediscunt.

Solitudo Philosophis, non remißio mentis, sed intentio esse solet & debet.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernhardo Bembo Veneto, S. D.

SEcessi nonis Septembribus in montem Celanum nostrum procul ab urbe remittendi imò potius intendendi animi gratia. Nam solitudo Philosophantibus nõ tàm remissio mentis, quàm intentio esset & solet & debet. Hic, Bernarde, qua die accepi exspectantissimas literas tuas, paulò antè scripseram, nescio quid ad familiares meos, forte tragicum magis, quàm Philosophicum. Sed qualecunq; id sit, frustrà esset ad meos scriptum, nisi Bembo meo imprimis transcriberetur. Quicquid uerò Bembo dicitur Phœbo quoq; Capellæ, & M. Aurelio dictum existimamus. Cùm in urbẽ rediuero, ubi illud reliqui uolumen in quo nostra illa decẽ sunt argumenta eiusmodi transcribantur. Siue me tibi nunc commendauero, mi Bernarde, intellige heroẽm illum nostrum Ioannem Caualcantem sub Marsilij nomine cõmendatum. Sine dixero Vale, intellige tibi sub Marsilij uerbis ab heroẽ prospheram ualetudinẽ exoptatam. Cura ut ualeas. At uideo Bembum meum neq; posse, neq; uelle absq; delirijs suis bene ualere Bernarde, Landinus & Bracciolinus tui tibi bene ualent, igitur bene Vale.

Prophanis sapientia non conceditur.

Marsilius Ficinus Laurentio Bonincontro Astronomo Poëtæ, S. D.

SOles sæpenumero dicere, Laurenti, non posse homines impios unquam Astrologos ueros euadere. Quod quidem mihi quoq; uidetur esse uerissimum. Nam si cœlum Dei ipsius est templum, consentaneum est, prophanos homines procul à cœlo cœlestibusq; arcanis expelli. Præterea non solum Astronomiam, uerùm etiam sapientiam omnem à Barbaris descendisse, Plato noster cæteriq; Græcorum sapientes proculdubio cõfitentur. Compertum uerò habemus solos apud Barbaros Sacerdotes, physicas, mathematicas, metaphysicas scientias tractauisse. Vtpote qui sciebant sapientiam præcipuum Dei donum, non nisi mentibus maximè sacris diuinisq; uel debere, uel posse concedi. Hac potissimum (ut arbitror) ratione Christus uitæ magister ait, sacra mysteria dari quidem uulgò uelata, electis autem discipulis reuelari. Verùm quid hac in re nunc denuò ultra progredior? Lege, si placet, quæ in eandem sentẽtiam superioribus diebus ad Philosophos scripsimus & sophistas. Adhibe his, amice, lectorem, si quem reperieris doctrinam cum probitate præ cæteris coniunxisse. Dic amabo, Laurenti, quem ad hæc legenda nunc potissimum cogitas adhibere? Angelum ne Manectum? Hunc ipsum & tu cogitas uideo, & ipse modo hunc ante alios cogitaueram.

Omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci.

Marſilius Ficinus Baſtiano Foreſio chariſſimo compatri, S. D.

NEmo eſt ex omnibus familiaribus meis, qui cum altius dulciusq; loquar, dulciſſimè mi Foreſi, quàm tecũ. Cæteris enim lingua tãtum, uel calamo loquor, tibi uerò ſæpe plectroq; lyraq;, alioquin plectra ſine te mihi ſilent, mutua ſine te mihi lyra. Age amabo, mi Foreſi, quotiens ad lyrã canis, cane tu quoq; mecum. At uideo te dum alteram iſtam intentius fabricas citharam, interea cantũ ſonumq; alterius prætermittere. Inter cœlicolas Baſtiane Phœbus pulſas quidem, nõ fabricat citharam, Mercurius autem fabricat, ſed non pulſat. Nemo igitur confidat in terris utrãq; facultatem, & fabricandæ, & pulſandæ citharæ pariter exercere. Si quis nobis obijciat, illos nimium delirare, quibus nimium agitur res de lyra. Reſpondebis ſcio uiciſſim, nos ob hoc ipſum (ut ita loquar) lyrare ne delyremus. Qui tractant grauia ſemper, ipſo nimirum grauitatis pondere deprimuntur. Qui continuè leuibus occupantur, meritò leui qualibet aura huc atq; illuc impelluntur. Miſcenda nobis eſt, (quemadmodum natura nos docet) grauitas leuitati. Vt grauitas quidem quadam, (ut ita dixerim) modeſta leuitate releuetur & erigatur, leuitas autẽ grauitatis ſtabilitate firmetur. Verùm quid ago? Muſicam ne accuſo noſtram quaſi rem leuem? cuius dignitatẽ ſiue potius diuinitatem aliàs, (ut te non latet) longa epiſtola demonſtraui. Sed ne nimis forſitan indulgere muſicæ uideamur, ſummatim ita concludimus. Graui quidem concentu nihil grauius, leui autem nihil leuius, temperato nihil poſſe tẽperatius cogitari. Ergo ſalua ſit ſemper nobis ritè uocantibus cithara mediocris. Tu quoq; ſaluus eſto, ſi modo ſæpe Ioannem Caualcantem, & Petrum Nerum noſtros oculos ſalutaueris.

Ipſe Lucas Marſilij ſcriba, qui hanc epiſtolã tranſcripſi, me tibi cõmendo. Atq; oro, ſi modo tãtò munere dignus tibi uideor, ut tantũ me ames quantũ ab ipſo Marſilio amari te uideo. Patronus, Foreſi, meus te tantum amat, quantum ipſe amas amari. Vale.

Nullum commodius in malis remedium, quàm patientia.

Marſilius Ficinus Baſtiano Saluino Amitino ſuo, S. D.

VVlgare Baſtiane prouerbium habet, nihil eſſe difficilius patientia. Nos autem cõtra ſentimus, neq; eſſe admodum difficile, quod non ſit ualde laborioſum, neque laborioſum eſſe, quod non ſit operoſum, neque operoſum uideri, ubi nulla opus eſt opera. Quo autem pacto ibi opus eſt opera, ubi non agendũ eſt potius, quàm agendum? Patientia uerò non ut agas præcipit, ſed patiari. Quantò difficilius agere eſt, quàm pati, tantò difficilius bene agere eſt, quàm bene pati. Cæteræ quidem uirtutes omnes in bene agendo uerſantur, patientia uerò ſola in bene patiendo cõſiſtit. Quid eſt autem aliud pati bene, quàm paſſionem à malis illam non augere? Quid autem hoc eſſe dicemus? Niſi uelle pati, quod etiam ſi nolueris, ſis paſſurus? Quòd niſi patiare libens, omnino patieris inuitus, & niſi te duci permiſeris, traheris uiolentius & raptabere. O miram patientiæ poteſtatem, uirtutes quidem aliæ contra fatum quodam modo pugnant. Patientia uerò uel ſola, uel maximè omnium expugnat fatũ, quæ enim fatum immutabilia neceſſariaq; fore decreuit, patientia cum diuinæ prouidentiæ uolũtate conſentiens, ita quodammodo mutat ut ex neceſſarijs faciat uoluntaria, ſicut qui male agit, bona ſibimet conuertit in malum, ita qui bene patitur mala ſibi uertit in bonum, nempe in perferendis malis ipſe bonus euadit. Tanquã igne aurum, ſic iſte aduerſitate probatur & claret, tanquam ueteranus miles frequenti periculorum exercitatione fit, & callidus, & intrepidus, tanquam qui iam guſtauit amara, dulcia deinde ſentit acutius, utitur ijs ſapientius, fruiturq; ſuauius. Non rectè æſtimat quanti ſit bonum homo, qui non expertus eſt malum. Neſciet unquam frui bonis, qui malis nunquam didicit uti. Nullius proſperitas debilior eſt, quàm cui uidentur omnia proſpere contigiſſe.

Prudentis

Prudentis est & in sereno aëre pluuiam, & in pluuia exspectare serenum, imò nihil in caliginosa hac uita putare serenum, nisi sub mente serena. Continua nos extrinsecus procella ferit, intrinsecus tantum nobis est petenda tranquillitas. Vnde calor, inde serenitas, inde calor, unde lumen. Lumen autem non ab umbra materiæ, sed à mētis luce procedit. Errant, amice, in loquendo, qui dicunt, ex multis malis, multas in uita hominum contingere passiones. Rectius admodum diceretur, uitam ipsam esse passionem quandam, miseros sine ulla intermissione prementem. Non remedia quæ ad tempus agant, sed quæ continuè prosint, morbis sunt continuis adhibenda. Consultare, pugnare, repugnare, non semper ualemus, benè autē pati possumus semper & patimur, & pati patiendo docemur. Possumus nimirum id semper, cuius potentia in ipsa uoluntate consistit. Cùm primum bene pati uolumus, benè patimur, si quidem pati bene nihil aliud est, quàm uelle pati. Si malè agimus, proculdubio & mala patiemur, & male. Si bene patimur, bene agimus. Si importunè pugnabimus, amice, defatigabimur, & ipsa saltem defatigatione, uel à nobis ipsi penitus expugnabimur. Si cesserimus opportunè proculdubio expugnabimus. Cedit durorum corporum ictibus liquidissimus aër, redit subitò aër in semetipsum qualis & ante fuit. Dura uerò corpora colliduntur prorsus atque franguntur. Lentissima & mollissima quæque infracta perdurant, ligantque durissima quia cedere non nouerunt, cædi, frandi, ligarique coguntur. Ergo Saluine mi, fortunam uince ferendo, & ut alia uincas, (sicut cœpisti) uince te ipsum. Memento quoque in regione hac mundi maligna nihil intactum à malis abire, sed sub iudice iusto, imò sub iustitia iudise, nullum bonum præmio iusto, nullum malum debito supplicio posse carere. Patientiam uerò bonum usque adeò perfectum esse, ut absque ipsa cætera hominum bona perfici nequeant. Quæ enim ab alijs uirtutibus inchoantur, ab ipsa perficiuntur. Vale, dilectissime frater, atque ut alij te ferant, ferto alios. Ergo certè quotiens, quæ me offendunt in homine uideo, totiens esse me hominem memini, ideoque non nihil quod alios offendat habere. Hac ratione multos fero quotidie, ut multi me ferant. Fert etiam patienter rigiditatem prolixitatemque nostræ huius epistolæ. Ne uel ego incassum de patientia disputauerim, uel tu frustra nunc uidearis audisse, quæ iampridem pro tua prudentia, & discere, & seruare cœpisti.

Solum Mineruæ templum contra fortunæ procellas homines protegit.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

AMicus ille noster binis iam literis apud me de sua fortuna, siue sorte cōqueritur. Ego una hac epistola consulo, ut ad templū Mineruæ confugiat, quo solo contra fortunæ procellas fulminaque protegimur. Nescio per quem cōmodius quā per te epistola Mugellanos montes ascēdat. Si uis lege, mitte si potes Vale. Sed quid nam cogitasti modo, dum legeres, si uis lege? Num forte permittere ut ille tua potius, quàm tu legat? Fac tandem utcunque placet. Ego uerò nolim cuiquam nostra placere, nisi ei uiro, qui ante omnes mihi placet, ante placuerint.

Amicitia uetus extrinsecis non eget officijs.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico.

REsponde quęso Ioannes, si modo iusta rogo, cur tot iam literis meis nō respondes? Nescis uerborum sapores tuorum afferre suauissimū nostris populis condimentum? Quid nam in acrioribus mihi dulce? Ioannes. Quid rursus in dulcioribus acre? Ioannes. An fortè putas cum primum nostras epistolas legeris, respondisse, præsertim cum uerbis meis affectu semper operaque respondeas. Atque ante quam loquar quicquam, ipse cuncta peregeris. Est ita profectò. Sed scio te ulterius processisse, nā cogitasti primum respondere, ac etiam quid potissimum responderes. Vi de inde, quod & ante peruideras, Marsilium cogitationibus tuis propinquiorē esse lingua manuque tua. Ideoque inter animum tuum atque meum ministerium linguæ manusque interuenire non posse. Rectè admodū diuinas, & ego rectè diuino. Nā & tu cogitando

scripsisti Ioannes, atque ego meditando legi dum scriberes. Verùm ut alij etiam tua hęc legere possint, quæ tu mihi responderis, nunc ipse transcribam. Ioannes Marsilio. S. D. Vetus consuetudo nostra, Ficine iam fecit ut nihil mihi amplius afferre possis noui. Nouum namque ingenium, Marsili, tuum, sensum habeo omnem, uerbaque teneo. Erraui modo. Non enim tàm cõsuetudinis diuturnitas, quàm initium ipsum istud effecit. Nempe ab ipso diuini huius amoris initio non partem mihi gradatim animi tui partemque subinde aliam, imperti-ti mi Marsili, sed totum semel in me unicũ penitus transfudisti. Tãtumque muneris huius in alios, qui abs te amãtur, effunditur, quãtum in eos ipse refundo. Quid igitur dare nobis conaris ulterius? Nihil habes omnino quod non habeat, qui te habet. Ergo frequens scribendi, rescribendique officium, quod inter alios est perfectioris beneuolentiæ signum, hoc ipsum inter nos, si ad nos propriè referretur, beniuolentiæ imperfectioris foret inditium. Multò magis tu in amicitiam nostram loquẽdo forte delinquis, quàm ipse silendo Videris enim nescio quid inter nos numeri adhuc & absentiæ suspicari. Ego uerò simplicem unitatem continuamque præsentiã qualis est, ita cõfirmo, ut tu maximè confirmari desideras. Quid ergo? Nunquàm'ne mutuæ inter nos literæ perferentur? Absit ut ex affluentissima intimi fontis abundantia nihil effluat usquã, nihil extra redundet. Absit ut quod ardet intus, nũquam extra refulgeat. Sed hac ratione ultro citroque sæpenumero, & scripsimus, & scribemus, ut quæ nostræ mẽtes, imò nostra mẽs uicissim cogitat, & secũ ipsa loquitur cogitando, cæteri etiã nonnunquã usu intelligant literarum. Sed me cupis bene ualere, quod certè ante omnia cupis bene Vale.

Qui musis abutuntur, non mel, sed fel, ab earum fonte reportant.

Marsilius Ficinus Angelo Manetto Ciui Præclaro, S. D.

SVnt amice, nonnulli & Latini scriptores & Græci, qui homines literarum admodum studiosos apibus comparẽt, propterea quod instar apum ex multis sparsim authoribus, ceu floribus, colligãt, quod deinde capacibus memoriæ aluearibus conditum & quadam meditatione concoctum mellifluum pariat doctrinæ eloquentiæque liquorem. Siquis autem cõparationem eiusmodi ab optimis authoribus cõfirmatam, fore negauerit, hic dignus mihi uidebitur, qui fel potius, quã mel ab ipso musarum fonte reportet. Ego igitur nõ demam huic similitudini quicquam, sed potius addam. Audisti, (ut arbitror) amice, nonnunquam, ubi apes quam plurimos lambunt absinthij flores, mel ibi sæpissimè fundere, quod summis quidẽ labijs delibatum quodammodo dulciusculum uideatur, sed ipsis subinde faucibus haustum haud quaquam dulce proueniat, sed pene instar fellis amarum. Compertum habemus idem fermè nonnullis literarum illiconibus lurconibusque librorum, qui neque modum habent ullum, neque delectum, sæpe contingere, nempe quanto auidius dulcissimos musarum latices haurire uidentur, tantò nescio quid amarius interim corde concipiunt. Hanc forsitan Latini bilem, Gręci melancholiã cognominãt, morbum, quemadmodum Aristoteles probat, curiosorum peculiarem literatorum. Hac Salomon ratione, studium literarum occupationem quandam onerosissimam appellat, addiditque tristitiã ipsi scientiæ comitẽ. Quid igitur ad Aristotelicum illud dicemus? Scientiæ arbor, inquit, radices quidem habet amaras, fructus uerò dulcissimos. Profectò dabimus hoc Aristoteli, sed addemus, fructus eiusmodi fortassis esse poma Persica, quorum dulcedini amarus quidã subest nucleus. Quid ergo? Musas ne detestabimur? Absit ut cœlestis nectaris, & ambrosiæ fontem stygios amarosque effundere riuulos, opinemur. Quantum igitũ usum ipsum laudamus musarum, tantum uituperamus abusum. Quis nam maximè musis abutitur? Nisi qui aut harum uestigia temere importuneque sectatur, aut uulgarem his Venerem imprudenter admiscet, aut eas à duce ipsarum Apolline segregat. Non capiunt scientiam inscij homunculi sapientiam ipsam insipide capessentes. Non ritè camenæ canunt, sed silent potiùs aut stridunt, ubi petulans Veneris filius interpellat. Non aptè Pieridum saltat chorus, imò claudicat & uacillat, ubi dux chori procul abest Apollo. Proinde qui solis lumẽ percipere sine Solis ope confidit, meritò in tenebras corruit, nõ surgit in lucem, qui uerum hoc & uerum illud seorsum à summa ueritate disquirit, proculdubio nõ in uerum incidit

incidit, sed in falsum. Qui supernum nectar in stygia palude quæritat, nimirum sub umbratili scientiæ melle uerùm fel opinionis meritò bibat.

Nunquam aduersa reuera patimur, nisi cum patimur & peruersè.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

NArrat nobis iterum dilectus Amitinus ille noster lõgo ordine, quot indies patiamur aduersa. Ego uerò, utpote qui iamdiu in me ipso sum expertus, nunquam magis aduersa reuera me passum, quàm cum paterer & peruersè. scribo ad illum, imò & ad me ipsum Epistolam quandam de facilitate felicitateque patientiæ. In qua forte legenda opus sit legentis audientisque patientia, lege hanc patienter, optimè mi Ioannes, ac si dignam existimas, quæ mittatur, ipse mitte.

Amicitia perfecta uerbis literisque non indiget.

Marsilius Ficinus Francisco Cardinali Senensi, S. D.

QVotiens ueuerãde pater sumo calamum, quod equidem tento quotidie, quò ad patronum meũ aliquid scribam, cuius opera, siue negotio potius, ociũ sum adeptus, quò multa quotidie scribam, totiens patronus ipse meus, his me gratis admodum clamoribus interpellat. Corãm quem quæris adsum, pone igitur, Ficine, calamũ. Quid nã ullis opus est literis, ubi ueras assiduè dat audire ac reddere uoces? illos qui ipsi inter se uidentur absentes, aliquando præsentes efficiãt. Hos uerò contra, qui sibi inuicem adsunt ubique, forsitan abesse monstrarent. Noli igitur hunc abs te seiungere calamo, cui semper te corde coniungis. Quid hic faciam? Nescio mi patrone. Dum ipse quædam erga me contraria facis, ego interim duo uicissim contraria patior. Tu quidem calcaribus ut curram frequentius urges, atque unà fræno cohibes, ut quiescam. Ego uerò siue non moueor, ignauus uideor & ingratus, siue moueor insolens & ineptus. Verùm dum te meum sic animum distrahente, ego sic mutuo distrahor, hæc interim, nescio quomodo, è manibus erumpit epistola, eo uidelicet consilio, non ut tibi quidem loquatur, qui cum ego sine epistola pro arbitrio loquor, sed populo potius, ut sentiat omnis, quantum in omnibus patronus clientulusque consentiant. Cõmendauisset uideo tibi modo Caualcantem nostrum epistola ueluti absentem, nisi cum primum ipsa te salutauit, te coram Ioannem tuum uidisset astantem.

Meritò inuitus omni caret bono, qui sponte caret Deo, qui est omne bonum.

Marsilists Ficinns Leoni Michaëli Peripatetico Veneto, S. D.

SI quis nostrum tanto ardore ipsum amaret bonum, quod est omne bonum, quantò quotidie omnes bona hæc amamus, & illa quæ absque ipso bono non sunt bona, certè tantum saltem boni semper gaudijque sentiret, quantum mali nunc omnes assiduè dolorisque sentimus. Imò uerò illius gaudium tanto ferme, & uero hoc dolore nostro uehementius, & falsa uoluptate suauius esset, quantò substantia boni ipsius & potentior est, quàm malum, & uerior, quàm bonitatis imago, atque etiã pura mens perspicacior, quàm impura. Nunc uerò quid mirum? si omnia nos mala sequuntur, dum ipsi relicto primo bono, id est, Deo, malè singula sequimur tanquam bona, quę omnia sine primo sunt mala. Meritò totiens inuiti in omne malũ incidimus, quotiens sponte ab eo cadimus quod est omne bonum. Quid'nam huc & illuc tamdiu dementes, & infelices erramus? Profectò dum solum singula sequimur, interim unum ipsum fugimus, quod est cuncta. Qui autem ipsum duntaxat sequitur unum, in eo mox cuncta consequitur. Potest nimirum mens omnia consequi, quæ solum pendet ex illo, qui est super omnia. Hinc certè homo animalium solus accepit, ut quicquid uult assequi ualeat, modò in eo ipso quod uult, uelit insuper agere quicquid ualet. Probo igitur te magnanime Leo, quod non turbens ulterius circa plurima, sed quemadmodum testatur Carolus Valgulius, testis apud nos locupletissimus, optimã iamdiu partem illam elegeris, quæ quoniam nõ solum à toto suo

effluit fonte, uerùm etiam refluit in eundem, idcirco totam gustantibus implet sitim, atque ab ea mente, quæ gustauit, semel nunquam auferetur.

Cum Deus sit ipse amor, quicunq; absq; Deo aliquid studet amare, hic absq; amore tentat amare.

Marsilius Ficinus Locterio Neronio, S. D.

SCripsi, optimè mi Locteri, præterita æstate epistolam quandam ad amicos meos de amicitia uera, quæ forsitan frustra ad ueros amicos mihi scripta fuisset nisi legeretur ab illis, qui in eo ipso sunt nobis amici, sine cuius calore nullus amare quicquam potest, sine cuius splendore nil potest amari, sine cuius amore quicquid amare uidemur, quoniam extra amorem ipsum affectamus amare, odisse potius cogitemur, quàm diligere. Sine cuius amicitia, tanta magis quælibet inimica sunt nobis, quantò magis uidentur amica. O mirabilē bonitatis ipsius, & pulchritudinis amorisq; copulam. Vbi enim bonorum lucet bonitas, ipsi splendet pulchritudo pulchrorum, ibidem flagrat, & amor amorum. Siquidem ipsam boni lucem pulchritudo sequitur tanquam splendor, pulchritudinis autem radios amatorius sequitur ardor, tanquam reflexio radiorum.

Solus feliciter dominatur, qui uolentibus dominatur.

Marsilius Ficinus Francisco Cardinali Senensi, S. P. D.

DIc amabo quibus potissimū in præsentia uerbis te inuocem, benignissimè mi patrone. Magna quidem isthæc in qua constitutus es dignitas postulare uidetur, ut (reuerende in Christo pater) exordiar, sed longe maior clementia tua, & maxima quædam humanitas allicit, ut sic fermè familiarius inuocem. Salue amice dulcissime. Ac ne proprium patroni nomen clientis ori dulcissimum fuerit prætermissum, salue iterum mi Francisce suauitate suauior. Quando eiusmodi nunc ambiguitate laboro, quid faciam? Profectò ubi dignitatis gradus superat humanitatis affectū, dignis quibusdam superbisq; titulis profari solemus, ubi uero singularis, potentiam dignitatis excedit, humanis familiaribusq; nominibus exordiri debemus. Ipsi præsertim, qui apud te non hospites sumus & aduenæ, sed tua potius benignitate domestici. Solent, amice dulcissime, tunc maximè dolere clientes, quando patroni nihil daturi uidentur, ego contra hoc ipso summopere gaudeo, quod patronus meus nihil mihi sit daturus ulterius, quippe cum nihil sibi reliquerit sui, sed iamdiu se ipsum nobis secumq; sua omnia dederit. Viue feliciter, amabilissime mi patrone. Non possunt amici tui non feliciter uiuere, te uiuente feliciter, qui totus uiuis amicis. Cui familiares omnes ob hoc ipsum actissimè seruiunt. Nulla seruitus uel arctior, uel iucūdior, quàm uoluntaria, nulla dominatio tutior & facilior, quàm amatoria.

Egregios grex improbat, Deus probat, apud quem gratitudo est & libertas.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

ACcipe Ioannes duarum exemplaria epistolarum, quas in amici nostri causa hac aurora excogitaui, & hodie ad sacerdotes illos dedi, quos nosti. Nescio qua fortuna, atq; id quidem non est mihi curæ. Vtinam saltem scirem qua musa. Non sum mercenarius. Scio mercenarij fructum esse, benè recipere, liberalis uerò artis finem, bene fecisset. Quicquid sit, saltem nostrum hunc in memoriam redigam, forsitan præstare dices obliuionem quærere, quàm memoriam & latere bene, quàm malè patere. Sed illius obliuiscantur cæteri, si quos delectat obliuio. Ille aūt nequit obliuisci suorum. Compertum habemus, nullum unquam magnum uirum suis fuisse cognitum. Quid mirum? Sanè egregij gregi non congruunt. Contrarijs contraria nōn amantur. Liuor uenerationis occupat locum. Caligant nimio splendore debiles oculi. Non

capiunt

capiunt grandia, qui paruis implentur. Sed hoc unū mecum forte dolebis, mi Ioannes, quod fortitan non tā quia maximus sit ille noster, quā quia minimus censeatur, patriæ est ignotus. Ne doleamus, amice, dum modo & ille nobis, & nos placeamus illi, qui mi nima æque discernit ut maxima, maxima æquè capit ut minima. Non erit minimus qs- uis ab eo probabitur, cui præ magnitudine sua, maxima quæq; infinitè minus sunt, quā minima. Nusq; obscurus erit, quisquis in eo lucebit, qui lucet in omnibus, in quo lucēt omnia. Nihil aūt facilius est, quā placere illi, cui quidem placere nihil est aliud, quā uelle placere. Ergo uides, quod mirabile est, minima quæq; bona multò chariora esse, quā in- finitum bonum, hæc si quidem non nisi magno cum labore ac pretio comparātur. illud aūt si emitur, emitur uoluntate. Sed cur istud amice? Forte quia exuberat immensum & quia illius pretiū est in illo. Cætera quidē nos emimus, illud uerò reuera ultro nos emit: emit, inquam nos & uoluntatis bonitate sua, & bonitatis uoluntate nostra. Igitur cum id bonitate agatur utrinq;, atq; ipsa bonitas ipse sit Deus, pretium est utrobiq;. Nec un- quam liberi sumus omnino, nisi postquā infinitæ libertati nos liberè uendiderimus. Cū primum eius sumus, qui sui ipsius est solus, tunc solum sumus & nostri. Filij nusquam magis, quàm in paternis laribus liberi imperiosiq; sunt. Parentes nulli libentius, quàm filijs obsequūtur. Sed ne longius digredi cuipiam uidear, unde cœperam, finem in eo fa ciam, ad quem digredi, nihil aliud est, quam regredi.

Quod Philosophia non docet, imò uetat cum principibus uiuere & conuersari.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

IN eo libro, quem hoc anno ad Bernardum Bembum Venetorum oratorem de lau- dibus Philosophiæ composui, rationibus multis afferre conatus sum, Philosophiā cuncta docere. Vnū hoc excipere debui, quod non docet nos uitam cum principib. agere. Nam si id uetat omnino, ut certè uetat, nullo modo docet. Vetat autem peni- tus ut mihi uidetur, quandoquidem contraria iubet, nempe inueniendo ueritatis amo re tranquillitatem animi, & libertatem uitæ desiderat. Apud principes autem non ueri- tas habitat, sed mendacia, simulationes, dissimulationes, obtrectationes, adulationes. Non trāquillitas animi, sed cura, sollicitudo, inuidia, & omnis deniq; perturbatio. Non libertas omni charior auro, imò tàm misera seruitus, ut neq; subditis parcat unquā nec principibus, eiusq; finis sit, uel seruitus, uel ruina. Neq; obijciat mihi quispiam Cirenai- cum Aristippum, non Philosophum, sed Philolosum, & Philosomatum tàm belle ali- quando cum Dionysio Syracusanorum tyranno uersatū, nam hic Philosophiam, si un- quam antea sub Socrate indutus fuerat, tunc primum exuit, cùm induit Dionysium. Quem tamen induisse quandoq; pœnituit. Expertus est enim Dionysij quidem capiti gladium, Aristippi uerò ceruici, & gladium eundem, & Dionysium imminere. Multò hac in re uel prudentiores, uel certè feliciores, Democritus, Heraclitus, Socrates, Anti- sthenes, Diogenes, Crates, Xenocrates, Apollonius, Theaneus, Plotinus, alijq; permul ti, qui liberam & ditissimam paupertatem seruilibus pauperrimisq; regum diuitijs, atq; dulcissimam sobrietatem amarissimis tyrannorum delitijs longè preposuerunt. Operę- pretium est magnos illos considerare Philosophos, quorum memoriā ueneramur, qui multò felicius, quàm homines alij cum principibus regibusq; uixissent si modo id ho- mines posset philosophiam docere. Mitto, quod suum Ciceronem Philosophum non ignobilem adolescens Octauianus beneficiorum ingratus, nō magna causa inductus, hosti nefario tradidit occidendum. Nero absq; causa præceptorem suum Senecam Phi losophum sanctum morte damnauit. Rex Macedonum Alexander Philosophum Ca- listhenem magistrum eius ob hoc duntaxat obiecisse dicitur leonibus lan andū, quod ab eo disputando superaretur. At quis non ualde miretur Deos illos Philosophorum Platonem nostrum, & Aristotelem uiros omnium grauissimos, qui cætera omnia no- uerant, quæ sunt, quæ fuerant, quæ mox uentura trahantur, tàm infeliciter, ne dixerim imprudenter, tyrānis usos fuisse, ut minimam ob causam in summum capitis discrimen adducti sæpius fuerint? Vtpote qui cum induebant principem, Philosophum mox exu ebant. Quem fortè exuere apud Persarum regem Cyrum Socraticus coactus est Xe-

nophon. O nimium miserabilem apud potentes sortem Philosophorum. Diuinus Plato bis uenundatus est, proh dolor Ter subijt mortis periculum sub Dionysio maiore atque minore. tum libri cuiusdam. Theologici, quasi ex mente Platonis à Dionysio scripti, & à Platone quodammodo retractati, tùm uel maximè quod eosdem tanquam magister instrueret quotidie ad iustiorem gubernationem adhortaretur. Alexãder Macedo magnum illum sapientia uirum Aristotelem magistrum pædagogumque suũ ignominiosè nimium expulit, deinde etiam crudeliter est insecutus, siue Calisthenis Aristotelici causa, siue quod Aristoteles arcana naturæ prius Alexandro tradita post in uulgus ediderit. Leuissima causa cœlestem Pythagoram sese doctorem optimatibus immiscentem in Crotoniensi rep. imò tyrannide perdidit Zenonem Eleantem metaphysicũ singularem leuis causa perdidit sub Hierone, sub Nichocreante similiter Anaxarchum. Ac ne me à philosophis in præsentia transferam ad poëtas mittam iniustum Ouidij exilium mittam quod musici certaminis causa Nero suum Lucanum diu quidem odio habuit & denique interfecit. Mittam quod Domitianus, nescio qua ambitiuncula impulsus, in suo illo muscarum ludo, familiarem eius Statium interemit. Sed, ut orationem meam cum Philosophis iam cõcludam, nemo usque adeò sit humanæ facultatis ignarus, ut confidat se posse ritè libereque philosophari, ac simul securè tutoque uitam apud principes agere.

Solus in amando laudandoque, nunquam fallitur cui amandi laudandique lex Deus est.

Marsilius Ficinus Georgio Cyprio legitimo medico, S. D.

QVis'nam seruit turpissimè? Qui seruo seruit? Quis miserrimè? Cui merces seruitutis est pœna. Igitur turpissimus & miserrimus est, qui seruit corpori. Rursus qualis, qui seruit uulgi rumoribus? Vanus, inquietus, infortunatus. At qualis, qui sese his mancipat, qui uulgo uidentur egregij? Parum prudens. Quippe diligendi sunt homines, nõ adorandi. Sed diuturno ac saltem trilustri examine iudicandi, & diligentissimè deligendi antequam diligas, alioquin & amor iudicium fallit, & euentus frustratur amorem. Laudandi autẽ paucissimi, & hi quidem iam prorsus adulti, atque iam diu prouecti, & ij rursus moderatissimè. Alioquin laudando uituperamur ac sæpe pœnitet laudauisse. Solus nunquam fallitur cui, & amandi, & laudandi lex Deus est. Vt solum Deum sui ipsius gratia ueneretur, homines amet in Deo, in hominibus laudet Deum. Quorsum hæc? Nempe cum uiro præceptis moralibus instituto de præcipuis morum institutionibus disseruerim. Vale.

Fides gignit spem, spes charitatem, charitatis ardor affert intelligentiæ claritatem.

Marsilius Ficinus D. Bernardo Bembo Patritio Veneto iurisconsulto & equiti clarissimo, S. D.

PAulus Apostolus diuinæ sapientiæ uas electissimum, cum in cœlum tertium raperetur, unde terrenorum mentibus cœlestis amor accenditur, solem inde illum inuisibilem subitò uidit, cuius splendorem nemo prius suspicere potest, quàm per eius flammas diuino quodam accendatur amore. Solus aũt eiusmodi flammis prorsus accenditur, qui & radijs eius omnia illustrantibus ueram semper adhibet fidem, & in eiusdem calore benignissimè cuncta fouente spem omnem firmissimè collocat. Cùm uerò quantũ luminis ex eo mihi sole nuper illuxerit haud satis intelligerem Bernharde clarissime, iudicem ad hoc Ioannem adhibui Caualcãtem, uerùm quoniam & hic similiter unà mecum caligare uidetur, idcirco eadem ambo sententia Bernhardum Bembum nostrum linceis præditum oculis hac in re iudicem constituimus.

Amore

Amore humano nihil infirmius, diuino nihil firmius.

Marsilius Ficinus Hieronymo Amatio, S D.

QVàm diuersa est amoris ratio atque aliorum penè omniū, amantissime mi Amati? Cætera siquidem quantò maiora sunt, tantò etiam firmiora censentur, amor autē & gratia contra, quo apparet ingentior, eò uidetur infirmior. Crebrioribus enim sæpe leuioribusque causis ingens amor, quàm mediocris offenditur. Aut effectus ipsius ardor igneam incitat bilem, quæ paruo quodam afflatu nonnunquam magno irarū fluctuat æstu, aut cogitatio fixa bilem procreat atram, omnia tuta timentem. Aut certè auaritia eius, qui totum alteri dedisse se putat, ideoque totum uicissim exigit ab amato, nunquam habet omnino, tota quod mente petebat. Sed aduersa hæc meritò patitur peruersæ mētis affectus, uel mollis penitus, uel mercenarius, qui cum terreno solum uento pascatur quando adolescere uidetur maximè, tum tumescit potiusquam adolescat, ideò quo apparet grandior, eò reuera est imbecillior. Humanus ergo, res est soliciti plena timoris amor. Diuina uerò charitas uirtutum flammis accensa radijsque cœlestibus, cuncta sublimia repetit culmina cœli. Vbi nulla solicitat unquam terrenorum formido malorū. Talis est mutuus amor noster amati. Ergo quam certus es amoris erga me tui, tam certus esto prorsus amoris erga te mei. Abiit à nobis, ut pectus humanum humano pectori non respondeat sæpe uocanti, quandoquidem & fidem fidibus similiter temperatis respondere uidetur, & cithara consonas citharæ sonante altera reboat, & certus aliquando parens uocitantibus resonat Echo.

Nemo uere seruit, nisi qui seruit uolens, nemo dominatur uerè nisi, qui uolentibus dominatur.

Marsilius Ficinus Raphaëli Riario Cardinali sancti Georgi suppliciter se commendat.

POstquam à uobis heri discessimus, non potui me continere, quin tuam cōsuetudinem Ambrosia, (ut dicam) & nectare dulciorem domesticis tuis uehementius inuiderē. Ergo ne inuidia peream, redeo celer ad illos hodie, quibus datum est epulis, (si dicere fas est) accumbere diuum. Ac ne ulterius istinc cogar abire rursumque liuore torqueri, eo nunc ad uos duce reuertor, qui nunquam abs te longè discedit, à quo nunquam ipse discedo, qui mihi imperat, tibi paret. Quis nam iste est inquies. Quis hic sit paulò pòst (si uolueris) audies. Hesterni quidem itineris dux mihi fuit pulcherrima Venus in Tauro, comitante Luna, plagam cœli mediam obtinens. Quod Petrus Leo physicus & Mathematicus optimus tibi, (ut arbitror) confirmabit. Hodierni uerò nobis itineris duxerit Veneris natus ille cœlestis gratissimus amor. Igitur amatorio quodam, (si uis) affectu amatorem tuum Marsilium excipe. Quandoquidem mira quadam benignitate naturæ amas, (ut audio) etiam non amantes. Vide uenerande pater quanta libertate siue potius licentia tecum agam. Amatorem modo appellaui me tuum, forte seruum potius dicere debuissem. Hei mihi erraui. Verùm tu ipse in causa es, mi domine. Nam talem ubique te singulis præstas, ut qui libertate fiduciaque maxima non utitur tecum proculdubio seruilissimus diffidentissimusque omnium uideatur. Forte etiam non erraui. Satis enim me seruum sum confessus, ubi me professus sum amatorem. Nemo uerè seruit, nisi qui seruit uolens. Nemo dominatur uerè nisi qui uolentibus dominatur. O quam mirabile est Veneris, & amoris imperium. Siquidem (ut tradunt Poëtæ) neque Mars Venerem ferocissimus, neque omnipotens domat Iuppiter ipse Cupidinē. Sed omnia prorsus apud poëtas numina amoris ipsius, uel flammis uruntur, uel saltem radijs micant & splendore refulgent.

Veritas de institutione principis ad Raphaëlem Riarium Cardinalem.

NVlla te precor, felix Antistes, admiratio teneat, quod hominis nullius nomen tanquam authoris huic epistolæ legas inscriptum. Quid mirum? non enim humanus affectus, imò ueritas ipsa tecum in præsentia loquitur. Veritas nūc ad te non solum inermis, uerùm etiam nuda (ut uides) incedit. Non argumentationum

rationum argutijs aculeisq; munita, non elegantium uerborum ornamentis induta, sic enim se esse potentissimam omnium atq; pulcherrimam. Sic quemadmodum quicquid luci accedit extrinsecus, non lucem illuminat, sed obfuscat, si ueritatem ipsam alienis additamentis debilitari,(ut ita loquar) & deformari. Hæc te in præsentia uerbis plurimis obsecraret, ut eam mente benigna parumper audires, pro tua causa declamantem, nisi te sciret, hanc ipsam semper audire libenter, preter quam quicquid auditur, malè infeliciterq; auditur.

VERITAS. Cardinali Riario Dilectissimo filio Salutē plurimam dicit, & uerissimam pollicetur. Falsò me Philosophi Sceptici alijq; permulti calumniantur, quad tanquam rerum omnium obscurrissima nusquam pateam. Longè se res aliter habet, quid enim lucidius mea luce, per quam Sol ipse mundusq; lucet? Quid rursus latius potest clariusq; patere quam ueritas? Per quam solam patent quotcunq; usquam patent. Extra quàm quæcunq; patere dicuntur, nihil aliud sunt, quàm tenebræ, quibus omnia latent. Non igitur auara sunt ullo pacto, non inuida, passim cūctis ultro libentissimeq; occurro. Verum multi nubila mente me prensant, quæ sola capior mente serena. Plurimi putant me alta principum palatia colere, ego contra, sæpius cogor tuguria petere, atq; humiles habitare casas. Sane non obstant hic tecta mihi plena spiraculorum, non obstant parietes rimarum undiq; pleni, aperta hic hostia mihi, me excipit uacua domus. Contra uerò solidis ditissimarum ædium tectis parietibusq; repellor, ac si quando mihi hæ patent fores, occurrit repentè innumerabilium turba mendaciorum. Ego aūt inter hostes non censeo permanendum, igitur subitò inde fugam arripiens, domum ipsam auri quidem falsiq; plenam, ueritatis autem inopem uacuamq; relinquo. Sed uenio ad te felix antistes hodie, tecum libenter, si modo uolueris, semper habitatura. Properaui equidem in ipso tuæ dignitatis initio, antequam hostes mei, id est, pestifera adulatorum obtrectatorumq; mendacia tuos lares obsideant.

Principio tam excelsum dignitatis gradum, neq; meritis tuis attribuas, quæ in tā paucis ætatis tenerioris annis, tam multa (ut uerum fatear) non potuerunt. Neq; rursus fortunæ fortiq; ascribas, sacra enim mysteria ordinesq; diuini, nō à temeritate fortunæ, sed ab æterna sapientia Dei proficiscuntur. Diuina igitur prouidentia statuit, perfectum quendam gregis Christiani pastorem seculis nostris ab ipso (ut aiunt nido) assidue proprio fouere sinu, & sacra solum alimonia educare. Atq; antequam puerilibus ludis irretiatur, rebusq; uel prauis, uel paruis applicet animū, uirilibus imbuere moribus, ac maximis optimisq; officijs erudire. Deus igitur (sicut audisti) Deus ipse te nuper nouū hominem genuit, tu quoq; uicissim terra dimissa cœlestem genitorem tuū cœlestibus amplectere morib. omnia complectentem. Tamdiu (mihi crede) stabis, quam diu illi, qui non mouetur hærebis. Noli altitudinis magnitudinisq; humanæ uiribus ullo pacto cōfidere, altissima quæq; uentis atq; fulgurib. sæpius quatiunt, molesq; ingentes casu cōcidunt grauiore, difficiliusq; resurgunt. Surge age in eū, qui cadere nequit, nec ipse deci des unquā. Tunc enim homines ipsi se deserunt infeliciter, quādo ipsum, sine quo esse nullo modo possunt, stultissimè & ingratissimè deserunt. Heu quisquis tutorū eiusmodi relinquere tentat, haud quaq; relinquit omnino, simul enim in eundem recidit, sed ultorem. Quicunq; patrē benignè lucentem, impiè negligit, interim eundē tanquā iudicem experitur urentē. Proinde scis legitimos Cardinales nihil aliud esse, quā quosdam Christianæ ecclesię cardines Apostolorūq; uicarios, atq; idcirco debere nō proprio, uel sui ipsius, uel alterius cōmodo, sed cōmuni ecclesiæ booo consulere. Præterea nihil agere, uel cogitare, uel loqui quod non sit sanctitate Apostolica dignum. Qui uerò contra faciunt, neq; Cardinales, imò sacrilegos esse, neq; Apostolorum uicarios, sed inimicos. Dicam ne? & hoc insuper unum multorum uenia dicam ne? Dicam certè etiam absque uenia, nam cui licebit unquam dicere uerum, si non licuerit ueritati? Scito etiam nihil fermè à uiris Apostolicis alienius esse debere, quàm fastum, pompam atq; luxuriam.

Quantum gaudes seruis extrinsecis dominari, tantum da operam ut & diuinis legibus seruias, & seruis intrinsecis, id est, sensibus domineris. Memento seruos tuos homines esse, tibiq; æquales origine, atq; metu aliquo sed amore humanum genus natura liberum uel debere, uel posse ligari. Quantum potentes penè omnes delectantur rebus singulis

gulis ordine quodam domi diſpoſitis & ornatis, tantum ipſe mente compoſita decoriſq; uerbis, & morib. delectabere. Muſica tua erit affectuũ animi, & actionũ omnium temperatio, ne cui conſonant extrinſecus omnia, ſolus diſſonet animus. Ludus quoq;, ſcriptorum electiſſimorum lectio frequẽs. Ne fortè in ſummis opibus ſolus eſſe inops animus uideatur. Venetores aucupesq; tui ſint uiri quidam penes te probatiſſimi atq; doctiſſimi, qui prudentia, humanitate mirifica omnium tibi gratiam, & beneuolentiam comparent. Sola humanitas eſca eſt, qua homines capiuntur, ſola hominum gratia proſperæ res humanæ geruntur. Nihil periculoſius eſt in principe, quàm ſi quam plurimi eum contemnant, uel oderint, uel nimis inuideant. Contemptus quidem ſcientia, grauitate, integritate uitatur. Odium uerò, innocentia & humanitate lenitur. Inuidia deniq;, munificentia, liberalitate, magnificentiaq; ſedatur. Cùm omnes homines & ſpecie ſint æquales, & arbitrio liberi, iniquiſſimo nimirum animo ſeruitutem ferunt, niſi fortè qui dominantur, quantum inferiores excedunt ſublimitate, tantũ eiſdem æquentur humilitate, ac longe magis ſapientia, quàm fortuna excellere uideãtur. Natura membris capite inferioribus ſolam dedit tãgendi potentiam, ſolum uerò caput omnium ſenſuũ uiribus exornauit. Qua quidẽ in re homines admonuiſſe uidet, illos q; cæteris tanq; caput præeſſe conantur, tantum ſapientia reliquos ſuperare debere, quantùm caput ipſum ſenſu membra omnia ſuperat. Nullus omnino uir magnus confidere debet, mores ſuos poſſe latere. Maxima enim quæq; maximè patent, & quibus inuidẽt omnes, & minimè ignoſcunt, & maximè detrahunt. Videat princeps, quandoquidem ipſe difficillimè alios latere poteſt, nequid ipſum domi foriſue lateat, imprimis ipſe ſit Argus, deinde lyncem quẽdam penes ſe nutriat, ac (ſi fieri poteſt) Oedippo quoq; non careat. Periculoſum admodum eſt in magnis contẽnere parua, parua ſæpe ſcintilla contempta maximum incendium excitat. Neq; decens, neq; tutum eſt, uel hunc omnino ſe dedere ſomno, cui pro multis ſit uigilandũ, cui rurſus plures inuigilẽt, uel multorum hominũ caput beſtiæ mancipari, id eſt, uentri libidiniq; ſeruire. Optimũ tutiſſimumq; eſt, iraſci nunq;, quid enim aliud eſt ira feruere, quã ebriũ inſanumq; euadere? Vbi uerò ira frenum excuſſerit, interea donec iracundia referueſcat, fræno cohibenda eſt lingua. Ac uelut inſanis fieri ſolet, manus pedesq; ligandi, nequid in ipſo furore, aut dicatũ prorſus, aut agatur. Nullum in Pythagora iracundiæ ſignum diſcipli unquam deprehendere potuerunt. Non aliud irati Socratis argumentum familiares eius habebant, niſi ſilentium. Plato Philoſophorum pater aliquando delinquenti puero ſubiratus, inquit Xenocrati, puerum hunc ipſe cedito, ego enim dum iratus ſum nequeo.

Sit tibi animus humilis pariter & excelſus, grauitas comitate permiſta, uita ſobria, lingua ueridica, ſed parciſſima: Largiſſima manus, promiſſio nõ temeraria, firma fides, obſeruatio plena, diuturnum conſilium, prudentum ſententia diligẽter examinatum. Ne multi quotidie te facilè fallant, neq; multis ipſe, neq; facilè credas. Non perſuaſio blanda uel leuis quælibet coniectura, ſed ratio duntaxat certa te moueat. Neq; aggrediare principium niſi finem ipſum, tam optimum, quàm certum ante proſpexeris. Malos & infames deuita miniſtros, ne malus ipſe dominus habearis. Sed cur illud modo quod maximi momenti eſt, tàm celeriter, & quaſi conniuentibus oculis pertrãſiuimus? Amorem Poëtæ cœcum ideo pingunt, quoniam amator ubi uel de ſe ipſo, uel de amata re iudicat, ſæpiſſimè fallitur. Cũ uerò neminẽ uehementius, quàm ſeipſos homines amẽt, certè à nullo magis, quàm à ſeipſis decipiuntur. Noli igitur tibi quicquam credere, noli rurſus unico te totum cõmittere conſultori, ſed plures habeto, atq; illos quidem admodũ ſeniores, quos experientia rerum diuturna docuerit, quorum mores tibi tanq; optimos conſtantiſſima fama cõmendet, ac res ipſa manifeſtiſſimè probet. Quotiens unà cum ſenioribus tuis de re grauiore deliberas, caue tuam intelligant uoluntatem, ne fortè cupiditatem tuam potius, quàm utilitatem & dignitatem conſulendo ſequantur.

Omnino autem quotidie tuis edicito, tantùm tibi ueritatis donum, (undecunq; offeratur) fore iucundum, quantum ſolent tyrannis auaris precioſiſſima quæcunq; munera grata contingere. Aperi precor monentibus aures, ne cor ipſum fortunæ telis aperire cogaris. Obſtrue omnino aures laudatoribus, quaſi maleficis cãtibus Syrenarum. Memento te hominem eſſe. Ideoq; nonnulla in te, quæ redargui poſſint, ſemper habere.

Quamobre

Quamobrem quicunque domesticorum sine ulla exceptione te laudant, eos uel cœcos esse, uel tales, qui uelint esse te cœcum. Si leges eos tanquam ueneficos seuerissimè puniunt, qui uel oculis oculos fascinant, uel carminibus quibusdam captāt aures, corpusue inficiunt, quid nam in illos agendum esse censemus, qui assentando blandiendoque mentis oculos obcœcant, auresque præripiunt? Ergo si uidere, si audire, si uiuere uis, adulatores omnes uoluptatumque ministros uelut hostes longius amoue. De his aūt, qui interdum nonnullos apud te criminantur, quid dicemus? Hi forsan aliquādo parumper audiendi uidentur, nunquam tamen exaudiendi. Si quando abs te audiuntur, te cautū reddant, potius quàm ultorem. Hoc solo ultionis genere contentus esto, si ulcisci posse non monstraueris. Detrectatores uerò, maledicos, inuidos, nō aliter quàm canes rabie percitos, à liminibus suis procul expellito.

Domus denique tua sit Dei templum, prudentiæ oculus, libra iustitiæ, fortitudinis sedes, regula temperantiæ, honestatis exemplar, charitatis splendor, fons gratiarum, Musarum chorus, oratorum Poëtarumque gymnasium, Philosophorum Theologorumque sacrarium, prudentum senatus, ingeniorum fomentum, præmium literatorum, pauperū mensa, bonorum spes, refugium innocentum, præsidium miserorum. Si hæc cæteraque eiusmodi pro uiribus obseruaueris, tandem uocem illam felicissimā audies: Super hanc petram fundabo ecclesiam meam.

Commendo tibi Marsilium Ficinum Florentinum, cuius ore tibi superiora narraui.

Tunc solum uiro dignitatem nacto congratulari debemus, cum dignitate dignus apparet.

Marsilius Ficinus Cardinali Riario suppliciter se commendat.

NIsi ueritas ipsa tibi diebus superioribus præcepisset, ut aures obstrueres laudatoribus, miris nunc laudib. literas tuas prosequerer. Quæ quidem, proh Deus omnipotens, quātum? Sed ecce me cantilenam modo laudatoriam, (ut ita dixerim) inceptantem, quamuis non redarguat ueritas, tamen (ut audio) Riarius modestissimus interpellat. Non uis coram laudari, uenerande pater. Esto sanè, uerum permitte saltem ut hoc ipsum quod ita laudari inhibeas, pro arbitrio laudem. An fortè uetas & istud? Ne acrior gloriæ stimulus, qui te à fronte non pupugit, à tergo te feriat. Obtemperabo equidem domino. Sed tātulum mihi dabis interea, ut si tibi minus, saltem tum ipsi gratuler dignitati, quòd eum uirum tandem ornare statuerit, à quo ipsa ornari iam pene similiter uideatur, tum fortunę gaudeam meæ, quòd cum sim ueritatis amator, eum nuper patronum nactus fuerim, cuius patrona est ipsa ueritas, ipsius quoque ueritatis felicitati congratulabor, quæ cum inermis, & nuda prodierit, non hostes reperit, sed amicos. Hæc tamen, uenerande pater, his me diebus sæpe iam corripit, non quia inermem miserim, sed incultam. Quis eam neget incultā nostris exisse liminibus? Quam haud quaquam comitata est ipsa religio, quæ cultum omnem cōtinet ueritatis, Ergo ne ulterius de me, aut mecum, aut apud te ueritas conqueratur, religionem insuper eius pedissequam ad te mitto, sed inermem similiter atque nudam. Non tamen opinor, aut ueritatem, aut comitem, illius religionem incultam ullo pacto fore penes Cardinalem nostrum sedulum utriusque cultorem.

Veritatis uirum reddit dignitate dignum.

Marsilius Ficinus Francisco Sodorino Iurisciuilis peritissimo, S. D.

VEritas ipsa, Soderine dulcissime, nostris precibus exorata, superioribus diebus Cardinalem nostrum Riarium salutauit. Non tamen uidetur hæc præcib. meis ad uotum satisfecisse, nisi Sederinum quoque amicum uerissimum salutauerit. Errat autem si quis putat ueritatem hanc ad te posterius accessisse, nempe quæ Riarium adit post dignitatem, eadem ad te ante dignitatem eo consilio proficiscitur, ut uel reddat, uel saltem declararet iam ipsa dignitate te dignum.

Omne

Omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci.

Marſilius Ficinus Florentinus Bernhardo Bembo Veneto, S. D.

DVm mei literas Aeneæ conſydero, clariſſime Bembe, uideor mihi matrem illius Venerem ſuſpicere Ioui coniunctam. Siquidem noſter Aeneas modo iura cum Ioue grauia dictat, modo cum Venere amatoria concinit. Vbiq; uerò luculentus apparet, ubiq; benignus occurrit. Si fortè quæſiueris, quod non leuibus animis cum grauibus ſit cõmercium? natura ipſa rerum protinus reſpondebit. Sub cœlo quidem elementa leuia grauibus commiſceri, floresq; & folia pomis. In cœlo aũt tardis uelocia, fixa mobilibus temperari. Summa quoq; tum Mercurio cum Saturno, tùm Veneri cum Ioue qualitatum ineſſe concordiam. Igitur omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci. Vale feliciter mi dulcis utilisq; Aenea.

Mala meis leteris mente reſponderi, quàm manu.

Marſilius Ficinus Ioannipetro Apollinari Peripatetico ſingulari, S. D.

VTrum cauſa eadem contrarios circa ſubiectum idem effectus queat efficere, ingens eſt apud Philoſophos controuerſia. Hanc nuper litẽ noſter nobis diremit Amatius, atq; id effici poſſe, nõ uerbis, ut dialectici ſolẽt, ſed re ipſa mõſtrauit. Siquidem in contrarios nos eodẽ tẽpore affectus induxit. Laudat hic mirificè Ioannempetrum Philoſophũ ſingularem, & amat ardenter. Ego aũt dũ ita laudantem audio, ad ſcribendũ aliquid prorſus impellor, dũ uideo ardenter amantẽ. Amatum Philoſophũ in amante, nobis agnoſco præſentẽ, ideoq; reuocor à ſcribendo, exiſtimans præſentes amicos epiſtolis nõ egere. Quid igitur faciam? Scribã ne? Scribam certè, ut ego quoq; in diuerſos te affectus quodãmodo diſtrahã, ut uidelicet non reſpondeas ſimul atq; reſpondeas. Ego uir egregie, quàm tepide ſcribo, crede mihi tàm ardenter amo. Ergo mihi ineptè ſcribenti reſponde, calamo nihil, ſed apte amanti, reſponde precor amore. Ac ſi nos amas, cura ualetudinem tuam diligentiſſimè. Non enim poteſt his Philoſophia temporibus, niſi ipſe ualeas, bene ualere.

Maiorem charitatem nemo habet, quàm ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.

Marſilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

SAlue magnanime Medices noſter optime medice. Verè cœleſtis medici ſolus officio fungeris, ille ſiquidem æternum filium è cœlo dimiſit in terras, morborum medicũ humanorũ. Tu quoq; chariſſimũ ad nos filiũ heri ultro miſiſti, qui ægris admodum animis mederetur. Ille pro humani generis ſalute filio non pepercit, ipſe etiam pro conſolatione noſtra non peperciſti filio. Non enim te uulgata hæc epidemię ſuſpicio tenuit, quò minus mœrẽtes amicos ingenui filij præſentia conſolareris, ut diuinum præceptum illud prorſus impleres: Maiorem charitatem nemo habet, quàm ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Laurenti dum undiq; ſaluti noſtræ adeõ proſpicis, noſtra omnia trahis ad te ipſum, ut in te potius, quàm in nobis iam uiuamus. Quo fit ut uices tibi repẽdere nõ poſſumus, poneremus utiq; & nos noſtrasq; pro te animas, ſi haberemus, ipſe has Medices habes. Has igitur ubicunq; placuerit ipſe pone. Vale feliciter unice patrone hactenus, nunc unice pater.

Felix eſt, qui habet omnia quæ uult, habet autem omnia, quæ uult, quia omnia uult quæ habet.

Marſilius Ficinus Franciſco Saxetto felicitatem dicit.

SOlum Saxette felicem ſapientes exiſtimant, cui ad uotum cuncta ſuccedũt. Soli ad uotum cuncta ſuccedunt, qui omnia, quę uult habet, qui omnia uult, quę habet. Ille ſingula uult quæ habet, id eſt, quæcunq; uelle natura, uel ſorte contingũt, qui primum quidem intelligit, nullum ſe bonum nolle deberet. Deinde iudicat, illum qui ab initio

cũ ita facit bona, quotidie singula bene ubiq; disponere. Postremò ut nemo sibi dissentiat usquam, ipse cum omnium authore consentit. Solum ergo felicē existimamus, qui cum summa pietate se ipsum Deo gubernatore commiserit, quicquid acciderit, uel tanquam à Deo factum probat, uel saltem laudat tanquam à Deo in bonorum ordinem redigendum. Quæris forsitan, qua ratione potissimum id ostendam? Vna hac duntaxat ad præsens, gaudet enim epistola breuitate. Si uel Solis lumen infinitum esset, uel ignis calor immensus, neq; tenebris usquam pateret locus, neq; frigus ullum alicubi sentiretur. Scimus unum illum unius mundi rectorem, qui tantam molem tempore tàm bene regit & mouet, neq; unquam defatigatur, bonum esse prorsus immensum, si immēsum est proculdubio & infinito (ut ita dixerim) se spatio propagat, & infinito uirtutis gradū omnia superat. Vbi nam igitur malum habitat, si non potest esse cum bono, ac bonum ipsum occupat uniuersum? Non ergo ueram alicubi malum, sed imaginariam habet sedem, haudquaquam in ipsa natura, sed in ea potius mente, quæ usq; adeò de diuina bonitate mentitur, ut sub immenso bono posse res aliter putat disponi, quàm bene. Contra uerò nihil contingit illi non bonum, qui nihil existimat esse non bonum. Vt autem ita res existimare possumus, ideoq; feliciter uiuere, sola nobis potest præstare religio. Præstabit autem id tibi quandoq; plus duplo, quàm cæteris, mi Francisce, si tantùm ipse religione alios superabis, quantum hæc tuæ ædes amplissimæ alias superant. Duplo tibi Saxette, religiosior domus est, quàm cæteris, aliæ certè sacellum uix unum habent, tua uerò gemina & illa quidem speciosissima continet. Viuē religiosior duplo, quàm cæteri, mi Francisce, Vale duplo felicior.

Prosperis peruersius utimur, quàm aduersis.

Marsilius Ficinus Raphaēli Riario & Francisco Saluiato Archiepiscopo Pisano, S. D.

ARistoteles scribit in libro de moribus, difficilius esse dolores perpeti, quàm à uoluptatibus abstinere. Quod quidā forsitan ratione uidetur esse probabile, quia dolor in destruenda natura potentior est, quàm uoluptas in conseruanda, uel reparanda. Præterea uir sanæ mētis, (si potio detur) eliget à uoluptatibus abstinere potius, quàm pati uel ferre dolores. Veruntamen nescio qua stulta siue potius misera mortalium forte contingat, quod pleriq; prosperis peruersius, quàm aduersis utantur, & qui doloris non cesserant minis, cedant tamen illecebris uoluptatum. Mitto nūc Achillem, Hannibalē, M. Antonium, aliosq; permultos, qui borea quidē furente constiterant, blandiente tamen aura conciderunt, cūq; emerserint felle profundo, statim pauculo submersi sunt melle. Ac si liceret mihi muscas heroibus, more Homerico, cōparare, adderem muscas acido quidem uino nunq;, dulci uerò sæpissimè suffocari. At uerò quis nō ualde miretur, si modò considerauerit, quā sapienter Hebræorū sapientissimus Salomon in labore durauerit, quàm insipiēter libidini succubuerit? Præterea Gētilium fortissimus Hercules, quàm fortiter summa quæq; discrimina superauerit? quàm molliter collum uoluptatis iugo subiecerit? Si fortè quæsiueris, quàm ob causam res prosperæ magis molliunt franguntq; animos, quàm aduersæ, Philosophia sic breuiter respondebit: Prosperitas uberiore afflatu animos inflat, rerum copia immoderatos facit, & negligentes, licentia reddit deteriores, id est, ad scelera cuncta procliuiores. Profectò appetitus quisq; natura bonum eligit atq; sequitur, malum uerò fugit & fugat. Voluptas quidem boni, dolor cōtra mali imaginem præ se ferre uidetur, igitur ubi uoluptas nobis occurrit, non modo non repugnamus, sed ultrò uelut amicam sequitur, eiq; cedimus & obsequimur. Atq; hoc (ut est apud Platonem) uelut homo capti, hostibus, id est, malis deinde, quæ sub uoluptate latent, clàm necamur. Vbi uerò facies tetra se doloris ostendit, tota protinus naturæ uis tanq; contra hostem in nobis armatur, unde strenuè sæpe pugnamus, faciliusq; apertum hunc inimicum uincimus, quàm proditorem. Quamobrem ut prosperè prosperis rebus utamur, meminerimus, mali naturam tanquam insidiatricem, quo miseros fallat & perdat, sub prætextu quotidie boni, id est, uoluptate se nobis offerre. Alioquin malum ipsum, præsertim animi uitium, sicubi nondum nobis

occurres,

occurreret, cum uel ipsa turpitudine turpius sit, subitò fugeretur, sed uoluptas, quæ boni ipsius imago est operum, hospitio facillimè à quolibet quasi bonum excipitur, at paulò pòst hospitem suum meritò clàm ferro incautum superat. Fugiamus itaque uoluptatē, ut dolorem procul effugiamus. Nocet empta dolore uoluptas.

Nunquam deest amantibus scribendi materia.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernardo Bembo Veneto Iurisconsulto & equiti clarissimo, S. D.

IAmdiu perquiro legitimam apud te diuturni huius silentij nostri purgationem, atque idcirco ulterius interim sileo, quia quam maximè afferā silentij causam non inuenio. Scribo tamen in præsentia ob hoc ipsum, optime Bembe, quoniā quod potissimum scribam haud satis inuenio, hoc ipsum uidelicet scribens, me nihil habere quod scribam. Quid nam facimus, Bernharde dulcissime? Vides quid mali nobis exspectatio faciat? Nempe dum ego tuas propediem exspecto literas, tuque meas, neuter nostrum exspectatissimas dat, neuter accipit literas. Ergo certemus post hac epistolis inuicem præuenire. Præsertim cum nobis non sit expectandum, quid musa scripturis dictare uoluerit, illis enim musæ est expectandus afflatus, quibus non afflat amor, quibus autem afflante amore cor assiduè flagrat, ijs eodem illustante semper inuentio lucet.

Præstat dare superflua, quàm debita denegare.

Marsilius Ficinus Pierleono Spoletino conphilosopho suo, S. D.

EPistola tua, conphilosophe noster, mysteria Platonica petit à nobis, simul & Platonica tractat. Tam belle petit, ut nesciā negare petenti, tàm bene tractat, ut mittere nequeam. Siquidem nihil habeo prorsus, quod ad eum mittam, qui cuncta iam possidet. Ergo quid faciam? Parcus ne ero tàm gratiosè poscēti? An potius superuacuus largitor omnia possidenti? At qui malo aliquando dare superflua, quàm debita forte negare.

Gratia naturalis plus persuadet, quàm acquisita eloquentia, humanitas plures uincit, quàm uiolentia.

Marsilius Ficinus Florentinus Marco Aurelio oratori clarissimo, S. D.

QVemadmodum occidente quidem Sole, mœrere, oriente uerò lætari cuncta uidentur, sic Bernhardo Bembo quondam hinc abeunte populis hic omnis manifestè condoluit, iamiam redeunte congratulatur. Iuuat hic Senatum Venetum parumper affari. Si quando diuinè senatus uel sistere fluuios uolueris, uel saxa mouere, nō Orpheos aduocabis, non Amphiones, imò Bernhardum. Non enim minus hic tacendo ob mirabilem quandam gratiam persuadet, quàm illi canendo. Si longinquas aut rebelles oportuerit subigere nationes, non Cęsares Pompeiosúe mittes, imò Bernhardū. Plures enim faciliusque hic humanitate capit atque amore, quā armis imperatores. Quorsum ista tecum optime Marce? Vt ipse intelligas familiaribusque significes, quantum apud omnes uestra isthæc probetur electio, atque Bernhardum ipsum, nostrorum præsertim literatorum nomine roges, ut & celer, & alacer carpat iter. Meque ipsum ueniens feliciter iam mihi restituat, quem discedens facillimè rapuit.

Excusatio de libro Astronomiæ serius reddito.

Marsilius Ficinus Anthonio Beniuenio medico legitimo, S. D.

LIbrum stellarum, quem iamdiu cōmodo mihi dedisti, tandem tibi restituo, quòd serior ad te redit non in me, qui properantior esse soleo, sed in stellas ipsas reijce culpam. Omnes enim Anthoni cursum prius suum peragere decreuerūt, quam domum reuerterentur.

Excusatio diuturni silentij.

Marsilius Ficinus Florentinus Raphaëli Riario sancti Georgij Cardinali suppliciter commendat, S. D.

AN putauisses unquam uenerande pater, tàm diuturnum inter nos silentium cadere potuisse? At desines id unum (ut arbitror) forte mirari, si modo cōmunem rerum huius temporis omnium sortem diligenter consideraueris? Prodigiosus nónne uides? Prodigiosus agitur annus. Quotidie tot noua, tàm inaudita contingunt, ut sit quotidie uerbum eiusmodi repetendum, non putâram. Verùm ut dimissis publicis ad propria ueniam. Cupieram equidem iamdiu aliquem nancisci sequiq; principem qui mihi placeret omnino, cui æquè & ipse placerem. Nactus sum tandem, accersitus sum millies, non sum sequutus. Hoc nunquā posse fieri putauissem, ha quoties ipsam, ut ita dicam, impossibilitatem sum execratus. Tu quidē primo impossibilia iubebas, mi Raphaël, cum me tua sequi uestigia obsecrabas. Non enim priuatæ solum causæ quas adducebam, sed etiam publicæ quædā & potentissimæ quas declarare non poteram, retinebant. Ego autem paucis post discessum tuum diebus, & tædio mei affectus, & tui desiderio inflammatus, impossibilia similiter exoptabam, me uidelicet, non uenisse solum sed etiam præuenisse. Atq; iterum ijsdem miser causis retinebar. Verùm quod uel discindere, uel dissuere tētauerat sæuitia Martis atque Saturni, interim Veneris Iouisq; benignitas resarcire undiq; studens, reduxit Florētiam subitò archiepiscopum nostrum Amalphiensis, mihi quidem familiarissimum, tibi uerò præ cæteris deditissimum. Qui cum pro arbitrio possem totiens de Raphaële meo uerba facere, quotiēs ad id me ardens affectus urgeret, quem rursus ante haberem tui reciprocum laudatorē, hic præcipuus ægritudinis meæ medicus extitit, hic meum mihi restituit Raphaëlem. Siquidem ubicunq; sunt duo in tuo nomine congregati ibidem ipse ades. Meministi quàm sæpe, quàm multum Amalphiensis iudicium apud te probitatemq; laudauerim. Si quando Amalphiensis ipsa præsentia noueris, affirmabis me uerè quidem illum sed parcissime laudauisse. Frater eius Petrus Nicholinus uir egregius, illius causam cōmendabit. Marsilius tuus si bene quid unquam apud te meritus esset, ipsum tibi pro cunctis suis meris commendaret, cum uerò nulla sint merita, quod quidem summopere dolet, saltem ob solam tùm benignitatem tuam, tùm uirtutem Amalphiensis, ipsius tibi rem iterum iterumq; commendat.

Patientia sine religione haberi non potest.

Marsilius Ficinus Anthonio Coccio insigni Iurisconsulto, S. D.

TRia præcipuè, ut mihi uidetur, patientia præcipit. Primum, ut mala libenter pati uelis, quæ ipsa natura iubet ut pati nolis. Secundùm, ut ipse tibi uoluntaria facias, quæ fatum necessaria fore decreuit. Tertium, ut mala quælibet uertas in bona. Quod Dei est solius officium. In primo quidem repugnare naturæ, in secundo uerò expugnare fatum, in tertio denique iubet æquare se Deo. Longè facilius olim fuit Herculi Euristhei parere mandatis atq; indomita illa monstra domare, quàm nobis patientiæ ipsius præceptis obtemperare. Atq; id quidem quanta moliamur difficultate, illud potissimum nobis ostendit, quòd cæteris in rebus quicquid frequentissime tractamus, optime tandem facilimeq; explere solemus. At uerò in officijs patientiæ quantum proficiat uulgus, haud facilè uideo. Tota nimirum hominum uita in hac mundi regione maligna, cœlestibusque contraria mentibus nihil aliud esse uidetur, quàm morbus quidam dolorq; perpetuus. Veruntamen cum assiduè patiamur mala, fermè continuè male patimur. Atque ad reliqua mala, quæ innumerabilia sunt, impatientia ipsa nobis accedit summa malorū, quæ adeò mala est, ut nihil nobis absq; illa sit malum, nihil cum illa sit bonum. Sola enim impatientia facit, ut aduersa, quæ ad externa corpusq; totum pertinere possent, in animum quoque pertransseant. Facit insuper, ut bonis à natura, uel fortuna partis minimè perfruamur, patientia uerò

uerò & mala bene ferendo transfert in bonum, & bonis utendo bene felicissime fruitur. Profectò quàm male, id est, difficile & infeliciter ferimus mala, cum à bono summo seiungimur, tàm bene, id est, facilè feliciterque perferimus, quando bono summo coniungimur. Vbi enim est omne bonum, ibi solum reperitur omniũ medicina malorum. Coniungimur autem, quando cum ipsa Dei gubernatoris omnium uoluntate libentissimè consentimus. Consentimus denique si amamus, imò si in singulis bonis amandis, agnoscamus, nihil re uera aliud nos amare, quàm summum ipsum diuinumque bonum, unde & singula hoc ipsum habent ut bona amandaque sint, & nos id ipsum, ut & debeamus amari & amare possimus. Agnoscamus igitur, ô amice, precor agnoscamus tandẽ, quandoquidem nihil uiquam, nisi ob ipsam Dei placet imaginem, nihil in his quæ placet aliud nobis placere, quàm Deum ipsum, ex qua singula hæc id ipsum habent ut placeant, sic utique in omnibus amandis, Deum à nobis ipsum animaduertemus amari, sic cum ipsius uoluntate libenter consentiemus, sic Deo coniuncti, fortunam, naturam, fatum feliciter superabimus. Profectò intelligimus, quemadmodum singula quæ uel calida sunt, uel lucida ad summum calorem lucemque referri coguntur, ita quæcunque partem boni aliquam habent, id est, cuncta in uno mundi ordine bene sapienterque disposita ad unam summamque bonitatem & sapientiam manifeste reduci, cui cum nihil desit boni, uita prorsus adest, æterna, intelligentiam rerum omnium summa, summa quoque benignitas, integra benificentia, perfecta felicitas. Cumque omnia inde quanto fieri potest melius disponantur, quicquid acciderit in melius semper accipiemus. In hoc uno patientiæ uis tota consistit, ut benè patiamur tanquam bonum, quicquid sub infinitæ bonitatis gubernatione contingit.

Sola malorum medicina est patientia.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernardo Bembo Iurisconsulto & equiti clarissimo Venetorum oratori, S. D.

QVotiens his temporibus sumo calamum, quod facio sæpe, totiens in mentem uenit ut nonnihil de patientia scribam. Nihil ferunt aliud hæc ferrea secula nobis nisi malum. Nihil afferunt Musę nobis aliud nisi patientiam, malorum uirtutem perferendorum. Nunc metamorphosea illa est opus alchimia, quæ ferrum uertat in aurum. Vt secula pessima, quæ ob passionem ipsam ferrea ueniunt nobis, saltem patientiæ munere aurea peragantur.

Accipe igitur uir patientissimè exemplaria trium epistolarum de patientia breuiter disputantium.

Nihil magis uel necessarium, uel uoluntarium est, quàm amor.

Marsilius Ficinus Florentinus Anthonio Vinciguerræ uiro doctissimo Venetorum scribæ, S. D.

LEge feliciter unà cum Bembo nostrum de religione librum. Atque uiue semper Marsilij tui memor, imò uerò, ut rectius loquar, Bernhardi Bembi. In eum me iã diu Deus ille, ut ita dixerim Magicus, transformauit, qui inter numina solus habet in liberas uoluntates imperium? Cœlestis amor, Anthoni amãtissime, solus sæpe uoluntatem efficit necessariã, dũ sic amo, ut nõ amare non possim. Ac uicissim uoluntariam interdum reddit ipsam necessitatem, quando sic amo ut neque non amare uelim, neque uelim etiam posse nolle. Ergo siue Marsilium Bembum, siue Bernhardum Ficinum cognominare libuerit, rectè admodum utrunque cognominabis. Eadem tu quoque nobiscum, nónne aduertis, ratione uinciris. Funiculus Anthoni triplex difficile soluitur, sed omnibus in rebus obseruandus nobis est Bembus noster. In hac una forsitan aliquando parte uitandus. Dicam ne? Dicam certè, ubi enim exuberat amor ibi abundat & uenia. Auerroicus uidetur esse Bernhardus quodãmodo potius, quàm Platonicus, siquidem hic unus illam Auerrois hæresim tacendo persuadet multò magis, quàm omnes Auerroici disputando. Quippe dum mirabili quadam gratia & amore constante unam in pluribus conficit uoluntatem, unum quoque, ut est apud Auerroem, significare

uidetur in pluribus intellectum. Verùm nequid ominemur impij ubi de ipsa pietate disserimus Dauidicus sit Bembus noster non Auerroicus, ô quàm bonum, ô quàm iucundum habitare fratres in unum.

Excusatio ubi serius respondemus.

Marsilius Ficinus Locterio Neronio, S. D.

NOli optime mi Locteri mirari si tardius epistolas nostras quibus tuis respondemus acceperis, nam & literæ tuæ serò ad nos deueniunt ex ipso, ut ita dixerim, cœlo demissæ, & nostræ uicissim serius à terra cœlestia petunt. Veruntamen inueni nuper, nescio quomodo, quæ potissimum ratione me possim tollere humo, ipsaq; parumper scandere culmina cœli. Prædam igitur utcunq; potero radios ab ipso Sole terras usq; porrectos. Quibus aliquando quasi funibus quibusdam, pro uiribus æthereas plagas ascendam. Atq; ibi Locterium complectar meum, penè iã cœlestia complectentem. Quamobrem mitto ad te opusculi illius exemplar quod iamdiu de lumine conscripseram ad Phœbum Venetum oratorem, lege feliciter, sed ne interim epistola sileat, quid nunc animus loquitur, Locteri, nisi tu mihi esses alter ego admonerem te ne ita posthac amplius amicos mihi meos surriperes, Ioannem certe Caualcantē meum heri nescio quibus filtris tibi adeò deuinxisti, ut nisi tu quoq; meus esses ille iam desinat esse meus. Vale feliciter. Verùm quid hic resistis ineptè mi calame? quid cessas ingrate? Age nunc progredere paulò ulterius iam grate calame, exprime nunc gratissimum nobis illorum nomen quorũ imagines animo iamdiu meo ipse amor impressit, Thomam Valorium, & Georgium Anthonium Vespuccium insignes doctrina, & probitate uiros saluere iubeto. Sed lege iam Locteri, si placet.

Non ex humanis diuina, sed ex diuinis humana sunt iudicanda.

Marsilius Ficinus Hieronymo Rossio Pistoriensi, S. D.

LEge feliciter nostrum de pia fide uolumen, pie amice noster atq; fide fidelior. Si quid in eo laude dignum repereris, Deum lauda absq; cuius munere nihil est re uera laudãdum. Si quid minus tibi forte placuerit, caue ne ob id ipsa tibi minus religio placeat. Noli rerum altitudinem diuinarum ex humani ingenij humilitate metiri. Non enim ab humanis diuina, sed à diuinis humana depēdent. Viue felix nostri memor, amantissimè frater.

Non cortex nutrit sed medulla.

Marsilius Ficinus Florent. Reueren. in Christo Patri & D. suo, Ioanni Nicholino Archiepiscopo Amalphitano, S. D.

NOn eodem oculo Philosophorum, Theologorumq; scripta legenda sunt nobis, quo Poëtarum uel Oratorum. Alibi quidem & si non nihil oblectat extrinsecus, nihil tamen fermè reperitur quod nutriat. Hic autem nõ cortex nutrit aliquos, sed medulla. Aliud est olfacere flores, aliud carpere poma & sugere succos. Igitur diligenter enucleandi sunt sapientiæ fructus ut nutriant. Quanta sit uis in uino non qui tantum uidit, rectè iudicat, sed qui bibit. Quantum sit caloris in pipere, non qui solum tractat manibus, sed qui lingua gustat insuper, prorsus agnoscit. Quàm ingens sit splendor Solis in æthere non citra, sed ultra nubes, imò potius discussis nubibus, intuemur. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Quamobrem familiares tuos sæpe monebis, ut meminerint apud priscos Mineruã peplo uelari. Atq; ut mira Mineruæ ipsius opera haud quaquam conniuentibus percurrant oculis, sicut cætera solent, (ut ita dicam) lynceis uigilantibus immorentur. Verùm de his hactenus. Audio te Ioannes suauissima archiepiscopi Florentini consuetudine familiariter uti. Beasti me, nuper mi Nicholine, beasti certe me nimium. Vaticinatus es, (arbitror) quàm uehementer optarem iamdiu penes aliquem Iouialem uitam agere,

quo nescio quid amari, atque, ut ita dixerim, Saturni quod mihi uel inseruit genesis, uel adiunxit philosophia, aliquando dulcissimo Iouis alicuius commertio leniretur. Tu ergo ut uoti quandoque me compotem redderes, Rainaldo Vrsino Iouis ipsius alumno, te totum Nicholine dedisti. Nempe sciebas ubi Amalphitanus sit alter ego, ibidem me prorsus adesse. Vis me saluum fore, hunc saluta frequenter, eique Marsilium totiens commendato quotiens salutaueris. Vale feliciter. Sed dic amabo, putasti'ne nunc è memoria nobis nostrum Quarqualium excidisse? Quisquis Quarqualij mei me putat oblitum, me quoque putet oblitum esse me. Scribo igitur ad illum nescio quid philosophicum ex eadem certè officina, sed utinam bona depromptum.

Prospera in fato fortuna, uera in uirtute felicitas.

Item Sinibaldo filio Pini Foriliuij Domini.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici Iuniori, S. D.

INgens amor ergà te meus, egregiè Laurenti, iubet iamdiu me tibi dare ingentia dona. Contemplator cœli, nihil inter omnia, quæ cernit oculis, existimat ingens nisi cœlum. Ergo si cœlum ipsum tibi hodie dedero, Laurenti, en quid erit pretij? Sed nolim modo pretium commemorasse, nam gratijs natus amor omnia dat accipit'ue gratis, neque pro cœlo quicquam sub ipso cœlo pari lance rependi potest. Tradunt Astrologi eum nasci omnium fortunatissimum cui fatum ita signa cœlestia temperauerit, ut Luna primum haud malè aspiciat Martem atque Saturnum, deinde aspiciat bene Solem & Iouem, Mercuriumque & Venerem. Quantum Astrologi faciunt fortunatum, cui fatum bene cœlestia disposuerit, tantum illum Theologi beatum faciunt, qui ipsemet sibi similiter eadem temperauerit. At uerò magnum id esse nimium inquies. Magnum certè, aggredere tamen bona spe, ingenuè Laurenti, maior admodum est ille cœlo, qui te fecit, maior cœlo eris & ipse cum primum aggredi constitueris. Non enim sunt hæc alicubi nobis extra quærenda, nempè totum in nobis est cœlum, quibus igneus uigor inest & cœlestis origo. Principio, Luna quid'nam in nobis significat aliud præter nostram illam continuam animi, & corporis motionem? Mars deinde celeritatem, tarditatem uerò Saturnus. Proinde Sol Deum, Iupiter legem, Mercurius rationem, Venus humanitatem. Eya accingere iam generosè adolescens, atque hunc in modum unà mecum tempera tibi cœlum. Luna tua, id est, continuus animi corporisque motus deuitet nimiam Martis celeritatem, tarditatemque Saturni, id est, singula maturè & opportunè pertractet, neque citius quam par est properet, neque serius differat. Præterea Luna hæc in te tua respiciat continuè Solem, id est, Deum ipsum, à quo almos semper radios accipit, ut ubique colas præ cæteris illum à quo habes, & tu id ipsum ut sis colendus. Intueatur quoque Iouem, hoc est, diuinas humanasque leges, quas nunquam transgrediatur. Siquidem abire à legibus quibus omnia constant, nihil est aliud, quàm perire. In Mercurium item, id est, in consilium, & rationem scientiamque aciem dirigat, neque absque prudentum consilio quicquam aggrediatur, neque dicat agatue quippiam, cuius non possit rationem probabilem reddere. Rursus hominem scientiæ literarumque expertem quodammodo cœcum arbitretur & mutum. Demum in Venerem ipsam, id est, humanitatem, figat intuitum. Qua uidelicet admonet, ut meminerit non posse à nobis in terris magnum aliquid possideri, nisi homines ipsos possideamus, quorum gratia terrena omnia sunt creata. Homines autem non alia prorsus esca, quàm humanitate capi. Eam caue ne quando contemnas, forte existimans humanitatem humi natam. Est enim humanitas ipsa præstanti corpore nympha, cœlesti origine nata Aethæreo ante alias dilecta Deo. Siquidem eius anima spiritusque sunt amor & charitas. Oculi eiusdem grauitas & magnanimitas. Manus prætereà liberalitas atque magnificentia. Pedes quoque comitas & modestia. Totum denique temperantia & honestas, decus & splendor. O egregiam formam, ô pulchrum spectaculum. Laurenti mi, nympha tam nobilis in tuo tota arbitrio posita est, si hanc ipse tibi connubio iunxeris, propriamque dicaueris, omnes tibi dulces afferet annos, & pulchra faciet te prole parentem. Denique, ut summatim dicam, si hac ratione prudenter tibi ipse in te cœlestia tum signa,

tum munera temperaueris, omnes fatorum minas procul effugies, auspicijsque diuinis uitam absque dubio beatam agas.

Cœlum pollicetur bona, Virtus præstat.

Marsilius Ficinus Georgio Antonio Vespuccio suo, Item Naldo, S. D.

AD Laurentium Iuniorem scribo epistolam de fatali prosperitate, quâm à stellis, quæ extra nos sunt plerunque sortimur, ac etiam de libera felicitate, quâm pro arbitrio à stellis, quæ in nobis sunt adipiscimur. Tu eam (si opus erit) interpretabere. Monebis quoque ut eum ediscat, & seruet alta mente repostam. Quàm magna isti nos pollicemur, tã magna sibi ipse præstabit, si modo eadem ipse mẽte legerit, qua nos scripsimus.

De salute Philosophorum ante Christi aduentum.

Marsilius Ficinus Antonio Hyuano Serezanensi, S. D.

MOsaica præcepta in duo genera apud Theologos distinguuntur. Alia ad naturale moraleque ius pertinent. Alia ad cęremonias & iudicia. Prima illa à Deo Mosi data sunt atque populo. Secunda Moses ipse constituit diuinitus inspiratus. Rursus prima omni hominum generi semper seruanda mandantur. Secunda Iudæos solos astringunt, uidelicet usque ad Messiæ ipsius aduentum. Prima quæ diximus adeò communia sunt, ut cuique etiam minus liberaliter instituto, uel solo naturali iudicio cognita esse potuerint. Quid enim in eis aliud continetur, præter Dei unius cultum uitamque moralem? Pythagoras & Socrates, & Plato, atque similes alij Dei unius cultores, optimisque moribus instituti, eiusmodi siue Mosaica, siue naturali disciplina, inferos deuitabant, superna uerò sine superni Christi gratia mereri non poterant, quãobrem in mediam quandam regionem perferebantur, ubi in ipso lymbo de Messiæ aduentu, siue per Prophetas, qui ibidem similiter seruabantur siue per angelos, certissimi reddebantur. Hinc Gentiles similiter atque Iudæi sub ipsa Christi spe primum, deinde præsentia Christi superos repetebant. Legisti quæ de pace nuper in ipso bello scripsimus ad Pontificem. Lege iterum quæ de bello quondam in ipsa pace paucis ante bellum diebus Romam scripsimus ad Pacem quendam Florentini archiepiscopi scribam. Trãscribo tibi epistolæ illius exemplar.

Exhortatio ad Respondendum.

Marsilius Ficinus Phœbo Capellę Veneto, oratori clarissimo, S. D.

PHœbe nisi responsa quandoque mihi dederis iam sæpe uocanti, forte negabimus esse te Phœbum, cuius præcipuum munus fuisse ferũt, dare responsa. Forsitan, inquies, non tantus es Marsili cui Phœbus ipse respondeat, sed age mi Phœbe, responde modo, nam subitò tantus ero. O si tantum dicere possem, Phœbus ipse semel mihi respondit, ô quantus essem.

Felix est, qui uerè gaudet, solus gaudet uerè, qui sola ueritate gaudet.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernhardo Capponio Nicholai filio, S. D.

COmposui declamatiunculam quandam ad genus humanum de uitæ institutione breuiter disputantem. Tunc demum me bene rem tantam tractauisse putabo, cum tibi rectissimè instituto, rectè hominum genus instituisse uidebor. Transcripsi tibi illius exemplar, lege feliciter, sed parum dixero nisi hoc unum insuper addam, & uiue feliciter. Quid nam aliud est felicitas nisi uerum gaudium? Cuius gratia omnia omnes agunt. Ergo ut uiuas feliciter, uerè gaude, ut autem uerè gaudeas, sola ueritate gaude.

Pictura pulchri corporis & pulchræ mentis.

Marsilius Ficinus Florentinus familiaribus suis: Rursus Laurentio Medici, Item Bernhardo Bembo, S. D.

MVlta Philosophi disputant, Oratores declamāt, Poëtæ canunt, quibus homines exhortentur ad uerum uirtutis amorem. Hæc laudo equidem & admiror. Alioquin, (nisi bona laudarem) essem ipse non bonum. Sed puto uirtutē ipsam (si quando producatur in medium) multò facilius meliusqꝫ, quàm uerba hominum ad se capessendam cunctos adhortaturam. Frustra puellam adolescentis auribus laudas uerbisqꝫ describis, quò stimulos illi amoris incutias, ubi ipsam pulchræ puellæ formam adolescentis oculis queas offerre. Monstra, (si potes) formosam digito, nihil amplius hic tibi opus est uerbis. Dici enim non potest quando facilius uehementiusqꝫ pulchritudo ipsa, quàm uerba prouocet ad amandum. Ergo si mirabilem uirtutis ipsius speciem in conspectum hominum proferamus, haud opus erit suasionibus nostris ulterius, ipsamet citius, quàm cogitari possit persuadebit. Finge hominem uegetissimis perspicacissimisqꝫ sensibus præditum, robusto corpore, prospera ualetudine, forma decora, congrua membrorum amplitudine, proceritate decenti. Finge hunc prompte sese mouentem & dextere, ornatè loquentem, dulce canentem, gratiosè ridentem, neminem amabis usquam, neminem admiraberis, si uirum eiusmodi, (cum primum uideris) non ames, non admireris. Age igitur ut facilius diuinam animi speciem ex congrua pulchri corporis similitudine cogites, redde singula singulis. Corpus enim animę ipsius est umbra, forma uerò corporis, utcunqꝫ potest, refert animæ formam, quamobrem uiuacitas illa, & perspicacia sensus in corpore, quodammodo sapientiam animi referat atqꝫ prudentiam, robur corporis animi fortitudine, corporis sanitas, quæ in humorum temperatione consistit, animi singnificet temperantiam, pulchritudo quàm membrorum ordo constituit colorqꝫ decorus, iustitiæ ordinem & splendorem nobis ostendat, amplitudo quidem liberalitatem atqꝫ magnificentiam, magnanimitatem uerò proceritas, dexteritas illa urbanitatē & comitatem, ornatus sermo oratoriam. Cantus dulcis Poëticam facultatem. Deniqꝫ risus ille gratissimus perfectum gaudium repræsentet, quo nos uirtus ipsa perfudit, atqꝫ securam uitæ felicitatem. Collige iam singula, quę narrauimus uirtutis membra muneraqꝫ in unum, uenerandum subitò admirandumqꝫ spectaculum manifestè uidebis. O quàm amabilis, ô quàm mirabilis est hæc animi forma, cuius umbra quædam est forma corporis, tàm uulgo amabilis, tàm mirabilis. Quātum uerò uirtus ipsa ubi oculis cerneretur gratissima specie ad seipsam singulos statim alliceret, tantum proculdubio uitium, (si manifestè cernatur) deformitate sua deterrebit protinus & fugabit. Agite igitur, ô amici, diuinam ipsam uirtutis ideam formamqꝫ semper ante oculos habeamus. Hæc nos gratia splendoris statim alliciet, suauitate ordinis atqꝫ harmoniæ iugiter oblectabit, bonorum copia prorsus implebit.

FINIS.

MARSILII FICINI Florentini Epistolarum,

LIBER VI.

Oratio Christiani gregis ad Pastorem Xixtum suadens ut ouibus suis dicat, Pax uobis.

Christianus Grex Xixto Batissimo pastori suo suppliciter se commendat.

HAVD facilè nunc inuenio pastor optime, unde potissimum in primis exordiar. Hinc enim miris sanctitatis tuæ bonis prouocor ad laudandum, inde flebilibus miseriæ meæ malis reuocor ad querelas. Quid igitur in præsentia faciam? Narrabo ne laudes tuas? An nostras potius ærumnas dinumerabo? cæterùm, (ut uidetur) nihil te laudando proficimus. Non enim crescit uulgaribus laudibus præstantia singularis. Præstat igitur uulnere nostra medico nostro detegere, hac ratione potissimum curaturo, quàm laudes eius notissimas atque innumerabiles frustra dinumerare. Et si misera quadam necessitate compulsi importunius hunc obsecrabimus, suæ tamen misericordiæ potius, quàm obsecrationibus nostris confisi, speramus eum omnem ab ouili suo pestem penitus expulsurum.

Si totus essem lingua, beatissime pater, explicare non possem, quanta nunc calamitate premar, quanto dolore conficiar. Dici non posset, quàm ingenti olim gaudio sim perfusus, quando te mihi pastorem Deus ipse præfecit. Audiueram equidem, te esse phœnicem Philosophiæ, sublimè ipsam Mineruæ arcem ante alios possidentem. Quod quidem adeò manifestum est omnibus, ut negari nõ possit. Verùm sperabam cum summa potestas summæ sapientiæ iungeretur, seculum illud aureum rediturum, quod fore tũc Plato uaticinatus est, quando in idem potentia sapientiaq; concurrerent. Demũ quàm uera de sapiẽtia tua iampridem audieram, sermè tàm falsa de mea speraui felicitate. Vereor nequis nimis contumeliosus, uel minus patiens aliquando, sic audeat exclamare. Heu quantum hac in spe, mea me miserum fefellit opinio, cõuersum est mihi gaudium in mœrorem. Non aurea, (quæ sperabam secula) sed ferrea sub Pontifice sapientissimo, quis credidisset? Ferrea secula redierunt, nihil usquam uideo nisi arma in meam perniciem fabricata, nihi audio nisi armorum sonitum, equorum strepitum, tonitrus bombardarum, nihil usquam sentio, nisi fletus, rapinas, incendia, cædes. Adde quòd & angor fame, & epidimia indies magis magisq; consumor. Et tanquam desint, quæ me intus sine fine fatigent, imminet assiduè capiti meo lupus omnium uoracissimus, leo rugiẽs, uastus elephas, Draco pestilens, Teucer, (immanis hostis Ecclesiæ) iam iam nisi tu præsto affueris, misellum hunc pregem tuum teq; in primis deuoraturus. Ex te uno tanquam capite tota Christiana res pendet, in te unum summa redundat, uel gloria, uel infamia, te maximum omnium manet, uel præmium, uel supplicium. Ergo nequid eiusmodi uel casus ferat, uel impatientia conqueratur, consule tibi in primis, sanctissime pater, nobisq; prospicè, serua te primum nobis, oramus, conserua nos tibi uicissim, beatissime pater, ignosce quęsumus filijs tuis, pater indulgentissime, atq; fons indulgentiæ, si partim urgentibus malis impulsi, partim charitate, tùm nostra usi, tùm tua freti, monere sanctitatem tuam tanquam sus Mineruam aggrediamur. Charitas omnia credit, sperat, sustinet. Charitas nunquam excidit, summa quoq; benignitas non potest quicquam accipere non benignè.

Memento esse te Christi mansuetissimi clementissimiq; Vicarium, obliuiscere, (sicut solebas) iniuriarum, quarum memoria, nihil est aliud homini, quàm sui ipsius obliuio. Odium si quod habes in tuos, ponito, ut solitam recipias, si modo amiseris, ingentiam mansuetu-

mansuetudinem absq; te ipso non potes amittere. Charitatem igitur pristinam, (scimus quod loquimur) quam retinebis, ne pium illum geniũ tuum amittere compellaris. Non patieris quenquã tuis armis ulterius in gregem sæuire tuum, ne ipse alterius culpa pro pastore lupus, uel euadas, uel saltem existimeris. Quisquis arma in tuos exercet, te proculdubio ante alios uulnerat. Non enim est ullus sine grege pastor, & qui partem gregis aliquam, uel abnegat, uel amittit, pastor iam desinit esse cõmunis. Si nullius greges fueris omnium. Si fueris alicuius, nullius eris. Diuinũ tibi Christus in primis concessit imperium, non armorum præcipuè, sed animorum. Claues præterea dedit, non galeam aut ensem. Claues quibus Iani Plutonisq; hostia claudas, regni uerò cœlestis fores aperias. Ter edixit tibi, nunquid amas me? Nunquid amas me? Deinde subiunxit, si me amas pasce oues meas. Si quę errauerint septuagies septies, illis ignosce. Relinque ad horam nonagintanouem obedientes, ut centesimam redimas minus obedientem, quam cum redemeris, una hac magis gaudeto, quàm cunctis. Non dixit, insequere illam imprecationibus ullis, sed precibus eam benignè prosequere. Non dedit uirgam aliquam qua deuias oues percuteres, sed & blãda potius uerba, quibus benignè ad stabula reuocares, & claues quibus tutissimè custodires. Mercenarius quidem alienas oues errantes nonnunquam rigidè percutit, pastor autem semper ignoscit suis & prospicit. Non mercenarium te Dominus constituit, sed pastorem.

AT uideo quid accusabis, dices, aliud esse errare à pastore de uia, aliud pastorem cornu lacessere. Atq; ita de Ariete inter nos aliquo forte quereris. Circumspeximus undique bone pastor, nullum inter nos talem inuenimus arietem. Non ea uis anima, nescio quid arieti succenses, pene totum tutum quodammodo uel perdis, uel amittis ouile. Latet (nescio quomodo) oculos tuos, grex tuus, ô pastor, syluis rupibusq; dispersus. O utinam hunc parumper aspiceres, nõ enim posses cladem tuorum tantam oculis siccis aspicere, proh dolor, grex tuus omnibus undiq; morbis malisq; uexatur. Passim incusatur pastor, passim uituperatur, undiq; interim me miserum angustiæ præmunt. Hinc infamiam tuam doleo, hinc lugeo miseriam meam. Si tibi famæ ipsius aures ad horam saltem suggereretur, quibus & infamiam tuam, & fletum meum audires, profectò non minus sortem ipse tuam defleres, quàm ego meam. O pastorem meum hac in re, (ut ita loquar) infortunatum, ô gregem penitus infelicem, proh nefas. In te quidem nõn ne audis? in te summe Pontifex satyri passim mordaces armantur. In me uerò tragœdi tristiores incumbunt. Nulla legetur alicubi acerbior satyra, licet falsa. Nulla uerior tragœdia unquam uel luctuosior, si tragœdiæ materiam demis, demis simul & satyræ. Dele de infamiæ libro nomen tuum, iamdiu scriptum à Deo in libro uitæ. Surge custos noster aliquando, surge iam custos legitimè, dic una cum Domino tuo, dic amabo pax uobis. Dixit & facta sunt. Pax erit & gloria tibiq; tuis. Aureum nobis una tecum agetur seculum. Ferrum ab ouili tuo sub Cõstãtini militia in lupos barbaros conuerteretur. Tantum absq; dubio, tunc laudabitur pastor, quando trucidabuntur lupi uel domabuntur, quantum nunc ubiq; uituperatur dum agni præcipitantur. Cadent à latere tuo, uel inermi armati mille, & decem millia à dextris tuis, omnipotens pro te Deus ipse pugnabit.

SED ECCE, Accusas iterum arietem, accusa rursus, (si accusandus tibi forte uidetur) sed accusatio tua sit Christiana potius, quàm hostilis, non ad perniciem aliquam sit, sed potius ad salutem. Non uenit Dominus tuus, ut perderet aliquem, sed seruaret. Medicum te esse uoluit, non carnificẽ. Sed nolim coram sanctissima maiestate tua atrox illud uerbum carnificis protulisse, cuius quidem uitium de pietate tua ne carnifex quidem ullus audeat suspicari. Dedit Deus omnipotens arma tibi, (ut Paulus Apostolus inquit) non carnalia, sed spiritualia potius & diuina. Iussit te quidem subiectis ouibus prouidere simul & parcare, lupos uerò superbos, id est, barbaros hostes fidei Constantini manibus debellare, non belli quidẽ, sed pacis gratia. Vt domitis feris seruatisq; pecudibus, sub uno pastore, tandem unum sit & ouile. Sed parce tuis primum Alme pastor? parce tuis, ne dum inter nos de lana herbaq; certatur, interea lupi uitam ipsam ouium & pastoris facilius ferociusq; inuadant.

Non dabitur tibi dedecori, si tuorum alicui, (etiam septies) erranti peperceris, cum tibi mandatum à Domino fuerit, ut etiam septuagies septies illis ignoscere debeas. Officiũ tuum est, (ut te non latet) cognoscere singula, ut ignoscas, purgare ægrotos, ut restituas sanitatem. Victoria tua non tam in bello, quàm in pace consistit. Quinimo si Christianos homines uincis in bello, ipse interim, (quod à te procul absit) à dæmonibus & publica infamia uinceris. Si benignè emendas atq; indulges, uincis omnes, atq; integrum tibi seruas in tuos omnes imperium. Fortitudo tua ferendo claret, non inferendo, omnis tua sublimitas est humilitas. Tunc maximè mansuefacis omnes, cum ipse es omniũ mansuetissimus. Facilè quocunq; placuerit mouebis omnes, si nusquam ipse mouebe-ris. Vis'ne subita simul & felicissima potiri uictoria? Noli tuos bello uincere, sed potius nullum uince bellum. Prouidentia plusquam cœlesti, motib. cœlestibus impera. Doma benignitate tua malignum ac sæuum Martem, rigidumq; Saturnum. Non est uictoria magna minima superare. Quid nam magnũ est in terris? Cùm tota ipsa terra sit minimũ. Ergo cœlestis Antistes, terra dimissa, uince cœlum, satis enim terrena uinces, si cœlestia uiceris. Vbi est regnum tuum ibi uictoria tua, regnum uerò tuum, non tàm mũdi huius inferioris est, (ut inquit Iesus) quàm superioris atq; diuini. Vide utrum malis, sanctissime Pater, utrunq; in tua electione consistit, in terris quidem miles ne haberi an Pontifex, in cœlo autem respui'ne à Christo prorsus inermi, ipse armis onustus tanquam dissimilis, an potius, armis positis, excipi ab eodem tanquam similis.

INQVIES forsitan. Non licere gregi monere pastorem. Esto sanè, fatemur enim patrem nostrum prouidentia summum admonitionibus nullis egere. At liceat saltem oportunè precari, imò uerò etiam importunè, ubi compellit necessitas, obsecrare. Liceat rursus timere illi quem & timemus unicum, & amamus unice, atq; instar numinis ueneramur. Suscipe, (obsecramus) cœlum parumper, sicut solebas olim antequam animo prælia hæc terrena conspiceres, uidebis Petrum illum Pontificem primum, uulnera hæc mea, (quæ orte non uides) ipse, clare uidentem. Videbis misericordem Petrum meo grauiter dolore dolentem. Forsitan necesse illum (nisi caueris irasci) tibi, dum nostri adeo miseretur. Sed absit à nobis, absit procul, ut uel Petrus irascatur Sixto, uel Sixtus ouili suo huic indigne. Nefas est uel pastori bono mali aliquid ominari, uel ab ipso tandem sperare aliquid, nisi bonum. Non enim est sui ipsius oblitus Pontifex noster omnium prudentissimus, non amisit sapientiam singularem, quando sapere cunctis incepit, non exuit naturalem illam benignitatem, quando benignissimi Petri pallium induit.

QVID ergo dicemus? Placuit forsan solerti gubernatori, suis interdum acrius minitari, ne perpetua illa & inaudita clementia sua segnities putaretur. Atque ut incomparabilis sua illa suauitas post austeritatem quandam suauius gustaretur. Forte etiam permisit hactenus gregem suum prælijs insuetum idcirco ad certum tempus inter se dimicare, ut hac exercitatione ad prælium contra lupos barbaros committendum fiat instructior. O Sixte noster tantum iam siste prælium, satis iam satis exercitati sumus, quãdo prorsus defatigati iam sumus. Sixte benigne miserere tuorum. Dic age quandoq; beatissimè pater, dic iam bona uoluntate tua ouibus tuis. Pax uobis, ut oues tuæ uicissim tecum una proclament. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis.

Adhortatio ad rusticandum.

Marsilius Ficinus Bernhardo Bembo, & Antonio Vinciguerræ Viris Clarissimis, S. D.

SAlue semper Bernarde mi Castor, salue rursus Antoni mi Pollux. Aut fugate gemini seruatores, (si fieri potest) pestem istam cui pestem quilibet imprecatur. Aut fugite saltem, heu fugite quàm primum lethales terras, fugite littus amatum. Recipite uos in ipsa suburbia precor, (si modo licet) urbe relicta, ibi istos oculos meos, oculis quoq; sæpe reuisam, alta semper mihi mente repostos.

Hoc

Hoc ego sum uobis, unus sibi quisque quod ipse est. Hoc mihi uos estis quod duo sunt oculi. Valete felices. Sed cur nam Christophorum Landinum nostrum modo prætermisimus Musæ Phœnicem? Quia cum in ipsa salutatione Ficinum dixi, putaui me dixisse Landinum.

Quis ardenter amat nihil capit præter amatum.

Marsilius Ficinus Florentinus Raphaëli Riario Sancti Georgij Cardinali suppliciter se commendat.

HAc noctis eius hora qua summus naturæ creator, sine quo nihil nascitur, Deus homo natus est hominibus, ut homines Deo diuini renascerentur. Nascitur quoque mihi hæc ad Raphaëlem epistola. Verùm quęritanti mihi, qua potissimum alimonia nascentem epistolam fouerem atque nutrirem, nescio quis spiritus inter eos, qui nocte eadem diuinum uerbum pastoribus cecinerunt, quid quæris inquit Marsili quod scribas? Penetra nunc singula animi penetralia, uacuam quidem cæterarum omnino rerum mentem reperies, solo autē Raphaële Riario plenam, ergo Raphaëli non poteris præter ipsum met Raphaëlem aliquid scribere. Adeò te hic aliorum omnium tunc reddidit uacuum, quando sua te fecit præsentia plenum, tantus est enim tibi, tanquam charus, ut nequeas aliud capere, dum capis ipsum. Vis ergo quicquid habes, quicquid cogitas, quicquid loqueris, commodissimè exprimere Raphaëli? Age eadem arte pingendi qua eum iamdiu animo pinxisti tuo, tunc pinge tabella. Hæc quidē spiritus ille mihi mi Raphaël. Ego autem manibus id pingere nequeo. Animo ipse finge. Sed ubi nam? ubi est Amalphitanus noster? Hunc iamdiu hac atque illac, (ut iubeam) saluare perquiro, sed frustra extra te quærebam, quem nisi in te inuenire non poteram.

Neque tuum est incusare principes, neque fas incusare fortunam.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri & Domino suo D. Ioanni Nicholino, Archiepiscopo Amalphitano, suppliciter se commendat.

PRoperaui modo ad pugillares certo quodam consilio, uenerande Pater, ut plura certè ad eum scriberem, quem amo ueneror que, quam plurimùm. Verùm ubi cœpi calamum, ita protinus omnis aufugit inuentio, ut non calamum, sed calamitatem inuentionis uidear accepisse. Adhuc equidem ita mecum ambigo quid nam scribam? Cùm neque mali quicquam uelim scribere, neque possim boni, nihil enim inter mala hæc innumerabilia boni se nobis offert. Ego quid faciam? Fortunam ne incusabo, nimium his seculis inimicam? An potius culpas hominum criminabor? Neutrum tandem, neque enim illud decet, neque istud licet. Satis autem multa dixero, si quæcunque aliàs unà diximus, recolueris. Scribo ad benignissimum nostrum illū patronum sancti Georgij cardinalem, ipse literas reddito. Rogarem te ut me Papiensi & Senensi probatissimis Dominis commendares, nisi te scirem quotiens te commendas, totiens una tecum Marsilium commendare.

Inter mala minus læditur, quem tuetur Deus.

Marsilius Ficinus Reuerendo in Christo Patri & Domino suo Raphaëli Riario Sancti Georgij Cardinali suppliciter se commendat.

NEque scribis clientulo tuo, neque rescribis quicquam, unice mi patrone. Atque id quidem ille tam æquo patitur animo, quàm æqua patitur. Ille siquidem tibi hinc abeunti suos negauit pedes, tu quoque uicissim tuas iure negas scribenti manus, quāuis alter forsitan id neget uolens, alter certè illud negarit inuitus. Verùm infelix eiusmodi negationis uicissitudo felici quadam affirmationis uicissitudine iuste rependitur. Nempe quemadmodum ille tibi suum iamdiu animum dedit, sic ipse mutuo illi animum pro suo tuum magno cum fœnore reddidisti. Profectò in communi hac generis humani miseria, quàm narrare animus horret, in qua nostrum nemo non miser, ille duntaxat minus est miser, de quo clementissimus Deus mandauit angelo suo

lo suo, ut custodiat eum in omnibus uijs eius. Videtur & mihi hac in re Deus ipse prospicere uoluisse, dedit enim Raphaëlem uiæ ducem uitæq; custodem. O miram Raphaëlis mei benignitatem. Tu mihi Raphaël & uigilanti, & dormienti propitium te semper offers mente læta, uultu hylari, uerbisq; benignis. Atq; inter multa, quæ præmunt undique mala, ita tu mihi passim unicum solamen ades, quasi pulcher Apollo, discreta inter nubila lucens. Scribis autem Marsilio tuo nihil, cui loqueris omnia. Quippe nihil habes deinde quod scribas, cui iam fueris cuncta loquutus. Ego autem patrono meo epistolas dedico, non tàm, (ut illi scribam) qui cum assiduè loquor, quàm ut de illo scribam interdum, quem & cogito semper, & loquor. Si quando humilia respicit, qui habitat in excelsis, Marsilium tuum quandoq; Pontifici summo commenda quæso me totū ueneran de pater, non potes autem integrum commendare, si in ipsa commendatione Amalphitanum archiepiscopum prætermiseris. Quos Deus coniunxit, homo non separet. Eius frater Angelus Nicholinus Iurisconsultus insignis ciuisq; præclarus, tàm optat tuus esse quam suus.

Tunc solum nos probare debemus, quando à probatißimis approbamur.

Marsilius Ficinus Dominico Boliano Veneto Iurisconsulto, S. D.

SI amicitia cum clarissimo patritio Francisco Michaële, iampridem mihi contracta seruatoribus ullis egeret, obsecrarem te per ipsum numen amoris, ut omni studio in eius beniuolentia me seruares. Equidem explicare non possem quanti faciam à uiris amore dignis amari. Nam nisi ipse mihi placeam, non potest aliud quicquam mihi placere, tunc uerò solum maximè placeo, cum à probatissimis uiris probari me sentio.

Nemo infortunatior illo, qui neq; ipse uidet, neq; uidentem uidet.

Marsilius Ficinus Antonio Cocchio insigni Iurisconsulto, item Francisco Berlinghe-rio, & Petro Arenensi, & magistro Georgio Cyprio, & Laurentio Medici Iuniori.

SCripsi iampridem epistolam quandam uaticinio similem ad Pontificem, sed utinam pōtificiam. Nec tàm diuina apud alios fuerit, quàm apud nos diuinans, certè intestinam, externamq; pernitiem iamiam Christiani gregis ceruicibus imminentem, procul expellet. Testor amice Deum, me hac in re meū pro uiribus officium impleuisse, reliquum reliqui uiderint, quibus oculi quidem dati sunt, ut in primis uideant, aures autem ut saltem audiant. Alioquin & si forte aliquando exclamare cogentur, heu non uideram, nunquam tamen licebit dicere, non audieram. Idibus Ianuarijs. M. CCCC. LXXVIII.

Cognosce alia ut te cognoscas. Cognosce te ipsum ut cognoscas Deum.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri & D. suo, D. Ioanni Ferdinandi Serenissimi Regis filio. Cardinali Aragonio suppliciter se commendat.

SCripsi tres superioribus diebus declamationes, uenerande Pater Platonicas potius, quàm Tullianas, quibus familiares meos à uitijs deterrerem, ad uirtutē pro uiribus cohortarer. Prima quidem miseram quandam umbram improbę uitæ describit, secunda uerò uitæ probæ felicem refert imaginem, tertia denicq; diuinum exprimit probitatis ipsius exemplar. Tria hæc quasi specula quædam mittere ad te idcirco decreui, quia sciebam formosissimos quosq; speculis admodum delectari. Speculare parūper in hisce te ipsum uenerāde pater. In primo qualis nunq; fueris, in secūdo qualis iampridē euaseris, in tertio qualis iā sis, statim agnosces. Gaudebisq; bonis tuis nō mediocriter. Sed ut feliciter tuis gaudeas bonis, in omnib. gratias age Deo bonorū omniū largitori. Cur nā præcepit Deus cognosce te ipsum nisi ut in te cognoscendo, quicquid habes

habes boni, habere ab eo prorsus agnoscas? Si tibi nunc Marsilium commendauero, intellige Archiepiscopum Amalphitanum pater commendatum, quos Deus coniunxit homo non separet.

Spiritus ubi uult spirat.

Sixto Pontifici Marsilius Ficinus Florentinus atque una omnes Conphilosophi sui, cœlestem uictoriam dicunt.

OBsecramus te per illum, qui audit semper omnes etiam non loquentes, & exaudit sæpissime non uocantes, ut filiorum tuorum uocem audias parumper mente benigna, pater omnium benignissime. Nam Deus omnipotens, cui parent omnia, cui quidem parere libenter, nihil est aliud, quàm regnare, Deus ipse & clamare nos in præsentia, & audire te iubet. Preterea si nos patienter audiueris, non modò non pœnitebit, uerùm etiam, (ut speramus) iuuabit audisse.

ANNO Superiore, beatissime pater, in ipso omnipotentis Christi natali, reliquiæ quædam Apostoli Petri urbe Volaterrana, miracula duodecim mense uno ingentia ostenderunt, omni populo manifesta. His ergo nouis commoti signis conuenimus una conphilosophi quatuor, & prophetiæ & Astrologiæ pariter studiosi. Primum quidem Propheticorum examinatione mysteriorum consensimus, ex illis reliquiarum Petri miraculis portendi, Sixtum successorem Petri effecturum quandoque miracula cunctis populis Gentibusque notissima. Deinde nos ad Astrologica conferentes, considerauimus diligenter præteritam illam rursus'que futuram coniunctionem Saturni ac Martis in Virgine. Iterum proximum Solis accessum ad Arietem, quartarum quoque anni totius initia. Eclypses præterea Lunæ quidem in Aquario. Solis autem in Leone futuras. Aliasque rursus anni sequentis Eclypses. Martis denique dissonam cum Ioue permixtionem, cæteraque quàm plurima. Inde conclusimus, proximum biennium fore adeò miserabile, (ut uulgò putetur) supremum illud mundi exitium imminere, cõmunem scilicet & extremam generis humani calamitatem, bello, peste, fame, præmentem. Principũ cuiusque generis interitum plurimorum. Nouam deinde sub falso Propheta hęresim surrecturã. Horret hic animus narrare quod sequitur, mox Tyberinis undis, (quod absit) Petri nauiculam nataturam. Barbaros demum Italiã uastaturos. Quoniam uerò Mars illi dux, Saturnum pestis, famis proditionis, hæresis, authorem, in omnibus illis quas narrauimus cœli dispositionibus, superabat, conuenimus ex ipso bello reliqua mala omnia euentura. Hic ergo admirabundi inuicem dicebamus. Vbi nam igitur salubria illa Sixta miracula? Quæ ex illis Petri miraculis nobis portendebantur, si, ut & nos iudicamus, & cæteri deinde Astrologi totius orbis existimant, tàm dira sub eius Pontificatu clades priuatos passim & principes ecclesiamque uexabit.

IN hanc tandẽ, (quã narrauimus) sententiam disceptatio nos lõga certa ratione perduxit. Quoniã uidelicet Medicorum gubernatorumque uirtutẽ morbi tẽpestates'ue demonstrant. Idcircò prouidentia diuina permisit curante, & gubernante Sixto, stellas aliquando plurimã & elementa inuicẽ conspirare, cũ in cõmunem generis humani perniciem, tùm uel maximè in nauẽ Christianã, sęuis admodum fluctib. agitandã. Vt Sixtus, quasi Neptunus, in media tẽpestate surgens ipso potentiæ, sapientiæ, benignitatisque tridente, ira tùm tẽperet Aeolũ furentes scilicet uentos, mare placet tumidũ, uirtute plusquam cœlesti motibus cœlestibus imperet, mirifica benignitate sua domet sæuum Martem rigidumque Saturnum. Atque id quidem Sixtum breui facturum non solum oracula Prophetarum, uerùm etiam cœlestia quædam signa manifeste demonstrant.

HIC igitur omnes Christianorum populi proclamabunt. Quis'nam est iste? Quis iste est? Cui tàm facilè obtemperant elementa, cui sydera parent. Hic est profectò legitimus ille clementissimi Christi uicarius, qui clauibus acceptis à Christo statutis ab eo tẽporibus Iani Plutonisque hostia claudit, Almæ pacis templum filijs patefacit. Nam cum intelligat, non esse uictoriam magnam minima superare, nihilque esse in terris magnum cum tota ipsa terra sit minimum, statuit iam terra dimissa cœlestia superare, ac non tàm bello suos uincere, quàm ipsum uincere bellum.

Sixtus

SIXTVS sublimis Theologiæ Phœnix, excelsas Palladis arces ante alios possidens, diuinum ibi oraculum in singulis consulit, neque humano in rebus diuinis administrandis, sed diuino potius consilio nititur. Præterea suspicit inde Deum omnipotentem omnia, & bonitate facere, & beneficia sibi cuncta subijcere. Igitur ipse similiter statutis ab eo temporibus benefica iam uictoria gaudet, qui bene uincit omnes dum beneficio sibi omnium corda deuincit. Profectò intelligit eum cui imperium in beluas demandatur, anxium ministerium quoddam nancisci potius, quàm imperium. Corpora uerò hominum, quæ sola in nobis uiolentia capiuntur, nihil fermè aliud esse, quàm beluas. Animos certè natura liberos non posse aliter, quàm liberali quadam beneficentia uinci. Magnanimus Sixtus iam non sollicito in beluas ministerio, sed solo in homines ipsos, id est, in animos imperio gaudet. Sixtus noster insignis pietate, pater piorum parentum more, filios suos post minas obiurgationesque paternas blandius osculatur, propitio fouet sinu, almis ulnis amplectitur. Et quantum paulò antè falso maleficentia quadam insequi filios uidebatur, tantum mox benificentia reuera prosequitur. Audite nũc omnes, audite uocem pastoris nostri propitiam. Aspicite attẽtius hilarem pastoris uultum qui cuncta serenat in benedictione, nónne uidetis? Os aperit suum, ita suis ouibus cum Domino suo iamiam clamaturus.

PAX VOBIS ô filij, uere nouo. Nolite timere non lupus sum, sed custos, non mercenarius sum, sed pastor. Pastor ab eo missus in mundum per quem factus est mundus, qui in mundo erat, & missus est in mundum, non ut oues suas perderet, sed seruaret, atque ut animam suam poneret pro ouibus suis. Mundi seruator, ad uos me misit, ut ei sine quo nihil seruatur, uos seruarem. Voluit quidem ad uos uenirem, ab eo non abirem, siquidem abire ab eo per quem sumus, nihil est aliud, quàm perire. In eius nomine, qui usque ad consummationem seculi semper est nobiscum, iterum pacem meam do uobis ô filij, uerè nouo, inuito mundo, missam Sixto ab eo promouet sistitque mundum. Deus lux clara est, in qua tenebræ non sunt ullæ. Deus charitas lucens est, in qua odium non est ullum. Qui in luce clare, & charitate lucida manet, in Deo manet & Deus in eo. Ergo filij diligite inuicem, quemadmodum uos ego dilexi. Filij mei in eo inuicem diligamus, sine quo nullus habet unquam ut sit diligendus. Nulla pars mundi absque concordia consistere potest, cum ipsa concordia solum constet mundus. Nullus in mundo sine concordia potest illi placere, qui ipsa concordia fecit seruatque mundum. Nos ergo ut uerè beati simus uerè inuicem diligamus. At uos abite à meis crudelia fata, à meis qui Deo parent superanti fatum. Abite procul fata crudelia, uires alibi posthac uestras in fatuos expertura. Migrate hinc ab ouili meo repente arma ferocia, in lupos iam uos conuertite barbaros. Accelerate, inquam, dum uiget æstas, antequam lupi ferocius me simul ac meas oues inuadant. Contra Teucros diuinæ legis hostes omnipotens nobis Deus ipse pugnabit. Nobis militabit æther, & coniurati uenient ad classica uenti. Cadent à latere nostro mille, & decem millia à dextris nostris. Vnum breui sub uno pastore erit ouile. Ferreum seculum mox in aureum conuertetur. Siquidem Marte domito, qui Christianis minabatur prælia, rapinas, incendia, cædes, domitus quoque Saturnus erit, qui inde pestem, famam, proditiones, hæreses falsas, machinabatur.

DIXIT Sixtus & facta sunt, ad benignissimam illam pastoris uocem, pax uobis, oues cunctæ clamabunt. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Hæc est dies, quàm fecit Dominus, lætemur & exultemus in ea. Cantate Sixto canticum nouum hodie, nostrorum Pontifex animorum. Sixtus in pace sistit Ecclesiam. Sixto cantate uates, claudentur belli portæ. Sixto legitimo Messiæ Vicario, cantate Prophetæ, in diebus eius erit copia pacis. Venite omnes & uidete opera Domini, quæ posuit prodigia super terram. Auferens bella usque ad fines terræ arcum conteret & confringet arma, scuta comburet igni. Vacate & uidete, quoniam ego sum Deus, exaltabor in Gentibus, & exaltabor in terra. Dominus uirtutum nobiscum susceptor noster Deus Iacob.

CLEMENTISSIME Deus, qui ab excelsis humilia respicis, atque humilibus largiris excelsa, Deus omnipotens mundi seruator, qui eadem uirtute recreas seruasque assiduè

assiduè quæ creasti, serua propitium nobis, oramus pastorem nostrum, tui gregis egregium seruatorem. XXV. Decembris. M. CCCC. LXXVIII.

Feliciter uincit qui animos beneficio sibi deuincit.

Marsilius Ficinus Florentinus atque unà Conphilosophi sui, Sixto sanctissimo in Christo Patri suppliciter commendant.

FVit apud nos beatissime pater hactenus Nicholinus Antistes plenus gratiæ & ueritatis, homo nuper isthuc missus à Deo, cui nomen est Ioannes. Hic Romam uenit in testimonium, ut testimonium nobis inde perhiberet de nomine Sixti, quã gratiosa mente Sixtus noster filiam suam Florentiam complectatur. Quandoquidem uirum Florentinis gratissimum primo aduentu clementissimè sit complexus. O legitimum Petri Apostoli successorem, ô uerum hominum piscatorem, (proinde si dicere fas est) in hoc uno retium iactu uidetur quodammodo Petrum ipsum superauisse. Non enim centum quinquaginta tres pisces hic cœpit, imò fermè quotcunque Arnus ait, æquorque Pisanum. Sixtus certè legitimus Christi uicarius meminit, Dominum suum Christum cum esset discipulos electurus, primos præcipuos plures è piscatorum numero elegisse, eos se quandoque piscatores hominum effecturum, his deinde tres escas potissimum & retia tria dedisse, quibus in profundo hoc humani generis pelago feliciter piscarentur. Esca profectò prima fuit, singularis in Deum pietas atque religio. Secunda sobrietas uitæ morumque integritas. Tertia erga homines tàm operũ exemplum bonum, quàm uera doctrina uerborum. Retia quoque addidit tria. Rete primum fuit charitas ardens qua cunctos in Deo non aliter, quàm seipsos semper amarent. Secundùm intelligentia summa, per quam omnibus tanquam filijs si quando errauisse putentur tàm libenter ignoscerent, quàm facilè ipsi optent sua sibi errata à patre nostro, qui est in cœlis, quasi filijs, condonari. Tertium rete, beneficentia tàm abundans, ut non modo benefacientibus, sed etiam malefacientibus benefaceret. Et quos uel minus bonos, uel etiam inimicos existimauerit, eos bono quodam, ac beneuolẽtia superaret, cœlestemque patrem imitaretur, qui almum Solem oportunasque pluuias æquè omnibus, etiam si minus uideantur amici, abundè largitur. Hac igitur triplici esca allicere omnes, his quoque retibus tribus irretire & Christus ipse suis quondam mandauit discipulis, & Vicarius Christus Sixtus similiter ipse decreuit, ut ei Dominus ille suus eiusmodi quandoque lætus gratulabundus'que occurrat. Veniam Sixte. Veni, inquam, fili benedicte patris mei, intra in gaudium Domini tui. Calendis Decembribus. M. CCCC. LXXVIII. Florentiæ.

Surgunt è cœno quotidie, qui rapiant nobis cœnam.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri & D. suo, Ioanni Nicholino Archiepiscopo Amalphitano, S. D.

AD te scribo multa paucis ad Pontificem, tu uerò cõtra de me pauca multis supplex Pontifici dicito. Non potes de bonis meis multa narrare. Multis tamen uerbis in meo malo forsitan debes, certè potes, orare. O quàm multa hic de meipso proloqui urget animus. Verùm non capit epistola. Tu ergo mente cape. Ineptus ero si tua tibi commendare tentauero, haud æquum esse uidetur in aduersitate Florentinum mihi apud istos nomen obesse, si modo obesse potest quod in prosperitate aliàs mihi nunquam profuit. Fortunatiores alij, ne dicam feliciores, gaudent nostris. Nos numerus sumus fruges consumere nati, fruges dixi, modo non desint fruges. Vale. Sed antequam ualeas, iuuat hic Riarium cardinalem nostrum parumper afferri. Tu uerò mi Domine, memento iam serui tui, si qua uidetur memoria dignus. Venditi enim in regnum tuum, heu quàm inuitus nũc petere cogor temporum malignitate compulsus, quæ nunquam aliàs censui philosophantibus esse petenda. Dicam ne? Quo forte Philosophum minus, at uerò decet egenum. Dispeream Hercle nisi uixere. Surgunt è cœno quotidie, qui rapiant nobis cœnam.

Nihil

Nihil est occultius, quam humana uoluntas.

Marsilius Ficinus Ioanni Nicholino Archiepiscopo Amalphitano, S. D.

MItto Vaticinium quoddam ad Pontificē. Spiritus ubi uult spirat. Neque hominis alicuius uoluntate, neq; humana perturbatione sum motus, sed nescio quo spiritu, scio qua charitate compulsus. Si eodem quo scribitur animo legeretur, neminem prorsus offenderet. Siquidem neminem offendere debet diuina ueritas charitati coniuncta. Tradunt plerīq; Philosophorum rerum ueritatem esse omnium obscurrissimam. Ego autem puto longè obscuriorem esse hominū uoluntatem. Veritas quidem rerum proprijs uestigijs nonnunquam inuestigatur certisq; discerni potest iudicijs, quoniam determinata pēdet ex causa, semperq; permanet eadem. Voluntas autem humana cum ob libertatē non habeat causam terminatam, ac momēto quolibet permutetur, neq; uestigijs, neq; indicijs certis inuestigatur. Præsertim cum ob simulationem dissimulationemq; inditia sæpe sibimet contraria præferat. Ergo ante quam edas consule tum teipsum, tum eos maximè, qui Pontifici chari sunt maximè, ita demum Pontifici cæterisq; legatur, si tàm bona omnium gratia censeatur legi posse quàm bona nobis est uoluntate compositum. Sin minus, penes te ipse seruato. Equidem ubi nihil mihi prodesse potest, nihil obesse uolo. Deus humilem mihi fortunam dedit. Fortuna olim tenuem, nunc tenuissimam facultatem. Deo pareo, fortunæ cedo, cōsentio facultati, exigua sum sorte contentus modo tuta. Fortunatus cui fortuna obtigit mediocris. Felix qui sua est fortuna contentus. Ego certè idcirco paucis contentus sum & si multis sum sæpe contentus, qui & hi multi sunt paucis, multi cōtinendi. Beati pauperes spiritu Beati pacifici. Prodigiosus hactenus agitur, prodigiosior imminet annus. Quotidie dices, quotidie audies. Non putaram.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri & D. suo, Ioanni Cardinali Aragonio Ferdinandi Regis Serenissimi filio suppliciter se commendat.

ALfonsus Rex felicissimus auus tuus, uenerande pater, nuper Ferdinando patri tuo felicissimo Regi, oraculū effudit ex alto angelica lingua, Marsilius Ficinus, (nescio quo spiritu raptus) interfuit, audiuit, seruauit, atq; oraculum ipsum angelica tunc ab Alfonso lingua pronunciatum, ipse in linguam humanam tibi hodie transtulit. Eo uidelicet consilio, ut primum, (si placet) ipse legas, deinde ad patrē tuū serenissimum mittas, ut quæ superioribus diebus Alfonso solis mētis oculis auribusq; percepit, iam nostra opera ipsis quoq; corporis auribus oculisq; accipiat. Nemo autem miretur, oraculum eiusmodi quamuis in excelsum Regij Cardinalis serenissimiq; regis ipsius conspectum sit proditurum, tamen absque humanis ornamentis ullis incedere. Quod enim diuini Solis, id est, supernæ ueritatis, splendore uestitur, conari uestibus humanis induere, nihil esse aliud arbitror, quàm purum Solis ipsius lumen crassiore quadam caligine nubium circumfundere.

Commendarem tibi patriq; tuo Archiepiscopum Amalphitanum nostrum, longè omnium commendatione dignissimum nisi eum scirem meritò tantæ apud uos authoritatis esse, ut ipse & Marsilium suum, & alios sæpè permultos sit uobis commendaturus. Pridie Calendas Martias. M. CCCC. LXXVIII. Florentiæ.

Oraculum Alfonsi Regis ad Regem Ferdinādum, inter illos primū angelica lingua pronunciatum, deinde uerò in linguam humanam è Marsilio Ficino translatum.

ALfonsus Rex felicissimus felicissimo Regi Ferdinando filio suo, pacis olim seruatori, iamiam authori congratulans, in ipsa pace, ueram salutem, uictoriam certā, integram, gaudium plenum uaticinatur.

Descensus

Descensus animorum.

QVid nam adeò stupes? ô fili, quid horres? Tàm facilè tàm propitius huc aduolo, quotiens mihi placet, quàm facilè, quàm propitij stellarum Solisq; radij iugiter ad uos usq; descendũt. Neq; radij syderum dum ad uos demittuntur sua sydera deserunt, neq; supernę mentes, dum uobis aspirant, superna relinquũt. Animaduerte, quæso fili dulcissime, quantum cœlicolæ pace tanquam cœlesti alimonia gaudeant. Nempe cum primum de pace, (quæ iampridem inuida quadã sorte turbata est) omnino reconcilianda cogitare cœpisti, repente uel sola hac cogitatione tua quasi esca superis suauissima prorsus illectus huc aduentaui. Ergo stupore omni atq; horrore procul expulso, intentis auribus asta, & serua quod cœlitus audis, uelut oraculum, alte mente repostum.

Quàm grata pax superis.

PRincipio, dilectissime fili, neq; de mea sorte hactenus audisti quicquã, neq; tuã planè unquam intellexisti. At hodie tanquam pacis non modo seruator, (ut olim) uerùm etiam maximus author iam factus es cœlicolarum iudicio dignus, cui ipsa pandatur domus omnipotentis olympi, atq; tàm ibi prouidentiæ ipsius ordo pulcherrimus, quàm inde consonans fatorum series referetur.

Animus diuinus.

AGe iam mentem, Ferdinande, tuã in se ipsam, relictis sensibus, circulari quadam sui ipsius animaduersione reflecte. Videbis protinus mentem tuam quando in seipsam, demisso corpore flectitur, esse incorpoream quandam sphæram, cuius circumferentia quidem, id est, intelligentia & uoluntas per incorporea uoluit. Centrum uerò, id est, uita atq; substantia, corporis alicuius cardini non innititur.

Deus, Angeli, animi.

AGe iterum tuo isto lucidiore mentis circulo, quasi speculo quodam, speculare speculandoq; attinge in mundo ubiq; atq; undiq; extra mundum, sphæricum intellectum, sphæramq; intelligibilem, cuius centum quidem sit ubiq;, dum infinitè penetrat uniuersum, sed circumferentia nusquã dum infinitè super eminet uniuersum. Eia speculare diuinam formam, formarum omnium fontem, formam uniformem omniformem. Formam mentibus omnibus passim, præcipuè puris tanquam speculis obuiã. Hic tibi coruscat Deus ille Deorum, præter quem nullus uerus est Deus. Hic exuberat æterna bonorum bonitas, malorum penitus expers. Hic lucet immensa lux luminum Solq; mentium reliquarum. In quem fermè non aliter, & angeli quàm stellæ, & animi quàm Luna in Solem undiq; reuoluuntur.

Immortalitas animorum.

AEterni huius Solis radij quidam sempiterni sunt hominum mentes, caliginosa nube corporis circumfusæ, sed in suum se Solem cogitatione, & affectu pro arbitrio reflectẽtes. Ita profectò resiliunt, sicut ab initio suo inde prosilierũt. Ergo cum possint aliquando medio quouis sublato in Solem suum, tàm ritè contemplando, quàm rectè amando refluere, proculdubio inde absq; medio effluxerunt uidelicet ab ipsa æternitate proximæ sine dubio sempiternæ. Quæ tunc immortalitatẽ suam clarius patefaciũt, quando mortalia tanquam minima præcipuè æternorũ gratia paruipendunt. Præterea immortalia prout sunt immortalia capiũt, immortalitatẽq; ipsam, id est, Deum sub ipsa immortalitatis ratione certa quadam argumentatione percipiunt.

Prouidentia Dei.

HIs autem Deum cuncta uidentem uidentibus prouidet ante omnia Deus. Sanè si Deus est, (ut certè est) omnium causa, super omnia nimirũ est, & omnia. Si est simplicissimus, quod summa potestas ostendit, certè non aliud in re est

uidere quàm esse, igitur quia omnia est, ideò facillimè in se cuncta discernit, si optimus est, quod nemo dubitat, meritò uidere in eo nihil est aliud, quã prouidere. Quapropter cuncta uidendo perfectè prouidet uniuersis. Præcipuè uerò mentibus, quæ ipsum & in singulis uident, & super omnia colunt.

Fatum & arbitrium.

CAeterum ut ad sortem nostram denicꝫ reuertamur, Deus ille Deorum præter quem nullus uerus est Deus, solus mihi mentem largitus est, mentem sese in Deum pro arbitrio conuertentem. Corpus autem lucidę mentis umbram, (iubente Deo) Capricornus adiunxit, spiritum uerò qui mẽtis corporisꝗ nodus est, Capricorni dominus Saturnus infudit. Genius thronorum comes me quantũ Deo parui rexit & duxit. Vixi equidem apud mortales olim inter laborem semper & gloriã. Laborem quidem, (ut plerunꝗ fieri solet) intulit ardentior imperandi cupiditas. Gloriam uerò singularis magnificentia & incomparabilis magnanimitas attulit. Demum mirifica tùm pietate in Deum, tùm clementia in homines, tanquam duabus alis, genio duce, in cœlestẽ patriam reuolaui. Vbi meo omniumꝗ patri feliciter restitutus, uitam beatam thronis quodammodo similem ago, qui Saturni Sphæram in primis exornant.

Paradisus cœlestis.

HIc nobis inter innumerabiles spiritus, qui ambrosia uescũtur & nectare, datum est epulis accumbere diuûm. Hic & si suum cuiꝗ certum sydus familiarius esse uidetur, singulis tamen pro arbitrio non aliter, quàm radijs quibusdam peruium atꝗ perspicuum est uniuersum. Putatis, ô cœci, uos in terris cœlũ ipsum & stellas, uidere sub crasso aëre, nõ aliter, quàm si pisces idem arbitrẽtur sub gurgite uasto? O quantum uestra hæc ridicula nimiũ uos fallit opinio? Sanè pisces in imo non cœlum ipsum, sed aquam, non pura cœlestium lumina, sed exiguas eorum imagines quasdam uident in aqua semper lutulenta iam fuscas. Idem contingit uobis ô miseri sub aëre crasso, & tamen cœlestia ualde miramini iam uobis facta terrestria. Quantum & diurnum lumen noctis tenebras, & circumferentia centrum superat, tantum ætherea nobis sunt lucidiora & maiora, quàm uobis. Quid de stellarum innumerabilium copia dicam uobis ignota? Quid de mirabili motuum diuersitate & ordine uobis incognito? Quid de inæstimabili harmoniæ illius suauitate, quàm reddit uarius sphærarum motus globorumꝗ omnium consona temperatio?

Paradisus supercœlestis.

VErùm quid uobis cœlestia iam diutius usꝗ adeò laudo? Quæ fermè non aliter supercœlestium umbræ sunt, quàm terrena cœlestium. O ueram super æthera lucẽ, lucẽ usꝗ adeò ueram ut uerè exprimi nequeat. O ueritatem super cœlum mirè lucentẽ, tàm mirabiliter perlucentem, ut eam nemo queat satis unquã pro dignitate mirari, cùm admirationem ipsam mirificè superet. Hic, ô fili, hic, inquã, solum uerissime, clarissime, optime lætissime uiuitur, ubi uita omnis nihil aliud est, quàm ueritas, claritas, bonitas, lætitiaꝗ plenissima. Hic in ipso immenso lumine luminum lumina idearum cuncta cõspicimus, & in luminibus singula uera clarissime contuemur. Perinde ac si quis in Sole quidem radios omnes inde manantes, in radijs aũt colores singulos, qui inde creantur inspiceret. Plura admodum in præsentia, fili, atꝗ infinite maiora, quàm cœlum & pulchriora uolentem me hic uobis ostendere, prohibet iam uestra isthæc humanorum imbecillitas oculorũ. Quapropter ne nimio splendore caligare cogaris, haud ulterius nũc regni diuini infinitiꝗ Solis plusquam mirabile lumen ostendam, satis esto, quàm beatus sit tuus Alphonsus, quàm beatus & ipse, si modo uolueris, sis futurus, significasse. Quamobrem congratulare iã paternę felicitati, fili dulcissime, congratulare admodum felicitati paternæ, gaude tua, sortem hic tuam hactenus inaudita iam lætus audito. m

Sors

Sors & libertas.

MEntem idem tibi pater, qui & mihi cæterisq; creauit, solus enim ille procreat mentem, qui solus mentem & recreat, qui sola mente capitur, qui solus pascit impletq; mētem, corpus autem tibi istud quondam texuit Aries caput astrorum, spiritum uerò feruentem Mars dominus Arietis accendit. Custos tibi uitæ præcipuè genius est à Deo tributus, genius ex eorū numero, qui uirtutum chorum angelicarum propriè comitantur. Viuis & tu, mi fili, cōtinuè, laborem inter & gloriam. Laborem quidem atq; discrimen rigidior Saturnus ipse tibi minatur. Gloriam uerò prudens ille Mercurius Solis pedissequus pollicetur. Illinc tibi nonnunquam durities quædam potest obesse, hinc contra mirabilis prudentia prodest.

Saturni Martisq; natura.

DVo potissimum inter Planetas hominibus assiduè pericula machinātur, Mars uidelicet & Saturnus. Vterq; tamē, sicut uos docet experientia, plerunq; parcit suis, Saturnijs inquam Saturnus, Mars similiter Martijs, ut plurimùm nescit obesse. Ego certè olim Saturni comes quotiens peperci meis, hoc est, Saturnijs, totiens fauit mihi Saturnus. Contra uerò nihil unquam fauit. Ergo Ferdinande mi, Martis comes ardentis, (si feliciter regnare cupis) parce tuis. Qui uerò sint inter omnes præcipuè tui, ostēdit tibi ignea illa qualitas Arietis, qui cū & Leo Sagittariusq; consentiunt. Omnes igit Arietis, Leonis, Sagittarij filios ipse tanquā fratres habeto. Præterea, ignosce, indulge, obsequere, (si placet) & meis. Qui nam mei sint maximè quæris? Qui uidelicet uel Capricorno, uel Aquario sedibus Saturni reguntur.

Admonitio moralis.

OMnino aūt finibus tuis cōtentus esto. Plura tibi admodum, crede mihi, maioraq; dona sors dabit ultrò quàm lacessita. Quot enim uiolentia persequeris, totidē certè te fugient, atq; quod absit, si quando poterunt, forte fugabunt. Quot aūt beneficentia prosequeris, totidem & sequentur libenter, & obsequent. Totiens bene uinces quotiens beneficio uinces. Tamdiu securissimè dominaberis, quamdiu uolentib. dominare. Facilè, (quocunq; placuerit) mouebis omnes, si nusquam ipse moueberis. Summa, ut scis, prudentia aut nunquam, aut certè coacta init cum fallacissima fortuna certamen. Vbi Mars sæuit maximè, ibi fortuna & plurimum dominatur, & facillimè fallit.

Diuinatio.

HActenus charitate paterna charum filium quemuis prouidentissimum monuisse sufficiat. Nunc breuibus iuuat felici nato meo parumper uaticinari. Efficies, (uideo) citò quod monui. Sic enim te pro tua prudentia facturum præuideram longè antea, quàm prædicerem. Præclara te manet solum in ipsa pace uictoria, turis plena triumphis, in uictoria uerò tranquillitas, in tranquillitate pietas cultusq; Mineruæ. Audi obsecro nunc attentius: audi, inquam, tota mente Ferdinande quod sequitur. Si tribus potissimum coronam tuam gemmis, hoc est, diuina fide, spe, charitate, prorsus ornaueris, certè quandoq; ab ipso tertio cœlo, ubi globum Veneris gratiosum angelici principatus exornant, tres tibi gratiæ feliciter aspirantes, procul à liminibus tuis furias tres fugabunt, tria fata placabunt, cumq; cursus duos Saturni peregeris, tunc præcipuè filij, Ferdinande, tui felici tùm Solis ad Iouem aspectu, tùm Lunæ cum Ioue coniunctione, imò uerò maximo Dei omnipotentis dono, coram te excelsæ potestatis splendore fulgebunt. At uerò postquam paternos annos impleueris, atq; insuper Martis circuitus plures meritò nobis, id est, superis tantum notos adiunxeris, demum ijsdem ipse alijs quib. & hic tuus pater Alphonsus, scilicet, & pietate in Deum, & in homines clementia, (genio

nio duce) cœlestem patriam repetes. Vbi fermè perinde atq; uirtutes angelicæ, quæ præcipuè Martis sphæram illustrant, beata æternitate frueris, fruendoq; gaudebis.

Quam mirabile gaudium in patria.

O Mirum prorsus, ô incomparabile gaudium, ubi in ipso bonorum bono penitus infinito, cunctis bonis infinitè gaudemus. O quàm integro ibi gaudio fruimur, ubi quisq; nostrum, quantulcunq; est, totus est gaudium, gaudiumq; totum. Canerem equidem libentissime nūc tibi, mi fili, angelica uoce thronorum, quàm mirifica semper in patria dulcedine repleamur, nisi uererer ne forte posthac tantæ dulcedinis huius cōparatione, tota tibi in terris uita non solum amarissima, uerumetiam amaritudo ipsa penitus uideretur. Quare misericordia quadam me continebo, ne filium meum ultra mœstissimam mortalium sortem, uehemētius, quàm cæteri doleant dolere compellam. Vt autem aliquādo feliciter æternitate fruaris, noli rebus caducis frui unquam, sed potius uti. Atq; ut quandoq; uerè gaudeas, sola semper ueritate gaudeto.

Ascensus Animorum.

VAle iam lætus & uiue felix, suauissime fili, ecce nunc uocibus nōnne audis? Vocibus, inquam, Archangelorū, sphæram Mercurij præcipuè decorātium ad æthera reuocor. Sed antequam ualeas amplectere amabo spiritum hunc tuo spiritu meum, quando ego iamdiu amplector & tuum. Viue mecum & semper & libenter, ô fili, quandoquidem ego etiam ultra cōsummationem seculi uiuo tecum. Sed aspice iam, mi Ferdinande, imò uerò iam suspice, quàm mirabiliter nunc seraphicis fretus alis & sublimes thronorum sedes momento temporis repeto, & lares interim tuos quodammodo instar radij non relinquo. Vale rursus exalto.

Tam ineptus est, qui amico iam perfecto gratias agit, quam gratus, qui non habet gratias.

Marsilius Ficinus Florentinus Rainaldo Gauardio Senatus Veneti scribæ egregio, S. D.

MIsisti ad nos superioribus diebus Marsilij tui salutādi gratia filium tuum Dominicum & indole, & moribus literisq; decorum. Talem præterea huic epistolam ad me dedisti, ut non alios mente, quàm corpore uidearis filios genuisse. Deinde dum excogito literas quibus tibi respondeam, atq; gratias agam, ecce ipse ad nos accedit. Bernhardi Bembi Aeneæ nostri fidus Achates. Quo quidē beneficio me tibi usq; adeò deuinxisti, ut unum è duobus animis animum iam prorsus effeceris. Quod ergo nullas tibi iam ulterius, aut huius, aut cuiuslibet alterius beneficij gratia, gratias agam ipse, egregie Rainalde, in causa es, ipse enim non duos ulterius nos esse uoluisti, sed unum. Ego tàm ineptum insanumq; esse arbitror eum, qui sibimet gratia agit, quàm ingratum, qui non habet alteri gratias.

Quod libenter accipis, redde libenter.

Marsilius Ficinus Laurentio Lippo Rhetori & Poëtæ, S. D.

SAlue perspicacissime Lippe. Si tàm facilè tamq; libenter Alcinum à nobis traductū mihi reddideris, quàm facilè, quamúe libenter, ipse iamdiu tibi legendum dedi, rem mihi gratissimam feceris.

Magis commendat uirtus, quàm amicitia, facilius persuadet probitas, quàm eloquentia.

Marsilius Ficinus Florentinus Francisco Bandino, S. D.

GEorgius Anthonius Vespuccius qua in re indigeat opera tua ipse te facit suis literis certiorem. Res autem ista mihi non aliter, quàm ipsi cordi est Bandine. Non enim potest non coniuncta causa esse, ubi coniunctus est animus. Sed est Vespuccius noster, nostri ingenium hominis, in exigendo, quàm par est uerecundioq;

cundior. At uerò insignis probitas & doctrina uiri, uel eo tacente apud æquos iudices omnia debet & uehementer exigere & facillimè impetrare. Hūc ergo quamuis, ut scis, amicissimum non tàm ob amicitiam, quàm ob uirtutem suam tibi commēdo. Nam ob uirtutem ipsam est nobis amicus.

Votum, Oraculum, Miraculum.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernardo Bembo Doctori & equiti Venetorum Oratori clarissimo, S. D.

AMice cœlestis atq; diuinę semper salue. Cæteros quidem amicos partim mihi sors quædam obtulit, partim propria dedit electio, Bernhardū uerò Bembum mecum ab initio coniunxit cœlum, diuina deinde prouidentia mirabiliter confirmauit. Cœlum, inquam, propterea quòd eodem anno atq; die sub eodem sydere nati sumus. Diuinam præterea prouidentiam nos inuicem deuinxisse ex eo potissimum assero, quod eo anno quo primum orator Florentiam accessisti, quarto ferè ante accessum mense mihi grauiter ægrotanti, statim post uotum quoddam pro salute Deo diuæq; Marię suppliciter institutum, uisus es certè tùm primum nobis notus in somnis, ante prorsus incognitus, citam prosperamq; ualitudinem polliceri. Expergefactus penè sanus breui prorsus conualui. Quinto post mense quo die uoto penitus satisfeci, eademq; hora nostrum sponte primum adisti gymnasium magna comitante caterua, atq; ea forma qua in somnis olim præuiderā diuinitus salutasti, multaq; inter nos dicta tunc factaq; sunt, eodem prorsus pacto quo somnians uideram. Eodem anno tanquam religiosis uotis uitæ redditus librum de Christiana religione composui. Nunc ergo lege feliciter amice cœlestis atq; diuine. Quem certè nobiscum cœlum ipsum ligauit ab initio, deinde cœlo excelsior religio religauit. Marsilius tuus hæc manu propria. idibus Iulijs. M. CCCC. LXXIX.

Verus amicus, quid amicus optaturus sit præsagit, atq; præuenit petiturum.

Marsilius Ficinus Florentinus Georgio Cyprio Physico insigni, S. D.

SI amor Deus est, quod & Poëtæ canunt, & Theologi confitētur, ergo diuinus, si diuinus est & plusquam diuinus, cum sit Deus, ergo diuinat. Igitur uerus amicus, quid amicus optaturus sit præsagit atq; præuenit petiturum. Talis certè erga nos est Georgius noster Cyprius, illic ortus ubi Venus ipsa culta est, geminorum mater amorum. Equidem nisi uererer ne forte plusquam familiarem amicitiam nostram uerbis offenderem, ingentes pollicitationibus tuis gratias agerem. Verùm familiaritatem ipsam minus familiariter tractat, non est amplius familiaris habendus. Tunc maximè erga amicum gratiosissimum grati sumus, quando tàm grate accipimus, quàm gratiosè uel largitur ipse, uel pollicetur.

Qui pro rebus uerba dat, folia dat pro fructibus.

Marsilius Ficinus Ioanni Cocchio literis & moribus ornatissimo, S. D.

TV mihi das fructus ego folia mitto, utinam saltem tàm bella hæc sint, quàm illi boni. Leges unà cum Francisco Castilionensi conphilosopho nostro nostras de pace epistolas ad Pontificem & ad regem, meq; illi commendabis. Vale feliciter.

Qui beati sint, qui beatis proximi, qui remotiores, qui remotißimi.

Marsilius Ficinus Locterio Neronio Conphilosopho suo, S. D.

BEati cœlestes, qui nihil unquam sentiunt aliud nisi bonum, proximè autem ad illos accedunt, qui cùm in regine pessima collocati, necessariò mala undique sentiant, interim tamen quoniam nusquam à summo dissentiant bono, malis alicubi non consentiunt. Tertium illi obtinent locum, qui post lapsum ita quandoq;

in summum resurgunt bonum, ut agnoscant id esse malũ, uidelicet cessisse malis, agnoscant tunc solum se malis cedere, quando uolunt ipsi ut apud se cedant bona maiora minoribus, agnoscant ubi inuenitur bonorum omnium bonum, ibi solum malorum medicinã omnium reperiri. Infimi tandem existimandi sunt atq; miserrimi, qui usq; adeò summi boni radijs ubiq; fulgentibus suos oculos clauserunt, ut nusquam in ea ipsa luce, extra quàm nihil uidetur boni, ipsi uideant quantum hoc malum sit, sine illo semper esse, sine quo quicquid sentitur est malum. Hi nimirum quanta sit extra diuinam felicitatem miseria, tandem non in diuino splendore suspiciunt, ne illic suspiciẽdo beati sint, imò in suis tenebris per quosdam illius radiolos quasi hallucinantes suspicantur & sentiunt, ut hic suspicando sentiendoq; sint miseri. Mundus (ut Christus ait) uitæ magister, in maligno positus est, ob hoc ipsum præcipuè, quia positi sumus, imò sumus in mũdo maligni. Malè sanis & inquietis nihil occurrit sanum nihilq; quietum. Quid ferrea secula totiens iniustè culpamus? Cùm primum homo, ferrum auro anteponens, factus est ferreus, meritò seculum quod ante natura fuerat aureum, ferreum ipsi prorsus euasit. Quid mirum? si omnia nos undiq; mala sequuntur, dum ipsi relicto primo bono, id est, Deo, mala singula sequimur tanquam bona, quæ omnia sine primo sunt mala. Non iniuria totiens inuiti in omne malum incidimus, quotiens spõte ab eo cadimus quod est omne bonum. Ergo non licet nobis de seculis unquam, imò contra licet seculis ipsis de nobis uehementissimè conqueri. Emamus ergo nobis, emamus omni studio aurum illud ignitum, quod aquila cœlestis ostendit, id est, puram ueritatis lucem, ipso bonitatis amore feruentem. Sed non facilè splendore ardorem, imò potius ardore splendorem prorsus ememus. Siquidem ipsum aurum non quando radijs ignis eminus percutitur ardet, sed quando ignis calore cominus occupatur, effulget. Neq; quoniam igne fulget propriè, sed quoniam igne feruet, penitus ignitum. Sic solum, sic & ipsi si boni, id est, Dei solius in primis amore flagrabimus, subitò eiusdem splẽdore lucebimus, erimusq; diuini. Deus lux est, Deus charitas est. Cui charus ante omnia Deus est, huic fulget ante omnia Deus. Cui Sol ille fulget per quem omnia fulgent, huic facilè passim cuncta refulgent. Huic præterea mirificè dulcescunt omnia, qui nihil usquam gustat, nisi in ipsa dulcedine sine cuius sapore dulce nihil effici sentiriue potest. Quorsum hæc? ut uidelicet Theologicis epistolis tuis quandoq; utcunq; possum Locteri respondeam. Ad hæc enim suspicienda nuper ipse me tuis splendidissimis literis excitasti. Accipe ergo libenter, tua enim ista sunt, qualiacunq; sunt. Tibi reddo. Calẽdis Augustis. M. CCCC. LXXXIX. In agro Caregio.

Non est harmonice compositus, qui harmonia non delectatur.

Marsilius Ficinus Bastiano Foresio charissimo compatri, S. D.

AVrelius Augustinus noster scribit in libris de musica, eum non esse harmonicè compositum, qui harmonia non delectatur. Neque id quidem iniuria. Nempe cum ob similitudinem quandam uoluptas effici soleat, necesse est eum, qui concentibus non oblectatur, esse quodammodo concentus expertem. Hunc, (si dicere fas est) dicam, non esse à Deo compositum, qui in numero, pondere, mensura, cuncta componit. Dicam præterea, non esse amicum Deo, qui usq; adeò consonantia gaudet, ut mundum ob hoc ipsum creauisse potissimum uideatur, quo singula quidẽ mundi membra & sibi inuicem, & uniuerso concinerent, uniuersum uerò ipsum authoris sui intelligentiæ bonitatiq; pro uiribus consonaret. Adde, quòd ipsa sphæras disposuit earumq; motus inuicem temperauit, (ut quemadmodum Pythagoricis Platonicisq; placet) inæstimabilem harmoniam melodiamq; conficiant. Plurima in hãc sentẽtiam aliàs disseruimus. Hoc unum præterea iuuabit commemorasse, quod equidem diligentius obseruaui, multos ingeniosos quotidie reperiri, qui his aut illis cæterorum sensuum uoluptatibus studijsq; natura uix moueantur, nullum uerò ingenio præditum unquam reperimus, qui musicis modulis non raperetur. Nullum quoq; eorum, qui non rapiuntur nouimus acumine iudicioq; pollere. Huius autem rei causa est præcipuè duplex, altera physica, altera mathematica. Physica quidem, quoniam media cerebri pars, quam

propius

proprius respicit, auris iudicio tanquam instrumentum, uel incitamentum quoddam quodammodo seruire uidetur. Hæc autem quando perfecta, consonantia caret, minimè omnium consonantia capitur. Quando uerò harmonicè admodum composita est, harmonia mirificè tanquam re simili & congrua delinitur. Mathematica uerò, quoniã Mercurius, (idem quod Poëtæ ab Astrologis acceperunt) ingenij largitor est, & citharæ faber. Quem ergo nascentem haud benignè satis Mercurius intuetur, uidemus ut plurimùm tanquam asinum quendam & ad lyram, & ad literas pariter apparere. Contra uerò ad hæc ambo sese illos habere, qui ab ipso Mercurio lyræ literarumq; magistro benignè respiciuntur. Vale feliciter, mi Foresi, quem & si cœca fortuna minus, tamen perspicacissimus ille Mercurius benignè respexit. Equidem, mi Foresi, postquam tibi modo scripsi Vale, surrexi, properaui, sumpsi lyram. Incœpi longum ab Orphei carmine cantum. Tu quoq; uicissim, postquam legeris hic iterum Vale, (si sapis surge) protinus surge, libens sume lyram, laborum dulce lenimen. VIII. Septembris. M. CCCC. L. XXIX. In agro Caregio.

Maledicus non aliter te lædere potest, quàm si faciat uicißim te maledicum.

Marsilius Ficinus Ioanni Cocchio, S. D.

INimicus tuus non ob aliam causam tibi detrahit, nisi ut palàm uituperandus appareas, atq; animo perturberis. Si moueris & ipse, uicissimq; in maledicta prorumpis, habet ille aduersum te tota quod mente petebat. Nam te malum iam reddidit & maledicum, & infamem. Prudenter Plato noster de maledicis inimicisq; suis non modo non obloquebatur quicquam, sed neq; cogitabat quidem, docens nos imitari naturam, quæ contrarium suum à se procul expellit. Sic enim & nos faciemus, si hostes ex ore ac mente pellemus. Adde quòd si & cæteri eadem ratione erga hostes nostros se gererent prorsus ex omni memoria hominũ delerentur. Verùm multò diuinius nos Christus, (uitæ magister) instituit, præcipiens, ut benedicta quidem maledictis, benefacta uerò malefactis libentissimè redderemus. Sic enim facillimè & ipsi permanemus indomiti, hostesq; domamus. Naturam quoq; ipsam sic imitamur, quæ contraria curat, temperatq; contrarijs, malaq; superat bonis. Deum præterea sequimur, qui omnibus uel inimicis suis, id est, impijs iniustisq; benefacit gratis, Solem suum pluuiasq; iubens super malos æquè ac bonos oriri. Ego quotiens ab hac erraui uia, totiens pœnitentia sum affectus. Quando uerò omnino secutus sum, tunc feliciter mihi omnia successerunt. Arbitror te præcepta eadem sequuturum, & tanquam iam sequenti congratulor.

Cum ueritas ipsa sit immobilis & æterna felicitas, soli uerè, immobiliter, beate uiuunt, qui in ueritatis studio uitam agunt.

Marsilius Ficinus Bastiano Saluino Amitino suo, S. D.

ACcepi epistolam tuam de rerum mutabilitate immutabiliter disputantem, immutabiliter, inquam, id est, uerè, siquidem immutabilitatem ipsam nihil esse aliud arbitror, quàm ueritatem. Profectò ueritas ipsa usq; adeò immobilis est, ut etiam motionis ueritas sit immobilis. Quid nam aliud est ueritas motionis? nisi ipsa eius ratio, quæ uera eiusdem definitione comprehenditur. Hæc autem ita se habet, ut aliter unquam se habere non possit. Proinde ueritas semper est præsens, neq; de præterito transit in præsens, neq; de præsenti transit in futurum. Veritas adeò præsens est, ut etiam futuri præteritiq; ueritas præsens existat. Quippe eadem ueritate uerum est in præsentia, hoc aut illud uel esse, uel fuisse, uel fore, qua & ab æterno uerum erit hoc aut illud aliquando fore, & in æternum uerum erit, hoc aut illud quandoq; fuisse. Veritas adeò sempiterna est, ut etiam si incœpisse dicatur quãdoq;, certè ante ab æterno uerum fuerit, & non nisi per ueritatem eandem fuerit uerum, ueritatem ipsam quandoq; fore. Ac etiam si unquam desinere ueritas cogitetur, deinde in æternum uerum futurum sit,

atque non nisi per ipsammet ueritatem futurum sit uerum ueritatem aliquando extitisse. Veritas si in motione immobilis est, si in præterito & futuro est præsens, si in principio est sine principio, si in fine similiter absque fine, certè nihil est aliud, quàm immobilitas ipsa atque æternitas. Mens igitur natura ueritatis capax, immobilitatis æternitatisque est particeps. Voluntas quoque natura ueritatis auida, immobiliter æternæque uoti sui compos effici potest. Vita electione ueritatis studio, cultuique dedita, sola immobiliter æternæque felicissima uiuit. Nempe quicunque à ueritate ueræ beatitudinis fonte impiè ingrateque discedunt, interim à beata æternitate miseri decidunt. Qui autem pro uiribus accedũt ad ueritatem, ueræ felicitatis originem, simul in beatam æternitatem beati resurgunt. Igitur, quemadmodum incœpisti, in studio cultuque ueritatis uiue feliciter. Soli enim uerè beatique uiuunt, qui in ipsa ueritate ueræ beatitudinis fonte uiuunt. Soli autem aliquando possunt in ipsa ueritate uiuere, qui semper quoad fieri potest ueritati uiuunt.

Vbi bonorum uiget, ibi solum reperitur omnium medicina malorum.

Marsilius Ficinus, & Ioannes Caualcantes Leonardo Collensi legitimo Iurisciuilis Professori, S. D.

ANimus nos, ut est apud Platonicos, mediam quandam inter æterna & temporanea obtinet regionem. Atque tanquam utrorumque particeps, ad utraque pro arbitrio uoluitur. Quando temporalibus sese mergit, primo quidem breuẽ quandam falsamque dulcedinem sentire uidetur, mox longa ueraque amaritudine proruitur. At cum sese erigit ad æterna, contra omnino se habet. Nẽpe post breuem quandam falsamque amaritudinem, dulcedine uera & diuturna perfunditur. Quippe quum non temporaneum, sed æternum sit uerum æternæ intelligentiæ nutrimentum. Cætera quidem hominum studia, ut plurimùm, à diuinis seiungunt, mortalibus'ue constringunt, religio autem contra à mortalibus soluit, diuinisque religat, ubi stygijs amarisque saporibus procul expulsis, nectarea nos suauitate perfundit. Si quando alias religioni indulgendum fuit hac tempestate est potissimum indulgẽdum, hoc enim ut uides, malorum omnium seculum est. Solum uerò apud Deum, ubi bonorum omnium uiget bonum, reperiri potest omnium medicina malorum. IIII. Calend. Decembres. M.CCCC.LXXIX. Florentiæ.

Decrescente corporis pulchritudine, crescit animi pulchritudo.

Marsilius Ficinus Angelo Politiano conphilosopho suo, S. D.

SI nunc Politiane dixero me literarum tuarum acumen & eloquentiam non mediocriter admirari, aliquis fortè me nimis admirabundum existimabit, quippe cũ nouitas tantum cæteris admirationem parere soleat, ego uerò etiam quæ mihi in Politiano iamdiu notissima sunt, uidear admirari. Sed reuera non antiqua mihi in te, sed noua demiror. Adeò enim feliciter Politianus meus breuissimo quodam tempore adoleuit, ut mutata forma alius mihi iam nouusque appareat. Ergo qui mihi puer non parum, qui multum placuit adolescens, idem plurimùm perplacet adultus. Nempe crescente in dies forma, creuit & gratia. Atque id quidem ea etiam ratione placet libentius, quia sæpe uaticinatus sum futurum. Perge igitur, fac obsecro, ut cœpisti, te diuinum ut simul me facias diuinantem. Quod autem Marsiliana tantis ubique effers laudibus nihil miror, quis enim in proprijs laudibus canendis, non uehemens sit? non accendatur? Quis adeò gustu caret, ut non sibi sua maximè placeant? Retulit nobis Francus quid cum doctis omnibus, præsertim cum Hermolao Barbaro, erga nos egeris, quid petas ut agam. Agam equidem libenter, utinam belle. Belle certè ago atque bene, quicquid cum Bernhardo Bembo meo ago. Landinus & Caualcantes innumeris te uicissim salutibus obruunt.

Seditiosas

Seditioſas urbes procul fugito.

Marſilius Ficinus Hieronymo Roſſio Dilectiſſimo ſuo, S. D.

NAldus Poëta noſter poſtulauit à me tuo nomine Pauli raptum. Mitto opuſculi huius Archetypum. Tu uerò quoniam Archetypum eſt cum primum tranſcripſeris tutò remitte. Naldus hic ſimulq; Angelus Politianus alter Poëta noſter, multa de me Hermolao Barbaro, multa inſuper mihi de Hermolao cecinerunt. Ergo ut tibi accommodum erit latiniſſimum hunc noſtrum Barbarum cõuenito, dicito ſtatuiſſe me, nihil ad eum tanquam præcipuè bonum aliquando ſcribere non bonum, nihilq; in his tantis patriæ malis in mẽtem nobis uenire non malum. Equidem ut plurimum miſeræ huius urbis tædio ruſticor. Nec aliam ob cauſam mœnia hæc interdũ reuiſo, niſi ut Bernardũ Bembum meũ uiſam, qui adeò nobis placet, ut eius cauſa tantum hoc tempore poſſim dicere, nonnihil Florentiæ eſſe quod placeat. Idem de Bembo cæteri omnes ſentiunt literati. Phœbo Capellæ & Leoni Michaëli uiris clariſſimis nos commenda. Calendis Martijs. M. CCCC. LXXIX. In agro Regnano.

Orphica comparatio Solis ad Deum, atq; declaratio idearum.

Marſilius Ficinus, & Ioannes Caualcantes Locterio Neronio Conphiloſopho ſuo, S. D.

SPhæra Solis tota, (ut Orphici tradunt) animam habet lõgè, quàm cæteræ ſphæræ præſtantiorem. Quæ per uniuerſum quidem ſphæræ corpus uitã motumq; exeret, perq; omnia inde diffundit. Per globum uerò ipſum planetæ Solis intellectum in primis exercet & uiſum. Intellectum quidem per lucem quandam intelligibilem in ipſo Solis centro quaſi capite dominantem. Viſum uerò per inuiſibilẽ lucem in uniuerſo Solis ambitu tanquàm oculo perlucentem. Illic utiq; ex intelligibili luce fit uiſibilis, & intellectu quoq; fit uiſus. Nihil enim ibi aliud intellectus eſt, quàm lux intelligibilis eadem, nihil aliud uiſus, quàm lux ipſa uiſibilis. Non aliud eſt, ipſius eſſe, quàm lucere, non aliud eſt ipſius lucere, quàm uidere, non aliud illuminare, quàm facere ſua omni factaq; ſeruare quàm facilè eſſendo natura ſua lucet intrinſecus, tàm facilè lucendo illuminat extra, tàm etiam facilè illuminando ſua omnia facit & ſeruat. Sed miſſa faciamus in præſentia cætera Solis officia, intimam duntaxat uiſibilemq; ipſius Lucem, id eſt, uiſum ipſum conſideremus. Illic uiſus tàm ſummus eſt, quàm uiſibile ſummum. Viſus per quem cæteri uident uiſus, uiſibile per quod cuncta uidentur. Quo nã potiſſimum uiſus ille ſe dirigit, ut uideat aliquid niſi in ſemetipſum, in quẽ & cætera utcunq; poſſunt, intuetur ut uideant. Sed quid nam uidet præcipuè quando ſe uidet? Profectò uiſibilem lucem uidet, uiſibilium omnium colorumq; fontẽ atq; originem. Si illic ſummus uiſus eſt atq; uiſibile ſummum, certè ſumma eſt perfectaq; uiſio. Et quę differendo trium numero computamus, unum reuera idemq; exiſtunt. Si enim uiſus eiuſmodi atque uiſibile unum ſunt, (ut diximus) conſequens eſt, ut uiſio quæ tanquam actio quædam media inter utraq; cogitatur, cum utriq; ſit idem. Proinde ſi lux illa perfecte ſe uidet, certè & quantum in ſe poſſit, & quotcunq; facere ex ſe poſſit, penitus inſpicit. Vt aũt cætera, quæ innumerabilia ſunt, omittamus, colores certè omnes & facit, & ſeruat. Prout enim ipſa ſeſe uarijs modis paſſim per uaria ſubiecta diffundit, uarios edit ubiq; colores. Omnes ergo colores in ſe uidet, dum ſe uidet. Verùm ſi lux illa ſimpliciſſima eſt atq; (ut ita loquar) unicolor, quonam pacto tàm multiplex erit atq; omnicolor? Nimirum ob hoc ipſum quia ſimpliciſſima eſt eſt in genere ſuo & prima & omnium communiſſima. Si ita eſt, meritò omnes ſui generis gradus in ſe ipſa cõplectitur. Sola enim forma illa in quouis genere, omnino omniformis eſt, quæ in eadem omniformis. Atq; multitudo formarum, quæ in ſubiectis aliunde formatis compoſitionẽ diuerſitatemq; adducit, eadem in cauſa formatrice eminentem ſignificat ubertatem, uirtutemq; & uniſſimam (ut ita dixerim) fortiſſimam.

Cæterùm ne longius peruagemur, quot ſunt in rebus compoſitis colorũ ſpecies totidem ideas colorum lux illa cõſpicit in ſeipſa. Prout enim uidet ſe primũ duntaxat gra-

du comicabilem est nigri coloris idea, ut autem gradu II. idea fit fusci. III. flaui. IIII. cœrulei uiridisque. V. cœlestis & glauci. VI. rubei plenioris. VII. rubei clarioris. VIII. crociei. IX. albi. X. limpidi siue nitidi. XI. splendidi, splendoris denique. XII. Gradus eiusmodi, qui in subiectis multis aliunde formatis multi sunt, in causa una omnium formatrice unus sunt gradus & summus. Non aliter quam innumerabiles numeri in ipsa eorum origine unitates sunt unum, & innumerabiles lineæ in centro uno indiuiduo unũ sunt atque indiuiduæ. Veruntamen lux illa, dum summum sui ipsius inspicit gradum, conspicit similiter quot sequentibus gradibus passim queat summus gradus ipse diffundi, quot'ue inde colorum species procreare. Est colorum causa triplex, efficiens, & exemplar & finis. Efficiens, quantum ex se suaque uirtute producit, exemplar quantum ad suam illos similitudinem exprimit, finis quantum & ipsa illos ad se eleuat atque reducit, & ipsi naturali quodam instinctu inde insito ad ipsius similitudinem, quantum species capit sua, peruenire nituntur. Colores in subiectis diuisi quidem sunt, qualitate situque & tempore. In causa uerò tribus his modis prorsus uniti, in subiectis præterea confusi sunt atque inuicem contrarietate commisti. In causa uerò & uirtute effectrice, tàm perspicacia sensus singula inuicem discernentis, quàm uoluntate plurima eligentis absque ulla cõfusione distincti. In subiectis postremò imperfecti sunt, quoniam undique sunt infecti. In causa uerò perfecti prorsus existunt, quantum purissimi sunt, atque plenissimi. Ergo sicut in subiectis magis inter se diuisi sunt, sic in ipsa causa magis sunt. Quia priuationem illic aliquam essentiæ naturæque suæ non patiuntur. Quæres forsitan quonam pacto in causa distinguantur? Respondeo exempli causa, mysterium illud, adhuc Orphicũ sequens, tribus modis colores in ipsa luce considerari. Primo quidem secundùm affectum eius & uoluntatem. Per absolutam essentiam minimè diuidũtur, una enim lux pura ibi sunt cuncti colores. Per uisionem uoluntatemque inuicem distinguuntur. Quoniam & uidet & uult multis lucem unã modis permulta subiecta diffundi. Nũquid lux illa propterea composita multiplex euadit, quod multa in se uidet posse ex se fieri uultque fieri? Nequaquam. Quippe quum neque per formas multas uideat multa, sed per unam, per unam scilicet. Lucem uariorum originem exemplarque colorum. Neque pluribus ad plura cernendis eligendaque uisionibus electionibus'ue utatur. Sed & una plura uisione discernat, & unica similiter eliget uoluntate, ergo ratione duntaxat, id est, perspicacia plurima discernente & uoluntate multa deliberante discerni uidentur. Non ratione, inquam, oculorum nostrorum, qui hinc in alio illa suspiciunt. Sed ratione oculi sui, qui ibi in se illa conspicit atque deliberat. Quamobrẽ respectus illi quibus ideæ colorum inuicem discernuntur non à coloribus his oculis'ue creantur, imò ab ipsa luce, tàm perspicacissima, quàm tamen perspicua, ab ipsa, inquam, luce sese ad diuersas colorum species referente. Sunt enim respectus ita multi ut sic perspecti atque electi. Eiusmodi uerò multitudo in ipso perspiciente & eligente propriè naturæ suæ simplicitati non obstat. Sed satis iam satis, mi Locteri, in cœlestem Solem fiximus nostrum pro uiribus, aquilæ instar, intuitum. Ergo, ne infeliciter caligare cogamur, nostram iam ad nostra aciem reflectamus, ad nostra inquam, id est, ad ideam nostram Solem'que illum supercœlestem, qui ardentes amatores contemplatores'que sui perdite caligare non sinit. Sed quantum illorum corruscat oculis, tantum eorundem aciem & confirmat, & roborat. Quapropter Orphicum mysterium illud si nolumus fateri uerum, saltem parumper fingamus quasi uerũ, ut Solem cœlestem ita suspiciendo, prospiciamus, in eo supercœlestem illum, tanquam in speculo, qui in Sole posuit tabernaculum suum. XIX. Decembris. M. CCCC. LXXIX. Florentiæ.

Præstat exulem esse, quàm inspicere patriam pereuntem.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernhardo Bembo Veneto Oratori, S. D.

Rogas urbanissime Bembe, quamobrem tãdiu Neapolitanus ille noster rusticus esse uelit? Quia uidelicet Vrbanus hac tẽpestate esse nõ potest. Si uel posset ingentẽ, Bernarde, dolorem, quo ipsum urbis istius Neapolitanę conditio quondã felix nũc penè misera præmit, palàm securus præmere uel saltem sciret cau-

tet cau-

ret cautus reticere, nũquam eius urbis quæ Bembum suum diligit aspectum procul effugeret. Verùm in tantis patriæ malis grauiter non dolere non potest. Non datur succurrere, ne dicam, non licet, dissimulare non libet, libet abesse. At inquies forsitan scilicet ijs Philosophis labor est, ea cura quietos sollicitat, equidem, (detur optio) mallet unà cum Democrito procul ab urbe, è summo quodam montis uertice Abderitanos ridere dementes, quàm cum Heraclito è turris specula lugere Ephesios pereuntes. At uerò is ipse est, qui Iesum in hoc uno saltem natura quadã potius imitetur, Iesum miseram Hierosolymæ urbis sortem in monte deflentem. Qui rursus Pythagoram, Platonem, Aristotelẽ modo sequatur, deformem aliquando Athenarum faciem procul effugientes. Deniq; ut Socrates non sit Aristoteles, (ut ita dixerim) esse studet. Scis, (ut arbitror) quàm ob causam Aristoteles post Socratis necem, relictis Athenis in Calcidem se cõtulerit. Calendis Iunij. M. CCCC. LXXX.

Felix est, qui uerè gaudet, uerè gaudet, qui sola ueritate gaudet.

Marsilius Ficinus Ioanni Francisco Hippolito Iuris utriusq; Doctori Gazolti comiti uiro clarissimo, S. D.

FRanciscus Berlingherius familiaris noster, literis & moribus ornatissimus, reddidit nobis epistolam tuam. Qua scribis te primum epistolarum nostrarum librum habere, reliquos cupere. Reliqui quinq; sunt, mitto secundum, qui totus in Platonicorum mysteriorum contemplatione uersatur. Quatuor uerò sequentes perinde ac primus, quem habens breuibus uarijsq; admodum constant epistolis. Illos autem mittam ad te postquam secundum hunc abs te recepero, quem obsecrò remittas diligentissimè. Vnicum enim erat penes nos hoc libri huius exemplar. At tu epistola tua ingentis amoris erga me plena, ita me tibi subitò deuinxisti, (ut putarim) uel unicum exemplar fidei tuæ & diligentiæ committendum. Amoris autem mei erga te mutui argumentum quoque esse uolui, secundam libri huius epistolam, quàm cum iamdiu statuissem communi quodam titulo, (ut sæpe soleo) ad amicos inscribere, nuper inscripsi tibi, utpote in quem unum parem cunctorum beniuolentiæ beniuolentiam iam contulerim. Lege feliciter, ac uiue felix, sed ut felix uiuas uerè gaude, ut autem uerè gaudeas, sola ueritate gaude.

Publica nequeunt rectè feliciterq; absq; diuino auxilio gubernari.

Marsilius Ficinus Francisco Berlingherio, S. D.

QVantum pleriq; solent amicis magistratus dignitatesq; adeptis congratulari, tantum ego hac in re & Deo uouere soleo, & diuinam amicis gratiam exoptare. Didici equidem à Platone eas artes, quæ circa priuata uersantur bona, posse sufficienter interdũ humana prudentia gubernari, in ea uerò facultate, quæ publicum curat bonum, gubernatorem esse, fateriq; oportere Deum ipsum, ad quem pertinet quidem omnium, sed communium publicorumq; præcipuè prouidentia, humanam uerò prudentiam in eiusmodi facultate non gubernatricem esse, imò diuinæ gubernationis pedissequam & ministram. Huc tendit mysterium illud Platonicum in Protagora, Prometheum, id est, humanam prouidentiam artes omnes præter ciuilem industriam inuenisse. Hanc enim ab Ioue, inquit, per Mercurium, id est, à diuina prouidentia per angelicas inspirationes quotidie nobis subministrari. Huc tendit & comparatio illa Platonica. Quemadmodũ nequeunt à bestia bestiæ rectè feliciterq; absq; homine duci, ita neq; homines ab homine sine Deo. Quidnam aliud sibi uult propheticum illud? cor regis in manu Dei, & quocunq; uult uertit illud. Quid & hoc euangelicum apostolicumq;? Non haberes hanc potestatem nisi tibi data esset desuper. Rursus, non est ulla potestas à Deo. Quæ uerò sunt, à Deo ordinata sunt. Quamobrẽ Dionysius Areopagita archangelos humanis ducibus, duces magistrosq; præfecit. Hinc Dauid Psalmis non aliter, quàm habenis quibusdã regni sui gubernacula temperabat. Sciebat enim nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilaturum, qui custodit eã.

Hinc

Hinc Salomo sapientiam diuinam inducit ita clamantem. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. Hinc Romanorum quoque religio, nihil publicum uel pace, uel bello absque uotis auspicijsque tentari iubebat. Vnde Scipio haud prius publica aggrediebatur negotia, quã diuinis uotis incubuisset. Scite Oratores atque Poëtæ, eos qui publicis præsunt muneribus, tanquam nauium gubernatores esse aiunt: & quasi semper inter scopulos fluctus procellasque uersentur, perpetuò numinum præsidio indigere. Quapropter quemadmodum erga cæteros amicos soleo magistratus adeptos, si erga te amicissimum nũc afficior, nempe in primis Deo pro tua felicitate uoueo, deinde non tàm tibi gratulor, quàm opto, opto, inquam, diuinam opem, ut piè, prudenter, iustè, clementer, & denique feliciter istum aliosque omnes magistratus agas & peragas. Quod quidem spero te, noui enim ingenium tuum (gratia diuina) consequuturum. Vale.

Non est communis Pater, qui communem filiorum non habet curam.

Marsilius Ficinus Bernhardo Bembo Iurisconsulto, & equiti Venetorum Oratori clarissimo, S. D.

NIhil ad te iamdiu scripsi, mi Bembe, qui malignitas temporum nihil prorsus uel audienti, uel cogitanti mihi suggerebat nisi malum. Ego autem quamuis malè scribere non dediscam, mala tamen scribere nondum didici. At nuper hoc unum audiui, quod probem modo sit uerum. Pastorem uidelicet summum, (cœlesti consilio fretum) noluisse à grege suo Venetos segregare. Contra uerò quid aut audiri, aut cogitari prophanius potuisset, quàm eam Rempublicam, quæ omnium, quæ in terris sunt, quæque fuerunt, diuini iam censetur ab ipso Dei uicario, uel oppugnari uel deseri? Proinde tunc demum cuncta probabo, cum & cęteri omnes de Venetis idem senserint, & pontifex ipse de cæteris quoque, id est, de Christianis cunctis idẽ penè senserint quod de Venetis. Cogitarit uidelicet atque ostenderit omnem Christianorum omnium esse se patrem diuino oraculo iudicatum. Neque reuera patrẽ esse, qui non habeat filios, neque filios habere reuera, qui filios suos non habet filios. Ego uerò non solum pro mea in omnes charitate id opto, uerumetiam Pontificem ipsum spero, pro sua pietate, esse facturum.

Sola illa gratia non senescit, quæ à rebus non senescentibus oritur.

Marsilius Ficinus Dominico Gallecto, S. D.

COgitabam modo diligentius ipse mecum, qua nunc te ratione potissimum obsecrarem obtestarerque, ut necessarium nostrum conphilosophum Bastianum Saluinum, (si quo pacto potes) in sua causa adiuues. Primum quidem sese mihi obtulit amicitia, cum'que ita scribere iam statuissem, rogo te per nostram amicitiam mi Gallecte, & quæ sequuntur, uirtus ipsa me subitò sic interpellans noli Marsili, inquit amicitiam, quæ me, scilicet, uirtutem sequitur, sed per uirtutem ipsam, quæ amicitiam ducit & sustinet obsecrare. Igitur Gallecte mutato consilio statui, & hac in re & in cæteris omnibus non tàm per amorem nostrum, quàm per uirtutem ipsum amoris nostri conciliatricem te rogare. Plurimum profectò uirtuti gratia debet, quippe cum propter ipsam immortalis euadat. Audisti, (ut arbitror) prouerbium illud, nihil citius senescit, quàm gratia, quæ uidelicet à rebus aliquando senescentibus oritur. Quæ uerò à uirtute semper uiridi nascitur, arescit nunquam.

Quid nam aliud sibi uult poëticum illud. Solis æterna est Phœbo Baccho'que iuuentus. Nempe nihil aliud gratia ipsa est, quàm splendor atque lætitia. Splendor quidem ipse apud Poëtas appellationem Phœbi, lætitia uerò Bacchi nomen accepit. Virtus autem & menti splendorem, & uoluntati lætitiam affert, uiuentem semper'que uirentem. Vale feliciter mi Gallecte, atque sicut semper sola uirtute fulges, ita semper sola uirtute gaude. Præterea quotcun'que offenderis, qui sola uirtute gaudeant, hos

Marsilij nomine saluere iubeto, tanquam mihi iam notos atque necessarios, alios mitti-to nolo enim saluos eos, qui ipsi se saluos nolint, nolunt uerò se saluos, quicunque uirtutem nolunt, sine qua salui esse non possunt. Humanę autem uirtutis principium finisque est, meminisse non esse humanam uirtutem absque diuinæ uirtutis gratia & amore. Iterum bene Vale.

Commendatio amici.

Marsilius Ficinus Florentinus Reuerendo in Christo Patri, & Domino suo Raphaëli Riario Sancti Georgij Cardinali suppliciter se commendat.

IAM percrebuit Florentiæ constans opinio, Marsilium Ficinum à Raphaële Riario uehementer amari. Atque hæc opinio iamdiu à nostra illa familiaritate nata quidem est, confirmata uerò ab epistolis meis, quæ passim reuerentiæ erga te meæ testes circumferuntur. Quapropter multi me quotidie rogant, ut causas tibi suas commendem. Ego autem ne tibi essem molestior, unius duntaxat causam suscepi, toto hoc tempore commendandam, Francisci uidelicet Petrucci presbyteri. Nosti, (scio) Cæsaris filium, quem cum ob necessitudinem, quæ mihi est cum suis, tùm propter uirtutes suas tibi non commendare nō potui. Tu uerò quamuis in discessu tuo prædixeris, nisi tecum isthuc accederem nihil unquam te mihi, aut per literas, aut per nuncios responsurum, non tamen minatus es, quo minus aliquando affectu & opera responderes. Ergo ne sis periurus, si modo id iureiurando firmasti, neque literis, neque nuncijs responde quicquam uerùm ne uidearis à tuo illo ingenio discessisse, pio quandoque affectu saltem & opera respondebis. Sic uiri solent magnanimi, qui tantum ipsi rebus, quantum cæteri uerbis abundant. Quorum affectum in effectu potius, quàm in uerbis agnoscimus. Equidem si iussis olim tuis, tàm parere potuissem, quàm optabam, ita profectò tuo huic nihil tanquam præsenti scriberes sicuti nunc nihil absenti. Sic fato, (ut ita dixerim) quodam institutum fuisse uidetur, ut & ego nullo pacto literas abs te ullas acciperem, & tu uerba quidem Marsilio tuo dares nulla, officia dares. Vtinam quoque omnes officia dent non uerba.

Auxilium meum à Domino, qui cœlum fecit, & terram.

Marsilius Ficinus D. Bernhardo Bembo Veneto Iurisconsulto, & equiti clarissimo, S. D.

POst diuturnam rusticationem meam, Bædij tandem grauibus compulsus negotijs in urbem febricitantem. Hic Mars sæuus Iulijs Calendis flammas in me geminas iaculatus in uitæ discrimen repēte deduxit. Adeunt insignes physici. Stephanus Mediolanensis, Georgius Cyprius, Antonius Beniuenius, alijque nōnulli, omnes in me Apollinis artes, si quo pacto sustinere possem diligentius experturi. Ego autem cum certò scirem, debilissimam corpusculi mei naturam, neque febres ferre duas posse, Iulio præsertim mense. neque necessaria medicorum auxilia sustinere, leuaui oculos meos ad montes, unde ueniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino, qui cœlum fecit & terram. Ergo diuina afflante clementia cœlestis in me aura spirans, ambas simul flammas dum in augmentum procederent, præter omnem physicam rationem momento prorsus extitit. Stupent Medici, mirantur amici, exclamant ipsi domestici. Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Meministi, optime mi Bernharde, quemadmodum iamdiu Deus omnipotēs me tibi dedit, quando amicitiam nostram mirifica illa, (quam nosti) ratione conflauit. Ecce iterum Deus idem Marsilium Bembo reddit dum uitæ restituit. Totum igitur Deo debemus quod uiuimus, quod feliciter uiuimus, quod amamus, quod feliciter amamus. Viue feliciter, ama feliciter. XXIII. Iulij. M. CCCC. LXXX. Florentiæ.

Quatuor

Quatuor diuini furoris species sunt, amor omnium præstantißimus.

Marsilius Ficinus, & Ioannes Caualcantes Naldo Naldio poëtæ, S. D.

REdditæ nobis sunt elegantissimæ literę tuæ, ea ipsa hora, qua Luna Marti ad rectam lineam iungebatur. Quis nam putauisset, quantum ex ipso cœlo coniectare licebat eas lunari quadam instabilitate uagari, atq; Martij furoris odijq; plenas esse debere? Contra uerò omnino se habent. Nempe non infimo Lunæ motu pererrant, sed sublimis Vraniæ Calliopæq; concentibus mirificè temperantur. Non Martis ardent sed Veneris igne. Non odio feruent sed charitate. Qua in re planè perspicimus uerum esse Poëticum illud atq; Astronomicum, Martem scilicet à Venere uinciri atq; domari. Verum quoq; id Theologicum, diuinũ uidelicet furorem tanquam cœlestibus motibus superiorem haudquaquam parere syderibus sed imperare. Cùm uerò diuini furoris species, (ut Platoni nostro placet) quatuor sint, Amor, Vaticinium, Mysterium, Poësis. Atq; amor Veneri, uaticinium Apollini, mysterium Dionysio, Poësis Musis attribuatur. Amor ipse diuinus, quo tu correptus ad nos scribis, omnium præstantissimus duabus de causis iudicatur, altera quidem, quod furores cæteri absque amoris instinctu ad eam ipsam rem circa, quàm furore animus concitatur, neq; comparantur unquam, neq; seruantur. Altera uerò quod amor cum amantem transferat in amatum, quotiens ad superiora dirigitur, mentem cum Deo propius, quàm furores alij copulat. Quod si amatorium hunc furorem tuum pro dignitate laudare aggrediamur, Poëtico nobis furore opus erit. Quoniam uerò Musæ nobis in præsentia non aspirant, quod non possumus laudare Poësi, amore certè mutuo probamus, semper'que probabimus.

Qui colit numen, numinis oraculis interest.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri & D. suo Francisco Soderino Episcopo Volaterrano, S. D.

AVdisti olim uenerãde Pater, ueritatem ipsam coram Raphaële Riario Cardinali de institutione principis, interprete uidelicet Marsilio, per orantẽ, audi, (si placet) hodie ueritatis ipsius amorem, id est, philosophiam eadem fermè de re corã Ioanne Aragonio Cardinali breuiter eodem interprete declamãtem. Par enim est Soderinum antistitẽ, quemadmodum duo hæc numina, ab ineunte ætate ob seruantissimè coluit, sic eorum quoq; oraculis mysterijsq; omnibus tanquam legitimum sacerdotem familiariter interesse.

Philosophica principis institutio.

PHilosophia mater Ioanni Cardinali Aragonio dilectissimo filio suo, salutem ueram in uera sui ipsius cognitione pollicetur & pręstat. Mortales penè omnes, dilectissime fili, adeò mihi cœci uidentur, ut uel noctuis interdum quodammodo similes uideantur. Mittã in præsentia alia, quàm plurima humanæ cœcitatis indicia. Atq; cum ad uirum in dignitate maxima constitutum orationem habeam, solum quanta cœcitate in rebus eiusmodi mortales inuoluant aperiam. Principio dignitatem falsa definitione nihil esse aliud iudicant, quàm honore digna nancisci. Ego autem ueram dignitatem haud aliter definio, quàm honore digna mereri. Deinde illi tunc solum Dominos tranquillosq; fore se sperant, quando plurimis tàm reb. quàm hominibus regendis fuerint occupati. At ego, id quod palàm exitus ipse probat, tunc illos & omnium seruos, & omni perturbatione oppressos existimo, quando humeros suos temere ponderi omnium sustinendo subiecerint. Verùm quoq; illam dominationem esse censeo, quæ nulli seruiat seruo, quæ si quando seruit, tunc soli seruiat illi, qui solus nullius est seruus. Veram rursus tranquillitatem esse arbitror, quæ ita instituta est, ut perturbationes, uel nullæ contingant, uel si fortè contigerint, tantum ipsi seruiant quantum cæ-

teris

teris dominantur. Præterea mortales uſq; adeò inſaniunt, ut quando uel ſorte, uel uitio quodam magna quædam nacti fuerint, repente inde magnos euaſiſſe ſe opinētur. Perinde ac ſi quis mente captus, quando aut ueſtem induit longiorem, aut ædes amplas ingreditur, ob hoc longiorem ſe factum glorietur uel ampliorem. Ego uerò contra, magnos certè uiros eos ſolos affirmo, qui res magnas magna ſimiliter uirtute gerunt, neq; ſuperantur à magnis, ſed aut ſuperant, aut æquant. Deniq; illi ad ſumma rerum faſtigia euecti cæteros tanquam inferiores multoq; minores, imò ueluti minimos nihili pendere ſolent. Ceu ſi quis adeò deliret ut poſtquam turrim altiſſimam aſcenderit, tàm ſeipſum altum procerumq; exiſtimet euaſiſſe, quàm alta ſit turris, atq; opinetur quæcunq; ſub turri deſpicit uerè tàm exigua eſſe, quàm pu[illegible]la ab alto proſpicienti uidentur. Ego autem illos eſſe reuera altiſſimos iudicio, quos ob ipſam animi altitudinem, quaſi in olympi uertice conſtitutos, perturbationum nebulæ non attingunt. Cæteros omnes ſoleo tãquam infimos aſpernari. Eos poſtremò & acutiſſime cernere, & rectiſſimè iudicare omnia iudico, qui tanta eſſe ſingula, non quanta eminus proſpicienti foris apparent, ſed quanta intus re uera ſunt, iudicant. Eos quoq; tanquam magno animo iudicioq; uitos ſoleo magnifacere, qui haud tanti faciunt ſingula quanti aliunde apparere forte cõtingit, imò quanti ipſa ſeſe ſua uirtute ſingula faciunt. Ego, (Ioannes mi ſuauiſſime) tales inuito uulgó mihi filios pario quales audis, ita etiam alumnos meos enutrio. Hac equidem ratione eos à uulgi cœcitate lachrymabiliq; miſeria ſeg ego. Hac maximè uia meos à Lethea caligine ſtygiaq; procella longè ſemotos eueho feliciter ad æthereum Phœbi lumen, ad Elyſiam tranquillitatem, ad immortale Ambroſiæ pabulum ſuauitatemq; nectaream, neq; pro tàm felici munere aliam mihi à meis gratiam, quàm duos tãtum nummos referri poſtulaui unquam, uel poſtulabo, alter quidem eſt, ut tàm libẽter à me accipere dona uelint, quàm ego dono libenter. Alter autem ut non tàm mihi Philoſophiæ, quæ ſum ueritatis amor, q; ipſi ſophiæ, id eſt, ueritati ſummæ diuinæq;, quàm amo gratias habeant. Illa enim me, illa, inquam, ueritas me, ceu Sol ipſe Lunam, ſempiterno replet lumine. Vos autem filij alumniq; mei totiens illa, quæ paſſim uobis oſtendo acutiſſime cernitis, quotiens ea uobis à me quaſi Luna per ipſos duntaxat Solis, id eſt, ueritatis radios licet obliquos oſtendi rectè diſcernitis. Profectò filij ſic affecti quandoq; per diem in ipſo diuino Sole inſpicietis, quæ nunc quaſi per noctem uelut in Luna uidetis.

Quorſum hæc? ut memineris, ſuauiſſime mi Ioannes, me iam diu te tanquam filium libenter amplecti, memineris, me ab initio educauiſſe te ſicut ſoleo meos. Neq; plures unquam abs te nummos pro ipſa educatione, quàm duos illos, quos paulò antè dixeram exacturum. Vale. Atq; uiue in beatis ulnis mãtris huius tuæ philoſophie feliciter. XX. Auguſti. M. CCCC. LXXX. Florentiæ.

Pius dominabitur aſtris.

Marſilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

HOdie Laurenti atq; cras caueto tibi, Mars enim ſub Capricorno tuo aſcendentẽ percurrens quadrato aſpectu hodie quidem Saturnum, cras uerò Solem uidetur aſpicere. Præterea Saturnus ipſe aſcendentis tui Dominus nondum Solis radios prorſus euaſit. Ob hanc ultimam rationem mihi quoq; eſt cauendum ueniebam ſuperioribus diebus ad te, eadem prædicturus, ſed obiter ſuccurrit, præſtare ut in hanc horam uſq; differrem, ne diuturniore te metu & moleſtia præmerem. Solemus enim ſæpe prædictionibus noſtris mala uel procul futura anticipare diu, uel interdum fingere non futura. Cùm uerò miſeri cenſeantur omnes, quibus aliquando ſit timendum, illi certè minus miſeri, qui breuiore metu ſollicitantur. Spero equidem, neq; uana fides, eundem ſyderum hominumq; regem, qui te hactenus & à ſyderum minis, & ab immanibus hominum manibus mirificè ſæpe ſeruauit, in poſterum quoq; pro ſua clementia ſimiliter ſeruaturum. XXVI. Septembris. M. CCCC. LXXX.

Vnum

Vnum sunt, qui ab uno amantur in uno.

Marsilius Ficinus Locterio Neronio Conphilosopho suo, S. D.

QVa hora reddita mihi est sapiens illa epistola tua, Locteri charissime, cogitabā ænigma quoddam Platonicum Ioanni Nesio eruditissimo familiari nostro id cupienti ea breuitate, quàm epistola postulare uidetur, euoluere. Rogaui equidem pium istum Locteri spiritum tuum in tuis hisce literis resonantem, ne noua nunc à nobis exigeret, sed his quæ iam excogitaueram contentus esset. Annuit libēter spiritus iste mihi. Ego igitur pleniore quadam fide quod amicorum uni promiseram duobus seruabo. Vos autem dilectissimi mei fratres Locteri & Ioannes facilè, (ut arbitror) patiemini animum à Marsilio uestrum non duos existimari, sed unum, qui certè uos tanquam unum uno duntaxat amore plenissimo, in ipso diligit uno, sine quo nihil usquam, aut fit, aut permanet unum.

Diligentia circa matrimonium & nuptias summa.

Marsilius Ficinus Florentinus Berlinghero Nicolai filio Conphilosopho suo, S. D.

SI forte domum custodiendam, uel seruandum depositum, uel pascēdas oues, aut agrum colendū, sis alicui traditurus, eliges'ne ditissimum quemlibet uel potentissimum? An potius illum præ cæteris eliges, qui ea ipsa, (quā tua res postulat) præditus sit facultate? Hunc ipsum duntaxat, (si sapies) igitur custodiendam domum, depositumq; seruandum soli prudenti, forti, iusto, fidoq; committes. Pastori similiter trades probatissimo pascendas oues. Agrum quoq; optimo cuidam agricultori colendum (si sapies) commendabis. Præterea si quem tibi filium cupies adoptare, nunqd fortunam eius externam potius, quàm ingenium & uirtutem considerabis? Empturus seruum num serui uestem pluris, quàm corporis firmitatem animiq; fidem & diligentiam æstimabis? Empturus equum phalleras'ne pictas pulchrum'ue frænum an multò magis equi membra dexteritatemq; diligenter inspicies? Fundaturus domū nunquid in arenis, quamuis aureis, an potius in saxis iacies fundamenta? Filia tibi, (ut audio) nubilis est, filia his omnibus, quę supra narraui, longè tibi charior atq; prætiosior, animaduerte, quæso, quid facias diligenter. Ibi enim grauissimè erramus, ubi palàm semperq; reprehendi errata prius quam corrigi possunt. Ibi periculosissimè cadimus, ubi ruenti semel deesse uidetur omni resurgēdi facultas. Ibi dolemus amarissimè ubi & nostra culpa dolemus, & semper opinamur nobis fore dolendum. Quid est autem, filiam nuptui tradere? Nisi eam marito custodiendam seruandamq; & pascendam colendamq; committere? Hæc autem omni fortuna mariti pollicebitur quidē, sed uirtus ipsa præstabit. Nemo magis cœcus, quàm qui cœcam fortunam quasi ducem sequitur. Nemo sæpius fallitur, quàm qui fallacissimæ credit fortunæ promissis. Proinde eligere generū nónne fermè idem est, atq; filium tibi aliquem adoptare? Aut hominem emere tibi, qui tibi obsequio, imò & ornamento, (quotiens oportuerit) esse possit? aut tanquam ædificium quoddam affinitatem ipsam tuis commodis stabilire. Superiora exempla satis ostendere possunt, qualem uir prudens generum sit quæsiturus, qualem quoq; ducturus uxorem. Epistolam iam una cum Themistocle Plautoq; concludam. Siue generum electurus es, ita sapiens Themistocles consulit. Malo uirum qui pecunia egeat, quàm pecuniam, quæ uiro. Siue accepturus daturusq; nurum, aut uxorem ducturus, (scitus sic admonet Plautus.) Satis dotata uenit, si morata uenit, Vale.

Magnos

Magnos magna decet.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri Domino Francisco Soderino Episcopo Volaterrano, se commendat.

SCribo frequentes, (ut fit quotidie) ad multos epistolas, sed audi uenerande pater quid iamdiu hac in re mihi contingat, atque id quidem proculdubio nimirū. Nunquam meus me stimulat genius, ut quæ scribo ad multos, aliquādo ad Soderinū exscribam meum, uirum certè perpaucorum. At quotiens ad principes & antistites magnos molior aliquid, ad Cardinales, ad Pontificem, ad reges totiēs munus idem ad Soderinū mittere subitò genius ipse iubet atque impellit, utpote qui nescio quid magnum Soderino meo iamdiu auguretur & optet. Fortè etiam hac ratione monet, ne putem me magnis unquam uerè satisfacturū, nisi huic uni, qui re uera muneribus dignus est magnis pro uiribus satisfecero. Lege igitur nostram hanc, quam mitto ad Mathiam Pannoniæ Regem epistolam, utinam regiam. Cura ualetudinem diligenter, rebusque tè serua secundis. XXX. Nouembris. M. CCCC. LXXX.

Nihil magis adhortatur nos ad uirtutis amorem, quàm species ipsa uirtutis.

Marsilius Ficinus Bernhardo Bembo Veneto, S. D.

CVm uellem superioribus diebus familiares meos ad ardentem ueræ uirtutis amorem uerbis, (utcunque possem) quàm breuissimis cohortari, conatus sum pulchræ mentis imaginē ex congrua quadam formosi corporis similitudine Platonicis quibusdam, (ut soleo sæpe) coloribus pingere. Verùm dum pulchri animi corporisque simul imaginem exprimere conor, inter pingēdum ob imperitiam, & inertiam pingendi meam, non tam imago ipsa, (quam optabam) exprimitur, quàm umbra resultat. Vmbram uerò omnem cogi semper rem ipsam, cuius est umbra, sequi adeò certū est, ut siquis id ignorauerit, is solus nō homo esse reuera sed umbra hominis uideatur. Igitur umbra eiusmodi, (ut idem iam sæpius repetam) cùm primū apud nos oritur, relicta Florentia, Venetias usque Bernardi Bembi hinc abeuntis uestigia sequi compellitur. Si quando Bembus eam retrò uersus à tergo sequentem aduerterit, repentè in ipsa se ipsum, quantum ex umbra datur, cognoscet. Præterea ob similitudinem quandā subitò Hermolai Barbari recordabitur, Hieronymi quoque Pencij nostri, (ut arbitror) interea non oblitus. III. Nouembris. M. CCCC. LXXX. Florentiæ.

Commendatio non uulgaris, Ciuis institutio non uulgaris.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri D. Gentili Episcopo Aretino se commendat.

QVicunque Venerande pater intelligunt, quàm antiqua simul & quàm uiridis semper sit amicitia nostra, putant Marsilium Gentili suo uarias plusquam mille amicorum necessariorumque causas iamdiu commendauisse, nullam tamē hactenus cōmendauit. Vtpote qui, nescio quo siue instinctu siue spiritu, præsagiret, causam Ioānis Mariæ auunculi sui necessariorum omnium dilectissimi se quandoque commendaturum, ipsique auunculo quicquid esse momenti in decem commendationum millibus potuisset, iam designaret. Si igitur huic uni gratificaberis in hoc uno decies certè millies te mihi gratificatum existimato. Neque tamen id peto nunc ab Episcopo meo atque eo quidem iustissimo, ut ob amicitiam nostram, quæ iustitia ipsa cœpit & permanet, aliquid unquā quid minus iustum cuiquam uideri possit, efficiat. Absit, uenerāde pater, absit procul à nobis quo placeamus homini Deo interim displiceamus, sine cuius splendore uel gratia neque alia nobis, neque nos alijs, neque ipsi nobis, neque denique Deo possumus ullo pacto placere. Sed de his hactenus. Dici non posset quātum probem Laurentium Medicem Petrum primogenitū suum Gentilis magistri quondam sui disciplinæ dedicauisse. Spero enim puerum istum educatione eiusmodi, senem breui uel in ipsa pueritia euasurū. Quo nihil antiquius, nihil magis necessariū Plato noster esse illis existimat, qui reipublicæ gu-

[illegible] sunt feliciter accepturi. (Neque id quidē iniuria) Nempe si qualibet ars uel [illegible] statim ab ipsa pueritia uobis discēda est, & pro uiribus exercēda, nimirū publi[illegible] gubernatio, omniū artiū domina atq; difficillima, à teneris unguiculis, quantū per ętatē licet, discenda est, atq; ut ita breuissima pro uirib. lōgissimæ arti & disciplinæ suffici[illegible] facultas eiusmodi una cum ipso spiritu, cum ipsa uita, (ut ita dixerim) est inchoanda. Conandumq; in primis, ut qui caput aliorum quasi membrorum futuri sunt, tātum saltem sapientia prudentiaq; cæteros superent, quantum caput ipsum subiecta sibi membra, sensuum copia & perspicacia superat, ut rationem ipsam modo prætermisserim solo in capite dominantem. Meminerint quoq; semper, nos neq; pedibus, neq; manib. unquam, sed solo capite cogitare. Ideoq; qui student esse caput, eos necessariò, ut & sibi & alijs omnibus cogitare atq; consulere possint, nunquam prudentum cogitationum uacuos, sed plenos semper esse debere. Alioquin quisquis cogitationū pondus tanq; difficile nimiū (dum ipse caput ipsum est) ponere cogitet, ponere simul & caput necessariò cōpellatur. Verū quid ego hæc? de gubernandi facultate prudentiaq;, tā multa ad eū ut tum, qui non modo prudentius hæc intelligit, quàm Marsilius, sed & facit, ergo Vale.

Commendatio non uulgaris.

Nemo ardentius amandus, quàm qui musas ardenter amat.

Marsilius Ficinus Angelo Politiano Poëtæ Homerico, S. D.

ALamannus Donatus noster iampridem ore illo Politiane suo, nosti hominem, ore rotundo, altius hunc in modum nostris auribus insonat. Cōmenda precor per humanitatem, Marsili, tuam commendo obsecro per sacrum istum amorem in me tuum, qua obsecratione nulla sacratior, commenda quā primum Alamannum tuum Politiano. Cum uerò tā ardētis tamq; pertinacis petitionis potius ab eo causas diligenter exquiro, ille similiter rursus ingeminat. Commenda quam primum. Causam antè tam exoptatæ cōmendationis adhuc explicat nullam. Ego igitur causam eius, qui nullam petitionis suæ causam affert, sine causa similiter tibi commendo. Sed caue Politiane putes præsentem commendationem ob hoc ipsum quod carere causa uideatur, esse leuissimam. Ego enim contra ob id potissimū, tibi grauissimā uideri uolo, nēpe summum apud Philosophos in quolibet rerum genere illud habet, quod in eo ipso genere causam nullā habet, quasi non ab alio ullo sed à seipso dependeat. Quamobrē cōmendatio præsens cuius nulla præter ipsammet tibi adducit causa, summa apud te cōmendationū omniū censeatur. Est si Alamannus ipse, (sicuti plerunq; solent, qui quodammodo concitatius efferunt) & clamitat solum, eundemq; clamorem sæpius iam aurib. nostris ingeminat, clamoris aūt sui rationes ullas, lingua sub rapidissimo cordis affectu hæsitante planè explicare non potest, ego tamen indicijs certis adductus, opinor eum insano quodā amore musæ alicuius formosioris accensum ardere iā totū. Atq; uehementer optare, saltē gratiā Politiani musarū sacerdotis amicitiamq; inire, quo quidē cōciliatore amatore amata quādoq; musa facilius potiat. Omnes ut secū studijs pro talibus annos exigat, & pulchra faciat se prole parentem. Vale, sed antequam epistolā obsignem, Teste Angelo te prædico huic Alamanno, si quando tanto huic officio meo, minus officiosus gratusue uidebitur, quod absit, ei me sic prorsus exprobaturū. Ha nimis ingrate dicam, nónne satis à me tibi factum quondam existimabas, si te musarum saltē sacerdoti conciliauissem? At ego quando te Politiano meo conciliaui, non tàm musarum Sacerdoti, quàm ipsis musis (quod multò maius est) uideor commendasse.

Pictura malæ mentis & non bonæ, item ignorantis & doctæ.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici Iuniori uiro Magnanimo,

AVdiui Laurenti iamdiu homines malis imbutos moribus tibi admodum displicere, audiui & nuper te ob hanc præcipuè causam placere bonis, quia displicēt tibi mali. In illo equidem te ualde probo, in hoc autē tibi magnopere gratulor. Nulla enim ad bonū uia breuior, nulla commodior, quàm odisse malū. Nullum

certius

certius sani gustus iudicium, quàm sapores illos, qui sanitati noxijs sunt, aspernari. Nulla uel securior uita, uel gloria firmior à bonis prudētibusq; amari. Quos enim probi prudentesq; uiri amant, prauí etiā tandē honorare cogunt. Vt aūt mali homines non tantū tibi odio, sed etiā horrori sint, cupio (si modo placet) parumper attendere, teterrimā miserrimamq; flagitiosiorū uitā tibi, (ut aiunt) digito demonstrare. Talis, Laurenti, est animus morib. peruersis infectus, qualis silua passim sentibus aspera, truculētibus feris horrida, uenenosis infesta serpentibus; rursus, quale est mare tumidū, contrarijs inter se uentis sæuisue procellis fluctibusq; iactatum, præterea quale corpus humanū tàm extra omnino deforme, quàm intus ingentibus diuersorū membrorū dolorib. cruciatū. Contra uerò, mens moribus optimis exornata, talis est fermè qualis excultus ager & fertilis, quale tranquillū pacatumq; mare, quale corpus humanū tā pulcherrimū, quàm firmissimum. Vidimus amice primum, quandā malæ mentis umbrā, deinde contrariam bonæ mentis umbram, deinde contrariam bonæ mentis effigiem, illam cū primum perspicuè cernimus, non uehementer horrere non possumus, hanc uerò non mirabiliter amare uenerariq; nequimus. Quid est aūt aliud uirum bonum euadere? quàm & hanc obnixè sectari simul & ab illa penitus abhorrere. Cæterùm dic amabo, optime Laurenti, uis ne quemadmodum malū bonum'ue animū paulò antè considerauimus, ita deinceps mentem aliquā ignorantem, rursusq; doctā aliam, una mecùm clarius intueri? Imò uerò desideras uehementer, (ut arbitror) atq; ego itidem tibi breuiter ostēdere cupio. Talis certè est mens ignara ueri, qualis Luna quando inter ipsam Solemq; interposita terra, eclipsim patitur, id est, Solis splēdore priuatur, iterū qualis est nocturnus, nubilus, frigidus aër, postremò quale corpus humanū cæcis oculis, surdis auribus, linguaq; muta. Contra uerò mentem & scientia rerū præditam, & uerborum copia pollentem, haud aliter se habere putamus, quàm uel Lunā Solis lumine plenam, uel diurnū aërem & serenum abunde lucentem moderate calentem, uel deniq; corpus acutis sensib. expeditaq; lingua. Quisquis aūt imperitam mentem, cū primum turpissimā eius effigiem siue umbrā uidet, non subitò fugiet. Quicunq; uerò peritam, ubi apparuerit, non sectatur ardenter, nihil usquā uideo quod sectetur. Perge igitur, mi Laurenti, perge quæso, fuge, (ut cœpisti) iampridem, heu fuge procul terram illam & miserabilē improbæ ignorantisq; mentis imaginem. Eia sectare totis uiribus, (sicuti facis) magis semper magisq; indies, boni sapientisq; animi speciem lucidam atq; beatam: Vt quantū & ab initio natura, te & deinde fortuna locupletauit, tantum ipse saltem tua te industria locupletes. Ne fortè cum cætera omnia tibi ad uotum tàm natura, quàm fortuna suppeditarit, aliquando tibi ipse tantum defuisse alicui uidearis. Atq; cum circa te tua omnia, agri, ædes, suppellectilia, uestes, membra deniq; corporis, singula splendeant, fermè tanquam stellę, tu quoq; animo & morum literarum radijs refulgere, non aliter inter hæc omnia uidearis, quàm inter stellas Sol ipse lucere.

Commendatio literatorum non uulgaris.

Marsilius Ficinus Iacobo Lanfredino ciui legitimo, S. D.

SI uulgari ad Iacobū meū lingua scripsero, proculdubio bis errauero. Siquidē & ad uirum & ad amicū non uulgarem, uulgaria misero. Ergo Latina, utcūq; potero, scribam, modo ne sim Barbarus, dum Latinus malo esse, quàm Florentinus. Sed quid nam potissimum scribā? Si res meas in præsentia cōmendauero, fortè in amicitia diffidentior sim, minus certè in re familiari confidentior esse uidebor. Sed malo nimis rei familiaria confidere, quàm ullo pacto amico diffidere. Quamobrē non precabitur nunc epistola, sed gratulabitur, haud tamen Lanfredino meo cuius humeris, quamuis robustis, pondus ingens nuper senatus imposuit, imò potiùs literatis. Quibus enim humeris Atlas cœlum sustinet stellis ardentib. aptum, ijsdē certè Iacobus noster uiros cœlestiū contemplationi deditos sustinebit. Profectò, cum & ipse primum à musis nutritus fuerit, & deinde filium suum Antonium musis almis alendum à tenera ætate deuouerit, atq; ille patri feliciter hunc aluerint, nimirū utpote musis gratus omnes earum alumnos, tanquam fratres, ubiq; libenter agnoscet, eosq; omni studio operaq; seruabit.

Non uerbis amori, sed fide respondendum.

Marsilius Ficinus Anthonio Lanfredino, S. D.

ACcepi ab Iacobo patre tuo simul atq; abs te literas elegantiæ amorisq; plenissimas. Quoniam uerò Iesum sæpe clamantem audio, ego & pater unum sumus, idcirco una tantùm patri filioq; simul epistola respondebo. Amor omnis, amici optimi, (quemadmodum prouerbium fertur) fidem postulat. Igitur amori summo erga me, summa quadam fide pro uiribus respōdere decreui. Quod si uilis perfecta fides testibus indiget, certè fidei erga uos meæ hoc potissimum mea epistola testimonium feret secum, uolumen ipsum, scilicet à uobis de uera fide compositum.

Frustra scribit, qui ita scribit ut à nullo intelligatur.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernhardo Oricellario, S. D.

CVm meo libro, quem de curanda literatorum ualitudine nuper cōposui, multa nouaq; de atræ bilis humore, ea qua potui subtilitate disputauissem, nōnulli familiarium obiecerunt, me frustrà duab. de causis tàm multa de hoc humore disseruisse. Tùm quia fortè nullus comprehensurus ea penitus uideretur. Tùm quia nusquā felix illa melancholici ingenij temperatio, quàm ibi effingerem potius, quàm narrarem, reperiri posset, haud aliter quàm beatus ille Zenonicus, uel Platonica illa respub. uel Tullianus orator. Itaq; mi Bernharde grauiter non dolere, non poteram, meam hāc diligentiam siue potius curiositatem fore uanissimam. Sed heri Petrus Guicciardinus noster Iacobi ciuis clarissimi filius, & obiectiones illas confutauit facilè, & me ea, (quā nunc inde conceperam) molestia liberauit. Siquidem librum nostrum uno, (ut dicitur) spiritu perlegerit, tàm subitò singula comprehendit, tàm memoriter retinet, ut & illa omnino intelligi posse ostenderit, & felicissimum ingenium illud à nobis optatum extare iam in eo potissimum, hominem, qui ita intelligit meminitq; planè monstrauerit. Et si mihi is unus sufficit testis locupletissimus, me uidelicet, haud uana composuisse, tamen quia iudex duos saltem in causa testes solet exigere, lege precor & tu librū nostrum, optime mi Bernharde, (quod quidem si feceris) spero alterum mox meæ causæ testem non defuturum. Vale.

Quàm immundus sit hic mundus, quàm falsus, quàm fallax.

Marsilius Ficinus Locterio Neronio conphilosopho suo, S. D.

IAmpridem uerus & uerax ipse genius noster Marsiliū iubet ad Locterium Neronium & uirum humanissimum, & amicum uerissimum omnium, scribere nonnihil quod sit inter humana maximè uerum. Verùm quærenti mihi eiusmodi aliquid quod tanquam uerissimum probari possit, neq; facile satis inuenienti, genius idem ostendit, nihil inter hæc inferiora, cum reuera sint falsa posse unquam uerius inueniri, quàm id unum, uidelicet, hæc omnia, (ita ut sunt) proculdubio falsa putare. Quo enim pacto in mundo potest mundanum, (ut ita loquar) aliquid esse uerum? Cùm mundus ipse sit falsus siquidem est immundus. Fortè cum creauisset Deus eiusmodi globum, quasi rotundum pomum aliquod, quale id quod pomum malū uulgo nominare solemus, uideretq; esse nimis immundū, utpote, qui ex immundissimo chao, (ut poëtarū aliquis diceret) esset eductus, statim ab ipsa superficie mundi quasi mali pomi, mundare purgareq; cœpit, putamina uerò in centrū medium ad nos miseros suo pondere deciderunt. Siqua igitur in uniuerso sunt munda, cœlestibus tantum donata sunt. Nobis autem sicut par est, non munda, sed (ut ita loquar) quisquiliæ quędam & putamina contigerunt. Hinc Christianum illud. Væ terræ ac mari quoniam ad suos cecidit diabolus, ira furens. Rursus, uæ mundo à scandalis, necesse enim est ut scandala ueniant. Hinc illud Platonicum, contraria bono mala esse necessarium est, cum uerò apud superos esse mala non possent, regionē hanc inferiorem necessariò circumeunt. Nullumq;

nobis

nobis aliud datur remedium, quàm hinc illuc, quàm celerrimè purissima quadam uitæ diuinæ similitudine fugere. Nam, (ut est apud Hesiodum) plena malis tellus, plena & sunt æquora ponti. Sed neq; cœlestia etiam corpora esse purissima Platonici opinãtur, si ad illa quæ super cœlum sunt comparentur. Nam multò magis, quæ sunt super cœlũ puritate cœlestia superant, quã cœlestia illa hæc, quæ sub cœlestibus collocantur. Quãobrem & si non licet idem omnino cum Manichæi sentire de mundo, liceat saltem cum ijsdem aduersus eum ita clamare. O immundissimum mundum, qui eos inquinat fœdatq; potissimum, qui ipsum auidius, & arctius amplecti conantur. O mundum falsissimum, fallacissimum, ingratissimum, qui tanquam totus (ut ait Iesus, positus in maligno) illis mentitur sæpius, illos fallit magis & maximè lædit, qui fidem, spem, amorem obsequium in eo præ cæteris collocãt, & quasi anguilla quædam, imò lubricus anguis, infortunatas nimium constringentium palmas celerius, quàm exprimi possit delabitur, simul & in faciem eorundem inuolans mordet protinus atq; fugit, & absens absentem morsu paulò pòst perimit uenenoso. Verùm ne forte declamatores quidam audaciores siue inepti potius uideantur, missa hæc oratoria in præsentia faciamus, & quibus potissimum rationibus primum, deinde quorum præcipuè authoritate freti, hæc de immunda mundi huius inferioris machina sentiamus, in medium ea breuitate, (quam exigit Epistola) producamus.

Anima in corpore dormit, somniat, delirat, ægrotat.

EXperimur in nobis non solum quotidie, uerum fermè qualibet hora, quotiens pauculus quidam uapor aliquanto crassior, & humidior ab inferioribus corporis partibus exhalans caput ipsum petit, cerebriq; meatus opplet, statim nos somno grauari, mox etiam in somnijs imaginibusq; deludi. Experimur quoq; nonnunquam, (si uapor aliquis bilis atræ, quàm melancholiam Græci uocãt, arcem corporis obsederit expugnaueritq;) statim reginam inde nostram, ipsam uidelicet rationẽ, (ut ita dicam) præcipitari, ac manifesta homines insania corripi. Si fumus quidam exiguus, tantam in nobis uim habet, si tam leuis motus nos tantum mutat, quantò magis censendum est cœlestem immortalemq; animum, quando ab initio ab ea puritate, quã creatur, momento delabitur, id est, quando obscuro terreni moribundiq; corporis carcere clauditur, tunc, (ut est apud Platonicos) è suo illo statu mutari? Quippe qui tunc non uno & consueto tantum humoris alicuius fumo, sed omnibus pariter nouisq; humorum omnium uaporibus, atq; ipsa insuper humorum membrorumq; insueta mole grauatur. Præterea informi illa materia, quæ à formosissima mentis forma diuersissima est, tanquam flumine submergitur. Quamobrem totum id tempus quod sublimis animus in infimo agit corpore, mentem nostram uelut ægram perpetua quadam inquietudine hac & illac sursum deorsum'ue iactari, nec non dormitare semperq; delirare. Pithagorici & Platonici arbitrãtur, singulasq; mortalium motiones, actiones, passiones, nihil esse aliud quàm uertigines ægrotantium, dormientium somnia, insanorum deliramenta, ut non iniuria Eurypides hanc uitam, umbræ somnium appellauerit. Proinde cum fallantur omnes, tamen minus falli solent, qui interea quandoque, ita ut interdum fit in somno, suspicantur, secumq; ipsi dicunt. Forsitan non sunt uera, quæ nunc nobis apparent, forsitan in præsentia somniamus. Quicunq; inter somniantes sic est affectus, talis certè est ad alios, qualis apud inferos ab Homero dicit̃ esse Tiresias, solus, inquit, iste sapit, cæteri uerò omnes uelut umbræ uolitant, imò umbræ uolitant. Hic diuus Dauid in excessu mentis exclamat. Omnis homo mendax. Hinc sapientissimus. Salomon parumper ante alios experrectus & resipiscens uociferatur. Vanitas uanitatum, dicit Ecclesiastes. Vanitas uanitatum & omnia uanitas. Hinc Hieremias ita sapientes insipidos admonet. Vidit Deus cogitationes hominum uel sapientum esse uanas. Hinc Christus uitæ magister, non est, inquit, in hoc mũdo regnum meum. Christus ipse cum esset omnium rex æternus utpote & per quem, & ad quem facta cuncta fuissent, ideoq; esset hæres ab æterno rerum omnium constitutus, tamẽ quæcunq; sub rapidissima cœli uertigine absque ulla stabilitate fluunt, atq; aduersa quadam mixtione contrariorum

confutantur & prorsus inficiuntur, talia, inquam, Christus sua esse negauit, quasi talia reuera non sint, sed falso nobis esse appareant, ægrotis uidelicet & dormientib. atque delirantibus, cum hæc temporanea haud quaquam res ipsæ sint, imò rerũ umbræ duntaxat, rerum scilicet æternarum. Quicunque uerò simulachra pro rebus ipsis admittunt, hi sine controuersia tanquam ebrij uel phrenitici, uel dormientes, umbris & insomnijs illuduntur. Hi nimirũ, errant obscuri sola sub nocte per umbras. Perque domos Ditis uacuas & inania regna. Plutonem, inquit Orpheus, insomniorum populo apud inferos dominari. Inferos aũt Pythagorici omnem sub Luna regionem præcipuè nuncupant. Noluit Christus noster, (ut arbitror) se somniorum deliramentorumque regẽ similiter appellari. Iure igitur optimo mundi huius inania regna respuens, ita nostris auribus intonare uidetur. O dementes nimium mortalium mẽtes, ô pectora cœca, quo ruitis? Quid tàm trepide hinc expauescitis phanaticæ mentes? Quid anxiè inde sectamini? heu miseræ nónne uidetis? Insanus ubique uos agitat furor. Hinc falsæ malorum umbræ uos terrent, inde uanæ rapiunt umbræ bonorum, passimque inter ludicra semper & terriculamẽta iactamini. Neque minus bonorum uana cupiditas, quàm falsorum formido malorum sollicitat incensos furijs animos & fatigat. Vnica uerò tot tantisque morbis medicina est, de uno medico credere uel expergisci prorsus, & uigilare semper, uel saltem eos qui dormiunt dormientes existimare. Quamobrem surgite iam è somno miseri tàm profundo, surgite, inquã, ex infelici somno feliciter, respirate filij tãdem, uigilate, filij, mecum, resipiscite iam & sapite mecum. Vt eadem qua & ipse quandoque ipsi quoque pro uiribus felicissima luce & ueritatem fruamini. Aut saltem interea donec expergiscamini, inter dormiendum nonnunquam ita uobiscum dicite. Forsitan non sunt uera quæ nobis occurrunt. forsitan somniamus. Sic enim uos insomnia uestra uel quæ bona uidentur, minus fallent, incendent, defatigabunt, uel quæ apparent mala, minus certè terrebunt.

Res ueræ sunt in mundo inuisibili, in mundo uerò uisibili sunt umbræ rerum.

Operæpretium fore arbitror iam Platonis ipsius uerbis ex septimo de rep. libro translatis, mysteria quæ supra narrauimus, cõfirmare. Finge, inquit, quandam sub terra speluncam, in ea homines nutritos à pueritia ita ceruicem & manus à tergo pedesque columnis quibusdam alligatos, ut neque moueri usquã, neque alia nisi quæ è conspectu in opposita speluncæ parte apparent, aspicere possint. Post tergum uerò supernè lampas accensa sit, atque inter lampadem & illos, qui ligati sunt, alij multi deambulent, loquanturque inuicẽ, ferentes manibus uaria arborum animaliumque simulachra. Qui igitur ita uincti sunt, nunquam reuera uel seipsos, uel alia eorum, quæ narrauimus ulla uidebunt, sed solas uel sui umbras, uel aliorum, quæ propter ignem à tergo accensum tãtum ante suos oculos in aduersam partem speluncæ resultant. Quãobrem nihil aliud aut se esse, quàm sui umbras, aut alia aliud esse umbras illorum, existimabunt, aut lumen ipsum esse aliud, quàm exiguum illud quod ibi reflexum apparet, opinabuntur. Siquis autem horum, qui uincti sunt forte soluatur, subitoque lampadem & alia sub illa, quæ sequuntur à tergo retrouersus intueri cogatur, caligabit protinus & dolebit, ac propter splendorem intueri non poterit illa quorum umbras paulò antè cernebat. Multoque magis id illi malum continget, si à spelũca sursum ad cœleste diurnum'que lumen repente trahatur. Quare non subitò sed paulatim conuenientibus gradibus ab umbris rerum ad res ipsas, item à luminis imagine ad lumen ipsum est perducendus, ita ut quæ in spelunca sunt apud illos prius illic in aqua uideat, quàm ibidem in se ipsis inspiciat. Rursus quæ extra speluncam apud nos sunt, primo noctu hic ad Lunam in aqua similiter, deinde in se ipsis terrena hæc similiterque in cœlo cœlestia noctu itidem solum intueatur. Postea uerò die tam Solem ipsum, quàm quæ sub Sole uidentur prius in aqua, pòst in seipsis illa demum Solem in cœlo suspiciat. Hac potissimum ratione singula sincere facile'que discernet, atque existimabit se cœcum, deceptum, miserum'que fuisse, quando sub specu uinctus exiguis rerum umbris fuerat occupatus. Proinde quæ comparatio est speluncæ illius ad hunc mundum, quem uisibilem nominamus, eadem fermè mundi huius ad illum, quem inuisibilem diuinum'que uocamus:

Siquidem

Siquidem hic animæ miseræ moribundi corporis clausę tenebris & carcere cœco, neq; alia ulla reuera, neq; uerum Solem, imò sui aliorumq; umbras & exilem quandam ueri Solis imaginem intuentur. Veræ enim mentes, ueræ res quęlibet, uerus Sol, in mundo solum sunt inuisibili, quæ si absque congruis educationis disciplinarumq; gradibus repentè intueri conemur, caligamus protinus & dolemus. Conuenientibus uerò tùm morum, tùm doctrinarum, tùm temporis perducti gradibus, sincerè discernimus iudicamusq; cœcos illos & miseros, qui falsis mundi huius umbris imaginibusq; falluntur, occupantur atq; præmuntur. Verũtamen quando animus ab immenso inuisibilis mundi lumine in corpus obscurum regendum mouendumq; descēdit, nouis suæq; naturæ contrarijs obrutus tenebris, cœcutire hallucinariq; & diu titubare compellitur. Adde quod propter repentinam maximamq; in deterius mutationem diu cogitur ægrotare, atq; fermè sic affici, ut ij qui propter amentiam uel somnum, uel ebrietatem falsis imaginibus illuduntur atq; uexantur. Aut certè non aliter se habere, quàm si quis à Solis lumine in cauernam illam, quàm descripsimus, repentè præcipitetur. Adeò enim nouis tenebris offundetur, ut aut nullo modo, aut uix tandē sub exiguo illo cauernæ lumine, umbras illas tantum quantum narrauimus discernere possit. Præterea ob solutam illam & in peius mutationē in morbos tàm sensus, quā corporis uarios incidet. Hactenus. Plato. Gaudeant ergo mortales temerè nimium gaudeant absq; inuidia, quando scænis uel inopes ipsi personis diuitum induuntur, uel etiam cum serui sint, tamen regum ibidem referunt maiestatem. Doleant quoq; frustra sed non absq; misericordia quadā doleant nimium, quando in tragœdia nonnunquam, alioquin ipsi fortè nō miseri, tamen miserorum eiulantiumq; gestus agere atq; ægrotantium laruas gestare iubentur. Nos autem si uanos illos miserosq; prorsus existimaremus, qui decipiātur adeò ut tanquam in ueris bonis malisúe, sic in scænis modo gestiant & exultēt, modò etiam lamētentur, multò certè uaniores ac miseriores mortales omnes esse cēsebimus, qui somno profundissimo consopiti umbratilia bonorū malorum'ue simulachra pro ueris bonis aut malis accipiunt, præcipuè quoniam & si falsis atq; uolantibus, tamen id quod admodum miserabile est, falsis mobilibusq; malis & uerè dolent, & diutissimè cruciātur, & meritò quoniam usq; adeò stulti se falsi permittūt, ut anxiā hanc cœlestis immortalisq; animæ habitationem in terrena regione mortis ueram esse uitam existiment, quàm tamen manifestè uident à fletibus uagitibusq; statim auspicantem perpetuò deinceps, quærimonia & extrema miseria confici. Cōtra uerò, quādo animus immortalis mortali solutus corpore reuiuiscit, tunc mortem subire putant, quod falsò nimis putant, tunc enim solū crebra morte iam mortua, uera uita & sempiterna resurgit. Quapropter non absq; ratione apud gymnosophistas Indorum Philosophos, atq; etiam apud Getas Thracię populos, lugebantur puerperia, natiq; deflebantur. funera uerò festa erant, & ueluti sacra lusu cantuq; celebrabantur. Quod quidem ab Hesegia & Plotino Philosophis cōfirmari uidetur, opinantibus optimum esse mentibus moribundum corpus non ingredi, proximum uerè postquam ingressæ fuerint, statim egredi. Sed de ijs aliàs. Interea accedit alius quidam rursusq; alius error, nempe uel peregrinationem hanc tàm sollicitamq; laboriosam, stultè nimium suam esse patriam opinantur, uel saltem & si peregrinari se didicerunt, sperant tamen interdum aliquam in ipso itinere se quietem cōsecuturos, cùm tamen ab ipsa rapacissima cœli uertigine, iam satis superq; admoneri & possint, & debeant, se ne momentum quidem unum sub rapidissimo cœli cursu posse quiescere; quandoquidem momentum quietis ullum ipsa mūdi machina naturaliter unquam habeat. Ergo errare mutum à uero mortales miseri se iā & agnoscant, & desinant. Sic enim iam proculdubio desinent laborare. Ergo incipiant quandoq; imò uerò, quàm primum sapienter uiuere, nam ita demum uerē uiuere incipient atq; feliciter. Vale. III. Decembris.

M. CCCC. LXXX.

Marsilius Ficinus, Florentinus fingit Florentiam congratulari Danti, pia Christophori Landini opera, iam rediuiuo & in patriam restituto, & coronato.

FLorentia iamdiu mœsta sed tandem læta Danti suo Aligherio, post duo fermè sæcula, iam rediuiuo & in patriam restituto ac denique coronato congratulatur. Vaticinatus es quondam mi Dantes in exilio constitutus fore tempus quo pietas superans impietatem, feliciter te patriæ redderet, atque in excelsa Baptistæ Ioannis æde sertis Apollineis coronaret. Non frustra augurium nam docuêre parentes. Siquidem nuper tuus pater Apollo, & longum fletum meum, & diuturnum tuum exilium miseratus, mandauit Mercurio ut piæ Christophori Landini diuini uatis menti prorsus illaberetur, Landineosque uultus indutus, alma primum uirga dormientem te suscitaret, deinde alarum remigio te sublatum mœnibus Florentinis inferret, denique Phœbea tibi lauro tempora redimiret. Hodie tandem diuinitus impletum est mandatũ Phœbi Mercurij Landiniique pium opus, uaticinium Dantis, Florentiæ uotum. Venisti tandem iter monstrante Minerua, uiæ duce Mercurio, clarissima poëtarum omnium comitante caterua. Denique ingredientem Gratiæ feliciter exceperunt, amplexus & oscula tibi Pierides, tibi Nymphæ dedere. Venisti tandem modoque exspectata parẽti. Vicit iter durum pietas datur ora tueri, Nate, tua & notas audire & reddere uoces. Sic equidem ducebã animo rebarque futurum: Tempora dinumerans, nec me mea cura fefellit. O quàm pulchriorem quam'ue beatiorem nunc te dulcis nate recipio, quàm amiserim? Conuersus est tibi mortalis prior ille uultus in immortalem atque diuinum. Conuersa Florentiæ tuæ nox in diem, conuersus Florentinis tuis mœror omnis in gaudium. Gaudete omnes & exultate felicissimi ciues, quib. iam mirabiliter pro uno Sole Sol geminus oritur, neque flammis tamen sed radijs geminatis. Hodie felicitati uestræ cœlum ipsum, (nónne uidetis) apertissimè gratulatur. Suspicite ô ciues parumper, suspicite cœlum. Ecce nunc ecce dum noster hic coronatur Dantes, panditur interea domus omnipotẽtis olympi. Empirei cœli flammæ nullis amplius uisæ hodie nobis manifeste coruscant, coronato Danti gratulabundæ. Proinde quem nam putatis esse tamen hunc, tam nouum, tã dulcem sonum, aures nunc nostras implentem? Profectò sonus sphærarum musarumque nouem nullis alijs auditus seculis, hodie palàm coronationi Dantis applaudite dulces dominationum cantus à Phœbi globo, audite rursum miros Archangelorum Hymnos, ab ipso Mercurij globo canentium. Gloria in excelsis Apollini summo, gloria musis semper, gloria gratijs, pax, lætitia, felicitas Florentinis, gemino iam Sole gaudentibus.

FINIS.

MARSILI

MARSILII FICINI
Florentini Epiſtolarum,
LIBER VII.

Marſilius Ficinus Franciſco Berlingherio Nicolai filio, literis & moribus ornatiſſimo, S. D.

PROOEMIVM.

LIBER Epiſtolarum noſtrarum ſeptimus, caput habet Epiſtolam de curanda literatorum ualetudine diſputãtem, ab eaq; tanquam & optima & omnium maxima iter auſpicat̃, quo præcipuè ipſa ducit, eodẽ ipſe libentiſſimè proficiſcitur, hęc uerò ad illum in pręſentia ducit in primis, cui academia proſperã ualetudinẽ in primis exoptat. Salue igit̃ optime mi Franciſce, ſalue totiens quotiens non hic ſolum, ſed omnes Epiſtolarũ mearũ libri ſaluare iubet amicos, ſed ita ſalue, ut ſaluere ipſum non à Marſilio tamen, ſed etiã ab academia tota amãtiſſima tui accepiſſe te putes. Omnia inter nos, (Pythagoricorũ more) cõmunia. Quod ipſe uolo cũcti uolunt, quod cupiunt ſinguli & ipſe percupio. Neq; id quidẽ mirum uideri debet, nã omnes in eo unũ ſumus, qui ipſe re uera ſolus eſt unus. Omnes in eo ſtamus, qui ſua uirtute permanet ſolus, omnes in eo amamus inuicẽ, qui ſolus eſt propter ſeipſum amãdus. Sic cuius ſolius eã ſinguli ſunt amabiles, & cuius gratia tamẽ ſunt amandi, ſoli qui ſe inuicẽ in uno hoc amãt exclamare unà cũ Propheta poſſe uident̃, ô quàm bonum, ô quàm iucũdum habitare fratres in unũ.

Marſilius Ficinus Lectori, S. D.

PRomittebam modo, lector, huic libro ſeptimo caput Epiſtolã de ualetudine literatorum diſputaturam, hæc uerò deinceps adeò nobis excreuit, ut non iam caput tam exigui corporis, ſed ipſa ſeorſum totum aliquod corpus fore uelit. Itaq; ſeceſſit iam conſilio meliore, ſi in librum de uita feliciter adoleuit.

Sapientia à ſolo Deo.

Marſilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

PAR AMICE ſaltem pari referto. Vix quidem à me ſcripta, uix tu quoq; legito. Scripta tamen qualiacunq; ſint, lege tamen, utcunq; legas. Sumpſi equidem his dieb. ſæpe calamum eo propoſito ut ad hominẽ multa cogitantẽ pauca ſcriberẽ. Verũ ſubitò ſuccurrebat, me ſcripturum fruſtra ad hominẽ non lecturũ. Tandem fruſtrà loqui maluiquã nihil loqui. Audi igitur. Multa ſunt apud Poëtas figmẽtorũ genera. Sed quid ego nugis nũc hiſce meis pium hominem interpello in ipſis Auguſtini Soliloquijs cõmentandis cũ Deo ſolo loquentẽ. Miſſa igitur Poëtica facio, atq; id tantũ in præſentia moneo, ut meminerís quando ſermonẽ formamus, non tam linguam, quæ aliunde mouetur loqui ſolere, quàm mentem ipſam quæ & mouet linguã, & diſtinguit uoces, & ad exemplar ſui uerba pro arbitrio format. Quod aũt eſt ad mẽtẽ lingua, id fermè religioſa mẽs eſt ad Deũ. Itaq; non tã mens nunc tua Deo, quã Deus per mentẽ tibi tuã loquit̃. Quapropter quando Deo te loqui putas, mi Ioannes, re uera tunc audis Deũ. Memento igitur, te diuinam maieſtatem frequenter audire, uitaq; ipſa ſapientiſſime inſtituta, declara nobis atq;, (ut cœpiſti) confirma te tanquam diſcipulum diuinam ipſam ſapientiam audiuiſſe. Volui hic, (ut uides) hac hora diei tertia epiſtolæ finẽ imponere, ne diutius diuinum iſtud Soliloquiũ tuum interturbarem, ſed cũ primum calamũ poſuiſſem, redijt in mentem non decere ſtomacho omnino ieiuno, Ieiunam prorſus Epiſtolam ſpuere.

Sed ut eructet cor meum uerbum bonum, bonum quidem, (ut arbitror) si superiorem illam de summo bono sententiam breuiter confirmauero. Omnes apud Iudæos Christianosq; sacræ literæ clamant, sapientiam, (nisi docente Deo) disci non posse. Ideoq; ab eo solo esse fide quærendam, spe petendam, charitate pulsandam. Quod quidem cum Plato noster animaduerteret, suis studijs non confisus in quotidianis ad Deum precib. solam à Deo solo sapientiam sępe poscebat. Hac in re pulcherrimè fabulatus Orpheus, sapientiam solo Iouis summi capite natam canit. Musas quoq; ab Ioue habere principium Iouis omnia plena. Tu uerò si ab omnibus hanc adipisci posses, forte & si non absolutè, tamen commodè à familiari illo tuo consequereris. At quónam pacto ab illo sapientiam consequeris, cui corpore nunquam sano mens semper est in sana, & nuper cum animi primum deinde stomachi, postremò membrorum omnium debilitate non mediocriter laboraret, animo non mutato mutauit cœlum, & quoniam ab aëre elementorum rerumq; omnium infirmissimo firmitatem quærit, meritò hactenus frustra quærit. Tu uerò interim unà cum Aurelio tuo clama, ô Deus omnipotens, quando nostra firmitas ipse est, tunc solum ipsa firmitas est, quando uerò tua est, tunc est infirmitas. Ego quoq; tandem idem efficiam.

Vbi sapientia maior, ibi sermo breuior.

Marsilius Ficinus D. Bernhardo Bembo Veneto, S. D.

SOlent qui siluêre diu, cum demum diuturna silentia rumpunt, erumpere largius, & quasi, qui diutius parturierunt aliquem tandē cogitationis fœtum parere grādiorem. Marsilius uerò tuus contra, non enim longo silentij tempore concipit lōgiora. Vtpote qui quantò diutius tacens secum ipse cogitat tantò discernit acutius præstare nobis tacere, quàm loqui. Atq; esse quàm paucissima, quæ exprimere uel digne sciamus, uel debeamus honestè, uel tutò possimus. Ergo tuis tantum in præsentia breuissimè respondebo. Primum quidem prosperitate tua imò nostra gaudeo, felicitatem opto, deinde uerò quod uasculum Thiriacæ miseris, magnas ago gratias, certè ingentes acturus, quando uas pro uasculo miseris. Quanquam ingens in hoc etiam salutari uasculo minus me ab ipso Phœbo simul atq; à te accepisse cōfiteor. Postremò, quod petis Alcinoum, scito hunc apud Caualcantem nostrum hoc tempore rusticari. Cùm primum ad nos redibit, uobis, (ut par est) redibit.

Et si literis quandoq; nunquam tamen animo ab amicis abesse licet.

Marsilius Ficinus, & Georgius Anthonio Vespuccius, Ioanni Baptistæ Boninsegnio, S. D.

PLato diuinus amicitiæ uel potius necessitudinis nostræ conciliator, iam diu iubet ne abesse unquam à Boninsegnio nostro uelimus, qui cum ille semper esse nos uoluit. Vt ergo Platoni simul atq; necessitudini satis pro uirib. faceremus, sæpe iam nos accinximus ad scribendum. Verùm quotiens calamum sumpsimus, totiens conciliator ille noster inhibuit, id aperte monēs, ne Boninsegnium assiduè cum illo loquentem literis nostris interpellemus. Quid igitur faciemus, dum Plato noster & mandat simul, & prohibet? certè ut & quicquid imperat impleamus, ipso semper animo tuum animum alloquemur, & simul quicquid interim prohibet, deuitemus, ore calamoq; silebimus. Sed liceat nūc saltem interpellare parumper, Platone uidelicet semel id concedente, dum ab Athenis ad te in ipsa eius academia rusticante accedimus, te'que Platonicorum omnium nomine salutamus. Præterea Roberto patri tuo insigni istic præsidi nos commendamus.

Qui

Qui umbram amat transfertur in umbram.

Marsilius Ficinus Florentinus Bernhardo Bembo Veneto, S. D.

EST mihi amicus aliquis alter ego, tam nouo uir ingenio, ut cum nihil in reb. humanis affectet, aliud quam amicos, interim tamen ut ipse met sibi sit amicus omnino non curet. Imò id quod mirabilius atque etiam miserabilius est, tãquam alijs Pamphilus sibi Timon, ex alieno amore semper ipse se odit. Et tanquam Menedemus alter ad id solum uidetur natus, ut assiduè ipse se cruciet. Erga cæteros quidem Venere ipsa suauior, contra se uerò Marte sæuior, rigidiorque Saturno. Hunc ego quamuis frustra iamdiu ita sæpe corripio. Quem fugis Narcisse miser? Te ipsum fugis ah demens, ut sequaris aliũ celerius te fugientem, quem assequi poteris nunquam, ubi ipse te semel amiseris. Heu quem perdis Narcisse demens, perdis omnino teipsum, quò consequaris umbram, umbram certè uolatilem, quàm miser amplecti non potes. Sed cum amor amantem transferre soleat in amatum, amãs Narcisse umbram breui uerteris in umbram. Ita ego illum sæpe, tu quoque mi Bernharde aut uerbis, aut literis similiter admoneto.

De optimo uiuendi genere.

Marsilius Ficinus Florentinus Anthonio Hyuano Serezanensi, S. D.

REddita mihi est Epistola tua Hyuane charissime, qua multa paucis de optimo uiuendi genere colligis. Optimum uerò uiuendi genus id præcipuè iudicare te arbitror, quod longè sit à mortua uita semotũ, qua & mortale uiuit, & quodammodo moritur immortale, quamdiu uidelicet cœlestis animus tereno corpori non solum natura semel coniungitur ab initio, sed affectu etiam quotidie mancipatur. Quo efficitur ut solus uerè uiuat, qui à falsa hac uita affectu saltem, remotissimè uiuit. Quàm uerò falsa hæc uita sit, quàm fallax, Platonica hæc tecum Epistola disputabit, quàm ad Locterium Neronium superioribus mensibus scriptam, nunc quoque ad te libenter exscripsi. Vale.

Excusatio quando non salutatur amicus.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

RVsticari, Ioannes, hoc autumno, scio equidem quo affectu, sed nescio satis qua ratione, uolebam. Verebar autem ne nunc primum quod ego uellem, ipse nolles. Ergo rus abiens, quasi iam rusticus, non dixi, Amice uale. Ne tu contra, omine quodam minus bono, forte, ne ualeas, responderes. Scis enim quam interdum, (ut uulgo dicitur) auguriosus sim, Haud facilè sperauisse me posse unquam ualere bene, heroẽ semel prohibente ualere. Bene uale. Ac me firmioris ualitudinis gratia dies insuper aliquot rusticari permitte.

Agriculturæ literarumque studia inuicem feliciter coniunguntur.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

CVm hodie Oriẽte Sole, summa uetusti montis fastigia peterem, montis, inquã, Vecchij, quem Marsilio suo colendum Cosmus ipse mandauit. Atque in hac huius sylua passim oberrans Caregiana palatia contemplarer, repẽte uenit in mẽtem, festum Cosmi Damianique diem iam illuxisse, quod animis ab ipso Cosmo eiusque filijs & nepotibus celebratum. Hic equidem non potui non dolere dum inde nullos usquam perspicerem ciues ad Cosmica, (ut fieri solet) solẽnia confluentes. Cum subitò Iouius ille Cosmus cui Iuppiter iam conciliata Iunone ciuile imperium sine fine dedit, ab excelsa quercu propitius nobis aspirans, eiusmodi mœrentes oraculis consolatur. Sacra, inquit, hodie, Marsili, mea Laurentius quidem urbana pius instaurat, tu uerò

rustica

rustica mox, si mihi parueris, eadem hoc in luco nobis instaurabis. Neq; te pudeat senio res istos Saturniosq; agricolas meos sub mõtis hui us uertice in ipsa academiola Phœbo sacrata conuiuas excipere. Quandoquidem hodie, (sicuti uos astronomia docet) suspice iam, nónne uides? hodie Saturnus in cœlo Phœbusq; iunguntur. Hoc est Marsilij uoluntas nostra sicut in cœlo fit hodie, ita fieri & in terra, ut Apollinea nunc utrobique Saturnijs coniungantur. O felicissimum genus humanum, si rustica Saturnij fistula Panis urbanæ Phœbi citharæ consonaret, semperq; utriusq; apud nos Dei munera iungerentur. Miscẽtur hæc in cœlo, (ut uides) apud supeors hodie. Tu quoq; apud homines semper miscebis in terris Vale. Vera hęc fermè, (ut narro) sunt magnanime Laurenti. Ita ego primum recordatus mecum ipse mœrebam. Ita deinde uisus est & solari, & monere me Cosmus, Ita demũ Apollineum, id est, philosophicum Saturnijs hominibus, id est, senioribus agricolis tuis paraui conuiuium, neq; id quidem absq; delphica lyra. Atq; solennia Cosmica qualiacũq; pro tempore, pro loco, pro facultate, potuimus in Phœbea Saturnij montis academiola libenter feliciterq; celebrauimus. Quorsum hæc? Vt oraculis Cosmianis admoniti meminerimus, (si feliciter uiuere uolumus) cæteris quoad fieri potest dimissis uel intermissis, Phœbum nobis simul & Saturnium Pana colendum. Rustica uidelicet omnia quotidie dicanda musis, Musasq; uicissim ab urbanis negotijs ad Cereris agros Bacchiq; colles sæpissime transferendas. Vale feliciter.

Imitatio ad Rusticandum.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

AVra qualibet leuiorem te esse putarem, si forte putares ipse me leui quadã commotũ aura, tũ Vere superiore, tùm autumno præsenti, ab urbe in colles secessisse charegianos. Sed absit ut eum ullo pacto leuem putem, qui uel saxis est grauior. Nempe cum non absq; ratione iudicauissem, multò satius fore te huc ad me montẽ ascendere, quàm me his temporibus ad te è monte descendere, sæpe Apollinem obsecraui, ut lyræ nostræ illa nunc Orphei Amphionisq; dictaret carmina, quibus illi quondam quercus & saxa mouebant, quo ipse te arboreum, meo iudicio, saxeumq; traherem? Respondit Phœbus. Erras, Marsili, nimium, nõ enim arboreus, aut lapideus, (ut opinaris, est Ioannes, alioquin iam pridem tua illum, (mihi crede) cithara rapuisses, non lapideus, inquam, imò ferreus est Ioannes. Hoc ergo maioris est artis opus. Quare posthac non loco, sed forma mutare, saxa conabere. Ingens istud Vecchij montis saxum, (si potes) metamorphosea Zoroastris arte transferas in magnetem, ita demum ferreum illum huc hominem attrahes. Hæc modo nobis, oriẽte Sole, in ipsa Vecchij montis silua deambulantibus Apollo consuluit. Hæc igitur in præsentia molior. Vide precor amice, quàm ardua tui gratia moliar. Vide quam frustra te cogente laborem. O quantò melius, quantoq; facilius te sponte Ioannes mutari tua, quàm meo saxa labore mutari. Cùm primum ipse ferreus esse desieris, tunc ego frustra laborare iam desinam.

Amicitia inter pares & libera est.

Marsilius Ficinus Alberto Lisco Veronensi, S. D.

MEministi cum superioribus diebus prope diui Ioannis ędem, uerba de te atq; Iacobo quodam apud Riciardum Theologum facerẽ, me uos his uerbis & ad me, & inuicem comparuisse. Ego Riciarde mi, inquam, Albertum inter & Iacobum quasi aër inter ignem terramq; medius sum constitutus. Et si tunc Alberte ioco quodam uerba illa Socratico more proferre uisus sum, non minus tamen uirtutis, quàm ignis continent, nec minus ponderis, quã tellus habent. Cætera quidem quæ sub hoc ænigmate comprehenduntur tuo ipse iudicio satis interpretabere. Vnum duntaxat egomet interpretari in præsentia uolo. Quod uidelicet quãtum ignis pręstat terræ, tantum dignitate terreo igneum anteposui. Rursus, quantò aër cum igne magis conuenit, quàm cum terra, tantum à me uirum igneũ, quàm terreum hominem ardentius

ardentius amari, significari. Tu ergo nunc tanquã dialecticus, planè cõcludes, si honor amorq́ue fidem pariũt, utri uestrum fidem potius seruare uoluerim. Adde & alterum insuper argumentũ. Quonam pacto uerisimile est me Philosophiæ Platonicæ sectatorẽ, cogitauisse unquam tibi uiolare fidem, cuius ego interim fidei, quod nec ipse negabis, mea omnia committebam, atq́ue in posterũ, quod planè perspiciebas, committere statuebam. Cùm uerò hæc ita se habeãt, quid nam in causa fuit, ut in sacello Nouolano iam alter & alter sacrorum sub me minister potius quã Albertus meus esse potuerit. Principio putabam terrenum quendam dæmonem amicitiam nobis cœlestem tunc inuidentem, ministerium illud inter nos constitutum interturbasse. Quapropter ad literatorum numina confugiens, Mineruam scilicet & Apollinem obsecrabam, ut phithonicum dæmonem tum illa telo, tum iaculis ille, cõfoderet. Deinde uerò communis ipse meus tuusq́ue genius errantem me ita corripuit. Non dæmon, inquit, Marsili ullus te ab Alberto conatus est seiungere. Imò uos ipsi unum cœli opus indico quædam inscij quodammodo secabaris. Scito Saturnum Aquarij dominum utrisq́ue Aquario ascendente natis, unum pene spiritum infudisse amicitiamq́ue uobis inde cœlestem sine fine dedisse. Siquidem quæ Saturnus planetarum omnium altissimus stabilissimusq́ue construit, nullus, (ut est apud Astronomos) aut audet destruere unquam, aut potest. Sed ipsi uestrum iam errorem agnoscite atq́ue recognoscite. Si enim amicitia æqualitas quædam est, quid nam illi magis aduersari potest, quàm inæqualitas? Ergo cum cœlum uos amicos esse uoluit, etiam æquales inter uos semper fore constituit. Vos autem tanquam cœlestis mysterij huius ignari, ministerium cõmertiumq́ue inter uos quoddam statuebatis, in quo alter uestrum sub altero tanquam inæquales fore in posterum uidebamini. Sed absit imparitas ab amicitia cœlesti, (cœlo iubente) Absit dominatio procul & seruitus. Pares uerò inter se sint amici, semper sint & liberi pariter libereq́ue se mutuo diligãt. Hæc genius. Tu uerò Alberte mi dilectissime, Vale feliciter. Mementoq́ue ministerium quod non libuit superis meritò nobis non licuisse. Atq́ue mysterium uicissim quod placet illis, nobis quoq́ue placere omnino debere. XX. Octobris. M. CCCC. LXXXI. Ex agro Caregio.

De tribus Gratijs & Genio.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici Iuniori V. Magnanimo, S. D.

QVotiens his temporibus sumo calamum Magnanime Laurenti, quod equidẽ quotidie facio ad te scripturus, totiens subito fœcundus admodum euasisse mihi uideor plurimaq́ue parturio. At uerò cum primum duo hęc tantum scripsi uerba, (Marsilius Laurentio) idem ipse, qui modo tanquam fœcundissimus multa parturiebam, mox quasi prorsus iam factus sterilis pario nihil. Hinc sæpe iam stupeo nimium, superosq́ue incuso. Video enim quod & natura, & arte paulò antè nobis ad te scripturis abundè suppeditabatur, idem paulò pòst iam scribentibus non posse aliunde, quàm à superis inhiberi. Quapropter frequenter, (ut dixi) illos incuso, tum quasi inuidos, quod uidelicet fortè cœlestem in terris amicitiam uoluptatemq́ue inuideant, tum uelut auaros, quod ubi & natura, & ars tam prodiga est ibidem quodãmodo uideatur, (si dictu fas est) parca diuinitas tandem Philosophorum dux Minerua hodie, ne diutius tibi essemus steriles, neq́ue in numina tam grauiter peccaremus, noli, inquit, impiè incusare cœlestes, qui interim te uicissim iniquæ temeritatis, & accusant & damnant. Nescis impiè, Nescis? Nihil sine summa ratione à superis uel iuberi unquã, prohiberi. Qua igitur ratione te his uerbis ad Medicem scribere, (uidelicet Marsilius Laurentio) sæpe iam uetent, (me paucis docente) perdisce.

Tres

Tres Gratiæ, & tres Planetæ.

PRincipio quas apud nos Poëtæ tres Gratias tanquam tres puellas pingūt quodammodo sese inuicem complectentes, tres potissimum apud superos planetæ sunt: Mercurius Iouius, id est, beneficio quodā Iouis affectus, Phœbusq; & Venus mutui propitijq; sibi inuicem in cœlesti circuitu comites. Tria quoque illa Gratiarum nomina scilicet. Viriditas, Lux, Lætitia, stellis eisdem aptissimè congruunt. Hæ stellæ sic affectu inter cœlestia humano ingenio præcipuè fauent. Idcirco non quorumuis animalium, sed hominum tantum Gratiæ nominantur, neque re uera Veneris sunt pedissequæ sed Mineruæ. Si quando uerò Gratiarum primam esse Iouem audiueris, ne tam Iouem intelligas, quàm Mercurium Iouium, id est, aliquo uel aspectu uel munere alio Iouis adiutum. Mercurius enim Iouis uitali quadā promptaq; mobilitate sua, ut res ipsas assiduè inuestigetis, hortatur. Sol autem inuentionem uobis omnem sua luce quærentibus patefacit. Venus deniq; uenustate gratissima quicquid inuentum est, semper exornat.

Genius scilicet dæmon ingenij dux à tribus Gratijs prouenit.

TRes igitur hi planetæ communi quodā inter se consensu, statim in ipsa genesi uarijs hominibus genios, id est, duces ingenij dæmones distribuunt, uarios prout ex alia atq; aliam cœli plaga quotidie nascentes aspiciunt. Quos quidē tanquam duces magis minusúe sequi, (ut plurimum) est in uestro arbitrio positum. Si quos autem ab eadem omnino ætheris regione similiterq; respiciunt, eundem ijs aut certè persimilem Genium largiuntur. Vbi uerò genius præest idem aut similis, ingenium quoq; idem aut simile sequitur. Huc sæpe eadem sponte uestra uoluntas accedit. Postremò ubicunq; una similis'ue mens est, unaq; uoluntas, & si animalia uidentur duo, homo tamen intus est unus. Quamobrem, Marsili, in superos imò in te ipsum peccare iam desine. Agnosce quādoq; tuam medicisq; genesim, cognosces statim Iouium Mercurium, Phœbumq; & Venerem nascentibus uobis ab eadem prorsus cœli parte, scilicet Nona, quàm fidei, religionis, ingenij, sapientiæ domum & Phœbi gaudium Astronomi nominant, utrunq; uestrum similiter aspexisse. Quo efficitur, ut non modo similis, sed etiam unus idemq; ambobus inde genius sit tributus, Apollineus scilicet dæmon, nono siquidem ætheris domicilio gaudens Apollo, Apollineus ad homines genios inde demittit. Ex horum numero dæmonum unum uobis annuente Venere Mercurioq; Phœbus ipse præfecit. Hinc una mens in uobis secuta est. Huc etiam una uoluntas utrinq; se contulit. Si ubi singula hæc unum sunt, homo quoq; semper est unus, ne forte quos cœlum rationemq; te ipsa coniunxit tu uerbis ulterius separes, memento quoties ad Medicem tuum scribis oportere ita præscribere, (Marsilius Marsilio. S.) Atque ita demum superis aspirantibus inuentionis tibi uena largissime profluet. Hactenus Minerua. Ita prorsus amice alter ego, sæpe mihi his temporibus obtigit, (ut dicebam) Ita deinde dux illa Philosophorum Minerua consuluit. Ita & ipse, ut illa mouit, ne nobis exarescat inuentio posthac semper efficiam. Bene Vale. Sed quid modo quasi alter alteri abiens abeunti: Vale dicebam, imò ualeant, & male ualeant omnes, qui inter nos dissidium quærunt. Nobis uerò non uale, sed mane, dicendum. Igitur bene mane. Verum ne præsens Epistola dum de Gratijs & genio disputant, fote minus grata nostro genio sit, saluere iam, & millies iterum saluere Vespuccium iubeamus, uirum omnium genio nostro gratissimum.

XVIII. Octobris. M. CCCC LXXXI.
In agro Caregio.

Apologus.

Apologus. Diuinum genus diuina sola alimonia coalescit.

Marsilius Ficinus de Apologo quid sit, unde genitus, quo tendat.

VEnerem quondam in Pythijs Apollinis hortis, flores ac fructus legentẽ uarios, Mercurius amore saucius sequebatur. Hic illam denicꝫ & indice, & duce Phœbo sub lauro quadam feliciter assequutus, summa cum utriusqꝫ uoluptate cognouit. Horum congressu scitus admodum formosusqꝫ natus est puer. In quo statim & perspicacem Mercurij sensum & gratam Veneris uenustatẽ Phœbiqꝫ splendorem facilè quiuis agnouerit. Hũc igitur à Mercurij patris cognomine quẽ superi Logum cognominant, suus Apollo patronus Apologum nominauit. Iussitqꝫ ipsum passim discurrentem tãtum humano generi salubri quadam delectatione prodesse, quantum frater eius Cupido noxiæ uoluptatis hamo noceret. Igitur locorum ignarus Apologus dum extra Pythios hortos in proximis siluis oberrat, forte incidit in pastores, qui diuina pueri forma & indole mirificè delectati, eum penes se diu detinuerũt, atqꝫ cibis agrestibus, id est, glandibus & castaneis cæterisqꝫ id genus urbanum Apologum aluerunt. Quapropter tandem tutata forma ex urbano subrusticus euasisset, nisi eius patronus Apollo propitia nuper porrecta manu è siluis ad hortos Pythios, quos hodie Pinthios Florentini nominant, feliciter reduxisset. Docet Apologus, diuinũ genus diuina solum alimonia coalescere.

Philosophus tria potißimum deuitare debet, Venerea, auaritiam, ambitionem. Apologus.

MInerua quam prisci Sophiam nominant, cum animaduertisset solo se Iouis capite genitam, opus hoc diuinum rata solo uidelicet capite gignere, patrẽ supplex orauit ac denicꝫ exorauit, ut ipsa quoqꝫ tãquam parentis æmula, semel saltem capite pareret. Peperit ergo filiam tùm auo suo Ioui, tùm matri Mineruæ persimilem, ea sanè statim natura auitam quandam tùm animo æquitatem, tùm uultu totoqꝫ corpore dignitatem præ se ferebat. Præterea matris tàm uirilitatem, quã pudicitiam & mente, & gestibus referebat. Hanc auus à Sophia matre Philosophiam uoluit nominari, edixitqꝫ Philosophiæ, ut quemadmodum ex Sophia, quæ summi rerũ omnium capitis filia exortum habet, ita semper plantis mundi posthabitis summa rerum capita peteret, neque ullum inferiori Venere unquam ueneficoqꝫ filio eius Cupidine haberet commertium. Alioquin pro æterna Philosophia statim temporaneam Philocaliam tàm re ipsa, quàm nomine euasuram. Adiecit, ut multò magis omnis Plutonis infimi eiusqꝫ cultorum consuetudinem deuitaret. Alioquin ambrosia nectareqꝫ amissis, stygiæ paludis aquas & herbas, quibus solis infeliciter deinde uescatur, reportaturam. Monuit denique ne ambitiosam Iunonem aliquando sequeretur crassiori aëre peruolantem, ne forte cum caligine serenitatem, procellis tranquillitatem, nubibus sydera, commutaret.

Apologus. Impuri nunquam musas uel gratias assequuntur, sed picas & furias.

ORpheus Delphicos aliquando lucos ingressus, oraculum consulturus obuium statim quasi iam expiatus Apollinem habuit. Cùm uerò ad Apollinis dexteram numen musas tresqꝫ Gratias comitantes cominus conspexisset, ad sinistram autem quamuis eminus sequentes picas & furias, admirabundus alius exclamauit. O quã diuersi, ô quã aduersi ducem hunc sequuntur exercitus? Sed noli ô uates mirari, Phœbus ait. Nempe quotidie mihi multi sacrificant, quo musarum à me Gratiarumqꝫ munera impetrẽt. Ego quicunqꝫ puris sacra manibus operantur, musas à

nobis

nobis gratiasq́ accipiunt. Quicunq́ uerò pollutis attrectare sacra manibus audent, picas & furias inuiti reportant.

Apologus. Potentia sine sapientia non regnat.

PRometheus cum ascendisset in cœlum ibiq́ multa ab ipso Ioue rerum omnium authore mysteria didicisset, hac una de re curiosius supplex interrogauit, quam uidelicet ob causam Solem Mercuriumq́ præ cæteris Planetis tàm propinquos assiduè in cœlesti circuitu comites inuicē esse ab ipso rerum initio statuisset. Respondit Iuppiter, ut quicunq́ Solem syderum dominum uiderint absq́ sapiente Mercurio, in cœlo nusquam incedere planè intelligant, & in terris potentiam nunquā absq́ sapientia, uel concedi debere, uel concessam diu posse regnare.

Apologus. In traductionem libri de amore missam ab Alamanno Donato ad Laurentium Medicem.

CVm Alamannus inter Lauros nuper, (ut solet) sæpe deambularet, in cupidinē Lauros circumuolantem sæpius inuolans, deniq́ comprehendit. Tenerum deinde puerum adolescens pius leuibus suauiter tractans manibus componebat, sertisq́ & floribus Deum iam planè agnitum exornabat, atq́ ita inter ornandum percunctabatur. Quæ nam noua huc aura formose Cupido tuas direxit alas? Est Paphos Idaliumq́ tibi sunt alta cythera. Tum ille suspirans, heu matrem, inquit, iam diu meam anxius passim quærito, matrem mihi meam neq́ Paphos Idaliumúe reddit, nec alta cythera. Solus tamen Apollo quandoq́ longos miseratus errores, his me uerbis admonuit. Mater, ô Cupido, tua solebat quondam cantilenis choreisq́ solum leuibus oblectari, sed facta deinde ambitiosior cœpit aliquando & Achilli Homerū & Aneę Vergilium inuidere, ipsaq́ sibi uatem per similem exoptare, qui artes laudesq́ suas grandiori iam cythera personaret. Talem deniq́ uatem multa post secula Laurentē nomine inter Lauros canentem nacta Venus apud Tuscos in ipso gratiarum agro Charegio, ibi iam suarum laudum cantu suauissimo delinitur, cæterorumq́ oblita omnium iucundissimè conquiescit, ibi solum post hac musas inter pudicas requiescit Venus Cupido tua, illuc igitur & ipse te conferes una cum matre semper habitaturus. Ita quandoq́ mihi Phœbus Alamanne consulit. Hoc ergo Charegium relicta Cypro has deniq́ Lauros hædera myrtoq́ neglectis, sollicitus iamdiu quæro. Quod si illuc ad matrem ipse me duxeris, ego tibi præ cæteris afflabo propitius, ego tibi perpetuo quodā nexu meam matrem conciliabo. Tunc Alamannus, peropportunè, inquit, manus inter uolasti diue cupido meas. Nempe trita meis pedibus, quæ ducit Charegium, uia est. O me felicem cuius inter manus hodie puer felicissimus peruolauit. Ergo huc age diuine puer leuis iam tende alas. Per Fauentina Pomeria Apollineis auspicijs petamus ambo Charegium, ego quidem gressu, sed ipse uolatu.

Apologus, Quod male se habet Lucilia, id est, anima, quando à Phœbo, id est, à Deo discedit.

PHœbus uitæ lumen medicinæq́ uitalis auctio, filiæ suæ Luciliæ quondā ē multis præceptis id dedit potissimum. Videlicet, ne unquam à latere paterno discederet, alioquin fore, ut in uarios grauissimosq́ morbos incideret. Principio Lucilia instantis hyemis asperitate quasi coacta paternis mandatis obtemperabat. Sed uerni deinde temporis iam arridentis prosperitate freta, cœpit puella longius à paternis laribus digredi, passimq́ per pulchros blande Veneris hortos & picta prata liberius peruagari, atq́ ibi tùm molli herbarum amœnitate, tùm pulchritudine florum suauiq́ odore pellecta, non solum serta coronasq́ sibi, uerùm etiam uestes iam integras ex hędera, myrto, lilijs, rosisq́ & uiolis alijsq́ contexuit. Mox dulces fructus & mitia poma undique carpens non degustabat solum, sed faucibus etiam plenis ingurgitabat.

Iamq́

iamq; insolenter ornatu nouo lasciuiens, parentisq; prorsus oblita, (ut euaserat) puella uanior gloriabunda proximas urbes adibat. Sed interea obiter & latẽtes angues in herba saltantis puellæ mordebant pedes, & floribus sertisq; suis apes insertæ ceruicem, & genas manusq; pungebāt, & aluus immodico noxioq; cibo tumescens molestè nimis distendebatur. Quamobrẽ ingrata Lucilia, quæ antea uoluptatis illecebris delinita medicum patrem neglexerat, summo quodam cruciatu compellitur redire domum, patrẽ agnoscere, paternumq; auxiliū his fermè uocibus implorare. Heu succurre iam Luciliæ Phœbe pater, propera obsecro, clemẽtissime pater, fer opem filiolæ iamiam sine tuo auxilio pereunti. Sed Phœbus, quid nam, inquit, inanis Flora patrem me tuū uocas? Desine iam improba, desine, nunquam ego te Flora uanissima peperi, abi hinc ad Venerẽ tuam ô Flora prophana procul abi, quàm primum. At uerò cum Lucilia supplex diutius institisset, multisq; Phœbum obsecrasset precibus, ut puellam cui solus ipse uitam dederat, solus à morte redimeret, promitteret præterea se nunquam in posterum paterna uel iussa, uel consilia neglecturam, ita demū pater indulgens & increpuit pariter, & admonuit. Haud te curandam prius recipiam, quàm istos cupidineos fucos ornatusq; Venereos deposueris. disce iam temeraria, disce dum à paternis laribus procul erras, quàm diuturno grauiq; dolore, quàm breuis leuisq; uoluptas ematur, disce parū mellis, quotiens ueri medici mandata contemnis, quàm multum fellis apportet.

Diuina lex fieri à cœlo non potest, sed forte significari.

Marsilius Ficinus Florentinus Federico Vrbini duci semper inuicto Felicitatem, S. D.

STella quæ hodie Magos summos Orientis Astronomos feliciter duxit ad Christum, eadem me quoq; in eam duxit cõtemplationem, qua Legitimos Astronomos Christianis facilè breuiterq; conciliarem. Hodie Magi quidem apertis thesauris suis Christo Deo myrrham, sacerdoti thus, regi aurum supplices obtulerunt. Marsilius aūt Federico duci semper inuicto, & apprime sapienti atq; clementi munusculum quoddam ex ipsis Philosophiæ thesauris offert, theologicum simul & astronomicum atq; physicum, aliàs quando Deus dederit, ampliora daturus.

Christiana religio non fit à stellis.

GEnus ipsum religionis, quo nihil in reb. humanis magis commune, firmumq; est, nullus astrologorum à motu dispositio, neq; cœlesti fieri unquā existimauit Sciunt enim quæcunq; motu fiunt, necessariò mutabilia fore, & quæ certa quadam syderum dispositione creantur, positione tandem contraria dissipari, genus autem ipsum religionis, quo Deus ab humano genere mundi gubernator agnoscitur atq; colitur, solum inter omnia hominū studia operaq; ubiq; & semper firmissimum permanere.

Communis religio non fit à stellis.

VErùm siquis Astrologus dixerit, Christianam legem exortam fuisse post aliquā Saturni cum Ioue coniunctionem, in quibus coniunctionibus condendarum uim legum Astronomi quidam maximam collocant, ita in præsentia breuiter, quantum exigit epistola, respondebimus. Alibi enim à nobis de his latius & subtilius disputat̃. Principio Saturnus & Iuppiter uigesimo quoquo anno iunguntur, atq; in quauis coniunctione uim coniunctionis ipsius extendere in quam plurimos annos existimātur, quo efficitur, ut quandocunq; nobis à Deo diuina lex detur, astrologis æquè liceat cœlestem aliquam potentiam fingere legis huiusmodi uel auctricem, uel saltem significatricem. Mitto quod raró religionum mutantur species, cum tamen planetæ illi sæpe concurrant. Præterea cum annis noningentis atq; sexaginta, ad easdem coniunctiones perpetuò reuertantur, atq; in eo ipso interuallo quater in signo quolibet coniungantur, mirum est diuinam legem, id est, Mosaicam Christianamq; tot

mundi seculis aut non prius extitisse aliquando, aut saltem postea tantò iam tempore non fuisse deletam. Præsertim cum plurimæ inter se contrariæ coniunctiones iamdiu præcesserint. Proinde Astrologi, qui Christi temporibus proximi extiterunt, multò melius de Christianæ legis fato, (si fato subesset) quam posteriores iudicare potuissent, illi tamen adeò à ueritate procul aberrauerunt, ut temere nimium, illam cum primum annos trecentos sexagintaquinque impleuisset, proculdubio ruituram affirmarent. Qua etiam in re oraculum ipsum Apollinis mentitum esse conuincitur. Imò uerò mentita est iniquitas sibi, non tamen mentita est diuina ueritas, quæ Prophetas plurimos & Sybillas expertes Astronomiæ ab ipso rerum initio, ut Christianam legem præuiderent diuinitus & prædicerēt, inspirauit. Deinde post Christum Christianæ ueritatis innumeros testes adhibuit martyres, uidelicet inter quos, quàm plurimi cum in omnibus liberalib. disciplinis, tum in Astronomia præcipuè docti, pro Christi gloria mala omnia, & denique mortem libentissimè pertulerunt. Sed iam ad Astrologos redeamus. Profectò multo difficilius de rebus, quæ ad consilium, mentem, Deum, spectant iudicare posse uidētur, quàm de ijs, quæ ad corporis affectus, actiones, passiones, operaque corporea pertinent, at uerò de rebus huiusmodi difficilè admodum falsoque sæpissimè iudicant, quod quidem non ipsa solum experientia patet, uerùm etiam ijs rationibus, quas hic breuiter perstringam, (alibi enim de his diffusius disputamus) cōfirmari uidetur. Plotinus & ex Platonis sententia, & Auicennæ subtilissimè disputant, sub diuina potestate prouidentiaque & cuncta singula contineri, eò uidelicet ordine, ut causæ incorporeæ scilicet Deus & angeli corporumque cœlestium animæ, rerum naturalium artifices sint. Causæ uerò corporeæ sint superiorum artificum instrumenta. Deinde ostendunt quæcunque terrena in terris accidunt ex communi quodam concursu superiorum inferiorumque simul causarum omnium prouenire. Cùm autem cuncta hæc nullus unquam comprehendere ualeat, nimirum neminem certam ulla de re huiusmodi ferre posse sentētiam. Astrologi uerò tùm diuinis, tùm inferioribus causis dispositionibusque obmissis, cœlestia utcunque possunt, sola suspiciunt, neque illa quidem omnia, sed paucissima, paucissimorumque illorum uim experientia quadam, remota, rara fallaci, potius quàm rationibus ullis attingunt. Præterea certum natiuitatis nostræ momentum difficilè admodum deprehendere possunt, conceptionis autem etiam difficilius, denique infusionis animæ, difficillimè, imò uerò nullo modo uaticinantur. Neque parentum auorumque nascentis pueri complexiones intelligunt, neque nutritionis, educationis, habitationis, consuetudinis, disciplinæ, consilij, rationem ullam uel habere student, uel etiam si diligentissimè studuerint, prorsus assequi possunt. Omnia tamen hæc diligenter considerari Ptolemæus ideò iussit, quia nouerat uim causarum superiorum non aliter à nobis suscipi, quàm per sequentes causas, ac etiam per materiam perque habitum, disponamur. Vnde, inquit, stellarum effectus ex diuersa dispositione materiæ mobilis permutari apud nos sæpius atque impediri. Sanè uidebat eodem momento nasci quotidie res inter se, tùm genere, tùm specie, tùm numero, tàm forma, quā fortuna exituque diuersas, ui nullo modo ex ipso solo uel natiuitatis terrenæ cœlestis coniunctionis momēto sufficiēter quicquam iudicare possimus. Præsertim cum ultra proprias singulorum sortes communes quoque fortunæ, & considerandæ sint, & inter se diligentius comparandæ. Nam duo hæc sibi inuicem tùm impedimento sunt, tùm etiam adiumento. Cuncta uerò quæ diximus nemo complectitur. Quamobrem Ptolemæus astrologorū iudicia & circa communia confusaque potius, quàm distincta & circa possibile potius, quàm necessariū uersari proculdubio confitetur. Vt igitur illuc regrediamur aliquando, unde digressi sumus. Si Astrologi tàm obscure, (ut ita dixerim) uisibilia uident, quàm obscure inuisibilia ipsa uidebunt.

Religio forte potest à cœlo significari.

SED ne uideamur nimium pertinaces demus eos uidere nonnihil, modo per signa quædam sæpius, quàm per causas, & illa quidem ambigua cognitu'que difficillima uideant, atque tunc demum cernere nonnihil possint, cum quod potissimum

potiſſimum ex diuerſis mundanæ citharæ fidibus uel cõſonum, uel diſſonum ſequat, intelligunt, imò, ut uerius loquar, uaticinantur. Plotinus Platonicus docet, effectus infra Lunam penè omnes à cœlo ſignificari, non tamen omnes à cœleſti corpore dependere, ſola enim corporea poſſe uel à corpore cœleſti, uel potius per cœleſte corpus, quaſi per inſtrumẽtum, ab ipſis cœli motoribus fieri. Si qua uerò apud nos omnino corporeum genus excedunt, atq; ad mentem diuinitatemq; accedunt, ſolum à mente diuina mentibusq; eam ſequentibus proficiſci. Quarum quidem mentium conſilia uoluntatesq; ſępe poſſe cœleſtib. figuris & motibus, tanquam ſuis quibuſdã oculis ac nutibus, indicari. Sed indicia illa planè perſpicere, uiri apprimè ſapientis opus eſſe atq; diuini. Hæc Plotinus. Quamobrem Moſaica Chriſtianaq; religio, tanquam ſpiritalis penitus & diuina, neq; à cœleſtibus, neq; per cœleſtia corpora ullo pacto effici potuit. Pręſertim cum cœleſtes illi motus opera in terris ſua terrenis duntaxat adminiculis efficere ſoleant. Diuina uerò lex nõ modo terrenis ubiq; auxilijs caruit, uerùm etiam multis ſeculis omni impedimentorum genere paſſim perturbata afflictaq; fuit. Fortè uerò quodammodo ſignificari per ſydera potuiſſe uidetur, eodem uidelicet ipſo Deo, & ſic & ad illud tempus deſignandum mouente ſphæras atq; temperante, qui & ſic & tali quodam tempore legem ſuam fore præuidit atq; decreuit, quod quidē in metaphyſicis comprobat Auicenna, affirmans morales diuinasq; leges certis ſeculis per Prophetarũ animas ſola Dei prouidentia miſſas atq; afflatas, in unum, toto interim ad idem uniuerſi ordine ſub diuino motore eiusq; miniſtris ita redacto, ut & in terris ipſum animæ propheticæ corpus alicubi diſponatur, & in cœlis pariter atq; terris ſignificetur aduẽtus. Forte uerò id uoluit Dauid his uerbis. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Forſitan & hic quodãmodo tendit, quod inquit Albumaſar, Aegyptios Indosq; in prima Virginis facie uirginem quandam pulchram conſideraui ſſe ſedentẽ, nutrientemq; puerum, cuius nomen apud quaſdam Gentes eſſe Ieſum, Albumaſar opinatur. Imago uerò illa quæ in eo ſigno cogitatur, imò fingitur potius, quàm uideatur, ſi propria eſſet Ieſu ipſius cauſa, certè & ante & pòſt Chriſti tempora ſæpe aũàs uel Ieſum ipſum uel quendam eius ſimillimum produxiſſet. Ergo ſi illic eſt imago eiuſmodi, ſignum quoddam eſt legis Chriſtianæ, non cauſa.

Multa per cœlum ſignificantur, quæ non fiunt à cœlo.

QVod autem à cœlo multa ſignificentur quidem, nec tamen ab ipſo fiant, rurſus ex eo cõſtat, quod mala ordinisq; experientia à rebus illis optimis ordinatiſſimisq; prouenire non poſſunt. Sæpe tamen per cœleſtia uidelicet, tanquam per ſigna non tan quam per cauſas prædicuntur, non aliter quàm in augurijs auſpicijsq; multa per aues portendi putantur, quæ tamen per aues minimè fiunt. Ideò Plato in Timæo ſtellas non dixit facere, ſed pronuntiare futura. Non tamen omnibus, ſed illis tantum, qui ratione hæc aſſequi poſſunt. Præterea Aſtrologi in cuiuslibet geneſi conſideranda, plurima iudicare ſolent quæ ad patriam, ad parentes, auos, fratres, coniuges, ſeruos, amicos, inimicos pertinent, quorũ ſors nullo modo ab alterius geneſi prouenit, ſed potius indicatur. Quod etiam in interrogationibus ijs planè perſpicitur, quæ de rebus præteritis fiũt ab illis, atq; tractantur. Profectò quemadmodũ quotidie per oculos geſtusq; & uerba alicuius præuidemus, ipſum aliquod effecturum, qui tamen non ijs indicijs, ſed uolũtate perficit quod elegerat, itaq; per nutus ſphærarum cœleſtium portenduntur ſæpe, neq; ab illis cœli corporibus neque per illa fiunt, ſed à diuinis mentibus, quæ globos illos regunt mouentq;, per cœleſtia quidem quaſi per ſuos uultus ſignificantur, uerùm per ipſa ſua conſilia uel ordinatiſſimè diſponuntur, uel rediguntur in ordinem, uel ſaltem ab humanis cauſis prouentura & diuinitus præuidentur à ſuperis & nobis per ſigna quædam cœleſtia demonſtrantur. Qua in re Ptolemæus quoq; & Albumaſar & Zaeles & Manilius cæteriq; præcipui authores Aſtronomiæ nobiſcum ſentire uidentur. Quando uidelicet affirmant, cœleſtia corpora eſſe diuinis animabus mentibusq; prædita, ac tanquam animalia quædam diuina ipſi Deo omnium rectori parere. Neq; id quidem iniuria, nempe cum Ptolemæus ipſe humanam ſapientiam fateatur, alieno opere, id eſt,

stellis usque adeò dominari, ut & minantibus repugnare & pollicentibus fauere sua sępe industria possit, cui mirum si diuina concesserit sapientia operi proprio penitus dominari? Hinc illud Auicennæ. Cœlum est animal obediens Deo. Quoniam uerò hi omnes intelligunt, singula hic à diuina prouidentia fieri atque gubernari, idcirco quando de cœlestium corporum uirtute loquuntur, rarissimè quidem aiunt cœlestia hoc aut illud facere, frequentissimè uerò asserunt, tale aliquid aut tale significare. Et quemadmodum per sydera portendi falsas humanasúe leges putant, ita etiam sæpe ueras atque diuinas.

Signa & testimonia de Christi diuinitate.

FOrte uerò hanc ob causam, Magi in Astronomia omnium sapientissimi, quo tempore natus est Iesus, ab Oriẽte Hierusalem profecti sunt, asserẽtes certò se admonitos sydere, eo tempore eaque regione natum esse puerum, qui rex Israël futurus esset, atque adoratione dignus. Quòd uerò infantem inopem tanti uiri tam longo itinere adoraturi ueniunt, planè demonstrat Magos existimauisse in puero diuinitatem esse à superiori principio, quàm à cœlo prouenientem, præsertim cum Stella quadam ducerentur miraculosa potiusquã naturali. Calcidius Platonicus uarias adducit historias de stellis, quæ cum uiso uideantur, ingentes portẽdunt calamitates. Deinde subdit. Est quoque alia sanctior & uenerabilior historia, quæ perhibet, ortu stellæ cuiusdam nõ morbos mortesque denuntiatas, sed descensum Dei uenerabilem ad humanæ seruationis rerumque mortalium gratiam, quàm à Chaldæis obseruatam fuisse testatur, qui Deum nuper natum muneribus uenerati sunt. Hæc Calcidius. Neque id quidem Magos animaduertisse mirum uideri debet, nam in eadem orientali plaga, (& ut quidam aiunt) in urbe eadem qua & Magi diu ante illos Propheta Balaam floruit, prædixitque tùm surrecturũ Messiam quasi uirgam ex Israël cum noua Iacob stella exoriretur, his uidelicet uerbis: Orietur stella ex Iacob, & consurget uirga ex Israël. Quod autem Magi Christum adoraturi Hierusalem accesserunt, testimonio nobis est crudelis illa cædes infantũ sub Herode, qua de re certiorem factum fuisse Augustum Macrobius asserit, ita scribẽs: Cùm audisset Augustus, inter pueros, quos in Syria rex Iudæorum intra bimatum iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait, præstat Herodis porcum esse, quàm filium. Suetonius quoque scribit, ueterem fuisse constantemque opinionem Oriente toto esse in fatis, ut circa Neronis tempora ex Iudæa profecti rerum summa potirentur. Idemque oraculum ante obsidionem Hierusalem scribit Iosephus in sacris literis fuisse repertum. Quod quidem alijs nullis conuenientius, quàm Apostolis accommodari posse uidetur. Siquidem in his oraculis designantur Iudæi quales fuerunt Apostoli ex Iudæa egressi Gentibus omnibus leges ubique daturi. Quum etiã Sibylla Cumæa tempore, eadem descripsisse uidetur. Quibus magnus ab integro seculorum nasceretur ordo, ac floreret uirgo, nouaque progenies ex alto demitteretur. Quamobrem sententia erat & uetus, & constans, & Oriente toto, & in Astrologorũ præsagijs, & in sacris literis, uidelicet in Prophetis atque Sibyllis de Christi diuinitate temporeque, maximè consona.

Christiana Religio à Deo solo dependet.

SEd de diuinis Sibyllarum Prophetarumque oraculis in libro de Religione latius disputamus. In hac autem epistola sic de diuina lege quãtum ad propositam pertinet quæstionem, breuiter concludemus. Si quis fato quodam genesis uel cõiunctionis alicuius genesi suffragantis, Christum fecisse miracula nobis obiecerit, interrogabimus, quonam pacto innumerabiles inter Christianos uiri sancti diuersis temporibus locisque orti, ac diu post Christum multa fecerint miracula & quotidie faciant. Præterea eclypsis illa Solis, moriente Christo, præter ordinem naturæ facta, apertissimè declarauit, Christum ab altiori, quàm cœlesti ordine natum. Eclypsim quidem fuisse illud nobis argumento est, quòd non licuisset Christi discipulis passim prodigium huiusmodi prędicantibus in re tàm manifesta mentiri. Quid? quòd Eusebius in ipsis Gentilium historijs idem asserit, se legisse, idem & ante Eusebium Lucianus Antiochænus atque Tertullianus. Flegro quoque Olympiadum scriptor defectum Solis prodigiosum eodem quo

& nos

& nos tempore comprobat contigisse. Quod autem prodigiosus fuerit Dionysius Areopagita Apollophanesq; Philosophi iuxta Heliopolim una deambulantes & oculis ipsis apertè uiderunt, & disputationes subtiliter probauere. Quod quidem in epistola Dionysij ad sapientem Polycarpum legimus. Idem hinc quoq; conijcimus, quod nulli dubium, Iudæus pascha ex lege semper Luna duntaxat plena celebrauisse, eodemq; ipso tempore Christum effixisse cruci. Vnde certissima ratione comprehenditur tum defecisse solem, tùm præter omnem naturæ ordinem defecisse. Vt uidelicet cœlum morienti Christo ita nouis tenebris testimonium perhiberet, quemadmodum & nascenti testimonium noua luce perhibuit.

Conclusio de Christianæ legis diuinitate.

VErùm ut ad propositũ redeamus, cui mirum si mundi conditor ita partes mundi singulas temperauit, ut & in mirabili dispositione syderum, & in symma totius orbis pace sub humana forma homines salutauerit. Quandoquidem & diu antea per Prophetas suos cœlestia tũ regredi iusserit contra naturã. Quæ quidem prodigia Dionysius narrat Babylonios, Persas tanquam diuina opera in annalibus suis annotauisse. Similia quædam apud Platonem legimus in libro de Regno.

Quam quidem historiam poetæ, (ut omnia solent) in Phaetontis fabulas & alia quędam similia transtulerunt. Deniq; diuina lex sacraq; religio, neq; ab inferioribus, neq; à superioribus mũdi corporibus proficiscitur, cum incorporei boni Deiq; gratia, corporea cuncta tùm uita contemnet, tùm affectu & cogitatione transcendat. Neq; ulla ratione pendet ex fato, quę fatum ipsum semper & negat & damnat, neq; ab humana uel natura, uel prudentia nascitur, quæ & eam negligit, & immenso quodam super ipsam spatio in Deum eleuatur immensum. Sed procul dubio à solo principio prouenit infinito, quæ finem solum appetit infinitum. Sed iuuat nostram sigillo Platonico epistolam obsignare. Plato noster Prothagora & Politico duo religionum principia ponit, quorum altero quidem statim in ipso rerum initio religio nata sit, altero uerò post multa secula confirmata. Profectò non tàm fuisse docet instinctu, quàm animis ex Deo manantibus insito, ob quam cognitionem cum primum inclusi corporib. sunt diuinitus ex terra uel creatis, uel suscitatis subitò Deum tanquam patrem agnouerit atq; coluerint. Confirmata uerò lege diuina, quàm aliquando Deus solus ob solam clementiam suam per nuncium ab ipso electum ad homines miserit. Vale sexto Ianuarij. M. CCCC LXXXI. Florentiæ.

Philosophia & Religio germanæ sunt.

Marsilius Ficinus Florentinus Anthonio Ziliolo Sophronio Veneto, S. D.

SI quis opificium ingens aspectuq; mirum semper ante oculos habeat, quod & ratione ualde mirabili & arte admodum manifesta constructum sit atq; moueatur, ac præterea spectantium usui ad uotum sit prorsus accommodatum, neq; tamen ille animaduertat, aliquando opificium eiusmodi summa quadam potẽtia ratione, bonitate, factum fuisse atq; moueri, nonne rationis oculis captum esse putabimus? Aut si fortè quamuis animaduertat interdum, nunquam tamẽ timeat, ueneretur, colat, tãti. tàm pulchri, tàm commodi operis architectum, an non necesse est illum cum apud spectatores alios, tùm apud architectum ipsum, hac de causa extremo quodam odio dignum existimari? Sola uerò ex omnibus hominũ artibus facultatibusq; pia semper Philosophia omni studio prouidet, ne uel in cœcitatem tàm miseram corruamus, uel tàm graue odium subeamus. Nullum enim aliud ueri philosophantis officium est, quàm singulas tùm partium, tùm uniuersi rationes & causas excogitare semper atq; docere. Deinde in ipsis rerum rationibus & causis assignandis ad summã deniq; omnium rationem causamq; ascendere, præterea cæteros ad superna pro uiribus secum ducere. Ac dum quantò sapientia regatur mundus ostendit, simul etiam quanta humani generis commoditate ducatur certis prouidentiæ rationibus demonstrare. Vt igitur agno-

sciamus Deũ amemusq́; & totus undiq; mundus clamat, & interpres mundi Deiq; Philosophus uerus demonstrat diligenter atq; exhortatur. Adeò ut nisi omni penitus sensu orbati simus, apertissimè iam cognoscere debeamus, nihil in tanto uniuersi ordine omnino esse fortuitum, nisi fortè illi duntaxat fortuiti sint, qui opificium tam artificiosum opinentur esse fortuitum. Proinde Philosophus dum ad contemplationẽ Dei nos erigit sapiens, dum ad amorem diuinæ bonitatis inflammat pius religiosusq; est appellandus. Quamobrem tota Priscorum Philosophia nihil est aliud, quàm docta religio. Missa in præsentia faciam cætera, nam innumera sunt. Plato diuinis Mercurij Trismegisti mysterijs imbutus, in Rep. & alibi sæpe disputat, nisi quis Dei ipsius & lucem quodãmodo uiderit & agnouerit bonitatem, neq; aliud quicquam ueri posse uidere, neq; aliquid bene unquam agere uel publicè, uel priuatim. Diuinum uerò Solẽ, solo eiusdem lumine perspici. Lumen deniq; illud menti solum serenæ infundi solere. Quam ob causam & ipse Plato suam semper, Socratico more, purgabat mentem, & cæteros ubiq; purgare docebat. Proinde non in dicendo solum uerum, & in cogitando exordiri à Deo, præcipiebat in singulis, atq; ipse semper exordiebatur à Deo. Purgationis quoq; eiusmodi gratia Pythagoras imitatus Orpheum, ultra singularem uitæ sobrietatem, quotidie oriente Sole sacros superis hymnos consonante cythara concinebat. Idemq; Empedocli cæterisq; suis facere persuasit, quo cœlestes globos semper Deo canentes imitarentur. Præterea cum inuenisset latus recti trianguli longius tantum posse quantũ duo reliqua simul iuncta, Hecatombum Deo suppliciter immolauit. Vtpote qui intelligebat nihil usquam ueri sine summæ ueritatis lumine posse uideri. Si pro rei tàm pusillæ notitia, tàm grandem uictimam immolauit, nónne putas illum pro suijpsius cognitione seipsum dedicauisse Deo? Rursus pro uniuersi contemplatione, uniuersum quoq; ipsi totius conditori supplicem sacrauisse? Quid de Mercurio Trismegisto dicam? Cuius disputationes omnes & à uotis incipiunt, & in sacrificia desinunt. Quid de Zoroastre? Cuius Philosophia, (ut testatur Plato) nihil est aliud, quàm sapiens pietas cultusq; diuinus. Deniq;, (ut summatim dicam) Saturnia illa & aurea disciplina Priscorum non tàm Philosophia, quàm Philothea nuncupanda uidetur, eorumq; sermo omnis oraculum est potius quàm oratio. Quorsum hæc de sapientiæ pietatisq; copula? Vt uidelicet, in meminerimus primo quantum aureis illis sacræ Philosophiæ seculis debeamus. Deinde (ut ipse intelligas) qua ratione Marsilius sectator antiquitatis, non solum in uno illo religionis libro, quem petis, uerùm etiam in omnibus eius scriptis unà cum philosophicis semper religiosa, pro ingenij facultate, coniungat. Postremò ipsum agnoscas, te iam simulq; Antonium Chronicum tãquam conphilosophos suos in ea Philosophia libenter amplecti, quæ sapientiam simul pietatemq; complectitur. Vale.

Marsilius Ficinus Phœbo Capellæ, S. P. D.

LVmen iamdiu quoddam peperi, lumen illud in suum continuo Phœbum se recepit. Stellam & nuper quandam genui, stella hęc similiter statim nata suum feliciter repetit Phœbum.

Marsilius Ficinus Phœbo Capellæ Viro clarissimo, S. P. D.

CVm sæpius orauisset me Guilielmus amicus noster, ut eum Phœbo meo plurimum commendarem, exscripsi tandem illi epistolam, quàm superioribus diebus de stella Magorum ad Federicum Vrbini ducẽ scripseram, eamq; his uerbis Guilielmo dedi. Si uis amice Phœbo commendatus esse, age iam Mercuriali hac stella duce saluta Phœbum. Hæc te (ut spero) feliciter illi conciliabit. Ito igitur, ito alacer, neq; pigeat. Non enim hæc ex his stellis est, quæ uideri aliquando possint in æde Apollinis peregrinæ. Siquidem Mercurius ante omnes est Phœbo domesticus. Vale Florentiæ. VI. Februarij.

M. CCCC. LXXXI.

Quod

Quod pia sit Platonica disciplina.

Marsilius Ficinus Ioanni Nicholino Archiepiscopo Amalphiensi, S. D.

EVmenius Pythagoricus, quem Origenes Pythagoricis omnibus anteponit, cũ Mosis atq; Platonis legisset libros, Platonem iudicauit esse alterũ Mosem Attica lingua loquentem. Præterea scribit Aurelius Augustinus duplici ad ueritatẽ uia nos duci, authoritate uidelicet atq; ratione. Authoritatẽ quidem Christi se omnibus anteponere, rationes uerò quæ huic potissimum consonent, se solũ apud Platonicos inuenire, apud quos Prooemium etiam Euangelij Ioannis penè totum colligi posse. Affirmat deniq;, Platonicos mutatis paucis Christianos absq; controuersia fore, seq; illos ex omnium Philosophorum numero idcirco potissimum elegisse, quoniam quantò rectius de rebus diuinis, quàm cæteri Philosophi sentiunt, tantò magis alijs anteponendi non iniuria uideantur. Ego igitur diui Augustini primum authoritate adductus, deinde multorum apud Christianos sanctorum hominum testimonio confirmatus, operæpretium fore censui quandoquidem mihi philosophãdum esset, ut in academia præcipuè philosopharer, uerùm ut doctrina Platonica, quæ ad diuinam legem, id est, Mosaycam Christianamq; tanquam Luna quædam se habet ad Solem latius refulgeret, libros Platonis omnes è Græca lingua transtuli in Latinam. Præterea ne cui noui luminis huius aspectu oculi caligarent, uolumen composui quasi commentarium, in libros decem & octo distinctum. In quibus Platonica mysteria ita pro uiribus exponuntur, ut mentem eius potius, quàm uerba sequamur, sublatisq; Poëticis uelaminibus Platonicam aperiamus sententiam diuinæ legi undiq; consonam. Reor equidem neq; uana fides hoc prouidentia diuina decretum, ut acutissima quæq; ingenia, quæ soli diuinæ legis authoritati haud facilè cedunt, saltem Platonicis rationibus religioni admodũ suffragantibus deniq; cedant. Quorsum hæc? Venerande pater, ut familiaribus hæc tuis legas, quò mirari iam desinant, Marsilium, (cũ sit sacerdos Philosophiæ) tàm frequenter incumbere. Vale.

Apologus. Marsilij Ficini in librum Platonis de regno ad Federicum Vrbini Ducem.

IVppiter Optimus Maximus, cum optaret tale in terris quandoq; regnum prospicere, quale in cœlo semper apud se conspicit, iamdiu per ipsam diuini regis ideam, regium quendam diuinumq; animum dimisit in terras, conuocatisq; cœlicolis imperauit ut omnes futuro huic regi suffragarentur, quem superi quidem & à fide regia fide regum, & ab orbis imperio Orbinatem ducem iam nominarent, homines uerò mutatis literis Federicum Vrbinatem ducem essent appellaturi. Assensere omnia Ioui præter Iunonem, numina, sola enim Iuno crassioris aëris ambitiosa regina, cœleste terris regnum hactenus inuidet. Verùm Pallas Mercuriusq; fauentibus alijs, (& teste ueritate) coronam sceptrumq; regium iampridem uiro eidem cui & Iuppiter libentissimè contulerunt. Cum uerò academia passim Palladẽ Mercuriumq; colat atq; sectetur, ipsa quoq; regnum orbisq; totius Monarchiam diuinus Plato describit, Federico Vrbinati duci tũ ex Iouis sententia, tùm ex testimonio ueritatis optimè meritò, felicissimè tribuit.

Marsilij Ficini Apologus ad Federicum Vrbini Ducem in librum Cosmographiæ Francisci Berlingherij Nicolai filij ad eundem.

QVem Iuppiter omnipotens orbis totius Dominus ad terreni orbis imperiũ procreauit, quem Pallas Mercuriusq; Iouis filij iãdiu tãto fecere imperio dignũ, huic & academia horum cultrix nimirum, Platonicã terreni regni formam non iniuria dicat. Huic & academicus Berlingherius noster uniuersam orbis terreni figuram, eo largitur tempore, quo res publicæ ducesq; & reges iterũ atq; iterũ tũ Palladis hastam, tùm Herculis clauam concedunt felicibus auspicijs potentem belli Italici dominam. Ac dũ pleriq; potentes Federico duci semper inuicto Italiam bello parere uolunt, interim & Academia & Academicus eidem tàm pace, quàm bello totum subijcit orbem.

Sacra sacrilegi non attingant.

Marsilius Ficinus Carolo Astoro, S. P. D.

PIus Plato noster his diebus ab impio quodam Germano trāscribebatur, qui nū per sacrilegis manibus sacrum ante aras sanguinem fudit, ille repentè, ille, (ut ita dixerim) sacricida miles sacerdote cæso fugam arripuit, ipsaq; fuga alterum uidetur sacrilegium patrauisse, dum uidelicet urbanū Platonem inter rusticos relinqueret uagabundum. Tertium insuper sacrilegium patraturus, si sacrū cruentis manibus Platonem reuersus aliquando ausit attrectare. Da igitur operam quæso uir optimè ne Plato (aut diutius in syluis oberret, aut forte, (quod foret crudelius) aliquādo cōtaminatis prophani illius manibus polluatur.

In solo Deo salus.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

SAlue amantissime mi Bandine, salue, inquam, millies imò semper in sempiterno authore salutis Deo. Addidissem & in Platonem, si modo quærenda post Deum esset salus in homine. Valemus bene quod in primis audire cupis. Quod & de te audiuimus nuper speramusq;, nos indies similiter audituros. Dedicaui Matthiæ inuicto Pannoniæ Regi geminos nostrarum libros epistolarum, qui nunc Francisci lunij opera exscribuntur. Cæteri uerò libri nostri quos optatis, sunt iam in manibus impressorum, expressi cum fuerint, legati ap uos accedent, nostram uobis mētem feliciter expressuri. Hæc interim epistola tres tibi potissimū nobis in Musis amicos mandat iterum atq; iterum salutandos, epistolam Colocensem, epist olā Vacientem, Petrumq; Garasdam. Valete felices. IX. Mai. M. CCCC. LXXXII.

Tantum ipsi nos probare possumus, quantum à probatis ipsi probamur.

Marsilius Ficinus Florentinus Petro Molino Veneto, S. P. D.

ANtonius noster pictor & sculptor insignis, cum hesterno uesperi me meosq; familiares in foro tuo nomine salutaret, ita tuos nostris uultibus pinxit uultus ita tuos affectibus nostris insculpsit affectus, ut non tam tuæ nobis ab illo narrari salutes, quàm à te ipso coram agi perspicuè uiderentur. Itaq; assurreximus omnes subitò neq; Florentinū Antonium ulterius, sed ipsum Molinū iā præsentem agnouimus, & nudo capite, (ut par est) honorauimus. Salue & tu semper doctissime Petre nosq;, (ut cœpisti) salutari hac præsentia tua saluos frequentissime redde. Tamdiu nos honorandos reuera putabimus quādiu ipse uos honoraueris. Tantum & nostra nobis placebit ciuitas quantum tibi eam placere nouerimus. Vtinam tibi nostra magis in dies placeant, ut nos ipsi nobis in dies uehementius placeamus, bene Vale.

Honesta silentij diuturni purgatio,

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. P. D.

CVm hac aurora absoluendo sacro Theologię operi, quod iamdiu molior, totus incumberem, ac nemo quamuis familiarissimus interpellare me tunc auderet, abs te tamen unico audentius his obiurgationibus interpellatus sum. Soles Marsili aliàs in primis rusticationis tuæ diebus Ioannem suum literis salutare, nunc uerò solitis iamdiu salutibus abstines. An nō uides sacrilege, quàm sacræ amicitię tuo istoc silentio detrahas. Ad hæc Plato hunc in modum respondere pro cōmuni causa uidebatur. Vide quam magna uis Ioannes tuis insit uerbis. Nempe apud alios aliud quidem dicere est, aliud aūt facere, ipse uerò dicendo facis. Quibus enim uerbis Marsilium appellas sacrilegum, ijsdem sacrilegum hunc ipse facis, si modo qui sacrum publicumq; opus, priuatæ quamuis singularis amicitię gratia intermiserit, sacrilegus sit futurus. Eiusmodi, ut dicebam, hac aurora nobis incidit controuersia. Verùm uicisti tādem, (ut soles)

(ut soles) atque Platonicis parumper mysterijs intermissis solitas à nobis salutes iã reportas. Reportare uis iterum? Platonemque iterum superare? Responde amice precor. Responde, non ut soles inquam (sed potius ut non soles.) Quod si respondere non uis mihi, saltem responde Platoni. Sed ecce dum inter loquendũ te (uti fit) intueor, geminum mox ibi uultum uideo, mirabile uisu, ubi modo unicũ intuebar. Ac si ritè amicos agnosco uultus, grata Laurẽtij Medicis ora in tuo, (ut ita dixerim, speculo) speculari uideor, & ab eo penè atque à te similiter increpari. Ergo geminatis iam tibi uultibus geminentur & mihi uicissim illæ salutes, & quæ paulò antè duobus quasi uni dicebam, nunc uni dicta sint quasi duobus.

Responsum de genesi quod iudicium sit fallacissimum.

Marsilius Ficinus Zœnobio Romano, S. P. D.

QVanquam non sunt illa hic apud me nunc instrumenta, quibus cœlestia examussim examinari pensitarique solent, tamen ut agam in præsentia nonnihil pingui Minerua, illa mihi cœli figura non admodũ placet in qua Mars medium tenet cœlum, Saturnus sextam occupat domum, Iuppiter comburitur, Lunam Sol aspicit ex quadrato. Sed neque mala ominari iuuat, neque his multum decet credere. Nam cum in rebus proximis quotidianisque sæpe fallax iudicium sit, nimirum in remotissimis est fallacissimum, præsertim cum ex multis alijs præter sydera causis res nostræ dependeant, genitura, nutritione, loco, educatione, consilio, sorte, quod quidem ex eo patet perspicuè, quod eodem momento seruntur atque nascuntur, inter se tamen genere specie, numero, qualitate, fortuna, exitu, longissimè discrepant. Vale.

Diuina dum mittuntur non amittuntur.

Marsilius Ficinus Locterio Neronio conphilosopho suo, S. D.

IOannes Cocchius academicus noster hesterno uesperi me conuenit atque Terentiano, ut soleat, more. Saluere, inquit, te Marsili noster Locterij nostri nomine iubeo, tu uerò nunquid Locterio referri iubes? nã ad eum, (ut uides) aduolo, ego aũt cum te uicissim saluere uehementer optarem easdem, inquam, salutes Locterio referes. Tùm Ioannes, at si reddideris, inquit, easdẽ salutes amico, uideberis quas ille miserat forte respuet. Ad hæc ego, si dextra, inquam, meæ sinistra reddat, quod accepit à dextra, id non à misero equidem, sed quadã potius cõmutatione seruauero. Locterius certè Marsiliusque hominis eiusdem dextra sunt atque sinistra. His forte dialecticus quidã intertuit obiecitque, & si homo idem possidet quicquid alterutra possidet manus, non tamen ulterius est in altera quod iam reddidit alteræ. Tum ego ita respondi. Si mutua inter nos minæ permutatio fiat, nimirum quod obijcis, dialecticè, sequitur. Sin autem radius id quidem fuerit, minimè sequitur. Solet enim à lucido corpore in speculum prosilire radius atque resilire. Radius hic quidẽ corpus unde emicat dũ emittitur non dimittit, uicissimque dum reflexione resilit non amittitur, proinde radius quicquid percussione quadam uulnerare uidetur, fouet à quocunque frangi, mutua repercussione apparet potius geminaturque. Nescis dialectice, nescis Marsiliũ à Locterio missis in diuino lumine radijs salutari, uicissimque ab hoc illum radijs permissis resalutari. Præterea nihil hic offendi sed foueri, nihil frangi sed geminari. Ergo dialectice, inquam, cum tuis istis tenebris uale miser. Sed tunc demum futurus felix cum lumen quod te gratis semper inspicit, grate respexeris. Tu uerò Ioannes me inter atque Locterium indiuiduos diuinę salutis radios fer absque ullo diuisionis metu, referque feliciter.

Petitio commendatioque artificiosa.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

MIsi nuper nonnulla ad Matthiam inuictum Pannonię regẽ ex nostra hac officina iamdiu deprõpta, ea in primis, Bandine, spe eaque fiducia, ut quæ ego nescio quo pacto Saturnia feceã, suo ille splendore Iouia faciat. Quod equidẽ ita demũ me factũ

spero consequuturum, si quæ nos ad eum Marsiliana misimus, ipse quãdoq; Mercuriali, (ut solet) ore apud regẽ regia reddas. Exscripsit aũt hæc Amitinus frater meus fere alter ego, Sebastianus legitimus Theologiæ professor, hic dũ illam legeret exscriberetq; epistolam, in qua iamdiu respondebam uobis, nõ posse me facilè quod optabam accessu istuc meo, nunc satis uestro desiderio facere. Non potuit se continere quin quasi quidam semipoëta meis auribus protinus intonaret. Non patiar, ô Marsili, non patiar unquam, quantum potero, te unquam non posse quod optes. Quid ergo? Inueni, Ficine, uiam, grata repertis, quæ tantò te reddat amico. At ego, quãnam istuc efficies, inquam, Saluine uia? Si ego, inquit, illuc Ficinus alter accessero, tu in me saltem quo cupiebas cesseris. Sed felicibus in Pannoniam constitui auspicijs proficisci. Id est aũt tutis Bandini nostri pedibus, qui & ipse feliciter est profectus. Hũc equidem mi Francisce & apud te laudarem & tibi plurimùm cõmendarem, si uel deceret alicubi laudare me ipsum uel oporteret commendare me mihi. Vale feliciter. Viue felix. Ama, (ut soles) scribe quæ satis salutant amici. Saluta amicos. Commendo te regijs, cõmenda nos regi. Ex agro Caregio. XX. Septembris. M. CCCC. LXXXII.

Qua in re præcipuè disciplina Platonica Peripateticam superat.

Marsilius Ficinus Ioanni Pico Mirandulano complatonico suo, S. D.

MAgna quidem uoluptate me affecerunt elegantes literę tuę, quod te planè iã eloquentem nostro iudicio præstat, maiori uerò quod Peripateticum quoq; euasisse significant, maxima deniq; quod Platonicum proculdubio pollicetur, quàm optimè singulare felixq; ingenium tuum excoluisse uideris. Quippe cum post humana eloquentiæ studia, rerum naturalium rationes apud Peripateticos indagaueris. Atq; te iam ad diuina Platonis nostri mysteria conferas. Nam Peripatetici quidem quanta ubiq; ratione naturalia disposita sint diligentissimè disputãt, Platonici uerò præter hæc, quantum insuper illi, qui hæc numero, pondere, mensura disposuit debeamus, ostendunt. Quamobrem illi nos facilè doctos efficiunt, hi præterea sapientes atq; beatos. Tu igitur, optimè mi Ioannes, perge feliciter, (ut cœpisti) ego autem tàm honesto proposito tuo si modo, (ut ais) nostra opera indigueris me polliceor non defuturum. Vale.

Salutatio pia & librorum petitio.

Marsilius Ficinus Florentinus Ioanni Francisco Hippolyto Gazolti comiti, S. P. D.

LActantius Tedaldus nos tuo Laurẽtijq; Bonincontri nomine iterum iterumq; saluere iubet. Sed qua nam salute potissimum? ea scilicet quam seruante nihil in nobis potest esse nõ saluum, Deo igitur seruatore saluete semper, atq; in eiusdẽ amore nos amate, præterea saluete & nos nostrarum epistolarum quandoq; libelli. Satis iam satis hospites fuistis Hippolyti, ergo domum iam salui redite. XXII. Decembris. M. CCCC. LXXXII.

Honesta simul ac uehemens librorum commendatorum exactio.

Marsilius Ficinus Dulci suo claro Iurisconsulto, S. P. D.

SAlue mi suauissime Dulces, amaritudinemq; meã, tua, (si potes) atq; utinã possis dulcedine tempora. Ego, (ut scis) nullos unq; genui liberos, nisi libros quàm uerò chari parentib. filij sint nullus ignorat. Mentis autem filij quantò propinquiores pręstantioresq; sunt, quã corporis, tãtò chariores habent. Quorsum hæc? nẽpe dux ille uester inuictus, & epistola, & uoce uehemẽter me rogauit, ut meos Vespasiano libros crederem Vrbinũ ad se mittẽdos. Credidit equidẽ tàm libenter, quàm ille uehementer percupiebat. Vespasianus igit tabellarijs eos tradidit perferẽdos mercede cõductis. At illi illos cũ accepissent, non accepta mercede, captiuos mihi iamdiu retinent. Ego interim ardẽtissimo in eorum desiderio uror, eisq; quotidie mille pericula timeo.

Obsecro

Obsecro per Musas te, mi Dulces, tuos per gratias obsecrò dominos, ne patiantur me dum & ducis uoluntati obsequi studeo, & eos insuper honorare cogito, iacturam pati tam grauem. Vale.

Negotiosum uirum non esse temere interpellandum.

Marsilius Ficinus Bernhardo Oricellario Florentini Senatus Oratori, S. P. D.

PRudentium sententia est, uirũ grauibus negotijs occupatum absq; graui causa non esse interpellandum. Mihi uerò nunc satis ne grauis ad te interpellandum causa erit Platonica grauitas, satis certè quod & ipse, (ut arbitror) facilè confiteberis, nostra hæc siue academia siue bibliotheca Latinum Platonem, Græco semine iamdiu conceptum, parturit quotidie. Verùm absq; obstetricis manu haud facilè potest parere, ergo mi Bernarde obstetricias impressorum adhibe manus, quæ maturũ iam fœtum exprimant, expressumq; forment. Vale.

Non sunt amici, nisi alter ex altero pendeat.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

LIteræ, mi Bandine, tuæ prosperam quidem ualetudinem tuã mihi significant, meam uerò confirmant. Ego uicissim idcircò respondeo, (ut dum significo tibi meam) tuam quoq; confirmem. Nec immeritò amicorum alter pendet ex altero, siquidem est alter in altero. De Vaciensi uerò Episcopo nostro quid dicam? Verùm satis equidem dixi, modo cum de nobis dixi, proinde si amorem erga hunc explicare meum uoluero, cæteris quidem longissimus ero, mihi uerò breuissimus. Ergo ne uel alios prolixitatis tædat, uel me pœnitieat, breuitatis affectu duntaxat contentus ero quandoquidem sermone non possum.

Solitudo literatis necessaria.

Marsilius Ficinus Petro Nero uiro candidissimo, S. P. D.

ABesse me iam ab urbe diutius, (ut opinor) unà cum alijs nostris & ipse conquereris, sed desine conqueri, nũquam enim minus absum ab academia, quàm cum ab urbe absum. Vrbana quidem à uobis sæpe me distrahunt, rustica uerò restituunt, uester hic totus sum atq; expeditus. Siue enim deambulo, uobis, mihi, passim ipse floreo, siue dormio uos mihi semper somnia nostra reducunt. Vale atq; saluta omnino, se quem? sed quo? Nullum equidem, uno cunctos cognominauerim, academicos. Iterum bene Vale. Calendis Aprilis. M. CCCC. LXXXIII.

Non uerè se inuicem amant, qui non aßiduè de se inuicem cogitant.

Marsilius Ficinus Philippo Valorio, S. P. D.

VIdes Philippe cum Valori scripturus essem ferè Tarducio me scripsisse. Quid mirum? Nempe & uterq; sibi inuicem unus & mihi unus uterq;. Quo etiam fit, ut siue lyram pulsem, siue carmina canam, compulset alter & concinat alter, sed heus Valori nónne corrusticari sacros hos dies constitueramus, non agri, sed animi colendi gratia. Iamq; inuicem dedissemus uerba nisi quod conuiuunt semper, non corrusticari non possent, sed hoc interest, quod ego te duce Maianum agrum petiturus eram, nunc uerò contrà Caregianum ipse me duce petisti. Cum uerò rerum omnium uicissitudo sit, mox ego Maianum te duce petam, uerum nequid te lateat, ubi legis ego quasi sub grandiori quodam egóne Berlinghierium subintellige. Cupio hic uos complurimis salutationibus onustus reddere, quas deinceps in nostros passim academicos transfundatis, in compatrem Boninsegnium, in compatrem Guicciardinum, in confratres deniq; cunctos. Vale.

Laus

Laus platonici Philosophi.

Marsilius Ficinus Petro Leoni insigni complatonico suo, S. D.

SI Sophista à sopho quadam diminutione deducitur, iustius est sophistam sequi sophum, quàm contra. Noli ergo mi Sophe ulterius sophistam petere, hic enim mox, (ut par est) te sequetur. Vale.

Dolores omnes ex amore animi erga corpus nascuntur.

Marsilius Ficinus Amerigo Corsino dilectissimo suo, S. D.

APollinem medicinæ fontem ferunt duos præcipuè filios genuisse, Aesculapiũ atq; Platonem, Aesculapium quidem qui corporibus, Platonem uerò animis medetur. Solent medici Aesculapij sectatores doloribus corporis fomẽta, quædam unguentaq; adhibere, quæ anodina, id est, dolorem sedantia nominãt. Solet & academia Medicinæ Platonicæ studiosa eiusmodi Pharmacum tanquam anodinum fomentum, mœrentibus animis admouere, hac equidem inprimis utor. Hanc & charissimis communem facio, quod si charissimis, & Amerigo igitur quàm charissimo. Vbi dolor, ibi amor. Exue amorem, exueris & dolorem. Exue, inquam, non ipsius amorem boni, absit enim ut uel malum, uel impossibile iubeam. At uerò & malum est non amare ipsum bonum, & impossibile est non amare idipsum quod amas necessitate naturæ. Ergo non boni ipsius quod primum summumq; & omne bonum est, sed singulorum, quæ inter homines iudicantur bona amorem iubeo exuere. Quippe cum ad hæc amando conuerti nihil sit aliud quàm ab ipso diuerti. Quatenus autem diuertentes ab ipso per quod solum hæc habẽt ut bona sint, ad hæc cõuertimur, quæ absq; illo sunt mala, eatenus in mala præcipitamur. Rursus ibi dolor ubi amor, horũ uidelicet bonorum amor, quæ & differri possunt & auferri. Si possessio eius quod cupimus differatur, dolor urit atq; sollicitat. Si possidemus quod interea auferri posse cognoscimus, dolor distrahit si auferatur quod amorem quæsiueramus atq; possederamus, dolor opprimit. Quamobrem ne dolere cogamur solum ipsum propter se amemus bonũ, quod solum per se est bonum, quod quidem cum ob naturam potentiamq; infinitam neq; usquam absit, differri nequit, neq; unquam desit, auferri non potest. Nusquam deserit nisi deserentes, nunquam dimittit nisi dimittentes. Non admodum operosa est boni infiniti petitio, sola enim quærit inuenitur q; uoluntate. Non sollicita suspiciosa'ue possessio, eadem enim uoluntate qua quæsitum acquisitumq; fuerat retinetur. In hoc uno amando possidendoq; omnia tanquam bona complectimur, hoc uno deserto quo solo reliqua bona fiunt, cuncta passim mala nobis euadunt. Exuamus ergo exuamus affectum, qui miseros ad inferiora detorquet, induamus affectum ad sublimia erigẽtem, hic enim nos liberabit à malis, hic nos ex doloribus eruet, implebit omni bono, afficiet omni gaudio: gaudio, inquam, quòd à nobis nunquam auferetur. Hæc à nobis Amerige charissime, summatim animi languoribus adhibentur, eadem à Platone latius ac elegantius, & à sacris literis potentius atq; diuinius. Vale.

Expositio allegorica seculi aurei atq; aliorum.

Marsilius Ficinus Iacobi Antiquario Secretario ducali, S. D.

CAeteri te Iacobe tantum cognominant Antiquarium, academia uerò & Antiquarium pariter & nouarium tanquam antiquitatis innouatorem atq; cultorẽ. Quid autẽ esse aliud opinamur renouare antiqua, quàm aurea illa secula reuocare, regnante quondam Saturno, felicia? Quid rursus Saturnum apud homines? Quid'ue Iouẽ? Sanè Platonici cum animam in tres præcipuè distinguant uires, intelligendi, uidelicet, & irascendi atq; concupiscendi, primam partiuntur in duas, scilicet in mentem uel cõtemplationi, uel actioni pręcipuè deditam. Mẽtem quidem contemplatricẽ nomine Saturni significant, mentẽ uerò actionib. occupatã nominant Iouẽ, deinde animũ uel iracundia duriorem esse Martẽ, uel uoluptate molliorem esse Venerem, arbitrantur, præterea

sub

sub primo duce uitam tàm publicè, quàm priuatim agi, auream, id est, pretiosam & lucentem æternamque existimant, sub secundo argenteam, quippe tùm sicut argentū pretio sequitur aurum, ita & actio contemplationem quasi pedissequam dominam obseruareque debeat. Proinde sub tertio ob durissimam armorum crudelitatem ferream duci uitam putant. Sub quarto denique plumbeam, libido enim atque uoluptas instar plumbi & mollior est, & quasi pondere quodam ad inferiora decliuior. Quantum uerò uanissimos illos, quos uulgò Alchimistas appellant, totiens & fallit opinio, & fortuna frustratur, quotiens inferiora metalla conflare in aurum moliuntur, tantum his qui concupiscentiam, iracundiam, actionem contemplationi pro uiribus subigunt, res ipsa quotidie succedit ad uotum, adeò ut pro cæteris metallis aurū, id est, pro uilissimis pretiosissima & pro caducis æterna reportent. Perge igitur Iacobe felix, (ut cœpisti) aureæ antiquitatis contemplationisque Platonicæ cultos, faue, (uti facis) antiquis, faue aureis atque ita pro Antiquario nobis aureus eris. Vale feliciter Academiæ charior auro.

Omnium rerum uicißitudo est.

Marsilius Ficinus Matthæo Forliuensi Pontificis commissario, S. D.

TRadunt Poëtæ Iouem Saturno patri quondam imperium abstulisse, ego uerò arbitror Martem his temporibus quasi Saturni uindicem sibi Iouis regnum usurpauisse, etenim, (ut aiunt Astronomi) religiosi uiri ab Ioue significantur atque reguntur. Nam quotidie religiosorum bona ad Martios homines transferuntur. Sed utinam uicissim imperium cœleste succedat, ut quemadmodum Marti iam pridem cessit Iuppiter, ita & Mars quandoque Ioui cedere compellatur. Sanè tunc demū cum solus regnabit Iuppiter, speramus pios homines, (ut dixerim) regnaturos. Idque fortè ante bienniū, (nisi nos astronomica fallit ratio) coniunctio Planetarū magna uel perficiet, uel (ut rectius loquar) significabit interea uos commissarij saltem quibus pij gregis cura committitur, commendatum habeto te gregem uobis à Deo non mediocriter commendatum. Id optamus quidem ab alijs, sed abs te insigni pietate uiro iam speramus. Vale, die XV. Iunij. M. CCCC. LXXXIIII.

Qui humanum amorem in diuinum transfert, ex homine transfertur in Deum.

Marsilius Ficinus Domino Matthæo Forliuensi clarissimo Pontificis commissario, S. P. D.

PLatonis nostri sententia est, ea potissimum ingenia, quę ad amorem propensiora sunt, alas quibus reuolatur in cœlum posse recuperare, quod si liceret in epistola rationes more disputantium accuratius assignare, equidem Platonicæ huius sententiæ quatuor in pręsentia rationes afferrem. At uerò si uel peierare licet amanti, differere quoque liceat de amore loquenti. Ergo prima huius rei causa est humana, secunda naturalis, tertia cœlestis, quarta diuina. Humana, inquam, propterea quod amor ipse uerum amicitiæ est fundamentum. Amicitię uerò tanta uis est ut hac sola, uel sine legibus ullis, humanum genus tranquillè possit beateque uiuere, hac uerò sublata neque leges, neque cætera hominum studia beatū efficere possint. Mitto quā acutos ad inuentionem, quàm uehementes ad eloquendum, quàm tractabiles iucundos, urbanos, fidos, ad rationem, consuetudinem, amor efficiat. Naturalis aūt ratio est eiusmodi. Profectò similitudo quædam ubique est causa amoris. Quod quidem in stellis & elementis plantisque & animalibus planè perspicitur. Quisquis igitur ad amādos homines propensissimus est, is nimirum ipsi humani generis ideę, an quàm diuinus artifex homines procreauit, simillimus omnium iudicatur. Contra uerò qui sunt ab amore alienissimi sunt, hi & ideæ diuinæ dissimillimi, & ab humana specie remotissimi. Tertium ad idem cœlestemque causam ab astronomis sic accipimus. Solent ad amorem procliuiores esse quorum in genesi ita Venus Mercuriusque disponuntur, ut ob mutuum aspectum uel con-

gressum aut receptionem, aut terminum, ingenij gubernacula concordi uolũtate suscipiant. Tunc sanè & Mercurius ingenij eloquijq; magister ad Venerem transfert utrunque & Venus ipsa gratia decorisq; & fidei mater ingenium eloquiumq; lepôre concinno, elegantia ornat, fide ueridica format. Quamobrem nulli uel acutiores, uel elegantiores reuera sunt, quàm amatores. Neminem uerò latere uolumus, aliud quidem libidinem esse, quæ tactum expedit, aliud uerò amorem, qui aspectu audituq; & contemplatione contentus est, à Platonicis iudicari. Quarta deniq; ratio est diuina, quàm Plato diuinus in Phædro atq; Symposio probat, quàm plurimum. Cùm in diuina mente rerum omnium formæ sint exemplares, earumq; apud nos umbræ quædam appareāt, in his nobis creatoris ipsius pulchritudinem nihil refert expressius, quàm pulchritudo creata, neq; tàm facilè putat Plato nos ex humana sapientia uel alia quauis uirtute nostra diuinam sapientiam cæterasq; Dei uirtutes inuestigare posse, quàm facilè ex humana pulchritudine diuinam pulchritudinem inuenire inuentamq; amare. Quippe cum reliquarum, quæ sunt in Deo uirtutum similitudo Solis conueniat mentibus atque his duntaxat percipiatur, pulchritudinis uerò diuinæ simulachrum per omnia sese fundat, neq; mēte solum, sed oculis etiam qui sensuum omnium perspicacissimi sunt, planè perspiciatur. Hinc amorem ex humano diuinum existimat prouenire. Proinde amorem nihil aliud, quàm pulchritudinis desiderium esse, definit, pulchritudinem uerò non aliud esse, quàm gratiam: gratiam, inquam, ex tribus Gratijs, id est, ex tribus præcipuè rebus inditam, & à tribus similiter numinibus uenientem. Siquidem Apollo per Musicæ consonantiæ gratiam alliciat audientes. Venus autem per gratiam coloris atq; figuræ rapiat intuentes, Mercurius deniq; per miram intelligentiæ & eloquentiæ gratiā contemplatores in primis ad se conuertat, atq; amore diuinæ cōtemplationis pulchritudinisq; accendat. Quoniam uerò non tàm intelligentia nos in rem ipsam, quàm intelligimus, quàm amor in eam, quàm amamus transferre solet. Idcircò Plato noster existimat hoc ipso diuinæ pulchritudinis desiderio, potius quàm uel scientiæ studio, uel alia quauis uirtute mentem receptis alis in patriam reuolare. Quorsum hæc? Nempe ut dum hæc legis non modo mentem hac de re nostram intelligas, sed etiam ut in hac perfecti amatoris descriptione tanquam in speculo quodam tuam imaginem speculeris. Dum enim & legitimum amatorem, & pium amicum effingo, Matthæum meum pro uiribus expressisse uolo. Vale.

Obsecratio ut Platonis libri in Latinum à nobis translati ex eius manibus, qui occuluerat redimantur.

Marsilius Ficinus Hieronymo Cantiano Vrbinatis ducis Oratori, S. D.

DIuum Platonem in Aegina uenditum, Anniceris Cyreneus à seruitute redemit, & in Sicilia in summo uitæ discrimine constitutum, Architas Tarentinus ab exitio liberauit. Platonis aũt liberi cum relicta Græcia à Barbaris occupata sese in Italiam contulissent, in carcerem forte coniecti sunt, integrumq; biennium (proh nefas) in uinculis detinentur. Sed ecce iamiam insignis pietate uir Cantianus Hieronymus à compedibus eos soluet luciq; restituet. Quantum ergo quondam Cyreneo. & Tarentino pro Platone Græcia debuit, tantum Cantiane pro Platonis libris debebit Italia.

Charitas potius, quam scientia transfert in Deum.

Marsilius Ficinus Philippo Carduccio literis & moribus ornatissimo, S. D.

DEclamatiunculam nostram, qua ad pietatem charitatemq; amicus diebus superioribus cohortabar, Philippo Carduccio meo censui dedicandā, uiro pietatis charitatisq; plenissimo. Cum uerò Philippum nomine piumq; appello, geminum intelligi Philippum uolo Carduccium atq; Valorium, legite igitur ambo feliciter.

SI Deus propriè nuda quadam res omnes intelligentia faceret, forte omnia & in
telligerent, & ab intelligentia recta minimè aberrarent. Per quam enim proprie
tatem effectus à causa produnt, per eandem quasi imaginem à causa sibi impres-
sam suam continuè stabiliterq; causam repræsentant. Cũ uerò creata omnia co-
gnitionem habeant, & quæ habent, sæpe aberrent in cognoscendo, affectum tamen na
turalẽ habent omnia atq; ipso affectu non errent, consequens est à creatore omnia non
tam per intelligentiam quàm per uoluntatem fuisse creata. Quod quidem inde confir-
matur, quia sicut à causa processerunt ita & conuertuntur. Cùm igitur per affectum ad
bonum conuertantur omnia, non per cognitionem sequitur à bono per affectum om-
nia processisse, atq; sicut per affectum ipsius processerunt, sic per eundem ubiq; conuer-
ti. Quod enim in rebus appetitionem dicimus, nihil significat aliud quam passionem,
id est, raptum ab ipso primo cunctis illatum. Sed qui hæc quidem ferri uident illum ue-
rò non uidẽt trahere, ita decipiuntur, sicut qui ferrum putarẽt seipso sponte magnetem
petere, quando magnetem alicubi non uiderent. Hinc ergo constat uoluntatem diui-
nam esse portam per quam mentes dum creantur egrediuntur, rursusq; per quam eæ-
dem dum recreantur regrediuntur. Ergo ad canorum Dauidis poëtæ sacri Psalterium
uerus ille Phœbus omnipotens ab alto, ita nostris mentibus intonat. Attollite portas
principes uestras, & eleuamini portæ æternales & introibit rex gloriæ. O principes, ô
mentes corporum principes, principes animalium quas ego minui paulò minus ab an-
gelis, quas ego honore & gloria coronaui, quas super opera manuũ mearum iuge con-
stitui, attollite portas, sursum eleuate uoluntates, ô portæ æternales, ô uoluntates æter-
næ ab æterno creatæ, æternorumq; capaces, nolite aperire uos ad inferiora excipienda,
quorum uos ingressus inficiat, aperite uos ad superiora recipienda, quæ suo uos ingres-
su reficient. Tũc sanè ego per uos intrabo rex gloriæ, rex, inquam, & lucis & gaudij. Si-
gnabo super intellectus uestros lumen uultus mei, dabo autem uobis lætitiam meam.
Ego sum porta per quam quisquis nõ intrat fur est & latro. Voluntas mea porta est per
quam egressi estis omnes, uoluntas uestra porta est per quam in me regrediemini om-
nes. Ego ignis sum consumens atq; consummans. Consumens quidem materiam con-
summans uerò formam, consumens quidem malterialem deformitatem, consummans
uerò spiritalem formositatem. Attende quid ubiq; faciat ignis, ignis illuminat atq; cale
facit, quod uerò ab igne illuminatur non ideò euadit ignis, quia lumen ignis accipiat,
sed quia calorem. Similiter ego uelut ignis intellectus illumino, uoluntates accendo.
Vos autem non ideò diuini potestatis euadere quia meam lucem sola intelligendi ra-
tione quæratis, sed quia calorem meum flagrantia uolendi petatis. Agnoscite igitur
quanti sit amor, ego enim amore uos meo creaui, uos quoque amore uestro, amore, in-
quam mei, uos ipsos in me recreabitis. Ego amore feci uos mentes, uos au-
te amore Dei uos quandoq; Deos reficietis. Tunc ego
dicam. Vos quoq; dij estis & filij ex-
celsi omnes.

FINIS.

MARSILII FICINI Florentini Epistolarum ad Philippum Valorem Virum Magnificum.

PROOEMIVM.

Marsilius Ficinus Florentinus Philippo Valori generosissimo Valoris uirtutis hæredi.

CVM sæpe dilectissime Valor octauo epistolarum libro caput imponere tentauissem, neq; ullo pacto ualerem, supplex tandem diuinam potentiam obsecraui, ut tantum saltem mihi ualoris suppeditaret, quantũ capiti huic adhibẽdo suppeteret, felicissimum certè uotum. Nempe dum pro capite admouendo ualorem opto, Valor ipse interim mihi factus est caput. Salue itaq; dulcissimum libri imò liberi mei caput, quo liber meus ducitur & quo uiuit, imò uerò, quo multi iam mei liberi uiuũt. Opportunè admodum quorũ uitæ iamdiu aspirat domus Medica, aspirat simul & Valoria domus. Quippe cum & hæ familiæ prorsus idem ubiq; uelint, & opẽ medicam mox ualetudinis prosperæ Valor ipse sequatur. Aspiret semper utriusq; familiæ felicitati Deus omnipotens & concordiam hanc seruet antiquam. Lege feliciter & uiue felix unà cum Nicolao fratre admodum elegãti, atq; lectioni huic Antonium Lanfredinum egregium academicum, non ut lectorem tantum, sed ut iudicem adhibeto.

MARSILII FICINI Florentini Epistolarum, LIBER VIII.

Gratiarum actio pro libris Platonicis per Hieronymum ab occupatore redemptis.

Marsilius Ficinus Hieronymo Vrbinatis ducis Oratori, S. D.

COGITABAM modo Hieronyme tibi per epistolam agere gratias quod diuum Platonem à diuturno quodã carcere durisq; cõpedibus liberaueris. At ipse Platonis genius his me fermè uerbis corripuit. An adeò Marsili & eloquentiam magnifacis tuam, & libertatẽ paruifacis meam, ut dignas liberatione mea gratias Hieronymo te cõfidas acturum. Ego Hieronymum salutabo meum, ipsemet & gratias agam ipse, & referã, hũc enim & inter academicos annumerabo meos, & tertium iam liberatorem meum post Anniceridem Architamq; cognominabo. Sic ad me Hieronyme modo Platonis genius, tu uerò ipsum mox Platonis spiritum audi in hoc uolumine quasi suo quodam corpore resonantem.

Amor absentiam non patitur.

Marsilius Ficinus Petro Compagnio dilectissimo suo, S. D.

TVnc primum te hinc abesse suspicari cœpi, cum epistolã tuam legerem, qua interrogabas, quando ad uos sim profecturus. Ego uerò iamdiu istuc aduenissem si te hinc abesse sensissem. Modo proficiscor ad alios, quia minus amo, ad academicum non proficiscor quia nimis amo, atq; ita complector ut abire non sinam. Vale.

Procemium in Apologos.

Marsilius Ficinus Georgio Cyprio compatri charissimo ac optimo medico, S. D.

CVm apud te literati nonnulli in ipsa cœna de Scalę nostri scriptoris elegãtissimi Apologis uerba facerent, atq; à me in primis, quia nuper legeram, iudicium de his exigerent. Ego omnis, inquam Scalæ nostri Apologus & elegans mihi uidetur & masculus. At illi arriserunt pariter atq; deriserunt. Arriserunt quidem eleganti quasi eleganter expresso, sed masculum quasi dictum impropriè derisere. Ego igitur, (iudice te) affirmo me non solum propriè, sed etiã uerissime apologos Scalæ masculos appellasse. Quis enim iure negeteos esse masculos, qui me ad hæc antea sterilem uno afflatu adeò fecundum reddiderint, ut eodem fermè partu multos filios apologos parerem? Quod quidem hinc etiam confirmatur, quod postquam illi è nostris laribus discesserunt, nulli deinde apud nos nascuntur apologi. Eos autem, qui tunc nobis nati sunt, quasi ob priorem sterilitatem meam imbecilliores tibi & tanquam compatri nutriendos, & tanquam medico fouendos confirmandosq; commendo. Vale & charissime compater, & optime medice atq; lege feliciter.

Amatoria silentij purgatio quando amicorum literis non respondemus.

Marsilius Ficinus Philippo Valori, S. P. D.

ACcepimus iam pridem Epistolam tuam mi Valor, non mihi solum sed etiam Petro Nero Philippoq; Carduccio, ac deniq; academicis cunctis communem, ut nihil mirum sit nullum adhuc nostrum Epistolæ respondisse, dũ alijs alios quotidie responsuros arbitrarentur. Accedit ad hæc, quod dialecticus quidam ex academia, cum audiret reprehendi nos quod Valoris nostri Epistolam ualoris plenam quodammodo paruifacere tam longo silentio uideremur, in hunc fermè modum argumentari cœpit. Facilè ostendi potest, amici non tam nos, quàm Philippum ipsum diuturni huius silẽtij causam extitisse, quapropter ipsum potius quũ nostrum quem, quàm esse reprehendendum. Sanè si Philippus Valor est amicus noster, certè est ualor noster, rursus si ipse est ualor noster, utiq; ipse est noster ualor. At si ille est noster Valor, consequens est, ut illo absente ipsi nihil penitus ualeamus. Ergo Valor redeat, subitò uox nostra redibit. Ingenium nobis ille dat, ille rapit. Cum uerò hæc illa dialecticus conclusisset, alij omnes lætissimo statim applausu consensere, unus duntaxat in argumentando paulò curiosior, non amorem quidem, erga te communem simul & singularem improbare, sed ipsam argumentationis formam reprobare aggrediebatur. Sed cæteri omnes ad eum conuersi imposito silentio concluserunt, cõclusiones amatorias quomodocunque & undecunq; ducantur non dissoluendas esse, sed totius uiribus confirmandas. Ergo bene Vale Valor noster & ad nos uola.

Quomodo singuli angelos custodes habeat.

Marsilius Ficinus Philippo Callimacho.

PLatonicorum sentẽtia est, complatonice mi Callimache, quot in cœlo dij, id est, stellæ sunt, totidem circa terras esse dæmonum legiones, totidemq; in qualibet legione dæmones contineri, quot in cœlo sunt stellæ, duodecimq; esse dæmonum principes quemadmodum & duodecim sunt in Zodiaco signa. Præterea alios quidem Saturnios esse, Iouis alios. Martiosq; atq; Solares. Similiterq; pro aliarum stellarum tàm nomine, quàm uirtute uarios dæmones censent atq; cognominant. Addunt tot insuper esse humanarum ordines animarum, quot & stellæ & dęmonum legiones cõnumerantur, aliasq; aliorum tum dæmonum, tum syderum, tàm naturam, quàm munus appellationemq; sortiri. Hos uerò dæmones appellant genios ingenuos duces. ingenij, singulos singulis animabus à lege fatali id est, ab ipsa, quando animæ labuntur

in corpore [illegible]rarum, omnium diſpoſitione influxuq́; nobís accommodatos quibus m[illegible] quatenus deterioribus quibuſdam dæmonibus ſenſibusq; non parent, quoti[illegible] facili quadam occultaq; perſuaſione ita fermè ducuntur, ut naues gubernato re reguntur. Rurſus quemadmodum. Verùm de his iam ſatis. Nam hic eam reclamat Epiſtola cuius humanitas humilitasq; ſublimiores cõtemplationes uix admittit. Admittis hæc uerbis, (ut equidem audio) mi Callimache tãquam Platonis noſtri ſectator, ſed, ut uideo, non omnia hæc re ipſa confirmas. Quod enim unicum quiſq; bonum habeat dæmonem, cum ipſe multos apertiſſimè bonos habeas, haud ſatis affirmas. Nunc Poëſis Apollineum præfert dæmonem, nunc oratoria Mercurialem. Aliàs Philoſophia Saturnium, aliàs grauitas Iouium: Semper & magnanimitas Martium, & humanitas urbanitasq; Venereum, ut Callimachum noſtrum Polidæmonem cognominare iure poſſimus. Salue igitur ſalue iterum Callimache Polidæmon, imò uero ſalue totiens quoties bonis dæmonibus obtemperans, malis interim dæmonibus dominaris, & quotiès pręclare pugnans, quod Callimachus nomen ſonat, ſuperas quoq; præclare. Quid mirum ex omni te certamine uictoriam reportare. Nempe ſi unico dæmone quondam ſcilicet & Mercuriali Vlyſſes, & Martio Achilles, & Venereo Aeneas, multis periculis ſoſpites euaſerunt, tu certè fida multorum cuſtodia paſſim tutiſſimus ibis.

Marſilius Ficinus Sebaſtiano Baduero Bernardo Bembo clariſſimis Venetorum, ad Summum Pontificem Oratoribus, plurimum commendat.

VT certioribus auſpicijs ad ſummum Pontificem accedatis, publicam totius Italiæ penes illum, (quam optat) concordiam firmaturi, ferte uobiſcum concordiam cum lege diuina excellentiſſimorum apud Gentiles Philoſophorum. Veſtrumq; Marſilium Pontifici ſummo Seruum deuotiſſimum ſuppliciter commendate.

Concordia Moſis & Platonis.

Marſilius Ficinus Braccio Marcello literis & moribus ornatiſſimo, S. D.

NVmenius Pythagoricus quem Origines non ſolum Pythagoricis, uerùm etiam Philoſophis penè omnibus anteponit, cum & Moſaicos & Platonicos legiſſet libros, ait ſe in Platone Moſem agnouiſſe, nihilq; aliud eſſe Platonem; quàm alterum Moſem Attica lingua loquentem. Quamobrē, qui te, optime Bracci ad academiam uocant, non tam ad Platonicam diſciplinam, quàm ad legē Moſaicam exhortatur. Nam cum primū ingreſſus academiam fueris, occurret tibi Parmænides, qui unicum demonſtrabit Deum eſſe rerum omniū ideas, id eſt, exemplaria rationesq; eminentiſſimè continentem uel producētem. Occurret Meliſſus & Zeno, qui ſolum Deum reuera eſſe demonſtrent, cætera uerò uideri. Veniet obuius & Timæus oſtendens mundum à Deo ſuæ bonitatis gratia fuiſſe creatum, Deumq; à principio cœlum terramq; creauiſſe, deinde aëreum ſpiritum ſuper aquas circumfudiſſe, atq; hæc omnia tamdiu permanſuram quamdiu diuinæ placuerit uoluntati. Deum feciſſe hominem adeò ſibi ſimilem, ut unicum Dei in terris cultorem terrenorumq; dominum collocauerit. Offerent ibidem ſe tibi Politicus, Prothagoras, & Menexenus, & Critias diſſerentes ex terra homines ab initio rerum Dei uirtute creatos atq; ſub ſpirituum diuinorum perpetua cuſtodia poſitos, legem à ſolo quodam Dei nuncio accepiſſe, ac demum poſt mundi curſum ex terra, (Deo iubente) reſurrecturos.

Ibi Philebus, Thæetætus, Phedon, Phedrus, Socrates in ſola Dei ipſius ſimilitudine atq; fruitione noſtram beatitudinem eſſe docent. Audies ſenem quendam Athenienſem, uerbo Dei mundum eſſe diſpoſitum aſſerentem, Deumq; rerum omniū eſſe menſuram, maximè uerò ſi Deus fiat homo, ſuperbos tãquam à Deo rebelles efulminantē humiles uerò probantem tanquam Deo chariſſimos, deniq; omnibus prædicentem ſiue deſcenderint in infernum, ſiue in cœlum aſcenderint, eos ubique diuinum iudicem reperturos. Audies Hermiam, Heraſcumq; & Coriſcum ibi doceri Deum rerum omnium

omnium ducem causamq; patrem esse simul & filiũ, atq; in singulari ipsius amore summum constitui bonum. Doceri insuper Dionysium, circa omnium regem esse cuncta ipsius gratia omnia, eumq; causam esse bonorum omnium, deinde beatos hoc ordine distingui spiritus, ut alij potentiam Dei uel ut efficientem causam, alij sapientiã exemplar, alij bonitatem tanquam finem omnium referant. Doceri tandem Siracusanos, diuina mysteria rationibus comprehendi non posse, sed puritate mentis Deo persimiles deniq; fieri, ut tanquam ab igne scintillante subito lumen animo fulgeat seq; ipsum iam alat. Proinde aspicies. Herum Pamphilium diuino iussu à mortuis resurgentem, quo uiuentibus animorum secreta renunciet. Ille te per Elisia prata perducet, quæ nostri nomine paradisi significant. Ostẽdet & inferos digito, & purgatorium antrum atq; Lymbũ. Eadem tibi Socrates multis ibiq; rationibus confirmabit, docebitq; æternitatis curam habendam nobis esse multò magis, quàm tẽporis. Contemnenda esse caduca, ut consequamur æterna, præstare iniurias uel grauissimas perpeti, quàm inferre. Nihil curandũ contendendumq; aliud, quàm ut purissimum iudici omnia inspicientia animum offerre possimus. Itaq; confessionem pœnitentiamq; uoluntariam peccatorum ante omnia probabit esse saluti hominum necessariam, sed ad eam iubebit maximè properandum, ne antiquatus animi morb. insanabilis prorsus euadat. Monebit deniq; nos per huius uitæ mare ipsa exactissimè rationis naui tam diu uehi, quoad diuino deniq; uerbo tutius feliciusq; prouehamur. Illic & Laches ad crebram delictorum confessionem pœnitentiamq; hortabitur. Verùm cur nam generosum Charmidem præterieram? Hic enim tibi Bracci à pristina quadam animorum nostrorum intemperantia, omnia tùm corporis, tùm fortunæ incommoda proficisci aperiet. Rursusq; adijciet, si prima ipsa puritas animorum restituatur, immortalitatem quoq; restituendam. Deniq; Critias in ipsis academiæ penetralibus tanquam Mosaicum oraculum proclamabit. Deum cum creauisset mũdi hominem postremò, (quod & Prothagoras dixerat) effecisse in terra sibi simillimum atq; alma quadam impleuisse gratia, qua permanente cũctis tùm animi, tùm corporis fortunæq; bonis perpetuò frueretur, in uiridarijs quoq; suis sub Vere perpetuò eum collocauisse, exigua quadam salubrium pomorum degustatione uitam felicẽ prorogaturum. Circumsepsisse insuper hortos, nequid alienum ingrederetur. Verùm cum homo à diuinis paulatim ad caduca diuerteret, patrisq; legibus minus in dies minusq; obtemperaret diuinam illã euanuisse gratiam, ideoq; in turpem animi habitum corporisq; morbos & uitæ solicitudinem, laboresq; incidisse, atq; demum ex hortis illis ad regiones admodum dissimiles fuisse trãslatum. Quod quidem insidiante malo quodam dæmone sub insolentioris uoluptatis esca infeliciter accidisse, Timæus & Phædrus, & Diotima in academia testabuntur. Sed, ut redeamus ad Critiam, hic tibi concludet, Deum cum humanum hoc opificium suum iam penitus improbaret, utpote quod ex diuino paulatim profanum euaserat, quo & purgaret malignitatem, & restitueret puritatem, terras ingenti aquarum diluuio abluisse. Neq; uerò prætermittenda est aurea sententia illa Platonis academiæ ducis, eatenus acquiescendũ esse, dicentis, præceptis suis, donec sacratior aliquis, quàm homo in terris appareat, qui fontem omnibus ueritatis aperiat, quem deniq; sequantur omnes. Hactenus & Plato, & hi qui Platonis lingua loquuntur. Præterea Plotinus & Philo, diuinum intellectum Dei filium coli iubent, ab ipso Deo patre manantem uel tanquam à loquente uerbum, uel tanquam à luce lumen. Quod quidem Iamblichus, Aegyptiorum testimonio comprobat, Deum sui ipsius patrem filium apertissimè nominans. Numeratq; angelos archangelosq; & principatus, quos & Proculus nouenario distribuit numero, affertq; Chaldæorum oracula in quib. paterna in Deo potentia & intellectus à patre manans: Igneusq; amor exprimitur. Sed quid de Amelio dicam? Hic prooemium illud Euangelij Ioannis quod in sacris quotidie legitur, paucis totum colligit atq; admiratur. Hæc illi. Tu uerò Martelle, postquam academiam ingressus mysteria hæc ab his heroibus intus acceperis, ac insuper alia plura atq; maiora, quæ non capit Epistola, forsitan Petri uoce Bonum clamabis. Bonum est hic esse, faciamus tria tabernaculorum millia.

Confirmatio Christianorum per Socratica.

Marsilius Ficinus Paulo Ferobanti insigni Theologo, S. P. D.

Nisi uerteret, optimè Paule, fore nonnullos, qui uel prauitate ingenij, uel paruitate iudicij, alio quam nos loquamur sensu captent, singula demonstrarem, Socratem & si non figura qua Iob atque Ioannes Baptista, tamen adumbratione forte quadam Christum salutis authorem, quasi, (ut ita loquar) præsignauisse, idque hac ratione præcipuè facerem, ut detrectatorem illum confunderem Lucianum, qui cum omnibus detraxisset, bonis Christianis denique non pepercit, audēs fidei nostræ martyres deridere, quod & tanquam nimium simplices, omnia quæ apud homines bona habentur libenter amitterent, & tanquam infortunati seipsos ultro cruciatib. cædibusque exponerent. Obijciendus autem Luciano simplices deridenti Socrates ante alios sapientissimus & magnorum testimonio Philosophorum & Apollinis oraculo iudicatus. Hic ergo non rudi quadam simplicitate, imò singulari mentis excellentia atque (ut Plato Xenophonque testantur) diuinitate insuper uaticinioque ingenito, æterna bona caducis in omni eius uita præposuit, incommodaque corporis, inediam præsertim & nuditatem atque fortunæ mala omnia ultro sustinuit, solo animi malo detrimentoque sempiterno perterritus, uni duntaxat pietatis charitatisque intentus officio. Quippe qui propria negligens commoda, nulloque detentus periculo, tanquam animorū medicus mentibus hominum, ubique, circa fines patrios, purgandis incumberet, dum superbiam ante omnia detestatur, mansuetudinem uerò & charitatem religionemque præ cæteris approbat, solum ueri amoris charitatisque studium profitetur, ambitiosam scientiarum excludit professionem. Diuinis ubique nititur testimonijs firmaque illis hæret fide pijs iustisque moribus est contentus, atque id quod mirum est, nullū tam laboriosi officij in præmium humanum sperans, sed certo ob id periculo & mori se subijciens. Nempe ad hoc unum se à Deo missum asseuerabat, malleque dicebat Deo, quàm hominibus obsequi. Sed audiamus Socratem ipsum parumper apud iniquos iudices ita clamantem: Me uerò esse talē ut à Deo ciuitati tributus fuisse uidear, hinc potestis animaduertere. Non humanū certè id esse uidetur, quod eo ego mea quidem omnia omnino neglexerim, atque in hac rei familiaris negligentia inopiaque tot annos iam perseuerem, uestro semper intentus bono, dum singulos conuenio tanquam pater aut frater natu maior, suadens curam uirtutis habere. Quod si quam pro officio meo mercedem reciperem, humanā quandam id rationem haberet. Hæc ille. Itaque dum corripit peccatores, & calce percussus salutat percussorem, & alteram percussus genam abijcit alteram. Denique tantum ex ueritate odium reportauit ut ab ijs ipsis impietatis fuerit accusatus, quibus ipse palàm pietatis officium prædicauerat. Quid uerò dicam, quod cum se facilè defendere posset in iudicio non defendit, neque excusauit seipsum, sed iudices accusauit, & cum è carcere posset abire noluit, iniustamque necem sustinuit libentissimè, summæ constantiæ patientiæque posteris exempla daturus. Mitto in præsentia, triginta nummorum precium de Socrate factum & ipsius Socratis uiticinia, uindictam quoque diuinitus post eius necē subitò consecutum Lotionem, uesperi paulò ante obitum institutam à Socrate exhortationemque eius ad pietatem hora cœnæ. Quid quod in eadem hora de calice atque benedictione & in obitu ipso de gallo fit mentio? Mitto præterea multa Socratis tam facta, quàm dicta, non ab ipso quidem, sed à discipulis eius quatuor præcipuè scripti, quibus Christiana fides aduersus Lucianum maximè confirmatur. Multa enim sunt & ea quidem maxima, quæ de numine huic infuso deque abstractione mentis à corpore & quasi quadam transfiguratione traduntur. Hæc uerò neque facilè Epistola caperet, neque benignè forsitan nonnulli reciperent, putantes fortasse Socratem nunc quasi æmulum comparari, quàm defensorem.

In quo principijs constat laus.

Marsilius Ficinus Galeotto Fauentiæ principi, S. P. D.

ALamannus meus modo me rogat proficisci Fauentiam quo & sponte sum profecturus. Imò etiam iampridem, (iubente Platone) quippe qui ex alto mihi iam diu uaticinatur, quod sibi quondam tertio in Siciliam itinere minimè contigit, id in præsentia me primo hoc itinere statim consecuturum, inuenturum scilicet uirum sui ipsius prius, quàm populi principem, neq; tàm dominum, quàm patriæ patrem. Qui non Martis solùm colat, sed & Palladis arces, qui & inter milites Martē referat, & inter musas agat Apollinem. O felicem urbem, ô uerè Fauentiam, cui tam mirificè propitius fauit Deus, quàm effecit felicissimi principis fauore felicem.

Excusatio obsequij non collati.

Marsilius Ficinus Ioanni Pico Mirandulano complatonico suo, S. D.

QVa de causa ipse cupis Platonicos à nobis libros accipere eadem & nos in præsentia cogimur retinere. Si quando dabitur obsequendi facultas sponte obsequar, quàm libentissimè. Doleo equidem, (mihi crede) ob singularem mutuumq; amorem nostrũ, & te sæpe optare quæ præstare non possum, & me non non posse semper præstare quod optes. Vale.

Qui commendat omnes, est commendandus ab omnibus.

Marsilius Ficinus Bandino.

SI quis honorandus est ab omnibus is proculdubio est, qui & ipse omnes honorat. Verrino igitur uati debent omnes honorem. Hic enim tam gratus est tam gratiosus, ut omnes & quibus debet admodum grate, & quibus non debet gratis honoret. Fauet bonis, extollit ingenia, ornat doctos, illustrat principes, colit sanctos, Deum in omnibus ueneratur. Quid plura? ipsum uos audire. Qui enim laudat omnes ipsese laudabit in omnibus. Nisi uerò tibi commendatus sit is cui probi commendati sunt omnes, nescio quem unquam habeas commendatum. Vale.

Charitatis laus.

Marsilius Ficinus Hermolao Barbaro Veneto, S. D.

CHaritas nõ quærit, quæ sua sunt, sed quæ alterius, charitas omnia credit, omnia sperat, omnia substinet, charitas non cogitat malum, charitas nũquam excidit, deniq; in charitate nullus est timor, sed perfecta charitas timorem omnem procul expellit. Hæc uerbis quidem simplicibus, sed ingenti quodam mysterio clamant diuinæ religionis antistites. Hæc tu, humanissime Barbare, sic erga me forte quadam quasi erga te ipsum seruas omnia, ut hanc ipsam charitatem quam pietatis Christianæ patres in primis exoptant in te magnopere feruere non dubitem. Profectò amantissime mi Hermolae, Deũ ipsum testor, qui charitas est, adeò ipsam charitatis ideã & in te expressisti, & mihi ante oculos posuisti, ut ego quem hactenus quoad poteram ac liber amabam, nunc iam supra uires necessarioq; amare compellar, hactenus igitur non amare & absentiam ferre potui. Iam uerò in posterum nequeo non amare, atq; absentiam æquo (ut solebam) animo ferre non possum. Spero autem Deum, qui nobis mirabiliter coniunxit animos quandoq; similiter oculos coniuncturum. Neq; uerò putare quemquam uolumus Hermolaum, atq; Marsilium ob id forsan minus uel esse, uel fore coniunctos, quod alter quidem Aristoteli fauere potius uideatur, alter uerò Platoni. Nam in eodem ueritatis uirtutisq; cultu sumus unum. In quo Plato & Aristoteles non esse unum non potuerunt. Perge itaq; latinissime & Attice Barbare, atq; ut cœpisti, Atticum Aristotelem à diuturna barbarie strenue uendica. Ego uerò Platonem nostrum

à lethea quadam obliuione, uel somno pro uiribus excito. Ita diuinitus institutum est, ut mea tuaq; opera Latini Platonem loquentem saltem, & Aristotelem nunc primũ audiant Latinè loquentem.

Non exigendum ab amico plusquam habeat.

Marsilius Ficinus Ioanni Aurelio Ariminensi, S. P. D.

AN satis à me putabis tibi factum Aureli iustissime, si totiens ero tuus, quotiens meus ero? satis equidem arbitror. Noui enim æquitatem & modestiam tuã, nihil plus mei à me exacturam, quàm habeam ipse mei. Hactenus non Marsiliani iuris sum, imò uerò Platonici. Iamdiu interpretatione huius totus addictus, heri tandem, (adiuuante Deo) Platonicum opus exegi. Nunc primum mihi redditus, amicis quoq; sum pariter restitutus. Misisti ad nos Vere superiori carmina multa partim abs te, partim ab amicis cõposita, in quibus artem humanam laudo, Apollineum furorem miror, pietatem erga defunctos summopere probo, ingentes pro ingenti munere gratias ago.

Commendatio librorum Platonicorum.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

ACcedit ad uos tandem Plato noster pia Philippi Valoris opera, neque profecto absq; singulari ualore ualuisset unquam tanta terrarum spatia peragrare. Ergo age complatonice mi Bandine, quantum ego te amo, quantum & tu me amas, tantum sicut & soles honora Platonem. Ac si Platoni nunc iterum peregrino opus est hospitio, hospes est. Rursus si parum isthic noto opus est præcone, esto præco, si deniq; inter aduersarios trepidanti necessarium fuerit patrocinium, esto patronus.

Excusatio quando breuius respondetur amicis.

Marsilius Ficinus Antonio Calderino, S. P. D.

NEmo uel lætior aspicit amicorum literas, uel respondet alacrior quam Marsilius, cui nihil sine amicis est gratum. Quod autem duab. iam Epistolis tuis uix tandem reddiderim unam, Platonicus ille magnus Plotinus in causa est. Qui cũ Platonem suum nuper resciuerit, (me duce siue potius traduce) in Italiam accessisse, me dies noctesq; sedulus urget, ne permittam Platonem diutius absque fido Achate suo apud Italos peruagari. Ego igitur adeò ingenti huic operi uehementer incumbo, ut uix mei ipsius aliquando reminiscar. Cum primum, Plotinus me mihi reddiderit, reddet amicis.

Excusatio quando breuius respondetur amicis.

Marsilius Ficinus Callimacho. S. P. D.

ACcepi tuas Callimache literas subtiliter & eleganter de dæmonibus disputantes atq; has quidem ualde dæmonicas. Sed uide quam dæmonicus amice sis, imò uerò diuinus. Dum enim certas non posse à dæmone hominem occupari, interim te dęmone & quidem diuino occupatissimum esse demonstras. Quam quidem de re libentissimè tecum pluribus agerem, nisi quouis momento Plotinus noster ad se reuocaret interpretandum. Quamobrem dum Plotinus detinet. Plato interea ad te profectus nostra opera tecum Latinè loquatur, hic etiam pro muneribus magnas tibi gratias agat, dum ipse gratiam habeo immortalem. Vale.

Die. XVIII. Aprilis. M. CCCC. LXXXV.

Quod

Quod qua uia ducit Deus pergendum sit.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

PLatonem Bandine quem petitis, arbitror iam ad uos ante has literas peruenisse, hunc ergo feliciter interea legite, dum ego do operam ut quando quod legatis lecto Platone, Plotinum: Plotinus noster Platonicorum unà cum Platone suo facilè princeps, quinquaginta & quatuor diuinos composuit libros. Trigesimo eius libro hac hora, (Deo aspirante) extremam imposui manum. Ita profectò iubet Deus omnipotens, hac nos diuina prouidentia ducit, hac ergo sequamur.

Dubitatio, Vtrum opera Philosophica regantur fato an prouidentia.

Ioannes Pannonius Marsilio Ficino Platonico, S. P. D.

LEgi Budæ in Epistola ad Bandinum, item in proœmio tuo super Platonem & in proœmio Theologiæ tuæ, quantum attruas prouidẽtiæ, quod aliquis esse fati, suspicabitur: Primo non uideo equidem ad quid seruiat prouidentiæ renouatio antiquorum Theologia, præterea memini cum olim in Italiam profectus latinis literis, & Græcis erudirer Florentię, me à duobus uestrorum Astrologis audiuisse, te ex quadam syderum positione antiquas renouaturum Philosophorum sententias. Quam quidem positionem syderum & si audiuerim non satis recolo, sed te arbitror meminisse, imò & per te inuenisse. Adduxerunt item illi Astrologi ad suum iudicium confirmandum quod fatali quodam tempore antiquum cytharæ sonum, & cantum, & carmina Orphica obliuioni prius tradita luci restituisses, mox & Mercuriũ Trismegistum antiquissimum traduxisti, & Pythagorica multa. Item carmina Zoroastris explanauisti, & antequam Florentia huc redirem transferendo Platoni manum inijceras, ijsdem, (ut equidem suspicor) Astronomicis auspicijs. Quod aũt hæc non tam prouidentia, quàm fato quodam fiant abs te, illud etiam argumento est, quod ante hæc omnia, antiquum quendam Philosophum siue poëtam, utpote adhuc adolescens, leuiter propagasti, quẽ deinde meliori fretus consilio suppressisti, & (ut audio) pro uiribus extraxisti, neq; fuerat illud diuinæ prouidentiæ munus, quod ipse ætate prudentior factus, meritò iudicasti damnandum. Equidem te amice, moneo, caueas ne forte curiositas quædã sit isthæc renouatio antiquorum, potiusquam religio.

Quod diuina prouidentia statuit antiqua renouari.

Marsilius Ficinus Ioanni Pannonio, S. P. D.

SI nostra quæ legisse te dicis intellexisses, non dubitares nunc qua potissimum ratione nostra hæc ueterum renouatio diuinæ prouidẽtiæ seruiat. Principio neq; debemus ab illis ad summũ Christiana requirere, qui Christi aduentũ antecesserunt, neq; confidere acuta & quodammodo Philosophica hominũ ingenia unquam alia quadam esca præter quã Philosophica ad perfectam religionem allici posse paulatim ac perduci. Acuta enim ingenia soli se rationi cõmittunt, cũq; à religioso quodã Philosopho accipiunt religionem, subitò cõmunem libenter admittunt. Qua quidẽ imbuti ad meliorem religionis speciem sub genere comprehensam facilius traducunt. Itaq; non absq; diuina prouidentia uolente omnes pro singulorum ingenio ad se mirabiliter reuocare, factum est, ut pia quædam Philosophia quondam & apud Persas sub Zoroastre, & apud Aegyptios sub Mercurio nasceretur, utrobiq; sibimet consona. Nutriretur deinde apud Thraces sub Orpheo atq; Aglaophemo. Adolesceret quoq; mox Pythagora apud Græcos & Italos. Tandem uerò à diuo Platone consummaretur. Athenis. Vetus aũt Theologorum mos erat, diuina mysteria tum mathematicis numeris & figuris, tum poëticis figmentis obtegere. Plotinus tandem his Theologiam uelaminibus enudauit, primusq; & solus, ut Porphyrius Proclusq; testantur, arcana ueterum diuinitus penetrauit. Sed ob incredibilem tum uerborum breuitatem, tùm senten-

tiarũ copiam sensusq́ profunditatem, non translatione tantũ linguæ, sed cõmentarijs indiget. Nos ergo in Theologis superioribus traducendis & explanandis, hactenus laborauimus. Nunc uerò quotidie in Plotini libris similiter laboramus, huic operi nos, sicut & illi suo, diuinitus destinati, ut hac Theologia in lucẽ prodeunte & poetæ desinãt gesta mysteriaq́ pietatis impiẽ fabulis suis annumerare, & Peripatetici, id est, Philosophi omnes admoneantur non esse de religione tanq́ de anilibus fabulis sentiendũ. Totus enim terrarũ orbis à Peripateticis occupatus in duas plurimũ diuisus est sectas, Alexandrinam & Auerroicã. Illi quidẽ intellectum nostrũ esse mortalẽ existimant, hi uerò unicũ esse contendũt. Vtriq́ religionẽ omnẽ funditus æquè tollunt. Siquis aũt putet tã diuulgatam impietate tamq́ acribus munitã ingenijs, sola quadam simplici prędicatione fidei apud homines posse deleri, is à uero lõgius aberrare palàm reipsa protinus conuincet. Maiori admodũ hic opus est potestate. Id aũt est uel diuinis miraculis ubiq́ patentibus, uel saltẽ philosophica quadam religione Philosophis eam libentius audituris quandoq́ persuasura. Placet aũt diuinæ prouidentiæ his seculis ipsum religionis suę genus authoritate rationeq́ philosophica confirmare, quoad statuto quodã tẽpore ueris infimã religionis speciem, (ut olim quandoq́ fecit) manifestis per omnes Gentes confirmet miraculis. Quod uerò tu nostri huius operis causam in fatũ referre uolens de nostra genesi attigisti, non inficior equidẽ in hac ipsa figura Saturnũ in Aquario ascendentem & solẽ Mercuriumq́ in noua cœli plaga aspectumq́ reliquorũ Planetarũ ad ipsam nonã significare hominẽ rerum antiquarum innouatorẽ, sed efficere nego. Tu quoq́ si Epistolã nostrã de Magorum stella & similẽ in Theologia nostra disputationẽ, itẽ Plotini libros hac ipsa de re tractantes, quos & traduximus, diligentissimè legeris, planè intelliges officia publici boni ad animos pertinentia, dependere quidẽ præcipuè uelut à cõmunibus primisq́ causis, à supernis mentibus Dei summi ministris, proficisci etiam quodammodo tanq́ à causis proprijs atq́ ultimis, ab humanis consilijs, ubi se supernis accõmodant. Significari aũt à figuris motibusq́ cœlestibus, uelut diuinarum mẽtium instrumentis. Disces præterea fatum, id est, cœlestium seriem causarum prouidentiæ diuinæ seruire. Animos uerò nostros tunc maximè liberos iudicari, quãdo maximè cum diuina uoluntate consentiunt. Quoniam uerò te poëtarum apprimè studiosum esse cognosco, rem totam una cum Marone concludã. Aeneas, id est, heroicus animus descensurus ad inferos & iterum ascensurus, id est, secreta diuinorum mysteria penetraturus, & obscura editurus in lucem, diuina ad hoc ipsum prouidentia ducitur, tanquam & diuinitus, (ut ait) genitus quem & æquus amabat Iuppiter, & diuina ad idem oracula prouocabant. Incedit rursus ad idem, libero quodam arbitrio, ubi eum ardens euehit ad æthera uirtus. & ubi consultat, quid potissimum sit agendum, & spontè oracula consulit & semper libentissimè cum sententia diuina consentit. Confert ad idẽ fatum prouidentiæ seruiens ab oraculo designatum. Carpe manu namq́ ipse uolens facilisq́ sequetur: Si te fata uocant, aliter non uiribus ullis Vincere, neq́ duo poteris cõuellere ferro. Profectò fatum uelut prouidentiæ præco ad id te uocat, id tibi significat quod statuit & imperat prouidentia, tu uerò eatenus opus arduũ uales ad finẽ usq́ perducere, quatenus duo hæc aspirãt. Eatenus quoq́ agis liberè, quatenus libẽter prouidentiæ pares. Et tũc reuera es in regno fati dominus, quando uideris in regno prouidentiæ seruus. Vale.

Pro prima Platonis impreßione parum fortunata.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

QVod Platonis nostri libri tandem ab impressoribus sint expressi, pia Philippi Valoris opera & magnifica manu factum est. Quod autem minus eleganter expressi sid partim negligentia impressorum, uel potius oppressorum, partim, (si dictu fas est) malignitate fortunæ, nobis accidisse putabo. Doles autem, (qua tua pietas est) senẽ hũc nostrum ad uos squalidum accessisse. Desine precor, mi Bãdine, dolere. Sic enim & natura comparatum est & sorte datum, ut qui è carcere diuturno soluuntur, profundisq́ tenebris eruuntur, squalentes prodeant, macieq́ confecti. Est aliquid post multa tenebrarum secula uidisse lucem, est plurimum ab inferis surrexisse. Iam sub diuo est diuus Plato, iam spirat Phœbus pater ex alto suis filium radijs illustrabit. Vale.

Purgatio

Purgatio de silentio.

Marsilius Ficinus Amerigo Corsino, S. P. D.

DIxi equidem fratri tuo Philippo probo doctoq; uiro his mihi temporibus non licere uel ad amicos absentes ab urbe quicquã scribere, uel salutare præsentes, Plotinum namq; Platonicum me sibi totum penitus uẽdicare, hinc tu Plotinum statim uehementi oratione & acerrimo carmine liuoris accusas, qui & ipse nullius sit, & me qui fermè omnium esse soleo, nullius fore contendat. At ego nunc Amerige uicissim Plotinum fore omnium molior, ac dum uni huic omnium mox futuro diligenter indulgeo, uideor interim omnibus indulgere. Vale.

Prophetæ & interpretes Prophetarum.

Marsilius Ficinus Dominico Beniuenio complatonico suo; S. P. D.

QVærebas superioribus diebus, (& subtiliter admodũ ut soles) omnia, qua uirtute potissimum post tàm diuturnam Platonis lectionem adhuc uiuam, cum prima Platonis nostri lectio tibi rapuerit animum, totumq; in Platonẽ ipsum repentè transtulerit? Nisi Plato noster, mi Dominice uiueret, & imò nisi melius admodum, quàm nos uiueret, profectò dum trãsferimur in Platonem, interim laberemur in mortem. Sed cum inter homines quondam æternæ semper uitæ uixerit, meritò nunc æterna uita uiuens non in mortẽ legentes uertit, sed felicius cõuertit in uitam. Missa in præsentia facio tanti muneris argumenta. Quod imminet nũc agamus. Dic age quis nunc nostris uulneribus medeatur, quæ medici nobis Hebræi quotidie inferunt, nisi Plato noster Medicus animorum? Interfuisti & tu disputationibus, quæ in ædibus Ioannis Pici Mirandulensis antè alios admirãdi, sæpe tractatæ sunt atq; tractantur, ubi Helias & Abraam Hebręi Medici atq; Peripatetici aduersus Guilielmum Siculũ disserunt. Oracula Prophetarũ ad Iesum minimè pertinere, sed alio quodam sensu dicta contendunt, conuertentes aliorsum omnia è manibusq; nostris pro uiribus extorquentes, neq; facilè conuinci posse uidẽtur, nisi diuinus Plato prodeat in iudicium inuictus religionis sanctæ patronus, hunc igitur audiamus, consideremusq; diligenter quid hac de re, & in Timæo dixerit, & nunc nobis adducat in medium. Alij, (inquit) uates sunt, alij uatum interpretes. Nam qui præsagiunt, sæpe nesciunt quid præsagiant, & qui uelociter interpretantur, errant magis in præuidendo, huius autem causa est, quod solertia interpretum uenatoria, uelox & uersatile requirit ingenium præsaga facultas. Siquid debeat præsentire ingenium exigit pacatum atq; quietum, hæc autem tanquam inter se repugnantia in eodem facilè non concurrunt. Ex hac ergo Platonis nostri sententia colligere possumus, certam præscientiam futurorum in Deo tamẽ esse, mentemq; diuinam per Prophetam quasi per linguam futura prædicere, & quæ mens intelligit linguam interea ignorare. Nec immeritò Prophetæ, id est, prædictores & fatidici, id est, prædictores fatorum appellati sunt, neq; tamen præscij uel pręscientes, quasi non horum officium sit intelligere, sed præscita solũ diuinę mentis pronunciare. Quod si præsagi dicuntur, id est, præsentientes, id ipsum præsagium non ad mẽtem & rationẽ, sed ad sensum imaginationemq; pertinere uidetur. Si ergo in lingua Prophetiæ futuri prædictio futurorum, sit in eius sensum futuri quædam imaginatio. Ratio uerò certa & finis futuri ipsius in mente diuina, neq; tamen temerè prorsus Propheta loquatur, sed dum proprium quiddam se imaginari putat, illudq; se sperat dicere, interim prænunciet aliud licet simile, tamen inde diuersum. Quod quidem & adeò, qui ad sonitum Propheticam inflat tubam distinctè prænoscitur, & postquam deniq; factum est ab interprete deprehenditur ita esse factum, ut & Propheta quasi præter spem protulerat, & Deus ipse præsciuerat. Non latuit Euangelistã talia esse prædicẽtium uaticinia, (ubi ait) Caiapham Pontificem Prophetasse, dicentem: Præstat ut moriatur unus pro populo, quàm tota Gens pereat. Admittit quidem Euangelista hæc uerba, ueluti uaticinijs quædam

de morte Christi pro populo, scit autem alio quodam sensu à Caipha fuisse pronunciata. Non latuit Apostolum Paulum Prophetas nequaquam intellexisse quid dicerent, (ubi ait) Testamentum uetus totum sub nube ac uelamine extitisse, & sub figura quadam illis omnia contigisse. Vult igitur fermè omnia non solum uerba, sed gesta significasse futura, neq; tamen confiteretur, antiquos quicquid loquerentur, quicquid gererēt cognouisse hæc nostra portendere. Non latuit Prophetam Dauidem, Prophetas uelut infantes atq; lactantes non satis intelligere, quæ prædicuntur. Mitto quæ alij de asino Balaam præsignāte futura ferunt. Et quæ Gentiles de augurijs auspicijsq; latissimè scribunt. Sciunt autem aues quamuis significent futura quædam ac prænuncient, quid tamen portendant penitus ignorare. Sileant ergo sileant iam Iudæi uerborum cauillatores. Esto, (si placet) pronunciauerit Isaias, & Ieremias, & Daniel alijq; nonnulla sub eo sensu quo Hebræi passim interpretantur, sed interim pronunciantes latuerit quid Deus ipse senserit, quidûe simile Prophetarum uerbis, diuersum tamen fore prędestinauerit. Hac sanè sententia & expositione Platonis, optime mi Dominice, Iudæorum interpretum commenta solito suo tenore procedunt, Iudaica uersutia frangitur, ueritas Christiana seruatur. Vale sed postquam dixi uale, recordatus sum, Doctores Christianos cum Prophetia sapientiam copulare. Idemq; Iamblichum Platonicum & Proculum affirmare atque dicere, eum qui sine sapientia prædicit aliquid, aut præsagit non Propheticum. Hac ergo distinctione tutius accipere possumus, quæ ex Platone sacris literis sunt adducta.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo patri & Domino D. Marco Veneto Diui Marci Cardinali se commendat.

PLato noster Romam profectus iamdiu uagatur, hospitium passim quæritans ingenio suo moribusq; aptissimum. Diuinus hic hospes purum sacrumq; optat hospitem, sapiens doctum, eloquens elegantem. Tandem post longos errores in Augustis Marci Veneti Cardinalis ædibus, uelut in portu libentissimè conquiescit, & existimans se illic alteram academiam consequutum, & sperans quod in primis optabat singulari iam sui hospitis sapientiæ summam quandoque potentiam non defuturam. Plato igitur hac electione his'que auspicijs tuos ingressus est lares: hoc ille potissimum tecum animo uiuit. Quo autem ego erga te animo sim, quo amore obseruantia'que affectus Plato ipse interea tibi uaticinabitur, donec Anthonius Calderinus familiaris noster mentem erga te meam aperiat, testis doctrina probitateq; locupletissimus tuarum apud nos uirtutum præco, nostræ apud te singularis obseruantiæ nuntius. Vale.

Inimici hominis domestici eius.

Marsilius Ficinus Petro Leoni Platonico Peripatetico singulari, S. P. D.

SAlue iamdiu mi complatonice, iampridem salue Platone, salue nuper mi conplotinice Plotino iam saluo. Accipe nonnullos quos hic expectabas Plotini libros, heri omnibus transferendis finem imposui. Reliquum est & recognoscere uerba, & obscurum sæpe sensum argumentis quibusdam reddere clariorem. Tu quidem optabas his tanquam peractis multos Hippocratis libros me latinos efficere, ego aūt Plotino mox absoluto medicum cogor non iam interpretari, sed agere. At sacerdotem, inquies non decere. Quid sacerdotē? Sacerdotem pręstat referre medicū, quā mendicum. Vixi hactenus atq; etiā uiuo, quod maximè Philosophū decet, tenui facultate contentus, sed non eadē contenti uiuunt domi nepotes, orphani, neptesq; iā nubiles, inimici hominis domestici eius. Vixi equidem Philosophātis more semper, hodie nec unq; crastinū cogitaui. Sed hodie domestica turba me cōpellit inuitum, (quod Deus uetat) cogitare de crastino. Tentaui fortunam meam hoc anno Laurentio nostro sæpius aperire, sperās mihi apud

apud illum significatione tantum opus fore non precibus, subrusticus uerò pudor me sæpe cohibuit, sed epistola uel amicus minus forsitan erubescet. Vale Florentiæ die XVII. Ianuarij. M. CCCC. LXXXV.

Marsilius Ficinus Venerando in Christo patri D. Marco Veneto Cardinali Diui Marci, S. P. D.

MErcurium ferunt, (quod te non latet) uenerande pater, non uerba tantùm solitum nunciare, sed mittentis etiam mentem interpretari. Ascribunt Mercurio rursus oportunum reminiscentiæ munus, neq; id quidem iniuria, sicut enim Lunæ motu corporis, ita Mercurio motum animi tribuunt. Dum igitur in animo mouet sensum, nunciare uidetur, dum rationem mouet, interpretari, ubi uerò memoriam excitat, reminiscentiam suscitare. Quorsum hæc? Nempe Calderinus noster inter nos integro Mercurij uidetur officio fungi, nō solum enim quasi nuntius tuas mihi literas reddit uerbaq; refert, uerùm etiam mentem erga me tuam interpretatur. Amorem deniq; non decet, inquam, sed reuocat potius in memoriam. Sciebam enim iamdiu me abs te uehementer amari, non id quidem alio, sed animi duntaxat mei conscientia nunciante. Cætera uenerande pater humana externis discimus coniecturis, quod uidelicet doctus sit aliquis, quod formosus, quod potens atq; diues. Quod uerò nos amet non externa docent, nam externa sæpissime fallunt, sed animus amore erga illum affectus certissimè docet. Qua enim uel ingenij similitudine ego iamdiu te amo, eadem uicissim, (nam mutua similitudo est) abs te amari, non dubito. Mercurius ergo noster quo apud nos tuo nomine nuper officio functus est, eodem apud te uicissim nomine nostro fungetur. Neq; sic quidem quanti iudicium tuum faciam, & quàm mirificè singulares uirtutes tuas colam, exprimere poterit. Quod autem uel ipse Mercurius, (ut ita dicam) explicare non possit, Apollo saltem proferat uaticinio, ac tandem Iuppiter officio feliciter impleat.

Marsilius Ficinus Anthonio Calderino, S. P. D.

SAlue Calderine noster, salua quoq; sit epistola nostra. Cū sub Solis defectu à nobis abieris, cuinam mirum sit epistolam quoq; nostram tunc defectum fuisse perpessam? Nempe clausulæ in eius calce duæ nescio quomodo defuerunt, forsan quoniam duæ quædam Solis quartæ lumine defecerunt. Resumpsit Phœbus suum subito lumen, resumpsit nostra mox epistola finem.

Marsilius Ficinus Braccio Marcello literis & moribus ornatissimo, S. D.

CVm superioribus diebus apud Philippum, & Nicolaum Valores in agro Maiano uersarer, & in quodam ibi secessu naturam dæmonum indagarem, affuit repentè Plotinus diuinumq; oraculum de dæmonibus nobis effudit, uerbis & breuissimis, & obscurissimis inuolutum. Visum itaq; nobis operæpretium accire Porphyrium, tùm Plotini discipulum, tùm perscrutandis dæmonibus deditissimum, qui facilè dæmonicum sui præceptoris inuolucrum nobis euolueret. Aduentauit ergo Porphyrius, & per Plotinū suum, & per suos dæmones aduocatus, aperuit nobis, quæ præceptor senserat. Confirmauit quæ Origenes de dæmonibus disputauerat. Porphyrius quidem Græcis nobiscum locutus est uerbis, quorum ego summam uerbis tibi Latinis interpretabor, hanc tu summam si cum epistola, quàm de Mosis Platonisq; concordia tibi dicaui. De contemplatione Platonicorum non Plato solum, uerum etiam Platonici cum nostra religione consentiant. Vale.

Platonici

Platonici Deo & animæ mundi nihil præter contemplationem sacrificant, animabus autem stellas mouentibus flores sacrificant atq; terræ arborumq; fructus.

PRimus quidem Deus cũ sit incorporeus, immobilis, impartibilis, in nullo neq; etiam in se ipso cohibitus, nullo eget extrinseco, neq; etiam mundi anima eget extrinsecis, possidet enim & cõtinet ipsum quod est trina dimensione porrectũ, facultatemq; naturaliter se mouentem, & suapte natura decreuit bene ornateq; moueri, mouereq; mundi corpus secundùm optimas rationes. Excepit autem in se ipsa corpus atq; complexa est, quamuis incorporea sit atq; ab omni libera passione. Dijs aũt reliquis ac mundo & errantibus, & non errantibus, qui ex anima & corpore cõstant oculis manifesti, sacrificandum est sacrificijs duntaxat inanimatis.

Numina sub Luna, quæ non uidentur, dæmones, antiqui Gentium populi nominabant, putabantq; unum quemq; dæmonem prodesse nobis aliquando, & obesse.

REliqua est inuisibiliũ multitudo, quos Plato absq; distinctione dæmones appellauit. Horum uerè alij quidem ab hominibus cognominati, apud singulos nacti sunt honores dijs æquales, reliquumq; cultum. Alij uerò plurimum fermè nominati non sunt, sed à quibusdam per uicos, aut urbes nomẽ, & cultum occultè quodammodo sortiuntur, reliqua uerò turba sic quidem communiter appella nomine dæmonum. Rata uerò apud omnes fides est eiusmodi, eos certè læsuros genus humanum si irascantur propterea quòd negligantur, neq; cultum legitimum nanciscantur, rursusq; benefacturos hominibus, qui eos uotis supplicationibusq; & sacrificijs, & alijs, quæ consequuntur sibi conciliauerint. Cùm igitur opinio hæc de dæmonibus confusa sit, multumq; habeat in eos calumniæ, necessarium est eorum naturam ratione distinguere forte namq; necessarium aiunt, unde circa illos error hominibus incidit declarare, distinguendum igitur hunc in modum.

Omnes dæmones sunt animæ quædam prodeuntes ex tota anima, id est, ex ipsa animarum idea, habent & spiritum, id est, tenue corpus, sed dæmones, qui maximè suo corpori dominantur boni sunt atq; benefici, qui ante corpori minime dominantur mali sunt, atq; malefici.

QVæcunq; igitur animæ ex tota anima pullulantes magnas sub Luna locorũ partes gubernant, innitentes quidem siue adhærentes spiritui, sed ipsum secundùm rationem superantes, has utiq; bonos dæmones iudicandum, & ad eorum quæ fiunt utilitatem omnia procurare, siue quibusdam præsint animalibus, siue certis fructibus, siue alijs horum gratia ordinatis, uelut imbribus & temperatis uentis aërisq; sereno temperationiq; temporum & reliquis ad hæc omnia conferentibus, apud nos rursum, artibus & musicæ disciplinæ, & medicinæ ac gymnasticæ atq; similibus, fieri uerò non prima ut hi, qui utilitati rerum commoditatiq; consulunt, rursum inferant detrimenta. Inter hos annumerandi sunt dæmones, quos Plato transferre nunciareqûe dicit humana quidem dijs, diuina uerò hominibus. Dum uota quidem nostra ad Deos uelut iudices perferunt, illorum uerò iussa monitionesq; unà cum uaticinio ad nos deducunt. Quæcunq; uerò animæ coniuncto spiritui minimè dominantur, sed plurimum cedunt, hæ sane per hunc ducuntur nimium & feruntur, quando iræ concupiscentiæq; spiritus inualescunt. Hæ quidem animæ quoq; sunt dæmones, sed ritè malefici nominantur, sunt autem tùm hi omnes, tùm quos diximus ab his diuersi inuisibiles, nec prorsus humanis sensibus manifesti, non enim solido corpore uestiuntur, præterea nec unam omnes formã habent, sed figuris plurimis insignitas & formę, quę illorum spiritum obsignãt aliàs quidem apparent, aliàs uerò nequaquã. Aliquãdo uerò & formas mutãt, illi scilicet, qui deteriores sunt, spiritus aũt earum, qua quidem ratione corporum quiddã est, passioni obnoxius

obnoxium est atq; dissolubile, sed qua ab animabus ita deuinctum est, species eius diu perseuerare potest, neq; tamen est æternum. Consentaneum enim est aliquid ab eo semper affluere atq; nutriri. In harmonia quidem corpus bonorum consistit, quemadmodum & corpora nobis manifestorum, sed maleficorum dæmonum corpora incōcinna sunt ac affectione passiua locum incolūt terræ uicinum. Nullum ergo malum est quod non audeant perpetrare, habent enim omnino uiolentum & malesanum morem, desertum uidelicet custodia dęmonum meliorum, indeq; uehementes repentinasq; insidias plurimum machinantur & proruunt, ac dum agunt incursiones, partim latere conantur, partim inferunt uiolentiam. Quamobrem acutæ ueloces q; sunt passiones ab eis illatæ. Curationes autem emendationesq; à dæmonibus melioribus tardiores esse uidentur. Omne enim bonum gubernatione facile æqualéque est & progreditur ordine neque quod opportunum est transgreditur. Si ergo sic de dæmonibus senseris nunquam in opinionem de illis incides absurdissimam, per quam opineris uel à bonis mala uel à malis contingere bona. Neque sic tantum absurdus est sermo, sed etiam multi concipientes inde pessimas de dijs opiniones in multos homines diuulgarunt. Vnum enim hoc est inter maxima damna, quæ à maleficis dęmonibus inferuntur, quod uidelicet cum ipsi infelicium passionum terrenis incidentium authores sint, sicut pestis, penuriæ, terræ motus, æstus, incēdij atq; similium, nobis interea persuadent illos horum effectores esse, qui cōtrariorum potius, id est, fertilitatis, prosperitatisq; eiusmodi sunt authores. Sic itaq; seipsos ex ipsa calamitatum causa conantur absoluere. Atq; hoc primum quidem iniustitiam suam latere nos moliuntur. Subinde ueros nos flectunt ad supplicationes & sacra beneficis conuenientia, de dijs quasi illi nobis irati sint. Hæc aūt similiaq; faciūt studentes à recta deorum scientia nos abducere atq; seipsos adducere. Omnibus enim rebus sic iniquè discorditerq; factis admodum delectantur. Et tanquam aliorum deorum facies subeuntes sicq; in prudentia nostra confisi sibi turbas in societatem assumūt. Et propter eiusmodi concupiscentias hominum, incendunt animos amoribus cupiditatibusq; diuitiarum, dominationum, atq; uoluptatum. Rursus nouis opinionib. nos inuoluunt, ex quibus seditiones bellaq; nascuntur & cætera generis eiusdem. Quod autem animum grauissimum est persuadēt similia à superis effici, adeò ut etiam Deum maximum criminationibus eiusmodi subigant. Quem tradūt omnia sursum deorsumque turbare. Accidit aūt hoc non rudibus tantum hominibus, sed multis Philosophiæ etiam studiosis. Cum uerò erroris mutuo procedit atq; confirmatur, & enim Philosophantes, qui à communi colluuione nunquam secesserunt, in eosdem cū plebe errores inciderunt, rursusq; turbæ opinionibus suis similes, à laudatis scriptoribus audiētes in hac de ijs sententia sunt magis etiam confirmatæ. Poëticum namq; artificiū suspitiones insuper eiusmodi hominum acrius excitauit, propterea quod elocutione utitur ad stuporem & attractum quasi magicum uehementer accommodata, facileq; potenti mulcere animos & allicere, ideoq; fidem de reb. prorsus impossibilibus nobis afferre. Sed profecto firmiter credendum est, neq; bonum unquam lædere, neq; prodesse malum. Non enim caloris est, (ut inquit Plato) frigefacere, sed oppositi, ita neq; iusti nocere. Iustissimum autem omnium naturaliter est ipsa diuinitas, alioquin nihil diurnum foret. Nónne igitur secernenda est hæc potentia sors beneficorum dæmonum? Quæ enim prompta est naturaliter ad nocendum, contraria est benedicæ, contraria uerò circa idem nunquam naturaliter accidunt. Cùm igitur eiusmodi dæmones in multis mortalem lædāt naturam, etiam quandoq; in magnis certi boni dæmones interim officia sua nunquam deserunt, sed imminentia passim à malis pericula pro facultate significant, tùm insomnijs ostendentes, tùm per animos diuinitus inspiratos perq; alia multa. At siquis posset significata discernere, omnes improborum machinas deprehenderet atq; deuitaret, hi namq; significant omnibus, sed non quiuis significata cognoscit, neq; quilibet scripta legere ualet, sed qui literas ante didicerit. Per contrarios uerò dæmones uniuersum efficitur ueneficium. Hos namq; maximè horumq; ducem honorare solent, qui mala ueneficijs inferunt, hi sanè dæmones omniformibus figuris imaginibusq; abundant prodigiorumq; machina strenuè fallunt, horum opera infelices, philtra amatoriaq; maleficia machinan-

machinantur. Omnis enim intemperantia spesq; diuitiarum atq; gloriæ per hos inualescit, præcipue uerò deceptio. Mendacium enim proprium est eiusmodi dæmonum. Dij enim uideri uolunt ac potestas ipsa eis præsidēs Deus maximus uult haberi, hi sanè sunt duntaxat, qui libamine nidoreq; carnium oblectantur, his enim spiritale corpus eorum pinguescere solet. Viuit namq; hoc uaporibus fumigationibusq; atq; uarias admodum, (ut par est) per uaria nidoreq; sanguinis & carnium, uires assumit.

Qui sacrificant animalia clam dæmones ad se malos alliciunt, dæmonibus uerò bonis, id est, angelis res duntaxat inanimatas puritate mentis consecrare debemus.

VIr igitur prudens atq; temperatus cauebit eiusmodi sacrificijs uti, quibus eiusmodi dæmones attrahat ad seipsum. Studebit autem animum perfectè purgare. Animum namq; purū ob ipsam dissimilitudinem nunquam aggrediuntur. Proinde si ciuitatibus forte necessarium sit hos etiam dæmones sibi cōciliare, nihil ad nos usus eiusmodi pertinet. Nam in ciuitate diuitiæ externaq; & corporea commoda tanquam bona inter ciues habentur, atq; horum cōtraria mala. Neq; fermè quicquam pensi habent de animi perfectione atq; puritate. Nos autem commodis quæ dæmones afferant quantum fieri poterit non egebimus, sed tùm ex animo, tùm ex reb. externis omni studio cōtendemus, Deo quidem ipsi sibiq; propinquis, similes fieri, quod sanè tranquillitate animi ueritatisq; rerum cōprehensione distincta, ac uita ad hæc prorsus intenta, completur. Improbis autem hominibus atq; dæmonib. omniq; prorsus eo quod mortaliq; gaudeat, dissimiles effici. Quamobrē secundùm ea quæ tradidit Theophrastus ipsi quoq; sacrificabimus quibus & Theologi consenserunt, cognoscens uidelicet quatenus animam à perturbationibus purgare negligimus, eatenus potestati improbæ copulari. Vnde meritò compellemur hanc insuper demulcere, ut enim Theologi tradunt, qui à rebus pendent externis neq; dum perturbationibus dominantur, hac ipsa conditione coguntur putantis eiusmodi impetum à se propellere, alioquin cessare nunquam à laboribus poterunt.

Puritas & abstinentia à malis dæmonibus nos tuetur, quibus contemplatores sacrificare nihil debent.

QVapropter Theologo si quando permittunt dæmonibus improbis uitam dùrum gratia malorum, quæ illaturi sint, animalia mactare uetant, simul talia sacrificia degustare, præterea iubent antequam ita sacrifices, purgare animum ieiunio ac præcipuè animalium abstinentia. Existimant enim sanctam animi puritatem esse quasi symbolum characteremq; diuinum, quo custodiaris adeò ut nihil patiaris ab illis quibus ipse propinquas dum eos sacrificando concilias. Quando enim contra sis affectus atq; illi quibus sacrificia operaris, sisq; purior ideoq; diuinior, te & corpore, & animo indemnem perseuerare, pura scilicet sanctimonia uelut arce munitum. Quamobrem fascinatoribus etiā ueneficisq; necessaria uisa est eiusmodi cautio per quam sint à discrimine tutiores, neq; tamen penitus tuti esse possunt, lasciuiæ namq; gratia cōsueuerunt dæmones improbos compellare. Quapropter non ueneficorum incantatorumq; propria est puritas atq; sanctimonia, sed diuinorum certè uiuorum contemplantiumq; diuina. Iam uerò castitas abstinentiaq; suas passim obseruatores cōtra malos dæmones diuina familiaritatem tuetur. Itaq; si fascinatores hac uti prorsus constituissent certè fascinare nunquam prorsus auderēt, utpote qui per hāc reuocati essent ab eorum concupiscentia quorum gratia impietate se polluunt. Itaque perturbationum pleni, atq; uix uel paululum cibis abstinentis impuris, ideoq; ipsi prorsus impuri supplicia luunt transgressionis cōtra uniuersum iniquæ, partim quidem sub dæmonibus quos ipsi prouocant, partim etiam sub diuino iudicio, cuncta mortalium opera consiliaq; prorsus inspiciente.

Sapiens

Sapiens abstinebit tum cibo, tum sacrificio animalium, per hæc enim mali ad nos dæmones aduocantur.

DIuinus uir animum, tùm sapientia diuinarum, tùm abstinentiam ciborum perturbationes hominibus incitantium, tùm ipsa ad Deum similitudine muniet, & quasi Dei templum incontaminatum animũ esse putabit. In hoc uidelicet uniuerso Dei patris templo. Deniq; cũ omne sensibile corpus defluxus quosdam materialium dæmonum nobis afferat, certè unà cum impuritate nutrimenti ex carnibus & sanguinibus hausti, adest nobis potestas dæmonica huic amica facileq; pellecta propter similitudinem proprietatemq; ualde familiarẽ. Quamobrem rectè Theologi omnes in primis abstinentiæ studuerunt. Memento igitur dæmones quidem malos animalium uictimis delectari. Deũ ante eiusmodi uictimis non egere, qui sanè adorantium mores inspicit, maximum existimans sacrificium rectam de diuinitate sententiam. Nam apud Deum optima est oblatio, pura mens, & perturbationum uacuus animus, hinc Plato, bono quidem uiro conuenire ait sacrificia operari diuinisq; interesse, malũ uerò frustrà inter sacra uersari.

Purgatio de silentio ad amicum.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

DIces mi Bandine, uideo, imò iamdiu dicis, Marsilium ad amicos raro parumq; scribere, contra quam frequens, & longus postulat amor, sæpe multumq; requirens. Ego uerò multa semper mihi uideor ad amicos scribere, dum alijs auẽ multa conscribo amicis cæterisq; legẽda. Plotinus iamdiu quod promiseram Latina disputat lingua, quatuor & quinquaginta libris, sed horum insuper commentaria poscit à nobis. Octo iam peregrinus Deoq; cõsili alacriter ad cætera pergimus. Cõmenda nos Matthiæ inuicto Pannoniæ regi. Sed dicito non posse commendatum habere Marsilium, nisi Iacobum Azarolum in primis delitias nostras habeat comẽdatũ.

Honesta exactio ab amico.

Marsilius Ficinus Ioanni Pico Mirandulano uiro doctissimo. S. P. D.

SAlue. Dum alij aliorum gratia te urgerent, ego de mittẽdo ad nos Mahumete urgere te nolui. Vereor ante ne sim diutius extra patriam consenescat, impotẽs tandem si ad reditũ. Tu igitur ut oportune redeat pro tua humilitate curabis. At si aliquot insuper dies hunc sis apud te hospitem retenturus, mitte saltẽ subitò Auicennam, qui promissione diuina statim disputat post Mahumetem, hæc enim disputatio mihi nunc in primis est necessaria, hanc in Alcorani calce uel paulò pòst inuenies.

Purgatio de breuitate scribendi ad amicum.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

DEdi iampridem ad te literas Iacobo Azarolo amico uero & eleganti uiro, quẽ tu pariter atq; me Matthiæ inuicto Pãnoniæ Regi sæpe meo nomine cõmendare memento. Scripseram me in octauum Plotini librum iam commentaria peregisse. Nunc in duodecimum commentaria meditor, atq; hac assidua cura contingit ut raras admodum & perbreues amici literas à nobis accipiant. Et profectò quando tu tales, cæteri forte nullas. Mirãda equidem inuenio in Plotino mysteria atq; (id quod mirabilius est) frequentissima, quæ utinam saltem uerbis explicem sicut augurari animo mihi uideor. Sed uale iam Bandine mi suauissime, Plotinus interim me accersit.

Commendatio amici.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

ROgaui te aliàs, iterumq; precor, ut causam iam uetustam Vincentij sacerdotis necessarij nostri magno regi commendes. Tota istinc pendet uita miselli. Erit profectò clementiæ regiæ, opem ferre sacerdoti egeno insta petenti. Vale.

Quid sit felicitas.

Marsilius Ficinus Anthonio Seraphico Conphilosopho suo, S. P. D.

TAm grata mihi fuit Seraphice epistola tua, quàm grata tua mihi libertas. Significabat enim te tandem à negotio in ocium libertatemq; uindicasse te ipsum, si felicitas cuius gratia omnia omnes agimus finis est, si finis est quies, si quies est ocium, nihil felicitati magis, quàm negotiū aduersatur. An ergo ut sim beatus nihil agam (Absit) si enim uita actus est, naturæ intimus & perennis, neq; potest beatè uiuere, qui non uiuit, nimirum nec essemus nihil agēdo beati, quid ergo? Nempe deuitabimus actionem qua uel sit in motu, si modo beatitudo sit quies, quà uel sit multiplex quandoquidem summus finis est unus, uel quod referatur ad aliud, siquidē finis ultimus non refertur ad finem. Actiones igitur fugiemus externas, quæ uersantur in motu, quæ distractæ sunt, quæ præmio seruiunt alieno. Actu interim mentis intimo cōtenti erimus, actio hæc non aliunde pendet, sed habitat ipsa secum, non expectat præmium, sua enim sibi uoluptas est præmium. Deniq; quicunq; sic agit solus animum nō agit ut aliquando sit beatus, sed iam beatus agit.

Laus ingenii.

Marsilius Ficinus Illustri Ioanni Pico Mirandulano Conphilosopho suo, S. P. D.

ORes miras, ô rem incredibilem, apud eos, qui reminiscentiæ non meminerint. Legimus quæ misisti noningenta problemata, singula (quod est mirabilius) singularia. Liceat ergo mihi unicum præter hæc palàm proponere defendendum cognitionem scilicet, quæ scientia dicitur esse reminiscentiam. Hoc equidem non his tamen noningentis asseram argumentis, sed toto prorsus tuo ingenio cōprobabo. Tot enim & tanta, tàm rectè, tàm facilè, præstare in ætate tàm tenera reminiscentis est potius, quàm discentis. In memoria igitur æterna erit amicus.

Nihil intempestiue tentandum.

Marsilius Ficinus Bernhardo Bembo Veneto equiti clarissimo, S. P. D.

DEsiderabas, (ut audio) testimonium aliquod apud Platonem incredibilis beneuolentiæ nostræ. Amoris nostri, mi Bembe, testis est sextus Theologiæ liber, liber totus epistolarum, quotidianus Marsilij sermo. Plato uerò idcirco non accessit ad testimonium ne forsan importunus accederet, sciens testem non afferre fidem, nisi uenerit opportunus. Sed testimonium hac de re Plato suum Plotino mādauit. Platonico testi usq; adeò fido, ut in Plotino tamen ipse Plato sit fidus, hic igitur explebit facilius quod Plato forsan difficilius præstitisset, hic quatuor & quinquaginta in omni Philosophia libros diuinè composuit. Omnes iamdiu Latinos effecimus. In decem atq; octo cōmentaria composuimus, reliquos studiosè prosequimur, sperantes operis tanti finem, (fauente Deo) felicem. Vale feliciter Marsilij tui semper memoris perpetuo memor.

Commendatio

Commendatio amici nomine Philosophi.

SAlue dilectissime mi Bãdine. Scribo iã tertio ad te pro causa necessarij nostri Vincentij sacerdotis. Hanc precor si modo id ualeas, opportunè inuicto Regi Matthiæ cõmendes, atq; id insuper nomine meo, siquidẽ potes, Philosophicum nomen apud Reges alicuius esse momẽti, solet enim ea esse philosophicæ sortis humilitas, ut apud minimos quidem possit aliquid apud maximos uerò minimũ. Atq; hac ipsi sorte contenti sumus, modo philosophi simus, id est, ut penes nos ipsos saltem plurimùm ualeamus. Neq; diffiteor tamen me apud Matthiam interdũ aliquid potisse, neq; diffido iterum ualiturũ, siquidem non potentia solùm, uerùm etiã sapientia claret. Vale.

Oratio Marsilij Ficini de charitate hábita in collegio canonicorum Florentinorum ad populum, propositum in tria capita orationem diuidens.

ATtollite portas principes uestras, & eleuamini portę ęternales, & introibit rex gloriæ. Attollite aures, eleuatæ mẽtes, introibit in uos uiuum & efficax Dei uerbum, unà cũ uerbo Dei charitas ante omnia salutaris, simul cũ charitate statim rex glorię Deus. Deus enim charitas est, qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo.

Quod Deus charitas est. *Cap.* I.

DEum quidẽ summũ esse charitatẽ, uenerandi & dilectissimi fratres, non tantũ sonat Apostolica tuba, uerùm etiã tota rerum natura proclamat. Omnis enim natura rerũ ideò creata est atq; seruatᷣ, quoniã ab initio uoluit atq; uult Deus ipse creator. Voluntas aũt in Deo proculdubio nihil est, quàm charitas atq; Deus. Volũtas, inquam, penes Deum non appetitio prorsus ulla, sed gaudium, gaudium propria bonitate perpetuò gaudens. Cùm enim duo quędam potissimum in uoluntate considerare possimus, appetitum atq; lætitiam, neq; possit in primo bono ullus esse stimulus appetendi, nimirum uoluntas illic, & charitas nihil â gaudio discrepat. Nam quemadmodum lux & calor, quæ duo quædam sunt in igne, unum deniq; sunt in Sole, sic appetitus atq; lætitia duo quidem in nobis sunt extra patriam circa finitum bonum, sed penes bonum infinitum uoluntas omnis est ipsa uoluptas. Iam uerò in elementis cœlo subiectis aliud quidem est elementorum motus ad locum, aliud autem eorundem quies in loco, sed in cœlo prorsus idem est motus, quiesûe cœlestium in reuolutione perpetua quiescentium. Similiter super cœlum idem tandem est ardor ipse charitas & gaudium.

Qui manet in charitate in Deo manet. *Cap.* II.

DIuina quidem charitas dum proprio gaudet bono, cõmune omnib. amat curatq; bonũ. Charitas humana uicissim quatenus cõmuni omnium bono gaudet eatenus proprium inde reportat bonum. Quamobrẽ qui manet in charitate in Deo manet, permanetq; semper in gaudio, tùm quia Deus ipse charitas est, tùm etiam quia dũ charitatis flãmis animus ardenter affectus, Deũ quidẽ excelsum in seipso, homines aũt amat in Deo, iterim ipso Deo, qui charitas est, afficiᷣ mirabiliter Deusq; efficitur. Nẽpe quẽadmodũ materia quælibet nõ idcirco fieri solet ignis quòd ab igne lumen accipiat, sed calorem, sic & animus quandoq; diuinus euadit, non tàm quia Deus intelligentiæ nostræ quasi subrutilet, quàm quoniam nostra uoluntas amoris diuini flagrantia ferueat. Inter hæc aũt exclamat nobis hunc in modum uester Apostolus. Cessabit tandem prophetia uobis in patria ubi prętéritum desinet atq; futurũ. Cessabit quoq; scientia uobis ubi & argumentatio desinet, & modus mutabitur intuendi, charitas uerò sola cessabit nunquam. Siquidem amandi cõditio sub ratione gaudendi semper eadẽ permanebit.

Et Deus in eo. *Cap.* III.

HAc igitur ratione charitas sola permanet, & qui manet in charitate in Deo manet, sed quonam pacto manet Deus in eo? In animo, inquã, finito ipse Deus immẽsus

manet quidem animus noster in Deo comprehensus, manet aūt Deus in animo cōprehendens. Manet certè Deus omnipotens etiam ubi non est charitas, sed tāquam iudex acrior, atq; iudex exactorq; pœnarum. Manet rursum clementissimus Deus ubi uiget charitas tanquam Eucharistia salutaris & gratiarum omnium abunde largitor.

Epilogus & exhortatio.

O Charitatem omnipotentē, quæ Deus est, quæ facit, quę seruat, quæ perficit omnia. O sapientissimam charitatē, quæ diuinitus accedens animum ex animo mirabiliter trāsformat in Deum. O charitatem proculdubio benignissimam, quæ gratiā creatoris immensam cū finita creatura cōmunicat Eucharistiæ sanctæ communione. Qua Christus ipse propitius mūdi seruator dū & in cœlo est, nihilominus usq; ad consummationem seculi totus est ubiq; nobiscum, caducam alimenti nostri substantiam in corpus suum in nutrimentum cœleste conuertens, panis quidem dimensionem seruans, interea propriam non admittens, panis præterea dimensionem diuidens non diuisus. Quo quidem nouo prorsus & grandiore cibo ne forte perdat nos uelut prophanos, sed ut tanquam suos foueat salubriter atq; alat. Claudamus dilectissimi fratres, claudamus precor terrenas sensuum nostrorum portas, per quas insidiosus quotidie dæmon ingreditur, pandamus autem atq; eleuemus æternas uoluntatis & intelligentiæ portas ad magnum Regem gloriæ Christum, ad Iesum Christū nostrorum Pontificem animarum, Pontificem æternum ad ostium nostrum assiduē stantē atq; pulsantem nobiscum, si aperuerimus, hodie cœnaturum. Ad cuius ingressum statim gaudebit cor nostrum gaudiumq; nostrum nemo tollet à nobis. Hic enim ob incredibilem charitatem suam nos in loco pascuæ collocabit, hic de torrente uoluptatis suæ potabit nos, hic nos in hac cœna pascali recreabit manna cœlesti & pane nutriet angelorū. Nos igitur ob charitatem solam uidebimus & gustabimus hodie, quàm suauis sit dominus, sentiemus protinus, quàm magna sit multitudo dulcedinis eius, quàm Solis eum diligentibus conseruauit. Inebriabimur enim ab ubertate domus eius, satiabimur ad uotū cum apparuerit gloria sua.

Fortuna uirtuti plurimum aduersatur.

Marsilius Ficinus Rainoldo Gauardo Veneto, S. P. D.

FOrtunam pleriq; cœcam existimant, quòd nunquā uideat quibus patrocinetur, aut etiam aduersetur, sed absq; delectu semper clientis cuiuslibet suscipiat patrocinium, poterit & aliquis forsan fortunam fingere non cœcam quidem, sed inuidam potius ac prorsus ambitiosam. Quippe cum nolit uiris ingenio prudentiaq; excellentibus aspirare, quorum præclara facinora non sorti, sed uirtuti potius ascribuntur. Afflare uerò soleat plurimū, ubi quicquid emerserit magnum fortunæ solū possit attribui. Contra pro uiribus bonos insequi conariq; usq; adeò uirtutem deprimere, ut nihil ab ipsa præclarum uel geri, uel comparari posse uulgo putetur. Vnde omnes deniq; fortunam faciamus Deam cœloq; locemus. Non habes igitur, mi Rainalde, quod doleas in eorum numero te haberi, quos fortuna soleat insectari.

Responsio ad omnia.

Marsilius Ficinus Bernhardo Michelottio, S. P. D.

NOn putaram imprecationes ullas uel coniectas in hostem unquā mihi posse placere, usq; adeò sum augurosus, at musa isthæc Michelotti tua tam strenua est, tàm belle ludit, ut imprecationibus multis undiq; in nos congestis interim me mirificè delectauerit. Quid? si eandem uicissim hæc deprecantem audiuero feliciaq; precantem. Cane igitur obsecro palinodiam. Vale.

Purgatio

Purgatio postquam diu non scripseris.

Marsilius Ficinus Reuerendissimo in Christo patri & D. Marco Veneto Cardinali diui Marci, S. P. D.

PYthagoras & Plato pretiosum diuinorum mysteriorum thesaurum tanti fecere ut non fragilibus chartis, sed æternis mentibus, & his quidem æternitate dignis existimauerint commendandum. Itaq; non scribebant summa diuinitatis arcana, sed uoce docebant. Ego quoq; commendatum esse me tibi tāti facio, ut non tam per leues literas, quàm per graues amicorum animos atq; sermones quotidie me tibi commendem. Siue igitur istinc amici scribentes ad me scribāt, Marsili, salue, siue hinc Romam proficiscentes dicant, Ficine uale, protinus addo, si uis me saluere siue ualere, Saluta meo nomine Cardinalem unicum patronum meum, meq; illi deditissimum supPliciter commendato. Sic dum tacere iam diutius tecum uideor, taceo nunquam, si qui uerò mandata uerbis minus explent, ego interim impleo mente. Quam & plerinq; alij & in primis Calderinus iste quasi quidam Mercurius noster interpretari atq; exprimere facillimè potest.

De eodem.

Marsilius Ficinus Anthonio Calderino suo, S. P. D.

AGgressus iamdiu sum commentaria in Plotinum à nobis traductum, uigesimū nunc librum explico, quatuor & triginta sunt reliqui, per has occupationes mihi peregrinari non licet, alioquin iamdiu Cardinalem patronum nostrum ore salutauissem, quem assiduè mente saluto. Nemo enim est quem salute iudicem digniorem. Tu frequenter eum adito precor, ac, (si fieri potest) me frequentius commēdato. Vale.

Largiendum est etiam ingratis.

Marsilius Ficinus Miniati, S. P. D.

QVod me Miniates amas iustè facis pariter & amicè, iustè quoniam amas amantē, amicè, quia me honoras amando. Quod præterea Platonicam disciplinam publica passim laude prosequeris, diuinæ pietatis officio satis facis. Id enim ad communē ingeniorum præsertim Philosophantium salutem diuina instituit prouidentia. Id equidem iamdiu molior, id sedulus elaboro tanquam aquarianorum more congrego quotidie, quæ dispergam, & effundam gratis pariter & ingratis, ac me siquo modo possint libenter obscuraturis. Sed certo scio in lucem prodeunte Platone, legitimum Platonis amicum obscurū esse non posse. Quod deniq; mala pro bonis nuper à quodam Vgone reportasse cōquereris, cōmunis isthæc tibi mecū atq; cū multis querela est. Tu ergo cōmuni iactura, si licet, propriam cōsolabere. Præsertim quia cernit Deus omnia uindex.

Purgatio quando non salutas coram, sed literis.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo patri Domino Marco Veneto Cardinali diui Marci, S. P. D.

SOlent aliquando genitores adeò efficaciter imaginem suam filio prorsus imprimere, ut qui natum uideat uideat & parentem. Id equidem dari mihi nūc diuinitus opto, ut epistolam mente in præsentia procreem adeò mei similem, ut ad te uenisse uidear dum accedit epistola, alioquin impius proculdubio sum futurus nisi ad patronum meum iamiam nobis propinquiorem me subito conferam. Si quid unquam ardenter optaui id ardentissimè nunc exopto, consequi posse putans. Solus enim liber ex omnibus operibus artium liberi tanquam filij nomine nuncupatur, quia solus prodit simillimus authori, certè similior quam pictura, hæc enim solam refert umbratilem personæ nostræ figuram, siquidem homines ipsos, id est, animos, Plotinus mundanam hāc tragœdiam ingredi putat corporibus personatos. Liber autem totum exprimit hominem, quando

totũ explicat animũ. Verũ quid ago? Dũ epistolã mihi persimilẽ exigo paulatim, reddo dissimilẽ. Nõ enim erit humili Marsilio similis, altius caput extulerit. Iam igitur suppliciter me tibi commendo. Vale. Ex Florentiæ die. XXVI. Iunij. M. CCCC. LXXXVII.

Multa quæ stellæ significant, dæmones persuadent, nos agimus.

Marsilius Ficinus Nicolao Batoreo Episcopo Vaciensi, S. P. D.

SCribis Matthiam inuictum Pannoniæ regem præsentiam nostram desiderare quod & tu ualde desideres alijq; nonnulli Platonicæ mentis explicandę gratia. Rogas si minus ipse uenire ualeam, ut aliquem saltem mittam ad uos meorum qui uestro hac in re satis desiderio faciat. Ego uerò curabo pro uiribus, ut ad uos Sebastianus noster amitinus accedat, aut si per occupationes suas ipse nõ possit, iter ad uos meorum alius agat, me uerò patrias mutare sedes mirum fuerit, siue mutationem prohibeat Saturnus in Aquario nobis ascendens, quod forte iudicabit Astrologus, seu uetet aliquis eiusmodi genius, quod Magus forsitan opinabitur, siue corpusculum ineptum laboribus impediat iter, seu mens contemplationi semper intenta quiescere iubeat. Ambiguas equidem hac de re causas assignaui. Nam Platonici putant humanos euentus à stellis quidem interdum significari, incitari uerò frequẽter à dæmonibus stellarum quasi pedissequis, peragi deniq; ab hominibus, pro conditione rerum nobis propinquiorum. Vale.

Consolatio in obitu filij.

Marsilius Ficinus Vgolino Verino poetæ, S. P. D.

PRiscorum sapientum sententia à Plotino in libro de prouidentia maximè cõfirmata, homines, id est, animos in hanc uitã ab ipso Deo uelut in comœdiam tragœdiamue descendere, ubi fabulosa sint omnia, quæ uulgò uel aduersa putantur, fictæ diuitiæ paupertasq;, ficti reges & serui, ficti similiter ortus & obitus, huc forte tendit Platonicum illud, humanum genus in terris est Dei ludus. Ludi quidẽ huius & fabulæ author est ipse Deus, qui & pater est animorum, hos igitur uelut histriones in ludum hunc ille demittit ex alto, personas autem his adhibet ipsa mundi natura, coniugio ad hoc ipsam maris & fœminæ ministrante. Felicior certè discedit ex ludo, qui authori Deo recedit acceptior ante, qui obsequentius gessit sibi traditos actus, felicissimus omnium cui præ cæteris honestiores dati sunt actus & breuiores. Solet enim fabula longior tragica frequentius inserere comicis. Num igitur ingenuum adolescentem illum Verine deflebis? conquerens filium tuum teneriore è uita migrasse? filium ne tuum? quem non tu procreasti sed Deus, quem tu, breui lusurum à Deo missum persona quadam subornasti, tamen ac subornatum ad ludum hunc pro uiribus instruxisti, qui non est uita sed ex quodam uitæ ludo redijt in ipsam uitæ substãtiam, qui cum doctam honestamq; & piam ludi huius prouinciam strenuè gesserit, alacer remeauit ad patrem antequam comœdiam in tragœdiam cõmutaret, pro breui ludo præmium reportaturus æternum.

Studium diuitiarum atq; dignitatum maximè omnium nocet studio literarum.

Marsilius Ficinus Petro Soderino Academico, S. P. D.

ASTronomi ueteres duo domicilia Iouis apud superos inuenerunt, Pisces atque Sagittarium, duo quoq; Mercurij, Virginem atq; Geminos. Cùm uerò Virgini quidem Pisces oppositi sint, Geminis ante Sagittarius opponatur, meritò nos admoneri cœlitus arbitramur, ingenio & studio literarũ, quæ Mercurio tribuuntur, nihil magis opponi, quàm immensum diuitiarum & imperij studium prę cæteris Ioui tributum. Præterea cum Leo Solis domus longissimè ab Aquario distet domo Saturni. Rursumq; Aries exaltatio Solis remotissimus sit à Libra exaltatione Saturni, Sol ante reges. Saturnus uerò Philosophos cõtemplatoresq; significet. Quis nã hæc intel-

ligens

ligens ſperauerit unquam uel Philoſophos fieri reges, uel reges eſſe Philoſophos? Certè non aliter, quàm diuinitus id effici poteſt, & tanquam diuinum munus Plato noſter uehementer optabat. Hanc equidem ſcio ſentẽtiam tuam eſſe, mi Petre. Noui enim excellentiam ingenij tui mentiſq; præſtantiam. Hæc igitur unà tecum confabulari decreui, ut te in hac tua ſententia rationibus cœleſtibus confirmarem. Vale.

Commendandus ante omnes, qui ſapientiam toto orbe perquirit.

Marſilius Ficinus Illuſtri Ioanni Pico Mirandulano Conphiloſopho ſuo, S. P. D.

SAlue. Robertus Saluiatus amicus fidelis & ſtrenuus, heſterno ueſpere mihi legit epiſtolam tuam, qua certis argumentis aduerſariorum iſtic tuorum maledicta re fellis. Conuenimus igitur ut hæc magnanimo Laurentio recẽſerem, quo ſi quid ille prius ex urbe Roma aduerſarijs dictãtibus accepiſſet falſum, conuinceretur. Recẽſui ergo libens atq; ille libenter audiuit. Vnde conijcimus nullum latere in eius animo erga te odium, ſed amorem. In primis illud aſſeuerandum fuit, iſtos nõ tua ſed ſua cauſa in carcerem fuiſſe coniectos, nam contra iſtinc huc uſq; fuerat diuulgatum. Eos igitur propria culpa fuiſſe comprehenſos, & tu ſatis epiſtola tua declaras, & Petrus Leo mihi fuit teſtis, qui acceperat illos temere nimium & ſuperbè in Pontificem oblocutos. Inter hæc autem magnanimus hic Leo noſter hinc abit alacer peragraturus orbem raptus ueritatis amore. Quam & ſi nobis ueſter quantum licet homini iam conſecutus, proſequitur tamen impenſior, diuinum prẽterea pro humano fructum, ſi Deus aſpiret, reportaturus. Noſtrum eſt igitur, religioſis precibus atq; uotis diuinũ amico tanto præſidium, inter diuerſa incerti itineris diſcrimina, comparare. Valeat ille felix, tu quoq; uale feliciter.

Gratiarum actio, congratulatio, commendatio.

Sereniſſimo Pannoniæ regi Matthiæ ſemper inuicto. Marſilius Ficinus ſupplíciter commendat.

ACcepimus eodem nuntio, te nuper Dei gratia fortiter potitum uictoria, & amicum noſtrũ gratia noſtri clementer è carcere liberaſſe. Gratulor itaq; tibi, quàm plurimum, cõgratulor & amico, mihi deniq; gaudeo, quod tamen apud regem tãtum me poſſe cognoſcam. Ago equidem Deo gratias pro felici uictoria tua, tibi quoq; poſt Deum pro libertate amici non mediocriter, ſed plurimum pro authoritate apud te mea. Optoq; etiam tibi quidem uictorias poſthac longè maiores, amico ante meo beneficia ſubinde maiora. Vt cui libertatem beneficiorum maximum cõtuliſti, non dedigneris præterea, ſi res poſtulauerit, leuiora conferre.

Cognitio de diuinitate animæ ante omnia neceſſaria.

QVid nam prodeſt homini ſi uniuerſum mundum lucretur, animæ uerò ſuæ detrimentum patiatur? fruſtra laboras Philoſophe dum conaris omnia comprehendere niſi apprehenderis animã, per quam ſis reliqua cõprehenſurus, quid nam tibi Theologe prodeſt, æternitatem aſſerere Deo, niſi eadẽ tibi quoq; aſſeras, ut per ẽternitatem tuã frui poſſis æternitate diuina. Ergo Philoſophi ſimul atq; Theologi uenite precor omnes, audite Prophetam admirantem, quanta fecit Deus animæ noſtræ. Quid nam exclamas ô Propheta, cum ais uenite? quid rurſum admiraris? quando dicis quanta? quid tandem portendis ubi ſubdis, Deus? exclamo equidem, admiror, portendo, Deum ipſum animæ noſtra dediſſe diuina. Si minus, ô fratres, Prophetæ, creditis, quærite, petite, pulſate, quantũ licet parentem nobis Deum. Ergo tu bone Ieſu, qui pendes iſthic pro anima nũquid uoluiſti, pro anima corporea pati, pro anima mortali mori? Aſpicite, ô fratres, auſcultate precor, nónne uidetis? Os ille ſuum aperire atq; reſpondere. Abſit, ut pro re uiliſſima rem pretioſiſſimam commutauerim, imò uerò pro anima hominis diuina, Deus factus eſt homo, pro anima immortali ſum mortuus. Erubeſcant igitur, conturbentur, confundantur ualde uelociter inimici noſtri, quoniã Deus noſter magna & mirabilia fecit nobis. Inimici noſtri non, qui pecuniam nobis ſurripiunt, pecunia enim non noſtra eſt, ſed eſt fortunæ, inimici noſtri, non

qui corpus occidunt, corpus enim non tam nostrum est, quàm fortunæ, naturæ fati. Inimici nostri, qui perimunt animum, hic enim solus est noster, hic ipse nos ipsi est. Interimunt uerò animum, qui corporeum prædicant atque mortalem. Erubescant igitur Aristippici, conturbentur Epicurei, confundantur Lucretiani, erubescant, si sunt Philosophi, nulla ratione niti, conturbentur, si sunt egregij, plebeia consuetudine falli. Confundantur denique Platonicis argumentis, quæ deinde sequentur.

Philosophia Platonica tanquam sacra legenda est in sacris.

Oratio Marsilij in principio Lectionis.

ASpira nobis precor alme Deus, narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te, in conspectu angelorum psallam tibi. Solebant quondam dilectissimi fratres, qui exoptatas à Deo fruges uberius impetrabant, frugum primitias reddere Deo. Pythagorici uerò quos nostri sequuti sunt, Platonici optatam imprimis & acceptam diuinitus sapientiam Deo reddentes, sacra Philosophiæ mysteria meditabantur in templis, atque docebant. Nos igitur antiquorum sapientū uestigia pro uiribus obseruantes, religiosam Platonis nostri Philosophiam in hac media prosequemur Ecclesia. In his sedibus angelorum diuinam cōtemplabimur ueritatem. Verùm, ô dilectissimi fratres, candidis omnino mentibus has sedes ingrediamur, quas Deus omnipotens pro illis, qui in tenebras iamdiu corruerāt nuper candidioribus implet angelis sedesque restituit, patrocinio insignis pietate eius quem cognoscitis omnes atque ueneramini, ut autem certiorē spem habeatis nostras animas posse quandoque sublimius in sedes angelicas euolare, uenite, audite, uidete, quāta fecit Deus animæ nostræ. Iam uerò si angelicum templum hoc intrauimus admirādum spectaturi Deum, Deoque perspecto suauiter fruituri, mandatur autem mox intrantibus, (cognosce te ipsum meritò) debemus animam nostram in primis agnoscere, per quam uelut speculū uenerandum parentis nostri faciem feliciter speculari possumus.

Congratulatio.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

PAndolphus Pisaurensis uir præclarus innumeris me tuo nomine salutationib. obruit. Tunc uerò maximè ueram mihi salutem dixit, quando dixit, esse te saluū & egregiè saluum, atque ab inuicto Pannoniæ rege magnis legationibus honoratum. Gaudeo mirum immodum prosperitate, Bandine, tua, hæc enim, & in amicos patriamque redundat. Vale felicior indies, iterumque felicior.

Iuppiter & Venus, Martem domant.

Marsilius Ficinus Ioanni Pico Mirandulano conphilosopho suo, S. D.

RObertus Saluiatus noster nunciat mihi dum publicæ lectioni ardenter incumberem, te sospitem peruenisse Bononiam. Gratulor equidem te factum nobis uiciniorem, gaudeo te ex iniquorum manibus incolumem euasisse. Octobrē superiore dū Mercurius à Marte combureretur, fremuerunt aduersum te Martiæ Gentes, & populi meditati sunt inania, quos extemplo derisit, qui habitant in excelsis. Nam & nos interim hora Iouis & Veneris magnanimi Laurentij patrocinio freti, ne Mercurius etiam in terris ureretur obstitimus. Obstet Deus precor in posterum aduersarijs nostris atque maledicis. Vale felix & me ama te amantem.

Exhortatio ad amicos, ut percepturi Deum corporeum omne deponant.

PRophani sunt habendi, ut Plato in libro de scientia inquit, qui nihil esse putant nihil quod pugno comprehendi potest. Omni solens Epicure, complectere manu puluerem, subterfugit protinus ipse tibi, coge aquam, subterlabitur, coërce aërem, subterfluit, cohibe ignem, subteruolat. O Epicure demens, non potes ignem, non aërem, non aquam, non puluerem constringere pugno, potes'ne igitur illum

illum cõplecti pugno, qui pugno uniuersum ipse complectitur. Corpus uis esse Deũ, esto corpus excellentissimum. Igitur ignis esto. Accede igitur ad hunc ignem lumen habet pariter ad ardorem. Comprime (si potes) manu lumen, non lumen iam, sed tenebras reportabis, comprehende pugnis ardorem, protinus dissolueris. Deus ignis consumẽs est, non pugnis, id est, imaginatione, non affectu mortalium, hunc potes apprehẽdere, etiam si moratus fueris, nullo tamẽ imaginationis pugno diuinæ ueritatis percipies lumen. Relaberis enim, protinus in tenebras falsitatis. Opus est igitur dialectica, cunctas imaginationis nebulas dissoluente. Rursum etiam si dialecticus fueris, non potes tamẽ mortalium oppressus affectibus uitali calore. Dei salubriter ipse perfrui, dissoluit enim quicquid materiæ reperit. Quod autem occurrit à materia liberum assistit, sibiq; conciliat. Depone igitur terrenos affectus, diuino protinus ardore salubriter perfrueris.

Quod ab amore Dei exordiri debemus, ut Deum intelligamus.

DEus charitas est, qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Verùm si charitas est amoris appetitus, stimulus, indigentia, Deus autem nullius indigus, omne bonum, quo pacto ipse Deus est charitas, est in charitate feruor, est lumen, est & gaudium. Est itaq; Deus charitas, sed charitatis huius feruor quidem accensus est in anima, lumen uerò uiget in Deo, gaudium in utroq;, sicut Solis radius idem propè concauum speculum in se quidem lumẽ est, sed ardor illic in ligno, & ex ardore fit lumen ibidem. Qui igitur manet in charitatis ardore, statim in ipsa Dei luce manet, statim diuinum gaudium manet in eo. Cœleste profectò corpus perspicuis subinde corporibus, tanquam ualde similibus, lumen prius communicat, quàm calorem, terrenis autem admodum dissimilibus calorem impertit ante quàm lucem, hæc igitur ardore purgata factaq; simillima cœlo, lumen protinus inde portat. Animus igitur terreno corpore circunseptus ab amore Dei exordiatur oportet ut amore purgatus, lumẽ sortiatur inde diuinum & in lumine gaudium.

Insinuatio quædam in amicitiam.

Marsilius Ficinus D. Francisco Scali Neapolitani Regis Secretario, S. D.

DVm cœnarem apud Philippum Valorem meum, accepi literas à Nicolao Valore meo, quibus significat, quàm ardenter me ames, quantis mea laudibus prosequaris, addit præterea eum te uirum esse, quem ultro uehementer amare debuerim etiam non amantem. Ego igitur qui Valoris mei testimoniũ esse ualidissimum certè scio, non solum redamo te iamdiu me amantem, sed opto me amore te insuper præuenisse, & colo mirum immodum, & gratias ingentes ago, quod me beneuolentia tua, tuisq; laudibus dignum existimaueris. Ita enim & cunctorum excellẽtium uirorum amore laudibusq; dignũ arbitror me effectum. Quid igitur tibi pro munere tanto rependam? Et si non quantum debeo, saltem quantum ualeo, ualebo autem fortasse non parum, quatenus multum in Valoria domo ualebo, hæc enim nobilitate, authoritate, iustitia, plurimum ab ipso Florentiæ urbis exordio floret. Vale Florentiæ, die XIIII. Decembris. M. CCCC. LXXXVII.

Exhortatio ad iustam causam defendendam.

Marsilius Ficinus D. Ioanni Victori Senensi præclaro Iurisconsulto, S. D.

SEbastianus Saluianus Theologię doctor & doctus Amitinus noster eget patrocinio tuo in causa sua, & hac quidem admodum iusta. Iustitia uerò quantum in cœlo patria sua robusta est, tantùm extra patriam in terris euadit infirma, ut continuo indigeat sustentaculo. Solus aũt iustus qualem esse te ferunt, & facilè credo, potest ac uult, matrem suam sustinere iustitiam. Spero igitur, quod uehementer exopto, te causam necessarij nostri iustissimam facilè suscepturum, quàm citò feliciterq; expedias. Vale.

Commendatio amici apud regem.

Marsilius Ficinus Matthiæ Pannoniæ Regi semper inuicto, S. D.

OPto serenissime rex literas propemodum maiestate tua dignas ad te dare, sed urget admodum me scribere cursim, tùm sacerdos ipse Vincentius, necessarius meus, commendationem nũc efflagitans, tùm nuncius discessurus ad horam. Accipies ergo literas non quales solet ocium & libertas, sed quales necessitas properantior procreare. Proinde si fortè uideor in postulando procacior, solita erga me clementia tua tantã mihi tribuit libertatẽ. Ergo libetius obsecro, ut quẽ olim spõte mei gratia è carcere liberasti, nũc à me rogatus, hoc insuper afficias beneficio, ut perditã istic pecuniã suam (si fieri potest) quãdoꝗ recipiat. Ego uerò quod totiens iam tantũ apud te possim tibi quidẽ gratias ago, mihi uerò gaudeo. Deum deniꝗ obsecro, ut feliciter tibi semper aspiret.

Cur uiris magnis discrimina magna immineant.

Marsilius Ficinus Ioanni Pico Mirandulano Conphilosopho suo, S. D.

SVperioribus dieb. Laurentiũ Medicẽ in crudo nimiũ obitu filiæ, uerbis, (ut fieri solet) consolabar amicis. Magnanimũ uirũ cõsolationibus nullis egentem, cõsolationemꝗ interea & si superuacuã, necessarijs tamẽ rationib. & exemplis testamenti ueteris confirmabã. Inter loquendũ incidimus mox in Mosem, cuius uitã gestaꝗ ab initio, (Laurẽtio iubente) narrauimus. Quib. ille auditis, uides Ficine, inquit, quot, ꝗ diuersa, quã magna futurę Mosis magnitudini, nõ solũ ab infantia per omnẽ uitam, sed in ipso etiã ortu & ante ortũ obstitere pericula, profectò cõpertũ habemus magnis sæpe incœptis hominibusꝗ futuris quãdoꝗ magnis ingentia passim imminere discrimina, siue magnanimi grandia, dura, argua moliant̃, seu aduersa fortuna tentata sæpius atꝗ superata, uiros fortissimos prudentissimosꝗ efficiat. Siue cõmunis liuor pluriumꝗ ambitio egregijs se semper opponas. Seu diuina prouidẽtia ita cõmodis & incõmodis uitã hominũ nostrę salutis gratia temperauerit. Seu lateat præterea causa quędam inferior Deo, superior homine, res hominũ ita cõmiscens, quã indagare ociosorũ est & forte nonnunꝗ curiosorũ. Verũ undecũꝗ ueniat, id ita profectò uenit, ac ne præterita nunc, (quę innumerabilia sunt) exempla reuoluam, uidetis subiunxit, eramus ẽm multi, quã certa sint in Mirandulano argumenta magnitudinis singularis, nõ futuræ solum indicia, sed fermè præsentis experimenta, præterea quàm grauibus hic adolescens discriminibus agitetur. Deniꝗ & ille mirificè te probauit, & cæteri comprobarunt. Paulò pòst ad me conuersus ait; Vos autem ociosi, num aliquam ad hæc latentiorem causam inuenistis? Ad hæc ego, si figura uel harmonia cœlestium portendens securam uitæ facilitatem, tam diuersa est ab illo, quæ excellentiam uirtutis promittit & gloriam, ut rarissimè admodum concurrer possint, aut forte non possint. Accedit ad hæc, quod sint in aëre dæmones quasi stellæ secũdæ in cœlo hoc nobis proximo. Inter quos stellarum instar sunt dæmones superiores, sunt & inferiores utriꝗ pastores hominum. Superiores quidem egregiorum, inferiores autem gregariorum. Inferiores sanè dæmones quasi homines quidam humanis mouentur affectibus, præcipuè uerò superiora, inuidiaꝗ tanguntur, ideoꝗ dolent uiros dæmonibus sublimioribus commendatos excellentiores palam existimari quã suos, & idcirco nolũt eos regnare, proficiscer, euiuere, suscitãt igit̃ cõtra illos ex gregib. suis ubiꝗ cõplurimos, bestias insuper opponunt atꝗ etiã elemẽta. Hæc ibi dicta sunt. Sed nónne & magnũ aliquid fore decreuit Platonicorũ documẽtorũ copulã ab initio supernus ille Saturnꝰ in natali utriusꝗ figura dominus. Dominus & in figura Platonis, horum itaꝗ copulam Saturnij dæmones præcipuè regũt. Sed hanc interea dissoluere passim Martiales dæmones machinantur. Siquidem Mars ipse in tres, (quas dixi) figuras uenis ut hostis. Tantum deniꝗ copula hæc destinata potentibus primordijs, potentes quoꝗ quos sustinet hactenus aduersatios superabit, quantò Saturnus est Marte superior. Saturnus qui olim me nascente, suum capite, tangebat Aquariũ, atꝗ anno post trigesimo in lucem te prodeunte repetebat eundem, huc tendit, (ut arbitror) Laurẽtius inter Saturnios præstantissimus & me tuetur, & Picum ad Florenteꝗ

rentem reuocat urbem. Et si omne solum forti patria est, hoc tamen præcipuè Picum suum Saturniæ iubent capessere sortes & iussere iamdiu, cum primum sub coniunctione magna huc habitaturus accessit. Esto felix, Florentinus esto. XXX. Maij. M. CCCC. LXXXVIII. Florentiæ.

Quo uadit amicus & tu uadis.

Platonicus Complatonico, S. D.

NE quando Marsilium in amicitia primum isthuc uenisse dicas ad te postremū, ecce uenit. Contemplare, (si placet) uultū istius, qui te modo salutat & gestus. Sed interea quid sub persona lateat, attentius inspice. Iuueniles ne hos, inquies, contemplier pro Marsilio uultus? At supplex ille Pice, (si nescis) impetrauit nuper, ut renouaretur uelut aquilæ iuuentus sua. Impetrauit sanè. Gestus autem quales? Quánam ratione factus modo iunior effectus est & grauior? O quam grauibus amicè uix tandem obsecrationibus impetratur pro senectute iuuentus, ut non mirum sit hominem tàm grauiter obsecrantem, inde iuniorem simul grauioremque euadere. Euaserit quidem, sed cur Philippi Valoris ille potissimum induit uultus? Mitto nunc Pice, quàm formam potissimū elegerit amor, ille Deus eiusmodi operis architectus dæmon certè uultus transformationis amatoriæ faber, miro quodam naturæ affectusque ualore usus in transformando, nimirum Valoris formam expressit in opere. Agnouisti iam satis, qui cùm loquaris amice. Vale. Valorem ama.

Erunt nouißimi primi.

Marsilius Ficinus Probo Pontificis Commissario, S. D.

QVoniam in Euangelio de conuiuio legitur erunt nouissimi primi, discumbe, probatissime Probe, nouissimus hodie hac in mensa, in mea mente primus. Vt autem ego in tua mente sim primus postulare non audeo, satis mihi factum existimabo cū gradum apud te obtinebo secundum, secundā enim inde mihi fortunam auspicabor. Præterea qui secundus Probo fuerit, quandoque probandus erit. Probauimus sanè literati plerique Pontificem, quòd uiro apprimè docto nos commiserit iudicādos. Literati enim quando in hominem indoctum incidunt, cadunt, doctum uerò nacti, resurgunt. Nacti denique doctum pariter atque probum surgunt, ulterius non casuri, Vale.

Iocosa ex eo quod salutaturus non salutauit.

Ioannes Picus Mirandulanus, Marsilio Ficino Philosopho Platonico, S. D.

SAlue pater Platonicæ familiæ. Iam extra omnē controuersiā, & noxiū atque infaustū esse Saturni sydus, & te mi Ficine, & si tuo fortasse bono, meo certè malo Saturniū esse natum. Vt enim ille est plurimum regradarius, sic & tu quoque simili præditus ingenio, iam bis ad me ueniens regradarius factus, bis retro retulisti pedem, & quod est maius, occumbente Sole, ne te Phœbi iubar dicas esse reueritum. Sed dic amabo, quid fuit in causa iteratæ retrocessionis? An tuus Saturnus? An potius saturi nos? Sed quicquid illud fuit, quod te mihi, id est, me mihi abstulit, fac quæso in posterum, ut non seiungat nos, qui nos olim coniunxit, nec te unquam credas ad me saturum accessurum, qui te solatium meæ uitæ, meæ mentis delitias, institutorem morum, disciplinæ magistrum & esurio semper & sitio. Vale & ueni, ut tuus Saturnus, id est, tuus saturus uoυ̃s me quoque saturum reddat. Vale iterum, imò iam aduenlens salue.

Planetæ reuerentur Solis aspectum.

Marsilius Ficinus Ioanni Pico Mirandulano, S. D.

QVod mense superiore tardior admodum, quàm soleam ad te accesserim, in causa sit Saturnus, mense etiam superiore retrogradus postquam ipse ex Capricorno Solem in Tauro per triangulum cœpit aspicere. Quod autem heri bis ad te semel mane & uespere proficiscens bis retuli pedem, siqua apud superos culpa est, in culpa sit Iuppiter, heri namque incœpit Iuppiter regradarius esse, utpote, qui in trinum similiter accedebat Solis aspectum. Ille enim ex Piscibus hunc iam aspectabat in Cancro sedentem. Cuius uerò superiorū planetarum mos & natura sit cum primum in ipsum Solis conspectum

prodeunt, inde regredi, aut progredi utrisq; iã & Saturno & Ioue testibus, tu mihi Phœbus eris, quanta igitur fides est in loue, quanta firmitas in Saturno. Tam firma fide tu mihi Phœbus eris. Vale. IIII. Iulij. M. CCCC. LXXXVIII.

Labor improbus omnia uincit.

Marsilius Ficinus Ioanni Pico Mirandulano conphilosopho suo, S. D.

SAlue solus Musarũ salus, sed ad hoc ipsum ut saluus sis, nihil in rebus humanis magis expedire uidetur, quàm ut Saluiatus noster uelit esse te saluũ. Quantum igitur opto semper fore te saluum, tantum opto Saluiatũ tibi salutem, ut nunc ita semper optare. Equidem præter hũc noui neminem, qui quodcunq; uelit, protinus assequat, siue enim ipsa uirtute uoti homines consequuntur optata, solus hic toto animo, totoq; spiritu assiduè quicquid elegit, efficit, siue sedula potius opera diligentiaq; perficiunt incœpta, solus hic quicquid sequitur ardenter ad finem usq; prosequitur, ut quod dicitur solus, qui ad finem usq; perseuerauerit, hic saluus erit, portendere uideat, solus hic saluus erit. Forte uerò & granum illud sinapis quo transferuntur mõtes, hic noster habet. Nam & heri cameleopardũ transtulit per foramen acus, per inuia traducens animal, uiæ prorsus ineptũ. Quid ergo nobis opus est centũ illis, quas nũc una legimus rationib. Nicolai ad astrologos cõfutandos. Vna hæc satis nobis sit pro centũ. Nẽpe cũ hic noster contra Saturnũ retrogradũ sibi negantẽ expeditionis officiũ durissima queq; celeriter ardẽti quodã studio peragat, satis hinc exploratũ habemus, studio nostro potiusq; instinctu cœlesti nostra negotia peragi. Mira ꝑfectò potestate pollere animus cognoscet, si modo toto sua potestate utat ad opus. Vale sexto Iulij. M. CCCC LXXXVIII. Florentiæ.

De tribus gratijs & concordia.

Marsilius Ficinus Robetro Saluiato, & Hieronymo Beniuenio, S. D.

SOlent multi scribẽtes Pico inscribere Concordiæ comiti, hactenus quidẽ rectè admodũ appellatus est concordiæ comes, utpote qui & concordiã ipse quærebat, & libenter concordes homines sequebatur. Posthac aũt non comes quidem, sed dux Concordiæ extra controuersiam est appellandus. Iam enim hunc ipsa uelut ducem concordia sequitur. Nempe sicut nebulæ discutiuntur Solis accessu, sic aduentu Pici procul omnes discordiæ fugiunt. Subitoq; hunc passim sequitur cõcordia ducem, adeò ut solus hic ualeat quod olim tantauere nonnulli, & hic agit assiduè, tũm Iudæos Christianis, tũ Peripateticos cõciliare Platonicis, Græcosq; Latinis. Et meritò, quoniam tres illæ Gratiæ, quæ quondam Venerẽ suam comitabantur, statim nascente Pico, Picum relicta Venere, Iouis & Phœbi Mercurijq; imperio comitantur, prima quidẽ ab initio formauit animum, secunda statum animo confirmauit & corpus, tertia fortunę deniq; iubet parere consilio, & qua colit animum, tres animo gratias imprimis adhibuit, sapientiam, eloquentiam, probitatem, sic enim Phœbus, Mercuriusq; & Iuppiter decreuerũt. Quamobrem si & quemadmodum Suriæ discordiam pariunt, ita Gratiæ concordiam procreant, meritò Picum quem Gratiæ comitantur, sequitur & ubiq; concordia ducem.

Quomodo tacentes etiam colloquantur amici.

Marsilius Ficinus Pierleono Complatonico suo, S. D.

NEscio quo consilio, uel fato potius, uel forte casu factum fuerit, ut heri Florentia discedens, non dixeris saltem per nuntium, (sicut soles) Ficine Vale. Hoc certo scio id te & si non alia necessitate, saltem amicitiæ iure, si modo poteras facere decuisse. Neq; frustra id forte fuisset factum. Cupiebam equidẽ, quod etiam significaui, longius confabulari tecum. Sed dum confabulationem meam coactus ad triduum differo, inopinatus tuus iste discessus fabulã frustratur meam. Ita mihi abit longa hęc inuentum fabula, dum magnanimus hinc abit Leo mihi non fabula. Erraui modo. Non enim inuentos euanuisse potest nondum pronunciata fabula. Quid ergo? Si meus tuusq; genius uolatiles uoces iudicaui indignas. Quibus æternus committeretur

committeretur huius fabulæ sensus. Itaque si uoces quodammodo uiuas dedignatus est, qua nam ratione dignabitur literas non uiuentes? Quæ igitur non commendaui uocibus, nec literis commendabo. Hanc ergo cōfabulationem intimam Genius meus, qui nec usquam, nec unquam abest discedit'ue à tuo, nunc iam exorditur tuo loquens prosecuturus in equum. His ita confabulationib. intus nulli se ulterius inferent liuidi nigrique dæmones extrinsecus occurrentes. Cadent à latere meo mille & decem millia à dextris tuis. Vale feliciter, Philosophare felicius, ad Florentem Vrbem adeò tibi amicā aliquando felicissimè rediturus. II. Augusti. M. CCCC. LXXXVIII. Florentiæ.

In ignem omnia resoluenda secundum Orpheum.

Marsilius Ficinus Callimacho sapienti Poëtæ, S. D.

ORpheum aliosque nonnullos cecinisse ferunt. Cùm omnia ex materijs quatuor inter se contrarijs composita sint, & ignis amplissimus omnium, atque potētissimus, motuque perpetuo paulatim reliqua conterat, cętera tandem in ignem penitus resoluenda. Quid ergo? Si diuinus temperator omnium intellectus resolutionem eiusmodi tantam mundo concessit, ut quemadmodum quamdiu sibi constat in formam pulcherrimam est compactus, ita cum demum soluitur, in materiam formosissimam redigatur. Hunc ergo nos tantum interitum uniuersi, (si credimus) æqua mente ferimus. Feremus magnanime mi Callimache æquo similiter animo nouum tuæ domus incendium. Lucem præterea quærebas ex libris, in lucem tibi conuersi sunt libri sapientes in cœlum rapti, contra quàm è cœlo Prometheus cum igne rapuit sapientiam. Quid igitur hinc tibi auspicamur amice? Magis obitu tandem, quàm uita lucebis. XV. Augusti. M. CCCC. LXXXVIII. Floren.

Videndum quod stylo ad quem scribas.

Marsilius Ficinus Hermolao Barbaro Veneto, S. D.

AGitur apud te, (ut audio) causa Matthiæ Cini, qui isthic negotia curat ciuis cuiusdam amicissimi mei. Nisi hic me rogauisset, eius tibi iura non commendarē, nam superuacuum esse puto, uiro prudenti iustoque, iustitiam commendare. Hæc Hermolaē me causa compulit, ut tibi nonnihil post longa silentia scriberem. Scriberem certè sæpius si scriberem elegantius. Audio enim castigatissimis auribus tuis, nisi exquisitissima non placere. Beatus es amice, qui primum sis gradum eloquentiæ consecutus. Neque tamen ego miser, nam decimo sum contentus. Vale & me ama plurimum te amantem. Ioannes Picus noster, qui Florentiæ nunc Philosophatur egregiè se tibi commēdat. XIII. Septembris. M. CCCC. LXXXVIII. Floren.

De Famæ uolatu. Et quod sua cuique Charissima sunt.

Marsilius Ficinus Paulo Florentino Theologo, S. D.

GRatissimè mihi contigerunt literæ tuæ, quibus equidem intellexi, & te bene ualere & me uolare, quod enim, (ut scribis) totam iam Europam in amatoriam mihi subegerim seruitutem, facere quidem accessu nō ualui, ergo feci uolatu. Sed tu laudum, imò præconiorum spiritu ad uolatum hunc alas adhibuisti. Tu ergo mi Dedalus esto, (modo ne ego tibi sim Hycarus) quamuis ualde charus, & meritò imprimis tibi sum charus, quandoquidem tua tibi debent esse charissima. Sunt & mihi tua quoque tàm chara, ut adolescens iste nobilis tibi ante alios commendatus, sit mihi quoque gratissimus. Præsertim quia doctrina iam, (ut ais) iudicioque sit senex. Profectò sic uices rerum sæpe natura rependit, quandoquidem sunt & plerique senes etiam ingenio pueri. Denique quàm meus sum, tàm sum mi Paule tuus, tàm etiam adolescenti sum suus. Vale.

Nihil

Nihil magis impedit literas, quàm ciuilis ambitio. Probatur per Astrolo!giam.

Marsilius Ficinus Florentinus Hermolao Barbaro Veneti senatus oratori claris. S. D.

ACcepi à multis hoc anno, & nuper è Petro Alamāno, qui isthic legatione functus, heri me tuo nomine salutauit, in te legatione tua, non minus consueueris incumbere literis, (& quod mirabilius est) acrius etiam philosophari, quàm soleas. Solēt homines mi Barbare, quando publica gerunt, imò etiam cum primùm attingunt, intermittere studia literarum. Tum quia negotiosa uita, literarum imprimis ocium aufert uacuæ mentis opus. Tùm quo propius ad Iouem accedimus gubernationis & imperij dominum, eò longius discedimus à Mercurio principe literarum. Nam & Luna cæteriq; cœlestes nusquam ab ædibus Mercurij separatiores sunt, quàm ubi Iouis sedes ingrediuntur. Quippe cùm ipse mundi faber, & Virgini Pisces, & Geminis Sagittarium opposuerit. Præterea nonne Solem quidem principes & honores significare putant, Saturnum uerò Philosophos? Horum autem in cœlis & regnum regno, & domus domicilijs opponuntur. Quis igitur uel princeps philosophabitur unquam? Vel Philosophus dominabitur? Sed cum tu, quæ neq; polliceri uidetur cœlum, neq; præstare mortales solent, efficias, animum dicemus tuum, quemadmodum Plotini animum Magus dixit Olympius, humana cœlestiq; natura potentiorem esse. Tanta igitur potestate gaude. Eadem congratulatur amici. Vale. XI. Octobris. M. CCCC LXXXVIII.

Pauci negotia publica coniungunt cum studio literarum.

Marsilius Ficinus Francisco Gaddo Florentini Senatus Oratori, S. D.

SCribo ad Hermolaum Barbarum, probans eum quod in ciuilibus turlulentisq; negotijsq; solitum captet ocium ad studia literarum, quódue mirabilius est, etiam philosophatur ardentius. Et quantò magis Iuppiter, huic curis publicis caput urget, tantò magis urget ipse Mineruam Iouis capite natā. Pauci prios æquus amauit Iuppiter, non Planeta, sed conditor Planetarum, pauci coniungunt in unum duo hæc inter se lōgè diuersa. Soli dijs geniti potuere uel simul utraq; prosequi, quod efficit Hermolaus, uel dū sequuntur alterum, quod est philosophandi studium, momento perficere, quod cæteri uix tempore longo facere potuerunt. Alterum hoc efficit Picus noster, cui quidē igneus est uigor & cœlestis origo. Aqua lignum mille uix annis transmutat in aquam. Ignis illud quasi momento conuertit in ignem Saturnum Theologi uoracissimum appellarunt. Sicus Saturno natus, ceu Saturnus ille liberos, sic ipse grandes quotidie libros integros deuorat, quod quidem non in cinerem redigat, ut noster ignis, sed ut cœlestis in lucem. Tu igitur dilectissime Francisce noster, Hermolaum Barbarum imitatus, interim in legatione philosophari non desines. Salutabis, quando per negotia tibi licebit illum Marsilij Piciq; nomine. Significabisq; quantum nostri sumus utriq;, tantùm esse suos utrosq;, quando uerò utrunq; nomino Politianum intelligi uolo, indissolubile uinculum utriusq;. Vale XI. Octobris. M. CCCC. LXXXVIII.

Ibi solum uiuitur, ubi uiuitur intellectu.

Marsilius Ficinus Reuerendissimo in Christo Patri & D. Marco Veneto Cardinali diui Marci suppliciter se commendat.

VIdes ne, quàm sit sallidus Calderinus noster? Excogitauit hic iamdiu facillimum tutissimumq; uiaticum, quo saluus semper & Florentiam petat, & repetat Romam. Salutationibus enim se semper fulcit armatq; tuis, quibus & ipse saluus eat per tela per ignes, & saluum reddat amicum, saluū tibi quoq; renuntiet, salutationes uerò tuæ sunt, siue abs te eant, siue ad te redeant, hunc equidē quē modo callidum appellabam appello prudētem. Cæteri namq; sortis eiusdem homines plurimum dormitant ad fores insipientium, sed noster interim isthic ad fores uigilat sapientis, ut hauriat salutē à Domino, quàm & impertit amicis, imò etiam ut inueniat uitam, & sperat enim ibi duntaxat se uicturum, ubi potissimum uiuitur intellectu, siquidem & legit, & meminit, intellectum da mihi & uiuam. Viue igitur felix ante alios uenerande patrone noster tuosq; clientes habeas commendatos.

MARSILIVS FICInus Florentinus Martino Vranio Conſtantienſi Amico unico, S.

PROOEMIVM.

LIBER noſtrarum Epiſtolarũ nonus quo ſentire circumq; moueri poſſit, caput iamdiu poſcit uirtutis animalis arcem & ſenſus atq; motus originem. Dum igitur de capite huic eligẽdo delibero, angelus ipſe noſtri cuſtos ſeipſum adhibet libro caput, iubens uidelicet ſibi numerum hunc nouenarium conſecrari. Siquidem angeli nouem ordines non ſolum apud Chriſtianos, ſed apud Hebræos eſſet atq; Platonicos acceperunt. Sub tanto igitur capite atq; duce quærimus. Nunquid quotiens liber aut homo, quem cuſtodit angelus, huc atq; illuc pererrat, totiens ſimiliter oberret & angelus? Nequaquam, angelus enim quem bonum dæmonẽ geniumq; nominant, aut ſemper eſſe ubiq;, quod Plotinus, Porphyrius, Iamblichus, opinãtur. Aut tam facilè uelociterq; ubicunq; uult adeſt, quàm radius ipſe Solis, huc momento perueniẽs hinc illuc & paſſim eodem momẽto reflexus. Imò & multò celerius atq; facilius, quàm radius quidem eſt actus corporis luminoſi, angelus autem ſui iuris exiſtit. Aut ſicut ſua cuiusq; ſtella non deſcendẽs influxu paſſim diffuſo gubernat. Quam igitur ob cauſam ab angelo librum auſpicati ſumus, ſatis iam dixiſſe uidemur. Sed cur nam Martino Vranio potiſſimum dedicamus? Quoniam meus liber iã genialis effectus ipſo iure factus eſt huius, qui cum mihi idem communis eſt genius. Accipe igitur libenter, ac lege feliciter, Vraniæ mi cœleſtis amice, Martinianas pariter atq; Marſilianas Epiſtolas. Vale feliciter alter ego. IIII. Iulij. M. CCCC. LXXX. Florentiæ.

MARSILII FICINI Florentini Epiſtolarum,

LIBER IX.

Deſcriptio uillæ ſalubris.

CVM ſuperioribus diebus ego & Picus noſter Mirandulanus uir uirtute mirãdus, Feſulanos, imò Subfeſulanos colles peragraremus, proſpiciebamus obiter ſubiectum oculis totum Florẽtinæ urbis agrum habitationem certè felicem, ſi modo duo tantum incommoda caute deuitentur, & medij fluminis Arni nebulæ, & acres montis oppoſiti uenti. Fingebamus igitur in colle domum ad mõtis Feſulani radices, ut inde caliginem, hinc Boream uitaremus Nolentes tamen in concauo ſitam, ut auram uberius ſub æſtu ſuſciperet. Deſiderabamus inſuper eã inter culta pariter & nemora collocatam, & undiq; fontibus abũdãtem, quæ ad Meridiem uergeret atq; oriẽtem. Quod in æconomicis, ubi de re familiari diſputat, omnino præcipit Ariſtoteles. Inter eundum uerò, (dum talia fingimus) repentè uidemus & talia. Hic Picus exclamans nũ, inquit, mi Ficine quod modo uehementer imaginabamur, optabamusq;, mox & uidere uide-

re uidemur. Quod quotidie somniantibus accidit. An forte qualem mente machinabamur formam, talem imaginationis potentia fecimus? An potius uir sapiens quondam ædificauit talem? Qualem recta & Physica ædificandi ratio præcipit. Tum ego hanc Pice, inquam, sapiens ille Leonhardus Aretinus dicitur construxisse, & propè hanc ipsam illic, ubi uides, Ioannes Boccatius habitasse, hāc deinde conciuis noster Pandolphinus familia & nomine Petrus Philippus, eadem certè prudentia qua & illi, elegit feliciter habitandum. O felicem uirum, inquit Picus, cui contigit è publicis negotijs secedenti ædem sacram inhabitare, ædem dixi, nam & propè sacrum hunc est posita lucum, & hanc circumstantes ædes uiginti diuorum. Sacer itaque præ cæteris locus est in primis aptus oraculis. Vnde & Pandolphinus uidetur ritè cognominandus. Siquidem hoc cognomine (si Græcum interpretemur) Delphicus totus significat. Hæc mi Valor, inter nos dicta tunc probataque sunt, eadem ipse necessario tuo præclarissimo ciui referes, ut sedes adeò salubres sibi diuinitus dedicatas libentius post hac colat atque frequentius. Vale IIII. Calendas Nouembris. M. CCCC. LXXXVIII.

Querimonia & consolatio in amicorum obitu.

Marsilius Ficinus Amerigo Corsino Conphilosopho suo, S. P. D.

CONquerebar heri Corsine noster unà cum Ioanne Canacio, & Bindaccio Recasolano, fratribus in Platone nostris, de crudeli nimium obitu Alamanni Bonati academiæ Martis, hunc equidem hanc ob causam Martem academiæ nomino, quoniam magnanimus Iuuenis & facundus unumquemque nostrum cōtra liuidos detractores acerrimè defendebat. Hunc igitur Martem nostrum heri Mars in Leone discurrens coniuncta secum Luna crudeli nimium casu, allisit ad Petrā è muro deiectum, statimque è medio sustulit, Martem hic incuso præ cæteris, (si quem nobis fas est ex superis incusare) quoniam Leonem tunc occupabat ipse cum Luna olim ascēdentem Alamanno nascenti. Et modo percusso, octauam domum in cœlo tenentem. Sed eadem hora qua cecidit miser heu & occidit, surgens ab ortu Saturnus in Capricorno, grauemque Philosophantis sortem miseratus, amat enim Saturnus ipse Philosophos, animam eius per Capricornum excepit, deorum portam, & angelicis ibi thronis annumerauit. Et si id satis mœrorem nostrum consolari debet, deflebam tamē, (ut dixi) crudum generosi iuuenis obitum. Ad hæc illi, Marsili noster, inquiunt, heu non unam hanc tantum modo iacturam academia fecit, sed Locterium doctum etiam & religiosum uirum obitu nuper amisit, unde consolatione nobis opus sit gemina, (si pergimus ista lugere) Inter hæc nuntiatum nobis est Amerige summum tibi hodie magistratum reipub. demandatum, quamobrem consolationem, qua egebamus, geminam protinus consecuti sumus, tùm quia hoc munere honestatur amicus, tùm etiam, quia tanto uiro honestatur & munus, hoc igitur magistratu & academia congratulatur, & patria gaudet. Tu quoque auge Corsine noster, non tantum præsenti munere, sed felicibus etiam auspicijs. Nunc enim Sol aspectu Trino felicissimoque Iouem iamiam recta progredientem aspicit, in posterum feliciora promittens. Tunc denique præstaturus, quando Deus ipse uoluerit, syderum temperator IIII. Calendas Nouembris. M. CCCC. LXXXVIII.

Positio aspectusque Planetarum ingenio conferentium.

Marsilius Ficinus Hermolao Barbaro, S. D.

FRequenter solent amici mutuo scribere animos amicorum inter se montibus non seiungi. Quibus sanè dicendis mentiuntur sæpius, aut certè falluntur. Longè enim disiuncti sunt animi, quando alter alterius ingenium prorsus ignorat. Tu ergo uir uerus, ut & in hoc, sicut in cæteris suis ueridicus, si quando idem ad nos tibi, quod cæteris scribere fortè contigerit, misisti nuper ad hos

hos quandam ingenij tui formulam, profectò formosam. Si modo Mercurius largitor ingenij aërium domicilium suum geminos habitans, amplum præstat ingenium. Ac forsan uenustius & elegantius, quàm in uirgine, & aspiciens illinc sextili surgentem in Ariete Iouem, integritatem & humanitatem adhibet pulchritudini. Ac dum inde spectat quoq; Saturnum trino in Libra regnantem, obtinentemq;, (ut arbitror) occidentis angulum, sicut & Iuppiter orientis grauitatem, & antiquæ sapientiæ studium, & id quidem firmum atque perpetuum decernit ingenio. Venit itaque ad nos animus Hermolae tuus, sed hactenus sine corpore suo, nudus nobiscum habitat, quo ad reliquam accipiamus abs te cœli figuram, qua corporis forma distinctus & plenius exprimatur. Adeò humanus es mi Barbare, ut non perpessus fueris amici tui animum animo suo carere diutius. Num igitur animo nunc tuo tàm inhumanus eris, ut patiaris hunc corpus suum diutius affectare? Sed absit ut id permittas. Nam si quod uehementer optamus effeceris, & totus eris Hermolae tecum, & totus pariter nobiscum eris. Accedit ad hæc quod genitura tandem perspecta, scribemus ad te nonnihil ad tuam ualetudinem non inutile. Sperantes dum uitæ consulimus tuæ, seculi nostri uitæ prospicere. Vale feliciter, atque ut felicius ualeas, totus ubique tecum esto, duodecimo Nouembris. M. CCCC. LXXXVIII.

De efficacia loquendi & ratione iocandi.

Marsilius Ficinus Pierleono Philosopho singulari, imò & Poëtæ, S. D.

POëtam uerò nunc saltem te esse nega. Siquidem modo factus es loquendo factor, hoc sanè tua testatur epistola, his statim in Procœmio uerbis. Ita sum, inquis, difficilis in scribendo, & quæ sequuntur. Quid nam conaris his uerbis, nisi difficultatem scribendi dicere? Hanc interea facis ipse dicendo, difficultatem, inquam, non scribendi tantùm, sed insuper & legendi. Tam prandibus simul & artis hę dictiones sunt plenæ lituris. Adeò ergo & ueridicus es, & efficax, ut quæ dicis interim & efficias. Verùm quid nunc cum Philosopho grauissimo iocor? At uerò nō tàm Philosophus ego cum Philosopho iocor, quàm amicus amico, sed quomodocunq; iocer, quid tum? Nónne & Mercurius ipse nunc iocatur in cœlo, luditq; in nobis. Solet is apud Saturnum, aut Iouem seriò loqui, apud Venerem uerò iocari, hac igitur hora cum Venere coniunctus & Luna, & nunc ascendens seria respuit, gaudetq; ridiculis. Missa tamen ridicula hæc parumper, (si possumus) faciamus. Quod nostra passim Platonicaq; diuulgas, tàm gratulor equidem, quàm luce delector. Soli namque uiro nostra canente, tàm quam illustrante Phœbo, obscuri esse non possumus. Proculum à nobis expectas. Expecta Proculum simul, atq; Iamblichum, diuinum illum Iamblichum, plurimis & grauissimis Porphyrij quæstionibus mirificè respōdentem, & interea Aegyptiorum Assyriorumq; diuina mysteria reuelantem. Promissorum igitur tarditatem muneris copia propediem, (DEVS adiuuerit) compensabimus. Interea uale feliciter. Sed postquam dixi uale, attigit hanc epistolam legitq; Picus noster Mirandulus, uir certè mirandus. Atq; ita perbelle legit, tàm acriter iudicauerit, ut hanc non tàm meā dicerem esse, quam suam. Quid ergo? si tactu simul, atq; intuitu is eam sic affecit, ut suam è uestigio fecerit, sed tamen interim non desinit esse mea. Quamobrem ubi dixit, uale, dicendum erat, ualetudinem tibi properam optat Ficinus Picusq; tertio Ianuarij. M. CCCC. XC. statim exorto Sole.

Satis ad unum scribit amicum, qui cunctis simul scribit amicis.

Marsilius Ficinus Francisco Bandino, S. P. D.

NIhil iamdiu ad te scribo charissime mi Bandine, quoniam interea & tibi, & omnibus multa conscribo. Vtinam tam multum bona sint, quàm multa. Plotini libros omnes iamdiu me fecisse Latinos intellexisti, atque in eos commen-

tatia

taria scribere mox incœpisse, hæc ad dimidium iam perduximus, & forsitan absoluissem, nisi inter commentandum coactus fuissem traducere insuper in Latinum Psellum Platonicum de dæmonibus, & Synesium de somnijs, atque ex parte Porphyrium de abstinentia, ac etiam diuinum Iamblichum de Aegyptiorum Assyriorumque Theologia, & denique Priscianum Lydum Theophrasti mentem, de mente diligenter interpretantem. Inter hæc Philippus Valor, ualoris & gratiæ plenus, regique uestro omnium deditissimus, Plotini textus commentariaque regi transcribit, uolumine regio. Quinterniones iam tres atque triginta grandes sunt obsoluti. Vale sexto Ianuarij. M. CCCC. LXXXIX. Florentiæ.

Amicus in amico. Item excusatio de itinere non suscepto.

Marsilius Ficinus Florentinus Platonicus Serenissimo Pannoniæ regi Matthiæ semper inuicto suppliciter se commendat.

SI mira potest amicitiæ uirtus efficere, quod Pythagorici pollicentur, ut sit amici animus in amico, certè nunc meus animus est in Philippo Valore, qui nuper in Pannoniam in primis maiestatem tuam salutaturus accedit. Vt cum istum audiueris suppliciter salutantem, Marsilium ipsum audiuisse te putes. Desiderabam equidem iamdiu maiestatem tuam uisere, isthic desideratus à multis, uerebar autē ne uires minus itineri longo suppeterent. Decreui tādem in Valore uenire, ita demum præsertim quia uiaticum mecum attuli, libros salutari mentis alimonia plenos, qui & pro nutrimento in uia & pro uehiculo simul mihi forent. Leges ergo feliciter Priscianum Lydum Philosophum, qui & Theophrasti & Aristotelis mentem de sensu, & imaginatione & intellectu diligenter interpretatur. Quem equidem non traduxi tantum è Græco, sed breuibus etiam notis exposui. In hoc uerò legendo plane cognosces, quod & Themistius asserit, eandem esse Platonis & Aristotelis, & Theophrasti de mente sententiam, ut una quidem omnibus hominibus sit communis, & ea duntaxat mens diuina, humanas ubique mentes illustrans. Quem Peripatetici intellectum uocant agentem. Totidem uerò sint propriæ mentes hominibus, quot sunt & animæ, atque hę similiter immortales. Quos illi intellectus nominare possibiles consueuerunt, id est, à diuina mente formabiles. Per hæc intelliges Alexandrum & Auerroim confutatos, & animæ nostræ diuinitatem prorsus agnosces. Præterea non dedignaberis librum Michaelis Pselli de dæmonibus legere, breuiter à me traductum. Qui Platonicos Christianis in dæmonum opinione conciliat. Videbis pôst hæc operosum Plotini opus, ex parte nūc in Pannoniam, (ut tibi totum ex parte monstretur) allatum. Reliquum est, ut felicissime maiestati tuæ Valorem meum ualidissime, meque ipsum in Valore commendem. Sexto Februarij. M. CCCC. LXXXX.

Proœmium in Theophrastum de anima.

Marsilius Ficinus Philippo Valori, S. D.

QVi præcipit. Cognosce te ipsum, nos admonere uidetur, ut animam cognoscamus, quæ quoniam est media rerum, nimirum est & omnia, hac itaque cognita facilè sumus omnia cognituri. Ego igitur, (ut animam imprimis assequerer) per quam consequutus omnia forem, ad Philosophos, non plebeios illos quidem, sed egregios iamdiu studiosè me contuli. Cum uerò hinc quidem Platonicos, inde uero Peripateticos anxius percontarer, eorumque responsa dissidere inuicem uiderentur, diffidebam ab initio me uoti compotem unquam fore. Verùm non multò pôst Themistius spem mihi præbuit optimam, affirmans, tantos inter se Philosophos non sententia quidem dissentire, sed uerbis. Tandemque de anima Platonis, Aristoteles, Theophrasti, sub diuersis uerbis esse sententiam. Incidi denique diuina quadam sorte in librum Theophrasti de anima à Prisciano quodam Lydo breuiter quidē, sed tamen diligenter expositum, ea potissimum ratione, qua Plutarchus, Iamblichus

Platonici

Platonici Peripateticiq́ insignes, Aristotelicam de anima sententiam explicauerant. Cùm igitur in his legendis Platonicos Peripateticosq́ esse concordes animaduerterẽ, habui ferme tota quod mente petebam. Atq; ut & cæteri quamprimũ habeant, librum hunc è Græca lingua transtulimus in Latinã. Adiunximus præterea expositiones quasdam breues à nobis inter legendum, atq; transferendum excogitatas. Neq; tamen hac in re duxi in præsentia mihi nimis elaborandum, uel latius euagandũ, Ioannes enim Picus noster Mirandulanus uir certè mirandus, iam hoc agit ad summũ, ubi Philosophorum omnium de quauis materia mentes diligentissimè discũtit, ac Platonem Aristotelemq́ de anima mirabiliter monstrat esse concordes. Librum uerò tibi potissimum, mi Valor, censui dedicandum. Tu enim unà mecum iamdiu concordiam Philosophorum hac de re uehementer affectas. Medices uerò nostri, quibus tanquam Patronis dare omnia, imo reddere consueuimus, consentient proculdubio munusculum hoc unũ è multis meo dedicari Valori, & Medicę domus prę cæteris amicissimo, & promptissimo semper Platonicorum operum adiutori. Quamuis autem Græcum exemplar unicum inuenerimus, & id quidem mendosum, atq; fragmentatum, attamen lege securus, & ita cæteris præbe legendum. Nam emendare hoc atq; reserare diligentissime studui. Et Angelus Politianus noster acerrimo uir iudicio plurimaq; doctrina, nostrã hanc diligentiam approbauit. Vale. XXV. Martij. M. CCCC. LXXXVIII.

Procemium in Iamblichum.

Marsilius Ficinus Florentinus Reueren. in Christo Patri D. Ioanni Medici Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali suppliciter se commendat.

CVm epistolam ad te scribere statuissem in Cardinea dignitatate, nuper tibi collata congratulaturam: cogitaremq́ cui potissimùm eam darem tibi reddendam, qui congratulationem nostram efficeret admodum gratiorẽ, in academiam me subitò contuli, sperans in eius saltẽ penetralibus salutatorem nobis aliquem tibi acceptissimum non defuturum illum. Illic ergo diuina quadam sorte, primus occurrit Iamblichus inter academicos cognomento Diuinus, & magnus ibi Sacerdos. Cui equidem salue, inquam Iambliche, Sacerdos magne. Est homo Florentiæ missus à Deo, cui nomen est Ioannes, heroica Medicum stirpe natus, hic uenit in testimoniũ, ut de summa Patris sui magnanimi Laurentij, apud omnes, authoritate testimonium perhiberet. Huic ergo & tu (precor) de singulari meo erga eum amore testimoniũ perhibeto. Tu nouo huic antistiti Christianæ religionis Cardinem iamiã gesturo cõgratulationem nostrã, alioquin ieiunam, diuinis uerbis mysterijsq́ tuis efficies pleniorẽ. Annuit ille precibus, atq; hac ad te sententia Ioannes Sacerdos magne, uenit magnus ille Sacerdos. Tu igitur salutatorem tantum lætus excipe, atq; post salutationem primam, post lectam epistolam, quid Diuinus ille loquatur, si placet, attentius audi. Promisit enim ut sua tuaq; persona pariter digna diceret, se tibi breuibus quid Aegyptij, & Assyrij Sacerdotes de religione rebusq; diuinis senserint, expressurum.

Argumentum in librum.

POrphyrius qui inter Platonicos propter excellentiam Philosophus appellatur, lõgam in Aegyptum misit epistolam ad Anebonem Sacerdotem, uariarum & grauiarum quæstionum plenam, ad omnes Philosophiæ partes spectantiũ, præsertim ad Deum atq; angelos, dæmonesq́ & animas, ad prouidentiam, ad fatũ, uaticinia, magicen, miracula, sacrificia, uota, Porphyrij quæstionibus respondit Iamblichus eius auditor. Introducit uerò Porphyrio respondẽtem Abamonẽ Aegyptiũ Sacerdotem, pro Anebone discipulo suo, ad quem Porphyrius misit epistolam. Huius ergo quæstionis totius, atq; responsionis, profectò diuinæ, tanquam in Plotino adhuc nimium occupatus, singula fermè non uerba sed sensa traduxi, ut non mirum putari debeat, sicubi diuulsa uideatur oratio, præsertim inter ipse disputandi principia, uel leuior iactura uerborum, nam deinceps uerborum etiam contextus magis perpetuus apparebit. Coactus uerò sum interdũ meum aliquod uerbum, uel continuationis, uel intelligẽtiæ

gratia interserere. Velocioris autem ædificationis etiam in causa fuit Pierleonus, uir omnium cupidissimus secretorum, uerùm quod in primis admiror, hic semper affectare uidetur, quæ iam possidet. Nam diuinitate quadam ingenij, Philosophorum arcana & Græcorum, & Barbarorum nondum lecta consequitur.

Procemium in Proculum & Porphyrium.

Marsilius Ficinus Florentins Reueren. in Christo patri Domino Ioanni Medici Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali suppliciter se commendat.

DEus omnipotens Ioanni Bicio Medici, insigni pietate uiro, & quantum ciuilitas capit, ciui omnium sententia sancto, qua cuidam Abraē, quantum fas est conferre, quondam promisisse uidetur: Proles ô Ioannes tua fulgebit seculum, sicut stellę cœli. Seminibus tuis benedicent populi. In semine tuo tandem benedicentur omnes Gentes. Hæc illi Deus. Semina uerò Ioannis, quib. benedicũt populi, Cosmus quidē primo, deinde Petrus Cosmi filius, tertio magnanimus Laurentius Petro natus. Semen aũt Ioannis eiusdem in quo benedicentur omnes Gentes, est Ioannes Laurentio genitus, cui adhuc adolescentulo, diuina prouidentia mirabiliter Cardineam contulit dignitatē, futuri Pontificis auspicium, in quo quidē uice Christi benedicātur omnes Gentes. Huic ergo familiæ à Deu iamdiu electæ tanquam optimæ, optimus quisq; literatorum sua omnia, ut ita dixerim, consecrare, & ea quidem quàm electissima debet. Marsilio quidem antiquo Medicæ domus alumno, non licuit per ætatem quicquam Ioanni Bicio dedicare, licuit aũt Cosmo primùm nonnulla, deinde Petro, tertio, Laurentio destinare. Licet adhuc quarto iam, aspirante Deo, Ioanni Farro Medicæ domus Flori, flores ex Platonicorum Philosophorum pratis collectos offerre. Quos felicibus equidem auspicijs offero, ut libri, imò liberi mei, quando tandem in te benedicētur Gentes, ipsi quoq; participes benedictionis euadant. Accepisti quidē uenerande Patrone nuper, quos ex pratis Iamblichi flores legeram, quos uerò modo ex agris Porphyrij Proculiq; carpsi, feliciter accipe, quibus apium more libatis, uel in hortis academiæ fingas.

Procemium in Sinesium atq; Psellum.

Marsilius Ficinus Florentinus Petro Medici uiro Magnanimo, S. D.

QVanquam multa quotidie legitis meliora nostris, nulla tamen fermē magis arbitror uobis placere, quàm nostra. Si modo sua cuiq; maximē placere solēt. Sua uerò cuiusq; sunt potissimum, quæ omnium antiquissima possidentur. Antiquissima certē possidentur à uobis Marsiliana, spero igitur hæc uobis semper charissima fore, ut etiam si somnia mittam, hæc quoq; quasi pro ueris apud uos primum atq; per uos, ueta etiam apud alios habeantur. Cùm igitur Sinesij Platonici librum de somnijs, quem nuper interpretati sumus è Græco, authoritatem & fidem in primis apud Lectorem primum, & per hũc apud alios habere desiderarem, potissimum ad te misi. Quarto iam gradu post magnum Cosmum nostra lecturum. Atq; hæc statim approbatione tua ob egregiā doctrinam, authoritatemq; tuam omnibus probaturũ. Adiunxi libro de somnijs librum Michaëlis Pselli Platonici de dæmonibus, non immeritò, quoniam à dæmonibus somnia mitti ueteres arbitrantur. Vale. XV. Aprilis. M. CCCC. LXXXIX.

Commendatio styli.

Marsilius Ficinus Andreæ Cambino Compatri optimo, S. D.

MVltis iamdiu de causis dilectissime cōpater tibi debeo multum, sed hac ipsa plurimum, quod animum hodie nostrum tædio, nescio quo, grauatũ, onere molestiore leuasti. Dedisti enim tres nobis orationes Frācisci Puccij necessarij tui legendas, quarum lectio me adeò delectauit, ut uix orationibus totidē ac tantis, uoluptatem hanc exprimere ualeam. Solent enim ea potissimum oblectare, quæ sæ

quæ satis desiderio faciunt. Ego uerò in orationibus præ cæteris hæc ipsa desidero, argutos quidem sensus, interim non obscuros, copiam quoque minimè superuacuam, breuitatem etiam, non mancam illam quidem, sed integram, & interea moderatam. Proprietatem denique elegantiamque uerborum. Ac si fieri possit, miram pictoris industriam, quæ rem ipsam oculis afferat. Cùm igitur hæc omnia in rationibus necessarij tui reuera perspexerim, nimirum me mirificè delectarunt. Quapropter & tibi compater, atque illi ingentes gratias ago. Vale v. Iunij. M. CCCC. LXXXIX.

Responsio petenti Platonicam instructionem & librorum numerum.

Marsilius Ficinus Florentinus Martino Vranio Prænyngero, S. D.

DVas ad felicitatem uias diuinus Iamblichus Aegyptiorum mente describit, alteram Philosophicam, alteram sacerdotiam, illam quidem apertiorem ad felicitatem inueniendam, hanc uerò breuiorem ad consequendam: illā in primis elegerunt Peripatetici similesque Philosophi. Hanc maximè populus religiosus incedit. Plato noster utramque uiam mirabiliter coniunxit in unum, & ubique religiosus est pariter, atque Philosophus, disputator subtilis, pius sacerdos, facundus orator. Quamobrem si Diui Platonis uestigia, sicut cœpisti, diuinus prosequaris, felicitatem, & inuenies, indice Deo, & Deo duce, consequeris eandem. Præsertim quia Plato noster unà cum rationibus Pythagoricis, atque Socraticis legem sectatur Mosaycam, auguraturque Christianam. Ducent uerò te, quandoquidem id interrogas, ad Platonicam intelligentiam argumenta in libros eius nostra, & libri quos etiam habes nostri, de immortalitate animorum potissimùm inscripti, Platonica tamen uniuersa complexi. Item Alcinous ad te hodie missus. Pręterea multò magis diuinus Iamblichus, nuper traductus à nobis, alias ad te mittendus. Maximè uerò in penetralia totius sapientiæ introducent Plotini libri quatuor & quinquaginta, quos & traduximus, & iam magna ex parte cōmentarijs interpretati sumus. Hos Vere nouo forsitan, accipere poteris. Quæris autem quos præter hos uel transtulerim libros, uel composuerim, transtuli equidem Mercurium de mente diuina, & opificio mundano, Sinesium de somnijs, Psellum de dæmonibus, nonnulla Porphyrij de anima & intellectu. Et Proculi quædam in Alcibiadem, Prisciani Platonici commentaria in libros Theophrasti de anima. Composui de uoluptate, & de curanda literatorum ualetudine, quos nunc accipies, octo epistolarum nostrarum uolumina, commentarium in Philebum, nondum absolutum, de amore, de religione Christiana. Tentaui & alia quædam potiusquam composui, Librum contra pestem lingua Tusca. Interrogas qui rursus apud Latinos inueniantur Platonici libri Dionysij Areopagitæ omnia sunt Platonica, Augustini multa, Boëtij consolatio, Apulei de dæmonibus, Calcidij commentarium in Timæum, Macrobij expositio in somniū Scipionis, Auicebron de fonte uitæ, Alpharabius de causis, & Henrici Gandauensis, Auicennæ Scotique, multa Platonem redolent. Leguntur etiam utcunque traducta elementa Theologiæ Proculi, atque ipsa eius Theologia, & liber de prouidentia simul atque fato. Similiter & nos utcunque traduximus Hermiam in Phædrum, & Iamblichum de Pythagorica secta. Extat insuper defensio Platonis à Bessarione Cardinali Niceno facta. Quædam speculationes Nicolai Cusij Cardinali. Sed hactenus quæsitis ferme satis mihi uideor respondisse, amori autem in Marsilium Martine tuo, quem singularem esse certò scio, non epistolis uel innumeris respondere unquam me posse confido. At ne omnino sim ingratus, singulari prorsus amori tuo, singulari similiter, mihi crede, amore respondeo, ardentemque in me tuum animum simili mentis ardore complector. Hæc primum à nobis amatoris tui, Prennyngere, præmia geres. Sed utinam Vranio id est, cœlesti donum aliquod uel prope cœleste, dare, uel saltem auspicari cœleste possem. Opto equidem mi Vrani, atque etiam spero, te antequam cœlestem patriam repetas, felicitatis fore participem, & in cœlo beatum. Florentię XI. Iunij. M. CCCC. LXXXIX.

Marsilius Ficinus Pierleono Conphilosopho suo, S. D.

QVantum ipse Proculum desiderabas uisere, tantum ego ad te mittere cupiebam Quibus enim uoluntas est eadem, nimirum inest & aqua similisq; uolu̅tas. Cur ego non prius? Nondum uenerat hora eius, uenit hora nunc, quamuis tardior, hinc abeundi. Vtinam ne serus ad uos perueniat, bonus certè ueniet, quandocunq; uenerit. Philosophare feliciter amice omnium optatissimè, ac siquid à nobis optas, postula, sed eo sydere ut celerius posthac accipias. Mirandulanus noster egregiè philosophatur, & te amat egregiè. Vale. II. Augusti. M. CCCC. LXXXIX.

Commendatio Leuis.

Marsilius Ficinus Ioanni Nesio, S. D.

SAlue, rogauit me Bernhardus presbyter, ut eum tibi commendarem in uacatione cuiusdam Ecclesiunculæ propemodum futura. Eum igitur tibi commendo, commendationis autem rationes nihil opus est afferre. Notior enim hic tibi est, quàm mihi. Tuæ igitur humanitatis erit amico, siquidem bene meretur, opitulari. Bene Vale. VIII. Augusti. M. CCCC. LXXXIX.

Studium de uita longa.

Marsilius Ficinus Ioanni Pico Mirandulano Conphilosopho suo, S. D.

QVo die hinc abisti, libellum de Vita cœlitus co̅paranda peregi, pridie uerò opportunè incideram in quendam Arnaldi librum de retardanda senectute, diu à nobis optatum, sed scribarum uitio, lectu difficilem, difficillimu̅ intellectu. Interea lectione̅ urget instantius libelli Dominus, lectio igitur difficilis simul & properantior de senectute retardanda, retardat aduentum ad me tuum. Sed hoc, ut arbitror, æquo animo patiemur, modo diligentia hæc senectutem tibi qua̅doq; retardet. Mihi uerò non tam de retardanda senectute cogitandum est, sed potius retinenda. Interea dum separati uidemur & separata tractare, facimus idem, Prometheum æmulamur, fingimus hominem, ut animam, ego corpus, tu diuinitus illam ducis, ego cœlitus hoc accipio, quàm belle post mundum septiformi speculo abs te mirabiliter demonstratum, communi statim opera hominem speculatorem mundi componimus. Vale. VIII. Augusti. M. CCCC. LXXXIX.

De stylo poëtico in Aphorismi Hippocratis.

Marsilius Ficinus Anthonio Fauentino nobili physico, S. D.

LIteras ad nos forsan die uel hora Saturni, uel hoc ipso ascendente, aut saltem Luna fixum domicilium subeunte, dedisti. Nam Ferraria Florentiam uix quatuor mensibus peruenerunt, ueruntamen Saturnus iste Iouem peperit, Epistola̅ humanitatis & elegentiæ plenam. Si sermo diuorum & stylus oraculorum carmen est, atq; Hippocrates quondam Deus est habitus, & Aphorismi eius oracula, rectè admodum eos in carmina traduxisti. At uerò non forsan quod benefeceris alicubi male locatum, uideatur factum male, Mecænatem suum poëmati quæris. Nulla iam mi Antoni inter Mecænates electio, uix enim unus est quem nominas. Hic ergo carminibus tuis Patronus esto. Pergratum mihi erit tuos legere uersus. Gratissimum iam est abs te amari. Quid enim amabilius, quàm amari ab eo, qui iudicio amet & ipse ueneratione sit dignus? Nostra in Plotinum commentaria, Theopprastus, Iamblichus, Proculus, & alij quidam, interpellarunt, affectantes & ipsi per nos è Græcia quandoq; in Italiam proficisci. Sed redij nuper ad Plotinum, commentaria in eum prosecuturus assiduè. Vale felix, optatissimus ad nos aliquando rediturus. XV. Augusti. M. CCCC. LXXXIX.

Astrono-

Astronomicum auspicium pro libro de uita longa.

Marsilius Ficinus Ioanni Pico Mirandulano conphilosopho suo, S. D.

QVemadmodũ Plato noster prouocatus quidẽ à Lysia, inuitatus aũt à Timęo, Zenone, Parmenide, quæ ipsi scripserant cõscripsit & ipse. Sic ab Arnoldo Philosopho, ego nunc adductus sum ad libellũ de differendo senio cõponendum. Quoniã uerò rem supra terrenas uires moliri me nouerã, à cœlestibus opusculũ tãtum auspicatus sum, à Mercurio quidẽ rectũ iter sub Virgine sua feliciter prosequente, à Luna rursum, Taurũ subeunte, atq; ibidẽ coëunte cũ Ioue, & illinc Phœbum suspiciente per Trigonũ & Venerem similiter, atq; Mercurium, ut cõpositio nostra uitalib. nata Planetis, regnãte Mercurio, Philosophantibus conferret ad uitã, tibi præsertim dilectissime Pice philosophantiũ omniũ uita dignissimo. Cui sanè ut maximè diligenti nostra prodesset, Phœbum cum Tauro ludentem, qualẽ ipse nascens feliciter nactus es, equidẽ obseruaui hodie, postremò peragi ad Saturni trigonum ueniente Diana, ita Picum sublimis Saturni filium præ cæteri curatura. Præsertim quoniã Saturnus interea uictor insidet Capricorno, caputq; Draconis ingens dextra tenet, & gloriabundus, trinis oculorũ radijs Apollinem intuetur, hoc statim aspectu suis promissa cœlestiũ stabili prorsus fœdere firmaturus, si modo, quod sperãdum est, Iuppiter ille summus, Capite quo Mineruam genuit, Mineruæ cultoribus annuat. XXIII. Augusti. M. CCCC. LXXXIX.

Responsio desideranti natalem suum & reliqua.

Marsilius Ficinus Martino Vranio Prænyngero Constantiensi, S. D.

MItto ad te Iamblichum, quem primum petebas, & Proculum insuper, atq; Sinesium, tantò enim nostra iam iure postulas, ut plura semper tibi sint mittenda, quàm petas. Octo epistolarum nostrarum libros etiã desideratos abs te librarijs concedemus propediem exscribendos. Primum missuri primo, deinceps uerò secundum. Statui equidem hac aurara nonum fermè iam absolutum tuo potissimum nomini dedicare. Hoc enim à nobis & plura charitas exigit, uirtusq; tua. Natalem præterea nostrum poscis, & si Plotinus noster amicis frequenter id flagitantibus concessit nunquam, ego tamen ingenti quodam amore erga me tuo, ita sum affectus, ut nihil tibi aliquando sim negaturus, nisi quod forsan facultati nostrę fuerit denegatum, Nouus ergo suprà decimum Octobris dies mihi natalis fuit, anno uidelicet à salute nostra Millesimo quadringentesimo trigesimo tertio, hora uerò diei, quamuis à Patre Ficino medico, descripta non fuerit, eius tamen Matrisq; uerbis coniecimus fuisse unam suprà uigesimam, ascendisse tunc Aquarium fermè medium, unà cum Piscibus, arbitror. Saturnum in Aquario tunc Orientis angulum tenuisse, Martem in eodem, Carcerem duodecima tenuisse, in Scorpione Solem, atq; Mercurium in domo nona, Lunã in Capricorno: In Leone Iouem in septima. Ibidem in Virgine Venerem, in Ariete, Fortunã. Natalem habes, qualiscunq; fuerit. Natum habes quantuscunq; contigit. Et si fortuna nunquam ampla & perpetua, quædam corporis imbecillitas, nostris semper libris, uel scribendis obstitit, uel edendis, nunquam tamen ab officio nobis forsan decreto destitimus. Iam uerò in hoc octauo ætatis nostræ septenario, nouæ etiam æditionis, imò & conscriptionis tu mihi causam præbuisti. Nam cum hoc anno librum à nobis de curanda literatorum ualitudine peteres, compositum septimo ætatis septenario nostro, quo libros Platonis edidimus, genius profectò tuus, nostrum genium excitauit, ut librum de Vita ingeniosis producenda componerem. Vt non solum bene, quàm diu uiuant, ualerent, sed etiam ut diu bene ualentes uiuerent. Itaq; hunc de uita studiosis prorogan da librum iam absoluimus, fauente Deo, atq; huic addidimus deinceps opusculum de uita cœlitus comparanda compositum, ut remedijs medicinisq;, non utcunq; compositis, sed astrorum obseruatione confectis, prosperam ingeniosis ualetudinem uitamq; longæuam promitteremus, si modo Deus ipse, sicut conscribenti nuper aspirauit, ita legentibus in posterum & utentibus aspirauerit. Bene uale, diu uale. Vale feliciter. XXIX. Augusti. M. CCCC. LXXXIX.

Artificiosa commendatio docti uiri.

Marsilius Ficinus Florentins serenissimo Pannoniæ regi Matthiæ semper inuicto uppliciter se commendat.

HActenus non putaram eundem hominem posse duobus simul in locis, præsertim inter se longe seiunctis existere, nunc aũt id posse fieri nõ solum puto, equidẽ, sed scio etiam, audio, uideo, scio quidem Nicolaum nostrum Theologum singularẽ, nuper ex Italia se in Pannoniam contulisse, audio tamen eundẽ Florentiæ, ut solebat, in gymnasijs publicis, in foro, in templis loquentem. Legentemq; frequenter, & assidue dispu tantẽ. Videmus eundem quotidie in ipsis coronis philosophantiũ coronatũ. Viuit igitur apud uos iã Nicolaus uester, spirat apud nos interea Nicolaus & noster, clamat adhuc in scholis, atq; in ipsis parietibus inde resonat echo, hac igitur ratione opinionem quidẽ illẽ fefellit nostram, satis aũt desiderio fecit. Iam enim tanti uiri præsentiam desiderabamus, ut nunquã foret uelut absens à nobis desiderandus. Fallet & uos forsan aliter, nisi monuero. Histriones quidem in scenis personas suas, sub alienis abscondere solẽt, Nicolaus aũt sub sua uicissim occulit alienam. Cùm igitur disputationes eius auscultabitis, scitote Nicolaum quidem uos aspicere, neq; tamen audire. Beatum namq; illum Thomam Aquinatem disserentem, potius audietis in ipso iam Nicolai pectore uiuentem, in eiusdem ore clamantem. Aut enim in hoc ille nascente renatus est, quod Platonicus aliquis opinabitur, aut saltem sublimis è cœlo Thomas loquenti propitius afflat. Vos itaq; in Nicolao uelut in uiua quadam statua Thomã illũ colite Aquinatem. Die VI. Septembris. M. CCCC. LXXXIX. In agro Caregio.

Iocosa gratiarum actio.

Marsilius Ficinus Roberto Saluiato, S. D.

ATlantem astronomiæ Principem poëtæ canunt, nõ solum perpetua quadam astrorum obseruatione, sed mira etiam proceritate corporis, cœlestia coniecutum. Tu quoque ratione quadam forte simili sydere nuper assecutus mihi uideris. Quo enim momento Iupiter ex alto oscula libauit natæ, quo quidem in coitu poscenti negare nihil solet, literas ad me ipse dedisti. Quamobrem nec ego negare ubi mi Roberte quicquam uolo, quamuis neq; possim reddere quod dedisti, iam uerò si tantò plus cuiq; debeo, quantò plus acceperim, nihil certẽ cuiquã maius, quàm tibi debeo. perquam magnificentissimè mi Roberte. Rides ne perquam magnificentissimum istud uerbum? Non importunè forsan grandissimum hoc nunc nobis uenit in buccam, immensum est enim quod dedisti, quodúe debeo. Siquidem toto semel me donasti mundo, quando mundũ illum ad nos misisti diuinitus ab Ioanne descriptũ. Legebam equidem mox tempestiuè tuas literas simul atq; donum oculis contemplabar in nostro illo, quod iamdiu nobis obtigit, quod & colimus, diui Christophori sacello. Orbem igitur præterea illum oculis lustrabam, quem Athlantis instar humeris ille sustinet, si forte nobis occurreret in orbe toto quicquam moueri tuo par uel simile persoluendum. Interea diuus ille mihi. Quid nam inquit Ficine demens, sub cœlo quæritis, æquale cœlo? Nónne totum accepisti nuper ab amico mundum? Et interea plusquam Prophetam ille tuus te fecit amicus. Propheta quondam cœlum uidit nouum, terramq; nouam. Tu modo amici tui opera hæc non aspexisti solum, sed manibus etiam tenuisti. Creauit Deus ab initio cœlum & terram in abysso tenebrarum, quem ante genuerat in abysso lucis, recreauit quondam in sapientia Mosis, recreauit & nuper, in spiritu Pici, in uerbo Mirandulæ, hanc unà cum literis Robertus tibi dono dedit. Tantum ipse donum æquare nunquam potes, uix ego tam grandis æquabo, tam longus. Longe uale Marsili, longe ualeat & amicus. Hæc diuus ille mihi uisus est mi Roberte loqui. Hac igitur & tu longissima ualetudine bene feliciterq; uale, si modo salutaueris frequenter meo nomine Picum conplatonicum nostrum. Sed heus tu, dic amabo, nunquid Democritum his saltem diebus appellare debuerim potius, quàm Platonicum? Mundi faber sabbato quieuit ab omnibus operibus suis. Picus autem absoluta iam mundi

iam mundi fabrica, magnum (nescio quid) molitur. Num igitur nouos constituit unà cū Democrito mundos. Sed redit inter scribendum oportunè nimium, mihi nunc in mentem, quid noster ille potissimum moliatur. Non soliuagum nūc per inania sectatur Democritum, innumerabiles atomos numerantem, sed illum certè, quē quotidie audimus ita clamantem. Pater meus usq; modo operatur, & ego operor. Operatur Dei filius, id est, procreat quotidie nouos animos quasi mundos, per hos ergo mundos, uno iam absoluto, Picus noster animæ contemplator Christum sequitur, non Democritum.

Procœmium in librum de uita longa.

Marsilius Ficinus Philippo Valori ciui optimo atq; nobilissimo, S. D.

QVanquam Plato noster genio suo uiuit, & uicturus est, ut arbitror, dum mundus ipse uiuet, meus me tamen genius huc semper impellit, ut post diuinū cultum omnia Platonis uitæ prospiciam. Ad hoc ipsum iamdiu nobis aspirat præ cæteris Medica domus, ad idem conspiras & tu mi Valor, Medicum amicissimus, & Platonicæ gloriæ, atq; disciplinæ admodum studiosus, quā ergo uitam Platoni semper exopto, eandā opto Medicibus, similemq; Valori. Quamobrem hortor & obsecro te mi Valor, ut quanta semper opera gloriæ Platonicæ faues, tanta aliquando diligentia præcepta hæc nostra de uita producenda legas, atq; serues, quibus diu uiuens resurgenti nuper disciplinæ Platonis diutius unà cum magnanimo Laurentio Medici, patrocinari possis. Vale.

Ironia in librum suum contra Grammaticum detractorum.

Marsilius Ficinus Tideo procuratori regio, S. D.

DEdi nudiustertius Antonio librario nomine tuo petenti Platonicum Iamblichum exscribendum. Si tibi forte legenti ordo quidā in libro perpetuus non occurrerit, scito me hunc librum non ad uerbū expressisse, sed ad sensum. Non tam, quoniam in Plotini commentarijs totus fueram occupatus, quàm quia unicum est apud nos exemplar, mendarum plenum, & quod est deterius, fragmentorum. Tum uerò si stylus ibi noster non satis tuo iudicio fecerit, iustum Tidee, quando non placet, mittito, saltem accipito sensum. Aliquando enim sub ære latet argentum, quemadmodum sæpe contra tegitur æs argento, sed ne Grammaticus forte quidam seuerus Philosophorum censor arrogantiæ me accuset, quod hic argentum quodammodo mihi uidear uendicare. Aurum isti concedo, quàm libentissimè, si quo pacto possim rigidiorem in me iudicem munere tanto placare. Atq; ut largius etiā ipsi gratificer, fontem istum equidem appellabo, me cisternam. Vale felix. Me tibi commendo, tu quoq; regi magno me commenda.

Iocosa aduersus silentium diuturnum.

Marsilius Ficinus Pierleono Conphilosopho suo, S. D.

CAeteri quidem diuturni silentij crimen, Apologia quadā & hac sæpè lōga purgare solent, tu uerò nouus Orator, si modo Orator est, qui tacet, accusationem silentij silentio diluis. Nouus certè Medicus contra uidelicet, quàm cæteri cōsueuerint, similibus similia curans. Iamdiu te omnes amici damnamus quod nec sponte, nec etiam lacessitus, tuorum alicui quicquam scribas. At Proculus nuper abs te Florentiam ad nos profectus mādatis quidem tuis, sed sine tuis literis, silentium criminationibus in te nostris imposuit, iubens nos æquo animos ferre desiderium literarum tuarum tam diuturnum. Nempe cum ipse uir tantus tibiq; tam amicus epistolā discedens à te impetrare nequiuerit, nec mirum nobis, inquit, uideri debere, nec temerè factum abs te, ut epistolam quam non obtinuit ille, nec nos iamdudū impetrauerimus. Ita semper mira quædam non tantum loqueris, sed facis amicè. silentium defendis silentio, similibus similia cura, persuades quoq; tacendo, sed noli rursum precor librum, siue

 liberum

liberũ illum tuũ, qui iampridẽ ad Laurentiũ Medicem est profectus, eodẽ quo tu silẽtio nobiscum agere. Laurentio quidẽ uix, mihi uix aut omnino nihil loquitur, forsitan à patre prohibitus. Concede tandẽ obsecro, ut tuus ille saltem cum Marsilio tuo paterna uenia indulgentiaq; loquatur. XII. Octobris. M. CCCC. LXXXIX. Florentiæ.

In librum de vita.

Marsilius Ficinus Paulo Florentino insigni Theologo in seruorum Mariæ grege egregio, S. D.

MItto ad te libros de uita nostros, mi Paule uita dignissime, non tã ut legas hęc adminicula uitæ, quàm ut serues. Nam cum omnibus amicis meis uitam magnopere cupiam, tibi hanc affecto summopere. Orphico enim clamore tuo, sacra passim declamatio spirat, & uiuunt parietes ipsi templorum. XV. Decembris. M. CCCC. LXXXIX. Florentiæ.

In librum de Vita, post libros de somnijs & dæmonibus.

Marsilius Ficinus Petro Medici, S. D.

EGo iampridem meusq; Valor misimus ad te Synesij Platonici somnia, & Pselli complatonici dæmones, sed in ipsis portarum tuarum liminibus, nescio quo fato, & somnia statim euanuerunt, & omnes subitò disparuere dæmones, ut hæc nostra saltem, quam nũc mittimus, apud te uita compareat. Leuis forsitan somniorum dæmonumq; iactura, uitæ uerò non leuis. Ito nunc igitur uita charior, melioribus utere fatis. Adito iam alacris Petrum Medicem decus nostrum, penes eum uictura felicius. XV. Decembris. M. CCCC. LXXXIX.

FINIS.

MARSILII FICINI Florentini Epistolarum, ad Nicolaum Valorem literis & moribus ornatissimum.

PROOEMIVM.

Marsilius Ficinus Nicolao Valori amico gemino, S. P. D.

CVm duodecim Epistolarum libros iã absoluissem, eosq; recognoscerem, deprehendi decimum undecimumq; librum certa adhuc inscriptione carere, itaq; cogitanti mihi cuinam potissimum hoc opus geminum dedicarem, tu mihi in primis occurristi mi Valor amicus & ipse geminus. Gratis eum hactenus Philippus optimus frater tuus, itq; tu meorum operum gemini seruatores, ceu Castor atq; Pollux, nunc autem defuncto nuper Philippo, ipse mihi super fuisti geminus, qui profectò dum te mihi offers, quod quidem pro humanitate in me tua quotidie facis, refers quoq; Philippum incomparabiliter à nobis amatum. Et quantum nos angit grauissima Philippi nostri iactura, tãtum nos itidem sufficiens per te compensatio consolatur. Consolatur & spes firmissima sperantem Marsilium libros ubiq; suos non minus Nicolao deinceps, quàm olim Philippo commendatos fore. Lege feliciter, ac diu feliciterq; uiue, & obseruator Platonicæ sapientiæ diligens, & studiorum meorum diuturnæ seruator.

MARSILII FICINI Florentini Epistolarum,

LIBER X.

Pro libro de Vita ad amicum misso.

Marsilius Ficinus Iacobo Martinio Iurisconsulto, S. D.

FRustra librum de Vita profuturum amicis composuissem, nisi prodesset inprimis Iacobo meo mihi omnium amicissimo. Tu igitur ne frustra conscripserim, accipe libenter uitam, quam mitto nostram, lege diligenter, teneto memoriter, serua sedulò. Viue diu ad uotum, atque feliciter. XVI. Decembris M. CCCC. LXXXVIII.

Pro eodem.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici Iuniori ciui præstanti.

LIbrum de Vita nostrum amicis quidem omnibus & literatis, & bonis prodesse cupimus. Illis uerò potissimum, quorum ita multis profutura est, & qui rationem uiuendi optimam elegerunt, hi maximè omnium digni sunt uita. Lege igitur diligenter, dilectissime mi Laurenti, ac diu feliciterque uiue. XVI. Decembris. M. CCCC. LXXXVIII. Florentiæ.

Iocosa.

Marsilius Ficinus Bernhardo Michelectio, & si forte riuali suo, tamen per quam dilectissimo per, quàm plurimum, S. D.

DEdicaui præterita æstate Petro Medici nostro librũ Sinesij Platonici de somnijs, & libellum Pselli complatonici de dæmonibus. Petrus igitur accepto libro, statim procœmium legit, lecto posuit, liber ipse nescio à quo paulò pòst sublatus est, posthæc diu quæsitus, hactenus non comparuit, ut profectò uideantur cum primum penetralia Domus, siue sacræ cuiusdam ædis attigerunt & disparuisse dæmones, & somnia prorsus euanuisse. Perscrutare precor accuratissime mi Bernharde, num isthuc somnia hæc, hi dæmones aduolauerint. Si ita compereris, expiate uos moneo, & ad nos expellite. Denique suspicor, ne cardinalis uel Gregorius librum hunc legendum acceperint. Si forte habent, lectum ad nos mittant. Saltem non habere significa, ut alibi diligentius perquiramus. Commenda me uenerabili uiro Pandolpho Lunæ, Solem uerò cur nam prætermiserim? Commenda igitur inprimis Cardinali nostro Soli, deinde Pandolpho Lunæ, & quidem plenè, sed ut hinc exorsi cathalogum cœlestium prosequamur. Commendabis & Ioanni Baptistæ, propter leges quasi Ioui, Gregorio quinetiam Mercurio nostro. Sed dic amabo, ubi nam Venerem collocabimus? Mathæus igitur Venus esto. At quoniam inermis est sine cupidine Venus, ages ipse Cupidinem. Alioquin hodie Bernharde mi uix amabere. Saturnũ uerò, ac Martem lætitia & humanitas à festiuo cõtubernio uestro procul expellit. Vale. XXI. Decembris. M. CCCC. LXXXVIII.

Procœmium in libros primo quidem missos ad Laurentij filios & Valorem, deinde ad Laurentium Medicem.

Marsilius Ficinus magnanimo Laurentio Medici, patriæ seruatori, S. D.

SInesius atque Psellus, & Iamblichus, ac Porphyrius Proculusque Platonici, iampridem amplissimas tuas ædes ingressi, ingenuos filios tuos salutauerũt, hactenus quidem rectè admodum fecisse uidentur. Quod aũt insalutatum te reliquerint, nec egisse prudenter, nec euasisse felices. Imprudentiam ergo suam tandem recognoscentes, ut quandoque feliciores sint, limina nunc tua reuisunt cogniturі Patrem, ac rursum unà cum patre filios agnituri, sic protinus uicturi felicius. Quippe cum nuper compertum habeant, nec libros quidem de uita nostros, absque tuis auspicijs uiuere uoluisse. Comitantur præterea hos quoque Philosophos Priscianus Lydus, simul & Theophrastus. Hi enim cum Valorem meum saluere iamdiu dixerint, & ardenter optauerint,

hodie te alacres adeunt, ita demũ magnopere uotũ consecuturi. Vt imprimis ipsi penes te salui saluũ faciãt & Valorẽ, per te præcipuè post Deũ saluere desiderantẽ. Salue antè alios optime Patrone noster, ac tãtos Philosophos apud te colloquentes feliciter audi.

Cœtus ciuium quorundam elegantium, & optantium tranquillitatem, nomine Mammola.

Marsilius Ficinus Bernhardo Oricellario dilectissimo in libertate uitæ, & secura quadam negligentia sacri, S. D.

CVm rerum omnium uicissitudo quædam futura sit, meum certè est (nescio quo fato) uicissitudinem in plerisq; reddere. Cæteri sanè seruitute solent, & quidem longa, breuem sibi tandem asciscere dominatum. Et summa quadam diligentia præfecturam. Ego uicissim libertate potius, & negligentia, nescio quam heri præfecturam nactus fuerim uel cẽsuram. Et in hac quoq; dignitate uicissitudo patet. Nempe censores alij corrigunt imprudẽtiam. At ego deinceps sum (nescio quomodo) prudentiam correcturus. Iam uerò & hic uicissitudo resurgit. Nam prudentia Mammolæ imprudentia est apud uulgus. Atq; contrà prudentia uulgi manifesta quædam est apud Mammolam imprudentia. Summa deniq; rerum uicissitudo in qua contubernij huius uersatur officium, si quod habet officium, hæc est profectò, ut cum cæteri securitatem omni cura studiosè perquirunt, nos per summam quandam incuriam, non quæramus quidam, sed iã habeamus. Nam quærere certè curiosi est, habere uerò securi, nec tam quod optaueris possidere, quàm quicquid forte possideas, id optare. Et id ipsum uelle quod habes. IIII. Ianuarij. M. CCCC. XICX.

De charitate nonnihil, cum commendatione rerum suarum.

Marsilius Ficinus Alexandro Philicharo, S. D.

SI charitas omnis incipit à se ipsa, quemadmodũ uulgò fertur, heri equidem apud uos charitatis officium non sum secutus, quando magistratui uestro commendaui quidem alios, me ipsum uerò interim prætermisi. At si uerior Pauli Apostoli sententia est dicentis, charitas non quærit quæ sua sunt, sed quæ alterius, ingentẽ habui charitatem, & idcirco charitate sum dignus. Tantum igitur amicorum in rebus meis indigeo diligentia, quantum ego in re quidem mea sum negligens, in aliena diligens. Tu uerò nobis es amicus, tibi igitur me commendo, ut Caregium in me Caregiolum habeas commendatum. XXII. Ianuarij. M. CCCC. XCI.

Laus nobilis & optimi ciuis.

Marsilius Ficinus Iacobo Antiquario, S. D.

SI librarij quondam nostros Platonis libros tanta diligentia impressissent, quanta Philippus Valor magnificentia exprimi procurauerat, optime nobiscum actum existimaremus. Libros aũt de uita nostros exprimi forte nuper feliciore curauit uir nobilissimus pariter atq; optimus, & antiquitatis innouandæ, quemadmodum & tu dilectissime mi Antiquari, studiosissimus. In quo sanè Platonicum illud re ipsa compertum habemus, ex stirpe uidelicet generosa prolem ingenuam proficisci, ac si educatio diligens accesserit, optimam. Quem ergo noster hic librũ de uita hodie mihi dono dedit, do equidem fratri eius ad te ferendum Nicolao elegãti grauiq; iuueni oratoris Florentini nepoti, ut sicut literatorum nostra hæc diligẽtia profutura sit ad uitam, tibi maximè prosit, uita certè dignissimo. Sed quoniam de oratore nostro facta mentio est, Franciscus Valor, qui isthuc legatus accedit, & patruus est Philippi, atq; Nicolai, & mihi ætate quidem frater, sed reuerentia pater. Vir profectò prudẽtia, integritate, authoritate summa, quem quotiens aspicimus & audimus, quod & quotidie facimus, quasi magnum illum Cosmum Medicem, quem uultu uerbisq; refert, spectare & audire uidemur. Quorsum hæc Antiquari quàm optime? Vt dum per legatum tibi mitto librum, interea quis ille sit, & quantus tibi significauerim. Significo quin etiam Ioannem Picum Mirandulam, & Angelum Politianum, nostros non mediocriter te amare.

Commendatio

Commendatio causæ Iurisconsulto.

Marsilius Ficinus Leonardo Iurisconsulto, S. D.

CAusam nostram pluribus uerbis amicissimo cõmendare superfluũ arbitramur. Superuacuum quoque iusto Patrono, iustam sui clientis causam commendare. Quid ergo? Significatione potiusquam cõmendatione apud te nũc utemur. Hebræi Iouem Sedech, id est, iustitiam, nominãt. Quoniam & in genitura regnans iustum significat hominem, strenuè pro iustitia repugnaturũ, & in causis agitandis si cœlitus potenter aspexerit, iustam portendit fore sententiam. Cùm igitur non solum apprime doctus sis atque facũdus, sed etiam Iouialis, & cras pro nostra causa pugnaturus, Sole feliciter Iouem aspiciente, speramus, si modo ingenij tui neruos intenderis, te iniquas aduersariorum nostrorum cauillationes expugnatum. Vale.

De amicitia & immortalitate animæ.

Marsilius Ficinus Hieronymo Donato Veneti senatus Oratori clarissimo, S. D.

ANtonius Pelottus Apollineus Academię nostræ lepos, uir alioquin fallere nesciens, fallit me quotidie falli uolentem: Semper equidem heri putaram tantum me debere Pelotto, ut amplius in posterum debere me posse negarem. Semper uerò deinceps ampliore quodam in me officio arctius me sibi deuincit. Vnde statim me conuincat sententia superiore deceptum. Hodie tandem amplissimo omniũ beneficio me affecit, quando me teque simul ex amantibus effecit amicos. Nempe uterque nostrum, dilectissime mi Hieronyme, iamdiu alterum ardenter amat. Hactenus tamen neuter erat, ut uidetur, amicus, se uidelicet nesciens redamari. Sed Poëta noster Antonius nunc poëtæ, id est, effectoris & transformatoris officio functus, amicitiam inter nos confecit, & in amicos transformauit amantes, dũ utrumque certũ reddidit non redamari solum ab amato, sed & prius diutiusque amari. Virorum profectò philosophantium amicitia, non minoris apud mortales uidetur esse momẽti, quàm inter cœlicolas, cœtus felicium Planetarum. Significauit præterea mihi Pelottus quãtum & ipse uisere me desideres. Ego certè te, mi Hieronyme, iamdiu uidere percupio. Et si egregium animum uultumque tuũ non solum in elegantissimis tuis literis, uerùm etiam in ore, in uultu Ioannis Pici Mirandulæ, & Angeli rursum Politiani tuorum quasi præcorũ, & audire frequenter mihi uideor & uidere. Tu me uerò quãtuscunque sum in ipso Valore meo isthuc procedente, uidebis in Francisco Valore inquam Florentini senatus Oratore. Hunc equidem amo præ cæteris & admiror, hic enim magnum illum Cosmum, quem adolescens senem adeò uenerabar animo, facie, sermone refert. Hũc igitur cum primum aspexeris, Marsilium protinus introspicies libenter in suo Cosmo uiuentẽ. Sed non quantus sum ut modo dicebam, in meo Valore me cernes. Imò uerò uelut per uitrum intuens, maiorem in eo me uidebis effectũ. Quantulus denique uel in me ipso sum, uel quantus in isto, tantus sum optime mi Hieronyme tuus, plura insuper amor ingens scribere me prorsus impellat, nisi Nicolaus Valor Legati nepos iuuenis quidẽ elegans & admodũ in iuuẽtute senex, isthuc accederet, multa præterea tecum meo nomine loquuturus. Vale.

De amore & amicitia, & commendatio amici.

Marsilius Ficinus Bernhardo Bembo Veneto, S. D.

CVm singularis inter nos amor, mi Bernharde, non à mortali causa, sed immortali potius & cœlesti fuerit procreatus, meritò præter epistolarũ monumenta, memoriam eius non cuilibet libro, sed libris potissimum de immortalitate commendare constitui, rem uidelicet immortalitatem immortalitati commendans. Testis est igitur amoris tanti iamdiu liber Theologiæ de immortalitate sextus. Testis & nuper diuinus Plotini de immortalitate liber, in cuius argumento scripsimus hodie, quæ sequuntur. Desideras, magnanime Laurenti, breuem tandem longæ disputationis summam, disputationis, inquam, de immortalitate, & in Theologia, & in præsentia in longũ iam productæ. Desiderabat

Desiderabat & idem noster ille Bernhardus cum Veneti senatus hic Orator nos hac de re latissime disputantes audiret, Bernhardus, inquam, Bembus uir apprime doctus, doctorumque Patronus, atque meus in sydere genioque frater. Tibi igitur atque illi pariter hæc erit summa, quatuor distincta capitibus. Primo quidem, quod anima rebus caducis dominari potest incitamentisque corporeis repugnare. Secundo, quod multa à corporib. separata frequenter excogitat, siue res ipsas attingat per se separatas, siue separet ipsa. Tertio, quod naturaliter æterna desiderat, ac sæpe æternorum fiducia negligit temporalia. Quarto, quod æternum colit Deum, uitæ sempiternæ gratia. Tota denique religio naturalis homini, firmissimum immortalitatis est fundamentum.

Dæmones solaras Medici. Item Commendatio libri de uita.

Marsilius Ficinus Pierleono Medico, S. D.

SAlue dilectissime mi Pierleone, salue iterum magne Leo. Sed ne forte putes cognomento Leonis te nunc inferiorem homine iudicatum, cœlestem dico Leonem, non terrenum. Nisi forte terrenum hominem, qui in terram è cœlo descenderit, legimus enim in carminibus Zoroastris, duodecim Zodiaci signis, duodecim præesse rectores. Vbi eum qui Leoni præsidet, nominat Leonduchum, additque rite uocatum in terris appariturum immensa figura orbem totum occupaturum, huic ergo Chaldæi subiectos dæmonas nominauere Leones, qui etiam oculis nostris quandoque se afferant, figuris pro arbitrio, uarijs humanisque, nonnunquam artes Apollinis professuri, herbis pariter uerbisque medentes. Si nunc te unum ex his Leonem cognominauero, nec indignabitur ueritas, nec tu igitur dedignabere. Sed de his satis. Patronus noster magnanimus Medices unà cum uita sua ad te fert & meam. Vbi igitur suam tibi credit, meam quoque commendat, hic tu precor utriusque medicum age, herbis quidem curato suam, uerbis uerò meã curato pariter & ornato. Quid uelim intelliges planius, si quando Bernhardum nostrum egregia quidem indole iuuenem, præstanti uerò uirtute uirum audiueris nostra legentem.

Filij Solis dicuntur quibus nascentibus Sol aspirat, Sol in Leone in nona cœli plaga.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici Iuniori, S. D.

ORationem Iuliani Platonici ad Solem habitam, in qua certis argumentis Solem ipse suum agnoscit Patrem, Laurenti meritò postulasti, nã & ipse, nisi forte genesim ignoras tuã, genus à Phœbo ducis. Ille enim te nascentem è regio statim solio gaudioque suo libenter aspexit. Illum tu parentem splẽdore uirtutis, & carminibus imitaris.

Commendatio literati literato.

Marsilius Ficinus uenerabili Ioachimo Patri Prædicatorum generali, S. D.

CVm literatũ iuuenẽ uiro literatissimo, uirtutis indole præditum uirtute præstanti, amicũ meũ, amicissimo meo cõmendaturus sim, in præsentia breuis ero. Facilè enim me persuasurũ spero Dominicus Florẽtinus Ioãne natus, ꝑdicatoriã diui Dominici sub te Patre professionẽ agẽs, tuũ postulat patrociniũ, atque ego sui gratia posco. Vale.

In librum de uita, de accepto dono.

Marsilius Ficinus Martino Vranio Constantiensi, S. D.

LIber de uita noster est expressus. Accepi his diebus ab impressoribus unũ ad te missurus. Et hunc quidem non tibi uenalem, ut cæteros, sed gratis accipies, imò abs te iam emptum, & pretio quidã magno, quando enim tuã amore nobis animam tradidisti, uitam tibi nostram extra controuersiã uendicasti. Accepi nuper tuo nomine thecam cultellariam manubrijs gemmeis & aureis ornatã, minus non philosophicam tantũ, sed & regium, regio nimirum animo tuo dignũ. Mihi preterea quàm gratissimum,

gratissimum, præsertim quoniam hoc dono eundem mihi tibiq; præesse genium planè perspexi. Nam cum compertum haberem Calcedonium quidem subesse Aquario præsertim medio, Iaspidem uerò Saturni Aquarij Domino, mihi autem eo gradu Saturnus ascenderit, utrumq; lapidem ardenter optabam. Votum ergo meum genio meo notũ, tibi subitò notum, declarat, eodem nos genio gubernari. Quid uerò quod Autumno superiore affectare talia cœpi. Tu interim, ut conijcio, eodem tempore de mittendo ad nos dono deliberare. Si quis igitur sibimet ipse gratias unquã sit acturus, certè nunc Marsilius Martino gratias ingentes agit. Potest sane idem sibi gratias agere, si modo sit geminus. Vterq; nostrum geminus est, dulcissime mi Martine. Eadem ratione geminorum in cœlo sydus est unum futurum, ut spero, commune animis nostris hospicium. Vale feliciter. Libri epistolarum tibi exscribũtur indies. Plotino extremam manum pro pediem imponemus, & nunc habebis subitò, cum primum impressus fuerit. Me certè semper habes. Aprilis. M. CCCC. XC. In agro Caregio.

Approbatio libri ex comprobatione Doctorum.

Marsilius Ficinus Matthæo Aretino physico necessario suo, S. D.

LIbrum de uita physicum Vere & æstate superiore composui inter flores, in agro Caregio, Vtinam Florentem. Tunc demum probaturus cum à physicis comprobatum fuisse rescirem. Accepi uerò diebus superioribus literas tuas tãto plenas spiritu, ut subitò earum afflatu uita mea, quę iam pridem edita quasi, ut ita dixerim, exspirauerat, mihi protinus respirauerit, tuaq; apud me approbatione fuerit approbata. Vide igitur mi Matthæe quantum mihi placeas, in quo & ipse mihi placeo. Perge precor, atq; ut nos iam amas semper ama, physicisq; commenda. Petis præterea siquid nuper ediderim. Septem Platonicorum libros magno Laurentio Medici nuper dedi suo arbitrio exscribendos, cum rescripserint habere poteris, neq; multò post, Plotini libros & commentaria in eos nostra. Vale feliciter. XXIX. Aprilis. M. CCCC. XC. In agro Caregio.

Commendatio Academiæ Peripateticæ.

Marsilius Ficinus Anthonio Fauentino Peripatetico pariter & Platonico, S. D.

PErge Precor, Anthoni miles strenue, antiquã Academiam resurgentem, ut iam pridem facis, totis uiribus adiuua. Peripateticus miles, imò dux Platonicos feliciter adiuuabis. Deus ipse pro religiosa Philosophia, pro pietate pugnabit. Si ergo Deus pro nobis, quis contra nos? Tentaui pro amico aditum, quem monuẽras, patebit, ut arbitror, quandoq; honestus in publico gymnasio locus. Sedulò equidẽ id efficiam causam non deseram Rem totam aliàs latius patefaciam. Vale. XXX. Aprilis. M. CCCC. LXXXIX. In agro Caregio.

De adorando Deo in confeßion bus Augustini.

Marsilius Ficinus Magnanimo Laurentio Medici, S. D.

TVtus ubiq; solus, cui Deus adest. Prope est Dominus (inquit Dauid) omnib. inuocantibus eum, inuocantibus eum in ueritate. In ueritate primus Deũ solus inuocat uir sapiens simul atq; sanctus. Talem fuisse diuum Augustinum non dubitamus. Quamobrem unà cum Augustino, mi Laurenti, præceptore pariter & Patrono Deum suppliciter adoremus. Ita proculdubio precãtibus ipse Deus aderit. Nam clemẽter adest etiam precaturis, efficitq; ut cum in ueritate precemur. Qua uerò ratione in ueritate adorantes Deum, impetraturi simus, docet ipse Propheta. Qui postquam inquit, Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate, subiungit uoluntatem timentium se faciet & deprecationem eorum exaudiet. Præterea, Custodit Dominus omnes diligentes se. Deniq;, laudationem Domini loquetur os meũ. Quibus in uerbis admonet, ut semper timeamus, amemus, laudemus Deum, si modo petentes

petentes cupimus exaudiri. Iam uerò quid potissimum sit in oratione petendū, eisdem uerbis similiter aperit. Cum enim tria hæc, timor, amor, laus, efficiant ut impetremus, meritò tria eadem, dum adoramus, nobis postulanda uidentur. Concedat uidelicet nobis Deus ut eum timeamus rectè, amemus ardenter, rite laudemus. Summatim uerò adorare docet & impetrare Dauid, ubi ait, delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Sed iam orantem Aurelium audiamus. Sic enim cui regium nuper templum condidisti, eidem ipse diuinum templum ædificabere. XII. Maij. M. CCCC. XC. In Agro Caregio.

Oratio quottidiana.

Marsilius Ficinus Hermolao Barbaro Amphioni Herculi Apollini suo, S. D.

SAlue humanissime & elegantissime Barbare, salue semper præcipua post Deum mea salus. Commendasti nuper dum hinc abires orationibus apud Deū nostris uitam tuam. Commenda uicissim uerbis apud ipsum Dei uicarium tuis uitam meam. Ego sanè mi Hermolaë quod semel promisi tibi ter præsto quotidie. Ter enim Psalmum illum, exaltabo te Deus meus rex, quotidie iam diu cano Deo. Et postquam admonuisti hunc concino semper tui memor. Doctores Hebræorum omnes extra controuersiam conuenerunt, quicunque mane, meridie, uespere, Deum hoc Psalmo laudauerit æternæ felicitatis hæredem fore. Tu uerò quid erga uitam nostram uicissim pro humanitate tua sis acturus intelliges, quando libros de uita nostros legeris, Apologiam præsertim libris additam, ubi cum Amphionem, Herculem, Apollinem conuocatos audies, ubique Hermolaum intelliges aduocatum. XV. Maij. M. CCCC. XC. Floren.

Pro libro de Vita.

Marsilius Ficinus Anthonio Calderino amico suo officiosissimo, S. D.

LIbros de Vita, dabis Hermolao Barbaro nomine Valoris atque Marsilij, cum his epistolam, cæteris uerò hæc tuo nomine monumenta dabis. Quicunque non perturbata mente, sed iudicio sano nostra legerit, planè perspiciet, quàm syncero consilio, quàm pia mente, quanta religionis ueneratione conscripserim. Præterea cognoscent literati omnes, quantum debeant fauere libris nostris literatorum uitæ diligentissimè consulentibus. Vale etiam Reuerendissime diui Marci Cardinali nostro Patrono frequentissimè nos commenda. Atque Patrocinij nobis ab eo præstiti gratia gratias ingentes age XXVII. Maij. M. CCCC. XC. Florentiæ.

Marsilius Ficinus Reuerendissimo in Christo patri D. Francisco Soderino Episcopo Volaterrano se commendat.

ACcepi superioribus diebus humanissimas abs te literas, quibus quantū in causis non solùm meis, sed etiam amicorum meorum sis officiosus, planè cognoui, imò agnoui potius antea mihi cognitum. Quod igitur amicis nostris tam libenter patrocineris, gratias tibi magnas ago, sed multo maiores quod Patronum tuum reuerendissimum Cardinalem Aleriensem præstiteris & mihi Patronum. Accepi enim per literas Antonij Calderini nostri antiquum hunc tuū Dominum, ac nuper meum aduersus calumniatorem quendam strenuè nobis patrocinatum. Id equidem non meis ullis in eum meritis, sed cum tuis apud eum commendationibus, tum etiam pietati & clementiæ suæ acceptum refero. Tui uerò posthac erit officij uel amoris saltem, optime Soderine qua Patronum tantum ratione mihi conciliasti, eadem perpetuò conseruare, & quas ego gratias uix agere possum, accumulatius agere, habere, referre, denique mihi significare, siqua in re gratificari insigni huic pietate Patri & Domino possim.

Gratiarum actio pro Patrocinio exhibito nobis à Principe.

Marsilius Ficinus Reuerendissimo in Christo patri Domino Marco Cardinali D. Marci, S. D.

DEsideras magnum Plotinum uidere uenerande Pater, quod mihi nuper Antonius Calderino noster officiosè admodum significauit. Vises quidem Plotinũ breui, ut spero, argumentis in eum nostris mox absolutis. Sed ut interea quantum uirũ, aut heroa potius, sis uisurus intelligas, audi precor, quæ Porphyrius eius auditor in uita Magistri describenda recenset. Et profecto, inquit Plotinus, ipsa quoq; natura ab initio maius aliquid præter cæteros possidebat. Aegyptius enim quidam sacerdos Romam perueniens perq; amicum quendam Plotino subitò notus, cum exoptaret suam Romæ sapientiam ostentare, suasit Plotino ut secum accederet familiarem sibi dæmonem (eo aduocante) protinus inspecturus. Cui facilè Plotinus est obsequutus. Acta uerò est in Isio dæmonis inuocatio. Solum namq; hunc locum Romæ purum, ait Aegyptium inuenisse. Sed cum in aspectum proprium ipse dæmon accerseretur, pro dæmone Deus accessit, qui sanè non esset in genere dæmonum. Sic ergo repentè Aegyptius exclamauit, beatus es ô Plotine, qui habeas pro dæmone Deum, neq; ex inferiori genere sis ducem sortitus familiarem. Hæc Porphyrius. Sed quam opportunè nunc in historiam hanc incidimus? Nam quemadmodum Aegyptio Sacerdoti quondam dæmonem inuocanti pro dæmone Deus apparuisse fertur, ita mihi in Apologia nuper Herculem & Apollinem aduocanti, Pater eorum Iuppiter ipse comparuisse uidetur, quando Venetus Ecclesiæ cardo cœlitus à Diuo Marco missus, Patronus mihi tutissimus affuit. Hũc ex ipso Iouis ordine in terras demissum, testimonio nobis est fortuna, quidem eius ampla, amplior uerò uirtus. Nam & Astronomi Iouem fortunam primam nominauerunt. Et Iudæi eundem Sedech, id est, iustitiam, communi lingua cognominant. Salue simul & uale feliciter salutaris nobis in terra Iuppiter significate quidem ab Ioue cœlesti à superiore uerò create. Ego autem Mercurius fore cogar, si dignas officio tuo gratias sim acturus. XXVI. Iunij. M. CCCC. XC. Florentiæ.

Gratiarum actio pro Patrocinio exhibito nobis à Principe.

Marsilius Ficinus Rainoldo Vrsino Archiepiscopo Florentino, S. D.

SAlue diu, salue semper Pastor bone, salus ouium. Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus suis, ut ea & pascat, & tueatur à lupis. Ita tu nuper agnũ tuum Ficinum pie admodum ex uoracibus luporum faucibus eruisti, & Saturno iam nos grauiter inuadenti, tu quasi Iuppiter es oppositus. Vaticinatus equidem uideor, Antistites Iouiales, id est, magnanimos, & ueridicos periclitanti mihi patrocinaturos, ubi de Planetis stellisq; disputans, totiens Iouem cæteris anteposui. Te uerò Iouialem appellaui iamdiu etiam antequam tuam genesim contemplarer, & ubi contemplatus sum idem prorsus asseueraui, ex cancro uidelicet regno Iouis ascendẽte, atq; ex ipso Ioue in undecima suo gaudio feliciter constituto, & inde Cancrum suum figura ex agona contuente. Sed omnia tandem bona à summo Ioue cœlesti creatore Iouis proficisci putamus. Quoniam uerò Vicarius eius summus Pontifex uestra opera nobis aspirare cœpit, opto eum non solum aspirare nobis, uerùm etiam ipsum spirare diu. Itaq; si eius genesim intelligere & corporis habitudinem, & à quo morbo medici huic maximè timeant, confectionem, uel medicinam aliquam diligenter excogitarem diuturnæ uitæ atq; prosperæ ualetudini profuturam. Hanc saltem gratiam uobis referre cupio, referre uerò parem ne Gratiarum quidem trium dux Venus ipsa poterit. XXVI. Iunij. M. CCCC. XC. Florentiæ.

Commendatio diligentiæ, Officia Mercurij.

Marsilius Ficinus Anthonio Calderino quondam, sed iam Caliderinō S.

SAlue calidissime simul, & callidissime mi Caliderine. Quātò enim cordis calore nos amas, tanta res nostras calliditate gubernas. Misisti nuper quidem literas caloris & elegantiæ plenas, iamdiu uerò officium præstitisti. En quid erit pretij? Hoc saltem inter Ioues, Apollines, Hercules, Amphiones. Tu mihi deinceps Mercurius esto. Quāquam & hic nobis extitisti iamdiu. Quod sanè literæ ad nostrum Cardinalem nostræ declarauerunt. Nuncias, interpretaris, persuades, concilias, expedis. Ergo Mercuri facunde noster, quas nunc ego balbus nequeo, heroicus Patronis nostris ipse gratias age. Persuade præterea, ne causam deserant, si perseuerauerint usq; ad finem saluus ero.

Declaratio amoris unici.

Marsilius Ficinus Martino Vranio Constantiensi, S. D.

ALter Marsili salue, dulcissime mi Martine, amice Vranie, reuera cœlitus mihi date, in quo apprimè mihi ipse placeo, cui in primis salutem exopto. Accepi literas abs te. XXIII. May die missas. Acceperam etiam quas XII. Martij die dederas. Nec tamen munuscula, quæ misisse scribis, sed munera rege digna. Epistolā uerò missam abs te cum tribus rhenensibus aureis die. XXVI. Aprilis nondum habui. Dedi iampridē ad te literas ei, qui dona tuo nomine mihi reddiderat. Do Georgio hodie quinterniones epistolarum septem, reliquos qui multi sunt, missurus aliàs, ac forte breui, si tabellarium nactus fuero. Plotino iam finis imminet. Aurum & argentum abs te Martine nolo, te tantum uolo, tu mihi sufficis unus.

Purgatio traditionis in respondendo.

Hermolaus Barbarus Venetus Marsilio Ficino Platonico, S. D.

FErus sim ne dum Barbarus, qui nec muneri, nec literis tuis respōderim, nisi eo ingenio esse te cognoscerem, ut tum demū amicos tuos diligeres, cū securius tecum agunt, nec solliciti sunt, ne aduersus te minus officiosi fuisse uideantur. Ego uerò lucubrationē tuā non doni modo, sed beneficij quoq; loco posui. Nihil mihi poterat in fami cœlo gratius accidere, quàm liber sanitatis, & studiorū præcepta continēs. Quod aūt rogas, ut quemadmodum tu me Deo, ita ego te Vicario eius cōmendem, scito id me non solùm fecisse, uerùm etiā ex animo diligenter, ac sæpius fecisse. Atq; ut hoc uerissimum esse intelligas, respondit per Laurentium stetisse, quominus huc te accerseret, multa de te mitissimus Pontifex honorificentissimè locutus, in sententia sua permanet uidendi te apud se. Quod quidē si futurum aliquādo est, opto, ut in legationis meæ tempus cadat, id & tibi gratum fore scio, mihi certè cōmodum, sed hæc satis, tibi & mihi uale. Quibus meo nomine salutem isthic dici uelim, quorum beneuolētiam inter prima mea bona collocem, qui me suis excellentibus officijs obæratum fecere, tu melius, quàm ipse nosti. Romæ Calendis sextilibus. M. CCCC. XC.

Petitio Auxilij in publicis oneribus.

Marsilius Ficinus Bernhardo Diuitio Laurentij Medicis Amanuensi, S. D.

TAnta mihi est erga magnanimum Laurentium reuerentia, ut uel epistola, quæ minus erubescere solet, iam erubescat. Hæc igitur nunc Laurentium aditura, interim rubore cohibita ad te saltem dilectissime mi Bernharde confugit. Sed uenit nimium ad te quoque lenta, utpote quo nō festiua quidem, qualem forte desiderat, sed querula uenit, & queri præterea nesciēs, uidelicet à Philosopho ueniēs querelis minimè omnium assueto. Quid ergo? Narrabit saltem. Publica literatis stipendia ubiq; dari solent, ne dixerim, & in patria debent, amplissima certè Florentiæ dantur & peregrinis, & ciuibus, ego uerò literosus senex stipēdium literarium ut excipiam

nihil

nihil postulo, non enim tãtum mihi arrogo, sed satis mihi factum fuerit, si non dedero. Recepi me nuper in secessum montis Vecchij, ne frequentes amicorũ salutationes, præsens hoc meum, cui totus nunc incumbo Dionysiacum opus interpellarent. At uerò quod longè molestius est, non interpellant quidẽ me amici mei, quos iam desidero, sed interturbãt quotidie exactores improbi & uexãt, ut uerius dixerim, extortores, post decimas illas mox studij Pisani nomine, Florentinum hominem certè studiosissimũ à diuino circa Dionysium studio separãtes. Fortuna studijs inimica bonis, ne diuinum opus id producam, & multis me id genus iniurijs agitat, & crebris interea corporis languoribus afficit, sed præstat excrescentem hic quęrimoniam intercipere. Sperare tandem, aspirante Deo, prosperam ualetudinem, leuamenq; curarum statim, Laurentio succurrente. Vale feliciter optime mi Bernharde, & quàm potes ipse fer opem.

Purgatio circa salutationem non frequentatam.

Marsilius Ficinus Pandulfo Pisaurensi prætori Florentino, S. D.

SAlutaturus equidem te, mi dilectissime, frequenter eram, salutationes quidem priores intercepit magnus ille Plotinus, sequentes iterũ Dionysius Areopagita maximus nunc intercipit. Interceptores tantos æquo animo tolerabimus, nã & si salutationes impediunt, salutes tamen mutuas animorum semper inter se loquentium è medio tollere, neq; possunt, neq; uolunt, ubi uolunt, ubicunq; uersor inter literas, certè à literatissimo Pandulfo meo nusquam absum. Vale.

Alludendo nomini declaratur diuitias esse bona animi.

Marsilius Ficinus Bernhardo suo uulgari quidem lingua Douitio,
Latina uerò Diuitio, S. D.

CVm te mi Bernharde uulgus quidẽ Douitiũ uocitet, Latinitas uerò Diuitiũ, hinc forsan auspicabitũ aliquis te non uulgaribus artibus fore diuitem, sed Latinis. Artes uerò Latinæ sunt, quod te non latet, Latinæ literæ. liberalesq; humanitatis artes, ac ipsa in primis humanitas. Ego uerò te harũ diuitiarũ genere non tã aliquando fore diuitem auguror, quã iam esse testificor. Verùm ne fortè quos Deus ipse coniunxit, ego diutius separẽ. Quod modo tibi, mi Bernharde dicebam, Petro quoq; fratri maiori tuo dictum puta. Harum ambo diuitiarũ affluentia iamdiu magnanimo accepti estis, longè omnium hac ratione ditissimo. Gloria & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in seculum seculi. XXV. Octobris. M. CCCC. XC. In Agro Caregio.

De fato & fortuna, & suo cuiusq; dæmone.

Marsilius Ficinus Georgius Scuto Alexandrino insigni Medico, S. P. D.

QVod Plato in Timæo & Phœdro, & Symposio probat, amorem perturbationum omniũ principiũ esse. Quod probat iterũ in Phœdone, dolorem semper uoluptati succedere, ac sæpè uicissim. Id equidẽ in dies magis magisq; cõprobo. Ac nuper in discessu, dilectissime mi Gregori, tuo proculdubio sum expertus. Inueneram tandem, ut fertur, hominem iuxta cor meum. Itaq; quantum præsentiam huius amabam, tãtum absentia sum dolore compulsus. Atq; & rursus uicissim quantum discessus hinc tuus dolore me affecit, tantum heri me tuæ literæ delectarunt. Te namq; mihi reddidere præsentem, posthac nunquam, ut arbitror, discessurum. Eris igitur, singularis amice, in me saltem Florentiæ. Vbi ut inquis ipse, aliter esse fata te nolunt, fortuna quin etiam fatis cõsentiente. Quæ quidem cum fato, id est, cum serie cœlestium causarum apud Platonicos, idcirco consentit, quoniam fortunę nostrę dux est ipse uniuscuiusq; dæmon ad cœlestẽ harmoniam, ut Platonicè loquar, nascenti cuiq; destinatus. Qui & diuulsas apud nos inter se causas sagacissimè pariter & potentissimè colligens ad unum conducit euentum, præter consilium sæpe nostrum, ideoq; cognomento fortuitum. In eiusmodi fortunam, in hunc dæmonẽ Platonici res potissi-

rum effectus referunt, quorum nullæ apud nos manifestæ sunt causæ, imò & quibus euidentes causæ reluctantur. Si dæmon Gregori tuus ipse Cupido foret Florentiæ profecto uitam ageres, ubi maximè cupiebas esse, ubi & ego alter tu te uiuere summopere cupiebam. Decreuit autem, ut auguror, se Senis uitam ducere, ubi ob ascendentē Taurum regnat Venus. Neq; tamen Cupido Venere natus te ducit, ut uideo, sed Mercurius, nam contra solitam barbariem medicorum Mercurialem retines eloquentiam, Mercurialis scilicet dæmonis beneficio, alioquin à medico protinus fugituram. Eiusdem & nos officio, id est, meditationibus assiduis frequentibusq; epistolis semper erimus, fato dæmoni nusquam repugnante, præsentes. XXVII. Octobris. M. CCCC. XC. In Agro Caregio.

In successu operum, Deo gratias age, amicis congratulare.

Marsilius Ficinus Pierleono legitimo Philosopho, S. D.

CVm tandem Saturni die, quem Sabath id est, quietem Hebræi nominãt, laboribus in Plotinum meis finem imposuissem, nihil mihi prius uenit in mentem, quàm primus ille in quo mentes solo tanquam ultimo conquiescunt. Hæc igitur, quàm leges, breuis oratio longi operis finis mihi fuit. Gratias tibi agimus summe Deus, illuminator mentium, authorq; bonorum, quod nobis præter meritum ad absoluendum opus tantum tua gratia uires suppeditasti. Da precor clementissime Deus ueram lectori pio prosperitatem, infunde preterea lumen, quo uera passim discernat à falsis, ne usquam uel meditando, uel agendo à tua uoluntate dissentiat. Reliquum erat, Pierleone mi pietate uir insignis, post orationem diuinam amicis congratulari. Primus autem post illud diuinitus petitus lumen, succurrit Leo magnus Apollinis sui lumine plenus, suos etiam in opus nostrum abundè radios effusurus. Inprimis ergo tecũ diu iam optatæ quietis, gratiosissimè mi Pierleone, congratulor. Deinde labores nostros pro communi, ut scis, utilitate susceptos, Patrocinio tuo frequenter iam exhibito commendo quàm plurimum. Deniq; quem tu apud Plotinum locum in sexta Aeneade secundo eius libro, habeas audi, ita enim illic in argumento Laurentium nostrum alloquor. Prosequitur quidem Plotinus deinceps entium genera Platonico more, interpretationem uerò in his magnanime Laurenti breuissimam à Marsilio nunc accipies, audisti enim nonnũquam, & forte quandoq; leges, familiarem tuum atq; Pierleonum Mysteria eiusmodi diuino quodam, ut cætera solet, instinctu tractantem. XXI. Augusti. M. CCCC. XCI.

Finis operis. Principium operis tibi esto de commentario in Philebum.

Marsilius Ficinus Reuerendissimo in Christo patri D. Francisco Soderino Episcopo Volaterrano, S. D.

SCripsi hactenus tutissime mi Patrone, quid potissimum in causa clientuli pro tua humanitate, & beneficentia sis acturus. Requiris posthac, ut soles, rationem studiorum meorum studiosissime Soderine. Reddo igitur, ut Patrono debeo, rationem. Superioribus diebus legitimum illum Philosophum, & amicum nostrum Pierleonũ fecimus certiorem, nos iam diuturnis laboribus in Plotinum nostris finem imposuisse, & hunc quidem sabbato quietis die. Quo quidem auspicio sperabamus in posterum à laboribus conquiescere, at mihi contigit, ac omnipotenti cœli fabro, ille enim hoc die ab omnibus operibus suis quieuisse fertur, ego autẽ instar cœli quod quiescit nunquam, quod quietem suam sortitum est in motu, quod in ipso reuolutionis fine principium reuolutionis imminentis instituit, opere tantò mox absoluto nouum iam opus aggredior, ac forsan omnino non nouum, quemadmodum & cœlum circuitum forte nouum agit nullum, sed semper repetit consuetum. Rediit enim mox in mentem absoluenda mihi superesse commentaria in Platonis Philebum de summo bono, quondam ad dimidium usq; producta.

Pro acceptis gratias age antequam noua petas.

Marsilius Ficinus Reuerendissimo in Christo patri Domino Gentili Episcopo Aretino, S. D.

SAlue semper, antistes sempiterna salute dignissime, Commendaturus tibi mox necessarij causam, malui prius meo nomine gratias agere, quàm alieno gratiam poscere. Inprimis igitur ingentes tibi gratias ago, quod in causa Montis Martiani potissimum tua, & sponte mi cesseris & tempestiuè monueris. Admiror equidem non mediocriter, modestiam, humanitatem, clementiam tuam, quod nihil mihi debens adeò erga me amicè te gesseris, ut reddideris ex amico mancipium tibi posthac omnia debiturum. Necessarij uerò mei causam per tabellarium nunc exponam.

De Adoratione.

Marsilius Ficinus Bindacio Recasolano uiro nobili & literato secum singulari charitate coniuncto, S. D.

PRomisi iamdiu, dilectissime mi Bindaci, nonnihil de adorationis diuinæ uirtute scribere. Præstare uerò promissa absq; benefica illius, qui adorandus est, uirtute non possum. Quamobrem, ut sacram, de adoratione diuina, disputationē feliciter auspicemur. Aspira nobis precor alme Deus. Sic igitur decenter exorsi, sacro huic ædificio fundamentum iacimus diuinū illud Porphyrij dictum. Inquisitio quidem diuinorum purgat animum, imitatio uerò facit Deum. Hæc ille. Hos igitur arbitramur tunc certè Deum quærere, quando Deum quoquomodo notū inprimis amantes, per omnia eius opera testimoniaq; tanquam uestigia quædam diligenter inuestigamus. Vt uerius ueneremur inuentum, atq; eiusmodi est perscrutatio illa, qua ab omnib. primum perturbationibus, deinde à nebulis animum purgare censetur. Imitatio uerò quæ animum facere Deum, id est, quoad fieri potest, diuinū, existimatur, est eiusmodi, ut separatus ipse prouideas, placiturus Deo, qui prouidet omnibus separatus. Potentiam quidem diuinam uel sapientiam æmulari non possumus, semper infirmi, semperq; ambigui, & utrum uera consecuti simus, frequenter incerti. Prouidentiā uerò diuinam potius imitari licet. Si quid enim de Deo nobis est notum, quod & rationibus, & testimonijs est profecto, hoc est, potissimum, Deum scilicet esse potestatem, & sapientiam quandā, ita regentem omnia, ut rerum gubernatorū conditionibus, & passionibus non sit admixta, sed penitus segregata. Vbi sanè excelsam & segregatam esse, nihil impediat, quo minus adsit singulis, atq; prouideat, sed potius ad hoc ipsum conferre putetur. Vbi rursum diligentissima omnium dispensatio excelsum nostræ habitum nō perturbet. Vt igitur pro uiribus imiteris eum, qui in excelsis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra, studebis in primis ut ipse à terrenis perturbationibus, ac uitijs segregatus, quanta poteris charitate hominibus tanquam fratribus ubiq; prosis atq; prouideas. Hac ipsa prouidentia separata imitaturus Deum & ipsi potissimum placiturus, qui & ipse omnibus prouidet, ab omnibus segregatus. Hæc est igitur imitatio Dei, quæ animum quasi Deum putatur efficere. Hanc olim pro uiribus tentauit Socrates, ac post illum Apollonius Theaneus. Hāc uitæ magister Christus impleuit. Hanc omnes secuti sunt, qui tandem eiusmodi uitæ officijs miraculosa quædam opera, quasi iam diuini perpetrauisse feruntur. Horum duntaxat orationes, tāquam diuinorum summus Deus exaudit, nam & uoluntas eorum, unà cum diuina uoluntate concurrit. Et Deus animis sic affectis frequenter, ut instrumentis uel subiectis utitur ad miracula penetrāda. Deniq; cū ex institutione diuina materiæ quælibet sub certis causis paratissimæ, subitò causis quasi coniunctæ influxum quendam suscipiant causarum, meritò mentes per imitationem Dei iam factæ diuinę, & amore, uotisq; propius accedentes ad Deū, effectū quendam mox diuinum & ipsę capiunt, & in corpus suum, resq; suas & proximos homines, pręsertim similiter affectos, transferre putantur. Hæc Auicenna & Algazel confirmare uidentur, ubi aiunt, eiusmodi animas suis sæpè uotis non solū corpora propria sed etiam elementa mundi, miraculosè mouere. Pręterea Damis & Philostratus, cōfirmante Apollonio,

narrant, sapientes quosdam sanctosque uiros apud Indos, qui appellant Oxidrachi, suas urbes ab hostibus, nõ manibus, sed oratione defendere. Deũ enim ab eis suppliciter obsecratũ, hostes tonitruis fulminibusque fugare. Quod aũt Deus sanctarum animarũ orationes exaudit, Thomas Aquinas noster inde probat, quod cum omne mouens quodammodo ad suam moueat similitudinem, atque ideò motus mouentium ad bonum directus ab ipso bono dependeat (quod sanè nec frustrà mouet) nimirum ad optatum finem quandoque perducit eos, quos ipsum ad optandum mouet, & qua facultate his impressa semel mouit, eadem adiuuat ut prosequantur, eadem quoque peragit, ut denique consequantur. Nam & in naturæ motibus similem inclinationis consecutionisque regulam facultatemque constituit. Præterea quæ motori suo propinquiora sunt, efficacius inde mouentur. Mouet autem primus motor omnia, cui naturæ rationales propinquiores sunt admodum, quàm corporeæ, cum igitur naturæ corporales inde & moueantur per appetitum naturalem ad fines queque suos & consequantur, multò magis substantiæ rationales, quæ in uotis ad bonum à primo bono mouentur, bonum aliquando consequuntur optatum, quatenus uidelicet inde mouẽtur. Agitantur autem inde quatenus & bene, & ad uerùm bonum, desiderio precibusque procedunt. Eatenus igitur exaudiuntur preces, & euentus contingit optatus. Confirmantur hæc per quãdam Iamblichi diuini sententiam, sicut Sol quidem solaribus, & Luna lunaribus & concauum Lunæ leuibus proprietatem, qua ad Solem, Lunam, concauum mouerentur, impressit, sic instinctum animis quo ad Deum orando conuerterentur ipse Deus infudit, & hunc quidem minimè uanum. Quandoquidem nec ipsa natura dat aliquid mouetque frustra uidelicet recta diuinitus. Denique si ad amicum pertinet honestis amici desiderijs obsequi, mens certè diuina cui mẽtes ipsa similitudo partim naturalis partim acquisita facit amicas, legitimis mentium desiderijs satisfacit, ad cuius bonitatem prorsus immensam pertinet, bona latissimè usque quaque largiri, mẽtibus præsertim ad diuinum propriè bonum diuinitus instigatis. Reliqua de Adoratione in argumento in Timæum iam tractauimus. XX. Septembris M. CCCC. XC. Florentiæ.

Procemium in libros in adolescentia compositos, sed collectos tandem atque ad Laurentium missos.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

VEnerunt ad te iãdiu libri omnes, Patrone charissime. Liberi inquã mei quos in iuuentute uel ætate paulò maturiore peperi. Veniunt & ad te quotidie quos in ipsa etiam senectute parturio. Qui uerò mihi quondam adolescenti nati sunt, facti semel uagabundi, eadem adhuc fortuna, ne dixerim temeritate, pererrant, sed hos etiam errones nuper reuocaui domum, iussique protinus ad te confugere, ut & Patronum eundem mei simul omnes agnoscerent, ita demum uicturi felicius. Et ego similiter apud illum, quem in omni eius ætate semper amaui totum, totus quoque forem adolescens & uir senex. Accipe libenter tuos optimè Laurenti. Lege feliciter, uiue felix, certa patriæ nostræ felicitas Marsilium Ficinum totum tuum dilige totũ. XXVII. Octobris. M. CCCC. XC. In Agro Caregio.

Procemium Marsilij Ficini in librum, qui inscribitur homo, ad magnanimum Laurentium Medicem.

HOminem Peripatetici ex anima corporeque componunt. Hominis animã Christiani tradunt, mox genito corpore procreari. Ecce homo noster ad te uenit humanissime Laurenti ex anima & corpore constitutus. Primo quidem corpus aspicies, ubi tanquam medici de curãdo corpore disputamus, deinde introspicies animam, ubi quasi Theologi animum à cura corporis ad Deum conuertimus contemplandum. Ibi sanè quinque libellis uelut gradibus ad diuinam contemplationem ascendimus scala Platonica. Sextus subinde liber ad Deum iam factum hominem, id est, ad Christum, unà cum Magis, indice stella, ducit. In septimo tandem Apostolus Paulus ad tertium cœlum raptus, secum rapit & mentem, penes Deum die septimo quieturam. XXX. Octobris. M. CCCC. XC. Florentiæ.

Per quas cœli plagas animæ descendunt, atque ascendunt.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici, S. D.

NVdiustertius quibus causis animæ laberentur in corpora diligenter tanquam Platonicus, ut cætera soles, inuestigasti. Qua uerò potissimũ cœli plaga descenderent, ut arbitror, angustia temporis omisisti, si igitur & hoc desideras accipe paucis. Per Cancrum Lunæ domiciliũ, animas Theologi ueteres ad inferiora transire dixerunt. Cũ enim generationis affectu ueniant in regionẽ generationi subiectam, meritò per plagam Lunæ generationi fauentis uiam agere putauere. Quãobrem prisci Cancrum quidem mortalium portam appellauerunt. Capricornum uerò huic oppositum Deorum portam nominauêre, per hunc enim purgatos tandẽ animos reuolare in cœlestem patriam arbitrantur. Quoniam quemadmodum stimulo generãdi descendunt, sic ascendunt uicissim studio contemplandi, diuinæ uerò contemplationis authorem, aut saltem significatorem esse Saturnum, dominum Capricorni astrologi omnes cum Platonicis consenserunt. Hæc igitur tibi porta Deorum, insignis pietate uir contemplatorque sublimis Laurenti patet, tibi, inquam, auspicijs nato felicibus aperta diuinitus, Capricornum circuli tropici caput. Astronomi idcirco putant, quoniam & signum hoc tangit ipse circulus, & Sol cœli dominus Capricornum mox attingens, petit ascensum. Sed peropportunè in huius circuli mentionem inter disserendum nũc incidisse uidemur. Speciosissimam enim intersecat uiam in Capricorno, quam astronomi cœlestem uiam nominauere, Græcè quidem Galaxiam, Latinè uerò lacteam nuncupatam. Hanc exiguæ quidem, sed quamplurimæ frequentesque stellæ domicilia parua conficiunt animis ut tradunt, dedicata beatis. Felicis autem huius uiæ humiliumque domorum, sed cœlestium caput asserunt Capricornum. Similem nunc aurea Laurenti uiam sub seculo iam prope Saturnio construis. Viam certè pietatis ædibus charitatisque domicilijs consecratam. Quæ quidem te feliciter exoriente, Capricorno natum, denique ducat ad Capricornum cœlestis uiæ caput portamque Deorum.

Amatoris cura secura.

Marsilius Ficinus Paulantino Soderonio eleganti uiro, S. D.

CVm nocte superiore Laurentium Medicem audiuissemus Apollinis instar in tranquillo Mammolæ, quasi musarum choro diuina mysteria de amore canentem, ego & alter quidam ex eodem cœtu familiaris ad multam noctem disseruimus, utrum amores Mammola, & amatores admittat, nec ne. Ille quidem hac ratione negabat. Quoniam cœtus eiusmodi securitatẽ inprimis exceptans curas omnes procul expellit, amor autem cura quædam est omnium profectò grauissima, & amator assiduè intollerabili miser hoc modo uexatur. Ego uerò nõ facilè huic rationi cõcedens hunc in modum mox obieci. Quemadmodũ lumen ingens minora lumina prorsus extinguit, sic amor cura omnium ardentissima, cæteras omnes longè propulsat. Cùm igitur mortales alij curis innumeris opprimantur, quas quidem omnes amator amore iubente, posuerit, nemo securior uiuit amante. Nullus igitur in iucundum Mammolæ cõtubernium uenit acceptior. Tum ille, imò uerò curarum, inquit, plenus ille uenit, quisquis amatoria cura curarum omnium acerrima feruet. Sed ego, non respuit, inquam, Mammola hanc ob causam amatorem. Quoniam si in amatam personam iampridem translatus est amator, & quo se trãstulit simul traduxit & curas, amator Mammolã iam securus ingreditur. Denique si fortè conuiceris, hunc, quã diu amat, securũ esse nõ posse. Esto sanè, curet aliquid & quidem quàm maximè, si uis, amator. At nõ humana iam curat, ut arbitror, sed diuina. Diuina uerò curare non prohibet Mammola, sed humana. Quantum enim mortalium studium perturbatum est, tantum uicissim diuinorum cultus est ubique tranquillus, quod autem animus amore saucius non humanũ aliquid tandem appetat, imò diuinum, hinc nostri conijcere Platonici solent. Quia nullo prorsus corporis formosi sensu uel usu, sedatur amoris incendium. Quasi aliud quiddam præter

corpoream formam, circa formam eiusmodi superno fulgens quodammodo nobis ob- [illegible] quidàm affectet. Et idcirco quid potissimum cupiat, quidue patiatur, ignoret. Hęc nos & [illegible] ultrò citroque confabulati sumus. Placuit tandem utrisque, mihi præsertim [illegible] dulcissime, tanquam & æquum uirum, & amatorij iuris consultum, hac in causa iudicem adhibere, ego igitur, ut de me loquar, spero te non tam iudicem in hac controuersia mihi fore, quam Patronum, scio enim quantum diuino elegantis amoris genio soleas indulgere, & quam uehementer Marsilium ames tuum, iamdiu te ardenter amantem.

Fata uiam inuenient, aderitq; uocatus Apollo.

Marsilius Ficinus Petro Philippo Pandolphino Florentini senatus Oratori clarissimo, S. D.

DEscripsi tibi singulos deinceps anni futuri dies, quos his natalis magni lucubrationibus obseruaui. Felices equidē tibi dies ominor, infelices abominor, illos item precor, hos uerò deprecor. Iuuans ille Pater, ac pontificum significator. Iuppiter decimoseptimo, Septēbris præteriti die in tuis Geminis pedem retulit. & ad Taurum usque regressus decimo tandem huius Ianuarij die gressum diriget, atque deinceps tramite recto gradiens, tuos iterum Geminos feliciter in fine Februarij repetet. Et ad XX. Octobris diem feliciter ita progredietur ad Cancrum. Hoc itaque tempore quo Iuppiter rectus incedit, pręcipuè uerò per Geminos, fata uiam inuenient, aderitque uocatus Apollo. Tunc igitur aureum illum arboris arduæ ramum, Carpe manu, namque uolens, facilisque sequetur: Cum te fata uocant. Antea non uiribus ullis Vincere, neque duro licuit conuellere ferro. Sed uides ne Maronem unà cum fato actionis quoque nostræ arbitrium coniunxisse? Vbi ait, Carpe manu. Religionem quoque dominari fato. Quando dicit: Aderit uocatus Apollo. Idem Ptolemæus ipse confirmat, dicens, Sapiens adiuuabit opus astrorum, quemadmodum agricola terræ naturam. Vale in cœlo quidem fortunatus, in rectore uerò cœli beatus. XXVI. Decembris. M. CCCC. XC. Florentiæ.

Laurentius Platonis libros formis exprimere iussit.

Marsilius Ficinus Braccio Marcello, S. D.

ASTronomi Iouem tradunt, uitalem uim fœtui inspiraturum, per Mercurium potissimum ad humanam uitam spiritum conformare. Poëtæ quoque canunt, Iouē animas ab inferis reducturum, mandare Mercurio, ut caduceo tangat, animas suscitandas. Quamobrem si Laurentius Medices in suscitando Platone nobis est pro Ioue, nutu qui concutit orbem, satis fuerit hunc semel oculis annuisse, quibus sæpè rem nostram publicamque serenat. Tibi strenuè mi Bracci brachium caduceum erit, quo tanquam Mercurius alter attingas, ubi noster ille Iuppiter annuit, ut Plato tandem nō semi uiuus surrexit, sed iam uiuus Plato mi Bracci noster, tātum Eurydicen pulchram, quantum Orpheus adamauit, Eurydicen, inquam, iudicij scilicet amplitudinē. Sed Orpheus quidem Eurydicen reuisus descendit ad inferos, Plato uerò uisurus eandem propediem, ut speramus, ascendet ad superos, felicior proculdubio uicturus Florentiæ, quàm Athenis. Quam enim illic optauit quondam uisere Eurydicen, nunc primum Florentiæ uiset, habebitque tota quod mente petebat. Amplum certè iudicium ibi tantum esse nosti, ubi contemplatio cum publica gubernatione conspirat, ubi uidelicet gubernator ipse philosophatur. Augusti quidem animi est, alterum sine altero sequi, infortunati uerò alterutrum absque altero consequi, felicissimi denique pariter utrunque complecti. Viue igitur sub ampla Lauri Medicis umbra nobiscum unà cum Platone felix. Die XX. Ianuarij. M. CCCC. XC.

Concordia Iouis & Solis, Concordia collegarum.

Marsilius Ficinus Angelo Nicolino, & Philippo Valori, præclaris in Florentina Republica ciuibus.

AStronomorum princeps Ptolemæus ait, in Harmonia cœlestium Iouem cũ Sole maxime omnium consonare. Consonantia uerò hæc ad homines felicissimè personat, quotiens cœlestes illi conspectu trigono se inuicem contuentur. In hunc heri tandem conspectum conspirauerunt. Conspirantes uerò confestim uos egregio magistratu decorauere, simulq; declarauerunt, & alterum quidẽ uestrum Ioualem esse, alterum uerò Solarem. Et ambos in hoc magistratu, quemadmodum in cœlo Sol & Iuppiter concordes sunt, ita proculdubio fore concordes. Ego igitur uobis congratulor, non tam quia tantò munere exornati estis, quàm quoniam felicissimo sydere & auspitijs fortunatissimis in dignitate feliciter constituti, eodem fermè tempore, quo stella felix quodam Magos perduxit ad Christũ. XX. Ianuarij. M. CCCC. XC. In Agro Caregio.

Gratiarum actio pro immenso beneficio.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

DVo nuper iam quasi diuinum in amico meo fecisti miracula, & in uitam restituisti, & hunc nobis reddidisti mutum. Nam cùm primum te inspirante reuixit, tam grandem mox pro immenso beneficio gratiarum actionem mente cõcepit, ut parere hanc ore non possit. Laus igitur, quod inquit Dauid, esto silentium. XX. Ianuarij. M. CCCC. XC. Florentiæ.

Allegoria quomodo Mercurius cœlestium minimus, significat sapientiam uirtutum maximam.

Marsilius Ficinus Bindacio Recasolano uiro nobili & literato, S. D.

QVæris generose Bindaci subtiliter admodum, ut cætera soles, cur Deus per Mercurium cœlestium minimũ, sapientiam, uirtutum maximam, significari uoluerit. Vt igitur quæstioni breui, breuibus quoq; respondeam, admonuit hac in re nos Deus, ut meminerimus minimam esse in hominibus sapientiam. Quippe cum nobis à stellarũ minima promittatur. Docuit præterea sapientiam nec in magnitudine corporis constitutam esse, nec ab ipsa mole materiæ proficisci. Nonnunquam homines corpore, audacia, fortuna minimi, sunt sapientia maximi. Deniq; Sol quidem Deum ipsum præfert, Mercurius sapientem. Mercurius igitur nunquam à Sole discedens, significat animum duntaxat sapientem fore, qui nunquam discedit à Deo. Sol quin etiam principes significare putatur, cum igitur Sol nullam stellarum propinquiorẽ habeat incessu, quã Mercurium, admonet interea principes debere nullos habere familiaritate coniunctiones, quàm sapiẽtes, quod autem Mercurius idem, sapientiam, eloquentiamq; promittit, literarum studiosos, iubet eloquentię studium cum studio sapientiæ copulare. Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. XIIII. Februarij. M. CCCC. XC.

Pallas, Iuno, Venus, uita contemplatiua, actiua, uoluptuosa.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

TRes esse uitas, nemo ratione uiuens dubitat, contemplatiuam, actiuam, uoluptuosam Quoniam uidelicet tres ad felicitatẽ uias homines elegerunt, sapientiam, potentiam, uoluptatem. Nos autem sapientiæ nomine quodlibet liberalium artium studium, religiosumq; ocium intelligimus. Sub appellatione potentiæ authoritatem in gubernatione ciuili pariter atq; militari, diuitiarumq; affluentiam, & splendorem gloriæ, negotiosamq; uirtutem cõprehendi putamus. Sub uoluptatis deniq; cognomento quinq; sensuum oblectamenta & laborum curarumq; declinationem,

tionem contineri non dubitamus. Primum igitur poëtæ Mineruam, Secundã uerò Iunonem, Tertiam denicp Venerem nominauerunt. Tres olim apud Paridem de pomo aureo, id est, de palma & uictoria certauerunt. Consultante uidelicet Paride secum, quã è tribus potissimam ad felicitatem uiam eligeret, elegit denicp uoluptatem, cum uerò sapientiam spreuerit, & potentiam, meritò imprudenter felicitatem sperans, incidit in miseriam. Duæ tantum occurrisse tradũtur Herculi, Venus scilicet, atcp Iuno. Hercules neglecta Venere, animosam sub Iunone uirtutem est secutus, necp tamen inter mortales propterea felix, perpetuò certaminum labore uexatus, sed hunc tandem exęquat uictoria cœlo, huic denicp superata tellus sydera donat. Duæ quocp Philebo cuidam obuiæ, uoluptas, atcp sapientia, de uictoria contenderunt, atcp eo iudice, Venus Palladem superauisse uisa est. Sed paulò pòst Socrate rectius decernente, Minerua uictoriam reportauit. Spreta uerò Venus simul atcp Iuno Socratem tãdem sub falsis iudicibus agitatum, morte damnarunt. Laurentius denicp noster Apollinis oraculo doctus, nullum posthabuit superiorum. Tres enim uidit, tres quocp pro meritis adorauit. Quamobrẽ & à Pallade sapientiam & à Iunone potentiam, & à Venere gratias poësimcp, & Musicam reportauit. XV. Februarij. M CCCC. XC.

Congratulatio in noua dignitate, cum auspicijs astronomicis.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri & D. Hermolao Barbaro Patriarchæ Aquileiæ, S. D.

IOuem Poëtæ sępè Mercurium, nonnunquam Aquilam mittere consueuisse ferunt. Te uerò nascente misit utruncp, ipse enim ad orientalem plagam in arce Zodiaci sedens, Aquilam quidem sydeream iussit per cœli uerticem sub Capricorno uolare, Mercurium uerò figura quadam ex agona subire Dioscuros. Chyronem præterea suum nonam cœli pragam colere sacris & sapientiæ consecratam. Iuppiter igitur, & communis, & tuæ religionis author, uel saltem significator, cum primũ suos reuisit Dioscurus, unde Mercurium quondam demisit ab alto, te sacrum antistitẽ declarauit, Aquileiæcp prefecit, Aquileiam scilicet ædem tuæ nuper curæ prouidentiæcp commendans. Sed missis in præsentia stellis Astrorumcp portentis. Opto equidem hanc tibi dignitatẽ, mi Barbare, felicem fore idcp Deum precor cœlestium conditorem. congratulor etiam dignitati. Quæ profectò tantum abs te honestabitur, quantum plericp solent à dignitatibus honestari. Gaudeo denicp mihi seculocp nostro, quod doctrinam cum integritate uitæ iamdudum coniunctam uidimus, & iam forte potentiam cũ sapientia, quod Plato noster in primis optabat, uidebimus conspirantem. Tantum uerò bonum, & si à cœlo significatum, tamẽ ab ipso rectore cœli factum existimamus. Vale felix, & Marsilium tuum habeas commendatum. XII. Martij. M. CCCC. XCI. Florentiæ.

Heroicorum uirorum laboriosa quidem uita est, sed gloriosa.

Marsilius Ficinus Pierleono Platonico, S. D.

HErculem apud Poëtas heroem quendam præcipuè Solarẽ esse, hinc forsan coniectare licet, quod & nomen Herculis, gloriæ splendorem significat, ad Solem maximè pertinentem, & Hercules ipse monstra duodecim superauit, sicut & Sol animalia XII. Zodiaci, quasi superans curso perpetuo peragit. Heroem ergo Solarem duri celebrant labores. Huic tãdem superata tellus sydera donat. Phœbeũ quocp Leonem nostrum Apollineus Dæmon palam celebraturus, non singulari certamine, id est, duello tentare constituit, sed in hostium turbã ubicp producere, ut hinc excelsa tandem uirtus uictoriam referat ampliorem. His igitur auspicijs magnanime Pierleone in publicis passim gymnasijs feliciter certauisti. Sic denicp uicit Leo de tribu Iuda. Nam itacp primum scribendum nobis mutuo fuit, quando prorsus congratulandum. Hactenus autem frequentes occupationes tuæ non tibi solũ, sed mihi quocp diuturni silentij causam præbuerunt. Quod autem rogas, quid in præsentia moliar. Dionysij Areopagitæ scripta relego, hęc aggressus æstate superiore. Cùm primum commentarijs Plotinum finem imposuissem. Dionysius mihi solus supererat declarandus, Plato-

nicorum

nicorum proculdubio summus. Hunc igitur eodē ordine quo Platonē atq; Plotinū & transferre, & summatim interpretari conamur, Platonica uidelicet ratione. Librum eius de mystica Theologia iam absoluimus. Nomina nunc diuina prosequamur.

Procemium in Apologos de uoluptate.

Marsilius Ficinus Martino Vranio amico suo cœlitus dato, S. D.

NOnus epistolarum nostrarum liber à Martino sumpsit exordiū, decimus aūt finem iam accipit in Martino. Genius enim Martinianus, Marsilianusq; penitus idem, numerorum sibi uendicat nouenariū, amoris aūt nostri perfectio singularis denarium postulat, perfectionem uidelicet numerum. Cum uerò amor nihil desideret aliud quam uoluptatē, meritò decimus hic liber consecratus amori, finem in uoluptate facit. Voluptate, inquam, Vrania, id est, cœlesti, quandoquidem hæc Vranio dedicatur. Leges igitur alter ego, hic iam in calce decimi nonnullos de uoluptate Apologos, dedicatos tibi quidem hodie, iamdiu aūt à nobis excogitatos, dum Philebum Platonicum tractantem commentaremur, commentarium Laurentio Medici destinatum, tibi uerò cum primum occasio se obtulerit exscribendum nunc enim librarij nostri in exscribendis ad te epistolis occupantur.

Apologus. *Malus dæmon per uerisimile ad falsum, per uoluptatem trahit ad malum.*

Deus uerò per hæc ad uerum & bonum.

DEus ueritas est & bonitas, ideoq; omnia ex ueritate & bonitate composuit. Res enim quælibet quantū in integra sui puritate id quod à Deo facta est permanet, uera denominatur. Quatenus uerò alijs conducit ad aliquid bona alijs nuncupatur. Item quatenus intra se aliud sui conducit ad aliud bona sibi. Impressit aūt Deus ueritatem rerum uerisimile quasi nota, bonitatem uerò uoluptate perfudit quasi esca, ut occulta cuiusq; ueritas per imaginem uerisimilem indagaretur, ac deinum per omnium ueritatē Dei ueritas. Rursus, ut per uoluptariā escam singula ad bonū per se latens, allicerentur, perq; bona omnia ad Dei bonum. Cum uerò dæmon inuidus Deū, partim uerisimili nota, partim bona simili esca, ad se traherē cuncta ipse similiter ad se omnia traheret. Itaq; notā uerisimilē & boni similem escam ad diuinæ illius expressit similitudinem, adhibuitq; tùm illam falsò, tùm stanc malo, quo fit, ut per illā mētes ad falsum, per hanc affectus trahat ad malum, ac deniq; ad se ipsum. Ipse enim cum à diuina ueritate bonitateq;, quasi rebellis, & alienissimus sit, falsitas quædā est atq; malitia. Hinc Plato malorum escam in Timæo nuncupat uoluptatem.

Apologus de bonis atq; malis.

ERant quondam duo quædam sola, bonum, scilicet atq; malum. Quamdiu uerō bonum generabat, nihil malum ad generandum haud irritabatur prę superbia, putans se solum posse bono resistere. Incœpit tandē bonum generare bona, tūc malū extimescens sibi à bono atq; bonis, concupiuit contra hęc generare mala. Cum uerò ob sterilitatem non posset desfendo, sortem suam inuocauit fortunam, qua fauente, cœpit generare mala, atq; contrario modo, quàm bonū bona. Videns enim bona referre bonum ad ipsumq; cōferre, habere uirtutē, serua id in quo sunt salute sua concordare inter se, habere à tergo uoluptatē, contra hæc obiecit opposita, scilicet degenerationem impedimentum numerosam turbam inpatientiam eius, scilicet quod sustinet bonum. Item ineptitudinem, ad uaria simul bona. Deniq; uoluptatem posuit in fronte mali reprehendes unà cum Momo bonum ipsum, quod escam boni occuluisset. A tergo bonis eam subdēs, quàm fortè rectius proposuisset. At uerò bonum ipsum ne regnū suum à malo dissolueretur, constituit primo quidē mala pati, contraria duo, scilicet malum alterum, atq; bonum, cum bonum bono contrariū esse nequeat. deinde ut malum

non modo alterũ destruat malũ, sed etiã seipsum. Siue enim per defectũ fiat, siue per excessum, destruit tandẽ fundamentũ quo sustinetur, à quo seorsum stare nequit. Hinc fit ut malũ uirtute infinitũ esse non ualeat, bonũ uerò ualeat. Deniq; constituit ut mala & si uoluptatis escã præferunt breui tamen in dolorem decidant diuturnum. Hoc significauit Pythagoras dicens: Ab animali caudam habente nigram abstine, id est, à uitijs.

Apologus. De uoluptate, quæ uicit ambitiosos, uicta est à Pallade.

VOluptates quondã cum audirent se ab ambitiosis concionatoribus passim uituperari, in unum pro sua defensione conspirantes, Patronã causæ impudentiam elegerunt, his uerbis. Vide impudẽtia, quàm ingrati omnes erga nos sint? Quippe cum in nobis tota illorum sita sit felicitas, attamen audeant palã nos improbare. Tunc impudentia ignauiam uestram, inquit, admiror, nempe cum illos illorumq; ædes possideatis, non audetis saltem è fenestris portisq; uestros interdum uultus populo demõstrare, quo intelligãt omnes in delitijs uos apud illos haberi, atq; idcirco ab eis uituperari, ne quis uos inde surripiat. Post hæc uoluptates impudentiæ fretæ cõsilio atq; insuper ope, uultus per fenestras aperuere suos. Hinc factum est, ut ambitiosi illarum uituperatores omnem apud populum fidem authoritatemq; amitterent, & qui uoluptatẽ uituparauerãt, ab ipsa uicissim ubiq; uituperarentur. Postquam uerò uanos falsosq; uicere hostes, reliquum erat, ut aduersus ueros hostes legitimosq; Philosophos se defenderent. Quoniam uerò uoluptati Mineruam anteponunt, iudicium, aduocata nuper temeritate, in Iouem est translatum. Cum igitur peruentum esset ad Iouem, temeritas in uoluptatum causa declamatrix, ius ait esse Mineruam in iudicium accersiri, quã suprà quam fas est sectatores eius uoluptati omnium dominæ anteponãt. Pallas accersita comparuit. Repente obijcit ita temeritas. Nec tua, ô Iuppiter, Pallas ex ore Philosophorum uoluptatem nihili pendens, se tuam esse filiam gloriatur. At ego respõdeo, uoluptatẽ ipsam sub Veneris nomine ex te natam, uoluptatis uerò filiam sub sapientię nomine esse Mineruam, quàm uoluptatis cuiusdã gratia Philosophi cuncti sectãtur. Quid plura? Ex te nata Venus est, quod si ex tuo prodijsse capite se iactet Pallas, asseremus, & ipsam abs te cum uoluptate progenitã. Ad hæc Pallas. At ego te ô uoluptas affirmo ex me ortam tùm penes Iouem sapientiæ beneficio seipso gaudẽtem, tùm apud homines ex me quoq; uariorũ inuentrice oblectamentorũ, imò uerò ex mea apud philosophãtes imagine. Hi enim imagine quadã mei splendoris delectant, atq; rapiuntur. Tunc temeritas dialecticas, ait, mittamus, argutias. Voluptas utpote simplex & innocẽs eiusmodi se non munit aculeis. Circumspice Iuppiter quàm amplum sit uoluptatis imperium, en Venus, en Cupido huius stipulatores, huius & pedissequę gratiæ, huius & hortorũ Deus ipse minister. Huius in popina Ceres, atq; Bacchus in penu. Huius Ambrosia nectareq; cœlestes cunctis uescuntur. Quid memorẽ Martẽ Deorum ferocissimũ? quid te ipsum Iuppiter? quid cæteros Veneris passim illecebris irretitos? Et quod cæteri uiolẽtia tandem uix assequuntur, uixq; retinent, unà hęc uno quodam nutu feliciter implet, nullum trahens, omnes uolentes ducens, retinensq; libentes. Neq; solum quæ in terris uiuũt sed quæ in cœlo, & quæ cœlum ducunt, ipsa ducit. Neq; uiuentia solum, sed etiã non uiuentia rapit ad sua quæq; uoluptas. Cæterùm ne Pallas uel Diana, uel Vesta suã iactent sterilitatem, imperiumq; uoluptatis effugiant, Voluptas, ô Iuppiter, ipsa & Palladẽ iubet arcubus & uenatione Dianam, & Vestã laribus delectari. Ad hęc indignata Pallas, ô Iuppiter mox uidebis quàm fortis sit uoluptas hæc, quę tam insolenter omnium gloriatur imperio. Accerse huc pauorem non Deorum tantum, sed omnium abiectissimũ. Exclamauit Iuppiter, heus pauor. Confestim ad ipsam pauoris aduocati nomen, uoluptates omnes trepidæ unà cũ temeritate fugam arripuerunt. Tunc omnes risere cœlicolæ fugamq; tã uilem ridiculo damnauere iudicio. Deniq; Pallas Deorum sententiã sic obsignauit. Quid nam pauore uilius? Hæc enim ex eo quod non est creatur, quãdo ex absentis mali fit imagine. Hic rursus ex eo quod nõ est necatur, quando ex absentis boni imagine perditur, pauore uerò tã uili uilior est uoluptas. Hęc enim nõ ab ipso solum, sed ab eius umbra fugatur, quando non solum putens, sed cogitans pauorem subitò fugit. Imò, ut uerius loquar, interit, atq; ut maiori cũ ignominia pereat, nõ in simile quicquam

quàm amicum esse transformatur, sed in hostem, & id quidem subitò, dum in uita conuertitur in dolorem.

Apologus. De uoluptate, quod non sit cum ipsa congrediendum, neq; in terris speranda.

CVm cognosceret & Iuppiter animas ad cœlum nõ redire, quia uoluptate in terris detinentur, misit Martem atq; Vulcanum ceu fortissimos, & armo ad uoluptatem interimendam, sed ij in primo congressu, utpote iuuenes uoluptatis illecebris deliniti, arma deposuere. Misit iterum Palladem armatam & sapientẽ, putans illos ob temeritatem succubuisse. Ad hanc ergo Voluptas ait. Nónne te pudet ô Pallas, deam uestitam, armatam certare mecum, humana, inermi, nuda. illa respondit, sic placet tecum certare, quo te superem. Ad hæc illa, cum neq; gloriæ, neq; utilitatis in certando rationem habeas, neutrum enim uicta me consequeris, constat teipsa duntaxat uictoriæ uoluptate deuictam, certare nulla gloriæ uel utilitatis habita ratione. Tum pallas uerbis conuicta, prorumpit in uerbera, telumq; sæpius in eam direxit. At illa cum natura cedens est, atq; subintrans & frugacissima, ictus protinus declinabat. Ergo Pallas latum clypeum in caput eius protendit, at illa clypeum penetrauit, adeò enim ad penetrandum est potens ut corpus animamq; penetret, Post hæc aduocauit Pallas dolorem, quo hoste contrario perderet uoluptatem. At quoniam contraria se mutuo non accipiunt, dolor non in Voluptatis faciem irruebat, sed iuxta tendebat in latus. Tũ Pallas una cum socio Vulcano, acceptis follibus extenuareq; & resoluere uoluptatem molliebatur. Neq; potuit extenuare eam, cùm tenuissima sit, neq; resoluere in ulterius aliquid, cum sit ultimum. Cùm enim quæritur quare quis facit hoc? non respondetur, propter illud. Rursusq; quæritur, quare illud? ac respondetur, quia placet. Si quæratur iterũ, quare placet, non aliter respondebitur, quàm quia placeat. Palladem ergo pallidam præ dolore, quia Voluptatem non persuasit, ad Iouem redijsse ferunt. Tunc ea, utpote à fluxu proprio, properantior aggressa Iouem ait, ô fili, nunc agnosces tibi opus esse senis Saturni consilio, cui hactenus abstulisti regnum, & in palatij penetralibus occlusisti. Actiua uidelicet uita homines à contemplatiua plurimum distrahente. Reseratis ergo ianuis conuocatur Saturnus ad consultandum. Tum ille duo sunt ait principia motus. Voluptas quidem prosequendi, dolor autem fugiendi, indolentia uerò neutrum facit. Non ergo uoluptas interimenda, alioquin animæ cœlum non petent, uoluptate etiã hic extincta. Sed Voluptas huc trahenda, dolor apud homines relinquendus ut inde huc cũcti confugiant. Placuit senis cõsilium, mittuntur dæmones Martis Vulcaniq; satellites ad uoluptatem corripiendam. Timebatur enim ne dij illius pulchritudini indulgerẽt, & cederent. Constabat autem dæmones nullam rationem pulchritudinis habituros. At dæmones nunquam uoluptatem tenere manibus potuerũt, mollitie lubrica anguillas mirabiliter superantem. Eius enim mollitiem confirmat assiduus molliũ dulciumq; usus & habitatio. Voluptas deniq; & Deos, & dæmones superauit, ut nemo audeat cũ illa congredi. Fugienda enim est potius quam inuadenda. Verùm ne diutius in diuina nomina delinquamus, fateamur Mineruam in terra, & Deos in terra alios, id est, humanam sapientiam, & potentiam plurimam uoluptate deuinci, sed eam à sapientia diuina superari. Nam Saturnus iterum unà cum Minerua deliberauerunt, ut tentandum esset uoluptatem rapere non per uiolentiam illi oppositam, imò per gratiam eius amicã. Miserunt ergo Mercurium, Apollinem, Musas, Gratias, ad Voluptatem sursum alliciendã; Mercurius ad eam primus orationem habens, dissuasit Voluptati in terris moras trahere inter hostes suos, timorem, dolorem, iram, odium, inuidiam, laborem, & pauperiem, atq; morbum. Phœbus quoq; eam cithara deliniuit, Musæ Cantilenis, & modulis, Gratiæ saltibus atq; choris. His enim pellecta Voluptas inseruit se canentibus Musis, manibusq; porrectis implicuit se Gratijs blande ludentibus. Itaque numinibus his canendo atq; ludẽdo cœlum repetentibus comitata uoluptas cœlo inuecta est. Terra à uoluptate deserta est, hinc ergo illuc abeundum, ita tamen ut abeundo te retro ne uertas, ne Orphei more, perdas præmium. Sed quonam tempore uoluptas aufugit in cœlũ? Quo & Astrea originalis, scilicet iustitia Adam peccãte. Sed ne mortales orbati uoluptate inter

tot aduerſa ſe afflictarent & perderent, Iuppiter miſeriæ noſtræ miſertus, dum abſtulit uoluptatẽ, ſpem nobis multiplicauit. Sed fallit ſpes uoluptatis hic conſequendæ, id eſt, ex rebus mortalibus reportandæ. Nam ad Mineruam tranſlata eſt, Mercurio, Phœbo, Muſis Gratijs perducentibus. Quamobrem Voluptatem plenam penes diuinam ſapientiam tantum aſſequi poſſumus, delectationem etiam quandam ex liberalibus diſciplinis. Poſt hæc Pluto rex terræ, uidens ſublatam ſibi eſcam detinendarum apud inferos animarum, cogitauit ſaltem eſcam fingere aſpectu ſimilem Voluptati. Acceptis ergo ueſtibus fucisq; à Voluptate relictis, quib. in terris ſolebat uti (in cœlum enim abijt pura) ſubornare & ſubſtituere alium pro uoluptate decreuit, neq; tamen ſubornauit dęmones, miniſtri etiam neceſſarij ſunt, neq; animas, adiudicatę enim ſunt, ſed aliquam furiarum, non iram, non inuidiam, odium, timorem, dolorem, nõ enim his, uelut nimium diuerſis, congruebant ueſtes, & calcei Voluptatis, ſed ſubornauit iacturam, quàm nouerat ſemper terrenæ Voluptati familiariſſimam. Hinc admonẽdi ſumus, ut Voluptatem procul effugiamus, alioquin ſub Voluptatis prætextu in latentem iacturam protinus corruemus.

FINIS.

MARSILII FICINI Florentini Epiſtolarum,

LIBER XI.

Epiſtola de dono argentei calicis.

Georgius Heriuart Auguſtienſis Marſilio Ficino Platonico, S. D.

QVotiens animo repeto, repeto autem quotidie, &, ut uerius loquor, ſingulis horis, fauſtum illum & iucundum diem, qui mihi dulcis conſuetudinis & amicitiæ tuæ initium attulit, libet illum ea celebritate dignum exiſtimare, qua ſolet natalis dies celebrari, ac (ut mos erat antiquis) lapillo illum candido notare. Is etenim fuit, qui mihi eminens illud ingenium tuũ, egregias uirtutes, ac mellifluam illam, quæ in te cumulatè uiget, dicendi copiam notam reddidit. Quæ omnia tanti facio, ut tibi qui his ſis ornatus, me totũ dederim & dedicauerim. Nec quicquam maius habeam, quàm ſi datur occaſio, ut tibi omnibus in rebus ualeam gratificari, & ut opera mea, cura, ingenio, quantulumcunq; eſt, ubicunq; ſim, uelis uti. Quod ut facias uehementer etiam atq; etiam rogo. Mitto nunc ad te argenteum, uel, ut ſic loquar, potellum friuolum ſane, & puerile munuſculũ. Quippe ſunt uirtutes tuæ tales, quæ mereantur amplioribus muneribus condonari. Sed ut ita, ut es, humaniſſimus, id non minus, ſed amicitiæ noſtræ nuper initæ & tuæ in me humanitatis aliqua ex parte pignus & teſtimonium appellabis. Sicq; exiſtimabis me id ad te eo animo mittere. Vale & me ama. Datum Venetijs. Idus Aprilis. M. CCCC. XCI.

Reſponſio pro dono argentei calicis.

Marſilius Ficinus Florentinus Georgio Heriuarti Germano, S. D.

EST mihi à teneris annis, mi Georgi, naturalis quædam cũ Germanis beniuolentia, cauſis occultis conciliata, itaq; Florentinorum ſocij Miniatẽſes, germanum genus, præ cæteris hoſpites noſtri ſunt, & familia Picorum atq; Caualcantum à Germania ducẽs originem nobis eſt amiciſſima. Quamobrem ſi Germani comiter

miter omnes mihi sunt germani, quid dicā de uiris amicisq; inter uos egregijs? De Martino Vranio amico cœlesti? De te insuper optimè, mi Georgi? profectò quicunq; mihi plusquam germanus est, is extra controuersiam est alter ego, ut non mirum sit, si uestra uobis charissima sunt, mea quoq; uobis in primis tanquam uestra placere. Vtinam quātus apud uos sum amici, tantus & apud me uirtute forem. Beneuolentia certè talis erga te sum, qualis est ipse calix nuper abs te mihi dono datus, extra quidem argenteus, sed aureus intus. Arbitror & ingenium tuum, sub argenti specie aurum illud habere, quod Socrates & in Phœdro suppliciter à Deo petit, & in repub. in Heroicis agnoscit ingenijs. Deniq; quantum nobis grata fuerit epistola tua, ac munus acceptum, testis erit undecimus epistolarum nostrorum liber, ab epistola tua in primis adscripta, & hac responsione mea sumens exordium. Vale felix. Ac si Marsilium amas ama Martinum cognomine Pnyngerum, si me cupis amore quodam cœlesti complecti, Vranium Amorē meum tota mente complectere. XXIX. Aprilis. M. CCCC. XC.

Quomodo aliquis sub aliena persona cogitanti sibimet occurrat.

Marsilius Ficinus Pierleono Complatonico suo, S. D.

ACcepi literas Pierleone tuas amoris & gratię plenas, atq; ut uno uerbo laudem, re uera Platonicas. In quibus sanè scribis, cum primum Platonicum aliquid occurrit tibi, succurrere mox tibi Marsiliū, sed caue ne te forsan exterior fallat imago. Reor equidem ipsum ibi Pierleonū sub Marsilij persona latere. Siqua enim humana species tibi res Platonicas contemplanti se offert, probabile est speciem maximè Platonicam præ cæteris se offerre. Quid autem in rebus humanis Platonicum magis, quàm Leo magnus Solis Platonici domicilium. Forte igitur, quemadmodum & Narcissus, te ipsum intuens, opinaris alium intueri. Pręcipuè uerò Marsilium cuius imaginem ardens te induit amor. Sed quoniam incidimus in imaginem, scis profectò rationem inter imaginationem intellectumq; mediam esse, atq; in eam hinc quidem ab imaginatione confluere imagines naturalium, inde autem ab intellectu influere species diuinorum. Quamobrem sæpè contingit ut diuina quædam species apud humanam rationem imaginem quandam subeat naturalem, itaq; quod intus diuinum est sæpè rationis oculis appareat naturale? Quid? si ratione simili Pierleonus sub figura Marsilij sibi sæpè sit obuius? Sed de his quidem hactenus. De Dionysio Areopagita rectè admodū sentire mihi uideris: mihi certè nec ulla scientiæ forma est gratiosior, quàm Platonica, neq; forma hæc usquam magis, quàm in Dionysio ueneranda. Amo equidē Platonem in Iamblicho, admiror in Plotino, in Dionysio ueneror, sæpè uerò suspicor antiquiores Plotino Platonicos, Ammonium atq; Eunumium aut his, fortè priores, legisse Dionysij libros antequam nescio qua calamitate Ecclesiæ delitescerent. Atq; illinc in Plotinū & Iamblichum Dionysij scintillas uerè Platonicas fuisse transfusas. Vnde tātus sit ignis accensus. De Dionysio satis gratus admodum mihi erit Galenus de dogmate Hippocratis atq; Platonis. Sæpè de te apud Laurētium Medicem uerba fiunt. Amat profectò te mirificè, sicut solet, ut par est, admodum ueneratur. XII. Maij. M. CCCC. XCI. In Agro Caregio.

Ad magnos pertinet beneficia conferre etiam non merentibus.

Marsilius Ficinus Reuerendo in Christo Patri & D. Raphaëli Riario sancti Georgij Cardinali suppliciter se commendat.

ET si nulla forte merita sunt, quibus impetrare apud te quicquam debeam, audebo tamen non nihil gratia poscere, non meritis quidem cōfisus ullis, sed & mea in te obseruantia, & tua in omnes clementia fretus. Iustum quidem, sed humanum est beneficium præstare merentibus, clementissimū uerò est atq; diuinum largiri etiam non merentibus. Magnum certè sacrumq; antistitem, magna inprimis diuinaq; decent.

Charitas

Charitas & pietas potißimum est sapientis officium.

Marsilius Ficinus Martino Vranio Germano dilectissimo suo, S. D.

VTinam mihi tantum sapientiæ foret, ut & promissis pro me tuis, & expectationibus aliorum satis quandoque facere possem, officio quidem meo fermè iam pro uiribus satis feci. Adolescentes enim quos nuper ad nos gratia disciplinæ misistis perlibenter excepi. Pio statim apud nos hospiti commendaui. Dabo indies operam ut beneualeant, ut educentur, erudianturque quàm optimè. Meam saltem eiusmodi diligentiam, optimè mi Martine, parentibus adolescentum uestrisque principibus quibus sapientiam promisisti, promittito. Hactenus & ipse fideiussor eris, ut spero, ueridicus, ut ego satis forte fecero, si pro expectatione sapientiæ inprimis præstitero charitatis & pietatis officium, pietas enim summa quædam apud Deum sapientia est. Primo Iunij. M. CCCC. XCI.

Purgatio de literis non redditis.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri & D. Raphaëli Riario sancti Georgij Cardinali suppliciter se commendat.

CHristophorus Marsupinus familiaris noster, Florētiam nuper Roma reuersus, statim post prima salutationis uerba, narrauit, quantum me tua clementia diligat. Quo quidem nihil gratius audire poteram. Sed hoc interim molestum mihi fuit, quod mox negligentiæ criminari me cœpit quasi nullas post discessum hinc tuum ad te literas dederim. Sed ego statim huic archetypū epistolarum mearum aperiens, quatuor saltem legi literas ad te hoc tempore missas. Certè nimis infortunatas itinere, inquam, Romano. Nondum enim ad te peruenisse uidentur. Quæ tamen alibi feliciore fortuna fretæ non solum per omnem Italiam, sed etiam in Hispaniam iamdiu Galliam, Germaniam, Pannoniam, peruolarunt, obseruantiam & reuerentiam erga te meam ubique iam præter, quàm Romæ testificantes. Quamobrem non quia nullas, sed quia paucas epistolas ad te miserim iure culpandus eram. Sed utinam quæ natæ semel infortunatæ uidentur, fortunatiores saltem hodie renascantur, ut ad felicem Patronum melioribus usæ fatis quandoque perueniant, clientulumque commendent. IIII. Iunij. M. CCCC. XCI.

Pro Adolescentibus è Sueuia mißis ad academiam Florentinam.

Marsilius Ficinus Ludouico Nauclero & Ioanni Phorcensi Germanis Iurisconsultis, S. D.

SCribitis ad nos uestroque nomine Germaniæ Principes, Florentiam adolescentes erudiendos tanquam academiam mittere. Sed ea interim elegantia scribitis, ut non ad academiam filios, imò ex academia mittere uideamini. Atque apud exteras nationes perquirere uobis iam domesticam disciplinam. Quæ rerum uicissitudo est? Quantum insolentes plerique more Sophistarum aliena temere profitentur, tamen uos modestissimi uiri uel propria, ritu Socratico, diffidemini, hoc præ cęteris admirandi, quod quàm curiosè multi lapillos terræ uisceribus reconditos perscrutātur, tam accuratè uos cœlestem sapientiæ splendorem ubique Gentium prosequamini. Quamobrem incredibili quodam amore erga uos affecti, adolescentum uestrorum, curam pia mente suscepimus. Et inprimis insigni pietate hospiti commendauimus. Dabimusque indies operam, ut ager natura fertilis frugem quandoque proferat felicissimam. Vos igitur bono animo estote, & principibus uestris nostro nomine respōdete, Magnanimum Laurentium Medicem, cuius & ipsi clientes sumus, adolescentum prouidentiam libentissime suscepisse. V. Iunij. M. CCCC. XCI. In agro Caregio.

De qua

De quatuor speciebus diuini furoris. Item laudes Medicis Laurentij uera.

Marsilius Ficinus Petro Diuitio literis & moribus ornatissimo, S. D.

CVm iamdiu Platonem nostrum in cõuiuio audiuisses de amore latissimè disputantes, desiderarésque preterea compendiariam quandam de amore sentẽtiam, libellum dedi legendum hac de re nobis in adolescentia poëtica facultate pręstantem nostra compositum ad peregrinum, alium adolescentem. Memini equidem quàm mirificè delectabaris audire amorem ipsum reuera non esse libidinẽ, sed furorem quendam excellentibus ingenijs diuinitus instigatum. Præterea diuinum furorem, tanquam genus quoddam, quatuor in se species continere. Amorem poësimque & uaticinium, atque Mysterium. Et amorem quidem à Venere, à Musis uerò poësim, sed ab Apolline uaticinium, à Dionysio Mysterium proficisci. Qua denique ratione alia hominum ingenia ab alio plurimum alioque numine uarijs furoribus agitẽtur. Reliquum erat ingeniosissimè Petre perquirere, nunquid ingenium idem à pluribus, ut ita dixerim, Dijs simul afflari possit, uarijs inde furoribus concitatum? Iam uerò de amore quidem atque poësi quæstio non admodum difficilis esse uidetur. Nam Homerum, Pindarum, Callimachum, Sapphon, Maronem, Poëtico simul amatorioque instinctum percitos fuisse non dubitamus. Vaticinio insuper Epimenidem, atque Sibyllam. Sed præter hæc etiam mysterijs inspirari, soli, ut aiunt, dijs geniti potuêre, qualem Gentes Orpheũ, qualem nostri Dauidem fuisse tradunt. Cognouimus & nos ingenium nostro seculo felicissimum, quatuor has æquè furorem dotes à quatuor numinibus consecutum, poëticum sanè, amatoriumque spiritum sub Musis Venereque cœlesti iamdiu in ipso adolescentiæ flore concepit. Quod quidem ubique suauissimi cantus & miranda prorsus eius carmina personat. Sed uaticinium hausit ab Apolline iam adultus, quo certè mirabili quadam mentis sagacitate cœlitus insita, frequenter futura discrimina, priuatim publicéque præsagiẽs, medicam periculis manum adhibet, & Phœbea statim uirtute medetur. Mysticum uerò furorem à Dionysio propè iam maturus feliciter est adeptus. Dionysiam ebrietatem Theologi ueteres excessum mentis definierunt, à rebus quidem mortalibus segregatæ, secreta uerò diuinitatis Mysteria penetrantis. Bacchus amat colles. In collibus Ambre Agnanæque uallens Laurens ille Phœbeus Dionysio nectare passim ebrius debacchatur. Tum uerò afflatus ex alto cœlestia super hominem carmina fundit ore rotundo, profunda quorum sensa nullis unquã penetrare fas est, nisi ingenijs simili quodam furore correptis. Rapit uerò secum noster ille Patronus, nonnullos interdum attẽtius atque felicius audientes, in eos uidelicet præ cæteris ubertate furoris exuberãs. Qua uerò ratione percitus ipse numine alios fermè similiter concitare ualeat, docet Plato noster in libro, qui inscribitur Ion. Vbi ingenti cuidam Herculeo lapidi ferreum annulum subdit exiguum, mox facilè rapiendum, primo statim annulo subnectit secundum, tertium uerò secundo, quartumque deinceps. Cathenamque conficit annulorum à magnete subinde pendentium, per quos attrahendi uirtus à priore deinceps in cõsequentem repentè transfunditur. Eadem ratione putat à Phœbo Musam rapi, ab hac poëtam, à poëta corripi similiter audientes. Mysterium hoc his forte carminibus Virgilius imitatur. Quæ Phœbo Pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit, Vobis Suriarum ego maxima pando. Sed Surias in præsentia nominasse nolim, ubi non de Suriarum, sed de Gratiarum furore tractamus. Quo quidem Patronus noster abundans, Petre felix, & te pariter atque me, cęterosque suos obseruatores afficit protinus, affectos corripit, correptos occupat, occupatos mox incomparabili quadam uoluptate perfundit. Quamobrem tantò beneficio hinc affecti in ardentissimo eius amore perseueremus, in quo singulariter amando, diuinum quotidie reportamus instinctum. VIII. Iunij. M. CCCC. XCI.

Vera

Vera laus Marci cardinalis sancti uiri.

Marsilius Ficinus Anthonio Calderino dilectissimo suo, S. D.

PEtrus Fannius noster uir doctus & probus, multis heri testimonijs comprobauit singularem beneuolentiam erga me tuam, pluribus iamdiu tuis in me officijs cōfirmatam, cum uerò multis de causis plurimum tibi Calderine debeam, hac debeo certè quàm plurimum, quod sanctum illum uirū Marcum diui Marci cardinalem, & iamdiu reddidisti nobis amicum, & quandoq; Patronum in nostris periculis præstitisti, cuius quidem obitu non possemus grauiter non dolere, nisi speraremus hunc è cœlo, ubi beatam agit uitam, certiore quodā in dies patrocinio nobis aspiraturum. Hic certè, quod te non latet, Dauidicum illud, Anima mea in manibus meis semper, & uiuens, & moriens impleuisse uidetur. Atq; illud Euangelicum attigisse, potestatem habeo deponendi animam meam. Ita enim prædixit, horam ita lætus, & quasi pro arbitrio discessit è corpore, ut non mori quidem; sed sponté peregrinari, imò redire in optatam patriam uideretur, immortalis uitę mortalibus exempla daturus, nouumq; lumen cœlestibus luminibus accessurus. Felix igitur mi Anthoni ob hanc maximè causam amicitia nostra, quod sub patrono confirmata est omnium felicissimo. Vale feliciter, ac me, ut soles, ama, singulariter te amantem. XXIX. M. CCCC. XCI.

Rationes negotiorum suorum amico reddendæ.

Marsilius Ficinus Martino Vranio Prænyngero amico unico, S. D.

CVm neminem te, perquā dilectissime mi Martine, chariorem habeam, iure nulli potiusquam tibi quotidianas rerum nostrarum rationes reddere debeo. Valeo equidem bene, quantum habitudo, ætas, æstas, assidua literarum studia ferunt. Prosequor ut iampridem scripsi, diuina Dionysij nomina. Recognosco Plotinum interea dum exprimitur à librarijs, quatuor posthac aut ad summum quinq; mensibus, ut arbitror, erit expressus. Exscribitur tibi nostrum commentarium in Philebum, mitto nunc eius partē quinterniones octo, alios uerò reliquos breui accipies. Venetijs quotidie Platonis Theologię libri iterum, & ut aiunt diligentius imprimūtur. Adolescentes commendati nobis, prospere ualent, multumq; indies literis moribusq; proficiunt. Singularis quidem noster amor exactissimam singulorū rationē exigit, sed negotia prohibent, his ergo cōtentus, felicissime Vale. XX. Iulij. M. CCCC. XCI.

De simplicitate & integritate morum.

Marsilius Ficinus Pierleono Complatonico suo, S. D.

SAlue salute dignissime Pierleone, uir omniū integerrime, imò & omniū simplicissime. Verùm Plato noster in Symposio quidem nullos nostris seculis nasci integros existimat, sed diuisos. In Timæo aūt atq; Phœdro duplices affirmat omnes. Teigit quādo integrum simplicemq; appello non huius quidem seculi filium iudico, sed alterius, in quo ut Plato inquit, homines quondā integri pariter atq; simplices nascebant. Quādiu uidelicet regnabat quædā in humanitate diuinitas enim integritas eadē est, atq; ipsa simplicitas. Naturalia uerò multiplicem habent integritatem. Monstra deniq; ab integritate simul, & simplicitate degenerant. Sed mysteria uix admittit epistola, sortes uidelicet facilè. Vide igitur Pierleone mi alter ego, quàm similē in plerisq; sortē nacti sumus, disciplinæ Medicem, in cœlestibus eundem, ut coiecto, Saturnum ducem quoq; Platonem, Patronum rursus eundem Laurentium Medicem, Platonicarum disciplinarū instauratorem, amicos prorsus eosdem, inimicos autē ipsi nullos, amamus enim omnes, solùm sorte non amaturi, siquis deniq; deprehensus fuerit solum amare seipsum. Mores præterea nostros quis non similes dixerit? Simulare namq; uel assimulare, pariter uterque nescit. Simulatores dissimulatoresq; similiter utrumque fallunt. Sed fallant,

utrumq; fallunt. Sed fallant, (utcunq; lubet) iterũ atq; iterũ, modo ipsi iã falsi, quandoq; nos quoq; falsos mutatis moribus non efficiant. Vale feliciter in tua integritate simplicitateq;, in uita etiam ingrata sorte uicturus. XX. Augusti. M. CCCC. XCI.

Procemium in Platonis institutiones.

Marsilius Ficinus Philippo Valori dilectissimo suo, S. D.

ANno salutis humanæ. M. CCCC. LVI. Quo ego equidẽ annos ætatis agebam tres atq; uiginti, tu uerò natus es, primitias studiorũ meorum auspicatus sum à libris quatuor institutionum ad Platonicam disciplinam. Ad quas quidẽ componẽdas adhortatus est Christophorus Landinus amicissimus mihi, uir doctissimus. Cum aũt ipse, & Cosmus Medices peregissent eas, probauerunt quidem, sed ut penes me seruarem consuluerunt, quoad Grçcis literis erudirer, Platonicaq; tandem ex suis fontibus haurirem. Eas enim partim fortuita quadam inuentione, partim Platonicorum quorundam Latinorum lectione adiutus effeceram. Platonem deinde Platonicosq; Græco aggressus, institutiones illas paulatim libris sequentibus emendaui. Neq; tamen librum ipsum placuit abolere, quem tanquam liberum primogenitum meũ, eo anno genueram quo tu natus es, mihi certè, & obseruantia filius & perpetuo quodam fauore patronus, nunc igitur tu mi Valor dilectissime fili fratrem tuum fraterno precor amore complectere, in Valorũ laribus ineunte iam ætate mihi domesticis, optato prorsus Valore uicturum. Vale, Nouembris. M. CCCC. XCI.

Gratiarum actio.

Marsilius Ficinus Martino Vranio Prænyngero amico unico, S. D.

IOannes Streler ille uester, ac propè iam noster, legit mihi hodie partem epistolæ ad se tuæ, amoris erga nos ardentissimi plenam, qua præterea significabas te natalem nostrum, & doctorũ cœtu, & magnifico sumptu celebrauisse. Ego igitur tantę huic erga nos pietati tuæ facere non aliter satis possum, nisi te tantum amauero quãtum me. Incomparabilis autem amoris erga te mei, suauissime mi Martine, testes erunt non solum epistolæ nostræ, uerumetiam libri quidam in posterum nobis edẽdi. Viue igitur mi Martine felix, non minus mihi semper, quàm mea uita charus. Mitto ad te reliquum commentarij nostri in Philebum, quinterniones quatuor. Plotini librorum impressio proximo huic Martio erit, (ut arbitror) absoluta, magnifico Medicis Laurentij sumptu, formaq; Regia, constituit mox quoq; Platonis nostri libros eadem exprimi dignitate. Ego uerò curabo pro uiribus ut emendatior sit expressio secundo, quàm prima. Præterea libros singulos in capita multa capitulaq; distinguã, & inscriptionibus, quàm certissimis, tanquam formulis declarabo. Dionysij libri iamdiu uobis incœpti propter occupationem eiusmodi aliquantò tardius absoluentur. Vale XXIIII. Nouembris. M. CCCC. XCI. Florentiæ.

In librum de uita dono datum.

Marsilius Ficinus Mazingo insigni physico amico inseparabili, S. D.

SAlue salutis nostræ, (Deo authore) curator, amice prorsus inseparabilis. In primis fortè mirabile, cur inseparabilem amicũ potius, quàm aliter nominauerim. Quia uidelicet quos cœlum cõiunxit, terra minimè separabit. Quo enim pacto infima mundi terra nostros animos per locorum distantiam disiungere poterit, quos altissimus planetarum suis in ædibus amore coniunxit. Amore, inquam, tàm durabili, quàm stabilis est ipse Saturnus. Beniuolentiæ uerò tàm firmę pignus esto uita isthæc penes te mea. Nec immeritò uitam istam tibi probandam colendamq; committo, cui iampridem meam hanc meorumq; uitam commisi curandam.

Philosophica ingenia ad Christum perueniunt per Platonem, in Augustino Aurelio contigit.

Marsilius Ficinus Florentinus Ioanni Pico Mirandulano Conphilosopho suo, S. D.

SCribis amice quàm optimè, (quod mihi omnium est gratissimum) te multis quotidie suadere, ac iam persuasisse nõnullis, ut epicurea impietate relicta, uel Auertoica quadam opinione posthabita, piã de anima Deoq; sequantur Platonis nostri sententiam. Per quam sanè quasi mediam quandã uiam, Christianam pietatem deniq; consequantur. Salue igitur uerè piscator hominum. Qui enim uulgaribus ingenijs persuadent, pisces uel potius pisciculos captare uidentur, sed qui egregijs, piscatores hominum indicantur. Hos fortè magnos pisces nuncupat Euangelium, quib. comprehendendis nec rete quidem scinditur. Nostrum uerò Mirandula rete nunc est Platonica ratio, quę quidem si modo ritè trahitur sub Christiana ueritate non scinditur, sed permanet integra dum impletur. Nullos legisti Philosophos quondam, nisi Platonicos Christianam suscepisse religionẽ. Meritò igitur Platonicis, (ut ita dicam) retibus altissima quæq; Christo piscaris ingenia. Vtinam tres saltẽ eiusmodi religioni piscatores adessent, ut grandes nulli pisces pelago superessent. Sed heu miseri uel infortunati potius, messis quidem multa, operarij uerò pauci. Quo igitur pauciores mi Mirandula sumus, eò frequentius nobis uehementiusq; laborandum. Vale.

Commendatio.

Marsilius Ficinus Francisco Soderonio Episcopo Volaterrano, S. D.

MArtinus Vranius è Germania Romam uenit, mandata sui principis pro uiribus effecturus, & perfecturus, (ut spero) si tu consilium tuum operamq; præstiteris. Præstari uerò tàm uehementer percupio, ut nihil ardentius nunc affectem, hunc tibi, (si noueris) uirtus eius mirifica commendabit. Ignotum ergo commendet ingens beneuolentia nostra. Hic enim mihi tàm charus est, ut non aliter exprimere possim nisi dixerim, alter ego. Cum igitur amicorum meorum nullum frustra tibi hactenus commendauerim, quæ tua quidem incredibilis humanitas & clemẽtia est, spero nunc, imò certo scio, Martinum, imò uerò Marsilium tibi fore feliciter commendatum. Primo Aprilis. M. CCCC. XCII.

Commendatio.

Marsilius Ficinus Philippo Valori suo, S. D.

MEministi mi Valor, quàm ardenter nos amet Martinus noster Vranius, adeò ut & filium suum meo nomine Marsilium nũcupauerit, nostrumq; natalem instituerit celebrandum. Hunc ego non dubito abs te uehemẽter amari. Hic te salutabit, cõsilium aperiet suum, auxilium postulabit. Si memineris quam sæpe de Martino dicere soleam, alter ego, non dubito quin habeas hunc in omnib. mirificè commendatum. Scripsi fermè eadem ad uenerãdum Soderinum nostrum. Huic ergo tu Marsilium ita, (ut scis) geminum, geminatis quoq; precibus commendato.

Actio gratiarum. Item de ostentis in obitu principis.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri domino Ioanni Medici Cardinali suppliciter se commendat.

CVm quartum Medici gradum maximum arbitrentur, tu uerò quartus à Cosmo in generosa Medicum familia mihi sis patronus, es proculdubio maximus. Quod quidem hinc planè perspicio, quod non aliena mihi das, sed tua. Tuo iãdiu canonicatu me ornasti. Aede nunc Martiana, tibi dono concessa, subitò me donasti. Quamobrem obitu magnanimi Laurentij nostri, neq; fortunam meam deflere mihi licet, qui deinceps tanto patrono me uideam maximè cõmendatum, neq; sortem eius commiserari, quem multis euidentibusq; argumentis translatum ad superos esse cognoscimus

cognoſcimus. Legiſti, (ut arbitror) apud Heſiodum, triginta beneficorum dæmonum millia per aërem ſublimen humana curare. Quos quidem priſci rectores hominum exploratoresq́ cognominant. Præterea excellētiſſimos quoq́ apud homines principes, poſt obitum ad rectores eiuſmodi commigrare, quaſi collegas eorum poſthac in humana gubernatione futuros. Animis ergo felicibus illuc aduolantibus illos congratulari, Platonici putant. Congratulationes uerò ſigna dare portenta hominib. admiranda, tonitrus, fulmina, flammas, machinarum ruinas, oracula, ſomnia. Quæ quidem prodigia, partim maieſtatem tranſmigrantis animę, partim detrimentum orbi populi, partim ſucceſſionē antiquæ poteſtatis in hæredes, ſignificare uidentur. Idq́ in Romuli Cæſarisq́ deceſſu extra controuerſiā afferunt, contigiſſe. Quod & nunc in morte Laurētij magni propemodum diui, Florentiæ fuit uniuerſo ferme populo manifeſtū. Viue igitur felix maximè mi patrone diuina uoluntate contentus, gaudens felicitate paterna, conſilius ope diuina. Die XV. Aprilis. M. CCCC. XCII. In agro Caregio.

Actio gratiarum.

Marſilius Ficinus Reuerendiſſimo in Chriſto patri D. Franciſco Soderino Epiſcopo Volaterrano, S. D.

GRammatici quidem ultra ſuperlatiuum nihil habent, oratores autem atq́ poëtæ huic aliquid addunt. Huc forſan tendit Virgilianum illud. O' ter quaterq́ beati. Ter quidē beati ſunt beatiſſimi. Quater uerò, quàm beatiſſimi. Hactenus me tibi chariſſimum eſſe planè perſpexi, nec unq́ poſſe chariorem fore putabam. Nunc uerò quàm chariſſimū eſſe proculdubio uideo. Chariſſimos enim tuos expolias, quo me induas. Gratias igi͏ṫ quas olim ſoleo pro multis in me beneficijs tibi maximas agere, iam quàm maximas ago, ac me tibi quam deditiſſimum eſſe confiteor. Illi quin etiam familiari tuo debeo non mediocriter, quem tuo rogatu mox animo haud ægro nobis, audio, cōceſſiſſe. Die XXV. Aprilis. M. CCCC. XCII. In agro Caregio.

Cauſæ prodigiorum in obitu principis contingentium.

Marſilius Ficinus Philippo Valori oratori apud Pontificem, Florentino, S. D.

COgitanti mihi prodigiorum cauſas in excellentium uirorum, præſertim principum, obitu contingentiū, primo quidem uenit in mentē, hæc neq́ fortuna cōtingere, habent enim ordinem, neq́ natura procedere, diuerſa enim inter ſe fiunt, ut ad naturalem influxum una quadā procedentē uia, referri nō poſſunt, & habent in ſe myſteria natura prorſus ſuperiora. Deinde ſuccurrit, ſi portenta eiuſmodi, neq́ à fortuna, neq́ à natura proficiſcuntur, à diuinitate quadam proculdubio proficiſci, id eſt, ab intelligētia quadā ſublimi, naturæ uires exuperāte. Sed ne minima quæq́ ad mentem primam abſq́ medio quodam ordine redigamus. Videntur hæc, (ut Platonicè loquar) ad tria potiſſimum numina referenda. Eſt enim perſonæ genius, dæmon familiaris homini, quem angelū cuſtodē noſtri Theologi nominant. eſt & loci genius, domus, ciuitatis, regni cuſtos, quē cognominant principatū, eſt inſuper ordo ſublimis chorusq́ numinum uel dæmonum, uel angelorum, in quorū numerum ſortemq́ per officij ſimilitudinem, excellens animus quaſi ad ſtellam ſuam migraturus, eſt in eodem illic officio quaſi collega futurus. Quemadmodū ergo tres prodigiorū authores ſunt, ita & tria uidentur genera portentorum. Sublimis quidem ille chorus crinitas accēdit, tonitrus ciet, fulgura iaculatur, & flāmas ſtellasq́ cadentes. Præfectū prouinciæ numē, quatit diruitq́ machinas, oracula fundit, auguria & auſpicia mouet, æſtus deſignat. Cuſtos uerò familiaris, ſomnia omniaq́ excitat, canumq́ latratus quaſi malū dæmonium illinc arcentes. Finem præterea deſideraturus mihi uideris, huius hæc gratia fiant? Prima quidem illa ſignificant excellentiſſimos animos, non extingui non negligi, ſed poſt obitum regnare cum ſuperis. Secunda calamitatem populi tanto uiro deſtituti prænūtiant, & cauere imminentia ſubinde pericula monent. Tertia & uirum admonent moribundum, & ſuis indicant cœleſtem fauorem, illo quidem moriente non mori, ſed fami-

liæ suæ post illum aspiraturum. Addūt Platonici quidam, inter sublimes hos dæmones sempiternos, atq; homines uita breues, esse dæmones quosdam medios ualde lōgæuos horum ergo potentioribus potentiores homines commendatos. Cumq; illorum aliqs post multa sæcula moritur, magnum simul principē ipsi cōmendatum ægrotare protinus uitaq; decedere. Turbari uerò aërem nouaq; & miranda contingere, quando & magnorum dæmonum aërea corpora dissoluuntur, & amici dæmones fatum magni tum dæmonis, tum principis ægrè ferunt. Vale XXV. Aprilis. M. CCCC. XCII.

De uita solitaria, & quanti facienda sit ama.

Marsilius Ficinus Ioanni Pico Mirandulæ, S. D.

LAtere ne unquam speras mi Mirandula? Parua quidē & obscura latere facilè possunt, magna uerò & præclara non possunt. Tu quidem ut bene uiuas, studes semper latere bene, sed interim quo populo euadis admirabilior, eò notior. Hinc quicquid tentaueris, rumores uarij protinus excitantur. Quid ergo? Circumspicies ne semper uniuersam plebem & quid confabulaturi sint, longè prospiciens, seruus eris. An tua potius professione contentus, uulgi iudiciū nihilipendes? Noui equidē ingeniū tuū. Videor igitur mihi uidere quid agas. Haud omnino nihilipendes hæc, sed paruipendes. Plurimi uerò prudentum iudicia facies. Sed de his quidē satis. Ego uerò, dilectissime mi Ioannes, eò grauius tuo discessu dolui, quod me propter duorū simul amicorū obitum in summo mœrore constitutum repentè deseruisti, sperantem mihi te solum cōsolatorem medicumq; fore. Sed spero te propediem rediturum, qua quidem spe fretus amicos etiam consolabor. Vale rediq; felix. Die XXVIII. Aprilis in agro Caregio.

Laudes amici scilicet Bindacij Recasolani.

Marsilius Ficinus Philippo Valori oratori Florentino, S. D.

DIuturnus Laurentij Medicis morbus unà cum iniquitate temporum, (ut arbitror) in causa fuit, ut & ego non leuiter ægrotauerim. Sed ex longa infirmitate iam satis bellè conualui, uidelicet aspirante Deo. Nemo uerò longi languoris tædia magis mihi leuauit, quàm Bindacius Recasolanus familiaris noster, uir certè natura generosissimus, uirtute probatissimus, opera officiosissimus, hic sæpe me sponte sua, sæpe etiā tuo nomine salutauit. Significauit præterea se tibi debere, quā plurimū. Hunc igitur in primis ama, mi Valor, & apprime te amantem, & omniū amore dignissimū. Martinus Vranius, alter ego, ad nos reuersus narrauit hodie, q̃ amicè, quamq; magnificè eum exceperis. Fecisti tu quidem, (sicut soles) nec quicquā hoc tempore mihi gratius efficere potuisses. Die XXVI. Iunij. M. CCCC. XCII.

Laudes Legitimi principis.

Marsilius Ficinus Eberdardo Duci Vuirtembergensi & Montis Peligardi Seniori, S. P. D.

MVlta iampridē de singulari uirtutū tuarū excellentia ex multis audiuimus. Plurima nuper accepimus à Martino Vranio nostro, teste quidem & fideiussore apud nos locupletissimo, laudumq; tuarū præcone apud omnes fide dignissimo. Quamobrē ingens admirabiliū uirtutū tuarū, quasi stellarū splendor ad nos usq; refulgens, incredibilē in nobis iā accendit ardorē, ad te uehementer amandū & colendū in primis atq; uenerandum. Desiderabam equidē iamdiu quod & Plato noster optare se prædicabat, cognoscere principē in quo quemadmodū in Pallade unà cum potentia, pariter sapientia conspicaretur, necnon, ut in Cæsare magnanimitas cū clementia, sicut in Scipione grauitas cū comitate concurreret. In quo præterea floreret & iustitia Minois, & religio Numæ, sub quo pax illa rediret Octauiani. Qui deniq; pacis studia rebus bellicis anteponeret, templa fundaret, publica literarū gymnasia faceret. Quem subditi non tā metuāt quàm ament & obseruent atq; mirentur. Eiusmodi quidem est legitimi principis idea,

& optata

& optata quondam à Platone, & à nobis in primis desiderata, atque, (ut constans iam fama perhibet) in te præcipuè ingens, ut non mirum sit me iam, meosque Academicos omnes, tot uirtutum tuarum radijs inflammatos, te quasi cœleste numen colere ante alios principes atque uenerari. Sed incredibili quodam amore præterea cogimur te obsecrare (ut ipse quoque nos ames) singulariter te amantes, semperque post hac etiam, (ut iam facis) memineris, quemadmodum omne lumen pendet ex alto, ita uirtutum tuarum splendorem ex ipso Deo patre luminum depẽdere, ut summus ille bonorum omnium author probitatem tuam pariter atque felicitatem confirmet etiam in posterum, & augeat confirmatam dispositionem, & quotidianos cœlestiũ cursus aspectusque consideras, prosequaris. † Probo equidem dilectissime mi Bandaci. Verùm tamen si quando astrologiam illam eggrediaris, qua frustra nimium certa futurorum iudicia promittũtur, id minimè comprobabo. Quem enim omnium familiarissimum habeo, eundem & felicissimũ forè desidero. Compertum uerò habemus omnes, qui prædicẽdis futuris curiosius inhiant, omnium infortunatissimos esse uel fieri Cuius quidem aduersitatis causas, uel manifestas, uel occultas esse putamus. Manifestè profectò causæ sunt, quod infinito ac prorsus incerto futurorum studio, sua semper omnia negligere compelluntur. Plerunque uerò imminentis fati, uel promissis confisi, uel minis deterriti, sua quidem sentẽtia necessarijs, ipsi interea nihil agunt, toti uidelicet ex fato pendẽtes. Occultas autem huius rei causas esse arbitror, quod prouidentia diuina, cui natura fatum, fortuna, seruiunt, non dat omnibus omnia, sed sua cuique iuste dispensat. Quibus ergo & his quidem uolentib. futura concessit, meritò præsentia negat. Cum enim præsentia, si cum futuris compares, paucissima minimaque sint, si rebus eiusmodi careas, dummodo futura, quæ plurima maximaque sunt quoquomodo possideas, conqueri apud prouidentiã de tua sorte non debes. Fortè uerò fortuna, quę uidetur in hoc saltem opposito fato, quod illud quidem ordinem rerum asserit necessarium, hæc uerò ordinem eiusmodi renuit, nimirum futurorum auguratoribus tanquã fatidicis assertoribusque fati infensa redditur & aduersa. Fortè etiam qui uentura audacter anticipant, quę cœlestis ille pater in sua posuit potestate, sibi ipsis quod Dei ipsius est, insolenter usurpent. His ergo Iuppiter indignatus eos tanquam gigantes illos superbia nimium elatos effulminat. Missa equidem nunc, quæ mihi succurrunt astrologica facio. Rerum uidelicet reconditarum longeque à præsenti distantium perscrutatores, incidere protinus in Saturnum abditissima quæque remotissimaque tenentem. Et quoniam præsentia fortunæ bona concessit Ioui, rebus tandem uenturis secretissimisque contentum. Quamobrem, (ut summatim cuncta concludam) dilectissime mi Bindaci, quoniam ad sola præsentia longè deficimus, ne dũ ad futura quoque sufficiamus, quod diuinè præcepit Paulus, memori semper mente tenendum. Nolite sapere plusquam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Vale.

† Hic deest finis Epistolæ ad ducẽ Vuirtembergens. Principiũ epistolæ ad Bãdacium.

Opiniones non temerè diuulgandæ. Item Orphei carmina.

Marsilius Ficinus Florentinus Martino Vranio amico suo, S. D.

Argonautica & hymnos Orphei, & Homeri & Proculi, Theologiamque Hesiodi, quæ adolescens, (nescio quomodo) ad uerbum mihi soli transtuli, quemadmodum tu nuper hospes apud me uidisti, edere nunquam placuit, ne fortè lectores ad Priscum deorum dæmonumque cultum iamdiu meritò reprobatum, reuocare uiderer, quantum enim Pythagoricis quondã curæ fuit ne diuina in uulgus ederent, tanta mihi semper cura fuit, non diuulgare prophana, adeò, ut neque commentariolis in Lucretium meis, quæ puer adhuc, (nescio quomodo) cõmentabar, deinde pepercerim, hæc enim sicut & Plato tragœdias elegiasque suas, Vulcano dedi. Maturior enim ætas exquisitiusque examen, (ut inquit Plato) sæpe damnat, quæ leuitas iuuenilis uel temere credidit, uel saltem, (ut par erat) reprobare nesciuit. Periculosus uerò est, (ut & Plato inquit) noxias opiniones imbibere, quàm uenenum pessimum diuulgare. Sicut enim bonum, quo latius, eò diuinius, ita latissimum malum, pestilentissimum. Promisi uerò tibi tutiora quædam Orphei carmina mittere, Ecce mitto.

Orphei uersus de Deo.

EVsebius Cæsariensis libro XIII. de Euăgelica præparatione sic ait, sed Orpheus etiam in carminibus, quæ inscripsit de uerbo sacro, diuina uirtute omnia gubernari, cunctaq; à Deo producta, hoc modo asserit, ut legitur in libro quem Aristobolus ad Ptolemæum scripsit.

VOs quir uirtutem colitis, uos ad mea tantum
Dicta aures adhibete, animosq; intendite uestros.
Contra qui sanctas leges contemnitis, hinc uos
Effugite, & procul hinc miseri, procul ite prophani.
Tu uerò qui diuinas specularis, & alta
Mente capis museæ uoces, complectere & illas,
Aspiciens sacris oculis, sub pectore serua.
Hocq; iter ingressus, solum illum suspice mundi
Ingentem authorem solum, interituq; carentem.
Quem nos præsenti quis sit sermone docemus.
Vnus perfectus Deus est, qui cuncta creauit.
Cuncta fouens, atq; ipse ferens super omnia sese.
Qui capitur mente tantum, qui mente uidetur.
Qui nullumq; malum mortalibus inuehit unquam.
Quem præter non est alius, tu cuncta uideto
Hic ipsum in terris melius quo cernere possis.
Hic & enim uideo ipsius uestigia, fortem
Hicq; manum uideo, uerum ipse cernere qui sit,
Nequaquam ualeo, nam nubibus insidet altis.
Nemo illum, nisi Chaldæo de sanguine quidam
Progenitus uidit, quem cœlorum aurea sedes
Sublimisq; tenet, cuius se dextra tendit
Occeani ad fines, quem de radicibus imis
Concussiq; tremunt montes, nec pondere quamuis
Immenso sint, ferre queunt, qui culmina cœli
Alta colens, terris nunquam tamen ille sit absens.
Ipse est principium mediumq; & exitus idem.
Item idem in tertia inducit Porphyrij uerba ista.

Admiranda est Græcorum sapientia, qui Iouem mundi mentem arbitrantes, quæ in se ipsa mundũ continens produxit, sic à Theologia Orphei profecti de ipso tradiderũt.

Orphei carmina.

SYdereæq; domus rex & Iuppiter ipse
Principium atq; ortus, uerum, uis una Deusq;
Vnus & omnipotens regali in corpore cuius
Singula ponuntur, tellus, unda, ignis, & aër,
Nox simul atq; dies, sapientia primaq; origo
Ac iucundus amor, magno hoc in corpore regis
Sunt Iouis excelsi, ceruicem namq; uidebis
Cœli suspiciens reuerentia magnaq; recta.
Hoc caput auricomum, flaui de uertice crines
Stellarum rutilant radij, de hinc aurea pandis
Cornua bina caput, capitisq; simillima tauri
Vnum est ortus, ipse est occasus & illud
Ait oculi fulgens, ingenti lumine Phœbus
Lunaq; purpureo Phœbi redimita colore.

Præsciatq;

Præſcia uenturi mens conſtat regius æther,
Quam ſtrepitus nullus, nec uis, nec fama latere.
Arcanumúe poteſt, penetratq; per omnia uictrix
Præterea inuictum corpus, ſine fine modoq;
Panditur, Aſt humeri magni quoq; pectora lata,
Eſt aër, alas quoq; uento poſſidet ille
His ad cuncta uolans, Euro eſt uelocior ipſo,
Tum ſacer antiqua matre ex tellure tumeſcit,
Venter & ex altis conſurgit montibus ingens,
Quem medio pondus ſubcingit rite ſonorus.
Vltima prærerea terrarum limina & ampli
Fundamenta globi, furibundaq; tartara plantas
Eſſe pedum magni conſtat rectoris olympi.
Hic dum ſub terris celaſſet cuncta, deinde
Eximis repetens, in lucem protulit almam.

Porphyrij expoſitio.

Simulachrum Iouis.

VNiuerſus igitur mundus Iuppiter eſt, animal ex animalibus, Deus ex dijs conſtitutus. Iuppiter autem eſt quantum intellectus eſt, à quo uniuerſa producuntur, & qui cuncta creat intelligendo, hoc igitur modo Theologis de Ioue ſentientibus, impoſſibile eſt talem eius imaginem fingere, qualẽ carmina deſcripſerunt. Iouem igitur eſſe credendum eſt, uirtutem prouidentem atq; uiuificam, quàm pila & rotundis figuris ſignificant, hominis ſimulachrum ei conſtituunt, quoniam mẽs eſt, quę cuncta ſeminali ratione producit. Sedere autem fingitur, (ut ſtabilis uirtus) atq; incommutabilis exprimatur. Nuda apertaq; habet ſuperiora, quoniam conſpicuus intelligentijs ſuperioribus eſt, inferiora uerò teguntur, quia occultatur inferioribus creaturis. Sceptrum leua tenet, quia in his corporis partibus, ceu ſpiritaliſſimum uitæ domicilium inuenitur. Creator enim intellectus rerum ſpiritusq; uiuificus mundi eſt. Dextera uerò aut aquilam protendit, aut uictoriam, alterum quia cæterorum Deorum dominus, quemadmodum aliarum auiũ aquila eſt. Alterum quia omnia ſibi ſuiecta ſunt. IX. Iunij. M. CCCC. XCII.

Exhortatur amicos ut Plotino foras prodeunti faueant.

Marſilius Ficinus Philippo Carduccio dilectiſsimo ſuo, S. D.

SAlue mi Carduci academiæ ſtudioſiſſime cultor. Vide quam uerũ ſit prouerbium illud, omnium rerum uiciſſitudo eſt. Diuinus Plato noſter quondam magnum Plotinum peperit. Plotinus Platonem iã parturit, propediẽ pariturus. Plato lucem Plotino dedit, Platoni reddet lucem, cũ ipſe primum prodibit in lucem. Editus ille quidem iã eſt à nobis, ſed adhuc, (neſcio quomodo) liminibus hæret. Surge age Carduci, noſtrorum omnium ardentiſſime, Plotinum hærentem promoue, noſtrosq; omnes, & cæteros cohortare ad hunc manibus alacriter comprehendendum, ut ipſe in lucem eueſtigio prodiens, contuentibus omnibus, uiciſſim reddat lucem. XII. Iulij. M. CCCC. XCII.

In librum de Vita miſſum ad amicum.

Marſilius Ficinus Ioanni Canacio, & Bindacio Recaſolano dilectiſſimis ſuis, S. P. D.

SI qui familiarium meorum mentem meam tenent, uos certè familiariſſimi omnium totam prorſus habetis. Vos itaq; minimè latet, quo conſilio uſus, quáue ſpe & fiducia fretus, libros de Vita conſcripſerim, ut ingenioſis quidem prodeſſem omnibus, ſed inter eos multò magis amicis, maximè uerò ciuibus inprimis ſaluti patriæ neceſſarijs. Non dubitabã equidem me ſemel, quàm plurimis imò omnib. profuturũ, ſi quos potiſ-

timum conseruarem, salutis publicæ seruatores. Meum quidem hactenus fuit, libros illos hac sententia, diligentiaque componere. Vestrum uerò deinceps operam assiduè dare, non forte me fallat opinio, frustraque nimium laborauerim. Quotiens ergo Paulantonium Soderinum nostrũ salutabitis, uirum & frequentissima salutatione, & perpetua salute dignissimum. Totiens commemorare huic præ cæteris memineritis, ut libros de uita relegat & obseruet. Huic enim maximè uitam longam salutemque perpetuam exoptamus. Quippe & cum ingeniosissimus amicissimusque sit, magnisque Medicibus patronis nostris non parua quidem naturæ, certè quàm maxima beniuolentiæ necessitate coniunctus, imoque saluti publicæ admodũ necessarius. Si tantũ robore uir ille ualeret, quantum consilio præualet, ita neque medicorum remedijs indigeret ad bene ualendum, sicut nec ullorum iam consilijs eget ad bene uiuendum. Iam uerò si tantum ualetudini suæ quandoque consuleret, quantum rebus agendis & amicorum commodis reique publicæ prosperitati quotidie prospicit, nequaquam uos urgerem ut de curãda sui corporis ualetudine moneretis. Denique bene ualete. Et Paulantonium nostrum, (ut soletis) salutate frequenter, de colenda diligentius ualetudine quotidie monituri, ut ipse quoque tamdiu saltem filio suo Thomæ præclaro adolescenti uiuat, quamdiu sibi Thomas suus pater uixit, clarissimus eques. Die XXII. Iulij. M CCCC. XCII.

Catalogus familiarium atque auditorum.

Marsilius Ficinus Florentinus Martino Uranio amico unico, S. D.

Nihil à me iustius postulare poteras, quàm quod per Ioannem Stecler congermanum tuum iam sæpe requiris, amicorum uidelicet nostrorum catalogum non ex quouis commertio uel contubernio confluentium, sed in ipsa duntaxat liberalium disciplinarum communione cõuenientium. Cùm enim absque amicorum meorum præsentia esse nusquam, aut debeam, aut uelim, ipseque sim non in Italia solum in me ipso, sed in te etiam in Germania, meritò amicos hic meos, istic etiam mihi adesse desidero. Omnes quidem ingenio moribusque probatos esse scito. Nullos enim habere unquam amicos statui, nisi quos iudicauerim literas una cũ honestate morum, quasi cum Ioue Mercurium coniunxisse. Plato enim noster in epistolis integritatẽ uitæ ueram, inquit, esse philosophiam, literas autem quasi externũ philosophiæ nuncupat ornamentum. Idem in epistolis ait, philosophicam communionem omni alia nõ solum beniuolentia, sed etiam necessitudine præstantiorem stabilioremque existere. Sed ut mox ueniam ad catalogum, cunctos summatim amicos ita laudatos accipito. At si proprias cuiusque laudes singulatim narrare uoluero, opus incœptauero lõgè prolixum. Si quos prætermisero non æquè laudatos, prorsus inuidiosum. Omnino uerò absurdum fuerit, si dum amicos ordine disponere tento, interim comparationibus omnia perturbauero, odium pro beneuolentia postremo reportans. Primum summumque inter amicos locũ patroni nostri Medices iure optimo sibi uendicant, Magnus Cosmus, Gemini Cosmi, filij uiri præstantes Petrus atque Ioannes, Gemini quoque Petri nati. Magnus Laurentius & inclytus Iulianus, tres Laurentij liberi, magnanimus Petrus, Ioannes Cardinalis, plurimum uenerandus, Iulianus egregia indole præditus. Ac ne in longum singulorum laudes prosequar, una Medices omnes cõmuni laude complectar, genus heroicum. Præter patronos duo sunt nobis amicorum genera. Alij enim non auditores quidẽ omnes, nec omnino discipuli, sed consuetudine familiares, (ut ita loquar) confabulatores, atque ultrò citroque consiliorum disciplinarumque liberalium communicatores. Alij aũt præter hæc, quæ dixi, nos quandoque legentes & quasi docentes audiuerunt, & si ipsi quidem quasi discipuli, non tamen reuera discipuli, non enim tantum mihi arrogo, ut docuerim aliquos aut doceam, sed (Socratico potius more) sciscitor omnes atque hortor fœcundaque familiariumque meorum ingenia ad partum assiduè prouoco. In primo genere sunt Naldus, Naldius à terrena statim ætate mihi familiaris, post hunc in adolescentia nostra Peregrinus Allius, Christophorus Landinus, Baptista Leo, Albertus, Petrus, Pazius, Benedictus Accoltus, Aretinus, Bartholomæus Valor, Anthonius Canisianus, paulò pòst, Ioannes Caualcantes, Dominicus Galectus, Anthonius Calderinus,

Hieronymus Rossius, Amerigus & Thomas ambo Bencij, Cherubinus Quarqualius Geminianẽsis, Anthonius Seraphicus, Michaël Mercatus ambo Miniatenses, Franciscus Bandinus, Laurẽtius Lippius Collensis, Bernhardus Nuthius, Comandus, Baccius Vgolinus, Petrus Fannius Presbyter. Horũ plurimi exceptis Landino & Baptista, Leone, & Benedicto Accolto, primas leones nostras nonnunquam audiuerunt. In ætate uerò mea iam matura familiares, non auditores. Anthonius Allius Ricciardus Anglariensis, Bartholomæus Platina, Oliuerius Arduinus, Sebastianus Saluinus Amitinus noster, Laurentius Bonincontrus, Benedictus Biliottus, Georgius Anthonius Vespuccius, Ioannes Baptista Boninsegnius, Demetrius Bizantius, Ioannes Victorius Soderinus, Angelus Politianus, Pierleonus Spoletinus, Ioannes Picus Mirandula. In secũdo genere, id est, in ordine auditorum sunt, Carolus Marsupinus, Petri quinque Nerus, Guiciardinus Soderinus, Compagnius, Patentus, Philippo duo, Valor scilicet & Carduccius, Ioannes quatuor Canacius, Nesius Guiciardinus, Rosatus. Bernhardi quatuor, Victorius Medices, Canisianus, Michelectius. Frãcisci quatuor, Berlingierius Rimicinus, Gaddus, Petra sancta, Amerigus Cursinus, Anthonius Lanfradinus, Bindacius Recosolanus, Alamannus Donatus, Nicolaus Michelotius, Matthæus Rabatta, Alexander Albitius, Fortuna Hebræus, Sebastianus Presbyter, Angelus Carduccius, Andreas Cursius, Alexander Borsius, Blasius Bibienius, Franciscus Diacetus, Nicolaus Valor.

Procemium in compendium Proculi.

Marsilius Ficinus Florentinus Martino Vranio amico unico, S. D.

POst discessum ex Italia tuum aduecti sunt è Græcia mox ad magnanimum Petrum Medicem, libri multi ex quàm plurimis electi, nuper electore Lascari Græco admodum elegante, pro regia illa bibliotheca iampridem à magno Laurentio feliciter instituta. Ego autẽ inter multa, (ut soleo) semper in primis legi Platonica, primumque inter hæc commentaria Procli in sex Platonis de Republ. libros principium quoque septimi. Quos igitur ex amœnissimis horum pratis flosculos passim discurrendo collegi, religionem sancta præ cæteris redolentes, ad te mitto insignem religione uirũ: III. Augusti. M. CCCC. XCII.

Excerpta ex Proculo in Rempublicam Platonis à Marsilio Ficino, tres cuiusque Dei proprietates.

PLato in legibus per tres proprietates definit ipsam Dei rationem, scilicet, per bonitatem, potentiam, cognitionem, per tres quoque similes in Republ. scilicet per bonitatem, immutabilitatem, ueritatem. Immutabilitas quidẽ est potentiæ propria, ueritas autem cognitionis perfectio. Dicitur autem unusquisque Deus reuera bonus. Tùm quia cum bono suo nullum malum est admixtum, tùm quia bonitas in eo non est habitus aliquis essentię additus, sed ipsa eius essentia. Non enim prius quidẽ est Deus. Deinde bonus existit. Eadem enim essentia sua formaliter & Deus æquè est, & bonus. Sic igitur unusquisque Deus ita suapte natura dicitur seipse bonus, sicut Deus primus seipso bonum. Proculus idem in elementis Theologiæ probat, unumquenque Deum ita esse formaliter bonitatem quandam essentialem, sicut primus est ipsum bonum super essentiam. Item ad ipsam Deitatem tria hæc formaliter pertinere, bonitatem puram, potentiam non impeditam, cognitionem nullius incertam.

Deus nullius mali causa, nunquam mutua formas, nullum fallit.

PLato in Republ. tria dogmata Theologica ponit. Primum, si quisque Deus suapte natura uerè bonus est, bonorum quidẽ semper est causa, mali uerò alicuius nunquam. Secundùm, si uerè potens est, penitus immutabilis. Tertium si ad Deũ & potentia immutabilis & ueritas bonitasque pertinent, neminẽ nunquam fictionibus ullis mendacijsque fallit. Circa primũ dubitatur, unde sint mala. Si Deus nihil agit ad malũ,

Circa ſecũdũ, ſi Deus nullus ullo modo mutatur, quomodo dij ſponte apparent? aliàs quidẽ figurati, aliàs nõ figurati? niſi enim hæc admiſerimus, omnẽ ſacrorũ diſciplinã & opera ſacerdotũ funditus ſuſtulerimus, & ipſa quoq; uiſa in quib. dij ſpõte in figuris aliàs alijs ſeſe offerunt. Circa tertiũ, quomodo reſponſa nonnunq; falſa reddantur? Iam uerò multa in oraculis mendacia deprehenduntur. Reſpondetur ad primũ. Malum nec ex Deo, nec ex alia cauſa, proprium inter exiſtentia habere proceſſum. Neq; uerò poſſibile eſt, uel malorũ ideam ponere, uel materiam dicere cauſam eſſe malorũ. Omnes enim ideæ tanq; ſpecies quædã intellectuales ſunt atq; diuinæ. Extantq; exemplaria tùm eſſentiarũ, tùm perfectionum ad eſſentiam pertinentium. Materia uerò ex Deo producta eſt tanq; neceſſaria mundo, neq; malefica eſt. Quippe cum ad generationẽ uniuerſi conducat. Neq; etiã eſt bonum, cum omnium ultima ſit, ſed in neceſſarijs ordinem habet. Quicquid enim eſt, alicuius gratia tale eſt. Nullam ergo uel ſpecialem, uel materialem malorũ cauſam ponere fas eſt, nec omnino unam eorum cauſam. Sed quemadmodum ipſe inquit, dicendum eſt, particularia & diſperſa malũ inferre. Particularia quidẽ. Quoniam nullum uniuerſorum, ut intellectus, anima, corpus, cauſa eſt malorum. Diſperſa uerò, quoniã non res una quædã cauſa eſt malorũ, ſed, (ut ipſe inquit) aliæ malorum occaſiones ſunt quærendæ. In corpore quidem malum, id eſt, morbus accidit, propter diuerſa quædam abſq; mutua proportione inter ſe confluentia, dum unum quodq; ſuperare contendit. Malum quoq; in anima propter differentes uitæ ſpecies & contrarias inter ſe pugnantes. Quibus pugnantibus ex alijs malum accidit alijs, unoquoq; quod ſuum eſt agente. Oportuit autem corpus fore tale, ſcilicet ex contrarijs atq; repugnantibus, (ut foret) nonnihil etiã in mundo caducum. Atq; ita perfectus mundus, ex omnibus uidelicet conſtitutus. Animas quoq; commixtionem hic habere, ne regiones iſtæ mundi rationalium animalium expertes forent. Neúe rationales uitæ in corporib. abſque medio plantarentur, ſed agerent, paterẽturq; irrationalium quoq; conditiones, & talia quædam appetant, ſentiant, imaginentur. His enim opus eſt mortalibus, ſi modo uel breue tempus in his ſunt regionibus permanſura. Dum igitur quod ſuum eſt, res quælibet agunt, mala ſubſcindunt, neq; propter aliud niſi propter bonum. Quibus ſanè contingentibus uniuerſum utitur oportunè, euaduntq; hæc in bonum per ipſam utentium poteteſtatem. Quapropter nullũ eſt purũ alicubi malũ, ſed eſt boni quodammodo particeps. Atq; ita malum diuinitus quoq; pendere quodammodo dici poteſt, tanquam quodammodo bonum. Sed interim ab alijs permultis particularibus agentibus uelut aduentitium huic incidere, accidere, inquam, multis ipſis atq; diuerſis. Ad dubium de apparitionibus, deinceps ita reſpondebimus. Cum ſuperi permanent immutabiles nec admittunt, diuina quadam uiſa inde proſiliunt, quæ generationem ſuam in loco nobis circumfuſo ſuſcipiunt. Cùm enim ſpectatores quidem utãtur corporibus, dijs uerò ſint incorporei, ſpectacula diuinitus emanantia uidelicet coram dignis aſpectu, habent quidem aliquid à ſuperis producentibus, nonnihil uerò ſpectatoribus quoquomodo cognatum. Quapropter apparent, neq; tamen omnibus. Et quibus apparent aſpiciuntur duntaxat perfulgida quędam animarum inuolucra. Et idcirco clauſis oculis frequenter aſpiciuntur. Quantum igitur extenſa ſunt & in alio quodam huiuſmodi, id eſt, aẽre apparent, cognatè ſpectantibus euadunt. Quantum uerò diuino ſunt referta lumine, & efficaciam habent, deorumq; uires imagine repræſentant, per ipſa perſpicua ſymbola, id eſt, ſigna, continuè uelut ſuſpenſa dependent à numinibus producentibus ea. Quapropter & ineffabilia illorum ſacramenta myſteriaq; per talia figurantur, dum formas uarias intuentibus offerunt. Teſtantur hoc eloquentia ſacra, ſacerdotem ſic alloquentia. Diuina quidem omnia incorporea ſunt, corpora uerò propter his ſunt adhibita. Quippe cum incorporea incorporaliter percipere nequeatis, propter corpoream naturam iſtam, in qua eſtis uniuerſi. Hæc ibi. Hæc igitur & apparent, & diſparent pro uoluntate deorum, ipſi uerò ſunt occulti, quales natura ſunt interea permanentes, neq; quicquam per hæc oſtenſa ſuſcipientes, nec amittentes. Quemadmodum intellectuales illæ ſpecies, id eſt, ideæ neq; corporeæ fiunt, uel compoſitæ, uel formatæ, dum per ipſas talia quædã efficiuntur, per ipſas uidelicet minimè tales. Omnis itaq; Deus permanet, non

net,non formatus,quamuis sponte quasi formatum sese offerat. Non enim in ipso talis,
quædam forma est,sed ab ipso,dum spectator non ualet sine forma,quod est sine forma
uidere,seu pro modo suo sub forma prospicit non formata. Ad tertium dubium ita re-
spondemus. Mendacium non est in superis,qui respondent,sed in his,qui respõsa susci-
piunt,propter infirmitatem suam oraculum peruersè suscipientibus. Atq; hæc ipsa fal-
lacia non contingit prẹter numinum uoluntatem,uolentium dignos duntaxat uotum
consequi. Sunt & nonnulli,quibus ueritatem ipsam puram penes Deos manentem,sci
re non conuenit.Sed pati quod conuenit per fallaciam penes se contingentem.Neq; i-
gitur ueritatem dij ignorant,nec ipsa confundunt, sed confusione propter ineptudinẽ
nostram apud nos accidente,ad nostram utuntur utilitatem, iam uerò ipsa oraculorum
testatur historia propter locum,uel tempus,uel modũ, uel aliud interrogantis erratum,
falsum in responsis accidere. Quando Plato in Republ. dicit,nõ solum omne diuinum,
sed etiam dæmonicum semper esse ueridicum,neq; mentiri,intelligendum est de dęmo
ne uerò dictum atq; naturali, non de dæmonio per habitudinem quandam sic appella-
to,quod mutationes plurimas sustinet, seducitq; illos quibus factum est amicũ. Quod
uero secundum essentiam est dæmonum,cum & rationale sit, est omnino ueridicum. Ir
rationale uerò & ipsum quidem ueritatis est impos, falliturq; & fallit tanquam falsum,
existimaturq; genus fallax,quod tradit historia, sæpe decipere, dũ uel subit oracula,uel
inuocationes auscultat,uel ultrò aliquibus occurrit. Idq; totum est non natura dæmo-
nium,sed habitudine. Tota religio & opera sacerdotum,& historia, communisq; homi
num fama consentit,deos sensibiliter apparere, multasq; offerre formas uariasq; figu-
ras. Et aliàs quidem lumen proferre non figuratum,aliàs figuratum, & nunc quidẽ hu-
mana figura,nunc alia. Dum uidelicet ubiq; permanet immota diuinitas. Ipsa namque
Deorum simplicitas apparet multiplex intuentibus. Non quidem per illius mutationẽ
uel fallaciam,sed propter naturæ conditionem, quæ pro modis participantium,definit
deorum proprietates. Cum enim Deus ipse participatus,in se sit unus atq; simplex, ali-
ter ipsum participat intellectus,aliter intellectualis anima, phantasia item aliter atq; sen
sus. Intellectus enim indiuiduè,intellectualis anima reuolubiliter, phantasia formabili
ter,sensus uerò passiuè. Idq; quod participatur per substantiam est uniforme. Per parti-
cipationẽ uerò fit multiforme, est immutabile, apparet mutabile propter infirmitatem
nostram. Cumq; nullo modo sit graue,dum tamen implet,grauare uidetur. Quemad-
modum de Pallade poëtæ tradunt. Quale enim est quod capit, tale necesse est quod ac
cipitur apparere. Quando igitur Deorum aliqui quasi hospites uel aliter nobis occur-
runt,non est putandum apparentem mutationem illis inesse, sed indifferentibus susce-
ptaculis imaginationem uariam resultare. Atq; hic unus est modus,quo poësis Deos
in se immutabiles,tamen nobis quasi mutabiles introducunt. Est & modus secundus,
quando scilicet diuinum ipsum multas in se uires habens specierumq; omniũ plenum
uaria contemplantibus intelligibilia spectacula profert. Tunc enim tradunt,diuinum
ipsum has uires in se continens demonstratam uirium uarietatem in formas uarias cõ-
mutare, aliàs aliam proferens,semper quidem secundùm omnes agens,apparẽs tamen
transitorijs animarum intelligentijs semper aliud atq; aliud propter formarum quas in
se continet multitudinem. Atq; hoc pacto Protheus ille formam propriam fertur spe-
ctantibus permutare,alius deinceps aliusq; apparẽs. Protheum igitur qui diuinus qui-
dam intellectus est, uirium omnium specierumq; plenus, sub Neptuni seriẽ computa-
tus particulares animæ, quæ sub eadem seriẽ nominantur Phocæ assiduè contemplan-
tur,& nunc quidem alias tunc uerò alias species intuentur, suarumq; cogitationũ pro-
gressionem Protheo applicantes, formarum permutationem in Protheo suspicantur. I-
taq; uidetur omnia fieri spectantibus ipsum quotcunque terram incolunt, uel aquam,
uel aërem,aut ignem. Quot enim species in se continet, imò quot species ipse semper
est æternè,totidem alternè uidetur effici propter perceptionem intuentium iugiter al-
ternantem. Tertius apparitionis uariæ modus est, quando uaria unius Dei u[illegible] nõ pro
ueniunt propter subiectorum perceptiones neq; propter uarietatem uirium diuinarũ,
sed quando Deus idem secũdum ordines diuersos progreditur, & usq; ad ultima quasi
descendit numero se multiplicans in ordinesq; inferiores declinans. Tunc rursus fabu-
læ tra-

le tradunt diuinum illud permutari in hanc ipsam speciem desuper in quam processum fecit. Hac itaq; ratione Mineruam quidem mencori, Mercurium uerò lario aui garrulæ, Apollinem rursus asturi se similem reddidisse ferunt. Ostendẽtes uidelicet præstantiora horum Deorum ordines, in quos processerunt ab uniuersis. Quamobrem quando diuinas apparitiones describunt eas sine forma figuraq; conseruare student. Vtpote quando Pallas Achilli quidem soli se declarauit, exercitui uerò præsenti nequaquam. Vbi uerò apparitiones angelicas afferunt, Deos alienis formis indutos proferunt, sed his quidem uniuersalib. Quemadmodum in humanã quandã speciẽ uiro mulieriq; cõmunem, nec hominis alicuius propriã, deuẽnisse canunt. Sed quando dæmonicas narrant processiones, tunc in singula quædã particulariaq; mutationes descensumq; in bruta non uerent afferre. Vltima enim ordinum sequentiũ Deos per figuras huiusmodi declarantur. Iã uerò consideratu dignum est, quàm apertè cũ ordine rerum talia congruãt. Diuino namq; conuenit ipsum simplex, angelico aũt uniuersale, dæmonico tandẽ particulare. Et illi quidem intellectuale, isti autem rationale, huic deniq; genus quoddam irrationale. In ipso enim dæmonum ordine uita quoq; talis implicita.

Tres habitus statusq; animarum separatarum. Contemplatiuus. Actiuus. Voluptuosus.

Animarum habitus differentes sunt etiam à corpore separaturum. Similiter uniuersi loca, quæ inhabitant differẽtia sunt. Necesse est igitur animas sic ab instrumentis mortalibus segregatas, ut nec ad deteriora habeant habitudinem, neq; mortalium perturbationum nugarumq; sint plenæ, secum quoq; ferre inuolucra olim lucida, adhuc pura sicut antea fuerant, neq; materialibus uaporibus perturbata, neq; ob naturam concreta terrenam. Animas autem nondum per Philosophiam perfectè purgatas, sed ad affectum erga crassum corpus inclinatas, uitamq; cum ipso communem adhuc affectantes, necessarium est talia quoq; uehicula sua sibi suspẽsa uidere, potentibus demonstrare. Vmbrosa uidelicet materialiaq; retroq; pondere recedentia, plurimumq; secum mortalis concretæq; naturæ ferentia, quod perspicuè in Phœdone narratur. Harum præterea animarum ad hanc uitam se adhuc inclinantium differentiæ multæ sunt. Quæ enim uitam magnis practicam duxerunt, neq; adhuc à uita eiusmodi desistere meritò competens diligunt practicis actionibus instrumentũ, segregatæq; ab hoc indignatæ commertium percupiunt, uitamq; hanc nostram separatæ uitæ præponunt, utpote quæ secundum uitam illam agere nequeant, ad uitam uidelicet practicam aptiores. Quæ uerò ob uitam flagitiosam caducum corpus affectant uitamq; cum ipso nihil differre putant à uita in ipsa ducta, conueniens est in locum uniuersi tenebrosum ultimumq; deferri. Homerus quemadmodũ & Plato animam distinguit ab idolo suo, & intellectum ab his, quæ sunt animæ propria, & animam quidem idolo, inquit, uti, intellectum uerò utrisq; diuiniorem esse. Atq; idolum & animam esse quodammodo nota, etiam in hoc corpore. In quo & seorsum à quo curam prouidentiamq; huius habere, idq; naturaliter concupiscere, intellectum uerò phantasticis formabilibusq; motibus nostris non comprehendendi. Proinde quemadmodum animarum in cœlum ascendentium instrumenta harmonicam uocem emittunt, motumq; concinnum præferunt, sic sub terras descendentium, iamq; minus rationalium, sonus similis est lamento, ferẽs uidelicet affectuosæ phantasticæq; uitæ duntaxat imaginem. Inferorum præterea loca & iudiciarios sub terra status ad flumina, quæ Homerus Platoq; describunt, non esse putandum esse imaginationes uanas fabulosaq; tantum terriculamenta, sed quemadmodum animis cœlestia reperentibus, multa uariaq; loca illic sunt pro meritis distributa, ita putandum est punitione quoq; purgationeq; indigentibus animabus, loca sub terris esse disposita, uarios defluxus habentia ab elementis circumfusis terræ. Quos sanè defluxus flumine uocauerunt. Esse deniq; differentes dæmonum ordines huic præfectos operi, partim quidem ultores, partim castigatores, partim purgatores, partim uerò iudiciales. Perterreri uerò illic animas consentaneum est imaginatione dæmonum præfectorum, statuq; pro meritis quidem habitusq; uario confusoq;, & à superis Solis radijs segregato.

Tres

Tres animæ uitæ, diuina, humana, ferina.

TRiplicem animæ uitam ita ſummatim diſponere poſſumus. Primã quidem optimam atq; perfectiſſimam, qua dijs coniungitur, agitq; ibi uitam ſuperis cognatiſſimam, ac propter ſummam quandam ſimilitudinem, uitam illis iam unitam, nec ſui quidem iuris ſed deorum, dum ſuum quidem ſubit intellectum, ſuſcitat autem interim ineffabile munus caracteremq; uniformis illius ſubſtantiæ superorum, copulansq; ſimile ſimili, ſuum uidelicet illi lumini lumen, ipſi ſcilicet uni ſuper omnem eſſentiam uitamq; extant ipſum eſſentiæ ſuæ uitæq; propriæ uniforme, quàm maximè. Secundum uitæ gradum ponimus in quo animus à uita diuina deuenit in ſeipſum, ſtatuitq; mentem atq; ſcientiam principem actionis, ubi euoluit multitudinẽ rationum, omniformes ſpecierum differentias contuetur, atq; in idem, & quod intelligit & quod intelligitur, in ſe colligit, repræſentatq;, & quaſi per imaginem exprimit intellectualem eſſentiam, in uno quodam uidelicet naturam intelligibilem comprehendẽs. Vitam deniq; tertiam arbitramur, quæ cum potentijs deterioribus commertium iam init, agitq; cum illis, imaginationibus ſenſibusq; ratione carentib. utitur, deterioribusq; prorſus impletur.

Diſtinctio rerum in genera quatuor, item de imaginibus atq; umbris.

PLato in ſeptimo de re publica, rerum ordinem lineæ comparat, per continuam rerum connexionem, quæ quidem ex mutua ſimilitudine proficiſcitur. Similitudo uerò eſt unitas quędam in rebus proueniens ex ipſa ſimpliciter unitate uniuerſi principio. Quæ ſanè totum uolens ſimillimum ſibi facere, neq; tamen ſimpliciter unum ſaltem maximè fecit. Ad quam unionem confert etiam ipſa principij bonitas. Cum enim ipſius boni natura ſit, quaſi diffundere ſe per omnia per proceſſum, uiciſſimq; per appetitum ad ſe unum omnia reuocare, meritò uniuerſum ſummopere reddit unitum. Diuiditur autem mundana apud Platonem linea in partes præcipuè duas, ſcilicet in genus inſenſibile atq; ſenſibile. Primum illud longè amplius eſt ſecundo, hoc uidelicet in ſe cõtinens. Illud iterum in res intelligibiles diuiditur atq; cogitabiles, id eſt, in formas diuinas atq; Mathematicas. Hoc autem in res quaſi ſubſtantiales atq; imaginales. Subſtãtiales quidem corpora ſunt, imaginales autem imagines corporum atq; umbræ. Imagines quidem repræſentationesq; corporum ſpeculares, ſubiecto quodam indigent tres habente conditiones, denſitatem, & lenitatem, atq; nitorem. Opus quidem eſt denſitate ne influens apparitio ſi in ſubiectum inciderit nimis rarum ſubitò transfluat, atq; ita imago ex multis defluxibus non fiat una. Lenitate uerò, ne aſperitas ipſa propter partes ſuas partim quidem prominentes, partim uerò profundas, inæqualitatis cauſa ſit imagini componendæ. Nitore quoq; ſplendido, ut imago alioquin exilem habens formam conſpicua fiat. Sic enim & minutiſſimæ quæq; in domus ipſius aẽre compoſitiones ſæpe patent oculis in radijs per feneſtellas rimasq; penetrãtibus. Alioquin ob tenuam naturam nobis occultè.

Dicendum ergo ſecundùm ſententiam Platonicam in Sophiſta, apparentes imagines, eſſe ſubſtantias quaſdam quorundam ſimulachrorum machinatione quadam dæmonica fabricatas. Iam uerò & umbræ quas cum imaginibus cõmemorat quaſi cognatas, eiuſmodi naturam habent, ſunt enim & ipſæ corporum figurarumq; imagines, plurimamq; ſympatiam, id eſt, compaſſionem conſenſionemq; cum illis ipſis habent à quibus decidunt. Quemadmodum declarant quorcunq; Magorum artes pronunciant, promittuntq; ad idola umbrasq; conficere. Quid uerò dicam imaginum umbrarumq; uires per quas fiunt in animalibus ratione carentibus ſæpe multa, quæ omnem ſuperãt rationem? Nam hyenam ferunt calcantem canis in alto ſedentis umbram, illum ex alto præcipitare ſtatim atq; deuorare. Atq; Ariſtoteles, inquit, mulierem in purgatione mẽſtrui ſanguinis conſtitutam fœdare ſanguine quodam obiectum, ſpeculum & imagi-

nem.

ginem. Imagines denique substantias quasdam esse Plato confirmat, ubi ait. Sicut cogitabilia ad intelligibilia sese habent sic imaginalia ad uisibilia corpora. Cogitabilia uerò, id est, Mathematica, res in se quædam speciesque sunt, similiter imagines, cum sint naturales quidam ex rebus naturalibus effluxus, naturam quoque suam habent.

Quomodo bonum est super essentiam. Et quomodo cognoscatur.

PLato in sexto de repub. ita diuina comparat. Solem quidem ipsi bono, lumen uerò Solis ueritati à bono mananti, colores ex lumine dependentes, formalibus idearum busque rerum rationibus, à bono sub ueritate pendentibus. Oculos autem & genitos & illustratos à Sole comparat intellectibus ad bonum similiter se habentibus. Subdit præterea. Quemadmodum Sol super inferiorum uisibilium generationem extat. Ita bonum super ens & essentiam. Item, sicut Sol lumenque suum colores superat atque uisus, ita bonum ueritasque boni lumen, est super ideas, entia, mentes. Denique sicut Sol uisibilibus nostris & oculis, non solum actionis perfectionisque causa est, sed etiam generationis, naturæ, uirtutis, ita bonum est omnium tàm intelligibilibus, quàm intellectibus auctor. His itaque omnibus est superius. Cùm igitur ipsum bonum sit intelligibilibus, intellectu, ueritate superius, non eadem ratione qua intelligibilia cognosci potest, sed diuino quodam intuitu perceptio neque intelligentiam excedente, quàm Plato illustrationem animæ nominant. Tunc uidelicet ita diuinitus illustrante postquam à bono per negationem segregauerit, omnia quæ sunt post bonum, uicissimque ritè admodum comparauerit. Hac scilicet ratione reflectens erigensque se in ipsum, quasi facta iam resupina, quæ hactenus fuerat, quasi prona. Sol inter mundana uidetur ingenitus. Quoniam nihil amittit suum, nihil alienum rursus admittit. Cætera uerò omnia radios ab illo nouos semper accipiunt, dum ille proprio centro reuoluitur, atque ita cœlestia circum & inferiora collustrat. Sol igitur qua ratione talis est, mūdanis omnibus dominatur, quantum uerò corpus & mobile alicui subest, supremæ uidelicet, quæ sphæra dicitur circuitum identitatis habere. Hinc enim & Sol ipse fertur, sphæra rursus illa ad circuitum refertur sapientissimum, id est, mentem. Inter hæc memento sicut in rebus diuiduis est indiuiduum uelut unitas atque punctum, sic in rebus corruptibilibus incorruptibile aliquid esse.

Bonum triplex, scilicet in nobis, in idea, super ideam.

PLato tres uenerandi boni cōsiderat gradus. Vnum quidem in omnibus scilicet statum quendam uitæ ex intelligentia & uoluptate ritè permixtum, alium autem inter ideas, alium denique super ideas. Inter ideas enim, aliæ quidem rerū essentias constituunt, atque definiunt, aliæ uerò perfectiones suas essentijs adhibēt. Illarū præterea prima est ens & essentia. Quod quidē genus est ad omnes alias ideas essentiales, id est, quæ ad cōstituēdas essentias pertinēt. Velut ad ipsum animal, ipsum hominem, ipsum equum. Idearum uerò ad perfectiones omnium pertinentium, prima est ipsum nō simpliciter bonum sed ideale, quod similiter genus est idearum omnium ad perfectiones rerum quomodolibet attinentiū, quales sunt ipsum pulchrū, ipsum iustū, & sapiens atque similia. Sicut ergo essentiæ rerum perfectiones suas origine quadam antecedunt, esse enim naturaliter præcedit bene esse, ita ens & essentia in ipsa idearum serie ipsum antecedit ibidem ideale bonum. Sed ipsum tandem simpliciter bonū est ente superius, simulque inparticipabile bonum. Oam bonum inter ideas in participabile quidem est, sed est interim cum essentia, siue sub ente. In nobis tandem & sub essentia est, & participabile quidem est, sed interim cum essentia siue sub ente. In nobis tandem & sub essentia est, & participabile bonum. Iam uerò communis omniū consensus definiens bonum, cuius gratia omnia & quod appetūt omnia, uaticinari uidetur illud nec ullius gratia esse, nec aliud prorsus appetere. Illud itaque necesse est esse eos aliquod. Nec aliquod bonū in ente. Omnis enim essentia bonū appetit, id est, esse secūdū naturam, ac bene

bene perfecteq; sese habere. Bonum quoq; in essentia illius, ipsius substantiæ gratia est quæsitum, ut uidelicet secũdum naturam perfectè se habeat. Nec est bonum simpliciter, sed alicuius duntaxat & in aliquo bonum. Deniq;, ut summatim dicam, illud ideale bonum in ipso ente essentiaq; tanquam pars & alicuius, & in aliquo totius gratia collocatum. Itaq; super illud est ipsum simpliciter bonum.

De dæmonibus.

Marsilius Ficinus Philippo Carducio dilectissimo suo, S. D.

CVm Procli Platonici commentarium in Platonicum Alcibiadem, è Græca lingua in Latinam non tàm ad uerbũ, quàm ad sensum interpretarer, recordarerq; te Platonicam de dæmonibus sententiam summatim desiderare, hanc ibi repertam, mittere ad te constitui. Lege feliciter.

Philosophia cum fortuna & diuitijs coniungitur.

Marsilius Ficinus Philippo Valori oratori apud Pontificem, Florentino, S. D.

INimici hominis domestici eius, domestici quidẽ mei, qui mihi sunt multi, multũq; molesti, quoniã neq; philosophici, neq; philosophico uictu suppellectiliq; contemti, frequenter obijciunt, cæteros Medicæ domus clientes atq; clientulos, paucis annis inde, quàm plurimum accepisse, me uerò amplissimè huius familiæ familiarissimũ, ac (ut ita dixerim) clientissimum, multis annis reportasse non multum. Sed audi parumper, mi Valor, nostram hanc ad meos Apologiam. Cęteri quidem amici Medicum, nondum quantum uoluerant, acceperunt, ego uerò quãtum uoluissem, si modo petissem, & habeo certè quantum uolo. Illi plerunq; precario, ego gratis. Medices item alijs aliena dederunt, mihi sua. Nos igitur ita causam apud domesticos nostrã perbellè probamus. At illi, quod mihi molestissimum est, non comprobant. Opportuerat enim iam diu uel meos unà mecum quandoq; fore Philosophos, uel me nõ fuisse Philosophum. Sed fatum uidetur ab exordio rerum, neq; Philosophos ullos unquã fore diuites, neq; rursum diuites facilè fore Philosophos. Nullum enim fuisse fertur Mineruæ cum Iunone commertium. Nec eisdem Iuppiter & Phœbus, Venusq; fauent, quibus Mercurius simul atq; Saturnus. Neq; cum sapientia rerum contemplatrice, facilè rerum domina fortuna consentit. Porrò unum est necessarium. Vbi intenderis ingenium ualet. Ingenium igitur & fortuna diuisum in nobis habent imperium, hoc quidem in animi cultum plurimum dominantur, hæc uerò quam plurimum in rebus externis. Hinc & bona fortunæ dicuntur. Sed in corpore utrunq; forsitan æquè potest. Verùm non licet epistolæ nunc ultra philosophari, negotium enim iam aliud urget.

Vbi plus fortunæ, ibi sapientiæ minus atq; uicißim.

Marsilius Ficinus Bindacio Recasolano ciui optimo & dilectissimo suo, S. P. D.

ARistotelicum illud, ubi plus intelligentiæ, ibi fortunæ minus, atq; uicissim ubi plus fortunæ, illic minus intelligentiæ, pleriq; forsitan sic accipiẽt, ut sapientissimi, quiq; philosophiq; minimè fortunati sint, quod & carmina Pythagorica cõprobant & res ipsa confirmat, nec non astronomica ratio, præcipuè per Mercurium atq; Saturnũ Philosophiam significari putant, hoc uerò cũ Ioue, Sole, Venere, affluentiam rerum significantib. nullum officij habere commertium. Deniq; legitimi ueritatis contẽplatores & negligunt fortunæ bona, & ipsi à fortunatissimis negliguntur, neq; principib. placent, neq; uulgò probant. Vt non mirũ sit, eos minimũ habere fortunæ. Vicissim uerò fortunatissimi, quiq; plerunq; neglígũt sapientiã, plurimumq; temere & improuide uiuunt, fortunæ uidelicet afflatu consili. Ego autem & superiorem interpretatione minimè respuo, utilius tamen atq; diuinius Aristotelicũ illud interpretarer. Cùm enim compertum habeamus, homines quo prudentiores sunt, eò minus casu uiuere,

uere, pauciora'q in familia rebus que suis agi fortuito, coniectare proculdubio possimus, Deo sapientissimo rerum omnium authori, nihil usquam casu contingere, sed omnia prouidēter esse disposita. Atq uicissim, cum uideamus cœlestia & naturalia omnia extra fortunam ordine certo disposita, concludere licet, summam his omnibus sapientiam dominari.

Procemium in comparationem Solis ad Deum.

Marsilius Ficinus Eberdardo inclyto duci Vuirtembergensi & montis Peligardi Seniori, S. P. D.

MArtinus noster Vranius, id est, cœlestis, reuera cœlestium contemplator, longo mecum sermone tractauit, qualis Sol est inter sydera, talē extra cōtrouersiam, te esse inter omnes Germaniæ principes. Quibus equidē laudibus, quasi quibusdam uirtutis tuæ radijs inflammatus, epistolium illud iampridē ad te dedi, ingentis quidem in te nostri pignus amoris. Sed non pignus, (ut par fuerat) ingens. Quamobrem ut aliquanto uberius, & summæ dignitati tuæ & meo satis desiderio faciam, ad ipsum Germaniæ Solem, nunc Platonicum & Dionysiacum Solem mitto, mirum in te amorem nostrum splendore passim declaraturum. Quemadmodum uerò Mercurius Phœbi munera ad hominum ingenia transfert ita Phœbum hoc munus nostrum ad uos feret Ioannes Streler, nobis quasi Mercurius alter. Leges ergo feliciter Phœbeæ princeps, quæ de cōparatione Solis ad Deum partim Plato Dionysiusq Areopagita tractarunt, partim ego interpretor, atq commentor. Viue felix in hac umbrā uitæ, post hanc Sole tandem perpetuò fruiturus. Vale.

Laudes seculi nostri tanquam aurei ab ingenijs Auerrois.

Marsilius Ficinus Paulo Midelburgensi insigni Physico & Astronomo, S. P. D.

QVæ poëtæ quondā de seculis quatuor cecinerunt, plumbeo, ferreo, argenteō aureo, Plato noster in libris de Rep. ad quatuor hominum ingenia transtulit, disputans alijs hominum ingenijs, plumbum quoddam, alijs ferrum, alijs argentum, alijs aurum naturaliter insitum. Si quod igitur seculū appellandum nobis est aureū, illud est proculdubio tale, quod aurea passim ingenia profert. Id autem esse nostrum hoc seculum minimè dubitabit, qui præclara seculi huius inuenta considerare uoluerit. Hoc enim seculum tanquam aureum, liberales disciplinas fermè iam extinctas reduxit in lucem, grammaticam, poësim, oratoriam, picturam, sculpturam, architecturam, musicam, antiquum ad Orphicam Lyram carminum cantum. Idq Florentiæ. Quodq̄ue apud priscos fuerat uenerandum, sed iam propè deletum, sapientiam coniunxit cum eloquentia, cum arte militari prudentiam. Idq potissimum in Federico Vrbinate duce, tāquam in Pallade declarauit, filiumq eius, & fratrem uirtutis illius effecit hęredes. In te quoq mi Paule perfecisse uidetur astronomiam, Florentiæ quinetiam Platonicam disciplinam in lucem è tenebris reuocauit. In Germania temporibus nostris imprimendorum librorum inuenta sunt instrumenta. Tabulæ præterea, quibus hora, (ut ita dixerim) una, per omne seculum tota cœli facies aperitur, ut pręter mittam machinam Florentinam, quotidianos cœlestium motus agētem. Iam uerò Germanicas tabulas Micheloctius noster diligenter expressas ad uos affert, inclyto duci uestro dicandas. Cœleste quidem munus, cœlesti principe dignum, dignum præterea, (ut arbitror) quod & abs te cœlestium contemplatore probetur, dignum deniq commendatione apud uos nostra. Valete. Die XIII. Septembris. M. CCCC. XCII.

FINIS.

MARSILII FICINI Florentini Epistolarum, ad Hieronymum Rosium Dilectissimum suum.

PROOEMIVM.

Marsilius Ficinus Hieronymo Rossio dilectissimo suo, S. P. D.

CVM duodecimo Epistolarum mearum libro finem imposuissem, cogitaremq; cui'nam in primis hunc inscriberē, rationi consentaneū fore censui, ut diuturni operis finē tibi singulariter dedicarē, ad quē summatim uniuersum opus iamdiu destinaueram ut ad finem. Præterea ut totū epistolarum mearum studium in te deniq; conquiescat, ut in fine decreui, quotcunq; etiam posthac epistolas sum scripturus, ad librum hunc duodecimum uel longissimū pertinere, summatimq; sub Rossio uel Roscio potius titulo contineri. Lege feliciter, & felicissimè uiue, certè feliciter à nobis amate.

MARSILII FICINI Florentini Epistolarum, LIBER XII.

Nullus mala penitus, & curas extirpare potest.

Marsilius Ficinus Florentinus Ioanuictorio Soderino, & Francisco Diaceto conphilosophis suis, S. D.

QVAERITIS quid sibi uelit Euangelicum illud: Necesse est ut ueniant scandala. Idem profectò quod & Platonicum illud, mala penitus extirpari nō possunt, sed circa mortalē hanc regionē necessariò reuoluuntur. Mitto equidē nūc, quot mala nobis inferat fatū, natura, fortuna, elementa, homines, animalia. Multo certè grauiora sunt, quæ ipsi nobis imprudēter inferimus. Iam uerò mirū uideri nō debet, homines uel negotiosæ uitæ debitos, uel libidinibus mācipatos, malis innumerabilibus opprimi. Quippe cū ipsi se fato passim & fortunæ subijciant & quasi sponte perturbationibus frequēter occurrant. Illud certè minus est mirandū. Viros quin etiam, qui uoluptuosa & actiua insuper uita neglecta, se totos contemplatiuę dediderūt, perturbationib. agitari. Causas enim solicitudinum deuitauisse uidentur. Sępe tamen grauiorib. curis, quàm uel uoluptuosi, uel actiui solicitanť. Contēplatores enim spretis humanis, aut ad religionē, sanctimoniamq;, aut ad Philosophiā sese cōferunt. Vtrobiq; uerò incidunt in Scyllā cupientes uitare Carybdim. Sancti enim deliramēta nugasq; mortaliū fugientes, in dęmones incidunt tentatores. Non enim his est certamen aduersus carnē & sanguinē, Paulus inquit Apostolus, sed aduersus maleficos quosdā spiritus aëris caliginosi tyrannos. Quo fit ut sanctos dū Deus exercitat dęmonia uexent. Quid uerò de Philosophis dicā? Nónne uel negotia Iouis uel oblectamēta Veneris respuētes, in Saturni tędia sæpe mœroresq; corruunt & atram bilē? Cui quidē ingenti malo, Democritus, Plato, Aristoteles ingeniosissimos quosq; obnoxios arbitrāť, ut pœnas illas quodāmodo quas furti cœlestis Prometheus in monte Caucaso contemplator expendit, pendere uideanť. Tanto uerò cōtemplatores utriq;

res utrinque grauiores sæpe subeunt curas, quàm uel negociosi, uel uoluptuosi, quanto ca lidiores incidunt uexatores. Quamobrem si eiusmodi uiri, qui maximè omnium mala declinaturi putantur, in mala sæpius grauiora labũtur, nemo profectò cõfidere potest, mala mortalibus unquam posse uitari. Sed hoc forsitan interest, quod superiorum quidem illorum mala paulatim in pessima conuertuntur. Hi uerò si prouidenter professionem suam constanterque prosequantur, tandem authore uidelicet & promittente Deo. Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua, uenientes autem uenient cum exultatione, portantes manipulos suos. Hæc uerò commemorare uobis dilectissimi conphilosophi mei, operæpretium fore censui, ut neque cõfidatis uos dulces Philosophiæ sapores absque amatore quodam degustaturos neque rursum desperetis, uel amaritudinẽ ipsam, authore Deo, quandoque, quod & in pomis sæpe natura facit, in dulcedinem posse conuerti. Valete felices, & in contemplatione uestra, (quemadmodum cœpistis) prudenter constanterque perseuerate. Die XXVII. Septembris. M. CCCC. XCII.

Solem non esse adorandum tanquam rerum omnium authorem.

Marsilius Ficinus Eberhardo inclyto Comiti Vuirtembergensi, & montis Peligardi seniori, S. D.

Socrates in castris sæpe sub diuo Solem suspiciens orientem stetit attonitus in eisdem uestigijs, immotis membris, inconniuentibus oculis, statuæ more, quousque Solem salutaret iterum resurgentem. His ergo Platonici similibusque signis adducti Socratem forte dicent, Phœbeo quodam dæmone statim ab ipsa pueritia ductum, Phœbum ipsum uenerari summopere consueuisse. Eademque ratione sapientissimum Græcorum omnium, Apollinis oraculo, iudicatũ. Ego uerò quid de Socratis dæmone, seu genio siue angelo, affirmandum maximè uideatur, in præsentia prætermittã. Id certè ausim affirmare, Socratem in eo mentis excessu non Solem quidem hunc admiratum fuisse, sed alterum. Cui enim admirationem sola nouitas afferre soleat, quid tantum stupeat hunc admirabũdus Socrates, quem & quotidie uidet, cuius & motus omnes uiresque iamdiu, mathematica simul, & physica ratione comprehenderat. Quem, (teste Platone) non Deum primum, sed Dei filium appellauit, non filium, inquam, Dei primum, sed secundum, iamque uisibilem. Primum namque Dei filium non Solem hunc oculis manifestum, sed alterum, hoc lõgè superiorem, intellectum scilicet primum, solo contemplabilem intellectu. Socrates igitur Sole cœlesti nonnunquã admonitus, Solemque inde supercœlestem auguratus, & illius maiestatem cõtemplabatur attentior, & patris illius incõprehensibilem bonitatem admirabatur attonitus. Hunc Iacobus Apostolus patrem luminum appellauit, luminum, inquam, plusquam cœlestium, atque cœlestium. Apud quem non sit transmutatio, neque uicissitudinis obumbratio. Nam & supercœlestia illa facta putat naturaliter mutabilia, & cœlestia quotidie per noctium uices obumbrari non dubitat. Quamobrem omne datum optimum scilicet menti naturaliter insitum, & omne donum perfectum uidelicet post naturales dotes adhibitum, non à Sole hoc stellisque mundanis, sed altius ab ipso patre luminum descendere, censet. Nam intelligentiæ uiribus, quasi gradibus quibusdam, non quidem cœlitus, sed desuper acceptis freti, super cœlos ascendimus, ibique multa cœlis præstantiora, cognoscimus, amamus, & colimus, ipsumque cœli fabrum ante omnia ueneramur. Neque tamen possemus intelligentia incorporeum aliquid cœloque melius intelligere, uel amare, si cœlitus tantum intelligentiam haberemus. Iam uerò ne quis, Solem, Lunam, Stellas, nimium, & adoraret, & tanquam intellectualium numerum authores, & patres ueneraretur, prudenter admonuit Solem hunc non esse uniuersi principium. Missas in præsentia faciam rationes, quibus in Theologia nostra principium uniuersi, nec corpus esse, nec animam, nec intellectum, sed aliquid admodum excelsius, affirmamus. A' quo quidem Sol cœlestis longissimè distat, ut umbra quædam illius esse iudicetur, potiusquam imago. Rationes autem quam Iacobus hic attingit breuiter, in præsentia perstringam. Cum status tanquam principium, & rector, finis'que motionis, sit omni motu perfectior, certè

certè Deus ipse principum & finis, & rector omnium, mobilis esse non potest Sol autē cit assiduè mobilis. Præterea principij uirtus tāquam immensa, fortiter attingit omnia, nec usquam cohiberi potest. Solus aūt uirtus per radios agens prępeditis passim, radijs impeditur, defectum patitur obiecta Luna, sæpe nubibus coërcetur, terrena densitate repellitur, distantia loci debilitatur Sol ipse, quin etiam minima quædam est particula mundi, angusta quadam sede tenetur. Trahitur à sphæra rursumq; retrahitur. Contraq; sphæræ propriæ impetum à sphera semper superiore reuoluitur. Contrarijs signis impeditur & stellis, & aspectu maiorum nonnunquam debilitatur. Deniq; principium uniuersi omnia ubiq; & semper, & in omnibus operatur. Sol aūt nec mundi globos ipse facit, nec quæcunq; frigida uel humida sunt, uel densa similiaq; ipse uirtute propria potest efficere. Neq; similes in cœlo uirtutes ullam à Sole ducunt originem. Cæterumq; quamuis Sol ab authore mundi longissimè distet, cœlestia tamen omnia ad Solem unicum qua rectorem in cœlo mensuramq; diuinitus redacta uidentur. Vt hinc prorsus admoneremur, ut omnia quæ in cœlo sunt & sub cœlo, & super cœlū ad unum cunctorum principium similiter referri, considerantes tandem hoc ipsum ea saltem obseruantia uenerarentur, qua cœlestia Solem.

Copula Philosophiæ cum legibus, quod felix & nobilis sit Philosophus.

Marsilius Ficinus Martino Vranio Prænnygero amico suo, S. D.

PHilosophanti quidem mihi semper, nūquam uerò legibus incumbenti, professores legum duo sunt amicissimi, in Italia quidem Ioanuictorius Soderinus. In Germania uerò tu inprimis optime mi Martine, & utriq; cum insigni facultate legum mirum sapientiæ studium coniunxistis. Dixerit ergo quispiam. Quænam legibus cum Philosophia cognatio? Quæ uidelicet Ioui legum authori, cum Saturno Philosophiæ duce, id est, filio cum patre necessitudo. Mitto nunc astronomos asserentes, Iouem quando cum Saturno cōiungitur, nouas differre leges. Præsertim quotiens in ipsis cœli cardinibus triplicitatumq; capitibus, coniunguntur. Nonne poëtæ prisci, ueteresq; Theologi Saturnum in additis contemplatorē fingunt, legesq; & iura post diuturnam contemplationem excogitantem? Quę deinde Ioui filio actionum duci tradat obseruanda ciuibus mandaturo. Homerus quoq; Minoëm, inquit, regem conditorem legum in Iouis antrum, annis nouem secedere solitum, ibiq; à Ioue leges accipere. Nemo uerò antiquorum mysteriorum peritus proprium Ioui semper publico dedicauerit antrum. Hoc igitur nihil aliud esse uidetur, quàm Saturni ipsius semper additum domicilium uel sacellum, in quo quidem & Iuppiter constitutus cum saturno collega regem Minoëm legibus instruit, mox populū formaturis, sed misso iam officio legum, sapientiæ studium prosequamur. Multos equidem ad hoc totis uiribus capescendum sum per meas Epistolas exhortatus. Vos autem iam in hoc ipso prouectos non adhortabor equidem nunc, sed potius confirmabo. Aut certè nos ipsos cōsideramus, aut suspicimus Deum, aut cæteros homines circumspicimus. Si fortè nos ipsos, sola sapientia facit, ut & nos ipsos deniq; cognoscamus, & soli nobis cum habitare possimus proprijs semper contenti diuitijs. Si uerò Deum, sola quin etiam sapientia Deo similes efficit & amicos contemplantes uidelicet assiduè, quæ Deus ipse fecerit contemplando ipsumq; tanquam bonorum omnium authorem cognitumuenerantes. Si autē homines, sapientia quoq; sola sapientem populis, regibusq; tandem cōstituit regem, & quasi numen deniq; generandum. Cum igitur sapientiæ studium felicem prorsus efficiat animum. Nunquid præterea nobilem uel efficit, uel declarat? Si Platoni licet credere, nobilissimum est profectò Philosophorum genus. Nam & aureum esse inquit, & ab ipso Ioue mundi totius opifice reuera profectum, si Stoicis fidem adhibes, nobilitatem Philosophorum ex posteritate cognosces. Solus enim fore asserunt immortales. Prophetæ deniq; Danieli non credere nefas. Fulgebunt, (inquit ille) docti, sicut splendor firmamenti. Et qui multos erudierint ad iustitiam tanquam stellæ in perpetuas æternitates. Firmamentum uerò non octauum duntaxat cœlum, sed totā sphærarum molem significare

ficare uidetur, stellarum planetarumque omnium firmamentum. Hoc autem etiam secursum a stellis atque planetis quodammodo suapte natura fulget, sed rariore quadam & sparsa, & candida luce, propterea minus oculis manifesta. Eiusmodi quadam luce fulgebunt, & hic, & in patria docti reuera sanctique uiri, etiam si nullos unquam ipsi docuerint. Qui uerò non solum sibi ipsis diuina contemplati fuerint, sed alios insuper palam erudierint, legesque dederint ad iustitiam obseruandã, manifestiore præ cæteris fulgore lucebunt stellarum instar clarissimé coruscantes. Neque id quidem ad tempus certum, sed per omne tempus, nempe per totum mundi tempus solum, sed per ipsum diuinioris æternitatis usum, nunquam uidelicet interruptum, sed perpetuum penitus atque continuum. Iustum enim esse uidetur, ut qui publici diuinique boni fuerint authores semperque sint hominibus profuturi, lumenque sibi diuinitus datum non absconderint, sed ad commune bonum prorsus ediderint, æterno quodam splendore diuinitus bonoque donentur. Vale.

Cur semper eadem & antiqua tractem.

Marsilius Ficinus Philippo Valori oratori apud Pontificem, Florentino, S. D.

HEsterno uespere iam Franco nostro dixerã uale, tuque mihi ad Valorẽ nostrum eris Epistola. Mox aũt (nescio quomodo) sum compulsus uespertinis literis addere matutinas. Quod quidem & amantes factitare plerunque solent, singulis Epistolis non contenti. Francia igitur, (ut ita dixerim) Epistola nostrã tibi ualitudinem nuntiabat. Studiorum uerò nostrorum rationem, quam per negotia non poterat Francus tunc accipere, Epistolium præsens tibi reddet. Requiris, (uideo) quid nũc agam. Quod equidem iamdiu, mi Valor agebam. Eodem semper, (nescio quo fato) reuolutore. Significator nobis, ne dixerim ductor, (ut scis) ab initio Saturnus sub Aquario ascendẽs extitit Saturnia igitur & antiqua perpetuò retractamus. Cùm primũ olim rediit ad Aquariũ, prisca Platonis opera sub magno Cosmo semel interpretati sumus. Iam Saturnus iterum reuersus est ad idem, ad idem nos quoque reuertimur, Platonem iterum post Laurentianum Plotinũ interpretamur. Sed grande opus, (ut par erat) grandioribus commentariis declaramus. Commentariolum in Timæum in agro Maiano apud te compositum, latius nunc nobis excrescit, mox Parmenidem similiter aggressuris. Magnus ille Patronus noster Petrus Medices spem nobis firmam dedit se resurgenti Platoni rursus aspiraturũ. Atque iam ita prorsus inspirat, ut Plato noster hactenus errabundus, sit iam super hanc Petram, suam academiam fundaturus. Huic igitur illhuc ad pontificem accedenti per ocium hac de re nostro nomine gratias, quàm plurimas agito. Penes hunc quasi tuum Iouem, tuos agnosces Dioscuros, Bibienos, Castorem atque Pollucem, his ergo post illum nos etiam commendabis. Finem uerò faciam, non inquam, Epistolio sed iam Epistolæ, si tibi prius significauero, Martianam illam causam, imò iam tarditate Saturniam, post Medicam authoritatem, tua insuper opera, iam esse confectam. VII. Nouembris. M. CCCC. LXXXII.

Similitudo Mercurij cum Saturno.

Marsilius Ficinus Philippo Carduccio dilectissimo suo, S. D.

CVm Epistolæ à me compositæ, iam omnes tibi transcriptæ, propemodum per tabellarium ad te perferendæ forent, decreui Mercuriale opus ad Mercurialem amicum non absque auspiciis Mercurialibus aduehi. Vt siquid in negotiis eiusmodi cœlestia ualent & ocius ad te peruenire, & celerius legeretur, præterea ut diutissime relectum consideraretur, Mercurio Saturnum insuper addidi, siue comitem, siue ducem. Legi hodie rursus in X. de Repub. Mercurium Saturnumque colore, id est, luce cœlestium omnium inter se simillimos esse, ut non mirum sit intelligentiæ quoque luce ita consimiles esse, ut alter quidem ad sapientiam exhortetur, alter uerò Deo uidelicet altius aspirante, perducat. Dei quidem imaginem esse Solem

uolunt

uolunt. Deus ipse est author sapientiæ primus, Sapientiæ significatores, Mercurius & Saturnus, imaginis diuinæ comites, minimè omnium à Sole discedunt, dū uidelicet & Mercurius sub Solis splendore fermè semper incedit, & Saturnus ab eclyptica Solis uia minimè omnium præuaricari uidetur. Hos astronomi natura quadam similes esse putant Mercuriumq; ædibus & finibus, & aspectu Saturni gaudere. Hic, (ut opinor) efficitur, ut fermè omnes, qui à Mercurio suum iter professionemq; exordiuntur, solum desinant in Saturnum. Vtinam tu mihi Carduci à Mercurio ad Iouem etiam quandoq; perueniās. Vale. Die xiiij. Nouembris. M. CCCC. XCII.

Apologia in librum suum de Sole, & lumine.

Marsilius Ficinus Florentinus Philippo Valori oratori apud Pontificem Florentino, S. D.

LIbrum de Sole clarissimo Petro Medici destinatum domi iā diutius retinebam atq; contra præceptum Euangelicum, sub modio lucernam, siue Solem fermè iam impius abscondebam. Sed Petrus ille Nerus, quem in Epistolis nostris frequenter candidissimum appellauimus, pium existimauit fore, ut lumē hoc quā plurimis, ut Deus præcipit, effulgeret. Itaq; candidissimo uiro ad quem potissimum cura de lumine pertinet & candore libentissimè parui. Atq; ultra mysterium magnanimo Petro Medici cōmēdatum permisi librum opera Petri Neri palam impressoribus exprimendum. Ecce igitur mi Valor luce mihi charior palam Sol hic quantuluscunq; meus iam exoritur. Sed fortè mox suborituris nebulis offendendus, uel etiam futurus noctuis quibusdam uespertilionibusq; molestus. Nebulę quidem aut uenti protinus dissipabunt. aut Sol ipse cum ascenderit altius extenuabit atq; dissoluet. Vespertilionibus autem sub lumine caligantibus cæcutientibusq; consulito, si modo cōsilij sint capaces, ne lucem quidem incusent cęteris salutarem. Sed ipsi splendorē hunc effugiant, suo more potius, atq; (ut par est) indigni lumine assiduè delitescant. Bona quidē spe Valorem meum ad hoc certamen prouoco, Valorem inquam non solum cōtra bubones, sed aduersus etiam inania monstra. Herculis instar ualidissimè pugnaturum. Soles enim, Boētianum illud pro Hercule dictum in ore frequenter habere. Superata tellus sydera donat. Herculem ueteres introducunt, uirum Solis alumnum, pro uera gloria, pro ueritatis splendore, quæ Solis ipsius munera propria & officia sunt, labores duodecim signa zodiaci subeuntem. Ito nunc alacer mi Valor in prælīū, propugnatores enim illic, (scio quid loquar) tres saltem inuictos habebis. Politianum Herculem inquā, Phœbeumq; Picum, Amphionemq; Landinum. Hi profectò quàm strenuè pro mea uita iam triennium certauerunt, tàm feliciter deinceps pro hoc meo, (quantuscunq; est) splendorem pugnabunt. Die II. Ianuarij. M. CCCC. XCIII.

Sæpè in cœlestibus gemini sunt. Item Soles duo.

Marsilius Ficinus Martino Vranio Germano, amico unico, S. D.

IVuat unà tecum mi Vranie uir cœlestis cœlestia sæpe tractare. Non solum in firmamento gemini sunt illi Dioscuri, sed inter planetas sunt quoq; Germani, Mercurius enim quasi minor frater est Saturni, consimili enim, (ut Plato inquit) luce fulgent, & ingenijs utriq; præsunt. Germana Iouis est alma Venus, Phœbi quoq; Phœbæ. Mars aūt quasi superbior communionis expers, Solem ipsum non tam comitatur, quàm æmulatur. Præter enim feruorem suum Solis æmulum quasi riualis, lumen, (nescio quod) infundit Lunæ paucis admodum obseruatum. Post hæc autem æternus aër quasi Iupiter alter frater & maritus est sequentis aëris quasi Iunonis. Sed ut reuertamur ad Solem. Quid mirum? siquidem in cœlo sunt gemini Soles, geminos quoq; penes me quasi Soles esse natos, principio quidem maiorem, deinde minorem. Minorē igitur ipso orator ad pontificem proficiscens præterita æstate apud nos uidisti Florentiæ, qui & te hinc in Germaniam abeuntem, è uestigio sequutus est, clarissimū principem tuum Eberhardū,

salutaturus. Alterum uerò Solem, qui inter Platonicas commentationes grandior iam coaluit, iure sibi uendicat Petrus Medices, & qui & Platonica iurè sibi omnia uendicat, lumen similiter, ô mi Vraniæ mihi geminum interlares eluxit, minus atque maius. Minus quidem iam diu Phœbo Capellę fulsit, maius uerò nunc Petro Medici clarissimo lucet. Vtrumque igitur uir cœlestis fœliciter contemplare. Contemplaberis uerò feliciter, si luminis huius similitudine Platonicum hoc quod sequitur de diuinitate mysterium memoriæ commendaueris. Quæ minimum lumen habent non aliter cernere cõsueuimus quàm passim quærendo propius accedentes. Solem uerò uisuri, non tam quærere Solẽ cogimur ultro nobis obuium atque omnium patentissimum, quàm purgare oculos, aperire, conuertere, procque modo nostro hos ad illum accommodare. Similiter cæterarum quidem rerũ ueritates exiguas quasi scintillas argumẽtationib. perscrutari cõpellimur. Immensum uerò Dei lumen sic assequi non ualemus, sed & amatoria uoluntatis cõuersione & serenitate mentis paramur ad illũ, nobis uidelicet præparatis ultro feliciter coruscantem. Hinc Platonicum illud. Diuina quidem uerbis rationibusque doceri nõ possunt quemadmodum cætera, quæ discuntur, sed assidua circa diuinum ipsum consuetudine uitæque communionem, subitò tandem nobis uelut ab igne scintillante lumen effulget in animo, seque ipsum iam alit.

In librum de Sole missum.

Marsilius Ficinus Laurentio conphilosopho suo Laurentianæ ædis antistiti.

CVm ego superioribus diebus librum de Sole & lumine, paruum quidem, sed magna cum uoluptate componere, tu interim & si præsenti meæ lucubrationis inscius, peropportunè admodum astronomicis rationibus inuenisti nostrum omne sapientiæ studium, ad Solem potissimum pertinere. Quoniam sors illa, quam Aegyptij sapientiæ partem nominant in genesi peruenisset ad cor Leonis. Sol uerò Dominus eius nonam tenuisset cœli plagam, sapiẽtiæ destinatam. Oportunè rursus absoluto statim libro de Sole & lumine, heri ad nos computationem astronomicam attulisti. Eadem igitur oportunitate ego uicissim librũ ipsum ad te hodie mitto. Vtinam nostrum hoc lumen non Lunam uideatur proferre, sed Solem. Die XVIII. Februarij. M. CCCC. XCIII.

Amor ipse Deus amantem redamari iubet.

Marsilius Ficinus Florentinus Iuliano insigni Theologiæ professori ordinis minorum non minori, S. P. D.

NIhil est, dilectissime mi Iuliane, quod silentium apud nos tuum purges. Nam & si nobis quidem raro, frequenter tamen de nobis es locutus. Ac si quid uerbis fortè defuerit, id totum ingenti erga nos amore compensas. Amoris equidem ardentis erga me tui, hinc argumentum habeo proculdubio maximum, quod ego te absentem diu ardentiori quodam in dies amore complector. Prouerbium uerò illud, si uis amari ama, in libro de Amore, atque Epistolis alicubi rationibus multis exposui. Sed omnium maxima, quæ inter scribendum modo mihi succurrit esse uidetur, nisi repentina me fallit opinio. Sed ut fallat aliquanto leuius, ita parumper confabulemur. Apollinem & Cupidinem sagittarios antiqui fingebant, hunc quidem flammas, illum uerò lumina iaculantem. Quemadmodum igitur Apollo lumen simul in geminos iaculatur, ut quo ego te lumine uiso, eodem & ipse me reuisas, ita Cupido flammas ut qua iã ardet unus, eadem mox ardeat alter. Omnino uerò Amorẽ esse Deum, & Plato probat, & omnis testificatur antiquitas, & Theologi nostri sanctum quidem spiritum amorem primum, seraphicis, id est, amatorijs angelis anteponunt, & seraphicos angelos ueris amoribus ubique præficiunt. Amatorium ergo numẽ mutuæ charitatis & Iunonis amicum, ubi aliquem accendit amore, statim ardentes ex hoc amore uelut speculo radios, in amatum occulta quadam & mirifica uirtute reflectit, ut absens uel inscius ille mirabiliter accensus, uicissim amat amantem, iustum namque numen non patitur amantem superno uidelicet instinctu concitum non redamari. Sed etiam de

amore

amore satis. Conquerebaris præterea Epistolã Plotini libros ad uos minimè peruenisse, meam propemodum tarditatem accusaturus, libri quidem ipsi præterito Maio sunt ab impressoribus absoluti. Sed in quibus mandatum est à Medicibus, ut eos saltem per Italiam diuulgarent, tardiores hactenus extiterũt, ac etiam urgente, sunt tardi. Nouam Platonis interpretationem nondum edidi ultra dimidium iam productam. Ad hanc tu me maximè omnium adhortatus es, fortè interim cohortantibus Angelis, in quorum æde id in cœna mihi persuasisti. Quo tempore post declamationes nostras ibidem frequentius concionibus tu orabas. Libellum de Sole & lumine à me nuper editum ad te mitto legendum, ut ubi noster iamdiu feruet calor, ibi lumen quoq; refulgeat. Die XXI. Februarij. M. CCCC. XCII.

In librum de Sole.

Marsilius Ficinus Mazino Physico insigni conphilosopho suo, S. D.

OMnes, (quod te non latet) Astronomi, Lunam quidem tertia ab ascendente cœli plaga gaudere, putant itineris illinc breuis religionis quæ parue ducem. Solẽ uerò nona, longioris itineris, ac religionis magnæ rectorem, ut autem, tutius loquamur, saltem significatorem. Cùm tu igitur longum religiosumq; ad Loretanam ædem iter sis propediem aggressurus, meritò solem quendam nunc tibi trado mihi nuper exortũ. Futurum (ut opto) sereni aëris, facilisq; itineris auspicium.

In librum de Sole.

Marsilius Ficinus Georgio Cyprio insigni Medico, S. D.

CVm Phœbum omnes medicinæ authorem medicorumq; patrem esse consentiant, meritò Phœbeum de Sole & lumine librum à nobis nuper editum ad te mitto legendum, antiquum familiæ nostræ medicum. Phœbus igitur perpetui amoris erga te mei ueridicus tibi testis erit. Sol tibi signa dabit, (ut inquit Maro noster) Solem quis dicere falsum, audeat? Die XIIII. Iunij. M. CCCC. XCIIII.

In librum de Sole missum.

Marsilius Ficinus Baccio Vgulino, S. D.

CVm fratres sint Phœbus atque Bacchus, alter meritò salutat alterum. At uter utrum prior adit? non Apollinem quidem Liber, metuens forte ne uerba reportet. Sed Phœbus ipse Bacchum, sperans referre merum. XV. Iunij. M. CCCC. XCIII.

Fœlicia ad Philosophiam auspicia, à Mercurio, & Saturno, & Sole.

Marsilius Ficinus Nicolao Valori dilectissimo suo, S. D.

NVllus familiarium nostrum felicioribus, quàm tu auspicijs Philosophari cœpit. Non commemorabo equidem latius in præsentia, quantum ad Philosophiæ studia conferre putetur coniunctio illa Mercurij cum Saturno sub Aquario, tunc imminens quando & ego librum de Sole, & lumine componebam, & tu Philosophiæ iam dabas exordia, atq; quidem ab ipso Sole sanè tãquam Orpheus alter ab Appolline potius, quàm à musis. Hunc ergo Solem quod quidem auspicia tanta decebat, aquilinis statim oculis suspexisti. Ad hoc uerò deinceps, qui inter cœlestia dominatur, ad altiorem Solem cœlestium authorem mira quadam celeritate profectus, Platonicam Theologiam feliciter admodum es aggressus. In qua quidem tam perspicuè in dies profundissima, quæq; mysteria inspicis, quàm dilucidè fas est eum cernere, qui non sub Luna, sed sub ipso Sole singula contuetur. Perge quæso, mi Valor, ea deinceps alacritate, qua cœpisti, & me passim socio & Apolline duce, summum ueritatis gloriæq; splendorem breui consequuturus.

Signa legitimi Platonici, atq; de idejs.

Marsilius Ficinus Francisco Diaceto complatonico suo, S. D.

ERrant omnino, qui Peripateticam disciplinam Platonicę contrariam arbitrantur. Via siquidem termino contraria esse nō potest. Peripateticam uerò doctrinam ad sapientiam Platonicam esse uiam, cōperiet, quisquis rectè considerauerit, naturalia nos ad diuina perducere, hinc igitur effectum est, ut nullus unquam ad secretiora Platonis mysteria sit admissus, nisi Peripateticis disciplinis prius initiatus. Absoluti uerò Platonici tria sunt symbola, quibus sacerdos eiusmodi à cæteris Philosophis sapientibusq; discernitur, primum quidem est mens sublimis, ab inferioribus seipsam semper ad superiora conuertens, secundùm uerò religio, tertium eloquentia, & hæc quidem quasi poëtica. Primum rursus ad Saturnum, secūdùm ad Iouem, tertium pertinet ad Apollinem. Solus itaq; Platonicus est legitimus, qui illa, quā diximus incedit uia, his prçditus symbolis, his, (ut ita dixerim) numinibus commendatus. Quamobrem conphilosophe mi Francisce, tibi tāquam legitimo Platonico gratulor & academiæ gaudeo. Vt autem ad tuam illam de ideis quæstionem pro epistolæ modo respondeā, ita breuiter accipe. Nō putas, proprias singulorum ideas in mēte prima inter se absolute quidem, sed quadam relatione distingui. Neq; id quidem à Plotino iam tuo arbitror alienum. Quod sanè in commentarijs in eum breuiter explico. Negat & in Parmenide Proculus, ideas proprias singulorum, uidelicet absolute distinctas. Id proculdubio Platoni maximè consonat in Timæo dicenti, ideale exemplar æternum esse. Quodûe ad ipsum exprimetur, atq; per ipsum, sempiternum fore significanti. Vnde colligitur naturalium species illinc penitus exprimi, tanquam uidelicet sempiternas, singula uerò non æquè, sed sequentibus deinceps causis ad extremum inter se discerni. Quæ tamen distinctio intellectum primum non lateat uniuersi ordinis conditorem. Hinc in Timæo seniores dij, dæmonesq; architecto mandante, atq; disponente, singulorum sub Luna fabricam prosequuntur. Ne igitur uel in eo quod summopere est unitum, extrema sit multitudo, uel eum quam plurima lateāt, qui intelligentia facit & perficit omnia, singulariū omnino mutabilium illic ideæ non sint re ipsa inter se naturaliter disiunctæ, sed eiusdē intelligentiæ se ipsam aliter atq; aliter conferentis ratione distinctæ. Bene igitur excogitasti mi Francisce. Bene Vale. Die XI. Iulij. M. CCCC. XCIII.

Purgatio silentij diuturni.

Marsilius Ficinus Philippo Valori oratori Florentino ad summum Pontificem, S. D.

QVæres forsitan diuturni huius silentij causam, hæc autem nihil aliud est, ut respondeam breuiter, quàm incerta scribendi causa. Nam quid potissimum scribam? An forte quomodo ualeo? Qui male ne, an bene ualeam, semper ambigo. Nūquid significabo quid faciam? & de hoc hercle ambigo. Equidē quid uelim scio, quid tentem. Quid aūt efficiā adhuc ignoro. Ambigo quin etiā præsentem ne te nobis putem, an absentē, quem quotidiana Nicolai fratris tui mecum Philosophantis cōsuetudo usq; adeò præsentem reddit, ut esse opus epistolis nō aduertem. Solent grati homines post diuturnum silentium epistolas saltem mittere longiores. Ego aūt adeò nunc ingratus fuero, ut breuissimo forsitan epistolio, longissimum silentium compensare confidam? Nequaquam, sed amor ingens potius, & fiduciā præstat & satis officio facit. Vale die XV. Iunij. M. CCCC. XCIIII.

In Librum de Sole.

Marsilius Ficinus Anthonio Calderino, S. D.

SOl inter cœlestia Dominus in hoc uel maximè cęteras rerum naturaliū causas antecellit, quod calore quidē omnia facit, lumine uerò demonstrat. Mihi uerò & si nihil opus est, ut calore Solis utar ad Calderinū calefaciendū, quem in rebus meis expediendis atq; tuendis ubiq; feruentissimum sum expertus, lumine tamen Solis utendum censui, quo ardentē amorem nostrum iamdiu testimonijs plurimis confirmatum, nunc insuper teste Apolline palam omnibus declarem. Die XV. Iulij. M. CCCC. XCIII.

Lumeq;

Lumen est admirabile, quoniam est imago sapientiæ. Item quam mirabilis sit copula sapientiæ cum potentia.

Marsilius Ficinus Ramberto Malatestæ, Illustri Sogliani principi, S. D.

COmmunis omnium certaq; sententia est, & quasi uox ipsa naturæ, nihil aspectu pulchrius, nihil amabilius, nihil admirabilius esse, quàm lumen. Et si hoc omnes extra controuersiam confitentur, ubi tamen tantæ rei tamq; manifestæ, causam quæras, non omnes iam inuenient rationem, sed solus ille probabiliter respondebit, qui lumen hoc oculis manifestum animaduerterit, nihil aliud pręter clarissimum intelligentiæ lumen. Quod quidem Plato noster in Phœdro uaticinatus est, si quando interioribus oculis cerni possit, amores sui multò ardentiores excitaturum, quàm lumen hoc patens in corporibus speciosis quotidie soleat amatoribus incitare. Quippe cum lumen hoc aspectu perspicuum, non tàm à lumine tantam apud nos gratiam admirationemq; nactum fuerit, quàm ex illo secretiore cuius est imago, ex illo, inquam, diuinæ sapientiæ lumine. Diuina igitur sapientia ubiq; dedit lumini tanquam suo cuidam uicario principatum. Corporis quidem nostri soli duces sunt oculi, inter membra enim sunt luminis, quasi cuiusdam sapientiæ, compotes. Inter omnes quoq; animæ uires regnat mens sola, uidelicet munera sapientiæ lucens. Elementorum præterea similiumq; corporum, ignis est Dominus solus inter hæc quasi sapiens quidem lumine præditus. In cœlo similiter Sol ipse solus fons luminis omnib. dominatur. Idemq; apud astronomos potentiam significat atq; sapientiam, nona cœli plaga gaudens uelut æde Mineruæ. Cuius etiam uicinitate Mercurius sapientis nomen obtinuisse uidetur. Quid plura? Ipsum deniq; totius mundi regnum caloris ullius aut frigoris uiolentia, aut motuum quorundam impetus, aut ulla corporum uel fluctuantiũ turba, uel uastorũ moles sibi uendicat, sed sapientia prima, sicut omnia cernens sic & omnia potens, sicut prouidens ubiq; singulis, ita rursus & Domina singulorum. Hæc itaq; meritò & nobis mandauisse uidetur, ut ita sapientiam cum potentia pro uiribus coniungamus, sicut ipsa & in se, & in uniuerso manifestè coniunxit. Quamobrem diuinitus effectum arbitror, ut Solis lumen idem, quod quidem efficit omnia tanquam potens, similiter omnia demonstraret, uelut sapiens, imò & cuncta iuuaret atq; delectaret tãquam bonum. Quo semper admonemur, cum potentia non solum sapientiam, sed bonitatem etiã copulare. Eiusmodi uerò copulam uenerandam prorsus atq; beatam & poëtæ canunt, extitisse quondam regnante Saturno, & Plato noster uidere præ cæteris exoptabat. Ac nos sectatores eius ante omnia cupimus, utrum præ cæteris amaturi, qui singularis sapientiæ studium morumq; probitatem cum generosa stirpe simul & principatu cõiunxerit. Hic iam adulationis uanitatisq; suspitio à Philosophis admodũ aliena, prohibet latius explicare quod sentio, fas uerò sit id saltem breuiter eloqui. In Ramberto Malatesta Sogliani Principe, iam habeo tota quod mente petebam, tota hunc mente diligo, atq; ut lex amicitiæ iubet, mea huic omnia communia facio.

Quomodo Venus per cupiditatem commiscet amantes. Iuppiter amicabilis per Mercurium conflat amicos.

Marsilius Ficinus Ramberto Malatestæ Illustri Sogliani principi, S. D.

ANtiqui Gentium Theologi amicitiam tanti fecerunt, ut inter cætera numina, imò & sæpe præ cæteris Iouem coluerint amicabilẽ, conciliandis ubiq; beniuolentijs amicitijsq; præfectum. Apud hos ergo quemadmodũ alma Venus per Cupidinem & accendebat amores & (ut ita dixerim) coniungebat amantes. Ita Iuppiter amicabilis per Mercuriũ grauiores procreabat beniuolentias, amicitiasq; conflabat. Si nobis hodie liceat Iouem Mercuriumq; nominare profectò amicitiã hanc nostram non humana quadam causa dixerimus, sed Iouis amicabilis munere copulatam, siquidẽ ipsa Minerua beniuolentię nostræ cõciliatrix, fertur à summo Iouis capite nata. Sed nunquid per Mercurium id nobis effecisse dicemus? Per Mercurium certè, non so-

lum per occultiorem illum atque cœlestẽ, sed etiam per notiorem nobis aliquem & humanum. Quandoquidem Petrus Martellus utriusque nostrum amicissimus, qui & nos coniunxit in unum, non solum Mercuriale fert ingenium, sed ipsam etiam effigiem indolemque Mercurij præ se ferre uidetur. Quam equidem, ut de meo quodã, quasi uaticinio nonnihil dixerim, nondum inspecta eius genesi, auguratus sum & inspecta, sum augurio cõfirmatus. Is igitur quemadmodum in amicitia inter nos uincienda, hactenus sub Ioue Mercurium egit, ita deinceps in mutuis consilijs inter nos significandis interpretandisque, ultrò citroque Mercurius erit IIII. Augusti. M. CCCC. XCIII.

Sol imago Vicariusque Dei.

Marsilius Ficinus Reueren. in Christo Patri & D. Francisco Soderino Episcopo Volaterrano, S. D.

LIbrum de Sole nuper magnanimo Petro Medici dedicatum ad te quoque necessarium eius, mitto legendum. Sed ut tibi etiam alteri patrono meo liber ipse totus uideatur inscriptus, hanc totius summam tibi dedico. Tria Theologi Deo præcipua tribuunt, potentiam, sapientiam, bonitatem. Sol igitur imago Dei efficit apud nos omnia tanquã potens, distinguit præterea quotidie, demonstratque oculis singula uelut sapiens, iuuat denique nos atque delectat tanquam bonus. Dei solius proprium esse tradunt, miracula facere. Sol itaque Dei uicarius tria potissimum miranda uidetur efficere, sub cœlo quidem quamplurima per hyemem quasi mortua, in Vere suscitat & æstate. In cœlo autem cœlestia omnia illuminat, & moderatur, & regit. Quæ uerò super cœlum non oculis tantum, sed mentibus etiã nostris inuisibilia sunt, Sol, ut ita dixerim, uisibilia reddit, dum admirandis cœlestium spectaculis nos admonet supercœlestia cõtemplari. Contemplare feliciter sacer antistes Solẽ hunc nostrum atque lumen, uerò præ cæteris Sole alma luce dignissime. VIII. Septembris. M. CCCC. XCIII.

Procemium in Epistolas.

Marsilius Ficinus Florentinus cunctis semel epistolis suis, S. D.

QVotiens epistolæ meæ amicis meis, (me iubente) salutem dicitis, totiens amicissimo nostro Hieronymo Rossio immortales salutes dicetis. Vos enim ego mortales genueram, ac nescio qua fortuna propediem moribundas, Hieronymus autem insignis pietate uir regenerauit uos nuper, (ut spero) iã immortales. Latebatis enim iamdiu locis cupidæ, nec quisquam adhuc è tenebris eruebat. Fato forsan uel genio nõdum uolente. Roscius autem noster, imò iam & uester Roscius, qua pietate semper erga parentem uestrum Marsilium se gessit, eadem nũc & uos charitate quadã hæreditaria feliciter est prosequutus, diligentia simul & opera curans, ut uestræ facies iamiam oppressæ, prorsus exprimerentur. Hunc ergo doctum piumque restitutorem uestrum, hactenus quidem tristes, nunc hilares salutate, atque pro ingenti immortalitatie munere immortales gratias agite. XV. Decembris. M. CCCC. XCIII. Florentiæ.

Pro libro de Sole, item de stella magorum, in solennitate Epiphaniæ.

Marsilius Ficinus Angelo Nicholino ciui & Iurisconsulto præclaro, S. D.

HOdie magi, (stellarum obseruatores, stella miranda duce) Christum stellarũ authorem munerib. præcipuè tribus salutauerũt, auro, mirrha, thure. Hodie Christus sancto spiritu cœlitus corruscante, fertur ab Ioanne Iordanis aqua perfusus. Hodie Christus aquarum procreator & uini, nuptiali conuiuio mirabiliter aquam commutauit in uinum. Hunc ergo diem tribus ingentibus miraculis celeberrimum, insignis pietate uir Angele, trino tu quoque solenniter quotannis honore concelebras, conuiuio, Musica, lectione. Huic equidem lectioni apud te sacræ, librum de Sole & lumine consecro, hac à me nuper ratione compositum, ut Solis luminisque uisibilis

comparatione

comparatione ad inuisibile diuinitatis lumen pro uiribus contemplandum lectorum mentes erigerentur. Vtinam sicut stella mirabilis ad uidendum Christum, Deum & hominem, perduxit hodie Magos, ita nos ad Deum excogitandũ hodie Sol perducat, Ianuarij VI. M. CCCC. XCIIII.

Pro Bacchi dono. Item Euangelicum illud, ex aqua uinum factum.

Marsilius Ficinus Mazino insigni Physico, S. D.

MAtutinis infra octauã Epiphaniæ lectionibus, frequenter admonitus hodie mecum, Euangelicum illud animo reputabam. Vinum ex aqua factum, an præter mysticam allegoriam, atq; moralem, physicum quoq; sensum habeat, siquidem non lõgo quodam tempore, aquam fermè, sicut momento Christus permutet in uinum. Physicus uerò sensus, ad medicum pręcipuè pertinens, inuestigat, cur nam hoc primum miraculorum suorum Christus esse uoluerit? Forsitan ut ostenderet, primum summumq; uitæ nostræ subsidium fore uinum, sed cur nam uinum bonum, id est, ualidum, quare Creticum & Orientale merum seruatum est usq; adhuc? Cur noluit ille uitæ Magister in prima mensa uinum hoc afferre, sed adeò distulit? Voluit forsitan admonere, uinum uirtute uigens feruenti iuuentuti minimè concedendum, sed recreandæ potius frigidiori senectuti seruandum. Cur deniq; non partem, sed totam prorsus aquam permutauit in uinum? ut uidelicet bonum uinum in senectute præsertim bibatur & merum. Itaq; cũ hęc circa meridiem meditarer, exoptare cœpi atq; iam exquirere uinum eiusmodi, quo & senectutem meam & matris senium confouerem. Nam præterito autumno, illa quidem octuaginta, ego autem sexaginta iam annos impleuimus. Tu uerò tanquam uates eadem hora uinum ad me misisti diuinum, Apollineum certè medicũ, qualis meus est Mazigus, & uaticinium decet & Bacchi munus, siquidem Phœbus idem & primus medicus, & uaticinij author appellatur, Bacchi frater sacrisq; coniunctus. Quod deniq; multifacio, unà cum electissimo Liberi patris munere epistolam dedisti Galenicam, uitæ salubriter consulentem. Vt cum auxilio consilium amice coniungeres. Ego igitur quantum cum medicina pronosticum, & cum Phœbo Bacchus, tantum profecto sum atque semper ero tecum amore coniunctus. Ianuarij XIII. M. CCCC. XCIIII.

Pro libro de Vita rerum imprimendo. Item auspicium de amicitia immortale.

Marsilius Ficinus Florentinus Menchen sacerdoti Coloniensi, præclaro iuris Canonici professori, magni Coloniæ antistitis Secretario, S. D.

QVintodecimo Calẽdas Februarij propè Solis ortum in somnijs salutare uidebar incognitum mihi antea uirum honesta specie præditum, uestibus, comitibusq; ornatũ. Qui post disputationem physicam mihi pedem ostẽderet quasi curandũ, eodem ipse die Florẽtiam accessisti, profecturus Romam magni antistitis Hermanni legatus, qui cum propter contusionem pedis ad nos uenire non posses, desiderium uisendi significasti, egoq; ad te, ut nõ oportebat solum, sed etiam decebat, accessi, itaq; cum primum te iam obuiũ sum intuitus, agnoui statim qualem in somnis Heroicum uirum uideram, post salutationem primam in mentem operis nostri de uita mox incidimus, multaq; ad medicinam præcipuè pertinentia inuicem disseruimus. Inter loquẽdum, ut quicquid dormiens præsagiueram impleretur, pedem ostendisti contusum. Itaq; non somnium quidem uidisse uideor, sed oraculum diuinitus accepisse, (ut arbitror) auspicium amicitiam nostram fore diuinam. Quoniam uerò diuina sunt etiam immortalia, immortalem ego quidẽ, (ut modo narraui) diuinitatem amicitiæ nostræ præsensi. Tu uerò interim futuram eius immortalitatem excogitasti. Decreuisti enim libros de uita nostros curare iterum exprimendos, quo & nostra hæc uita latius inde propagaretur, & posteri hoc tuo erga nos officio quantum nos amaueris, pariter à nobis amatus, intelligant, atq; ita diuina hęc amicitia nostra apud posteros immortalis euadat. Viue felix mi Ioannes & nostræ propagator uitæ, & uita dignissime. Vale feliciter XVII. Ianuarij. M. CCCC. XCIIII.

Commendatio breuis in causa iusta.

Marsilius Ficinus Reuerendissimo in Christo patri D. Francisco Soderino Episcopo Volaterrano, S. D.

MOnasterium Septimi tibi commendaturus in causa Mutinensi paucis agam. Scio equidem quantum monachos illos, uiros admodum pios, ames. Quos ego quoque non amo solum sed colo. Arbitror eos tanquam iustos iusta etiam postulare, tu iuris acerrimus es patronus. Quicquid denique officij in hos contuleris in me horum obseruatorem pariter collatum esse putauero. Monachus istic huius causæ procurator, & re, & nomine iustus diligenter tibi referet omnia. Me quoque tibi commendo, quam plurimum. Vale felix. XXV. Ianuarij. M CCCC. XCIIII.

Plato multa Christianis consentanea dixit. Platonici multi Christiana sunt imitati.

Marsilius Ficinus Florentinus Reueren. in Christo Patri D. Iacobo Rondono Episcopo Ariminensi, S. D.

FRater Sanctus in ordine diui Dominici Theologiæ professor insignis, tuo nomine me salutans, testimonijs profectò multis asseuerauit, me abs te ardenter amari quod quidem & si iamdiu mihi planè perspectum erat, desiderabã tamen de prospera ualitudine tua nuntium qualem nunc accepi, diutius exoptatum. Philosophia humanorum omnium bonorum mater, amicitiam iamdiu nostram peperit, omni, (ut Plato inquit) necessitudini præponendam, nec tempore perituram. Sed hæc profectò certiora sunt, quæ ut testibus uerbisque indigeãt. Retulit præterea nobis, fratrē, (nescio quem) in declamatione publica insolenter asseuerauisse, trinitatis apud Christianos diuinæ mysteriũ apud Platonē ipsum extare, Christianosque familiaria illic primos accepisse. Vos aũt à me super hac re tanquam mihi Platonica sint nota, iudicium expectare. Ego igitur extra controuersiam assero, trinitatis Christianę secretum in ipsis Platonis libris nunquam esse. Sed nonnulla uerbis quidem quamuis non sensu quoquomodo similia. Similiora uerè in sectatoribus eius, qui floruere post Christum, in Numenio, Ammonio, Plotino, Amelio, Iamblicho, Proclo. Qui cũ & omnes Ioannis Euangeliũ legissent. Et quidam insuper Dionysij Areopagitæ libros, nonnulla trinitati similia libenter usurpauerunt, ordinesque angelorum & nomina susceperunt, tanquam Platoni suo Mosis sectatori plurimum consentanea. Quamobrem Aurelius Augustinus quondã Platonicus, & iam de Christiana professione deliberans, cũ in hos Platonicorum libros incidisset, cognouissetque Christiana per imitationem ab his probata, Deo gratias egit, redditusque iam est ad Christiana recipienda propensior. Quãtum uerò Platonica Christianis similia sint, ex epistola quam hac de re ad Bracciũ Martellum iamdiu scripsi, breuiter intelligere poteris. Hanc enim nunc exscriptam ad te mitto. Vale felix, & me (ut soles) ama, te uehementer amantem. Die II. Februarij. M. CCCC. XCIIII.

Semper aliquid agendum, & quoad fieri potest, in eodem perseuerandum.

Marsilius Ficinus Florentinus Callimacho doctissimo uiro, & amico optimo, S. D.

CVm uniuersum hoc cuius quodammodo partes sumus, semper moueatur, certè nos ab actione motuque uacare, neque possumus unquam, neque debemus, præsertim quoniam primus perpetuusque motus, (ut placet Platonicis) est ipsi animæ naturalis, & uita nihil est aliud, quàm animæ motus & actus, ut quam uiuere, tam profectò moueri & agere necessarium sit, & pariter exoptandum. Sed nũquid ego interim sum ineptus? Oportunius forte fuerat, post diuturnum silentium, rationes negotiorum nostrorum & ualitudinis nuntium, statim per epistolam tibi reddere, quàm adeò repentè Philosophari. Certè fuerat oportunius mi Callimache. Verum quod tam importunè Philosopher, in causa est & diuturnior iã noster usus & Genius. Tu quoque nobis cum soles per epistolas sæpe, sed tempestiuè & aptè semper Philosophari. Pergamus ergo parumper, (ut iam cœpimus) utinam nõ inepti. Tres præcipui sunt per locum in uniuerso motus.

Alia

Alia quidem circa idem eodemq́ modo perpetuo reuoluuntur, alia uerò continuũ locum situmq́ permutant, alia partim quidem motu illũ circularem partim etiam rectum hunc imitantur. Homines quoq; alij motus alios prosequunt. Sed ut ego nunc de motu iam meo non alieno loquar, mihi certè datum est, ut semper reuoluar eodem. Quid nam hodie Marsilius agit? Quod & heri. Quid cras acturus? Iterum quod & hodie. Sẽper, (ut uides) intra parietes academię uoluor circa idem, iterum reuoluor. Quid autem hoc iamdiu circuitu fecerim, rursusq́ refecerim, atq; retexam, intelliges ex cathalogo librorum meorum, quem unà cum libro de Sole legendũ ad te mitto, ut clarissimo Phœbi muneris testimonio amicitia nostra præsentibus posterisq́ refulgeat. Mitto aũt triplicem de Sole & lumine codicem, ut nõ tibi solum ego gratificer, sed tu quoq; duob. tuis amicis gratificari possis. Quæ igitur cõponantur à nobis, ex his ipse percipies. Ego uerò te iam res tuas cõposuisse ex Octauiano tuo & Fedaldis accepi, quod quidem mihi contigit, quàm gratissimum. Vale feliciter. Die II. Aprilis. M. CCCC. XCIIII.

Sapientes filij sunt Mineruæ, hæc Philosophiam parit, Philosophia Philosophos.

Marsilius Ficinus Germano Ganaiensi dilectissimo fratri, S. D.

MIneruam poëtæ celebrant perpetuò uirginem, nulla tamẽ apud superos aut homines filios procreat grandiores, perpetua interim uirginitate seruata. Siquidem ipsa solo summi Iouis capite nata, solo similiter capite generat, generat, inquam, pro extinctis gigantibus sapientes quasi heroas gigãtibus grandiores. Philosophia quoq; perpetua uirgo Sophiæ, id est, Mineruæ filia pro sapientibus Philosophos uertice parit. Salue igitur iterum dilectissime mi Germane, quem mihi re uera germanum communis peperit Philosophia mater, cum nollet filios unquam inter se disiunctos & te, (ut scribus) isthuc missa luce traxit in amorẽ mei, & me uicissim transmisso hucusq; ex ipsa luce calore rapuit in amorem tui. Quoniã uerò amicorũ, pręcipuè fratrum, omnia debent esse cõmunia, decreui mea omnia tibi ad uotũ communia fore. Itaq; mittam ad te primo quidem Dionysij Platonicorum multorum libros tibi iam exscriptos, quos iamdiu petisti. Deinde cõmentaria in Parmenidem. Quæ tui gratia quotidie exscribuntur. Quibus forte succedent commentaria in Timæum, atq; Sophistam. Quæ quidem, Sophistam properant iam ad calcem, transcribuntur interea & epistolæ recognoscunturq́ ut cætera. Plotinum enim habere te senseram, nuper autem non scribis habere. Si mitti uis significa. Vale.

Pro libro de Sole.

Marsilius Ficinus D. Bernhardo Bembo Veneto, S. D.

SOlet uulgaris amor sępe propter absentiam longam diuturnumq́ silentium refrigescere, prorsusúe deleri. Amorem uerò nostrum utpote singularem, propter hæc neq; deferuere unquam, neq; obliterari posse, Phœbus ipse & calore sit pignus, & lumine testis. Die XIX.

Pro libro de Sole.

Marsilius Ficinus D. Anthonio Cronico Veneto.

IOuem quendam amicabilem antiqui colebant amicorum conciliatorem, amicitiæ seruatorẽ. Sed quas'nam potissimum mundi plagas Iuppiter hic inhabitat? In Sole forsan posuit habitaculum suum. Siquidem amicitia ab amore dicitur atq; ducitur. Amor autem calor quidã est. Amatorius uerò ex notitia proficiscitur, à pulchritudine procreatur. Sed Apollo præ cæteris caloris est & notitiæ, & pulchritudinis author. Iuppiter amicabilis in hoc Apollineo munere amicitiæ nostræ pignus esto. Die XIX. Augusti. M. CCCC. XCIIII.

Quid

Quid sentiat de Astrologia.

Marsilius Ficinus Angelo Politiano, S. D.

Contra multo Astrologos, qui more gigantum eripere cœlum Ioui tàm frustra, quàm impiè moliuntur, meritò & Picus alumnus Palladis, & tu miles Herculeus sæpe feliciterq; certatis. Nempe Palladem Orpheus gigantũ expultricem canit, & ab Hercule poëtæ multi gigantem Anteũ à terra simul & è uita sublatũ ferunt. Ego aũt quid? Profectò tanquam in omni uita uobis unanimis, in hoc quoq; studio conspiro uobiscum, & si fortè non decerto strenue, tamen ita planè decerno. Cæteri quidem Platonici, cœlestes imagines quas describũt Astronomi, pro oportunitate commemorant, neq; reprobant eas, neq; rursus comprobare student. Plotinus aũt talia extra controuersiam ridet. Ego quoq; in commentarijs meis in eum, tãquam interpres æquè derideo, partim quidem eius authoritate cõfisus, partim etiam quoniam nullam habeo certam eiusmodi rationem. Multas præterea ibidem Astrologorũ regulas in controuersiam simili ratione deduco. Sed in libro de uita, ubi profiteor medicinam, ac remedia uitæ, utcunq; & qualiacunq; possum, undiq; diligenter exquiro, neq; despicio prorsus imagines illas, neq; omnes respuo regulas, & si enim arbitror certã ijs rationem nullam inesse, tamen ut studiosissimus humanæ medicinæ curator, remedia non solum sapientibus certa, sed etiam multis probabilia sector, ut subsidia passim accumulem quomodo libet profutura. Nequid deniq; prętermiserim intentatũ, quod ad uitam utcunq; conducturum cuiquam uideri possit, nonnulla tamen intersero firmiora, multa quoq; passim congero, quæ & si forte minus spero, tamen opto prodesse. Quod aũt in principio libri tertij dicere uideor, imagines ab antiquioribus Platonicis in cœlo dispositas esse, non id equidem uolo. Non enim consilium ibi meum est. Platonicos affirmare cœlestium imaginum assertores, de quibus aut nihil, aut parum quid loquuntur. Sed Platonicorum quorundam fuisse sententiam, mundi animam cœlestia sibi corpora peperisse, stellasq; cum cœlo, atq; ultra stellas singulas, si modo ibi ullę sint imagines, eiusmodi quoq; imagines genuisse. Narro autem illic dispositiones signorũ imaginumq; non quales apud Platonicos, sed quales apud Astrologos obseruaueris, iam uerò quanum imaginibus uel cœlestibus credam, uel arte factis confidã, progressio libri declarat. Præterea in libro de Sole, nõ tàm Astronomica doceo, quàm per hæc morales allegoriasq; ad diuina perquiro. Deniq; tàm in libris de uita, quàm de Sole & lumine cum Philosophicis poëtica miscens, liberius sum interdum & forte licentius euagatus, cum Plotino parcius seuerius ago, ut mihi tandem non ingratum sit futurum, Astrologica portenta fuisse à Pico nostro Mirandula singulariter cõfutata. Quæ enim ego nusquam affirmo, imò & cum Plotino derideo, explodi à Mirandula gaudeo, superstitiosam præterea uanitatem ab illo tanquam à Phœbo Pithonicam uirus extingui tecum Politiane cõgratulor. Tu enim semper hac in causa, (ut ubiq; soles) Herculem præstitisti. Soles profectò iamdiu hæc Astrologorum prodigia, ut alia mõstra, passim acriter insequi, ut non in terris solem, sed etiam in cœlo monstra fortissimus Hercules expugnaueris. Vtinã deniq; sicut Herculi, sic & tibi, superata tellus sydera donet, interim in terris uiue diu. Vale feliciter. Die XX. Augusti. M. CCCC. XCIIII.

Pro libro de Sole.

Marsilius Ficinus Bernhardo Oricellario Marioti filio, S. D.

Cum & optans amicis lucem, & cupiens eos lumine declarare, operam equidem iamdiu dederim, ut libri de Sole & lumine mei apud omnes amicos meos forent, nimirum, & tu dulcissimè mi Bernharde nuper hoc munere donandus accedis, modo uidelicet à nobis amatus, quia nuper es cognitus, neque tamen nunc solum, sed & semper amandus, quod autem te uehementer amem, non solum ingenium tuum elegans probitas'que facit, sed etiam quoniam charus admodum sis Hieronymo Rossio & omnium mihi charissimo, & præ cæterjs luce dignissimo. Sed ut aliquid tecum de

lumine

lumine commentemur. Si quando inter legendum, illic hæsitaueris, ubi Solem uel lumen dicimus primo creatum, animaduerte queso, ne forsan intelligas primo creationis momento uel gradu Solem, uel Solis lumen fuisse factum, cũ Moses ipse dicat. In principio creauit Deus cœlum & terrã. Terra autem &c. sed lumen angelicum primo quodam ordinis gradu creatum, lumen uerò Solis futurum primo die, Solis deniq; ipsius globum atq; figuram quarto, omnino uerò & lumen Solis, & globum, primo dignitatis inter cœlestia gradu. Vale iam & absq; hæsitatione lege feliciter.

Commendatio clientis apud Magistratum.

Marsilius Ficinus Nicolao Benino, literis moribusq; prædito, S. D.

ERat profectò officij mei ab ipso tui magistratus initio pro beniuolẽtia nostra non mediocri, tecum non mediocriter gratulari, nõ solum quod hac dignitate ornatus fueris, sed etiam & multò magis quod magistratum fores pro dignitate gesturus. Congratulandum quoq; fuerat amicis clientibusq; meis, quod si uel insontes forent, patrocinium abs te consequuturi essent, uel si rei, saltem indulgentiam quandam, atq; clemẽtiam. Noui enim ingenium tuum. Certo scio te, (quod Deus ipse agendo præcipit) iustitiam ritè cum clementia coniuncturum. Præterea si quid hac in re circa Iouem confabulari licet, hunc Hebræi sedech, id est, iustitiam nominant, & Astronomi Ioui suo iura legesq; concedunt. Eundem poëtæ Iouem canunt indulgẽtiæ plenum, ut prætermittam poëticum illud ad licentiam potius declinans, quàm indulgentiam. Iuppiter esse pium statuit quodcunq; iuuaret, satis esto apud Astrologos, Iouem cum legibus afferre uel significare clementiam, in hoc sanè Deus cœlitus homines admonuisse uidetur, ut in magistratu pariter utrunq; miscerent, sed hæc tu pro ingenio tuo, (ut arbitror) satis nosti. Vale feliciter Florentiæ. XXXI. Augusti. M. CCCC. XCIIII.

Gratiarum actio pro indulgentia in clientem impetrata.

Marsilius Ficinus Nicolao Benino literis moribusq; prædito, S. D.

CVm bonum atq; malum sibi inuicem opponãtur, atq; idcirco conditiones sibi habeant inter se oppositas, probabile nimirum esse uidetur, si bonum tam fœcundum est, ut malum, contra sterile sit futurum. Quantum uerò malũ crimen est, tantum clementia bonum sit, ergo necesse est, ut indulgentia clemens lõge fœcũdior sit, quàm crimen atq; delictum. Quamobrem si clientis mei delictum epistolam ad te nostram peperit, multò magis liberalis & clemens indulgentia tua re parere rursus debet epistolam, ac multò meliorem atq; maiorem, prima quidem, (ut ita dixerim) fuit Iouia, Iouis uidelicet comparatione freta, secunda igitur nõ aliter superatura primam, uel saltem est æquatura, quę si fuerit Apollinea. Solus enim Sol potest superare Iouem. Quapropter ut Apollineis auspicijs hæc satis officio in me tuo facere possit, mitto eam ad te Phœbi comitem, Solisq; pedissequam. Lege libenter librum de Sole nostrum tibi dono datum, ac uiue feliciter. Die III. Septembris. M. CCCC. XCIIII.

De Ioue amicabili & Apolline pro libro de Sole.

Oratio Marsilij Ficini Florentini ad Ioannem Matheronem magni Gallorum regis inclytum oratorem.

ANtiqui Theologi primum, deinde poëtæ, inter cætera numina Iouem amicabilem coluerunt, casti amoris ac firmioris amicitiæ patrem. Qui propterea & ab amore pariter atq; amicitia, nomen hoc amicabile reportauit. Cum igitur & Plato noster numinis huius nonnunquam faciat mentionem, sæpe equidem inter commentandum quæsiui, quónam alio hunc Deum nomine clarius appellarẽ. Diu deniq; meditanti uenit in mentem, ut hũc præcipuè Deũ clarissimũ, id est, Apollinẽ nominarem, lucis, caloris, harmoniæ, notitiæ fontem. Iã uerò nec unquã amamus incognita, nec quicquã sine luce cognoscimus, nec absq; calore quodam ad amandum aliquando prouocamur. Præterea & harmonica quædã congruitas est ad amorẽ & amicitiã necessaria. Rursus, ad amorem sæpe desideratur pulchritudo corporis. Ad amicitiam semper

optauit

optatur animi pulchritudo utraque uerò nihil aliud, quàm splendor quidam esse uidetur. Splendoris aūt author est Apollo. Omnes itaque rationes cogūt, amoris & amicitiæ fontem Apollinē præcipuè nominare. Nos aūt si confabulationis gratia Deorū numerū fortè Gentiliū more recipimus, Phœbū esse dicemus Deū quendā numenúe Soli præfectū inter cœlestia regē, sin ratione potius seria nitimur, Phœbum esse Deū summū asseuerabimus. Cuius Sol cœlestis est imago. Itaque Phœbus ille honesti amoris & amicitię firmę author est, Sol uerò significator. Cū igitur ego Phœbeo quodam sapientiæ uirtutumque tuarum splendore singulariter inflammatus, te ardēter amem, affectemque amicitiam ex amore conflare, nimirum & Apollineis auspitijs ad te uenio. Salue.

Multifaciendum est laudari à laudato uiro.

Marsilius Ficinus Germano Ganiensi uiro Virtute præstanti, S. D.

QVæ de excellenti uirtute dignitateque tua iampridem è multis audiueram, nuper Cosmus Sassectus, & Laurentius Spinellus testimonijs apud me multis cōfirmauerunt, uiri nobiles, atque testes hac in re profectò locuplatissimi. Narrauerunt præterea quanti me facias & quam ardēter ames. Ego uerò plurimi facio probari amarique abs te, laude præ cæteris & amore dignissimo, quàm igitur tibi gratū sit, nostra uisere, tàm nobis optabile, tibi prorsus gratificari. Videbis, (ut spero) mox nonnullos hinc ad te Platonicos uenientes. Vidisses & Areopagitā simul Platonicorū culmen, si nunc eo habitu, qui & ipsum, & te decebat accedere potuisset, ex scriptoris & librarij negligentia impediuit accessum. Paucos, (ut spero) post dies ueniet cū epistolis. Exscriptum iam tibi est commentarium in Parmenidem. Quotidie rescribitur in Timæum. Vale felix, atque, (ut cœpisti) charissime mi Germane, Marsilium germanum sub Platone tuum ama precor ardenter amantem. Die XVI. Octobris. M. CCCC. LXXXIIII.

Pro libro de religione, purgatio de tarda salutatione.

Marsilius Ficinus Ioanni Stephano equiti & oratori Mediolanensi clarissimo, S. D.

ET si uirtus dignitasque tua & amor ingens erga te meus iamdiu postulabat, ut te ultrò frequenterque salutarē, tuorum tamen negotiorum turba interpellare te nisi in re quadā necessaria prohibebat. Nunc igitur cum & minus tibi forte negotij fore putē, & nostra res exigat, (ut iampridē par fuerat) te saluto. Salue semper in ipso sempiternæ salutis authore Deo, uir omniū salute dignissime. Nolui equidē ad uirum uirtutis dignitatisque plenum accedere uacuus, ad inclytum illustrissimi ducis oratorē sine duce uenire. Ducit itaque me in præsentia Christus ueritatis & gratiæ plenus ferentē mecū librum de Christiana religione tractantem. Neque te offendat precor humilis ac pauper libri habitus, siquidem Christiana religio & in primis humilitatem præcipit & libenter paupertatem tolerat. Omnino uerò liber Christiana pietate compositus, te decet insignem pietate uirum. Præterea duo potissimum amor ut sit perfectus, desiderare uidetur, ardorē, inquam, atque firmitatem. Profectò quam te ardenter amem testimonio esse potest Sol ille apud te noster, ut luminis, ita & caloris origo, quàm uerò firmus noster erga te amor sit futurus, argumētum penes te atque pignus erit præsens de religione liber. Nihil enim religiosa pietate firmius, charitas nūquam excidit. Vale felix, meque ama precor iamdiu ardentes amantem. Die IIII. Nouembris. M. CCCC. LXXXIIII.

Oratio Marsilij Ficini Florentini ad Carolum magnum Gallorum Regem.

EXcelsa maiestas tua, rex Carole semper inuicte, solet nonnunquam, (ut plerique fuerunt) dicere, ad hanc expeditionem mitti diuinitus. Quod quidē nos & uniuersus hic populus Florentinus tuus proculdubio credit, firmiter sperat, uehementer congratulatur. Veri namque simile est & Christianissimū Gallorum Regem à Christo mitti, & Carolum præ cæteris insignem pietate regē, Christiana pietate duci præsertim cū iter opusque tantū ea mente sis aggessus, ut sanctā Ierusalē sæuissimis

Barbaris

Barbaris occupatam, summo humani generis redemptori, denique redimas. Regnū profectò sanctum speramus te facilè redempturum. Recepto prius ob iter hæreditario regno, siquidem hoc itinere passim pro uiribus uestigia Christi sequaris. Christus rex pacificus pacem uolentibus sæpe promittit, idem tu quoque rex Christianissimus singulari pietate præditus promittis, (ut audimus, atque ut speramus) profectò præstabis, idque reuera facies, quod pio quondam Aeneæ, Aeneadumque generi mandatum est à patre. Parcere subiectis, & debellare superbos. Quamobrem cum uolentibus pacem, omnibus pacis author sis futurus, tuis præsertim, id est, nobis, pacificum te præstabis. Florentinam ciuitatē tuam mirifica pietate uises, Florentinam à flore, id est, à lilio dictam, liliorū ubique plenam. In propria uenies, & tui te tota mente recipient. Tu autem ducem tuum imitatus Christum, clamabis ad populum. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Præsens itaque populus & futurus in æuum gratiosum regem Carolum à charitate gratijsque nominatum, his semper uocibus celebrabit. Benedictus qui uenit in nomine Domini. Carolus charus nobis, excelsus, rex pacificus. Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Hæc, inquam, de tuo splendore populus Florentinus præsens futurusque prædicabit. Totus autem mundus, omniumque communis historia, quæ mox dicam, (ut arbitror) recensebit, Carolus Gallorum rex inuictus Cæsarianum illud, dictu magnum, factu maximum. Veni, Vidi, Vici, adeò superauit, ut dicere iam iure possit, nondum ueni, nec dum uidi, iam uici. Superauit & celebratissimum illum apud omnes Herculem, Hercules enim manibus, igne, ferro, claua, laboribus dicitur pugnauisse. Carolus autem magnus, non tot quidem machinis, sed fermè Iouis instar, solo, (ut ita dixerim) nutu concutit orbem, ut iam non Galliæ duntaxat, sed etiam orbis Dominus uideatur quandoque uocandus. Quoniam excelsus Carolus uidetur missus esse diuinitus ad domandos Turcos, & ad sanctam Ierusalem sic à manifestis hostibus uindicandam, sicut ipse Deus omnipotens humanū genus ab occultis hostibus liberauit.

Cur prouidentia permittat aduersa. Item de uaticinijs remedijsque malorum.

Marsilius Ficinus Florentinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

SAepe quæritur à Platonicis, cur nam prouidētia diuina permittat semper homines malis innumerabilibus agitari, iustos pariter & iniustos? Summatim ad hæc respondere solent. Primo quidem à mortalibus ignorari, mala ne ista sint an bona. Humanas enim res umbris, cogitationesque somnijs esse consimiles. Huc tendit Propheticū illud. Omnia uanitas. Omnis homo mendax. Respondēt iterum etiam si constiterit, quę mala uidentur, quodammodo etiam esse mala. Denique malum ab ipso summo bono permitti duntaxat gratia boni. Res enim difficiles & aduersæ uitium quidem curabile purgant, incurabile uerò puniunt. Illic igitur purgationis, hic iustitiæ lucet bonum. Boni quinetiam homines in aduersis discernunt à malis & exercentur atque probeantur. Probatio uerò & profectus, & constantia bonum. Operæpretium est præterea diligenter considerare Platonicum illud in Phœdro, de uenefica mali dæmonis astutia dictum. Dæmon aliquis statim ab initio uitijs, quæ plurimis immiscuit uoluptatem. Hæc quidem ibi Socrates, inquit, admonens, malorum dæmonum præcipuū esse studium, animas seorsum à cœlesti patria in hoc exilio diutius detinere superni patris oblitas, longasque machinari moras illecebris oblectamētisque terrenis, quibus profectò quasi poculis ueneficæ Circes, soporiferisque Syrenum cantibus delinitæ, nunquam aut certè tardius in cœlestem patriam reuertantur. Contra uerò dæmonicas insidias benefica prouidentia Dei statuit, ducibus quidem his lætiferisque saporibus, sapores amaros interim commisceri, ne ab eiusmodi uoluptate, quàm Timæus malorum escam nominat, capiamur, ut pisces ab hamo. Hanc utique Platonici præcipuè Plotinus atque Synesius magna ex parte causam esse putant, ut diuina prouidentia tot tantisque perturbationibus animos in terris uexari uoluerit. Huc tendit Platonicum illud in libro de scientia, consonum Euangelio, iādiu, dilectissime mi Ioannes, ad te scriptum, ac breuiter declaratum. Impossibile, inquit, est Theodore mala funditus extirpari, necessariū enim est sem-

per aliquid bono subcontrarium esse, apud superas quidem esse mala non possunt. Per mortalem uerò naturam locumque hunc inferiorem necessariò reuoluuntur. Quamobrem conandum est, ut hinc illuc, quàm celerrimè fugiamus. Fugere uerò illuc, est pro uiribus se similem Deo reddere, similes uerò nos Deo faciunt, iustitia, & sanctitas cū prudentia. Hæc in Plato declarat, nos ob eam maximè causam, fugam hinc ad Deum aliquando meditari, ut mala quæ necessariò nos hic affligunt, effugiamus, ex hoc uidelicet mortali malo, sempiternum illud reportaturi bonum. Iam uerò nec ullus nisi uexatus morbis, cognoscit aditque medicum, neque nautæ, nisi fluctibus agitati, gubernatoris prudentiam admirantur. Mortales profectò tàm hebetes sunt, ut bonum non aliunde prorsus cognoscant, quàm ex comparatione malorum, tàm ingrati, ut Deum bonorum omnium largitorem non facilè colant, nisi malis oppressi. Quamobrem morbis perturbationibusque frequentibus cruciati, ad Deum ipsum tanquam ad medicum opitulatoremque confugere compelluntur. Coguntur quoque cognoscere, non terrenam quidem prouinciam ubi anguntur assiduè, nunquam uerò quiescunt, suam fore patriam, sed cœlestem. Nulla uerò potior assignari causa potest, ob quam mala Deus & aduersa permittat, quàm ratio Euangelica docens, cœcos mutilatosque nasci nonnunquam admirabilem Dei potentiam bonitatemque hominibus declarandam. Mala uidelicet hominibus incurabiliter curaturam. Quemadmodum & morbi fluctusúe non quilibet, sed grauissimi, medicum gubernatorem'ue summum testificari solent. Sæpe igitur homines & priuatim, & publicè, tàm extremis undique coërcentur angustijs, ut nusquam pateat exitus, nulla iam speretur humana salus, sed tamen diuina bonitas & potestas filijs suis pia mente supplicitur obsecrantibus propitiam porrigans ex alto manum declarat, Deum solum esse in extremis calamitatibus seruatorem. Idque tunc quidem demonstrat apertius, quando discrimina tanta diu prius, quæ ueniant, per Prophetam quendam uentura prædixerit. Medici quidem humani officium est, & si minus sanitatem, saltem semper præstare pronosticon. Diuini uerò pariter utrunque complecti. Et si horum exempla ex sacris literis licet afferre quamplurima, quæ omnibus sunt in promptu. Meum tamen consilium est in præsentia, quid & semper fuit in lucem minus nota proferre, mysteriaque Christiana quoad possem Platonicis confirmare. Audi igitur, mi Ioannes, tàm diuinorum cultor, quàm studiosè Platonicorum, quibus uerbis apud Platonem Socrates diuinam consilium circa malorum humanorum remedia Prophetasque confirmet, sic enim loquitur in Symposio. Sacerdos Diotima fatidica mulier diuinorumque perita, pestem prædixit Atheniensibus imminentem. Itaque sacris decennio ante pestem peractis, morbi dilationem dedit. Itē sic in Phœdro, si referamus Sibyllam, & alios quicunque usi sunt uaticinio, quàm multa prædicentes in futurum profuerint, prolixum nimis extendemus sermonem, ac rem manifestam omnibus proferemus. Et paulò pòst, inquit. Antiqui testificantur uaticinium diuino quodam furore profectum, coniectura prudentiaque humana supra modum præstantius esse. Atqui aduersum morbos laboresque grauissimos ob antiqua delicta quandoque diuina indignatione mortalibus imminentes, diuinus Gentibus quibusdam aliunde furor adueniens, & futura prædicens, quibus opus erat, remedia mirabiliter adinuenit, cōfugiens ad uota cultusque diuinos. Vnde expiationes, propitiationesque consequutus incolumen reddidit possidentem, & in præsens tempus, & in futurum absolutionem præsentium malorum rectè furenti occupatoque adeptus. Hæc ibi præterea in libro legum primo, Plato sic inquit. Epimenides Cretensis, uir diuinus decem annos ante Persicum bellum, Dei oraculo monitus, peruenit Athenas, & sacrificia quædam Dei oraculo edita fecit, Atheniēsibusque Persicam formidantibus classem, prædixit decennio Persas non uenturos, & postquam uenerint infecta re discessuros. Eiusmodi sanè uirum Ploto omnium sapientissimum esse censet, quamuis sæpè uulgo stultissimus habeatur. Itaque in Phœdro scribit mirabile quiddam hunc in modum. Diuinis meditationibus, qui rectè utitur, perfectisque mysterijs semper imbuitur, perfectus reuera solus euadit, ab humanis autem studijs segregatus, diuino'que inhærens, carpitur à multitudine, quasi extra se positus, sed ipse Deo plenus, multitudinem latet. Posthæc Plato cum Prophetam & sacerdotem diuinis occupatum,

sapientiæ humanæ longe admodũ interuallo præposuisset, describit mentem quãdam diuino prorsus amore flagrantem, ecstasimq; amatoriam patientem, atq; furorem alienationemq; huiusmodi, non solum humanæ prudentiæ, sed diuinis etiã munerib. omnibus anteponit. Vbi plane comprobat Apostolicũ illud. Maior horum charitas. Mitti ante Prophetas à Deo, & qua ratione mittantur, Auicenna etiam in libro diuinorum. multis rationibus Platone consentit. Sed longioribus iam digressionibus prætermissis, ad institutum breuiter redeamus. Animaduersione profecto non mediocri dignũ est, quod in superioribus, inquit Plato, propter antiqua delicta indignatum Deum calamitates hominibus quodammodo destinasse. Hinc asseueratur oraculũ illud, propter peccata ueniunt aduersa. Illud quoq; Mosaycum, ex primorum delicto parentum, aduersa nobis omnia contigisse. Vbi præterea subdit Plato, Deum tanquam misericordia quadam affectũ, frequenter afflare Prophetas, futura nobis flagella prænũtiaturos, ut hinc admoniti ad uota expiationesq; sacras cõfugiamus, quibus rite peractis, incolumes frequenter euadimus, ibi profecto, omnia uidetur ecclesiæ nostræ mysteria comprobare. Proinde ne forte rei tantæ longius exempla petantur. Nonne propter multa delicta, postremum huic urbi hoc autumno exitium imminebat, nulla prorsus hominum uirtute uitandum? Nonne diuina clementia Florentinis indulgentissima, integro ante hunc autumnum quadriennio nob istud prænuntiauit? Per uirum sanctimonia sapientiaq; præstantem Hieronymum ex ordine prædicatorum, diuinitus ad hoc electum. Nonne præsagijs monitisq; diuinis per hũc impletis, certissimum iamiam supra nostrum caput imminens exitum, nulla prorsus uirtute nostra, sed præter spem opinionemq; nostram mirabiliter euitauimus? A' Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Reliquum est, optime mi Ioannes, ut deinceps salutaribus tanti uiri consilijs obsequentes, non solum ego atq; tu, sed omnes etiam Florentini, Deo nobis clementissimo, grati simus, & publica uoce clamemus. Cõfirma opus hoc Deus quod operatus es in nobis. Die XII. Decembris, M. CCCC. XCIIII.

Gratulatio pro literis diu expectatis.

Marsilius Ficinus Germano Ganaiensi dilectissimo suo, S. D.

EAdem tempestatis huius iniquitas & tuas ad me, & meas ad te sępe literas intercepit. Heri tandem uicit iter durum pietas, expectatamq; diu tibi mihi concessit epistolam, surge mea nunc epistola præsens, nunc ad decus nostrum, melioribus utere fatis, sed quid nam primo scribam? Certe quod in primis cõtigit mihi gratissimum me uidelicet & commendatum esse per epistolam tuam fatri tuo Ioanni, Achati regio Parisij præsenti. Id quidem operæpretiũ nobis fuit & erit. Nam Italia ferme tota, certe Tuscia omnis, præsertim Florentia, externis pariter & internis quotidie tumultibus agitatur. Conueni equidem hic apud excelsum regem uestrum superioribus diebus Ioannẽ nostrum, uirum frequenti salutatione dignissimum, eiusq; conspectu non solum ob splendorem suum, gratulatus sum, sed etiam ex hoc ualde congratulatus, quod in egregio fratre tuo Charissimum meum uidere uidebar, me interim in præsentibus angustijs cõsolantem. Proinde & si professio nostra est uacuæ mentis opus, pergo tamen inter hos strepitus in Platonicis commentationibus assidue quoad possum, eas propediẽ, (si Deus aspirauerit) perfecturus.

Pia Platonis sententia, de amicis & inimicis Dei.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico Vnico, S. D.

COntuli heri tecum & cũ genero tuo Gerardo Ianfilatio pro uiro, quid in Philebo Plato de amicis Dei sentiat, uel inimicis. Placuit ergo tibi ut ipsa uerba Platonis ad te scriberem, & quæ ibidem sit expositio nostra. Accipe igitur atq; lege feliciter. Verba Platonis hæc sunt. Vir iustus & pius, & probus nonne Deo amicus est? Iniustus autem & improbus inimicus? Et profecto. Plurima quidem spe unus quisq; ducitur. Interiores enim sermones quidam sunt in uno quoq; nostrũ, quos

& opiniones, & spes nominare solemus, sunt quinetiam Phātasmata picta. Nam cuiq; licet fingere se cumulum auri maximum possidere, oblectamentisq; uarijs abundante, omni suauitate perfundi. An non dicendum, opiniones imaginationesq; eiusmodi bonis uiris, quia Deo amici sunt, ueras frequenter euadere? Malis autem sæpe numero falsas? Dicendum certè. Prauis utiq; uiris oblectationes quædam adsunt, sæpè confictę, ac deniq; falsę, falsis igitur uoluptatibus praui sæpe numero gestiunt. Homines autem boni gaudijs semper ueris aluntur. Hactenus Plato. Sequitur expositio nostra. Bonus uir à Platone censetur, qui in se quidem temperatus, ad Deum autem pius est, ad homines uerò iustus. Animus eiusmodi propter similitudinem Deo præ cæteris est amicus, malus autem propter dissimilitudinem inimicus. Itaq; cum Deus & moueat intrinsecus, & ubiq; prouideat, nimirum opiniones & imaginationes spesq; bonorum uirorum, ueræ frequenter euadunt, malorum uerò falsæ, utrique gaudia quædam excogitant, optant, sperant, hæc bonis uiris tanquam diuinis atq; ueridicis, uera sæpe contingunt, malis uerò falsa, mali enim tanquam sibi met mendaces, sicut frequenter opinione falluntur, ita falsa sæpius oblectamenta cōfingunt, deniq; si prauis tanquam à diuina ueritate discordibus, succedere spes non debent, sæpè tamen in externis successum habere uidentur, sequitur saltem, ut intrinsecus non succedant, semper ergo solicitantur intus atq; languent, eorumq; uoluptates similes sunt falsis uoluptatibus ægrotātium, somniantium insanorum. Die XX. Decembris. M. CCCC. XCIIII.

Pro libro de Sole.

Marsilius Ficinus Ioanni Ganaiensi dignissimo Parisij præsidenti, S. D.

CVm propter hospitium domesticorum turbam, publicos tumultus, tranquillè isthic Philosophari non possem, Philosophicum tamen officium mihi perpetuum intermittere nollem, in rusticam solitudinem ex urbe secessi. Sed antequam discederem, exoptatum mihi diu splēdorem tuum sæpe quæsiui. Quem deniq; nondum salutaui præsentem, hunc absentem munere quodam Phœbeo saluto. Siquidem ipse Phœbus, quæ forte non tangit globo, radijs interim attingit ubiq;, splēdor quin & tuus suis hucusq; radijs me contingit. Per ipsum luminis Phœbei calorem te obsecro splendidissime mi Ioannes, ut Marsilium ames ardenter amantem. Vale.

Pro libro de Sole.

Marsilius Ficinus Paulo Veronensi insigni doctrina uiro, S. D.

VIdere te quidem Florentiæ licuit, idq; admodum mihi gratum contigit. Gratissimum quoq; fuisset, pręsidentem Parisij uisere, uirum aspectu dignissimū. Quanquam si uos inuicem ea, (ut arbitror) charitate deuincti estis ut sit alter in altero, cum primum aspexi Paulum in Paule introspexi Ioannem, ita profectò Phœbus dum splendore foris aspicit, calore interim, (ut ita loquar) introspicit, deniq; per ipsum Phœbeum munus, quod ad te quoq; mitto, ut uehementer obsecro, ut Apollineo Ioanni me sæpe commendes. Vale.

Finis Duodecimi & ultimi libri Epistolarum Familiarium Marsilij Ficini Florentini, Deo gratias. Amen.

In hoc

In hoc opusculo de Sole & lumine quædam sunt, quæ in alijs Marsilij operibus quoque reperiuntur, sed cum author ipse hoc compendium, gratificari & consulere nimirum uolens, ijs qui magna uolumina non potuerunt habere scripserit, mutare nihil uoluimus.

MARSILII FICINI
In librum de Sole ad magnanimum Petrum Medicem,
PROOEMIVM.

NOuam Platonis interpretationem auspicijs iamdiu tuis incœptã Magnanime Petre quotidie prosequor, atque (ut te non latet) crebrioribus articulorum distinctionibus, longioribusque, quantum res ipsa postulat, argumentis explano. Itaque cum nuper ad mysterium illud Platonicum peruenissem, ubi Solem ad ipsum Deum artificiosissimè comparat, placuit rem tantam aliquanto latius explicare, præsertim quia Dionysius noster Areopagita Platonicorum primus, cuius interpretationẽ in manibus habeo, similẽ Solis ad Deum cõparationem libenter amplectitur. Dum igitur ad Solem hunc quasi lucernam pluribus iã noctibus lucubrarem, cogitaui rem hãc electissimam ex opere magno seligere, & proprio commendare compẽdio. Idque de Sole mysterium quasi Phœbeum munus ad te potissimum & Phœbi Musarum ducis alumnum, & Musarum patronum mittere, cui etiam uniuersa hæc noua Platonis interpretatio dedicatur, ut hac interim luce quasi Luna quadam, quale futurum sit Platonicum opus totum tanquam Sol ad Lunam, augureris, ac si quando Platonem meum imò iamdiu uestrũ amauisti, posthac lumine hoc accensus ardentius ames, & tota mente complectaris amatum.

MARSILII FICINI
Verba ad lectorem, librum hunc allegoricum & anagogicum esse potius quàm dogmaticum, Cap. I.

PYthagoricum pręceptum est, magnanime Petre, profectò diuinum de reb. mysterijsque diuinis absque lumine non loquendum. In quibus, (ut arbitror) uerbis non id solum sapiens ille significat, nihil in rebus diuinis audendũ, nisi quatenus ipsa Dei lux illinc afflatis mentibus patefecerit, sed etiam admonere uidetur, ne sine huius manifestę lucis comparatione ad occultam diuinorum lucem, uel percipiendam, uel declarandam proficiscamur. Ab hac igitur nos ad illam nõ tam rationibus in præsentia, quàm comparationibus quibusdam deductis ex lumine, pro uiribus accedemus. At uerò tu interim, accuratissime lector, utinã & nobis indulgentissime, Apollinei modo & quasi poëtici sub Sole permissi memor, seueriora posthac à nobis, &, (ut Græci aiunt) dogmatica ne exigito. Allegoricam equidem duntaxat & anagogicam ingeniorum exercitationem, fideiussore Phœbo, cuius hæc sunt munera, sum pollicitus. Non disputant unà cum Apolline Musæ, sed canunt. Ipse quinetiam Mercurius primus disputationum artifex, & si cum Saturno uel Ioue tractat grauia, tamen cum Apolline ludit. Ille quidem non aptè solum iocantur, sed diuinè. Nos autem utinam saltem non ineptè ludamus. Sed iam nostra hæc luminis qualiacunque futuri sint acturi prælùdia, ipso bono, id est, summo Deo feliciter inspirante, prodeamus in lucem.

Quomodo Solis lumen sit ipsi bono scilicet Deo, simile. Cap. II.

RES nulla magis quam lumen refert naturam boni. Primo quidē lumen in genere sensibili purissimum eminentissimumq; apparet. Secundo, facillimè omnium, & amplissimè, momentoq; dilatatur. Tertio, innoxium occurrit omnibus atq; penetrat, & lenissimum atq; blandissimum. Quarto calorem secū fert almum, omnia fouentem, & generantem, atq; mouentem. Quinto, dum adest inestq; cunctis, à nullo inficitur, nulli miscetur. Similiter ipsum bonum totum rerum ordinem supereminet, amplissimè dilatatur, mulcet, & allicit omnia. Nihil cogit, amorem quasi calorem habet ubiq; comitem, quo singula passim inescanť, bonumq; libenter alliciūt. Vbiq; rerum penetralibus præsentissimū, commertium cum rebus nullum habet. Deniq; sicut ipsum bonum inextimabile est, atq; ineffabile, ita fermè lumen. Hoc enim nullus adhuc definit Philosophorum, ut nihil lumine clarius sit alicubi, nihil rursus uideatur obscurius, sicut bonum & notissimum est omnium, & pariter ignotissimum. Quam obrem Iamblichus Platonicus huc postremò confugit, ut lumen, actum quendam & imaginem perspicuam diuinæ intelligentiæ nominaret. Quemadmodum emicans è uisu radius est ipsius uisus imago. Fortè uerò lumen est ipse uisus cœlestis animæ, uel uisionis ipsius actus ad exteriora porrectus, eminus quidem agens, cœlum interea non relinquens, sed semper ibi continuus, exterioribus non permixtus. Videndo agens simul atq; tangendo. Nos saltem lumen solemus dicere uestigium quoddam uitæ mundanę, quasi proportione quadam seipsam oculis offerentis. Vel quasi spiritum uitalem inter mundi animam, atq; corpus. Sed de hoc in Theologia nostra satis diximus. Quamobrem ubi multas supra cœlum mentes angelicas quasi luces, earumq; ordinem & inuicem, & ad unum Deum patrem luminum asseuerare studes, quid'nam tibi longis inuestigationum amabagibus opus erit? Cœlū suspice precor cœlestis patriæ ciuis, cœlum ad hoc ipsum perspicuè declarandum ordinatissimum à Deo factum, atq; patentissimū. Cœlestia igitur tibi sursum conspicienti, statim per ipsos stellarum radios tanquam oculorum suorum aspectus atq; nutus errant gloriam Dei, & opera manuum eius nuntiat firmamentum. Sol uerò maximè Deum ipsum tibi significare potest. Sol tibi signa dabit, Solem quis dicere falsum, audeat? Ita demum inuisibilia Dei, id est, angelica numina per stellas potissimum intellecta cōspiciuntur, per Solem uerò sempiterna quoq; Dei uirtus atq; diuinitas.

Sol cœlestium illuminator & Dominus atq; moderator. Cap. III.

SOl tanquam manifestus cœli Dominus omnia prorsus cœlestia regit, & moderatur. Magnitudinem eius ingentem qua centies sexagies terram continere putatur in præsentia prætermittam. Principio lumen stellis omnibus inserit. Siue natiuum illæ per se lumen exiguum habeant, (ut nonnulli suspicantur) siue nullum ut plurimi putant.) Deinde illud imprimis ex signis XII. uiuū, ut inquit Haly & Abraham, dicitur, & apparet affectu, quod Sol eo tempore uegetat. Imò uerò duo utrinq; signa Sol tanta uirtute complet, ut utrunq; spatium apud Arabes ductoria Solis, id est, regium solium appelletur. In quo planetæ dum sunt, incendiū tamen interea deuitantes, uirtute mirifica pollent. Præsertim si in hoc ipso interuallo positi Planetæ quidē superiores exoriantur ante Solem, inferiores uerò pòst Solem. Rursus signū illud in quo regnat Sol, id est, Aries, caput inde fit signorū, caputq; in quolibet uiuente significat. Illud quoq; signum quod Solis, est domicilium, id est, Leo, & cor est signorum, & in quolibet uiuēte cor obtinet. Iā uerò cū Sol peruenit ad Leonē, epidimiā quasi Pytonicū uenenū in regionibus multis extinguit. Præterea semper ab ingressu Solis in Arietem annua totius orbis fortuna depēdet. Et hinc quidē proprie natura Veris. Ab ingressu autē Solis in Cancrū æstatis qualitas iudicatur. Ab introitu in Librā, autumni natura. Ab accessu in Capricornū, hyemis qualitas inuenitur. Cōperta uidelicet ubi præsenti figura cœlestiū. Meritò cum tēpus à motu dependeat, Sol per quatuor signa mobilia, tempora

pora quatuor anni distinguit. Item à reditu Solis in natiuitatis uniuscuiusque gradũ atque minutum sua cuique paria per annum fortuna reuoluitur. Accedit ad hæc quod motus Solis tanquam primi & principis planetarum, (ut Aristoteles inquit) simplicissimus est, nec à medio discedens Zodiaco, sicut cæteri, neque regrediens.

Conditiones Planetarum ad Solem. Cap. IIII.

ITem certa quædam in cœlis ab ipso Sole ubique spatia definita uidentur, quæ cũ primum peregerunt Planetæ, motum habitumque permutãt. Nam Saturnus Iuppiterque & Mars per tertiam à Sole cœli partem in conspectum Solis trinum peruenientes, mutato statim motu, uel antè, uel retrò mouentur. Si orientales à Sole fuerint, regrediunt, si occidentales, progrediuntur. Venus Mercuriusque breuiora quædam, certa tamen à Sole & ad Solem spatia peruagantur. Venus quidem ultra. XLIX. Mercurius autem XXVIII. gradus discedere prohibetur. Luna in quouis aspectu Solis figurã mutat atque naturam. Et quasi Sol alter ætates quatuor agens, quatuor anni tempora repræsentat. Et quotiens Soli coniungitur, ab ipso gradu coniunctionis cœlique figura declarat mensis futuri naturam. Proinde Planetæ omnes cum primum cor Solis attingũt, cæteris eo tempore, quamuis exiguo, dominantur. Aliter uerò propinquantes Soli solito interim officio uacant. Congrediens quidem cum Sole Saturnus rigiditatem pristinam, Mars quoque solitam ferocitatem ponere iudicatur. Planetæ superiores quatenus ad eos Sol accedit, ascendunt, quatenus uerò discedit, contra, descendunt. Coniuncti quidem Soli sunt epicyclo summi. Oppositi uerò sunt infimi. In quadratura sunt altitudine medij. Luna utrobique in perferente sublimis existit. In quadratura descendit. Venus atque Mercurius, si progredientes coniungitur Soli, excelsi sunt. si regrediẽtes, infimi Neque fas est Planetis epicycli sui prius explere circuitum, quàm Solem quasi suum Dominum coniunctione reuiserint, in his quæ diximus uidentur profectò Planetæ superiores, quando in conspectu Solis trino gressum mutant, regium reuereri Solis aspectum. Et coniuncti cum Sole ideò esse summi atque directi, quoniam sunt interim cum rege concordes. Contra uerò quãdo discordes sunt, id est, oppositi, retrogradi sunt & infimi. Venus atque Mercurius quando Solem attingunt, si recti tũc incedunt, id est, obedientes Domino, sublimes euadunt. Sin obliqui, quasi rebelles, interea subiecti. Luna uerò si etiam opposita Soli est sublimis, nullam nobis admirationem debet afferre. Quid enim Lunæ lumen est, nisi idem ipsum Solis lumen hinc & inde lunari speculo repercussum? Atque in plenilunio in Solem è conspectu reflexum. Descendere autem Luna uidetur in quadratura, quoniam torua tunc Dominum intuetur. Rursus sicut Sol non refert pedem, ita neque retrocedit, Luna epicycli uelocitate præueniente regressum. Luna denique uirtute solari, ubi in uia Solis septentrionem petit ingenti Draconis capite constituto signis ibidem augmentum præstat. Vbi uerò meridiem, decrementum cauda proiecta. Planetæ omnes orientales à Sole facti, uel occidentales conditionem utrobique mutant, atque cognomen. Omnes quidem uerentur Solis uiam, quàm eclipticam nominant. Inferiores planetæ magis deinceps atque magis. Fœminæ denique scilicet Luna Venusque maximè. Ideò plurimum digrediuntur in latus. Omnes denique uel in hoc tramite collocati, uel hinc digressi rursus ad septentrionem interim aut meridiem procedentes, conditionem ubique mutare putantur. Luna generationis Domina, nullum habet manifestum nisi à Sole lumen Atque ex perfectò Solis aspectu omnium cœlestium uires accipit, ut inquit Proculus, quasi in Sole sint omnes, uiresque similes ad nostra demittit.

Virtus Solis in generationibus atque temporibus, in genesi & in omnibus. Cap. V.

DEnique in cuiusque hominis natiuitate ipse Lunæ locus declarat Dominũ genituræ, conceptionisque momentum. Et Lunæ cum Sole coniunctio uel oppositio ante hominis ortum facta, ueritatem natiuitatis aperit, & fortunam. Atque in præsenti figura ea cœli portio in quã incidit pars fortunę, natiuitati dęmoni

dicitur ab antiquis, portenditq́ue, uel ducit, (ut placet Aegyptijs) totius uitæ tenorem.
Partem uerò fortunæ designat spatium inter Solem primo, atq; Lunã obseruatum, de-
inde ab ascendente gradu proiectum. Proinde Astronomi per motum Solis iam com-
pertum Planetarum motus inueniunt, atq; metiuntur. Et Sol motu suo noctes diesq́;
distinguit, & horas, & menses & annos. Lumine pariter & calore generat, uegetatq́;, &
mouet, & regenerat omnia, & exhylarat, atq; fouet, & quæ occulta fuerãt, primo aduen
tu efficit manifesta, accessuq́; uicissim atq; recessu quatuor efficit anni partes, & regio-
nes nimium à Sole remotæ, semotæ pariter sunt à uita. Ver quidem est temporum opti-
mum, quoniam ab Ariete regno Solis incipit. Autumnus uerò pessimum, quoniam à
Libra casu Solis exordia sumit. Natiuitas postremò diurna communiter existimatur,
melior quàm nocturno, & illa quidem ex Sole plurimum, hæc uerò iudicatur ex Luna
tanquam speculo Solis. Cœlestem in natiuitate figuram in partes duodecim partiunt.
Vbi cum nonam quidem Soli, tertiam uerò Lunæ destinent, illam profectò Deum no-
minant, hanc Deam, & optima quæq; significare putãt sapientiam, fidem, religionem,
gloriam sempiternam. Hæc enim omnia Sol & omnem simpliciter ueritatem, & uatici-
nium regnumq́; significat. Accedit ad hæc, quod quatenus Sol ad medium ascẽdit cœ-
lum, uitalem, & animalem spiritum in nobis mirificè fouet. Quatenus uerò descendit,
spiritus uterq; debilitatur. Quamobrem Dauid omnipotentis tuba Dei, diluculo ad ci-
tharam & carmina surgens, atq; interea clamans. Vanum est nobis ante lucem surge-
re, Solem declarat ad nos uenientem, bona secum nobis cuncta referre, spiritusq́; no-
stros excitatos illuminatosq́; mirabiliter ad sublimia reuocare. Mitto quod Sol, ut fe-
runt, quasi uates accessu suo uaticinia quædam sobriè dormientibus afferre putatur. Lu
na quoque Solis, quàm Aristoteles minorem appellat Solem, spiritum humoremq́; na
turalem ascendendo similiter recreat, deserit descendendo. Et quo magis lumine Solis
abundat, eò magis est omnibus salutaris. Mitto nunc quemadmodum obseruanda sit
ad Solis aspectum Luna lumine non deficiens in hoc signo deinceps, atq; illo significan
te membrum hoc & illud. Atq; ita per Lunam à Sole trajcienda uirtus cœlestium om-
nium ad membra fouenda per medicinas eo tempore ritè compositas. Satis enim de his
in libro de uita iam diximus.

Antiquorum laudes in Solem, & quomodo cœlestium uires in Sole, & à Sole sunt omnes. Cap. VI.

QVas ob res Orpheus Apollinem uiuificum cœli oculum appellauit. Atq; sum-
matim hæc, quæ dicam ex hymnis Orphicis congregantur. Sol oculus æternus
omnia uidens. Supereminens cœleste lumen, cœlestia temperans, & mundana. Har-
monicum mundi cursum ducens, siue trahens. Mundi Dominus, Iuppiter immortalis
mundi oculus circumcurrens, habens sigillum, omnia mundana figurans. Luna stellis
grauida, stellarum Luna regina. Hæc Orpheus. Apud Aegyptios Mineruæ templis au
reum hoc legebatur inscriptum. Ego sum quæ sunt, quæ erunt, & quæ fuerunt. Velum
meum reuelauit nemo. Quem ego fructum peperi, Sol est natus. Vbi apparet, Solem
Mineruæ, id est, diuinæ intelligentiæ partum, florem fructum, esse. Theologi ueteres,
eodem Proculo teste, dicebant reginam omniũ Iustitiam è medio Solis throno per cun-
cta procedere, omnia dirigentem. Quasi Sol ipse sit omnium moderator. Iamblichus
Aegyptiorum sententia ita narrat. Quicquid habemus boni, habemus à Sole, uidelicet,
uel ab ipso solo, uel si & ab alijs, id quidem uel à Sole absolutum, uel à Sole per alia. Item
Sol elementalium omnium uirtutum Dominus. Luna uirtute Solis generationis domi
na. Ideò Abumasar per Solem, inquit, & Lunam uitam cunctis infundi. Moses cœlestiũ
Dominum in die Solem putat, in nocte Lunam, quasi nocturnum Solem. Solem quasi
Dominum omnes in mundo medium, quamuis ratione diuersa, collocauerũt. Chaldęi
quidem medium Planetarum, Aegyptij uerò inter duos mundi quinarios, nempe su-
per hunc Planetas quinq;, sub hoc Lunam & quatuor elementa. Propinquiorem uerò

terræ

terræ, quàm firmamento positum à prouidentia putant, ut eius feruente spiritu & igne, Lunæ aëris, aquæ humor, & crassa terrenorū materia foueretur. Alia quoque ratione medium ipsa Planetarum prosperitas declarauit. Quæ quidem dispositionem eorum ad Solem eiusmodi postulat, in qua Saturnus, Iuppiter, Mars, oriantur ante Solem. Venus autem & Mercurius atque Luna post Solem, quasi regem agentes itinere medium. Incedentes aliter, debiliores euadunt. Inter illos autem præstantiores habentur, quos ipse Sol Dominus præcedere iussit. Sed redeamus ad priscos. Physici ueteres, Solem cor cœli, nominauerunt. Heraclitus luminis cœlestis fontem. Plerique Platonici in Sole mundi animam collocarunt, quæ sphæram Solis totā implens, per globum illum quasi igneū tanquam per cor effundit radios, quasi spiritus, inde per omnia, quibus uitam, sensum, motum uniuerso distribuit. His forte de causis Astrologi plerique putant, sicut Deus solus intellectualem nobis animam tribuit, ita solum sub influxu Solis eam mittere, id est, quarto duntaxat mense post conceptum. Sed hoc illi uiderint. Mercurius certè motum mentis nostræ significans, motu minimè omnium discedit à Sole. Saturnus denique significans statum segregatæ mentis eclypticam minimè deserit. Præterea Iupiter atque Mars, quoniam ille per Sagittarium suum, hic per Arietem cum Leone congruūt Apollineo, tantum adepti sunt munus, ut Iupiter quidem religiosam iustitiam legesque ciuiles atque prosperitatem significaret, Mars autē magnanimitatem & fortitudinē atque uictoriam. Luna, Venus, atque Mercurius Solis comites appellatur, Luna quidem ob frequentem cum Sole coitum uel aspectum. Venus autem atque Mercurius ultra uicinitatem propter æqualem cum Sole progressum. Hinc igitur uniuersæ generationis imperium acceperunt. Siquidem humidior Luna in coitu cōspectu per Solis, uitalem calorem nacta, rebus subinde generandis humorem suggerit calentem atque uitalem. Mercurius autem duo hæc partesque omnes in rebus gignendis numerosa quadam proportione commiscet. Venus autem eiusmodi mixtionibus decentes adhibet formas, & gratiam, atque lætitiā. Sol profectò quemadmodum lumen totum in se collectum per uarias distribuit stellas inter se specie differentes, sic & omniformes uirtutes cum omniformi lumine digerit. Ex quo perspicuè coniectare licet, tot saltem Soli uirtutes inesse, quot stellæ in cœlis existunt.

Dispositiones signorum & planetarum circa Solem atque Lunam. Cap. VII

PRoinde Solem esse regem, Lunamque quæ Solis & soror est, & coniunx, esse reginam cœlestium, ipsa signorum in Zodiaco dispositio manifestè declarat. Leo enim Solis & Cancer Lunæ sedes se cōtingunt. Item Aries Solis, & Taurus Lunę regnum. Cæteri uerò planetæ sedes quisque suas circa regem reginamque undique quas medios circumponunt. Mercurius hinc quidem propè Leonem habet Virginem, inde uerò prope Cancrum habet Geminos. Venus autem hinc Libram, inde Taurum. Mars quoque hinc Scorpium, illinc Arietem. Iupiter hinc Sagittarium, inde Pisces. Saturnus hinc Capricornum, illinc Aquarium. Sed olim cum ita Planetarum sedes ad Solem Lunamque disponerem, familiaris meus Bindanius Recasolanus profundo uir iudicio, sic obiecit. Vides'ne Marsilij, sedes easdem quamuis ordine conuerso, eisdem tamē gradibus ad Saturni domos esse utrinque dispositas? Video, inquam, hoc ipsi Soli præcipuè conuenire, interim uerò altissimo etiam Saturno contingere. Quid uerò, Si hoc Saturnus dignus est honore, quoniā minimè omnium à regia Solis uia præuaricari, uidetur. Sed redeamus ad institutum. Quinque igitur hi Planetæ duas quisque sedes habēt. Vnam quidem Solem quasi à tergo sequentem, alteram in conspectu Lunæ illæ nominantur occidentales à Sole, hæ orientales à Luna. Veruntamen totum Zodiacum Sol & Luna sibi uendicant. Nam prouincia Solis, Leonem, Virginem, Libram, Scorpium Sagittarium, Capricornum, occupat. Prouincia Lunæ, Aquarium, Pisces, Arietem, Taurum, Geminos, Cancrum. Fortè uerò Cācrum hominum portam appellauere, quoniam Sol ibi descensurus propemodum iam uidetur. Capricornum uerò deorum portam, quoniā ibi Sol statim uidetur ascendere. Sed hæc aliter quoque alibi declarauimus. Profectò duo

hæc signa & Aries simul atque Libra dignitatem sibi uendicauerunt, ut cœli cardines uocarentur, quoniam ibi mutationes quatuor temporum Sol decernit, & quoniā per Arietem Sol incedens atque Libram, medium in ascensu uel descendu tenet cursum, diemque cum nocte librat, ideò circulus ab Ariete productus in Libram, Mineruæ, id est, sapientiæ iustitiæque circulus apud Aegyptios nuncupatur. Cœlestium quidem ordo tam mirabilis declarat mundum non fortuna, sed prouidentia constitutum. Atque obseruantia quædam omnium ad unum Solem cunctorum moderatorē ostendit, & angelicas mentes omniaque cœlestia uni supra cœlum summo prorsus obtēperare, & nostros animos multò magis eidem obedire debere.

Planetæ concordes cum Sole & Luna sunt felices, discordes contra. Item quomodo salutent Solem atque Lunam. Cap. VIII.

SOlem Lunamque Ptolemæus uitæ authores existimat, & hanc quidē quod ad augmentum uegetationemque pertinet exhibere. Illū uerò quod spectat ad sensum. Iouem præterea Veneremque idcirco uitæ salutares existere, quoniam proportione quadam harmonica cum Sole consonant atque Luna. Iupiter quidem cum Sole plurimum, aliquantum quoque cū Luna, Venus uerò uicissim. Saturnus aūt atque Mars ideò sunt aduersi, quoniam à Sole Lunaque dissonant, Saturnus à Sole magis. Mars aūt magis à Luna dissidet. Iupiter uerò præ cæteris almus, quoniam si Solis Lunæque lumina perfectè conflentur, ex utrisque Iupiter coalescit. Neque uerò prætermittendum est, quod Planetæ quando Solis aut Lunæ faciem quasi quadam salutatione reuisunt, uim subitò nouam adipiscantur, quàm Arabes almugeam nominauere, quando scilicet, uel sequentes Solem, ab ipso tanto spatio distant, quantò sua domus à domo Solis remota est, uel præcedentes Lunam, eodem interuallo Lunæ propinquant, quo domicilium suum est domicilio Lunæ propinquum. Sic ergo Saturnus salutabit Solem, quotiens occidentalis, id est, post Solem exortus in signo sexto à Solis signo fuerit. Iupiter uerò reuiset, cum in quinto, Mars in quarto, Venus in tertio, Mercurius in secundo: similiter salutabunt Lunam, quando orientales à Luna, id est, ante illam orti eisdem illam interuallis aspicient. Hinc iterum apparent consonantia quidem Iouis Venerisque cum Sole atque cum Luna, dissonantia uerò Saturni Martisque ab utrisque. Nempe Iupiter apud Leonem Solis sedem, sedem suam Sagittariū in trigono collocauit aspectu profecto. Venus Libram iterum ad Leonē in exagono aspectu quoque propitio. Mars Scorpionem in quarto uidelicet spatio dissonante. Saturnus & in sexto non consono, & in septimo prorsus opposito. Opponit enim & Leoni Aquarium, & Cancro pariter Capricornū. Similiter Venus ad Cancrum disponit Taurum in exagono, id est, sextili. Iupiter Pisces in trigono, id est, in trino. Mars Arietem in quadrato. Saturnus, ut diximus, in sexto pariter atque septimo. Ideò Iupiter atque Venus fortunati dicuntur, utpote cum Rege cœlestium reginaque concordes. Saturnus autem atque Mars infortunati, quoniam sunt inde discordes, sed Saturnus magis infelix, quoniam maximè dissidere uidetur à Sole, imò etiam magis quàm Mars à Luna. Hinc admonemur, animos illos qui cum diuina uoluntate consenserint, felices fore, discordes uerò miseros.

Sol statua Dei. Comparatio Solis ad Deum. Cap. IX.

HAec diuinus Plato noster diligentissimè cōtemplatus, Solem ipsius boni conspicuum filium nominauit. Arbitratus quoque est Solem esse perspicuā Dei statuam in hoc templo mundano, ab ipso Deo positam, intuentibus ubique præ cæteris admirandam. Hunc ueteres, ut Plotinus ait, & Plato uenerabantur, ut Deum. In Sole prisci Gentium Theologi omnia Gentiliū numina collocarunt. Quod quidem Iamblichus & Iulianus, Macrobiusque testantur. Denique quisquis non uidet Solem in mundo, imaginem esse uicariumque Dei, is profectò neque noctem considerauit unquam, neque Solem suspexit exorientem, neque cogitauit quantum excedat sensum. Quàm subitò uiua redeat, quæ procul ipso mortua putabantur. Neque munera Solis

animad-

animaduertit, quibus solus ipse facit, quod stellæ cunctæ conficere nequeunt. Solem igitur uel Phœbum, Musarum, id est, intelligentię ducem, unà cum Platonicis atque Dionysio imaginem Dei conspicuam esse conclude. Esse quoque Phœbem, id est, Lunam imaginem Phœbi fermè quemadmodum ille Dei. Et ut inquit Hipparchus, hanc esse Solis speculum, uidelicet, incidens sibi à Sole lumen, ad nostra deflectens, in præsentia disputare non expedit. Neque tamen prætermittere decet comparationem illam Platonicam, alibi latius à me descriptam. Quemadmodum Sol & oculos generat & colores, oculisque uim præbet qua uideant, coloribus qua uideantur, & utrosque in unum lumine continuante coniungit, ita Deus ad intellectus omnes resque intelligibiles se habere putatur. Spes enim rerum intelligibiles & intellectus omnes ipse procreat, atque uirtutem inuicem agendi præbet utrisque propriam semel atque naturalem. Circumfundit insuper assiduè commune lumen, per quod uirtutes & intelligibilium, & intellectuū ad actum mutuum excitat, copulatque agendo. Quod sanè in lumen rebus quidem intelligēdis ueritatem, in mentibus autem scientiam Plato nuncupat. Putat insuper ipsum bonum, scilicet Deum ita saltem hæc omnia superare, sicut Sol lumen & oculos & colores. Sed ubi Plato Solem, inquit, omne uisibile superare, proculdubio supra corporeum Solem, incorporeum auguratus est Solem, Diuinum scilicet intellectum. Quoniam uerò ab imagine ad exemplar partim adimendo quod deterius est, partim addendo quod melius, ascendere licet, de me si placet Soli, cui materia subtraxit Auerrois, tu certam similiter quantitatem, sed interea cum luce relinque uirtutem, ut supersit lumē ipsum mirifica uirtute refertum, nec quantitate certa, nec figura aliqua definitum, ideoque immensum imaginationis spatium sua circum præsentia tangens. Ita nunc excedens intelligentiam, sicut in seipso nunc exuperat aciem oculorum. Hac fermè ratione Deum, qui in Sole posuit tabernaculum suum, ac Sole pro uiribus inuenisse uideberis. Denique sicut nihil alienus est à luce diuina, quàm materia prorsus informis, ita nihil à luce Solis diuersius est, quàm terra. Ideò corpora in quibus terrea conditio præualet, tanquam ineptissima luci, lumen nullum intus accipiunt. Non quia sit impotens lumen ad penetrandum. Hoc enim dum non illuminat intus lanam, aut folium, interim penetrat momento Christallum, alioquin difficilius admodum penetratur. Ita diuinum lumen etiam in tenebris animæ lucet, sed tenebræ non conprehendunt, non & hoc habet simile Deo? Quod Deus angelicis beatisque mentibus scientiam diuinorum prius inserit, mox amorem. Animus uerò nostris hic utrunque credentibus amorem accendit purgantem atque conuertentem, antequam diuinorum intelligentiam largiatur. Ita Sol perspicuas ubique purasque naturas, quasi iam cœlestes momento prorsus illuminat, opacas uerò materias ineptas luci calefacit prius, & accendit, atque subtiliat, mox illuminat. Atque tàm calorem quàm lucem iam leues & peruias, nonnunquam eleuat ad sublimia. Hinc Appollo radiorum aculeis Pythoneam molem transfigit, purgat, dissoluit, attollit. Neque uerò prætermitterere fas est, quod quemadmodum speramus Christum tandem in suo regno uenturum, & splendore sui corporis exundante humana à terra corpora prorsus suscitaturum, ita post hyemem letalem quotannis expectamus Solem in Ariete regnantem, semina rerum in terris quasi iam mortua animalia semiuiua ad uitam & pulchritudinem statim reuocaturum. Hinc Mercurius tanquam Solis Achates caduceo quodam excitare dicitur dormientes. Et Plato resurrectionem quandam quasi similem, in libro de Regno describit.

Sol primo creatus, & in medio cœlo. Cap. X.

QVæritur inter hæc, quid potissimum primo Deus creauit? Respondent Moses, lucem. Meritò enim ab ipsa diuina luce plusquam intelligibili statim emanat lux omnium simillima Deo. Lux quidem intelligibilis in mundo supra nos incorporeo, id est, purissimus intellectus. Lux autem sensibilis in mundo corporeo, id est, lux ipsa solaris. Sed hæc fortè primo quidem sui gradu tanquam die primo, id ipsum simpliciter habet, ut luceat intus, illumineteque foris. Secundo uerò

uerò, ut uirtute calefactoria tum ipsa polleat, tum cætera uegetet. Tertio rursum, ut efficacia sua iussuq; Dei seipsam propaget in molem. Quarto denique, naturæ ordinisq; gradu quasi die quarto, ut molem suam ita sortiatur in orbem, quemadmodum diuinæ intelligentiæ lux unde manauit, reflectitur in seipsam. Ideò Moses primo quidem die ipsam simpliciter lucem, quarto uerò lucem rursus solari hac, id est, orbiculari figura praeditam asserit procreatam. Plato quoq; bis Solis constitutionem repetit in Timæo. Primo quidem in numero planetarum quasi consortem. Secundo diuinitus mirabili præ cæteris luce regiaq; authoritate donatum. Solem pleriq; astronomorum in exordio mundi ad Orizontem primo habitabilem tradunt, in Ariete regno suo, medium cœlum, uelut arcem atq; caput, tanquam regem cœlestium tenuisse. Moses quoq; ubi ait, factum esse diem unum, non mane quidem & uespere. Sed uicissim uespere atq; mane, designat post meridiem quo Sol est accensus, diem iam natum, deinceps in uesperam declinare, sequenti mane complendum. Authoritatem profectò Solis regiam confirmauit, ubi primum in mundo diem dominico assignauit, id est, solarem. Si enim Deus mundum sex quidem diebus absoluit, & septimo conquieuit, nimirum ab ipso Solis die, id est, potestate solari, mundi uidetur auspicatus exordia. Saturnum uerò à Sole remotissimum, generationibus actionibusq; iudicauit aduersum ubi Saturni die præcepit ab actione uacandum. Nonne & author ille uitæ Christus quem expirantem Sol è medio cœlo quasi uates, obtenebrato uultu defleuerat, rursum die & hora Solis resurrexit ex mortuis, ita lucem nobis intelligibilem, sicut Sol uisibilem redditurus.

Duo Solis lumina. Apollinis munus. Gradus luminum. Sol diuina omnia refert. Cap. XI.

SI Solem excogitemus in prima illa naturæ suæ proprietate, quàm primo creationis suæ momento sortitus est, tanquam numeratus in consortio planetarum cognoscemus naturalem primamq; lucem eius non fuisse tantam primo, quanta mox euasit. Non enim tantum stellas cæteras magnitudine superat quantum lumine. Nam magnitudinem quidem Iouis minus, quàm duplo, lucem uerò fortè centuplo superat. Horum quanitates certè comparatione terræ censentur. Quotiens uerò Sol terram contineat, diximus ab initio. Iuppiter profectò quinquies atque nonagies terram adæquare putatur. Aliud igitur & aliunde prorsus eluxit lumen hoc immensum, naturali Solis luci desuper additum. Omnia sanè cœlestia proprium lumen nascentia secum attulerunt, sed uel exiguum, uel nobis occultum, siue raritate quadam & candore, siue alia de causa lateat. Simile quoddam lumen pauloq; pro magnitudine sua maius ab initio Sol secum attulisse uidetur. Verùm præter proprium illud natiuumq; lumen, ut ita loquar, obscurum, statim aliud hoc oculis patentissimum lumen diuinitus est adhibitum, tanquam expressior quædam intelligentiæ diuinæ & largissimæ bonitatis imago. Deus, ut Theologi nostri tradunt, geminum mentibus dedit lumen. Primum quidem naturaliter his accensum. Secundum uerò, iam quasi pro meritis necnon gratis insuper additum, largitate mirabili beatas efficiens. Cum igitur stellæ mentium sint imagines, consentaneum est, has duo similiter lumina suscepisse. Quemadmodum uerò Deus lumen hoc ingens in Sole lumini Solis primo mirabiliter addidit, ita Sol statim uicarius in hoc officio Dei hoc additum sibi lumē natiuis stellarum luminibus addit. Imò uerò sicut solemus lumen quod apparet in Luna, non ipsius Lunæ, sed Solis lucem dicere, per Lunam ad nos usq; demissam, ita secretissima Platonicorum ratione dicemus, splendorem tantum in Sole patentem, non ex ipso quidem, sed ex Deo per ipsum ad cuncta procedere, tanquam non globi illius, sed Dei ipsius lumen, ita iam oculis manifestum. Deus profectò dum solarem globum exiguam cœli particulam tanto splendore compleuit, ut ex uno fulgor exuberaret in omnia, absq; dubio declarauit, & corpusculum Solis tam incomparabile munus non ex se, sed desuper accepisse, & ex uno Deo Solis Sole cuncta prorsus bona per omnia propagari. Quemadmodum uerò lumen hoc in Sole sensibile, sensibilia omnia sensusque collustrat, & uegetat,

tat, & format, & ad superiora conuertit, ita intelligibile quoddam in ipsa Solis anima lumen, intimos animorũ oculos illuminat, & accendit, & reuocat. Hinc Solẽ apud Theologos ueteres Apollinem arbitror nominatum, & harmoniæ omnis authorẽ, ducemq́ Musarum, quoniam animos non tàm manifestis, quàm occultis influxibus radiorum à confusa quadam turba resoluat, & harmonicè moderetur, atq; ad intelligentiam postremo perducat. Neq; uerò putandum est, lumen hoc amplissimum efficacissimumq́, & inter mũdana datum præ cæteris optimum donumq́ perfectum, originem primam ab exiguo Solis corpore ducere, sed ab ipso bono tanquam patre luminum, in quo quicquid est luminis, certè plus quam intelligibile est, omnem prorsus excedens intelligentiam. Sed inde in diuinum siue angelicum intellectũ mox descendens, intelligibile iam euadit. Deinceps in animæ mundanę mentẽ ueniens, intellectuale mox, & insuper imaginabile iam efficitur, subinde in cœlum transiens, sensuale fit simul atq; sensibile. Deniq; ad inferiora demissum iam quasi diuiditur, & alicubi quidem sensuale fit, id est, in oculis animantium. Alicubi uerò sensibile, id est, obiectis. In paucis aũt seruat utrunq;, & his quidem nocte uidentibus. Sed reuertamur ad prima. Tria Platonici principia ponunt. Ipsum bonum, diuinum intellectum, mundi animam. Lumen unicum præ cæteris palam hæc omnia refert. Ipsum quidem bonum præfert, quoniam dum cuncta mirabiliter antecellit, interim per omnia se diffundit, & ad sublimia reuocat, excellentia interim sua mirabiliter & puritate seruata. Intellectum uerò diuinum, quoniã declarat omnia, & distinguit, & ornat. Animam quoq; mundanam, quoniam almo calore generat omnia, fouet, & uegetat, atq; mouet. Rursus, quemadmodum ex tribus super cœlũ mũdi principijs in cœlum descendit, atq; sub cœlum, refertq; ubiq; parentes. Ita in cœlo quidem per Solem repræsentat ipsum bonum, intellectum uerò diuinũ, id est, plenitudinẽ Idearum, per firmamentum stellarum plenum. Animam deniq; mundi quasi mobilem, per Lunam luce mutabilem. Similiter & sub cœlo primum quidem per ignem, secundum uerò per aërem, tertium postremò per aquam. Deniq; quemadmodum stellę quidem superiores immutabiliter illuminantur à Sole, Luna uerò mutabiliter inde lumen accipit, sic & angeli à Deo immobiliter, animæ uerò mobiliter illustrantur.

Similitudo Solis ad trinitatem diuinam, & nouem ordines angelorum. Item de nouem numinibus in Sole, & nouem Musis circa Solem. Cap. XII.

NIhil in mundo diuinæ trinitati reperitur Sole similius. In una enim Solis substantia tria quædam inter se distincta sunt pariter & unita. Primum quidem naturalis ipsa fœcunditas sensibus nostris prorsus occulta. Secundùm manifesta lux eiusdem ex ipsa fœcunditate manans, ipsi semper æqualis. Tertiũ ab utroq; calefactoria uirtus, penitus par utrisq;. Fœcunditas igitur patrem refert, lux uerò intelligentiæ similis, filium intelligentiæ modo conceptum, calor amatorium spiritum repræsentat. Circa diuinam trinitatem Theologi nostri tres angelorum Hierarchias excogitant, quamlibet tres ordines continentem. Primam patri, secundam filio, tertiam spiritui cõsecratam. Similem quoq; circa solarem trinitatem, nos ternarium inuenimus atq; nouenariũ. Siquidem ex ipsa Solis natura fœcunda tres naturales fœcunditates per cuncta procedũt. Prima quidem inde fit in natura cœlesti, secunda uerò in simplici elementorum natura, tertia deniq; in natura mixtorum. Rursus ex uitali calore Solis passim ultra naturas propagatur & uita, eaq; trina. Prima quidem uegetalis in plantis, secunda uerò sensualis immobilis in Zoophytis, tertia sensualis atq; progrediẽs, in perfectioribus scilicet animalibus. Ex luce deniq; Solis tres fulgoris species deriuantur, siue per cœlum, siue sub cœlum. Aut enim omnino candidũ lumen est, aut omnino rubẽs, aut mixtũ. Cũ uerò lumẽ & simillimum & quasi principiũ cognitionis existat, præcipuè sensualis, meritò trib. luminis speciebus tria quoq; sensuum genera respõdere uidentur. Rubori quidem sensus omnino corporei, tactus uidelicet, atq; gustus. Cãdori uerò sensus plurimũ incorporei, imaginatio scilicet atq; uisus. Sed lumini mixto sensus quoq; inter incorporeos corporeos medij, auditus scilicet & olfactus. Hactenus Solis lumẽ non solũ imago est eiusmodi rerũ, sed & causa. Puræ uerò intelligẽtiæ solũ est imago, sicut enim intelligẽtia pura momento peragit, & profunda penetrat, atq; declarat, ipsa interim nulli permixta, sublimis existens,

stens, ita lumen momento per omnia se dilatat, & singula patefacit, indiuiduum simul est ubiq; totum, nulli permixtum. Siquidem abeunte Sole ne momentum quidem lumen in aëre permanet, suum namq; Phœbum passim comitatur euntem. Sed quoniam nescio quomodo hic sub Apolline quasi poëtæ sumus, & si non boni, liceat parumper confabulari. Primo quidem de dijs, (ut Platonicè loquar) superioribus, deinde de Musis nouem, ueteres in Sole numina collocarunt. Nam aut substantiam eius contemplamur, aut uires, in substantia, essentiam, uitã, intelligentiam, essentiam cœlum, uitã Rheam, intelligentiam uerò Saturnum, eorũ more cognominamus. Si uires Solis post substantiam contemplemur, fœcunditatem quidem eius Iouem nominabimus & Iunonẽ, lucem uerò Apollinem & Mineruam, calorem deniq; Venerem atq; Bacchum. Iam uerò Phœbum & Bacchum, qui præ cæteris in Sole plurimum dominantur, antiqui semper iuuenes exprimebãt, quoniam si quis nouerit lucem caloremq; Solis, ea synceritate prorsus, & proprietate, qua illic existũt suscipere ad usumq; suum & modum accommodare, iuuentutem inde perpetuam reportaret, uel saltem centum atq; uiginti Solis annos impleret. Verùm post nouem hæc numina intima Soli ad nouem circa Solem Musas progrediamur. Quid igitur nouem circa Phœbum Musæ, nisi nouẽ Apollineorum genera numinum per sphæras mundi nouem distributorum? Octo namq; cœlos tantum ueteres cognouerunt. Sub igne uerò cœlesti, quasi nonum cœlũ aërem purum adhibuerunt, qualitate uidelicet motuq; cœlestem. In qualibet uerò sphæra diuinos spiritus oculis occultos disposuerunt gradatim stellis singulis dedicatos, quos Proculus etiam angelos, & Iamblichus insuper archangelos principatusq; cognominant. Sed qui inter eos ubiq; præcipuè sunt solares, antiquiores appellauere Musas scientijs quidem omnibus præsidentes, maximè uerò poësi, Musicæ, Medicinę, expiationibus & oraculis atq; uaticinijs. Iam reuertamur ad Solem. Minima quæq;, si modò rarissima sint, inepti nimium admiramur, cõsueta uerò uel maxima cœci pariter & ingrati iamdiu admirari desiuimus. Nemo miratur ignem, instar cœli Solisq; feruentem, sine mixtura purissimum, perpetuò mobilem, longè lucentem, ex minimo statim maximum, dum omnia in se conuertit. Nemo Solem quantum fas est, miratur, incomparabiliter omnia superantem, genitorem omnium atq; moderatorem, Solem exhylarantem tristia, nondũ uiua uiuificantem, iam mortua suscitantem. Verum si semel quotannis panderetur domus omnipotentis Olympi, splendorq; subitò tantus suspiceretur, Solem supra modũ omnes solum admirarentur, Solem omnes uel tanquam summum Deum suppliciter adorarent, uel saltem diuinitus missum minimè dubitantes. Deo quamuis occulto tanti muneris authori, ingentes quotidie gratias agerent. Iamblichus igitur Iulianusq; Platonici iubent noctem fingere, absq; ullo Lunæ stellarumq; lumine, quo Solis quoq; donum est manifestum. Vt certius cognoscamus quid absq; Sole futuri simus, quantum huic Soli supernoq; debeamus.

Solem non esse adorandum tanquam rerum omnium authorem. Cap. XIII.

Socrates in castris sæpe sub diuo Solem suspiciens orientem stetit attonitus in eisdẽ uestigijs, immotis membris inconniuentibus oculis statuę more, quousq; Solem salutaret iterum resurgentem. His ergo Platonici similibusq; signis adducti, Socratem fortè dicent Phœbeo quodam dæmone statim ab ipsa pueritia ductum, Phœbum ipsum ueoerari summopere consueuisse, eademq; ratione sapientissimum Græcorum omnium Apollinis oraculo iudicatum. Ego uerò quid de Socratis dæmone seu genio, siue angelo affirmandum maximè uideatur, in præsentia prætermittam. Id certè ausim affirmare, Socratem in eo mentis excessu non Solem quidem hunc admiratum fuisse, sed alterum. Cum enim admirationem sola nouitas afferre soleat, quid tantum stupeat hunc admirabundus Socrates, quem & quotidie uidet, cuius & motus omnes uiresq; iamdiu Mathematica simul & Physica ratione comprehenderat. Quem, teste Platone, non Deum primum, sed Dei filium appellauit. Non filium, inquam, Dei primum, sed secundum iamq; uisibilem. Primum namq; Dei filium non Solem hunc oculis manifestum, sed alterum hoc longè superiorem intellectum; scilicet primum, solo contemplabilem

lem intellectu. Socrates igitur Sole cœlesti nonnunquam admonitus, Solemq; inde sur per cœlestem auguratus, & illius maiestatem contemplabatur attentior, & patris illius incomprehensibilem bonitatem admirabatur attonitus. Hunc Iacobus Apostolus patrem luminum appellauit, luminum, inquam, plusquam cœlestium. Apud quem non sit transmutatio, atq; uicissitudinis obumbratio. Nam & supercœlestia illa facta putat naturaliter mutabilia, & cœlestia multa quoquo modo obumbrari non dubitant, subcœlestia uerò quotidie. Quamobrem omne datum optimum scilicet menti naturaliter insitum, & omne donum perfectum, uidelicet post naturales dotes adhibitum, non à Sole hoc stellisq; mundanis, sed altius ab ipso patre luminum descendere, censet. Nam intelligentiæ uiribus quasi gradibus quibusdam non quidem cœlitus, sed desuper acceptis freti, super cœlos ascendimus, ubiq; multa cœlis prœstantiora cognoscimus, & amamus & colimus, ipsumq; cœli fabrum ante omnia ueneramur. Neq; tamen possemus intelligentia incorporeum aliquid cœloq; melius intelligere, uel amare, si cœlitus tantum intelligētiam haberemus. Iam uerò ne quis Solem, Lunam, stellas, nimium admiratus & adoraret, & tanquam intellectualium munerum authores, & patres ueneraretur, prudenter admonuit, Solem hunc non esse uniuersi principium. Missas in præsentia faciam rationes, quibus in Theologia nostra principium uniuersi nec corpus esse, nec animam, nec intellectum, sed aliquid admodum excelsius affirmamus, à quo quidem Sol cœlestis longissimè distat, ut umbra quædam illius esse iudicetur potius quàm imago. Rationes autem quas Iacobus hic attingit, breuiter in præsentia perstringam. Cùm status tanquam principium & rector finisq; motionis, sit omni motu perfectior, certè Deus ipse principium & rector omnium, mobilis esse non potest. Sol autem est assiduè mobilis. Præterea principij uirtus tanquam immensa fortiter attingit omnia, nec ulquam cohiberi potest. Solis autem uirtus per radios agens præpeditis passim radijs impeditur, defectum patitur obiecta Luna, sæpe nubibus coërcetur, terrena densitate repellitur, distantia loci debilitatur. Sol ipse quinetiam minima quædam est particula mundi, angusta quadam sede tenetur, trahitur à sphæra, rursumq; retrahitur. Contraq; sphæræ propriæ impetum à sphæra semper superiore reuoluitur, contrarijsq; signis impeditur & stellis, & aspectu, (ut ita loquar) malorum nonnunquam debilitatur. Deniq; principium uniuersi omnia ubiq; & semper, & in omnibus operatur. Sol autem nec mundi globos ipse facit, nec quæcunq; frigida uel humida sunt, uel densa, similiaq; ipse uirtute propria potest efficere. Neq; similes si quæ sunt in cœlo uirtutes, ullam à Sole ducunt originem. Cæterùm quamuis Sol ab authore mundi lōgissimè distet, cœlestia tamen omnia ad Solem unicum, quoniam rectorem in cœlo mensuramq; diuinitus redacta uidentur. Vt hinc prorsus admoneremur, omnia quæ in cœlo sunt, & sub cœlo, & super cœlum, ad unum cunctorum principium referri similiter. Idq; considerantes tandem hoc ipsum ea saltem obseruantia ueneramur, qua cœlestia Solem.

FINIS.

MARSI-

MARSILII FICINI Florentini in librum de Lumine

Ad magnanimum Petrum Medicem,

PROOEMIVM.

CVM opusculum de Sole tibi clarissime Petre destinauissem, memini paulò pòst iamdiu me de lumine libellum composuisse. Itaq; decere prorsus existimaui, ut lumen illud Solem hunc suum mox sequatur, quasi ducē. In terris quidem primus illucescentis aurore fulgor, Solem præcedit è uestigio surrecturum. Sed in cœlo uicissim Sol ipse pater splendorē antecedit ex ipso manātem. Ordinem equidem terrenum iamdiu secutus lumen primus, quàm Solem sum, nescio quomodo contemplatus. Nunc uerò uicissim cœlestem ordinem imitatus, Solem lumini, patrē nato, ut par fuerat, anteposui. Neq; uerò in hoc libro uel in præcedente consilium fuit minutiores mathematicorum de Sole uel lumine quæstiones curiosè prosequi, sępe non tam utiles, quàm certè difficiles. Sed horum potius exemplis cōparationibusq; quibusdam quasi gradib. mores animi contemplandi regulas diuina mysteria pro uiribus assequi. Siquidem nullum ad hæc planè perspicienda certius uel inditium, uel argumentum est, quàm lumen. Nobis enim cœlestis ille pater Phœbea lustrauit lampade terras, non quidem ut sub tanto lumine, ut ita dixerim, muscas aucupemur, sed nos ipsos & patriam nostram patremq; cœlestem suspiciamus, per eiusmodi uidelicet lumen diuina uidētes, quasi per quoddam speculum in ænigmate, aliàs autem per lumen excelsius facie ad faciem quandoq; uisuri.

MARSILII FICINI Florentini, quid sit lumen in corpore mundi, in anima, in angelo, in Deo, discursio per omnes sensus. Cap. I.

ODI maximè omnium tenebras, quarum culpa displicēt mihi quæcunq; displicēt, uel quod cum illis sint, uel quod ab illis labentia relabantur, deprimantq; ad illas. Amo ante omnia lumen, cuius gratia & cętera diligo, uel quod cū illo sint, uel quod ab illo fluentia refluant, reducantq; ad illud. Ergo nūtiate mihi mei sensus, qui cætera penè innumerabilia nuntiatis, nuntiate mihi, obsecro, quid sit lumē: Respōdet auditus. Aëreus sum, satis esto, si sonos tibi aëreos nuntiem. Respondet & odoratus. Equidem non sum adeò lucidus, uaporeus sum, à me disce uapores. Quid aliena quęris, à me gustus ait: Nato equidem in liquore, indico tibi liquores. Noli à me, dicit tactus, extorquere quod nequeo, corpulentus sum, corpulenta nuntio, altius quære lumen.

Descriptio luminis uisibilis. Cap. II.

HInc admonitus ab infimo quo cecideram, ad altissima mei corporis nunc ascendam, ut in lumen læuius altius'que cunctis accipiam. Eia agite oculi mei lucentes, per lumen illud obsecro, quo præ cæteris imò quo solo delectamini tantùm, indicate reginæ uestræ rationi quid sit lumen. Respondet subitò uisus, splendidus ego spiritus sum, & splendor sum spiritalis. Quo circa eum à me iure pro-

iure propria officia postules, largior libentissimè quantum habeo. Lumen est spiritalis quædam & subita, & latissima à corporibus natura eorum sine detrimēto proprio emanatio, nitoris scilicet cuiusdam à diaphanis, id est, transpicuis. Coloris autem ab horum oppositis, quantitatis, figuræ, motusq; ab omnibus. Congrega in unum omne colorū genus, quid erit hoc uniuersum? Nisi lux quædam omnicolor, siue lumen factum in solidiore obscurioreq; materia terræ iam opacum. Segrega terram illi permixtam. Quid erit reliquum, nisi qualitas quædam imò claritas actusq; perspicui, sicut color est actus opaci. Color quidem lux est opaca. Lux autem color clarus, imò perspicui corporis colorumq; flos quidam & uigor quasi unicolor actu, uirtuteq; omnicolor. Fortè uerò & abeunte lumine non sunt colores. Siquidem sint lumen ipsum iam uarium, alibi uidelicet, aliter affectum atq; reflexum. Fortè etiam in uirtute luminis semper sunt ipsi colores, alibi aliter explicandi.

Nihil clarius quàm lumen ac Deus, nihil obscurius. Cap. III.

ADumbratio hæc est, ô mei oculi, potius quàm pictura. Nihil unquā audiui obscurius definiri. O rem ualde miram. Quo'nam pacto fieri potest, ut nihil sit obscurius lumine? Quo nihil est clarius, quando per illud clarent, declaranturq; omnia. Ascendam igitur hinc ad sublimem mentis speculā, ut saltem hoc uideā inde, præter quod aliud quicquam alicubi uidere non possum. O mens quæ rectè cuncta metiris, dicito mihi, nunquid fortè lumen est ipse Deus, quo etiā nihil clarius est, nihil obscurius. Nihil clarius quàm Deū esse esseq; ad summū potentem sapientemq; & bonum. Hoc enim auribus nostris quæcunq; ab eo sunt facta proclamat. Vt nemo sit surdior illo, qui tantū rerum omnium sonitum strepitumq; non audit. Nihil cōtra obscurius, quàm quid sit Deus, ut nihil sit tenebrosius illo, qui sibi opinatur hoc esse clarissimum.

Lux intelligibilis est intelligibilium causa, uisibilis uisibilium. Cap. IIII.

REspondet mens, Deum esse patrem luminum, aqud quē non est transmutatio, per quā extinguatur, uel minuatur. Neq; uicissitudinis obumbratio, per quā uel uicissim subeat noctem, uel patiatur eclypsim. Respondet rursus, Deum esse lucem, in qua tenebræ non sint ullæ. Id est, formam in qua nihil est informe Formositatem quoq; in qua nihil est deforme. Deus certè sicut mens, quæ radius eius est, monstrat, lux est inuisibilis, infinita, ueritas ipsa ueritatis cuiusq;, rerumq; omnium causa. Cuius splendor imò potius umbra, est lux ista uisibilis atq; finita, causę uisibilium. Quoniam uerò lucis ueritatisq; natura est, ut cæteris alia uerè declarat, Deo cuncta per se uerè claraq; conspicua sunt. Perinde ac si uisibilis lux, cum sit oculorum uisibiliumq; fons, seipsam intueatur tanquam omnicolorem, atq; in se colores omnes sensibiliaq; omnia uideat.

Lumen uisibile, rationale, intelligibile, diuinum. Cap. V.

VErùm ad tam sublimem speculationem haud tam repentè prosiliendū, sed gradatim ascendendum mens admonet, ne caligare cogamur, ac splēdore nimio ob cæcari. Noli ratio cōfidere sensibus, nisus tibi nō satis nuntiat, cæteri nullo modo. Visus quia sensualis lux est, tantum sensibilem accipit datq; splendorē. Atq; conuerso, quia sensibilem accipit datq; splendorem, hunc sensualem quādam lucem esse cognoscis, ultra uerò inde non licet progredi. Sed hinc à me discito, primùm quidem me, se intelligentiam, esse lumen quoddam intellectuale, quandoquidem obiectum meum est intelligibile lumen, quod in qualibet re quærendam quæro, & reperta reperio. Siquidem lumen cuiusq; rei & ipsius ueritas idem. Veritas est lumen intimum, lumen ueritas se ad extima fundens. Discito deinde te, scilicet ratione esse lucem quandam rationalem rationemq; lucentem. Siquidem rationem lucis tanquam originem tuam, ratiocinando tanta auiditate perquiris. Sed uis rationem lucis commodius assequi? In luce cuiuslibet rationis eam quærito. Ibi est ratio lucis, ubi & omnium, in ueritate summa, quæ & ipsa summa certitudo & claritas est, reperies ueritatem lucis, & clari-

tatem. Siquidem idem est huius lucis, quā quęris claritas atq; ueritas. Quid lux in Deo? Immensa suæ bonitatis ueritatisq; exuberantia. Quid in angelis? Intelligentiæ certitudo à Deo manans, profusumq; gaudium uolūtatis. Quid in cœlestibus? Copia uitæ ab angelis, uirtutis explicatio à cœlo, risus cœli. Quid in igne? Vitalis quidam uigor à cœlestibus insitus, & efficax propagatio. Deinde in ijs, qui sensu carent, effusa cœlitus gratia. In sentientibus exhilaratio ipsius spiritus, sensusq; uigor. In omnibus summatim intimæ fœcunditatis effusio. Vbiq; diuinæ ueritatis bonitatisq; imago.

Quibus rationibus à luce uisibili ad inuisibilem ascendamus. Cap. VI.

VErum ne forte fingere pro arbitrio uideamur, ubi substantiam quandam lucis incorporeæ penitus, & diuinæ, totiens affirmamus, consideratione dignum est, lucem hanc oculis manifestam, esse non posse primam, tùm quia proportionem aliquam habet cum corporeis oculis omnibus, uel quibusdā, tùm quia mobilis est, atq; est in alio, & ex aliquo pendet. Ad aliquam ergo superiorem lucem ascendendum est, eiusmodi conditionibus absolutam, per se iam & in se existentem penitus incorpoream. Quādoquidem & hæc manifesta nobis propemodum incorporea est, imaginumq; similiter incorporearum causa, nec ullis astricta dimensionibus, uel diuisionibus, uel mixturis. Vnde constat ex mole, uel forma, uel uirtute corporea originem primam habere non posse, hanc igitur habet à luce corporibus altiore, ac supra modum ampliore, ut ita dixerim, atq; clariore. Siquidem materia uel cœlestis ita lucem illic offundit diuinitus descēdentem, sicut sub cœlo caliginosa moles susceptum cœlitus lumen obtenebrabat. Quāobrem operæpretium est, & hoc sub luna lumen à caligine, & cœleste illud à materia segregare, & illinc ad lumen supercœleste cōscendere, illinc rursus à rationali luce ad intellectualem, ab hac ad intelligibilem, ab hac pro uiribus ad diuinā, ut reuelata facie ducti uidelicet à domini spiritu à claritate gradatim in claritatem in eādem imaginē transformemur.

Ad numinum gaudium cœlestes ipsorum oculi rident, splendore motuq; gestiunt. Cap. VII.

VIdemus postquam à cœlestium radijs, qui à supercœlestibus per cœlesti tanquam per uitra quædam ad nos descendunt cunctis dari perfectionem suā, uitam sensum, certitudinem, gratiam, atq; lætitiam, necessarium est lucem in spiritibus super cœlum esse formæ ipsorum perfectionem, fœcunditatem uitæ, perspicatiam sensus, clarissimam uerissimæ intelligentiæ certitudinem, gratiæ copiā, gaudij ubertatem. Horum omnium imago est splēdor cœli, imò ad horum claritatem, tanquam umbra, quia minus potest corpus cœli exacte claritatem spiritus imitari, quā terra cœli fulgorem. Ad ipsum mirabile cœlestium gaudium cœlum quasi corpus eorū, imò quasi oculus eorum, (oculum enim Orpheus Solem appellat) ridet splendore, motuq; exultat, sicuti terra tanquam ab illis remotissima luget tenebris, situq; torpet & ocio. neq; enim putandum est cœlum moueri, uel ui aliqua, uel defectu, cuius motus natura perpetuus est, locumq; naturalem non relinquit, substantia quoq; absolutissima, à qua nihil discedit sui, sed quodam excessu lætitiæ, ob quā gestiens quiescere nesciat. Ad gaudentium numinum cantum, ut Pythagorici arbitrantur, sphæræ choreas ducūt. Vnde ordinatissimis uarijsq; motibus mirabilem conficiunt harmoniam, ad astrorum risum, qui præcipue radijs indicatur, rident omnia quæ sub cœlo sunt, quæ super terram, ad tenebras tanquam ad tristitiam omnia mœrent. Solemus enim ridentibus congratulari, flentibus contristari.

Risus cœli ex numinum gaudio proficiscens, id est, lumen omnia fouet atq; delectat. Cap. VIII.

QVod lumen sit risus cœli ex spirituum cœlestium gaudio proficiscens, indicāt homines, qui quotiens lætantur spiritu, ridentq; uultu, splendent certe intus, dilatanturq; spiritu, uultu quoq; splendere uidentur, oculis maxime, qui maxime sunt cœlestes, quiq; in risu motum cœli instar efficiunt circularem. In lugentibus autem contra obtenebrantur, restringuntur, torpent omnia. Radij uere ex stellis ridentibus tanquam diuinarum mentium oculis, benignissime lætissimeq; directi in semina rerum, nō aliter omnia fouent generantq;, quàm strutij aspectus

in ouum

in ouum. Illorum enim uirtute calor naturalis cunctis inseritur, unde uita oritur, alitur, augetur. Hinc fit ut omnia uoluptatem appetant, quia nō modo uoluptate terrena, sed etiam cœlesti lætitia generantur. Quis autem neget numina læto quodam affectu omnia mouere atq; generare? Cùm & ab animaliū natura & ab arte omnia uoluptate procreari atq; perfici uideamus.

Lumen est incorporeum, est formæ imò actus natura cœlestis. Esse potest sine corpore subdito, est ubiq; etiam sub terris unà cum diaphano. Cap. IX.

SEd iuuat interdum unà cum nostro Plotino circa eadem latius peruagari. Lumē quo mometo penetrat molle diaphanum transuerberat uel durissimum. Ite quò breue spatium, eòdem quoq; longissimum. Incorporeum est igitur, cur neq; duritia resistit, neq; spatium. Veruntamen quoniam est cœleste, ideò obstaculum natura terreum atq; sordidum, & si minus durum sit, non capit candidam luminis puritatem. Hinc Plotinus prohibet corporeas lumini tribuere passiones, id est, accedere, recedere, diffluere, effluere, contrahi, dilatari. Sed potius dicendum putat, ubi coram lucido perspicuum quid exponitur, statim lumen illic existere, illic agere. Sin minus, non existere illic, non agere. Neq; tamen simpliciter esse desinere, quam diu corpus est lucidū. Sicut neq; radius uisualis, quàm diu uisus. Lux quidem est forma primi corporis prima. Itaq; tam perfecta, ut non per modum ociosæ qualitatis cuiusdam ab actu distinctę, sed potius per modum uegetioris actus existat, tàm uidelicet efficacis, ut momento per omnia sese porrigat, à fonte proprio non disiunctum. Præterea in quocunq; sub cœlo corpore præualet igneus quidam uigor igni cœlesti similis, emicat & inde lumen aut fulgor quidam qua familiaris color. Proinde cœli luminisq; natura, ut foueat omnia, non cogitur de integro per cuncta, si uerum sit paradoxon, hanc esse semel cunctis infusam. Hinc Hærus ille, qui apud Platonem surrexit ex mortuis, interea lumen inspexerat, cœlesti uidelicet quodam uisu, sed oculis caducis occultum. Quod quidē per omnia prorsus extentum, regeret uniuersum. Luminis huius uehiculum, id est, perspicuum, Iamblichus ex Theologia Phœnicum asserit, cunctis uel opacis infusum, siquidem his omnibus inest & color aliquis quædam portio luminis. Lumen autem seorsum à perspicuo in opacis esse non potest, quamuis forsitan in se penes luminosum esse possit. Si secretū Timæi sensum rectæ uaticinamur, ignem ipsum spiritumq; cœlestem proximum animæ mundanæ uehiculum, simul cum hac ubiq; uigere, cognoscimus. Hæc enim anima motu quidem uitali calorem edit ubiq; atq; motum, intelligentia lumen, simulq; luminis uehiculum ubiq; diaphanum. Neq; tamen propriè lucere terram licet dicere. Siquidem neq; perspicuum huic miscetur, neq; lumē communicatur quamuis infusum. Siquis Astrologorum regula fretus consideret, quantam uim habeant innumerabiles ubiq; radij machinæ cœlestis immensæ ad penetrandam terram mūdi punctum, hinc saltem cognoscet, per hanc quoq; passim diffundi cœleste lumen atq; diaphanum illic lumini necessarium. Quamuis oculis quamplurimis hæc in terra patere non possint. Patent uerò forte quibusdam illic degentibus animalibus. Aiunt enim Platonici, sicut se habet frigus ad calorem, nigredoq; ad albedinem, sic habere tenebras se ad lumen, ut tenebræ non sit priuatio pura luminis, sed lux minima uel opacissima. Nigredo minus opacum lumen. Perspicuum, quasi quædam paulò clarioris luminis inchoatio. Color quædam luminis terminatio. Quod quidem unà cum colore quodam quodammodo sit ubiq;. Tam enim potēte tùm animæ, tùm cœlestium lumine fieri, ut puris tenebris locus nusquam pateat. Siquidem & calorem ad amplitudinem luce debiliorem esse ubiq; sub terram, effectus multi testantur. Pythagorici forsan hinc adducti, nescio quā in centro mundi turrim Iouis ædificauerunt. Vestale certè (ut alibi diximus) ignem illic accenderunt. Ausi quoq; sunt propterea terram stellam quandam cognominare. Vnà cū his Theologi ueteres atq; Plato, quod & effectus ipsi confirmant, flumina quędam ignea per terræ meatus deriuauere, igneosq; illic dæmones inuenerunt.

Aliud lumen est, aliud calor, atq; lumen antecedit calorem. Cap. X.

QVod aliud fulgor sit, aliud calor, perspicuum est. Nam fulgent siue nitent, quæ non calent, ac etiam frigida multa. Calida sunt etiã multa, quæ fusca. Calor ignis penetrat sępe qua non transit splendor, propagatur & splendor longius citiusq; multò quàm calor. Quod sit calor à lumine, inueniet quisquis cogitabit, etiam in spiritibus intelligentiæ claritatem origine quadam antecedere uolũtatis affectum, & in mundi machina Solis radios sequẽtia caloris originem esse. In superioribus quidem regnat unio, in sequentibus uerò diuersitas. Itaq; in hoc apud nos igne, quamuis calor in eodem corpore sit, in quo & lumen, non tamen est in lumine, sicut neq; elementalium quies est in motu. In cœlestibus aũt est & in lumine calor quasi lumen, & in cœli motu est ipsa cœli quies, ut Physicè loquar. Deniq; super cœlum in ipsa intelligentia est uoluntas, quasi eadem, & in uoluntate gaudium uelut idem.

Lumen non fit illuminati qualitas, sed est actus illuminatis. Neq; lumina confunduntur. Lumen est uinculum uniuersi. Cap. XI.

CVm uerò lumen causa sit caloris, atq; tamẽ generis sit eiusdem, meritò tãquam in superiori quodam genere constitutum, adeò hunc apud nos etiam antecellit, ut ipsum quidem à luminoso corpore tantum pendeat, sed à subiecto patiente nequaquã. Hic aũt utrinq; dependeat. Lumen igitur solius illuminantis proprius & naturalis actus existit. Neq; corporis illuminati fit qualitas, neq; tàm inest, quàm adest illuminato. Ideò neq; diaphani naturam permutat, neq; hoc per locum mutatio mutatur, neq; certum per hoc habet spatium. Occurrit enim ultra semper seipsum propagaturum, eodemq; momento reflexiones multiplices agit. A' speculis in specula. Ab aqua in speculum. Et hinc rursum in parietem. Similiterq; deinceps. Neq; per reflexiones usquam deserit illud unde reflectitur. Et in quolibet aëris puncto multiplices format rerum imagines spiritales. Per quas possit oculus rem totam in pũcto quolibet contueri. Per hæc omnia confirmatur lumen non esse corporeum aliquid uel corporis qualitatem. Sed ut redeamus parumper ad comparationem luminis cum calore, neq; paulatim illuminat, neq; hic uel parũper restat, illuminante desuper abeunte. Quod sæpe iam diximus. Calor autem utpote qui aëris calefacti fit qualitas, paulatim accedit, atque recedit, & abeunte lumine residet in subiecto. Potest itaq; lumen idem de substantia in substantiam pertransire, siquidem non sit subiecti alicuius accidens, aut qualitas, aut passio quædam, sed separabilis actus agentis. Meritò inter substantiã quasi in se subsistentem & qualitatem, quæ ab agente simul & patiente depẽdet, existit luminosus actus solum agenti suspensus. Quando lumen calefacit aërem, calefactio & à lumine dependet & aëre, atq; inter lumen caloremq; genitum, tenet medium. Cũ igitur calor hic subducto lumine maneat, lumen aëre sublato penes Solem existere potest, quia proprium. Proprium enim inseparabile est. Sic inter lucem lucido corpori penitus intimam atque calorem iam aëri factum intimum, medium est lumen; partim quidem lucenti intimum, partim etiam extra procedens, ut radialis actus spectaculi directus in speculum, atq; radius uisualis ex oculo micans. Hinc patet lumen proprium esse naturæ cœlestis, neq; corporibus ullis communicari nisi quod cœlestibus, id est, diaphanis & igneis, ut iam diximus, & in his quidem cœlestem conseruare proprietatem. Cuius munere neque diaphano miscetur illuminato, neq; lumina luminibus confunduntur. Eiusmodi namq; confusio non ad cœlestes actus atq; uirtutes, id est, ad radios, sed ad elementales pertinet qualitates. Quarum nulla est ad præsentiam luminis necessaria. Satis enim illi est, si terrenam opacitatem non offenderit, cœlestibus percipiẽdis ineptam, quasi lumẽ ubiq; sui iuris sit, nec usquam cœlestem amittat sublimitatem. Lumina uerò luminibus non confundi, hinc apparet, quod si ad tres lucernas deambulaueris, tres umbras ex opposito reddes, uidelicet propter tria lumina inuicem non confusa. Item si trib. his ingentem tabulam opposueris, in cuius medio unicum sit foramẽ, tria statim lumina è tribus lucernis in oppositum resultabunt. Quia uidelicet non sunt confusa. Deniq; in lucernam unam sustularis, suum illam lumen quod comitari uidetur, splendore communi

interim

interim diminuto. Mitto nunc Dionysiacum illud, tres in uno splendore radios, diuinã nobis trinitatem repræsentare. Mirabiles in radijs esse uires, sed occultas Astronomi cõprobant, atq; Magi. Sed res nimium admiranda est, quæ multis nota, ubi ex ære concauo radij ad centrum è conspectu quamplurimi per æquales quisq; angulos repercussi, remotum etiam corpus, uel durissimum prorsus adurunt. Vnde constat insuper radios naturaliter esse calidos. Siquidem sola congregatione feruentissimi mox euadunt. Tanta proculdubio est potentia luminis, ut cœlestia alioquin à terrenis quod absq; proportione distantia, facilè & subito plurimumq; conciliet. Neq; solũ uirtutes stellarum omnes ad sequentia trãsferat, sed Solem ipsum stellasq; ad inferiora traijciat. Quemadmodum spiritus noster animæ uires ipsamq; animam ad humores traducit & membra, atq; sicut in nobis spiritus est animæ corporisq; nodus, ita lumen est uinculum uniuersi. Sol enim & stella quælibet lumen suum non per tenuissimam quasi lineã iaculantur, sed ex toto suo ambitu circumfundunt. Sed hoc statim undiq; colligit se in conum, ne forte extra suum fontem profluens euanescat. Sic enim propter unionem ualidius aget, & totũ facilius erit ubiq;. Ac dum tota basis coarctatur in conũ, stella tota omnisq; uirtus eius per angulum aderit, agetq; potenter ubiq;, poteritq; in angulo tota eius magnitudo uideri. Sic etiam cum in stellis cẽtrum & circumferentia sit lumen earum, quatenus à toto profluit ambitu, circumferentiam imitatur, quatenus autem colligitur in angustum, imitatur & centrum: imitatur & ipsam, (ut Platonicè loquar) mũdi animam. Ipsam quidem eius intelligentiam claritate sua, uitam uerò calore, motum deniq; motu. Sed de his omnibus satis in commentarijs Plotinum atq; Timæum.

Lumen imitatur Deum, gradus luminum, colorum scientiarum. Numerus septenarius atq; nouenarius. Cap. XII.

QVodammodo etiã lumẽ imitat̃ Deum. Nullus enim oculus quantũlibet acer, lumen ipsum in se purum solumq; cernit, utpote quod incorporeum est omnino proportionemq; oculorum superat, ut diuinum. Vident uerò lumen oculi duntaxat in corpore illuminato, uel luminoso, & hoc quidem paulo densiore, uidelicet oculis lumen contemperante. Fortè uerò illuminatũ potius, quã lumen cernunt. Debilissimi quidem oculi, neq; hoc etiam sustinẽt. Validiores hoc intuentur, sed non circa Solem. Vegetissimi circa Solem quidem, sed in Sole nequaquã. Similiter ad Deum intellectus uarios se habere cognosces. Cognosce precor Solem uno quodam nutu posse simul omnia facere, uel remotissima quæq;, lumine uidelicet & calore. Deumq; similiter facillimè cuncta, intelligentia simul & uoluntate. Cogita rursus, Deum tria rerũ genera procreare. Angelos penitus incorporeos, item formas omnino corporeas, medias uerò animas, incorporeas quidẽ substantia, sed affectu motuq; quasi corporeas. Similiter Solem aspice, calore semper corporea generare, item lumine spiritales corporum imagines per aërem resultãtes. Medios uerò colores. Septem præcipui sunt effectus, tùm Solis circa corpora, tùm diuini luminis circa mentes & animas. Nam penetrat, illustrat, accendit, excitat, amplificat, eleuat, format. Memento deniq; neq; Solem, neq; aliud quicquam absq; lumine Solis uideri posse, siquidem omne lumen à Sole dependet. Similiter ad diuinam lucem, ueritatem primam, uerorũ omnium plenitudinem, intellectus omnes se prorsus habere. Sed de his Theologia latissimè. Quibus adde, quid sit lumen, nullus absolutè definit, sed quid non sit, semper argumẽtamur. Non color, non diaphanum, non imago cœlestium, quæ quidem simpliciter sit imago. Non enim imaginis est ultra imagines imaginariamq; cognitionem, etiam substãtias agere. Negationibus igitur comparationibusq; quibusdam duntaxat lumen cognoscimus, sicut Deum. Iuuat uerò parumper cõparationes eiusmodi prosequi. At tu interim da uerbis ueniam lucis amicè. Diuina lux per nouem angelorum ordines distribuitur. Quem numerum in mentibus Platonici etiã receperunt. Ad similes uerò gradus animæ quoq; beatæ recipiunt. Similiter Solis lumen per nouem gradus præcipuè distribuitur. Primus quidem gradus luminis est in Sole, secundus luminis in firmamento candidi ob ta

itatem quoq; nobis occulti, tertius conſpicuæ lucis in ſtellis, ſed hæc tibi trina ſunt candida, rubea, mixta, ſunt igitur huc uſq; gradus quinq;. Ad rubeam refertur ignis. Sextus in diaphanis ſub Luna ſimplicibus, ſeptimus in diaphanis ſub Luna compoſitis ceu uitris atq; chriſtallis lumen minime conſeruantibus, octauus in diaphanis cõpoſitis conſeruantibus, quales ſunt oculi multi, & noctilucæ, carbunculiq;. Quibus ineſt pinguis quædam cum perſpicuitate tenacitas, luminis conſeruatrix. Nonus deſinit in colores imaginesq; colorum. Præterea ſi colores ſunt quaſi lumina quędam, totidem ipſi quoq; gradus habent. Extremi quidem ſunt albus atq; niger, horum medius æquè diſtans uiridis. De quo ſatis in libro de uita ſecundo. Inter album atq; uiridem croceus eſt albo ſimilior, rubeus clarus propè uiridẽ, zaphirinus uerò medius. Tres ſimilibus quoq; gradibus inter uiridem ſunt, & nigrum ex antecedẽtibus trina proportione commixti. Cũ uerò ſcientiæ luminibus luminoſisq; coloribus comparari poſſint, meritò ſunt & nouem, quaſi muſæ ſub Apolline nouem. Scientia quidem uel de rebus agit penitus ſeparatis, uel omnino corporeis aut medijs, illa quidem diuina, iſta naturalis, hæc Mathematica. Harum quælibet ſecatur in tria. Diuina enim uel contemplatur Deum, uel ſubſtãtias omnino diuinas, ut angelos, uel intellectuales animas, natura quidem diuinas, ſed quodammodo etiam uergentes ad corpora, ſed interim ſeparabiles. Huc uſq; diuina ſcientia contemplatur. Naturalis autem tria quoq; conſiderat. Vel elementalia corpora, uel cœleſtia, uel animas his coniunctas. Mathematica quoq; triplex. Aut enim ſolam quantitatem tractat ſiue numeralem, ſiue cõtinuam, ut Arithmetica Geometriaq;. Aut quantitatem eiuſmodi cum ratione motus, ut Aſtrologus. Aut etiam cum ratione ſenſus, ſiue uiſus, ſiue auditus, ut perſpectiua uel Muſicus. Nouem igitur communia ſcientiarum lumina ſunt. Sed longius iam digreſſi uidemur.

Lumen eſt quaſi ſpiritale quoddam. Et ſpiritus ſunt lumina quædam. Similitudo luminis ad animam atq; angelos. Cap. XIII.

Quod lumen ſpiritale quoddam ſit, potius quàm corporale, ex eo conſtat, ut alibi diximus, quia paſſim ſine tempore propagatur, ſine offenſione implet perſpicua corpora ſine ſui inquinamento ſe ſordidis circumfundit. Præterea corporibus his facilius ſe largitur, quæ longius à corpulenta mole diſcedunt. Vnde puriſſima corpora cœli & ignis, qui cœleſtis eſt, ut Platonici putãt, in ſe lucent, aër & aqua ab illis. Interea terræ neq; ex ſe manifestè nitent, neq; ex illis. In ſuperficie terræ lumen mixtionibus diuerſis elementorum quatuor maximè terrenis infuſum, diuerſorum colorũ induit formas, qua corpuſcula, quorum quaſi quædã animulæ ſunt ſcintillæ luminis illis infuſæ. Quas ſi ab illis mixtionibus ſegregaueris, atq; ſeruaueris, uidebis fortè quales ſint rationales animæ à corporibus ſeparatæ. Sunt enim lumina quædam olim in corporibus confuſiora, ſed iam in naturam propriam reſtituta, ideoq; clariſſima. Sic enim corpus ab anima diuerſiſſimum illi quaſi eclypſim obducit, ſicut Luna coniuncta Soli, imò uerò ſicut mixtio terrena à cœlo lumen reddit opacum, facitq; colorem ex lumine, ſic corpus circa animam reddit ex intelligentia ſenſum. Quemadmodum radius calorem quidẽ permiſcet aëri, lucem uerò retinet non permixtam. Sic anima corpori uitam communicat, intelligentiam uerò nequaquam, inſtar lucis ſine compreſſione ſui ſe colligit in anguſtum, ſine diſtractione rurſus explicatur in amplum. Nec aucto corpore creſcit ipſa, neque diminuto decreſcit. Lumen ab amplo dependens ſe colligit per formam tranſuerſisq; radijs proſilit in oppoſitum, figuram priſtinam, mox amplitudinem quoq; paulatim ſubinde recipiens ad eãdem deniq; rediturum. Similiter anima ab ampla diuinitate in anguſtum corpus affectumq; apud nos redacta, poteſt hinc etiam incolumis emigrare, priſtinam quandoq; formam & amplitudinem receptura. Qualis etiam deſcenſus aſcenſusq; ſit angelorum, radij quoq; declarant proſilientes huc reſilientesq; momento, & proſiliendo Solem minimè deſerentes.

Lumen

Lumen in Deo, in angelo, in ratione, in spiritu, in corpore.
Cap. XIIII.

VErùm ut redeamus illuc unde digressi sumus, cœlum quamuis in se, nō tamen ex se, sed ex superiorū claritate & gaudio refulget, & gestit, ceu oculus ex spiritus claritate animiq; lætitia. Spiritus autem lætatur maximè claritate sua Solisq;. Animus claritate spiritus atq; mentis. Videtur autem lumē hoc esse mēs refulgens per corpus respicuum quasi uitrum, & inde iam facta uisibilis. Mens autem lux in se ob nimiam ubertatem tenuitatemq; penitus inuisibilis. Siquidem lumen & si est ubiq; die, nusquam tamen apparet, nisi ubi densum est aliquid atq; resistens. Subtrahe densitatem, & si non uidetur, est tamen ibidem. Adde iterum densitatem, statim rursus apparet Hinc planè constat, lumen ipsum in se esse intellectuale quiddam. Quod quidē mox sensibile fiat, subdito uidelicet denso, lateat uerò subducto. Quomodo uerò uisibilem ex inuisibili lucem euasisse fingamus, quasi ex scintilla iam mota lucidum quendam circulum, in sexto Theologiæ tractamus Proinde lux in mēte est ueritas gaudens, gaudiumq; uerum, lumen à mente in corporibus est quædam ueritatis rerum sensibilium declaratio, pulchritudinis flos, oblectatio sensus. Sed repete rectius. Nēpe lux tanquam propria corporis circularis perpetuò reuertentis ad idem imò & intelligentię seipsam reflectentis in orbem, nimirum ubiq; tangens, repetere uidetur originem, dum sursum reflectitur in seipsam, nosq; similiter contemplatione simul & amore sui reducit in patriam. Sed interim me quoq; compellit, ut inter loquendum, nescio quomodo, circuli more iam sæpius reuertatur ad idem. Tu autem indulge precor prolixo huic amico lucis, ipse lucis amice. Bona igitur iam uenia repetam. Lumen in diuina mente intelligentiam supereminet. Inde angelicæ menti lumen idem infusum, secundùm intelligentiam redditur, sed super terminos rationis. Diuinum hoc angelicumq; lumen in mentibus hominum secundùm rationem iam euadit, sed superat phantasiam. In spiritū secundum phantasiam, super sensum, in corpore uerò maximè oculis quasi cœlestibus animę stellis, sensui iam familiare fit, sed non materię. Nam ipsum etiam pulchritudinis florem in corporibus apparentem Plotinus in quodam splendore non corporeo collocauit. Ipsa certè pulchritudo prima nihil aliud est, quàm splendor gloriæ penes patrem luminum, & figura substantiæ eius. Vnde triplex emicat pulchritudo. Prima quidem per angelicos intellectus, secunda uerò intellectuales animas, tertia per corpora ubiq; formosa quasi lumen unum per tria quædam uitra coloribus inter se uaria, ideoq; uarium ex primo splendorem subinde reddentia. Ipsa igitur gratia pulchritudinis, quæ etiā in corporibus intuentes & cogitantes tàm mirabiliter in se conuertit, nihil aliud est, quā splendor per gradus desuper emicans. Maximè uerò per radios oculorum, & rapiens intuentes, & amatores occulto quodam calore mirabiliter in se transformans. Sed de his in libro de amore satis. Ad institutum ordinem reuertamur. In omnibus mentibus lumen est uita exuberans, ueritas clara certaq;, lætitia plena, inde in corporibus est diuinæ explicatio & effusio uitæ, declaratio ueritatis rerum & authoris, gratia formæ, uoluptatis incitamentum. Empedocles & Zeno uolunt, quemadmodū se habet ad carbonē flammma, sic quodammodo se habere lumen ad flammam, atq; flammā esse quasi lumen densum. Lumen uerò flammam rarissimam, uitamq; cunctorum. Plotinus & Proculus arbitrantur esse uisum quendam aspectumq; numinum per radios cœlestium oculorū procul emissum. Atq; esse spiritum quendam diuinum, qui & omnia uideat, & quantum in se est, ab omnibus uideatur. Addunt, eiusmodi spiritum extingui nusquam, sed sydera sequi, sicut uisualis radius animalium nocte uidentiū, nunc quidem emicat foras, nunc uerò non emicat, nec interea prorsus extinguitur, uitam oculi sui continuè comitans. Si enim tota cœli natura sempiterna est, in hac autem nihil familiarius, pulchrius, efficacius, diuinius est, quàm lumen, nimirum & lumen est sempiternum. Fortè etiam coniectare licet, ignem quoq; sub Luna, lumenq; suum sempiternum esse. Est enim portio quædam cœlestis ignis, cœlesti quodam impetu crassioribus inclusa corporibus. Hunc Ae-

gyptij cœlestem spiritum cognouerunt elementis infusum. Hunc Pythagorici Vestam ignē inuenerunt, uel in centro mundi feruentem. Hunc Stoici intellectualē ignem per omnia discurrentem cogitauere. Hunc & Plato, qualem in Timæo probauimus, & Plotino. Hunc Theologi ueteres, teste Marone, diuinum ætherem uiuētibus haustum, dixerunt, ire per omnes terrasq; tractusq; maris cœlumq; profundum. Igneus est ollis uigor & cœlestis origo. Fortè igitur ignis cum uidetur extingui, in occultum resoluitur ignem, lumenq; huius in lumen illius occultum.

Animæ & si nominantur lumina, tamen in unum quasi commune lumen resolui non possunt. Cap. XV.

Quod modo fingebam, & si fortè non est uerùm, licentius tamen fingi potest. De anima uerò fingi reuera non potest. Quæ enim communem inter se materiam habent, inuicem confundi possunt. Item quæ aliorum partes sunt, in illa restitui. Rursus, quæ superioris substantiæ actus quidam pedissequi sunt, in illam quasi resolui, & quæ accidentia, facilius euanescere. Rationales autem animæ, substantiæ sunt incorporeæ, rectrices corporū, eisq; repugnantes, per se agunt, à se conuertuntur, in se subsistunt, superiori etiam quandoq; rebelles, inter se nimium discrepantes. A substantijs accidentia ratione distinguunt, à corporei incorporea separāt. Itaq; neq; confundi possunt, uel restitui, uel resolui. De his in Theologia & secundo epistolarum libro latissimè. Ac si animæ fingantur ut lumina, non quidem ut radij sunt, sed ut luces, & hæ quidem substantiales, sensibili luce longè præstantiores, similes quidem stellis potius, quàm luminibus dependentibus, natiuo quodam lumine præditæ fermè sicut stellæ, aliud præterea lumen, sicut stellæ à Sole, diuinitus accepturæ. Sicut lucem uisibilem non percipit nisi lux aliqua uisualis, nec intelligibilem, nisi lux quædam intellectualis, ita neq; substantialem distinctam sempiternam, nisi lux substantialis distincta sempiterna. Præsertim si illa sit sub ipsa sempiternitatis ratione percipienda. Per hanc itaq; rationem, quasi per speculam tibi prospicienti, propria statim nostræ mētis immortalitas rutilabit.

Lumen est quasi uisibile numen, & Deum referens, & nos gradatim ad mores, & diuina perducens. Cap. XVI.

Deniq; lumen est, quasi numen quoddam in mundano hoc templo, Dei similitudinē referens. Adeò, ut Plato noster in libro de repub. hoc ipsius boni filiū nominauerit. Est enim instar Dei aspectu ante omnia uenererandū. Est & amplificatio quædā subita & latissima absq; detrimento sui ob exuberantē bonitatē largitatemq; suā cunctis sese libentissimè & felicissimè largiens. Causa cōseruatioq; & excitatio omniū, quæ nascuntur. Proinde ad uitā, ueritatē, lætitiā, unde descendit, cætera sub leuat. Absq; huius præsentia mori cuncta uidentur, huius aūt præsentia reuiuiscere. Interim uerò dum ipsum non solū fit à Sole, sed etiā cōseruatur, neq; inde discedit, nos admonet, non solū à Deo fieri, sed seruari, atq; ab illo minimè discedendum. Siquidem illud ubi longius distare iā uidetur à Sole, ubi uehemētius reflectitur ergo Solem. Et si fortè uidebor alicui curiosior, dicam tamē quod mihi nunc de iustitia uenit in mentem, amore lucis & iustitiæ raptus. Quis enim modus adsit amori? Nempe uidetur mihi lumen sæpe nos ad iustitiam cohortari, ab iustitia deterrere, ubi quàm potens ipsa iustitia sit, quàm impotens iniustitia manifestè declarat. Radius enim, qui tāquam iustus incidit rectus, æquales utrunq; reddens angulos, potenter agit, & penetrat. Et ubi ex aëre transit in aquam, non frangitur per obliquum. Atq; ubi tangit solidum, quasi fortis reflectitur in seipsum. Contra uerò radius, qui tanquam iniustus decidit ex obliquo, angulos utrinq; faciens inæquales, tanquam debilis uix efficit quicquam, subitò frangitur in obliquum, nec in se redit unquam, sed residit in aduersum. Quantum uerò lumini tanquam diuino, constantia, æqualitas, puritas ubiq; sit grata, declarat ipsum in corporibus specularibus, In quibus & ex quibus ob hac tria mirum in modum multiplicatur.

Dixerit fortè Poëtæ quiſpiam, ſicut Phœbus Daphnem, ita lumen amare uirginitatem. Siquidem flos ipſe candoris unà cum uirginitatis flore uiget, ſimulq́ꝫ diſperditur. Præſertim in orbibus oculorum, ex quibus etiam teſtificatur ingenium. Hinc certè Democritus puellam, quã modo uirginem iudicauerat, ſagaciter deprehẽdit mox pollutam. Sed iam redeamus ad inſtitutũ. Lumen nõ ſolum nos in moribus inſtruit, ſed etiã quòd optimum eſt, diuinum humano generi cõmemoratur cultu, ut neqꝫ impij negare audeant eſſe Deum, cuius ſimulachro ſenſibus nihil clarius. Neqꝫ flagitioſi uel latere oculũ, uel effugere manum eius ſe poſſe confidant, cuius ſimulachrum eſt ipſa claritas. Ac uelocius, quàm dici poſſit momento per omnia dilatatur, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Vnus in omnibus & circa omnia lumen. Lumen in omnibus à Deo factis eſt quidam diuinæ claritatis ſplendor, atqꝫ (ut ita loquar) eſt Deus quaſi ſeipſum finiens, & ad operum ſuorum capacitatem ſeſe accommodans. Deus autem ipſe eſt lumen immenſum in ſeipſo conſiſtens, ac per ſe in omnibus & extra omnia per immenſum. Fons ille uitæ, in cuius lumine, (ut ita ait Dauid) uidemus lumen. Oculus quoqꝫ quo omnes uident oculi, & ut inquit Orpheus, oculus qui cuncta in ſingulis inſpicit, ac reuera omnia conſpicit in ſeipſo, dũ eſſe ſe perſpicit omnia. Conſtituit aũt, ut in uno lumine cũcta conſpicerentur, non corporea ſolũ, ſed etiã incorporea. Lumen uides in materia mundi plenum omnibus rerum omnium formis, atqꝫ uolubile. Subtrahe materiam, relinque cętera, habes animam incorporeum lumen à corporibus ſeparabilem, omniforme, mutabile. Deme rurſus huic mutationem, es iam intellectum angelicum cõſecutus, ſeparatum lumen, & omniforme iamqꝫ etiam mutabile. Detrahe huic eam diuerſitatem, per quam forma quælibet diuerſa eſt à lumine, aliæqꝫ diuerſæ ſunt ab alijs, & infuſæ inſuper aliunde. Lumen hoc infinitè lucet, quia natura lucet ſua, eſtqꝫ ſimpliciter abſolutum. Ita demum Deus mentis oculis per hoc lumẽ ſuperiore quodam lumine coruſcabit, uita ſenſuqꝫ pleniſſimum, quandoquidem imago eius, id eſt, Solis lumen, uitam omnibus ſenſumqꝫ largitur, & quanto lux illa excellentior eſt, quàm noſtra, tantò maius menti gaudium, quàm hæc oculis afferet.

De ſtatu beatorum, ſub diuino lumine, atqꝫ miſerorum. Cap. XVII.

Sol in ſuperna Hieruſalẽ, ut Propheta inquit, eſt ipſe Deus, qui cultoribus in terra ſuis in cœleſtẽ patriã reuerſuris, proculdubio promittit, uniuerſæ ueritatis lumen ac plenum in lumine gaudium. Lumen hoc præcipuè ſapientibus, alios ad iuſtitiã inſtruentibus pollicetur. Fulgebunt, (inquit Daniel) docti ſicut ſplẽdor firmamenti, & qui multos erudierint ad iuſtitiã, tanquam ſtellæ in perpetuas æternitates. Non inquit, ſicut Sol fulgebunt, Sol enim illic eſt ipſe Deus. Splendor uerò firmamenti eſt candor ille cœlorũ, ob raritatẽ ſuã oculis noſtris ſemper occultus. Cũ enim totus ignis luceat multò magis tota ſubſtantia cœli, uel ubi nõ ſunt ſtellæ, lucet, ſed uelut ignis procul in materia tenuiſſima lucens, uix ulli conſpicuus. Eiuſmodi ſplendore fulgebunt ſapientes illi, qui apud nos ſola fuerint contẽplatione cõtenti. Qui uerò cõtemplati diuina, deinde ad actionem ſe contulerint, erudituri cæteros ad iuſtitiam atqꝫ ſapientiam, uberiore quadam atqꝫ manifeſta, ſicut ſtellæ, luce fulgebunt. Cùm enim ſapientes nihil aliud amauerint & coluerint, quàm lucem, hanc enim ſolam in qualibet ueritate quærenda quæritant, meritò lucis præmia referunt, & qui cæteros illuminant in perpetuum, non iniuria ipſi quoqꝫ in perpetuas, (ut inquit) æternitates diuinitus illuſtrantur. Quemadmodum uerò piorum præmium eſt mira quædam lucis participatio, ita ſupplicium impiorum eſt ipſa priuatio lucis. Imò uerò ipſemet Sol diuinus, qui ſanos uegetosqꝫ piorum oculos mirificè fouet, impiorum cõtra oculos languentes offendit, & conſcientiam incendio uexat. Non aliter quam Solis lumen in aperto quidem delectat, in anguſtũ uerò coactũ prorſus adurit. Sed libenter reuertimur ad beatos. Gratum quidẽ apud nos aëris lumẽ omnibus, quia uitali animaliqꝫ ſpiritu cognatiſſimũ, rerũqꝫ innumerabilium uarietate delectat. Gratius lumẽ in ſpiritibus corporis eſt ſanguineis.

Gratissimum lumen intimum menti beatis, usq; adeò mentem implens, ut inde statim exundet in corpus: in corpus, inquam, tùm cœleste, (ut Platonicè loquar) uniuscuiusq; animæ proprium, tùm etiam humanum, tandem iam quasi cœleste factum. Illic igitur unusquisq; tantus est oculus, totus undiq; peruius, atq; lucens. Quamobrem singuli tàm mentis, quàm ocularis corporis radios in se inuicem iacientes, facillimo quodam nutu se mutuo prorsus intelligent. Singuli mutuo radiorum iactu in singuli coruscabunt. Deus autem, tanquam Sol in stellis, quàm abunde, tàm fœliciter fulgebit in cunctis.

FINIS.

MARSILII FICINI Florentini adhuc adolescentis, Liber de Voluptate, ad Anthonium Canisianum, ciuem Florentinum.

PROOEMIVM.

Tria differendi genera.

MEMINI cùm adessem unà tecum in Campolitano uestro, & cum regionis illius præcipua amœnitate, tum uariorum pomorum quib. ea uilla imprimis abundat suauitate duceremur, nos in uoluptatis disputationem incidisse, quàm ipse à me requisisti, & cum primum daretur ocium literis traderem. Hoc ergo ad te de uoluptate opusculum ut primùm Figinum redij, summa ipsa cum uoluptate conscripsi. Tria uerò sunt ut hinc potissimum exordiamur apud Philosophos differēdi genera. Vnum quo certam aliquam quæstionis partem disputando defendimus, atq; approbamus, ut Peripatetici, ac Stoici effecere. Alterum quo quæstione proposita diuersas ad id, quod quæritur sententias, rationesq; referimus, ut propositis pluribus, inuicemq; collatis, quid ex ijs probabilius, uerisimiliusq; appareat eligamus, quo Academici, ac Socratici penè omnes utebantur. Tertium uerò genus Scepticorum maximè proprium est, qui cum omnia indifferentia esse putent, nec certum, aut probabile habebāt quicquam quod sequantur, ea enim, quæ naturæ ordine seiuncta distinctaq; sunt confundunt atq; permiscent ab excellentioribus, quibusq; Philosophis reijciuntur. Ego igitur ex ijs omnibus Academicorum, Socraticorumq; in differendo rationem hoc tempore proponendam mihi decreui. Etenim Plato, quem tanquam Philosophorū Deum sequimur, atq; ueneramur, uetat eos, qui adhuc in tenera ætate constituti sunt, suam aliqua de re sententiam afferre, ne ut in iunioribus sæpe accidit, quod primis annis maximè probauerimus. Id maturiori deinde ætate, & grauiori iudicio reuocandū, & in contrariam sententiam conuertendum sit. Satius igitur esse censui cæterorum Philosophorum de uoluptate sententias breui sermone concurrere, quàm meam exprimere ne cōtra id, quod à Platone nostro docemur aliquid impudēter asseuerarem, & ut tuæ, quàm noui in Philosophiæ studijs ardentissimam satisfacerem uoluntati. Sed hæc hactenus, ad Philosophorum iam opiniones deueniamus.

MARSI-

MARSILII FICINI Florentini de partibus animæ, Caput Primum.

Item de lætitia, gaudio, & uoluptate, secundum Platonem.

PLato igitur (ut ab eorum principe initium faciam) cum animũ in duas partes distribuisset, mentẽ scilicet, ac sensum, menti lætitiã, & gaudium attribuit, sensibus uoluptatem. Verũ prima duo inter se differre putat, quod omne gaudium laude sit dignũ, lætitia uerò partim laudãda, partim uituperãda sit. Esse enim lætitiã in bonis alicuius possessione quãdam mentis elationẽ, quæ tamẽ modestiã excedere pariter, atq; seruare queat, gaudiũ uerò illã ipsam, quæ ex contẽplatione, aut alio quopiam uirtutũ usu suscipitur, iucunditatẽ. Itaq; & ipse idẽ in Phœdro, cũ de prima illa, ac uera uita, qua in cœlorũ sedibus animus fruitur loquereť ait, ueritatis contẽplatione nutritur, & gaudet, unde sæpenumero gaudium mentis alimoniã uocitat, nam ipsam agro similẽ uult esse ueritatem, frugibus uerò ueritatis ipsius contemplationẽ. Alimoniæ deinde, quæ ex ijs duobus capitur gaudiũ, quo mens ueritatis cõtemplatione perfruitur. Quapropter & idẽ in eodẽ Phœdro cum de ijs tenebris, in quas animus ẽ summa, ac uera luce depressus, ac demersus est disputaret, ubi inquit multus inest conatus ueritatis campus, quonam sit intueri, nam cõueniens animæ cibus ex illo extitit, & alarũ natura, qua anima eleuať hac alitur. Alas Plato uocat, quibus animus ad supera, unde ob terrenarũ rerum cogitationem descenderat reuolat, id aũt cũ duabus uirtutibus, contemplatiua uidelicet, atq; morali cõsequi possit, easdẽ Plato, ut ego interpretor uirtutes animæ ipsius alas intelligit, quas ueritatis diu narumq; rerũ contẽplatione recuperet, quemadmodũ horũ appetitione terrenorũ amiserat. Cũ uerò per utriusq; Philosophię naturalis pariter & moralis exercitationẽ recuperatis alis ad superos reuolauerit, tùm redeunti animo duo putat præmia reddi, & unũ quidem esse diuinitatis cõtemplationẽ. Alterum perfectũ quoddam, atq; absolutũ gaudium, quo in ea ipsa Dei cognitione animus perfruať. Illud quidẽ Ambrosiã hoc nectar Plato in Phœdro appellat his uerbis, quæ uerè est speculata anima, atq; ijs enutrita subiens rursus intra cœlũ domũ reuertiť. Cùm aũt redierit auriga ad præsepe sistens equos obijcit Ambrosiã, & super ipsam nectar potandũ. Aurigã more Pythagoræ rationẽ uocat, equos uerò cæteras animi partes, atq; naturas, quòd illa ducat, reliqua uerò ducanť omnino atq; reganť, atq; idẽ arbitror à nonnullis præstãtioribus uatibus, cũ aut ambrosiã, aut nectar, aut aurigã circa animũ nominãt plerunq; significari. Hæc igitur ex diuina Platonis nostri de ipsius gaudij natura sententia, quod idem uidetur intellexisse Mercurius Trismegistus, cum de summo Deo hęc diceret. Condonas nos ratione, sensu, intelligentia. Ratione ut te suspitionibus indagemus, sensu, ut te cognouerimus, cognitione, ut te cognoscentes gaudemus, quòd te ostenderis nobis totum. Sed de gaudio hæc hactenus.

Quid sit uoluptas, & quod non sit per se bonum, multis rationibus, secundum Platonem. Cap. II.

VOluptatẽ uerò esse Plato uult suauem quandẽ motionẽ in sensibus, quę ex indigentiæ repletione proficiscať. Esse enim indigentiã eiusq; repletionẽ inuicẽ quodã modo pugnantia, & ex illa cupiditatẽ, ac dolorẽ, ex hac uoluptatẽ sensibus nostris accidere. Neq; hãc ipsam de qua nũc loquimur uoluptatẽ in bonis cõnumerandam putat, quod cũ plurimis uerissimisq; rationibus demõstrauerit, hæc tamen ex omnibus prima est, atq; potissima. Quod quemadmodũ caloris pręsentia ea, ad quæ calor aduenerit callida efficiunť, ita & eo, quod bonũ est absistente bona fiunt omnia quibus ipsa bonitas absit. Neminẽ aũt uoluptatis possessione meliorẽ fieri, cũ & bestijs insit uoluptas maior etiã, quã hominibus, quæ tamẽ nedũ his meliores, sed ne omnino bonæ quidẽ sunt. Mulieres præterea & pueri stulti deniq;, atq; ignaui omnes uoluptatẽ sectenť totisq; cõplectantur uirib. multò etiẽ magis, quã uiri boni atq; pręstantes ingenio;

ingenio. At qui surdum foret, si quod bonum sit magis improbis, atque ignauis, quàm probis & præstantibus hominibus cōpetat. Neque possunt ut ille putat contraria inuicem cōmisceri, uoluptatem uerò etiam, ubi mala sunt proculdubio reperiri, cum improbis atque iniustis nō desit. Nullo igitur pacto bonum esse: Etenim cum eo, quod malum est congredi. Bonum uerò cum malo, quia repugnantia sunt, coire nullo modo posse. Adde illud, quod in Gorgia à Socrate dicitur, bonum ac malum nunquam simul in eodem homine reperiri. Eundem tamen eodemque tēpore sæpenumerò affici dolore pariter atque uoluptate. Omnem quippe indigentiam dolorosam esse, omnemque eius repletionem sensibus uoluptariam. Sitire aūt indigentiam uocat naturæ, potare uerò repletionem. Illud ergo molestum, hoc contra iucundum bibere, porrò ac sitire simul contingit, ex quo effici uult, ut dolorem simul, atque uoluptatem habere quis possit. Imò cupiditatem, sollicitudinem, suspitionem, inuidiam, & misericordiam, quæ omnia dolorem in se contineant, uoluptatis comites esse. Vnde timens cupidinem, inquit dolori simul, & uoluptati permistam à sensibus proficisci, quo fit, ut uoluptas cum dolore copulata cōfusaque sit. Cumque bonum malo non sit commistum, negat ille dolorem malum uoluptatemque bonum esse posse. Preterea cum omne bonum stabile, ac permanens esse debeat, quis dixerit uoluptatem, quæ nullam stabilitatem habet, bonam esse? Atqui negari nō potest. Siquis enim definitionem cōsideret, instabilem, atque incertam esse uoluptatem, motio namque in definiendo, (ut supra retulimus) appellata est. Nihil autem contrarium stabilitati magis est, quàm motus, neque quisquam est, qui modo uoluptatem corporis ullam gustauerit, qui nesciat quā fragilis sit, quàm breuis, quanta celeritate labatur, ac defluat, quamque cito in contrarium conuertatur. Insuper quod bonum est, bono contrarium esse nūquam poterit. Voluptatem uerò cum plurima, ac maxima bona impediat, bono contrariam esse quis dubitet? Impediunt enim prudentiam uoluptates, menti infundunt tenebras, deprauant iudicium, suisque blanditijs, ac lenocinijs, quasi meretriculæ quædam mentes ad se alliciunt hominum, atque illaqueant, omnemque naturam hominis in uitiorum atque scelerum luto cœnoque prosternunt. Diuinè enim Plato in epistola ad Dionysium, uoluptas inquit hominibus detrimentum affert. Inscitiam, inquietudinem, stultitiam, & petulantiam pariens. Præterea nullum bonum est, quod non aut laude, aut ueneratione dignum sit. Voluptatem uerò nemo sanę mentis laudat, neque quisquam eo, quod maximis fruatur uoluptatibus honore iudicatur esse dignus, & gloria. Sed potius, qui talis est, ut eat alto, atque inuicto animo aspernetur & negligat. Accedit ad hæc, quod nullum bonum meritò nostrum dici posse uidetur, nisi quod aut in ipsa cuiusque natura insit, aut à nobis ipsis profectum fuerit. Neque nos aliud quicquā sumus præter mentem & rationem. Corpus autem carcer, & sepulchrum est nobis. Sensus uerò uelut satellites quidam, atque insidiatores, qui id potissimum curare, atque contendere uidentur, ut nos in huius carceris tenebris altius mergant, atque astringant, ut nec ad locum suum patriamque cœlestem animi reuolent nec auras respiciant clausi tenebris, & carcere cœco, quo efficitur, ut ea duntaxat nostra, atque in nobis existere uideantur, quæ ab animo, & ratione profecta sint. Cætera uerò à fortuna, uel ab inimico nobis carcere oriuntur, neque tam nostra sunt, quàm corporis, fortunæ. Recteque inquit Varro, nemo suum dicat, quod extra ipsum est. Voluptas igitur cum in corpore, ac sensibus ingenita, & insita sit, qui eam in bonis nostris connumerauerit, absque dubio uidebitur insanire His adde, si placet, quod ait apud Platonem Socrates in Gorgia, omnia animi bona ab arte, rectitudine, ordineque, & electione proficisci, atque in hoc omnis etiam moralium Philosophorum disciplina consentit, omnem uirtutis, honorum'que animi uim in electione consistere, uoluptatem uerò quis dixerit ab electione proficisci? nonne quæ in electionem cadunt, in ijs prius oportet consilium, deliberationemque locum habuisse? nihil enim eligitur, nisi quod ante consultum, iudicatumque fuerit, uoluptatem uerò ut habeat in se nemo deliberat, ea namque nobis ingenita est, quapropter Socrates duas in uno quoque nostras ideas esse putat quas sequamur, quocun'que ducunt, unam opinionem optimi affectatricem, alteram uoluptarum cupiditatem, illam quidem idem acquisitam, hanc autem innatam uocitat. Nec igitur artem, neque rationem, neque ordinem prorsus ullum uoluptas sequitur, sed potius naturæ, ac sensuum

ſuum repentino, & temerario quodam impetu, quàm aut certo aliquo iudicio, aut conſilio excitatur in nobis, blanditur ſenſibus, corpus ſuauitate quadam pernitioſa delinit, atq; titillat effœminat animum, atq; è ſuo ſtatu mentem, rationem dimouet. Inſuper ea eſt bonorum natura omnium, ut futura dum ſint ſpem hominis erigant, cũ uerò adſint, tranquillum efficiant animum poſſidentis, ac quietum, & eo, quod adeſt, contentũ reddant, ſuaq; expleant poſſeſſione, ut nullo ulterius egeat, nihil requirat, nil appetat, quaſi id unum poſſideat, quod ſua ſit natura ſufficiens, atq; perfectum, quod ſiquid ultra deſideret, qui boni alicuius poſſeſſione fruitur, ſollicitudine tamen, ac moleſtia penitus uacare uidetur, futuræ autem uoluptates intollerabili quodam cupiditatis ardore ſenſus afficiunt, cura accendunt, animum onerant ſollicitudine, & (ut breui complectar) in furorem quendam rabiemq; compellunt, cum uerò qui eas, quarum cupiditate exarſerat, uoluptates præſentes amplectitur, continuò metum una ſecum, ſuſpitionemq; ducunt obcœcantq; nos, dum fruimur, & ad ferarum redigunt immanitatem, nec dum hauſtæ, imò (ut uerius loquar) nec adhuc primis labris deguſtatæ incredibili quadam animum pœnitentia, uerecundia, tædio, ſtomacho, languore prorſus afficiunt, ut ueriſſimum ſit illud Socratis in Phœdone dolorem, ac uoluptatem ex eodem capite ambo eſſe connexa, naturamq; in unum eorum apices coniunxiſſe. Eaq; de cauſa fieri, ut cuicunq; eorum alterum adſit, eandem poſtea ſequatur & alterum, inde rurſus cupidinis ignes exoriuntur, & quo auidius uoluptates hauſtæ ſunt, eò plura, atq; uberiora, libidinum germina, ſeminaq; repullulant. Hinc (ut opinor) poëtæ apud inferos Tityon inducunt, cui tota nouem per iugera corpus:

Porrigitur, roſtroq; immanis uultur adunco
Immortale iecur tondens fœcundaq; pœnis
Viſcera rimatur epulis, habitatq; ſub alto
Pectore, nec fibris requies datur illa renatis.

Quapropter diuine Architas Tarentinus, ac Plato eiuſmodi animum perforato uaſi ſimilem eſſe uoluerunt, ob inſatiabilem, atq; infinitam uoraginem appetendi, quod quæ nullis uoluptatibus expletur. Epicarmus Pythagoricus, ac Socrates non modo perfracto uaſi, uerùm etiam euripo libidinoſum animum comparauerunt, quod quemadmodum in euripo aqua fluit, ac refluit, & rurſum deorſumq; iactatur. Ita & in huiuſmodi animo, nunc cupiditas, ſeu uoluptas inſit, nunc ceſſet, ac fluat, & iterum renaſcatur, ac refluat modo lætetur, ac ſperet, & quaſi ſurſum erigatur libidinoſus animus, modo doleat, diffidat, metuat, ſollicitetur, deorſumq; cadat, tùm id uelit, tùm nolit, imò eodem quoque in tempore, aliud quidem ratio uelit, aliud ſenſus affectent, atq; ita fit, ut eiuſmodi animus non modo, tùm ad hoc ſe, tùm ad illud intendat. Verùm etiam uno in tempore in contrarios affectus, diuerſasq; ſententias diſtrahatur. Itaq; Socrates malle dicebat, ut lyra ſibi diſſona foret, chorusq;, quem duceret, & multos alios homines ſibi contradicere, quàm ut ipſe unus ſibi ipſi contrarius ac diſſonus eſſet, unde rationabiliter Pythagoras harmoniam quandam uirtutem nuncupat. Sequuntur deinde reliquæ tres contra uoluptatem Platonis argumentationes. Et enim contrariam ille boni, ac mali naturam eſſe cenſet, ut illud difficilè conſequamur. In hoc autẽ ueluti per lubricam uiam quandam facilè dilabamur, igitur fore, ut mala quæ ſunt, ita excreſcant, ut omnem bonorum naturam deleri penitus, atq; extirpari neceſſe ſit, niſi huic tam pernitioſę peſti aptiſſimũ quoddam natura remedium adhibuiſſet, ita enim inſtitutũ eſſe, ut ſingula bona ob maximam naturę cognationem ſeſe inuicem appetant. In unumq; tendant, nec ullo pacto ab inuicem diſcernantur, ſed quadam quaſi confuſione coëant, & cui unum aliquod ex ijs adſit, nullum ſibi bonorum deeſſe queat, uirtutesq; tanta ſe connexione conſequantur, ut qui unam adeptus ſit, omnium iam uirtutum poſſeſſione fruatur. Quapropter laborioſus difficultatibusq; bonorum conſequendorum, eorundem quoq; coniunctionem, copulationemq; Deus oppoſuiſſe uidetur. At uerò mala inter ſe diſſident, atque diſſentiunt, nec ullo modo inuicem coire, confundi'ue poſſunt. Rectèq; Ariſtoteles malum inquit ſe ipſum corrumpit, quod ſi integrum undequaq; ſit intolerabile eſt. Nec unquam in eodem prodigalitas, atq; auaritia, aut audacia, timiditasq; conueniunt, eo-

dem

demq; modo nec alia ulla uitiorum extrema, cum penitus opposita sint, inuicem connectuntur. Quapropter optimum id aduersum delinquendi procliuitatem à natura remedium adhibitum esse uidetur, ut qui ad lapsum est pronior, in omnem tamen præcipitiḡ partem labi nequeat, qui uerò summa difficultate ascendit, totum atque integrum deinde cacumen necessariò consequatur. Cùm igitur malorum, bonorumq; huiusmodi conditio sit, necessaria ratione concluditur, ea quæ sese minimè consequuntur bona esse non posse, uoluptates autem nedum inuicem congrediantur, sed sibi quodammodo repugnare, sæpiusq; impedimentum afferre uidentur. Nam dum aliquis corporis sensus maxima suauitate mouetur, reliqui eorum, quæ sibi tùm offeruntur, uix iucunditatem percipiunt, illud quoq; accidit, ut alter altero, plures, maioresq; ad modum uoluptates persentiat, nec omnes animantes pariter delectentur, uirtutes autem, & omnino quæcunq; bona sunt, ob eam, quam paulò ante retulimus rationem, sic inuicem copulantur, ut cuncta simul eidem adsint, nec plura ex his uni, quàm alteri adesse queant. Cũ ergo bonorum atq; uoluptatum dissimilem inter se naturam esse perspicuum fit, nemo profectò corporis uoluptatem, nisi qui nimium eius amicus existat, bonam dixerit. Altera deinde Platonis argumentatio eam esse probat bonorum proprietatem, ut ad communem humani generis utilitatem salutemq; tendat, uoluptatem uerò propriam dicit libidine, amoremq; gignere, & qui huic obnoxius est propriæ duntaxat cupiditati semper intendere, nec ullam sibi alterius curã esse, modò propriæ uoragini uigilantius obsequatur. Omniaq;, quæ agit ad eam, quæ sensibus percipitur suauitatem iucunditatemq; referre. Postrema Platonicorum ratio illa est, quæ bonum, ac finem idem omnino esse dicunt, finem uerò id, ad quod quasi quiddam extremum appetitio referatur. Quapropter cum naturalis homini appetitio uoluptatem alterius cuiusdam gratia solummodo concupiscat, nec sanè finem, nec omnino bonum, hanc esse quis sanę mentis existimet? Et enim ob eam causam suauem eiusmodi perceptionem uiuentibus à natura datam existimant, ut quæ ad uiuendum necessaria sint, acquirant, & parent quod enim uiuit duobus potissimum indiget, ut quæ nocere possunt, reijciat, atq; repellat, quę uerò prodesse, capiat, atq; asciscat. Cùm uerò illa à se propellere, hæc autem consequi laboriosum atq; difficile sit, ne ob hanc ipsam difficultatem uiuentia ad ea, quibus indigent comparanda tardiora forent, in omni huiusmodi actione quandam natura uoluptatem implicuit, quo fit, ut hac dulcedine, uelut esca delinita, ac penitus capta, nec pericula ulla, laboremq; fugiant, nec parandi uictus difficultatemq; percipiant, sintq; ad paranda uitæ necessaria promptiora, quod autem horum gratia uoluptas nobis à natura data sit, hoc uelut signo demonstrant, quod omnes animantes, cum quid è corpore, quod superfluum sit expellunt, siue quod necessarium capiunt, hac, quàm sæpe iam cõmemorauimus suauitate mouentur, quæq; magis id agunt, maiorem quoq; delectationem percipiunt. Cùm uerò naturæ indigentiam prorsus expleuerint, nullam ulterius uoluptatem persentiunt, sed ea, quamdiu indigentiam replent, moueri uidemus, quasi ad uitæ necessaria consequenda explendamq; indigentiam sensuum uoluptatem natura retulerit, uitæ igitur tùm seruandæ, tùm etiam generis propagandi gratia uoluptas tradita est, nec propter se expetenda, neq; finis, proptereaq; ne bonum quidem, ut sæpius demonstrauimus appellari debet.

Architas quoq; Pythagoricus, hac aduersus corporis uoluptatem argumentatione utebatur, quod causæ semper eaq;, quæ causas consequuntur cognata esse dicebant. Ideoq; nemini dubium esse putat, quin illud ex quo mala plurima consequuntur, bonum esse non possit, uoluptatis autem gratia pestiferas omnes animi perturbationes, adulteria, stupra, homicidia furta dissensiones, scelera deniq; omnia nasci perspicuum esse. Ex quibus efficitur (ut ille putat) non modo non bonum, sed maximum quoddam malum, ac detestandum uideri, eademq; ratione Antisthenes Socraticus extremũ, summumq; malorum corporis uoluptatem esse probat, quia quod omnium malorum causa, & origo sit, cæterorum quoq; pessimum meritò iudicari possit, cumq; delicta omnia ab ignorantia proficiscantur, nihilq; esse possit, quod æquè, ac uoluptas iudicium, consolidumq; corrumpat, necesse est (ut ille concludit) ab hac & ignorantiam, & mala

omnia proficisci. Vnde insania dicere solebat potius, quàm uoluptate corripiar. Præterea Mercurius Trismegistus Aegyptiorum omnium sapientissimus, duabus potissimũ rationibus hanc nefariam labem ex animis hominum extirpare conatur. Id enim cuiq; bonum esse censet, quod aut rem ipsam, cui quidem adsit in propria natura contineat, aut ad meliorem frugem perducat, primi generis esse uirtutes eas, quæ in actione positæ sunt uidemus, earum namq; proprium est animum ab omni perturbationum tumultu liberum, tranquillumq; reddere. Perturbationum uerò detractio, & quasi quædam mentis serenitas sua cuiusq; animi, ac naturalis proprietas existit. Secũdi generis eas uirtutes, quæ in contemplatione uersantur esse constat. Quippe cum animum rerum diuinarum studio, intelligentiaq; supra humanam quodammodo naturam erigant atq; extollant, ut ad Dei uitam, quæ duntaxat in contemplatione consistit, quàm proximè uideatur accedere, uoluptatis uerò conditionem utriq; contrariam esse patet. Ardentissimis enim innumerisq; affectibus animum quasi quibusdã furijs agitat, ut lõgè absit ab illa, quàm magnopere natura requirit, tranquillitate. Cumq; humanũ genus inter Deũ, ab bestias medium teneat, ob eamq; causam utrorumq; participes esse meritò uideatur, in alterum quoq; migrare, & quasi conuerti posse Trismegistus existimat. Etenim qui mente præcipuè utitur, eum profectò beatissimã deorum immortaliũ uitam agere, qui uerò corpore, ac sensibus, bestiarum. Quapropter cum uoluptatis usus in corpore sensibusq; existat, qui maximè huic deditus est, non modo non ascendit ad ea, quæ meliora, diuinioraq; sunt, sed ne propriæ quidem naturę statutum, dignitatemq; retinet, ac uelut ex animo ad corpus, ex mente ad sensus, ex homine ad bestias labitur. Diuinè apud Platonem Socrates in Phœdone, uoluptas inquit quasi clauum tenens animum corpori affigit, atq; coniungit, efficitq;, ut infectus corporea specie ea putet esse uera, quæ suadeat corpus. Nam cum eiusdem rebus commoueatur, atq; eadẽ sentiat cum corpore, cogitur (ut puto) eorundem morum, atq; eiusdem alimoniæ fieri. Ex ijs altera quædam argumentatio à Trismegisto contexitur. In omnibus quippe rerum generibus unum aliquod maximum, atq; summum esse uult, cuius participatione reliqua in eodẽ genere reponantur, ut omnia, quæ calida sunt, ignis natura, cui summa caliditas adsit calida fieri eodemq; modo & bona quæcunq; sunt, quod summum, primumq; bonum sequantur, atq; imitantur bona dici debere. Summum uerò bonum esse Deum, qui dubitat, is nihil omnino intelligit. Quęcunq; igitur bona dicuntur, quia Deum quodammodo imitentur, eiusmodi appellatione digna esse putat, unde uirtutes omnes, quod Deo cognatissimæ sunt, non immeritò perfectæ atq; optimæ iudicantur. Primi namq; (ut supra diximus) uirtutum generis opus est tranquillitatem afferre. Alterius autem ad ueritatis cognitionem perducere. Tranquillitas uerò, ueritatisq; scientia (ut Plato quoq; disputat) diuinitatis maximè propria sunt. Quapropter nemini dubium esse potest, quin utraq; uirtutum genera homines immortali Deo cognatos efficiant, at uerò uoluptati, quæ potest esse cum diuinitate cognatio? Deus quippe ab omni corporis concretione solutus, ac liber existit, uoluptas autem corpus mouet sensibusq; blanditur, efficitq;, ut in corporis luto sensibusq; demersi, non modo ab immortalium Deorum præstantia, sed ab hominum quoq; natura degenerare uideamur, omnemq; humanam rationem exuti porcorum spurcissimas sordes induere. Quapropter non immeritò inquit Plato, uoluptas à Deorum natura sequestra est, sed quid uerius aptiusq; aduersus hãc pestem dici potest? quàm quod ab Hippocrate diuino profectò uiro dictũ ferunt. Is enim cum de Veneris uoluptate loqueretur, partem esse dixit illam morbi teterrimi, quem nostri comitialem uocant.

Obiectiones Peripateticorum contra Platonicam uoluptatis definitionem. Cap. III.

HAec igitur est diuina Platonis de uoluptate sentẽtia, in qua Mercurius Trismegistus, & Pythagorici omnes, ac Socratici quiq; excellentiores absq; ulla dubitatione consentiunt. At uerò Peripatetici acuti sanè uiri, sed hac in re contentionis fortè studiosiores, quàm ueritatis, tàm optimam, tamq; diuinam Platonis sententiam suis quibusdam argutijs peruertere, atq; deprauare contendunt. Tria uerò sunt, in quibus nituntur Platonicos carpere. Primum quod Plato uoluptatem motum

in definiendo uocauerit, motum namq; omnem uocalem aiunt esse, uel tardum, uoluptatem uerò nullam uelocem, aut tardam dici posse. Sed aut breuem dici, aut diuturnã oportere, neq; motum ullum simul totum posse consistere, sed alterã semper alteri motionis parti succedere partem, ita ut una deficiente, nascatur & altera, neq; possint duæ quædam motionis partes inuicem expectare, uoluptatem cõtra simul fieri totam, omnesq; eius partes inuicem (ut ita dixerim) commanere. Nam cum animus boni alicuius possessione frui se nouerit, hunc statim putant uoluptatem percipere. Itaq; fieri, ut uoluptas animi cognitionem perceptionemq; sequãtur, & ut perceptio eo, quod bonum uidetur, extrinsecus obiecto puncto temporis tota conficitur, sic uoluptatem, quæ apprehensionem eiusmodi sequitur. puncto quoq; temporis perfici. Quæ uerò sic fiunt, tota simul ac pariter fieri, atq; indiuidua quadam simplicíq; natura consistere. Ex quibus concludi uolunt uoluptatem sensibus simplici quodam puncto prorsus innasci, ac statim primo sui exordio totam perfectamq; existere, nec partem alteram, ut absolutior sit, desyderare, quo fit ut motus esse non possit. Deinde Platonem reprobant, quod repletionem indigentiæ uocauerit uoluptatem, idq; ob hoc falsum esse putant, quoniam in animo uoluptas insit, repletio autem existat in corpore, nec omnem uoluptatem consentiunt talem esse, ut cum indigentiæ repletione conueniat. Siquidem quæ oculis, auribus, ac naribus, ex formis sonis, odoribusq; percipiuntur uoluptates, nullam priorem expleant indigentiam. Esse prȩterea in contemplatione quandam ineffabilem uoluptatem, quæ nihil ingens impleat, eam quippe mentis propriam esse, mentem uerò nec aliquo iustẽtaculo indigere, nec aliqua ratione repleri posse, impleri enim contraq; exhauriri corporibus conuenire, quæ & plena esse possunt, & uacua. Animo autem cum simplex atq; incorporeus sit, illa nullo pacto posse contingere. Tertio uerò loco id arguunt quod uoluptates nullas Plato bonas esse dixerit, plerasq; malas. At illi plurimas arbitrantur optimas, & laude dignissimas, talesq; esse illas, quæ ex honestis actionibus suscipiantur, uideri namq; actiones huiusmodi iucundissimas, eamq; uoluptatem, quæ in illis insit, optimam purissimamq; existere.

Responsiones ad obiecta. Cap. IIII.

HAe sunt Peripateticorum argumentationes, quibus ego respondere me posse diffiderem, nisi idem ipse, contra quem pugnant suo (ut dicitur) se Marte defenderet. Prima igitur argumentatio, qua uoluptatem nequaquam motum esse posse concludunt, & si fortè uera sit, nihil tamen in Platonicos ualet. Nã & ipse Plato docuit duo esse motuum genera alterum quidem corporum, alterum animorum motumq; corporum eorum, in quibus est naturam sequi corpus, siquidem indiuiduo, ac simplici statu collectum esse non potest. Sed alteram eius extra alteram partem iacere necesse est, alioquin diuisione careat oportet, quod uerò in diuisum remanet, id iã naturam corporis exuit, quapropter cum omne corpus extensum atq; diuiduum sit, necesse est si quando agat patiaturue quippiam, aut ex loco in locum alterum trãsferatur, propinquiores, anterioresq; partes prius cæteris, uel pati, uel agere, uel conuerti. Itaq; omnis corporum motus temporis spatium exigit & successione quadam ab eo, quod prius est in posteriora distenditur. Animus autem indiuiduus est, ac simplex nullam penitus discretionem, distantiamq; partiũ habens. Igitur animi motio indiuidua est, & simplex atq; uno tẽporis puncto simul tota conficitur. Vnde Thales Milesius nihil animo inquit esse uelocius. Cùm ergo uoluptas apud Platonem, non corporis, uerùm animi motio diffinita fuerit, nihil sanè prohibet eam motionem esse, ac etiam simul totam consistere, præsertim cum in Platonicis libris motio non modo fluxum, successionemq; (ut Peripatetici uolunt) uerùm omnem quoq; operationem actũ significet. Deinde quod aiunt Platonem uoluptatem indigentiæ repletionem, indigentiam uerò dolorem appellauisse, fortasse minus uerum uideri potest. Nam & ipse in Georgia uult uoluptatem in repletione consistere, uoluptatem uerò in uoluptate, aut aliud quippiam eorum, quȩ natura fiunt in se ipso consistere, præter eos qui Platoni dissimillimi sunt, nemo diceret. Præterea in eodem libro inquit, repletionem esse uoluptariam, indigentiam uerò plurimum dolorosam. At quis adeò ineptè loquitur, uoluptatem uoluptariam, dolorem

dolorosum

doloroſum uocitet? Quis item dixerit pulchram pulchritudinem? iuſtitiam iuſtam? eodem quoq; modo nec Plato uoluptariam uoluptatem, nec dolorem doloroſum appellauiſſet. Non igitur dolorem indigentiam, nec repletionem uoluptatem eſſe uoluit. Inſuper uoluptatem inquit à repletione fieri, dolorem ab egeſtate. Ipſe uerò idem nihil exiſtimat à ſeipſo fieri poſſe. Quonam igitur pacto uoluptas, ſi ſit repletio ab ipſa fiet repletione? aut dolor, ſi ſit egeſtas ab egeſtate naſcetur? Quin etiam idem ipſe in Timæo uoluptatem in ſenſu pouit, eamq; motum affectumq; nominat, affectum uerò ſenſusq; motum repletionem eſſe uir tantus nunquam diceret. Quod ſi quis in Gorgia legerit uoluptatem eſſe corporis repletionem, is attentius eum locum cōſideret, ac demum reperiet Platonem non id ipſum ſentire, ſed eam eſſe Calliclis uoluptuoſiſſimi hominis ſententiam, aduerſus quem Socrates acerrimè diſputat. Verùm dant hæc nobis Peripatetici, nonnulli negant tamen omnem uoluptatem ab ipſa repletione indigentiæ fieri, quippe cum illa, quàm nobis affert contemplatio, quæq; in mente conſiſtit, ex nulla fiat indigentiæ repletione. ego uerò & ſi luce clarius oſtendere id poſſem, illam quoque mentis, quæ ex contemplatione capitur iucunditatem ab ipſa repletione originē ſumere, demus tamen hoc illis, ne uideamur nimis forſan contentioſi, ſit ita ſanè, ut uolunt, quid tum? Nónne Plato (ut ſuperius quoq; diximus) uoluptatem in ſenſibus, gaudium in mente locauit? Si ergo Peripatetici eam etiam in mente ponant, quid ad nos? Non enim hoc ſentit Plato. Quod ergo in contemplando percipitur, non uoluptatem, ſed gaudium nuncupamus. Quod ſi minus à repletione naſcatur, nihil contra Platonem, qui non gaudium, quod in mente eſt, ſed uoluptatem, quę in ſenſibus inſidet, inquit à repletione creari. Sed inſtat acrius Ariſtoteles in eo, qui de moribus liber eſt decimus probans illam quoq;, quæ fit in ſenſibus uoluptatem, non ſemper ab ipſius repletione indigentiæ proficiſci, id enim in tactu, ac guſtu uerum eſſe uult. At uerò in his, quas ex odoribus, formis, ſoniſq; capimus uoluptatibus nullo pacto cōtingere. Neq; enim illum, qui lætatur ſonis, aut formis, his ipſis in quibus oblectatur rebus ulla ratione repleri, neq; his antea eguiſſe, nec uerò, & ſi uerisſimilia forſan uideanť, nō tamen talia ſunt, ut Platoni aliqua ex parte detrahere poſſint. Nā uerba illa Platonis, quib. inquit uoluptatē ab indigentiæ repletione gigni, duobus (ut uideť) modis poſſumus interpretari. Hęc enim duo, egeſtas, atq; appetitio, ita inuicē ſunt connexa, ut alterū nequeat ab altero ſeparari. Ea namq; quibus egemus appetimus, neq; appetimus quicquā, quo non ante concupiſcentiā eguerimus, neq; quiſquam eſt egens, quin appetat, neq; appetit unquā qui nō eget. Quo fit, ut utraq; ſic inuicē uideanť eſſe coniuncta, ut alterum ſemper alterū comitetur. Quapropter apud excellentiores quoſq; Philoſophos hæc eſt conſuetudo, ut ſæpenumero egeſtatis nomine appetitū ſignificēt, eodemq; modo & appetitionis nomine egeſtatē uelint intelligi. Vnde rectè Cicero, nō caret inquit is, qui nō deſiderat. Socrates quoq;, opibus delitijsq; noſtris, quibus cęteri ardentiſſimè ſtudēt egere ſe negabat, quod eas nequaquā appeteret. Epicurus aūt, nō qui parū haberet ſed qui plus cuperet egere dicebat. Itaq; ſi quis uelit egeſtatem pellere, nō pecuniæ adijciendū, ſed cupidini potius detrahendū. Eodēq; modo, cū Plato inquit, repletionē indigentiæ, appetitionis repletionem intelligi uoluit. Repletur aūt cōcupiſcentia cum id, quod cupiebat aſſequitur. Repletio aūt appetitionis nihil aliud eſt, niſi conſecutio quædam eius, quod in concupiſcentiam uenerat. Ex his ergo, quæ diximus, ſic Platonem interpretamur. Repletio indigentiæ cauſa uoluptatis exiſtit, hoc eſt, cū appetitio, quæ eget, quamq; indigentiā appellamus, id, quod exoptauit, adepta eſt, eiuſq; præſentia fruitur, & quaſi repletur, ſenſibus ſtatim ille motus innaſcitur, quā ſuauitatem delectationē, uoluptatēq; dicimus. Vnde epigrammа deliacū, iucundiſſimū eſſe inquit, re amata potiri. Hæc aūt interpretatio cunctis in ſenſibus, ac etiam in mēte (ſi quis uelit) locū habet. Quippe cū omnes ſenſus rem ipſam cuius cupiditas anteceſſit adepti, ineffabili quadā uoluptate deliniātur. Atq; primus eſt hic reſpondendi modus, quo Platonici Peripateticorū laqueos poſſint effugere; & ſi cui forſan uideať hæc interpretatio durior, agedum tentemus aliā ne noſtri uideanť illorum iaculis ſuccubuiſſe. Explere igiť indigentiā quid aliud eſt? niſi id, quo indigeas aſſequi, egemus aūt quibus? niſi his, quæ uel ſalutem dum adſit noſtram tueri, ſi amiſſa ſit, reddere poſſint, uel alio quopiam modo nobis ſint utilitatē aliquā allatura. Nos uerò homines ſumus. Eſt aūt homo, ut Peripatetici, ac Stoici arbitranť id, quod ex anima rationali cōſtat, & corpore. Pythagorici ac Platonici pau-

sliper à cæteris discrepantes, hominē esse putant diuinā quandā mentē terrenis uinculis
alligatā, quo fit ut apud cæteros Philosophos animus naturā ac nomē cuiusdā partis ho-
minis habeat, apud Platonicos animus noster homo totus existat. Quapropter Socrates
à Critone interrogatus, quemadmodū se sepeliri iuberet, ut libet inquit. Si modo cōpre-
henderitis me, nec ego uos effugero. Atq; idem apud Platonem cū Alcibiade disputans,
pluribus rationibus hominem probat nihil aliud præter animū esse. Corpus aūt non esse
hominem, sed hominis. Externa uerò non hominis, sed fortunæ. Nec tamen animum no-
strū semper & ubiq; existentem hominem uocitat, uerùm quamdiu in cœlestib. sedibus
uitā agit, tùm Deus, tùm etiam dæmon à Platonicis nuncupatur. Cùm uerò habitaculis
terrenis includit, ab ipsa humi natura in qua mersus est humanitatis nomen accipit. Itaq;
Origenes Platonicus nobilissimus hominē in dæmonem, ac Deum conuerti posse, & in
bestias quoq; migrare nonnunquam asseuerat. Seneca item Platonis plurimùm studio-
sus animum nostrum appellauit Deum in humano corpore hospitatum. Sed ij omnes,
& ipse etiam Plato, Heraclitum, Empedoclem, Pythagoram imitati sunt. Nam Pythago-
ras animum nostrum ex homine in Deum transferri his uersibus asserit.

Corpore deposito cum liber ad æthera perges,
Euades hominem factus Deus ætheris almi.

Cùm igitur (ut ad propositū reuertamur) homo sit Aristotelicorū sententia, quod ex ani-
ma rationali cōstat, & corpore ut uerò Plato uult, diuinus quidā animus, q terreni corpo-
ris ministerio utitur. Sequit ut duarū profectò rerū animi scilicet & corporis cura nobis
suscipienda sit. Animi quidem (ut ille iubet) sui tātum gratia, corporis aūt cura omnis ad
animū, quasi seruus ad dominū referri debeat. Eorum ergo quibus egemus duo sunt ge-
nera. Indigemus enim his quæ sint animo, & his, quæ sint corpori profutura. Prosunt ue-
rò corpori, quæ uitam, quæ ualitudinē, quæ uires, quæ formā, quæ naturā propriam, aut
reficiunt, aut seruant. Animo aūt ea cōueniunt omnia, quæ ad mores optimos, quæq; ad
rerū cognitionē aliquid conferant. His adde illa præ cęteris, & animo prodesse, & corpo
ri, quę alterutri similia, & cognata uideant. Simili namq; (ut dicitur) similibus conseruan
tur, & singula salutem propriā expetunt. Hæc ergo sunt, quibus homines indigent. Qua
propter, quando hæc adsunt, uel ea saltē, quæ horū speciem quandam & similitudinē ha-
beant, uoluptate afficimur. Siquidē quæ bona nobis esse uidentur, si præsentia sint, uolu
ptatē afferunt. Quo fit, ut uoluptatē præcedat opinio, ut enī placet Stoicis, nulli quicquā
potest esse iucundū, nisi quod quisq; sibi cognatū ac bonū existimauerit. Cum uerò uolu
ptas corporis sensibus percipiat horum uerò species quinq; sint, erunt similiter quinque
genera uoluptatū, una quidem tangendo, altera gustādo percipitur, odores aliā præstāt,
aures, atq; oculi reliquas suggerūt. Atq; ij sensus ita se inuicem habent, ut ordinem quen-
dā, & loci pariter, & naturæ contineant. Oculi enī purissimi sunt, & ut Timæus Platoni-
cus disputat, ac probat. Ignis lucisq; naturæ cognati. Aures secundùm ordinem puritatis
obtinent, atq; aëri cōparantur. Nares tertiū deinde tenuitatis gradū possidēt, & crassiori
quadā natura concretæ, mediū inter aërem, aquāq; cōtinent. Deinceps uerò gustandi or
ganū crassius est, & aquæ naturæ simillimū. Postremò tenuitatis gradu hæ, quibus tangi-
mus partes distribuūtur, hæ namq; ad corporis naturam accedūt propinquius, ac terræ
crassitudini deputant. Cernis hos quinq; sensus gradatim dispositos sic inuicē sese habe-
re, ut qui eminentiori parte corporis collocant, potiorem quoq; ordinē puritatis obtine-
ant, & alijs alij diuersisq; rebus cognati existāt. Quod qa in his, quos in Platonis Timæū
edidimus, cōmentarijs latius disputauimus, sufficiat hoc loco breuiter attigisse. Cū ergo
tangendi sensui solida quædā & crassiora corpora admouentur, eadem prædita humoris
calorisq; natura, qua ipse quoq; sensus affectus est, horū tūc præsentia corporū, quia sibi
cognata sunt, quia tandē naturā habent, quia propriā eius concretionem, qualitatemq;
tuent, exultat quodāmodo ac gestit, totusq; suauitate perfunditur. Gustus uerò liquidio
ribus (ut patet) corporibus recreatur, delectat enim saporibus his, qui humoris decocti,
maturiq; naturā habent. Quippe cū & ipse (ut Platonici putāt) eadē proportione concre
tus sit, quo fit, ut simili, & quasi suo quodā familiari accedente, cū eo suauissimè conquie-
scat. Odorandi præterea uis odoribus ijs reficitur maximè, qui inter aquæ aërisq; naturā
cōmisti sunt, quod in pomis, floribusq; percipitur, siquidē, & ipsa eandem naturā ab ori-
gine sortita sit. Aures insuper eiusmodi delectantur sonis, qui ex purissimo aëre confecti

sunt,

sunt, atq; ex eadē, qua & ipsæ harmoniæ cōsistāt, itaq; uidemus ob naturę diuersitatē hos remissioribus, illos uehemētioribus, alios grauioribus, alios itē liquidiorib. concentibus delectari. Oculis autē, quia luci familiarissimi sint, ea uidenť esse gratissima, quorū natura quæ simillima luce tēperata est eiusmodi uerò ea sunt omnia, quæ ex colorū, qui omnes à luce proficiscunť pulcherrima tēperatione resultāt. Nec solū rebus his, quas sensib. haurimus ad uitā augendā reparandamq; naturam indigemus, uerùm etiā ad mentis peritiam consequendā, quo efficiť, ut sensus duab. de causis, optimis quibusdā rebus, quæ extrinsecus offerunť indigeat, tùm quia sibi cognata ac similia sint, singula uerò simılib. cōseruari perficiq; necesse est, tùm quia ad rerū atq; artium cognitionem, quæ res maximè à nobis expetiť, instruere possint. Quotiens igiť ea, de quib. diximus, sensibus offerētur, admittunturq; intro penitus ad fruendū, sensuū indigentia illa, quæ antea cupidinem peperit expleť. Eaq; quā quærimus, uoluptas ex hac indigentiæ repletione contingit. Hæc est igitur secunda Platonicæ definitionis interpretatio, quam neminē arbitror, modo sanæ mentis sit, uituperaturū, quapropter de his hactenus, pergamus ad reliqua. Tres sunt Aristotelicorū aduersus Platonem propositæ quæstiones, prima quòd falsò uoluptatē uocauerit motionem. Alia, quòd nec repletio, nec à repletione uoluptas omnis esse possit. His omnib. nō meo quidē ingeniolo, nec enim tantū mihi arrogo, sed his, quæ ab ipso Platone latissimè disputata sunt. satis iam responsum arbitror. Postrema uerò Aristotelis obiectio fuerat, quia plurimæ uoluptates, contra Platonem, qui id negasset bonæ honestæq; forēt, cuiusmodi sunt, quæ ex actione, atq; usu uirtutū, & cōtemplatione proueniant. Ego uerò dixerim superius à principe ac pręceptore nostro propositū esse, quod huic obiectioni respondendum sit. Quæ enim in mente cōsistunt, uirtutesq; sequunť, Plato noster (ut suprà retulimus) non uoluptatis, sed gaudij nomine nūcupauit, quapropter quia uirtuti mistum sit, bonū esse, Aristoteli dabimus, nec tamen uoluptatē dabimus bonā esse, sed gaudium, utitur enim pro arbitrio suis quisq; uocabulis, & nomine quidē discrepat Aristoteles à Platone, re cōgruit. Pythagorici uerò, Stoici, ac Cinici, cum nostris re pariter, ac nomine congruunt.

Opiniones uariæ quid sit uoluptas, Prima opinio Aristotelis. Cap. V.

Aristoteles aūt, ut ad eius sententiā deueniamus uoluptatis nomine utiť latius, eoq; uult non modo illā, quæ sensibus inhæreat iucūditatem, sed illā, quoq;, quæ in mente consistat significari, quid uerò ipsa uoluptas sit, magis annuere, quam exprimere uideť. Veruntamen quæ de hac in septimo, ac decimo de moribus disputat, hoc quo dicā modo interpretari possumus. Tres sunt (ut Aristotelis uerbis utar) animi potestas, quarum una nobis cū plantis cōmunis est, quam uegetandi uim nominant, cuius officia tria sunt, alere propriū corpus, atq; augere, ac demū aliud extra se gignere simile, alterā deinde naturam animæ sentiendi uim uocitat, quæ nobis cū cæteris quoq; animalibus cōmunis existit. Sensuū uerò, alios intimos, alios externos esse, externi aūt. qui etiam ad ꝓpositum magis pertinent, quinq; sunt, uulgari propemodū diuisione notissimi, tertia uerò animi uis, Solis ex omni animantiū mortalium genere hominibus conuenit, eumq; intellectum mentemq; nuncupat. His addit mouendi potestatē, sed eam, quia ad propositū nil ualeat, dimittamus, de prima uerò animæ natura, quæ plantis cōuenit Philosophi ueteres diuersa senserunt, siquidē Plato arborū herbarumq; animas tacitā quandā appetitionē, quem naturæ nixū uocat, habere putat. Empedocles non modo naturalem inclinationē, uerùm sensum etiā plātis inesse uoluit. Anaxagoas aūt, ac Democritus uoluptate doloreq; eas affici, nec sentiendi modo, sed & cogitandi, & intelligēdi uim habere censent. At uerò Aristoteles, nec ratione, nec omnino sensu præditas, nec uoluptatis alicuius participes arbitrať, quo fit, ut nutriendi augendiq; illa potestas nihil ad Aristotelis de uoluptate sententiā conferat. Reliquæ igiť animæ uires, quib. uoluptatem attribuit, duæ sunt, ex quib. unā (ut eius uerbis utar) intellectū, alterā sensum nominat, hisq; suas actiones, quas cognitiones uocat, assignat. Intellectus igiť siue (ut Latinè loquar) mētis, atq; rationis operationē, intelligentiā, cogitationē, cōtemplationem dici uult. Visus uerò uisionē, auditus auditionē, odoratus, odorationem, gustus, gustationē, tactus deniq; tactionē, ut uisus quidem ipsa sit animæ uis, ac natura, qua uidere quis potest, uisio uerò actio ipsa, hoc est, uidere, eodēq; modo in sensibus cæteris, uisionem autem (ut unum pro singulis prosequamur) duo potissimum habere principia, à quibus ueluti quibusdam causis oriatur, uisum scilicet ipsum, in quo sit, & insuper rem externam, quæ cernitur, à qua uisus excitatur, ut uideat, & uisum

quidē animi uim, ac potestatē nominat Aristoteles. Quod aũt uisu cernit obiectũ, uisio-
nē uerò perfectā esse dicendā, cũ & animi uis optimè affecta sit, & illud quoq;, ꝙ cernen-
dũ est, obiectũ suapte natura sit optimũ, & naturæ insuper animæ consentaneũ, ꝙ si alter-
utrũ defecerit, uisionē imperfectā fore, utrisq; uerò cõcurrentibus, ꝑfectā, quæ uerò per-
fecta sit uisio, eandē quoq; iucundā esse, quæ perfectior, iucundiorē, quæ perfectissima,
iucundissimā. Visionē igit (ut idē repetam) quia perfecta sit, iucũdam esse, perfectionem
igitur uisionis iucunditatē quandam uideri. Quapropter & uice uersa iucunditatē uisio
onis perfectionem esse. Cùm uerò iucunditas, ac uoluptas, ut ad propositum spectat, idē
ualeant, effici uult, uisionis perfectionē esse uoluptatē, quodq; de uisu dictũ est, idem eti-
am de sensibus cæteris, deq; ipsa mente intelligi uolumus, in cũctis enim est operatio ꝓ-
pria, in auditu quidem, auditio, odoratu, odoratio, de cæterisq; similiter. Voluptas igitur
cõmuni definitione apud Aristotelem nihil aliud est, nisi perfectio quædam operationis
animi, idem aũt cognitionis. Cumq; omnibus sensib. uoluptas inhæreat, uoluptas uisus
erit uisionis perfectio, auditus auditionis, gustus gustationis, ac de reliquis eodē modo,
ut cuiusq; uoluptas sit propriæ operationis perfectio. Est aũt apud Aristotelē perfectio
duplex, altera quidē prima, annexa altera, prima uerò illa est, quæ pars eius naturæ, cuius
perfectio uocat, existit, uelut anima hominis, hæc enim hominis ꝑfectio est & pars quæ-
dā humanæ substantiæ, annexā uerò perfectionem illā dicimus, quæ cũ nulla substantiæ
pars existat, substantiā tamen ipsam consequit, ac ueluti comes rei ipsius, quàm perficit,
naturæ annectit, atq; adiungitur, cuiusmodi est in iuuẽtutis flore pulchritudo, nec enim
pulchritudo iuuẽtus ipsa est, neq; pars aliqua iuuentutis, sed ipsam sequit iuuentutē, atq;
ornat, perfectamq; reddit, uoluptas igit cũ sit operationis illius, quæ in sensibus, aut mē
te cõsistit perfectio, quæ tandē perfectio hæc erit? prima ne? at hoc Aristoteles utiq; ne-
gabit. Voluptas enim, quæ uisu efficitur, nec ipsa uisio est, nec pars aliqua uisionis. Erit i-
gitur uoluptas in uisu uisioni quædā annexa, atq; adiuncta perfectio. Nā & si in ipsa uisi-
one implicita sit, neq; tamē uisionis pars est ulla, neq; uisio tota. Alioquin absq; uolupta-
te uisio, quā sæpe iā cõmemoro fieri nullo modo posset, uerùm ab ipsa oritur uisione, &
quasi comes cõsequitur, miscetur illi, hæret, ornat, perfectamq; efficit, nā & diligẽtius, &
perfectius quisq; id agit, ꝙ delectat, ꝙ profectò notius est, q̃ ut probatione aliqua indi-
gere uideatur. Quamobrem non absq; ratione uoluptas operationis illius, cui cõpetit, ut
cõtemplationis, uisionis, auditionis, cæterarumq; omniũ adiuncta quædā perfectio defi-
nitur, ꝙ si honestæ actionis fuerit, ipsa quoq; uoluptas honesta ab Aristotele nũcupatur,
sin turpis, & ipsa turpis, medię uerò, uoluptas quidē est media, qua quidem in re à plerisq;
ueterum Philosophorum discrepat Aristoteles. Alij namq; uoluptatem esse putauerunt
rei cuiusdā, quæ nobis cõueniat, naturā impositam sensibus, ueluti suauem mellis linguę
saporem imbibitum. Alij uerò uoluptatem rei cõuenientis perceptionem definire, uelu-
ti cũ gustui dulcedo liquoris apponitur, nec dulcedinem ipsam, neq; liquorem, neq; gu-
stũ uoluptatē appellauerũt, sed ipsam potius gustationem, hoc est, dulcedinis perceptio-
nē, quorum sententiam Auicenna probare uidetur. Nonnulli uerò nec ipsam etiā suauis
liquoris perceptionē uoluptatem esse uoluerunt, sed illud potius animi iudicium, quod
primam sensuum apprehensionē, q̃ pleriq; phantasiam uocant, sequatur. Primo namq;
sensum, ꝙ sapor dulcis sit, nosse, postmodũ quòd bonus asciscendusq; sit iudicare, id ple
riq; iudiciũ uoluptatis nomine significari putant. Nec defuerũt, qui neq; suauē sensib. im
positam qualitatē, nec eiusdem qualitatis perceptionem, neq; iudiciũ uoluptatem uoca-
uerint, uerùm commotionem quandam corporis, ac sensus, quæ quidem perceptionem
ipsam iudiciumq; consequitur, ueluti liquefactionem, effusionem, elationem, exultatio-
nem, petulantiam, atq; his similia. At uerò alij quidam ipsam membrorum suauē, & gra-
tam, quæ ante iudicium fit, concitationem, titillationemq;, uoluptatem esse iudicauerũt.

Opiniones Peripateticorum de uoluptate. Cap. VI.

ARistoteles aũt horum nihil uoluptatē nũcupare uidetur. Cęterum apprehensionis
ipsius quandam perfectionē, ut prior quidam dulcedinis perceptio sit, ex hac aliud
quiddā nascatur, eius quasi comes, & annexa perfectio, eademq; uoluptas existat. Quid
uerò sit huiusmodi perfectio, quàm uoluptatem nominat, nunquam satis (ut uidetur) ex-
plicuit. Peripatetici aũt, q fluxerũt ab Aristotele, dum id, quod ab eorũ principe obscurè
dictũ fuerat, explicare, & in lucē edere uellent, in diuersas sunt sententias distributi. Nam
alij

alij quidem in sensibus, alij uerò in eo, qui sensus sequit̃ appetitu uoluptatē collocauere. Et qui in sensibus, diuersis quoq; modis Aristotelem interpretant̃. Et em̃ nonnulli duas in sensibus esse putant perceptiones, quarum prima ab ijs, q̃ extrinsecus offerunt̃ in animũ quodámodo proficisci, ac fluere uidet̃, altera uerò ab animo magis ꝑfecta, ad ea, quę extra sunt porrigi. Primo namq; animus exempli gratia dulcedinē percipit, q̃ prima perceptio ex ipsius rei, q̃ obiecta est suauitate oriri uidet̃. Deinde considerat se dulcedinem consecutũ fuisse, illã percipere, habere, eaq; perfrui, atq; hanc illi secundã animi perceptionē, seu cogitationē, siue meditationē, seu animaduersionem, uoluptatē appellatã esse ab Aristotele censuerunt, ut uoluptas sit illa ipsa consideratio, qua bonorũ præsentia se frui quis cogitat. Nonnulli non sensum, cũ sese dulcedinem consecutũ animaduertit offerri, & quasi erigi, & quandam uelut hilaritatem cõcipere, ac per se ferre, eamq; uoluptatem ab Aristotele dictã arbitrãtur. Itaq; uoluptatem esse eleuationē, siue hilaritatē animi adepti iam illud, quod cupierat bonum. At uerò qui uoluptatem in ea parte animi, qua appetimus posuerunt, duas appetitus proprietates esse putant. Vna quidem moueri nos, ad eaq; inclinari, quæ procul à nobis sunt bona, nec dũ illa fuerimus cõsecuti. Altera uerò in eo, ꝙ adepti iam consecutiq; sumus consistere, primam, cupiditatem, alteram, quietē nuncupant, & illam quidē molestia, sollicitudine, cura, anxietate, plenam esse uolunt, hãc uerò ineffabili quadam suauitate perfusam, eamq; uoluptatem à Peripateticorum principe nuncupari, ut nihil aliud uoluptas esse dicatur, nisi terminus quidam, siue quies, appetitus in bono, ꝙ iam fuerit cõsecutus. Vnde Lucretius, requies inquit hominũ diuũq; uoluptas. Cæterum q̃d ipsa quies sit, nõ eodem omnes modo exposuerunt. Alij namq; cessationem ipsam, ac ueluti finem aliquem appetendi quietē definiũt. Appetitum & animum id, ꝙ cupierat bonũ adeptus fuerit, ab appetendo desistere. Itaq; sollicitudine & anxietate uacare, q̃ uacatio quies ipsa sit, eademq; uoluptas ab Aristotele nũcupata. Ideoq; uoluptas est, ut isti definiũt, acquisitio, ꝙ cupitũ fuerat bono, ab omni appetẽdi sollicitudine & anxietate uacatio. Nonnulli uerò Peripatetici aliquid huic uacationi aliud addiderunt. Carere quippe omni molestia non dum plenam, ac perfectã uoluptatis naturam possidere. Fieri uerò integram, atq; absolutam, si in eo ipso statu sic omnis appetitio conquiescat, ut nõ modo nõ ulterius appetat quippiam, sed huic, quo fruitur bono totis neruis, ac uiribus hæreat, assentiatur sibi esse satis, atq; in id penitus diffundatur. Est ergo, ut censent isti, uoluptas assensio, atq; diffusio appetitus in id, ꝙ possideat bonum, quo fit ut medijs in uoluptatibus liquescere corpus totũ, ac diffluere uideatur, cũ omnis animi, corporisq; uis, ac motus in id, quod extrinsecus obijcitur, inclinetur, ac penitus rapiatur. Eiuscemodi uerò diffusio non modo in corporis membris partibusq;, uerùm etiam in appetitu naturaq; animi esse debet, neq; enim in rē aliq; corpus nisi appetitus in pulsu animiq; potestate diffunditur. Quapropter & ipsum quoq; appetitũ animumq; diffundi necesse est, atq; auidissimè affigi, & hærere illi, ꝙ propriæ uideatur naturæ congruere. Omnis igitur huiusmodi animi, appetitusq; nixus, copulandi, hærendi, affigendi ei, ꝙ iã possidetur bono uoluptatē continet, ac aliud quicq;, ut istis placet, uoluptas esse uidetur, nisi assentiri, hærere, affigi præsenti bono, in idq; diffluere, penitusq; diffundi, modo hæc intelligas in animo, in eaq; animi parte, quæ appetẽdi uis nominata est fieri. Nam huiusmodi motus in calore quoq; sanguine, spiritibus, totoq; corpore reperit̃, q nec tamen uoluptas est, nec pars aliqua uoluptatis, uerum ab ea, q̃ in animo est diffusione, assensioneq;, q̃ uoluptatē dicunt, illa quoq; corporis liquefactio, effusioq; ueluti uestigia quędam intimæ uoluptatis ꝑficiscũt̃. Nã qualia hæc in corpore sunt, talis & in aĩo uoluptas existit.

Quæ Platonicorum cum Aristotelicis concordia, & quid Plato de sensibus, & affectibus. Cap. VII.

HAec est igitur Peripateticorum de uoluptatis definitione sententia, q̃ ipse arbitror, ne minima quidē in parte à Platonis nostri sententia discrepare, nisi ꝙ Aristoteles latius loquitur eodē nomine uoluptatis, & eam, q̃ in mente est, iucunditatem, & eam q̃ in sensibus nominans. Plato uerò uoluptatē uocat eam, q̃ sensibus accidit. quod uerò in mente est, id gaudiũ nuncupat. Quinetiam interdũ & ipse Plato uoluptatis & gaudij nomina confundit, utroq; uocabulo utens ad utrunq; significandum. Nomine igit̃ uel nullo modo, uel uix, ac minimo discrepant, ex uerò re congruant testes esse possunt nonnulli Platonis libri, nec nõ Platonici pleriq; hauquaquã Philosophi contemnendi. Nam Apuleius, Calcidius, Contius, Ptolemęus Platonici nobiles eo,

quem breuiter referam, modo Platonis sentẽtiam obscurissimis in Timæo uerbis pósitã, interpretant, sensum pfectò aiunt à Platone primam animi perceptionẽ, q̃ ab ipsa corporis passione nascatur, intelligi. Et enim rerum omniũ, q̃ noscendæ sunt, species quasdã ad nos fluere, sensuũ foraminibus hauriri in eo, qui in cerebri uẽtriculis est, spiritu imprimi, atq; consignari, eiusmodi rerũ species in spiritu, quod qdem corpus est tenuissimum, atq; perlucidum figuratas pulsare animũ, atq; efficere, ut illa ipsa obiecta externa, quorum hę sunt imagines intueatur, atq; percipiat, hanc animi perceptionem ab ipsa corporis passione impulsuq; nasci uidemus, spiritus siquidẽ ab externis motus corporibus, ipse animũ consimili pulsat, format q; imagine. Cûm igitur eiusmodi perceptio à spiritus impulsione nascatur, cõsequens est eã à corporis passione, id est, pulsu motioneq; proficisci, q imitatus Aurelius Augustinus Platonicus bonus in eo libro, qui de animi quantitate inscribitur. Sensus est, inquit, passio corporis per seipsam non latens animã, id est, per ipsam corporis speciem sensibus haustam eiusdem quoq; passionem corporis, prima quadã, & ppria imagine percipi. Ex quib. fit, ut gemina corporis passione sentiamus. Nã cerebri spiritusq; impulsu externorũ corporum passiones apprehendimus. Passionem uerò illã, q̃ corpus proprium extrinsecus accipit, Platonici bifariam diuidũt, quarum una leniat corpus, ac mulceat, nec tàm membra, uisceraq; pulset, q̃ palpet, atq; titillet, altera uerò asperius, ac durius agitet. Cùm uerò animus primæ illi corporis motioni, cuius mulcere pprium est, consentiat, uoluptatem fieri, cùm ab altera, q̃ asperam dicimus, abhorreat, atq; desciscat, dolorem asserunt. Assentitur autem animus corporis motioni, cùm ei libenter adhæret, affigiturq;, copulatur, perfunditur, atq; in ea suauissimè conquiescit. Quapropter Aurelius Augustinus uoluptatem definit appetionis ipsius cum eo, quod amauerit unionem. Nónne & hoc idem Peripatetici uoluptatem superius definiere, requiescere animum, perfundi, ac penitus copulari? Quid ergo restat, cur nõ dicant Platonici, Peripateticiq; unũ, atq; idem de uoluptate, & dicere pariter, & sentire? Quo alio discrepãt? nisi q illi consentire animũ, isti quiescere, ac sistere dicunt, imò & ob hoc nihilo discrepant, nec enim quiescit animus unquã, nisi cõsentiat, nec consentit quidẽ, nisi pariter & quiescat.

Quomodo Peripatetici diuidant uoluptatem, & de uiribus animæ. Cap. VIII.

QVid ergo ergo Platonici, ac Peripatetici de uoluptatis definitione tradiderint, & quemadmodum in idem utrorumq; disputationes conueniant, satis iã arbitror declaratum. Quod uerò de uoluptatis diuisione Peripatetici senserint exequamur. Omnẽ Peripatetici naturam hominis ex anima constare putant, & corpore, animam uerò in duas partes, ut ad propositam quæstionem pertinet, mentem uidelicet, sensumq; distribui, rursusq; mentem uim pariter geminam, naturamq; habere. Earum profectò unam in ueritatis indagatione, alteram in consultatione, & actione uersari, atq; illum (ut eorum uerbis utar) contemplatiuum intellectum, hunc actiuũ nominant, illius proprius esse rerum earum, quæ naturæ ordine continentur, causas, proprietates, progressusq; perquirere, solaq; ueritatis contemplatione contentum esse, huius autem opus dici uolunt, quę augenda, fugiendaúe sint, cõsultando discernere. Sensuũ uerò alios quidem intimos, externos alios uocant. Intimos (ut uult Auerrois Peripateticorũ interpretũ acutissimus) quatuor, in species diuidunt, quorũ primus omnes, quæ per externos quinq; sensus hauriuntur imagines colligat, atq; percipiat, ob idq; cõmunem sensum appellant. Altera deinde uis imaginandi ab ijs nuncupata est, cuius officiũ sit, cũ ipsa nihil persentiat imagines, quæ à prioribus sensibus acceptæ sunt, retinere easq; tertiæ sentiendi naturæ, q̃ illi phãtasiam, existimandiq;, ac cogitandi uim dicũt, afferre, cuius opus esse arbitrantur, ut ijs acceptis imaginibus, quid. aut quale sit id, cuius illæ imagines sint, iudicet, atq; percipiat, eaq; ipsa, quæ discreuerit, siue coniunxerit, seu cõceperit iudicando postremæ cerebri ipsius, sensusq; particulæ, q̃ memoriã dicunt, seruanda cõmendet. Sensus uerò illos externos, qui ad id, q quærimus magis ualent, quinq; in species, quæ cũctis notæ sunt, diuidunt, eosq; sic inuicẽ sese habere putent, ut qui eminentiorẽ corporis locũ possident, puriores simpliciores q; sint. Reliqui crassiores. Ideo q; uisum auditu, hũc odoratu, odorãdi uerò uim gustu, hũc deniq; tactu puriorẽ uideri. Nã ad uisum lux, atq; colores. Ad aures soni. Ad nares odores. Sapores ad gustum, soliditas uerò, ac mollicies, calorq;, & frigus ad tangendi uim pertinent. Quapropter quo lux, colorq; sono, sonus odoribus, hi uerò sapore. Sapores aũt ijs, quæ tactui subijciuntur puriores existunt, eo uisus auditui, hic narium sensui.

Sensus hic gustui, gustus deniq; tactui, puritate, dignitateq; præstant. His autem quinq; uiribus sentiendi, quinq; pariter in corpore (ut illi uocant) organa atq; subiecta, & quasi fundamenta quædã attribuuntur. Nec aliud quicquam hæc esse uidentur, nisi corporis quædam affectiones, quas alij dispositiones, alij qualitates, nonnulli cõplexiones nominant, quæ elementorum uaria cõmixtione diuersis in partibus corporis diuersæ nascuntur, ac sunt diuersorũ quoq; sensuũ fundamenta. Alia namq; corporis affectio est, qua uidendi potestas sustinetur, ac uiget. Alia uerò qua audiendi, idemq; est de reliquis omnib. iudicandũ præter has quinq; seu affectiones, siue subiecta, quinq; pariter instrumento, solidioraq; corporis membra, quibus tùm sensus, tùm etiã affectiones ipse inhęreant, uelut receptacula quędã adinuenta, cõstitutaq; sunt, oculi namq; uasculorũ instar affectionem uimq; uidendi recipiunt, cæteraq;, ut perspicuũ est, corporis membra certo quodam ordine cæteris qualitatibus, ac sensibus assignãtur. His præterea membris, instrumentisq; proprij quidam motus, qui cuiusq; affectũ intimum demonstrare uidentur, innati sunt. Itaq; in ipsis animi perturbationibus, modò rubescere, modo pallescere, & alias quidem contrahi, ac rigere, alias uerò diffluere, & quasi liquescere cernimus. Ad hæc omnia, quæ longo iam ordine dinumerauimus uoluptatem, ita pertinere Aristoteles arbitratur, ut in ea mente, quã cõtemplatiuam appellat, perfecta quędam atq; absoluta uoluptas insit. In cæteris deinde hominis partibus gradatim degeneret. Nam septẽ (ut putat) de causis, prima illa uoluptas, altera, quæ in actiua mente ponit, uoluptate perfectior esse uidetur. Omnis enim, quæ ex ueritatis indagatione contemplationeq; suscipitur uoluptas honesta est, ac laude dignissima. Cũ uerò mens altera de rebus agẽdis fugiendisq; deliberat, gaudetq; eiusmodi rerum electione nõ omnis tamen uoluptas illa laudari solet. Quæ ex his cõsilijs actionibusq;, quæ legibus optimis aduersantur, prouenit, meritò uituperatur, uelut si mens cõsilio cõtra patrię, parentumq; salutem, contraq; ius suscepto gaudeat, cum honestis actionibus delectatur, uoluptas honesta est, cũ uerò medijs, illa quoq; est media quo fit, ut prima in mente, unum duntaxat gaudij genus, idq; laude dignum existat. In altera uerò tria (ut diximus) genera, honestum, turpe ac medium reperiantur. Illa quoq; ratio, qua ille in decimo de morib. utitur, non parũ ad id, quo de agimus ualet, diutius enim contemplari nos inquit, quàm aliud quid uis agere posse, cumq; ueritatis inquisitio firmior, stabiliorq; quàm quodlibet agendi officiũ sit, necesse est eã quoq;, quæ ex illa prouenit uoluptate stabiliorem, ac perfectiorem existere. Adde quod sapientis uita contemplatioq; pauciorũ, quàm ciuilis indiget, quapropter illius uoluptas, cũ ipsa quoq; paucis minimisq; contenta sit, proculdubio magis ex seipsa sufficiet, ac perfectior iudicabitur. Est præterea pars ea mentis, cui naturæ contemplationẽ tribuimus, altera ut nemo, utiq; negaret, perfectior, proptereaq; præstantiorẽ cęteris omnibus uoluptatem affert. Cumq; actiuæ mentis motus agitatioq; ad aliud quoddã, aut eligendũ, aut rejciendũ feratur primæ uerò mentis contemplatio seipsa contenta sit, nec aliud omnino quicquam præter se ipsa desideret, necessaria ratione conficitur, uoluptatem, quæ cõtemplationi propria est, sui duntaxat gratia desigerari. Alteram uerò aliud præter se quiddam uelut finem expetere, atq; idcirco primam illam admodũ præstantiorem iudicandam esse. Accedit adhæc, quod prima cuiusq; pars atq; perfectior, totius quasi uitẽ appellationemq; gerit, ex quo sequitur, ut cum hominũ quisq; pluribus ex partibus constitutus sit, ea tamen, quæ contemplationi deputata est, quia cæteris dignitate pręstet integram penè naturam hominis cõplectatur, eaq; maximè homo, ut Aristoteles inquit, existat, quamobrẽ, & illius actio nobis præcipue congruit, atq; ineffabilẽ continet uoluptatẽ, quæ enim natura cognatiora sunt, maiorẽ utiq; uoluptatem afferre solent. Postrema uerò Aristotelis argumentatio probat propriã immortaliũ Deorũ operationem in sola cõtemplatione cõsistere, ideoq; neq; quicquam in nobis pręter primã (ut diximus) mentem contẽplationemq;, atq; eam, quæ ex illa oritur, uoluptatẽ, quod Deo cognatũ sit, inesse uidetur, quod sit uoluptas huiusmodi, quia sola Dijs immortalibus cõuenit, maximè diuina est, reliquis omnib. uoluptatibus præstantior meritò iudicabitur. His igitur argumentationibus, ut contemplandi uoluptatem illi, quæ agendo percipitur, anteponeret, Aristoteles utebatur, uerùm ad eas iam, quæ quasi titillant sensus, & ad eos suauitate quadã affluunt, atq; illabũtur, deueniamus. Has in duas ab Aristotele species diuisas cõperimus, è quibus aliæ quidem naturales, alię contra naturam esse uidentur, atq; naturales eas uocat, quæ cũ naturam resi-

ciant,ab omnibus,aut pluribus appetũtur, easq́ pari quoq́ numero bifariã diuidit,quarum aliæ cunctis animantibus æquè cõmunes sunt,aliæ uerè singulis pro diuersitate naturæ quodammodo propriæ,atq́ cognatæ,namq́ quod cibus cũcta,potũq́,ac Veneris uium expetunt,cõmunis naturalisq́ libidinis, ac uoluptatis est proprium,quod aũt singula pro naturæ diuersitate singulis,certisq́ rebus uariè delectantur, alijsq́ alia gratiora contingunt, id naturali quidem,attamen propriæ uoluptati competit, nam cùm id uoluptariũ cuiq́,quod eius naturæ congruit,uideatur, diuersæq́ sint diuersorũ animantium affectiones,atq́ naturæ,necesse est differentibus animalibus ea quoq́,quæ cõgruant discrepare. Atq́ idcirco certam,& quasi propriã singulis animantibus cupiditatẽ(ut inquit Heraclitus)uoluptatemq́ competere. Delectat enim quenq́, quod naturæ suæ sit aptũ, trahit sua quenq́ uoluptas. Atq́ hę sunt,quas naturales appellat,contra naturã uerò eas esse uult,à quibus uniuersum penè hominũ genus abhorret, easq́ in tria diuidit genera. Alias enim flagitiosa quadã corruptaq́ natura, alias cõsuetudine pessima nõnullas morbis,aduersisq́ casibus euenire, peruersitate uerò naturæ contigisse scribit Aristoteles, ut mulier quædam prægnantiũ uiscera rescindere, puerosq́ uocare ardentissimè niteretur, uel quod de efferatis quibusdam Gentibus circa Pontũ ferunt. Alios eñ crudis,alios humanis carnibus delectari, nonnullos tradere natos inuicem, ut in conuiuijs comedãtur. Troglodytas uerò,serpentinis carnibus uesci. Diuturna quoq́ consuetudine plerisq́ contingit,ut pilorum euulsione,aut unguium esu delectentur. Sæpe etiã,aut animi, aut corporis morbis id euenit,ut ille,qui matrem immolauit,comeditq́, & qui patris,ac filię carnibus,ut uesceretur utrunq́ decoxit, quiq́ conserui iecur ardenter concupiuit, eoq́ interfecto summa cum uoluptate uorauit. Nos quoq́ uidimus certò corporis morbo affectos,alios quidem lapillos,alios gypsum,nõnullos terram,quosdam carbones,alios calcem,ut prægnantibus sæpe accidit,dentibus auidissimè terere. Tria hæc contra naturam genera uoluptatum,non humani,sed ferini immanisq́ esse putat ingenij,unde eiusmodi uoluptates,in eo,qui de moribus inscribitur septimus,immanes appellat. Ex his,quæ hactenus numerauimus,tria esse uidentur apud Aristotelem genera uoluptatũ, prima quidem in contemplatione,altera uerò in consultatione,atq́ actione uersatur, & utręq́ sanè in mente,sed diuerso quodam(ut diximus)modo consistunt,tertiã deinde in sensibus posuimus,eamq́ in duas distribuimus species,naturalem scilicet, & cõtra naturam, naturalium uerò alteram cõmunem,alteram propriam nuncupamus, immaniũ præterea unam corrupta,flagitiosaq́ natura,alteram uitiosa consuetudine,tertiam morbis cõtingere,primam igitur,quæ ex cõtemplatione nascitur uoluptatẽ, quod Deo simillima sit, quodq́ non,ut homines,sed ut Dij simus,nobis contingat,diuinam uocitat,eã uerò,quæ actiuę mentis est propria,honestam sanè,non tamen diuinam nominat, est eñ honestas nõ ipsa quidem diuinitas,sed perfectum quoddã diuinitatis simulachrũ,atq́ imago, unde secunda mẽs,atq́ uoluptas à prima degenerat, ꝙ primæ diuinitas,alteri uerò diuinitatis simulachrũ tribuatur. Quæ aũt corpus deliniũt uoluptates,nec diuinitatis amplius, nihiloq́ magis honestatis participes esse queunt,quippe cũ honestas solius mentis decor,pulchritudo,atq́ ornatus existat, atqui is ornatus partiũq́ omniũ cõuenientia in mentis habitu honestas,in affectibus moderatio,in actionib. modestia, in operib. ordo,in corpore forma à plerisq́ Platonicis appellatur,habent tamen & ipsæ, quæ sensus mouẽt uoluptates exiguã quandam honestatis imaginẽ. Quæ eñ ex ijs mentis rationisq́ legib. obsequuntur,ob eamq́ causam moderatæ fiunt,ob hãc ipsam moderationẽ honesti,atq́ decori naturam imitari uidentur cumq́ honesti appellatione haud omnino dignæ sint,boni uocabulo ab Aristotelicis appellant̃ quæ effrenatiores, minusq́ rationis participes sunt,eas nec diuinas,nec honestas, nec deniq́ bonas, sed uituperatione potius dignas, ac malas esse cẽset,cumq́ nõ adeò modũ excesserint,ut ab hominũ morib. ingenioq́ abhorrere penitus uideantur,uitiosas quidẽ,humanas tamen uoluptates nominat,easq́ in duas distribuit partes,alias eñ appetitionẽ duntaxat corrumpere, ut qui his afficit̃, appetat profectò præter rationem,& agat,neq́ id tamẽ cõsulto efficiat, nec agendũ extra perturbationem cõstitutus existimet, sed quodã deinde ardore libidinis excrescente contra id,quod recta aut mens elegerat,inclinetur,atq́ trahatur, eiusmodi uerò incontinentis animi uoluptates esse putat,alias uerò non modo appetitionem, uerùm etiã mentis iudiciũ deprauare,ut & contra quam deceat concupiscat, & id ipsum agendũ bonumq́ mens iudicet,

consultoq́

consultoque eligat pro uiribus uoluptati corporis indulgere, easque, quę sic mentem occæcant intemperantis hominis uoluptates esse probat. Omnes tamē, quas hactenus in sensibus posuimus humanæ uidentur. At uerò cùm ab hominum consuetudine ingenioque alienæ uoluptates homini cuipiam, uel pessimè nato, atque educato, uel morbis extra seposito dominantur, quoniam bestiarū potius, quàm humani ingenij propriæ sint, seruiles, atque immanes appellat. Sed hæ omnes, quas sensus nobis porrigūt uoluptates, in quinque ueluti gradus, pro numero quoque sensuum ab Aristotelicis digeruntur, atque eas eundem, quem & ipsi sensus ordinē tenere censent, ut uidendi uoluptas, illa, quàm aures præstāt, purior, ac dignior sit, aliæque similiter alijs eodem ordine puritate dignitateque præstent.

Voluptas auditus, atque uisus, excellentiores sunt cæteris sensuum uoluptatibus. Item de omnibus sensibus, & instrumentis eorum. Cap. IX.

EST autem ratio quędam optima à Platonicorum principibus adinuenta, qua oculorum, atque aurium uoluptates, cæteris, quas corpus offert, omnib. præferūt soni quippe, & hæ quæ oculis cernūtur figuræ, optima quadā atque aptissima partium coniunctione conficiuntur. Id autem absque proportione fieri nequit, nec absque ordine est ulla proportio. Ordo autem maximè rationis est proprius, quo fit ut in plerisque sonis, figurisque, quibus ille compositionis ordo insit, uestigium quoddam rationis inesse uideatur, quæ quidem rationis imago in cātuum, uocumque numeris, harmonia in partium uerò membrorumque conuenientia, pulchritudo à Platonicis nuncupatur, quo efficitur, ut hęc non modo auribus, atque oculis blandiantur, sed mentē quoque rationemque his ipsis, quæ in se continent rationis uestigijs moueant, cumque maximam cum mente naturæ cognationem habeant, occupant eam penitus, rapiuntque, ac ineffabili quadam cōplent animum uoluptate, atque ijs duab. imaginibus uoluptatibusque duæ quoque furoris diuini species, ut in libello de diuino furore latius disputauimus oriuntur. At uerò odores, sapores, calidum, ac frigus, cæteraque eiusmodi quæ ad olfactum, gustum, tactumque pertinent, nec harmoniam, nec proportionem, neque ordinem, multoque minus similitudinem aliquam rationis habere, ut præ se ferre uidentur. Itaque sensuum duntaxat corporisque naturam permulceat, menti uerò haud nullo modo, aut uix congruunt. Proptereaque, quæ ex his proficiscuntur uoluptates, nec rationis, nec dignitatis quicquam possident, nec aliquod mēti (ut ita dixerim) pabulum afferunt. Accedit ad ea de quibus paulò antè Peripatetici disputabant, quod sentiendi uis, quo crassior est, eò pluribus animantibus competit. Vnde non omnibus uiuendi, aut audiendi potestas à natura tributa est. Pluribus, odorandi, gustandi forte omnibus: tangendi denique, quod omnib. animalibus insit, nemo utique dubitaret. Eodem quoque modo horum sese uoluptates habebunt, ut aliæ quidem alijs cōmuniores, uilioresque iudicentur: uerùm ex omnibus eas, quæ in gustu, tactuque positæ sunt, communissimas, atque uilissimas esse constat, quapropter eas Aristoteles ferinas, seruiles, absurdas esse dicit. Plato incontinentissimas atque furiosissimas. Hippocrates autem (ut superius diximus) ex illis alteram comitiali morbo similē iudicauit. Nec uerò illud parum ualet, quod omnes penè qui circa mores philosophentur, eos, qui in his duabus uoluptatibus modum excesserint, incontinentes, aut intemperantes dici uolūt. At circa reliquas uoluptates, quod magis admodum liberales sint, neque incontinentiam, neque intemperantiam posuerunt. Hactenus tria, quibus uoluptas tribuitur, mentem uidelicet contēplatiuam, atque actiuam, sensusque retulimus. At uerò post sentiendi uires, affectiones ipsæ, mēbraque corporis, quæ sensibus subiacent disponuntur, quæ cum nec delectationē, nec molestiam per seipsa percipiant: ipsis tamen motibus concitationibusque corporeis, quibus aut iucunditas, aut dolor infertur sensibus, subijciuntur. Vnde fit, ut ipsa quoque membra uoluptatis intimæ uestigia quædam tenere uideantur. Atque hanc ipsam uiscerum, partiumque corporis agitationē, quæ intra gaudendumque dolendumque fit, plerique Philosophorum ueterum uoluptatem, ac dolorem appellauerūt. Alij uerò ipsam naturæ manifestam sensibus refectionem, uoluptatem eius autem, quod naturæ proprium est, resolutionem, imminutionemque dolorem esse censuerunt. Cæterùm præter has intimas motiones externi quidam gestus, qui occultarum affectionum signa præbeat, subsequuntur, nec defuerunt, qui ea ipsa signa uoluptatis, dolorisque nomine nuncuparent. Sed huius opusculi breuitas exigere uidetur, ut Aristotelicæ disputationi finem imponamus, idque iam fiet,

si hoc prius admonuerimus, ut quotiẽs in hac ipsa disputatione uoluptas à nobis in men
te posita est, intelligatur in ea mentis parte, quæ appetit, & uult quippiam poni, mentis
enim pars una cogitat consideratq;, altera meminit, tertia uult, & aliter diuidi queat, hæc
tamen ad præsens sufficient. Nec est aliud quicquam mentis uoluptas, nisi illa ipsa perfe
cta, grataq; assensio, qua uoluntas in eo, quod mens considerat, utpote familiari, ac sibi
proprio penitus conquiescit.

Opiniones Stoicorum, aliorumq;, de uoluptate, omnibusq; affectibus. Cap. X.

HAec igitur ad Aristotelis sententiam satis esse debent. Ad Stoicos deueniamus;
Stoici igitur quorum princeps Zeno extitit, gaudium non secus, ac Plato defi-
niunt, uoluptatis uerò, ac lætitiæ nomen confundunt inuicem sæpius, atq; idem
utroq; nomine disputando designãt. Cùm enim ita mouemur, ut in bono simus
aliquo, dupliciter id contingere putant. Nam cum ratione mouetur animus, placidè, atq;
constanter id gaudium dici uolunt, cum uerò effusè inaniterq; exultat, lætitiam gestien-
tem uoluptatemq; nuncupãt, quàm ita definiunt irrationalem animi etationẽ existiman
tis magno quodam bono se frui, quanquam Cicero secũdo de finibus ijs nominibus ita
nos Latinè uti uult, ut gaudium, lætitiaq; sola in mente cõsistant, uoluptas uerò cum sen-
sibus præcipuè tribuatur, ad mentem quoq; transferri possit. Esse lætitiam mentis elatio-
nem existimantis se magno bono frui, gaudium uerò rationalem mẽtis elationem, uolu-
ptatem esse illam, quæ sensibus percipitur, suauitatem eamq; ad mentem quoq; transfer-
ri posse, atq; eam semper in mentem esse uituperandam. Hæc ille cum de Philosophia di-
sputat, cumq; harũ rerum differentiam exprimit. Reliquis uerò in locis uoluptatis nomẽ,
& pro gaudio, & pro lætitia sæpius ponit. Aristoteles autem à Cicerone, ac Stoicis pluri-
mum dissentire uidetur, cum nec gaudium neq; uoluptatem aliquam lætitiam dici uelit.
Nam cum in eo, qui de moribus secundus inscribitur, affectus dinumeraret, lætitiam in-
terposuit. Adiecit deinde eos esse affectus, quos uoluptas, aut molestia sequitur, quo fit,
ut uoluptas apud Aristotelem affectus esse non possit, alioquin falsum esse, quod paulò
antè dixerat necesse est. Nam cum uoluptas seipsam sequi nequeat, qui eam affectum uo
cauerit, is uoluptatem omnes affectus sequi, quod posuerat Aristoteles, negare uidebit.
Præterea, cum in eodem secundo affectus animi motus appellauerit. In decimo uerò uo-
luminis eiusdem uoluptatem nullo pacto modum uocandam esse demonstret, quis non
intelligat Aristotelem eam esse affectum penitus negauisse? Cùm ergo uoluptas huius
sententia, neq; motus, neq; affectus sit: Lætitiam uerò affectum esse uoluerit, necessaria ra-
tione concluditur, uoluptatem atq; lætitiam inter se admodum discrepare. Nec uerò læti
tia apud Peripateticos talis est, ut animo dum bono præsenti fruitur, absit esse namq; illã
animi motum, nemo inter Peripateticos dubitat. Et enim affectus, cum appetitus passio
nes quædam ab ijs definiantur, passio uerò eorundem opinione fluxus, motusq; existat,
motiones erũt. Itaq; & lætitia affectus existens, necessariò motus esse uidebitur. Animus
autem id iam quod cupierat consecutus, non amplius mouetur quidem, sed cessat conci-
tatio omnis appetendi, atq; in eo, quod adeptus est bono suauissimè requiescit, quo cir-
ca ab appetitu dum fruitur affectus, omnes qui circa id ipsum, quod adeptus est, uersan-
tur, amouere oportet. Ergo & ab illo cum bono aliquo fruetur, lætitiam amouebimus.
Quid sit ergo lætitia, quærat forte quispiam, si nec uoluptas, nec gaudiũ est, nec in appe-
titu dum fruitur præsenti bono consistit, & si id non satis ab Aristotelicis explicatum fue
rit, in hunc tamen modum arbitror me haud quaquam absurdè Aristotelem interpretatu
rum. Cùm nobis quippiam, quod bonum appareat, obiectum est, id primum iudicat ani
mus capiendum, tùm appetitus ad ipsum, quod iudicatum fuerit inclinatur, quàm cupi-
ditatem, seu libidinem dicimus. Deinde inquirit animus ipse secum, possit ne facilè quod
cupiat adipisci, quam curam, solicitudinemq; uocamus, quod si minus consequi se posse
comperiat, tùm hæc ipsa opinio diffidentia dicitur, quàm sequitur desperatio, id est, cum
non amplius expectat se eo, quod cupiat, facilè fruiturũ. Oritur hinc tristitia, id est, despe-
rãtis, diffidentisq; animi depressio, atq; obiectio, quanq; hæc in uultu non minus, quàm
in animo ab ijs, quibus Latinè loquendi cura est ponitur. Sin autem crediderit quis se id,
quod cupit, facilè consecuturũ hæc ipsa fides cõfidentia nuncupatur. Spes deinde confi-
dentiã sequit̃, id est, futuri boni firma, ac facilis expectatio. Nascitur hinc lætitia, erectio
quædam

quædam atq; elatio animi sperantis se absq; ulla dubitatione, quod petierit, possessurũ. Et enim certa confidentia, spesq; firmissima, & ipsius, quod speramus uehemens consideratio id ipsum, quod petimus ita animo, repręsentant, ut nõ multum absit, quin id omnino pręsens esse uideatur. Quo efficitur, ut quiddam uoluptati simillimum, ex hac ipsa spe, & cogitatione nascatur, eamq; ipse lætitiã Aristotelem uocauisse arbitror imaginem quandam futurę uoluptatis, ac speciem, quã Lucretius Epicureus guttam Veneris appellauit, quod sit exigua quædã, ac leuis amatæ rei perceptio, uoluptas uerò perfecta absolutaq; rei desideratæ (ut Platonicè loquar) fruitio. Quapropter, & idem ipse Lucretius in quarto de natura rerum libro cum de hac prima gutta Veneris loqueretur, ait:

Namq; uoluptatem præsagit muta Cupido.
Hinc Venus est nobis, hinc autem est nomen amoris
Hinc illa te primum Veneris dulcedinis in cor
Stillauit gutta, & successit feruida cura.

Id est, cum ipsa Cupido, quã amorem Venereum nominamus, muta, id est, adhuc latens, atq; intimo motu, secum ipsa (ut ita dicam) considerans ob ipsam spem, ac confidentiam præsentit, ac uelut prægustat futuram uoluptatẽ. In ea statim prima illa gutta Veneris oritur, quàm lætitiam nominamus. Sit igitur apud Peripateticos lætitia suauis quædam futuræ uoluptatis ex ipsa spe nata præsensio, & qualis est in appetitu uoluptas, dũ fruit̃, talis in eodem quoq; dum sperat, lætitia. Atq; hęc est de huiusmodi nominibus, lętitia, gaudio, uoluptate inter Platonem, Aristotelem, Zenonem, & Marcum Tulliũ controuersia. Sed utantur suis ut placet, nominibus, nos ad Stoicos redeamus. Est autem perturbatio (ut Stoicis placet) auersa à recta ratione contra naturã animi cõmotio, eamq; ab opinione nasci putãt. Nam simul ut obiecta cuiuspiam species est. Id aut malũ pestiferumq;, aut bonum animus opinatur. Ex hac autem opinione quatuor animi perturbationes proficiscuntur. Nam quę nobis obijciuntur, seu mala illa quidem, seu bona sint, aut futura, aut præsentia esse uidentur. Quod si mala quædam futura animus cogitauerit, ab his statim declinare conatur. Quæ declinatio si cum ratione fiat, cautio appellatur, eaq; nec perturbatio est, nec à sapientis animo aliena. Quæ autem sine ratione, & cum examinatione humili atq; fracta, nominatur metus. Est autem metus à ratione auersa declinatio, siue futuri mali sollicita expectatio. Cũ uerò iam illud, quod malũ uidetur, impendet, præsentiaq; animum afficit, ea perturbatio, quam siue ægritudinẽ, seu dolorẽ nominant, oritur ægritudo uerò est animi aduersante ratione cõtractio, pręsentis autem mali sapientis affectio nulla est. At cum species cuiuspiam, quod futurum bonum appareat, offertur ad id adipiscendum, impellit (ut Stoicè loquat) ipsa opinio. Id cum constanter, prudenterq; fit, eiusmodi appetitionem appellamus uoluntatem, eam illi putant in solo esse sapiente, nec ullo modo perturbationem dici debere: quam sic definiunt, uoluntas est, quę quid cum ratione desiderat, quæ uerò ratione aduersa incitata est, uehementius ea libido est, uel cupiditas effrænata, quæ in omnibus stultis inuenitur. At cum ita mouemur, ut bono fruamur aliquo duobus id modis cõtingit, nam aut grauiter, aut tranquillè mouetur animus; idq; gaudium uocitãt. Cùm autem leuiter effuleq; gestit, tùm illud lætitiam gestientem; uoluptatemq; nominant, quàm cum definierint irrationalem, & gestientem animi elationem existimantis se magno bono frui. Cùm illis Peripateticis, quorum opinionem superius, cum de Aristotele loqueremur, secundo loco retulimus consenserunt, utriq; enim in hoc congruunt, ut uoluptas sit ipsa animi elatio existimantis se maximùm quiddam bonum consecutum. Diuidunt autem Stoici uoluptatem in partes plures, nam quinque in sensibus, quatuor in mente, dum sensibus assentitur esse censuerunt, quæ sensus mouent nec distincta nomina, neq; propria apud Stoicos habent præter eam, quæ auditu percipitur, hanc siquidem delectationem illi uocant, atq; ita definiunt. Delectatio est uoluptas suauitate auditus animum deliniens, reliquæ uerò, cæteris sensibus blandiuntur, uerùm præter eas, quibus corpus afficitur quatuor adinuentæ sunt, quæ in mente quoq;, postquam ab appetitione deprauata est comperiuntur. Hæ uerò sunt oblectatio, effusio iactatio, maliuolẽtia. Est autem oblectatio animi inclinatio ad uoluptatem emolliens. Neque hanc quicquid aliud esse arbitror, nisi ipsam mentis mollitiam, atq; assensionem quã illi, quàm sensus porrigunt suauitati libentissimè iungitur, consentit, paret atq; obsequit̃; effusionem uerò definiunt uirtutis animi remissionem, ac dissolutionem. Nec enim for-

lum mens ipsa mollitie quadam, ut sensuum uoluptatibus pareat, inclinatur, & trahitur, quod per oblectationem fieri diximus. Verùm etiam quod maius est, omnis mentis nostræ uis, omnisq; intẽtio præsentis boni dulcedine deliquescit, ac diffluit, seseq; ad id fruendum effert, penitusq; diffundit. Hanc igitur Stoici nominant (ut arbitror) effusionem. Sequitur deinde iactatio, uoluptas gestiens, & se efferentes insolentius. Hic quoq; mentis est morbus, cum eius, quod bonum apparet, possessione exultat, & inaniter gloriatur. Maliuolentia uerò est uoluptas ex malo alterius sine emolumento suo. Nam cum ob utilitatem propriam alterius malo quis afficitur uoluptate, uidetur potius beniuolentia in se, quàm ulla in alios maliuolentia, hoc perpeti. Quapropter meritò particula, in, definiendo illa adiuncta est sine emolumento suo.

Cyrenaici de uoluptate, quòd sit finis. Cap. XI.

HAec igitur de Stoicorum sententia dicta sufficiant. Cyrenaicos iã Philosophos audiamus, qui ab Aristippo Socratis discipulo fluxerunt. Cyrenaici duas posuerunt perturbationes, dolorem, & uoluptatem: hãc lenem motum, illam uerò motum asperum appellantes: nihil differre à uoluptate uoluptatem, neq; plus altera mulcere alteram, atq; hanc quidem omnes animantes adsciscere, illum autem aspernari: uoluptatem uerò corporis intelligunt, quàm & finem esse dicunt, non eam, quæ in statu sit, & in doloris priuatione consistit, & ueluti à perturbatione quietem agit, quam suscepit Epicurus, finemq; constituit, testimonio putant esse nobis finem haberi uoluptatẽ, quod à pueris hanc nobis natura conciliauerit, etiam absq; iudicio rationis, cum animi iudicium, nec consuetudine aliqua deprauatum est, nec opinione informatũ, quo fit ut solo naturæ instinctu uoluptatem summum bonum existimare uideamur. Cumq; illa fruimur, nihil aliud præter eam inquirimus, quasi expetendorum omnium, ultimum extremum, summum, ac finis existat, neq; est quicquam, quod æquè ac dolorẽ naturaliter fugiamus. Itaq; uoluptatem maximè omnium expetimus: uoluptatem præterea bonam esse etiam si à turpissimis rebus proueniat, & si enim fœda sit, uoluptatem tamen per se ipsam esse eligẽdam, bonũq; existimandã, porro illa doloris abiectio, quàm tuetur Epicurus eis non uidetur uoluptas esse, neq; priuatio uoluptatis dolor, utraq; enim esse in metu cõstituta, neq; tamen corporis solum esse uoluptates, uerùm animi etiam, quæ scilicet ex præteritarum rerum recordatione, uel spe futurorum bonorum, uel disciplinarum studijs percipiuntur. Longe tamen esse præstãtiores corporis, quàm animi uoluptates. Deterioresq; corporis dolores, quàm animi, uirtutes uerò & omnino quicquid aliud præter uoluptatem sit eius gratia bonum, & expetendum esse. Et quæcunq; mala uidentur doloris causa mala, fugiendaq; uideri. Solam profectò uoluptatem propter se bonam, atq; expetendam: dolorem uerò propter se malum, ac reijciendũ: uoluptatem quoq; & dolorem ex assensione, & cõpassione animi ad corpus cõtingere. Corpus namq; uarijs diuersisq; motibus agitari, his uerò si lenes, blãdiq; sint, assentiri animũ atq; id esse uoluptatem. Sin aũt asperiori quadam corpus passione pulsetur, cõtrahi animum, & compati, atq; dolere. Quamobrem in hac doloris uoluptatisq; definitione, cum plerisq; Platonicorum, Peripateticorumq; cõsentiunt. Dissentiunt tamen cæteris nonnullis in rebus, ut ex ijs, quæ retulimus esse potest perspicuum, & eo insuper, quod nec suaue quicquam, nam nec in suaue opinabantur, cæterum cuius uis rei, uel nouitate, uel uarietate, uel satietate lætari alios, alios angi.

Opinio Eudoxi, quòd uoluptas summum bonum. Cap. XII.

EAdem fermè est Eudoxi Architæ auditoris sententia, ijs enim quas ponam rationibus uoluptatem summũ bonũ probat: quod expetendũ est inquit id bonum uidet. Quòd uerò magis expetitur melius. Quod deniq; maximè id maximum, ac summũ esse bonum, nemo utiq; dubitaret. Voluptatem uerò præ cæteris expeti, è duob. patere arbitratur Nã nihil est ex omnibus quod uehementius, ardentiusq;, quàm uoluptatẽ uiuentia cõcupiscant. Nec bonũ est aliquod pręter eã, quod ab omnib. expetatur. Voluptatem quippe nõ solũ homines, uerũ cætera quoq; animalia omnia, infantes prætereа statim, ut nati sunt. Iuuenes deinde, ac senes affectant. Nihil aũt è cæteris bonis, quod ab ijs omnib. appetatur reperiri potest. Item quod est secũdùm naturam maximè, summũ id esse bonum nemo uel indoctus negaret, uoluptatem uerò potissimum naturæ cõgruere, ex his patebit, quod

bit, quod gignantur animantes, ipsiq; adeò generationi necessaria sit, ut pleriq; ueterum Philosophorum plantas quoq; inuicem utriusq; sextus commistione coire, ac per uoluptatem gignere, surculosq; emittere disputauerint, quodq; eam uiuentia uix in lucem edita eueitigio cōcupiscant ante, quàm, aut aliud quicquā appetant, aut cōsilio aliquo id, quod quærūt eligere ualeant, uoluptatis præterea illecebris ab ipso nutricis lacte, per omnem uitam nutrimur, educamur, atq; augemur, huius delitijs erudimur, huius in gremio uitā agimus, hæc cunctis sensibus innata est, ac uelut esca omnia uitæ necessaria perficiuntur officia, neq; em̃, aut quæ pestifera sunt expellimus, aut quæ utilia sine uoluptate consequimur, quapropter maximè naturæ congruere, ac generi nostro familiarissima, (ut Aristoteles inquit) esse uidetur. Præterea bonum, quo latius est, eò diuinius est existimandum, cumq; uoluptas omnibus animantibus competat, cūctisq; bonis immista sit, quis eam dubitet latissimè patere, & ubiq; diffundi, nec ulla sanè uirtus est, quæ cęteris omnibus uirtutibus insit, aut cunctis animalibus natura cōueniat, uoluptas autem omnibus uirtutibus immista est, nec ulla omnino uirtutū absq; uoluptate inueniri potest. Ipsa uerò uoluptas absq; uirtute in pluribus reperitur, nec esse potest ulla boni sine uoluptate possessio, ex quibus concluditur eam cunctis bonis infusam, proptereaq; amplissimam, optimamq; existere. Insuper nihil præter uoluptatem, quod non ob aliud quiddam expectamus. Imò quod maius uidetur ob eam ipsam reliqua omnia cōcupiscimus, nec em̃ aliam ob causam ullam, quod bonum est affectamus, nisi ut eo tandem, si fieri ullo modo potest, acquisito fruamur, fruitionis ergo (ut ita loquar) gratia bona omnia perquirūtur, uoluptas aūt, cum nihil aliud sit, nisi suauissima quædam acquisiti iam boni fruitio, quis neget, eius gratia bona reliqua desiderari, nec ullus est, qui boni quippiā appetat, nisi, ut id ipsum pro uiribus consequať, nec consequi uult, nisi ut possideat, atq; in eo suauissimè requiescat, suauis autem illa quies, siue quietis illa suauitas, qua bonum iam nacti perfruimur, uoluptas ab omnibus penè philosphantibus nominata est, eiusq; gratia ut probauimus, & bona omnia desiderantur, nec ulli uoluptas unquam potest cōtingere, nisi prius, quod cupierit, bonum cōsecutus sit, quo fit, ut uoluptas bonorum adeptionē sequatur, cumq; id, quod aliud necessariò sequitur, eius quoq; finis existat, necesse est uoluptatem eum profectò finem, cuius gratia bona omnia petamus, existere, duo sunt igitur in Aristippi, Eudoxiq; disputatione præcipua, quod uidelicet uoluptas corporis potior sit, quā animi, quodq; in ipsa corporis suaui commotione omnis beatitudo consistat.

Rationes Aristotelis contra Aristippum, & Eudoxum de uoluptate probant uoluptatem mentis potiorem esse corporis uoluptate. Cap. XIII.

AT Aristoteles aduersus utramq; sententiam rationes uerissimas probatissimasq; contexit. In primisq; plurib. rationibus potiorem esse animi, quàm corporis uoluptatem demonstrat. Ex omnibus enim corporis uoluptatibus uehementissimæ sunt, quæ tangendo, ac gustando percipiuntur, harum uerò ea natura est, ut absq; indigētia, aut nullo modo, aut certè uix corpus mouere possint, unde Socrates cibi cōdimentum famem esse dicebat, potionis, sitim, omnis autem indigentia, cū naturæ inimica sit, dolorem affert. Cūq; eiusmodi uoluptates sine indigentia fieri nequeant, necesse est doloris semper participes esse, proptereaq; nec integras, neq; puras haberi, præsertim cum pœnitentiam, satietatem, morbosq; pariant, animi uerò uoluptas nullā penitus egestatem mistā habet, ob eamq; causam nec doloris est particeps, nec ulla satietate, aut molestia mentem afficit. Quid? quod sensuum delectationes, quo magis, atq; auidiùs hauriuntur, eò citius in contrariū recidunt, mentis uerò gaudium, quò magis quæritur, eò maius perfectiusq; habeť. Præterea uoluptatis causæ, ac uelut principia duo sunt, ipsa uidelicet animæ uis, quæ motū eiusmodi recipit, idq; insuper, q; extrinsecus nobis obijcitur, illud quidē uoluptatis subiectū, hoc obiectum nominãt, suauitatis corporeæ subiectū est sensus, obiectū uerò, corporis qualitas, atq; natura, q̃ sensib. haustæ species offerunt, eius aūt, quo animus fruitur, gaudij subiectū quidem mens, obiectū, res incorporea, simplex, absoluta, æterna, ueritasq; existit, quod igitur huius, quā superioris illius uoluptatis principia diuiniora sunt, eò hæc est, quàm illa, perfectior. Et (ut disputat Auicenna) sensus rerum seu superficies, siue proprietates quasdā extrinsecus attingūt, nec rebus ipsis, sed earū potius imaginibus copulãtur, mens aūt intimam atq; absolutam naturam eius, quod obiectum est, inspicit, atq; ita cum eo, quod considerat copulatur, ut uel è duobus unum

(ut uult

(ut uult Auerrois) fiat, uel (ut Aurelius Augustinus inquit) indissolubili connexione cohæreant, qua comprehensione, cõiunctioneq; maior admodũ menti, quàm sensibus, qui id assequi nequeunt, uoluptas contingit. His adde, quòd mentis natura una semper, eademq; existit, & idcirco idẽ sibi semper simile, ac propriũ est, ex quo sequitur, huic idem semper esse iucundum, eandemq; uoluptatem adesse. Corporis aũt natura, aut nũquam eodẽ in statu permanet (ut Heraclitus, & Plato uolũt) aut breui in multas affectiones trãsfertur (ut Aristoteles putat) aliasq; alia eius qualitas est, quapropter neq; idem omni tempore corpori congruit, quodq; nunc secũ natura consentire uidetur, statim, aut certè paulò pòst dissentit, & dissidet, nec illi ob id idẽ semper est uoluptarium, quibus profectò intelligitur, mentis uoluptatem certã, & stabilẽ, corporis uerò breuem, fluxam, ac fragilem esse. Sensus item præsentium duntaxat suauitate rerum mouentur, nec ex alijs rebus ullis, nisi corporeis, uoluptatem suscipiũt, mens aũt præteritorum memoria, futurorũ uerò spe, præsentium contemplatione similiter delectatur, nec solum eorum, quæ carent corpore, uerùm etiam ipsorum corporũ cognitione gaudere potest. Cumq; animus, pars hominis omnium præstantissima sit, nemini dubium esse potest, quin id, quod menti cõsentaneum est, homini cognatius similiusq;, quàm quod sensibus cõuenit, iudicari debeat, quod aũt cuiq; cognatissimum est, idem proculdubio iucundissimũ, ex quo intelligitur, animi gaudiũ corporis dulcedine, maius ac præstantius esse. Accedit ad hæc, quod animus indiuiduus est, ac simplex, cognitio quoq; ueritatis pariter indiuidua, uoluptas ergo mentis, cum ex ijs duobus uelut quibusdã causis profluat, simplex esse uidebitur, nec seipsa minor maior'ue fieri posse, quippe cum nec eius principia uarietatem eiusmodi patiantur, sensus aũt per mẽbra disseminati, distributiq; sunt, propterea q; multiplici uarietate concreti, obiecta quoq; sensuũ nihil aliud esse uidentur præter formas quasdã, qualitatesq; corporum, quæ ex quadam partium ipsarũ conuenientia proficiscũtur, ut figuræ, colores, soni, odores, cæteraq; eiusmodi, cumq; ea ipsa corporũ proportio, qua sensus mouentur, proportioni quoq; sensuum consona, ac similis est, asciscunt eã sensus utpote sibi propriam, familiaremq;, ac bonam, uoluptateq; afficiuntur, cũ uerò eiusmodi corporum harmonia magis minusq; ad sensuũ harmoniæ similitudinem accedere possit, cõsequens est, ut sensus eiusdem quoq; corporis proportione maiorem alias, aliasq; minorem suscipiat uoluptatẽ, id aũt in cãtibus, ac sonis intueri licet, eodem namq; temporis (ut ita dixerim) momento, eadem ipsa, quæ ex eodẽ quoq; cantu percipitur delectatio uocibus, modò suauius, modò absurdius editis uehementior, remissiorq; efficitur, cum igit̃ uoluptas animi simplex, immutabilisq; permaneat, corporis aũt delectatio mista sit, ac maior, minorq; fiat, nemo sanæ mentis illam hac præstantiorem esse, perfectioremq; negabit. Postrema uerò ad id ipsum Aristotelis argumentatio sic patet, quæ propter seipsa expetunt̃ (inquit) ijs, quæ alterius gratia, potiora uidentur, gaudium uerò mentis, propter seipsum amari, ex eo potissimè declaratur, quod mens, eiusq; motio cæteris omnibus, quæ nobis insunt, dignitate magnopere præstãt, unde sequitur, nihil nobis inesse, ad quod illa, uelut ad finem aliquẽ referamus, eademq; ratione, neq; eam, quæ illis inhæret, uoluptatẽ propter aliud quippiã appetemus. Voluptatem uerò corporis trium præcipuè rerũ causa cõcupiscimus, horum sanè unũ est, mens, naturæ indigentia reliquum, postremũ dolor intimus, atq; perpetuus. Et enim cũ deteriora ad illa, q̃ potiora sunt, natura retulerit, ut esset inexplicabilis quidã ordo rerũ, ac partium inter sese perfecta connexio, necesse est, corporis quoq; sensus, eorumq; motus ad mentẽ uelut ad dominã, reginamq; referri. Deinde (ut suprà etiã diximus) ob eam causam tàm uehementem sensibus natura uoluptatẽ ingenuit, ut huius illecebris ad ea, quæ uitæ necessaria sunt cõparanda propensiores efficeremur, id aũt ex eo maximè patet, quòd quã diu id, quo natura indiget, in corpus admittimus, huiusmodi suauitate mouemur, postq; uerò omnis naturæ egestas expleta est, non modò nullã amplius uoluptatẽ gustamus, sed q̃ maius est, aut pœnitẽtia, aut satietate afficimur. Id uerò ea de causa natura institutũ arbitror, ut quẽadmodũ uoluptate allicimur ad indigentiã, sic pœnitentia ac satietate absterreamur nec ultra quam opus sit, admittentes naturam lædamus. Doloris quoq; occulti leniendi causa (ut septimo de moribus disputat Aristoteles) iucundum corporis motum, ueluti medicinam quandam appetimus. Neq; enim manifesti modo, uerùm etiam occulti quidam, medijq; dolores contingunt, uiolenti quippe motus, qui extrinsecus inferuntur, manifestum dolorem efficiunt.

Naturales

Naturales autem, quæ intus fiunt agitationes, tacitũ, atq; mediũ. Inesse quidẽ nobis perpetuos arbitrantur naturæ spiritus, sensuum mentisq; motus. Nam & cõtinet anima corpus, alitq;, & gignit à membris præterea corporis ipsius ad mẽbra humorem spiritumq; alterno, ac perpetuo motu transfundit, utitur deinde ad sentiendum corporis instrumẽtis, sensib. quoq; ad contemplandum. Rationabile uerò esse uidetur, hos tantos, tàm uarios, tamq; perpetuos motus naturã defatigare, atq; occulto quodam (ut ita dixerim) dolore afficere, quem idcirco minus aduertimus, quod hunc à primo ortu dolorẽ ad extremum usq; diem perpetimur. Igitur diuturna cõsuetudo sensibus eum quodammodo familiarem efficit, ac mentis intentionẽ dissoluit. Cæterùm ab ipsa rerũ artifice, ac magistra natura institutum est, ut quod diuturna illa consuetudo deleuit, ne ob eam negligentiam animal deperiret necessario quodam, cœcoq; instinctu excitetur, quo quasi coguntur omnia, ut uoluptatem corporis intimo huic dolori oppositã ueluti medicinã concupiant. Quapropter, & illi quoq;, quibus nulla penitus manifesta egestas accidit, ob hanc tamen insitam cœcamq; indigentiã uoluptatem affectant, quo fit ut uerissimum sit illud Platonis, de quo superius disputauimus, omnẽ scilicet uoluptatẽ ab egestatis expletione proficisci. Nam quibus nulla aperta egestas apparet, his intima, & occulta, quamdiu uiuunt deesse nunq; potest. Eaq; ipsa de qua differimus insita indigentia iuuenibus potissimum Melancholicisq; contingit, illis profectò quoniã ob augendi, perficiendiq; corporis necessitatẽ plurimis uehementibusq; motibus cõcitantur, quibus accidit, ut maiori egeant medicina, maximaq; omniũ hac de causa uoluptates sequantur. Quibus uerò atra bilis, quàm Græci μελαγχολίαν dicunt dominatur, corpus (ut inquit ille) iugiter cõsumitur, atq; ob eius humoris uehementem siccitatem arroditur. Propterea q;, & ĩ magnopere uoluptatibus obsequuntur, quapropter iuuenes, ac Melancholici maximè omnium incontinentes, atq; intemperantes esse solent. Medius uerò dolor fames, atq; sitis, & quæuis alia corporis concupiscentia dici potest, neq; enim latens hic penitus dolor est, neq; aperto, aut uehementiori motu corpus excruciat, unde medius non immeritò nominatur, cuius quoq; pellendi gratia, ut nemo non uidet, uoluptates expetimus.

Rationes Aristotelicæ contra eosdem, quod uoluptas corporis non sit summum bonum. Cap. XIIII.

LOngo iam ordine declarauimus Aristotelis sententiam, iudicantis uoluptatẽ animi, corporis suauitate præstare. Restat nũc alia aduersus Eudoxũ, Cirenaicosq; Aristotelis disputatio, qua corporis uoluptatẽ summũ nullo pacto esse bonũ demonstrat. Summum profectò bonũ Philosophorum omnium authoritate eiusmodi esse debet, ut nec præter ipsum melius quippiam sit, nec ipsum nullo modo ad aliud referatur, uoluptas aũt corporis, mentis gaudio (ut paulò antè mõstrauimus) admodum deterior est, eiusq; gratia, cæterorumq; (de quibus diximus) desideratur. Insuper quod per se summumq; bonum est, semper atq; omnibus bonum expetendumq; uideri debet, omnibusq; eius ex partibus approbandũ, neq; tamen omnis corporis delectatio, neq; semper, neq; à cunctis expetitur. Nam quod uni uoluptatem, molestiam alteri sæpenumero præstare solet, quæq; pueris grata, uiris molesta uidentur, quodq; sobrij dum sumus concupiscimus, postmodum saturi effecti eius etiã aspectu nauseamus. Ad id quoq; facit, quod ea summi boni natura est, ut quicquid agimus, id eius gratia, quasi necessitate cõpulsi penitus eligamus. Hunc aũt plurima laboriosissima negotia sunt, periculorumq; officia quędam plenissima, quæ etsi certo sciamus nullã nobis uoluptatem corporis allatura, honoris tamẽ, aut honestatis, aut mẽtis gaudij gratia, suscipere nõ dubitamus, quin & ad mortem fortissimi, ac sapientissimi plurimi uiri certã sese pro honesto, pro patria, pro parentibus cõtulerunt, quos si quis dixerit ea suauitate corporis irretitos, aut libidine inflammatos effecisse, aut horum iudicio uulgi, ac bestiarum opinionem, impetumq; prætulerit. Is profectò stultissimus est omnium iudicandus. Potest præterea quiuis frui corporis uoluptatibus uel abiectus quisq; non minus, quàm optimus. At felicitatẽ nemo diceret abiecto cõpetere. Nec rationabile est uilissimos, ac semiuiuos homunculos ęquè, ac magnos sapientesq; uiros beatos asserere. Item cuiusq; naturæ summũ illi propriũ esse debet, uoluptas uerò corporis, cũ uix quoq; uiuẽtib. bestiolis cõmunis sit, nullo pacto summũ hominis bonum iudicari debet. An uerò summũ bonũ tu dixeris id, quod ne bonũ quidem esse uideatur, quã uerò turpis, quàm pessima, quàm pestifera sit inanis hæc sensuũ elatio, à Platone nostro superius satis arbitror persuasum. Quo autẽ Eudoxus, atq; Aristippus potissimum

potissimũ nitebant, q uidelicet uoluptas corporis ab omnibus expetatur, id Aristotelicis parũ ad id, q probare contendunt, ualere uidetur esse, namq; putat uarias diuersorũ corporum affectiones, propterea quæ his natura cognata sint, atq; ob eam ipsam cognationem, uoluptatẽ pariant, inter se plurimùm discrepare, ex quo intelligitur uarias admodũ differentesq; diuersis animantibus uoluptates cõtingere, q si omnes corporis uoluptates percurreris, nullã tandẽ, quæ ab omnibus summopere cupiat inuenies, mẽtem uerò, aut in omnibus unã, aut prorsus simillimã esse cõstat. Ideoq; quod mentis proprium est, id omniũ mente utentium propriũ cognatumq; uidetur. Mentis aũt propriũ est ueritatis indagatio, atq; cognitio. Id igitur cunctis hominibus consentaneũ, ob idq; desiderandũ esse paret. Quapropter omnes (ut Aristoteles inquit) homines scientiã natura desiderãt, q aũt appetitur, si absit, molestiã, si uerò præsens fuerit, uoluptatẽ gignere solet, cũctis ergo hominibus unũ natura cognatũ, unum omnibus expetendum, unũ deniq; iucundissimum, atqui id totum in ueri contemplatione consistit, quod mentis (ut Plato inquit) est pabulum, atq; ineffabili quadam cõplet animum uoluptate, uoluptates igitur corporis, aliæ quidem ab alijs appetuntur, mentis uerò gaudiũ, unum, atq; idem à cunctis amatur.

Cur homines ad uoluptatem corporis sint procliues. Cap. XV.

AT quærat forte quispiam, cur homines propemodũ innumeri sint ad uoluptates corporis proniores, huius profectò causam Aristoteles arbitratur, q sensuum illa suauitas eius, quo mens alitur gaudij umbra quædam, atq; imago sit. Igitur à primis annis cum sensibus duntaxat utimur, qui nec ueritatis naturã, nec eius gaudium assequi possunt, eius uoluptatis, ad quã naturæ prima intentio fertur loco, illã, quæ sensibus blanditur, hac decepti similitudine sequimur, auideq; cõplectimur. Cùm uerò ætas iam adoleuerit, ac uelut expergefactis animi oculis, ueritatẽ suspicari, eiusq; gaudiũ degustare ceperimus, tùm quoq; plurimi ante actæ uitæ cursum ad senectutẽ usq; prosequuntur, diu namq; sensibus credere, eorũq; motibus obsequi consueuere, eaq; ipsa consuetudo radices altius iam, profundiusq; egit, ut impossibile, aut certè difficillimũ sit, eas iam solidas, atq; altissimas extirpare, quibus perspicuũ est, duo esse præcipua ignorantiã uidelicet, ac flagitiosam consuetudinẽ, quę nos extra beatitudinis callem in miserię siluis uersari cogant, quod Cicero in tertio Tusculanarũ disputationũ elegantissimè describit his uerbis. Natura, inquit, paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusq; deprauatis sic restinguimus, ut nusquã naturæ lumen appareat. Sũt enim ingenijs nostris semina innata uirtutũ, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatã uitã natura perduceret. Nunc aũt simul, atq; in lucem editi, & suscepti sumus, in omni continuò prauitate summaq; opinionũ peruersitate uersamur, ut cum ipsius nutricis lacte errorem suxisse uideamur. Cum uerò parentibus redditi, id est, magistris traditi sumus, tùm ita uarijs imbuimur erroribus, ut uanitati, & opinioni cõfirmatę natura ipsa cedat, hęc Cicero. Vt aũt ad propositũ redeamus, uoluptas p hominũ diuersitate uaria, & incerta est, mentis uerò unicum ab omnibus gaudiũ natura expetitur. Cumq; duo hæc cõtemplatio scilicet ueritatis, eiusq; uoluptas in mente cõsistant, atq; ex his summi boni natura constare uideatur, utrũ sit horũ ad beatitudinem potius, præstantiusq;, Philosophi ueteres dubitauerũt. Trismegistus enim, & Theodorus Dionysij dialectici discipulus, Democritus, Plato, Eurilochus, Philatimon, Phliasius, Nausiphanes, Theius, Epicurus, Origenes, Auicẽna, Algalzel in beatitudinis natura gaudium, quod contemplationis comes est, præcipuũ iudicare uidentur. Thales aũt, Bias, Anaxagoras Socrates, Euclides Megarensis, Aristoteles, Herillus, Calcedonius, Auerrois contemplationẽ ipsam præponere, atq; hæc quidem disceptatio, & controuersia usq; in nostrã uiguit ætatem, & inter Christianos quoq; Theologos agitatur. Sed de hoc alias. Nũc uero admonuisse sufficiet, quemadmodũ Aristoteles in duob. potissimũ (ut suprà declarauimus) ab Eudoxo & Aristippo dissentiat.

Quid de uoluptate Sceptici senserint, quid Dionysius, quid Theodorus. Cap. XVI.

PIrro quoq; Eliensis, atq; omnes, qui ab eo fluxerũt Philosophi Sceptici nominati, hoc uno cũ Aristippo Cyrenaicorũ principe consenserunt, quod nihil ex omnib. rebus natura iucundum, aut asperũ esse queat, uoluptatemq;, ac dolorem, aut ab hominum, opinione, aut usu fieri, aut certa nostrorum corporũ affectione, nam quodmodo iucundum appareat, cras contra molestũ futurũ, quodq; alteri asperũ, alteri

aliter

aliter affecto suauissimū, φ uerū eiusmodi uarietatē recipit, negat suapte natura quale id deat existere, uerùm ꝓ diuersitate hominū, q̄ sensib. admonent, uaria quoq; uideri putant. Dionysius aūt Heracleotes, non modo id unū, sed cuncta Cyrenaicorum instituta defendit, finemq; bonorū dicit esse uoluptatem, cū em̄ in dolorē oculorū incurrisset, nolait dolorē indifferentē dicere, cū illo fuisset acriter cruciatus, cumq; Zenonē Stoicū audiuisset, post se ad Cyrenaicos cōtulit. Theodorus uerò Dionysij dialectici discipulus, & ab hoc, & à Cyrenaicis plurimùm discrepat, nā uoluptatis nomine solū utit̄ ad eā, quę tangunt̄ sensus suauitatē significandā, nec modo summū bonū, sed ne bonū quidē eiusmodi uoluptatē esse putat summū quippe bonū mentis gaudiū, eiusdēq; ægritudinem summū malum, alterum quidem prudentia constare, alterum imprudentia, apud bona, quibus beatitudinem comparamus, esse prudentiam, ac iustitiam, mala uerò cōtrarios habitus, uoluptatem autem, & dolorem, ut Stoici quoq; putant, indifferentia.

Quid Epicurei de rerum primordijs, De uoluptate & affectibus, atq; moribus. Cap. XVII.

AT uerò Epicurei uoluptatis nomen ueluti genus quoddā cōstituunt, cuius species duæ sunt alterā porro uoluptatē in motu, alterā in statu cōsistere arbitrant̄, quę uerò in motu posita est, bifariā diuidūt, unā quippe in mēte esse, in sensibus alterā, illud gaudiū ut plurimùm nominant, hanc uerò lætitiā, gaudiū definiunt suauē mentis commotionē, eò φ petierat, perfruentis, lætitiā uerò iuncundū motū, quo sensus hiant, ac diffluunt. Quemadmodū uerò hæc ipsa, quę ponit̄ in motu iucunditas oriatur, sic docent. Rerū aiunt, quæ sunt omniū primordia corpuscula quædam minima, ac penitus indiuidua, quas ob eam causam, φ insecabiles sint ἀτόμους nuncupāt, easq; magnitudine inter se, ac figura differre, ut hæc quidē semina maiora sint, alia minutiora, hęc rotūda, leuiaq; illa curua, & hamata, & aspera, hæc omnia immensum per inane perpetuis motib. uolitare, cōtingere sese, ac fortuitis cōcursionibus cohærentia, quæcūq; in rerū natura sunt cōstituere, horum cōcretione tria præcipua rerum genera fieri putant. Quædā his atomis, quæ rotundæ, minutæ, leuesq; sint, effici alia maiorib. asperioribusq;. Nōnulla uerò inter hęc duo mediū obtinere, nec leuia esse, nec penitus aspera corpus quoq; nostrū, & animā ijsdem seminibus cōcreta esse uolunt, hoc interesse tamē, quod corpus amplioribus crassioribusq;, hæc aūt è minutis leuibus, rotundisq; cōfletur, inesse pręterea inane cunctis mistū corporibus, atq; naturis, quos meatus porosq; nomināt, quib. efficitur, ut corpora sese mutuo capere, ac ueluti cōbibere possint. Cū igit̄ prima illa seminū genera nobis obiecta sunt, quia (ut diximus) minima existunt, sine ulla offensione corpus, atq; animā undiq; penetrāt, quia uerò rotunda, & leuia, atq; idcirco animæ naturæ cognata, mulcent cōtinuò illā, ac sensib. blandiunt̄, cuius generis mitia poma, mellisq;, atq; lactis liquores, cantus, odoresq; suauissimos, cæteraq; eiusmodi esse putant. Quapropter ea, quib. anima cōtexta est semina, cū lenibus hisce blandisq; corpusculis attinguntur, assentiunt̄ illa quidem dulci huic cōmotioni, seseq; in ea, quæ sensibus, ac meatibus hausta sunt corpuscula, maxima quædā auiditate diffundunt, iucundè adhærent, firmiter copulantur, suauissime cōplectuntur, eamq; ipsam assensionem, effusionē, coniunctionem, cōplexionemq;, uoluptatē in motu positā arbitrant̄, cōtra uerò accidit, cū tertiū illud corporū genus, φ asperis pōderosisq; seminibus cōstructum est, sensib. admouet̄, φ enim grādia sunt, quib. cōstant elemēta, difficile corporis atq; animæ foraminibus intrudunt, & ui quadā animæ corpuscula pulsant, perrūpuntq;, ac distrahunt, φ uerò aspera sunt, & hamata, mordent quodammodo animam acriter, corpusq; cōpungunt, talia quidē esse censent absinthiū, fel, colores, sonos, odoresq; molestos, cętera deniq; omnia, quæ asperitate aliqua, & amaritudine sensus cōtingunt, horum quippe seminibus animæ primordia concita distrahuntur, horrent, diffugiunt, ac sese celeriter cōtrahunt, eiusmodi dispersionē, contractionemq;, dolorem secundùm motum definiūt. Hæc Lucretius Epicureus nobilis in secundo de rerum natura, his uersibus exprimit:

Vt facilè agnoscas de leuibus atq; rotundis
Esse ea, quæ sensus iucundæ tangere possunt.
At contra quæ hamata, atq; aspera, cumq; uidentur.
Hæc magis hamatis inter se nexa teneri,
Propterea q; solere uias rescindere nostris
Sensibus introituq; suo perrumpere corpus.

Icem

Item eodem in libro hæc.

Præterea quoniam dolor est ubi materiali
Corpora ui quadam per uiscera uiua, per artus.
Sollicita suis trepidant in sedibus intus.
Inq; locum quando remigrant fit blanda uoluptas.

At uerò illa, quæ medijs quibusdã elemẽtis coagumẽta sunt, in plura genera partiunt̃. Nã alia quidẽ ad lenia blãdaq; corpora ꝓpinquè accedũt, alia ad illa potius, quæ sensib. aspera, quædã uerò ab utrisq; æqua fermè differentia distant. Prima quidẽ tacito quodã motu animã ad uoluptatẽ alliciũt, altera ad tristitiam, doloremq; sensim, ac latenter inci tare uidentur. Illa uerò, quæ dicuntur in differentia, motũ ambiguum dubiumq; efficiunt. Quapropter horum impulsu pigrescit animus, ac torpet, nec ad agendũ nisi nouo aliquo accedente motu excitatur. Neq; uerò silentio prætereundũ puto, quod inter ea, quæ penitus leuia, rotundaq; sunt, & ea insuper, quæ adunca omnino, & aspera mediũ quoddam genus corporũ interponitur. Idq; his constat atomis, quæ nec rotundæ penitus, nec inflexæ, aduncæq; sunt, sed angulis quibusdam exiguis, ac mollibus eminent, cuius generis uina quædã, ac poma, quæ agresti, & acri, atq; (ut aiunt) acuto sapore modicè temperata sunt, esse uolũt. Hæc aũt nec leniunt animũ, neq; dissipant, nihiloq; magis languescere cogunt, uerùm leuiter, ac modicè pungunt, & quasi titillant, uoluptatemq; efficiunt. Id totum ex his Lucretij uersibus intelligitur.

Sunt etiam quæ iam nec leuia iure putantur
Esse, neq; omnino flexis mucronibus unca
Sed magis angulis paulum prostrantibus, & quæ
Titillare magis sensus, quàm lædere possint.
Fecula iam quo de genere est, uiniq; sapores.

Quo fit, ut tres sint earũ, quæ motũ sequunt̃ in sensib. species uoluptatũ, una quidẽ effectio quędã ad molliciẽ, quã intellectionẽ nuncupant, altera lenis, ac dulcis cõmotio, postrema uerò exigua quędã cõpunctio, & (ut aiunt) uelut pruritus, atq; titillatio, utitur & alia quadã diuisione uoluptatũ Epicurus, alias enim naturales, & necessarias dicit, uelu ti quæ dolorẽ, ac uehementẽ naturæ cõcupiscentiam sedant cibis, atq; potionibus, cęterisq; omnino, ad q̃ uehemens naturæ motus impellit, aliàs naturales quidẽ, non tamen necessarias, cuiusmodi sunt, q̃ delectationẽ uariant solũ, nec dolores tollũt, nec uoluptatẽ exaugent, naturæ siquidẽ expleta indigẽtia, eoq;, qui hanc sequit̃ dolore detracto, putat Epicurus summã corporis terminari uoluptatẽ, ut postea uariari uoluptas, distingui q́ue possit, augeri, amplificariq; nõ possit, hoc ergo secundo in genere eæ uoluptates ab Epicureis positæ sunt, q̃ cõdimentis uarijs, exquisitisq; epularũ delitijs percipiunt̃. Tertiũ deinde genus addit uoluptatũ earũ, quæ nec naturales sunt, nec necessariæ, ueluti q̃ ex rerũ externarũ spectaculis nihil ad uictũ, aut peritiã pertinẽtibus, & omnino omnes, quæ ex immenso diuitiarũ, atq; opum cumulo capiunt̃. Harum omniũ uoluptatũ ea ratio est, ut earũ, quæ necessariæ sunt libido, nec opera multa, nec impensa expleat̃, nec naturaliũ uoluptatum cupiditates multa desiderant, propterea quod ipsa natura diuitias, quibus cõtenta sit, & parabiles, & terminatas habet, inaniũ aũt cupiditatũ, quæ nec naturales, nec etiã necessarias uoluptates affectãt, nec modus ullus (ut ille putat) nec finis reperiri potest, unde si ad naturãm uixeris (inquit Epicurus) nunq; eris pauper, si ad opinionem, nunq; diues. sapientem quippe locupletat ipsa natura, cuius diuitiæ parabiles sunt. neq; uerò tenuissimo, & contemptissimo uictu minores, quàm ex reb. exquisitissimis ad epulandum uoluptates percipiunt̃. Paucis enĩ ac minimis natura contenta est. Nec eam solã Epicurus sequitur uoluptatem, quæ suauitate aliqua naturam mouet, de qua satis iam diximus, sed maximã illam uoluptatẽ existimat, quæ percipitur omni dolore detracto, quã in statu positã dicit, cumq; eam esse uoluptatem Cyrenaici negauissent, cõtra, Epicurus uoluptatẽ hanc dici debere, sic docet, quoniã cũ priuamur dolore, ipsa liberatione, & uacuitate omnis molestiæ gaudeamus, omne aũt id, quo gaudem9, uoluptas est, ut omne, quo offẽdimur, dolor, doloris omnis priuatio recta nominata est uoluptas, ut enim cũ cibo & potu fames, sitisq; depulsa est, ipsa detractio molestiæ, cõsecutionẽ affert uoluptatis, sic in omni re, doloris amotio successionẽ efficit uoluptatis. Itaq; nõ placuit Epicuro mediũ esse quiddã inter dolorẽ & uoluptatẽ. Illud enim ipsum

quod

quod quibusdã medium uidetur, cum omni dolore caremus, non modò uoluptatẽ esse, uerùm etiã summam uoluptatẽ, quisquis enim sentit, quemadmodũ sit affectus, eum necesse est, aut in dolore esse, aut in uoluptate, hanc præterea uoluptatẽ in statu positam bifariam diuidũt. Alterã quidem in animo ponunt, in corpore alterã, hanc indolentiam, illam uerò tranquillitatẽ uocant. Est aũt (ut placet his) in corpore indolẽtia doloris omnis detractio. Tranquillitas autem placida quædã, & constans animi ab omni perturbatione uacatio, nonnunquam uerò utranq; uoluptatem uno uocabulo complectuntur, absolutam, atq; integram tranquillitatem appellantes, quo fit, ut duplex tranquillitas sit, una solius animi totius hominis, altera ea, quæ perfecta omnino, atq; absoluta.

Modus in uoluptatibus, & quod felicitas non sit in uoluptate concitata, sed in tranquillitate apud Epicurum, atq; Democritum. Cap. XVIII.

OMnem insuper uoluptatẽ suapte natura bonã esse, atq; expetendã, fugiendã tamen interdũ alterius gratia, quę em̃ ex immoderatis, & turpibus actionibus suscipiuntur, uitare ob eam causam oportere, quod breuissimæ sint, ac fragiles, secumq; ferant pœnitentiã, curã, sollicitudinẽ, atq; dolorẽ. Dolores itidem per se fugiẽdos omnes esse, alterius tamẽ gratia, eos suscipiẽdos, qui cũ leues, ac breuissimi sint, maximas quasdã sint nobis uoluptates, & cõmoda p̃staturi, & si uoluptates omnes bonæ sint, nõ tamen in omnib. sitã esse beatam uitã, neq; em̃ eam, quę motu fit, ad beatã uitã se ipsa contentã esse, nec ad beatè uiuendũ sui gratia penitus necessariã, cæterũ absolutã illam tranquillitatem, quæ placidã animi quietẽ corporisq; indolentiã continet, summũ omnino bonũ putant. His enim duob. omnẽ prorsus naturã hominis corporis uidelicet, atq; animi pariter esse perfectam, atq; hunc esse statũ, ad quem omnia referantur negotia, siquidem laboresq; subire omnes, ut in ocio, deinde & quiete esse possint, easq;, quas in motione posuimus uoluptates seq;, ut dolores pellãt, naturęq; indigẽtiæ satisfaciant. pellere uerò dolorẽ, & indigẽtiæ satisfacere, ut omni dolore, qui ab egestate naturæ fit soluti ac liberi simus. Atq; hæc ea indolentia est, quã in statu intelligi uolũt, quamq; in felicitate censent partem alterã obtinere, alterã uerò partẽ tranquillitatem animi regere, cuius gratia uirtutes omnes quęsitę sint. Quippe cũ nihil aliud uirtutes desiderẽt, nisi ut omni liberent animum perturbatione, id uerò est ipsa tranquillitas, qua propter tranquillitatis ipsius gratia uirtutes omnes q̃sitas esse uolũt, & multò magis reliquas omnes hominum actiones. Præterea cum cętera hominis bona, aut animi duntaxat propria sint, aut corporis sola ex omnibus absoluta illa, ac perfecta tranquillitas uniuersam hominis naturã cõtinet. Ideoq; bonorũ omnium præstantissimũ meritò iudicari debet. Ad hæc quoq; non parũ id ualet, quod omniũ Philosophorũ authoritate cõfirmatũ est. Id scilicet summũ uideri cui nihil ulterius addi possit. Tu uerò quid tranquillitati adijcies? an uerò id facies? nisi quid illi desit. At si quid boni defecerit, necesse est eũ, cui desit, illud appetere, qui uerò cupit, tranquillus esse nullo modo potest, ubi igitur trãquillitas est, ibi appetitio nulla ubi uerò nihil appetit, nulla est indigentia, ubi nulla egestas, ibi deniq; status perfectus, copia rerũ expetendarum, bonorumq; omniũ absoluta cõplexio, ubi ergo tranquillitas est, ibi bona sunt omnia, ubi omnia sunt, & tranquillitas, quo intelligitur, ei nihil deesse, nihilominus addi posse, bonorumq; in se naturam omnium, rationemq; cõprehendere. Ideoq; perfectũ esse bonum, atq; extremum, ad quod naturæ omnis appetitio referatur. Cũq; bona plurima sint, aut unũ aliquod ex his beatitudo est, aut omnia inuicẽ congregata aut quiddã potius, quod ex omniũ cæterorum bonorum cumulata possessione conficitur. Aliquod uerò bonorum secretum à cæteris, quoniam plurima sibi alia superaddi queant, summũ nullo modo bonum uideri potest Nec etiã simul collecta omnia. Beatitudo nãq; humanæ uitæ finis quidã ultimus, atq; extremus existit, ultimus aũt finis unus, atq; simplex esse debet, quapropter summũ bonũ erit quod ex aliorũ omnium accumulatione profectũ sit. Id uerò præter tranquillitatẽ esse nihil potest. Est enim bonorũ natura duplex, nã & explent animũ, & omni molestia liberãt, eiusmodi uerò expletio, atq; liberatio, p̄culdubio est ipsa trãquillitas. Quę quoniã cæterorũ bonorũ possessionẽ sequitur, cõsequens est, ut eorũ omniũ finis, atq; extremũ, ob eãq; causam summũ meritò uideat, nec em̃ quescit animus unq;, nisi bona omnia consecutus fuerit, quies aũt, & tranquillitas, unum, atq; idem est, bonorum igitur aliorum possessioni succedit, eius itaq; gratia bona quæsita uident omnia, quasi hic sit finis ultimus, atq; optimus ab omnibus expetendus.

Quapropter

Quapropter Epicurus beatam uitam censet in animi tranquillitate consistere, in ea uerò tranquillitate, quæ animi simul & corporis indolentiã continet beatissimam. Sed ne uidear ea, quę de Epicuro relata sunt, ex me ipso asseuerare, primũ uoluptas, quæ motionis comes est, summum bonum non sit, ipse suis uerbis testatur in epistola ad Menecen: inquiens: Cùm itaq; dicamus uoluptatẽ finem esse, nec luxuriosorũ uoluptates, easq;, quæ in gustu sunt positæ, ut quidã ignorantes, & à nostra sententia dissentientes arbitrantur, sed non dolore, animoq; tranquillũ esse, & perturbatione uacare dicimus. Non enĩ cõuiuia, & cõmessationes, non puerorũ, mulierumq; cõgressus, nõ pisciũ usus cæterorumq;, quæ affert pretiosior mensa, suauem gignit uitã, uerũ ratio sobria, causasq; perscrutans, cur quæq; uel eligenda, uel fugienda sint, opinionesq; expellẽs, per quas animos ut plurimũ n tumultus occupat. Item in epistola eadem. Doloris, inquit, perturbationisq; uacatio cõstantes sunt uoluptates, gaudium uerò, ac lætitia actio secundũ motum dicitur, summa uerò uoluptas est doloris priuatio, & maiores quidẽ sunt animi, quàm corporis uoluptates, caro enim præsenti duntaxat suauitate perfunditur, animus præteritarum, præsentium, futurarumq; rerum cogitatione congaudet Item in eadem epistola, non potest iucunde uiui, nisi prudenter, honestè, ac iustè, uiuatur, neq; prudenter, honestè, iustè, nisi iucundè, ex his ostendit Epicurus, nec in uoluptatibus secũdùm motum, neq; in his, quæ ex turpibus actionibus capiuntur, summum bonum consistere, uerùm duo hæc indolentiam scilicet corporis, & animi tranquillitatem uitam efficere beatissimam. Idem quoq; testatur Lucretius Epicureus in secũdo libro de rerum natura, ubi dum inanes hominum cupiditates, luxuriosasq; delitias uituperat, hæc inquit:

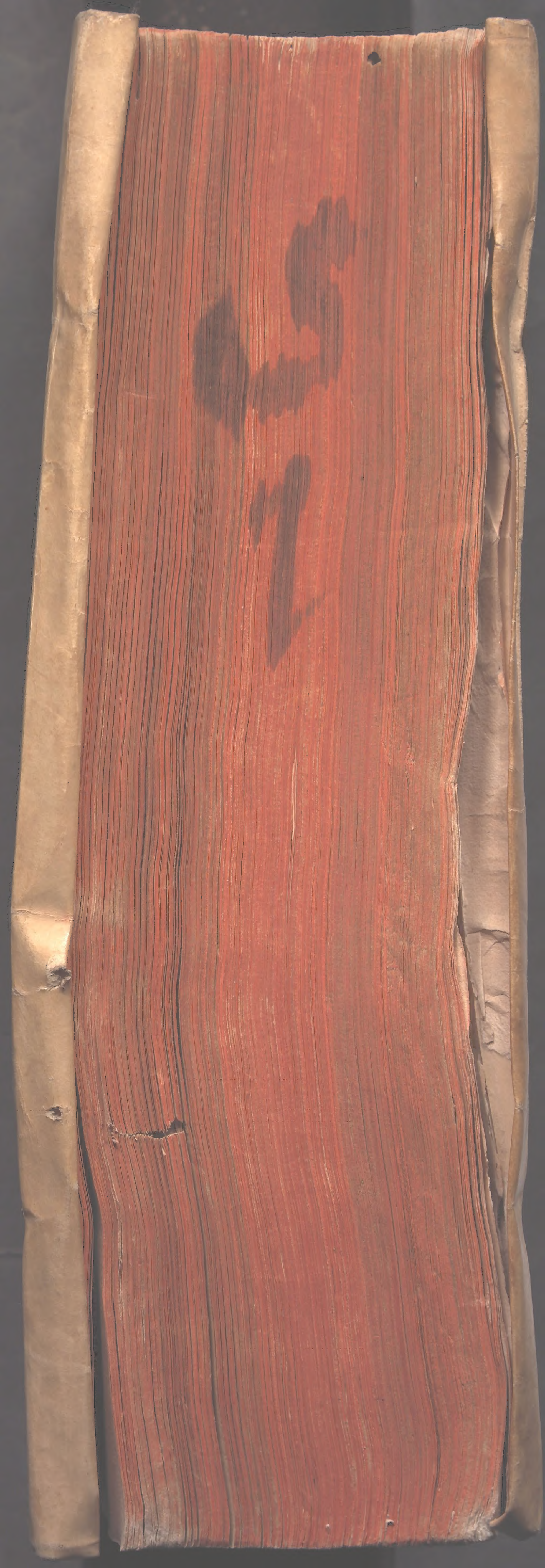
O miseras hominum mentes, ô pectora cœca.
Qualibus in tenebris uitæ, quantisq; periclis
Degitur hoc æui, quodcunq; est nónne uidetis.
Nil aliud sibi naturam latrare nisi utq;
Corpore seiunctus dolor absit, mente fruatur
Iucundo sensu, cura semota, metuq;.

Hic ergo uituperans luxuriam hominũ, eos cœcos uocat, & miseros quod omnibus sese molestijs onerent, neq; uideant, quid natura tanquam supremum finem bonumq; desideret. Quid uerò id sit ipse explicat dicens, hoc naturam appetere, ut dolor absit à corpore, quod illam, de qua diximus indolentiam significat, quodq; cura metusq; semota sint, quibus profectò uerbis animi tranquillitatem uult intelligi, atq; horum duorum numerum beneficio fruatur, ac sensu iucundo, & mente, quasi dicat, in his summam consistere corporis, atq; animi iucunditatem. Quod ergo duobus his, indolentia scilicet, & animi tranquillitate uita consistat beatissima, hæc Epicuri, atq; Lucretij testimonia satis esse debent, quod uerò & ille, in quo mentis tranquillitas sit, quamuis membra corporis crucientur, beatus existat, testis est Epicurus in epistola ad Metodorum dicẽs, eum, qui semel sit sapiens, in contrarium habitum transire non posse, neq; perturbationibus cedendo errare, & siue crucietur, siue excarnificetur, sapientem nihilominus felicem fore. In epistola quoq; illa, quam moriens ad Hermacum scribit, hæc inquit. Cùm ageremus uitæ beatũ, & eundem summum diem, scribebamus hæc, tanti autem morbi aderant uesicæ, & uiscerum, ut nihil ad eorum ægritudinem posset accedere, compensabatur tamen cum his omnibus animi lætitia, quàm capiebam memoria rationum, inuentorumq; nostrorum. In his uerbis beatum se diem dicit agere, & tamen maximis doloribus cruciari, atq; eadem fuisse dicitur Leucippi, Democriti, ac Theodori sententia, ut in tranquillitate mentis beatitudo sit, quod si huic indolentia corporis adiungatur, in hac tùm, affectione animi, corporis absoluta atq; perfecta beatitudo consistat.

Hæc nos ad te à diuersis Philosophis de Voluptate disputata conscripsimus, quam uerò ex his sequaris sententiam, uolo tibi potius ab illorum, qui hic disputant, authoritate, rationibusq;, quàm meo iudicio suaderi. Mihi uerò satis fuerit Philosophorum penè omnium opiniones exercendæ memoriæ gratia retulisse.

FINIS.

Marsilij Ficini Florentini De Voluptate Liber absolutus est, Figini. III. Calendas Ianuarias. M. CCCC. LVII. Anno ætatis suæ. XXIIII.






calibrite
colorchecker CLASSIC
mm